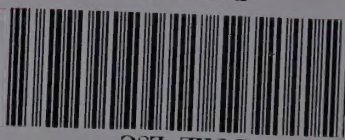

Duke University Libraries

D01341024F

D01341024F

DUKE LSC

DUKE
UNIVERSITY

LIBRARY

Gesamtwörterbuch
der
alt- und neuhebräischen Sprache
von
Elieser Ben Jehuda
in Jerusalem

Eingetragene Schutzmarke

Berlin-Schöneberg
Langenscheidtsche Verlagsbuchhandlung
(Prof. G. Langenscheidt)

Dictionnaire complet
de la
Langue Hébraïque ancienne et moderne
par
Eliézer Ben Jehouda
à Jérusalem

Berlin-Schöneberg
Librairie Langenscheidt
(Prof. G. Langenscheidt)

A Complete Dictionary
of
Ancient and Modern Hebrew
by
Eliezer Ben Yehuda
of Jerusalem

New York
The International News Company
Berlin-Schöneberg
Langenscheidtsche Verlagsbuchhandlung
(Prof. G. Langenscheidt)

THESAURUS
TOTIUS HEBRAITATIS
ET VETERIS ET RECENTIORIS

AUCTORE

ELIESER BEN IEHUDA
HIEROSOLYMITANO

VOL. V

SCHOENEBERGI APUD BEROLINUM
IN AEDIBUS PROF. G. LANGENSCHIEDTI

Sch. R.
492.43
B456T

v. 5

מלון הלשון העברית

הישנה והחדשה

נרך חמשי

391276

מלון הלשון העברית

הישנה והחדשה

כ ו ל ל :

א) כל מלות הלשון העברית שבתנ"ך, והמלות העבריות ומספר רב מיתר המלים שבתלמוד ומדרשים, וכל המלים שבספרי הפוסקים, המחקר, ההכמות, הפיוטים, השירה והמליצה, עד ימינו אלה, וכמו"כ המלות שנתחדשו בזמן האחרון, ומספר רב של מלים אשר יצר המחבר למושגים ישנים וחדשים, אשר לא מצא להם כלל מלים בספרותנו או שהמלים אשר מצא אינן טבועות במטבעת הלשון העברית.

ב) נדר כל מלה לכל משמעותיה, ותרגומה בגרמנית, צרפתית ואנגלית.

ג) עדיות ומשלים מכל הספרות, לכל פרטי משמעות המלה ולכל גוניה ולכל דרכי שמוש הלשון בה.

ד) מדרש מלים, בהערות, באו בו חקירות והיוות בדבר צורת המלות ומשקלן, מקורן, פרושן ודיוק משמעתן, לפי דעות המסורה, המתרגמים והמדקקים הקדמונים, והחקירות החדשות על פי דמיון ללשונות האחרות.

ה) השמות הנרדפים, ובמושגים כללים, המלות השיכות להם עפ"י דמיון ושתוף הרעיון למען יוכל אדם למצא המלה המקשה גם אם איננה ידועה לו.

ה כ ר ו

אליעזר בן-יהודה

ירושלמי

כרך חמישי

ירושלם—ברלין

אחתמ"ה לחרבן

לכבוד

ועד המלון בלונדון

ברנשי כבוד והכרת טובה

המחבר

ה ע ר ה

הקדמה ומבוא גדול יבואו בכרך מיוחד.
 מפני שעוד לא הגיעו החכמים לכלל הסכמה בקביעת זמן חבור קצת חלקי התנ"ך
 לא הקדמתי על סדר הזמנים בדיוק, והשבתי את כל זמן התנ"ך בשתי תקופות, בתקופה
 הראשונה רוב הספרים הכתובים בסגנון הלשון השחורה, הקדומה, ובתקופה השנייה—הספרים
 שנושאים עליהם מטבע הסגנון של הזמן המאוחר.
 את גוף בן סירא, שנמצא בהגניזה במצרים, אעפ"י שהוא בודאי קדום לקצת מזמורי
 תהלים וכדומה, צינתי בציון שצינתי המקורות מזמן המשנה והתלמוד.
 בהמשנה והתלמוד השתמשתי בהדפוסים שהיו תחת ידי פה, ובשנויי נוסחאות של
 רבינוביץ (דקדוקי סופרים) וכמ"כ במתניא דבני מערבא, ובקצת סדרי המשנה שיצאו
 לאור עם גוף הערבי של פרוש הרמב"ם, וקצת המסכתות שפרסם פרופ' דר' שמראק, ובכ"ז
 של המשניות המנקדות שבבית הספרים בפרמה, וקטעים של משני מנקדות שנמצאו בהגניזה.
 בתלמוד ירושלמי השתמשתי בדפוס ויניציה, וצינתי מראה המקומות לפי מספר הדפים
 של דפוס זה, ובקטעי הירוש' שנמצאו בהגניזה שפרסם דר' גינז' בשם שרידי הירושלמי,
 ובשנויי נוסח' של רטני (אהבת ציון).
 בהספרות שלאחר זמן התלמוד ועד ימינו השתמשתי לפי סדר הזמנים. ואף על פי
 כן, בקצת מקומות לא דקדקתי בזה והבאתי את המשלים על פי ראות עיני לפי הצדק
 ההגיוני וכיוצא בזה.
 המלים בלעז בלשונות גרמנית, צרפתית ואנגלית כתבתי על פי הכתיב הנהוג בהמלונים
 של Toussaint—Langenscheidt.

ואלה הסימנים שהשתמשתי בהם לציון בהם מקורות המלים:
 כלי כל סימן הן מלים מהתנ"ך.

* מלים מגוף בן סירא, מהמשנה, ותלמוד ומדרשים.

י מלים מהספרות שלאחרי התלמוד, מימי הגאונים ואילך.

∞ מלים שחדשתי אני ושנתקבלו כבר בספרות של זמננו, או בדבור העברי בארץ ישראל.

∞ מלים שחדשו אחרים " " " " " " " " " " " "

לוח מקצת ראשי-תיבות

א"א, ארך אנפין.	אה"ע, אבן העזר.	אוצה"ש, אוצר השרשים.
אב', מסכת אבות.	אה"צ, אהבת ציון.	אוצ"ט, אוצר טוב.
א"ב ב"ם, אלף בית בן סירא.	או"א, אמת ואמונה.	אורח' צד', אורחות צדק.
א"ב דר"ע, אלף בית דרכי עקיבא.	או"ד (לרסע"ג), אמונות ודעות.	איו', איוב.
אג' המוס', אגרת המוסר.	או"ו, אור זרוע.	איכ', איכה.
אגר' בע"ת, אגרת בעלי חיים.	או"ח, אורח חיים.	איל' אהב', אילת אהבים.
אדו"ם, אהבת דוד וסובל.	אודסה', אולסהויון.	אי"ש, איש שלום (Friedman).
אדר"ג, אבות דרכי נתן.	או"ג, אוצר נחמד.	אמו"ר, אמונה רמה.
אהל', אהיות.	אוצה"ח, אוצר החיים.	אמצ"ד', אמצטרדם.
	אוצה"ס, אוצר הספרות.	א"ס, אין סוף.

אסח', אסתר.

אעפ"י, אף על פי.

אעפ"יכ, אף על פי כן.

א"ק, ארם קדמון.

ארנ' מוס, ארנולד...

אית, אבן תבון.

ב.

ב"א, בן אשר.

באה"ג, באר הגולה.

באז"ת, בעל אור תורה (מנחם מלונגו).

בארמ', בארמית.

ב"ב, בבא בתרא.—בר בהלול.

בד"ה, בדבור המתחיל.

בוקשד', בוקשדורף.

ב"ן, בן זאב.

בח"יג, בחינת עולם.

ביהמ"ד, בית המדרש.

ביג', בינוני.

בכו', בכורים.—בכורות.

ב"ם, בבא מציעא.

במד', במדבר.

ב"ס, בן סירא.

בסור', בסורית.

ב"ע, בר עלי.

בעבר', בעברית.

בע"ח, בעלי חיים.

בערב', בערבית.

ב"ק, בבא קטא.

ב"ר, בן רבי.—בראשית רבה.

בראש', בראשית.

בר"ד, בר דוד.

ברכ', מסכת ברכות.

ג.

גא', גאון.—גאונים.

גא"י, גלילות ארץ ישראל.

גיט', גיטין.

ג"ב, גם כן.

גמ', גמרא.

גני', גניזה (בפרט הגניזה של

ביהב"ג של קהיר שנמצא בה

גוף העברי של בן סירא ועוד

הרבה ב"י עתיקים).

ג"ע, גן עדן, של ר"א הקראי.

גפה"ע, גוף פרוש הערבי.

ד.

ד"א, דרך ארץ.

דא"ן, דרך ארץ זוטא.

דא"ר, דרך ארץ רבה.

דבר', דברים.

דג"ח, ד' גנובורג, מהדורה חדשה של התנך.

ד"ה, דבור המתחיל.

דה"י, דברי הימים.

דהי"א, דברי הימים א.

דהי"ב, דברי הימים ב.

דו"ם, דוד ומיכל.

ד"ח, דברי חכמים.

די"ע, דברי ימי עולם.

דל"ע, דקדוק לשון עברית.

דני', דניאל.

ד"ס, דקדוקי סופרים (שנויי נוסח' בתלמוד בבלי של מ' רבינוביץ).

דרגב', דרגבורג.

ה.

ה"ג, הלכות גדולות.

הגר"א, הגאון ר' אליהו.

הוס', הוספה.

הוצ', הוצאת.

הור', הזריות.

הוש', הושע.

הלכ' פסוק', הלכות פסוקות.

הקד', הקדמה.

הרא"ש, הרב רבנו אשר.

הרדב"ן, הרב דוד בן זמרי.

הר"ש, הרב רבנו שמשון.

ו.

ויקר', ויקרא.

וכדו', וכדומה.

ז.

ז"א, זעיר אנפין.

זבח', זבחים.

זכר', זכריה.

ז"ל, זה לשונו.

ח.

ח"א, חלק א.

ח"ב, חלק ב, וכו'.

חבק', חבקוק.

חגי', חגיגה.

חה"י, חמדת הימים.

חה"ג, חלקת הנקוד.

חה"ס, חלקת הפעלים.

חז"ה, חובות הלבבות.

חזה"מ, חול המועד.

חזה"ס, חול המועד סכות.

חזה"ס, חול המועד פסח.

חז"י, חות יאיר.

חול', חולין.

חז"מ, חושן משפט.

חז"ס, חיים זליג מלונגוסקי.

חל"א, חכמי לשון אשורית.

חס', חסד, חסדים.

חקו"ד, חקור דין.

חת"ס, חתם סופר.

ט.

טכנ"י, טכנולוגיה.

טהר', טהרות.

טוא"ח, טור אורח חיים.

טוחו"ט, טור חושן משפט.

טע' זקנ', טעם זקנים.

י.

י"א, יש אומרים.

יבמ', יבמות.

י"ג, יש גורסים.

יוא', יואל.

יו"ד, יורה דעה.

יוה"ב, יום הכפורים.

יחזק', יחזקאל.

יל"ג, יהודה ליב גורדון.

ילק' שמע', ילקוט שמעוני.

י"ט, יש מפרשים.

יסוה"ת, יסודי התורה.

יסו"ע, יסוד עולם.

ימט', ימטרוב (M. Jastrow).

ירוש', ירושלמי.

ירמ', ירמיה.

ישע', ישעיה.

יש"ר, יהודה שלמה רינוי.

כ.

כ"י, כהב יד.

כ"ם, כסף משנה.

כמו"ב, כמו כן.

כנ', כנוי.

כנה"ג, כנסת הגדולה.

כרית', כריתות.

כשת', כשהלו (Castello).

כתוב', כתובות.

ל.

לקו"ק, לקוטי קדמוניות.

מ.

מ' דטרויש, מ' אלדבי, מאיר...

מ"א, מלכים א'—מאיר אלדבי.

מ"ב, מלכים ב'.

מנ"א, מנן אבות.

מד', מדות.

מדב"מ, מהניתא דבני מערבא

(נוסח המצנה שהוציא W. H.

Lowe עפ"י כ"י).

מרב"ע, מדבר בערו.

מדה"ג, מדרש הגדול.

מד"ר, מדרש רבה.

מהר', מהרורה.

מהר"י קולון, מורנו הרב יוסף...

מהר"ם מרוטנברג, הרב מאיר...

מהרש"ך, הרב שלמה כהן.

מהרש"ל, הרב רבי שלמה לוריא.

מה"ש, משקלי השמות.

מוא"ר, מוסדי ארץ (של קדמן

שולמן).

מו"ל, מוציא לאור.

מו"מ, מורח ומערב.

מו"נ, מורה נבוכים.

מו"ק, מועד קטן.

מו"ש, משקל זכר—ספר ווגי.

מיכ', מיכה.

מיכאל', מיכאלים.

מי"ב, מיכה יוסף כהן.

מכ"י, מכילתא.

מכ"ר, משה כהן ריברסון (בעל

חה"ג וחה"ע).

מכש"י, מכשירין.

מל', מלא, מלאים.

מלא', מלאכי.

מלא"ה, מלון לשון אשורית.

מלא"ה, מלאכת ההגיון.

מ"מ, מכל מקום.

מנוה"מ, מנורה המאור.

מנח', מנחה, מנחות.

מס', מסכת.

מסו', מסורה.

מ"ע, מצות עשה—מאיר עין (על

הספרי).

מע"ר, מעשר ראשון.

מע"ש, מעשר שני.

מעשר', מעשרות.

מק"נ, מקיצי נדרמים.

מ"ס, מספר רבים.

מ"ש, מנחת שי.

מש"מ, משמעה, משמעת, משמעות.

מת' שפת', מתק שפתים.

נ.

נגע', נגעים.

נדר', נדרים.

נוסח', נוסחה, נוסחאות.

נוי', נזיר—נזירות.

נחו', נהום.

נחמ', נחמיה.

נחמ' ונע', נחמד ונעים.

נ"י, נמוקי יוסף.

ניד', נידה.

נלי"ה, נחי למד הא.

נמס', נמסר.

נע"ו, נחי עין וו.

נע"י, נחי עין יוד.

נע"י, נחי פה יו"ד.

נק', נקבה.

ס.

ס' פרנקל, סיגמונד...

סדה"ד, סדר הדורות.

סדעו"ר, סדר עולם רבה.

סוט', סוטה.

סה"ח וקה"ע, סדר החכמים וקורות

העתים (גיבוואר).

סהמ"א, ספרות המאוחרת.

סה"ש, ספר השרשים, ספרי השנים.

סמא"צ, סדור מנהג ארם צובה.

סמ"ג, ספר מצות גדולות.

סמ"י, סמיכות.

סנה', סנהדרין.

ע.

עב', עבר.

עבוה"ק, עבודת הקדש.

ע"ד, על דבר.

עדו', עדויות.

עה"מ, עסק המלך.

עה"ש, ערוך השלם.

עובד', עובדות.

עוקצ', עוקצין.

ע"ז, עבודה זרה—על זה.

עור', עורא.

ע"ח, עץ חיים.

ע"י, עיין.

עיוה"כ, ערב יום הכפורים.

עו"ש, עין שם.

עו"ת, עשרת ימי תשובה.

ע"ב, עד כאן.

עכ"פ, על כל פנים.

ע"ז, על משקל.

עמ' פרנס', עמנואל פרנסים.

עמו', עמוס.

עפ"ר, על פי רוב.

ערה", ערב ראש השנה.

ערוכ', ערוכין.

ערל', ערלה.

ע"ש, על שם.

עת', עתיד.

עתיק', עתיקות.

פ.

פדר"א, פרקי דר' אליעזר.

פה"ס, פה הפעל.

פ"י, פעל יוצא.

פלו', פלוגי, פלונות.

פסח', פסחים.

פסיק' רב', פסיקתא רבתי.

פסיק' ר"ב, פסיקתא רב כהנא.

פ"ע, פועל עומד. — פתחי עולם.

פעו"י, פעל עומד ויוצא.

פרש"ו, פרש רש"ו.

פתי', פתייה.

צ.

צ"ד, צמח דוד.

צו"ג, צום גדליהו.

צוה"ח, צוהר התיבה.

צל', צירף להיות, לומר.

צפנ', צפניהו.

ק.

קדוה"ח, קדוש החדש.

קדוש', קדושיו.

קהל', קהלת.

קוה', קוהוט.

קונט', קונטרס.

קינ', קינה.

קני', קנים.

ק"ס, קרית ספר.

ק"ש, ק"שמן "זולמן".

ר.

ר"א קליר, רבי אליעזר...

ר"א מדינא, רבי אריה...

ר"א הקראי, רבי אהרן...

ר"א דלמידיוגו, ר' אליהו...

ר"א ברוך, רבי אליהו...

ראב"ב, " " " כחור.

ראב"ד, רבי אברהם בר דוד.

ראב"ע, רבי אברהם בן עזרא.

רגב"ש, ר' גרשון בן שלמה.

רגמ"ה, רבנו גרשון מאור הגולה.

רד"ק, רבנו דוד קמחי.

ר"ה, ראש השנה.

רה"ג, רב האי גאון.

ר"ה, רבנו חננאל.

רת"ו, רבי חיים ויטאל.

ר"ו נאנארה, ר' ישראל...

ר"י אברבנאל, ר"י ישראל, ר"י

סטנוב, ר' יצחק...

ר"י עמדין, ר' יעקב...

ר"י א"ת, רבי יהודה אבן חנון.

ר"י אלכו, ר"י בן אביהור, ר"י

יעב"ץ, רבי יוסף...

ר"י הלוי, ר"י אלהריו, ר"י תינג,

רבי יהודה...

ר"י מפסא, ר' יחיאל...

ר"י א, ר' יצחק אברבנאל.

ריב"ג, רבי יונה בן גנאה.

ריב"ל, רבי יצחק בר לוינון.

ריב"ק, ר' יהודה בן קריש.

ריב"ש, רבי יצחק בר ששת.

ר"ף, רבי יצחק אלפסי.

ר"ק, רבי יוסף קמחי.

ר"ל, רצה לומר.

רלב"ג, רבי לוי בן גרשון.

רלב"ח, רבי לוי בן חביב.

ר"מ, רבי מאיר, — רבי משה.

ר"מ מרונגברג, ר"מ גבאי, ר"מ

דרעי, רבי משה...

רמ"א, רבי משה איסרלויש.

רמא"ג, ר' מרדכי אהרן גנוכורג.

רמב"ם, רבנו משה בן ימימן.

רמב"ן, רבנו משה בן נחמן.

רמב"ע, רבי משה בן עזרא.

רמ"ג, ר' מאיר גבאי.

רמח"ל, רבי משה חיים לוצאטו.

רמ"ע מפאנו, רבי משה עזריה...

רמ"ק, רבי משה קורדובירו.

ר"ג, רבנו גוסים. — רבנו נתן.

רנה"ו, ר' נפתלי הירץ ניוולו.

רנ"ק, ר' נחמן קרוכמל.

רסע"ג, רב סעדיה גאון.

רע"ב, ר' עובדיה ברטנורה.

רע"ג, רב' עמרם גאון.

רע"פ, ר' עמנואל פרנסים.

ר"ש הנגיד, ר"ש גמעי, רבי

שמואל...

רשב"א, ר' שלמה בן אדרת.

רשב"ג, ר' שלמה בן גבירול.

רשב"י, רבי שמעון בר יצחק.

רשב"י הכבלי, רבי שלמה בר

יהודה...

רשב"ם, רבי שלמה בן מאיר.

רשב"צ דוראן, ר' שלמה בן צמח...

רש"ט פסקיורא, רבי שם טוב...

רש"י, רבנו שלמה יצחקי.

רש"ל, ר' שלמה.

ר"ת, רבנו תם. — ראשי תיבות.

ש.

ש' בלאך, שמשון...

ש"א, שמואל א'. — שבילי אמונה.

ש"ב, שמואל ב'.

שכו', שבעות.

שכו"י, שביעית.

שכו"ע, שבו"י עו"ם.

שדה"פ, שער דקדוק הפעלים.

שדה"ש, שער דקדוק השמות.

שד"ל, שמואל דוד לוצאטו.

שה"ג, שבת הגדול.

שה"ב, שיר הכבוד.

שה"פ, שם הפעולה.

שה"ק, שלשלת הקבלה.

שה"ש, שיר השירים.

שו"ע, שולחן ערוך.

שופט', שופטים.

שו"ת, שאלות ותשובות.

שו"י, שם זכר.

שוז"ג, שם זכר ונקבה.

שו"פ, שמואל יוסף פיין.

שו"ר, שלמה יהודה רפפורט.

שלה"י, שני לוחות הברית.

שמה"צ, שמות הצמחים.

שמו', שמות.

שמה', שמות.

שמ"ע, שמיני עצרת.

ש"ג, שם נקבה.

שנו"ז, שם נקבה וזכר.

שעה"ש, שער השמים.

שקל', שקלים.

ש"ש, שירי ש"מה.

שש"ק, שירי שפת קדש.

ש"ת, שמהת תורה.

תה"ש, תאר השם.	תה"ש, תאר השם.	שת"ו, שם תאר זכר.
תוה"א, תולדות הארץ.	תוה"א, תולדות הארץ.	שת"נ, שם תאר נקבה.
תוה"ב, תורת הבית.	תוה"ב, תורת הבית.	ת.
תוה"ט, תולדות הטבע.	תוה"ט, תולדות הטבע.	ת"א, תרגום אונקלוס. — תרגום
תוס', תוספות.	תוס', תוספות.	ארמית.
ת"ז, תאר זכר.	ת"ז, תאר זכר.	ת"ב, תשעה באב.
תהב', תהבמוני.	תהב', תהבמוני.	תגמ' הנפ', תגמולי הנפש.
ת"י, תרגום יונתן. — ירושלמי.	ת"י, תרגום יונתן. — ירושלמי.	תד"א, תנא דבי אליהו.
תל"ע, תלמוד לשון עברי.	תל"ע, תלמוד לשון עברי.	תהל', תהלים.
תמו', תמורות.	תמו', תמורות.	תה"פ, תאר הפעל.
תס"ו, תמיד.	תס"ו, תמיד.	
ת"נ, תאר נקבה.	ת"נ, תאר נקבה.	
תנהו', מדרש תנחומא.	תנהו', מדרש תנחומא.	
תנה' כוב', תנחומא שהו"ל כוכב.	תנה' כוב', תנחומא שהו"ל כוכב.	
תענ', תענית.	תענ', תענית.	
תק' פדה"נ, תקון סדרות הנפש.	תק' פדה"נ, תקון סדרות הנפש.	
תרג', תרגום.	תרג', תרגום.	
תרוטו', תרומות.	תרוטו', תרומות.	
תשו', תשובה.	תשו', תשובה.	
ת"ת, תלמוד תורה.	ת"ת, תלמוד תורה.	

AJSL, the American journal of Semitic Languages.	Lehnwörter im Talmud, Midrasch und Targum.
Barth, NB, Nominalbildung in den semitischen Sprachen. — Pron., Pronominalbildung.	Lidz, M. Lidzbarski.
BTM, Biblisch. Talmud. Medizin. v. Dr. Preuss.	MF, Morgenländische Forschungen.
Brock, Bpockelmann.	MOS, Mitteilungen des Orientalischen Seminars.
Cis, Corpus inscriptionum Semiticarum.	Nö, Dr. Th. Nöldeke.
Ew. Ewald.	OLz, Oriental. Litteraturzeitung.
Erw, Fremdwörter.	Olsh. Olshausen.
Ges. Gesenius.	Pflnzn, Aramäische Pflanzennamen, Dr. J. Löw.
GJG, Geschichte d. jüd. Gottesdienstes, v. Dr. J. Elbogen.	PSBA, Proceedings of the Society of biblical Archaeology.
JAs, Journal asiatique.	PSm, Payne Smith.
JQR, Jewish Quarterly Review.	QGJD, Quellen zur Geschichte der Juden in Deutschland.
JQR NS, Jewish Quarterly Review New Series.	REJ, Revue des études juives.
KMT, Kahle, Der massoretische Text des Alten Testaments nach der Überlieferung der babylonischen Juden. — MdO, die Massoreten des Ostens.	SKr, S. Kraus.
Kö, König, Lehrgebäude der hebräischen Sprache.	Spi, Spitta, Grammatik des arab. Vulgärdialektes von Ägypten.
Lehnw, S. Kraus, Griechische und lateinische	ZAW, Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft.
	ZDMG, Zeitschrift der deutschen Morgenländ. Gesellschaft.

בסוף ההקדמה הגדולה תבוא רשימה שלמה מכל הספרים שהשתניטתי בהם להבורי זה.
מפני טיבו של הספר לא הכנסתי בנוף החבור אלא המלים העבריות או המלים שכבר נכנסו לתוך הסגנון העברי ומצויות במקורות עבריים. אך כדי שיהיה החבור מספיק לכל הספרות העברית, אפשרם בכרך מיוחד בקצרה אוצר המלים הארמיות וגם המלים הזרות, יוניות, רומיות ופרסיות שבתלמוד ומדרשים.

מלון הפֿשון העברית

הִישָׁנָה וְהַחֲדָשָׁה

שער הכף

כ

ך

דומה להברת האות ק, ויותר רך בשתוף קצת נשימה קרוב להברת האות ח באמצע הברה אחר תנועה פתוחה או בסופה, ובזמן מן הזמנים נברה הברה כפולה⁽¹⁾ זו במדרגה שהיה נכר ומורגש בדבור, וזנקדנים נתנו סימן בהאות להבדיל בין שני מיני הקול ולשמו דגש קל בתוכה כשהיא משמשת לסמן את ההברה הקשה והניחו האות בלי סימן או שמו על גבה קו

(1) אדות הברה הכפולה של ב נ ד כ פ ת ע"י הערה לאותיות ב, ג, ד, ומה שהובא שם בשם רסע"ג, ודעת החדשים בשאלה זו. וכבר הביאו קצת החדשים ראיה שהברת כ רפויה היתה כבר בזמן הושע, לפחות בצפון, קרובה להברת ת, מהמליצה י"ד ויחבשנו (ס"ו ו' א), שהשתמש הנביא בעתיד מקוצר י"ד במקום י"ה כדי להשנותו דהדק הראשון של המלה יחבשנו שאחריו (J. Derenb. Jntrod. Opus. XCIX, סעיף 4). ובזמן קביעת הנקוד יש ראיה שהיתה קרובה להברת אות ח מהנקוד תאכלנו יאכלנו בחמץ, כמו שהעיר ע"ז בן אשר בפרוש: כל פֿשון אכילה, אם בשלש נקודות פעולה, בפתחה מלולה, כמו וענת, שערים ת' אכלנה (יחזק' ד י'), בעצבון תאכלנה (נחש' ג י'), כל המקרא על זה ירוץ, בדבר הרוץ, חוץ מאחר, בקהלת מיוחד, ברבות הטובה רבו אוכליה (קס"ה י'), והוא מיוחד בשעמו (דכ"ט, ס' 51), וכן כ חסופה

האות האחת עשרה⁽¹⁾ באלף-בית העברי ושמה כף, ע"י ערך כף.

היא השלישית בארבע אותיות נ"ב ק שמוצאן מהתך (י"ז א' ד), ומציגת קול המתהווה ביציאת הנשימה דרך מעבר הצר בנעת שרש הפשון בתך הרך⁽²⁾, ובטבע קול זה, כמו קולות ב ג ד, שישתנה ויתחלף כטיבו קצת, שיהיה יותר קשה בתחלת הברה

(1) איכה א יוא: ידו פרש צר וכו' כל צמח נאנחים, ושם ב יוא: יש בו לארץ ירמו וכו' כלו בדמעות עיני, וכמו"כ בקצת מומרי תהלים המסדרים צפ"א ב: יראו את יי' קדשיו וכו' כ פ י ר י מ ישו ורעבו (תהי' לד י"א), וכן עוד במומרים אחרים. כמו"כ במשלי: ידיה שלחה בכישור וכו' ב פ ה פרשה לעני (מכיל לא יט-כ), — (2) הערכים אומרים כי האות ב א היא מן אחרונם אלמהמושה, ואמר אלאוהרי: יאלמהמוש חרפ לאנ פי מתי'ג'ה דוג אלמג'הור וג'רי מעה אלנפש פכאג דוג אלמג'הור פי רפע אלצות, ע"כ, יבעברית: היא מאותיות המהמשות (של קול חסוי ועמי) ואמר אלאוהרי המהמוש הוא אות רכה ביציאתו בלי צלילה ויוצאת אמו הנשימה בלי צלילה בהרמת הקול.

לפי מקומה באלף-בית אחרי עשר האותיות הראשונות היא משמשת לסיון מספר הראשון במדרגת העשרות, הוא המספר עשרים: מה ראתה אסתר שתמלך על שבע ועשרים ומאה מדינה אלא תבא אסתר שהיא בת בתה של שרה שחיתה ק' וב' וו' ותמלך על ק' וב' וו' מדינות (מד"ר נרש' נח). קב"ה קנטרין של זהב היה בעגל בניין ממכ"ה מ' ארבעים ס' ששים ב' עשרים ה' חמשה (שס שמות מכ). ג' (של המלח אנכי) חמשים שכן חמשים הכיר אברהם את בוראו וב' ב' עשרים שחינך את המילה לעשרים דור י' עשרה אלו עשר נפיונות שנתנסה אבינו אברהם ועמר בכולם (פסיק' רנתי כה).

כ היא גם אות שמושית, ומשמשת בראש המלים ובסופן בשני דרכים.

א. בראש המלים, להורות דמיון מהי, בראש שמות ומלות הגוף ופעלים בנקוד כ, כ, כ, כ, כ, כ, לפי טבע האות והתנועה שלאחריה, ותבוא: א) לדמיון האיכות, להורות כי שני הדברים הנזכרים בענין דומים זה לזה באיכותם, במראה, בטעם, במיב, וכיוצא בזה, like, as; comme; wie: ושמהיה כאלב יחיד (עמוס ח י'). והנה אל הרקיע אשר על ראש הכרבים כאבן ספיר במראה דמות כסא (יחזק' י 6), והיה פאבך דק המון וריך (ישע' כט ה). דורי נסע ונגלה מני באהל דעי (שס לח יב). והיה פאוב מארץ קולך (שס כט ד). ותהיו פאוד מצל משרפה (עמוס ד יא). הן האדם היה פאחר ממנו לדעת טוב ורע (נרש' ג כב). והיית פנן רוה ובמזא מים אשר לא יזכו מימיו (ישע' נח יא). ואת כל חלבו יקטיר המזכחה כחלב זבח השלמים (ויק' ד כו). עיניו פיונים על אפיקי מים (שס"ט ס יב). העלו סום פילק סמר (ירמ' נא כו). מי יתנני כירתי קדם (איוב

בגוף היצירה עם פרוש רסע"ג בערב' הוצא' למכרם. — (1) בערב' ב 8), וכן בשאר הלשונות האחרות משמשת כ שמוש זה, והסכיון חכמי הלשון כי הקול כ היה בעקרו קול הרמו, לרמו ולהראות דבר מה, ולכן השתמשו בו בשמושים האלה, אך לא הגיעו לכלל הסכמה אם כ שמושית זו הונחה בתחלה בעצמה לשמוש הרמיון או נתקצרה מן המלה כ'ה וכדומה. וכן חלקו חכמי הדקדוק בתכונתה הרקדוקית של כ זו, שקצתם ראו בה שם וקצתם חאר הפעל, וכדומה. ועי' בסנאו בחלק הדקדוק. —

(א) א

משבב כ כשהוא משמשת לסמן את ההכרה הרכה ונקראת כ רפויה: שבע כפולות בגר כפרת משתמשות בשני לשונות בי כי גימל גימל דלת דלת פה כף פי פִי חיש חיש תיו תיו⁽¹⁾ רך וקשה (יז' כ 6). ונהוגה הכרה כפולה זו אצל כל היהודים גם בזמננו, ולכן השתמשו בה הסופרים להעתיק האות ה' בערבית, כמו "תאריך, שהאות ד באה פה במקום האות ה' שבמלה זו בערבית, ומלים אחרות כיוצא בזה שנתקבלו בלשוננו מלשון הערבית, וכן בהעתקת מלים ערביות בכתב עברי, כמו אכר במקום אחיר (תרג' הסדכים של ריב"ג, ערך אחר), וכן בכאר במקום בח'אר (רד"ק, ערך איד), וכיוצא בזה.

בשרשי הלשון העברית אין כ באה סמוכה להאותיות ג, ט, צ, ק, ולא תסבול צרופים גב, כט, כצ, כק (מחש: כן סרוק, מחברת).

במד' יח י', וכן דבר' יב יח בהרבה כ"י בחטף (תנ"ך גז', מהדורה חדשה), ומהעתקת השבטים, שהעתיקו את האות כ באות ג כמעט בכל מקום, גם בתחלת התיבה, כמו בנען, בלב, פושן רשעתים, פרמל, נהר ככר, נראה כי בזמן ההוא נברה הכרה הרפויה של האות כ ולא היו היהודים, לפחות במצרים, מבטאים כלל כ בהברה דומה להכרת אות ק. וכן אנו רואים בתלמוד שהעתיקו את המלים היוניות שבראשן אות ג באות כ, כמו כלינוס, כלסוס, וכדומה (S. Kraus, Lehnw. I § 21), אך כבר הוכיח שם ההכח קרוים כי הברה הקדומה של האות ג לא היתה כלל אצל היונים הקדמונים. כמו אצל היונים החדשים, שאר הלשונות השמיות לא הלכו בענין רבך קוד' אות זו בדרך אחר. בלשון בנענית ופונית היה רבך זה נהוג בקצת מלים ובקצתם נשאר הקול במיבו הקדום, כך בהשיחה הירדנה בלשון פונית Poenulus כתוב uulech במקום ההולך, aelichoth במקום ההליכות (Schrö. Phön. Gr. 84), אך Bariebal במקום ברכבעל (200 סז), בארמית מדה זו של התרככות אות כ נהוגה כמו בערבית, בערבית נשארה בכלל הכרה הקשה של הכף בעינה, אך במי הפלתיים והבדוים בארץ ישראל נתרבבה בכל מקום להכרת תש, ובמקום כתב הם אומרים תשחב, אבל — אתשל, רק האות כ שבסוף השמות לנכה יחיד, ביתב, נשארה בהברתה העקרית, אבל לזנכתה יחידה, ביתב, אומרים ביתתש, וכמו"ב בפעלים לזכר: חמלב (נשאף), לנקה חמלתש (נשאף), וכן על, עליב לזכר, עליתש לנק, וכבר הוכיחו החכמים כי גם בלשונות לא השמיות תקרה ההתרככות להקול הזה, כמו בלשון הגרמנית ieh—ik, וכן Daeh מן decken, וגם בפעל אחר בקצת נשיותיו, כמו מן denken, בעבר dachte, וכיוצא בזה. ⁽¹⁾ כך

קולכם (יִשְׁעֵי יָדָם). השיבו נא להם פְּחִיז שרתיהם
(נִמְנָמִי ס' יא). — פִּיזִם הָזֶה: אלהים חשבה לשבח
למען עשה פִּיזִם הַזֶּה להחיות עם רב (כִּרְאֵשׁ כ' נ).
למען תתו בידך פִּיזִם הַזֶּה (דִּכְרִי כ' ל). ותדבר בפיך
ובידך מלאת פִּיזִם הַזֶּה (מ"ח כ' ד). לתת להם ארץ
ובת חלב ודבש פִּיזִם הַזֶּה (יִרְמִי יא ס). — *פִּתְחָלָה,
לִפְתָּחָלָה, ע'י ערך זה. — וישמיטו ברבור הדמיון
הִדְיוּקִים ל, עָם, עַל: ויחלו כְּמִטָּר לִי (אִיוֹב כט כג),
כמו למטֵר, עשה להם כְּמִדּוֹן פְּסִיסְרָא וכו' (תַּהֲלִי פג
י), כמו למדון, לסיסרא, יריעו עֲדִימוֹ פִּגְגָּב (אִיוֹב ל
ס), כמו עַל גִּבּוֹ, כִּרְעָ כֹּחַ לִי הַתְּהַלְכָּתִי (תַּהֲלִי לט
יד), כמו עַם רַע. — ולחורות דמיון מרמה, לא אמת:
ונחשב לכם תרומתכם פִּדְגָן מִן הַגֶּרֶן ובמלאה מִן
הִקֵּב (נִמְדִי יח כו). כי המגיד לִי לֵאמֹר הִנֵּה
מֵת-שָׂאוֹל וְהוּא הִיָּה כְּמִשְׁכָּר בְּעֵינָיו וְאִחֻזֹּה בּוֹ
וְאֶהְרַגְהוּ (ש"ד כ' י). ויחר עלי אִפּוֹ ויחשבני לוֹ
בְּצִרְיֹו (אִיוֹב יט יא). — ועם פֶּעַל, בִּמְקוֹר: לא
תֵּצֵא בְּצִאת הַקְּבָרִים (שְׁמוֹת כ"א ז). עתה ילחכו
הַקָּהָל אֶת כָּל סִבִּיבֵתֵינוּ פִּלְחֵיךְ הַשּׁוֹר אֶת יֶרֶק הַשָּׂדֶה
(נִמְדִי כ"ד ד). פִּגְמוֹל דִּפְנֵי בְנֵי עוֹלָה נִשְׁלַת (ש"ב ג
לד), לכן פִּגְמוֹל קֵשׁ לִשׁוֹן אִשׁ וְחִשַּׁשׁ לַחֲבֵה יִרְמָה
שִׁרְשָׁם כִּמְקֵי יִהְיֶה וּפְרָחָם כֹּאכֵב יַעֲלֶה (יִשְׁעִי ס' כד).
הוּי הַמּוֹן עֲמִים רַבִּים כְּמִמָּוֶת יָמִים יִהְיוּ (ס' יט יב).
וְהִתְעוּ אֶת מִצְרַיִם בְּכָל מַעֲשֵׂהוּ פִּתְחָתוֹת שִׁכּוֹר בְּקִיאוֹ
(ס' יט יד). וכל צבאֵם יִבּוֹל כְּנִבְלָה עֲלֵה מִגְדֹן (שס
לד ד). יִפְלֹא חֵץ בְּבָרֹו פִּמְהָר צָפוֹר אֶל פֶּחַ (מִכְלִי
ז כג). — וקצת כִּמְשִׁמִּי פִּאֲדֹ: הִיתַפְאָר הַגֶּרֶן עַל
הַחֲצֵב בּוֹ אִם יִתְגַּדֵּל הַמִּשּׁוֹר עַל מִנְיֹו פִּהְיָן שִׁבְט
וְאֵת¹ מְרִימֹיו פִּהְרִים מִטָּה לֹא עֵץ (יִשְׁעִי י' יב),
ר"ל פִּאֲדֹ יִגִּיעַ הַשִּׁבְט אֶת הַמְרִימִים אוֹתוֹ, וְהִי כְּמִצְחָק
בְּעֵינֵי תַנְיֹו (כִּרְאֵשׁ יט יד), וְשִׁתּוֹ (הַגּוֹיִם אֶת כּוֹס
הַתְּרַעֲדָה) וְלֵעֻז וְהִיו פִּלּוֹא הִיו (עֹנֵד א' יו), ר"ל פִּאֲדֹ
לֹא הִיו. — וְהִשְׁתַּמְשׁוּ בָּהּ גַּם בְּמִקּוֹם שְׁאִין שֵׁם דְּמִיֹּן אֵלֹא
שִׁבְאַמֶּת כִּךְ הוּא: וְהִי הָעֵם פִּתְמָאֲנִיִּים רַע בְּאוֹנֵי יִי
(נִמְדִי יא א). ובני בלִיעֵל אִמְרוּ מֶה יִשְׁעֵנוּ זֶה וְיִבְוָהוּ
וְלֹא הִבְיֹאוּ לוֹ מִנְחָה וְהִי (שְׂאוֹל) כְּמִתְרִישׁ (ש"א יכו).
וְאִצּוּהוּ אֶת תַּנְיֵי אֲתִי וְאֵת תַּנְיֵיהַ שֶׁר הַבִּירָה עַל יִירוּשָׁלַם
כִּי הוּא פִּאֲיֵשׁ אֲמֵת וִירָא אֶת הָאֱלֹהִים מְרַבִּים (נִחְמִי ז
כ). — *כְּסִבּוֹר, ע'י סְבִיב, — וּבְצִרוּף לְאוֹתִיּוֹת שְׁמוֹשׁוֹת
אֲחֵרוֹת, אֲחֵרֵי הַשְּׂאֵלָה: הַבּוֹזְגָה יַעֲשֶׂה אֶת אֲחֻתָּנוּ

*כְּמִמָּוֶת, ע'י *כְּמִמָּוֶת. — וְעַם הֵם, הֵן, כְּהֵם, כְּהֵם,
כְּהֵן, כְּהֵן, וְעַם הֵמָּה, הֵנָּה, כְּהֵמָה, כְּהֵנָּה, ע'י הֵם,
הֵמָּה, הֵן, הֵנָּה. — וְתִבְּוֹא כְּפֹלָה בְּרֹאשׁ שְׁנֵי הָרִבּוֹרִים
הַתְּרַמִּים זֶה לָזֶה, לְהוֹרֹת דְּמִיֹּן גִּמּוֹר וְשִׁלָּם: כִּי
כְּמֹדָה פִּתְרָעָה (כִּרְאֵשׁ מד יח), חָלָלָה לֶךְ מַעֲשֵׂת כִּדְבָר
הַזֶּה לְחַמִּית צָדִיק עִם רָשָׁע וְהִיָּה בְּצָדִיק פִּרְשָׁע
(ס' יח כס), בְּגַר פְּאוֹרָה בְּנִקְבוֹ שֵׁם יוֹמֶת (וִיקָר' כד יו).
מִשְׁפָּט אֲחֵר יִהְיֶה לָכֵם בְּגַר פְּאוֹרָה יִהְיֶה (ס' ככ), לֹא
תִבְרִיו פְּנִים בְּמִשְׁפָּט בְּקִשְׁן בְּגַר'ל תִּשְׁמַעוֹן (דִּכְרִי א'
יו). וְהִיָּה כְּעַם פְּכָלֵן וּפְקִדְתִּי עֲלֵיו דְּרִבּוֹ (ס'ס' ד' ט).
גַּם חֶשֶׁךְ לֹא יִחְשִׁיךְ מִסָּךְ וְלִילָה כִּיּוֹם יִאִיר כְּהִשְׁכִּיחָה
פְּאוֹרָה (תַּהֲלִי קֶלֶט יב). וְיֹאמֶר (מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל) אֵל יְהוֹשֻׁפָּט
הַתֵּלֶךְ אֲתִי לְמַלְחָמָה רַמַּת גִּלְעָד וְיֹאמֶר יְהוֹשֻׁפָּט אֵל
מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל כְּמֹנֵי כְּמֹדָה כְּעַמִּי כְּעַמְּךָ כְּסֹמֵי כְּסֹמִיָּה
(מ"ח כ"ד). וְהִיָּה כְּעַם פְּכָלֵן כְּעַבְדִּי בְּאֲדִינוֹ, פִּשְׁפָּחָה
כְּגִבְרָתָהּ כְּקֹנָה מִפְּאֹרָה כְּפִלּוֹהַ בְּלֹזָה כְּנִשָּׂה כְּאִשָּׁר
נִשָּׂא בּוֹ (יִשְׁעִי כד כ). — וְעַם ז' לִפְנֵי כ' הַשְּׁנִיָּה:
עוֹדֵנִי הַיּוֹם חוֹק כְּאִשָּׁר בִּיּוֹם שִׁלַּח אוֹתִי קִשָּׁה כְּכִחִי
אוֹ וְכִכְחִי עֵתָה (יִסְעִי יד יא), כִּי פִחְלֶק הוֹרֵד¹
בְּמַלְחָמָה וְכִחְלֶק הַיֹּשֵׁב עַל הַבָּלִים יִחְדּוּ יִחְלְקוּ (ש"א
ל כד), הֵן כָּל הַנְּפִשּׁוֹת לִי הֵנָּה כְּנִפְשׁ הָאֵב וְכְנִפְשׁ
הַבֵּן לִי הֵנָּה (יִחְזִק' יח ד). — וְעַם יֹם וְכִדּוּמָה, בְּמִשְׁמִ'
כְּאִשָּׁר בִּיּוֹם: פֶּן אִפְשִׁיטֶנָּה עֲרֻמָּה וְהַצְנִתִּיהָ בִּיּוֹם הוֹלֵדָהּ
(ס'ס' כ' כ), וְעִנְתָּה שְׂמָה בְּיָמֵי נְעוּרֶיהָ וְכִיּוֹם עֲלוֹתָהּ
מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם (ס'ס' יו). הַעֲמִיקוּ שַׁחְתּוֹ בְּיָמֵי הַגְּבֻעָה
(ס'ס' ט' ט). עַד אוֹשִׁיבְךָ בְּאֵהָלִים בְּיָמֵי מוֹעֵד (ס'ס' יב
י). וּבְנִיתִיהָ בְּיָמֵי עוֹלָם (עֲמוֹ' ט' יא). יִרְעוּ בִּשְׁן וְגִלְעָד
בְּיָמֵי עוֹלָם בְּיָמֵי צִאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אֲרָאנוּ גִּפְלֹאוֹת
(מִיכִי' ז יד-יט). קוֹל תַּנְנוּ בְּבֵית יִי בִיּוֹם מוֹעֵד
(אִיכ' כ' ז). וַיֵּצֵא יִי וְגִלְחָם בְּנוֹיָם הֵמָּה בִּיּוֹם הַלְחָמוֹ
בִּיּוֹם קֶרֶב (זִכְרִי יד ג). וְעִרְבָה לִי מִנְחַת יִהוּדָה
וִירוּשָׁלַם בְּיָמֵי עוֹלָם וְכִשְׁנֵים קִדְמִנִיּוֹת (מִלֵּא' ג ד).
אֵל חֲקִשׁוֹ לִבְבָּכֶם בְּמִרְיָבָה בִּיּוֹם מִסַּה בְּמִדְבָּר (תַּהֲלִי
ל' ת). — בִּיּוֹם, כְּהִיּוֹם, בְּמִשְׁמִ' הַיּוֹם: מִכְרָה בִּיּוֹם אֶת
בְּכֹרֶתְךָ דִּי (כִּרְאֵשׁ כס לא), הַשְּׁבַעָה לִי בְיוֹז וְיִשְׁבַּע
לוֹ (ס'ס' גג), קִמַּר יִקְטִירוֹן בִּיּוֹם הַחֵלֶב (ש"א ג יו).
כִּי אֲתוּ בְּהִיּוֹם תִּשְׁצַאוֹן (ס'ס' ט' יג), וְאֵתָה עֹמֵד בִּיּוֹם
וְאִשְׁמִיעֶךָ אֶת דְּבַר אֱלֹהִים (ס'ס' כו). יִשְׁבַּע לִי בִיּוֹם
הַפֶּלֶךְ שְׁלֵמָה (מ"ח א נא). דִּרְשׁ נָא בִיּוֹם אֶת דְּבַר
יִי (ס'ס' ככ ס'). לֹא תִצּוּמוֹ בִּיּוֹם לְהַשְׁמִיעַ בְּמִרּוֹם

— ¹ ס"א את.

הַנְּקוֹד בְּכָף קְמוּצָה בֹּא בְּכָל הַמַּעֲמִים. — ¹ הַיּוֹדֵד קִרִּי.

וימצא את שרי יהודה (דה"צ כז ח). ביום השביעי
כְּטוֹב לֵב הַמֶּלֶךְ בֵּינָם אִמְרָם לְמַהוֹמֵן (אס"א י). וצפיר העוים
הַגְדִּיל עַד מָאֵד וּבְעֶצְמוֹ נִשְׁבְּרָה הַקֶּרֶן הַגְדִּלָה (דני'
ח ט). — ובמשמ' בּוֹמֵן שִׁיעֶשֶׂה הַדָּבָר בַּעֲתִיד; וְעַתָּה
כִּבְּאֵי אֶל עֶבְדְּךָ אֲבִי וְכוּ' וְהָיָה בְּרָאוּתוֹ כִּי אֵין הַנֶּעַר
וְמֵת (כְּרֹאשׁ מִד לֵילֵא). וְהָיָה בְּשֹׁכֵב אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ עִם
אֲבָתִיו וְהָיִיתִי אֲנִי וּבְנֵי שְׁלֹמֹה הַטָּמִים (מ"א א כח).
שֵׁם חֹזֶקֶת אֶת הַפֶּסֶח בְּעֶרֶב בְּבֹאֵה הַשֶּׁמֶשׁ (דכ"י יו ו).
רָאוּ גַם כְּטוֹב לֵב אֲמִנּוֹן בֵּינָם וְאִמְרָתִי אֲלֵיהֶם הָיוּ
אֶת אֲמִנּוֹן וְהַמָּתָם אֹתוֹ (ש"צ יג כח). כֹּל יֹשְׁבֵי תָחַל
וּשְׁכַנִּי אֶרֶץ בְּנִשְׂא נִם הָרִים תִּרְאוּ וְתִתְקַע שׁוֹפָר תִּשְׁמַעוּ
(יִשַׁע יח ג). בְּתִתְקַע שׁוֹפָר תִּוְשַׁד בְּנֵי תֵךְ לִבְנֵי יִבְגְּדוּ
בָךְ (ש"ס לג א). בְּזִכְרִי בְּנֵיהֶם מִזִּכְרוֹתֵם (יִרְמ' יו ז).
וּבְאַחֲרִית מַלְכוּתָם בְּהֵתָם הַפְּשָׁעִים יַעֲמֵד מֶלֶךְ עוֹ פָּנִים
(דני' ח כג). וְעַמֵּד מֶלֶךְ גִּבּוֹר וּמִשְׁלַח מִשְׁלַח רַב וְעֵשֶׂה
בְּרֹצוֹנוֹ וְכַעֲמֹדוֹ תִּשְׁכַּר מַלְכוּתוֹ (ש"ס יא ג-ד). — ובמשמ'
וְסֵן הָיָה; בְּעֶבְדְּךָ סוֹפֵה וְאֵין רִשָּׁע (מַסְלִי י כה). —
וְלַהּוֹרֹת תְּכִיפּוֹת שְׁנֵי מַעֲשִׂים זֶה אַחֵר זֶה; וְהָיָה בְּהוֹצִיאֵם
אֹתָם הַחוּצָה וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ (כְּרֹאשׁ יט יו). וְהָיָה בְּמַלְכוֹ
בְּשִׁבְתּוֹ עַל כִּסֵּאוֹ הִבֵּה אֶת כָּל בֵּית בַּעֲשָׂא (מ"א יו יא),
מִיָּד כֹּאשֶׁר יֵשֶׁב. — וַיֵּשׁ שִׁבְכוֹנָה זֶה יוֹסִיפוּ אַחֲרֶיהָ
הַמֶּלֶךְ בֵּן, בְּ... בֵּן; בְּכֹאֲכֶם הָעִיר בֵּן תִּמְצָאוּן
אֹתוֹ (ש"א ט יג). — ובמשמ' כָּל פֶּעַם שִׁיעֶשֶׂה דָּבָר;
וְהָיָה בְּקִרְאָא² יְהוּדִי שֶׁלֶשׁ דְּלִתּוֹת וְאַרְבַּעַה יִקְרָעָה
בְּתַעֲרָה הַסֵּפֶר (יִרְמ' לו כג). — ובמשמ' אַחֵר אֲשֶׁר קָצַת
לַהּוֹרֹת סִבָּת דָּבָר אוֹ פְּעוּלָה; וְהָיָה בְּדַבָּרָה אֶל יוֹסֵף
יוֹם יוֹם וְלֹא שָׁמַע אֵלֶיהָ וְכוּ' וְתַתְּפֹשֶׁה בְּבִגְדוֹ וְכוּ'
וְהָיָה בְּרָאוּתָהּ כִּי עֹבֵב בְּגָדוֹ בִּירָה וְכוּ' וְתִקְרָא לְאַנְשֵׁי
בֵּיתָה (כְּרֹאשׁ לט י"ד). וְהָיָה כְּאִמְרָם³ אֲדֹנִי יוֹם וְיוֹם
וְלֹא שָׁמַע אֵלֵיהֶם וַיִּגְדְּלוּ לְהִמָּן (אֶסְת' ג ד). — וְהַשְׁתַּמֵּשׁ
דּוֹנֵשׁ בֶּן לִבְרִשׁ בְּכָף הַדְּמִיוֹן גַּם עַל פֶּעַל עֶבֶר וְאִמְרָה:
וְאֵל תִּתָּנוּ חֶמֶר, וְסֵן אֶרֶץ נִשְׁמַר, וְהִיתָנוּ לֹא נִמְרָה,
כִּשְׁמֵךְ⁴ בְּשִׁמְרִים (דּוֹנֵשׁ, דַּעַס לִכִּי, כִּיתָה). — וְעַם שֶׁ,
בְּשֶׁשׁ, לִפְנֵי שְׁמוֹת הַגּוֹף וּפְעֻלִּים בַּעֲבֹר וְעַתִּיד לַהּוֹרֹת

(כְּרֹאשׁ לֵד לא). — וּלְפָנֵי ב ל ש: וַיֹּאמְרוּ בְנֵי בְנִימִן
גִּנְסִים הֵם לְפָנֵינוּ בְּכִרְאֲשָׁנָה (שׁוֹפֵט' כ לט), וְתִשָּׁב
יָד הַמֶּלֶךְ אֵלָיו. וְתָהִי בְּכִרְאֲשָׁנָה (מ"א יג ו), וְאִשְׁבִּיבָה
שְׁפָטִיךְ בְּכִרְאֲשָׁנָה וַיַּעֲצִיר בְּבִתְחִלָּה (יִשַׁע' א כו). וְהָיָה
זֶהִיר בְּמַצוֹת קֶלֶה כִּבְהַמּוֹרָה (אֶסְת' כ א). בּוֹמֵן
שֶׁהִפְתָּח פִּתּוֹחַ כָּל פָּנִים פִּתָּח נִקּוֹל כִּלְחוּץ (שְׁנֵת
ו). הָיָה בְּבוֹד חֲבִירָךְ חָבִיב עֲלֶיךָ כִּשְׁלֹךְ (אֶסְת' כ י). —
וּלְפָנֵי מ: וְכִשְׁלוֹ אִישׁ בְּאִתּוֹ מִפְּנֵי חֶרֶב (וִיקָר' כו לו). —
*וְאִתּוֹ: הַמּוֹצִיא אוֹכְלִין מִפִּתּוֹת מִבְּשִׁיעוֹר (שְׁנֵת י ס).
— (ב) דְּהוֹרֹת דְּמִיּוֹן בְּקִרְבּוֹ, ungefähr; à peu près
approximaty, about: וְתִדְבֹר אֲדֹנִי בְּדָבָרִים הָאֵלֶּה
(כְּרֹאשׁ' לט יו). — וּבְסִפְרָם בְּמִסְפָּרִים, בְּמִשְׁמָ' קִרְבֵּי דָוָה
הַמִּסְפָּר: וְהָיָה בְּמִשְׁלַח חֲרָשִׁים וַיִּגְדֵּר לַיהוּדָה (כְּרֹאשׁ'
לח כד). בְּשֶׁשׁ-מֵאוֹת אֶלֶף רִגְלֵי (שְׁמוֹת יב לו). וַיִּקְבֹּץ
מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֶת הַנְּבִיאִים בְּאַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ (מ"א
ככ ו). וַיֵּשְׁבוּ שָׁם בְּעֶשֶׂר שָׁנִים (דוֹת ח ד). — וּבְמִסְפָּדָה:
וְתַחֲבֹט אֶת אֲשֶׁר דָּקְשָׁה וְהָיָה בְּאִימָה שְׁעָרִים (ש"ס כ יו).
— וְלַהּמִּרְחָק: וַיֵּשֶׁב עַל הַמִּתְנָה כְּרֹדֶךְ יוֹם כֹּה וְכֹדֶרֶךְ
יוֹם כֹּה (כְּמִד' יא לא). — וְלַהּוֹמֵן: הַנִּנִּי מִמִּשְׁמִיר פֶּתַח
מִחֵר בְּרֵד בְּכֹד מָאֵד (שְׁמוֹת ט יח), מִחֵר קִרְבֵּי לַעֲתָוּ.
בְּחִצֵּית הַלֵּילָה אֲנִי יוֹצֵא בְּתוֹךְ מִצְרַיִם (ש"ס יא ד). פֶּתַח
מִחֵר אֲשַׁלַּח אֵלֶיךָ אִישׁ (ש"א ט יו). כִּי מִחֵר פֶּתַח
הַזֹּאת אֲנִכִּי נָתַן אֶת כָּלֵם חֲלָלִים לְפָנֵי יִשְׂרָאֵל (יִהוֹש'
יח ו). וְלֹא אֵין לְבֹאֵה בְּיוֹם תָּמִים (ש"ס י ג). וְהָאִישׁ
גְּבִירָאֵל אֲשֶׁר רָאִיתִי בְּחוּזֹן בְּתַחֲלָה מַעֲף בִּיעָף-גִּנֵּעַ
אֵלֵי פֶתַח¹ מִנְחַת עֶרֶב (דני' ט כח). — וְעַם רָגַע,
כְּרָגַע, קִרְבֵּי לִשְׁעוֹר רָגַע, קָצַת בְּמִשְׁמָ' עֵתָה, תִּכְפֹּף
וּמִיד: הַבְּרִדֹּן מִתּוֹךְ הָעֵדָה הַזֹּאת וְאִכְלָה אֹתָם בְּרָגַע
(נִמְד' יו כ). וְלֹא יִבְאוּ דְּרָאוֹת כְּבָלֵעַ אֶת הַקֹּדֶשׁ (נִמְד' ד
כ), כִּשְׁעוֹר בְּרִיעָה, עִי' בְּרִיעָה-ג) עַם פֶּעַל מִקּוֹר² בְּמִשְׁמָ'
בּוֹמֵן שֶׁנִּעֲשֶׂה מַעֲשֶׂה פְּלוֹנִי, בַּעֲבֹר: וְהָיָה כְּבֹאֵה אֲבָרָם
מִצְרִימָה וַיִּרְאוּ הַמִּצְרַיִם אֶת הָאִשָּׁה (כְּרֹאשׁ' יב יד).
וְהָיָה יֵשֶׁב פִּתָּח הָאֵהָל בְּחֵם הַיּוֹם (ש"ס יח א). וְהָיָה
בְּהָרִימִי קוֹלִי וְאִקְרָא וַיַּעֲבֹב בְּגָדוֹ אֲצִלִּי (ש"ס לט יח).
בְּשִׁלְחוֹ כֹּלָה גִּרְשִׁיגֶשׁ אֲתַכֶּם מוֹה (שְׁמוֹת יא א). וְכִבְּזָא
הַשֶּׁמֶשׁ צוּה יְהוֹשֻׁעַ (יִהוֹש' ח כט). וְהָיָה בְּבֹאֵה אֶרֶן
הָאֱלֹהִים עֶקְרוֹן וַיִּזְעַקוּ הַתְּקִנִּים (ש"א ס י). וְכִשְׁבֹּב רֹד
מִהֲכֹת אֶת הַפְּלִשְׁתִּי (ש"ס יז כז). וְהָיָה בְּגִנֵּן הַמִּגְנֵן וְתָהִי
עֲלִיּוֹ יִד וִי' (מ"ב ג יו). בְּרִפְּאֵי לְיִשְׂרָאֵל וּבְגִלָּה עוֹן אֲפָרִים
(ש"ס י א). וְהָיָה בְּהַשְׁמָט יְהוָה עִם בֵּית אַחָאָב

וְלֹא בְּאִכְרָ וְלֹא בְּאִמְרָ כֹּאשֶׁר, ע"ב. וְרַאב"ע, צָחֹת אוֹת
כָּף: וַיֹּאמֶר רַבִּי יוֹנָה הַמַּדְקֵדֵק ז"ל כִּי אֵין רַאבִּי לְאִמְרָ בְּשִׁמְרָה
רַק יֹאמְרוּ כְּשׁוֹמְרוֹ וְלֹא בְּשִׁמְרָה. ע"ב. וְעוֹי' דָּקְמֵן הָעֵדָה
4. — (1) יוֹם כִּי הַנוֹסֶתָה מִשְׁבִּשְׁתָּה. — (2) דְּמַעֲרָבָא,
לְמַדְגַּתָּא בְּקִרְוֹא. — (3) כָּךְ הַקֶּרֶן, וְהַכְּתִיב בְּאִמְרָם, וְכִמּוֹ
הַקֶּרֶן הָרַבָּה כְּתִבִּי יָד גַּם בְּכַתִּיב. — (4) צִרִיךְ לִקְרָא
בְּשִׁקְשֵׁת, וְלֹא בְּשִׁקְשֵׁת כְּמוֹ בְּמַהֲד' כִּי בְּהֵאָה, וְכִבְרָה הָעִיר ע"י

¹ (ס"א בעת. — 2) רִיב"ג, רִקְמָה שְׁעָרָה: כִּי דָא יֹאמֶר בְּאִמְרָ

גם בשחק יכאב לב ואחריתה שמחה תוגה (משלי יד יג). — ואמר בן סירא: אם יש דך ייטיב (העשיר) דבריו עמך וירששך ולא יכאב לו (כ"ס גני' יג ה). — ובתו"מ כמו"כ: שכר איברייהם (של הנמולים) כו' אבי'ם עליהן (יו"ט שנת יט יז). — ובסהמ"א: לפי שאין לך (אדם) שאין נפשו כ' א' ה' עליו כלילה מרוב עמל ומורה שטרה ביום (פדור רש"י, דיני סעודה תכו). אדם אחד שהיה חולה אמרו לו סמה אתה כו' א' א' א' מרוב עונותי (פנח' הפניני', שער נקור חולים). — ופעול' "כאוב, כמו פ'אב: כאוב לבב אני (יו"ט יוס"כ, אלקי אל תכישני). קול עדתך תרצה הכ' א' ו' ב' והיגועה (סמ"א, ליל ר"ח, קול סופר).

— פנח' הכאב, הכאבתי, יכאב, מכאב, תכאב, — (א) הכאבתי, גרם לו כאב, גופני או רוחני כי הוא יכאב ויחבש ויחזק ויורו תרפינה (איו"ט יח). ולא יהיה עוד לבית ישראל סדון ממאיר וקוץ מכאב¹ מכל סביבתם (יחזק' כח כד). יען הכאות לב צדיק שקר ואני לא הבאבתי (שס יג כג). — ואמר בן סירא: קרב עני אל תכאב ואל תמנע מתן ממסכין (כ"ס גני' ד ג). — ובמדרש: יודע אני כמה עתידים ל' הכ' א' ב' ג' במדבר (מד"ר שמות ג). — "הכאב את לבו: ולא נכ' א' ב' לבו בזה הרבר. (תש"י הנל', תגרן קת). — "הכאב את תארו, גרם שיהיה תאר פניו כמו כואב: אין העבודה והיראה שתהיה כופף את ראשך ומכ' א' ב' את תוארך כי אם שתהיה מכוי בפופים ועניים מרודים אל ביותך ומעלה מלכס כד אנתותם כפי יבדתיך (הגיון סנפ' לזר מיי"א כ). — "הכאב התחלת, דא מלא אותה: כי חנון ורחום הוא (האלהים) ורא יכ' א' ב' תחלת הכושתים בו (משלי סנדלר). — (ב) בהשאלה, הכאב השרה באבנים, כמה את פני האדמה באבנים לכלתי חתן פרי: והכיתם (במלחמה) כל עיר שבער וכל עיר שחור וכל עץ טוב תפילו וכל מעיני מים תסתמו וכל החלקה הטובה תכאב² באבנים (מ"כ ג יט).

— פנח', "נכאב, — במשמ' פאב, בגופני ורוחני: כאשר נכ' א' ב' [אני] בבוא עלי צער כן הם נכ' א' ב' (אגר' מנחם גילני סקראי, לקו"ק נספח' 59). חולי וגוחי

לחלון, אלו"ט ס ג). — ואמר המשורר: אשוב לכבות אש כאב נפשי כי הכאב יוסיף עלי חליה (רשכ"ג, קטע גני', JQR July 1913). שארו החלי בלה ועצמו, ואכל הכאב בדיו ונלדו (מכ"ע, דיו"ן לה, כ"י נדל"אנס). — ומ"ר פאב, פאב, ואמר המשורר: יתנה סיס עד אמיר למותו והענור יקנן בין עפאיו, ואורים תאבו דסבול כ' א' ב' י' וכוכבי מעלה לשאת חלאיו (קטע כ"י לרמכ"ע מהגני' נבי"ס נקסיר). — פאב גיד הנשה: כאב גיד הנשה ובלטין סימטיקה והוא כאב מתחיל מפרק הירך ויורד מאחוריו על פחד הירך (קאנון ג ככ כ-ד). — פאב המעים: בשיתחדש כאב המעים עם קרחת או תעשה ההנחה כדוחן (פרקי מש"ט). — פאב הראש: כאב הראש הקורה מהשכרות (סס). — ובהשאלה, רגיל בדבור: עשה לו כאב ראש, במשמ' גרם לו צער ובלבול. — פאב הפרקים¹, Rhumatisme: כ' א' ב' הפרקים ומה שיכדול הנקם וגיד הנשה (קאנון ג ככ ג). ורוב מה שיקרה להם כאב הפרקים שיקרה לו תחלה נקראם (סס). חולה מוטל על ערש דוי ימים רבים בחולי הרמש שהוא כאב הפרקים (ש"ט טורטושי, תתלי ספר השמוע, נבי"ס נדל"אנס), ועי' רמט. — ובמשמ' צער רוחני: כל המאריך בתפלתו ומעיין בה סוף בא לידי כאב לב² שנאמר תוחלת ממושכה מחלת לב (נכ"י נה). אמר הקב"ה למשה יודע אני מה כאב הן עתידין לעשות אלה אלהיך ישראל ואעפ"י בן וארד להצילו מיד מצרים (מד"ר נכ"י ג). אמר הקב"ה לירמיה מה אתה רואה ודומם היום אני דומה לאדם שהיה לו בן ועשה אותו חופה וסת בתוך חופתו ואין דך כאב לא עלי ולא על בני (מד"י איכה, נוגר כו). — ומ"ר פאב, ואמר המשורר: לזאת אדאג אני נכאב, ועל זאת כאב נעלה מכל כאבים (ר"ע פרנסים, לזי מודת 123).

פאב, פנח', כ' א' ב', פאב, עת' יכאב, — היה לו פאב, גופני או רוחני: ויהי ביום השלישי (שהיום ששלף אנשי שבם) בהיותם כ' א' ב' (נכ"י נה). אך בשרו עליו יכאב. ונפשו עליו תאכל (איו"ט יד כג). ואני עני וכאב ישנעתך אלהים תשכני (תה"י סט ג).

204. — (1) לפי הערב' דא' ארמפאצל 8). — (2) ואולי גם כאן הכונה לחלי הלב הגופני.

(1) מ"א מכאב מלא, וכן כ"י. — (2) ופרוש הדבר נאמר שם בפסוק כה: וכל חלקה טובה וישליכו איש אבנו ומלאוהו. ויש ספקקים באמתת מלה זו ומניחים תמלאו, תאכדו.

כָּאָה¹ — קל דא נמצא.

— הפע' מקו', הכאח, עכ' הכאה, הכאית² — הכאה את דבו של פלוני, גרם לדבו צער ויוגון וכאב רוחני, *betrüben; affliger; liet* : יען הכאות³ לב צדיק שקר ואני דא הכאכתי (יחזק' יג ככ) — ואמר המשורר: חתו ובושו מהתולים שברו לכאות נפשנו ולהניאנו, ארבע בקרבם נתנו וילכו רביל בלב ולב דהשוואנו (רמכ"ט, דיואן כ, כ"י גודליאנה), ובל גורי דבבי אץ (הומן) להרחיק ואיך ישקש והתפרדו גוריו, והכאם אך לפאר את אפסיו במראיהם ולאיר את עבריו (שס פ). — ואמר הפישן בקינתו: גדעני הגיאני הכאני אך עתה הלאני (כלית' י' טת, לזכר מלוק).

— הפע' כינ', נכאה, סמי' כינ' נכאה, — נכאה הלב, מי שלבו שבור: ויירדף איש עני ואביון ונכאה לבב למות (תהי' קט יו). — נכאה פלוני, נשבר לבו, נפל רוחו: ובאו בו ציים בתים ונכאה ושב וועם על ברית קודש (דני' יא ל). — והשתמשו בפעל זה במשמ' זו בסהמ"א: כי כל היום יכאו מעברם, ויענו מעושק ידם, וזה הומה להם וזה גובת, וזה מושך וזה זוכח (מ' אלדני, ש"א כ). — ואמר הפישן: יביט בחמלתו לעם הוא נכאה, הוא תוך מצוקותיו כשחל יגאה (ר"י גנארה, עולת חלב לו).

כאו"א, — ר"ת: כל אחד ואחד.

***כְּאוֹר**, כיאור, ש"י, — כמו *כְּעוֹר: ר' ישמעאל אומר בא הכתוב ללמדך רחוק מן הכיאוור ומן הדומה לביאוור ומן הדומה לכיאוור וכן הדומה לדומה לביאוור שלא יחדוך אחרים בעבירה (מדה"ג כ"כרלין, מדה"ג תנאים כד יו, הו"ד ד' הופמן). — ואמר הפישן: לברית הבט ותדיח ביאורם, בכסם הרב ותבהיק אורם (יו"ט יו"ט, תלות נפש).

כי חל כאים שתי מלות במכתב וכן גם יתכן להיות עניינם חיל כמו מנהג וכאים מעקר זה על משקל בלים דוים ואחד מהם כאה כמו דזה רזה (ספר סנה' והמכר, ערך כלה), וכן רש"י: כאים לשון ונכאה לבב למות ואם תאמר הנון מן השורש יוכיח עליו יען הכאות לב צדיק, ע"כ. וכן ר"ק: וכאים בפלם דוים בלים וענינם כאב ומרוה. ע"כ, ואעפ"י שאין כך דעת ריב"ג וראב"ע, וכן הסכימו רוב החרשים לדעת רסע"ג, עי' ערך חלבה, בכ"ז כדוים דונש וחיוג ורש"י ורד"ק דסמוך עליהם ולקבל המלה כאה באוצר לשוננו.

(¹) עי' הערה להשרש, ועי' הערה לקמן. — (²) ר"י חיוג. — (³) קצת החדשים מספקים באמת מלה זו, ומגידים להכאיב.

בת ציון כיוולדה אשר פירושו הכאבי והתהלהלי (ר"י א"ח, תרג' סרש' לריב"ג, גות). ואי אפשר שישבר העצם ולא וכאיבו כל סביביו וכשהמכה קולטת הריאה אליה ונסרכת תסתר ג"כ אל כל סביבותיה הנכאבים (סו"ת הרי"ט י). — ואמר המליץ: בפתחו אוצרות מתן יסתר כמטר אתרי סער וסופה, ואם נכאב לנקשה יום כאצו נתון חילו למכאובו תרופה (רש"ג, ורופי על כנות ימים), וכמה גבורים ברחו בגופות נכאבות, אשר אין בהם לבבות (ר"י תריו, תחמוני ז). — וברוחניות, ואמר המשורר: נכאב בלי אם ולא אב צעיר ויחיד אני (רש"ג, סיני שלמה, דוקס א). — וכן אמר עמנואל בשירו: עוררו כיום בבי אל תחשו וועקו, היום אני נכאב, ואין לי אם ואב, היום שלומי עושקים עשקו (עמ"ל, מחבר' יג). — הפע' *הכאב, הוכאב, — כמו נכאב: כי הם מתענגים באכלם מאכלם ובשנות משהיהם ויובאבו כאשר ירעבו ויצמאו (אגר' מנחם גילי הקרלי, לקו"ק נספת' 59). — ואמר הפישן: גולה ונקלה הוכאבתי ונכערתי, הונעתי חגתי ורויתי רוש ונשכרתי (ר"א בר שמעיה, סליח' יוס ד, אריס כיער).

— הפע' *נכאב, — כמו נכאב: ופרעה המושל היה מתנגע ומתכאב במכאובות ונגעים (יוספון, פרקפה). ***כְּאָבִי**, ת"ו, לנק' פאבית: ויושם על הלב והכבד מה שיקרר קדחת יום כאבית כי הנה הכאב מחמם הרוח עד שתבער הקדחת (קאנון ד' א כו).

כָּאָה¹, ממנו פָּאָה, פָּאָה.

כָּאָה², ת"ו, מ"ד פאים, — דל, מספן, כואב, מלא צער ויסורים, *betrübt, unglücklich; malheureux*, *affligé; sad, unhappy*: ודכה ישח ונפל בעצומיו חל פאים³ אמר בלבו שבה אל (תהי' י"א).

(¹) יש מספקים במציאות שרש זה בעברית הקדומה, אך כבר הביאו התכמים חבר לשרש זה גם מערב' באי א), במשמ' מאוס וכדומה, וקרוי לזה גם שרש כאא בסורית, במשמ' קעם והבהלה. (²) עי' הערה לקמן. — (³) נמסר: חלכאים חד מלה כת' חל כאים תרין מלין ק'. וכבר נפלטו הקדמונים במלה זו אם העקר הוא הכתיב או הקרי, והכריע רסע"ג להכתיב ודונש בן לברט להקרי, עי' בתערה דערך חלכ ה, והסכים לדעתו גם ר"י חיוג, אמר וו"ד: ודע

***כְּאִיזָה** — כמו *כִּי־צַד: וכאיו צד צדפן אלף עם כלם וכולן עם אלף (יִזִּיר ד ד, כנוף פי' הערכי לסע"ג). מפני שתוספתא ותורת כהנים וסיפרי שמן בתלמוד בראיתא יש מהן שהן הלכה ויש מהן שאין הלכה באיו צד כל בראיתא שאין חלוקין עליה בתלמוד רבנן אמורי הלכה כמותה (שו"ת הגאון, גני' 328).

***כְּאִי־צַד** — כמו *כִּי־צַד: וחמוסין לא יוסף על י"ג חליות וכו' וכא י צ ד סודרן כשהוא מתחיל מתחיל בלבן וכשהוא מסיים מסיים בלבן (שו"ת הגאון, גני' 330). כא י צ ד מברכין על הפירות על פירות האילן הוא אומר בורא פרי העץ (הל' גדולות, נכ"ל). כא י צ ד סדר הסיכה אורחין נכנסין אצל בעל הבית ויושבין ע"ג ספסדין (סע). וכא י צ ד היה ר' יונה עושה מצוה כשהיה רואה בן טובים שירד מנכסיו אמר לו בשביל ששמעתי עליך שנפלה לך ירושה מסקום אחר מול ואתה פורע (והוסיף כי תשא).

***כְּאֵן** ⁽¹⁾כְּאֵן ⁽²⁾כְּאֵן ⁽³⁾כְּאֵן — מלת הרבול למקום, כמו כֵּה, ומשמשת א) במשמ' העקרות, ב) מקום הזה: הנכנס לעיר ואינו מכיר אדם שם אמר מי כאן נאמן מי כאן מעשר וכו' מי כאן מוכר ישן (דמאי ד ו), יש כאן עוברין שהן בשרין (תוספתא חול' ג יד), יש כאן שהוא אומר מטמאך דא טימאני ואתה טימאתני (סע פרס ח א). אשה פיקחה מדיחה כוס כאן עקרה כאן תמחו כאן ונמצאת מרבצת את ביתה בשבת (ירוש' שבת ג ס ג). אילו לפני מלך בשר ודם היו מוליכין אותו שהיום כאן ומחר בקבר (נכ"ל, כהנא). הלך ועבר על פתח ביתו אמר מי כאן הלל מי כאן הלל (שנת לא). — ובאה גם בהוספת ב בתחלתה, כְּאֵן במקום כְּאֵן, ומעט מעט גבר מנהג זה והיה כמעט לבדו נהוג במספרות המאותרת: עבר אותו אדם שאברו ממנו התרנגולין ואמר לחבירו בבאן ⁽⁴⁾ הנחתי התרנגולין שלי (תע"ל, נה). בכל ספר מלאכי כתיב יי' צבאות ובכאן ⁽⁵⁾ כתיב אלהי ישראל (מד"ר נראש' יח). התחיל צווח לבני אדם שעומדים

***כְּאֹר** ⁽¹⁾כְּאֹר, ת"ז, לנק' באורה, מ"ר באורים, באורות, — פְּעֻלָּה, כמו כְּעֹר, מ"ר: צבעו (את הצמר) באור ⁽²⁾ אם השבח יתר על היציאה נותן לו את היציאה (כ"ק ס ד). אחד שהמית את הנאה שבעבדים ואתה באור ⁽³⁾ שבעבדים נותן שלשים מלע (פרכ' ג ג). אמר לאדם שומן עלי אם היה נאה נותן את דמיו אם היה באור נותן את ערכו (ירוש' נזיר כ נא ד). ראו אותה חוגרה בסיגר רובל יוצא מתוך ביתה באור ⁽⁴⁾ הדבר וכו' שניהם יוצאין מסקום אפל באור הדבר (סע כתוב' ז לא ג). וכהן מניח את ידו תחתיה ומניפה ואין הדבר באור מביא מפה ואינו חוצץ (סע סע"ג י"ג ג). ובקש דהוציאה ממנו לא על דבר באור אלא שהיה שונא אותו (מעשה הגא', תש"ז ר' שלמה עד). — ולנק': אין מפנין מדירה נאה לדירה נאה ולא מדירה באורה לדירה באורה ולא מדירה נאה לדירה נאה ואין צ"ל מדירה נאה לדירה באורה ובתוך שלו אפילו מדירה נאה לדירה באורה שמחה לאדם בשעה שהוא דר בתוך שלו (ירוש' מ"ק כ א:). — ומ"ר: שאם היתה (הסוטה) עקרה נפקדת יולדת בצער יולדת ברויה באורים יולדת נעים (צ"ל נאים) שתורים יולדת לבנים (ירוש' סע"ג י"ח ד). הולכנו בארם נהרים ובארם נחור ולא מצינו אשה יפה כמותך עכשיו שאנו נכנסים למקום באורים ⁽⁵⁾ ושחורים אמרי נא אחותי את (מד"ר נראש' ח). — ולנק': הכאורות ⁽⁶⁾ היו אומרות אל תהן עיניך בנוי והנאות היו אומרות הן עיניך במשפחה (ירוש' תע"ז ד סט ג). *כְּאֹרֶה, לכאורה, — ע"י ערך זה.

***כְּאִי** — מלת שאלה, ועם המלה צד, כְּאִי צד, כמו כיצד: הא כא י צד מסדרין לחם הפנים (מד"ר נמד' ד). חמותו כא י צד ראוהו ושמעון נשאו ב' אחיות והיו לחם ב' בנות מבעלים הראשונים וכו' (הל' גדולות, סדר נשים).

***כְּאִיכָה**, ש"ג, — שס"פ מן פאב: והכאיבה לעולם ללב בלבד (המליט לר"ש נכ"ש, 16).

*כְּאִיזָה צד, — ע"י ערך *כְּאִיזָה.

⁽¹⁾ כך מנקד בקטעי משנ' מנקד' כ"י א' אדרר מספר 1487. — ⁽²⁾ כך במס' אבות בסדור תימני עם נקוד עליון כ"י בריש' מוני' 0r. 2227, וכך ברוב המשנ' המנק' בדפוס. — ⁽³⁾ כך הברה הרגילה של האשכנזים. — ⁽⁴⁾ כך בנוסח' הדפוס, ולא נתברר אם זו נוסחה קדומה או אולי היא מאוחרת. — ⁽⁵⁾ כך רוב הדפוס'

⁽¹⁾ כך במשנ' הדפוס, ובכ"י פלורנץ ורומי בעור, וכן במשנ' דפוס גפולי (ד"ס). — ⁽²⁾ גרס' הערוך, ובנוסח' בעור. — ⁽³⁾ בגמ' בבב' (ינ"מ כד): הגרסה: מכוער. — ⁽⁴⁾ כך במד"ר הוצא' דר' תיאודור, ובנוסח' בעורים. — ⁽⁵⁾ בכבלי (סע לא) מכו ע"ו ת. ⁽⁶⁾ בס"א כיצד.

(שס), אם היו אלו הרועים שכחם לעכו"ם אחרים יום או שנה ודאי לא יעמדו בבאן ודא באו אלא אקראי בעלמא (שס, ערך נער), נאמר בבאן (בפסוק זה) עד כן יאמר כספר מלחמות ה' (ר"ש פרחון, מתכר' הערוך, וסכ), ויש במשקל פעלים משונים ואני אכתוב לך בבאן מה שאובור (שס, ערך כנד), יהודה וישראל נקראו בבאן גוים וגם נקראו עמים (שס, ערך מלא), בעוד שהעור והפסח יהיה בבאן דא יבא דוד הנה (רש"י ש"ס ה ת), לפי הפשט בבאן מדבר בכנים ובבני בנים (רש"י ש"ס ש"ס כ ו), כחוב בפי' בהר סיני כי ימוך אחיך ונסמך לך וכו' ו בבאן הוא אומר שש שנים יעבוד (שס כ"ב), הילכך יש לו גם בבאן ללוקח טענת דריסה (הוא, כ"ב סד), פסוק זה וכו' בבאן היה לו לכתוב אותו לא בדברי הימים (כד"ק ש"ס כד ט), שמה באותו מקום שתהיה שם מטולטל תרכב מרכבה שתחשב אותה לנפשך לכבוד גדול ו בבאן יהיה לך בה קלון אם תרכב אותה (הוא, יט"ו כ"ב ית), — עד בבאן, עד המקום הזה: תוור לאתריך שכבר שיערתי בעקבי סוסי עד כאן תחום שבת (תנ"י טו), — לבאן, להמקום הזה: אמר לו ר' אליעזר לר' יהושע דא באנו לבאן אלא לנסיון (מד"ר קהל, כל הנתיבים), ברשותו הושלכנו לבאן וברשותו נצא (אגד' בראש' ו), — לבאן ולבאן, לצד אחד ולצד השני: שהיה הפתח רחב חמש אמות והוציא אחת לבאן ואחת לבאן (ירוש' שבת ה' ג), פלימו אומר אני ראיתי אותו הבית והיו קורותיו יוצאות אמה לבאן ואמה לבאן ואמרו לי בית זה שקירה רבי חנינא בן דוסא בתפלתו (תע"י כה), לפי שגור הקב"ה על הרבור שיצא וילך אצל משה ועשה לו הקב"ה שביל שבו יצא הרבור עד שיגיע למשה ולא נשמע לבאן ולבאן (תנחומא ויקר' ה), — ספאן, מהמקום הזה: נשבע אני בשםך הגדול שאיני זו סבאן עד שתרחם על בניך (תע"י ג ת), העבודה שאיני זו סבאן עד שאפדנו בכל סמון שפוסקין עליו (גיט' גת), ענה משה עונה קטנה ועמד בתוכה וביקש רחמים עליה ואמר איני זו סבאן עד שתתרא מרים אחותי (אגד' ט), אמר משה אם מניח אני את ישראל וארד אין להם תקומה לעולם איני זו סבאן עד שאבקש עליהם רחמים (מד"ר שמות מז), באותה שעה אמר אברהם איני זו סבאן עד שתשב

שם לא ראייתם בבאן רבי (שס שמות ה), שבוסן שאדם ענוותן ובני ביתו ענוותנין כשבא עני ועמד על פתחו של בעל הבית ואמר להם אביכם יש בבאן יאמרו לו הן בוא והכנס וכו' ובוסן שאדם ענוותן ובני ביתו קפדנין ובא עני ועמד על פתחו ואמר להם אביכם יש בבאן ואמרו לו לא וגוערין בו (אגד' ג ו), עמד (פרעה) כחצי הלילה וקרא למשה ולאחרן וצועק והולך בכל חוצות ישראל ואומר היכן משה ואחרן עומדים נערים קטנים של ישראל משחקין ואמרו לו היכן אתה הולך ומי אתה מבקש ואומר משה אוהבי אני מבקש והם אומרים בבאן הוא עומד ואחרים אומרים בבאן הוא דר במקום אחר עד שמצא את הבית (מד"ס ויושע י), מעשה באדם אחד שהיה עומד בדרך רשות הרבים ובא לו גוי אחד ואמר לו ראיית בבאן חסור אחד כלו שכן (א"כ ט"ז ס"ג ס"ד ת), אמר לו יוסף עוויאל אני רואה בבאן נער ועצים על ראשו וכתובו עקרב (שס י), ועל עיקר זו החלוקה שישנה ביניהם באו הדברים שבין ר' מאיר ור' יהודה בבאן (המפתח לר' נסים, נכ"ה ה), ולא הוזכרה בבאן אלא כדי להקשות ממנה (שס ג), הודיענו בבאן כי רבי שהתפלל שר שבת בערב שבת כבר קיבדה לשבת עידויה (שס ד), עשה אלהים שבבאן קודש והוא אינו אלא חול וכו' נתברר שאלהים שבבאן חול (תנ"י דוג' על רס"ג 140), והאור בבאן (בפסוק זה) הוא הצורה אשר אמרו עליה חכמי המחקר שאינה גוף ולא נדבקה אל גוף (אכ"ר כ"ד ח"א הכ"ה, הגיון הנפ"ה), והשוכן בבאן (בפסוק זה) אינו מטעם השוכן בארץ (שס ב), ולשון אבולו בבאן מלשון תאכל הארץ שהוא בטעם תחרב (שס), אם היום בבאן ארוך קצור לחלן ואם קצור בבאן ארוך לחלן (הוא, ספ"ה ג), ונראית (החמה) בבאן הולכת במריצות (שס ו), ואני תותם בבאן את המאמר הראשון ומתחיל לחבר את המאמר השני (שס י), ודא התכוון בבאן באמרו שמע ישראל לשמע האון אך התכוון לאמונת הלב (ר"י א"ת, חו"ה, היחוד ה), והוא מפורש בכתובות פרק נערה ומפורש בבאן אעפ"י שלא עשה בה מעשה קנאה (ר' נתן, פערון, ערך אכריון), בשר שפלטתו סכין מעט בבאן ומעט בבאן בכל העור (שס, ערך אלוג), אלולין שהופרין כל הארץ בבאן ו בבאן ולא ינחתו במקום אחד

לִי שֶׁאֵין אֶתָּה מִנִּסָּה אוֹתִי עוֹד לְעוֹלָם (שס נמד' יו').
שְׂבוּעָה אֵינִיו מִכָּאן עַד שֶׁתִּמְסַרְנִי בִידֶם (שס ככ). כִּיֹּן
שִׁירַד הַמֶּלֶךְ אֶמֶר לָהֶם צֵאוּ לָכֶם מִכָּאן (אגד' נרלש' ז).
— מִכָּאן וּמִכָּאן, מַעֲבֵר מוֹה וּמַעֲבֵר מוֹה : מִתְּנָה אֶדָם
עַל עִירֻבוֹ וְאוֹמֵר אִם בָּאוּ עֲכוֹ"ם וְכו' מִכָּאן וּמִכָּאן
דְּמָקוֹם שֶׁאֲרָצָה אֲלֶךְ דָּא מִכָּאן וְלֹא מִכָּאן הָרִינִי
כִּבְנֵי עִירִי (ערוג' ג ה). כִּנְיִן אֶת הַכּוֹתֵל בִּאֲמָצֵעַ וְעוֹשִׁין
חֹתִית מִכָּאן וּמִכָּאן (כ"כ א ב). הַכֹּהֲנִים מְקִיפִים אֶת
הָאֲרוֹן וְהַלּוּיִם אֶת הַכֹּהֲנִים וְכָל יִשְׂרָאֵל מִכָּאן וּמִכָּאן
(סו"ט ז ה). סֵלַע הָבָא בִּידֵים זֶה חוֹפֵר בּוֹרוֹ מִכָּאן וְזֶה
חוֹפֵר בּוֹרוֹ מִכָּאן (כ"כ יו'). זֶה בָּא מִכָּאן וְזֶה בָּא
מִכָּאן (מד"ר נרלש' סו). וְהוּא לֹא (דבן כוויבא)
מֵאֲתִים אֶלֶף מִכָּאן וּמִכָּאן וּבִשְׁעָה שֶׁהָיוּ יוֹצְאִין
דְּמִלְחָמָה הָיוּ אוֹמְרִים לֹא תִסְעוּר וְלֹא תִסְכּוֹף (שס
א"כ, כַּלֵּע' ה'). — שְׂבָאָן : צֵד שְׂבָאָן (י) וְצֵד שְׂבָאָן
חוֹבֵשׁ אֶת הָאֲמָצֵעִי (י"ח' כלא' ג כה ג). עַד שִׁיֵּהָא
עוֹמֵד שְׂבָאָן וְעוֹמֵד שְׂבָאָן רַבָּה (שס שַׁנֵּת י"א יג).
עוֹמֵד שְׂבָאָן מִתִּיר פִּירְצָה שְׂבָאָן (שס ערוג' א יח ג).
אֵילוֹ שְׂבָאָן מוֹנִין מִשִּׁיֵּצָא הַתּ וְאֵילוֹ שֶׁשֶּׁם מוֹנִין
מִשִּׁיִּתְּמָם הַגּוֹלֵל (שס מו"ק ג פג ג). אִדְרִי יוֹסִי קְרוֹבִין
שְׂבָאָן לְמִדְרִין מִקְרוֹבִין שֶׁלְהֵלן (שס כַּנְעוֹט ד' לה ג). בִּכְתָב
שְׂבָאָן כֵּן כִּתְבָּה שְׂבָאָן לֹא מַעֲנֵבָה וְלֹא מִידָק אֶדָא בִּינּוֹנִי
(שס יומ' ג מ"א). — (ב) בְּמִשְׁמִ' בְּעִינִין זֶה : מִתּוֹרִין רִשִּׁיָּה
בְּמִקְדָּשׁ אֲבָל לֹא בְּסִדְרָהָ אִם בְּתַחֲלָה מִכָּאן וּמִכָּאן
אֲסוּר קוֹשְׁרִין נִימָא בְּמִקְדָּשׁ אֲבָל לֹא בְּסִדְרָהָ אִם
בְּתַחֲלָה מִכָּאן וּמִכָּאן אֲסוּר (ערוג' י יג). שְׂבָשִׁילָה
אוֹכְלִים קִדְשִׁים קָלִים וְעַמִּישׁ בְּכַד הָרוּאָה וּבִירֻשָׁלַם
לִפְנֵים מִן הַחוּמָה וּמִכָּאן וּמִכָּאן קִדְשִׁים קִדְשִׁים נִאֲכָדִים
לִפְנֵים מִן הַקְּלָעִים (מג"י א י"א). מַה אֵלּוֹן מוֹרָה הָאֲמוּר
דְּהֵלן שְׂבָם אֶף אֵלּוֹן מוֹרָה הָאֲמוּר כִּי אֵלּוֹן (שס סו"ט)
ז ה). כִּי אֵלּוֹן בִּיחִיד וּבָאָן בְּצִיבוּר (י"ח' נרלש' ה ח ד).
לִפִּי שְׂבָבֵל מָקוֹם אֵין אֶדָם מוֹכָה אֵלֹא בִּכְתָב וּמִכָּאן
אֲפִילוֹ בְּדַבְרִים לִפִּי שְׂבָבֵל מָקוֹם אֵין אֶדָם מוֹכָה עַד
שִׁיֵּהוּ קִרְקָעוֹת וּמִטְלָלִין בְּמָקוֹם אֶחָד וּמִכָּאן אֲפִילוֹ
קִרְקָעוֹת בְּמָקוֹם אֶחָד וּמִטְלָלִין בְּמָקוֹם אֶחָד (שס פֶּלֶא
ג יו ד). בְּשֶׁם שֶׁהֵן חֲלוּקִין מִכָּאן כִּי חֲלוּקִין בְּשִׁבְנוֹת
קִבְרוֹת (שס כלא' ד כט ד). כִּי אֵין בְּבִרְיָאוֹת וּבָאָן
בְּתַשׁוֹת (שס שַׁנֵּת א ד'). מַה בֵּין כִּלִּי רֵאשׁוֹן מַה בֵּין
כִּלִּי שֵׁנִי אִדְרִי יוֹסִי מִכָּאן הִיר שׁוֹלֵמַת וּמִכָּאן הִיר

שׁוֹלֵמַת אִדְרִי יוֹנָה מִכָּאן וּמִכָּאן (י) אֵין הִיר שׁוֹלֵמַת אֵלֹא
עֵשׂוֹ הִרְחַק לְכִלִּי רֵאשׁוֹן וְלֹא עֵשׂוֹ הִרְחַק לְכִלִּי שֵׁנִי (שס גו').
כִּי בּוֹמֵן יִשְׂרָאֵל עוֹשִׁין רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם מִכָּאן בּוֹמֵן
שֶׁאֵין יִשְׂרָאֵל עוֹשִׁים רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם (נרלש' לה:). כִּי אֵין
בּוֹמֵן יִשְׂרָאֵל שְׂרוּיִין בְּמִדְבַּר מִכָּאן בּוֹמֵן הוּא (שַׁנֵּת
ז). כִּי אֵין בִּירִידָה שְׂלַפְנִי וְעִדְיָה שְׂלַאֲחִרִי מִכָּאן
בְּעִלְיָה שְׂלַפְנִי וִירִידָה שְׂלַאֲחִרִי (מְכוֹת ז:). — וְעַם
ב, בְּכָאן : וּבְכָאן (בְּבִרְכַת הַשְּׁנִים) אֵין אֲפֶשֶׁר לְחַזוֹר
לְמָקוֹם שֶׁפֶסֶק (אֲכֵן יִרְחִי, הַמְנַהֵיג, הַלֵּךְ חוֹל נז:). — (ג)
בְּמִשְׁמִ' בּוֹמֵן זֶה, מִכָּאן וְעַד זֶמֶן פְּלוֹנִי : (הִרִי זֶה
גִּיטֵךְ) עַל מִנֵּת שֶׁתִּתֵּנִי דִי מִכָּאן וְעַד שְׁלִשִׁים יוֹם
(גִּיט' ז ה). הִרִי זֶה גִּיטֵךְ אִם לֹא בָּאֵתִי מִכָּאן עַד
שְׁלִשִׁים יוֹם (שס שס ז). (הִרִי אֶת מְקוֹדֶשֶׁת דִי) עַל מִנֵּת
שֶׁאֵתֵן דֵּךְ (הַכִּסֵּף) מִכָּאן וְעַד שְׁלִשִׁים יוֹם (קִדְש' ג
נ). מִי שֶׁפָּרַע מִקְצֵת חוֹבוֹ וְהַשְׁלִישׁ אֶת שְׁטָרוֹ וְאִמֵּר
לֹא אִם לֹא נִתְּנִי דֵּךְ מִכָּאן וְעַד יוֹם פְּלוֹנִי תֵּן לִי
שְׁטָרוֹ (כ"כ י ה). כָּל רְאוּיֹת שִׁישׁ לֵךְ הָבָא מִכָּאן
עַד שְׁלִשִׁים יוֹם (פֶּלֶא' ג ח). מַעֲרִידִין אֲנִי בְּאִישׁ פְּלוֹנִי
שֶׁהוּא חַיִּיב לְחַבְרִי אֶלֶף זֶוּ עַל מִנֵּת לִיתֵּן לֹא מִכָּאן
וְעַד שְׁלִשִׁים יוֹם וְהוּא אוֹמֵר מִכָּאן וְעַד עֲשֵׂר שָׁנִים
(מְכוֹת א ח). — מִכָּאן וְאֵילֵךְ : מֵאִמְתִּי קוֹרִין אֶת
שִׁמְעַ בְּשַׁחֲרִית מִשִּׁיבוֹר בֵּין תְּכֵלֶת לְלֵבָן וְכו' הַקּוֹרָא
מִכָּאן וְאֵילֵךְ לֹא הַפְסִיד (נרלש' א ב). מְלָכוֹת
פֶּרֶס בְּפָנֵי הַבֵּית שְׁלִשִׁים וְאַרְכָּעָה שָׁנָה מְלָכוֹת יוֹן מֵאָה
וּשְׁמוֹנִים מְלָכוֹת בֵּית חֲשִׁמוֹנָאִי ק"ג מְלָכוֹת הוֹרְרוּם ק"ג
מִכָּאן וְאֵילֵךְ צֵא וְחָשׁוֹב לְחִרְבֵּן הַבֵּית (סו"ט' ל). עַד
חֲצוֹת לַיְלָה הִיָּה מִתְּנַמֵּם כִּסּוֹס מִכָּאן וְאֵילֵךְ הִיָּה
מִתְּנַבֵּר כִּאֲרִי (נרלש' ג:). הַמַּפְקִיר אֶת שְׁדָהּוֹ כָּל שְׁלֹשָׁה
יָמִים יִכּוֹל לְחַזוֹר בּוֹ מִכָּאן וְאֵילֵךְ אֵין יִכּוֹל לְחַזוֹר
בּוֹ (נדר' מג:). לְמַלְךְ שֶׁנִּשְׁבַּח בְּנוֹ וְהֵלֵךְ וְהִצִּילֹו וְהִלְכוּ
בְּנֵי הַפְּלִטִין מִבְּקָשִׁין דְּקָלָם לְאַלֵךְ וְכִנּוּ מִבְּקָשׁ קָלָסוֹ
אֲסוּרוֹ לֹא אֲדוֹנָנוּ מִי יִקְדָּשׁ תְּחִלָּה אִלֵּל בְּנֵי מִכָּאן
וְאֵילֵךְ מִי שְׂרוּצָה לְקָלְסָנִי יִקְדָּסֵנִי (מד"ר שְׁמוֹת כג).
שֶׁהִיָּתָה מִתְּרַעַמַת עַל מְנוּחַ בַּעֲלָה עַל שְׁלֹא הִיָּתָה
יִלְדָתָה וְהִרִיתָ וְיִלְדָתָה בֵּן מִכָּאן וְאֵילֵךְ אֶת
תְּקֵבִלִי הָרִיִן וְתִלְדִּי בֵּן (שס נמד' י). אֲמַר דָּהֵם
(הָאֱלֹהִים) לְמִשָּׁה וְלֹאֲהֶרָן) מִיבָאָן וְאֵילֵךְ הִרִי רֵאשִׁי
חֲדָשִׁים מִסּוּרִים דָּכֶם (פְּסוּק' רַכְתִּי טו). — עַד מִכָּאן . . .
מִכָּאן וְאֵילֵךְ : עַד מִכָּאן הָיוּ הַנְּבִיאִים מִתְּנַבְּאִים
בְּרוֹחַ הַקּוֹדֵשׁ מִכָּאן וְאֵילֵךְ הָטָּ אֲוֹנֵךְ וְשִׁמְעַ דְּבָרֵי

וּבְכ"י הוֹצ' י' תִּיאֲדוּרוֹ: וּבֵן, — (י) כִּי כְּדָפּוֹס וְיִנְצִיָּה,
וּבְכ"י רוֹמָא : שְׂבָן, (ג) וְאֵילִי הוּא בְּמִשְׁמִ' הַעֲקִרִית,

— (י) בִּירוֹש' כ"י גִּי' : בֵּן (בִּירוֹש' י"ח' 78).

חכמים (ספ"ר ל). עד כ אן צריכה כוונה מ כ אן ו א י לך א ין צריכה כוונה (נכ"י יג). אחינו ישראל שמעו עד כ אן היינו חייבים בת"ת מ כ אן ו א י לך אנו חייבים בכבודו של מ ת (סמות ח).—עד ע ת ה... מ כ אן ו א י לך: אמר להם הקב"ה עד ע ת ה היה לכם זכות אבות מ כ אן ו א י לך כל אחד ואחד יהיה תלוי במעשיו (אגדת כנאסית י). — ובמשמע: מהמעמד הזה: השוכר את ההמור שוכר מניח עליה כסותו ולגנינותו ומונויותיו של אותו הדרך מ כ אן ו א י לך חמר מעכב עליו חמר מניח עליה שעורים ותבן ומונויותיו של אותו היום מ כ אן ו א י לך שוכר מעכב עליו (פ"י סה:). — ומכאן ולהבא: מירתח (את האבן) בטיט מקבלת טומאה מ כ אן ו ל ה ב א (כל"ס א). נשברו טהרו חור ועשה מהן כלים מקבלין טומאה מ כ אן ו ל ה ב א (ש"ס יא).—ומכאן ולהלן: כל ב' ימים האחרונים דאיתחומץ מ כ אן ו ל ה לן ספק (נ"ב לו). — לֹא־תֵרַץ מִכָּאן, אחר כך: המקדש שתי גשים בשנה פרוסה או אשה אחת בפחות משנה פרוסה אעפ"י ששלת סבלונות לאחר מ כ אן אינה מקודשת (קדוש' ב ו). המכה את חבירו ואמדרוהו למיתה והקל ממה שהיה ולאחר מ כ אן הכביר ומת (נזיר ט ד). כל שקדם הקדישן את זמנו או מום עובר להקדישן ולאחר מ כ אן נודר להן מום קבוע ונפרו (חול' י ב). המכביר כרמו של חבירו סמדר רואין אותו במה היתה יפה קודם לכן וכמה היא יפה לאחר מ כ אן (נ"ק נח:).—ד' במשם' זה, הרבר שגובר למעלה: עד כמה הוא נותן לפועלים עד שליש יתר מ כ אן קוצר כדרכו והולך (כלא' ז ו). המרבה בתרומה ר"א אומר אחד מ' בתרומת מעשר יתר מ כ אן יעשנה תרומת מעשר (תרומ' ד ס). היוצר מוכר ה' כדי שמן וחמשה עשר כדי יין שכן דרכו להביא מן ההפקר ואם הביא יותר מ כ אן מותר (שני' ס ז). כל פירצה שהיא בעשר אמות מותרת מפני שהיא כפתח יתר מ כ אן אסור (ערוכ' א ח). אם יש הימנו ולביתו אלפים אמה ולעירובו יותר מ כ אן מותר לביתו ואסור לעירובו לעירובו אלפים אמה ולביתו יותר מ כ אן אסור לביתו ומותר לעירובו (ש"ס ו). אם אמר הן חסר הן יותר (אני מוכר לך) אפילו פיתח רובע לסאה או הותיר רובע לסאה הגיעו יותר מ כ אן יעשה חשבון (נ"ב ז ב). חוט המשקולת שנים עשר וכו' של בנין חמשים אמה יתר מ כ אן

אם רצה לקיים טהור (כל"ס כט ג). (יד מגרפה) של סיידין ב"ש אומרים תשעה ב"ה אומרים עשרה יתר מ כ אן אם רצה לקיים טמא (ש"ס ט ח). פיתח שבעת קבין ומחצה לכור או הותיר שבעת קבין ומחצה לכור הגיעו יותר מ כ אן כופין את המוכר למכור ואת הלוקח ליקח (נ"ב קד).—פחות מכאן: איוהו שדה האולן כל שלשה אילנות לבית סאה וכו' פחות מ כ אן (י' א ין חורשין להן (שני' א ב). כל שגבוה עשרה טפחים למרפסת פחות מ כ אן לחצר (ערוכ' ח ג). כצק שבסדקי עריבה אם יש בוית במקום אחד חייב לבער פחות מ כ אן בטל במיעוטו (פסח' ג ב). עיר המוציאה חמש מאות רגלי ויצאו ממנה שלשה מתים בשלשה ימים זה אחר זה הרי זה דבר פחות מ כ אן אין זה דבר (תע' ג ד). איוו היא עיר גדולה כל שיש בה עשרה בטלנין פחות מ כ אן הרי זה כפר (מג' א ג). זה הכלל כל שיחלק ושמו עליו חולקין ואם לאו אין חולקין אימתי בזמן שאין שניהם רוצים אבל בזמן ששניהם רוצים אפילו בפחות מ כ אן יחלוקו (נ"ב א ו). מירת התנור בזמן שהיא גבוהה ארבעה טפחים מטמאה במגע ובאוויר פחותה מ כ אן מהורה (כל"ס ס ג). חצר הכירה בזמן שהיא גבוהה שלש אצבעות מטמאה במגע ובאוויר פחותה מ כ אן מטמאה במגע (ש"ס ז ג).—ה' מִכָּאן אִמֵּר, מִכָּאן לֵמֵר, במשם' מהדבר הזה: יש זכות תולה שנה אחת וכו' יש זכות תולה שלש שנים מ כ אן אמר בן עזאי חייב אדם ללמד את בתו תורה שאם תשתה תדע שהזכות תולה לה (סו' ג ד). וצוה הבהן וחלצו את האבנים אשר בהן הנגע וכו' מ כ אן אמרו אוי לרשע אוי לשכנו שניהן (הוא ושכנו) חולצין שניהן קוצעין שניהן מביאין את האבנים (נגע' יב ו). איני מרבה אלא נכסים שאין להם אחריות מ כ אן אמרו בכל פודין בכורי אדם חוץ מעבדים ושטרות וקרקעות. והקדשות (מכ' ב יח). כל שהוא מצות האב על הבן אם לא יעשה לו אביו הוא יעשה לעצמו מ כ אן אמרו חייב אדם מן התורה למול את בנו (ש"ס). כשבא אדם אצלך להתגייר אינו בא אלא לשום שמים אף אחת קרבהו ולא תרחיקהו מ כ אן אתה למד שיהא אדם דוחה בשמאל וימין מקרב (ש"ס יתו), עמלק (א). נמצינו למדין המקנה שהנים הורא את דבר יי' הם היו תקלה לישראל מ כ אן היה ר' שמעון

—(י' בקצת נוסח' מיכן.

ולמדתי ממנו ג' דברים למדתי שאין נפנין מורה ומערב אלא צפון ודרום ולמדתי שאין נפרעין מעומד אלא מיושב ולמדתי שאין מקנחין בימין אלא בשמאל אמר לו בן עזאי עד כאן הקות פניך ברכך אמר לו תורה היא וללמוד אני צריך (ברכ' סג.) — (ו) "בסגנון המחקר, בכאן, במשמ' יש במציאות, יש בעולם: ממה שוראה ממנה במה שאין ספק בו ש בבאן פועל נבדל הוא המהווה אלו ההווים (לכ"ג, מלחמ' ס' ס ג ג), ונמצא הראשונים אמרו בחכמה חכמה דבר מה ואחר כך נשלמה באורך הזמן עד ש בבאן חכמה לא נמצא השלמות בה עד הפלוסוף ובכאן חכמה לא נמצא השלמות בה עד גליונס (ס' ס' ח' יס), שיהיה בבאן נמצא מה יודע אלו הסדורים אשר תפול בהם היריעה (ס' ס' ח' יס) ר"ל שיהיה במציאות, בעולם, וראוי שנחקור תחלה מעיין הכוכבים אם הם בגלגלים בעבור עצמותם או הם בעבור הדברים אשר בבאן (ס' ס' ח' יס) ר"ל בעולם, במציאות, שהתבאר בטבעיות שכבר יובדל הגרם החמשי טבעלי הנפש אשר בבאן שהנושא לצורתו הוא דבר פשוט (ס'), ואולם זכר השמחים אל מה שראוי לשמות עליו כי מהם לבד תלקח ראייה בזה הענין לפי ש בבאן אנשים רעי התכונה ישמחו כי ימצא רע לזולתם (סוף, ח' יס ג), ושיצא לו מזה ג' דרושים יקרים האחד ש בבאן שכלים נבדלים (סוף, ס' יס) ר"ל כשמים חדשים ד' ח', אנהנו גראה שיש בבאן עניינים יהיו בכח ויצאו אל הפועל (ס' עקרי ס' ד), הנה בבאן עצמים פשוטים יחסם אל גשמי השמים יחס הנפש האנושית אל הגשם האנושי וכו' ובכאן עצמים פשוטים מדרגתם מן העצמים אשר הם לשמים (אמונה כמ' א' ו), שהדברים כלם אפשריים ושאין דבר בבאן נמנע (כל מלאכ' הגיון, הלה), וכבר ביאר אריסטו במה שאחר הטבע כי בבאן עלות בלתי מהוות ולא מפסידות (מ' נרכוני, המאמר נכתיבה, ד"ח נח).

— ועי' כן, כן.

* **כאף**, כמו כוף, כפה, ממנו *כאף.

* **כאף**, — קל לא נמצא.

— ספ', *הכאף, — הכאף את ראשו, כפה: האהב נפשך לעדה ולשלטון עיר הבא (ח') ראש (כ"ס גני' דו).

(1) כך בכ"י בלי ספק, ואין כל יסוד וצורך לשבש הנוסחה ולהגיה האקף.

אומר טוב שבגוים הרונג (ס' נשלח כ' ח'), מי שברא יום ברא פרנסתו מכאן היה ר"א המודעי אומר כל מי שיש לו מה יאכל היום ואומר מה אוכל למחר הרי זה מחוסר אמנה (ס' ד' כ'), לא תעבוד כו' (בעבד העברי) עבודת עבד מכאן אמרו דא ירחוץ לו רגליו ולא ינעול לו מנעליו (ס' משפט', נזיק' ח'), מכאן מנו חכמים למחיצות (ספרי נמד' ח'), ומכאן אתה דן לשרף (תוספתא עה"ו י'), ובלכתך בדרך פרט להתן מכאן אמרו הכונס את הבתולה פטור ואת האלמנה חייב (נכ"י יס'), — ומכאן, בלי הוספת אמר, למד, וכדומה: שהיה (משה) עושה אותו (את יהושע) כמותו מכאן שיהא תלמיד חביב לפני רבו כמותו (מכ' נשלח, עמלק ח'), וחאמר (האשה השונמית) אל אישה הנה נא ידעתי כי איש אלהים קדוש הוא אמר ר' יוסי בר"ח מכאן שהאשה מכרת באורחין יותר מן האיש (נכ"י י'), ויהנתן בן גרשם בן מנשה וכו' ובי בן מנשה הוא והלא בן משה הוא דכתיב בני משה גרשם ואליעזר אלא מתוך ששעה מעשה מנשה תלאו הכתוב במנשה וכו' מכאן שתולין את הקלקלה במקולקל (כ"ח קט'), ותאמר להם הגפן התדלתי את תירושי המשמח אלהים ואנשים אם אנשים משמח אלהים במה משמח מכאן שאין אומרים שירה אלא על היין (ערכ' יס'), לזאת יקרא אשה כי מאיש לוקחה ואת מכאן¹ שניתנה התורה בלשון הקודש (מד"ד כראש' יח'), גם גדול נעשה במטה שאעפ"י שבלע כל אותן המטות שהשליכו (התרטומים) שהיו רבים לעשות מהן י' עפרים ולא הועבה וכל מי שרואה אותו אומר זה מטה אהרן מיכאן שהיה מטה אהרן סימן טוב לעשות בו גסים ונפלאות לדרוה (ס' שמות ט'), מלמד שהיו משה ואהרן הולכין תחילה ונדב ואביהו מהלכין אחריהן וכל ישראל אחריהן ואומרים מתי שני זקנים הללו מתים ואנו נוהגין שררה על הציבור וכו' א"ר פנחס מכאן שהיו ראויין להשליח יד (ס' ויקר' כ'), ונתן על כפיה מיכאן שאם היתה נדמת לא היתה שותה (ס' נמד' ט'), את הכל עשה יפה בעתו א"ר אבהו מכאן שהיה הקב"ה בורא עולמות והחריבן עד שברא את אלו (ס' קה' את הכל).

— (ו) עד כאן, במשמ' כל כך, עד הנבול הזה: א"ר עקיבא פעם אחת נכנסתי אחר ר"י לבית הכסא

(1) כך ברוב הדפוסים, ובכ"י הוצא' תיאודור: מיכן.

(¹) כך במד"ר הוצא' דר' י' תימאדור, וזנוסח':
 מתעברת ומתעובת. — (²) במדור רב עמרם גאון: הוּכְרָו;
 (³) באשור' כבת. בפנו' נמצא השרש בשמות
 פרטים. בערב' יש אמנם עצם השרש כבר a, אבל
 במש"ם קצת אחרת, כמושג של ע"י וגמור, כמו חלב
 שנתעבה ונגמר, השרש המשמש בערב' כמושג השרש
 שמשמש יור בעבר' השרש בכד הוא השרש וקר b,
 שהוא יור בעברית.

בשמשׁ׳ וז׃ ככל יום היתה (המחתה) כבדה וחיים
קלה (יום׳ ד 7). אשה שראשה כבד עליה ואבריה
כבדים עליה (נזס סנ׃). כבד עלי ראשי כבד
עלי ורועי (סנ׳ מו׃). ארבעה טבעים שברא מהם
הקב״ה העולם השלשה הם עליונים זה למעלה מזה
וזורביעי הוא התחתון הכבד שבכולן ואלו הן הארץ
היא הכבדה שבכולן (מד׳ל כמד׳ יד).—ובמשמ׳
גדול ועצום, כמו סלע וכדומה: כצל סלע כבד (ישׁ׳
לג ב). — וענן כבד, מענן הרבה מים, חשון; ויהי
קללת וברקים וענן כבד על ההר (שמות יט יו).—ורב
המספר: ויעל עמו גם רכב גם פרשים ויהי המהנה
כבד מאד (כרלש׳ ט). וצאן ובקר מקנה כבד מאד
(שמות יז לח). ויצא אדום לקראתו בעם כבד וביר
חזקה (נמד׳ כ כ). ותבא (מלכת שבא) ירושלמה
ובחיל כבד מאד (מ״א י כ). וישלח שמה סוסים ורכב
וחיל כבד (מ״ו יד).—ומה שהוא רב וקשה למכר:
ויבא ערב כבד ביתה פרעה ובית עבדיו (שמות ח כ).
הנני ממטיר בעת מחר ברד כבד מאד (שׁ ט יח). ויעל
הארבה על כל ארץ מצרים וינח בכל גבול מצרים
כבד מאד (שׁ יד).—ובמשמ׳ גדול תוקף באיכות:
ויספדו שם מספר גדול וכבד מאד וכו׳ ויאמרו אבל
כבד זה למצרים (כרלש׳ נ יא).—ומה שקשה לסבל,
דבר כבד, ע׳ל כבד וכדומה: ולא יורע השבע בארץ
מפני הרעב ההוא אחרי כן כי כבד הוא מאד (כרלש׳
מא׳ל לח). אבי העמים עליכם על כבד (מ״א יכ א). —
ובמשמ׳ כבד, כבד עון, שעונותיו רבים וכבדים: הוי
גוי חטא עם כבד׳ עון ורע מרעים (ישׁ׳ א 7).—(ב)
לכבד כבד, קשה, שאינו רוצה לעשות מה שמצוים לו:
כבד לב פרעה מאן לשלח העם (שמות ז יד).—ואמר
בן סירא: לב כבד תבאש אחריתו וכו׳ לב כבד ירבו
ומטאביו (כ״ס גני׳ ד כו-כז). — דבר כבד, שקשה לאדם
לעשותו, schwierig; difficile; difficult: כי כבד
במכר הדבר לא תוכל עשהו לדברך (שמות יח יח). —
ועם כבד, קשה ערך, מרחן: כי מי יוכל לשפט
את עמך הכבד הזה (מ״א ט). — ויהי כבד
על סלוגי, היה עליו למרה: הדעתן לא יבקר מי
ושהוא כבד עליו ולא יספר באוני מי שאינו מאוין
אליו (מנח׳ ספני׳, שער המוסר). — ואמר המשוור:
הוי ולומן שב נתנני על לב כנות עושר מאד

(a) (b)

והוא פועל יוצא (כאכ"ט כראש' יכ ה). ולא ידעת שהוא מבין הכבד מהפעלים השניים (כוא, שמת יתר ג). והמור השביעי (מהפעלים) נקרא בגין פועל הנוסף או הכבד (כד"ק, מכלול, דה"ט ז). כי גם המרובע קראו המדקדקים הקדמונים הבגין הכבד להיותו דומה לרגוש (מקסד אברהם, גיין פ"ט מרובע). כבד, כבדות, כבדו, וכו'. — *משען* — *משען* — *מאונים* — *מעמסה* — *משא* — *משקלת* — *נטל* — *סבל* — *סבל* — *עמס* — *פלס* — *פרק* — *קל* — החפך מן כבד — קשה — שקל.

כבד, פ"ט, לנ"י, כבדה, כבדה, מ"ל כבדו, ע"ת יכבד, תכבד, תכבדו, נכבד, יכבדו, — (א) היה כבד, כבד המשמעות של התאר: לו שקול ישקל בעשי והיתי במאונים ישאו יחד כי עתה מחול יזים יכבד (איו"ג ו-ג). ותמלאי (מרוב המארה) ותכבדו מאד בלב ימים (יחזק' כו כה). כי עונותי עברו ראשי כמשא כבד יכבדו ממני (תה"ל לח ה). — כבדה ידו על פלוגי, הביא עליו רעות רבות: כי היתה מהומת מות בכל העיר כבדה מאד יד האלהים שם (ש"א ה יא). ותכבד יד יי' אר האשדודים וישמם ויך אתם כעפלים (ס"ז). כי יומם ולילה תכבד עדי ירך נחפך לשדי בחרבני קיץ (תה"ל לג ד). — ובמשמ' גבר עדי, הכניעו: ותכבד יד בית יוסף (על האמורים) והיו דמם (שופט' א לה). — אכפו כבד עלי, היה עליו למשא: הנה אימתי לא תבעתך ואכפי עליך לא יכבד (איו"ג לג ז). — פשעו כבד עלי: נוע תנוע ארץ כשבור ותתנודדה כמלונה וכבד עליה פשעה ונפלה (ישע' כד כ). — היה כבד על פלוגי, היה עליו לצרת: ויאמר המלך אל אבשדום אל בני אל נא נלך כלנו ולא נכבד עליך (ש"ג יג כה). — ומקו' כבד, כבוד: קצתי בחיי ממריבים לי כי כבדו עדי מאד כבודו, עול יחשבו חשק בצוארי ואני חשבתיהו ענק כבוד (רמכ"ט, תרשי"ד). — העבודה כבדה עליו, היתה רבה וקשה לו לעשותה: תכבד העבודה על האנשים ויעשו בה ולא ישעו בדברי שקר (שמות ט). כי כבדה העבודה על העם הזה (נחמ' ס יח). — המדחמה כבדה, היתה חוקה בעברה וזעם וקשה היה לעמך בפני הלוחמים: ויבאו מנגד לגבעה עשרת אלפים איש בחור מבד ישראל והמלחמה כבדה (שופט' כ לד). ותכבד המלחמה אל⁽¹⁾ שאול וימצאהו המורים (ש"א לא

כבד (רמכ"ט, תרשי"ס). — *אלש כבד, מרחן: בקור האדם הכבד קשה על החולה יותר מחליו ואמר (החכם) אדם אחד כבד בקר החולה והאריך לשבת אמר לו החולה אם יש לך בבית מאומה או אני חייב לך כלום קחנו ולך (מנח' ספני', נקור סחלים). שבור הכוס שכון בית כוס טרם עם כבד תשתה, טוב לבת אל בית אבל מלכת עמו אל בית משתה (משלי ערכ). מה לי ולכבד כי עת אשר ישב עמי ששון לבי יגרש (ס). בא לאיש חולה בין המבקרים איש כבד וישארהו מה מחלתו אשר הציקתהו ויען החולה כך וכך שם כאבי אמר הכבד מחולו זה מת אבי ויתר לחולה מאד וכו' ויאמר הכבד אל יתר לך את אשר דברתי. באונך אקרא אל ה'. ויתונך ויאמרו לו היושבים תוסף נא בתפלתך לכל נראה עוד אנוש כבד אולי יתעשת האלהים לנו ולא נאבד (מגדל עז לר"י עמדין, עליית סנקור). אלה דרכי הכבדים חשנואים לכל הברואים איש כבד יבוא בסוד אחרים בלי רצונם ישחק לפניהם בעת עצבונם (ס). מה תאמר מן האיש הכבד, כגללו לנצח יאבד (עמ"י, מחנכ' ו). — (ד) כבד פה, כבד לשון, שמגמגם בלשונו, שאינו יודע לדבר היטב: ויאמר משה אל יי' כי אדני לא איש דברים אנכי גם מתמול גם משלש גם מאז דברך אל עבדך כי כבד פה וכבד לשון אנכי (שמות ד ו). — וכבד לשון במשמ' מי שקשה להבין מה שהוא מדבר: עמים רבים עסקי שפה וכבדו לשון אשר לא תשמע דבריהם (יחזק' ג ו). — (ה) בדרקוק, *פעל כבד, בגין הכבד, צורת הפעל העברי שנוסף על השרש אות או רגש להוציאו מעומד ליוצא וכדומה: וחלקתי הפעלים לשני מחלקים פועל קל ופועל כבד וקראתי שם הקל הבא על משקל פעלתי שהוא קל מכל הכנינים ושם הכבד הבא על זולת משקל פעלתי כמו הפעלתי ופועלתי וזולתם מן הכנינים והמשקלים וכו' ומן דבר הכבד שם פועל מדבר ושם פעול מדובר וכו' וכן קראתי שם הפעלתי כבד מפני ההא הנוספת בתחלתו (מ' בן ג'קטיליה, תרג' אומיות הנות לר"י חיוג 12). ורעתי להביא בכד שרש רוב מה ששמשו בו ממנו מקל וכבד ופועל ופועל עתיד ומקור (ר"י א"ה, הקד' סדר' לרבי"ג). כונתי בזה דקצוב לכל הפעלים החולפים קליהם וכבדיהם וכל הבא מהם מפועל עתיד (ס). ועתק מהבגין הכבד הנוסף

(1) ס"א על.

(ג.) — התמא כְּבֹד, היה תמא גדול ורב: ועקת סדם
 וגמרה כי רבה וחמאתם כי כבדה מאד (נִכְלָשׁ י' כ.).
 — (ב) מלוני כְּבֹד במקנה, בנכסים, היה לו הרבה
 מקנה, נכסים, היה עשיר: ואברם כְּבֹד מאד במקנה
 בכסף ובחוב (נִכְלָשׁ י' ג.). — ובהפסד כְּבֹד לבר,
 במשם' היה רב נכסים, או גדול וחשוב: ויכבדו בניו
 ולא ידע' ויצעקו ולא יבין לכו (לוי' יד. נל.) — (ג)
 כְּבֹד אבר מהאברים, שאינו יכול לפעל פעולתו בראוי,
 כְּבֹד עינו, שאינה רואה היטב: ועינו ישראל כְּבֹד
 מוקן לא יוכל לראות (נִכְלָשׁ יח י'). — כְּבֹדָה אונז,
 שאינו שמע היטב: ולא כְּבֹדָה אונז משמוע (יב' נע
 ח.) — (ד) כְּבֹד לבו, התעקש ומאן לשמע ולעשות מה
 שמצוים לו: ויכבד לב פרעה ולא שלח את העם
 (שמות ט ו.).

—שׁ, כִּבֵּד, כִּבְדוֹ, תִּכְבְּדוּ, כִּבְדָּךְ, מִכְבְּדוֹ, אֲכַבְדֶּךָ
 אֲכַבְדֶּנִּי, תִּכְבְּדֶנִּי, יִכְבְּדֶנִּי, תִּכְבְּדוּנִי, (א) כִּבֵּד אֶת
 רֵבִי, הִתְעַשֵּׂשׂ, עָמַד עַל דַּעְתּוֹ, מֵאֵן לַעֲשׂוֹת בְּחָק
 וּכְמִצּוֹת; וְלִמָּה תִכְבְּדוּ אֶת רַבְבְּכֶם כֹּאשֶׁר כִּבְדוּ
 מִצְרַיִם וּפְרַעֲזָה אֶת לִבָּם (שׁ"א ו. 1) — (ב) מִכְבֵּד אֶת
 מְלֹנִי, נָתַן לוֹ כְּבֹד, ehren; honor; honour, על כֵּן בָּאִירִים
 כִּבֵּד אֶת אֲבִיךָ וְאֶת אִמְךָ (שְׁמׁוֹת כ. יב), עַל כֵּן בָּאִירִים
 כִּבְדוֹ יי' (שׁע' כד. י), הִמְכִּיבֵד דָּוִד אֶת אֲבִיךָ בַּעֲיֵינֶיךָ
 בִּי שֶׁלֹּא לֶךְ מִנְחָמִים (שׁ"י ג.), לֵאמֹר מִקּוֹם מִקְרָבִי
 וּמִקּוֹם רִגְלִי אֲכַבֵּד (שׁע' ט. י), אֲוֹדָךְ אֲדֹנִי אֱלֹהֵי
 כָּל לִבִּי וְאֲכַבְדֶּהָ שִׁמְךָ לְעוֹלָם (תְּהִל' פו. י), וְתִכְבְּדוּ
 אֶת בִּנְיָן מִמֶּנִּי לְהִבְרִיאֲכֶם מֵרֵאשִׁית כָּל מִנְחַת יִשְׂרָאֵל
 (שׁ"א ז. כט), אֲשֶׁר בִּי יִכְבְּדוּ אֱלֹהִים וְאֲנָשִׁים (שׁע'ט'
 ט. ט), בֵּן יִכְבֵּד אֶב וְעַבְדֵּד אֲדֹנָיו (מֵלֵך' א. ו.), נִבְּזוּ
 בַּעֲיֵינֵינוּ וְיֵאֵס וְאֵת יִרְאֵי יי' יִכְבֵּד (תְּהִל' יד. ד.), —כִּבֵּד
 לְפָנָיו בְּדָבָר; וְלֹאֵלֶּה עֲשׂוֹם עַל כִּנּוּי יִכְבֵּד וְלֹאֵלֶּה
 אֲשֶׁר לֹא יִיעָזְרוּ אֲבֹתָיו יִכְבֵּד בְּזֹהָב וּבְכֶסֶף וּבִאֵבֶן
 וְקֶרֶת וּבְחִמְדוֹת (דִּנִּי יא. לז), — וְכִנֵּי; הָאֵמֶנֶם לֹא
 אֲוֹכֵל כִּבְדָּךְ (נִמְל' כז. לו), אִמְרֵתִי כִבֵּד אֲכַבְדֶּךָ וְחִנָּה
 נִנְעֶךָ יי' מִכְבוֹד (שׁ כד. יא), בִּי יִבְאֵד וּבִרְיִיךָ וּכְבִּדְגִיךָ
 (שׁע'ט' יג. יו), כִּי מִכְבְּדִי אֲכַבֵּד (שׁ"א ז. ל), עֲתָה
 כִּבְדֶּנִּי נָא נִגְדֵּד זְקֵנִי עִמִּי וְנִגְדֵּד יִשְׂרָאֵל וְשׁוֹב עִמִּי (שׁ
 יז. ל), כָּל מִכְבְּרִית הַיּוֹדֵעַ (אִי' א. ח), עַל כֵּן יִכְבְּדֶךָ
 עִם עֲזֵי (שׁע' כה. ג), בְּמִיּוֹ וּבְשִׁפְתָיו כִּבְדֶּנִּי וּלְבֹר רַחֵק
 מִמֶּנִּי (שׁ כט. יג), תִּכְבְּדֶנִּי חֵית הַשָּׂדֶה תִּגִּים וּבִגְדֵי
 יַעֲנֶה כִּי נִתְחִי בְּמִדְבָּר מִיַּם גְּהֵזוֹת בִּישׁוּמֵן (שׁמ"ג כ.),
 וְעַם הַסּוֹסֶט בַּשָּׂנִיָּה וְזֹלַת קִמְצוֹת; וְכֵן תּוֹרָה

יִכְבְּדֶנּוּ) וּשְׁם דָרֶךְ אֲרָאֵנוּ בִישַׁע אֱלֹהִים (תִּסְלִי י כג.)
 לֹא הִבִּיתָ לִּי שָׁה עֲלִיתָ וּבְחִירָה דָא בְּבִרְתִּי (יִכְס' כט
 כג.) וּבְבִרְתּוֹ מַעֲשֹׂת דְּרִבּוּךְ מִמָּצֹא חֲפִצָּךְ (סס נח יג.)
 אֲחֻלְצֵהוּ וְאֲכַבְּדֵהוּ (תִּסְלִי לֹא יס.) אֲחֻלְצֵךְ תִּכְבְּדֶנּוּ (סס
 ג יס.) סִסְלִיהּ וּתְרוּמָתָךְ תִּכְבְּדֶךָ² בִּי תַחֲבַקֵּנָה (מַגְלִי
 ד ת.) עֵשֶׂק דִּל חֲרָף עֲשֵׂהוּ וּמַכְבְּדוֹ תֵּנּוּ אֲבִיוֹן (סס יד
 לא).—וְאָמַר בֶּן סִימָא: בְּנֵי בְמִאֲמַר וּבְמַעֲשֵׂה כִּבְד
 אֲבִיךָ עֹבֵר יִשְׁגֹּךְ בִּד בְּרוּכֹת (כ"ס גני"ג ת.) אִין
 לְבוֹת דִּל מַשְׁבִּיר וְאִין לִכְבֵּד כֹּל אִישׁ חָמֵס (סס י
 כג.) בְּנֵי בַעֲנֹה כִּבְד בִּפְשָׁךְ וְתֵן לָהּ טַעַם כִּיּוּצָא בַּה,
 מִרְשִׁיעַ נַפְשׁוֹ מִי צִדִּיקוֹנוּ וּמִי יִכְבֵּד טַקְלָה נַפְשׁוֹ (סס כח.
 כט).—וּבִתּוֹמ': רֹצֵחַ שְׂגֵדָה דְּעִיר מַקְלֵט וְרֹצֵחַ אֲנָשִׁי
 הַעִיר לִכְבֵּדוֹ יֹאמַר לָהֶם רֹצֵחַ אֲנִי (כִּכִּי י ת.) בְּמֵה
 עֲמַל עָמַל כֵּךְ וְכִמְה יִגִּיעָה יִגַּע כֵּךְ אִם לֹא כִּבְדֵּךְ
 לִשְׁעָבֵר צִוִּיךְ אַתָּה לִכְבֵּדוֹ עֲבָשׁוּ (סַפְרֵי דִגְר' טט.)
 אַבְל הַתּוֹרָה אֵינָה כֵּן אֵלֶּם מַכְבְּדוֹ וּמַשְׁמֶרְתּוֹ מִכֹּל
 רַע בְּנַעֲרוֹתָו (יִרְכִּי' קֹדֶם ד' סו ד.) אִין מַכְבְּדִין
 (לְגִדּוֹל לַעֲבוּר קוּדֶם) דָּא בְּדִרְכִּים וְלֹא בְּגִשְׁרִים וְכוּ'
 אִיר יוֹתֵנּוּ אִין מַכְבְּדִין אֵלֶּם בַּפֶּתַח שֵׁשׁ מִזוּזָה
 (כִּכִּי' מו.) רַבִּי מַכְבֵּד עֲשִׂירִים רַבִּי עֻקִּיבָא מַכְבֵּד
 שְׁשִׁירִים (עֲזֹנִי' סו.) ר' יוֹסִי אָמַר דָּא מִמּוֹשֵׁל שֶׁל

1) בחמשה כ"י ורפסו ראשון ד פתוחה (דג"ס). וזו אחת מחמש המלים שיש בהן אות כפולה ולפניה געיה ואפ"כ אין האות הכפולה הראשונה חטופה בחטף פתה. וז"ל המסורה: מימן שתי אותות, בתיבה אחת צבותות, זו לעומת זו עבותות, בתיבה זרותות, כל המקרא על דרך זה, מפי כל סופר וזוהו, המימן הזה, עוד לא ידוע, אם געיה לאות ראשון, תקדום בנעיתם לחשון, ופתח פיו בשוא שחתת האות הראשון, כמו יסכהו צאלים צלדו וכו' חוץ מן ששה פסוקים, על מנהג זה פוסקים, ועליו חולקים, כי געיה להם סמובה, ועמם משוכה, ובהם תסוכה, שמורה וערובה, והם לא נפתחים, ובפה לא נפצחים, והם: בצר להם ישחרבני, וכת תורה יכבדני, אז יקראני ולא אענה, ישחרבני ולא ימצאני, ומשחרי ימצאני (דג"ס, ס' 33). ובדבר סבת כפילת הגון כבר אסרו במדרש: רבי הונא בשם ר' אחא יכבדני אין כתיב כאן אלא י כ ב ד נ ג י כבוד אחר כבוד (מד"ר ויק' ט). ומהמדרקים החדשים קצתם (Olish. § 97) פסקו באמתת כפילה זו וחשדו שהוא שגשג פשוט. וכן אמר ברט (Barth, S.U.) שאין לטעון על זה. אלא רוב המדרשים הפסוק לדעת רבי הונא זה הגון היא לנחץ ולחזק. ועי' בהסבוא בחלק הד ק ד וק. 2) ב צרויה ולא סגולה כמו אכבדך שלמעלה, וכן

אדם מכבדו אלא אדם מכבד את מקומו (תע"ז כ"א). האוהב את אשתו כגופו והמכבדה יותר מגופו והמדריך בניו ובנותיו בדרך ישרה והמשיאן סמוך לפירוקן עדין הכתוב אומר וידעת כי שלום אהלך (יכ"ז ס"ג). גדולה מלאכה שמכבדת את בעליה (ד"ר' מ"ט). אמר רשב"ג לא כיבד בריה את אבותיו כמו אני את אבותי (מד"ר דנ"ז א). אמר הקב"ה בלשון הזה כבדו (עשו את אביו) בלשון הזה אני אומר לו פנו מלפניו (ס"ט). בשר ודם אם יש לו שונא הוא מבקש ומחזיר מה לעשות לו מהו עושה לו הולך ומכבד דאדם גדול ממנו שיעשה לאותו שונא רעה (ס"ט). לאחר שהפקיד סקדון אצל אוהבו מת אוהבו שהפקיד את הפקדון אצלו עמד בנו של אותו שהפקיד הפקדון והיה מכבד לאותו שהפקיד הפקדון אצלו ומכבד לאשתו אמרו לו למה אתה מכבד את שניהם וכו' (ש"י). זכרי יום שהחזיר הקב"ה על כל אומה ולשון ולא רצו לקבלך עד שבאו בני להר סיני וקבלו אותך וכבדוך ועבשו את באה להעיד בהם ביום צרתם (ש"א ח"כ, פתי'). לכהן גדול שעלה גורלו להשקות מים המרים וקרבו את האשה אצלו ופרע ראשה ופרסם את שערה נטל הכוס להשקותה נסחב בה שהיא אמו התחיל צווח ואמר אני לי אמי שהייתי משתדל מכבדך והיניי סבוך (פסיק' רכ"ז כ"ו). אמר הקב"ה אומות העולם מכבדים אותי וחולקים לי כבוד ואתם מכעיסים אותי (תנחומ' ש"ח, הוספ"ט). אוהב את המוכיחך וישנא את המכבדך (כלה דנתי ד). היצר אדם מכבד את רבו בזמן ששניהם חולכים בדרך נותנו לימינו (ש"י ז'). — וכבדו בדבר: כבדו (את המועד) במאכל ובמשתה ובכסות נקיה (מ"י כ"א ט). הזונה בשעה שיש לה אוהב והוא מכבדה בחפץ היא מראתו לחכונתיה ואומרת ראו כמה כבדני אוהבי (מד"ר שמו"ג). והביא לו (להסד"ך) דורון חרב חדה אמר המלך התיוו את ראשו בה אמר לו אותו האיש אדוני המלך כמה שכיבדתיך בה אתה מתיו את ראשי (ש"ד דנ"ז ט). הרי שכן שלנו כיבד את המלך בכלכלה של תאנים ומילא אותה לו (המלך) והובים וכו' הלך ושמע לאשתו וכו' ואמר לו אדוני המלך שמעתי שאתה אוהב את הפירות ובאתי לכיבדך בחאנים וחפוחים (תנחומ' קד"ש ת). — וגם בלי: לאחר שכיבד את השלטון תמתי אחד ונמצא

משלו (ירוש' סוכ' ג נ"ג). — וכבד את פלוני סתם, עשה לו כבוד בהגשת מנחה: לאחר שכיבד את המלך והביא לו דורון חרב חדה (מד"ר דנ"ז ט). — ובענין "הגשת מיני מתיקה וכדומה לאורחים: כשהולכים לבקר בשמחה וגיל והבית ימלא ומכבדים אותם במתיקה ומשקה וכדומה (פלא יועץ, חות כ). — *כבד את הבית, מאמא ונקא אותו¹), auskehren, fegen; balayer, arranger (chambre etc.); sweep, adjust ב"ש אומרים מכבדין את הבית ואח"כ נוטלין לידים וב"ה אומרים נוטלין לידים ואח"כ מכבדין את הבית (כ"כ ח ד). מגורה שפנה ממנה חימיו תרומה אין מחייבין אותו להיות יושב ומקטט אחת אחת אלא מכבד כדרכו ונותן לתוכה תולין (תרו"י א ו). המנפף (את הע"ז) והמנשק והמכבד (לפניה) והמרבץ והמרחץ והסך והמלביש והמנעיל (סנה' ז ו). מכבדין בין הסמות ומניחין את המוגמר ביום טוב (עדי' ג"א). נכנס ונטל את הטני והניחו לפניו והיה חופן ונותן לתוכו ובאחרונה כיבד את השאר (פ"ן הרש"ן) לתוכו והניחו ויצא (תמיד ג ט). צא וראה כיצד היה המן יורד לישראל ויצאה רוח צפונית ומכבדת הסדר יורד מטר ומכבס הארץ (מ"י נכ"ח ד ג). מכבדין את הבית מפני איבוד אוכלין (תוספתא כ"כ ו ד). הרוחץ בחמי טבריה וכו' לא יזלף ע"י עצמו מפני שמרבה הכל ומכבד את הקרקע אבל רוחץ כדרכו ועולה (ש"ס שנת סו כ). של בית רבן גמליאל היו מכבדין בין המיטות ביו"ט אמר ר"א בר' צדוק פעמים הרבה אכלתי בבית ר"ג ולא ראיתיו מכבדין את המיטות ביו"ט אלא סדינין היו פרוסין מערב יו"ט וכשאורחים יוצאין מסלקין אותן (ש"ס יו"ט כ"ג). נמצאת מכבד את הקרקע בשבת (ירוש' מע"ז א מח ד). נתפור ממנו בקב גחלים היה מכבדן לאמה (ש"ס תנ"י ג ע"ט). שלא אכל ושתה אלא כבד ורבץ לפניו (כ"כ ס"ג). מכבדין ומרביצין בבית האכל ומדיחין קערות וכוסות וצלוחיות וקיתוניות בבית האכל (מו"ק כו). ומכבדין אותן (את בתי הכנסת) ומרביצין אותן כדי שלא יעלו בהן עשבים (מג"י כ"ח). מעשה כריכה אחת בהיתלו שהיתה מכבדת את הבית

¹ יש מפקקים בהסתעפות מושג זה ממושג הכבוד ואומרים שזה לא טבעי. אבל לא נמצא מקור יותר טבעי למושג זה בשרש כבד.

הכל מכבדים אותו, geehrt; honoré; honoured. והוא נכבד מכל בית אביו (גראף' לד יט). ליראה את השם הנכבד (דנר' כח נח). הגה נא איש אלהים בעיר הזאת והאיש יירא כל אשר ידבר בוא יבוא (ש"א ט ו). ומי בכל עבדך כדוד נאמן וחתן המלך וסר אל משמעתך ונכבד בביתך (ש"ס כג יד). מן השלשים נכבד (ש"ב כג כג). ויהבו הנער בזקן ותנקלה בנכבד (ישע' ג ס). ויהי יעבץ נכבד מאחיו (דני"א ד ט). ויסף עוד בלק שלח שרים רבים ונכבדים מאלה (כמד' כג יס). מי יעץ זאת על צר המעטירה אשר סחריה שרים כנעניה נכבדי¹ ארץ יי צבאות יעצה לחלל גאון כל צבי להקל כל נכבדי ארץ (ישע' כג ח-ט). — ואמר בן סירא: בין אחים ראשם נכבד וירא אלהים בעמו (כ"ס גני' י כ). יש דל נכבד בגלל שכלו ויש נכבד בגלל עשרו (ש"ל). — ובזמן עבר: יספת לגוי נכבדת (ישע' כו יס). מאשר יקרת בעיני נכבדת ואני אהבתיך ואתן אדם תחתיו (ש"ס מג ד). — ואמר בן סירא: נדיב מושל ושופט נכבד ואין גדול מירא אלהים (כ"ס גני' י כד). אנשי חיל וסמוכי כ"ח ושוקמים על מכונתם, כל אלה בדורם נכבדו ובימיהם חפאתם (ש"ס מד ו-ו). — וכמו שם: גם עלליה (של בבר) ירששו בראש כל תוצות ועל נכבדיה ידו גורף וכל גדוליה רתקו בוקים (נמו' ג י). לאמר מלביהם בוקים ונכבדיהם בכבלי כרוז (תהי' קמט ח). — ואמר בן סירא: רבים נשאים נקלו מאד וגם נכבדים נתנו ביד בור (כ"ס גני' יא ו). — וכמו: *נכבד העם, שהעם מכבדהו: נכבד עמו ואהוב עושהו המושאל מבטן אמו גזיר יי' בנבואה שמואל שופט ומבטן (ש"ס מו יג). — וגהוג כמו "תאר של דרך ארץ לאדם: ומקורם שנים שמענו שמע השר הנכבד החכם כ"ר יהודה אביך (אגר' סרמכ"ס לר"ש א"ח). היקר הנכבד החכם כבוד רבי מאיר (ש"ס). שבתוך הספינה שם נמצא הנכבד אבי אל מפצל בן הנכבד אבי אלרצ"א (כוא, טו"ח פאל סדור קני). ימצא שם יהודי אחד עומד בתורפיאה המקום אשר במדינת קלבריוא שמו נשתרוק דשטבירי וזה הנכבד נשתרוק הנ"ל היה מקדם מהארץ הזאת (תבו' ר"ג גירונדי לט). — וגם דברורים לא בע"ח: והגיעו בתיבה הישיבה הנשאה הנכבדת המשכלת יתמיד האל את מעלתה (אגר' סרמכ"ס לר"ש א"ח).

— וס"א ואכבדה כתיב וקרי. ¹ עי' למעלה הערה 1.

וכו' (יכמ' נט:). כי ב ד וריבץ לאוצר מהו (צ"כ כ:). מעשה בתלמיד אחד מתלמידי ר"ע שחלה לא נכנסו חכמים לבקרו וזכנסו ר' עקיבא לבקרו ובשביל שכיבדו וריבצו לפניו היה (נדר' מ). למה הביא עליהם (על המצריים) כנים לפי ששמו ישראל מברדי חוצות ושוקים לפיכך נהפך עפרם לכנים (מד"ר שמות י). למלך בשר ודם שנכנס דמדינה מברדין אותה וסרביצין אותה וכו' ומדליקין נרות (ש"ס כט). — ובהשאלה, כבדה האשה את הכית, קנתה אותו מקום: האשה ששמשו ביתה וירדה וטבלה ולא כבדה את הבית כאילו לא טבלה (מקו"ה ח ד). — נפע', נכבה, נכבדת, הפכה, הפכדי, אכבד, אכבדה, אכבדה, וגם אכבדה, נכבד, נכבדה, נכבדת, נכבדים נכבדות, נכבדי¹, נכבדיהם², אכבד, עשה לעצמו כבוד, הראה את עצמו בכבוד, בתפארה, sich verherrlichen; so glorifieren; sew o. s. glorious בראותה את דוד מפני מה נכבד היום מלך ישראל אשר גלה היום לעיני אמהות עבריו כהגלות נגלות אחד הרקים (ש"ס י כ). הכה הכית את אדום וגשאל לבך הפכד ושב בביתך (מ"ג יד י). והיה להם לשם יום הפכדי נאם אדני יי' (יחזק' לט יג). עלו תהר והכאתם עין ובנו הבית וארצה בו ואכבדה² אמר יי' (תגי א ח). — וכתלמ': אב בית דין שסרה אין מנדין אותו אלא אומר לו הברד ושב בביתך תור וסרה מנדין אותו מפני חילול השם (מו"ק יו). — נכבד בפלוגי, עשה לעצמו כבוד ע"י מה שעשה לפלוגי: וחוקתי את לב פרעה ודרף אתריהם ואכבדה בפרעה ובכל קילו וידעו מצרים כי אני יי' (שמות יד ד). וידעו מצרים כי אני יי' בהפכדי בפרעה ברבבו ובפרשיו (ש"ס יח). — ובתוך פלוגי: הגני עליך צידון ונכבדתי בחוכך וידעו כי אני יי' בעשותי בה שפמים ונקדשתי בה (יחזק' כח כג). — נכבד על פלוגי, לעיניו, שפלוגי ראה זאת: בקרבו אקדש ועל פני כל העם אכבד (ויקד' יג). — נכבד עם פלוגי, יחד אתו, פלוגי יחיה כבודו: ועם האמהות אשר אמרת עמם אכבדה (כ"א ז כג). — ב נכבד, ראוי לכבוד,

יבדק. ¹ — לא מצאו המדקדקים הסבה שאמרו אלה שתי הצורות בבית פתוחה ודגש אחריה, ואמרו נכבדיה בבית שואית. שטרה, בדרבו, גזור שאין זה אלא חלוק דעות המופרים השונים. ² כך הקרי, והכתיב ואכבד,

(נחמ' ס"ס). — והכבִּיד כִּבְדָּר פְּלוֹנִי, בהרבר עשה הע'ר
 וכדומה קשה: בלשון שהבדִּת בו בלשון אני מתכבד
 (תנחומא וירא יב). — הכבִּיד את־לְבוֹ, הקשה ערפו, דא שמע
 בקול המצוה: כי אני הכבִּידתי את־לְבוֹ (של פרעה)
 ואת לב עבדיו (שמות י א). וירא פרעה כי היתה הרוחה
 והכבִּד את־לְבוֹ ודא שמע אלהם (שם ח יא). ויכבִּד
 פרעה את־לְבוֹ גם בפעם הזאת ולא שלח את־העם
 (שם כח). — הכבִּיד אֲנֹנִי, עשה שחיה, אֲנֹנִי בְּכֶדָה,
 שלא תשמע, ובמסירות, שלא יקבל מה שמדברים
 לו: השמן לב העם. הוה ואֲנֹנִי הכבִּיד ועִינִי השע
 פִּן יראה בעִינִי ובאֲנֹנִי ישמע ולבִּי וְיִבִּין ושבִּי ורפא
 לו (ישע' י). וימאנו להקשיב ויתנו כחף סררת
 ואֲנֹנִיהם הכבִּידוּ משמוע (זכ' י א). — (ב) הכבִּיד
 את פְּלוֹנִי, עשהו רב הכמות, נכבד, עשיר; והרבתיים
 ולא ימעטו והכבִּידתִּים ולא יצערו. (זכ' ל יט).
 — (ג) הכבִּיד, כמו פִּעַ, עשה דברים כבדים, גדולים,
 קשים: כעת הראשון הקל ארצה ובלון וארצה נפתלי
 והאחרון הכבִּיד דרך הים עבר הירדן גליל הגנים
 (ישע' ח כג). — (ד) *הכבִּיד, נעשה כבִּד, הכבִּיד החולה,
 נעשתה מחלתו חזקה, עזה, מסכנת: הסכה את חבירו
 ואמר והוה למיתה והקל ממה שהיה ולאחר מכאן
 הכבִּיד ומת (נזיר ט ד). וכשהיה ר"ש בנו של ר'
 עקיבא חולה ולא ביטל בית מדרשו אלא פקדו (אה
 בנו החולה) ביד שלוחו בא הראשון ואמר לו נטען
 אמר להן שאלו עד שבא השני ואמר לו הכבִּיד
 החזירן לת"ת בא השלישי ואמר לו גוסס (שמות
 ח). — *הכבִּידו השערות, נעשו רבות, ארוכות,
 צפופות: נזיר עולם הכבִּיד שערו מיקל בתער
 (נזיר א ב). תכפוהו אבלו זה אחר זה הכבִּיד
 שערו מיקל בתער ומכבס בסותו במים (מו"ק י:). —
 (ה) בתכמת הלשון, *הכבִּיד אות, עשה אותה כבדה,
 הדגישה: ויש שיכבִּידו העברים הריש בקצת
 המקומות אע"פ שיכבִּד עליהם זה ברב המקומות
 (הקמח, טער כג).
 — (ו) *הכבִּיד, *התכבִּיד, *נחכבִּיד, (א) נאסף והתקבץ במספר
 רב וצפוף יחד, sich anhäufen; s'amasser; to
 amass: מי מצור שאבי דך חוקי מבצריך וכו' שם
 תאכלך אש וכו' התכבִּיד כולק. התכבִּידו בארבה
 הרבית רבליך מכוכבי השמים ולק פשט ויעף מגוריד
 בארבה ומפסרין כגוב גובי החונים בגדרות ביום
 קרה שמש ורתה ונודך ולא גודע מקומו אים (נחמס

ונזכיר מה שידענו מאסורו בקצור מכלתי שנדרקק
 במה שבא בכתיבתו הנכבדת אומר שהוא הביא
 הקדמות והוליד מהם שהוא מותר (שמואל הלוי, תשו'
 על פסק הרמב"ם). — ודברים לא בע"ח במשם חשוב:
 הנה זה המאמר הנכבד מורה על מה שרמזו ר"ל (כש"ט
 שפרט, סוד' דמו' כט). — (ג) במשם רב הכמות, reichan
 copieux; abundant: באין תהמות חוללתי באין
 מעינות נכבדי¹ מים (משלי ח כד). — נכבדות, עי'
 ערך נכבדה.
 — פִּעַ, כבִּד, מכבִּד, — שכבִּדוהו, שעשו לו כבוד,
 geehrt s.; être honoré; be honoured: ריש וקלון
 פורע מוסר ושמר תוכחה וכבִּד (משלי יג יח). נצר
 תאנה יאכל פריה ושמר אדניו וכבִּד (שם כו יח).
 וקראה לשבת ענג' דקדוש וי' מכבִּד (ישע' נח יג). —
 ובתו"ס: איזהו מכבִּד. המכבִּד את הבריות (אבות ד
 א). בא (שבט יהודה) להתנאות על אחיו ולומר אני
 מ כ ו ב ד מכם שאני הקרבתי תחלה (מד' כמד'
 יג). — ומכבִּד על פְּלוֹנִי, שפלוני מכבדהו: כל המכבִּד
 את התורה נופו מ כ ו ב ד על הבריות וכל המחלל
 את התורה נופו מחולל על הבריות (אבות ד ו).
 — ומצוי בסהמ"א: הם אנשי אחותינו ומכובדים עלינו
 (ר' חסדאי להכוזי). — ובמשם *אדם אמיר, חשוב:
 המשרה את אשתו על ידי שלישי וכו' נותן לה מעה
 כסף דצרכיה וכו' במה דברים אמורים בעני שבישראל
 אבל במ כ ו ב ד הכל לפי כבודו (כתוב' ס ח ט).
 — ודבר מכבִּד, טוב ויפה ונאה: אין מסגין את המת
 ואת העצמות מקבר מ כ ו ב ד ל מ כ ו ב ד ולא מבווי
 לבווי ולא מבווי ל מ כ ו ב ד אין צורך לומר מן
 המ כ ו ב ד לבווי (ירוש' מו"ק כ פא:), ועי' דכבִּד.

— הפע', הכבִּיד, הכבִּדת, הכבִּדתי, הכבִּידתִים, הכבִּידו,
 מכבִּיד, הכבִּד, להכבִּיד, ויכבִּד, — (א) עשה שיהיה
 כבִּד, שיהיה כמשא גדול: גדר כעדי ולא אצא
 הכבִּיד נחשתי (איכ' ג יז). הוי המרבה לא לו עד
 מתי ומכבִּיד עליו עבטים (תנ"ך כו). — והע'ל וכדומה,
 בהשאלה: אביך הכבִּיד את עלני ואתה הקל מעלינו
 (מ"א יב י). קצפתי על עמי חללתי נחלתי ואחנס בידך
 לא שמת להם רחמים על וקן הכבִּדת עלך מאד (ישע'
 מז ו). — ובלי השם ע"ל, הכבִּיד עָלָיו, הטיל עליו מס
 כבד וכדומה: והפחות הראשונים אשר לפני הכבִּידו
 על העם ויקחו מהם בלחם ויין אחר כסף שקלים ארבעים

— (י) יש משפטים — בנוסחה זו ומגיהים נכבי וכדומה.

ג יד-יז). — (ב) הראה את עצמו כאילו הוא מכבד, חשוב ועשיר: טוב נקרא ועבד לו מתכבד והסר להם (משלי יב ט). — ואמר בן מירא: טוב עובד ויותר הון מסת כבד וחסר מוון (כ"ס גני' י כז). — (ג) *עשה לעצמו כבוד, חשב דבר לו לכבוד, אל תת כבד בקלון אביר כי לא כבוד הוא לך (כ"ס גני' ג י). המסת כבד בקלון חבירו אין לו חלק לעולם הבא המסת כבד בכבוד חי העולמים דא כל שכן (ירוש' מגי' כעו ג). המסת כבד מכובדים קדושים משרתי עליון חנו כבוד לאלהי ישראל (נרקי' ס:). שאלו תלמידיו את ר' נחוניא בן הקנה במה הארכת ימים אמר להם מימי לא נת כבדתי בקלון חברי (מגי' כת). (מה שנאמר בכתוב) ואושר בארץ (הכונה הוא) שיהיו הכל מתכבדין בו (נדר' מ). הואיל וראויה (התתיבה) דהתכבד בה לפני האורחים (חול' ק). אלו (השכמים והשוטים) לעבדים ולשפחות אבד את דאכול ולשתות ולתכבד (מד"ר נמד' יג). — והתכבד עם פלוני: אני נותן את בתי בכתובתה במדינה אחרת שתתכבד עם בעלה ביפיה ובחמרתה שהיא בת מלך (מד"ר נה"ט, כס ה"ס). — (ד) *שוק מתכבד, שמכבדים אותו, שממאטאים ומנקים אותו, gefegt w.; être balayé; be swept: עשו אותה (את האשה) כמבוי שהוא מתכבד ושטף של גשמים עובר בו (ירוש' נדה א מח ד). הואיל ושוקי ירושלם עשויין להתכבד בכל יום (פסח' ו). — הפע', "הכבד, "מוכבד, — עי' הכבד.

ג. **כִּבְדָּה**, כ"ו, נכד' כבדי, כבדו, — האבר הבשרי הדמי שבקרב בע"ח, שחלק אחד ממנו מפריש המרה והשני חסר החסר החלקי ההולך להריאה ומשמש שם לפעולת הנשימה, Leber; foie; liver: ולקחת את כל החלב המכסה את הקרב ואת היתרת על הכבד ואת שתי הכליות (במות כט יג). עד יפלה חץ כבדו (מכילי ז כג). — ובתו"ם ז"נ: נישל הכבד ודא נשתתיר הימנו בלום (חול' ג א). נישלה הכבד ונשתתיר הימנה כוית (כ"ס ג ג). הכבד אוסרת ואינה נאסרת מפני שהיא פולטת ואינה בולעת (תרומ' י יא). (האומר) ערך ראשי וערך כבדי עלי נותן ערך כלו זה הכלל כל דבר שהנשמה תדויה בו נותן ערך כלו (ערב' ה ג). נישלה כבד ולא נשתתיר בה כדי להעלות ארובה (תוספתא חול'

ג ג). כבד שניסוח מטמא ברביעות (נכור' נה). גדלדלה כבד ומעורה במרפשיה (חול' מו). התליע כבד שלה זה היה מעשה ועלו עליה בני עמיא שלש רגלים ליבנה לרגל שלישי התירוה להם (ש"ס מח). קני הכבד והן המורקין שבו שבהן הדם מתכבש (רמב"ם שחיט' ז ח). — ותפקידו של הכבד בגוף: ריאה שואבת כל מיני משקין כבד בועס מרה וזורקת בו טפה ומניחתו (נרקי' סא:). עשרה דברים משמשין את הגוף הושט למוון והקנה לקול וכבד לחימה והריאה לשתייה וכו' (מד"ר ויקר' ד). הכבד קולט הדם ומשמש בו לפני הלב (מד"ר הנעלס, זהר, תולדות). — והיו הקדמונים קוסמים בכבד של בע"ח מת דבדחש, לדעת על פי תנועותיו וכדומה מה שרצו לדעת: בי עמד מלך בבר אל אם הדרך בראש שני הדרכים לקסם קסם קלקל בחצים שאל בתרפים ראה בכבד (יתוק' כא כו). — ומליצה, נשפך כבדו של פלוני, מרוב צער ויגון: כלו בדמעות עיניי. חמרמו מעי נשפך דארץ כבדי על שבר בת עמי (איכ' ב יא). — *ושפך דם כבדו, הרבה לבקש, להתחנן, ואמר הפיטן: עדי יתרצה עבד בתחנוני אל רבו, ויתחד העובד עם המלך במסכו, וישפוך דם לב וכבד ויגיד נגע לבבו (יעקובי דעיוני, יול' יוס"כ, סזור תימל', כ"י כרטי' מו"ו). — *זב הכבד, מרוב יגון, ואמר המשורר: המרעי אני בוכה ואם על נדוד אחים ומפקד האחיות, אשר יזוב באש גודם כבדי והחלב אשר על הכליות (רמב"ם, דיואן עו, כ"י כודליאנה). — *היה בתוך כבדו של פלוני, היה חביב מאד עליו, ואמר המשורר: מה לי ולסן שב נתנני על לב בנות עופר מאד כבד, אחר היותי כל ימי נוער מהם בתוך לבב ותוך כבד (רמב"ם, תרכ"ט, תרכ"ט). — *זבין הלב והכבד, ואמר המשורר רמב"ם בתשובתו לר"י הלוי: הם אהלי חסד אשר יום צענו בין לב וכבד נתקעו תקוע (דיואן לח, כ"י כודליאנה). — ומ"ר כבדים: ולפיכך אמרו שאם נמצאו שני כבדים אם דבוקין זה לזה במקום חיותא שרפה (ב"מ נט"א ד). — *יתרת, הכבד, *אצבע הכבד, *חצר הכבד, שמות גרפים לאונות הכבד הבולט מהאונה הימנית שלה הכבד, Lobus caudatus, Caput extorum¹). — *עלת הכבד, עי' עלה. — *שער הכבד, הערק הגדול של הכבד, עי' שער.

¹ תרג' דר' Preuss, בספרו B. T. Medizin, 109 q7.

דיי־כבֿד, פעל גנור מן גֿכבֿד, — קל לא נהוג.

— פֿע, "כבֿד, מכבֿד, — לקוי בחרי הכבד: כיום שתחל (הקדחת) לאחוז אותנו תשכון עד האדם עצלות כסכו בד תדרמה ויתפתל כאדם אשר שקד כל הלילה (סוף הרופא 148, כ"י מינכן).

— פֿע, "הכבֿד, מוכבֿד, — כמו "מכבד, שקודם זה: אמר גליגוס המוכבד כלומר עלול הכבד הוא אותו שבפעולות כבדו יש חולשה מבלי ענין נראה ממורסא או דבילה (קאנון ג'ד כ'), הנה המראה (של פני החולה) מהדברים המורים ברוב על רוב עניני הכבד כי המוכבד ברוב הענין יהיה נוטה לכרכמות ולזבן וכו' והרופא המומחה ידע המוכבד והאצטמכוי שניהם כמראהם (ס).

הי־כבֿד, פֿע, — כמו כֿבֿד: אמר ר' הושעיא סולמות שבבבל אינן צריכין קבע מ"ט כבדן קובעתן (ערוך עה). מפני שכל כבדו של כלי חוצץ (תני' כא).

כבֿד, פֿע, — א) המגולה של דבר כבֿד, Schwere, "כבֿד, Last; lourdeur, pesanteur; heaviness": כֿבֿד אבן ונטל החול וכעס אויל כבד משניהם (משלי כו ב). — ובתנ"ך: למה בורכן (את עץ הארז והאזוב) וכו' כדי שיהא בהן כבד ויפלו לתוך שריפת הפרה (יומ' מא:). — וכנני להצואה שבנוף: אל תקרי (בפסוק) וכמרי עליו ינילו על כבודו כי גלה ממנו (כבודו אלא כו ב ו¹) (פס' סג:). — ומצוי בסה"א: והקו אין בו חועלת במשקולת הבנין כי אם למשוך את כובד האבן המראה את תיקון הבנין או עיניה (ר"א כר ח"א הנשיא, גיוון ספ' ב). וישימו עליהם (על הבהמות) מעמם וכל מיני כובד ויכריחום למשוך קרונות טעונות משקל (ר' קלוני' אג' בע"א ב). שבעליו הרגישו בו מיד כשנפל ממנו או מחמת כובדו או מחמת חשיבותו ותמיד היה ממשיש בו ומרגיש כשנופל (טור, אכידה רס"ה). — והכֿבֿד בחכמת הטבע: מבואר שכל כובד שיונתן בקו העובר על מרכום שהוא אינו שוקל כלום (י"ש"ר, אל"ס, גנור' ה', מדג' לט). ויתבאר מכאן שהכה יוכל לאין תכלית לעולם עד שלא ינתן כובד בעולם שאין לאל ירי המיכאניקה דמושביו אליה (ס לו). הנך רואה שאין אנו מרגישים כובד האוויר בשום פנים וכל זה לפי שיש לו מקום רחב ידים להתנועע אנה ואנה (טובי' הרופא, מע' טובי' יס"ע א). למדין

מכאן שכל גשם שיש בו כובד גדול בודאי יהיה רוב בנינו מיסוד העפר (ס ד). נטות ונפילת הגשם על הארץ יקרא הכובד דהיינו שנאמר כל הגשמים הם כבדים מצד חומרים ואותו הכובד הוא סבת השתדלות הגשמים לרדת מטה (ראש' למודים כ ד נט). — מרכז הכבֿד, Schwerpunkt; centre de gravité; of gravity: מרכז הכובד יקרא אצל בעלי המיכאניקה הנקודה שבשיתלה אי זה גשם בה לא יתנועע לשום צד (י"ש"ר, אל"ס, גנור' ה' לט). ומרכז הכובד גדרו פאפוס בילקוט הלמודים שלו בשם אירונים נקודה בתוך הגשם שכשנדרמה הגשם הכבד תלוי ממנה ויובא כך תלוי יהיה שקט בלתי מתנועע ומתהפך אלא עומד במצב אחד (ס, מעי חתום, ס' ל). וראוי שתדע שמרכז הכובד על ב' מינים או טבעי או הכרחי (ס). המשקל ששוקלים בו אינו משתנה בכמותו כי לעולם הוא בעצמו אבל משתנה באיכותו שכפי מה שמתרחק ממקום שתלוי בו אותו הכלי והוא מרכז הכובד וכו' כך גדול כבודו ושוקלים דברים כבדים יותר (אמו' חכמים, אכידה שר שלום יב). וכמו כן נוכל לחשוב אצל כל הגופים כאלו הנוף ההוא מחובר מגופים או משקלים קטנים אשר המה חלק מהשלם והמה מדובקים יחד ע"י איזה כח ולכלם יש נקודה אחת כללי אשר הוא מרכז הכובד מכל הנוף השלם ונוכל לצייר כאלו כובד כל הנוף ואף אם הוא גדול מאד ומשונה בתמונתו יהיה מצומצם תוך אותו המרכז (ראש' למודים כ ד סו). — כֿבֿד מלחמה וכיוצא בזה, עוה וחוקתה: כי מפני חרבות גדרו מפני חרב נטושה ומפני קשת ררוכה ומפני כֿבֿד מלחמה (י"ש"ר, אל"ס, גנור' ה'). — וכֿבֿד העשן וכדומה: הנה שם י"ב בא מרחק בער אפס וכֿבֿד¹) משאה שפתיו מלאו זעם ודשונו כאש אכלת (ס ל כו). — ובמשמ' רבני עצום: פירש מעלה ולהב חרב וברק חנית ורב' חלל וכֿבֿד פגז ואין קצה לגויה (נחו' ג ב). הביא עליהם (על המצריים) הקב"ה חשך של גיהנם ומי שהיה יושב לא יכול לעמוד ומי שהיה עומד לא היה יכול לישב מפני כובד החושך (מדג' ויושע יא). — כֿבֿד המחלה וכדומה: שלשול הבא ביום גבולי בכמות גדול סימן טוב הוא ואם בשאר ימים יורה על כובד ורוע החולי (מע' טובי',

¹) דפי המליצה יותר נכון וכבֿד.

¹) כך בב"י (ד"ס), ובדפ' כבדו.

כָּבֵדָה, ת"ז, לוק' כבודת, כבודה, — של כבוד, ש"ל סאר, מטה כבודה¹ ושלחן ערוך לפניה (יתוק' כג מה). — וכמו שם: כל כבודה בת מלך פנימה ממשכנות זהב לבושה (תל' מה יד).

כְּבֻדָּה, כְּבֻדָּה, ש"ג, — א) טעונה של דברים בבדים, שצריך לשעון עד בהמה להסיע ממקום למקום, Bagage: ויסגו וילכו וישימו את השף ואת המקנה ואת הכבודה² לפניהם (שופט' יח כא). — ובספר"א: ואברם בכד מאד שיש לו כבודה רבה ומי שיש לו כן חנועתו כבדה (לכ"ע בראש' יג כ). לאחר שנגנית נשיגו וטפיו מקננו ורבושנו בעבר הירדן נזבל לרוץ מהירים ראשונים שלא יהיה לנו שום כובד ומשא כמו שאר השבטים שיוליכו עמם הכבודה שלהן (חוקי, מעות לכ יו). — ב) "ארחת של מרכבות נושאות משא: ושתי כבודות גדולות נושאות בר ומזון אשר הלכו כמו כן בדרך ההוא נפלו עם הלוייה ההולכת אחריה בידי הקאואקין (מ"א, הלפסית כרוס' 68). — ג) "השנות כבוד: מהשמות והמנונים והממשלות והכבודות הדמיוניות וחדת אספת הקנינים (ר"י אברנאל, נח). — ד) "תאר מליצי להנפש: אתה עשית לנו את הנפש הזאת נזוכת היכלי מלך שכונה באהלים עליונים מתגוררת במורד שושנת העמקים וכו' ותחמרה בחמר ובופת זאת כבוד ה בת מלך פנימה תזכור יקר משפחתה ובית אביה ולא ידעה מי הביאה הלום (נתי"ע טי). — ה) "תאר כבוד של דרך ארץ לאשה חשובה, הכבודה פלוגית: ובעל הבית כטוב לבו בסעודתו, ידבר נחומים אל הכבודה צלעתו, לאמר את הגבורה כמה יגעת היום (ר' קלוני', אכן נתן סה). דין ודברים שנפלו בין החכם כה"ר יצחק וונאניה נר"ו עם הכבודה והצנועה מרת ישמחה (שו"ת תורת חסד טו).

כְּבֻדָּתוֹ, — ע"י כבודת.

כְּבֻדָּי, כבדוי, ת"ז, — של הכבד, מוטע הכבד: ופעמים רבות יהיה השלשול הכבדי שהנוף לא יקבל המזון וישוב אחר וכו' אמנם התפרש בין

¹ כך, דגושה, ככל הספרים כ"י ודפוסים בר מן ב' כ"י וג' ספרי דפוס (תל"ך גזי', מהד' חדשה).

² משק' עבדה רבה (בראש' כו יד, איז א ג).

³ — הו"ו רק לסימן השורק, כמו הוצה בעשב (תל' כג ה). ופרש ר"י אברנאל: המשלטין וכל דבר משא.

אֶרֶץ - חדשה: ו). — "וכבד באברים, כראש, כנוף, וכדומה: קור מוחש עם העדר כובד ועצלה ומתון ולוכן מראה הפנים (קאנון ג א כ). ואותות תגבורת הליחות אמנם האדומיית הנה כמו כובד אין מופלג ועקיצה והתלהבות ושרפה חזקה ויושב בנחירים וכו' ואמנם בשחוריות יהיה הכובד פחות ותהיה התעורה יותר (סס). ואם לא יהיה (כאב הראש) כשתוף יהיה בשאר פעולות המוח פגע במחשך בעין ותרדמה וכובד תמיד עם היות שהאברים נבונים (סס סס כו). כובד הראש יועיל ממנו הנקויים ועשיית הפתילות למטה (סס סס לא). ולפעמים ימצא בעליו כתיאות הקרבים כובד ומתיחה (סס יד כ א). כאב הראש הנה מהיושב הנה הוא חלוש ואמנם הליחות לא יקרה עמה כאב כלל ואמנם רוב הליחות בחוש מחדש כובד לא כאב (פרקי משה ג). הטובים (שכמים הם) אותן שאינם גורמים כובד באצטומכא (טוניס הרופא, מעס' טוניה, יסודי טולס ה). הווסת העתיד לבוא בנשים יקרה להן כאב וגם כובד הכליות והמתינים (סס, ארץ חדשה ג ח). ויבוא אחריו כובד גם כאב הראש ושינה עמוקה (סס ט). ונפוח הבטן ורגלים וקושי הנפיתה וכובד בפרוכת הלב ורפיון אברים (סס, בית חדש ג ו). ובכל קדחת מפסקת קודם עונתה יקרה לבעל הקדחת הסימור והזיזור והמתיחה וכובד האיברים וכאב הפרקים (סס, משמל' הית א). — "כבד נשימה, שקשה לאדם נשם: ימשך אחר הסתימה כובד הנשימה (קאנון ג יד ג). — ובהשאלה, *כבד ראש, נשיית נפש ורוח למחשבות חשובות וקצת עצבות: אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש (נר"ה ס א). מצאו (את הגוי) לפי דרכו שואל בשלומי כובד ראש (תוספתא ע"א א כ). מצאו (את האבל) בשוק אומר לו בשפה רפה וכובד ראש (מו"ק כא). ומתעמף בציצית ויושב כובד ראש מיחל להקבלת פני השבת כמו שהוא יוצא לקראת המלך (נמכ"ס שנת ל כ). — ב) *חלק מחלקי הנול של האורג, קורה שעדיה נכרך השתי למעלה ולמטה, Weberbaum; ensouple; weavers beam: המעלה מן הפקעת לחברתה מן הסדיל לחברו מן הכובד העליונה לכובד התחתונה (נגע' יא ט). הנוגע בכובד העליון ככובד התחתון בנירין ובקירוס ובחוט שהעבירו על גב ארגמן (כלים כא א). כובד העליון וכובד התחתון מהו דשלטין בשבת (שנת קיג).

ומדות אדם כבד, שדחן: מהילה מכבודך הסוחר יש
לך מן הכבודות מנה הראויה להכבד לכות בני
אדם (שארית הנחלס ככ). — וכבדות באברים: יאונה
אליו מחושים ומכאובים בלי קדחת כמו מיתוש ראש
או כבדו כבודו כשאר אבריו (הקד' מעכר יבק).

כבה⁽¹⁾, ממנו, כבה, כבני, *כביה.

כבה⁽²⁾, פ"ע, יכבה, תכבה, *כבתה, וגם *כבת⁽³⁾, —

כבתה האש, חרלה פתאם מלבער, *erlöschen*
s'exteindre; *be extinguished*: והאש על המזבח

תוקד בו לא תכבה ובער עליה הכהן עצים בבקר
בבקר וכו' אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה

(ויקד' ו-ה-ו), וזר אלהים שרם יכבה ושמואל שכב
בהיכל יי' (ש"א ג ג). ונהפכו נחלית לזפת ועפרה

לגפרית והיתה ארצה לזפת בערה לילה ויוזם לא
תכבה לעולם יעלה עשנה (שע' לד ט"ו). כי תודעתם

(של הגפרים) לא תמות ואשם (שהגפרים גשרפים
בה) לא תכבה (שס סו כד), והצתי אש בשעריה

ואכלה ארמנות ירושלם ולא תכבה (ירמ' יז כז), הגני
מצית כך אש ואכלה כך כל עץ דה וכל עץ יבש לא

תכבה להבת שלהבת (יחזק' כ"א ג), באפס עצים
תכבה אש (מלי כו כ), דא יכבה בליל גרה (שס לא

יח'). — ובתנ"כ: אינו רוצה שיכערו (הנחלים) ואינו
רוצה שיכבו (ירוש' שנת כ ה). ספר שאחו בו האור

מצד אחד נותן מים מצד השני ואם כבה כבה (שס ו"ט
ד), אהו בה (בהטלית) האור משני צדדין נוטלה ופתעטף

בה ואם כבתה כבתה (שס), כל ימים שהיה
שמעון הצדיק קיים היה גר מערבי דולק משמת שמעון

הצדיק פעמים כבה פעמים דלק (שס יומ' ו מג ג).
ארבעים שנה עד שלא נחרב ביהמ"ק היה גר מעריב

כבה ולשון של זהורית מאדים (שס), כבתה (הפתילה)
וקוק דה ומותר להשתמש לאורה (שנת כ"א), מוטב

תכבה גר של בשר ודם קפני גרו של הקב"ה (שס
ל:), גר הדולק בשבת כבתה מותר למלטלה וכו'

מסתפק מן הנר הכבה ומן השמן המטמף (שס מד),
אדם יושב ומצפה אימתי תכבה גרו (שס מו). המעצמו

(1) בערב' ת'בא (a) ממש במשמ' שזה השרש

משמש בעברית.

(2) בערב' ת'בא (b). — (3) כמו עֲשֵׂת במקרא. —

(a) خَبَا (b) خَبَا

השלשול הכבדיו והמעיי הנה הוא שהליחות הרעות
היוצאות והרם מן המעיים יהיה עם השפט מכאיב
וחבלים ומעט מעט ורצוף והכבדיו בלי כאב ויהיה
רב וזא יהיה תמיד רצוף (קאנון ג יד ד ה). שהכבד

ישיב המזון אשר יזון ממנו כבדיו וכן הענין בשאר
חלקי הגוף (רלכ"ג, מלחמ' ס' ג ג). — ולק': החלודה

הכבדית יותר נוטה לזובן ואודם (קאנון ג יד ד ה).
יכבדי, ת"ו, לק': כ'בדית, — מסבע הכ'בד: כי

הסולדת העוקצת השורפת מעוטת הכובד
המכרכת מראה הפנים והעניים מורה שהליחה אדומית

והרפיקה הכובדית המאדמת מראה הפנים והעניים
והנופחת העורקים מורה שהיא דמית (קאנון ג א א ת).

כבדת, כבדות, כ"ג, — סגולה הכ'בד, ומתינות ותנועה
לאט דאט, *Schwierigkeit*; *lourdeur*; *heavy*.

ness: ויסר את אפן מרכבתיו וינהנהו בכבדת (שמות
יד כה). — ומצוי בסהמ"א במשמ' העקרת והרוחנית:

שהארץ היא המורגשת יותר לפי עכירותה וכבדותה
וכה אנהנו נמצאים (מלמד התלמיד, נלח"ט). ההבדלים

האחרים הנמצאים להם (היסודות) הנה הם נמשכים
להם כמו הכבדות והקלות והשעירות והספוגיות

והמקשיות (ר"י אכרננאל, לזרת היסודות). כבר יש בהם
יסוד הארץ והמים אשר לכבדותה היה נראה

שיספיקו להכריות השני יסודות קלים (שנט יסוד' ל כ).
ותשליכם הכח הדותה המכעית (את המזונות שנתעבלו)

מאבר לאבר עד שתוציאים לתחתית הגוף לכבדותם
ועובי המרם ותגיעם אל פי הטבעת (מאיר אלדכי,

ש"א ד), חלקי העפר הם עבים וכבדים וניכר מגשמים
המורכבים ממנו כמו כסף חי וזהב הכבדים מאד ואי אפשר

לומר שהכבדות תהיה בסבת חלקים מימיים שבהם
הקלים מיסוד עפר (עוניס סלופא, מעש' טוניה, וסודי עולס

ד). — ובענין "הברת האותיות": ועשו זה (להדגיש
הריש בקצת מקומות) כדי שתחזק הסמיכה עליה בעבור

כבדותה על הלשון מפני ההשנות אשר בה (הקדמה,
ער' כג). — וכבדות הלב, קשיות הערף: ואם הם

כבד' היו מסכיםם לשלחו איך היו מוכיחים אותם
לכבדות לבבם (ר"י אכרננאל, ש"א ו ג). — וכבדות

הצער וכדומה, ואמר הפישן: ותני לחי למורשים ואל
תמניי מרוק פנים, אולי בכבדות⁽¹⁾ יגנונים יקלו

הזדוניס (ר"י הלוי, וז"ל יוס"כ, ירושלם האתני). —
(1) כך בכ"י בריט' מונ', ובסדור תימנ' "תכלאל":

(את עיני המת) עם יציאת הנפש הרי זה שופך דמים משל דג שכתבה והולכת אדם מניח אצבעו עלית מיר בכתה (שם קנא:). הלכה אותה אשה לביתה שהיה ליל שבת ומצאה הנר שלה שכתבה אמר לה בעלה היכן היית עד עכשיו (מד"ר דנר' ס). — וענר *כבת: בר סירא אמר היתה לפניו נחלת ונפנה בה וביערה רקק בה וכתב (מד"ר ויקר' לג). עשיות אעפ"י שלא כתב מברכין עליה (ירוש' נדנ' ח יב). קטורת שכתב הוממה אפילו בקרמין וכו' פתילה שכתב צריכה דישון (שם יומ' נ לט ד). — וגם בפעול *כבי, כמו בפועל: כשהיה נר דולק וגר כבוי ונחמין להדליק זה תחלה (שם כרית' כ). ומבעיר התחתונות שהיו כבויים מחמת המשא שהיה עליהן (שם). דהואך יקח הבשר מעל הנחלים אולי הגחלים אינן כבויין (מדנ"י שנת רנ"א). — ובהשאלה לענין החרון, הבעס, וכדומה: ונצתה חמתי במקום הזה ולא תכבה (מ"כ כנ"ו). הנה אפי' וחמתי נחבת אל המקום הזה וכו' ובערה ולא תכבה (ירמ' ז כ). — והחיים, פסקו: ישכבו (אנשי החיל שנפלו בסלחמה) כל יקומו דעבו כפשתה ככו (שם מג יו). — ו"אש התאוות: גמסו התאוות מלכותם ונעקר מהם הכוסף לתענוגים וכו' וכתבה אש היצר מלכותם (ח"ס, אה"כ י"ז).

— סע', כבה, פ"י, כבו, תכבה, תכבנה, מכבה, יכבו, ויכבו, כבות, כְּבֹתָהּ, — כבה את האש, עשה שתכבה, *auslöschen; éteindre; extinguish*; ובערו שניהם יחדו ואין מכבה (שם' א לה). פן יצלה כאש בית יוסף ואכלה ואין מכבה לבית אל (עמו' ס ו). קנה רצון דא ישבור ופשתה כהה לא יכבנה (שם' מכ נ). גם סגרו דלתות האולם ויכבו את הנרות וקטרת דא הקטירו (דס"ב כט ו). — ואמר בן מירא: אש לוהטת יכבו מים כן צדקה תכפר חטאת (כ"ס גי' ג ל). — ובתנ"מ: המכתבה את הנר מפני שהוא מתירא מפני עבדים מפני לסטים (שנת כ ס). הבונה והסותר המכתבה והמבעיר (שם ז כ). וכרי שבא לכתובת אין אומרים לו כבה ואל תכבה מפני שאין שביתתו עליהן אבל קטן שבא לכתובת אין שומעין לו (שם טו ו). ולא כבו הגשמים אש של עצי המערכה (אבות ס ס). כהן שבא לעשות חשבון עם ישראל והדליק על גביו שמן שריפה ועמר והלך לו אעפ"י כן אין מחייבין אותו לכתובתו עד

שיכבה מאיליו (ירוש' תרומ' יא מח:). הבעיר וביבה בנפיתה אחת (שם שנת כ ס). החותה נחלים מתחת הקיריה בשבת וכו' חייב שתיים אחת שכיבה את העליונות ואחת שהבעיר את התחתונות (שם). מעשה שנפלה דריקה בחצר יוסי בן סימאי בשיחין וירדו בני קצרה של ציפורין לכתובתו ולא הניח להן לכתובת אמר להן הניחו לגבאי שיגבה את חובו מיד קשר עליו הענן וירדו גשמים וביבהו (שם נדנ' ד למד). עשיות שהיתה דולקת והולכת כל היום כולו למ"ש מכתבה ומדליקה (שנת כג). כרול קשה אור מפעפעו אור קשה מים מכתבין אותו (כ"כ י). אמר (המלך) כבו הפנסין והנרות כדי שאדבר עם אהבי בצניעה (מד"ר קטל' ידעתי כו). — ובענין ברוד מלפן באש: שכן לוטשי הברול עושים מחמים את הברול עד שיעשה נחלתו מכתבין אותו במים כדי לחסמו (רמב"ם שנת יכ כ). — ובהשאלה, גם בענין ח"ם הגוף של החולה וכדומה: (האש) של חנניה מישאל ועזריה אש שלהדיוט והכל יכולים לכתובה וזו של חולה של שמים היא זמי וכול לכתובה (נדר' מא). — ו*כבת', בענין אש הגיהנם: אמרו רבותינו אשתו של קרח כשירדה לגיהנם כיבת אותה (מד"ר נמד' יח). — ובמליצה, כבה נחלתו של פלוני, לא השאירו לו שום יורש: והנה קמה כל המשפחה על שפתך ויאמרו תני את מכה אחיו ונמנתו בנפש אחיו אשר הרג ונשמירה גם את הירוש וכו' את נחלתו אשר נשאתה לבלתי שום לאישי שם ושארית על פני האדמה (ש"כ יד ו). — כבה את נר העם, במליצה להמך: או (בשנצל דוד מן הסכנה) נשבעו אנשי דוד לו לאמר דא תצא עוד אתנו לסלחמה ולא תכבה את נר ישראל (ש"כ כא יו). — ואש הכעס וכדומה: פן תצא כאש חמתי ובערה ואין מכבה מפני רע מעללים (ירמ' ד ד). — ואש האהבה: מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה ונהרות לא ישטפו (ש"כ ט ז). — והשתמשו המלצים והמשוררים בפעל זה הרבה בהשאלה מליצית, ואמרו בעתיד מקצר ייכב במקום יכבה, ובצווי יכב: כבה חמת הכוס במי שלג משקה כמו חכם יכב קצף, וראה עלי פנים בעת הורק בו משפת בקבוק כמו קצף (רמב"ם, תנש"כ כ). מי זה אשר יליץ בעד נפשי יכב מחר יקוד אשך ולפידך (עמו', מחנ' יט). ואור אשי במי ישער כב ושא פני וגל עיני בתורתך

— (י' כמו עשת וכדומה).

שלחבת...⁽¹⁾ (מכבות²) אש לאין פחה מרחם
תהום לאמי משפת זמה וטפלי שקר וחצי לשון מרבה
(כ"ס גני' נא ג"ס).

כְּבוֹד, כְּבֹד שׁוּ, מִי כְבוֹד, כְּבֹד, כְּבוֹדִי, כְּבוֹדִי,
כְּבוֹדֶךָ, כְּבוֹדֶךָ, כְּבוֹדֶךָ, כְּבוֹדֶךָ, כְּבוֹדֶךָ, כְּבוֹדֶךָ,
כְּבוֹדֶךָ, (א) חשיבות של פאר שיש לאדם או לדבר
בעיני הבריות בשביל מדות טובות או מעשים גדולים
או כשרון נעלה וכדומה, Ehre; honneur; honour;
והגדרתם דאבי את כל כְּבוֹדִי במצרים (שהוא השליט
על כל מצרים) ואת כל אשר ראיתם (כרש' מה יג').
גלה כבוד מישראל אל הלכת ארון האלהים (ש"ד
כא), וגם אשר לא שאלת נתתי לך גם עשר גם כְּבוֹד
אשר לא היה כמוך איש במלכים (מ"א ג יג), כְּבוֹד
חכמים ונחלו ובסילים מרים קלון (משלי ג לט), כְּבוֹד

(1) מחוק בגוף הכ"י מקום חיבה אחת, ועוד נשארה כבודות
אותיותיה ולפיה שמו המבארים כאן את המלה סביב
או סבבתני. (2) כך בגוף הכ"י של הגניזה, והכתב ברור
כאן ואין לפקפק בו, ולפי צורתה התיצונה של מלה זו
עולה על הרעת בהשקפה ראשונה כיוון מקור מן הפעל הירוע
כבה אש, אבל מכל סגנון הכתוב קודם מלה זו ואחריה
נראה ברור כי יש כאן שם דבר כמו סמצוקות שלהבת
שלפניה ומרחם תהום ומשפתי זמה וכו' שלאחריה, גם
אין המליצה מכבות אש, במשמ' מקור של הפעל כבה,
מתישבת פה לפי הכונה, ולכן הניחו שכטר וטאילור
לבה במקום כבה, מלשון בלבת אש (שמות ג כ), והשיגו
ע"ז שאר מבארי ב"ס מפני שלפי דעת החרשים שם
היה כתוב בתהלה בלהבת ודא בלבת, וסלבר זה אין
שום צרך לשנות את גוסחת הכ"י של ב"ס כי גם את
המלה כבה כמו שהיא אפשר לפרש במשמ' להבה עזה,
כי מצאו שמוש שרש כבב במשמ' זו בארמ' בהפעל
ונכבבניה (ערוך' עט'), ובהשם כבבא (ונת' מו'), ובפרט
בלשון אשור' משמש כבב במשמ' שרף, והשם כבב
אשת, שלהבת האש (דליץ, מלון אשור), והנה בדבר המלה
לבה שבמקרא, אפילו אם באמת נזית כי הגוסחת
הקדומה היתה להבה, אין ספק כי בזמנו של בן סירא
כבר היתה מקובלת הגוסחת המסורה, ויכול בן סירא
להשתמש במלה זו, וכבב בארמ' אינו שרף אלא צלה,
וגם מציאות השם כבה באשור' במשמ' להבה אינה
מספקת יען קשה להניח כי בן סירא השתמש במלה
זרה למושג שהיה לו בעבר' הרבה מלים, וכמו"כ קשה
להניח כי היתה מלה זו נהוגה גם בעברית, כי המליצה
להבת האש באה הרבה פעמים במקרא ובתוס' ובשום
מקום לא השתמשו במלה כבה, ואעפ"כ הואיל והגוסחת
של גוף הכ"י היא ברורה, ועכ"פ יש ספק למלה זו
מהלשון האשור', אין יסוד מספיק לפ"מלה, וחיבים אנו
להכניסה תחת כנפי לשוננו.

(מנח' מלוננו, שמי ידוע, פומ', אורף אורי). — ובא גם
במשמ' פ"ע, בענין כליון האמה: וכסיתי בכְּבוֹתָךְ⁽¹⁾
שמים והקדרתי את ככביהם (יחזק' לז ו).

— נפס', נכבה, נכבה, נכבית, להכבות, לכבות, ליכבות,
כמו כבה בקל: הגהלת של עץ אם תסיר
ארסומיתה נכבת כבר (ר"ח שנת מנ). שהאש
אינה נכבת בעבור שמדליקין טמנה דבר (תקון
מדות הנס' מה), משיתחילו הפחמין (שצולים עליהם
בשר') ליכבות תחתיו מפני שמנו (רנמ"ס חול' קיב).
האור העליון הפשוט שאין בו הרכבה ואינו נכבה
כהכבות שאר האור הנמצא אצלו שהוא נכבה
מפני הרכבתו (פי' משלי לזרח' הלוי ה), שבשביל
שנכבו (הלפידים) פעם אחת הן נוחות לידלק בפעם
אחרת (הלכות, אור"ח ש"כ ז). — ואמר המשורר: אך רגע
אכאב ביקור כי יכאבו, איך גרם ומוקדם גם רגע
יכבו⁽²⁾ (לד"ס שש"ק, המנכס). — ובענין "סיר התי
כשנותנים אותו במים: שני מימי ורנך שרומים
וקלפת רמון ואלום תימני ועפצים וסיר בלתי נכבה
מכל אחד שנים עשר זווים (קאנון ג י"ו ו).

— פס', להבה, מכבה, — כמו נכבה: וריקת המים הנעשית
ע"י קנה מים היורה כחץ והיא פתאומית ויכבה
בנקל יותר במעט מים מאשר יוצק עליו מים רבים
ובנחת (מעשה עזיקה, יסודי עולם א כ), מדוע פתילת הנר
המכבה פתאום בקושי תאחו האור (ש"ס ג), — ואמר
המשורר: אך סורו כלכם וכבר אש הוצתה, הן אש
לבן היא איננה מכאבה, הלא גם תוכו קרתה להבה,
ועדי כי שרף גם לא כבתה⁽²⁾ (לד"ס שש"ק, מילך דמעה).
— הפס', להכבה, — כמו כבה בקל: שהיה מיצר שהנר
היה הולך להתיכבות וכו' (ר"א אוקרי, חרדים ת),
מדוע תתכבה להבה מרונה גדול פתאום וכו' ואיך
יתכבה אש לעת שוורקים בו סמרטוטים או זבל
או בגדי פשתן להים וכיוצא בהם (מעשה עזיקה, יסודי
עולם א כ), ובשביל זה יתמה הרואה איך האש
דולק במים ואינו מתכבה (ש"ס), כמו שיתכבה
הנר בסבת נפיחה חזקה עשויה במפוח (ש"ס, ארץ
החדש כ ה).

* **כְּבוֹה**, ש"י, מ"ר כבות, — כַּבַּת אש, כמו לבה,
להבה, שלהבת: מרבות צרות הושעתני ומסצוקות

(1) קצת החדשים מנקרים בכְּבוֹתָךְ, בקל. — (2) כך הנקוד,
וכך לפי החרוז.

(3) ע"י לקמן, הערה 2. —

מלון הלשון העברית (4)

בקיץ ובסתיו בקציר בן לא נאזה לבסיל כבוד (שס כו ח). ארך ימים בימינה (של החכמה) בשמאולה עשר וכבוד (שס ג יו). ררך צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד (שס כא כא). ותחסרהו (את האדם) מעט מאלהים וכבוד וחרר תעשרהו (תה' ח ו). גדול יהיה כבוד הבית הזה האחרון מן הראשון (תני כ ט). כבודי מעדי הפשיט ויסר עשרת ראשי (איוכיט ט). בן יכבד אב ועבד אדוני ואם אב אני איה כבודי ואם אדונים אני איה מוראי (מלא' א ו). וראו גוים צדקך וכל מלכים כבודך וקרא לך שם חדש (ישע' סכ כ). כרבם בן חטאו לי כבודם בקלון אמיר (הוש' ד ו). ויגורו לבשת ויהיו שקוצים כאהבם אפרים בעוף יתעופף כבודם (שס ט יא). ומה תעשו ליום פקדה ולשוואה ממרחק תבוא על מי תגוסו לעזרה ואנה תעזבו כבודכם (ישע' י ג). רדי מן כבודי ישבי בצמא ישבת בת דיבון (ימ' מח יח). שבעת קלון מן כבוד שמה גם אתה והערל (תק' כ ו). עורנו אלהי ישענו על דבר כבוד שמך והצילנו וכפר על חטאתינו דמען שמך (תה' עט ט). — עשה או נתן כבוד לפלוני, עשה מעשים שיהיה לפלוני כבוד, לאות שהוא מכבדהו, מפני שהוא מכבדהו: ויאמר יהושע אל עבן בני שים נא כבוד לוי' אלהי ישראל ותן לו תודה (יהוש' ז יט). ויאמרו (הקוסמים) אם משלחים (אתם) את ארון אלהי ישראל אל תשדחו אתו ריקם כי השב תשיבו לו אשם וכו' ונתתם לאלהי ישראל כבוד אולי יקל את ידו מעליכם (ש"א ו ג). ושימו דוי כבוד ותהלתו באיים ויגידו (ישע' מ כ). תנו לוי' אלהיכם כבוד במרם יחשך ובמרים יתגספו רגליכם על הרי נשף (ימ' יג יו). אם לא תשמעו ואם לא תשימו על לב לתת כבוד לשמי אמר יי' צבאות ושלחתי בכם את המארה (מלא' כ ג). הבו לוי' משפחות עמים הבו לוי' כבוד ועז (תה' לו ח). ויקברו במעלה קברי בני דויד וכבוד עשן לו במותו (דקי"ג לג). — כבוד: מקום מעפר דל מאשפת ירים אביון להושיב עם נדיבים וכסא כבוד ונחילים (ש"א כ ח). ועז' כסא. — (ב) יפי ופאר, Pracht; splendeur; splendour: ועשית בגדי קדש לאהרן אחיך לכבוד ולתפארת (שמות כח כ). וכבוד יערו וכרמלו מנפש ועד בשר יכלה (ישע' י ח). כבוד הלכנון אליך יבוא ברוש תדהר ותאשור יתרו דפאר מקום מקדשי (שס ס יג). — ופאר של גדולה והדר, בפרט של אלהים, Herrlichkeit; majesté; majesty.

וכנוי לענין ומתוכו אשמתלקחת של התגלות האלהות: ויפנו אל המדבר והנה כבוד יי' נראה בענן (שמות יו י). וישכן כבוד יי' ער הר סיני ויכסו הענן וכו' ומראה כבוד יי' באש אכלת בראש ההר לעיני בני ישראל (שס כד יו יו). ויהי בצאת הכהנים מן הקדש ותענן מלא את בית יי' ולא יכלו הכהנים לעמד לשרת מפני הענן. כי מלא כבוד יי' את בית יי' או אמר שדמה יי' אמר לשכן בערפל (מ"א ח ייב). ואקום ואצא אל הבקעה והנה שם כבוד יי' עמד ככבוד אשר ראיתי על נהר בבר (ית'ק' ג כג). — וגדולת מעשי אלהים: השמים מספרים כבוד אל ומעשה ידיו מגיד הרקיע (תה' יט כ). ספרו בגוים כבודו בכל העמים נפלאותיו (שס לו ג). — אל הכבוד: קול יי' על המים אל הכבוד הרעים (שס כט ג). — מלך הכבוד: שאו שיערו ראשיכם והנשאו פתחי עולם ויבוא מלך הכבוד מיוה מלך הכבוד יי' עזו וגבור (שס כד זח). — ופאר של מלכות וכדומה: וגשבת מבצר מאפרים וממלכה מדמשק ושאר ארם ככבוד בני ישראל יהיו (ישע' יו ג). בהראתו את עשר כבוד מלכותו ואת יקר תפארת גדולתו (אס' א ד). ויספר להם המן את כבוד עשרו ורב בניו (שס ס יא). פרח תפרח (הציה) וכו' כבוד הלבנון נתן לה הרר הכרמל (ישע' לח כג). — עשר, נכסים, בלויס מפארים, Reichtum; richesse; riches: וישמע (יעקב) את דברי בני לבן לאמר לקח יעקב את כל אשר לאבינו ומאשר לאבינו עשה את כל הכבוד הזה (בראש' לא א). ותלו עדיו (על היתד שבכתל) בד כבוד בית אביו הצאצאים והצפעות כל בלוי הקטן (ישע' כג כד). הגני נוטה אדיה כנהר שלום וכנחש שושף כבוד גוים (שס סו יב). בזו כסף בזו זהב ואין קצה לתכונה כבוד מכל בלוי חמדה (נח' כ י). חיל גוים תאכלו ובכבודם תתימרו (ישע' סא ז). — ד' עקר מהותו של האדם, נפשו, גופו¹, Seele, Körper; âme, corps soul, corps: כסדם אל תבא נפשי בקהלם אל תחד

¹ כבר העירו החכמים על הדמיון שבין שמוש זה של המלה כבוד בעבר' והשמוש של המלה ערצ' (a) בערב', שעקר משמע' רחב, ומשמש גם במשמ' עשר וכלי בית, וגם במשמ' כבוד, וגם במשמ' עקר מוחו של האדם, טבעו, נפשו, גופו. ואמר אלג' והרי בהצחא: ואלערצ' איצ'א אלג' שר וכו' ואלערצ' איצ'א אלג'ש יקאר אכרסת ענה ערצ' אי צנת ענה נפשי ופלאג בקי

רַבִּי (אֲנֹת ד' יב). הַקְבִּיָּה חֵם עַל כְּבוֹדָן. שֶׁל
בְּרִיּוֹת (מִי? מִפֶּסֶט, נִיּוֹק יב). אֲבֵרֶת אֶת. עֲצֻמָּךְ
וְאֲבֵרֶת אֶת כְּבוֹדָךְ (סְפָרִי נִמְד' קלג). גִּדּוֹל כְּבוֹד
הַבְּרִיּוֹת שְׂדוּחָה לְמַצוּה (יִרְש' נִזִּיר ז טו). פֶּנּוּ חֲצֵר
מִפְּנֵי הַמּוֹמָאָה וְהַתְקִינוּ בְּסֵא לִיהוֹשֻׁפֶּט מֶלֶךְ. יְהוּדָה
אִמְרוּ יִבּוֹא זֶה שֶׁרֶץ אַחֵר הַכְּבוֹד אַחֵר זֶה שְׁבֵרֶת
מִן הַכְּבוֹד (סֵס סוֹט' ט כד ג). כֹּל מִה שְׁבֵרֶת הַקְבִּיָּה
לְכְּבוֹדוֹ בְּרֹאן (יִזְמֵא לֵח). אֲבֹתֶיךָ בִּקְשׁוּ לְהִרְבּוֹת
כְּבוֹדָן וְרָצוּ לְמַעַם כְּבוֹד הַמָּקוֹם (סֵס). גִּלּוֹ וְיִדּוּעַ
לִפְנֵיךְ שֶׁלֹּא לְכְּבוֹדִי עֲשִׂיתִי וְלֹא לְכְּבוֹד בֵּית אֲבִי
אֵלֹא לְכְּבוֹדֶךָ עֲשִׂיתִי שֶׁלֹּא יִרְבוּ מִחִלּוֹקֶת בִּישְׂרָאֵל (מִנִּי)
ג). מַעֲשֵׂה וּמַתּוֹ בְּנֵי שֶׁל רֵעֵךְ נִכְנְסוּ בִּלְיִשְׂרָאֵל
וְהַסְפִּידוֹם הַסֵּפֶד גִּדּוֹל בִּשְׁעַת פְּטוּרָתוֹ עֲמַד רֵעֵךְ עַל סִפְסָל
גִּדּוֹל וְאִמְרָ אֲחִינוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל שִׁמְעוּ אִפִּילוּ שְׁנֵי בְּנֵי
חֲתָנִים מִנּוּחָם הוּא בִּשְׁבִיל כְּבוֹד שְׁעִישִׁים (מִוֶּק כֵּא).
הִנֵּה כְּבוֹד אִמְךָ וְעֵשֶׂה כְּבוֹד אֲבִיךָ שֶׁאַתָּה וְאִמְךָ
חַיִּיבִים בְּכְבוֹד אֲבִיךָ (קִדּוֹשׁ ג). בִּשְׁעָה שֶׁאַמְרָ
הַקְבִּיָּה אֲנִי וְלֹא יִהְיֶה לְךָ אִמְרוּ אוֹהֵ"ע לְכְּבוֹדוֹ
הוּא דוֹרֵשׁ (סֵס). הִרְבַּ שְׂמַחַת עַל כְּבוֹדוֹ כְּבוֹדוֹ
מִחֻל נִשְׂאֵה שְׂמַחַת עַל כְּבוֹדוֹ אֵין כְּבוֹדוֹ מִחֻל
(סֵס ל:). עַד מַתִּי אֲתֵם מִנִּיחִים כְּבוֹדוֹ שֶׁל מָקוֹם
וְאַתֵּם עוֹסְקִים בְּכְבוֹד הַבְּרִיּוֹת (סֵס). כֹּל שֶׁלֹּא
חֵם עַל כְּבוֹד קוֹנֵה רֹאיוֹ לֹא שֶׁלֹּא בֹא לְעוֹלָם (סֵס מ).
שֶׁלֹּא יֹאמֶר אָדָם אֶקְרָא שִׁיקְרָאוֹנִי חֲכָם וְכו' אֵלֹא לְמוֹד
מֵאֲחֵבָה וּסְנָף הַכְּבוֹד לְבֹא (נִדְר' סג). לְעוֹלָם
יֵהָא אָדָם וְהִירָ בְּכְבוֹד אֲשֶׁתּוֹ שְׁאֵין בְּרַכָּה מִצִּוִּיהָ
בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ שֶׁל אָדָם אֵלֹא בִּשְׁבִיל אֲשֶׁתּוֹ (כ"מ נט).
כֹּל הַמִּרְבֵּה כְּבוֹד שִׁמְעוּ וְנִמְעַם כְּבוֹד עֲצֻמוֹ כְּבוֹד
שְׁמִים מִתְרַבֵּה וְכְבוֹדוֹ מִתְרַבֵּה (מִדְ"ל נִמְד' ד). אִמְרָ
הַקְבִּיָּה אֲתָה עֲמַדָּה מִכְסָּאךָ וּפְסַעֲתָ שְׁלֹשׁ פְּסִיעוֹת
לְכְּבוֹדִי חִיּוֹךְ שְׁאֵנִי מַעֲמֵד מִמֶּךָ ג' מַלְכִּים (סֵס סה"ט,
מִלּוּנִי). בִּי יִרְאֵתִי מִפְּנֵיךְ לְבִלְתִּי תֵת כְּבוֹדָךְ לְבִשְׂרִי וְדָם
וְלֹא רִצִּיתִי לְהַשְׁתַּחֲוֹת לְזוּלָתְךָ (סֵס אֶסֶת', וְתֹאמַר אֶסֶתֶר).
יִוֹסֵף גִּתָּן נִפְשׁוֹ עַל כְּבוֹדָהּ שֶׁל אִמּוֹ וְעֵשׂוֹ בִּיקֵשׁ לְהִרְוֶה
אֶת אִמּוֹ (פְּסִיק' רִכְתִּי יב). — *מִפְּנֵי כְבוֹד דְּבֵר, כְּדִי לְעִשׂוֹת
לֹא כְבוֹד, לְבִלְתִּי חַלֵּל כְּבוֹדוֹ: בְּפִרְקִים שׁוֹאֵל (בִּשְׁלֹמֹם
אָדָם נִכְבֵּד) מִפְּנֵי הַכְּבוֹד וְדוֹמְשִׁיב (נִכְכ' ז ח). אֵין
מִדְּלִיקָן בְּעֶשְׂרֵן (בִּשְׁבֵּת) מִפְּנֵי כְבוֹד הַשְּׁבֵּת (שִׁכָּת
ז ב). שֶׁלֹּא אִמְרֵת אֵלֹא מִפְּנֵי כְבוֹדִי זֶה הוּא כְבוֹדִי
(תּוֹסֵפֶת נִדְר' ד ת). מִפְּנֵי כְבוֹד שְׁבֵּת ה'תִּירוֹ (יִרְש')
דִּמְלִי ד כג ד). כֹּכֵל הַשְׁתַּפִּין מַעֲבִיבִין זֶה עַל זֶה בְּחֲצֵר

כְּבוֹדִי (נִדְרָשׁ' מֵט ו). לְבָן שִׁמַּח לְבִי וְיִגַּל כְּבוֹדִי אִפִּי
בְּשִׂרִי יִשְׁכֵּן לְבַשְׁתָּ (תִּלְג' יו ט). נִכְנָן לְבִי אֲלֵהִים
אֲשִׁירָה וְאִזְמִירָה אִפִּי כְבוֹדִי (סֵס קח ב). יִרְדָּף אוֹיֵב
נִפְשִׁי וְיִרְסֵם לִאֲרִץ תִּי וְכְבוֹדִי לְעַפְרָ יִשְׁכֵּן
(סֵס ז ו). — וְכֵבֶן מִירָא וְתוֹמִם, בְּמִשְׁמֵי הַעֲקֵרִית: אֵל
תִּתְכַבֵּד בְּקִלּוֹן אֲבִיךָ כִּי לֹא כְבוֹד הוּא לְךָ כְּבוֹד
אִישׁ כְּבוֹד אֲבִיו וּמִרְבֵּה חֲטָא מְקַלָּה אִמּוֹ בְּנֵי הַחֹק
כְּכְבוֹד אֲבִיךָ וְאֵל תַּעֲצִבְהוּ כֹּל יְמֵי חַיֵּיו (כ"ס גני'
ג י"ב). מִשְׁמַת רַבִּי עֲקִיבָא בְּטַל כְּבוֹד הַתּוֹרָה
(סוֹט' ט טו). ר' אֲלִיעֶזֶר בֶּן שְׁמוּעַ אֹמֵר יֵהִי כְבוֹד
תַּלְמוּדֶיךָ חַיִּים עֲלֶיךָ כְּשֶׁלֶךְ וְכְבוֹד חֲבִירֶיךָ כְּמִירָא

אֲלֵעֶזֶר' אִי בְּרִי מִנִּי אֲנִי וְיִשְׁחַם וְיִעֲאֵב וְקִיל עֶרְצ' אֲלֵרְנִי
חֲשֵׁבָה, ע"כ, — וְכַעֲבִרִית: וְאֲלֵעֶזֶר' כְּמוֹ"כ הַגּוֹף וְכו'
וְאֲלֵעֶזֶר' כְּמוֹ"כ הַנֶּפֶשׁ, יֹאמְרוּ אֲכַרְמָת עֵנָה עֶרְצִי ר"ל
הִרְהַקְתִּי מִמֶּנּוּ נִפְשִׁי, וּפְלִאֵן נִקִּי אֲלֵעֶזֶר' ר"ל טַהוֹר
מִגִּנּוּת וְחִרְפָּה, וְיִ"א עֶרְצ' אֲלֵרְנִי מַעֲדוּתִיו הַטּוֹבוֹת, —
וּבְלִשְׁאֵן אֲלֵעֶרֶב: וְעֶרְצ' אֲלֵרְנִי חֲשֵׁבָה וְקִיל נִפְשָׁה וְקִיל
ח'לִיקָתָה אֲלִסְחִמּוּדָה וְקִיל מֵא יִמְדָה בֵּה וְיִדְרִים וְכו'
וְקִיל אֲלֵעֶרְצ' נִפְשׁ אֲלֵרְנִי וְקִיל פִּי קוֹלָה יִגְרִי מִן
אֲעִרְצָה'הֶם מִתְלִרִית אֲלִמְשִׁכַּח אִי מִן אֲנַפְשָׁהֶם וְאֲבִרְדָּנָהֶם
וְכו' וְעֶרְצ' אֲלֵרְנִי חֲשֵׁבָה וְיִקָּל פִּלָּאֵן כְּרִים אֲלֵעֶרְצ'
אִי כְּרִים אֲלִחֲשִׁב, ע"כ, — וְכַעֲבִר: עֶרְצ' אֲלֵרְנִי מַעֲדוּתִיו
הַטּוֹבוֹת וְכַכּוֹדוֹ, וְיִ"א נִפְשִׁי, וְיִ"א טַכְעוֹ הַמִּשְׁבּוּחָה,
וְיִ"א מֵה שִׁישׁוּבָה בִּנְיָנוֹת, וְאִמְרָ (אֲכָן קְתִיבָה) אֲלֵעֶרְצ'
נִפְשִׁי הָאָדָם, וְאִמְרָ בְּאִמְרוֹ יִגְרִי מִן אֲעִרְצָה'הֶם מִתְלִרִית
רִית אֲלִמְשִׁכַּח (יִגְרֵף מִן אֲעִרְצָה'הֶם כְּמוֹ רִית מִשְׁךְ) הַכּוֹנֵה
בְּהֶשֶׁם אֲעִרְצָה'הֶם נִפְשׁוּתֵיהֶם וְגוֹפּוּתֵיהֶם וְכו' וְעֶרְצ'
אֲלֵרְנִי טַכְעוֹ הַמִּשְׁבּוּחָה, וְיֹאמְרוּ פִּלָּאֵן כְּרִים אֲלֵעֶרְצ'
(פְּדוּנִי. נַעֲלָה: הַעֲרִצ') ר"ל נַעֲלָה הַטַּבֵּעַ וְהַמִּדּוֹת
הַמִּשְׁבּוּחָתוֹת. — ¹ כְּבוֹד הַשִּׁיג דּוֹגֵשׁ עַל רִסְעִיג שְׁפָרֵשׁ גַּם
כְּבוֹד זֶה בְּמִשְׁמֵי נִפְשִׁי, וּפְרִשׁוֹ הוּא בְּמִשְׁמֵי גּוֹף, וְיִ"ל:
וְאִמְרָ (רִסְעִיג) בְּפִתְרוֹן וְכְבוֹדִי לְעַפְרָ יִשְׁכֵּן מִלָּה כִּי
כְבוֹד הַגּוֹף הוּא הַנֶּפֶשׁ וְזוֹ מַעֲוֹת גִּדּוּלָה לְפִי שֶׁהַנֶּפֶשׁ
הִיא הַמִּרְגִּלִּית אֲשֶׁר לֹא תִשׁוּרְנָה עֵין וְלֹא תִקְבֵּר בְּעַפְרָ
וְכו' וְכְבוֹדִי לְעַפְרָ יִשְׁכֵּן עַל הַגּוֹף נֹאמֶר וְלֹא נֹאמֶר עַל
הַנֶּפֶשׁ הַזֹּהֶר בְּנֵי וְחִקֵּר וְאֵין כֹּל מִלָּה בְּמִשְׁקָל (תִּסְו' דּוֹגֵשׁ
עַל רִסְעִיג, סִי' מֵא). וְכֵן ר"י בֶּן בִּלְעָם, כְּמוֹ שֶׁהִבִּיאַ
רֹאבִ"ע בְּשִׁמּוֹ וְיִ"ל: קָם ר' יְהוּדָה בֶּן בִּלְעָם וְיִלְעַג
עֲדָיו (עַל ר' מִישָׁה הַכֵּהָן שְׁפָרֵשׁ בְּרִסְעִיג עַל הַנֶּפֶשׁ)
כִּי אֵיךְ יִהְיֶה הַכְּבוֹד נִפְשׁ וְכֹתוֹב וְכְבוֹדִי לְעַפְרָ יִשְׁכֵּן
מִלָּה וְהַנֶּפֶשׁ לֹא תִשְׁכּוֹן בְּעַפְרָ בִּשְׁפַת יִתֵּר, סִי' לֵח).
וְאִעֲפִי שֶׁהִעִיד רֹאבִ"ע שֶׁם כִּי גַם ר' אֲדוֹנִים וְגַם בֶּן
בִּלְעָם חוֹרֵוּ כֵּהֶם וְהוֹרֵוּ כִּי הַכְּבוֹד הוּא הַנֶּפֶשׁ, וְאִעֲפִי
שֶׁגַם רֹבִי"ג פִּרְשׁ גַּם כֹּאֵן כְּבוֹד בְּמִשְׁמֵי נִפְשִׁי, אִעֲפִי"ב
יִתֵּר נִכּוֹנָה דַּעַת ר' אֲדוֹנִים בֶּן לְבַרְט וְכֵן בִּלְעָם כִּי
כֹּאֵן הַכּוֹנֵה לְהַגּוֹף, וְהַלְשׁוֹן הַעֲרִבִית מִסִּיעֵתָם כִּי כְבוֹד
הוּא כְּנִי גַם לְהַנֶּפֶשׁ וְגַם לְהַגּוֹף.

חוק סן הכביסה מפני כבוד בנות ישראל (שם נדר' ה
 לט). היו שני דרכים מתאימות אחת רחוקה וטהורה
 ואחת קרובה ומטמאה וכו' הולך בקרובה מפני כבוד
 הרבים (שם נזיר' ז נז). שאין גוללין סת' בציבור מפני
 כבוד ציבור (יומ' ט). — נהג בפלוני כבוד: הרומד
 מחבירו וכו' אפילו אות אחת צריך לנהוג בו כבוד
 (אבות ו ג). הרי אני מודיע לכם חכם של בני שתהיו
 נוהגים עמהם ככבוד (מכ' נשלח כ, פתיח). געורו
 בישימעאל בני שאינו נוהג בי כבוד וכו' אמרו
 (החכמים) איפשו (אין) רבי ישמעאל נוהג בכבוד
 אבותיו (ירוש' ספא א טו ג). בתחילה עד שלא ראו
 (המצרים) בכבודן של ישראל נהגו בהן כבוד ולבסוף
 שראו בכבודן נהגו בהן כבוד (סו' יג). שנים עשר
 ארץ זונים תלמידים היו לו לר"ע מגבת עד אנטיפוס
 וכולן מתו בפרק אחד מפני שלא נהגו כבוד זה לזה
 (יבמ' סז). — חלק כבוד לפלוני: אף יריחו היתה
 יכולה להציא עמוד שלם אלא בשביל להזקק
 כבוד לירושלם היתה מוציאה חצי עמוד (ירוש'
 סכת' ד ג). כל מקום שיש חלול השם אין חולקין
 כבוד לרב (נדר' יט). ויקרא אל משה וכל ישראל
 עומדין ולא בא הכתוב אלא לחלק כבוד למשה
 (יומא ד:). ואם אני רואה אותך חולקין כבוד אלו
 לאלו אני יודע שהן בני אדם מהוגנין (מד' נראש'
 מת). אמר דהם הקב"ה אתם חלקתם כבוד אחד
 לחבירו ואני חולק לכם כבוד שתקריבו ביום שבת
 שדי (שם נמד' יד). חלקו כבוד לר' יהודה שהיה בן
 עיר ולא שהיה גדול מהם בתורה (שם נה"ט, סמכני). —
 ומליצה, *כבודו במקומו, שלא נתמעט, נשאר כמו שהיה
 קודם: אבותיך בקשו להרבות כבודו ורצו למעט כבוד
 המקום עכשיו כבוד המקום במקומו ומיעט כבודם
 (יומ' לת). כל הממעט כבוד שמים ומרבה כבוד עצמו
 כבוד שמים במקומו וכבודו מתמעט (מד' נמד' ד).
 — ובפרט בעין התנצלות ובקשת מחילה בשאומרים
 עליו דבר קצת דגנותו: ר' יהודה אביו של זה ביה
 תלמידו חכמים אף הוא מבזה תלמידו חכמים א"ר ר'
 יוסי כבוד זקן יהא מונח במקומו אלא מיום שחרב
 ביהמ"ק נהגו כהנים סילסול בעצמן שאין מוסרין את
 הטהרות לכל אדם (נדר' ז). שכבודו במקומו
 מונח לא הבין כונת החכם רלב"ג (ר"י אכרנחאל, שמים
 חדשים ג). — ומשלים: שכבודו של אדם כסותו
 (אגד' נראש' סג). כל הרודף אתר הכבוד הכבוד

בורח ממנו ⁽¹⁾. אין כבודו של אדם וקלונו אלא
 באיש ישיבתו (מנחם הפניני, שער ישיב' הסברה). במקום
 שאין כבוד אין קלון (רש"י דוראן, תפארת ישראל).
 השחוח והיחס שני תאומים, ושפלות הלב והכבוד
 שני אחים נערים (ר' מנחם מלירי, משיב נפש, נפש
 תכמי הערבים). — ובמשמ' גדולה, פאר והדר: עמד
 משה על הים אמר לו משה בשם הקב"ה שיבקע ולא
 קבל עליו הראהו המטה ולא קבל עליו עד שנגלה
 הקב"ה עליו בכבודו וכיון שנגלה הקב"ה בכבודו
 ונבחרתו התחיל הים בורח (מכ' נשלח כ ד). כל שלא
 ראת דופי אימטב' שר אלכסנדריוא לא ראה כבוד
 ישראל מימיו (ירוש' סוכ' ס נה). — ומליצה, בעצמו
 ובכבודו: אמר הקב"ה הם נשתחשפו לי אף אני
 אשתתף להם למנותם בעצמי ובכבודי (מד' נמד'
 ד). — *כבודכם, בעצמכם: כשיגיע קצי ויגזור המקום
 מיתתי תקימו צואתי כשהיהויר רבותינו ז"ל מצוה
 לקיים דברי הסת ותראו בכבודכם אם ימצאו
 הכל בשעת מותי (תנ"י הגא', הרכני טע). — *כבוד
 פלוני, דבור של דרך ארץ כשאדם מזכיר שמו של
 גדול וחביב עליו: התלמיד החשוב היקר המשכיל
 המבין גור התלמידים צבי החכמים כבוד החכם ר'
 שמואל בן תחכם רבי יהודה אבן תבון (אגד' הרמכ"ס
 נר"ט א"ת). החכם היקר הנכבד כבוד רבי מאיר
 (שם). כבר הודעתו להדרת כבוד גדולת קדושת
 מרנא ורבנא פנחס ש"ץ (הוא, לר' פנחס נר"ט). מר
 ורב יהונתן הכהן סגלת הכהנים בן כבוד גדול
 וקדוש מר ורב דוד ז"ל (הוא, לר' יהונתן ספסן).
 וכבוד הבן יודע כי חי השם יתברך וכו' ומה שארצה
 מבכבוד הבן הנחמד (ר"ר ממך) שלא תשוב לזה
 האיש בעל מחלוקתך וכו' וכבוד הבן יודע כי אלו
 הגדולות והשררות וכו' (הוא, ליוסף עקיני). יהונתן
 הכהן סגלת החכמים בן כבוד גבירנו קדושינו
 מורינו זרבינו דוד ז"ל (הוא, פאר הדור, תנ"י מא).
 הבחור היקר בן כבוד גדולת קדושת מרנא ורבנא
 זכריה הזקן (שם קנד). הוראה באה מבכבוד גדולת
 קדושה הדרת אדונו רבינו משה הדיין (שמואל הלוי,
 תנ"י על פסק הרמכ"ס). סעדיה ב"ר מיימון ב"ר משה
 ב"ר מיימון בן כבוד החכם הדיין רבי משה ב"ר

— (1) מאמר רגיל בפי העם עפ"י המאמר בירוש' (סו'ט'
 ט כל ג): 'יבוא זה שרין אחר הכבוד אחר זה שברח
 מן הכבוד, שהובא למעלה.

מיומון זלה"ה. (רס"ע אכן דלגלג, כז"ת פלס"ד רכס).
 חצר אחד שדר בה כבוד ר' יעקב די ואיינה והיתה
 של כבוד רבי יוסף הנוכר (כז"ת רלג"ח כס). ולבי לא
 נתנני חשב רותי להמציא מענה רך נערך אל כבוד
 אדוני כי אין מלה בלשוני (אג"ר דופי סומן לר"י עוכדיס).
 ומעשה שהיה כך היה שכבוד א"א ז"ל קנה בתים
 וכו' (כז"ת מהר"ך נפלא). — כבוד חכמחו: והן
 אפשר פי מחלוקת משכונות הברורות ואמרותיו
 המפורות על כל אשר שאלתי מכבוד חכמחו בכתבי
 הקדומים (אג"ר ר"ש א"ת להרמב"ם). — וכנ"ל "כבודך,
 כבודם, כבודו, כבודם: ואני מתחננת אל כבודך
 שתבאר לי המקומות אשר אשתמש בהם במשובח
 ובמנונה במדותי (ח"ס, עמוד ס' י). הכותב להודיע
 לכבודו כי הגיע ליד עבדו כתבו היקר (אג"ר ר"ש
 א"ת להרמב"ם). ואירא מהסופר שאלותי פן אמרתי מאד
 על כבודו וכו' כי ידעתי כי ייטב בעיני כבודו
 להסיר עולה מאהלינו (סע). יודע לפני כבודך כי
 לא נתחדש מחלוקת מזה והבקאים אשר הנה במותר
 ואסור וכל ההכמים פה נומים לאסור (מנח' קנ"א לאג"ר
 מאריס). והנה אני לפני כבודכם את הדברים
 אשר ידעתי (שס יב). ועוד שכבודך יודע ששכירות
 הכלים וההכמות יש בהם דין אונאה (כז"ת הרא"ש יג
 כ). ואני אומר כי כל מה שהקשה כבודך בכאן
 יפה הקשה והסכימה דעתך לדעת הראשונים (תכו'
 סר"י גירונדי ת). כתב כבודך להתחזק במה שכתבת
 מתחלה שאין ליבם פירות כלל (כז"ת ריב"ש כפו).
 ויהי היום כי הקרה הש"י לפני זה המוביל אמרתי
 לפנות מעסקים אחרים כדי להשיב אל כבודך ואמנם
 אציעה נא תחילה לפני כבודך מה שאמרתי
 אנשים שהיו שם מעניין המכס ההוא (תכו' מהר"י
 קולון קנ"א). ולכן אמרתי לכתוב ל כבודכם את
 הנראה לע"ד לרוב התפטר אשר הפצירו בי לחוות
 דיעה (שס קנ"א). אני הרל באלפי וכו' מודיע למעלה
 כבודכם כי הוגד לי ושמעתי הענין אשר אירע
 (תשנ"ג ג רט). ובאשר כתב כבודך בתשובה אחת
 (כז"ת כשמים ראש טו). וכוכבי השמים וכמיליהם בדור
 הזה מי מנה וזלתי אחד מעיר וכו' ושני לו ממדינת
 מצרים וכו' וכבודך השלישי נפלאה חכמתך
 בעיני (הקד' אליס ליוסף דילמדיגו). וגם אותם הממונים
 חזרו בהם ורוצים לעכבך וכבודך מוען שכבר מחלו

שיעבודך הממונים (כז"ת בנימין זאב רכס). דרשתי
 וחקרתי הכתב אשר כבודך הביא בידו מעיר
 פלורנציאה יע"א (כז"ת מ"ס רניס, יו"ד יח). ואפשר
 שתרצו ממני עוד איזה דבר אחלה פני כבודכם
 שתבואו אל בית מדרשי היום (כז"ת תמת ישרים לג).
 בקשתי מכבודו כמה פעמים למסור בידו להדפיסו
 (מנח' בן ישראל, כראש ספ' אליס). בתשובה על מכתב
 כבודם מיום י"ג דנא (אג"ר יל"ג ח סט). אם יאות
 כבודם לזה יודיעני כמה בערך יוכלו לשלם בעד
 כל עלה ועלה (סע). — וכן בדבור העברי בא"י,
 כבודו שמע, כבודו ראה וכדומה. — חוץ מכבודך,
 בעין בקשת מחילה בשארם מנגה דברי מי שגדול
 ממנו וכדומה: וחץ מכבודך לא יפה כונת (תכו'
 ר"י גירונדי ס). חוץ מכבודך כל הדקדוקים ההם
 ללא צורך (כז"ת ריב"ש כד). ומכל מקום בין כך ובין
 כך נראה שאף אם הוא חכם חוץ מכבודו לא
 עשה פועל חכם (שס רטו). וחץ מכבוד חכמחו
 אינו נראה כלל שנמתקו ישראל במציאות ה' (מנח'
 קנ"א לר"י מפיסא 18). וחץ מכבודו אי אפשר לומר
 כן (תכו' מהר"י קולון עכ). וחץ מכבודם (של חכמי
 התלמוד) אין מאמרם בזה אמתי (ר"י אהרנכאל, מ"א
 יט). וכבר חשבו הספרשים שמשתי אלה החלוקות
 וכו' וחץ מכבודם שאינו כך (סוף, נחל' אבות ד).
 וחש הרב (הרמב"ם) שאין זה מכלל תכליתם וחץ
 מכבודו אין הדבר כן (סוף, כמים מדכ"ד ו). —
 וחץ לכבודו: ובמה שקע (הרמב"ם) שכלו כמים היוני
 חוץ לכבודו ו"ל (ר"י עמדין, מגדל טז קח). —
 ובמחילה מכבודו: במחילה מכבודך הסותר יש לך
 מן הכבוד מנה הראויה להכבוד לבות בני אדם
 (גאריס הנחלס ככ). ומה שכתב חמי הרב נר"ו ראסור
 לשנות אותה וכו' במחילה מכבודו דלאו מירי
 דמשבר הוא (הלכ' קט"ו לר"י מניו, א"ח ט). ולא כתבו
 לנו מה שעלה על דעתם בענין זה וכל זה הוא במחילה
 מכבודם לפי שלא שמו על לבם לתור לדעת
 ולבקש מאין באה הסבה של עשיית השירים (הקד'
 רות מדס). שראיתי להמפרש הגדול רש"י של שבמחילה
 מכבודו נפל ג"כ במהמורה זו של נכדו הרשב"ם
 לענין זמן חדשי הכלה (ש"י, תולדות ר"ח). — "בכבוד,
 בכבוד אדוני, דבור של דרך ארץ כשמומנים אדם
 לאיזה דבר או כשהוא מבקש דבר ועונשו לו כך במשימ
 ברצון וברשעי כבוד. — ה) בהכמת הבוכבים של

אב ואם לביבוד המקום וכו' איזהו ביבוד מאכיל ומשקה מלביש ומססה מכנים ומוציא (ספר קדוש' ה). שאלו את ר"א עד היכן הוא ביבוד אב ואם אמר להם ולי אתם שואלין לכו ושאלו את דמה בן נתינה (ירוש' ספא' ח' י"ג). רשב"י אומר גדול הוא ביבוד אב ואם שהקדישו הקב"ה יותר מביבודו (ס' פס' ד). אמו של ר' טרפון ירדה לטייל לתוך חצירה בשבת ונפסק קורדיוקון שלה והלך ר' טרפון והניח שתי ידיו תחת פרסותיה והיתה מהלכת עליהן עד שהגיע למיטתה פעם אחת נכנסו חכמים לבקרו אמרה להן התפללו על טרפון בני שהוא נוהג בי בכיבוד יותר מראי (אמרו לה מה עשה לך וספרת להם את כל הענין אמרו לה) אפילו הוא עושה כן אלף אלפים אדיין לחצי הביבוד שאמרה התורה לא הניע (ס' קדוש' ח' ס'א). אמו של ר' ישמעאל באת ואמרה וקבלה עליו לרבותינו אמרה גערו בי שמעאל בני שאינו נוהג בי בכבוד וכו' אמרו לה (מה הוא עושה לך אמרה להם כשיצא מבית הועד רוצה אני לרחוק את רגליו ולשתות חמים והוא אינו מניח אותי) אמרו הואיל והוא רצונה הוא ביבוד (ס'א). מצוה קלה שבקלות זו שילוח הקן ומצוה חמורה שבחמורות זו היא ביבוד אב ואם (ס'א). בכל מקום הוא מקדים כיבוד אב דאם ובמקום אחד הוא אומר איש אמו ואביו תיראו מגיד ששניהם שקולין זה כזה (מד"ר בראש' ח). עכשיו מתבקש לו שבר הכיבוד שכיבוד את אלו שקבורין בהר הזה (ס'א דכ"ר' ח). אמר רשב"ג לא כיבוד בריה את אבותיו כמו אני את אבותי ומצאתי שביבוד עשוי לאביו יותר ממני (ס'א). — ומ"ר: וכן העושה לה (לע"ז) כבודים כגון חיבוק גישוק סך ומלביש ומנעיר (החיטון, יתרו כו). — ודבר שנותנים לאדם מפני הכבוד: למלך שהיה מהלך במדבר ובא אוהבו וכבודו בכלכלה אחת של תאנים וחבית אחת של יין אמר לו ביבוד גדול אמר לו אדוני המלך לפי שעה כבדתך אבל כשאתה נכנס לתוך פלמין שלך אתה רואה כמה אני מכבדך (מד"ר ויקר' ז). — ב) במשמ' טאטא ונקח הבית: השרץ שנמצא בסביו טאטא למפרע וכו' עד שעת כיבוד (נדה ז' ג). מפני מה אמרו בשרץ עד שעת הכיבוד שאם לא בדק מטמא למפרע (תוספתא פס' י"ב). שחוקת בני ישראל בורקין מבואותיהן כשעת כיבודיהן ואם לא בדקו הפסידוהו למפרע

הקדמונים, "תאר להכובדים לפי גדלם ואורם: כל כובד שאור גדול יקראוהו מהכבוד הראשון ומה שהוא פחות ממנו מהכבוד השני (ראב"ע, ראש' חמס, כ"ו פ"ו). ולא ישימו רק הכובדים שהם מהכבוד הראשון או מהכבוד השני ומעם כבוד ראשון ושני כי תלמי המלך חלק כל כובדי שבת על ששה חלקים על מדת גופם והיותר גדולים הם ט"ו שערבם שוה והם מכבוד הראשון והאחרים שערבם שוה הם מכבוד השני ואחריהם מכבוד הרביעי ואחריהם מכבוד החמישי ואחריהם מכבוד השישי (סוף, כלי נחש' ח). קם חכם גדול שהעתיק ספר נכבד במולות וכו' ומדת הכובדים העליונים שהם בגלגל המולות והוא חלקם על שש מעלות והמעלה הראשונה יקראנה הכבוד הראשון (סוף, פתח דבר לתרג' ספר חלמתי). כובד גדול קיים מן הכובדים אשר הם מן הכבוד הראשון או השני אשר סביביו כובדים רבים קטנים (אוקט' משפט, איז' ל' ל'א). — "כבוד העליון, בקבלה: היכל ששי (משבעה ההיכלות של הצדיקים) הוא היכל הרצון כי שם רצון שוכני סנה ועליו הכבוד העליון חונה ודרך שם קולו של משה רבינו ע"ה ונבואתו ומשם ידבר אתו (כת' מלכות של רד"ק, וינ"י' ס'א' ג). — ומשמשת המלה כבוד עוד קצת שמושים בספרות ובדבור. *דבר של כבוד, דבר נכבד, עשוי באופן נכבד או לשם כבוד: ומדורה היתה שם ובית הכסא של כבוד (תמיד' ח). רחיצה של כבוד (מס' תפילין), למען הכבוד. — דרך כבוד: כל שני תבשילים הן דרך כבוד (ר"י גי'א'ת, סמ"ה' ג, ח'ן ילמי, ת"כ כ). — "אות כבוד, בעין מטבע של זהב, כסף או נחשת, תתן ממשלה או חברה לאדם שהצטין בדבר מהדברים, Medaille. — משפט כבוד, נשיא כבוד, שער כבוד, עי' משפט, נשיא, שער. — "בית הכבוד, בנוי לבית הכסא, רגיל בפיה העם. — ומליצה, שכן כבוד, עי' שכן, נאווה. — גאון, גדולה, הדר, הדר, חושב, *חשיבות, *קלסול. — שדרה וכו', ועי' עוד בערך גאווה. — וההפך: קלון, חרפה, וכו'.

כְּבוֹד, ש"י, מ"ר כבודים, — ש"ס מן פֶּבֶד, (א) במשמע' עשה כבוד: אלו דברים שאדם אוכל

פירותיהן בעוה"ז והקין קיימת לו לעוה"ב כבוד אב ואם ונמילות חסדים (ספא' ח' ח). הקיש כיבוד

(¹) ופרשו שם: זה היה צבירו מצאו געול יודע שיש שם אדם (מצאו) פתוח יודע שאין שם אדם.

י"א.י). — והשתמשו בה הסופרים גם כמו תאר, ולק' כבולה במשמ' אדמת בצה: ואדמתם מלחה וכבולה¹ ובהרבה מקומות לא תצמית אף ירק דשא (צ"ע, ע"ג).

ב. **כָּבֹל**², ש"ז, — חתיכת בגד של צמר תשים האשה על גב מצחה תחת החליים של זהב וכדומה: לא

תצא אשה לא בחוטי צמר וכו' ולא בסגנושין בזמן שאינן תפורין ולא בכבול³ לרשות הרבים (ש"ת)

שיש לחשב שהוא ידע לשון כנענית, ובודאי לא כתב אלא בידועה ברורה שכן. הוא, כי הלא ברומא היו הרבה כנענים והיה לו לחפש פן יבונהו. וראיה יותר נאמנה למש' זו של השם כבול⁴ אנו מוצאים בתלמוד (ש"ת, דף), בהמשא והמתן בפרוש המלה כבולות שבמשנה, שרצו להסתייע מהשם כבול שבמקרא, ואמרו שם: מאי משמע דהאי כבול לישנא דלא עביד פרי הוא דכתיב מה הערים האלה וכו' מאי ארץ כבול א"ר הונא שהיו בה בני אדם שמכובלים בכסף וכזהב אמר ליה רבא אי הכי היינו דכתיב כי לא ישרו בעיניו מפני שמכובלין בכסף וכזהב לא ישרו בעיניו. אמר ליה אין כיון דעתורי ומפנקי לא עבדי עבדתא רב נחמן בר יצחק אמר ארץ חומטון היתה ואמאי קרי לה כבול דמשתגא בה ברעא עם כבלא (כך בנוסח' הרפומים, ובערוך כי כבלא) ואמרי אינשי ארעא מכבולא דלא עבד פרי, ע"ב. ואעפ"י שאנו רואים מבין שנים לבעלי התלמוד כבר לא היה פרוש מלה זו ידוע בברור, ופרשה רב הונא ורב נחמן בר יצחק בכונות מתחלפות עפ"י השערות שלהם, וההשערות בעצמן בודאי אינן נכונות ואינן אלא מדרש מלים המוני, אעפ"י יש לנו פה עדות של רב נחמן בר יצחק שאין לנו שום רשות לפקק באמתתה, והיא, שבזמנו היו אוסרים אנשים בלשון ארמית ארעא מכבולא דלא עבד פרי, בעדות זו מהלשון החיה בזמנם יש לנו ראיה ברורה כי המלה מכבולא היתה משמשת גם אז כתאר לקרקע גרוע שאינו עושה פרי, וכששאל רב נחמן בר יצחק אמאי קרי לה כבול היתה בונתו לפרש מ"עם שמוש זה, עפ"י מדרש מלים מהשם כבלא, ואולם בודאי אינו ענין כלל לבאן. — ¹ ותרנגב. נרמג' ז' מ פ פ ק.

² לא נתברר מקורה, ועי' הערה שלקמן. — ³ כבר אמר רבי ינאי בגמ' שם (דף נו:): כבול זה אינו יודע מהו, ופקק אם הוא כבל של עבדים או כיפה של צמר, והקיסו ר' אבהו שם כי הבונה בכבול כיפה של צמר, ופרש רמב"ם: וכבול חתיכה של בגד כמו מצנפת שקושרין אותה על המצח וגו' ונתנין הציץ עליה כדי שלא יזיק הציץ במצח והוא בפני עצמו וז"ל הציץ תכשיט, ע"ב. ולא נתברר מקור מש' זו לכבול, בערב' משמש השם באבול⁵ במשמ' רשת הציצים, ולא

(נדפ' נו:). כי העבד הוא במדרגה התחתונה שהוא בא לו סבחות כדי לעשות לו כל מלאכה נמכרה ופחותה בכבוד, הבית ופנות הובל וכיוצא בהן (מלמד תלמיד', מעות). שאפשר שהושלכו (הכלים) שם (באשפת) על ידי כבוד שכבוד הבית (טור, אכידה רס יב).

כבולה, עי' פ"ה.

* **כָּבֹי**, ש"ז, — כ"ע מן כבה: קטן שבא לכבות אין שובעין לו ולא כן תני ראו, אותו יוצא ומלקט עשבים אין אתה זקוק לו (ש"ת) אין לו צורך בעשבים כרם הכא יש לו צורך. כי כבוי (יוב' ש"ת י' י"ד). גורם לכיבוי אסור (כנלי כס מז:). נותנין כלי תחת הגר לקבל גיצוצות בשבת וכו' ולא יתן לתוכו מים וכו' מפני שמקרב את כיבוי (כס). צידת נחש וכבוי גחלת של מכתב בזמן שהיא חמה (כ"ח כס מז:). להבערת התחתונות לא היה צריך אלא לכבוי עליונות היתה עיקר בוינותו (כ"י כ"ח כ). — ובהשאלה, כבוי הכעס: ההכער הוא מהירות הכעס והדרדור הכבוי הוא אחר הכעס ובטול כחו (מאזני דקד, אלגול 106). — ובענין הרפק, כבוי דפיקתו, חלשתו הנמורה והפסקו: ואם תמצא הכת חלוש ותפתח מן הכבוי או על כל פנים תערב בוה וכו' רפואה אחרת חזקה מאד בכבוי וזע חזרת (קאנין ג' י"א דג).

* **כָּבֹל**, ש"ז, — קרקע גרוע, שיש בו חול או אבנים ואינו עושה פרי, Sandboden; terrain sablonneux; sandy soil: או יתן המלך שלמה לחירם (בעד עצי הארזים ישלח לו) עשרים עיר בארץ הגליל ויצא חירם מצר לראות את הערים אשר נתן לו שלמה ולא ישרו בעיניו ויאמר מה הערים האלה אשר נתתה לי אחי ויקרא להם ארץ כבול¹ עד היום הזה (מ"א ט

¹ כל סגנון הדברים מעיד, כי השם כבול אשר קרא חירם להארץ שנתן לו שלמה היתה על שם שלא ישרו בעיניו הארץ, ועל כרחק אתה צריך לאמר, כי להמלה כבול היתה משמ' לא טוב, גרוע, וכדומה. והנה, בשרשי המלים העבריים לא נשמר לנו שרש כבל במש' דומה לזה, וגם במלוגים הערבים לא נזכר שרש דומה לזה במש' זו. אך אפשר ששלה זו היתה נהוגה בפרש' בלשון כנענית, וכבר העיר ע"ז יוסף בן מתתיה (עתיקות סיסודים ע"ג), ואמר שהשם כבול, אם נבארהו עפ"י הלשון של הכנענים, משמ' היא מה שאינו טוב ורצוי, אבל עדותו של יוסף בוה אינה נאמנה עליו ביותר, כי אפשר שהוא אמר כך עפ"י השערה, אעפ"י

ד. *כבול, כבולים, כבולות, — פעול מן כבל, עי' זה.
*כבוס, ש"י, מ"ר כבוסים, — כב"ס מן כבס, (א) עצם
שח"ס, כבוס לבנים וכדומה: דם חמאת שניתז על
הבגד הרי זה טעון כבוס (וכח' יא ח'). אחד הבגד
ואחד השק ואחד העור טעונין כבוס במקום קדוש

כי אם הנצוק מחובר קצהו האחד בהמקור וקצהו השני
בהמקור, וזה הדבר הוא רק במכונת שאיבה דרך
שפופרת כעין המשאבות שלנו. ואין ספק בדבר כי
בזמן המשינה כבר היו בעולם מכונות להעלות המים
כעין המשאבות שלנו, והשתמשו בהן היוונים והרומאים,
ושנים מהשמות שהיו משמשים בלשון יונית למכונות
העלאת מים האחד הוא *ἀντλία*, שהוא אנטליה שבמשינה,
והשני הוא *κοχλίας*. והנה מהותה של האנטליה, לפחות אצל
היהודים, מפורש במדרש: אהן עלמא מדמי לגלגלא
דאנטליא דמיליא מתרוקן דמתרוקן מתמלא (מד"ר ויקר'
לד), והוא גלגל שחבל כרוך עליו ובקצה החבל האחד
דלי וכן בקצהו השני דלי, וכשהאחד יורד לבור ומתמלא
השני שכבר נתמלא עולה, והמים השאובים בהדלי
נחלשים במקורם ואין חבור בינם ובין המקור. והכלי
השני תארו Vitru. 10, 11 שהוא מכונה שאפשר להעלות
בה הרבה מים רק לא כ"כ גבוה כמו בגלגל, והיא עשויה
קורה עבה שיש בה שפופרות שדרך אלה השפופרות
עולים המים. אין ספק איפוא שהיוונים והרומאים בזמן
המשינה היו כבר משתמשים במכונות להעלות המים דרך
שפופרת כעין המשאבות שלנו, ודבר טבעי הוא שבענין
העלאת מים ממעין למקוה היה מקום לדבר גם על מכונה
זו, ועליה אמר רשב"ג שהיא אינה פוסלת את המקוה
מפני שהמים העולים בה אינם גתל שי'ם אלא עמוד
המים העולה בשפופרת מחובר קצהו האחד למטה בהמקור
ובקצהו השני למעלה הנצוק מפיה מחובר עם המקוה. והנה
צריך לאמר האמת, כי לא מצאתי לא בלשון ערבית ואף
לא בשאר הלשונות האחרות מקור למשם' זו להמלה
כבול, ויש מקום לפקפק בכשרותה השמית, כי לא רחוק הוא
שהוא הוא השם היווני כוכליאס, וכמו שמצאנו שגשגש
המלה כוכלת לכובלת (שנת ו ג), כן אפשר שגשגש
המלה כוכליאן לכבולין, ומקומה בין המלים שבתו"ם
השאולות מיונית ורומית. אך שי' קרוים לא הביא אותה
בספרו מפני שנעלם ממנו פרושה, וגם עמ"ד בהערה
שלו בערך אנטליה לא הזכיר מלה זו. עכ"פ הגרסה
כבולין בנוסח' הדפוס ובהכ"י נותנת לנו רשות לחשב
שאין זה שבוש פשוט של הספר, אלא אם באמת
מקורה בהמלה היונית, השתבש שגשגש בפי העם
ואמרו כבול. וסוף דבר אין זה מהנמנעות שבכ"י זו מלה
שמית, כיון שיש לנו עוד שם אחר, כ.כבול, שהוא
מין לבוש וגם הוא לא נתרבר מקורו. ואפשר שהיה איזה
שרש כבל שמשם במשם' שממנה יכלו להסתעף שני
השמות כבול בשתי אלה הסימ' המתחלפות.

ו ח). יוצאה אשה בחושי שער וכו' בכבול ובפאה
נכרית לחצר (גס ה). ולא (תצא האשה) בפאה של
שיער שמנחת על ראשה כדי שתראה בעלת שיער
הרבה ולא בכבול של צמר שמקפת אותו סביב
לפניה (הרמב"ם שנת יט ז).

ג. *כבול¹, ש"י, מ"ר כבולים, — משאבה, מכונה להעלות
מים דרך שפופרת קצה האחד שלה במים ומפי
הקצה השני המים מקלחים למקום הצרך: מים הגוזלין
מאליהן ומן הים ומן הנהר והעולין באנטליא פוסלין
המקוה רשב"ג. אמר העולה בכבולין² אינן
פוסלין את המקוה לפי שאינן נחלשין (תוספתא מקור' גב).

ידוע גם שם מקורו, ומלבד זאת גראה שאין יחס בין
שתי אלה המשמעות. ועוד משמשת המלה כבל a)
בערב' במשם' רבוי הצמר למשל בפרוה, וגם משם' זו
רתוקה מזו של השם כבול שלנו.
¹ עי' הערה לקמן. — ² כך הגרסה בנוסח'
הדפוס וכך גם בב"י ארפ' הוצא' צוק"ם. והתקשו
מפרשי התוספתא בפרוש מלה זו, והרב בעל זר זהב
ומגתת בכורים הודה ואמר: לא ידעתי לפרש.
והגר"א יצא מהמכונה עפ"י דרכו בפסלו את הנוסחה
ויגיה במקום "העולה בכבולין" העולין מאליהן. אבל
כ"י ארפ' מעיד שנוסח' הדפוסים היא קדומה, ואין
שום יסוד לפסלה. גם התוקרים החדשים לא ידעו
לפרשה. י' לוי לא הזכירה כלל, קוה' בעה"ש הביאה
בקצרה אחרי המו"ם בדבר השם כבול שבמשינה, שהוא
מפרש במשם' כבלי ברזל, ואמר: והקבוין תוספתא
מקואות רפ"ד העולה בכבולין, ע"כ, ולא פרש כלום,
וגראה שסבר כי גם כאן הכונה כבלי ברזל, ואחריו
נגרר גם יסמריב ותרנם chain works, והוסף chain.
for drawing water, ר"ד מלאכת כבלים דשאב מים.
אבל, כך יכול לפרש רק מי שרואה את המלים בלבד
ואינו מתבונן לבונת כל הענין, ולכן המפרשים החלמודיים
שהם מתבוננים להענין לא יכלו לפרש כבולין שבבאן
במשם' כבלי ברזל, כי אין כל מקום לכבלי ברזל כאן.
ובונת הענין וזה שנאמר קודם הם מגלים לנו הפרוש
האמתי של מלה זו. כי העקר מה שפוסל את המקוה
הוא אם נתלשו המים שהובאו מהמעין ונפסק החבור
ביניהם, ולכן מים העולין באנטליא פוסלין את המקוה,
מפני שאנטליה היא לגלגל ששני דליות תלוים עליה
וכשאתר יורד השני עולה, ועי"ז המים שברדי נחלשים
ממקומם ואינם מחוברים עם המקוה, ועי"ז אמר רשב"ג
שהעולין בכבולין אינם פוסלים את המקוה מפני שאינן
נתלשין. ברור הוא, שהכונה בכבולין כמ"כ לכלי
בעין אנטליה אלא שבו המים אינם נתלשים ממקורם

כב

שאיני טועם אסור בכב' ב'ו ש'ם (גדר' ו ג). מליה הרי הוא כרותח וכב'ו ש' הרי הוא כבוש' (חול' קא:). מי כב'ו ש' ו' ומי שלוקין ומי חורטוסין אין בהם משום גלוי (תוספתא תרומ' ז יג). המחלק לבשל כיון שקרצו חיבור לב'ו ש' ולשלוק ודחגיה עד השלחן חיבור (שם עוקל' כ ח). גזרו על פיתן (של גויס) ועל גבינתן ועל יינן ועל חומצן ועל צירן ועל מורייסן על כב'ו ש'יהן ועל שלוקיהן ועל מלוחיהן (יוס' שנת א ג). גדר או נשבע מן הכב'ו ש' אם דרכם לקרות כב'ו ש' לכל הכב'ו ש'ים הרי זה אסור בכל (רמב"ם גדר' ט ג). — (ב) ת"ז, לנז' כבושה, במש' טמון, לא נראה, *ערלה כבושה: מי שגולד מהול שצריך להטיל ממנו דם ברית מפני שהוא ערלה כב'ו ש' (תוספתא שנת טז ט). רב אדא בר אהבה (נולד לו חנינון) כשהוא מהול וכו' סבר ודאי ערלה כבושה היא (גמ' שם קלח). המשוך צריך לימול ר"י אומר לא ימול מפני שהוא ערלה כב'ו ש' (מד"ר נרנ"ש מו). — (ג) בהכמת עבד השנים, "שנה כבושה" (שנה בת שס"ו יום, Schaltjahr; année bissextile; leap-year: שומת כב'ו ש' בשלישי ובסדרן אם מבחי ועד גח' חרשה, סכום פשוטה אם מבחי' ועד גטר"ד בסדרן לקדשה (יוס' אלנהוואני, ארנעה ערים, כס חמד ט מא). בי אין הכל יודעין למה נחשב שנה שנייה של יצירת עולם כבושה לפי חשבוננו של בהו"ג ג"ח (רמ"ג, נס' הענין לר' אברהם הכהן ג ו). שהיו (הכשדים) מונים לכר שנה רביעית משנותם שס"ו יום וקורין לה שנה כבושה (ר"ח נר"ח הכהן, שם ג א). ויש שנים שהם מונים שבעה חדשים מלאים וחמשה חסרים וקורין לשנה ההיא כב'ו ש' ועושין בכל שלשים שנה י"א שנה כב'ו ש' (שם ט).

(1) בערב' כבישא, וברש"ן אלערב: ועאמ ארכביש פי השאב אהל אלשאמ ענ אהל אלרום פי כל ארבע שנים ויודגן פי שהר שבאט יומא מוג'עליגה תשעה ועשרין יומא ופי ת'לאח' שניג יעדונה ת'מאניה ועשרין יומא יקימוג בר'לכ כשור חשב אלשנה וישמוג אלעאמ ארד'י ויודגן פיה ד'לכ אליום עאמ ארכביש, ע"ב, ובעבר': שנה כבושה בחשבון הסורים שלקחו מהיונים בכל ארבע שנים יוסיפו בחדש שבט יום אחד ויעשוהו תשעה ועשרים יום ובשלוש שנים יחשבוהו ששנה ועשרים יום ימנעו בזה השבר בחשבון השנים וקראו השנה שיוסיפו בה היום ההוא שנה כב'ו ש'.

(א) כביש

(כס ד). כתם שנמצא בחלוק מטמא למפרע עד שיאמר בדקתי את החלוק הזה ולא היה בו כתם או עד שעת הכבוס (גד' ז ט). ואם לא יכבס ונשא עניו יכול על כיבוס בגדים יהיה ענוש כרת וכו' על רחיצת גופו ענוש כרת ועל כיבוס בגדים בארבעים (ספרא, אחרי' י כ). בגד שרייתו זהו כיבוסו (זכח' זכ:). היה מנה ונתנה הואה מידו אם עד שלא הזה טעון כיבוס משהזה אין טעון כיבוס (מנח' ז:). אינו דומה כתם שלאחר הכיבוס לכתם שלפני הכיבוס שזה מקריר וזה מגדיר (גד' טו:). — ומ"ר: שיש בה (בפרשת פרה) משבעה שבעה שבע פרות שבע שריפות שבע היות שבעה כבוסים שבעה טמאים שבעה מהורים שבעה כהנים (תנחומא חקת ט). — וכנ"ל: שהזקת בנות ישראל בזדוקות חלוקיהן בשעת כבוסיהן (גד' טו:). — (ב) "כבוס המעים, ח'קן לטהר המעים: הכבוס בתשומת כלי זה חענין נקרא קלישמי (ספ' הכנוסס, כ"י פריז). על כן הסכימו כי לשמירת הבריות יתכן לתת הכבוסים בשני העתים האלה (ספ').

*כבושה, ש"י, — מים של כבוס: פירות שביעית אין נותנין אותן לא לתוך המשרה ולא לתוך הכבוסה (תוספתא שני' ז כפ). חמש חצירות משתמשות בכיבוס אחר וכו' העשו לכוסיה (אין ממחין בידו לגשמים (העשו לגשמים) אין ממחין בידו לכוסיה (שם כ"א י כ). כבוסתן (1) וכבוסת אחרים כבוסתן קודמת לכבוסתן של אחרים (שם לו). מרבה אני את הכבוסה ששנה בכל אדם (נ"ק קג). *כבוש' (2), א ש"י, מ"ר כבושים, ירוקות שכבשן במי מלח, כחמץ וכדומה, Ringemachtes; conserves; preserves: (הגודר) מן הכב'ו ש' אינו אסור אלא מן הכב'ו ש' של ירק. (ואם אסור קונם) כב'ו ש'

(1) כך בנוסח' הרפוס וכך בכ"י ארפ' הוצא' צוק"מ, וכך בגמ' בבלי (נ"ק קג). בנוסח' הרפוס ובכ"י (ד"ס). ואעפ"י שהרמב"ם ביד החזקה (סל' מ"ט' ה' י) כתב בנוסח' בידו, אין זו לשון הגמ' אלא לשונו של הרמב"ם, והמפרשים דרב"ן וב"מ שהביאו גם בלשון הגמ' כבוסה ולא כבוסה נגזרו אחר לשון הרמב"ם.

(2) בערב' כבישא, אבל רק בערב' המדברת ורא בערב' המפורתית, ואמר ש' פרג' (S. Fraenkel, 37 Aram. Lehnw.) כי זו מלה שאולה מארמית.

(א) כביש

סלח אלשון העברית (5)

(דגמ"ה כרית' כ.), אשו של גיהנם אין לו כביה
עולמית (דמ"ט מפאנו, חמר' טהור', תקו"ד ס.).
*כְּבִירָה, עי' כבנה.

*כְּבִירָה, כ"י, טה"פ מן כבס: הקרובים לעיר ולדרך
טמאים מפני הכביסה (י' והרחוקים מהרים
(תקו"ה ח א.), בכל השותפין מעבכין זה על זה בחצר
חוץ מן הכביסה מפני כבוד בנות ישראל (יור'ו)
נדר' ס לט.). תמן הוא אמר אין רחיצה חיי נפש
וכאן הוא אמר כביסה חיי נפש א"ר מנא אדם
מגלגל ברחיצה אין אדם מגלגל כביסה (טס יא)
מכ ג.), מעין של בני העיר הן ואחרים קודמין הן
לאחרים וכו' כביסתן וחיי אחרים כביסתן קודמת
לחיי אחרים (טס כזי' ח לת.), מיני כביסה (י' סו ת²) מהו
שיהא עליהן קרושת שביעית (טס יז לז.), שאין דרכן של
בנות ישראל להתבנות על הכביסה (כ"כנו.). ועוצם
עיניו טראות ברע א"ר חייא בר אבא זה שאין מסתכל
בנשים בשעה שעומדות על הכביסה (טס.). אותו
מקום ששורין בו בגדי כביסה עם צואת כלבים (דגמ"ה
טס יט.), היה נוהר לפרוע שכר הכובס או הכובסת
ביום הכביסה בעצמו (תמ"ה א, מעשה הלדקה).

*אובל, *אובל. *אשלג. — בורית. — *גהץ. —
*כבוסה. — *כסכס. — לבן, *לגנים. — *מנהץ. —
*מגור, לחלות עליו כלי כביסה. — *מחמצן. — *משךרה.
— *נברכת. — *נדיין. — נתר. — *שכשך. — *תכבסת.

כְּבִיר¹), מ"ד כְּבִירִים — גדול, רב, כמות או באיכות,
וישמש א עם פעל כמו תה"פ, במש"ה הרבה במספר,
viel; beaucoup; much: בשלש שנים כשני שביר ונקלה
כבוד מואב בכל ההמון הרב ושאר מעט מועד לוא⁴)
כְּבִיר (י'ע' יו יד), אם אשמה כי רב חילי ובי כְּבִיר
מצאה ידי (איוכ לא כה). כי אמר בכת ידי עשיתי
ובחכמתי כי נבנתי ואסיר גבולות עמים ועתידתיהם
שושתי ואוריד כְּבִיר⁵) יושבים (י'ע' י יג.) — ב
ת", רב, גדול ועצום, gross, gewaltig; grand, énorm; great, large
הן אל כְּבִיר ולא ימאס כְּבִיר
כח רב (איוכ לו ה). האף שונא משפט יחבוש ואם

מהן שנים מינה בהן שנ"ד (יום) וקורא כל אחד מהן
שנה פשוטה ומהן שנים מינה בהן שנ"ה יום קורא
להן שנים כבושות והשנים האלה הכבושות
הן י"א שנה (סוף, תכנון המהלכות ת.).

*כְּבוּשׁ, כ"י, מ"ר כְּבוּשִׁים, — טה"פ מן כָּבַשׁ, א)
כְּבוּשׁ הארץ: משה ע"י שלא צרך להם כבישוש
הארץ הקרים ראשונים לזקנים יהושע על ידי שצרך
להם כבישוש הארץ הקרים זקנים לראשונים (יור'ו)
הור' ג מת ג). גידועי עכו"ם קודמין לכיבוש ארץ
ישראל כיבוש ארץ ישראל קודם לביעור עכו"ם (פ"ז
מה:). כל הארצות שכובשין ישראל במלך על פי בית
דין הרי זה כבוש רבים וחרוי היא בארץ ישראל
שכבש יהושע לכל דבר (רמב"ם מלכים הו.). ומפני
זה חלק יהושע ובית דינו כל א"י לשבטים ואעפ"י
שלא נכבשה כרי שלא תהיה כבישוש יחיד כשיעלה
כל שבט ושבט ויכבוש חלקו (סמ"ג, מ"ע קנג). ואילו
תפס כל ארץ כנען לגבורותיה תחילה ואח"כ כבש
ארצות אחרות היה כבישוש כולו בארץ ישראל לכד
דבר (טס). — ובמש"ה תפיסת מקום: כל כובשי כבשים
עולה אמה וכונם שלש הוץ מכיבושו של מובח
שהוא כמתלקט י' טפחים מתוך שש ושליש אצבע
שהמובח עשר אמות וכיבושו של שלשים ושתים (יור'ו)
ערוכ' זכד:). — ב) *דברי כְּבוּשִׁים, דברים הכובשים לבו
של אדם ומכניעים אותו: סדר תעניות כיצד מוציאים
את התיבה לרחובת של עיר וכו' הוקן שבהם אומר
לפניהן דברי כיבושין אחינו לא נאמר באנשי
גינות וירא אלהים את שקם ואת תעניתם אלא וירא
אלהים את מעשיהם (תענ' ג א). ונהגו כולם לקום
בלילה בעשרה ימים אלו ולהתפלל בבתי כנסיות בדברי
תחנונים וכבישושין עד שיאזר היום (רמב"ם
תשנ"ה ג ד). — ג) בחשבוניות השנים, "כְּבוּשׁ השנה,
עשיות שנה אחת "כְּבוּשִׁיה, בת שס"ו יום: היו קדמוני
הבשריים והכלדיים כאשר נראה מדבריהם וממעשיהם
אשר היו עושים בכבוש השנה מפני שהיו מונים
לכל שנה רביעית משנותם שס"ו יום וקורין לה שנה
כבושה (ר"כ כ"ר חייא הנשיא, העמוד ג א).

*כְּבִיָּה, כבייה, כ"י, טה"פ מן כָּבַה: רבי יוסי אומר
אור שברא הקב"ה בשני בשבת אין לו כבייה
לעולם (פסח' נד.). היו ב' (גרות) אחת דולקת ואחת
כבה וכו' ונתכוין להדליק קודם וקדם וכיבה בלא
דעתו והדליק באותה כבייה בנשיטה אתה חברתה

¹) כך בנוסח' הדפוס, וכך קרא הרמב"ם. והערוך
גורם כבישה, עי' בזה הערך. — ²) בדפוס קראט' בניסוח.
³) מן שרש כבר, עי' ש. בערב' כביר א, — ⁴)
ס"א לא, חסר. — ⁵) כאביר בתי' כביר קרי. ולפי הכתיב
י"ם כי הכף היא לדמיון, כמו אביר.

שאוֹל מלאכים לקחת את דוד ותאמר (מיכל) חלה הוא וישלח שאול את המלאכים לראות את דוד לאמר

וההִשָּׁן כביר העוֹם בודאי יאות לדבר עשוי מעור העוֹם יותר מהעשוי מצמר העוֹם. והנה יש בערב' שני צרופים קרובים מאד להצרוף כביר ושניהם משמשים בלשון זו במשמ' כלי עשוי מעור של כבש וכדומה. הצרוף האחר הוא ג'ר'ב (a), וממנו שני השמות ג'ר'ב (b), ג'ראב (c), והצרוף השני הוא קרב (d) וממנו שני השמות קר'ב (e), קראב (f). וז"ל לשאן אֶעֱרַב בערך ג'ר'ב : ואלג'ר'ב ג'לדה או באריה תוצ'ע עלי שפיר אֶדְבִיר לילא ונתת'ר אלמא' פי אלביר וקיל אֶדְבִיר'ב ג'לדה תוצ'ע פי אֶדְבִיר'דול יתהדר עליהא אלמא ואֶדְבִיר'ראב אלוֹעֵא מערופ וקיל הו אלמוֹד ואֶלְעֵאמֶה תפתחה וכו' ואֶלְגִּיר'ראב ועא מן אהאב אלשא לא יועי פיה אלא יאבש, ע"ב, — ובעבר' : ג'ר'ב'ה היא עור או מהצלת יושם ער שפת הכור כדי שלא ידיתו מים בכור וי"א ג'ר'ב'ה היא עור יושם בפלג שיוֹלוּ עליו. המים וג'ראב הוא הבלי הידוע וי"א הוא המוֹד (שק ושימו בו צידה דרך) וההמון יפתחוהו (יקראו האות הראשנה בפתח) וכו', וגראב הוא כלי עשוי מעור השה דא יושם בו אֶלֶא דברים יבשים. ובערך קרב אמר וז"ל : אלאוהרי קראב אלשים שבה ג'ראב מן ארם יצ'ע אֶלְרֵאבִּי פיה שופה בג'פנה ושופה ועצמה ואֶדְאֶתָה ופי כתאבה לואיל בן חג'ר לכד עשרה מן אלשראויא מא יחמל אֶלְקֵרֵאבִּי מן אלחמר קאל אבן אֶלְאֶתִּיר'הו שבה אֶלְגִּיר'אב ישרה פיה אֶלְרֵאבִּי שופה בע'סדה ושופה וקד ישרה פיה זארה מן תמר וע'ירה וכו' ואֶלְקֵרֵבִי מן אֶלְאֶשֶׁאקִי אבן שירה אֶלְקֵרֵבִי אלוֹטֵב מן אֶלְלֵבִּי וקד תכונ ללמא, ע"ב, — ובעברית : אלאוהרי (אמר) קראב אלשים דומה (להבלי הנקרא בערב') גראב מן עור ישים בו הנוסע את תרכו בתערו ושופה ומקלו וכליו ובהתכתב דואל בן חג'ר (כתוב) לכל עשרה מגדודי השירה כמה שישא הקראב מתמרים ואמר בן אֶלְאֶתִּיר'הו (הקראב) דומה לגראב יסוד בו הנוסע תרכו בנדנה ושופה וגם יסוד בו צידה דרך מתמרים וכדומה וכו' והקרב'ה היא מהנאדות (ואמר) אבן שירה קרבה היא נאד לחלב וגם תהיה למים. — הרי ששני הצרופים ג'רב וקרב משמשים בערב' בעצם הרבר במשמ' אחת, בענין עור של כבש וכדומה, וכלי עשוי מעור כזה, ובשני אלה הצרופים עניניהם ולמדיהם הן ר, ב, דק פאיהם מתחלפות, אך שתיהן חכיות, בהאחר ג ובהשני ק. וגם בהשם כ ב י ר עינו ולמדו הן הן מה שבהצרופים הערבים, דק מסודרים ב ר, ופאו היא כמו"כ חכית, כ, וזה החלוק כ במקום ג וכמקום ק מצוי מאד בין שתי הלשונות תאלה. ולכן רשאים אנו להחליט

(a) جَرَب (b) جَرَبَة (c) جَرَاب

(d) قَرَب (e) قَرَبَة (f) قَرَاب

צדק כביר תרשיע (שס ל' יו). — מים כְּבִירִים, רבים, עצומים, עוֹם : הוי המון עמים רבים בהמות ימים והמיון ושאוֹן לאמים כשאון מים כְּבִירִים ושאוֹן (יטע' יו יכ). הנה חזק ואמץ לאדני כוֹם כרר שער קטב כוֹם מים כְּבִירִים שטפים (שס נח ג). — ורות כְּבִיר, רוח עז, של גאווה ודברי עתק : ויען בלדר השנתי (לאיוב) ויאמר עד אן תמלל אלה ורות כְּבִיר אמר' פוך האר יעות משפס ואם שרי יעות צדק (איוב ה אג). — כְּבִיר ימים, זקן : גם שכ גם ישיש בנו כְּבִיר מאביר ימים (שס יו י). — וכְּבִיר לבד, קצת במשמ' שם, ארם עז, אֶלֶם : ירע כְּבִירִים לא חקר ויעמר אחרים תחתם (שס ל' כד).

כְּבִיר⁽¹⁾ ש"ו, סמ' כְּבִיר, — בעין שק עשוי מעור של כבש או של עז, ישים בו החולץ בדרך את צרכי הדרך שלו, חרבו ושופה וכליו וכדומה, ledern. Sack; sac, en peau ; leathern sac, אף ישמש לפעמים ככסת תחת הראש : ותרד מיכל את דוד בעד החלון וילך ויכרת וימלט ותקח מיכל את התרפים ותשם אל המטה (ואת כְּבִיר) העוֹם שפה מראשתיו ותכס בכנר וישלח

(1) לא נתבאר מקור מלה זו, ועי' הערה לקמן. — (2) השבעים תרגמו את המלה כביר במלה היוונית πελαγος כנראה קראו כבד, וחשבו ששמה מיכל כבד של עז תחת מראשתי 'התרפים, אולי לכונה של כשוף ונחש וביוצא כזה, ודבר מוכן מאליו הוא כי זו טעות. ולא פחות טעות הוא פירושם של קצת החרשים שפרשו כביר על סמך הרמיון להמלה מכבר, במשמ' כזה מעשה רשת משערות העוֹם למחסה מוכוּבִים. כי אעפ"י שכבר השתמשו המצרים הקדמונים בכלות מארג דק סביב למטותיהם, מ"מ רתוק הרבר שגם בנבעת שאול כבר הגיעו לתפוקים ממין זה. ועוד קשה למה הסירה מיכל את הפלה מסביב למטה ושמה אותה תחת מראשתי התרפים כיון שרצתה כי מלאכי שאול יהיו סבורים כי דוד שוכב חולה במטה, וחולה בודאי ראוי שישכב תחת מחסה של כלה אם דבר כזה כבר נמצא בבית, ולא שתהיה חפזה מקפלה תחת מראשתי החולה. יותר לפי הענין תרגמה ולג' pellem pilosam caprarum, ר"ע עור שער של עז, והפשיטא : מסבא דעוא, עור של עז. ריב"ג תרגם בערב' מחרה אֶלְמֵרְעוֹ, ר"ל כסת שר צמר עוֹם, וכן ר"ק, אבל, לא ריב"ג ולא רד"ק לא הביאו מקור נכון לשמש' זו להמלה כביר, ובאמת, עצם ציוף זה אינו משמש בשום אחת מהלשונות האחרות במשמ' קרובה לזו. ואולם מכד ספור המעשה נראה כי מיכל עשתה זאת בכונה ששמה את כביר העוֹם מראשתי התרפים כדי שגם זה יהיה סימן כי דוד כאן ולא ברת,

ופרישת ואחרים קרי הטבע והם משולחים (ר"ל להוטים) אל העבירות (סס מה:).

כַּבֵּב¹ ש"ז, — בסוי כלי, עשוי מכלי חרס וכדומה, Deckel; convercle; cover : הטהורין שבכלי

חרס וכו' וסילונות אעפ"י כסופין ואעפ"י מקבלין וכבב (ב²) שעשאו לסל הפת (כלים כ ג). העשוי לכך ולכך (לאוכלין ולמשקין) כנון הכבב והאלפס והקדרה (תוספתא כלים כ"ק נ ח). כסוי כבב (ב³) וכסוי אלפס כזמן שנקוב ויש לו חדרו טהור (סס ה).

כַּבֵּל⁴, סמנו כַּבֵּל, *כַּבֵּל, *כַּבֵּל.

כַּבֵּל⁵, ש"ז, מ"ד כַּבֵּל, — סמ"י, כַּבֵּל, — בעין טבעת כבדה של ברזל ישימו על כל אחת משתי רגלי

האסיר ויחברו ביניהן בשלשלת כבדה לבלתי יברח, Fusseisen; chaines, entraves; fetter : לעבד נמכר יוסף ענו כַּבֵּל רגליו ברזל באה גפשו (תה"ל קס ו יוח).

לאסר מלכיהם בוקים ונכבדיהם כַּבֵּל ברזל (סס קמט ח). — ובתו"ס : ואין מוכרין להן לא סדן ולא קולרין ולא כבליים ולא שלשלאות של ברזל (פ"ז טו). שלח יוסף אצל פרעה ואמר לו שלח לי שבעים גבורים מאצלך שמצאתי ליסטים ואני מבקש ליתן עליהם כבליים וכו' מיר עמד מנשה והכבו (את שמעון) מכה אחת והכניסו בבית האסורים ונתן עליו כבליים ואמר להם זה יהיה חבוש עד שתביאו אחיכם (מ"ד כלא' טז). לכן

מלך שיצא לתרבות רעה והיו לו שלשה פרגונין הראשון

(¹) לא נחבר מקור המלה, ולא צורתה ושמושה בודאות, וע"י הערה לקמן. — (²) פרש רה"ג : פי' כסוי כלי שמכסין בו הסל של פת והוא של חרס ויש ששונים כפכף ויפה הם שונים מן כפה עליו. ע"כ. וכן פרוש הרמב"ם : וכבב כמו כפכף והוא כסוי סתם עשוי לבסות בו סלי הפת. ע"כ. וכן שאר המפרשים. ואעפ"י שאין מקור ברור לפרוש זה, ובעצם הדבר יש מקום לפקפק, כי מהתוספתא שהובאה בפנים וכן שם (כס), לפי גרסת ב"י ארפורט (הולץ' לוק"מ) כסוי כבב וכסוי אלפס, נראה שזה כלי מיוחד, קצת דומה לאלפס ולקדרה, והגורה כפכף מן כפה כודאי לא נבונה, מ"ם כדאים הם רה"ג ורמב"ם ושאר המפרשים להחליט דמלה כבב משמ' זו. — (³) כך בב"י אר"פ הוצ' צוק"מ, ונכנסת' הקפוס חסרנות אלה שתי המלים.

(⁴) גם בערב' ומאמית.

(⁵) במקום כַּבֵּל הקדום, בערב' כַּבֵּל א, ממש

העלו אותו בטטה אלי להסתו ויבאו המלאכים והנה התרפים אל הטטה וכביר העוים מראשתי (ש"א יט יכיו). — ואמר המדויק : שמה (במושג הוולדים והפריצים) ישמע קול מכת ערפך בקול סירי משק תחת סיר אש מקול שעטת כבירי העוים מרעש לכל כסת כיתפול על השכם בהמון ורמט (קטע כ"י מספ' הגלוי לרסע"ג מהגני' ככה"ם לעדת יבראל בקס"י).

כַּבִּישָׁה, — גהוג בדברו העברי בא"י ובעתונים במשמ' דרך כבוש עשוי בצורות ועפר כבוש יחד. — וע"י ערך *כבישה, משמ' א.

כַּבִּישָׁה, ש"י, — שפ"ס מן כַּבֵּשׁ, א) דרך כבוש : הקרובים לעיר ולדרך טמאים מפני הכבישה (¹) (מקו"ל ח ט). — ב) "מרי כבוש וכדומה : הכובש זיתים או ירקות שכבשן ביין או בשמן הכבישה קובעת (ר"ש מעש' ד ח). — וברוחנ', במשמ' "התגברות על התאוות והכנעתן : הכבישה והרריה והוא ההכרח והממשלה נתונה לאדם במעשיו (מלמד התלמיד, ויכ). הכבישה הוא להיות כל איש שורר בעצמו למשול בתאוותיו (ר"א מדינא, למח' לדיק לכ). אחרי כבישת כל התאוות תשאר זאת (הגדולה) באתרוגה (סס כט).

כַּבִּישָׁתָּה, ש"י, — מגולת כבישת התאוות וכדומה : הכחות הבאות מקשר הנפש עם הגוף כמו הענוה והנחת והספק והכבישות והנדיבות ודומיהם שכל אלה כחות ומומים נמשכים אחרי טוג הגוף (ר' הלל, תנ"י כס"י מא'). והבלתי כבישות היא קנין נפשי נצות מן התענוגים הנלחמים בו (סס מכ). — שאנחנו רואים אנשים חמי הטבע עד מאד והם בעלי כבישות

כלי כל פקפוק כי השם כביר הוא הוא השם גרבה וגראב וקרב וקראב, ובהיות שלכלי המים לא מצאנו בשום מקום שהשתמשה הלשון העברית בהשם כביר, קרוב לודאי הוא, שהשם כביר הוא הוא השם גראב וקראב, והוא השק של עור שהיה משמש להחולך בדרך דשים בו חרבו ושאר צרכיו וגם צידה, וקרוב הדבר כי בהיות האיש בביתו היו ממלאים את הכביר בדברים רכים והיה משמש גם כמו כסת, והיה זה סימן שאין האיש עתיד לצאת בקרוב לדרכו, ולכן אותו שמה מיכל תחת מראשתי התרפים, כי גם זה היה סימן שדוד שוכב כאן ולא ברח, כיון שהכביר שלו כאן תחת מראשתי, ויונתן תרגם קרוב לזה גודא דעוא. וחכמי בגדד מפרשים השם כביר העוים במשמ' עור העו עם השערות עליו עשוי לשטית, ואומרים שכן קבלה בידם מהקדמונים. (¹) כך גרסת הערוך, ופרש : מפני המסלול של בני אדם. ע"כ. ונכנסת' כביסה, וכן קרא רמב"ם.

(²) כַּבֵּל

אחרים והיה אומר לה עושה משפט לעשוקים חותכת אני פרנסה שלך והיה אומר לה נותן דחם לרעבים כובדך אני והיה אומר לה יי מתיר אסורים (מד"ר נדאש' פי). דעבר רע שהיה נמכר והלך אחר לקנותו ידע בו שהוא רע לקח עמו כבלים ומגדלים שאם יסרה יהא רודה אותו בהן כשסרה הביאו כבלים וכבדו והכהו במגלבין (שם נמד' יג). מרת בשר ודם כשסרה עליו עבדו סביא את הכבלים וכו' בלו (תנחומא תרע"ח). ויצו מיטוס ויכבלוהו (את יוחנן) בכבלי ברזל כבדות סמך ויוליכוהו וישוטטו בו בכד המחנה ויתקלסו בו והוא אסור בכבלי ברזל (יוסיפון, פרק לה). — ואמר הפיטן: עד לחלח ותבור הגלגל, זקן ובחור ובתולה פבלגו, רם הבט נא עמך כלגו, זכור ה' מה היה לנו (ר"א קליר, קי"ג לת"כ, סנת סורו). ובחקוק בכסא מרוסים ובכבול הפותר חזיונות וחלומים (כן מאיר נגד רכט"ג, REJ. 42, 188), ר"ל יוסף שהובא למצרים בכבלי ברזל. יוסתק כפי מדיבש לססוך במשקה דמעות ולרגלי היות כבול בכבליך (קיוט לת"כ, סאלי שרופס). אם תראינה רבות וענוגות כבולות על ידי רב טבחיים (שם, חס תאכלנה). ואתה ה' משמח אבול, עליך נסביר להתיר כבול, לגאלנו להתגדל מעד לגבול (וולת סנת חסימ, מים רעים). — ובהרחבה, *כבל את פלוני בענין מהענינים, אסר עליו מעשות זאת: דתני ר' חייא (אם אסר) כובלבים אני הרי אלו חייבין וכו' אומרם אני בשבועה כובלבים אני בשבועה (שנו' לה). — ב) *כבל את הרהר, אסר את האליה שלה למטה כדי לשמרה מהזכר: זכרים יוצאין לבובין רחלות יוצאות שחוות כבולות¹ ובכונות העוים יוצאות צורות (שנת ה'ה).

¹ בתוספתא, (שם ד' ה) נאמר: כבולות שלא יעלה עליהן זכר. ע"כ. וכן בירוש' (שם ה' ז:). והנה כזה הנידון רק הכונה דמה עושים את הרחלות כבולות, אך לא אמרו מה עושים להן להרחלות לכונה זו. ואת מהות פעולה זו בארו בכבלי שם (נד). שאמרו: מאי כבולות שמכבלין אליה שלהן למטה כדי שלא יעלו עליהן הזכרים. ע"כ. ונראה מהלשון בשלשה המקורים, בתוספתא, הירוש' והבבלי, שעצם משמ' כבול בכאן היתה ידועה להם כודאות אלא שפקדו מדוע קוראים לפעולה זו כבולוהביא ר' אבין בשם ר' חייא בירוש' שם את הכתוב ארץ כבול (עי' א.כבול), ופרש: ארץ שאינה עושה פירות. וכן בכבלי שם שאלו: מאי משמע דהאי כבול לישנא דלא עביר פרי הוא? והשיבו: דבתיב

אמר יעשה דו כבליים שם מאה דיטריין והשני אמר אינו יכול לעמוד בכבליים של ק' ליטריין אלא יעשה לו כבליים של י"ב דיטריין בא השלישי ואמר היאך הוא יכול לעמוד בכבליים של שנים עשר דיטריין יעשה דו כבליים של דיטרא אחת (שם דנכ' ג). לעבד שאמר לו רבו הרי מונייק של זהב ואם לאו הרי כבליים של ברזל (שם ד). — ואמר הפיטן בקינתו על האומה: על בת יהודה האסורה בין רודים ומבבדים בבליה (ר"ש הנגיד ב, סנה יחידתי). סר מני צלי, אועק אוי נא די, מי יתיר בכלי, מיר בן ענה (סליח' יוס"כ, אלהי אלוכוסה, סדור תימנ'). ראה עניי אלו, בגלותי צר די, והתירה בכלי, ופרקני. (שם, אשא עינים). סגלתי ראיתיך בכבליך, בצער עליך, פשוטה מעליך (אהב' סנת ד' אהב'ס, סגלתי). — ואמר המשורר: בית האסור הן אחרינו רוחב חדרי והעולם כמו כבלי, סובל כבוד כל היקר איכה עפר לגבו יהיה סבך (רמכ"ע, דיואן כג, כ"י. גודליאנה). — ובמדיצה, *כבלי החרון: אישים כבוד מבחן צרף ושרוף עוליהם בזוק, כבלי¹ חרוגך יעד להם והעבירים בזוק (סוף, תרע"ח ה). — *כבלי הומן: ופי האיש אשר לא נכשל ונלכד בתחבולות הומן וכבליו אשר ניצוד ונמלט שלא עלה עליו תלאות ומצוקות (רש"י פקידה, לרי סיגון 4). — *וכבליים קטנים מכסך וזהב וכדומה, דרגלי הנשים כדי ללכת בפסיעות קצרות: בירית מהורה ויוצאין בה בשבת כבליים שמאין ואין יוצאין בהן בשבת (שנת ו' ד). בירית כל שהיא יחידית כבליים כל שהשלשלת בנחים (י"ז' ס' ו' ת). משפחה אחת היתה בירושלם שהיו פסיעותיהן גסות והיו בתולותיהן נושרות עשו דהן כבליים והטילו שלשלת ביניהן שלא יהיו פסיעותיהן גסות (גא' שם סג). שתי טבעות שמשומות הבנות. ברגליהן ושלשלת מוטלת ביניהן מו לזו מקבלין טומאה מפני שהן תכשיטי הבנות והן הנקראין כבליים (רמכ"ס כלים ט' ד).

***כבל, פי,** — א) כבל את פלוני, שם כבלים על רגליו: והיתה אומרת לו (אשת פוטיפר ליוסף) בדבר הזה עשקתיך חייך שאני עושקתך בדברים

כמו בעברית, בארמ' כבלא. — ¹ כך נקוד בתרשיש מנח' כ"י א' אדלר, מספ' 1672, והוא מצרפת כבל, כבל, וכך גם בערב' שתי הצורות ככל וכבל.

כן (ארץ כבול) לפי שהרג' משתקעת ונכבלת בה מרוב המיט שבה (שנשי' רד"ק, כנל).

כבל¹, ממנו אולי אכבול.

***כבל**², ש"ו, כמו כבל : ואין מוכרין להן את הסדן ודא כו ב ר ין² ולא קולרין ודא שלשלאות שר ברזל (תוספתא ע"ז ב ד).

***כבן**³, ממנו כבן, *כבנה, *מכבנת.

***כבן**⁴, ש"ע, כבנתי, עת' אכבן, יכבן, פעול כבונה, כבנות, עמף כבנד, einhüllen ; envelopper to wrap, רחל כבונה, עטופה בכנד לשמר על צמרה מפני הלכלוך וכדומה : רחלות יוצאות שחוזות ככולות וככוונות⁵ העוים יוצאות צדורות רבי יוסי אוסר בבזין הויז מן הרחלים הככוונות (שנת כ ט).

— ש"ע, *כבן, מכבן, מכבנים, — כבן את הרחל, עטפה בכנד ועשה אותה כבונה : (מחו) ככוונות שמכ בנין⁶ אותן⁷ למילת וכו' בצמר גדי בן יומו שמכ בנין אותו למילת (שנת נד). — ובמשמ' "חכוד והדוק : ביום שנולד הטלה וטהרתו אמו בלחיתכה עושין כמות ומכ בנין אותו סביבו בקרסין כדי שיהא צמרו נקי (רש"י יחזק' נז ית), מכבנתא, על שם שמכבנת וקושרת מפתחי החלוק (הוא, שנת סכ).

שבו ב ל ין¹ אליה שלהן דמטה כדי שלא יעלו עליהן הזכרים (גמ' נט נד).

— ש"ע, *כבל, כמו קל משמ' א : משל לעכר רע שהיה נספר הלך רבו לקנותו והיה יודע בו שהוא עבד רע לקח עמו כבלים ומגדלים שאם סרח יהיה רודה אותו בהם. כיון שסרח הביא את הכבלים וכו' ב ל ו הביא את המגלבים והכחו (תחומא מלוט ע"ב). — ובענין הרחל הכבולה : ש מ כ ב ל ין² אליה שלהן למטה כדי שלא יעלו עליהן הזכרים (שנת נד).

— ש"ע, *כבל, *מכבל, — בהעברה, מסבל בדבר, כאלו שאנו עליו כבלים : שהיו בה בני אדם ש מ כ ב ל ין³ בכסף וכוזה (שנת נד). — ובמשמ' העקרות, ששמו עליו כבלי ברזל, ואמר הפיטן : כו ב ל ו בזקים רגלי, לכן לעז מלי, ונפשי נעכרת (מתו' רומ', שנת חוון, אוך לומר). פור אותנו כבל סגדל, העני והאביון והדל, ונהי בזכים ואוננים, נערים עם וקנים, מ כ ב ל י מ בכבלי ברזל (ר"ן כן סע' אלף להרי, הקד' ס' המוסר). — ובמליצה, במשמ' נקשר, ברוחני : כו ב ל ו לעולם שניהם באניגה, הוא בועת אפו והיא בהריונה, מריות שנים ילדה בלי מגינה (קונטר' הפיוט' ס).

— ש"ע, *כבבל, — כמו פעל, במשמ' העקרות : רתקו (פרושיו) נכ ב ל ו לשון ורתקות בסף (רש"י נח' ג י). — ובהעברה במשמ' נאחו ונדבק : נקראת הארץ

ארץ כבול, ונשאו ונתנו ככונת כבול זה, והנה גזרה זו בודאי אינה ככונה, ואעפ"כ בעצם משמ' כבול אין יסוד מספיק לפקפק בפרוש הגמרא, שנאמר בסגנון של ודאות גמורה, אעפ"י שקצת קשה שבלישון הערבית, העשירה מאד בסלים בכד דבר ככונת להצאן, לא הביא אכן שידה מלה מיוחדת לפעולה זו, רק הזכיר שלש מלים ככונת להזכר, ג'אפ (ā), וע'פ (b), רפאל (c), ופרש את הראשונה : כשא' ושרד עלי מ'הר אלתיש לילא יגזו, ובעבר' : כסות יהדק על גבו של התיש שלא יעלה (על העז), ואת השניה : קטעה מנ כשא' או אדם תשרד תחת בטנה לילא יגזו או ישרב כולה, ובעבר' : תתיכת בגד או עור יהדק תחת בטנו (של התיש) שלא יעלה (על העז) או ישתה שתגז, ואת השלישית : שוי יוצ'ע בינ ידי קצ'ובה לילא ישפר, ובעבר' : דבר יושם לפני שרבוטו יעלה (על העז). ככל אלה המלים אין אף אחת שתדמה להטלה כבול. — ¹ כך בכ"י (ד"ס), ובנוסח' מכבלין. ופרש רש"י : לשון כבלי ברזל. — ² לפי דמטה רוב נוסח' הדפוס. — ³ ופרשו שם : דעתירי ומפנקי, ר"ל שהם עשירים ומפנקים.

^a نجاف (b) وغف (c) رفال

¹ ע'י הערה לערך אכבול מה שהובא שם עדות מהדבור ההי בארמית : ארעא מכבאל דלא עביד פרי. ² כך בכ"י ארפ' הוצ' צוק"מ, ובנוסח' כבלים. ³ בארמ' וסור' כבן, במשמ' חגירה וכסוי. ⁴ בארמית וסורית כבן, עטף וחגר, תרג' יעטף (ליוז כג ט) כד מכבין, ותרג' אענדנו (כס לא לו) אכבניגיה (מלון תלג' לוי). — ⁵ פרשו בגמ' ירוש' שם : ככוונות למילת, ר"ל דעשית צמר לבן ורך כמו הצמר של האי מילת, ובגמ' בבלי (סס נד) אמרו : מאי ככוונות שמכבנין אותן למילת, ואמר ר"ח שם : מכבנין עור הטלה מיום לידתו עד ח' ימים וזהו צמר רך הנקרא מילת, ע"כ, וכן רש"י שם : קושרין בגד סביבו ביום שנולד שצמרו נקי ומשמר צמרו שלא ישנף, והעיר ר"ש בר"ש (המליצה, ככד 30) דאמר : וכן יעשו הערביים יבסו הכבש מיום לידתו שרא יטונף צמרו כדי שיהיה לבן נקי, ע"כ, ולא הביא זאת אכן שידה בערך צמר הצאן, וע'י הערה לקמן. — ⁶ רש"י פרש : על שעושין במין קרס' מתכת לחכר הכנד כמו נתחן כבינתי לבתי נושקא בדעו, ע"כ, אבל, דמשמ' זו להשרש כבן אין כל יסוד בשאר הלשונות, וישמוש השרש הזה בתרגום ובסור' הוא ראייה ברורה כי עקר הכונה בו היא עטיפה וענידה. — ⁷ כך בכ"י (ד"ס) ובנוסח' אותו.

(ש"ח:), תכסוהו אבליז זה אחר זה הכבד שערז
מיקל בתערז ומכבם כסותו במים (תע"ג).
שהלבנים קשים לכבסן יותר מן הצבועין (שנ"ט).
כנוהג שבעולם אדם מכבס כסותו כימות הנשמים
(מד"ר ויקר' כת). — ובמשמ' רוחג', כבס לבו וכו',
נקה אותו מעון ופשע: כבסי מרעה לכך ירושלם
למען תושעי (ימ"ד יד). כי אם תכבסי בנחר ותרבי
לך ברית נחתם עונך לפני (ש"ס נ כג). הרבה כבסני
מעוני ומחמאתי טהרני (תה"ל נא ד). תחמאני באווב
ואטהר תכבסני ומשלג אלבין (ש"ס ט). — ובענין "רחיצת
המעים בחקן: ואמר אבוקרס יתכן לכבס או להקין
בזמן קור וחום וכו' אך בעת הצורך נכבס בקיץ
ובחורף (ספר הכנוסים, כ"י פרוז).

פ"ט, כבס, *מכבס, כבס הכנר, שכבסו אותו: וכל
כנר וכל עור אשר יהיה עליו שכבת זרע וכבס במים
(ויק' י"ז). — ובתו"מ: ובגדים שהמכילין מכבסים
עד שיבעבעו הטבילין גגובין עד שיבעבעו ויגוהו
מבעבעון (מקו"י ד). — ובענין "רחיצת המעים בחקן:
המקרים הרעים היכולים לבוא במכבסם כסבת
קרירות האויר (ספר הכנוסים, כ"י פרוז).

הפ"ט, הכבס, — כמו כבס: וראה הכהן אחרי הכבס
את הנגע והנה לא הפך הנגע את עינו (ויק' י"ג נה).
ואם ראה הכהן והנה כהה הנגע אחרי הכבס אתו
וקרע אתו מן הכנר (ש"ס טו).

תפ"ט, *נתכבס, — כמו הכבס: נבלעה (רביעית דם)
בכסות אם מתכבסת ויוצא ממנה רביעית דם טמאה
(לה"ג ג כ). וריעות שלמה זו מתלכלכת ומתכבסת
וחזרות ומתלכלכת ומתכבסת (מד"ר שה"ג, כלה"י
קדר). — וברוחג': אם ישעו בהלכה תהא מתכבסת
בתחומי (תחומא וימי').

*כבס, ש"ז, מ"ר כבסים, — כמו כבס: אנו קורין
(במסוק כבשים בני שנה) כבסים בס' שהן מלביגין
עונותיהן של ישראל (יולמדו, הוצא בערוך, ערך כבס ג).

כבע⁽¹⁾, סמנו פובע, עי' זה הערך.

אי-כבר⁽²⁾, ממנו, כביר, אכביר, מכביר, וי"א כביר.

(1) רק בעבר, ויש מפקקים במציאותו.

(2) בערב' כבר (במשמ' גדל ורבו).

*כבנה⁽¹⁾, כבינה, ש"ז, כנ' כבנתי, כבינתי, — מטפחת
יקרה, כעין רדיד לעטיפת הראש לגשים,
Kopfumhüllung; coife; head-case
של בני רוכל שהיתה חולה ואמרה תנו כבינתי לבתי
והיא כשנים עשר מנה ומתה וקיימו את דבריה (כ"ט ז).

כבס⁽²⁾, סמנו כבס, כובס, *כבוס, *כבוסה, *כביסה,
*כבס, *תכבס.

כבס, — קל לא נהג, — כ"ס, עי' כובס.

פ"ט, כבס, וכבס, כבסי, תכבסני, — רחץ ושפף בגד
במים וב'רית לנקותו מלכלוכו, waschen (Kleider)
laver (des habits); to wash (garments)
בין לבשו (נכא"ש מט"א), ולא עשה רגליו ולא עשה
שפמו ואת בגדיו לא כבס (ש"ס יט כה). ואת כל שערז
יגלה וכבס את בגדיו ורחץ את בשרו במים (ויק' יד
ט). וקדשתם (את העם) היום ומחר וכבסו שמלתם
(שמות יט י). וצוה הכהן וכבסו את (הכנר) אשר בו
הנגע (ויק' יג נד). וכל אשר לא יבא באש תעבירו
במים וכבסו בגדיכם ביום השביעי וטהרתם (נמד'
לא כנ"ד). והכנר או השתי או הערב או כל כלי
העור אשר תכבסו וסר מהם הנגע (ויק' יג נח). וכל
הנשא מנבלתם יכבס בגדיו (ש"ס יא כה). והשרף אתם
יכבס בגדיו ורחץ את בשרו במים (ש"ס יו כת). ויקדש
את העם ויכבסו שמלתם (שמות יט יד). — מכבס, מי
שכבס בגדים: כי הוא באש סצרר וכברית מכבסים
(מלא' ג כ). — ובתו"מ: ואלו מכבסין במועד הבא
ממדינת הים ומבית השביה והיוצא מבית האסורים
(מו"ק ג כ). אלו מלאכות שהאשה עושה לבעלה שוחנת
ואופה ומכבסת מבשלת ומניקה את בנה וכו'
הכניסה לו שפחה אחת לא שוחנת ולא אופה ולא
מכבסת (כתוב' ס ה). מקום שהנשים מכבסות
(ירוש' נדר' ס לט). כל מי שאין לו אלא חלוק אחד
מותר לכבסו בחולו של מועד (מו"ק יד). עושין כל
צרכי המת גזזין לו שערז ומכבסין לו כסותו

(1) בסור' כבנא, חגורה, וכבנתא מעטפה יקרה
וכסות רחבה של הכהנים. יונתן תרגם הצניפות והרדדים
כתריא וכבינתיא. והנה מכל זה אין לברר בודאות נמורה
מה היתה מהותה של הכבנה אצל היהודים בזמן המשנה.
עב"א, מת' הנוכר נראה, שהיתה כונתו כהסם כבינתיא
לכסות הראש, וכן הכריעו התוספות (כ"כ קו: ד"ה כבינתי)
שהוא כעין רדיד דק שהאשה מתכסה בה ראשה.

(2) רק בעברית וכנעני, עי' כובס.

א. **כָּבֵר**¹), קל לא נהוג בלשון.

—הפע', הכביר, יכביר, —הכביר דברים וכדומה, הרבה;
ואיוב הכל יפצה פיהו בכלי דעת מלון יכביר²) (ליוז
לה יו). —למכביר, עי' זה הערך.

ב. **כִּבְר**, מסנו כברה, מכבר, מכבר, כ.כבר, וי"א
גם כביר.

ב. **כָּבֵר**, פ"י, —כבר את החטים וכדומה, העבירם
דרך כברה לנקותם מפס'לת וכדומה: הקטניות
(חיבות במעשר) משיב בור ואם אינו כו כר
עד שימרח (מעשר א ו). אין כוברים את התבן
בכברה ולא יתנו ט"ג מקום גבוה בשביל שירד המזין
(שנת כ ג). נשרפה (הפרה) חובטין אותה במקלות
וכוברים אותה בכברות (פרה ג יא). צובר את
גרנו לתוכו וכו ברו בשתי כברות (אהל יח כ).
היתה כוברת חטין בכברה ונמצא שרץ בתוך
הכברה (תוספתא טהר ג ו). כברה לכבור בה חול
(ירוש' שני ס לו). אבל כובר הוא מקצת (מן
הקטניות) ותורם מן הכבור על שאינו כבור
(שם מעשר א נע). אדם כובר חטים או תבן בכברה
עד שלא ירדו שתים ושלוש אצבעות הן מתערבין
(מד"ר נראה ד). למלך שהיה עובר ממקום למקום
ונפלה מרגלית מעל ראשו עמד המלך והעמיד פמליא
שלו שם ועשה צבורים והביא מכברות וכו בור את
הראשון ולא מצאה השני ולא מצאה ובג' מצאה (שם
לט). אין מערבין תבואה בקטניות וכל דבר שיתפרש
זה מזה כשכוברים אותו מערבין (רמב"ם תרומ'
יא ד). ואם זרע ועקר צובר את גרנו בתוכו וכו בור
את התבואה בשתי כברות (הוא, טומא' מת י ח). —
ונענע דבר בכברה כמו מי שכובר חטים וכדומה:
הכוברת אפרוחים בכברה והנחתת ברזל בין
האפרוחים מפני הרעמים ומפני הכרך (תוספתא שנת יח).
—נפע', *כבבר, לכבבר, ליכבר, —שכברו אותו: מערבין
שומשמן באיפולין וכן איפולים בעדשים וכל דבר
שדרכו ליכבר (תוספתא תרומ' י יט). לידע הבשמים
והזיעות הנכתשות במכתש וכו ברות בכברה
(שנתי דונולו, ספר המדקחות א). עד אשר יתרכבו היטב
כמוה כחות ואז יתגם על הבשמים הכתותים

¹) בערב' כבר, היה גדול, עצום. —²) כך, הסר
בכל הספרים, ולפי תרג' היוני נראה כי קראו יכבד בדלה,
ופרשו במשם' כבדות.

ו הנכבירים ויבללם עמחם (שם ג).

—הפע', *הכביר, —כמו כבר: ואשר יחפון הרומא ללוש
המשקה עם הרבש לאחר שיכתוש את הבשמים
ויכבירם בכברה נקובה בנקבים דקים למאד (שנתי
דונולו, ספר המדקחות ב). ואם תמצא במקצת הכית (חטים)
רעות מאלו או תמצא עפר מעורב בהן אין לך לתווך
ולא להכביר אותן בכברה (תשו' הגא', שער' דק ו ט).
—הפע', *הכביר, הוכבר: ולא יטהר לכבור בכברה עד
אשר יוכל הרק הבשמים והזיעות יחדו להיות כאבק
דק ואז יכבירם בכברה מעט מעט כן יעשה עד ויכתו
ויכבירם כולם (שנתי דונולו, ספר המדקחות ב). —
ועי' כברה, נפה.

כ. **כָּבֵר**¹), —הפס' שר' הזמן, יורה: א) שהמעשה המדבר
עליו נעשה לפני שהמדבר עומד בו, אם הרבה או
מעט, längst, schon; longtemps avant, déjà
long ago, already, —ויבוא עי"ר עם פעל עבר וגם
עם שפות הנוג: יש דבר שיאמר ראה זה חרש הוא
כבר היה לעלמים אשר היה מדענינו (קנ"א י). מה
שהיה כבר נקרא שמו (שם ו י). גם אהבתם (של
האנשים שמתו) גם שנאתם גם קנאתם כבר אכרה
וחלק אין להם עוד לעולם בכל אשר נעשה תחת
השמש לך אבל בשמחה לחמך ושתה בלב טוב יונך
כי כבר רצה האלהים את מעשיך (שם ט ו י). מה שהיה
כבר הוא ואשר להיות כבר היה (שם ג טו). ושבח
אני את המתים שזכר מתו מן החיים אשר המת חיים
עדרה (שם ד כ). ובתו"ם: ר"א ב"ר צדוק אומר אם

¹) משק' אבל, ועם שתי תנועות פתח וכדומה.
וכן גם בארמ' וסור', ובמנד' כבאר. ולא באו החכמים
לכלל הסכמה בענין מקור מלה זו. הקדמוני' וקצת
החדשים גזרוהו מן השרש כבר במשמ' הרבה, ופקק
גלד' בגזרה זו ואמר שהיא רחוקה אצל'ו, ושער כי יש
יחס בין מלה זו ובין המלה ברם, שהיא הרכבה מן
בר-מא, והאות כ בראש המלה כבר היא כ הדמיון
(Nö. Mand. Gr. 202). וכבר השוה ריב"ג את המלה
כבר עם מה"ט הערבית קד א, ואמר: כבר הוא וכו'
כבר היה קד הו וקד כאנ הד'אנ אלתרפאנ מנ חרופ
אלמעאני (אעני כבר אלעבראני) וקד אלערב יונ"ב בה
מא אלשי, ע"כ, ובעבר': אלה שתי המלים ר"ל כבר
בעברית וקד בערב' הן מן מלות הטעם והמלה קד
בערב' יחייב בה דבר.

(א) קל

עשר שנים (הל' פסוק, קדוש'). — *ובהתחלת ספור
מעשה שארע לפני זמן מה, בעין ראיה או המשך למה
שקדם: כ ב ר שבתו תלמידים ביבנה ולא שבת שם
רבי יהושע ונכשבאו תלמידיו אצלו אמר להם מה חידוש
דברים היה לכם ביבנה (מנ' נעו). ו כ ב ר בקשר ר'
יהושע בן חנניה דמייע את רבי יוחנן בן גורגדה אמר
לו חזור לאחוריו (ספרי נמד' קטו). ו כ ב ר היה ר"א
חולה ונכנסו ר' טרפון ור' יהושע ור"א בן עזריה ור'
עקיבא דבקרן (שם דנר' נב). ו כ ב ר היו רבי טרפון
ור' יוסי הגלילי ורבי עקיבא מסובים בבית ערוך (שם
מא). וכבר היה רבן גמליאל ור' יהושע ור"א בן עזריה
ור' עקיבא נכנסים לרומי שמעו קול המייה של מפטילון
עד ק"כ מיל (שם מג). מתיר היה רבי מאיר לטרוף
יין ושמן ולסוך לחולה בשבת ו כ ב ר חלה ובקשנו
לעשות לו בן ודא חנויה לנו (ירוש' נדכ' א ג). לעולם
אין האשה אוכלת בתרומה עד שתיכנס לתרומה ו כ ב ר
שלח ר"י בן בג בג אצל ר"י בן בתירה לנציבין אמרו
משמך שארומה בת ישראל אוכלת בתרומה (שם כתוב'
ה כט ד). ת"ר ו כ ב ר שלחו מושלי הרשעה שני
סרדיונות אצל חכמי ישראל דמדונו תורתכם וכו' (כ"ק
לח). — ואחרי מלת התנאי אלו, אדורי, אלמלא,
ובדומה, לו היה כך כבר היה כך: שאילולי אלהים כבר
התעו אותי (ירוש' מגי' א ע"ד). שאדמלא היא (יעל)
כ ב ר היו אבודין (מד"ר נראה' מח). אילולי רחמיו של
הקב"ה ודפקום יום אחד כ ב ר מתו כל הצאן בימי
אדריינוס (שם עת). יכולין התרטומים שיאמרו לו אילו
שאלת אותנו כ ב ר פתרנו אותו לך (שם פט). אמר לו
התינוק (להאיש שמשה אותו מן המים) אלודי אתה
כ ב ר הייתי מת (שם שמות א). אילולי תורתך שנתת
לנו כ ב ר אבדנו (שם איכ', זכר עניו). אילולי שגמלאת
עליו רחמים כ ב ר נהרג (שם קס"ג, חי לך אכז). אילולי
שאמר לו המלאך אל תשלח ידך כ ב ר הייתי שחוט
(תנחומא אחרי ג). אמרה לפניו אדוני המלך אילולי
בתובתי מרובה שבתכת לי כ ב ר היו חברותי מאבדות
אותי ממך (פסוק' רנתי כא). וישראל אומרים לפניו
אילולי תורתך שבתכת לנו כ ב ר היו אומות העולם
מאבדים אותנו ממך (שם). — וקצת במשמ' מפני שהוא
כך, אז הלא הוא כך: מי שמצוי עבד וחצוי בן חורין
עובר את רבו יום אחד ואת עצמו יום אחד דברי ב"ה
אמרו להם ב"ש תקנתם את רבו ואת עצמו לא תקנתם
לישא שפחה אינו יכול ש כ ב ר חצוי בן חורין (לוישא)

לא נראה (הירח) בזמנו אין מקדשין אותו ש כ ב ר
קדשוהו שמים (ר"ס נ ו). אמר רבי יודה מעשה שהייתי
מהלך בדרך אחרי ר"א בן עזריה ואחרי ר' עקיבא וכו'
ישנתי ואח"כ התחילו הם (בקריאת שמע) ו כ ב ר היתה
החמה על ראש ההרים (ירוש' נדכ' א ג). ולא כ ב ר
הוא מובל מערב שביעית (שם שני' ג לד ג). המתה
שאמרה אני ראיתייה שנשפאת מה בא להעיד אם
להשקותה כ ב ר נראית שלא לשתות אלא דא בא אלא
להפסירה מכתובתה (שם סט' ו כא). אמר שמואל אף
בגבולין בקשו לקרות בן (לקבוע עשרת הדברות בק"ש)
אלא ש כ ב ר במלום מפני תרעומת המינין (נרנ'
יכ). ובי עמון ומואב במקומן הן יושבין כ ב ר עלה
מנהריב מלך אשור ובלבד את כל האומות (שם כת).
אמרו לו כ ב ר בנית ואי אתה יכול לטחור כ ב ר
גדרת ואי אתה יכול לפרוץ (שם סג). (ישב רבי)
ואמר אסור להטמין את הצונן אמר לפניו ר' ישמעאל
ברבי יוסי אבא התיר להטמין את הצונן אמר כ ב ר
הורה זקן (שנת נא). כ ב ר מובטח להן ד' ישראל
ש'אין אליהו בא דא בערבי שבתות ולא בערבי ימים
טובים מפני הטורח (ערוכ' מג). שלא להתאבל כל
עיקר אי אפשר ש כ ב ר נגזרה גזירה (כ"כ ס:). הגונב
כיס בשבת חייב ש כ ב ר נתחייב בגניבה קודם שיבא
דירי איסור שבת (שם פו). א"ר כ ב ר קדמוך רבנן (שם
קסו). (שאל רבי אבהו מר' יוחנן היה עולה בסולם
ונשמש השליבה מתחתיו ונפלה ונהרגה וכו' עלייה היא
או ירידה היא אמר לו כ ב ר נגעת בידיה שהיא צורך
עלייה (מכות ו:). אם יבא אליהו ויאמר חוצצין במגעל
שומעין לו אין חוצצין בסנדל אין שומעין לו ש כ ב ר
נהנו העם בסנדל (מנח' לב). אמר להם משה בני להחזיר
אתכם אי אפשר ש כ ב ר נגזרה גזירה אלא המקום
יחזיר אתכם במהרה (מד"ר איכ', פתי'). כיון שעשו
(ישראל) אונם (את המצות). כבר וכו' בחלקם ונתחייב
לפרעם שרם (הקד' ר"ג גאון לכרכ'). כ ב ר תקנו
גאונים האחרונים כולם שיהיה ב"ה גובה מטלמלין מן
היורשין (רמב"ם מלוה ולוה יא יא). שאתה כ ב ר
ידעת שנידוי איש הכלב וחמור ועצביהם לא נפלו
כאשר הודמן (מו"ז יט). שמציאות עצם שכלי יופיע
שלמות על הנפש האנושית כ ב ר קויים (אמונס רמה
א ו), ומצוי מאד בספרות המחקרית. — ועם "הוספת
*הא במקום הלא ויבלעה' האלף: והיא אומרת לא
הפדתי בתוך עשר שנים וזה כ ב ר שהיתי עמו

בת חורין אינו יכול שכבר חציו עבד (גיט' ד ס'). בקש ר' יהושע בן חנניה לסייע את רבי יוחנן בן גורגה אמר לו חזור לאחוריד שכבר אתה מתחייב בנפשך שאני מן השוערים ואתה מן המשוררים (ספרי נמד' קטו). משל את הרשעים במגנה שבמינים וכו' בקש לפני רוח אם תאמר כמון שבכקעה כבר יש בו לתלות אלא ודרך במוין הרים לפני רוח (מד"ר סה"ג, א' חגלת). והלא כבר נאמר, לחוק ולקיים את כחה של המלה הלא: רבי ישמעאל אומר וכו' שניהם מדברים היו והלא כבר נאמר ואתה תדבר (מכ' כא ג). משל מי היו הכהמות שהיו מוענין המרככות אם תאמר משל מצרים היו והלא כבר נאמר וימת כל מקנה מצרים ואם תאמר משל ישראל היו והלא כבר נאמר וגם מקנינו לך עמנו (ספ' נפלת כ א). טקשה היא עוד לפה נאמר והלא כבר נאמר טקשה זהב (ספרי נמד' סא). אמר להם בן זומא לחכמים וכו' מוכירין יצואת מצרים לימות המשיח והלא כבר נאמר הנה ימים באים וכו' (נרנ' יג). וכלי הלא: אמר ר' חיה רבה מה שהלך אבינו יעקב לו ימים הלך לבן ביום אחד ממה נפשך רוצה ולא רוצה כבר כתיב וישם דרך שלשת ימים בינו ובין יעקב (מד"ר נראש' עד). ולקיים ולאמת דבר: בא המלך מסדינת הים ושמע קול הבריות מליון אחר בנותיו ואומרים כבר וגו' בנותיו ש' מלך (מד"ר סה"ג, גן נעול). ולאחר כמה שנים החזיר לו אותן חמשים זהובים וכו' היה נוטלן ממנו שלשה זהובים בכל שנה ושנה (תנ"י נהא', עברי' דק' לד). ר"ל ובאמת היה נוטלן אבל הנחתל של עין אם תסיר אדמומיתה נכבת כבר ואינה מוקת (ר"ת נכת מנ). באמת היא נכבית. ואישי הבת הזאת הם גם כן חלוקי מעלה והמשיג מהם יותר אפילו יתרון מעט כבר עלה על האחרים מעלה רבה כי המעט מזה הוא רב (מלמד התלמי', קתן). — ובמשמ' "התולדה מזה הוא: בה חקות לי בתשובת אנרתי אשר שלחת אלי לאמר אם העוית כבר הביאותיך למסור ואם לא העוית כבר הביאותיך לחיי העולם הבא (אגר' מנחם נ"ס לסדא'). אמר החכם אם יחמם לך חברך תפוס עלינו כינו לבניך בלבר אם ישמע לך כבר ורוחת ואם לא ישמע לך אמור לו בפני אחר וכו' (מנח' הפניני', ענין תפיסת התנ"ך). — וגם עם עתיד, "כבר יפעל, קצת במשמ' אפילו: שכבר יקרה ששאל שר גדוד משמעון שישלח לו מיוני ואמר שאין לו יין טוב (רנ"ג מכלי כז). לפי שכבר יחויב

בשכל הפועל אל הנמצאות השפלות (הוא, מלחמ' ס' א ו). ואולם ההאמתה כבר יהיה לה סמיכות (סס א יא). והתפרסם גם כן שכבר תפול ההורעה בכמו אלו הרברים בנבואה (סס כ נ). ונאמר שכבר יראה שהפועל זאת ההורעה הוא בעינו השכל הפועל אשר התבאר מציאותו במה שקדם וזה שכבר יחויב בואת ההורעה שתהיה ממישיפעל הסדור אשר באלו הרברים אשר תפד בהם (סס כ ג). כבר יצויר מציאות תורת משה וולתם (העקריס א טו). שאין כל ידיעה מגעת תמיד מיריעה שהיתה דרושה כי כבר תגיע מיריעה בלתי דרושה (סס טו). אין אחדות הקו אחדות גמורה לפי שכבר יחלק אל קשתיו ואל ישר (סס כ י). כי המעשים האלה כבר יעשה אותם האדם מולת שיהיה נביא (ר"י אכרנכאל, מ"א יט). שעם היות שלשון הוה כבר יסבול שיאמר על המהורש (הוא, שמים חדשים ג). נפש האדם כבר תפד מהגוף בסככות הפכיות (סס ד ח). אפשרות הפסק התנועות כבר יהיה מפאת המניע בשתפסק 'הנעתו (סס). כפי כתיב הקדש ודברי חכמינו ז"ל כבר יראה שיש לעולם צדדים (סס כס כ). באלו תאמר בתופר שיתפור לאדם מה לבוש אחד שכבר נשאל מה חכמית התופר בתפירתו (סס סס ו). והנה המקור מצד שוה ענינו כבר יבוא בכתוב במקום הצווי (ר"י דולאן, מעשה אפוד י). שאנחנו כבר נקרא חכמה לכל מה שיועד בחקירה ובחקש או ראיה מבה איוה שרשים (סס). ולפי זה יהיה חכמת הלשון חכמה ויצדק עליה גדר החכמה וזה שכבר יודעו בה בחקירה וראיות תולדות מה נמשכות מבה השרשים וההתחלות המונחות בה (סס ח). וכבר יאמר גם כן שיר לכל מה שיהיה הלמוד בו על דרך משל וכו' והוא שכבר יתנו מליצי ישראל ומשורריהם ערבות למאמריהם ויופי וחדור (סס). ויוסיפו בש' בראשה, בשפכר¹, כמו דת סבה למה שנאמר לפניו במשמ' הואיל ואמנם כך הוא²: כי אין זכרון לחכם עם הכסיל לעולם בשפכר הימים הבאים הכל נשכח (קהל' נ וי).

—¹ כמו בשגם, עי' ערך אגס. —² בעין זה ריב"ג, אמר וז"ל: והוא' הו מד'הבי ואעתקאדי פי קולה בשפכר הימים הבאים הכל נשכח אעני אנה ית'בת בה קולה הכל נשכח ואלתרנ'מה מנ אג'ל אנ אלג'מיע ינשא מע אראיאם יריר אלעארם מע אלג'אהל ותלח'יצ אללפמ' כאשר כבר פמעיני באשר מנ אג'ל, ע"כ, ובעבר: וזה הוא דעתי באמרו בשפכר הימים הבאים הכל נשכח ר"ל

(a) آپس

שמקיים בו אמרו הכל נשכח והפרוש בעבור שהכל נמשך
עם המשך הימים ו"ל החכם והבסיל ובאור הלשון באשר
כבר וענין באשר בעבור.

דרור איש לרעהו וכו' ותשבו ותחללו את שמי ותשבו איש את עבדו ואיש את שפתו אשר שלחתם אתם חפשים לפשעם ותכבשו אתם להיות לכם לעבדים ולשפחות (ירמ' לד י"ו). והנה אנחנו ב'בשים את בנינו ואת בנותינו לעבדים (נחמ' ס ה). ועתה בני יהודה וירושלם אתם אמרים לכבש לעבדים ולשפחות לכם (דחי' כח י). — *וב כ'ש עם במלחמה: בוא וב'ש את היהודים שמדרו בכ (ירוש' סוכ' ס נס). שיהיו נבונים ושפלים למטה ולא ירימו ראש בישראל אלא יהיו כב'ש ים תחת ידם (דמכ'ס מלכ'ס ו א). — *וכבש לפני פלוגי, הכניעו לפניו: אדם מגדל שני וזרין בתוך ביתו אחד גדול ואחד קטן כב'ש את הגדול לפני הקטן (מד' איכ' זכור ס'). — כבש אשה, לקחה בחוקה ואנס אותה: והמלך שב מנגת הביתן אל בית משתה היון. והמן נפל על המטה אשר אסתר עליה ויאמר המלך הנם לכבש את המלכה עמי בבית (אסת' ז ח). — ובתו"ם: והיתה מצעקת אדוני המלך הרי הוא כב'ש שני לפניך (מד' אסת', והמלך קס). — והזכר והנקבה כבשן זא"ו, עשו במאמצי כח: יהודה ותמר שניהם כבשו זה את זה בשעה ששכב עמה (ערך, ערך ככס). — *כבש את יצרו, גבר עליו, הכניעו: איהוה גבור הכו ב'ש את יצרו (לכות ד א). אמר אברהם לפני הקב"ה רבון העולמים גדיו וידוע לפניך שבשעה שאמרתי להעלות את יצחק בני היה לי מה להשיב ולומר לפניך אתמול אמרתי לי כי ביצחק יקרא לך זרע ועבשיו את אומר והעלתו שם לעולה חס ושלום לא עשיתי כן אלא כבשתי את יצרי ועשיתי רצונך (ירוש' תענ' ב סד ד). שהיה לי מה להשיבך וכבשתי את יצרי ולא השבותיך (מד' ויקר' קט). שרואה שדחו מובקרת ואילנותיו מובקרין והסייגין מופרצין ורואה פירותיו נאכלין וכ'ש יצרו ואינו סדבר (תנחומ' ויקר' א). — *שכל פ'בש, שיש לו כח לכבש היצר וכדומה: דרך חיים הודעתי וחננתי שכל כ'ש, הזהרתי ליום פקודה בפקדך על לח ויבש (ר"י הלוי, אלה כוננת). — *כבש כעסו וכדומה: יהי רצון מלפני שייב'ש רחמי את כעסי ויגולו רחמי על מדותי ואתנהג עם בני בסדר רחמים (נכ"ל ו). זו היא גבורת גבורתו (של הקב"ה) שכו'ש את כעסו (שנותן ארך אפים לרשעים 'יומ' סט). בשר ודם הימה כ'ש'תו אבל הקב"ה כ'ש'ת את החימה (מד' הפעיל. — ¹) כך כב'י (ד"ס), ונכנסת' הדפוס יצרו.

כַּבֵּשׁ ¹), פ"י, כבשן, יכבש, תכבש, כ'בשים, לכבש, לכבש, כבשה, יכבשום, — א) כבש את פלוגי או את הדבר, לחץ ודחק עד שהכניעו ולקחו בחוקת היר, כבש את הארץ, לקחה תחת אדנותו ושלט בה, unterwerfen; assujettir; subduer; ויאמר להם אלהים (לאדם ולחיה) פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשה ודרו ברגת הים ובעוף השמים ובכל חיה הרמשת על הארץ (נכ"ל א כת). — ובתו"ם, בפרט לקח ארץ במלחמה: עיר ש'כ'ש'ה ברקום וספינה שאברהם בים והיוצא ליהרג (גיט' ג ד). כ'ש'כ'ש משה ארץ שני עממים סיחון ועוגן ונתנה לראובני ולגדי ולחצי שבט הסנשה אמרו לו דומה שלא נגזרה גזרה אלא עד תנאי (מכ' נגלה, עמלק ב). אמר להם (משה לישראל) כל מקום שת'כ'ש'ו חוץ מן המקומות האלו הרי הוא שלכם וכו' מש'ת'כ'ש'ו א"י תהיו רשאים לכ'ש'ו חו"ל (ספרי דכ"ל א). מפני מה כ'ש' דוד ארם גהרים וארם צובה ואין מצוות נזהרות שם (כס). לא תוסיפון לשוב בדרך הזה עוד לישיבה אין את חונן (אבל) חונן את דמחורה ולפרקמטיא ול'כ'ש'ו את הארץ (ירוש' סנה' י טז ד). הרבה כרכים כבשום עולי מצרים ולא כ'ש'ום עולי כבד (חול' ז). א"ר יהושע הואיל וכ'ש'נו אותה (את יריחו) תחלה נקדיש את כל שללה לגבות (מד' נמד' יד). אלו חשבון מלאה יתושים אין כל כרייה יכולה ל'כ'ש'ה וכו' היו ישראל מתייגעין בו ל'כ'ש' את כל עיר ועיר (כס יט). קרא (בנבוכדנצר) דנבוזראדן ונשאו ראש על כל זחיליות ואמר לו לך כ'ש' את ירושלם (פסיק' רנתי כו). שלא תהיו משבחים ואומרים אתם כ'ש'תם אותה (את ירושלם) קריה כב'ש'ה כ'ש'תם עם הרוג הרגתם (כס). — וכבש את פלוגי לעבד, עשהו על ברחו לעבד: וישמעו כל השרים וכל העם אשר באו בכרית לשלח איש את עבדו ואיש את שפחתו חפשים לבלתי עבד במ עוד וישמעו וישלחו וישבו אחרי כן וישבו את העבדים ואת השפחות אשר שלחו חפשים ויכבשום ² לעבדים ולשפחות וכו' ותעשו את הישר בעיני דקרא

משמש השרש במשמ' העקריה של דחק ולחץ, ודרך ברגל, וממנו נסתעפו שאר המשמ'.

¹) בארמית וסורית כבש. בערבית כבש, בכל המשמעות שבבערית. — ²) כך הקרי, הכתיב ויכבשום, ע"י

עַד שְׁנוֹהַג עִמָּכֶם תִּבְעוּ צֹרִיכֶם מִיָּדוֹ כִּיֹּן שְׁלֹא הִבִּינִי
כִּבְשָׁה אֹתָם מִטְרוּנָא עוֹד יוֹם אֶחָד שִׁיתְבְּעוּ צֹרִיכֶיהֶן
מִן הַמֶּלֶךְ (פְּסִיק' ד"ק, כ"ו ס'מ'ינ'). אֹתָם (מִכְּנִי
הַמֶּלֶךְ) שְׁהִי נִשְׁוֹאִים בְּמָקוֹם רְחוֹק בְּאִין אֶצְלוֹ וּכְשִׁהִי
מִבְּקָשִׁים לִילֵךְ הִיָּה כֹּבֵשׁ עוֹד יוֹם אֶחָד אֶצְלוֹ
(ע"ס). — *כִּבְשָׁה אֶת פְּלוֹנִי, בְּלֹא אֹתוֹ: הָאִישׁ כֹּבֵשׁ
אֶת אִשְׁתּוֹ שְׁלֹא תִצָּא לִשְׁוֹק שְׂכָל אִשָּׁה שְׁיוֹצֵאָה לִשְׁוֹק
סוּפָה דְּהַבְשֵׁר (מִד'ר' נִרְאָה' ת'). — *כִּבְשָׁה פְּנִיָּי, (הַסְתִּירָם,
מִפְּנֵי בֹשֶׁשׁ, וְכִדְמוּם: בְּשַׁעַת הַשְׁחָה הַנְּבִיא בֹא לְקַטְרָגוֹ
הִיָּה (אֲחֹז) בּוֹרָה לְמָקוֹם טוֹמָמָה וְכֹבֵשׁ אֶת פְּנִי
בְּמָקוֹם טוֹמָמָה לִמְרָא שְׁאִין שְׂכִינָה שׁוֹרָה בְּמָקוֹם טוֹמָמָה
(יִרְשָׁה' מִסָּה' י' כו' ד). לְמַלְךְ שְׂבֵא אֶצְלָ בְּנִי לְפָרְקִים כֹּל
אֶחָד וְאֶחָד אִמֵּר אֶצְלִי הוּא 'שׁוֹרָה קָטָן שְׂבִכּוֹלָם אִמֵּר
אִפְשֵׁר שְׂמִנִּית אֲבֵא אֲחִי. גְּדוּלִים וְשׁוֹרָה עָמִי הֵלֶךְ
וְעַמֵּד וּפְנִי כֹבֵשׁוֹת וּנְפִשׁוֹ עֲגוּמָה רָאָה אֹתוֹ אֲבִיו
שְׁעַמֵּד וּפְנִי כֹבֵשׁוֹת וּנְפִשׁוֹ עֲגוּמָה עָלָיו אִמֵּר
רֵאיתֶם בְּנֵי הַקָּטָן שְׁעוֹמֵד וּפְנִי כֹבֵשׁוֹת וּנְפִשׁוֹ
עֲגוּמָה עָלָיו עֲבָשׁוּ מֵאֲכָל וּמִשְׁתָּה יִהְיֶה מְשֻׁלָּם וְלִינִתִּי
אֶצְלוֹ (פְּסִיק' דְּכָר' כ"ג). אִמֵּר לוֹ שְׁמַעוֹן בֶּן שִׁמְשֹׁן יִנְאִי
הַמֶּלֶךְ עֲמוֹד עַל רִגְלֹךְ וַיַּעֲדוּ בְךָ וְכו' נִפְנָה (שְׁמַעוֹן)
לִימְנִי כֹבֵשׁוֹ (הַעֲדִים) פְּנִיהֶם בְּקִרְקַע נִפְנָה לְשִׁמְשֹׁן
וְכֹבֵשׁוֹ פְּנִיהֶם בְּקִרְקַע אִמֵּר לָחֵן שְׁמַעוֹן בֶּן שִׁשְׁיָא בְּעָלִי
מִחֲשָׁבוֹת אֲתָם וְכו' (פְּסִיק' י"ט). בְּשִׁאתָה מִכְּנִי אֹרְחִים
לְבִיתְךָ לֹא תִתֵּן לָהֶם פְּנִי כֹבֵשׁוֹת בְּקִרְקַע שְׂכָל
הַגּוֹתָן פְּנִי כֹבֵשׁוֹת בְּקִרְקַע אֶפְּלוֹן גִּתָּן כֹּל מִתְּגִיטָה
שְׂבַעֲלָם מַעֲלִין עָלָיו בְּאֵלֹא לֹא גִתָּן (דִּפ"ב אֲנוֹת א' טו').
— *כִּבְשָׁה אֲבָנִים וְכִדְמוּם, לַחֵץ וְהַבָּנִים אוֹתָן לְמָקוֹם דְּחוּק,
וּבְמַלְצִיָּה אֲכָל הָרֶבֶה: יִי צִבְאוֹת יְיָ עֲלֵיהֶם וְאֲכָלוּ
וְכִבְשׁוּ² אֲבָנֵי קָלַע וְשָׁתוּ וְהָמוּ כְּמוֹ יִין (זִכְר' ט' י"ה).
— *כִּבְשָׁה קָמָה, בִּפְסָ אֹתָהּ לְצַד אֶחָד: הַכֹּבֵשׁ קָמָה
לְפָנֵי הָאוֹר וְהַפּוֹרֵץ גִּדְרָ לְפָנֵי בְּהֵמָה אִין חֲזִיבִּי לְשֹׁלֵם
מִן הַדִּין (יִרְשָׁה' כ"ק ו' טו'). כֹּל (אֵילָן) שֶׁהָעוֹל (שֶׁל הַבֶּקֶר
הַחוֹרֵשׁ) כֹּבֵשׁוֹ (אֵינִי נִקְרָא אֵילָן בְּמִשְׁאָ וּמִתָּן)
(כ"ג ע'). וְאֵם שֶׁאֵר הָאֵילָנוֹת הוּא שְׁשִׁיר לֹא שְׁשִׁיר

נִרְאָה' מִט'). בֶּשֶׁר וְדָם קָנָה כֹּבֵשׁוֹת אֲבָל הַקֶּבֶה
כֹּבֵשׁ אֶת הַקָּנָה (ע"ס). הַצִּדְקָה כֹּבֵשׁוֹת הַפּוֹרְעָנוֹת
שְׁלֹא תִבֹּא לְעוֹלָם (ע"ס וִיקָר' כו'). — ב' בְּמִשְׁמֵי הַעֲקִירִית
שֶׁל דָּחַק וְלַחֵץ: מִכְּבֵשׁ שֶׁל בְּעָלִי בְּתִים מִתִּירִין אֲבָל
לֹא כֹבֵשׁוֹת וְשֶׁל כּוֹכְמִין לֹא יִנַּע כֹּבֵשׁוֹת (שְׁנֵת כ' ט').
בְּגוֹן קִרְשִׁים שְׂכֹב שִׁין בְּהֵן הַבְּגָדִים (ר"ח כ"ס
קנ'). — *כִּבְשָׁה עַל פְּלוֹנִי, הַכְּבִיד עָלָיו, דָּחַק אֹתוֹ בַּחוּקָה:
רוֹצֵחַ שֶׁהִכָּה אֶת רַעְהוֹ בִּאֵבָן אוֹ בְּבִרְלוֹ וְכֹבֵשׁ עָלָיו
לַחוּץ הַמִּים אוֹ לַחוּץ הָאוֹר וַאֲיִנִּי יוֹכֵל לְעֹלֹת מִשֶּׁם וּמֵת
(פְּסִיק' ט' א'). כֹּל הַכְּלִים אִין נִגְרָרִין חוּץ מִן הַעֲגֵלָה מִפְּנֵי
שֶׁהִיא כֹבֵשׁוֹת (יִרְשָׁה' כ' י'). קִשָּׁר אֶת הַסְּפִינָה בְּדִבְרֵי
שֶׁהוּא יוֹכֵל לְהַעֲמִידָהּ בִּשְׁמֵךְ אֶת הָאֵבָן ע"ג הַמִּלִּית (אֶהֱלִי
ח' ט'). כְּצִפּוֹר שֶׁהִיא נִתּוּנָה בִּידֵי אָדָם שֶׁאֵם יִכְבּוֹשִׁי יוֹד
מִקֵּץ הוּא חוֹנָקָה (מִכִּי' נִשְׁלָח כ' ו'). מַעֲשֵׂה וְכֹבֵשׁוֹ עָלֶיהָ
(עַל הָעֲרֵבָה) בִּיתוּסִין אֲבָנִים גְּדוּלוֹת מַעֲשֵׂה (תּוֹסֵפֶת
סוֹף' ג' א'). הָאוֹמֵר לְחִבְרוֹ כֹּבֵשׁ יוֹד עָלֵי בְּמָקוֹה הִזִּי
מִגּוּמָה ר' יְהוֹרָה אוֹמֵר כֹּבֵשׁ יוֹד עָלָיו עַד שֶׁתִּצָּא
נִפְשׁוֹ (ע"ס מִקְוָה' י' ד'). בְּגוֹן בֶּשֶׁר וְדָם שִׁישׁ לוֹ עֲקָלִים
שֶׁל זֵתִים כֹּבֵשׁ אֶת הַקּוֹרָה זֶה עַל זֶה וְהַשְּׂמֵן יוֹרֵד
מִלְּמַעַל וְהַשְּׂמֵן יוֹרֵד מִלְּמַטָּה כִּךְ הָהָר מִיִּבְאָן וְהָהָר
מִיִּבְאָן כֹּבֵשׁוֹת עַל הַמַּעֲיִינוֹת (מִד'ר' כְּמוֹת טו').
הָהָרִים הִלְלוּ כֹבֵשׁוֹת עַל תְּהוֹם שֶׁלֹּא יִצִּיף הָעוֹלָם
(ע"ס וִיקָר' כו'). — *כִּבְשָׁה אֶת בְּרָדוֹ, לַחֵץ וְהַכְּבִיד: זֹאת
אוֹמֵרֶת שֶׁאִדָּם (הַסּוֹמֵךְ עַל הַקֶּרֶב) צָרִיךְ לִכְבּוֹשׁ אֶת
כּוֹכְבוֹ (יִרְשָׁה' מִנִּי' כ' טו' ד). — *כִּבְשָׁה דִּבְרֵי, עֶצֶר הָרֶבֶה,
עִכְבִּי, הַטְּמִין: הַכֹּבֵשׁ אֶת נְבוֹאָתוֹ וְהַטְּמִין עַל
דִּבְרֵי נְבִיא (פְּסִיק' י"א ט'). הַכֹּבֵשׁ אֶת נְבוֹאָתוֹ בִּיּוֹנָה
בֶּן אֲמֵתִי (שֶׁלֹּא רָצָה לְהִתְנַבֵּא) (תּוֹסֵפֶת כ"ס י' ד').
בְּשַׁעַת שְׁתַּלְמִידִין קִטְנִים כֹּבֵשׁוֹת לְפָנֶיהֶן דִּבְרֵי תוֹרָה
הַגִּדְלוֹ וְנִעֲשׂוּ כְּעִתּוּדִים נִלְהָם רוֹי תוֹרָה (יִרְשָׁה'
פ"ז כ' מ"א ד). כּוֹפִין אֶת הַמִּלּוֹה לְהוֹצִיא אֶת הַשְּׂמֵר וְרִגְוִין
לוֹ עַל פּוֹי וְכו' וַאֲיִן כֹּבֵשׁוֹת לוֹ עֲדוֹת וְרֵאיוֹתֵיו
(הַתְּרוּמָה' כ"ו). וְעוֹד כִּלְלוֹ בְּאוֹהֶרָה זֶה שֶׁלֹּא לִכְבּוֹשׁ
עֲדוֹת בְּרִי שֶׁלֹּא יֵאבֵד חֲבִירוֹ מִמּוֹנוֹ (הַתְּרוּמָה, מִלּוֹס דִּנָּה). —
*כִּבְשָׁה שְׂכָרוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי, עֶצֶר, עִכְבִּי: הַכֹּבֵשׁ שְׂכָר
שְׂכִיר עוֹבֵר מִשּׁוֹם חֲמִשָּׁה לְאוּיִן (תּוֹסֵפֶת כ"מ י"ג). כֹּל
הַכֹּבֵשׁ שְׂכִיר כְּאֵילוֹ נִגְמָל נִפְשׁוֹ מִמּוֹנוֹ (גִּמ' כ"ס
ק"י). — *כִּבְשָׁה הַפְּקָדוֹן וְכִדְמוּם: אֶתָּה מוֹקֵד אֶת נִפְשֶׁךְ
בִּידֵי וְכו' וַאֲיִנִּי כֹבֵשׁ פְּקוֹדֶךָ אֲלֵא מִתּוֹרָה לֶךְ בְּכָל
בֶּקֶר (פְּסִיק' רִמְתִּי ל"א). — *כִּבְשָׁה אֹתָהּ, עִכְבִּי: לְמַלְךְ שֶׁהִגִּיעַ
לוֹ יוֹשֵׁם בְּאֵן אִרְמִיָּה וְכו' הִיתָה מִטְרוּנָא מְרִמָּה בְּהֵן

— (1) בְּעֶרְבִי כִבְשָׁה רֵאשׁוֹ וְכִדְמוּם, הַכְּנִיסוֹ וְהַטְּמִינוֹ בְּבִגְדוֹ.
— (2) הַמִּלְצִיָּה דְּחוּקָה, וְכִבְר נִתְלַבְּמוֹ גַּם הַקְּדוּשִׁים בְּפִרְשׁ
הַדְּבָרִים, רִיב"ג פִּרְשׁ יִכְבּוֹשׁ אֶת הָאוֹיִב בְּאֲבָנֵי קָלַע. וְרִד"ק:
יִכְבּוֹשׁ אֲנָשִׁי אֲבָנֵי קָלַע, וְכִיּוֹצֵא בּוֹה פִּרְשׁוֹ גַּם שֶׁאֵר
הַמִּפְרָשִׁים. אֵךְ מִלְכָּד שֶׁאִין זֶה מִתִּישָׁב לְפִי הַמִּלְצִיָּה
וְכִבְשׁוֹ אֲבָנֵי קָלַע, קִשָּׁה לְמָה נִכְנָם זֶה הַמִּאֲמָר בֵּין שְׁנֵי
הַפְּעֻלִּים אֲכָלוּ וְשָׁתוּ. וְלִכְן הַחֲלִיטוֹ הַחֲדָשִׁים כִּי הַכְּתוּב
מְשׁוּבָשׁ, וְהִגִּיהוּ בִּן הַגִּהוֹת מִתְּחַלְּפוֹת. אֵךְ לְפִי הַנּוֹסָח

קשה, רצף מאבנים וכדומה: פעם אחת הייתי מהלך בדרך והיתה דרך עוברת בשדה וחיתייה מהלך בה אמרה לי תיננות אחת רבי לא שדה היא זו אמרתי לה לא דרך כבושה היא אמרה לי לסמים כמותך כבושה (ערוך נג). *כַּבֵּשׁ גדר וכדומה, מלא אותו בעפר¹ וכדומה בין האבנים שלא יוכלו מים לעבר דרך בו: מעשה במערה שהיתה בנינתו של מוסק אחד כרמון² שהיו כהנים כובשים³ את הגדר ויורדין וטובלין בתוכה (תוספתא מקוא' ו ג).

— נִפְעַל, נִכְבֵּשׁ, נִכְבְּשָׁה, נִכְבְּשָׁה, *לִכְבֹּשׁ, לִכְבֹּשׁ, (א) נִכְבְּשָׁה הָאָרֶץ, *שִׁכְבֵּשׁ אוֹתָהּ אָדָם, ונִכְבְּשָׁה לִפְנֵי פְלֹנִי, שִׁפְלוֹנִי הָיָה הַשְׁלִיט עֲלֶיהָ: ועבר לכב כל חלוץ את הירדן לפני יי' עד הורישו את איביו מפני ונִכְבְּשָׁה הָאָרֶץ לִפְנֵי יי' (כמד' לג כח-כ), ויקהלו כל עדת בני ישראל שלה וישכיגו שם את אהל מועד והארץ נִכְבְּשָׁה לִפְנֵיהֶם (יחז' יח א). — ובתו"מ: ומפני מה לא קידשה (את הַבַּעַל העדיונה) מפני שתורפה של ירושלם משם ונוחה ליכבש משם (תוספתא סנה' ג ד). א"ר יהושע השבת כולה קדש וכל מה שנכבש בשבת יהיה קדש לוי' (מד'ר' כמד' יד). כיון שנכבשה ירושלם היו כל גדולי המלכות נוטלים את הנשים הנאות שבירושלם ומושכיבים אותן עמם בקרון (פסיק' רכ"ז לה). — ונִכְבְּשָׁה האשה, נאנסה: והנה אנהנו ככשים את בנינו ואת בנותינו לעבדים ויש מבנותינו נִכְבְּשָׁה ואין לאל ידנו (נחמ' ה ט). — ובמש' יותר קלה, *נִכְבַּעַה: לפי שנקבותיהם (של שאר בע"ח) אינן מתחברות לזכרים ולא נכבשות ונשמעות אליהם אלא לענין המשגל בלבד להיותן נפרדות מהזכרים ודבר אין להן עמהם אמנם נקבת האדם הוצרכה להיות לו עור בעשיית צרכיו ובתקון מונותיו ועניני ביתו ולכן היה ראוי שתהיה נכבשת ונשמעת אליו בכל אשר יצוה עדיה (ר"י אברבנאל, נחמ' כ ח). — *וְנִכְבַּשׁ לוֹ בדברים, בדעות, נכנע לפניו, קבל דעתו: שני חגרים שהיו עסוקין בדבר הלכה ונכבשין זה לזה בהלכה (מד'ר' סה"ט, נחמ' דודי). — *נִכְבֵּשׁ על אשה, עם אשה, שכב אותה: בת כהן לישראל וילדה הימנו בן והלך הכן ונכבש על השפחה וילדה

בהם אלא כל שאין העול כובשו וכל שהעול כובשו הרי הוא של לוקח ובכלל השרה נחשב (רמב"ם, מכיר' כד יד). ואם אין בו (בשרה שמכר מלכד האילנות) אלא שאר אילנות שוירים (למוכר) ולא כלם אלא אותן שהם עבים ואין העול כובשן אבד הדקין שהעול כובשן הם של לוקח ואם כולם דקין שהעול כובשן לא מכר מהם כלום (טוחו"מ, מכיר' ריו ד). — *כַּבֵּשׁ הָאֵשׁ, הפחית אותה: שהדליק העכו"ם ואפה העכו"ם ובא ישראל וניער מעט או כבוש לאש הואיל ונשתתף במלאכת הפת הרי זו מותרת (רמב"ם, מהל' אסור' יז יג). — ובהשאלה, כַּבֵּשׁ עוֹנוֹתָיו של פלוני, דחקם ולחצם יחד והסתרם שלא יראו: ישוב ירחמנו ויכַבֵּשׁ עוֹנוֹתָיו ותשליך במצלות ים כל חטאתם (מיר' יז יט). — ואמר הפישן: טהור עינים יושב שמים, מי אל כמודך, כובש עונות, לובש צדקות, מי אל כמודך (שחר' יו"כ, אדיר ונאור). טוב ומטיב לבריות, יודע כל נסתרות, כובש עונות, לובש צדקות (שם, רחוקותא). — *כַּבֵּשׁ עַד עוֹן, נתאפק, סלח ומחל: אמר הקב"ה על הכל אני כובש ועל חומה אני כועס (מד'ר' כמד' ט). — ג) *כַּבֵּשׁ פְּרוֹת בַּחֲמֵץ או בשמן וכדומה, שם אותם בתוך החמץ והניחם שם זמן מה, כדי שיתקיימו: ויתי חולין יכבשן עם זיתי תרומה וכו' דג שמא שכבשו עם דג טהור (תרומ' יז יח). הכובש השולק המולת (מעשר' ד ח). וורד חדש שכבשו בשמן ישן וכו' תרובין חדשים שכבשן בין ישן (שני' יז). הכובש ג' ככשים בהבית אחת (שם ט). ואלוירקות שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח בחזרת וכו' ובמרור יוצאין בהן בין לחין בין יבשין אבל לא כבושין ולא שלוקין ולא מבושלין (פסח' נ ו). האשה שהיתה כובשת ירק בקדרה (טכר' כ ח). ותים שכבשן במרפיהן טהורין לפי שלא כבשן אלא למראה (עוקף' כ ח). ר' יוסי אומר כובשין בצלים של תרומה בחומץ של חולין ואין כובשין בצלים של תרומה בחומץ של תרומה (תוספתא תרומ' ט ג). הכובש עד שיכבשו בד צורכו השולק עד שישלוק כל צרכו (ירוש' מעשר' ד נא). וית כבוש אומר עליו בורא פרי העץ (שם נכ"ו י). אתרוג תפוח סרוח כבוש שלוק וכו' ומנומר פסול (סו' לו). — *כַּבֵּשׁ דֶּרֶךְ, התקין דרך שיהיה נוח לעבור בו, שוה פניו, עשה אותה המסורה, עלינו לאמר כי היו אומרים כבש אבני קלע למי שאכל הרבה. —¹ בקצת ספר' יכבש, חסר.

¹ כך בערבית בענין בור וכדומה. — ² כך לפי כ"י ארפ' וכך גרס' ר"ש (מקוא' ח א). — ³ ופרש ר"ש שם: כדי שיהיו (המים) נקווים למקום אחד.

הימנו בן (ינמ' ז' ה). הלך הכן ונכבש עם השפחה (ספרא, אמורו). — *נִכְבֵּשׁ על דבר, נדבק בו: מה הרים הללו נכבשים לתהום שלא יעלה ויציף את העולם כך הם הצדיקים נכבשים עד הפורענות שלא יצאו וישרפו את העולם (מד"ר נרא' לג). — (ב) *נִכְבֵּשׁ הפרי בחמץ וכדומה: הנבים טמאים שנכבשו עם הנבים מהורים. (תנומ' יט). כל הנכבשים זה עם זה מותרין אלא עם החסית (כס י). הלוקח והחרדל והתורמוסין ושאר כל הנכבשים בין שימתיקו ובין עד שלא ימתיקו ניקחין בבסק מעשר (תוספתא מע"א יג). — (ג) *נִכְבֵּשׁ העפר וכדומה, נדחק ונלחץ בכח שיהיה דבוק יחד: וזורקים העפר באמצע ההגביה התל ועשוי מדרגות מדרגות וכו' כדי שיעמוד העפר ולאחר שנכבש יפה נוטלים המלבנים מעמיד המדרגה (רבי יוח' לח כ).

— פֶּעַ, כֶּבֶשׁ, *כִּבְשָׁה, — (א) כֶּבֶשׁ גוי וכדומה, הכניעו בכח מלחמה: גם אתם (את כלי הכסף והזהב) הקדיש המלך דוד ליה' עם הכסף והזהב אשר הקדיש מכל הגוים אשר כֶּבֶשׁ (ש"ח יא). — ובתנ"כ, כֶּבֶשׁ ארץ: הא למדנו ש' שנה היו מכבשין (כטו"ר יא). הוא (דוד) לא עשה כן אלא חור וכיבש ארם נהרים וארם צובה ואת היבוסים שהיו סמוך לירושלם לא הוריש אמר לו הקב"ה סמוך לפלטירין שלך לא הורשת היאך אתה חור ומכבש ארם נהרים וארם צובה (ספרי דכ"א). וכיבמה ארצות כיבש יהושע (שס"ג). וכי תעלה על דעתך שישאל מכבשין את הארץ לפני המקום (תוספתא ע"ז ד). לא נתחייבו ישראל בנטע רבעי אלא לאחר י"ד שנה ז' שבישו וז' שחילקו (יוט' פאה ז' כ ג). שבעה עשר יובלות מנו ישראל משנכנסו לארץ ועד שיצאו וכו' צא מהם שבע (שנים) שבישו ושבע שחילקו (ערכ' יכ). שכן מצינו שלא כיבשו יריחו אלא בשבת (קונדר' ר' שמעון סדנא, מסקין כ, גי'). שידע הקב"ה כי אמת דבר (משה) וכי אם הוא משמיר את העם במדבר ואינו מכבש לפניו את ארץ כנען האומות אומרים עליו כי קצרה ידו (כ"י גלון, נכ"י לז). — *נִכְבֵּשׁ עמים, מלכים, וכדומה: וכי מה עמים כיבש יהושע והלא לא כיבש אלא ל"א מלכים מלמד שביבש מלכים ושלטונות שהיו מסוף העולם ועד סופו (ספרי דכ"א טג). — כֶּבֶשׁ את פלוגי, הכניעו: אין לי אלא בנכרי שלא כיבשנו ואין שריו עמך בחצר נכרי שביבשנו ושריו עמך בחצר מגיין

(פסח' ח:). — *נִכְבֵּשׁ אשה, כמו כֶּבֶשׁ: איש דרכו לכבש ואין אשה דרכה לכבש (ינמ' סה:). — (ב) *לִחֵץ ודחק, כֶּבֶשׁ אפר וכדומה, לחצו ודחקו: ואין גורפין תנור וכירים אבל מכבשין (כ"י ד' ס). — *נִכְבֵּשׁ דבר, הסתיר: בשעה שתלמידך קטנים היה מכבש לפניו דברי תורה הגדילו ונעשו ת"ת תהי מגלה להם סתירותיה (מד"ר סה"ב, כי טו"ס). — *כֶּבֶשׁ המעין, כלאהו, עצרו: וכיבש הקב"ה מעיינו והוליד לחמש מאות שנה (מד"ר נרא' כו). — *כֶּבֶשׁ את עינו מפלוגי, סגר אותה, לא הביט אליו: בשעה שכבש הקב"ה להחריב את ביהמ"ק אמר כל זמן שאני בתוכו אין אומות העולם נוגעין בו אלא אכבש את עינו ממנו ואשבע שלא אוקף לו עד עת קץ ויבאו האויבים ויחריבו אותו (מד"ר איכ', פתי'). — (ג) *כֶּבֶשׁ ותים וכדומה: מי שביבש ותיו בטומאה ומבקש לתורמן בטהרה (תוספתא תנומ' ג יח). — (ד) *כֶּבֶשׁ ריחים, עשה אותם ראויים למלאכה, נקד אותם: מעמידין תנור וכירים וריחים במועד ר' יהודה אומר אין מכבשין (י' את הריחים בתחלה מו"ק א ט).

— פֶּעַ, הִכְבִּישׁ, וִיכְבִּישׁוּם, — כמו קל כֶּבֶשׁ: וישבו את העבדים ואת השפחות אשר שלחו חפשים ויבבשו (י' ב' שו"ב) לעבדים ולשפחות (ירמ' לד יא).

— פֶּעַ, *כֶּבֶשׁ, מִכְבֵּשׁ, מְכַבֵּשׁ, שִׁכְבְּשׁוּהוּ: וכי תעלה על דעתך שישאל מִכְבֵּשׁין את הארץ לפני המקום אלא כל זמן שהן עדיה כאילו היא מכובשת הא אינן עליה כאילו אינה מכובשת (תוספתא ע"ז ד' ס). — *מִכְבֵּשׁ באבנים טובות, שאבנים טובות קבועות בו, inkrustirt; inerusté: כיצד עשה שלמה המלך הכסא בחכמתו שנתן לו הקב"ה והוא מכובש באבנים טובות ומרגליות וכו' וכל מעלה ומעלה היתה מכובשת באבנים טובות ומרגליות (דמות כסא שלמה, ביהמ"מ ילינק, חדר ב).

— נִתְכַּבֵּשׁ, *נִתְכַּבֵּשׁ, — כמו נִכְבֵּשׁ, נתכבשה הארץ: אתמול אני הוא שמהרתי ועבשיו אני אומר שמא נתכבשה (אשקלון) מדבר תורה והיאך אני פוטרה (מן המעשרות) מדבר תורה (יוט' שני' ולוג, ינמ' ז' ח). שהיה ליל של פסח והיו מתחייבים לומר עבשיו ירושלם מתכבש בירו

(י' ואמרו בגמ' שם דף י'): מאי מִכְבֵּשׁין רב יהודה אמר מנקר ריחויא רב יהואל אמר בת עינא. ולא נתבחר מקור שמוש זה. — (י' כהנא, נהקרי וִיכְבֵּשׁוּם, ובקצת ספרים גם הכתיב ויכבשום, הטר).

כִּבְשָׁן, ש"ו, מ"ד כבשים, — כמו כִּבְשָׁן: ותורמין ויתו שמן על זיתיו כבש ולא זיתיו כבש על זיתיו שמן (תרום' כו). מי שלקות זמי כבש ים של תרומה אסורים לזרים (שס' יב). הכובש ג' כבשים בחבית אחת (כני' עה). כבש ים שהוא יכול לאכול מהן במועד (מו"ק י). ושלקות ובבשין שדרבן לתת יין וחומץ (פ"ו כו). לגינין גדולים שניטל פיהן טמאין מפני שהוא מתקנן לכבשין (כלים לד). המים בין טמאים בין טהורים זמי כבש ים ומי שלקות והתמר עד שלא התמין (מקוא' נ). ואין סמלאין (מים סבור שלרבים) לתשמיש אבל כובשים בחנות את הכבשים ומדיחין וכו' (תוספתא כ"מ יא ל). הכבשין והשלקות של גוים שדרבן לתת בהן יין וחומץ (שס' ע"ד ת). מי כבשים ומי שלקות זמי ויתים מטבילין בהן (שס' מקוא' ה ט). רבא אמר כבש ים שסחטן אם לגופן מותר (יו"ט שנת י). יום הכיפורים שחל להיות בשבת מהו להדית כבשין ושלקות (שס' פסח' ד לא).

כִּבְשָׁן, ש"ו, מ"ד כבשונות, — כמו כִּבְשָׁן¹: מרחיקין את הכבשונות² מן העיר חמשים אמה (תוספתא כ"א י). ואין עושין בה (בירושלם) אשפות ואין עושין בה כבשונות ואין עושין בה גנות ופרדות (כ"ק פכ''). נאמנין על בלי חרס גסין לקודש וכל כך למא שאין עושין כבשונות בירושלם (תני' כו). היוצר הזה משקיע כבשונות מה שמשקיע ראשון הוא אחרון (מד' קהל', דור הולך). היוצר הזה כשהוא בורק את כבשונות ואינו בורק הקנקנים הרעועים (מרפא לנפ' יח).

כִּבְשָׁן, ש"ו, — דבר כבוש, טמון, נסתר, סוד: דברים שהם כבשונות של עולם (תני' יג). — ומצוי בסהמ"א: כל אלו וכיוצא בהם הם מפתחות ושערים פתוחות לכל התכחות ואין צ"ל בארץ הענינים שהם כבשונות של עולם אלא אפילו מה שיראה בתחלת המחשבה היותר ספור ואנדה וכו' (מנח' קנ"ה לר"י מפ"ס 11). ולהיות המאמר בארץ הדברים שהם כבשונות של עולם מצד מה אסור אלינו גניח הרבדור (שס' 25).

כִּבְשָׁשׁ³, כבשיש, ש"ו, מ"ד כבששים, — לוחות דקים יושמו על שבר באברי הגוף ויחבש כדי

ביון שהשכימו בבקר לעמוד ודקות ק"ש ולהתפלל מצאו אויביהם פגרים מתים (מד' כמות יח). בד בירה ובירה שהיתה בירושלם לא היתה ראויה להתכבש פחות מארבעים יום (ספ"ח כ', הרם נענינו). שכל זמן שהגרות דולקות האומות מתכבשות (מד' חדש' ג, אפ"טין).

כִּבְשָׁשׁ¹, ש"ו, מ"ד כבשים, — קרש משפע לעלות ולדרת כו, Steige; escalier; ascent: ושש מעלות לכסא וקבש בוכה לכסא (דסי"ג ט יח). — ובתו"ם: כל מי שרוצה לתרום את המזבח תורם וזבוחן שהן מרובין רצין ועולים כבש וכל הקורם את חבירו לתוך ארבע אמות וזה וכו' מעשה שהיו שנים שוין ורצין ועולים כבש ורחף אחד מהן את חברו ונפל ונשברה רגלו (יו"ט כ"ג). המחלת גתונה במקצוע בין הבבש למזבח (תמיד' ד). בזמן שבהן גדול רוצה להקטיר היה עולה כבש והסגן בימינו הגיע למחצית הכבש אחוז הסגן בימינו והעלהו (שס' ג). עלה כבש ופנה לסוכב ובא לו לקרן דרומית מזרחית (זכח' ה ג). אמר ר"ח שחצית גדולה היתה בבני כהנים גדולים שיותר מששים ככרי וזהב היו מוציאין בה היה כבש ה של פרה עומד ולא היה אחד מהן מוציא פרתו כבש ו של חבירו אלא סותרו ובונה אותו משלו (יו"ט סק' ד מת). שמעון הצדיק שתי פרות עשה לא כבש שהוציא את זו הוציא את זו (שס'). לול קטן היה בין כבש למזבח במערבו של כבש ששם היו זורקין פסולי תמאת העוף (פסח' לד). — וגם "שפוע חלק מטפר בלי מדרגות: בזונין כמו תל בדרומו של מזבח מתמקט ויורד מראש המזבח עד הארץ והוא הנקרא כבש (רמב"ם בית הכתיר' ח). — ומחפסינה להיבשה: מעשה ברבן גמליאל וקנים שהיו באין בספינה ועשה עכו"ם כבש לירד בו ויורדו בורבן גמליאל וקנים (שנת י"ח). — ובכלל ממקום גמון למקום גבוה: וכבש היו עושים מהר הבית להר הסשחה (פרק ג). וכי דסה עלה זה (הפועל) כבש ומסר לך את נפשו לא שתתן לו שברו בו ביום (ספרי דג' רע). כבש עושין לו מפני אלכסנדריים שמתלשין בשעריו (תוספתא יו"ט ד יג).

— ומ"ר: אמר רב יהודה שני כבשים קטנים יוצאין מן הכבש שבהן פונים ליסוד ולסוכב ומובדלין מן המזבח מלא נימא (זכח' סג). כל מדרגה קרי מולם ואף הכבשים שלנו (כש"י כ"ה לו).

¹ רק בעבר' במשם' מיוחדת זו. בארם' כיבשא, בסור' כובשא במשם' היום הרגל.

¹ נשתנה קול הפתח האריך לקול החולם עפ"י הנטיה הכללית של הלשון העברית. — ² כך בנוסח' הדפוס, ובכ"י אר"פ הוצא' צוק"ם: כבשנית.

³ מן כבש, משק' שכלול, ועי' הערה לקמן.

שחתאחינה העצמות, Komprese; compresse; -ress : באגר שעל גבי המכה ו כ ב ב ש ו ש י ן ⁽¹⁾ שע"ג השבר (שנת נג).

כִּבְשָׁן ⁽²⁾ ש"ן, מ"ל *כִּבְשָׁנוֹת, כִּבְשָׁנִים—בעין תנור גדוד ששורפים בו סיד, לבנים זכרומה, Schmelzofen; chaufour; kiln, furnace : קחו לכם מלא חפניכם פיה כִּבְשָׁן (שמות ט' ח). והנה עלה קיטר הארץ (של סדום ועמורה) בקיטר הכִּבְשָׁן (נראה יט כח). והר סיני עשן כלו מפני אשר ירד עליו יי' באש ויער עשנו בעשן הכִּבְשָׁן (שמות יט יח).—ובתו"ם : כ ב ש ן של סידון ושל וגנין ושל יוצרים (כלים ח ט). סוכה העשויה כ כ ב ש ן אם יש בהקיפה כדי לישב בה כ"ד בני אדם כשרה (סוכ' ז).—ומ"ר : כשם שאני צריך לאילני מאכל כך אני צריך לאילני סרק שאלולי איני סרק מהיכן הייתי עושה לי מרחצאות וכבשנות (מד"ר שמות ז). לגינים הגדולים שניטל פיהן עדיין הן כלום מפני שמתקנים הוא ד כ ב ש ן ם (מנכ"ס כל"ס יכ יב).—ואמר המשורר בתארו את יקוד לבו : תרד תנומתו ודא אישון, כי בין צלעי מוקדות כִּבְשָׁן (מנכ"ע, דיואן קט, כ"י כולילאה).

כבש ⁽³⁾, ממנו כִּבְשָׁן, כִּבְשָׁה, כִּבְשָׁה.

⁽¹⁾ בנוסח' ובכשיושין, ובערך קשקשין, ובכ"י מ' בתיתין, כמו בגמ' שם קלד : עי' זה הערך, ובס' העתים בתשין, אבל, בכ"י א"פ כבשיושין (כ"ז ד"ס), ולגוססה זו וקצת בשנוי כבשושים יש שני עדים נאמנים. האחד הוא תנחום ירושלמי, אמר וז"ל : כבשיושין שעל השבר הו אלעיראן אלדי חילף עלי אלכסר בי ינכסם וישתד וילזה עלי צחה זקר יכתב פי בעצ' אלנסך גבשושין, ע"כ, ובעבר' : כבשיושין שעל השבר הם הלוחות אשר יחובר על השבר למען יכבש ויתחזק ויובילהו להרפוי, וכבר כתוב בקצת נוסח' גבשושין, ובערך גבשושין אמר : גבשושין שעל השבר הו מת'ל כבשושין, ובעבר' : גבשושין שעל השבר הוא כמו כבשושין, והערד השני הוא הר"ש בר"ש (ספ' המליצה, הול' ו' נכד, דף 60), שהביא המלה כבשושין ותרג' בפרסית שהוא דוח עץ שישימו על יד או רגל שבורה. שני אלה העדים נותנים להמלה כבשוש, כבשיוש, וכו' מלה תלמודית בלשוננו, ובפרט שמשמע' מסתעפת בדרך טבעי מהשרש כבש, וצורתה מקראית.

⁽²⁾ רק בעברית, ולא נתברר מקור מלה זו.

⁽³⁾ בערב' כבש' א.

کبش ⁽⁴⁾

סלון הלשון העברית (7)

כִּבְשִׁי ש"ן, מ"ר כִּבְשִׁים, כִּבְשִׁי, —א) שם המין לכחמה ביתית ממין הצאן, נכבד הקרנים ומכסה צמר רך, Schaf; mouton; sheep — ובפרט להזכר ממנה עד כן שלש שנים, Lamm; agneau; lamb : ואם כִּבְשִׁי יביא קרבנו להטאת נקבה תמימה וביאנה (ויק' ד נב). וגר זאב עם כִּבְשִׁי ונמר עם גדי ירביץ (ישע' יא ו). עתה ירעם יי' כִּבְשִׁי במרחב (הוש' ד יו). ואני כִּבְשִׁי אדוף יובל לטבוח (ימ' יא יט). מן הכִּבְשִׁים וסן העוים תקחו (שמות יב ה). ורעו כִּבְשִׁים כדרכם (ישע' ה יו). כִּבְשִׁים ללבושך ומחיר שדה עתודים (משלי כו כו). אם אראה אוכד מבלי לבוש ואין כסות לאביון אם לא ברכוני חלצו ומגן כִּבְשִׁי יתחמם (חזק' לא יטג).—ובפרט לזכר מהכבשים, עד כן ש"ש : ולקח כִּבְשִׁי אחד אשם לתנופה (ויק' יד כה). שני כִּבְשִׁים תמימים (שם שס' י). לאילים ולכִּבְשִׁים (כמד' כט יח). למה לי רב וכתיבם יאמר יי' : שבעתי עלות אילים וחלב מרואים ודם פרים וכִּבְשִׁים ועתודים לא חפצתי (ישע' א' א). — ובחוספת השנה, כִּבְשִׁי בן שנה, בן שנתו : ועגל וכִּבְשִׁי בן שנה (ויק' ט ג). תביא כִּבְשִׁי בן שנתו לעלה (שם יב ו). כִּבְשִׁים בני שנה שנים (שמות כט לח).—ובתו"ם : (האומר) הרי עלי תודה ושלמים יביא כ ב ש (מנכ"י ג ו). איל זה עולה ונסתאב אם רצה יביא ברמיו כ ב ש (שם ט). האומר אחד מ כ ב ש י הקדש ואחד משווי הקדש (שם). הצמר שבראשי כ ב ש י ם והשקע שבוקן תישים (זכח' ט ה). ויהי בעת שסרתה הצאן ולא שמעה דברך אדוניה שנאה רועי כ ב ש י ם ופרנסיה הטובים ורחקה מהם (פסיק' רנתי כו).—חלי הכבשים : אמר שומאש אולי יש להם חורדי הכבשים כי אמרו קצת מן הטבעיים שיש להם תולעת במוחם (שנע יהודס סד). ב) *אחד מכלי מלחמה לפנים עם ראש ברזל לנגח בו חומות העיר בצורה, הוא איל הברזל : לשמוך מוללה (פרוש) אבני בלוספרס לבנות דיוק (פרוש) כ ב ש י' (מד"ר איכ' פתיח, ר' יהושע דסיכנין).—לשון הכבשים, מין עשב, עי' לשון.

כִּבְשָׁה ש"ן, סמ' כִּבְשָׁת, מ"ר כִּבְשָׁת, כִּבְשָׁת, סמ' כִּבְשָׁת, כִּבְשָׁת, —נקבת הכִּבְשִׁי : לעשיר היה צאן ובקר הרבה מאד ולרש אין כל כי אם כִּבְשָׁה אחת קטנה אשר קנה ויחיה ותגדל עמו ועם בָּנָיו יחדו מפתו תאכל ומכמו תשתה ובחיקו תשכב ותהי לו

⁽¹⁾ כך גם בערבית משמש השם כבש גם במשמ' זו.

כרשות הרבים והוחזק אחד במים (כס). זה בא כחיתו של יין וזה בא ב כ ד ו של רבש (ש ד). וארבעה ילדים מפרתי כהונה ובידיהם כדים של שמן של מאה ועשרים לוג (סוכ' ה כ). הטוען את חבירו כ ד י שמן והורה בקנקנים (כתוב' ג ד). עבד'ם שהיה מעביר עם ישראל כ ד י יין ממקום למקום (ע"ז ג). דמה זה דומה ל כ ד ו ריקנית שהיא מלאה רוח (תוספתא כ"מ י א). שטוננות (הכפריות) ברחיים ונושאות כד ין עד גיסיהן (שם נדסו ט). שנים שורקו שתי צרורות ושברו שתי כ ד ין אחת של יין ואחת של שמן (יבוס' כ"ק ג ד). זיתיו (של האבל) הפוכין טוענין לו ו כ ד ו לגוף ופשתנו להעלות מן המשרה (מז"ק יא). נשברה כ ד ו ולא סילקו (כ"מ פס). ראשו (של קטב) דומה לעגל וקרן אחת יוצאה בתוך מצחו והוא מתגלגל ב כ ד (מד"ר כמד' יב). כלי אין הפץ בו וכו' כ כ ד ין של מי רגלים ר"ש בר נחמן אמר כ כ ד ין של מקויו דם (כס ויקר' י). שהיו דיוויו של משה כבירות כשתי כ ד ים של מים (פסיק' רכתי' ב). — ומשל: והכמי המוסר אסרו מלא כ ד ד בעור שתחוק בחבל ובדלי (מנח' סמארי, משיב נפש, חו"כ ב קיא).

כִּדְדָּה ¹), ת"ז, לנק' פְּדָה, מ"ר פְּדִים, פְּדוּת, — לא חד כמו עֶקֶץ אלא עגלגל קצת, rundlich; arrondi; rounded: ואלו הן סימני ביצים כל שכורות ועגולגלות ראשה אחד כ ד וראשה אחד חד שהורה ב' ראשה חרין וב' ראשה כ ד ין בטאה (ע"ז מ, חול' סד).
*כִּדְדָּה — ע"י כְּדִי.

***כִּדְדָּה** ²), פ"ע, — היה *כִּדְדָּה, לא חד כמו עֶקֶץ: אלו הן סימני ביצים כל ש כ ו ד ד ת ³) ועגולגלת ראשה אחד כ ד וראשה אחד חד (חול' סד, ע"ז מ).

כדד ⁴), ממנו השם אֶבֶד, *כִּדְדָּה, *כִּדְדִית, *כִּדְדָה. *כִּדְדָּה, כ"ז, מ"ר פְּדִים, — אומן עושה כדים: מביאין כלים מבית האומן כגון ה כ ד מבית ה כ ד ד ⁵) והכוס מבית הוגג (פסח' נה, מו"ק יג).

- (1) לא נתברר מקור מלה זו.
- (2) ע"י הערה לקמן. ונגזר הפעל משה"ת *כדד. —
- (3) כך כב"י רומא (ד"ס), וכך גרס רש"י בגמ' ע"ז (דף מ). כעדות דברי החוספ' בגמ' חולין שם שבתכו: ובסוף פרק אין מעמידין גרים בקונטרס כ ו ד ד ת בדלת ופירש עגולה כבד. — ובנוסף: כודרת, וע"י כדד.
- (4) רק בעבר', ולא נתברר מה היתה משמ' העקרית.
- (5) כך בב"י וכן ברש"י כ"י (ד"ס), ובנוסף: כדד.

כבת וכו' ויקח (העשיר) את כבשת האיש הראש ויעשה (למקודה) לאיש הבא אליו וכו' ואת הכבשה ישלם ארבעתים (ש"כ יב כו). ויצב אברהם את שבע כבשת הצאן לכדתן וכו' מה הנה שבע כבשת האלה וכו' כי את שבע כבשת תקח מידי (בראש' כא כח-ל). — ובתו"ם: (שאלו את ר"א) מהו להציל את הרועה מפי הואב אמר להם דומה שלא שאלתם אלא על ה כ ב ש ה (חורו ושאלוהו) ואת ה כ ב ש ה מה הוא להציל אמר להם דומה שלא שאלתם אלא על הרועה (תוספתא יכ"ג ד). הגורד מן כ ב ש ה מותר בגדים ובגדולים (יבוס' נד"ז ז מ). אדם מביא כ ב ש ת ו לעורה ומקדישה וסופך עליה ושוחטה (כנלי שס י). אשם ודאי ואשם תלוי ו כ ב ש ה של יחיד ותור וגוול (מד"ר כראש' מד).

כִּבְשָׁה, ש"ג, — כמו כבשה: יקח שני כבשים תמימים וכבשה אחת בת שנתה (ויקר' יד י). כבש בן שנתו תמים אחד לעלה וכבשה אחת בת שנתה תמימה לחמאת (כמד' ו יד).

כ"ג, — ר"ת: כהן גדול.

כג"ק, — ר"ת: כבוד גדולת קדושת.

אֶבֶד ¹), שו"ג, ככג' פְּדָה, פְּדָה, מ"ר פְּדִים, — כלי חרס עג'ל לתשמישי הבית, להביא בו מים, יין, שמן ולשזור בו קמה וכדומה, Krug; erueche; jug, pitcher: והנה רבקה יצאת וכו' וכדה על שכמה וכו' ותדר העינה ותמלא כדה ותעל וירץ העבד לקראתה ויאמר הגמלאיני גא מעט מים סבבך וכו' ותמהר ותדר כדה על ידה ותשקהו (בראש' כד יא-יג). ותשבר פד על המבוע (קהל' יב ו). מלאו ארבעה כדים מים ויצקו על העלת (מ"א יח לד). — ולשמירת קמה וכדומה: חי יי' אלהיך אם יש לי מעוג כי אם מלא כף קמה פֶּדָה ומעט שמן בצפתת (מ"א יז יב). פֶּדָה הקמה לא תכלה וצפתת השמן לא תחסר (שם יד). — ולתשמישים אחרים: ויתן שופרות ביד כלם וכדים וקנים ולפרים בתוך הפֶּדִים (שופט' ו יו). — ובתו"ם: שהורים וטמאין שותין מכר אחד (מע"ש כ י). כ ד י יין סתומות מקום שדרכן ליטבר סתומות יצא קנקן לחולין (שם א-ג). היוצר מוכר ה' כ ד י שמן וחמשה עשר כ ד י יין (כנ"ה ו). המניח את ה כ ד ברשות הרבים וזא אחר ונתקל בה ושברה (כ"ק ג א). נשברה כ ד ו

¹) רק בעברית וארמית. ונכנסה מלה זו גם ללשון היוונית αβδος, ולא נתברר מקורה.

***כְּדוּם⁽¹⁾**, ש"ו, מ"ר פְּדוּמִים⁽²⁾, — כלי בעין ור של ברזל יתלו בו שרשראות ובקצותן ווים ועלו בו דלי שנפל לבור: (הכדומים⁽³⁾) האשקלונים שנשברו ואנקלי שלהם קיימת (עכו"ד ו, כלס יג).

***כְּדוּר⁽⁴⁾**, כו"ג, מ"ר פְּדוּרִים, פְּדוּרוֹת, — א) גוף עגל מכר צד, Kugel, globe: כל שיש בידו מקל או

(1) משק' פְּדוּב, כך נקד לוי. בוקשר' בכף תרוקה ודלת דגושה, יסמרו כ פתוחה ודלת דגושה. ועי' הערה לקמן לגקור הרבים. ולא נתברר מקור מלה זו ולא נמצא לה חבר בלשונות האחרות. ועי' הערה למשם' המלה. — (2) כך נקוד במשנ' מנקד' כ"ו פרסת, וכן בקמעי משנ' מנק' מהגניזה כ"י בודליאנה מספ' 2826. הסכמ' שני כ"י אלה מכרעת ולכן אין זה משק' דגוש והיחיד ממנו יכול להנקד כמו בוקשר' או יסמרו. — (3) אמר רה"ג: יש מפרשים זה העץ הנדול שהוא להקר בו המים ויש אומרים זה ברזל שהוא להוציא הדלי מן המים ולחלות בו כל דבר ושמו בשו"ת חטאף. ע"כ. והערך: פ"י ויר של נחשת או של ברזל כאותו שתולין בו הנרות דפני הארון וכו' קובעין אונקליות ותולין בהם בימות הקיץ כדי חדש מלאין מים כדי להתקרר. ע"כ. וכן הרמב"ם: כדומים הן אונקליות ויצאו בו הכלי כאשר נפל בבור ותמונתו מפורסם וזה שהיא עגולה מכדור ששללואת ואונקליות הרבה תלויות על הכף העגולה אורך כל אחד מהן כמו אמה ובקצה כל אחד מהשללואת אונקלי. ע"כ. ואעפ"י שאין סמך לזה מהלשונות האחרות, פרושם של הקדמונים האלה קובע משם' המלה.

(4) משק' תפוח. בארמית בתלמ' כדורא, ולא נתברר מקור השם שאין לו חבר בלשונות האחרות. במקרא נמצאת מלה בצורה זו בשני מקומות: צנוף יצנפך צנפה כְּדוּר אל ארץ רחבת ידים (ישע' ככ יח), וחגיית כְּדוּר עליך (סב בט ג), ובאמת רסע"ג סבר כי הכף במלה זו שרשית, וכבר השיג עליו דגוש ואמר: שכדור תיבה משו"שית והכף שיש בה תוספת היא (תשו') דוגם על רסע"ג, סי' קה), וכן ריב"ג ערך דור: ואמא פי אשתעמאל. אלמקרא סאלכאם מוידא ללחשביה, ע"כ, ובעבר': אבל בשמוש המקרא הכף (במלת כדור) נוספת לדמיון. וכן ראב"ע (שפת יתר סג), וכן גם ר"ש פרחון בעצם הדבר אלא שהוא מפרש דור במשם' כדור, רק רד"ק פרש כדור שבמקרא במשם' כדור שבמשנה ואמר כי בכדור שבמקרא נחסרה כף הדמיון בתחלתה וצריך להיות כ כ ד ו ר. אבל השם דור שיש במשנה מכריע שהעקב בדעת דגוש וריב"ג. ויש עוד מלה במקרא דומה להשם כדור, והוא השם כידור (איוב יט כד), שגם אותה פרש רסע"ג וקצת קדמוני' אחרים במשם' כדור, והשתמשו בה קצת הסופרים במשם' זו, אבל שם בודאי הבונה אחרת, עי' להלן בערך כידור. והנה דגוש נכר שמוש כדור בכף יסודית גם במשנה, כנראה

יִפְדָּה, ש"ו, מ"ר פְּדוּת, — כמו אכד: חמש בד"ת גדולות שאין סבילה הקופה יותר מכד ה אחת וכו' שיעור משקל כל כדה קטנה סאה (ר"ח שנת קכז). פי' נוייתא בד"ת של ויין או של שבר (סס קח').

כְּדוּ⁽¹⁾, ממנו כְּדוּ.

כְּדוּ⁽²⁾, ש"ו, מ"ר כסמי' כְּדוּ, — תערובת מיני מאכל ומשקה ילפת בו האוכל את פתו, zusammengesetzter

Zukost: היאכל תפל מבלי מלה אם יש מעם בירי חלכות מאנה לנגוע בפשי המה כְּדוּ⁽³⁾ לחמי (איוב יא יו).

כְּדוּד, — עי' פִּדּוּד: — פִּדּוּד: — עי' כדורית, — עי' כדורית.

(1) עי' הערה להערך.
(2) עי' הערה שלקמן. — (3) עי' הערה לערך דוי, מה שהובא שם מכל מה שנתלבטו המפרשים הקדמוני' והחדשים בפרוש כתוב זה, ושכלל הפרושים המתחלפים ובכל ההנחות שהגיהו האחרונים לא נראתה המליצה, וכבר הראה ד"ר פ"ס פֶּרַנְקֶל (Dr. P. F. Fraenkel, Stud. Septuaginta, 19 Merx, על סמך השבקים, ר"ח שחל, ולא יותר טעם יש בהנחות החדשים ר"ח לביא וכדומה. ואמרת שם, כי אם נקבל דעת הס'ברים כי הכף במלה זו היא כף הדמיון אפשר אולי לפרש השם דוי במשם' קצת השחין וכדומה. אבל זה אינו נותן להמליצה כונה מספקת ומניחה השעם. וכבר הוכרתי שם דעת קצת המפרשים כי הכף במלת כְּדוּי היא שרשית, ועקר המלה הוא כדור, ומכל סגנון מליצת הפסוקים הקדומים לפסוק זה נראה כי — לפחות לפי הנוסחה המסורה, שעד כה לא מצאו עדיין החכמים גוססתה אחרת די מיוסדה שבכתה נהיה רשאים לפסול הנוסחה המקבלה — דעה זו היא היותר נכונה. ולפי הענין וכונת המליצה אפשר לאמר כמעט בודאות, כי כונת המלה כְּדוּי לחמי הוא דבר הנאכל עם הלחם, ואיוב צווק במר נפשו כי הרברים המאוסים לו שאינו יכול לנגוע בהם, ר"ל כל הלכלוך שמביב לו, האפר שהוא יושב בו וחלתה הפרותה מהשחין המתערבת עם האפר, כל זה הוא כְּדוּי לחמו, בכל זה הוא מלפת את הפת שלו, מפני שהוא כלו מלכלך וידיו מוזהמות, והכל נדבק בלחם שהוא אוכל. ולמשם' זו להמלה כדור, יש גם סמך בלשון הערבית, שבשרש כרי (a) יש השם כדאוה (b), שפרשו לשון אלערב: מא נ'מע מנ אלמעאם פני'על כתיבה, ר"ל מה שנאסף מן המאכלים ונעשה כתיבה, והשם כתיבה (c), שבאמת גם הוא דומה הרבה להשם כדור (בחלוף דת ו-ב) הוא: מאיפה מנ מעאם ושראב, ר"ל מנה מן מאכל ומשקה.

(a) כְּדִי (b) כְּדוּ (c) כְּדִי

צמר או כדור (פ"ז ג ה). אין אסור אלא שיש בו מקל או כדור או צמר (תוספתא טז ה ה). הרי הוא

מדבריו לקמן בהערה לדברי הגמ' אתרוג כדור, מפני שבספרים שלו היה כתוב כדור בכף אחת. אבל, גרסה זו אינה מכרעת נגד עצם מציאות המלה כדור בלשונם, כי קרוב לודאי שהמלה כדור כאן היא לא שם אלא תאר, כמו נפת, סרוח, כבוש (טס), ופרוש "כדור עשוי ככדור (כ"ז ט"ז טס). ובשאר המקומות במשנה ותו"ם אין ספק בהשם כדור עם ב יסודית, ונשארה השאלה מאין באה מלה זו בלשונם. והנה דעת ריב"ג היא כי אולי אין להשם כדור שבמשנה כל יחס עם המלה כדור. שד המקרא, אמר: וימכנו אנ יכוננו ארמשתמל מי אלמשנה דע' אחרי, ע"ב, ובעבר: ואפשר שיהיה השמוש (שד כדור) במשנה מלשון אתרת, ר"ל כלל לא מן המלה כדור שבמקרא. אך השאלה היא מאין לקחתה בעלי המשנה? בלשון עברית בעצמה, מה שנשאר לנו מסנה, אין שרש כדור שממנו נובל לגור השם כדור במשם' השתמשו בה במשנה. ובארמ' התלמודית יש אמנם שם כדורא, משם במשם' זו: בגין כן ציירין לה בכדורא בידה (יו"ט ע"ז ג מג, מד"ר כמד' יג), אך בשאר המקרים הארמיים ובסור' אין השם הזה, והשרש כדור בסור' משמש במושג אחר רחוק מהמושג של כדור אצלנו, במושג של חורשה ובלבול ואפיסת הכת וכדומה. בערב' השרש כדרא משמש במשם' בלבול ועכירות כמו בסור', ובעין זה ח'דר b, וכד' וח'דר אין, וחלשון הערבית השתמשה להבטיח כדור בשרשים אחרים: כג', כרה, כל, שבתה, פלג, ובכל אלה אין שום דמיון עם השם כדור. גם בלשון אשור', לפחות במה שנתפרסם עד כה, אין למצא מקור למלה זו במשם' שבמשנה. השרש כדר נמצא אמנם בלשון זו, והוא החלק הראשון מהשם כדר-לעמר, אבל חל"א מיחסים לו, עפ"י המקומות שמצאוהו בהכתבות עד כה, משם' של גבול, מס, וכדומה. ומכל זה נובל איפוא דרון בודאות כי הצרוף כדר לא שמש בלשונות השמיות במשם' של עגור ושל גוף עגול, והשם כדור נתחדש בימי המשנה. ואעפ"י שקצת קשה שכל התנ"ך לא נודמן להוכיח מושג פשוט שכזה, אבל הלא גם אם נניח שהמלה כדור היא עברית קדומה קושיה זו פנינה עומדת, כי הלא מלבד בשני המקומות בישיהו לא נזכרה מלה זו, ובמקום אחר, בכתוב וזנית עליך, אין הכוונה של גוף עג'ל נאותה, ובמקום השני בכתוב צנף יצנפך, עכ"פ כדור הדבר כי שם עצם המלה הוא דור, ובשום מקום אחר לא באה מלה כעין זו. ובהיות שבשאר הלשונות השמיות-לא שמש צרוף כדר במושג זה, עוד לא נפתרה השאלה מאין לקחו בעלי המשנה את השם כדור. ועד כרחנו אנו צריכים להניח כי השם הזה בא מן המלה כדור שבכתוב צנף יצנפך כדור, ואעפ"י שיונתן לא תרגם

(א) כדר (b) גדור

(האתרוג) עשוי בכדור (יו"ט סוכ' ג נג ד). שהעולם עשוי בכדור (ט"ז ג מג). אלכסנדרוס מוקדון (עלה באויר למעלה) עד שראה את העולם בכדור ואת הים בקערה. (טס). אתרוג כדור (פסול סוכ' לו). — וכדור למשחק (ט), Ball; balle: הכדור והפקעת של גמי שנתן על פי החבית (כל"ס י"ד). הכדור והאמנם והקמיע והתפילין שנקרעו (טס כג ה). (החיבת בגד) שלש על שלש שנתנה בכדור או שעשאה כדור כפני עצמה (טס כח ט). כסת עגולה והכדור והאמנם וכו' אין צריכין שיבאו בהם המים (מקו' י"ג). מוכין כדי ליתן לתוך כדור קטנה וכסה כדור קטנה כאגוז (תוספתא שנת טו). כנן אילו המשחקין בכדור לרשות הרבים ויצאת הכדור מתחת ידו של אחד מהם חוץ לארבע אמות (טס י').

מלה זו במשם' כדור אלא במשם' כחומה מקפת, ואעפ"י אפשר שרובם פרשוה באמת במשם' כדור שמשחקים בו, כמו שתרנגמה כך באמת ולגתה, ולא כמו שאומר ר"ש פרחון בשרש דור: אבל רבותינו שמו את הקף (שבהשם כדור) עיקר דתנן הכדור והאימנם והקמיע כדי שיוכין השומע, ע"ב, כי כך לא היה מנהג בעלי המשנה בענין הלשון, אלא פשוט שראו בזמן ההוא, ואולי כבר קצת קודם, בהמלה כדור לא השם דור. בהוספת ב הדמיון אלא שם כדור, עם ב יסודית, וכך גם קניג (E. Kö. 2, 52 Anm. 2), ודחה דעת לוי במלון התלמודי שלו שהקף היא אות המשקל והיוצא מכל זה הוא כי השם כדור עם ב יסודית, היא מלה שנוצרה בטעות, ואעפ"י אין ספק בדבר כי אחרי שנוצרה ונשתמשו בה קנתה לה זכות אורה בלשון עברית והיא מלה עברית ופה נטובה אעפ"י שאיננה כל כך מיוחסת בזכות אבות כמו המלים העבריות שבמקרא או לפחות שיש להן מקור בלשונות השמיות. וזו המלה שנוצרה בטעות היתה כל כך בריה בת קימה, שבמהרה דחתה מלפניה את המלה האמתית, המיוחסת, דור, וירשה את מקומה, והמלה דור במשם' גוף עגול יצאה מהשמוש. זה אחד מהחקים הנהוגים לא בלבד בלשון העברית אלא בכל לשונות האדם, כמו שבבר הוכיחו זאת חכמי הלשון הכללית בזמננו. — (א) כך ב'נוסח' הרפוס, אך נראה כי בזמן קדום היתה הגרסה כדור, בכף אחת, ומה הכריע דונש שהשם הוא דור ולא כדור: לפי שכוונת תיבה משולשת והקף שיש בה תוספת היא וכו' ויש לי ראייה גדולה מן המשנה שלמדנו רבותינו שדימו בו האתרוג כששנו בהילכות לולב אתרוג כדור פסול והוא עגול מכל צד ואילו הית הקף מן יסוד המלה היו אומרים בכדור (תנ"י דונש על כסע"ג). — (2) אמר ר"ש פרחון, וז"ל: פי' עושין התנוקות מן העור כמו רימון וממלאים אותו במוכין ותופרין אותו, ושמו בלעז פליטא. ע"ב.

והירח והכוכבים יאמרו החכמים כי הוא כדור אמנם (שס). ומהם מנו הכדורים (השמימיים) תשעה ומהם שמנה ומהם עשרה ומהם חמשים וכו' ולא ידעו ולא יבינו הכדלי הכדורים אלו מאלו והכדלי הכוכבים אלו מאלו וההבדל שיש בין טבע הכדור לטבע הכוכב (ר"י אברנאח, מ"א ג). הגלגלים הם כדורים הלולים אבל השמש והירח וכל הכוכבים הם כדורים אטומים (מ' אלדנו, כ"א כ). — ואמר המלך: משמים ילחמו בי כי אראה כדורים יקרים מסודרים סביבותי וכו' ארץ נתנה באמצעותם (נח"ע ג ז). — "כדור הארץ: מי ימלא גבורותיך בעשותך כדור הארץ נחלק לשנים חציו יבשה וחציו מים (רש"י, כתר מלכ'). ובאשר יחשוב הגלגל המבין בערך המדברים וערך המדברים אל כדור הארץ וכדור הארץ אל גלגל הירח וכו' יבנע בנפשו וישפיל לפני בוראו (ת"ס, סנטיס ה). גלגל האש ואחר כן גלגל האויר ואחר כן גלגל המים ואחר כן כדור הארץ אשר היא המרכז (כוז' ה כ). חצי כדור הארץ הוא טבוע במים ואוקיינוס (י"ט"ע לר"י ישראל' ב ה). ויש לך דעת שכדור הארץ הוא עגול וכדורי מכל ששה קצוותיו (נחמד ונעים ה' א). לפי שכדור הארץ תלוי באמצע ואין לו סמוכות (רש"י דוראן, מ"א א ה). — (ב) "כדור ברזל או עפרת יקלע בכח דחיפה עזה, למשך מקני רובים, וכדומה: כי די לכם שתבחרו בסללות עשרים של קנים מכילים כדורים של ברזל משלשה ליטרין האחד ועשרים שישפכו כדורים שש ליטרין ועשרים של ששים ליטרין לכל כדור (שנ"י הגנוריס מנ). אמנם לתשיש הסללות של ששים ליטרין לכל כדור: צריכים אתם לשים בק"ס סללה מהם עשרה ליטרין מהאבק אשר אלמוד לכם לעשות (שס). ואחר מאנשי ביהם ירה בקנה משחיתו הנקרא בל"א בויקש ונכנס כדור העופרת בקיר בין המלך וההגמון (ממ דוד, רס"ע לאלף ו). הבו אותי בחזה ככדור ברזל בכלי אש ויצא הכדור מאחורי (חית קנה, גולאות שלמה מולכו). ויבוא כדור של אש מקנה השרפה הגדול שקורין קאנאן ויפל בבית שהיה דר שם אמ"ה ויך את הבית רסיסים (ר"י עמדין, מגלת ספר ח).

כדוריה, ש"י, מ"ר פדורות, — כדור קטן: עצמים נוזלים והמה היותר רכים מכל הגופים ונקודות הומרים המה לפי הנדסה כדורת קטנות לכן יוכלו להתנועע בנקל גדול אנה ואנה במים המים (ראש' למודים כ"א יד).

ולמה הרב (טור שמעון) יש אומרים מפני הנוגות זי"א שהיו משחקין בכדור (יו"ט תע"ד סט). הכדור הזה (של הבנות) מקלמט מיד ליד וסופה לנוח ביד אחד (ש"ס סנה' י כח). מה הכדור של בנות מורקין בו לכאן ולכאן (מד"ר נמ"ד יס). מה כדור זה מתכדד מיד ליד ואינה נופלת וכו' מה כדור זה מקלעין בה בידים ואינה נופלת (ש"ס קט"ז, דנ"י תכמים). — ובסה"מ: יעשה פעולות ההתעמלות להתמיד בו הכרואות בשחוק בכדור או ההתאבקות (מו"ג ג כה). וילך הוא (פרעה) ועבדיו אל מקום ידוע על שפת הניזור לשחוק שם בכדור הקטן ומטייל שם מן הבקר עד עת המאכל (ר"י אברנאח, ואל"ה, כס"ס אכן כס"ס). — ובתשרית: ובלבד שיהיו דופנותיו שוות מכל צד כחצי כדור או כדומה לו (משנת סמדות, פק"ג). וזה הוא ענין כל העומר באמצעות העגולה או באמצעות הכדור (הגיון סנ"ס לר"א נח מ"א ג). צורות ידועות בחכמת השיעורים והנועות הגלגלים ופשיטות הכדור (תו"ס, משנן הנ"ד). יש תמונה אחת גופנית שמגביל אותה שמה אחד מעוגל עיגול שזה וכו' ויש בקרבה נקודה אחת מכוונת באמצע חללה וכל הקוים היושרים היוצאים מנקודה ההיא ונמשכים ספה ומפה לכל צד עד תכלית כולם הם שווים זה לזה וזאת התמונה תקרא כדור (י"ט"ע לר"י ישראל' א ד). — ובחכמת התכונות, הגופים של תכל ומלואה: הנואה החמה בתקופתה לבנה בכדורה כוכבים בסמליות מולות כסדרן אומר ברוך עושה מעשה בראשית (מד"ר ויק' כג). — ובסה"מ: עליותיו הם העכים והם בכדור הסגיר (ראש"ע תה"י קד ג). ואחר כן הזכיר כדור הסגיר והמים אשר מעד השמים (ש"ס קמ"ג). דע כי שם העולם נאמר בחכמת התכונה על השמים והארץ וכל צבאם על כדור העדיון ומה שכתובו משאר הגלגלים והשמש והירח והכיכבים והארץ וכל אשר עליהם (י"ט"ע לר"י ישראל' ב ה). וכבר הוכיחו החכמים כמו כן באותות ובמופתים אמיתים שהארץ הוא כדור אטום קבוע באמצע העולם במקום מרכזו (שס). והאותות הברורים והמופתים האמיתים הכריחו את כל החכמים דהודות ולהסכים על תכנית העולם וצורתו כי הוא כדור אחד קבועים בו כמה כדורים (שס). והחלק השני הם השמש והירח והכוכבים וכו' מפרטי החלקים האלו כבר העירו עליו המופתים העיוניים כי הוא כדור אדא שהגלגלים כולם או רובם הם כדורים חלליים וכל א' מהשמש

כִּדְרוֹתָ, שֵׁנִי — סגולת דבר עג'ל כמו כדור: ורצה לומר בהשחנות לקחת מקומות שונות לכל חלק מחלקי הגלגל עד שבמים נכתיים בכדורותו כמו שפירשתי (ר' הלל, חגמ' הגסס לס:).

כִּדְרוֹרִי, ת"ז, לנק' כִּדְרוֹרִית, מ"ר כִּדְרוֹרִי, כִּדְרוֹרִית, — בצורת כדור, מטבע הכדור: כי הצורה היותר

מכילה שבצורות היא הכדורית (כ"א כר"ה הנשיא, אשפירא א). ואין המאמר הזה גזור שהארץ איננה כדורית (הש"ס לריכ"ג, כר"ק). גוף כדורי אשר חומריו חומר אחד וכו' ובה יתנועע זה הגוף הכדורי תנועת ההקפה התמידית (כר"ק, ספ' העלמים, המאמ' כנגלים). הגשם הכדורי הוא אשר יקיף בו שטח אחד בתוכו נקודה וכל הקיום היוצאים אל שטחו שוים (כל מלאכ' הגיון, הקש). שנבאר שהיחית כדורי התמונה בעבור שאורו יצמח בתמונה הירחית (סס, מופת). כי גשם אחד כדורי בשילקת ממנו קצת ממה שבתוכו יצטרך אל שטח יותר גדול שיקיף בו מבית ומחוץ (העקרים כ"ז). שתהיה (הארץ) כדורית מקצתה סגולה ורובה משקעת (דמנ"ן נלאש' א ט). ודעת אומות העולם שהעולם כדורי ושמוצלות קבועים ונגללים חזורים (כש"ע שפרוט, פרד' רמזי, סדר מועד). כי העולם חי מתנועע תנועה כדורית (כ"י היכרלי, יס"ע כ א). שהמדברים לא עשו ראיית ההתייחדות בשמים כי אם מתמונתם למה היתה כדורית ולא מרובעת ומשולשת וכו' שהמה כן להכרח התנועה הסבובית (כ"י אברנאחל, שמים חדשים א). ברצות ה' אין המלט להיות השמים ושמי השמים נחים ועומדים והארץ לעולם עומדת ושינוה הכדורי ויתנועע הגשם הישר (הוא, יוס"י). כל דבר שיתנועע במקומו תנועה כדורית מאין הפסק יתנועע סביב דבר קיים (פי' התורה ל' עמואל' מרומא, A. Merx 268). דע שהתוכניים גזרו על תמונת הארץ שהיא כדורית וכו' ואעפ"י שנמצא בדברי קצת החכמים שהסכימו שהארץ שטחית ולא כדורית (נחמד ונעים, דוד גזו נה). מכל חלקי סביבות הארץ הכדורית (כ"מ אלכ"ך, חיו"ת). וגם כִּדְרוֹרִיָּה: עד שתגיד בור סוד היות הנה נקור שה וגדיה, יודע סוד אופן הורע משפט ביצה כדוריה, רק מתוהר עם סוד אמא מה דין אמה העבריה (יעקב פרנקס, מתק שפ" 73). — ומ"ר: המגונה והנאה הוא במפורסמות לא כמושכלות כי לא יאמר השמים כדוריים נאה ולא הארץ שטוחה מגונה (מו"א א כ).

אלו הכוכבים הרבים אשר בשמינו (בגלגל השמיני) כולם כדוריים קצתם קטנים וקצתם גדולים (כס א ט). כמו שירמיה הגלגל מרובע או משולש והארץ ג"כ והם בלי ספק כדוריים (כוח תן ה). במשולשים הכדוריים נצבי הווית שאתת הווית הצורה שזה או משותפת להם (י"ש"ר, חילס, ספר יסוד היסוד).

כִּדְרוֹרִית, שֵׁנִי — צורת הכדור וסגולתו: כאשר המים מתקרב אל הכדורית (כ"א כר"ה הנשיא, אשפירא א). כמו שתמצא אנשים חלקו בכדוריות הארץ והיות הגלגל עגול וכווצא כזה (מו"א א לא). שלפי טבע הארץ והמים לא היה להם לצאת מכדוריותם הטבעי (כ"ש א"ת, יקוו המים כ). ועם זה הוא (הגג הכדורי אשר על חדר האמצעי של המוח) מרוחק בכדוריותו לבטחון מן הפגעים (קאנון א א כ). התמונה היותר נכבדה שהיא הכדוריות והתכונות המעולות (כ"א קרשקס, מו"נ כד). מי שיחלוק עד כדוריות השמים שזה ראוי שיוכרח במופת להורות כדוריותו (כ"א כיכאנו, דרך אמונה כז). ואין להביא ראיה מהיסודות כי כדוריותם היא בכלדותם (כ"י אברנאחל, שמים חדשים כ). במה שביחש אל האומרים הכחשת המוחש מכדוריות הארץ והגלגלים סביבותיה (דמ"ע מפאנו, חמר' טהור, העתים י). שהמים בכל מקום שהם אפילו בכלים הם שומרים תמונת הכדוריות למעלה (י"ש"ר, חילס, מעין חתום נח). או תאמר שהכפתור מורה בכדוריותו על כי הנפש ראשיתה שתשחרר דהשיג מעולמה (משה ריב"ט, חגר' יער הלכנון, כ"י כריט' מו"א).

כִּדְרוֹרִית, שֵׁנִי, מ"ר כִּדְרוֹרִית, — א) כמו כדור: כדורו של שמר היו מביאין כדוריות של ברזל ומלבנין אותן באש (מד"ר סה"ט, השנעתי). שהיו נותנים כדוריות¹ של אש תחת בית שיתיהם וקרומיות של קנה תחת צפרניהם (פסיק' דר"כ, כנח). כדוריות של חוט (כ"י סוכ' ט). — ב) כִּדְרוֹרִית: ואורב לא מצאתי לאחר מהם (מהפסלסופים) שזכר כביאור טעם צאת הארץ מכדורית ה שיוכן מדבריו שהיה זמן שהיתה בו כדורית ויצאה מכדוריתא לסבת כך וכך (כ"ש א"ת, יקוו המים כ). הסבה אשר בעבורה יצא

¹ בקצת מקומות באה מלה זו בשתי דלת, כדוריות, וכן בערוך, אבל אין שום מקור למלה כדורית במש"מ זו ויותר נכונה הנוסחה כדורית.

ויומם מימות החמה (סס). — ומכדי: שיש בו יותר מכדי. מציגה (טויו"ד, יין נסך קלד). אינו בולע יותר מכדי קליפה (סס קלס). — ועם פעל אחרית עם ש, כדי שתפעל, כמה שנצרך לזה: כמה יהא חורש כתלמי הרביעה אבא שאור אומר כדי שלא ישייר רובע לבית סאה (כלל' ב ג), לעולם מכרה קיים עד שיהא שם (באונאה) כדי שתשייר בשדה בת תשעה קבין (כתוב' יא ו), לא ימייל אדם על שפת כל המדינה כדי שתחשך ויכנס למרחץ (תוספתא שבת יו י), אם יש לו שהות כדי שילך ויחזור חזור (שם פסח' ב יב), הקרימו שעה אחת או אם איתרו שעה אחת כדי שיקראו ויתפללו (יוס' נרכ' ג ו), אין משלחין איגרת ביד עבד' ע"ש אלא א"כ קוצץ לו דמים בש"א כדי שיגיע לביתו ובה"א כדי שיגיע לבית הסמוך לחומה (שבת יט.). — ובכדי: אונאה וביטול מקח בכדי שהדעת מועה (ב"ב עת.). — ועם ל, כדי לפעל: המוציא חבל כדי לעשות אוון לקופה גמי כדי לעשות תלאי לנפה (שבת ח ב), עד שיכב בדבר שיש בו כדי להמית (מכ' משפט', נזיק' ו), כמה שיעור עכול כדי להלך ארבע מילין (ריש לק"ש, נרכ' גג), ליובה ולבתה הרוח אם יש בלבביו כדי ללבותה חייב (ב"ק ס.), שאור של חיטין שנפל לעיסה של חיטין ויש בו כדי לחמץ בין יש בו כדי להעלות במאה ואחד בין אין בו כדי להעלות במאה ואחד אסור (חול' טט.), — ובמשמ' דמען: דמלך שהיו לו ב' עבדים וגזר על אחד מהם שלא לשתות יין שלשים יום אמר מה גזר עלי שלא אשתה יין עד שלשים איני מועמו אפילו שנה אחת וכו' וכל כך למה כדי לפוג את דבריו רבו (ספרי דנכ' כת), מפני מה אמרו הניקוין שמין להן בעידית מפני הגזלין והתמסנין כדי שיהא כל אחד ואחד אומר למה אני גוזל למה אני תומס למחר ב"ד שמין שדה יפה שלי (תוספתא כתוב' יב ב), אמר אחד מן התמידים יש לי ללמד עליו זכות מקבלין אותו בסכר פנים יפות ומעלין ומושיבין אותו עמהם אם יש ממש בדבריו פטרוהו ולא היה יורד משם עולמית ואם לאו לא יורד משם כל אותו היום כדי שלא תהא עליותו ירידה לו (שם סנה' ג א), ויתודה ביו"ט הראשון שפסח כדי שיהא לו מה לזבל ברגל (יוס' מע"ש ס נו ג), ומדליקין נר על גביו כדי שיהו רואין אותו ושומעין את קולו (שם יבמ' טו יד), חכמים עשו סייג דרכיהם כדי שרא יהא אדם בא מן השדה בערב

כדור העפר מכדוריתו אשר אי אפשר לו לצאת ממנו אלא בשיצא כדור המים גם כן מכדוריתו כמו שידעת וכו' סבה להתנעשות הארץ או רעשה עד שיצאה מכדוריתו והוא עליית עשן מחרונו באפו וצאת מפיו אש אוכלת (סס ב), כמו שיחבאר כדורית הירח לתוספת אורה או תוספת אורה בכדוריתה (כל מלאכ' הגיון, מופת), וכפות הרגלים אינם שטוחים אלא חלולים מעט מפני כדורית הארץ שתכנס בחלל ההוא ורא ינוק בו הרגל (מ' אלדבי, ט"א ד), והיא תנועת ההעתקה המדויקת הנצחית בעבור שחלקיו משתנים במעגלה בחלקי כדוריתו המיוחדים לו (תנמ' הנפש לד).

א. כדי, עי' ערך' די, — ובתוספ' ב הרמיון *כדי, כמה שנצרך לדבר: אין חולקין את החצר עד שיהא בה ד' אמות לזה וד' אמות לזה הא יש בה כדי לזה וכו' לזה חולקין (ב"ב ב:). — וכסמ' *כדי, עי' די, והוסיפה עוד המשלים האלה: עני שראה כדי פאה בין בתבואה ובין באילן (תוספתא פאה ב ח), מביא שני לגיון וממלא מן זה כדי תרומת מעשר על שתייהם ומה כדי תרומת מעשר על שתייהם (שם דמא' ח כב), קונם שאני נהנה לפלוני ושהא כדי דיבור וחזר ואמר לפלוני אסור בראשון ומותר בשני כמה כדי דיבור כדי שאילת שלום (שם נזכ' ס ה), שהא כדי הילוך ארבע אמות (יוס' נרכ' ד ח ב), דוקת (תאנה) אחת ומניח אס בשלה בתוך כדי מעת לעת חייבות ואם לאו פטורות (שם מעשר' א מת ד), היו שם שש עשרה אמה נותן לו כדי עבודתו וזורע את המותר (פרקי' ג), כמה הן מקורבין כדי ראשה ורובה של פרה (שם כב), כותב ומוכר כדרכו כדי פרנסתו (מו"ק יט.), ובמה שיעור סתירה כדי טומאה כדי ביאה כדי הערה כדי הקפת דקל (סו' ד), — *כדי מה: אין בזה לחיות מצוה מחמת מיתה אלא א"כ מת קודם סמוך לדברים הללו ביום או יומים כדי מה שהאדם חש בגופו (הסער' לר"י בללוגי נד), — וגם *כדי: למוכרם או למשכנם בכדי ממון השטר חוב שהוציא לפנינו (שם ה), כוית בכדי אכילת פרס (טויו"ד, סלכ' תענו' טט), עד שיתיה גלגל המישור לפי כן נוטה על שטח האופק הנה לצד דרום בכדי קשת הרומה והשנה דקשת (יוס'ע לר"י יטראלי כ יב), ועתה בא והתבונן בצורה ע"ה וראה שבכדי קשת של כל גליל וגליל הוא חצי קשת יוסו (שם), הואיל וכו' כדי מרתה הוא מה שיתיר חצי כל יומם

וקנים הללו מסתלקין בדי שניטול שררה ונחיה אנחנו ראשונים לכל דבר (תנחומא אחריו). כל הנמצא מלעשות מצוה או מלסייע את חברו כדי שלא יעני סוף בא לידי עוני (הר"ף כ"מ יח). — ומצוי במהמ"א. — ועם כן אחריו, *בדי כן, במשמ' בה במדה: יש עמל ויגע ורץ וכדי כן הוא מתאחר (כ"ס גי' יא יח). קרב נדיב היה רחוק וכדי כן יגישך (שס יג ט).

ב. *בדי, *בדאי, *בדוי, תה"פ, לוכר ודנקבה ולרבים, ולפעמים לנק' פראית, ולרבים פדאים, בדויים, — בדי הוא, בדי היה, יש בו כסה שדי לענין מהענינים, ר"ל ראוי, verdient, würdig; digne, méritant; worthy, deserving: א"ר טרפון אני הייתי בא בדרך והטיתי לקרות כדבריו ב"ש ושכנתי בעצמי ספני הלסטים אמרו לו בדי היית לוחם בעצמך שעברת על דברי בית הלל (גכ"ז א ת). ואומרים דפניה (פני הסוטה) דברים שאינה כדי לשומעין היא וכך משפחת בית אביה (סו' א ד). א"ר חנינא סגן הכהנים כדי הוא בית אלהינו לאבד עליו טבולה פעם אחת בשנה (תע' יג). — בדי הוא לסמוך עליו: מעשה ועשה רבי כר' אלעזר דאחר שנוכר אמר כדי הוא רבי אלעזר לסמוך עליו בשעת הדחק (ערו' מו). (אמר לו רבה בר בר חנה לבנו) בני לא תאכל (החלב שבקיבה) לא בפני ולא שלא בפני אני שראיתי את רבי יוחנן שאכל כדי הוא רבי יוחנן לסמוך עליו (פסח' נא). פעם אחת נכנסתי אחר ר"ש בן ר' יוסי בן לקוניא לגינה ונטל ספתי כרוב ואכל ונתן לי ואמר לי בני בפני אכול שלא בפני לא תאכל אני שראיתי את ר' שמעון בן יוחי שאכל כדי הוא רשבי' לסמוך עליו בפניו ושלא בפניו אתה בפני אבד שלא בפני לא תאכל (שס:). — בדי לדבר: כל העוסק בתורה דשמה זוכה לדברים הרבה ולא עוד אלא שכל העולם כלו כדי הוא לו (אבות ו א). כדאי השליח למי שנשתלח אצלו ובדאי מי שנשתלח אצלו לשליח (ספרא נחמותי, נסוף). — ובהחלט: אמר לו (משה ליתרו שרצה ללכת לארצו) אלז אחר שלא ראה נסים וגבורות במדבר ויניח וילך בדיי הוא הדבר אתה שראית תניח ותלך (ספרי נמד' פ). אלהי עד שלא נוצרתי איני כדאי (דהיות נוצר) ועבשיו שנוצרתי כאילו לא נוצרתי (גכ"ז יו). גר שכא להתגיייר בזמן הזה אומרים לו מה ראית שבאת להתגיייר אי אתה יודע שישראל בזמן הזה דוונים דחופים כחופים ומטורפין

ואומר אלך לביתי ואוכל קימעה וכו' ואחר כך אקרא ק"ש ואתפלל וחוטפתו שינה ונמצא ישן כל הלילה (גכ"ז ד:). שעשה דה (להאשה) דדים במקום בינה וכו' כדי שלא יסתכל במקום ערוה רב מתנא אמר כדי שלא יוגם ממקום הטנופת (שס י). לעולם יהא אדם ערום ביראה וכו' ומרבה שלום עם אחיו ועם קרוביו ועם כל אדם ואפילו עם נכרי בשוק כדי שיהא אהוב למעלה ונתחד למטה (שס יו). לעולם ישכים אדם לבית הכנסת כדי שיוכה וימנה עם עשרה הראשונים (שס מו). השכם וצא הערב וצא כדי שלא תחרק (שס סג). פעם אחת הלך ר"ח בן עקיבא למקום אחד ומצא חריות של דקל שגדרום לשום עצים ואמר להם לתלמידיו צאו וחשבו כדי שנשב עליהן למחר (גת נ:). לא היה מאריך בתפלתו כדי שלא להבעית את ישראל (יומ' ג:). יודעים היו מלאכי השרת ששרה אמנו באהל היתה וכו' (ומדוע שאלו את אברהם איה שרה אשתך) כדי לחבכה על בעלה רבי יוסי בר"ח אמר כדי לשגר לה כוס של ברכה (כ"מ פ:). ולמה כתב לו בלשון מכר כדי לייפות כחו (כ"ז נא). אמר לו דבר שהראשונים לא אמרו בו טעם תשאלני בבית המדרש כדי לביושני (שס פא:). ומפני שני דברים אמרו כותבין שובר אתה כדי שיוכף לפורעו ואחת כדי שיגבה מומן ראשון (שס קפא). ומה ראה משה לעשות שנים עשר ימי חנוכה כדי לחלוק כבוד לגשויאים (הור' ו:). מצינו שעיקם הקב"ה שתיים ושלש תיבות בתורה כדי שלא להוציא דבר מומאה מתוך פיו (מד' נראש' ל). ולמה השליכו אותו (את משה) ביאור כדי שיהיו חושבין האסטרולוגין שכבר הושלך למים ולא יחפשו אחריו (שס שמות א). אמר לו הקב"ה (למשה) אלו המכות אשר שמתי בידך עשה אותם לפני פרעה על ידי הסמה הזה ואני אחוק את לבו כדי לפרוע דינם מהם (שס ס). כיון שראה פרעה שבעת שהיה יוצא המיסה משה מקדימו בדרך נמנע שלא לצאת כדי שלא יפגע בו משה (שס יב). וישובים (הלויים) ומתפללים שתעשה ארץ ישראל פירותיה כדי שיטלו מעשרותיהם (שס נמד' ס). שאין לך חביב לפני הקב"ה כשלוח שמשלח לעשות מצוה ונותן נפשו כדי שיעלם בשליחתו (שס עו). אמר הקב"ה לא לרעתם נתתי להם ברכות וקללות אלא להודיען אי זו דרך טובה שיבחרו אותה כדי שיטלו שכר (שס דג' ד). ואמרו (גרב ואביהוא) אימתי שני

***בְּדִידִית**, ש"מ, מ"ר בְּדִידִית, — כמו *בְּדִידִית : חביות
כדי ו ת¹ לודיות ובינוניות אין מניחין אותן שמים
שמים אלא אחת אחת (מנח' עו.).

***בְּדִידִית**², בְּדִידִית³, ש"מ, — אבן יקרה, לא נתברר בודאות
איו, Art Edelstein; esp. de pierre prec.; a cert. gem
אדם סהרתיך מרב מעשיך בנפך ארגמן ורקמה
בזך וראמת וכדב'ד נתנו בעובנוניך (יחזק' כו יו). הנה
אבני מרבין בנפך אבניך ויסדתיך בספירים ושמתי
בְּדִידִית⁴ שמשתיך ושעריך לאבני אקדת (ישע' נד יא-יב).
— ובמדר': אמר לו לך והראה לך' יהושע בן לוי אלו
אבני כד כד והוא יושב במדינה הגדולה בלוד. ואל
תראה לו אותם שם אלא הוליכהו למערה של לוד וכו'
ביון שהוליכו למערה והראה אותם לו מיד הכהוקה
כל לוד מאורם (פסיק' רנתי לג.).

***בְּדִידִית**, פ"י, פְּעו' בְּדִידִית, בְּדִידִית, — בְּדִידִית במים
וכדו', שקע אותה, חרבר בְּדִידִית, שקע, éingesunken
enfonce; sunk : וראש' דה (להחיה הגדולה שראה
בתוך הים בנסעו על הספינה) באני שיט וכו' וגוף
לכן וגב ירוק וצואר כמו מגדל ובטן בערימה, ובסנפיר
כמו חרב לשושה וקשקשת כסוחרה אדומה, וגורתה
למשגיחים כמו צור אשר היתה בלב הים כדומה⁵,

דבר רק שאין בו מעם הוא (תב' הגא', הרכני תלו).
¹ כך גם בכ"י, וכן גרס' רגמ"ה, ופרש' : כיום
בינוניות של לוד, ע"כ, והשיטה מקובצת גורסת כד ו ת.
ובכ"י רומא א : בדויות (ד"ס).

² דא נתברר מקורו. — ³ כ רפה אחרי שוא
נה, ועי' לקמן, — ⁴ נמסר במסורה : בבק רפה ודכותיה
כלכל (ימ' כ י), ובדג' ה נמסר : חד מן י"ח מלין
דגשי' בתריהו"א בלא מבטל וסימ' כי גאה גאה, ידמו
כאבן, ה' מי כמון נאדר בקדש, כל עצמותי תאמרנה ה'
מי כמון, בלאתי כלכל, ושמתי כד כד, ותכמה בהכמת
אלהין, ואמר בהן קניג (Kö. I, 63), כי נה לברת מכפילת
קול שוה, אך זה דחוק. ואמרו הקדמונים כי הוא כרכונר (a
בערב', והוא אבן אדמה, בעין האדם או האבן הנקראת
Spinell. — ועי' *כרכונר).

⁵ בהערות הרבבי נאמר : ע"ד הכתוב בצר
כדמה בתוך הים. עכ"ל. אבל לא הגיד לנו איך פרש
ר"ש הנגיד את המלה כדמה שביחוק', ועל כרחנו עלינו
לאמר כי ר"ש הנגיד לא פרש כדמה כדעת המפרשים
הקדמוני' מלשון דום כמשמ' שתיקה או כליון, כי אין
לשתיקה וכליון שום ענין לכאן, שהתנין היה חי וקיים

ויסורין באין עליהם אם אמר יודע אני ואני כדאי¹)
מקבלים אותו מיד (ימ' מו.). — ואחרי מ"י : ר' שמעון
אומר (אלדר ומירר) במתנה נשתתרו לפי שראו את
משה שסבר לו הוקנים אמרו אין אנו כד יי
לגדולה זו הלכו והתמיינו את עצמם (ספרי נמד' נס). —
ולפני המספר : נבוכדנצר אמר אין כד יי באי העולם
לשרות ביניהם אעשה לי עב קמנה אדור כה (תוספתא
סו"ט גיט.). — כד יי ש... : לפי שאמרה (תמנע) אין אני
כדי שאהיה לו (לאליפז) לאשה אהיה לו דפילגש (ספרי
דנ"י כו.). אמר לו (האיש שהמרה עם חבירו להקניט
את הלל) אתה הוא הלל שקורין אותך נשיא ישראל
א"ל הן אמר לו אם אתה הוא לא ירבו כמותך בישראל
א"ל בני מפני מה אמר לו מפני שאבדתי על ידך ד'
מאות וזו א"ל (הלל) הוי והיר ברוחך כדי הוא הלל
שתאבד על ידו ד' מאות וזו ד' מאות וזו והלל לא
לאיקפיד (שבת לא.). (שלחו חכמים לשאול מר' ירמיה)
עד אחר בכתב ועד אחר על פה מהו שיצטרפו וכו'
(שלח להם) אני איני כד יי ששלחתם לי אלא כך
דעת תלמידכם גומה שיצטרפו (ב"כ קסה:). כד יי הוא
אבא שישתמש בבגדי מלכות (פסיק' רנתי כג-כד).
מפני ש כד יי היה רב שלא יקדום שמואל עליו (תב'י
קנ"א, הרכני רעד). — ולק' כדאי ת : למלך שמבקש
ליקח לו אשה בת טובים ובת גבוסים שלא אצלה שליח
דבר לה אמרה איני כדאי ת לשפחתו אלא רצוני
לשמוע מפיו וכו' (מד"ר ש"ס, יקני). נשאלו מפני אם
מודעה זו כדאי ת ומספקת לבטל שטר הסחילה
שעשה אח"כ (שו"ת תורת חסד ריע).

***בְּדִידִית**², בְּדִידִית, — חנם, בלי תועלת : ובלי סדר ותקון
וכפל דברים ב כד יי וחנם הקולות יהלון והקולמוס
יעשה דרכו (ר"א מודינא, ארי נו"ס א). המון נתבלבל
מדם הסבה היוצא עם מי הרגלים ונתקלקל ב כד יי
(מת' סקל, סל' נדס קל"ד).

***בְּדִידִית**, ש"מ, מ"ר בְּדִידִית, — כד קטן : ולא היו
כונסין אותן (את הענבים) לא בחצבים גדולים
ולא בחביות קטנות אלא ב כד יי ו ת בינוניות
(תוספתא מנח' ע י).

¹ ופרש"י : ואני ראוי להשתתף בצרתן ומי
יתן ואזכה לכך.

² בארמ' : דא שדי איניש וזוי ב כד יי (פתוי'
לו:), אין אדם משליך וזוים חנם. כל מולי ד כד יי לא
דכירי אנשי (פס' כע:). ופרשו המאונים : כד יי לשון

סגון הלשון העברית⁸

(a) كز كز

והדבר אין בהם ב'ה יעשה להם (ימ' ס יג), ובשחטם את בניהם לגלוליהם ויבאו אל מקדשי ביום ההוא לחללו והנה ב'ה עשו בתוך ביתי (יחזק' כג לט), הלא ב'ה (כמו שמספר שם) עשו אבתיכם ויבא אלהינו עלינו את כל הרעה הזאת (נחמ' יג יח), וכל ריב אשר יבוא עליכם מאחיכם הישבים בעריהם בין דם לדם בין תורה למצוה לחקים ולמשפטים והזהרתם אתם וכו' ב'ה תעשון ולא תאשמו (דסי"ב יט י). — ולפני השם לפני פעל עבר: מהרו ועלו אל אבי ואמרתם אליו ב'ה אמר בנך יוסף שמני אלהים לארון לכל מצרים רדה אלי אל תעמר (בראש' מט ט), ויצאו נגשי העם ושטריו ויאמרו אל העם לאמר ב'ה אמר פרעה אינני נתן לכם תבן (שמות ט י), וישלח משה מלאכים מקדש אל מלך אדום ב'ה אמר אחיך ישראל אתה ידעת את כל התלדאה אשר מצאתנו (נחמ' כ יד), ויבאו אל בלעם ויאמרו לו ב'ה אמר בלק בן צפור אל נא תסנע מהלך אלי (שם כג יו), ב'ה אמרו כל עדת יי' מה המעל הזה אשר מעלתם באלהי ישראל (יחזק' כג יו), ויאמר לו ב'ה אמר יפתח לא לקח ישראל את ארץ מואב ואת ארץ בני עמון (שופט' יא יט), לפניכם בישראל ב'ה אמר האיש בלכתו לדרוש אלהים לכו ונלכה עד הראה (ש"א ט ט), וכ'ה אמר שמעי בקללו (את דוד) צא צא איש הדמים ואיש הבליעל (ש"כ טו ז), וירגו המלך ויעד על עליית השער ויבך וכ'ה אמר בלכתו בני אבשלום בני בני אבשלום (שם יט א), ויבא בניהו אל אהל יי' ויאמר אליו ב'ה אמר המלך צא ויאמר (יואב) דא בי פה אמות (מ"א כ ג), וישלח רכב סוס שני ויבא אדום ויאמר ב'ה אמר המלך שלום (שם ט יט), כי ב'ה אמר מלך אשור עשו אתי ברכה (שם יח א), ויאמרו אליו ב'ה אמר חוקיהו יום צרה ותוכחה ונאצה היום הזה (שם ג), ב'ה הראני אדני יי' והנה יוצר גבי בתחלת עלות הלךש (עמו' ז א), ב'ה אמר ברש מלך פרס כל מסלכות הארץ נתן לי יי' אלהי השמים (עזר' א ג). — ובפרט נהוג הרבוי ב'ה אמר יי': ואמרת אל פרעה ב'ה אמר יי' בני בכרי ישראל (שמות ד כג), ב'ה אמר יי' בזאת תדע כי אני יי' (שם ז יו), ב'ה אמר יי' אל תירא מפני הרברים אשר שמעת (מ"ב יט ו), ב'ה אמר אדני יי' דא תקום ולא תהיה (יבנ' ז ו), ב'ה אמר יי' לעם הזה כן אהבו לנוע רגליהם לא חשבו (יחזק' יד י), ונביאיה מחו להם תפי' חוים שוא וקסמים להם כזב אמרים כ'ה אמר

שני גופים מתחלפים ר"ל גופים שלימים בדריותם מתחלפים זה מזה (י"י אברנאל, שמים חדשים א), שאם כבר נברא הנגלל בדריותו לא היה צורך שיצוה השם בתנועתו כי הוא מעצמו יתנועע בהכרח (כ"א, כ"אש' א), הוא המרגיו ארץ מסקומה כי הלא חלקיה עמודיה הם חלקי בדריות הנגלל (י"מ אלכין, ל"ב ט ו), ערוך נא ערך חסרונות הטבע אל תוקף תפארת ישותה ותמצא ערך חורי הנבלים אך עגול הארץ כולה אשר אין נגרע מדריותו דבר בגללם (ארכנ' כוסות, כוס תנחומים א).

בה. — מלת המעם של רמו, ומשמש: א) לדמיון בין שני מעשים, so; ainsi; so, thus, ויבא אחרי המעשה שאליו נרמו: ויוצא אתו החוצה ויאמר הבט נא השמימה וספר הכוכבים אם תוכל לספר אתם ויאמר לו ב'ה והיה זרעך (בראש' טו ט), ויבאו שטריו בני ישראל ויצעקו אל פרעה לאמר למה תעשה ב'ה לעבדיך (שמות ט טו), כמו שמספר שם קודם, ותאמר האתון אל בלעם הלא אנכי אתנך אשר רכבת עלי מעורך עד היום הזה ההסכן הסכנתי לעשות דך ב'ה ויאמר לא (נחמ' כג ג), ולמה תנואון את לב בני ישראל מעבר אל הארץ אשר נתן להם יי' ב'ה עשו אבתיכם בשלחי אתם מקדש ברנע לראות את הארץ (שם לג ז), וישם יי' דבר בפי בלעם ויאמר שוב אל בלעם וב'ה תדבר (שם כג ט), וסבתם את העיר כל אנשי המלחמה חקיף את העיר פעם אחת ב'ה תעשה ששת ימים (יחזק' ו ג), ויסבו את העיר ביום השני פעם אחת וישבו המחנה ב'ה עשו ששת ימים (שם יד), ויקח צמר בקר וינתחתו וישלח בכל גבול ישראל ביד המלאכים לאמר אשר איננו יצא אחרי שאול ואחר שמואל ב'ה יעשה לבקרו (ש"א יא ז), ויאמר לו העם (לדוד) ששאל מה יעשה דאיש אשר יבה את גלית) כדבר הזה לאמר ב'ה יעשה לאיש אשר יכנו (שם יז כו), כמו שאמרו לו קודם, ואיש ואשה לא יהיה דוד וכו' ב'ה עשה דוד וכ'ה משפטן כל הימים אשר ישב בשדה פלשתיים (שם כו א), וישב בניהו את המלך דבר לאמר ב'ה דבר יואב וכ'ה ענני (מ"א כ ג), ושלמה נתן לחירם עשרים אף כר חטים וכו' ב'ה יתן שלמה לחירם שנה בשנה (שם ט כה), ואמר ישב האני הזה ביום ההוא הנה ב'ה (כמו שתאר קודם) סבטנו אשר נסנו שם לעורה להנצל מפני מלך אשור ואיך נבלט אנחנו (יבנ' כ ו), והנביאים יהיו לדור

אדני יי' ויי' לא דבר (יחזק' כג כח). — ולפני פעל עתיד:
 אם ב'ה יאמר נקדים יהיה שכרך וילדו כל הצאן נקדים
 ואם ב'ה יאמר עקדים יהיה שכרך וילדו כל הצאן עקדים
 (בראש' לא ח). ויצו אחם לאמר ב'ה: תאמרון לאדני
 לעשו וכו' עם לכן. גרתי ואחר עד עתה (שס לט ט).
 אביך צוה לפני מותו לאמר ב'ה תאמרו ליוסף אנא שא
 נא פשע אחיך וחטאתם (שס נ יו יז). ויאמר (אלהים
 אל משה) ב'ה תאמר לבני ישראל אהיה שלחני אליכם
 (שמות ג יד). ויאמר עוד אלהים אל משה ב'ה תאמר
 אל בני ישראל יי' אלהי אבותיכם אלהי אברהם אלהי
 יצחק ואלהי יעקב שלחני אליכם (שס יח). ויקרא אדני
 יי' מן ההר לאמר ב'ה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני
 ישראל אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים (שס יט ג ד).
 ויאמר יי' אל משה ב'ה תאמר אל בני ישראל אתם
 ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם (שס כ כג). דבר
 אל אהרן ואל בניו לאמר ב'ה תברכו את בני ישראל
 אמור להם ויברכך יי' וישמרך (נמד' ו כג). קח את
 הלויים מתוך בני ישראל וטהרת אתם וכו'ה תעשה
 להם לטהרם הוזה עליהם מי חטאת (שס ח ו-ז). כי אם
 ב'ה תעשו להם מובחתיהם תתצו (דנל' ז ט). ויאמרו
 למלאכיהם הבאים ב'ה תאמרון לאיש יביש גלעד מהר
 תהיה לכם תשובה (ש"א יא ט). ויאמר שאור ב'ה
 תאמרו לדוד אין חפץ למלך במהר (שס יח כה). אם
 ב'ה יאמר טוב שלום לעבדך (שס כו). ואם ב'ה יאמר
 לעלם הנח, החצים ממך והלאה דך כי שלחך יי' (שס
 כז). ויאמר דוד אל המלאך ב'ה תאמר אל יואב אל
 ירע בעיניך את הדבר הזה (ש"א יא כה). ואם ב'ה
 יאמר דא הפצתי בך הנני יעשה לי כאשר טוב בעיני
 (שס יח כו). וידברו אליו הילדים אשר גמלו אתו לאמר
 ב'ה תאמר לעם הנה וכו' ב'ה תדבר אליהם קטני עבה
 ממתני אבי (מ"א יב י). כי ב'ה יהיה בקרב הארץ
 בתוך העמים כנפק וית בעללת אם בלה בצור (ישע'
 קד יג). ב'ה נאם יי' ונפלה נבלת האדם כדמן על פני
 השדה (ירמ' ט כח). ב'ה תאמרו איש על רעהו ואיש
 אל אחיו מה ענה יי' ומה דבר יי' (שס כג לה). ראה יי'
 והביטה דמי עוללת ב'ה אם תאכלנה נשים פרים (איכ' ב
 כ). — ועם הוספת ב, בכ"ה, כמו ב'ה: ויאמר יי' מי יפתה
 את אחאב ויעזר יוסף ברמת גלעד ויאמר זה בכ"ה וזה
 אמר בכ"ה (מ"א כג כ). — ושבועה, ב'ה יעשה לי
 אלהים וכו'ה יוסף: ויאמר מה הדבר אשר דבר אליך
 אל נא תכחד ממני ב'ה יעשה לך אלהים וכו'ה

יוסף: אם תכחד ממני דבר מכל הדבר אשר דבר אליך
 (ש"א ג יז). ויאמר שאור ב'ה יעשה אלהים וכו'ה יוסף
 כי מות חמות יונתן (שס יד מד). ב'ה יעשה יי' ליהונתן
 וכו'ה יוסף כי יוטב אל אבי את הרעה עליך וגלית
 את אונך (שס כ יג). ב'ה יעשה אלהים לאיבי דוד
 וכו'ה יוסף אם שאיר מכל אשר לו עד אור הכקר
 משתין בקיר (שס כה כג). ב'ה יעשה אלהים
 לאבנך וכו'ה יוסף לו כי כאשר נשבע יי' לדוד כי בן
 אעשה לו (ש"א ג ט). ויבא כל העם להברות את דוד
 לחם בעוד היום וישבע דוד לאמר ב'ה יעשה לי
 אלהים וכו'ה יוסף כי אם לפני בוא השמש אטעם לחם
 או כל מאומה (שס לה). ולעמשא תמרו הדוא עצמי
 ובשרי אתה ב'ה יעשה לי אלהים וכו'ה יוסף אם לא
 שר צבא תהיה לפני כל הימים תחת יואב (שס יט יד).
 וישבע המלך שלמה ביי' לאמר ב'ה יעשה לי אלהים
 וכו'ה יוסף כי בנפשו דבר אדניו את הדבר הזה
 (מ"א כ כג). ותשלח איובל מדאך אל אליהו לאמר
 ב'ה יעשון אלהים וכו'ה יוספון כי כעת סחר אשים
 את נפשך כנפש אחר מהם (שס יט כ). וישלח אליו
 בן הדד ויאמר ב'ה יעשון לי אלהים וכו'ה יוספון אם
 ישפך עמי שמרון לשעלים לכל העם אשר ברגלי (שס
 כ י). ויאמר ב'ה יעשה לי אלהים וכו'ה יוסף אם יעמד
 ראש אלישע בן שפט עליו היום (מ"ב ו לה). כאשר
 חמותי אמות ושם אקבר ב'ה יעשה יי' וכו'ה יוסף
 כי חמות יסריר בניו ובינך (רות א יז). — ב'ה דחי, עי'
 חיי. — ער-ב'ה, במשם באופן הזה, במדה רבה כמו זו:
 וידברו בני יוסף את יהושע לאמר מדוע נתתה לי
 נחלה גורל אחד וחבל אחד ואני עם רב עד אשר עד.
 ב'ה ברכני יי' (יהוש' יז יד). — ובמשם, "במדה זו, כל
 כך: מה יפלו פניך בה יתרה לך בה דך ירע (דמח'ל;
 מגדל עז כ כ), נהוג שמוש זה עתה בלשון רבים
 מהסופרים. — ב) להורות המקום שהמדבר עומד עליו,
 hier; iei; here: כי מששת את כל כדו מה מצאת
 מכל כלי ביתך שים ב'ה נגד אחי ואחיר (בראש' לא
 לו). ויאמר אל בלק התיצב ב'ה עד עלתך ואנכי אקרה
 ב'ה (נמד' כג יס). ויאמר המלך סב התיצב ב'ה ויסב
 ויעמד (ש"א יג יח). — ער-ב'ה, עד המקום שהוא מראה:
 ויאמר אברהם אל געריז שבו לכם פה עם החמור ואני
 והגער נלכה ער-ב'ה וגשתחוה ונשובה אליכם (בראש'
 ככה). — ב'ה וכו'ה, הנה והנה: ויפן ב'ה וכו'ה וירא
 כי אין איש (שמות יב יג). — ב'ה, מעבר מזה

ענינו זכיון שהוקין כהן ענינו (מד"ר נראה' סס).
הדך. (עשו) ונשא (נשים) עובדות עבד"ם והיו מעשנות
לפני עבד"ם ויצחק מרוח זכיון ענינו (ספי' רנתי' ג).
אמרה (רבה) יעקב הצדיק בני אינו כאן יצחק הצדיק
בעל' יושב בבית מפני שכהן ענינו (סס). כל
המסתכל בג' דברים ענינו כהן בקשת ובנשיא
ובכנהנים (תנ"י). כל המעמיד בן רשע או תלמיד
רשע סוף שענינו כהן (מד"ר נראה' סס). בשעה
שגלגל חמה ודבנה נכנסין ליטול רשות מלפני הקב"ה
ענינם כהן מזון השכינה ומבקשין לצאת להארץ
לעולם ואינן רואין כלום (סס ויקר' לא). — וביחס
לחקול' עמי, רפה: מנהג הדיוט כל זמן שהוא מאריך
לתקוע קלון מחליש: כוהן אכל כאן הולך וחוק
מאד (רש"י שמות יט ט). — ב) בהשאלה, בתח. האדם,
רפה כחו, נתרשל: לא יתנה ולא ירוץ עד ישים
בארץ משפט (ישע' מד ט). — ובמשמ' "נפתחת מעלתו",
ואמר המדין: אחרי היותו או בהיכל אל כנר דולק בגוף
אפל הלא כהית, עת אוכרה יום דין לארץ יפלו פני
ואימה כמעור עשיתי (ר"י תנ"י, תחמ' ג).

פֶּה, פֶּהָ, פֶּהָה, כַּחַתָּה, כַּחֲתִי⁽¹⁾, אֲכַתָּה, אֲכַתָּהּ, כָּמוֹ קֵל, כַּעֲשֵׂן מֵרָא וּמִן שֵׁל דְּבַר, bläss w. —
 dev. pâle; bec. pale : ואם כִּהְיֶה לִבָּנָה הוּא כַּעֲשֵׂן
 בִּשְׂרֵוֹ וּבִי' וְרֹאה הִכְהֵן אִתּוֹ כִּיּוֹם הַשְּׂבִיעִי. שְׁנֵית וְהִנֵּה
 פֶּהָ (2) הַנֶּגֶעַ (וְקִי' י' ל-ו) — וְכִהְיֶה שְׁנֵית וְהִנֵּה : כַּחַתָּה

אמר: פירוש החלו להיות כהות, או נחית כהות מקור
ויהיה קטן קטן תחת קטן גדול והיה משפשו כהות כלם
אלות הוא ראות רבות. ע"כ רוב החדשים רואים במלה
זו תאר, ואמנם מצאנו בתלמוד הפעל התחיל בעבר
משמש עם פעל בינוני אחריו, אבל לא עם תי, ולכן
נראה כי כהות הוא בני' מהקל במקום כהות, ויש סמך
לדבר מלשון המשנה: עשרה בתים הן ח ה כ ה ב בראשון
וההולך לו קולפו והוא מזור ח ה כ ה בשני וההולך לו
קולפו והוא מעון צפרים הפוסה בראשון חולץ וקוצה
ושט (נ"ט יג א), בכל הספרים כתובה מלה זו בלי אות
ז אחריו הכף, ואעפ"כ הפעלים ההולך, הפוסה, שלאחריה
מעידים גם על הפעל כהה שהוא בני' קל וכן באמת
כותבים המפרשים כי זה במקום שהם מדברים בלשונם
הם, כך שם כפרוש הרמב"ם. (1) זה והבאים אחריו
ר"י חיוג. (2) ר"י חיוג הביא מלה זו עם כהות לבנות,
כאלו היה נחית זה תאר, וכבר נשא ונתן בדרוקן מלה
זו ריב"ז. (אמר ויהי: ואעלם אנ אבאי ונראי בדרוקן כהת
הנגע מע כהות לבנות מהמלא ולא ר"כר פיה שיא' לא
באנ פעלא ח'פופא או ח'קילא או צפה מת'ל זהיא

ומעבר מזה: ויגז שלום מן הים וימש על המהנה
כדרך יום פ"ה וכדרך יום פ"ה סביבות המהנה (כמל'
י"א ל"א). — ג) להזמן, "ע"ר פ"ה", עד הזמן הזה: "וי'
אלהי העברים" שלחני אדיר לאמר שלח את עמי ויעבדני
במדבר והנה דא שמעת ע"ר פ"ה" (גמ' יו"י). — ע"ר פ"ה
וע"ר פ"ה, במשך זמן מה שעבר בינתיים: הנה עב קטנה
ככף איש עלה מים ויאמר ע"ה אמר אל אחאב אמר
ורד ולא יעצרכה הגשם ויהי ע"ר פ"ה וע"ר פ"ה והשמים
התקדרו עבים ורוח ויהי גשם גדול (מ"ה י"ח מד-מה).

א. בַּהֶ, — מלת הרמז לדמיון, ובאה בהרכבה עם אי:
איבה, ועם כ: מכא.

בְּיָכָה—קול חקוי עֲשֶׂת קצת העופות: ויִוִּירוּ לֵאמֹר ראשִׁיחַ, ותרמינה בנפִּיחַם, ויאמר לנְדוּלֵיחֶם, עֲשֵׂה אֵתָה כֵּךָ, כֵּךָ אֲשֶׁר צוֹיִית אֹתְכֶם, ויצפצפו כולם ויאמרו בָּה (אֵלֶּה וְעַתָּה) יֵעָק מוֹיִשֵׁי־אֵלֶּם, יִסְכֹּן תִּרְכָּה).
בְּהִגֵּרֹתָ—כֵּן גָּדוֹל.

^א. כהה^י, ממנו א. כהה, א. כהה, *כהות*, *כְּהוֹן*,
א. "כְּהוֹי", כְּהִיה.

כְּחַהֲהוּ², פִּעַ, מִתַּחַת, כְּחֹ, יִכְהֶה, תִּכְהֶה, וַתִּכְהֶה³,
תִּכְהֶינָה, וַתִּכְהֶינָה, כְּחֶה, כְּחֶה⁴, כְּחֶה⁵, —א) כְּחַהֲהוּ
הָעֵינַן, חֲלַשׁ כֹּחַ הָרְאוֹת, לֹא יוֹכֵל הָעֵינַן לִרְאוֹת הַיָּסָב,
schwach w. (v. Auge); dev. faible (la vue)
לִחָה (דַּכָּה לְדוּ): וַרְעוּ יִבּוֹשׁ תִּיבּוֹשׁ וְעֵינַן יִמְיוֹן כְּחֶה⁶
תִּכְהֶה (זִכְרִי וְאִי): וַתִּכְהֶה⁷ מִכְעַשׁ עֵינָיו (לִזְכֹּר וְיִי):
—וַתִּכְהֶה הָעֵינָיוֹת מֵרְאוֹת: וַיְהִי כִי וָקֵץ יִצְחָק וַתִּכְהֶה
עֵינָיו מֵרְאוֹת (כִּלְשָׁה כֹּחַ): וַעֲיֵנוֹ הִחֲלָה בְּהוֹת⁸ לֹא
יֻכַּל לִרְאוֹת (שִׁילָה א. ב.). —וַתִּכְהֶה: בְּהֵן הַמוֹמָא בִּאֲחַת
מֵעֵינָיו אוֹ שֶׁכֹּחַ מְאֹד עֵינָיו (נִנֵּי ג. ג.). אֲמַר רַב
מֵיּוֹם שֶׁנִּגְנוּ סִפְרֵי יוֹחֲסִין תִּשְׁשׁ כּוֹחַן שֶׁל חֲמִשִּׁים וְכֹחַה
מְאֹד עֵינֵיהֶם (פִּסְתִּי מ. כ.). שֶׁבִּשְׂעָה שֶׁעָקַד אֲבֵרָהֶם
אֲבִינוֹ אֵת כָּלֹּל גְּבִי הַמּוֹכַח כְּכֹ מֵאֲכִי הַשֵּׁרֶת וְכֹ
וְנִשְׂרוּ דַמְעוֹת מֵעֵינֵיהֶם לְחוּץ עֵינָיו וְהָיוּ רְשׁוּמוֹת בְּחוּץ

(1) בארץ' כהא כמשמ' שרש זה בעבר' בענין
 יאות העין. בערב' אין שרש זה משמש במשמ' שהוא
 משמש בו בעברית.

(²) עי' בהערה להרש"י—(³) כמו ותכל וכדומה.
 (⁴) כך למי הקרי, עי' לקמן. (⁵) ר"י חיוג. (⁶) נסמך
 במפורש (בה קרי—⁷) אמר ר"י חיוג : ראוי להיות ותכהה.
 (⁸) ר"י חיוג זריב"ג לא העירו כלום על צורה זו. רד"ק

גמנעתי. יהודע בשערים (י'ל' כ' שטע', נשורי מעשה).
 — *הכהה את החמה וכדומה, עשה שיראה אורה
 כהה: תפוח עקיבו של אדם הראשון היה מכ ה
 גלגל חמה (מד"ל ויקר' כ). ויו עוף טהור הוא וכו'
 בשעה שהוא פורש את כנפיו מכ ה גלגל חמה (כס
 ככ). — ואמר המלוי: אמי הלא תראי הסהר בעת
 שלמותה תחשך הלא תראי הכוכבים המאירים איך
 ת כ ה ה האפילה (רש"י פליקרא, לרי סיגון 14). —
 ובהשאלה, "ה כ ה ה את כהו: שקונסין אותו וגומלין
 את מסונו ומכ הים את כונו ואת רותו (תש"י סגל,
 הרכיב ש"ס). — הכהה את פניו, עשה, בגערה וכדומה,
 שמראה פניו יהיו כהים, חשכים: לא ה כ ה ה פניהם
 להעבירן מגדולתן (רש"י ש"א ג יג).

— הפע', "הכהה, הוכהה, — שהכהה: הוכהה ממראיתו
 הא אס עמד במראיתו או פשה טמא (רש"י ויקר' יג
 ו). כמראית בגד לבן שנפל עליו אבק שהוכהה
 לבגוניותו (שו"ת תרומ' הדפן רמז).

א. **כָּהָה**, ת"י, לוכר כָּהָה, מ"ר כָּהָה, — גִּזְזוּ כָּהָה, לִבְנֵי כָּהָה,
 שאינו לבן עז ומבהיק, blasse, matt; pâle
 mat: והנה אין כה (בבהרת) שער לבן ושפלה איננה
 מן העור והיא כָּהָה (ויקר' יג כא). והנה בעור בשרם
 כהרת כָּהָה לבנת (שס לט). — ובמשנה: אין רואים
 הנגעים בשחרית וכו' ולא בצהרים לפי שעוה נראית כהה (נגע'
 נראית עוה ולא בצהרים לפי שעוה נראית כהה (נגע'
 ג כ). — וא"ש כָּהָה, שאין אורה מבהיק, שהלך וככה:
 קנה רצון לא ישוב ופשתה כהה לא יכבה (יטע' מג ג).
 — ורות כָּהָה, רוח של עצב ויגון: לשום לאבלי ציון
 לתת להם פאר תחת אפר שמן ששון תחת אבל מעשה
 תהלה תחת רות כָּהָה (שס סא ג). — *ונצוץ וכדומה:
 היו מדליקין עלינו גרות בשעה שהיו כ"הים היינו
 יודעין שהוא יום ובשעה שהיו מבהיקין היינו יודעין
 שהוא לילה (ירוש' פסח' א כו). נח בכניסתו לתיבה
 הכנים עמו אבנים טובות ומרגליות בשעה שהיו
 כ"ה ו ת היה יודע שהוא יום ובשעה שהיו מבהיקות
 היה יודע שהוא לילה (שס). מרגלית היתה לו (לנח
 כשהיה בתיבה) והיה תולה אותה ובשעה שהיא
 כ"ה ה היה יודע שהוא יום ובשעה שהיתה מבהיקת
 היה יודע שהוא לילה (מד"ל כרלס' לא). — "והעין:
 היתה עינו כ"ה וחסר מאורה וכו' וסמא (הארון)
 העין ה כ"ה ה (רמב"ם, עכ"ס ט). — *ל' ל' כָּהָה,
 שאין הרבה אור עובר בו: אמר ר"ה חלונות היו בבהמ"ק

הרוח: ואתה בן אדם האנה בשכרון מתנים ובמרידות
 תאנח לעיניהם והיה כי יאמרו אליך על מה אתה נאנח
 ואמרת אל שמועה כי באה ונסס כל לב ורפו כל ידים
 וכהתה כל רוח וכל ברכים תכבה מים (יחזק' כא יא-יב).
 — הפע', *הכהה, מכהה, מכהים, — הכהה את העין: אמר
 הקב"ה יהי יצחק יוצא לשוק (ויחזק' אומרים
 זהו אביו של אותו רשע) אלא הריני מכ ה ה את
 עיניו והוא יושב בחור ביתו (מד"ל כרלס' סה). יסורים
 של עוני מכ ה ין עיניו של אדם (מד"ל רות, ותלמר
 אליהן). — ובמשמ' "עשהו עור: שאם הרג את הנפש
 כיון שאין לנו ארבע מיתות מכ ה ין את עיניו (תש"י
 סגל, הרכיב ש"ס). — ואמר הפיטן: זכור הפכפך דרך
 איש זר, ו ה כ ה ה מאור אב בעשן זר (קרוי' פד' זכור,
 זכור א"ש). ובעשנו נעשן ו ה כ ה ה מאורים, בעבורו

כהה לכן מעתבר רתבה כלאמה ירד עלי אנה ענדה ואחר
 כהות לבנות לאנה ד'כרה וד'כר בעדה כהות לבנות
 בעד אנ ד'כר אלפעל אלמאצי ואלמשתקבד ולקר כאנ
 ואנ'כא עדיה איצ'א תכיינ ווג כהות לבנות פלמ יפעל
 פאנא מכינ לכ התינ אללפמ'תינ אקול אנ כהה הנגע
 פעל מאצ' ת'קול אצלה אלחשדיר לולא מכאנ אלהא'
 וליש יגיונ אנ יכונ צפה מונת'ה ללנגע מקדמה עדיה
 לאנ אלנגע מד'כר לא מונת' ואנמא הו פעל מאצ'
 אח'כר בה ענ האל אלנגע כמא קיד איצ'א והנה הנגע
 עמד בעיניו ואמא קול אלכתאב נגע צרעת כי תהיה
 באדם פאנ הד'א אלתא'נות' ללצרעת לא ללנגע, ע"כ,
 ובעבר: ודע כי ר' יהודה הביא כהה הנגע עם כהות
 לבנות סחם. ולא זכר בו מאומה אם הוא פעל קל או
 כבד או תאר כמו והיא כהה אך הנראה מסדר דבריו
 מורה שהוא אצלו אחד כהות לבנות כי זכרו וזכר אחריו
 כהות לבנות אחר שזכר הפעל החולף והפעל העתיד והיה
 ראוי לו גם כן לבאר משקל כהות לבנות ולא עשה ואני
 מבאר לך שתי המלות האלה ואמר כי כהה הנגע פעל
 חולף כבד עקרו הדגשות לולא ההא ולא יתכן להיות
 תאר בלשון נקבה לנגע מוקדם כי הנגע לשון זכר ולא
 לשון נקבה אב"ה הוא פעל חולף ספר בו ענין הנגע כבו
 שאמר עור והנה הנגע עמד בעיניו אבל מה שאמר
 הכתוב נגע צרעת כי תהיה באדם לשון נקבה הנה שב
 על הצרעת לא על הנגע. ורד"ק אמר: ויתכן להיות כהה
 הנגע פועל עובר מזה הכבד אל'א שאין מנהג מאשר
 עיניהם הא מהדגש להיות פא הפעל בצרי כי אם בחירק
 כמשפטו בלא אות גרונות נהג מחר להט כהן וכן
 מזה השרש ולא כהה כמ' אם כן טוב הוא שיהיה כהה
 הנגע תאר מן כהות לבנות כאשר כתבנו ואעפ"י שמלת
 נגע לשון זכר אפשר שתמצא לשון נקבה כמו נגע צרעת
 ב"ת ה'ה באדם או תשוב תהיה אל הצרעת. ע"כ.

בִּי־כֹהֵן, שֵׁן, — שֵׁן מִן כֹּהֵן בּוֹ: לֹא יֵצֵא מֵעֵינַי
הַב־הַדִּי וְהַגֵּעֶרָה (ר"ש א"ח, מ"ג ג כנ).

*כֹּהֵן, שֵׁן, — שֵׁן מִן כֹּהֵן: וְכַסֵּם בְּגָדָיו הַכֹּהֵן
בְּכִי הוֹנֵו וְשִׂמָּה הַכֹּהֵן עַד הָעֶרֶב כֹּהֵן בְּכִי הוֹנֵו
לְדוֹרוֹת (יו"מ מ"ג). וְנִתְּנוּ בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֵן בְּכִי הוֹנֵו
לִימֵד עַל כֹּ"ג שֶׁלֹּכֵשׁ בְּגָדָיו כֹּהֵן הַדְּיוֹט וְעַבְד עֲבוֹדָתוֹ
פְּסוּלָה (זִנְחָי יח). בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֵנִים וְגו' הַכֹּהֵנִים
בְּכִי הוֹנֵו (שם). — וְאָמַר הַפִּסְטָן: הָרַר כֹּהֵן אֶפְסוֹדִיךְ,
נָעַם מַלְכוּת כְּבוֹדְךָ, שְׁנֵי שְׂדִיךְ (יו"ל שְׂכַת חוֹסֶמ"פ, אֵלֶּה
וְכֵאלֶּה). וְיַעֲזוֹר אֶהְבֵּת אֵיתָנִים, וְכִי הוֹן פֶּאֶר חֲתוּנִים
(יו"ל נ שְׂכַת, כִּי אֶת מוֹעֵד). — וְשִׁעוֹלָת הַכֹּהֵן לְהַגִּיד
עֲתִידוֹת וְכִדּוּמָה: הַרְמַב"ם כֹּתֵב כִּי עֵינַי הַקֶּסֶם
וְהַכִּי הוֹן הוּא שֶׁשֶׁ שׁוֹפֵעַ (רַשִּׁי"ל דוֹק, מַגִּי"א, ח"ד ד).

כֹּהֲנִיךְ, — עֵי כֹהֲנִי.

*כֹּהֲנִיךְ, שֵׁן, — מְגֻלַּת עֵינַי כֹּהֲנִי: הִנֵּה הוּא דָךְ
בְּסוֹת עֵינַי אֶל תְּקִירָה כְּסוּת אֵלֶּה כִּי הוֹת ¹ עֵינַי
(מַגִּי"א כח). — וְכַסֵּמ"א: כִּי הוּא רָמוּ עַל כִּי הוֹת עֵינַי
בְּנֵה (רַשִּׁי"ל נִלְשָׁה כִּי יו"ל). וְלֹא הַמְשִׁיל הַפֶּסֶק בְּנִיאוֹתוֹ
(שֶׁל עֵלִי) בְּכִי הוֹת הָעֵינַי וְהָעֵדֶר הָרְאוֹת (ר"י
אֶרְכָּנֶל, שֵׁן ג ג) — וְשֶׁל גוֹן כֹּהֵן: הַנּוֹשָׁה (מַהֲצִיאוֹת)
אֶל רִבִּיכָה וְכִי הוֹת וְעַפְרַיִם (פֶּרֶק מִשָּׁה ו).

*כֹּהֲנִיךְ, שֵׁן, — שֵׁן מִן אֶכֶה: שְׂאִין עוֹזֵת הַמֶּרְאֶה
סוֹמֵן שׁוֹמָא וְלֹא בִי יִתּוּ סוֹמֵן מַהֲרָה (לִמְכָּס,
עוֹמָא' לִרְע' א יא).

*כֹּהֲנִיךְ, שֵׁן, — (א) כֹּהֲנִיךְ הַנֶּגֶע וְכִדּוּמָה: חוֹר לִב־הַיּוֹן
מַהוֹר (חֹסֶפֶת נֶגֶע' ס ו). — (ב) כֹּהֲנִיךְ עֵינַי, עֵלֶה
בְּכַת הָרְאוֹת: יִשְׁהַר אֶת הָעֵינַי לְרִפְאָה מִכָּל נִשְׁף וְגַם
לִזְבֹּן וְגַם בִּי יוֹן (אֶסֶף הַרְפָּא 48, כ"י מוֹיִנֵן). שְׁגֵרַע
חֲמֵשׁ שָׁנִים מִחַיָּיו וְלֹא בִי נִרְמַם כִּי יוֹן עֵינַי (רַשִּׁי
תַּהֲלִי קט יד). — (ג) כֹּהֲנִיךְ שְׁנֵי, כִּי קִהְיוֹן: וְיִקְרָה לָהֶם
(לְהַשְׁנִים) הַבְּאִבִּים הַחֻזְקִים וְהַהֲבֹךְ וְיִקְרָה לָהֶם
הַב־הַיּוֹן וְהוּא מִין מִבְּאִבִּים (קֶלֶטוֹן ג ו, שְׁנֵי ס א).
וְאִסְיָה לֵּה מִנָּה אַחַת אִפְסִים, פִּיק בְּרִכְיוֹן בִּי יוֹן
שָׁנִים, כֹּאֵב עֵינַי וְרַפְיוֹן יָדִים (בְּגִידַת הוֹמֵן יא).

כֹּהֵן ², מִמְּנוּ כֹהֵן, כֹּהֵן, כֹּהֵן, *כֹּהֵן, *כֹּהֵן, *כֹּהֵן.

¹ כִּי בְכִי (ד"ס), וְכַסֵּמ"א בְּכִי. ² שֶׁשֶׁ מִשְׁתַּף בְּכִי הַלְשׁוֹנוֹת הַשְּׁמִיּוֹת. אֲבָל,
רַק בְּלִשׁוֹן הַשְּׁמִיּוֹת הַצְּפוֹנוֹתִיּוֹת נִתְּפַתַּח הַמּוֹשֵׁן לְמַעֲלָה
עֲלוֹנוֹהָ, בְּעוֹד שְׁבַעֲרִב' נִשְׁאָר בְּמִשְׁמֵי הָרֶאשׁוֹנָה שֶׁל קוֹסֶם
וּמְגִיד עֲתִידוֹת.

וּמִן הִיתָה אִוְרָה יוֹצֵאָה לְעוֹלָם וְכו', הַלְשׁוֹנוֹת כִּי הוֹת
הִיוּ אִסּוּמוֹת הִיוּ מִקְטִינּוֹת מִכְּפִינִים וּמִרְחִיבוֹת מִכְּחִין
כִּדִּי לְהוֹצִיא אִוְרָה לְעוֹלָם (פֶּסֶק' דְּר"כ, קוֹמִי אֲלוֹרִי).

בִּי־כֹהֵן ¹, מִמְּנוּ כֹהֵן, כֹּהֵן, בִּי־כֹהֵן.

בִּי־כֹהֵן ², קֶל לֹא נִהְיָ.

— פֶּסֶק, כֹּהֵן, כֹּהֲנִיךְ ², אֲכֶה, — כֹּהֵן בְּפִלּוֹנִי כְּשִׁבִּיל דְּבַר,
גַּעַר בּוֹ וְנִקָּף אוֹתוֹ, anfahren; réprimander; rebuke:
וְהִגְדִּיתִי לוֹ (לְעֵלִי הַכֹּהֵן) כִּי שִׁפְטִי אֲנִי אֶת בֵּיתוֹ עַד
עוֹלָם בְּעוֹן אֲשֶׁר יָדַע כִּי מִקְלָלִים לָהֶם בְּנֵיוֹ וְלֹא
כֹּהֵן ⁴ בָּם (שֵׁן ג יג). — וְהַשְׁתַּמְשֵׁן בּוֹ גַּם בְּסֶהֱמ"א:
שֶׁאֲחַד מִבְּנֵי הָרַבִּים בִּי הֵם בִּי פִּעְמִים עַל לִמְדֵי לְעִתִּים
בְּלִשׁוֹן הָעֶרֶב מִעַם מַהֲכַמָּה הַלְמוּדִית לִפְנֵי הַחֲכָם הַגְּדוֹל
חֲתָנִי ר' שְׁמוּאֵל גִּיד בֶּן הַחֲכָם ר' יְהוֹרָה אֲבֵן תְּבוֹן
וְצִ"ל וְיִהְיֶה כִי הִצִּיק בִּי הַמַּכָּה בְּכִדְבָרָיו וְיִאֲלָצֵנִי
עֲנִיתִי לוֹ בְּכִדְבָרָיו (הַקֵּד' מִלְּמַד הַתְּלִמִּיד לְר"י אֲנֶטוֹלִי). וְלִפִּי
שָׂרֵב הַתְּלִמִּידִים יִפְסְקוּ תְּלִמּוּדָם וְיַעֲזוּבוּהוּ אַחֵר צִאֲתָם
מִבֵּית הָרַב כִּי הֵם תַּחֲלָה בְּעַצֵּל עַל זְמַן הַקְּצִירָה כִּי בִּזָּה
יִכְשְׁרוּ רַבִּים מִן הַתְּלִמִּידִים (שֶׁם, שְׁפִטְס). וְאַתָּה לֹא
כִּי הִיתָ בְּבִתְךָ וְלֹא הַבְּלִמְתָּה (יוֹסֵף גִּר"ש לְהַרְמַכ"ס,
חֲמֵדָה גְּזוּמָה יו). מוֹלִי גֵרָם כִּי מִצִּאֲתִי מִגִּיד דְּרָבִיר וְכו',
לְהַבְּאִישְׁנִי קִצָּת אוֹ לְחֹשֶׁשׁ לְכַבְּדוֹ עַל אֲשֶׁר לֹא כִּי הִי
הוּא בָּם עַד עֵתָה (שׁו"ת מִיֵּס רִכִּיס, אֲלוֹמ"ח ככ).

בִּי־כֹהֵן ⁵, שֵׁן, — הַקֶּלֶת הַמַּחֲלָה וְרִפְאוּתָהּ: אֵין כֹּהֵן ⁶
לְשִׁבְרֵךְ נִחְלָה מִבְּתֵךְ (נִחְ' ג יט).

אִי־כֹהֵן, שֵׁן, — שֵׁן מִן כֹּהֵן הַנֶּגֶע: כִּי הוֹי נִגַּע
צִרְעַת שְׁמוֹר בְּשִׁיעוֹר גְּרִיס (אֲלוֹרִי ר"י כִּלְלוֹנִי, אֲדַנְסָה).
— וּמִן כֹּהֵן הָאֲזִיר, וְאִמֵּר הַפִּסְטָן: עוֹד יִבּוֹא וְיִמְלֹךְ
וְיִוָּאֵל בְּצִבְיוֹן, וְחַפְרָה הַלְבָּנָה וְכוּשָׁה הַחֲמָה בְּכִי הוֹי
רִאיוֹן (פִּלְמִי ג' עִי"ת, יוֹשֶׁלֶס).

¹ אֵין רֹבֵב חֲכָמִי הַלְשׁוֹן מוֹדִים בְּשֶׁרֶשׁ מוֹדַד
זֶה, וְעִי' לִקְמֵן בְּהַעֲרָה לְהַעֲרֹךְ.

² בְּסוֹר' כֹּאֵא, בְּמִשְׁמֵי נֶעֱרַת וְנִיפְסָה, וְעִי' לִקְמֵן.
— ³ רִי' חִיוֹנ. — ⁴ חֲשַׁבּוּ רֹבֵב חֲכָמִי הַלְשׁוֹן גַּם פֶּעַר
זֶה מִשְׁרַשׁ אֶכֶה, אֲךָ אֵין בְּמִשְׁמֵי שֶׁרֶשׁ זֶה דְּבַר שִׁמְתַּקֵּף
מִמְּנוּ בְּדֶרֶךְ מַכְעֵי מִשְׁמֵי שְׁמוֹשׁ זֶה.

⁵ עִי' הָעֵרָה לִקְמֵן. — ⁶ אֲמַר רִיב"ג: וְאִמֵּר אֵין
כֹּהֵן לְשִׁבְרֵךְ מַהוּ מִן מִעֵינִי וְלֹא יִנְהַר מִכֶּם מוֹזוֹר וְכֹאֵן
אֲלֵבָא מִכְּדוּלָה מִן גִּימִים וְהוּא אֲשַׁם עֲלֵי וְנֵה גֵאָה וְנִגְאוֹן,
ע"ב, וְכַעֲבִר': אֲבָל אֵין כֹּהֵן לְשִׁבְרֵךְ הוּא מִעֵינִי וְלֹא יִנְהַר
מִכֶּם מוֹזוֹר וְכֹאֵל וְחָפֵךְ מוֹמֶרֶת מִגִּמְלָה וְהוּא שֵׁם עַל מִשְׁקַל
גֵּאָה וְנִגְאוֹן.

גדול כהן של כהנים שאין לך קל בעופות יותר
ממוראה ונוצה פעמים שהכהן זורקן יותר מבשרשים
אמה (זכ' מד.) — פִּהֵן משמש וכו'הן שעבר: אין
בין כהן משמש לכהן שעבר אלא פר יוה"ב
ועשירות האיפה (מג' א ט.) — פִּהֵן גדול: שבעת
ימים קודם יום הכפורים מפשישין כהן גדול מביתו
ללשכת פִּלְהֶרִין (יומ' א ח.) וקורין לפניו בסדר היום
ואומרים לו אישי כהן גדול קרא אתה בפך (שס
ג.) חון הכנסת נוטל ספר תורה ונותן לראש הכנסת
וראש הכנסת נותנו דסנן והסנן נותנו לכהן גדול
ובהן גדול נותנו למלך (סו' ז ח.) אמר אותו
עכו"ם בעצמו (ששמע תפארתו של כה"ג) אלך ואתגיד
בשביד שישימוני כהן גדול בא לפני שמאי א"ל
גיירני ע"ם שתשימוני כהן גדול דחפו כאמת הבנון
שבירו (שבת לא.). אוי לי מבית ישמעאל בן פיאבי
אוי לי מאגרופן שהן כהנים גדולים וכניהן
גיוברין (פסח' נו.). מקדש ראשון שעמד ד' מאות
ועשר שנים ולא שמשו בו אלא י"ח כהנים גדולים
וכו' מקדש שני שעמד ד' מאות ועשרים שנה ושמשו
בו יותר משלש מאות כהנים גדולים (י' יומ')
ט.). מלך מסתפר בכל יום כהן גדול מערב שבת
לערב שבת (תע' יו.). ואפילו כהן גדול בן כהן
גדול מעון משיחה (אור' יא.). כהן גדול צריך
שהיה גדול מכל אחיו הכהנים בנוי בכח בעושר
בחכמה ובגראה (רמב"ם, כלי המקדש ה א.) — כהן
הדיוט: כהן הדיוט לא ישא אילוניא אלא אם
כן יש לו אשה ובנים (יומ' ו ה.). כהן הדיוט
אינו נכנס לעזרה אלא א"כ הביא עשירות האיפה
משלו (תוספתא שקל' ג כה.). כהן משיח: תורה כהן
משיח לעצמו שוגג ועשה שוגג מביא פר (אור' כ א.).
כהן משיח שחטא ואחר כך עבר משיחותו (שס ג
ה.) — פִּהֵן משוגח מלחמה: (מה שכתוב) ונגש הכהן
(בשעת מלחמה) זה כהן משוגח מלחמה (סו' ח א.).
— ודבור: ישמעאל כהן מסייע כהנים⁽²⁾, ר"ל כל
אחד מסייע את בני משפחתו או בני חבורתו. *תורת
כהנים, עי' תורה. — ומשל, *מיראה כהן בבית
הקברות, יאמרוהו למי שמבקש אדם במקום שאינו ראוי
שיהיה שם: לכהן שהיה לו עבד שומט יצא הכהן חוץ
למדינה הלך העבד לבקש את רבו בבית הקברות וכו'.

—⁽¹⁾ כך בכ"י (ד"ס), ובנוסח' הרפוס חסרה המלה גדולים.
—⁽²⁾ בארמ': ישמעאל כהנא מסייע כהני (חול' מט.).

ידו ללבש את הבגדים (ויק' כא י.). עד מות פִּהֵן
הגדול אשר משה אתו בשמן הקדש (כמד' לה כה.).
ויעל ספר המלך ופִּהֵן הגדול ויצרו ויסנו את הכסף
הנמצא בית יי' (מ"ב יב יא.). חלקיהו פִּהֵן הגדול
(שס כד ד.). היה דבר יי' ביד חגי הנביא אל זרובבל
בן שאלתיאל פחת יהודה ואל יהושע בן יהוצדק
פִּהֵן הגדול (מג' א ח.). ויראני את יהושע פִּהֵן
הגדול עמד לפני מלאך יי' (זכ' ג א.). ויקם אלישיב
פִּהֵן הגדול ואחיו הכהנים ויבנו את שער הצאן (נחמ'
ג א.) — פִּהֵן המשיח: אם פִּהֵן המשיח יהמא (ויק'
ד ג.) והפִּהֵן המשיח תחתיו מכניו יעשה אתה (שס
ו יס.) — פִּהֵן הראש, כמו הכהן הגדול, וכו'הן משנה,
השני, אחרי הכהן הגדול: ויקהר כ מבחים את שריה
פִּהֵן הראש ואת צפניהו פִּהֵן משנה (מ"ב כה יח.).
ויצו המלך את חלקיהו הכהן הגדול ואת פִּהֵן המשנה
ואת שמרי חסף (שס כג ד.). — ושר בן סירא: גדול
אחיו ועמרת עמו שמעון בן יוחנן הכהן אשר בדברו
נפקד הבית ובימיו חווק החיכל וכו' בקבלו נתחיים
מיר אחיו והוא נצב על מערכות סביב לו עמרת
כהנים כשתולי ארוים בלבנון (כ"ם גי' נ א-יב.). —
ובמליצה, מַלְכֵת פִּהֵנים, ממלכה שכל יושביה אנשים
טהורים, ע'כדי אלהים: ועתה אם שמוע תשמעו
בקלי ושמרתם את בריתי והייתם לי סנלה מכל
העמים כי לי כל הארץ ואתם תהיו לי ממלכת
פִּהֵנים וגוי קדוש (שמות יט יא.). — ובתו"ם ומהמ"א
כמו בסקרא: מאימתי קורין את שמע בערבין משעה
שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן (כרכ' א א.).
ואין משיבני את הכהנים מפני דרכי שלום
(שקל' א ג.). מקום דריסת ישראל (בעזרה) אחת עשרה
אמה מקום דריסת הכהנים אחת עשרה אמה
(תמיד ס א.). עיר אחת היתה בא"י וגופנית שמה
שהיו בה שמנים וזוגות אחים כהנים (כרכ' מד.).
כהנים זריון הן (שבת קיד.). א"ר יוחנן בת כהן
לישראל אין זוזון עולה יפה (פסח' מט.). כהן
שעשתה לו אמו כתונת לובשה ועובד בה עבודת יחיד
(יומ' לה.). כל כהן שאינו מדבר ברוח הקודש ושכינה
שורה עליו אין שואלין בו (שס עג.). כהנים אסורין
לשתות יין לעולם (תע' יו.). בשלשה מקומות נשאו
כהנים את הארון בשעברו את הירדן וכשהסיבו את
יריחו ובשהתוירוהו למקומו (סו' לג.). שאין נותנין
תרומה לכהן עם הארץ (מס' טז.). בא וראה כמה

—תַּס', *נִתְּחַן, — נָחִיה כֹּהֵן, שֶׁרַת בַּמִּשְׁרָת כֹּהֵן : אִרְ
הַנִּינֵא לֹא נִתְּחַן פָּנָם עַד שֶׁהָרָגוּ דֹּמְרִי (וְנִתְּ קֹלִי).
לֹא נִתְּחַן מִשָּׁה אֱלֹא שִׁבְעַת יָמֵי הַמְּלוּאִים בְּלִבֵּד
(סֶסֶקֶנִי). — וּבִסְהִמָּא : בִּאֲשֶׁר הָרָג (בִּינְחָם) נְשִׂיא הַשְּׂכֵט
עַל בַּעֲלֵית אֲרֻמֵּית הַשִּׁיב חֲמַת הַשֵּׁם מַעַל בַּל הָעַם
וְנִתְּחַן וְנָתַן לֹו הַשֵּׁם בְּרִית שְׁלוֹם (מַלְמֵד הַתְּלִמִּיד,
נֶלֶק). וְכֹו הַתְּחִיבֻ עֹנֵשׁ זֶה אֱלֹא שֶׁהָאִרְיָךְ לֹהֵם עַד
הַיּוֹם שֶׁנִּתְּחַן כֹּו (סֶסֶ, שְׁמִינִי). — וּבִשְׂשִׁם *לִבֵּשׁ
בְּגָדִי פֶּאֶר וְעִידִים, וְאִמֵּר הַפִּיטָן : כְּשׁוֹהֵר עֵדִי דֹּבִישׁ
הַתְּחַן הַנִּי וְהַתְּפֹאֵרִי, כְּשֹׁם קְרוֹקָה הַתְּבִשְׁמִי מִזֶּר וְלִכְוֹנָה
הַתְּקַמְרִי (יֹא' שֶׁהֲגִי, אֲתִי מִלְּכָנוֹן).

כֹּהֲנָה ⁽¹⁾, כֹּהֲנָה, שִׁנִּי, סְמִי' כֹּהֲנָה, כֹּהֲנָתָם, כֹּהֲנָתָם,
מִרְ כֹּהֲנָתָם, — א) תְּלַבִּשְׁתָּ כֹּהֲנִים, Tracht der
Priester; mise des prêtres; dress of priests
וְאֵת בְּנֵי (שֶׁל אַהֲרֹן) תִּקְרִיב וְהַלְבַּשְׁתָּם כֹּהֲנָתָם וְחִגְרַת
אֲתָם אֲבִנֵּי אַהֲרֹן וְכִנְיֹו וְחִבְשַׁת לֹהֵם מִנְּבָקֶת וְהִיתָה
לֹהֵם כֹּהֲנָה לְחֻקָּת עֹלָם (שְׁמוֹת כֵּט ט-טז). — ב) מִשְׁרַת
כֹּהֲנִי, Priestertum; sacerdoce; priesthood; הַמַּעֲמָד
מִכֶּם בִּי הַבְּדִיל אֱלֹהֵי־יִשְׂרָאֵל אֲתֶכֶם מֵעַדָּת יִשְׂרָאֵל לְהַקְרִיב
אֲתֶכֶם אֵלָיו לְעִבְדֵּךְ אֵת עֲבַדְתָּ מִשְׁכֵּן יְיָ וְכִי וְכִשְׁתָּם
גַּם כֹּהֲנָה (נִמְד' יו ט-י). וְהִיתָה לֹו וְלֹוֹרְעֹו אַחֲרֵי בְרִית
כֹּהֲנָתָם עֹלָם (שֶׁסֶ כה יג). אֱלֹהֵי בִקְשׁוּ כְּתָבָם הַמִּתְחַשְּׁבִים
וְלֹא נִצְטָאוּ וְיִגְאָלוּ מִן הַכֹּהֲנָה וְיִאֲמָר הַתְּרַשְׁתָּא לֹהֵם
אֲשֶׁר לֹא יִאֲבָלוּ מִקְדָּשׁ הַקְדָּשִׁים (עֹזֵר' כ סג-סד).
— וְכִתְּבוּם : מִשְׁמַת רַבִּי יִשְׁמַעֲאֵל בֶּן פֶּאֶבִי בִטְלָוִי
הַכֹּהֲנָה (סוֹט' ט טו). שְׁלֹשָׁה כְּתָרִים הֵם כְּתָר תּוֹרָה
וְכְתָר כֹּהֲנָה וְכְתָר מַלְכוּת (אֲנֹת ד יג). הַכְּרִיז ר' יִנְאִי
וְיִאֲמָר אֵין כֹּהֲנָה הַיּוֹם (יֹרְו' נִזִּיר ז נ). וְיִאֲמָר
יְהוֹרָה בֶּן גְּדִידִיָּה לִינְאִי הַמֶּלֶךְ יִנְאִי הַמֶּלֶךְ רַב לֶךְ כְּתָר

הַנִּקְרָא פֶּאֶר. וּבִסְהִמָּא הַשְּׂתַמְשׁוּ כְּמִלְצִית יִכֹּהֵן פֶּאֶר
בִּמְשִׁם' תּוֹפֵס מִשְׁרָה גְּדוּלָּה שֶׁל כְּבוֹד וְתַפְאָרָה.

⁽¹⁾ בַּעֲרִבִית כֹּהֲנָה a, וְאִמֵּר אֱלֹאֲהִירִי : כֹּאֲנָתָ
אֲלִכְהֹאֲנָה פִי אֲלַעֲרֵב קֶבֶל מִבְּעַת' שִׁירָנָא רִשׁוֹל אֱלֹהֵי צִלִּי
אֱלֹהֵי עֲלִיָּה וְשִׁלְמָא פִלְמָא בַּעַת' נְבִיא וְחִרְשָׁתָא אֲלִשְׁמָא
בִּאֲלִשְׁחָב וּמִנְעַת אֲלִגְז' וְאֲלִשְׁמִינִי מִן אֲשִׁתְּרָאק אֲלִשְׁמַע
וְאֲלִקְאִיָּה אֵלִי אֲלִכְהֹאֲנָה בִטְלָוִי עֵלֵם אֲלִכְהֹאֲנָה, ע"כ, וּבַעֲבָר' :
הַכֹּהֲנָה הִיתָה אֲצֵל הַתְּרִבִּים קֹדֶם מִשְׁלַח הַשְּׁלִיחִים עַה"ש,
וְכִאֲשֶׁר נִשְׁלַח הַנְּבִיא וְהָאִירֹו הַשְּׁמִים כֹּזֶהר נִגְה הַכּוֹכָב
הַמְּבַהֵק וְנִסְמְנֵנו הַשְּׂדִים וְהַשְּׁטִימִים מִנְּגִיבַת הַגִּסְתָּרוֹת וְהַגִּעְתָּן
לְהַכְהִימִם בִּטְלָוִי הַכֹּהֲנָה.

(8) כֹּהֲנָה

אִמְרוּ לֹו שְׁמוֹתָ מִי רֹאֵה ⁽¹⁾ הַכֹּהֵן בְּבֵית הַקְּבֵרוֹת
(מִדְ"ר שְׁמוֹת ט). — וְרִגִּיל הַדְּבֹור : מַה לִּכְהֵן בְּבֵית
הַקְּבֵרוֹת ? כְּשֶׁאֲדָם רֹוצֵה לְאִמֵּר אֲדוֹת פִּדְיוֹנִי שֶׁהוּא לֹא
בְּמִקּוֹם הָרְאוּי לְפִי עֲנִינוּ אוֹ כְּבוֹדוֹ, — וּמִשְׁל' נִגְם לְדָבָר
לֹא בְּמִקּוֹמוֹ הָרְאוּי לֹו : וְתַמְחֵתִי מֵאֵד עַד הַדְּבָרִים
הָאֲמִתִּיִּים אֲשֶׁר מִצַּתִּי כֹהֵם (בִּסְפָּרִי הַמַּחְקֵר) כִּי בַתְּחִלָּה
חֲשַׁבְתִּי בִי אֵין בְּפִיהֶם נִכּוֹנָה וְכִי' וְאִמְרָה עַל זֶה מִי
נָתַן כֹּהֵן בְּבֵית הַקְּבֵרוֹת (מ' אֲלֵדִי, ש"א ת). —
וְכִי' בִּמְשִׁם' הַקְּדוּמָה, קוֹסֶם, מְגִיד עֲתִידוֹת : מוֹלִיךְ
בְּהִימִם שׁוֹלֵל וְאִתְּחִיבִים יִסְלָף (אִיּוֹב יכ יט).

כֹּהֵן ⁽²⁾, — קֹדֶר לֹא נִהְיָו.

— פֶּעַ, כֹּהֵן, כֹּהֲנָה, כֹּהֵן, כֹּהֲנָה, יִכֹּהֵן, יִכְהֲנֻ, — א) פֶּעַ,
כֹּהֵן הַכֹּהֵן, עִבְדֵּךְ עֲבוֹדַת הַכֹּהֵן, הִיָּה בַּמִּשְׁרַת הַכֹּהֲנָה :
וְכִפֵּר הַכֹּהֵן אֲשֶׁר יִמְשַׁח אֹתוֹ וְאֲשֶׁר יִמְלֹא אֹת יָדוֹ לְכֹהֵן
תַּחַת אֲבִיו (וִיקֵר' יו לז). וְיִכְהֲנֻ אֲלַעֲזֹר וְאִתְּמָר עַל פְּנֵי
אַהֲרֹן אֲבִיהֶם (נִמְד' ג ד). וְיִמְשַׁח גִּדְבָּ וְאֲבִיהוּא וְכִי'
וְיִכְהֲנֻ אֲלַעֲזֹר וְאִתְּמָר (דִּקִּי"א כד כ). — ב) כֹּהֵן לְאֱלֹהִים,
הִיָּה לֹו לְכֹהֵן : וְאֵת אַהֲרֹן וְאֵת בְּנֵי אֲקֻדָּשׁ לְכֹהֵן לִי
וְשִׁכְנֵתִי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (שְׁמוֹת כֵּט מד-מה). וְהַלְבַּשְׁתָּ
אֵת אַהֲרֹן אֵת בְּגָדֵי הַקְּדֹשׁ וּמִשְׁחַת אֹתוֹ וְקִדַּשְׁתָּ אֹתוֹ
וְכֹהֵן לִי וְאֵת בְּנֵי תִקְרִיב וְהַלְבַּשְׁתָּ אֲתָם כְּתֹנֶת וּמִשְׁחַת
אֲתָם כֹּאֲשֶׁר מִשְׁחַת אֵת אֲבִיהֶם וְכֹהֲנָה לִי (שֶׁסֶ מ יג-יד).
— וְאִמֵּר בֶּן מִירָא בִּסְפָּרוֹ אֵת תַּפְאָרַת יָמִים קְדוּמִים :
וְיִמְלֹא מִשָּׁה אֵת יָדוֹ (שֶׁל אַהֲרֹן) וְיִמְשַׁחְהוּ בְּשֵׁם הַקְּדֹשׁ
וְתַחֲתִי לֹו לְבְרִית עֹלָם וְלֹוֹרְעֹו כִּימֵי שְׁמוֹם דְּשֶׁרַת
וְדִבְהֵן לֹו וְלִבְרֵךְ אֵת עַמּוֹ בְּשִׁמּוֹ (כ"ס גני' מס יט).
— וְכִמְלִיצָה : כִּי אֵתָה הִרְעַת מֵאִסַּת וְאִמְסַךְ מִכֹּהֵן
לִי (סוֹט' ד ו), לְאִמֵּר לְהִוִּית לִי כְּמוֹ כֹּהֵן. — ב) פֶּעַ,
כֹּהֵן אֵת פְּלוֹנִי, עֲשֵׂהוּ כֹהֵן : וְאֵתָה הַקְּרִב אֲלִיךְ אֵת אַהֲרֹן
אַחִיךְ וְאֵת בְּנֵי אֹתוֹ מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְכֹהֲנָה לִי (שְׁמוֹת
כח א). וְעֲשׂוּ אֵת בְּגָדֵי אַהֲרֹן לְקִדְּשׁוֹ לְכֹהֲנָה לִי (שֶׁס
ג). — וְכִשְׁאֲלָה, כֹּהֵן פֶּאֶר, לִבֵּשׁ פֶּאֶרֹו בִּיפִי וְהִדֵּר
כְּמוֹ שְׁלֹבֶשׁ הַכֹּהֵן אֵת מִצְנַפְתּוֹ עֲלָיו : כִּי הַלְּבִישְׁנִי
בְּגָדִי יִשַׁע מַעֲיֵד צִדְקָתָא יַעֲטֵנִי כְּתָן יִכֹּהֵן ⁽³⁾ פֶּאֶר
וְכִבְלָה תַּעֲרָה כְּלִיָּה (יִשַׁע' סא י).

⁽¹⁾ בִּילְקוּט (שְׁמוֹת, רִמּוֹ קע"ה) : שְׁמוֹתָ שֶׁבַע עוֹלָם כֹּהֵן
אֵתָה מִבְּקֶשׁ בְּבֵית הַקְּבֵרוֹת.

⁽²⁾ עִי' הַעֲרָה לְהַשְׁרֵשׁ. — ⁽³⁾ יוֹנָתָן תְּרַנֵּם כִּכְהֹנָא
רַבָּא דְּמַתְקֵן בְּלִבְשׁוֹהִי. וְכַעֲיֵן זֶה רִשִּׁי : אֲשֶׁר יִלְבֹּשׁ לְבוּשִׁי
פֶּאֶר כִּכְהֵן גְּדוֹל. ע"כ, וְרִדְ"ק : יִגְדִּיל פֶּאֶרֹו בְּלִבְשִׁים נְאִים.
ע"כ, וְיִוִּיתֵר גִּרָּאָה כִּי הַכֹּהֲנָה בְּפֶאֶר כֹּאֵן לְכִסְיוֹ הָרֹאשׁ

***כְּהֵנִי** ¹ש"י, — אשה ממשפחות הכהנים: ולא תהא כהנת (באמנת להעיד) כפונדקית (יכ"י יו ז). המדיר את אשתו מליהנות לו וכו' בישראל חרש אחד ובכהנת שנים (כתוב' ז א). המקדש את האשה ואמר כסבור הייתי שהיא כהנת והרי היא לוייה לוייה והרי היא כהנת (קדוש' ג ה). כהנת לוייה וישראלית שנישאו לכהן וללוי ולישראל (שם יב). מעשה היה (שהביא העבד את הגט) וככהנת היתה ולא חשו להן משום ריח פסול (יב' ג' יט) כ מד ג). דנכרי ועבד שבאו על הכהנת ועל הלוייה ועל בת ישראל שפסולה (קדוש' עה). מנחת כהנת נאכלת מנחת' כהן אינה נאכלת (חול' קלא'). נבעלה באונס מותרת לו ברצון אסורה לו והכהנת בין באונס בין ברצון אסורה לו (דל"ר א). — ומ"י: ואם היו כהנות נפסלו מן התרומה (יכ"י ג' י). כהנות ² מותרות לצאת תוצה דארץ מ"ט אסור אל הכהנים לא אל הכהנות (יב' קדוש' א סא ג). עיר אחת היתה בא"י וגופנית שמה שהיו בה שמיים וזנות אהים כהנים נשואים לשמיים וזנות אחיות כהנות (נכ"י מד). — *כהנת כפונדקית, משל ישתמשו בו אם מי שהוא קל הערך ווכה לכבוד יותר ממי שהוא גדול וחשוב ממנו: ויוסיפו בני ישראל לעשות הרע בעיני ה' ויעבדו את הבעלים וכו' ואת אלהי בני עמון ואת אלהי פלשתים ויעובדו את ה' ולא עבדותו אפילו בשותפות אמר רבי אבא בר כהנא לא תהיה כהנת ³ כפונדקית (מד"ר איכ' פתיח').

כה"ר, — ד"ת: בבור הרב ר'.

***כֹּוֹ** ¹ש"י, מ"ר כֹּוֹים, סמ' כֹּוֹי, — כעין חלון קטן, Luke; lucarne; aperture, — ובהשאלה, החלולים שבגוף האדם: רבי יהודה אומר עשך כוין כוין (ספרי דכ"ר ט). — ובמשמ' העקריית: הצור ידורון מלאכי צבאות מרוצתם בלי דעק'ב, כוון עת רצון כֹּוֹי ריקעים

¹ בכנענית כהנת, אשה משמשת להאדהות במשרת הכהונה: ואמי אפעשתרת כהנת עשתרת רבת (כתב' אשמנעור יב). — כן בשרידי הירושלמי, דף 226, ובנוסח' הדפוס: כהנת. — ² נוסד על המאמר במשנה יכמ' שהובא למעלה.

³ בארמ' כווא, כוין: וכֹּוֹי פתיחן דיה בעליתה (דני' ו יא). וכן בסורית. בערב' כוֹ א.

מלכות הנח כתר כהונה לזרעו של אהרן (קדוש' יו). לא פסקה כהונה אלא מורעו של משה (זכ"י קג). — ובמשמ' כללות הכהנים: מסרוהו (את הכ"ג) וקני בית דין לוקני כהונה והעלזוהו לעליית בית אבטינס (ימ' א ה). וארבעה ילדים מפריחי כהונה ובידיהם כדים של שמן של מאה ועשרים לוג (סוכ' ה כ). ופריחי כהונה איש כסתו בארץ לא היו ישנים בבגדי קדש אלא פושטין ומקפלין אותן ומניחין אותן תחת ראשיהן (תמיד א ה). וקני כהונה ולוייה (עומדים) למטה (מהר עיבל) והשאר למעלה (תוספתא סוכ' ט ט). בראשונה היו מכניסין עורות קדשים בלשכת בית הפרוה והיו מחלקין אותן בערבית לכל בית אב שבאותו היום והיו גדולי כהונה באין ונוטלין אותן בזרוע התקינה שיהיו מחלקין אותן בערבי שבת לכל משמר ומשמר ועדיין היו גדולי כהונה באין ונוטלין אותן בזרוע עמרו בעלים והקדישום לשמים (שם מנח' יג יט). אם היו כהנות נפסלו מן הכהונה א"ר יוסי ואת אומרת שהאונסין פוסלין בכהונה כאשר איש (יב' יכ"י ג ה). משפחות כהונה ולוייה שמכבלין עבודתן ובאין לשמוע מקרא מגילה (מג' ג). בראשונה שם בן שתיים עשרה אותיות היו מוסרים אותו לכל אדם משרבו הפריצים היו מוסרים אותו לצנועים שבכהונה והצנועים שבכהונה מכדיעים אותו בניעים אחיהם הכהנים (קדוש' עא). — כהונה גדולה, משרת הכהן הגדול: בהן גדול שעבד בכהונה גדולה קודם שיבוא עשירות האיפה (מכ"ס, כלי המקדש ט ט). — ועבודת הכהנים: ואתה ובניך אתך תשמרו את פהנתכם לכל דבר הטובת (כמד' יו ז). ואת אהרן ואת בניו תפקד ושמרו את כהנתם והור הקרב יומת (שם ג י). — ומנחת העם לכהנים: כי אין חלק ללויים בקרבכם כי כהנת יי' נחלתו (יב' יט ז). והיה כל חנותר בביתך יבוא להשתחות לו לאגרות כסף וכבר לחם ואמר ספחני נא אל אחת הכהנות לאכל פת לחם (ש"א כ לו). — והשתמשו במלה זו בסהמ"א גם במשמ' של שרות ומשרה בכלל.

***כְּהֵנִי**, ת"י, לנק' כְּהֵנִי, — של כהנה: וזאת המסלה הם שני מינים ראשונות המלך והיא המדינה אשר היו דעותיה ופעולותיה כפי מה שיתייבנהו התכמות העיוניות והשניות ראשונות הטובים והוא אשר יהיו פעולותיה ודעותיה מעלות לבד. וזאת תקרא הכהניית ויאמר שהיא היתה נמצאת בפרסיים הראשונים (נפת לופיס כ"י).

לְקוֹב (אֶזֶן שֶׁנֶּת תַּסְנֶסֶה, הַאֵזֶן), ר"ד לְקוֹב חֲלוֹנוֹת בְּרָקִיעַ. — וּבַמְלִיצָה, כְּבִי הַגְּלִים וּבְדוּמָה, מִה שֶׁבִּין גֵּד וְגֵל, וְאִמֵּר הַפִּיטֵן: כְּנִבְנִסוּ (הַמַּצְדִּים לְתוֹךְ הַיָּם) טַרְקֵת כְּבִי גִלְדִּי, יִרִית חֵץ בִּנְיָן הַחֹרֵר גִּלְגִּלֵּךְ (שֶׁנֶּת אֵי אֶחָדָם, וְיִזְבַּע).

כֹּב, וְכו', — רֶחֶם: וְכוּלּוּ, וְכוּלָּהּ, ר"ד וְכָל הַשָּׂאֵר.

כּוֹאֵב, ש"ו, מ"ד כּוֹאֵבִים, — מִי שִׁישׁ לוֹ כְּאֵב, גּוֹפְנִי אוֹ רוּחָנִי: וְאֵנִי עֲנִי וְכֹאֵב יִשׁוּעַתְךָ אֱלֹהִים תִּשְׁגָּבֵנִי (תְּהִלָּה סֵף ל). — וּבִסְהַמ"א: הַשְׁבַּתִּי כָּל פֶּרִץ מִנִּי שׁוֹם אֲדָם עָלֵי אֶרֶץ וּבְמוֹנִי בְּכָל כּוֹאֵבִים לֹא מִצָּאִיתִי (אֲנִי) מִנֶּחֱם גִּסִּם לְחַסְדָּאִי. — וְאִמֵּר הַמַּשְׁוֹרֵר: יִמֵּר (הַיּוֹן) וְכָל מְרִי גַפְשִׁים יַעֲרֹב לָהֶם, וְיִישֵׁם כּוֹאֵבִים יִשְׁכְּחוּ (רַמְבַּ"ם, דִּיּוּאֵן סו, כ"י גוֹדִילָאֵה).

* **כּוֹבֵב**⁽¹⁾, ש"ו, מ"ד כּוֹבֵבִים, — מִיֵּן מַמְיָנִי הַקּוֹצִים, וְקוֹיֵן כְּבִלָּל: כּוֹב עַל כּוֹב תּוֹסַפֵּת עַד בֵּית מֵלֶא (מִדָּר נִרְאֵשׁ סו). (מִשָּׁל) לְסַגֵּל כּוֹסַחַת כּוֹבִין (שֶׁסֶּמֶט). כִּשְׁהִיוּ בְּסִינִי הָיוּ שׁוֹשְׁנִים וּוְרִדִּין עֲבָשִׁיו נִעֲשׂוּ סְרִיֹּת נִעֲשׂוּ כּוֹבִים⁽²⁾ (שֶׁסֶּמֶט מִמֵּת מִכ).

כּוֹבִיָּת⁽³⁾, ש"ו, מ"ד כּוֹבִיָּת, — כְּרוֹרֶקטן, Kügelchen globule; bullet וּבְרָקִים טוֹרִדִּין וְיוֹצֵאִין מִגִּלְגָּדִי עֵינֵיהֶם וְכּוֹבִיָּת אֵשׁ מַחוֹטֶמֶם וּלְפִירִי גַחְלִים מִפִּיהֶם (הִיכָל רִכְזִי טו, בִּיהַמ"ד יִלְיָק ג). א"ר יִשְׁמַעֲאֵל מִיד כִּשְׂבָאִיתִי הַעֲמַדְתִּי מִיד וְהַקְהֵלְתִּי כָּל סִנְהֶדְרֵי גְדוּלָּה וְקִטְנָה בְּמִבּוֹי הַגְּדוֹל אֲשֶׁר בְּבֵית ה' וְיִשְׁבַּתִּי עַל סִסְפִּי שֶׁ שִׁישׁ טַהוֹר וְכו' וְכֹאֵב רִשְׁבִּי וְר"א בֵּן דִּמָּה וְכו' וְיִשְׁכַּחֲפִינוּ וְכָל שָׂאֵר הַמִּזֵּן הַחֲבִירִים עוֹמְדִין עַל רִגְלֵיהֶם וְרוֹאִין כּוֹבִיָּת שֶׁל אֵשׁ שֶׁהַפִּסְקוֹ בִּינִיָּהם וּבִינֵינוּ (בְּרִיית' מַפְרְקִי הַמַּרְכָּסָה).

כּוֹבֵם⁽⁴⁾, ש"ו, מ"ד כּוֹבֵמִים, — מִי שֶׁמִּלָּאכְתּוֹ הִיא לִבֵּם בְּגָדִים, Wäscher; laveur, blanchisseur; washer וְיִאמֵּר יו' אֵל יִשְׁעִיהוּ צֵא גֵא לְקִרְאֵת אַחֲוֹ וְכו' אֵד קֶצֶה תַּעֲלֵת הַבְּרִכָּה הַעֲלִינָה אֵל מַסֵּל יִשְׂרָאֵל כּוֹבֵם (יִצְחָק ג). — וּבִתְוֹמִים: אֵין נֹתַנִּין עוֹרוֹת לַעֲבָדִין וְלֹא כִלִּים

⁽¹⁾ בִּארַמ' וְסוֹר' כּוֹבֵא, עֵבֶרֶב' כ' ב' א. — ⁽²⁾ כִּךְ צ"ל בְּמִקּוֹם כּוֹבִים שְׂבִנוֹסַח'. ⁽³⁾ בִּארַמ' כּוֹבִיָּתֵא: כּוֹבִיָּתֵא דַּעִיבֵא בַּעֲלָמֵא הוּא דַּחֲוִי (כ"ה כד), וְאֶעֱפ"י שִׁישׁ גִּרְסוֹת כּוֹבִיָּת בִּכְף, כְּכ"ו נִרְאֵה כִּי הַעֲקֵר הִיא הַגִּרְסָה כּוֹבִיָּת בְּבֵית. ⁽⁴⁾ כִּךְ גַּם בְּכַנְעֲנִי שֶׁם אוֹמְנֹת כְּבֵם: הַכֵּם עֲבַר חֲנַא בֵּן עֲבַד אֲשֶׁן (Karth. 10).

(a) כָּב

לְכוּ בִּם עֲבוֹם אֵלֶּא כְּדִי שִׁיעֲשׂוּ מִבְּעוֹד יוֹם (שֶׁנֶּת אֵי ח). אִמֵּר רִשְׁבִּי נִוְהַגִּין הָיוּ בֵּית אַבָּא שֶׁהָיוּ נֹתַנִּין כָּלִי לְבָן לְכוּ בִּם עֲבוֹם שְׁלֹשָׁה יָמִים קוֹדֵם לַשַּׁבָּת (שֶׁסֶּט). מִכֵּן שֶׁהַכּוֹבֵם מוֹצִיא (מִן הַצֶּמֶר) הָרִי אֵלֶּי שֶׁלֹּ וְשֶׁהַסּוֹרֵק מוֹצִיא הָרִי אֵלֶּי שֶׁ כָּל הַבֵּית הַכּוֹבֵם נִוְטֵף שְׁלֹשָׁה חוֹטִין וְהֵן שֶׁלֹ (כ"ק י). אִמֵּר לוֹ כּוֹבֵם מְלִית זֶה שֶׁל אֲבִיךָ הִיתָה וְלִקְחָתִּיהָ מִמֶּנּוּ נִאֲמָן (תּוֹסֵפֶת־מַע"ש ס יג). יִצְחָק בֵּת קוֹל וְאִמֵּרָה: אֵף הָהוּא כּוֹבֵם טוֹמֵן הוּא לְחַיִּי הַעוֹה"ב (כְּתוּב קנ). רִאֵה עֲבָדוֹ בִּיד אוֹמֵן וְשִׁלְתִּי בִּיד כּוֹבֵם אִמֵּר לוֹ מִה מִיכֹן אֲעֲלֶךְ אֵתָה מִכְרָתִי דִּי אֵתָה נִתְתָּ לִי בְּמַתְנָה לֹא אִמֵּר כָּלֹם (כ"ט מ). רְבוּחִינוּ אִמְרוּ אִפִּילוּ הָיוּ בָּלִי' (שֶׁל קֶרֶח וְעֵדָתוֹ) בִּיד הַכּוֹבֵם הָיוּ מַתְּנִלְגָּלִים וְכֹאִין וְגַבְלֵעִין עִמָּהֶם (מִדָּר גִּמְד' יח). וְהַלֵּךְ הַסִּיד לְסִידוֹ וְיִוָּצֵר לְטִיטוֹ נִפְחַ לַפְחָמוֹ כּוֹבֵם לְבֵית הַמַּשְׁרָה שֶׁלֹ (שֶׁסֶּט קה), כָּל עַתָּה. — וְמו"ר: אוֹתוֹת הַגִּדְרִין וְאוֹתוֹת הַכּוֹבֵם יֵן אִסּוּרוֹת מִשּׁוֹם כְּדָאִים (כָּלֹא ט י). מִכְּכֵשׁ שֶׁ בַּעֲלֵי בָתִּים וְכו' וְשֶׁל כּוֹבֵם יֵן לֹא יִגַּע בּוֹ (שֶׁנֶּת כה). שִׁרְשׁ אוֹמְנִיּוֹת עוֹשִׂין מִלָּאכָה בְּעֶרְבֵי סִסְהִים עַד חֲצוֹת וְאֵלֶּי הֵן הַחֲיוּטִים הַסִּפְרִים וְהַכּוֹבֵם יֵן ר"י אִוְטָרֵאֵף הַרְעָקִיטִים (פֶּסֶט ד' ו). דֹּא יִתְחַוֵּר אֲדָם בּוֹר סִמּוֹךְ לְכוֹרֵי שֶׁל חֲבִירוֹ וְלֹא שִׁיחַ וְדֹא מַעֲרָה וְלֹא אִמֵּת הַמִּים וְלֹא נִכְרַכְת כּוֹבֵם יֵן (כ"כ א). כָּל שִׁיעִסְקֵן עִם הַנְּשִׁים לֹא יִתִּיּוּדֵהוּ עִם הַנְּשִׁים בְּגוֹן הַסִּדְרִין וְכו' וְהַחֲיוּטִין וְהַסִּפְרִין וְהַכּוֹבֵם יֵן (תּוֹסֵפֶת קדו"ש ס יד). שֶׁלֹ שֶׁל כּוֹבֵם יֵן וְשֶׁלֹ שֶׁלֹ שֶׁל מַפְתַּחֹת וְהַבְּגֵד שֶׁהוּא תְּפוֹר כְּכִלָּאִים (שֶׁנֶּת מתי). — *מִשְׁמָלוֹת כּוֹבֵסִים, ע"י עֶרֶךְ מִשְׁלֹחַ.

*כּוֹבֵלָת, — ע"י *כּוֹבֵלָת.

כּוֹבֵעַ⁽¹⁾, ש"ו, מ"ד כּוֹבְעִים, — אֵא כְּסוֹי הָרֹאשׁ, לַפָּנִים בַּפֶּטֶם גְּבוּהָ, שֶׁל מַתְכַּת וּבְדוּמָה שֶׁלְּכִשּׁוֹ אֲנָשִׁי הַמִּלְחָמָה, Helm; casque; helmet וְיִצֵּא אִישׁ

⁽¹⁾ מִשְׁק' אוֹצֵר, גּוֹזֵל, וְזִמְרֵה. וּבִסְמִי' מַלְעִיד: וְדַע כִּי כּוֹבֵעַ וְקוֹבֵעַ אֲצֵל ר' יְהוּדָה קְמוּצִים כְּמוֹ תוֹתַח אֲבָד אֲנַחֲנוּ לֹא רִאיוֹנִים בְּסִפְרִים אֲשֶׁר רִאיוֹי לְבִטּוֹת בְּהֵם כִּי אִם פִּתְחִין אֵלֶּא שְׂכוֹבֵעַ בְּקֶצֶת הַמִּקְוֹמוֹת מַלְעִיד הוּא, וְכוֹבֵעַ נַחֲשֵׁת, וְכוֹבֵעַ יִשׁוּעָה בְּרֹאשׁוֹ, וּבְקֶצֶתָם מַלְרַע וְהוּא מִגֵּן וְכוֹבֵעַ תֵּלוּ בְךְ, כָּלִם מִגֵּן, וְכוֹבֵעַ, וְכֹא כָּלִם מִגֵּן וְכוֹבֵעַ קִטֵּן סִפְנִי שֶׁהוּא בְּסוֹף פֶּסוּק אֵךְ נִתֵּן 'קוֹבֵעַ' נַחֲשֵׁת עַל רֹאשׁוֹ הוּא מַלְרַע וְלִית דְּבוּחִיָּה וְכֵן צִנָּה וְטָמֵן וְקוֹבֵעַ מַלְרַע וְלִית דְּבוּחִיָּה (הַקְדָּמָה, עַמֵּר טו). וְלֹא נִתְבָּרַר מִעַם זִרְזוֹת זֶה שֶׁ מְקוֹם הַנִּינָה. יֵשׁ ס' בְּרִים שֶׁהַמַּלְעִיל הוּא מִשְׁשָׁל פֶּעֶל, כְּכָע, שֶׁהִיה נִהוּג כְּמוֹכִי, וְאֵין לְמַלְה זֶה

זה נער ובער (מלמד התלמיד, נסא). כובע של דבר שנותנין בראש כשהוא מהורק בראשו מותר לצאת בו כגון שיש משיחה או רצועה תחת צוארו וקושרו שם וכו' וכן נוהגין באשכנז ולותר לראש כובעין הן בראשיהן (כמ"ג, לאוין סס). שאותן כובעים שהן קדועין מקש דא חשוכו' בסוי לראש (כו"ס תרומ' סדנ' י). לא הסירו אבותיכם להם המצנפת והכובע דשישאר הראש מגולה בדרך המשתחווים דאדון שעושים לו כבוד בהסרת הכובע מן הראש (מולד' יתכן ל"י קהלו, האויגו). וכובעים שלגו שאנו מכסים בו ראשינו (הלכוש, או"ח שא מא). הסרסר לקח את כובעו בידו (יל"ג, העלמות היכשות). ומשל: הנכבד כובעו כובע שלו כמשרד הדיוט (יענן, מגלת ספר 171), ועי' ראש. — ובהשאלה, *כסוי הקנה בגרון, ושפוי כובע, עי' שפוי. — בהשאלה, *תיק בצורת כובע: מניחן (את התפלין) בכובע תחת מראשותיו (כר"י, כד). — ג) בהשאלה, "כאב הראש כזו: והכאב (בראש) אשר הוא כאלו יהלם במחלומות יורה על כמו הכאב הנקרא כובע ופלות הראש הנושנים (קלנון גא"י). לפעמים יוקחו (אותות המחלה) מצד התכונות והתנועות כמו שתראה בעלה הירועה בשם כובע מקבל רשם בשכיבה אפקרן על שאר הנחות משכבו (שס שסע). ולפעמים יהיה (כאב הראש) מקוף הראש כלו ומה שיהיה מזה מורגל ושוקר יקרא כובע ומנבעת בהדמוחו אל כובע מכדי הוין שכולל הראש כלו (שס שסא). המין הזה מכאב הראש יקרא כובע בשביל שהוא כולד הראש כזו והוא כאב ראש כולל קבוע עומד גושן יתחדש קשיו בכל עת ובפחותה שבעסבות מתנועה או משתיית יין או מלקיחת דבר מעלה אדים (שס לב). אלא ששם כובע באמת יאמר בהסבמת הרופאים על מה שהוא בתנאים האלה (שס). ודע כי הכובע הישן לא יסלקהו אלא מה שהוא חזק ההתכה (שס). ככאבים אשר הם בתכלית הקושי וההחנק ככאב פלות הראש והכאב הכולל הנקרא כובע (פרקי משא ו).

***כובעה¹**, מ"ר כובעות, — קבוצ של עמרי הקציר בשדה: המעטר לבוב עות² ולכוסמסאות

¹ קבע צורה זו לוי ואחריו יסטרוב. ואעפ"י שאפשר שגם כובעות שבעשנה הוא מ"ר של כובע, מ"מ כדי לקבל צורה זו של יחיד, אעפ"י שבמ"ש שבמקרא אין פועלה אלא פועלה. — נקוד לכו"כ בעות בקטעי משנ' מנקד' כ"י בורדיאנה.

הבנים ממחנות פלשתים גלית שמו וכו' וכובע נחשת על ראשו ושריון קשקשים הוא לבוש (ש"א יז ד"ה). כלם קהל רב צנה ומנן תפשי חרבות כלם וכו' כלם מנן וכובע (יחזק' לח ד"ה). ערכו מנן וצנה וגשו למלחמה אסרו הסוסים ועלו הפרשים והתיצבו בכובעים מרקו הרמחים לבשו הסריונות (ירמ' מז ג"ד). ויכן להם עויהו לכל הצבא מגנים ורמחים וכובעים ושריונות וקשתות (דני"כ כו יד). — ואמר הפיטן: וישימו כובע על ראשיהם ולבשו שריונים, ויחרו איש חרבו וגמלו כידונים (יול' אחרון פסח, אמר גמורותיך). — כובע ישועה, כובע של גבור שמביא ישועה להחיל: וירא כי אין איש וישתומם כי אין מפניו וחושש לו ורעו וצדקתו היא סמכתו וילבש צדקה. בשריון וכובע ישועה בראשו וילבש בגדי נקם תלבשת ויעט כמעיל קנאה (ישע' נט יו"י). — ואמר הפיטן: חבש כובע ישועה בראשו, הושיעה לו ימינו וזרוע קדשו (שיר הכנוד, אע"פ). — ובתנ"כ: ואם היתה (הביצה השלוקה) במין כובע אינו חבור (עדי' כ ד). אלו תוקעי קרנים ואלו תוקעי סילפירי אלו לובשי כובעים. ואלו לובשי קיסים (מד"ר כנאש' נט). — והתרחבה אח"כ המשמ' לכל כסוי ראש בצורת כובע שר אנשי המלחמה, קצת גבוה וחולך וצר למעלה: ראיתי אותן בני אדם הן אמה וכובעיהן אמה (ירוש' גיט' א מג ד, קדוש' ג סד). ואילו הם שמנה עשר כלים (שלוש האדם) וכו' ב' פרגד ותגור שבמחניו וכובע שבראשו וסודר שבצוארו (שנת קה). פושט חזקו ומתיר חגורו ומסלק את כובעו ואח"כ מסלק פרסקו התחתונה (כלל דכתי' י). וקודם שיכנס (למרחץ) כיצר יעשה חולץ סנעליו ומסלק את כובעו ומסלק את מליתו (דא"ר י). אסור (לאביל) ללכת בכלים מגוהצין וכו' ובכובע של ראש (שמות ו). כובע שמשמין בני אדם בראשיהן יוצא כמין פסל מן הראש בשיעור טפה וכו' ועושים אותו להאחיל על הפנים שלא יכס השמש (ד"ח שנת קלת). הלך ומכר כל נכסיו וקנה בהן מרגלית אחת וקבעה בראש כובעו וכשעבר על הגשר נשבה הרוח ופרח הכובע מעל ראשו ונפל במים (מד"ר י' הדנכות ד, כ"ס"מ ילינק א). מי שנותן בראשו כובע נאה ומוזהב שעושה

חבר בלשונו האחתות. השרש כבע נהוג אמנם בערב' אך אינו משמש במשמ' שישתקף ממנו השם כובע בדרך טבעי, ולכן יש מי שפקקו בשמיותו של השם כובע (Barth NB § 38, b). — ועי' עוד קובע.

דחירה ולעמרים (פאה ה ת), — ועי' *בומסח.

יִבְבָּעִי, תי, מ"ר בובעים, — אומן עושה כובעים: בעלי אומנות שמוליכין להן בביתם לתקן כלים כגון צבעין או כובעין או חייטין (דש"י כ"ג מז).
יִבְבָּרַת, ש"ג, מ"ר בוברות, — אשה שמלאכתה לכבר בכברה: צא וראה כוברות בנהרדעא כל אחת ואחת כוברת בנפה ובכברה (ערך, ערך חור).

כוה (1), ממנו פוה, פויה, בפי, מבוה, פויון.

פוה, — קל לא נמצא במקרא.

— נפע' תכוה, תכוונה, *נכוה, נכוית, לבנות, ליבנות, — נכוה באש, נגעה האש בעורו ועשתה בו פויה, sich verbrennen; se brûler; be burned תעבור במים אתך אני ובנהרות לא ישפוך כי תלך כמו אש לא תכוה ולהבה לא תבער בך (ישע' מג ב). היחתה איש אש בחיקו ובגדיו לא תשרפנה אם יהלך איש על הגחלים ורגליו לא תכוונה בן הבא אל אשת רעהו (משלי ו כז-ט). — ובתו"מ: איוו היא מבוה נכוה בגחלת או ברמץ (נגע' ט ה). היתה גורפתו (את התנור) והכתה הקוץ ויצא מסנה דם או שנכוית ונתנה אצבעת לתוך פיה (כלים ח יא). ומלמדיו אותו (את הכהן המקטיר הקשרת) הוי זהיר שמא תתחיל לפניך שלא תכוה (תמיד ו ג). נשבר העצם וניטל צומת הגידים שלה פסולה רשב"א מכשיר מפני שיכולה דיכוות ולחיות (תוספתא חול' ג ו). אדם מושיט אצבעו באור בעולם הוה מיד נכוה (סנה' ק). שכל אחד ואחד נכוה מחופתו של חבירו (כ"ג עה). הביאו לפניו (דפני הילד משה שתי קערות אחת מלאה והובים ואתה מלאה גחלים) ושלח ידו ליקח הוהב ובא גבריאאל ורחף את ידו ותפס את הגחלת והכניס ידו עם הגחלת לתוך פיו ונכוה לשונו וממנו נעשה כבד פה וכבד דשון (מד' שמות א). משל לחמורה שרעת וגכוית ויצא בנה כווי מי גרם לולד שיצא כווי שנכוית אמו (סס ויקר' טו). לתלמיד שהיה מהלך עם רבו וראה גחלת מושלכת סבור שהיא אבן טובה נטל אותה ונכוה לאחר ימים היה מהלך עם רבו וראה

(1) בארמ' ובסורית כוא, ובערב' כווי a, באותה המשמ' כמו בעברית.

(8) כוּי

אבן טובה היה סבור כה שהיא גחלת והיה מתירא ליגע בה (סס דג"ר א). — ובמים רותחים וכדומה: שיהא נותן ידו לתובה (להרותחים) והיא נכוית (ירוש' שנת ג ו). מעשה שמתה שפחתו של ר"א ונכנסו תלמידיו לנחמו ולא קיבל נכנס מפניהם דחצר ונכנסו אחריו (נכנס) לבית ונכנסו אחריו אמר להם כמדומה הייתי שאתם גיכוין בפושרין ואי אתם גכוין אפילו ברותחין (סס נרכ' צ ה). והיא מליצה למי שאינו מבין רמז ברור וקשה. — ובהשאלה, האון נכוית, היא נפגעת ולוקה: אל ישמיע אדם לאוזניו דברים בטלים מפני שהן נכוות תחלה לאיברים (כתוב' ה:). — *נכוה מנחלתו של פלוני, דקה ונפגע מפני קפדתו של פלוני: והוי מתחמם כנגד אורן של חכמים והוי זהיר בנחלתן שלא תכוה שנשיכתן נשיכת שועל ועקוצתן עקיצת עקרב (אבות נ י). וישב ביום ההוא עשו לדרכו שעירה וד' מאות איש שהיו עמו היכן הם נשמשו כל אחד ואחד הלך לדרכו אמרו שלא נכוה בנחלתו של יעקב (מד' נראש' עח). — ובמשמ' נפגע ע"י הרעה שבא על חברו: כיון שראה מרדכי את הסן בא כנגדו והסוס בידו אמר דומה אני שאין רשע זה בא אלא להרגני וכו' אמר להם (לתלמידיו) עמדו וברחו שמא תכוה בנחלתי (סס ויקר' כח). — ובמשמ' אתרת, *נכוה בנחלתו של פלוני, חש צער מפני כבודו של פלוני: מתעלסים באהבים ועד מהיצתם לא באים באשם נלהבים ובנחלתם נכויים ובפארים הם נאלמים (שנת פר' תדש, וכן). — *נכוה בנחלי העני וכדומה, ואמר הפישן: ירוחם כך יתום אסיר תקוה, ולכו בנחלי העני נכוה (ירוחם, הגדה, כ"י נריס' מו'). — *נכוה בצער: הוכיר לנו שכבר נכויו בצער הגדול הזה שיש לכל איש (גר) הרואה את עצמו בחור אנשים זרים ובארץ נכריה (התנך, עקב, מלוה תל').

קל, *כוה, פ"י, כוה, כוא, פויה, — כוה אותו, עשה לו כויה באש: כואו בשפור או במסמר ואפילו עכ צפורנו מקום שאינו עושה חבורה (כ"ח א). היתה בו מחיה בערשה כוה חצייה וחלך חצייה (תוספתא נגע' ג א). הקומקום הוה (של רותחים) כוה ומפציעו מפחם בו (ירוש' פסח' ו ל). שאם כויו על כף ידו וצבת על כף ראשו וצבת או שהטיל עליו שלג או צונן (סס כ"ח ט ו). — ופעול *כווי: משל לחמורה שרעת ונכוית ויצא בנה כווי מי גרם לולד שיצא כווי שנכוית אמו (מד' ויקר' טו).

ולפעמים בכמה איברים (מעשה טובה, בית חדש א ב).
ולפעמים בא לידי כיווץ וביותר באשר יתרחבו
שפתי הקיבה (סס ד).

כַּוֵּז ⁽¹⁾ ש"ז, מ"ר כוּזים, — כלי מחרס או של מכתת להחזיק בו שמן וכדומה, Krügel; cruche; jug מי שזוכה בדישון מוכח הפנימי והמנורה היו מקדימין וארבעה כלים בידם השני והכוז ושתי מפתחות השני דומה לתרפק גדול של זהב מחזיק קביים וחציו והכוז דומה לקיתון גדוד של זהב (תמיד נ ו). ואכן היתה לפני המנורה ובה שלש מעלות שעליה הבהן עומד ומטיב את הנרות והניח את הכוז על מעלה שניה ויצא (שס ט). באו ועמדו על מעלות האולם וכו' והמשה כלים ביום השני ביד אחד והכוז ביד אחד והמחתה ביד אחד והבוכך ביד אחד וכפ' וכסויה ביד אחד (שס ז ב). שמענו כי הוא (האדק) בלי חששו ולענא כמין כוז נקוב בקרקעיתו נקבין דקין דקין ופיו צר (ר"ח ענו"ק 7ד). וביצד סדר ההטבה זה שזכה בדישון המנורה נכנס וכלי בידו וכוז שמו ושל זהב היה דומה לקיתון גדול מרשן בו את הפתילות שכבו ואת השמן הנשאר בנר והטיב חמשה נרות ומניח הכוז שם וכו'.

(1) בארמ' כווא, כלי חרס קטן לשתיית מים : יומא הנה מייתי להו דביתיהו ריפתאו כו ו א דמיא (כנא לג). חזיוה ללהוא עבדא דאנח כו ו א דמיא אפוטא דקוטקוטא (שם מת). תלה כו ו א בסיכתא (שם קלנ). והוא מנה כו ו א דמיא ודלי ליה (תנע' כ). איתי כו ו א חרתא ומליות מיא (עז' כט). אתקין רב אשי בהוצל כו ו א בת רביעתא (חול' קו). בערב' כו ו א (a) כמ"ב, וכבר נחלקו ההכמים הערבים בדבר מקורה של מלה זו, שקצתם אמרו שהיא ערבית וקצתם גורו שהיא לא בלבד לא ערבית אלא אף לא שמית : וקאל אכו חניפא אדכזו פארשי קאר אבנ שירה והר"א קול לא יענ' עליה בן אדכזו ערבי צחיה וקאל כאז יכוז ואכתאו יכתאז אד' א שרב באלכוז קאר אבנ אלאעראבי כאב יכוז אד' א שרב באלכוז והו אלכוז בלא ערותה פאר'א כאנ בערותה פהו כוז (לשון אלפרס), וכעבר' : ואמר אבן חניפא כוז הוא פרסי, אמר אבן שירה וזה דבור אין להסכים לו אלא כוז הוא ערבית אמתית ויאמרו (בערבית) כאז יכוז אחכאז יכתאז כששתה בכוז אמר אבן אלאעראבי (אומרים בערב') כאב יכוז כששתה בכוב והוא הכוז בלי אוגים ואם היה באוגים הוא כוז, אך כל אלה הפענוט לא עמדו לו להשם כוז להצילו מיד הכופרים בשמיותו והתחריטו להלשונות' כוז בלשונות השמיות ומקורו בלשון פרסית (S. Fraenkel, Aram. Frew. 73).

(a) کوز

— קִפְסִי, *הַכּוֹהֵן, — כִּמוֹ קֵל: הַתּוֹלֵשׁ סִימְנֵי מוֹמָאָה וְהַכּוֹזֵה
את הַמַּחֲזִיחַ עֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה (נִנְעִי וְד.) — וְאָמַר
הַפִּטְוִן: וְרִיבַת תַּתְּחָה הַכֶּנֶת מִשְׁנֵי רֵינִים, חֲדָשִׁים שְׁנִים
עֶשֶׂר הַכּוֹזֹת כָּל מִרְבָּנִים (שֶׁנֶּת ד' אֶחָס, אֲחִישָׁה).

פֶּסֶחַ* וְהָיָה כְּבָרֹד רֹתַח בָּאֵשׁ עַל מִכָּה וְכֹדֶמָה
 דְּרֻמָּה: מִשָּׁל דְּחִמּוּרָה שֶׁהִיָּתָה חֹלָה וְהוֹלִיכָה אֶצֶל
 הָאִפִּיטִירִים וְכִי יָוָה אוֹתָהּ וְכו' (מִדָּר בְּמִדָּה ט). וַיִּחַץ
 הַנְּשִׁיכָה בְּמֵי רַגְלִים אוֹ יֵשִׁים עֲלֶיהָ עֲלוּקוֹת אוֹ יִכּוֹנָה
 (מ' לִדְרָכִי, סְבִילִי אֲמוֹנִים ד').

כָּוֹן, שׁ, מִרְכָּבָּוֹנִים, — שֶׁפֶס מִן כָּוֹן, בְּמִשְׁמֵ *כָּוֹנָה: שֶׁמִּתְחַלֶּת בְּרִייתָהּ (שֶׁל הַנְּשִׁיעָה) הִיא צְרִיכָה כּוֹוֹן (מִדֶּר כֹּאשׁ, טו). מִשָּׁל לָבֵן מַלְכִּים שֶׁנִּתְגַּאֵה לָבוּ עָלָיו וּלְקַח אֶת הַסִּיפָּה לַחֲתֹךְ אֶת אֲבִיו אֶל פֶּדְגוּגוֹ אֵל תִּיַּיִגֶּה אֶת עַצְמָךְ תָּן לִי וְאֵנִי חוֹתֵךְ הַצִּיץ הַמֶּלֶךְ עָלָיו אֶל יוֹדֵעַ אֲנִי לִהְיוֹן הִי כּוֹוֹן בְּ מוֹטָב שִׁיתַּלֶּה הַסְרַחָוֹן בָּךְ וְדָא בְּבִנִי (שֶׁס וִיקֶר' י). וְהַשְׁתָּנוּ הַנִּפְשוֹת שְׁנֵי גִדּוֹל כְּפִי הַתְּגַבֵּר הַטְּבָעִים הָאֲרָבֶּה עִם כּוֹוֹן הַחֲכָם יִתְבָּרֵךְ לִכָּל חַי וְחַי לְצוֹרֵךְ כָּל הָעוֹלָם (כּוֹזוּרִי' י). תוֹמִים שֶׁמִּתְמַסִּים הַכִּיּוֹוֹן שֶׁמְכּוּיֹן הִכְהֵן בְּשֶׁאֵלָה (מַנְת' הַמֶּאֱמֹר' ל' נָתַן רֹפֵא), — וְאִמְרָה הַפִּיטֵן: כְּרוּעַ בָּרַךְ לַהֲדַרְיֵךְ, בְּמוֹת לַהֲדַרְיֵךְ, כָּוֹן חַיִּן לַהֲעִיר, בְּעַד עִם מַעְרִיךְ (רֶאָ קֵלִיר, גֶּסֶס, אֶפִּיק עֵטוֹן). — וּבְמִשְׁמֵ *כָּוִיָּק: פִּירוּשׁ שְׁוֹת ב כ ו ו שֶׁתִּיחֵן (עֵרוֹךְ, עַד מֵאִס). כִּי הַכִּלּוֹם שֶׁכִּלּוֹ. הַכְּמִים זֶל בַּעֲנִינֵי הַחֲשֶׁבוֹן וְכו' וּכְיוּצָא בְּכִלּוֹם אֵלֹ שְׁלֵא אִמְרוּ זֶל עַל הַכִּי ו ו ו הַגְּמֹר כִּי אִם בְּקִרְבוֹ (הַחִיטּוֹן, קְדוֹשׁ נֶחֱם). וּבִשְׁעוֹמֵד בַּחֲפִלָּה צָרִיךְ שִׁיכּוּיֹן רִגְלָיו זֶה אֵצֶל זֶה ב כ ו ו כּוֹ בִּאֵלֹ אֵינֶם אֵלָא אִ' (הַלְכוֹט זֹאח"ס נֶה א'). — כָּוֹן. שְׁעָה וְכֹדוּמָה, בְּמִשְׁמֵ מַחֲשָׁבָה בִּשְׁעָה פְּלוֹנִית וְהַשְׁמֹשׁ בִּשְׁעָה זֶה: תִּרְפִּים הֵם צִלְמִים הַנֶּעֱשִׂים בְּכוֹוֹן שְׁעָה אַחַת הַעֲשׂוּיָה לִכְךָ וּמִדְּבָרִים מֵאִלְתָּוֶן (רֶש"י סוֹס' ג ד). — וְאִמְרָה הַפִּיטֵן: הַצּוֹר יוֹדוֹן מֵאִכִּי צְבֵאוֹת מִרּוֹצָתָם בְּלִי לַעֲקֹב, כָּוֹן עַת רִצּוֹן כּוֹי רְקִיעִים לְקוֹב (שֶׁנֶּת תִּבּו', הַלּוּיֹת אֶלְיוֹס). — וּבְמִשְׁמֵ כּוֹנָה מִיּוֹחֲדָה בְּשִׁבִּיל דְּבַר מִהֲדַבְרִים: שֶׁהוּא הַמֵּלֶאכִים רִצּוֹם לְקַבֵּל הַתּוֹרָה וְהַשִּׁיב דָּחֵם הַקֶּבֶ"ה כִּלּוֹם אִבּ וְאִם יִשְׁכַּם שֶׁהֵשֵׁם יִתְבָּרֵךְ עֲשֵׂה זֶה בְּכוֹוֹן שִׁיתְעַרְרוּ הַמֵּלֶאכִים שִׁיתֹּאזוּ לְקַבֵּל הַתּוֹרָה (קְדוֹשׁ לוי, דְּרוֹשׁ לִשְׁנֵי').

בְּרוּךְ ש"ו, —ה"פ סך בריך, כמו בְּרוּכָה: כגון לְפָנֶיךָ מֶלֶךְ הַכּוֹוֶץ וְהַחֹתֶר וְהַכִּפִּי (חֵלֶם לֹשֶׁנִּי, כְּתֹב מִסָּה מִיָּד). חוּלֵי הַכּוֹוֶץ נוֹלֵד מִסְתַּיֵּמַת הַגִּידִים עֲבוּר לִיחָה נֶסֶה וְעַם אֲבוֹד חֹשֶׁךְ וְתִנּוּעָה בְּאֶחָד מִחֻלֵּי הָאֵיבָרִים

וכדומה, מליצה לצרה גדולה: כי כוכבי השמים
וכסיליהם לא יחלו אורם (ישע' יג י). שמש וירח קדרו
וכוכבים אספו נגהם (יואל' כ י). וכסיתי בכבודך שמים
והקדרתי את כִּכְבֵּיהֶם (יחזק' לג ז). הנה הלילה ההוא
(שנולד בו איוב) יהי גלמוד אל תבא רגנה בו וכו'
יתשבו כוכבי נשפו יקו לאור ואין (איוב ג ז-ט).
— חֲשָׁבו הַכּוֹכָבִים שֶׁל הָאָדָם, מליצה לימי הוקנה,
בשיחשך מאור עיניו: עד אשר לא יבאו ימי הרעה
והגיעו שנים אשר תאמר אין לי בהם חפץ עד אשר
לא תחשך השמש והאור והירח והכוכבים (קהל' יכ
א-ב). — ומשל לג'בה ורם: הלא אלוה גבה שמים וראה
ראש כוכבים כי רמו (איוב כג יב). — הרים כסאו מעל
לכוכבים, שם בין כוכבים קנו, התנשא עד למרום
הג'בה: ואתה אמרת בלבבך השמים אעלה ממעל
לכוכבי אל ארים כסאי (ישע' יד יג). אם תנביה כנשר
ואם בין כוכבים שים קנך משם אורידך נאם יי' (עוגד'
א ד). — ובבחי' אורם הטבדיק: האמר לחרם ולא יורח
ובעד כוכבים יחתם (איוב ע ו). הן עד ירח ולא יאהיל
וכוכבים לא וכו בעינו (שם כה ה). והמשכילים יוהירו
בזר הרקיע ומצדיקי הריבם כוכבים לעולם ועד
(דני' יב ג). — הכוכבים נלחמו עם פלוני, מליצה
לגלחמה שנשבר בו האויב שבר גמור: מן שמים
נלחמו הכוכבים ממסלותם נלחמו עם מיסרא (שופט'
ס כ). — דרך כוכב מעם פלוני, התנשא גבור גדול
וכדומה: אראנו ולא עתה אשורנו ולא קרוב דרך
כוכב מיעקב וקם שבט מישראל ומחין פאתי מואב
וקרקר כל בני שת (כמד' כד יו). — חוזה בכוכבים,
התבונן להכוכבים כדי לדעת עתידות: יעמדו נא
ויושיעך חכרו שמים החיים כוכבים מודיעים לחדשים
מאשר יבאו עליך (ישע' מז יג), ועי' ח'זה. — עוזב כוכבים,
עבורת כוכבים, עי' עבר, עבודה. — ב) תמונה בצורת
כוכב לסמל לאלהות: ונשאתם את סכות מלככם ואת
כיון צלמכם כוכב אלהיכם אשר עשיתם לכם (עמו' ה
כ). — ובהו"ם: סימן לרבר (שד תחלת הלילה) צאת
הכוכבים (תוספתא נרכ' א א). כמה כוכבים יצאו
ויהא לילה ר' פנחס בשם ר"א בר פפא כוכב אחד
וראי יום שנים ספק לילה שלשה וראי לילה (ירוש' שם
א ב). — שהרקיע של מים זה כוכבים שד אש והן

ושרשה וכב או כוב (לפ"ן אלערכ, ערך כוכב). ואולם גם
להשרשים וכב כוב, אין בלשון הערב ולא בשאר הלשוני'
השמיות, משמ' שמסנתסתקת בדרך טבעי השם להמאורים

דרים זה עם זה ואין מוקין זה את זה (שם ר"ה ב ית).
תליתי בו (ברקיע על כל מחנה ומחנה שד המולות)
שליש מאות וששים וחמשה אלפי רבוא כוכבים
בנגד ימות החמה (נרכ' לג). הרואה חמה בתקופתה
לבנה בנגזרתה וכוכבים במסילותם ומולות כסדרן
אומר ברוך עושה בראשית (שם נט). כוכב אחד יום
שנים בין השמשות שלשה לילה א"ר יומי לא כוכבים
גדולים הנראין ביום ולא כוכבים קטנים שאין נראין
אלא בלילה אלא בינונים (גנת לט). משקיעת החמה
ועד צאת הכוכבים חמשת מילין (פסח' לג). כל
היושב כולו תחת כוכב אחד יושב חרע שהרי אדם
נותן עינו בכוכב אחד הולך למורת עומד כנגדו
דארבע רוחות העולם עומד כנגדו (שם לד). רקיע שבו
חמה ולבנה כוכבים ומולות קבועין (תני' יב).
כוכב אחד לשבעים שנה עולה ומתעה את הספינים
(הור' י). אמר להם (יוסף לאחיו) נמשלתם בעפר
הארץ וכו' נמשלתם בכוכבים מי יכול לסיף את
הכוכבים (מד' נראה' ק). אבנים טובות ומרגליות
שהיו מבהיקות כעין כוכבים ומולות (שם נמד' י).
— ואמר המשורר: כמה מעונתו כעב ענן דמטר בארצו
מגלילה, וברק ענן אורו כמו ניצוצי עף על פני כוכבי
מהלכה (ר"ה הנניד, הנה יחידתי). הקץ לראות שמים, ואת
מעשי אצבעותיו, והבט אהלי מרומי, תלויים בורועותיו,
וכוכבים חותמיו, פתוחי טבעותיו (ר"ה הלוי, יפן אל
תקדם). שמש אשר זרח וצחו כוכבי עלץ ומהשכי
יגוני נחשפו (רמב"ע, דיואן קמו, כ"י כודלילה). — *כוכבי
חמה, כוכבים שנראים גם ביום: צריכין הכוכבים
שיהו נראין מתוכה (מתוך הסוכה) ר' לוי בשם ר' חמא
בר"ח (אמר) בכוכבי חמה שנו (ירוש' סוכ' כ נד ד).
(סוכה) המעובה כמין בית וכו' (אם) אין כוכבי חמה
נראין מתוכה בית שמאי פוסלין (בבלי שם נכ). — *שם
לאחר הכוכבים, הכוכב היותר קרוב להשמש, Merkur-
cury; ואחריו מה אתה בורא כוכב הנוגה
לפי שצפה הקב"ה שעתיד דור המבול לזנות וכו' עמד
ועירבן זה בזה כוכב זה איש הנוגה זה האשה
(פסיק' רנתי כ). חמה נוגה כוכב 1) לבנה שבתאי
צדק מאדים (פס' יזרע' דד). כוכב מסוגה על ההכמה
ועל ההשכל ועל הבינה ועל הרעית ועל המדע לפתוח

השמימיים, שבדראי כנה אותם האדם הקדמון בשם שיש
בו משמ' אור נוצץ וכדומה. — 2) בארמ' בגמ': האי מאן
ד כוכב יהי גבר נהיר וחכים משום דספרא דחמא

הבריוני כי בה כוכבי לכת ובכוכבי שבת החנונים מהן על אופן המולות והנונים מהם הן לצפון הן לדרום וכו' בולם עומדים על הארץ (תשנן המסגות לר"א בר"א נגד"ו). ומספר הכוכבים כוכבי שבת שחקקו הקדמונים מקומותיהם בספרים הם אלף כוכב ובי"ב כוכבים (ס"ו יו). בולם מסבכים על דעת א' כי מספר כוכבי שבת אשר יוכני הארץ יכולין לראות אותן ולדעת מספין הן אלף כוכבים ועשרים ושנים (ר"א), וט"א יו). והשבעה מדום בנגד חלקי כוכבי לכת שהם שצ"ם הנבי"ל (ר"א נ"ע, למות כ). אני אניד לבם חקות שמים, וסוד המאורות השנים, להסשת כוכבי לכת, בלבי מערבת (כ"י חריו, תתמ"א ככ). דע כי כל אחד ואחד משבעה כוכבי לכת משמש חדש אחד וכו' ודע כי שבעה כוכבי לכת הללו השנים מהם טובים ומועילים מאד והם צדק ונונה והשנים מהם רועים מאד והם שבתאי ומאדים והשנים מהם בעלי אורה והם חמה ולבנה ושאר כוכב שהוא אסעמי מוג כוכב עם הכוכבים ודע עם הרקיע (כ"י נתי, וי"א). והיתה מערבתם בתחדשת מו' לו' ימים רבו לו' כוכבי לכת המושלים על ו' ימי השבוע המשתנים לזויות אשר על ידיהם יגיע המשפט לתחתונים (ל"א) יער סגנון נמשח לר"א, כ"י נתי"א מו'). אסוכבה בחוצות שבע ארצות שוקי המשתנים רחובות כוכבי שבת ואפן כה וכה הלך ונכה (ס"א). דע שהקדמונים גורו שכל אחד ואחד מהשבע כוכבי לכת נחנן ברקיע מיוחד וכו' שכל אחד מו' כוכבי לכת פעם יתקרבו ופעם יתרחקו מכדור הארץ (תתמ"א נ"א). יש לך לדעת שכל כוכבי הרקיע השמיני הזה נקרא בפי התובנים כוכבי שבת או כוכבים נחים וכו' שהם שוכנים ונחים לעולם (ס"א יו). שבע גרות במערבת כסדר שבעה כוכבי לכת המסונים לעשות בכל מלאכת (כ"י לטוב, קד' מט"ס).—כוכבי נכבדה, כמו כוכבי לכת: השכון המהלך להסשת כוכבי לכת ובה ה הרוצה לדעת מקום המשת הכוכבים האלה וכו' שלשת הכוכבים שלמעלה מהחמה שהן שבתאי וצדק ומאדים וכו' ושני כוכבים שלמטה מן החמה והן נוגה וכוכב (תשנן המסגות לר"א בר"א נגד"א ח). לכוכבים חגבים הנבי"ל הנקראים כוכבי לכת ההולכים פעם לצפון פעם לדרום (כ"י ל"א, יק"ו ס"א ג). וזהו עלה לשבעה נגדו כוכבי הנבי"ל והוא אשר אדם נהיר והם מפני (שמו"א כוכב) הוא סופיו של (סוף)

כל פתוח ולחשב כל מחשבת בכל מלאכת אומנות ועד הכתב ועד כל לשון (נתי"א דר' שמואל סק"ן ס). כל הכוכבים משתנים רשבעה כוכבים של שעות ושמן כד"ש צמחין כוכב לבנה שבתאי צדק מאדים חמה נוגה והם משתנים לשבעה ימי השבוע (פד"א יו). מוצאי שבת שמה ראשונה ידו כוכב תחילת ליל שני צדק (כ"י נתי קנ"א). תחילת ליל א' בשבת משמש כוכב ואחריו לבנה ואחריו שבתאי (ר"א, מנ"א נ"א). תחילת השני שבו הוא קבוע הכוכב הנקרא בלשוננו כפרס כוכב והוא נקרא בלשון הער עשראד (יט"א נ"א) וט"א כ"א). שעה א' (ביום שולח) כוכב לכל דבר ויפה (ס"א נשעות, כ"י נתי"א מו'). נלגל כוכב בשמורה על הדיבור ולא על השיתוק וגם על הלשון שמרבת פחות (תתמ"א סמ"א ל' נתן רופ"א). ושלגל נוגה כה התאורה ושלגל כוכב כה השמחה והצבון (תתמ"א קנ"א) כ"י מפי"א ס"א). מובאל (מסוגה) על רקיע כוכב נבריא על רקיע לבנה (ס"א 84). ע"י כוכב הנקרא כוכב הוא יתברך וועל בעולם כה הכסה ואולת ודקדוק הלשון וצחותו ושבוש הלשון וכלבולו (נגה ל"א, ג'קני"א כ"א). תקה קדמונים מכבד ציוף ביום ה' שבו יום צדק ושמחה ותעשה ליו מסימי וורד וכרמם ביום ד' יומי של כוכב המסונה על ההכמה וכן (ת"י סתרי, מיתם נרמ"א, תת"א נתי"א מד). והשני (במולות) כוכב ונפשו מיכאל (תת"א סתרי, תת"א) וסדק"א א' ו). שמות ו' ימי השבוע וכו' או מסולוחם יום א' תמה יום ב' לבנה יום ג' מאדים יום ד' כוכב יום ה' צדק יום ו' נגה יום שבת שבתאי (כ"י מנ"א, נ"א סתרי ג' ו').—כוכב חמה: יש מול שנוסר הלוחו ל"א חדש מן כוכב חמה ויש מול שהוא גמר הלוחו לשלשים יום והוא לבנה (תת"א נתי"א יו). וכוכב חמה רוב ענינו לנגב ולרשב בשווי וזה שהוא בקצת העתים מיבש ומנגב הלחות כי הוא לא יתרחק בעת מן העתים מהם השמש רחק גדול וכו' בסבת מחירות תנועתו סביב השמש (ס"א טוב עומ"א, קד' נתי"א ס"א סתרי ל"א נתי"א כ"י טד"א). שהשמש וכוכב חמה אמרו שהם משתנים במסע וכו' כי השמש וכוכב חמה מסובים פעם וברעים (ס"א).—כוכבי שבת, הכוכבים שאינם מתלופים מקומותיהם ביום זה לזה, וכוכבי לכת, אותם המתלופים מקומותיהם, Fix- u. Wandelsterne; étoiles fixes et planètes; fixed stars a. planets הוא (כ"י נתי"א), ובעברית: מי (שנוסר) כוכב יהיה

בנה ברעש (פרדס רמוזים, סדר מועד). גלגל שבעה כוכבי הנבוכה והרקיע אשר עליהם היה הגלגל השמיני (ר"י אברכנאל, כראש). שבעת קני המגורה הם רמז לשבעת גלגלי כוכבי הנבוכה ושבעת הנרות רומזים לשבעת כוכבי לכת עצמם (הוא, תרומה). עוד קוראים לאלה שבעת הכוכבים (כוכבי לכת) כוכבים נבוכים מפני שהם הולכים פעם לפנים פעם לאחור כאדם שהוא נבוכ בארץ (מ' אלדני, ש"א נ.נ). ובפרשת יהי מאורות, כל ענייני חכמת התכונה נזכרות, ומהלכי השמש והירח וכוכבי הנבוכה, מהם בקצרה ומהם בארוכה (מנח' קנא' לר"י מפיסא 10). שכל שבעה כוכבי נבוכה פעם יעלו וירחקו מבדור או ממרכז הארץ ופעם יקרבו וירדו אליה וכו' מפני שיריעת מהלכי שאר כוכבי נבוכה תלויה במהלך החמה (נחמד וגעים קטן). מרכז החמה עצמה הוא מרכז לחמשה כוכבי נבוכה (סס). — "כוכבים רועים, כמו כוכבי לכת, ושאיןם רועים, כמו כוכבי שבת: ז' כוכבים הם שרועים השמש והירח כוכב שחתי וצדק ומאדים וז' כוכבים שאינם רועים זה ז' כוכבים של כימה (מד' תדשא ו, אפסטין). — "כוכב בעל זנב, כוכב הזנב, כוכב שיש לו כעין זנב מאיר, Komet; comet: מספרן (של כוכבי שבת) הן אלף כוכבים ועשרים ושנים ולא מנו בתוכן הכוכב הזנב הנקרא כוכב התלתלי (ר"א בר"ת הנשיא, זוט"א י לה). ולפעמים יהיה האויר העולה אידיי עבה ויתמיד ההתלהבות בו זמן רב ויתנועע בתנועת הגלגל ויקרא כוכב בעל הזנב (אמונה רמא א ב). ושם (באויר העדין) יתילדו הכוכבים בעלי הזנבות (ר"י אברכנאל, כראש). כאשר נראה לנו כוכבי דשבוט ר"ל כוכבי הזנב (קומיט"א בעלז או צורות אחרות וולתם שהם נראים למטה מן הגלגלים באויר הרקיע הוא לדעת נגד איזה מול ימצא הכוכב הזנב או הצורה ההיא (נחמד וגעים קיג). רוב כוכבי הזנבות דא יספו ולא יאכדו תוך שבעה ימים לזריחתם ולא יתקיימו יותר משמונים וכו' כאשר הכוכב יש לו זנב ארוך או להב גדול ישאר ויעמוד זמן ארוך (סס לג). — "כוכב זנבי: מהו הכוכב הזנביי התשובה שכבב זה חוץ ממערכת הכוכבים ויש בו תמונת זקן ובספרינו קוראים אותו כבב השרביט (מעשה טובי, העולם יא). — "כוכבי שביט¹: ימצאו עוד תחת ממשלתה הגדולה והרחבה

זוהי, — ¹ בארמ' בגמ' כוכבא דשביט: מאי זיקין אמר

חברת כוכבים אחרים גם הם מתנועעים ויסובו בלכתם את השמש ונקראים כוכבי שביט ומספרם הרבה יותר ממספר כוכבי הלכת (מוסדות תנל מא). — "כוכבי שבת: מהלך ארץ גם ירח וכו' גם מועד ומקום יראו כוכבי שבת מי כל אלה הורני (אדם או"א, מחוס ט). דרך כוכב קם שבת מבית פריץ, פניו מצפון כנגה נהרו, כנהר דינור מנו זיקות בערו, בשפיון ירפות רב רחב הארץ (יל"ג, כוכב השבת). — וכוכב שבטי: כתרם בוא כוכב השבטי האלילי שנתבשר או מן התוכנים (רמז"ס, הקד' כוכבא דשביט). — "כוכב מדלג, "כוכב נופל, גופים מאירים שנראים בזילות כמו קושמים כחץ או נופלים מרקיע השמים, Stern-falling star; étoile filante; schuppe; הכוכב המדלג¹ הנקרא כוכב נופל (זוט שלום א י). — "כוכבים רצים: ויש מהם שהם כלים במעט זמן והם נקראים כוכבים רצים ונראים כאלו הם כוכבים נופלים לארץ או כאלו רצים ממקום למקום וכבר טענו הקדמונים וחשבו שהם כוכבים נופלים לארץ (שעה"ש א ד). — "כוכב המלחים: כוכב קטן בכמות אך הוא זהיר וך ובהיר ונקרא כוכב המלחים יען שיוירי הים באניות שמו להם כוכב זה למורה צדק כי ע"פ מצבו שר זה הכוכב יודעים הספנים והמלחים לאיזה צד מארבע רוחות העולם וכו' צריכים לנחות ספינתם כדי לכוון הרוח (נחמד וגעים כו). — "כוכב הפלבי: ולכן אכף עליהם ההכרת בשנות עולמים למנות מספר ימי השנה לשמור מצב השמש בעת בוא השמש (של היאור נילוס) ואת מעמד כוכב הכלבי אשר יחל או להאיר את הלילה (שני"ע א, מ"ריס). — "כוכב ישראל, מזד שבתאי, שלפי דברי קצת חכמי המזלות הוא המשפיע על האומה הישראלית: שהחמי המזלות אומרים שהמשרת כיום הו' הוא שבתאי ושיוש לו בזה כח שיתדש בגופות חזוק המבע על שאר הימים ובשעה ראשונה מיום השבת שולט שבתאי ולכן יחס לו כל היום ובחלקו כח המחשבה והכינה ויודיעת הסודות ועבודת הש"י והוא כוכב ישראל כמו שאומרים כל האצטגנינים (תולד' יתחק לר"י קארו, כראש). — ד) בהשאלה, "כנוי להשפעה טובה של אשר והצלחה שהאמינו הקדמונים

שמואל כבב אדשביט ואמר שמואל נהירין לי שביולי דשמיא בשביולי דנהרעדא לבר מכבב אדשביט דלא ירענא מאי ניהו (נכ"ל נח). ופרשו המפרשים שהוא כוכב בעל הזנבות, — ¹ כבר השתמש בשם זה ר"ש א"ת בספר

א (ו. —) "כתיבה ודפוס, סימן בצורת כוכב כזה * :
 שאם ימצא צורת כוכב כזה * ידע ויבין שאחריו
 יבוא פסוק מכתבי הקדש (הקד' המגיד לפר' אברהם)
 לנביא' א', דפוס ליפסוס תמ"ו). — ועי' עוד מו"ל.
 אילת השחר. — יארי הים. — ירב. — יעירי.
 — חדרי תימן. — יחכמת הכוכבים. — כבוד, "כבוד
 הראשון, השניכו". — יכלב. — כסיל, כימה, עש,
 * גונה, * צדק, * שבתאי, * מאדים. — יכותב, * יפתב.
 — ימבט הכוכבים, "כוכב המבט, עי' מבט. —
 מו"ל, עי"ש. — ימסלה. — ימסלת החלב. — ימסלול.
 — ימצפה, "מצפה הכוכבים. — ינגיד. — יעבר. —
 יעגול החלבי. — יעגלה. — יעין השור. — יפלאי.
 יצעירי. — יתוכן. — יתכונה.

כוכב, פ"ע רכעי, פועל לא נהוג.

— מפוע', "מכוכב, — שיש בו פוכבים : וכסוב הגלגל
 שאינו מכוכב והוא התשיעי המקיף כל הגלגלים
 (כ' נסס, פי' יל"ל, קונט' המסורת 80). וראוי שנחקור
 אם יש למעלה מגלגל המזלות גלגל בלתי מכוכב
 יתנועע בתנועה היומית וכו' והנה הגלגל המכוכב
 הוא מורכב באופן מה ולזה ראוי שתהיה התנועה
 היומית לגלגל בלתי מכוכב (רלנ"ג, מלחמ' ה' כ ד).

כוכבי, פוכביי, ת"ו, לנק' פוכביי, מ"ר פוכביי,
 — ביזת, — של כוכב, מטבע הכוכב : ושהנביאים

אמנם היו חכמים מחוכמים ומחשבים הפלאות ההם
 בהקשתם וקווי שישערו הם גם כן קרבנות בעתים ידועים
 ומבטים כוכביים (כ' מה שהביאה אליו סברתם
 (כוזרינג), והשעורים המלאכיים והשעורים הכוכביים
 והשעורים הניגוניים (כס' ה' כ). הגדה הבלתינבואית
 היא לעולם אם קסמית אם כוכביית (כ' ידע' כדרכי,
 מכת' לנביא, תכו' תיח). והיה מבואר שהגלגל הכוכבי
 הוא מורכב באופן מה הנה הוא ראוי שלא יהיה הגלגל
 הכוכבי הגרם הראשון אבל יהיה גלגל אחר עליו
 בלתי כוכבי (רלנ"ג, מלחמ' ה' כ ד). אשר אין בהם
 צורה כוכבית תקשה מאד לעמוד על שיעורם (רמכ"ח,
 פי' נחיל' עולם ה' ג). מה שיתחייב מהוראות הכוכבים
 והמזלות איננו דבר מוכרח ומחוייב שיהיה ככה
 במציאות הפועלי צודק באיש ההוא הרמזו אשר עליו
 היתה ההוראה הכוכביית שא"כ לא הנתה מקום
 לבחירה (כס' ו). שפעולותיו כבר תהינה נמשכות אחרי

שיש להם להוכוכבים על עניני העולם ובני אדם,
 והמליצה פלוגי נולד בכוכב, ר"ל נולד בשעה
 שמשמש כוכב שהשפעתו טובה עליו ושכשכיל כך
 הוא מצליח ככל דבר : אשכים לבית השר אומרים
 כבר רכב, אבא לעת ערב אומרים כבר שכב, או
 יעלה מרכב או יעלה משכב, אויה לאיש עני נולד. בלי
 כוכב (רלנ"ע, אשכים). — ובמשמ' זו התאונן על כוכבי
 שמינו : לו יהיו גרות סחורתי, דא יאסוף שמש עדי
 מותי, איגע דהצליח ולא אוכל כי עותוני כוכבי שמי,
 לו אהיה סוחר בתכריכין לא יגועון אישים בכל ימי
 (רלנ"ע, גלגל ומזלות). — והדבור יצליחו כוכבי : אמר הנמר
 (להמלך) ירום מולך ויצליחו כוכביך ירך בעורף אויביך
 (כ' קלוגי, חג' נע"ח כ ה). — וכן בדבור החי בארץ
 ישראל נהוג בפי המדברים עברית מדור הקדום¹ : לאמר :
 פלוגי הוא בעד כוכב, ר"ל בר מו"ל, ככל אשר
 יפנה יצליח. — "כוכב מטמט, עי' מטמט. — משמש הכוכבים,
 עי' משמש. — (ה) "כגוי גם דהארץ : אף כי ביריעת
 שבילי העולם תהלוכות כוכב ארצנו אשר נכח
 פנינו ומדרך כפות רגלינו הוא (שני"ע ג, הקד'). — ואמר
 המשורר : היום עצבת לבח עצמה גדלה, כי מבחר
 כניה נושאי נסיה, שם בכוכב ההוא היום קברה
 (יל"ג, הוי אה). בכוכב ההוא הנכבד מבלי מה,
 תכל עשוי ממצוקים התכוללו, וצבאו יכול כנבוד בוד
 ורשא (כס', 1) — "בצורף עם מלים אחרות, כגוי למין
 בע"ח ומין עשב, פוכב המדברי, מין בע"ח : כשם הכוכב
 הנאמר על הכוכב ועל ב"ח ר"ע על הכוכב המדברי
 והכוכב החמי והכוכב השמימי ושם הכוכב הנאמר
 ע"ה הכוכב וע"ה העשב (מלות הגיון ג). — "כוכב הארץ :
 מין סאמוס ואמר גאלינוס כי יקרא בלשון יון כוכב
 הארץ² ויקרא בשמות רבים וזלת זה נוראה שהוא
 דבר וולתי אד מלק (קאנון ג' ג ב). — "כוכב הים, מין
 בע"ח ימי שגופו מתפצל מהמרכז בהמשה או יותר
 פצולים דומים קצת לקרני הכוכבים, Seestern; astérie.
 sea-star : כוכבי הים יש לו ארבע חמש או
 שש קרנים ויותר והמה מתנועעים אנה ואנה רק בעצלות
 גדולה ומספר רגליהם כהמש עשרה מאות (רלנ"ג, למוד',

אותות השמים. —¹ כך שמעתי מפי חכם גג'י, כשהיה
 משיח לחמו על אדם אחד אמר : הוא בעל כוכב.
 —² כך בערב' : כוכב אלארץ' (ג).

¹ בגוף הערבי : ארצאד נג'ומיה,

(ה) כוכב הארץ

ההוראות הכוכביות אשר היו ברגע הודרו (ש). והחלק הכוכבי ממנה (מחכמה הלמודית) הוא יותר קרוב ממה שיש לו מבוא בשלמות האנושית (עוב פועל, יעקב בן דוד יו"ט פועל, כ"י כריס' מוז'). ואולי המכה בזה עריונית כוכבית (כ' הלל, תנמ' הנפ' מו').

יְכֻבְּיָאֵל, — שם מלאך הממונה על הכוכבים: אופניאל שהוא ממונה על אופן לבנה כוכביאל שהוא ממונה על הכוכבים (היכלות, ביהמ"ד ילינק ה).

***כּוֹכְבֵּית¹**, ש"י, — שם לכוכב נוגה: מלאכת השמים זו היא הכוכבית וכיצד עובדים אותה אלא כל מי שהיתה לו בית מרקדים היה חופר בתוך ביתו כווי קטנה כמין צינור והיו מכוונים אותה כנגד המזרח שבשעת העלה הכוכבית יעמוד וישתחוה לה (פסיק' רמב"ם לז), כך היו בני ירושלם עובדים לכוכבית בפרסום ולא במטמונים (שס).

***כּוֹכְבֵּית²**, ש"י, — חלי קטן בכסף או כזהב תשים בו האשה בשמים וכדומה, Art.Medaillon f.Parfüm u. d. g.; esp. de médaillon pour parfum etc. art med. for: לא תצא אשה (בשבת) במחט הנקובה וכו' ולא בכוליאור ולא בכוכבית³ ולא בצלוחית של פלייטון (שנת ו ג).

א.כּוֹל⁴, מסנו א.כּוֹל.

(1) בארמ' כוכבתא: איילתא דשחרא מאן דאמר כוכביתא היא טעיא (ירוש' נרכ' א ג). וכן בסורית. (2) משק' טוטפת, עופרת, כותרת, ולא נתברר מקורה, ועי' הערה לקמן. — (3) בנוסח' כובלת, אך בערוך ערך כבלת: כובלת, וכן בכ"י א"פ בבל הענין חוץ מלעיל במשנה (ד"ס). ופרשו רב ורב אסי (גמ' סס סז): כובלת חומרתא דפילו ון, וכבר ברר ע' לו בהערותיו לקריום (פילון' (J. Löw, 8.Kr.Lehnw. s.), שפילון הוא כדורים קטנים של תמצית עשב Malabathrum-Kugeln. והשם כוליאור או כובליאר שלפני כובלת, שהוא בודאי מיונית כובליאס (ש' קרויס), מעיד בהשם כובלת שאינו מן המלה, ולכן לא הביאה ש' קרויס שם, ועלינו לקבלה במלה עברית אעפ"י שאין אנו יודעים מקורה ואין לה חבר בשאר הלשונות השמיות, לפחות כמו טוטפת. עכ"פ זו מלה שלא היתה כנראה נהוגה עדיין בוסן קדום, הואיל ולא נזכרה בתוך שמות התכשיטים של בנות ירושלם שהזכיר ישעיהו. (4) גם בארמית יהוד' ובסור' כיל. וכן בערבית כילא, ואעפ"י שכבר היה מצוי בוסן קדום בקרב הערבים.

(^a) כִּיל

א.כּוֹל¹, ש"י, עכ"י, כּוֹל, כְּלָתִי, כְּלָתִי, לווי כּוֹל, — כּוֹל העפר וכדומה, מדר אותו, messen; mesurer; to measure: מי מדר בשעלו מים ושמים בורת חבן וכל בשלש עפר הארץ ושקל בפלם הרים וגבעות במאונים (ישע' מ יב). — ואמר הפיטן: כּוֹל דהשקות נשי מתההיות מים, כּוֹל בבעלי זרוע כי יחמסו מים (ר"א קליר, גשס, אקטס). ומדרת ושקלת וכלת ואמרת וצברת (פר' שקל, אז ראתי). — ואמר המשורר: וזי מי ים בכף מדר וכך בחמת (רמכ"ט, דיוון קדד, כ"י בודליאנס).

—הַפֶּסֶת, הַכִּיל, הַכִּיל, הַכִּיל, יִכְלֹ, יִכְלֹ, יִכְלֹנוּ, — (א) הַכִּיל הכלי כך וכך, יש בו מקום כרי כך וכך, שאפשר להכניס בו כך וכך, fassen; contenir; contain: ויעש את הים מוצק עשר באמה משפתו עד שפתו עגל סביב וכו' אלפים בת יכיל (מ"א ז כג). ויעש עשרה בירות נחשת ארבעים בת יכיל הכיור האחר (שס לח). ביום ההוא קדש המלך את תוך החצר אשר לפני בית יי כי עשה שם את העלה ואת המנחה ואת חלבי השלמים כי מוכח הנחשת אשר לפני יי קטן מהכיל את העלה ואת המנחה ואת חלבי השלמים (שס מ טז). כוס אחותך תשתי העמקה והרחבה תהיה לצחק וללעג מרבה להכיל (יחזק' נג לב), ר"ל שתכיל הרבה. — ומצוי בספרות במשם' זו: חמש כדות גדולות שאין מבילה הקופה יותר מכדה אחת (ר"ה שנת קנז). וכמה מבילה מדה זו כמו ארבעים ושליש ביצנים ביוניות (רמכ"ט, כיכור' ו). — והלב וכדומה: לא גילה לי אדם מעולם סוד שהפקרתיו והאשמתיו אבל האשמתיו את לבי מפני שהיה צר יותר להכילו בעת שהפקרתיו בלבו (מנח' הפניני', בער הסוד). — ובדברים מפשטים: כי כל אשר אין לו הקר לא יכילוהו מקום וכו' ודא יתכן להכיל נקצב ללא נקצב ואין יכילוהו מקום ואתה יצרתו וכו' כי כל גמצא וזולתך מקום יכילוהו וזמן יתארהו (ר' נחמ' נקשה, יי שפתי). הצורה היותר מבילה שבצורות היא הכדורית (ר"א נר"ת הנשיא, אשטירא ח). — (ב) הכיל הכלי את המים וכדומה, החזיק אותם שלא יצאו ממנו, halten; retenir; to hold: לחצב להם בארות בארת נשברים אשר לא יכלו המים (ימ' ב ככ"ז הטיד פרוק' (Aram. Frw. 204) ספק בערביותו מפני שמלבד השם והפעל לא נסתעפו ממנו בלשון זו צורות אחרות במשם' של מדירה, ולכן חשדו שהוא זר בערב' ושאל מארמית.

(¹) בארמ' וערב', עי' הערה להשרש.

בול, בול, בול, — עי' ב'ל.

בוליה, — עי' *בליה.

בחכמה יתרה דרך כזה, ואולם כאן בהכתוב אי אפשר לקבל הגהה זו כי אין להבין מאין באה המלה להכיל תחת ידי הסופרים המעתיקים, הואיל ובכל הפסוקים לפניו ולאחריה אין מלה קצת דומה לה שנוכל לאמר כי נסרכה משם להנה, ובהיות שאין שום יסוד שירשה לנו למחוק המלה, ולא מצאו החכמים הגהה בצורת המלה שתרפא את המליצה רפואה שלמה, אנו חייבים להניח את המלה להכיל בצורתה בנוסחה המסורה, ועל פי פסוקיה שהוכח קודם שנתן שם הסבה למרישת החרב למען היות לה ברק. אי אפשר לפרש את המלה הכיל כאן אלא כמובן במשמ' מבריק ונוצץ, והמליצה להכיל למען ברק אינה אלא כפל הענין במלים שונות הרגילה במליצת המקרא. ומי שיקשה לו לקבל בפילת מלים אלה ללא צורך במקום הזה יוכל להניח כי העקר הוא המלה להכיל במשמ' להבריק ולנוצץ ונוספו המלים למען ברק על הגליון לפרוש, ונכנסו אח"כ בתוך גוף הכתוב, כמו שכבר העירו הספרשים על מציאות הוספות לפרוש במקומות אחרים במקרא. ואם אין ראיה מפורשת לפרוש מלת הכיל במשמ' להבריק ולנוצץ, סמך לו יש בלשון הערבית. כי הנה גם עצם השרש כ"ל בערב, שהוא כול העברי ומשמש בעקרו באותה המשמ' כמו בעבר' בענין מדירה, שחשד פרנק' שבמשמ' זו אינו ערבי, עי' הערה לאכול, הוא משמש עוד בקצת משמ' אחרות, כמו בענין הצ'ר שהקישו עליו ואינו נותן ניצוצות, וכמו"כ להפך במשמ' נצים הנפרשים מן הצ'ר כשמשקשים עליו, ואין שום יחס בין משמ' זו ובין משמ' העקרית של השרש כ"ל בענין מדירה. ועל כרחנו אנו צריכים לאמר כי היו שם בלשון שני שרשים של כול או של כול או אחד כול ואחד כ"ל, שהאחד מהם שמש במשמ' מדירה והשני באיוו משמ' אחרת שמשמנה נסתעפה המשמ' בדבר הצור והנצים שיוצאים ממנו כשמשקשים עליו בכרול, ואפשר שזו היא המשמ' שממנה נסתעפה משמ' הברקה להמלה הכיל. ויש עוד בערב' צרוף אחר לוח a, וגם הוא משמש בשתי משמעויות, האחת כמו לוח בערב', בענין לוח של עץ וכדומה, והשנית במשמ' רחוקה מאד מזה, והיא: הבריק ונוצץ. אמר אלג'והרי בהצחאת: לאת אלשי לוח לוחא אי למח וכו' ולאח אלברק ואלאח אד'א אומצ' ולאח אלנג'ם ואלאח אד'א בדא קאל אבנ אלשכית לאת שהיל אד'א בדא ואלאח אד'א תלאלא וכו' ואלאח בשיפה למע בה, ע"כ, ובעבר': לאח הדבר ר"ל נוצץ וכו' ולאח הברק וגם אלאח כשהתחיל לנצנץ, ולאח הכוכב ואלאח כשהתחיל להאיר, אמר אבן אלשכית לאח הכוכב שהיל כשהתחיל מאיר ואלאח כשהוא מבריק ונוצץ וכו' ואלאח ב הבריק בה. וכמו"כ בלשון אלערב: אלאח באלשים ולוח למע בה וחרכה

(יג.) — בהשאלה, הכיל דברי פלוגי, יכול דשאתם ויסבלם, aushalten; supporter; sustain; וישלח אמציה כהן בית אל אל ירבעם מלך ישראל לאמר קשר עריך עמוס בקרב בית ישראל לא תוכל הארץ להכיל את כל דבריו (עמ' ו י). — והבעם וכדומה: ואת חמת יי מלאתי גלאיתי הכיל שפך עד עולל בחוץ ועל סוד בחורים יחרו (ימ' ו יא). מקצפו תרעש הארץ ולא יכלו גוים ועמו (כס' י י). — ואת המעשים הגדולים: כי גדול יום יי וגורא מאד ומי יכליג (יו"א' כ"א). — ובסהמ"א: כי תשנא (האשה) את שונאיה שמאסיה ולא יכיר דה (ראכ"ט מעני ל כב).

ביבול¹, ממנו ב.בול.

ביבול², — קל לא נמצא.

— הפע' מקור, הכיל, להכיל, — הכילה החרב וכדומה, הבריקה ונוצצה והאצילה מעצמה בעין ניוצצי ברק מתחלפים ומשתנים, flimmern; scintillar; to glitter sparkle: ואתה בן אדם הנבא ואמרת כה אמר אדני יי אל בני עמון ואל חרפתם ואמרת חרב חרב פתוחה לשבט מרוטה להכיל³ למען ברק (יחזק' כ"ג).

¹ קבע ריב"ג (כמשתלחן דף 80 ובהשגחים) שרש מיוחד כ"ל מנעי' להפעל הבא לקמן, אך רוב חכמי הלשון אינם מודים כמציאות שרש מיוחד זה, ועי' הערה להעקר.

² עי' הערה לקמן. — ³ התרגום הקדמוני ראו במלה זו פע' מענין כליון, ובעין זה פרש גם ריב"ג, אמר (כמשתלחן) וז"ל: ומן הד'א אלאצד והד'א אלמעני להכיל למען ברק, ע"כ, ובעבר': ומזה השרש (שרש מיוחד כ"ל שממנו אבלך בדרך) וזו המשמ' (של כליון והשמרה) להכיל למען ברק. וכן בהשרשים, אבל רד"ק פרש מן א.כול: פרוש החרב הותרה להתחיל ולסבוב ההרג ולמען הרבות ברקה להפחיד העמים. ע"כ. והביא שם בשם אביו שפרש להכיל כמו להאכיל. אך כל זה אינו מניח הדעת בפרוש הכתוב. ומתחדשים קצתם מקימים הנוסחה המסורה ומתקשים בפרוש הכתוב ופרשוה בדרכים רעים, וקצתם פסלו את הנוסחה, אעפ"י שאין ספק בדבר כי כבר לפני המתרגמים הקדמוני' היתה הנוסחה כמו שהיא בדינו. Kornil הניה להתל במקום להכיל, אבל בהגהה זו לא נרפא הכתוב, כי אין שום טעם במליצה שהחרב מרוטה להתחיל למען ברק, ונודאי שמכחינת סגנון המליצה בלבדו יותר מוטעמת היא הנהת קצת החדשים שפשוט מחקו את המלה להכיל וגרסו מרוטה למען ברק, כמו בפסוק יח: למען טבח טבח הותרה למען היה להו ברק מרטה. אבל, נאחז בסכין חרופה כזה הוא דרך קל מאד בפרוש ספר עתיק ואין צורך

(a) אוח

יְכֻלָּל (א) ש"י, מ"ר פוללז, כמו צבור, עדה, חלק אחד מקהל היהודים בפרט בארץ ישראל, כו"ל ספרדים, אשכנזים, תימנים, וכו': להיות שיש הסכמה קדומה תחומה מתבטא ורובני ירושלם וכו' ושרא לכתוב דבר ששנה על כו"ל ליוז הק"ק יצ"ו וכו' אנו מחרימין ומגדלין ומקללין ומאדריין לכל איש ואשה קטן או גדול ויחיד או רבים שיעשה שום פירור וכתות בכו"ל לזות הק"ק (הסכמה מחו"ל ירושלם, ה' טפג).
יְכֻלָּלוּת, — ע"י כ'ללזות.

בּוֹמֶז (ב) ש"י, — מין חלי של אשה בכסף או זהב, Schmucksache; esp. de bijou; an ornement
ויבאו האנשים על הנשים כל גדיב לב הביאו חת ונזם ומטבעת (וכומו³) כל בלי זהב (שמות לס כג), ונקרב את קרבן י"י איש אשר מצא כלי זהב אצורה וצמיד טבעת

ולאת אלגנ'ם ברא ואלאת אצ"א וברא ותלאלא ואתשע צ"ה, ע"כ, ובעבר: אלאה בהסוף הבריק בו והניפו ואלא הכובב יצא והתחיל להאיר ואלא האיר ונצנץ ופשט קרני נהנו, והביא בית של אלמלמש שאמר: וקד אלאה שהיל בעד מא הג'עוא כאנה צ'רמ באלכפ מקבוש, ע"כ, ובעבר: וכבר האיר ונצנץ הכובב שהיל אחרו אשר נמו שנתם כאלו היה לפיד בכף היר דוי"ק. מכל זה אנו רואים כי הצרוף לו ח, בקד לאח ובהפע' אלאה, משמש במש"ם הבריק ונצנץ, להברק ולהכובבים, וגם להברק החרב בשמניפים אותה באור השמש. והנה הצרוף לוח איננו ממש הצרפון כול, כי במקום הכף שבמלה העברית יש בהמלה העבר' ח, אבל בקצת מקרים נהוג בין שתי לשונות הללו חלופ בין ב—ח' ובמקום כ בעברית תבוא בערב' לפעמים ח' a, כמו במקום כבה — ח' בא b, כנע—ח' יע e, רך—ח' י d, ובהיות שהצרוף לו ח משמש בערב' בשתי מש"ם, לוח של עץ וברק ונצנץ, שהן רחוקות מאד זו מזו, יש לחשב כי היו כאן בתחלה שני שרשים מתחלפים זה מזה באות אחת, והצרוף לוח הממשש עתה בערב' במש"ם של ברק היה קודם לוח' e שהוא בערב' לוח, שהוא כול. וכבר העירו חל"ע על מנהג זה בחוך הלשון הערב' בעצמה שצורף מהצרופים שלה נתחלף בזמן מן הזמנים באות אחת שלו לאות אחרת דומה לה, כך R. Ruzicka בעתון 0LZ, 16 252 בדבר הסתעפות ע'פר מן עפר, עכ"פ, אפילו אסלא נאמר כי הכול שבכאן הוא הוא לאח שבערב', אנו רואים כי יש בלשון זו פעל קצת דומה להכיל שמש"ם היא נצנץ.

(¹) מן כלל.

(²) רק בעבר', ולא נתברר מקורו ומזהותו, ועי' דקמן. — (³) אונק' תרגם מחור, אבל מהותו של מחור

(⁴) خ خبا (e) ذفع (d) رخی (e) اذخ

עגיל וכמוז לכפר על נפשתינו לפני יי' (כמד' לא נ). והשתמשו בו במש"ם 'סגירה לבית הרחם: והביאו הרופאים ראיות אמתיות שאפשר שהבתולה תתעבר בלתי בעילה וכו' והביא (בוטולוש) המעשה בסופיא שהיה לה כומוז על גבי נקבות שלה לשמרה מן הזכרים ועם כ"ו נתעברה (מעשה טובים, גן נעול כ).
בּוֹמָסָה (א) ש"י, מ"ר בומסות, — אלמים צבורים יחד בשורה: המעמר לכובעות ולבומסות²) לחורה ולעמרים (פאה ס ת). — ועי' קציר.

בארמ' לא ידועה. היוגו והרומי במש"ם אצורה על הזרוע, הפשוטא המביא, ר"ל מין חגורה, וכעין זה רסע"ג שתרגמו כחקאב, שהוא כעין חגורה מקשטת בכסף וזהב. וכבר בימי התלמוד לא ידעו בודאות גמורה מהו הכומו, כי כפי הנראה לא השתמשו יותר במלה זו, וקצת ראיה לדבר שלא הזכירו גם ישיעיהו במגותו את קשויי בגות ירושלם. ואמרו בגמ' ירוש' (סכת ו ח): (וכומו יש אומרים זה טפוס של רחם וז"א זה טפוס של דוים, וכן בגמ' בבלי (סס מד). אמר ר' אלעזר עגיל זה דפוס של דרין כומו זה דפוס של בית הרחם, ורבה דרש את השם כומו בר"ח: כאן מקום זכה, ונראה כי פרוש זה היה מוסכם אצלם, ולכן שאל רב ששת שם: מפני מה מנה הכתוב תכשוטין שבתוך, המטבת וכו', עם תכשוטין שבפנים, שהוא הכומו, וענה: לומר לך כל המסתכל באצבע קטנה של אשה כאילו מסתכל במקום התורפה, אבל, אין כל זה אלא השערה בעולם, וגם בלשונות האחרות אין מלה קרובה לה בין שמות החללים והתכשוטין של האשה.

(¹) עי' הערה לקמן. — (²) כך במש"ם שבגמ' ירוש', וכך בקטעי כ"י מש"ם מנק' בודליאנה, וכך כ"י מש"ם מנק' פרמה. וכן בערוך דפוס' קדמוני: כומסות, וכנוסח' כומסאות. והנה בנמרא ירושלמי שם אמרו: (כובעות) מן לעיל כמה דתימר וכובע נחשת על ראשו כומסות ר' אבינא אמר מן לרע כמה דתימ' הלא הוא כמוס עמדי, ע"כ, ופרש הערוך: פירוש כובעות ראשי שבלים הן כומסות תחתון של שבלים וז"א לכובעות אגודות הקשורות למעלה כנגד ראשיהן כומסות אגודות הקשורות מתחת. ע"כ, אבל, לא הפרוש הראשון ולא השני אינם מניחים את הדעת, כי אעפ"י שבצורות הקציר של המצריים נראה כי היו ק'צרים גם ראשי השבלים בלבד, אך בא"י אין הדבר נהוג, וגם השם כובעות אינו נאות לזה. וגם בדבר קשירת האלומים למעלה ולמטה אי אפשר שהיתה כאן הכונה, כי דבר זה לא נהוג בארץ ישראל, וגם בצורות מלאכת הקציר של המצריים כל האלומים קשורים רק באמצע. הפרוש היותר מסתבר קצת הוא של הרמב"ם שפרש וז"ל: המנהג לקצור החטטה ולעשותה ערימות ערימות במקומות רבות עד שיקבצו הכל במקום אחד ומן המקום ההוא למקום הדישית והוא נקרא גורן וכל אשר יקבצו מן הערימות מע: הארץ נקראו כובעות שהם דומים

א.כומר, — עי' א.כ.מ.

ב.כומר, — עי' ב.כ.מ.

יכומר, יכומרת, יכומריה, — עי' יכומרת וכו'.

בון (ב), ממנו בון, מכון, מכונה, תכונה, *הכנה.

בון (ב), פ"י, עת' כנ"י וכווננו, עכ' בן (ב), פנתי, עת' אבן, — פן את הדבר, עשהו ותקן אותו שיחיה טוב

ותוק ומתקן, herstellen; former; to form. הלא כבשן עשני עשהו ויכוננו ברחם אחר (לויכ לא יס).

נפע, נבון, נבון, נבונה, נבונה, נבונים, נבנים, הפון, הבון, יבון, יבונה, — (א) נבון הדבר, החלט ואין בו יותר

סקמק, beschloessen; décidé; resolved. ועל השנות החלום

אז שרעה פעמים כי נבון הדבר מעם האלהים ומסרה האלהים לעשתו (בראש' מא לז). — ומה שאין

ספק בו: ונרעה נרדפה לדעת את יי' כשחר נבון מצאו (סו' ו ג).

— ובמשמ' עשו לו או עשה לעצמו כל מה שגצרך למה שהוא נועד לו, sich vorbereiten

vorber. s.; se préparer, être-ré; prepare o.s. והיה נבון לבקר ועלית בבקר אל הר סיני (שמות לד ג).

והיו נבנים ליום השלישי כי ביום השלישי ירד יי' לעיני כל העם על הר סיני (שס יט יא). היו נבנים

לכוכב וכל מה שיקבצו בחפירה שהיא געשית בארץ בקראו כומסות. ע"ב. אבל, אין הלשון של הגמ' לעיל

ומלך נאותה דוח, ועוד שפרוש כומסה חפירה באדמה, מן כסום, יש בו יותר ריה דרש ולא מלשון החיה, ועוד

שאר מנהג זה נהוג כלל בארץ ישראל, שאין הפלחים עושים חפירות באדמה להעומרים. וכבר נשאתי ונתתי

בענין זה עם חכמי בעיני הפלחת בארצנו, פרופ' דר' דלמן, ואחרי חקירה ודרישה אצל הפלחים ע"י פרופ' דלמן ודר' כנען נתברר כי עפ"י אין הפלחים כאן עושים

צבורים של אלומים אלא כשצריך להובילם להגן על גמלי מ, ועבור זה נקרא בלשון הפלחית גדרום חלה, ובצפון תבון, ולא ידוע מקור שתי אלו המלות. מלבד

זה יש עוד מלה אחרת לצבור של אלומים והיא צראבה, בסו"ב רק בלשון התמנון, וכמו"כ לא ידוע מקורו, אבל זה צבור בהגן ולא על השרה. וצורת צבורי האלומים

הנהוגים בארצות ארפה, שהוזכר ש' קרוים בעתקות התלמוד (Arch. II, 188) אינן נהוגות כלל בארץ. והיוצא

מכל זה, שאין לברר מה היתה הכונה באלה המלים ואין היו האכרים היהודים עושים באלומות הקציר שלהם.

(¹) שרש שמי משותף. בערב' בוג (a), זמשמש ברוב הלשונות האמיות בעקרו במשמ' ה' ה, וכן גם בכנעניות.

(²) עי' הערה להשרש. — (³) ר"י חיוג.

(^a) כר

לשלשת ימים אז תגשו אל אשה (שס יס). ויצו אתם לאמר ראו אתם ארבים לעיר מאחרי העיר וכו' והייתם

כלכם נבנים ואני וכד העם אשר אתי נקרב אל העיר (יחז' ח ד-ה). עקב כי זאת אעשה לך הפון לקראת

אלהיך ישראל (עמו' ד יב). הפ' והבן לך אתה וכל קהליך הנקדלים עליך והיית דהם למשמר (יחזק' לח ו).

ושלחו מנות לאין נבון לו (נחמ' ח י). ידע כי נבון בידו יום חשך (לויכ יס כג). יהי רעב אנו ואיר נבון לסלעו

(שס יח יב). — ובמשמ' הגיעו לשלמותו, לצורתו הנאותה: ותרבי ותגדלי ותבאי בעדי ערבים שרים נכוננו שערך צמה

(יחזק' עז ו). — ובמשמ' נועד לדבר: כי אני לצלע נבון ומבאוכי נגדי חמיד (תהי' לח יח). לפיר בון דעשתות

שאנן נבון למועדי רגל (לויכ יב ס). — (ב) נבון על דבר, נוסד, נשען ומתחזק עליו, aufgestellt; établi

established: הניחה אותי והימשני את העמרים אשר הבית נבון עליהם (שופט' יו כו). וילפת שמשון את

שני עמודי התוך אשר הבית נבון עליהם ויסמך עליהם (שס כט). והיה באחרית הימים נבון יהיה הר בית יי'

בראש ההרים (ישע' כ ג). — ובמשמ' היה חזק וקים, שאינו מט, כסא מלכות וכדומה, fest s.; être firm

be-: ונאמן ביתך וממלכתך עד עולם לפניך כסאך יהיה נבון עד עולם (ש"כ ז יו). ובית עבדך דוד יהיה

נבון לפניך (שס כו). והמלך שלמה ברוך וכסא דוד יהיה נבון לפני יי' עד עולם (מ"א כ מה). תועבת

מלכים עשות רשע כי בצדקה יבון כסא (משלי יו יב). חנו רשע לפני מלך ויפון בצדק כסאו (שס כה ס).

והמלכות וכדומה: כי כל הימים אשר בן ישי חי על האדמה לא תפון אתה ומלכותך (ש"כ כ לה). ושלמה

ישב עד כסא דוד אביו ותפן מלכתו מאד (מ"א כ יב). — ותבל וכדומה: יי' מלך נאות לבש לבש יי' עז

התאזר אף תפון תבל בל תמוט (תהי' ג א). — ונבון היום, התחזק, כבר אור היום בשלמותו: וארח צדיקים

באור נגה הולך ואור עד נבון היום (משלי ד יח). — ובמשמ' התמיד והתקים זמן רב: והיו בניו כקדם

ועדתו לפני תפון (יח' ל כ). וזעו לעולם יהיה וכסאו כשמש נגדי בירה יפון עולם ועד בשחק נאמן (תהי' פט לו-לח).

נבון כסאך מאז מעולם אתה (שס ג א). דבר שקרים לא יפון לנגד עיני (שס קא ו). בני עבדיך

ישכנו וזרעם לפניך יפון (שס קכ כט). איש לשון בל יפון בארץ (שס קמ יב). לא יפון אדם ברשע ושרש

צדיקים בל ימוט (משלי יב ג). שפת אמת תפון לעד

(שס יט). מלך שופט באמת דלים כסאו לעד יבון (שס
 כט יד). מדוע רשעים יחיו עתקו גם גברו חיד זרעם
 נבון לפניהם עמם וצאצאיהם לעיניהם (איוכ כל ז-ח).
 — ובהשאלה, דבר נבון, שנתברר כי כן הוא, כי הוא
 אמת, richtig; constaté; verified : ודרשת וחקרת
 ושאלת היטב והנה אמת נבון הדבר נעשתה התועבה
 הזאת בקרבך (דבר' יג יו). — אל נבון, תה"פ, בודאות,
 gewiss, sicher; surement; certainly : וראו ודעו
 מכל המהבאים אשר יתחבא שם ושבתם אלי אל נבון
 והלכתי אתכם (ש"א כג כג). וישלח דוד מרגלים וידע
 כי בא שאול אל נבון (שס כו ד). — נבון לעשות, נאה
 ויאות : ויקרא פרעה אל משה ולאהרן ויאמר דבו ונחנו
 לאלהיכם בארץ ויאמר משה לא נבון לעשות כן כי
 תועבת מצרים נוכח לוי' אלהינו (שמות ח כא-כב). —
 נבונה, כמו שם, במשמ' דבר נבון, נאות, כמו שראוי:
 כי לא דברתם אלי נבונה כעבדי איוב (איוכ מז ז).
 כי אין בפיהו נבונה (תה"ל ה י). — לבו נבון עם פלוני,
 נאמן לו : ויפתחו בפיהם ובלשונם יכובו לו ולבם לא
 נבון עמו ולא נאמנו בביריתו (תה"ל עח לו-לז). — וידו,
 נבונה ידו עם פלוני, עוזר לו ומסייע אותו : מצאתי
 דוד עבדי בשמן קדשי משחתיו אשר ידי תבון עמו
 אף ורועי תאמצנו לא ישיא איוב בו ובן עולה לא
 יעננו (תה"ל פט כא-כג). — לב נבון, רוח נבון, שוקט,
 במות : נבון לבי אלהים נבון לבי אשירה ואזמרה
 (תה"ל נו ח). משמועה רעה לא יירא נבון לבו במה
 בוי' (שס קיב ז). לב טהור ברא לי אלהים ורוח נבון
 חדש בקרבי (שס נא יב). — ג נבון הדבר, נערך ונסתדר
 במדר נאה, ausgerichtet, geordnet; arrangé :
 ged- : ותבין כל מלאכת שלמה עד היום (דכו"ט ח
 יו). ותבון עבודת בית יי' (שס כט לה). ותבון העבודה
 ויעמדו הכהנים על עמדם והלויים על מחלקותם כמצות
 המלך (שס לז י). ותבון כל עבודת יי' ביום ההוא
 לעשות הספה (שס יו). — ודרכו של פלוני, היה נאות
 לפי הרצון : אחלי יב'נו דרבי לשמר הקיץ (תה"ל קיט
 ה). שלם מעגל רגלך וכל דרכיך יב'נו (משלי ד כו). —
 ובמשמ' "אפשר וראוי : ולא יבון לכלכל נחקר ללא
 נחקר (פקד' לר' כמיי, יי' כפתי). או תחרץ ענינו התנועה
 ויבון להיות מזה מתאוה ואין נפשו עצל ונפש
 חרוצים תדשן (הכרעים לריכ"ג, חקן). — ומצוי השמוש
 בכתב ובדבור, זה נבון, במשמ' והו' היותר מסכים
 למהות הדבר, אמת, צודק : ותתומה שאמרו מתיחורם

והנה שב יהודה כמו פועל זה נבון בעיני שמירושו
 שהיו מתיחסים אל יהודה (ראב"ע, לחות, שער השמות).
 תורק יש אומרים כי הוא שם מקום זה בכו'ן שהוא
 שמן כשמן שיוורק שריחו גורף (הוא, שש"ס א ג). וענין כי
 הכל יהיה נשכת בימים כמו בזמן שעבר ויותר נבון
 היות פירושו כמו הן (הוא, קל' כ יו). ויתכן שהגש באלה
 לתפארת הקריאה ולא לחסרון הגון והוא הנבון (רד"ק,
 מכלול, שש"ס ה). וכבר כתבנו ששרשם יבש והצירי שתחת
 אותיות הנוספות יורה עליהם והוא הנבון (שס, קל' א).
 — והדברים על השפתים, מסדרים ושנונים : הט אונק
 ושמע דברי חכמים ולבך תשית לדעתי כי געים כי
 תשמרם בבטןך ויב'נו יתרו על שפתיך (משלי כג יו-יז). —
 והמחשבות : גל אל יי' מעשירך ויב'נו מחשבתך (שס יו ג).
 — פוע', פונן, פוננה, פוננת, פוננתה, פוננתי, פוננני, פונן,
 פוננה, תבונן, יבונן, פוננתה, תבוננה, יבוננך, יבוננה,
 יבוננני, פוננני' או פוננני בדגש, פוננן, פוננני, פוננני,
 פונננה, פונננת, פונננות, פוננני וכו', תבונננה, או
 תבונננה, — א) הקים ויסד וחוק אותו, aufstellen
 : gründen; établir, fonder; establish, ground
 מבון לשבתך פערת יי' מקדש ארני פוננני ידיר (שמות
 יס יו). הוא יבנה בית לשמי וב'ננתי את כסא ממלכתו
 עד עולם (ש"ב ז יג). הוי בנה עיר בדמים וב'נן קריה
 בעולה (חבק' כ יב). ואל תתנו דמי לו עד יב'נן ועד
 ישים את ירושלם תהלה בארץ (ישע' סג ז). ישם
 מדבר לאגם מים וארץ ציה למצאי מים ויושב שם
 רעבים ויכוננו עיר מושב ויורעו שדות וישעו כרמים
 ויעשו פרי תבואה (תה"ל קז לה-לו). כאשר שמענו כן
 ראינו בעיר יי' צבאות בעיר אלהינו אלהים יכוננה
 עד עולם (שס מח ט). ולציון יאמר איש ואיש ילד בה
 והוא יכוננה עליון (שס פו ה). — ואת הארץ : הוא
 האלהים יצר הארץ ועשה הוא כוננה לא תחו בראה
 (ישע' מה יח). לוי' הארץ ומלואה תכל וישבי בה
 כי הוא על ימים יסדה ועל נהרות יכוננה (תה"ל
 כד א-ב). גשם נדבות תנוף אלהים נחלתך ונלאה
 אתה כוננתה (שס סח י). פוננת ארץ ותעמד (שס
 קיט ז). — והשמים וצבאם : יי' בהכבסה יסר ארץ פונן
 שמים בתבונה (משלי ג יט). כי אראה שמך מעשה
 אצבעתיך ירח וכוכבים אשר פוננתה (תה"ל מד ד). —
 ובמדרש : מתחלה היה המקום סבבך לבו גן העולם
 ולא היה מוצא עד שעמדו האבות (מד"ר שמות יס).

(¹) זה והשאר רד"ק.

להשתמש בו להתכבד הרצויה, שלא יהיה צריך להבחין
bereiten, vorbereiten, וְשֵׁלָא יַחְסֵר בּוֹ בְּלוֹם, סעודה וכדומה: הבא
את האנשים הביתה וטבח טבח וְהָכֵן כִּי אֶתִּי יֵאָכְלוּ
האנשים בצהרים (בראש' מג יו). הם מפגי אדני יי' כי
קרוב יום יי' כי הֵכִין יי' וְכָה הִקְדִּישׁ קִרְאוֹ (לפני א'
ו).—וצידה: וצוו את העם לאמר הֵכִינוּ לָכֵם צֹדָה כִּי
בעוד שדשת ימים אתם עברים את הירדן (יחזק' א' יא).
מי יכין לערב צידו (איוב לח מא). הן הכה צור ויווכו
מים ונחלים. ישטפו הגם לחם ויבל תת אם יכין שאר
לעמו (תהי' עז כ). לך אל נמלה עצל ראה דרכיה
והכם אשר אין דה קצין שטר ומשל תכין בקיץ לחמה
אנרה בקציר מאכדה (משלי ו יח). הנמלים עם דא עז
וְיִכְיֶנּוּ בְּקִיץ לַחֲמֵם (שם ל כה). — ומנחה: וְיִכְיֶנּוּ אֶת
המנחה עד בוא יוסף בצהרים (בראש' מג כה).—ומזון,
מלבוש וכדומה: ויהיו שם עם דויד ימים שלושה אכלים
ושותים כי הֵכִינוּ לָהֶם אֲחִיהֶם (דסי"א יכ לט). אם יצבר
בעפר כסף ובחמר יכין מלבוש (איוב כו יו). פקדת
הארץ ותשקקה וכו' תכין דגנם כיִן תְּכִינֶה (תהי' סה י').
חיתך ישבו בה תכין בטובתך לעני אלהים (שם סה יא).
ויאמר יהוה לַהֲכִין לְשִׁבּוֹת בְּבֵית יי' וְיִכְיֶנּוּ ויביאו
את התרומה והמעשר והקדשים באמונה (דסי"ב לא
יא יב). — ומזבח, קרבנות וכדומה: ויאמר בלעם אל
בלק בנה לי בזה שבעה מזבחת וְהָכֵן לִי בֹזֵה שְׂבָעָה
פרים ושבעה אילים (במדב' כג א). — ולחם הפנים:
ומן בני הקהתי מן אחיהם על דחם המערכת לַהֲכִין
שִׁבְתָּ שֶׁבֶת (דסי"א ט לג). — ומה שנצרך לבנין:
ויפסלו בני שלמה ובני חירום והגבלים וְיִכְיֶנּוּ העצים
והאבנים לבנות הבית (מ"א ה לג). וברזל דרב למסמרים
לדלתות השערים ולמחברות הכין דויד (דסי"א כג ג).
ויאמר דויד שלמה בני גער ורך והבית לבנות לווי
להגדיד למעלה וכו' אֲכִינָה נָא לִי ויכין דויד לרב לפני
מוֹתוֹ (שם ה). והגת בעניי הִכְיֹנֹתִי לְבֵית יי' וְהֵב כְּבָרִים
מֵאֵה אֶלֶף וכו' ועצים ואבנים הִכְיֹנֹתִי וְעִלִּיהֶם תּוֹסֵף
(שם יד). ושלח לי עצי ארזים וכו' וְלַהֲכִין לִי עֲצִים
לרב כי הבית אשר אני בונה גדול והפלא (דסי"ב כ
ג-ט). יי' אלהינו כל ההמון הזה אשר הִכְיֹנֹתִי לְבָנוֹת
לך בית דשם קרשך מידך היא ולך הכל (דסי"א כט
יו). ואת כל הכדים אשר הוניה המלך אחז במלכותו
במעלו הִכְנֵנוּ והקדשנו והגם לפני מזבח יי' (דסי"ב כט

מתחלה היה העולם מים במים והיה האלהים מבקש
לכונן עולמים ולא היו הרשעים מניחין וכו' כיוון
שבאו האבות וזכו אמר הקב"ה על אדני אני מכונן
העולם (שם).—ואמר הפסוק: אתה כוננת עולם מראש
יסרת תבל והכל פעלה (יחזק' כ"ד יוסי, ענוד'). ובמאמר
חוג שמים כוננת להיות לעולם סוכב (ר' נח"י,
נקשה, יי' שפתי). כוננת למן בעדן חופות, כל יקרה
סוכבתם לחפות (משלי ג"ד קלוי', ענוד', J. Elbogen
126 GJG). עיר המלכה דרור ושלמה בנו היית
בנויה והם קדם מכונן דך (קני' לת"כ, ליון עטרת). —
ועם ואדם וכדומה: ותכונן לך את עמך ישראל לך
דעם עד עולם (ש"כ ז כד). הלי' תגמלו זאת עם נבל
ולא חכם הלא הוא אביך קנך הוא עשך ויכונןך (דכ"ר
לכו). יגמר נא רע רשעים ותכונן צדיק (תהי' ז י').
ידך עשוני ויכוננני (שם קט עג).—והרגלים וכדומה:
ויקם על סלע רגלי כונן אשרי (תהי' מ ג).—ודברים
מפשימים: אתה כוננת מישרים משפט וצדקה ביעקב
אתה עשית (תהי' לט ד). — כונן דבר לדבר, דמען
הדבר ההוא: ויי' לעולם ישב כונן למשפט כסאו (תהי'
ט ח). — (ב) כונן חץ וכדומה, עשה שולך להמקום
הרצוי, richten; diriger; direct' כי הנה הרשעים
ידרכון קשת כוננה חצם על יתר (תהי' יא כ). — ואת
הקשת: תרבו ילמוש קשתו דרך ויכוננה (שם יג).
במיתריך תכונן על פניהם (שם כא יג).—כונן מחשבותיו
או מעשיו לדבר, עשה שמחשבותיו או מעשיו יפנו
לעומת מה שרצה להשיג: ותפחד תמיד כל היום מפני
חמת המציק כאשר כונן להשחית (ישע' נא יג). כי שאל
נא לדר רישון וכונן (לחקר אבותם (איוב ח ח).—ג)
כונן מעשה, עשה שהמעשה ילך כשורה ויצליח היטב:
ויהי נעם אדני אדהינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו
ומעשה ידינו כוננהו (תהי' ס יו).

—סולל, כונן, כוננה, שכוננו אותו: מלאכת תפיך ונקביך
בך ביום הכראך כוננו (יחזק' כח יג). — והפסיעות,
ללכת בדרך הרצוי: מיי' מצעדי גבר כוננו ודרכו
יחפץ (תהי' לו כג).

—ספץ, הכין, הכינות, הכינותה, הכינותי, הכינותו,
הכנו, מכין, הכין, הכן, הכינה, אכין, אכיתה, תכין,
תכן, יכין, ויכין, הכינו, הכינני, הכינית, תכינה,
—א) הכין דבר, עשה בו כל הנצרך שיוכל כבר

— (1) בקצת ספרים נראשנה חטופה. — (2) יש מניחים
כונן, בבית.

(יט).—ובדי גשק ובדומה: ויכּוֹן להם עויהו לבל הצבא
מגנים ורמחים וכובעים ושריניות וקשחות ולאבני קלעים
(דס"ב כו יד). תקעו בתקוע וְהָכִין הכל ואין הִלךְ
למלחמה (יחזק' ז יד). הרבו ילמוש קשתו דרך ויכוּננה
ולו הִכִּין כלי מות (תה' ז יגיד). הרכב כיום הִכִּינו
והברושים הרעלו (יחזק' ז ד). והמן בא לחצר בית
המלך ההיצונה לאמר דמלך לחלות את מרדכי על
העץ אשר הִכִּין לו (אסת' ו ד). ויתלו את המן על
העץ אשר הִכִּין למרדכי (אסת' י).—והרג ובדומה: הִכִּינו
לכנוי מטבח בעון אבתם (ישע' יד כה).—רשת: רשת
הִכִּינו לפעמי (תה' נז ו).—מטר: המכסה שמים בעבים
הִמְכִּין לארץ מטר (תה' קמו ח).—ודבר ממשט: הרה
עמד וילד און ובטנם תִּכִּין מרמה (איזכ' יס ל).—העבורה:
ושחטו הפסח והתקרישו והכִּינו לאחיכם לעשות (דס"ב
לז ו). ואחר הִכִּינו (הקרבנות) להם ולכהנים וכו' והלויים
הִכִּינו להם ולכהנים בני אהרן (ש"ד). אין להם לסור
מעל עבדתם כי אתיהם הלויים הִכִּינו להם (ש"ס יא).—
ובמשמ' השלים כל הנצרך: אחרי כל זאת אשר הִכִּין
יאשיהו את הבית עלה נבו מלך מצרים להלחם בכרכמיש
(דס"ב לה כ).—ובמשמ' עשה ההכנות הנצרכות: אני
עם לבבי לבנות בית מנוחה לארון ברית יי' ולהרים
רגלי אלהינו והִכִּינוּ לבנות והאלהים אמר לי דא
תבנה (דס"א כח כג).—הִכִּין לו, הִכִּין את עצמו,
למלחמה ובדומה: הגידו במצרים והשמיעו במגדוד
וכו' אמרו התיצב והִכִּין לך כי אכלה חרב סביבך
(יחזק' מו יד). הִכִּין וְהָכִין לך אתה וכל קהליך הנקהלים
עליך והיית להם למשמר (יחזק' לח ז).—ובא פע' עבר
זה עם ה' הידיעה, הִהָכִין: וישמח יחוקיהו וכל העם
עד הִהָכִין האלהים דעם כי בפתאם היה הדבר (דס"ג
כט לו).—ובתנ"ם: בִּין שֶׁ הִכִּינָה (את המטלית)
לטלוחה בִּין שלא הִכִּינָה לטלוחה (ירוש' שנת כד
ד). חול מִכִּין לשבת וחול מִכִּין ליו"ט ואין יו"ט
מִכִּין לשבת ואין שבת מִכִּינָה ליו"ט (נז"כ ב). כלום
הִכִּינו שלחן לפניך (מג"י יב). מי מִכִּין לפניך את
המזבח (מד"אס"ז, וסקרוכ אליו). הִכִּין כל צרכי הסעודה
ואספה פתו וטבח טבח קודם שיכנסו לשמחה (רמב"ם, אהל
יא ח).—הִכִּין אנשים, קבע אותם דבר מהרברים,
bestellen, bestimmen; désigner; appoint
ויקרא יהושע אל שנים העשר איש אשר הִכִּין מבני
ישראל (יחזק' ד ד). אד חומת בבל שאו גם החזיקו
המשמר הקימו שמרים הִכִּינו הארבים כי גם זמם יי'

גם עשה (ירמ' לא יב). התבמים אשר עמי ביהודה
ובירושלם אשר הִכִּין דוד אבי (דס"ב כו ו).—הִכִּינו
למלך, יעדו והחליטו: וידע דוד כי הִכִּינו יי' למלך על
ישראל (ש"ב ה יב).—ומקום: הנה אנכי שלח מלאך
לפניך לשמרך בדרך ולהביאך אל המקום אשר הִכִּינו
(זמות כג כ). ויקהל דוד את כל ישראל אל ירושלם
דהעלות את ארון יי' אל מקומו אשר הִכִּין לו (דס"א יסג).
וְיָכִין מקום לארון האלהים (ש"ב א). אבל ארון האלהים
העלה דוד מקרית יערים בְּהִכִּין לו דוד (דס"ב א ד),
במקום אשר הִכִּין לו. —ובמשמ' סדר: שלוש ערים
תבדיל לך בתוך ארצך וכו' תִּכִּין לך הדרך וכו' והיה
לגום שמה כל רצח (דבר' יט כג). הִכִּין בחוק מלאכתך
ועתה בשדה לך אחר ונבנית ביתך (משלי כד כו).—
ג) הִכִּין ממלכה, כסא מלכות ובדומה, כמו כִּוֵּן,
עשה שיהיה חוק וקִים ומתמיד: כי עתה הִכִּין יי' את
ממלכתך אל ישראל עד עולם (ש"א יג יג). והקיימתי
את זרעך אחריו אשר יצא ממעון והִכִּינוּ את ממלכתו
(ש"ב ז יב). על כסא דוד ועל ממלכתו להִכִּין אתה
ולסעדה במשפט ובצדקה מעתה ועד עולם (ישע' עו).
ויהי בְּהִכִּין מלכות רחבעם וכחזקתו עזב את תורת
יי' (דס"ב יב א). ויכּוֹן יי' את הממלכה בידו (ש"ס יז
ה). והִכִּינוּ את כסא מלכותו על ישראל עד עולם
(דס"א ככ י). יי' בשמים הִכִּין כסאו (תה' קג יט).
—והמלך על כסאו: ועתה הי' יי' אשר הִכִּינוּ ויושיביו
עד כסא דוד אבי וכו' כי היום יומת אדניהו (מ"א
ז כד).—וזורע: כרתי ברית דבתיי נשבעתי לדוד
עבדי עד עולם אֲכִין וזרעך ובנתי לדר דוד כסאך
(תה' פט ד-ה).—ומזבח: ויכִּינו המזבח עד מבונתו
(עזר' ג ג).—ואת מושבו במקום, שם, קבע: בצאתי
שער עלי קרת ברחוב אֲכִין מושבי ראוני נקדים ונחבאו
(איזכ' כט ז-ח).—ואת לבו, עשה אותו חזק וקִים בדבר
אחר: ולא יהיו כאבותם דוד סורר וזרה דוד לא הִכִּין
לבו ולא נאמנה את אל רוחו (תה' פח ח).—ודבר
ממשט: כי אמרתי עולם חסד יבנה שמים תִּכִּן אסונתך
בהם (ש"ס פט ג).—הִכִּין, הִכִּין, כמו תה"ם: שאו לכם סוה
מתוך הירדן ממצב רגלי הכהנים הִכִּין שמים עשרה
אבנים (יחזק' ד ג). ויעמדו הכהנים נשאי הארון ברית
יי' בחרבה בתוך הירדן הִכִּין וכל ישראל עברים בחרבה
(ש"ב ג יו).—הִכִּין, עשה, סדר וחקן: ודבר בתוך
הבית מפנימה הִכִּין לתתן שם את ארון ברית יי' (מ"א
ו יט). עץ לא ירקב יבחר חרש חכם ויבשם לו דִּהָכִין

פסד לא ימוט (יט' מ כ). — ובמליצה, הֵבִין חֶבֶר
וכדומה, ברא, כונן: עשה ארץ בכחו מֵבִין חֶבֶר בהכמתו
ובתבונתו נטה שמים (יט' י יכ). בה אמר וי' עשה
וי' יוצר אותה הֵבִינָה וי' שמו (ס ל כ). מֵבִין הרים
בכחו נאור בנבורה (תה' ס ז). עד לא עשה ארץ
והוציאו ראש עפרות חֶבֶר הֵבִינָה שמים שם אני בחקו
חונן על פני תהום (מז' ח כו-כז). לך יום אף לך לילה
אתה הֵבִינָה מאור ושמש (תה' עד יו). — הֵבִין את
לבו לִפְלוֹנִי, הפנהו, הטהו לעומת פלוני, richten;
diriger; direct: הסירו את אלהי הנכר מתוככם
והעשיתם והֵבִינָה לִבְכֶּם אל וי' ועברוהו לבדו (ש"א זג).
כי עזרא הֵבִין לבבו לדרש את תורת וי' (עז' ז י).
ויעש (רחבעם) הרע כי לא הֵבִין לבו לדרוש את וי'
(דק"ב יז יד). כל לבבו הֵבִין לדרוש האלהים (שס ל
יט). שמרה זאת לעולם ליצר מחשבות ללב עמך והֵבִין
לִבְכֶּם אליך (דק"א כט יח). כי בערת האשרות מן
הארץ והֵבִינָה לִבְכֶּם לדרש האלהים (דק"ב יט ג). אך
הבמות לא סרו ועוד העם לא הֵבִינָה לִבְכֶּם לאלהי
אבתיהם (שס כ לג). אם אתה הֵבִינָה לִבְכֶּם ופרשת אליו
כפוך (איוב יא ג). — ואמר המלִיץ: ולשוני תצחצה
ולבני חכין ונפשי תעיר והֵבִינָה תישיר (נקה' לר' כח),
וי' שתי תפתח). — וצעדיו, פעמיו: ירעתי וי' בי לא
אדם דרכו לא דאיש הלך והֵבִין את צעדו (יז' יכג).
לב אדם יחשב דרכו וי' יִכֵּן צעדו (מז' יו ט). פעמי
הֵבִין באמרתך ואל תשלש בי כל און (תה' קט קנ). —
ודרכו: ויתחוק יותם כי הֵבִין דרכיו לפני וי' אלהיו
(דק"ב כו י). — ואת פניו: ואתה קח לך מחבת ברז
ונתתה אותה קור ברזל ביגד ובין העיר והֵבִינָה את
פניך אליה (יחז' ד ג). ואל מצור ירושלם תִּכֵּן פניך
וורעך חשופה (סס ז). — הֵבִין דבר, התבונן אם הוא
נכון, בדק אותו, betrachten; considérer; —
ולקטו (את הַמֶּן) דבר יום ביומו וכו' והיה ביום הששי
והֵבִינָה את אשר יביאו והיה משנה על אשר ילקטו
יום יום (שמות יו ד-ה). ויעלו זפים אל שאול הגבעה
לאמר הלווא דוד מסתתר עמנו במצדות בהרשה וכו'
ועתה לכל אות גפשך הסלך לדרת רד ולנו הסגירו ביד
המלך ויאמר שאול ברובים אתם לוי' כי חמלתם ערי
לכו נא הֵבִינָה עַד ודעו וראו את מקומו אשר תהיה
רגלו מי ראהו שם (ש"א כג י-כב). תאות ענוים שמעת
וי' תִּכֵּן לִבָּם תקשוב אוֹנֵךְ (תה' י יו). או ראה (את
החכמה) ויספרה הֵבִינָה וגם חקרה (איוב כח כז).

העו איש רשע בפניו וישר הוא יִכֵּן ¹) דרכיו
(מז' כא כט). — פ"ט, הֵבִין, היה נכון ומוכן, יכול,
fähig s.; être capable; be able: ויאמרו לו (אנשי
גלעד לאיש אפרים) אמר נא שבלת ויאמר סבלת ולא
יִכֵּן לדבר כן (שופט' יז ו).
— הפע', הֵבִין, הֵבִין, מֵבִין, מוכנים, — שהֵבִינוּ אותו, (א)
שהומינו אותו: כי ערוך מאתמול תפתה גם הוא למלך
הֵבִין העמיק הרחב מדרתה (יט' ל לג). סוס מֵבִין ליום
מלחמה ולוי' התשועה (מז' כא לא). — ובתו"ם: אם
לא היתה נבלה מערב שבת אסורה לפי שאינה מן
המובן (שנת כד ד). כל שאין מוסו גיכר מבעוד יום
אין זה מן המובן (כ"ל ד). פחות משלשה על שלשה
שהתקינו לפוק בו את המרחץ וכו' דקנח בו את הרחים
בין מובן בין שאינו מובן (כלים כח ב). אם היתה
(התרנגולת) מוכנה לשחיטה מותרת וכו' ואין כל
תרנגולין מוכנין לשחיטה לכן צריכה אפילו אינה
מוכנת (יוט' ג"ל א סד). אמר בן עזאי בשמך יקראוך
ובמקומך וישיבוך ומשלך יתנו לך אין אדם נוגע
במובן לחבירו (יוט' לת). מובן לאדם, מובן
לכלבים (חול' יד). ובתשעה שעות ביום חזרו ישראלי
לאהליהם והיה המן מובן להם לשני ימים (פדר"א מו).
— (ב) שעשו ותקו אותו וקבעו אותו: כלה שד תמו רסס
מן הארץ והֵבִין בחסד כסא וישב עליו באמת באהל
דוד שפט ודרש משפט ומהר צדק (יט' יו ד-ה). ימהרו
חוטתה והֵבִין הסכך (נחמ"ס ו). לבנות דה בית בארץ
שנער והֵבִין והניחת שם על מכנתה (זכר' ה יא).
והשפחים וכו' מוכנים בבית סביב (יחז' מ מג).
— הפע', בהבלעת התו הֵבִינָה ²), ועם ת הֵבִינָה, —
התחוק והתקים: תבנה ותִּבְנֶנָה עיר סיחון (נמ"ד כא
כו). בצדקה תִּבְנֶנָה (יט' נד יד). בהכמה יבנה בית
ובתבונה יתִּבְנֶנָה (מז' כד ג). — הֵבִינָה אנשים, נתקבצו
ונוסדו יחד בכונה אחת: כלי עון ירצו ויִבְנֶנָה עורה
לקראתי וראה (תה' נט ט).

— פע', הֵבִינָה ³), יִבְנֶנָה (א) פ"י, בָּנָה שני דברים זה נגד זה,
— ¹) כך הכתיב, וחקרי יבין, ונמסר שהוא חד מן ג'
מלין כתבן ב וקריין ב (אכלה ואכלה, ס' 158). ובקצת
ספרים גם קרי יבין, ובקצתם גם כתיב יבין, וגם זה מעיד
כי לפי הענין ראוייה כאן משמע' של התבוננות.
— ²) מפני קרוב ההברה בין ב ובין ת, עי' בערך כ.
— ³) בארמית יהוד' בָּנָה כמו פָּנָה: ויפנו משם האנשים
(בראש' יח כב) ת"י: ובויגו מתנן נברוא, פנו לכם
(דבר' א ז) בויגו לבון (עזר, ערך כוון ב'). תבין

שיהיו ע'מדים ממש זה מול זה, gerade machen
faire droit; straightthen : ברם שהוא נטוע ערבוכי
אם יש בו לבוין ב' נגד ג' הרי זה ברם (כלל' ה').
מכוונין את הנטיעות עד ראש השנה (תוספתא שבי'
א ו). ומכוונין¹ להן (לערי מקדש) דרכים מזו לזו
(מכות כ ה). תכוין לך הדרך שלא יהיו מועים (מד"ר במד'
ככ). ואמר הפיסן: חקקם (את עשר הדברות) זה כנגד
זה לדרשה, כוונם והתחם חמשה מול חמשה (יו"ל נסכות,
נכויות מדוס). — כּוּן מקל וכדומה, שלא יהיה עקום: לאחד
שהיה בידו מקל מעוקל ונתנו דאומן לתקנו מתקנו באור
ואם לאו מכוונינו במעגלה ואם לאו מפתלו במעצד
(ספרי דבר' שם). — ואמרה בהחלוק, שלא תהיה עקומה:
כל שאינו יכול לכוין אימרא בהפת חלוקו (מו"ק י').
— ואת השור וכדומה, עשה שיוך בדרך הנצרך: דרכן
זה מכוון את המרה לתלמיה להביא חיים לעולם
(ספרי דבר' מא'). — *כּוּן את לבו לדרך, הסב את
עצמו שיהיה פונה לנקודה מהנקודות: העומדים
בחוצה לארץ מכוונין את לבם כנגד ארץ ישראל
ומתפללין וכו' העומדים בארץ ישראל מכוונין
דבם כנגד ירושלם ומתפללין וכו' העומדים בירושלם
מכוונין את לבם כנגד ביהמ"ק ומתפללין (תוספתא
נכ"ל ג יו"ו). כל ישראל מכוונין את לבם למקום
אחד (גמ' ס"ל). כך שנו רבותינו יכוין אדם לבו
(כשהוא מתפלל) נגד בית קדשי הקדשים (פסיק' רכתי
נב). — ובהשאל', פנה מחשבתו לדרך: חסידים הראשונים
היו שוהין עשה אחת ומתפללין כדי שיכווניו לבם
לאביהם שבשמים (נכ"ל ה'). אחד המרכה ואחד
הממעט ובלבד שיכוין לבו לשמים (גמ' סס ה').
— כּוּן את פלוני כנגד דבר, העמידו ממש מול הדבר:
כיווניו (את האדם שנהרג אחרי כן) כנגד הסוס
כיווניו כנגד החץ כיווניו כנגד הרוחם העמידו
בצינה השקה אותו מים רעים (ירוש' סנה' ט כז). —
כּוּן אח עצמו לפלוני, עשה כאופן שיראהו פלוני:
אין ראוי לחכם שיטריח את העם ויכוין עצמו להן
כדי שיעמדו מפניו (רמב"ם, ת"ת ג). — *כּוּן לבו עד
דבר, חשב עליו: התורם את הגורן צריך שיכוין את לבו
על מה שבקטין ועל מה שבצדין (תוספתא תרומ' ג ו). —
וסתם כּוּן לבו, שם דעתו וחשב כמה שהוא עושה: היה
קורא בתורה והגיע ומן המקרא אם כיון לבו יצא (נכ"ל
לך הדרך (דבר' יע ג) ת"י: תכוין לון לבון ארחא. —
¹ כך בכ"י (ד"ס), בנוסח' הדפו' מכוונות.

כ ה). היה כותבה (את המגילה) דורשה ומגהה אם כיוון
לבו יצא (מג' כ כ). הקורא את שמע צריך שיכוין
את לבו ד' אחי אומר משום ר' יהודה אם כיוון
לבו בפרק ראשון אע"פ שלא כיוון את לבו בפרק
האחרון יצא (תוספתא נכ"ל כ). בירך צריך שיכוין
את לבו בבולן (ירוש' סס כ ד). נתפלל ולא כיוון
לבו אם יודע שהוא חוזר ומכוין את לבו יתפלל
ואם לאו אל יתפלל (סס כ ה). אם כוונתה את
לבך בתפילה תהא מבושר שגשמעה תפילתך (סס
ט ד). וזה מכוון את לבו וזה מכוון את לבו
ועושין תשובה (מד"ר שמות א'). — כּוּן לבו לדרך, הבין
את עצמו להדבר: כל מי שיוצא לדרך ואינו מכוין
לבו למלחמה סוף שהוא נופל במלחמה (מד"ר ויקר'
כה). — וכּוּן דבר, במשמ' חשב והחליט בדעתו
אדות הדבר: והמנעול והמפתח שגשברו מתקנן
במועד ובלבד שלא יכוין¹ מלאכתו במועד
(מו"ק א י). מכנים אדם פירותיו מפני הגנבים ושולה
פשתנו מן המשרה בשבול שלא תאבד ובלבד שלא
יכוין את מלאכתו במועד וכולן אם כיווניו
מלאכתו במועד יאבדו (סס כ ג). — כּוּן שמועתו, דקדק
שתהיה בדיוק כמו שנאמרה: המחכים את רבו והמכוין
את שמועתו והאומר דבר בשם אומרו (אבות וו).
במדומה אני שלא כיוונינו שמועתינו עד עתה
(מנח' יח). כל המשפיל את עצמו מכוין את שמועתו
(דא"ז ח). שלא היה מכוין הדברים לאמיתן (מד"ר
במד"ב). — *כּוּן שנים דבריהם, דברו שניהם זה כסו
זה: היו העדים מרובים שנים מהן כיווניו עדותן
בתקירות ובדרישות והשלישי אמר איני יודע תתקיים
העדות בשנים (רמב"ם, עדות כ ג). הרי שהעידו עליו
שהרג ונתקדש בשבע הקירות וכו' וכיווניו המעשה
וכיווניו הכלי שהרגו בו (סס א ו). שיהו מכוונים
ביניהם מגין אחד י' או ב' וכו' ולא היו אומרים לו
המגין שיכווניו ביניהם (תוס' יב' יומ' ככ). — ובמשמ'
"אמר בדיוק כמו שהוא: זה נתן מדת ארכה ורחבה וזה
כיוון משקלותיה יתן למי שכוין משקלה (רמב"ם,
גולג' ואכדס יג ו). המכוין משקל הדבר או מדתו

¹ כך במשנ' שבמשניות, ובן בירוש', הרי"ף והרא"ש,
וכך בכ"י (ד"ס), ובמשנ' שבתלם' בכלי: שלא יתכוין
לעשות מלאכתו. ופרש רש"י: כשיש לו לחקן כל אלו
בשאר ימות השנה ומניעתו המועד. ע"כ. ובן רמב"ם: שלא
יתעצל קודם המועד במלאכתו ויתכוין לעשותה במועד.

או קשריו או מנינו וכו' הוּי סִימָן (עו"ה, אֶלֶף רַסֵּן טו). — כּוֹן את הרוחות, ידע באיזה צד הם רוחות העולם, מורה, מערב וכו'; סומא ומי שאין יכול לבוין את הרוחות מכונין לבם לפני המקום ומתפללים (תוספתא נרכ' ג יו). א"ר יוסה אם אין יודע לבוין את הרוחות צא ולמד מן התקופה ממקום שהחמה זורחת וכו' אלו פני מורה וכו' ממקום שהחמה שוקעת וכו' אלו פני המערב והשאר צפון ודרום וכו' ובמרכיב מי היה מכויין להן את הרוחות אמר רבי אחא ארון היה מכויין להם את הרוחות (ירוש' פרוק' פ כג ג). ומי שאינו יכול לבוין את הרוחות יבוין לבו כנגד אביו שבשמים (נרכ' ג). — כּוֹן רוחותיה של הנמיעה, לאן תפושנה שרשיה וברומה: קודם עד שלא נוצרה (הנמיעה) ממעי אמה אדם צריך לבוין את רוחותיה (מד"ר נלא' טו). — כּוֹן את השעה, ידע בדיוק אימתי היא: ואל וועם בכל יום וכמה ועמו רגע וכו' ואין כל בריה יכולה לבוין אותה שעה חוץ מכלעם הרשע וכו' שהיה יודע לבוין אותה שעה שהקב"ה כועס בה (נרכ' ז). — (ב) כמו פ"ע, כּוֹן בהחלט, היתה דעתו ומחשבתו לדבר, beabsichtigen; avoir l'intention; intend: למלך בשר ודם שהיו לו שני בנים אחד גדול ואחד קטן כנסם לחרוץ בלילה אמר לקטן העמידני עם הגנן החמה ואמר גדול העמידני בשלש שעות בא קטן להעמידו עם הגנן החמה ולא הניחו גדול וכו' מתוך שהיו עומדין צוותין נעזר אביהם אמר להם בני שניכם דא כיונתם אלא לכבודי אף אני דא אקפת שבכרם (מכ' נגלת כ ה). וקינה שהפסיקה שלש עונות דייה שעתה חורה והפסיקה שלש עונות ואח"כ ראת דייה שעתה בשלא כיוונה מחמת הוונת בשפתה או הותירה שאילו כיוונה נקבעה וסתה (ירוש' נדה א מט ג). — ובמשמ' זו מצוי בסהמ"א: ועושי העגל הראשון וסיעת ירבעם ובעלי הבמות ופסל מיכה דא היו מכונים כדם רק לאלהי ישראל (כוזרי ד יד). ונתן להם שבת על מה שטענו ממופשט הקשיהם וכיונו הטוב (שס יד). הכורא יתעדה אשר אותו דרשנו ולמצאו כיונו¹ במחשבותיו ושבינו (ח"ה, היחוד ו), ובלבר שלא יבוין להשהותו עד המועד (טור או"ת תקלת). ר"ב ויין שיבא הקשר באותו המקום (שס אה"ע קסט). — ואמר הפיטן: איכה כיונת בבקשר לכלות ביד כושלים כרמך (ק"י לת"כ,

— ¹ ואפשר גם כּוֹנו.

איכה אלת). איך טפסעוך תטהר לברך, או חמצא בזה לנשמתך דרור, כּוֹן בכל כת לברך צורך, או יעלה ריחך בריח מור דרור (נמכ"ה, דרכי נעם יו). — "וכון מחשבות, זמס, חבל עצות: טפסנו עצה מה לעשות, יועץ בקרבנו אין, כּוֹנו בלב מחשבות, למרחוק שאת דעה (פליח' לתע' שני, אפסנו מיס). — וכּוֹן במשמ' היה דעתו לדבר: קרא (את השמע) ומצא עצמו בלמען חוקה כוין וכו' נחפלה ומצא עצמו בשומע תפילה חוקה כוין (ירוש' נרכ' כ ה). אמר לו ר' זורא לתלמידו כוין ותקע די בסבור צריכין אנו דעת משמיע (הלכ' פסוק, ר"ה). — וכּוֹן בדבריו לדבר, במה שאמר היתה דעתו כך וכך: נראה לי שלוח כיוון החכם המסדר ברכת חתנים באמרו והתקין לו ממנו בנין (רוח מן ג). — ובמשמ' דקדק ובדק: יוחנן בהן גדול שמע מבית קדש הקדשים נצחו מליא ראולי לאנחא קרבא כאנטוכיא וכיונו את אותה השעה וכיונו שנצחו אותה שעה (תוספתא סוט' יג ה). — ובמשמ' רשם את השעה בדיוק: מעשה שחלה בנו של ר"ג שגר שני ת"ח אצל ר"ח בן דוסא לבקש עליו רחמים וכו' אמר להם לבו שחלצתו חמה וכו' ישבו ובתבו וכיונו אותה שעה וכשבאו אצל ר"ג אמר להן העבודה דא חיסרתם ולא הותרתם אלא כך היה מעשה באותה שעה חלצתו חמה (נרכ' לז). — וקבע בדיוק, ואמר הפיטן: ימים הקוה כלם, יבשה להראות השבילים, כון בשעלו מדת משקלם (נכת כ אח"כ, ארנן). — ובמשמ' "עשה ממש כמו הוולת: מעשה בשמר אחד שבא לפני רבא שהיה חתום עליו רבא ורב אחא בר אדא אמר לו רבא ודאי זה חתימת ירי הוא אבל אני קודם רב אחא בר אדא איני כותב כפתו והורה אמר לו הנח שלי ויפתה אלא של רב אחא בר אדא (שהיתה ידו רועדת) כיצר כיונתה אמר לו הנחתי ידי על זרניק (הלכ' פסוק, ממונות).

— פ"ע, "כּוֹן מכון, מכון, מכונים, מכוננים, מכונות, מכוננות, — שכוֹנו אותו, ככל משמ' הפ"ע, א) מדיק, genau; exact; — נמצא (ההרונ) מכון בין יתו עיירות שתיהן מביאות שתי עגלות (סוט' ט כ). — ומדה מכונת, שלא חסר בה כלום: מקוה שיש בו מ' סאה מכונים (מקוה' זו). שלש על שלש שאמרו חוץ מן המלל דברי רבי שמעון וחכמים אומרים שלש על שלש מכונים (כלים כח ז). אמר רבי פדת הכל מודין שאם הווקקנו לעונתו של שמר ונמצאת עונתו מכונים בשבת או בעשרה בתשרי ששמר מאותר הוא

וכשר (כ"ג קעא).— וכמו תה"פ במשם' זו גם לנכ':
וגוש של זתים שנפל לתנור והוסק כביצה מכון
טהור יותר מכביצה טמא (כל"ס ג ב). טמא מת ששחט
זתים וענבים כביצה מכון טהור (סג ג).— (ב) מכון
כנגד דבר, עמד דמולו: קורת הבית והעליה שאין
עליהן מעזיבה והן מכונות (עליונות נגד תחתונות)
טומאה תחת אחת מהן תחתיה טמא (אה"י יב ה).
במילקי ששני פתחיה מכונין זה כנגד זה (תוספתא
טהר' ז יג). נטע שלש כנגד שלש ואחת מכונות
כנגד האמצעי (יו"ט כלא' ד כט ג). בית קדשי הקדשים
שלמטן מכון כנגד בית קדשי הקדשים שלמעלן
(סג נכ"ד ד ה ג).— ושעומד בשורה ישרה: כורת
מכון ונוף אין מכון הרי זה כרם נוף מכון
וכורת אין מכון הרי זה אינו כרם כיצד ידוע אם
מכון אם לאו מותח החוט על גבי גפנים אם היו
כולן גוגעות כאחת ה"ו כרם אחת נכנסת ואחת יוצאה
אינו כרם (תוספתא כלא' ג ד). ארובה שבתוך תקרת
הבית וקדרה מונחת על הארץ ומכונות כנגד
ארובה שאם תעלה תצא בצמצום מן הארובה (דמכ"ס
טומא' מת טו ה).— וכמו תה"פ: שהיה מוריד ידו עד
שחיו ואח"כ היה פותח ואחר פותח כנגדו מכון
ולא היה צריך להוריד ידו (הי"ף כ"מ ית).— ובמשם'
נוטה לעומת: צריך אדם שיהיה עיניו ולבו ואזניו
מכוונים לדברי תורה (ספרי דכ"ד גלד). רוח דרומית
יוצאה ומטה אותה (את השושנה) כלפי צפון והחזה
עוקצה ואעפ"י כן לבה מכון כלפי מעלה (מד"ר
ויקר' כג). מה תמרה זו לבה מכון למעלה כך
ישראל לבן מכון לאביהן שבשמים (שם נמד' ג).
— והדעת: מפני שרוב הנשים אין דעתן מכונות
להתלמד אלא הן מוציאות דברי תורה לדברי הבאי
לפי עניות דעתן (דמכ"ס, ת"א יג).— "דברים מכונים,
כמו שצריך להיות, בדעת: ויצאנהו הולח מוטל במטה
ודעתו מיושבת עליו ולשונו ודיבורו מכונים בפיו
יודע לאמר ולשמוע לשאל ולהשיב (תנ"י הגא', הרכני
שע). יחיד כותב גט בלשון אחר טעון מחקר ואינו מותר
בזה ובהחקירה והמצאו מכון כהוגן כשר הוא (שם רנה).
ראוי שלא לעשות כך (לכתוב גט) בלשון אחר לכתחלה
שלא יוכל לדבר באותו לשון דברים מכונים
על התורפים הללו ושלא יפלו לידי מחקר ומצא
בם פגם (סג).— *דברים מכונים זה לזה, מוסכמים, האחד
כמו השני: ובודקין אותו (את העד השני) אם נמצאו

דבריהן מכונין נושאין ונותנין בדבר (סנה' ג ו).—
(ג) "דבר מכון, שיש בו כונה: והדריעה המכונות
בהיות האדם (דכ"ג, מקורח' ס"ה). ההרכבות וההפרדות
המצטרף אליהם להשלמת העיון בעצה המכונות
(כוזרי ס"י).— (ד) "עשוי בערך שוה: כי הוא (האדם)
שוה ומכון במזגו מכל בעלי חיים (תקן מדות הנפ' ח).
— *תפ', *נתבון, — (א) העמיד את עצמו לעומת דבר:
עומד בראש הר המשה ומתכוין ורואה בפתחו
של היכל (מדות כ ד). של בית רבן גמליאל היה נכנס
ושקלו בין אצבעותיו וזורקו לפני התורם והתורם
מתכוין ורוחקו לקופה (שקל' ג ג).— (ב) שם דעתו
ומחשבתו לכך וכך, beabsichtigen; avoir l'intention
intend: המתכוין להוציא לפניו ובא לו לאחריו
(שבת י ד). ובלבד שלא יתכוון לעשות מנה גדולה
כנגד קטנה (שם כג ב). שובר אדם את החבית לאכול
הימנה גרוגרות ובלבד שלא יתכוון לעשות כלי (סג
כג). תופרי כסות תופרין כדרךן ובלבד שלא יתכוונו
בהמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים (כלא' ט ו).
וזה וזה מתכווין דחקל (ערוג' ח ב). אפילו שמע
מן התנוקות אומרים הרי אני הולכין לספור ולקבור את
איש פלוני דיו בין שהוא מתכוין (לעדות) ובין שאינו
מתכוין (ינמ' יו ה). נשברה כדו ברשות הרבים
והוחלק או שלקה בחרסיה חייב ר"י אומר במתכוין
חייב באינו מתכוין פטור (כ"ק ג ח). שור שהיה
מתכוון לחבירו והכה את האשה וכו' ואדם שהיה
מתכוון לחבירו והכה את האשה (סג ד). נתכוין
להרוג את הבהמה והרג את האדם וכו' נתכוין להכותו
על מתניו ולא היה בה כדי להמית על מתניו והלכה לה
על לבו (סנה' ט ב). אמר קונם יין שאינו טועם עד
שיהא הפסח אינו אסור אלא עד ילילי הפסח שלא
נתכוון זה אלא עד שעה שדרך בני אדם לשתות
יין (נדר' ח ה). מעשה באשה אחת שהיתה שכורה
ומזג לה את הכוס ואמרה הריני גזירה ממנו אמרו
חכמים לא נתכוונה זו אלא דומר הרי הוא עלי
כקרבן (נויר כ ג). מצות יבום קודמת למצות חליצה
בראשונה שהיו מתכווין לשם מצוה ועכשיו שאינן
מתכווין לשם מצוה אמרו מצות חליצה קודמת
למצות יבום (בכור' א ז). נתכוון להוות על דבר
שהוא מקבל טומאה והוה על דבר שאינו מקבל טומאה
(פרכ' יג ב). לא שמענו אלא על המתכוין להכות
שונאו והכה שונאו שהוא במיתה אבל המתכוין

להכות שונאו והכה אותו לא שמענו (מ' משפט, נויק' ת). לא יפתח אדם מחצב כתחילה לתוך שדיהו וכו' בסה דברים אמורים בזמן שמתכוין לעשות שדה אבל אין מתכוין לעשות שדה אפילו דבר מרובה מותר (תוספתא כ"ג ח). נתכוון לתרום אחד מעשרה ועלה בידו מעשרים משלשים ומארבעים (שם תרומ' ס ה). בזמן שמתכוין ולקחה (את הבהמה) בתחילה לשום שלמים (שם מע"ש א עו). כי יגח עד שיתכוין ליגח (שם כ"ק ד ו). חליצה המושעת כשירה חלק לה והוא מתכוין והיא אינה מתכוונת היא מתכוונת והוא אינו מתכוין פסולה (שם יכ"י יב יג). אילו הן הגולין נתכוון להכות את העץ והיכה את האדם והרגו (שם מכ"ב א ח). הנוטל את ידיו אם נתכוון ידיו מהירות אם לאו ידיו טמאות (שם ידים כ ג). מרים שלא נתכונה לדבר באחיה לגנאי אלא לשבת וכו' כך נענישה המתכוון לדבר בחבירו לגנאי וכו' עאכ"ו (ספרי כמ"ד ט). מי שלא נתכוון לזכות מעלה עליו הכתוב כאלו זכה מי שנתכוון לזכות עאכ"ו (שם דבר' רפג). כאן במתכוין לפתות כאן במתכוין להוסיף (יב"ט דמ"ז כו ג). רבי יוסי אומר לא נתכוון המוכר לזכות אלא לבעל המעות (שם י כה ד). אם במתכוין לברוק אפי' באמצע שדהו מותר (שם כלא' כ כח). נבדק אותו האיש ואמר לא לכך נתכוונתי (שם מע"ש ד נד ד). וכותי אינו מל את ישראל מפני שמתכוון לשם הר גרזים (שם שנת יט יו). אם יתן לי אדם ספר תילים של ר' מאיר מוחק אני את כל הללויה שבו שלא נתכוון לקדשו (שם מג"א ח עכ). היו (פריצי הדור) מהלכין אצל חלונותיו של דוד ואומרים אימת יבנה ביהמ"ק אימתי בית ה' נלך והוא אומר אעפ"י שהן מתכוונין להעיסני יבוא עלי שאני שמח בלבי (שם מ"ק ג פג ד). אמרה לא נתכוונתי אלא להיות כמותה וכיוצא בה (שם נזיר ד נג). יבוא עלי אם נתכוונתי לכך (שם סו"ט ג יט). המתכוין להטות את חבירו ומטתו מדרך טובה לדרך רעה (שם סנה' י כט ד). גורר אדם מטה כסא ומפסל ובלבד שלא יתכוין לעשות חריץ (כנ"י שנת כג). אם אסרת בשאר מצות שלא עשה בהן שאין מתכוין כמתכוין שאם נתכוין לחתוך את החלוש וחתך את המתובר שפטור תאמר במעילה שאם נתכוין להתחמם בניו חולין ונתחמם בניו עולה שמעל (שם' לג). שניהם לא נתכוונו

אלא לדבר אחד (שם נג). נכרי שהיה מוכר פירות בשוק ואמר פירות הללו של ערלה הן וכו' לא נתכוון אלא להשבית מקחו (יב"ט קכג). (האומר) הרי זו תמורת עולה תמורת שלמים וכו' אם לכך נתכוין מתחלה הואיל ואי אפשר לקרות שני שמות כאחד דבריו קיימין (דבר' סט:). אמר ר' יוחנן מלמד ששניהם (אשת פוטיפרע ויוסף) לדבר עבירה נתכוונו (סו"ט לו:). א"ר לוי שמן ופנינה ששם שמים נתכוונו (כ"ב עו). כולם (כל אנשי דור הפלגה) ששם עכו"ם נתכוונו (סנה' קט). נתכוונו למוגז בתמין ומוגז לו בצונן (ערכ' עו:). ותגוב רחל את התרפים אשר לאביה והיא לא נתכוונה אלא ששם שמים (מד"ר כלא' עד). שבטו של וכולן וכו' בין מתכוונין בין שאינן מתכוונין הם יוצאים (למלחמה) ומנצחים (שם ויקר' כה). אמר דוד לפני הקב"ה רבון העולם בלום נתכוון אבא ישי להעמיני והלא לא נתכוון אלא להנאתו (שם יד). שמה שאמר (ראובן דאחיו) לא נכנו גפשי ומה שאמר להם השליכו אותו (אד הבור) לא נתכוון אלא להצילו (שם כמ"ד יג). שלא דברה (מרים) כי אם באחיה חכימה שלא בפניו ולא נתכוונה אלא להתוירו לאשתו (תנחומא מלו"ט ו). — וסציו בסה"א. — לבו מתפוגז : אמרו לו תלמידיו (לר"ח בן דוסא שהכישו חברבר ולא הפסיק תפלתו) רבי לא הרגשת אמר להן יבא עמי משה שהיה לבי מתכוין כתפילה אם הרגשתי (יב"ט כרכ' טו). — בתפוגז, כמו בכונה, בלא מתפוגז, בלא כונה : וחומר שאר מצות משבת שישאר מצות שגג בלא מתכוין חייב מה שאין כן בשבת (שנת עג:). אבלן רמאי יצא אבלן בלא מתכוין יצא (שם' קיד:). כגון שנתכוון לתתוך שום דבר אחר ושחט העזר בלא מתכוון (לגמ"ה ככור י). — נתפוגז, במשם' עשה דבר בכונה לשם הדבר ההוא : היה צריך לכתוב את יהודה ונתכוין וכתב את השם (מס' ספר מורה, יב"ט ס ד). — נתפוגז הדברים, יהיו נאותים, תהיה להם כונה : וכאי צד יתכוונו הדברים כך פרשה אדוננו מאיר עינינו רב יהודה גאון וכו' (תש"ו סג"א, סה"א שפ"א). — נתפוגז דברי העדים, שהיו דבריו כלם מכונים אלה כמו אלה : שושנה בת חלקיהו אשת יהויקים הכהן שרצו שני שופטים לשכב עמה והיא לא רצתה ועללו והעירו עליה ששכבה עם נער אחד והדיינים רצו לפסוק עליה דין מיתה ודינאל ברוב חכמתו הצילה ע"י חקירה שלא נתכוונו עדותן (ש"ד כ, ח"ק ד של).

החבור בין שני מעשים להורות כי המעשה השני הוא
כא מיד אחרי הראשון, sobald; dèsque; as soon as
האומר לבניו הרוני שוחט את הפסח על מי שיעלה
מכם ראשון לירושלם כיון שהכנים האחד ראשו
ורוכו (בירושלם) וזה בחלקו (פסח' ח ג). היתה (האשה)
עוסדת על ראש הגג וזרקו לה (הבעל את הגט) כיון
שהגיע לאויר הגג הרי זו מגורשת (גיט' ח ג). כל
הנעשה דמים באחר כיון שזכה זה נתחייב זה בחליפיו
כיצד החליף שור בפרה או חמור בשור כיון שזכה
זה נתחייב זה בחליפיו (קדוש' א ו). בזמן שכהן גדול
נכנס להשתחות שלשה אותיו בו וכו' וכיון ששמע
המסונה קול רגליו של כהן גדול שהוא יוצא הנביה
לו את הפרוכת (תמיד' א). מחט שהיא נחונה על
סעלות המערה היה מוליך ומביא במים כיון שעבר
עליה הגד מהורה (מקוא' ז ו). אמר להם (משה) לישראל
אם תשמרו שבת זו עתיד הקב"ה ליתן לכם שלשה
מועדות חג ניסן וחג סיון וחג תשרי כיון ששמעו דבר
זה קבלו עליהם זשבתו (מכ' כג ד ה). אמרו נשיאים
יתנדבו ישראל מה שמתנדבים ומה שמחברים אנו
משלימים כיון שראו נשיאים שהשלימו ציבור את
הכל וכו' הביאו את אבני השוהם (ספרי נמד' מה).
בשלשה מקומות נשאו הכהנים את הארון כשעברו
ישראל את הירדן וכשסבבו את יריחו וכשהתחווהו
למקומו וכיון שניטבלו רגלי הכהנים במים עמדו מי
הירדן במקומו (תוספתא סו' ח כג). אמר לו חצר וכל
מה שבתוכה אני מוכיח דך כיון שכתב שטר וקיבל
מעות והחזיק באתה מהן החזיק בכולן (ס' כ"ב ז יג).
(אם המטלטלים שקנה הם) ברשות הלוקח כיון שקיבל
עליו הרי זה קנה (ואם הם) ברשות המוכר עד שיגביה
(ס' ה ב). ובשמת ר"ג כיון שיצא מפתח החצר אמר
ר"א לתלמידיו כפו את המיטות (ירוש' נדכ' ג ד).
מעשה באחד שעמד לקרוא בתורה בנציבין כיון
שהגיע להוכרה התחיל מגמגם בה (ס' ג ו ג). מעשה
בספינה אחת של גוים שהיתה פורשת מים הגדול והיה
בה תינוק אחד יהודי עמד עליהן סער גדול בים וכו'
מיד עמד התינוק בכל לבו וצעק וקיבל ממנו הקב"ה
תפילתו ושתק הים כיון שירדו ליבשה ירדו כל אחד
ואחד לקנות צרכיו וכו' (ס' ט יג). אמר ר' סימאי
מחליד הקב"ה לפניהן את הארץ והן מתגלגלין בנודות
וכיון שהן מגיעין לארץ ישראל נשפן חורו' עליהן
(ס' כז' ט לג ג). עמדו ומינו אותו נשיא עליהן

א. כּוֹן, ש"ז, מ"ד כּוֹנִים, — מין ענה, בפרט שהיו עושים
לעשתרת, Opferkuchen; gâteau de sacrifice
cake f. offering הכנים מלקטים עצים והאבות מבערים
את האש והנשים לשות בצק לעשות כּוֹנִים למלכת
השמים (ירמ' ז יח). וכי אנחנו מקטרים למלכת השמים
ולחפך לה נסכים המבלעדי אנשינו עשינו לה כּוֹנִים
להעצבה והפך לה נסכים (ס' מד יט). — ואמר הפייטן:
עלתה (השכינה) מהעזרה אל הגג בחרונים, וראתה
אותם עושים כּוֹנִים, עובה מקום קדש ונאמה בשננוים,
מוב שבת על פנת גג מאשת מדנים (ר' יוסף, קי'
לת"כ, ספרד', סכניה לוטקת).

ב. כּוֹן, ש"ז, מ"ד כּוֹנִים, — כמו כּוֹן: שאז זמרה לאר
נורא בכס ממלכת שבתו, מרי חדש בחדשו ומרי
שבת בשבתו, עלי כסא הוא מגשא פני ארית למול
כּוֹן (אופ' שנת ר"ח, חזיר הגזיר). גם כי נסתמה תפלת
הגוונים, גלי שבים פתוחים כוֹנִים, דברך נצב
דעולמי עוֹדִינִים (פליח' ער"ה, ה' אלהי).

ג. כּוֹן, ש"ז, מ"ד כּוֹנִים, — כמו כּוֹנִה: ואם רוח המושל
יעלה עליך לשמוע מה ידברו וזה כוֹנִים הורים
אשר עשו לה (להמלה אפיקומן) לגזור אותה לגורים
שים עיגך עליהם (דוד קהן, נהר כסוה, ערך אפיקומן). גם
בדברי הקבלות הרשומות בנו להם בנינים וכונו דהם
כוֹנִים ככתבו להם בספר ובדיו עשר לעשר הספירות
(עלילות דברים, לו"ג ד 183).

* כּוֹן, ² כּוֹן, — מלת המעם, ותשמש: א) כמו תה"פ,
במשמ' סיד, בלי שהות ובלי אמצעי בין שני המעשים,
-ctly; rasch, unmittelbar; vite, directement;
וארכעה בלים בידם (של הכהנים) הטני והכוו ושתו
מפתחות הטני דומה לתקב גדול של זהב וכו' ושתו
מפתחות אחד יורד לאמת השחי ואחד פותח כיון ³
(תמיד ג ו). שאל ביתוס בן זונין לחכמים מפני מה
אמרו אין עושין סריקין הטוויירין בפסח אמרו לו מפני
שהאשה שווה עליה ומחמצתה אמר להן אפשר יעשנה
בדפוס ויקבענה כיון ⁴ (פסח' לו). — ב) כּוֹן ש, מלת

1) באשור' כמנ, לפי דעת חל"א ענה בצורת
עשתרת.
2) ב צרויה, כך מנקד בתשו' גאוני' גני' גונצב'
דף 362. וכן בהגדה מנקד' ב"י קדום בריט' מוז'
Or. Add. 27, 210. וכן הספרדים. האשכנז' כּוֹן, ב חרוקה.
— 3) פרש הערוך: לא-ת: במהרה. — 4) פרש"י: כלומר
מהר ברחיפה אחת.

ידו עליו ומיעטו (ס' לח): יום שנברא בו אדם הראשון בין ששקעה עליו חמה אמר אוי לי שבשביל שפרחתי עולם השוך בעדי (פ"ז ח). עוף שנחבט על פני המים בין ששט מצא קומתו דיו (חול' נא). בקש (אלכסנדרוס מוקדון) לעלות ליורשלים (כאן הכותים ואמרו לו) הוזהר שאינן מניחין אותך להכנס לבית קדש הקדשים שלהם ובין שהרגיש גביעה בן קוסם הלך ועשה לו שתי אנפלאות ונתן בהם שתי אבנים טובות שוות שתי רבאות של כסף ובין שהגיע להר הבית אמר לו אדוני המלך שלוף מנעלך וכו' שלא תחליק רגליך ובין שהגיע לבית קדש הקדשים אמרו לו עד כאן יש לנו רשות דיכנס (מד"ר כראש' סח). אמר יוסף לאותן נכורים הכניסו את זה (את שמעון) בבית האסורין בין שקברו אצלו צוות בהם בין ששמעו קולו נפלו עד פניהם וגשתברו שיניהם (ס' סח). היה מחזיקת בין בני כוש ובין בני מצרים המצרים אומרים עד כאן תחומינו והכושים אומרים עד כאן תחומינו בין שבאו הצפרדעים עשו שלום ביניהם (ס' שמות י). כלילה אם אין הלכנה נראית ברקיע החושך בעולם ואין אדם יכול להלך אפילו תוך המדינה בין שהלכנה נראית ברקיע הכל שמחין ומהלכין בדרך (ס' יח). א"ר אדעור בן פדת בין שיצאו ישראל ממצרים היו נושאים עיניהם והיו המצרים רודפים אחריהם וכו' בין שיצא פרעה והמצריים לרדוף אתריהם תלו עיניהם לשמים וראו שרן של מצרים פורח באויר בין שראו אותו נתייראו הרבה (ס' כח). את למד מקין שנגזרה עליו גזירה בין שעשה תשובה מנע ממנו חצי גזירה וכו' ויצא קין מלפני יי' וכו' בין שיצא פגע בו אדם הראשון אמר לו מה נעשה בדינך אמר לו עשיתי תשובה ונתפשרתי בין ששמע אדם הראשון כך התחיל מופת על פניו (ס' ויקר' י). אלישבע בת עמינדב לא שמחה בעולם וכו' בין שנכנסו בניה להקריב וגשרפו נהפכה שמחתה לאבל (ס' כ). אמר לבנו עלה והביא לנו חבית אחת מן העליה בין שעלה הכישו גהש וסת (ס'). ויעש ה' אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם בגדי שבת היו והיו הבבורות משתמשים בהם בין שמת אדם מסרן לשת שת מסרן למתושלח בין שמת מתושלח מסרן לנח (ס' נמד' ד). למלך שהיה לו אוהב אמר לו המדך תדע שאצלך אני סוער אלא לך ותקן לי הלך אוהבו והתקין מטה וכו' ושלחן של הדיוט בין שבא המלך

בין שמינו אותו נשיא עליהן התחיל מקנתרן בדברים (ס' פסח' ונג). ומעשה בר' ישמעאל וראב"ע שהיו מסובין במקום אחד והיה ר"י מוטה ור"א בן עזריה וקוף בין שהגיע זמן ק"ש המה ר' אלעזר וקוף רבי ישמעאל (כנלי נכ' יח). וכשהלך ריב"ז ונכנסו תלמידיו לבקר בין שראה אותם התחיל לבכות (ס' כח). ביום שלישי הקדיתתן במלח בין שטעמתי משכתי ידי מחן (פרוכ' נג). מעשה בר"ג שהיה רוכב על החמור והיה מהלך מעכו לכויב וכו' בין שהגיע לסולמא דצור ירד ר"ג מן החמור (ס' נג). אמר שמואל בין שנתמנה אדם פרנס על הצבור מתעשר (יומ' כג). יום שבקשו בותיים את בית אלהינו מאלכסנדרוס מוקדון להתריבו ונתנו להם באו והודיעו את שמעון הצדיק מה עשה לבש בגדי כהונה וכו' וכד הלילה הללו הולכים מצד זה והללו הולכים מצד זה עד שעלה עמוד השחר בין שעלה עמוד השחר אמר להם מי הללו אמרו לו יהודים שמרדו כך בין שהגיע דאנטיפטרס ורחה חמה ופגעו זה בזה בין שראה לשמעון הצדיק ירד ממרכבתו והשתחוה לפניו (ס' טו). בשעה שביקש שלמה להכניס ארון למקדש דבקו שערים זה לזה אמר שלמה עשרים וארבע רגנות ורא נענה וכו' בין שאמר ה' אלהים אל תשב פני משיתך זכרה לחסדי דוד עבדך מיד נענה (מו"ק ס). אריב"ל בין שהגיע קצו של אדם הכל מושלים בו (נדר' מא). שהיתה (מרים) מתנבאה וכו' ואומרת עתידה אמי שתלד בן שמושיע את ישראל ובין שנולד משה נתמלא כל הבית אור עמר אביה ונשקה על ראשה אמר לה בתי נתקיימה נבואתיך ובין שהמלווה ליאור עמר אביה וטפחה על ראשה (סו' יג). בין שניתן רשות למשחית אינו מבחין בין צדיקים לרשעים (כ"ק ס). מכר לו דינר של זהב בעשרים וחמשה דינרין של כסף בין שמושך את הזהב נקנה כסף בכל מקום שהוא (נ"מ מה:). מכר לו עשר שדות בעשר מדינות בין שהחזיק באחת מהן קנה כולן (נ"כ סו). שהבישה במקל ורצתה לפניו בין שעקרה יד ורגל קנאה (ס' עה:). שפעם אחת גזרה המלכות גזרה על ישראל שכל הסומך יהרג וכל הנסמך יהרג וכו' מה עשה יהודה בן בבא הלך וישב לו בין שני הרים גדולים וכו' וסמך שם חמשה זקנים וכו' בין שהכירו אויביהם בהן אמר להן בניי רוצו (סנה' יד). אדם הראשון מסוף העולם ועד סופו היה וכו' בין שסרה הגית הקב"ה

באו עמו שמשון סיבכו מיכן ומיכן מגורות של זהב לפניו ביון שראה אוהבו את כל הכבוד התבייש והטמין את כל מה שהתקין לו (שס טו). אמר לו (תחיבת בשר) זו שאכלת של חויר היא ביון שאמר לו כך עמדו שערתיו ונבהל (שס כ). הרי משה אחר כל אותו השבט שראה ביון שהגיע יום מיתתו לא היה יכול דעבב (שס דכ"ט). עד שלא יחלה אדם אוכל מה שמוצא ביון שחלה מבקש לאכול כל מיני תענוגים (שס שס"ט, סמכני). א"ר יוחנן אין לך דבר שריחורע וקשה יותר משטף של עזים והוא אומר וירח את רוח בגדיו אלא ביון שנכנס יעקב אבינו נכנס עמו גן עדן וכו' ביון שנכנס עשו הרשע אצל אביו נכנס עמו גיהנם (שס, נפת). אמרה לה (רות דעמי) וכו' מכל מקום דעתי להתגיר אלא מוטב על ירך ולא ע"י אחרת ביון ששמעה נעמי כך התחילה סודרת לה הלכות גרים (שס רות, ותאמר רות). הים הזה הגלים שבתוכו מתנאין ועולין ביון שכל אחד ואחד מהם מגיע לחול הוא נשבר וחוזר (תנחומא ויקר' יו). והלא מתחלה נסיך היה (בלק ולא מלך) וכו' אלא ביון שנהרג מיחון המליכוהו תחתיו (שס נלק ד). מיד משקתו (המדינית) היין ובער בו השטן והיה נשטה אחריה וכו' ביון שהיה תובעה היתה אומרת איני שומעת לך עד שתשחוט לפעור (שס כז). ויצתה בת קול ואמרה לו להרדניאל דעו שמוסיכם אנשי מריבה אתם וכו' ביון ששמש הרדניאל כך אמר לפניו גלוי וידוע לפניך וכו' (פסיק' גנתי כ). ועמדו (עבדי המלכה) והוציאוהו (את המלך) במטה לבית אביה ביון שניער המלך משנתו אמר באיזה מקום אני מיסב (שס ל). מעשה באחד שהיה בותב ברכות והלך רבי ושמעאל לבזדקו ביון שהרגיש קול פרסיותיו של רבי ושמעאל נטל תכריך של שטרות וזרקו לתוך הספל של מים (סופרים טו ד). — וגם עם מ בראשו, מבון, מכיון : אמר ר' חנניה מכיון שנתקשר בו קשר העליון מיד הוא יבש (ירוש' שני' ג לד ג). שליש הראשון קשה לבוא מ ביון שהוא בא מיד הוא גרד (שס ס לה ד). (באן) סופו להקשות מ ביון שהקשו נעשו כאביתן (שס ז לו ג). השבת שנתן מעם בקדירה וכו' מ ביון שנתנה מעם בקדירה במלה (שס תרומ' יא מז ד). — ג) במשמ' *הזאיל, להיות ש, da; puisque; since; מעשה שהיו שנים שוין ורצין ועולין בכבש ודחף אחד מהן את חברו, ונפל ונשברה רגלו ו ביון שראו בית

דין שבאין לידי סכנה התקינו שלא יהו תורמין את הסוכה אלא בפנים (יומ' כ ג). בערתה הקדש מן הבית וכו' ביון שהפרשתו מן הבית אי אתה זקוק לו (תוספתא מע"ט ה כג"ד). הוציא חצי גרוגרת וכו' ביון שהוציאה נעשה כמו שהניחה שם ויהא פטור (ירוש' שנת א ג' ג). (האומר) ערכי עלי ביון שאמר ערכי עלי דא קבע לעצמו אלא ג' סלע (שס כ"ט ט ו). המתפלל צריך שיברע עד שיתפקקו כל חוליות שבשדרה וכו' ר"ה אמר ביון שנענע ראשו שוב אינו צריך (פגלי כרכ' כת). ביון שגלו ישראל ממקומן אין לך ביטול תורה גדול מזה (תני' ה). שאני אומר ביון שעשאה שותף בין הבנים אברהם כתובתה (כ"ג קלנ). ביון שהגיד (הער) שוב אינו חוזר ומגיד (שס קסת). ובי תעלה על דעתך שאברהם וכו' היה משלח אשתו ובנו מביתו ריקם בלא כסות ובלא מחיה אלא ללמדך ביון שיצא לתרבות רעה לא נפנה עליו (מד"ר שמות א). התחיל הקב"ה ליתן למשה שבילים שיבקש עליהם רחמים וכו' ביון ששמע מן הקב"ה דברים רבים התחיל מבקש עליהם רחמים (שס מג). ויקצוף (משה) על אלעזר ועל איתמר וכו' ביון שכנס נתעלטה מסנו הלכה (שס ויקר' יג). שכדרך שאדם רוצה לידך בה מוליכין אותו שמתחלה נאמר לו דא תלך ביון שהעיו פנים להלך הלך (שס נמד' כ). פעם אחת באו חכמים אצלו (אצל דמה בן נתינת) ליקח היסנו אבן אחת טובה וכו' נכנס וגבר גללו של אביו פשוטה על התיבה שהיתה אבן טובה בתוכה והיה ישן שלא ביקש לצעריו ויצא לחוץ ריקם ביון שלא הוציאה כסבורין שמבקש מהן יותר והעלו דמיה י' אלפים והובים (שס דכ"א א). אמר הקב"ה אע"פ שאין בה (בע"ז) ממש ביון שפורש אדם ממנה מעלה אני עליו כאילו הוא עובד למי שיש בו ממש (שס כ). בין העבדים גדלה וכו' ביון שגדלה בין העבדים לבה גם בהן (שס ג). הנחש הראשון היה מסית בכני אדם ביון שלא היו אדם וחוה מבקשין לאכול מאותו אילן התחיל לומר לשון הרע על בוראו (שס ה). — ובמשמ' זו מצוי בסהמ"א : מעשה בבני חיפה שהביאו לחן גוים הרס ביו"ט שני ושאלו לרבא מהו להריח בה מערב לאתרא אמר להן ביון שעל דעת בני חיפה גזוו על דעת כולם גזוו (הלכ' פסוק' יו"ט). כיון שגושאין (ת"ת) זה עם זה בהלכה לוסרין זה מזה מעמים הרבה (ר"ת כ"ח ל"ג). אמר הכוזרי ביון שהדבר בן אני מודה לרבני שמקבין אלה שני הפנים

ביתרוננו על הקראים בנראה ובנסתר (כוזרי ג נ). — ועם מ
 מבין: א"ר מנא מכיון שעומד בתוך שנתו של איין
 משימים שנתו (ירוש' סני' נ לד.). אין אדם מתחייב בתוך
 ארבע אמות לעולם מכיון שהוציאה נעשה כמו שהניחה
 על כל אמה ואמה ויהא פטור (שם שנת א כ ג). מכיון
 שקיפלה (את המטלית) לא טהרה שכן שמיים אומנין
 רוצין בקיפולה (שם כ ד ד). מה קשירה היתה במשכן
 שהיו קושרין את המיתרים ולא לשעה היתה א"ר יוסה
 מכיון שהיו חוננין ונוסעין על פי הדיבור במי שהוא
 לעולם א"ר מכיון שהבטיחין הקב"ה שהוא מבניסין
 לארץ במי שהוא לשעה (שם ז י ג). אמר להן מכיון
 שנהגו בהן אבותיכם באיסור אל תשנו מנהג אבותיכם
 (שם פסח' ד ל ד). מכיון שאין לו שם נעשה בשוחטו
 לשמו (שם סנ' כ מו ד). א"ר אלעזר מכיון שזכה
 בו בלשון מתנה זכה זה בלשון ירושה (שם כתוב' ו
 לא). בכבר אחד מכיון שהזכיר עליו שבועה עשאו
 כנכירה (שם נדר' א לו ד). סבר שמעון הצדיק בני
 אדם מתוך הקפדה הם נודרין מכיון שנודרין מתוך
 הקפדה סופו לתהות מכיון שהיה תוהא נעשו
 קרבנותיו בשוחט חולין בעזרה (שם). שמעמי' מכיון
 שהיו יודעין משעה הראשונה שהוא שם המיוחד שהוא
 צריך לקרוע (שם סנה' ו כה.). — ובמשמ' "באשר: וכן
 קבלו איש מפי איש וכיון שראו שהתחילה הגלות
 ונתבלבלה הלשון עמדו וסימנום וחקקום (הור' הקורא 54).
 ***כִּוְנָה**, כוונה, ש"נ, מ"ר כוונות, כוונות, — א) מה שהיה
 בדעתו לדבר, לעשות, וכדומה, Absicht; intention;
 לאחר שהיה מקלל את המלך היה המלך עובר אמרו
 לו שתוק שלא ישמע המלך אמר להם מי אמר לכם
 שלא היתה כוונתי כי אם להשמיעו (ספרי במד'
 פה). מגע גברו שלא בכוונה (ע"ז נת.). וכל
 כחו שלא בכוונה לא גזרו (שם). דיו שינספה על
 גבי הכתב מותר למחקו שלא היתה כוונתו אלא
 לתקן (מס' ספר תורה ה ט). — ומצוי בסהמ"א: כי מפני
 שראינו את האדם מבחר ברואי יתברך שמו ידענו
 שהוא ענין הכוונה בבריות כל הגופות וההוויות
 (תרג' תקון מדס"ג לרכ"ג ת). שימצא להם מן החכמה
 הטבעית ממה שנגדר בתוך דבריהם בדרך המקרה לא
 בכוונה ללמד החכמה ההיא פליאות ותמיהות (כוזרי
 ד נט). ואין אבדו הספרים ההם שהיו בכוונה ונשארו
 אלו שהם במקרה (שם ל). ואינם (הקרום והיראה)
 שמישים לשאר הנזק כי אם בדרך המקרה לא בכוונה

הראשונה (שם כה). דבריו הרעתן המחשב המחבר
 מליצתו וכוחו דבריו כפי שיראה שהוא ראוי לכוונתו
 (שם ה כ). האלהים יעורך על כוונתך ויגורך דך הטוב
 (שם כח). הכוונה וההכמה לעשות מה שבחר בו
 (חז"ה, הנעתון ד). וכל מה שהוא עושה ממעשי העבודה
 בכוונתו בוללתי האלהים (שם, יחוד המעש' ד). כדי
 חרש שעשה אותו היוצר בחכמה מלאכותית אם היה
 אומר לעושהו לא עשני על דרך פועל באמת שפועלתי
 בכוונה וברצון אבל נתחיותי מאתו בלתי כוונתו
 וחכמתו כמו שיתהוה החסם והאור מן השמש או מן
 האש (ספורנו, אור עמים, ידיעה). ובמעט זמן נאספו
 שלשים אלף רועים ושמו פניהם לבא לעיר גרנדה ומשם
 לכל מלכות ישמעאל ובעמדם על כוונה זו אמר
 אחד מהם אין עצתנו טובה (שנא יהודסו). — *מחשבה
 ושימת דעת ימה שהוא עושה, Aufmerksamkeit
 attention: בר קפרא אמר אין לך צריך כוונה
 אלא ג' פסוקים הראשונים בלבד (ירוש' נכ"ז כ ד).
 קרית שמע צריכה כוונה תפילה אינה צריכה כוונה
 (שם ג ה). וכי איכן מצינו בתורה שהמילה צריכה
 כוונה (שם יכמ' ח ט). עד כאן מצות קריאה מכאן
 ואילך מצות כוונה (כנלי נכ"ז יג). מכאן אתה למד
 שכל הפרשה כולה צריכה כוונה (שם). מצות צריכות
 כוונה (שם). — ובסהמ"א: ומי שהשלים כל אלה
 בכוונה גמורה הוא ישראל אמתי (כוזרי ג יו). —
 ***כְּוִנָּה** חֵלֶב: אחר כוונת הלב הן הדברים
 (נכ"ז יח.). אמר להם הקב"ה לכהנים לא מפני שאמרת
 לכם שתהיו מברכין את ישראל תהיו מברכין אותם
 באנגורא ובבהלות אלא תהיו מברכין בכוונת הלב
 כדי שתשלט הברכה בהן (מד"ר נמד' יא). — *כְּוִנָּה
 חֵלֶב, במשמ' דמיון: וכיון שיש בעובי הכותל לחוק
 ולהשלימו לתור היה ד' על ד' רואין בכוונת הלב
 באלו חקוק הוא ויש בו ד' על ד' (ר"ת שנת ק:).
 — ג) כְּוִנָּה המלה, משמעותה, פרושה: ואנו מוכירים
 בחלק השני הזה וכו' רוב השרשים העבריים הנמצאים
 באשר בדינו מן המקרא ונבאר משמושיהם ונפרש
 מכונותם מה שהצורך מביא לבאר ולפרש אותו
 (ר"א א"ת, הקד' השנ"ג לריב"ג). שער אבאר בו עניני
 המלות אשר אשתמש בהם בחלק הזה ובהכונות
 אשר אבון אליהם כו (שם). — והכונות הפנימיות: וכן
 יעלה החסיד אל לבו ענין כל ברכה ויבין הכונה
 ממנה ומה שהוא נחלה בה (כוזרי ג יו). אעפ"י שניצא

בו מים, יין, וכדומה, Beeher; coupe; cup: זכס
פרעה בירי ואקח את העבדים ואשהט אתם אל כוס
פרעה ואתן את הכוס על כף פרעה (בראש' מ"א). ואתן
לפני בני בית הרבבים גבעים מלאים יין ונכסח ואמר
אליהם שתו יין (ירמ' לה ה). מפתו תאכל (הכבשה)
ונכסח תשתה (ס"ז יג). אל תרא יין כי יתארם כי
יתן בכוס¹ עיגו (משלי כג א). — כוס תנחמים, שהיו
שותים בעת תנחומי אבל: ולא יפרסו להם עד אבל
לנחמו על מת ולא ישקו אותם כוס תנחומים על אביו
ועל אמו (ירמ' יז ו). — כוס ישועות, שהיו שותים בעת
ישועה להעם, ונשא כוס ישועות, נשאה בידו וברך את
יין: כוס ישועות אשא ובשם יי אקרא (תהי' קיו יג).
— ובמליצה, כוס התרעלה, כוס חמץ, וכדומה: קומי
ירושלם אשר שתית מיר יי את כוס חמץ את קבעת
כוס התרעלה שתית מצית (ישע' נא יז). הנה לקחתי
מידך את כוס התרעלה את קבעת כוס חמץ לא תוסיפי
לשתותה עוד (סס כז). כה אמר יי אלהי ישראל אלי
קח את כוס היין החמה הזאת מירי והשקית אותו את
כל הגוים וכו' והיה כי ימאנו לקחת הכוס מידך לשתות
ואמרת אליהם כה אמר יי צבאות שתו תשתו (ירמ'
כס יח-כח). כוס זהב בכד ביד יי משכרת כל הארץ
מיינה שתו גוים (סס נא ז). שברון ויגון תמלאי
(תשתי) כוס שמח ושמחה (יחזק' כג ג). גם עליך
תעבר כוס תשכרי ותתערי (איז' ד כא). כי כוס ביד
זה פקפק פרנקל (Aram. Frw. 171) אם זו מלה ערב'
וזהו שהיא שאולה מארמ', אעפ"י שהשתמשו בה כבר
הסופרים הערבים הקדמונים. וקצת ספק יש לדבר, שאין
לה למלה זו שום שרש בערב', ולא נסתעפו ממנו מלים
אחרות. אבל גם בעבר' וגם בארמ', כך, ולכן אין מזה
ראיה ברורה נגד הסקור הערבי של כא'ם בערב'. רק
המזות האלף והעדר מלה זו באתיופ' באמת קצת קשה.
באשור' באם: למלי כ-א-ס, אמלא את הכוס (מוס ארנוולד,
נאס עשת' לאסרחדון). ונחלקו חכמי הערבים במשמ' הראשנה
של באס, שקצתם, אבו ח'אתם ואחרים, אומרים שהבאס
הוא המשקה בעצמו ובהרחבה עבר גם על הכלי שבו
ישתו המשקה, וי"א שלא יקרא כלי הזכוכית באס אלא
כשיש בו יין וכשאין בו יין הוא קדח. אבל בעבר'
כבר ראינו מן המשלים מהמקרא ותו"ס כי עקר משמ'
כוס הוא הכלי, ומשמשת מלה זו גם בערב' בדשון נקבה,
וכך היה שמושה בעבר' בזמן הקדום. אבל בזמן התלמוד
התחילו לפקפק ולאמך: גם כוס אחר, ואזכר בסדר
הפסח השמוש קבוע ארבע כוסות ולא ארבעה. —¹
כך הקרי למעורבאי, והכתוב ככיס, ביור, ולמדנחאי גם
הכתוב בכוס.

מעניינו מעט באר לי כונת המזמור הזה (סס ט).
המצות הנסתרות והם הכונות המסככות המצות
המעשיות הם החלק האלוהי (מלמד התלמוד', נאכיס).
וזהו כונת רבותינו וזכונם לברכה באמרם כל הדין
דין אמת לאמתו כאילו נעשה שותף להקב"ה במעשה
בראשית (טור ח"מ א). וי"א שאין מעשה היתוש בפשוטו
ויש לו כונה נסתרת כמו שיש כונות נסתרות
על הגדת עקר טורא (ס"ז כ, אלף ד תחמד). — ד"הגדת
הדבר כמו שהוא: הרי שהעידו עליו שהרג ונחקרו
בשבט הקירות שמיניו שהן בכונות הזמן וכונות
המקום ונדרשו בכונות המעשה וכונות המעשה
וכונות הכלי שהרגו בו (רמב"ם עדות א ו). — ה"נקודה
בחלל העולם שאדם מסב אליה פניו בעשותו דבר מה, כמו
המקדש והמזרח ליהודים בתפלתם ומכה להמושלמים¹:
והישמעאלים אומרים כי היא (ירושלם) מקום עליית
הנביאים אל השמים ושהיא מקום מעמד יום הדין
והיא לכל מקום כונה² וחג (כוזרי ב כג).

א. *כוננות, כוננית, מ"ר כונניות, עי' *כוננית.

בי. *כוננות, ש"י, — סגולת מה שהוא כונן, עשוי
ומתקן כראוי: וזוג ק"ש שר לילה גורם כוננות
ותקון כלי שר היסוד דנוקבא (עמה"מ, קרית ארבע פה).

גי. *כונניות, ש"י, מ"ר כונניות, — כמו כוננות: שתרופות
השר הוא עיקר כוננות המעים (ר"א אלשיך,
מגלי ג ח). כי אולם סדרי הברואה וכונניותיה
מסודרים בדרך שכאשר מלכותו ית"ש נודע ומודים
בו כל ברואיו נמצא בברואים כל טוב וכל שלוה
(רמב"ל, דרך ה' ד ד). ואולם חלקי הברואה ג"ב לפי
כונניותיהם הם רמ"ח בהקבלה לרמ"ח אברי
האדם (סס). כי הנה האדון ב"ה הכין סדרי המציאות
וכונניותיהם ע"ז הדרך שכלם נקשרים זה
בזה (סס ג ט).

כוס³, ממנו א.כוס.

אי.כוס⁴, ש"י, נכני כוסי, כוס, כ'ס, כוסה, כוסס, מ"ר
כ'סות, כוסות, — א) כלי בינוני לא גדול ביותר, ישתו

- 1) לפי לשון הערב' קבילה a, — 2) בגוף הערבי:
והי ללג'מיע קבילה וחג.
- 3) לא נתברר משמ' העקיות, ועי' הערה להעקר.
- 4) בארמ' כסא. בערב' כא'ס b, כאלף המזה, ובשביד

(a) قَبِيلَة (b) كأس

יין ויין חמר מלא סמך ויגר מזה אך שמריה ימצו וישמו
כל רשעו ארץ (תה' טז ט). ימטר על רשעים פחים אש
וגפרית ורוח ולעפות מנת פוסם (ס' י"א ו). — כוס ימין יי',
כוס ועמו וחרון אפו: תשוב עליך כוס ימין יי' ויקללן
על כבודך (תנ"ך ג' יו). — נתן כוסו של פלוני בידו, עשה
לו כמו שעשה לפלוני: בדרך אחותך הדבת ונתתי כוסה
בידך (יחזק' כג לא). — שתה כוסו של פלוני, באה עליו
צרה דומה לצרתו של פלוני, היה גורלו כגורל פלוני:
כה אמר אדוניי' כוס אחותך. תשתי העמקה והרחבה וכו'
ושתית אותה ומצית ואת חרשיה תגרמי (ס' לג-לד). —
וגרף עם חלק, במשמ' גורל: יי' מנת חלקי וכפסי אתה
תומיך גורלי (תה' י"ו ס). — וגם במשמ' טובה, כוסו רינה,
יש לו צרכו בשפע: תערך לפני שלחן נגד צררי דשנת
בשמן ראשי כוסו רינה (תה' כג ס). — בהשאלה, הגין
של קצת פרחים בצורת כוס: ושפתו (שלי' ה) הנחשת
במקדש שלמה) כמעשה שפתי כוס פרח שושן (מ"א ז כו).
— ובתנ"ך תשמע וז"ל, במשמ' עצם הכלי: השקו
את התמיד ב כוס של זהב (תמיד ג ד). כוס שנפגם
רובו וכו' אם מפור הוא את רוב המים (כלים ג ג).
מה שאני עתיד לשויר בשולי הכוס הרי הוא מעשר
(תוספתא דמ"ה ט). כאדם שהוא שותה ב כוס נקי
(יחזק' ימ' ט ט ד). והביאו לפניו שלחן של זהב משוי
ששה עשר בני אדם ושש עשרה שלשלאות של כסף
קבועות בו וקערות ו כוסות וקיתוניות וצלוחיות
קבועות בו (שנת ק"ט). היא (הסוטה) השקתו יין
משוכה ב כוסות משוכחים לפיכך בהן משקה מים
המרים במקידה של חרש (סו' ט ט). כוס של עכו"ם
שנפל לאוצר מלא כוסות (זנח' ע"ד). השותים
במזקין יין וכו' ב כוסות שיש להם זרובוביות (מד"ר
נמד' י). כוס שיש בה שתי פיות ושותים ממנה שנים
בבת אחת (ר"ת שנת סנ'). — של אבן: ב כוסות של
אבן היו תלויות בקרני שוורים כיון ששוורים שהו
לשתות נתמלאו הכוסות (תוספתא פס' ג ג). — ושר
וזכוכית: מביאין כלים מבית האומן כגון הכר מבית הכרד
וה כוס מבית הונג (פסח' נה:). — והכלי עם מה
שבתוכו: ב"ש אומרים נוטלין לידים ואח"כ מווגין את
ה כוס וב"ה אומרים מווגין את הכוס ואח"כ נוטלין
לידים (נדר' ת נ). ואפילו עני שבשיראל לא יאכל עד
שיסב ולא יפחתו לו מארבע כוסות של יין (פסח' י"א).
התקדשי לי ב כוס זה של יין (קדוש' כ ג). אמר לו
רבי ישמעאל לר"ש מיסיך בא אדם אצלך לדין או

לשאלה ועכבתו עד שתהא שותה ב כוסך ונוטר סנדלך
או עוטף מליתך (מכ' משפ' נזק' יח). אורה רע מה
הוא אומר ובי מה אכלתי לו פת אחת אכלתי לו חתיכה
אחת אכלתי לו ב כוס אחד שתיתי לו (תוספתא נדר' ז ס).
אין לו (יין דקדוש) אלא ב כוס אחד (ס' ג יב). יש
לך אדם שהובוב נופל ב כוסו ומניחו ואינו מועמו
וכו' ויש לך אדם שהובוב עובר על גבי ב כוסו ושוכו
ואינו מועמו וכו' יש לך אדם שוכב נופל לתוך כוסו
וזרקו ושותהו (ס' סו' ט ט). ולא שיעור חכמים לא
ביוניך שהוא נאה ולא ב כוסך שהוא קטן ולא בכריסי
שהיא רחבה (יחזק' מעש' ג ד). כל המכיר על כוס
מלא גותנין לו נחלה בלי מצרים (נדר' גא). ארבע
כוסות הללו צריך שיהא בהן כדי רביעית (פסח'
קת:). השותה ב כוסו בבת אחת הי' גרגן (כ"ל' כה:).
בגדים שבשל בהן קדרה לרבו לא ימווג בהן ב כוס
לרבו (ימ' כג:). ב כוסות תקנו חכמים בבית האבד
שלשה קודם אכילה כדי לפתוח את בני מעיו שרשה
בתוך אכילה כדי לשרות אכילה שבמעיו. וארבעה
לאחר אכילה (כתוב' ת:). ב כוס אחד יפה לאשה שנים
ניוול הוא שלשה תובעת בפה (כתוב' סה:). הדבר דומה
לארבע כוסות ש' חלב אחד נפל לחובו שתי טיפין
של דם ואחד נפל לחובו ארבע טיפין וכו' (שנו' ו).
ולא ישתה סן הכוס ויתננה לחבירו מפני סכנת
נפשות ומעשה בר"ע שהיה לו אכסניא אצל אדם אחד
נתן לו ב כוס וטעמו אמר לו ר"ע טול ושותהו שוב
נתן לו ב כוס אחר וטעמו אמר לו ר"ע טול ושותהו
אמר לו בן עזאי עקיבא עד מתי אתה משקה ב כוסות
מטעומין (דא"ר ט). ולא ישתה אדם כוסו ויניחנו על
גבי שלחן אלא יאחזנו בידו עד שיבא השמש ויתננו לו
(ס' ג). — גותן עינו בכוס, להוט אחרי היין: כל הגותן עינו
ב כוסו עריות כולן דומות עליו כמישור (ימ' עה:).
— *בית הכוסות, תיבה לשמר בה הכוסות, עי' בית.
— וגם במהמ"א השתמשו במלה זו וז"ל: אל תאמר לוההם
לי את הכוס הזה והוא אינו צריך (נש"י ויקר' כס מג).
— ואמר המשורר: ראה הכוס כמו ברק ירוצץ להשמיר
חיל יגוני עם גדודיו (מנכ"ע, תרש"ג כ ג). רעי שתו עמי
עדי ארץ גשמה ועל יער אשר ברר, יין כמו אדם
ב כוס שהם או אש מוקחה בתוך ברד (ס' יו).
הוציא פרת כל עץ הגן ושקדים הן היום יבטל, על
בן אמרו אל משקה אל משוד הכוס אותי יבטל (ס' ג
כ). הבט מאור כוסות אשר ידמו אורי ברק חרב

בלהמיהם (כס כ י). על גרונות הכוס ענק מגררי
 שהם ובכעט תחום ימחו, תבער חמתו (של היין) בו
 ואפו יחרה וברוב לשון מים יסחו (הוא, דיואן סו, כ"י
 בודליאנה). וכו' שהם אשר עלה ככוכב ביד משקה
 ומי אדם במעיו, כחושק קפאו מימי דמעיו עלי לחיו
 והאש בין עליו (סס קמס). מעל פני כוסות מכסות
 אור המר לאט מסוה כבוא סיון, כי הנפשות בחוות
 הכוס יחיו למען בה צרי מרון (ר"י חריו, תחמ' ה).
 *כוס עקרים וכו' של עיקרין¹: כל האובלין אובר
 אדם לרפואה וכל המשקין שותה חוץ ממי דקלים וכו'
 עיקרים מפני שהן לירוקה (סנת ידג). האיש אינו רשאי
 לשתות כוס עיקרין שלא יוליד והאשה רשאה לשתות
 כוס עיקרין שלא תלד (תוספ' ימ' ח ד). מלונמא למכה
 כוס עיקרין לבני מעיים (מד"ר דנר' ח). *כוס
 של ברכה, שםברכין עליו: ג' דברים נאמרו בכוס
 של ברכה מלא עיסור ומורה (יוש' נרכ' ז יא ד). ואמר
 ריב"ז אין נותנין כוס של ברכה דברך אלא לטוב עין
 (סו' נח:). *כוס של פורענות: א"ר אסי אין מברכין על
 כוס² של פורענות (נרכ' נא:). ומליצה: אל ישתה
 אדם בכוס זה ויתן עיניו בכוס אחר (נר' כ:),
 ר"ל לא יחשב אדות אשה אחרת כשהוא עם אשתו.
 ומשלים: אמר ר' אילעאי בשלשה דברים אדם ניכר
 בכוסו ובכיסו ובכעפו (ערכ' סה:). חוקה אין אדם
 שותה בכוס אלא א"כ בודקו (כתוב' עה:), ר"ל אין
 אדם נושא אשה אלא אחרי שבדק אם אינה בעלת
 מומים, השכור נותן עינו בכוס והחנוני בכיס (תנחומא
 שמיני ו'). *כוס התרעלה: הגיע זמנה של מצרים לשתות
 כוס התרעלה (תול' נב:). כוס של בשורה, עי' בשרה.
 *כוס תנחומים: לפי שהקב"ה משלח את הנביאים
 לילך לנחם את ציון בא הושע אומר לה עמדי וקבלי
 כוס תנחומים הקב"ה שלחני אליך לנחמך וכו' בא יואל
 ואומר לה עמדי קבלי כוס תנחומים וכו' בא צפניה אף
 הוא אמר לה עמדי וקבלי כוס תנחומיך (פסיק' רבתי
 כט:). — ואמר הפיטן: אחה כי כוס שתיתי ומציתי
 קבעת, אבלוני אריות חרודי מלחעת. (קי' לת"כ,
 סנת ולא מיון). אחינו אחינו אנשי גאולתנו, איבה
 עברה עליכם כוס תרעלותינו (קניות תימ', אהה
 ידועת), — ואמר המשורר בהתאוננו על הזמן:
 ישקה (הזמן) בכוס אחד אשר יישן בבית השן
 ובין תנור ולשפתים (רמכ"ע, דיואן פכ, עינות תהום).
 — 1) עי' ערך עקר וערך עקר. — 2) ושאלו שם: מאי

ומן הבלי ימי סכלי, יפה ללבי שקריו, וכו' מעלי
 ביד אלי, השקה אותי שמריו (הוא, זמן הכלי). *כוס
 משכרת: והבשת דבקה בס כמו בכד ליתרתה, ושתן
 בזובקבעת ומצו כוס משכרת (ר"ש הנגיד, שלח יוסה).
 *כוס מות: ולו הובא כמלחמת כמו ים ממלח משפתו
 אל שפתו, ואין תוכה לבד מגן מאדם ואש פלד קרב
 וברק חניתו, אוי שתה בכוס מות ושחק בכוס מים
 בעת צמאך שתיתו (הוא, הנרפא הזמן). — וגם במשמ'
 גורל: רוח צמאך כל ימי שושן במוקד יין וכוס, ותנה
 ארון הרור לך לעד מנת חלק וכו' (רמכ"ע, תרכ"ב א
 פא). מנתי וכו' גביעי וכו' בלילי משוישי וכו'
 לרוחו (סס א טלג). שמת נפשות באישיות, כי מהזמן
 כוסן מנת כוסן (ר"י חריו, תחמ' ה). — *שרי כוס,
 מין ממיני השדים: איך מחמירין בשרי כוס ושרי
 בוחן וכו' אבל בשרי כוס ושרי בוחן לא יועיל אלא
 עד שיהא תינוק שלא ראה קרי מימיו וכו' מפני ששרי
 כוס ושרי בוחן לא נתן לישר' (תחמ' סס' לר"א
 מגימיוא, כ"י נייט' מו:). — ובהשאלה, *גומה קטנה
 בעור בע"ח, שבה יושבות השערות: רבי יהודה
 אומר אפילו¹ (אם יושבות השערות השחורות של
 הפרה האדמה) בתוך כוס² אחד היו בתוך ב'
 כוסות והן מובילות זו את זו פסולה (פרה כ ה).
 ג' *בית הכוסות, הקבה השניה של מעלי גרה, החלק
 שאחרי הכרם הפנימי, Netzmagen; estomac recti.
 eulé; honeycomb stomach: המסס ובית הכוסות³
 שנקבו לחוץ (תול' ג א). מחט שנמצאת בעובי בית
 הכוסות (תוספתא שס ג יא). חלב שעל המסס ובית
 הכוסות (גמ' סס לג). — ומ"ר: נמצא שני בתי
 הכוסות (רמכ"ס כתי' י ט). — ד' ברפואה, *כוסות
 השריטה, כוסות המציצה, כעין כוס יגרשו ממנה האויר
 באש וידביקוה בפיה אל הבשר כדי שתמץ הבשר אל
 תוכה, Schröpfkopf; ventouse; cuping glass.
 זמן ההקוה והנחת כוסות השריטה (ר"י חריו,
 שער כהנהג' הגוף). האופן הד' בהנחת כוסות המציצה
 ושריטתם (קאנון א ד כא). ואולי יתנפה מקום דבקות
 כוס של פורענות א"ר נחמן בר יצחק כוס שני, — 1) יש
 משמישים המלה אפי', — 2) ואמר בירושלמי עי' (ג
 מכ). הן כוסות הן גומות. — 3) ופרש רש"י: סוף הכרם
 שקורין פנצ"א עשוי כבובע וקרוי בית הכוסות והמסס
 מחובר בו וסביב סביב לתיבורה כשאתה מברילן יש דופן
 לזה ודופן לזה ובאמצע הן שופכין זה לתוך זה והמאכל
 נכנס מבית הכוסות להמסס ומהמסס לקבה ומהקבה לרקין.

ה כוס ויקשה הסרתו וכו' וזה יקרה הרבה כשנשים
ה כוסות על צד השד (עס). והנכון אחר נפילתן (של
העלוקות) דמוץ בכוסות המציצה (שס כס כה).
לפעמים אנו מתיראים לעסוק בהקזה וכו' ואז אג
בוהרים בשרוטים וע"י כוס המציצה ולפעמים
עוסקים אנו בהנחת כוסות המציצה אבל בלתי
שריטה (מעשה טוניס, ארץ הסדס' י ג). — (ה) בקבלה,
כוס נחמונים, וכוס התרעלה, מחלקות של החיכלות
העליונים : וכמקומות של היכלות הללו יש גזוים
הנקראים כוס תנחומים שמהם משלח ה' נחמה
לכל האכלים ובעלי צער ולכל הראויים לנחמה ויש
בהם גזוים הנקראים כוס התרעלה שבהם מתנקם
י' יתברך מאותם שהם הגזוים וראויים לפניו (שערי
אורס לר"י ג'קטיליס לג). — כוס התרעלה, כנוי לאחד
המלאכים הרעים : בהיכל הזה (שחת, שהוא ההיכל
השני משבעה היכלות הטומאה) יש ממונה אחד ששמו
כוס התרעלה וכל אותם הרגוים ב"ד ששחתו כוס
התרעלה בעה"ז נצולו מכוס תרעלת עוה"ב וכו' בצאת
הנשמה מהנהג הממונה הזה הנקרא כוס התרעלה
אוחז בו ומשקרו כוס תרעלה ובכוס הזה ג' טיפות
הא' חצי והא' מר סמות והא' קובעת (ראש' חכמ',
סידרה יג). — ועי' גביע.

כוס¹, ע"י, — שם עוף מתבודד יושב בחרבות, Vogelart

esp. d'oiseau; cert. bird. ואת אלה תשקצו מן העוף
לא יאכלו שקץ הם את הנשר ואת הפרס וכו' ואת
הפוס ואת השלך ואת היגשוף (ויקר' יא יג"ו). וזה
אשר לא תאכלו מהם (מהעופות) וכו' את הפוס ואת
היגשוף והתגשמת (דנכ' יד יכ"ו). מקור אנחתו דבקה
עצמי לבשרי דמיתי לקאת מדבר הייתי פכוס חרבות
שקדתי ואהיה כצפור בודד על גג כל היום הרפוני
אויבי (תסל' קכ ו-ח). — ואמר המשורר : שרתי מושל
שיאו עד רום ובקצף על מים נדמה, פתאם הוצא מבית
סדות ול כוס מדבר היום נדמה (כמנ"ע, תלשיט ת).
— והסבירו ר"ב הקדמונים שהוא העוף הלידי שפניו
דומים קצת לפני ארס², Eule; chouette; owl, —
וכבר השתמשו בו במשמ' זו קצת הסופרים הערשים :

(¹) לא נתברר מקורו ומהותו, ועי' הערה לקמן.
(²) אונק' תרגם הכוס שבמקרא בהשם קריא. אבל לא
נתברר בודאות לאיזה עוף קראו בארמ' בשם זה. השבטים
תרגמו במלה שפרושה עורב הלילה, ולג' בשני המקומות
במקרא bubo, והוא עוף הלילי הרשום בפנים. וכן רסע"ג

(a) א' רמ (b) א' א' (c) א' א' (d) א' א'

ג.כוס, — עי' ג'ס.

כוסבר, — עי' *כסבר.

כוסמים, — עי' *כ'סם.

כוף, — עי' כפף.

***כופת¹**, ש"ז, — בירה קטנה לבשל או לאפות, שיש בו רק מקום שפיתה לקדרה אחת: תנור שהסיקוהו בקש ובגבבא לא יתן (כו תבשיל) בין מתוכו בין מעד גביו כופת² שהסיקוהו בקש ובגבבא הרי הוא ככיריים (שנת ג. נ). האומר הרי עלי בתנור לא יביא מאפה כופת ומאפה רעפים ומאפה יורות הערביים (מנח' ט. ט). הכופת עשאו לאפיה שיעורו בתנור עשאו לבשול שיעורו בכירה (כלים ט. נ). בירה שנתלקה לארכה וכו' כופת שנתלק בין לארכו בין לרחבו (סו. ג). השרץ שנמצא בעין של תנור בעין של בירה בעין של כופת³ מן השפה הפנימית ולחוץ (סמ. ז). כל המנחות אין באות כשרות אלא בתנור עשאו ככופת וברעפים פסולות (תוספתא מנח' ז. כ). ושבע (אלהים) את האבן (של יעקב) עד עמקי תהומות ועשאה סניף לתהומות בארם עשושה סניף לכופת (מ"ג, ויט. כ). — עי' בירה.

כופר, — עי' כפר.

***כופר¹**, ש"ז, מ"ד. כופרים, מי שבפר בדבר, כפרט מי שבפר באלהים, בעקרי הדת, mécréan; freethinker אלקים גנב הוא וכו' (סנה' לט.). א"ל כופר לרבן גמליאל מי שברא הרים לא ברא רוח (סו.). — ומצוי בסהמ"א: מי שהוא יותר אכזרי על הכופרים הוא יותר מרחם על בניו (מאזני זדק, חלגלי 95). והנה חכמי המחקר דא עמרו בסוד ה' וכו' וזה להמשכם אחר דעת הכופרים האומרים כי העולם קדמון (מנח' קנ"א לר"י מפ"ס 86). ואם רצונך לקבל פני פיליסופוס הברנו בכל המקום אשר הם לנו לא לצרינו קדמה פניו כי תבאנו לך דבריו בכד ענין אך בכל המקום אשר דא דנו וינגדו לדעת חז"ל וקבלת קדמונינו דא אכרות להם ברית כי אם בנקור להם כל עין ימין לא אשא פני כל כופר אך כמשפט אביא דעותיו (פ"א ב"ר מאיר, שאין מקור להשם כוס להעוף הנוכר דחה פרוש זה והכריע לדעת בוכרט (Boeh. Hieroz II, 267). שאמר כי הכוס הוא pelican מפני שיש לו כמו כוס בצוארו, לא כון יפה. ¹ דא נתברר מקור מלה זו. — ² ואמרו בגמ' שם (דף לה): כופת מקום שפיתה קדרה אחת בירה מקום שפיתה שתי קדרות. — ³ במשנ' מנח' כ"י פרמה: ש"כופת.

הקד' ספ' הכרית). מלכד. חטאת הכופרים אשר כרגליו (ש"ש כ"ז) כי הוא צוה ויאמר השמר (להשתמר) לבמה מאות אנשים מישראל שהלכו אתו לכפירה (ש"ס א, כתב ישר). — ואמר הפישן: דא תנאף הוהיר לצבור, על אפניו דבר דבור, יגיד ויוכיח עלי כופרים, דומים דאשה מנאפת מאחרים (יול' כ' שנוע', שנוית מרוס).

כופרי, — עי' *כ'פרי.

כופש, — עי' כ'פש.

כופת, — עי' כ'פת.

***כוי¹**, ממנו *כויץ, *כויץ, *כויצה, *התכוצה.

***כויץ²**, פ"ט, עתי' וכו', פטו' כויץ, — כויץ העצל וכדומה, נתקברו חלקיו הפריים זה לזה ונתקצר עי"ו, zusammenschrumpfen, sich zusammenziehen; se rétrécir, contracter, resserrer; to shrink שחיתכו ועומד במקומו זה תורבין הוושט אלא איהו הוושט עצמו כל שחיתכו וכו' ³ (חול' מג.). חמרמו (המעים) כויצו (כשי' אוי' א' כ.). דרך בני מעים כשמשליכם ארם לאור הם כויצים וסתחמדרמים (ש"ס כ' יא). — ופעול: לולב כפוף כויץ ⁴ סדוק עקום דומה למגל פסול (הל' פסוק, לולב). יש קישע שיבשו וכו' צו גירי שוקיו ואפי' על ארכובותיו אינו יכול לילך (הוא), שנת סו.). ר"ת התיר לאחר שכווצו גירי שוקיו לצאת במקלות לרשות הרבים (תוספ' יומ' עט.). — נתפ', *נתכניץ, *תכניץ, — כמו פעל: ירקות השרה הן ידועין העדין שד"ה בבוקר מתפתחין ומתפשטין ומבין השמשות מתכווצין וגראין כסתומין (ר"ת שנת לה:). כיצד בושט מתחלת המקום שכשחיתבין אותו מתכווצין עד מקום שישעיר ויתחיל להיות פרצין פרצין ככרם (דמנ"ס, שמיט' א' ט.). לפי שמרוב הקרירות יתקבצו ויתכווצו חלקי החורים ואז הססמר דולג למעלה (מעשה טוביה, יס"ע א' ג.).

— נפע', *נכניץ, — כמו הקודם: התרום שגבו וזין ראש תוטמו למעלה (ערוך, ערך סלד). מי שנכווצו ⁵ גירי שוקיו או גירי ירכותיו נותן ענבותיו בקב ויושב

¹ רק בארמ', וממנו בעבר', וקרב לקבץ, קוץ. ² עי' הערה לקמן. — ³ צורתה התיצונה של מלה זו היא ארמית, אבל, בהיות שכל הסאמר הוא עברי צריך להניח שגם היא בעבר' והוא פעל עומד מהצרויים כמו זקן וכדומה, והיוד שאחרי הווי היא לסי' צירה. — ⁴ בגמ' סנה' (דף לה) קוץ, כקוף. — ⁵ ואולי היתה הכונה דתפ' בהבלעת התו נכניץ.

ח' יו). כִּיר של נפחין שהוא עומד בארץ וחיברו במיט
להיות שופת עליהן את הקדרה (סס כלס כ"ק ו' יו).
כצורף הנה שמכנים הזהב לְכִיר שנים או שלשה
פעמים עד שמוקקו (מ"ד ויקר' ל"א). — ואמר המשוור:
ודע כי לא אנוש נצל כמו איש צרפו הזמן שבע
בכוריו (רשכ"ג, ס' נשורש ע"ן). אישים בכור מבחן
צורף ושרוף עוידים בויק (רמכ"ע, תרס"ג ח). — ובכלל
"בית קבול חלול: נר הוא כִּיר של ברזל או של
חרס שמשומין בו שמן ופתילות (תוס' מע' כ"א).
כִּיר, — עי' כִּר.

כִּירָה, ס"ו, מ"ר כִּירָה, — פִּירָה ספרים, מי שמחבר
דפי הספרים ותוספם יחד ומעלה עליהם מצד אחד
גב כדי שיפתחו היטב, Buchbinder; relieur; bookbinder
שדש השנים תראשונות משני ימי חיי
כמו העלה הריק הנצרך מאת כִּיר כי הספרים (מ"ג,
דכיר, אכיעור כ). שאר העלים וכו' לא אוכל שלוח לך
בי נתתי את כלם לכִּיר (אג"י י"ג א ט).
כִּירָה, — עי' כִּיר.

כִּירָה¹, ס"ג, כנ"י כִּירָה, מ"ר פִּירָה, — א) בעין בית
קטן עשוי מקנים וכדומה, לשיבת הדבורים ולעשיית
דבשם, Bienenstock; ruche; bee-hive: כִּירָה
דבורים ר"א אומר הרי היא כִּירָה בקרקע ובתבין עליה
פרוזבול (שנ"י יו). מכר כִּיר מכר מימיו מכר כִּירָה
מכר דבורים (כ"כ ה ג). כִּירָה פתוחה ופקוקה בקש
(כלים ח א). השירה והתיבה והמגדל כִּירָה הקש
ובִירָה הקנים (ס"י ח א). כִּירָה שהיא בתוך
הפתח ופיה לחוץ (אה"י ט א). לישראל קציעות שדרסה
וכו' על פי כִּירָה ואינו יודע באיזה כִּירָה
(תוספתא תרומ' ס י"א). ההולך לחלוב את עיזיו ולגזוז
את רחליו ולרדות את כִּירָתו מצאו חבירו ואמר
לו מה שעני חולבות מכור לך מה שרחלי גוזזות מכור

בו וקושר הקב כגופו (תוספ' יומ' טט). אייר הקר
ביותר קושי השאיבה והנשימה הוא כי בהתנשם
נכנסו ציפים סמפוני הריאה והעצלים שבחזה (מעשה
טובים, יס"ע א ג).
כִּירָה, — עשה שיתכונן: וסבת הכניצה היבשה
או מותרים מכונים או מותרים וסבות מותרות
(אג"י א כ יג). מדוע החומץ מסוגל יותר לכבות אש
לפי שמרוב תרופות ודקותו בנקל נכנס לתוך החורים
ומכונן חלקי השמנים שבו (מעשה טובים, יס"ע א כ).
כִּירָה, — כמו הקודם: ומדוע מים הקרים גורמים
סימור בהשפכם על האדם לפי שמים הקרים מכוננים
העור ובכניצתם מולידים רתת וסימור (מעשה טובים,
יס"ע א ד).

כִּיר¹, ממנו כִּיר, ואולי כִּיר, מכירה, *כִּירָה.
כִּיר², ס"ו, מ"ר כִּירָה, כנ"י כִּירָה, — הכלי והמקום ששם
הגחלים הבִּירָה לרכך בחמץ את הברזל ולהתיר את
שאר המתכות, Schmelzofen; fourneau de
fonderie; melting-furnace, — ובמדיצה, מקום של
שעבוד קשה וצרה גדולה: כי עמך ונהלתך הם אשר
הוצאת ממצרים מתוך כִּיר הברזל (מ"א ח א). ואתכם
לקח יי' ויוצא אתכם מכִּיר הברזל ממצרים (דכ"ד כ).
ביום הוציאי אותם מארץ מצרים מכִּיר הברזל (יח"י
י"ד). — כִּיר ע"י: הנה צרפתיך ולא בכסף בחרתיך³
בכִּיר עני (ישע' מח"י). — ובמשמ' העקרת: קבצת כסף
ונחשת וברזל ועופרת ובדיל אל תוך כִּיר לפחת עליו
אש להנתיך (יחזק' כג כ). כהתוך כסף בתוך כִּיר בן
תתכו בתוכה (סס כב). מצרף לכסף וכִּיר לזהב ובחן
לכות יי' (משלי יו ג). — ואמר בן סירא: כִּיר נפוח
מחם מוצק שולח שמש ושיק הרים (כ"ס גני' מג ד). —
ובתו"ם במשמ' זו: סובין כדי ליתן על פי כִּיר של
צורפי זהב (שנ"י ח ד). כִּיר שיש בו בית שפיתה טמא
ושל עושה וזוכית אם יש בו בית שפיתה (כלים ח ט).
מיט כדי לעשות פי כִּיר של צורפי זהב (תוספתא שנת

¹ לא נתברר משמ' העקרת.

² מלה משתפת לכל הלשונות השמיות. באשור'
כִּיר. בארמ' כִּירָה. בערב' כִּיר (א), ואעפ"י שהוא משמש
בדשון זו במשמ' אחרות ככ"י אין לברר בודאות מה
היתה משמ' העקרת ששמנה נפתעמן שאר המשמ' בדרך
טבעי. — יש מגידים בהנתיך.

לתוך פיו או שתחב הוא לעצמו בבוש ובכבוד (חגי' כד:). אם תחב אדם טומאה בבוש והכניסה לתוך גרונו של אדם טהור (כמכ"ס טומא' מת א ג).—וכנ"ל: בתוך גרונו אתה תחב את בושיו, ואומר לך שמע גא העבר הכושי (עזר' הכנלי, תוכת' מוכר י').

בוֹשִׁי, ת"ז, לנק' בושית, בשית, מ"ר בושיים, בושיים, — איש מארץ בוש: ויאמר יואב בְּבוֹשִׁי לך הגד למלך אשר ראית (ש"נ ית כא). והנה הכושי בא ויאמר הכושי יתבשר אדני המלך וכו' (שס לא). ותדבר מרים ואהרן במשה על אדות האשה הבשית אשר לקח כי אשה בשית לקח (כמד' יב יא). הלווא בבני בושיים אתם לי (פמס ט ז). — ומפני שעור פניהם של אנשי בוש שחור לבן כושי הוא בנוי לאדם שעור פניו שחור: היהפך בושיו עורו וגמר חברכתיו בגם אחם תוכלו להוסיב למדי הרע (ימ' יג כג).—וכתו"מ: מה בבושי משונה בעורו כך צפורה משונה בנויה יותר מכל הנשים וכו' מה בבושי משונה בעורו אף שאול משונה במראיו (ספרי כמד' ט). מעשה בבושי אחד שנשא לבושי את אחת והוליד ממנה בן לבן (מד' כראש' עג). בכל מקום גרמני מוכר בבושי ובאן בבושי מוכר גרמני אין זה עבד (שס פו). — ואדם שחור: הכושי והגיחור והלבקן והקסח (ככור' ז ו). — וגם לדבר לא בע"ה: אתה רוג הכושי פסול והירוק בכרתי ר"מ מכשיר ור"י פוסל (סוכ' גו). יין בבושי (כ"ב לו). — "זקריאה של סגולה לילד יפה: כאדם הקורא את בנו בבושי בדי שלא תשלט בו עין רעה (כש' כמד' יב א). — ובמליצה, "בנוי להפרעושי ע"ש שחרותו: ויען ויאמר על הפרעושי בבושי ולא מבני חם, שחור כפחם, לחם רשע ילחם, ובלי שלח ילחם, וכתנור יחם (ר"י תניי, תחכמ' ד). וכי ישאלוה (את העלמה שעקצה פרעושי) דמה תבכי ולא תחשי, תאמר בא אלי העבר הכושי, ומשכבו בחקי הבין (שס).—וכושיה במשמ' זו: ולפניך בבושיית מבנות חם, לובשת מעשה חם, ולבה לחיל הקור יבעם ויחם, וחילה בחילו נלחם (שס ה).

בוֹשֶׁל, עי' בושל.

בוֹשֶׁפֶן, עי' כושפן.

בוֹשֶׁר, עי' בשר.

בוֹשֶׁרֶת¹, בושרה, ש"י, מ"ר בושרות, — מעשה של כח ועז וחריצות, Macht u. Thätigkeit.

¹ צורה זו ליחיד מהרבים בושרות קבע רשב"ג, עי' לקמן בערך ב. בושרת. והצורה בבושה נמצאת

לך מה שבזורתי רודה מכור לך (כ"מ מד). רבש הוב מכורותיו אינו לא אוכל ולא משקה (כ"ג פ:). רבש בבזורתו מטמא טומאת אוכלין שלא במחשבה (ככור' ז). והיאך היתה הבאר עשויה מלע כמין בזורת היתה ומתגלגלת ובאת עמהם במסעות (מד"ר כמד' ה). כלי שמישין בו אש וגללי בקר ומעשיניו בו בשביל שיפרתו הנחילין מן הכורות ויקח הרבש (פרק' ערך מדף). — ואמר המליך: אכלה רבש נמצא רבכור ואל תדרש נקיק פלע ולא בורת (ספ' המוסר לר"ז בן סעד' יו, כ"י תימנ'), ועי' דבר'ה. — (ב) "סל בעין בורת של קנים לצור דגים: בורות הצידים שצדין בהן הדגים (כמכ"ס, כלים ט יא).

בוֹרֶה, *בוֹרֶת, — עי' ברת.

בוֹרֶת, — עי' ברת.

בוֹשִׁי¹, ש"י, מ"ר בושיים, — (א) הכלי שיטו בו החוטמים, Spindel; fuseau; spindle: הכוש והאימה והמקל (כלים יא ו). בוש שבלע את הצינורא (שס ט ו). בוש שהוא תחוב בכותל (להל' יו ז). הגונע בצמר שעד גבי האשווה ובטווי שעל גבי הפך וכו' זבבוש ובעומא (תוספ' כל' כ"א ו). פי בוש וכו' פלכה שעושיין על פי הכוש במזכור אצל הצינורה כדי שיכבד הכוש ויסוב (ר"ח שנת עת). והכוש אשר יטוו בו הוא מחובר משלשה חלקים החלק הראשון העץ אשר עליו הדבר הטווי או המפוחל והחלק הב' קצה הבזל או הנחשת אשר יהיה בקצה זה העץ והוא אשר יקרא צינורא והחלק השלישי המכבד והוא אשר יקרא פיקה והוא אשר יקרא במערב גולה (פי' המכ' לרמכ"ס, פרס יב ת). — בוש של רובן, עי' *רובן: בוש של רובן לא יזה לא על הכוש ולא על הפיקה (פרס יב ת). — (ב) *בעין שפוד קטן עשוי עץ ישתמשו בו לתחבו בדבר של אכילה להבנים לתוך הפה, ובכלל דתחב בו דבר אל מקום צר: נוטל אדם קורנם לפצוע בו את האגוזים וכו' את הכוש ואת הכרבר לתחוב בו (שנת יו ז). עברה שהריחה תוחבין לה בבוש (תוספתא יוס"כ ט ד). יד הסבין טפה ושירי הכוש טפה ושירי השפוד טפה (שס כל' כ"ז ג). עוברה שהריחה בשר קודש או בשר חזיר תוחבין לה בבוש ברוטב ומניחין לה על פיה (יומ' פג). כגון שתחב לו חברו

¹ רק עבר', ולא נתברר מקורו. בערב' אין מלה דומה לזו במשמ' קרובה למשמ' מלה זו בעברית.

*** כותב, כתיב, כתיבה** (א) אדם שאומנותו להעתיק ספרים וכדומה, Schreiber, Kopist, scribe, copist; כותב כי ספרים תכלין ומוזוות (תוספתא יב"ק' סוף). — *** כותב אומן**, שיועד לכת'ב בכתביה, Schönschreiber; calligraphe; של בית הנירה כותבים אומנים היו בירושלם (ירוש' מגי' ע"א). — (ב) הקצה החר של המכתב שבו כ'תבים; מכתב שנשלח הכותב שלו טמא מפני המוחק (כלים יג ב').

*** כותבן, עי' פת'בן.**
*** כותבת¹**, כתי, מ"ד כותבת, — פרי עין התמר בכשתחיל להתיבש, trock. Dattel; datte

seche; dry date: אוכל פועל קישות אפילו בדיוגר וכותבת אפילו בדיוגר (כ"מ ז'ה). מעשה והביאו לו לריב"ז למעום את התבשיל ולרכן גמליאל שתי כותבות ודלי ש' מים (סוכ' נ'ה). מעשה ברבן גמליאל וזקנים שהיו מסובין ביריתו הביאו לפניהם כותבות קפץ ר"ע וברך (תוספתא נדל' כ"י). האובד בכותבת הגסה וכו' בכותבת הנימרון (שם י"ה"ג ס"ג). אנהבים היו, (המלכים) והלזה משלח זה לזה בכותבות²

¹ משק' כותרת, עופרת. כך הקריאה המקבלת של ספרד, אשכנז' ותימנים, וכך נקודה מלה זו בסדרו ימינ' בנקוד עליון כ"י עתיק בביר' מו', כותבת, בפתח במקום הסגול שבנקוד התחתון כנהוג. לוי נקד כותבת, כרי להשוותה קצת להשם הארמי קשבא, אבל הקריאה המקובלת עקר. והנה הקדמו' לא בארו בפרוש מה הכונה בכותבת, אם זו מין מיוחד ש' תמרים או אין זה אלא איכות של כל פרי התמר בזמן מן הזמנים של גדולה ובשגולה, ומעצם השם אין לברר זאת, כי מקור המלה כותבת לא ידוע. יש מדמים לה המלה קשבא בארמ' וקשב a בערב', אך זה קצת רחוק, גם מבחינת צרוף. האותיות וגם מבחי' משמ' המלים האלה, כי קשבא בארמ' הוא יותר שם להאילן ולא להפרי, וקשב בערב' הוא שם לתמרים יבשים ונרועים מאד, ובכל מקום שנוכח מלה זו בתלמוד נראה ברור כי כך היו קוראים לכל פרי התמר כשהיו מבואים אותו לאכילה. וכך נראה מהמאמר במדרש שהמלכים שלחו כותבות זה לזה, שבודאי לא היה זה מין קשה וגרוע. ומדברי ר' יוסה בירוש': שצריך למעך את הללה (ירוש' יומ' ח ע"ד), נראה ברור כי כותבת היא תמר מיבש שעי' נתהוה בו חלל בין הבשר ובין הגרעין. וכך עי' לו (Pfl. § 78). ובין השמות הרבים לפרי התמר בערב' אין דומה או קרוב לכותבת. — ² כך בהוצא' ד"ר תיאודור, ובנוסח' כתבים.

(א) שִׁבְיָה

puissance et habilité; vigour and capacity: מושיב יתידים ביתה מוציא אמירים בכושרות¹ אך סוררים שכנו צחיתה (תה' מח). — ² כמו בכושרות: ועמד איש צדיק תמים בדורות, מיושר מעגל ומסלות ישרות, את האלהים התהלך בכושרות (יו' כ' כטו', כסודי מעשיו). **כ. כושרת**, ש"י, מ"ד כושרות — כמו ככל: והנחילה (אלהים) את לשון העברית) לבניו אב המון גם היתה לדור דורים נשמרת, גם לא עובה גר בארץ לעושים יום נדברה רגלם בתוך כושרת², בה נתנה אש רת וגם בה נשלחו כל הנביאים לחפש נשברת (רש"י, שיר העניק).

כבר בתשוב' רה"ג דר' יהודה אלוף מקירואן (כ"ת גלו' גני', ל' גילג' 278), אך לא נתברר בודאות מה כונתו של רה"ג במלה זו. וקבע צורה זו להרבים כושרות גם גוג' (Ges. Thes.), וקבלה גם בן זאב, ואע"פ שבמה"ש שבמקרא אין אנו מוצאים בפרוש הצורה פועלה אלא פועלה, כמו שכבר העירוני בערך כובעה, בכ"י יש"ה גם לצורה זו וכות בלשוננו, כמו שכבר אמרתי שם בהערה, ובפרט שעכ"פ עצם הצורה כושרה כבר הניח גם רה"ג. ועי' הערה דקמן בדבר מקור המלה ומשמ'. — ¹ התרגום באר את הכתוב במליצה ארוכה ותרגם בכושרות אבהתן כשיוון. ריב"ג, ואחריו ראב"ע ורי"ק ודר"ק פירשו טבעות הכבלים, ואמרו כי המלה בכושרות מוסבת לאסירים, ר"ל האסורים בכבלי ברזל, וכעין זה בן זאב אלא שפרש כושרה סד כמו כשורא בארמ'. אבל, אין שום מקור לפרוש זה, ולפי סגנון מליצת הכתוב נראה כי המלה בכושרות מקבלת לביתה והוא דבר בפני עצמו ולא תאר לאסירים. ובשביל זה נטה רש"י לדעתו ש' מנחם בן סרוק שראה בהמלה כושרות תה"פ למוציא, רק פרש לא כמו מנחם במשמ' שר ותכונה (או לפי נוסחה אחרת נכונה), אלא בזמן כשר: הוציא את ישראל ממצרים בחדש שהוא כשר להולכי דרכים לא חמה ולא צנה. ע"כ. וזה לפי הדרש שדרש את הכתוב בענין יציאת מצרים, אבל לפי פשוטו ש' מקרא שהכונה כאן לסתם אסירים אין מקום לזמן הכשר. והנה החדשים, גוג' וחבריו, אחזו בעצם הדבר בפרוש רש"י אלא שאמרו כי הכונה בכושרות היא כמעמד טוב ומאשר. ואולם, גם זה אינו מתישב כלל על לשון מליצת הכתוב, והמליצה: הוא מוציא אסירים באשר, היא הלשה ובלי טעם, והכונה האחת הנאותה כאן, לפי המליצה ולפי הנהוג במקומות אחרים במקרא בשמדרב אדות הוצאת אסירים ממאסרם, היא רק כח ועז ונבונה וחריצות, ובאמת במשמ' זו תרגמו התרגומ' הקדמו', השבעים במלה שפרושה הוא כח ואמץ לב, והולג' fortitudine, כמו"כ במשמ' זו, וכמו"כ השיטא: בכשריות א, ותרגם בר קלי בערב' גנ'אח וביש, ר"ל הצלחה במעשהו וחריצות גדולה. ² עי' פרושו של ריב"ג להשם כושרות שבמקרא.

ודדיות (מד"ר כראש' מג). ומלך בבל אנטיקיסר שלו היה יושב ביריחו והיה זה משלח לו בות בות וזה משרה לו דוריות (שס סה). — כותבת הגמה: האוכל ככותבת הגמה כמותה ובגרעינתה (כ"מ ז ה). האוכל ביום הביפורים ככותבת הגמה (יוש' יומ' ח מד ג). א"ר יהודה כותבת הגמה שאמרו יתירה מכביצה (נבלי סס עט). רב זכר אמר כותבת הגמה שאמרו חסירה מכביצה (שס): — ואמר הפיטן: בעשר לחדש הוא יום הכפורים, יום הקרב שני שעורים ואוסר שני שיעורים, לאכילה כותבת גמה מפני התמרים ולשתיה מלוא הלוגמא כי כן חורו המורים (סדור תימנ' ליוה"כ).

כּוֹתֵל, — עי' כ"ח.

כּוֹתֵרֶת, — עי' כ"ח.

*כּוֹתֵשׁ, — עי' כ"ח.

כּוֹב ¹, ממנו כּוֹב, כּוֹב, אִכּוֹב, *כּוֹבֵן, *כּוֹבֵת, *כּוֹבִי, *כּוֹבֵנִת, *כּוֹבֵנִית.

כּוֹב, ש"ן, מ"ל כּוֹבִים, כּוֹבִיהֶם, — לא אמת, ובפרט ישאין פיו של המדבר ודכו שוים, Lüge, Falscheit, mensonge, fausseté; lying, falsehood דלילה אר שמשון הנה התלת בו (כמה שאמרת כי אם תאסר בשבעה יתרים לחים יחלש כתר) ותדבר אלי כּוֹבִים עתה הגידה נא לי כמה תאסר (שופט' יז י). אוי להם כי גדרו ממני שד להם כי פשעו כי ואנכי אפרם והמה דברו עלי כּוֹבִים ולא זעקו אלי בלבם כי ילילו על משכבותם (הוש' יג יד). כי שמנו כּוֹב מחסנו ובשקר נסתרגו (ישע' כח יד). אפרים רעה רוח ורדף קדים כל היום כּוֹב, ושד ירבה זברית עם אשור יברחו. ושמן למצרים יובל (הוש' יכ כ). שארית ישראל לא יעשו עוזה ולא ידברו כּוֹב ולא ימצא בפיהם לשון תרמית (נפ"י ג יג). ושניהם המלכים לבבם דמרע ועל שלחן אחד כּוֹב ידברו (דני' יא כו). תאבד דברי כּוֹב איש דמים ומרמה יתעב יי' (תהי' ה ז). אך משאתו יעצו להדיח ירצו כּוֹב בפיו ויברכו ובקרבם יקללו (שס סכ ה). אל תתאו למשמעותיו (שד מושל) ותוא לחם כּוֹבִים (משלי כג ג). — ומצוי במש"א: ובהמ"א: והכלל כי כּוֹב יקרא מצד האומר בלבד כשלא יסכימו הפה והלב יחד (ספקים כ כו). הכּוֹב הסך הנאמנות הוא

¹ בערב' כ"ב א, כארמ' כרב.

לדבר דבר או לעשות תועה לרמות ולהונות רעהו (ר"א מודינא, למח' לדיק כג). — ובמש"א של שקר פשוט: חזו שוא וקסם כּוֹב האמרים נאם יי' ווי' דא שלחם ויחלו לקים דבר הלוא מתוה שוא הויתם וקסם כּוֹב אמרתם ואמרים נאם יי' ואני לא דברתי (יחזק' יג ו-ז). יפית כּוֹבִים עד שקר ומשלה מדנים בין אחים (משלי ו ט). עד שקרים לא ינקה ויפית כּוֹבִים לא ימלט (שס יט ט). — ובמדר': זו מלכות הרשעה שמסיתה את העולם ומטעה אותו בכּוֹבִי (מד"ר סה"ג, סתאנס חנטה). — ומצוי במש"א: מי שמשמר עצמו מה כּוֹב מושל בלשונו וימטט חטאו (רשכ"ג, מכת' הפניני', מלות סתם לננו). ראשונה תרחיקהו (את הילד) מן הכּוֹב כי אין בכל המדות הפחותות מדה פחותה כמו הכּוֹב (שנע' יהודה סד). — ובמש"א נרדפת לשוא, דבר שאין בו ממש: תאבהו ריק חבקשו כּוֹב (תהי' ד ג). אך הכל בני אדם כּוֹב בני איש במאונים לעלות המה מהכל יחד (שס סכ י). — וכנזו לע"ז וכדומה: על מאסם את תורת יי' וחקיו לא שמרו ויתעומו כּוֹבִיהֶם אשר הלכו אבתם אחריהם (עמוס כד).

כּוֹב, ש"ע, כ"ב, — דבר כּוֹב: אני אמרתי בחפזי כד האדם כּוֹב (תהי' קו"א). — ובתו"ם: שכזבה באביה (סנה' פג:). לא כּוֹבתי לך (תנח' שלח ה). — דעה פ' זבת וכדומה, מושעת, משבשת, לא נכונה: מי שלא הגיעה מדרגת עיונו להאמין הכתובים בדרך מסכים אל האמת ומאמין אותם כפשטן ועלה מזה בידו דעת כּוֹב להיותו חושב שזהו דעת התורה איננו יוצא בזה מכלל בערי התורה חלילה (הפקדים א ח). — מ"חשבה כּוֹבֵת: הגה יהיה באמת מחשבתם בחיוב המלך והכרתיותו כּוֹבֵת (כ"י ארכנאל, ש"א ח). — אמונה כּוֹבֵת: ודי נראה שהוא רומז לאמונה כּוֹבֵת היו רבים נבשלים בה בימי בית שני (המאירי יונ' א יג). — כּוֹב הנחל, המעין וכדומה, כלו מימיו, חדל לנבוע: וכן היה ר' יהודה אוסר יורדת הצלמון אסורה מפני שכזבה ¹ בשעת פולמוס אמרו לו כל מימי בראשית כּוֹב ¹ בשעת פולמוס (תוספתא פסח ט כ).

— נפ"ע, נכּוֹב, נכּוֹבֵת, נכּוֹבֵת, — נכּוֹב האיש, נחביר שהוא דבר כּוֹב: אל תוסף על דבריו פן יוכיח כך ונכּוֹבֵת (משלי לו ו). — נכּוֹבֵת התוחלת וכדומה, לא נחקימה, היתה לבסוף אפס ואין: שים עליו כפך וכר

¹ הכתיב בכד הרפוס' הסר, בלי יוד אחרי הקף.

מלחמה אל תוסף הן תחלתו נכונה⁽¹⁾ הגם אלמראיושל
(איוכ מ לזמא-ח). — ג) נִכְבֹּב המעין, וכדומה, חדל
לנגוע: חי אהבתם כי דאמם ולכו מי מעיני דנדי ולא
נכזב וכו' (רמב"ע דיואן, כ"י נודליאנה).

סֵעַ, כֹּזֵב, אֲכֹזֵב, תִּכְזֹב, תִּכְזְּבִי, יִכְזֹב, יִכְזְּבִי, יִכְזֹּב, יִכְזְּבִי —
(א) כֹּזֵב פלוגי, אמר ולא קים דברו: לא איש אר
יִכְזֹב וכן אדם ויתנחם ההוא אמר ולא יעשה ודבר
ולא וקימנה (כמד' כג יט). כי עוד חזון למועד ויפת
לקץ ולא יכֹּב אם יתמחמה חכה לו (חנך' כג). —
כֹּזֵב לפלוגי, הבטיח לו דבר ולא קימו: אחת נשבעתי
בקרשי אם לדוד אֲכֹב ורעו לעולם יהיה וכסאו בשמש
נגדי (תהי' סע לו-לו). — וְכֹזֵב בפלוגי, אמר לו אדותיו
דבר רק מן השפה ולתוין, שאי אפשר שיתקם: ויאמר
(אלישע להאשה השונמית) למועד הזה כעת חיה אתי
חבכת בן ותאמר אל אדני איש האדחים אל תכֹּב
בשפתך (מ"ד יו). — וקצת במשמ' התלוצץ: לו
איש הלך רוח ושקר כֹּזֵב אטף לך ליון. ולשכר וזחיה
מטיפ העם הזה (מ"כ יח). — וְכֹזֵב במשמ' דבר שקר:
ותחללה אתי אד עמי בשעלי שעורים וכו' בְּכֹזְבֵם
לעמי שמעי כֹּזֵב (יחזק' יג יט). עד אמונים לא יכֹּב
ויפיה כזבים עד שקר (משלי יד ה). ועתה הואיל פנו
כי ועד פניכם אם אֲכֹב (איוכ ו כח). — ובתו"מ: אם
יאמר לך אדם אל אני מכֹּב הוא (ירוש' תעני' ב סד).
— ובמשמ' דבר אחד בפה ואחר בלב: ואת מי דאגת
ותיראי כי תכֹּזְבִי ואותי לא זכרת (יעז' נו יח). ויפתוהו
בפיהם ובדשונם יכֹּזְבוּ לו (תהי' עח לו). — ובגמ': אמר
ר' אליעזר מתוך שידועין בהקב"ה שאמתי הוא לפיכך
לא כִּי זָב ו לו (יומ' סט). — ובסמ"א במשמ' זו: ואם
העיד כי לוי הרג את הנפש עם היותו חושב ששמעון
היה ההורג אעפ"י שאינו משקר שהרי הענין כן היה
הנה הוא מכֹּב כי אין פיו ולבו שוים וחפה מכֹּב
למחשבת הלב (העקרי' כ כז). — וכמו פ"י כֹּזֵב, אמר
והחליט שהוא כֹּזֵב, שהוא לא לפי האמת והצדק:
כי אמר איוב צדקתי ואל הסיר משפטיו על משפטי
אֲכֹב אנוש חצי בלי פשע (איוכ לד יא). — ב) כֹּזֵב
מי המעין וכדומה, נמסקו, לא נבעו יותר: והיית כגן
רוה וכמוצא מים אשר לא יכֹּזְבוּ מימיו (יעז' נח יח).
— ובתו"מ במשמ' זו: מים חיים ולא מים מלוחים

והוא קל כמו במקרא בפעל. — ⁽¹⁾ הנוסח משבש, והגיהו בו
החדשים הגהות מתחלפות, אך לעצם משמ' תוחלת נכונה
אין הדבר נוגע. — ⁽²⁾ כמו במקרא בפעל, ובתוספתא בקל.

ולא מים פושרים ולא מים מ כ ז ב ים ולא מים מגטפים
(ספרא מזער א ח). המים המ כ ז ב ים פסולין אלו
הם המים המ כ ז ב ים, המ כ ז ב ים אחד בשבוע
המ כ ז ב ים בפולמסיו' ובשני בצרון (פרה ח ט). —
ואמר המשוור במליצה כשכחו את מעין החסדים של
השר: מעין חסדים לא יכֹּב הוי לכו אדיו וצתה בין
בצמא עלפו (רמב"ע, דיואן קנו, כ"י נודליאנה).

— סֵעַ, הִכְזִּיב, הִכְזִּיבִי את פלוגי, הוכיח שהוא כֹּזֵב:
ואם לא אפו מי יכֹּזְבִי וישם לאל מלתי (איוכ כד כה).

כִּזְבוֹת, ש"ע, — סגולת הכֹּזֵב: אולי לא עשתה הפיפה
ויתברר כִּזְבוֹת ה גם אם נגיה כדבריה הא מ"מ
הרעה לעשות (תשו' רע' א"ג, א קיד).

כִּזְבוֹי, ת"ז, לנכ' כִּזְבוֹי, מ"ר כִּזְבוֹי, כִּזְבוֹי, — של כֹּזֵב,
מטבע הכֹּזֵב: מתחילת היצירה מתחלת לפעול בבקשת
האמת שרא עמד רגע מימיו בטעותיהן ואמונותיהן
הכֹּזְבוֹת (ר' ידע' כדשי, תהי' ב). ותלה כל אחד
דעתו המשובשת והכֹּזְבוֹת באיזה מאמר מדרו"ל
(הקד' תעודת ישראל). — ובמשמ' שם דבר, כמו כֹּזֵב,
בחדוד: חייב לחבירו מנה ואין לו טוב שיפייסנו
שימתין לו ולא ידחנו בלך ושוב וכיוצא כי האמת יסוד
בנין וכֹּזֵב י' בת נשיא מדין (חיד"א, לטון שמ"ח יח).
ר"ל הכֹּזֵב מבוא לידו מ ד ג ים ומריבות.

כִּזְבָן, ש"ז, — מי שדרכו כֹּזֵב: כיון שראה עכן כך
אמר בדלבו עכשיו אני נלכד כגורד איני מאמין
ונחשב כֹּזֵב לפני יהושע (מד' כמד' ככ). — ובסמ"א:
מי שהוא סובל חברת הכֹּזֵב הוה רע ממנו (מנח'
הפניני', מנח' הסכסלגנו). פירוש (וייפנא הוא) כֹּזֵב (ערוך,
ערך זי"ף). פלוגי שקרן בדאי וכֹּזֵב (תשו' ר"ת לו).
אנשי אמת שאינם כֹּזְבִיִם (ראב"ע שמות יח כח).
האיש הכֹּזֵב הנה מנהגו לשלח ריב ומדנים (רלכ"ג
משלי עז). זה האיש סורר ומורה וכֹּזֵב ונקרא בשכבר
שמן רבן (עמ' מתכר' התפת). והנה הוא (ישו) בעצמו
העיד על עצמו שהוא בשר ודם ואתה אומר שהוא
אלוה ומי נאמן אתה או אני מכל מקום אתה כֹּזֵב
שעשית אותו אלוה (נסתור הסומר). בעד כֹּזֵב תקח איש
ידוע דך לרובר שקרים תמיד (ר"א מודינו, לז הארי' כ יב).

כִּזְבוֹת, ש"ז, — סגולת אדם כֹּזֵב: כדורות חללו
שאנו בקיאים בהן (בהגיונים) שכל עסקיהן בשקרנות
וכֹּזְבוֹת אין ללמוד משמרותיהן כלל (תשו' הגא'.

(1) רומן לשם הפרטי כזכי כת צור (כמד' כה עו).

אדני וי' הנה אתה עשית את השמים ואת הארץ
בְּחֶהֱ הַגְדוֹל וּבִזְרָעַךְ הַנְּטוּיָה (ס' לכו'). הקצור קצרה
ידי מפרות ואם אין כי כֹחַ להציל הן בנערתו אחרים
ים (יט' נ' ג'). מכין הרים בְּכֹחוֹ גִּזְאוֹר בַּגְּבוּרָה (תהי')
ס' ז'). פֶּה מַעֲשֵׂיו הַגִּיד לַעֲמוֹ לַחַת לַחַם נַחֲלַת גּוֹיִם
(ס' קי' ו'). בְּכֹחוֹ רָגַע הַיָּם וּבַחֲבוּנָתוֹ סָחָק רַחֵב (ליונ)
כו ינ). — וּבַחֲבוּרָה עִם חֲאֲרִיִּים אֲמִין, גְּדוֹל, רַב, שְׂגִיָּא
וּכְדוּמָה: חֶסֶם לִבָּב וְאִם יֵין. פֶּה מִי הַקֶּשֶׁה אֲלוֹי
וְיִשְׁלֵם (ליונ ט' ד'). וי' אֶרֶץ אֲפִים וְגִדְדוֹ פֶּה (נח')
א' ג'). גְּדוֹל אֲדוּנִיּוֹ וְרַב פֶּה (תהי' קמו' ס'). שְׂדֵי לֹא
סִצְאָנָהוּ שְׂגִיָּא כֹחַ וּמִשְׁפָּט (ליונ לו' כג). — וּבִחֶ
לַפְעוּלוֹת סַחַחֲלָפוֹת, לִבְכוּת: וְיִשָּׂא דוֹד וְהֵעֵם אֲשֶׁר אֹתוֹ
אֵת קוֹלָם וַיִּכְבוּ עַד אֲשֶׁר אֵין בָּהֶם פֶּה לִבְכוּת (ש"א לד').
— וְלֹהֲרִים קוֹל: עַל הַר גְּבַה עָלֶיךָ מִבְּשֶׁרֶת צִיּוֹן הַרְיָמִי
בְּפֶה קוֹלְךָ מִבְּשֶׁרֶת יְרוּשָׁלַם (יט' מט'). קוֹל וי' בְּפֶה קוֹל
וי' בַּהֲדָר (תהי' כט' ד'). — וְלִדְלָתָהּ: בָּאוּ בָנִים עַד מִשְׁבֵּר
וְכֹחַ אֵין לִדְלָתָהּ (יט' לו' ג'). — וּמִאֲמָצֵי הַכֹּחַ וַיִּגִּיעָה
לַעֲבוּרָה, וְעַצֵּם הַעֲבוּרָה: וְאֵתָנָה יִדְעָתָן כִּי כֹחַ בְּכֹחַ
עֲבַדְתִּי אֶת אֲבִיכֵן (נרלש' לו' ו'). וְנָתַתִּי אֶת שְׂמִיכֵם
כְּכֹדֹל וְאֵת אֲרֻצְכֶם בְּנִהְשָׁה וְחֵם לְרִיק בְּכֶהֱם וְלֹא תִתֵּן
אֲרֻצְכֶם אֶת יִבּוּלָהּ וְעַץ הָאָרֶץ לֹא יִתֵּן פְּרִיּוֹ (ויק' כו
יט-כ). וְאֵין אֲמַרְתִּי לְרִיק יִגְעַתִּי לַתְּהוֹ וְהִבֵּל פֶּה בְּלִיתִי
(יט' מט' ד'). — וְכֹחַ נִפְגֵּי וְרוּחִי לַעֲמֹד בַּמָּקוֹם גְּדוֹל:
וְלִדְרִים אֲשֶׁר אֵין בָּהֶם כָּל מֵאוֹם וְכו' וּמִכִּינִי מֵרַע וְאֲשֶׁר
פֶּה בָּהֶם לַעֲמֹד בְּהִיבֵל הַמֶּלֶךְ (דני' א' ד'). — וְכֹחַ לִשְׂאֵת
וּלְסַבֵּף דְּבַר, יִסּוּרִים וּכְדוּמָה: מִה בְּכֹחַ כִּי אֵיחָל וּמִה
קִצִּי כִי אֲאָרִיךְ נִפְשִׁי אִם כֹּחַ אֲבָנִים בְּכֹחַ אִם בְּשֶׁרִי
נַחֲוֹשׁ (ליונ וי' יג'). הַעַם רַב וְהָעֵת גִּשְׁמִים וְאֵין פֶּה
לַעֲמֹד בַּחוּץ (פז' יג'). הַתְּרַפּוּת בְּיוֹם צָר הִצֵּר פֶּה כָּהֱ
(מַשְׁלֵי כד' י'). — פֶּה הַסִּבֵּל, עי' סַבֵּל. — הַחֲלִיף פֶּה, עי'
חֲלָף. — עֲצָר פֶּה, עי' עֲצָר. — פֶּלֶה הַכֹּחַ, עי' כֹּחַ. —
כֶּשֶׁל פֶּה, הַכֶּשֶׁל פֶּה, עי' כֶּשֶׁל. — יָנִיעַ פֶּה, עי'
יָנִיעַ. — עָמַד מִכֹּחַ, עי' עָמַד. — סָמַך פֶּה, עי' סָמַך.
— עֹבֵהוּ פֶּה: לְבִי סַחַרְתִּי עֹבֵהוּ בְּכֹחַ (תהי' לו'
יא). — וּבִמְשָׁם פֶּה הַחֶסֶם: וּמִשְׁךְ (הַרשֵׁע) אֲבִירִים
בְּכֹחוֹ (ליונ כד' כג). וְהִנֵּה דַמְעַת הַעֲשָׂקִים וְאֵין לָהֶם
מִנְהֵם וּמִיד עֲשָׂקֵיהֶם כֹּחַ וְאֵין לָהֶם מִנְהֵם (קס"י
ד' א'). — ב' בַּחֲשָׁאֵלָה, פֶּהוּ שֶׁל אָדָם, וְרַעוֹ, וּבַפֶּרֶט
הַיֵּלֶד הָרֵאשׁוֹן: רֵאוּכֵן בְּכֹרִי אֹתָהּ בְּכֹחַ וְרֵאשִׁית אוֹנִי
(נרלש' מט' ג'). — בְּכֹחַ שֶׁל הָאֲדָמָה, פְּרִיָהּ וּתְבוּאוֹתָהּ:
כִּי תַעֲבֹד אֶת הָאֲדָמָה לֹא תִסָּף תַּת פֶּה לָךְ (נרלש' ד'

סלון השלשון העברית (14)

יג'). אִם עָלִי אֲדַמְתִּי תוֹעֵק וַיַּחֲד תִּלְמִיָה יִכְבּוּן אִם
פֶּה אֲכַלְתִּי בְּלִי כֶסֶף וְנִמְשָׁשׁ בַּעֲלִיָה הַפְחָתִי (ליונ לו'
לז-לח). — ג' כְּכֹדֶר, הוֹן וְנִכְסִים וּכְדוּמָה: הַכִּי אֲמַרְתִּי
הָבוּ לִי וּמִכֹּחֲכֶם שִׁחַדוּ בַּעֲדִי (ליונ ו' כג). סָן יִשְׁבַּעוּ
וְרִים בְּכֹחַ וְעֲצָבִיךְ בְּבֵית נִכְרִי (מַשְׁלֵי ס' י'). בְּכֹחֲכֶם
נָתַנוּ לְאוֹצֵר הַמֶּלֶאכָה (פז' כ' סט). — וּבַחֲוָם, כְּמוֹ
בַּמָּקָרָא: וְכִמָּה קוֹלוֹת הָיוּ (בַּחֲר סִינִי) וְכִמָּה לְפִירִים
הָיוּ אֲלֵא שֶׁהָיוּ מִשְׁמִיעִים אֶת הָאָדָם לְפִי כ' ח' (מכ' יתרו,
נחלש ט'). הַתִּיַּצְבוּ וְרֵאוּ אֶת יִשׁוּעַת וי' אֲמָרוּ לוֹ
אֵימָתִי אֲמַר דָּהֵם לְמַהֵר אֲמָרוּ לוֹ מִשָּׁה רִבִּינוּ אֵין בָּנוּ
כ' ח' לְמַכּוֹל (ס' כְּכֹחַ כ' ג'). שִׁמַּרְתִּי כ' ח' לְוִיִּקְנוֹתִי
(יז' כ' כ' א' ס' ג'). חוֹץ מֵאֲלִישֵׁעַ בֵּן אֲבוּיָה שִׁדַּע כ' ח' י
וּמֵרֵד כִּי (ס' חג' כ' עז'). אִם סִדְרָתָהּ תְּפִילָה לֹא יִהְיֶה
לָךְ צָרִי עֵין מִלְמַעְלָה אֲלֵא הִבֵּל יִהְיֶה מֵאֲמָצִין כ' ח' י (ס'
תע' ג' ס' ד'). אֲמַר מִשָּׁה לְפָנַי הַקֶּבֶה עֲכָשִׁיו יֵאֲמָרוּ
אוֹמוֹת הַקּוֹלָם תִּשָּׁשׁ כְּחוֹ (שֶׁל אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל) וְאֵינוּ יִכּוֹל
לְהַצִּיל (נרלש' לו' ג'). כָּל הַמֶּרְפֶּה עֲצָמוֹ מִרְבְּרִי תוֹרָה אֵין
בוֹ כ' ח' לַעֲמֹד בְּיוֹם צָרָה (ס' סג'). אִיד אֲלַעֲזֹר מִנְּפֶת בִּידוֹ
וּבְכָל כְּחוֹ (כִּילֵם יד'). שְׁהִיָּא (הַתּוֹרָה) מִתְּשַׁת כְּחוֹ שֶׁל
אָדָם (סנ' כו'). ג' דְּבָרִים מִכְּתִישִׁין כ' ח' שֶׁל אָדָם וְאֵלוֹ
הֵן פַּחַד דֶּרֶךְ וְעוֹן (גִּט' ע'). בּוֹא וְרֵאֵה כִמָּה גְּדוֹל כְּחֵן
שֶׁל כְּהֻנִּים שְׂאִין דָּךְ קָל בַּעֲוֹנוֹת יוֹתֵר מִמּוֹרָאָה וְנוֹצָה
פַּעֲמִים שֶׁהִבְהֵן וּזְרָקֵן יוֹתֵר מִבְּשָׁלְשִׁים אֲמָה (זנח' מד').
גְּדוֹל מֵאֲחִיו בְּנוֹי כ' ח' בַּחֲכָמָה וּבַעֲשֵׁר (סור' ט').
ר"ש בֵּן חֲלַפְתָּא שְׁהִיָּא בְּטוֹת עַל כוֹחוֹ יֵצֵא לוֹ
בַּחֲצִי הַלַּיְלָה לִילֵךְ לַעֲוִרוֹ (מַד"ר דְּנִר' ט'). שְׁבוּעַת שְׁבֵן
דוֹד בָּא בַּהּ מִבִּיָּאִים קוֹדוֹת שֶׁל בְּרוֹךְ וְנוֹתָנִים לוֹ עַל
צוּרָאוֹ עַד שֶׁנִּכְפַּסָּה קוּמָתוֹ וְהוּא צוּעֵק וּבּוֹכָה וְעוֹלָה
קוֹל דְּמִרוֹם אוֹמֵר לְפָנָיו רַב־שָׁעַ כִּמָּה יִהְיֶה כוֹחַ יְכֻמָּה
יִהְיֶה רֹחוֹ וְכִמָּה יִהְיֶה נִשְׁמָתִי וְכִמָּה יִהְיֶה אֵיבְרִי לֹא
בְּשֶׁר וְדָם אֵנִי (פִּסְק' רַבִּי לו'). — וְכֹחוֹ שֶׁל שׁוֹר וּכְדוּמָה:
שׁוֹר כְּחוֹ קֶשֶׁה וְאֵין קִרְנֵי נְאוֹת (סַפְרִי דְּנִר' ג'). — *וַיִּשָּׂר
בְּכֹחַ, כְּרֻכָּה וְקִרְיָאָה שֶׁל הַכֹּרֶת טוֹבָה לְאָדָם בַּעַד מַעֲשֵׂה
טוֹב, עי' עֶרֶךְ יִשָּׁר. — וּבְדָבָרִים לֹא בַּע"ח: כָּל יָמָי
שְׁהִיָּא שְׁמַעוֹן הַצְדִּיק קִיָּים הִיָּה אֹרֵר הַמַּעֲרֻכָה מִתְּגַבֵּר
וְעוֹלָה מִשְׁהִיוֹ נִוְתָּנִין שְׁנֵי גִזְרֵי עֲצִים בַּשְּׁחִרְיָה דָּא
הָיוּ נִוְתָּנִין כָּל הַיּוֹם מִשְׁמַת שְׁמַעוֹן הַצְדִּיק תִּשָּׁשׁ כוֹחַ
שֶׁל מַעֲרֻכָה וְלֹא הָיוּ גִמְעִים לְהִיּוֹת נִוְתָּנִין עֲצִים כָּל
הַיּוֹם (יז' יז' ו' מג' ג'). אַחֵר אֵילָן סָרִק וְאַחֵר אֵילָן
מֵאֵבֶל עַד בָּאֵן הוּא מַעֲבָה אֶת הַכּוֹרֶת מִיֵּבֶן וְהִילָךְ הוּא
מִתִּישׁ אֶת כוֹחוֹ (ס' סנ' א' לג'). — בְּכֹחַ הַכֶּכֶר, כְּמוֹתוֹ,

ומשל: בעל הבית יורע בחו של כבדו (י'וש' כר'ס' ח'כ').
 — ובהשאלה, כ'חה של העין וכדומה, היכלת המבעית:
 כל חדש שנולד קורם דשש שעות אין כח בעין לראות
 את הישן (י'וש' ר'ס' כ' נח): — ובמשמ' טיבו של דבר:
 המהלך בבית הפרס על אבנים שאינו יכול להסיטן על
 האדם ועל הבהמה ש ב ח ה יפה וכו' על אבנים שהוא
 יכול להסיטן על האדם ועל הבהמה שבח¹ן² רע (אסל'³
 יח ו). לבעל הבית שהיה לו שתי פרות אחת כו ח ה
 יפה ואחת כו ח ה רע על מי הוא נותן את העול לא
 על אותה ש כו ח ה יפה (מד'ר נרלס' נח). — וגם בדברים
 לא בע"ח: עלו באידן ש כו ח רע כסוכה ש כ ח ה²
 רע (זכיס ג א). — וברוחניות, כ'חו הרוחני של האדם,
 גדלו וחשיבותו: ישב ר' מאיר תחילה נתכרכמו פני
 ר' שמעון אמר לו ר' עקיבא חייך שאני ובורך מכירין
 כו ח ה (י'וש' סנה' א יט). אמר רב מיום שנגנו ספר
 יוחסין תשש כו ח ה של חכמים וכהה מאור עיניהם
 (פסח' סכ): א"ר יוחנן כיון שבא אותו צדיק עד דן
 תשש כו ח ראה בני בניו שעתידין לעבוד עבד'ם כדן
 (סנה' לו). למלך שהיו לו שני בנים אחד גדול ואחד קטן
 אמר לקטן הלך עמי ואמר לגדול בא והלך לפני כך אברהם
 שהיה כו ח יפה (נאמר בו) תהלהך לפני והיה תמים
 (מד'ר נרלס' ג). אברהם שהיה כו ח יפה נדמו לו
 (המלאכים) בדמות אנשים אבל לומ' ע"י שהיה כו ח
 רע נדמו לו בדמות מלאכים (סס ג). — כ'חו של פלוני
 בדעות וכדומה, עד היכן הוא מרחיק ללכת בדעה,
 בפסק דין וכדומה: רבן גמליאל מחייב בא להודיעך
 כ ח רבן גמליאל עד היכן מחייב (י'וש' סנע' ו לו).
 — ר' כ'חו של דבר, מה שהדבר יוכל לפעל ולגרום:
 בוא וראה מה כח עבירה קשה שעד שלא פשטו
 ידיהם בעבירה לא היה בהם זבים ומצורעים ומשפשו
 ידיהם בעבירה היו בהם זבים ומצורעים (ספרי נמד'⁴
 א). בתחילה מודיעה (הכהן להסוטה) כו ח ה של מים
 המרים (סס יב). מי שנתחלל שם שמים על ידו אין
 כח לא לתשובה לתלות ולא ליוה"כ לבפר (י'וש' סנע'⁵
 א לג). יצא (קין מלפני יי') שמח וכו' פגע בו אדם

¹ ואמרו בנמ' (כ"מ קה): ה"ד אדם שבוהו רע
 אמר ר"ל כל שרוכבו וארכבותיו נוקשות ה"ד בהמה
 שכוהה רע אמרי דבי ר' ינאי כל שרוכבה מטילה גללים.
 —² ואמרו בנמ' (כ"מ קה): חייבי דמי אילן שכוהו רע
 אמרי דבי ר' ינאי כל שאין בעיקרו לחוק רובע חייבי
 דמי סוכה שכוהה רע אמר ר"ל כל שנחבאת בחזיונה.

מוכר (כ"ז: כ). מפני מה אמרו אלמנה מוכרת שלא בבית דין לייפות כוחן של יחומים שלא לבזבז את נכסיהם (תוספתא כתוב' י"א ה). מוקשה בין המוקשות שיפיתה כוחו להציל בשמנה (ירוש' כלא' ג כח ד). בן שיפיתה כוחו בניכסי האב אינו דין שנייפה כוחו בניכסי האם (ס' כ"ק ז יו). במתנה בקש ליתנו לו ולמה כתב לו בלשון מכר כדי לייפות כוחו (כ"ג נא). שכיב מרע שאמר כתבו ותנו מנה דפלוגי ומת רואין אם כמיפה את כוחו כותבין (ס' קלס'). — הורע פ"ח, אין לו כל כך כח וזכות בענין זה: אמר רבן גמליאל ובי מרוב העמרים (ששכת בשרה) יופי כח של בעה"ב או הורע כוחו (פלאו). קמה שהורע כח עניינה (שאין לו דעניינה הזכות של שבחה) (תוספתא ס' ג). דזה הימנו אלף דינר בשטר ופרען לו ומבקש ללוות הימנו שנייה הרי זה לא יתור דו שטרן הראשון מפני שמוריע כוחו לקוחות (ס' גיט' ג טו). מוקשה בין הבצלים שהורעת כוחו להציל בשתים עשרה (ירוש' כלא' ג כח ד). פרוכבול המוקדם כשר מפני שהוא מורע כוחו והמאוחר פסול מפני שמייפה כוחו (ס' שני' י טו ד). איש ואשה שכן הורע כחם בנזקין לא חלקת בו בין תם למועד (כ"ק מד). ומה אם במקום שיפה כחך כהמאתך דחיתך מהמאת ישראל מקום שהורע כחך במנחתך אינו דין שאדיתך ממנחת ישראל (זנח' קנ): — גרע כחו: אין לגרוע כח הראשונה במה שאין לה בנים (טור אה"ע קנד). — *בא מ'ח' של פלוגי, יש לו הדין והמשפט לבקש דבר, לעשות דבר, מפני שזה היה לפלוגי וזה בא לו מפלוגי בדרך טבעי או משפטי או בהסכמתו של פלוגי שהרשהו לזה: האב (יורש) את הבן (מק"ו) מה אם הבן שאינו בא אלא מכוח האב הרי הוא יורשו האב שאין הבן בא אלא מכוחו אינו דין שיורשו (ירוש' כ"כ ח טו). — ובס'מ"א: שיהא שלישי זה המלוה וכו' למכרם או למשכנם בכדי ממון השטר חוב שהוציא לפנינו ולאכול פירותיהם ויציאותיהם הוא והבאים מכוחו עד שיפרע פלוגי הלזה הנזכר את החוב (הסע' ל"י כלא' ג). וכל שוחר ושכירות שיתן על סרבנותו או על סרבנות הבא מכחי יוציא ממנו ומן הבא מביחי הכל משלם (ס' נט). אני באתי מכח¹ איש שאין אתם יכולין ליטול ממנו כלום (דמכ"ס, תלומ' א י"א). שהרי השוכר אומר לו אין כחך יתר מכח זה שוכית

בבית זה מהמתן (סוף, שפירות י' י"א). והיה כתוב באותו שטר הריני משעבד לך ולכל הבאים מכחך וכו' כי בשעה שמכרו לזה אותו חוב מיד נשתעבד הלזה ללוקח כי הוא נקרא בא מכוחו אחר קנייתו (סתומות נא ז). ובעל התרומ' כתב שאם כתב בו נאמנות עליו ועל כחי כח' בכלל כחי כח' הן (טור גביית חוב קו). — וגם בדברים לא בע"ח: לא תעשה שהוא בא מכח עשה עשה הוא (ירוש' קדוש' ד סו). ושלח איגרת בשאלת שלום וכתב בתוכה אם לא באתי מהיום ליום פלוגי הרי את מותרת לכל אדם והגט בתוך האיגרת ולא בא לזמן שקבע לה זמנ' האגרת הלכה היא ונישאת לאיש אחר (תשו' הגא', חכונ קא). אלמנה שיש לה לחלוק עם יורשי בעלה בכח התקנה (טור אה"ע קנד). שמכר או משכן הלזה טריגא דגמרא או גם מכח המנהג (ס' חו"מ ס, כסס הלא"פ). — *וכ'ח' של פלוגי, במשם' רשותו וזכותו: יצא (השרה) מכוחו של מוכר ועומד בכוחו של בונה (דס' יוקר' כה כט). אין כח' ביד המלוה לערער על השליח ולומר הפסדתני מעותי שמסרתני ביד מי שאיני יכול להוציאם מידו (טור חו"מ קס' ס). ששייר ראובן לעצמו כח בקרקע זו וכו' ואותו כח ששייר ראובן לעצמו בקרקע כשימות ראובן ולא הניח אלא אותו כן וזה הבן מאותו כח ששייר אביו לעצמו (הכנס, חו"מ ק"א ד). — *ב'ת' במשם' מה שגורם פעולה מן הפעולות: זה הכלל כל שהוא מכח הסמה ממאין ומכח רעדה טהורין (תוספתא זני' דו). ניסמ מחמת כוחו (שהוא בעצמו הויו הדבר) טמא מחמת רעדה טהור וכו' כרעדה מחמת כוחו (ערוב' לט). (שהוריק הגוי את היין מהחביות וא"כ שפיכת היין היא) כוחו שלא בכונה (לנגוע בהיין) וכל כוחו שלא בכונה לא גזרו (בו) רבנן (ע' זנח'). (שאל' ר' יוחנן ורק חפץ ונעקר הוא ממקומו וחור וקיבלו מהו וכו' שני כוחות¹) (הוריקה והחזרה לקבלו) באדם אחד באדם אחד (דומה) וחייב או (אורי') כשני בני אדם (דומה) ופטור (שנתה). — *כ'ח' וכ' פ'ח', מה שנעשה ע"י פעולתו הוא בעצמו ומה שנעשה ע"י פעולה שגולדה מפעולתו: (סומכוס מבדיר) בין נזק כוחו לכח כוח² (כ"ק יח). נשטם הברול מן העץ המתבקע (והרג נפש) אינו גולה מפני שאין זה בא מכוח

אשתעיה דינא בהדיא (נכור' י"א): — ¹ ופרש"ח שם: שני כוחות י"א הללו שורק ושנעקר וקבל. — ² ופרש"ח: דלי שנתגלגל (ונשבר הכלי) הוי כהו (כי הוא החקין את

וזה נהוג בפי ההמון, אך בספרים הקדמוני' נהוג רק גבורת אנשים, ובמקום אחר בת אנשים.

הדלי) והאחר שנשבר בצורות הדלי הוי כח כחו. — ⁽¹⁾
דבור זה במשמ' הרשומה בפנים נמצא בתוספ' ובשון"ת
הקרמונ', ונשמט בערך גבורה, ויבא כמלואים. — ⁽²⁾ דבור

ועד הומן שהוא לא יפיר ממנו ובהגיעו לתכלית נבולו יפיר ממנו כח הון בכלל ארבעה כחות והם המושך והמחזיק והמעכל והדוחה למותרות וכו' כח המוליד לדומה הוא כח אשר במפת הורע להוליד גוף דומה לו (שער השמים ג א). והחכם אבן רשד כתב ואמר כי הכח הזה (כח הזכרון) הוא הנקרא כח המחשב ובו מחשב האדם בדברים שאינם ידועים עד אשר ידעם ובתב החכם כספר החוש והמחשבי הם שלשה כחות ואלו הם כח השמירה והוא שישמר האדם מה שישמע או מה שיראה והוא מה שקוראים הלועזים אשינטר"י וכח הזכרני והוא שיוכר מה ששמר וכו' כח שישמר האדם לזכור מה ששכח ממה שכבר שמר אותו (שם ט). וכח הון מצטרך לארבעה כחות להשלים צורתה והם כח המושך למשוך הדבר הראוי לו ואשר יאות למכנו ויצטרך לבח המחזיק להחזיק הדבר הנמשך עד שישלים בו הכח המעכל פעולתו ויצטרך לבח מרחת לדחות הדבר שהוא חילוף הטבע וכו' ויצטרך לבח משנה והוא המדמה הון אל הון (ריכ"ט, עולם הקטן א ט). ויתחלקו הכחות הנפשיות אל שלשה חלקים וכו' הכח המחשבי והוא כח שופט דן על דבר שראוי שיבוקש ועל דבר שראוי להתרחק ממנו וכו' והכח היצירי כשהשתמש בו המחשבי יקרא יצירי וכשהשתמש בו הדבור יקרא מחשבי (כוזרי ה יב). ינהיג הכח החפצי כל האברים המשימים אותו בוריות ותריצות ושמחה (שם ג ט). אלו היה (החסיד) מושל במדינה היה נוהג בה בצדק כאשר נהג בגופו ונפשו והם הכחות התאווים ומנע אותם מן הרבוי אחר אשר נתן להם חלקם (שם). אין הכח הרמיוני מבחין ומצרף זה כיון שהוא אינו משיג אמתת הדברים אלא מקריהם (ריכ"ט, מפע' ה' ד ט). — ואמר המלוי: כל אשר תאמר חברת פחותי כחותיו ינתן לה ובכל אשר יאוו הם יקחו חלקם (כח"ע א ט). — ובמשמ' התעוררות רוחנית: ולא יהיה ליצר דרך להגיע אליך להשיאך ותהיה בתכונת סגולת האלהים ויתחדש לך כח עליוני נבוי לא ידעתו בכל אשר הרגלת בו סכחותיך (ח"ס, שכ"ט, סנפ' ד). — והכ"ח הפועל בעולם, הפעל ופעולותיה: אמר הכוזרי (הטבע) הוא כח מה הכחות על מה ששמענו בתכמות ואין אנו יודעים מה הוא (כוזרי א עכ). כאשר יעשו המבעים בכחות המופלאים אשר הם רואים שאם יסופר להם עליהם מבלי ראותם מבחשים אותם (שם ט). שהבורא יתברך ינהיגם בתכונת מתכונות קרא אתה

שהוא מבין בין טוב לרע ובין האמת והשקר (ריכ"ט, כח"ט, סנפ"א, סגיון הנפש ב). נ"כחות בחיות האדם ואם תחפז קרא אותם בג' שמות נשמה ורוח ונפש והנה הנפש היא הכח הצומח שהיא בכבוד וכל חי וצומח משתחף בכח הזה והרוח בלב וכו' והנשמה היא העליונה וכח המוח (ריכ"ט, יסוד מורא ז). התבונן אחי בכחות הארבעה שהמה בגוף ומעשיהם כו' כח המושך הוא המקבל המאכל והמגיעו אל האצטומא וכח המחזיק הוא המעכב המאכל בו עד שיעשה הטבע מעשהו והכח המבישל הוא המבישל אותו מוציא הון שבו ומפרידו מן הפסולת הכלתו נאות ומשלח אותו אל הגוף והכח הדוחה הוא הדוחה הפסולת הנותרת אחר שיקח הכח המבישל צרכו מן המזון (ח"ס, שער הכחיים ט). והמזון משכן הכחות הרוחניים ומכוע ההרגש ושרש העצבים (שם). ותקן בתוכו (בתוך היכל האדם) עוד ארבעה אוצרות לארבעה פקידים ר"ל הכח המושך והכח המחזיק והכח המעכל והכח הדוחה (שם, עמוד ה' ט). תחלת הכחות הכח הון וכו' ולון הארבעה בחות המפורסמים העובדים אותו (כוזרי ה יב). למד על פליאות מה שברא בחיים מ הכחות הדוחים והמחזיקים (שם ג יא). כי הבורא נתן במיפת שכבת זרע כח מציירת אשר תעשה תכנית ואברים ותצייר אותם (ריכ"ט, חריו, מו"נ כ ז). הגידו לי סוד ארבע הכחות אשר בגוף וכו' כי יש בכל אבר ואבר ארבע כחות אחת שואבת המזון ומושבת והשנית מחזקת ותותכת והשלישית משנה והופכת והרביעית דוחה ומשלכת (ח"ס, אגד' לטון סוסק). הכח הצומח המצוי באדם ובצמח וזה הכח יפיר לשבעה כחות והם המושך והמחזיק והמעכל והדוחה והון והמצייר והמגדל ובאלו הכחות האדם משתחף עם הצמחים ושאר בעלי חיים ויש בו כחות הוא נבדל בהם מהצמח והם המרגיש והמדמה והמתעורר והכח המרגיש הוא המשיג המורגשים בהשגות החמשה חושים הידועים והכח המדמה הוא אשר בו ישארו רשומי המורגשות אחר אשר הם נעלמים מההרגש וירכיב קצתם לקצתם והמתעורר הוא הכח אשר בו ישתוקק האדם ויבקש דבר או יברת ממנו או יאהבנו או ישנאנו ושאר מקרי הנפש (המגדל' להט"ט פלקיולא ב). והנפש הזאת (הנפש הצומחת) יש לה שלשה כחות כח המגדל וכח הון וכח המוליד לדומה כח המגדל הוא כח שיגדל הצמח עד שיגיע לגבול הקצוב לו

רמס א ז). ומכאור כי רבים מן הנמצאים יהיו נמצאים ב כ ח וכלתי נמצאים בפועל בצמחים בורע והעופות כבצים (סס ז ח). אנהנו רואים הנפש האנושית תהיה תחלה משכנת ב כ ח אחר תהיה משכנת בפועל וההליכה מן ה כ ח אל הפועל היא תנועה (סס ז ד). כי להיות מתנועע היות הדבר קבלן ב כ ח ולנענע הוא היות הדבר בפועל וכו' ותמצא לפי זה תנועה אחת בעצמה ב כ ח ובפועל יתרו בדבר אחד בעת אחד ויתחבר בו ה כ ח והפועל יחד בזמן אחד (תנמ' הנפס כ). והשכל הנמצא בו בפעל חוזר להיות ב כ ח (סס"ז לאכן לטיף כד). שמה שמציאותו ב כ ח אי אפשר שימצא בפעל אם לא כשתצטרף אליו הצורה כי סבבה פעל מציאותו ואם היה החמר נמצא ערום מבלי צורה לא היה הוא חומר ב כ ח אבל נמצא מה בפעל והוא א"כ בעל צורה (ר"י אכרנחאל, מפע' ס' כ ד). והתבאר שם (בראשון מההלצה של אריסטוטלס) שהרצון ב כ ח הוא המלאכה אשר תפעל בשני המקבילים (נפ' נפס' א). הסבה הפועלת לקרירות תתחלק לשני חלקים האחד מקרר ב כ ח כמו האפיון והשני מקרר בפועל כמו שלג (נתן פלקורא, לרי סגוף כ ח, כ"י כריט' מווי'). הסבות הפועלות הרטיבות הן חמש המלחלה בפועל כמו הרתיצה במרחץ וכו' והמלחלה ב כ ח כמו שתיית החלב ואכילת הרג הרטוב (סס). — יציא מנ"ח אל הפעל, הוציאו מכה אל הפעל, מה שהיה קודם רק ב כ ח, באפשרות, נהיה אחר בפעל, במציאות : כי ב כ ח השכל למנות אלפים ואלפי אלפים בפולים עד לאין תכלית זה ב כ ח אבל שיוציאו אל גבול הפועל לא (כוזי' ס ח). כי כל מה יוציא מן ה כ ח אל הפעל מוציאו וזלתו והוא חוץ ממנו בהכרח וכו' ואם יהיה מוציאו בו ויהיה לו מונע והומר אין ספק שמסיר המונע הוא אשר יוציא ה כ ח ההוא אל הפעל (מו"נ כ, קד' ית). השכל הפועל שהוא אחרון שבשכלים הנפרדים והוא המוציא שכל האדם מן ה כ ח אל הפועל והוא התחלת שכלו המתפעל כמו שניצוץ השמש או יארר הדברים המאירים מוציאים חוש העין מן ה כ ח אל הפועל (ר"י א"ת, רות תן ג). כי החמר הוא גוף מת אך לא מת לגמרי כי הוא בעל כל הצורות החמריות כ כ ח והגלגלים מושכים ממנו מעט מעט בדבר השם ומוציאין אותו מן ה כ ח אל הפועל כמו שיוציא היוצר מן החמר כל כלי וכלי לפועל. (מלמ' התלמוד, כרמ' א). כי כל שנוי הוא יציאה מה כ ח אל הפעל וכו' אבל לא יחויב מפני זה שתהיה כל יציאה

התכונה ההיא אם תחפוץ טבע או נפש או כ ח (סס ה י). ויבקש הורע ההוא כמו המעשה ההוא לחכמה הנפלאה התקועה בו הנקראת אצלם טבע והוא כ ח משתדל בשמירת המין (סס). וכמו שיש דשדשת הכחות הללו אשר בגוף הבע"ח כ ח אחד מאחד נקרא ה כ ח המנהיג הגוף והוא מקשר כל חלקי הגוף וכתותיו קצתם בקצת נקרא אצל הרופאים הטבע כן יש בעולם בכללו כ ח אחד קושר כל חלקי המציאות וכתותיו קצתם בקצת ומנהיג אותם (ספקיס כ לא). החומר הנזכר ר"ל ההיולי לא מר מהיותו לכוש ב כ ח ד' יסודות ולא היה זמן מהומנים שהיו כ ח י היסודות בלתי נמצאים בה וכן לא היה זמן מהומנים שיעדרו כ ח י היסודות (תולד' אדם, יוסף יצחק פולנין, כ"י כריט' מווי'). — צ"ח המשיך, ע"י משיך. — צ"ח, במשמ' חגוד לפעל, דבר שהוא ב כ ח ואינו בפעל, שהוא רק באפשרות, בסגולה, אבל אינו עדין במציאות : אם תהיה העלה ב כ ח העלול ב כ ח ואם תהיה בפעל העלול בפעל (כוזי' ד יג). והנפש שלמות לגשם טבעי כלוי בעל חיות ב כ ח רוצה לומר מוצא הפעולות החיוניות ב כ ח ומוכן להם (סס ס יב). אמרנו בילד אשר נולד זה כותב ענינו שהוא כותב ב כ ח. רחוק ואמרנו בנער קודם שיתחיל בלמוד שהוא כותב ב כ ח הנה הבח הזה יותר קרוב משלפניו ואמרנו במי שיתעסק בכתיבה בעת שהוא ישן שהוא כותב ב כ ח הנה זה ג"כ יותר קרוב מן הראשונים (מלות הגיון יא). כי האדם קודם שישכיל. דבר הוא משכיל ב כ ח וכשישכיל דבר אחד באלו תאמר בשהשכיל צורת זה האילן הרמוז אליו והפשיט צורתו מתומר שלו וציור הצורה מופשטת שזה הוא פעל השכל או הוא משכיל בפעל (מו"נ א סח). כל מה שהוא ב כ ח ויש בעצמו אפשרות אחת יתכן בעת אחת שלא ימצא בפעל (סס כ, קד' כג). וכמו שהשמש נתן לראות העין האור ויתיה הראות באור אשר הגיע לו מהשמש רואה בפועל אחר שהיה רואה ב כ ח ובזה האור יראה השמש עצמה אשר היא הסבה שתראה העין בפועל ובאור יהיו הגוונים אשר היו נראים ב כ ח נראים בפועל ויהיה הראות אשר היה ב כ ח ראות בפועל כמו כן השכל הפועל (המעל' לרש"ט פלקיירא ח). אלא שקודם ההקש היה הדבר ידוע ב כ ח בהקדמות ועל ידי ההקש שב ידוע בפועל (ספקיס א טו). וכבר הסבימו העם לקרא שכל האדם קודם הגיעו הראשונות אליו שכל ב כ ח ורקרא אותו אתר הגיע לו הראשונות שכל בפועל (למנוח

בכלות בשרך (ספ' שטשע' לר' זנדל 31). ויצם (השועל) שלשה ימים עד אשר שב לדלתו וכו' חושו ויצא מהחור אשר בא בו (ספ').

יבחה, י"א שממנו הפעל **בָּחָה**, והשם **בְּחִית**, ועי' ביה.

יבחי, ת"ו, לנק' ב'חית, מ"ר ב'חיים, ב'חיות, — של ב'ח, מטבע ה'ב'ח: כל מה שיהיה הכוכב קרוב אל הישוב יראה לו יותר כחיי (ראב"ע, ספ' סעלמ' ו, כ"י פריז). ואם לא צדקה ההודעה הזאת תהיה הסבה בחירת האדם בחיית לשונות הסוג (רשב"י דורן, מג"א, ח"ד). הנפש שהיא עצם כחיי בגוף כלוי (כ' סלל, תנמ' ספ' יד:). כל דבר שהוא כחיי לפעול שום פעולה כחיות צריך שיהיה פועל אותה הפעולה מאשר הוא כחוי פועל (ספ' יז:). והוא שכל נבדל מצד עצמו ושכל היולאני וכו' חיי ומוכן מצד שקרה לו ההכנה ומצד דבקתו בה (כ"א כיכאגו, דרך אמונה ג' א). שהנפש האנושית השכלית וכו' הוא עצם נצחי ויפול עליו רבוי במספר אישי המין האנושי ומקורו מטבע כחיי משותף לכל המין האנושי שופע מנבדלים עליונים (ספורט, אור עמים, נפס). שהשי' יודע הדברים המסודרים והמשוערים מצד מערכת הכוכבים אבל האדם הוא בשכלו כחיי לבטל גזירתם (אוסכ משפט, כאור' לאיוז 1). — ובמשמ' מה שהוא בכ"ח בלבד לא בפעל: שאם היה שם משך-זמן לא היה שופע אלא המציאות הכחיי לא הפעילי (עוס שלום א' י). צריך לדעת כי היות הדבר בדבר הוא על שני פנים האחד היות שם בפועל ומוקף בדרך המקום במקום שיהיה שם על דרך היכולת הכחיי ונקרא בלשונם וירטואל כמו שנאמר שהמלך הוא בכל מקומות מלכותו כי שם כחו ויבדתו והנהגתו (כ"א כיכאגו, דרך אמונה ג' א). יקנה המתכונן חיי עולם בעשותו את שכלו הכחיי אשר אין לו מציאות בפועל בתודרתו וזולתי בכה בלבד שיקנה בהתבוננותו עצמות שכלי נמצא בפועל ויהיה עוד לנצח (הקד' ספורט פס"ת). הפעולה המיוחדת לעצם השכלי הכחיי הנתן לאדם הנקרא צלם אלהים היא ההשתדלות להשיג בפועל אותו השלמות אשר בו בכה והוא ההרמות לבוראו כפי האפשר אצלו בעיון במעשה (ספ'). כי החומר באמת אשר מציאותו כחיי לא ימצא כי אם בגשמים ההווים ונפסדים (סוף, אור עמים, תנע' ספ' ספ'). מה שאמרנו שהחומר הראשון הוא כחיי בלבד בלתי נמצא בפעל (ספ' חומר ראשון). שזה אסנכ יצדק

סלון הלשון העברית (15)

על ההשגה האנושית בהיות מציאותה בשכל היולאני או כחיי בלבד (ספ' ידיעה). ומה יתחייב שההכנה אל ההתהוות תקדם בזמן בהכרח אל תנועת ההויה אשר היא פעל אותה ההכנה הכחיות (ספ' תנע' ספ' ספ'). תמונה לגנר עיני של נמצא כחיי והוא השכל האנושי אשר הוא שכל בפועל מצד המושכלות הראשונות והוא כחיי בלבד אצל שאר המושכלות (אוסכ משפט, כאור' לאיוז ד' יז). כי אמנם היות השכל האנושי הכחיי יקנהו האדם בהוציאו את שכלו הכחיי מן הכח אל הפועל (רפאל מנור'י, מרפא לנפ' כ:). — הוא כחיי קליו, שהוא כבכח להיות בו: שמה שיהיה כחיי על דבר יחויב שלא יהיה דבר בפועל סמך שהוא כחיי עליו כי הכח והפועל הם סותרים ולמה שהיה זה תהיולאני כחיי על כל הצורות באופן מה הגה הוא א"ב אינו דבר בפועל מהצורות (רלב"ג, מלחמ' ס' א' ב). ומה שהוא כחיי על דבר מה לא יחוייב שיהיה כחיי על מה שלמעלה מהם (ספ' י). שהמספר איננו כזה הכח כחיי על שיהיה ממנו מה שאינו מספר אכל הוא כחיי על שיהיה מספר יותר גדול ובהיות הענין כן הגה לא יהיה לו כח על שיהיה בלתי בעד הכלית בכמות (ספ' ו א' יא). והאדם הוא רב כח השכל והדיעות כי הוא כחיי על השגת זה הנימוס אשר לנמצאות וכו' שהאדם כביר כח דבר ר"ל שהוא רב ההכנה להשיג המושכלות עד שהוא כחיי על כולם באופן מה (סוף, לאיוז לו). הגה צדק בהכנה שאינה דבר מהצורות הנמצאות אבל היא כחיות עליהם ואינה העדר פשוט (סוף, מלחמ' ס' א' ב). גלוי ששלימות הכחיי על הדבר במה שהוא כחיי עליו הוא תנועה (קלוי' ב"ר קלוי', שמע הטנע' כ"י פריז). שהוא מכואר היות כל המושכלות אצל השי' בפעל והאדם כחיי על הרבה מהם (כ"ח קרשקש, אור' ס' ב' ב). שהאדם כחיי על השגת המושכלות והוא הכוסף אליהם (ספ' כו א'). לב"א מבעלי הצורות אשר הא' הוא כחיי עליהם (רשב"י דורן, מג"א, חלק שופ"ט א').

יבחינות, ט"ז, — סגולת מה שהוא פ'חי: החשנות

המקיימות נפש עמל המציאות מן הכחיות אל הפעולה (כ"א כיכאגו, הקד' דרך אמונה). דרך האמונה לברה אשר בה יצא השכל מן החסרון אל השלימות ומן הכחיות אל הפעולה (ספ' נ' ס'). כי אמנם החמר לא ימצא וזולתי בגרמים ההווים ונפסדים אבל הגרמים שהם קדמונים מאחר שאין בהם כחיי ות על

כחית, ש"ג, — שם כללי להרבה חמרים מתפוצצים, Dynamit; -te, (בפעם הראשונה ב"האור", מחרת הפסח תרע"ב בתלגרם).

כחל¹, סמנו כחל, *כחל, *מכחול, *כחיל, *כחול, *כחילה, *כחילי.

כַּחֲלִי, פ"י, כחלית, — כחלת האשה עיניה, שמה בהן כוחל לקשט; רחצת כחלת עיניו וערית עדי (יחזק' כג מ). — ובתנ"ך: כוחל כדי לבחול עין אחת (שנת תג), איזוהי חרום הכוחל שתי עיניו כאחת (נכור' ז ג), וכן הגדרלת וכן הכוחלת וכן הפוקסת (שנת י ו), שכן אשה חוששת אחת מעיניה וכוחלת חבירתה ויוצאת לשוק (יוסף' שס ט יא), אשה גודלת וכוחלת ופוקסת ונומלת את שערך ואת צפרניה (שס מ"א פ ד), (מת) אחד מקרובי בעלה אינה לא כוחלת ולא פוקסת אלא נוהגת עמו בדרך שהוא נוהג (שס ג פג), הרי שמת חמו או חמותו וכו' אינו כופה (את אשתו) לא לבחול ולא דפקום אלא נוהג עמה בדרך שהיא נוהגת (שס), תהא בגודלת לא תבחול ולא תפקום עד שתבוא במים (שס ג"ט) ט נ ד), שכן צנועות כוחלות עין אחת (ככלי שנת פ), וכן היא שמת חמיה או חמותה אינה רשאה להיות כוחלת ולהיות פוקסת אלא כופה מטתה ונוהגת עמו אכילות (מ"ק כ:), היא (הסוטה) קשטה לו פניה לפיכך פניה מוריקות היא כחלה לו עיניה לפיכך עיניה בולטות (סו' ט), תרחץ את פניה ותבחול את עיניה וישול הימנה את הכוס (מד"ר נמד' י), — ולרפואה: רשב"א אומר כחול אם לרפואה כדי לבחול עין אחת אם לקשט בכ' עינים (שנת פ), שהיה רבו רופא ואמר לו לבחול לו עינו וסמאה (קדוש' כד:), הרי שהיה רבו רופא ואמר לו לבחול עינו וסמאה (כ"ק כו:), עין שמררה מותר לבחלה בשבת (ע"ז כת), והיתה בוכה עליו (על בנה שמת) כלילות עד שנשרו ריסי עיניה (הלכה אל הרופא) אמר לה כחול מן כחיל (מד"ר איכ', כלו כדמעות), — ובסמ"א: והמררה אם תבחל העין את עינו תפקחנה ותאורנה (ספ' שש"ט' ל' וזכ"א 19), והעינים שנחשבו מחמת רטיבות אם יבחלום בו שחוק ומנופה

¹ גם בארמ', בערב' כחל (א).

(א) כחל

התפסד אם כן אין להם חומר (ספורנו, אור עמים, תנע' הוסיף), אמנם ההקדמה הראשונה שאמרנו בה שהכחיות יקדם לפעלה בזמן בהכרח וכו' אם כן יתחייב שתהיה נמצאת בדברים אשר בהם כחיות להחננוע (שס), שהדבר ההווה ונפסד אינו נצחי ולא קדמון כי אם היה זה היה לו כחיות על היותו נמצא לעולם (שס), והשכלים הקרובים אליו יתקדשו בהגדלת גשמים שהם עצמים נבדלים מהגשמיים והכחיות והם צורות פשוטות בנפשם (יוסף' ש"ט, כבוד אלהים ט), המניעים הנצחיים הם בפועל תמיד ואין בהם שום דבר מהכחיות וכו' כי הסבה הראשונה בלבד היא אשר אין בה שום דבר מכחיות והרכבה (מנח' קנ"ה לר"י מפ"א 29), אבל למה שיש בהם צד חסרון בהצטרפות אל השכל הראשון שהוא הסבה ראשונה יאמר עליהם שיש בהם כחיות מה (שס).

כַּחֲלִיָּה, ש"ג, — שם מן כחל: אבל יהיה בין זמן הכחילה שעה לאחר שיתרחץ הכחילה בדמע (נתן פלתיאל, לרי הנוף, כ"י בריט' מוז'), שישחק האשפיק השחור וכו' ויעשה בו במכחול וגם הכחילה בזבל עכבר שרוף (קאנון ג ג יט).

כַּחֲחִישָׁה, ש"ג, — שם מן כחל: חוץ מגויה ובחישתה¹ (חול' קלה), שהוא לשון בחישה למה תהיו בחושים ברעב (רש"י בראש' מב א), מקדיש בהמה חוץ מגויה ובחישתה (חוספ' חול' קלה).

כַּחֲחִישָׁה, ש"ג, — שם מן אכחל: אשר שם תוצאותיה והעמיד גבוליה עמוד מאין נמישה, וכמה יצדקו חכמי אדמה וכמה כחשו בניה כחיתה, אשר ניביו כמקרי אש וכמל וכמטר עלי ארץ ובישה (רשב"ג, הלפור או דרור).

כַּחֲחִישוֹת², ש"ג, — סגולת דבר כחוש: יונקתו אשר היתה צומחת מאד בהיותו בעשרו עד שהיה בתכלית השומן והדשנות תיבש שלהבת הצרות הבאות עליו עד שגויעה מהכחיות שורת פיו יניעהו ויסירהו ממקומו (רלב"ג ח"ב א"ב עו), מצמיחתם (של הצמחים) וגדולם ונעממותם בעפר הדשן והמים הערבים והרוח המפוצע ומהתנגבותם וכחיותם ויבשותם ומעוטה נעמיותם בארץ ובימים וברוח שהם הפך זה (שע"ג א).

¹ כך בגוסה' הדפו', ובכ"י וכחשה, ובכ"י אחר: מגויהת ובחישתה (ד"ס).
² בארמ' בחישותא (יכמ' עט:).

וּקְרָא (מ' אֶלְדִּי, ש"א ה' נ). — וּפְעֵל בְּחָל, עָשׂוּי בְּכוּחַ, וּבִהְשָׁאֵרָה, עֵין בְּחֻלָּה, חֲדָה וּמֵאִירָה בְּאֵלֵי עֲשׂוּיָה בְּכָחִל: אֵלֶּי בְּנֵי דְרוֹם שְׁעִינִיהֶם כְּחֹלֹת וְכַחֵם יִפְתָּ לְתַלְמוֹד תּוֹרָה (מִדֵּר כְּרָאֵשׁ לֹת). — זֶמֶר הַמְשׁוֹרֵר בְּמִלִּצָּה: קוֹנִצוֹתִי לְאוֹר הַיּוֹם לְבָנוֹת וְרֵאשִׁיתִי בְּפֹךְ לֵיל כְּחֹלֹת (רַמְכָּט, סְעוּת, ז"נ ב' קֶפֶן). זֶמֶר יוֹכֵל רֵאוֹת מִכָּה בְּסִגְוֹר עֵין דְּבֹ בְּפֹךְ סְבֻלֹת כְּחֹלָה, וְהַעֲדִיר כִּי חֲכָמִים אִמְרוּ אֵין חֲפֻלָּה חֹב וְעֵדוֹתָ פְסוּלָה (ר"י מִרְיֹו, תַּחֲכָמ' נד). — וּבִמְשָׁם "מִגֹּן בְּגֹן אֶדְמָם: אִמֵּר שְׂכָל אַחֵד וְאַחֵד מֵאַרְץ יִהְיֶה כְּחֹל עֵינָיִם מִן הָיִין (ר' כִּמְי, וִימִי).

— פֶּעַ*, בְּחָל, בְּחָלָה, בְּחָלָה, — כְּמוֹ קֵל: כִּי חֲדָה וּפִירְכִּסָּה אֵין לְהַמְוִנֹתָ (כְּתוּב' נד). שְׂכִין שְׂכִיחֵי הַל וּפִירְכִּסָּה נִתְּנָה דַּעְתָּה לְהִינְשָׁא (תַּחֲו' סָגָל, גִּינָלֵךְ 34).

א. *בְּחָל, בְּחָל, ש"ו, מִדֵּר בְּחָלִים, — כְּמוֹ *בְּחָל, *בְּחָל: לֹא כְּחֹל וְלֹא שֶׁרָק וְלֹא פִירְכִּסָּה וְיַעֲלֵת חֵן (כְּתוּב' יו. סָס' יד). — וּמַעֲשֶׂה בְּאִשָּׁה אַחַת שֶׁהִיָּדָה בֵּן תִּשְׁחַרְתָּ וּמֵת וְהִיתָה בֹכָה עָלָיו בְּלִידוֹת עַד שֶׁנִּשְׁרָר רִיסֵי עֵינֶיהָ (הַלְכָה אֶל הַרְוּפָא) אִמֵּר דָּה בְּחָלִי מִן בְּחָלִי (מִדֵּר לִיכ', כְּלוֹ נְדָמְעוֹת). — וּמַצּוֹי בְּצוּרָה זֶו בְּסַחֲמָא: בְּנֵי אֶדְם שֶׁנִּחְלָשׁוּ עֵינֵיהֶם וְכוּ' יִמְהָרוּ לְרַפָּא עֵינֵיהֶם בְּכָחִלִים וּכְרִשּׁוֹתֵי וּבְחֻקֵּן מֵאֲכָלִם (תו"ס, הִיחֹד י). וְיִהְיֶה לְהַם הַסִּפֵּר הַזֶּה כְּכָחִלִים הַמוֹעִילִים לְבַעֲדֵי הָעֵינָיִם הַחֲלוּשׁוֹת שֶׁמִּקְוִים הָאֲרוּכָה בְּרַפָּאִם אוֹתָם (ס). כִּי הָעוֹר כְּשִׁיזְדִּמְנוּ לוֹ הַכָּחִלִים הַמוֹעִילִים שִׁיכּוֹל לְהַרְפָּא בְּחָם כִּשְׁהוּא מִתְּעַסֵּק בְּחָם אֵין מִן הוֹרִיזוֹת שִׁיתֵּאֱחָר מִזֶּה וְיֵאֱמַר יִמְצָאֵנִי מִה שִׁימְצָא חֲבֵרֵי הָעוֹרִים (ס, הַכְּנִיעָה י). וְיִמְנֵן לְהַם (לְהַעוֹרִים) בֹּו (בְּהַכִּית) עִם כָּל זֶה כְּחָלִים מוֹעִילִים וְרוּפָא חֲכָם לְרַפָּאִם (ר"י עֲמִדִין, מַגֵּד עוֹקֵלָה).

ב. *בְּחָלִי, בְּחָל, ש"ו, מִדֵּר בְּחָלִים, — הַשֵּׁר שֶׁל חֲפֻרָה, הַצָּאן וּכְדוּמָה, שֶׁמִּתְקַבֵּץ בּוֹ הַחֲלָב וְחֹלְבִים אוֹתוֹ, Euter; pis, tétine; udder: הַכָּחֵל קוֹרְעוֹ וּמוֹצִיאֵת אֶת חֲלָבוֹ (חֹלִי ח' ג). כְּחָל שֶׁל מְנִיקָה קוֹרְעוֹ וְכוּ' כְּחָל שֶׁבִּשְׁלוֹ בְּחֲלָבִי (תּוֹסֶפֶת ס' ח' ט). אִמֵּר רַב גַּחֲמֵן גִּיד בִּשְׁשִׁים וְאֵין גִּיד מִן הַמִּנְיִן כְּחָל בִּשְׁשִׁים וְכוּ' מִן הַמִּנְיִן וְכוּ' וְכָל עֲצָמוֹ אִסּוּר (גמ' ס' ג'). אִסְרִיתִי לָךְ אִשֶּׁת אִישׁ הַתְּרִיתִי דָךְ אֶת הַשְּׂבִיבִיָּה וְכוּ' (אִסְרִיתִי לָךְ) בִּשְׁר בְּחָלֵב הַתְּרִיתִי לָךְ אֶת הַכָּחֵל (מִדֵּר

1) קְרִיאַת הַסְּפָרִידִים. הַאֲשַׁכְנֹז' ב' שׁוּאִית. בְּאֶרֶם' בְּחָלָה. וְלֹא נִתְּבָרַר מִקּוּרֹו.

בְּחַנֵּי־יָוֶה, שֶׁנֶּאֱמָר—סְגוֹלַת הַפְּחָנִי, כְּמוֹ פְחִיּוֹת : אֵין בּוֹ (בְּאַלְהִים) בְּחַנֵּי־יָוֶה כָּל־לִפְי שְׂאֵם הִיָּה בּוֹ

ב כ ח נ י ו ת ה י ה ב ה א פ ש ר ו ת ו מ ה ש י ש ב ו א פ ש ר ו ת
א פ ש ר ש י מ צ א ו א פ ש ר ש ל א י מ צ א ו י ו צ מ ר א ל מ ו צ י א
א ח ר מן ה כ ח א ל ה פ ע ל (ה ע ק ד י ס ב ד). כ ד ד ב ר ש ה ו א
ב כ ח צ י ר י ק ש י צ א מן ה כ ח א ל ה פ ע ל ו כ ד מ ה ש ל א י צ א
מן ה כ ח א ל ה פ ע ל ה נ ה מ צ י א ו ת ו ב כ ח נ י ו ת ה ה ו א
ל ב מ ל ה כ א ל ו ל א ה י ה (ס ע ג). כ י ה כ ח נ י ו ת נ א מ ר
ע ל ד ב ר ש א פ ש ר ל צ י ו ר ה ש כ ל ש ו מ א פ ש ר ו ת א פ י ל ו ש ל א
י ה י ה בן ב מ צ י א ו ת (ס ע ט ו כ, מ ו י"ג ב, ס ק ד' כ ג). כ י א ין ב ה מ
(ב ש כ ל י מ ה כ נ ב ד י מ) ל א ב כ ח נ י ו ת ו ל א ח מ ר כ ל ל ו כ ר'
ו מ צ י א ו ת ו (ש ל ה ח מ ר ה ר א ש ון) ה ו א ב כ ח נ י ו ת (כ י"א,
מ פ ע' ה' ג ז). כ י ה ח מ ר י מ ה ח מ נ ב ר א ו ב כ ח נ י ו ת
ו ב ל ת י ה נ ב ל ת צ ו ר ה (ס ו א, נ ח"ל א כ ו ת ה). ו א ין ב ו
(ב א ל ה י מ) ב כ ח נ י ו ת ו ל א א פ ש ר ו ת ד ב ר כ מ ה (ס ו א,
ר ל"ש א מ נ ה כ). ש א ין ע נ ין ה ח מ ר ו מ ה ו ת ד ב ר ו ז ל ת מ ה
ש ל א י מ צ א ב פ ע ל מ כ ד ע ד י ה צ ו ר ה כ י ה ו א מ ת ע ע מ
ב כ ח נ י ו ת ו ו כ ו' כ י ה נ ה ע ע מ ה ה י ו ל י ה ו א ב כ ח נ י ו ת ו
א ל ח י ק ון ה צ ו ר ו ת (ס ו א, מ פ ע' ה' ב ד). א ב ל י מ ש ר
ה ח פ ס ד ת מ י ד מ פ א ת ה ח מ ר כ י ה ו א מ פ נ י ב כ ח נ י ו ת ו
ש ה ו א מ כ ע ו ו מ ה ו ת ו י ש ו ש מ צ ו ר ה ו י ל ב ש צ ו ר ה (ס ע).
ו ה ח ת שך ש ה ו א א פ י ס ת ה א ו ר ו כ ח נ י ו ת ו ל ב ו א א ל
ה א ו ר (ס ו א, כ ר ל"ש א' ה). ה י ו ת ה ח מ ר ה ר א ש ון מ פ א ת
ע צ מ ו ת ו ב כ ח נ י ו ת ו ב ל ת י מ ש ר י ד מ ק ו מ (ס ו א, מ מ י ס
ח ד"ס ה). מ ו ג י מ ו ת מ ו נ ו ת פ ר ש י י מ ו כ י ו צ א ת ע ש י נ ה א ל
ב כ ח נ י ו ת ו ב ל ת י צ ו ר י ו ת ה נ פ ש ו ת ה ש כ ל י ו ת (כ"ו א כ ו ת ב,
ע ע"ס ל ר"א ל י ו ר י ו ז ח). ו ב ג ו ר ד ל י ב ל ת ו ב ל י ת כ ל י ת
ה ס כ י מ ל ה ת פ ש ט כ ז ה ה א ו פ ון ל מ נ מ צ א י מ ה א ל ה ב ת ח ת ו
ה פ ו ע ל ו ה צ ו ר ה א ל ה כ ח נ י ו ת ו ח ו מ ר ה נ מ שך מ ט נ ו
ג"כ ל ת כ ל י ת ש י ת ה ו ו ה מ ו ר כ ב א ו ה נ מ צ א ה ש ל מ (ס ע
ז י ב). ש ש כ ל י ב נ י א ד מ ה מ צ י י ר י מ ב כ ח נ י ו ת ה ג ש מ
ה ש מ י מ י ל ק ב ל ה ח ל ו ק ה ב כ ח י ת ה י ו ת ו ג ש מ ו כ ו' ו ה ו
ה ח ב ר ל ש ב ין א פ ש ר ו ת ו ה כ ח כ י ה כ ח י ל ק ת ב מ ה ש י צ י ו י ר
ב כ ח נ י ו ת ו ו ל א ש י ה י ה ה כ ח ב ע צ מ ו ת ה נו ש א א ל א
מ צ ר ש כ ל י נ ו ד ב ר (ס ו א, מ ו י"ג ב, ס ק ד' ז).

אִי-כַחַשׁ⁽¹⁾, מִמְּנוּ אֶבְחָשׁ, אֶבְחָשׁ, בְּחָשׁ, *הַבְּחָשׁ,
*הַבְּחָשָׁה, בִּלְפָנֵינוּ, "בְּחָשׁוֹן", "בְּחָשׁוֹת".

א. כִּתְּשׁ, — קל לא נהוג.

(¹) עברית וארמית בלבד.

סַע, כַּחַשׁ, פֶּ"ע, כַּחַשׁ, — כַּחֲשָׁתִי, כַּחֲשׁוֹ, תַּכְחֹשׁ, יִכְחֹשׁ, תַּכְחֹשׁוּ, תַּכְחֹשׁוּן, כַּחֲשׁ, — כַּחֲשׁ פְּלוֹנִי, אִמֵּר עַל דָּבָר שֶׁהִיא כִּי לֹא הִיא, leugnen; nier; deny, ותַּחֲזַק שֶׁרָה בִּקְרָבָה (עַל דְּבָרֵי הַמֶּלֶךְ שֶׁאִמֵּר כִּי הִיא תִּלְדֵּךְ בֶּן) לֵאמֹר אַחֲרֵי בִלְתִּי הִיְתָה לִי עֲדָנָה וְאֶרְנִי זָקֵן וְיֵאמֹר יוֹי אֵל אֲבֵרְהֶם לָמָּה זֶה צַחֲקָה שֶׁרָה וְכו' (וּתַכְחֹשׁ) שֶׁרָה לֵאמֹר לֹא צַחֲקָתִי כִּי יִרְאֶה (בְּרָאשׁ ית י"ט:). חֲטָא יִשְׂרָאֵל וְכו' וְגַם דָּקְחוּ מִן הַחֶרֶם וְגַם נִגְנְבוּ וְגַם כַּחֲשׁוּ וְגַם שָׁמוּ בַכְלִיָּהם (יוֹסֵף ז יא), שֶׁאִמְרוּ כִּי לֹא דָקְחוּ מִן הַחֶרֶם. — וּכְחַשׁ, אִמֵּר עַל דָּבָר כִּי אֵינְנוּ : פֶּן אֲשַׁבַּע וּכְחַשְׁתִּי וְאִמְרָתִי מִי יוֹי (מִסְכֵּי ל ט), — וּבִמְשַׁמ' דָּבָר שֶׁקֶר בְּכֻלּוֹ: אֵלֶּה וּכְחַשׁ וְרָצָה וְגִבַּר וְנִמְאָה (יוֹסֵף ד כ). — וְאִמֵּר בֶּן מִירָא: (שֶׁלֶשׁ הֵנָּה שְׁנֵאָה נִפְשֵׁי וְצָר לִי הִרְבָּה בַּחַיִּיתָם²) דַּל גָּאָה וְעֵשִׂיר מִכַּחֲשׁ וּזְקֵן מִנִּמְאָה (בִּ"ס גִּנ'י כה כ). — וּבִמְשַׁמ' הִרְאָה א"ע לֹא כְמוֹ שֶׁהוּא בֹאמֶת : וְהִיא כִּיּוֹם הִהוּא יִכְשׁוּ הַנִּבְיָאִים אִישׁ מַחֲיוֹנוֹ בְּהַנְבִּיחָו וְלֹא יִלְבְּשׁוּ אֶדְרֵת שַׁעַר לִמְעַן כַּחֲשׁ (זִכְר' יג ד). — וְעַם ב אַחֲרָיו, כַּחֲשׁ בְּפִלוֹנִי, דְּבָרָה, אִמֵּר כִּי מֵה שֶׁטַעַן פְּלוֹנִי עָלָיו אֵינוֹ אִמֵּת וְהוּא אִמֵּת: וּכְחַשׁ בְּעִמְתִּיו בִּפְסָקְדוֹן אוֹ כַּחֲשׁוּמַת יֵד וְכו' אוֹ מִצָּא אֲבֵרָה וּכְחַשׁ בַּה וְנִשְׁבַּע עַל שֶׁקֶר (וְיִקְר' ה כג-כד). לֹא תִגְנְבוּ וְלֹא תַכְחֹשׁוּ וְלֹא תִשְׁקְרוּ אִישׁ בְּעִמְתִּיו (שֵׁס יט יא). — כַּחֲשׁ בְּפִלוֹנִי, אִמֵּר כִּי אֵינוֹ יוֹדֵעַ וּמִכִּיר אֶת פְּלוֹנִי, כִּי פְלוֹנִי אֵינְנוּ : אִם יִבְלַעְנוּ מִמֶּקְמוֹ וּכְחַשׁ בּוֹ לֹא רִאִיתִךְ (לִיּוֹב ח ית). — וּבִאֲלֵהֶם: כַּחֲשׁ בִּי' וְיֵאמְרוּ לֹא הוּא (יִרְמ' ה יג). פֶּשַׁע וּכְחַשׁ כִּי' וְנִסְגוּ מֵאַחֵר אֱלֹהֵינוּ (יִשַׁע נט יג). הֵנָּה הָאֵבֶן הַזֹּאת תִּהְיֶה בְנוֹן לְעֵדָה כִּי הִיא שִׁמְעָה אֶת כָּל אִמְרֵי יוֹי אֲשֶׁר דָּבָר עֲמָנוּ וְהִיְתָה בָכֶם לְעֵדָה פֶּן תַּכְחֹשׁוּן בְּאֲלֵהֶיכֶם (יוֹסֵף כד כז). — כַּחֲשׁ בְּמִטְבֹּחְתּוֹ שֶׁל

(1) כ פתוחה ברוב הספרים (י"ו כ"י וי"א דפוס), ובקצת ספרים כמנוחה (ט' כ"י), ובאחד מהם (כ"י י"א) נמס' ז', ובאחד מהם (כ"י ל"א) נמס': י"ס סת' וכן ברוב הספר' מדוייקים קמץ וכן עיקר (ג"ה, מסד' חדש). ואמר ר"א בחור בנמוקיו לשרשי רד"ק: ראיתי באחד מספרי המסורת כי ותכחש הברך בקמץ לפי שלא היתה רגילה להכתיש, בשם רבינו משה מלוגדרש ז"ל ע"ב. וגם אחד מהחדשים (Bö. § 393) נתן טעם להארכה זו של התנועה לרמו על התאמצותה לכחש. ועי' בהמבוא בחלק הדקדוק, אם ישי יסוד לזה בלשון-2) (וספה לפי: החרגים הסורי, ובגוף הכ"י חסר. והואב בגמ' (פסח ק"א) דכל שני נוסחה: אייבעה אין הדעת סובלתן אלו חן דן רב זעשיר מכחש וזמן מנאף ופרנס מתגאה על הציבור.

(כ"ז לא): למה נקרא שמן כשמים שמכחישין פמריא של מעלה (ר' יוחנן, סנה' סז). לא שנו אלא שלא מכחשתי (האשה את העד) אבל מכחשתו לא תצא (יבמ' סח). מפני מה אתה מכחישני לפני שפחתי (מד"ר גרש' מת). ובהעברה בדבר לא בע"ח: לא יהיה לך בכיסך אבן ואבן גדולה וקטנה גדולה שהיא מכחשת את הקטנה לא יהיה נוטל בגדולה ומחזיר בקטנה (ספרי דבר' רלד).

—ספ', *הכחש הוכחש, — שהכחישו אותו: עדים שהוכחשו ולבסוף הוזמו נהרגין (כ"ק עג). עדים שהוכחשו בנפש לוקין (שם עז). כיון שהוזמו על הנגיבה לגבי טביחה הוה להו מוכחשין (שם). הא עדות מוכחשת היא (כ"ב לא). אם אמרו להם האיך אתם מעידים כך וזה ההורג וכו' היה עמנו ביום זה במדינה אחרת הרי זו עדות מוכחשת (רמב"ם עדות' חב). — ואמר הפוסק: רגש ולחש, ועת לרתו נחש, ובכשפיו הכחש, ובחלש נחלש, ולא חש (ר"א קי"ד, שנת וזכר, מ' וק"ס).

א. **כחש**, ט"ז, מ"ד כחשים, כחשיהם, — פעולת מי שחשש ועצם הדבר שדבר או עשה: הוי עיר דמים כלה כחש פרק מלאה (נח' ג א). סבכני כחש אפרים ובמרמה בית ישראל (סו' יב א). ברעתם ישמחו מלך ובכחשיהם שרים (שם ז ג). חטאת פיו דבר שפתימו וילבדו בגאונם ומאלה ומכחש יספרו (תה"ל נט יג). — ופרי כחש, שאין בו ממש: חרשתם רשע עולתה קצרתם אכלתם פרי כחש כי בטחת בדרכך ברב גבוריך (סו' י יג). — ואמר בן מירא: אל תחפזין לבחש כל כחש כי תקותו דא תנעם (כ"ס גי' ז יג). כוש מאב ואם על זנות ומגשיא ושר על כחש (שם מ"א י). — ובמרר: כחשים היו הדברים שבשרו מלאכי השרת לשרה (תנחומ' ויר' לא). — ואמר המשורר בהתאוננו על גורל עמו: גדוליהם (של היהודים בגלות) דרושים ובתיהם כלושים, ונשים ואנשים בכל רגע ענושים, ומרוב כחשים דלקום נחשים (ר"י הלוי, יוני גלויות).

כחש¹, ת"ז, מ"ד כחשים, — מי שמכחש: כי עם מרי הוא בגים כחשים בנים לא אבו שמוע תורת יי' (יטע' ל ט).

ב. **כחש**², ממנו ב. כחש, *כחוש, *כחוש, א. *כחישא, *כחישות, ב. *כחש.

¹ בכסום כחש, טשק' פעל הדגוש.

² עברית וארמית.

פלוגי, ואמר המשורר: אשר כחש בטוב הנעשה לו כמו כחש בטובת אל בראו (ר"ט הנגיד, כן מכלי א ח). — ועם לאתרו, כחש פלוגי, שיקר לו, אמר לו דבר שלא היה: ויאמר לו גם אני נביא כמך ומדאך דבר אלי בדבר יי' ואמר השכחו אתך אל ביתך ויאכל לחם וישת מים כחש לו (מ"א יג יח). — *והשתמשו במשם' זו גם עם ב אחריה: אמר לו המדך (לכנו) ומנתי לך אשה נאה וכו' אמר לו הבן אלך ואראה אותה שלא היה מאמין באביו וכו' אמר לו (המדך) ראה אותה ותרע שלא כחשתי¹ כך (תנחומ' כזכר, שנת ז). — ובמשם' לא היה נאמן לו: אם אראה אור כי יהל וירח יקר הלך ויפטר בסתר לבי ותשק ידי לפי גם הוא עון פלילי כי כחשתי לאל ממעל (איו"ב לא כו-כח). — ובמשם' הראה את עצמו נכנס לפלוגי, החניף לו: לשמע און ישמעו לי בני נכר יכחשו לי (תה"ל יח מס). ברב עון יכחשו לך איביך כל הארץ ישתחוו לך (שם סו ג-ד). — ובתנ"כ: בשעת טובתם של ישראל אומות העכו"ם מכחשים להם ועושים אותם כאלו הן אחים (ספרי דבר' טו). — ובהשאלה במליצה, כחש היות, לא נתן פרי: כי תאנה לא תפרח ואין יכול בנפנים כחש מעשה וית ושרמות לא עשה אבל (מק' ג י). — כחש בו התירוש וכדומה, לא נמצא לו דשתי: גרן ויקב דא ירעם ותירוש יכחש בם (סו' ט כ). — נפע', נכחש, יכחשו, — כמו כחש לו, במשם' החניף לו: אשריך ישראל מי כמך עם גושע ביי' מגן עורך ואשר תרב גאותך ויכחשו³ איביך לך (דבר' לג כט).

—ספ', התכחש, יתכחשו, — כמו נפע': בני נכר יתכחשו לי (ש"ב ככ מס).

—ספ', *הכחיש, — הכחיש את פלוגי, אמר כי מה שאמר פלוגי אינו אמת: אחר תקירות ואחר בדקות בזמן שמכחישין זה את זה עדותן בטלה (סנה' ס ב). כל מקום שהכשירו עדות האשה באיש האיש מכחיש את האשה והאשה מכחשת את האיש (יבמ' סו' ו כא). אלמלי אני חי והוא מת יכול החי להכחיש את המת ועכשיו שאני חי והוא חי הואך יכול החי להכחיש את החי (כזכ' כו). אין מוסיפין את העדים אלא בפניהם ומכחישין את העדים שלא בפניהם (כתוב' כ). ב' כיתי עדים המכחישות זו את זו

— ¹ בתנחומ' הרגיל: כובתי. — ² כך קרי, הכתיב כה, וס"א במ כתיב וקרי. — ³ כך רד"ק והחדשים, שהוא נפעל, וריב"ג סבר כי הוא התפעל בהכלעת התו בכך מפני קרוב ההכרה ששתי אלה האותיות, כמו שכבר העירותי.

יהיה עמו כחש הנוף וחולשתו (קאנון ג' כ"ה).

יִבְחֶשׁוֹן, ש"ן, — כמו אֶבְחַשׁ במשם' כחש באלהים: ואם בגדנו בבחשון, אנא סכות צקון לחשון, דלותי מטבוע רפשוון (משול' ג"ר קלוני', כ" פסח, כח דוד').

יִבְחֶשׁוֹת, ש"ן, — כמו כחשון: לך יי' הצדקה ולנו בשת הפנים בכחשות שפתינו (סדור תימנ' ליוס"כ).

אִי־כִי¹, — מלת הטעם, ומשמשת א) בהתחלת המאמר כמו באשר, להורות הזמן להורות שמה שנאמר אח"כ היה או יהיה בזמן שנעשה או שיעשה המעשה המדבר עליו, als, da, wann; quand, lorsque; when, (of the time) ותבוא אחרי ויהי עם פעל עבר אחריה: ויהי כי החל האדם לרב על פני האדמה ובנות ילדו להם ויראו בני האלהים את בנות האדם (כראש' ו א-ב), ויהי כי ארכו לו שם הימים וישקף אבימלך מלך פלשתים בעד החלון (שס כות), ויהי כי זקן יצחק ותבכין עיניו מראות (שס כו א), ויהי כי באנו אל המלון ונפתחה את אמתחתינו והנה כסף איש בפי אמתחתו (שס מג כא), ויהי כי עלינו אל עבדך אבי ונגד לו את דברי אדני (שס מד כד), ויהי כי הקשה פרעה לשלחנו ויהרג יי' כל בכור בארץ מצרים (שמות יג י), ויהי כי חוק ישראל וישם את הכנעני לשם (שופט' א כת), ויהי כי זעקו בני ישראל אל יי' על אדות מדין וישלח יי' איש נביא (שס ו ז-ח), ויהי כי הציקה לו בדבריה כל הימים ותאלצו ותקצר נפשו למות (שס יו י), ויהי כי צעדו נשאי ארון יי' ששה צעדים ויובח שור וסריא (ש"כ יג), ויהי כי ישב המלך בביתו וכו' ויאמר המלך אל נתן הנביא (שס ז א-ב), ויהי כי באירושלם דקראת המלך ויאמר לו המלך (שס יט כו), ויהי כי הקיפו ימי המשתה וישלח איוב ויקדרשם (איוב א כ), — ואחרי זה בעבר: והיה כי הרבתה (חנה) להתפלל לפני יי' ועלי שמר את פיה וכו' ויחשבה עלי לשכרה (ש"א א יכ"ג), והיה

¹ מלה קדומה בהלשון השמות הכללית. באשור' כי במשם' כמו ולמען. בארמ' כי במשם' כמו. בערב' כי א) במשם' למען, ובכר העירו בעלי התלמוד על שמושי כי בעברית במשם' מתחלפות, ואמרו: כי משמש בד' דשונות אי דילמא אלא דהא (תענ' ט). — והנה, גוני השמושים המתחלפים של כי בלשוננו כ"ב רבים ודקים, שפעמים או אפשר להחליט לאיזה גון מהגונים מתכוון המדבר, ויש שגם המדבר כעצמו אינו נותן לעצמו חשבון באיזה גון השתמש ובודאי פעמים בלי ידיעה ברורה

יִבְחֶשׁ, ט"ע, — נעשה כחוש: ברכי בשלו מצום ובשרי כחש משמין¹) (תהי' קט כד), — ובתו"מ: כחש²) (השור המוכה) בשעת העמדה בדיון (כ"ק לד), — והפנים: אותן המלאכים שבישרו את שרה האירו פניה כוית כוהנים היו אלא שדמות לא עשו אוכל אותן השדים המתים לא עשו אוכל (מד"ר כראש' גג).

— **הַכְּחִישׁ**, *הַכְּחִישׁ, — א) פ"ע, כמו כחש, הכחיש השור, נעשה כחוש, תשש כחו: אם מת השור או שהכחיש אין לו אלא אותו השור בלבד (יורש' כ"ק ג ג ד), מי שיש לו אויב יכתיש או יבריא אמרו לו יכתיש אמר להם א"כ ימולו בניהם לשמנה ימים ויכתישו (מע' יו). — והי"פ: כדי שלא התעבר ויכתיש יופיה (ימ' לד), — והאדמה, נעשית כחוש, לא נתנה פרי: עמדה מלה כחיש וזו בית הבעל (יורש' מו"ק א ט). — ב) פ"י, *הַכְּחִישׁ את השור, עשהו כחוש, ובהעברה עשהו שות פחות: שור שזה מנה שנגח לשור שזה מנה הכתיש השור וזו נמל את השור שאין לו אלא חצי חבלו (יורש' כ"ק ג ג ד), הכחיש (את הבהמה) באכנים חייב (סנ' פד): — הַכְּחִישׁ כחו, עשהו חלש: ג' דברים מכתישין כחו של אדם ואלו הן פחד דרך ועון (גיט' ט), ור' ברכיה אמר שהכחיש (אחשורוש) ראשן של ישראל בצום ותעניות (מד"ר אכ"ת א). — וזאת הקרקע: שומשמין והן יקריין מן החמין ו מכתישין הקרקע יותר מן החמין (רש"י כ"מ קד), — שהחמין מכתישות את הקרקע יותר מהשעורים (רמב"ם שכי' ח ט). — ואור הגר: מכתיש מצוה (שנ"כ), לאמר סממט את אור גרה של חנכה. — והיפי: דרך הציידים הצדים את העופות שעושין להם כויה בשרש הכנף כדי שלא יעופו ואינו מקצץ כנפיהם בעבור שלא להכתיש יפיהם (ספ' סגלוי לרי"ק, ערך חרך).

— **נִבְחַשׁ**, — נבחש הקרקע: ונשחבר כחש הקרקע שהיה נכחש בשומשמין יותר מן החמין (רש"י כ"מ קד). — **נִבְחַשׁ**, — נעשה כחוש: האדון מקפיד אם יצטער ויתכחש כשאינו אצלו (תוספ' נויר סכ).

יִבְחֶשׁ, ט"ו, סמ' כחש, — כחש הקרקע, שנעשה כחוש: ונשחבר כחש הקרקע שהיה נכחש בשומשמין יותר מן החמין (רש"י כ"מ קד). — וכחש הנוף: ולפעמים

¹ אולי משוועה, כמו: מקול אנחתי דבקה עצמי דבשרי (שס קב ו). — ² בירוש' (שס ג ג ד) הכחיש.

ו). הצעתו ישמע אל בי תבוא עליו צרה (איו כו ט).
ומה אעשה בי יקום אל וכי יפקד מה אשיבנו (ס לא יד). בי אראה שמך מעשה אצבעתיך ירח וכו' וכו' אשר כוננתה מה אנוש כי תוכננו (תה' מ דס). ועם ו, וכי: וכי תבוא אל הארץ וגמעתם כל עץ מאכל וערלתם ערלתו (ויק' יט כג). ובשנה השביעת תשלחו (את העבד העברי) חפשי מעמך וכי תשלחו חפשי מעמך לא תשלחו ריקם (דנר' יס יכ"ג). והמלה בי עם שם אחריה: בי גער ישראל ואהבהו ומצרים קראתי לבני (סו' יא ה). (ב) בדבר שאין לו להמכר ודאות גמורה שיקרה או לא יקרה, ומשמשת בי שמוש תנאי במשם' קצת נוטה למשם' המלה אם, wenn im Falle; si, dans le cas; if, in the case ועתה ארור אתה מן הארמה אשר פצתה את פיה לקחת את דמי אחיך מידך בי תעבד את הארמה לא תספ תת כתה לך (ברא' ד יא"ב). והיה בי יאמרו אליכם בניכם מה העבדה הוואת לכם ואמרתם ובה פסח הוא (שמות יכ כו"ג). והיה בי ישאלך בנך מחר לאמר מה זאת ואמרת אליו בחוק יד הוציאנו יי' ממצרים (ס יג יד). ונפש בי תקריב קרבן מנחה ליי' סלת יהיה קרבנו (ויק' כ ה). ובה איש כהן בי תחל לזנות את אביה יהיא מחללת (ס כא ט). שור או כשב או עז פי יולד והיה שבעת ימים תחת אמו (ס ככ כז). וכי יגור אתך גר בארצכם לא תונו אותו (ס יט לג). וכי תזכחו ובה תודה ליי' לרצונכם תזכחו (ס ככ כט). וכי ימוך אחיך וטטה ידו עמך והחזקת בו (ס כס לו). וכי ימוך אחיך עמך ונמכר לך לא תעבד בו עבדת עבד (ס לט). והיה בי יאמרו אלינו ואל דרתינו מחר ואמרנו ראו את תבנית מוכב יי' (סו' ככ כח). והיה בי יבאו אבותם או אחיהם לרוב אלינו ואמרנו אליהם חגונו אותם (סו' ככ ככ). חגר מתניך וקח משענתי בידך ולך בי תמצא איש לא תברכנו וכי יברכך איש לא תענונו (מ"ד כ ט). וכי יאמרו אליכם דרשו אל האבות ואל הירענים (ישע' מ יט). זה הדרך לכו בו בי תאמינו וכי תשמאלו (ס ל כה). והציל מאשור כי יבוא בארצנו וכי ידרך בגבולנו (מ"כ ס ס). והיה בי ימאנו לקחת הכוס מידך לשתות ואמרת אליהם כה אמר יי' צבאות שתי תשתו (ירמ' כס כח). פי תלחמו את הכשדים לא תצליחו (ס לז

פי קם חפשי וילך ויקרב לקראת דוד ומהר דוד וירץ המערכה (ס י' מת).—ועם פעל עתיד אחריו למעשה בעתיד: ו ה ה ה בי יראו אהר המצרים ואמרו אשתו ואת והרגו אתי ואתך יחי (ברא' יב יב). ויאמר יוסף אל אחיו ואל בית אביו אעלה ואנידה לפרעה ואמרה אליו אחי ובית אבי אשר בארץ כנען באו אלי וכו' ו ה ה ה בי יקרא לכם פרעה ואמר מה מעשיכם ואמרתם אנשי מקנה היו עבדיך מגעורינו (ס מ לא"ד). והיה בי תבוא אל הארץ אשר יתן יי' לכם כאשר דבר ושמתם את העבדה הוואת (שמות יב כס). ו ה ה ה בי יביאך יי' אל ארץ הכנעני והתתי והאמרי וכו' ועבדת את העבדה הוואת (ס יג ס). והוא ידע ואשם לאחת מאלה ו ה ה ה בי יאשם לאחת מאלה והתודה (ויק' ס ד-ה). והמר (ישראל על אדמת) את בריתי ו ה ה ה בי תמצאן אתו רעות רבות וצרות וענתה השירה הוואת לפניו לעד (דנר' לא כ"ה). ואני וכל העם אשר אתי נקרב אל העיר ו ה ה ה בי יצאו לקראתנו כאשר בראשנה ונסגו לפניהם (סו' ח ס). עשה יעשה יי' לאדני בית נאמן וכו' ו ה ה ה בי יעשה יי' לאדני ככל אשר דבר וכו' ולא תהיה זאת לפוקה ולמכשול לב דאדני (ס"א כס כח-לא). ועבר בה נקשה ורעב ו ה ה ה בי ירעב והתקצף וקלל במלכו ובאלהיו (ישע' מ כה). ו ה ה ה בי יבצע אדני את כל מעשהו בהר ציון ובירושלם אפקד עד פרי גדל לבב מלך אשור (ס י"ב). והבאתי אתכם ציון וכו' ו ה ה ה בי תרבו ופריתם בארץ בימים תהמה נאם יי' לא יאמרו עוד ארון ברית יי' (ירמ' ג ידיו). ואתה בן אדם האנה וכו' ו ה ה ה בי יאמרו אליך על מה אתה נאנת ואמרת אל שמועה (יחזק' כא יא"ב).—וגם עם פעל עבר במשם' עתיד: ו ה ה ה בי מלאו ימך ללכת עם אבתיך והקימותי את ורעך אחריך (דס"א יו יא).—ובלי הפעל היה: בי תבוא אל הארץ אשר אני נתן לכם וקצרתם את קצירה והבאתם את עמר ראשית קצירכם אל תכהן (ויק' כג י). פי תבוא אל הארץ אשר אני נתן לכם ושבתה הארץ שבת ליי' (ס כס ה). פי תבוא לראות פני מי בקש זאת מידכם רמס חצרי (ישע' א יב). ונחמו אתכם פי תראו את דרכם ואת עלילותם (יחזק' יד כג). והצפה פי יראה את ההרב באה ולא תקע בשופר וכו' ודמו מיד הצפה אדרש (ס לז

דגון אחר הקרוב לו.—¹ בקצת המשלים שלקמן קשה להכריע אם היתה הכונה למשם' בא"ש או למשם' אם, ובקצתם הכונה יותר לאם פשוטה.

משתמש המדבר בשני גוונים קרובים, ולכן בקצת המשלים שהובאו בערך זה הדבר תלוי במעם וברגש הנפשי ומה שיממתי אני לגון אחר אולי ימצא וולתי כי אפשר ליחמו

תצא בצאת העבדים אם רעה בעיני אדניה וכו' ואם לבנו ויעדנה וכו' אם אחרת יקח לו וכו' ואם שש אלה לא יעשה לה ויצאה הנם (ס ז"ל). וכי תקרב קרבן מנחה מאפה תנור סלת חלות מצת כדולת בשמן וכו' ואם מנחה על המחבת קרבנך וכו' ואם מנחת מרחשת קרבנך וכו' (ויק' כ ד-ו). וכי תזבח זבה שלמים לוי' לרצנכם תזבחהו ביום זבחכם ואכל וכו' ואם האכל ואכל ביום השלישי פגול הוא (ס יט ס-ו). ואיש כי לא יהיה לו גאל והשיגה ידו וצא כרי גאלתו וחשב את שני ממכרו וכו' ואם לא מצאה ידו די השיב לו והיה ממכרו ביד הקנה אתו (ס כה כו-כח). ואיש כי ימכר בית מושב עיר חומה והיתה גאלתו עד תם שנת ממכרו ימים תהיה גאלתו ואם לא יגאל וכו' וקם הבית וכו' לקנה אתו (ס כט-ל).—ואחרי גם בשמושה במשם אפי' עי' אגם, והוסיפה: אפרים התנו אהבים גם כי יתנו בגוים עתה אקבעם (ס' ח טי). גדר בערי ולא אצא הכביד נחשתי ג גם כי אועק ואשוע שתם תפלתי (אי' ג ז-ח). חנך לגער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה (משלי ככ ו).—ובמשם זו של אם עם ה השאלה: ויאמר דוד הכי יש עוד אשר נותר לבית שאול ואעשה עמו חסד בעבור יהונתן (ז"כ ט א). הכי אמרתי הכו לי ומבחרם שחדו בערי (לוי' ככ).—וגם בלי ה השאלה במשם האם: עד מתי תתחמקין הבת השוכבת כי ברא יי' חדשה בארץ נקבה חסובב גבר (ירמ' לא כח). ר"ל האם ברא.—וכן במשם זו וכי כמו האם: איה אלהי חמת וארפד איה אלהי ספרונים וכי' הצילו את שמרון מירי (ישע' לו יט).—ומצוי שמוש זה מאד בתנ"כ: שני עומרים ששכחם (בעה"ב) ובהם מאתים ר"ג אומר לבעל הבית וחכמים אומרים לעניים אמר רבן גמליאל ו כי מרוב העמרים יופי כח של בעה"ב או הורע כחו (פאה ו ו). כיוצא בדבר אתה אומר עשה לך שרף ושים אותו על גס והיה כל הנשוך וראה אותו וחי וכי נחש ממית או נחש מתיה אלא בזמן שהיו ישראל מסתכלין בלפי מעלה וכו' היו מתרפאים (ר"ס גח). (כתוב) ובני ישראל נסעו מבארות בני יעקן מוסרה שם מת אהרן ו כי במוסרה מת והלא לא מת אלא בהר ההר (מכ' כשלח ד ח). דברו אל כל עדת בני ישראל ר"י אומר ו כי שניהם (עשה ואהרן) מדברים היו והלא כבר — (2 במ"ב יח לד) כי, בלי נ, אך שמוש הלשון בתנ"כ מוכיח כי הנוסחה כאן עקר.

ס). ויאמר המלך אל ירמיהו שאל אני אתך דבר אד תכחד ממני דבר ויאמר ירמיהו אל צדקיהו כי אניד לך הלוא המת תמיתני וכי איעצך לא תשמע אלי (ס לז יד-ה). והנביא כי יפתה ודבר דבר אני יי' פתיתי את הנביא ההוא (יחזק' יד ט). בן אדם ארץ כי תחטא לי למעל מעל ונמיתו ידי עליה (ס יג). ואיש כי יהיה צדיק ועשה משפט וצדקה וכו' הוא חיה יחיה (ס יח ט-ט). כה אמר אדני יי' כי יתן הנשיא מתנה ראש ממנו נחלתו היא לבניו תהיה אחותם היא בנחלה וכי יתן מתנה נחלתו לאחר מעבדיו והיתה לו עד שנת הדרור (ס מז וי-וי). אל תירא כי יעשר איש כי ירבה כבוד ביתו (תהי' מט יו). אל תבטחו בעשק ובגזל אל תחבלו חיל כי יגוב אל תשיתו לב (ס סז יא). יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך (ס קכח ב). והיה כי ינבא איש עוד ואמרו אליו אביו ואמרו ילדיו לא תחיה (זכר' יג ג). אל תירא מפחד פתאם ומשאת רשעים כי תבא (משלי ג כה). סלמלה (את החכמה) ותרוססך תבכרך כי תחבקנה (ס ד ח). לא יבוו לגנב כי יגנב למדא נפשו כי ירעב (ס ו ל). כי תשב לדחום את מושל בין תבין את אשר לסניך (ס כג ח). אל תסנע סנער מוסר כי תכנו בשבט לא ימות (ס יג). בשפתו ינכר שונא ובקרבו ישית מרמה כי יתנן קולו אל תאמן בו (ס כו כד-כה). השמט לבך עד עבדי איוב כי אין כמהו בארץ איש תם וישר (איוב א ח). ולא תירא משוד כי יבוא (ס ס כח). כי אמרתי תנחמני ערשי ישא כשיחי משכבי (ס ו יג). תחת שלוש רגזה ארץ וכו' תחת עבד כי ימלוך וגבל כי ישבע לחם תחת שנואה כי תבעל ושפחה כי תירש גברתה (משלי לא-כג).—וגם לזכר עבר, במשם אס קרה שיעשה כך וכך: והיה כי יאמרו פדימי אפרים אעברה ויאמרו לו אנשי גלעד האפירתי אתה (שופט' יב ה).—ובשיבוא אחרי זו האפשרות תנאי גסור יהגה התנאי הזה השני במלת אם: אז תנקה מאלתי כי תבוא אל משפחתי ואם לא יתנו דך (אשה לבני) והיית נקי מאלתי (כראש' כד מה). יצא יי' ביני ובינך כי נסתר איש מרעהו אם תענה את בנתי ואם תקח נשים על בנתי (ס לא מט-ט). כי תקנה עבד עברי שש נשים יעבד ובשבעת יצא לחפשי חנם אם כנפו יבא כנפו יצא אם בעל אשה הוא ויצאה אשתו עמו אם אדניו יתן לו אשה וכו' ואם אמר יאמר העבד אהבתי את אדני וכו' (שמות כח כה). וכי ימכר איש את בתו לאמה לא

נאמר ואתה תדבר (שם נא, פסמ' ג). ר' אליעזר הקפרי
ברבי אומר ו כי לא היה בידם של ישראל ארבעה
מצות שאין כל העולם כדאי בהם (שם ה). ר' ישמעאל
אומר ו כי תרומה מקריבין לכהן (ספרי נמד' ט). כל
דבריו תימה ו כי יש עבודה עכשיו (שם קטו). ו כי
עלחה על דעתך שחוקיה ליסד תורה לישראל ודמנשה
בנו לא למד תורה (שם דנר' נב). (כתוב) ורגמיהו כל
אנשי עירו ו כי כל אנשי עירו רוגמים אותו (שם רכ).
כיון שמת משה היה יהושע בוכה וצועק ומתאבל עליו
ימים רבים עד שאמר הקב"ה ליהושע יהושע עד מתי
אתה מתאבל והולך ו כי לך דברך הוא מת והלא
לי מת שמיום שמת אבל לפני (שם טז). אמר לו ר"ג
(דר"ע) וכו' מי נתן לך רשות לעשר אמר לו ו כי הלכה
קבעתי בישראל (תוספתא דמ"א ה' כד). אמר ר"י מצאתי
וקן אחד מנציבין וכו' נומתי לו ראייתו (את ר"י בן
בתירא) שחלץ מימין אמר לי הן (אמרת לי) במגעל
או כסנול אמר לי ו כי יש חולצין במגעל (שם ימ"י יב
י"א). ו כי יש הלכה בשוכה (יב"ט' ככ' א ג). מעשה
שחלה בנו של ר"ג שגר שני ת"ח אצל ר"ח בן דוסא
לבקש עליו רחמים וכו' אמר להם דכו שחלצתו חמה
אמרו לו ו כי גביא אתה (בבלי שם לד:). אמר לו ר"ש
ו כי אפשר לומר בן והלא כבר נאמר לא תאכל עליו
חמץ (פסמ' כח). א"ר יוסף לפי שאין דרבן של בני אדם
להטמין בסלעים א"ר אביו ו כי דרבן של בני אדם
להטמין בניו צמר (כ"ב יט). וחורוין ואומרים ו כי מפני
ששומה זה עושה שלא כהוגן אנו נאבד שבועתינו (ע"ז
נח). אמר לו ר' יהודה ו כי גם אחד נעשה בשמן
המשחה (סו"ר י"א). אמר דהם ר' יהודה לב"ה ו כי
לזו אתם קורין תרבות רעה (נדס ע"ג). אמר רבי לוי
ו כי לא היה גלוי לפני המקום שאם הוא מראה כבודו
לישראל ומשמיען קולו שאינן יכולין לעמוד (מד"ר
שמות כט). אמרו לו תלמידיו (להלל) רבי להיכן אתה
הולך אמר להם לעשות מצוה אמרו לו ו כי מה מצוה
זו אמר להן לרחוץ אותי בבית המרחץ אמרו לו ו כי זו
מצוה היא (שם ויקר' לד). אמר לו הקב"ה לירמיה וירמיה
ו כי אני עובתים תחילה הם עובו אותי (ספיק' רנתי לא).
—וקצת במשם' אפילו: ויאמר וי' אלי אל תתפלל בעד
העם הזה לטובה פי' יצמו אינני שמע אל רנתם ו כי יעלו
עלה ומנחה אינני רצם (ינ"ט' יד י"א יב). שכנתי כהגוי
הסלע תפשי מרום גבעה פי' תגביה כנשר קנך משם
אורידך (שם מט' יו). פי' תעלה בבל השמים ו כי תבצר

מרום עזה מאתי יבאו שדרים לה (שם נא נג). מוי'
מצעדי גבר כוננו ודרכו יחפץ פי' יפל דא יוטל (תה"ל לו
כג' כד). לא ישא (האדם המקנא) פני כל כפר ולא יאכה
פי' תרבה שחד (מכ"ל ו' לו). —ובמשם' אעפ"י ש' אך
את זה לא תאכלו ממעלי הגרה וממפרסי הפרסה
את הגמל פי' מעלה גרה הוא ופרסה איננו מפרים וכו'
ואת החזיר פי' מפרים פרסה הוא וכו' והוא גרה לא
יגר (ויקר' י"א ד' יו). פי' הוא בין אחים יפירא יבוא קדים
רוח יי' ממדבר עלה ויבוש מקורו (סו"ר י"א יט). כה אמר
אדני יי' פי' הרחקתם כגוים ו כי הפיצותם בארצות
ואהי להם לסקדש מעט בארצות אשר באו שם (יחזק'
י"א יו). וסלחת לעוני פי' רב הוא (תה"ל כ"א י"א). פי'
דביתנו במקום תנים ותכס עלינו בצלמות אם שבחנו
שם אלהינו (שם מד כ"א). —ג) מלת החבור בין שני
משפטים, כמו אשר, dass; que; that: וירא אלהים
את האור פי' טוב ויבדל אלהים בין האור ובין החשך
(בראש' א' ד). ותרא האשה פי' טוב העץ למאכל וכו'
ותקח מפריו ותאכל ותתן גם לאישה עמה ויאכל
ותפקחנה עיני שניהם וידעו פי' עירמם הם (שם ג י"א).
ויראו בני האדם את בנות האדם פי' מכת הנה (שם ו
כ). וירא יי' פי' רבה רעת האדם וכו' וינחם יי' פי'
עשה את האדם (שם טו). ובה אדע פי' עשית חסד עם
אדני (שם כד יד). ויגר ללכן ביום השלישי פי' ברה
יעקב (שם לא כג). ויאמר יהודה אל אחיו מה בצע פי'
נהרג את אחיו וכסינו את דמו (שם לו כו). בזאת אדע
פי' כנים אתם (שם מז לג). או גודע פי' שור נגח הוא
(שמות כ"א לו). ובמה יודע אפוא פי' מצאתי חן בעיניך
אני ועמך הלא בלכתך עמנו (שם לג יו). וזכרת פי'
עבר היית במצרים (דנר' יו יב). ותאמר אל האנשים
ידעתי פי' נתן יי' לכם את הארץ ו כי נפלה אימתכם
עלינו ו כי נמנו כל יושבי הארץ מפניכם (יחזק' כ ט).
ויהושע וכל ישראל ראו פי' לבד הארב את העיר ו כי
עלה עשן העיר (שם ח כ"א). וידע דוד פי' הכינו יי'
למלך על ישראל ו כי נשא ממלכתו (ש"ב ס' יב). ויהי
כשמע אחאב פי' סקל נבות וימת (מ"א כ"א יט). זה לך
האות מאת יי' פי' יעשה יי' את הדבר אשר דבר (מ"ב
כ ט). על כן תזנינה בנותיכם ובנותיכם תנאפנה לא
אפקוד על בנותיכם פי' תזנינה ועל כלותיכם פי' תנאפנה
(סו"ר ד' יג' יד). ואחי שרוד מה תעשי פי' תלבשי שני
פי' תעדי עדי וזה פי' תקרעי בפור עיניך לשונות תיפוי
מאסו כך ענבים נפשו יבקשו (ינ"ט' ד' ג). אך ידע

תדעו כי אם ממתים אתם אתי כי דם נקי אתם נתנים עליכם (שם כו יס). ואם לוא השחק היה לך ישראל אם כנגבים נמצאה כי מדי דברך בו תתגודד (שם מח כו). כל ראייהם יכירום כי הם זרע ברך יי' (ישע' מא ט). לא האמינו מלכי ארץ וכל יושבי תבל כי יבא צד ואויב בשערי ירושלם (איכ' ד יב). מה הועיל פסל כי פסלו יצרו מסכה ומורה שקר (תקנ' ג יח). והמה לא ידעו מחשבות יי' ולא הבינו עצתו כי קבצם בעמיר גרנה (מיכ' ד יב). ויצא דך שם בגוים ביפיך כי כליל הוא בהדרי אשר שמתי עליך (יחזק' יו יד). אמרתם שוא עבד אלהים ומה בצע כי שמרנו משמרתו וכי הלכנו קדרנית מפני יי' צבאות (מלא' ג יד). אם אשמה כי רב חיילי ובי כביר מצאה ידי (איוב לא כה). מדוע אליו ריבות כי כל דבריו לא יענה (שם לג יג). ויגד אונם למסור ויאמר כי ישובון מאון (שם לו י). התאמין בו כי ישוב זרעך (שם לט יב). הן יעשק נחר לא יחפזו יבטח כי יגיה יורדן אל פיהו (שם מ כג). ותאמר נעמי אל רות בלחה טוב בתי כי תצאי עם נערותיו (של בעז) ולא יפגעו בך בשרה אחר (רות כ כג). טוב לי כי עניתי דמען אלמד חקך (תהל' קט עא). כאשר נשמע לסנבלט וטוביה ולגשם הערבי וליתר איבינו כי בניתי את ההומה (נחמ' ו ח). והשתמשו המשווררים בענין זה במקום הצרך להמשקל גם עם ה' הכי במקום פי 1: וזר שמי חגיד חתימתי, אחר אשר אשוב לאדמתי, אכתב ואזכרה ה כי ידי תכלה ותשאר רק בתיבתי (דלכ"ט, וזר שמי). ר"ל כי ידי תכלה, ולהיות לאות דער ה כי מעשיו חסה והוא בלבד קדמון וכלם חרשותיו (הוא, נסח אל), כי מעשיו חסה, וכלה אלהים כל מדאבתו ואז ראה ה כי טוב מאד הכל יופה בעתותיו (שם). יונים תעופינה כעב אל מערב אחכם בחי האהבה השבעתי, לשאת שלומי אל ידירים רחקו אך בין צלעי אהלם תקעתי, ותספרו להם ה כי לבי עלי גורם בשעם הגדי שמעתי (נחמ"ט דיואל, פתאס יאורי, כ"י כולג'). והורו התמהים, הכי הוא אלהים, ומקצפו רוהים, ארצות ושוכניהם (שם נג), ר"ל הודו כי הוא אלהים, וכתוב אלי דודי ה כי אש הגדוד היתה כנפשו בעדי גשקת (שם קעו). ודעו הכי מתר עלי כל מעשה תענשו בדין וחשבון תתנו (ר"י חליו, תחמ' —

1) כפי הנראה שסמכו בזה על מה שנמצא במקרא: מן השלושה הכי נבכר, במשמי' של ספור, ועי' רקמן דעת החדשו' בזה.

כ), ודעי ה כי מצרף ביד האל לכל נפש ובן תצרמי תבחי (שם יג). ויש אישים מתוקי גיב ושפה ובלשונם יפתוני וניבם, יגלו לי פני רצון ואהבה וידעתי ה כי ארכם בלבם (שם כ). ודע ה כי אין לאנוש תקוה רק עת פני צור יצרו חלה (הוא, סעני ג קה). — ומשמשת המלה כי בענין זה הרבה בשבועה: חי פרעה כי מרגלים אתם (נלכ"ט' מכ יו). חי יי' וחי נפשך כי כפשע ביגיי ובין המות (ש"א כ ג). חי יי' כי בני מות אתם (שם כו יו). חי יי' כי ישר אתה וטוב בעיני צאתך ובאך אתי במחנה (שם כט ו). חי יי' כי בן מות האיש העשה זאת (ש"כ יב ה). ויאמר אליהו חי יי' צבאות אשר עמדתי לפניך כי היום אראה אליו (מ"א יח יס). בי נשבעתי נאם יי' כי לחרבה יהיה הבית הזה (דמ' ככ ט). חי אני נאם יי' צבאות אלהי ישראל כי מואב כסדם תהיה ובני עמון בעמרה (לפנ' כ ט). חי אני נאם אדני יי' כי דם אעשך ודם יירדך (יחזק' לו י). חי אני נאם יי' כי כלם כעדי תלבשי ותקשרים בבשר (ישע' מט יח). חי אל הסיר משפטי ושדי המר נפשי כי כל עוד נשמתי בי ורוח אלוה באפי אם תדברנה שפתי עולה (איוב כו ד-ז). — ועם יען אשר אתריה כמו מאמר מסגר ועוד פעם כי בתחלת הספור: כי נשבעתי נאם יי' כי יען אשר עשית את הדבר הזה ולא חשבת את בנך את יחידך כי בך אכרנך והרבה ארבה את זרעך (נלכ"ט' כג יו-יז). — לחבר מאמר שהוא כעין תולדה מהקודם: וגם פה לא עשיתי מאומה כי שמו אתי בבור (נלכ"ט' מ יס). — ובפרט אחרי שאלה: מה עשית לנו ומה חטאתי לך כי הבאת עלי ועל ממלכתי חטאה גדלה וכו' מה ראית כי עשית את הדבר הזה (נלכ"ט' כ טי). ויען יעקב ויאמר דלבן מה פשעי מה חטאתי כי דלקת אחרי (שם לא לו). ויאמר משה אל האלהים מי אנכי כי אלך אל פרעה וכי אוציא את בני ישראל ממצרים (שמות ג יא). ונתנו מה כי תלוננו עלינו (שם יז ו). האנכי הרייתי את כל העם הזה אם אנכי ילדתיהו כי תאמר אלי שאהו בחיך כאשר ישא האמן את הינק (כמד' יא יב). ואחרן מה הוא כי תלוננו עליו (שם יז יא). ותאמר (האחרון) לבלעם מה עשיתי לך כי הכיתני זה שלש רגלים (שם ככ כח). הכף ובה וצלמנע עתה בידך כי נתן לצבאך להם (שופט' מ ו). מי אבימלך ומי שכם כי נעבדנו (שם ט כח). האין כבנות אחיך ובכל עמי אשה כי אתה הולך לקחת אשה מפלשתים הערלים (שם יד ג). ויאמרו למיכה מה דך כי גזקת (שם יח כג).

מי הפלשתי הערד הזה כי חרף מערכות אלהים חיים (ש"א יו כו). הכלב אנכי כי אתה בא אלי במקלות (שס מג). ויאמר דוד אל שאול מי אנכי ומי חיי משפחת אבי בישראל כי אחיה חתן למלך (שס יח יח). חסר משנעים אני כי הבאתם את זה (שס כא יו). ויאמר (דוד) מי אנכי אדני יי ומי ביתי כי הבאתני עד הלם (ש"כ ז יח). מה עבדך כי פנית אל הכלב המת אשר כסוני (שס ט ח). האלהים אני להמית ולהחיות כי זה שלח אלי דאסף איש מצרעתו (מ"ב ס ו). הפככם אם כחמר היצר יחשב כי יאמר מעשה לעשהו לא עשני (ישע' כט יו). מי בכל אלהי הארצות האלה אשר הצילו את ארצם מירי כי יציל יי את ירושלם מירי (שס לו כ). ואת מי דאגת וחיראתי כי תכובי (שס נו יא). עתה למה תריעני רע המלך אין כך אם יועצך אבד כי החזיק חיל כיוצרה (מ"ב ד ט). הלא תגיד לנו מה אלה דגו כי אחת עשה (יחזק' כד יט). מדוע קדמוני ברכים ומה שרים כי אינך (איוב ג יג). מה כחי כי איחל ומה קצי כי אאריך נפשי (שס ו יא). העלה גרף תערוץ ואת קש יבש תרדף כי תכתב עלי מרות ותורישני עונות געורי (שס יג כה-כו). מה יקחד לבך ומה ירומן עיניך כי תשיב אל אל רוחך והצאת מפוך מלון מה אנוש כי יזכה וכן יצרך ילוד אשה (שס יס יכיד). מה שרי כי נעבדנו ומה נועיל כי נפגע בו (שס כא יס). אי זה הדרך ישכן אור וחשך אי זה מקמו כי תקחנו אל גבולו וכי תכין נתיבות ביתו (שס לח יט-כ). מה אנוש כי תזכורנו וכן אדם כי תפקדנו (תה"ל ח ס). אמרתם שוא עבד אלהים ומה בצע כי שמרנו משמרתו וכי הלכנו קדרנית מפני יי צבאות (מלא' ג יד).—ה) לתת סבה להדבר, במשמ' יען, בשב"ל, parce que; den, weil; puis-que; because—ותבוא לפני המאמר שהיא מספרת סבתו: ויאמר יי אלהים אל הנחש כי עשית זאת ארור אתה מכל הבהמה (כרש' ג יד). ולאדם אמר כי שמעת לקול אשתך ותאכל מן העץ וכו' ארורה הארמה בעבורך (שס יו). לכן שמעו דבר יי אנשי צלון משלי העם הזה אשר בירושלם כי אמרתם כרתנו ברית את מות ועם שאול עשינו זהו וכו' לכן בה אמר אדני יי הנני יסד בציון אבן וכו' וכפר בריתכם את מות ותזותכם את שאול לא תקום (ישע' כח ידית).—ואחרי המאמר שהיא מספרת סבתו: ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אותו כי בו שבת מכל מלאכתו (כרש' ג ג). וכל עשב השדה טרם יצמח כי לא המסיר יי אלהים

עד הארץ (שס ס). ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו כי ביום אכלך ממנו מות תמות (שס יו). לואת יקרא אשה כי מאיש לקחה זאת (שס כג). ויתהלך חנוך את האלהים ואיננו כי לקח אתו אלהים (שס ס כד). ויאמר אבימלך מה ראית כי עשית את הדבר הזה ויאמר אברהם כי אמרתי רק אין יראת אלהים במקום הזה (שס כ יא). ויאמר יצחק אל בנו מה זה מהרת למצא בני ויאמר כי הקרה יי אלהיך לפני (שס כו כ). הצילני גא מיד אחי מיד עשו כי ירא אנכי אתו פן יבוא והכני (שס לכ יג). ועל השנות החלום אל פרעה פעמים כי נכון הדבר מעם האלהים ומסחר האלהים לעשותו (שס מה לב). ויאמר אלהם יוסף אל תיראו כי התחת אלהים אני (שס כ יט). ויאמר להן (מלך מצרים לסילדות) מדוע עשיתן הדבר הזה ותחיון את הילדים ותאמרן המילדת אל פרעה כי לא כנשים המצרית העברית כי חיות הגה במרם תבוא אלהן המילדת וילדו (שמות א יח-יט). ויאמר יי אל משה במדין לך שוב מצרים כי מתו כל האנשים המבקשים את נפשך (שס ד יט). ויהי בשלח פרעה את העם ולא נחם אלהים דרך ארץ פלשתים כי קרוב הוא כי אמר אלהים פן ינחם העם בראתם מלחמה וישבו מצרימה (שס יג יו). אם חבל תחבל שלמת רעך עד בא השמש תשיבנו לו כי הוא כמותה לברת הוא שאלחו לערו במה ישכב (שס כג כה-כו). ותאמר איובל אל אחאב קום רש את כרם גבות היורעאלי אשר מאן לתת לך בכסף כי אין גבות חי (מ"א כא יס). סמכוני באשוישנות רפדוני בתפוחים כי חולת אהבה אני (שס"ג ב ס). ענה דודי ואמר לי קומי לך רעיתי יפתי ולכי לך כי הגה הסתו עבר הגשם חלף הלך לו (שס יא). שש השערים האלה נתן לי כי אמר אלי¹ אל תבואי ריקם אל חמותך (רות ג יו). לכו ונעלה אל הר יי אל בית אלהי יעקב ויורנו מרוביו ונלכה בארחתיו כי מציון תצא תורה ודבר יי מירושלם (ישע' ג ג). תדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו כי במה נחשב הוא (שס כג). אוי לנפשם כי גמלו להם רעה (שס ג י). אוי לרשע רע כי גמול ידיו יעשה לו (שס יא). והיה מרב עשות חלב יאכל תמאה כי תמאה ורשב יאכל כל הנוטר בקרב הארץ (שס ז כג). המשביל בעת ההיא ירם כי עת רעה היא (עשו' ס יג). קרא שמה לא רחמה כי לא אוסיף עוד ארחם את בית ישראל (טו"א ו). קומו

¹— חסר בבתיב.

וּלְכוּ בִּי לֹא וְאֵת הַמִּנְחָה (מִיֹּכ' ב' י). עַל כֵּן יוֹבֵחַ לַחֲרֹמוֹ וַיִּקְמָר לִמְכַמְרָתוֹ בִּי בַּהֲמָה שֶׁמֶן חִלְקוֹ (חֲנֹק' א' יו'). הָעֵזוֹ בְּנֵי בְנִימָן וְכוּ' וְעַל בֵּית הַכֶּרֶם שָׂאוּ מִשְׁאֵת בִּי רָעָה נִשְׁקָפָה מִצִּפּוֹן וְשֹׁבֵר גְּדוּד' (יִמָּ' ו' א'). אֵל תִּצְאִי הִשְׁרָה וּבִדְרֹךְ אֵל תִּלְכִּי בִּי חֶרֶב לֵאמֹר מִגּוֹר מִסְבִּיב (שֵׁס כה). סוֹרוֹ טָמֵא קִרְאוּ לָמוֹ סוֹרוֹ סוֹרוֹ אֵל תִּגְעֻוּ בִּי נִצּוּ גַם נָעוּ (לִיכ' ד' יס). אֵתָה לְיוֹם בִּי קְרוֹב יוֹם יו' (יִיא' א' יס). גַּם בַּהֲמֹת שְׂדֵה תַעְרוּג אֵלֶיךָ בִּי יִבְשׁוּ אִפְיָקִי מִיָּם (שֵׁס כ). כֹּל שִׁמְעִי שִׁמְעֶךָ תִּקְעוּ כָף עֲלֶיךָ בִּי עַל מִי לֹא עֲבָרָה רַעְתֶּךָ תִּמְדֹּר (נִחו' ג' יט). חֲנֻנִי יו' בִּי אִמְלֵל אֲנִי רִפְאֵנִי יו' בִּי נִבְהֵלוּ עֲצָמִי (תִּהְל' ו' ג). שִׁמְרָנִי אֵל בִּי חֲסִיתִי בְךָ (שֵׁס יו' א'). הִלְלוּהוּ כָל זֶרַע יַעֲקֹב בְּבִדְוָהוּ וּגְדוּרָהוּ מִסִּנּוֹ כָּל זֶרַע יִשְׂרָאֵל בִּי לֹא בֹוֹה וְלֹא שֶׁקֶץ עֲנוּת עָנִי וְלֹא הַסְתִּיר פָּנָיו מִמֶּנּוּ (שֵׁס ככ-כד-כה). יִירָאוּ מִי' כָּל הָאָרֶץ מִמֶּנּוּ וּגְדוּרָהוּ כָּל יֹשְׁבֵי תִבְרָא בִּי הוּא אִמֵּר וַיְהִי הוּא צוֹה וַיַּעֲמֵר (שֵׁס לג מ-ט). כִּרְחֹם אֵב עַל בְּנֵי רַחֵם יו' עַל יִרְאָיו בִּי הוּא יִדְעַע יִצְרָנוּ וְכוּר בִּי עֲפֵר אֲנַחְנוּ (שֵׁס קג יג-יד). בְּנֵי אֵל תִּלְךְ בְּדֶרֶךְ אֲתָם מִנֶּעַ רִגְלָךְ מִנְתִּיבָתָם בִּי רִגְלֵיהֶם דָּרַע יִרְצוּ וַיִּמְהָרוּ לִשְׁפֹךְ דָּם (מִזְלִי א' יס-י). לִמְעַן תִּלְךְ בְּדֶרֶךְ טוֹבִים וְאַרְחוֹת צִדִּיקִים תִּשְׁמַר בִּי יִשְׁרִים יִשְׁכְּנוּ אֶרֶץ וְתִמְשִׁימִם יוֹתָרוּ בָּהּ (שֵׁס כ כ-כא). הֲלֹא רַעְתֶּךָ רַבָּה וְאִין קֶץ לַעֲוֹנֹתֶיךָ בִּי תִחְבֵּל אַחֲרֶיךָ חֲנָם וּבְגָדֶי עֲרוֹמִים תַּפְשִׁיט (לִיכ' ככ ס-ו). אֱלֹהִים הַבִּין דְּרַכָּה וְהוּא יִדְעַע אֵת מְקוֹמָהּ בִּי הוּא לִקְצוֹת הָאָרֶץ יִבִּישׁ (שֵׁס כח כג-כד). וְשִׁנְאַתִּי אֵת הַחַיִּים בִּי רַע עָלִי הַמַּעֲשֶׂה שֶׁנַּעֲשֶׂה תַּחַת הַשָּׁמַשׁ (קִלְג' כ' יו). — וְלַהּוֹרוֹת סְבוֹת יוֹתֵר מֵאֵתָה תִּבְאָנָה בִּי בִּי זֶו אַחֲרֵי זֶו: עַד שׁוֹבֵךְ אֵל הָאֲדָמָה בִּי מִמָּנָה לִקְחַת בִּי עֲפֵר אֲתָה וְאֵל עֲפֵר תִּשׁוּב (כִּרְאֵשׁ ג' יט). וְעַתָּה אֵל תַּעֲצֹב וְאֵל יִתֵּר בְּעֵינֵיכֶם בִּי מִכְּרָתָם אֲתִי הִנֵּה בִּי לִמְחִיָּה שְׂדֵחִי אֲדֹחִים לִפְנֵיכֶם בִּי זֶה שְׁנֵתִים חֲרַעֵב בְּקֶרֶב הָאָרֶץ וְעוֹד חֲמִשׁ שָׁנִים אֲשֶׁר אִין חֲרִישׁ וְקִצִּיר (שֵׁס מו-ה-ו). אוֹי לִי בִּי גְדַמִּיתִי בִּי אִישׁ טָמֵא שְׁפֹתִים אֲנֹכִי וּבִתּוֹךְ עִם טָמֵא שְׁפֹתִים אֲנֹכִי יֹשֵׁב בִּי אֵת הַסֵּלֶךְ יו' צִבְאוֹת רֹאוּ עֵינִי (יִשַׁע' ו' ה). שִׁמְחוּ לְפָנֶיךָ כִּשְׂמַחַת בַּקִּצִּיר כֹּאֲשֶׁר יִגְלוּ בַּחֲלָקִם שִׁלָּל בִּי אֵת עַל סִבְרוֹ וְאֵת מִטָּה שִׁכְמוֹ שִׁבֵּט הִגִּישׁ בּוֹ הַחֲתָה כְּיוֹם מִדִּין בִּי כָּל מֵאוֹן מֵאוֹן כִּרְעִשׁ וְשִׁמְלָה מְגוֹלָלָה בְּדָמִים וְכוּ' בִּי יִלְדֵּי לָנוּ בֶן נִתָּן לָנוּ (שֵׁס פ-סו). תִּשְׁמַע זַעֲקָה מִכְּתִיהֶם בִּי תִבְיֹא עֲלֵיהֶם גְּדוּרָה פִּתְאֹם בִּי בָרוּ שִׁיחָה לְלִכְדֵּנִי וּפְחִים מִמֶּנּוּ לְרַגְלִי (יִמָּ' יח ככ). אֵשׁ־הָ מִסְפָּר כְּתוּבִים וְאֵבֶל כְּבוֹנֹת יַעֲנֶה

בִּי אֲנוּשָׁה מִכּוֹתֶיהָ בִּי בֹאָה עַד יְהוּדָה וְכוּ' בִּי חֲלָה דְמוּב יוֹשֶׁבֶת מְרוֹת בִּי יִרְדֵּר רַע מֵאֵת יו' לִשְׁעַר יְרוּשָׁלַם (מִיֹּכ' א' ח-יכ). שִׁמְעוּ דְבַר יו' בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בִּי רִיב לִי' עִם יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ בִּי אִין אִמַּת וְאִין חֶסֶד וְאִין דַּעַת אֱלֹהִים בְּאֶרֶץ (סוֹס' ד' א'). אֵל תִּרְחַק מִמֶּנִּי בִּי צָרָה קְרוֹבָה בִּי אִין עוֹזֵר (תִּהְל' כג יג). וְאֵתִי כֹאִישׁ אֲשֶׁר דָּא שִׁמַּע וְאִין בְּפִיו תּוֹכְחוֹת בִּי לֹךְ יו' הוֹחֲלִיתִי אֲתָה תַעֲנֶה אֲדֹנִי אֱלֹהִי בִּי אִמַּרְתִּי מִן יִשְׁמַחוּ לִי בְּמוֹט רִגְלִי עָלִי הִגְדִּירוּ בִּי אֲנִי לִצְלַע נִבּוֹן וּמִכְאוּבֵי נִגְדִי תִמְדֹּר בִּי עוֹנִי אֲנִידֹר אֲדֹאֵם מִחֲטָאֵתִי (שֵׁס לח יס-יט). אֲתָה תִקּוֹם תִּרְחֹם צִיּוֹן בִּי עַתָּה לִחְנֹנָה בִּי כֹא מוֹעֵד בִּי רִצּוֹ עֲבָדֶיךָ אֵת אֲבִינָה וְאֵת עֲפָרָה יִחְנְנוּ (שֵׁס קג יג-יד). בִּי תִסְוֵל אֲנַחְנוּ וְלֹא גִדַּע בִּי צֵל יִסְוֵנוּ עָלֵי אֶרֶץ (לִיכ' ח ט). טוֹב יִלְדֵּי מִסְכֵּן וְחֹכֶם מִמֶּלֶךְ זָקֵן וְכִסְוִל אֲשֶׁר לֹא יִדַּע לַהּוֹרֵה עוֹד בִּי מִבֵּית הַסּוֹרִים יִצֹא לִמְלָךְ בִּי גַם בְּמַלְכוּתוֹ נִוֹלֵד רֵשׁ (קִלְג' ד' יג-יד). —וְגַם בִּי... וְכִי: קַח נָא אֵת בְּרַכְתִּי אֲשֶׁר הִבַּאת לָךְ בִּי חֲנֻנִי אֱלֹהִים וְכִי יֵשׁ לִי כָּל (כִּרְאֵשׁ' לג יא). סִבּוֹ וְהִמְתִּירוֹ כִּהְנִי יו' בִּי גַם יָדַם עִם דוֹד וְכִי יִדְעוּ כִי בִרַת הוּא (שִׁא' כג יו). וְלֹאֲבִיתֹר הִכְהֵן אִמֵּר הַמֶּלֶךְ עֲנַתָּה לָךְ עַל שְׂדִיךְ בִּי אִישׁ מוֹת אֲתָה וְכִיּוֹם הוּא לֹא אִמִּיתֶךָ בִּי נִשְׁאֵת אֵת אֲרוֹן אֲדֹנִי יו' לִפְנֵי דוֹד אֲבִי וְכִי תַעֲנִית בְּכָל אֲשֶׁר תַּתְּעִנָּה אֲבִי (מ"א כ ט). וְהַנִּשְׁבַּע בְּאֶרֶץ יִשְׁבַּע בְּאַלְהֵי אֲמֵן בִּי נִשְׁכַּחוּ הַצִּרוֹת הָרִאשֹׁנוֹת וְכִי נִסְתָּרוּ מְעִינֵי (יִשַׁע' סו יו). —וְעַם הַהַשְׁאֵלָה, הַכִּי, כִּמּוֹ הִיָּעַן, הָאֵם מִפְּנֵי סִבָּה זֶו: וַיֹּאמֶר (עִשׂוֹ) הַכִּי קִרְא שְׁמוֹ יַעֲקֹב וַיַּעֲקֹבֵנִי זֶה פַעֲמִים (כִּרְאֵשׁ' כזו), לֵאמֹר הָאֵם מִפְּנֵי שִׁקְרָאוֹ לוֹ יַעֲקֹב. וַיֹּאמֶר לָבָן לַיַּעֲקֹב הַכִּי אֲחִי אֲתָה וְעַבְדְּתָנִי חֲנָם (שֵׁס כט יס). — וְהַשְׁתַּמְשׁוּ הַמִּשְׁוֹרִים לְצִרְךָ הַמִּשְׁקָל גַּם עִם הַהַשְׁאֵלָה הַכִּי כִּמּוֹ בִּי¹) לַהּוֹרוֹת הַסִּבָּה הַפְּשׁוּתָה: דְּרִיתִי יִגְוִנִים פּוֹתַחַת אֵלֵי הַכִּי דְלִיתִי נְעוּרִים אַחֲרֵי נִוְעֵלָת (כִּשְׁכֵּג, לוֹ הִיָּתָס נִפְשִׁי). וְהֵם נִקְרְאוּ אֲמוֹת הַכִּי יִדְרוּ בְּנוֹת אֲשֶׁר חָק אֱלֹהֵה בָּם הַמּוֹן הִיָּקוֹם וְחִתִּי (כִּרְאֵשׁ' ככס אל). וּמִדְּבִיר יִנְדוּהוּ (אֵת הָאֲדָם) לְמִדְּבִיר וַיִּרְצוּהוּ וְחִמְדוֹת מַעֲוֹנוֹתָיו בּוֹדוֹן מִקְאוֹתָיו, הַכִּי סוֹף אֲנוּשׁ לִשׁוֹב לְעַפְרוֹ וְכֹא מוֹעֵד לְכָל חֵי וְכִשְׁתַּח יִכּוֹנֵן מְלוֹנוֹתָיו (שֵׁס). אֱלֹהִי אֲהוּזָתִי רַעְדָּה בְּהוֹכִירִי פִשְׁעֵי וְחָם לְבִי וְעֲצָמוֹ מְרוֹרוֹתָיו, הַכִּי מִיָּמִי נָעֵר לְשֵׁלֶם חֲטָאִים סָד וְהוֹקִין עָדִי לֹאֵה נִשׁוֹא אֵת אֲלִמּוֹתָיו (שֵׁס). הִרְפּוּ בְנֵי יָמִים הַכִּי דֵל מִסְכּוֹל נּוֹפִי, וְאֵם בִּי אִין בְּנִפְשִׁי כַח (רִמְכֵּע', דִּוְאָן נט,

(1) עִי' הָעֵרָה לְמַעֲלָה בְּמִשְׁכָּן ג.

דבת רבים מגור מסביב וכו' (יזמ' כ טי). הישב בעיר
הזאת ימות בחרב וכו' פי שפתי פני בעיר הזאת לרעה
ולא לטובה (סס כל טי). והבאותי על הארץ הזאת
כל דברי אשר דברתי עליה וכו' ושלמתי להם בפעלם
וכמעשה ידיהם פי בה אמר יי' אלהי ישראל אלי קח
את כוס היין החמה הזאת מידי וכו' ואמרת אליהם
בה אמר יי' צבאות שחן תשתו פי הנה בעיר אשר
נקרא שמי עליה אנכי מחל להרע (סס כס יג-כט). כתב
לך את כל הדברים אשר דברתי אליך אל ספר פי הנה
ימים באים נאם יי' ושבתי את שבות עמי ישראל
ויהודה (סס ל כג). קומו ונעלה ציון אל יי' אלהינו
פי בה אמר יי' רנו ליעקב שמתה וצהלו בראש הגוים
(סס לא טו). ואתה בן אדם שים לך שנים דרכים וכו'
פי עמד מלך בבל אל אם הדרך בראש שני הדרכים
וכו' (יחזק' כל כד-כו). ראו בגוים והבישו והתמהו
תמהו כי פעל פעל בויכסם לא תאמינו כי יספר פי
הגני מקים את הכשרים הגוי המר והנמהר וכו' (חבק'
א טו). — 1) לתת סבה לסתירת מה שנאמר קודם,
במשמ' אָמָא, nur, vielmehr; senlement; but
ותאמר האשה אל הנחש מפרי עץ הגן (בלו) נאכל
ומפרי העץ אשר בתוך הגן אמר אלהים לא תאכלו
ממנו ולא תגעו בו פן תמתו ויאמר הנחש אל האשה
לא מות תמתו פי (ר"ל) א לא מה מעט אכר לכם לאכל
יען ידע אלהים כי ביום אכלכם ממנו ונפקחו עיניכם
והייתם כאלהים ידעי טוב ורע (בראש' ג כ-ה). — ובמשמ'
הפך מהאמור קודם, mais; but; sondern : שרי
אשתך לא תקרא את שמה שרי פי שרה שמה (בראש'
יז יט). ואשביעך ביי' אלהי השמים ואלהי הארץ אשר
לא תקח אשה לבני מבנות הכנעני אשר אנכי יושב
בקרבן פי אל ארצי ואף מולדתי תלך ולקחת אשה לבני
ליצחק (סס כד ד). ועתה לא אחם שלחתם אתי הנה
פי האלהים וישומני לאב לפרעה (סס מה ט). וירא יוסף כי
ישות אביו יד ימונו על ראש אפרים וירע בעיניו וכו'
ויאמר יוסף אל אביו לא כן אבי פי זה הבכר שים ימינך
על ראשו (סס מה יז-יח). ונחנו מה לא עלינו לתלתיכם
פי על יי' (שמות יז ט). לא את אבותינו ברת יי' את
הברית הזאת פי אתנו אנחנו אלה פה היום (דבר' ג א).
לא על הלחם לבדו יחיה האדם פי על כל מוצא פי יי'
יחיה האדם (סס ח ג). לא בצדקתך ובישר לבבך אתה
כא לרשת את ארצם פי ברשעת הגוים האלה יי' אלהיך
מורישם מפניך (סס ט ט). לא תאמין את לבבך ולא

כפי צוללי). ומי נקדע סגור לבו בחצי גדר פיהו יהי
תופר קרעיו, הכי רכו כשמן דברותיו ויום אומר יפוצץ
בם סלעיו (סס קמה). אולם בכחם כוננו מקדש מעט
לשום מנמנם להיכלך, לכך ועיניך יהו שמה הכי לבם
ועינם נשאו אליך (ר"י חריו, תחכמ' ג). ואמאסה כלנה
הכי לעצור הונם ידיהם תוקפות היות (סס). ואל יישן
אנוש תיכף אבילה, הכי ירבה לאיש מכאוב ומחלה
(הול, רפול' הגויים). ואל תרגיל שתות מים לאין סוף,
הכי תרבה חלאים לך לאין סוף (סס). לבי עשה חסד
הכי מחר תאכל אשר היום התי אופה, כי איך ביום
הדין תהי מוצא לשון להשיב מענה או פה (הול,
הענק ג א). — ועם על פן אחריה, פי על פן, במשמ'
בהיות שן, הואיל ו: ואקחה פת לחם וסעדו לבכם
אתר תעברו פי על כן עברתם על עבדכם (בראש' יח
ס). רק לאנשים האל אל תעשו דבר פי על כן באו
בצל קרתי (סס יט ט). ויאמר יעקב אל נא אם נא
מצאתי חן בעיניך ולקחת מנחתי מידי פי על כן ראיתי
פניך בראת פני אלהים ותרגני (סס לג י). ויכר יהודה
(את התחתית והפתילים והמטה ששלחה לו תמר) ויאמר
צדקה ממני פי על כן לא נתתיה לשלה בני (סס לו כו).
ויאמר (משה לחובב). אל נא תעזב אתנו פי על כן
ידעת תחתנו במדבר והיית לנו לעינים (במד' י לא).
ויאמר גדעון אהה אנני יי' פי על כן ראיתי מלאך יי'
פנים אל פנים ויאמר לו יי' שלום לך אל תירא לא
תמות (זפטי' ו-כ-כג). ויאמר לו יואב (לאחיומקן שרצה
לרוץ לבשר לדוד כי הומת אבשלום) לא איש בשרה
אתה היום הזה ובשרת ביום אחר והיום הזה לא תבשר
פי על כן ¹) בן המלך מת (ש"ב יח כ). למה לא גערת
בירמיהו הענתתי המתנבא לכם פי על כן שלח אלינו
בבל דאמר ארכה היא (ירמ' כט כז-כח). ויאמרו השרים
אל המלך יומת נא את האיש הזה (ירמיהו) פי על כן
הוא מרפא את ידי אנשי המלחמה הנשואים בעיר
הזאת ואת ידי כל העם לדבר אליהם כדברים האלה
(סס לח ד). — ותבוא בתחתלת מאמר להודיע שעתה תנתן
סבה לבד הדברים שנאמרו קודם, או שהיה בדעתו של
המדבר, וכדומה: את מי יורה דעה ואת מי יבין שמועה
גמולי מחלב עתיקי משרים פי צו לצו צו לצו קו לקו
קו לקו ועיר שם ועיר שם (ישע' כח טי). ואמרתיו לא
אזכרנו ולא ארבר עוד בשמו והיה בלבי כאש בערת
עצר בעצמתי ונלאיתי בכלל ולא אוכל פי שמעתי

(1) חסר בבתיב.

תקפץ את ירך מאחריך האכיון בי פתח תפתח את ירך
 לו והעבש תעביטנו (ש יז זית). ולא אתכם לבדכם
 אנכי ברת את הברית הזאת ואת האלה הזאת כי את
 אישי ישנו פה עמנו היום לפני יי' אלהינו ואת
 אשר איננו פה עמנו היום (ש כט יג-יד). עמרב אתה
 ובה גורל לך לא יהיה לך גורל אחד בי הר יהיה לך
 (יזש' ז יז-ית), אלא הר יהיה לך. ראו את תבנית מונח
 יי' אשר עשו אבותינו לא דעולה ולא דובח בי עד
 הוא בינינו וביניכם (ש כז כח). לא אתך מאסו בי אחי
 מאסו ממלך עליהם (ש"א ח ז). אין חפץ למלך במהר
 בי במאה ערלות פלשתים (ש יח כה). והוא לא כן ידמה
 ולבכו לא כן יחשב בי להשמיד בלבבו ולהכרית גוים
 דא מעט (ישע' יז). דא נביא אנכי ולא כן נביא אנכי
 בי בוקר אנכי ובולם שקמים (עמו' ז יד). גם בכנפיך
 נמצאו דם נפשות אביונים נקיים לא במחתרת מצאתים
 בי על כל אלה (ירמ' כ לד). ואמרו נואש בי אחרי
 מחשבותינו גלך (ש יח יב). לא כברית אשר כרתי את
 אבותם וכו' בי זאת הברית אשר אכרת את בית ישראל
 (ש לא לא-לכ). וצדקיהו מלך יהודה לא ימלש מיד
 הכשרים בי הנתן ינתן ביד מלך בבל (ש לא ד).
 ואתה דא תמלש מידו בי תפש תחפש ובידו תנתן
 (ש לא ג). ובית דא תבנו וכו' בי באהלים תשבו
 (ש לא ו). הרבר אשר דברת אלינו בשם יי' איננו
 שמעים אליך בי עשה נעשה את כל הרבר אשר יצא
 מפינו (ש מד יז-יז). לא יהיה עוד כל חזון שוא ומקסם
 חלק בתוך בית ישראל בי אני יי' אדבר את אשר אדבר
 דבר ויעשה לא תמשך עוד בי בימיכם בית המרי אדבר
 דבר ועשיתו (יחוק' יכ כד-כה). לא יצילו בנים ובנות
 בי הם לבדם יצילו (ש יד ית). והבא דרך שער נגב
 יצא דרך שער צפונה לא ישוב דרך השער אשר בא
 בו בי נכחו יצאו (ש מז ט). לא בחרבם ירשו ארץ
 וזרועם לא הושיעה למו בי ימינך וזרועך (תהי' מד ד).
 וגם בחליו לא דרש (אסא) את יי' כי ברפאים (דסי"ב
 יז כ). לא על צדקתו אנחנו מפילים תחנונינו לפניך
 בי על רחמיך הרבים (דני' ט ית). לא מנעתי את דבי
 מכל שמתה בי לבי שמת מכל עמלי (קהל' כ י).—ואמר
 המליון: ואז תרבה לדבר כי לצרכך, וישר מהלכך
 ודרכך (דסי"ג, שרי מוסר השכל).—ואחרי אין טוב:
 ויאמר דוד בלבו עתה אספה יום אחד ביד שאול אין
 לי טוב (בי' המלך אמרש אל ארץ פלשתים) (ש"א כז

(1) יש מנהיגים, לפי התרגום, כי אם.

(א).—הם כשאין עצם מלת השלילה אמורה בפרוש:
 ואתם היום מאסתם את אלהיכם אשר הוא מושיע לכם
 מכל רעותיכם וצרותיכם ותאמרו דו בי מלך תשים עלינו
 (ש"א יט), לא כדברך אלא מלך תשים עלינו. ותאמר
 געמי לשתי בלתי ככנה שכנה אשה לבית אמה וכו'
 ותשאנה קולן ותכבינה ותאמרנה לה בי אתך נשוב לעמך
 (רות א ח-י), לא כדברך שאמרת לנו לשוב לבית אמנו
 אלא אתך נשוב. —וכמו"כ בשתבוא הסלה בי תכוסה
 אחרי דא וסמכונה לה, במשמ' זו: ותכוש שרה לאמר
 לא צחקתי כי יראה ויאמר לא¹ בי צחקת (בראש' יח
 יט), לא כמו שאמרת שלא צחקת אלא צחקת. ויאמר
 (דוט להמלאכים) הנה נא אדני סורו נא אל בית עבדכם
 ולינו וכו' ויאמרו דא² בי ברתוב גליון (שס יט כ).
 (ויאמרו האחים ליוסף) בנים אנחנו לא היו עבדיך
 מרגלים ויאמר (יוסף) אלהם דא³ בי ערות הארץ באתם
 לראות (שס מז יח-יב). ויאמר לו (יהושע להאיש שעמד
 נגדו וחרב שלושה בידו) הלנו אתה אם לצרינו ויאמר
 לא⁴ בי אני שר צבא יי' (יזש' ס יג-יד). ויאמר להם
 שמשון השבעו לי פן תפגענו בי אתם ויאמרו דו לאמר
 לא⁵ בי אסר נאמרך ונתנוך בידם והמת לא נמיתך
 (שופט' יז יח-יג). גם במרם יקשרון את החלב וכו' נער
 הכהן ואמר דאיש הובת תנה בשר לצלות דבהן וכו'
 ויאמר אליו האיש קטר יקטירון כיום הח' וקח לך
 באשר תאווה נפשך ואמר דא⁶ בי עתה תתן ואם לא
 לקחתי בחוקה (ש"א כ יס-יז). ויאמר המלך אל ארונה
 לא (כמו שאמרת כי אקח חנם) בי קנו אקנה מאותך
 במחיר (ש"ב כז כד). ואם אמרים אתם לא נשכב בארץ
 הזאת לבלתי שמע בקול יי' אלהיכם (שצוה דשבת
 פה) דאמר לא בי⁷ ארץ מצרים נבוא (ירמ' מז יג-יד).
 —ובשגירת הלשון אמרו לא-כי יחד: זאת אמרת זה
 בני החי ובנך המת וזאת אמרת לא כי⁸ בנך המת
 ובני החי (מ"א ג כג). כה אמר אדני יי' קדוש ישראל
 בשובה ונתת תושעון בהשקט ובכטחה תהיה גבורתכם
 ודא אביתם ותאמרו דא-כי⁹ על פוס גנוס (ישע' ליס"ז).
 —ומרוב השמוש נתמוגזו שתי המלים ונחיו אח"כ ברגש

(1)—כך לפי הטעמים, לא בטעמה, כי במרכה. (2)—לא
 בטעם מפסיק, כי מרכה. (3)—לא בטעם מפסיק, כי מוקפת
 לערות. (4)—לא בטעם מפסיק. (5)—בי מוקפת לאמר. (6)
 כך הקרי ובטעם מפסיק, כי במהפך. הכתיב לו. (7)—בי
 במשרת, ס"א כי מוקפת לארץ. (8)—לא במשרת, כי
 במפסיק. (9)—לא מוקפת דבי, כי במפסיק.

המדברים כמו מלה אתה במשם' נגוד דהאמור קודם : אמרו לו אם הלכה נקבל ואם לדין יש תשובה אמר להם ל א ב י (1) הלכה אני אומר (ינמי' ח ג). — ועפ"ר עם עוד מלת א ל א אחריה, ושתי המלים ל א-כ י שלילה פשוטה : תורמין בצל קטן שדם ולא חצי בצל גדול ר' יהודה אומר ל א כ י א ד א חצי בצל גדול (תנמי' ג ט). א"ר יהודה העיר בן בוכרי ביבנה שכל כהן ששוקל אינו תומא אמר לו ריב"ז ל א כ י א ל א כל כהן שאינו שוקל תומא (שק"ל ח ד). סרים אדם חולץ וחולצין לאשתו מפני שהיתה לו שעת הכושר סרים חמה לא חולץ ולא חולצין לאשתו מפני שלא היתה לו שעת הכושר ר' אליעזר אומר ל א כ י א ל א סרים חמה חולץ וחולצין לאשתו מפני שאין לו רפואה (ינמי' ח ד). שור שהיה רודף אחר שור אחר והווק זה אומר שורך הויק זה אומר ל א כ י א ד א כמלע לקח וכו' היה אחר גדול ואחר קטן הניקן אומר גדול הויק והמזיק אומר ל א כ י א ד א קטן הויק אחר חם ואחר מועד הניקן אומר מועד הויק והמזיק אומר ל א כ י א ד א תם הויק (ג"ק יא). — ואחרי שלילה כשיש תנאי אחריה במשם' דא עשה אלא כתנאי כך וכך, ותבוא אם התנאי אחריה : דא אשלחך ב י א מ ברכתי (בראש' ל כו), א ל א אם ברכתי. ותחבש האתון ותאמר אל גערה נהג ולך אל תעצר לי לרכב ב י א מ אמרתי לך (מ"ב ד כד), א ל א אם אמרתי דך. ב י א לא ישקט האיש ב י א מ כלה הדבר היום (רות ג יח), א ל א אם כלה דא אחשה ב י א מ שלמתי ושלמתי אל חיקם (ישע' ס ו), א ל א אם שלמתי. כאשר יורד הגשם והשלג מן השמים ושמה לא ישוב ב י א מ הרוה את הארץ והולידה והצמיחה וכו' בן יהודה דברי אשר יצא מפי לא ישוב אלי ריקם ב י א מ עשה את אשר חפצתי (ש"ס נה יא). דא תבוא עוד אל המלך ב י א מ חפץ בה המלך ונקראה בשם (אסת' כ יד), אלא אם המלך חפץ בה ונקראה. — ובשבועה : חי פרעה אם תצאו מזה ב י א מ בבוא אחיכם הקטן הנה (בראש' מ כ י), א ל א אם יבוא אחיכם הקטן. — ומרוב השמוש הזה של ב י א מ במשם' א ל א במקום שיש תנאי נתמנו ברגש המדברים שתי המלים ב י א מ לדבור אחד במשם' א ל א גם במקום שאין שם תנאי, ע"י ערך אם, והוסיפה עוד המשלים

— (1) במקום ה"ה אפשר בדחק לקרוא שתי המלים מופרדות זו מזו.

הבאים : דא יירשך זה ב י א מ אשר יצא ממעיק הוא יירשך (בראש' יח ד). אין זה ב י א מ בית אלהים (ש"ס כח יו). לא יעקב ואמר עוד שמך ב י א מ ישראל (ש"ס לכ כט). אלמנה וגרושה וחללה ונה את אלה לא יקח (הבהן) ב י א מ בתולה מעמיו יקח אשה (ויק"ר כ"א יד). ויאמר לדוד לאמר לא תבוא הנה ב י א מ המירך העורים והפסחים (ש"ס ו). ויאמר אחאב אליו (אל אליהו) האתה זה עבר ישראל ויאמר (אליהו) לא עברתי את ישראל ב י א מ אתה ובית אביך (מ"א יח י"ח). לא יתנבא עלי טוב ב י א מ רע (ש"ס כח ח). דא תלחמו את קטן ואת גדול ב י א מ את מלך ישראל דברו (ש"ס לא). באנו אל מחנה ארם והנה אין שם איש וקול אדם ב י א מ הסוס אסור והחמור אסור ואהלים כאשר חמה (מ"ב י י). דא אלהים חמה ב י א מ מעשה ידי אדם (ש"ס יח). אך לא יעלו בהני הכמות אף מובח י"י בירושלם ב י א מ אכלו מצות בתוך אחיהם (ש"ס כג ט). לא נעשה כפסח הזה מימי השפטים וכו' ומלכי יהודה ב י א מ בשמנה עשרה שנה למלך יאשיהו נעשה הפסח הזה (ש"ס כג-כד). אהל ב"ד יציען וכו' ב י א מ שם אדיר י"י לנו (ישע' לג כ-כא). לא יעשה אדני י"י דבר ב י א מ גלה סודו אל עבדיו הנביאים (עמו' ג ז). והשלחתי רעב בארץ לא רעב ללחם ולא צמא למים ב י א מ לשמע את דברי י"י (ש"ס ח"א). לא שבה א"י בגולה אחתה יהודה בכל לבה ב י א מ בשקך (ינמי' ג י). דא דברתי את אבותיכם ולא צויתים וכו' על דברי עולה וזבח ב י א מ הדבר הזה צויתי אותם לאמר ששעו בקול י"י (ש"ס ז כג-כד). הנה ימים באים גאם י"י ולא יאמר עוד חי י"י אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים ב י א מ חי י"י אשר העלה את בני ישראל מארץ צפון (ש"ס י"ד-י"ה). הן לא קצרה יר י"י מהושע ולא כבדה אוננו משמוע ב י א מ עונתיכם היו מברלים בינכם לבין אלהיכם (ישע' נט א-ב). ולא תזכנה הראשנות ולא תעלינה על לב ב י א מ שישו וגילו עדי עד (ש"ס סה י"ח). השבתי את המשל הזה (וארכו הימים ואבד כל חזון) ולא ימשלו אתו עוד בישראל ב י א מ דבר אליהם קרבו הימים ודבר כל חזון (יחזק' יב כג). דא בחיל ולא כבח ב י א מ ברוחי (זכר' ד ו). אל יקנא לבך בחשאים ב י א מ ביראת י"י כל היום (משלי כג י). ויאמר חי המלך מדוע פניך רעים ואתה אינך חולה אין זה ב י א מ רע לב (נחמי' כ ג). — ולמעט, במשם' רק, א"א זה בלבד : ולא וזשך מפני מאומה ב י א מ אנתך כאשר

את אשתו (כרלש' לט ט). אל תאכלו ממנו נא ובשל
מבשר במים כי אם צלי אש (שמות יב ט). דא תעשון
כן לוי' אלהיכם (לבנות מזבחות על הרים וכו') כי
אם אל המקום אשר יבחר יי' אלהיכם מכל שבטיכם
לשום את שמו שם לשכנו תדרשו ובאת שמה (דכר'
יב ד-ה). השמר לך מן תעלה עלתיך בבל מקום אשר
תראה כי אם במקום אשר יבחר יי' באחד שבטיך
שם תעלה עלתיך (שס יגיד). ולא נתנו חלק ללוים
בארץ כי אם ערים לשבת (יחז' יד ד). לא היו דו
בנים כי אם בנות (שס יג ג). ולא תעבדום ולא תשתחוו
להם כי אם ביי' אלהיכם תדבקו (שס כג ו-ח). ולא
נמלט מהם איש כי אם ארבע מאות איש נער (ש"א
ל יו). הגידו די מה יש לבי בבית ותאמר אין לשפחתך
בל בבית כי אם אסוך שמן (מ"ג ד ז). הנה נא ידעתי
כי אין אלהים בכל הארץ כי אם בישראל (שס ה יס).
דוא יעשה עוד עבדך עדה זובח לאלהים אחרים כי
אם לוי' (שס יו). כי דא השאיר דיהואחו עם כי אם
חמשים פרישים (שס יג ו). לא יומתו אבות על בנים
ובנים לא יומתו על אבות כי אם איש בחטאו ימות
(שס יד ו). אין עיניך ולבך כי אם עד בצעך (יחז'
כז יו). האיש הזה איננו דרש לשלום לעם הזה כי
אם לרעה (שס לח ד). מעור כי אם עבדי (ישע' מז
יט). דא למענכם אני עשה בית ישראל כי אם
לשם קרשי אשר חללתם בגוים (יחזק' לו כג). אשרי
האיש אשר לא הלך בעצת רשעים וכו' כי אם בתורת
יי' חפצו (תהי' א א-ב). דא יחפץ כסיד בתבונה כי
אם בהתנלות לבו (משלי יח ז). ובהמה אין עמי כי
אם בהמה אשר אני רכב בה (נחמ' ז יב). ולא היה
לששן בנים כי אם בנות (דסי"א ז לד). אז אמר דויד
לא לשאת את ארון האלהים כי אם הלויים (שס יס
ז). ומי אני אשר אבנה לו בית כי אם להקטיר
לפניו (דסי"ב ז ה). ואל יבוא בית יי' כי אם הכהנים
(שס כנו). אז יבוא עמך צבא ישראל וכו' כי אם
בא אתה (שס כה ו-ח). לא בקשה דבר כי אם את אשר
יאמר הני (חסת' ב יס). לא הביאה אסתר המלכה עם
המֶלֶךְ אל המשתה אשר עשתה כי אם אותי (שס ה
יב). ואין אחד מתחוק עמי על אלה כי אם מיכאל
שרכם (דני' יכא). ידעתי כי אין טוב בם כי אם לשמוח
ולעשות טוב בחייו (קהל' ג יב). ומה כשרון לבעליה כי
אם ראיית עיניו (שס ה י). אין טוב לאדם תחת השמש
כי אם לאכל ולשתות ולשמוח (שס ח יס).—ולתשובה

על שאר במשמי' שום דבר אחר אלא: ועתה ישראל
מה יי' אלהיך שאל מעֶסֶךְ כי אם ליראה את יי' (דכר'
יב). הגיד לך אדם מה טוב ומה יי' דורש ממך כי
אם עשות משפט ואהבת חסד (מִיכ'ו ח).—ולבקשה
וחפץ במשמי' רק: בעור שלשת ימים ישא פרעה את
ראשך והשיבך על בנך ונתת כוס פרעה בידו כמשפט
הראשון אשר היית משקהו כי אם וברתני אתך כאשר
ייתב לך ועשית נא עמדי חסד וכו' והוצאתני מן
הבית הזה (כרלש' מ יגיד). ואיוב עבדי יתפלל עליכם
כי אם פניו אשא לבלתי עשות עמכם גבלה (איוב מז
ח).—ובשכועה במשמי' דוקא: הנה חשך אדני את
נעמן הארמי הנה מקחת מידו את אשר הביא חי יי'
כי אם רצתי אחריו ולקחתי מאתו מאומה (מ"ב כ כ).—
ובמשמי' באמת: ויען דוד את הכהן (ששאלהו אם נשמו
הנערים מאשה) ויאמר לו כי אם אשה עצרה לנו כתמל
שלשם (ש"א כא ו).—ובמשמי' אם כן: ויאמר להם
שמשון אם תעשון כזאת כי אם נקמתי בכם ואחר
אחר (שופט' יס ו).—בהתחלת המאמר בעין מבוא
להבנם בדברים: ויאמר אבימלך אל אברהם מה הנה
שבע כבשת האלה אשר הצבת לבדנה ויאמר כי את
שבע כבשת חקח מירי בעבור תהיה לי לעדה כי
חפיתי את הבאר הזאת (כרלש' כא כט-ל). ויבאו
(חמרנולים) אל יהושע בן נון ויספרו לו את כל המצאות
אותם ויאמרו אל יהושע כי נתן יי' בידנו את כל
הארץ (יחז' ז כג-ד). מבצריהם (של ישראל) תשדח
באש וכו' והרתיהם חבקע ויאמר זוהאל כי מה עבדך
הכלב כי יעשה הדבר הגדול הזה (מ"ב ח כג-יג). משא
מואב כי בליל שדד ער מואב נדמה כי בליל שדד קיד
מואב נדמה (ישע' יס א).—וקצת במשמי' הנה: רבר
אל בני ישראל ואמרת אלהם כי אתם עברים את הירדן
אל ארץ כנען (נמד' לג נא). כי אתה בא אל הארץ
אשר יי' אלהיך נתן לך דא תלמד לעשות בתועבת
הגוים ההם (דכר' יח ט). כי אמרתם הקים לנו יי'
נבאים בבלה (יחז' כט יס).—ולקיום והאמת: ויאמר יי'
זעקת סרם ועמרה כי רבה והשתאם כי כבדה מאד
(כרלש' יח כ). וימאן (יעקב) להתנחם (על יוסף) ויאמר
כי ארד אל בני אבלי שארעה (שס לו לה). ויקח שמואל
את פך השמן ויצק על ראשו וישקחו ויאמר הלוא כי
משחק יי' על נחלתו לנגיד (ש"א י ח). כה אמר בן
הרד לאמר כי שלחתי אליך לאמר כספך וזהבך וגשור
ובניך לי תתן כי אם בעת מחר אשלה את עבדי אליך

ויאמרו אליו עבדיו (אל בן הדר) הנה נא שמענו
(י^א) סלבי בית ישראל כי מלכי חסד הם (מ"א כ לא).
— ותבוא פי אתר מלות הטעם אחרות. — אף פי: ועתה
שמע בקולם (שהם מבקשים מלך) אך פי העד תעיד
בהם והגדת להם משפט המלך (ש"א ח ט). — אף פי,
עי' ערך אף, והוסיפה אלה המילים: ויאמר (הנחש)
אל האשה אף פי אמר אלהים לא תאכלו מכל עץ
הגן (בראש' ג א), במשם' חכך הוא שאמר אלהים.
— ובמשם' מפר' שכן, על אחת כמה וכמה: כי אם
אשה עצרה לנו כחמל שלשם בצאתי ויהיו כלי הנערים
קדש והוא דרך חל ו אף פי היום יקדש בבלי (ש"א
כא ו). הנה עפלה לא ישרה נפשו בו וצדיק באמונתו
יהיה ו אף פי^ב היין בגד גבר יהיה ולא יגוה (חכ')
נ ד-ה). הן צדיק בארץ ישלם אף פי רשע וחוטא (מסלי
יח לא). שאול ואברון נגד יי' אף פי רבות בני אדם
(שס יח יא). כי לא יוכל כל אלוה כל גוי וממלכה
להציל עמו מידי ומיד אבותי אף פי אלהיכם לא
יצילו אתכם מידי (דחי"ב לז יח). — אפס פי, עי' אפס,
והוסיפה: באנו אל הארץ אשר שרתחנו וגם ובת חרב
ורבש הוא וזה פריה אפס פי עז העם הישב בארץ
(במד' יג כז-כח). — עד פי, עי' עד. — עקב פי, עי' עקב.
— תחת פי, עי' תחת. — ובחבור עם או אחריה, פי או,
אחרי מלת התנאי אם, עי' או, והוסיפה: אם תשוב
עד שדי וכו' והיה שדי בצריך וכסף תועפות לך פי
אז על שדי תתענג (איוב ככ כג-כו). — ועם עתה,
כמו"ב אחרי תנאי: לולי אלהי אבי אלהי אברהם ופחד
יצחק היה לי פי עתה ריקם שלחתי (בראש' לא יב).
לולא התמהמהנו פי עתה שבנו זה פעמים (שס מג י).
לוי חרב בירי פי עתה הרגתיך (במד' ככ כט).
אולי נטתה מפני פי עתה גם אתכה הרגתי (שס לג).
לא^א שמרת את מצות יי' אלהיך אשר צוך פי עתה
הבין יי' את ממלכתך אל ישראל עד עולם (ש"א יג
יג). לוי שקול ישקל בעשי והיתי במאונים וישא יחד
פי עתה מחול ימים וכבד (איוב ו כג). — ואחרי
שאלת הסבה מדוע בהשמת המלים לולא זאת: מדוע
קדמוני ברכים ומה שדים כי אינק פי עתה שכבתי
ואשקוט (איוב יג-יג). — וכמו"ב אחרי מה: ומה לא תשא
פשעי ותעביר את עוני פי עתה לעפר אשכב ושחרתני

סבה, וכן בהמשלים שאחרי זה. — ¹ יש מפרשים כי
וּבְמִשְׁמֵי ב' הרגילה ומותקים כי השניה שבכתוב זה.

— ² המליצה קשה, ועי' עפל. — ³ במקום לוא.

(מ"א כה-י). — ובמשם' כי אמנם: אחריו יי' ולבו בארית
ישאנ' פי הוא ישאנו ותרדו בניסמים (סו"ט יא). — ולנחץ:
פי הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה דא בארץ מצרים
הוא. (דנר' יא י). פי הגוים האלה אשר אתה יורש
אותם אל מעננים ואר' קסמים ישמעו ואתה לא כן נתן
לך יי' אלהיך נביא מקרבך מאחריך כמני יקים לך יי'
אדתיך (סו"ט יד יט). — וקצת במשם' הלא, הנה: פי
הקיום בני יהונדב בן רבב את מצות אבותם אשר
צום והעם הזה לא שמעו אלי (ירמ' לו יו). ואתה בן
אדם אמר אל בית ישראל כן אמרתם לאמר פי פשעינו
וחטאתינו ערינו וכם אנחנו נמקים ואיך נחיה (יחזק'
לג י). — וקצת במשם' כמו, כאשר: פי גבהו שמים
מארץ בן גבהו דרכי מדרכיכם (ישע' נט ט). פי יבעל
בחור בתולה יבעלך בניך (שס סג ט). — ובמשם' אם
פון: לא ישבו (הגוים) בארצך פון ויחיו אתך די כי
תעבד את אלהיהם פי יהיה לך למוקש (שמות כג לג). —
ולפני אם: אם ענה תענה אותו פי אם צעק יצעק אלי
שמע אשמע צעקתו (שמות ככ כג). — ובמשם' ובכן,
וככה: ונתנו אותו (את ירמיהו) בית האסור וכו' פי
בא ירמיהו אל בית הכור ואל החנינות וישב שם ירמיהו
ימים רבים (ירמ' לו יח-יט). — וקצת כמו קריאה של
שלילה, לא!: אל תשאו גפשתיכם לאמר הלך ילכו
מעלינו הכשדים פי לא ילכו (ירמ' לו ט). ר"ל לא!
לא ילכו. — ובמשם' למען: אני קראתיך פי תענני אל
הט אונך לוי שמע אמרתי (תהי' לו יו). ביום צרתי אקראך
פי תענני (שס סו י). — ת-במשם' מלת היחס הצרופי
אשר, אשר הוא: ארור אפס פי ¹ עז ועברתם פי ¹
קשתה (בראש' מט ז). והיה כי יאמרו אליך עד מה
אתה נאנת ואמרת אל שמועה כי באה ונמס כל לב
(יחזק' כא יב). יען אמרך האת אל מקדשי פי נחר
ואל אדמת ישראל פי נשמה ואל בית יהודה פי הלכו
בגולה (שס כה ג). ראה איבי פי רבו ושנאת חמם
שנאוני (תהי' כה יח). כי אלף שנים בעיניך ביום אתמול
פי יעבר (שס ל ד). — ובמשם' במה ש: ביי' בגדו פי
בנים ורים ילדו (סו"ט ט י). — ובמשם' אך, אבל: כה
אמר יי' צבאות אל תשמעו על דברי הנבאים הנבאים לכם
מהכלים חמה אתכם חוון דכם ידברו דא מפי יי' אמרים
אמר דמנאצי דבר יי' שלום יהיה דכם וכל הלך בשררות
דבו אמרו לא תבוא עליכם רעה פי מי עמד בסוד יי'
וירא וישמע את דברו (ירמ' כג יח-יח). — ובמשם' אדות:

¹ עפ"י הדחק אפשר ליחס כאן להמלה כי משם' נתינת

ואינני (שם ז' כה), מי הוא יריב עמדי כי עתה אחריש ואנוע (שם יג יט). — ט) עם הוספת ה' השאלה בלי צרך, הכי עם תאר אחריה, הכי נכבד, במשמ' נכבד מאד, היותר נכבד; ולו (לאכזישי בן צרויה) שם בשלשה (הנכבדים אשר לדוד) מן השלשה הכי ¹) נכבד ויהי להם לשר ועד השלשה לא בא (ש"כ כג יח"ט). — והשתמשו בה הסופרים החדשים שמוש והגם עם שאר תארים: "הכי יפה", "הכי נעלה", וכיוצא בזה הרבה. — י) *וכי, בתחלת שאלה, בעין מבוא להשאלה: אמרו לו דרעי היכן מצינו שהידים תחלה בכ"מ אמר להם וכי היאך אפשר להן להיות תחלה אלא א"ב נטמא גופו (ידס ג' ג). אמר ר' שמעון בן יוחי וכי מי מודיע לכל העומדים שסוף זו למות (פסרי כמד' ח). (כתוב) ואם לא נטמאה האשה ר"י אומר וכי מי טמאה שהכתוב משהרה (שם יט). (כתוב) וכל משרת ענבים לא ישתה וכי מה הגית הכתוב שלא אמרו והרי כבר נאמר מיין ושכר יויר חומץ יין וחומץ שכר לא ישתה (שם כג). פרי גסור אמרת וכי איזהו פרי גמור שלא אמרו (שם כד). ר' עקיבא אומר וכי במה התמירה תורה בגרושה או באלמנה (שם דכ"י רסע). (כתוב) בהם עמים ינגח וכי מה עמים כיבש יהושע וכו' וכי במה ארצות כיבש (שם כג). אמרו להם ב"ה וכי במה התמירה תורה באוכלי תרומה לזרים או באוכלי תרומה לכהנים (תוספתא תרומ' ו' ד). אין עושין בתובת אשה מן המטלטלין מפני תיקון העולם אמר ר' יוסי וכי מה תיקון העולם יש בזו לפי שאין לה קיצבה (שם כתוב' יב ג). אורת רע מהו אומר וכי מה אכלתי משל בעל הבית וכי מה שתיתי משל בעל הבית וכו' (ירוש' ברכ' ט יג ג). רבי אומר (כתוב) כי כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש בן הדבר הזה וכי מה ענין רוצח אצל גערה המאורסה (כנלי פסח' כה:). האוכל תרומת חמץ בפסח פטור מן התשלומין וכו' ר"י בן גורי מתיב אמר לו ר"ע לר' יוחנן בן גורי וכי מה הנאה יש לו בה (שם לכו). (כתוב) אף שאלו ואל בית הדמים על אשר המית את

— ¹) מקפקן רוב החדשים בדיוק גוסתה זו וקצתם אמרו כי ה שבראש כי זו נמשכה בטעות מהמלה שלשה שלפניה, וקצת ראייה לדבר, שהנוסחה מקודקלה, מהנוסחה בדה"א יא כא: מן השלשה בשנים נכבד וכו' ואעפ"כ על סמך הנוסחה המסורה נתייחס בזה"א המלה הכי בעין מלה מיוחדת להורות עלה מופלגה.

הנכבדנים וכי היכן מצינו שהרג שאלו את הנכבדנים (כ"ק קיט). (כתוב) לכן יתבה ה' לחננכם ולכן ירום דרומכם וכי מאתר שאנו מחכים והוא מחכה מי מעבב מידת הדין מעבבת וכי מאתר שמידת הדין מעבבת אנו למה מחזין לקבל שכר (פס' לו:). הוא (משה) היה שומע את הקול בלבד וכי מאתר שבקול גבוה היה מרברר למה לא היו (כל ישראל) שומעין (תנומ' ויק' ח). וכשבא אספסינוס להחריב את ירושלם אמר להם שוטים מפני מה אתם מבקשים להחריב את העיר הזאת ואתם מבקשים לשרוף את ביהמ"ק וכי מה אני מבקש מכם אלא שתשגרו לי קשת אחת או חץ אחת ואלך לי מכם (אדר"י ד).

כיד ¹), ש"ז, כמו מויה, סימן שעושים בבשר עבדים או שפחות בכזיה בברול לוחט: והיה תחת בשם (של בנות ירושלם) מק יהיה ותחת חנורה נקפה ותחת מעשה מקשה קרחה ותחת סתיגול מתגרת שק כי תחת יפי (שע"ג כד).

כ"י, — ר"ת: כתב יד, כתבי יד.

אי.כיד ²), י"א ממנו כיד.

כיד ³), ש"ז, מ"ר כידים, — כמו איד: יראו עיניו (של הרשע) כיד ⁴) ונחמת שרי ישתה (ליזכ כ"כ). — ואמר הפיטן: ויה אל מקנא באשר שנא כי שם יענה עליו

מן כוה, כמו רי מן רוח, ולפי דעת קצת אי מן אוה. וכן בערב' כ"י (8) במשמ' זו.

²) ע"י הערות להערך.

³) ע"י הערה לקמן. — ⁴) כך פירשו כל הקדמוני' וכך גם רוב החדשים. ורגלים לדבר כי פסוק זה הוא אחד מפסוקי ההגהה לסתור דברי איוב, שבמותו רבים בפרשה זו, ומקומו אחרי פסוק ל', שטען איוב כי ליום אי יד יחשב רע, וע"ז ענה הסנייה: לא כך, אלא יראו עיניו בידו וכו'. והנה יש בערב' שרש כיד (b) והוא משמש בהרבה משמ' ובתוכן במשמ' מרמה ותחבולה וגם מלחמה, ולא מהנמנעות הוא כי נסתפק ממנו גם משמ' צרה ואיד. ואעפ"כ יש ס"ברים כי זו פשוט טעות סופרים במקום איד. וקצת מהחדשים הגיהו כאן הגהות מתחלפות, כיד, כידור, וכדו'. עכ"פ, עפ"י היסוד שבכר הוכרתי הרבה פעמים שלשונו מיוסדה על התנ"ך כמו שהוא לפנינו בנוסחה המסורה, המלה כיד במשמ' נרדפה לאיד, יש לה זכות ואורחות בלשונו גם אם נניח שבקשר היה כתוב

(a) (b) כיד

אִידוֹ, דָּאוּ יֵלֵאוּ מַתִּים כִּי יַעֲזוּ וְעֵינָיו יֵרְאוּ עַד־כִּידוֹ (ר"ש, פֶּרֶשׁ' וִירָא, שֶׁנּוּ לְמוֹנֶה). — וְאָמַר הַמְּשׁוֹרֵר: חֵד כִּידִי מִכִּידוֹן חוֹדֵר רוּצֵעַ, עֲצֻמּוֹתֵי יֶהֱדֹנָה בְּלוֹתֵי בּוֹקֶע (אֲד"ס, מִיכַל דִּמְעָה יוֹ). שְׁבֵרָה בּוֹם וְכֹמֶר מִדִּי כָּל דְּמֻעוֹ מִבְּלֵהוֹת כִּידוֹרָה נִתְּמָה יִסְתַּר (וִילִיג, הוּא אֵלֶּה). — וְת"ר: בְּכָל מַצְעַד אֲנוֹשׁ מוֹעֵד דְּעוֹלָם לְיוֹם שׁוֹבָה וְיוֹם כִּידִים וְפִדְיוֹם¹.
*כִּידֹר, — ע"י א. פִּיר.

כִּידֹר², פ"י, — כִּמוּ *כִּידֹר: הֶרְבֵּה מוֹהֵר וּמִקְנָה וּקְנִיָּה, הַנִּדְרֵי לֵה שְׁמִיחָה בְּכָל עֵנָן, וּסְפִיד וְכִידֹר³ בֵּית תַּתְּנוֹת בְּנִין (יֹסֵף כ' מַתְתִּיָּה, סִלְחָה ג' ע"ת, אֲלֵכָה וְאֲשׁוּכָה). פֶּעַ, "כִּידֹר, — שְׁכִידוֹ אוֹתוֹ: מִקְדָּשׁ מִעֵט סִיד וְכִידֹר שְׁקֵרוֹ לְקִצֹּר, מֵלֵאוּ לְבָנוֹ אוֹיֵב וְצָר (בְּנִימִין כ"ח, סִלְחָה מוֹס' יוֹסֵף, כִּידֹר כְּרוֹתָה).

ב. כִּידֹר⁴, מִמֶּנּוּ כִּידוֹר.

כִּידוֹר⁵, ש"ו, מ"ד כִּידוֹרִים, סְמוּ' כִּידוֹרִי, — נִיצוּץ, Funke; étincelle; spark: עֲמִישְׁתִּיו (שֶׁל־הַלּוֹתִית) תֵּהֵל אוֹר וְעֵינָיו כִּעֲפֻעֵי שֶׁתֶּר מִסִּין לְפִדְיוֹם יֶהֱבֹר כִּידוֹרִי⁶ אֵשׁ יִתְמַלְטוּ (אִיוֹב מ"א י"א). — וּבִמְכַרְתָּ *כִּידוֹרִים: וְיֵהִיו הַלְהָבִים כִּידוֹרִים (דָּוִד עַל מִנְחָם). — וְאָמַר הַפִּיטָן: יִקְדִּי אֵשׁ כִּידוֹרִי אֵשׁ יִצּוֹרִי צוֹר כְּרוֹבִים דֵּר, עֵינֵיהֶם

בְּמִקְוֵה אִידוֹ בֵּאלָף, וְכֹבֵד הַשְׁתַּמְשׁוֹ בֵּה הַסּוֹפְרִים. —¹ לֹא נִמְצָא בַּהֲפָתָקָה מֵרֵאשִׁית־מִקְוֶה, וְלִפִּי הַגִּיּוֹר שֶׁל הַפָּתָקָה נִרְאָה כִּי זֶה מֵאַחֵר בִּי שֶׁל בְּרִיט' מוֹי'.
² ע"י הַעֲרָה לְקָמֶן. —³ כִּךְ בְּכָל הַנוֹסֶחַ, וְהוּא עַפ"י גּוֹסֶחַ הַדְּפוּס' כִּידֹר בְּמִקְוֶה כִּידֹר שֶׁבְּתַלְמוּד, וְע"י בַּהֲעֲרָה לְכִידֹר.

⁴ בְּעֵרֶב' כִּידֹר א, וְע"י הַעֲרָה לְהַעֲרָךְ.
⁵ מִשְׁק' נִיחוּחַ, וְיֵשׁ בְּעֵרֶב' הֶרְבֵּה מִמִּשְׁק' פִּילוּל (Barth, Pooleonj.). וְהִשְׁרֵשׁ כִּידֹר א שֶׁנּוֹכַר בַּהֲעֲרָה לְהִשְׁרֵשׁ מִשְׁמֵשׁ בְּעֵרֶב' בְּמִשְׁמֵשׁ הַנִּיצוּץ הַצֵּר נִצּוּצֵי אֵשׁ, וְע"י הַעֲרָה לְקָמֶן. —⁶ כִּבֵּר נִחְלָקֶן מִנְחָם בֵּן סִרוּק וְדוֹנֶשׁ בֵּן לְבִרְשׁ בְּמַלְחָה זוֹ, שֶׁמִּנְחָם סָבַר כִּי יִסּוּד הַמַּלְחָה הוּא דוֹד וְהַאֲוִתִּיּוֹת בִּי הֵן לְדַמִּיּוֹן, וּפִרְשׁ כִּידוֹרִים כִּמוּ דְּדוֹדִים, וְהִשְׁגִּי עֲלֵיו דוֹנֶשׁ וְאָמַר: וְפִתֵּר כִּידוֹרִים בְּסִימִיּוֹת וְכִידוֹרִים, וְכִף כִּידוֹרִים כִּכָּף בְּכִיּוֹרִים (דוֹנֶשׁ עַל מִנְחָם), וְהַתְּאֻמָּצוֹ תַּלְמִידִי מִנְחָם לְהִגֵּן עַל רֵבֶם (תַּשׁו' תַּלְמִידִי מִנְחָה, עַד כִּידוֹרִי), אֵךְ לְשׁוֹא, וְכָל הַקְדָּמוֹת רִיבֵג, רִשׁ, רֵאשִׁית וְדִקְקִימוֹ וְקִבְלֵו דַּעַת דוֹנֶשׁ, שֶׁאֵין סִסָּק בְּדָבָר שֶׁהוּא הַאֲמִתִּיּוֹת, כִּי הִכָּף וְהַיּוֹד בְּכִידוֹר הֵן מִסּוּד הַמַּלְחָה, וּפִרְשׁוֹ בְּמִשְׁמֵשׁ נִיצוּץ, וְכֵן גַּם הַחֲרָשִׁים, וְכֹבֵד הַבִּיאוֹ הַחֲרָשִׁים דְּמִיּוֹן לֹזֶה מֵעֵרֶב' הִשְׁרֵשׁ כִּידֹר א שֶׁהוּבָא בַּהֲעֲרָה לְהִשְׁרֵשׁ.

א. כִּידֹר

וּמֵרֵאשִׁית בְּעֵין סוֹחֶרֶת וְכַעֲיֵן דֵּר (כ' יַעֲקֹב, שֶׁנֶּת הַחֲסִיפִּי, יִקְדִּי אֵשׁ). מֵאֲוִיר וְקוֹת חֲלָצוֹן, מֵרֵאשִׁית בּוֹק בִּידוֹרִיךְ, נִגִּידִי פְּנִים וְחִיצוֹן, נִצּוּחַ עוֹז יִדְרִיךְ (ר"מ כ"ר מִכִּיד, שֶׁנֶּת הַסִּסָּקָה אֵל, מִלֵּאכִי לְכֵלֹת). — וְהַמְּשׁוֹרֵר אָמַר: יוֹדֵעִי יוֹגֵנִי יִסְפּוּ בִּאֵשׁ לְבִי כִידוֹר, כִּי שֶׁאֲלֹנִי מֵה נִחְמַד דוֹרֵךְ מִדּוֹר (כ"ו הָלוֹ, אֲהֵכָה, יוֹדֵעִי יוֹגֵנִי). וְעֵשִׂיתִי עַד עֵינִי הַנִּדְרֹד, הַמִּכְעִיר בְּלִבִּי כִידוֹר, יִדְרִי יִדְרֹדוֹן וְיִרְעֵנו רֵעִי, וְלִגְדוֹדוֹם אִמְצֵא יִקְדֹר אֵשׁ בְּצִלְעֵי (כ"ו חֲרִיזִי, תַּחֲמֵמ' נ). כִּידוֹר יִקְדֹר תַּתֵּת לָךְ הוֹכֵן לֹאֵת עוֹרָה וְלַעֲבוֹדָת אֱלֹהֶיךָ בְּסוֹף (שֶׁס לֵג).

כִּידוֹר¹, ש"ו, — מִין דְּמִיחָה, ע"י זֶה: וְיֵאמַר י"י אֵל יִהְיֶשֶׁע נִשְׁמָה בְּכִידוֹן אֲשֶׁר בִּידֹר אֵל הָעִי כִי בִידֹר אֲחַנְנָה וְיֵשׁ יִהְיֶשֶׁע בְּכִידוֹן אֲשֶׁר בִּידוֹ אֵל הָעִיר וְהָאוֹרֵב קָם מֵהָרָה מִמִּקְוֶה וְיִרְצֵנו כְּנִסְתוֹת יִדוֹ וְיִבְאֵנו הָעִיר וְיִלְכְּדוּהָ (יֹסֵף ח ית"ט). וּמִצַּחַת נִחְשֶׁת עַל רִגְלָיו (שֶׁל גִּלְתִּי הַפִּלִּשְׁתִּי) וְכִידוֹן נִחְשֶׁת בֵּין כַּתְּמִי (ש"א יו ו). וְיֵאמַר דוֹד אֵל הַפִּיִּשְׁתִּי אֲתָה בֹא אֵלֵי בְּחֵרֶךְ וּבְחִנִּית וּבְכִידוֹן וְאֲנִכִּי בֹא אֵלֶיךָ בְּשֵׁם י"י צַבָּאוֹת אֱלֹהֵי מַעֲרֻבֹת יִשְׂרָאֵל (שֶׁס מ"ט). הִנֵּה עָם בֹּא מֵאַרְץ צִפּוֹן וְכו', קִשְׁתִּי וְכִידוֹן יִחְיִיקוּ (יִרְמ' ו ככ"ג). עֲלֵיו חֲרָבָה אֲשַׁפֵּה לְהַב חֲנִית וְכִידוֹן (אִיוֹב ל"ט כג). כִּקֵּשׁ נִחְשָׁבוֹ תוֹתַח וְיִשְׁחַק לְרַעֲשׁ כִּידוֹן (שֶׁס מ"א כ"א). — וּבְתוֹמ' מ: כָּל כְּלִי הַמַּלְחָמָה שֶׁמֵּאִים הַכִּידוֹן וְהַנִּיּוֹן וְהַמִּנְפִּיּוֹן וְהַשִּׁירִיּוֹן (כִּלִּים י"א ח). וְיִהְיֶה הָרִים מִגִּינוֹ לְנֹגֵד הַכִּידוֹן קֶבֶל הַכַּתָּה הַכִּידוֹן וּפִסֵּק הַמִּנִּין לְשִׁנִּים מֵה עֲשֵׂה יִהְיֶה גוֹל וְהַכְּהוֹ בְּכִידוֹנוֹ וּקִמְעַ שְׁתֵּי רִגְלָיו לְמַעַלָּה מִן הַקְּרִסְמוֹלִים וְאֵן נִפְל לְאַרְץ וְכִידוֹנוֹ נִפְל מִיּוֹ (מִדְּרָשׁ וִיפְסוֹ). — וְאָמַר הַפִּיטָן: חוֹזֵה יִרְיָבִי אִישׁ מִדּוֹן, מִדְּבָר עֲלֵי בּוֹדוֹן, וְנוֹכְחִי יַעֲוֹדֵר כִּידוֹן (סִלְחָה כ' ע"ת, כֵּלֶשׁמִוֶּרֶת).

א. כִּידוֹר², ש"ו, — שֶׁה"פ, כִּידוֹר עַל הָאוֹיֵב, הַהֲסַתְעִירוֹת עֲלֵיו בְּכָלִי הוֹיֵן כִּידֹר, Angriff, Sturm; attaque charge; atack, assault: יִבְעִתְהוּ צְרוּמְצוּקָה תַּחֲקִיפּוּ כַּמֶּלֶךְ עֲתִיד לְכִידוֹר³ בִּי נִשָּׂה אֵל. אֵל יִדוֹ וְאֵל שְׂדֵי

¹ מִשְׁק' קִישוֹר, וְלֹא נִתְּבַרֵר מִקּוּרֹ. בְּלִשׁוֹן עֵרֶב, בְּתוֹךְ הַשְּׁמוֹת הָרַבִּים לְמִינוֹ הַחֲנִית וְהַרְמָה, אֵין לוֹ חֲבֵר, וְאוּלֵי אֵינוֹ שְׁמִי מִהוֹר, וְאִפְשָׁר שֶׁמִּקּוּרֹ פִּלִּשְׁתִּי. עַכ"פ, כְּעֵצֶם מִשְׁמַעְתּוֹ אֵין שׁוֹם סִסָּק שֶׁהוּא כְּעֵין רִמָּה, וְגַם מֵה שֶׁנִּאֲמַר בְּגִלְתִּי, וְכִידוֹן נִחְשֶׁת בֵּין כַּתְּמִי, אֵינוֹ סוֹתֵר לְמִשְׁמֵשׁ זוֹ, וְאִדְרָבָה, הוּא סִיּוֹעַ דֵּה, כִּי כִךְ נִהְיָ הַדְּבָר גַּם עֲתָה שֶׁנּוֹשְׂאִים הַבְּדִיּוֹם אֵת הַרְמָה בֵּין הַכַּתְּמִים.
² מִשְׁק' קִישוֹר, וְלֹא נִתְּבַרֵר כּוֹדָאוֹת מִקּוּרֹ וּמִשְׁמֵשׁ בְּרִיּוֹן, וְע"י הַעֲרָה לְקָמֶן. —³ הַשְּׁבָעִים תִּרְנְמוֹ כַּמֶּלֶךְ שִׁישׁ

ב. **כידור** (כידור¹), ש"י, מ"ח פירושים, — כמו כדור: העליון ככולם כידור שבתאי ואשר למטה מכולם כידור הלבנה וכו' ותחתיו כידור מאדים ג' הכידורים האלה הם נתונים למעלה מכידור החמה (ר"ל כר"ח הנשיא, ז'רת הארץ ט). אדבר ואשור ואבאר לאחר שיר וקול אעיר וארים, כבידורים ועיגולים בתוכם דבר טרע ובינה ליקרים (סוף, הקד' אשפירא). האנשים הנדונים למביעה שיקשרו ראשם בין ברכם וידיהם ורגליהם בדרך שיהיו כמו הכידור עד שלא יוכלו להנצל מהטביעה (לכ"ג לויז טו). — ואמר המשורר: חיותיו שוכב כנפל, בטעי הורתו באפל, כבידור צנוף ככפל (י"ג, העדר הויז והפסד).

כידורי, ת"י, — כמו כדורי: שהאור כדור מקף את הארץ והגלגל כידורי מקף את האור והאור דבר ממלא שפע השמים (פי' יזיר, מיוח' לאנו סגל). *כידור, — עי' *כידור.

כיון (כיון²), ש"י, — שם אחד הכוכבים, בפרט כוכב שבחאי: ונשאתם את סכות מלככם ואת כיון³ צלמיכם כוכב אלהיכם אשר עשיתם לכם (עמוס ס כו).

נמצאות שלש המלים במלך עתיד לכידור, אבל יותר נראה שמקומן הוא בפסוק השני, אחרי: כי נטה אל אל ידו. (1) עפ"י פרוש המלה כידור שבמקרא במשם כדור. (2) באשור' כימג, ונבנסה מלה זו גם בפרס' ובערב' (כיואג א), ועי' הערה לקמן. (3) כבר העיר ריב"ג כי רוב המפרשים אמרו כי היא המלה כיואג א) שבערב', שהוא שבתאי, וכבר פרש הכתוב בעצמו את השם כיון במשם' זו בשתי המלים כוכב אלהים שאחריו, ואעפ"י דחה ריב"ג פרוש זה בשתי טענות, א' שאת הכוכב אינם נשאים וב' כיון הוא ביחיד והשם צלמיכם שאחריו הוא ברבים, ולכן פרש הוא כיון במשם' תכונה, ור"ל תכונת הצלמים ועבודתם. והנה הראשנה אינה טענה, כי הלא הכונה פה להצלם ולא לעצם הכוכב, והרכיב של צלמיכם אמנם קצת קשה, וכבר הניפו בשביל זה קצת החדשים חרם על הפסוק ומחקו את שתי המלים צלמיכם כוכב, וקצתם שמו את המלה צלמיכם בין אלהיכם ובין אשר עשיתם לכם. ואולם לפי הנוסחה המסורה הרבני של צלמיכם קשה, אבל גם פרושו של ריב"ג דחוק, כי אין ספק בדבר שהכונה בהשם כיון היתה דברר ממשי ולא לדבר מפשט, וגם המפרשים כיון כמו כן לא נמלטו מהקושי של הרבני בהמלה צלמיכם. ואולי בא צלמיכם במקום צלמכם.

יתגבר (לויז יס כד-כס). — ובמשם' מפלה: אשר חלק ישימונו לו ושמנת ומשאון וצמאון וציה, וחלק לחברי כור וכידור ובית הכור ומדור ואניה (ר"ש הנגיד, סרנגי, שיר א). — ובמשם' הצבא המסתער על האויב, וכידור מלך, בהשאלה במשם' צבאות אלהים, לאמר הרעות הבאות על האדם, הזקנה, המחלות וכדומה: בתקוף עליו כידור מלך, בכך ישוב לארצו כהלך, בשובו שם ערום כהלך, בהכל בא ובחשך ילך (רש"י, מנח' יוס"ט, מה אדס). — וכידור הזמן, צבאו: ראו כידור זמן נגדי, והנני כמו גבור באין רצי וברי (אברהם דרשי, חרם מתהפכת).

במשם' גם התנפלות על האויב וגם נפילה לפני האויב. ולג' praelium, ר"ל מערכת המלחמה, וכך גם פשוטא: קרבא. המפרשים הקדמוני' שלנו נבוכו בפרוש מלה זו. ת"י: לגלוגדק (יש שנוי נוסח'), ולא ידוע כונתו. רסע"ג תרגם כרה בערב', והוא כדור, וכבר התקשה ריב"ג בפרוש הכתוב לפי דעת רסע"ג, וכבר דחה דונש (הסג' על רסע"ג, סי' קא), ופרש כידור מחנה. וריב"ג אמר כי אפשר לקבל פרוש זה כל זמן שלא נמצא אחר יותר טוב, והביא עוד פרוש אחר בי"ש הכמים אחרים ששמו את הכף והיוד של כידור נוספות לא מהשרש ופרוש כידור כמו דור, והוא סבוב. הפרחון פרש כידור מחוגה, והמקום שעומד שוקו הקבוע מלך. רש"י: לא מצאתי דמיונו ויש לפותרו באותיות המתחלפות ריש בדלית וכו' לכידור כמו לכידוד כאותו המלך שהוא עתיד ליקוד באש של גיהנם. ע"ב. ראב"ע: כמלך שהוא מוכן להכנס במלחמה ואין לו דומה ויש אומר' כי יסובוהו צרות כהקף הגלגל סביבות הכדור שהיא הארץ ויהיה כמו כדור אל ארץ וכף כדור נופל וכף כידור שורש והוא רחוק. ע"ב. רד"ק הביא פרושו של רסע"ג וגם פרוש כידור במשם' סבוב המלחמה, וגם מערכת המלחמה. והחדשים שבשו הכתוב והגיהנו הגהות מתחלפות. ואולם, לפי הנוסחה המסורה, הכונה היותר נאותה לפי הענין היא כעין פרושם של התרגומ' הקדמוני', בפרט הסתערות והתנפלות על האויב, ואם אין גם למשם' זו חבר לו בשאר הדשונות האחרות ממש בצירוף זה בעצמו הגה יש בערב' צרוף דומה לזה ד ע' ר א) (חלוקת כ-ע'), ממש במשם' זו, התנפלות על האויב בכל הכח: והעו וחמה עזה, וכבר הביאו המלונים הערבים מאמר: אד' ראיתם עדוכם אדע'רוא עליהם, ר"ל בראותכם את אויביכם הסתערו והתנפלו עליהם. ואין לתמה כי לא באה מלה זו בשום מקום אחר במקרא בעניני המלחמה, כי לשוננו של ספר איוב מצטין בהרבה מלים מיוחדות לו. והנה, בדחק אפשר לישוב כונה זו גם בפסוק שבו

(א) כיון

(א) דג'ר

א. **כִּיּוֹר**⁽¹⁾, כִּיֹר, שִׁי, מִיֹר, כִּיֹרֹת, — אכלי נחשת וכדומה, ישימו בו מים וירחצו ממנו הידים והרגלים וכדומה או ידיתו בו בשר וכדומה, Becken zum Waschen; bassin; layer: ועשית כִּיּוֹר נחשת וכנו נחשת לרחצה וכו' ורחצו אהרן ובניו ממנו את ידיהם ואת רגליהם (שמות ל יח-יט). ונתת את הַכִּיֹר בין אהל מועד ובין המזבח ונתת שם מים (שם מ ז). ויעש עשרה כִּיֹרֹת נחשת ארבעים בת יביל הַכִּיּוֹר האחד ארבע באמה הַכִּיּוֹר האחד כִּיּוֹר אחר על המכונה האחת לעשר המכנות (מִיֹא ל יח). ויעש כִּיֹרֹת עשרה ויתן חמשה מימין וחמשה משמאל לרחצה בהם את מעשה העולה ידיתו כס (דעי"ב ד ו). — ובתו"מ: הַכִּיֹר היה בין האולם ולמזבח ומשוך כלפי הדרום (מדו' ג ו). בן קמין עשה שנים עשר דד ל כִּיּוֹר שלא היו לו אלא שנים ואף הוא עשה מוכני ל כִּיּוֹר שלא יהיו מימיו נפסלים בלינה (יומ' ג י). בכל יום כהן גדול מקדש ידיו ורגליו מן הַכִּיֹר והיום מן הקיתון של זהב (שם ד ס). שהיה ממלא מערב שבת חבית של זהב שאינה מקודשת מן השילוח ומניחה בלשכה נשפכה או נתגלתה היה ממלא מן הַכִּיֹר (טו' ד י). כל כִּיּוֹר שאין בו כדי לקדש ארבעה כהנים ממנו אין מקדשין בו (זכח' יט:). — ובספ"א: וסמוך לו על המשקוף פתח שער אחורי בית הכנסת כתוב על הַכִּיֹר שרוחצין בו הידים (שמו"ס תהלים לר' אליעזר בר שמואל). — ואמר המשורר: והשוחט מחוץ, והמזעזע בחוץ, ושאינו רחוק, במימי הַכִּיֹרֹת (רש"י, אור"ג, כלל שז). — והשתמשו בו הסופרים במשמ' גלת המים כגון שהמים עולים ונתלים דרך פי הדר למעלה: רוצה מידעי לבית ארמון עמי וגם געל בשרותיו, לשחות בהתערב המון קוד מי כִּיּוֹר וקול העוף בשרותיו (רמב"ם, תרש"ס ג טו). תציב בו הַכִּיֹרֹת והמזוקים שיוול מהם מים ערבים (קאנו' ד א ג י). — ב) כלי נחשת גדול יבשלו בו בשר וכדומה, Kessel; chaudron; kettel: כל איש וכה וכה וכה גער הבהן כבשד הבשר והסולג שלש השנים בידו והכה בַּכִּיּוֹר או בדוד או בקלחת או בפרור כל אשר יעלה המולג יקח הבהן בו (ש"א כ יג-יד).

ב. **כִּיּוֹר**⁽²⁾, שִׁי, — דבר שהאש נאחזת בו ויפה ויתנוהו בתוך עצי התנור להצית בהם האש: ביום ההוא אשים

- (1) לא נתברר מקורו, וי"א כי נגזר מן כִּיֹר כמו כור וכירה.
(2) לא נתברר מקורו, ועי' הערה לקמן.

את אשם יהודה בַּכִּיּוֹר⁽¹⁾ אש בעצים וכלפיד אש בעמיר ואכלו על ימין ועל שמאלו את כל העצים סביב (זכר' יב ו). — ומ"ד: ושובים ושבבים בפתרונם שוים, ופשוו כשביבים לאש הַכִּיֹרֹת (דוגם על מנתם, לדוגם הסתמנות). וארור כל נוכל, אשר פגול יאכל, והוא רק יאכל, באשי הַכִּיֹרֹת (רש"י, אור"ג, אור"ג, כלל שז). — ואמר המשורר בהשתמשו בשני השמות א. כִּיּוֹר, ב. כִּיֹר, בשתי המשמע': עיני בראות דרך עול צלחה דמים כִּיֹר, כאשר לבבי בראות נפש צדוק ידעה דאש כִּיֹר (רמב"ם, תרש"ס ט מו-מו).

ג. **כִּיּוֹר**⁽²⁾, שִׁי, — כעין דוכן בנוי דאדם לעמד עליו לדבר לפני הקהל, Bühne; estrade; scaffold: כי עשה שלמה כִּיּוֹר⁽³⁾ נחשת ויתנהו בתוך העזרה חמש אמות ארכו וחמש אמות רחבו ואמנת שלוש קומתו ויעמד עליו ויברך על ברכיו נגד כל קהל ישראל ויפרש בפיו השמימה (דעי"ב ו יג).

* **כִּיֹר**, שִׁי, מִיֹר, כִּיֹרֹת, — שפ"ס מן *כִּיֹר: המוצא פלטרין בנכמי הגר וסד כהן סיור אחד או כִּיֹר⁽⁴⁾ אחד קנאן (כ"ג גנ:). כִּיֹר שצייר בה ציור אחד בכותל מן הסיד (פרוק, ערך כִּיֹר). וכן אם היה בקורה של מבוי כִּיֹר וציור עד שיהיו הכל מסתכלין בה (רמב"ם שנת י"ז ס). מותר אדם לומר להברות תן לי עשני מאתים וזו ואפרנס מהן את השרה שלך או אבנה מהם חנות זו בכִּיֹר נאה או בציור נאה ואני אעלה דך מהן יותר בשבירותן שני דינרים (התרומות מו ד ת). מוד עיץ ואבניך וציוריך וכִּיֹרֹת וכו' כי הציור והכִּיֹר אינו לחוק הבנין כי אם לנוי בעלמא (ק"ל פסקי הרא"ש, נסוף ספ' ת"ס ס"ל ב). ומיפיה ביתו בסוד וציורים וכִּיֹרֹת (פלא יועץ, סידור).

(1) כבר אמר ריב"ג: אבל כִּיּוֹר אש בעצים אין טוב לתרגמו כי אם אור כמו אמרו וכלפיד אש בעמיר. ע"ב. וכן רד"ק. וזה באמת יותר נאות לפי הכונה ולפי הנשמע מהמליצה מפרוש התרגום 'הקדמונ' והמפרשים החדשים במשמ' כור וכדומה, אלא שנראה כי הכִּיּוֹר היה אור ששמים אותו בתוך העצים כדי שתאחז בהם האש. והגזרה מהשם כור או כיר בערב' וכירה בעבר' אינה מוכרעת.

(2) לא נתברר מקורו, ועי' הערה לקמן. — (3) משמ' המלה אנו למדים מהענין, כי בודאי לא כלי רהיזה עשה שלמה לעמד עליו, ותרגומה התרגומים היוני והרומי בהשם כסם, והמורי בהשם אסמא, והוא אצטבא, ומקור המלה במשמ' זו לא נתברר.

(4) כך הגרסה ברוב הספרים, ובכ"י כִּיֹר (ד"ס). ועפ"י גרסה זו נמצא גם בספ"א כִּיֹר.

(שס"ה כב:). שהמקבל פני חבריו בילו מקבל פני שכינה (שס). את רואה אותה בילו מריאה עפר וצורות (שס ז כד:). מל ולא פרע את המילה בילו לא מל (שס ינ"ח ט). הכחו ער ידו וקטעה אין רואין אותו בילו עושה מנה ביום אלא רואין אותו בילו חגיר יושב ושומר קישואין (שס כ"ק ח ו:). רואין את המתיצות בילו הן עולות (שס מנ"ה א יט:). יהא רואה את ההרב בילו מחתכת בבשרו (שס סוד' כ מד).

בילות. ש"ג, — מדה הפלילי: שני דברים לא יתחברו הנפש הטוב והבילות (מכ"ה הפניני' לרש"ג, מלות הסכס לננו). ושאל מלך אחד את שריו מה הרע שבדברים אמרו לו הרש אמר להם הבילות שאינו טר מבעליו עד שיורישנו הקלון (שס, שער זולת השאלה). הבילות גריעות והמהירות הפסד וההריצות טעות (שס). דעת כל החכמים כי אין חשיבות עם הבילות ולא אמונה עם הכצע (ר"י א"ת, תג"י תקון מדי"מ מה). הייתי במבחר ידידים וכו' והיו מדברים על מדה הבילות ואומרים כי אין כמות מדה רעה ומאומה ונרועה (ר"י חריוו, תתמ"י יב). וסן היום ההוא גברה יד הבילות על כל בני הגלות (שס). השיבנו ה' אליך ונשובה ושובו מלכות הבילות השדורה והצמיח קרן לגרבה החמודה (שס). בילות בתבל שוטטה דא שקטה עד כי בלבו מצאה מרגוע, דו נגעה ידו בים סוף יתרב או בנהרות חדלו לגבוע (שס מט). ראו בילי אשר ידו בתולה, לכל שואל ולבילות בעודה (שס נ). דע בני כי מדה הבילות וצרות העין מדה מנונה עד מאד (רש"ט פלקיירא, מעלי המדות, סגידות). והוהירה (התורה) על הנדיבות כי היא מדה שלמה ויקרה כמו שהבילות מדה גרועה וחסרה וכו' והבילות משחית בעליה ועד עפר ישחנו וכו' ואמר (החכם) הבילות חולי אין לו רפואה ואמר הבילות ראש התלאה (הוא, המעקש). וזאת המדה (הנדיבות) היא מדה הצדיקים כמו שהבילות ממדות הרעים החסרים (הוא, המעלות א). נדבתך לטובים האומללים ובילותך לגבלים המחזיתים וסודך להצלח ולהשמר מהוק רב (ר' ידע' כדרכי, פרדס נ). כמו שוכרנו מרפואת הפתיות בלימוד והבילות בספור בהכרת (מאזני דק, אלגולי 87). כגון שיושב בענין לחזק במסון ולקבצו ובאמת שהמחייב לדבר זה הוא מדה הבילות א"כ הרגיל נפשך בהפכו (שס 90). עין רעה היא מדה הבילות והיא מדה רעה צריך שיתרחק ממנה האדם כי היא גורמת כל רע

(רש"י דוראן, מגן אבות כ ט). אל יאמר אדם מדה הבילות אינו רע אחר אשר לא עשק ולא גזל את עמיתו וכו' כי מדה הבילות גורם לאיש לחיות בליעל במדות המנובות (ר' יונה, סי' אבות כ ט). על כל קנין תקנה חכמה על כל מעלה תבחר שפלות, הרחק מכל מדה רעה ובראש בלן מן הבילות (רמב"ח, דרכי נעם י). היהודים התלמידים אינם רוצים לפור מסון לתת לשון חכם יהודי וזו רעה חולה ועד כן תפוג תורה כי כל חכם תוריי בשרואה זה הדבר וזה הבילות אשר נפל בעולם בבני אומותינו נגד התורה ולומדיה סגרו דלתים בשוק ואין דורש ואין מבקש כי ידוע כי בעונותינו כך היה בסוף בית שני גבר הבילות וגדל הקמצנות גם העצרות עד שהכחשים עובד העבודות ודרשו המוונות (ר"י פרובינללו, שו"ת נלמוד הסכמ'). שהקצה האחר מהיתרון הוא הפסד והקצה האחר הנזמה לצד התסרון הוא הבילות והאמצעי הוא הנדיב (נכר פ"א, פ"י ויקר'). אל תשליט עדיך מדה הבילות והנבלות אבל הכן לבבך עכ"פ במדות הנדיבות והחמלה (סמינך, רל"ה תעת). לחוק ולקבוע בלבבנו מדה הנדיבות ולהרחיק תכלית ההרתקה מדה הבילות (שס תפ). ושנאו מדה הבילות שכל מי שעינו צרה מוציאתהו מן העולם (יוסף יסאל פולין, תולד' אדסג יב, כ"י בריט"מ). אלו שני אחים ממרישה, היתה להם הבילות למורשה, חשבו חולות קדושה, והנדיבות צחנה ובאשה (עמ"י, מחכ"ה תפת). מדה הנדיבות שהיא אמצעית בין הבילות והפאר (רש"י, אבות כ א). הבילות מדה הפכית אל הנדיבות וכו' ורעה מאד מדה הבילות מן הפסד שהפסד הוא יותר דומה אל הנדיבות כי עקרו הנתינה מהבילות אשר עקרו המניעה (ר"א מדינא, למח לדיק טו). לכל תכלה יש קץ חוץ מהבילות אשר אין לה קץ ותכלית (שס). כל המדות המנונות וישנות בעולם וולתי הבילות אשר בכל יום מתחדש וכא (שס). רבים נבהלים להון בעלי בילות ומתקוטטים על פרומה (הוא, ארי נוסס כו). הסבלות והעצלות אחי הדלות, הגאווה והבילות תחלות השפלות (מראה המוסר כג). — ובמליצה בהשאלה: השחק מוריד מאר בבילות מאד נגד הרמעות שלי (ר"י הלוי, ח"ך אחר'ך). — ובמשמ' צמצום בדברים ורעניים: אבל נשתנו (המכעים) באדם ונכספו לצורה יתירה ואין בילות אצל הענין האלהי ואצל עליו צורה יתירה נקראת השכל ההולני הנפפל (כוזרי ס י). שאין בילות לפני,

רגלים, צבאו על ירושלם (שנת כ חטוב, אין משיע). —
 (ב) "קמצן מאד, מי שלהוט לקבץ כסף ואינו מוציא
 מכספו אלא במדה מצמצמה מאד וחשך את נפשו מכד
 טוב, Geiziger; avare; niggard; אינק מרורה משרי
 אפעה ולח' בני פתן אחי מוכל לשכון ולא אעבור
 ברגלי על כילי ולא אלחם בפת נבל (ר"ש הנגיד, בן
 משלי א). אין אוהב להפסדך ואין אמונה לעבד ודא
 מנוחה לחמדן ואין סלסול לכילי ולא חברה לבעסן
 (מנח' הפני' לרשכ"ג, שער המוסר). ואמר החכם מה
 הפצע שאין לו רפואה אמר כשיצטרך הגריב אל הביולי
 וימנע ממנו (סס, וזלת השאלה). כשתשאל מן הביולי
 שאלה ימנע ממך וישנאך (סס). מי ששואל שאלה
 מכילי הוא יותר פחות ממנו (סס). אכסנאי הביולי
 לא יפחד מן הקבסא ולא יצטרך אל סרקחת (סס).
 מי שמתארח אצל הביולי תתענה בהמתו ואינו צריך
 להפנות (סס). המבקש מן הביולי כמבקש יוד דגים
 במדבר (סס). באתי ביום צום בית אנושצר עין, ואשאלה
 ללחום ולחם אין, צוה להביא פת חרבה לאכול וכו'.
 פתח ואמר לי אכול ושתה בניקמתי ועניתי אסור מאין,
 עת קצרה ירך בחיי עצמך מה אתנה אני לפי מגין,
 וכו'. לא אעבור היום באר תלחם ולא אוכל בלחמך
 קצר ימים, בידי השיבני ברשעו מחזיק לא די לך
 בצל ופת זמים (לכ"ע, בלתי). שמים לחשך אור וביולי
 איך יהי נבר בעיניהם לגדר שוע (רמב"ע, דיואן נח,
 כ"י נודל'). ומפלאי זמן רשע וטוב לו ורום כילי
 וראש גדיב בלי יעל, ויש רעה מאד תולה בשוב איש
 גדיב דב רש ותחת יד בלועל (מסע דעני הקראי, לקו"ק
 ג). וראוי לו לאדם להנהיג עצמו בדברים אלו כדי
 לכונן יצרו ולא יהיה כילי ויקיים מה שצונו נביאים
 כבד את ה' מהונך (רמב"ם, ערכ' ותרמ' ת יב). הגדיב
 יתגרם לנפשו ולאזהביו, וזה כילי יצפון חוננו לאויביו
 (ר"י חריון, תחמ"ד). ראו כילי אשר ידו בתולה
 לבל שואל ולכילות בעולה (סס נ). ולכן אמר מעט
 במים לא לחיותו (אברהם) כילי בהם כי אם בהיותם
 בלתי צריכים מאד לרחיצה כפי העת ומעט הדרך שהלכו
 (ר"י אכרנאל, ויכ"א). המעות אינן של הביולי אך
 הביולי הוא מהמעות (ר"א מודינא, למח לדיק טו).
 הביולי הוא המחזיק אצלו מה שראוי להוציא והפורן
 מוציא מה שראוי לחזוק (סס). המבקש מן הביולי
 בקשה, כשואל חכמה מן האשה, וצניעות מן הקדשה,
 ובצורה דגים ביבשה (מראה המוסר כ). בני אם באחס

יתברך אבל הוא נותן לכל דבר מה שראוי לו (סס).
 ומה שכתב וזמבין וכו' שהיה (המן) מודמן לחסידיהם
 וצעיריהם היו תאבים לו ורעבים ממנו חלילה לאל מזה
 כי אין כילות לפניו יתברך והכתוב אומר וחעד
 השלו ותכס את המתנה שורה על הריבוי וההפלה (ר"י
 אכרנאל, כסל). התקדמה הגדולה תחבאר כי אין
 כילות וקנאה אצל אצילות יתעלה (זכות אדם 3).
 שאין כילות אצל המשפיע אבל מצד המקבלים שאין
 הדור ראוי והגון לכך (פסק ר"י דלמאט על ספר הוהר).
 — וצמצום וקצור בלשון: ורפתי הצמצום וזה כילות
 בלשון עד שלפטים כללתי במאמר אחד קצר משלש
 או ארבע חיבות מה שלא היו מספיקין כל כך שורות
 (שאלות יעבן כ טו).

כִּילִי (כ"י, פלי, ט"ו, א) אדם ערום ובעל מומות ורע
 לב, Arglistiger; fourbe; crafty; לא יקרא
 עוד לנבל גדיב ובלילי⁽¹⁾ לא יאמר שוע כי נבל נבלה
 ידבר וכו'. ובלילי רעים הוא זמות יעץ לחבל ענוים
 באמרי שקר ובדבר אביון משפט (יע' לז ה). —
 ואמר הפישן: בידי נבל כמלך במסכו, גדיב שוע
 נטרד מחובו, ככלי אין חפץ בו (סלי' ד ע"ה, אתה
 חלקי). נבל בגדיב וביולי בשוע שלט, סברו עדיך
 נקרא בשמך וימלט (סלי' יוס ו, אסס סוד). — ומ"ר:
 גוי נבל ובידיס, ישתרגו בכפד כפלים, שפן וצעירות

⁽¹⁾ אין דמיון לצורה זו במשקלי השמות שבמקרא,
 וולתי חורי, ג'ב, והשמות הפרש' ברוילי וכדומה. ולא
 נתברר מקור השם הזה וישרשו. יש אומרים שהוא במקום
 נבילי, כמו נוכל, ומי שמפרש אותו במשמ' קמצן סובר
 שהוא נגזר אולי מן כלא, בלה. ויש ס'רים שהוא שרש
 מיוחד ביל. ועי' הערה לקמן. ⁽²⁾ הכתוב בעצמו מתאר
 מהותו של הביולי שהוא מיעץ זמות וכו', והוא איפוא
 ערום, נוכל, איש תככים וכדומה, ואין בו שום רמולקמצנות.
 וכך רש"י: רמאי נוכל חורש רעה. ובמשמ' זו, אעפ"י
 שאין לה דמיון גמור בערב', אפשר למצוא צירוף קרוב
 לביול והוא ח'יג a, שמשמש בערב' ממש במשמ' זו.
 אבל ריב"ג מתרגם כילי בהמלה הערב' ליימ b, שהיא
 משמשת בערב' במשמ' נבל וגם קמצן, והשתמש במשמ'
 זו גם ר"ש הנגיד, ונראה כי פרוש זה היה ידוע אצלם,
 כי אינם נותנים אותו כדבר חדש. ואמר רד"ק: ודפי
 דעתי כי מלת כילי נגזרה מענין וכל בשליש ומשרשו
 ולפיכך נקרא כילי שהוא עושה עניניו ומוציא הוצאותיו
 במדה קצובה שלא יותר כלום. ע"ב. וזה רחוק מאד.

אחזק (b) חזק

(עמו' ס ח). האמר דחרם ולא יורה ובעד כוכבים יתחם וכו' עשה עש כסיל וְכִמְהָ וְחִדְרֵי תִימָן (איוס ע 10-11).
החקקר מעדנות כימה או מושכות כסיד תפתח התציא מורות בעתו ועיש על בניה תחם (סס לת לא-לכ). —
ובתו"מ: אייר שהוא שני דנימן שבו נכרא העולם וכו' כימה שוקעת¹) וכו' מרחשון שהוא שני דתשרי

תרגמוהו רדב"א ועב"ם (לקו"ק רי) ורסע"ג וריב"ג בהשם הערבי אלתי'ריא a), שבו מכנים הערבים את קבוצת הכוכבים הנזכרים. וכן הרמב"ם: ומתנות אלו אין אנו יודעים שמותם בלשון ערבי ואין אנו יודעים שם אתר מהם חוץ מכימה והוא במחנה השלישית למחנות שהיא מכוונת כנגד ראש מול מלה והוא שקורין אותה בלשון ערבי תתה [תי'ריא] ונמצאת מחנה כימה מכוונת בין מול מלה ומול שור (פי' הרמב"ם לר"ס יא:). ונראה כי זה היה בקבלה מהלשון החיה. רק אחד מהקדמונים, הוא ראב"ע, הביא דעת הקדמוני: ודעת קדמונינו שכימה הוא ונב מלה וראש שור והם ששה כוכבים נראים אעפ"י שהם קטנים (רלכ"ע עמו' ס ח), אך לא מצא קורת רוח בזה ואמר כי כימה היא כוכב אחד, שקוראים לו עין השור השמאלי: והנכון בעיניי שהוא אחד והוא כוכב גדול וקרא עין השור השמאלי (רלכ"ע איוס לת לא). ובדבר מקור השם כימה לקבוצת הכוכבים הנה כבר ר' שמואל בקש לו מעם ופרש כימה כמאה: מאי כימה אמר שמואל כמאה ככבי אמרי לה דמכנפי ואמר, דה דמכדרן (גרכ' נת:), ובעבר: מהו כימה אמר שמואל כמאה כוכבים ו"א שמקובצים וי"א שמפורזים. ובאמת, בקבוצה זו של הכוכבים שהעין הבינונית רואה רק ששה שבעה כוכבים, העין התדה רואה הרבה יותר, ובמשקפות החדשות רואים שם כמאתים כוכב ויותר. ואעפ"כ בודאי אין פרושו של שמואל להשם כימה אלא דרש. הבמי הערבים אומרים כי קבוצת כוכבים זו נקראת בערב' ת'ריא ע"ש הרבוי, ועפ"י הדחק אפשר אולי למצא בערב' משמ' בעין זו להשם כימה, כי השם כום b) בערב' משמש גם במשמ' צבור וגם במשמ' אורחה קטנה של גמלים. אפס, כי דוקא בערב' לא השתמשו בשרש זה למשמ' שם לקבוצת כוכבים, ובעבר' אין מהשרש כום שום מלה במשמ' רבוי. גם נזרת השם היוני pleias מן πλέω, במשמ' הליבה בים, מפני שמתחלת וזיחת הכוכבים האלה בלילה היו מתחילים היונים להפליג בימים, מפני שהוא הזמן ששקטו הרוחות, גם זה אינו נותן לנו שום אפשרות לבאר השם כימה לקבוצת כוכבים הללו. וקצת החדשים דחו הפרוש המקובל לכימה ואמרו קצתם שהכוונה בשם זה היתה להכוכב Sirius, וקצתם להכוכב עקרב. אבל, גם לפרושם אין יסוד נכון, ולמעשה בשימוש הישן בודאי הפרוש המקובל מבריע. — ר"ד ביום, ומתחלת

לשאלו שאלה משום אדם שאלו אותה מהנדיבים שישמחו בשאתכם וישתדלו לראותה בעין טובה ואל תשאלו שאלה מן הכילי כי יתעצב בשאלתכם ויפנה אליכם עורף (כית מדוח, הנדיבות כנ). ודעו בני כי הכילי חבר הבלב הלא תראו הבלב עומד על נבית כהמה שמספקת לכמה ואם בא בלב אתר דאכול עמו סתרים כנגדו וכו' כך הכילי ימות ומנוח הכר והו"ך דו (סס), לא נאווה דכילי עשר וחון לדע עין (כ"ס, תרג' כ"ו יד ג). הכילי לא ישבע בהכלו ועל מנת רעהו רעה עינו (סס ח). דא יערב לכילי כל אכר ומצרת עינו ירוה (סס י). — ומ"ר: כי זאת מדת הנבלים והרשעים והכיליים כשישאלו אדם להם דבר חושבים שהוא קניינם וכשיחזירו אותו ויחזירו בעין רעה כאלו נגזל מהם (רש"ט פלוקי'ר, לרי סיגון 16). מהות אנשי פארטוגל חמה עצלים ובכיליים במטבע (רלכ"ע למו"ד א י). — וכילי בהכמה ובדומה: ואין ראוי למשביל שיהיה כידי בהכמתו כי אין החכמה חסרה בעבור לימודה (תקון מדס"ג מס). — ובמליצה, להזמן ובדומה: ואל תמ אחרי תקוה ודע כי הזמן כילי, והזרני והראני אשר ראז מהלולי (רשכ"ג, נטו) לו). — והממר: הן הררי בתר יעידון כי מטר שחק מאד כידי ודמעי שזע (ר"ה לוי, איד אחריך).

י"ד, קמץ ידו. — עִצְרָן, עִצְרָן, קִמְצָן, שְׁמוֹת נִדְרִים לְכִילֵי, — עִצְרָנוֹת, עִצְרָנוֹת, קִמְצָנוֹת. — נִדְיב, הַחֶפֶץ מִן הַכִּילֵי. — נִדְיבוֹת, מִדַּת הַנְּדִיב, עִי"ש. — עִצְרָן, — עִצְרָנוֹת.

כִּילֵיּוֹת, ע"ג, — כמו כילות: כאשר כל עוד שירד המטר על החול יתקשה כן כל עוד שיתעשר הכילי ירבה כיליו וזו ולא יחטול לזרוע הקרקע כדי ללקוט כפלים (ר"א מודינא, למח דיק עו).

כִּילָה, מ"ר פִּילָפוֹת, — ע"י כִּילָה.

כִּים¹, אולי מזה כימה.

כִּימָה², ע"ג, — קבוץ של שבעה כוכבים שעין קצת תדה רואה בצפנו ש' מול שור, Siebengestirn. Pleiades: עשה כימה²) וכסיל והפך לבקר צלמות

¹ ע"י הערה להעדר.

² בארמ' כימתא, בסור' כימא, ולא נתברר מקורו, וע"י הערה לקמן. — ³ התרגומים הקדמוני, היוני והרומי תרגמו מלה זו פעם בהשם Arechurus, שהוא מול שור, ופעם בהשם Pleiados, שהוא קבוצת הכוכבים שכצפנו של שור. ובמשמ' זו השתמשו בשם זה בתו"מ, וכן

סלון הלשון העברית (18)

(a) תְּרִיָּא b) יוֹמ

ורמשו, ולא ישוב מפני כל אבל רחב דבבך הוא הניסו (רש"י, בחר מהחלי). באהל אפרשנו (את המעיל הקרוע) דיל באישון וכוכבי רום ישימון בו מאורה, בתוכו אחזה סהר וכימה ויופיע כמיל עליו נהרה (רש"י, מעיל יס ל). כעצם שחקים זוהר ברקים עלי עש עמוסים וכימה נשואים (רמב"ם, דיואן, לאנשי לכנות, כ"י נודל). עפרה אחות כימה ובת שמש אור זוהרה תסתיר בכגדי שש, עד רצפת עיש ברגליה תרקע מקום בהט ואבני שש (י"ס' כן יסוד' זלרק, ניב שפתים, כ"י לונדון). — ומ"ר: יונתי וזי יפתחך דמה לכסיר וכימה ת, ואני לאהבתך אשר שיר על עלמות (פזמ' תימן, יונתי). — ועי' עוד ע"ש.

כיס¹, ממנו פיס.

כִּיס, ש"ו, מ"ר פִּיסִים, — א) בעין שק קטן תפור מעור או בגד לשמור בו כסף, אבני המשקל וכדומה בשמושים, Beutel; bourse; purse: לא יהיה לך בִּכְסִיךָ אֶבֶן ואבן גדולה וקטנה (דנר' כס יג). האוכה במאזני רשע ובָּבִים אבני מרמה (מ"כ' ו יא). פלס ומאזני משפט לוי' מעשהו כל אבני כִּיס (משלי יו יא). הולים זהב מִכִּיס וכסף בקנה ישקלו (י"ט' מו ו). כל הון יקר נמצא נמלא בתנינו שלל גורלך תפיל בתוכנו פִּיס אחד יהיה לכלנו (משלי א יידי). — ובתו"מ, פִּיס יכסף, עצם הכיס והכיס עם הכסף שבתוכו: מי שהת'ך בדרך גותן כִּיסו לכבדו (שבת כד ה). המשיא את היתומה לא יפתחו לה מחמשים זוז אם יש בִּיס מפרנסין אותה לפי כבודה (כתוב' וס). אין פורשין לא מתיבת המוכסין ולא מביס של נבאין (כ"ק י א). מצא פירות בכלי או כלי כמות שהוא (מצא) מעות בכיס או כִּיס כמות שהוא (כ"מ ג ג). פרוטה של הקדש שנפלה לתוך הכיס או שאמר פרוטה בכיס זה הקדש (מעי' ו ו). המכסל כִּיס חבירו אין לו עליו אלא תרעומת (ירוש' כ"מ ט יג). קונם אשתי נהנית לי שגנבה את כִּיסי ושהיכת את בני (שם נדר' ג לד ג). כולהם נוטלין שברן מִכִּיס אחד (שם הור' ג מה ג). לאדם אחד שהיה לו בן תרחיצו וסכו והאכילו והשקהו ותלה לו בִּיס על צווארו והושיבו על פתח של זונות מה יעשה אותו הבן שלא יחטא (בבלי נרכ' לג). אין בן דוד בא ובו' עד שתבלה פרוטה מן הכיס (פס' לו). משל לדניסמום שמלא כִּיסו והובים והיה עומד וצווח מי שהוא מבקש יבא וישא (מד"ר שמות כט). אמר דהם משה (לישראל

שבו נברא העולם ובו כִּיס ה עורה (סדר ע"ר ד). אלמלא חמה שר כסיל לא נתקיים עולם מפני צינה של כִּיס ה ואלמלא צינה של כִּיס ה לא נתקיים עולם מפני חמה שר כסיל (שמואל, נרכ' נח). שבשעה שהקב"ה בקש להביא מכול לעולם נטל שני כוכבים מִכִּיס ה והביא מכול לעולם וכשבקש לסתמה נטל שני כוכבים מעיש וסתמה (שם נט). ור' סימן אמר כִּיס ה מעדנת את הפירות וכסיד מושך בין קשר דקשר (מד"ר נראש' י). היין והרעת נמשלו כִּיס ה ועקרב כל שעה שִׁכִּיס ה נראית ברקיע אין עקרב נראה ברקיע ומשעקרב נראה אין כִּיס ה נראית כך היין משול כעקרב והרעת משולה כִּיס ה וכו' כשם שהכִּיס ה מבשלת את הפירות ונותנת בהם טעם כך הרעת נותנת ריח וטעם בדבריו של אדם (שם נמד' י). כִּיס ה שהיא שבעה כוכבים ברקיע וכולם סמוכים זה לזה (סדר אליהו רכס ג). ראה שמחואי ריבה¹ אחת ושמה אימטהר נתן עיניו בה אמר השמעי לי אמרה לו איני שומעת לך עד שתלמדני שם המפורש שאתה עולה בו לרקיע בשעה שאתה זוכרהו למדה אותו שם והזכירה אותו ועלתה לרקיע ולא קלקלה אמר הקב"ה הואיל ופרשה עצמה מן העבירה לכו וקבעוה בין שבעה כוכבים הללו כדי שחזכור בהן לעולם ונקבעה כִּיס ה (מד"ר שמחואי ועואל, ביהמ"ד יליק ד). — ובספח"א: היום עולה עקרב בתחלת היום ושוקע שור כנגדו ונוטל שני כוכבים מִכִּיס ה היינו שתי ארובות ומעיינות מתמעטים מחמת הצנה והרוח (ערון, ערך כמס). כשבא מכול לעולם גנבה כִּיס ה שני כוכבים מעיש והיא רצה אחריה כלומר תן לי בני והשב"ה עתיד להחזירן לה ולצחמה שנאמר ועיש על בניה תנחם (מעין גגיס לאיוז לח). — ואמר הפיטן: הטקרה שתים עשרה ומעלות בשבעה בונה, ובהכמה כסיל וכִּיס ה שבעה עולים בקנה (שבת בין יוס"כ לסכות, יחו לטון). — והמשורר אמר: שאר כִּיס ה אשר תדע שכולו שאל צדק למען הוא עמיתו, שאל סהר תצויר ויגיד דך תקפו שאל שמש בצאתו (ר"ס הנגיד, הנרפא הזמן). מצולה את בלא עבר ומלאך אל ורא גבר, ומתנשא אלי כִּיס ה בלא סולם ולא אבר (הוא, מלולס). ונפשו חמדה עיש וכִּיס ה ואף כי וזחלי עפר

להיות נראית בלילה. — 1) בעין הגדת היונים שבוכבי כימה היו בנות אטלס וכסיל רדף אחריהן ועפ"י תהנתן נקבעו בין הכוכבים ו הרי ב ה היפה היא היותר גוצצת בכוכבי כימה, אלקיונה ביונית.

¹ משתף באשור, ארמית, ערב' ואתיא.

בשעברו בנבול בני עשו) התירו דהם כִּים כִּם שלא יאמרו עבדים היו עניים הם הראו להם עושרכם (ס' נמד' יט). ובשמגיע (הנשיא) לחצר המלך סריסי המלך יוצאים לקראתו ורצין לפניו עד הגיעו לחצר המלך ועבר הנשיא עובר לפניו ב כִּים והובים ומפור לפני הנשיא לכבוד המלך (לקוט' ר"י סמכרי ב). — ואמר המשורר: ודע כי לא אגוש יקנה תבונה כאשר יקנה מעט כסף ב כִּים ו (דשכ"ג, כמר מהללי). — ומ"ר: דבר שהוא מיוחד להן תבשים דהן יצאו כִּים ין של מעות (ירוש' ע"ז ג מז ד). בשבת מותר ליקח בתים מן הגוי כיצד הוא עושה מראה לו כִּים ין של דיגרים ותחתם ומעלה בערכא' (ר' שמעון הדקן, משקין ב). — ואמר המלויץ: תחי נא אונך אל פי חכמים, ועינך תאסוף מהם לשמים, וקנא במ כד שבתך וגורד, בכיסך אל תקנא בחכרך (רס"ג, מוסר השכל). — *הטיל בפיס, נתן מעות לעסק ובדומה: שדש שהטילו ל כִּים ים פיהתו או הותירו כך הן חולקין (תוכני' ד). שלשה שהטילו ל כִּים וגנב הימנו מביאין השאר לאמצע וחולקין שנים שהטילו ל כִּים זה במנה וזה במאתים אם עשו בפרקמטיא השכר לאמצע (תוספתא ס' ד). — *לפי פיס, לפי כמות המעות שנתן בהעסק: התנו ביניהן שזה נוטל דפי כִּים ו זה נוטל לפי כִּים ו (ירוש' ג"ק ד ד:). כל אחד ואחד נוטל לפי כִּים ו (ס). — *שמר פיס, שמר שהטיל לכיס לעשות עסק: שמר כִּים היוצא עד היחומים דייני גולה אמרי נשבע וגובה (כ"ע ט). — *חסרון פיס, הפסד ממון, עי' חסרון, והוסיפה: מה קימה (ספני זקן) שאין בה חסרון כִּים אף הירור שאין בו חסרון ל כִּים (ספרא קדוש' ג ז). רשבי' אומר אין צווי בכל מקום אלא חסרון כִּים (ספרי נמד' ה). — ומשלים ומליצות: כל האיברין תלוין בלב והלב תלוי בכִּים (ירוש' תרומ' ח מו:), שאם אין מעות בכִּים האדם מיצר ודואג. בשלשה דברים אדם ניכר בכוסו ו בכִּים ו ובכעסו (ערוכ' סה:). אדם עשוי דמשמש בכִּים ו בכ" שעה (ב"ק קית:). השכור נותן עינו בכוס והתנוני בכִּים (תנחומא שמי' ו). כִּים המלא יבריא חולה ישמן כחוש יחזיק רפה אך חסרונו מכה קשה לא תועיל בה חכמת רופא (תרוו' כטף מלמח' הסכמ' וסעקר). אמר החכם חסרון כִּים רע בחלום ויותר בהקיץ (ס). לחסרון כִּים אקלל בעבריים, דלקני והשביעני מרורים, בעת אראה לפני הרברים, בולל לכל ולי המה יקרים (ס). — וכִּים לכל מיני שמוש: סנדל עמקי ו כִּים של שנצנת (כלים כו ה). כִּים בתוך

כִּים שנממא אחד מהן במשקה (סס ב). אילו שכח שם כִּים אכנים טובות ומרגליות שמא לא היה חוזר ונוטל כִּים ו (ירוש' נדכ' ח יג ג). מצאו (את הנט) קשור בכִּים או בארנקי (ב"מ כו:). כִּים שעשאו דהניה בו תפירין (סנה' מח:). לא יצא הוב בכִּים ו ואם יצא פטור (שנת יא:). — ומ"ר: לא יצא הסוס בוגב השועל וכו' ולא עיוס בכִּים ין שברדיהן (תוספתא שבת ד ס). — ב) *כִּים בתוך חלבוש, *Tasche; poche, pocket*: ומכאן יש דלמוד לשוכח מעות בכִּים שעושים בצדי המלבוש שנקרא פאלדיקור"א אם אינה תפורה לארבה במלבוש אלא שפיה לבד תפור בחור שבמלבוש והיא כולה תדויה (כ"י, טאו"מ טע ה). — *חזתך פיסים, גנב, משמוט: ואחד מהם גנב ספורסם וחזתך כִּים ים מוכחק הביא חגורת כסף גדולה (שו"ת מות יאיר רע). — ג) *בהשאלה באברי בע"ח: איזהו זובן כִּים ולא הזכר (תוספת' ככור' דו), כעין כִּים המכסה אבר הזכרות של בע"ח. נפגם (הזובן) ולא ניטל כִּים ולא זכרות (גמ' סס לט:). — וכִּים הביצים: מי ש כִּים הביצים גדול וארוך עד שמגיע לארכובותיו (דמכ"ס, ביל' מקד' ח יב). — *כִּים הקרקבן, המרה, ובדומה: ניקב הקרקבן וכִּים שדו קיים וכו' ניקב הכִּים וקורקבן קיים (חול' מג:). — *כִּים הקטן, המרה, *כִּים הגדול, מקוה השתן: ומנהג הרופאים הקדמונים שיקראו המרה ה כִּים ה קטן כמו שהוא מנהגם לקרא המקוה ה כִּים הגדול (קאנון ג טו א ה). — ועי' שק.

*כִּיִּסְן, כִּיסָנִים, — עי' *כִּפְסָן, כִּפְסָן.

*כִּיָּה, כמו כִּפָּה, ממנו *כִּיָּה.

*כִּיָּה, פ"י, עכ"פָּה, עת' תכִּיָּה, לווי כִּיָּה, — כמו כִּפָּה, כָּה ראשו, הכניעו: אל תמשילוהו (את הילד) בנעוריו וא"ל תשא לשחיתותו כִּיָּה (י' ראשו בנערותו ובקע מתניו בשתוא קטן (כ"ס גי' ל יא.יב).

*כִּיָּה, — עי' *כִּפָּה.

*כִּיפָה, — עי' כִּפָּה.

*כִּיפָה, — עי' *כִּפָּה.

*כִּיצַד, — מלת השאלה לאיכות הדבר, כמו אֵיד, אֵיכָה, ותבוא לפני הנשאל: הֲלֹקָה מן הנחתום כִּיצַד הוא מעשר נוטל כדי תרומת מעשר וחדלה (דמ"א ס ה).

⁽¹⁾ כך בכ"י בלי ספק ואין מקום לשנות ולשום ו במקום י, והואנע"י במקום בפולים, וכן אין יסוד לעשותו לפעיל.

טומנין (את החמין) וכו' בגיז צמר ואין מטלטלין אותן
 ביצד הוא עושה נוטל את הכסוי והן גופלות (שנת
 ד כ). ביצד מפרישין חלה בטומאה ביום טוב ר"א
 אומר לא תקרא לה שם עד שתאפה ר"י בן בתירא
 אומר תטיל בצונן (פסח' ג ג). ביצד פטורות צרותיהן
 היתה בתו או אחת מכל העריות האלו נשואה לאחיו
 ולו אשה אחרת ומת כשם שבתו פטורה כך צרתה
 פטורה (יבמ' א כ). ביצד אשת אחיו שלא היה בעולמו
 שני אחים ומת אחר מהם ונולד להם אח וכו' (שם כ
 א). המגרש את אשתו ואמר לה הרי את מותרת לכל
 אדם אלא לפלוני ר"א מתיר והכמים אוסרים ביצד
 יעשה ויטלנו הימנה ויחזור ויתננו דה ויאמר לה הרי
 את מותרת לכל אדם (גיט' ט א). ביצד מקנא לה
 אמר לה בפני שנים אל תדברי עם איש פלוני ודברה
 עמו (סו' א כ). ביצד עושה לה (להסוטה) מוליכה
 דב"ד שבאותו מקום (שם ג). ביצד הרגל מועדת
 לשבור בדרך הלוכה בהמה מועדת להלך כדרכה
 ולשבור (נ"ק כ א). ביצד משלם דמי ולדות שמין
 את האשה כמה היא יפה עד שלא ילדה וכמה היא
 יפה משידרה (שם ד ד). ביצד חולין אותו משקיעין
 את הקורה בארץ והעץ יוצא ממנה ומקיף שתי ידיו
 זו עד גב זו ותולה אותו (סנה' ו ד). מי שהיה ביתו
 סמוך לבית ע"א ונפל אסור לבנותו ביצד יעשה כונס
 בתוך שלו ארבע אמות וכונה (ט"ז ג ו). ביצד
 העדים נעשין וזממין מעידין אנו באיש פלוני שהוא
 בן גרושה וכו' (מכ' א א). ביצד ראיית הגנע האיש
 נראה כעורר וכמוסר זיתים האשה כעורכת וכמניקה
 את בנה (נע' כ ד). כתוב אחד אומר ישא ה' פניו
 אליך וכתוב אחד אומר אשר לא ישא פנים ביצד
 יתקיימו שני בתוכים הללו (ספרי נמד' נג). לאדם שהלך
 לישא אשה אמר לה אביך עשיר ואני עשיר וכו' אין
 זה פתוי ביצד פיתוי אומר לה אביך הדיוט ואני מלך
 אביך עני ואני עשיר (שם דכ' לו). ביצד יודע אם
 חושש משום גזל ואם לאו הרי שבא בעל הבית ומצאו
 ואמר לו כלך אצל יפות אם היו יפות אינו חושש
 משום גזל (תוספתא תרומ' א ה). הרש ביצד הוא עושה
 מביא קופתו ותולה בצוארי בהמה (שם ג ג). מכוי
 שגבוה וכו' צריך למעט ביצד ממעטו גותן עליו קורה
 מעשרים אמה ולמטה (שם ערוב' א א). ביצד חולץ
 אדם לאמו מספק אמו ואשה אחרת ולהן שני זכרים
 ותורו וילדו שתי נקבות במחבא ועמדו שנים הראשונים

זה לקח אמו של זה וזה לקח אמו של זה וכו' ביצד
 חולץ אדם לאחותו מספק אמו ואשה אחרת ילדו שתי
 נקבות במחבא ונישאו לשני אחים מאב וכו' (שם יבמ'
 י כ ד). הכנות נישאו עד שלא בנרו וכו' איברו פרנסתן
 ביצד הן עושות שוברות דהן בעלים וגובין פרנסתן
 (שם כתוב' ד יו). נקובת הלב לבית חללו פסולה ביצד
 כודקין אותה רשב"א אומר משום ר' יהודה כודקין
 אותה ביד (שם חול' ג ט). שתהא (הקשרת) דקה מן
 הדקה ביצד הוא עושה מפרש שלשת מנים מערב
 יוח"ב ומחזירן למכתשת כדי דמלאות ממנה הפניו כדי
 לקיים בה דקה מן הדקה (ירוש' יומ' ד מ ד). ביצד
 היה ר' יונה עושה כשהיה רואה בן טובים שירד מנכסיו
 היה אומר לו בני בשביל ששמעתי שנפלה לך ירושה
 ממקום אחר טור ואת פורע (שם שקל' ה מט). ביצד
 הוא מברך עליה (עד המגלה) וכו' הרב את ריבך והגונם
 את נקמתך (שם מגי' ד עד ד). הרוצה לאכול חמץ אחר
 בדיקה ביצד יעשה מה שמשיר יניחנו בצנעה (כנלי
 פסח' ע:). אמרו לו (להקד) אמור ביצד ראית את
 הלבנה אמר להם עודה הייתי במעלה אדומים וראיתי
 שהוא רבון בין ב' סלעים (ר"ס כנ:). הרוצה שתכירתי
 נכסיה מבעלה ביצד היא עושה כותבת שפר פסים
 לאחרים (כתוב' עט:). בני אמור לי ביצד שמעתה א"ל
 כך שמעתי (סנה' ל:). והרוצה לנקר חצרו ביצד הוא
 עושה עושה מקום חוץ לגומא ושוחט ודם שותת ויורד
 לגומא (חול' מא:). ביצד הולך שריו בסעי אמו מקפול
 ומנחת כפנס (מד' ויקר' יד). ביצד היתה תפילתו
 של בהן גדול ביוה"ב בצאתו מן הקדש אומר יהי'ר
 מלפניך שתהא שנה זו נשומה וכו' (שם כ). ביצד
 היו עושין אדם אומר לחבירו שבועה שאני הולך למקום
 פלוני ואובד ואשתה והולכין ועושין ומקיימין שבועתן
 (תנחומא ויקר' טז).—ואחרי הנשאל: מצות דולב ביצד
 יום טוב הראשון של חג שחל להיות בשבת מוליכין
 את דולביהם דהר הבית וכו' מצות ערבה ביצד מקום
 היה למטה מירושלם ונקרא מוצא יורדין דשם ומלקטין
 משם מורביות של ערבה (סוכ' ד ד-ה). ברכות וקללות
 ביצד בין שעברו ישראל את הירדן וכו' ששה שבטים
 עלו לראש הר גריזים וששה עלו לראש הר עיבל (סוכ' ז
 ה). בטול עניים ביצד שלא יהו עניים יושבין ומשמרין
 כל היום וכו' מראית העין ביצד שלא יהו עובדין
 ושבין אומרינן ראו פלוני שקצר שדהו ולא נתן ממנה
 פאה וכו' מפני הרמאין ביצד שלא יהו אומרינן כבר

נחננו דבר אחר. שלא יניח את היפה ויתן מן הרע (תוספתא פאה א ו). לשבח קרקעות ביצד הרי שגור שדה מחבירו והרי היא יוצאה מתחת ידו כשהוא גובה גובה את הקרן מנכסים משועבדים וכו' (נ"מ יד:). מפקדה לפקדה ביצד בדקה עצמה באחד בשבת ומצאת מהורה וישבה שני ושלישי ולא בדקה ודרכי עי בדקה ומצאת טמאה (נדס ד:). — ודבור בפני עצמו לשאלה להנאמר קודם לו: יציאות השבת שנים שהן ארבע בפנים ושנים שהן ארבע בחוץ ביצד העני עומד בחוץ ובעל הבית בפנים פשט העני את ידו לפנים ונתן לתוך ידו של בעה"ב או שנמל סתובה והוציא (שכפ א ב). הוורק מרשות היחיד דרשות הרבים וכו' מרשות היחיד לרשות היחיד ורשות הרבים באמצע ריע מתייב והכמים פוסרין ביצד שתי גוומראות זו כנגד זו ברשות הרבים המושט והוורק מו לו (שס יא א-ב). אנשי עיר גדולה מהלכין את כל עיר קטנה ואין אנשי עיר קטנה מהלכין את כל עיר גדולה ביצד מי שהיה בעיר גדולה ונתן עירובו בעיר קטנה וכו' מהלך את כולה וחוצה לה אלים אמה (ערוכ' ס ת). עבר פוסל משום ביאה ואינו פוסל משום זרע ביצד בת ישראל לכהן בת כהן לישראל וילדה הימנו בן והלך הכן ונכבש על השפחה וילדה הימנו בן הרי זה עבר (יב"מ ז ה). בהן גדול פעמים שהוא פוסל ביצד בת כהן לישראל וילדה הימנו בת והלכה הבת וניסת לכהן וכו' (שס ו). כל גט שנכתב שלא לשם אשה פסול ביצד היה עובר בשוק ושמע קול סופרים מקרין איש פלוני מרגש את פלונית מסקום פלוני ואמר זה שמי וזה שם אשתי פסול לגרש בו (גיט' ג א). לא היה סיקריקון ביהודה בהרונגי המלחמה מהרונגי המלחמה ואיך יש בו סיקריקון ביצד לקח מסיקריקון וחור ולקח מבעה"ב מקחו בטל (שס ו). כל המטלטלין קונין זה את זה ביצד משך הימנו פירות ולא נתן לו מעות אינו יכול לחזור בו נתן לו מעות ולא משך הימנו פירות יכול לחזור בו (נ"מ ד א-ב). הורו (בי"ד) לבטל מקצת (מן התורה) ולקיים מקצת חרי אלו חייבין ביצד אמרו יש גדה בתורה אבל הבא ע"י שומרת יום כנגד יום פטור (הור' א ג). כותל המשמש את הבית וידון מחצה למחצה ביצד כותל שהוא לאויר והטומאה בתוכו מחציו ולפנים הבית טמא (הור' ו ג). כל המטלטלים מביאין את הטומאה על אדם הנושאן וכו' ובלים כפותה מפה ביצד כו"ש שהוא תחוב בכותל

כחצי וית מתחתיו וכחצי וית מעל גביו אע"פ שאינן מכוונין טמא (שס יו א-ב). יש ריבית מוקדמת ויש ריבית מאוחרת ביצד נתן עיניו ללות ממנו והיה משלח לו ואמר בשביל שילויני זה הוא ריבית מוקדמת לזה הימנו והחזיר לו מעותיו והיה משלח לו ואמר בשביל מעותיו שהיו בשלות אצלי זו היא ריבית מאוחרת (ספרי זכר' רסג). ב"ש אומרים כינוי כינוין אסורין ביצד אמר הריני נוזר מן הגרונות. ומן הדבילה (תוספתא נו"ר' ב א). ומכרבותיו של אדם גיבר אם ת"ח הוא אם לאו ביצד רבי אומר ובטובו ה"ו ת"ח ובטובו ה"ו בור (נכ"ד ג). מפקח בגל עתים פטור עתים חייב ביצד גל עגול וגמצאת טומאה תחתיו חייב גל ארוך וגמצאת טומאה תחתיו פטור (פסח' נא). פעמים שאדם נשבע על מענה עצמו ביצד מנה לאכיל בירי והאכלתיו פרס ה"ו נשבע (כתוב' ית). הכסף אינו קונה את הוזהב ביצד מכר לו עשרים וחמשה דינר של כסף בדינר של זהב אע"פ שמשך את הכסף לא קנה עד שימשוך את הוזהב (נ"מ מס:). תוך הפרק נשים בורקות אותן ונאמנת אשה להחמיר אבל לא להקל ביצד גדולה היא שרא תמאן קטנה היא שלא תחלוץ אבל אין נאמנת לומר קטנה היא שתמאן וגדולה היא שתחלוץ (נדס מת:). א"ר ברכיה וכו' בשם ר' יצחק שהתיר (משה) גדרו של יוצרו ביצד אלא בשעה שעשו ישראל העגל עמר משה מפיים האלהים שימחול להם אמר האלהים משה כבר נשבעתי וכו' (אמר משה) דין הוא שתתיר את נדרך (מד"ר שמות מג). — ונכשם' איך אפשר הדבר: ר' יהודה אומר אף הפהארה אצל עם הארץ נאמן אמרו לו על עצמו אינו נאמן ביצד יתא נאמן על שר אחרים (דמאי ב). אדמון אומר יכול שיאמר אילו הייתי חייב לך ביצד אתה לזה ממני (כתוב' יג ט). — הא ביצד במשם' זו, ע"י ערך *הא, והנוספה: בא וראה כמה מופרשין דרכי הקב"ה מדרכי בשר ודם כ"י במתוק טרפא, את חמר אבל הקב"ה טרפא את חמר במר הא ביצד נותן דבר המחבל לתוך דבר המחבל כדי לעשות לו נס ביוצא בו אתה אומר ויאמר ישעיהו ישאו דבילת תאנים וגו' והלא בשר חי בשאתה נותן עליו דבילת תאנים מיד נסרת חא ביצד נתן דבר המחבל לתוך דבר המחבל כדי לעשות בו נס (מכ' נשלת ד א). (כתוב) עד הביאכם את קרבן אלהיכם יכול חכמה טמא ת"ל עד עצם היום הזה חא ביצד שול מבתיים ומן חכמה (ירוש' מ"ס א נו). (כתוב) כי תראה

(תוספתא כ"ב כ"ו). לקח חצר מסויירת מכוירת מסויירת הרי זו בחוקתה נפלה אינו חוזר ובונה אותה (גמ' שם ס:). — ובסנהדרין: ונכנסתי דרך הנגן שהוא בחוץ מאחורי ביה"כ לפניו מהחומה בחורבה אחת ממנה וראיתי צורת היכל מסוייר ומכויר וכתוב בה בחרט אנוש אלו השמות מעתה ודניאל ישמרם האל (לקוטי מספר דברי ר"י סמכ"י ז'). קורות מצויירות ומכויריות (רע"כ מדות ג'), ועליות מרווחות ומצויירות ומכויריות (פלא יועץ, מותרות).

א. **כִּיר**¹, ש"י, מ"ר כִּירִים, כִּירִים, — בעין עלי של ברזל יכתשו בו הויתים בבית הכד: האורז והקולמוס והמטוטלת והמשקולת והכיריים² והכן והכנה (כלים יב"ת). והכיריים שד' ברזל שחובטין בהם הויתים והאפרים של מתכת (רמב"ם, כלים טו י').

ב. **כִּיר**³, ש"י, מ"ר כִּירִים, — קו בליט או חקוק בחמר או בזכוכית או באדמה וכדומה, Strich; ligne; line: עושה בארץ או ע"ד הגייר כיר אחד שנקרא ח'ט גבהו אצבע אחת ועושה לו צלע כמין כאן מתחתיו (תכו' סג"ה, סדכ"י ס"ד). והרי למדנו מן התלמוד שהכירים המכוירים אפילו בסיד לסמן נקראין שנחות (שם שפ"ה).

כ"ד, — ר"ת: כן יהי רצון.

* **כִּירָה**⁴, ש"י, — כמו כִּירִים: כירה שהסיקה בקש ובנבבא נתנין עליה תבשול (שם ג' א'). העושה

(חמור שונאך רובין תחת משאו) יכול אפילו רחוק מאה מיל תלמוד לומר כי תפגע הא כיצד שיערו חכמים אחר משבעה ומחצה במיל (שם כ"מ כח ד). (כתוב) כל אשר יתן ממנו לה' יהיה קדש ממנו קדש ולא כולה קדש ויכול תצא לחולין ת"ל יהיה בהוייתה תהא הא כיצד תמכר לצרכי עולות ודמיה חולין חוץ מדמי אותו אבר (כנלי ערכ' ה').

א. **כִּיר**¹, מזה כִּירִים, *כִּירָה.

ב. **כִּיר**², ממנו כִּיר, *כִּיר, ב.כִּיר.

* **כִּיר**³, פ"י, — עשה צורות בלשונות או שלקעות בהטיח המצפה את הכותל וכדומה, או בחקיקה באבן וכדומה: בית שבנאו מתחלה לע"א הרי זה אסור סיידו וכיירו⁴ דע"א וחידש נוטל מה שחידש (ע"ג ז'). אבן שתצבה מתחילה לביטום הרי זה אסורה סיידה וכיירה⁵ לשם ע"א והיירש נוטל מה שחידש (שם). ציירו (את הכור) וכיירו וסיידו ועשה בו מעשה (מכ"י מטס"י יא). אין מפיחין (את הבית מפני אבלות ביהמ"ק) ואין מסיידין ואין מכוירין (תוספתא כ"ב כ"ו). חפר כור עשרה טפחים ובא אחר וסיידו וכיירו שניהן חייבין (יוע"ב כ"א ג'). למלך שהיה משיא את בתו ועשה לה חופה ובית וסיידה וכיירה וציירה וראה אותה וערבה לו (מד"ר כלאש"ט). למלך שעשה לו חופה וציירה וכיירה ומה היתה חסרה כלה שתכנס לחוכה (שם י'). למלך שהיה משיא את בנו ועשה לו חופה סיידה וכיירה וציירה בעם המלך על בנו והרגו (שם כח). היתה (האבן) חצובה וציירה וכיירה שתעבר אפילו צייר וכייר בגוף האבן ואין צריך לומר אם כייר עליה נוטל מה שחידש (רמב"ם עכו"ס ח ד). והתחילו מלאכתם ג' ימים קודם חג הסוכות וכו' ובג' ימים הנ"ל ציירה וכיירה וצפה (פסקי ריקאנטי האחר' ד). שהיה הבית רעוע נטוי דיופור והחזיק בו ובנה בו והצילו מסכנת גפילה גם ציירו וכיירו (קליר פסקי הרא"ש כסוף ספ' חיים שאל כ').

— פ"י, *כיר, מכיר, מכויר, — שצירו אותו: לקח בית מסויירת ומסויירת ומכוירת הרי הוא בחוקתו

¹ לא נתברר משמ' העקרת, ועי' ערך כירים.

² אין לו חבר בשאר הלשונות השמיות.

³ עי' הערה להשרש. — ⁴ כך במשנ' שבמשנ',

וכן במשנ' שבידוש', וכך גרסת הערוך, ובמשנ' שבגמ' בכלי בידור, כיירה, ובכ"י ציירה (ד"ה).

¹ לא נתברר מקורו, ועי' הערה לקמן. — ² כך הגרס' בכל הספרים, וכן היתה הגרסה לפני רה"ג וערוך והרמב"ם. והביא רה"ג גרסת י"א כי דון, אך רגלים לדבר כי צ"ל בידין בידו אחרי הדלת. והנה רה"ג הביא מלה זו בחבור עם מלה במשנה כ"ב ד, ת, בענין כלי בית הכד, ושם הרבה שנויי גוססתאות, בידין, כירין, עכירין, ועור, עי' ערך *כיר, ופרשה הגמ' שם כ"ב ש, אבל גם משמ' המדויקה של המלה כבשי לא ידועה. ואולם אין דבר מכריחנו לאמר כי הכירים או הכידים של משנה כלים הם הם הכידים או העכירים שבמשנה כ"ב, וכן נראה דעת הרמב"ם שהם שני דברים מתחלפים, הואיל ופרש אותם לא באופן אחד. ונתחלפו הקדמוני' גם בפרוש המלה כירים שבבבא, שהערוך פרש שהם אבנים נקובות שכובשין בהן הויתים, והרמב"ם פרש בלשון ערבי: דהוק מן חריר ירכז בהא אלזיתון, ובעבר: בעין עלי של ברזל יכתשו בו הויתים (כך צ"ל בתרגום העברי של פרוש המשנ' להרמב"ם). וכבר השתמש הרמב"ם במלה זו בלשונו ביד החוקה, במקום שהובא כאן בפנים.

³ מן מעל *כיר.

⁴ עי' הערה להשרש א.כיר ולערך כירים.

שמן שביעית אין חוסמין בו תנור וכירים ואין סכין בו מנעל וסגור (תוספתא ס"ו י'). שתי כירים המתאימות אחת גרופה וקטומה ואחת שאינה גרופה וקטומה (ס' שנת ג'). מקום עמידת תנור וכירים בחצר אין להן חוקה (ס' כ"ג כ"ג). בשעה שהוא גורף את הכירים ואת התנור הוא לובש רעים מהם (מ"ד כמ"ד). (מעשה) שגורבי תענית שירדו נשמים ועמדה וקנה אחת ועשתה לה כירים והעלתה אותו לראש הגג ליבשו והיו הכל מתריעין ומתפללין שירדו נשמים ואותה הוקנה מתפללת שיהא חורב ואומרת אל תשמע להן עד שתייבש הכירים שלי (אג"ד כלא"מ מג).

כישור⁽¹⁾ — אימה, והוא בעין קנה או לוח צר מעץ או מתכת תהרק עליו האשה את הצמר או הפשתן לטויה, ואתה *Spinnrocken*; *quenouille*; *distaff*: תגרה (אשת החיל) בעוז מתניה ותאמץ וזרועתיה טעמה כי טוב מחרה לא יכבה בליל גרה ידיה שלמה בכישור⁽²⁾ ובפיה תמכו פך (מגלי לא יו"ט).

⁽¹⁾ לא נתברר מקורו, ועי' הערה לקמן. — ⁽²⁾ היוני והרומי והסורי תרגמו מלשון כשרון, אך תרגום הארמי תרגם ידיה שלמה בכישור: ידעא פשטא בכונשרא (כך בנוסח' רוב הדפוס', והערות הביא כונשרא, ואלה שני העדים מבריעים נגד תרגום בכ"י הוצ' לגרר בכונשרא, אלא שמשמ' המלה כונשרא אינה ידועה בודאות, ועי' לקמן). ריב"ג אמר: הי שלמה אלמעי' ע"ב, ובעברית: היא הטבעת שבקצה הכוש. וכן רש"י ורד"ק, וגזרוה מן שרש כשר ואמרו שנקרא כך על שם שהוא מכשיר את הכוש לס"ב. רק הערוך פרש כישור במשמ' הרשומה בפנים, אמר בערך אימא וז"ל: יש ששונים (במקום אימא) עימא פי' בלשון מקרא כישור ובלשון ישמ' לקא"מא ובלעז קוניקלא, ע"כ, והוא *conucula* ברומ' המאוחרת, והוא הלוח שעליו הצמר להטויה, והנה, מלבד שלפי כונת המליצה המושג של אימה יותר נאות במקום הזה בהקבלה למלך מהמושג של טבעת הכוש, עוד יש סמך לפרוש זה להמלה כישור מהתרגום כונשרא, שיש להוכיח כי משמ' היתה הדבר שעליו נתון הצמר ולא מה שעליו נכרך החוט. רא"ב לעז במתורגמן: וזיירטל. לוי בהמלון להתרגומים שלו ערבב שני המושגים יחד ואמר: כונשרא *Spinnrocken*, um welchensich die Fäden schlingen וכן בהמלון לתלמוד ובדרשים, וז"ל האימה שסביב לו נכרכים החוטים, וכבר העיר שם פלישר (Nachtr. 428) שאין המלים האלה: שסביב לו נכרכים החוטים, נאותות להשם *Spinnrocken*, שהוא האימה, אלא להכוש, ואח"כ הוסיף פלישר שם ואמר כי עוד לא נתברר בודאות מהו הכונשרא. ואולם יש להביא סמך לדבר שכונשרא היא האימה, מלשון ערב, ש"לאימה קוראים

שתי אבנים כירה ותברם במים (כל"ס ו' א'). האבן שהיה שופת עליה ועל התנור עליה ועל הכירה וכו' וזו (ותאבן הסמוכה לכותל) היתה כירת הנזירים שכירושלם שכנגד הסלע כירת המבטים בזמן שהוא נותן אבן בצד אבן (ס' כ'). השוכה תכשיל על גבי כירה וקדש. עליו היום (תוספתא ס' כ' ד). כירה שנתנה על גב ארובה העליונה אעפ"י שהוא שופת עליה את הקדרה. (ס' כ"ג ו' י'). תכשיל שנתבשר כל צורכו מותר לשהותו על גבי כירה שאינה קטומה (ירוש' ס' כ' א' ד). היתה בהמתו שם בהמתו מוכחת עליו היתה כירתו שם כירתו מוכחת עליו (ס' כ"ג ד' נה). אמר יוחנן כירה שהסיקה בגפת ובעצים משהין עליה תכשיל שבישל כל צורכו וחמין שהוחמו כל צורכן (כנלי ס' כ' לו:). מעשה באדם אחד שנגנב קוסקמוס שלו ועלה לקבול עליו לדיון ומצאו על הכירה שלו (מד"כ דכ"ג כ'). — ומ"כ: שתי כירות המתאימות אחת גרופה וקטומה ואחת שאינה גרופה וקטומה (ס' כ' לו:). — כירה פתומה וכירה פתוחה: ומה במקום שכירתך פתומה כירת רבך פתוחה מקום שכירתך פתוחה אינו דין שכירת רבך פתוחה (תוספתא ח' ג'). — ואמר תלמיד: וירך יי הקוף שעירות מפותחות כמו אודים בכירה, וקול גיבך ברעש כחצות ליל ונשמע פיך כמו רוחסערה (כ"י חיי"י, תתמ"ו ו'). ושניך כשני דוב והומות ובס צואה וריר כמלא קערה, ועיניך כמו כירה⁽¹⁾ עשנים ופניך כמו שולי קדרה (ס').

בית הגר. — ידור העצים. — חצר. — מ"ף. — ירך הכירה. — כופה. — ימוסף. — עמרה. — פטפוט. — פרכים. — קלת. — שפת, ישפיתה.

כִּירִים⁽²⁾. — מבין לבשל עליו עשוי בחמר וכדומה, תוכו חלול, מהצד האחד פתיחה להאזיר ולגרוף דרך בה את האפר ומלמעלה פתיחת ישימו בהן הפחמים וישפוט עליהן הקדרות, *Kochherd*; *fourneau de cuisine*; *stowe*: תנור וכו' ית' (ויק' י"א נה). — ובתו"מ: בונה שהסיקה בקש ובגבא. הרי הוא בכירים (ס' כ' ג'). המוכר את הבית מכר את הדלת וכו' אבל לא את הקלת ולא את התנור ולא את הכירים (כ"ג ד' ג'). שלש אבנים שעשאן שתי כירים (כל"ס ו' ג').

⁽¹⁾ כך בהוצ' אחיאסף, הוספה עפ"י כ"י בריש' מוז'.
⁽²⁾ לפי דעת הקדמו' וגם קצת החדשים מן בור, במשמ' דבר שיש בו בית קבול, אך זה דתוק.

מעשה שאמרו לו לחוני המעגל התפלל שירדו גשמים וכו' התחילו גשמים מטפין אמר לא כך שאלתי אלא גשמי בורות שיתין ומערות התחילו לירד. בוקץ אמר לא כך שאלתי אלא גשמי רצון ברכה וגדבה ירדו כתיקנן (ס). לא כך היה מעשה (סוכ' כו'). אמר לו בן עזאי כך היה ר' יהושע שונה קרבן מוסף אין בו במנחה (תע' ד. ד). מדר נחלות כך הוא איש בי ימות וכו' (כ"ח כ). כך היא דרכה של תורה פת במלת תאכל ומים במשורה תשתה ועל הארץ תישן ותחי צער תחיה ובתורה אתה עמל (לכות ו. ד). וכן הם אומרים אם שדנו הוא הפסח הזה יריך משוכות משלך (פסח' ט'). וכן היה אומר אנא השם עויתי פשעתי חטאתי לפניך (יומ' ג. ח). הוציאו לו את הכף ואת המחתה וכו' וכן היה מירתה (סס' ה). ומעשה כבתו של נקדיסון בן גוריון שפסקו לה חכמים חמש מאות דינרי זהב וכו' אמרה להם כך תתנו לבנותיכם (חטפתא כח' ט). כך שמעתי משמעיה ואבטליון (יומ' פסח' ו. לג.). בן אמוץ כלה נבואתך וצא בך מקובלני מבית אבי אבא אפילו חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים (כרכ' י.). אמר ר' יהודה כך היה מנהגו של ר"ע כשהיה מתפלל עם הצבור היה מקצר ועולה (סס' ג.). ומה אתה שהיית עומד לפניו בשר ודם שהיום כאן וחרב בקבר בך אני שהיית עומד לפני מלך מלכו המלכים הקב"ה שהוא חי וקים דער ולעולמי עולמים עאכ"ו (סס' ג.). עכשיו שאנו יושבין ועוסקין בתורה שכתוב בה כי הוא חייך וארך ימים כך אם אנו חולקין ומבטלין ממנה עאכ"ו (סס' כ.). אמר רב כך היה מנהגו של ר' יהודה בר אלעאי ע"ש מביאים לו עריבה מליאה חמין ורוחץ (סנת כה:). אבא לא כך אמרו חכמים אין עושין מריקין המצווירין בפסח (פסח' לו.). מימינו לא ראינו כך (סס' נה.). קפץ ר' חייא ונשבע העבודה כך שמעתי מרבי (זר' שישמש בשבת חייב) שחם קפץ בר קפרא ונשבע העבודה כך שמעתי מרבי (חייב) אחת (יכמ' ג.). ומה אני שלא נשלתי ואם נשלתי שלי נשלתי כך מקבלי שוחר עאכ"ו (כתוב' קס:). אם לעוברי רצונו כך דעושי רצונו עאכ"ו (נדר' ג.). אמר לו ר' אליעזר כך אני בעיניך (כ"ק מה:). איזו בך הייתי אומר וכו' (סס' מד.). אני איני ששלחם דו אלא כך דעת חלמיכם נוטה (כ"ב קס:). כך היא חובתנו וכן יפה לנו (סנה' סו.). אמרו לו

א. *כך. — מלת הרמיון, א) דומה להמלה כ"ה, בן : בענין שהוא מברך כך עונים אחריו (כרכ' ו. ג.). כוורורה ובפסולה של חמישית כך של ששית (סני' ג. ג.). בדרך שאין מקדקלין ברשות הרבים כך לא יתקנו (סס' ג. י.). בשם שפתחו החולין כך פתחה התרומה (תרומ' ה ט.). וכשם שהוא חייב על קישורן כך הוא חייב על התירון (סנת יו' ה.). במעשה הראשונה כך (י' מעשה השניה והשלישית וכו' (פסח' ה ט.). בשם שאין מוליכין את התרומה כך אין מוליכין את המטנות (גי' א. ו.). בשם ששליה ציבור חייב כך כל יחיד ויחיד חייב (ר"ה ד ט.). בשם שמלמטה דמעלה עשרה מפתים כך מלמעלה למטה עשרה מפתים (סוכ' ה ט.). במעשהו בחול כך מעשהו בשבת (סס' ד ו.). בשם שהיו שופרות במקדש כך היו שופרות במדינה (קל' כ ה.). בשם שאין הראשונות בחמישי כך לא שניות ולא אחרונות (תע' ג ט.). באו ואמרו לו בשם שהתפללת עליהם (עד הגשמים) שירדו כך התפלל שילכו להן (סס' ג ח.).

ערנאש (א. מלה זו משמשת בלשון הערבית הספרותית במשמ' שם לעוף מהעופות וחוטם ההר. יותר לא הביא לשון אלערב, אבל מחיט אלמחיש הביא עוד משמ' שלושית למלה זו, אמר ר"ל : הנה מן הדיר ונחזה ד'את שעב תג'עד אלמראה שבאית' אלקטנ עליה פתע'ולהא, ע"כ, ובעבר' : דבר מן ברזל וכדומה בעל פצוירים (או שנים) תשים האשה עליו הצמר גפן ותטוהו, והביא פרוש זה גם אלשרתוני באפרת אלמארר והעיד שהביאו אלצ'אני, ועוד יש לה למלה זו בלשון העם משמ' לולבי גפנים, וכבר העיר ש' פרנקל (S. Fr. Lehw. 108) שזו היא המלה ארנס שבתלמוד, ובאה להלשון הערב' מלשון הארמית, ואפשר להחליט כמעט בודאות, כי גם המשמ' של אימה להשם ערנאש בערב' באה לה מארמית, והיא היא המלה כונשרא, וראיה לדבר, כי ערנאש הערבי הוא כונשרא הארמי, היא מה שהביא התאג' בשם אבנ עבאד ערנאש אל שר ה, ר"ל חבלי השרירים, וכך ממש גם כונשרא, תרגום רפאות תהיה לשרך אסותא תהא לכונשרך. מזה אנו רואים כי המלה ערנאש בערב' משמשת ממש בשתי המשמ' כמו כונשרא בארמית, והמשמ' המדויקה של ערנאש בענין בלי המויה היא בלי ספק גם משמ' של כונשרא בארמ' בענין זה, ורגלים לדבר, כי השם בישור בעצמו הוא השם כונשרא והיוד הוא להשלים הנון, ומקור שלש צורות של המלים בישור וכונשרא וערנאש הוא באיוו לשון אחרת אולי לא שמיית. ¹) בקצת ספרים כן.

(a) عرناس

רבינו תן לנו אות אמר להם ולא כך אמרתם לי שאין אתם מבקשין ממני אות (סס'א). מה לשעבר הייתי נוהג עמהם במדת רחמים עד שלא עשו אותו המעשה כך עכשיו במדת רחמים אנהוג עמהם (מד'ר נמד' יא). מה הנשבע באמת כך הנשבע על השקר עאכ"ו (סס'כ). באותה שעה שמח משה אמר כך שבו חביב לפני הקב"ה (סס'קטל, טק'סס). — ובשבעה וקללה: שיהיו הכל בשבעות כך תגיע לי כמו שארע לפלוגות (מד'ר נמד' ט). שכל הנשים לנשות כך תגיע לך כשם שהגיע לפלוגות (סס). אמרו לה מה מעשים טובים יש בידך אמרה להם כך יעזרו עלי אם ראו קורות ביתי שערות ראשי (סס'כ). — כך וכך, כך וכך, ר"ל נשבעתי בכך וכך, שובא עלי כך וכך: אלו הוכיח מקצתם הרי אלו שבשוק היו אומרים כך הייתם שומעים מכן עמרם ולא הייתם משיבים לו דבר כך וכך אם היינו יושבים בהם היינו משיבים לו ד' וה' פעמים על כל דבר ודבר (ספרי דבר' ה). אמר לה בכך וכך אין את נכנסת לביתי עד שתלכי ותרוקי בפניו של ר' מאיר (מד'ר דבר' ט). שהיו בני דורו (של נח) אומרים בכך וכך אם אנו מרגישין בו אין אנו מניחין אותו ליכנס בתיבה (דש"י דבר' לג' מת). — שפך: אילו היה משה יודע ש כך אנו מרויחין (מהרבי"ה) לא היה בוחבה (תוספת' כ"מ ו'). ברוך ש כך לו בריות נאות בעולמו (י"ש' ע"ז א' מ'). לאחר שהיה לו שדה והיה בה גל שר צרורות עמר ומכרה לאחר עמר אותו האיש שקנאה והעביר את הגל מתוכה ומצא תחתיו מים חיים וכו' עבר עליה אותו האיש שמכרה ראה אותה מליאה כל טוב אמר אוי לי ש כך מכרתי אוי לי ש כך הוצאתי מירי (מד'ר שמות כ). אשרי ילוד אשה ש כך ראה (סס' נמד' כ). ארורות הירדים ש כך וזרקות (סס' דבר' ה). אשרי ילוד אשה ש כך מובטח שהשכינה תבנס אתריו לפתח אהליו (דש"י נמד' לג' ת). — בין כך ובין כך, ע"י צ"ל, והוסיפה: פסק החלון ר"א אומר בומן שהוא קשור ותלוי פוקקין בו ואם לאו אין פוקקין בו וחב"א. בין כך ובין כך פוקקין בו (שנת י' ו'). הכונס את יבמתו וזכה בנכסים של אחיו ר"י אומר בין כך ובין כך אם יש שם אב הנכסים של אב (ינ"מ ד' ז'). הרואה נחש ועקרב וכו' אם הרגן לא גראו דו אלא (בשביל) שיהרגם וחב"א בין כך ובין כך לא גראו לו אלא בזכות (י"ש' שנת יד' ג'). יין עד שלא נתן לחובו מים אין מברכין עליו כ"פ הגפן וכו' דברי

ר"א וחב"א בין כך ובין כך מברכין עליו. ב"פ הגפן (כר' נ'). השוכר את הפועל ולקט. בנו אתריו (אבל אם קבל הפועל את השדה) למחצה לשליש ולרביע לא ילקט בנו אתריו ר' יוסי אומר בין כך ובין כך ילקט בנו ואשתו אתריו (כ"מ יב.). — ב' במשמ' דבר זה: אין מדליקין אלא בשמן וית בלבר וכו' מה יעשו אנשי מדי שאין להן אלא שמן אנונים וכו'. מה יעשו אנשי קפורקיא שאין להן לא כך ולא כך (י"ש' שנת כ' ד'). — מתוך כך, מתוך הדבר הזה האמור שם: מתוך כך עשו שלום (י"ש' ערוך' ג' כ' ד'). אל יפטר אדם מחברו אלא מתוך דבר הלכה שמתוך כך וזכרהו (כנ"ל כר' לא.). — כך וכך: באומר כך וכך עשיתי (י"ש' תרומ' א' מ'). למלך שנשבע. בנו והלך אביו והצילו מן הלסטים והרגו והיה הכן אומר לאביו. כך וכך עשו לי כך וכך הכו אותי ושעבדו אותי וכו' (מד'ר שמות כ). אמר (משה) אפשר לי לעשות דבר עד שאמלך בהקב"ה הלך ונמלך אמר לו כך וכך בניך מבקשים (סס' נמד' טו). אחר מהם עומר עם חבירו בבקר ואומר לו אין אתה יודע מה היה לי הלילה הזה כך וכך הגיעני ואומר לו אם איך (פסיק' רכתי' מנ.). — אחר כך, אחר הדבר הזה, ע"י אחר, והוסיפה: (היתה שדה) ורועה ונמלך לנשעה לא יאמר אשע ואחר כך אופך אלא הופך ואחר כך נוטע (כל' כ' ד'). בת ישראל שאכלה תרומה ואחר כך נשאת לבנה (תרומ' ו' ב'). הקדישתה (את העיסה) עד שלא גלגלה וגלגלה הגובר ואחר כך פדאתה (תל' ג' ג'). מאה תרומה שנפלה למאה ואחר כך נפלדו ג' קבין ערלה (ערל' כ' ב'). וזו (עדים) שבאראשון בורקין אותו ראשון ומבניסין את הגדול שבהן וכו' ואחר כך היו מבניסין את השני (כ"ה כ' ו'). מי שבירך ואחר כך נתמנה לו שופר (סס' ד' ט). — וגם במלה אחת: התאינה הוה בתחילה אורים אותה אחת אחת ואחר כך¹ שתים שתים ואחר כך שלש שלש (מד'ר כר'ש' מו). בתחילה היה סוד ליראים ואחר כך¹ לישרים (סס' מט.). — כל כך, ע"י כל. — בכך, בדבר זה: מי שנתמנה לו לפי דרכו לוקח ומוכר ובלבר שלא תהא אומנתו בכך (שנ' ז' ד'). אם הקדים מעשר שני לראשון אין בכך כלום (דמ' א' ד'). שאפילו הוא (לתם הפנים) על השלחן ימים רבים אין בכך כלום (מנח"א ת). והשרוי בתענית

¹ כך, במלה אחת, בהוצ' דר' תיאודור, ובנוסח'

הספר: ואח"כ.

טועם ואין בכך בלום (כרכ' יד.). כל המדין את מתו
ה'ז' מגוללו וכו' (ואם) כדי שיבואו קרוביו ממקום אחר
מלינו ואין בכך בלום (שמות יא.).—ובמשמ' במעמד
זה: איז לי שראיתך בכך איז אשריך שראיתני בכך
שאילשלא לא ראיתני בכך לא מצאת ביך (שנת לג.).
— מה-בכך, דברים של מה בכך, עי' מה. — לכך,
לדבר זה: העשוי לאוכלין שעורו בזיתים העשוי דמשקין
שעורו במשקים העשוי לכך ולכך מטילין אותו
לאמרו בכונם משקה (כלים ח ג.). הבקעה בימות החמה
רשות היחיד דשבת ורה"ר לטומאה ובימות הגשמים
רשות היחיד לכך וכך (טכר' וז.). פאה מצלת בסוכה
וכו' אין סוף סכך מציל בסוכה מה בין זה לזה זה
נעשה לכך וזה אינו נעשה לכך (ירוש' כלא' דכט.).
לכך נתכווין מתחלה (נדר' טז.).—שְׁלֹכֶךְ: ושור' קוסים
הצדונים אעפ"י שאינם יכולין לישב שלא מסומכין
טמאין שלבך נעשו מתחילתן (כלים ד ג.).—ובמשמ'
בשביד דבר זה: לכך הקדים הכתוב לקיתתו שלפסח
לשחיטתו ד' ימים שאין נוטלין שבר אלא על ידי מעשה
(מכ' כא ס.). תאמר בפדיוה שאינה שקולה כנגד הכל
לכך אם לא פדאו אביו הוא לא יפדה את עצמו (שס
ית.). התשועה העתידה להיות אין אחריה שעבוד לכך
קרואה בשון זכר (שס נשלה, טיר' ח.). אמר להם (ר"ע
לחכמים) אף אני לכך צחקתי אם כן עשה למכעיסיו
ק"ו לעושי רצונו (ספרי דכ"י מג.). וכל המייסר את בנו
מוסיף הבן אהבה על אביו וכו' שנאמר ואוהבו שיחרו
מוסר לפי ששחרו מוסר לכך אוהבו (מד' שמות ח.).
הוא (פרעה) התחיל בעצה תחלה לכך לקה תחלה
(שס.). בת פרעה מצורעת היתה לפיכך ירדה לרחוץ ביון
שנגעה בתיבה (שהיה בה משה) נתרפאת לכך חמלה
על משה ואהבה אותו אהבה יתירה (שס.). כליום היו
שם שלש מאות בכורות של כך הוציא בפרטם כ"ב
אלף וג' מאות (שס נמד' ד.). שבקש (המנ) להרוג את כל
היהודים הם ובניהם ולבזו את ממנם ובקש לתלות את
מרדכי לכך הגיע לו מרה כנגד מדה (שס י.). לפי שהיה
(סיסרא) מתרפם (את ישראל) ומגדפם בנחיצה לכך מת
מיתה גרופה שספרו ביד אשה (שס.). הבכורות הם ריחקו
עצמן מן הקב"ה והם הקריבו לפני העגל לכך ריחק
הקב"ה מניגום (שס כ.).—לפי כך, עי' דְּפִיכָךְ.—ג) להורות
הבמות של דבר, כֶּךָ וְכֶךָ, כֶּךָ וְכֶךָ, ר"ל כמות מה
שארין צרך לנקב אותו בפרוש: מניח את המעות ואומר
כל הנלקט מזה מחולל על המעות האלו בכך וכך

סלים כמלע (מע"ש ה ד.). היה מצטער היכן מעשר שני
שר אבא ובא איש החלום ואמר לו כך וכך הן במקום
פלוגי הן (תוספתא שס ט.). כמה אתה נותן לבגד כך
וכך וכמה אתה נותן לכתך כך וכך (ירוש' כתוב'
ה כט ג.). תן בתך לפלוגי ואני אתן לך כך וכך קח
שדה פלוגי ואני נותן לך כך וכך (שס.). ויכתוב
שנתקבלתי ממך כך וכך (שס טס ד.). פרתך בכמה
בכך וכך דמורך בכמה בכך וכך (כ"מ מנ.). אמר
לו מה שעני חולבות כך וכך מכור לך מה שרמלי
גוזזות כך וכך מכור לך מה שכורותי רודה כך וכך
מכור לך (שס מד.).—ובסהמ"א: מיניתיו ע"פ פלוגי בן
פלוגי ליקח לי ממנו כך וכך (זוהבים (תכו' הגא'),
הרכני קצט). כגון שקצין (מכור) בחפץ שלו דמים כך
וכך ממטבע פלוגית (רי"ף כ"מ כו.). היה לראובן
שטר עליו מסך כך וכך (ר"י כרלוגי, השער' יח.).
וגעשיתיו לו קבלן גמור בעבור פלוגי בן פלוגי שלוח
ממנו כך וכך דיגדיון (שס מז.).—ובענין הזמן, בשנת
כֶּךָ, וְכֶךָ, כֶּךָ וְכֶךָ לחדש: וכך היו כותבין בשנת
כך וכך ליוחנן כהן גדול (ר"ס יח.). — ובסהמ"א:
שהוציא לפגיו פלוגי ופלוגי שטר חוב מקויים כראוי
על פלוגי מכך וכך ממנו ומזמן כך וכך (השער' נר"י
כרלוגי א.). בכך וכך בשבת בכך וכך לירח פלוגי
בשנת כך וכך לבריאת העולם (שס יב.). ואח"כ כותבין
בשיטה שלישית בירח פלוגי בכך וכך בז' (ערך,
ערך גט.). בחדש פלוגי בכך וכך בחדש ברביעי
בשבת (דמכ"ס עדות כ א.). בכך וכך בשבת בכך
וכך ימים לירח פלוגי וכו' (נפט שטר על הרי"ף).

כִּי־כֵן, ש"ו, —מין דהן לרשאה: המרהם הנקרא כך
(קבולו גליוס כ, כ"י פרוי). רשאה הנקראת כך והיא
מורכבת מר' סמים (שס.).

כ"כ, — ר"ת: כֶּךָ כֶּךָ.

כָּכָה, —מלת הדמיון, כמו פ"ה, *כֶּךָ: וככה תאכלו
אתו מתניבים חגרים געליכם ברגליכם ומקלכם בידכם
(שמות יב יא.). וגם כָּכָה אמר המלך ברוך יי' אלהי
ישראל אשר נתן היום יושב על כסאי ועיני ראות (מ"א
ח מת.). כה אמר יי' צבאות כָּכָה אשבר את העם הזה
ואת העיר הזאת כאשר ישבר את בלי היוצר (ירמ'
יט יא.). ועשית לאהרן ולבניו כָּכָה (כמו שנאמר קודם)
ככל אשר צויתי אתכה (שמות כט לה). כָּכָה (כמו
שנאמר קודם) תעשה לדיום במשמרתם (נמד' מ כו.).

ומן (1) הכפר סביבות ירושלים (ס"ט כח). — (ב) כפר זהב
כפר כסף, כפר ברזל, זהב, כסף או ברזל במדה קצובה
לשקל בו אלה המתכונות (2) Talent : ויקח את עשרת
מלכם מעל ראשו ומשקלה כפר זהב (ש"י יב ל). וימצאה
(את העטרה) משקל כפר זהב (דס"א כ כ). — וכמות
זהב וכסף וכדומה כמשקל הכפר : ויהי זהב התנופה
חשע ועשרים כפר ושבע מאות ושלושים שקל בשקל
הקדש (שמות לח כד). ויהי מאת כפר הכסף לצקת את
אדני הקדש ואת אדני הפרכת מאת אדנים למאת
הכפר כפר לאדן (שס כז). ויבאו אופירה ויקחו משם
זהב ארבע מאות ועשרים כפר ויבאו אל המלך שלמה
(מ"א ט כח). כפר זהב שהיה יעשה אתה (שמות כה לט).
וישלח חירם למלך מאה ועשרים כפר זהב (מ"א ט יד).
וישכר (אמציהו) מישראל מאה אלף גבור חיל במאה
כפר כסף וכו' ויאמר אמציהו דאיש האלהים ומה לעשות
למאות הכפר אשר נתתי לגדוד ישראל (דס"ז כה וט).
תנה נא דהם כפר כסף ושתי חלפות בגדים ויאמר נעמן
הואל קח בפרים ויפרץ בו ויצר פפרים (3) כסף בשני

בכבר הירדן, וקצתם, שקשה להם זה יען כי לא מצינו
שהכהנים התישבו בכבר הירדן, פרשו השם כבר כאן
במשמ' גליל, משמ' העגול שיחסו להמלה כבר, אבל
כבר הוכחתי בהערה הקודמת שאין שום יסוד ליחס לכבר
משמ' של עגול וגליל, ושמשם האמתית של כבר היא
גי. ודבר ידוע הוא שהקרקע שעליו בנויה ירושלים קרוע
מצפון לדרום בני, שהיה עמוק לפניו וחלק לפניו את
העיר לשתיים, החלק המזרחי והחלק המערבי, והוא הני
שהזכיר יוסף בן מתתיה (מלחמ' סידודים ד ה), ואמר
כי הוא נקרא tyropeon, ומשמ' היא עושי גבינה, וכבר
נשאו ונתנו החכמים חוקרי עתיקות ירושלים בדבר הגו
הזה אם נזכר בתנ"ך ואמרו קצתם שהשם עושי גבינה
הוא תרגום השם השפות (נחמ' סס יג), ע"ש שפות החלב,
ואחרים שערו השערות אחרות, כלן דחוקות ואינן מניחות
הדעת. עכ"פ, הני הוה היה חשוב ודבר טבעי הוא שנוכר
בנחמ' במקום שנוכרו בל חלקי העיר, ולפי תכונתו השם
כבר לפי משמ' האמתית, נאותה לו, וכן יקראו לו הערבים
גם עתה אלואד. ונראה שבימי נחמיה ישבו בו הכהנים
והמשוררים. — (1) כבר העירו החדשים כי לפי התרגום
היוני הנוסחה הנכונה היא מן הכפר וסביבות ירושלים,
והכונה היא שנתאספו בני המשוררים מתוך העיר ומסביבות
ירושלים ומשאר המקומות שבקשום משם והביאום לירושלים
ליום תנכת התנוות, כמו שנאמר שם בסמוך כו. — (2) כבר
הזכרתי כי במשמ' זו נמצאה מלה זו גם בכתבות הכנעניות.
ואמרו החדשים, כי בלשון מצרית המאוחרת נמצאה מלה זו
בצורה כזו, ואולי מקור המלה במשמ' זו היא מצרית. — (3)

את עיניו וירא את כל כפר הירדן כי בלה משקה וכו' ויבחר
לו לוש את כל כפר הירדן וכו' ולוש יושב בערי הכפר
ויאהל עד סדם (כראס' יג י"ב). ויאמר (המלאך ד"ו) —
המלך על נפשך אל תביט אחריו ואל תעמד בכר
הכפר ההרה המלך (סס יט יז). וישקף על פני סדם
ועמרה ועל כל פני ארץ הכפר (סס כח). ואת הנגב ואת
הכפר בקעת ירחו עיר התמרים עד צער (דנ"ל לג).
וירץ אחימעץ דרך הכפר (מסול הר אפרים) ויעבר את
הבושי (כ"ז יח כג). בכבר הירדן יצקם המלך במעבה
האדמה בין סכות ובין צרתן (מ"א זמו). — והגוי הצר
בקרקע העיר ירושלים שהוא מפלש מצפון לדרום והיה
מחלק העיר לשני חלקים, המזרחי והמערבי, ושיוסף בן
מתתיה אמר שנקרא גי עושי גבינה : ואחריו החזיקו
הכהנים אנשי הכפר (1) (נחמ' ג כב). ויאספו בני המשררים

רוב ההדשים אמרו שהכונה העקריה היא עגול, אבל
אין כל יסוד לזה, לא יסוד לשוני ולא יסוד עניני.
כי לא הצטרף כבר ולא ברבר אין דהם, לא בעבר' ולא
בישאר הלשונות השמיות, משמ' עגול, רק הפעל ברבר
הריתים משמש בערב' גם במשמ' סבב. אך בפרוש אמרו
המלונים הערבים שהוא ע"ש שהם חוזרים חלילה פעם אחר
פעם, תרדיר בערב'. ולפי הענינים שהמלה כבר משמשת בהם
במקרא אין שום הכרח ליחס לה משמ' עגול, כי כבר הירדן
אינה כלל עגולה אלא ארוכה וצרה, וגם כבר הוזהב וכבר לחם
אין שום ראיה כי היו עגולות, ולכן אין לנו יחס מקודם
להשם כבר איוו משמ' עקריה בלי יסוד ולהכריח אח"כ את
המלה בכ"מ שמושה שנתפרש עפ"י משמ' זו, כמו שעושים
רוב החדשים ברוב פרושיהם, אלא עלינו לפרנס את המלה
מעצמה, לפי עמק ענינה, ולראות אח"כ אם יש למשמ'
זו סמך וס' עד מחקירה הלשונית, ואם אי אפשר לפרש
את כל שמושה עפ"י משמ' אחת עקריה נאמר כי אין
כל המשמ' גובעות מצרף אחד עקרי אלא הן מדים
ממקורות מתחלפים. והנה השמוש של המלה כבר בענין
הירדן הוא ברור שהוא גי צר ועמוק והוא מה שנקרא
בערב' ע'ור (א), במשמ' מקום עמ' בקרקע, וכך הוא
שמו המיוחד של כבר הירדן בערב' אלע'ור. ואם נקבל
דעת המדרקים החדשים, ברט ואחרים, כי כבר נצטמצמה
מן כזו, יש למשמ' זו של כבר גם סמך בלשון ערבית,
שהשם כ"כזרה (b) משמש ממש במשמ' זו, אמר מחיט
אלמחיש בערך כזו : אלכרכורה ואד בעיר אלקער, ע"כ,
ובעבר' : ברכורה הוא גי רב העסקות. ועי' זבינו לפרוש
נכון גם להשם כבר בנחמ' שנתחבמו בו המפרשים, ועי'
הערה לקמן. — (1) התקשו המפרשים בפרוש כבר זו, קצתם
אמרו כי הכונה בה לכבר הירדן, ור"ל הכהנים שישבו

(a) غور (b) كركرة

חרטים (מ"ז ה כג-כד). ויקן את החר שמרון מאת שמר בכפרים¹ כסף (מ"א יו כד). ואשקלה על ידם כסף כפרים שש מאות וחמשים (עז' ח כו). הבינוני לבית יי' והב כפרים מאה אלף וכסף אלף אלפים כפרים ולחשת ולבדול אין משקל (דס"א ככ יד). ויתנו לעבדות בית האלהים זהב כפרים חמשת אלפים וכו' וכסף כפרים עשרת אלפים וחמשת רבו ושמונת אלפים כפרים וברזל מאה אלף כפרים (סס"ט ו). ויעש את בית קהש הקדשים וכו' ויחפשו זהב טוב לכפרים שש מאות (דס"ב ג ח). ויקח בידו עשר כפרים כסף וששת אלפים זהב (מ"ז ה ה). שלשת אלפים כפרים זהב מזהב אופיר (דס"א כט ד). —שקל כך וכך כפרים, שקל ונתן כסף או זהב בכך וכך משקל כברים: שמר את האיש הזה אם הפקר ופקד והיתה נפשך תחת נפשו או כבר כסף תשקל (מ"א כ לט). ועשרת אלפים כפר. כסף אשקול על ידי עשי המלאכה להביא אל גנוי המלך (אס"ג ט). —ובתו"מ: אמר ר"ח שחצית גדולה היתה בבני כהנים גדולים שיותר מששים ככרי זהב היו מוציאים בה (יוס"ג שקל' ד ממ). היה שלמה נוטל אלף ככרי זהב ומכניסם לבור ומוציאים עד שהוא מעבירן עד אחד (סס ו י). והיו בה ע"א קתדראות של זהב כנגד ע"א של מנהדריו גדולה כל אחת ואחת אינה פחותה מעשרים ואחד ריבוא ככרי זהב (סו"ג נא). אבל יקרה היתה בה (בעשרה של דוד) ששונה כבר זהב (ע"ז מד). — ואמר הפיטן: וכמו נתן חשבון על כל, כן נתן משקל ופלס לכל, מתחיל מ כבר עד פרושה קטנה, כבר הגדול כנגד שני מנה (ר"א קליק, שנת שקל', אז ראי'ת). — והמשורר אמר: ומלא אל דבר אבי לשבט בני השיר ומקריבי קשורה, ודבר דברה זרש לקונה בכבריו מתי שי באגורה (ר"ג הנגיד, אלוה עז, קנו). — ג) כפר לחם, מ"ר כפרות לחם, כמות פחות או יותר גדולה של עיסה עשויה בצורה מן הצורות ואפוייה², Laib miche; loaf of bread: וכבר לחם אחת וחלת לחם

ועי' הערה לקמן. — ¹ אמרו החדשים כי אין זה נקוד אמתי וצ"ל כפרים ונקודו הכף בשוא לרמוז כי אורי צריך פה ככרי כסף בסמיכות. אבל השערה זו רחוקה, יען ככרי כסף בלי הספסר כמה כברים אינו טבעי במקום הזה. — ² לא נתברר מקור משמ' זו להמלה כבר. החדשים אומרים שהוא על שם צורתו העגולה, אבל כבר נתברר דמעלה כי אין יסוד למשמ' העגול שהחדשים מיהסים להצרוף כבר, ואין שום הוכחה כי כבר הלחם היתה לפנים דוקא בצורה עגולה.

שמן אחת וריק אחד (שמות כט כג). והיה כל הנותר בביתך יבוא להשתחות לו לאגורת כסף וכבר לחם (ש"א כ לו). ויפקדו את ירמיהו בחצר המטרה ונתן לו כבר לחם ליום מחוץ האפים (ירמ' לו כא). כי בעד אשה וונה עד כבר לחם (משלי ו כו). ויחלק (דוד) לכל איש ישראל מאיש ועד אשה לאיש כבר לחם ואשפר ואשישה (דס"א יו ג). — ומ"ר כסמי': תנו נא כפרות לחם לעם אשר ברגלי (שופט' ח ה). אחד נשא שלשה גדיים ואחד נשא שלשת כפרות לחם (ש"א י ג). — ובתו"מ במשפ' זו: אין פותחין לעני העובר ממקום למקום מ כבר וכו' (פאה ח ז). המוציא מ כבר לרשות הרבים (שנת י ה). לימד על כבר שני שמטמא את השלישי (סו"ט ה כ). מצא עגול ובתוכו חרס (מצא) מ כבר ובתוכו מעות (ג"מ כ א). לא תלזה אשה מ כבר לחברתה עד שתעשנו דמים (סס ה ט). שבועה שלא אוכל מ כבר זו (סנוט' ג ז). עשרה שהיו מהלכין בדרך אעפ"י שכולן אוכלין מ כבר אחד וכו' ישבו לאכול אעפ"י שבא אחד ואחד אוכל מ כבר וכו' (תוספתא נרכ' ה כד). אמר אחד מהן לחבירו מ כבר זו קרבן אם טעמו אני וכו' הריני גויר אם אוכל מ כבר זו (סס נדר' א ב). אמר לו צא ואכול מ כבר ואתה נותן את דמיה (סס ע"ז ו י). מסובין. אסורין לשעום כלום עד שיטעום המברך וכו' כשהיו כולם זקוקין ל כבר אחד (יוס"ג נרכ' ו י). והוא שתהא מ כבר נוגעת במנופה עצמה (סס תרומ' י מז). מ כבר זה (אסור) עלי כיום שמת בו אבא (סס נדר' א לו ג). אמר הכבר הזה נדור. ממני וכו' הריני נדור מ כבר זה והוא ממני (סס סס ד). היתה לפניו כבר שר הפקר ואמר מ כבר זו הקדש (נבלי סס לד). אמר רבא כל הבא על אשה וונה לסוף מבקש מ כבר לחם (סו"ט ד). מ כבר נקוב שתלוי באוירו של בית המפש אומר מי יכול להוריד לזה (מד"ר שש"ש, ראבו כתס). האומר לחבירו מ כבר זו אסורה עליך (רמב"ם נדר' ה ד). — ומ"ר: שני כברים אחד טמא ואחד טהור אכל את אחד מהם ועשה טהרות (טס"ר ה ו). מקריצות נושכות זו בזו וכברים נושכין זה בזה (סס א ו). בחמשה כברים אבל בכבר אחד וכו' (יוס"ג נדר' א לו ד). מצילין סל מ"א מ כברות ואעפ"י שיש בו מאה סעודות (שנת יו ג). שואל אדם מחבירו כרי יין וכו' וכן האשה מחברתה מ כברות (סס נג א). (אם מצא) מ כברות של נחתום מחירוות של דגים וכו' הרי אלו שלו (ג"מ כ א). השרץ בפיו החולדה ומהלכת על גבי

בארץ ינוע (כראש' ו יו). הבנות בנותיהם בני והצאן צאני וב'ל אשר אתה ראה לי הוא (סס לא מג). הנה לך כ'ל אשר למטיבשת (ש"כ טו ד). וב'ל אשר לאיש יתן בעד נפשו (ליוכ כ ד). — ועם ה' הידיעה ה'ל' : לא כאלה חלק יעקב בו יוצר ה'ל' הוא (ידמ' י יו). כן אעשה למען עבדי לבלתי השחית ה'ל' (ישע' סס ח). תקעו בתקוע והכין ה'כ' ואין הלך למלחמה (יתק' ז יד). הבל הבלים ה'כ' הבל (קהל' א כ). והנה ה'כ' הבל ורענת רוח (סס יד). את ה'כ' עשה יפה בעתו (סס ג יא). ה'כ' הולך אל מקום אחד ה'כ' היה מן העפר וה'כ' שב אל העפר (סס כ). לשחוק עשים דחם ויין ישמח חיים והכסף יענה את ה'כ' (סס י יט). סוף דבר ה'כ' נשמע את האלהים ורא (סס יכ יג). כי ממך ה'כ' ומידך נתנו לנו (דסי"א כט יד). — ועם כד"מ : וי' ברך את אברהם בכ'ל (כראש' כד א). ערובה בכ'ל ושמרה (ש"כ כג ס). ומלכותו בכ'ל משלה (תהל' קג יט). הנודר מן הדגן אסור ב כ ל ומותר בפירות האילן וזירק (נדל' ז ב). ל'כ'ל ומן (קהל' ג א). ויתן לו משר מ'כ'ל (כראש' יד כ). — ב) במשמ' קבוץ הדברים שנוכרו למעלה או הדברים הידועים ומפורסמים : בירק עשב נתתי לכם את כ'ל (כראש' ט ג), דאמר את הית הארץ ועוף השמים ורמש האדמה שנוכרו שם למעלה. שנים מ'כ'ל תביא אל התבה (סס ו יט). ויבא לי ואכל מ'כ'ל (סס כז לג). — ועם ה' הידיעה ה'כ' : ולקחת מן האיל החלב והאליה וכו' וכבר לחם אחת וכו' ושמת ה'כ'ל על כפי אהרן (שמות כט כז-כד). וערכו בני אהרן הכהנים את הנחתים את הראש ואת הפדר וכו' והקטיר הכהן את ה'כ'ל המוכחה (ויקרא' א-הט). ורותם וגביהם וחשקיהם וחשריהם ה'כ'ל מוצק (מ"א ולג). ראה נתתי הבקר לעלות והמורגים לעצים והחמים למנחה ה'כ' נתתי (דסי"א כא כג). ראשית דגן תירוש ויצהר וכו' ה'כ'ל לרב הביאו (דסי"א לא ס). — ובתו"מ : ה כ ל צפוי והרשות נתונה (אבות ג טו). ה כ ל נתון בערבון ומצודה פרוסה על כל החיים (סס טו). נותן לתוכה כרשינין והן יפות להן מ ה כ ל (תוספתא תרומ' ח ג). דא בראתי את ה כ ל אלא בשביל האדם ועבשיו הוא מת מה הנאה יש לי (תנחומא שמ"י ג). — ובמשמ' האנשים שנוכרו למעלה או שישנם בעולם : ולקחתי את שארית יהודה אשר שמו פניהם לבוא ארץ מצרים לגור שם ותמו כ'ל בארץ מצרים יפלו בתרב ברעב יתמו מקטן ועד גדול (יקמ' מד יכ). עיני כ'ל אליך ישברו (תהל' קמס יס). ויושע יי' את יתוקיה ואת

ישבי ירושלים מיד מנחיים מלך אשור ומיד כ'ל ויגדלם מסביב (דסי"א ל כ). — ועם ה' חיריעה ה'כ'ל, האנשים הנזכרים או האנשים שיש בעולם : ואת כל אנשי החול שבעת אלפים וכו' ה'כ'ל גבורים עשי מלחמה (מ"ב כד יו). ותהי לכם חנות ה'כ'ל (של הנביאים והראשם הנזכרים שם) כדברי הספר החתום (ישע' כט יא). וי' משמים השקיף על בני אדם לראות היש משיכול דרש את אלהים (והנה) ה'כ'ל סר יחדו נאלחו אין עשה טוב אין גם אחר (תהל' יד כג). לשמשפך עמרו היום כי ה'כ'ל עבדריך (סס קצו לא). כי אין זכרון להכם עם הכסיל לעולם בשכבר הימים הבאים ה'כ'ל נשכה (קהל' כ יא). — ובתו"מ : ה כ ל שוין שאין מתנת עמה לא עד קודם שתתארם ולא על אחר שתתגרש (סוט' כ ו). ה כ ל מעריכין וגעריכין (ערכ' א א). ה כ ל כשרים לראות את הנגעים (נגע' ג א). בשעה שאתה רואה שחתורה חכיבה על ישראל ו ה כ ל שמתין בה את הוי מפור בה וכו' ובשעה שאתה רואה שחתורה שכוחה מישראל ואין הבל משגיחין עליה את הוי מכנס בה (הלל סאקן, תוספתא נרכ' ז כד). הבל נירדגין ברה וגור דינם מתחתם ביוה"כ (סס ר"א יג). חכם שמת הבל קרוביו הבל קרעין עליו ה כ ל חולצין ה כ ל סופדין ה כ ל פכרין עליו (סס נח"ק כ יו). רבי התיר דיקק ירק במוצאי שביעית והיו ה כ ל מליוין עליו (ירוש' דמאי כ כג ג). ואל יספר עם אשה בשוק וכו' ואפילו היא אמותו מפני שאין ה כ ל בקיאים בקרובותיו (כנלי נרכ' מג). ה כ ל יודעין בלה למה נכנסה לחופה (שנת לג). כערונה זו שה כ ד דשין בה וכבושם זה ש ה כ ל מתכשמים בו (ערוכ' נד). אמר אביו ה כ ד מודים בבא על הסוטה שאין הולד ממור (יקמ' מט). ששנת בצורת היתה והיו ה כ ד רצין לבית הגרנות (סנה' יכ). ה כ ל יודעים שאביך ירא שמים הוא (סס ט). אבל בעדים דברי הבל בעמידה (שבוע' ל). — ועם כד"מ, כ'ל, בכל האנשים : ידו כ'ל ויד כ'ל בו (כראש' יו יכ). — כ'ל' : כי מקרה אחד ל'כ'ל (קהל' ט ג). — מ'כ'ל, מכל האנשים : וחריביעי ועשיר עשר גדוד מ'כ'ל (דני' יא כ). — מ'כ'ל אשר : ותרע לעשות מ'כ'ל אשר היו לפניך (מ"א יד ט). — מ'כ'ל ש' : גם מקנה בקר וצאן הרבה היה לי מ'כ'ל שדו לפני בירושלם (קהל' כ ו). וגדלתי והוספתי מ'כ'ל שהיה לפני בירושלם (סס טו). — ג) בחבור עם שם אחריו, ביחוד להורות שהכונה היא לא על חלק מהדבר אלא על הדבר בשלמותו, ganx; tout entier; the whole : וימת

יוסף וכל אחיו וכל הדור ההוא (שמות א ו). והמסך וכל עבדתו (נמד' ג לא). מהמדר והלבנון הזה ועד הנהר הגדול נהר פרט כל ארץ החתים ועד הים הגדול מכאן השמש יהיה גבולכם (יוש' א ד). וכל לחם צידם יבש היה נקדים (שס ט ט). ואבימלך נלחם בעיר כל היום ההוא (שופט' ט מה). ואבנר ואנשיו הלכו בערבה כל הלילה ההוא (ש"נ כ ט). לשפך עליהם ועמי כל חרון אפי (פלי' ג ח). ויער יי את רוח זרבבל וכו' ואת רוח כל שארית העם (חגי א יד). ויתן לו המלך ביד יי אלהיו עליו כל בקשתו (עזר' ו ו). הכל היום יחרש החרש דורע (ישע' כח כד). — ועם ככל"ם: וינה (הארבה) בכל גבול מצרים (שמות י יד). ובכל ארץ אחותכם גאלה תתנו לארץ (ויק' כה כד). בחר ובשפלה ובכל חוף הים הגדול (יוש' ט א). וישלחה בכל גבול ישראל (שופט' יט ט). ולא תראינה עניך בכל הרעה אשר אני מביא על המקום הזה (מ"נ כג כ). ובכל התיוון הזה כן דבר נתן אל דוד (ש"נ ז יו). ואת מיתריו לכל עבדתו (נמד' ג כו). ויאמר דוד לכל קהל ישראל (דני"א יג ב). — וכף קבוצה ומקף אחריה: ויבחר לו לוש את פליכר הירדן (נרד"ש יג יא). מנער ועד זקן כל העם מקצה (שס יט ד). וינהג את כל מקנהו ואת כל רכשו אשר רכש (שס לא יח). אתה תחיה על ביתי ועל פיך ישק כל עמי וכו' ראה נתתי אתך על כל ארץ מצרים (שס מה מ"ח). והקשרת את כל הארץ המובחח (שמות כט יח). ויקם העם כל היום ההוא וכל הלילה וכו' ויאספו את השלד (נמד' יא לב). גפרית ומלח שרפה כל ארצה לא תורע ולא תצמח (דנר' כט כ). והארץ הגבלי וכל הלבנון מורת השמש (יוש' יג ט). כל העם הנוחר. מן האמרי (מ"א ט כ). ובן חרד מלך ארם קבץ את כל חילו ושדשים ושנים מלך אתו (שס כ א). וישב אל איש האלהים הוא וכל מחנהו (מ"כ ט יא). — ומצוי בתו"ם: נזיר שהיה שותה כל היום (נו"י ד ד). ושאר כל הגוף לא פלט (סו"ט א ו). הכשרתי במקצת נזקו חבתי בתשלומי נזקו כהבשר כל נזקו (כ"ק א ב). ועוד הרבה. — ועם ה הידיעה, הכל: ויאמר מפיבשת אל המלך (לא בלבד חצי השדה יקח ציבא עבדי אלא) גם את הכל יקח (ש"נ יט לא). ואזו אל הבית פנימה וכו' הכל ארו אין אבן נראה (מ"א ו יח). — ובתו"ם: שנים שהפקירו אצל אחד זה מנה וזה מאתים זה אומר שלי מאתים זה אומר שלי מאתים נתן לזה מנה ולזה מנה והשאר יאה

מונה עד שיבא אליהו אמר ר' יוסי א"כ מה הפסיד הרמאי אלא ה כל יאה מונה עד שיבא אליהו (כ"מ נד). מי שאמר חרני נזיר נשמא יום שלשים סותר את ה כל ר' אליעזר אומר אינו סותר אלא שבעה (נו"י ג ג). — ועם ככל"ם: אל תביט אחריו ואל תעמד בכל הכבוד (נרד"ש יט יו). כי בכל כחי עבדתי את אביכן (שס לא ו). לא ראיתי כהנה בכל ארץ מצרים לר"ע (שס מה יט). ואהבת את יי אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך (דנר' ו ט). אם אמצא בסדם המשנים צדיקם בתוך העיר וגשאתי לכל המקום בעבורם (נרד"ש יט כ). — וכנ"ל: ויצא הראשון ארמוניו כל באדורת שער (נרד"ש כה כ). וזה סיני עשן כלו (שמות יט יח). כלו (הנגע) הפך לבן (ויק' יג ג). אפס קצהו תראה וכלו לא תראה (נמד' כג יג). וימלכוהו אל הגלעד וכו' ועל אפרים ועל בנימן ועל ישראל כל' (ש"נ כ ט). וירעו העם כל אפרים ויושב שמרון (ישע' ט ח). והנה עלה (השרה) כלו קסמונים (משלי כד לא). זה יסות בעצם תמו כלו שלאנן ושליו (לוי' כה כג). חכו סמחקים וכלו סמחדים (ש"ש ס יו). וירא את כל כבד הירדן כי כל משקה (נרד"ש יג י). והנבא עליו ועל מצרים כל' (יוק' כט ב). ועד אדום כל' (שס לו ט). מי סקד עליו ארצה וסי שם תבד כל' (לוי' לד יג). מה לך אפוא כי עליך כל' לגנות (ישע' כג א). כל' יפה רעיתי ומוס אין כך (נרד"ש ד ז). אל תשפתי פלשת כל' כי נשבר שבט מכך (ישע' יד כט). — ובתו"ם: עד שיצא ניסם כולו (נדר"ה ט). שהנדר שהותר מקצתו הותר כולו (שס ט ו). שנים או חזין בטלית וכו' זה אומר כולו שלי וזה אומר כולו שלי וכו' זה אומר כולו שלי וזה אומר חציה שלי (כ"מ א א). — ואחרי כל: אחיך אנשי גאלתך וכל בית ישראל כל' (יוק' יא יא). — ובתו"ם: כל העולם כולו לא נברא אלא בשביל זה (נדר"ה ו). כל השנה כולה אדם מתפלל האל הקדוש (ש"כ י). כל העולם כולו נזונין בשביל חנינא בני (שס יו). אמרו עליו על ריב"ז שהיה יושב בצידו של היכל ודורש כל היום כולו (פסח' כו). הכופר בה (בע"ז) כמורה ב כל התורה כולה (קדוש' מ). הנושא אשה שאינה תוננת לו מעלה עליו הכתוב באילו חרשו ל כל העולם כולו וזרעו מלח (שס ע). — וגם בלי ה הידיעה ובנו: ללכת אתר יי ולשמר מצותיו ואת ערותיו ואת חקתיו בכל. כל ובכל נפש (מ"נ כג ג). ויאכלו את ישראל בכל נפש

— (י) כל' קרי.

לדרכו (מ"א א מט). והשארתי בישראל שבעת אלפים
 כל-הברכים אשר לא ברעו לבער (שס יט יח). שומר יי'
 את כל-אהביו ואת כל-הרשעים ישמיד (תהל' קמה כ).
 כי רבים חללים הפידה ועצמים כל-הגויה (מסלי ז כו).
 בלע ישראל בלע כל-ארמנותיה (אזכ' כ ה). — ומצוי
 מאד בתנ"כ: לא על משה בלבד אמרו אלא על כל
 הצדיקים (סוט' א ט). כל המנחות תחילתן וסופן בכלי
 שרת (שס כ ה). ושאר כל הנשים או שותות או לא
 גומלות כתובה (שס ד ג). אותן הימים מותרים ושאר
 כל הימים אסורים (נדר' ט ו). — וגם עם שם בלי ה
 היריעה ובלי גבויים: כי כל-שלחנות מלאו קיא צאה
 בלי מקום (ישע' כח ת). בכל-רחבות מספר ובכל-חוצות
 יאמרו הו הו (עמו' ה יו). ויברתהו ורים וכו' ובכל-גאיות
 נפלו דליותיו (יחזק' לא יב). — ובמשנה: אומר לה (האב
 לבתו כשהיא נשאת) כל נדרים שנדרת בתוך ביתי
 הרי הן מופרין וכן הבעל עד שלא תכנס לרשותו
 אומר לה כל נדרים שנדרת עד שלא תכנסו לרשותי
 הרי הן מופרין (נדר' יד). — ועם בכל"ם: ויהי רעב
 בכל-הארצות (נראש' מא יד). וישב ישראל בכל' ערי
 האמרי (נמד' כא כה). מי בכל-אלהי הארצות אשר
 הצילו את ארצם מידי (מ"ב יח לה). בי אעשה כלה בכל-
 הגוים (יזמ' ל יא). צדיק יי' בכל-דרכיו וחמיד בכל-
 מעשיו (תהל' קמה יו). אשימה עלי מלך בכל-הגוים
 אשר סביבתי (נדר' יו יד). בכל-חקתיו ובכל' משפטיו
 תעשו אתו (נמד' ט ג). בכל-המעשים אשר עשו מיום
 העלתי אותם ממצרים (ש"א ח ת). וינשק לכל-אחיו
 (נראש' מס יח). בן תעשה לכל-הערים הרחקת מסך מאד
 (נדר' כ יח). וישראל אהב את יוסף מפל-בניו (נראש'
 לו ג). וקבצתי אתכם מפל-הגוים וזמל-המקומות אשר
 הרחתי אתכם שם (יזמ' כט יד). ושהרתים מפל-עונם אשר
 חטאו לי וסלחתי לכולם (עונותיהם (שס לג ח). דרשתי את
 יי' וענני ומפל-מגורתי הצילני (תהל' לד ה). — ובמשנה:
 הבא עד אחת מכל העריות שבתורה (יזמ' יב). נדר באחד
 מכל משמשי המזבח (נדר' א ג). — ועם כנו': כלנו
 בני איש אחד נחנו (נראש' מא יא). כלנו בצאן תעינו
 (ישע' נג ו). הלא אב אחד לכלנו הלא אל אחד בראנו
 (מלא' כ י). ביום אחד יהיה לכלנו (מסלי א יד). ותקרבו
 אלי פלכם ותאמרו (נדר' א כג). הנה בלכם בני ישראל
 (שופט' כ ו). הקבצו בלכם ושמעו (ישע' מא יד). בלכם
 פשעתם בי (יזמ' כ ט). הן אתם בלכם חיותם (אזכ' כז כג).

(1) לכל קרי.

(ישע' ט יח). — ו ל ר ב י ם , במשמ' לא מקצתם אלא
 כסה שיש בהם, alle ; tous ; all ; בעצבון תאכלנה
 ב'ר ימי חיך (נראש' ג יו). ונברכו כך ב'ל משפח'ת
 האדמה (שס יג ג). נמנו ב'ל יושבי כנען (שמות יח יח).
 וילבו על משה ועד אהרן ב'ל בני ישראל (נמד' יד כ).
 ואתם תעברו חמשים לפני אחיכם ב'ל גבורי החיל (יחזק'
 א יד). ויעל יהושע מן הגדגל הוא וכל עם המדחמה
 עמו וכל גבורי החיל (שס י ז). ויעברו העם את יי'
 ב'ל ימי יהושע וכל ימי הוקנים (שופט' כ ו). וכל
 הערים אשר במערך יעדרון (ישע' ז כה). ב'ל תיתו שדי
 אתיו דאכל (שס נו ט). וירדו מאניותיהם ב'ל תפשי
 משוט מלחים ב'ל חברי הים (יחזק' כז כט). שמעו זאת
 הוקנים והאוינו ב'ל יושבי הארץ (יחז' א ב). בחרב
 ימותו ב'ר חטאי עמי (עמוס ט י). עד הגבול שלחוך
 ב'ל אנשי בריחך (עונד' א ו). ב'ל שמעי שמעך תקעו
 כף אליך (נמו' ג יט). — ועם בכל"ם: לעיני בני חת
 ב'ל באי שער עירו (נראש' כג יח). והביתי את מצרים
 ב'ל נפלאתי אשר אעשה בקרבו (שמות כ). כל מחמצה
 לא תאכלו ב'ל מושבתיכם תאכלו מצות (שס יב כ). ועד
 אנה לא יאמינו בי ב'ל האתות אשר עשיתי בקרבו
 (נמד' יד יח). והיית דשמה למשל ולשנונה ב'ל העמים
 (נדר' כח לו). לא היה כמהו ב'ל מלכי יהודה (מ"ב
 יח ה). וגם אני נתתי לכם נקיון שנים וכו' וחסר לחם
 ב'ל מקומתיכם (עמו' ד ו). ישנו עם אחד מסור ומפרד
 בין העמים ב'ל עדינות מלכותך (אסג' ג ח). למען
 אשר דא ילמדו אתכם לעשות כ'ל תועבתם (נדר' כ
 יח). ב'ל הדברים האלה ובכל החיוון הזה בן דבר נתן
 אל דוד (ש"ב ז יו). לכל באי שער עירו (נראש' כג י).
 מי האיש אשר יחל להלחם בבני עמון יהיה לראש
 ד'כל יושבי ג'רעד (שופט' י יח). מה מצאת מפ'ל כלי
 ב'יחך (נראש' לא לו). קטנתי מפ'ל החסדים ומכל האמת
 אשר עשית את עבדך (שס לג יא). למהר אתכם מפ'ל
 חטאתיכם (ויק' יו ל). כך בחר יי' אלהיך להיות לך
 לעם סגולה מפ'ל העמים אשר על פני האדמה (נדר' ז
 ו). — וכף קמוצה ומקף אחריה: ויסת יוסף וכל-אחיו
 (שמות א ו). ונלכד את כל-עירי בעת ההוא לא היתה
 קריה אשר לא לקחנו מתתם וכו' כל-אדה ערים בצרת
 חומה (נדר' ג דס). כל-ישיבי ההר מן הלבנון עד
 משרפת מים פל-צידנים אנכי אורישם מפני בני ישראל
 (יחזק' ג ו). ויאסף יהושע את כל-שבטי ישראל שכמה
 (שס כד א). ויקמו כל-הקראים אשר לאדניהו וילכו איש

גם דבֿרָם יתן בן ישי שדות, וברמים (ש"א כג ו), ולא ילמדו עוד איש את רעהו ואיש את אחיו לאמר דעו את יי' כי כוֹלָם¹ ידעו אותי למקטנם ועד גדולם (ירמ' לא לג), המה יאבדו וזאתה תעמד ובָּכָם כבדו יבדו (תהי' קב כז), וישליכום מראש הסלע וכלָם נבקעו (דהי"ג כה יב), כי אם שנים הרבה יהיה האדם בָּכָם ישמה (קהל' י"א ת), הן עם אחד ושפה אחת לָבָם (נראש' י"א ו), ולא נמצא מכלָם כדמאל (דני' א יט), שָׂבָם מתאימות ושכלה אין בהם (ש"ס דב), ובליקל כקוץ מגד פֿלהם כי לא ביד יקחו (ש"כ כג ו).—ובתו"מ: מוכח הוזהב היה נתון באמצע משוך קיסמא כלפי הצפון ובו להם היו נתונים משליש הבית ולפנים (ירוש' שקל' ו ז), בשקושר כול להם ואחר כך חתמו ג' הראשונים (שס גיט' ח מט ד), פמני ישהיו כ"ב אלף של בכורות ורע"ג וכול להם היו בכורות (מד"ר כמד' כ), יוסף אינגו ושמעון אינגו ואת בנימן תקחו עזי היו כלנה (נראש' מז לו), רבות בנות עשו חיל ואת עלית על כלנה (משלי לא כט), כזאת עשה את עשר הסכנות מוצק אחד מזה אחת קצב אחד לכלהנה (מ"א ז לו), — *ובלֿהֿן: שהרי כמה הרבות נאמרו למשה בסניו וכול להן משוקעות במשנה (ירוש' פאה כ י), — ובסול, כל... פֿלָם: פל-מלכי גוים פלם שכבו בכבוד איש בביתו (ישע' יד יח).—ובתלם: אמר ריב"ל בד השמנין כולן יפין לגר ושמן זית מן המוכתר (שנת כג), — ולקבוצ: המה וכל-החיה למינה וכל-הבהמה דמינה וכל-הרמש הרמש על הארץ דמינהו וכל-העוף למינהו (נראש' ז יד), שריך סוררים וחברי גנבים פלו אהב שחד ודרך שלמנים (ישע' א כג), כי פֿלו חנף ומרע (שס ט ו), כי מקטנם ועד גדולם פֿלו כוצע בצע ומנביא ועד כהן פֿלו עשה שקר (ירמ' ו יג), פֿלה (העם הכשרי) לחם יבוא (תקנ' א ט), ובהיכלו פֿלו אמר כבוד (תהי' כט ט),—(ד במשמ' לא אחד בלֿבד אלא גם אחרים, jeder; chacun; every one: בלֿ בכור בניך תפדה (שמות לד כ), בלֿ גדיב לב הכיאו חת וגזם וטבעת וכו' וכל-איש אשר נמצא אותו תכלת ואדגמן וכו' פל-מרים תרומת כסף ונחשת וכו' וכל אשר נמצא אותו עצי שטים וכו' וכל-אשה חכמת לב בידיה טון (שס לה כהנה), בלֿ הרג נפש וכלֿ גנע בחלל תחתאון ביום השלישי (כמד' לא יט), כי תועבת יי' אלהיך פל-עשה אלה (דבר' כה י), כלו חנף ומרע וכל-פה דבר נבלה (ישע' ט ו), וכלֿ מרע יאור

יבש נדף ואינגו (שס יט ו), סגר פל-בית מבוא (שס כד י), בלֿ עבר עליה ישם (ירמ' יט ח), ותעשי לך רמה בכל-רחוב (יחזק' יו כד), ומשכלים בכל-הכמה (דני' א ד), אִצו נאמרין בכל לשון (סוט' א ח), מכלֿ חגר חגרה ומעלה (מ"ג ג כח).—ועם ה היריעה: אל פל-המקום אשר נבוא שמה אמרי לי אחי הוא (נראש' כג), פל-הבן הילוד היארה תשליכהו וכל-הבת תחיון (שמות א כב), בכל-המקום¹ אשר אוכיר את שמי אבוא אריך וברכתך (שס כ כד), כ"ד העבר על הפקדים (שס ל יד), בלֿ הקרב הקרב אל משכן יי' ימות (כמד' יו כח).—ובתו"מ: הזאב והארי והדוב וכו' בלֿ הקורם להורגן וזה (סנה' א ד), כל המרבה בבדיקות הרי זה משוכת (שס ה ב), ולא הביישן למד ולא הקפדן מלמד ולא בלֿ המרבה בסתורה מחכים (אב"י ב ה).—כל מי: בל מי שרוצה לתרום את המזבחת תורם (יומ' ב ח), בל מי שיודע לו זכות יבא וילמד עליו (סנה' א ח),—בכל-יום, בכל-לילה וכדומה: יגעתי באנחתי אשחה בכל-לילה מטתי (תהי' ו ז), ואל ועם בכל-יום (שס ז יב), במחור בו בכל-עת (שס סכ ט), בכל יום תורמין את המזבחת (יומ' א ח), בלֿ היה חותה בשל כסף (שס ד ד), בלֿ יום כהנים עולין במזרחו של כבש ויורדין במערבו (שס ה),—ובכפילת השם: להנחין דת בכל-מדינה ומדינה גלוי לכל העמים (אסת' ג יד), ובכל-מדינה ומדינה ובכל-עיר ועיר (שס ח יו), ובכד-עיר ועיר צנות ורמחים (דסי"ג יא יב), ובכל-יום ויום מרדכי מתהלך לפני חצר בית הנשים (אסת' ג יא), להיות עשים את יום ארבעה עשר לחדש אדר ואת יום חמשה עשר בו בכל-שנה ושנה (שס ט כח), והימים האלה נזכרים ונעשים בכל-דור ודור (שס כח), חייב על כל שבת ושבת וכו' על כל אב מלאכה ומלאכה (שנת ז א), שהיו ישראל עונין אחריו של משה על כד דבר ודבר (סוט' ד ד),—*הפל, במשמ' פל-דבר, ואמר בן סירא: אין לאמר זה למא זה כי הבלֿ יצרכו נבחר אין לאמר זה רע מזה בי הבלֿ בעתו יגבר (כ"ס גי' גט כח).—ובתו"מ: הבלֿ מפסיק לורעים ואינו מפסיק לאילן אלא גדר (פאה ג), ובבלֿ שוחטין חוץ ממגל קציר (חול' א ב), בבלֿ עושין מחיצה באבנים במחצלות בקנים ובקשין (תוספתא כלא' ד ג), לבלֿ הוא נותן חוץ מדבר שיש בו חומץ וציר (שנת ג ה),—והפל, במשמ' כל אדם, בלֿ אחד: הבלֿ שוחטין (חול' א ח), הבלֿ

(תהי' קכ ה), ועוד, —¹ יש ס'ברים שזה תקון סופרים במקום בכל מקום מפני קדושת ירושלם.

—¹ הוול לסימן השורק, כמו יגֿדר (שופט' יח כט), הוצה

ממירים (תמור' א ה). — *הפ'ל, במשמ' בכל דבר, בכל מקרה: ה כל כמנהג המדינה (כ"מ ז ה), בכל דבר ובכ"מ מעשה צריך להתנהג לפי מנהג המדינה. ה כל לפי המדה ה כל לפי הזמן (ס ג ז), במה דברים אמורים (שהבע"ר חייב לתת לאשתו כמה שנקצב שם) בעניי שבישראל אבל במכובד ה כל דפי כבודו (כתוב' ס ט). ה כל לפי מקום נדרו אם היה בהר בהר ואם היה בבקעה בבקעה (נדר' ח ד). ה כל לפי דעתו של רואה (כלים יו ו), ה כל הולך אחר החתום (נכ"ר יג). ה כל הולך אחר המעמיד (שנת טו:). ה כל הולך אחר המראה (חול' כו). — ה) כל-איש, במשמ' מי שיהיה, וכל דבר, במשמ' מה שיהיה, *irgend einer* שיהיה טרם יהיה בארץ וכו' (נכ"ר' ג ט). וכי יהיה בו מום פסח או עור פ'ל מום רע (נכ"ר' י ט). וזאת דפנים בישראל על הגאולה ועל התמורה דקים כל-דבר שלף איש יעלו ונתן לרעהו (רות ד ו). וכל אשר יקרא לו האדם נפש חיה הוא שמו (נכ"ר' ג ט). ונשבע על שקר על אחת מכל אשר יעשה האדם לחטא בהנהגה (ויקרא' ט כב). כל ימי נורו מכל אשר יעשה מגפן היין מתרצנים ועד וג לא יאכל (כמ"ד ו ד), או השליך עליו כל-בלי בלא צדיה (ס להכ"ג). ונשמרת מכל דבר רע (נכ"ר' כג י). הוקח ממנו (מעץ הגפן) עץ לעשות למלאכה אם יקחו ממנו יתר לתלות עצי כל-בלי (יחזק' י ג). — ובתנ"מ: אחד שור ואחד כל בהמה (כ"ק ט ז). אבל כל מאכל ולא אבל מלח שתה כל משקין ולא שתה מים (נכ"ר' מ:). — ומצוי השמוש *פ'ל ש, במשמ' פ'ל דבר ש, פ'ל אחד ש, בכל אופן ש, בכל מקרה ש: כלל אמרו בפאה כל שהוא אוכל ונשמר וגדול מן הארץ ולקטתו כאחת ומכניסו לקיום חייב בפאה (פאה א ד). כלל גדוד אמרו בשביעית כ' שהוא מאכל אדם ומאכל בהמה וממין הצובעים ואינו מתקיים בארץ יש לו שבועית (שבי' א ה). כל שהוא בתוך רובע עודה במדת בית רובע (כלא' ב י). איווהו חצר שהיא חייבת במעשרות וכו' ר"ע אומר כל שאחד פותח ואחד נועל פטורה ר' נחמיה אומר כל שאין אדם בוש מלאכול בתוכה חייבת ר' יוסי אומר כל שנכנס ואין אומר מה אתה מבקש פטורה (מעשר' ג ט). כל חצר, כלל גדול אמרו בשבת כל השוכה עיקר שבת ועשה מלאכות הרבה בשבתות הרבה אינו חייב אלא חטאת אחת (שנת ז א), כל איש השוכה. ועוד

כלל אחר אמרו כ' הכשר להצניע וכו' וכל שאינו כשר להצניע (ס ג), כל דבר הכשר. כ' שבת בחמין מערב שבת שורין אותו בחמין בשבת וכל שלא בא בחמין מערב שבת מדחיין אותו בחמין בשבת (ס כ כ). כלל אמר אבא שאול כל שאני זכאי באמירתו רשאי אני להתשיך עליו (ס כג ג), כל דבר שאני זכאי באמירתו. ואיווהו מוכה ישנה כ' שעשאה קודם לחג שלשים יום (סוכ' א א), כל מוכה שעשאה. איווהו קמן כל שאינו יכול לרכוב על חמין של אביו (מג' א א), כל קמן שאינו יכול. איווהו ממור כל שאר בשר שהוא בלא יבא דבריו ר"ע שמעון התקומי אומר כ' שחייבין עליו כרת בידו שמים וכו' ר' יהושע אומר כל שחייבין עליו מיתת בית דין (יבמ' ד יג). כל שזמנו קבוע וכו' וכל שאין זמנו קבוע (נדר' ח ג), כל דבר שזמנו קבוע. זה הכלל (בענין נדרים אשה) כל שיצאה לרשות עצמה שעה אחת אינו יכול להפר (ס יא ט), כל אשה שיצאה. כל שגור עד שלא חרב בית המקדש גזיר (נו' ט ד), כל מי שגור. זה הכלל כל שתבעל ולא תהא אסורה לו לא היה מתנה עמה (סו' כ ו), כל פעם, כל מקרה. איווהו תם ואיווהו מועד מועד כל שהעידו בו שלשה ימים וכו' ותם כל שיהיו התינוקות ממשמשין בו ואינו נוגח (כ"ק כ ד), כל שור. ר"י אומר כל שיש בו שינוי חייב להכריז (כ"מ א א), כל דבר שמצא ויש בו שינוי. כל שהכסף בידו ידו על העליונה (ס ד ג), כל מי שהכסף בידו. זה הכסף (בענין חלוקת בתים, חצרות, שדות וכדומה) כל שיהלק ושמו עליו חולקין ואם לאו אין חולקין (כ"ב א ו), כל בית או חצר או דבר שיהלק ושמו עליו. איווהו היא אשרה כל שיש תחתיה עבודת אלילים ר"ש אומר כל שעובדין אותה (ע"ז ג ז), כל אידן. זה הכלל (בענין יין נסך) כל שבהנאתו בנותן טעם אסור כ' שאין בהנאתו בנותן טעם מותר (ס ט ב). איווהו דרך ישרה שיבור לו האדם כל שהיא תפארת לעושיה (אבות כ א), כל דרך. ר"ת בן דוסא אומר כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת וכל שחכמתו קודמת ליראת חטאו אין חכמתו מתקיימת וכו' הוא היה אומר כל שרונה הבריות נוחה הימנו רוח המקום נוחה הימנו וכל שאין רוח הבריות נוחה הימנו אין רוח המקום נוחה הימנו (ס ג ט), כל אדם. כל שהוא לפנינו מן החומה הרי הוא כבתי ערי תומה חוץ מן השדות (ערכ' ט ט), כל בית או חצר. כל שבים טהור חוץ מכלב

המים (כלים יז יג), כל בע"ה. ב' ל' שאתה יכוד לרבות ספקות וספקי ספקות (ט"ה' ו' ד), כל מקום, בכל מקרה. ב' ל' שהוא כנגד היות תחתיה ונכה ממא וכל שאינו כנגד היות תוכה והבית טהור (ה"ל' ט' ה), כל מה שהוא כנגד היות וכל מה שאינו כנגד היות. איוהו פצוה רבא ב' ל' שנפצעו הבצים שלו (ספרי דכ"ר רמז). איוהו היא שכתה בערים כל שאינו יכוד לפשוט את ידו ולשלח (ש"ס רפה). איוהו עוללות ב' ל' שאין לה בתף ולא נטף (תוספתא פאה ג' יא), כל גפן. שלש מידות במחיצה ב' ל' שפחות משלשה וכו' ב' ששלשה ומשלשה ועד ארבעה וכו' ב' ל' שארבעה ומארבעה ולמעלה (ש"ס כלא' ד' ו'), כל מחצה. ב' ל' שיש בישוב יש במדבר וכו' ב' ל' שיש ביבשה יש בים (ש"ס ט"ו), כל בע"ה. ואיוהו רבו וכו' ר' יהודה אומר ב' ל' שרוב תלמודו הוימנו ר' יוסי אומר ב' ל' שהאיר עיניו במשנתו (ש"ס כ"מ כ' ג'). איוהו הוא חזה כל שרואה את הארץ מלמעלה ועד שמגיע לצואר מלמטה (ש"ס חול' ט' יג). ואיוהו רוק תפר ב' ל' שלא מעם כלום מבערב (ש"ס נדס ח' ח). ב' ל' שהוא בטובה אף יתיאש מן הרעה וכו' ל' שהוא ברעה אל יתיאש מן הטובה (סעו"ר כת). ב' ל' יום שיש בו קרבן מוסף כגון ר"ח וחולו של מועד צריך להוכיר מעין המאורע וכו' וכו' ל' שאין בו קרבן מוסף כגון חנוכה ופורים וכו' (י"טס' כרכ' ז' יא ג'). איוהו התגר ב' ל' שהביא ושנה ושילש (ש"ס דמאי ז' כג ג'). אי זהו תלמיד חכם חזקה אמר ב' ל' ששנה הלכות ועד תורה וכו' ר' יוחנן (אמר) ב' ל' שהוא מבטל עסקיו מפני משנתו (ש"ס מו"ק ג' פג:). ה"ד (בחלים) לוחשות אמר ר' חסדא כל שאילו מכנים לתובן קיסם ודולקת מאליה (בבלי כרכ' ג:). וה"ד יד סולדת בו אמר רחבה ב' ל' שבריסו של תינוק גבוה (שכ"ט מ:). ב' ל' שחבירו נענש על ידו אין מכניסין אותו במחיצתו של חקב"ה (ש"ס קמט:). ואיוהו קטן שאין צריך לאמו וכו' ב' ל' שנפנה ואין אמו מקנחתו ר"ש בן לקיש אומר ב' ל' שגיועור ואינו קורא אימא (ערוג' פכ.). ר"י אומר שהרית בעה"ב עומד ואומר ב' ל' שילקטו עניים היום יהא הפקר (ב"ק סט.). אמר רבא ב' ל' שבשלו מחויר בשל חבירו גמי מחויר וכו' ל' שבשלו פורק וטוען בשל חבירו גמי פורק וטוען (כ"מ ל:). אמר רב ספרא ב' ל' שאילו בדיניהם מוציאים מלוח למלוח בדיניהם מחוירין ממלוח ללוח כל שאילו בדיניהם אין מוציאים מלוח למלוח בדיניהם אין מחוירין ממלוח ללוח (ש"ס סכ.). קופה מלאה חבן וחבית מלאה גרונות המונחים בחלון

רואין ב' ל' שאילו ינטלו ויכולין חבן וגרונות לעמוד בפני עצמן חוצצין (כ"ג יט:). ב' ל' שאילו בנכסי הגר קנה בנכסי חבירו קנה ב' ל' שאילו בנכסי הגר לא קנה בנכסי חבירו לא קנה (ש"ס נו:). חלוק של ת"ח כיצד ב' ל' שאין בשרו נראה מתחתיו מלית של ת"ח כיצד ב' ל' שאין חלוק נראה מתחתיו מלית (ש"ס:). זה הכלל (בענין רוצח) ב' ל' שברוך ירדתו גולה שרא בדרך ירדתו אינו גולה (מכות ז:). היתה (הצפור) יושבת בין שני רוכדי אילן רואים ב' ל' שאם תשמש גופלת עדיהם חייב לשלח (חול' קמ:). ה"ד סמוך לקננתה אמר רב יהודה ב' ל' שחברותיה אומרות עליה זקנה היא ור"ש אומר ב' ל' שקורין לה אמא אמא ואינה בושא (נדה ט.). בן עזאי אומר ב' ל' שדעתו נוחה מפני חכמתו סימן יפה הוא לו (דכ"ג כה). משל דיונה שהיו הנצים והעורבים רודפים אחריה ברחיה מהן ונכנסה וישבה על קינה והיו בני אדם אומרים ביצים הללו מן הנץ הן וזה אומר מן העורב הן איל אחרי ב' ל' שהן ביצים אינן ידועות אם של עורב הן אם של נץ הן אלא הניחו עד שתלד ויעשו אפרוחין ואחם יודעין ממי הן (אגד' נכאש' לו:). כל זמן שהן ביצים. — ואחרי שלילה, במשפ' מאומה, כלום, שום דבר, nichts; rien; nothing : ועתה נפשנו יבשה אין כ"ל (כמ"ד יא ו'). ארץ אשר לא במסכנת תאכל בה לחם לא תחסר כ"ל בה (דכ"ר ח' ט.). ולרש אין כ"ל בי אם בבשה אחת קטנה (ש"ב יב ג'). אין לשפחתך כ"ל בבית בי אם אסור שמן (מ"ד ד' ז'). יש מתעשר ואין כ"ל (מכיל' יג ז'). — ובמשפ' שום חלק, שום חתיכה : מתת לאחר מהם מבשר בניו אשר יאכל מכלי השאיר לו כ"ל במצור ובמצוק (דכ"ר כח נה). והנה נשחת האזור דא יצלה ל"ל (ינמי' יג ו'). — (ו) במשפ' הרבה דברים מתחלפים, allerlei; de toutes sortes; of all kinds : וכו' תבאו אל הארץ ונטעתם פ"עץ מאכל (ויקרא יט כג). והצרים ישובו בה מביאים דאג וכל-מכר ומוכרים בשבת לבני יהודה ובירושלים (נחמי' יג יו). אבני שהם ומלואים אבני פוך ורקמה וכו' ל' אבן יקרה (דחי"א כט ב). — ועם ה' הידיעה חפ"ר, במשפ' זו : את חפ"ר ראיתי בימי הבלי יש צדיק אבד בצדקו ויש רשע מאריך ברעתו (קהל' ז' יח). — בכל, במשפ' בכל פעם, jedesmal; chaque fois; every time : והיה בכל-יחם הצאן המקשרות ושם יעקב את המקדוה לעוני הצאן ברהמים (כראש' ל' מא). בי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרבים אציו כיוי אלהינו בכ"קראנו אליו (דכ"ר

ד ו). להיות ענין פתחת אל תחנת עבדך ואל תחנת עמך ישראל לשמע אליהם ב'ל קראם אליך (מ"ח נג). — *כל-שכן, כל-שבן יפעל, כש"ב שיפעל, כמו על אחת כמה וכמה, the more : ר"א אומר שוב יום אחד לפני מיתתך שאני תלמידיו את ר"א וכי אדם יודע איזה יום ימות אמר להם וכל שכן ישוב היום שמה ימות למחר (שנת קנ"ג). אמר לו ר"ט לר"י היום פניך צהובין א"ל אמש יצאו עבדיך לשרה והביאו לנו תרין ואכלנום בלא מלח ואם אכלנום במלח כד שכן שהיו פניו צהובין (גד"ר מט). שני בתים זה לפניו מזה שניהם במבך שניהם במתנה אין להן דרך זה על זה כד שכן חיצון במתנה ופנימי במבך (או) חיצון במבך ופנימי במתנה (כ"ב סה). שאין נותנין פרצה לפני הכשר וכד שכן לפני הגב (תנחומא מלווע יג). — ובסהמ"א : הבא חוץ לתחום בשביל ישראל זה מותר לובל ישראל אחר וכד שכן מחווא שמצויין בה גוים (הכ" פסוק, יו"ט). ועיינתי מנהגי בני אדם ברוב הדורות הנזכרים בספרים ומצאתים רחוקים מן המין הזה מן המצות רק הורוים הפרושים בהם כפי הנזכר עליהם אך השאר כמה היו צריכין להעיר ולהורות אותם וכל שכן רוב אנשי זמננו זה אשר זולו בחכמת מצות האברים כל שכן במצות הלכות (תו"ס, הקד'). ואין ביריעת הכורא שני והוא אינו יודע אותך כל שכן שידע בונתך ומעשיך וכד שכן שישמע תפלתך ויראה תנועותיך (כוז"ר א'). ותתודה על הרעיונים ותקבל שרא תזכרם בלשונה כל שכן שתעשם (גס ג ה). ואני רואה כמה אנשים מניחין תפילין וקובעין מזוונות ולא יעדו על לבם מה שכתוב בס' כל שכן שאינם מרגישים בכונה הראשונה בהם (מלמד התלמודים, ואתחנן). שאין מסק שלא שאל משה לאיש איש מהעם ההוא הרב כל שכן לחומבי עצים ושואבי מים (גס, נגיס). אך שאר השבלים אשר למעלה מהשכל הפועל וכל שכן הסבה הראשונה והוא הבורא יתברך אי אפשר לשכל האנושי להשיג. מהם כלל (לות תן ג). — ואמר הפישן : דמם שירי וקולי לא יסף, והנני לשמעו שוקק ונכסף, דלף ביתי ומסתרי גחשף, והופר תמידו וכל שכן מוסף (סדור תימ"י, יו"ס, אפסו כעוין). — ובמלה אחת : שהרעב בערב ורוחה אכילתו לערב שני אין יכול לאכול אפילו אכילה של עת אחד וכד שכן של כמה עתים (תכו' הגא', הרכני גלו). — ובפרט *ל'א כל-שכן : ומה

תפלה הקלה לא התפלל אלא חוץ לעיר דבור חסור ל א ב ל שכן (מכ"י כה, פתיח'). אם הפותח חייב הכורה לא בל שכן (גס מפס', נזיק' יא). מה אם שאלה שהיא מדוחק אומרה בשומע תפילה אומרה שהיא מרירה לא בל שכן (רוב' ככ' ט ט). מה אם בשעה שאכל ושבע צריך לברך בשעה שהוא תאב לאכול לא בל שכן (גס ז יא). מה תמן שמוכרין את השם עושין אותו סוף כאן שאין מוכרין את השם לא בל שכן (גס). במקום שזורעין ולא אוכלין לאכול אינן חשודין לא בל שכן להאכיל (גס דמאי נ כג). א"ר ישמעאל כוסמין וחמין שני מינים הן ע"י שהוא מרמה לו את אומר מצרף חדש וישן לא בל שכן (גס תלה ד נט ד). שאם מבית לבית אי אתה חושש לא בל שכן מחצר לחצר אם מחצר לחצר אי אתה חושש לא בל שכן מעיר לעיר (גס פסח' א כז ג). אמרו להן ב"ש לב"ה לך ריבכם מי ששבח ארנקי בראש הבירה לא יעלה וישלנה לכבוד עצמו הוא עולה דכבוד שמים לא בל שכן (כנ"י נג). ומה פשוט שיפה כחו שנוטל בראוי בבסוחוק התורה נתנה רשות לאב להתהלך לכל מי שירצה בבור שהורע כחו שאינו נוטל בראוי בבסוחוק לא בל שכן (כ"כ קל). (ומה) בהמתן של צדיקים אין הקב"ה מביא תקלה על ידן צדיקים עצמן. לא בל שכן (חול' ה). — *כ"פ-שהוא, *כל-שהו, כמה שיהיה, אפילו מעט מאד, das kleinste la moindres chose; the smallest quantity כל שהוא חייבת בפאה ובבכורים (פאה ג ו). הבונה כל שהוא והמסתת והמכה בפטיש ובמעצד והקודרת כל שהוא וכי' ההורש כל שהוא המנכס והמקרסם והמזרז כל שהוא חייב (שנת יכ א-כ). ארבעה דיומדין וארבעה פשוטין גובהן י' מפתים ורוחבן ששה ועוביין כל שהוא (ערוכ' ג א). נעל וגדר ופרץ כד שהוא הרי זו חוקה (כ"כ ג ג). שבועה שלא אוכל ואכל כל שהוא חייב (שנוע' ג א). החומט בצנור לקבל צרורות בשל עץ כל שהוא ובשל חרס רביעית (מקו' דג). כמה יהא בלבגונות ר' מאיר אומר כל שהוא ר"ש אומר כדי לקרוץ בוגג (נגע' ד ד). אין פותחין לעניים בשנת מעשר שני מחצי קב חישין וקב שעורין כמה דברים אמורים על הגורן אבל מתוך ביתו גותן כל שהוא ואינו חושש ושאר מתנות בהונה ולויה נותן לו כל שהוא ואינו חושש (תוספתא פאה ד כ). הכותב גכסיו לבגיו ושייר לאשתו קרקע כל שהוא איבדה כתובתה (גס א יב). המכיר את הגפן בארץ אם אין עפר עד

דא, לא על פי דעתו, דא עפ"י דבריו, לא לפי רצונו, ע"י ערך ה"ימ", והוסיפה: הילך גישך ונטלתו מידו והטילתו דים או לנהר ואח"כ אוסר לה נייר חלק הוא ושטר פסול הוא לא כל הימנו לאוסרה (תוספתא גיט' ח ב). קידשתי את בתי ואיני יודע דמי קידשתי בא אחד ואמר אני קידשתי נאמן ובזונה משכנסה בא אחר ואמר אני קידשתי לא כל הימנו לאוסרה (שם קדוש' ד י). עד אוסר נטמאת ועד אוסר לא נטמאת לא שותה ולא נוטלת כתובה ר"י אוסר לא כל הימנו להפסידה בתוכחה (שם סו' ט ח). המוכר פירות לחבירו בחזקה שיש לו ונמצא שאין לו לא כל הימנו לאבד את זכותו של זה (שם כ"מ ד א). ר' שמאל בר"א (שאל) מהו שיהא (הזורע תרומה) נאמן לומר מויד היותי וא"ל אם כשהיו מביירין דא כל הימנו ואם לאו הפה שאמר הוא הפה שהתיר (יב' תרומ' ט מו ג). לזויה ששביט או שבא עליה אחד מן הפסולין לה לא כל הימנה לפסלה (שם יכ"מ י ד). עכו"ם שניסך יוגו של ישראל שלא בפני ע"א וכו' מתירין אותו מפני שני דברים אחד שאין מנסכין וין אלא בפני ע"א, ואחר שיכול לומר דו לא כל הימנו שאתאמר יוגו דאונסי (בבלי חול' מא:). — ובסנה"א: כל מי שיאמר פרשתי משותפות של חבירי לא כל הימנו עד שיודה חבירו (תש' הנ"ל, חכנו' י). ואם לא היו עדים שיעירו שצוהה בשעה שאנסה, ולא שמעו צעקתה אלא היא טרעתה אומרת אנסי על כרחי דא כל הימנה דבר זה אלא עד פי עדים (שם טו). — והב"ר מ"מ, מ"מ: הגע עצמך שהיה מועד דא כל הימנו שאתאמר מחור עמך על בתי דינין (יב' כ"ג ג). כנסה (את האשה) ובא אחד ואמר אני קדשתי לא כל הימנו דאוסרה עליו (הנ"ל פסוק, נשים). ואם יש לו שרה ואמר לאחר הסיתה אל יונו בנותי לא כל הימנו ששעשו תנאי כתובה (שם). נושא אדם כמה נשים על אשתו וכו' ואם מעבכת עליו לא כל הימנו ואם אמרה גרשני ותן לי כתובתי נעשתה מורדת (שם קדוש'). — ולא כל' מן (כ"ק סב). דא"ל לא כל כמינך דמיעדת ליה לתוראי (שם מ:). דאי אמר להו קדימו ואייתי לבו אמרו לו דא כל כמינך (כ"מ פו). האי מאן דאפיק שטרא על חבירו ואמר ליה שטרא פרוע הוא אמרינן ליה לא כל כמינך זיל שלים (שטע' מא). אבל בגגובין לא כל כמיניה (שם מו:). כל כמיניה דפסל דייני (סנה' גג). אמר רבא באומר עדותי שקר העדתי כל כמיניה כיון שהגיד שוב אינו תוור ומגיד (מכות ג).

גבה אלא כ"ה מותר לזרוע מיכן ומיכן (שם כלא' ד יא). נסדק ועישאו כטיט אפילו כל שהו אטמא (שם כלס כ"ק ד יט). נתן לחובו מים כל שהו א (יב' כרכ' גו ד). צואה כל שהו א מבטלה ברוק (שם). בתחילה כדי רביעה ולכסוף אפי' כל שהו א (שם ט יד). בת כהן שהיתה עומדת ערב שבת עם חשיכה ובירה נר ובתוכו שמן שריפה הרי זה מוספת לתוכו שמן חור כל שהו א ומדלקת (שם שנת כ ד). עושה פס של ג' אמות וכל שהו א מרחיקו מן הכותל שתי אמות אותו וכל שהו א גידון לשם לחי (שם ערוכ' א יח ג). נשים עצמן הן נאמנות מפני שהן עצילות והן בודקות כל שהו א כ"ה שהו א (שם פסח' א כו:). זה מוציא זיו כל שהו א ומטלא וזה מוציא זיו כל שהו א ומטלא (בבלי ערוכ' פה). דרך מיל ושינה כל שהו א מפיגין את היין (תעני' יז:). ר' יהודה אוסר תחילת קריעה שלש אצבעות ותוספת כל שהו א (מו"ק כו:). ומתריעין על הגובאי ב כל שהו א (תעני' יט:). חלון המצרית אין לו חזקה וכו' אמר שמאל ודאורה אפילו כל שהו א יש לו חזקה (כ"כ נט). אם היה סמוך לשרהו אפילו כל שהו א מחויר לו קרקע (שם קד:). הרי שהיה חצי קנה פגום והוסיף עליו כל שהו א וגמרו שחישתו כשרה (חול' כת). מלח סדומית (נותן) רובע מעלה עשן כל שהו א ר' נתן אוסר אף כיפת הירדן כל שהו א (כרית' ו). — ולרבים *כל' שהן: שיעור המים המגולין וכו' בכלים כל שהן ובקרקעות ארבעים סאה (תרומ' ח ט). המלקט עצים אם לתקן כל שהן ואם להסיק כדי לבשל ביצה קלה (שנת יב ב). לחיין שאמרו גובהן י' טפחין ורחבן ועוביין כל שהן (י' ערוכ' א ו). וכולם שהסרו כל שהן והקריבין בחוץ פטור (זכח' יג ד). הרבצל והמזודה כל שהן הרי אלו טמאין מדרס (כלס' כ א). רימונין מתוקין אסורין כל שהן (תוספתא תרומ' ס י). (המוציא) מיני בשמים כל שהן ארגמן טוב כל שהוא (רמב"ם שנת יח ט). — כל' זאת, בכ"ז זאת, כמשמ' אעפ"כ, ע"י זאת. כל' עמית, ע"י עמית. — כל מקום, *מב' מקום, ע"י מקום. — כ"ד עו ד, במשמ' כל זמן, ע"י ערך עור. — *כל עצמו, ע"י עצם. — *כל עקר, ע"י עקר. — *כל' הימנו², *כל' מ"מ, *כל' מ"מ, *כל' הימנה, עם השלידה — כך במשנ' שבירוש', ובנוסח' כל שהוא, ובכ"י: כ"ש. — ² בארמ' דא כל כמיניה: חוינא אי אוניש אמרי הוא וכו' משתבע ושקיל ואי לא לאו כל כמיניה

דבר פלוגי : וגם אנו מודים בשמיעון זה שחלוקתו אינה חלוקה שלא כל מן השותפות דבור לו חלק יפה (תנ"י) כגא' , כית תלמוד ה' , רכז) . — *פל-בך, במדה רבה כוז : כיוון שחשבה אומר להם בא השמש אומרים הין וכו' שלשה פעמים ע"כ כל דבר ודבר והם אומרים לו הין הין הין כל כך למה מפני הביתומים שהיו אומרים אין קצירת העומר במוצאי יום טוב (מנח' יג) . ר' יוסי הגלילי אומר כל זמן שישאל מבקשין דרגום את משה ואת אהרן מיר וכבוד יי' נראה בעמוד הענן וכו' וכל כך דמה אמר הקב"ה מוטב שילקה עמוד הענן ואל ימקל משה ואהרן (מכ' כגלח ד כ) . ונתתי מטר ארצכם בעתו וכו' מליל שבת לליל שבת כדרך שירדו בימי הילני המלכה וכל כך למה כדי שלא ליתן פתחון פה לבאי העולם דומר הרי שכר כל המצות (ספרי דבר' מכ) . לפי שאמרה (תמנע) אין אני כדי שאהיה לו (דאליא) ראשה אהיה לו דפלגש וכל כך דמה להודיען שבתו שד אברהם אבינו שהיו מלכים ושילמונים מתאווים לירבוקו (שס טז) . א"ל (ר' יהושע לר"ג) כובב אחד לשבעים שנה עולה ומתעה את הספנים ואמרת שמא יעלה ויתעה אותנו א"ל (ר"ג) כל כך בידך ואתה עולה בספינה (הור' י) , ר"ל במדה רבה כוז הכמה יש לך ואתה הולך בספינה לבקש לך פרנסתך . אמר ר' דוי כל אותה הלילה היה מלאך עומד ומגלב בידו והיה מתייעץ בשרה וכו' כל כך למה שהיתה אומרת לו אשת איש אני ולא היה פורש (מד"ר גרלש' יג) . כיוון שיצא (קין) פגע בו אדם הראשון וכו' אמר לו כל כך היא כחה של תשובה ולא הייתי יודע (שס ויקר' ט) . בד' מקומות מוכיר מיתתו של בני אהרן ובבלן מוכיר סורחנן כל כך למה להודיען שלא היה בידם אלא עון זה בלבד (שס כ) . עובר הוא משום בועל ומשום נבעל וכל כך למה שמעורר יצר הרע עליו (כלס דנתי כ) . — *כפ מה ש, במדה ש : כך היא גאולתן של ישראל בתחילה קימאה קימאה כ' מה שהיא הולכת היא רבה והולכת (ירוש' נכ"כ א כג) . בשר ודם יש לו פטרון אם השריה עליו ביותר הוא אומר אשכח (פלוגי שהוא משריתי) אבל הקב"ה אינו כן אלא כ' מה שאת משרית עליו הוא מקבלך (שס ט יג) . לחבית שהיא מליאה אגוזין כ' מה שאתה נותן לתוכה שומשמין היא מחזקת (שס שנת א ג) . לחבית שהיתה מליאה שמן כ' מה שאתה נותן לתוכה מים היא מפורת את השמן (שס) . כל מה שהיה יוסף חכם בא יהודה ונצח אותו כל מה שנתגאה

יוסף בא יהודה ונצח אותו (תנחומא ויגש כ ג) . — *ובל . אשר במשמ' זו : שלכם תלוי בעוצם מה שהם מקוים ממדת תאותם והשלמת משאלותם כי כל אשר יגיעו ממנו אל מעלה מבקשים מה שהיה למעלה ממנו (מו"ה, שער הכניסה) . — *מכל וכל, הדבר כלו : הוא לבדו עומד על אמתו שד' דבר מכל וכל והשאר טעו (דשכ"ס כ"כ קוז) . הנה אפשר שירש האדם מאבותיו בית שיטב לבו בו והון ועושר ואמנם שתהיה לו אשה משכלת הנה זה סמך שלא יתכן להיות כי אם מה' כי אין זה תלוי בבחירה מכל וכל אבל צריך שילזה דו עור אלהי (דלכ"ג מכלי יט) . שבמו שתיקו דאיסור לחומרא מכל וכל כך כד תיקו דממונא לקולא מכל וכל (סמ"ג מ"ט, ס' ט) . דעת רז"ל האומרים כי היא (הנפש) שלמה מכל וכל קודם בואה בעוה"ז (מנח' קנא' לר"י מפוסט 84) . הוכרחתי לחזור ולהעמידה ברין תורה פעם שנית שראיתי שתקפה ידיה בעש"ג להוציאני חלק מכל וכל ולא ידעתי מה לעשות (שו"ת פת מטה אהרן קיט) . הלא זאת אשר דברתי שאתה טועה מכר וכל (דמח"ל, חוקר ומקובל) . — *הוא אצל פלוגי כל וכל, ר"פ חשוב מאד אצלו : ואני הייתי אצל הסותר כ' וכ' (כ"י כנס"ס של סמנרג, Monatschr. 97, 411) — *מכל וכל פ"ד', במשמ' הכל, הכל, בלי השאר כלום : הכל מהות ועד שרוך נעל מלבד הספרים כל השאר בכל מכר כל צוה שתטור אשתו (שו"ת תורת אמת קי) . הוא מצא את הימים הראשונים שיבנה ממנו עולם מלא כבראשונה בכל מכל בל כבתחלה (כסא' לניח דוד א' א) . והפשיט צורתה והצג אותה ערומה בכל מכל כל לא יוכלו להתחדש להתרסק ולהתלבש כדי להודיר בדומה (שס ג יו) . — *ה' בלשון המתקרת, כמו שש, הרבר השלם שלא חסר בו חלק אחד מחלקיו : שגודע לכך אדם שהכל גדול מן החלק ותנועת החלק בכל (כ"י א"ת, רוח מן ג) . מי המונע שימצא כל אחד מחלקי הכל ההוא הבעל מצב בענין מה וכו' לפי שהכל הוא קבוצן כל החלקים יחד (כ"י א, מפע' ה' ד ג) . שכוונת הפלוסוף

—¹ מקור דבור זה נוסח בה"מ : הרחמן הוא יברך כל אחד ואחד ממנו בשמו הגדול כמו שנתברכו אבותינו הקדושים והטהורים אברהם יצחק ויעקב בכל מכל כל כן יברך אותנו יחד ברכה שלמה ע"כ, ומקורה הוא מאמר התלמוד (סו"ט ה) : באברהם יצחק ויעקב דכתיב בהו בכל (בראש' כד א, וי' ברך את אברהם בכל) מכל (שס כז לג, ואכל מכל כל) כל (שס-לג יא, כי חנני אלהים וכי יש לי כל) .

א. כלא¹, ממנו בלא, בלא, בלא, בלא, ויא גם
מכלה, מכלאות.

בְּלֹא²), הַ, מִלִּי בְּלֹאִים, — סִיפֵּי מִן בְּלֹא, וּבִצְרוּר עִם
הַמֶּלֶךְ בֵּית, בֵּית בְּלֹא, מְקוֹם שֶׁבִּלְדִּים שֵׁם אֹרֶם,
מִשְׁמֵר, בֵּית אֲמֹרִים, Gefängnis; prison; וְיַעֲזְרֵהוּ
מֶלֶךְ אֲשֶׁר וְיַאֲחִיזֵהוּ בְּכֹחַ בְּלֹא (מִלִּי וְיָד) וְיֵשֶׁת אֵינִל

מִרְדֵּךְ מֶלֶךְ בָּבֶל בִּשְׁנַת מַלְכוּתוֹ אֶת רֹאשׁ יְהוֹכִיָּן מֶלֶךְ
יְהוּדָה מִבֵּית בְּלָא (שׁ כה כז). כֹּה אָמַר הַמֶּלֶךְ שִׁימוּ
אֶת זֶה בֵּית הַבְּלָא וְהֵאֱבֹלְהוּ לָחֶם לַחֵץ וּמִים לַחֵץ (מ"א
כז כז). וְנִתְּנוּ אוֹתוֹ (אֶת יְרִמְיָהוּ) בֵּית הָאֲסוּר בֵּית
יְהוֹנָתָן הַסֹּפֵר כִּי אֹתוֹ עָשׂוּ לְבֵית הַבְּלָא (יִרְמ' לו יז).
מֵה חֲמַטָּי לָךְ וּלְעֶבְדֶּיךָ וְלֵעָם הַזֶּה כִּי נִתְּנָם אוֹתִי אֶל
בֵּית הַבְּלָא (שׁ יט). לְהוֹצִיא מִמֶּסְכֵּר אֲסוּר מִבֵּית בְּלָא
יֹשְׁבֵי חֹשֶׁךְ (יִשְׁע' מו ז). וְהוּא עִם בּוֹזוּ וּשְׁמוֹי הַפֶּתַח
בְּחוּרִים כֻּלָּם וּבְכַתִּי בְּלָאִים הַחֲבָאוּ (שׁ כג).—וּבְדִי הַשֵּׁם
בֵּית : וְשָׁנָה אֶת כְּנָדִי בְּלָאוּ (יִרְמ' נכ לג).—וּבְכַתִּימ' :
לְבֵית הַחוּעַד הַגְּדוֹל קוֹדֵם לְבֵית הַבְּלָא הַקָּטָן קוֹדֵם
(ד"א זוֹט א ו).—וְאָמַר הַמְּשׁוֹרֵר : וְכִין בּוֹעֲרֵיהֶם יִבְלֻ
יִמֵּיהֶם כְּגֵרִים וְגֵרֵי בְּלָאִים (דְּמָכ'ס, לֹאֲשִׁי אֲמַת, כ"ו כוּלֵּל).
—וּבְמִלְצִיָּהּ בְּהַשְׁלָה לְכִים הַנֶּצְנִים קוֹדֵם שׁוֹפֶתָהּ וְיִצְאוּ
הַעֲלִים : כָּל צִיץ תְּרַשׁ לִזְמַן תְּרַשׁ יֵצֵא שׁוֹחֵק לְקֶרֶתָהּ

ובינצא בו זורק מן המקלע דובר בגרל אנו קמן מן שיש
וכדומה ישחקו בו הילדים. פלישר (Fleischer, kl. Schr.)
(II, 1, 769) סובר שחלוקה זה נעשה בלשון תרקות, גלה
במקום כזה, ומסנה לקתוה הערבים וחזרו והקשו את הגימל
לכף ואמרו כלה. אך אין זה מוכרח, ואין דבר בטבע הלשון
הערבי מונעת להניח כי החלוקה הנה הוא ערבי, והמלה כ'ל
העבר' היא אולי ראייה כי החלוקה הנה הוא שמי' בפרושה
א"צ להניח את הכתוב וזו"ל במקום אחד; אינם במקום איננו,
שהוא מוכרח מעצם הכתוב ששני הפעלים האחרים שבו הם
ברבים, והפעל הראשון רמז הוא פעל מן רמה במשמ'
זרק, וכל הכתוב הוא תקון סופרים כעין תשובה על
טענותיו של איוב על הצלחת הרשעים, ואמרו שאינם אלא
בכדור שמשחק בו המשחק שירממו ויטך ואחרי כן יקפץ
למעלה כדור אחד, ולא יתר. ומזה ראייה כי איוב נכתב
בזמן שהיה בכדור המשחק נהוג גם בקרב היהודים.
(1) בארם' וסור' בלא, מנע, וכן בערב' בלא' (א),
במשמ' עצר, מנע.

(²) גם במואבית: ואנכ עשת בלאי האשון | ח לט | ין
(כתב מיטע), ולא נתברר בודאות משמ' של מלה זו, ולפי
בונת הענין כעין מקוה מים.

הוא שהיסודות קדמונים בפי הכל עם היותם הווים
ונפסדים בפי החלק (ספורנו, אור עמים, תנוע' הסויה).

בִּפְלִי⁽¹⁾, ט"ז; — כדור למשחק, ירמוהו ויקפץ למעלה
וישוב ויפול ארצה, *Spiel-Ball; balle à jouer; balle*,
רמ"ו⁽²⁾ מעט ואיננו והמבוז *בִּפְלִי⁽³⁾* יקפצון וכראש שבלת
ימלו (ל"ו כד כד).

(1) ע"י הערה לקמן. — (2) ברוב הספרים רומז מלא זמם דגושה, אבל בקצת ספרים חסר, ואפילו לפי הספרים שבהם הוא מלא דגש המם מעיד כי העקב הוא חסר, וע"י עוד לקמן. — (3) במלה זו כל הספרים מסיימים ואין שום שנוי בה דא בכתוב ולא בנקוד. ובדבר משמ' מלה זו, הנה השבועים ראו בה שם ותרגמה בהשם היוני $\mu\alpha\lambda\alpha$, שהוא שם צמה, ועפ"י הגיהו קצת החדשים מלא במקום ב'ל. שאר התרגומים, ולג' ופשיטא, תרגמו מלא כי במשמ' א.ב'ל התגילה, וכן המפרשים הקדמונים והחדשים התלבטו מאד בפרוש כתוב זה, והודו פה אחד כי מליצה זו $\mu\alpha\lambda$ יקפצו, אם נפרש $\mu\alpha\lambda$ במשמ' כמו ב'לם, אין לו שום טעם. ולכן הגיהו רובם הנהו מתחלפות בכתוב זה עד ששנוהו במעט כלו ולא הניחו בו אף מלה אחת כמו שהיא. במקום והמכז הגיהו קצתם והמכז, ובמקום כד הגיהו מלה, כמו שנזכר למעלה, ואחרים הגיהו יבול במקום כל, ובמקום יקפצו יקבצו, ואחרים הגיהו והם בכל חציר יקפצו. כל אלה ההנהו מעירות עד כמה המליצה כמו שהיא, לפי משמ' התגילה של כל, הנה קשה ואינה מתישבת בדרך טבעי. והמפתח לפרוש כל הכתוב הוא במשמ' המלה $\mu\alpha\lambda$, שאין שום ספק כי בזה צדקו השבועים שראו בו שם דבר, ומשמ' האמתית אנו למדים ממה שכתוב לפניו ולאחריו, והמכז — יקפצו, מוכח כי ה'ל שנזכר כאן בין שני הפעלים הוא דבר שיומך ויקפץ, והוא הכדור של משחק. ומשמ' זו להמלה ב'ל יש גם סמך בערב. כי הנה כלשון זו השם הכללי לכדור ולכדור-המשחק הוא ב'רה (a) מרש כרי b), אבל כלשון הדבור בפרט בסוריה וא"י אומרים כ'רה c), כריש דגושה מן שרש כרר, ודבר ידוע הוא כי הריש והלמד מתחלפות בין שתי הלשונות תדיר, ולכן ב'ל וכל דהוה משקל זכר מב'רה. ובאמת גם בערב עצמה כבר נעשה חלוקה זו, וכלשון הדבור ההמוני בסוריה וא"י אומרים להכדור גם ב'רה d), אמר מחיש אלמחיש: — ואכל'ה ענר אפמולדינ הנה משתדירה מן חריר ונחזה ירמי כהא מן אלמרפע ושי בקרר אלבנדקה מן רח'אם וע'ירה ידעב כהא אלצבואנ, ע"כ, ובעבר: ה'כל'ה אצל המשתמשים מלים שנכנסו כהלשון בזמן חדש הוא דבר עגל מן ברול

• 75 (8)

(a) کُڑ (b) کری (c) رُف (d) اَللّٰہ

ב. **בלא**, כמו בלה, וממנו פֶּעַל בִּלָּא, ע"י ערך בלה.

ג. **בלרא**⁽¹⁾, ממנו אולי בִּלְרָאִים.

בִּלְרָאִים⁽²⁾, נהפס' בִּלְרָאִים, — מינים מתחלפים, שור וחמור, דגן וירק, פשתן וצמר וברומה, zweierlei choses de diverses espèces; heterogenous things בהמתך לא תרביע בִּלְרָאִים שרך לא תורע בִּלְרָאִים ובגד בִּלְרָאִים שעטנו לא יערה עליך (ויקרא יט ט). לא תורע ברמך בִּלְרָאִים פן תקדש המלאה הזרע אשר תורע ותבואת הכרם (דברים כג ט). — ובתו"מ: ההשגות והוונות אינן ב ל א י ם זה בזה השעורים ושכולת שועל הבוסמין והשיפון אינן ב ל א י ם זה בזה (כלל' א ה). הסוס והפרד הפרד והחמור החמור והערוד אע"פ שדומין זה לזה ב ל א י ם זה בזה (שם ו). הורע חמה ושעורה באחת הרי זה ב ל א י ם (שם ט). ב ל א י הכרם אסורין מלורוע ולקיום (שם ח ה). מי שהיו לו חבילי תלתן בב ל א י הכרם ידלקו (תרו"ם י ו). — ואמר הפישן: גדול ב ר א י בהמה וב ל א י הכרם ובגד בשתי תביעות לחבורים (כ"י נללוני, אהר"ק, אספרס). — ובמליצה, "ארג ב ל א י ם בלבן, שאין פיו ולבו שנים; וחוט אהב בפיו יטוה ובלב וארג ב ל א י ם (רמכ"ע, עניות תהום, כ"י נודל').

בלב⁽³⁾, ממנו בִּלְב, *בִּלְב, *בִּלְבָּה, "בִּלְבִּי" "בִּלְבִּיּוֹת".

בִּלְבִּי, ש"י, נהפס' בִּלְבִּי, מ"ר בִּלְבִּים, כנ"י בִּלְבִּיָּה, (א) חית בית הירועה, שִׁמְרַת עַל הַבַּיִת כְּקוֹל נְבִיחָה שְׁתָּרִים כשאנשים זרים נגשים להבית, Hund; chien; dog; ודכל בני ישראל לא יחרץ בִּלְבִּי לשנו למאיש ועד בהמה (שמות יא ו). כלם בִּלְבִּים אֲלֵמִים דֹּא יוֹכְלוּ לִנְבַּח הוּם שְׂכִיבִים אַחֲבִי לָנוּם (יִסְע' נו י). ובשר בשדה טרפה דא תאכלו לַבִּלְבִּי תִשְׁלֹבֵן אַתּוּ (שמות כג ל). המת לירבעם בעיר יאכלו הַבִּלְבִּים (מ"א יד יא). ופקדתי עליהם ארבע משפחות נאם יי' את החרב להרג ואת הַבִּלְבִּים לִסְהַב ואת עוף השמים ואת בהמת הארץ דאכל ודהשחית (יח' יא ג). והַבִּלְבִּים עוֹי נִפְשׁ לֹא יִדְעוּ שְׁבַעָה (יִסְע' נו יא). כל אשר יִדְק בלשונו מן המים כאשר ילק הַבִּלְבִּי (זאפט')

(1) ע"י הערה להערך.

(2) כבר הביאו חכמי הלשון דמיון לזה בערב'

בלא (א) במשמ' שנים.

(3) שרש משתף בכל הלשונות השמיות.

בואו, אך לפניהם שושן עבר מלך כי על כל הורם כסאו, יצא מבין משמר עליו וישנה את בגדי בלאו (רמכ"ע, דיואן, כ"י נודל').

בִּלְאָה, פ"י, בִּלְאָה, בִּלְאוּ, בִּלְאוּ, בִּלְאוּ, עת' אבִּלָּא, תבִּלָּא, תבִּלָּא, לִבְלָאוּ, כנ"י בִּלְאוּ בִּלְרָאִים, — בִּלְאָה דבר, החזיק הדבר במקום ומנעהו מלצאת מן המקום ההוא, zurückhalten, verhindern; retenir, empêcher; restrain, hold in: אדני משה בִּלְרָאִים (נמד' יא כח), שים אותם בִּלְרָאִים וירמיהו הנביא היה בִּלְרָאִים בתצר המצרה אשר בית מלך יהודה אשר בִּלְרָאִים צִדְקִיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה (יח' לז כג). — ובכלל בִּלְרָאִים בבית: הרחקת מירעי ממני שתני תועבות למו בִּלְרָאִים ולא אצא (תהי' פח ט). — בִּלְרָאִים שפתיו, מנע אותן מדבר: בשרתי צדק בקהל רב הנה שפתי לא אבִּלָּא (תהי' מ י). — בִּלְרָאִים את הרוח, מנע אותו מנשנש: אין אדם שליט ברוח לִבְלָאוּ את הרוח (קהל' ח ת). — ובִּלְרָאִים דבר מפלוני, מנעהו ממנו, לא נתנו לו: אתה יי' דא תבִּלָּא רחמין ממני (תהי' מ יב). — ובמליצה, בדברים דא בע"ה: אמר לצפון תני ולתימן אל תבִּלְרָאִים הביאי בני מרחוק ובנותי מקצה הארץ (יִסְע' מג ו). — וגם כמו פ"ע, בִּלְרָאִים מדבר, וגם כמו פ"י, בִּלְרָאִים דבר: על כן עליכם בִּלְרָאִים שמים משל והארץ בִּלְרָאִים יבולה (תהי' י). — ואמר המשורר: כפיר אמר ומשכילים לפגיו לשונותם ב ל ו א ו ת (רמכ"ע, עד מה נגנון, כ"י נודל'). — והתחילו לאמר בִּלְרָאִים (1) במקום בִּלְרָאִים, בִּלְרָאִים (1) במקום בִּלְרָאִים: וברובוה את אשר בִּלְרָאִים היום הזה מבוא בדרים (ש"א כה ג). מכל ארצה רע בִּלְרָאִים רגלי (תהי' קיט קה).

— נִסְע', נבִּלָּא, עת' יבִּלָּא, יבִּלָּא, — נעצר, חדל, פסק: ויסכרו מעינת תהום וארבת השמים ויבִּלָּא הגשם מן השמים (נחל' ח כ). ויצו משה ויעבירו קול במחנה לאמר איש ואשה אל יעשו עוד מדאבה לתרומת הקדש ויבִּלָּא העם מהביא (שמות לו ו). ואמנם נהרותיה ויבִּלָּא מים רבים (יחזק' לא יב).

— נִסְע', "הבִּלָּא, מבִּלָּא, מובִּלָּאִים, — כמו בִּלְרָאִים, בִּלְרָאִים: ויאמרו לו רעיו ה מ ו ב ל א י ם מה לך למהר לדבר זה בירא ידעת את השאלה שתבחן בה (מעש' נוסחתי). ויאמר המלך לך לביתך ואמור לבתך הנה פתחתך היום וכי תבירך ה מ ו ב ל א י ם עמך (שם).

(1) כמו בל"ה, כמו אהמנה (ברל' לא לט), רִבְאִי (מ"כ כה), קִרְאִים (תהי' נט ו), וכמו מציתי, קריתי, בזמן מאוחר.

(א)

ז ס). במקום אשר לקחו הכלבים את דם נבות וילקו הכלבים את דמך גם אתה (מ"א כ"א יט). וישטף את הרבב (שהיתה מלאה דם) על ברכת שחרון וילקו הכלבים את דמו (ש"ס כ"ג לח). ככלב שב על קאו כסוד שונה באולתו (משלי כו יא). ישובו דערב יהמו ככלב ויסובבו עיר (תהי' נע ז). למען תסחף רגלך בדם לשון כלביו מאויבים מנהו (ש"ס כ"ד). — ובתור שומר העדר: ועתה שחקו עלי צעירים ממני ימים אשר מאסתי אבותם לשית עם כלבי צאני (איוב ל"א). — ואמר המשורר: עם גמאסו לי אבותם מהיות כלבים לצאני, דא יאדימו פניהם כי אם צבעום בשני (שכ"ג, נחר בקרא'). — החזיק באוני כלב, משד למתנה בדבר שאינו נוגע לו: מתחיק באוני כלב עבר מתעבר על ריב לא לו (משלי כו יז). — וכמו היה בויה: ויאמר הפלשתי אל דוד הכלב אנכי כי אתה בא אלי במקלות (ש"א י"ז מג). כי דב"ב חי הוא טוב מן האריה המת (קה"ט ד). — וראש כלב, כנוי לדבר נבוה: הראש כלב אנכי (ש"ב ג"ח). — *וכמו היה שפרנסתה בצמצום: מה יש שלום צבוע אל כלב מאין שלום עשיר ארש (כ"ס גי' יג יח). — וכנוי של ולוול דארם: ויאמר חוהאל כי מה עבדך הכלב בי יעשה הרבר הגדול הזה (מ"ב ח יג). — וב"ב מת: אחרי מי אתה רודף אחרי כלב מת אחרי פרעש אחר (ש"א כ"ד יד). מה עבדך כי פנית אל הכלב המת אשר כמוני (ש"ב ט"ח). למה יקלל הכלב המת הזה את אדני המלך (ש"ס י"ז ט). — וכנוי דארם רע, רשע: הצילה מחרב נפשי מיר פלב יחידתי (תהי' ככ כא). כי סבבני כלבים עדת מרעים הקיפוני (ש"ס י"ז). — ובתור"ם: הזאב והכלב זכו' החמור והערוד אף על פי שדומין זה לזה כלאים זה כזה (כל"א א' ו). כלב מין חיה (ש"ס ח' ו). חמץ שנפלה עליו מפולת וכו' כל שאין הכלב יכול להפש אחריו (פסח' כ ג). קונם לבית זה שאינו נכנס שכלב רע בתוכו וכו' אמרו לו מת הכלב או שנהרג וכו' (נדר' ט ג). הכלב והגדי שקפצו מראש הגג ושברו את הכלים (כ"ק כ ג). הכלב שנמל חררה והלך לגדיש אכל החררה והרליק הגדיש (ש"ס). הכנים שורו לחצר בעל הבית שלא ברשות ונגחו שורו של בעה"ב או שנשכו כלבו של בעל הבית (ש"ס ה ג). לא יגרל אדם את הכלב אלא אם כן קשור בשלשלת (ש"ס ז). שהיו המצרים מקוברים בבתיהם והיו כלבים באין לשם וסחטטין ומוציאין את הבכורות מתוך כוכיהן

(מכ"י כ"א יג). לשני כלבים שהיו בעדר והיו צוחים זה עם זה וכו' (ספרי כמד' קנז). אמר רבי יעקב אני ראיתי גוי אחד שכפתו לאביו והניחו לפני כ"ב וואבלו (ש"ס דכ"ר פא). משל לאחר ששילח את חמורו ואת כלבו לגורן והמעינו לחמורו לתך ולכלבו ג' סאים והיה החמור מהלך זה כ"ב מלחית פרק ממנו סאה ונתן על החמור (ש"ס שנג). (משיכור) בין זאב לכלב בין חמור לערוד (ירוש' נכ"א א ג). משמרה ראשונה (בלילה) חמור גוער שניה כלבים צועקים שלושית תינוק יונק משרי אמו ואשה מספרת עם בעלה (כנלי ש"ס ג). כל המגדל כלב רע בתוך ביתו מונע חסר מתוך ביתו (ש"ס כג). שלשה עיני הן ישראל באומות כלב בחיות תרגול בעופות (כ"ל כה). שכל הנכנס לביתו רעב ככלב ויצא כשהוא שבע (גי' נ"ז). כלבים בוכים מלאך המות בא לעיר כלבים משחקים אליהו הנביא בא לעיר (כ"ק ס). שלשה שמשו בתיבה וכולם לקו כלב ועורב וחס כלב נקשר עורב רק חס לקה בעורו (פס"ה קח). הכלב מכיר את קונו וחתול אינו מכיר את קונו (סור' יג). הכלב שהיה משמר צאנו של הכל הוא היה שומרו מכל חית השרה (פרקי דר"א כא). למלך שהיה לו הפרס אחר וקשר המלך כפתח הפרס כלב והמלך יושב בעליתו צופה ומביט כל מה שבפרס נכנס אוהבו של מלך דגנוב מן הפרס ושסה בו הכלב וקרע בגדי אוהבו (ש"ס מד). מה טיבו של כלב זה אדם משליך לו פרוסה סוכר את פיו וכו' (ערוך, ערך אלס). — ומשל להערר בושה: פני הדור כפני הכלב הבן אינו מתבייש מאביו (סו"ט ט י"ה). — ונחש: איזהו מנחש האומר נפלה מקלי מידי וכו' וקרא די עורב ונבח בי כלב ועבר נחש לימיני ושועל לשמאלי (תוספתא ש"ס ז יג). — *כלב שוטח, שנמרפה דעתו, toller Hund; chien enragé; mad dog: מי שנשכו כלב שוטה אין מאכילין אותו מחצר בכד שדו (יו"מ ח' ו). נשוכת נחש ונשוכת כלב שוטה (תוספתא חול' ג יט). חמשה בהרגין בשבת זכוב מצרי וכו' ונחש שבארץ ישראל וכלב שוטה שכבד מקום (ירוש' ש"ס יג יד). אל יאמר דך אדם שנשכו כלב שוטה והיה (ש"ס יומ' ח מס). חמשה דברים נאמרו בכלב שוטה פיו פתוח ורירי גומף ואוזניו סרוחות וזנבו מונח לו על ירכותיו ומהלך בצירי דרכים (כנלי ש"ס פג). — ומשלים: *מכ"ב ב' רע לא יצא גור טוב

¹ גוף המשל בארמית: מכלבא כישא גורא

(סע"ר כה). *כ"ב (1) לא בעירו שבע שנים אינו נובח (ערו"כ סא). *אומרים⁽²⁾ אנשי גבא בך ב"ב הכנס (הביתה) גבחה בך גורית (כלבה קטנה) צא (סס פו). *א"ר⁽³⁾ תדור בעיר שאין סוס צונף בה ואין כלב נובח בה (פס"ר קינ). *אומרים⁽⁴⁾ אנשים כלב רעב גללים בולע (כ"ק נב). "מעיר הכלב הישן (מלמ' התלמיד, ואלה), משל ואמרוהו בני אדם דמי שמתגרה באויב נח ושותק. — "השליך עצם דכלב, פיים האויב במתנה קטנה: אל יצא החובע והמקטרג ריקם כמה פעמים מלפני השליכו עצם ל"ב ויוצא מלפניו ובעור שהוא מתעסק וגורר אותו העצם תכנסו אתם ואתעסק אני עמכם (ר"מ די ליון, סנפס התכמה, סוד הלול). — "רעב הכלב, חלי, רעב חזק מאד: ועל הרוב יקרה לו רעב ה"ב (נתן פליקלר, לרי סנוף ה). — "האות כלב ים: ומחלה תכונה בת אבות כלב ים ותקרה לאישים (תרוזי אכן סינא, כ"י כנליון). — *כ"ב פ"ס ר"י⁽⁵⁾, כלב דומה במראיתו לשועל: כלב הכופרי והשועל וכו' אע"פ שדומין זה לזה בלאים זה בזה (כלא' א ה). כלב כופרי מין חיה (תוספתא סס ח). דא יהא מביא כלבים כופרים וחולדות הסנאין וחולותין וקופות לסוכין לגוי (סס טע"ה ט). רבי ישמעאל אומר מגדלין כלב ים כופרין וחולותין וקופות וחולדות סנאים מפני שעשויים לגקר את הבית (כ"ק פ. ט. — ב) כמו קרש, כנוי לנער מיוחד למשכב וכור שהיה נהוג לפניו במקדש עשתרת וברומה⁽⁶⁾: לא תהיה קדשה מכונת ישראל ולא יהיה קדש מבני ישראל לא תביא אתנן וזונה ומחיר כלב⁽⁷⁾

טבא לא נפיק. — (1) גוף המשל בארמ': כלב א בלא מתייהב שב שנין לא נבחה. — (2) גוף המשל בארמ': אמרי אינשי נבחה בך כלב א עול נבחה בך גוריתא פוק. — (3) גוף המשל בארמ': לא תדור כמתא דלא צניף בה סוסיא ולא נבחה בה כלב א. — (4) גוף המשל בארמ': אמרי אינשי כלב א ככפניה גללי מבלע. — (5) פרש גאון: כלבים כפרים כלב כושי הוא וישמעאלים קוראים אותו כלב ציני (תס' גאון, גני, סוף גיטין, 249). וכך הרמב"ם בגוף הערבי: אלכלב אלציני. וכלב ציני אצל הערבים הוא כלב קטן, קצר הרגלים מלפניו. הערוך פרש: כלב קטן שצווה בלידה במדבריות. ע"כ. ורש"י (כ"ק פ). פרש: כלבים כופרים קטנים וננסים הם ל"א כלבים גדולים של ציידים ואין מוקיין. — (6) ע"י הערה לקטן. — (7) הקדמוני כלם פרשו מלה זו במשמ' הרגילה של כלב. כך חכמי התלמוד, ואמרו: איהו מחיר כלב האומר לחבירו הילך מלה זה תחת כלב זה (ספרי דכ"ר רסא). אך זה דחוק מאד, כי אתנן וזונה הסמוך לו מאיד שהכונה כאן בדבר שז' זנות, ורק לזה

בית י"י אלהיך לכל גור כי תועבת י"י אלהיך גם שניהם (דכ"ר כנ יתיטי). — (ג) *כ"ב הי"ם⁽¹⁾, דג גדול דומה בצורתו לכלב, Haifisch; requin: כל הולך להביא את הקפור ואת חולדת הסנאים ואת אדני השדה ואת כלב הי"ם (ספרא שמיני ד ו). יש דברים הרבה מרבים הכל כגון מגדלי קופות וחולדות וחולדות הסנאין ואדני שדה וכלב הי"ם (מד"ר קהל, כי י"ש). כ"ב הי"ם משכנו במדינות הצפוני באירופא אויב ואמריקא וכו' ארכו משנים עד ארבע אמות גופו עב כאמה וחצי האמה ראשו דומה לכלב וזנבו. הקצר דומה לזנב דג (ראש' למודים א ו). בכל אחד משני צדי לחיי כלב הי"ם יש שן קיצונית אחת ואיננה יוצאת החוצה מפיו הסנור מאכלו דגים והסרפן וכו' עת יחם כלב הי"ם היא בימי הבציר והנקבה תלד בחדש ניסן וד' אחד לרוב (תוס'ט לאכרמיון א, כלב הי"ם). — *כלב הי"ם⁽²⁾, כמו כ"ב הי"ם: כל שבים טהור חוץ מכלב הי"ם מפני שהוא בורה ליבשה (כלס"ו יג). כללו של דבר כל שאינו בצורת הדגים לא דג טמא ולא דג טהור כגון כלב הי"ם והדלפון והצפרדע וכיוצא בהן (רמב"ם, מאכ' אסור' כ'). מררת כלב הי"ם אסרו קצתם כי כל מררת כלב הי"ם כשעור ערשה תמית אחר שבו (קאנון ד ו יד). — ובמשמ' אחרת, "כנוי לכלב אוהב לשחות במים: וכלב ארך השער יכונה גם כן כלב הי"ם מפני שהוא משתוקק מאד לשחות במים (תוס'ט, מפלגת סיונק). — (ד) *כ"ב הגדול, "כ"ב הקטן, שמות לכוכבים: ה' (הצורה החמשית) צורת הכ"ב הגדול ובערבי אלשערי אלעבור ו' הכ"ב הקטן ובערבי אלשערי אלמיצא (כ"א נד"ח הנשיא, משנן המהלך יז, כ"י גרית"ט). והחמשית הכ"ב הגדול וכוכביו שמנה עשר והששית הכ"ב הקטן ושם שני כוכבים והשביעית הספינה וכוכביו חמשה וארבעים (ראש'ט, ראשית חמשה א). הצמחים רובם נועמים אותם גאות התארת ו עב ה ש"אחריו. וכבר אמרו רוב החדשים כי הכונה במחיר כלב להנערים שהיו מווננים למשכב וזכור אצל הכנענים במקדש עשתרת, שלפי דעת רוב החכמים להם הכונה בהשם כלב כלבם שבקצת כתכות כנעניות, כמו בכתב לרנקה: בחדש ירח פעלת ל"ב ל"ב ולגרם וכו', שהוא רשימת הסכומים הקצובים למשרתי המקדש, ואעפ"י שיש ס' ברים כי הכונה לכלבים אמתיים, בכ"ז יותר נראה דעת הס' ברים כי הכונה להקדשים שהיו במקדשי הכנענים. — (1) כך גם בערבי כלב אלכתר. — (2) כך בערב' כלב אלמא.

—הַפֶּסֶט, *הַכְּלִיב, מְכַלֵּיב¹), —כְּמוֹ כָּלָב, מְכַלֵּב.
—נֶחֱמָה, *נֶחֱמָה, —נֶחֱמָה (כָּל בָּל בָּ) הַכְּלָב, נֶחֱמָה, נֶחֱמָה
שׁוּמָה: וְיִקְרָה לָהֶם (לַהֲכַלְבִּים) זֶה (הַשְּׁנֵעוֹן) אִם מֵהַאֲוִיר
אִם מֵהַמּוֹנוֹת וְהַמְשָׁקִים אִם מֵהַאֲוִיר שִׁישְׁרָף הֵחָם לִיחֻתָּיו
וְיִתְּכָל בְּלָב וְיִשְׁתַּחֲמֵת (קָלָנוֹן ד' ג' ה').

*כָּלָבָה, שֶׁנֶּה, א) נִקְבַּת הַכְּלָב: מַעֲשֵׂה בַחֲסִיד אַחַד
שֶׁהָיָה מֵהַלֵּךְ בְּדֶרֶךְ וְרָאָה שְׁנֵי בָנֵי אָדָם גּוֹנְקִין
לִבָּה בָּה (יִרְשָׁה סִנָּה ו' כג'), לִבָּה בָּה נִשְׁכַּת שְׁאֲחֻזָּה
בַּעֲלִיָּה בִשְׁלָלָה אַעֲפָיִי שֶׁהָיָה קְשׁוּרָה אֲחֻזָּה בְּאָדָם בְּשׁוֹק
בְּבִגְדָיו (מִדְּרָ קָהֳלָ, וּמִזֶּלָּה אֲרִי). מַעֲשֵׂה בִבְלָבָה³) אַחַת
בְּפִרְיָה⁴) שֶׁעָלְתָה לִדְרֹאשׁ הַסֵּלַע וְיִשְׁמָשֶׁה עִם זָכָר (סָא אִיכ'
דְּרִכִּי יוֹן). —וְאָמַר הַמִּדְּרָגִין: אֵל תִּתֵּן אֶת כָּל בָּה עֵת לֵהֲקַת
הַכְּלָבִים מִכִּיב לָה (אֶסְפֵּי כו' יו'). —ב) בַּהֲשֵׁאָה, *כָּלָבָה⁵)
וְגַם *כָּלָבָה, כָּלִי בַעֲיֵן צֶבֶת מְכַרֵּץ בְּסוֹף בִּשְׁתֵּי זְרוּעוֹת
פָּחוֹת אוֹ יוֹתֵר אֲרוּכּוֹת, Klammer, Zange; tenaille, erampon; eramp; tongs
כָּל בָּה⁶) שֶׁל סַפְרִין וְשֶׁל

וּפְעָם אַחַת לְמַשָּׁה וְלַהֲבִי קָרִי לִיָּה בִּלְבָתָה דַּחְבִּי קִימִי שִׁינִי
הַכְּלָב שֶׁן אַחַד נִכּוּה מִחֲבִירָיו, —¹) עֲפָיִי הַגְרָסָה מְכַלֵּיב,
עִי' הַעֲרָה לְמַעֲלָה. —²) בַּעֲרִב' בִּמְשָׁם' וּכְלָב a), בָּקָל.
³) כֶּךְ בָּכָל סַפְרֵי הַדְּפּוּסִים, —⁴) הַעֲרֹךְ גֵּרָם קוֹרִטִּיָּה.
—⁵) בַּעֲרִיב' ב' לָאֵב b), בְּסוֹר' בִּלְבָתָה, וְעִי' הַעֲרָה לְקָמָן.
—⁶) כֶּךְ בְּכִי אֲרָפָה, מֵהַדְּרִי צִי'מָה, וּבְנוֹסָח' כָּלכּוּס,
נִגְרָסָת בָּל בּוֹס לְדַבֵּר זֶה בַּעֲצָמוֹ נִמְצָאת עוֹד בְּגַמ' בְּכָלִי:
עֲשָׂאוֹ (אֵת הַסִּסְמָר) בְּמִין בָּל בּוֹס (סָנֵת ס'), כֶּךְ בָּכָל
הַסִּפְרִי' וְגַם בְּכִי רַק בְּקֶצֶת שְׁנוֹי, כָּלכּוּס וְכַדּוּמָה, וְיִשְׁנָם
קָדְבוֹס בָּקוֹף. וְכֵן בַּעֲנִין הַסּוּמָה: כָּל בּוֹס שֶׁל כְּרוֹל מִטּוֹלִין
לְתוֹךְ פִּיָּה שֶׁאֵם נִמְחָקָה מִגִּלָּה וְאִמְרָה אִינִי שׁוֹתָה
מַעֲרֵרִין אוֹתָהּ וּמִשְׁקִין אוֹתָהּ בַּעַל כְּרָתָה (סוּטָה יט').
אֲבָל נִגְדָּה זֶה בִּירוּשׁ' בְּמָקוֹם הַמּוֹבָא בְּפָנִים, בַּעֲנִין
הַמִּסְמָרִים, בִּלְבָת בְּמָקוֹם כָּלכּוּס, וְהִנֵּה עַל סִמָּךְ הַגְרָסָה
כָּל בּוֹס הַחֲלִיט בְּנִימִין מוֹסְפִיא וְאַחֲרָיו ש' קְרוּיִם
(S. Kraus Lehnw.) כִּי זֶה מִלָּה יוֹנִית-רֹמִית, בִּמְשָׁם'
מִסְמָר, יִתְד. אֲבָל כִּבְר הַעִיר י' לֹוי כִּי אִין מִשְׁמַע' מִסְמָר
אוֹ יִתְד נִאוּתָה לְפִי הַעֲנִין לֹא בַּעֲנִין הַמִּסְמָרִים וְלֹא בַּעֲנִין
הַסּוּמָה, וְכֵן ע' לֹו בַּהֲעֲרֹת דָּש' קְרוּיִם, וְכִבְר הַחֹכִיר י'
לֹוי אֵת הַשֵּׁם הָעִרְבִי ב' לָאֵב b), שֶׁהוּא מִשְׁמַע' בִּמְשָׁם'
הַרְשׁוּמָה בְּפָנִים, וְיִשׁ עוֹד הַשֵּׁם כִּלְבָתָה e) בִּמְשָׁם' צֶבֶת,
וְאֶעֱפִי שֶׁכִּבְר הַטִּיל גִּלְדָק' (Nö. Mand. 120) סִפְק בִּשְׁמִיּוֹתָה
שֶׁל הַמִּלָּה כָּלָב וְחִשְׁדָּה שֶׁהָיָה פְרִסִּית, בְּכִי' כְרוֹר הוּא
כִּי הִיא מִלָּה שְׁמִית מִתּוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁכִּבְר כְּרִי ש' פְּרִנָּה
(S. Fraenkel, Aram. 83), שֶׁבִּלְשׁוֹן הָעִרְבִי מִשְׁמַע' חִשְׁרֵשׁ
כָּל בָּלִי סִפְק גַּם בִּמְשָׁם' אֲחִיזָה וְחִפְיָשָׁה וְלַחֲיָצָה, כְּמוֹ

בִּאֲבִיב וּמִיַּעֲוֹטָם בַּחוּרָף וּבִסְתֹו וּדְרָךְ זְרוֹת בָּקִיין בַּעַת
עֲלוֹת הַכָּלָב (רִשְׁכִּי דוֹלָן, מִגִּלָּה, ת"י ד'). —כָּלָב
הַנְּבוֹר: וְהַצּוֹרָה הַשְּׁנִיתָ הַכְּלָב הַגְּבוֹר וְכּוֹכְבִּין שְׁמָנָה
וְשִׁלְשִׁים וְהַשְּׁרִישִׁיתָ הַנְּהָר וְכּוֹכְבִּין אַרְבַּע וְשִׁלְשִׁים (רִאֲכִי ע',
רִאֲכִי חֲכָמִי ח'). וְהִיתָה מְפּוֹרֶסְמֵת בִּינִיָּהם חֲכָמָת הַכּוֹכְבִּים
וְהַעֲרֵכָתָ שְׁכִלְיָהם וְכִי הֵם מְמוּנִים עַל הָעוֹלָם כֵּת אַחַת מֵהֶם
עֲכָדוֹ הַכָּלָב הַגְּבוֹר וְהוּא הַנִּקְרָא בִּלְשׁוֹן עִרְבִי אֲרִישָׁאֲרִי
אֲעֵבּוֹר וּמֵהֶם שְׁעָבֵד בּוֹכֵב צֶדֶק (מִסְכִּי סְלוֹוֹת, כְּסוֹף מִחְכִּי
ס"ג לְדוֹקָס). —כָּלָב נִכְבָּח: וְהַצּוֹרָתָ הַשְּׁמֵאֲלִיתָ הֵם אַחַת
וְעִשְׁרִים וְכּוֹכְבִּיהֶם שִׁשׁ הָאֵחָת עִישׁ וְכִנְיָה וְכּוֹכְבִּין ט' וְכוּ'
וְהַחֲמִישִׁיתָ הַכָּלָב הַגְּבוֹר וְכּוֹכְבִּין י"ב (רִאֲכִי ע', רִאֲכִי ח').
חֲכָמִי ח'). שְׁקָרָו לְקִבּוֹץ אוֹ מַחְנֶה כּוֹכְבִּים אֵלּוֹ דּוֹב הַגְּרוֹל
וְלִמְחָנָה אַחֲרָתָ כָּל בָּה הַגְּבוֹר אוֹ נִשְׂר הַמַּעֲוֹפָה (חֲכָמִי
וְנִעִיס ג' ס'). —וְאָמַר הַמְשׁוֹרֵר: אִין לַחֲמוּהָ אִם מַעֲמֹ
גְדוּלִי הַמַּעֲלָה וְרָבּוֹ הַשּׁוֹכְבִּים, יִשׁ בְּרִקִּיעַ שְׁמֵשׁ אַחַד
וְשְׁנֵי כְּסִילוֹים וְשְׁנֵי בָרִים (עֲמִי, מִחְכִּי כו'). אַחֲשׁוֹב
כִּי הַכָּלָב בְּשָׁמִים יִהְיֶה, לְשִׁמּוֹר טָלִי וְגִדִּי מִפִּי אִרְיָה
(ס'). —וְרָגַל הַכְּלָב: רָגַל הַכָּלָב הוּא הַנִּקְרָא אֵל
גּוּוֹא הוּא בְּמֹלֵל הַאֲוִיִּם אַרְבַּע מַעֲלוֹת חֲמִשִּׁים וְשִׁמְנָה
דָּקִים (רִמְכִּי ע', כָּלִי נִשְׁתָּה כֵּט). —ה) חִיָּה עוֹמֶדֶת בְּשַׁעֲרֵי
הַגִּיהֶנֶם: וּבְפִרְשָׁתָ שְׁנֵי דְרָכִים אֵלּוֹ עוֹמְדִים כְּמָה מִינִי
חִיּוֹת וּבְרִאֲשָׁם הַכָּלָב הַנּוֹכַח בְּרִאֲוֹתָו נִשְׁמָה הַרְאוּיָה
לֹו הַעוֹבֶרֶת מִשָּׁם (מִסְכִּי חֲסִיד, סְפִירוּד ד').

גוֹר. —גִּרָה, גִּרָה בּוֹ אֵת הַכְּלָב. —כָּלָבָה. —

*לַחַת. —נִבְחָה. —שִׁסָּה, שִׁסָּה בּוֹ אֵת הַכְּלָב.

*כָּלָב, קָרִי אִינוֹ נִהְיָה.

—פֶּסֶט, *כָּלָב, —כָּלָב הַרְצֵעֵן וְכַדּוּמָה, תִּפְרָ לֹא בַּחֲחֻבוֹים
מְכוּנִים עַל קוֹ יִשְׂרָאֵל אַחַד עוֹלָה וְאַחַד יוֹרֵד, אַחַד
אֲרוֹךְ וְאַחַד קָצֵר וְכַדּוּמָה: הַהֲדִיּוֹת תּוֹפֵר כְּדָרְכּוֹ וְהַאֲוִיִּם
מִבְּרָב¹) (מוֹ"ק א' ח'). הַרְצֵעֵנִין מִכָּל בִּין בְּמוֹעֵד
(יִרְשָׁה שֶׁס' א' ד').

¹) כֶּךְ בִּמְשָׁנָה שְׁבַת־דָּשׁ יִרְשָׁה, וְכֵן בְּדְפּוּס' קְרִמְוִי'
(ד' ס'), וְכֵן בַּהֲלֵךְ פְּסוֹק', וּבְנוֹסָח' הַדְּפּוּס' הַחֲדָשִׁים מְכַלֵּיב.
יִפְרִשׁוּ בְּגַמ' יִרְשָׁה (סָא א' ד') דְּבִית ר' יִנְאִי אֲמָרוּ כְּדָרְכּוֹ
מִמִּלָּא אֵת הַמַּחֲטָה מִכָּל בָּ אַחַת אַחַת ר' יוֹחָנָן אֲמָר
כְּדָרְכּוֹ אַחַת אַחַת מִכָּל בָּ מִפְּסִיעַ, ע"ב. וְשֶׁאֵלּוֹ בְּגַמ'
בְּכָלִי (סָא ד' י'). מֵאִי מְכַלֵּיב? וְהִשְׁבִּיבוּ: ר' יוֹחָנָן אֲמָר
מִפְּסִיעַ רַבָּה בְּרִי שְׁמוּאֵל אֲמָר שִׁינִי כִּלְבָתָה. ע"ב. וּפְרִשׁ
רש"י: מִפְּסִיעַ שְׁאִינוֹ תּוֹפֵר בְּיוֹשֵׁר אֵלּא מִפְּנֵי הַתְּפִירָה
וְדַחְבִּי קְרִי מְכַלֵּיב שְׁדוּמִין תַּחֲבוּי הַמַּחֲטָה לְשִׁינֵי הַכְּלָב
רַחֲקוֹת זֶה מִזֶּה כְּשִׁינֵי הַכְּלָב, כִּלְבָתָה, שְׁאִינוֹ תּוֹפֵר כְּדָרְכּוֹ
תּוֹחַב זֶה בְּסִמּוֹךְ זֶה אֵלּא שְׁתּוֹחַב הַמַּחֲטָה פֶּעַם אַחַת לְמַעֲלָה

(a) לִיָּב (b) לִיָּב (c) לִיָּב

רופאין ושל עושה זכוכית שנחלקה לשנים טהורה ושל נפחים שנחלקה לשנים טמאה מפני שהוא בתחילה חותה בה את הנחלים ועכשו חותה בה את הנחלים רש"ג אומר מפני שהוא בתחילה מנקב בו את הנחלים ועכשו מנקב בו את הנחלים (תוספתא כ"מ ג' א'). כמה מסמרים יהו בו וכו' ר' יוסי בן חנינא אמר כ' ב' ת' (א) אינה עולה לחשבון מסמרים (ירוש' סנה' י' כח.).

כַּלְבִּי, ת"ו, לנק' פֻּלְבִּית, מ"ד פֻּלְבִּים, פֻּלְבִּיות, — מטבע העל: וזה קם וד' בלעל ואכזר ובוצע ואיש חמרן וב' ב' (כ"י אכרנאל, תלום על סומן, או"י כ' ע"א). — תאונה כ' ב' ית: ולזה תחתיה התאונה ה' ב' ל' ב' ית ברוב הענינים מן הקור (קלון א' א, כמזגי ה' ב' ל' ב' ית שכל כונתם אינה אלא לצבות במן ודהשביע תאותם ה' ב' ית (זה שלום כ' נ). ולרוע מזג היבש יקרה בתרת אל כלזה מיאום והתאונה ה' ב' ל' ב' ית הוא רוצה ולא רוצה (מאיר אלדכי, ש"א ד'). — רעב כלבי: בנשים שאין ווסתן זב כראוי או בימי הנרתן תמצא הרעב כלבי ותאכלנה בשר חי נתר ובורית ופחמים וכיוצא בהם (מעשה טעויה, בית חדש כ'). — שנים

שאנו רואים משמוש מלים אחדות משרש זה במשמ' הנוכחות. וכך הסכים עמנו' ד' בהערות לש' קרוים שם כי המלה היא שמית ובאר את הצורה כלבום ע"י השם כלבום בסור' לכלב קטן, שבאה הצורה כלבום במקום כלבותא אולי, עכ"פ, הצורה הורה כלבום חשודה בענינו ואין לה מעם, ולכן אין אנו חייבים לדחות בשבילה הצורה העברית כלבה שר' התוספתא, בפרט שיש לה סמך מהצורה כלבת שבירוש' סנה' המובא בפנים באותו הענין שר' מסמרים שמדובר עליו בבבלי שבת, וגרסה זו שהיא בכל ספרי הדפוס נמצאת גם בקטעי הירוש' כ"י מהגני' כנקוד כלבת (עירי ירוש', מסד' גינלכ', 262 דף), ושתייהן תומכות זו את זו לבלתי נדחה אותן מפני הצורה כלבום הורה. ויש סעד לגרסה זו גם מהרמב"ם (יד החוקה, כלים יא' יב'), שכתב: כ' ב' יא של ספרים וכו', כך לפי נוסח' הספרים, וכתנחום ירוש' הנוסחה בתלמוד, ותרנג' בערב': הי אלכלבתינו, גם הנר"א בפרוש' התוספתא כתב בפרושו כלבה ולא כלבום, ובפרוש' המלה אמר רבנו נתן וכו': פירוש רב' שלום וכו' כלבום גופו נועץ בו מסמרים מבפנים ומוציאין לחוץ שעקם אותן בשיני שפור ודומות לאצבעות כפופות ויש כלים שעושין בהן ברזל ואותן פיות שלהן תופס בהן ברזל בשיוצא מן הכור עקומין, וי"א הן צבת של ברזל שאוחזו בן ברזל ומכניסו כדור. ע"כ, ורש"י פרש יותר בדיוק בפרט לפי הענין אצל הסוטה, וז"ל: כולבום שני שינים יש לו ונותן לתוך פיה זקוף. — (במד' קהל', דכרי תמיוס) כלבום, כלבום, אך צורת הירוש' מכרעת.

כלביות: הראשונים (שבשנים) הם הרקות והרחבות והם לתתך המאכל ואחרי כן האחרים הנקראים כלביות והם חזקות ועבות יותר מהראשונים וכו' שבתחלת זמן אכילתו (של הירד) לא יצטרך לכלביות ולא לטוחנות כי ירגילוהו במזון לח מאד ומבושל היטב (מ' אלדכי, ש"א ד' א'). המין השני מהשנים הם שנקראו כלביות מפני שרבו בכלב המין הזה מהשנים (שליט) הגנונים (א'). השנים הם מג' מינים חותכים כלביות שונותים וכו' והקדומים לצמיתתהסמך להם הם הכלביות ועומדים במזון כנגד העינים וכו' והכלביות יש להם שני שרשים (תפאר' אדס יו). — נגעים כלביות: הגה החללים ישיגם קריאת השם מכמה פנים וכו' אם מהרמיון באמרינו חולי הארי וחולי הפיל ואם מוחסם אל הראשון הנזכר שקרה לו זה (החול'י) באמרינו הנגעים הכלביות (קלון א' כ' א' ת). — ימים כלביות, ששולטים בהם, לפי אמונת הקדמונים, הכוכבים הכלב הגדול והקטן, בחדש תמוז ואב: ותשים אלו המים בימים הכלביות בשמש (ספ' הקדחת ג' כ', כללון). והנה השרף היוצא מזה האילן הוא הצרי ונקרא באלסאמו והם מאספים אותו בימי הכלביות וגורפין האירן עם מגרפות שר' ברזל (כאך הגולה על המקדש כ' א' יד). זמן ליקוט תלכונה הוא בימי הכלביות (סס סס טו). החום היותר חזק יתחזק בימי הכלביות והוא מן כ"ח תמוז עד כ"ט אב (למודי הטבע כט.).

כַּלְבִּיּוֹת, ש"ג, — שמות הכלב: הכלב וזולתו ממה שזכרנו ויקרה להם הכלביות בלומר ששמות והוא השתנות ממנו אל השתוריות הרעה וארסיות ויקרה להם זה אם מהאוייר אם מהמוזנות (קלון ד' ג' ס).

***כַּלְבִּית'**, פֻּלְבִּית, כולבית, ש"ג, מ"ד פֻּלְבִּיות, — מין דג קטן מאד: וציר שאין בה דנה כ' ב' ית (2) שוטטת בו (ע"ז ו). אימת מפניע על ארי אימת יתוש על הפיר אימת סממית על העקרב אימת סנונית על (1) לא נתברר מקורה, ועי' הערה לקמן. — (2) כך בגנוסח', וכן ברש"י, אך בכ"י חסרות המלים „כלבית שוטטת בו", וכן בקצת דפוסים וכן במשנה ירוש' ובר"ף (ד"ס), ועי' עוד הערה לקמן. והנה י"א שוואי המלה כלבית הנמצאת כמו"כ בתלמוד' במשמ' דג, ומקורה ביונית, אבל מלבד שני הצורה וההברה, נראה כי הם שני שמות מתחלפים, כי לפי הענין כלבית הוא דג קטן מאד, וכך פרשו כל המפרשים, ואילו כלבית אינו דג קטן במשכו. ומקור המלה אינו ידוע, ואין הכרח כי אינה שמית. —

הנשר אימת כיל בית¹) על לויחן (שנת עז:), ואיוו צור שיש בה דגה כל שכייל בית אחת או שתי כיל ביות שוטטות בו (פ"ז לט:), נכרי שהביא עריבה מלואה חביות ונמצאת כיל בית²) באחת מהן (סס מ.). שדרך כד בית ליגדל מאיליה בציר שד דגים טהורים ואם יש ציר דג טמא עמו לא תיגדל כל בית בו (רש"י ע"ז כו). גוי שהביא חבית מלאה מציר של דגים אם כוד בית אחת שוטטת בו מותר שוה סימן שהוא מדגים טהורים שאין דרך כוד בית ליגדל בציר דגים טמאים (טור י"ד פג). ולטהר את הבית ואת הצב (ש"ת מהר"מ אלשקר מד).

בלה³) ממנו א. בלה, ב. בלה, כלה, פליון, תבלה, תכלית, מבלה, מבלות, *פליז, *פליה, *פלזת, *ועי' פלי. **א. בלה**⁴) פ"ע, פלחה, פליחי, בלו, פלינו, פליחם, ובלה, יכל, תבלה, תכלי, יכלו, תכלינה, פלוח, פבלות, פל'תו, פלוחם, בלה דבר, א) נשלם, נעשה בו כל הנצרך, vollendet; être achevé; be completed; ובשנה האחת עשרה (למלכות שלמה) בירת בול הוא החדש השמיני פלה הבית דבר דבריו ויכל משפטו ויבנהו שבע שנים (מ"א ו לח), ותבל⁵) כל עבדת משכן אהל מועד (שמות לט לט), כי יי' אלהים אלהי עמך לא ירפך ולא יעזובך עד לבלות כל מלאכת עבודת בית יי' (דעי"א כח כ). והשיר משורר וההצרות מתצרים הבל עד לבלות העדה (דעי"א כט כח), ויתוקם אחיהם הלזים עד פלות המלאכה (שס לד), ותכן כד מלאכת שלמה עד היום מוסד בית יי' ועד פל'תו (שס כו יו). — והומן, נשלם, עבר בלו: ותכלינה שבע שני השבע אשר היה בארץ מצרים ותכלינה שבע שני הרעב לבוא (נלאש' מה נגיד). — והקציר: עבר קציר בלה קיץ ואנחנו דוא נושענו (ירמ' ח כ). כעלל אם בלה בציר (ישע' כד יג), ימים על שנה תרגומה במחות כי בלה בציר אסף בדי יבוא (שס לז י), ותדבק (רות) בנערות בעז ללקט עד פלות קציר השעורים וקציר החטים (רות כ כג). — ודבר פלוגי: ובשנת אחת לכורש מלך פרס לבלות דבר יי' בפי ירמיהו העיר יי' את רוח כורש מלך פרס ויעבר קוד בכל מלכותו וכו' (דעי"א לו ככ). — וחזיון

¹ כך בנוסח' הדפוס, ובכ"י כולכית, וכן בקצת דפוס' (ד"ס). — ² כך בנוסח', ובכ"י כולכית, בכף.

³ רק בעבר' במשם' זו, ואומרים הלא"ש כי גם באשור' בלו במשם' פסק.

⁴ עי' הערה להשרש. — ⁵ כמו ותפן וכדומה.

וכדומה: וישבע בחי העולם כי למועד מועדים וחצי וכו' תכלינה כל אלה (דני' יב ו), יבאו ויהיו כל הדברים אשר חזה בשלמותם. — והרעה, הנורה וכדומה, בלחה הרעה מפלוגי, החלטה החלטה נמורה ושלמה זאי אפשר לשנותה: אם כה יאמר טוב שלום לעבדך ואם חרה יחרה לו דע כי בלחה הרעה מעמו (ש"א כו). כי אם ידע אדע כי בלחה הרעה מעם אבי לבוא עליך ולא אתה אניד לך (שס ט). ובלה אפי והנחתי חמתי במ והנחמתי (יחזק' ס"ג), יהיה שלם, יבא בלו. — ואד פלוגי, על פלוגי: ועתה דעי וראי מה תעשי כי בלחה הרעה אל ארנינו ועל כל ביתו (שס כה יו). והמן עמד לבקש על נפשו מאסתר המלכה כי ראה כי בלחה אלו הרעה מאת המלך (אסת' 1: 1). — אפס, לא יש יותר, zu Ende, erschöpft s. être épuisé, fini; be consumed, exhausted, spent: ויקח לחם וחמתי מים ויתן אל הגר וכו' ותדך ותתע במדבר באר שבע ויכלו המים מן החמתי (נלאש' כה יד יס). כד הקמח לא תכלה¹) וצפתה השמן לא תחסר (מ"א יו יד). כד הקמח לא תכלה וצפתה השמן לא חסר (שס יו). — והדשא וכדומה, יבש, נחרב: כי יבש הציר פלה רשא ירק לא היה (ישע' יו יס). — והכעס: וזרע עולה יקצור און ושבת עברתו וכלה (משי ככ ח). — ואנשים, אכדו, נשמדו: ועזבו יי' יכלו (ישע' א כח). כי אפס עריץ וכלה לץ ונכרתו כל שקרי און (שס כט כ). ונחרב וברעב יכלו (ירמ' יו ד). ותמו כד איש יהודה אשר בארץ מצרים נחרב וברעב עד פלוחם (שס מד כו). שלשתיך בדבר ימותו וברעב יכלו בתוכך (יחזק' ה יב). ונפלה (העיר) וכליתם בתוכה (שס יג יד), כי אני יי' לא שנית ואתם בני יעקב דא כליתם (מנא' ג ו), מנשמת אלוה יאכדו ומרוח אפו יכלו (איזכ' ד ט), כי רשעים יאכדו ואיבי יי' ייקר כרים פלז בעשן פלז (תהי' לו כ). חסר מעלי נגעך מתגרת ירך אני כליתי (שס לט יא). יבשו יכלו שטני נפשי (שס עא יג). כי כלינו באפך ובחמתך גבהינו (שס 1: 1). — ובמשם' גמס, נתמססם וכדומה, הכליות מח' לי: פלז בליתי בחקי (איזכ' יט כו). — והגוף, מאפסת כח: יכל בשרו מראי (איזכ' לג כא). ונהמת באחריתך בבלות בשרך ושארך (משלי ה יא). — ומצער: פלה שארי ולבכי (תהי' טג כו). — והענק, נתפור: פלה ענן וילך בן יורד שאור לא יעלה (איזכ' ז ט). — והענינים, פלז מבכי, מצער, נפסדו: פלז בדמעות עיני (איזכ' כ יא).

¹ — אמר ר"י חינוך: קסוף והיה ראוי בסגול, וכן רד"ק: בקסין ומשפטו בסגול, ואמרו רוב התרשים כי הוא בפעולת

ורבצת ואין מחריד והלו פניך רבים ועיני רשעים תכלינה ומגוס אבד מנהם (ליוז יא יט-כ).—ובמליצה, בתקוה, בתשוקה וכדומה: בניך ובנתך נתנים לעם אחר ועיניך ראות וכלות⁽¹⁾ (דנר' כחלג). ופראים עמדו עד שפים שאפו רוח בתנים פלו עיניהם כי אין עשב (ירמ' יד ו). עודינה תכלינה עינינו אל עורתנו הבר בצפיתנו צפינו אל גוי לא יושע (איכ' ד יו). יגעתי בקראי נחר גרוני פלו עיני מיחד לאלהי (תהל' ט ד). פלו עיני לאמרתך לאמר מתי תנחמני (שס קט פס). עיני פלו לישועתך (שס קנ).—ובמשמ' זו גם הנפש: נכספה וגם כלתה נפשי לחצרות יי' (תהל' פד ג). כלתה לתשועתך נפשי לדברך ויחלתי (שס קט פס).—ודברים ממשמשים: כי עוד מעט מועד וכלה זעם (ישע' י כה). כי אפס המץ פלה שד⁽²⁾ (תמו רמס מן הארץ (שס יו ד). בעוד שנה בשני שכיר וכלה כל בכור קדר (שס כא יו). חסדי יי' כי לא תמנו כי לא כלו רחמי (איכ' ג ככ). והצליח עד כלה זעם (דני' יא לו).—והימים: למה זה מרחם יצאתי לראות עמל ויגון ויבלו בבשת ימי (ירמ' כ יח). ימי קלו מני ארג ויבלו באפס תקוה (ליוז ו ו). כי כלו בעשן ימי (תהל' קב ד).—והחיים: כי כלו ביגון היו ושנותי באנתה (שס לא יח).—והב' אר תשליכני לעת זקנה פכלות בחי אל תעובני (שס עא ט).—והרוח: מהר ענני יי' כלתה רוחי אל תסתה פניך ממני וגמשלתי עם ירדי בור (שס קמז ו).—ובתו"מ במשמ' זו של נגמר ואין יותר: עד אימתי חורשין בשדה הלבן ערב שביעית עד שתכלה הליחה כל זמן שבני אדם חורשים לישע במקשאות ובמדרלות (כני' כ ח). ולמה אמרו שלש ארצות שיהו אוכלין בבל אחת ואחת עד שיכלה האחרון שבה (שס ט ג). כל שכלה מינו מן השדה יבער מינו מן ההבית וכו' אוכלין ברגילה עד שיכלו סגירות מבקעת בית נטופה (שס ה). המולך פירות שביעית ממקום שכלו למקום שלא כלו או ממקום שרא כלו למקום שכלו (פסח' ד כ). בשעה שאדם מת והגוף כלה הקב"ה מעמידו בדון (מכ' כשלחג). אלולי ששתפו ישראל שמו של הקב"ה בעבודה וזה כלים⁽³⁾ היו מן העולם (שס משפ' יו). משה

רבינו לא הוכיח את ישדאל אלא משכלו ימיו משנטה למות (פסרי דנר' נד). לכך נתנו (את השמן בנר) משעה ראשונה שיכלה בנר (ירוש' שנת ג ו). לכך נתנו (את החמים באדמה) משעה ראשונה שיכלו בקרקע (שס). בור הרבים מימיו מצויין ל כלות בור היחיד אין מימיו מצויין ל כלות (שס ערוכ' כ כ:). אחד מעובה ואחר מידק כדי שיהו כלים בבית אחת (שס סוכ' ג נל). צריך שתכלה ברכה עם הפת (כנלי נככ' נט). לאדם שמגבל את השיש אטיש לו מים רבים מים אינן כלין והמיט מגבל יפה אם יש לו מים מועטים מים כלין והמיט אינו מתגבל יפה (תעני' יט). אין בן דוד בא עד שיכלו בר נשמות שבנוף (יכמ' סכ). הטל עליתן צורכי ציבור והן כלין מאיליהן (סנה' יו). אין בן דוד בא עד שיכלו נסי הרוח מישראל (שס לת). אין בן דוד בא וכו' עד שתכלה פרוטה מן הכיס (שס לו). אמר רב כדו כל הקיצין ואין הדבר תלוי אלא בתשובה ומעשים טובים (שס). אמר להם יהודה הניחו לזקן עד שתכלה הפת (מדר' כראש' לא).—ורגל מן השוק, שלא יהיו הלכים יותר בשוק: מצותה (שך נר חנכה) משתשקע ההמה עד שתכלה רגל מן השוק (שנתכא:). מצות הדלקתו משקיעת ההמה עד שיכלה הרגל מן השוק (אופרכ' כ ד). ואחרי פכלות⁽¹⁾ הכל לבדו ימלוך גורא (בקשט, אדון עולם).—ואמר המשורר: כלו עלומינו ועוד לא פרהו ציצי ברמינו (רשכ"ג, אמור לאומרים). ועזו ממשלו (של הבורא) עולם דא יכל (רמכ"ע דיואן ראו, כ"י כודל).—ובמשמ' השתוקק: נכספו גרי ארצות לחונות הודו ואל גרבת ימינו כלו (רמכ"ע, תרש"א ח קנה).—ובמשמ' הגיע קצו עד מקום פלוני: נתמעטה (המחיה שפשתה הבהרת עדיה). והלכה לה וכו' אם מכפנים היא כלה סימן פשוט לפנימית (נגע' וס). מ"ד מעיקר הגדר מושחין מקום שהחוש כלה אסור והשאר מותר (ירוש' כלא' ו לו). מעשה במבוי אחר שצידו אחר כל ה לים וצידו אחר כלה לאשפה (ערוכ' ת). היה מודר ובא וכלתה מדתו על שפת תקרה (שס מז:).—כ"ה עורב, עי' עורב.

—פע', פלה, פלתה, פליתי, פלו, פליתם, פלינו, פלות, פכלות, פלה, פלו, מכלה, מכלות, אכלה, תכלה, וכלה, ויכל, ותכל, יכלו, ויכלו, פלנו, פלנו, פלנו, פליתו, פליתו,

(1) והעיר רמכ"ע עי' וכן צריך להגיע השבא במלת בכלות הכל בי היא עומדת תמורת העבר שבמלת אשר מלך (דרכי נעם ט).

(2) וזה שכתב שורר. (3) במקום כליים.

כלוגי, בָּלוֹם, בָּלוֹת, בָּלוֹת, בָּלוֹת, בָּלוֹת, אֲבֵלָה, אֲבֵלָה, וְכֵלָהּ, — עֲשֵׂה שׁוֹכֵלָה, בְּהַמְשָׁמְעוֹת שֶׁל הַקֶּסֶס, (א) כָּלָה לְדַבֵּר, דָּבָר כָּל דְּבָרָיו וְחָדָל וְלֹא דָבָר יוֹתֵר: וַיֹּדֶךְ יִי' בְּאֶשֶׁר בָּלָה לְדַבֵּר אֶל אֲבֵרָהָם (כִּרְאֵשׁ י' לֵג). וַיְהִי הוּא שָׂרָם בָּלָה לְדַבֵּר וְהָנָה רִבְקָה יִצְחָק (סֵס כֵּד יֵה). אֲנִי שָׂרָם אֲבֵלָה לְדַבֵּר אֶל דָּבִי וְהָנָה רִבְקָה יִצְחָק (סֵס מֵה). וַיִּבֹל לְדַבֵּר אֹתוֹ וַיַּעַל אֱלֹהִים מֵעַל אֲבֵרָהָם (סֵס יו כֵּכ). וַיִּתֵּן אֶל מֹשֶׁה בְּכַלְתּוֹ לְדַבֵּר אֹתוֹ בְּהַר סִינִי שְׁנֵי לַחַת הָעֵדֻת (שְׁמוֹת לֹא יֵה). וַהֲיָה בְּכַלְתּוֹ הַשְּׁטָרִים לְדַבֵּר אֶל הָעָם וּפְקֻדוֹ שְׂרֵי צְבָאוֹת בְּרֹאשׁ הָעָם (דִּכְר' כ ט). וַיְהִי בְּכַלְתּוֹ לְדַבֵּר וַיִּשְׁלַךְ הַלְחֵי מִיָּדוֹ (שׁוּפֹט' יֵה יו). וַיְהִי בְּכַלְתּוֹ דֹּד לְדַבֵּר אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל שְׂאוֹל וַיֹּאמֶר שְׂאוֹל (ש"א כֵּד יו). בְּכַלְתּוֹ אֶת כָּל דְּבָרָיו הַמְלַמֵּה לְדַבֵּר אֶל הַמֶּלֶךְ (ש"א יֹא יֵה). וַיְהִי בְּכַלְתּוֹ יִרְמְיָהוּ לְדַבֵּר אֶת כָּל אֲשֶׁר צִוָּה יִי' לְדַבֵּר אֶל בָּרַךְ הָעָם וַיִּתְּשֻׁן אֹתוֹ הַכַּהֲנִים וְהַנְּבִיאִים (יִרְמ' כו ח). — וּפְעֻלוֹת אַחֲרוֹת: בְּאֶשֶׁר כָּלָה יִצְחָק לְבָרֶךְ אֶת יַעֲקֹב (כִּרְאֵשׁ כו ל). וְתָבֵל לְהַשְׁקִתוֹ וְתֹאמַר גַּם לְגַמְדִּיק אֲשָׁאֵב עַד אִם בָּלוֹ לְשֵׁתָה (סֵס כֵּד יֵה). וַיִּבֹל יַעֲקֹב צִוּוֹת אֶת בָּנָיו (סֵס מֵה לֵג). וּבְקִצְרֹכָם אֶת קִצְרֵי אֶרְצָכֶם לֹא תִכְלֶה פֶתַח שַׁדְךָ לְקַצֵּר (וִיקֶר' יֵה ט). וְכֵלָה אַהֲרֹן וּבָנָיו לְכַסֵּת אֶת הַקֶּדֶשׁ (גִּמְד' ד יֵה). בְּיוֹם בָּלוֹת מֹשֶׁה לְהַקִּים אֶת הַמִּשְׁכָּן (סֵס ז ח). כִּי תִכְלֶה לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל מַעֲשֵׂי תְבוּאוֹתָךְ וְכוּ', וְנִתְּחָה לְלוֹי לְדָגַר לִיתְוֹם וּלְאַלְמָנָה (דִּכְר' כו יֵה). וַיְהִי בְּכַלְתּוֹ מֹשֶׁה לְכַתֵּב אֶת דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת עַל סֵפֶר וְכוּ' (סֵס לֹא כֵד). וַיְהִי בְּכַלְתּוֹ יִשְׂרָאֵל לְהֵרָג אֶת בָּרַךְ יִשְׁבִּי הַעִי וְכוּ' (יִשׁוּע' ח כֵּד). וַיְהִי בְּכַלְתּוֹ יְהוֹשֻׁעַ וּבָנֵי יִשְׂרָאֵל לְהַכְתֵּם מִכָּה גְדוֹלָה מְאֹד עַד תָּמַם וְכוּ' (סֵס י כ). וַיִּכְלֹךְ לְגַחַל אֶת הָאָרֶץ דְּגִבּוֹלָתֶיהָ (סֵס יט מֵה). וַיְהִי בְּאֶשֶׁר כָּלָה לְהַקְרִיב אֶת הַמִּנְחָה וַיִּשְׁלַח אֶת הָעָם (שׁוּפֹט' ג יֵה). וַיְהִי בְּכַלְתּוֹ דְּהַעֲלוֹת הָעֵלָה וְהָנָה שְׂמוּאֵל בָּא (ש"א יג י). וַיִּקַּח אֶת בַּת פֶּרַעַה וַיְבִיאָהּ אֶל עֵיר דֹּד עַד כָּלְתּוֹ לְבָנוֹת אֶת בֵּיתוֹ (מ"א ג ח). וַיִּבֹל חִירָם לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל הַמְּלָאכָה (סֵס ז מ). וַיְהִי בְּכַלְתּוֹ שְׁלֹמֹה לְהַתְּפִלֵּל אֶל יִי' וְכוּ' (סֵס ח נֵד). וַיְהִי בְּכַלְתּוֹ שְׁלֹמֹה לְבָנוֹת אֶת בֵּית יִי' וְכוּ' (סֵס ט ח). וַיְהִי בְּכַלְתּוֹ לַעֲשׂוֹת הָעֵלָה וַיֹּאמֶר יְהוָה (מ"ב י כֵּה). אֶל תּוֹדִיעֵי לְאִישׁ עַד כָּלְתּוֹ לֵאכֹל וּלְשֵׁתוֹת (כּוֹת ג ג). וַהֲיָה אִם כָּלָה (הַגְּבִי) לֵאכֹל אֶת עֵשֶׂב הָאָרֶץ וְכוּ' (עֲמוֹ' ז כ). וַהֲיָה בְּכַלְתּוֹ דְּקָרָא אֶת הַסֵּפֶר הַזֶּה תִּקְשֵׁר עָלָיו אֲבָן וְהַשְׁכַּחְתּוֹ אֶל תּוֹךְ פֶּרֶת (יִרְמ' גֹּא סֵג). וַיֹּאבֵךְ בֶּן צְרוּיָה חֹתֵל לְמָנוֹת (אֶת הָעָם) וְלֹא כָלָה (דִּכְר' כו כֵּד). וַיַּחֲלֹךְ

בַּאֲחֵד לְחַדֵּשׁ הָרִאשׁוֹן לְקַדֵּשׁ וְכוּ' וּבְיוֹם שֶׁשֶׁה עֲשׂוֹר לְחַדֵּשׁ הָרִאשׁוֹן כָּלָה (דִּכְר' כ כט יו). וְכֵלָהּ (יִחְזְקִיָּהוּ) לְהַעֲלוֹת כִּרְעוֹ הַמֶּלֶךְ וְכָל הַנִּמְצָאִים אֹתוֹ וַיִּשְׁתַּחֲוּ (סֵס כט). וְכֵלָהּ נִפְיָן יָד עִם קֹדֶשׁ תְּכֵלִינָה כָּל אֵלֶּה (דִּכְר' יכ ז). — וְעַם מֵ אַחֲרֵיהָ, כָּלָה מֶן, בְּמִשְׁמֵה זֶה: וַיִּבֹל מֹשֶׁה מְדַבֵּר אִתָּם וַיִּתֵּן עַל פָּנָיו מַסּוּהָ (שְׁמוֹת לֵד לֵג). וְכֵלָה מְבַפֵּר אֶת הַקֶּדֶשׁ (וִיקֶר' יו כ). וַיִּכְלֹךְ (אֲלֻעִזֹּר וַיְהוֹשֻׁעַ) מִחֶלֶק אֶת הָאָרֶץ (יִשׁוּע' יט נֹה). וַיִּבֹל מִהַתְּנַבּוֹת וַיִּבֹא הַכִּסֵּה (ש"א יג). וַיִּבֹל דֹּד מִהַעֲלוֹת הָעוֹלָה וְהַשְׁלָמִים וַיִּבְרַךְ אֶת הָעָם (ש"א יח). בְּכַלְתּוֹ מִחֲטָא תִּקְרִיב פֶּרֶךְ בֶּן בִּקְרָתִים (יִחְזְקִי' מֵג כֵּה). — וְעַם שֵׁם אַחֲרָיו, כָּלָה הַמַּעֲשֵׂה, עֲשֵׂהוּ כָּלָה, עֲשֵׂהוּ בְּשִׁלְמוֹת הָרִאשׁוֹנִים: וַיִּבֹל אֲדָהִים בְּיוֹם הַשְּׁבִיעִי מִלֵּאכְתּוֹ אֲשֶׁר עֲשֵׂה (כִּרְאֵשׁ כ כ). וְהַגְּשִׁים אֲצִים לְאִמֶּר כָּלָה מַעֲשִׂיכֶם (שְׁמוֹת ה יג). מְדוּעַ לֹא כָלִיתֶם חֻקְכֶם לְלִבְךָ בְּתַמּוֹד שְׁלֹשֶׁם (סֵס יד). וַיִּבֹל מֹשֶׁה אֶת הַמְּלָאכָה (סֵס מ לֵג). וַיִּבֶן אֶת הַבַּיִת וַיִּכְלֶהוּ (מ"א ו ט). וְאֵת בֵּיתוֹ בָּנָה שְׁלֹמֹה שְׁדָשׁ עֲשֵׂרָה שָׁנָה וַיִּבֹל אֶת כָּל בֵּיתוֹ (סֵס ז ח). עַד אִם כָּלָה אֶת כָּל הַקִּצְרִי (כּוֹת כֵּה). וְכֵלָה אֶת מְדוֹת הַבַּיִת הַפְּנִימִי (יִחְזְקִי' מֵה יֵה). — וְעַם מְדוֹת הַרְמוֹן אַחֲרֵיהָ, לְאִמֶּר הַשְּׁלִים לַעֲשׂוֹת הַנֶּאֱמָר שֶׁם לְמַעַלָּה: וְכֵלָהּ אֵלֶּה (לַעֲשׂוֹת מִה שֶׁמִּסְפָּר שֶׁם) נִגְשׁוּ אֱלֹהִים הַשְּׁרִים (עוֹר' ט ח). וְכֵלָהּ כָּל זֹאת יִצְאוּ כָּל יִשְׂרָאֵל הַנִּמְצָאִים לַעֲרִי יְהוּדָה (דִּכְר' כֵּה לֹא ח). — וְכֵה שְׁמִטַּת הַדָּבָר הַגִּשְׁלָם: וַיִּשְׁבֹּן בְּיוֹם אַחֵד לְחַדֵּשׁ הַעֲשִׂירִי לְדְרוֹשׁ הַדָּבָר וַיִּכְלֹךְ כָּכָל אֲנָשִׁים הַהִשְׁבִּיב נָשִׁים נְכוּרִים (עוֹר' יו יו). וַיֹּאמֶר (סִנְכֵלֵשׁ) מִה יְהוּדִים הַאֲמִלִּים עֲשִׂים הַיְעוּבֹן לָהֶם הַיּוֹבְחָתוֹ הַיִּכְלֹךְ בְּיוֹם הַיְחִיוֹ אֶת הָאֲבָנִים (גִּחְמ' ג לֵד). וְכֵלָהּ (דִּהֶשְׁמִיד וְלַהֲחָרִים) בְּיוֹשְׁבֵי שְׁעִיר עוֹרוֹ אִישׁ בְּרַעְהוֹ (דִּכְר' כ כֵּה). וְכֵלָהּ (הַמְּלָאכָה) הַבִּיאוּ לַפָּנִי הַמֶּלֶךְ (סֵס כֵּד יד). — חֲתָל וְכֵלָה: בְּיוֹם הַהוּא אֲקִים אֶל עָלֵי אֶת כָּף אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֶל בֵּיתוֹ חֲתָל וְכֵלָה (ש"א ג יכ). — עַד לְכֵלָה, עַד גִּמְרֵה הַדָּבָר: וַיִּשְׁמְחוּ כָּל הַשְּׁרִים וְכָל הָעָם (עַד הַקְּרִיאָה לְהַתְּנַבֵּד לְבָדֵק הַבַּיִת) וַיִּבְיֹאוּ וַיִּשְׁלִיכוּ לְאֹרֶן עַד לְכֵלָה (דִּכְר' כ כֵּד י). וַיִּגְדְּעוּ הָאֲשִׁרִים וַיִּנְחֲצוּ אֶת הַבָּמֹת וְאֶת הַמִּזְבְּחוֹת מִכָּל יְהוּדָה וּבְנִימָן וּבְאֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה עַד לְכֵלָה (סֵס לֹא ח). — וְאֵת הוֹמָן, הַיּוֹמִים וְכִדְמוֹתָה: שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְתִשְׁעִים יוֹם (תִּשְׁכָּב עַל צֶדֶךְ) וְנִשְׁאָת עוֹן בֵּית יִשְׂרָאֵל וְכֵלָה אֶת אֵלֶּה (הַיּוֹמִים) וְשִׁכְבַת עַל צֶדֶךְ הַיּוֹמִים שְׁנֵי וְכוּ' וְלֹא תַחֲפֹךְ מִצֶּדֶךְ אֶל צֶדֶךְ עַד כָּלְתּוֹךְ יָמֵי מִצְוֶרֶךְ (יִחְזְקִי' ד הֵה). שְׁבַעַת יָמִים יִכְפְּרוּ אֶת הַמִּזְבֵּחַ וְכוּ' וַיִּכְלֹךְ אֶת הַיּוֹמִים וַהֲיָה

ביום השמיני והלאה יעשו הכהנים (שם מג כו-כו).—ואת
הבעם וכדומה: פֶּלֶה יי' את חמתי שפך חרון אפו ויצת
אש בציון ותאכל יסדתי (אי' ד יא). הרחוק בדבר ימות
והקרוב בחרב יפול והנשאר והנצור ברעב ימות וכליתי
חמתי במ' (יחזק' ו יב). עתה מקרוב אשפוך חמתי עליך
וכליתי אפי כך ושפמתיך כדרכיך (שם ז ח).—והרעה
וכדומה: עצה עיניו לחשב תחפכות קרץ שפתיו פלה רעה
(משלי יו יט).—פֶּלֶה את הכלי, עשה את קצהו: ואל אמה
תכלנה מלמעלה (נחלש' ו יו).—בִּפְלֵה את העם, הארץ
וכדומה, אבדו, התריכו, השמידו: וקמו שבע שני רעב
אחריהן ונשנת כל השבע בארץ מצרים וכלה הרעב
את הארץ (נחלש' מ א). ועתה הניחה לי ויחר אפי
בהם ואכלם ואעשה אותך לגוי גדול (שמות לז י). להרג
אתם כהרים ולכלתם מעד פני האדמה (שם יב). לא אעלה
בקרבה כי עם קשה ערף אתה פן אכלך בדרך (שם לג
ג). אמר אל בני ישראל אתם עם קשה ערף רגע אחד
אעלה בקרבך וכליתיך (שם ה). בהיותם בארץ איביהם
לא מאסתים ולא בעלתים לכלתם להפרי בריתי אתם
(ויק' כו מד). הבודלו מתוך העדה הזאת ואכלה אתם
ברגע (נמד' יו כ). ולא כליתי את בני ישראל בקנאתי
(שם כס יא). וגשל יי' אלהיך את הגוים האל מפניך
מעט מעט לא תוכל כלתם מהר פן תרבה עליך חית
השדה (דנר' ז כב). וירב יי' כך את הדבר עד פֶּלֶתו
אתך מעל האדמה (שם כח כא). ונלחמת בו עד פֶּלֶתוֹת
אתם (ש"א יק יח). האיש אשר פֶּלֶגו ואשר דמה לגו
נשמדנו מתתיבב בכל גבול ישראל (ש"ב כא ה). ארדפה
איבי ואשמירם ולא אשוב עד פֶּלֶתם ואכלם ואמחצם
ודא יקומון (שם כג לח-לט). באלה תנגח את ארם עד
פֶּלֶתוֹת (מ"א כב יא). והכית את ארם באפק עד פֶּלֶה
(מ"ב יג יו). וחלה חרב בעריו וכלתה בדיו (סו' יא
ו). הכיתה אתם ולא חלו פֶּלִיתם מאנו קחת מוסר (ירמ'
ס ג). ושלחתי אתריהם את החרב עד פֶּלִיתוֹת אותם (שם
ט יו). כי אכלו את יעקב ואכלהו ויכלתהו ואת נהוה
השמו (שם יס). כי בחרב וברעב ובדבר אנכי מִכֶּה
אותם (שם יד יב). אשר מפחתי ורבייתי איבי כלם (אי' כ
ג). ואמר לשפך חמתי עליהם במדבר לכלתם (יחזק'
כ יג). ואישפך עליהם זעמי באש עברתי פֶּלִיתִים (שם
כג לא). וטמאנו את שם קדשי בתועבותם אשר עשו
ואכל אותם באפי (שם מג ח). אחת היא על בן אמרתי
חם ורשע הוא מִכֶּה (איזכ' ט כג). פֶּלֶה בחמה פֶּלֶה
ואינמו (תהי' נט יד). הלוא תאנף בנו עד פֶּלֶה לאין

— (1) י"ם שהכונה היתה כאן למקור, במשמ' אכלא
— (2) כמו גַּל מן גָּלָה.

נגזרה עליה פלה. — ועשה פלה בפלוגי: וגם בימים ההמה נאם יי' לא מעשה אתכם פלה (יזמ' ה ית). כי מעשה כללה בכך הגוים אשר הפצותיך שם אך אתך לא מעשה כללה (שס ל יא). שטמה תהיה כל הארץ וכלה לא מעשה (שס ד כז). עלו בשרותיה ושחתו וכלה אל תעשו (שס ה י). ויהי כהנבאי ופלטיוהו בן בניה מת ואפל עד פני ואועק קול גדול ואמר אהה אדני יי' פלה אתה עשה את שארית ישראל (יחזק' יא יג). ותחס עיני עליהם משחתם ולא עשיתי אותם פלה כמדבר (שס כ יז). ובשטף עבר פלה יעשה מקומה¹) ואיביו ירדף חשך (נחום א ח). וברחמיך הרבים לא עשיתם פלה ולא עזבתם (נחמי' ט לא). ויעש הבא אליו כרצונו ואין עומד לפניו ויעמד בארץ הצבי וכלה בירו (דני' יא יז). — כללה: ובקעתי רוח סערות בחמתי וגשם שטף באפי יהיה ואבני אלגביש בחמה לכלה (יחזק' יג יג). — כללה ונחרצה, לחזק הדבור, פלה שלמה ונמורה: כי כללה ונחרצה אדני יי' צבאות עשה בקרב כל הארץ (ישע' יכג). ועתה אל תחרצו פן יחזקו מוסריכם כי כללה ונחרצה שמעתי מאת אדני יי' צבאות על כל הארץ (שס כס ככ). ועד כללה ונחרצה תחך על שומם (דני' ט כז). — כללה אך נבהלה: גם כספם גם זהבם לא יוכל דהצילם ביום עברת יי' ובאש קנאות תאכל כל הארץ כי כללה אך נבהלה יעשה את כל יבשי הארץ (פנ' ח יח).

ג. כללה, פ"י, — כמו פלא², עו"ש: במבחר קברינו קבר את מתך איש ממנו את קברו לא יכלה ממך מקבר מתך (נראש' כג ו). במקום וכלה. ואת בנייהם כלו בבית ש"א ו י). במקום פלאו. והכתיב באלף וכבר קראו כמו ל"י פלאתי עי' שם בערך בלא. — ובתלם: אמר ר' תנחומא מפני מה התקינו שומע תפילה ברכ' חמש עשרה כנגד ה' למבול ישב שהוא כולה³) את הפורענות מלבוא לעולם (ירוש' נרכ' כ ה). — ואמר המשוור: וזי אבות וכו' בצדקתם ותומתם מליצים דבר צדקי ואף מונעים וכלים, ולי אדון אשר אמר בטח בי ואפיל בנעיסים לך חבליים (ר"ש הנגיד, סלי חשפ).

(1) יש מניחים במקומו.

(2) אמר ר"י חיוג וז"ל: והענין השלישי נשתמשו בו בשתי לשונות בהא ובאלף לפי שדרכם להמיר זו בזו כמו שהודעתיוך יש מהם מי שדבר בלתי רגלי בלתיני לא יכלה ממך ויתכן להיות מזה ואת בנייהם כלו בבית זהו לשון ההא כמו שנאמר בנה בניתי בנה יבנה ויש מי שדבר בלא בלאו שמים בלאה יבנה וכו' זהו לשון האלף. — (3) כך בכל ספרי הדפוס, ובכ"י רומא כירה, ובקטעי

— (ד) כללה הנפש, הרוח, רצאת, לדבר, במשמ' של תשוקה, השתוקקה אליו: ותכלי¹) דוד המלך לצאת אל אבשלום כי נחם על אמנון כי מת (ש"ב יג לט).

— פע', כללה, כלו, ויכלו, כלו²), — (א) כללה הדבר, נעשה כלו בשלמותו: ויבדו השמים והארץ וכל צבאם (נראש' כ א). כלו³) תפלות דוד בן ישי (תהי' עכ כ). — (ב) *נשמד: א"ר מני אילולי זכות אשתו של עובדיה כבר היו ישראל מבוילין⁴) באותה שעה (פסיק' דר"כ, טקל'). — יתפ', — *נכללה, — שכללה, אבדוהו והוא נאבד, נשמד: כשהיו באין למעון את הארון היו מפרקין את הפרכת מפניו והיו גנים עיניהם מן הארון לפיכך היו מתכלים (מדר' במד' ה). אמר האלהים למשה עשה דהם תקנה כדי שלא יתכלו מן העולם (שס). שנת כלו בגלות (שס יג). זה פרעה והמצריים שכיון שנת כלו במכות שלא בטובתם שלחו את ישראל (שס שמות כ). — ואמר הפיוס: שכבו בעלופ כתוא מכמר ואין דולה, המלאים גער ואין מרפא עולה, הרי כמה שנים הממני להתכלה, אנושים בוכות ואם באלה (קני' לת"כ, איסא תפארת).

ב. כללה, — (א) תה"פ, במשמ' פלו, שלא יאשר כדום, gänzlich; entièrement; wholly: עוד נגע אחד אביא על פרעה ועל מצרים אתרי כן ישלח אתכם מזה בשלחו פלה גרש יגרש אתכם מזה (שמות יא א). — ולכלה במשמ' זו: ובהכנעו שב ממנו אף יי' ולא להשחית לכלה (דק"כ יג יב). — פלה היא מעם פלוגי דעשות כך וכך, דבר מחלט שאין דשנותו: ויטל שאול את התנית עליו להכתו וידע יהונתן כי כללה היא מעם אכיו להמית את דוד (ש"א כ לג). — ש"י, שם המפשט מן הפעל פלה במשמ' אבד והשמיר, Ver tilgung; extermination, — ותבוא לבדה כמו מלת קריאה במשמ' אשמיר ואאבד: ויאמר יי' ועקת סדם ועמרה כי רבה וחטאתם כי כבדה מאד ארדה נא ואראה הכצקתה הבאה אלי עשו כללה⁵) ואם לא אדעה (נראש' ית ככא), ר"ל אז

(1) אמרו הקרמוג' כי גשטמה כאן המלה נפש, וי"א כי במקום המלה דוד היה כתוב רוח, והחדשים אמרו עוד כי במקום הפעל צ"ל בקל ותכלי. — (2) עי' הערה לקמן. — (3) אמר ר"י חיוג: והפועל שלא הווכר שם פועלו ובו כלו תפלות דוד ויכלו השמים שהשרק וקמץ חטף אחד הם כבנין זה וכבמה מקומות. ע"כ, וכן שאר המדקדקים הקרמוג' ורוב החדשים, והוא מפני הדגש שבלמד, אך י"א כי הוא מן קל. — (4) כך בננוסח, ובכ"י כרמוזי: גופלין ובתנחומא וכמו"כ בערוך ערך חמה: כבר כלו ישראל. — (5) יש מפקקים בננוסח זו ומניחים הגהות מתחלפות.

כֵּלָה, ת"ו, לנק' כלה, מ"ר בלים, כלה, מי שהוא כלה: ועיניך ראות וכי' (דנר' כמ' לנ). — ובסמ"א: וכיון שאתה עושה זה בעניני עולמך הכלה כל שכן שתעשה בפלים בעניני אחריתך הקיימת (ח"ט, ימוד המעשה ו).

אֵיכָלָה (א), ש"י, כלה, כלה, כלה, כלה, מ"ר כלה, כנ"ל פלתיכם, כלותיהם, — אשת בנו, Schwieger-tochter; belle fille; daughter-in-law: ויקח תרח את אברהם בנו וכו' ואת שרי פלתי אשת אברהם בנו (בראש' י"א ל). ויקח יהודה אשה לער בכורו ושמה תמר ויהי ער בכור יהודה רע בעיני יו' וימתהו יו' וכו' ויאמר יהודה לחמר פלתי שבי אלמנה בית אביך (ס' נח י"א). ויגד ליהודה דאמר ונתת תמר פלתי וגם הנה הרה לזנונים (ס' נד). ערות כלה לא תגלה אשת בנך הוא (ויקרא י"ז). וכלתו (ש"ע עלי) אשת פינחס

הירוש', כ"י מהגני' (גרדי' סיוט' 97) מ ב ל ה.

(1) עפ"י דעת המדקדקים הקדמוני' והחדשים, וכבר שמתי בנ"ל קל בהערה שם.

(2) מן בבל, ע"ש. באשור' כלה, בארמ' כלתא, בערב' כנה (a), אשת בנו ואשת אחיו. ולא נחבר מקור שם זה. י"א כי שם זה נגזר לא מן כלל אלא מן כלא, ונקראת כך ע"ש שהוא כלואה בחדר. ואחרים אומרים שפרוש כלה הוא קשורה, ר"ל קשורה לאיש. וכל זה דחוק ואינו מניח את הדעת. והנה כבר ראינו כי בערב' הוא כנה, והוא משרש כננ (b), ובלשון זו יש גם פעל משרש זה, ומשם' הוא סתר וכסה דבר, ומשמש במשם' זו בהרבה משושים, ואחד מהם בענין האשה: אכתנת אלמראה ע'טת וג'הא ושחרתה תיא' מן אלנאש (לשון אלערכ), ובעבר': ה'ת כננת האשה כסתה פניה והסתירתם מפני בושא מאנשים. ודבר ידוע הוא כי היה גם מנהג ישראל מימים קדומים ועד הומן האחרון שביום החפה היתה הכלה מכסה פניה מפני החתן, וכמו שאנו רואים ברבקה שמיר כשאמר לה העבד שהאיש שראתה הוא יצחק לקחה הצעיר ותתבס. ואפשר שהיה אז המנהג כי אבי החתן היה מכסה את פני הכלה, ולכן נקראת כלתו, שהוא היה המכסה פניה. ואולי היה מנהג זה גם אצל הערבים בזמן מן הזמנים הקדומים אלא שאצלם היה אולי נהוג כי מכסה פני הכלה יהיה אבי החתן או אחיו, ולכן נקראת בערב' כנה גם אשת הבן וגם אשת האח. וצריך לאמר, כי בלשון השמית הקדומה היה עקר השיש הזה כננ, ונשאר בערב' בהיותו וגם במשם' הקדומה, ובמשפחה הצפונית נתחלף השרש כננ לכלל ונשאר ממנו רק השם כלה ובעבר' עוד השם כלולות.

(a) כֵּלָה (b) כֵּלָה

(בנו) הרה ללח (ס"א ד יט). ותשב נעמי ורות המואביה כלתה עמה (רות א כב). כי כלתך אשר אהבתך ילדתו (ס' ד יט). ותצא (נעמי) מן המקום אשר היתה שמה ושתי בלתי עמה וכו' ותאמר נעמי לשתי בלתי לכה שכנה אשה לבית אמה (ס' א ז יח). על כן תזנינה בנותיכם וכלותיכם תנאפנה (הו' ד יג) כי בן מנבל אב בת קמה באמה כלה בחמתה (מ"כ ז ו). ואיש את פלתי טמא בזמה (יחזק' כ"א). ותמר פלתי וידה לו את פריץ ואת זרח (דניאל כ ד). — ובתו"מ: בתו ובת בתו ובת בנו וכו'. וכלתו הרי אלו פוטרות צרותיהן (ינמ' א א). כלתו שר רבי הושעיא נכנסה מעוברת (יוש' כח' א כג). באותה שעה נצטרע אברן וטבעו שני בניו ומיאנו שתי כלותיו (ינמ' ק:). — וב נערה ביום חתונתה, Bräut (am Tage der Vermählung) fiancée (le jour de noce); bride (the day of wedding): התשכח בתולה עריה פלה קשריה (ינמ' כ ל). והשבתו מערי יהודה ומחצות ירושלם קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול פלה כי לתרבה תהיה הארץ (ס' ז לד). עוד ישמע במקום הזה וכו' בערי יהודה ובחצות ירושלם הנשמות מאין אדם ומאין יושב ומאין בהם קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול פלה קול אמרים הודו. את יו' צבאות (ס' לג י"א). יצא חתן מחדרו וכלה מחפתה (יו"א כ י). כי כלם בעדי תלכשי ותקשרים בפלה (ישע' מע יח). כחתן יכהן פאר וכפלה תעדה בליה (ס' ס' י). ומשוש חתן על פלה ישיש עליך אלהיך (ס' ס' ה). — ובשיר החתן לבלתי: אתי מלבנון פלה אתי מלבנון תבואי וכו' לבבתי אחתי כלה לבבתי באחד מעיניך באחד ענק מצוריך טה יפו דריך אחתי כלה וכו' גפת תשפנה שפתותיך פלה וכו' גן נעול אחתי כלה (ס' ט' ד ח"ב). באתי לגני אחתי כלה אריתי מורי עם בשמי (ס' ה א). — ובתו"מ: מחשיבין על התחום לפקח על עסקי בלה ועל עסקי המט (שנת כג ד). וכלה הופכת את פניה ואוכלת (פסח' ז יג). במלחמת חובה הכל יוצאין אפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה (פס' מ ז). בפולמוס שר מיטום גורו על עמדות כלות וכו' בפולמוס האחרון גורו שלא תצא הכלה באפריון בתוך העיר (ס' ט יד). הכל יודעין בלה למה נכנסה לחופה (שנת לג). עלובה בלה מונה בתוך חופתה (ס' פח). ככירה שנמצאת שלימה בבית חמיה ורדופה לילך להגיד שבחה בבית אביה (פסח' פו). מבטלין חלמוד תורה

ב. *כֹּלָה¹, ע"נ, — אמפת התלמידים בישיבות בכל דפני התנים הנדולים בחדשי אדר ואלול לשמע דרשות ראשי הישיבה בהלכות החג וכדומה², וראש הפֶּסֶח, ראש הישיבה שדרש לפני התלמידים בזמן הכלה: הנכנס לאגם בחלום נעשה ראש ישיבה דיער נעשה ראש לבני כלה³ (כרכ' נז.). מר' ורב' יעקב ראש כלה גבור בתורה (אגר' לר' יעקב ראש כלה, כ"י גני' קסר). ורב' אשי האריך בישיבה ששים שנה שהיה מתעסק בכל שנה באלול ובאדר שהן חדשי כלה והשלים התלמוד ב' פעמים (ר"ת כ"ג קנו:). תלמידי חכמים שרוצין לדרוש בכל כלה של אלול או בכל של אדר (סוף, ערוך, ערך כל ה), שהיה רב ביבוי מרוד בחדש כלה במסכתא דבלה (ערוך, שס). — ואמר המליון: ושים שיר ותהלה להשר ראש כלה⁴,

בו מטר מעלת כמין אבעבועין. ע"כ. ורגמ"ה: כשיצאו מים התחתונים לקראת מים עליונים. ע"כ. ורש"י: שירדו כל כך שכשהטיפה נפלה יוצאה אחרת ובלולמת כנגדה, מפי מורי, ל"א שהשווקין מקלחין מים שוק מקלח וזה מקלח כנגדו.

¹ גם במקור שם זה נתלבטו החכמים ולא מצאו באור מספיק. ו"א שנגזר מן כלל במשמ' כללות הדבר, מפני שאין היו נאספים כל התלמידים, וי"א שהוא דומה דהשם הערבי כליה (א) לבית מדרש עליון לחכמות, וי"א שהוא מן כליל, במשמ' עטרה. וכ"ז דחוק. ואולי גם כלה זו היא, כמו אכלה, צורה צפונית מהשרש כנג' שבערב, והשם כנ"ב) משמש בערב' במשמ' מחסה, ומקום מכסה שמגן מפני החמה והצנה, ואפשר שהאספות הללו, מפני רבוי העם, לא היו בתוך עצם בית הישיבה, שלא היה יכול להכיל כלם, אלא בחצר, בנך, תחת מחסה עשוי לכך מפני החמה הקשה בחדש אלול ומפני הצנה והגשמים בחדש אדר, וזהו הדבור נכנס לכלה, עייל לכלה (סוכ' כו:), דניעול לכלה (כ"ג כז.), ר"ל למקום המחסה ששם נאספים התלמידים, ודומה קצת להשם תרביצי, ואח"כ נקראת עצם האספה בשם זה, כנהוג. —² בסגנון ארמי באגרת רב שרירא גאון: ראכלו ביה קורצא (ע"ר רבה בר נחמני) דקא מבט יב אלפי נברי ירח בקוטא וירח בסיתוא דאינון תרי ירחי דכלה אדר ואלול. —³ כך בנוסח', ובעין זה בכ"פ: נעשה ריש כלה, וכך נהיתה הגרסה לפני רש"י, ופרש: ראש לתלמיד אחר הרב והוא ראש דבני כלה שמפרש לתלמידים שמעת' אחר שעמר הרב וזהם מחזירין על שמועת' ויש תלמידים שרא יכינו בדרכי הרב ככל הצורך וזה מבינה להם. ע"כ. ובכ"י אחר: ראש לבני גולה. —⁴ הכונה לחסדיא.

להוצאת מת ולהכנסת כלה (מני' ג:). כד כלה שהיא צנועה בבית חמיה וזכה ויוצאין ממנה מלכים ונביאים (ס' י:). משל לכלה שהיא בבית אביה כל זמן שענינה יפות אין כל גופה צריכה בדיקה (תע' כד). התורה חסה על תכשיטי כלה (ינמ' לד). כיצד מרקדיו דפני ה כלה ב"ש אומרים כלה כמו שהיא זב"ה אומרים כלה נאה וחמודה (כתוב' יו:). אמרו עליו על ר"י בר אילעאי שהיה נוסף בר של הדם ומרקד לפני ה כלה ואומר כלה נאה וחמודה (ס' א"ר יונתן מותר להסתכל בפני כלה כד' כרי לחבכה על בעלה (ס' מעשה בר' אילעאי שהיה יושב ושונה לתלמידיו ועברה כלה לפניו אמר מהו זה אמרו לו כלה שעברה אמר להם בני עמדו והתעסקו בכלה שכן מצינו בהקב"ה שנתעסק בכלה וכו' (אדר"י ד). בנוהג שבעולם כלה מקשטין ומבשמים אותה ואח"כ מכניסין אותה לחופה (מד"ר שמות כג). למדתך תורה דרך ארץ שאין חתן נכנס לחופה אלא אם כן נותנת לו כלה רשות (ס' ויקר' ט). מה כלה זו מתקשטת בעשרים וארבעה תכשיטין וכו' מה כלה זו צנועה כך תלמיד חכם צריך שיהא צנוע (ס' סה"ש נפת). ככלה זו שעריבה עד בני אדם בחופתה (ס' ערובה היא כלה שמקלקלת בתוך חופתה (ס' מ'זאת). כלה זו כשמלאו שבעת ימי חופתה חוזרת למלאכתה (פסיק' דר"כ, שש אשי). כלה בלא ברכה אסורה לבעדה כנדה (מס' כלה א). כל המקבל כוס מיד כלה ושותהו אין לו חלק דעוה"ב (ס' ככלה שהיא מתעברת מבעלה הראשון (פדר"א ח). וכחון שהוא עומד ומברך את כלה בחופתה (ס' עו). עמדו משינתכם כבר בא החתן ומבקש את כלה להכניסה לחופה (ס' מא). — ומ"ר: ממשיכין יין ושמן בצינורות לפני חתנים וכלות (תוספתא שנת יו:). — ואמר המשורר: תקרב (הלבנה) אלי שמש ותחבא בזבול ככלה יום כלודיה (ר"ש הנגיד, הנה יחידתי). יפו כך ימים כמו כלה אשר תתיף בחת, אך מתגן תשים עלי אפם וימשכו בחת (רמנ"ע, תנש"א מל). — וכנני ד"שבת: רבי ינאי (היה לובש בגדיו בכניסת שבת) ואמר בואי כלה בואי כלה (שנת קיט). — ואמר הפיוט: לכה דודי לקראת כלה, פני שבת נקבלה (ערכ' ליל שבת). — ומציצה בענין הגשמים, יצא חתן לקראת כלה: מאימתי מברכין על הגשמים משיצא חתן לקראת כלה¹ (תע' יו:).

—¹ ופרש ר"ח כשתרד הטיפה עד הקרקע שכבר ירד

(a) כִּיָּה (b) - כִּנִּי

אשר כליל בלה, גדורי החורים (דוגם, דעם לני). ותגל הערבה, ותפרח בתנובה, לראש כל ה כי בא, בשמחה ובשירים (תש' תלמידי מנחם).

כִּלְהָ (ש"ג) — בעין אהל סביב המטה, עשוי מארג וכדומה, למחסה מפני יתושים וכדומה, Himmelbett; Mosquito-netz; lit à la duchesse, moustiquaire; curtained bed, mosquito-net. כילה אסורה ומטה מותרת (שנת קלת). אמר שמואל הישן בכילה ערום מוציא ראשו חוץ ל כילה וקורא קריאת שמע (סוכ' י'). כילת חתנים² מותר לנשותיה ומותר לפורקה (שנת קלת). מותר לישן בכילת חתנים בסוכה לפי שאין לה גג (סוכה יא). כדיון שמותיהן כילה על פניו ואינו יודע מה נעשה מבחוץ (מד"ר כראש' לו). מה ה כ י ה הוצאת מצויירת במיני צבעונין כך היה המשכן מצוייר במיני צבעונין (שם כמד' יג). רב התיר לו לרב אחא בר דלא לישן בכילה בסוכה מפני יתושין (הלכ' פסוקות, סוכ'). — "הניח דבר בכילה, שמרו ולא השתמש בו: מעשה באחד ששאל דלי מחבירו ונפחת בא דמני רב פפא אמר לו לך והבא עדים שלא שניתה בו ופטור אתה שלא להניחו בכילה שאלתו (שם, ממוי'). — ובעין "אהל קטן: אמר אחד בשם בעלי האהלים מהערכים ושוכני המדברות והיושבים בכילות וכו' לא נדע מה נעשה בדיחלב לשחות ובלוי בשר לאכול ולא צמר ודא בגד ללבוש ודא עור דססות ולא כילות שער לעשות מכסה אהלים (ר' קלוי', אגד' ע"ח כג).

(1) כך גם בערב' כלה a): ואלכלה אלשתר אדריק יח'אמ כאלכית יתוקי פיה מג אלכב וכו' ע'ש'א' מנ ת'וב ריקי יתוקי בה מג אלבעוצ' (לשון אלעצ'), ובערב': הכלה היא מסך רק נתפר כמו בית ויחסה בו אדם מן הפשפשים וכו' כסוי מן בגד יחסה בו אדם מן היתושים. בארמ' כילא: חונא דהו לכילי דבי רב חונא דמאורתא נגידו ומצפרא חביטא (שנת קלת), ופרש ר"ח שם: וזאנו קבלנו מרבתינו כי נטויות היו מע"ש ומשוכות למעלה במין כפולות ובבקר היו משפיעין ומשרבבין אותן למטה. — (2) ואמרו בגמ' שם: לא אמרו אלא וכו' אבל נחית מפוריא מפה אסור, ופרש רש"י: כילת חתנים לא דמי לשאר כילות ששאר כילות פרוסות על גבי קינוף שהוא דר' רגלים ויש לה גג וכו' ושל חתנים על גבי נקלימין שאינם אלא שנים באמצעית המטה וקנה נתון עדיהן והבגד נתון עדי ונופל לבאן ולכאן ואין לה גג מפה.

כִּלְהָ (ש"ג) — מדה ליבשים ולחים: אומר הוא אדם לחבירו תן כל ה של תכלין שכן בעל הבית דרכו להיות גותן כל ה של תכלין בתוך תבשולו (י"ד' כ"ג סג). — ואמר הפיסן: וכל עומר שבעת רבע וכלה והפלה אחד ממאה ועוד במאה (שנת שקל', אז רלית). **כִּלְוָא** (ש"ג) — כמו בלא: וירמיהו בא ויצא בתוך העם ולא נתנו אתו בית כִּלְוָא² (י"ד' לו ד). — ואמר המשורר: נקמת אדונינו נבקש עד רגלו נשלח מכלוא מוקשן (ר"י חריו', תחכמ' יג). — ובמדיצה בהשאלה, כלוא הדב: הה נגלה סוד חשקי אחר היה ב כל ו א לבי לחוץ (שם כ). **כִּלְוִב** (ש"ג, א) — סל לפירות וכדומה, Korb; panier; basket: כה הראני אדני יי' והנה כלוב קיץ ויאמר מה אתה ראה עמוס ואמר כלוב קיץ (עמו' ח א"ג). — (ב) כעין תבה עשויה קנים מרוחים זה מזה, להחיות בה עופות, Vogelkäfig; cage: כלוב מלא עוף כן בתייהם מלאים מרמה (י"ד' ס כז). — ואמר בן סירא: כעוף אחוז בכלוב לב גאה ובמרגל יראה ערנה (כ"ס גי' יא ג). — ובתו"מ: הרששות והמכמרות והמדרג וכו' והאקון והרשוב והכלוב (כלים כג ה). אמר שמואל הללו (האוזים והתרנגולים) באין לבלובין לערב והללו (היונים) אין באין לבלובין דערב (כ"ז, כד). לעוף שהיה חשוב בכלוב בא עוף אחד ועמד לו על גביו אמר לו אשריך מה מוונותיך מצויין לך (מד"ר קהל', שנת כחור). — ואמר המדיין: מה יצטער צעיר הזובובים קצוץ כנפים שקוע בכדא מעוך בכלוב וכל צבא השמים עומדים עליו מימינו (בחי"ט ג ג).

כִּלְוִב (ש"ג, א) — מ"ר כִּלְוִבִּים, — בעין קדרום שנקצחו ברזל כפוף חזק לאחוזו ולהרס וכדומה, Hakenspiess; harpon, harpoon: למלך שעשה מעודה והיה לו שני שונאים וזימן אותם ואמר לאותם המסובין קבצו את אלו שונאי בסבר פנים יפות וכן עשו 'לאחר שאכלו ושתו נטלו כל ו ב ין שר ברזל והיו סותרין בפדמין של מלך (פסיק' דר"כ, זכור).

(1) מן כול, ע"ד גל"ה.
(2) כך לפי הקרי, והכתיב כלוא, עי' זה הערך.
(3) נמצא במכתבי תל אלעמרנה, לקוח מבעני.
(4) משק' עמוד, וכך גם בערב' כלוב a), ובארמ' כולב, ועי' הערה לערך *כלבה.

(8) כלוב

(8) כלָה

וישן ואלך אני ואעשה רצוני וצרכי (ספרי דבר' טו). למלך שבא אצל בניו לפרקים כשהוא נסמך מבניו היו בניו וקרובי מלוים אותו אמר להם בני שמא בלום צורך יש לכם שמא דבר יש לכם אמרו לו אבא אין לנו צורך וכו' אלא שתחרצה לאחינו הגדוד (שם שמו). לא ישעום אדם בלום עד שיברך (תוספתא נכ" ד ח). הנהגה בלום מן העולם מעל (ירוש' סו ט ד). מסובין אסורין דמעום בלום עד שיטעום המברך (שם י). אסור לאדם לטעום בלום עד שתהשך (שם פס"י לו). יבא עלי אם מעמתי בלום כל אותו היום (שם מו"ק ג ג). ואותו היום גברה ידן של בית הלל וקבעו הלכה כמותן ולא היה שם אדם שעקר בדבר בלום (ב"י כ). אמר לו הקב"ה אם יאמר לך יתרו בלום מן השכועה אמור לו בעל השכועה התיר אותי מן גרדי (מד"ר שמו"ד). ומי שהיה עולה בידו ה' סלעים אם היה בא למור לו בלום היה משיבו משה אלו זכית לא היה שם פיתק לוי (שם נמד"ד). אמר (יעקב) שמא נתקלקלתי אצל דבן בבלום וכו' והניחתי הקב"ה (תנחומא חקת נה). רואים אתם בלום באחד מן ההרים הללו (פדר"א לח).—ובסה"מ: מי שקידש אשה וקדם שישאנה נפלה ביניהם קטטה והוא מבקש לגרשה חייב דיתן לה בלום אלא (פא"י הגא'), הרכני ית'. לא שאזו מה הקב"ה עושה בשעה זו לפי שמרומם ומעולה הוא מלהתעסק בבלום (שם רמד). ישראל שאבד לו בלום או שנגנב ממנו או שנשלחו דסמין ונפל ביד גוי (רנ כז"ר גאון, שערי דקד חכ). בתמוז בבקר קודם שתטעום בלום ששה מים (הלכ' גדולות, מוזה). סוכה ישנה צריך לחדש בה בלום (הלכ' קטוב' לר"י גאון, סוכ'). ואחברם יחד בספר שיהיה כמפתח דאלו הסתומים ושיהיה התלמיד כאשר יצטרך לבלום מאז הנזכרים ימצאם במהרה (ר' ניסים הקד' המפתח). המצניע בלום בחור שאינו בשיעור הוצאה (ר"ח שנת י א). ואם ח"ו יארע בהן בלום אשלם אנא חצי הפתח מכל מה שיפתחו (השער' לר"י גדלוגי נט). לעיסה של שאור שהיא מגובלת ונפלה בלום שאין ידוע איזהו (ערך, ערך אלמנה). אם תחשדני שאני נוטל ממך בלום תענה ב, צדקתי (רש"י בראש' ל לג). שייר בלום לעצמו בין קרקע בין מטלטלין (רמב"ם זכיה טו). אשה שתבעה כתובתה וכו' מעמידים לה אפטרופוס ונוקדן משום תן האשה כרי שיהיה לה בלום שתנשא בו האשה לאחר (סו"א, מלוו ולוס יג ג).—מב"לום, מאיזה דבר

*כְּלוּי, ש"ז,—ש"פ מן כְּלָה, במשמ' השלמה: אין פאה אלא מחמת הבי לוי וכו' שרא יהיו עניים וישיבים ומשמרים כל היום ואומרים עבשיו הוא נותן פאה אלא ילכו וילקטו בשדה אחרת ויבואו בשעת הבי לוי (ספרא קדוש' א 6).—ובסה"מ: בלוי מעשה אינו מעשה (ראש"ע שמו"ד יג טו). שכל לוי המלאכה שהיה ביום השביעי מלאכה הוא יותר תפל אצלי כי הנה בלוי המעשה אינו דבר בפני עצמו (ר"י אברבנאל, בראש'). פתח הכת' בלשון בריאה והווייה וסיים בדרך בילוי והשלמה (מנחם המאמרים לר' נתן הרופא).—ובמשמ' *אבנר: אין השמרה אלא בילוי בנין (מד"ר ויקר' י). זה בלוי בנין (רש"י דבר' ט כ). הוא דשון בלוי ונמירה וכו' כי בלוי העשב יאמר עד האומה (מלמ' התלמי', זכור). דוקא הנאה שאין של בילוי אבל הנאה של בילוי בגוף להאכיל דבהמתו (תוספ' ינ"מ סו:).—ואמר הפיסן: פדה דבקיך מחרץ ובילוי, פלמס מצורר ותנם דעליו (סליח' הע"ת, חזון נתן).—ובלוי זמן: שאוכל לעיין בש"ס בלוי זמן בחיפוש (ש"ת חות יאיר קנג).

*כְּלוּל, ש"ו,—ש"ס מן כָּלָל: רם עמם הועדה באהבה ובחמדה בישיבה ובעמידה, שםם בחיים התמידה בכ"ל בלוגד חמדה (שנת שקל', אל מתנשא).

*כְּלוּל, ש"י, מ"ד כְּלוּלִים,—כמו כְּלוּלֹת: מודיך לבנה על שבילים לא ידעה והוא ידע שביליה, תקרב אזי שמש ותחבא כבולב כללה יום בלוי ה, חותה ימי חופה בתוך ביתה הורה ובושה מבחוריה (ר"ש הנגיד, סנה יחידתי).—ואמר הפיסן: ברה דודי עד שתהפץ אהבת בלוגד, שוב לרחם בי בלוגד (יו"ל א פסח, כרת דודי).

*כְּלוּלוֹת¹, ש"ס במ"ר, כנ"ל כְּלוּלִית,—הומן שהנערה כְּלָה, Brautstand, état de fiancé; state of bride; זכרתי דך חסד נעורייך אהבת כְּלוּלִיתך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה (ירמ' כ כ).

*כְּלוּם²,—כמו מְאוּמָה, ומשמשת א במאמר חיובי במשמ' איזה דבר, etwas; quelque chose; anything; משל למלך שמסר את בנו לפדגוג להיות יושב ומשמרו אמר אותו הבן כסבור אבא שהועיל בלום שמסרני לפדגוג עכשיו הריני משמרו כדי שיאכל וישתה

¹ ע"י ערך פְּתָה והשרש ב.כלל.

² בארמ' כלום, כסור' כולום, כידום, כדים, והסכימו חוקרי השון שהוא צמצום מן כָּל-אום, כָּל-מה, כָּל-מה.

שיהיה: עזרא תקן מכילה לבריא המרגיל מ' סאה וכו' אבל לחולה לאונסו פטור מכלום (נרכ' כז:). הועד (השור) בבית שואל והחזירו לבעדים בעלים משלמין חצי נוקשואל פטור מכלום (נ"ק מ.). פירות העכו"ם שגדלו בקרקע שקנה בא"י אם נגמרה מלכתם ביד עכו"ם ומרתן העכו"ם פטורין מכלום (רמב"ם תרומ' א' יא). אם לקחו שדה בסוריא הואיל והמעשרות שם מדבריהם אפילו חלקו הגדול חלקו של עכו"ם פטור מכלום (שם כה). — "ועם שם אחריה, במשם" איוה שיהיה: בכל יכלתי ובכ"י חזירתי זה הספר ואם יש בו כלום שגנה אל יחשוב עלי כי לא היתה כונתי אלא לשמו (הקד' ר"ג גלון לפרש"י על הש"ס). ואם ראה הרואה בזה הספר כלום מעות ושגגה יתקן אותו (שם). — "כלום דבר, איוה דבר: וא"ל שמעון לראובן אם יבוא לוי ויערער בכלום דבר ערבנותו עלי שאפיוסנו מן ממוני בכל מה שירצה (תש' הגא', הרכני טז). ואם חס ושלום ערערתי עליו בכלום ערעור או שום מענה בעולם (השער' לר"י כרלוגי פ). ואינו חושש אם יעשה בה חבירו כלום תבואה (רגמ"ס, כ"ב כט). בעד אחד מקנחת בעלה לראות אם יש בעד כלום דם ובעד אחד מקנחת את עצמה (סוף, כרית' יח). שמה סבלת כלום דבר כבד (פרק, ערך הדיק). מחלוק את המטוה של אריגה בסובין או בכלום דבר (שם, ערך טל). אם יש כלום תרבות שאינה כהוגן על זה העמוד ותעידו בכתב ובפה (מש' הגא', תש' ר' שלמה סה). מה איכפת לבלום אדם (שם). — (ב) במאמר שיללי, במשם' לא דבר, שום דבר, nichts; rien; nothing: עבר שעשאו דעו שאין בלבנו עליכם כלום (פסה' וו). עבר שעשאו רבו אפודיקי לאחרים ושחררו שורת הדין אין העבר חייב כלום אלא מפני תקון העולם כופין את רבו ועושה אותו בן חורין (גיט' ד ד). (שער) קיפוגוס מן המערב משמש כניסה ויציאה (שער) מדי מן הצפון לא היה משמש כלום (מדות א ג). שור שוה מנה שגגה שור שוה מאתים ואין הנכילה יפה כלום (כ"ק ג ט). אפילו יש שם נכסים שאין להן אחריות אינו כלום עד שיהיו שם נכסים שיש להן אחריות יותר על שתי הכתובות (כתוב' יג). אמרו לו הבא עדים וכו' הבא ראיה ואמר אין לי ראיה ולאחר זמן הביא ראיה ומצא עדים הרי זה אינו כלום (פסה' ג ח). נישל הכבד ולא נשתתיר הימנו כלום (חול' ג א). דגר שמונה על גבי מגורה ודלקו ממנו גרות הרבה ולא חסר אורו כלום

כך לא היתה חכמתו של משה חסרה כלום (ספרי נמד' נג). אל יפול דבר עדיך ואל יהי עליך אימה של כלום (שם דנר' שיג). נטל מקצת פאה וזרק על השאר אין לו בה כלום (תוספתא פאה כ א). ואיוה רוק תפל כל שרא מעם כלום (מכערב שם נדה ח ח). מעשה כספינה אחת של גוים שהיתה פורשת מים הגדול והיה בה תינוק אחד יהודי עמד עליהן עקר גדול בים ועמד כל אחד ואחד מהן והתחיל נוטל וראתו בידו וקורא ולא הועיד כלום כיון שראו שרא הועילו כלום אמרו לאותו יהודי בני קים קרא אל אלהיך (ירוש' נרכ' ט יג). כל המוציא מעשרותיו בחיובן אינו מפסיד כלום (שם תרומ' ד מנ ד). לא נתייחרה עמו כדי בעילה אין חוששין לה משום כלום (שם גיט' ומד). ברוך שלא חיסר בעולמו כלום וברא בו בריות טובות (נל' נרכ' מג). מכרה (את השדה) וחזר ולקחה אין לו עליו כלום (נ"כ סג). שום מענה. אמר לו מה בידך א"ל אין בידי כלום (מד' נרש' כג). שנתקבלתי שכרי בעוה"ו ואין לי כלום לעתיד לבוא (שם מד). שאין בשתו של העולם הזה כלום אלא בושת עמידתו של העולם הבא (שם שמות ל). אם אין אתה אומר לי מהיכן הן איני מועמת כלום (שם ויקר' נג). שבטו שר דיו שלא נטלו חלק בארץ אלא יושבים ומתפללים שתעשה אמי פירותיה כדי שיטלו מעשרותיהם שאין דהם כלום בעולם אלא חסדו של הקב"ה (שם נמד' ה). כיון שראה (עוג) את יצחק אמר מה זה אין זה כלום באצבעי אני הורגו (שם דנר' א). נתנו על הסדן והכה עליו בפטיש נחלק הסדן ונבקע הפטיש ולא הועיל כלום (שם קהל' גס מגנוס). ומעולם לא צוה יעקב מכל הדברים האלו כלום אלא מעצמן אמרו דבר זה (תנחומא לו י). נתן נט וחלק אין אחר וליצה כלום (יבמ' ט ג). אי אפשר לבטל את הדבר. — אין בכך כלום, לא אכפת, אין זה מקלקל הדבר: אם הקדים מעשר שני לראשון אין בכך כלום (דמאי א ד). סדר את הלחם ואת הבזיכין לאחר שבת וכו' יניחנה לשבת הבאה שאפ"י היא על השלחן ימים רבים אין בכך כלום (מנח' יא ח). גזוסטרא שהיא למעלה מן הים וכו' ואעפ"י שהמים צפין על גבה אין בכך כלום (תוספתא ערוז' ט כז). והשרוי בתענית מועם ואין בכך כלום (נרכ' יד). אפילו סילק את הישנה שתית ומידר את התרשה ערבית אין בכך כלום (מנח' טז). (ואם הדין את המת) כדי שיבואו קרוביו ממקום — (1) ואפשר להטעים כלום זו גם במשם' איוה דבר.

אחר מצינו ואין בכך כלום (שמות יא). — דא אמר
 כלום, ר"ל אין במה שאמר שום כח שישג מה שהוא
 רוצה: (המתכוין לומר) שאיני נהנה לזה ואמר לזה
 לא אמר כלום עד שיהיו פיו ולבו שוין (תרו"ם ג ח).
 מי שבא בדרך והיה ירא שמא תחשך והיה מכיר
 אילן או גדר ואמר שביתתי תחתיו לא אמר כלום
 (ערו"כ ד ו). ואומרים לו (להעד) אמור כיצד ראית את
 הלבנה לפני החמה או לאחר החמה וכו' אם אמר
 לפני החמה לא אמר כלום (ר"ס כו). (האומר) פטורה
 (את אשתי) פרנסה עשו לה בנימוס עשו לה בראוי
 לא אמר כלום (גיט' וס). מי שאחזו קורדיוקום ואמר
 כתבו גט לאשתי לא אמר כלום (ש"ס ז א), אין הגט
 גט. זה גיטך לאחר מיתה לא אמר כלום (ש"ס ג).
 גדר בגזיר ובקרבן ובשבועה כגדרי כשרים לא אמר
 כלום (גד' א ח), אין גדרו גדר. היה צבי רץ כדרכו
 או שהיו גזולות מפריחתו ואמר זכתה לי שדי לא אמר
 כלום (כ"מ ד ד), לא זכה. האומר איש פלוני בני
 בכור לא יוכל פי שנים איש פלוני בני דא ירש עם
 אחיו לא אמר כלום שהתנה על מה שכתוב בתורה
 (כ"כ ט ה). (אם אמר העד איש פלוני אמר לי שהוא
 חייב דא אמר כלום עד שיאמר בפנינו הודה לו
 שהוא חייב לו מאתים וזו (סנה' ג ו). הרי זו תחת
 השאת ותחת עולה לא אמר כלום (תמור' ה ו), אין
 זו תמורה. אם אמר הרי זו תרומת מעשר לא אמר
 כלום (תוספתא קמ"ח יא). (אם אמר) הילוכי (אסור)
 עליך דיבורי (אסור) עליך לא אמר כלום למה שמתפס
 את הגדר בדבר שאין בו ממש (ירוש' גר' א לו). —
 אין המעשה כלום, אין למעשה זה שום כח: ר"א אומר
 אין מעשה קטנה כלום (יבמ' יג ב). — ולא עשה כלום:
 אלו טעה (במעשר בהמה) והניח את השבט עד שמיני ועל
 שנים עשר שלא עשה כלום (נוזר ה ג). מתו והניחו
 נשים ולהם אחין ובאו אחין ועשו מאמר ונתנו גט או
 חלצו לא עשו כלום (תוספתא יבמ' יא ב). חיסר אחת
 ממטנות לא עשה כלום (סנה' ד). המוכר את בתו
 והלך וקדשה לאחר וכו' לא עשה כלום (מס' ענד"ס
 ה). — ועם הוספת ל'א לפניו, ול'א פלג, לחוק: אין
 בין גידוי להפרה ולא כלום (גד' ז). אין אדם
 טועה ולא כלום (סנה' מ:). (שאל) רב אמי מר'
 יוחנן במה ישאא בין בשר לגבינה א"ל ולא כלום
 (תול' קס). תוהו ובוהו זה אדם הראשון שהיה ללמה
 (להבל) ולא כלום (מד"ר בראש' ב). לאדם שהיה

מוכר ארגמן והיה מכריו הרי ארגמן הציץ המלך ושמע
 את קולו קרא אותו ואמר לו מה אתה מוכר אמר לו
 לא כלום אמר לו אני שמעתי את קולך שהיית
 אומר הרי ארגמן ואתה אומר לא כלום (ש"ס דכ"ר'
 ח). אחאב הרשע הוא שלא עשה מצוה ולא כלום
 אלא מנע מפיו סעודה אחת (מד"ר ש"ס, כו"ר 21).
 — לא עשה ולא כלום: באו אחים ועשו מאמר ונתנו
 גט או חלצו לא עשו ולא כלום (תוספתא יבמ' יא ב).
 שור תם שהיוק וכו' שחטו ומכרו ונתנו כמתנה לא
 עשה ולא כלום (ש"ס כ"ה ה א). אין תורמין מן הטמא
 על הטהור ואם תרם שוגג תרומתו תרומה מויד לא עשה
 ולא כלום (ירוש' תרו"ם כ"ח). רביוסף אמר עשה
 כדברי ב"ש דא עשה ולא כלום (כנלי כרכ' יא). היה
 תפוש גר חנוכה ועומד לא עשה ולא כלום (ש"ס
 ככ:). הנותן את עירובו בתוך עיבורה של עיר לא עשה
 ולא כלום (ערו"כ ס:). יבם ואח"כ חילק מהו לא
 עשה ולא כלום חילק ואח"כ יבם מהו לא עשה
 ולא כלום (כתוב' פג). אלמנה ששמה לעצמה דא
 עשתה ולא כלום (ש"ס לח). חיסר אחת מן המטנות
 לא עשה ולא כלום (זכמ' לח). שאם הקדים מעשה
 לחבירו לא עשה ולא כלום (ש"ס מ). העבירן שלא
 בסדרן או שהעבירן שבעתן באחד דא עשה ולא כלום
 (ש"ס נה:). — ולא כלום: לפוטרו (את העוף) בולא
 כלום אי אפשר שבכר הוקש דבהמה (תול' כו:). דגים
 שנבראו מן המים הכשירן בולא כלום עוף שנברא
 מן הרקק הכשירו בסימן אחד (ש"ס). — ומשל: מוכר כלום
 מלא כלום (ספ' חסיד' תתרטו). — כלום: שלא
 יפסיק בין נטילת ידים דברכת הדתם בב"ד (תב''
 הגא' הרכ"י טו). ולא בא ביד שמעון מן השותפות
 כלום ולא התעסק עמו בב"ד (תש' הגא' תכנ"ד).
 ותעשה בו כל חפצת נפשה ולא יהא רשאי לערער עדיה
 בב"ד (ש"ס). — כלום: איני יודע לו הכשר לב"ד
 לא לספר תורה ולא לתפילין (ר"י כנלנו, הלכ' ס"ת יד).
 ביגוי וביגד בין שני אוהבים כמונו מה היא חשובה
 ל כלום אלא הנח את המכר (רש"י בראש' כג עו).
 — ועם שם אחריה: שמרי את השניה ואין כלום
 רע (אגדת בראש' עג). בב"ד מוקם (ר"ח תע"'
 י:). — ג) בשאלה, במשם' האם איזה דבר: האומר
 לחבירו קונם שאיני נהנה לך אם אין אתה בא וגומל
 לבניך בור אחד שר חטין ושתי חביות של יין הרי

זה יכול להפך גדרו שלא על פי חכם ויאמר לו כלום אמרת אלא מפני כבודי והו כבודי (נדר' ת ז). ראשם שבעם על בנו ושרדו סביתו נכנס אנהבו לבקשו הימנו ולהחזירו לביתו אמר לו כלום אתה מבקש מפני אלא מפני בני כבר נתרצית לבני (מכ' כנלח' ג). דאחד שנכנס במדינה אמר להם אמלוך עדיכם אמרו לו כלום עשית לנו שתמלוך עלינו מה עשה בנה להם את החומה וכו' (שם יחז' ט). אמר משה לפני המקום אנני כלום הגון להם שתתן להם ותהרגם (ספרי כמד' לה). הרי שיש בו עשר שערות לבנות כלום הן סימני טומאה (תוספתא ננ' ג ג). אמר הקב"ה לדוד וכו' כלום שלמה בנך בונה ב"ה לא להקריב בו קרבנות חביב עלי משפט וצדקה שאתה עושה יותר מן הקרבנות (ירוש' נכ" כ ד). מהו לשתותן (את ארבע הכוסות) בפסקין כלום אמרו שישתה לא כדי שישתנה ולא ישתכר אם שתה בפסקין אף הוא אינו משתכר (שם שקל' ג מז). שאם יאמר לך אדם כלום יש עבד שמורד ברבו אף אתה אמור לו כלום יש בן שמורד באביו (נכ"ל נכ" י). עמד השואל ושאל תפלת ערבית רשות או חובה אמר לו ר"ג חובה אמר להם ר"ג לחכמים כלום יש אדם שחולק בדבר זה (שם כז). אמר להם ר"ג לחכמים כלום יש אדם שיוודע לתקן ברכת הצדוקים (שם כח). אמרה חנה לפני הקב"ה ג' בדקי מיתה בראת באשה וכו' ואלו הן נדה וחלה והדלקת הנר כלום עברתי על אחת מהן (שם לא). א"ל הקב"ה למשה משה רד מגדולתך כלום נתתי לך גדולה אלא בשביל ישראל ועכשיו ישראל חטאו אתה למה לי (שם לב). מעשה בתדמיר אחד שירד לפני התיבה בפני ר"א והיה מאריך יותר מראי א"ל תלמידיו רבינו כמה ארכן הוא זה אמר להם כלום מאריך יותר ממשה רבינו (שם לד). אמר לו (הלל להאישי שרצה להתגיר על מנת שושימוהו לכה"ג) כלום מעמידין מלך אלא מי שיוודע טכסימי מלכות לך למוד טכסימי מלכות (שם לה). (שאל) אבוי מרבה יבשו מים בשבת מהו אמר לו כלום נעשית מחיצה אלא בשביל מים מים אין כאן מחיצה אין כאן (פרז' ג). כיון שהניע (ר"ג) לבזיב בא אחד לישאל על גדרו אמר לזה ששמו כלום שתינו רביעית יין האיטלקי (שם מד). אמרו כלום יש אדם שיוודע אם פסח דוחה את השבת אם לאו (פסח' כו). כלום אדם זורע מאה אלא להכניס כמה בורין

(שם פו). אמר לפניו רבש"ע כלום יש עבד שנותן לו רבו טחנה וחזור ונוטל ממנו (שם קיח). כלום אדם פושט אלא מה שלבש (יומ' לב). עני ועשיר ורשע באין לדין לפני אומרים לו מפני מה לא עסקת בתורה אם אומר עני הייתי ושרוד בסוגנותי אומרים לו כלום עני היית יותר מהלל זכו' עשיר אומרים לו מפני מה לא עסקת בתורה אם אומר עשיר הייתי שרוד הייתי בנכסי אומרים לו כלום עשיר היית יותר מר' אלעזר וכו' רשע אומרים לו מפני מה לא עסקת בתורה אם אומר נאה הייתי ושרוד ביצרי אומרים לו כלום נאה היית מיוסף (שם לה). אמרו (אובלי המן) עתיד מן זה שתיפח במעיהם כלום יש ילוד אשה שמכניס ואינו מוציא (שם עה). מעשה באדם אחד שהדיר את אשתו מלעלות לרגל ועברה עד דעתו ועלתה לרגל ובא לפני ר' יוסי אמר לו ואלו היית יודע שעוברת על דעתו ועולה לרגל כלום הדרת' אמר לו לא (נדר' כג). אמר לו ר' יהושע עקיב' דברוך בשני יבמין מה אתה משיב על יבם אחר אמר לו כלום חלקנו על יבם אחר ועל שני יבמין (שם עד). אמר ר"א כשהלכתי לערססקא מצאתי את ר' יהושע וכו' אמרתי לו כלום אתה בקי ברבי יהושע בר ממל אמר לי הן (נוז' נו). סרה בת אשר נשתתרה מאותו הדור הלך משה אצלה אמר לה כלום את יודעת היכן יוסף קבור (פוט' יג). אמר משה הרבה מצות נצטוו ישראל ואין מתקיימין אלא בא"י איכנס אני דארץ כדי שיתקיימו כולן על ידי אמר לו הקב"ה כלום אתה מבקש אלא דקבד שכר מעלה אני עליך באילו עשיתם (שם יד). כלום יש לך עבד שמכרכין אותו ואינו מאוין (שם מ). המלכה אח חיברו על המשכון ואבד המשכון וכו' יכול לומר לו כלום הלוייתי אלא על המשכון אבד המשכון אבדו מעותיך (כ"ג פא). כלום יש עבד שמוכית את רבו (כ"ג עז). אמר (קין) לפניו רבש"ע כלום גדול עוני מששים ריבוא שעתידין להטוא לפניך ואתה סולת להם (סנה' קא). אמרה לו אמו כלום יש לך הנאה ממקום שיוצאת ממנו א"ל כלום אני עושה אלא להכעיס את בוראי (שם קג). עבד שמכרו רבו ואשה שגרשה בעלה כלום יש לזה על זה כלום (שם קה). כלום יש אב ששונא את בנו (שם). אמרו (דור המבול) כלום צריכין אנו דן אלא לטיפה של גשמים יש דנו בהרות ומעינות שאנו מסתפקין בהן (שם קח). אמר לו (ר"ח לר"י בן

קיסמא) רבי מה אני להוי העולם הבא אמר לו כלום מעשה בא לידך אמר לו מעות של פורים נתחלפו לי במעות של צדקה וחילוקים לעניים אמר לו אם כן מחלקך יהא חלקי (פ"ו יח). פעם אחת חש רבי במעיו אמר כלום יש אדם שיודע יין תפוחים של גברים אסור או מותר (גס מ:). כיון שנכנסו לביה"מ עמד השואר ושאל כלום חילקנו בין חבר לע"ה אמר לו ר"י לאו (פסוקי לו). אמרו לו לר"ע והלא אומר אדם לשלוחו קח לנו ירק והוא אומר לא מצאתי אלא דילועין אמר להם בן הרבר כלום אומר לא מצאתי אלא קטנית אלא שדילועין בכלל ירק ואין קטנית בכלל ירק (חול' קד). כלום הגענו לסוף דעתו של ר"ש (מנח' ד). לאחר שאכלו ושתו מרד לו שמן במאה ריבוא אמר לו כלום אתה צריך ליותר אמר לו הן אלא שאין לי דמים (גס פה). כלום יש יבום אלא במקום שאין בן (ערכ' כה). אמר הקב"ה בריותי אינם צריכין לבריותי ואני צריך לבריותי כלום שמעת מימך אומרים השקה את הוית הזה שמן שהוא עושה שמן הרבה (פסוקי דר"כ, חת קרני). (כתוב) ויעקב את יצחק כלום יבול אדם לכפות בן של שלשים ושבעה וכו' אלא דעתו (מד"ר נראש' נו). באשה ברעה שכל זמן שהוא גותל לה שבר היא נשמעת לו פסק הימנה שבר אוסרת לו כד"ס הייתי משועבדת לך אלא בשביל השבר כך אמר הקב"ה לישראל כלום הסרת אתכם עד שפירחתם בי (גס כמות נכ). אמר דוד לפני הקב"ה רבון העולם כלום נתכוון אבא ישי להעמידני והלא לא נתכוון אלא להנאתו (גס ויקר' יד). כלום האשה מתקשטת אלא לבעלה (גס כה"ג, מנכני). אמר להם (משה להמלאכים) משרתי עליינים כלום אתם יודעים מפני מה אני מתבקש לפני הקב"ה (גס איכ', פתי'). משל לבני מדינה שעשו עטרה למלך הקניטוהו וסבלן הקניטוהו וסבלן אחר כך אמר להם המלך כלום אתם מקניטין אותי אלא בעבור עטרה שעמרתם לי וכו' כך אמר הקב"ה לישראל כלום אתם מקניטין אותי אלא בשביל איקונין של יעקב שחקוקה על כסאי (גס, איכה יעני). כלום יש מעורה שאין בה הטרת (גס קהל', ככל עת). וילמדו כד אדם דרך ארץ מן המקום שאמר לו לאברהם כלום אברהם אני צריך דך אמר לפניו רבש"ע הן (דף"ס). אמר לו ריב"ז אליעזר בני כלום סעדת היום שתק שוב אמר לו ושתק שלח וקרא לאבסניא שלו אל"כ כלום סעד אליעזר אצלכם (אדר"ג ו). בשעה שאדם נפטר מן

העולם לא די שהוא נבהל ממלאך המות שכלו מלא עינים וכו' אלא שואל לו כלום עסקת בתורה ובגמילות חסדים (מס' תכוע הקנר ד). — וכמו "שם, במשמ' דבר: ואין די אצל אשתי וכו' ולא תחת ידיה ולא ברשותה שום כלום בעולם לא כסף ולא זהב וכו' (תכו' הגל', הרכני גע). — ובלשון המתקריט: שידיעת היוצר בכד ממש ובכד כלום היא סבת כוונו (נר"כ; הנקדן, פסקה כו). — ומ"ר "כלום: כי ידוע ומבואר שמנהג הטבע וכו' שהוא מניח כל ממש מובחר וכלום נסגל בתוך ומסכים סביבותיו כלום מים וממשים אחרים וולחם (גס).

***כלומר**¹ — מלה משמשת להורות הכונה של הדבר שנאמר קודם, das heisst; c'est à dire; that is to say: ואם לן (התלוי עפ"י ביד) עובר עליו בלא תעשה שנאמר לא תלין נבלתו על העץ כי קבור תקברנו ביום ההוא כי קלת אלהים תלוי ונומר כלומר מפני מה זה תלוי מפני שברך את השם ונמצא שם שמים מתחלל (פס' ו ד). והקרוכים (של המת מיתת ביד) באים ושואלין בשלום הדיינים ובשלום העדים כלומר דעו שאין בדבנו עליכם כלום שרין אמת דנתם (גס ו). באו לה עדים בבית חמיה שזינתה בבית אביה סוקלין אותה על פתח בית אביה כלומר מראו גידולים שגידלתם (כתוב' מה). כלומר פרו ורבו כתרנגולים (גיט' נז). חזיר הזה בשעה שהוא רובץ הוא מפשים את מלפיו כלומר שאני מהור (מד"ר נראש' סה). בלה זו כל ימים שהיא בבית אביה מצנעת עצמה ואין אדם מבירה וכשבאה ליבנם לחופתה היא מגלה פניה כלומר כל מי שהוא יודע לי עדות יבא ויעיד עלי (גס כמות מה). אמר פרעה ליוסף אעפ"י שאמרת ליך אתה תהיה על ביתי וכו' אני פרעה כלומר תהא אימת מלכותי עליך (גס נמד' יד). — ומצוי מאד בסה"מ אצל המפרשים בפרט: שהיכול הוא ברייה דהן (להאילנות) כלומר מאכל (ל"ח סוכ' מד:). מקרא נדרש לפניו ולא לפני פניו כלומר כי תתן שברו של מי שקיים מצות מוזה שואריכו חיי בניו (ד"ג גלון גנת לכו). אמר שמואל לעולם אל יוציא אדם את עצמו מן הבבל כלומר שאף על פי שיש לו לומר ברכו נברך עדיף (אלפסי, כרכ' מ). פרשה זו אלהי עתיד לדרושה כד"ס שיש בה קושיות (דגמ"ה מנח' מה). אמר

¹ מצמצם מן כמו דאמר, כאלו-לומר, וכך נקודה בהגדה עתיקה מצוירה ומנקד' כ"י בריש' מו' Add 27210.

(a) کھل (b) پھل

ורב פנינים וכלי יקר שפתי רעת (סס כ יס). לא יערכנה זהב וזכוכית ותמורתה כלי פז (לויז כח יו).—ובתו"ם: ולשם מוציא כל כלי תשמישו (שנת טזד). כל הכלים ניטלים בשבת (סס יו א). היו מעידין אותו שנכנס לביתו דמשכנו שלא ברשות הוא אומר כלי נטלת והוא אומר דא נטלתי (שנוט' ז ב). אמר דו שני כלים נטלת והוא אומר דא נטלתי אלא אחר (סס). הלוקח כלי תשמיש מן הגוים (תוספתא ע"ז ח כ). סופו (של השכור) למכור את כל חפציו ביתו ואת כל כלי תשמישו וישתתיר בדא בגד ובלא כלי תשמישי הבית (תתומא כמיני ז).—(ב) כלי שיש בו בית קבול דשים בו דבר מהדברים, יכשים או לחים, Gefäss; vase; vessel.—שק וכדומה: ויצו יוסף ויסלאו את כליהם בר ודחשיב כספיהם איש אל שקו (בראש' מג כס). ויבחר לו חמשה חלקי אבנים מן החל וישש אתם בכדי הרעים אשר לו ויבלקוט וקדעו בידו (ס"א יו מ). וישלח דוד את ידו אל הפלי ויקח משם אבן ויקלע (סס מט).—ובדים וכדומה: קחו מזמרת הארץ בכליכם והורידו לאיש מנחה מעט צרי ומעט דבש נבאת וטב בטנים ושקדים (בראש' מג יא). וכל כלי חרש אשר יפל מהם אל תוכו וכו' וכד משקה אשר ישתה בכל כלי יטמא (ויקד' יא לג-לד). וכלי חרש אשר יגע בו הזב ישבר וכל כלי עץ ישפח במים (סס יס יב). ולקח הכהן מים קדשים בכדי חרש (נמד' ה יו). ונתן עריו מים חיים אל כלי (סס יט יו). כי תבא בכרם רעך ואכלת ענבים כנפשיך. שבעך ואז פליק לא תתן (דנר' כג כס). לכו שאלי לך פלים מן החוץ סאת כל שכניכי פלים רקים אל תמעוטי וכו' ויצקת (השמן שבאסוך) עד כל הפלים האלה והמלא חסיעי וכו' ויהי במלאת הפלים ותאמר אל בנה הגישה אלי עוד כלי ויאמר אדיה אין עוד כלי ויעמר השמן (מ"כ ד גו). ואדיריהם שלחו צעוריהם למים באו על גבים לא טצאו מים שבו כליהם ריקם (ירמ' יד ג). וארד בית היוצר והנהו עשה מלאכה על האבנים ונשתת הפיו אשר הוא עשה בחמר ביד היוצר ושם ויעשהו כלי אחר כאשר ישר בעיני היוצר לעשות (סס יג-יד). ונתתם (את שמרות המקנה) בכדי חרש למען יעמדו ימים רבים (סס לג יד). אספו יין וקין ושמן ושמן בכליכם (סס מ י). ושקט הוא אל שמריו ולא הורק מכלי אל כלי (סס מח יא). הכלנו הממנו נבוכדראצר מלך בבל הציגנו כלי ריק (סס נא לד). ונתתה אותם (את החטים וכו') בכדי אחר (יחזק' ד ט). כאשר וביאו בני ישראל את

המנחה בכלי טהור בית יי' (ישע' כז כ). — ובתו"ם: כלי הקדש שנקבו אם עושים הם מעין מלאכתן שהיו עושין והן שלמים מקדשין (זכח' ט ז). כלי עץ וכלי עור וכלי עצם וכלי זכוכית וכו' כלי חרס וכלי נתר (כלים כ א). המניח כלים תחת הצנור אחר כלים גדולים ואחר כלים קטנים אפילו כלי גללים כלי אבנים כל אדרמה (מקוא' ד א). לא מצא הקב"ה כלי מחוק ברכה לישראל אלא השדום (עוק' ג יב). קשים (דברי תורה) לקנותם כזהב ונוחים לאבדם ככלי זכוכית (ספרי דנר' מת). הנופה כלי זכוכית חייב משום בונה (ירוש' שנת ז ד). הגודל כלי צורה והנופה כלי זכוכית והעושה כלי בדפוס (סס). עושין מחיצה ככלים רוקנין ובמלאין שאין דרכן להשתבר ואלו מלאים שאין דרכן להשתבר כלי מתכות ר"י אומר אף כלי כפר שיחין וכלי כפר חנניה אין דרכן להשתבר (בבלי סס קז).—ומשל בתמיחה: כלי שנשתמש בו קודש ושתמש בו חול (ירוש' שנת י יב ד).—ולשתיה: וכל כלי משקה המלך שלמה זהב (מ"א י א). קחי נא די מעט מים בכלי ואשתה (סס יו י). וצמח והלכת אל הפלים ושתית מאשר ישאבון הנערים (רות ט ט). והשקות בכלי זהב וכלים מפלים שונים (אס' א ז). וכלי אכילה: האבילים בשר החזיר ופרק פגלים פליהם (ישע' סה ד). — ודבשול: וכדי חרש אשר תבשל בו ישבר ואם בכלי נחשת בשדה ומרק ושפח במים (ויקד' יא כא). — ובתו"ם: בישל במקצת הכלי מעון מריקה ושמטה כל הכלי (זכח' לו:). *כדי ראשון וכלי שני, הכלי שעומד על האש והכלי שיערו אל תוכו ממנו: הכד מודין כלי שני שהוא מותר מה בין כלי ראשון מה בין כלי שני אמר ר' יוסי כאן (בבלי שני) חיד שולטת וכאן אין חיד שולטת (ירוש' שנת ג יו:).—(ג) בגדים ותכשיטים: לא יהיה כלי גבר על אשה ולא ילבש גבר שמלת אשה (דנר' כג ס). כי הלבישני בגדי ישע מעיל צדקה יעטני כחתי וכהן פאר ובכלה תעדה בליה (ישע' סא י).—ובתו"ם: ולא יפלה את כלי ו (שנת א ג). אין גותנין עורות לעבדן ולא כדים לכובס עכו"ם וכו' אמר רשב"ג נוהגין היו בית אבא שהיו גותנין כלי לבן לכובס עכו"ם שלשה ימים קודם דישבת (סס חט). לא היו ימים טובים לישראל כמ"ז באב וכיוה"כ שבהן בנות ישראל יוצאות ככלי דבן שאולין שלא דביוש את מי שאין לו (תע"ז ד ח). כהן גדול משמש בשמנה כדים וההדיוט בארבעה

לעלת ההרה (דכ"ר א' מ"א). ויסעו משם וכו' שש מאות איש חנור בלי מלחמה (שפ"י יח י"א). ולהרש חרישו ולקצר קצירו ולעשות בלי מלחמתו (ש"א ח יב). איך נסלו גברים ויאברו בלי מלחמה (ש"ב א כו). והקפתם על המלך סביב איש וכליו בירו והבא אל השדרות יומת (מ"ג יא ח). בא (מלך אשור) על עית עבר במגרון למכשש יפקיד בלי (יט"ז י כח). הגני מסב את בלי המלחמה אשר בידכם אשר אתם נלחמים כם את מלך בבל וכו' ואספתי אותם אל תוך העיר הואת (ירמ' כא ד). אשר ידרו שאור בלי מלחמתם (יחזק' ל כו). מוכדון יוצאי צבא ערכי מלחמה בבל בלי מלחמה חמשים אלף (דסי"א יב ג). בכד בלי צבא מלחמה (ש"ס לו). — בלי ועם, דבלות ועמו באויביו; באים מארץ מרחק מקצה השמים יי' ובדי ועמו לחבל כל הארץ (ישע' יג ה). — בלי מות: ולו הכין בלי מות חציו לדלקים ופעל (תהי' יד). — ובלי קרב: טובה חכמה מפלי קרב (קהל' י ט). — *בלי לחם: בלי לחם אל התן לו (דרשע) למה כם יקביר אדיר. (כ"ס גני' יב ה). — נשא בלי, הנער שהיה נשא את בלי המלחמה של שר הצבא: ויקרא מהרה אל הנער נשא בלי ויאמר לו שף חרבך ומותחני (שפ"ט ט נד). ויע' ינתן על ידיו ועל רגדיו ונשא בלי אחריו (ש"א יד יג). ויסבו עשרה נערים נשאי בלי ויאב ויכו את אבשלום (ש"ג יח יא). — בית הכלים, שבו נשמרים כלי המלחמה: וישמה עליהם חוקיהו (על מלאכי מראדך) ויראם את בית נכתה וכו' ואת כד בית בלי ואת כל אשר נמצא באוצרתיו (ישע' לט כ). — ובתו"ם: כל כלי המלחמה ממאים הכירון והניקון והמגפיון והשיריון (כלים יא ח). — בלי נגינה, musical instrument: הפרטים על פי הנבל בדוד חשבו להם בלי שיר (עמו' ו ה). ויאמר דוד לשרי הדוים להעמיד את אחיהם המשרדים בכלי שיר נבלים וכנורות ומצלחים (דסי"א יא יו). כל מבין בכלי שיר (דסי"ב לד יב). — בלי עז: ומהללים לוי' יום ביום תלוים והכהנים בכלי עז לוי' (ש"ס ל כא). — *כלי מינים: בשירות נכד ובדי מינים וכן תאמרו בתרועה (כ"ס גני' לט יא). — אניה לשוט בה: השדת בים צירים ובכלי גמא על פני מים (ישע' יח כ). — *כלי זין, עי' זין. — בלי מציצה, עי' מציצה. — בלי הר"ב, עי' רבע. — בלי נחשת, עי' נחשת. — כלי השעות, עי' שעה. — ח בגוף בע"ח, כ"ל אבר שנועד לתפקיד מיוחד, העינים הן בלי הראיה, הרגלים בלי ההליכה, וכו', Organ; ne: אמנם הלשון הוא כלי דרבור ומניע

בכתונת ומכנסים מצנפת ואכנש (יום' ז ח). המשרה את אשתו עי' שליש וכו' נותן לה כפה לראשה והגור למתניה ומנעלים מסועד למועד וכלים שם חמשים וזו משנה לשנה (כתוב' ס ט). היה עליה (ער הסומה) כלי זהב וקטליאות נזמים וטבעות מעבירים ממנה כדי לנוולה (סו"א ו). לוקחין מן הנשים כלי צמר ביהודה וכלי פשתן בגדיל (כ"ק י ט). זאת אומרת שאין אדם רשאי לזכור כלי אשתו (ירוש' כתוב' ו ל ד). אל תקברוני לא בכדי מלבנים ולא בכדי מלשחורים (שנ"ק קיד). בראשונה היתה הוצאת הסת קשה לקרוביו יותר ממיתתו עד שהיו קרוביו מניחין אותו ובזרחין עד שבא רבן גמליאל ונהג קלות ראש בעצמו ויצא בכלי פשתן ונהגו העם אחריו לצאת בכלי פשתן (מו"ק כו). ככלי פשתן הדקים הבאים מבית שאן אם מתחמין קיטעא הן אבודין אבד כלי פשתן הארבידיין כמה הם וכמה דמיהם (מד"ר בראש' יט). — בלי הבקר וכו' צא בזה, הכלים שישימו על הבקר בעת החרישה וכדומה: ראה הבקר לעלה והמרגים וכלי הבקר לעצים (ש"ס כד כז). — ובמשנ': אלו כלים שאין האומן רשאי למכורם בשביעית מהרישה וכל כלי העול והמורה והדקר (כ"י ס ו). — בלי עבודה ומלאכה, Werkzeug; instrument: והבית בהכנתו אכן שלמה מסע נבנה ומקבות והגרון כל בלי ברזל לא נשמע בבית בהכנתו (מ"א ו ז). וקדשתי עדיך משחתים איש וכליו וברתו מבחר ארויך (ירמ' כג ז). הן אנכי בראתי הרש נפח באש פחם ומוציא בלי למעשהו (ישע' נד יו). — בלי מפץ, לנפץ בו דברים: והנה ששה אנשים באים מדרך שער העליון אשר מפנה צפונה ואיש כלי מפצו בידו (יחזק' ט כ). — *בלי אומנות, עי' אומנות, והוסיפה: בשכלי אומנותו בידו וכו' בשאין כלי אומנותו בידו (כתוב' כד). התורה אומרת אני הייתי כלי אומנותו של הקב"ה (מד"ר בראש' א). — *ובלי נגרות: דגור שהיו לו כלי נגרות כיון שעמד בנו מסרה לו (ירוש' ר"ה נז). — ובהשאלה, תחבולה: ובדי בלי רעים הוא ומות יעין לחבל ענוים באמרי שקר (ישע' לז ז). — ובהשאלה במשמ' כל דבר שבו יעשה אדם דבר: שהוא (הרעש) בלי מכלי ההשגחה להפכת הארצות (ר"י אכנכאל, מ"א יט). — בלי קשר להמית בו בע"ח בצירה ומלחמה, Waffen; arme; arms: ועתה שא נא בליך תליך וקשתך וצא השדה וצודה לי צידה (בראש' כו ג). ותהגרו איש את בלי מדהמתו ותהינו

והמעולה הנקרא עולם הא"ם וכו' אבל באור החמשי והאחרון המתאצל ממלכות אדם קדמון וכו' והיתה מסיבה שנעשה ממנו כעין כ' ו' וקבול הוא אותו האור העב והכבד (כ"ו אהוב, תנ"ג שפס"ג ל"א איריו מ ה).

(א) שמות ופעלים כללים:

*אָנן, אנני כלים. — און, *אונני כלים. — אָחור, *אָחורִים של הכדי. — בטן. — *בית אחיזה. — *בית צביעה. — בריא. — גב. — געל, *הגעלה. — דר. — *דר במלאכת הסדים. — *דופן, דפנות. — *זרביבית. — *חרטום. — יד, ידות הכלי. — כן, כני כלים. — *כפה הכלי על פיו. — כרעים. — להב. — *למוד. — *כסוי. — *מך הכלי. — נָצב. — פה. — צואר. — *צמיד פתיל. — *קרקר. — *רעועי. — שוֹלִים. — שוף. — *שֶׁלֶב, *שליבה, כעין דר בטפחה. — שפה. — תוך, *תוכו של הכלי. — *תושבת. — תחתית. — *תלוי. — *תלויה.

(ב) שמות כלים:

*אבוב, ש' קלאים. — אבנים. — אָנן. — *איכף. — *אולר. — *אָמל. — אָח. — *אימה. — *אָמום. — אניה. — אָנך. — אסוך. — אפריון. — *אָקון. — ארובה, *של אופים. — ארון. — *אשיש, *אשישה. — אָשפה. — אָת. — *בָּדִיד. — *בזיך. — *בזך. — *בית תכלים וכדומה. — פָּקֶק. — *בתולות. גביע. — *גוד. — גרזן. דוד. — *דָּבִכּוּן. — דלי. — *דף של נחתומין. — *דפופה. — *דָּקֶר. — דרבן. — *דרדור.

הרים.

*זבורית. — *זָמָם.

חבל. — *חולץ. — *חמור, של נפחים וכדומה. — חַמַּת, *חמת חלילים, נוד המזמרים. — *חסינה. — *חצב, חצבים גדולים. — *חֲצוּקָה. — *חצין. — חָרֵב וכו', עי' מלחמה. — *חרחור. — *חרם. — חרמש. מנא. — *מני. — *מָפִי. — *מפיה.

יורה. — *זָלְקוּט. — יעה. — *יקם, יקמים. —

*יתך, יחזיקו בו הקדרה.

*כבכב, כסוי עשוי לכסות בו סלי הפת.

כברה. — פֶּד. — *כדום, כדומים. — *כוז. — כוֹם. —

*כופה. — *כֹּרֶת. — *כיש. — כויר. — *כירה. —

כירים. — כישור. — *כִּלְכָּה. — פֶּלֶב. — *פֶּלֶב. — כלי

(ג) רשימה מרוב הכלים הנזכרים במקרא ובתו"ם.

השאר בערכים המיוחדים ובכרך המלואים.

דמוין אשר בפה (אנו סהל, פי' יִיִר' ו). וכליו (של הקול) כלי הדבור אשר הראשית הגרון והאחרית השפתים (ס' ה). והשלם ידבק בו מן הסין האלהי אור שהוא נקרא השכל הפועל וכו' וישוכו כ' ו' ור"ל איברי האיש ההוא לא ישתמשו אלא במעשים היותר שלמים ובעתים היותר גבוהים וכמו שבבענינים וכאלו כ' כ' ו' הם כ' ים דשכל הפועל לא דשכל ההיולי הנפעל שהיה בתחלה משתמש בהם (כוז' א ה). ומה שכלל מהפליאות המורות על כונת חכם וחפץ יודע ויכול באשר שם דקטן וגדול מהם מה שהוא צריך לו מחושים נסתרים וגוראים ורוחות ואיברים ושם הכלים מפיקים ראויים לרוחות ושם דצבועים מרת הגבורה וכלי הדריסה והטרף ושם לארנבת ולאל כ' הבריחה ומרת המורד ומי שמהשב בבריאת האיברים ותועלתיהם וערכם מן הרוחות יראה בזה מהצדק והסדור והחכמי (ס' ג יא). ולפי שהרגל כ' ל' ההליכה המשול העיון וההשתכלות במעלה ההיא ברגל (מלמד סתמיד, שמות). לפי שטבע הכלי ההוא (אבר הזכרות) מוכן מכל שאר איברי האדם להשיגו במותרות המגונות (ס' נך נך). והוא (הלשון) כ' י חוש הטעם מ' אלדכי, כ"א ד ה). — וגם בצמחים: תהיה נפש הצומחת משמשת בכ' ה צמיחה בגידול ותהונה והולדת הדומה (אמונה ימה א ו). — וכלי הנפש, שעל ידם תהיינה הפעולות הנפשיות שבנוף כמו המחשבה וכדומה: שתהיה (הנפש) עצם עומד בעצמותו מתואר בתארי המלאכים והעצמים האלהיים וכלי ה הראשונים הצורות הרוחניות המצטיירות כאמצע המוח מהרות הנפשי (כוז' י יב). שכבר נראה התפעל כ' ל' הנפש מהדמונים שהם גייעו כ' ה הנפש להנעה מה הלא תראה שיחלום החולם ששוכב עם אשה ומאותו חלום יראה קרי כאלו היה עושה אותו פועל בהקיץ (כ"ו אכרנאל, וישלח). — ט) בקבלה, *אורות וכלים, מדרגות התגשמות הספירות: ואח"כ ירד השפע מא"ם וכו' ונכנס שם השפע בתוך הכלי של חתר ומלא אותה וכו' והנה מה שבתוך כ' ל' הכתר נקרא אור פנימי (קבלת מהר"י סיוג). תחלה נאצלו י"ם בבחי' עיגולים וחם' כ' ים ובכל כ' ל' ים מהם יש בו פנימיות ותצונות ובתוך ה' כ' ים אלו נתלבשו י"ם עצמות האורות (מהר"ם, פ"ה א"ק ג). עתה נאמר איך נתהוו הכלים אשר בהם נתלבשו וכו' כל אחד מה' אורות המתאצלות מאדם קדמון במחשבה עליונה יעמידו וימציאו עמו העולם הראשון

קְשׁוּוֹת.

*רחוש. — רָחַם. — רחח. — רסן. — רשת.
 *שבך. — שוט. — *שופין, עי' בלי מלאכה. — שופר.
 *שירה. — שֶׁלַחַן. — *שלוף. — *שלשלת. — *שעון.
 *שפוד. — *שפופרת. — שק, וכו'. — שקת. —
 *שרפרף. — שרשרת.

תָּבַח. — *תמחוי. — תער. — תִּיף וכדומה, עי'
 גנינה. — *תרים. — *תרמיל.

כָּלִי ⁽¹⁾, פ"ע, עת' וכליון, — בסו פֶּלֶה : ובשל עוזר ונפל
 עוזר ויחדו כלם יבְדִּינָן (ישע' לא ג).
 כל"י, — ר"ת : כהנים ליום ישראלים.
 כָּלִי, — כ"י, — כמו כֹּלִי, עי' זה הערך.

כָּלִיא ⁽²⁾, כ"י, בסו פֶּלֶה : וירמיהו בא ויצא בתוך העם
 ולא נתנו אתו בית הכֹּלִיא ⁽²⁾ (יחז' לו ד). ויצא
 אתו מבית הכֹּלִיא ⁽²⁾ (סס נב לא), — *כליא עורב,
 עי' עורב.

***כָּלִיבָה** ⁽³⁾, — כ"י, א) בלי שיש בו מנורות אחדות וישם
 בה החיט וכדו' מהטיו וחושיו וכדומה : כליבה ⁽⁴⁾
 של חייטין טמאה טומאת מת פירש הימנה אבר אחד
 טמאה ושני אברים מהורה (תוספתא כלים כ"ט ט א). — ב)
 *מטה פשוטה לשיאת עליה גופת המת להקבורה, Bahre
 brancard; bier: הסלים שבקנתל והמטה של טרבל וקרן
 של כליבה ⁽⁵⁾ (פרס יט ט), בראשונה היו מוציאים (סחים)
 עשירים בדרגש ועניים בכליבה ⁽⁶⁾ והיו עניים מתביישין
 התקינו שיהיו הכל מוציאים בכליבה ⁽⁶⁾ מפני כבודן
 של עניים (מו"ק כז). נכנסו לבית קדשי הקדשים ומצאו
 שם שני כרובים נטלו אותן ונתנו אותן בכליבה
 והיו מחזירין אותן בחוצות ירושלם ואומרים לא הייתם
 אומרים שאין האומה הזאת עובדים ע"ז ראו מה מצינו
 להם (מד"ר איכ' פתיח). מעשה בכנו של ר"ח בן תרדיון
 שנתחבר דססנים וגלה את רון והרגוהו וטלאו פיו עפר
 וצורות לאחר שלשה ימים נתנוהו בכליבה בא ובקשו
 לקלם עליו מפני כבוד אביו ולא הניחן (סס, ויגס נח"ץ).

⁽¹⁾ הצורה הקדומה של הפעל.

⁽²⁾ כך הכתיב, והקריא הכלוא, ובקצת ספרים
 הכלוא כתיב וקרי, עי' זה הערך.

⁽³⁾ י"א כליבה, ולא נתברר מקור השם. ⁽⁴⁾ כך
 הגרסה בכל הספרים. — ⁽⁵⁾ רח"ג כליבה, ואמר : פו'
 כליבה זה הוא נעש המטה שנושאים בו המת שמה בל'
 הכמים כליבה נעש כשיית (כך צ"ל) וכו' ויש לאותה כליבה
 כמו קרן. — ⁽⁶⁾ כך בכ"י ובשאלתות וברייף ובס' האשכול,
 וכבר העירו ע"ז התוספות, ובנוסח' כליבה בכף, ועי' זה.

זין. — כלי מלחמה, עי' מלחמה. — כלי גנינה, עי'
 גנינה. — כלי עבודת אדמה, עי' אדמה. — כלי צידה,
 עי' ציד. — *כליבה. — *כלכדה. — כלף. — *כנה. —
 כסא. — *כסת. — כף. — *כפיפה. — *כפישה. —
 כר. — כשיל.

מאזנים. — *מארופה. — *מגב. — *מגדל. —
 מגל. — מגן. — *מגדל. — *מגדרת. — *מגרה. —
 *מגרפה. — *מגש. — *מדה. — *מדוכה. — *מדף. —
 מוקש. — מורג. — מולג. — *מומרות. — מורה. —
 מזרק. — *מחבא. — *מחבוט. — מחונה. — *מחט —
 *מחלץ. — *מחם. — מחסום. — *מחץ. — *מחרשת.
 *מחיתה. — מטה, עי' זה, — *מטהרה. — *מטלטלים
 *מינקת. — מכבר. — *מכבש. — מכונה וכליה.
 *מכחול. — מכמרת. — *מכושית. — *מכתב. —
 מכשת. — *מלמד. — *מלקוט, של בקר. — מלקחים.
 — מנורה. — *מניפה. — מניקה, מנקיות. —
 *מסנתת. — מספרים. — מסרק. — *מעבר. — *מעגלה.
 מעדר. — מעדר. — *מעצרה. — מפוח. — *מפסלת.
 *מפיץ. — *מפתח. — *מזודה. — *מקבת. — *מקרה.
 מקטרת. — *מקצע. — *מר. — *מרה. — מראה. —
 *מרה. — *מרדע. — מרחשת. — *מריצה, —
 בעין עגלה קטנה בגדל אחד. — *מרכבה. — *מרכוף.
 *מרציף. — *מרצע. — משבר. — משוט. —
 *משחות. — *משמרת. — *משפה. — *משפלה. —
 משור. — *משרת. — מתג.

נוד. — גזם וכדומה, עי' תכשיטים. — *נענו. — נפה.
 *סגנית. — סדן. — *סוגים, קופות גדולות מאד.
 סולם. — סיר, סירות. — סבין. — סל וכדומה, עי'
 זה הערך. — ספה. — ספל. — *סרג. — *סרידה.

*עביט. — *עמ. — עגלה. — *עדשה. — *עיר של זהב,
 תכשיט. — *עכירים. — *על, עי' זה הערך. — עלי.
 *ענבל. — *עציץ. — *עקל. — *עקרב. — *ערבה.
 *עריסה. — ערש. — *עששית. — *עתר.

פח. — *פחת. — פטיש. — פך. — פלך. — פֶּלֶס.
 — פעמון. — *פרכים.

צבת. — *צלוחית. — צלחת. — צֶנֶה. — *צנור.
 — *צינורה. — צנצנת. — צפחת. — *צרצור.

קב. — *קדרה. — *קוד. — *קופה. — *קיתון. —
 *ק'לב. — *קלף. — *קלת. — קסת. — קערה. — קרדום.
 *קרויה. — *קרפית, קרפיות. — *קרקש. — קשויה.

הפְּלִיּוֹת, מפני צער וכעס: כי יתחמץ לבבי וכלִיֹּתֵי אֶשְׁתּוֹנֶנָּה (תה"ל ע"כ). — ואמר המשוור: ישתוננו כלִיֹּת אֶהְבִּים בעדם יתגוררו לבו ויתחמצו (למכ"ט דיואן, דכ"י גדודים), ועי' שגן. — ובתנ"ך: כִּלְיוֹת יועצות לבִּימִין לשון מחתך פה גומר (כרכ' סא). שתי כלִיֹּת יש בו באדם אחת יועצתו לטובה ואחת יועצתו לרעה (סג). עשרה דברים משמשין את הנפש הושט למוון וכו' והמרה לקנאה וכלִיֹּת מחשבות והלב גומר (מד"ד ויקר' ד). הדעת מתחלקת בארבע חלקים ב' בשתי כלִיֹּת וחלק אחד בפה וחלק אחד בלב (סג ימ"ד י'). מלמד שוימן הקב"ה לאברהם אבינו ב' כלִיֹּת יו כשני חכמים והיו מבינות אותו ויועצות אותו ומלמדות אותו חכמה (אדר"ג לג). — ואמר הפיטן: אמיץ כלִיֹּת חוקר, בכל קצו ארץ משוטט וסוקר (שנת כ"ח"פ, ארנן). — והמשוור אמר: ויאמץ בהתענין במתניו וכלִיֹּת יו וקבה להחיותו וכבד להפרותו וקדקד להורותו סעפי תבונותיו (לכ"כ"ט, נכס אל). — ובהשאלה, פְּלִיּוֹת חמה: חמאת בקר וחלב צאן עם חלב ברים ואידיים בני־בשן. ועתורים עם חלב פְּלִיּוֹת חמה (דכ"י לג יד).

* **פְּלִיָּה**, כְּלִיָּה, כִּיָּה, — כִּיָּה מן פְּלָה, במשמ' אבוד והשמדה, Vertilgung; extermination: גמרו שלא לעשר רעב שד מהומה ושל בצורת באה ושלא דיטל את החלה רעב של בִּלְיָה באה (חכ"ס ח). שנתת ארכה דרור המכול לעשות תשובה וכו' ולא גמרת להם כלִיָּה עד שהשלימו רשעים לפגיוך וכו' עשר מכות הבאת על המצריים במצרים ולא גמרת עליהן כלִיָּה עד שהשלימו רשען (מכ"י נכ"ח ה). כל המשחף שמו של הקב"ה בעבודה זרה חייב כלִיָּה (סג מפ"ט יו). קשה היא הליצניות שתחילתה ייסורין וסופן כלִיָּה (יכ"ס נכ"י כ"ס ג). אותה שנה לא עשו ישראל את יום הכפורים והיו דואגים ואומרים שמה נתחייבו שונאיהן של ישראל כלִיָּה (מז"ק ט). באותה שעה נתחייבו שונאיהם של ישראל כלִיָּה (שהחניפו לו דאגריפס (סו"ט מ"א). יושב (הקב"ה) ודן את כל העולם כולו כיון שרואה שנתחייב עולם כלִיָּה עומד מכסא הדין ויושב על כסא רחמים (פ"ז ג). א"ר יוחנן אצללא וי"ו שבהעלון נתחייבו רשעיהם שר ישראל כלִיָּה (ס"ה סג). שבוים הוה כל העולם עומדים בדין לפני הקב"ה והעולם מתחייב כלִיָּה מפני שבריותיו מלוכלכים בעבירות והקב"ה מוכה את עולמו (פסיק' רכ"י מ).

פְּלִיָּה, כִּיָּה, מִיָּה פְּלִיּוֹת, מִיָּה פְּלִיּוֹת, פְּלִיּוֹתֵי, אבר הקרב הפנימי בגופות בע"ח שהוא כְּלִי הפרשת השתן, Niere; tein; kidney. — בכמה: ולקחת את כל החלב המכסה את הקרב ואת היתרת על הכבד ואת שתי הפְּלִיּוֹת ואת החלב אשר עדיהן (שמות כ"ג). ואת שתי הפְּלִיּוֹת ואת החלב אשר עלהן אשר על הכסלים (ויקרא ג' ד). חרב לוי' מלאה דם הרשנה מחלב אדם ברים ועתורים מחלב פְּלִיּוֹת אילים (ישע' ל"ו). — ובאדם: דרך קשתו ויציבני כמטרא לחץ הביא בפְּלִיּוֹתֵי בני אשפתו (איוב ג' י"ג). יסכו עלי רביו יפִּיתִי פְּלִיּוֹתֵי ולא יתמל (איוב י"ג). כלו פְּלִיּוֹתֵי בחקי (סג י"ט כו). — ובתנ"ך: נישל המחול נישל כלִיֹּת נישל לחי התחתון (חול' ג ב). פעם אחת ביקש אנריפס המלך ליתן עיניו באוכדנסי ישראל א"ל לכה"נ תן עיניך בפסחים נשל כוליא מכל אחד ונמצאו שם ששים ריבוא וזוגי כלִיֹּת כפלים כיוצאי מצרים (פסח' סד). שכן מצינו כימי שמעון בן שמש שירדו להם גשמים בלילי רביעות ובלילי שבתות עד שנעשו חמים ככלִיֹּת ושעורים. בגרעיני ויתים ועדשים כדיגרי והב (תע"כ). אמרו עתידה חמה שתהא כשתי כלִיֹּת שד שור הגדול (כחוכ' קי"א). הי"ב מנהיגים הם הלשון והשנים הושט האצטומכא הריאה המרה המחול הכלִיֹּת הבצים וכו' ואמנם כלִיֹּת כדו למצוין יתרון הדם אשר שלחו הכבד למטה בגוף להיותו גוון כדו שדא יצא מן השתן ויאבד ולזה היה מראה כלִיֹּת כדמות בשר מעט אדמומית (פ"י יל"ה לא"ו סל). — וחשבו הקדמונים כי גם כן המו חלב מקום המחשבה: ווי' צבאות שפט צדק בחן פְּלִיּוֹת ולב (יכ"מ י"א כ). ווי' צבאות בחן צדק ראה פְּלִיּוֹת ולב (סג כ"ב). קרוב אתה (אלהים) בפיהם (של הרשעים) ורחק מפְּלִיּוֹתֵיהֶם (סג י"ב ב). בחנני וי' ונסנו צרופה פְּלִיּוֹתֵי ודבי (תה"ל כו ב). כי אתה קנית פְּלִיּוֹתֵי (סג קל"ג). — והפְּלִיּוֹת תעלונה, נדרף להלב ישמח: בני אם חכם לבך ישמח לבי גם אני ותעלונה פְּלִיּוֹתֵי בדבר שפתיך מישירים (מכ"י כ"ה י"ו). ושפתיך יביעו דעת וכלִיֹּת יך תעלונה מישרים (כרכ' י"ו). — והפְּלִיּוֹת מִסְרוֹת: אף לילות יסרוני פְּלִיּוֹתֵי (תה"ל י"ו), ועי' מוסר. — והשתונן

(1) גם בשאר הלשונות האחרות. באשור' כְּלָה, בארמ' כְּלִיא, בערב' כְּלִיָּה (א).

(א) כְּלִיָּה

בח מכתות אלה האברים הבליון חורקין קצתן על קצתן מצד הפכיות השקועות בהם (ס' יז'ר' לאכו סכנ). מכונאר שלא יצטרך הגרם השמימי להיות בליון (לכנ"ג, מלחמ' ה' ג.ה), הנה יחויב שיהיה בזרע בלי ההרגש וזה מכונאר הכסוד כי הוא מתרסה החלקים לא בליון (שס ה ד), ותמצאהו (את גוף האדם) מורכב מאיבריו הבליון (לכנ' חסדאי, תרג' ספ' היסודות לר"י ישראלי), הכח הזון שהוא פועל בכלי בליון ומסגולת הכח המדמה שאינו פועל פעול בכלי בליון (לכנ"ג דוראן, מנ"א, ח"י ד), הנפש שהוא עצם בחי בגוף בליון (תנ"י הנפש יד), שהמגו הטבעי שיש לזה האבר החולה הוא צרכו הבליון וההרכבות שבה יפעול פעולתו המיוחדת מן הצד שהוא בו בלי פלוגי לנפש דפועל (שס), ונקראים אברים בליון כי הם כלים לנפש בשלמות הפעולות והתנועות (קאטון א' ח ה), שה' יתברך איננו שומע באמצעות חוש השמע ואיננו רואה באמצעות חוש הראות הבליון (מנח' קנא' לר"י מפיסא 22), כי הנפש אינה נמצאת כי אם באברים בליון (שס 52), לפי שהחוש הוא כח בליון והשכל אינו כח בליון (שס 67), כי איך יהיה בעל נפש מי שאינו גשם בליון (ד"א, מפע' ה' ג), והשב שהוא כח גשמי בליון נולד עם הנפש (א"ס ליש"ר, תס' למשה מין), לפי שהנפש הונה היא בליון ואילו הכחות אין להם בלי אלא החום דבר (נוה שלום ז' א),

*** בְּלִיָּה**, ש"י, — כמו בליכה, ע"ש, ואמר הפיטן: טסו עמונים ומאובים, והוציאו הכרובים, ובכליבה' (היו אותם מסובבים, קינ' לת"כ, על תדכן כיהמ"ק).

אִבְלִיָּה (א' ת"ו, סמ' פדיל, לנ"ק בְּלִיָּה, — שְׁלֵם, לא חסר בו כלום, vollkommen; complet; perfect), ותפי כמאד וכו' ויצא דך שם בגוים בפיך כי פליל הוא בהדרי אשר שטחי עליך (יחזק' יו יד), ועשית את מעיך האפור פליל תכלת (שמות כח לא), ופרשו בגד פליל תכלת מדמעה (כמד' ד ו), אתה חותם תבנית מלא הכמה ובכליל יפי (יחזק' כח יב), הזאת העיר שיאמרו בְּלִיָּה יפי משוש לכל הארץ (איכ' ב יב), את אמרת אנני בְּלִיָּה יפי (יחזק' כו ג), — (ב' תה"פ, במשמ' הכל, בשדמות, לכדו ביום ההוא והאלילים פליל יחלף (ישע' כ יו"ח),

(1) כך בספר', זכבר הזכירו זאת התוספ' (מו"ק כו:).

(2) מן א.ב.ל.,

ראויים היו ישראל בליון בימי המן אלולי שנממכה דעתן על דעת הוקן אביהם (מד"ר גרלש' עו), אמר הקב"ה לשמן הבא לי מגילה ואכתוב עליה בליון (שס אס"ז, אס על המלך טוב), מחלוקת וכו' בליון מביא לעולם (תנחומא קרת כא), וזה האברון הוא שקורין אותו הנביאים דרך משל באר שחת ואברון ותפתה ועלוקה וכד' לשון בליון והשתתה קוראין לו לפי שהוא הבליון שאין אחריה תקומה (רמב"ם, תשוב' ח ה), — ואמר המשורר: לבל נוצר ונברא קץ וסוף כל הי לבליון, ואתה הוא ולא יכלו שנותיך בכל בריה (ר"ש הגיד, הכמות פליליה).

בְּלִיָּוִן, ש"י, סמ' בְּלִיָּוִן, — כמו בְּלִיָּה: בי אם יהיה עסק ישראל בחוד הים שאר ישוב בו בְּלִיָּוִן חרוץ שטף צדקה כי בלה ונחרצה אדני יי' צבאות עשה בקרב כל הארץ (ישע' י כג-כג), — ואמר הפיטן: צח ואדום משעיר, נסיכה בבליון תסעיר, כאיש מלחמות קנאה תעיר (שנת א' א"ת"פ, אין כמון), נצחו מקוים ולישעו גשענים כי דא כלו רחמינו בבליון (סליח' יוס' ד, מלאכי רחמים), — בְּלִיָּוִן העינים: ובגוים ההם לא תרגיע ולא יהיה מנוח לכף רגלך ונתן יי' לך שם לב רגז ובְּלִיָּוִן עינים וראבון נפש (דכר' כח סה), — ואמר המשורר במליצתו: הכה הקערות באבני גנף ובְּלִיָּוִן, והיו בדם לשניו גקיון, והשקטו באכילתו בליון העינים ומחלון הרעיון (ר"י מריון, תחכמ' ג), — ובְּלִיָּוִן הגוף מפני מחלה וכדומה: והם שכלים מפשטים מחמרים קדומים עם הסכה הראשונה ואינם יראים הבליון לעולם ותשוב נפש האדם השלם והשכל ההוא הפועל דבר אחד ולא יחוש לבליון גופו ואבריו (כוזרי א' א), כשיוכלה שארו ולבבו וכו' שבליונו הוא בליון דגוף ומותו (ר"ש א"ת, יקוו המיס 99), ומפסיד (רבוני המשגל) כח האדם ומראה הפנים ומוריש הבליון במהירות ומחליש המוח (מ' אלדכי, ש"א ח ת), — ועי' עון.

יִבְלִיָּוִתִּי, ת"י, ת"ו, — מהבדלות, מטבע הבדלות; והמעיי יקובל מופת עליו בחבלים ורוחות וקרקורים וכו' והבליותי והמקוי יקובל מופת עליו בשנוי ענין השתן מן הראוי הטבעי (קאטון ג יד ב א),

יִבְלִיָּי, ת"ו, לנ"ק בְּלִיָּית, מ"ר פליוס, בְּלִיָּית, — אבר פליו, שהוא כלי לתפקיד מן תפקידי הגוף, הירד הוא אבר פליו לטלאכה, והעין לראיה וכדומה: והגשם הטבעי אם בליו ואם בלתי בליו בדומר שישלמו פעולותיו בכלים או בלעדי כלים (כוזרי ה יב), כי כל

ב ל י ל ודומה לעין (ערוך, ערך עב). ויוצאה אשה
ב כ ל י ל של זהב בראשה שאין יוצאה בו אלא אשה
חשובה (מכ"ס שנת יט ו). — ואמר הפיטן: כרתת
ב ל י ל לגפש משיבת, לשעבר קדמת מתן שבת (קדוש'
כס"ג, אלהים כנעך). אלי עדתי והולילי יום בו נפל
ב ל י ל י, ויהי לאבל כנורו ולקוד בוכים חלילי (קי';
לת"כ, אלי עדתי). שוטפת ב ל י ל גדלי, דגלי עז מגדלי
(שלום כר"י, יול' א' פסח, חור יסע). — והמשורר אמר:
חקום ותתנער ותשא ראש למצא מנוחה מחבליה, כי
אם מפצים אברו משרה ו ב ל י ל כהונה מקהליה, הנה
שתיהן נקבצו היום בבנו שבואל בן אציליה (ז"ש
הניגוד, הנה יחידתי). אהה אללי יצר לי צר ומר לי מר
ואויה לי, עלי אחי ובן אמי ב ל י ל ראשו ומכלולי
(הוא, ככר גלמו). ואחרי מות בנו עבאם לביאת בנו
עבאד אחונוי חבליים, שניהם רדפוני אך בראש זה
ב ל י ל מלכות וזה מן השפלים (הוא, הלי תעש). ומכבושם
דבוש מלכות ורקמה ומכלולים ועל ראשם ב ל י ל ים
(סג). תדמה לכדת תעדה בליה, הכליון ב ל י ל י ה,
והמעל מעיליה, והמכשולים שוליה, ונפתולי הקורות
פתיליה (ר"י חריו, תחכמ' ב). אנדת פרחים גובלים לי
לקחתי, בומנס גם הם הדר יערם היו, ול ב ל י ל על
קברך אותם הנחתי, מי-ראשי שתי דמעי ריוו (יל"ג,
לנבמ' עופהספתר). — *כליל המליל¹, שםצמח, Melilotus,
משתמשים בשם זה המדברים עברית בא"י.

***כלילה**, ש"י, — א' סה"פ מן א.ב.לל: ומן הגדול
שבדברים שראוי לך לבחון בהם ב ל י ל ת²
מתנות האלהים לבעלי חיים וצמח האדמה כגשמים
בעת הצורך אליהם וזירדתם בעתם (חז"ה, הנתינה ה').
ישתדל לספרם (את חסדי הבורא) ולעמוד עליהם
כשכלו ולא ישיג את זה בעבור כ ל י ל תם² ורובם
והתמדתם ומשיבתם (סג, ענוד' אלהים ה'). — ב' כמו
ג. *כליל: ובהיותנו במצרים בתוך הגולה, אותנו משם
דעה דלה והפאורנו לעשרת ול ב ל י ל ה, שנאמר כך
בחר יי' להיות לו לעם סגולה (מ' אלדני, הקד' ש"ה).

¹ בארמ' כליל מלכא (כתוב' עז:), וכן בסור', וכן בערב'
אכדיר אלמלכ^א). ואסף תרגמו בארמיסאי: עשב נקרא
בדשון ארם כ ר י ד מ ד ב א וכלשון יוון ארמיסאיא
(אסף 73, כ"י מינק).

² בנוף הערבי הוצ' דר' יהודה: עמוס, עמומהם.

ואמר בן סירא: טוב ורע וחיים ומות ומושלל במ כליר
לשון (כ"ס גני' לו יח). — ג' ש"י, קרבן שנשרף בלו ולא
יאכל ממנו כלום¹: ויקח שמואל מלח חלב אחד ויעלה
עולה בליר לאי' (ש"ה וט). וכל מנחת כהן בליל תהיה
לא תאכל (ויקד' וי). ושימו קטורה באפר ובקדיר על מזבחך
(דכר' לג י). אם תחפץ זבחי צדק עולה וכליל או יעלו
על מזבחך פרים (תהי' נא כה). — ובהשאלה במדיצה:
וישרפת באש את העיר ואת כל שדדה בליל דיו' אלהיך
(דכר' יג יו). — ואמר הפיטן: ושרף (אברהם) אליל,
והחליף ב ל י ל, ודא שמר ברית אחים (סדור תימני, יוס"כ,
ישלאל כתיבי אל). חפצו אין ב ב ל י ל ולא בתמורת ערכו,
טוב לב אוהב והוחזיר עלי תשובת נדבו, יעזוב רשע
דרבו (סליח' ג ע"ה, הלוג כמאי ידק).

ב. כליל², ש"י, — עשן ואש מתלקת בתוכו, Rauch mit
Feuer; fumée avec du feu; smoke with fire

והשאת החלה לעלות מן העיר עמוד עשן ויפן בנימן
אחריו והנה עלה כליל³ העיר השמימה (שופט' כ מ).

ג. כליל⁴, ש"י, מ"ד בלילים, — כתר, עטרה, Krone
couronne; crown: מעשה צעצועים ילדים מכלולים
ב ב ל י ל ים (מדכ' תדא, אפסטיין ב). ויעשו מהן כמין

— ¹ בבכנע' כלד במשמי' זו: כיבול אם בעז כל ל אם
צועת אם שלם ב ל ל דבהנם כספ שקר (דשימ' מחיר
הקדנ' שמואל כמרשנים). צרב איל כללם אם צועת וכן
הערת לבהנם (כתב' קרת' מדת').

² עי' הערה לקמן. — ³ הקדמונים והחדשים
הביאו גם שם זה בערך א.ב.לל, ופרשוהו במשמי' הכל,
כל העיר, אך אין זה דבור טבעי: כל העיר עלתה השמימה.
והחקן של ריב"ג שהכונה בו עשן כל העיר, אינו מרפא
המליצה, כי העקר, השם עשן, חסר. ועל כרחנו עלינו
לאמר כי עצם השם כליל משמש פה במשמי' עשן, אלא
שהכונה כאן לעשן שאש מתלקחת בקרבן, ויש לזה סמך
מלשון הערבית, שבה משמש הפעל כלל גם בענין ענן
שהברק מנצנץ בתוכו מעת לעת. אמר אלג'והרי: שחאב
מ ב ל ל אי מלמל באדברק, ע"ב, — ובעברית: ענן מכלל
לאמר שהברק מנצנץ בתוכו. וכן לשאן אדערב. והנה הוכח
פעל זה בהסלונים הערבים בערך כלל במשמי' הרגילה כמו
בעברית, אך אין זו הסתעפות טבעית ולכן יש לחשב כי
הוא פעל מיוחד משרש מיוחד, וממנו נשאר בעברית השם
כליל שהיה אולי משמש כמזכיר בענין הענן וגם בענין
ענן העשן שהאש מאירה מתוכו.

⁴ כך בארמ' כלילא, וכן בערב' אכליל^א.

(א) כליל אלק

(א) אכליל

ולא בחוסן ולא בכ"לך ולא בפתילת האירן (ככת נ
 ח). המוציא מצמר גפן ומצמר כ"לך מצמר גסלים
 ומצמר ארנביוס ומצמר חיה שבים (תוספתא כ"ט ע"ג).
 צמר גסלים וצמר ארנביוס נוצה של עוים והשירין
 והכ"לך והסריקין (גמ' כ"ט ע"ג). השיראין והכ"לך
 והסריקין כולן חייבין בציצית (מנח' לע'). כוסן שאדם
 יבא ללבוש חלוק של צמר או של פשתן ואינו מוצא
 אויביו מבקשין ממנו השיראין והכ"לך שבכל המדינות
 (אדר"י כ'). כי כן נהגו כאן שבגדי פשתן ובגדי צמר
 נפנים אין הנשים לובשות צבועים אבל בגדי כ"לך
 ובגדי משי לובשים אותם הנכרים צבועים בכל מיני
 צבועים (רב כרית' גאון, כ"ח ע"ג סד).

כִּלְךָ ⁽¹⁾ — צמח, מין ממיני החלתית ושתמשו בו
 לרפואה, *Ferula communis*: עץ הכלך ועתה היא
 שריפת החלב היוצאת ממנו נקרא אממניקון (א"ח 73,
 כ"י מינן). ועשב הכלך הקטן והגדול הנקרא פירולא
 הוא בלשון יוון קינילוס (כתי' דונולו, ס"ה המצחיות).
כִּלְךָ ⁽²⁾ — דבור של צווי במשם' לך לך: אמר (משנה)
 לפניו רבש"ע למה אני מת וכו' לא טוב שיאמרו

והערוך ערך כלך כתב: פירוש כלך גושקרא מטכסא
 השיראין והסריקין כולן ממין שירא פרנדא הן אלא משונין
 באריגתן יש מהן דקים ויש מהן עבין יש מהן בגדי אחד
 ויש מהן כב' גירין ויותר יש שיש בהן צורה כדאמרינן
 ברוקם וחושב, ויש מפרשים כלך פסולת של משי אותן
 קליפות שנשארו מן המשי שמוציאין התולעין ואין נוחין
 לטוות. ע"כ. ובכרך שר אמר: השירים והכלך פ' שירים
 שיש טוב כלך מין בינוני. ע"כ. והרמב"ם בפרוש המשנה
 לכלאים אמר: שירים וכלך מיני משי הם וידמו כאילו
 הם צמר ופשתים מפני שאחד מהמינים ההם חלק כמו
 הפשתים והשני יש בו יבשות והוא שעיר כמו הצמר.
 ע"כ. וביר התוקה (כל' י"ח) כתב וז"ל: ויש בכרכי הים
 כמו צמר שגדל על האבנים שבים המלח תבניתו כתבנית
 הוזהב והוא רך ביותר וכלך שמו. ע"כ. ולא נתברר לי
 מקור פרוש זה שאינו לפי פרושו בפרוש המשנה. ועי' עוד
 ערך משי וערך שיר.

⁽¹⁾ בערב' במצ' בלח"א, ובערב' הכללית אשק.
 ולא נתברר לי באיזה נקוד קראוהו אסף ושבתו, ואפשר
 שהיתה כונתם לקראו כמו כלך שבמשנה. ושפתיו סגול
 להבדילו בהברה.

⁽²⁾ כבר אמרו שהוא צמח מן לכה לך, וסמך
 לזה ממקומות אחרים שנמצא שם את הדבור לכה לך
 בהיותו: נאמר מתן דמים בפר לממן ונאמר מתן דמים

(8) כִּלְךָ

כִּלְיָיוֹת, כ"י, א) כמו כללות: וכד מה שהוא מוגבל
 בסופו מוגבל בתחלתו וביניהם בחינה אמצעית
 ובכלי דותן זה מזה יהיו תמים אל המקום
 הסובבן כאמור (פלת הדמון כ"ח). לקוי באצבעות
 שאינם יכולים לשמש שום תשמיש¹: ואני הוא שמחצתי
 אותם בעוה"ז בעורות עינים בחרשות אונים בחגירות
 רגלים בכלי לות אצבעותים בפילגות אברים בערדות
 שפתים באילמות פה ולשון ואני הוא שמרפא אותם
 לעולם הבא (מד' ח"ב דר"ט, כ"ה"ט יליק ג).

כִּלְךָ ⁽²⁾ — צמח, משי גם דומה לצמר: השירים
 והכלך² אין בהם משום כלאים אבל אסורים מפני
 מראית העין (כל' ע"ג). אין מדריקין (גר שבת) לא בלבש

⁽¹⁾ כך נראה מהענין לפי מה שנאמר אדות שאר
 האברים, ולא נתברר מקור מלה זו.

⁽²⁾ כך נקוד בשנ' סגד' דפוס ליבורנו, וכך
 בזקסר'. לוי נקד כִּלְךָ. ולא נתברר לא מקורו ולא משמ'
 בדוק, ועי' הערה דקמן. — בגמ' ירוש' (כ"ט ע"ג).
 אמרו: השיראין מטכסא והכלך אנבין קיסר', והנה מטכסא
 היא מלה יוונית ידועה ומשמ' היא משי כברייתו קודם
 שהתקיימה כל צרכו. והמלים אנבין קיסר', שבהן פרש
 הירוש' את השם כלך, לא נתברר, פרושן, ע"כ, כיון
 ששירין הוא משי ואינו כלאים בכלך על כרחו שגם כלך
 הוא מין משי. ואמרו שם בירוש': אמר רבן שמעון בן
 גמליאל חיותי על כל מפרשי הים ואמרו כלכה שמו
 (בגמ' שבת שם (כ"ד ג)), כולכא במקום כלכה. ולפי זה
 אין כלך מלה עברית ואולי גם לא שמיית. ובגמ' בבלי
 (כ"ט כ'): הביאו דבר זה ברשון ארמי' בשם שמואל:
 אמר שמואל שאלתינהו לכל נחותי ימא ואמרי כולכא שמיא,
 ע"כ, ובערב': שאלתי כל יורדי הים ואמרו כולכא שמו.
 והביאו שם עוד פרוש אחר: רב יצחק בר זעירא אמר
 (כי כלך הוא) גושקרא, ופרש הערוך: הבינוני היוצא מן
 המשי לא המוכתר. ורש"י פרש שהוא בית התולעת. וספרו
 שם עוד: רבין ואבוי הוו יתבי קמיה דרבנא נחמיה אחיה
 דריש גלותא חזייה דהנה לביש מטכסא א"ל רבין לאבוי
 היינו כלך דתנן א"ל אנן שירא פרנדא קרינן ליה מיתבי
 השוראים והכלך והסריקין חייבין בציצית תיובתא דרבין
 תיובתא איבעית אימא שירא לחוד ושירא פרנדא לחוד,
 ע"כ, ובערב': רבין ואבוי היו יושבים לפני רבן נחמיה
 אחיו שר ראש גלות, וראהו שהיה לבוש מטכסא א"ל רבין
 לאבוי זהו כלך ששינו (במשנה) א"ל אנו קוראים אותו
 שירא פרנדא. השיבו עליו ממה שנאמר השוראים והכלך,
 מוכח ששוראים וכלך הם שני דברים, ואמרו שמוה באמת
 תשובה על דברי רבין, או כי שירא הוא דבר לבד ושירא
 פרנדא הוא דבר לבד. והנה טכס' זה נראה ברור כי
 הכלך הוא מין משי, או מדרגה מסדרות התקון של המשי.

זה משה שהוציאנו מצרים וכו' אמר לו (הקב"ה) כ לך משה גזירה היא מלפני שזה בכל אדם (ספרי דנר' שלט). שאם היה הוא ילד והוא זקנה הוא זקן והוא ילדה ועמד ואמר שישאנה לו אומרים לו כ לך אצל כמותך למה לך להכניס קטמה לביתך (שם רל). הרי שבא בעל הבית ומצאו (את חברו שתורם שלא ברשות) ואמר לו כ לך אצל יפות אם היו יפות אינו חושש משום גזל (תוספתא תרומ' א' ס'). א"ל ר' תייתא בר אבא לר' אסי מפני מה עופות שבבבל שמינים א"ל כ לך למדבר עזה ואראך שמינים מהן (שבת קמ"ה). לאדם שנשברה רגלו וחיתה מצאו רופא ואמר לו כ לך אצלי שאני שוכרה וארפאנה (מו"ק כ"א). אמר לו ראב"ע עקיבא מה לך אצל הגדה כ לך מדברותיך⁽¹⁾ אצל נגעים ואחלות (חגי' יד.). ובפרט במו"מ של הלכה, פ"ד לדרך זה, במשם עשה הקשאת: שרץ אסור באכילה ובהמה טמאה אסורה באכילה מה שרץ אין שחיטתו מטהרתה או כ לך לדרך זה טריפה אסורה באכילה ובהמה טמאה אסורה באכילה מה טריפה שחיטתה מטהרתה אף בהמה טמאה מטהרתה שחיטתה נראה למי דוכה דנין דבר שאין למינו שחיטה מדבר שאין למינו שחיטה ואל תוכיח טריפה שיש למינה שחיטה או כ לך לדרך זה דנין דבר שמטמא במשא מדבר שמטמא במשא ואל יוכיח שרץ שאינו מטמא במשא (ספרי חייני' ד' ו'). הריני דן נאמר מתן דמים בפר למטה ונאמר מתן דמים בשעיר למטה מה מתן דמים האמורים בפר למטה שבע אף מתן דמים האמורים בשעיר למטה שבע או כ לך לדרך זו נאמרו בו דמים למעלה ונאמרו דמים למטה מה למעלה אחת אף למטה אחת נראה למי דומה דנים של מטה משל מטה ואין דנים של מטה משל מעלה או כ לך לדרך זו דנים הם השעיר מדם השעיר ואין דנים הם השעיר מדם הפר ת"ל ועשה את דמו כאשר

עשה לדם הפר מה דם הפר למטה שבע אף דם השעיר למטה שבע (שם אחרי א' ג). הלא דין הוא מיטמא במת ומיטמא בנדה מ"מ כשהוא מיטמא במת אינו סופר שבעה אלא לטומאה אחרונה אף כשהוא מיטמא בנדה לא יספור שבעה אלא לביאה אחרונה או כ לך לדרך זה הוא מיטמאה ומטמאה את כועלה מה היא אינה סופרת שבעה אלא לראיה הראשונה אף כשהוא מיטמא בה לא יספור שבעה אלא לביאה ראשונה נראה למי דומה דנים טומאה שהיא ממקום אחר מטומאה שהיא ממקום אחר ואל יוכיחו דמים שהם מנופה או כ לך לדרך זה דנים טומאה שהיא מחמת דמים שאין מחמת דמים (שם מלועז, זכ"ס ד' ז). נאמר כאן כתב ונאמר להלן כתב מה להלן על גבי אבנים אף כאן על גבי אבנים או כ לך לדרך זו נאמר כאן כתב ונאמר להלן כתב מה להלן על הספר וכדיו אף כאן בספר וכדיו (ספרי דנר' לו). הואיל ונוחל (הבכור) עם אחד ונוחל עם חמישה מה מצינו כשנוחל עם אחד פי שנים כמחר אף כשנוחל עם חמישה פי שנים כמחר או כ לך לדרך זו הואיל ונוחל עם אחד ונוחל עם חמישה מה מצינו כשנוחל עם אחד פי שנים בכל הנכסים אף כשנוחל עם חמישה פי שנים בכל הנכסים (שם ריו). הואיל והזמן פוסל והערלה פוסלת מה הזמן עשה בו מקצתו ככולו אף הערלה עשה בה מקצתה ככולה או כ לך לדרך זו ערלה פוסלת וטומאה פוסלת מה טומאה לא עשה בה מקצתה ככולה אף ערלה לא עשה בה מקצתה ככולה נראה למי דומה דנין דבר שנוהג בכל הובתים מדבר שנוהג בכל הובתים ואל יוכיח דבר שאינו נוהג בכל הובתים או כ לך לדרך זו דנין דבר שלא הותר מכללו מדבר שלא הותר מכללו ואל תוכיח טומאה שהותרה מכללה (תוספתא פסח' ג' ג). ערות אחות אביך לא תגלה בין מן האב בין מן האם וכו' ודין הוא חייב כאן וחייב באחותה מה אחותו בין מן האב בין מן האם אף כאן בין מן האב בין מן האם חייב בחורו מה דורתו מן האב ולא מן האם אף כאן מן האב ולא מן האם נראה למי דומה דנין איסור הבא מאילו איסור הבא מאילו ואל תוכיח דורתו שאין איסור הבא מאילו או כ לך לדרך זה דנין קרובי האב מקרובי האב ואל תוכיח אחותו שקרובי עצמו (יבמ' נד.). נאמרו דמים למטה ונאמרו דמים

בשעיר למטן מה מתן דמים אמורין בפר למטן שבע אף מתן דמים אמורין בשעיר למטן שבע או ל ב ה לך לדרך הונו נאמרו דמים למעלן ונאמרו דמים למטן מה דמים אמורין בו למעלן אחת אף דמים אמורין בו למטן אחת נראה למי דומה דנין שלמטן משלמטן ואין דנין שלמטן משלמטן או ל ב ה לך לדרך הונו דנין דם השעיר מדם השעיר ואין דנין דם השעיר מדם הפר (ירוש' יומ' ס' ז' ג). אעפ"כ פסקו קצת החכמים ואמרו כי אין זה ממנהג הלשון של בעלי התלמוד. (1) בקצת ב"ח חסר מדברותיך, ובקצתם כלך מדברותיך ו לך אצל.

אנדיפו (סנת חד), בשבאתי והרציתי דברים לפני ר'
עקיבא אמר די בידבול (זה שאמר בן שלקית עד
שתכלכל התינוקת) איני יודע (תוספתא נדס 11).

אֶבְרָהָם, אֲבִירָהּ, אֲבֵלָהּ, אֲבֵלָהּ, אֲבֵלָהּ, אֲבֵלָהּ
מַלְכָּם, מַלְכָּתָם, אֲבֵלָהּ, יִבְרָחָהּ, אֲבֵלָהּ—
מַלְכָּה אֶת פְּלוֹנִי, נָתַן לוֹ אֶת צִדְקוֹ, מוֹנוֹתָיו וּבְרוּסָה,
Jem. mit Lebensmitteln versorgen; entretenir

to: sustain וישבת בארץ גשן וכו' וכלכלתי אתך
שם כי עוד חמש שנים רעב (בראש' מה יא), ועתה אתך
תיראו אנכי אבלכל אתכם ואת מטכם (שם כה), ויכלכל
יוסף את אביו ואת אחיו ואת כל בית אביו לחם לפי
המק (שם מז יב), וברזלי זקן מאד בן שמונים שנה והוא
כלכל את המלך בשיבתו במתנים כי איש גדול הוא
מאד ויאמר המלך אל ברזלי אתה עבר אתי וכלכלתי
אחך עמדי בירושלם (שם יט לגלר), ויתנם (דוד' את

הנשים) בית משמרת ויבלבלי (סס כ ג). ולשלמה שנים
עשר נציבים על כל ישראל ובלבדו את המלך ואת ביתו
חדש בשנה יהיה על אחד לכלכל (מ"א ד ו). מהנחל
תשתה ואת הערבים צויתי לכלכלך שם וכו' והערבים
מביאים לו לחם ובשר (סס י' ד-ו). קום לך צרפתה
וכו' הנה צויתי שם אשה אלמנה לכלכלך (סס ט). ויקח

עבדיהו מֵאֵה נְבִיאִים ויִחְבִּיֵאם חֲמִשִּׁים אִישׁ בְּמַעֲרָה
וּכְלָפֶלם לֶחֶם וּמִים (סֵס יח ד), וְאֶחָא מִנְבִיאֵי יוֹי מֵאֵה
אִישׁ וְכוּ' וּכְלָפֶלם לֶחֶם וּמִים (סֵס יג), וְהִיָּה לָךְ (הִילֵד)
לְמִשְׁבֵּי נֶפֶשׁ וּכְלָפֶל אֶת שִׁיבְתָּךְ (כּוֹת ד יס), הַנִּצְבָּה לֹא
יִכְלָל וּבִשְׂר הַבְּרִיאָה יֵאָבֵל (זִכְרִי יא יו), הַשֶּׁלֶךְ עַל יוֹי
יֵהָבֵךְ וְהוּא וְכָלִפֶּלֶךְ לֹא יִתֵּן לְעוֹלָם מוֹט לְצִדִּיק (תִּהִי
יח יג), וְאֶרְבִּיעִים שִׁנֵּי הַלְלָתָם בְּמַדְבָּר לֹא חֲתִינוּ (תִּהִי

ט (כ). — ונתנו^הם: אשר יצר אתכם בדיון ב ד כל אתכם בדיון וסילק אתכם בדיון ועתיד להחיותכם בדיון (י'וש' נכ' ט י ג ד). שמכירת יוסף וכות היתה לו שהיא גרסה לו למלך וזכות היתה לאחיו ולכל בית אביו

ובן בגמ' שם דף פ. וּבגמ' גיור דף ג. וכן בערוך ובראש, שבתמשי' שבגמ' כלכל. ושאלו בגמ' שם: מאי כלכול ומאי אנדיפי אמר רב צירעא ובה צירעא. ופרש ר"ח: בדישון וישעאל אצדג והוא מקום מקצוע הפנים מן הצד מן סוף שער של בנות עד סוף הפנים סרין אותו בסיד ונקרא כלכול וסדים מצידו מקום אחד דק כמו חוט ונקרא בת צירעא. ע"כ, וכן הערוך, והביא עוד פרוש: פירוש כלכול צירעא שקורין בלעז מינפ"א אנדיפי בת צירעא לסוף הפרחת סבין שלא יהו שמור שהיא מצחנת גדול (סניח, פסד, אגדיפי). ולא נתברר מקור מלה זו, ועי' ב. כלכל.

למעלה מה מִתֵּן דְּמִים הָאֲמֹרִים לַמָּשָׁה שֶׁנִּתְּנָן בְּמִתְּנָה
אֶחָת כִּיפֹר אֶף דְּמִים הָאֲמֹרִים לַמַּעֲלָה שֶׁנִּתְּנָן בְּמִתְּנָה
אֶחָת כִּיפֹר אוֹ כ' ל' לָדָרֶךְ וְזוֹ נִאֲמָרוּ דְּמִים בְּפָנִים וְנִאֲמָרוּ
דְּמִים בְּחוּץ מֵה דְּמִים הָאֲמֹרִים בְּפָנִים חִיפֹר אֶחָת מִן
הַמִּתְּנֹת לֹא עָשָׂה וְלֹא כְּלוּם אֶף דְּמִים הָאֲמֹרִים בְּחוּץ
חִיפֹר אֶחָת מִן הַמִּתְּנֹת לֹא עָשָׂה וְלֹא כְּלוּם נִרְאָה לְמִי
דְּרוּמָה דְּנִין חוּץ מִחוּץ וְאִין דְּנִין חוּץ מִבְּפָנִים אוֹ כִּלְדָּה
לָדָרֶךְ וְזוֹ דְּנִין חֲטָאת וְאַרְבַּע קִרְנוֹת מִחֲטָאת וְאַרְבַּע קִרְנוֹת
וְזֹאל יוֹכִיחַ חוּץ שְׂאִין חֲטָאת וְאַרְבַּע קִרְנוֹת (זִמָּה לֹא).
נִאֲמָר הִבֵּיאת מִנְחָה וְהִבֵּיאת מִלֵּךְ וְנִאֲמָר הִבֵּיאת מִנְחָה וְהִבֵּיאת
לְבוֹנָה מֵה לְבוֹנָה מִחוּץ בֵּיתוֹ אֶף מִלֵּךְ מִחוּץ בֵּיתוֹ אוֹ
כ' ל' לָדָרֶךְ וְזוֹ נִאֲמָר הִבֵּיאת מִנְחָה וְהִבֵּיאת מִלֵּךְ וְנִאֲמָר
הִבֵּיאת מִנְחָה וְהִבֵּיאת עֲצִים מֵה עֲצִים מִשְׁלַל צִבּוֹר אֶף מִלֵּךְ
מִשְׁלַל צִבּוֹר נִרְאָה לְמִי דְּרוּמָה דְּנִין דְּבַר הַנוֹהֵג בְּכָל הַזִּמְתִּים
מִדְּבַר הַנוֹהֵג בְּכָל הַזִּמְתִּים וְזֹאל תוֹכִיחַ לְבוֹנָה שְׂאִינָה
נוֹהֶגֶת בְּכָל הַזִּמְתִּים אוֹ כ' ל' לָדָרֶךְ וְזוֹ דְּנִין דְּבַר הַבֵּית
עֲמָה בְּכָלִי אֶחָד מִדְּבַר הַבֵּית עֲמָה בְּכָלִי אֶחָד וְזֹאל יוֹכִיחֵהוּ
עֲצִים שְׂאִינָן בְּאִין עֲמָה בְּכָלִי אֶחָד (מִנְחָה לֹא). רִיבָה
כִּאֵן שְׂמֵן וְרִיבָה בְּמִנְחָת כִּכְשִׁים שְׂמֵן מֵה לְהֵלֵךְ שְׁלֹשֶׁת
לִזְנוּן לַעֲשֹׂרוֹן אֶף כִּאֵן שְׁלֹשֶׁת לִזְנוּן לַעֲשֹׂרוֹן אוֹ כ' ל' לָדָרֶךְ
וְזוֹ רִיבָה כִּאֵן שְׂמֵן וְרִיבָה בְּמִנְחָת פְּרִים וְאִילִים
שְׂמֵן מֵה לְהֵלֵךְ שְׁנֵי לִזְנוּן לַעֲשֹׂרוֹן אֶף כִּאֵן שְׁנֵי לִזְנוּן
לַעֲשֹׂרוֹן (שֶׁס לֹא). מִימָא בְּחוֹלְדָה וְשִׁמְאָה בְּעִכְבָּר מֵה
חֹלְדָה מִין הַגְּדֵל עַל הָאָרֶץ אֶף עִכְבָּר מִין הַגְּדֵל עַל
הָאָרֶץ אוֹ כ' ל' לָדָרֶךְ וְזוֹ מִימָא בְּחוֹלְדָה וְשִׁמְאָה בְּעִכְבָּר
מֵה חֹלְדָה כִּלְשִׁמְאָה חֹלְדָה אֶף עִכְבָּר כִּלְשִׁמְאָה עִכְבָּר
אִפִּי עִכְבָּר שְׂבִים (חֹלִי קוֹ).—כִּלְשִׁמְאָה מִדְּבַר מִלִּזְנוּן, סוּר
מִמֶּנּוּ: כ' ל' לָדָרֶךְ (כִּי קוֹדֵם).

א. *בְּלִבּוֹל, ש"ו, — שֶׁ"ס מן א. בְּלִבֵּל: אֲנִי אֲבַלְבֵּל אֶתְכֶם וְאֵת מַטְבְּכֶם וְגו'. וְאֹמֵר וּבִלְבִלְתִּי אוֹתָךְ שֶׁם מֵה

כ' ב' ו'ל. האמור להלן בשני רעבון הכתוב מדבר אף
ב' ל' ב' ו'ל האמור כאן בשני רעבון הכתוב מדבר (ספרי
דכ"ז, ל).—ובספרי"א: ומן הזרירות שהיא אדם מתקן
כל מה שיצטרך לו בעניני הפירוק והכל ב' ו'ל ב' ד'
הצורך (בית מדות, מע' הזרירות).—ואמר הפיטן: לאמתם
ב' ל' ב' ו'ל אנא שועה, וצור למלאכיו שה' מני שג'
(ר"א קליר, קי"ג, לת"כ, איכה תפארת').

ב. *בְּלִבּוֹל, שׂוֹ, —שֶׁ"פ מן ג. *בְּלִבֵּד, שְׁעוֹת שְׁמוֹחַת
עַל הַרְקוֹת: מִיד בְּרִי לְמוֹד קִטְנָה שְׁבִנּוֹת ר' יְהוּדָה
אוֹמֵר בְּרִי לְמוֹד כִּד בּוֹ ל^ל ר' נְחֵמְיָה אוֹמֵר בְּרִי לְמוֹד

(¹) כך כב"י וכן במשנ' שבמשנ' ובמשנ' שבירוש'

הדר את ארם ויעל אפקה למלחמה עם ישראל ובני ישראל התפקדו וכלכלו¹ וילכו לקראתם (מ"א כו-כו).
— ואמר הפיטן: צבאי כלכלו במן אבנר מל, צדה שלח להם דשבע כעלות שכבת מל (ר"א קליר, אלהים).

— תפס², *התכלכל, — א) כלכל עצמו, התחוק, נשא וסבל: בהצחירו (השמש) ירתחו תכל לפני חרבו מי יתכלכל (כ"ס גוי' מג ג). — ב) פרנסוהו: משה נתכלכל על ידי אשה עד ידי בתו של יתרו וכו' ואלהיה נתכלכל על ידי הצרפתית (פסקי' רכתי ד). אי אפשר לעולם בדא מים וא"א לעולם בדא יין וא"א לעולם בלא קונדיטון ואיש עשיר מתכלכל בשדשתן (סופרים י"ו).

ב. *כלכל³, כמו הלחל, — פועל רא נהוג.

— תפס⁴, *התכלכל, — כמו התחלחל, הורעז מפני צרה וכדומה: עד עת עמר⁵ דא יופיע (האויב שמתראה לך לאוהב) ואם נמוט לא יתכלכל בשפתיו ותמהמה

— כמו כלל במקום כלל עי' אכלה, וכן כסן במקום כסן, עי' כסה, ולא נתבררה הסבה מדוע התחילו לתת גם לקול שורק זה קול קמן באלה הפעלים.

(²) עי' הערה לקטן, — נוסחת חציו הראשון של הכתוב קצת קשה ומספקת, והגיהו בו המפרשים החדשים הגהות מתחלפות, עכ"פ הכונה ברורה שכל וכן שאתה מצליח אין האויב מראה מה שכלבו, בחציו השני של הכתוב אין ספק כי המלה נמוט משבשת וצ"ל תמוט, כמו בהתרגום הארמי: ואן תפול, וכן בתרגום היווני, וכן בנוסחת השנייה של הגליון. ובמקום הפעל יתכלכל נאמר בהתרג' הארמי: לא מצא אנת חילה. והנה הכונה אינה ברורה, עכ"פ נראה שבמקום הפעל יתכלכל היה לפני התרגום הארמי פעל שהיה אפשר לפרשו במשמ' כח ועז. וכן התרגום היווני, ולפי הענין היה אפשר שהיה פה דבור בעין לא יחזיק בכך, וכנה נראה מהנוסחת השנייה של הגליון: ואם תפול לא יפול דהצילך. בנוסחת זו קצת קשה הפעל יפול השני, לפי מה שנראה לכאורה שגם הוא עתיד מן נפל, שאין זו לשון טבעית לאמר נפל להצידך במשמ' מהר וכדומה. אבל, אולי אין יפול זה עתיד מן נפל אלא עתיד מן פלל, שהפע' ממנו בא במקרא: מי פלל, לא פללתי, וזה עתיד מן הקד וצריך לקרא יפול, והכונה בהמדים לא יפול להצידך — לא יחשב ולא ימצא לנכון דהצילך. והנה לו היה כתוב כאן ואם תמוט דא יכדבך היה אפשר לפרש כלכל זה במשמ' חוק, כמו החולה לא יכלכל, וכלכל מחלחו, אבל בהתפעל אין לסליצה זו כונה טבעית אלא אם גפרש הפע' התכלכל במשמ' קרובה דראנה, אכפת, או במשמע' עוד יותר חוקה כמו ותתחלחל המלכה.

שכלכל לם בלחם בשני רעבון (מד"ר כמד' יג). בתו של לומ היתה נשואה לאחר מגדולי סדום ראתה עני אחד מדוקדק ברחוב העיר וענמה נפשה עליו מה היתה עושה בכל יום כשהיתה יוצאת לשאוב מים היתה נוהגת בכד שלה מכל מזון ביתה ומכלכלת אותו העני (פדר"א כה). אלו העוברים והשבים שהיה אברהם מכלכל לן (אגדת כראש' יט). ממצרים גאלתנו יי' אלהינו מבית עבדים פדיתנו ברעב ונתנו ובשבע כלכלתנו (תפלת נשמת). אנתנו מאמינים באלהי אברהם יצחק ויעקב המוציא את בני ישראל ממצרים וכו' והמכלכלם במדבר והמנחילם את ארץ כנען (זכור' א יא). — ואמר הפיטן: טוב לקוראך בנפש רבה, מורחם נשא ולכלכל ירב (פליח' יוס א, חין מי יקרא). — ובהשאלה: כלכל עדני משישות, יסרני קשות מקושישות (יוז' א' פסח, אור יעז). — ואת הנפש: לומת אשה אנוש ירעיב דבבו ואת נפשו בפת חסד יכלכל (ר"י חריו, העק ג קל). — מכלכל: אני עובד הכורא היכול המכלכל האחד המטריף אשר אין כמוהו (תו"ס, הכתוב ד). — כלכל דבריו, השתדל בהם וסדר אותם: טוב איש חונן ומדון יכלכל דבריו במשפט בי לעולם לא ימוט (תהי' קי כו). — כלכל דבר, א) כמו הכול, במשמ' נשא, סבל: ואמרת לא אוכרנו ולא אדבר עוד בשמו והיה כלבי כאש בערת עצר בעצמתי. ונלאיתי כלכל ולא אוכל (יזמ' כ ט). ומי מכלכל את יום בואו ומי העמד בהראותו כי הוא כאש מצרף וכברית מבכסים (מלא' ג כ). רוח איש יכלכל מחלחו ורוח נבאה מי ישאנה (משלי יח יד). — ואמר המלוי: הלאה יגון שמת ונמוט יגונך ואד תרגו לכל ילדי ומנך, ובצר לך חוק וסכול פגעני היה כצור לכלכל ים שאונך, היה מראה זרוע עם נכורה בעת מקרה ופגע רע יאונך (רש"ט פקיד'א, גרי סיגון ד). — ב) במשמ' החזיק בתוכו: כי האמנם ישב אלהים על הארץ הנה השמים ושמי השמים דא יכלכלך אף בי הבית הוה אשר בניתו (מ"א ח כו). ומי יעצר כח לבנות לו בית כי השמים ושמי השמים לא יכלכלך ומי אני אשר אכנה דו בית (דסי' כ כ). — ג) כלכלך דרך, החזיק, שמר: יחזקאל ראה מראה ויגד גי מרבה וגם אוכיר את אויב הסכלכל כל דרכי צדק (כ"ס גי' מט-ט). — פוע', כלכל, כלכל¹, כלכלו, — שכלכלו אותו: ויפקר בן

(¹) עי' הערה לקמן.

ציר ובלבו יחשוב מהמרות עמוקות (כ"ס גני' יב יח-י).
ג. בִּלְבָלָה (פ"י, — בִּלְבָל את שערותיו, הניחן לגדל
 wachsen lassen (die Haare); laisser קצת, : croître (les cheveux); let grow (the hair)
 הריני מסלסל (שערותי) הריני מכלכל² הרי עלי
 לשלח פרע (גזיר א' ה). אמר הריני מסלסל הריני מכלכל
 באומר הריני מן המסלסלין מן המכלכליין (י"וש')
 סס א נא). לא אסלסל ודא מכלכל פחות משלשים
 (סס). — ובמס' פ"ע, בִּלְבָל, בִּלְבָלָה, גדלו קצת שערות
 הגוף: עד מתי תיגזקת ממאנת עד שתביא שתי שערות
 דברי ר' מאיר ור' יהודה אומר עד שירבה שחור על
 הלבן (מרוכ השערות) וכו' בן שלקית אומר עד
 שתכלכל (תוספתא נדה ו ה).

א. בִּלְבָלָה, ש"ק, מ"ר בִּלְבָלוֹת, — סל, מנא דשים בו פרי
 הדגן וכדומה, Korb; panier; basket
 המניח את הכלכלה תחת הגפן בשעה שהוא בוצר
 ה"ז גוול את העניים (פסא ג). ואין שורין את הברשינין
 ולא שפין אותן אבל נותן לתוך הכברה או לתוך
 הכדכלה (שכט כ ג). נוטל אדם את בנו והאבן בידו
 וכלכלה והאבן בתוכה (סס כא א). ומעשה בחמש

¹ לא נתברר מקורו וגם משמ' בדיוק, ועי' הערה
 דקמן. — ² ושאלו שם בגמ' (דף ג). ממאי דהדין כלכל
 שעריו הוא בדתנן סיד ר' יהודה אומר כדי למד כלכל
 ואמר רב בת צדעא אימא מיון עניי בדכתיב ויכלכל
 יוסף את אביו ואת אחיו אמר שמואל הכא נמי שתפוס
 בשעריו. ע"כ, ובעבר': מנין שזה כלכל שעריו הוא, כמו
 ששינו (במשנה) סיד וכו' ואולי הונת עניים הוא ככתוב
 ויכלכל יוסף, אמר שמואל גם כאן (כמו בענין הסדסול)
 שהוא תפוס בשעריו (ואמר הריני מכלכל). מזה מוכח
 כי הכונה בהפעל כלכל היא בענין השערות, ומתתוספתא
 בענין מאון התיגזקת המוכא בפנים מוכח שהכונה בהפעל
 כלכל גדול השערות או רבויין, וכך פרש רש"י (נדה נב),
 וז"ל: שתכלכל לא שמעתי מהו ונראה בעיני שתברו
 במסכת שבת כדי לסד כלכל וכו' הכא נמי עד שיהיו
 שם שערות הרבה שיהא רצוף ומדובש בשער ואני מצאתי
 עד שתכלכל בבית שער גדול כפוף ומכלכל ולא ישר
 בעיני. ע"כ, אבל, בענין רבוי השערות כבר אמר רבי
 יהודה עד שירבה השחור על הלבן, ובענין הנזיר במ"ב
 קצת קשה לבאר הפעל כלכל במשמ' רבוי השערות
 וצפוף יתר, כי זה אינו בידו להרכות או למעט, ואיננו
 יכול לרר נדר להרבות שערותיו, ולכן יותר נראה כי
 הכונה היא גדול השערות, אלא שהוא כנראה המדרגה
 הראשנה מן הגדול, ואחריו הוא פ"ר ע. וכן הרמב"ם:
 ומכלכל גידול שער. ע"כ, ואין לפעל זה חבר בלשון ערבית.

נשים ובהן שתי אחיות ולוקט אחד כלכלה של
 תאנים ושלחם היתה ושל שביעית היתה ואמר הרי
 כלכלם מקודשות לי בכלכלה זו (קדוש' כ ז). הסלון
 של עץ משיחסוס ויקנב וכו' כלכלה משיחסוס ויקנב
 ויגמור את התלויה (כלס יו ב). מי שבא בדרך והיתה
 בידו כלכלה של פירות שאינה מתוקנת (תוספתא
 תרומ' כ ח). אמר ר' ישמעאל ברי' אבא היה נוטל
 עשר גרוגרות מן המוקצה על תשעים תאנים שבכללם
 (סד ד כ). אמר לו צא ודקק לך תאנים מן התאנים
 אוכל ואינו חושש משום גזר צא וטל לך כלכלה
 ה"ז חושש משום גזל (סס מע"ר כ ה). מצא כלכלה
 מחופה בעליון (י"וש' מעס"ר ג כ ג). תיגוק שחיפה
 בדכלה לשוק (סס ד א). כלכלה פחותה (כנלי
 שבת קמ"ג). למלך שהיה מהלך במדבר ובא אוהבו
 ובכרו כלכלה אחת של תאנים (מ"ד ויקר' ז).
 הביא לפניו כלכלה של תאנים והיתה בוררת יפה
 ובוררת ואוכלת (סס נמד' ג). נטל (הוקן) כלכלה ומילא
 אותה ביכורים של תאנים יפות וקירב לפני אדריגוס
 וכו' שכן שלנו כיבר את המלך בכלכלה של תאנים
 (תנחומא קדוש' ח). — וכנל': מעשה בוקן אחד בערדסקות
 שהיה שוקל כלכלתו מליאה וחזור ושוקלה ריקנית
 (תוספתא תרומ' ג ד). — ומ"ר: היו לפניו שתי כלכלות
 של טבל (דמאי ז ו). עד שיתחילו העם להבנים (התאנים
 היבשות) כלכלות (נדר' ח ד). — והפירות שבהן
 הכלכלה: הדקק את הכלכלה לשלוח לתבירו לא
 יאכל עד שיעשר (מעס"ר ד כ). מתנה אדם על הכדכלה
 ביום טוב ראשון ואוכלה בשני (ערוב' ג ח). כלכלת
 שבת ב"ש פומרין וב"ה מחייבין (סס, ועד' ד י). הנזיר
 מן הכלכלה והיו בה בנות שוח שבע אמר אילו
 הייתי יודע שבנות שוח בתוכה לא הייתי נזיר אלא
 בשאר כלכלה הותר בבנות שבע ואסור בכדכלה
 (תוספתא נדר' ה א). הפורה כלכלה מיר הנזיר מהו
 שתיטבל למעשרות (י"וש' ב"ק ז ו). — ובכלכלה להושיב
 בה תרנגולות: כלכלה דישב עליה תרנגולת (תוספתא
 שבת יד ג, סס מעס"ר כ יס).

ב. בִּלְבָלָה, ש"ק, — סהמ"פ מן א. בִּלְבָל, במשמ' הספיק
 צרכיו: עד המהיה ועל הכלכלה ועל
 תגובת השדה (נ"כ' מד). — והשתמשו הרבה בזמן
 האחרון במלה זו גם במשמ' הספקת הצרכים של הארץ,
 המדינה, העם, והטיפול בזה וההשגחה וההכנה,
 Ekonomie, — כלכלת המדינה, polit. Ekonomie.

נגושיך יתעורל (מסולס כ"ר קלוני, כ פסת, שני שדך).

ג. כרל¹, מסנו ב. כרליל.

ד. כרל², מסנו ג. כרליל, כרליל, ג. כרליל.

ג. כרל³, ס"י, פטו' כרליל, — שם עליו כרליל, עטרה, ואמר הפיטן: זרוים בעמים ובגוים נפרדים, חושה לקבץ ונהל גדודים, טוב בארץ צבי כפרי מגדים, ימלאו רחובות ילדות וילדים, כל וליים מאורים ובוהר ורדים להפיח ריחם כפרים עם גרדים (מחו' תימל' ליוה"כ, אנה אל).

— פט', כרל⁴, כרליל, כרליל, — שכללוהו: מעשה צעצועים ירדים מ ו ד ים כרלילים (מדר' תדשא, אשטיון כ). — הפ', כרל⁵, — עמר א"ע בעטרה: סגולתי משכתיך חסד עטרת הלומים, ה ת כ ל ל י בשלך שתים מותאמים, וגם שתים שלי בכתרך מושלמים (מנחם כר", סגולתי).

* כרל⁶, ש"י, מ"ר כרליל, כרלילים, — א) מספר טה יחד, ב) d. Garze; total; the whole: חמשה שבתכו

כ ד. כרל⁷, בתוך הגט (גיט' ט ס). חנו רבנן (נשבע על) כ ל ל אינו חייב אלא אחת פרט חייב על כד אחת ואחת דברי ר"ם ר' יהודה אומר שבועה (שאין בידו) לא לך ולא דך ולא לך חייב על כל אחת ואחת וכו' אמר שמואל כ ל ל ו של ר' מאיר פרטו של ר' יהודה כ ל ל ו של ר' יהודה פרטו של ר' מאיר וכו' ואיזהו כ ל ל ו שר ר' מאיר שבועה שאין לכם בידו (שנוע' לת). — כרל⁸ של מספרים, סך-הכל שלהם: (שאל מסנו) אבא חייפא קרויא מר' חייא בר אבא בבבלן (שר בני יעקב כשבאו למצרים) אתה מוצא שבעים (שנאמר כל הנפש לבית יעקב הבאה מצרימה שבעים) בפרטן (כשהוא מונה אותם אחד אחד) אתה מוצא שבעים חסר אחת (כ"כ קנב). שאל קונטרסוקם השר את רבן יוחנן בן זכאי בפרטן שד' דוים אתה מוצא עשרים ושנים אלף ושלש מאות כ ל ל ו אתה מוצא עשרים ושנים אלף (אותם) שלש מאות להיבן הלבן (נכור' ה). (כתוב) כל בסף הכדים אלפים וארבע מאות וכי אין ידוע שאלפים וארבע מאות הן למה צריך הכתוב לומר משקלן כ ל ל (אדא) דומר יכול בזמן ששקלן בכח אחת היו יתירים ובזמן שהיה שוקלן אחד אחד היו חסרים לכך צריך הכתוב לומר כל אחד

¹ ע"י הערה דערך ב. כרליל.

² ופרשו בנב"י (שס פו). כנון שבתכו: אנו פלוני ופלוני גירשנו נשותינו פלונית ופלונית.

ואחד משקלו ומשקל כולן בכח אחת שלא פחתו ולא הותירו (מדר' נמד' יד). — וביחוד מה שכולל בתוכו דברים הרבה, וההפך פרט, שאין במשמ' אלא דבר אחד: מן הבהמה כ ל ל מן הבקר ומן הצאן פרט (ספרא ח). חמור או שור או שה פרט וכל בהמה לשומר כ ד ל (שס). בכל אשר תאזה נפשך כ ל ד בבקר ובצאן וביין ובשכר פרט ובכל אשר תשאלך נפשך חזר וכלל (שס). מכל אשר יעשה מנפן היין כ ל ד מיין ושכר יויר חומץ יין וחומץ שכר פרט (ספרי נמד' כד). מנת זכרון כ ל ל מוכרת עון פרט (ירוש' סוט' ג יח ד). כל דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל לא דלסר עד עצמו יצא אלא ללסר עד הכלל כלו יצא (י"ג מדות של ר' ישמעאל). נתקן הכתוב השואל מכלל השומר ואמרו ענין בפני עצמו (מכ"י משפ"ט עו). אוב וידעוני כ ל ל מכשפים היו ולמה יצאו להקיש להם ולומר דך מה אוב וידעוני כסקילה אף מכשפה כסקילה (יבמ' ד). — ומ"ר כרליל: רבי ישמעאל אומר כ ד ל ת נאמרו בסניני ופרשות באהל מועד (סוט' לו:). מ"ר יוחנן אין למירין מן הכלל דות ואפילו במקום שנאמר בו חוץ (ערוך כו). — ואמר הפיטן: ציר נאמן קראת לעלות, פניגך בארתו חמורות וקלות, עגשין ואזהרות פרטות וכלל לות, שכר המצות ושלוש גבולות (יו"ל' ג' שנוע', תמכו כנוד). — ומ"ר כרליל: כרלילים: אלו שהן עושין ומקיימין תרי"ג מצות חוץ מן הכלל י, ומן הפרטי ומן הדקדוקי (מדר' שמות לז). — ומצוי מ"ר זה בסהמ"א: נפשי אשר מכרה לצורה את רוחה ולבה עם כסליה, עובי דספר את פעולת אל בפרט וספרי את כ ל ל י ה (ר"ש הנגיד, הנס יחידתי). ויש מי שישפור כ ד ד ים והפרטים ויש שמופרים פעם הכלל ים כרם והפרטים לברם (לכ"ע, יסוד מורכב כ). ומי יוכל לחוות הפרטים אשר שרים וילאה ב כל ל ים, אבל זה הכלל אין הן לשירה בלי שקר ובדברים בטלים (מודוס הלוי, קטע כ"י גני' כה"ס לעדת ישראל נקיה). — ובמחקר, כרליל גבוה וכלל שפר: כי יש כ ל ל ג ב ו ה כולל שפלים ופרטים והנה נקרא ה כ ל ל ה שפל הקרוב. אל כ ל ל הגבוה מין גבוה והקרוב א"ר הפרטים מין שפל והנה כ ל ל הגבוה כמו גוף כולל האבנים והכוכבים והמתכות והצמחים והחיים והנה החי מין גבוה וכו' והאדם מין שפל כולל ראובן ושמעון (לכ"ע, יסוד מורכב כ). ויש שם שהוא כ ל ל ג ב ו ה כמו חי כי כרליל הנמצאים חתה שלשה כ ד ד ים גבוהים חי צומח ודומם ותחתיהם

ד ע ג). ערבית פתח במעריב ערבים וסיים ביוצר אור לא יצא פתח ביוצר אור וסיים במעריב ערבים יצא כ ל ל ו של דבר הכל הולך אחר התחום (כנלי כרל' יב). הקובר את מתו ב' ימים קודם הרגל מונה ה' ימים אחר הרגל ומלאכתו נעשית ע"י אחרים ועבדיו ושפחותיו עושים בציונעה בתוך ביתו ואין רבים מתעסקין עמו שכבר נתעסקו בו ברגל כ ל ל ו של דבר כרל שהוא משום אבל לגל מפסיקו וכל שהוא משום עסקי רבים אין רגל מפסיקו (מו"ק כ.). אגורה גדולה יש לי בידך אין לך בירי אלא אגורה קטנה פטור אבל אמר לו כור תבואה יש לי בידך והלה אומר אין לך בירי אלא לתך חייב וכו' כ ל ל ו של דבר אינו חייב עד שיטעננו בדבר שבמדה ושבמשקל ושבמנין ויורה לו בדבר שבמדה ושבמשקל ושבמנין (שנו"ט' מג.). שבא (יהויקים) על אמו ועל בלתו ועל אשת אביו דא"ר יוחנן כ ל ל ו של דבר בפתח שיצא בו כנסם (מד"כ ויקר' יט.). לא ישמח אדם בין הבוכים ולא יבכה בין השמחים ולא יהא ער בין הישינים ולא ישן בין הערים ולא עומד בין היושבים ולא ישב בין העוסדים כ ל ל ו של דבר אל ישנה אדם דעתו מדעת 'חביריו ובני אדם (דא"ר ז.). — ובסנה"א: וכן אם עירבו (השותפים) פירותיהן או ששכרו מקום בשותפות והגיה זה כרו וזה חביתו שנשתתפו בהן הרי אלו שותפין כ ל ל ו של דבר בכל הדרכים שקונה הלוקח באותן הדרכים עצמן קונים השותפין זה מזה המסנן המוטל ביניהם להשתתף בו (דמכ"ס, גלות' וסותפ' ד ה.). אי זהו שרץ המים אלו הבריות הקטנות כמו החולדעים והעלוקה שבמים והבריות הגדולות ביותר שהן חיות הים כ ל ל ו של דבר כל שאינו בצורת הדגים לא דג טמא ולא דג טהור (סו"א, מא"כ' אסור' ג יב.). שלשה סנדלין הן של אדם טמא מדרם של מתכות של בהמה טמא טמא מת של שעם ושל צפירה טהורה מכלום כ ל ל ו של דבר כל בלי שאינו ראוי דמשכב או למרכב וכו' הרי הוא טהור מן המדרם (סו"א, כלים כו טו.). ושים מגמתך ובנותך זך נפשך וכל ל ד ו של דבר בקש זך הלב באיזה אופן שיתכן לך (כוזרי א ה.). והוא יתברך איננו משתנה מסדה אל מדה וכל ל ו של דבר כי המדות מתאזקות וזלתי השם המפורש יתברך לשלשה חלקים (שם כ ג.). — "ה כל ד ה ע ו ד ה מהדברים: והנה כללה אחר בן כל מה שנאמר מהצלת הבן וענין אבשלום ואמרה כי ה כל ל ה ע ו ד ה הוא כי ישמע המלך הציל אתה מיד

כל ל י מ שפלים מהם ותחתיהם פרטים הנה חי הוא כ ל ל לכל החיים העליונים ותחתונם והם המלאכים והגלגלים אדם ובהמה עוף ודג ורמש ותחתיהם כ ל ל י מ שפלים מהם ותחתיהם פרטים (דד"ק, מכלול, שער דה"ט). — *כללן של דבר, מה שכולל כל הפרטים שנאמרו קודם: (כתוב) ולא ידבק בידך מאומה מן החרם מכאן אמרו נטל סקל או מלגו או כרבר או שרביט כולם אסורים בהנאה מה יעשה להם ויליכם לים המלח כ ל ל ו של דבר כר הנהגה מע"ז וילך הנהא לים המלח (ספרי דנ"י לו.). (כתוב) לא יהיה בלי גבר על אשה וכו' מה בא הכתוב ללמדנו שלא תלבש אשה כלים לבנים ואיש לא יתכסה בגדי צבעונים ת"ל תועבה דבר הבא לידי תועבה זהו כ ל ל ו של דבר שלא תלבש אשה מה שהאיש לובש ותלך לבין האנשים והאיש לא יתקשט בתכשיטי נשים וילך לבין הנשים (שם רכו.). אעפ"י שאמרו שיכור מקחו מקח וממכרו ממכר וכו' עבר עבירה שחייבין עליה חטאת הרי הוא חייב חטאת סקילה הרי הוא חייב סקילה כ ל ל ו של דבר שיכור הרי הוא כפיקח לכל דבר (תוספתא תרומ' ג 6.). העדים שאמרו מעידין אנו באיש פלוני שהוא בן גרושה או בן חלוצה נתין ממור עד שלא נחקרה עדותן ואמרו מבודין אנו הרי אלו נאמנים משנחקרה עדותן ואמרו מבודין אנו אין נאמנים זה הוא כ ל ל ו של דבר שהעדים שהעידו למטא ולמטה וכו' לפיטור ולחובה עד שלא נחקרה עדותן ואמרו מבודין אנו הרי אלו נאמנים משנחקרה עדותן וכו' אין נאמנים (שם כתוב' ג 6.). שנים אוזוין בשלית וכו' זה אומר כולה שלי וזה אומר שלישה שלי האומר כולה שלי ישבע שאין לו בה פחות מחמשה חלקים והאומר שלישה שלי ישבע שאין לו בה פחות משתות כ ל ל ו של דבר אין נשבע אלא על חצי מענה בלבד (שם נ"מ א ח-ב.). (מצא) גורי דינין ופרוסבולין הרי זה יחזיר למי שכתובין על שמו בין שמצאן בשוק ובין שמצאן בין שטרותיו של אביו כ ל ל ו של דבר אם יש עמהם סימפונות יעשה מה שבסימפונות (שם ט.). עולת גזיר ועולת יולדת ועולת מצורע ששחטן בני שנים עשר חדש וכו' יעלו לגבי מזבח וטעונין נסכים אלא שלא עלו דבעלים לשם תוכה זהו כ ל ל ו של דבר כל שאינו פוסל בעולה תוכה וכל הפוסל בחטאת פוסל באשם (שם זכח' א 2.). הבסק קונה את ההזב וכו' זהו כ ל ל ו של דבר כל הירוד מחבירו קונה את חבירו (יו"ט' כ"מ

האיש (מס' נופים כ"ג). — *דבר פלוני הוא בכלל דבר פלוני, הוא כלול בתוכו: המקדש את בתו סתם אין הבוגרת בכלל (קדוש' ג ח). שוירדי הים בכלל יושבי היבשה (נדר' ג ו). שהדלועים בכלל ירק וקטנית אינן בכלל ירק (כס' ז ח). יש בכלל חמש שתיים (נזיר ג ו). והנשים בכלל הנזק (כ"ק א ג). אין ישמעאל בכלל זרעו של אברהם וכו' ואין עשו בכלל זרע יצחק (ירוש' נדר' ג לת). יש בכלל מאתים מנה (כ"כ מא'). — בכלל דבריו: אמר להם (ריב"ז לתלמידיו) צאו וראו איוון היא דרך ישרה שידבק בה האדם ר"א אומר עין טובה ר' יהושע אומר חבר טוב ר' יוסי אומר שכן טוב ר"ש אומר הרואה את הנולד ר' אלעזר אומר לב טוב אמר להם רואה אני את דברי אלעזר בן ערך מדבריהם שבכלל דבריו מדבריהם (אבות כ ט). ר"ל שמדת לב טוב כוללת כל שאר המדות. — בא דבר לכלל, לא בא דבר לכלל, דבר זה הוא או אינו בתוך הדבר הנזכר: המקבל עליו להיות חבר אינו מוכר לעם הארץ לח ויבש ואינו לוקח מסנו וכו' ר' יהודה אומר אף לא יגדל בהמה דקה ולא יהא פרוץ בגדרים ובשחוק ולא יהיה מטמא למתים ומשמש בבמה"ד אמרו לו לא באו אלו לכלל (דמאי כ ג). — *יצא מכלל דבר: אני אומר כשם שהיא (שבוטע שוא) פטורה מן הקרבן כך תהא פטורה מן המכות תלמוד לומר לא תשא את שם יי' וגו' מכלל קרבן יצאת מכלל מכות לא יצאת (מכ' יתרו ז). יצתה מכלל חיה ודכלל מתה לא באת (תול' קכא). — מוצא מכלל דבר: והלא (אלמנה) מוצאה מכלל אב ומוצאה מכלל בעל (יכמ' פו). נשיא מוצא מכלל יחיד ומשיח מוצא מכלל יחיד (סור' ז). — עד ועד בכלל: (נשאלה להם שאלה מה שאמר ר' יהודה תפלת השחר זמנה עד ארבע שעות) עד ועד בכלל (וגם כשהגיעה שעה ארבע עוד לא עבר זמנה של תפלת השחר) או (אולי) עד ולא עד בכלל (וביון שהגיעה שעה ארבע עברה זמנה). (כרכ' כו). קטן שצריך לאמו יוצא בעירוב אמו עד בן שש וכו' אמר לך רב אסי עד ועד בכלל (ערוכ' פנ). ומ"ד (שצריך לאמר את ההלל) עד אם הבנים שמחה עד ועד בכלל וכו' ומ"ד עד בצאת ישראל סבר עד ולא עד בכלל (פסח' קיז). עד עצם היום הזה עד עצמו של יום (וסובר) עד ועד בכלל (ר"ה ל). עד מלאת הימים וכו' ר' ואשיה סבר עד ולא עד בכלל ור' יונתן

סבר עד ועד בכלל (נזיר ו). (שאל רב הונא מה שאמר שמואל שאם נפסק מן הצואר עד חוליה אחת מרפה) עד ועד בכלל או (אולי) עד ולא עד בכלל (תול' מו). עד היכן היא בכלל וכו' רב אמר עד בגדא ואונא ושמואל אמר עד מושכני ולא מושכני בכלל (קדוש' עא'). — בא לכלל דבר: הקטן (שהוא בן סורר ומורה) פטור שרא בא לכלל מצות (פנ' ח א). משה רבינו לפי שהיה בכלל בעם בא לכלל מעות ר"א אומר בג' מקומות בא דכלל בעם ובא לכלל מעות (ספרי נמד' קנו). קטנה שהגיעה לכלל שנותיה אינה צריכה בדיקה (נדס מת). — מכלל דבר, מתוך הדבר: שכן דברי תורה נדרשין מכלל דהן לאו מכלל דאין הן (מכ' יתרו ח). מכלל דלא אתה שומע הן ומכלל הן אתה שומע לאו (ספרי נמד' מו). — ובמשמ' משה שנאמר קודם מוכח': יש מהן (מהכרות) שפוחת בהן בברוך ואין חותם בברוך וכו' והטוב והמטיב פוחת בברוך ואין חותם בברוך מכלל דברכה בפני עצמה היא (נכר' מו). לא שנו (שמותר להשיא סבין ע"ג חברתה ביו"ט) אלא להעביר שמנוניתה אבל להדרה אסור מכלל דבששחזת אפילו להעביר שמנוניתה אסור (כ"ז כת). ואמרו חכמים א"ר אלעזר בזמן שביהמ"ק קיים אדם שוקלו ומתכפר לו מכלל שאין שוקלין אלא בזמן שביהמ"ק קיים (רע"ג, סדר פורים עו נו). ויום ולילה לא ישובו מכלל ששבתו כל ימות המבול שלא שמינו המולות ולא ניכר בין יום ובין לילה (רס"י נדכ"ב ח כג). — *מכלל הדברים, מתוך בלם יהד: ושמענו מכלל דדבריו שמצות ספר תורה לכתבו על הגויל (ר"י ברללני, הלכ' ס"ח יו). ומיטום אויביהם (של היהודים) ספר עליהם מגבורתם ומכלל דאמר כי שלשה בתורים אחים העמידו שער אחד משערי ירושלם ג' ימים פתוחה יומם ולילה גדר כל מתנהג להבטיסו (שנט' יסודס' ז). — *כלל דבר, סתם הדבר, לא מפרש פרטי איכותו: אי זו היא כד' (אבירה שהוא חייב בה כ"מ ל:). — *תנאי קבוע כולל להתנהג לפיו בדבר מן הדברים, Regel: כלל אמרו בפאה כל שהוא אוכל ונשמר וגדולו מן — (1) במגנן ארמי מצוי הרבה: אמר רבינא קא סברי רבנן על המזיק להרחיק את עצמו מכלל דרבי יוסי סבר על המזיק להרחיק את עצמו (כ"כ יח). מדקאמר ליה בא ואראך מכלל דאיבא דמשתני ואיבא דלא משתני (נכור' ח). יצא מתחתך או מסורס משיצא רובו הרי הוא כילוד מדקאמר מסורס מכלל דדמתחתך בתקנו (נדס כע). — (2) ופרש רש"י: סתם אבירה.

הארץ ולקטתו כאתת ומכניסו לקיום חייב בפאה (פאה א ד). כ ד ל אמר ר"ע כל שביצא בו מותר בארץ ישראל עושין אותו בסוריא (שני' ו ב). כ ד ל אמרו במעשרות כל שהוא אוכל ונשמר וגדליו מן הארץ חייב במעשרות ועוד כ ל ל אחר אמרו כל שתחלתו אוכל וסופו אוכל וכו' (מעט' א ח). ועוד כ ל ל אחר אמרו (בשבת) כל הכשר להצניע ומצניעין. במותו והוציאו בשבת חייב עליו חטאת (שנת ז ג). כ ל ל אמר אבא שאול כר שאני זכאי באמירתו רשאי אני להתשיך עליו (סס כג ג). כ ל ל אמר ר"ע כל מדאבה שאפשר לעשותה מערב שבת אינה דוחה את השבת (פסח' ו ב). כ ד ל אמרו ביבמה כל שהיא אסורה איסור ערוה לא חודצת ולא מתיבמת (יבמ' כ ג). כ ל ל אמרו בטירות כר המיוחד לאוכל אדם מלא עד שיפסל מאוכל הכלב (טור' ח ו). כ ל ד אמר ר' ישמעאל בנו של ר"י בן ברוקה דבר שחייב על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת ועשאו בשבת בין בשוגג בין במזיד אסור לו ולאחרים (תוספתא שנת ג' ו). —וכלל גדול: כ ל ל גדול אמרו בשביעית כל שהוא מאכל אדם ומאכל בהמה וממין הצובעים ואינו מתקיים בארץ יש לו שביעית (שני' ז א). כ ל ל גדול אמרו בשביעית כר המיוחד למאכל אדם אין עושין ממנו מלונמא דאדם ואין צ"ל לבהמה (סס ח א). כ ל ל גדול אמרו בשבת כל השוכת עיקר שבת ועשה מלאכות הרכה בשבתות הרכה אינו חייב אלא חטאת אחד (שנת ז א). —ובמשמ' עקר ויסוד: ואהבת לרעך כמוך ר"ע אומר זה כ ל ל גדול בתורה בן עזאי אומר זה ספר תולדות אדם זה כ ל ל גדול מזה (ספרא קדוש' כ ד, ירוש' נדר' ט מאג, מד' כראש' כד). — זה הפסד: הביאו לפנינו מליח תחלה ופת עמו מברך על המליח ופוסט את הפת שהפת מפלה לו זה ה כ ל ל כל שהוא עיקר ועמו מפלה מברך על העיקר ופוסט את המפלה (כרכ' ו ו). המעמר לגדיש יש לו שכחה ממנו ולגורן אין לו שכחה זה ה כ ד ל כל המעמר למקום שהוא גמר מלאכה יש לו שכחה ממנו ולגורן אין לו שכחה (פסח' ס ס). חרובין חרשים שכבשן ביין ישן וישנים בחדש חייבין בביעור זה ה כ ל ל כל שהוא בנותן מעט חייב דבער וכו' (שני' ז ו). ויין שאינו מבושל (תורמין) על המבושל ולא מן המבושל על שאינו מבושל זה ה כ ל ל כר שהוא כלאים בחברו לא יתרום מזה על זה (תורמ' כ ו). מעות חולין ומעות מעשר שני שנתפורו מה שלקט דקט למעשר שני עד שישלים והשאר חולין אם כלל וחפץ לפי חשבון זה

ה כ ל ל המתלקטים למעשר שני והנכללין לפי חשבון (מעט' כ ס). זרק לעשות חבורה בין באדם ובין בבהמה וגזכר (שהוא שבת) עד שלא נעשית חבורה פטור זה ה כ ל ד כל חייבי חטאות אינן חייבין עד שתהא תחלתן וסופן שגגה (שנת יא ו). הבונה כל שהוא והמסתת והמכה בפטיש ובמעצר והקודת כל שהוא חייב זה ה כ ל ל כל העושה מלאכה ומלאכתו מתקיימת בשבת חייב (סס יא א). הדלה עליה את הגפן ואת הדלעת ואת הקיסוס וסיבך על גבה פסולה וכו' זה ה כ ד ל כר דבר שהוא מקבל טומאה ואין גידולו מן הארץ אין מסככין בו (סוכ' א ד). אין בין במה גדולה לבמה קטנה אלא פסחים זה ה כ ל ל כל שהוא נידר ונידב קרב בבמה (מגי' א י). כל הלילה כשר לקצירת העומר ולהקטר חלבים ואבירים זה ה כ ל ד דבר שמצותו ביום כשר כל היום (סס כ ו). מיאנה בו והחזירה נתן דה גט ונשאת לאחר ונתארמלה או נתגרשה אסורה לחזור לו זה ה כ ל ל גט אחר מיאון אסורה לחזור לו מיאון אחר גט מותרת לחזור לו (יבמ' יג ד). (האומר) המית שורי את פלוני או שורי שר פלוני ה"ז משלם ע"פ עצמו (אם אמר) המית שורי עבדו של פלוני אינו משלם על פי עצמו זה ה כ ל ל כל המשלם יתר על מה שהזיק אינו משלם על פי עצמו (כתוב' ג ט). נסתרה לאחר ונטמאה ואת"ב החזירה לא היה מתנה עמה זה ה כ ל ל כל שתבעל ולא תהא אסורה לו לא היה מתנה עמה (סוט' ו ו). (אמר קונם יין שאיני טועם) עד הקציר עד הבציר עד המסיק אינו אסור אלא עד שיגיע זה ה כ ל ל כל שומנו קבוע ואמר עד שיגיע אסור עד שיגיע (נדר' ח ג). אמרה הריני גזירה לאחר שלשים יום אע"פ שנתארמלה או נתגרשה בתוך שלשים יום ה"ז מופר נדרה בו ביום נתגרשה בו ביום החזירה בו ביום אינו יכול להפר זה ה כ ל ד כל שיצאת לרשות עצמה שעה אחת אינו יכול להפר (סס יא ט). אין חולקין את החצר וכו' ולא את המרחץ ולא את בית הכר ער שיהא בהן כדי לזה וכדי דוה זה ה כ ל ל כל שיהלק ושמו עליו חולקין ואם דאו אין חולקין (כ"א ו). היה עולה בסולם ונפל עליו והרגו ה"ז אינו גולה זה ה כ ל ל כל שבדרך ירדתו גולה ושלא בדרך ירדתו אינו גולה (מכות כ א). היכן שורי אמר לו מת וכו' והוא שנגנב או נאבד משיבועך אני ואמר אמן חייב (אם אמר) נאבד או נגנב והוא שמת או נשבר או נשבה משיבועך אני ואמר אמן פטור זה ה כ ל ד כל המשנה מהנכה לחובה ומפסור

העם, האמה, Gemeinschaft; communauté; ty; רשע מה הוא אומר מה העבודה הזאת לכם לכם ולא לו ולפי שהוציא את עצמו מן ה ב ל ל וכפר בעיקר אף אתה הקהה את שינוי (מכ' נח, מס' דפסח' יח). זה בן רשע שהוציא את עצמו מן ה ב ל ל ולפי שהוציא את עצמו מן הכלל אף אתה הוציאהו מן הכלל בעבור זה עשה יי' כי בצאתי ממצרים לי ולא לך ולפי שהוצאת את עצמך מן ה ב ל ל אלו היית שם דא היית נגאל (סס יו). אמר שמואל דעולם אל יוציא אדם את עצמו מן ה ב ל ל (כרכ' מט:). ואמר המשורר: שוקרי ועושי, על סף רהיטי, בחורי חניטי, ילדי מעוטי, בעדת קשוטי, כ ד י ופרטי (רשכ' ג, מנח' יזכ"ב, שופי פליטי). "עניני הכלל עניני הצבור: שטר ההשוויה ואתה מוצאה על עניני הכלל שעושים אותה ב"ד אז זקני העדה הבקיאין ככל עסקי העיר (השטר' לרי' כרללוי עג), ומצוי בסהמ"א. — ויצא מן הכלל, במשמ' יצא מתוך עדת ישראל, השתמר: גם בפלורניציא היה שם שמד וגירוש ויצאו מן ה ב ל ל עם רב מן היהודים וגם אחר שיצאו דא נתו (שנט יודסה יא). — ה) *דבר ידוע לכל: א"ר יצחק לשעבר היתה התורה ב ל ל והיו מבקשין לשמוע דבר משנה ודבר תלמוד ועכשיו שאין התורה ב ל ל היו מבקשין לשמוע דבר מקרא ודבר משנה (מד"ר סה"ט, סמכוני). — ו) *אחרי שלילה משמשת כלל במשמ' חזק השלילה כמו שום בשלילה: אמר שמואל אין משתמשים באשה כ ד ד בין גדולה בין קטנה (קדוש"פ). אין שואלין בשלום אשה ב ל ל (כ"מ פו). אמר שמואל דא שנו אלא שורעה וצמחה ואכלה חגב אבל לא ורעה ב ל ל לא (פ"ו קו). — ובסהמ"א מצוי הרבה: וכן מלת הנקודה אני אומר אותה על דבר שאין לו ערך ב ל ל לא אורך לא רוחב ולא עומק ולא שום שיעור (ר"א כר"ח הנשיא, המשיחה א ג). שרציתי ברצון נפשי ושלא באונם ב ל ל ונשלתי וקבלתי ממנו כך וכך דיגריין וכו' וקבלתי על עצמי אני פלוני לפרוע ממון זה הנוכר דפדוני זה לומן כך וכך בלא שום איחור ועיכוב ב ל ל (השערות לרי' כרללוי ז). אם יש נכסים ללזה לא יפרע מן הערב ב ל ל אלא מן הלזה (רמכ"ס, מלוה ולוה כה ג). שאמר

לפטור ומפטור לחובה פטור (וכל המשנה) מחובה לפטור חייב (שנוט' חו). הורו ב"ד וידע אחד מהן שטעו או תלמיד ותוא ראוי להוראה והלך ועשה על פיהן וכו' הרי זה חייב מפני שלא תלה בבית דין זה ה ב ל ד התולה בעצמו חייב והתולה בבית דין פטור (הור' א א). אונקרי שד דרגש טמאה ושל נקליטים שהורה של שירה טמאה ושל אקון מהורה של שלחן טמאה ושל מנורת העין מהורה זה ה ב ל ל כל המחובר למטא טמא והמחובר לטהור טהור (כלים יב כ). כל התלוים וכו' טהורין חוץ מתלוין גפה שד סלתין וכו' ותלוין מגל הבלשין מפני שהן מסייעין בשעת המלאכה זה הבלל העשוי למייע בשעת מלאכה טמא העשוי לתלוי טהור (סס טו ד). הקנים והחנין והנורד ואטדין מין אילן הן ואינן כלאים בכרם זה ה ב ל ל כל המוציא עליו מעיקרו ה"ז מין ירק וכד שאינו מוציא עליו מעיקרו ה"ז אילן (תוספתא כלא' ג יט). איזה הוא שומה היוצא יחודי בלילה וכו' והסמך טה שנותנין לו פעמים שומה פעמים חלום זה ה ב ל ל כל זמן ששומה הרי הוא כשומה לכל דבר חלום הרי הוא כפיקח לכל דבר (סס תרומ' א ג). — ובתכמות ומדעים, "ההלכות והעקרים הכוללים: ו ה ב ל ל אשר נתנו בענין הות הוא כל מרובע שהוא שוה בצלעותיו אלכסונויותיו חולקים זה את זה על הסחצית (ר"א כר"ח הנשיא, המשיחה והשטור' כ מס). ועל כן לקחו הפלוסופים דרך אחרת ללמד כ ד ל גדר להראות אות ברור על כל מרובע נכוחי שיהיה רבוע אלכסונו שוה דרבע שני צלעי המרובע (סס מו). גם זה יוצא מה ב ל ל אשר אמרנו כל קו נחלק לשני חלקים שווים וכו' (סס נד). ואני מוכיר לך ב ל ל שאתה צריך אליו בחשבון הזה (סס קיד). והאות על זה הוא משני ב ל ל ים וזכרתים בתחלת הספר הזה (סס קכג). ואני נותן לך ב ל ל ראשונה במידת הצורות אשר צדעותן וזוויותן שוות וזה ב ל ל הזה הוא כל תבנית וכל צורה אשר לה קוים ישרים וכו' (סס קס). אלה כל לי החכמה שצריכים לפרוט ואין זה עתה מקומו (כוזי' כ יו). כי הגרדנו לעשות בו בדרכים רבים בהוכיחנו בלליים מן הבנינים ובלליים מן המלות הזרות ובלליים בענינים רבים (רי"א ח, הקד' השנ' לריכ"ג). והכלל כל מפעל שהוא עם סימן לשון יחיד מדבר באחרונה שהוא נון ויוד לעולם הוא פתוח (לכ"ט, נחות ג). קודם שאדבר על זה הבנין אדבר ב ל ל על בנין נפעל ובנין התפעל (סס בנין התפ'), ומצוי הרבה בסהמ"א. — ד) *כל הצבור,

— ¹) ובסגנון ארמי: מי דמי התם נביא בדר"ח ליבא כ ד ל הכא איתיה בערבית (שנת כד). לא אמרנו אלא דלא משא ידיה בלל אבל משא ולא משא לית לן בה (סס סני). דליבא דין ייבום הבא בלל (יכמ' כת). מה שני אציהו דלא הוי תבואה ב ל ל אף הכא נמי דלא הוי תבואה

הערב ללזה אתה הרשיטני לערוב אותך וליתן והוא אומר מדעתך ערבת או לא ערבת כלל (שם כו ח). שני עצמיות אין שתוף ביניהם בענין מן הענינים כלל אשר בעבורו ישתתפו בשם הזה (מלות הגיון יג). שוישים מחשבתו ועיונו בו ואל יסלק אותם מעליו כלל גם כן בעתי המאכל ושאר התענוגים (מלמד התלמיד, יגש). ועוד הרבה. — ולחזק יותר, "כלל וכללי", "כלל ועקר": כל הנדרים וכד' שבועות וכו' אני מתחרט עליהם ומתנה עליהם שיהיו כלן בטלן ומבוטלן לא שרירין ורא קיימין ולא יהיו חזין כלל וכלל (סדר התרת נדרים לער"ה). מעלתו יפה עשה שאין לפסול איש על ריגון וקול בעדמא ואין להחזיק הקד' אלא בעדים ברורים ואין להרהר אחר זה כלל וכלל ("סו"ת חת"ס, או"ח קט"ה). — "כלל ועקר": ברצון נפשנו הטוב בלי שום אונס כלל ועקר וכו' משומים כל טענותינו וכו' ביד אנשים נכבדים (שער כ"ד משנ' ש"ג, שריד מעיר 53). ושמע והבן פירוש זה המאמר ולא יקשה כלל ועקר דאדרבה משם ראייה שיש להתבונן בס"ח (פסק ר"י דלע"ש על סוהר). — ונהוג הרבה בדבור: איני יודע כלל, לא ראיית כלל, כלל וכלל, וגם בלי מלת השלילה, בתשובה שפילית ע"י שאלה: העשית הכל? — כלל! לאמר לא עשיתי כלום, שום דבר. — (ו) בדקדוק, "שם כלל: במסות שם כלל (ראש"ש דנ"ד דלד), צפור הוא שם כלל לכל העופות (רד"ק, מקנול, שד"ש), ופעמים השם הנופל על האחד יפול על רבים והוא שם כלל כמו ויהי לי שור וחמור (שם), השם דבר שהוא שם כד' הוא המורה על רבים בצד חקוי אחד כמו ארץ שמורה על כל הארצות וכו' (ר"ח בלמשי, מקנ"ח, תלוקת השמות).

*** כללית**, ש"י, מ"ד כללות, — כמו כלל: כל מקום שאתה מוצא שתי ב' ד' ו' (2) הסמכות זה דוח המר פוט ביניהן (שנו' ה). — ובסהמ"א, בהכמות ומדעים וכדומה: זה כלל וזה האלה אשר מסרתי לך בהוצאת העמוד והתשבורת הן נכונות במשורש אשר הוא שוה בצדעותיו (ר"ח כר"ח הנשיא, המשיחה כ נח).

*** כללות**, ש"י, — סגולת מה שהוא כלל, קבוצ,Gesamtheit; ensemble, totalité; -ty : ואנחנו

כלל (פ"י קו), ועוד. — (1) כבר הזכיר שמוש זה ר"ד מהתפוחים ואמר: ולחזק יותר המניעה כפלו המלה ואמרו כלל וכלל (מח דוד, ערך כלל).
(2) המלה שתי בל"ג שלפני המלה כללות והמרה סמוכות בל"ג שלאחריה מעירות כי אין כללות זו

*** כללי**, ת"י, לנק' כללית, מ"ר כלליות, כלליות, — שר כלל: הנפש הבריתית הסוגית (כוזרי ה יב), שאין להם ענין אחד כללי משותף להם וכו' שלא יורו עד ענין כללי לכל פרטי האדם (ר"ח בלמשי, מקנ"ח, השמות). לא מה כללי ולא מהמיוחד (מנח' קנ"ח לר"י מסי' 26). והדרך הראוי להתפלל אל השם הוא לבקש רצונו בדברים כלליים דא בדברים מונבלים פרטיים (מרפא לנפש לא). ועוצם שבה רפואת תעלה כד' ית אשר הפליגו לספר ממנה בעלי אותה הכת (שפילית יענן א מא). — ובדקדוק, "שם כללי: והנה משה שם כללי ע"ב אמר ידעתך בשם כי הוא דברו יודע הפרטים וחלקיהם (ראש"ש, שמות לג כח).

ל"ר מהיחיד כלל אלא מיחידה כלל ה.

כָּלֶם (כָּלֶם), מִמֶּנּוּ כָּלֶם, כָּלֶמָה, כָּלֶמֶת, "הַכָּלֶמָה".
כָּלֶם, — קָל לֹא נִהְיָה.

—נִסְטִי, נִכְלָם נִכְלָמָה, הַכָּלֶם, תִּכְלָם, תִּכְלָמִי, יִכְלָמוּ, הַכָּלֶם, נִכְלָם, נִכְלָמִים, נִכְלָמָה, — חֹשׁ בּוֹשָׁה וְצִעַר, (כ"ו חריו, הענין ג), — וּבִמְשֹׁם חֹשׁ וְהִרְגִּישׁ בּוֹיוֹן; וְיִרְאָה לִי שֶׁמִּקְלָל אֶת הַקָּטָן הַנִּכְלָם לֹקֵה (רמב"ם סנה' כו א), — הִפְעִי, הַכָּלֶם, הַכָּלֶם, יִכְלָם, מִכָּלֶם, מִכָּלֶם, הַכָּלֶם, הַכָּלֶמָה, תִּכְלָמִי, תִּכְלָמִי, — צִעַר אוֹתוֹ בְּדַבָּר אוֹ בְּמַעֲשֵׂה, kränken; affliger, offender; to hurt, שָׁקַט וַיִּבְאֹו לִישָׁה וַיִּרְאוּ אֶת הָעַם אֲשֶׁר בִּקְרָבָהּ וְכו' שָׁקַט וּבִטָּה וַאֲיִן מִכָּלֶם דָּבָר בִּארְץ (שופט' יט ו), כִּי נִעְצַב (יהונתן) אֵל דָּוִד כִּי הִכְלָמוּ אֲבִיו (ש"א כ לד), הָרָעִים אֲשֶׁר דָּךְ הָיוּ עֲמָנוּ דָּא הַכָּלֶמָה וְלֹא נִפְקַד לָהֶם מֵאוֹמָה (ש"ס כה ו), גַּם בֵּין הָעַמִּים תִּלְקָט וְלֹא תִכְלָמִי (דָּת כ יא), בְּדִיךְ מִתִּים וְתִרְשִׁיו וְתִלְקָט וַאֲיִן מִכָּלֶם (אִיִּז יא ג), עַד אֲנִי תוֹגִיוֹן נִפְשִׁי וְתִדְבָּרוּנִי בְּכָלֶם זֶה עֲשֵׂה פַעֲמִים תִּכְלָמִי לֹא תִבְשֹׁו תִחְבְּרוּ לִי (ש"ס יט כג), — וּבִתְלָמִי: פַּעַם אַחַת הָיָה (דָּמָא בִּן נַחֲיָה) לְבוֹשׁ סִירְקוֹן שֶׁל זֶהָב וְהָיָה יוֹשֵׁב בֵּין גְּדוּלֵי רוֹמִי וּבִתְלָמִי אֲבוֹו וְקִרְעָתוֹ מִמֶּנּוּ וּשְׂפָחָהּ לִי עַל רִאשׁוֹ וַיִּרְקָה דָּו בְּפָנָיו וְדָא הַכָּלֶם (קדוש' לא), עֲדִיין לֹא הִנֵּתָ לְחִצֵּי כִּיבוּד כְּלוֹם וְרָקָה אֲרִנְקִי בְּפָנֶיךָ לִים וְלֹא הִכְלָמָה (ש"ס), — וּבִתְלָמִי: אֲפִילוּ נִשְׁלוּ (אֲבוֹתֵינוּ) בִּים שֶׁל זֶהָבִים שְׁלוֹ וְהִשְׁלִיכוּ בְּפָנָיו לִים לֹא יִכְלָמִים וְלֹא יִצְעַר בְּפָנֵיהֶם (רמב"ם, מַמְרִים ו), — וְהַכָּלֶם אֶת פְּלוֹנִי, בְּמִשְׁמַע' גֵּרָם לִי בּוֹשָׁה: אֵל תִּצָּא דָרָב מִהַר פֶּן מֵה תַעֲשֶׂה בְּאַחֲרִיתָהּ בְּהַכָּלֶם אֲתָךְ רַעַךְ (מַשִּׁי כֶּסֶף), וְרַעַךְ וּלְלִים יִכְלָם אֲבִיו (ש"ס כח ו), אֵת נִזְחָת וְתִכְלָמִי וְלֹא תִצָּא בְּצִבְאוֹתֵינוּ (תְּהִל' מ' י), — וּבִתְלָמִי: שְׁהִיָּה (בְּדָבָר) מִבְּלִים פִּנִי מִפִּיבִשֶׁת בְּהַלְבָּה (כִּרְכ' ד'), יְהוֹ מִנְּאִצִּים וּמִחֲרָפִים אוֹתִי וּמִבְלִים אוֹתִי (פְּסִיק' רִנְתִּי ל'), וְאֵל יִבְזֹךְ פִּיךָ וְאֵל יִקְלֹךְ לְשׁוֹנְךָ וְאֵל יִכְלָמִי וְאֵל יִשְׁפֹּךְ שְׁפֹתֶיךָ (דָּל' כ'), — וּמִכָּלֶם בְּרַבֵּר: אֲמַר דָּוִד עַד מָתִי אֲתָם מִבְּלִים בְּכַבּוּרִי וְקוֹרִין אוֹתִי בִן יִשִּׁי (פְּסִיק' דְּרִיב, עֵינִי כוֹעֶרֶה), — ג' כְּמוֹ פִּעֵ, כְּמוֹ נִפְעַל: גַּם כּוֹשׁ לֹא יִבּוֹשׁוּ, גַּם הַכָּלֶם לֹא יִדְעוּ (יִרְמִי' ו יא), — הִפְעִי, הַכָּלֶם, הַכָּלֶם, הַכָּלֶם, — שֶׁהַכָּלֶם אוֹתוֹ: וְהַאֲנָשִׁים מִבֵּינֵם לָנוּ מֵאֵד וְלֹא הַכָּלֶם וְלֹא פָקְדָנוּ מֵאוֹמָה כָּל יְמֵי הַתְּחִלָּה אֲתָם בְּהִיוֹתָנוּ בְּשִׁדָּה (ש"א כה יא), וְאִדְרִיָּהֶם שְׁלַחוּ צִעּוּרֵיהֶם לִמִּים כֹּאן עַד גְּבִיִם לֹא מִצָּאוּ מִים שָׁבוּ בְּלִים רִיקִם כִּשְׁוֹ וְהַכָּלֶם וְחִפּוֹ

—נִסְטִי, נִכְלָם נִכְלָמָה, הַכָּלֶם, תִּכְלָם, תִּכְלָמִי, יִכְלָמוּ, הַכָּלֶם, נִכְלָם, נִכְלָמִים, נִכְלָמָה, — חֹשׁ בּוֹשָׁה וְצִעַר, (כ"ו חריו, הענין ג), — וּבִמְשֹׁם חֹשׁ וְהִרְגִּישׁ בּוֹיוֹן; וְיִרְאָה לִי שֶׁמִּקְלָל אֶת הַקָּטָן הַנִּכְלָם לֹקֵה (רמב"ם סנה' כו א), — הִפְעִי, הַכָּלֶם, הַכָּלֶם, יִכְלָם, מִכָּלֶם, מִכָּלֶם, הַכָּלֶם, הַכָּלֶמָה, תִּכְלָמִי, תִּכְלָמִי, — צִעַר אוֹתוֹ בְּדַבָּר אוֹ בְּמַעֲשֵׂה, kränken; affliger, offender; to hurt, שָׁקַט וַיִּבְאֹו לִישָׁה וַיִּרְאוּ אֶת הָעַם אֲשֶׁר בִּקְרָבָהּ וְכו' שָׁקַט וּבִטָּה וַאֲיִן מִכָּלֶם דָּבָר בִּארְץ (שופט' יט ו), כִּי נִעְצַב (יהונתן) אֵל דָּוִד כִּי הִכְלָמוּ אֲבִיו (ש"א כ לד), הָרָעִים אֲשֶׁר דָּךְ הָיוּ עֲמָנוּ דָּא הַכָּלֶמָה וְלֹא נִפְקַד לָהֶם מֵאוֹמָה (ש"ס כה ו), גַּם בֵּין הָעַמִּים תִּלְקָט וְלֹא תִכְלָמִי (דָּת כ יא), בְּדִיךְ מִתִּים וְתִרְשִׁיו וְתִלְקָט וַאֲיִן מִכָּלֶם (אִיִּז יא ג), עַד אֲנִי תוֹגִיוֹן נִפְשִׁי וְתִדְבָּרוּנִי בְּכָלֶם זֶה עֲשֵׂה פַעֲמִים תִּכְלָמִי לֹא תִבְשֹׁו תִחְבְּרוּ לִי (ש"ס יט כג), — וּבִתְלָמִי: פַּעַם אַחַת הָיָה (דָּמָא בִּן נַחֲיָה) לְבוֹשׁ סִירְקוֹן שֶׁל זֶהָב וְהָיָה יוֹשֵׁב בֵּין גְּדוּלֵי רוֹמִי וּבִתְלָמִי אֲבוֹו וְקִרְעָתוֹ מִמֶּנּוּ וּשְׂפָחָהּ לִי עַל רִאשׁוֹ וַיִּרְקָה דָּו בְּפָנָיו וְדָא הַכָּלֶם (קדוש' לא), עֲדִיין לֹא הִנֵּתָ לְחִצֵּי כִּיבוּד כְּלוֹם וְרָקָה אֲרִנְקִי בְּפָנֶיךָ לִים וְלֹא הִכְלָמָה (ש"ס), — וּבִתְלָמִי: אֲפִילוּ נִשְׁלוּ (אֲבוֹתֵינוּ) בִּים שֶׁל זֶהָבִים שְׁלוֹ וְהִשְׁלִיכוּ בְּפָנָיו לִים לֹא יִכְלָמִים וְלֹא יִצְעַר בְּפָנֵיהֶם (רמב"ם, מַמְרִים ו), — וְהַכָּלֶם אֶת פְּלוֹנִי, בְּמִשְׁמַע' גֵּרָם לִי בּוֹשָׁה: אֵל תִּצָּא דָרָב מִהַר פֶּן מֵה תַעֲשֶׂה בְּאַחֲרִיתָהּ בְּהַכָּלֶם אֲתָךְ רַעַךְ (מַשִּׁי כֶּסֶף), וְרַעַךְ וּלְלִים יִכְלָם אֲבִיו (ש"ס כח ו), אֵת נִזְחָת וְתִכְלָמִי וְלֹא תִצָּא בְּצִבְאוֹתֵינוּ (תְּהִל' מ' י), — וּבִתְלָמִי: שְׁהִיָּה (בְּדָבָר) מִבְּלִים פִּנִי מִפִּיבִשֶׁת בְּהַלְבָּה (כִּרְכ' ד'), יְהוֹ מִנְּאִצִּים וּמִחֲרָפִים אוֹתִי וּמִבְלִים אוֹתִי (פְּסִיק' רִנְתִּי ל'), וְאֵל יִבְזֹךְ פִּיךָ וְאֵל יִקְלֹךְ לְשׁוֹנְךָ וְאֵל יִכְלָמִי וְאֵל יִשְׁפֹּךְ שְׁפֹתֶיךָ (דָּל' כ'), — וּמִכָּלֶם בְּרַבֵּר: אֲמַר דָּוִד עַד מָתִי אֲתָם מִבְּלִים בְּכַבּוּרִי וְקוֹרִין אוֹתִי בִן יִשִּׁי (פְּסִיק' דְּרִיב, עֵינִי כוֹעֶרֶה), — ג' כְּמוֹ פִּעֵ, כְּמוֹ נִפְעַל: גַּם כּוֹשׁ לֹא יִבּוֹשׁוּ, גַּם הַכָּלֶם לֹא יִדְעוּ (יִרְמִי' ו יא), — הִפְעִי, הַכָּלֶם, הַכָּלֶם, הַכָּלֶם, — שֶׁהַכָּלֶם אוֹתוֹ: וְהַאֲנָשִׁים מִבֵּינֵם לָנוּ מֵאֵד וְלֹא הַכָּלֶם וְלֹא פָקְדָנוּ מֵאוֹמָה כָּל יְמֵי הַתְּחִלָּה אֲתָם בְּהִיוֹתָנוּ בְּשִׁדָּה (ש"א כה יא), וְאִדְרִיָּהֶם שְׁלַחוּ צִעּוּרֵיהֶם לִמִּים כֹּאן עַד גְּבִיִם לֹא מִצָּאוּ מִים שָׁבוּ בְּלִים רִיקִם כִּשְׁוֹ וְהַכָּלֶם וְחִפּוֹ

(ב) כָּרָב

לדבר בגנות הרופאים (מעט טוניה, בית חדש ט). נענש
(אסא) ידוקא בפורגיא שהיא ב ל י מ ת הרופאים (סס).
בְּלִמּוֹת, ש"ג, כסו בלמה: ונתתי עליהם חרפת עולם
ובלמות עולם אשר לא תשכח (ימ' כג ט).

בלף (1), ממנו בלף, בלפה.

בלף (2), בלף, ש"ו, מ"ר בלפות, ביל, כעין קרדום גדול
בשן ברזל ארוכה וחדה, לחפר בה ולקעקע הבנין,
Axt; cognée; axe: ועת פתוחיה יחר בכשיל
ובלפות (3) יהלמון (תה' עד ו). ואמר הפישן: וירדנו
לחרפות, ונהי לשרפות, בכשיל וביל פות, בית קדשך
הולמים (מתו' תימנ' ליוס"כ, יכלה טע). ומ"י בילף, ואמר
המשורר: ודמה גם המשיך, ל ב י לף ולכשיל, חרבות
ויכשיל, פתאים ונערים (דוגע על מנחם, לדורס ההקמות).

בלפה, ש"ו, בתמים צהובים, על הפנים כמו עדשים:
ויועיל הקותו מ ה ב לף הוא עדשי הפנים ועבירות
המראה (קאטון א ד כ). ויש לשעורים ודקמחם מירוק
וטארה והתרה ועל זה חובשים בו הפנים שיש בהם
בתמים כגוף ב לף וגמש (מפתח הרפואה, כ"י בריט"מ).

(1) בערב' ח'דפ"א, ועי' הערה להערך.
(2) נחלקו בפרוש מלה זו מנחם ודגוש ותלמידיו.
אמר מנחם וז"ל: כשל השני בכשיך וכלפות יהלמון
ממיני כדי ברזל מכדי קרב הוא. ע"כ. והשיג עליו דגוש:
ואמרת כי כשיל וכלפות כלי מלחמה הם ואין הם כי אם
כלי חוטב עצים הכשיל הוא הקדרום כי כן הוא מתורגם
ובקרדמות באו דה (ימ' מו כב) וכמא דעלין בכשילין,
וכלפות הם כפמישין בלשון הערב ולא מכדי קרב. ע"כ.
והשיבו תלמידי מנחם: והשיבות עליו בפתרו כשיך וכלפות
ממיני כדי מלחמה וגורת כי הם כדי חוטבי עצים ושמת
ערך דשון הערב הלא זה סכלות רב וגורת בהם שהם
פמישים ואילו היה בן לא נערך מפתרון הפותר בהם כדי
קרב ביען כי מצאנו כדי החלחמות פמישים וקרדומות.
ע"כ. וכבר אמר ריב"ג כי הוא בערב' ח'דפ"א, ופרש אבן
שירה מלה זו וז"ל: אדח'לפ אלפאש אלעטימה וקיל הי
אלפאש בראש ואחד, ע"כ, ובערב': הח'לף הוא הפאס
(הקדרום) הגדול, וי"א פאס בראש אחד. וזה אחד השרשים
שבהם באה בערב' כ במקום ח' בערב', (3) בהרבה
ספרים בילפות מלא (י' כ"ו וד' דפוסים יענים), אבל ברוב
הספרים בלפות חסר (י"ז כ"ו וד' דפוסים יענים), וברוב הספרים
למד פתוחה ופה דגושה, אך בקצת ספרים למד קמוצה
וזה רפה (גנוז', מסד' חדשה).

(א) خلف

ראשם (ימ' יד ג), אלו אביה ב"ו נוף עד שתהא
מו ב ל מ ת ו' (ימים) (ספרי נמד' קו). ואמר הפישן:
מתבושש אני מחמאי ומו ב ל מ אני מעונותי ונחפר
מפשעי (ר' נסים הכנלי, וידוי ליוס"כ). והכבוד הובכס:
כל כבוד תארינו הוב ל מ, וצור אורחותיו חסד כלם,
כי לא יונח לעולם (ר"א קליר, קינ' לת"כ, איכס אשפתו).
בְּלִמָּה, ש"ה, בְּלִמָּת, בְּלִמָּתִי, בְּלִמָּתְךָ, בְּלִמָּתְנוּ, בְּלִמָּתְם,
מ"ר בְּלִמּוֹת, — בּוֹשָׁה, מה שאדם נכדם ממנו,
Scham, Schmach; honte; shame: והיה לבם מעוז
פרעה לבשת והחכות כצל מצרים לבלמה (ישע' לג).
בשו מאד כי לא השבילו בלמת עולם לא תשכח (ימ'
כ יא), ולא יהיה לך עוד פתחון פה מפני בלמתך (יחזק'
יו סג). יחדו הלכו בבלמה חרשי צירים (ישע' מו י).
משיב דבר בסרם ישמע אולת היא לו ובלמה (משלי
יח יג). עד מה כבודי לבלמה (תה' ד ג). כל היום
בלמתי נגדי (סס מד יו). מוסר בלמתי אשמע (איוב כ ג).
— בסתהו הפלמה: נשכבה בבשתנו ותכסנו בלמתנו כי
ליו' אדחינו חמאנו (ימ' ג כה). — ואת פניו: בשנו כי
שמענו חרפה כסתה בלמה פנינו כי באו ורים על מקדשי
בית יו' (ימ' נא נא). כי עליך נשאתי חרפה כסתה
בלמה פני (תה' סט ח). — הסתיר פניו מבלמה: גוי
נתתי למבים ולחיי דמרים פני לא הסתירתי מבלמות
ורק (ישע' לו). — נשא בלמה: גם את שאי בלמתך
אשר פדלת לאחותך (יחזק' יו נב). אני נשאתי את ידי
אם לא הנוים אשר לבם מסביב המה בלמתם ישאו (סס
לו ו). — לבש בלמה: יבשו ויחפרו יחדו שמחי רעתי
ולבשו בשת ובלמה המגדירים עדי (תה' לה כו). ולבשו
שוטני בלמה ויעטו כמעיל בשתם (סס קט טע). — עשה
בלמה: יבשו יבדו שטני נפשי יעטו חרפה ובלמה
בבקשי רעתי (סס עא יג). — נסג לו בלמה: אל תטפו
ויטפון דא יטפו לאלה לא יסג בלמות (מ"כ ב ו), עי'
נסג. — ובתו"ם: הרי אני לפניך ככדי מלא בוששה
ובלימה (כרכ' יו). אוי לה דאוחה בוששה אוי לה
לאותה בלימה (כ"ע ט). עמד רבי יהושע עד רגליו
ואמר לא בוששה ובלמה הוא לנו שנגזור שוממה
על עיר אבותנו (ונח' קיג). — ואמר המשורר: והובישו
כמו גנב אשר נמצא במחתרת, ועטו על פניהם את
כלמתם כאדרת (ר"ש הנגיד, שלח יונה). אנחנו נעשה
סבות בשמחה והמה מכלמתם אבלים (הוא, הלי תעס). —
"בלמה" הרופאים, בנוי דחדי כאב פרקי הרגלים: ולפי
שהעם כינו חולי הלז בשם בלימת הרופאים די לי

כַּלְפָּה, ש"י, כמו כַּלָּה : כלפה' (היא) גרין או כרי לגרר אבנים (למח דוד לר"ד מהספחים).

כַּלְפִּי — מלת הרמז להראות פנייה לעומת דבר, כגון: *gegen; vers; towards* : האיש תולין אותו פניו כלפי העם והאשה פניה כלפי העץ (סנה' ו ד). הראש בימינו וחוטמו כלפי ורועו וקרניו בין אצבעותיו (תמיד ד ג). הכיור היה בין האולם ולמזבח ומשוך כלפי הדרום (מדות ג ו). שיהו גרות מקבילים את המנורה ומנורה את הגרות הא ביצר שלשה כלפי מורת ושלשה כלפי מערב ואחת באמצע (ספרי נמד' נט). וכבר שלחה מלכות של בית קיסר לכו וראו קבורתו של משה היכן הוא הלכו ועמדו למעלה וכו' וחציין דמטה עליונים ראו אותו כלפי מטה ותחתונים ראו אותו כלפי מעלה (ס' דנר' שנו). האומר תרומת הכרי הוה בצפונה מחציו כלפי צפון מדומע (תוספתא תרומ' ד ט). בא לו למורה עורה וכו' ושני שעירים היו שם פניהם כלפי העם אחוריהם כלפי הקודש וכו' פניו כלפי הקדש (ס' ויה"כ ב ג). כיצר היו זקנים יושבין פניהם כלפי העם ואחוריהם כלפי קודש ובשמניתין את התיבה פניה כלפי העם ואחוריה כלפי קודש ובשכנהנים נושאין את כפיהם פניהם כלפי העם ואחוריהם כלפי קודש וחזן הכנסת פניו כדפי קודש וכל העם פניהם כלפי קודש (ס' מגי' ד כא). בית לתך כדפי צפון אני מוכר לך גותן לו בית לתך כדפי צפון (ס' כ"ב ו כח). בני חבמים ותלמידי חבמים בוסן שיש להם דעת לשמוע הופכין פניהם כלפי העם (ס' סנה' ז ט). העומדים ומתפללין בחוצה לארץ הופכין את פניהם כלפי ארץ ישראל וכו' העומדים ומתפללין בארץ ישראל הופכין את פניהם כלפי ירושלם וכו' העומדים ומתפללין בירושלם הופכין פניהם כלפי הר הבית וכו' העומדים ומתפללין בהר הבית הופכין פניהם כלפי בית קדש. הקדשים (ירוש' נרכ' ד ת). המטיל מים הרי זה הופך פניו כלפי צפון המיסך את רגליו הרי זה הופך פניו כלפי דרום (ס' ט יד). מבו שנופרץ מצידו כלפי ראשו (ס' ערוכ' א יח ג). צפורן שפירש רובה וציצין שפרשו רובן ביד מותר בכלי חייב וכו' א"ר יוחנן והוא שפרשו כלפי מעלה ומצערות אותו (בבלי שנת

לד'). בואתו מירושלם לגבעון פניו כדפי במה (יומ' נג.). כיצר שואלין (באורים וחומים) השואל פניו כלפי גשאל (לעומת הכהן) והגשאל פניו כלפי שכונה (ס' עג.). משחרב הבית בראשונה נתקבצו כיתות כיתות של פרחי כהונה ומפתחות ההיכל בידן ועלו לגג ההיכל ואמרו לפניו רבש"ע הואיל ולא זכינו דהיות גזברין נאמנים יהיו מפתחות מסורות לך וזרקום כלפי מעלה ויצתה כעין פיסת יד וקיבלתן מהם (תע"י כט.). (אם מת) פניו כלפי העם סימן יפה לו כלפי הכותל סימן רע לו (כתוב' קג.). מוצאי יו"ט האחרון של חג הבד צופין לעשן המערכה נטה כדפי צפון עניים שמתים ובעלי בתים עצבין מפני שגשמי שנה מרובין ופירות מרקיבין נטה כלפי דרום עניים עצבים ובעלי בתים שמחין מפני שגשמי שנה מועטין ופירות משתמדין נטה כלפי מורת הכל שמחין כלפי מערב הכל עצבין (כ"ב קמו.). הגיע לריצפה מחזיר פניו כלפי צפון והודך למורתו של כבש כעשר אמות (זנח' סד.). במין מס של זנב היה לה (להמנורה) על גבה כשהוא מטיבה דוחקו כלפי פיה כשהוא גותן בה שמן דוחקו כלפי ראשה (מנח' פח.). הכה על ראשה והלכה לה כדפי זנבה על זנבה והלכה לה כלפי ראשה (תול' נא.). אמר ר' שרפון מעשה והייתי עם אחי הכהנים בשורה והשיתי אוני כלפי כה"ג ושמעתי שאמרו (את שם המפורש) בתוך נעיסת הכהנים (מד"ר נמד' יא). שושנה זו כשהיא נתונה בין החותים רוח צפון יוצא ומטה אותה כלפי צפון והחזות עוקצה אעפ"י בן לבה מכוון למעלה (ס' שה"ש, כשונה). — ובסנה"א: משפיע אותה (את השפופרת) כלפי מטה ושם עיניו בקצה העליון לצפות ולהביט כדפי מטה (תשו' הגאון' הרכני סיד). מחזירין ראשיהם כדפי גר מערבי (רגמ"ה מנח' נח.). שהניח את המחטה בארץ וידה של בוך כלפי בין ורועותיו (רש"י יומ' מט.). בית חציו מקורה וחציו שאינו מקורה בין שקריו כלפי פנים בין שקריו כלפי חוץ אין לו ארבע אמות (רמב"ם, סניס' ג ו). שנשברו (הצלעות) כלפי השררה (סוף, שמי' י ב). בית שחלקו בנפרים או ביריעות אם חלקו מן הצדדין או מכלפי הקורות (סוף, טומא' מת כד ב). וכמו בן תדע כי חצי גוף הירח שכלפי הארץ בכל עת ועת הוא שאפשר שיראו אותו בני אדם ויפלו עליו קוי הבתמים (יסו"ע לר"י ישראל' ג.). סבוב החמה ע"י מהלכה העצמית כלפי מורת בכד

(1) כך הכתיב והנקוד בנוף הספר.

(2) מצמצם מן כלפאי.

ופייסחו (דש"י ט"א א טו).

כל"ש, — ר"ת : כוכב לבנה שבתאי.

כ"מ, — ר"ת : כל מה, כל מקום.

כמד⁽¹⁾, ממנו כמד.

כמד⁽²⁾, ת"ו, לנק' כמד, מ"ר כמדים, כמדות, — אבן

כמד, מסתתה כעין שפה שקועה סביב, כמו האבנים הגדולות שבכותל המערבי, mit Randschlag versehen

taillé en bossage; bossed

כמדות⁽³⁾ גזית מגררות כמגרה מבית ומחוץ וממסד עד

⁽¹⁾ אין חכמי הלשון מודים במציאות שרש זה, ועי' בהערה להערך.

⁽²⁾ אין חכמי הלשון מודים במציאות מלה זו בעבר, ועי' הערה לקמן. — ⁽³⁾ ראו הקדמונים והחדשים במלה זו מ"ר מן השם מדה. אך זה דחוק מאד, כי בשום מקום לא מצאנו שלאבני גזית היתה מדה קצובה שאפשר יהיה לאמר כמו המדה של גזית, ואין פסק בדבר שמדת האבנים היו לפי מה שיצאו מתוך המחצב פחות או יותר ארוכות, והשתמשו בכ"א מהן לפי מה שנאות היה לצרכי הבנין, בארוכות במקום הצריך בארוכות, ובקצרות במקום הצריך בקצרות, ואין המלים כמדות גזית מכארות לנו כלום והן יתרות לגמרה, וכל מליצת הכתוב מעידה כי המלה כמד דו"ת היא אחת מתארי האבנים כמו יקרות שלפניה וסגירות שלאחריה, ורגלים לדבר כי אין ב' של כמדות כ' הרמיון אלא היא שרשית מעצם יסוד המלה, והעקר ליחיד הוא כמד ולרבים כמדות כמו יקרות, ותאר בה הכתוב צורת סתות אבני הגזית שהשתמש בהן שלמה לבנין המקדש, והוא תאר במשק' פעל, ומפני שזו מלה עתיקה לא שגורה בלשון כל העם אלא רק בפי בעלי המקצוע הכונים נשמרו התנועות בפיהם בהברתן העתיקה ולא נשתנה החירק הקצר לצירה כמו רוב המלים מזה המשקל. והנה, דבר ידוע הוא כי אבני הבנינים החשובים של היהודים היו מפסלות על קצותיהן כעין שפה שקועה סביב מארבע קצותיהן או רק משנים שלשה קצוות, הכד לפי הצרך או לפי רצון הבונה, ופני כל האבן היו כולסות, כמו למשך האבנים הגדולות בכותל המערבי וכיוצא בהן. והואיל שלפי המבואר למעלה המלה כמד דו"ת היא תאר לאיכות סתות האבנים יש להניח כי בה רמזהו זו הצורה של סתות האבנים. והנה אין לי ספק נכון לא בעבריי ולא בשאר הלשונות השמיות למשם' קרובה לזו להשרש כמד. עצם השרש ישנו בערב' ובסור', אך בשתייהן הוא משמש במשם' רחוקות טמשם' של סתות אבנים. בערב' משמש כמד a) במשם' יגון ורכוך הכנר והסוס האבירים, ובסור' כמד במשם' נבל הפרה ונכמש, רק בערב' ההמוני

יום קרוב למעלה א' (נחמד ונעים קמת). — ואמר הפיוט: פאת קדימה פניהם יורה, כסודרי חזית כלפי מורה (סליח' ער"ה, תפלה תקת). — ובמשם' בכונה דפלוני: כל הנוגע בהם כנוגע בכבת עינו וכו' כביכול כלפי מעלה (ספרי נמד' פד). כי גוי אוכד עצות המה ר' יהודה דורשו כלפי ישראל ר' נחמיה דורשו כלפי האומות (שם דגר' שג). המנים דעתו כלפי מעלה (כרכ' יט). אליהו המתי דברים כלפי מעלה שנאמר ואתה הסכנות את לבם אחורנית (שם לא). חנה המתיחה דברים כלפי מעלה שנאמר ותתפלל עד יוי מלמד שהמתיחה דברים כלפי מעלה (שם). אז יטיח אדם דברים כלפי מעלה (תעני' כה). דא דבר איוב אלא כדפי שמן (נ"ב טו). הודיעו הקב"ה (למשה) כך וכך עתיד פרעה לעשות בזמן שתדך בשליחותי כדי שלא יטיח דברים כלפי מעלה ואעפ"כ המתי דברים כלפי מעלה (מד"ר שמות ג). התחילה (הגר) משחת דברים כלפי מעלה אמרה רבון העולם אתמול אמרת לי הרבה ארבה את זרעך והיום הוא מת (שם). לשון נקיה הוא כלפי המלאכים (רש"י כראש' יח כ). שגנאי כלפי מעלה לקראתם אלוהות (דו"ה, שמות כ ג). — ועם ל אחריה, כלפי למעלה; וזי שאינו יודע לכונן את הרוחות הרי אילו מתפללין כלפי דמעלן (יו"ט כ"ז ד ת). הקיש קללות אב ואם לקללת המקום אבל אי אפשר לומר מכה כלפי למעלה (שם פס"א טו ג). — ומשל : חצפה¹ אפילו כלפי שמים מועיל (סנה' קס). — ונכנ' בלפיו: מצא מקום בכתיבי ובלשוני להתרעם עלי ולדקדק בדבריו ועד שרשי רגלי יתחקה כאלו המחתי דברים כלפי יו אשר דא כדת והמלתי ח"ו קוצים בעיניו (סו"ת תות יאיר מה). — ובמשם' *לפי: מלמד שהוא (שלמה) מחבבה (את בת פרעה) יותר מכולם וכלפי חמא שהחמיאה אותו יותר מכולם אמרו כיום שנתחתן שלמה עם בת פרעה ירד גבריאול נעץ קנה בים והעלה שרטון ועליו נבנה כרך שרומי (ספרי דגר' נב). איסי בן יהודה אומר כלפי שאמרה חורה דא יחמוד איש את ארצך מלמד שתהא פרתך רועה באפר ואין חיה מויקתה (פסח' ת). ר"א בן יעקב אומר כלפי שאמרה חורה דא תשנא את אחיך כלבבך יכול כנון זה (העוברת על דתה ונסתרת עם שכניה שלא יקנא לה) ת"ד ועבר עליו רוח קנאה וקנא את אשתו (סו"ט ג). כדפי שאמרה לו דבר קשה חורה

(א) אכ

⁽¹⁾ נוף המשל בארמ': חוצפא אפי' כלפי שמיא מהני.

משום גלוי המים והיין והחלב ושאר כל המשקין מותרין
במה ישוהו ויהיו אסורין כדי שיצא הרחש ממקום
קרוב וישתה (תרו"מ ד). הבונה כמה יבנה ויהא
חייב (שנ"כ א). כיצד ראתה את הלבנה לפני החמה
או לאחר החמה לצפונה או לדרומה כמה היה גבוה
ולאין היה נוטה וכמה היה רחב. (ר"ה ב). כמה
תהא הסלע חסירה ולא יהא בה אונאה ר' מאיר אומר
ארבעה איסורין (כ"ט ד). כמה יהא בעיר ויהא
כאנשי העיר שנים עשר חדש (כ"ט א). כמה מלקין
אותו ארבעים חסר אחת (מכות ג י). סלע שנפסלה
והתקינה להיות שוקל בה טמאה עד כמה תפסל ויהא
רשאי לקיימה עד ב' דיגריין (כל"ס יב). כמה אתה
נותן לבנך כך וכך וכמה אתה נותן לבתך כך וכך
(י"ז) 'כתוב' ה' (ט). (כתוב) ואל זועם בכל יום וכמה
זעמו רגע וכמה רגע אחד מחמשת רבוא ושמונת
אלפים ושמונה מאות ושמונים ושמונה בשעה (כ"ז י).
והשרוי בתענית טועם ואין בכך כלום עד כמה ר'
אמי ורב אמי טעמו עד שיעור רביעיתא (כ"ט יד). כמה
ישהה בין תפלה לתפלה וב' כדי שתתחונן דעתו עליו
(כ"ט ל). וכמה נשתתיר מהם (מחיל סנהדרין) רב אמר
עשרה וכו' כמה נער יכול לכתוב עשרה (מס' ל"ה).
כמה רחבו של סולם (ש"א יעקב בחלום) שמונת
אלפים פרסאות (ח"ל א). — *בכמה: היו בודקין אותן
(את העדים) בשבע חקירות באיזה שבוע באיוו שנה
באיזה חדש בכמה בחדש באיזה יום באיוו שעה
באיזה מקום (מס' ה' א). לא יאמר לו בכמה חפץ
זה והוא אינו רוצה ליקח (כ"ט ד י). פתח בכמה
בכך וכך חמורך בכמה בכך וכך (גמ' ס"מ). בא
ליקה ממנו ואמר לו קטנה זו בכמה אמר לו במאה
רבוא והגדולה בכמה אמר לו באלף רבוא והבינונית
בכמה אמר לו בח' מאות רבוא (מד"ר שמות כ).
אמר לו מה בידך אמר להם כלי זכובית אמר לו בכמה
זו אמר להם שנים בסלע וכו' בגמ' אותם הלסטים
וראו אותו יושב ומוכר אמרו לו בכמה זו אמר להם
זו בעשרים זהובים (כ"ט ל). מעשה בחלל הוקן שהיה
מהלך בדרך ופגע בגי אדם שמביאין חטין אמר להם
סאה בכמה אמרו לו בשני דיגריין ופגע באחרים אמר
להם סאה בכמה אמרו לו בג' דיגריין (אדר"י יב). —
וגם לאן לשאלה אלא במשט' מספר מה לא קצוב;
האבכה בחדש החמשי הנזר כאשר עשיתי זה כמה
שנים (זכר' זג) — ובתו"מ: שאדם מוכה כמה משבעות

כִּמְהָ (כמה — א) מלה לשאלה אם הדבר שמדבר עליו
הוא הרבה או מעט והמדה והמספר שלו, *wieviel*
combien; how much, how many: ויאמר פרעה אל
יעקב כמה ימי שני חיך (כרחש' מו ח). ויאמר ברזלי
אל המלך כמה ימי שני חיי כי אעלה את המלך ירושלם
בן שמונים שנה אנכי היום (ש"כ יט לה"ו). כמה יבי
עבדך מתי תעשה ברדפי משפט (תה"ל קט מד). כמה
די עונות וחמאות פשעי וחטאתי הדיעני (לוי' יג כג).
ויאמר אנה אתה הלך ויאמר אלי לבד את ירושלם לראות
כמה רחבה וכמה ארכה (זכר' כו). — ובשאלת הזמן,
אם יאריך הדבר הרבה זמן או מעט: כמה לא תעשה
ממני לא תרפני עד בלעזי רקי (לוי' יט). כמה גר
רשעים ידעך ויבא עלימו אידם (ס"ס כ"א יו). אדני כמה
תראה (תה"ל לו יו). — ולשאלה לתדירות הדבר או לבחי
ועו: כמה ימרוהו במדבר ועציבוהו בשימון וישובו
וינסו אל וקדוש ישראל התוו (תה"ל עח מ"א). — עד-
כמה: ויאמר אליו המלך עד-כמה פעמים אני משיבך
אשר לא תדבר אלי רק אמת בשם יי' (מ"א כ"ו יו). —
ובמשט' עד אימת, ואמר המשורר: זמן בוגד עלי מה
זה ולמה אלי אחי אחי תאב וצמא, ואם אתה נגבתו לי
למתי תשיבהו ועד כמה וכמה (ר"ש הגיד, זמן כוגד). —
ובתו"מ, לשאלה: עד כמה מובילין עד שלש שלש
אשפות לבית סאה (כ"י ג כ). שלשה אילנות של
שלשה אנשים הרי אלו מצטרפין וחורשין כל בית סאה
בשבילן וכמה יהא ביניהם ר"ג אומר כדי שיהא
הבקר עובר בכליו (ס"א ט). שלשה משקין אסורים

חקירות הבנינים העתיקים, הגיד לי כי אין ספק בדבר כי
צורה זו של סתות היתה נהוגה בא"י בזמן קדום מאד
עוד לפני שלמה, ומימי אחאב נמצאו בזמן האחרון אבנים
בצורת סתות זה בהתפירות בשמרן בשארית הבנין של חיבל
אחאב, שהבהן הנוכר בדק אותן היטב והן טמש בצורתן
כמו אבני כותל המערבי. וכבר הזכיר זאת במאמרו בהקבץ
Revue Biblique, שנת 1911, דף 130: *la muraille à refends*
apareillée à refends. והנה בסתות זה, היו נהוגים
שני אופנים, האחד שפני האבן נשארה גו"ל, ככרייתה,
כיצאיתה מהמחצב, בלי סתות כל שהוא, והוא מה שנקרא
בלשון צרפתית *en bossage*, לאמר בחטטרת, והשני הוא
שגם פני האבן היתה מסתתה, רק לא חלקה ומטמטת כמו
השפה, והוא מה שנקרא בצרפתית *à refends*; וכך היו
האבנים בבנין אחאב וכך בכותל המערבי, וכך בלי ספק
היו גם האבנים בבנין שלמה, ובוה עוד יותר מכאורות
המלים במדות גזית, ר"ד שהן היו גם במדות
בהשפה סביב, וגם גזית על פני בלן.

בחזותם אחד וכולן דומין זה לזה (סנה' ד ה). בן זומא
אומר אורת טוב מה הוא אומר זכור בעל הבית לטוב
כמה מיני יינות הביא לפנינו כמה מיני חתיכות
הביא לפנינו כמה מיני קלוסקאות הביא לפנינו כל
מה שעשה לא עשה אלא בשבילי (תוספתא כרכ' ז ב).
אמר ר' ירמיה מאה ועשרים וקנים וכו' ובמה נביאין
התקינו את התפלה הזאת (ירוש' סס כ ד ד), שהרי
כמה פעמים נשאלה הלכה זו ביבנה (סס שנת ד ו).
השורה היא לעשות כמה הללים כדי לעשות בני צרתה
ממורין (סס יכמ' יו יג ג). אמר לו הקב"ה למלאך מור
לי רב שבהם שיש בו ליפרע מהם כמה חובות (בבלי
כרכ' סנ:), שבשחמאן ישראל במדבר עמד משה לפני
הקב"ה ואמר כמה תפלות ותחנונים לפניו ולא נענה
(שנת ל). משה רבינו גור כמה גזירות ותיקן כמה
תקנות וקיימות הן לעולם (סס). הפה שטיפשה חייב לבקר
מפני שראויה לשונתקה ולחטע בה כמה עיסות אחרות
(פסטי' מה:), כשהוא מזה אינו מזה על הפרוכת אלא
כנגד חרופת אמר ר' אלעזר ברבי יוסי אני ראיתי
ברומי והיו עליה כמה טיפי דמים (יומ' נו:), ואם
באו עדי טומאה אפילו יש לה כמה בנים תצא
(יכמ' כד:), כיון ששמע פרעה כך (שהרג משה את
המצרי) אמר כמה דברים שמעתי ושחקתי כיון
שהגיע על שפיכות דמים תפסו אותו (מד' דכ' ב).
— ובספח"א: ובתורב נחמן בר יצחק מלכו כמה גאונים.
רב חמא בנהרדעא וכו' (אג' רב שיר' גאון), ואמר
החכם יעצוני כמה יועצים והוכיחוני כמה מוכיחים
ולא הועילו בני תוכחת בתוכחת ימי השיבה (ראש' חכמה,
דרך ארץ), בקשתי מכבודו כמה פעמים דמוסרו בירי
להרפיסו (מנשה בן ישראל, נראש' ספ' אילים), — ואמר
המליץ: מעלליו יעידו עליו כמה מרודים הושיע וכמה
נודדים הרגיע ונפש נענה השביע (ר"י חריוז, תחכמ'
מו), ומצני עוד הרבה בספח"א. — והמלה כמה בסוף
המאמר, במשמ' איוו מרה שתהיה או אינה מספר
שיהיה: נסר שהוא מתוח מגג לגג אפילו רחב כמה
אסור להלך עליו (ירוש' שנת כ ס), אם יש בהן רוחב
ארבעה אפי' גבוהין כמה בשר (סס סוכ' א לא ג), ר'
יוסה (שאל) אילו מגדל שהוא עומד בתוך הבית גבוה
כמה שמא אינו מותר להשתמש מתוכו לבית וסן בית
לתוכו (סס שס ד). התלמידים יוצאין לתלמוד תורה
שלא ברשות בתיהן שלשים יום הא ברשות בתיהן
אפילו כמה (סס כתוב' ס ל), — *אחד כמה, אחד

ממספר רב: אמר לו אדוניו (של יוסף) מבקש אני
לראותו (את הקב"ה) אמר לו יוסף הרי חמ' אה' מכמה
שמשון שלו ואין אתה יכול להסתכל בו והיאך תוכל
להסתכל בכבודו (מד' נמד' יד). — וכמו מלת קריאה,
במשמ' באיוו מרה, באיווה כת וכרומה: אמר ר' מאיר
בא וראה כמה חביבה מלאכה לפני מי שאמר והיה
העולם (אם נגב) שור שיש לו מדאכה משלם חמש שה
שאין לו מלאכה משלם ארבע (מכ' משפט' יב), כמה
יגע אדם הראשון ולא טעם לונמא אתה עד שתרש וזרע
וכו' כמה יגע אדם הראשון ולא לבש חלוק אחד עד
שגזו וליבן וכו' ותפר ואח"כ לבש (תוספתא כרכ' ז ב).
כמה גדולים דברי חכמים שהיו אומרים לא יקרא לאור
הגר (שנת יב:), פתח ר' יהודה ואמר כמה נאים מעשיהן
של אומה זו! (סס לג:), אמר לו ריקה כמה מכווער אותו
האיש שמא כל בני עירך מכווערין כמותך אמר לו איני
יודע אלא לך ואמור לאומן שעשאני כמה מכווער כלי
זה שעשית (תעני' כ:), ואמר רבא בא וראה כמה טובה
אשה טובה ובמה רעה אשה רעה (יכמ' סג:), א"ר
יוסי בר אבין כוא וראה כמה חביבה מצוה בשעתה
שהרי מפניהם (מפני מביאי הבכורים) עומדים (כל בעלי
אוסניות) מפני תלמידי חכמים אין עומדים (קדוש' לג:).
— ואמר החכם: כמה מגונה הסכלות בוקן (מנח' ספיני',
שער החכמה), — והמשורר אסר: כמה לבבי ואכל כמה
דמעה תשאבי, דבקת ביוגונך עדי קבר בתוכו תחצבי
(רשכ"ג, מה לך יחידה), — עד אחת כמה וכמה, עי' אחת,
והוסיפה: ומה אם כשהקים דרך עקומה אמרו נתנה
ראש ונשובה מצרימה אלו באין בפשוטה על אחת
כמה ובמה (מכ' נשלח כ, פתח'), אמר לו ריקה כתבן
כפרת בכסף וזהב על אחת כמה ובמה (סס יתרו ס),
ומה מרים שלא נתכוונה לדבר באחיה לגנאי אלא לשבח
וכו' כך נענשה המתכוון לדבר בחבירו לגנאי ולא לשבח
עד אחת כמה ובמה (ספרי נמד' ט), מה אם נבסס
(של עיר הנדחת) שאין בהן דעת וכו' אמרה התורה
שישרפו המתכוין להטות את חבירו ומטהו מדרך טובה
לדרך רעה עד אחת כמה ובמה (ירוש' סנה' י כט ד),
מה שן ועין שהן אחד מאיבריו של אדם עבד יוצא
בהן לחרות יסורין שממרקין כל גופו של אדם עאכ"ו
(כרכ' ה), ומה שפחה של בית רבי לא נהגו חכמים
קלות ראש בנידיה שלש שנים יהודה חבירו על אחת
כמה ובמה (מו"ק יו:), ומה מי שאינו מצווה ועושה
בך מצווה ועושה על אחת כמה ובמה (קדוש' לא).

"מאמר הכמה: ואמנם החלק השלישי בראו חמר וצורה בשנוי ותמורה וישיגנו השנוי בארבעה מאמרות הנודעות לחכמי הדורות והם במאמר העצם ובמאמר הכמה ובמאמר האיכות ובמאמר האנה (מקס) מנתס גילוי לר"ד סכני, לקו"ק 47). וכבר אמר הפילוסוף כי סוגי הסוגים הם עשרה והם עצם וכמה ואיך ומצטרף ואנה ומתי ומצב וקנין ופועל ונפעל (ח"ה, יחיד ז). והכמה ממנו מתדבק וממנו מתחלק (פל מלאכ' הגיון, כמס). שבכר התבאר שהכמה המתדבק מתחלק אל מה שאפשר שיתחלק ואם הונח שהשם יתבדק יודע בשלמות מה שאפשר שיתחלק אליו זה הבעל כמה כמה שהוא בעל כמה הנה יהיה בכמה חלקים ודעים אצל השם בלתי מקבלים חלוקה (רלב"ג, מלחמ' ס' ג. כ). ואמנם יקרה לו (להגשם) העדר התכלית מצד ההוספה או מצד החלוקה בכמה המתדבק לבד (ס' ו יא). כל מה שילקח בשכר נכלל תחת עשרה סוגים אחד מהם העצב וכבר זכרנוהו ותשעה מקרים והם הכמה והאיכות והמצב וכו' (אמונס רמס א' ח). — ומ"ר: מיני הכמות הן ד' והן כמה נפרדות וכמה נמשכות וכמה מושכלות וכו' וכמה ומנית (ר"י אבן לטיף, רכ פעלים עט.).

כִּמְהָ, פ"ע, עמ' יכמה, — שאל כמה: ולכן אמר לא תכלה פאת שורך וגו', ולא זכר גבול הפיאה בשעורים וכמוהו כמה דברים הרבה בתורתך סדר האלהים ית' וגור להוציאם בלי שעורים וגבולים או יכמה אותם מענהו כמה יהיה שיעורם ובכמה נבדלים (ר"י דסי, האשכלל שמד).

כמה¹, ממנו כִּמְהָ, כִּמְהָ, כִּמְהָה.

כִּמְהָ², פ"ע, — כמהה האדמה, השתוקקה למים מפני ח'ס' והרבוני קיץ וכדומה, ובהשאלה כמה האדם לפלוני, השתוקק אליו תשוקה עזה: אלהים אֵלֵי אתה אשהרך צמאה לך נפשי כִּמְהָ³ לך בשרי בארץ⁴ ציה ועיף בלי מים (תה' סג ב). — ואמר הפיוטן במשם' העקריית למים: מודעת לגיא אנת ברית בלי מובעת מים, נוצץ ברק בבבל להבריק כמהת מים, נוהם ברעש וקול רעם מרעים

ומה זה שלא ציער עצמו אלא מן היין נקרא חומא המצער עצמו מכל דבר עד אחת כמה וכמה (נדר' י). משל לאדם אחד שאמר יכול אני לרוץ ג' פרסאות לפני הסוסים בין ביצעי המים נודמן לו רגלי אחר רץ לפניו ג' מילין ביבשה ונלאה א"ל ומה לפני רגלי כך לפני הסוסים עד אחת כמה וכמה ומה ג' מילין כך ג' פרסאות ע"א ב"ו ומה ביבשה כך בין ביצעי המים ע"א ב"ו (סנה' לו). ומה דברים שאין דרכן לעשותן בצנעה אמרה תורה והצנע לכת דברים שדרכן לעשותן בצנעה על אחת כמה וכמה (מכות נד). אם מחלוקת שהוא לתקונו של עולם ולישבו אינ בה כי טוב מחלוקת שהוא לערכו על אחת כמה וכמה (מד"ר נרלאש' ד). מה הנשבע באמת כך הנשבע על השקר על אחת כמה וכמה (ס' נמד' ככ). וכביכול לא המתין בשמתו ואמר לא בראתי את הכל אלא בשביל האדם ועכשיו הוא מת מה הנאה יש לי ומה אם הקב"ה לא המתין בני אדם על אחת כמה וכמה (תנחומא שמיני ג). — על אחת כמה וכמה ש: וא"כ ענש הכתוב לנמפל לעוברי עבירה כעוברי עבירה על אחת כמה וכמה שישלם שבר לנמפל דעושי מצוה כעושי מצוה (מכות א ג). מה אם העובר עבירה אחת נוטל נפשו עליה העושה מצוה אחת על אחת כמה וכמה שתינתן לו נפשו (ס' ג יא). ומה דוד מלך ישראל שלא למד מאחיתופל אלא שני דברים בלבד קראו רבו אלופו ומידעו הלומד מחבירו פרק אחד או הלכה אחת וכו' אפי' אות אחת עד אחת כמה וכמה שצריך לנהוג בו כבוד (אבות ו ג). ומה אם דם פסח מצרים הקל שאינו אלא לשעה וכו' ואינו נוהג לדורות נאמר בו ולא יתן המשחית מוזהר שהיא חמורה שיש בה עשרה שמות מיוחדין וכו' על אחת כמה וכמה שלא יתן המשחית (מכ' כ"א יא). מה אם לגבוה אין אדם רשאי להחרים כל נכסיו על אחת כמה וכמה שיהא אדם חס על נכסיו (פרכ' כח). מה אם זו (הגרזשה מבעלה) שאין לה עליו מונות ראה אותה בצרה ונתמלא עליה רחמים אתה שכתוב כך הגון ורתום ואנו בני ידיריך בני אברהם יצחק ויעקב על אחת כמה וכמה שתתמלא עלינו רחמים (מד"ר נרלאש' ג). ראה הכמה שיש בה (בהנמלה) וב' השבח הזה שיש בה שלא למדה מבריה ולא שופם ולא שומר יש לה וכו' אתם שמיניתו לכם שונפים ושונפים על אחת כמה וכמה שתשפנו להן (ס' דבר' ס). — ב) בהכפת התגיון,

(¹) רק בעברי' במשם' זו, בערב' וסור' שרש זה משמש במשם' אחרות רחוקות.

(²) עי' הערה לקמן. — (³) תרגום: רגיו לך, ר"ש משתוקק לך. וכן רש"י: לשון תאוה. מנתס פרש במשם' נמס, וכבר השיג ע"ו דונש ופרש במשם' יבש, וכך ראב"ע, רוב החדשים כמו התרגום, אך סוף הפסוק מוכיח כי הכונה בהכלה כמה היא תשוקה למים כמו האדמה בארץ ציה. — (⁴) אנלי בארץ וכו' אלי פ"ס.

יִבְרָה וְהָיָה, שׁוֹ, כִּנְיָ, בְּהֵמָה, בְּהֵמָה, — שָׂמָּה מִהַפֵּל כְּפָה :
 מוֹסֵם בְּבִדּוֹר גִּעְלָם מִנִּי אֶרֶץ מְשׁוּמָם בְּעִדּוֹ גִּדְלָם, כְּפָה
 שְׁעָפִי לוֹ בַּעֲבֹרֵי אֶרֶץ נוֹד וְזֹאתִי יַעֲבֹד בְּמָה הִם (ר"י)
 תְּרִיזוּ, תַּחֲמָה :). הַשְׁקֵנִי מִמַּעַיֲנֶיךָ יֵשׁע וְרוּחַ בְּהֵמָה, הַשִּׁיבֵנִי
 וְאִשׁוּבָה בִּי אֶתָּה אֱלֹהֶיךָ (מִחֹן) יִמְנֵי לִי(הֵסֵךְ, אֲחֻזִּי כִסְאִי).

תְּפֵלָה ² ט"ז, מ"ד בַּמָּהִים, בַּמָּהוֹת, — מִין מִמִּינֵי הַפִּטְרוֹרִיֹּת
הַצִּמְחִים בְּאֶרֶץ הַרְטוֹבָה וּמִשְׁקָהּ, Truffela; truffe;
truffles: רַבִּי חֵיִיָּא בְּרֵ אָדָא (שֶׁאֵל לִפְנֵי) רַבִּי יוֹחָנָן
כִּמְהֵיָּן וּפְטְרוֹרִיֹת מְהוּ שִׁיהוּ חֵיִיבִין בְּמַעֲשֵׁרֹת אִמְרָא לֹא
ר' יוֹחָנָן וְכו' דָּבָר שֶׁהוּא נֹרֵעַ וּמַצְמִיחַ יִצְאֹוּ כִּמְהֵיָּן
וּפְטְרוֹרִיֹת שֶׁאֵינָן נֹרֵעוֹת וּמַצְמִיחוֹת (יִרְוֹשׁ מַעֲשֶׂר א' מ"ד).
מִיד נִשְׁבַּח הָרוּחַ וְנִתְפָּרוּר הָעֵבִים וְזוֹרְחָה הַחֹמֶה וְנִתְנַגְּבָה
הָאָרֶץ וּיִצְאוּ וּמִצְאוּ מִדְּבַר מֵלֵא כִּמְהֵיָּם (שֶׁסְּתַעֲיָג
סו.). עַל הַמֶּלֶךְ וְעַל הַזֹּמִית וְעַל כִּמְהֵיָּן וּפְטְרוֹרִיֹת אֹמֵר
שֶׁהֵבֵל (כְּנֵלִי כִרְכִּי: מ:), הַגּוֹדֵר מִן פִּירוֹת הָאָרֶץ אִסּוּר בְּכַד
פִּירוֹת הָאָרֶץ וּמוֹתֵר כִּכְמֵיָּן וּפְטְרוֹרִיֹת (דָּרֵד: נה:).
— וּמ"ד בַּמָּהוֹת: אִמְרָא ר' אִיבֹו כִּכְמֵיָּהּ הָלָלוּ שֶׁהָן
מַצְמִיחַ לָמִים (מִדָּר כְּרָאשׁ סט.).

כמה"ר, —ר"ת : כבוד מורנו הרב רבי.

[illegible]

(1) נוסד על מליצת הכתוב: אתִּי יַעֲבֹר מִפֶּהּ (ע"ב יט לט), ישְׁהוּא שֶׁם פֶּרְטִי, וְעֵשָׂה מִמֶּנּוּ הַמְלִיץ שֶׁם מִשְׁמֵט, (2) בעֶרְבִי בְּמֵאָה (א).

על המים (כ"א קליר, חקטתה כסל) — ובהשאלה : לאמותם
 עת כמיהו משבר, וען כי גרון פתחו בקבר, לחמות משפט
 גבר (כ"א קליר, קינו' לת"ב, איכה אשפתו). מכיבי רוח תמהו,
 חזותם ישע כמיהו, קדושינו אין כמותו, עורם ומגנם
 הוא (מנחם בן מנח, שנת חנכה, אין מושע), כמיהו
 לאיש הראשון ונפשו לו צמאה (כלית' יוס', אל ימעט').
 כמיהו לך נפשו יום וליל, כל ימי חדלי אהלל, כבוד
 שמך רב מחולל (כ"י נגלה, אעירה שחר). שאלוני
 סעפי התמהים למי תרוץ בגלגלי גבוהים; לאל תיו
 תשוקת מאווי ונפשי עם בשרי לו כמיהים (דכס"ג,
 סלוגי). הדרשו דרשאים והפריא, עין פרי עושה פרי,
 כמיהים כבוא עתם עת דודים, הציץ לבונה ופרי
 מגדים (יו"ל שנה"ג, אלהמיר). יקנאו כי בני גילי בוען
 דשירי כל בני דעת כמיהים, כקן קם בהבל וזהרנו
 בעת שעה למנתו אלהים (קנן שירי¹), כ"י כרית' מווי).
 אתה מקדם קדושי לך מוזותי כמיהים, הדרש יי
 בשיר רחשי ארד בשיתי ואהים (כ"י נגלה, יושב תהלות).
 — וכמו כנוי ישראל המשתוקקים לאלהים : ברמים רד
 בראש תלול, וכו' להרשיא פרחי אלול, כמיהים שבע
 רצון להספק, בלחלוח נגב להאפק (כ"א קליר, על, אלס
 כיוס). נשמת יצורי להט עדת במיהך תיקרך יום
 רעננים תופיעמו כזרזה נגוהיך (כ"י בן אכיוס, נשמת
 יידיס). נשמת המוני תמהי אסופי כמיהי, תהודך
 המאמן להי, יום קרוא ר"ה, השיבני ואשובה כי
 אתה יי אלהי (כ"י הלוי, נשמת יידי). נלחמים באנטוכיה
 עיר גדולה בעם והנהים, נצחו בנים יוצאי צבא בושרו
 כמיהים, וישמעו את קול יי אלהים (שנת כ' חנכה,
 אודך כי). צוה ישועות יעקב אשר לישעך כמיהים (הושע'
 יוסף, אל יעקב). איש מוסריו הקשיבו כמיהים, איש נענה
 באש משמי גבוהים (זמיר' למול' ס', אלהי סניכא). לך יראוך
 יצורי ארמה בקומך לערוץ עם כמיהים, ולתהיות רוח
 שפלים אשר פני אל ורהים (תקון ליל שנת, אגר' שד"ל 512).
 — ועת' "אכמה, יכמה, יכמה : לך אהמה דלב צמא
 ואכמה² (דכס"ג, שחרתי). יצמא לבי וגם יכמה³). אל
 דוד לצבי עופר דומה (כ"י נגלה, ימלא לני). מהרו
 הרופא הוי רעיון עצבת, הן הוא לען לו ובשיריו כנהה,
 רופא אליל בן משק בית המות, עתה אל אמרי פיו
 יגניו יכמהו (י"ג, נקמת הרופא).

(1) שם המשורר לא ידוע. (2) עפ"י החרוז עם אהמה
ועם דומה נראה כי ההא של אכמה יכמה נחה, שלא לפי
השרש שההא של כמה היא במפיק.

(۵) کا:

י' (נו). ויבא¹) סגנים בְּמִזְמֵר וְכַמֵּר וְכַמֵּר יוֹצֵר יִרְמֵס טִיט
(יִשְׁעִי מֵאֵל כֹּה). וְשָׁחַתוּ וְחָמְסוּ בְּמִזְמֵר (זכר' ט יט). עַל
כֵּן נִסְמְעוּ בְּמִזְמֵר צִמְצִימֵי (שֵׁם י ב). וְיִרְקִידֵם בְּמִזְמֵר עַל לִבְנוֹן
וְשִׁירֵיוֹן בְּמִזְמֵר בֵּן רֵאשִׁים (תהל' כט ו). בְּמִזְמֵר פֶּתֶן חֲרָשׁ יֵאשֶׁם
אוֹנוֹ (שֵׁם נח ט). בְּמִזְמֵר חֶלֶב וְדֶשֶׁן תִּשְׁבַּע נִפְשֵׁי (שֵׁם כג
ו). בִּקְעָה יִם וְיַעֲבִירֵם וְיִצַּב מִים בְּמִזְמֵר גִּדֹּר (שֵׁם עח יג).
עַד מָה יִי תֵאֱמָר לְנִצָּחַת תִּכְעַר בְּמִזְמֵר אֵשׁ קִנְאֶתְךָ (שֵׁם עט
ה). וְעֵשָׂה קִצְיֹר בְּמִזְמֵר נִשְׁעֵי (אִיּוֹב יד ט). לִבּוֹ יִצְוֹק בְּמִזְמֵר.
אֲבֵן (שֵׁם מא יו). וְזֹאת רִדְפֵיהֶם הַשְׁלֹכֶת בְּמִצְוֹלֹת בְּמִזְמֵר.
אֲבֵן בְּמִים עֲוִים (נחמ' ט יא). —וְכַלְכַּל בְּמִזְמֵר, בְּמִזְמֵר, וְכו':
כִּי נִחַשׁ יִנְחֹשׁ אִישׁ אֲשֶׁר בְּמִזְמֵר (נחמ' ט יד). בַּעֲבוּר
תִּרְעֵי כִּי אֵין בְּמִזְמֵר כִּכְלֵי הָאָרֶץ (שְׁמוֹת ט יד). נִבְיָא
מִקִּרְבָּךְ מֵאֲחִיךָ בְּמִזְמֵר יִקְרֵם לְךָ יִי. אֱלֹהֶיךָ (דנר' יח יט).
מֵה רֵאשִׁית עֲשִׂיתִי מִהֲרֹו עֲשׂוּ בְּמִזְמֵר (שְׁמוֹת ט מ).
מֵה עֲבָדְךָ כִּי פְנִיתִי אֶל הַכֶּלֶב הַזֶּה אֲשֶׁר בְּמִזְמֵר (ש"כ
ט ח). חִי חִי הוּא יוֹדֵךְ בְּמִזְמֵר הַיּוֹם (יִשְׁעִי לֹא יט). הַבִּאת
יוֹם קִרְאָת וְיִהְיוּ בְּמִזְמֵר (אִיּוֹב א כח). וְזִמֵּי בְּמִזְמֵר יִקְרָא
וְיִגִּידָהּ (יִשְׁעִי מד ו). כִּי אֲנֹכִי אֵל וְאֵין עוֹד אֱלֹהִים וְאִפְסָם
בְּמִזְמֵר (שֵׁם מו ט). כִּי לֹא אִישׁ בְּמִזְמֵר אֶעֱנֶנּוּ (אִיּוֹב ט ל).
הָאִישׁ בְּמִזְמֵר יִבְרַח וְזִמֵּי בְּמִזְמֵר אֲשֶׁר יִבָּא אֶל הַחִיכָל
וְחִי (נחמ' ו יא). אֵין נִבְּוֹן וְחִכְם בְּמִזְמֵר (נחמ' מא לט).
וְאִהְיֶה לְרֹעֵךְ בְּמִזְמֵר אֲנִי יִי. וְיִקְרָא יִי (יח). בְּאִזְרוֹת מִכָּם
יִהְיֶה לָכֶם חֲגֵר הַגֵּר אֲחֵכֶם וְאִהְיֶה לָּךְ בְּמִזְמֵר כִּי גֵרִים
הֵייתֶם בָּאָרֶץ מִצְרַיִם (שֵׁם לד). לִמְעַן יִזְכֹּר עֲבָדְךָ וְאִמְתָּךְ
בְּמִזְמֵר (דנר' ה יד). נִבְיָא אֲקִים דָּהֵם מִקִּרְבִּי אֲחִיהֶם
בְּמִזְמֵר וְנִתְּנִי דִבְרֵי בִפְיוֹ (שֵׁם יח יח). אֲשֶׁרִיךְ יִשְׂרָאֵל
מִי בְּמִזְמֵר עִם נוֹשֵׁעַ בְּיִי. (שֵׁם לג כט). וְיֹאמֶר דּוֹד אֵל
אֲבִנִּי הַלּוֹא אִישׁ אֲתָה וְזִמֵּי בְּמִזְמֵר בְּיִשְׂרָאֵל (ש"א כו טו).
עַל כֵּן גִּדְּרַת יִי אֱלֹהִים כִּי אֵין בְּמִזְמֵר וְאֵין אֱלֹהִים
וּלְחַלֵּץ (ש"כ ז כ). הִנֵּה נִתְּנִי לְךָ לֵב חֲכָם וְנִבְּוֹן
אֲשֶׁר בְּמִזְמֵר לֹא הִיָּה דִּפְנִיךָ וְאִחֲרִיךָ לֹא יִקְוֶם בְּמִזְמֵר
(מ"א ג י). לֹא הִיָּה בְּמִזְמֵר אִישׁ בְּמִלְכִּים כֹּל יִמְיָךְ
(שֵׁם יג). יִי אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֵין בְּמִזְמֵר אֱלֹהִים בְּשִׁמְיָם
מִמֶּעַל וְעַל הָאָרֶץ מִתַּחַת (שֵׁם ח כ). גַּם אֲנִי נִבְיָא
בְּמִזְמֵר וּמֵלֶכֶךְ דִּבֵּר אֵלַי בְּדִבְרֵי יִי לֵאמֹר הִשְׁבֵּהוּ אֶתְךָ
אֶל בֵּיתְךָ (שֵׁם יג יח). מֵאֵין בְּמִזְמֵר יִי גִדְּוֹל אֶתְךָ וְגִדְּוֹר
שִׁמְךָ בְּנִבְּוֹרָה (יִרְמ' יו). מִי אֵל בְּמִזְמֵר נִשָּׂא עֵוֹן וְעִבֵּר
עַל פֶּשַׁע לְשִׁאֲרֵית נַחֲלָתוֹ (מִיכ' ז יח). יִי מִי בְּמִזְמֵר מִצִּיל
עֲנִי מִחוֹק מִמֶּנּוּ (תהל' לז י). אֱלֹהִים עֲשִׂיתָ וְהִתְרַשְׁתִּי דְּמִית
הֵייתָ אֲחִיהִי בְּמִזְמֵר אֲוִיכִיךָ וְאִעֲרֹכָה לְעִינֶיךָ (שֵׁם כח).

—1) י"ג ויבס.

הזמן של פעולה מהפערות, als; dès que; aussot as
 וְכִמוּ הַשָּׁחַר עָלָה וּיָאִיצוּ הַמַּלְאָכִים בְּלוֹט (כְּרָאשׁ יֵי יֵה).
 —ג) בְּמִשְׁמֵ בְּאֵלֶיךָ, als ob; comme si; like if, הָרִינוּ
 תִּלְנוּ כִּמּוֹ יִדְרֹנוּ רוּחַ (יִשַׁע כו יח). — *כִּמּוֹ שׁ : דִּגְס
 הִדְלוּ גִדְלוֹן בְּמִים כִּיּוֹן שִׁיּוֹרֶה טַסָּה אַחַת שִׁדְמַעֲדָה
 מִקְבִּדִין אוֹתָהּ כִּצְמָאן כִּמּוֹ שְׁלֹא טַעְמוֹ מִים מִיּוֹהֵן
 (מִדְרִ כְּרָאשׁ יז). —ד) כִּמּוֹ, בְּמִשְׁמֵ כִּמוֹ שֶׁהוּא, הִבֵּל
 כִּמוֹ שֶׁהִיָּה : אִם אִמְרָתִי אִסְפָּרָה כִּמּוֹיָהּ תִּהְיֶה דוֹר בְּנִיךְ
 בְּגִרְתִּי (תְּהִי עַג יֵה). —ו) אִמְרָה הִיטִין : עַל הַטּוֹבוֹת לֹא
 עִבְדִּיתִךְ, אַחַת לִרְבוּא לֹא גִמְלִיתִךְ, אִם אִמְרָתִי אִסְפָּרָה
 נֹא כִּמוֹ, לֹא יִדְעָתִי סְפוֹרוֹת דָּמוֹ (שִׁהִיָּה לִיוֹס ה). —כִּמוֹ
 רִנַּע (אִיכ' ד ו), עִי רִנַּע. —כִּמוֹ רְבוּ (זכר' יח), עִי
 רְבָה. —כִּמוֹ יִתְמַלֵּל (תְּהִיָּה נח ח), עִי מִלֵּל. —בְּכִמוֹ,
 בִּכְמוֹ וְכִי שִׁנִּים, בְּמִשְׁמֵ קְרוֹב לִכְךָ וְכִי שִׁנִּים :
 נִמְשָׁכִים עוֹר בִּזְמַן הַהוּא בִּכְמוֹ אֲרַכְעִים שֶׁנָּה בִּין רֵב
 לִמְעַט (רִי אֲכַרְכְּנָל, מִסַּע' ה' נד).

כְּמוֹכָּ, —ר"ת : כְּמוֹ בֵּן.

כְּמוֹן, —עִי בְּמוֹן.

כְּמוֹשׁ^א, —שֵׁם אֱלֹהִי מוֹאָב וְעַמּוֹן^ב : וַיִּשְׁלַח יִסְתָּח
 מִלְּאִכָּים אֶל מֶלֶךְ בְּנֵי עַמּוֹן לֵאמֹר מָה לִּי וְלָךְ כִּי בָאת
 אֵלַי לְהִלָּחֵם בְּאַרְצִי וְכו'. הִלָּא אֵת אֲשֶׁר יוֹרִישְׁךָ כְּמוֹשׁ
 אֱלֹהֶיךָ אוֹתוֹ תוֹרֵשׁ וְאֵת כָּל אֲשֶׁר הוֹרִישׁ יוֹי אֱלֹהֵינוּ
 מִפְּנֵינוּ אוֹתוֹ יוֹרֵשׁ (זִפְט' יא יכ-כד), אִן יִכְנֶה שְׁלֹמֶה
 בְּמָה לְכִמוֹשׁ שֶׁקִּין מוֹאָב (מ"א יא ו), וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ לַעֲשֶׂתֶּרֶת
 אֱלֹהֵי צִרְיִן דְּכִמוֹשׁ אֱלֹהֵי מוֹאָב וּלְמַלְכָּם אֱלֹהֵי בְנֵי עַמּוֹן
 (שֵׁם נג), וַיֵּצֵא כְּמוֹשׁ^א בְּגוֹלָה כְּהֵנִי וְשִׁרְיִי יַחַד (יִרְע'
 מח ו), וְכִשׁ מוֹאָב מְכִמוֹשׁ כַּאֲשֶׁר בִּשְׁוֹ בֵּית יִשְׂרָאֵל

—^א דַּעַת רֹבֵב הַחֲדָשִׁים כִּי הַנּוֹסֶה מִשְׁבֵּשׁ, אֵךְ כִּכֵּר
 הַשְּׁתַּמְשׁוֹ הַסּוֹפְרִים בְּדִבּוּר זֶה בְּמִשְׁמֵ כִּמוֹ שֶׁהוּא.
^ב בְּמוֹאָבִית כְּמוֹשׁ : וְאָעַשׂ הַבַּתָּה וְאֵת לְכִמּוֹשׁ
 בְּקִרְחָה וְכו'. כִּי יֹאנָה כְּמוֹשׁ בְּאַרְצָה וְכו'. וַיֹּאמֶר לִי כְּמוֹשׁ
 לֵךְ אַחֲזֵן נִכְחָה עַל יִשְׂרָאֵל וְכו'. וַיִּגְרֶשֶׁהָ כְּמוֹשׁ מִפְּנֵי (כִּתְכ'
 מִישַׁע מֶלֶךְ מוֹאָב), וְלֹא נִתְבָּרַר מִקּוֹר הַשֵּׁם וּמִשְׁמֵ אֱוִלִי כִּמוֹ
 בְּעִרְבֵי כְּמוֹשׁ^א, הִיוּ פְּנֵיו אִיוִּמִּים, וְהוֹבֵא בְּסֹפֶר פְּעֻנָּה
 רֹאא בְּשֵׁם סֹפֶר שְׁכָל טוֹב : שֶׁהוּא אֵבֶן אַחַת בְּמִדְבַר מִשְׁשֶׁת
 יְמֵי בְּרָאשִׁית בְּדִמּוּת אִשָּׁה שְׁחוּרָה (פְּעֻנָּה רוֹא, חֲקַת), וְרֹאיוּ
 לְצִין כִּי נִקְוֶה שֶׁל כְּמוֹשׁ הוּא כְּנֻקֵּד הַסּוֹסֵר שֶׁל שֵׁם
 הַמִּשְׁרָשׁ, עִי בְּמִקְוֹמוֹ.^ב —^ג יֵשׁ מִשְׁקַפִּים אִם חִיָּה כְּמוֹשׁ
 גַּם אֱלֹהֵי עַמּוֹן, וּמִשְׁקַפִּים כְּשִׁבּוֹל וְהַגֵּם בְּנוֹסֶת הַכְּתוּב
 שֵׁם שְׁמוֹטָא.^ד —^ה כִּךְ חֲקִירָא, וְהַכְּתִיב בְּמִישׁ.

^א کس

יְהוּדָה וַיֹּאמֶר כִּי אֲדֹנִי יִדְבַר נֹא עֹבֶדְךָ דִּבֵּר בְּאֹזְנֵי אֲדֹנִי
 וְאֵל יִחַר אִפֶּךְ-בְּעֶבְדְּךָ כִּי כְּמוֹךְ מִפְּרַעַה (כְּרָאשׁ' מד יח).
 וַיֹּאמֶר (גִּדְמָן) אֵל זִכְחָ וְאֵל צִלְמַנֶּע אִיסָה הַאֲנָשִׁים אֲשֶׁר
 הִרְתָּם בְּתִכּוֹר וַיֹּאמְרוּ כְּמוֹךְ כְּמוֹהֶם אַחַד בְּתֹאֵר כְּנִי
 הַמֶּלֶךְ (זִפְט' ח יח). וַיֹּאמֶר (מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל) אֵל יִחְשַׁפֵּט
 הַתֵּדֵךְ אֲתִי לְמַלְחָמָה רַמַּת גִּלְעָד וַיֹּאמֶר יְהוֹשָׁפָט אֵל
 מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל כְּמוֹנִי כְּמוֹךְ כְּעַמִּי כְּעַמְךָ כְּסוֹסִי כְּסוֹסֶיךָ
 (מ"א כד ד). —כְּמוֹהוּ כְּאִין : מִי בָבֶם הַנִּשְׁאָר אֲשֶׁר
 רָאָה אֶת הַבֵּית הַזֶּה בְּכִכּוֹר הָרֹאשִׁיּוֹן וְמָה אַתָּם רֹאִים
 אֲתוֹ עֲתָה הִלּוּא כְּמוֹהוּ כְּאִין בְּעִינֵיכֶם (חגי ג ג). —
 וְכִתּוּ"ט : כִּל הַכֶּשֶׁר לְהַצְנִיעַ וּמַצְנִיעִין כְּמוֹ הוֹ וְהוֹצִיאוּ
 בִּשְׁבַת זָכוֹ וְכָל שְׂאִינוֹ בִּשְׁרֵי לְהַצְנִיעַ וְאִין מַצְנִיעִין
 כְּמוֹ הוֹ וְהוֹצִיאוּ בִּשְׁבַת (שְׁנַת ג), וְשׁוֹאֲלִים אֶת הַגִּדּוֹל
 שֶׁבָּהֶן (שְׁבַעֲדִים) וְאֹמְרִים לוֹ אִמּוֹר מָה שִׁשְׁמַעַת בְּמִירוֹשׁ
 וְהוּא אֹמֵר וְהִדְיִינִי עוֹמְדִין עַל גִּלְגָּלִיךָ וְקוֹרְעִין
 וְלֹא מֵאֲחִין וְהִשְׁנִי אֹמֵר אֵךְ אֲנִי (שְׁמַעֲתִי) כְּמוֹ הוֹ
 וְהִשְׁלִישִׁי אֹמֵר אֵךְ אֲנִי כְּמוֹ הוֹ (סְנֵה' ז ט). הַשּׁוֹחֵט
 (סִימָן) אַחַד כְּעוֹף וְשִׁנִּים בְּכַהֲמָה שְׁחִיטָתוֹ כְּשֶׁרָה וְרוֹבּוֹ
 שֶׁל אַחַד כְּמוֹ הוֹ (חול' ג ח), הַאֹכֵל בְּכֹתֶבֶת הַגִּסָּה
 כְּמוֹ הוֹ וְכִגְרִיעִינָתָה (יו"מ ח ג). זֶה חִבְלָל כָּל שְׂאִין
 כְּמוֹ הוֹ חִיָּה טְרַפָּה (חול' ג ח). אִמְרָתִי לוֹ כְּנִי כְּמוֹךְ
 יִרְבּוּ גוֹרֵי גִירָתוֹ בִּישְׂרָאֵל (נִדְר' ט). דְּמֶלֶךְ שִׁגְנָלָה דְּכֵן
 בִּיתוֹ בְּלִכּוּשׁ נָהָה זָכוֹ, וְאֵל עֲשֶׂה לִי כְּמוֹ הוֹ א"ד
 אֲדוֹנִי הַמֶּלֶךְ וְכוֹי יִכּוֹל אֲנִי לַעֲשׂוֹת כְּמוֹהוּ כִּךְ א"ל הַקֶּבֶה
 לְמִשְׁה עֲשֶׂה לִי מִשְׁכֵּן אִמֶּר לְפָנָיו רִבְשָׁ"ע יִכּוֹל אֲנִי לַעֲשׂוֹת
 כְּמוֹהוֹ (מִדְר' שִׁפָּ"ש, לֵאֲיִנָּה וְלֵאֲיִנָּה). —וְכַסְחָם"א : וְאֵל
 יֹאשִׁימִנִי אֲדֹנִי כִּי מְרוֹב שִׁיחִי וְכַעֲסִי דִּבְרַתִּי עַד הִנֵּה
 אֵבֶל (אֲדָם) כְּמוֹנִי יִשְׁגָּה וּכְמוֹ הוֹ יִסְלַח (מִכְת'
 חֲסִדָּה לְמֶלֶךְ הַקּוֹזִיט), מִחֲמַר קוֹרֶצֶת כְּמוֹנִי וְעוֹשִׁנִי
 עוֹשֶׁךְ וְכו'. מֵאֻמָּה לֹא אֲבַקֵּשׁ בְּלִחִי קֶשֶׁב וְאִם אֵל
 כְּמוֹנִי יִסְנֶה כְּמוֹךְ אִיגְנוֹ תַּחְוֹן (אֲגִר' מִנְחָס לִסְגָן
 חֲסִדָּה). —וַיֹּאמֶר הַמִּשְׁוֹרֵר : וְאִמְנֵם הוּא זָכֵל חֲבָמִי אֲרַמָּה
 כְּמוֹ שִׁמְשׁ וְחִמָּה כְּעִנְיָנִים, זִכְמוֹנִי יֹאחֵב כִּי אִשְׁנֶה
 תַּחְלוּתוֹ בְּפִי כְּעִמְנוּנִים (דִּשְׁכ"ג, עֵטֶה הוֹד), הִכְמוֹנִי
 יְחִי טוֹרָף בָּאִסּוֹ וְאִם יִשׁוֹר לְעוֹלָמִים כְּמוֹתוֹ, וְאִם אוֹכֵל
 דֶּהֱתַאֲמֵק וְדוֹרִי בְּמִים שִׁפְכָה עָלֵי חֲמָתוֹ (כ"ש הַגִּיד,
 הַנִּרְשָׁא הַזֶּמֶן), בְּחִי הָאֵל וְחִי עֹבְדֵי אֱלֹהִים זִכְמוֹנִי
 יְחִי שׁוֹמֵר שְׁבוּעָה, בְּרַגְלִי אֲעֵלֶה סֹלַע וְאֲרֹד אֱלִי פַתַּח
 בְּמַעֲמָקִים תְּקוּעָה (סוֹא, נִשְׁמָה), וְחִבֵּר אֶת בִּזְבִּיּוֹ חֲצוּמִים
 וְחִבְרִים בְּאִגְרַת חֲקוֹרָה, וְחִלְלִי לִכְמוֹנִי לְדִבֵּר בְּפִי
 מֶלֶךְ תַּחִי עָלֵינוּ נִשְׁוֹרָה (הוֹא, מְלוֹה עו). —ב) לְחֹרוֹת תַּחֲלַת

מבית אל מבמתם (ס' יג). — עם כמוש, בנוי להמונים:
 אוי לך מואב אבדת עם כמוש נתן בנוי פליטם ובגתיו
 בשבית (נמד' כ' כט). — "הי כמוש, לשבועה: אמר לו
 (המלך לבן מירא) הי כמוש לא אהרנך (א"כ של כ"ס ת).
***כְּמוֹשׁ⁽¹⁾**, ת"ז, לנק' כְּמוֹשָׁה, מ"ר כְּמוֹשִׁים, כְּמוֹשָׁה, —
 ע"ה כְּמוֹשׁ, מרה כְּמוֹשׁ, שְׁנַקְטוּ פָּנָיו מִפְּנֵי שֶׁהִתְחִיל
 לְהִתְיַבֵּשׁ וּבְדוּ, gerunzelt; ratatiné, ridé; wrinkled.
 ערכה גזולה ויבשה וכו' כְּמוֹשָׁה וּשְׁנַשְׂרוּ מִקְצַת
 עֲלֶיהָ (סו"ג ג' ג). כל (עשב) שיש לו שרף יוצאין בו
 (ידי חובות מרור בפסח) וכו' בין דחין ובין כְּמוֹשִׁין
 ואין יוצאין בהן יבוישין (תוספתא פסח' א' לג). ושיוין
 שיוצאין בהן (בעשבים שזכרו שם) כְּמוֹשִׁין אבל
 לא כְּבוֹשִׁין ולא שלוקין ולא מְבוֹשְׁלִין (גמ' ס' לט:).
 שושנה זו שרב יוצא עליה והיא כְּמוֹשָׁה יצא מל
 היא מפרחת (מד"ר ס' ט, כשקשה).
***כְּמוֹת⁽²⁾**, — מלת הרמיון בהמלה כְּמוֹ: ע"ה בורדו משיש
 ואחד תרומה ויחזור ויתרום כְּמוֹת שהוא למוד במדה
 במשקל ובמנין (תרו"מ ד' ג). מצא פירות בכלי או כלי
 כְּמוֹת שהוא (מצא) מעות בכיס או כיס כְּמוֹת
 שהוא (כ"מ כ' כ). בלע מבעת טהורה נכנס לזהל המת
 הזה ושנה ושבל והקיאה הרי היא (טהורה) כְּמוֹת
 שהיתה (מקו"י ח). היתה עזה ונעשית כהה (או
 שהיתה) כהה ונעשית עזה הרי היא כְּמוֹת שהיתה
 וכלבד שלא תתקטט מ' טראות (נגע' ד' ו). בא הכתוב
 ללמדך שלעולם נמנין על הפסח ומושבין ירוהם ממנו
 עד שישחט וכלבד שדא יגיה את הפסח כְּמוֹת שהוא
 (מכ' כ' ג). השולח פירות לחבירו ונמלך להחזיר
 נוהג בהן כְּמוֹת שהיה (תוספתא דמ"י ד' ל). ואין
 מחייבין לשרש את הלון אבל מניחו כְּמוֹת שהוא
 (ס' שני' ב' יא). ולא ימלא את החבית וטוכרה כְּמוֹת
 שהיא כלכלה וטוכרה כְּמוֹת שהיא (סו"י י'). פודין
 מעשר שני כשער הוול כְּמוֹת שחונני לוקח ולא
 כְּמוֹת שמוכר (ס' מע"ש ג' ה). שאילו הוציאן כְּמוֹת
 שהן הרי זה חייב (ס' שכת ח' יח). אין לך בידי אלא
 דלוקקומם אחד ובתוכו שטר אחד כְּמוֹת שהוא
 וכו' אין לך בידי אלא עבר אחד כְּמוֹת שהוא (ס'
 שנו"ס י' א). כשאני עושה בידי נמצאתי עובר על

(1) ע"י ערך כמש.

(2) המלה כמו בהוספת ח של תה"פ תנהוגת
 בהלשונ' השמיות, כמו רבת בערב, בענת בארמ', וכדומה
 (Barth, Pron. 89).

בפורענות ישראל כמותן (שס כ). למלך שהיה לו איקונין נאה אמר לכן ביהו עשה לי כמותה אמר אדוני המלך וכו' יכול אני לעשות כמותה וכו' כך אמר לו הקב"ה למשה ראה ועשה (את המשכן) אמר לפניו רבש"ע אלוה אני שאעשה כמותו (שס שה"ש, ז'א"ה וז'א"ה). למלך שהיה לו כרם ושכר עדיו פועלים והיה שם פועל אחד מתכשר במלאכתו יותר מכלן כיון שראהו המלך כשר במלאכתו יותר מדאי אחוז בידו והתחיל מטיל עמו וכו' ונתן לו המלך שכרו כמותן התחילו הפועלים מצוירים אמרו לו אדוננו המלך אנו שגיענו כל היום וזה לא יגע אלא שחים או שלש שעות ביום והוא נוטל שכרו כמותינו (שס, דודי ירד). מעשה בר"א שנתפס לשום מינות נטלו אותו הגמון והעלו על הבימה לדון אותו אמר לו רבי אדם גדול כמותך יעסוק בדברים בשלים הללו (שס קהל, כל הדברים). כיון שראה (ישעיה) את מלאכי השרת מקדסים להקב"ה וכו' (אמר) אילולי שיתפתי קילוי עם קילוסם שלהם הייתי חי וקיים לעולם כמותם (פסיק' רנתי לג). ובספ"א: א"ל רב נחמן לרב הונא הלכה כמותי וכו' או הלכה כמותם אמר לו הלכה כמותם שמקורבין אתם לבית ראש גולה (הלכ' פסוק, ממונות). אמר לו רב יוסף בנו כמי (פסקת את ההלכה) כאיסי אמר לו הין ומכורין אנו כמותו (שס). הקב"ה יצילנו מלהיות כמותן (דוג' על רס"ג עט). ואמר המשורר: הכמוני יהי טורף באפו ואם יטור לעולמים כמותו, ואם אוכל להתאפק ודודי במים שפכה עלי חמתו (ר"ש הנגיד, הנדפס סומן). וענינים יקרים מפנינים ובכני שיר במאזני שיר שקודים, ואם השיר עקרה מלהוליד כמותן ואבות השיר שכולים (הוא, הלי תעש). לבו נא שאלו בעדי וחקרו הנמצא איש כמותו בומנים (ר"י חריו, תחמ' כג). — כמותו של: תניא כמותו של מור בר רב אשי (הלכ' פסוק, קדוש'). — *שכמות: קח לך את יהושע בן גון וגו' נברתן שכמותך קח לך (ספרי דבר' סה). מה לך אצל זקנה כלך אצל שכמותך ואל תשים קטטה בביתך (ינ"מ מד). פעם אחת היה מהלך ר' יהושע בשדה ומצא ריבה אחת אמרה לו מפני מה אתה מהלך בשדה אמר לה בדרך אני מהלך אמרה לו זו היא דרך שכבשה ליסטים שכמותך (דל"ר ו). ומה אם בשר ודם על שאמר לבשר ודם שכמותו אין לי הפץ בעולם טוב ממך נפקדו ישראל המהכים לישועת הקב"ה וכו' עאכ"ו (מד"ר שה"ש, נגילה). צאי והנשאי לבחור

אלא להיות כמותה וכיוצא בה (ירוש' נויר ד נג). דנין אויין שעשה בהן ודון כשגגה מאויין כמותן ואל יוביתו אוייו ביטוי שפתים שלא עשה בהן ודון כשגגה (שס שט"ז ד לה ד). אם אתה הוא (הלל) לא ירבו כמותך בישראל (כמלי שנת לא). פעם אחת הייתי מהלך בדרך והיתה דרך עוברת בשדה והייתי מהלך בה אמרה לי תינוקת אחת רבי לא שדה היא זו אמרתי לה לא דרך כבושה היא אמרה לי לסטים כמותך כבשוה (פרוכ' נג). אפר לו השאילנו חזוקך אמר לו הילך איני כמותך שלא השאלתני (יו"מ כג). בית אבטינס היו בקיאים במעשה הקשורת ולא רצו ללמד שלחו חכמים והביאו אומנין מאלכסנדריא של מצרים והיו יודעין לפסם כמותן ולא היו יודעין להעלות עשן כמותן (יו"מ לח). בית גרמו היו בקיאים במעשה לחם הפנים ולא רצו ללמד שלחו חכמים והביאו אומנין מאלכסנדריא של מצרים היו יודעין לאפות כמותן ולא היו יודעין לדרות כמותן (שס). אמרו לו מלך גדול כמותך ושתתוה ליהודי זה (שס טט). אמר לו ריקה כמה מכוער אותו האיש שמא כל בני עירך מכווערין כמותך (תע"י כ). אם זה רבי אל ירבו כמותו בישראל (שס). אתה הוא עקיבא בן יוסף ששםך הולך מסוף העולם ועד סופו שב בני שב כמותך ירבו בישראל (ינ"מ עו). כל מקום שאמר ר"ג רואה אני את דברי ארמון הלכה כמותו (כתוב' קט). שני דברים שאמר חנן הלכה כמותו וכיוצא בו ושבעה דברים שאמר ארמון אין הלכה כמותו ולא כיוצא בו (שס). אמר רבש"ע לא פלפדתי תורה כמותו יצתה בת קול ואמרה לו תורה כמותו פלפלת תורה כמותו לא ריבצת (כ"מ פה). אמר ר' יוחנן חלוק היה ר' ישמעאל אף בחנוק והלכה כמותו אף בחנוק (כ"ק עו). הלכה כמותו בטבעת הגדולה ואין הלכה כמותו בשאר טבעות (חול' ית). הלכנו בארם נהרים ובארם נחור לא מצינו אשה נאה כמותך (מד"ר נחש' מ). שהיה (עבר אברהם) שליט ביצרו כמותו (שס נט). כיון שראו אותן ישראל שהם עשויים דגלים דגלים מתאונים דגלים אמרו אלואי כך אנו נעשים דגלים כמותן (שס נמד' ב). (כתוב) אלהים מושיב יחידים ביתה שהוא מזווג לכל אחד ואחד כמותן (שס ג). ואמרתי לו כמותך ירבו עושי רצון המקום בישראל (שס י). וילך (בלעם) עם שרי בלעם ללמדך שהיה שמח

שכמותיך (מדה"ג, וישב). כגון קטליות נוסין ומכעות וכל ש"ב מותן (הל' ססוק, נכ"ס). — ובמשמ' "קרב ל...": והלך שמעון ועשה סתורה והפסיד כמות שלישי המסון (תנ"י הגא', הרכני ללה).

כְּמוֹתָיִי (ש"י, מ"ד פמויות, — סהמ"ס מן כפה, פמות של דבר, שעורו בשלשה רחקיו: ואיך נעלה עד לב צורת דבר שאין לו כמות ולא איכות (כוזרי ה' ב)). ואנחנו נקרא מה שיוזר עליו המשפט מענין הכללות והיתוד כמות המשפט ונקרא מה שיוזר עליו מענין החיוב והשלילה איכות המשפט דמיון זה אמרנו כל אדם חי נאמר זה המשפט כמותו כללי ואיכותו החיוב וכאשר אמרנו קצת האדם בלתי כותב נאמר זה המשפט כמותו חלקי ואיכותו השלילה (מלות גטיון ב). והמשל הרביעי בתארך הדבר כמה שישניהו מצד הכמות באשר הוא כמות כאמרך הארוך והקצר והמעות והישר ומה שדומה לזה (מו"א נב). שאינו בעל כמות שתשינהו איכות המשתנה הכמות באשר הוא כמות (ס). מאמר הכמות הוא בתארך הנוף בשיעורו בשלש רחקיו כאמרך הארוך או הקצר הרחב או הצר הגבוה או הנמוך וזהו כמות המתדבק או באמרך האחד או השלשה וזהו כמות המתפרק (רוח חן י). אי אפשר לה (להנפש) להתנענע באחת מששה התנועות הבאות ר"ל העצם הכמות האיכות והאנה (תגמ' טפס ג:).

כְּמוֹתָיִי (ש"י, נכ"י פמיות, מ"ד פמיות, — כמו פמות: כבר השלמנו עד המאמר הזה שני פנים מדרכי החקירה על כבוד השם הכבוד יתעלה שמו בשני דרכים האחד להורות דרך מציאת כבודו השני השאלה על כמותו (2) ואם הוא נכון לשאול עליו כמה הוא וצריכים אנו לשנות בשביר זה להתחיל מהשאלה שאומרים לה שאלת כמה הוא כדי שנדבק בה שאלת מהו (ר"י גרלוני, פי' ויורה, כס' ר"ד סכלי). וכן יראה שאצל השכל הפועל ידיעה בכמות כי הוא ישינה בתמונות האברים ויחסם קצתם אל קצת (לכ"ג, מלחמ' ס' א' ז). הצורה המנעת אם בכמות הדברים ואם באיכותיהן (ר"א, חלש' אמנה יא). הם הם יסודות כל היצירות, ההוות ונפסדות בשפלים, בערוב ומג מתחברות, בכמות גלקחים שקולים, דומם צומח וחי ומדבר יוצרו מהם ומונבלים (משה ריחטי, מקדש מעט ב). — ואמר הפישן:

(1) בערב' כמיה (א) — (2) בנוף הספר נקוד פמיות, ובנראה זה נקוד קדום, ואעפ"כ אינו נכון לפי חידוקו, שאין שום סבה לשנות דחקל את דגשות המס.

(8) 415

שכמותיך (מדה"ג, וישב). כגון קטליות נוסין ומכעות וכל ש"ב מותן (הל' ססוק, נכ"ס). — ובמשמ' "קרב ל...": והלך שמעון ועשה סתורה והפסיד כמות שלישי המסון (תנ"י הגא', הרכני ללה).

כְּמוֹתָיִי (ש"י, מ"ד פמויות, — סהמ"ס מן כפה, פמות של דבר, שעורו בשלשה רחקיו: ואיך נעלה עד לב צורת דבר שאין לו כמות ולא איכות (כוזרי ה' ב)). ואנחנו נקרא מה שיוזר עליו המשפט מענין הכללות והיתוד כמות המשפט ונקרא מה שיוזר עליו מענין החיוב והשלילה איכות המשפט דמיון זה אמרנו כל אדם חי נאמר זה המשפט כמותו כללי ואיכותו החיוב וכאשר אמרנו קצת האדם בלתי כותב נאמר זה המשפט כמותו חלקי ואיכותו השלילה (מלות גטיון ב). והמשל הרביעי בתארך הדבר כמה שישניהו מצד הכמות באשר הוא כמות כאמרך הארוך והקצר והמעות והישר ומה שדומה לזה (מו"א נב). שאינו בעל כמות שתשינהו איכות המשתנה הכמות באשר הוא כמות (ס). מאמר הכמות הוא בתארך הנוף בשיעורו בשלש רחקיו כאמרך הארוך או הקצר הרחב או הצר הגבוה או הנמוך וזהו כמות המתדבק או באמרך האחד או השלשה וזהו כמות המתפרק (רוח חן י). אי אפשר לה (להנפש) להתנענע באחת מששה התנועות הבאות ר"ל העצם הכמות האיכות והאנה (תגמ' טפס ג:).

כי המושכל אם לא תגדור לנו הקבלה כמותו ואיכותו וזמנו ומקומו ושאר עניניו לא יתכן לנו מצד שכלנו בדבר (חו"ה, יחוד המע' ה). כי הרברים אשר יכינו לקבל הרשמים ההם האלהיים אינם כיכולת אדם ולא יוכלו לשער כמותם ואיכותם (כוזרי א' עט). והצורה המינית האחת ימצא לחמר שלה רחב גדול בכמותה ובאיכותה (מו"ב כט). הרמיון משיג הענין ההוא ומצייר אותו ותופש תכונותו וכמותו בדמיונו עד שגשאריו חקוקים שם (רוח חן ב). שלא אדע אפילו לסדר את תמיהותי לרוב כמותם ואיכותם (למח"ל, חוקר ומקובל א'). — ומ"ר פמויות: היה האחד סוג לכל הדברים כמו שהכמות סוג לכל הכמויות וזה דבר בלתי אפשר (לכ"ג, מלחמ' ה' ס' יב). והמתבאר מדברינו הוא שהזמן והמקום אינם כי אם כמיות עיוניות המתעצמות כגבראים כולם הן רוחניים הן גשמיים והם נופלים בגדר הכמות המספרי (ריש' גלמה א'). וישארו איכויותיהם וכמיותיהם שמורים (כל מלח'.

(1) מן כמה, כמו כמיה, ע"י זה הערך.

יוקח סלפד לכן וכו' כ מ ו ן כושי ועלי עץ ענבה (ס).

*כמן¹, ממנו *מכמנים, *כמן, *כמנה, *הכמנה.

*כמן², קל דא נמצא במסורת הקדומה.

— פֶּעַ, *כמן, מכמן, — כמו טמן: הכובש השולק המולח בשדה חייב המכמן (פרי) באדמה פטור (מעשר' ד ח).

— פֶּעַע, *הכמין, — המטין, המטיר: כל חייבי מיתות שבתורה אין מ כ מ י ן עליהן חוץ מו וכו' אם היה

ערום ואינו יכול לדבר בפניהם מ כ מ י ן לו עדים

אתורי הגדר והוא אומר לו אמור מה שאמרת לי ביחוד

והלה אומר לו (מנה' ז י). ביצד עושין לו להערים

עליו מ כ מ י ן ע"ז ב' עדים בני אדם בבית

הפנימי ומושיבין אותו בבית החיצון ומדליקין נר על

גביו כדי שיהיו רואין אותו ושומעין את קולו שכן

עשו לבן סטרא בלוד שה כ מ י ן לו שני תלמידי

הכמים והביאוהו בב"ד וסקלוהו (ירוש' ינמ' יו יס ד).

ה מ כ מ י ן עריו אתורי גדר דא עשה בלום (סס מנה'

ג כא ג). אם דא רצה המסית להסית לשנים מצוה

לה כ מ י ן לו וכו' ביצד מ כ מ י ן לו המוסת מביא

שנים ומעמידן במקום אפל וכו' (רמב"ם עכו"ס ס ג).

— וכמו פֶּעַ, הטטין, ואמר הפיטן: מהלך ארבע מאות

פרסה נע ונדר ממסורת לפרשה, סע משעיר והכמין

פרוסה עיף ויגע מבשויו דפרסה (שנת זכור, אזכיר סלס).

הנזן חזן עמך אשר לשמך הוא מאמין, סניגור עלי

חמנה אשר הטאתי ימסין וחובי בשמאל י כ מ י ן, זכותי

יעלה בימין ואפר יצחק יומין (סלי' עיוה"כ, ירלה נוס).

— קל, *כמן, לכמן, — כמו פֶּעַ: שורדים כשמעו המולת

החמון, שקרו להקיץ המלך ולכמו, שומוהו מת

מושכב בארמון (שנת ח חנכה, אודך). — ופֶּעַע *כמן,

*כמנים: בכדו מלח חצי תלאות ולא סרו בשמרתם

כ מ ן ג י ם (ספ' המוסר לר"י בן סעל' כב, כ"י תימנ').

*כמנה³, פֶּעַע, מ"ר כמנה, — מקום שאיכד אדם להכמין

א"ע בו: אין לך דרך שאין בה עקמיות ואין

לך דרך שאין בה כ מ נ ו ת⁴ ואין לך דרך שאין בה

כל הנראים והנשכלים, והמדעים בעשר כלולים, ושבע

כ מ י ו ת וששת גדות, ושלוש גורות ועתות ומרות

(שיר הירוד ליוס ס).

*כמיהה, פֶּעַע, — פֶּעַע מן כֶּמֶה: בפופים כמוסי בלמים

, תכוין כ מ י ה ת ם בשומר (מוס' ר"ה, אסופיס).

*כמירה, פֶּעַע, — פֶּעַע מן כֶּמֶר: מי יראוני ביחודך,

מי כובש כ מ י ר ת ך, מי לובש בלבנד (יו"ל)

יו"ס, מי אדיק). במהרתך בן ישרתך, בישרתך בן

כ מ י ר ת ך, כ כ מ י ר ת ך בן לבישתך (סס, מי יתנה).

*כמירות, פֶּעַע, — פֶּעַע מן כֶּמֶר: באדם שמתאפק

ומתחסן על כ מ י ר ו ת רחמיו (מחז' ויטרי, סימן רפז).

כמיש, — כמו כמיש, עי"ש.

*כמישה, פֶּעַע, — פֶּעַע מן כֶּמֶשׁ: נבל חבל בתרגומו

ורשונו לשון כ מ י ש ה כמו והעלה נבל (רש"י

שמות יח יח). — ובמשמ' רוח: ולפעמים יקרה (התנועות

השנים) לכ מ י ש ה תקרה בשינים ליובש גובר עליהם כמו

שיקרה לנמלטים מחולי ולוקנים ולאותם שסבלו רעב

רצוף וחסר להם מוון וכו' ואם תחיה הסבה כ מ י ש ה

תושג במוננות וכו' ואם יהיה ל כ מ י ש ת השן לא

יצליחו הרפואות כי לא יחשב שתושמן מהרה (קלמן ג יז).

*כמן¹, כמן, פֶּעַע, — מין ורע טוב הריח אדמדם הפרחים,

Kümmel; cummin; cummin: הבל היום יחרש החרש

לורע יפתח וישדר אדמתו הלא אם שוה פניה והפיץ

קצח וכמן יורק ושם חטה שורה ושערה נסמן וכסמת

גבלתו וכו' בי לא בחרוף יודש קצח ואופן עגלה על

כמן יוסב כי במטה יחבט קצח וכמן בשבט (ישע' כח

כד-כו). — ובתנ"כ: ואלו דברים מתעשרין דמאי בכל

מקום הרבילה והתמרים והחרובים האורז וה כ מ ו ן

(דמאי' ח א). תנור שהסיקו ב כ מ ו ן של תרומה ואפה

בו את הפת הפת מותרת שאין טעם כ מ ו ן אלא ריח

כ מ ו ן (תרומ' י ד). מוהלין ופורעין ומוצצין ונותנין

עליה איספלגית וכ מ ו ן אם לא שחק מע"ש לוטם

בשבת ונותן (שנת יע כ). שוחק לה כ מ ו ן ושורף לה

יין ושמן (תוספתא יו"ט כ יא). — כמן כושי: גרגרי

צינובר כ מ ו ן כושי עלי עץ דלב וקלפתו (קלמן ד יז).

¹ בארמ' כמנא, בערב' כמן א, כמנ' כמן. ולא

נתברר מקור שם זה. ובאה מלה זו גם בכל הלשונות

הלועזיות בצורות שמשלפות.

(a) כֶּמֶן

(a) כֶּמֶן (b) כֶּמֶן

¹ כך גם בערב' כמנא.

² כך בערב' כמנא.

³ בארמ' כמנא: מארב (שפוט' ט לט) ת"י כמנא,

וכן תרג' יצפינו (תהל' נו ז) ויששון כמנא. — ⁴ כך בב"י

ובילקוט דבר' רמז תתר, ובנפסח' הדפוס כאן מ ק ו ת.

פרשות (ספרי דכ"ז כ.).

כָּמַם⁽¹⁾, סָמַן כָּמַם.

כָּמַם, פָּע', קָמַם, כָּמַם, — כָּמַן *כָּמַן, מָמַן: הֵלֵא הוּא כָּמַם עֲמָדוֹתָיו בְּאֻצְרוֹתָיו (דכ"ז לז לז). — וּבְמִדְרָא: שֶׁאִמְרוּ הַתְּרַמְּמִים אֶל פֶּרַעַה עֲתִיד נֶעַר הַלֹּהֶלֶד וְהוּא יוֹצִיא אֶת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם וְכוּ' עַד שֶׁנִּלְד מִשָּׁה וּמִשְׁנֹלֶד אִמְרוּ לוֹ הֲרֵי גֹלֶד וְהוּא כָּמַם מִמֶּנּוּ מִעֲוִינוֹ (יִלְקוּט שְׁמוֹת קסס). — וּמִצְוֵי בִּסְתֵּמָא: יְהִי רָצוֹן שִׁיטַּתְּ הַקְּבִ"ה לְבַךְ לַתּוֹרָה בַּפֶּתַח שֶׁל אוֹלָם וְכֵל מֶה שִׁישְׁמְעוּ אוֹזְנֵךְ יְהִיה בְּמוֹס בְּלִבְךָ (חז"ל, גא"ל, כ"י נ"י, גנוז' 283). — וְאִמְרוּ הַיִּטְמֵן: בְּכֹכֶד לִשְׁבָּח אוֹ הוֹטֵל שְׁבוּעָה וְזוֹר יִרְבּוֹד, כְּמוֹס וְנִעְזָה יְעוֹרֶרֶת בְּהִיבֵל אוֹמֵר כְּבוֹד (רס"ג, ענוֹס), יְקוֹמֶם מִתָּה וְזִכְרֶם בְּמֵל, יִקֵּר בְּעַמֶּם כְּתוּל וְכֹאכָן נוֹטֵל, יוֹרְבוּ נִצְמָתוֹ בְּחִרְבַּת וְחֵם מֵל, כְּמוֹס נִפְר וְלוֹוִיו מִבֵּל נוֹטֵל, כִּי מִי נָח זֹאת לִי דַעוֹלָם בְּלִי לְבַמֵּל (ר"א קל"ז, אֶלְגֵּרֶס). תָּתֵן לְהַבְהִיב נִחְצִיט פְּנִינִךְ, תִּקְרָא דְשִׁכְרֶם כּוֹס כָּמוֹס בְּפִנְךָ, תִּכְאֵל כָּל רַעְתָּם לִפְנֵיךְ (סוֹא, קִינֹת, שְׁנַת סוֹרוֹ מִנִּי). תִּקְרָא תְּגִלָּה יוֹם כְּמוֹס בְּלִבְךָ, וְהַיִּיבִיבָה לְנוֹ לְהַסִּיר מִנוֹ מִגִּנַּת לֵב (סוֹא, אִיכ' אֶפְסֹתוֹ), מִלְּחִי לְבֹרָא וְאוֹיִם, רֵאוּת כְּמוֹס יוֹם (מִשְׁלֵי, כ"י קל"ז, אֶפְסִיק דִּנֵּן). יִרַח אֲשֶׁר לֹא פִעֲנָה לְרֵאוֹשָׁנִים, כְּמוֹס לְצִפּוֹן חֲרָשִׁים וְגַם יִשְׁנִים, לְרֵאשִׁי הוֹשֵׁם לְאַרְבַּעַה רֵאשִׁי שְׁנִים (שְׁנַת הַדָּשׁ, אֶדוֹן מִקְדָּשׁ). — וְאִמְרוּ הַמִּשְׁשׁוֹר: סִיב הָאֵדוּל כְּמוֹס בְּלִבְכֶם וְאֵת כֶּסֶף אֲמוֹנִים מִלְּבוֹת הִגּוֹ (רמ"כ, דִּיּוּאָן ל, כ"י כוֹדִיל). — וְעַכְּ וְעַתָּה: בְּדַרְת רִקִּיעַ וְכָמַם תְּחִי מִים וּמִפִּירוֹתָם עֵבִים יִחְשְׁרוּ (יִסִּי כֵן יוֹסִי, אֶתָּה כּוֹנֵנָת). הֵלֵא טוֹב לוֹ כְּמוֹס סִפְרֵיו בְּקִבְרֵים (דוֹגֵשׁ עַל מִנְחָה, לְדוֹרֵשׁ הַתְּכַנְּשֹׁת). תִּקֵּר תְּכוּנוֹת שְׁבֵל סוֹד סְתִירָה גִלָּה וּנְפֹרֶת שֶׁמֶה מְאוּסָּפָה, שְׁלֵל שְׁלִילָה וְכָמַם בְּאֻצְרוֹתָיו וּבִמְתָּ בְּמִחְסְרֵי וְהִבָּה וְגַם בִּסְפָה (רס"ג, מִי זֹאת). וְהַמִּדְע בְּרֵאשׁ דְּרַבִּי אֱלֹהִים וְהָאֵל מִמְּאוֹר כָּח כְּמוֹס, וְשִׁמְהוֹ כְּמוֹ מֶלֶךְ עָלֵי כָל וְכֹתֵב שֵׁם יְקֻיָּאל בְּנָסוֹ (סוֹא, חֲזַר מִתְּלִי). אֶלְחַסְמוֹד אִישׁ כְּמוֹס הִיד וְכֹחַל הִים קִינֵן קוֹה (רמ"כ, תְּרִישִׁי ע). בִּשְׁמֵי עֲרוֹנוֹת וְזָרוּ אֲכָן יְדֵי צִפּוֹן צִפּוֹנִי מִקְחִיהֶם שְׁמוֹ, רִית אֲבָךְ רוֹכֵל וְהוֹרוּ כְּמוֹ רִכֵּל בְּסוֹדֵיהֶם אֲשֶׁר כְּמוֹסוֹ (סוֹא, עִינִי עִינִי, כ"י כוֹדִיל). וְהִלֵּךְ עַל גְּבוּיֵי מִי כְּאִישִׁי וְגִלּוֹת תוֹךְ בַּחוּךְ לִבְךָ כְּמוֹסֶת (סוֹא, כְּלָמֵד מִסְמָן, שֵׁס). כֶּסֶף וְהִבָּה לְרוֹב כְּנִסְתָּ, מִצִּיּוּהָ קִיסְעָה וְהִרְכָּה מִכְנֶסֶת, וְאֲכִנִּי נֹר

(1) רק עברית וארמית.

בְּאֻצְרוֹתֶיהָ כְּמוֹסֶת (תשנ"ז כח). וְכִיּוֹם הַבְּפֹרִים מִחֲשַׁבְתָּ רַעְיָה יְכָמוֹס, וְעוֹן מְלִילָה עָלָיו יַעֲמוֹס (עמ"ל, מִחְכְּר' כה). כָּל זֶה כָּמוֹס, וְעַד הַגְּמִלִים עַמֶּם (ספרי הַמּוֹסֵר לר"ז כֵּן סַעַד יֵט, כ"י תִּמְנִי). מִי שֶׁהֶעֱלִים אֶת חֲבִמְתּוֹ וּבַחוּךְ לְבוֹ יְכָמוֹס גַּם מֶה תוֹעֵלָתוֹ כִּי לֹא דִמַּר מִמְּחֲשַׁבָּה הַעֲלִיזָה (שֵׁס ח).

— נִפְע', נִכְמַם, — שְׁכַמְסוּהוּ: יִי מֶה אֲדָם גּוֹ נִרְשָׁע וְגִרְמָס, מִלֵּא תוֹךְ וּמִרְמָה וְגַם אֲוִן וְחִמְסָם, כְּצִיץ נֹבֵל יֵצֵא וְחֵם הַשֶּׁמֶשׁ וְגַמֶּם, אִם תִּפְקוֹד עָלָיו עֲוֹנוֹ הַנִּבְמָס, אֶפְךָ וְגַם קֶצֶף אֵיךְ יִשָּׂא וְעַמֶּם (רס"ג, יי' מֶה אֲדָם). מִפְּלוֹ שִׁקֵּר וְנִתְּנָם לְמִרְמָס, מִרְדּוֹם לְמִדְחָפּוֹת אֲנָשִׁי חִמְסָם, יֵצֵאוּ מֵאַרְעָם וְקִץ תּוֹרַתָם נִבְמָס, יִשְׁבוּ בְּנוֹיָם וְהָיוּ לְמַס (רמ"ה, מִלִּיח', אִיֵּה כז). תְּגַלֵּל נִפְשִׁי מִחוּךְ וְחִמְסָם, שׁוֹב יְדִיד נִכְמָס, אֵל תוֹךְ כֵּן נִחְמָס (ר"י גִּלְדָּס, יֵאֵלֵךְ אש). — נִפְע', "הַכְּמִים, — כְּמוֹ קָל: הִגִּינוּ צִיּוֹנִם וְהִגּוֹס כָּל מִמּוֹתוֹ דְּעוֹלָם, וְהַכְּמִים אֹרֶךְ הַחַמּוֹשׁ לְנוֹצְרֵי חִמְשׁוֹ שִׁיבִלָם (ר"ד כֵּן יֵט, מִתּוֹ וְיַעֲרִי, אֶקְדָּמָה כְּתוּדָס).

א. **כָּמַר**⁽¹⁾, סָמַן א. כָּמַר, "כָּמִירָה, "כָּמִירָה.א. **כָּמַר**⁽²⁾, קָל לֹא נִחְבֵּן בְּסִפְרוֹת הַקְּדוּמָה.

— נִפְע', נִכְמַר, נִכְמַר, — נִכְמַר רַחֲמֵיו, נִתְעוֹרְרוּ וְנִתְחַמְּמוּ, erregt w.; être ému; be moved: וְיִמְחַר יוֹסֵף כִּי נִכְמַר⁽³⁾ רַחֲמֵיו אֶל אֲחִיו וְיִבְקֹשׁ דְּבָכּוֹת (כְּרֵאשׁ' מִג ל). וְהָאִמֵּר הָאִשָּׁה אֲשֶׁר בְּנָה הָיָה אֶל הַמֶּלֶךְ כִּי נִכְמַר רַחֲמֵיהָ עַל בְּנָה וְהָאִמֵּר כִּי אֲדִנִּי תָנוּ לָהּ אֶת הַיֶּלֶדוֹ הָיָה וְהָמָּת אֶל תְּמִיתָהּ (פ"ג א ג כו). — וְנִחְמְיוֹ: אֵיךְ אֲתִנֵּךְ אֲפִרִים אֲמַנְגָךְ יִשְׂרָאֵל אֵיךְ אֲתִנֵּךְ כְּאִדָּמָה אֲשִׁימֵךְ בְּצִבְאִים נִתְפַּךְ עָלָי לְבוֹי יְהוָה נִכְמַר נִחְמְיוֹ (סוֹא יח ח).

(1) בְּמִשְׁמֵי שְׁשֵׁרֶשׁ זֶה מִשְׁמֵשׁ כְּעִבְרִי אֵין לוֹ חֶבֶר בְּשָׂאֵר הַלְשׁוֹנֹת הָאֲחִיּוֹת אֲלֵא בְּאַרְמִי. וְעִי' הֶעֱרָה לְהַעֲרֵךְ. (2) עִי' הֶעֱרָה לְקַסֵּן. — (3) בְּכּוֹנֵת פִּעַל זֶה אֵין סִפְקָא אֶךְ מִשְׁמֵי הֶעֱקִירָתָא לֹא נִתְבַּרְרָה וּבְמִיכָל דָּא יָדוּעַ חֶבֶר דִּין בְּשָׂאֵר הַלְשׁוֹנֹת הַשְּׁמִיּוֹת. הַשְּׁרָשׁ כָּמַר כְּעִבְרִי אֵינוֹ מִשְׁמֵשׁ בְּמִשְׁמֵי קְרוֹבָה לִזְוִי. כְּמוֹר' יֵשׁ לוֹ מִשְׁמֵי שְׁחֹר, עֲצֵב, שְׁאִין עֲנִין לְבָאֵן. וְאוֹלֵי יֵשׁ לְדַמּוֹת לוֹ הַפֶּעַל ח'מֵר a) כְּעִבְרִי, שְׁמִמְנוֹ הֵשֶׁם ח'מִיר b), שְׁהוּא שְׁאוֹר, וְח'מִיר לִיּוֹן, וּשְׁמֵי הֶעֱקִירָתָא כְּעִינֵן תְּמִיסָה. וְגַם בְּאַרְמִי וְעִבְרִי יֵשׁ שְׁאִרִית מִשְׁרֵשׁ זֶה בְּהַמְלִים חִמְרָא לְשָׂאוֹר, חִמֵּר לִיּוֹן, וְהַפֶּעַל יְחַמְרוּ מִימֵיו, וְצִרִיךְ לְהַנִּיחַ כִּי חֵלֶק מִהַשְּׁרֵשׁ הַשְּׁמִי הַקְּדוּם ח'מֵר נִתְרַכֵּךְ כְּעִבְרִי וְאַרְמִי לְחַמֵּר וְחֵלֶק מִמֶּנּוּ נִתְקַשָּׁה בְּאֵלּוֹ שְׁתֵּי הַלְשׁוֹנוֹת לְכַמֵּר.

(a) خمر (b) خمر

מפני זלעפות רעב (אי' ס טי). — ואמר המשורר: אש תאזה להם קרבינו ועורנו כמו תנור ביום גור נכמרו¹), לא אשכחה יום וממו להלך ורחמינו עליהם עת פנותם נכמרו (רמכ"ט, תרמ"ז ו נה). אמרו הים אני אם תנין וסילדי ענקים או כבן מנוח, העור הלא נכמר וכלה השאר גם עשישה עצם וספ המוח (הוא), עד אן כגלות, כ"י כודל). — *ובנין וכדומה, נהרם ונפלו שבריו פנימה:

וכדומה כמו שיאמרו העברים כי נכמרו רחמיו יחד נכמרו נחומי ויאמרו הערב האנ' אלכלכשהוא (הצמח) יבש כמו שיאמרו העברים עורנו כתנור נכמרו כשהוא יבש ונתקשה והטעם בעורנו כתנור נכמרו כטעם בצפר עורם על עצמם והמפרש צריך לדעת ההשתתפות הזאת שבין הלשונות כדי שיהיה תרגומו בנוי על שרשי הצחות מיוחד על עמודי ההגעה. רש"י: נתחממו, רמכ"ע: כמו יבערו ויקרו. תרג' הארמי במשמ' שחור: משכנא היך תנורא אתקדרא, ע"כ, וכן רד"ק, וקצת החדשים. ר"י קרא: נקבץ העור ונכווץ קמטין קמטין כאלו נשרף כתנור אש, ע"כ. וכך קצת החדשים. כ"ז מעיד שהדמיון נכמר כתנור במשמ' הכלל ביחס לפעולת הרעב על העור איננו טבעי, ומלבד זה יש עוד להתבונן להדבור הזה בעצמו נכמר כתנור שהשתמשו בו בגמ' ירוש' בהמאמר המובא בפנים בענין הבנין שנהרס ונפלו אבניו, בדבר אמתת הנוסחה אין דפקק, כי מלבד שכך הוא בכל הספר גם עצם זרות דבור זה להענין המדבר עליו שם מוכיח שאין כאן שום שבוש ושעות, וכמו"כ שאין זה דבור בדוי מבעל המאמר ולא השתמשות במליצת הכתוב, כי לא יעלה על דעת אדם להשתמש במליצה נכמר כתנור במשמ' נשרף או השתר או נתקמט לענין בנין שנהרס ונפלו אבניו. על כרחנו אנו צריכים להניח, כי הדבור הזה נכמר כתנור היה נהוג בלשון מוסד קדום לענין שבירה ונפילת השברים באיכות מיוחדת. והנה התנורים העתיקים בזמנים הקדומים, לפי מה שנראה משארית התנורים שנמצאו בהחפירות בא"י, היו עשויים בעין שפופרת רחבת של חרס שקועה בחפירה באדמה, ואם מפני סבה מהסבות נשברו הדפנות של חרס לא יכלו השברים לפ"ל לחוץ מפני כתלי החפירה ונפלו לתוך השפופרת. ולכן יכלה שבירת התנור להקבע לדמיון לכל שבירה שהשברים נופלים לא לחוץ אלא לתוך הדבר שנשבר פנימה, ואין ספק בדבר כי זו היא משמ' העקרית של הדבור נכמר כתנור, לפי השמוש בגמ' ירוש'. ואח"כ השתמשו בו בהשאלה בענין הגוף, עור הפנים וכדומה, כשהיו בו מקומות עמקים כמו נקרות, כאלו נכמר כתנור. והנה, אין למשמ' זו להשרש כמר דמיון בשאר הלשונות השמיות, אם לא שנדמה לו הפעל האשורי כמר במשמ' הפיל ארצה. עכ"פ השמוש התלמודי והשמוש המקראי יחד עושים פרוש זה לודאות גמורה. — ¹ מהפעל להט נראה כי כונת המשורר בהפעל נכמרו מענין שרפה.

— ובמדר': אחר ימים חלה הבן אמר בבקשה קראו לאבי שוראני באו ואמרו לאביו מיד נכמרו רחמיו עליו ועלה אצלו (מד"ר שמות מו). — והלב נכמר, ואמר הפיתן: לבן הגר נבל ולבו לא נכמר ואבי לא נשמר ולחם נתן לו (כנף רנניס, אליכס ההדוס).

קל, "כמר, יכמר, כמר, — כמר רחמיו, עשה שיכמרו: וכות עקור מור, אץ רחמים לכמור, זלעף בשר חמור (יול' ב' פסת, אפיק נן). צדקית, לגלגל כמור נחומים, לפניך תבא מרת הרחמים (פליח' ערכ ר"ה, תפלה תקח). — וגם במליצה הפשוטה: ולי היה נאה לכמור רחמים על בני יותר מכם ולמה יכמרו רחמיכם עליו יותר מרחמי (יוסיפון, פק 25).

— הפע', "הכמיר, — הכמיר רחמי פלוני, עשה שיכמרו רחמיו: אנא וכו' בן הכמיר רחמי אב באמירות שנים, חננתו גוים שנים ולאמים שנים (הושע' נ סמות, אלא אל אחד). — ובמליצה פשוטה: כי זה החקוי וכמיר רחמי הנפשות ויעוררם (כאור ספר השירים לאריסטו סו).

ב. כמר¹, ממנו ב. כמר.

ב. כמר, — קל לא נמצא.

— נפע', נכמר, — נכמר העור וכדומה, נעשה עמ'ק, מפני רעב, וכדומה, einfällen (Wangen u. dergl.); dev. creux (joues etc.); bec. hollow (cheecks) כנפשו נביא לחמנו מפני חרב המרדב עורנו כתנור נכמרו²

¹ עי' הערה דהערך.

² י"ג נכמר. ובמשמ' פעל זה נפלגו דעות הקדמונ' והחדשים. רובם פרשוהו מענין חם, שרפה, יבש וכדומה. ואמר ריב"ג וז"ל: ואמא עורנו כתנור נכמרו סמקנאה האגית אי יבשת לא ת'ארת וחד'ה אללפמ'ה מתצרפה פי אלעבראני פי הד'יני אלמקניני אעני פי אלח'וראנ ואליובש כתצרפ אלח'יג'אנ פי אלעברי פיהמא פאנ אלערב תקול האג' אלדמ אי ת'אר ותחרב וכד'לכ אלפחל ואלשר כמא קאר אלעבראנינו כי נכמרו רחמיו יחד נכמרו נחומי ותקול אלערב האג' אלבקל אד'א יבש כמא יקול אלעבראנינו עורנו כתנור נכמרו אי יבשת וג'פת פאלמד'הב פי עורנו כתנור נכמרו כאלמד'הב פי צפר עורם על עצמם יבש היה בעץ ואלמתג'מ מחתאג' אלי מערפה מת'ד הד'א אלאחראכ בני אלד'ע'את תחי תכונ תרג'מתה מבניה עדיאצול אלסאחאה מות'קה עלידעא'מ אלבדא'ע'ה, ע"כ, ובעבר': אבל עורנו כתנור נכמרו ענינו האג' (בערב') ר"ל יבש ולא ת'ארת (בערב', ר"ל המו), וזה הלשון משמש בעבר' באלה שתי המשמע' ר"ד במשמ' המה יבש בשמוש הפעל הוג' בערב' בשתיהן והוא שהערב יאמרו האג' אלדמ, שר"ד המה והתנועע וכמו"כ הוכר

הכומרים (מד"ר שמות ט). הכומרים¹ גנבו אלהים מי נשבע בו ומי יקריב לו קרבן (שם נראה כו). — ומצוי במהמ"א בכנוי לכהני אוה"ע גם של כנסת הנוצרים: בשראה המלך בן אמר אל כומר של מלך אדום ואל הישמעאלים לכו אל אהליכם וכו' ולמחר שלח המלך בשביל הכומר ואמר לו וכו' (מכת' מלך כוזר לחסדאי). ושאלו אותם על דבר הכומרים בני גוי (מסע' ר' בנימין 80). וימסרו ספר המדע והמורה ביד הכומרים וגדולי הגלחים והצעירים (מכת' בני חסדאי לקטל קטיליא). שקבלו (אומות הנוצריה) אמונת ישו הנוצרי ע"י כומר אדומי (חוקר אמונה לר"י נר"א א ד). הייתי נכבד מן השרים והפרשים וההגמונים והכומרים והגלחים (לאת ר"י א"ת, דרך טושים). וכבר נהגו הכל דהעלות מס קרקעות לגלחים וכומרים (שו"ת רשב"א קסד). אם יש פיוט שעשה גלח או כומר לשבח לע"ז (ספר חסיד', תתקמ"ח). מעשה היה זהביא גוי חלוק וכו' השליך החלוק באש ולא נשרף אמרו הגלחים והכומרים ליהודים הרי תדעו כי יש קדושות בחלוק (שם, תתר"ט). ואדוני האמונה פיפור והגמונים חכמים גדלים וכומרים (מכת' ריכלין למו"ט כוניטו, גרן 9, 529). איש גורא מאד יאהאן רייבלינגס שהדפיס ספרים בודיעה זו וזולתם עוד רוב ידועים לו ולך מכו מריהם ואתרים המעיינים בזה (ר"א מודינא, ארי טוס נ). שבתחבולה זו הכומרים היונים מדליקים גרותיהם בבית שעותם (מעשה טושים, יס"ע ב).

ג. כִּמְרָה, — קל לא נהוג.

— הַתִּפְּרָה, "התפפר", עשה א"ע פ'מר' אין לך אלא כומרים שבת כומרין ומסרפין עצמן מלהוליד (ספר נחמן יסן).

ד. כִּמְרָה², ממנו מכמר, מכמר, מכמרת, מכמרת, ד. *כמר.

ד. *כִּמְרָה, פ"י, עת' יכמ'ר, — שם בנהר ובדומה מכמרת לצוד דגים, Netze ausbreiten; étendre des filets; lay nets מעשה בשנים שירדו לכומר מכמורת

לירדן (יוש' יכמ' יו יד).

— פֶּעַר, *כִּמְרָה, מכמר, — כמו קד פמר: אמר ר' מעשה בשנים שהיו מכמרים מכמורת בירדן (תוספתא יכמ' יד ו).

ה. *כִּמְרָה, ממנו *כִּמְרָה, *כִּמְרָה, *כִּמְרָה.

כומר יא. — ¹ גוף המשל באימ': כומר יא גנבו אלהים מאן מומי ביה או מאן מקרב.

תני (ע"ז מה שנאמר במשנה (כ"מ יא) הבית והעליה של שנים שנפלו וכו' רואין איהו אבנים ראיות להשתבר וכו') נכמר כתנור העדיונות ראיות לישבר נפל לחונן התהנותות ראיות לישבר (יוש' כ"מ יב ג).

ג. כִּמְרָה¹, ממנו כמר, *כִּמְרָה, ג. *כִּמְרָה, *כִּמְרָה, *כִּמְרָה.

כִּמְרָה², ש"י, מ"ר כמרים, — פ"הן, פפרט כהני קצת אלילי הגוים, heiden. Priester; prêtre païen; heathen.

priest: והשבים את הכמרים אשר נתנו מלכי יהודה ויקטרו³ בבמות בערי יהודה ומסבי ירושלים (מ"כ כג ס). לעגלות⁴ בית און יגורו שכן שמרון כי אבל עריו עמו וכו' עליו יגילו (סו"ט יא). ונמיתי ידי על יהודה ועל כל יושבי ירושלים והברתי מן המקום הזה את שאר הכעל את שם הכמרים עם הכהנים (פנ"א ד). — *וכומר: רבי יהושע אומר (יתרו) כומר היה (מנ"י יתרו א). הקבר והגשר שאין להן בית דירה ובית עבודה וזה שאין לו בית דירה לכומרין (תוספתא טו"ט ו ד). כלים (של עבודה וזה) המשתמשות בהן ובגופה גנבום כומרין ומכרם הרי אלו מותרין (שם ע"ז יב). ויהונתן בן גרשום בן מנשה וכו' כומר היה לע"ז והאריך ימים (יוש' נכ"ט יג ד). אם היה כומר אסור (דמכור לו לבונה) רופא מותר (שם ע"ז א לט ד). ע"ז שהיה לה נינה (ומרחץ נהנים מהם) בטובת הכומרין ושלא בטובת הכומרין (שם ד לט ד). על ידי שהיתה רבקה בת כומרים לא היתה מקפדת על טוהפת ע"ז (מד"ר נראה סס). אמרו רבותינו יתרו כומר היה לע"ז וראה שאין בה ממש וכו' וקרא דבני עירי ואמר להם עד עכשיו הייתי משמש אתכם מעתה זקן אני בחרו לכם כומר אחר עמד והוציא כלי תשמישי ע"ז ונתן להם הכל (שם שמות א). כדרכי הגוים יש גימסין הרבה וכומרין הרבה כולן מתקבצין בבית אחת ואנו אין לנו אלא ה' אחד ותורה אחת (שם נמד' ית). יתרו לא כומר של ע"ז היה וכיון שבא לפתחו של הקב"ה קיבלו (פסיק' רנתי לה). — ומשל: הך⁵ האלהים ויבעתו

¹ לא נתברר משמ' העקרת של שרש זה, ועי' הערה להערך.

² כבר אמר רד"ק שהשם הזה נמתקף ממשמ' שחור שהשרש כמר משמש בו כסור, מפני שהיו הכמרים לבשים שחורים, וכן ר"י אברבנאל וקצת החדשים אמרו שהמתקף מן משמ' נפילה ששרש זה משמש בו באשור, וכל זה ספק. — ³ י"ג ויקטרו. — ⁴ יש מניחים הגהות מתחלפות. — ⁵ גוף המשל באימ': מהו אלהים ויבעתו

יום־הלילה־ההוא־יקהוואפל אל־יחד־בימי־שנה (ליוֹג־ד'ו).
כְּמָרִית, ש"נ, —כמו כמריִת; ובלבד כמריִת
 אחת־אחות־אדוניו־הקיסר (מכת' ריכלין למו"ט גוויטו).

כְּמָרִית, ש"נ, מ"ר כמריִת, — כמו הקודם; ותחשבו
 כי תיִיאנט הכוֹמֶרֶת נבראה מגופו (תולד'
 חלכמנדר 39). אם תחלה אחת מהכוֹמֶרֶת רשאי הרופא
 להכנס לשם עֵד־פי־הנמון ולא אחר (תש"י מהר"י קולון
 קס). אין דפקקס דומר שתאסר (האשה) מפני ה"חוד
 שנתיחדה בבית האחיות הכוֹמֶרֶת ושהתה שם קצת
 (סס). יכולה (אשה יהודיִה) ללבוש בגדי כוֹמֶרֶת
 כדי שיהיו (הגוים) סבורים שהיא כוֹמֶרֶת ולא ישכבוה
 (ר"י עמדין, יבית מ"ט, גסס ספ' חסידים).

כְּמִישׁ¹, ממנו *כְּמִישׁ, *כְּמִישׁ, *כְּמִישׁ, *כְּמִישׁ.

כְּמִישׁ², ש"ט, ע"י יבְּמִישׁ, — כְּמִישׁ העלה, נהיה כְּמִישׁ:
 מניחן עליו עד שיכשושו ופודה אותן מוצאי
 שבת מיד (יב"ט' מע"ט ד נד). אבל אם ירדו גשמים
 וצמחו ורעים וחורו ושנו כלומר כמשו מתרעין עליהן
 מיד (ר"ח תע"י יט).

—ש"ט, *כְּמִישׁ, —כמו חקל, נהיה כְּמִישׁ: שושנת העמקים
 ולא כשושנת ההר שנוחה להכמס אלא כשושנת
 העמקים שמשרבת והולכת (מדר' ש"ס, חני תללל). ויין
 צמקים בין שגכשו (הצמקים) בגפן בין שגצמקו
 על ידי החמה או על ידי האור (אבודרהס, מע"י ג'נת).
 —תש"י, *כְּמִישׁ, —כמו נכמס, כמסמ' נקטמ, גם בבגד
 וכדומה; ומתקבץ הבגד מ"יִת כמס ונראה קמטין

כמריִי איננה מלה מרירי עם כף השמוש לרמיון אלא
 שהכף כה היא שרשית והמלה בעקרה היא כמריִי בפ"פ
 חרוקה או פחוזה כמו סגור, ופרושה לפי הענין הוא
 מחזה מסחורות המכע שמכעתיים את האדם, ולפי האמור
 קודם לו: יגאלהו חשך וצלמות תשכן עֵדִיו עננה, רגלים
 לדבר כי גם כמריִי הוא דבר בעין אלה, והמכיומו לזה רוב
 החרשים ואמרו כי נגזרה המלה כמריִי סן כמר בסור'
 במשמ' שחור, ואמרו כי הכונה בכמריִי היא דקִי חמה,
 אך הואִיד ולזה שמש בעבר' הקדומה שרש אחר, והוא
 קדר, לכן יותר נראה לפרש כמריִי במשמ' עננה כבדה
 שתהיה כפרט ברעמים וברקים שזה היה ממיל אימה על
 האנשים בימים הקדומים.

(¹ בערב' כמ"א a).

(² בערב' כמ"ב b) משש במשמ' וו בענין עור
 הפנים, חבנר, וכדומה.

(a) — (b) כְּמִישׁ

קמטין (ר"ח ש"ט קמ).

—ש"ט, *כְּמִישׁ, *כְּמִישׁ, — קמט: ולוקחין עור ומרמיכין
 אותו במים ומשימין בו את העץ ומכניסין את העור בין
 כל חריץ וחריץ ומכמשים אותו והוא רטוב מכאן
 ומכאן עד שעושין בו דמות שו"י שיש לה שלשה ראשין
 מימין (רמב"ם, הלכ' תפלין ג כ).

כְּמִישׁ^{*}, ת"ו, מ"ר כְּמִישׁ, —כמו כְּמִישׁ: בחזרת וכו'
 ובמרור יוצאין כהן בין לחין בין כמשי (כ"ו) אבל
 לא כבושין ולא שדוקין ולא מבושלין (פסח' כו). —
 ולנ"ק *כְּמִישׁ, כְּמִישׁ: מעשה כלפת שהביאו דמחוזא יצא
 רבא וראה שהיא כְּמִישׁ אמר זו וורדי מאתמול
 עקרוה (הלכ' פסוק' לר"י גאון, יו"ט).

כְּמִישׁ^{*}, ש"ו, —ש"המ"ס מן כְּמִישׁ: את נטעין חמת כמ"ש,
 תשריף לאסוף בר בפלום גמש, מים גול בנטפא אמש,
 ובאור בקר יורה שמש (ר"א קליר, גסס, יפתח ארץ).

כֵּן¹, —מלת הדמיון חזרה דמיון בין שני מעשים ודברים,
 so, also; ains; so, thus ויאמר אלהים יהי רקיע בתוך
 המים וכו' ויהי כֵּן (ברא' א ו-י). מלא שבע זאת ונתנה
 לך גם את זאת וכו' ויעש יעקב כֵּן וימלא שבע זאת
 (ש"ס כט כו-כח). אחיכם אחד יאסר בבית משמרכם ואתם
 לכו הביאו שבר רעבון בתיכם וכו' ויעשו כֵּן (ש"ס מ
 יט-כ). קחו דבם מארץ מצרים עגלות לספכם ולנשיכם
 וכו' ויעשו כֵּן בני ישראל (ש"ס מה יט-כא). ויעשו כֵּן
 הרשמי מצרים בלשיתם (שמות ז כ). הנני עמד לפניך
 שם על הצור בחרב והכית בצור ויצאו ממנו מים ושתה
 העם ויעש כֵּן משה לעיני קניי ישראל (ש"ס יו ו). דבר
 אל אהרן ואמרת אליו בהעלתך את הנרת אל מול
 פני המנורה יאירו שבעת הנרות ויעש כֵּן אהרן (נמד'
 ח כ-ג). ואם לא תעשון כֵּן הנה חטאתם דיי' (ש"ס לז
 כג). לא תעשון כֵּן לוי' אלהיכם (דבר' יב ד). ופן תדרש
 לאלהיהם לאמר איכה יעבדו הגוים האלה את אלהיהם
 ואעשה-כֵּן גם אני לא תעשה כֵּן לוי' אלהיך (ש"ס ל-לא).
 ויאמר שר צבא יי' אל יהושע של נערך מעל רגלך
 וכו' ויעש יהושע כֵּן (יהו"ס יו). ועתה הנני בידך
 כטוב וכישר בעיניך לעשות לנו עשה ויעש להם כֵּן
 ויצל אותם מיד בני ישראל ולא הרגום (ש"ס כס-כו).
 ויאמר יהושע פתחו את פי המערה והוציאו אלי את

(¹ כך כב' כמריִירש, וכמשנ' שבידוש' כמזשין,

ובנוסח' הרפוס יבשין.

(² מן אות הרמז כ כמו בהמלה כה, כך, ככה,
 עם אות נ, כמו במלת עדנה, דהרן, וכדומה.

חמשת המלכים האלה מן המערה ויעשו כן ויצאו אליו את חמשת המלכים (ש' י כג-כד). קח את הבשר ואת המצות והנה אל המלע הלו ואת המרק שפוך ויעשו כן (שופט' ו כ). אם מל יהיה על הנהגה לבדה ועל כל הארץ חרב וכו' ויהי כן (ש' לו-לח). ויעש אלהים כן בלידה ההוא (ש' מ). אם יצאו בנות שולו לחול במחלות ויצאתם מן הכרמים וחטפתם לכם איש אשתו וכו' ויעשו כן בני בנימן וישאו נשים למספרם מן המחללות (ש' כח כח-כג). ויעשו האנשים כן ויקחו שתי פרות עלות ויאסרום בענגלה (ש' ו י). ויאמר דוד לא תעשו כן אחי (ש' ל כג). אל אחי אל תעני כי לא יעשה כן בישראל (ש' כ יג יב). וי' אמר דו קלך את דוד ומי יאמר מדוע עשיתה כן (ש' ו י). לא נעשה כן (בכל מה שכתוב שם ע"ד כסא שלמה) לכל ממלכות (מ"א י כ). ויאמר מלך ישראל אל יהושפט עוד איש אחד לדרוש את וי' מאתו ואני שנאתיו כי לא יתנבא עלי-טוב כי אם רע מיביהו בן ימלה ויאמר יהושפט אל יאמר המלך כן (ש' כג ח). וכל הנבאים נבאים כן לאמר עלה רמת גדעד והצלח (ש' יב). תפתה וגם תוכל צא ועשה כן (ש' ככ). אם תראה אתי לקח מאתך יהי לך כן (כמו שבקשת) ואם אין לא יהיה (מ"ג ג י). הנך ראה בעיניך ומשם לא תאכל ויהי לו כן וירמסו אתו העם בשער וימת (ש' ז יט-כ). ויעש כן הלך ערום ויחף (ש' כ ג). הנבאים נבאו בשקר והכהנים ידרו ער ויריהם ועמי אהבו כן ומה תעשו לאחריתה (ימ' ה לא). ויטב הדבר בעיני המלך ויעש כן (אסת' ג ד). ועשה כן למרדכי היהודי (ש' ו י). מי הוא זה ואי זה הוא אשר מלאו לבו דעשות כן (ש' ז ה). ויאמר המלך להעשות כן (ש' ט יד). סניד דברו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל לא עשה כן לכל גוי ומשפטים כל ידעום (תהי' קמו יט-כ). והפחות הראשונים אשר לפני הכבירו על העם וכו' ואני לא עשיתי כן מפני יראת אלהים (נחמ' ה יס). ויאמרו כל הקהל לעשות כן כי ישר הדבר בעיני כל העם (דסי"א יג ד). — והמדה כן לפני הפעל: ויאמרו כן תעשה כאשר דברת (בראש' יח ה). כי נבלה עשה בישראל לשכב את בת יעקב וכן לא יעשה (ש' לד ז). וימלאו לו ארבעים יום כי כן ימלאו ימי החגמים (ש' ג). כן תעשה לשרך לצאנך שבעת ימים יהיה עם אמו ביום השמיני תתנו לי (שמות כג כט). ושמרתם את משמרת וי' ולא תמותו כי כן צויתי (ויקד' ח לה). כן יהיה תמיד הענן ויבסנו (כמד' ט י). ויענו בני גד ובני ראובן לאמר את אשר דבר וי' אל עכדיך

כּן נעשה (ש' לז לא). עיניך הראת את כל אשר עשה וי' אלהיכם דשני המלכים האלה כן יעשה וי' לכל הממלכות אשר אתה עבר שמה (דכר' ג כח). כן (כמו סיסרא) יאבדו כל אויביך וי' (שופט' ה לא). ויאמר אליהם (גדעון) ממני תראו וכן תעשו (ש' ו י). ויעש שם שמשון משה בי כן יעשו הבחורים (ש' יד יא). ועליה כתנת פסים כי כן תלבשן בנות המלך הכתולות מעילים (ש"ב יג יח). ויאמר אמן כן יאמר וי' אלהי אדני המלך (מ"א ה לו). ולבני ברזלי הגלעדי תעשה חסד והיו באכלי שלחנך כי כן קרבו אלי בבדתי מפני אבשלום אחיך (ש' כ ו). לא אבא עמך ולא אכל לחם ולא אשתח מים במקום הזה כי כן צוה אתי בדבר וי' לאמר לא תאכל לחם ולא תשתה מים (ש' יג ח-ט). והוא לא כן ידמה (כמו שכתוב שם קודם) ודברו לא כן יחשב (ש' יז יז). וקמר מהמץ תורה וקראו נדבות השמינו כי כן אהבתם בני ישראל (עמו' ד ה). כה אמר וי' כן אמרתם בית ישראל ומעלות רוחכם אני ידעתיה (יחזק' יא ה). ואתה כן אדם אמר אל בית ישראל כן אמרתם לאמר כי פשעינו וחטאתינו עלינו ובם אנהנו נמקים ואיך נחיה (ש' לג י). כן (כמו שכתוב שם למעלה) אומרת שםך דער (תהי' סא ט). הנה כי כן (כמו שמת' אר שם) יברך גבר ירא וי' (ש' קח ד). כן (כמו שמת' אר שם) ארחות כל בצע בצע את נפש בעליו יקח (משלי א יט). כי כן יסד המלך על כל רב ביתו לעשות כרצון איש ואיש (אסת' א ח). כי כן ימלאו ימי מרוקיהן (ש' ג יב). — כן... כן... כן... כן: ככל אשר צוה אתו אלהים כן עשה (בראש' ו כג). ויהי כאשר פתר לגו כן היה (ש' מא יג). ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן ואת תבנית כל כליו וכן תעשו (שמות כה ט). כאשר יתן מום באדם כן ינתן בו (ויקד' כד כ). כאשר יתנו כן יסעו (כמד' כ יז). כנוים אשר וי' מאביד מפניכם כן תאבדו (דכר' ח כ). כאשר יאכל את הצבי ואת האיל כן תאכלנו (ש' יב כג). כאשר שוש וי' עליכם דהויטיב אתכם ולחרבות אתכם כן יושיש וי' עליכם דהאביד אתכם ולהשמיר אתכם (ש' כח סג). ככל אשר שמענו אל משה כן נשמע אליך (יחזק' א יז). כבשת גנב כי ימצא כן הבישו בית ישראל (ימ' כ לו). כאשר עובתם אותי ותעבדו אלהי נבר בארצכם כן תעבדו זרים בארץ לא לכם (ש' ה יט). ככלוב מלא עוף כן בתייהם מלאים מרסם (ש' כ ז). כהקיר בור מימיה כן הקרה רעתה (ש' ו ז). כאשר ידבק האונר אל מתני

איש בן הדבקתי אלי את כל בית ישראל (ס יג יא).
 כאשר יציל הרעה מפי הארי שתי כרעים או בדל און
 בן ינצלו בני ישראל (פמו' ג יב). כמראה הקשת אשר
 יהיה בענן ביום הגשם בן מראה הנגה סביב (יחזק'
 א כח). כאשר נשפמתי את אבותיכם במדבר ארץ
 מצרים בן אשפט אתכם (ס כ לו). כאשר קרא ולא
 שמעו בן יקראו ולא אשמע (זכר' ז יג). כאשר היתה
 קללה בנזים בית יהודה ובית ישראל בן אושיע אתכם
 והייתם ברכה (ס ח יג). כאיד תערג על אפיקי מים
 בן נפשי תערג אליך אלהים (תהי' מכ כ). כאשר שמענו
 בן ראינו בעיר יי צבאות (ס מח ט). כשמך אלהים
 בן תהלתך (ס יא). כאשר תבער יער וכו' בן תרדפם
 בסערך (ס פג יח-יז). אל תאמר כאשר עשה לי בן
 מעשה לו (משלי כד כט). בעבד ישאף צל ובשכיר יקרה
 פעלו בן הנחלתי די ירחי שוא (לוי' ז ג-ג). כמות זה
 בן מות זה (קס"ג יט). כל-עמתי שבא בן ילך (ס ה יח).
 — כאשר... בן... וכן, במשפ' בה במדה : וכאשר יענו
 אתו בן ירבה ובן יפרץ (שמות א יב). כרבים בן חטאו
 לי (סו' ז ד). — ויש שהמלה כאשר היא נשמעת בכח
 ואינה כתובה בפרוש : אכן בגדה אשה מרעה בן בגדתם
 בי בית ישראל (ירמ' ג כ). היחתה איש אש בחקו
 ובגדיו לא תשרפנה אם יהלך איש על הגחלים ורגליו
 לא תכוונו בן הבא אל אשת רעהו לא ינקה כל הנגע
 בה (משלי ו כו-כט). אבל בני דבש כי טוב ונפת מתוק
 על חבך בן דעה חכמה לנפשך אם מצאת (ס כד יג-
 יד). כלה ענן וילך בן יורד שואל לא יעלה (לוי' ז ט).
 הינאה גמא בלא בצה ישגה אחו בלי מים ערבו באבו
 לא יקטף ולפני כל חציר ייבש בן ארחות כל שכחי אד
 ותקות חנף תאבד (ס ח יח-יג). — ודמיון בין שני
 שמות : כשושנה בין החוחים בן רעיתי בין הבנות
 כתפוח בעצי היער בן דודי בין הבנים (ס"ה כ ג-ג).
 כעיני שפחה אל יד גברתה בן עינינו אל וי' אלהינו
 (תהי' קנג ב). כחצים ביד גבור בן בני הנעורים (ס
 קנז ד). כחמץ לשנים וכעשן לעינים בן העצל לשלחיו
 (משלי י כו). כקול הסירים תחת הסיר בן שחק הבסיל
 (קס"ג י ו). — ובין שם ופ' על : ובפרשים בן ירוצון (יחז'
 כ ד). בדרכינו ובסעללינו בן עשה אתנו (זכר' א ו).
 כציץ השדה בן יציץ (תהי' קג יח). כי כמו שער בנפשו
 בן-הוא (משלי כג ו). — ובתו'ם : שלשה שאכלו כאחד
 אינו רשאים לחלק ו כן ארבעה ו כן חמשה (נכ"ז ז
 ד). תבואה שעלו בה ספיתו אסמים ו כן מקום הגרנות

שעלו בהן מינין הרבה ו כן תלתן שהעלה מיני עשבים
 אין מחייבין אותו דגבש (כלא' ג ה). הפגים משווריהו
 אוכל בהם פתו בשדה בחלו כונם לתוך ביתו ו כן
 כיוצא בהם בשאר שני שבוע חייב במעשרות (סזי'
 ד ו). אמר רבי אלעאי שמעתי מר"א אפילו הוא בבית
 כור ו כן שמעתי ממנו אנשי חצר ששכח אחד מהן
 ולא עירב ביתו אסור מלהכניס ומלהוציא לו אבל דהם
 מותר וכן שמעתי ממנו שיוצאין בעקרובנין בפסח (ערוכ'
 כ ו). מעשה באבא שאול בן בשנית שהיה ממלא
 מדותיו מערב יו"ט ונותן ללקוחות ביו"ט אבא שאול
 אומר אף במועד עושה בן מפני ברורי המדות והב"א
 אף בחול עושה בן מפני מצוי המדות (כ"ל' ג ח).
 כיצד היו משיאין משואות מביאין בלונסאות של ארז
 ארוכין וכו' ומצית בהן את האור ומוליד ומביא ומעלה
 ומוריד עד שהוא רואה את חבירו שהוא עושה בן
 בראש ההר השני ו כן בראש ההר השלישי (ר"ה ג ג).
 סדר תענית אלו האמור ברביעה הראשונה אבל צמחים
 ששנו מתריעין עליהן מיד ו כן שפסקו גשמים בין גשם
 דגשם ארבעים יום מתריעין עליהן מיד (תע' ג א).
 ירדו (גשמים) לצמחין וכו' אבל לא לבורות לשיחין
 ולמערות מתריעין עליהן מיד ו כן עיר שלא ירדו
 עליה גשמים וכו' ו כן עיר שיש בה דבר או מפולת
 (סס כ-ד). זה בא בביתו וזה בא בקורתו נשברה
 כדו של זה בקורתו של זה פסור וכו' ואם אמר
 לבעל קורה עמוד חייב ו כן זה בא בגרו וזה בפשתנו
 (כ"ק ג ס). אמר לו רבי יהודה ו כן ה'לכה (סס
 ט). שור שננת את הפרה ונמצא עוברת בצדה וכו'
 ו כן פרה שננתה את השור ונמצא ולדה בצדה ואין
 ידוע אם עד שלא נגחה ילדה (סס ה א). וכשבאתי
 והרציתי דברים לפני ר' יהושע אמר לי יפה אמרת
 אלא בן אמרו ה'לכה (נזיר ד). (האומר לאשה-הרי את
 מקודשת לי) על מנת שאני בהן ונמצא לוי וכו' אינה
 מקודשת וכן היא שהמעטו (קדוש' כ ג). האומר לחבירו
 צא וקדש לי-אשה פלונית והלך וקדשה לעצמו מקודשת
 לשני ו כן האומר לאשה הרי את מקודשת לי לאחר
 שדשים יום ובא אחר וקדשה וכו' מקודשת לשני (סס
 ג א). וכשמט ר' ישמעאל היו בנות ישראל נושאות
 קינה ואמרות בנות ישראל אל ר' ישמעאל בכינה וכן
 הוא אומר בשאול בנות ישראל אל שאול בכינה (נדר'
 ט י). היתה עומדת ברשות הרבים וזרקו (הבעל את
 הגט) לה קרוב לה מגורשת קרוב לו אינה מגורשת וכו'

ו כן לענין קדושין ו כן לענין החוב (גיט' ח כג). —
 ובדבור שלילי: האומנין קורין בראש האילן או בראש
 הנדבך מה שאינן רשאים לעשות כן בתפלה (נדר' ב
 ד). בחלוקי אגוים אפילו תשעים ותשעה אומרים לחלק
 ואחד אומר לבו לזה שומעין שאמר כהלכה בדלית
 ובדקל אינו כן אפילו תשעים ותשעה אומרים לבו
 ואחד אומר לחלק לזה שומעין שאמר כהלכה (פאה ד
 א-ב). יש במעשר ובכבורים מה שאין כן בתרומה
 שהמעשר והכבורים טעונים הבאת מקום וטעונים ודני
 וכו' מה שאין כן בתרומה (גיט' כ ג). רבי נהוראי
 אומר מניח אני כל אומניות שבועלם ואיני מלמד את
 בני אלא תורה שאדם אוכל משכרה בעוה"ז והקרן
 קיימת לו לעוה"ב ושאר כל אומניות אינן כן כשאדם
 בא לירי חלי או לירי זקנה או לירי יסורין ואינו יכול
 לעסוק במלאכתו הרי הוא מת ברעב אבל התורה אינה
 כן אלא משמרתו מכל רע בגערותו ונותנת לו אחרית
 ותקוה בוקעותו (קדוש' ד יד). —בבבן, בדרך זה: ותאמר
 אסתר להשיב אל מרדכי דך כנום את כל היהודים
 הנמצאים בשושן וצומו עלי וכו' גם אני ונערתי אצום
 כן ובבבן אבוא אל המלך אשר לא כרת (אסת' ד טו-י).
 את כל זה ראיתי ונתון את לבי לבד מעשה אשר
 נעשה תחת השמש עת אשר שלט האדם באדם דרע
 לו ובבבן ראיתי רשעים קברים ובאו וממקום קדוש יהלכו
 (קטל' ח טו). —ובמדר' במש' א"ב: באיזה דין אדונך
 אם בדין אדירה וכו' אם בדין מלכות חייב אתה להרוג
 שכל מי שעובר שבועתו של מלך חייב להרוג בכך ענה
 צדקיהו הרגוני ראשון שלא אראה בדם בניי (פסיק'
 רנתי כו). —ומצוי שמוש זה בסהמ"א ובדבור. ואמר
 המשורר: והוא אחד ומיוחד, מלא כל הארץ כבודו,
 ב כן יחד בלי כחד, כפחד נמתיק מודו (רמב"ע, תחנון,
 מתי סגל). —שפן: רבי יהושע אומר (זמן קריאת
 השמע בשחרית הוא) עד שלש שעות ש כן דרך
 בני מלכים לעמוד בשלש שעות (נדר' א ג). המוציא
 בין בימינו בין בשמאלו בתוך חיקו או על כתיפו
 חייב ש כן משא בני קהת (שבת י ג). בני מלכים
 סכין שמן ודר על מכותיהן שכן דרכם לסוך בחול (ש
 יד ד). והיכן היתה (השתחויה) יתרה כנגד דיר העצים
 שכן מסרת בידם מאבותיהם ששם הארון נגנו (שקל' א א).
 —אם-כן, עי' אם, והוסיפה: ויאמר' אלהם ישראל
 אביהם אם-כן אפוא זאת עשו קחו מומרת הארץ וכו'
 (נראש' מג א). —ובתו"מ: וכל הנאכלים ליום אחד

מצותן עד שיעלה עמו השחר אם כן למה אמרו
 הכמים עד חצות (נדר' א א). כל אדם קורא בדרכו
 שנאמר ובפכתך בדרך אם כן למי נאמר ובשכבך
 ובקומך (שס ג). ר' מרפון אומר לא ילקטו אלא עניי
 תהנים שמה ישבהו ויתנו לתוך פיהם אמר לו ר"ע אם
 כן לא ילקטו אלא מהורים (תרומ' ט ג). ר' יהודה
 אומר אף אשה אחרת מתקנין לו (לכה"ג בעיוה"ב) שמה
 תסות אשתו וכו' אמרו לו אם כן אין לדבר סוף (יומ'
 א א). הנותב לאשתו דין ודברים אין לי בנכסך ה"ו
 אוכל פירות בחייה ואם מתה יורשה אם כן למה כתב לה
 דין ודברים אין לי בנכסך (נתיב' ט א). אמר ר' צדוק עד
 שפותחין לו (להנודר) בכבוד אביו ואמו יפתחו לו בכבוד
 המקום אמרו לו אם כן אין נדרים (נדר' ט א). אחד
 שור ואחד כל בהמה לנפילת הכור וכו' וכן היה ועוף
 כיוצא בהן אם כן למה נאמר שור או חמור (ב"ק ה
 ו). אמרו לו (לר"ש) מהו שיקרבו (שעירי יוה"ב) זה
 בזה אמר להם הן אמרו לו אם כן יהיו של יוה"ב קרבין
 בראשי חרשים (שנו' א ה). —בבבן וכן, כמו כן וכך:
 שהודה בפני עדים שיש לפלוני אצלי כן וכן אם אמר
 לעדים אתם עירי יכול לומר משטה אני כך (סל' פסוק,
 ממונות). ראוהו מען שמעון בממון כן וכן וכפר שמעון
 בכל (תשי' הגא', הנכחי סג ג). התקינו שמביאין שופרות
 ותוקעין בפני הנשבע ומגרין וגוררין בפניו ואומרים
 אתה פלוני אם גולתה כן וכן ואם גבתה כן וכן
 ואם אתה מכוב בדבר זה ארור אותך האיש כן וכן
 אותן קללות ותוקעין שופרות בפניו (רכ נחמן, תשי' גא'
 קדמ' מג). —בבבן וכן ימים, שנים, וכדומה: ביום פלוני
 בשבת ב כן יום לירח פלוני ב כן וכן שנים לבריאת
 עולמים (ר"י סדסי, האשכל' ט). —בבבן, במש' אם-אם:
 וכירי גם שטר שלישות מכבוד מע"ד גם ספר כתוב
 וחתום מאת הרבני... כן על חלקי בשטר ההוא כן
 על חמשים אדומים בו' הכל כאשר לכל מירד ידרשו
 (מא"ג, קרית ספר פו). —ולאסכמה, *בבן הדבר, בתשובה
 חיובית על שאלה וכדומה: הנודר מן הירק מותר בדלועין
 ור"ע אומר אמרו לו דר"ע והלא אומר אדם לשדוחו קה
 די ירק והוא אומר לא מצאתי אלא דלועין אמר להם
 כן הדבר (נדר' ז א). הנודר מן הבשר מותר ברוטב
 ובקיפה ור' יהודה אומר אמר ר' יהודה מעשה ואמר
 עלי ר' מרפון בצים שנתכשלו עמו אמרו לו וכן הדבר
 אימתי בומן שאמר בשר זה עלי (שס ו ו). — והמלה
 כן בלבד, *לתשובה חיובית, במש' הן, ja; oui; yes:

ש ב כן חרשיתו גרמה לו נשיא ודיין ויביתו מה לנשיא ודיין ש ב כן גדולתו גרמה דהן (סנה' סו). מה ליוצא דופן (שמות) להדיוט ואסור לגבוה) ש ב כן אינו קדוש בכבורה (מנח' ו). מה לאדם (שמציל בכלוע אעפ"י שמממא מחיים) ש ב כן צריך שהייה בבית המנוגע תאמר ככהמה שאינה צריכה שהייה בבית המנוגע (חול' עא:). מה לאמו (שגאסרה עמו בבשול) ש ב כן נאסרה עמו בשחיטה תאמר כפרה שלא נאסרה עמו בשחיטה (ספ קיד:). מה לזכר (מצורע שמממא ברוקו כמו הוב) ש ב כן מעון פריעה ופרימה ואסור בתשמיש המטה תאמר בנקבה דלא (נדפ' לד:). — ומשמשת כן גם קצת במשמ' הדבר הזה, מה שנוכר קדם, בפרט בהרכבה עם המלה אחר, אחר, אחר-כן, אחרי-כן, עי' אחר, אחר. — ובמשמ' הומן הזה: והסגנים לא ידעו אנה הלכתי ומה אני עשה וליהודים ולכהנים ולחרים ולסגנים וליתר עשי המלאכה עד כן לא הגרתי (נחמ' נ יו). — *לכן, לזמן זה: הקורא קודם לכן לא יצא ידי חובתו (ירוש' נרכ' א ב). — ולדבר זה: יין של מע"ש שפיטמו אסור לסוך בו שמן של מע"ש שפיטמו מותר לסוך בו מה בין זה לזה זה דרכו ל ב כן וזה אין דרכו לכן (ספ מע"ש נ ג:). ר' בא (אמר) והוא שייחדו (את הסולם) ל ב כן (ספ ערוכ' ז כד:). א"ר יוסה והוא שייחדו (את המקדש) ל ב כן (ספ מגי' ד עג ג:). — *יתר מכן, יתר על כן, עי' יתיר, יתר, והוסיפה: וגדר שנפרץ עד עשר אמות הרי הוא כפתח יתר מ כן כנגד הפרצה אסור (כלא' ד ד). עושה אדם את שדהו שלש שלש אשפות לבית סאה יתר מ כן מחציב (שני' ג ג). המדיר את אשתו מליהנות לו עד שלשים יום יעמיד פרינס יתר מ כן יוציא ויתן כתובה (כתוב' ז א). סלע שנפסלה והתקינה שיהא שוקל בה משקלות ממאה עד כמה תיפחת ויהא רשאי לקיימה לסלע שני דינרים וכו' יתר על כן יקוץ (כ"מ נכ:). — ובמשמ' דבר יתיר גדול מזה: פרצופות הממילין מים דכרכים לא יניח פיו עד פי פרצוף וישתה מפני שנראה כנושק עבודה זרה אבל מקבל בידו ושותה יתיר על כן אמרו לא יניח פיו על פי הסילון וישתה מפני סכנת נפשות (תוספתא ע"ז ו ו). — פחות מכן: שיעור גדר עשרה טפחים פחות מ כן מחציב וגוממו עד פחות מהארץ טפה (שני' גו). בת שלש שנים ויום אחד מתקדשת בכיאה וכו' פחות מ כן כנותן אצבע בעין (נדפ' ה ד). ומממאים (זוב ושכבת זרע) בכל שהן אפילו בעין

או שאמר הערב פרעתי המלוה בפניך והלה אומר לא פרעת או שאמר לוכן פרעת ונתתי לך מה שפרעת (רמב"ם, מלוו ולוו כו ט). מנה יש לי בידך כודאי והנתבע אומר כן היה לך בידו אבל איני יודע אם החזרתי לך או עדיון לא החזרתי לך (כא, טוען ונטען א ט). ומצוי שמושזה בדבר ואצל הסופרים החדשים. — *שכן, במשמ' יען, מפני ש: קמן שבא לככות אין שומעין לו ש ב כן¹) שביחתו עליהן (שנת' ו ו). אמר לו ר' יהושע לא אם אמרת בהמאת ששינה את שמה לשם עולה שכן שינה את שמה לדבר שיש בו מעילה תאמר בעולה ששינה את שמה לשם חטאת ש ב כן שינה את שמה לדבר שאין בו מעילה אמר לו ר"א ותרתי קדשי קדשים וכו' ויביתו ש ב כן שינה את שמן לדבר שאין בו מעילה ומועלין בהן וכו'. אמר לו רבי יהושע לא אם אמרת בקדשי קדשים וכו' ש ב כן שינה את שמן לדבר שיש בו איסור והיתר תאמר בעולה ששינה את שמה לדבר שכולו היתר (נחמ' ו ו). אם אמרת בחולין (שאסר בו בשר בחלב) ש ב כן אסר מליקה במקדשין תאמר במקדשין שלא אסר מליקה במקדשין (מכ"י מפספ' כ). התמים והוויני אינן כלאים זה בזה וכו' שכן מקומות מקיימין אותן ליונים (ירוש' כלא' א כו ד). מכיון שקיפלה (את המטלית) לא מטהרה שכן שמשים אומנין רוצין בקיפולה (ספ שנת' ד ד ד). אין שינה עראי וכו'. ש ב כן אדם משתקע בתוך שנתו א"ר אילא ש ב כן אדם ישן קימאה ודיין (ספ מכ' נ ג:). מה למזון (ששעון ברכה אחרינו) ש ב כן נהנה ומה לתורה (ששעונה ברכה לפניה) שכן חיי עולם (כנלי נרכ' כא). שלש אומניות עושין מלאכה בערבי פסחים עד חצות החיישין והספרין והכובסין החיישין שכן הריוט תופר בדרכו בחולו של מועד הספרין והכובסין שכן הבאין ממדינת הים והיוצא מבית האסורין מותרין לספר ולכבס בחולו של מועד (מו"ק ג:). מה לפיו (שמחייבו שבועה) שכן מחייבו קרבן תאמר בעדים שאין מחייבין אותו קרבן (כ"מ ג:). מצא כלי ממון באשפה נוטל ומכריו ש ב כן דרך אשפה ליפנות (ספ כה:). מה דשור (שאוכל בתלוש) ש ב כן אתה מצווה על חסימתו תאמר באדם שאי אתה מצווה על חסימתו (ספ פת:). המקיים קוצים בכרם ר"א אומר קדש וכו' ש ב כן בערביא מקיימין קוצים בשדות לגמליהן (כ"כ קמ:). מה לחרש (שאסור לקלול)

¹ — כך במשמ' דפוס גאפוליופיזרו ובכ"י, ובנוסח': מפני שביחתו עליהן.

החרדל ובפחות מִבֶּן (שֶׁס ז). סאת תרומה שנמלה
למאה שביעית הרי אלו יעלו פחות מִבֶּן וירקבו (תוספתא
תרומ' ו ג). סלע שבים גבוה עשרה טפחים אין מטלטלין
מתוכו דים ולא מִן הים לתוכו פחות מִיבֶן הרי זה
יותר (שֶׁס שנת י יב). כמה תיפחת (הסלע שנמסלה)
ויהא רשאי לקיימה לסלע שני דיגרים פחות מִבֶּן יקוץ
(כ"מ נכ).—דהה מִבֶּן, עמ"ק מִבֶּן: איוהו אדום כדס
המכה שחור כחרת עסוק מִבֶּן טמא דיהה מִבֶּן טהור
(נדס כ ז).—לפנים מִבֶּן: ימי החמה יתירים על ימות
הלבנה אחר עשר יום שנבראו מלאין חמשה עשר צא
מהן ארבעה לפנים מִיבֶן הרי אחד עשר (סע"ר,
פרק ד).—*על מנת מִבֶּן: כהן ולוי שקבלו שרה מישראל
בשם שתולקין בחולין כך תולקין בתרומה ר"א אומר
אף המעשרות שלהן שעל מנת מִבֶּן באו (דמ"ו ג).
עבריו אתם עד מנת מִבֶּן פדיתי אתכם שאהיה גזור
ואתם מקיימים (ספרי כמד' קטו). ואם התנה עמו שתהיה
על מנת מִבֶּן כופין אותו לחזור (תוספתא כ"ט א). אדם
מוציא ובלו לדרשות הרבים וצוברו כל שלשים יום כרי
שיהא גיטוף ברגלי אדם וברגלי בהמה שעל מנת מִבֶּן
הנחיל יהושע את הארץ (כ"ק ל), ועי' על-מנת.—כנגד
מִבֶּן: בצלים שירדו עליהם גשמים וצמחו וכו' אם אינם
יכולין להתלש בעצמן שלהן אסורין וכנגד מִבֶּן מוצאי
שביעית מותרין (שני' ו ג). י"ח פעמים מוכיר האבות
בתורה וכנגד מִבֶּן קבעו הכמים י"ח ברכות שבתפלה
(מד"ר נדל"ש סט), ועי' נגד.—בל-שָׁבֵן, עי' בל.—אף
על-פִּי-מִבֶּן, עי' אִי-אֵף, והוסיפה: המהויר חוב בשביעית
יאמר לו משמט אני אמר לו אף על פי מִבֶּן יקבל ממנו
וכו' ביוצא בו רוצח שגלה לעיר מקלט ורצו אנשי
העיר לכבדו יאמר להם רוצח אני אמרו לו אף על פי מִבֶּן
יקבל מהם (שני' י ת). כיצד מפרישין הבכורים יורד אדם
בתוך שדהו ורואה תאנה שבכרה וכו' רמון שבכר קושרו
בגמי ואומר הרי אלו בכורים ר"ש אומר אף על פי מִבֶּן
חוזר וקורא אותם בכורים מאתר שיתלשו מן הקרקע
(כיו"ר ג א). מה בין שקלים לחטאת שלשקלים יש
להן קצבה ולחטאת אין לה קצבה ר"י אומר אף לשקלים
אין להן קצבה שבשעלו ישראל מן הגולה היו שוקדים
דרבנות חזרו לשקול סלעים חזרו לשקול טבעים ובקשו
לשקול דיגרים אמר ר' שמעון אף על פי מִבֶּן יד בלן
שזה (שק' כ ד). אמר ר"א ברבי צדוק אראה בנחמה
אף על פי מִבֶּן שהיה אבא כל אותן השנים אחר חרבן
לא חזר גופו עליו כמות שהיה (מד"ר ח"כ, חקן משחור).

—וחוסף המלה מִבֶּן בלי שום צרך בהדבור אֵלֶּא אֵם מִבֶּן,
שאר המלה מִבֶּן משמשת כלום, עי' אֵלֶּא, והוסיפה:
הלקט והשכחה והפאה של נכרי חייב מעשרות אלא
אם מִבֶּן הפקיר (פאה ד ט). לא ישחוט אלא אם מִבֶּן
היה לו עפר מוכן מבעוד יום (כ"ל א כ). מצורות היה
ועוף ודגים שעשאן מערב יו"ט לא יטול מהן ביו"ט
אלא אם מִבֶּן יודע שנצדו מערב יום טוב (שֶׁס ג כ).
בהמה מסוכנת לא ישחוט אלא אם מִבֶּן יש שהות ביום
לאכול ממנה כזית צדי (שֶׁס ג). ומצורע טהרתו תלויה
בתגלתו ואינו מביא קרבנותיו אלא אם מִבֶּן היה מעורב
שמש (כיו"ר ו ו). לא ישמש חבר במשחה עם הארץ
ולא במעורת עם הארץ אלא אם מִבֶּן היה הכל מחוקן
ומעושר תחת ידו (ירוש' דמ"א כ כד). ואין האורחין
רשאים ליתן ממה שלפניהם לבנו ולבתו של בעה"ב
אלא אם מִבֶּן נטלו רשות מבעה"ב (חול' זד).—על-מִבֶּן,
לחורות הסכה: לזאת יקרא אשה כי מאיש לקחה זאת
על-מִבֶּן יעוב איש את אביו ואת אמו ודבק באשתו
(נדר"ש כ כג-כד). אשמים אנהנו על אחינו אשר ראינו
צרת גפשו בהתחננו אחינו ולא שמענו על-מִבֶּן באה
אלינו הצרה הזאת (שֶׁס מ כ-כא). וישכימו בבקר במחרת
והנה דגון נפל לפניו ארצה לפני ארון יי' וכו' על-מִבֶּן
לא ידרכו כהני דגון וכל הכאים בית דגון על מפתן
דגון באשדוד (ש"א ס ד-ה). הלילו כי קרוב יום יי'
כשר משדי יבוא על-מִבֶּן כל ידים תרמינה וכל לבב אנוש
ימס (ישע' יג ו-ז). הן יקיר לי אפרים אם ילד שעשועים
כי מר דברי בו וכו' אומרנו עוד על-מִבֶּן המו מעי לו
רחם ארחמנו (ירמ' לא יט). אלהים לנו מחסה וקו וכו'
על-מִבֶּן לא נירא בהסיר ארץ ובסוט הרים (תה"ל מו
כ-ג). לו שקול ישקל בעשי וכו' כי עתה מחול ימים וכבר
על-מִבֶּן דברי לעו (חיו"ו כ-ג). אם אצדק פי ורשיעני תם
אני ויעקשני וכו' אחת היא על-מִבֶּן אמרתי תם ורשע
הוא מבלה (שֶׁס ט כ-כ). תחת רשעים ספקם במקום ראים
אשר על-מִבֶּן סרו מאחריה וכל דרכיו לא השבילו (שֶׁס
לד כו-כז). כי המן בן המדתא האגני צרר כל היהודים
חשב על היהודים לאברם והפל פור הוא הנורל להם
ולאברם וכו' ותלו אתה ואת בניו על העץ על-מִבֶּן קראו
לימים האלה פורים על שם הפור (אסתר ט כד-כו).—
ועם השאלה: יובח דחרמו ויקטר למכמתרתו כי בהמה
שמן חלקו ומאכלו בראה העל מִבֶּן יריק חרמו ותמיד להרג
גוים לא יחשור (תנח' א יו"ו).—מִי-על-מִבֶּן, קצת במשמ'
הואיל: וסעדו לבכם אחר תעברו כי-על-מִבֶּן עברתם על

עבדכם (נראש' יח ט). רק לאנשים האד אל תעשו דבר כי-על-כן באו בצל קרתי (ש יט ט). אם נא מצאתי חן בעיניך ולקחת מנחתי מידי כי על-כן ראיתי פניך בראת פני אלהים ותרצני (שס לג י). ויאמר (יהודה) צדקה (תמר) ממני כי-על-כן לא נתתיה לשלה בני (שס לח כו). אל נא תעזב אתנו כי על-כן ידעת חנתנו במדבר והיית לנו דעיונים (נמד' י לח). ונפלתם בהרב כי-על-כן שבתם מאחרי יי' ולא יהיה יי' עמכם (שס יד מג). ויאמר נדעון אהה אדני יי' כי-על-כן ראיתי מלאך יי' פנים אל פנים (שופט' י כג). ועתה למה לא גערת בירמיהו הענתתי המתנבא דבם כי על-כן שלח אלינו בכל לאמר ארכה היא בנו בתים ושבו (ימ' כט כז-כח). ויאמרו השרים אל המלך יומת נא את האיש הזה כי על-כן הוא טרפא את ידי אנשי המלחמה הנשארים בעיר הוואת (שס לח ד). —לכן, כמו על-כן, עי' ערך לכן.

ב. **כִּן** (א) תי, מ"ר פנים, לנק' פנה, פניה, — אדם בן, אנשים פנים, אחים, שאין בהם שמץ פסול, שאינם רמאים או מרגלים וכיוצא בזה, redlich, zuverlässig, honest; upright: כלנו בני איש אחד נחנו פנים אנחנו לא היו עבדיך מרגלים (נראש' מכ יח). אם פנים אתם אחיכם אחד ואמר בבית משמרכם וכו' ואת אחיכם הקטן תביאו אלי ויאמנו דבריכם (שס יט-כ). בואת אדע כי פנים אתם וכו' והביאו את אחיכם הקטן אלי ואדעה כי לא מרגלים אתם כי פנים אתם (שס לג-לד). ואמר המלך: ירעה הארץ ותחץ לשונות במספר לאמיה לא נשאר לשון הקדש רק בפי בני עבר לבדם יען כי נמצאו פנים לפני אלהינו (דסע"ג, סקד' עכר' לספר סאגרון). — ב) תס"פ, דבר כן, עשה כן, דבר, עשה בראוי, בצדק, ברעות: ויאמר משה כן דברת לא אסף עוד ראות פניך (שמות י ט). ויאמר יי' אל משה לאמר כן בנות צלפחד דברת נתן נתן להם אחות נחלה בתוך אחי אביהם (נמד' כז וי). ויצו משה את בני ישראל עד פי יי' לאמר כן מטה בני יוסף דברים (שס לו ט). —לא-כן, לא בראוי, לא כמשפט: ויאמרו איש אל רעהו לא-כן אנחנו עשים היום הוהיום בשרה הוא ואנחנו מחשים וחכינו עד אור הבקר ומצאנו עוון ועתה לכו ונבאה ונגידה בית המלך (מ"כ ז ט). ויחפאו בני ישראל דברים אשר לא-כן על יי' אלהיהם (שס יז ט). ותהי מרוצתם רעה וגבורתם לא-כן כי גם נביא גם כהן חנפו (ימ' כג יח).

ג. **כִּן** (א) ש"ז, מ"ר פנים, פנים, — במלאת המבנות, דבר עב"ל עשו עקמוניות וכריכות: ועל השלבים כן (שסמל וכו' ופיה עגל מעשה כן אמה וחצי האמה (מ"א ז כט-לח). — ובהשאלה במדר': מעיה של אשה עשויון כינים (שס) כינים פיקין פיקין (מדר' ויקר' יד).

ד. **כִּן** (א) ש"ז, — בעין יסוד, דבר שעליו מתכונן דבר מן הדברים, Gestell; base: נטשו חבליך בל יחוקו כן (א) תרגם בל פשו נם (ישע' לג כג). — ובהשאלה: כן (ב) צדקה לחיים ומרדף רעה למותו (מכיל' יח יט). — ובמשנה: יצא והגיתו (את המורק) על כן (ב) השני שהיה בהיכל ר' יהודה אומר לא היה שם אלא כן אחד בלבד (יומ' ה ד).

ה. **כִּן** (א) ש"ז, מ"ר פנים, — בע"ח רחש מתהווה בשערות האדם והבהמות ובבגדים לא נקיים ומוצי' הדם, Laus; pou; louse: נטה את משך והך את עפר הארץ והיה דבכם בכל ארץ מצרים וכו' כל עפר הארץ היה פנים בבד ארץ מצרים ויעשו כן החרטמים בלמיהם להוציא את הפנים ולא יכלו (שמות ח יכיד). אמר ויבא ערב פנים בכל גבולם (תהי' קה לח). — ולדמיון של ולוול: שאו לשמים עינים והביטו אל הארץ מתחת כי שמים כעשן גמלחו והארץ כבגד חבלה וישביה כסו. כן (ב) ימותון (ישע' נא ו). — ובתנ"ח: עשרה מיני פנים

(א) משרש *כנן שלהלן, במשם' כרך, ועי' הערה דקמן. — (ב) ממליצת לשון הכתוב נראה ברור כי כן זה הוא איזה קשוט או חלק מהמבנות למעלה, ועכ"פ לא חושבת כיון שהיה ממעל לשלבים, ומדברי הפסוק שלאחריו פיה עגל מעשה כן, מוכח כי ה כן הוא דבר עגל, ואפשר כי בגזרה מלה זו מן השרש *כנן, במשם' עשה כריכות, וממנו גם הרבים פנים שבמדרש ויקרא המנובא בפנים. — (ג) כך בערוך, ובילקוט איוב רמז תתק"ה פנים. ובנוסח' הדפו' קינין.

(ד) ב"ג כן. — (ה) החדשים הגיהו הגהות מתחלפות, אך לפי נוסחה של המסורה הפרוש היות נאות הוא במשם' יסוד, הצדקה היא יסוד חיים. — (ו) הקריאה המסורה בצורה, וכן נקוד במשג' מנכ' נדפסות בליבורנו.

(ז) כמו עז עזים, והוא איפוא משרש כנן. וי"ס כי היחוד מן פנים הוא כן (נמכ"ע שמות ח יג, כסס יפת), ואינו נהוג אלא בעבר' במשם' זו, ולא ידוע מקורו. קצת דומה לזה השם כלימא בארם' וסור', ונס בערב' קמל"א. — (ח) ראו הקדמוני'. במלה זו מלת הדמיון כן, אך שגי הדמיונות כעשן וכבגד להשמים והארץ לדמיון כמו מה יאבדו דרשים שגם להיושבים יהיה דמיון כזה ומעידים שהמלה

(א) לא נחברר מקורו י"א מן כון, עי"ש.

הביא הקב"ה על המצריים (תד"א ו). הקב"ה יושב וזן מקרני ראמים ועד כיצוי כינים (שנת ק:). אמר אביו עור דג וכוס חסין וביצוי וכינים לבנים כולן קשין לדבר אחר (פסח קי:). עשרה קבים כינים ידרו לעולם תשעה נטלה מדי (קדוש מט:). אל נא תקברני במצרים למה שסופה של ארץ ללקות בכינים ויהיו מרחשות בתוך גופי (מד"ר בראש' לו). העלה על ראשם משפחות משפחות של כינים (שס ויקר' עו). עשרה חלקים של כינים בעולם תשעה בפרסיום ואחד ככל העולם (שס אסת', נגות שלש). כל אותו הדור ששמעו קולו של הקב"ה בחר סיני זכו להיות כמלאכי השרת לא ראו טפת קרי בימיהם ולא משל בהם כל מיני כינים ובמותם לא שדשה בהם רמה ותולעה (פדר"א מא'). ובמשמ' *תולעים קטנים: בטות אדם ינחל רמה ותולעה כינים ורמש (כ"ס גי' יא). — ותולעת בבני מעים: חמשה דברים נאמרו בשום משיבוע ומשחין ומצהיל פנים ומרבה הורע והורג כינים שבבני מעיים (כ"ק פכ.).

כַּבֵּן, ש"י, ככ"י פְּנִי, כִּבְדָּה, כְּבוֹד — כמו דַּבְּן, א) יסוד לדבר: ועשית כיור נחשת וכבד נחשת דרחצה (שמות ליח). — ובתו"ם: העושה כלים מן העשת וכו' מכי כלים ומאוגני כלים ומאוגני כלים (כלים יא ג). היו (הכלים) מחוסרין כן הוגן און ויד (תוספתא שס כ"מ כ"ז). אף הוא עשה כן כלים ואוגני כלים וידות כלים וידות סכינין של יוה"ב של וזה (יומ' לו:). — ומצוי בסה"א: נעשית החבית (שאבן מונח עליה) כן לאבן (ר"ת שנת קמג). — ואמר הפיטן: וך שמן למאור והקמת משבני, בגדי שרד ביור עם כג' (אזכר' לר"א הוקן, אמת יטגה מכו). — בהשאלה, מצב, משרה שאדם עבד בה, Stelle; emploi; place: והשיבך (פרעה) על פִּנְךָ ונתת כוס פרעה בידו במשפט הראשון אשר היית משקהו (כראש' מ יג). ויהי כאשר פתר לנו כן היה אתי השיב על פְּנִי ואתו תלה (שס מח יג). ועמד מנצר שרשיה פִּנּוּ ויבא אל החיל (דני' יא ז). ועמד על פִּנּוּ מעביר נגש הדר מ"כות (שס כ). — ואמר המפורר: לביא פגשני קם אחריו גמר ואברתה

מהם ואענוב גני, מדי עכור אלה הנה דמות פרא קם בחצות ליל יושב על כני (רש"י, שח"י יפה-פיה). — ג) *העקר, הנזע של ענף וכדומה, ובהשאלה להאם ביתם יילדו: בתולה מעמיו יקח אשה להביא גיורת מכנה שהיא בשרה לבהונה (ינמ' עו:), ר"ל שהאם כבר היתה גיורת¹). — ואמר המליו: כי מנצר כנס עמדו הורינו אבינו אברהם אשר אהבו יצחק בתורו יעקב סגולתו וכל שבטי יה (רש"י, סקד' ענר' לספ' סאגרון). — ובמשמ' העקרת: להרחיב הכרם חופרין בקרקע וכופין גפן שלמה באמצע ונוטעין אותה כפופה באותה חפירה וכשרואין שלקטה פוסקין אותה מכנה הראשון ואז שני ראשי למעלה נזקפין (רמ"ה ב"ב פג.).

כַּבֵּן², ש"י, — בלי עץ או עצם קצת מחדר לשרטט בו: האולר והקולסום והמטוטלת והמשקולות והכירים והכב (כ"ס יב ט).

כָּאן*, כמו *כאן: נוטל כדי תרומת מעשר וחלה ואומר אחר ממאה ממה שיש בן⁴) הרי בצד זה מעשר (דמאי ה א). כהן שלקה באצבעו בורך עליה גמי במקדש אכל לא במדינה אם להוציא דם כן ובן⁵) אסור (ערוכ' ייד). היה עומד בתוך בני אדם ואמר מי כן⁶) נאמן מי כן מעשר (תוספתא דמאי ה ב). מה בין כלי ראשון מה בין כלי שני א"ר יוסי בן⁷) חיד שולטת ובן אין חיד שולטת א"ר יונה בן⁸) וכן אין חיד שולטת אלא עשו הרחק לכלי ראשון ולא עשו הרחק לכלי שני (ירוש' שנת ג ו:). א"ר לעזר בן⁹) התירה התורה להקדיש מהוסרי זמן (שס ר"ס א נו ג). מה חדשי שנאמר להלן אין מונין אלה מניסן אף חדשי שנאמר בן⁷) אין מונין אלא מניסן (שס שס ד). — ובסה"א: אמר לו רבא מי דומה שם יש להן הפסד דיתומים בן מה הפסד יש אדף וזו נתן אלף וזו לקח (הלכ' פסוק', ממוניות). דא תתמה שם מוכר עומד בנכסיו בן לוקח עומד בנכסיו (שס). שם על דעת שלשה ידרו

¹ כך פרש הערוך, ורש"י פרש בענין אחר.
² לא נחברר מקורו, ועי' הערה לקמן. — ³ פרש רה"ג שהוא כמו ד.כ.ן, והביא עוד דעה שהוא מין מאונים. אבל הרמב"ם פרש שהוא כלי שמשרטים בו השורות: והבן הוא המסמר (בערב') אשר יקונו בו השורות. ע"כ. ומפני שכלה זו היא בת זוגה של כנה נראה כי פרוש זה הוא העקר, ועי' הערה לג. כנה.
⁴ כך במשנ' מנח' ב"י פלור', ובנוסח' כאן. — ⁵ כך בב"י. — ⁶ כך בב"י ארפ' הוצא' צוק"ם. — ⁷ כך בקטעי

כן היא ש"ד שבמיהו ימותו יושבי הארץ. וכבר אמר גזג' ואחרים שהמלה כן היא יחיד מן כנים, ואעפ"י שהיחיד הנהוג בתו"ם הוא כנה, בכל זאת אין זו קושיה, כי כנה הוא שם לכנה אחת, והשם כן הוא שם יחיד להמין כדו. וקצת המדרשים אמרו כי היה גם כאן כתוב כנים ומפני ששתי אותיות י מ נמצאות גם בראשית המלה ימותון שלאחריה לכן נשתמטו, כנהוג במקרים כסו זה. וקצת המדרשים קבלו המלה כן כמו הקדמוני' והגיהו יתמון במקום ימותון.

(אבות א ה). מיכן¹) אמרו מי שאינו מראה סימן ברכה בשנתו בתוך חמש שנים שוב אינו מראה (תוספתא קל' ג כו). מיכן היה ר"ע אומר לא ישעום אדם כלום עד שיוביך (ירוש' נרכ' ו י). ודברת במיכן שיש לך רשות לדבר במיכן (שם כ ד:). כתיב כי תצא מחנה על אויביך ונשמרת מכל דבר רע וכו' מיכן שאין השמן מקטרג אלא בשעת הסכנה (שם שנת כ ה:). זה קורא וזה מברך וכו' מיכן שהשומע בקורא (שם מגי' ד עד ג). (כתוב) גם כי תרבו תפלה אינני שומע מיכן שכל המרכבה בתפילה נענה (שם תעני' ד סו ג). שהבושה מביאה לידי יראת חטא מיכן אמרוסימן יפה לאדם שהוא ביישן (כנלי נד' כ). (כתוב) ויאמרו החרטמים אל פרעה אצבע אלהים היא א"ר אליעזר מיכן שאין השד יכול לבראות בריה פחות מבשעורה (מנ' סו:). מקיש לידתה (שם יוכבד) להורתה מה הורתה שלא בצער אף לידתה שלא בצער מיכן לגשים צדקניות שלא היו בפתקה של חוה (מד' שמות א). ויאמר מרוע מהרתן בא (היום) מיכן שכל הימים באחרונה היו באות (שם)—ובספ"א: גרומאות הוא לשון יון ופירושו כלי מוכן להחיל בו התגר כלי נחשת או כלי ברזל שבורין שיוזמנו לו דקנותם קונה ומשליכן לאותו כלי כדי להתיכם וכו' ומיכן נהגו לקרות לתגר גרומאות (ר"ח שנת קכג:). כי אמתה רפי הוא ואילו היה אמה ממש בשפתר היה דגש אמתה כמות חפה חממה ותמה יונתני תפתי מיכן נתברר כי אמתה כמות הנה אמתה בלהה (תנ"י דוגש על רסע"ג א).—ואמר הפוסק: טעם חוק בדת מוכח, נוכר כי לא תשבת, יום בוא עמם להתוכח, מכן צוית לעמך לא תשבת (שנת זכור, אלי').

כנה², כינה, — שם היחיד מן כנים: ההורג כינה בשבת כאילו הורג נבל (שנת יב). קרצתן כינה (ערוכ' סס). זה ההורג כינה בפני חבריו ונמאם בה (תני' ה).—ותולעת קטנה שבתבואה: הדירה והכנה שבתבואה כשרים מפני שאין בהם לחה (פרס ע כ). האוכל את הדירה ואת הגמלה ואת הכנה שבתבואה חייב (תוספתא תרומ' ז יא). מים מקדושין שנפל לתוכן שקצים ורמשים וכו' כגון הנמלה והדירה והכינה שבתבואה (רמב"ם, פס' אדומ' ע יא).—ותולעת בבני מעים: י"ג דברים נאמרו בפת שחרית מצלת מן התמה

כן לא עד דעת שלשה ירדו (שם).—ואמר הפוסק: דרך ארץ מקום שרכב מנהיג שם מושכים ופונים, וכן מנהיג ומושך בעל כרחם נפנים (יו"ל אחרון פסח, אמן גטירותין).—מכן, מיכן: שתי אבנים שעשאן בירה ונמאמו ממך לזו אבן אחת מיכן¹) ולזו אבן אחת מיכן (כל"ס ו ד). פאת ראשכם סוף ראשכם ואילו הם הצדעים מיכן ומיכן (ספ"א קדוש' ג ו). כיזה צד מערבין אותה נותן לחי מיכן²) ולחי מיכן קורה מיכן וקורה מיכן (תוספתא ערוכ' ו ד). נאמנת אשה וקמן דומר מיכן²) יצא נחיל זה (שם כתוב' ג ג). תוחבו ונוטלו מבין שתי דפנות מיכן ומיכן (שם חול' ט יג). אם היה עומד באמצע וקוצר מיכן ומיכן אינו מפסיק (ירוש' פאה כ יו). גנה קטנה שהיא מוקפת ערים אם יש בה מלא בוצר שלו מיכן וסלוא בוצר שלו מיכן תיזרע ואם לא תיזרע (שם כלא' ו לו:). אבא שאול אומר מטיבירו אדם נוצר ומשלח שרשים מיכן ומיכן (שם נדה ג ד). חייב על (הקפת) הראש שתיים אחת מיכן ואחת מיכן ועל הקן שתיים מיכן ושתיים מיכן ואחת מלמטה (כנלי שכו"ע ג). ביוון שבא המלך באו עמו שמשין סיבבו מיכן ומיכן מנורות של זהב לפניו (מד' נמד' טו). מעות חולין ומעות מעשר שנתפורו וליקט מיכן ומיכן (רמב"ם, מע"ש ועט"ר ו א).—מכן, מהוסי' הזה: חזר ועשה מהם (מהשברים) כלים מקבלין טומאה מיכן ולהבא (כל"ס כ א). עד שלשה ימים ודאי מיכן²) ואילך ספק (תוספתא תרומ' ד ח). שחלי בצלום עד שלש שנים אסורין מכן ואילך מותרין (שם ח ח). עד כאן חשו למראית העין מיכן ואילך דא חשו למראית העין (ירוש' כלא' כ כו ג). עד כאן לפתילות מיכן ואילך לשמנים (שם שנת כ ד ג). והיתה אומרת לו מיכן והילך אתה כבן בית (שם פס' י כח ד). עד כאן דציבור מיכן ואילך ליחיד (שם ע"ז א לט ג). עד זומם אבוי אמר למפרע הוא נפסל רבא אמר מיכן ולהבא הוא נפסל (כנלי מנ' כו). והיה דבם לאוהרה שמיכן ואילך ויהירו דהם (מד' נמד' ז). כלל שנותיו (שם התינוק) שתיים עשרה ומיכן ואילך חזו סימן (תנ"י סגל', כרכני עד).—מכן אמרו: מכן²) אמרו חכמים בד זמן שאדם מרבה שיחה עם האשה גורם רעה לעצמו

כ"י גני', מהר' גנוב'. — ¹ כך במשנ' מנקד' כ"י פרמה, ובנוסח' הרפוס מבאן. — ² כך בכ"י אר"פ הוצ' צוק"מ. — ³ כך בכ"י.

¹ — כך בכ"י אר"פ הוצ' צוק"מ, ובנוסח' הרפוס' מבאן. ² ע"י הערה לערך ה.כ"ן.

הכנה טמא (כלים ז ו), —וכנ"ה: גבהה (של המצבה)
מלבד כנה ה (ק"ט, מוסדי חק, איטליס).

ב. *כנה¹, כנה, — סרגל, בעין לוח צר שזה ישתמשו
בו לעשות שרטוט ישר על הנייר וכדומה, Lineal
règle; ruler: האול והקולום והמטודלל והמשקולות
והכירים והכו' כנה (כלים יז ח). ואתר כך יקשה
כנה² שזה יהיה ארכה ארבעים או חמשים אצבעות
ויתלק אצבע מהן בכנה³ (שנים ולשלושה וכו' וימדוד
בל עור בכנה⁴) זו ער שידע כמה אצבעות יש בכל
עור (רמב"ם, ספר תורה ט ד).

כנה⁵, ממנו הפעל כנה, *כנוי.

כנה, קל לא נמצא.

פ. כנה, אבנה, אבנה, —כנה את פלוגי, קרא לו שם
נוסף מלבד השם הרגיל, Jem. ein. Beiname geben
donner à qq. un surnom; to surname: זה יאמר
ליו' אני וזה יקרא בשם יעקב וזה יכתב ידו ליו' ובשם
ישראל יכנה⁴ (יט' מד ס). ואקרא לך בשם אבנה ולא
ידעתני (ס' מה ד). — ובמשמ' קרא דבר לא בשמו
האמתי כדי להעלימו מהשום, לבלתי ירע הדבר בעיני
השומע, וכדומה: אדברה וירוח לי אפתח שפתי ואענה
אל נא אשא פני איש ואל אדם לא אבנה כי לא ידעתי
אבנה (ליו' לז כ"ב). — ואמר בן סירא: רחם על עם
נקרא בשם ישראל בכור כי נתינת רחם על קרית
קדש ירושלם מבין שבתך (כ"ט גי' לו י"ז יח). בצרכו
אליך יפתה אותך ובתשואות חן חן ישר יבנך (סוף,
תרג' כ"ז ויג). — ובתו"ם, כנה דבר, במשמ' קרא את
הדבר לא בשמו האמתי אלא בשם אחר: המכנה⁵

(1) פרש רה"ג: פו' כמין אמת הבנין ששמו חפא
בלשון חכמים וכמין זה שמסרגלין בו הספרים, וכן הרמב"ם:
והכנה היא הססטרט (בערבית), והוא הכלי הנוצר. (2)
כך גרסת תנחום ירוש', ובספרים קנה, אבל מהשמו
בליג, ארבה ולא ארכו, ככנה זו ולא זה, נראה ברור
שגרסת ר' תנחום היא העקריית, וכבר העיר פרופ' בכר
במכתברו לקוט' סתנח' ירוש' דף 142, כי קנה במשמ'
הרגילה הוא זכר.

(3) גם בארמ'. (בערב' כנא a).

(4) י"ם כי צריך לקרא יכנה. (5) ואמרו בגמ' (ס' כס).
תנא רב יוסף (שהכונה כנה היא מי שאומר במקום
ערות אביך וערות אבך) קלון אביו וקלון אמו.

(a) 15

וכו' ונזקק לאשתו ואינו מתאוה לאשה אחרת והורגת
כינה שבבני סעים (כ"מ קז).

א. *כנה¹, כנה, —גן נטוע אילנות נוחנים צל, beschat.
Garten; jardin ombragé; shad. garden: גפן
ממצרים תסיע תגרש גוים ותשעה וכו' כמו הרים צלה
וכו' יכרסמה חויר מיער וזיו שדי ירענה אלהים צבאות
שוב נא הבט משמים וראה ופקד גפן זאת וכנה² אשר
נטעה ימינך (תהי"פ ט"ו). — ואמר המשורר: שושן חסדים
ותבצלת יופי בשבל טוב מהוללת, ציצת יקר צמחה בכנת
הוד יפעת הדרה לאמחוללת (ר"י הלוי, שושן חסדים). כנה
אמיריה עדי רום גגעו (רמב"ם, דיואן קד, כ"י נולד).
והתלונן בצל כנת בשמים עלי בד עין בן האל וקופה,
סעפיה בלב קרן ולארות בשמיה עדי ארץ בפופה (ס'
קת, כהנפי הכי). ואיך גבר יקו לארות בידו פרי כנות
בצמאון שתולות (ס' כס קה). קתה לך תשורה בדולה
אמרים, ומה טוב מנחות כמו זאת שלוחות, וכנות
אהבים יסופון ארוים, בגן אל והן רעננות ולחות
(סוף, הקד' התכשיט). תשיב את שבותנו, באפיקים בתוך
כנה, הרים יפצחו רנה, לזורעי קצירנו (מומזר לכבוד
שנתי לבי, קקנן עיני שנתי לבי). — ואמר הפיטן בכונה
לישראל: פרצת גדר כנה נטועה, צו לגדר ולהתפאר
משעה (מחז' רומ', קדוש' ליוס'ס, ומיות). רעה את צאנך
אריות זור, ושפוך חרוגך באומרים ערו, וכנת ימינך
פרצו וארו, לא השאירו עלולותיה (ר' אברהם חזן, פיוט
לר"ס, לחות קטנה). רחם על כנה נטעתה ושלח לה נגיד
ומצוה (ר"י נגארה, ידפוס לכ"י). פקוד גפן כנתך, גורל
וחבל מנתך, ברך חמד גנתך (שמעון גר"י, שנת ז' אח"פ,
אל אל חי). גשע כנתך למגור ברזל ותריצים, נטשת
ועזבת ובאו בה פריצים (סליח' ב עי"ת, תחלת ישראל).
— ובהשאלה, כנת חסדים וכדומה: כנת חסדים עקרו
ויתתו אחר קציריה עדי התוו (רמב"ם, דיואן סוף, כ"י
נולד). ואמרותיו (של הומו) חמת תנינים ואם מחמאות
חלקו המה פתוחות, ובי חקו חציר וכנות חסדים תה
באש מות כסוחות (ס' סוף).

ב. *כנה¹, כנה, — כמו אפן: נותן את הכנה² ביניהם
מן הכנה ולחזין מהור מן הכנה ולפנים ומקום

(1) לא נתברר מקורה, ועי' הערה לקמן. (2) יש
כופרים במציאות זו מלה בהעבר' החיתה, ואמרים שהוא
שבוש פשוט, במקום גנה וכדומה.
(3) פרש רה"ג כסיס, וכן הרמב"ם.

נשם, להחיות מזכירים גבורות נשם (ר"ל קליר, גשם, אף כרי). דמני נאווה ותרופה, פנני בלא פרצה, יפה את רעיתי כתרצה (שלמה כ"ח, א פסת, אהנוך). שבתה בחכי ושירה בערכי אכנה למלכי בפתר ואימה (לחיות:).
 — נתפ, *נחכנה, — כנה את עצמו: ג' שמות נקראו לו (לשלמה) ידויה קהלת ושלמה ריב"ל אמר שבעה זכו' אלא שנתנה בהם והוצרכו להדרש (מד"ל נמד"י).
 — ואמר הפיטן: דלותי צפות בקר, לילי לא ישתנה, אויב הכלי שוא בקר, ואני כך אתכנה, איך הוא ינעם בשקר, ובקשט אתענה (ר"י סלוי, יקדישן סיוס).
 כל היום וכר הלילה מומונים, להוכיח קדושת אמונים, להעריץ זכירת גוי שומר אמונים, ובשם ישראל מתכנים (שנת זכור, אלהים אל דמי). זה מכר וזה קנה דאום בשפלות נתכנה, ושפלה איננה (סליח' יוס' ו, מוקר סכל). —
 ובחכמ' הלשון, "נחכנה, נעשה כנוי, ש"ת: ומפאורד לא יתכנה ליחיד ולרבים ולנקבה מענין השחרות כאשר יתכנה ממלת שחרות (ר"ל כדלש' מות"כ, ערך פאורד).
 — פע, "כנה, עת' יכנה, שכנו אותו: בנו סכל יכנה דל והלך, ובן חכם יכנה שר ומלך (רס"ג, ירא סלל).
 — ונהוג הדבור ראובן המכנה כך וכך: זה הכתב שלח אלי החכם הנכבד ר' שמואל בר יהודה בר שלמה דלונג'ל הדר בנרבונה המכונה כך ונה דון שמואל בונגורדש (מנח' קנא' לאכא מארי' ס). — ובחכמת הלשון, שם מכנה, שנוסף עליו כנוי: דע כי הכנונים שמתנים בהשתנות השמות המבונים (הרקמה, שער'י). כי שמות העצם לא יבאו עם הכנוי וכל שאר השמות אפשר שיכוננו (מקנה אהרס, נשם העלם).

— פעו, "כנני, כנני, כנני, כנני, כנני, כנני: ראה גורד אוית הושם דרועים לעית, ולקאת מדבר הייתי דמוית, גולה כנני וסורה נגוית (ר"ל קליר, איכס תפארת).
 — נפע, "נכנה, הפנות, כמו פעל, נקרא בשם מן השמות: שקורם לכן לא היה (שלמה) שלם בחכמה ולא היה ראוי להכנות בשם חכם (מנח' קנא' לר"י מפיסא 12).

*כנני², ש"י, מ"ר כננים, — כנני דבר, א) לא שמו האסתי של הדבר אלא שם שנקרא כך לסבה מן הסבות, Beiname; surnom; by-name: המנדף אינו חייב עד שיפרש השם א"ר יהושע בן קרתה בכל יום דנין את

בעריות משחקין אותו (מג"ד ט). (כתוב) והנוגע בהם כנוגע בכבת עינו וכו' בכבת עין אינו אומר אלא בכבת עינו כביכול כלפי מעלה אלא שכינה הכתוב וכו' בצאתו מרחם אמו מרחם אסנו היה לו לומר כינה הכתוב (מג"ד נגלת ו). (כתוב) אריה שאג מי דא יורא מי נתן כח וגבורה בארי דא הוא אלא הרי אנו מכניין אותו לשכך את האון כיוצא בו והנה כבוד אלהי ישראל בא מדרך הקדים וגו' מי נתן כח וגבורה במים דא הוא אלא הרי אנו מכניין אותו מבריותיו לשכך האון (גס ימרו ד). (כתוב) והנם שולחים את הומורה אל אפס (אל אפי היה צריך לאמר) אלא שכינה הכתוב וכו' כיוצא בו וימירו את כבודם בתבנית שור אוכל עשב (כבודו היה צריך לאמר) אלא שכינה הכתוב (ספרי נמד"ד, סד). (אמר משה) ואל אראה ברעתי (ברעתם היה לו לאמר) אלא שכינה הכתוב (סס). (כתוב) ויאכל חצי בשרו חצי בשרנו היה צריך לאמר וכו' אלא שכינה הכתוב (סס קס). חביבים ישראל כשהוא מכניין אין מכניין אלא כבהנים (סס קיט). כל המקראות הכתובין דגנאי מכניין אותן לשכת כגון אשה תארש ואיש אתר ישגלה בכל מקום שכתוב ישגלה קורין ישכבה (תוספתא מג"ד ט). כתב הכתב ליחיד מכניין אותו לרבים אין מכניין אותו ליחיד (סס מא). — ובמשמ' קרא לפלוגי שם של גנאי או של לצנות: ולא צעדתי בין החבירים ולא כיניתי שם דחבירי ולא שמהתי בתקלת חבירי (יוס' תע"ג סג). כל היורדין לגיהנם עולים חוץ מג' שיוורדין ואין עולין ואלו הן הבא על אשת איש והמלכין פני חבירו ברבים והמכנה שם רע לחבירו (נ"מ נת). — ומצוי מאד בסהמ"א: על זה אמר שלמה אני ישנה ולבי ער כנה הנלות בשינה והלב הער התמדת הנבואה (כוזרי נ כד). חשבו קצת אנשים כי המים הנוכרים בתחלת מעשה בראשית כנוי להיולי הואת וכו' וכינה (הכתוב) בהעדר הצורה והחבור בהשך ותהו ובהו (סס ס כ). יש מקומות שאנשיהם עלגים ומפסידין את הלשון ומכניין על דבר בדבר אחר (נמכ"ס, נד"ל א טו). שהיו ארמיים שלשון שבועה בלשונם מומתא והעלגים מכניין אותה ואומרים מוהא (הא, שנוע' כ ס). כשהיה אחד מחביריו תפץ לאמר עליך דברים קשים הרבה היה מכנה אומר בלשון כאומר למי שאינו לנוכח (ר"מ אלשיך, איזכ"ל כא). על כן כניתי הדבר אליך ואמרתי תישע ולא אמרתי ידשע (סס לד יח). — ואמר הפיטן: מים לאורך כניית הברשם, להרגיע ברעפם לנפוחי

— (1) צורת סימן הנקבה העתיק.
 (2) בערב' כנה (a) כ'ניה (b) כ'נאיה (c).

(a) כ'נ' (b) כ'נ' (c) כ'נ'

ישימו לך אהבת אהבך וכה שתתחילו לו בשלום כשתפגעהו ותרחיב לו מושב ותקראהו בחביב מן הכנויים (מנח' הפניני, שער הספרים), וזה הענין הוא פשוט בין בני מוסר לקרא איש לאחיו בחביב שבכנויין וכו' והקריב אצלי שאמר בן יקא כנוי לבעל הדת המתחכם יותר בדרך ההיקש (מלמד התלמוד, כראש'). שהשם קרא אברהם אהובי שהוא החביב שבכנויי השלמים כי האהבה היא העיקר (ספ). כי התארים הנמצאים בתורה הנאמרים בבורא וכו' הם שמות מיוחדות לו ית' הנק' כלשון רז"ל מרות והם כל הכנויים כמו רחום וחנון ודומיהם (מנח' קנא' לר"י מפיסא 22). — וקצת "במשמ' רסו: ועתה אשר באתי לדבר אל המלך בכנוי עלי ועל בני כי יראני העם הפחידוני מלבקש את ארזוני על בנו (רש"י ש"ב יד טו.). — ב"כ "ברדקוק, כנוי, האותיות הנוספות להשם או הפעל לרבו להנף, דב-ר, דב-ר, דב-ר, אהבתי-הו: דע כי הכנויים משתנים בהשתנות השמות המכונים כי מן הכנויים מהם שיהיה בכנוי לפעול בו ומהם מה שיהיה כנוי למדבר בו וכל אחד מאלה הכנויים משתנה עוד מדרך הפירוש והקבוצה וענין הכנוי הוא שתסתייר השם הנגלה ותבא כנויו וצפוניו על דרך הקצור (הקמח, שער יו). ועתה דע לך מה הם הכנויים דע כי הם עשרה בין כנויי זכרים ונקבות (ספ' הגלוי לר"י קיג). ו הכנויים, זורים על הפעול הידוע הנזכר ולפיכך נקראו כנויים כי הם במקום שם הפעול (רד"ק, מכלול, שדה"ס), אעפ"י ש כנויי שמות הפעלים לפעמים יורו הפועל ולפעמים יורו הפעול וכו' הפעלים בעצמם לא יורו בכנויים אלא הפעולים בלבד (מקנה חכמה, כשמושי הכנוי). — ג) "בחקמת החשבון, כנוי השבר, המספר המורה לכמה חלקים נחלק המספר: והנה בדמיון הראשון נתיר כנוי השבר אל מרובע וזה שנכפול אותו עם איוזה מספר עד שיהא מרובע וכו' וברמיון השני נתיר כנוי ש שבר המספר הפשוט (אילס לוי"ר מקדוה, כתב משה מין).

* **כנום**, ש"י, — סה"ט, מן כנום: פיוור לרשעים הנאה להן והנאה לעולם וכו' כנום לרשעים רע להן ורע לעולם (מנה"ח). זה הכלל העשוי לקבלה ממא (העשוי) ל כנום מהור (כלים יס"ה). מה הפרט מפורש שהוא מקום כינום שער ובנראה אף אין לי אלא מקום כינום שער ובנראה (רש"י קדוש' א"ט ד). בית כינום העצים (כ"ט סת). כינום על ידי הדחק (נדפס: מ:). זה שיוכח כינום בהמה חיה ועוף (מד"ר כראש' לנ).

העדים בכינוי (שיאמרו במקום שם המפרש) יכה יוסי את יוסי נגמר הדין לא היו הורגים (עפ"י עדות זו ששמעו את הקללה) בכנוי אלא מוציאים כל אדם לחוץ ושואלים את הגדול שבהן (שבעדים) ואומרים לו אמור מה ששמעת בפירוש והוא אומר (שנוט' ז"ה). והמקלל אביו ואמו אינו חייב עד שיקללם בשם (אם) קללם בכינוי ר' מאיר מחייב וחכמים פוטרם (ספ"ח). במקדש אומר את השם (בברכת כהנים) ככתבו ובמדינה בכינוי (סוטה ז'). (כתוב) בה תברכו את בני ישראל בשם המפורש אתה אומר בשם המפורש או אינו אלא בכינוי ת"ל ושמו את שמי על בני ישראל בשם המפורש ובמדינה בכינוי (ספרי כמד' לט). מהו לקרוע על הכינויים (אם קלל את השם בכנוי) וכו' (זאת אוטרת) שקורעין על הכינויים (ירוש' מו"ק ג פג:). בן נח שבירך את השם בכינויים (מנה"ח). נאמר ונוקב שם יי' מות יומת יכול לא יהא חייב אלא על שם המיוחד בלבד מניין לרבות את הכינויים תלמוד דומר איש איש כי וקלל אלהיו וכו' דברי ר"מ וחכ"א על שם המיוחד במיתה ועל הכינויים באזהרה (שנוט' לו.). זה שמי לעולם חסר וא"י שלא יהנה אדם את ה' באותיותיו וזה זכרי לדור דור שאין אומר אותו אלא בכינוי (מד"ר שמות ג). — וכנוי נדרים וכדומה: כל כנוי נדרים כנדרים וכו' האומר לחבירו מודרני מסך מופרשני מסך מרוחקני מסך וכו' (נדר"א א'). האומר לחבירו קונם קונם קונם הרי אלו כינויים לקרבן הרק חרץ תרף הרי אלו כינויים לחרם נזיק נזיק פזית הרי אלו כינויים לגזירות שבותה שקוקה נדר במיתה הרי אלו כינויים לשבועה (ש"ס ב). כל כנוי נזירות כנזירות האומר אהא הרי זה נזיר (נזיר א א'). בית שמאי אומרים כינויי כינוין אסורין וב"ה אומרים כינויי כינוין מותרין (תוספתא ש"ס א'). — "כנוי סופרים: שמנה עשר דברים כתובים בתורה ואינם כתובים בתיקונם וחכמי ישראל קורים אותם בתיקון סופרים לא שתיקנו אותם שמתקו וכתבו אלא שכתב משה רבינו בתורה ומה שכתבו הנביאים בשאר הספרים כשכתבום על כינוי כתבום הסופרים לא חיסרו ולא הותירו וראויים להקרות כינויי סופרים (ד"ט, סי' נו). — *ובכלל, במשמ' שם תאר: משביע אני עליכם וכו' בחנון ורחום בארך אפים רב חסד ובכלל הכינויים הרי אלו הייבין (שנוט' ד יג). לא ירבה בכנויים שם ויאמר האל הגדול הגבור והנורא והחזק והאמין והעיוזו שאין בה באדם להגיע בסוף שבחיו (רמב"ם, תפלה טו.), שלשה

בתרועה ובקול שופר ובחצצרות ובמצלות משמעים
בנבלים ובנרות (דסי"א יח כח).— ובתו"ם: שתי קרניו
(של הכבש) שתי חצוצרות שתי שוקיו שני הלילין עורו
לתוף מעיו לבלים בני מעיו לכנורות (קניס ג ו).
אין פותחין מתשעה כנורות ומוסיפין עד עולם
(ערכ' כ ח). ר' יהודה אומר שבע נימין בכנור בזמן
הזה (סס ו). היה (דוד) נוטל נבל וכינור ונותנו
מראשותיו ועומד בחצי הלילה ומנגן בהם (ירוש' ערכ'
א כ ד). א"ר שמעון חסירא כנור היה תלוי למעלה
ממטתו של דוד וכיון שהגיע חצות לילה באה רוח
צפונית ונושבת בו ומנגן מאליו (בבלי סס ג). נימת
כנור שנפסקה לא היה קושרה אלא עונבה (ערוג'
קכ:). בן לוי שנפסקה לו נימא בכנור קושרה (סס
קג). עשאוני בניך בכנור שמנגנין בו ליצים (מס'
קא). כינור של מקדש של שבעת נימין היה (ערכ'
יג). כשראו הכהנים והלויים שנשרף בית המקדש נטלו
את הכינורים ואת החצוצרות ונפלו באש ונשרפו
(פסיק' רמ"י כו). והוא (נבוכדנצר) קורא לשבטו של
לוי ואמר להם הכינו עצמכם עד שאנו אוכלים ושותים
אני מבקש שתעמדו ותקישו לפני כינורות שלכם
וכו' ואמרו לא דיינו שהתרכנו בית מקדשו בעונותינו
אלא עכשיו אנו עומדים להקיש בכינורות יגו
לפני הנגן הזה מיד עמדו וכו' ותלו כינורותיהם
בערכות שהיו שם (סס לא). הכנור שהיה מנגן בו
דוד בעשרה נבלים (פז"א יט). — ונחשב להמשבח
בבלי הנגן: מהו כלי הנגן המשובח אצל בעלי הנגן
תשובה הוא הכנור ואמר שיהיה ארכו כרחבו ועמקו
כחצי הרוחב וצוארו כרביעית (המקס לש"ט פלקיירא).
— ואמר הפישן: איך תתחמוני הבל וכנור? נהפך
לאבל, בנחלת חבל כבד עלי עול סבל (כ"א קליר קיג,
איך תתחמוני). לבכות ענותך אני תנים ועת אחלום שיבת
שבותך אני כנור לשיריך (כ"י הלוי, זיון סלא תשל"ו).
— והמשורר: אני השר והשיר לי לעבד אני כנור
לכל שרים ונגנים, וגוי יהלוך על האדמה ורוחי תעלה
על העננים (רש"י, אני השר, גרן ד, 38). ראו כנור
בחק עלמה ירנן וימשוך לב בהוד קולו וצביו (כ"י מריוו,
תחכ"ג). דודי לכה נסב אלי ננים, לארות נרדים במ
ושושנים, כמה תהי יעלה בבין תנים, הקץ לכנור י
ופעמוני, וכסוף ליון רקחי ורמוני (אכסס לפסח, גדה
מזוירה, כ"י כריט"מ). ואהי כינור מנגן גרלך יומם
ולילה חסרך ספרתי (עדרוס הלוי, קטע כ"י גני' קסיר).
— ונהנו בדבור ובספרות החדשה בזמננו לכנות בשם

א"ר הקב"ה למשה אספה לי דמה שכינורם שד צדיקים
הנייה להם והנייה לעולם אבל כינורם של רשעים
תקלה להם ותקלה לעולם (סס כמד' טו). דבר אד כל עדת
ישראל מה ראה לזמר הפרשה הזו בכינורם למה לא אמר
רבר אל בני ישראל כשאר פרשות (תתחומא קדוש' ג).

כְּנֹר' (מ"י, מ"ר כנורים, כנור'יך, כנור'ות, כנור'תינו, כלי
נגינה בעד נימים, רחב, הלול ועמק, בעל צוואר, Saiten-
instrument; instrument à corde; mus. string
instr.: ושם אחיו ויכל הוא היה אבי כל תפש כנור
ועונב (כרש"ש ד כח). ואשלחך בשמחה ובשרים כתף
ובכנור (סס לא כז). ופגעת חבל נבאים ירדים מהבמה
ולפניהם נבל ותף וחליל וכנור והמה מתנבאים (ס"א י
ה). יבקשו איש ידע מנגן כנור והיה בהיות עליך רוח
אלהים רעה ונגן בידו וטוב דך (סס יו י). ולקח דוד
את הכנור ונגן בידו ורוח לשאול (סס כג). ודוד וכל
בית ישראל משחקים לפניו בכל עצי ברושים ובכנור'ות
ובנבלים ובתפים ובמנענעים ובצלצלים (ס"א ו ט). ויעש
המלך את עצי האלמנים מסעד לביתו ולבית המלך
ובכנור'ות ונבלים דשרים (מ"א י יב). והיה כנור ונבל תף
וחליל ויון משתיהם (ס"א י יב). קחי כנור סבי עיר ונגה
בשכחה הימיבי נגן הרבי שיר למען תזכרי (סס כג י).
שבת משוב תמים חדל שאון עליונים שבת משוב
כנור (סס כד ח). על בן מעי למואב כנור והמו (סס
יו יא). והיה כל מעבר מטה מוסרה אשר יניח יי' עליו
בתמים ובכנור'ות (סס ל ג). והשבתי המון שריך וקול
כנור'יך לא ישמע עוד (יחזק' כו יג). עורה כבודי עורה
הנבל וכנור אעירה שחר (תה"י נז ט). חודו ליי' כנור
בנבל עשור זמרו לו (סס לג כ). אטה למשל אוני אפתח
כנור חידתי (סס מט ט). גם אני אודך בבלי נבל אמתך
אלהי אומרה לך כנור קדוש ישראל (סס עא כב). עלי
עשור ועלי נבל עלי הנגון כנור (סס לא ד). עד נהרות
בכל שם ישכנו גם בכינו בזכרנו את ציון על ערבים
בתוכה תלינו כנור'תינו (סס קלו א-ב). ויהי לאבל פנרי
וענבי לקול בכים (איוב ל-לא). לעשת הנכה ושמחה
ובתורות ובשיר מצלחים נבלים ובכנור'ות (נחמ' יכ כז).

(א) בארמ' כנרא. בערבית כנרא, כנארה (b).
ונפדנו בפרוש שם זה חכמיהם, וי"א שהוא החליל, וי"א
שהוא התוף וכדומה, וי"א שהעקר הוא כנרא, והוא פרסי,
ועוד דעות מתחלפות, וגם מהודש' יש מספקים אם זו
מלה שמית (No. MG § 104) וגם ביוני' באה מלה זו αρα. ומא.

(a) כְּרָן (b) כְּמָרָה

זה כלי הנגינה של מינים הרגיל, Geige; violine.—
ועי' נגינה.

כְּנִיָּוֶת, ש"י, כמו כנור: הוי יודע כי כל החכמים
המעיינים בענין זה הסכימו כלם על דעת אחת
שהארץ עגולה כגון כדור או כדור (כ"א כר"ת הנשוא,
סעבור, שער א). חשקי צפנתיו ורמקתי ככנורת, דא
תעובב ראנוש אחבה מסותרת (כ"י חר"ו, תחכמ' נ).

*כנימה, עי' פנמה.

כְּנִיָּסָה, ש"י, מ"ר פניסות, —ש"פ מן פנס, א) קבוי,
אספה, יום פניסה, יום שהכל נאספים העירה,
יום השוק ובדרומה: כפרים ועיירות גדולות קורין (את
המגלה) ב"ד אלא שהפכים מקרימין ליום הכניסה
(מג"א א). הואיל ונדרתו עיירות גדולות ממקומן ידחו
ליום הכניסה (תוספתא ס"א כ). —בית פניסת עצים,
שאספים שם עצים: המוכר את המרחץ וכו' לא מכר
לא את חבריכות וכו' ואף לא בית כניסת עצים
(תוספתא כ"ג ג). —ובמשמ' "מסכה: כיון שנתמנה
אדם פרנס על הצבור אסור בעשיית מלאכה וכו' קד
וחמר לאכול ולשתות ודהשתכר בפני רבים ובכניסת
עמי הארץ ובסעודות סרעות (רמב"ם, סנה' כה ד). —
ב) ביאה פנימה: ה' שערים היו להר הבית שני שערי
חולדה מן הדרום משמשיין בניה ויציאה קיפונגוס מן
המערב משמש כניסה ויציאהטרי מן הצפון לא היה
משמש כלום (יבמות א ג). ר' נחוניא בן הקנה היה מתפלל
בכניסתו לבית המדרש וביציאתו תפלה קצרה אמרו
לו מה מקום לתפלה זו אמר להם בכניסתי אני
מתפלל שלא יארע דבר תקלה על ידי וביציאתי אני
נותן הודאה על חלקי (ברכ' ד כ). הנכנס לדרך מתפלל
שתים אחת בכניסתו ואחת ביציאתו (ס"ט א).
שנים שקידשו שתי נשים ובשעת כניסתן לחופה
החליטו את של זה לזה ואת של זה לזה (יבמ' ג י).
מקום שהורע כחו בכניסתה (לחופה) הורע כחו
ביציאתה (כשנתגרשה) מקום שהורע כחו בכניסתה
יפה כחו ביציאתה (כתוב' ח ד). אמת המים העוברת
בחצר אין ממלאין הימנה בשבת אלא אם כן עשו
מחיצה נכונה עשרה מפתים בכניסה וביציאה
(תוספתא ערוכ' ט כו). גת בכניסתו לחיבה נאסרה
ליתשמש המטה (ירוש' תע"א סד ד). ביהודה בראשונה
היו מיוחדין את החתן ואת הכלה שעה אחת קודם
כניסתן לחופה כדי שיהא לבו גם בה (כתוב' יב).
אמר ריש לקיש פועל בכניסתו (לעיר צריך לותר)
משלו ביציאתו (לעבודה) משל בעל הבית (ב"מ פג).

אנשי אלכסנדריא היו מקדישין את נשותיהם ובשעת
כניסתן לחופה באין אחרים וחוטפים אותן מהן
(ס"ט קד). המוזה נכתבת על הימין בכניסתו מן
השוק לבית שער וכו' דרך כניסתו מכתים לאכסדרה
(מס' מוזה כ). וישם לך שלום שלום בכניסתך שדום
ביציאתך שלום עם כל אדם (מד"ר כמד' יא). לאחר
שהיה שט על פני הנהר היה רין ורצין אחריו אמרו
לו מעוט בכניסה שלא תרכה ביציאה ותיגע (ס"ט
קהל, שמת נחור). לעולם תהא נאה בכניסתך ונאה
ביציאתך (דל"ד ד). —בית פניסה, מקום הכניסה:
יצא (הכה"ג) ובא לו בדרך בית כניסתו ומתפלל
תפלה קצרה (יומ' ס א). —וגם "פניסה לבר, מקום
שדרך בו נכנסים: כניסת הבית חדר שלפני המרקדין
(רש"י נכ"י כג). —ודברים לא בע"ה: בשלשה פרקים
בודקין את היין בקדים של מוצאי החג ובהוצאת מסדר
ובשעת כניסת המים בבוסר (גיט' ג ת). המים
אין בודקין (את המופה) אלא בדרך כניסתן בה
(רש"י כמד' ס כו). —ובמשמ' התחלת דבר: לקדשו
(את השבת) בברכה מבאן אמרו מקדשין על היין
בכניסתו (של שבת) (מכ"י יתרו י). וזכריהו (את
השבת) על היין בכניסתו (פסח' קו). כניסת ר"ה
שלחן אינה תלוי במעשה אלא משהגיע היום הוא ר"ה
ומתחדשת השנה (רש"י ר"י יז: ג). "ההפך מן בליטה,
כמו פגימה רחבה: עשו את חומת ההיכל במערב למטה
שבעה אמות והוצרכו לגרוע ממנה אמה כנגד תקרת
התא האמצעי להניח ראשי הקורות על אותה כניסה
(תוספ' יומ' יג). —ד) "בסגנון הקראים, כמו בית
כנסת: צריכה כל כניסה לעשות חלונות מכונות
נגד המקדש (כ"א הקדמי, ג"ע, תפלה).

כְּנִיָּעָה, ש"י, מ"ר פניעות, —ס"פ מן פנע: מתורה
אני לפניך ה' אלהי ואלהי אבותי בכפיפת ראש

בכפיפת קומה בחלישות חיל בשבירת לב בכניעת
נפש (ר' נסים סכנלי, וידוי ליוה"כ). ובאשר שומטו רעיוני
לחשוב כמה שאנו חייבים לאחד האמת מספר רוממותו
וגדלו מפני שאין במוחו הוצרכנו לחבר אל זה שנכנע
לו כפי יכלתנו שמת את הכניעה שרש ששי לכלל
מחובות הלבבות (מו"ס, סקדמה). הכניעה היא
שפלות הנפש ושחיתות ומעוט ערכה אצלה והיא מדה
ממדות הנפש (ס"ט הכניע' א). יהיה תמיד נכנע ושפל

(¹) כך בערב' כניש' א.

וירד עליהם טל (מכסיר' ו ח). מראשית השנה אני
אברך אתכם במשא ובמתן בבנין ובנשיעה וכו' הם
כרשתי ליתן בהם ברכה בבית כשם שאני נותן בהם
ברכה בשדה לא כנימה ולא רקבובות תכנס בפירות
ולא יין מחמיץ ולא שמן מדביש וכו' הם ברשתי ליתן
בהם מארה בבית כשם שאני נותן בשדה כנימה
ורקבובות בפירות (ספרי דכ"ז מ). המעלה האגודות
לגג וכו' העלן מפני הכנימה וירדו עליהן גשמים
(תוספתא מכסיר' ג ח). והן שהרקיבו מן הכנימה
אבל אם הרקיבו מתולע' בבריאין הן (יוע' כ"ק ע וד).

***כַּנְמִית**⁽¹⁾, ש"י, מ"ר כַּנְמִית, — כמו כָּנַם : א"ל ולא
היו (בגדי דור המדבר) עושים כַּנְמִית ואת א"ל אם
במיתתן לא עשו בחייהן עשו (מ"ר ש"ס, נפת).

א. **כַּנָּן**⁽²⁾, ממנו דַּכָּן, אִכָּן, ב. **כַּנְיָה**.

ב. ***כַּנָּן**⁽³⁾, ממנו *כַּנָּן, *כַּנְיָה.

***כַּנָּן**, — קל לא נמצא.

— **כַּנָּן**, *כַּנָּן, מַכָּנָן, — כַּנָּן חבל וכדומה על דבר, כרך
אותו על הדבר כריכות אחדות, enrouler ; wind
to : המכין את החבל (של הדלי) על יד על
יד כשר ואם כנינו' באחרונה פסול (פרה יז).

— **כַּנָּן**, *כַּנָּן, מַכָּנָן, — חבל מכין על דבר, שפגנהו
עליו : הממלא בחבית המים העולים אתריה ובחבל שהוא
מכין על צוארה ובחבל שהוא לצורכה (מכסיר' ד ח).

***כַּנָּן**⁽⁵⁾, ש"י, — את לגחלים : כַּנָּן⁽⁶⁾ מתחת שעושים בה
המגמר (ר"ד מהספחים, למח דוד, ערך זס).

***כַּנְיָה**⁽⁷⁾, ש"י, מ"ר כַּנְיָה, — כמו כַּנָּן, עגול ועקמומית,
ובפרט המעים כגוף בע"ח שהם עשויים בעין עגולים
ועקמומיות : שברא הקב"ה כנינות באדם שאם
נהפך אחת מהן אינו יכול לחיות (מול' נו:).

ממנו כנימים (לקו"ק 77 184).

⁽¹⁾ יש אומרים כי אין יחיד מיוחד לכנמית, ומ"ר

כנמיות הוא מן כנס.

⁽²⁾ ע"י הערה להערכים.

⁽³⁾ רק בעברית.

⁽⁴⁾ בקצת ספרים כיננו.

⁽⁵⁾ בארמ' כנונא : אמר רבא כי הוינן בי רב נחמן
הוה מטלמדינן כנינו' אאג קיטמא ואע"ג דאיכא עליה
שברי עצים (שבת מז:). וכן בערב' כנוג' א, וכבר אמר פרנקל
כי הוא לקוח מארמ' — ⁽⁶⁾ כך נקוד בגוף הספר.

⁽⁷⁾ מן ב. כננ' — ⁽⁸⁾ כך בכ"י (ד"ס), ובנוסח' כנניות.

עד אשר תהיה לו הכניעה טבע דבק לא יפרד
ממנו וכאשר ידבק בכניעה תרחיק ממנו כל פגעי
הגאווה והגובה והגדולה (ש"ס). ובקשת המחילה אות
על כניעתו ושפלותו לפני האלהים (ש"ס, השפלות ג).
וההקדמות אשר ראוי למאמין להקדים לה בגופו הם
שני יחודי הלכבות ושתי כניעות וכו' אבל שתי
הכניעות אחת מהן הכניעה לאלהים יתברך והשנית
הכניעה ליראי האלהים ובחיריו (ש"ס, אה"י' ג). כן
הוא אלו היתה כניעתם ברצון אבל היא כהכרח
וכאשר תמצא ידכם תהרגו אויביכם (כוזרי' א קיד). וירא
ויפחד ויבהל וישתומם ויחשב עצמו בריה שפלה ויכנע
כניעה ראויה (מלמד התלמיד', ואתחנן). וכל זמן שאדם
מאמרים כניעתם אתם מאחרים גאולתכם ומי יתן
וכבר עברו ימי הכניעה כי בכל יום שעובר אתם
קרובים להשבות מלכותכם (שנע' יהודה לנ). ויחייבו
אותו שתהיה תחילת ירידה וכניעה לפני אויביהם
(חזק' אמצא לר"י כר"א לו). כי אין ראוי לעבד להגביה
רוחו כנגד אדונו וכו' כי אין טובה כמו הכניעה
לפני אדונו (הפוקת, ש"ס עטס). מודה תמאין מלבו מציל
מכניעה גופו (כ"י, תרג' כ"ס כ ד).

***כַּנְיָה**, ש"י, — כמו כניעה : ואתה יודע מה שיש
בקרבתי (של האשה) מהפחתות ומה שיש בכניעות
אל האשה מהגריעות (כוזרי' ג נג). — ואמר המדיין :
מתנפל על פנים שח על גחון בכניעות חיל ושכירות
הלב (מ' ריחטי, מקד' מעט כ).

כנס⁽¹⁾, ממנו אורי כנס.

כָּנַם⁽²⁾, ש"י, — כמו הַכָּן, כָּנַם : ויך את עפר הארץ
ותהי הַכָּם באדם ובבהמה כל עפר הארץ היה כָּנַם
ככל ארץ מצרים (שמות ח יג).

***כַּנְמָה**, ש"י, מ"ר כַּנְמָה, — תולעים קטנים שבתבואה
וכדומה : המעלה פירותיו לגג מפני הכנימה

⁽¹⁾ ע"י הערה דהערך.

⁽²⁾ י"א כי זו מלה לבהר, ומדמים לו השם בלמא
בארמ' והשדש קסל א בערב' במשמ' רחש, וממנו השם
קסל ב במשמ' כָּנַה, וכן בארמ' גם קלמא ובאשור' בלמא.
ור' יפת אמר : אומרים שהחלוק בין כָּנַם לכָּנַם הוא שְׁכָנַם
יחיד, והרבים ממנו כָּנָם אמנם כָּנַם הוא לשון רבים
כמו קָנַם תעשה את התיבה ויחירה כָּנַה וי"א שְׁכָנַם
וכנס שני שמות ואין לָכָנַם רבים וי"א עוד שהרבים

(a) כון

(b) קל

מלון הלשון העברית (80)

אמה זה היסוד נמצא שלשים על שלשים על אמה וכנס אמה זה הסובב נמצא כ"ח על עשרים ושמונה (מדות ג א). — ופע' כנס, כנסה: כותל שצידו אחד כנס מחבירו ושווה מכפנים ונראה פס מבחין (תוספתא ערוכ' א י), שמואל אמר אפילו היא כנסה כמה רואין אותה כאילו היא יוצא' (ירוש' סוכ' א נכ).

— פע', כנס, כנסתי יכנס, כמו קל, במשמ' קבץ: הגני קבץ אתכם אל תוך ירושלם קצתה כסף ונחשת וברזל וכו' וכנסתי אתכם ונפחתי עליכם באש עברתי ונתתם בתוכה (יחזק' כג יט-כא). וכנסתים (את ישראל) אל אדמתם ולא אותיר עוד מהם (שם גס לע כח). כונה ירושלם יי' נדחי ישראל יכנס (תהי' קמו כ). — וכתוב'ם: הל' הזקן אומר בשעת הטכנס ין פזר ובשעת המספורין כנס (תוספתא כרכ' ז כד). האלל שבינסו ויש בו כוית (שם חול' ח טו). מעשה באדם אחד שכינס מעות לעלות לרגל ובא ספרן ועמד על פתח ביתו ונטלתן אשתו ונתנתן לו (מ"ק ת). דם דנים שבינסו (בתוך הכלי) אסור (כרית' כא). ויאמר ראברים ידוע תדע כי גר יהיה ורעך ידוע שאני מספורן תדע שאני מכנסן ידוע שאני ממשבנן תדע שאני פורקן (מד' כראש' מד). אמר ר' לוי באותה שעה כינס קרח עריתו ואמר להם הרביתם עלינו משוי יותר משעבוד מצרים (שם נמד' יח). מעשה במונכו המלך שהיה מבובז ממונו לעניים שלחו לו אחיו ואמרו לו מה שבינסו אבותיך אתה מבובז אמר להם אבותי כינסו (אוצרות) בעולם הזה ואני כינסתי במצות (ספיק' רכתי כס). הרי כינס (גבוכדנצר) כל הלשונות (אגד' כראש' ז). — ובמשמ' 'הביר': ואם נרצה לדעת תשובת הקטומה הזאת תכנס ראשה עם תושבתה (ר"א כר"ח הנשיא, הסמיטה וסתשנור' נ עת). — וכנס אשה, כמו כנס במשמ' נשא: מי שקדש אחת משתי אחיות וכו' מת (ולו שני אחים) וכו' אחד חולץ ואחד מיכם קדמו וכנסו¹ אין מוציאין מידם (יבמ' כ ו). גרש אחד מבעלי אחיות את אשתו ומת נשוי נכרית וכנסה¹ המגרש (שם ג ו).

— סתפ', התכנס, (א) הצטמצם, התכנס הגוף וכדומה יחד, ההפך מן השתרע, tracter; to contract o. s. sich zusammenziehen; במקצת המצע מהשתרע והמסכה צרה והתכנס (ישע' כח כ). — ובמשנה: היתה (המתייה) עולה או ארוכה ונעשית מרובעת מן הצד ונעשית מרובעת מן הצד ונתכנסה ונתכנסה ונתכנסה (שם ג ו). — *נתאסף: הגיע זמן המשימר

הוא שתאמר אלו אני מסקתי לעצמי אשב עד שילבין ראשי עכשיו שאבא פסק עלי מה אני יכולה לעשות או כנס או פטור (כתוב' יג ט). שומרת יבם שנפלו לה נכסים וכו' קרם הוא זכה קדמה היא ילקח בהן קרקע והוא אוכל פירות כנסה הרי היא כאשתו לכל דבר (שם ח ו-י). שלא כתב לה אלא עד מנת דכונסה (שם ט א). המקדש את האשה על מנת שאין עליה נדרים ונמצאו עליה נדרים אינה מקודשת כנסה סתם ונמצאו עליה נדרים תצא שלא בכתובה (קדוש' ב ט). זה אמר אני קדשתיה וזה אמר אני קדשתיה שניהם נותנים נט ואם רצו אחד נותן נט ואחד כונס (שם ג ו). עשה בה מאמר ולא הספיק לכונסה עד שנוולד להם אח (תוספתא יבמ' ג א). רצה (היבם) לכונס לשם תואר כונס לשם ממון כונס (ירוש' טס א כ). מעשה באמו של ר"א שהיתה דוחקת בו לשאת את בת אחותו וכו' אעפ"כ כנסה ולא הכירה עד שהביאה שתי שערות (שם יג ג). לעולם אינו חייב עד שייכנס ויבטול ויטעון טענת בתולים (שם כתוב' ד כח). בשכנסה בחזקת בתולה ונמצאת מוכת עץ (שם א כסג). עד שרא כנס ומשבבם לא בעל ונירשה (שם כט ד). הכונס את הבתולה פטור (סק"ש) ואת האלמנה חייב (כרכ' טו). שקדו חכמים על חקנת כנות ישראל שיהא אדם טורה כסעודה ג' ימים וכו' וכד' כונסה ומסכנה ואילך נהגו העם לכנס בשלישי ולא מיתו בידם חכמים ובשני לא יכנס ואם מתת האונס מותר (כתוב' ג). אבא שאול אומר הכונס את יבמתו לשם נוי ולשום אישות ולשום דבר אחר כאילו פונע בערוה (יבמ' לע). בת ישראל פקחית שנתארסה לכהן פקח ולא הספיק לכונסה עד שנתחרש (שם נו). — ופע' כנסה: ארוסה ונשואה שומרת יבם וכנסה (ירוש' סוכ' ב יח). — ואמר הפיסן: לקח וינתן תהי ונתנו כלה כנסה יפה בתכל (פזמוג' תימל' לקח וינתן). — ד' במלאכת הכנין וכדומה, *כנס הבתול וכדומה, עשה שלא ידך בקו ישר עם שאר הבנין אלא יעשה בעין פנימה רחבה: אכל בבקעה מקום שנהגו שלא לגדור אין מחייבין אותו אלא אם רצה כונס לתוך שלו וכוונה (כ"א ב). אין מוציאין ויוין ונוגזראות לרשות הרבים אלא אם רצה כונס לתוך שלו ומוציא (שם ג ח). מי שהיה ביתו סמוך רבית עבודת אלילים ונפל אסור לבנותו כיצד יעשה כונס בתוך שלו ארבע אמות וכוונה (ע"ז ג ו). המוכת היה שלשים ושתיים על שלשים ושתיים על אמה וכנס

—¹ כך מנק' במשנ' מנקד' דפוס ליבורנו.

לעלות כהנים ולוים עולים לירושלם וישראל שבאותו שטר מתכנסין יעדיהן וקוראין במעשה בראשית (תע"ד ז). כיצד מעלין את הכבדים כל העירות שבמעמד מתכנסות לעיר של מעמד ולנין ברחובה של עיר וכו' (כיו"ד ג ז). וכן אתה מוצא שאין הגליות מתכנסות אלא בשכר אמנה (מ"י נטל כ ו). והלא אם מתכנסים כל באי העולם לבראות יתוש אחד וכו' אינן יכולים לבראותו (ספרי דנ"ג ל). שהיו אומות ומלכים מתכנסות ובאים לפרגטמיה של אי (שם שד). מקום שאין נכנסין בשני ובחמישי הואיל ומתכנסין בה לא יתכנסו אלא בזמנה (תוספתא מג"ג א). אורחין נכנסין ויושבין על הספסלין ועד הקתדרות עד שכולן מתכנסין (י"וש נ"כ ו י ד). ערב שבת היתה ונתכנסו כל העיירות להספידו (שם כל"ט ט נ). היו אילו ואילו מתכנסין לבית דין הגדול שבלשכת הגזית (שם סנה"א י"ג). אם מתכנסין הן כל באי העולם אינן יכולין לבראות יתוש אחד ולזרוק בו נשמה (שם ז כ"ד). אמר ר"ש בן לקיש אם יאמר לי אדם שיש דברי הימים בבבד הרי אני הולך ומביאו משם ועכשיו אם מתכנסין הם כל רבותינו אין יכולין הן להביאו משם (שם י"ח). אנשי משמר היו מתפללין על קרבן אהיהם שיתקבל ברצון ואנשי מעמד מתכנסין לכהב"נ ויושבין (כנ"י תע"ג כו). ר' יהודה אומר נתכנסו בהמה חיה ועוף לתכועדו של הבל (מד"ד נ"א כ). למלך שהיה נשוי למשרונה ידעה ממנו בן ראשון וגרשה שני וגרשה שלישי וגרשה וכיון שילדה ממנו בן עשירי נתכנסו כולם ואמרו לו השמע לנו שאין את מגרש את אמנו מעתה (שם נו). אמר ר' שמואל בשלשה מקומות נתכנסו אומות העולם לעשות מלחמה עם בני יעקב ויא הניח להם הקב"ה (שם פ"א). נתכנסו כל ישראל אצל משה אמרו לו בבקשה ממך האכילנו מספחך (שם שמ"ט). שאם מתכנסין כל אומות העולם ואומרים אנו מוכרים כל ממונינו ועושים את התורה וכו' (שם נ"ד ב). א"ר יוחנן כשמתכנסין מלאכי השרת לפני הקב"ה לומר אימתי ר"ה אימתי יוה"כ הקב"ה אומר להם לי מה אתם שואלים (שם דנ"ג ב). ובשהיה (רבי) מבקש ליכנס לדרוש היה אומר ראו אם נתכנסו כל הקהל (שם ז). בשלפי השמר נתכנסו רבותינו לאוישא (שם ע"ה, סמכו"י). למקום שישראל מתכנסין בעוה"ז שם הם מתכנסין לעוה"ב לעתיד יבא (שם קט"ז, כל הנהלים). וכיון שהכל מתכנסים ובאים הקב"ה אומר לשמים והארץ מה אתם עומדים

וכו' אלא שראתה ציון שהגדירות מתכנסות וכל ישראל והשמים והארץ שמים חם (פס"ק נכתי"ל). וכן דוד נתכנסו עליו צרות (אגד' נ"א ט). — ומצוי בסהמ"א: אם הניחה דבר שידוע כי קנאתו עד מנה שאין לבעלה רשות בו או שניתכנס (סכום) בורה מהקדמה שעל ידי הרחק שהיה לה בחייה (תש"ו נ"א). סרנכי (סו). מים אינם מתכנסין במקום מדרון אלא נוזלין מעליו (רמב"ם, ת"ת ג ט).

נפס' *נכנס, להכנס, לבנס, ליכנס, — בא מחוץ פנימה, hineingehehen; entrer; to enter : מאימתי קורין את שמע בערבית משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן (נכ"א א ב). הגיעו דהר הבית אפילו אנריס המדך נוטל הסל עד כתפו ונכנס עד שמיניע לעזרה (כיו"ד ג ד). הפחות הסגנים והגזברים יוצאים לקראתם לפי כבוד הנכנסים היו יוצאים (שם ג). החמרים שנכנסו לעיר (דמ"ד ז). לא יכנס אדם למרחץ ולא לבורסקי (שם א ב). פעם אחת לא נכנסו לגמל עד שחשיכה (ערו"כ ז ב). מי שישב בדרך ועמד וראה והרי הוא סמוך לעיר הואיל ולא היתה כונתו לכך לא יכנס ד"ר מאיר ר' יהודה אומר יכנס אמר ר' יהודה מעשה היה ונכנס ר' טרפון בלא מתכוין (שם ד). מי שיצא חוץ לחתום אפילו אמה אחת לא יכנס (שם י"א). הפסח נשחט בשלש בחות וכו' נכנסה בת הראשונה נתמלאת העזרה געלו דלתות העזרה וכו' יצתה בת הראשונה ונכנסה בת שניה יצתה שניה נכנסה שלישיית (פסח"ה ה-ו). ומעשה ושאלו את ר' טרפון וכו' ונכנס לבית המדרש ושאל ואמר לו לא יזיז ממקומם (כ"י ג ה). הביאו לו בגדי זהב ולבש וקדש ידיו ורגליו ונכנס להקטיר קטרת של בין הערבים ולהטיב את הגרות (יומ"ז ד). הנבאין ש נכנסו לתוך הבית וכו' נאמנין לומר לא נגענו (מג"ג ג). בתשעה באב נגזר על אבותינו שלא יכנסו לארץ וחרב הבית (תע"ד ו). השותפין שנדרו הנאה זה מזה אסורין ליכנס לחצר ר"א בן יעקב אומר זה נכנס לתוך שלו וזה נכנס לתוך שלו (דנ"ג ס א). המורד הנאה מחבירו ונכנס לבקר עומד אבר לא יושב (שם ד ד). הנודד מן העיר מותר ליכנס לתחומה של העיר ואסור דיכנס לעיבורה (שם ז ס). אמר קונם לביתך שאיני נכנס טפת צונן שאיני מועם לך מותר דיכנס לביתו ולשתות ממנו צונן (שם ח ו). קונם לבית זה שאיני נכנס שהכל רע בתוכו או שהנחש בתוכו (שם ט ג). אם נותנים לך ממון הרבה אי אתה נכנס לע"א שלך ערום (ע"ז ג ד). כל הנכנסין לאחר

אח תפסיעו פסיעה גסה והכנסו חמה דעיר וכו' לעולם יצא אדם בביטוב ויבנס בביטוב (תע"י). הלכו ועמדו על פתה ביתו (ש"ר דוסא) נכנסה שפתחו אמרה לו רבי חכמי ישראל באין אצלך אמר לה יבנסו ונכנסו (ינמ' טו). אמר משה הרבה מצות נצטוו ישראל ואין מתקיימין אלא בא"י יבנסו אני לארץ כדי שיתקיימו כולן על ידי (פוע' יד). שהפריש בני אדם מלכנס תחת כנפי השכינה (ינר' לז). מעשה באדם אחד שאמרו לו אשתו תותרגית היא ונכנס אחריה לחורבה לבודקה (כ"כ קמו). משגבנסו דארין נאמר להם בשר נחירה (חול' יז). אמר לו הכנס (לברחין) ורחוק ושקול עצמך עד שלא תכנס ומאחר שתכנס (מד' נלא' ד). השערים נפתחים בכל שעה וכל מי שהוא מבקש ליכנס יכנס (שס שמות יט). גור עלי הקב"ה ואני אין לי רשות ליכנס לסמיצתך (שס ויקר' טו). כל הגוים של בית אביך כיון שמתעברות שוב אין רואות פני המלך ואני דחקתי ונכנסתי כדי שיהא הכן מלוכין ומוורין (שס נמד' י). כשיכנסתי לסמיצת פגע בי איש אחד מסכן (שס קל' שלח לחמך). — נכנסה האשה, במשם' נשאה לאיש: מעשה שמתה אשתו של רבי טרפון עד כשהוא בבית הקברות אמר לאחותה היכנסי וגדלי את בני אחותך (ירוש' ינמ' דו ומד' קל'). — ובהמה דחף: מחיצת הקנים אם אין בין קנה לחבירו שלשה ספחים כדי שיכנס הגדי (כלא' ד ד). צבי שנכנס לבית ונעל אחד בפניו (שנת יג ו). ליונה שברחה מבן נין ונכנסה לשרקלין של מ"ך וכו' נכנס כן נין אחריה נעל המלך בפניו (מכ' נגלח כ ו). הצביון במדבר הם ישנים אין דרכם ליכנס לישוב בני אדם (מד' נמד' ת). — ודברים לא בע"ח: הדמאי אין לו חושש ואין לו ביעור ונאכל לאונן ונכנס לירושלם ויוצא (דמאי א כ). מעות נכנסות לירושלם ויוצאות ופירות נכנסין ואינן יוצאים רשב"ג אומר אף הפירות נכנסין ויוצאין (מע"ג ג ה). והדמאי נכנס ויוצא ונפדה (שס ו). טעשר שני שנכנס לירושלם ונשטא (שס ט). כתובה בחוקת יורשי הכעל נכסים הנכנסים והיוצאים עמה בחוקת יורשי האב (כתוב' ח ו). איזו היא חלון המצרים כל שאין ראשו של אדם יכול להכנס לחוכה (כ"ג גו). מעשה באשה אחת שבאת לפני אבא אמרה לו נכנסו ידי לאויר בלי חרש (ידס ג א). נשרפו הגלגלים של משה והיו מוטות ומרככות רצות ונכנסות בעל כרחן שהיו טעונות כלי כסף

הבית נכנסין דרך ימין ומקיפין ויוצאין דרך שמאל (מדות כ כ). הר הבית מקודש ממנו שאין זבים וזבות נדות ויולדות נכנסים לשם החיל מקודש ממנו שאין ע"א וממאמת נכנסים לשם עורת נשים מקודשת ממנו שאין טבול יום נכנס לשם (כלים א ת). התקן עצמך בפרודור כדי שתכנס לשרקלין (אבות ד טו). למלך שהיה לו שתי גנות זו לפניו מזו מבר הפנימי ובר הלוקח ליכנס דגן הפנימי ולא הניחו השומר (מכ' נגלח ד). אורחין נכנסין ויושבין עד גבי סמלים על גבי קתדראות עד שנכנסו כלם וכו' הבא אתה שלש פרפראות אין לך רשות ליכנס ר' שמעון בן גמריאל אומר זה מנהג גדוד היה בירושלם פורסין מספחת ע"ג פתח כל זמן שהמספחת פרוסה אורחין נכנסין נסתלקה המספחת אין רשות לאורחין ליכנס (מוספתא כז' ד ח). לא יכנס אדם להר הבית במעות הצורות לו כסדינו ובאבקו שעל רגליו (שס יט). הכל נכנסים (דמקדש) דבנות ולחנק ולהוציא את הסומא (שס נ"ב ק"א יא). מעשה שמתה שפתחו של ר"א ונכנסו תלמידיו לנחמו ולא קיבל נכנס מפניהם לחצר ונכנסו אחריו לבית ונכנסו אחריו (ירוש' כז' ב ט). כדי מי שאינו נכנס בבית הכנסת בעולם הזה אינו נכנס בבית הכנסת לעתיד לבא (שס ח ד). עד שייכנסו לסוכה בתאווה (שס סוכ' כ ג). נכנס לבקר את החולה ולולבו בידו (שס ג ד). פעם אחת חלה (ר"י בן בבא) ונכנסו הרופאים אצלו לבקרו אמרו לו אין לך רפואה אלא חלב רותח וכו' ובשיקוש הכמים להיכנס אצלו אמרו הואך אנו יכולין להיכנס והליסטים עמו בבית (שס טע' ט כז). והיתה אומרת לו טיבן והילך אתה ככן בית היכנס ובור לך וכיון שהיה נכנס היה שם צרצור טלא יין מן היין העמוני (שס סה' י כח ד). אמר ר' יוסי פעם אחת הייתי מה"ך בדרך ונכנסתי לחורבה אחת מחורבות ירושלם להתפלל בא אליהו וכו' יטוב וכו' ואמר לי בני מפני מה נכנסת לחורבה זו (כז' ג). אותו היום סלקוהו לשומר הפתח ונתנה להם רשות לתלמידים ליכנס שהיה ר"ג סברין ואומר כל תלמיד שאין תוכו כבוד לא יכנס לבית המדרש (שס כח). דחק ונכנס אצל המלך (שס לא). הנכנס לבקר את החולה לא ישב לא ע"ג מטה ולא ע"ג כסא (שנת יב). ואל תכנס לביתך פתאום כ"ש לבית תבירך (פסח' ק"ב). אמר לה ה"ו נישך על מנת שלא תכנסי לבית הכנסת (יומ' יג). ארבעה נכנסו בפרס ואלו הן בן עזאי ובן זומא אחר ור"ע (ת"י יד).

(תוספתא כרכ' א יו). אם בא לירי חולי או נכנס לירי וקנה או למידה של יסורין ואינו יוכל לעשות מלאכה הרי הוא מת ברעב (ירוש' קדוש' ד סו ד). שאם יכנס אדם לירי חולי או לירי וקנה או לירי וסורין ואינו יכול לעשות במלאכתו ה"ז מת ברעב (סופרים עו א). —ונכנס לצרה: אמר דוד לפני הקב"ה רבון העולמים כל צרה שהייתי נכנס לה אתה היתה מרחיבה לי נכנסתי לצרתה של בת שבע ונתת לי את שלמה נכנסתי לצרתן של ישראל ונתתה לי את ביהמ"ק (ירוש' תעני' נססד). —והוהו, הח'דש, התחיל: משנכנס אב ממעמין בשמחה (תעני' דו). משנכנס אדר מרבין בשמחה (גמ' שס כט). —ובמהמ"א: בעבור שיפול להם פסח קודם הכנס פרק האביב כפי השבוע (כוזרי ד כט). —הפע', *הכניס, —עשה שיכנס, בהמש' שמשמש בהן הנפעל, ככל מקום לפי ענינו: היה עובר בשוק ואמר מלו לכם תאנים אובליון ופטרין לפיכך אם הכניסו לבתיהן מתקנים ודאי (אם אמר) מלו והכניסו לבתיהם לא יאכלו מהם עראי לפיכך אם הכניסו לבתיהם אינן מתקנין אלא דמאי (מעשר' כ ס). פשט בעל הבית את ידו לחוץ ונתן לתוך ידו ש' עני או שנמל מתוכה והכניס (שנת א ח). לא יקשור נמלים זה בזה וימשוך אבל מכניס חבלים לתוך ידו וימשוך (שס ה ג). אנשי חצר ששבת אחד מהן ודא עירב ביתו אכור מלהכניס ומלהוציא לו (ערוכ' ו). המוצא תפליון (בשרה) מכניסין זוג זוג (שס י א). כל מקום שאין מבגיסין בו חמץ אין צריך בדיקה (פסח' א ח). מכניס אדם פירותיו מפני הגנבים (מו"ק ג). מעשה שאמרו לו לחוני המעגל התפלל שירדו גשמים אמר להם צאו והכניסו תנורו פסחים בשביל שלא ימוקו (תעני' ג ח). הקדר שהכניס קדרותיו לחצר בעל הבית שלא ברשות (כ"ק ס ב). הכניס שורו לחצר בעל הבית שלא ברשות (שס ג). הכניס חרנגולין לתוך הבית וכו' חרי זו חוקה (כ"ג ג ס). כיצד בודקין את העדים היו מכניסין אותן ומאיימין עליהן וכו' גמרו את הדבר היו מכניסין אותן (את בעלי הדין) הגדול שבדיינים ואמר איש פלוני אתה וכאי איש פלוני אתה חייב (מס' גו ו). מי שלקה ושנה בית דין מכניסין אותו לביעה ומאבילין אותו שעורין עד שכריסו מתבקעת (שס ט ס). ומעשה באחד שגרר מבת אחותו הנייה והכניסו לה לבית ר' ישמעאל ויפווה וכו' (נדר' ט י). אם מתכנסים באי העולם לבראות יתוש אחד ולהכניס בו גשמה אינן יכולים לבראותו (ספרי דכ' לז). שאם

ובלי זהב (מכיל' נשלח כ ס). בין השמשות בהרף עין זה גבס זה וזה יוצא ואי אפשר לעמוד עליו (שבת לד:). כיון שנכנסה חכמה באדם נכנסה עמו ערמומית (סו' כא:). (הירח נפגם ונקטן) על ידי שנכנס בתחומו של חבירו (מד"ר גרל' ו). —דבר פלוני נכנס בתוך דבר פלוני, הוא מפסיק בין שני חלקי דבר פלוני: היה ראש תור חטים נכנס בתוך של שעורים (כלא' נ ז). היה ראש תור ירק נכנס לתוך שדה ירק אחר (שס ג ג). —ובחכמת הטבע, *הכנס גשם בגשם, שכן כחלל שתפס גשם וזולתו בה בעת יחד אתו: אם היה הרקות נמצא היה מתחייב אפשרות הכנס גשם בגשם אבל הכנס גשם בגשם הוא נמנע שאם לא, היה אפשר שיכנס העולם בגרגיר חרדל (ר"ח קרקס, אור ה' א ח א). —ודבר מפשט, התערב בתוכו: אי אפשר שיכנס בו הכוב בשום פנים (עקרי א יח). —*נכנס לתוך דברי פלוני, הפסיק דבריו פתאם: חכם אינו מדבר לפני מי שהוא גדול ממנו בחכמה ובמניין ואינו נכנס לתוך דברי חבירו (אבות ה ז). ר"ש בן יוחי אומר מה ת"ל שמעו נא דברי אלא שבקשו (אהרן וטרים) ליכנס לתוך דברי המקום אמר להם המקום המתינו לי עד שאדרוש ק"ו שלא יהיה אדם נכנס לתוך דברי חבירו (ספרי כמד' קג). —*נכנס לרשות פלוני, התחיל פלוני להיות שולט בו: הבעל עד שלא תכנס לרשותו אומר לה כל גדרים שנדרת עד שלא תכנס לרשותי הרי הן מופרין שמשכתבם לרשותו אינו יכול להפר (נדר' י ד). אין הבעל מפר עד שתכנס לרשותו (שס ה). —*נכנס תחת פלוני, נהיה הוא החיב במקום פלוני: הניחה (את הבחטה) בחמה או שמסרה לחרש שומע וקטן ויצאה והזיקה חייב מסרה לרועה נכנס רועה תחתיו (כ"ק ו ב). —*נכנס לשבת, ליו"ט, התחיל את השבת, היו"ט: (ולמה אינו אובל' בע"ש ביום) כדי שייכנס לשבת בתאוח (ירוש' פסח' ט לו:). הבא ממדינת הים ומבית השבייה וחיוצא מבית האסורין וכו' (סותרים להסתפר במועד) שלא ייכנסו לרגל מנוולין (שס מו"ק ג פא ג). אנשי משמר ואנשי מעמד אסורין מלספר ומלכבס וכחשמי מותרין מפני כבוד השבת וכו' שלא ייכנסו לשבת מנוולין (שס תעני' נ ס ד). דא יאכל אדם בערבי שבתות וימים טובים מן המנחה ולמעלה כדי שייכנס לשבת כשהוא תאוח (כגלי פסח' ט:). —*נכנס לגדולה, לוקנה, דח'לי, הגיע לזה: הוא הושע עד שלא נכנס לגדולה הוא הושע משנכנס לגדולה וכו' הן הן עד שלא נכנסו לגדולה הן הן משנכנסו לגדולה

לשושבינה מה היא מכנסת לי אמר לו שתי מרגליות מעולות (אגל' נראש' עג).—הכניסה התבואה, הביאה פרי: ותים משיכניסו רביעית לסאה פוצע ואוכל בשדה הכניסו חצי לוג כותש וסך בשדה (גז' ד ט). התלתן משתצמח התבואה והזתים משיכניסו שליש (מעשר' א ג). (רוח) צפונית יפה לחטים בשעה שמכניסם שליש וקשה לזתים בשעה שחונטין (ספרי דכ"ז טו).—*הכנים שבת וכדומה, התחילה: ואמר יוסי יהא חלקי ממכניסי שבת במבריא וממוציאי שבת בצפורי (שנת קית:).

—פס', *כנס, מכנס, מכונס, שכנסהו, שקבצוהו, אספהו: מביאין עצים מן השדה מן המכונס ומן הקרפף אפילו מן המפורד (כ"ז ב). ויפוצו אויביך אלו המכונסים ויגוסו משנאיך אלו הרודפים (ספרי נמד' פד). לא נחלקו ב"ש וב"ה על (העצים) המכונסין שבקרפף שיביאו ועד המפורזין שבקרפף ושכשרות שלא יביאו על מה נחלקו על המכונסין שבשדות ועל המפורזין שבקרפף (תוספתא יו"ט ג י). חותל שהוא מצא גרעינים אם מכונסות ברובן אם מפורזות ברובן כל פרידה ופרידה (ירוש' שנת א ד:). בעון חלה אין ברכה במכונס ומארה משתלחת בשערים (כנלי סס לז:).

—פס', *הכנס מכנס, מוכנס: הגת והמחץ והמשפך של גוים רכי מתיר והכמים אומרים ומורה רבי בקצנים שהן אסורות ומפני מה אלו אסורות ואלו מותרות אלו עשויות למכונס ואלו עשויות שלא למכונס (תוספתא ע"ז ח א). — ובמשמ' "בא: ונשא את עונה הוא מכנס תחתיה (רש"י נמד' ל יו:).

***כָּנַס**, כָּנַס, — סהמ"פ מן כָּנַס, במשמ' כניסה, א) כָּנַס משקה וכדומה, ביאה כניסה: היו (הכלים נקובים) בכונס משקה (כלים י ח).—ב) כָּנַס הרחת וכדומה, הקצה שמכניסים אותו בתוך התבואה: כל שאין כונס שלו (של הרחת) רואה פני החמה (ק"מ קס).

***כָּנַסָה**, כניסה, כָּנַס, — כמו כנסת: כל כניסה¹ שהיא לשם שמים סופה להתקיים (אבות ד' א). — ואמר המשוור: ראו חצי אשר חולק בכפלו, אני חמש פעמים רב בגילו, ובי יקנו מתי ספים כספים, בעת נסה פנסה² נאספים (ר"ש שרביט סוסק, מרינס נהיטס). — ואמר הפיטן: מקים מעפר דל ואביון מאשפה, נכנסתה³ בל תתן

היה הוא ילד והיא נקבה וכו' ועמד ואמר שישאנה לו אומרים לו כלך אצל כמותך למה לך להכניס קטטה לביתך (סס נ). יהיה מדפניך ה' אלהינו שתכניסני לכרך זה לשלום נכנס לשלום אומר מורה אני לפניך שהכנסתני לשלום (תוספתא נכ"ז יו). ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו להכניסו בבריתו של אברהם אבינו והעומדין אומרים בשם שהכנסתו דברית כן תכניסנו לתורה ולחופה (סס נס"ז). אין דרך בני אדם להיות מכניסין בצלים בין הירק (ירוש' פאה ג יו). הרוצה להכניס מאה תאנים מתקונות לתוך ביתו (סס דמא' ז כו ג). אמר להם רב חסדא למה אתם מכניסין עצמיכם למספק הזה (סס חלה א כו ג). אמרו לו הרי מאתים וזו נתונין דך במתנה ושלותיך יבאו וילקו אתה למה הכנסתה עצמך למספק (סס ר"ס נח). הרי אתם מכניסין את ראשי בין שני ההרים הגבוהים (סס ימ"א ג). בשעה שמכניסין אדם לדין אומרים לו נשאת ונתת באמנה (שנת א). אמר רב יהודה מכניס אדם מלא קופתו עפר ועושה בה כל צורכו (סס ג). אין מחיבין אותו להכניס ידו לתורין ולסדקין לבדוק (פסח' ת). מת אביו של חתן או אמו של כלה מכניסין את המת לחדר ואת החתן ואת הכלה לתופה (כתוב' ג). כל המכניס את בנו (ללמוד תורה) פחות מבן שש רץ אחריו ואינו מגיעו (סס ג). התקינו שיהו מושיבין (מלמדי תינוקות) בכל פלך ופלך ומכניסין אותן בבן מ"ז בבן י"ז ומי שהיה רבו כועס עליו מבעיט בו ויצא עד שבא יהושע בן נמלא ותיקן שיהו מושיבין מלמדי תינוקות בכל מדינה ומדינה ובכל עיר ועיר ומכניסין אותם בבן ו' בבן ו' (כ"ב כא). בדעתו והוציאתו והכניסו לתו והקיאנו ויצא מאליו (חול' ט). דמחר אני מכניס דכם אמה של מים (מז"ר ויקר' כו). שאותם מלאכים בשנתראו תחלה דאברהם בדמות עובדי דרך נתראו לו והוא הכניסם לביתו כמנהגו והומינם לאכול (סס נמד' י). דמלך שבעס עד בנו ודחפו והוציאו חוץ לפלטין שלו ונשבע שלא יכניסו לבנו לפלטין מה עשה היתה בגויה וסתרהו וחזר ובגאה והכניסו נמצא מכניס בנו ומקיים שבועתו (סס קהל' גס נמדעך).—הכניסה האשה לבעלה כך וכך, הביאה לו סכום נדן כנישואיהם: הכניסה לו עבדי מלוג ועבדי צאן ברזל (ימ"א ז א). פסקה להכניס לו אלף דינר (כתוב' ו ג). הכניסה לו שפחה אחת לא מותנת ולא אופה (סס ד ד). למלך שארש אשה בת אבות ואמר

¹ כך נקוד בסמ' אבות בסדור תימנ' בנקוד עליון כ"י בריש' מו' 2227. 02. — ² כך נקוד בהוצ' כהנא, אך לא נתברר לי ממי הנקוד ואם היה בגוף הכ"י, כנסה או כניסה. — ³ לא נתברר לי מי הוא המנקר.

לכלה ולחברה (סדר רע"ג, סליח' יוס' ב', ישראל עמק).
אל נשא ארנן בהתעלטה, אומץ עשה אנדר בכנסה,
בסדר ברא ביושר אתחברה (רש"י הכנלי, אל נשא).

בְּנִסְיָה, ש"י, קבוץ, צבור, עדה וכדומה, Gemeinde
Communité ; ty : בן מנהג הלשון במקומות
רבים כי כשידבר בל' נקבה ידבר כנגד ה כ נ ס ה¹
וכשידבר בל' זכר ידבר כנגד העם (רד"ק יט' יד).
וכשמדבר בלשון רבים מדבר כנגד הפרטים וכשמדבר
בל' יחיד מדבר כנגד הכלל וכשמדבר בל' נקבה כנגד
ה כ נ ס ה¹ (שם נא יב). בא הנה עם לשון נקבה כי
רצונו על ה כ נ ס ה¹ (ואל, יומ' ח' ה). לפי שהמשול
בו כנסת ישראל שהיא כלשון נקבה זכר הויה שהוא
משל דה ג"ב בלשון נקבה כאילו זכר ה כ נ ס ה¹ ואחר
כך שב לדבר בלשון זכר (שם יא טו). זה ה כ נ ס ה¹
גמשלת לאם על דרך כלל והפרטים לבנים (ואל, חו"ט)
נ ד). כלומר שלא תשאר ביושראל כ נ ס ה¹ כי תפוזר
בגלות אחד הנה ואחד הנה (שם ד ט). — ובמשמ' בית
כנסת : ובעיר בגדד שמנה ועשרים בתי כנסיות ליהודים
וכו' (ו כ נ ס ה¹) גדולה של ראש הגולה מבין עמודי
שיש מכל מיני צבעים מצופים כסף (מסע' ר' בנימין).

בְּנִסְיָה², בְּנִסְיָה, ש"י, מ"ר בְּנִסְיָה, בְּנִסְיָה, קבוץ,
אספה, Versammlung; assemblée; gathering :
ר' יוחנן הסגדלר אומר בל' כ נ ס י ה שהוא לשם שמים
סופה להתקיים (אבות ד ר'א). ר' דוסא בן הרכינס אומר
שינה של שחרית ויין של צהרים ושיחת ילדים ושיבת
כ נ ס י ו ת² של עמי הארץ מוציאין את האדם מן
העולם (שם ג י). בשעה שישראל מתפללין אין אתה
מוצא שכל מתפללין כאחד אלא כל כ נ ס י ה וכנסיה
מתפלת בפני עצמה (מד"ר שמות כח). משל לעברו
של מלך שעשה סעודה והזמין כל בני כ נ ס י ו ת י ו
ולא הזמין רבו אמר המלך הלואי הויה אותי עבדי לבני
כ נ ס י ו ת י ו (שם אי"כ, פתיח). — ובסהמ"א : עצרת
בוגדים כנסיות בוגדים (רש"י יומ' ט"ה). מפטיר כנסיות
אני (נחמ"ס תול' נא). — וכמו כנסת, בית כנסת : ומאחר
שכל ה כ נ ס י ו ת גומרות כל התפלות המלאך הממונה
על התפלות נוטל כל התפלות שהתפללו בכל הכנסיות

¹ מהכתיב חסרי נראה כי הוא קרא כנסה ולא
ולא כנסה.

² כך נקוד במס' אבות בסדור תימ' בנקוד עליון
כ"י ברימ' מו"י Or. 2227. — כך בסדור תימ' כ"י ברימ"מ
וכן במשנ' עם גוף פרוש הערבי להרמב"ם, ובנוסח' הרפ"י
בתי כנסיות.

כולן ועושה אותן עשרות ונותנן בראשו של הקב"ה
(מד"ר שמות כח). זו העיר טובה לי מכל הסדירות בו
אני בונה כנסיה ודר בחוכו (שם נמד' א). מצוות
שאנתנו חייבים לשמרו וכו' בבית המקדש ולא בשאר
הכנסיות כמו זבחת הפסחים (פ"י י' סדנ' לנסי כר
נח, לק"ק 10). — ונהגו המחברים החדשים לכנות בשם
זה לארצות שאין מלך שליט עליהן אלא הצבור, הקהל,
lie ; -lie ; -Republik : ממשלתם ממשלת כנסיה
ומשליהם ימשלו בממשלה רפויה (שני"ע כ, בארקה).
עם פרא הבלתי גודע לנו היטב תחת ממשלת כ נ ס י ה
פראים אכזרים וחוסמים (שם, אפיק' התינוקס). ממשלת
התפשות או כנסיות אשר אין להם מלך שוטף ומושל
כי אם יתנהגו ע"י ראשים רבים אשר יתועדו מכל עיר
ופלך אל מקום אחד להתיעץ (ראש' למוד' א י). כנסיות
שווייץ בבדלה תחלק ליי"ג פלכים או כ נ ס י ו ת קטנות
אשר המה בעלי ברית יחד לעזור אחד את רעו לטובת
כלל ה כ נ ס י ה הן למלחמה הן לשלום (שם). בעת
ההיא הגיעה השמועה על דבר ברית האון אשר
השתפלה כ נ ס י ת אמריקה לברות עם בריטניה וכו'
ומי האמין לשמועה כי תהפוך ה כ נ ס י ה הזאת את
שמתה לשים ברית ודלתים לפני מסתרה (מא"ג, דניר
כ, מכת' מסת' ז). — ובזמן האחרון בנו בשם זה לאספה
גדולה של מורשי הצבור או חברות שנועדים למקום
אחד דרון בשאלות מיוחדות, Kongress ; congrés :
הכנסיה הציונית, כנסית באי כח הממשלות, וכדומה.

בְּנִסְיָה³, ש"י, מ"ר בְּנִסְיָה, אספה, והכנסת הגדולה,
אספת גדולי חכמי ישראל בראשות בית השני
שסדרו את עניני הצבור בזמן ההוא ותקנו תקנות
והלכות בחיי ישראל : משה קבל תורה מסיני ומסרה
ליושע ויהושע לוקמים וקנים לבניאים ונביאים מסרוה
לאנשי כ נ ס ת הגדולה (אבות א א). שמעון הצדיק
היה משירי אנשי כ נ ס ת הגדולה (שם ב). ובזמן שעמדו
אנשי כ נ ס ת הגדולה התחילו הגדולה ליושנה (יו"ט)
ככ' ז יא ג). אנשי כ נ ס ת הגדולה תקנו להם לישראל
ברכות ותפלות קדושות והבדלות (כנלי שם נג). למה
נקרא שמן אנשי כנסת הגדולה שהתחילו עמיה ליושנה
(יומ' טו:). אנשי כ נ ס ת הגדולה כתבו יחזקאל ושנים
עשר דניאל ומגילת אסתר (כ"ב יו"ט). — ב) מקום
שמתאספים שם להתפלל, Synagoge : חזן ה כ נ ס ת
נוטל ספר תורה ונותנו לראש ה כ נ ס ת וראש הכנסת
נותנו למגן והמגן נותנו לכהן גדול (יומ' ז א, סו"ט ז
ז). כבוד שנסמית עינו שנקמעה ידו שגשברה רגלו

הרי זה ישמש על פי שלשה בני הכנסת (נכור' ה
 ס). וכולן מהורין לבני הכנסת ושמאין לתרומה
 (וכנס ג כ). מעשה בר' מאיר שקראה (את המגלה)
 של טיבעין מיושב והיו בני הכנסת יושבין (תוספתא
 מג' כ ס). ר' יוסי אומר בני הכנסת לא יקחו את
 הרחבה (שס ג ח). כל בהן שעומד בכנסת ואינו
 נושא את כפיו עובר בעשה (יוס' ניר' ז נו). לא מצא
 בת גדולי הדור ושא בת ראשי בניסיות לא מצא בת
 ראשי בניסיות ושא בת גבאי צדקה (פסח' מע').
 הכנסת הוו (מתפלל'ת) תחלה ואח"כ הכנסת האחרת
 (מד'ר שמות כח). הוא יברך את כל אחינו גאיותינו
 בני ישראל הבאים בכנסיות לתפלה ולצדקה (סדר
 רע"ג, תפל'ר"ת מו ת). וגם "מקום שמלמדים שם וילדים;
 כנסת שמלמדין בה הנערים קורין אותה בלעז אשכולא
 (פרוך, ערך אשכולא). — ועם המלה בית, בית כנסת,
 עי' בית, והוסיפה: וזכשהוא (הגר) בבית הכנסת
 אומר אלהי אבותיכם (ניכור' א ד). אין מוכרין בית
 הכנסת אלא על תנאי שאם ירצו וחיורוהו (מג' ג כ).
 כל העם מוליכין את לולביהן לבית הכנסת (סוכ' ג
 יג). קונם לבית זה שאינו נכנס ונעשה בית הכנסת
 אמר אלו הייתי יודע שהוא נעשה בית הכנסת לא
 הייתי נודר (נדר' ע כ). כל עשרה בני אדם שנכנסין
 לבית הכנסת שכינה עמהם (מכ' יתרו יא). הנכנס
 לבית הכנסת ומצאן שקראו חצייה (ש' המגלה) וגמר
 עמהן (תוספתא מג' ג כ). גוי שהקדיש קורה לבית
 הכנסת וכתוב עליה דשם בודקין אותו אם אמר
 לשום הקדש נדרתי נגזין אותו ואם אמר לשום בית
 הכנסת נדרתי נודרין את מקום השם (שס ג ס).
 המתפלל אחורי בית הכנסת נקרא רשע וכו' רב חונה
 אמר כל מי שאינו נכנס בבית הכנסת בעולם הזה
 אינו נכנס לבית הכנסת לעתיד לבא (יוס' נכר' ה
 ח ד). משהוא יודע לענות אמן בבית הכנסת (שס
 שני' ד לס ג). נהגו הרבים לקרותה (את המגלה) בבית
 הכנסת (שס מג' כ עג). מהו ליקח אכנים מבית
 הכנסת זו ולבנות בבית הכנסת אחרת (שס ג עג
 ד). אנטונינוס עשה מנורה לבית הכנסת שמע רבי
 ואמר ברוך אלהים אשר נתן בלבן לעשות מנורה לבית
 הכנסת (שס שס פד). אין תפלה של אדם נשמעת
 אלא בבית הכנסת (כנלי נכר' ו). בית הכנסת
 של כפרים, בית הכנסת של כרבי' (מג' כו). הקב"ה
 מקפץ מבית הכנסת זה לכה"נ זה מבית מדרשו זה
 לבית מדרשו זה כל כך למה כדי לבודק ישראל (מד'ר

שס"ט, דומה דודי). — ומ"ר: מדליקין שמן שרפה בבתי
 כנסיות ובבתי מדרשות (תרומ' יא י). בתי כנסיות
 אין גוהנין בהן קלות ראש (תוספתא מג' ג ז). אמר
 דוד אוכה שיהו דברי נאמרין על שמי בבתי כנסיות
 ובבתי מדרשות (יוס' נכר' כ ד). איכן הוא (הקב"ה)
 מצוי בבתי כנסיות ובבתי מדרשות (שס ח ח ד).
 עתירין הן חבירין להתיוגע מבתי כנסיות לבתי
 מדרשות (שס שני' ד לס ג). ארבע מאות ושמונים בתי
 כנסיות היו בירושלם (שס מג' ג עג ד). אם אין רוח
 הקודש אין בתי כנסיות ובתי מדרשות כביכול אין
 הקב"ה משרה שכינתו על ישראל (שס סה"י כח). בשעה
 שישראל נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ועונין
 יהא שמי הגדול מבורך הקב"ה מנענע ראשו ואומר
 אשרי הפלך שמקלסין אותו בביתו (כנלי נכר' ג). אמר
 לו הקב"ה (לאברהם) שב אתה סימן דכניך מה אתה
 יושב ושכינה עומדת כך בניך יושבין ושכינה עומדת
 על גבן כשישראל נכנסים לבתי כנסיות ולבתי מדרשות
 וקורין קריאת שמע והן יושבין לכבודי ואני על גבן
 (מד'ר נראש' מת). (כתוב) ותלך לדרוש את יי' וכי
 בתי כנסיות ובתי מדרשות היו באותן הימים (שס
 סג). היה אחז סכור וכו' אם אין וקנים אין תורה אם
 אין תורה אין בתי כנסיות ובתי מדרשות אם אין
 בתי כנסיות ומדרשות אין הקב"ה משרה שכינתו
 בעולם מה עשה עמר ונעל כל בתי כנסיות ומדרשות
 שלא להתעסק בתורה (שס אסת' א). — ואמר הפימן:
 ושימני מבני העולם הבא מן המשכמים והמעריבים
 לבתי כנסיות ולבתי מדרשות אשר להם עוז כך
 (תפל' רע"ג, ה' שפתי). — ובית כנסת של עכו"ם: (המוצא
 מעות) בבתי כנסיות של עכו"ם (כ"מ כד). — *כנסת
 ישראל, האמה הישראלית: אמר ר"ל אמרה כנסת
 ישראל לפני הקב"ה רבש"ע אדם נושא אשה על אשתו
 ראשונה וזכר מעשה הראשונה אתה עובדני ושכחתני
 (נכר' לז:). כנסת ישראל (גמשלה) דיונה וכו' מה
 יונה כנפיה מגינות עליה אף ישראל מצות מגינות עליהן
 (שנת מע'). אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבש"ע
 שמוני בניך כחולדה זו הגרה בעיקרי בתים (פסח' קית:).
 אמרה כנסת ישראל רבש"ע אימת אני אהובה לפניך
 בזמן שתשמע קול תחנוני (שס). אמרה כנסת ישראל
 לפני הקב"ה רבש"ע אע"פ שרלה אני במצות לך אני
 ודי נאה להושיע (שס). אמרה כנסת ישראל לפני
 הקב"ה רבונו שד עולם החוק לי טובה שהודעתך בעולם
 (מנח' נג). אמרה שבת לפני הקב"ה רבש"ע לכוזין יש

בגור עם פלשתים או הכה מכבי החשתי את ספי מילר, הרפא ויבנעו (דסי"א כ ד).—ולבנו נבנע: אף אני אלך עמם בקרי והבאתי אתם בארץ איביהם או אז יבנע לבבם הערל ואז ירצו את עונם (ויק' כו מא).—ואמר בן מירא: אל תסרב על האמת ועל אולתך היבנע (כ"ס גי' ד כה).—ובתלם: הוידים נכנעו ונחציקים שמחים (ירוש' נרנ' כ ה).

—הפע', הכניע, הכניעה, עת' אכניע, תכניע, ויכנע, ותכנע, הכניעהו, אכניעם, יכניעם, —עשה שיכנע, unterwerfen; soumettre; submit: ויכנע אלמים ביום ההוא את יבין מלך כנען לפני בני ישראל (סופט' ד כג). הוא ישמידם (את הגוים וישבי הארץ) והוא יכניעם לפניך והורשתם והאבדתם מהר (דנר' ט ג). ויך דוד את פלשתים ויכניעם (ש"כ ח א). כי הכניע יי' את יהודה בעבור אחז מלך ישראל (דסי"ב כה יט). והכניעתי את כל אויביך (דסי"א יו י). לו עמי שמע לי וכו' כמעט אויביהם אכניע ועל צריהם אשוב ירי (תהי' פא יד-יה). ויבאו הכננים ויירשו את הארץ ותכנע לפניהם את יושבי הארץ הכנענים ותחתם בידם (נחמ' ט כד).—ואת פלוגי, השפילו: ראה כל גאה הכניעהו והדר רשעים תחתם (איוב מ יב).—ובתלם: שופמינו בצדק שפטתנו בצדק הכנע קמינו הכנע עתה קמינו (ירוש' נרנ' כ ד ד).—ואת לבו של פלוגי: ויכנע בעמל לבם בשלו ואין עור (תהי' קויב).—וגם דבר מפשט, הכניע את שאונו של פלוגי וכדומה: בחרב בציון שאון זרים תכניע (ישע' כה ה).—הפע', הכניע, הכניעה, הוכנעה, —כמו נכנע: ותחיה בוש ממעשיך איך תשוב לו הנפש כאשר נתנה לך אילו הוכנעה והושפלה לשמים (היזק, כרס עטוה).

כְּנֻעָה (י). סנ', כנע' כנענה, (א) סחורה, רכוש, Habe; Ware; effets, marchandise; effects, goods

אספי מארץ כנענה⁽²⁾ ויושבתי במצור כי כה אמר יי' הנני קולע את יושבי הארץ בפעם הזאת והוצאתי להם (ירמ' י יז-יח). (ב) "כמו כניעה⁽³⁾": אלו וצור ישועתי,

(1) לא נתברר מקור מלה זו, ועי' הערה לקמן.
(2) תי': סחורתך, ונראה כי ראה בשם זה שם נגזר מן כנען במשמ' סחור. וכן רש"י, וכן רבים מהחדשים. אבל זה דחוק. (3) כך פרש מנחם השם כנעה שבכתוב, וכן ריב"ג, אמר ז"ל: צ"מ צ'ע"ב ואנחמאטכ אבתי' מנ אנחמאט אלארצ', ע"כ, —ובעבר': כנסי כנענה ושפלותך

בן זוג ולי אין בן זוג אמר לה הקביה כנסת ישראל היא בן זוגך וכיון שעמדו ישראל לפני הר סיני אמר להם הקביה וכו' הדבר שאמרת לשבת כנסת ישראל היא בן זוגך (מד' נרנ' יא). גמשלה כנסת ישראל לבלה (פסיק' רכתי לו).

כְּנֻעָה (י). ממנו כנע, ואורי כנעה, הכנעה, כניעה, כניעות.

כְּנֻעָה — קל לא נמצא.

נעט', נכנע, נכנעו, הכנע, הכנעו, תכנע, יכנעו, יכנעו, —נכנע לפני פלוגי, מפני פלוגי, מדפני פלוגי, קבר על עצמו מרותו ושלטונו של פלוגי, עם לפני אויבו וכדומה, sich unterwerfen; se soumettre; to submit o. s. ויכנע מדין לפני בני ישראל ולא יספו לשאת ראשם (סופט' ח כח). ויכם (יפתח את בני עמון) מערוער ועד בואך מניח וכו' מכה גדולה מאד ויכנעו בני עמון מפני בני ישראל (שם יא ג). —ויחיד לפני גדול ממנו וכדומה, השפיל עצמו: ויהי דבר יי' אל אליהו התשבי לאמר הראית כי נכנע אחאב מלפני יען בי נכנע מפני לא אבי הרעה בימיו (מ"א כא כח-כט). יען רך לבבך ותכנע מפני יי' בשמעך אשר דברתי על המקום הזה ועל יושביו וכו' ותקרע את בגדיך ותכבה לפני (מ"ב ככ יט). ויעש (צדקיהו) הרע בעיני יי' אלהיו לא נכנע מלפני ירמיהו הנביא מפי יי' (דסי"ב לו יב). ובהצר לו חלה את פני יי' אלהיו ויכנע מאד מלפני אלהי אבותיו (שם לג יב).—ונכנע תחת ידו של פלוגי: ותכנע מואב ביום ההוא תחת יד ישראל (סופט' ג ל). ויירצוהם אויביהם ויכנעו תחת ידם (תהי' קו מ). —ונכנע סתם: ויכנעו הפלשתים ולא יספו עוד לבוא בגבול ישראל (ש"א ז יג). ובראות יי' כי נכנעו היה דבר יי' אל שמעיה לאמר נכנעו לא אשהיתם (דסי"ב יכ ז). אך אנשים מאשר ומנשה ומובלון נכנעו ויבאו לירושלם (שם ל יא). ולא נכנע מלפני יי' בהכנע מנשה אביו (שם לג כג). והעמיד האשרים והספלים לפני הכנעו (שם יט). ובהכנעו שב ממנו אף יי' (שם יכ יב). ויכנע וחוקיהו בנבה לבו (שם לג כו). ויכנעו שרי ישראל והמלך וואמרו צדיק יי' (שם יכ ו). ויכנעו בני ישראל בעת ההוא (שם יג יח). ויכנעו עמי אשר נקרא שמי עליהם (שם יז). ויהי אחרי כן ותעמד מלחמה

(1) בערב' קנע א, וגם כנע ב.

א) כנע ב) כנע

תחת כנפיו של הקב"ה הוא לו צנה ומוחלה של אמת (שם כמד' יג). — ב) בהשאלה, קצה דבר, כנף הבגד וכדומה: ועשו להם ציצת על כנפיהם כנדיהם לדרתם ונתנו על ציצת הכנף פתיל תכלת (כמד' יז לת). ויקם דוד ויכרת את כנף המעול אשר לשאול וכו' ויך לב דוד אתו על אשר כרת את כנף אשר לשאול (ש"א כד ד-ט). ויסב שמואל ללכת ויחזק בכנף מעילו ויקרע (שם יז כז). בימים ההמה אשר יהיוקו עשרה אנשים מכל לשונות הגוים והחזיקו בכנף איש יהודי לאמר בלכה עמכם כי שמענו אלהים עמכם (זכר' ח כג). הן ישא איש בשר קדש בכנף כגדו ונגע בכנפו אל הלחם ואל הגויר (חגי' כ יב). גם בכנפיה נמצאו דם נפשות אביונים נקיים (ימ' כ לד). ולקחת משם מטמ כמספר וצרת אותם בכנפיה (יחזק' ה ג). — ומ"ר כמ"י כנפות: גדלים תעשה לך על ארבע כנפות כסותך (זכר' ככ יב). — פרש"י כנפיו על אשה, נשאה לו לאשה, לקחה תחת מחסה: אנכי רות אמתך ופרשת כנפיה על אמתך כי נאל אתה (רות ג ט). ואראך והנה עתך עת דרים ואפרש כנפיה עליך ואכסה ערותך (יחזק' י"ח). — גלה כנף פלוני, ראה ערותו, ובהעברה, שכב עם מי שהיתה אשתו: לא יקח איש את אשת אביו ולא יגלה כנף אביו (דכ"ר כג א). ארוך שכב עם אשת אביו כי גלה כנף אביו (שם כז ב). — ובהשאלה, *כנפיו דמקום תרפה של אשה: כנף שראה אביו לא יגלה (יכמ' ד). — "הוא בכנף כגדו, הוא כדר, יחיד, אין לו אשה ובנים: לא בא אלא כמות שהוא יחיד בתוך לבושו בכנף כגדו (דש"י ממות כ"א). — "נגע בכנף מעילו, נגע נגיעה קלה: חלילה שאתה מהם וימלאהו לבו לגעת בך ולא בכנף מעילך (ד"א, נשלת). — כנף הארץ: סנף הארץ וזמרת שמענו (ישע' כד יו). ונשא גם כנפיו ואסף ברחי ישראל ונפצות יהודה יקבץ מארבע כנפות הארץ (שם י"א יב). בא הקץ על ארבעת² כנפות הארץ (יחזק' ז ב). תחת כל השמים ישרה ואורו על כנפות הארץ (איוב לו ג). לאתו כנפות הארץ וינערו רשעים ממנה (שם לח יג). — כנפי נהר, קצותיו: ולכן הנה אדני מעלה עליהם את מי הנהר העצומים והרבים וכו' ותחף ביהודה שטף ועבר עד צואר יגיע והיה ממות כנפיו מלא רחב ארצך (ישע' ח ז-ח). — כנפי השמש: וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה (מלא' ג ב). — כנפי שחר: אשא כנפי שחר אשכנה באחרית ים גם שם ירך תנחני ותאחזני ימינך (תהי' קלט ט-י). — ואמר המשורר:

לו כנפים, מדיצה דרבר שיעבר מחרה ולא יהיה: התעוף עינך בו ואינו כי עשה יעשה לו כנפים כנשר ועוף¹ השמים (משלי כג ה). — חסה תחת כנפיה פלוני, שפלוני הגן עליו לבלתי יארע לו כל רע: ישראל יי' פעלך ותהי משכרתך שלמה מעם יי' אלהי ישראל אשר באת להסות תחת כנפיו (רות ב יב). באברתו יסך לך וחתת כנפיו תחסה (תהי' לא ד). — ובצל כנפיו: מה יקר חסרך אלהים וכני אדם בצל כנפיה יחסיון (תהי' לו ח). חגני אלהים חגני כי כך חסיה נפשו ובצל כנפיה אחסה (שם נז ב). — ובסתר כנפיו: אגורה. באהרץ עורמים אחסה בסתר כנפיה סיה (שם ס"א ה). — הסתיר את פלוני בצל כנפיו: שמרני באישון בת עין בצל כנפיה תסתירני. (שם י"ח ח). — ונגן בצל כנפיו: כי היית עזרתה לו ובצל כנפיה ארגן (שם ס"ח ח). — ובחיים: בשבא עמלק להוסיק את ישראל מתחת כנפיה אביהם שבשמים אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע רשע זה בא לאבר בניך מחתת כנפיו יך ספר תוויה שנתת להם מי יקרא בו (מכ' נשלת, עמלק ב). הריני הולך לארצי ואגויר לכל בני מדינתי ואביאם לתלמוד תורה ואקרבם תחת כנפיה השכינה (שם יתרו ב). כל המכנים בריה אחת תחת כנפיה השמים מעליו עליו כאילו יצרו וריקמו (תוספתא הור' ב ז). ר' יוסי אומר (שלמה התחתן עם נשים נבריות בדי) למושכן לדברי תורה ולקרבן תחת כנפיה השכינה (יוש' ס"ה כ כ ג). הולכין ליהוד ולוקחים משם עבדים ושפחות וכו' אפילו גוים מפני שמקרבן תחת כנפיה השכינה (שם ע"ז א לט). שמקרבן תחת כנפות השמים (שם ס"ג ג). ינחו לך ברכות על ראשך שהקרבתני תחת כנפיה השכינה (נבלי שנת לא). קפדנותו של שמאי בקשה למורינו מן העולם ענוותנותו של הלל קרבנו תחת כנפיה השכינה (שם). שהפריש בני אדם מלהכנס תחת כנפיה השכינה (נדר' לג). שהיה משה מוטל בכנפיה שכינה ומלאכי השרת. אומרים צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל (סו"ט יג). ואף מבני בניו של אותו רשע (נבוכדנצר) ביקש הקב"ה להכניסן תחת כנפיה השכינה אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע מי שהחזיב את ביתך ושרף את היכלך תכניס תחת כנפיה השכינה (סנה' לו). נר שבא להתגויר פושטין לו יד להכניסו תחת כנפיה השכינה וכו'. מכאן אמרו מקבלים מינוי וכתובים מרשעי ישראל בדי להכניסן תחת כנפיה השכינה (מד"ר ויקר' ב). מי שבא לחסות

(1) — לא נתברר היטב טעם כנפיו זה. — (2) ארבע קרי.

(1) — לעוף קרי.

ולרדת משה משה לענין האסור אין דך לעמוד על גבול (שס, טוף יו). שכל הווכה בירושתו יעמוד במקומו בין משרת בין מעקר בין סבג (אליסו כשילי, סדר ירושות ח"כ ג). והאח והאחות נקראים כנפים מפני שאין בהם טבעיות שאריות (משה כשילי, ספ' עריות כ).
אבר. — אגף. — זנף. — מטה. — נדר. — נוצה. — פרח כנפיו. — רפרף כנפיו.

א. כנף. — קל לא נמצא.

— יפע', נכנף, יכנף. — הסתתר, sich verbergen; se cacher. — ונתן לכם אדני לחם צר ומים לחץ ולא יכנף עוד מוריד והיו עיניך ראות את מוריד (יפע' ל כ).
ב. כנף¹. — ממנו ב. כנף.

ב. כנף². — פ', — כנף דבר אל פלוני, על פלוני, הסבולו: ויהי גשר אחד נדול וכו' והנה הגפן הזאת כנפה³ שרשיה עליו ודליותיו שלחה לו להשקות אותה מערגות מטעה (יחזק' יו ז).

כנר⁴. — ממנו אולי כנור.

כנת⁵. — ש", מ"ר כנות, כנ' כנותיו, — חבר, בני סיעה אחת, Genosse; compagnon; colleague: וכימי ארתחששתא כתב בשלם מתרדת טבאל ושאר כנותו⁶ על ארתחששתא מלך פרס (עזר' ד ז).

¹ אולי כמו בערב' ח'נפ a, ועי' הערה דהערך.
² עי' הערה לקמן. — ³ כך הקרי' למדנחאי במקום הכתיב כנפה למערכאי ולמדנחאי, ובמקצת ספרים כנפה גם הכתיב. וכבר העיר ר"ש פרחון ז"ל: ושמעתי כי בני דמשק כנפה קורין ולא כנפה וכל ספריתן המדוקדקין כותבין כך ומי שקורא לפניהם כנפה לועגין דו והדין עמהם (פרחון, ערך כנפ). והנה משמ' המלה נראה מהענין לפי הכונה הנאותה כאן ולפי חציו השני של פסוק זה, ועכ"פ אינו משרש א. כנף, ואולי דמיונו בערבית שרש ח'נפ a) שהוכא בהערה להשרש, שמשמש בערב' במשמ' הסב' לצד אחד.

⁴ לא נתברר מקורו ומשמ' האמתית, ועי' הערה לערך כנור.

⁵ משק' מנת, והיא מלה ארמית: אדין רחום בעל מעם ושמשו ספרא ושאר כנותהון (עזר' ד ט). פתגמא שלח מלכא על רחום בעל מעם ושמשו ספרא ושאר כנותהון די יתכין בשמרין (שס י). — ⁶ י"ס שגגור שם זה מן כנה, ומשמ' היא מי שמכנה כמו חברו. אך קצת החדשים אמרו שהיא מלה אשור' כנת, במשמ' חבר.

a) خف

הנרמא הזמן סמחלתו וחדש אחרי ארך כלותו, ואם לבש ענן בקר בשמש וסר מעל כנף שחר כסותו (ר"ס הנגיד, הנרמא הזמן). — ג) *כנפי העל, הקצוות המנקבות ששם עוברות הרצועות: העול של מתכת והקטרכ והכנפים המסבלות את הרצועות והברזל שתחת צוארי בהמה (כליס ידד). — וקשוט הענלה: הטהורין שבענלה העול המצופה וכנפים העשויות לנוי ושפופרת המשמיעות את הקול (שס ה). — כנפי החליל וכדומה, כעין כנף וכדומה נסגרת ונפתחת להחליף הקול: סימפוזיה אם יש בה בית קבול כנפים¹ (כליס יא ו). — *כנפי הריאה: כל הצואר כולו כשר לשחיטה מטבעת הגדולה עד כנפי ריאה התחתונה (חול' מה). אלו כנפי הריאה שמשם יוצא הקול (מד"ר וקד' ית). — ד) *כנפים, כדשון החברים לפנים, במשמ' נטילת ידים לאבילה²: הבא לקבר עניו (דברי חכרות) אם היה נוהג כחלילה בציניעא מקבלין אותו וכו' ומלמדין אותו והולכין ומקבלין לכנפים ואחר כך מקבלין אותו לטהרות ואם אינו מקבל עליו אלא לכנפים בלבד מקבלין אותו קיבל עליו לטהרות ולא קיבל עליו לכנפים אף על הטהרות אינו נאמן (תוספתא דמל' כ יא). — *כנף האהל, קצתו: היה כנף האהל מרודר על הארץ וטומאה תחת כנף האהל (רמב"ם, טומא' מת ית ת). — ה) *כענין יחסי משפחה, בלשון הקראים: קרובי האדם הם דש"שה מעלות פרחים עקרים וכנפים ואין שלשתם בטעלה אחת אלא שכל הקרוב וזכה מן הרחוק ממנו (ר"א סקרא, ג"ע, דיני ירושה ה). בהבחד הפרחים הכתוב הוכיר הכנפים באמרו ונתתם את נחלתו לאחיו וידענו שהעקרים הם קרובים מן הכנפים ולמה הניח העקרים והוכיר הכנפים וכו' שדין הנחלות כבר קדם לנו הבאור שיש להם תליה בשכל והאדם הם לתת מה שיש לו לעקריו משיתן אותו לכנפיו (שס ד). אם שתק הכתוב ולא הוכיר העקרים הוכיר הכנפים באמרו ואם אין לו בת ונתתם את נחלתו לאחיו (שס ה). כל שני שארים אסורים על שני שארים וכו' וזה העקר יהיה בעקרים ובפרחים וזלת הכנפים מ'ל גוף ושאר שארו שהרי אשה ובת אחותה מותרות לשני שארים (שס, עריות ת). ויש לך לדעת כי בכל מקום שדלגנו לשאר השאר בין בעקרים בין בפרחים בין בכנפים יש לך לעלות מעלה מעלה

— ¹ פרש הרמב"ם: ובית קבול כנפים מקום ירכב בו ביום בדמיון כנף להשמיע הנגון. — ² לא נתברר מעם שמוש זה.

חקתה ב כ ס אומניך, תשיב להם גמול כאו חוות מניך
(ר"ל קליר, קיני, שנת סורו), חקקם ב כ ס שביכי אש
ארבעה ב כ ס מעלה ואחר ב כ ס מטה, כי כ ס מעלה
מכון כנגד כ ס מטה (הוא, חין לשות). ואופנים ושנאנים
סובלים כ ס תעצומו, דובבים רון בקול גרון לאר נאדר
במרומו (ר"ל הלוי, יקנים). יוף מכלל דבירך ישב יסד
שחיות, כ ס ושם השלם מהשתמש בשתי אותיות
(מאיר נהרלי, שנת ר"ת, אמונתך). או בטרם גמחתו ואבני
פנותיך יסדת, ב כ ס ושיבתך עלה במתשבת חשבת (ר'
משה, את פני מלך). — ואמר המשורר: אלהו חי תנה
לו כ ס בנן עדן ובקליה, וזכהו לבנין עיר תחלתך
ולחתייה (ר"ל הנגיד, הכמות פליליה).

כָּסֵא (כסא, ש"ז, — זמן שהלכנה במלואה, Vollmond
pleine lune; full moon: כי אין האיש בביתו
הלך בדרך מרחוק צרור הכסף לקח בירו ליום הפסח
יבא ביתו (משלי ז יט-כ). חקעו בהרש שופר בפסח ליום
הגנו (תה"ל ס"ד). — ואמר חסיטן: אנה הנשא להעיר
פלאות, וחמא בן היה נושא ומוחה שגיאות, בנשף
ה כ ס א בא להראות, להשתחוה למלך ה' צבאות (אלה
הנשא, אג"ר מד"ל 504). — ובמשמ' יום הקבוע: וייעדו
ביניהם להקבץ יחדו ביום מועד וישב כל אחד מהם
דעירו וליום ה כ ס א נאספו שני הגדודים ותעל ועקתם
וילחמו מקצת היום (יוסיפון, פרק ז). הצמר כבר נסמרה
ליהודי אחר והלך להביא מעות וכו' אך אם היהודי
לא יבא ליום ה כ ס א אשר בינינו אמכרנה לך ברצון
טוב (ש"ת תמ"ת יס"ח קל"ב).

(י עי' הערה לקמן. — ²) תרגום: יומא דעירא,
יום החג, מנחם פרש מענין חשבון ומנין: וליום הכסא יום
המועד, יום המניי הידוע בחשבון. וכעין זה ריב"ג. רש"י:
לזמן המועד הקבוע. וכן רוב המפרשים. אבל ולג' תרגמה
in die plenae lunae, ביום שהלכנה במלואה, ואי אפשר
שהוא פרוש בדיו, כי לא יעלה על הדעת לבדא פרוש
כזה שאין לו סמך בהמלים הנמצאים במקרא משרש זה,
אלא ודאי כי זה הפרוש היה ידוע בקרב היהודים בזמן
ההוא. וזאת המלה ב כ ס א ליום חגנו אמרו בגמרא שהכוונה
בה ראש השנה ופרשו בכסה מענין כסוי: איהו חג שהחדש
מתכסה בו הוי אומר זה ראש השנה (כ"ל' יו.). השבע'
והולג' תרגמו מלה זו במשמ' אות וסימן. אבל הפשיטא
תרגמה במלה ו ב כ ס א, ופרוש המלה כסא כסוי' אנו
למדים מתרגום הפשיטא מ"א יב לב, שהתרגמה במלה זו
את המלים בחמשה עשר יום לחדש, ובה"ב ז י,
שהתרגמה במלה זו את המלים ובימים עשרים ושלשה לחדש,
ואמרו תכמי לשון הסורית כי פרושה של מלה זו הוא
זמן שהלכנה במלואה, או שהיא מתחלת להתמעט.

כְּסִי (כ"י, — א) כמו גם, במשמ' מעשה פלא גדול, מה
שנעשה בכח מחוץ לפעולת הדברים, Wunder; miracle:
ויבן משה מוכב ויקרא שמו יי' נסיו ויאמר כי (הוא)
יד (ציון) על פס' יח מלחמה לוי' בעמלק מדר דר (שמות
יז י"ה-יז). — (ב) "במשמ' פסא" (י לנשיא שנכנס למדינה
וראו אותו בני המדינה וברחו נכנס לשניה וברחו מלפניו
נכנס לעיר חריבה וקדמו אותו והיו מקדסין אותו אמר
הנשיא וזה העיר מוכה היא מכל המדינות כאן אני בונה
כס נאח כאן אני דר (מד"ר נמד' ח). — ואמר חסיטן:
שכבו ונדו חצין לחבריאני, שמעו כי נאנחה אני, כי תם

(י מלה מספקת, לא נתבררה מהותה ופרושה
האמתי, ועי' הערה לקמן. — ²) כך הנוסחת בכל הספרים,
ורא נודע מה היתה הכוונה בה, וראו בה הקדמוני' קצור
מן המלה כסא, ואמרו כי הכוונה כזה שבועה: חיד על כסא
אלהים בן מלחמה לוי' בעמלק, וכבר דרשו: גשבע הקב"ה
שאר שמו שלם ואין כסאו שלם עד שימחה שמו של עמלק.
אבל, זו מליצה דחוקה מאד ולא מובנית. ואמרו רוב החדשים
כי הכתוב משבשש"ל גם במקום פס, והיא נתינת טעם לקריאת
שם המוכב יי' נסיו שבפסוק הקודם, שלכן קראו משה יי' נסיו
מפני שיר על גם יח, ר"ל על דגל יח. ובעצם הדבר בודאי זהו
טעם הכתוב בכללו, שהוא פרוש לקריאת שם המוכב יי' נסיו,
וא"כ באמת רגלים לדבר כי גם כאן העקר הוא גם, אלא
שעור המליצה קשה משתי מניס, כמו שכבר העיר אהרליך
בהערותיו: מפני שמשם' דגל לגם מוטלה בספק, ושנית,
והוא העקר, המליצה יד על הדגל במשמ' שבועה היא דא
מדיצה עברית, כי אלה המנהגים לא היו כלל בזמן ההוא
אצל היהודים להשבע ביד על הדגל. אבל, כבר פירשו
קצת הקדמוני' את נסיו שבפסוק הקודם במשמ' גם בזמן
מאחר, בענין מעשה של פלא למעלה מהמבע, עי' ערך
גם, ואין לחסר על זה שבמליצה עתיקה זו תבוא מלה
במשמ' שמצאנוה בזמן מאחר, כי אפשר שדוקא בזמן
הקדום משמשה המלה באמת במשמ' שמצאנוה משמשה
בזמן המשנה, ואח"כ השתמשו בה בלשון הספרותית בשמוש
אחר, במשמ' תרן וכדומה, ואולם בפי העם גשאר השמוש
הקדום ואח"כ גבר שמוש זה שנית ודחק מהדבור את
השמוש הספרותי, והוא דבר רגיל במבטעי הלשונות וכמו"כ
גם בעברית, ויב"א זה בהסבוא. וגם השם יד אינו משמש
כאן במשמ' הרגילה אלא במשמ' יוצב לו יד, והיא מצבת
זכרון, וכוונת הכתוב היא שבשביב זה נקרא המוכב יי'
נסיו שהוא יד, ר"ל אות וסימן ומצבת זכרון על חנם שעשה
אלהים לישראל במקום הזה במלחמה עם עמלק. וזכה
הכלל הקבוע אצלינו, כי לשוננו מוסדה על המקרא כמו
שהוא לפנינו בגוססה המסורה, לכן אנו חייבים לקבל את
המלה גם במקום גם, רק לפרשה במשמ' גם. — ³) עמ"י
הפרוש הרגיל של הקדמוני' וקצת החדשים שהמלה גם
שככתוב היא כמו כסא.

כוס כר ו כוס בר שרה חרדל וחרדל מצוי (כלא)
 א כ. כוס בר שבהרים והכרפס שבנהרות (שני) ט
 ח. הגופנין ו כוס בר והכרפס אעפ"י שדומין זה
 לזה כלאים זה בזה (תוספתא כלא א ח).

* **כִּסְפָּרֶת**, כ"י, — כמו כספר: ולא יהא מערב מים ביין
 וכי' ו כוס ברית בפירסלין (תוספתא כ"כ ה ו).

כִּסָּה, — עי' כסא.

א.כִּסָּה — כמו כסא, עי"ש.

ב. **כִּסָּה** ⁽¹⁾, ש"י, — כמו כסה כנוי להיח: צרד מים בעביו
 ולא נבקע ענן תחתם מאחו פני כסה ⁽²⁾ פרשו

עליו עננו (איוז כו ח.ע).

כסה ⁽³⁾, ממנו כסה, כסני, כסתי, מכסה, *כסני, *התכסות.
 א.כִּסָּה, פ"י, כִּסָּה, כסו, יכסה, — כסה דבר, פרש על
 הדבר דבר אחד להסתירו מעיני רואים וכדומה,

decken; couvrir; to cover, וגם דברים מפשטים,
 במשם' הסתיר: אדם ערום כִּסָּה דעת ולב כסילים
 יקרא אולת (משל י' כג), אויל ביום יודע כעסו וכִּסָּה
 קלון ערום (שס וי), — ופסו' כסמי': אשרי גשויו פשע כסוי
 חטאה (תהי' ל' ח) — ואמר המסורר: חטאיהם בוסים
 וחתקו בוסים ואותו מבעיסים במיני הבליהם (דמכ"ט,

דיו'א' נכ, כ"י כולל'), — ובמשם' העקרת: הבי יכסה
 פניו בתשביץ נצניו ובכחנת פסים, ומאין לב יגיד כבת
 תעדה עניול ותחית בשביסים (שס, זמן יקרא), — ועכ"ל

* **כִּסֵּת** במקום כִּסָּה: לגדי שברת מן המרעה ונכנס
 אצל אשה אלמנה מה עשתה עמדה ושחתתו והפשיטתו
 ונתנתו בתוך המטה ו כ ס ת עליו סדין (מד"ל כלאש'
 ח). — *כסני עינים, מי שעניו כהות ואינו רואה היטב:
 (אמר אבימלך לשרת) יהי' שיהו לך כני ⁽⁴⁾ כס וי' י

ע י נ י מ ונתקיים בורעה דכתיב ויהי כי זקן יצחק
⁽¹⁾ עי' הערה לקמן, — ⁽²⁾ בקצת ספרים כסא באלף.
 והנה ראו כל הקדמוני' במלה זו את השם כסא כסה הרגיל
 במשם' בלי שיושבים עליו, ואמרו כי הכונה בה כאן
 לכסא הכבוד או להשמים, אבל, לכסא הכבוד בודאי אין
 מקום כאן, ולהשמים, אעפ"י שנאמר השמים כסאי, בכ"ז
 אין דרך שמוש פיסטני זה מבעי למחבר ספר איוב, ולכן
 יש לקבל השערת אהרליך ושאר החדשים אחרים כי זו
 היא המלה כסא כסה במשם' לבנה במלוואה, ואין הכרח
 גם לשנות הנקוד, כי אפשר להניח צורה שניה למלה זו.
⁽³⁾ בארמ' כסא, בערב' עי' ש"י א.
⁽⁴⁾ בקצת כ"י שיהו כניל, ובקצתם בניס כסויים.

א. עשתי

כבודי וחזור להן תשובה (שנת פח): ר"א אומר נשמתן
 של צדיקים ננוותת תחת כסא הכבוד (שס קנ"ג). שבעה
 דברים נבראו קודם שנברא העולם ואלו הן תורה
 ותשובה וגן עדן וגיהנם ו כ ס א הכבוד ובית המקדש
 ושמו של משיח (פסח' נד). אמר רבי לוי גדולה תשובה
 שמנעת עד כסא הכבוד (יומ' סו). שם (בערבוב) אופנים
 ושרפים וחיות הקודש ומלאכי השרת ו כ ס א הכבוד
 (תני' ינ). שהתכלת דומה לים וים דומה לרקיע ורקיע
 דומה ל כ ס א הכבוד (סו' יו). שהעלו (יעקב והמלאך
 בהאבקם) אבק מרגלותם עד כסא הכבוד (תול' זא).
 עתידה ירושלם להתרחב ולעלות ולהיות סגת עד כסא
 הכבוד (מד"ר ש"ס, זולתך). ויתפלל מרדכי אל ה' ויאמר
 גלוי וידוע לפני כסא' כבודך אדון העולמים כי רא
 מנכהות לב ומרום עין עשיתי אשר לא השתחוויתי להמן
 (שס אסת', ותאמר אסתר). ו' מדות שמשמשות לפני כסא
 הכבוד אלו הן חכמה צדק ומשפט חסד ורחמים אמת
 ושלום (אדר"י לו). והרום רגליו כאש וברד ותחת כסא
 כבודו כאבן ספיר וכאש מתלקחת סביבות לכסאו (פדר"א
 ד). קרא הקב"ה לשבעים מלאכים הסובבים כסא
 כבודו ואמר להם בואו ונכלבל את לשונם (שס'נד). ובת
 רחל בתו של שותלת היתה הרה ללדת ורמסה בחומר
 עם בעלה ויצא הולד מתוך מעיה ונתערב בתוך המלבן
 עלתה צעקתה לפני כסא הכבוד וירד מיכאל המלאך
 ולקח את המלבן בסים שלו והעלהו לפני כסא הכבוד
 (שס מח). — ובמליצה, במשם' דבר שאדם נשען עליו:
 אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע ומה כסא של שלש
 רגלים (האבות אברהם יצחק ויעקב) אינו יכול לעמוד
 לפנויך בשעת כעסך כסא של רגל אחד (משה) עד אחת
 כסה וכסה (נכ"י לנ). — *בית הפסא, לשון נקיה לבית
 מתראות: ומדורה היתה שם (בבית המבילה) ו ב י ת
 ה כ ס א של כבוד וזה היה כבודו מצאו נעול יודע שיש
 שם אדם פתוח יודע שאין שם אדם (תמיד א ח). הפרסיום
 הן צנועין באכולתן וצנועין ב ב י ת ה כ ס א וצנועין
 בדבר אחר (נכ"י ח). בשמים של ב י ת ה כ ס א ושמן
 העשוי להעביר את הוזהמא (שס נג). עור כיסוי של
 ב י ת ה כ ס א (ערו' י).

גב, יד, ידו, יושב, — מושב, *סמוכות.

רגל, שבת.

* **כִּסְפָּרֶת** ⁽¹⁾, כִּסְפָּרֶת ⁽²⁾, ש"י, — גר: האוג והחומץ שביהודה
 ו ח כ ס בר (דמאי א ח), כרישין וכרישי שדה

⁽¹⁾ כך גם בערבית. — ⁽²⁾ כך נקוד. במרב"ם.

ותכחין עיניו מראות (כ"ק לג.).

נפע, נכסה, נכסתה, הנכסות, —שפסו אותה: עלה ער
בכל הים בהמון גליו נכסתה (ימ' נא מנ). נתתי את
דמה על צחית סלע דכחתי הנכסות (יחזק' כד ח). —
ובתו"ם, במש"ם, הסתתר: מת לו (להכה"ג) מת אינו
יוצא אחר המטה אלא הן נכסין והוא נגלה הן נגליו
והוא נכס ה ויוצא עממה עד פתח העיר (סנה' א ח).
מה צבי זה נראה וחזור ונכסה כך בואל הראשון
נראה ונכסה וחזור ונראה וכמה נכסה מהם ר' תנחומא
אמר שלשה חדשים (מד"ר סה"ג, דומה דודי). — ונכסה
החדש, נחכסה הירח: וכל החדשים אינן נכסין וכו'
והלא ניסן חדש נכסה ויש לו חג בפני עצמו אלא
איזהו חדש שנכסה ויש לו חג וחגו בן יומו אי אתה
מוצא אלא בחדש תשרי (מד"ר ויקר' כט).

פע, כסה, כסתה, כסיתי, כסית, כסית, כסו, כסינו,
מכסה, מכסים, כסות, לכסות, מכסה, מכס, מכסו,
יכסה, יכסו, כסו, כסו, כסו, כסו, כסו, כסו, כסו,
כסו, כסו, כסו, כסו, כסו, כסו, כסו, כסו, כסו,
יכסו, יכסו, יכסו, יכסו, יכסו, יכסו, יכסו, יכסו, יכסו,
יכסו, יכסו, יכסו, יכסו, יכסו, יכסו, יכסו, יכסו, יכסו,
על שכם שניהם וילכו אחרנית ויכסו את ערות אביהם
(נראש' ט כג). וחסר בגדי אלטנותה מעציה ותכס בצעיף
ותתעלף ותשב בפתח עינים אשר על דרך חמנתה וכו'
ויראה יהודה ויחשבה לוונה כי כפתה פניה (שם למד"ה).
ועשה להם מכנסי בד לכסות בשר ערוה (שמות כח מנ).
יהיה סרוח על צדי המשכן מזה ומזה לכסותו (שם כו
יג). ופרשו עליהם בגד תולעת שני וכסו אתו במכסה
עור תחש (במד' ד ת). ויסר אליה האהלה ותכסהו
בשמיכה (סנפ' ד יח). ואת כביר העינים שמה מראשתיו
ותכס בגדו (ש"א יט יג). והמלך דוד זקן בא בימים
ויכסהו בכגרים ולא יחס לו (מ"א ח א). שש כנפים
לאחד בשמים יכסה פניו ובשמים יכסה רגליו ובשמים
יעופף (ישע' י כ). כי תראה ערם וכסיתו (שם נח ז).
פניך תכסה ולא תראה את הארץ (יחזק' יב ו). ואפרש
כנפי עזיך ואכסה ערותך וכו' ואחבשך בשש ואכסך
בשי (שם יו א"י). ותקחי את בגדי רקמתך ותכסין (שם
יח). לחמו לרעב נתן וערום כסה בגד (שם יח יו). —
ויהסר הגוף שאותו מכסים: גדלים תעשה לך עד ארבע
כנסות כסותך אשר תכסה בה (דכ"י כג יב). ר"ר אשר
תכסה את גופך. ויעבר (המלך) אדרתו מעדיו ויכס שק
וישב על האפר (יו"ג ג ו). ר"ל כסה את גופו בשק. —
כסה דבר וכדומה במכסה: וכי יפתח איש בור או כי

יכרה איש בר ולא יכסנו ונפל שמה שור (שמות כ"ג לג).
—ובעפר וכדומה: ושפך את דמו וכסוהו בעפר (ויקר'
יז יג). והפרתה בה ושבת וכסית את צאתך (דכ"י כג
יד). כי דמה בתוכה היה על צחית סלע שמתהו לא
שפכתהו על הארץ לכסות עליו עפר (יחזק' כד ז).
משפעת סוסיו וכסך אבקם (שם כו י). —והלב וכדומה:
ולקחת את כל החלב המכסה את הקרב (שמות כט כג).
כי כסה פניו בחדבו (לוי' יח כו). —וים: גשפת ברוחך
פספסו ים (שמות יח י). ויבא עליו את הים ויכסהו (יחזק'
כד ז). כמים לים מכסים (ישע' יח ט). מצרים כיאר יעלה
וכנהרות יתגעשו מים ויאמר אעלה אכסה ארץ (יחזק'
מו ח). בהעלות עליך את תהום וכסוף המים הרבים
(יחזק' כו יט). כמים יכסו על ים (חבק' כד יד). גבול
שמת (למי הים) כל יעברון כל יושבון לכסות הארץ
(תהל' קד ט). ויכסו מים צדיהם אחד מהם לא נותר
(שם קו יא). ושפעת מים תכסך (לוי' כג יא). —ובע"ה:
ותעל הצפרדע ותכס את ארץ מצרים (שמות ח ב). הגני
מביא מחר ארבה בגבולך וכסה את עין הארץ (שם י
ס). ותעל השלש ותכס את המהנה (שם יו יג). הנה עם
יצא ממצרים הנה כסה את עין הארץ (במד' כג ה).
שפעת גמלים תכסך בכרי מדון ועיפה (ישע' ס ו). יחד
על עפר ישכבו ורמה תכסה עציהם (לוי' כ"ג כו). —
וענן את השמים וכדומה: ויעל משה אל ההר ויכס
הענן את ההר וישכן כבוד יי' על הר סיני ויכסהו הענן
ששת ימים (שמות כד יח-יט). וביום הקים את המשכן
כסה הענן את המשכן וכו' בן יהיה תמיד הענן יכסנו
(במד' ט יח-יט). ויפנו אל אהל מועד והנה כסהו הענן
(שם יז ז). וכסיתי בכבודך שמים והקדדתי את כבביהם
שמש בענן אכסנו וירח לא יאיר אורו (יחזק' לג ז).
המכסה שמים בעבים המכין לארץ מטר (תהל' קמז ח).
—וענן של עשן וכדומה: ונתן את הקטרת על האש
לפני יי' וכסה ענן הקטרת את הכפרת (ויקר' יו יג).
—ונגה, הוד, וכדומה: כסה שמים הודו (חבק' ג ג).
—ואפל, חשך: כי הגה החשך יכסה ארץ וערפל
דאמים (ישע' ס ב). כי לא נצמתי מפני חשך ומפני
כסה אפל (לוי' כג יז). כי דכיתנו במקום תנים ותכס
עדינו בצלמות (תהל' כד כ). —וצרעת וכדומה, פשתה
על כל המקום: ואם פרוה הפרת הצרעת בעור וכסתה
הצרעת את כל עור הנגע וכו' וראה הכהן והנה כסתה
הצרעת את כל בשרו (ויקר' יג יב-יג). —ובושה, כלמה,

⁽¹⁾ קצת החדשים מניהים ופני, ואין בזה צרך, כי

הוא שם, מפנה ע"פ מכנה, ע"י זה הערך.

שכיסה עתיק יומין (ספח' קט.), הואיל וכיסית
מכני ולא גלית שהוא אישך וגרמת אדני הצער הזה
(כ"ק נג.), — ובמשמ' "העלים: שמא כסה ממון מן
השותפות וסלק עצמו מן השותפות (תש' הגא' שערי
לדק לה). חייבנו השבועה להאלמנה בתיוקן חכמים
שלא התביאה ושלא הבריחה וכו' ושלא כסתה מנכמי
פלוגי בעלה שום דבר (ר"י גרלוני, הסער' כ). — וכסה
החטא, במשמ' סלת, פפר: נשאת עון עמך כפית כל
הטאתם (תהל' פה ג). והש"ב חרפתם אל ראשם ותנם
לבוז בארץ שביה ואל תבס על עונם ותטאתם מלפניך
אל תמחה (נחמ' ג לוילן). — כסה צדק וכדומה, גמנע
מלספר: צדקתך לא כפיתי בתוך לבי אסונתך ותשועתך
אמרת (תהל' מ יא). הודך רביל מגלה סוד ונאמן רוח
מכסה דבר (משלי יא יג). ואמר בן מירא: עם פותה
אל תסתיר כי לא יוכל לבסות סודך (כ"ס גני' ח
י). — כסה את פני השופט וכדומה, שלא יראה הצדק:
אין נתנה ביד רשע פני שפטיה יכפה (איוכ ט כד). —
*וזאת העין, שלא יראה ולא ידע דבר: אמר להם אתם
כסיתם מני את העין (מד"ר כלאש' נב).

— פט', כפה, כסוי, יכפה, יכסו, מכסים מכסות, — שפסו
אותו: והמים גברו מאד מאד על הארץ ויכסו כל ההרים
הגבהים אשר תחת כל השמים (כלאש' ז יט). כסו הרים
צלה (תהל' פ יא). והנה עדה (השרה) כלו קמשונים
כסו פניו חרדים (משלי כד לה). והוקנים מכסים בשקים
על פניהם (דסי"א כא י). ותחלנות מכסות (יחזק' מא
י). — ובתנ"מ: אבנים שזעזעו את המחרשה או שהיו
מכוסות ונתגלו (שני' ג נ). כסות שהיא מכוסה מן העין
(מד"ר כלאש' נב). — ובהשאלה: כי בהבל בא ובחשך ילך
ובחשך שמו יכסה (קהל' ו ד). — ובמשמ' *נעלם, ואמר
בן מירא: לא יודע בטובה אוהב ולא יכסה ברעה
שונא (כ"ס גני' יב). במופלא ממך אל תדרוש ובמכוסה
ממך אל תחקור במה שהורשית התכונן אין לך עסק
בנסתרות (תני' יג. נסכין סורא). שבעה דברים מכוסין
מבני אדם ואלו הן יום המיתה ויום הנחמה וכו' (מכיל'
נשלח ד ס). דברים שהם מכוסין מן הבריות נתגלו
לר' עקיבא וחבריו (מד"ר שה"ש א ב, ה"א ג"ה). —
ואמר הפיטן: חקור פעליו רק אליו אל תשלח ירך, כי
תדרוש בסוף ובראש במופלא ובמכוסה (ר"י הלוי,
לופן לר"ה, י"ה שמך).

— קתפ', התכפה, מתכפה, מתכפים, יתכפה, ויתכסם,
ותתכסו, יתכסו, — כפה את עצמו: והוא מתכפה בש"מ
(י' כסו כלו וכדומ', ע"י במכוא בחלק הרקדוק.

וכדומה: ותרא איכותי ותכפה בושה (מכ' ז י). בשנו
כי שמענו חרפה כסתה כלמה פנינו כי באו זרים על
מקדשי בית יי' (ירמ' נא נה). נשכבה בבשלתנו ותכסנו
כלמתנו כי דיו' אלהינו חטאנו (ש ג כה). מתכסם אחיך
יעקב תכסך בושה (עזר' א י). כי עדיך נשאתי חרפה
כסתה כלמה פני (תהל' ט ח). כל היום כלמתי נגדי
ובשת פני כפתי (שס מד יו). — ופלצות וכדו': וחגרו
שקים וכסתה אותם פלצות (יחזק' ז יח). יראה ורעד
יבא בי ותכסני פלצות (תהל' נה ו). — כפה את פלוגי
בצל ידו, הסתירו, היה עליו למחסה: ואשם דברי
בפוך ובצל ידי כפיתיה (ישע' נא יו). — ומליצה, כסתה
הארץ על ההרונים, שלא נודע דבר מותם וכדומה:
ונלתה הארץ את דמיה ולא תכסה עוד על הרוגיה (ישע' כו
כה). — לא כסתה הארץ דמי פלוגי, כדי שידרש דמיו
שנשפכו בלא צדק: ארץ אל תכסי דמי (איוכ יו יח). —
ובתנ"מ: לא כסהו מעבוד יום לא יבסנו משתחשך
כסהו ונתגלה מותר לכסותו (שנת ד כ). שכרי עריבה
לכסות בהן את פי החבית שכרי וכו' ללכסות
בהן את פי הפך (שס יו ט). אם לא הביא כלי מערב
שבת טבואו בשבת מגולה וכסנה מכסהו על פי
עדים (שס יט א). מצאן צבתים או כריכות מחשך עליהן
ומביאן ובסנה מכסן והודך לו (עזר' א א). שחט היה
יכסנה ואחר כך ישחוט את העוף וכו' בסהו (את
הדם) ונתגלה פטור מלכסות (חול' א ד). כסה
מכסין (את הדם) ובמה אין מכסין (שס ו). לימד
על בנות ישראל שיהיו מכסות ראשיתן (מד"ר כמד'
ט). — וכפסו במשמ' הלבישוה בגד: פסק להכניסה
ערומה לא יאמר הבעל כשתבוא לביתי אכסנה
ברשותי אלא מכסה ועודה בבית אביה (כתוב' ו ה).
— ב) בהשאלה, כפה מפלוגי, הסתיר, לא הודיע לו,
verheimlichen; eacher; to hide: ויי' אמר המכפה
אני מאברהם אשר אני עשה (כלאש' יח יו). — ועל פלוגי:
לא תאבה לו ולא תשמע אליו ולא תחום עיניך עליו
ולא תחמל ולא תכסה עליו כי הרג תהרגנו (דכר' יג
ט י). — ואת החטא, הסתיר חטאו: אם כפיתי באדם
פשעי לממון בחבי עוני (איוכ לא נג). חטאתי אודיעך
וכיני לא כפיתי אמרתי אודה על פי פשעי דיי' (תהל' לב
ס). שנאה תערר מדניסועל כל פשעים תכסה אהבה (משלי
יג). מכפה פשע מבקש אהבה (שס יו ט). מכפה פשעיו
לא יצליח ומורה ועוב ירחם (שס כח יג). — ואמר בן
מירא: איש עצה לא יכסה שכל זר ולץ לא יקה
תורה (כ"ס גני' לה יח). — ובתנ"מ: זה המגלה דברים

כְּסוּי, ש"ו, דבר שמכסים בו, Decke; couverture
covering: ונתנו עליו כְּסוּי עור תחש ופרשו כגד כלי
תכלת מלמעלה (כמד' ד ו').

* **כְּסוּי**, ש"ו, מ"ר בפנינים, — ש"ס מן כסה, א) עצם
ש"ס: כְּסוּי הדם נוהג בארץ ובחול (חול'ו ח).
שחש מאה חיות במקום אחד כִּיסוּי אחד לכודין
(שס ד). (כתוב) ושפך וכסה מי שאינו מחוסר אלא
שפיכה וכְּסוּי יצא זה שמחוסר שפיכה פדויה וכְּסוּי
(גמ' שס פד). — ב) כְּסוּי הלב, לקוי בגוף בע"ח יגרם
התעלפות, syncope: כְּסוּי הלב (אלגשי בערב') הוא
כמול רוב הכחות המניעים והמרגישים וחלישות הלב
ושיתקבץ הרוח בלדו אדיו (לרי הגוף לנתן פלקיירל ג ט,
כ"י נר"ט"מ). ואחזה כְּסוּי הלב בסוף אותו היום
ומת באותו לילה ומהם מי שיתחדש להם כְּסוּי הלב
וחזור ירחם החלי (שס). — ג) כמו כְּסוּי שלמעלה, דבר
שמכסים בו: (טומנין) בגיזי צמר ואין מטלמלין אותן
כיצר הוא עושה נוטל את הכְּסוּי והן נופלות (שנת
ד נ). כל כְּסוּי הכלים שיש להם בית אחוזה ניטלים
בשבת (שס יו ח). הכף רומה לתרקב גדול וכו' וכְּסוּי
היה לו (תמיד ד). כְּסוּי כדי יין וכדי שמן וכִּיסוּי
חביות (כלים ג ה). כְּסוּי טני של מתכת של בעלי
בתים (שס יב ג) כְּסוּי טני של מתכת שעשה בו מראה
(שס יד ו). וכל הכְּסוּי יין טהורין חוץ משל מיחם
(שס ג). כִּיסוּי מיחם שהוא מחובר לשלשלת (פרה
יב ו). מצרים היה ארבע מאות פרסה על ד' מאות
פרסה ומצרים אחד מששים בכוש וכוש אחד מששים
בעודם ועולם אחד מששים כגון זגן אחד מששים בעדן
ועדן אחד מששים בניהנם נמצא כל העולם כולו
כִּיסוּי קדירה לגיהנם (פסח' לד). שניהם (השמים
והארץ) לא נבראו אלא באדפס וכְּסוּי ה (מד"ר
נראש' ח). מנחה שד' עולם אין עושין כְּסוּי לגיגית
לא של כסף ולא של זהב וכו' אלא של חרס טפני שהוא
מין במינו (פסיק' דר"כ, שור אז כשכ).

* **כְּסוּל**¹, ת"ו, — שאתח מירכותיו גבוהה: בעל חמש
רגלים או שאין לו אלא שלש ושרגליו קדומות בשל
חמור והשחול והכסול איזה הוא שחול שנשמטה ירכו
וכְּסוּל² — שאתח מירכותיו גבוהה (ככור' ו ז). — ואמר
הפישן: בת הסבל הכשיד נטל, כְּסוּל ושחול הנשאר

(¹ מן כסל, ע"ש. — ² ואמרו כנ"מ) איזהו
כסול ואיזהו שחול שחול שנשמטה ירכו כסול שרגליו אחד
בתוך הכסל ורגליו אחד ע"ג הכסל.

חדשה (מ"א יא כט). ויקרע את כנדיו ויתכס בשק ויבא
בית יי' וישלח את אליקים וכו' ואת זקני הכהנים
מתכסים בשקים אל ישעיהו (יט' לו ב-כ). ותקח הצעיק
ותתכס (נראש' כד סה). ויתכסו שקים האדם והבהמה
(יו"ג ג ח). — ובתו"ס: ירד לשכול אם יבול לעלות
ולתכסות ולקרות עד שלא תהא הגץ ההמה יעלה
ויתכסה ויקרא (נר"ג ד). אמר קונם צמר עולה
עלי מותר לתכסות בגיזי צמר (קונם) פשתן עולה
עלי מותר לתכסות באניצי פשתן וכו' קונם צמר
ופשתים עולים עלי מותר לתכסות ואסור להפשיל
דאחריו (נדר' ג). גותן לה כלים של חמשים וזו בימות
הגשמים והיא מתכסה בכלאותיהן בימות החמה (כתוב'
ס ח). לא היו ישנים בבגדי קדש אלא מושטין ומקפלין
אותן ומניחין אותן תחת ראשיהן ומתכסין בכסות עממן
(תמיד א ב). הרי שיצא חייב לחבירו מנה בב"ד ועליו כסות
במאתים לא יאמר לו מבור כסות והתכסה במנה ותן
לי מנה (מכ' משפט' יט). אמר קונם כסות שאיני לובש
(קונם) לבוש שאיני מתכסה וכו' אמר קונם כל דבר
שדרכו להתכסות ודרך היוצא מטנו לתכסות (ירוש'
נדר' ז מג). שמים הם שנתכסו בצעיק וילדו תאומים
רבקה ותמר (מד"ר נראש' ס). — ובמשמ' *הסתתר: מה
ביאתו (של השמש) משיתכסה מן הבריות אף יציאתו
דבשיתודע לבריות (ירוש' נר"א ב ג). ומתצו של חדש אלו
ב' עננים הופכים את פניהם לרות מורחית פאת הלבנה
שיצא מתחלה מתחיל ונכנס ומתכסה בין שניהם
כלילה הראשון מדה אחת כלילה השנית מדה שנית
עד סופו של חדש עד שמתכסה כלו (פדר"א ז). —
ואמר המשורר: וסחר בכל מול ביומו יהי חונה להשלים
ימי חדש בחדשו ולשנותיו, ויתכס ויתגלה וישח
ויתעלה ויתסר וימדא להאיר בחקותיו (נראש' נסח' אל).
— ובמליצה כחשאה, התכסה בדבר, השתמש בו
כאלו היה לבוש: קוריהם יא היו לבגד ולא יתכסו
במעשיהם (יט' נט ו).

ג, להבית. — חפה — חפוי. — מוח. — ממין.
כסות. — כפ'רת. — מכסה. — צמיד פתיל. — צפה.
צפוי. — צעיק, וכו'. — שמיכה.
ב. כְּסָה, ע"י כָּסָה.

* **כְּסוּת**, ש"ו, — ש"ס מן כסח: מגיין לניכוש ולעידור
ולביסוח (מו"ק ג). לחרישת קנים שלא היה
יכול אדם להיכנס בתוכה וכו' מה עשה פקח אחד כסח
ונכנס וכו' דרך הכיסות ויצא דרך הכיסות התחילו
הכל נכנסין ויוצאין דרך כיסותו (מד"ר נראש' יב).

מקטל (רש"י הסבלי, מליח, אין כמדת).

כִּסְאוֹתָא, ש"י, —ה"פ מן הפעל ב סף במשמ' תשוקה: אותה התשוקה והכסוף שבספתי בעולם על הכל דפיכך אני חולה (מדר' נעלם, וזה, חיי שרה). אותו הנוף שנצטער עמי באותו העולם ולא היה לו הנאה וכסוף בו מפני יראת קונו (שם), אין תאותם וכסופם אלא דיהנות מזיו השכינה וליוון מזיוה (שם, מולדות). אמר רבי יעקב באותם העולמות שהם ימים באותם ההנאות והכסופין שהוא נוחל (שם, חיי שרה). כל גשמתן של צדיקים למעלה בעדן הן ומה ממה שיורד מעדן ישנא החכמה בעולם לעומדים בו ונחנין מהנחותיו וכסופיו עאכ"ו (שם).

כִּסּוּת⁽¹⁾, ש"י, כנ"י כסותה, כסותה, כסותה, כסותה, (א—ה) שהמ"פ מן כסה, וכל דבר שמכסים בו, וביתור כסות עינים, לשים על העינים, ובהשאלה, נתן כסות עינים לפדוני, עשה מעשה להסתיר אמתת עיניו: ולשרה אמר (אבימלך אחרי תתן לה לצאת מביתו) הנה נתתי אלף כסף לאחייך הנה הוא לך כסות עינים⁽²⁾ לכל

⁽¹⁾ מן כסה. ⁽²⁾ התחכמו הקדמוני' והחדשים הרבה בפרוש פסוק זה, וקצת החדשים הגיהו בו הגהות מתחלפות, ופרשו רוב החדשים הדבור כסות עינים כמשמ' שבו ופצויו, אבל, גם אחרי הגהות החדשים אין מליצת הכתוב מתישבת בדרך טבעי, וגם לפי פרוש הקדמוני' אין הדבר מובן מה היתה כונתו של אבימלך ובמה רצה לכסות את העינים. והנה אין ספק בדבר כי בעילת אשת איש היתה נחשבת לחטא גדול מאד גם בעיני אנשי גרר, עד שעדיף היה להם לרצח את בעל האשה רק דא להכשיר בעון אשת איש, ולכן ירא אברהם שמא יתרגונו על דבר אשתו, וכמו שאמר אבימלך בעצמו לאברהם: מה עשית לגו ומה חטאתי לך כי הבאת עלי ועל סמלכתי חטאה גדולה מעשים אשר לא יעשו עשית עמדי, ואולם על הפנויה לא נצטוו בני נח ולא נחשב בעיני הבריות כלל חטא שיקח לו המלך בחולה ויבעלנה לא בחפה וקדושים לשם אישות וישיאנה אח"כ למי שהוא נוטה חסד ממקורביו, ואדרבה זה היה אות כבוד גם להנערה, כמו שהוא נהוג עוד גם עתה בקצת ארצות מזרחיות. ואבימלך היה איש חסיד וירא אלהים באמת, וכשנודע לו כי שרה היתה אשת איש מהר להשיבה מכלי לגנע בה, אבל עוד חשש למה יאמרו הבריות שלא יאמינו שהוא לא גנע בה ותהיה חרפה גדולה לו וגם לשרה אם יתברר אח"כ שהוא אשתו של אברהם, ולכן מצא תחבולה שלא לפרסם הדבר שהוא אשת אברהם אלא להניח השמועה שהעביר אברהם בעצמו שהיא אחותו ופנויה, ועתה אחרי שהיתה אצלו דילה יתן לאחיה כגללה מתנות ויתננה לו דאשה, שגם זה לא נחשב לחטא לישא אחות מהאב בלבד. וזוהי מה שאמר אבימלך לשרה: הנה נתתי אלף כסף לאחייך (לא

אשר אתך ואת כל ונכחת (נראש' כ"י). — והשתמשו במליצה זו הסופרים: כי ערות הארץ באתם לראות וכדי לכסות תכלית בואתכם באתם פה לשבר מעט אוכל הזה להיות זה לכם כסות עינים (ר"י אברנעאל, מקץ). — ב) כל דבר שאדם מכסה בו גופו, בגד, לבוש, Kleid; vêtement; cloth: אם חבל תחבל שלמת רעך עד בא השמש תשיכנו לו כי הוא כסותה לברה הוא שמלתו לערו במה ישכב (שמות כג כה"ט). אם אחרת יקה לו (לאשה) שארה (של אמה העברית) כסותה וענתה לא יגרע (שם כ"י). גדלים תעשה לך על ארבע כנפות כסותה אשר תכסה בה (דנר' כג יב). ערום ולינו מכלי לבוש ואין כסות בקרה (ליוז כד ז). אם אראה אובר מכלי לבוש ואין כסות לאביון אם לא ברכוני חלצו ומגו כבשי יתחמם (שם לא יט-כ). — ובתו"ס: מוכרי כסות מוכרין. בדרבנן וב' תופרי כסות תופרין בדרבנן ובלבד שלא יתכוונו בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים (כלא"ט ט"ו). פסק להכניסה ערומה לא יאמר הבעל כשתבא לביתו אנכסה בכסותי אלא מכסה ועודה בבית אביה (כתוב' ו' ס). הנורד מן הכסות מותר בשק וביריעה ובחטילה (נדר' ז ג). גולו דסמים את כסותו ונתנו לו כסות אחרת (ב"ק י"ג). אחד משות בשמן המשתה ואתה המרובה בכנדים ואתה שעבר ממשיתתו מחורין (במזמ' את הרוצה וכו') דפיכך אמותיהן של כהנים מספקות להן מחיה וכסות כדי שלא יתפללו על בניהם שימותו (פס' כ"ו). לא היו ישנים בבגדי קדש אלא פושטין ומקפלין אותן ומניחין אותן תחת ראשיהן ומתכסין בכסות עצמן (תמיד א' ה) כבדהו (את יום השבת) במאכל ובמשתה ובכסות נקיה (מכ' ג' ט). אין מומנין חמין משחשיכה אבל מוסיפין עליהן כסות וכלים (ירוש' שבת ז' ד). כל לב על לך) הנה הוא לך לכסות עינים לכל אשר אתך (קצת החדשים מבארים אתך כמו פע' אתך, לאמר לכל אשר קרה אותך) שהכל יאמינו כי כפנויה ולא כבעולה היית אצלי, ועכשיו תנשאי לאחייך ותהיי אשתו לעיני כל. וזו התחבולה שהיא תנשאתה לאברהם אמר אבימלך בהמלה ונכחת, שכבר התלכטו בה כל המפרשים הקדמוני' והחדשים, ובאורה האמתי הוא שאיננה נפע' מן יכח אלא קל מן נכח, שהוא כמו בערב' נכחת א' אל מראה, האשה נשאה לאיש. ורגלים לדבר כי שתי המלים ואת כל הן מלה אחת ואתה, והוא עתיד מן תכר, והכונה היא אסדר הדבר כראוי. ועי' ערך נכח וערך תכר'.

כסות (א)

כֶּסֶחַ, פִּי, פֶּעַ' כֶּסֶחַ, —כֶּסֶחַ קוֹצִים וְכִרְוּמָה, קֶסַע אוֹתָם; והיו עֲמִים מִשְׁרָפֹת שִׁיר קוֹצִים כֶּסֶחֹתִים בְּאֵשׁ יִצְחָו (יִשְׁע' לִג יב), — וּבְתוֹמָם, כֶּסֶחַ קוֹצִים כֶּסֶחֹתִים, עֲשֵׂה מַעֲשֵׂה שְׁאִין בּו צֶרֶךְ מִפְּנֵי שֶׁכֶּבֶר נַעֲשֶׂה: קוֹצִין כֶּסֶחֹתִין כֶּסֶחֹתִי (יִרְש' מַעֲשֶׂה ג ד). — *קוֹצִים כֶּסֶחֹתִים, דָּבָר נְבוֹה וְקָל הָעֵר: אִמֵּר הַקֶּבֶה לְאִבְרָם אוֹתָן אוֹכְלוֹמִין שֶׁהִרְגַּת קוֹצִים כֶּסֶחֹתִים הָיוּ (מִדִּ' נִרְאֵשׁ מִד). — וְאִמֵּר הַפִּיטֵן: שִׁמְעַ מִכֶּסֶחַ פִּסְחִים, אִשְׁר כֶּסֶחַ פִּסְחִים, הִיא צִמְתָּה בִּסְלוּחִים, לְהַצִּיתָם כְּקוֹצִים כֶּסֶחֹתִים (שִׁנְתָּ הַחֵדֶשׁ, קִימַת עֲלִית). רָאָה יִרְאֹו יִעָרִי שִׁיחִים, אִם אִשׁ אַחֲוָה בְּלָחִים, אִזּוּ יִנְוֹעוּ יִבְשִׁים כֶּסֶחֹתִים (ר"א קִלִּר, לֹמֶץ אֲדִירִי). — וְעַכְרָ וְנִי: מָה עֲשֵׂה פֶקֶח אֶחָד כֶּסֶחֹתִי וְנִכְנָם כֶּסֶחֹתִים וְנִכְנָם (מִדִּ' נִרְאֵשׁ יב). לְמַגֵּל בּוֹסֶחַת כּוֹבִין (שִׁסְמַע). הָרִי שֶׁתִּרְשֶׁת וּזְרַעַת וְעִדְרַת וּבִסְחַת וְקִצְרַת וְעִמְרַת וְדַשֶׁת וְעִשִׂית תְּבוּאָה בְּגִרְנִיהָ אִם אֵין הַקֶּבֶה מוֹצִיא לָךְ מַעַשׂ רוּחַ שְׁתוּרָה מֵהִיכִן אַתָּה חִי (שִׁסְ וִיקִר' כֵּת). — וְאִמֵּר הַפִּיטֵן: כָּלוּ זְמֹרוֹתֵי חֹדֶר וְחִימָא, כֶּסֶחֹתִים נְשִׁיּוֹתֵי יִטּוֹר נְשִׁיּוֹת וְקִדְמָה (אֵילַת הַשֹּׁמֶר, אֵלִי הַכֶּסֶס). — וּבִהַשְׁאֵלָה, כֶּסֶחֹתִים בְּאֵשׁ, אִכְוֹל, נִשְׂרָף: וְכִנָּה אִשְׁרִי נִטְעָה יִמִּינִי וְכוּ' שִׁרְפָה בְּאֵשׁ: כֶּסֶחֹתִים (תִּהְיֶ' פ יו יו). — וְאִמֵּר הַפִּיטֵן: כֶּסֶחַ לְהַקְפֹּת חֹדֶשׁ לִיקוֹב, כֶּסֶחֹתִים בְּלֵהֲטוֹ לְהַבְהִיב לְרִקּוֹב (מוֹס' א' ר"ס, אֶף לֹאֲרֵת). — וְאִמֵּר הַמִּשְׁשׁוֹר בְּהַשְׁאֵלָה: וְהַכֶּרֶם אִשְׁרִי שׁוֹרֵק נִטְעוּ בְּאֵשׁ בְּגֵד בְּלִי עוֹן כֶּסֶחֹתִים (רִמְכ"ט, דִּוְאֵן סֵת, כ"י כִּדְלִי). — וְאִמֵּר הַפִּיטֵן (שֶׁל הוֹמֵר) חֲמַת תְּגִינִים וְאִם מִתְמַאֲוֹת חֲלָקִי הִמָּה תִּפְתּוֹת, וְכִי חָקוּ נִצּוֹר נִצּוֹר חֲצִיר וְכִנּוֹת חֲסִדִּים תֵּת בְּאֵשׁ מוֹת כֶּסֶחֹתִים (שִׁסְ סֵל). — וְכִמָּה גִבּוֹרִים בְּרַחוּ בְּגוֹפֹת נִכְאֹכֹת, אִשְׁרִי אֵין בְּהֶם לִבְבוֹת, וְגִוִּיּוֹת כֶּסֶחֹתִים, מִבְּלִי רוֹחוֹת (ר"י חֲרִיּוֹ, תַחֲמֵ' ו), ר"ל שְׂרֹפֹת, אִכְוֹדוֹת.

— פֶּעַ', *כֶּסֶחַ, —כֶּסֶחַ קָל: תִּלְתָּן שֶׁהֶעֱלָה מִינֵי צִמְחִים אֵין מִחִיבִין אוֹתוֹ לִגְבֹּשׁ אִם נִכְשׁ אוֹ כִּי סֵחַ אוֹמְרִים לוֹ עֲקוֹר אֶת הַבֵּל חוּץ מִמֵּין אֶחָד (כִּלְא' ג ה). מִמֶּרְסִין בְּאוּרוֹ בְּשִׁבְעִית ר"ש אוֹמֵר אִבְלֵ אֵין מִכֶּסֶחֹתִין (שְׁנִי' כ י). — וְעַתָּה: וְמוֹתֵר לְמַרְס בְּאוּרוֹ בְּשִׁבְעִית אִבְלֵ לֹא יִכֶּסֶחַ (רִמְכ"ס, שְׁמִיטָ' וְיוֹבֵלָא טו). אֵין עֵץ בְּעוֹלָם שִׁיתִּפֶּשֶׁשׁ לִכְאֵן וְלִכְאֵן כִּמוֹ עֵץ הַגֶּפֶן אִם לֹא יִכֶּסֶחֹתִים (סִפ' הַגְּלוּ לִרִי"ק קִיט).

— נִפְעַ', *כֶּסֶחַ, — שִׁכְחָהּ: אִינּוֹ אוֹמֵר עֲקוֹרָה אֶלֹא כֶּסֶחֹתִים וְכֵל דְּבַר שֶׁנִּכֶּסֶחַ מִחֲלִיף (מִדִּ' תִּהְיֶ' פ ו).

הַמְחַבֵּר לִבְסוֹת הָרִי הוּא כִּבְסוֹת (שִׁסְ ו ח). שֶׁתִּהְיֶ' הַכֶּסֶחֹתִים לְפִי הַשֵּׁא' שֶׁלֹא יִתֵּן דָּה אֶת (הַכֶּסֶחֹתִים שֶׁל) הִילְדָה לִקְוִינָה וְלֹא אֶת (שִׁד) הִזְקִינָה לִילְדָה וְכוּ' שֶׁתִּהְיֶ' הַכֶּסֶחֹתִים לְפִי הַעוֹנָה שֶׁלֹא יִתֵּן שֶׁל קִיּוֹן בִּימּוֹת הַגִּשְׁמִים וְלֹא שֶׁל גִּשְׁמִים בְּקִיּוֹן (שִׁסְ כְּתוּב' ה ז). כֶּסֶחֹתִים אִשְׁתַּחְבֵּר וְחִי עִם הָאָרֶץ כֶּסֶחֹתִים אִשְׁתַּחְבֵּר קוֹרֶמֶת לְחִי עִם הָאָרֶץ מִפְּנֵי כְּבוֹדוֹ שֶׁל חֶבֶר (שִׁסְ כוֹר' ג מ). סוֹחֲרִי כֶּסֶחֹתִים הִיוּצֵאִים בְּמִלִּיחוֹת מִקּוֹפְלוֹת וּמוֹנְחוֹת עַל כְּתִיפֵן בִּשְׁבַת (כְּנִלִי נִכְתָּ קִמּו). אִמֵּר רַב פֶּפֶא מִשְׁמַחֲו (אֶת יוֹם הַשְּׁבַת) בְּכֶסֶחֹתִים נִקִּיהַ וְיִין יִשָּׁן (פִּסְח' עֵל). תִּכְפּוֹהוּ אִבְלִיו זֶה אַחֲרֵי זֶה הַכְּבִיד שֶׁעָרֹו מִיָּקָל בְּתַעֲרֵר וּמִכְכֵּם בְּסוֹתוֹ בְּמִים (מוֹ"ק יו). כֶּתֵב לֵה פִירוֹת כֶּסֶחֹתִים וְכִלִּים שִׁיבּוּאוֹ עִמָּה מִבֵּית אֲבִיהָ לְבֵית בַּעֲלָהּ (כְּתוּב' מו). אִמֵּר רַב הוֹנָא בּוֹדֵקִין (אֶת הָעֵנִי אִם הוּא עֵנִי בִּמְצָתָהּ) לְמוֹנְחוֹת וְאֵין בּוֹדֵקִין לִכֶּסֶחֹתִים (כ"כ ט). אִמֵּר רַב פִּנְחָס בְּנוֹהֵג שֶׁבְּעוֹלָם אֲדָם מִכְכֵּם כֶּסֶחֹתִים בִּימּוֹת הַגִּשְׁמִים כִּמָּה יִנְעוּתָהּ הוּא יִנֵּעַ עַד שֶׁלֹא יִגְבֹּה (מִדִּ' וִיקִר' כֵּת). — וּבִהַשְׁאֵלָה לְהַעוֹר: כֶּסֶחֹתִים הִיוֹרְדָת עִם אֲדָם לְשֹׁאֵל הִיא. בָּאָה עִמּוֹ (יִרְש' כִּלְא' ט לז). — וּמִשְׁל: הָדָר בְּנֵי אֲדָם כֶּסֶחֹתִים (דִּלְאִי י). — וּבִמְלִיצָה: אִלְבִּישׁ שְׁמִים קִדְרוֹת וְשִׁק אֲשִׁים כֶּסֶחֹתִים (יִשְׁע' גג). — וְאִמֵּר הַמִּשְׁשׁוֹר: לִבְשׁ עֵנִין בְּקֶרֶת בְּשִׁמְשׁ וְסֵר מַעַל כִּנָּף שֶׁחֵר כֶּסֶחֹתִים (ר"ש הַנִּיגִד, הַנִּרְפֵּא הַזֶּמֶן). — וּבִמְשַׁמ': דְּבַר הַמִּסְתִּיר מַעֲיָנִי רוֹאִים: עֵרוֹם שֹׁאֵל נִגְדּוֹ וְאֵין כֶּסֶחֹתִים לְאִבְדוֹן (אֵלִיִּז כו ו), שֶׁאֵין הַאִבְדוֹן נִסְתֵּר מַעֲיָנִיו. — וּבִמְלִיצָה, *כֶּסֶחֹתִים הַבִּשְׁתַּ וְכִרְוּמָה: כִּי כָל אִשְׁרִי יַעֲשֵׂה מִכָּל אֱלֹהִים הַמִּנְגִּים שׁוֹכְרֵנוֹ אֵינוֹ עוֹשֶׂה אוֹתָם אֶלֹא אַחֲרֵי שִׁיפְשׁוֹת כֶּסֶחֹתִים הַבוֹשֶׁת מַעֲלִיו (מוֹ"ה, הַכְּחִי' ה). הַפִּרְיּוֹת כֶּסֶחֹתִים בְּשֵׁר הָעֵרָה וְשֶׁבֶר הָרַעֲבֹון (שִׁסְ, הַפִּרְיִי' ג). — וּמִ"ר *כֶּסֶחֹתִים¹, כֶּסֶחֹתִים: שֶׁלֹא יִבְיֹא אֲדָם בְּהֵן לִידֵי תִקְלָה וְיִטְלָה (הַצִּיּוֹת) מִכֶּסֶחֹתִים וְיִטְלָה לְכֶסֶחֹתִים אַחֲרֵי (תְּשׁו' הַלֵּל, כ"י גי', נִזְכּוֹ דף 383). — וּמִ"ר *כֶּסֶחֹתִים²: קִדְרוֹת שֶׁטּוֹמְנִין בְּהֵן וְהֵן בְּרַמֵּץ מַעֲרֵב שֶׁבַת וּמִכְסִין אוֹתָן בְּכֶסֶחֹתִים הָרֹאִיו בְּגוֹן גִּלְפִּיקְרִין וּבִסְרִינִין וּבִשְׂאֵר כִּימִיּוֹת הָרֹאִיוֹת (שִׁסְ, דף 159).

כֶּסֶחַ³, מִמֶּנּוּ כֶּסֶחַ, *כֶּסֶחֹתִים, *כֶּסֶחֹתִים.

¹ — כִּמוֹ זְנוּחִיכֶם, שְׁכוּחִיכֶם, וְכִמוֹ גַּם 'גִּלְחוֹתִים מִן גִּלְחוֹת.

² — כִּמוֹ גִּלְיוֹת מִן גִּלְחוֹת.

³ — בְּאֶרְמִית כֶּסֶחַ, וְגַם בְּעִרְבִית הַהִמְגִּי' כֶּשֶׁחַ (a).

כְּסִי' (כְּסִי') כמו כסה, קד לא נמצא.

—סע' עת' כננ', יכסמו, —כסו יכסמו: תהמת יכסמו² ידרו במצולת כמו אכן (כמות יכס).

יְכַסִּיחָה, ע"י, — כה"פ מן כסה: ותשבות הארץ מן הוריעה ומן החרישה וכן החרישה וכן הכרישה מן הכסיחה ומן הומירה (והזירה, נהר).

כְּסִיחָה, ע"י, —כה"פ מן כסה: אל תקרי כסות (עינים) אלא כסיחת² עינים (מני' כח).

כְּסִיל', ע"י, מ"ד כְּסִילִים, (א) אדם עצל, אויל, שוטה, untüchtig, Tor; vaurien, sot; fool: כי יראה

חכמים ומוחו יחד כְּסִיל ובער יאבדו (תהי' מע' יא). בן חכם ישמח אב ובן כְּסִיל תונת אמו (משלי יא). ומוצא דבה הוא כְּסִיל (שם יח). לך מנגד לאיש כְּסִיל (שם יד ו). תחת גערה במבין מהכות כְּסִיל מאה (שם יז י). פגוש דב שכול באיש ואל כְּסִיל באולתו (שם יג). דמה זה מחיר ביד כְּסִיל לקנות חכמה ולב אין (שם יו). ילד כְּסִיל לתונה לו ולא ישמח אבי גבל (שם כח). את פני מבין חכמה ועיני כְּסִיל בקצה ארץ כעס לאביו בן כְּסִיל ומטר ליוולדתו (שם כד-כה). לא יחפץ כְּסִיל בתבונה כי אם בהתגלות דבו (שם יח ב). שפתי כְּסִיל יבאו בריב ופיו למהלמות וקרא פי כְּסִיל מתחת לו ושפתי מוקש נפשו (שם יז). באנגי כְּסִיל אל תדבר כי יבזו לשבל מליך (שם כג ט). אל תען כְּסִיל באולתו פן תשוה לו גם אתה ענה כְּסִיל באולתו פן יהיה חכם בעיניו (שם כז ד-ה). ככלב שב עד קאו כְּסִיל שונה באולתו (שם יא). בשלג בקיץ וכמטר בקציר כן לא נאווה לְכַסִּיל בכור (שם ח). כצור אבן במרגמה כן גותן לְכַסִּיל בכור (שם ת). נבזו ללצים שפטים ומהלמות דגו כְּסִילִים (שם יע ט). שוט לסוס מתג לחמור ושכט דגו כְּסִילִים (שם כז ג). תוח עלה ביד שכור ומשל בפי כְּסִילִים (שם ח). כי בא החלום ברב ענין וקול כְּסִיל ברב דברים

(¹) צורה הקדום' של פעלי גל"י. — (²) צורה הקדום' של עתיד גל"י, ועי' בהסבוא בחלק הרקדוק, ואמר ריב"ג: ושמחו (את השורק) במקום החולם בתהומות יכסיוטו וגם לא תעבורי מזה ובישפטו הם וכתשמרם (הקמה, עבר ת). — ובן ראב"ע: ומלת יכסיוטו אולי בא כן (בשורק) בעבור היות התנועה בתחלה בשורק וכבר הוכרתי כי תנועת השורק קרובה אל תנועת החולם על כן יחליפו זאת ואת (למות, עבר הלויתיות ו).

(³) כך בנוסח' הדפוס', ובכ"י כהות עינים.
(⁴) מן שרש כסל, ע"י ש. בערב' כשל a, כשלאנג b).

(קהל' ה ב). דב חכם לימונו ולב כְּסִיל לשמאלו (שם י ב). החכם עיניו בראשו והכְּסִיל בחשך הולך (שם ג יד). דב חכמים בבית אבד ולב כְּסִילִים בבית שמחה טוב לשמע נערת חכם מאיש¹ שמע שיר כְּסִילִים (שם ז ד-ה). אל תבהל ברוחך לבעוס כי כעס בחיק כְּסִילִים יגוה (שם ט). —ואמר בן סירא: חכם יחריש עד עת וכסיל לא ישמרת (כ"ס גני' כ ז). מבאוב וגרדי שינה וצער ותשניק ופני הפוכות עם איש כסיל (סלר' כ). מרבה חסר לכסיל מוקש מחסר כח ומספק פצע (שם ל). —ובתו"ם: אסילו דברים שאת כסיל בהן (ירוש' פאה א יב). בני אדם גדולים היו (המרגלים) ועשו עצמן כסילים (מדל' נמד' יו). — ולנ"י: יכְּסִיחָה: שלא תחוייב ממאמרך שהאבן איננה חכמה שחספר עליה שהיא כסיל ה (כוזרי ב ב). וקילל ראשתו וכו' ואמר הוי כסילה מה תקפירי על בן קטן בזה (ב"ת תחתי' יד עב). —ומשל: אמרו חכמים אם יתלבן השק יתלבן ה כס י' ואם יעלה חמור בסולם חמצא דעת בכוכב (פרקי רבנן הקדוש ד). —ואמר החכם: רצון החכם בחכמה ורצון הכסיל באולת (מנח' ספני', עבר החכמה). הוהרו מן הכס י' שעובר ומן החכם החוטא (שם). מי שיושב בין החכמים מכובד ומי שיושב בין הכס י' ים נבזה (שם). בני הוהרו מן הכס י' יותר ממה שאתם נוהרים מן האש (מעלי' ממוז' לרב"ע פלקי' דל, הסכלות). ושאלו לחכם מה תכלית אשר תשים אליו כוונתך והשיב להשמר מן הכס י' ים (שם). — והמשרור אמר: אהבת ה כס י' ושנאת חכם לב העלו בחנים בפלם ומשקל, מצאו כף שנאת חכם לב לסול כף אהבת ה כס י' ל נקלה במץ קל (ר"ס הנגיד, כן משגי א לז). — ב) שם לכוכב מהכוכבים, לסול מהמולות: עשה בימה ובסיל² והסך דבקר צלמות (עמו' ה ח). עשה עש כְּסִיל וכימה וחדרי תימן (איוז ט ט). התקשר מעדנות בימה או מושכות כְּסִיל תפתח (שם לז לא). — וכמו שם כללי לכוכבים: כי כוכבי השמים ובסיליהם לא יהלו אורם (ישע' יג י). —ובתו"ם³: מצפון לדרום עש עולה כס י' להגלגל בימה (כרית' דשמואל הקטן א).

(¹) יש מניחים משמ"ע. — (²) לא נתברר מקור שם זה, ואמר הקדמו' כי הוא הכוכב הנקרא בערב' שחול a, שהוא בד"ע Uranus, אמר רסע"ג וז"ל: וסא באג מתושט אלצ'י וישמי נוגה וכו' וסא כאג חארא בשבעה פישמי כס י' ים כמא יקול כיכוכבי השמים ובסיליהם עלי אשם ס ה י' ד אלד'י הו כסיל. ע"כ, וכן רב"א באגרונו: כסיל שם כוכב נודע בשם סהיל (לקו"ק רי). — (³) בסגנון ארמי:

(a) — 4:2

(a) כְּסִיל (b) כסילא

כְּסִילוֹת, ש"י — טבע הכסיל: אשת כְּסִילוֹת המיה

פתיות ובל ידעה מה (משלי ק יג). — ומצוי בהסמא:

ובאשר האבן פתוחה משתקבל החכמה והכסילות

כן העצם האלהי יתברך מרומם מלקבל החיים והמות

(כוזרי נ ב). מי שלבש בבקשת החכמה לבוש הבושת

ילבוש הכסילות אפור ומעיד ועל כן תקדעו

מעיל הבושת בבקשת החכמה (מנח' ספני', שער הסמא).

ושאלו לחכם האריך נאחלוקן שלמור ואמר אם הכסילות

נגאי הוא דו תלמוד נאה לו (שם). ולמה בכסילותיו

הכסיל שמח לבל (שאלות הראש' קנ). אם תכתשהו

במכתש לא תסיר מעליו אולתו, ואם תכהו בפטיש לא

תחדל כסילותו (הוא, מי בן מקין). — ואמר המשורר:

ואמרה די לי הלך על מהלכי ימים וכמה אהיה פורע,

נבהל בחטאו מעמד לפני גביר ובים כסילות מתמול

שובע (רש"י, לבי נאמת אהסס). ולא מצאו לבד תנף

ומרע ויום לחם שמורים ולקטמים, וחיים בעפר בגד

קבורים בתבירי כסילותם תנושים (רמב"ע, דיואן

סד, כ"י נודל). מתי הוד ומדות צנינים ומדות ומשיג

אבוסים ועול בריאים, ומפת פתיות שבעים וסכלות

ומיין כסילות ימותם סבואים (שם קל). — "כְּסִילוֹת

קְדוּשָׁה, אֵילַת וּשְׁמוֹת בְּכוֹנֵה רְצוּיָה, sanctae simplicitas:

כי מבין ובלתי מבין שנה לשמוע בספר הזהר ווי להון

להיובא ונאה חולקא דצדיקא וזו נקרא ליודעים

כסילות קדושה כי בינים להבריהם אשר בחלקם

זה ה' חפץ מאד יותר מן הראשון הוא היורה ובותן

לבית (ר"א מודינא, ארי נוסס כו).

כְּסִימָה, ש"י — ש"פ מן כְּסִימָה: זוג שעשוי לכסימת

שער (פרוך, ערך נגסטר).

כְּסִימָה, ש"י — ש"פ מן כְּסִימָה: כל דבר שהוא אוכלו

שלא בדרך אכילתו (נקרא) כוסס וכו' שבלע (את

הפירות) ברא כסימה (רש"י יומ' פא). שכל שאין

דרכו באכילה קרוי בסימה (המאירי, שם ח).

כְּסִימָה, ש"י — ש"פ מן כְּסִימָה: כל דבר שהוא אוכלו

שלא בדרך אכילתו (נקרא) כוסס וכו' שבלע (את

הפירות) ברא כסימה (רש"י יומ' פא). שכל שאין

דרכו באכילה קרוי בסימה (המאירי, שם ח).

כְּסִימָה, ש"י — ש"פ מן כְּסִימָה: כל דבר שהוא אוכלו

שלא בדרך אכילתו (נקרא) כוסס וכו' שבלע (את

הפירות) ברא כסימה (רש"י יומ' פא). שכל שאין

דרכו באכילה קרוי בסימה (המאירי, שם ח).

כְּסִימָה, ש"י — ש"פ מן כְּסִימָה: כל דבר שהוא אוכלו

שלא בדרך אכילתו (נקרא) כוסס וכו' שבלע (את

הפירות) ברא כסימה (רש"י יומ' פא). שכל שאין

דרכו באכילה קרוי בסימה (המאירי, שם ח).

כְּסִימָה, ש"י — ש"פ מן כְּסִימָה: כל דבר שהוא אוכלו

שלא בדרך אכילתו (נקרא) כוסס וכו' שבלע (את

הפירות) ברא כסימה (רש"י יומ' פא). שכל שאין

דרכו באכילה קרוי בסימה (המאירי, שם ח).

כְּסִימָה, ש"י — ש"פ מן כְּסִימָה: כל דבר שהוא אוכלו

שלא בדרך אכילתו (נקרא) כוסס וכו' שבלע (את

הפירות) ברא כסימה (רש"י יומ' פא). שכל שאין

דרכו באכילה קרוי בסימה (המאירי, שם ח).

אלמלא חמה של כסיל לא נתקיים עולם מפני צינה

של כימה ואלמלא צינה של כימה לא נתקיים עולם מפני

חמה של כסיל (כרכ' ית). כימה מערבת את הפירות

וכסיל מושך בין קשר לקשר (מד"ר נרדש' י). — ואמר

הפוסק: טבע בשני כסילים נחרים טכס עמר באידה

(ר"א קליר, אש"ש). ויהר שני המאורות, הבדיל בין יום

ובין לילה להורות, ועמם כסילים ומורות (מוס' יוס"כ,

אנא קת). מולד לבנה כפי ארכך והמחזה שומה לרחבך

וכה הראית סתריך, נראה בתמוז כסיל כך יעלה כי

שאר כך החדשים לבד זה בהרריך (ר' אהרנס' זאה,

קינ', ליון קדי). כשיעת נטע על יבדי מים בצינאת כסיל

וכימה בשמים (אמת מה נסדכ, Elb. GJG 186) יונתי ויו

יפעתך דמה לכסיל ובימות, נאני לאהבתך אשיר שיר

על עלמות (פומ' תימל', יונתי). — ואמר המשורר: והראני

כסיל מאיר לעומת בגי עיש כמו שלום ושדור (ר"ש

הנגיד, עלי כל אש). הבינותי כבר, שירה. ועתה תהלה

המאירה בכסילים (הוא, הלי תשע). וזכרתימו (את

הידידים) והמדבר כסותי ועל ראשי כסיל ערום ועריה,

ועש יורה נתיב שחק לבנו ויורני נתיבי בשאיה (הוא,

הכל היום). באהל אפרשנו (את המעיל הקרוע) ליל

באישון וכוכבי רום ושימון בו מאורה, בתוכו אחזה

סתר וכימה ויופיע כסיל עליו נהרה (רמב"ע, מעיל י

נ). שיאו עלי אף שומני העלו עדי. ערש לרגלי על

כסיל רבדו (רמב"ע, דיואן נט, כ"י נודל). עליו בנות

עיש כיונים יהמו אליו כמו נשר כסיל יקריח (שם

טט). מלאם לבם להתגורר באיש לו על גבי כסיל

מעלה בנויה (שם פ). היתכן עלות אישים לשחק ואם

ירדו אליו ארך כסילים (הוא, תרש"ב ח). למה

כסילים על פני שחק אהלים תקעו, יוכל להניס

נוס בני שחק בליד תקעו (שם ו). לבי לבי. חומה

לצבי טרם נברא הוא לו רועה, מיום נודו לא טעם

נוס עינו ובסיל שחק רועה (שם). מה לי ולכסילים

בליד חברה מעל פני שחק בעוף עפו, ובלול גרוד דמו

לפסחים מלכת ולו פשע מאד עפו (שם). ושמת ראש

תלי מרכבתך. וכסיל הדום אר רגדך (עדרוס הלוי, קטע

כ"י גני' קהיר). עבי שחקים אמרו לו קום רכב עד ראש

כסיל לבו ותלינו (שם). פותים לעש עש ואמרו וכסיל

לכסיל וכימה יאמרו כי מה (ידע' הפניני, שזרי ברכס

12). מי יערוך עש להעיש וכסיל לבוכב כסילי, או בן

המור לבגלי או בן גמלי לעגלי (ר"ש בוגסיד, אטמן נתני).

שמואל אמר אין עבר ההן וקא בכסיל סתריב העולם

(יח' כרכ' ע יג).

יִבְסָבוּס ⁽¹⁾, ש"ז, — שט"פ מן א. *בִּסְבָּס: כ ס ב ו ס ד מ י
לִמְכָבָס (רש"י שנת קמא). כיבוס דא הוי אלא ע"י
כ י ס ב ו ס (הוא, זכת' לד:). וצריך לכסכם שלש פעמים
על כר סם וסם וסולך ומביא בכל ב ס ב ו ס (רמכ"ס,
איטורי ביאה ט לו).

בִּסְבָּס ⁽²⁾, פ"י, — בִּסְבָּס את הבגד, שפשוף ומלל אותו
מקצתו במקצתו כדי להסיר מעליו טיט וכדומה:
שבעה סממנין מעבירין על הבתם וכו' וצריך לכסכם
שלשה פעמים לכל אחד ואחד (נדה ט ו-י). נטל טיט על
בגדיו הרי זה ממרחו בידו אחת ובלבד שלא יכסכם
(יב"ט שנת ז י). אמר רב כהנא טיט שעל גבי בגדו
מ כ ס ב ו ס מ כ ס ב ו ס מ כ ס ב ו ס מ כ ס ב ו ס מ כ ס ב ו ס
קמא). טיט שע"ג מנעלו מנדרו נכב סכין ושעל בגדו
מנדרו בציפורן ובלבד שלא יכסכם (סס).

בִּסְבָּס ⁽³⁾, פ"י, — כסכם דבר קשה בִּשְׁנִי, לעסו ושברו
בִּשְׁנִי, zerkauen; broyer avec les dents
gnaaw: שחיה (יתורה) גוטל אפונין של ברזל וגותנן
לתוך פיו ומכסכם בהן וחמתו עולה (תנחומא, ויגש
ת). עדשים מבושלים מרבים הזרע וכך יעשה לגלגל
דק וישים בערשנים וביזם יאכלם ואם ירצה לשחות
י כ ס כ ס ב שנינו את הגלגל ויבלע וישתה (סס' חסיד',
תתשס"ב). — ובמשמ' הכה בשניו אלה על אלה: כיון
שנכנסה (אסתר) לחצי קנקל הרביעי התחיל (אחשורוש)
מחרק שניו ומכסכם (סס' תהי' כנ). כשאתה ממחגם
(את הסוס והפרד) בו במחג הוא בולם פיו ומכסכם
ברסנו (רש"י תהי' לג ט).

בִּסְבָּס, ש"ז, מ"ר בִּסְבָּסִים, — כסו בִּסְבָּס: מתעטף אדם
בכילה ובכסבסיה ⁽⁴⁾ ויוצא לרה"ר בשבת
ואינו חושש (שנת קלט:). שאין ב י ס ב ין עשוין
אלא לנשותם באהל (רש"י סס).

בסל ⁽⁵⁾, ממנו בִּסְל, בִּסְלִית, בִּסְל, בִּסְלָה, *בִּסְלָל.
בִּסְל, ש"ז, הִסְסָב, בִּסְל, מ"ר בִּסְלִים, בִּסְלִי, — (א) העצדים
הפנימים של הירך בגוף בע"ח סמוך להכליות ⁽⁶⁾,

⁽¹⁾ בגמ' במגנן ארמי: אמר רבא כל כיבוס דליה
ליה כ י ס ב ו ס דא שמיא כיבוס (זכת' לד:).

⁽²⁾ רק בעברית וארמית.

⁽³⁾ רק בעברית.

⁽⁴⁾ לפי גרסת גוטס' קצת המפריס.

⁽⁵⁾ גם בארמ', בערב' בשל' (a) במשמ' עצלות וכדו'.

⁽⁶⁾ לפי דעת דר' פרויס (BTM, 71) הוא עצם הירך

(a) כסל

ianere Lende; flanc; loin: ואת שתי הכלית ואת
החלב אשר עלתן אשר על הבסלים (ויק' ג ד). כי כסה
פניו בהלבו ויעש פומה עליו בִּסְל (לוי יס כו). — *נתן
בִּסְלִי לנשים, התסכר להן, ואמר בן סירא: ותצבר
בברזל זהב וכעפרת הרבית כסף ותתן לנשים בִּסְלִיךְ
ותסשילם בנזיתך ותתן מום בכבודך ותחלל את יצוטיך
(כ"ס גני' מו ית). — ובתו"מ: כאדם ששמן מבפנים ועושה
בסלים מבחוץ (ספרי דבר' שית). מעשה כפרה של בית
מנחם שהושיבנה על עכוזו ומיעכהו כביצים ולא יצאת
אלא אתה ונשתמח ונמצאת שניה רבקה על הכסל
(תוספתא נכור' ד ת). איזהו פסול כל שהבסלים יוצאין
(סס'). יורעין רשעים שורכם דמיתה ויש להן חלב על
כסלם (שנת לא:). ביום שיגעו שאמרי הבית אלו
הכסלים והצדעות (סס קנכ). שרגלו אחד בתוך
הכסל ורגלו אחד ע"ג הכסל (נכור' ג). חמשה חמישין
יש בבהמה וצריך לישלן של כסלים ושל כליות
ושל מחול וכו' ושכיר ושבחלים (האסיר, ויקר'). ומלב
שבטיקרי הירבות מבפנים חייבין עליו ברת והוא החלב
שעל הכסלים (רמכ"ס, מלכ' אסור' ו). — ובמליצה,
בסליו מלאו נקלה, חש מכאובים, במשמ' דהא בצער
גדול: בי בסלי מלאו נקלה ואין מתם בבשרי (תהי' לתת).
— גאמר הפיטן: להבה השיקטני מלהטת כסל וטמאזה,
מספר מר אנדיל וארחיק שמתות, כי כיום זה נשתכרו
הלוחות (סלי' י"ז תמוז, לוי כנגדי). — ואמר המשורר:
ועמנו גברים ככפירים ועם הרבה כארבה או חסילים,
ואישים לא ברוב בשר כבדים ולא חלב אשר על הכסלים
(רש"י הנניד, הלי תעס). הכינותי מקומך בין בסלי ותקשרי
לך אהל בלבי (רש"י, זמני). כוס היגונים דאט, הרפי
מעט, כי כבר מלאו בסלי ונפשי ממרוריך (רש"י, לוי, ליון
הלא). מחכים ברוח פיו לבב פתי ורוק עמו דמי בסל זמן
הדיח (רמכ"ס, דיוחן עט, כ"י גודלי). יתעו בתבד רעיונים,
כי לעד יהיו בתוכה רענונים, וחצי זמן לירות כסליהם
שנונים, ואין רואה ומקיץ כי כלם ישנים (הוא, סומ'
ליוס"כ, התרשים שטעו). במן ברכות היא כרוב שוקק
שמי כסליו כחזיר יער, קראו שמו גאמן והוא חנף
לא ואמין בו רק אנוש בער (רש"י תריוו, תתכמ' מו). —
(ב) כמו כסילות: זה דרכם בִּסְלָל למו ואחריהם בפייהם
ירצו (תהי' מע יד). ולדעת רשע פסל והסכרות הודלות

Beckenknochen. — ⁽¹⁾ כך רד"ק בפרוש: בשש נקודות.
והעיר ע"ז מנחת שי ואמר: רד"ק אמר שהוא בשש נקודות
אבל כס"ם בחמש נקודות וכן במסורת ולדעת רשע
בסל לית סגול.

שמואל אדוניאל ארור הוא מפיו ומפי כל משמרתו (חרס הגדול כספר הזכרונות של וינס).

יִכְבְּלוֹת, ש"י, — כמו כמילות: ישרדעת כי מלת בעור מצאנוה משתתפת לענינים מצאנוה לענין כסלות כמו ואני בער ולא אדע (ר"א הקרלי, ג"ע, ענין שכת ט).

כסם ⁽¹⁾, ממנו כסם, "כסיסה".

כָּסַם, פ"י, כסם, וכסמו, — כסם את ראשו, חתך שערות ראשו, הסתפר, *abscheren; couper les cheveux*; shave: וראשם לא יגלחו (הכהנים) ופרע לא ישלחו כסם וכסמו את ראשיהם (יחזק' מד כ). — ואמר המליץ: אחרי אחר שם, ולו שערו כסם, ופיהו בו חסם, ונחשב בשורים (תש' תלמידי דוגם).

כָּסַם, ש"י, — היחיד לחרבים כסמים.

כְּסָמְתָּ ⁽²⁾, ש"י, מ"ר כסמים, — זרע נאכל ממין הדגן, *spelt; épeautre*: והחטה והכסמת לא נכו (בבבד) כי אפילת הנה (שמות ט ל). הלא אם שוה מניה והפיץ קצח וכמן יורק ושם חטה שורה ושערה נסמן וכסמת נכלתו (ישע' כח כ). — ומ"ר: ואתה קח לך חטים ושערים ופול וערשים ודחן וכסמים ונתת אותם בכלי אחר ועשית אותם לך ללחם (יחזק' ד ט). — ובתו"מ: חמשה דברים הייבין בחלה החטים והשעורים והבוסםים ושכולת שוער ושיפון (חלה א א). אלו דברים שאדם יוצא בהן ידי חובתו (הובת מצה) כפסח בחטים ובשעורין ככוס מין ובשכולת שועל ובשיפון (פסח ג ה). פת שעורים ופת כוס מין מברך על של שעורים והלא כוס מין יפון משעורין אלא שהשעורין ממין שבע (מיני הדגן שזוכרו בשבחה של א"י) והכוס מין אינם ממין שבע (תוספתא כ"ד ד יא). סבור ר"י בן פוי שמנחת העומר באה מן הכוס מין (ירוש' חלה א נז). החטים אין מצטרפין עם הכל אלא עם הכוס מין (סע).

כָּסָם ⁽³⁾, ש"י, מ"ר כסמים — שקדים וקליות ותבלים ומיני מתקה להתקין בהם חטה, *Gewürze, Füllsel; épice*: פת הבאה בכסנין ⁽⁴⁾ אחר

⁽¹⁾ רק בעברית, ולא נתברר מקורו.
⁽²⁾ לא נתברר מקורו. ואין ספק בדבר שהוא ממין החטה, וכך אמרו בפרוש בגמ': כוסמין מין חטים שיכולת שועל ושיפון מין שעורין (פנתי ע). וכבר ברר הדבר לו כספור על שמות הצמחים בארמית (Lew, Pfln. § 72).
⁽³⁾ בסור' כסנא, ועי' הערה לקמן — ⁽⁴⁾ הביא הערוך בשמרה"ג ור"ח וז"ל: פ"י רב האיי נאון הם כעבי והיא פת כין מתובלת וזבין שאינה מתובלת שעושין אותה כעבין ובישין וכוסמין אותה בבית המשתה ושלא

המזון (תוספתא כ"ד ס יג). מה עשו בנו להן קנקלין מבית הישיבון עד הר השלג והושיבושם נשים מוכרות מיני כסנין הושיבו את הוקניה מבחין ואת הנערה מכפנים והיו ישראל אובלין ושותין (ירוש' סנה' י כח ד). כסנין של מיני מתקה (תש' הגל', כ"י גני', מהד' גנוז' 68). מוכרית כסנין שקורין (בלעז) אובליש (רש"י כ"ד א' מ טו). עיסה שלשה כדבש או בחלב או שעירה בה מיני תבלין וכיוצא בו והיא נקראת פת הבאה בכסנין (יר' לדרך אג כג).

כָּסָם, פ"י, — פסן עגה יבשה וכדו', אבל ממנה אכילה קלה: ונקר' (פת) כוסמין ע"ש שכוסנין אותה לתואבון בעלמ' (הלכות א"ח קמ"ו).

כָּסָם ⁽¹⁾, ממנו א.כסם, ואולי מכסה.

כָּסָם, ע"ת תכ"ס, תכ"סו, ע"י כס"ת ⁽²⁾, כס"ת, — פס על דבר, נמנה עליו והיה במספר המשתתפים בדבר, *rechnen; se compter; to number*: ואם ימעט הבית מהיות משה ולקח הוא ושכנו הקרב אל ביתו במכסת נפשת איש לפי אכלו תכ"סו ע"י חשה (שמות יב ד).

— נפע' כמו שלמים, "נכסם, — נמנה: יום יום ירקב כמו סם, אם תפקוד עליו עונו הגכסם, כמו שבדוד יהלך וכדוגג יכסם (רש"י, מוס' יוש"ע, י"א מה א"ס).

— התפולל, "התכוסם, — כמו קל, במשמ' השחתה, היה בתוך: אל תתכוסם בהמון מרעים וזכור כי ה' יפקוד על עונך (כ"י, תרג' כ"ס טו).

כָּסָם ⁽³⁾, ממנו ב.כסם, "כסיסה".

כָּסָם ⁽⁴⁾, פ"י, כסם, — כסם דבר יבש בשנינו, חתכו ולעסו, *zerkauen; grignoter; grind*: קוגם גרים או חטה שאיני מועם מותר לכוס חייך (כ"ד ו י). הכוסם חטים (תוספתא כ"ד ד ו). הכוסם את

בבית המשתה ומנהג בני אדם שאובלין ממנו קמעה וכי' ורבינו חננאל פירוש זו הפת עשויה כמין כוסין מלאים סוקר ושקדים ואגוזים וכיוצא בהן שעושין אותו כמין כעבין ולעסין אותו בכתי משתאות. ע"כ. וגראה ביר"ה פרש השם כסנין מן כים, אבל אין ספק בדבר כי זו מלה מיוחדת כסן, ומשמשת גם בסור' במשמ' ששמשה בעבר' בזמן התלמוד, ותרגם בר עלי השם כסנא אלחנאט אלמקלוח ואלאפאבה אליבשה, ע"כ, ובעבר': חטה קלוייה ומיני פירות ותכלים יבשים.

⁽¹⁾ רק בעברית.

⁽²⁾ ר"י חיוג.

⁽³⁾ רק בעברית וארמית.

⁽⁴⁾ בארמ': אמר רבא כס פולפלי ביומא דכפורי דכפורי פטור כס זנגבילא ביומא דכפורי פטור (יומ' פ"א).

הכסף והסכה שאינן נקפה הוא מפני רוב הלחות שבו וכו' וקצת חכמים כתבו כי החמר הקרוב לכל מיני המתכות הוא הכסף החי והנפרית (עפר השמים כ. כ). שקצת בני אדם מהחכמים יתנו מונ' חדש לבסוף החי להיות כסף אמתי או יתדרשו זהב טוב על ידי מעשה (ר"י פרוכיללו, שו"ת כלמוד הסכמות). שיריעותיו הם כמו כסף החי שיתהפך ולא יתקיים (מאזני לזק, אלגזלי 93). (ב) כמות של כסף במשקל וקצב שהשתמשו בה לשלם במחיר דבר שקנה אדם, argent, Geld; money; כי מוכרנו וימכר גם אכול את כסףנו (כראש' לא יס). וליד ביתך ומקנת כסףך (ס' יו"ג). נתתי כסף השדה קח ממני וכו' וישקול אברהם לעפרן את הכסף אשר דבר באזני בני חת ארבע מאות שקל כסף עבר לסחר (ס' כג יג"ו). ויצו יוסף וימלאו את כליהם בר ולהשיב כספיהם (שיתנו במחיר הבר) איש אל שקו וכו' ויפתח האחד את שקו לתת מספוא לחמרו במלון וירא את כסף והנה הוא בפי אמתחתו ויאמר אל אחיו הושב כספי וגם הגה באמתחתי (ס' מג כה-כח). ונפתחה את אמתחתינו והנה כסף איש בפי אמתחתו כסףנו במשקלו ונשב אתו בידנו וכסף אחר הורדנו בידנו לשבר אבר וכו' כסףכם בא אלי (ס' מג כה-כג). ויתם הכסף מארץ מצרים ומארץ כנען ויבאו כל מצרים אל יוסף דאמר הבה לנו לחם ולמה נמות נגדך כי אפס כסף (ס' מז יס). ויצאה חגם אין כסף (שמות כא יא). בעל הבור (שגפ' לחוכו יסור או חמור) ישלם כסף ישיב לבעליו (ס' לד). ובי יכה איש את עבדו וכו' אם יום או יומים יעמד לא יקם כי כסף הוא (ס' כה-כא). ומכרו את השור החי וחצו את כסףו (ס' לה). ר"ל הכסף שלקחו במחיר השור. אם כסף תלוה את עמי את העני עמך לא תהיה לו כנשה דא תשימון עליו גשך (ס' כג כד). כי יקנה נפש קנין כסףו (ויקרא כג יא). את כסףך לא תתן לו בגשך (ס' כה לו). ונתתה (את המעשר) בכסף וצרת הכסף בידך והלכת אל המקום אשר יבחר יי' אלהיך בו ונתתה הכסף בכל אשר תאזה נפשך בבקר ובצאן וביון ובשבר (דברים יד כה-כו). ושלחתה לנפשה ומכר לא תמכנה בכסף (ס' כא יד). תנה די את כרמך וכו' אם טוב בעיניך אתנה לך כסף מחיר זה (מ"א כא כ). איש יבא בפריו (של הברם) אלך כסף (ס' ט"ז ח יא). הוי כל צמא לכו למים ואשר אין לו כסף לכו שברו ואלכו ולכו שברו בלוא כסף ובלוא מחיריו וחבל (ישע' נה א). כי אין האיש בביתו הלך בדרך מרחוק צורר הכסף לקח בידו ליום הכסא יבא ביחו

(משלי ז יט-כ). כסף לא נתן בגשך (תהי' יס ה). ויש אשר אמרים לוינו כסף למדת המלך (נחמ' ס ד). — ואמר בן סירה: קנו לכם חכמה בלא כסף צואריכם בעלה הביאו ומשאה תשא נפשכם (כ"ס גני' נא כה-כו). — ובתו"ם: (האשה) נקנית בכסף בשטר ובביאה (קדוש' א ח). שום כסף ושוה כסף בפני ב"ד (כ"ק א ג). כל שה כסף בידו ידו עז העליונה (כ"מ ד כ). כל האשמות שבתורה באין בני שמים ובאין בכסף שקלים (זכר' י"ה). וכולם נפדין בכסף ובשוה כסף (כזכר' ח ז). המוציא שטר חוב כתוב בבב' גובה עליו כסף בכל (היה כתוב) בארץ ישראל גובה עליו כסף ארץ ישראל וכו' כסף שדיברה בו תורה בכל מקום זו היא כסף צורי איזהו כסף צורי זה ירושלמי (תוספתא כתוב' כסוף). לעולם יהא כסףו של אדם מצוי בידו (כ"מ מ). זה שמונוותיו תלויין בכסףו (יכמ' סג:). — וחתוכות שקולות של כסף: הגה נתתי אלך כסף לאחיק (כראש' כ יו). וימכרו את יוסף לישמעאלים בעשרים כסף (ס' לו חת). וענשו אתו מאה כסף (דברים כג יט). וישקלו את שברי שלשים כסף (זכר' יא יג). — ובתו"ם: האונאה ארבעה כסף מעשרים וארבע כסף לסלע (כ"מ ד ג). המענה שתי כסף וההוראה בשוה פרוטה וכו' שתי כסף יש לי בידך אין דך בירי אלא פרוטה (שנו"ו א). וענשו אותו בממון מאה כסף כסף צורי (פסרי דכ"ר דלת). גזרין גזירות שבידו שלם אומרים נטיעה בת שנתה שתי כסף בת שתי שנים ארבעה כסף (כ"ק נח:). — ובספ"ם: אמר אחד מהכמי המוסר לתלמידיו מי יתן והיו חייבים יקרים בעיניכם שוה כסף אחד (המאזני משלי ג). — ומ"ר *כספים: פסקה להכניס לו כסף פים סלע כסף נעשה ששה דיגרים (כתוב' ד). מקום שנהגו שלא לפחות מן השום ושלם לחוסר על הכסף פים אין משנין ממנה המדינה (תוספתא ס' יו). בג' דברים נתחלקה ארץ ישראל בגזירות באורים ותומים ובכסף פים (ירוש' יומ' ד מא:). כסף פים אין להם שמירה אלא בקרקע (פסח' לא:). ויהיו כל הארצות באין ולוקחין. כסף פירות ומעשרין אתכם בכסף פים (מד' ויקרא' לה). ויש מקומות שכל מה שהוא שוה כסף כותבים את דמיו שני כסף פים וכשבאין לגבות אין גובין אלא אחד (נוסח כתוב' אשה לרס"ג, הפסגה ג נו). — ומשלים: אמר ר' יהושע בן לוי כסף מטהר ממזרים (קדוש' עא). — ואמר המליץ: הוא המוציא האדם מעבדות לחירות, והכסף מטהר כל ממזרות (המקנ' לרס"ט פלקיירא). אדם בלי כסף ומטבע, לכמיל יחשב ומסר דיעה (מראש המוסר יו). הכסף

נכסף הדמים תמים אני הגבר, הוהב חב הזב וממון במטמון יחשפ בקבר (ס"ב).

כֶּסֶף, ש"ו, מ"ר פָּפִּיּוֹס, —אומן עושה מדאבה בכסף; ולא היו יושבין מעורבבין אלא והבים בפני עצמן וכספין בפני עצמן ונפתחים בפני עצמן (תוספתא סוכ' ד' ו'). ס' ריבוא בני אדם עשו אצלם רד"ו שנים מהם כספיים ומהם והבים שנוטלים בשכרן דינר ליום (מד"ד כראש' סא). יצא בורש דמייל במדינה וראה המדינה שוממה אמר מה מיבה של מדינה זו שוממת איכן הם הזהבים איכן הם הכספיים (שס שס"ג, קמתי לני). באדם שהוא אומר לחבירו מה מלאכתו של פלוני כסף נגר תצב (והסו"ר, כי תשא).

אגורה. —גרה. *ויו. —חלפן. —חנם. —בקר. —מחיר. —מטבע. —ממון. *מעוה. *מעות. *מקח. *סלע. *עבר למורה. *פָּרַע. *פָּרַעוֹן. *צרה. —שחר. —שָׁרָם. —שלמון. —שָׁקָל.

כֶּסֶף¹, ממנו אולי כֶּסֶף, כֶּפֶף, כֶּפֶף, כֶּפֶף.

כֶּסֶף, ש"ע, עת' יִכְסֶה, תִּכְסֶה, —כֶּסֶף, דָּרְבַר, השתוקק לו ורצה בו מאד, sieh n. etwas sehen; désirer. to desire דמינו בארית יכסוף לטרף (תה' י"ז). למעשה יריך תִּכְסֶה (לוי' י"ז). —ומצוי בסהמ"א במש"ו: שמואל בן יוסף, שמע דברי כוסף (ר"ג הניד, כאשמרת ערכ). הגה לתאבה אכספה לשכון בהיכל קדשך, לעמד לשרת אשאפה לא לאכל צנף דבשך (ר"י הלוי, י"ז כחור, לש"ת). שנאמין בי יש דעולם בורא וכו' ויש גבסוה לרצונו וניחד מעשינו לשמו (הקד' חו"ה). והרכיב הבורא יתעלה כגפש האדם עוד מדות וכחות יכסוה בהם כאשר ישתמש בהם (שס, עמוד ס' ב). וסר מן הדברים המגונים וכו' למדות הטובות (שס, העטמון ג). לא יכסוה לזוהת מה שבחר לו האלהים (שס ו). ואח"כ ישתדל דהוסף על מה שיש ביכלתו ויכסוה לו בלבו ויעלה אליו במחשבתו (שס, תשנן הנפ' ג). תשה במחשבתה אליו ותכסוה לו כדי לבקש המנוחה ממדוי גופה ופגעי כוסף האדם לרופא בקי כשהוא חולה וכו' תשה במחשבתה אליו ותדבק בו במחשבתה ותעבירהו ברעיונה ומתאוה אליו וכו' פת לו וזאת תכלית האהבה הזכה (שס, להכ' ס' א). אפילו אם יהיה פלוסוף חכם עושה טוב כל ימיו כוסף אל המעלות ההם (כוזי א קי). ואילו לא היה לה (לא"י) מעלה אלא התמדת השכינה בה באורך תת"ק שנה היה מן

(¹) רק בעברית וארמית.

הדין ש תכס פנה הנפשות היקרות לה ותזכנה בה (שס ב ג). והמניעים הם המאויים והם שני מינים אם מניג להביא מועיל והוא הכוסף ואם מניע לזכות מויק והוא הכועס (שס ס יב). וכל נפש תכסוה להשתמש בכחותיה כאשר הוכנה לה וכו' והאדם הוא בלי ספק לבו ריק מן התאוות המופלגות וכו' אל מדרגה למעלה ממדרגתו (שס ו). השם יתברך פועל תמיד כל הנמצאות ואילו יהיה חשק כל אחד מהמשיגים כי כל אחד מהם כוסף שיגיע לו שלמותו (רלכ"ג, מלחמ' ס' ס יא). עורה ולעבודת אלהיך כוסף כי דוד ואח לא יעזרו אותך בעת מותך (ר"י חזיון, תחמ' לג). ולזה תמצא היות האדם כוסף אל מוחשי הראות והשמע ממוחשי הריח (העקריס ג ב). שגם העשיר עם היותו כוסף הכבוד פעמים ישנא את הרבנות (ר"י אהרנאל, שופט' ט). האנשים שיכלו ימיהם כסוב כוספיים מתי יגיע קץ הפלאות (יגסר פ"טון מד:). ומזכרת המדרגות מהריבוק אשר היו לה מימי קדם אתו ואיך כוספת לירבק בדיבוק ההוא עוד (ר"י דון יחיאל, הקד' לפי' שס"ג). חשקה נפשך המתאוה לעלות במעלת העושר והכבוד כי הוא דבר שיכסוהו הכל (אמת' יוסטע אלוקי לדון שלמי' הלוי). ולזה היה משה רע"ה כוסף ותאב להכנס לארץ (מרפא לנפש יט:). כל פועל כוסף וחושק תמיד שיוגיע מפעולתו התכלית המכוון (שס לד:). עיני אני אשא אל אל בלב כוסף ממציא צרכי לי ביום ובלילה (סעד' כן יוסף, מעמ' מסתר' כת). ירחך לא יאסף, ושמשך עוד לא יבא, קרבתך לבי כוסף, אש אהבתך בקרבו (ר"י נגאלה, ירחך). —ופעו' "כסף, כסופים, כמו פ"ס: דאמנתם לכבו עוללי מנה, איזה יום הכסוה, לבם הכין לשורר מסוף, ה' ימלך בזרוע חשוף (ר"א קליר, קיני, איכס את). —ועי' עוד נכסף.

—נפע', נכסף, נכספה, נכסף, נכספתה, —א) כמו הקל: ועתה ה'ך הלכת כי נכסף נכספתה לבית אביך (כראש' לא ל). נכספה וגם כלתה נפשי לחצרות יי' (תה' סד ג). —ובמדרש: שהיה (נפתלי) רץ לעשות רצון האר והיה נכסף בעשיית רצונו (מה"ג, יחי'). —ואמר הפימן: תהומות הדום לרסיסי כוספיים, וכל נאות דשא דו נכספיים (ר"א קליר, טל, כדעתו אביעה). פן תניף ברזל על אבני מובחי ותחלל בנינים נכספיים, פרוור גרושה בלי לשוב לקחתה וכהן גדול פן יטמא בנאפסים (אזהר' ר"י ברללוי). מים זמורה ומצפון ותימן שלום רחוק וקרוב שאי מכל עברך, ושלום אסיר תקוה נותן דמעיו כטל חרמון ונכסף לדרתם על הרריך (ר"י

סלוי, ליון סלף). דמס שירי וקולי לא יסף, והנני לשמעו שוקק ונכסף, דלף ביתי ומסתרי נחשף, והוסר תמיד וכל שכן מוסף (מח' תימני ליוס"כ, אפס נטוני). ישמרו נכס פים בתצרות מטט מקדשו, בפחד ויראה להעריצו ולהקדישו (יו"א טע', וטת נניס). — ומצוי כמו"ב במליצה הפשוטה: ונפשותם מואסות בעולם ובהוגו ונכס פות לעולם הבא אל המות (מו"ה, ספרי"ג). וראוי לך אחי שתיסר נפשך בפרישות מכל מה שצורך האלהים לפרוש ממנו עד שתגיע מן התעוב והמאוס במיני התענוגים המנועים והתאוות האסורות עד תכלית שיהיה שוה לזה בטבעך המתועב מן האסור עם מה שנכס פין לו ממנו (ס"ס), ואיננו מובל מרירות הרפואה אלא מי שהוא נכסף לבריות אבר מי שאינו נכסף לבריות לא יסבול קושי הרפואה (ס"ס, עמוד ס"ה). מפני ששמעתי שמעו ונכספה נפשי אליו (קוזרי ס"ו). וכשיהיה הדבר הנכסף או המבוקש בעל תכלית יכלה הכוסף כשישיגנו ותעמוד השמחה או תפסק אבר בשיהיה הדבר הנכסף או המבוקש בלתי בעל תכלית אי אפשר שיכלה הכוסף (העקריס נטו). נצטוינו למנות ממחרת יום טוב של פסח עד יום נתינת התורה להראות בנפשנו החפץ הגדול אל היום הנכבד הנכסף ללבונו בעבד ישאף אל וימנה תמיד מתי יבא העת הנכסף אליו שיצא לחירות (התנין, אמור סו). וענין המציאות מבואר בעינו שהוא נכסף אצל כל אדם (נופת לופיס סו). — ואמר המשורר: גדי להלחם בארי נכסף, ולעור לו שועלים אסף (יהודה נן שנת, תשוב' על מנחם). והוא נכסף לשמוש יש כמו חושק אשר נכסף לדודו (דנ"ג, הובל כס' אמונה רמז ד' כ). כאבו נוסף ביוסף, דמותו אבסם, אללי כי אאסף, ולא אביש לתמונתו (עלי כזאת, מספר נסדור תימני). ובכל ערב וערב, ישב (השועל) ויארוב ארב, אולי ימצא פתח פתוח, כי היתה נפשו נכספת, לגיע עד תוך הרפת (משלי י"ג ג). — (ב) נחבש: התקוששו וקושו הגוי לא נכסף (נפ"י כ' א). — ואמר המשורר: תלונתי עלי מריב אשר לא יהי נבלם בתוכחתו ונכסף, היתוכח אנוש יווב כבדו לדוד בלה מאד אליו ונכסף (רמכ"ע, תרשי"ז ז' ס). — (ג) נכסף, נעשה קצת תור: ואלו הן סימניו של בוגרת ר"א ב' צדוק אומר משיתקשו הדין ר"י בן ברוקא אומר משיכסף (ראש החומש תוספתא נדס וד).

הפע', *הכסף, (א) הכסף פני השאור וכדומה, נעשו פניו בנזן חור אדמדם: ואיזהו שיאור כל שהכסף

י' כך בב"י אר"פ וכן בגוסה' הרפוס', ובגמ' שם

פניו כאדם שעמדו שערותיו (פסח' ג' ס). — והירק: מרור ירק מר ופניו מכסף פין ויש לו שרף (ירוש' ש"ס כ' ע"ג). — (ב) הכסף פני ריקע, נעשו קצת הרים: כל זמן שפני מורת מאדמות והו יום הכסף והו בין השמשות השחירו וכו' והו לילה (ירוש' ברכ' א' ב'). כ"ז שפני מורת מאדימין יום הכסף התחתון ולא הכסף העליון בין השמשות הכסף העליון והשוה לתחתון לילה (נכלי שנת לז'). — וחטם הדיים: אלו הן סימני בוגרת ר"א ב' רבי צדוק אומר בשיתקשו הדיים ר"י בן ברוקא אומר משיכסף ראש החומש (נדס מו.). — (ג) הכסף (הכסף) האדמה, נעשתה כחושה ושוה פחות: בעל שמכר קרקע לפירות לא עשה ולא כלום מ"ט אבוי אמר חיישי' שמא תכסף (כתוב' פ:). מברה לו (את השדה) במנה והשביחה ועמדה על מאתים וכו' מברה לו במאתים והכסף והעמדה על מנה (ערכ' ל). — ובמ"כ האדם: נמכר (העבד) במנה והשביח ועמד על מאתים וכו' נמכר במאתים והכסף ועמד עד מנה (קדוש' כ). שבוין שאדם יוצא דרך אם אין שמלה הוא מכסף (מד"ר שמות ג). — ד' פ"י, הכסף, ביש: זהב סגור שהיה מכסף בעד כל הזהבים שהיו שם (ירוש' יומ' ד' מ"ד). ושבעת אלפים ככר כסף מווקק למוח קירות הבתים וכי כסף היה והלא זהב היה ולמה קורין אותו כסף שהיה מכסף בעד כל בעדי? זהבים וממנו היו נעשים כל הכלים (מד"ר שם"ש, עמודיו).

פע', *כסף, — כמו חקל: תחתנו אנה וכסף, לו הזהב והכסף (משלי כ' קלוי', אפיק רנן).

הפע', *הכסף, יוכסף, — שיכספו לו: הם המונעים מראות מה שיוכסף לראותו וכן כל מה שיוכסף להשיגו בדבר מן החושים (אמונה רמז כ' ג). — ובמ"כ קל או נפעל: ואני בחסד אל נמלמתי מיד צר כי יודע אלהים נפשי הו כסף להצרות קדשו (א' מו, אה"ל ג).

יכסף, כוסף, ש"י, — שהמ"פ של פעולת מי שכסף, כמו תשוקה, ואמר הפיון: מועד ראית חגיגת אסף, נחמד בחלשי לחוגני בכוסף, סכה ופור נזל להעדרף לי בתסף (ר"א קליר, כ' סנות, ארנץ נקניון). חפשו עם מפרך בכוסף, חשוקי חמר זהב וכסף (שמעון ברי', ו' פסח, שטני י'). — ובמליצה הפשוטה: ואפשר שתהיה

(דף מו.) משיכסף, — (א) בערב' ח'ש"א, נפתח מחירו, ח'ש"א, נעשה כחושה. — (ב) במד"ר שמות לה: שהיה מכסף כל הזהבים שהיו שם.

(a) חסף (b) חסף

דשכיבה¹) ולתשמיש אחר, Kissen; coussin; cushion :
היו למתפרות כסתות על כל אצילי ידיו וכו' הגני אל
פסתותיכנה אשר אתנה מצדדו שם את הנפשות (יחזק'
יג יח-כ). — ובתו"ם : ב"ש אומרים מקנה ידיו בספה
ומניחה על השלחן וב"ה אומרים (מניחה) על הכסת
(כרכ' ח א). מטלא את הקיתון וגותן תחת הכר או
תחת הכסת (שכת ד כ). ובית גדול היה מוקף רובדים
של אבן וזקני בית אב ישנים שם ומפתחות העזרה
בידם ופרחי כהונה איש כסתו בארץ (תמיד ח א).
הכר והכסת של עזר (מקוא' וו). כסת עגולה והכדור
והאמנם (שס' י ג). עזר הכר עזר הכסת מדרם (כלים
כו ט). כסת שעשאו מטפת ומטפת ששעשה כסת
(שס' כח ט). וכי לא היה לו למשה כר אחד או כסת
אחת וכו' שיניח תחתיו (מכ' בשלח, עמלק ח). מפני
שהוא נותנה (את המטפת) על הכסת וישן עליה
(יחזק' כלא' ט לב). אין נותנין את המוכין לא לתוך
הכר ולא לתוך הכסת ביו"ט (שבת מח). שהיתה
ציצתו נגררת על גבי כרים²) וכסתות (גיט' נו).
שהיתה כסתו מוטלת בין גדולי רומי (שס'). — ומ"ר :
הכרים והכסתות אין בהם משום בלאים (כלא' ט כ).
הכרים והכסתות והשקין והמרצופין שנפתחו (כנים
כ א). בשעה שהיה (דוד) יושב בוישיבה לא היה יושב
על גבי כרים וכסתות אלא ע"ג קרקע (מו"ק עז).
— בין כר לכסת : לא יניח אדם תפיליו תחת מרגלותיו
מפני שנוהג בהם דרך כיוון אבל מניח תחת מראשותיו
וכו' בין כר לכסת (כרכ' כד). — כסת הפכל, שהוא
נותן תחת המשא : כסת הסכלין שממא מדרם (כנים
כח ט). — ואמר המליץ : מרעש לכל כסת כי תפול
על השכם (קטע כ"ג) מספר הגלוי לרסע"ג. ולא תקום
(התורה) לך מתוך עדנים ולא בישון עלי כסת וכרים
(כתי סנפ' וסלח' א, כ" פריז). וישימוני חזן הכנסת,
ויתנו לי הכר והכסת (ספ' הסום' לר"ז כן סע"ד כג).
ויבקעם עליו ויוציאהו למרפסת, בחשך בלא כר ובלא
כסת (שס' מג). לפני כל חכם לב עשיתי עצמי כאמקופה
הנדרסת, שנאתי הליכות עולם דומה לאכסדרה ומרפסת,
לא נתכונתי להתגדר ולשבת על כסא מרומי כר וכסת,
ולשמיע דברי חכמים עשיתי אוני בארפסת (הקד' ספר
הירמ' במנח' קנא' לאכא מאלרי). — ובהשאלה, בשר רך

המחשבה במצוה והכוסף לעשותה מיראת אלהים
(הקד' מו"ס). ומי שמוצא במדותיו ובמכעו כוסף אל
מלאכה מהמלאכות ויהיה נופו ראוי לה ויכול לסבול
את מורתה יתוויר עליה וישם אותה סיבה להבאת
מוצו (שס' הנעתון ג). מהרו אל עבודת האלהים לשמו
לגדל ולרומם בכוסף ובלבב שלם בעבור ידיעתם
אותו והברתם את ענינו (שס' עמוד' ט' ד). אמרה הנפש
כוספי חוק וצערי גדול לפרוע מה שתשיג ידי ממנה
שיש לאלהי עלי וכו' לא פסק הפצימיהותי רפה וכוספי
כזוב טעת העירו אותי דברי הימים הקדמונים שחלפו
(שס' ה). אם יהיה כוסף לו אחר ידיעה ברורה
בעוצם מה שאת חייבת לאלהים מן הנמול וכו' כוספך
אמת והפצר נחוק ואם לאו הוא שקר (שס'). ויכסוף
לידיעת אלה הדברים כפי אמתתם כוסף טבעי אלא
שהוא ירצה להניח הכוסף הזה ולהגיע לידיעת כל
זה בדבור אחר (ר"י א"ת, מו"א לז). והוא הדיון בעצמן
שלא יכסוף תכלית הכוסף אבל לא יערה הכוסף
דחם דגמרי (ידע' הפניני, פ' תה"ל ג). מי שהוא זקן
והתאוה והכוסף למותרות בטבעו (שס'). הכוסף
הטבעי הוא סבה אל שישיג האדם מה שישיג באופן
מה (לכ"ג קל"ו). שכל מבקש איזה דבר כפי ערך הדבר
ההוא המבוקש ומדרגתו יהיה הכוסף אליו והשמה
בהשגתו וכשיהיה הדבר הנכסף או המבוקש בעד תכלית
יכלה הכוסף כשישיגנו (העקרים טו). וכאשר יכבוש
מבקש המעלה מדותיו הבהמיות וימשל עליהם אפילו
מעט ימשך לו כוסף בזה ואותו הכוסף יביאהו אל
תוספת הכיבוש ותוספת הכבוש תוסף בכוסף (אמונה
רמב"ם ז). והנה על הפך זה יעיר הכוסף הטבעי
אשר בנו לדעת את המושכלות האלהיות (ספורנו, אור
עמים מד). וזה הכוסף נקרא אצל רז"ל יצר מוב
(שס' מ). ואעפ"י שראיתי את כספו גדולה מהשגתי
אמרת בלבי אין מסרבין לגדול וכו' שמתי מגמת פני
למראות כספו (הקד' ריב"ח להמסורה). על הר גבוה
מהכוסף עלה עליתי (הקד' ר"י דון יחיאל לוי' ש"ס).

כסת¹, ממנו אולי כסת.

כסת², ש"י, מ"ר כסתות, כנ"ל פסתותיכנה, — בעין בים
ממלא נוצות או מוך רך ישימה האדם תחת ראשו

¹) לא נתברר מקורו.

²) רק בעברית. כך נקוד בקטע כ"י משנ' כלום
מנכ' כ"י אדלר 1487, וכן בקטע כ"י משנ' מנכ' כ"י בודל'
Ms. heb. d 68, וכן בבתי חנפח והלחשים המובא בפנים,
וכן מוכח מהתרוז עם כנסת, מרפסת, אפרכסת, שבהמשלים

המובאים בפנים. — ואין לשם זה חבר בלשונות האחיות
ודא ידוע מקורו. — ¹) אמר רבנו נתן : פירוש כסת הוא
קטן ששמים תחת מראשותיו (ערוך, ערך כר). — ²) כך
בערוך, ובנוסח' גבי כסתות.

יפת תואר מנין אעפ"י שהיא כעורה (ספרי דני'
רי"א), יהיה אותו האיש כעור ומפוחם (מד"ר נחש'
ל), חלכנו בארם נהרים ובארם נחור לא מצינו אשה
נאה כמותך עכשיו שאנו נכנסים למקום כעורים
ושחורים (שם ט). אלו תלמידי חכמים שאעפ"י שנראין
כעורים ושהורין בעולם הזה לעתיד לבא מראיהן
כלפידים כברקים ירוצצו (שם טה"ט, ראש כח). אמרה לו
(ושתי לאחשורוש) אמרואין אותינאה הן נותנין עיניהם
להשתמש בי והורגים אותך ואם רואין אותי כעורה
את מתגנה בי (שם אט"ו, ותמאן המלכה), למלך שוימן
לבנו אשהנאה וכו' אמר אביו מה אני עושה אם אומר לו
אני מראה אותה לך עכשיו הוא אומר כעורה היתה
לפיכך לא רצה להראותה (תנחומא שלח ו). — ועינים
וכדומה: אמר רבי לוי כל כלה שעוניה בעורות
כד גופה צריך בדוקה ושעוניה יפות אין כל גופה צריך
בדוקה (מד"ר טה"ט, הן יפה). — וצבע וכדומה: הנותן
צמר לצבע וכו' צבע בעור¹ אם השבת יתר על
הצינאה נותן לו את הצינאה (כ"ק ט ד). — ודברים,
כלים וכדומה: נתן לחרש לעשות לו כסא נאה ועשה
לו בעור ספסל נאה ועשה לו בעור (תוספתא כ"ק
י ת), יש אדם שהוא נאה ולבושו כעור הוא בעור
ולבושו נאה (מד"ר נמד' כג). — ובמסורות, כמדות
וכדומה: אנשי דור הסבול היו כעורים בטובה
וכשבאתה עליהם פורענות קבלוה בעל כרחם והלא
דברים קיז ומה אם מי שהוא כעור בטובה נאה
בפורענות כל שכן מי שהוא נאה בטובה שיהא נאה
בפורענות (ספרי דנ"ל לז). דעולם ימכור אדם כל מה
שיש לו וישא בת ת"ת וישא בתו לת"ת משר לענבי
הגפן בענבי הגפן דבר נאה ומתקבל ולא ישא בת עב
הארץ משל לענבי הגפן בענפי הסנה דבר כעור
ואינו מתקבל (פסח' מע). לא יגרש אדם את אשתו
אלא אם מצא בה ערות דבר מצא בה דברים כעורים
לגרשה אינו יכול שלא מצא בה ערה לקיימה אינו
יכול שמצא בה דברים כעורים (מד"ר נמד' ט). יש
בני אדם ששמותם נאים ומעשיהם כעורים שמותם
כעורים ומעשיהם נאים (שם עו). אעפ"י שנראות
(פרשיות התורה) כאלו הן בעורות ושחורות לאומרן
ברבים כגון הלכות ויבה ונגעים נדה ויולדת אמר הקב"ה
הרי הן ערבות עלי (שם ויק' כט, טה"ט, ראש כח). —
ועי' *צאור, מאוס.

בגוף בע"ח, כמו הענכות וכדומה: עשה לו (הקב"ה
להארם) כסותות לתחתיתו שלא יהא מצטער בשעת
ישובתו (מד"ר קהל', כי מקרה, ושם נחש' יו).

***כסת**, ש"ז, — אומן שמלאכתו לעשות כסתות: בן ציצית
הכסת¹ (גיט' נו).

***כעב²**, ש"ו, מ"ד פְּעֵבִים, — כמו פֶּעַךְ: איווה עיסת
כרבים ר"ש בן דקיש אמר כל שעורב בה מורסן
וכו' רבי יוחנן אמר כל שעשה כעבין (ירוש' חלה א
נח). — וכבר השתמשו במלה זו במשמ' עגות מתקנות
במתיקה וכדומה ויבשות, biseuit: כעבים יבשים
וכו' והם הנקראים בישקוביש (ש"ע חו"ה קסת ו). —
ואמר המליון: ולבגון אין די בער לשרפה מאכלם עד אשר
יאפו לחם משונה מעשה רשת כעבין ולחמניות ועריהן
דבש ותהרבניות (ר' קלוני', אכן נתן סה:), בקר נאספו
יחד משפחה משפחה להתעלו באהבים, סעודה לאכול
לביבות לחמניות וכעבים (כן זאב, מליס לפוריס).

***כעוס**, ש"ז, — מקום עקיצת נחש וכדומה, שהארם
נכנס בו מיר ומסמם את הגוף: שמשילות (בנות
ירושלם) מור ואפרספון במנעליהן ומהלכות בשוקי
ירושלם וביון שמגיעות אצל כחורי ישראל בועטות
בקרקע ומתיות עליהם ומכניסות בהן יצר הרע כארם
בכעוס³ (שנת סכ:).

***כעור**, ת"ז, לנק' פְּעוּרָה, מ"ד פְּעוּרִים, פְּעוּרֹת, —
מאד לא יפה, hässlich; laid; ugly, nasty: קונם
שאני נושא את פלוגית כעורה והרי היא נאה וכו',
מותר בה לא מפני שהיא כעורה ונעשית נאה וכו',
אלא שהנדר טעות (נדר' ט י), אין לי אלא בזמן שהיא

¹ לפי הפרוש בגמ' שם: שהיתה ציצית נגררת
על גבי כרים וכסתות, ע"כ, נראה שהם קראו גם מלה זו
פסת, אך נראה כי פרוש זה אינו אלא מדרש מלים המוני,
והעקר הוא שאומנתו היתה לעשות כסתות, והוא היה
עשיר נרוד אודי ממלאכה זו.

² נשתבש מן כעב, אבל כבר השתמשו בו.

³ בקצת כ"י נוסח' אחרות: בארם נחש, כארם
נחש כעוס (ד"ס), אבל בנוסח' הדפוס' וגם בערוך כמו
בסנים. ופרש הערוך בכעס, אמר ז"ל: פירוש רוקו של
נחש בכעס שהוא ממת כמו שאנו אומרים ארס של נחש
ככעס בשינוי הוא עומד וכו' פו' אחר בכעוס כמו שתבעוס
החיה ותכה בכעס ומבחה שמשלחת ארס. ע"כ, ובעין זה
רש"י: נחש כעוסה. אבל, זה דחוק לפי הלשון שנראה
שהוא מדרש איכות כניסת יצר הרע לתוך הכחורים כמו
הארם בתוך הכעוס, ולכן נראה כי הכונה בהמלה
כעוס מקום שהארם ש' הנחש מחלחל ומסמם את הרם, והוא
מקום העקיצה, אעפ"י שאין מקור במשמ' זו להמלה כעוס.

¹ כך בכ"י פלורנץ ורומי, וכן במשנ' דפוס נפולי,
וכן ברי"ף והרא"ש, ובנוסח' כאור, עי' זה.

(י) — וכתו"מ: ארבע מדות ברעות גזח ד' כ' ע' ו' ס' ונוח לרצות יצא שכרו בהפסדו קשה ל' כ' ע' ו' ס' וקשה לרצות יצא הפסדו בשכרו קשה ל' כ' ע' ו' ס' ונוח לרצות חסיד נוח ל' כ' ע' ו' ס' וקשה לרצות רשע (לכות ס' יא). הרבר דומה לאדם ש' כ' ע' ס' על בנו ושרדו מכיתו (מכ' כשגל כ' ג). למלך בשר ודם ש' כ' ע' ס' על בנו והלך לו הבן ההוא אצל אוהבו של מלך אמר לו צא ובקש לי מאבא (ספרי כמד' טו). אמר ר' יוחנן בשעה שהקב"ה בא בבית הכנסת ולא מצא בה עשרה מיד הוא כ' ו' ע' ס' (כרכ' ו'). שהיה (בדעם) יודע לכונן אותה שעה שהקב"ה כ' ו' ע' ס' בה (שס' ו'). אמר ר' חנן הקב"ה ד' ישראל רעו כמה צדקות עשיתו עמכם שלא כ' ע' ס' תי בימי בדעם הרשע שאלמלי כ' ע' ס' תי לא נשתייר משונאיהם של ישראל שריד ופליט (שס'). אידו לפני מלך בשר ודם היו מוליכין אותו שהיום כאן ומחר בקבר שאם כ' ו' ע' ס' עלי אין בעסר בעס עולם (שס' כח:). משל למלך ש' כ' ע' ס' על בנו והיה מכהו מכה גדולה (שס' לג.). נתן בר קפרא רשות לאחד מהן לברך קפץ וברך על הפרגיות לגלג עדין חבירו כ' ע' ס' בר קפרא אמר לא על המברך אני כ' ו' ע' ס' אלא עד המדלגל אני כ' ו' ע' ס' (שס' לג.). ריאה שואבת כל מיני משקין בכד כ' ו' ע' ס' מרה וזרקת בו טפה ומנחתו (שס' סא:). כל תלמיד ש' כ' ע' ס' עליו רבו פעם ראשונה ושנתק וזכה להבחין בין דם טמא לדם טהור (שס' סג:). טוב בעס ש' כ' ע' ס' הקב"ה על הצדיקים בעוה"ז משחוק שמשחק הקב"ה עם הרשעים בעוה"ז (שגת ל:). כל אדם ש' כ' ע' ס' אם תכס הוא חכמתו מסתלקת ממנו אם נביא הוא נבואתו מסתלקת ממנו (פסח' טו:). כל ש' כ' ע' ס' אפילו פוסקין עליו גדולה מן השמים מורידין אותו (שס'). ש' ששה הקב"ה אוהבין מי שאינן כ' ו' ע' ס' ומי שאינן משתכר ומי שאינן מעמיד על מדותיו (שס' קיג:). רבש"ע עמך ישראל שהוצאת ממצרים אינן יכולין לעמוד לא ברוב טובה ולא ברוב פורענות כ' ע' ס' עליהם אינן יכולין לעמוד (תעני' כג.). דור עליהם טובה אינן יכולין לעמוד (תעני' כג.). דור שאבות מנאצים להקב"ה כ' ו' ע' ס' עד בניהם ועל בנותיהם ומתים בשם קטנים (כתוב' ת:). כ' ש' כ' ע' ס' ע'יה (הבע"ז על אשתו) אומר לה שלי כתובתיך וצאי (שס' פכ:). שם בן ארבעים ושנים ונתינתו אין מוסרין אותו אלא למי שצנוע וענוי ועומד בחצי ימיו ואינו כ' ו' ע' ס' ואינו משתכר (קדוש' עא.). אמר לו אליהו דר' נתן אכול שליש וששת שליש והנתי שליש לכשתכ' ע' ס' תעמוד על מידונך (גיט' ע:). א"ר יונתן כל ה' כ' ו' ע' ס'

הקב"ה זוכר את הצדיקים (שס' נד:). בשלשה דברים אדם ניכר בכוסו ובכיסו וב' כ' ע' ס' ו (ערוכ' סה:). הרי שהיתה רדופה דילך לבית אביה או שהיה לה בעם בבית בעלה (ימ' מז:). אמר (הקב"ה) לסמאל הרשע צא והבא נשמה של משה מיד דבש כ' ע' ס' וחגר חרבו ונתעטף אכזריות והלך דקראתו של משה (מד"ר דכ"ר יא.). — היה ב' ע' ס' אמר לו הקב"ה למשה עכשיו יאמרו הרב ב' כ' ע' ס' ותלמיד ב' כ' ע' ס' ישראל מה תהא עליהם (כרכ' סג:). אמר דבני העיר רעו שהמדך עליכם ב' כ' ע' ס' והוא מבקש לשלוח לגיונות עד העיר להחריבה (פסיק' דר"כ, דרשן). לא כן אמרתי כשאמרה ב' כ' ע' ס' אתה מרצה אותי וכשתהיה ב' כ' ע' ס' אהיה מרצך (מד"ר שמות מה.). אמר לו הקב"ה (למשה) לא יהיו שתי הפנים ב' כ' ע' ס' וכו' (שס' דכ"ר ג.). — ומ"ר: והאיש הזה (הצובל ממחלת הקיבה) ויוקרה הפחות ש' כ' ע' ס' וצום ודאגה ויגון וסבה מניעה חליחות (קאנון ג' יג' א' יג:). — ואמר הפיטן: זכות איתנים תזכור לבנים שוכן מעונים וזכוש כ' ע' ס' (סד' עכודס, סדור תימן, אמוני לנכך). גחון גח מבין עכסים, דראונו להזכיר לרקב כ' ע' ס' (ר"א קליר, שגת זכור, אלוכי סלה). בגדנו והרבינו ח'ימות וב' ע' ס' מרמס אנו מעושים, כי אין בנו מעשים (ר"א בר שמשיה, סליח, אתה חלקי). — ואמר החכם: מי ש' כ' ע' ס' במחשבה ייראה עדין הישוב וההדר ומי ש' כ' ע' ס' שלא במחשבה תראה עליו השטנות (תקון מדס"ג לרש"ג מ). כאשר הגרב מחולי הגוף כן ה' כ' ע' ס' מחולי הנפש (שס'). והוא מאמר אפלטון). ה' כ' ע' ס' הוא שונא השכל (מאזני דק, חלגולי 141). אל תקצף קצף ויבהלך בחרונך, פן תקרע ב' כ' ע' ס' אשר לא תתפור ברצונך, אל תהרס בועמך אשר לא תבנה בהתנחמך (משיכ' נספ' למנחם המאירי, כ"י). יאות לאדם לדעת שיעור ה' כ' ע' ס' ואל יהי כ' ע' ס' חזק וארוך ולא חלש וקצר כי האחת ממדות ואבי היערים והשנית ממדות הנערים (מ' אלדכי, ש"א ס). ובספר בן סירא (כתוב) ה' כ' ע' ס' כאשר בוער (ר"א מודינא, למח' לדיק יא.).

בַּעַם

פֶּעַ, אֶבֶּעַם, יִבְעַם, לִבְעֹם — בַּעַם פְּלוֹנִי, היה בַּעַם: והנחתיו חמתי כך וסרה קנאתי ממך ושקנתי ורא אֶבֶּעַם עוד (יחזק' י' מנ). ויהי כאשר שמע מנבלט כי אֶנְחֵנוּ בִּנְיָם את החומה ויתר לו ויִבְעַם הרבה וילעג על היהודים (נחמ' ג' ג'). ויִבְעַם אסא אל הראה (שדבר לו דברים קשים) ויתנהו בית המהפכת (דסי"ג י' י). גם כל ימיו בחשך ואכל וִבְעַם הרבה וחליו וקצף (קהל' ה יו). רשע יראה וִבְעַם¹ שניו יחרק וגם (תהל' קיב

¹ בַּס"א וִבְעַם, עין פתוחה.

מִכְעִיסִים, יִכְעִים, יִכְעַם, תִּכְעִיסוּ, יִכְעִיסוּ, יִכְעִסוּ, הַכְעִיסוּ, הַכְעִיסוּנִי, הַכְעִיסִי, לַהֲכַעֵס, אֲכַעֵס, תִּכְעִסְנָה, יִכְעִסוּהוּ, יִכְעִסוּהוּ—הַכְעִים אֶת פִּלְזוֹנִי, כְּמוֹ מַעַ', גֵּרֵם לִי כַּעַם; בִּכְעִסוֹ אֲשֶׁר הַכְעִים אֶת יִי' (מ"א י"ג). הַכְעִים אֲפָרִים תַּמְרוּרִים (ס"ז י"ט). וְעִשִּׂיתָם הָרַע בְּעִינֵי יִי' אֱלֹהֶיךָ לַהֲכַעֵסוֹ (דִּכְר' ד' כ"ט). כִּי תַעֲשׂוּ אֶת הָרַע בְּעִינֵי יִי' לַהֲכַעֵסוֹ בְּמַעֲשֵׂה יְדֵיכֶם (ש"ס ל"א כ"ט). וְקִנְאָהוּ בּוֹרִים בְּתוֹעֵבַת יִכְעִיסוּהוּ (ש"ס ל"ג י"ז). וְאֵנִי אֲקִנְאִים בְּלֹא עֵם בְּגוֹי נָבֵל אֲכַעֵסִים (ש"ס כ"א). וְיִעֲזְבוּ אֶת יִי' אֱלֹהֵי אֲבוֹתָם וְכוּ' וְיִלְכּוּ אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְכוּ' וְיִשְׁתַּחֲוּוּ לָהֶם וְיִכְעִסוּ אֶת יִי' (שׁוֹפֵט' ז' י"ב). מִדִּי עֲלַתָּה בְּבֵית יִי' בֶּן תִּכְעִסְנָה וְתִכְבָּה וְלֹא תֹאכַל (ש"א א' ז'). וְתַעֲשֶׂה לָךְ אֱלֹהִים אֲחֵרִים וּמַסְכּוֹת לַהֲכַעֵסִנִי (מ"א י"ט). יֵטֵן אֲשֶׁר עָשָׂה אֶת אֲשֵׁרֵיהֶם מִכְעִיסִים אֶת יִי' (ש"ס י"ב). אֵל הַכְעִים אֲשֶׁר הַכְעִסְתָּ וְתַחֲטֹא אֶת יִשְׂרָאֵל (ש"ס כ"א כ"ב). וְיַעֲבֹד אֶת הַבַּעַל וְיִשְׁתַּחֲוּוּ לוֹ וְיִכְעִים אֶת יִי' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל (ש"ס כ"ג נ"ד). וְיִתְמַכְרוּ לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעִינֵי יִי' לַהֲכַעֵסוֹ (מ"ב י"ז י"ז). יֵטֵן אֲשֶׁר עָשָׂה אֶת הָרַע בְּעִינֵי וְיִהְיוּ מִכְעִיסִים אֹתִי (ש"ס כ"א י"ב). אֲשֶׁר עֲזָבוּנִי וַיִּקְטְרוּ לֵאלֹהִים אֲחֵרִים לְמַעַן הַכְעִסְנִי בְּכָל מַעֲשֵׂה יְדֵיהֶם (ש"ס כ"ג י"ז). וְהַנָּשִׁים לִשׁוֹת בִּצְקָה דְּעִשׂוֹת בּוֹנִים לְמַלְכַת הַשָּׁמַיִם וְהַסָּבִים נִסְכִּים לֵאלֹהִים אֲחֵרִים לְמַעַן הַכְעִסְנִי הָאֵתִי הֵם מִכְעִיסִים נָאִם יִי' הֲלוֹא אַתָּם (יִרְמ' ז' י"ח-י"ט). אֲשֶׁר עָשָׂה דָּהֵם לַהֲכַעֵסְנִי לְקַטֵּר דְּבַעַל (ש"ס י"א י"ז). וְלֹא תִכְעִיסוּ אוֹתִי בְּמַעֲשֵׂה יְדֵיכֶם וְלֹא אֲרַע לָכֶם (ש"ס כ"ה ו'). וְתִרְבִּי אֶת תּוֹנֵתְךָ לַהֲכַעֵסְנִי (יִחֻז' י"ז כ"ו).—וְהַכְעִים הַלֵּב; וְהַכְעִסְתִּי לֵב עַמִּים רַבִּים בְּהִבְיֹא שִׁבְרָךְ בְּנוֹיִם (יִחֻז' ל"ג ט').—וְהַכְעִים לִגְדֵּי פִלְזוֹנִי; כִּי הַכְעִיסוּ לִגְדֵּי הַבּוֹנוֹיִם (תַּמָּח' ג' ל"ז).— וְאֲמַר בֶּן מִירָא: כִּי מוֹדֵר בְּזוּזָה אֲבִיו וּמַכֵּי־סוֹרֵא מִקְלָה אֲמֹן (כ"ס ג"ז ג' י"ז).—וְבִתּוֹ"מ: שִׁבְלֵי הָדְרוֹת הָיוּ מִכְעִיסִין וְבִאִין עַד שֶׁהִבְיֹא עֲדֵיהֶם אֶת מִי הַמִּבּוֹל (אֲבוֹת ס' ט'). הָיוּ מִכְעִיסִין לְמָקוֹם וְלִשְׁעָה קֹלָה עָשָׂה תְּשׁוּבָה וְנִתְקַבְּלוּ וְכוּ' דָּא הוֹשִׁיעִין כְּבִנֵּי אָדָם שֶׁהֵם עֲתִידִין לַהֲכַעֵס אֶלָּא כְּבִנֵּי אָדָם שְׂאִינִם עֲתִידִין לְבַגְדוֹ בּוֹ עוֹלָמִית (מכ"י יתרו, כחדש א'). יֵשׁ שְׂמֵחָה לְפָנֶי הַמָּקוֹם כְּשִׁיבָבָדוֹ מִכְעִיסִים מִן הָעוֹלָם (ספרי כמד' ק"ז). לְמַלְךְ שֶׁהָיָה לוֹ בֶּן וְהָיָה חָבִיב עָלָיו וְיִתֵּר מְדַאי מֵהָ עֹשֶׂה הַמֶּלֶךְ נִטְעָה לוֹ פֶּרֶס וְכוּ' וּבִשְׁעָה שֶׁהָיָה מִכְעִיסוֹ הָיָה מְקַצֵּץ כָּל נִשְׁעוֹתָיו (ירוש' ברכ' ג' ג'). בְּלוֹם אֵנִי עוֹשֶׂה אֱלֹא לַהֲכַעֵס אֶת כּוֹרָאִי (סנה' קנ"ז). אֲמַר הַקָּב"ה בְּטוֹבָה שֶׁשִּׁפְעָתִי לָהֵן בְּהַמְכִּי עִיסִין אוֹתִי וְכֵה אֲנִי דֵּן אוֹתָם (ש"ס קח). כֹּאֵן בְּמוֹמֵר אוֹכֵל

כָּל מִינֵי גִיהֶנֶם שׁוֹלְטִין בּוֹ (דִּכְר' כ"ב). לְמַלְךְ בִּזְיָה שֶׁהָיָה לוֹ בֶּן אֶחָד וְאוֹתוֹ הָבֵן הָיָה מְגִדֵּל לוֹ אֶת הַכֶּלֶב וְהַעֲלָה לוֹ שֵׁם עַל שֵׁם אֲבִיו וְכִשְׁהוּא נִשְׁבַּע אֹמֵר כִּחַי כָּלֵב אֲבֹא כְּשִׁשְׁמֵעַ הַמֶּלֶךְ עַל מִי הוּא כּוֹעֵם עַל הָבֵן הוּא כּוֹעֵם אוֹ עַל הַכֶּלֶב הוּא כּוֹעֵם (פ"ז נ"ד). אֲמַר הַקָּב"ה כִּי עָסִיתִי עַל אֲחֹז וְנִתְּתִיו בְּיַד מַלְכֵי דְמַשֶּׁק (סנה' קנ"ג). אִירִי וְיִחַנֵּן מִתַּחֲלִידָה עֲשֶׂה לוֹ (מְנַשֶּׁה דְּהַפְסֵל) פְּרִצוֹף אַחֵר וְלִבְסוֹף עֲשֶׂה לוֹ ד' פְּרִצוֹפִים כְּדִי שֶׁתִּרְאֶה שְׂכִינָה וְתִכְעִס (ש"ס). וְלִמָּה נִקְרָא שְׂמָה עֲבֵסָה שֶׁכָּל הָרֹאֵה אוֹתָהּ כּוֹעֵם עַל אֲשֶׁתוֹ (תַּמָּח' ט"ז). אִירִי הוּנָא בְּשִׁלְשָׁה מְקוֹסוֹת כּוֹעֵם מִשָּׁה וְנִתְעַלְמָה מִמֶּנּוּ הִלְכָה (מִדְ"ר וִיקָר' יג'). כְּשֶׁבָאוּ הַמְּרַגְלִים וְהוֹצִיאוּ דָבָר עַל הָאָרֶץ כּוֹעֵם עֲלֵיהֶם מִשָּׁה (ש"ס נמד' כ"ב). וְאֲמַר יְהוֹשֻׁעַ לְפָנֵי הַקָּב"ה רַב־שָׁעַ בְּשִׁבִּיל אֲלוֹ כּוֹעֵם עַל בְּנוֹךְ הָרִי הֵם נִתּוֹנִים לְפָנֶיךָ (ש"ס). לְמַלְךְ שֶׁהָיָה לוֹ שְׁנֵי בָנִים כּוֹעֵם עַל הָרֹאשׁוֹן נִטַּל אֶת הַמֶּקֶל וְתִכְבְּדוּ וְהִגְדִּלוּ (ש"ס א"כ, פְּתִיחַ). יִשְׂרָאֵל בָּאִים לְיַדִּי מִרְחוֹן וְהַקָּב"ה כּוֹעֵם עֲלֵיהֶם וּמְבִיא עֲלֵיהֶם מִרְדּוֹת וְהֵם בָּאִים לְיַדִּי מִרְחוֹן (פְּסִיק' רַבְתִּי י"א). אֲפִילוֹ נִטְּלוּ (הוֹרִיז) כִּים שֶׁל זְהוּבִים שָׁלוֹ וְהִשְׁלִיכוּ בְּפָנָיו לִים לֹא יִכְלִימָם וְלֹא יַעֲזֹר בְּפָנֵיהֶם וְלֹא יִכְעֹס כִּנְגֶדָם (רַמְבַּם, מַמְרִיס ו').—וְאֲמַר הַחֶכֶם: הַכּוֹעֵם אֵין לוֹ עֵינִים וְכָל דָּבָר הָאֲמוֹר אוֹ עֹשֵׂי מִתּוֹךְ כַּעַם אִי אֲפִשֶׁר שִׁיחִיָּה בְּצֶדֶק (ר"א מוֹדִיעַ, לִמָּה לְדִיק י"א). בְּגִ' דְּבָרִים נִתְנַהֵג עִם הַכּוֹעֵם לְשׁוֹן רַכָּה שֶׁתִּיקָה וְהַחֲפִדֵּר מֵאֲצִלוֹ (ש"ס).—וְעוֹ, *כְּעוֹס, כְּעוֹסָה, כְּעוֹסִים, כְּעוֹסוֹת: עֲלָה לוֹ (מִשָּׁה) אֲצֵל הַקָּב"ה כּוֹעֵם אֲמַר לוֹ בְּנוֹךְ הוֹטָאִין וְכוּ' עֲשֶׂה עֲצָמוֹ כְּאִילוֹ כּוֹעֵם עַל יִשְׂרָאֵל (מִדְ"ר דִּכְר' ג').—וְכִסְמָה"א: אֵין לְאָדָם לְהַרְבּוֹת שִׁיחָה אֲפִילוֹ אִם אֲשֶׁתוֹ אֱלֹא אִם צָרִיךְ לְאַרְצוּיָהּ כְּגוֹן שֶׁהָיָה כּוֹעֵם הָוָה וְכֵה לְרִצּוֹתָהּ (ר"ח תג' ה'). שֶׁהָיָה כּוֹעֵם וְשִׁתְכּוֹיִן לְהַקְנִיטוֹ (ר"י שְׁכַת קָה"ל). וְעַל זֶה הָיָה בְּעוֹס וְעוֹנָה (ר"י קמחי, סְגוּלֵי עַל). אַתָּה הַשְׁלֵשָׁה יָמִים בְּאֵת הַחֶכֶם וְהָרֹאֵה עֲצָמוֹ כּוֹעֵם וּבְפָנָיו וְעוֹפּוֹת (שִׁנְעִי יְסוּדָה ל"ב). שִׁיחָה הָאָדָם מִרְאֶה אֶת עֲצָמוֹ כּוֹעֵם וּבְעַל דְּבָרֵי רִיבּוֹת (סְמָאִי מִשְׁלֵי י"ז).—וְפָנִים כְּעוֹסוֹת: אֲמַר לוֹ הַקָּב"ה (לְמִשָּׁה) לֹא כִךְ הִתְנִיתִי עִמָּךְ כְּשִׁיחִיו פָּנֶיךָ כּוֹעֵם וְתִהְיֶה פָּנֵי מְרִצִּין אֶת פָּנֶיךָ וְכִשְׁיִחִיו פָּנֵי כְּעוֹסוֹת יִהְיוּ פָּנֶיךָ מְרִצִּין אֶת פָּנֵי (מִדְ"ר שְׁמוֹת מ"ה).

—סַע', כַּעַם, סַע', כַּעַסוֹנִי, כַּעַסְתָּהּ, —גֵּרֵם לוֹ כַּעַם: הֵם קִנְאוּנִי בְּלֹא אֵל כַּעַסוֹנִי בְּהַבְלִיחָם (דִּכְר' ל"ג כ"א). וְכַעַסְתָּה צִרְתָּה גַם כַּעַם בְּעִבּוֹר הָרַעְמָה (ש"א א' ו').

—סַע', הַכְעִים, הַכְעִסְתָּ, הַכְעִסְתִּי, הַכְעִיסוּ, הַכְעִיסוּנִי,

והמפורד ובין שאר המדות ההפוכות תמצא המעלה
(העקרים ד' יא). שהאדם ה' ב' ע' ס' מרון והקטטה נמשכים
אחריו לעולם ואינו נבלט מהם (פ'י' מבלי לזרז' הלוי טו
יח). הייתי מחשב מה יעשה אדם ולא יקעום והתחלתי
להתנכסם ובעודי מתנכסם הרגשתי כמי שאומר ד'י הרוצה
שלא יהיה ב' ע' ס' יהיה מ'שכיל' (ראש' חכמה, שער השגות
ה). —ו'מ'ר': (שהיו) ב' ע' ס' י' מ' וגרשין נשיות מחמת
כעס (רגמ'ה כ"ב קס:). אנשים מרי נפש ב' ע' ס' י' מ' שיש
בסיעתנו (רש' שופט' יח כה).

יִבְעֶסְנִי, ת"ז, — מטבע הכעסן: רמז בו אל הכח
הכעסני וכו' שמדרגת הכח הכעסני יותר
עליונה ממדרגת הכח התאנוני (ראב"ע, אג"י ח' מן מק"ץ).
וזו המדה (האכזריות) מגונה עד מאד מעושה ורובה
ותיה כשתחוק הנפש הכעסנית על האדם (תקון
מדות הנפ"ל). והנפש האחרת אשר יקראו אותה הראשונים
הכעסנית אמנם חוכרה אליך מפני שתתנכר עמה
על הנפש המתאווה (סמ"ע) לר"ט פלקירא (ב), וצאת
מהאמצעות אי אפשר לה מבילתי שתחוק בכח הכעסני
כי הגבורה והכח לזו הנפש והקש הנפש הכעסנית
אצל המדברת כחקש בלב האדם הצייר אל הצייר (ס),
והרע (יוצא) אם מכחו הכעסני או המתאווה (ס),
וזלת זה (אמונה רמז ו ב), ולכן גזרו שכל המדות
המפועלות הנכללות בכח המתעורר המתחלק בכלל אל
הכח התאנוני והכעסני אינם רק כסולם העלות אל
המעלות השכליות (ראב"י דעת לר"מ אלוילא גא), —ואישה
פעמית: וצריך שיבחרו לו (להליון) מינקת שתהא
נצרה בינונית וכו' ולא כעסנית ולא דואגת לפי
שרוע הלב היא סבה להפסד החרב (מ' אלדני, ש"ה).
—וכמו ש"ס: ויגער בכעסני (בכח הכעסני) ובתאנוני
מהשות החפצי והניעו והטרידו במה שיש אצלם מהכעס
והתאווה (כוזרי גס), וזאת הרוח מתגברת והיא הכעסנית
והנשמה היא העליונה (ראב"ע, יסוד מורא ז).

*כַּעַר¹), מִמּוֹ כַּעֲזוֹר, כַּעֲזוֹר, כַּעֲזוֹת, כַּעֲזוֹר.
*כַּעַר, — קל לא נמצא.

—פַּע' *בְּקֶרֶךְ מִכְעָר, מִכּוּעַר, מִכּוּ עַד, מִכְעֻיִם, מִכּוּעֵירִים, מִכְעֻלֹת, מִכּוּעֻזֹת, — כִּמּוּ בְּקֶרֶךְ, רִנְנִי אֲדָם ודְבָרִים, בְּמִשְׁמֵה' מִמּוֹרִית; עֲשֵׂי מִדְּבָר וְעֲזֹרוּ רַבִּים ודְבָרֶיו
מִכּוּ עֲרִים מְהוּמִים (כ"ט ג' יג כג). מִלוֹנִי שִׁפְטָר
תוֹרָה רֵאוּ כִּמָּה מְקוּלָקְלִין מַעֲשֵׂיו וְכִמָּה מִכּוּ עֲרִין
דְּרָכוֹ (יו"ט פ.). רוֹכֵל וְיוֹצֵא נְאֻשָּׁה חוֹגֶרֶת בְּסִינֵר אִמֶּר

(¹) רק בעברית וארמית.

גבולות לחיאבון כאן במזמר אוכל גבולות להכעיס
(ע"ו כו:), אוכל גבולות להכעיס מין הוא (שס), למלך
שהיה לו בן והכעיסו וגזר עליו גזירה קשה (מד"ר
במות כה), אמר לו הקב"ה למשה מנה להם בל המקומות
היכן הכעיסו נבי (שס נמד"כ), ואני עליתי בהלך
הבעל להכעיס את בוראי (שס), למלך שבעס על
אשתו מרפה והוציאה מביתו שמעו בו השושביניו וכו'
והלכו אצלה ואמרו לה עד אימת את סבעס אתה אותו
(שס דכ"ר ה), אמר לו הקב"ה (למנשה) הא רשע בדון
הוא שלא אענה אותך שהכעס אתה אותי (שס כ), (מי)
שעושה רצון ויצור מבעיס את יצורו, (שס רות), כאשר
תמותי), אם כן (עשה הקב"ה) שבעיסו קל וחומר
לעושי רצונו (שס אי"כ, על סר ליון), אמר (חוקיהו)
לפניו רבש"ע חזרתי על רמ"ח איברים שיצדת בי ולא
מצאתי שהכעסתיך באחד מהן (שס קס"ל, כי כדוק),
—והכעיס לפלוני, כמו את פלוני: שכן בימי הושע
הכעיסו להקב"ה (שס נמד"כ).

—הָתָם, *הַתְּכַנֵּס, —הַתְּחִיד לַכַּעַם: לַמֶּלֶךְ שֶׁבָּנָה פְּלִיטֵין
ע"י אֲדָרְבֵּי יָאָה אוֹתָהּ וְלֹא עָרְבָה לּוֹ עַל מִי יֵשׁ לּוֹ
לְהַתְּכַסֵּם לֹא עַל אֲדָרְבֵּי (מִדָּר גִּבְרָאֵל כו). —וּבִסְהִמָּא:
וּזְכְּרוּ הַחֲכָמִים שֶׁהַתְּכַנֵּס אֵינוֹ שׁוֹעֵם מִה שְׂאוּכַל
וְאֵינוֹ מִשְׁכִּיל מִה שֶׁעוֹשֶׂה חַיִּים יֵאָמֵר גּוֹפֵו נִסֵּם יִשְׁנֵא
לְעַצְמוֹ יֵאָסְהוּוּ חֲבֵירוֹ (רִי"ף, נְחִלִּי אֲכוּת פ).

פְּעֻסִי, תָּזֶן, לֶקֶץ פְּעֻסִית, מִרְ פְּעֻסִים, פְּעֻסִית, —
 שֶׁל בָּעֵם; וְתִנְקָה הַנֶּפֶשׁ מֵהַכְּלֹבָלִים הַמַּחֲשָׁבִים
 וְהַכְּעֻסִים וְהַתְּאוּסִים (כֹּזֵרִי ג.), וּכְפֻרֵט בְּכָה הַתְּאוּסִי
 וְהַכְּעֻסִי כִּמוֹ הָאֵהָבָה וְהַשְׁנָאָה וְהַכְּעֵם וְהַשְׁחֹק
 וְדוּמִיָּה (כִּי, סֵלָה, תִּנְמִי הַנֶּפֶשׁ מֵהָ). קִדְמַת יוֹם בְּעֻסִית
 הִנֵּה יִתְחַדֵּשׁ דְּהַפְלַגַת תְּנוּעַת הַרוּחַ אֶל הַחוּץ בְּעִנִּין
 הַכְּעֵם (קֶאֱלוֹן ד 6 עו.).

יִצְחָק, שׁוֹמֵר—מי שמבצע דב"ע, מי שד"ע מורה:
אין אוהב להפסד ואין אמונה לעבד ולא מנוחה
לחמדן ואין סלסול לכלי ולא תבורה לבע"מ (מכת'
הפניני, שער המוסר). ואל תחלוק עם אדם בע"מ כי
אתה מצער אותו (שם, מאות התכס לבנו). ונראה על פני
הבע"מ כאילו הוא עמוס ומתחמם גופו הרבה ומתנדנד
לבו בדגוד גדול ודופקי דופק בחוקה (תקן מדות הגשם
מ). אין הבע"מ נמצא שמה (שם). וראוי למי שהוא
בע"מ שיקראוהו בסוד ורבר שאי אפשר הוא שיוציא
הבע"מ מן החטא הגדול (שם). שבהסכמת האנשים
המתחלפים בדעות קצתם עם קצתם יתקיים הכלל בל
כי בשתמצא ההסכמה בין הבע"מ והסבל ובין הבע"מ

—פֶּה, זָכֵר, —עֲשֵׂה מִבְּעָר: דְּמָה הָעֵתֶר הַהוּא הָעוֹלָה
מִקְטֶרֶתָם לְיוֹד הַיּוֹצֵא מִלִּמְטָה לֵּכָךְ עַר מַעֲשֵׂיהֶם וְלִגְבוּת
קִטְרֶתָם (סֶפֶרשׁ) לְרִיב"ג, (זִמְר.).

—נָעַם, אֲנִי־עַר, כִּמוֹ הַפֶּעַר וְנָחַם, נִעְשָׂה מִכָּעַר גּוֹלָה וְנִקְלָה הוֹכָאֲבָתִי וְנִכְעַרְתִּי, הוֹנַעְתִּי חַגְתִּי וְרוּיְתִי רוּשׁ וְנִשְׁבַּרְתִּי (כ"א בר שמעון, סליח, אריה ביער).

—פֶּעַ, "הַכְּעִיר—כִּמוֹ פֶּעַ" כֶּעַר: הָרִי בִשְׁנוֹר אִישׁ פְּלוֹנִי יִקַּח אִשָּׁה פְּלוֹנִית וְהָנָה אֹחֶד מֵהֶם מִבְּשִׁפְתָּהּ יִקְרָה וְהַקְבֵּ"ה יוֹדֵעַ שְׁלֹא יִתְחַתֵּן בִּמְשִׁפְתָּה גְרוּעָה מִקְרִים לְהִכִּין תְּחִלָּה בִּילְדוֹת כְּדֵי שִׁבְעַת בְּחֻרוֹת לֹא יַעֲכֹב דְּבַר שְׁמִעְנָה הַגְדוֹל אוֹ מִבְּעִירָו כְּקוֹמָה אוֹ מַלְקָהּ בְּאֶחָד מֵאֲבִירָיו וְכו' וּמִתְחַתֵּן בְּמִי שֶׁנִּגְזַר לוֹ (ספ' חסידו', תַּתְּמַתְּכָה).

פַּעַשׁ, ש"ו, הַפֶּעַשׁ פַּעַשׁ, —כִּמוּ פַּעַשׁ : כִּי לֵאמֹלִי יִהְיֶה
פַּעַשׁ וּפְתָה תִּמְתִּי קִנְיָה (לֵאמֹר ה' ב'), וְחִכָּה כִּפְעֵשׁ
עֵינִי וַיִּצְרֵי כֶצֶד כֻּלָּם (שם י"ז), לֹא יִשְׁקֹל יִשְׁקֹל פַּעַשׁ
וְהִיטִי בִמְאֻזָּנִים יִשְׂאוּ יָחַד (שם ו'), תַּחֲדָשׁ עֵדִיךְ בְּגָדֶי
וְתִרְבֵּי פַעַשְׁךָ עִמָּדִי (שם י"ו).

[illegible]

(במקרה נשמטה קבוצה זו ממקומה אחרי ערך פעם).

[illegible]

(1) מלה קדומה משתפה לכל הלשונות השמיות.

בארמ' כפא, בערב' כפ 8), באשור' כפ, וגם במצרי' הקדומה,

(a) كَفَّ

רבי הואיל וּמָכַר עַר הָרָבָה תִּצָּא (ינ"ט כד): מְבֹעֵר
הַדִּין שְׁנוּטֵשׁ שֶׁכֵּלְדָּוָן (כח"ט קה).—וּבַחֲמִירוֹת וּנְסִינֹת:
אֵל תִּהְלֵל אָדָם בְּתֹארוֹ וְאֵל תִּתְעַב אָדָם מִבּוֹעֵר
בְּמִרְאֵהוּ (כ"ט ג' יא ב).—וּבְתוֹמִים: הַמִּתְעַשֵּׂשׁ בְּתַפְלָתוֹ
יִסְמַן רַע לּוֹ וְיִשׁ אֹמְרִים נִיבָר שְׁהוּא מִבּוֹעֵר (כ"כ)
כד:). כֹּל שֶׁאִשְׁפֹּר לוֹ לַעֲמֹק בְּתוֹרָה וְאִינוּ עוֹסֵק הַקִּבְ"ה
מִבֵּיא עֲלָיו יִסּוּרִין מִבּוֹעֵרִין וְעוֹבְרִין אוֹתוֹ (ס"ה טו).
אִי חֲכָמָה מִסּוּאָרָה בְּכָלִי מִבּוֹעֵר (תנ"י ז). מַעֲשֵׂה
שֶׁבֶא ר"א בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן מִמְּגִד גְּדוֹר מִבֵּית רַבּוֹ וְכו',
נִזְדַּמְּן לוֹ אָדָם אֶחָד שֶׁהָיָה מִבּוֹעֵר בְּיֹתֵר אָמַר לוֹ
שְׁלוֹם עֲלֶיךָ רַבִּי וְלֹא הִחְזִיר לוֹ אָמַר לוֹ רִיקָה כִּמָּה
מִבּוֹעֵר אוֹתוֹ הָאִישׁ שֶׁמָּא כָּל בְּנֵי עֵירֶךְ מִבּוֹעֵרִין
כְּמוֹתֶךָ אָמַר לוֹ אֵינִי יוֹדֵעַ אֵלָּא לֶךְ וְאִמּוֹר לְאוֹמֵן שֶׁשֶּׂאֲנִי
כִּמָּה מִבּוֹעֵר כְּלִי זֶה שֶׁעָשִׂיתָ (ס"ז כ). יִפְסִיּוֹת שִׁבְהֵן
(שִׁכְבָּנוֹת יְרוּשָׁלַם) מָה הָיוּ אֹמְרוֹת תְּנוּ עֵינֵיכֶם לְיוֹפִי
שְׁאִין הָאִשָּׁה אֵלָּא לְיוֹפִי מִיּוֹחֲסוֹת שִׁבְהֵן מָה הָיוּ אֹמְרוֹת
תְּנוּ עֵינֵיכֶם לְמִשְׁפַּחָה לְפִי שְׁאִין הָאִשָּׁה אֵלָּא לְבָנִים
מִבּוֹעֵרוֹת שִׁבְהֵן מָה הָיוּ אֹמְרוֹת קָחוּ מִקְחֵכֶם לְשֵׁם
שָׁמַיִם וּבְלִבְדִּי שֶׁתְּעַטְרוּנוּ בְּהוֹבִים (ס"ח פ). הַלְבִּישָׁה
שְׁבַעָה חֲלוּקִים וְהוֹצִיָּאָה לְמוֹכְרָה בָּא אָדָם אֶחָד שֶׁהָיָה
מִבּוֹעֵר בְּיֹתֵר אָמַר לוֹ תְּרַאנִי אֶת יוֹפִיָּה (נִיט' נח).
אִם הָיוּ (בְּגִדִים) שְׁחוּרִים נָאִים לָהּ (דִּהֲסוּטָה) מִכְסִּין
אוֹתָהּ בְּגָדִים מִבּוֹעֵרִים (סו' ח:). שְׁלֹא יִסְתַּכֵּל אָדָם
בְּאִשָּׁה נָאָה וְאִפְּלֹ פְנוּיָה בְּאִשָּׁת אִישׁ וְאִפְּלֹ מִבּוֹעֵרָת
(ע"ז כ). כּוֹמֵן שֶׁהָאִשָּׁה מִתְעַמְרֶת מִנִּיה מִבּוֹעֵרוֹת
וּמִוִּרְיוֹת כָּל ג' חֲדָשִׁים הֲרָאשׁוּנִים (דל"ז פ). וְזוֹ אֲכִילָת
בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרָה שְׁאִינוּ נִחְרָג אֵלָּא עַל אֲכִילָת מִבּוֹעֵרָת
שֶׁאֵכָל (רמב"ם מַמְזֵרִים ז פ).

הַפֶּסֶק, הַחֲתֻמָּה, — הָיָה מִכָּעַר : אֲמֹרָה הִיטִי לְהַנְשֵׂא
לְאִחִי אֲמִי וְעַל יָדִי שִׁנְדַּלְתִּי עִמּוֹ בְּבֵית הַתְּכַרְתִּי
בְּעִינָיו וְהָלַךְ וְנִשָּׂא לִי אִשָּׁה אַחֶרֶת וְאִינָה נָאָה כְּמוֹנִי
(מִדְּכָרָאס יו'). שָׁכַל זֶמֶן שֶׁהָאִשָּׁה מְקַבֶּלֶת עֹוֶבְרִין
מֵת כְּעֶרְתָּ (2) וּמֵתָעֻבָּת (שָׁס מֵה). — וּבִסְהַמָּא : וּבְעַת
שֶׁמִּתְרַחֶקֶת מֵהֶם (הַחַיִּית הָאֱלֹהִית מִיִּשְׂרָאֵל) מִסְתַּכֶּלֶת
עֻצָּתָּ וְיִתְכַעֲרִי (3) גּוֹפִיהֶם וְיִשְׁתַּנּוּ יוֹמִים (כֹּזוּרִי כִסֵּי).
— הַפֶּסֶק, הַחֲתֻמָּה, הוֹבְעָר, — כְּמוֹ נִתְּסָה, נִעְשָׂה כְּעֹר : הַנְּשִׁים
הַהֹנְגוֹת לָכֵן וְיִשִּׁיבָה, הוֹבְעָרָו וּמִעָרָה בָּם נִשְׁכָּה (כָּ"ה)
קִלְיָר, קִרְבֹּי' (לְוֹרִים, הַנְּשִׁים).

(1) בנוף הכ"י חסרות שתי האותיות ו ע. — (2) כך בכ"י וכך בקצת דפוס, וכן גראה מהמשל באדר"ג, פניה מכו ע ר ו ת, המובא בפנים. וכב"י אחר מתבארת, ע"י ערך *באר. — (3) בקצת ספרים יתבערו.

(ד). ולקח הכהן מלג השמן ויצק על כף הכהן השמאלית וטבל הכהן את אצבעו הימנית מן השמן אשר על כפו השמאלית (ויק' יד י"ו). ויקרב את המנחה וימלא כפו ממנה ויקטר על המזבח (שס ט יו). ויקח שלשה שבטים בכפו (ש"ג יח יד). הנה עב קטנה ככף איש (מ"א יח מד). אשר יסמך איש עליו (על קנה רצוץ) ובא בכפו ונקבה (מ"ב יח כח). כבכורה בשרם קיץ אשר יראה הראה אותה בעודה בכפו יבלענה (ישע' כח ד). שלא מלא כפו קוצר וחצנו מעמר (תה' קכט ו). וקצתה את כפה (של האשה ששלחה ידה להחזיק במבשי האיש) לא תחום עינך (דנר' כה יב). ושמת הכל על כפי אהרן ועל כפי בניו (שמות כט כד). ופרע את ראש האשה ונתן על כפיה את מנחת הוכרון (נמד' ה יח). וירדהו (את הרבש) אל כפיו וילך הלוך ואכל (שופט' יד ט). וישם פיו על פיו ועיניו על עיניו וכפיו על כפו ויגהר עליו (מ"ב ד לד). ויקח משה מעל כפיהם ויקטר המזבחה (ויק' ח כח).—ומ"ר פפות: וראש דגון ושתי פפות ידיו כרתות אל המפתח (ש"א ה ד). ולא מצאו בה בי אם הגלגלת והרגלים וכפות הידים (מ"ב ט לה). והנה יד נגעה בי ותיגעני על ברכי וכפות ידי (דני' יי).—מל"א הכף, כמה שאפשר להחזיק בתוך כף היד: טוב מלא כף נחת ממלא הפנים עמל ורעות רוח (קה' ד ו).—ובתנ"ך: הכהן נוטל את הזרוע וכו' ורקיק מצה אחד ונותן על כפי הנוזר ומגופן ואח"כ הותר הנוזר לשתות יין (נוזר וט). זאת תורת הנוזר בין שיש לו כפיים (להגיף) בין שאין לו כפיים (גמ' סס מו:). מן הלוחות נוטל משה זיו הפנים עם שנתנו לו הלוחות מכפיים לכפיים משם נוטל זיו הפנים (מד"ר דנר' ג).—ומ"ר כנף: שקשורין דוקטי עצים על כפותי הן כדי שלא יכב קוץ (רמב"ם כלים ז ב).—רחץ כפיו בנקיון: ארחץ בנקיון כפיו ואסבבה את מובחק יי' (תה' כו ו).—פרש את כפיו אל ה', דתפלה וכדומה: כצאתי את העיר אפרש את כפי אל יי' הקלות יחדלון והברר לא יהיה עוד (שמות ט כט). ויפרש כפיו אל יי' ויחדלו הקדתי והברר (שס לג). כי קול כחולה שמעתי צרה במבכירה קול בת ציון תתיפח תפרש כפיה (ירמ' ד לה). ואכרעה על ברכי ואפרשה כפי אל יי' אלהי ואמרה אלהי בשתי ונבלמתי להרים אלהי פני אליך (עור' ט סו). אם אתה הביגות לבך (אל אלהים) ופרשת אליו כפיה (ליוכ יא יג). אם שבחנו שם אלהינו ונפרש כפינו דאל זר (תה' מד כח).—וכמו"ב פרש כפיו השמימה:

ולא נתברר אם נגזר באמת מן כפה, או שהיא מלה קדומה

ויעמר שלמה לפני מזבח יי' נגד כד קהל ישראל ויפרש כפיו השמים ויאמר יי' אלהי ישראל אין כמך אלהים (מ"א ח ככ-כג). קם מלפני מזבח יי' מכרע על ברכיו וכפיו פרשות השמים ויעמר ויברך את כד קהל ישראל (ש"ג נד-נד).—ואל המקדש וכדו': כד תפלה כל תחנה אשר תהיה לכל האדם וכו' ופרש כפיו אל הבית הזה ואתה תשמע השמים מכון שבתך וסלחת (שס לח-לט). ובפרשכם כפיהם אעלים עיני מכם גם כי תרכו תפלה אינני שמע (ישע' א יח).—ופרש כפיו לפלוני, כדי לתת לו דבר: כפה פרשה דעני וידיה שלחה לאביון (משלי נא כ).—וכמו"ב נשא את כפיו, לתחנה: קומי רני בליל לראש אשמורות שפכי כמים לבך נכה פני אדני שאי אליו כפיה על נפש עולריך (לוי' כ יט). בשמך אשא כפי (תה' סג ה).—ובתנ"ך, נשא כפיו, לברך העם: כה תברכו את בני ישראל בנשיאות כפיים (ספרי כמד' לט). ואם אין שם כהן אלא הוא (הש"ן) לא ישא את כפיו ואם הבטחתו שהוא נושא את כפיו ותזור לתפלתו רשאי (כר' ס ד). בגי' פרכים בשנה נושאין (הכהנים) את כפיהן ארבע פעמים ביום בשחרית במוסף במנחה ובנעילה שערים (תע"ד ח ד). כל כהן שהוא עומד בבית הכנסת ואינו נושא אה כפיו עובר בעשה (ירוש' כר' ג ו). כל כהן שהרג את הנפש לא ישא את כפיו (פנלי סס לג:). כל כהן שלא נוטל ידיו לא ישא את כפיו (פנלי סס לט). ולא פסעתי על ראשי עם קודש ולא נשאתי כפי בלא ברכה (שס).—ונשא כפיו אל דבר, מפני תשוקה להרברר ורצון להשיגו: ואשא כפי אל מצותיך אשר אהבתי ואשיתך בחקך (תה' קיט מח).—ששט אליו כפיו: קראתיו יי' בכל יום שטחתי אליך כפי (תה' פח י).—שף כפו על פלוני, שלא יוכל לראות וכדו': והיה בעבר כבדי ושמתיך בנקרת הצור ושכתי כפי עליך עד עברי והסרתי את כפי וראית את אחרי (שמות לג ככ-כג).—תפשו בכפו, אחו בו, החזיק בו: בתפושם כך בכף (תרוץ יחוק' כט ז). ויתן אתה (את החרב) למרטה לתפש בכף היא הוחדה (שס כח וי).—כף פלוני בידו, הוא א"חן את פלוני, תפש אותו לעשות בו כרצונו: ויאמר שרי מכות הכף ובה וצלמנע עתה בידך כי נתן צבאך לחם (שופט' ח ו).—בא בכף פלוני, נתפש, גלכר בידו: עשה זאת אפוא בני והנצל בי באת בכף רעך (משלי ו ג).—נתנו בכף פלוני, שפלוני ישלש בו: ועתה נששנו יי' ויתנונו בכף מדין (שופט' ו יג). נתתי את ידיות נפשי בכף איביה (ירמ' יב ו).—נתפש בכף: יען הוכרם

יסודית.—¹) כך הקרי, והכתיב בכסף.

מראה דך טובה ביום טוב ויום צוקה יהי חבר לצוקה (סוף, ידיוותך). — תקע כף לפלוני, נתן לו ידו לאות ערבה נמורה שיקים הדבר: בני אם ערבת לרעך ונקעת לזר כפיך וכו' עשה זאת אפוא בני והנצל (משל ו א). ג). אדם חסר לב תקע כף ערב ערבה לפני רעהו (שם יז ית). אל תהי בתקעי כף בערבים משאות אם אין לך לשלם לטה יקח משכבך מתחתיד (שם כב כו-כז). — ובסהמ"א: כדרך שנוהגין בגמר המקח שתוקע בסו לכף חבירו ובוה בגמר המקח (ר"ח, מוכא כטו"מ ר"א כ). — שם נפשו בכפו, העמיד את עצמו בסכנה: ווארה בי אינך מושיע ואשימה נפשי בכפי ואעברה אל בני עמון ויהם יי בידי (שופט יב ג). וישם את נפשו בכפו ויך את הפלשתי (ש"א יט ה). ותאמר אליו (בעלת האוב לשאור שבקש ממנה דהעלות לו את שמואל מקברו הנה שמענה שפחתך בקולך ואשים נפשי בכפי ואשמע את דברך (שם כח כה). על מה אשא בשרי בשני ונפשי אשים בכפי הן יקמלני דא איחל אך דרכי אל פניו אוכית (לויכ יג יד-יה). נפשי בכפי תמיד ותורתך לא שכתתי נתנו רשעים פח די ומפקודיך דא תעיתי (תהי קיט קט-קי). — שם כף לפיו, לסימן שתיקה: שרים עצרו במלים וכף ישימו לפיהם (לויכ כט ט). — ואמר המשורר: שמו מלכים כף לפיהם והמון שרים במליהם לך עצרו (רש"ג, כימי יקותיאל). — שם עליו כפו, לשמרו לבלי ימלט, שיהיה מוראו עליו: שים עליו (על הליותן) פפך וזכר מלחמת אל תוסף (לויכ מ גב). אחור וקדם צרתני ותשת עלי פפכה (תהי קלט ה). אך שתים אל תעש עמדי אז מפניך דא אסתר פפך מעלי הרחק ואמתך אל תבעתני (לויכ יג כ-כה). — יגיע כפיו של פלוני, עבודתו, מלאכתו, עי' יג יע. — פרי כפיו, עי' פ רי. — גנקון כף, בלא כונה רעה: ויאמר (אבימלך) אדני הגיו גם צדיק תהרג הלא הוא אמר לו אחתי הוא והיא גם היא אמרה אחי הוא בתם דכבי ובנקין כפי עשיתי זאת (בראש' כ ד-ה). — רחץ כפיו בגנקון, נשמר מכל חטא ועון: אך ריק זכיתי לבבי וארחץ בגנקון כפי ואחי נגוע כל היום (תהי עג יג-יד). — הוך כבר כפיו: אם התרחצתי במו שלג וחזכותי בבר כפי אז בשחת מטבלי (לויכ ע ל-לא). — נקי כפים, שלא חטא: נקי כפים ובר לבב אשר לא נשא רשוא נפשו ולא נשבע דמרמה (תהי כד ד). — ונהוג בדבור: פלוני נקי כפים, שאינו נגע בשל חברו כלום, שאינו מלכלך ידיו במעשה לא נאה, שאינו לוקח שחד. — דבק בכפו מאומה, נגע בשל אחרים: אם תשה אשרי מני הדרך ותהר עיני הלך

כפה תחפשו (יחזק' כה כט). — הושיעו, הצילו, מלמו, פדהו, נאלהו כפה פלוני, הצילו וכו' משלטונו, מעריצותו: לך בכתך זה והושעת את ישראל מכף מדין (שופט' ו יד). ויבא בקרבנו וישענו מכף איבינו (ש"א ד ג). כי ישמע המלך להציל את אמתו מכף האיש (הרועה) להשמיר אתי ואת בני יתד (ש"ב יד יו). המדך הצילנו מכף איבנו והוא מלטנו מכף פלשתים (שם יט י). ומכף מלך אשור אצילך (ישע' לח ו). שם יגאלך יי' מכף איבך (מ"כ ד י). והצלתוך מיד רעים ופדתיך מכף עריצים (ירמ' יס כה). לשום במרום קנו להנצל מכף רע (חנך' כ ט). ויצילנו מכף אויב ואורב על הדרך (עזר' ח לא). פלטני מיד רשע מכף מעול וחוסין (תהי ע"א ד). — ההכה כף, לאות שמחה: ויסלכו אתו וימשתהו ויכו כף ויאמרו וחי המלך (מ"א יכ יב). — ולצער וצרה: ואתה בן אדם הנבא וחר כף אל כף ותכפל חרב שלישה (יחזק' כה יט). כה אמר אדני יי' הכה בכפה ורקע ברגלך ואמר את אל כל תועבות רעות בית ישראל (שם ו יא). וגם אני אכה כפי אל כפי והנחתי חמתי (שם כה כב). והנה תכיתי כפי אל בצעך אשר עשית ועל דמך אשר היו בתוכך (שם ככ יג). — ואמר המשורר: לזאת אבכה, וכף אכה, וכפי תמיד קינה (לכ"ט, להס יד). — ומתא כף לשמחה וששון, ובמליצה, עצי השרה: כי בשמחה תצאו ובששום תובלון ההרים והגבעות ופצחו לפניהם רנה וכל עצי השרה ימחאו כף (ישע' נה יב). — תקע כף, לשמחה: כל העמים תקעו כף הרעיו לאדחים בקול רנה (תהי מז כ). — ותקע כף על פלוני, לאות שמחה נקמה: אין כחה לשכר נחלה סכתך כל שמעי שמעך תקעו כף עליך כי על מי לא עברה רעתך תמיד (נח' ג יט). — ספק כפיו, ספני בעם וחמה וכדו': ויחר אף בלק אל בלעם ויספק את כפיו ויאמר בלק אל בלעם דקב איבי קראתיך והנה ברבת כרך זה שלש פעמים (נמד' כד י). — וספק עליו כפים להשתוממות ותמהון: ספק עליך כפים כל עברי דרך שרקו ויגעו ראשם על בת ירושלם הוואת העיר שיאמרו בלילת ימי משוש לכל תאריך (לויכ כ יס). ישאחו קדים וילך וישערהו ממקמו וכו' ישפק עליו כפיו וישרק עליו ממקמו (לויכ כו כה). — ולצער ואבל, ואמר הפישן: לזאת אכף, ואספוק כף, ביום חמש קראוני (רש"ג, מל"ח י"ז תמוז, שעה לחסר). — והמשורר אמר: אתמוך באבלי עוד ואשתומם וימים וכף אל כף אהי סופק, לא אעשה שפע ולא אעש משתה במתנתם ומתאפק (ר"ש הנגיד, הלאחי חט). ויש אנהב אשר כפו ספוקה בצרתך וצר שנו חרוקה, ויש

על הארץ (שס נו). ובגוים ההם לא תרגיע ולא יהיה מנוח לְכַף רגלך (שס סה). כי לא אתן לכם מארצם עד סדרך כֶּף רגל (שס כ ה). כל המקום אשר חדרך כֶּף רגלכם בו לכם יהיה (שס יא כד). ולא מצאה היונה מנוח לְכַף רגלה (כראש' ט ט). ורגליהם רגל ישראל וכֶּף רגליהם כֶּכֶף רגל עגל (יחזק' א ז). — וְכַף פְּעָמָיו : ואחרב בְּכַף פְּעָמָיו כל יאוריו מצור (ישע' לו כה). — וּמִרְכַּב פָּפוֹת : והיה בנוח פָּפוֹת רגלי הכהנים נשאי ארון יי' ארון כל הארץ כמי הירדן מי הירדן יברתון (ישע' ג יג). נתקו פָּפוֹת רגלי הכהנים אר החרבה (שס ד יח). את מקום כסאי ואת מקום פָּפוֹת רגלי אשר אשכן שם בתוך בני ישראל (יחזק' מג ז). — נתנו תחת פָּפוֹת רגליו של פלוני, הכניעוהו תחתיו : עד תת יי' אתם (את הגוים אשר גלחם במ דוד) תחת פָּפוֹת רגלו (מ"א ה יז). — היה אפר תחת פָּפוֹת רגליו, היה לו למרסם : ועמותם רשעים כי יהיו אפר תחת פָּפוֹת רגליהם (מלא' ג כא). — השתחוה על פָּפוֹת רגלי פלוני, לסימן הכנעה : והלכו אליך שחוח בני מעניך והשתחוהו על פָּפוֹת רגליו כל מנאציק (ישע' ס יד). — ובתלמ' : ותמשים איש רצים לפניו וכו' כולן נטוים מחול וחוקקי כפות רגלים היו (סנה' כא:). — וְכַף לֵבָד, במשמ' כף הרגל, ואמר המשורר : וצר אלי סר, וצור מני סר, והחריב בקצפו מקום סדרך כפוי, והצית בועפו מזווחו וספו (ר"י הלוי, יונה נשאתה). כפות משיחכם בוששות, חרפוני טוהי עששות, כלפיד אש בחששות סמכוני באשיות (משל' נר' קלוני', אפיק רנן). — (ב דבר עשוי בצורת כף, כֶּף הַיָּרֵךְ, הראש הבסוף של הירך, Kopf des Oberschenkels; capus femoris : ויגע (המלאך) בְּכַף ירכו ותקע כֶּף ירך יעקב בהאבקו עמו (כראש' לז כו). על כן לא יאכלו בני ישראל את ניד הגשה אשר על כֶּף הירך עד היום הזה כי נגע בְּכַף ירך יעקב בניד הגשה (שס לג). — ובתו"מ : ואינו נוהג (ניד הגשה) בעוף מפני שאין לו כף (חול' ז א). (הירך אדם) אצל מבח הרגל אצלו ואומר לו תן לי כף אחת או ירך אחת (כיל' כט:). בהמה שנשטמ הירך שלה מעיקרו ויצא מן הכף שלו אם נתאכלו גיביו והן היתדות שבעצם הכף שיוצאת על העצם הזכר ואוחזות אותו (רמב"ם שחיט' יג). — וגם כשר נכוה מעד להעורה באש או באש שלשה מלמטה פנה מלמעלה לא הביאה סימנין מלמטה בוחל מלמעלה הביאה סימנין מלמטה צמיל מלמעלה פשטה את הכף מלמטה (תוספתא נדס ו ד). עד אימתי הכת ממאנת עד שתביא שתי שערות

לבי ובכפיר דבק מאום אורעה ואחר יאכל וצאצאי ישרשו (א"כ לא ז-ח). — בְּפִיו נגאלו בדם, רצה נפשות וכדומה : כי כפיהם נגאלו בדם ואצבעותיהם בעוון (ישע' נט ג). — בְּכַף חֶמֶס, עוֹל וְכַף', שהוא עשה מעשי חֶמֶס : מעשיהם מעשי און ופעל חֶמֶס בְּכַפִּיהֶם (ישע' נט ו). וישבו איש מדרכו הרעה זמן החמס אשר בְּכַפִּיהֶם (יונ' ג ח). יי' אלהי אִם עשיתי זאת אִם יש עוֹל בְּכַפִּי (תהי' ז ד). — אִין חֶמֶס בְּכַפִּי, לא חטא בכלום : אִם לשלום באחם אלי לעורני יהיה לי עליכם לבב ליחד ואם לרמוחני לצרי בלא חֶמֶס בְּכַפִּי ירא אלהי אבותינו ויוכה (דחי"א יב י). פני חמרמרה מני בכי ועל עפעפי צלמות על לא חֶמֶס בְּכַפִּי ותפלתי וכה (א"כ יו יו-יז). — מַעַד בְּפִיו, מעשיו : בפעל בְּפִיו גוקש רשע (תהי' ט יז). — תִּבְגֹּזוֹת בְּפִיו, עי' תבונה. — תִּמְכָּה כפּוֹ דבר, עי' תמך. — נָעַר בְּפִיו מתמך בדבר, נמנע מזה : הֵךְ צדקות ודבר מישורים מאם בבצע מעשקות נער בְּפִיו מתמך בשחד (ישע' לג יח). — נִשְׁאָחוּ עַל בְּפִיָּה, כמו שנשאים את הילד, מליצה במשמ' טפל בו, שמר עליו : כי מלאכיו יצוה לך לשמרך ככל דרכיך עד בְּפִים ישאונך פן תגף באבן רגלך (תהי' לא יא יב). — חָק את פלוני על בְּפִים, רשם אותו על כף היד לבלי ישכחו : הן על בְּפִים חקתיך תומתיך נגדי תמיד (ישע' מט יז). — הרע בְּפִים, מעשה עון שעשו ידיו : על הרע (י' פס' להיטיב השר שואל והשפט בשלום (מ"כ' ז ג). — ואמר המשורר : ואבכה על הרע כפיהם, אויל נצח דם עפעפים, ואקרא במעל ידים, צם ומתפלל לפני אלהי שמים (רמב"ם, מוס' יו"ט, אומללו). ואל אם הדרך עמר בין המשפחים, ובא לאדמתו בהרע כפיהם (שלמ' נן גיאת, שחתי ודכתי). — בְּפִיו בעננים, הוא מרבה חסדיו ונדרבותיו : והוא לאתיונים, כלו אב לבנים, ובפיו בעננים, לעוררי השירים (דוג' נן לנרט, דעס לגי). גביר דומה בשחק על אדמתהוגם בפיו להמטיר בעננים, בהעצום ימותון הגפשות וימלאון בהמטירם רננים (רשב"ג, שאלת על לבני). — ובקצת החיות שיש ברגליהן אצבעות, כמו הכלב והחתול וכדומה : וכל הולך עד בְּפִיו בכל החיה ההלכת על ארבע (ויק' יא כו). — כֶּף הָרֵגֶל, חלק השמות שר הרגל בבע"ח שבקצהו האצבעות, ובפרט צד התחתון של הדש בארץ, Fusssohle; plante (du pied); sole (of the foot) : יבכה יי' בשחין רע על הברכים ועל השקים אשר לא תוכל להרפא מִכָּף רגלך ועד קדמך (דנר' כח לה). הרבה כך והענגה אשר לא נסתה כֶּף רגלה הצג

(¹) המליצה קשה לפרש, וקצת החדשים מגיהים הגהות מתחלפות. וכבר השתמש המשורר במליצ' זו במשמ' הפשוטה.

וכו' ר"ש אומר עד שתתפשט הכף (י"וש' ינמ' א' כ'
ד.) אלו הן מימיו בוגרת ר"א בר' צדוק אומר בשיתקשקשן
הדרין וכו' ר"ש אומר משנתמערך הכף¹ (גדה מזו.) —
ולומר: מאימתי הוא (בן סורר ומורה) מיד משתתפשט
הכף (י"וש' סה' ח כו.). אמר שמואל ב' שערות שאמרו
אפילו אחת עד הכף ואחת על הבצים (בבלי נדה נכ:).
— (ג) כלי חקוק שיש בו בית קבול, Schale; vase; bowl;
וקרבנו קערת כסף אחת וכו' כף אחת עשרה והב מלאה
קטרת (נמל' ז יגיד.). עשרה עשרה הכף בשקל הקדש
(שס פו.). חי י"י אלהיך אם יש לי מעוג כי אם מלא
כף² קמה בכר ומעט שמן בצפתה (מ"א יו יב.) — ומ"ר
פפות: ונתנו עליו את הקערת ואת הכפ' ואת המנקית
(נמל' דו) פפות והב שתיים עשרה מלאה קטרת וכו'
כל והב הכפות עשרים ומאה (שס ו פו.). ויעש את הכלים
אשר על השלחן את קערתיו ואת פפ'תיו ואת מנקיתיו
(שמות לו יו.). — ובתנ"ח: הוציאו לו את הכף ואת
המתחתה והפן מלא חמניו ונתן לתוך הכף וכו' ונטל
את המתחתה בימינו ואת הכף בשמאלו (יומ' ס ה.).
מי שזכה בקטורת היה גושל את הכף הכף דומה
לחרק גדול של זהב מחויק שלשה קבים (תמיד ס ד.).
וחמשה כלים בידם השני ביד אחד והכו ביד אחד
והמתחת ביד אחד והכו ביד אחד וכן וכסויה ביד
אחד (שס ז נ.). — כלי שקצוהו האחד רחב וחקוק קצת
לקחת בו דבר: מגריפה שניטלה כפה (כלים יג ד.). כף
שכהנים גובלים בה (תוספתא כלי' כ"ב ד ד.). — וכף לאכול,
Löffel; euiller; spoon; וזמא לסטרא שניטלה
כפה טמאה מפני המולג ניטל המולג טמאה מפני כפה
(כלים יג כ.). שאלו לא מצא הכף שחקק לא היו שורפין
החרדל שלו (ר"מ פסח' כח.). התובת כף חולבת בקדרה
של בשר (שו"ע יו"ד לד ה.). אם בשלו מים בקדרה
חדשה ותחכו בה כף חולבת ואח"כ חזרו ובשלו בה
מים פעם אחרת ותחכו בה כף של בשר ושתי הכפות
היו בני יומן (שס ט.). קח משניהם מלאה בפי' ים
וקמח וסולת מלאה הכף (תוספתא סו' א.). — ומש' האומן שחק
ונהוג בלשון ומצוי הרבה בסה"א. — ומש' האומן שחק
הכף³ אותו הכף עצמו שורף פיו בחרדל (רד"ק עובד' א'
ה.). — כף סיד, שלוקח בו הסיד לטות על הכתל: חול הגס

כדי ליתן על מלא כף סיד (שנת ח ט.). כדי ליתן על
פיכף של סיידין (גמ' שס פ:). — כף המנעול וכדו', ידו,
בית האתיוה שלו: קמתי אני לטתח לדודי וידי נטפו
סור ואצבעתי מור עבר עד פפות המנעול (שה"ש ט ט.).
— כף הקלע, בית קבול האבן שבהקלע: ואת נפש איבך
יקלענה בתוך כף הקלע (ש"א כה כט.). — ואמר המשורר:
יקלע (הזמן) ב כף קלע ויחידתי (יהודה אבן גיאת לוי"ה,
מכין עפאים). — ואמר המל"ך: ואשרי אנוש יחוק עזו
לבבו ביום צר כיום גיד זממיו שבעים, וישליך יהבו
עלי אל לעזרו ואויביו יקלע ב פפות קלעים (ר"ש בנפיר,
תני קול, כספ' ד"ח פו.). — והקצה הרחב של המכחול:
מכחול שניטל הכף, טמאה מפני חובר ניטל הובר
טמאה מפני הכף (כלים יג כ.). — וכלי מלאכה של מנפץ
הפשתן: (זה המנפץ פשתן כשהוא עושה בקופנה חייב)
משם דש כמערובה משם מוהן באפסמיתיה משם זורה
ב כף משום בורר (י"וש' שנת ז י.). — כף מאזנים,
בעין קערה במאזנים שעליה ישימו את הדבר הנשקל
ולעומתו המשקלת, Wagschale; bassin de balance;
seab of the bal. אם יהיו כל חכמי ישראל ב כף
מאזנים ור"א בן הורקנוס ב כף שניה מכריע את כולם
(אבות כ ח.). השוקל ענבים ב כף מאזנים (תוספתא ע"ז
ז ד.). למלך שהיו לו שתי מרגליות טובות ונתנן ב כף
מאזנים לא זו גדולה מזו ולא זו גדולה מזו (מד"ר
שס"ט, שני סד"ך). והקב"ה פורט את זכויותיהם של
ישראל מהו עושה נוטל קנה של מאזנים ושוקל את
העונות כנגד הזכויות וכו' אלו כנגד אלו ושתי הכפות
של מאזנים נמצאים מעויינות והשטן הולך להביא
עונות וליתן ב כף העונות ולהכריעה וכו' הקב"ה נוטל
את העונות מתוך הכף ומטמינם (פסיק' רנתי מה.). —
ובהשאלה, *כף זכות וכף חובה: גושא בעוד עם חבירו
מכריעו ד כף זכות מעמידו על האמת (אבות ו ו.). עשה
מצוה אחת אשריו שהכריע את עצמו ל כף זכות עבר
עבירה אחת אוי לו שהכריע את עצמו ל כף חובה
(תוספתא קדוש' א יג.). שאין בידו מצוה אחת שיסייע
לו ל כף זכות (י"וש' שס א סא ד.). אפילו תשע מאות
ותשעים ותשעה מלאכים מלמדין עליו חובה ומלאך
אחד מלמד עליו זכות הקב"ה מכריעו ל כף זכות (שס.).
כף זכות וכף חובה ולשון חק מכריע בנתיים (י"ורה
ג א.). — וידן את פלוגי ל כף זכות, ל כף חובה: והיו דן
את כל האדם ל כף זכות (אבות א ו.). שדנתי ל כף
חובה ולא דנתי ל כף זכות (ברכ' לא.). ששה דברים
אדם אוכל פירותיהן בעוה"ז והקרן קיימת לו לעוה"ב

1 — ושאלו שם: מאי כף אמר רב הונא מקום תפוח יש
למעלה מאותו מקום כיון שמגדלה מתמערך והולך. —
2 — יש מפרשים כף זו במשם העקרית של כף חיד. —
3 — גוף המשל כגמ' בארמ': היינו דאמרי אינשי כ פא
דחמא גנרא בגוה גשורף הרדלא (פסח' כת.).

ואלו הן הבנסת אורחין וביקור חולים וכו' והדן את חברו ל כף זכות (שנת קנ"ז).—ה) בנוי לבנת השמים, Himmelsgewölbe; voûte céleste; celest. vault: נשא לבכנו אל פנים¹) אל אל בשמים (ח"כ' ג מ"א). על פנים כסה אור ויצו עליה במפגוע (איו"ג לו ל"ג). *וזה ענינם: א"ר אלעזר בר"א בכ"פ ה' הללו שלא נמסו בכבדן בית המקדש כלום (ירוש' נד"כ' א ג ג).— ואמר המשורר: אל אר אשר בעלם והוא נגלה ועב ירכב וכסה אור עלי כ"פ ים (ר"י חר"ו, הענ"ג).—ה) כף של תמר, מ"ר בפסח תמרים, הענף של התמר: ולקחתם לכם ביום הראשון (של חג הסוכות) פרי עץ הדר פפ"ת תמרים וענף עץ עבת וערבי נחל (ויק' כג מ).—ו) *דבוש היר, Handschuhe; gant; glove: כף לוקמי עצים (כל"ס כו ג). כף של עור שקושרין לוקמי קוצים על כפותיהן כדי שלא יכב קוצ (רמב"ם כל"ס ז כ).—ז) *הגלד התחתון של הנעל: מגדל שנתפסקו אוניו ונתפסקו מרסיותיו או שפרש ממנו רוב כף אחת מהור נפסקה א' מאוניו או אחת מרסיותיו או שפרשה ממנו כל כף אחת טמא (תוספתא כל"ס ד ט).—ח) *שם האות האחת עשרה בא"ף-בית העברית²): אם אתה עושה בית כף אתה מחריב את כל העולם (מד"ר ויק' יט). כף זה כף שבועה כף שהוא מכה זו על גב זו בשמחה רבה בסעודתן של צדיקים לעוה"ב (א"ב דר"ט, אות כ).—ואמר הפישן: כף כפיו אל יספוק בשמה אום מאמות, בנחלת שלש מאות ועשרה עולמות (בנימין כר ור"ה, להלל כלל"ל שמע).—מ) *כתב לאלפים עיינים ולעיינים אלפים לביתים כ"פ ים ו ל כ פ ים ביתים (ספרי דכ"ר לו). שלא יכתוב אלפין עייניו עייניו אלפין ביתין כפין כפין ביתין (שנת קנ"ז).—וגם פ"ף: שלא יכתוב אלפין עייניו אלפין ביתין כ"פ ים כ"פ ים ביתין (ר"י כלל"ל, הלכ' ס"ת ל"ג).—ט) *כף המפרכת, שם לאחד המזלות: עוד בעלת הכסא והיא צורת אשה יושבת על כסא ראשה לצד קו המשווי ורגליה לצד הקוטב הצפוני וכוכביו יג ובה ה כף המפרכת (יעקב אנטולי, תרג' ספ' אלפרגני, כ"י, RSO III 240).—י) *כף הקלע, אחד ממיני הענויים שר' הרשעים בניהגם שיקלעו מקצה העולם ועד קצהו: כשהלכו היהודים מביית החיים בא מלאך אחד אכזרי ושכט של אש בידו והכה בשכט על קברי מיד נבקע

הקבר וכו' אמר לי אותו המלאך רשע רשע קוב בדין מיד לקח אותי ושמיני ב כף ה ק ל ע וקלע אותי בפעם אחת מן עיר ראשית עד לפני הפתח של גיהנום (עמ"מ, תיקו' התשובה ג).—ואמר המשורר: נפש חכמה היא בצל שדי אך הסכלה היא ב כף ה ק ל ע (ר"י חר"ו, הענ"ג). כפמר חמור יערפוהו, ומאור אל השך יהדפוהו, פעם יקולע בתוך כף ה ק ל ע, ויאמרו לו אהבת כל דבריו בלע (עמ"מ, מתכר' הסופת והענ"ג). פעם על העין יוקיעום, ופעם כשפע את הגדי ישמעום, ופעם ב כף ה ק ל ע יקלעום (שם).—ועי' קלע.

א. **כַּף**¹), ש"ז, מ"ר פנים, א— צור שיש בו נקרה, מערה, hohler Fels; rocher creux; hollow rock: מרש ורמה קשת ברכת כל העיר באו בעבים ובפנים עלו כל העיר עזובה ואין יושב בהן איש (ירמ' ד כט). מן גו יגרשו ייעו עדימו כנגב בערוץ נחלים רשכן הרי עפר ובפנים (איו"ג ל טו).— ואמר המשורר: לשמעו נבהלו אנשי תעודה ובצור הובאן יחדיו ובפנים (רמב"ם, גדולי ליל, כ"י גדולי).—ב) *כמו כפה, Gewölbe: וכן בית הכר שהוא בנוי בסלע ונגה אחת על גבו ונפתח הרי בעל הגינה יורד וזורע למטה עד שיעשה לבית כדו כ"פ ים (כ"מ י ד). וכבש היו עושין סהר הבית להר המושחה כ"פ ים ע"ג כ"פ ים וכיפה כנגד האומם מפני קבר התהום (פרס ג ו). הכיפין פטורות (ממזונה) ר' מאיר ורבי יהודה מחייבין אבד הכל שוין שאם היה הבנין מלמטה והכיפין מרמעלה הרי אלו חייבות במזונה (מסכ' מזונה א).— ובהשאלה, *כפי הגל, כשהגל מתנשא באויר וחוזר ונתך הוא עושה באמצעיתו כעין כף: וכיון שנמבולו רגלי הכהנים במים עמרו מי הירדן במקומן וכו' שהיו המים נגרשין למערה כ"פ ים על כ"פ ים שלש מאות מיל וראו אותן כל סלבי האומות (תוספתא סו"ט ח ג, ירוש' שס ז כ"א ד). מטבילין בראשין ואין מטבילין ב"כ"פ ים לפי שאין מטבילין באויר (חגי' יט. חול' לא). הכה את הים וקדם הכ"פ ים של מים ויחזרו המים למקום (מד"ז, שה"ש ב א).

ב. ***כַּף**²), ש"ז, מ"ר פנים, אגודה קטנה של ירק וכדו' שיש בה שלשה קלחים, klein. Bündel; faisceau: bundle: מתירין פקיע עמיד לפני בהמה ומפספסין את הכיפין¹) אבל לא את החירין (שנת כ"ז).— ובמשמ' פקיעין הן הכיפין, פקיעין תרי כיפין תלתא.

¹) ושאלו כמ' שם (דף קס"ה). א"ה הוגא הן הן פקיעין הן הכיפין, פקיעין תרי כיפין תלתא.

—פֶּטֶה, "כֶּפֶה, אִכְפָּה. כֶּפֶה חֲמַתוֹ, כְּמוֹ הַקֵּל, שֶׁכֶּךְ אוֹתָהּ, וְאָמַר הַפִּיטוֹן: בֶּקֶר אֶעֱרֹךְ לָךְ וְאֶצְפָּה, אוֹלֵי חֲמַת הַמֶּלֶךְ אִכְפָּה, נָא הַשְׁמִיעֵנִי מִה אֵל פֶּה, חֲמַת הַמֶּלֶךְ שֶׁכֶּכָּה (סְדוּר תִּמְנָה לְיוֹסֵפִי, י"ו אֲחֵס טוֹא).

ב. *כֶּפֶה¹, מִמְנו ב. *פֶּה, ב. *פִּיָּה.

ב. *כֶּפֶה, פִּי, — פֶּה אוֹתוֹ, הַכְרִיחוֹ לַעֲשׂוֹת דָּבָר עַל כִּרְחוֹ וְשֵׁלָא בְרַצוֹנוֹ, zwinge; contraindre; to force: הִכְפָּה שְׁאֵמָרָה בְּתוֹךְ שְׁלִשִּׁים יָמִים לֹא נִבְעֲלָתִי כּוֹפִין אוֹתוֹ שִׁיחֲלוֹץ לָהּ דָּאָחַר שְׁלִשִּׁים יָמִים מִבְּקָשִׁים הִטְמִנו שִׁיחֲלוֹץ לָהּ וְכֻמֵּן שֶׁהָא מוֹדָה אִפִּילוֹ לְאַחֵר יֵיב חֲדָשׁ כּוֹפִין אוֹתוֹ שִׁיחֲלוֹץ לָהּ (יִנְט' יג יב), אִפִּילוֹ הַכְּנִיסָה לוֹ (הָאִשָּׁה לְבַעֲלָהּ) מֵאָה שְׁמֻחַת כּוֹפָה לַעֲשׂוֹת בְּצִמְרֵה שֶׁבְּכֻלָּהּ מִבִּיאה לְיָדֵי זִמְתָּה (כְּתוּב' ס ה). הָאִישׁ שְׁנֹלְדוֹ בּוֹ מוֹמִין אִין כּוֹפִין אוֹתוֹ לְהוֹצִיא (אֵת אִשְׁתּוֹ) אִמֶּר רִשְׁבִּיג בְּר"א בְּמוֹמִין הַקְּטָנִים אִבְל בְּמוֹמִין הַגְּדוֹלִים כּוֹפִין אוֹתוֹ לְהוֹצִיא (שֵׁס ט). עֲבַד שְׁעִשְׂאוּ רַבּוֹ אִפּוֹתִיקִי לְאַחֲרִים וְשִׁחֲרוּ שְׁרָתָה הָרִין אִין הָעֶבֶד חֵיִיב כְּלוֹם אִלָּא מִפְּנֵי תַקָּן הָעוֹלָם כּוֹפִין אֵת רַבּוֹ וְעוֹשֶׂה אוֹתוֹ בֵּן תַּרְוִין וְנֹתֵב שְׁמֵר עַל דְּמִיו (גִּיט' ד ד).

כּוֹפִין אִנְתּוֹ (לְמִי שֶׁמִּסְמָן לְהַשְׁתַּחֲוֹת בְּהוֹצְאוֹת הַחֲצֵר) לְבִנְיוֹת בֵּית שְׁעָר וְדָלָת לְחֲצֵר וְכו', כּוֹפִין אוֹתוֹ לְבִנְיוֹת לְעִיר חוּמָה וְדָלָתִים וְכוּרִים (כ"ב א ה). בְּאִרְבַּעָה פְּרָקִים אִלּוֹ מִשְׁחִיטִין אֵת הַטֶּבֶחַ בְּעַל כִּרְחוֹ אִפִּילוֹ שׁוֹר שׁוֹה אֵלָּף דִּירְדִין וְאִין לוֹ לְזֻקָּה אִלָּא דִּינָר כּוֹפִין אוֹתוֹ לְשַׁחֲטָה (חול' ס ד). תְּרוּמַת חֶבֶר וְתְרוּמַת עֵם הָאָרֶץ שֶׁנִּתְעַרְבוּ כּוֹפִין אֵת עֵם הָאָרֶץ דִּימֹלֵל הַלֵּק (תּוֹסֵפֶת דְּמָאִי ג ג). אִין הָאִישׁ כּוֹפָה אֵת אִצְתּוֹ לְהַנִּיק אֵת בֵּן חֲבֵרוֹ וְאִין הָאִשָּׁה כּוֹפָה אֵת בְּעָלָהּ שֶׁתִּנִּיק אֵת בֵּן חֲבֵרָתָה (ס כְּתוּב' ס ה). הַכּוֹתֵב נִכְסֵיוֹ בְּשֵׁם חֲבִירוֹ אִין כּוֹפִין אוֹתוֹ לְחֹזֵר וְאֵם הַתְּנָה עִמּוֹ מִתְחִילָה עַל מִנָּה בֵּן כּוֹפִין אוֹתוֹ לְחֹזֵר (ס כ"ב ט א). (הָאוֹמֶר) יִשׁוּל פְּלוּנִי בְּנִכְסֵי יִקְנָה פְּלוּנִי בְּנִכְסֵי וְכו', דָּא זָכָה וְכו' כּוֹפִין אֵת הַיּוֹרְשִׁין לְקִיּוֹם דְּכָרִי הַמֵּת (שֵׁס יג).

שְׁאִין כּוֹפִין אֵת הַחֶבֶר שִׁיעֵשָׂה מִהֲרֹת עַל גִּב עֵם הָאָרֶץ (שֵׁס ט"ז ג י). עֲבַד שִׁיעָא עִם רַבּוֹ לְחַזֵּר כּוֹפִין אוֹתוֹ לְחֹזֵר שְׁדָא לְחֹזֵר אִין כּוֹפִין אוֹתוֹ לְחֹזֵר (שֵׁס יח). א"ר הוֹנָא חֲנִינִיתִי עֲדִין כּוֹפָה וְשִׁמְשִׁמְתּוֹ (יֹרֵשׁ נִזִּיר ט נז ג). כָּל הַכּוֹפָה אִשְׁתּוֹ לְדַבֵּר מִצּוֹה חוּיִין לֹא בְּנִים שְׁאִינֵן מִהוֹנָנִים (עֲרוּכ' ק:). כּוֹפִין אוֹתוֹ עַד שִׁיאִמֶר רּוֹצֵה אִנִּי (ר"ס ו). כּוֹפֵאוּ וְאִבְל מִצָּה יִצָּא

(חול' קלח). — וּמִצּוֹ בְּסֻחָמ"א: כּוֹפָה שֶׁל צִמְרֵה שְׁעִשְׂוִיָּה מִכְמָה צִבְעוֹנִין וְאִירוֹנָה אֲרָג מְרוֹקֶם (תְּשׁו' טגא', סכ"ט שסו). וְלַעֲצֻמָּה (שֶׁל הַכְּלָה) מִלְּבוּשִׁים יָקָרִים מִן הַכּוֹפָה וְעַד הַנֶּעֱלָל (ספ' סוֹמֵכֵר ל"ז בן סַעַד' ת). וְהִיא עוֹמֶרֶת בִּינִיָּהּ בִּלָּא רִדִּיר וְבִלָּא מִטְפַּחַת אִלָּא בְּבִגְדִיהָ וְכִיפָה שֶׁעַל רֹאשָׁהּ כְּמוֹ שֶׁהָאִשָּׁה בְּתוֹךְ בֵּיתָה (רַמְבַּ"ם, סוֹט' ג ד).

א. *כֶּפֶה¹, ט"ז, — פֶּתַח הַמִּרְחָק, מִין צִמָּה: כֶּפֶת הַמֶּרְחָק² פְּטוּחָה מִן הַיָּמִין וְאִין צִדִּיק לּוֹמֵר מִן הַיָּמִין (תּוֹסֵפֶת דְּמָאִי א כט). — פֶּתַח הַיָּרֵד, מִין צִמָּה מִשְׁכָּה הַיָּרֵד: מִעֲלֵה עֵשׂוֹן כָּל שֶׁהָא רַבִּי נָתַן אוֹמֶר אֵף כִּיפַת הַיָּרֵד בֵּן כָּל שֶׁהָא (יִרְמ' יצ"ד מ"א ד).

ב. *כֶּפֶה, ט"ז, — חֲתִיכָה כְּמוֹ נֶגֶשׁ, בְּעֵין כְּדוּר פְּחוֹת אוֹ יוֹתֵר נְדוּד: וְכִיפַת הַחֶבֶר וְהַשְׁלָג וְהַכְּפֹר וְהַגְּדִיר וְהַמֶּלֶח (אֲבֵל' ח ס). כִּיפַת שְׁאוּר שִׁיחֲרָה לְיִשִּׁיבָה בְּטִלָּה מוֹמַתָּה (חול' קט).

א. כֶּפֶה³, מִמְנו א. כֶּפֶה.

א. כֶּפֶה, פִּי, עִתִּי יִכְפֶּה, — כֶּפֶה הָאֵף, הַבֶּקֶס, שֶׁכֶּךְ אוֹתוֹ, beschwiehtigen; apaiser, calmer; ap-pease, calm: מִתֵּן כֶּסֶתֶר יִכְפֶּה אֵף וְשִׁחֲרָ בְּחֶק חֲמָה עֵנָה (מְסִיל כ"א יד). — וְכִתְלָם: אֵף כּוֹפָה (מִתְנָה לְעִנִּי) חֲמָה אִינָה כּוֹפָה (כ"ב ט). — וּמִקִּי "כֶּפֶת, לְכַפֹּת, וְאִמֶּר הַפִּיטוֹן: בְּמוֹנֵי פֹה לְאֲגוּד וְלַכְּפֹת, דְּשִׁאֵי אֲשֵׁלִים בֵּם אֵף לְכַפֹּת (ר"א קל"ה, כ סטא, אֲרִתֵּן נִקְיִין). — וְכֶפֶה פֶּעַם: קָבַל כֶּפֶה סָגוּר לְיָמִינָה עֶצֶב, וְכַעַם כֶּפֶה מִדָּב יִשֵּׁם תַּעֲצֵב (יִשְׁאֵן בֵּן גִּיאֵל, אֵת מִתְנָה). — וְכֶפֶה מִמְנו, דָּחָה: וְהִי שִׁמָּה בְּמִתְנָה שְׁמֻחַת מִתְנָךְ בֵּיתֶךְ כְּדִי שִׁיכְפָה מִסֵּךְ מִלֵּאךְ הַמּוֹת (ר"י בן עֲקִינִי, אֲבוֹת ד' כט).

—נִפְעַ, נִכְפָּה⁴, נִכְפַּחְתִּי, יִכְפֶּה, אִכְפָּה, — נִכְפָּה לְפִלְגִי, הָרָאָה אִמֶּע עֵנָה וְנִכְנַע: בְּמָה אִקְרַם י"י אִכְפָּה⁵ לְאַלְהֵי מְרוֹם (פִּסְכ' 41). — וְאִמֶּר הַפִּיטוֹן: לִישַׁעךְ אֲחִיכָה יְהוֹאֲצָה, בְּלִבִּי בְּשִׁבְרִי גִדְּכָה וְגִבְכָּה (סְדוּר תִּמְנָה לְיוֹסֵפִי, סוֹלֵס עֲטָרָה). — "נִכְפַּחְתִּי הַמִּמָּה: וְהִמָּה עוֹה שְׁאִינָה גִבְכִּית בְּשִׁבְרִי הַשּׁוֹתֵר בְּחִיק (רַמְבַּ"ם כ"ב ט).

¹ דָּא נִתְבָּרַר קְרִיאָתָהּ שֶׁל מִלָּה וּ, וִישׁ קוֹרְאִים אוֹתָהּ בְּכַף הַרוֹקֶה, וְכִמְרִיב לֹא נִתְבָּרַר מִשְׁמֵ בְּדִיוֹק. —² לֹא נִתְבָּרַר מִהוֹמָה שֶׁל הַצִּמָּה הָאָה.

³ רַק בְּעִבְרִית.

⁴ כִּדְּזָה ר"י תִּמְנָה. וְעִי' הָעֵרָה לְקָסֵן. —⁵ אִמֶּר ר"י תִּמְנָה: וְעִקְרוֹ אִכְפָּה כְּמוֹ תִּגְלֵי שְׂרָאוֹי לְהִיּוֹת תִּגְלָה. ע"כ. וְהָעִיר ע"י ר"ק וו"ל: כִּתֵּב רַבִּי יְהוֹדָה בּוֹה הַשְּׂרִשׁ אִכְפָּה דְּאַלְקֵי מְרוֹם וְאוֹלֵי מִצְּאוֹ בְּסִפְרוֹ קִסְוִין וְרַבִּי יוֹנָה אִמֶּר שֶׁהָא מִסְּעִילֵי הַכֶּפֶס כִּי מִצְּאֵהוּ מִתּוֹחַ וְכֵן מִצְּאֵהוּ אִנְהֵנוּ מִתּוֹחַ (פְּסִלֵּס, עֲדָס"ס). וְכִבְרֵה הַתְּפִלָּה בְּהַר רִיבִיג בְּמִשְׁתַּחֲלָק.

¹ בְּאִרְמִית בִּפִּי.

משל לשחר שמבטל שחר אחר: מעשה באחד ששלח ביד בנו שתי מדות של כסף מלאות כסף ומחוקיהם כסף שוב מעשה באחד¹) ששילח ביד בנו שתי מדות של זהב מלאות זהב ומחוקיהם זהב אחרו כפה סיח את המנורה (ספרי נמד' קלף). — *כפני טובה, כפני טובה, כפני טובה, כפני טובה, מי שמטיל את הטובה שעשו לו על פניו שלא יראה, undankbar; ingrat, ungrateful: ויבא עמלק שבא בעצה וכו' אחרים אומרים יבא עמלק כפוי טובה ויפרע מן העם כפוי טובה וכן הוא אומר ואלה המתקשרים עליו וגו' יבאו אלו כפוי טובה ויפרעו מן יואש כפוי טובה שנאמר ולא זכר יואש המלך החסד וגו' (מכ' כסל', עמלק א'). ובאת אל הכהן וכו' ואמרת אליו שאני כפוי טובה (ספרי דנר' רלח). אמר דהן משה לישראל כפוי טובה בני כפוי טובה כשעה שאמר הקב"ה לישראל מי יתן והיה לבכם זה להם היה להם לומר תן אתה (ע"ה). אותה שעה כשתעשה לנו ניסים האלו אין אנו כפוי טובה אלא אף אנו אומרים שירים וזמרים (ספיק' דר"כ טו). ג' כפוי טובה הן הארץ והאשה והנפש הארץ שנאמר ארץ לא שבעה מים האשה מגין אכלה ומחתה פיה ואמרה לא פעלתי און הנפש מגין גם הנפש לא תמלא (מד"ר ויקר' ד). — ומצוי בסהמ"א: ראיתי אחים חברים אהובים ובדבר קטן כרגע נהפכו לאויבים ויש ממעשים אלו כמה בכל יום ובפרט כפוי טובה שיש מי שקבל מחבירו חסדים וטובות הרבה ומפני שהכעיסו בפעם אחת נהפך לאויב לו (אורח מישור לחגיו ג). ראוי לנו שלא נהיה מערת כפוי טובה אבל ראוי לנו להזכיר לברכה המפרשים הראשונים (אוסט מספט לאיוב, חתומ' הספר). וממנה (מן הגאונה) תצאנה רעות רבות אין מספר ומהן דבנות הגדולים ממנו וכו' להגמס על כל דבר קל להיות כפוי טובה להכנס כנבול שאינו שלו (למח' לדיק לר"א מודינ' לה). — ובהרחבה, "גם בדברים לא בע"ה: כי אין מלאכה כפוי טובה בעולם במלאכה הבקורת ובפרט בקרת שירים (אגד' יל"ג א קלס). — והפעל "כפה טובתו של פלוני, נהיה כפוי טובה לו: כי יי' אלהיך ברכך לפיכך לא תכפו את טובתו להראות באלו אתם עניים אלא הראו עצמכם עשירים (רש"י דנר' ב) ולכן אשר רצה לכפות טובתו של יעקב (יכר' בלמה א).

הטנורה (ספיק' דר"כ, איכה). — ¹ — בירוש' (יומ' א לח ג) הגרסה: ובה אחר ושילח וכו', וכן במד"ר (ויקר' כא) ועמד אחר ושילח, וכך גם בפסוק' דר"כ, אחרי מות.

אינו כופה את המיטה וכו' משהוא זוקפה שוב אינו כופה וכו' (סס). ושאלו לר' יוסי מהו לכפות את המיטה א"ל לא צריך (סס). אמר רבא מילא קערה שמן והקיפה פתילות כפה עליה כדי עולה לבמה בני אדם לא כפה עליה עשאה כמין מדורה ואפילו לאחר נמי אינה עולה (כנלי שנת כג). כפה סאה וישב עליה כפה תרקב וישב עליה (סס נט). א"ר חסדא אע"פ שאמרו אין נותנין כלי תחת תרנגולת לקבל ביצתה אבל כופה עליה כלי שלא תשכר (סס מז). ומורה רב שאם כפה (את הספינה) על פיה שאין משלמלין בה וכו' אלא שכפה אה לוופתה (פרוכ' ז). הכופה משתו לא משתו בלכד הוא כופה אלא כל משות שיש לו בתוך ביתו הוא כופה ואפילו יש לו עשר משות בעשרה מקומות כופה את כולן ואפי' חמשה אוחין ומת אחד מהן כולן כופין ואם היתה משה המיוחדת לכלים אין צריך לכפותה דרגש אינו צריך לכפותו אלא זוקפ' (מו"ק כו). וכן היא שמת חמיה או חמותה אינה רשאה להיות כוחלת ולהיות פוקמת אלא כופה משתה ונוהגת עמו אבילות (כמו' ד). כפה עליו גיגית ופרע עליו מעזיבה (סנה' עו). ש כפה הקב"ה עליהם את ההר כנגינת (שנת פת). — ופעו' כפני, כפניה: היתה (החבית) כפוי והיה לאויר התנור. (כלים חג). ואם היה כלי קטן ואין בו מפת על מפת וכפוי על פיו (תוספת' כלים כ"ק ז). סאה כפוייה על פיה חבית כפוייה (סס אהל' יב ב). מתוך שהוא יושן על מיטה כפוייה הוא נוער בלילה ונוכר שהוא אבל (יוס' נכ' ג ו). ההולך לבית האבל אם היה לבו גם בו יברחו על משות כפויית ואם לאו יברחו על משות וקופות (מו"ק כו). מדור הלבנה בין ענן דערפל עשויין כמין שתי קערות כפויית זו על גב זו והיא יוצאת בין שניהם (פדר"א ז). חבית שכפוייה על פיה אעפ"י שמירחה בשיט מן הצרדין (רמב"ס, טומא' מת כא ג). — ובהשאלה, כפה את התהום: רבי אליעזר אומר תהום כפה עליהם מלמעלה ועברו בו ישראל כדי שלא יצטערו (אדר"ג נג). — *כפה אדם, השילו ארצה על פניו, ובפרט בענין אדם שיש לו חולי גפילה: דרכו של שר נכנס דאדם וכופה אותו (ספרי דנר' טח). ודומה עליו כמי שכפאו שר (נדר' כ). — כפה סיח את המנורה¹).

¹ דבור זה מקורו בספרי אחר והוא: מעשה באשה אחת שכיבדה לדיין מנורה אחת של כסף והלך אנטיריקום שלה וכיבדו סיח של זהב למחר אתה אתה ואשתכח דינא הפיך א"ל מרי ינהור דינא קדמך כההיא מנרתא דכספא אמר לה ומה אעביד לך כפה סיח את

וקנה מש"ו ענק פנינים ותכשיטין אחרים שוה הכל כ"ה כפולות וכו' וזה היה אסור שהיה שוה שלו ק"ק כפולות קודם שנשא אשה (ס' קד), אותו הנפה שעשה לה שני מפתחות בהסתר פנים מן הבעל ולקח בערכם ממנה כפולתה אחת ראוי ליענש (ס' קת). והגיתה בתורת ירושה לבנה חצי כפולתה (ס' קסט). ראובן שנשא לאה וכתב לה בכתובה ששת אלפים כפולות והיה לו קרקעות ומכרם ואח"כ כתב לה כל נכסיו במתנת בריא ושירי לעצמו מקום ישיבתו בב"ה ועוד נתחייב לה באותו שטר מתנה אלפים כפולות שתגבם מנכסים שיקנה אח"כ (שו"ת הרא"ש נה"ז). והבת הוציאה שטר חוב שיש לה על אביה בסכום אלף כפולות (ס' יג טו). ועוד עשה לו שטר על עצמו באלף כפולות ותחנה שלא יתחייב בזאת המתנה וכו' רגלים לדבר שהקנה לו אלף כפולות יותר על נכסיו (ס' עט ה, מוכא כעו"מ ק"כ). ואם יש לו (דהיהודי) מאתים והובים מיד לובש בגדי משי ולבניו רקמה מה שלא יעשו השרים אשר להם הכנסת אלף כפולות לשנה (שנ"ט יסודס ז). יכריוו בגלילות שמי שיביא שום עדות יתנו לו חמש מאות כפולות וכיתו חפשי (ס' ת). אמר לי אדוני אם תהרגו היהודי החזיר הוה אתן לך לבוש משי יקר מאד ועשרים כפולות (ס' עט). ובשהגיע המלך דון אנדרוא למדינת בורגו תבע לציבור חמשים ואלף כפולות והיו בצרה גדולה (ס' עט, כתב לר"ש ללא). וגם פה העירה ובשאר המדינות הן רבים עתה עם הארץ פרוי"ה על ידינו ביד ה' הטובה עלינו מאתים ועשרים נפשות ויקר פדיון נפשם עשרת אלפים כפולות זהב (מכת' רי"א לר"י מפיסא, לו"ז: כ' סז). בתליפי איסקודוס של כסף עם כפולות של זהב או איסקודוס של כסף עם פרושות של נחושת (שו"ת מיס רניס, יו"ד לת). ולפרעון המקומות הללו נתן לוי הג"ל למוכר הג"ל שלש מאות סקורי וכו' ועוד כ"א כפולות ספרד (שו"ת שמש דקא ח' מט). שיתנו כל שנה ושנה אחרי פטירתו משך עשרה שנים רצופות א' כפולתה ספרד להשיא בתולה או בתולות ממדינה זו וכו' ועוד יתנו לה א' כפולתה ספרד לכל חדש וחדש בעד מזונותיה (ס' יח). א.כפוף, — עי' כפף.

ב. **כפוף**, ש"ז, — כמו א. כפופה, בעין מל רצוד דגים: הדגים בין שצדן בחרם בין בכפוף¹) בין במצודה

— נפע', *נכפה, לנק' נכפית, נכפת, — א) שכנס אותו על פיהו: דרגש נוקפת ואינה נכפית (ירוש' נרכ' ג' ה' ד). שנתלש החר ממקומו ונכפה עליהם כגויגית (רש"י שמו"ט י"ז). — ואמר הפיטן: ויצא הדר אום בכסף נחפת, ותטורו אפר על ראשה חפת, וגרות נכבו ומגורה נכפית, כפשעו בלחם ופת (ר"א קליר, קי"ז לת"כ, איכה יכנה חגללת). — ב) *אדם נכפה, נפל על פניו מחדי הנפילה, נהיה נכפה: בין קמיע שבכתב ובין קמיע שבעיקרין ויצאין בו ואין צריך לומר (אדם) שניכפה (כבר פעם) אלא (אפילו) אדם שדואג שלא יכפה ואין צריך לומר דבר שיש בו סכנה אלא אפילו דבר שאין בו סכנה קושרו ומתירו בשבת (תוספתא שבת ד' ט). המשמש ממנו על מטה שתינוק וישן עליה אותו תינוק נכפה (פס"ח קי"ז). ומעשה באתר שנכפה ואמרו המומתים לכתוב קמיע ער קלף צבי (שו"ת שער אפרים ז). ועי' *נכפה. — ג) בחכמת התשכרת, *נכפתה הווית על ווית אחרת וכדומה: וכן כל הווית הניצבות שבעולם הן שוות זו לזו הואיל וכולן הן נכפות במחשבה זו ע"ג זו ואין שום אחת מהן עורפת על חברתה ולא חוסרת ממנה כלום (יס"ע לר"י ישראלי ח' כ).

*כפוי, כפוי מוכה, — עי' ב. כפפה.

***כפול**, ש"ז, — חוט כפול: (הנוגע) בנפש המסכת ובשתי העומד ובכפול שהעבירו על גבי הארגמן (כלים ג' א'). — ועי' כפל.

***כפול**, ש"ז, — ש"ס מן כפל, בחכמת התשבון, כפול מספר: האחד אינו מנין אבל הוא מלת המנין ומכפולו נהיו השנים (ר' נסים, פרוש יצירה).

***כפולה**, ש"ז, — א) ש"ס מן כפל, במשמ' קטמ, קפול: ולשון זה נתון בין שני לחיים ואמת המים עוברת תחתיו ומכופל כמה כפולות (מד"ר ויקר' עז). כשאתה פושטתה (את המגלה) מכפולתה נמצאת עשרים על עשרים (ר' נתון, תשו' הגא', גנוז' 36). נטויות היו (הכלות) מע"ש ומשוכות למעלה במין כפולות ובבקר היו משפיעין ומשרבבין אותן למטה (ר"ח שנת קלח): — ב) *שם מטבע: היה שולח לפניו הבעלי דיונים ועשה שיתנו לו הקהל פרס שלשים כפולות (שו"ת ריב"ש ס'). יום אחד הגיעה פה ספינה ממירוקה ובה מ"ה נפשות מאנוסי מירוקה וכלנמיהא וברצלונה והשר היה רצונו להכניסה בעיר לאהבת התועלת כי היה דוקא מהם כפולתה לגלגלת (ס' סא). שכל ערך הגרונדיא שנדר לתת דבתו שהיה ק' כפולות יתננה במטללים וכו'.

¹) כך בכל גוסח' הדפוס, ומקור הלכה זו בתוספתא מכשיר' ג' יב, ושם הגרסה בכפופה.

נתונה בתוך אפריון ואומרים אבוד הכתור הזה על הכפושיה¹ הוא ואם הכלה נאה ובעלה מכוער ואומרים אבודה הכלה הוא באיש הזה (לקו' שמעוני, ליוז' כע).
א. *כפית, — עי' כפת.

ב. *כפית², ש"ז, מ"ר כפיתים, — חתיכה מעץ, אכן או מחבת, שנותנים תחת כרעי מטה וכדומה שלא תגענה באדמה ותשתנה; כפיתין שתחת הרגלים אעפ"י שהקקות ומקבלין (תוספתא כלי' כ"מ ח ג).

ג. *כפית, ש"ז, מ"ר כפיתים, — כמו קבות, קבותים, כלי ששמים בו דברים כבוסים; כפיתין³ של מורים שנפסן עם השפה (תוספתא כלי' כ"ק ז ו).

ד. *כפת, כיפה, ת"ז, גבה קומה ביותר, hoch gewachsen; de haute stature; tale הכושי והגיתור והלכקן והכ"פ⁴ והגנס והחרש (כז' ז ו). הרואה את הכושי ואת הגיתור ואת הלוןקן ואת הכ"פ⁵ ואת הגנס אומר ברוך משנה הבריות (תוספתא כז' ז ג).

א. *כפייה, ש"ג, — ס"פ—מן ג. *כפה, א) כפיית המטה וכדומה: שבת שחל ט"ב להיות בתוכה אסורין מלספר ומלכבס וכו'; ר' יהודה מחייב בכפיית המטה ולא הורו לו תכמים (תע"ז ד ו). מי שקיים כפיית המטה שלשה ימים קודם לרגל לא יכפה לאחר הרגל (תוספתא מו"ק ט). המלך אינו חייב בכפיית המטה (ירוש' סנה' כ כ). אבל חייב בכפיית המטה (מו"ק יס). אבל כפיית הכלי על הביצה אינו ביטול (ר"ח שנת מג). ענין הכפייה שפני הכלי למטה וגבו למעלה (רד"ק, ש"ס כפה). — *כפיית טובה: סוקראטי אמר אין רע בכפית הטוב ואין דבר מקיים האהבה בין האנשים בהכרת הטובה (ר"א מודינא, למח' לדיק לו). הגני מוכיר לך עון כפיית טובה אשר היה בך נגד קונך (ר"מ אלטין, ליוז' ס יט). דעו איפה עד היכן מגיע יד הכפיית טובה כי על אשר לא הכיר חסד אל ובעט בטובה נמשך להתפקד עד נדר זה (ש"ס יח כא). — ואמר המשורר: אבל הפחד מפני פרעה וכו' פית מוכה מאת אחי לא ישיבוני מרכיזי הציל את עמי מרעתו (י"ג, 1).

1) במדר' תהלים הגרסה: נתונה באפריון ככפישה הואת וכו' אבוד הכתור הזה בכפישה הוה.

2) אולי כמו כפת, עי"ש.

3) כך בכ"י אר"פ מהר' צוק"מ, ובנוסח' כפיתים, ובמשנ' (כלים י ס) קבותים.

4) גרסת הערוך, ובנוסח' ק"פ ב בקף. — 5) כך הגרסה בכ"י ובדפוס, ובגמ' (ש"ס נח) קפה, ובכ"י כופה (ד"ס), אך בפרוש מיוח' לרס"ג כיפה.

אם לא ניער את המצודה עליהן לא הוכשרו ואם ניער הוכשרו (רמב"ם, עומא' לול' טז ב).

א. *כפור, כפ"ר, ש"ז, — כעין שלג דק מחהה מאיר שקפא, Reif; frimas; hoar frost: ותעל שכבת השלג והנה על פני המדבר דק מחספס דק כפ"ר על הארץ (שמות יו יד). הנתן שלג בצמר כפור באפר יסור (תה"ל קמו יו). מבטן מי יצא הקרח וכפ"ר שמים מי ילדו (ליוז' לח כט). — ואמר בן סירא: צדקת אב לא תמחה וכו' ביום צרה תזכר לך כחם על כפור להשכיב עוניך (כ"ס גמ' ג יד"ה). תואר לבנה יגהה עינים וממשרו יהמה לבב וגם כפור כמלת ישפך ויצין כספיר ציצים (ש"ס מג יח"ט). — ובמשנה: השלג והברד והכפור והגליר (מקוא' ז א). — ובסנה"א: והכפור הוא האיר הקופא קודם שישתנה למים (ר"ע א"ט, אותות הסמים, נפנ' ונמטר). — ואמר המשורר: היו בעינינו חוב פרוס, גזר לבנה מרחבי רקיע, שני מעורב עם כפור שמים (רע"ט, מתק שפית' 84).

ב. *כפור, ש"ז, — כעין בוס של כסף או זהב: כפורי זהב שלשים כפורי כסף משנים ארבע מאות ועשרה (עז' א י). ולכפורי הזהב במשקל לכפור וכפורי ולכפורי הכסף במשקל לכפור וכפורי (דס"א ח יו). — ואמר המשורר באשתמשן במלה זו בשתי משמעותיה: ככה יקוד לבי במי אשכול ומלא לי כפור, ושתה עלי לבנת פני ארץ אשר לבשה כפור (רמב"ע, תרש"ט כ ג).

כפאר, בפגרים, — עי' כפר.

י. *כפורי, ת"ז, לנך כפורית, — הלחה הפכפכית, שמראה כמו הכפור, הברד: בלחות הכפורי ביוז הראשון החלול מוגי עצבי המזח למה שישקע בלחות הכפורי מצבעי הנשמים הנראים (אמוזס רמס א ו). ויש מי שהעתיק (את השם אלגלירא להלחה שבעין) כפורי וכו' כי הוא לחות לבן וך ספירי עגול (רש"י דורג' מג"א, ח"י ד). כאשר יהיה הליתה הביצית (שבעין) רבה והיא הכפורית עמוקה ולא יהיה חזקות האורה וכו' ותבא מפני הליתה הכפורית בעבור אחת מג' סבות (פ"י) אכן רשד על תרזי אכן סינא).

כפורת, — עי' כפרת.

י. *כפוש, ש"ז, — ס"פ מן כפוש, הכפוש: ממקומו יצף כחש רמפוש, לפאר ימיר אפר כפוש, מעוצב עבודה קשה להנפיש (כ' קלוג' כר"י, יא' יוס"כ, אדכנס תחוננים).

*כפושיה, ש"ג, — כמו *כפישיה, וכנוי של ולוד לאפריון של כלה מכ' ערה: יש אדם כחור ואשתו מכוערת

השנה נפלאה וכו' עד צד היותר טוב כמו כפילת החושים הנמצא בבעל חי (ספיקא ר' א.) — "בחדשון ותשרית, כמו "כפ"ל: משליך את סך החשבון הנקבץ מכפילת המספר ו' וישמור הנשאר (ר"א כ"ח הש"א, סענור ג' ו'). כפילת המעלות והשברים אם אתה כופל מספר המעלות במספר מהם וכו' (ר"א, חשון ספיקא, כ"י כר"ע"מ). המין הג' בכפילה הגה הכונה בזה לכפול מספר מה במספר אחר (קטור המספר לר"י כ"י כר"ע"מ).

כפיים ⁽¹⁾ ע"ז, מ"ל כפיים, — קטע מעץ או מאבן או סלבה משתמשים בולבין, Stück (Holz-od. Stein); pièce (de bois ou de pierre); piece (of wood or stone): כי אבן מקור חושק וכפיים ⁽²⁾ מעץ יענה (חבק' ב' יא). — ובחז"ל: השותפין שרצו לעשות מחיצה בחצר בונים את הכותל באמצע מקום שנהגו לכנות גיל בוגת כפיים ⁽³⁾ לבנים בונים הכל כמנהג המדינה בניול זה גותן שלשה טפחים וזה גותן שלשה טפחים בגותי זה גותן טפחים ומחצה וזה גותן טפחים ומחצה בכפיים זה גותן טפחים ומחצה וזה גותן טפחים ומחצה לפיכך אם נפל הכותל המקום והאבנים של שניהם (כ"א ח). היתה (חצר) אחת מהן גבוהה עשרה טפחים ומחצה באבנים וכפיים ⁽⁴⁾ ובסולם הצורי או שהביא נמר שהוא

⁽¹⁾ לא נתברר מקורו, ועי' הערה לקמן. — ⁽²⁾ סהמלה מעץ שאתרי המלה כפיים לטרו קצת הקרמון' כי כפיים הוא חתיכת עץ. כן השבעים, שתרגמו כפיים במשמ' קורה, וכן הירוג' שתרגם כפיים במשמ' עץ הנתון בין אבני הבנין לחזק הכותל. וכן גם רוב המדשים. ואולם שמוש מלה זו במשנה ב"ב המובא בפנים אינו מניח שום ספק שהכוונה בה היא אבן או לבנה, כמו שגורא מכל הענין והלשון וכמו שנאמר שם בסוף המאמר שאם נפל הכותל המקום והאבנים של שניהם, ולא נאמר עץ כלל, ואמרו שם בגמ' (דף ג.) בפרוש כי כפיים הוא ארתי, ר"ל ארית, חצי לבנה, ואמרו שם שהוא נמר, ר"ל בקבלה נודע להם פרוש מלה זו, ואין כלל לפקפק בו. ולזהם התאספ' קריוס להוכיח בספרו עתיקות התלמוד (S. Kr. Talm. Arch. I 292), כי אפשר שגם שם במשנה ב"ב הכונה היא לקורה של עץ. והנה אפשר אמנם שמשנתה השמוש, ומה ששמש בימי הבקוק במשמ' חתיכת עץ שמש אח"כ בזמן המשנה במשמ' חצי לבנה, אך באמת אין כל הכרח מהכתוב שהכוונה בכפיים היתה לחתיכת עץ, כי הלא בכתוב לא נאמר וכפיים עץ אלא וכפיים עץ, והמלה מעץ מקבילה להמלה מקור שבחצי הראשון של הפסוק, ואין המלה מעץ מתארת את המלה כפיים. ואפשר שהכוונה במלה מעץ דומה קצת להמלה מקור, והוא כותל פנימי בניו מלבנים או כפיים. — ⁽³⁾ עי' הערה הקודמת. — ⁽⁴⁾ כך הגרסה כאן בכ"י אר"י הוצ' צו"מ,

אח' לר"א. — ⁽²⁾ "כפיים" התולה הנכפה: אם ישאף בעל הכפיה רית גלבנום יתעורר הנכפה (ר"א כ"ט, ספר הסנינו' ב' כ"י פריז). הנכפה בעת כפיהו (רמב"ם, עדות ט"ט). לפעמים יורמן האדם שובב על ערפו כל הלילה ויקרם אז אליו חדוש השתוק והיגונים והכפיה בבטני הסוח (פסקי מסכת). הכפיה הוא חולי ומגע האברים מפעולות החוש והתנועה והעמידה וכו' וכתב נאצינוס הכפיה הוא בוזץ יקרה לבר הגוף אלא שאינו מתמיד אלא בלה במהרה וכו' וכתב אבוק' הכפיה תהיה כשיסתמו נקבי הסוח לא בחכמית הסתום (נתן פלוקייל, לרי הגוף, כ"י כר"ע"מ). הכפיה היא עלה מונעת האברים הנפשיים מפעולות החוש והתנועה וההתחזקות מניעה בלתי שלמה (קאנון ג' א' ד). שנוי הבחורים בעדי הכפיה יעשו ביהוד שנוי השנים והאמנים והמקומות א"ה הכפיה היא האפילוציאה (פסקי אבוק' ט' מו, כ"י כר"ע"מ). להפאות הכוץ וההתר והכפיה (אילס לז"ד מקדים, כתב מש' מ"ז). ויוליד דפעימים חולאים יותר רעים ונאמנים והם רעש אברים והכוץ והשתוק והכפיה והשקוי (מעש' טו"כ, בית חדש י'). ובמלון חולי אנסו שהיה עלול מכפיה ופתע פתאום שם נפל מהחולי הגו' (ש"ס פרח מטה אסרן עז). — ועי' אם הגערים, בערך אם.

כפיה ⁽¹⁾ ע"ז, — ש"ס מן ב"ב. במשמ' הכרת: כל השתמרים אחר שאבן במינות אינם שכיין ואם שכיין ממחרין למות מתוך צרה וכפיה יצור (רש"י ע"ז יו.). מצינו שהרבה בני אדם כופין אותם בשוטים באש ובמים ובכל מיני כפיה עד שיוור בפיהם דברים שנכשלו בהם וסובלים כל הכפיה ואתם מודים שום דבר במחדש שיתחייבו בהודאתם הרינה (מנח"מ נט). כח והרשאה נתונה לאותו מלה לעשות כל הכפיה דחתום והוא (פסקי ל"ט, סאסיק תר"ד ק"ו).

כפילה ⁽¹⁾ ע"ז, — ש"ס מן פ"ל, א) כמו *כפולה, קמיטה, כפילת היריעה אל מול פני האהל (ר"ח שנת נט.). להיות לו לשפה כפילתו (רש"י שנות כח ל.). — וכמו התפוצצות: הכפילה והפשיטה (שר העצבים בחצוצר) בצדדים שכנגדם (קאנון א' ג' ב.). — ⁽²⁾ "חזרת שתי פעמים: כי כפילת אדמדם שהוא מן אדם וירקק שהוא מן ירוק קושי הוא וכו' לפי שכלילת אילו האותיות למעט אילל הנתונין קודם העתק לחזק האדום והירוק (תש"י דובס פל רס"ג לט.). מוסף לכפוף על כפילתו שר רבי (רש"י ט"ז לט.). מצאנו שהשניה הכורה ביצירתה (של אברי הבע"ת)

אָ ג ד). יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שתסמכנו מנפילתינו ותוקפנו מכפיסת ינו כי אתה הוא סומך גופלים וזוקף בנפסים (שס). כפיסת קוטחו (סנה' כה). קידה כפיסת קרקר השתחואה משהטח לארץ (רש"י בראש' מג כו).—ואמר הפיטן: מתודה אני לפניך ה' אלהי ואלהי אבותי בכפיסת ראש בכפיסת קומה בנאיבת רוח (נסיס הכנני, ודוי ליו"כ).

כִּפְּיָפוֹת, ש"נ—כמו ב. כִּפְּיָפָה: אפילו (היתה ירה) כפופה ופשטתה הוי פירכוס וכו' משמע שפשטתה

מכפיסתה וההזירה (רש"י מו"ל לז).

כִּפְּרִי ¹, ש"נ, מ"ר כְּפִירִים, כנ"ל כִּפְּרִיָּה, כִּפְּרִיָּה, —ארי בימי נעוריו, שכבר יצא משנות הגור, jung. Löwe

jeune lion; young lion: ויבאו עד כרמי חסנתה

והנה כפִּיר אריות שאג לקראתו (שעט' יד ה). וגר זאב

עם כבש ונמר עם גדי יריבץ ועגל וכפִּיר ומריא יחדו

(ישע' יא ו). שאגה לו כלביא ושאג כִּפְּרִיִּים וינהם

ויאחו טרף (שס ה כט). הישאג אריה ביער וטרף אין

לו היתן כפִּיר קולו ממענתו בלתי אם לכד (עמו' ג ד).

כי אנכי כשחל לאפרים וכפִּיר לבית יהודה אני אני

אטרף ואלך אשא ואין מציל (סו"ס י ד). והיה שארית

יעקב בגוים בקרב עמים רבים כאריה בבהמות יער

ככפִּיר בעדרי צאן אשר אם עבר ורסם וטרף ואין מציל

(מיל' ס ו). עזב כפִּיר סבו (ירמ' כה לח). יחדו כִּפְּרִיִּים

וישאגו נעריו כגורי אריות (שס נא לח). מה אמך לביא

בין אריות רבצה בתוך כִּפְּרִים רבתה גוריה ותעל אחד

מגריה כפִּיר היה וילמד לטרף טרף אדם אבל (יתוך'

יט כג). קול ילדת הרעים כי שדרה אדרתם קול שאגת

כִּפְּרִיִּים כי שדר גאון חירון (זכר' יא ג). דמינו כאריה

ובסוף לטרף וככפִּיר ישב במסתרם (תהי' יז יב). על

שחל ופתן תדרך תרמס כפִּיר ותנין (שס לא יג). כִּפְּרִיִּים

רשו ורעבו ודרשו יי' לא יחסרו כל טוב (שס נד יא).

הכפִּירִים שאגים לטרף (שס קד כא). גהם כִּפְּרִיר ועף

מלך (מזלי יט יב). שאגת אריה וקול שחל ושני כִּפְּרִיִּים

נתעו (איו"ב ד י).—ובהשאלה, כנוי לאדם נכזר, עריץ,

קשה ואכזר: עליו ישאגו כִּפְּרִיִּים נתנו קולם וישיחו

ארצו לשמה (ירמ' ב יס). איה מעון אריות ומרעה

הוא לִכְפְּרִים וכו' הגני אליך נאם יי' צבאות והבשרתי

בעשן רבבה וכִּפְּרִיָּה תאכל חרב (נח' ב יגיד). שבא

ורדן ומתרי תרשיש וכל כִּפְּרִיָּה יאמרו לך הלשלת שרף

אתה בא (יתוך' לח יג). אלהים הרם שנימו (ש' הרשעים)

¹ רק בעברית, ולא נתברר מקור מלה זו.

רחב ארבעה טפחים וקבעו בה (תוספתא ערו"ב יא ב).

—ואמר המשורר: ועמי זעקו מקיר אבניו ומעין יענה

עמי כפיסו, אמת כי אין לך דמיון בתבל היש שיר בלעדיו

שירי ואפסו (רשנ"ג, מתר מהני). והבתים ירגנו ומקיר

צרור יענה ומעצים כפיסו, ופנים זועפים לבשו

עליצות ועליונים מתי יגון וששים (רשנ"ע, דיואן קכה).

ב. **כִּפְּיָם** ¹, ש"נ, —כלי מלאכה של הסיד: לא היו מדין

אוחן (את ההיכל והמזבח) בכפיס ² של ברזל

שמא יגע ויפסול (מדות ג ד).

א. **כִּפְּיָה**, ש"נ, מ"ר כִּפְּיָפוֹת, —סל עשוי מהוצי כפות

תמרים, Korb (von Palzweigen); panier, תמרים

(debranches du palmier); basquet (made of palm

twigs): ומסננין את היין בסודרין ובכפיס ³ה מצרית

(שנת כג). היה מביא את מנהתה (של הסוטה) בתוך

כפיסה מצרית ונותנה על יריה כדי ליגעה כל המנחות

תחילתן וסופן בכלי שרת וזו תחילתה בכפיסה

מצרית וסופה בכלי שרת (סו"ט כא). סנדל עמקי וכים

של שנצות ר"י אומר אף כפיסה מצרית (כלים כו א).

הרי הוא כשרוי עם נחש בכפיסה אחת (תוספתא דמאי

ג ט). הוצין כדי לעשות אוון לכפיסה מצרית (שס

שנת י). בין שצרון (את הדגים) בהרם ובין שצרון

בכפיסה ובין שצרון במצורה (שס מכיל' ג יב). שאין

המור נוהק אלא מתוך כפיסה של הרובין (ירוש' יומ'

ח מה ג). לכפיסה שאין לה אונים (יכמ' כא). אין

אדם דר עם נחש בכפיסה (כתוב' עכ). פיר שבדע

כפיסה מצרית (כ"כ ככ). כגון כפיסה של גמי

שמניחה על פי הגת (ר"ח ע"ז נו:). עקל שם הכפיסה

שעוצרין בה היותם והיא עשויה כמין קופה (ערוך,

עך עקל). הכלי שהקמח יורד לתוכו שהוא כמו כפיסה

של עץ (רמב"ם, מכיל' כה ה).—ומ"ר: תולה כפיפות

בצוארי בהמה ונותן לתוכן מאותו חמין (תרומ' ט ג).

כלי חלף והוצים וכיוצא בהן מכפיסות שדורכין

בהן יין (רמב"ם, מכל' אסור' יא כג).

ב. **כִּפְּיָה**, ש"נ, —ה"פ מן פֶּפֶה: לך כריעה לך

כפיסה לך השתחוויה לך בריבה (ירוש' נזכ')

אבל בפרק יי ובכפסים, כך מנקד, וכן בפרק ט יו, אבל

בפרק ט יז ובכפסות, כהו.

¹ מלה מספקת, ולא נתברר מקורה ומשמ'.—²

כך בנוסח', ופרש' רמב"ם: רדירה של ברזל שמחליקין בה

הבנאין הכתליון. ע"כ. ובערוך כפים, כנראה מ"ר מן כה.

³ כך גם בקטע ב"י משנ' מנכ' כ"י אדלר 1487,

ונקוד כפיסה.

על כפירתו (ס' ד ת). הלוהו ותבעו וכפר בו והגיע השמטה והוא בכפירתו והודה אחר שעברה שביעית (הוא, שמת' ויזל ט ת). — (ב) "בעניני אמונה וכדומה, כפירה, מי שאינו מאמין בעקר מעקרי האמונה וכדו' : ואם יאמינו (הנוצרים) בשילוש אינו מפני כפירת האחרות כי אם מפני שאמרו כי הוא האחרות (שנט יהודה ז). ונראה בענייבאל אלו הדברים בכפירה ח"ו לומר שהפירות הקדושים היו מעורבים בסמ"א בתחילה (דמח"ל, חוקר ומקובל א). — ומ"ר : וכיון (הרשע) בזה המאמר שני דברים ושתי כפירות האחת שלא היתה המצוה אלהית ודא צוה בה השם וכו' וכפירה שנית בענין התכלית וכו' בנים משהיתים בכפירות שונות (ר"א, זכח פסח, רשע מה הוא לומר).

כפירה, ש"י, נקבת הכפיר : עליהם יבכוין ביני יענים ותרק"ד בת שעירה הצעירה, ויכרו על לחמימוכפירים ותניח לגוריה כפירה (ר"ש הגניד, אלוטעו). **כפירות**, ש"י, — כמו א*, כפירה : ויצא מפי לוי דבר כפירות ואמר אחד מהם לחבירו שמעת עכשיו מדוי דבר כפירות אמר לו הן (תש"ו הגא', תחנון פג).

כפירה¹ ש"י, — בעין סל מכפות תמרים וכדו' יושמש שמושים מתחלפים, Korb ; panier basquet : אותו את המגל בסיב או בוצר בצור ונותן לתוך הכפירה² ומוליך לגת (אסל' ית א), האשה שהיא מבוטלת יום לשה את זעמסה וקוצה לה חלה ומפרשתה ומנתתה בכפירה מצרית או בנהותא (טנו"ד ד ג). הכור והדות שבכית וכפירה נתונה עדיו וכו' או כוורת פחותה וכפירה נתונה עליה (אסל' הו). כפירה שהיא נתונה על היתדות מבחין מוטאה תחתיה בלים שבכפירה מהורים (ס' ז). החדות שבכית ומנורה כתובה והפרתה יוצא וכפירה

¹ לא נתברר מקור מלה זו, ועי' הערה לקמן. ² במשמ' המלה אין ספק, שהוא כלי לשים בו דברים, ופרש"ה (אסל' הו), וז"ל : פי' כסין קרמליא שנותנין בו ענבים משבוצרין בו את הכרם כדחנן באיך פרקא ונותנין לתוך הכפירה ומוליך לגת ובית מושבה רחב. ע"כ. ובגמ' (חול' קו). פרש"ה חמת וכפירה מיני בודות של עור הן. ומלה דומה דיו במשמ' דומת לאלה היא המלה חפשא בערב', שפרשהו המלונים הערבים בהמלים ועא אלמע'אול, ואלשפט, ואלדרג', ובעבר' : יעה שנותנים בה המטה, וסל (להביא ענבים וכדומה) ותוכה קטנה לבשמים וכדומה.

(א) حش

בפימו מלחנות כפירים נתון יו' (תסל' נח ז). השיבה נפשי משאיהם (של האויבים הרשעים) כפירים יחידתי (ס' לה יו). — ואמר המשוור : הלי תעש בכל שנה פעלים כפעלך לאבות ואצילים, ולי תשחט כפירים בצפירים ולי תזבח שהלים כרתלים (ר"ש הגניד, הלי תעש). ויום קטב אשר יפיל כפירים עלי ערש דוי טרם חיותו, יחזק בו כמו צפור בכמו סוף ואולם כמשה מלבב הגרסא הזמן). ולב עמק כמוים סוף ואולם כמשה מלבב הים משיחו, ואיש ינחה בשכטו הכפירים ואולם את כצאן משה נחיתו (ס'). — והשחמשו המשוורים הרבה בשם זה במשמ' כנוי לגבור, לדגול בעמו וכדו' : ואבר באב"ד מלכו שמואל ותוחלתו כבר אולה וסרה, וזרה לי וזרה לאלהים ואפו בו כאש נשק וזרה, אזי עמד כפיר עמים ועצר בעמו אחרי אביו עצרה (ר"ש הגניד, אלוטעו). מי יהרס שני כפירים שואגים דמרוק שאר צאן אברות נערו (רש"י, יקו"ת א). ועוד לא אשקטה מהר מומוט עד כי אעלה למרוק כפיריו (ס'א, כשורש טז). ואם טרף בכור מות כפיריו אמור מה יעשו עדרי מלאיו (רמב"ם, למש כה, כ"י כודל'). אנשי חיל גבורים, ושרים אדירים, אצילים וזרים, להם חן עפרים, ולבות כפירים (ר"י חיוי, תחמ' ו). ויצאו מהם בתחלה שני גבורים, כאלו הם שני כפירים, להם זרוע עם גבורה, ולהם קול גערה (ס'). — כפיר המליצה, החכמה, וכדומה : כפיר אמר ומשכילים דפניו לשונותם כלואות (רמב"ם, עד מה נגדון, כ"י כודל'). חכמות קראוהו כפירגו, ולו אנשי חבורה אמרו ארינו (טודרוס הלוי, קטע כ"י גני' קאסיד).

כפירה¹ ש"י, — ש"ס מן פפר, א) כפירה בעניני טענה וממונות : שעי' טענה וכפירה הן באין (לדיון) ונשבע (כ"מ ד). כפירות ממון אשם ביטוי שפחים חמאת (ס' לו). לפי שאין משלמים חומש על כפירות שיעבוד קרקעות (כ"ק קה). אמר רב כפירות טענה שתי כסף (שכ"ע נט). — ובסמ"א : ואם נפלה ביניהם (בין הלכות והחננוי) כפירה החננוי נשבע ונוטל¹. אינו צריך לומר אותו שיש בהן כפירות ממון אלא אפילו אלו שכפירות דברים בעולם הן אינו נאמן (סל' פסוק, קדוש'). ורבתי הורו שכפירות הטענה הוא משקל י"ט שעורות וחצי שעורה מן הכסף (רמב"ם, טען וטען ג נ). שוכח את העד ויכפור בעדותו וישבע

¹ נשמת המראה-מקום, אך לפי ניר הפתקה גראה שהוא ממש' הגאונים.

נחונה עליו שאם תנצל המנוחה ה ב פ י ש ה עומדת על
פי חמדות (סס א ת). כ פ י ש ה שנתן בה מיט עד חציה
והשקיע בה את הבדים (תוספתא כלי' כ"ק ט). היתה
כ פ י ש ה ויש לה ליובו טפח (סס אס"י יכ ט). מגופה
שהתקינה לכלי נטילין הימנה לידים החמט ו ה ב פ י ש ה
אעפ"י שפחותין נותלין מהן לידים (סס יד"ס א ו). —
מדר דללוגי בכפ"ישה, מדר דו במרה גסה, לא בראוי,
והיא מליצה ל"מ שנוכר הגבול הראוי במעשיו שלא
ככה: אמרו בית הלל ל"בש מעשה באשתו של פישון
הגמל שמיאנו לה חכמים שלא בפניה אמרו להן ב"ש
משם ראייה לפי שמדר בכפ"ישה לפיכך מדרו לו חכמים
כ פ י ש ה (יחז' ינמ' יג ג). אמר ר"א אין הקב"ה
מודר בכפ"ישה אלא הכל במשפט (תנחומא תורע י').

בִּיכָּפִי יִשְׂרָאֵל, ט"ז, —ס"ט מן א.ב.פ.ש: והחפלושי בעפר
ובו' ענין כפישא (מנחם, ערך פלש).

*כְּפִיתָהּ, ט"ז, — שס"ט מן *נפת: שלשלת שיש בה בית געידה וכו' העשויה לבפיתתה (כלים יב א).

כפול⁽¹⁾, ממנו **פסל**, **פסל**, **מכפלה**, ***כפול**, ***כפול**,
***כפורה**, ***כפירה**, ***כפל**, ***מכפיר**.

כָּפַל, כ"ז מ"ר בפלים, —א) מה שהוא בשנים, Verdop-
 polung; doublement; doubling: מי גלה מני לבושו

בַּבֶּמֶל רִסְנוּ מִי יִבּוֹא (אִיּוֹן מֵאֵס). דִּבְרוּ עַל לֵב יְרוּשָׁלַם
וּקְרָאוּ אֵלֶיהָ כִּי מְלֵאכָה צְבֵאָתָהּ כִּי נִרְצָה עֲוֹנָהּ כִּי לִקְחָהּ

מיד יו' כפלים בכל חטאתיה (ישע' מ ב). ואולם מ' יתן אלוה דבר ויפתח שפתיו עמך ויגד לך תעלמות

חכמה כי כפלים דתושיה (ליוג יא ה-ו). — ובתו"ם :
תשלומי ב פ ד ותשלומי ארבעה וחמשה (סנה' א א).

אין חומש ואשם משתלם במקום שיש בו ל (כ"ק סה:).
— עמלים, פי שנים: המקבל שדה מחבירו מקום שנהגו

ליתן מולין בשעורים נותן מולין בשעורים שעורין
כפליים בחיטין נותנים כפליים בחיטין (תוספתא)

כ"מ ט י). מעשה בכנו של בוהיין שנתן אביו פיאה
ללפת ובא ומצא עניים עומדין על פתח גינתו אמר להם

בגוי לא נחוש לדברי חכמים חשליכו מה שבידכם השליכו
מה שבידן ונתן להם בפללים במעושר (שם פסח' כ כ).

ת"ר שותה כ פ ל י מ דמו בראשו (פסח' קי.), א"ר יוחנן

(¹) גם בארמית. בערב' כפל א.

(1) גם בארמית. בערב' כפל 8).

(۸) کفل

כֶּשֶׁם שֶׁקֵּשָׁה (הַקוֹת דָּם) לִמְטַח כִּפְּלִים נָךְ יוֹפֵה לְמַעֲלָה
כִּפְּלִים (בֵּיט' ט.), שְׁהִיָּה קֵשָׁה (מִיתָחֶם שֶׁל בְּנֵי אַחֲרֹן)
לִפְנֵי הַקִּבְּה"ה כִּפְּלִים מֵאֲבִיחֹן (מִדָּר' וִיקֹר' כ.). הֵנָּה
אֲדוֹנֵנוּ הַמֶּלֶךְ הַלֵּוִי עַל הַיְּהוּדִים כִּפְּלִים מִמֶּה שֶׁהִלְצִיתִי
(שִׁנְעִי וִידוֹדוֹ). — *כִּפְּלִים: כֶּשֶׁם שֶׁהוּא מְקַלְלָה כִּפְּלִים
כִּךְ הוּא מִשְׁמַתָּה כִּפְּלִים (יְרוֹש' תַּעֲנִי' סז.). לִיתֵּן
שֶׁכֶּל לֵאמֹר כִּפְּלִים וְלִהְפֹּרֶט מֵאֲדָר כִּפְּלִים (מִדָּר' נִרָא')
ט.). — כִּפְּלִיָּהִם: אִמֹר לֵהֵן הַנִּיתָו מִה שֶׁבִּידְכֶם וְהַנִּיחֹ
מִה שֶׁבִּידוֹן וְנָתַן לָהֶם כִּפְּלֵי הֵן מְעוֹשְׂרֵין (יְרוֹש' ספח'
ו' לֵא:). — *כִּפְּלֵי כִפְּלִים: כִּתּוּעוֹת רֹאשׁ פִּי' כִּפְּלֵי
כִּפְּלִים (פַּעֲמַת רוֹא', בִּלָּק). — וּבִדְרָכֵי הַלְשׁוֹן, כִּפְּלֵי
עֵינִין בְּמִלּוֹת שׁוֹנוֹת, אוֹתוֹת הָעֵינִין אוֹת הָרַעְיוֹן שֶׁנֶּאֱמַר
פַּעֲמִים אֵלֶּא בְּמִלּוֹת מִתְחַלְּפוֹת: רִבִּים (פְּרוּשׁוֹ) כִּמוֹ רִבִּי
הַמֶּלֶךְ כְּלוֹמֵר חֲשׁוּבִים בְּבָנִין יוֹפֵה וְכֵן גְּדוֹלִים וְשׁוֹבִים
וְהוּא כִפְּלֵי עֵינִין בְּמִלּוֹת שׁוֹנוֹת (רַד"ק יִשְׁע' ה' ט.). וְחֲשַׁשׁ
לְהַבִּיחַ הוּא' כִפְּלֵי עֵינִין בְּמִלּוֹת שׁוֹנוֹת (סֵס כד.). מֵאוּרִי
וִיקוֹת כִּפְּלֵי הָעֵינִין בְּמִלּוֹת שׁוֹנוֹת (סֵס כ' לֵא:). — (*כִּפְּלֵי
חִירוּעָה וְכדו', מִה שֶׁנִּכְבַּד וְהָ עַל זֶה בִּירוּעָה וְכדו':
שְׁהִיָּה נִתְּנוֹת בְּתוֹךְ כִּפְּלֵי הַחֲשֵׁן (רַש"י סְמוּת כח' ל.).

ויש בו מביב שפתו עובי שני כס לים כסולים ודבוקים
(הוא, כתוב' עו:). אם נקרע (השמר) ב כ ס ל י ו (כאס"ג

חז"מ נז א בשם הסמ"ע. ג) בדרדוק, "כפף אות, שאות אחת כפולה במלה: וחרבה מן הנפרדות האל השניות

רצוני לומר שהם משתי אותות אשר תקרה אותם הדגשות
בקבוצ ובחבור לא שמשו בהם ב ב ל באשר בידינו

מן המקרא כמו גן גנים וכו' ויראה הכ"ל בהם בקצת המקומות וכו' ומן השקר שיעלה בדעת כי הדגשות

הזאת להבלע בפל (סקד' הסרס' לריכ'ג). — "בעלי הכפל, שרשים שיש בהם אות כפולה, שע"פ ול"פ שלהן היא

אות אחת בפולה, כמו דמס, צרר, וכדומה : ולפי דעתי שמלת גר מגזרת גדוד. מבעלי הכפל (ראב"ע, שפת

יִתְרֵי יִגְ. אֵךְ הִרְבָּה מִן הַנִּפְרָדוֹת הָאֵל יִתְבָּרַר לָנוּ שֶׁהֵם
מַפְעִילֵי הַכֹּפֶל וְכו' כִּמוֹ פֶּת וּפְתִים וּפְתִי וּפְתַךְ אֲשֶׁר

יתברר לנו שהם מבעלי הכפל באמרו פתות אותה פתים (ר"י א"ת, הקד' פסר"ג לריב"ג). רחוק להיות גוך

וּגּוּם הַדְּגוּשִׁים מִבְּעֵלֵי הַכֶּסֶּל (סס), וְזֶה סֵפֶר מִחֲבֵרֵת
פְּעֻלֵי הַכֶּסֶּל שֶׁהָאוֹת הַשְּׁנִיִּת שֶׁהִיא הָעֵין דּוּמָה לְשִׁישִׁית

שהיה הלמד ועל כן נקראו פעלי כפל לאמר כי נכפלה העין מהם (ר"מ ג'יקטליה, ספר פעלי הכפל לר"י חיוג).

חפשתי ובקרתי מעלי הכפל שהעין והלמד מהם אות
אחת בפולה ומצאתי להם דרכים ומגים (שם). ויחבר

שני ספרים מאירים בספרים מסר בעלי הרמיון וספר

א' לשנים ושנים לארבעה ואינו מכריח (מנח' ו ד). חזן הכנסת עומד עליו ורצועה של עגל בידו כפולה אחד לשנים ושנים לארבעה (מכות ג יב). ומטלית שטלייה עד השפה אם פשוטה נסדרת פשוטה ואם כפולה נסדרת כפולה (כלים כו ו). און הגדי שהיתה כפולה אמרו חכמים בזמן שהוא עצם אחד מום (נכור' ו ט). שמא פניה נאות מרומות הן שמא אוניה נאות כפולות הן (נדר' סו:). — (ב) *עשה או נתן פי שנים, verdoppeln; doubler to, double: מקום שנהגו לכפול (בקריאת ההלל) יכפול לפשוט יפשוט (סוכ' ג יא). מקום שבו פ' ין כתובה אינו גובה אלא מחצה (תוספתא כתוב' ד יג). והלה כותב לו אם אני חוזר בי הריני כופל לך ערבונך (שם כ"מ א יו). בית גרמו היו בקיאים במעשה לחם הפנים וברדייתו ולא רצו ללמד שלחו והביאו אומנים מאיכסנדריה וכו' והיתה מעפשת וכו' שלחו אחריהם ולא רצו לכבד עד ש כפלו להן שכרן שנים עשר מנה היו נוטלין ונתנו להן עשרים וארבע (ירוש' יומ' ג מא). צריך להתנות ולומר אם מבל עלה בידי הוא מעשר ואם מעשר עלה בידי הרי הוא עשוי תרומת מעשר א"ר יונה צריך לכפול תניין ולומר ואם לאו לא עשיתי כלום ר' יוחנן אמר אינו צריך לכפול תניין (שם דמאי ו כו ג). האומר דאשה הרי את מקודשת לי על מנת שירדו גשמים ירדו גשמים מקודשת ואם לאו אינה מקודשת רבי מאיר אומר בין ירדו בין לא ירדו מקודשת עד שיכפול תנאו וכו' ולשני אינה מקודשת שלא כפל הראשון את תניין (שם ערוב' ג כה:). כל המשתף שם שמים בצערו כופדין לו פרגסתו (בבלי נרכ' סג). שבוסליון שלום למלך (גיט' סג). כל מי ש כפל שמו בברכתו של משה היה גבור וכל מי שלא כפל שמו דא היה גבור (מד' נראש' נה). בשביל לכפוד להם שכר (שם נמד' ג). שדרך חתן להיות כופד כתובה של בלה (שם סה"ט, גן יעול). למלך שבקם על מטרונת וטרדה מתוך פלטיין שלו לימים בקש להתזויה אמרה יכפול לי כתובתי ואני חוזרת (פסיק' רנתי כה). — ואמר המשורר: ודא נח עד אשר אסף חיליו עמלק ואדום ובני קטורה, וכו' וכפל את נסיעותיו ומהר בעוף ירכב כנף רוח וידא (ר"ש הנגיד, אלום עו). — ופעו' *כפול, פי שנים: שיעור המלבן וכו' כמלא רחב המיט' כפול (שנת יג ד). היה מרוכך מעורן ספונק כל שכן שכפול בו צערו (מכ' משפט, נויק' ח). לשונות כפולין הן (השבע שבועה, לאסר אסר וכדומה) והתורה דיברה בדרכה (ירוש' נדר' ח לו ג). וכ"ש ששכרם כפול לבו לכיתבם

בעלי הכפל (רד"ק, הקדמ' המכלול). — ד) בחכמת החשבון, "כפל", שזור פי שנים בשעור המדבר בו: ושני המרבעים האלה הם קס"ח והמנין הזה שזה לכפול מרבע ה' אשר הוא מחצית הקו הראשון ויעלה ג' ולכפל מרבע ו' וכו' ויעלה צ"ח (ר"א נרתי הנשיא, המשיח' והשכר' אלכ). תמצא רבוע הקו בעצמו שזה לרבוע כל אחד מחלקיו בעצמו ולכפל רבוע האחד מחלקיו בחלק השני (שם כו). ואלה שני המרבעים שוים שניהם לכפל מרבע מחצית הקו הראשון ברא הגוסף (שם לנ). והשנים המעוברות כפול אותן בשלשה ואם בידך חרשים שלא השלימו שנה כפול אותן בארבע וכדול הכפלים האלה והוסיף עליהן שנים לעולם (סוף, העבור כו). ועתה שוב אל המולד והשלך חלקיו ו' ו' ישארו בידך חמשה והשלך משעותיו ו' ישארו ששה כפול אותן בשנים והיו י"ב וקח ליום האחד ששה והיו כל הכפלים האלה כ"ג (שם). כאשר חוברו שני מספרים והיה תוספת אחד מהם על מספר מונח שזה לחסרון האחד מהמספר המונח הנה שניהם מחוברים שוים לכפל המספר המונח (לנ"ג, מעשה מושב א כה). — וביתור "מעשה חשבוני שמחשבים מספר אחד כל כך פעמים במנין האחדות שיש במספר השני, Multiplikation; -cation: השער הא' שער הכפל לכפול חשבון על עצמו או על אחר או לכפול חשבון אחד על שנים (ראב"ע, הקדמ' המספר). ששה שהוא כפל שלשה וכו' שנים והם כפל האחד (שם כ). והכלל כפל מעלות על איזה מין שיהיה יעמוד אותו המין בעצמו וכפל ראשונים על ראשונים יהיה העולה שניים וכו' וכפל שניים על שניים יהיה הנכפל רביעיים וכו' וכפל שלושיים על שלושיים ששונים עד שיהיה כפל שלושיים על רביעיים (שם ה). ואחר שהתבאר אופן כפל השברים בכל מיניהם הנה נבאר לך מה תעשה ממה שלא הגיע לחלוק וכו' והוא השני כפלים שוים והם ק"ב (לנ"ג, מעשה מושב כ ה).

כַּפֵּל, פ"י, כפלת, כפול, — א) כפף את הידיעה וכדומה, שם את חלקה האחד עד גבי חלקה השני מבדי לקרעה לשתי חתיכות נכדלות, zusammenfalten: plier to fold: וחברת את חמש חיריעת לבד ואח"כ חיריעת לבד וכפלת את חיריעה הששית אל מול פני האהל (שמות כו ט). רבוע יהיה (החשן) כפול ורת ארכו וורת רחבו (שם כח יו). — ובתנ"מ: מנחת ישראל כופל אי' רשנים ושנים לארבעה ומכדיל מנחת כהנים כופל 1) ¹ כך במשנה שבמשנ'. במשנ' שבבגמ' קופל, בקוף, ופרשו רגמ"ח ורש"י. קופל כמו כופל את החלה לשתים.

לשלום (מו"ק כא). ליטר על כבש חבא עם העומר שמנתחו כפול ו לה וכו' בשם שמנתחו כפול לה כך יגו כפול (מנח' פט). הוא קילסם בדשון כפול והיא קילסתו בלשון פשוט (מד"ר טה"ט, סך יטה). — ואמר המסורז: אני מעש לאל שירים כפולים, עלי נסים אשר עשה כפולים (ר"ט הנגיד, הלי תפס). — *אותיות כפולות, אותיות מנצפך שיש להן שתי צורות: כל האותיות הכפולות באלף בית כותב את הראשונים בתחילת התיבה ובאמצע התיבה והאחרונים בסוף (סופרים כ"א). — וכמו כ"א *אותיות בגד כפורת שיש להן שתי הברות קשה ורפה: כ"ב *אותיות שלש אמות ושבע כפולות וי"ב פשוטות (ספ' ליראה א'). שבע כפולות בג"ד כפולות וכו' משתמשות בשתי לשונות כ"ב ג"ג ד"ד כ"ב פ"פ ר"ר ת"ת רך וקשה (ש"ס ד א'). — וכמו פ"ט, פ"ל, היה כפול: לכבש העומר שאעפ"י שבכ"ד עשרונותיו לא כ"ד נסכו אף איל העולה אעפ"י שבכ"ד עשרונותיו לא כ"ד נסכו (ספרי כמד' קו). — *בחקמת החשבון, כפל שני מספרים, שני שמחים, עשה בתם כפל, multiplizieren; -plier; -ly ואם אתה כופד מרת החדש י"ב פעמים כמספר חדשי השנה הפשוטה יעלה בדרך מרת שנה פשוטה שג"ד יום (סעטול נ). ואם אתה לוקח סימן המולד לתשעים שנה פשוטה ותכפול אותו ארבע ועשרים פעמים כמנין שעות היום וכו' והנשאר כפול הוא בשנים נתימים כפול אותו בשש (ש"ס). ואם תכפול תשעה על שמונה יתיה המחובר ע"ב נכו' וכאשר תכפול פ' על ב' יהיה הפתובר י"ח (ראב"ע, הקד' סעפ"ר). ואחר שתשים המספרים כמה שיהיו כסור העליון והאחרים בסור השפל כפול הראשון של הסור העליון על הראשון שבסור השפל והעולה כתוב אנת למטה כנגד הסור הראשון (ש"ס א'). ובשחלקנו מותר שנת השמש על שנת הלמנה וכפולנו אותו ביו"ט שנה אשר הוא מספר שני הפתובר היה המתקבץ מאותו מותר ו' חדשי השנה (דפ"ט, חשנן סעטול, פס' ד"ח כד). דרך אחר לכפול שלמים ושברים על שלמים ושברים (לכ"ג, מעשה חושב טה). המין הג' בבפילה חנה הכוונה בזה לכפול מספר מה במספר אחר (קטור המספר לר"י בן יונה, כ"י פריז). וכאשר גכ"ס ג' וחצי על י"א יעלה ל"ח וחצי (נחמ' וגמ"א ט).

— נפס', נכפל, פת' יכפל, — א) נעשה כפול, פי שנים; ואתה בן אדם הנבא וחקר כף אל כף ותכפל¹) הרב

— ¹ כך גוסס' המסורה, וגראה כי כך היתה הנוסחה פני המתרגמים הקדמוני, ופסקו בה קצת החדשים, ושגו

שלישתה חרב חללים היא חרב חלל הנדוד חדרת להם (יחזק' כה יט). — ובתו"ם: והיא בן שמונים שנה ונכסדו דו שניו (ירוש' כלא' ט לג ג). אמר ר' אבא בר כהנא כל מי שנכפל שמו יש לו בעולם הזה ויש לו לעולם הבא (מד"ר כראש' ג). — ב) *הונח זה ע"נ נח: הרלתות היו נכפלין לאחוריהם (מד"ר כראש' טו). שיהיו נכפולות לאחר כאשר אנתנו רואים היום ברלתות חנכפולות (הסרס' לריב"ג, גלג). באדם ששמן מבפנים וכסליו גכ"ס ל"ם מבחין (רש"י דנר' לג יט). לוחות של פקד' מתוכרות ע"י חוליות וכן נפתחות וכשרוצה נכפפות וגכפולות זו על זו (רש"י מדות ד א'). — ג) *בחקמת החשבון, נעשה כו כפל: והמספר המנוי במספר אחר הוא המספר חנכ"ס פעמים אשר פנינם כמנין האחרים אשר במספר השני אשר הוא נסנה כו כפז שתי פעמים שלש או שתי פעמים עשרה (ד"א נר"ח הנגיד, ספסחת וסתננה א ככ). תחשבון השני נכפול זה על זה יעלו אלף וס"ה נחלק אותו על הנכ"ס שהוא כפל ח' על ח' והוא ס' ויעלו כ"ו (ראב"ע, המספר ט). אם חיו המספרים הנכפלים מלה על מלה רבים אתה צריך לכפול אותם כמכתב מ' אותיות שחראיתוך (ש"ס א'). והיה זה כן לפי שנכפל כל אתה מצלעות השמח עד ק"פ וכו' (לכ"ג, מעשה חושב ט ט).

— פט', *כפל, כפל, כפול, כפולות, — א) נעשה פי שנים, ובכ"ד יותר מפעם אחת: כשהוא בקעה הרי היא עושה בית כור כשהוא הר הרי היא עושה בית כור בצפון בית כור בדרום בית כור בסורה בית כור במערב בית כור מלמעלה נמצא ח' סכ"ס ד' (ספרי דנר' לט). שכל מי שהוא קבור בתוכה (במערב המכפלה) כסוח ששכרו כפול וסכ"ס פ' (מד"ר כראש' נח). — ואמר הפיון: על אתה כמה וכמה כפולה וסכ"ס פ' ל' למקום עלינו חוציאנו מספרים עשה בהם שפטים וכו' (הגד' טלפסת). טובה כפולה וסכ"ס פ' למקום עלינו ראמר, רבב עפרים במדבר כנגדם אחד לתמ' (ר"מ נחולא, אור יוס סק). — ב) מונח זה עד גב זה: ולשון זה נתון בין שני לחיים ואמת המים עוברת תחתיו וסכ"ס פ' כסח כפולות (מד"ר ויקר' טו). — ג) *בחקמת החשבון, נעשה כו כפל: משדיר את סך החשבון הנקבץ מכפילת המספר שבעה שבעה וישפור תנשאר ואתר כך הוא משדיר את המספר חכ"ס פ' שבעה שבעה (סעטול פו).

— קט', *כפל, — עשה פי שנים: מנחת כהנים כופס א' לשנים ושנים לארבעה ואינו מבריל מנחת כהן המשיח קצתם רק את הנקוד בפע' במקום נפעל וקצתם הגיהו

לא היה מכפל ה' (מנח' ו ד').

הפע', *הכפיל, —א) הכפיל סבין וכדומה, קפל אותה וסגרה: (גדר מדבר) עד שיעבור הקיץ (צריך להסתין) עד שיכפיד² המקצועות (גדר' ח ד'). —ב) עשה פי שנים: מעורר מאמר שלומות, שבספרים רשומות, גם עלומות להכפילה (קמטי מכת' גני', JQR. Oct. 1911).

הפע', *הכפיל, הוכפל, —נעשה כפול, וכמשמ' נחתבר: גזע ישישים עלה מבבד ועמו ספר מלחמות קאת וקפור הוכפל לז' לראות בשורד ושבר הבא משנער קצף על עולמו והמס' ממנו נפשות (פז'ק כה:). קללה באה והוכפל על בעולם (רש"י טז). —ואמר הפיטן: אמין יום מימים אחר אותו לתמימים, מעין עולם הבא עניניו מסוימים, מוכפל בלחמו וענשו ואוהרתו ושיריו הנעומים (אמתי ב' שפטיה, אסיסה נדנכי').

הפע', *הכפיל, —נעשה כפול: והארת הז' בתכפל בתחילת התיבה ותתכפל בסופה באדמס (תנ"י דוגס על רשע' ג י'). — וכמשמ' נעשה מונח זה על גב זה: מצה שנתכפל בתנור באפייתה מה תורתה (ש"ת תרומ' סדסן קנ').

*הכפל, ש"י, כנ"י, כפלו, או כפלו, —כמו כפל: האיש נמכר בגניבו ולא בכפילו (ירוש' סו' ג יט:). ואם משבאו עדים הודה משלם תשלומי כפל ואשם וחומשו עולה לו בכפילו (ב"ק סה:).

א. כפן³, ממנו כפן.

כפן⁴, ש"י, —רעב, Hunger; faint; hunger: בשוט לשון תחבא ולא תירא משור כי יבוא לשד ולכפן תשחק ומחית הארץ אל תירא (איוס' כה-כז). בתמר ובכפן גלמוד הערקים ציה (סל ג), ועי' אכילה, רעב. —ואצל המקובלים, שם למלאך רע הממונה על הרעב: שני מחבלים של מטר אחר היוצאים מהיכל הטמא שהם כנגדו הנקראים שור וכלל המביא רעב לעולם (עמס"מ, פולס הכרי' כ). וכאשר יש רעב בעולם ח"ו הרוח הזה הנקרא שור מזדווג עם אחר הנקרא כלל לשודר בני העולם ולהמיתם (ראש' תלמס, סידה' יג).

ב. כפן⁵, ממנו אכפן.

ותשכל במקום ותכפל. —¹ בקצת ספרים טפלה, בקוף. —² כך במשנ' שבידוש', וכן בגמ' בבלי (ס' סא:), וכן גרס רש"י, ובנוסח' שיקפילו, בקוף. —³ עברית וארמית. —⁴ בארמ' כפנא. —⁵ שרש סספס, ועי' הערה להערה.

א. כפן¹, ש"י, לנק' כפנה, —כפן האידן שרשיו, הסם לצד מן הצדדים: ויהי נשר אחד גדול גדול כנפים ורב נוצה והנה הגפן כפנה² שרשיה עליו ודליותיו שרחה לו להשקות אותה מערנות מטעה (יחזק' י י).

ב. כפן³, פע', פעו' כפון, —כפון אל דבר, שיש לו תאנה עזה להשיגו כאלו היה רעב: זה לבן שבא כפון על סמונו (של יעקב) לשודרו (מד"ר כראש' ט).

—הפע', הכפן, הכפן, מוכפנים, —מענים ברעב: ויסכבו שם את המכצר שמנת ימים ויצורו עליה עד כי כל אשר בתוכו היו מוכפנים וצמים (מגיל' טיפה ל' שתי' כהן). עניים ודוונים ומחופים ועיפים ועטופים ברעב ומוכפנים שואלים ללחם ואין פורש (ס' ט). — ואמר הפיטן: רבין (מרדכי) תיגוקות לפניו ימים שלשה צמים ומוכפנים, בקול יעקב לחלוש ידי עז פנים (תעני' אסת', אכן כראש' ט).

*כפנית⁴, ש"י, מ"ר כפניות, —פרי התמר בתחלתו מיד אחרי הנצה, בעודנו בתוך קלפה: הקור הרי הוא כעץ לכל דבר אלא שהוא נלקח בכפף מעשר כפניות⁴ אוכלין ופטרות מן המעשרות (שולח' ג ז). ואין מריבין בכפניות של ערלה (ערל' א ט). כפניות הרי הן כפרי לכל דבר (תוספת' שולח' ג יא). שלשה כנפסין לגוף ואין הגוף נהנה מהן בגדניות וכלליות ופני תמרה (נרכ' נז:). מערבין כפניותין ובהללוגות ובגדניות אבל לא בחזיו ולא בכפניות (ערכ' כח:). דקלים זכרים שעושין כפניות ואינם נעשים תמרים לעולם וכפניות הוא גמר פירן ולוקטים אותן בניסן (רש"י טז). דקל טעון כפניות והן תמרים קטנים שלא בישלו וקצץ הדקל לעצים והפסיד כפניות (סוף, פסח' נכ:). והוא שישתנו הגבסין כגון כרמל שנעשו ויש מניחם כאן מפנה.

¹ עי' הערה לקמן. —² כך למערבאי, ועי' הערה לערך ב. כנף, כי למדנחאי הנוסח כאן הוא כנפה. וגם לפי נוסחה זאת פירשו הקדמו' כמו כנף במשנ' אסף, כמו כנפוא בארמ'. ועי' פרוש המלה לפי הענין בערך ב. כנף. ויש מניחם כאן מפנה.

³ כך נקוד במשנ' מנח' ליבור' ואמס'ט'. בסור', גופרא, ותרנמה ב"ע בערב' אלג'פרי (א). ואלמדע (ב). והנה המלה נפרי בערב' היא כנראה שאולה מסור', וישנה בערב' גם עם כ' בראשה כפרי (ס'), והמלה מלע היא ערבי' במקורה, ומשנ' היא פרי התמר בתחלתו מיד אחרי הנצה. וכן תרגם רה"ג כפניות: מלע במית', וכן שרש הרמב"ם: כפניות הם עוקצי התמרים בתחלת צמיחתן והם מכוסים בקרום. —⁴ כך הכתיב בכל ספרי הדפוס וגם בתוספתא, ובקצת כ"י כפניות, וכן במשנ' ירוש'.

(a) כפני (b) כפני (c) כפני

שכלים וכפניות שנעשו חמרים (תנ"כ, נתות ג ד).

כפס', ממנו כפס.

***כפע'** (כפע'), ממנו *כפע.

***כפע'** — קל לא נמצא.

—כפע', *הכפיע, —הכפיע דבר, תתך וקטע וישר אותו : למלך שהיה משוא את בנו ועשה לו זמנה מידה וכיירה וציורה כעם המלך על בנו והרגו מה עשה נכנס לתוך החופה התחיל לשבר בקנים ומכפיע²) בחיצאות ומקריג בכילות אמר המלך כלום עשיתי זו אלא בשביל בני בני אמר וזו קיימת (מד"ר טר"כ' כח).

כפף', ממנו כפף, אכפף, כפף, ב. *כפפה, ב. *כפיפה.

כַּפְּף' (כַּפְּפָה), כפוף, אכפף וכו', וגם כפף, אכפף, לכפף,

—א) כפף דבר, עשהו בעזרת קשת, beugen; courber, bend, courvo

הכוה יהיה צום אכפפהו יום ענות אדם נפשו הלבף באנמן ראשו ושק ואמר יציע (יכ"ט נח כ).

—ואמר המיטן : אכפף לך ראש יי' חילי, אכרע לך ברך לתת סתל, אכפףך בשור משורי מתולי (כ"א

קני, קני, אכפף עד מנע כמים). —ופעו' כפוף, כפופים :

סוכך יי' לכל הנפלים וזקף לכל הכפופים (מנ"י קמס

יד). —ובתנ"כ : ומלקטין משם מורכבות של ערבה ובאין

ונוקטין אותן בצדי המוכות וראשיתן כפופין ע"ג

המוכות (סו"ד ד ס). שופר של ראש השנה של יעל פשוט

ופיו מצופה זהב וכו' בתעניות בשל זכרים כפופין

ופיתן מצופה כסף (ר"ט ג נד). אילו (האותיות) פשוטים

ואילו כפופים (יחזק' סת יכ"ד). לולב כפוף קוין

מדוק עקוב דומה לסל (סו"ד נא). היתה ירה (של

הכהנה בשעת הפירכוס) כפופה ופשתה דבר

שהסיתה עושה (היתה) פשוטה וכפפה דברים שאין

הסיתה עושה (תו"ת נח). הפורץ גדר בפני בהמת חבירו

והכופף קמתו של חבירו בפני תדלוקה (נ"ק נס).

אמרה לו (אשת פוטיפרע ליוסף) השמע לי וכו' הריני

כופפת קומתך (יו"ט נא). ומפני מה כפוף ראשו

(של יוד) מפני שצדיקים שבו כפוף ראשיהם מפני

¹ לא נחבר משם בדיוק.

² אולי כמו בערב' כפע a).

³ כך בג' כ"י וכן גרסת הערוך, וכקצת כ"י

ומפקיע, ובכ"י אחר ומכפיע, ומכניע.

⁴ גם בארמית וערבית.

⁵ בערב' כפ b).

a) יִכְּ b) כִּכְ

מעשיהן שאינן דומין זה לזה (מנ"י כט). מה יוד זה קומתו כפופה כך הן הרשעים קומתן כפופה ופניהם מקדירות לעתיד לבא (מד"ר טר"כ' יב). אמר רבי אבהו ש כפוף הקב"ה קומתו של אדם הראשון וקברו בתוכה (סס נח). עשאה וויין וזינין וזינין וויין (אותיות) כפופים פשוטים פשוטים כפופים פתוחים פתוחים כפופים פתוחים (מס' מאו"ה). —ואמר המשורר : אל ילכו רומה בני תבל כי אם כפופי ראש כמו אבנון (תנ"כ, תנ"כ). —ובדרך הפוליס : אין הבהנים רשאים לכוף קשרי אצבעותיהן עד שיהוו פניהם מן הצבור (סו"ט נט). — *כפף אוננו לשמע דבר : אמר רבי אליעזר כוף אונניך (ספ"ה ט מ יב). אלו אדם אחר אמרן היית צריך לכוף אונניך ולשמוע הדברים האלה ויותר שאמרם שלמה ואלו מדעתו אמרן היית צריך לכוף אונניך ולשמעם ויותר שאמרן ברוה הקדש (מד"ר סס"ה ח). —ואת "הע"ה, לסימן שעבוד : ערפנו כוף לך דהשתעבד, באהבה וביראה אהך לעבוד ולכבד (ר' יוסף סת"ד, מנ"י, אל"ס כ"ד נא).

—*ישב כפוף לפני פלוני, מפני הבכור והמורא וכדומה : ואנתו היום היה הלל כפוף ויושב לפני שמאי באחד מן התלמידים (בב"א יז). —א"י פסא בא וראה כסה (ת"ח) מתכבין זה את זה שאילו ר' יוסי קיים היה כפוף ויושב לפני רבי (סס נא). ר' יששכאל בר' יוסי מלא מקום אבותיו היה והיה כפוף ויושב לפני רבי (סס כד). — *כפף לפלוני, נכנע לו : (לא מבט אני דוקת רשות) ואינו כפוף לכם (ר"י סס"ה ט). —אדם חייב לצאת מירי הבריות ואפילו מיר אשתו ובניו ואעפ"י ש כפופין לו כרי שלא יתגבה עליהם (בב"א טו, ויל"ה). כך היה המשפט באותן הימים שכל אדם שהיה כפוף לאדם אחר נותן ידו תחת יריכו לאות שהוא אדוניו (חוקי, מ"י טס כד כ). —וכפף התחין, במשם' זו : קבוצת האומות שהיו כפופים תחת ש"מה (דנ"ס טר"כ' מ"י). —ב) *כפף את פלוני, כמו ב. *כפפה, הבריות לעשות דבר : שהוא כופף¹) את עבדו (לשתות יין ולהטמא למתים) ואינו כופף את אשתו (יחזק' מנ"י ניר ט ח). ב ש כ פ פ רבו או בשלא כפפו רבו (סס טו ג). —ובדרך הפוליס : השוכר את הפועלים ואמר להם להשכים ולהעריב מקום שנתנו ש"א להשכים ושלא להעריב אינו רשאי לכוף (כ"ט ז ח). כפפו רבו לדבר אחד מהו שיכוף אותו לכל הדברים (יחזק' ניר ט טו ג). ואל תכיואני לא ידיר חטא ולא

—(1) במש"י שבבבלי כופה.

ונתן פדיון נפשו בכל אשר יושת. עליו (שמות כ"א כט-ל).
 כי תשא את האיש בני ישראל לפקדיתם ונתנו איש כפר
 נפשו לוי' בפקד אתם ולא יהיה בהם נגף בפקד אתם
 זה יתנו כל העבר על הפקדים מחצית השקל (ש"ל
 יכ"ג). ולא תקחו כפר דנפש רצח אשר הוא השע למות
 כי מות יומת ולא תקחו כפר לנוס אל עיר מקלטו
 (כסד' ל"א ל"ב). ענו בו בנד יי' ונגד משיחו את שור
 מי לקחתי ותמור מי לקחתי ואת מי עשקתי את מי רצחתי
 ומיד מי לקחתי כפר ואעלים עיני בו (ש"ל יכ"ג). כי
 ידעתי רבים פשעיתם ועצמים חטאתיכם צרתי צדיק לקחי
 כפר ואבינוגים בשער הצו (פס' ס יג). כי קנאה חמת
 גבר ולא יחמול ביום נקם לא ישא פני כל כפר ודא
 יאבה כי תרבה שחד (מס' ז' ל"ג). כפר נפש איש
 עשרו (ס"ז י"ח). כי חמה פן יסיתך בשפק דרב כפר
 אל יסך (ליוכ' ט' יח). — ובכלל דבר שבשבילו נמחל
 לאדם עונג, בשבילו ינצל ממות: אם יש עליו מלאך
 מדין אחד מני אלף להגיד לאדם ישור ויחננו ויאמר
 פרעהו מרדת שמת מצאתי כפר (ליוכ' לג כ"ג). את
 לא פדה יפדה איש לא יתן לאדמים כפרו (פס' מ"ח).
 — ובתו"ש: שדך שנת את האדם ומת מועד משלם כופר
 ותם פמור מן הכופר (כ"ק ד' ה). יש בן חייב בכופר
 וחייב במיתה חייב במיתה ופמור מן הכופר (פוסקתא
 ס"ד ז' ו). המית עבד עברי גותן כל כופרו (ס"ז
 ח). הכתה הראשון הבית מיתה וזא השני ובילבולו
 ובז' הראשון גותן גוקו והשני גותן כופרו (יו"ט' ס"ז
 ז' ג). — ובהשאלה, פלגיו הוא כפר פלגיו, שהוא יענש
 במקום פלגיו: כפר לצדיק רשע וחחת ישרים בוגד
 (מג' כ"א יח). כי אני יי' אלהיך קדוש ישראל מושיעך
 נחתי כפרך מצרים כוש וסבא תחתיך (יט' מג' ג).
 — ואמר המשורר: ומי ישמע מרי שיחי ויתעשת
 לתנתי, ויתדתי היי כפר דאח יולד לצרתי (ר"ש הגניד,
 ימהר יוס פקדתי). ואלו צר אתוהו הדפתיהו ברב חלי,
 ולו ישוב במו כפר פדיתיהו בכל יש לי (סוף, קבר
 שלמו). ואגיד פלאך בעדת חסידים ונסיד בחור עוטי
 גרילים, גאלתני ושמת לי לבפר ביהם איד זה כמו
 שנה אוילים (סוף, הלי תעס). מטע אהבים ועפר, בז
 נקבצו חן ושר, נפשי פדות לו וכפר (רמב"ט, א"ח
 יט"ו). מי יתנני כפרך אחי ובי תפגע תמותה כל
 קרוב אליך, גרתי ומי חיי עלי בדרך וקן אהאז קבר
 הוא מצח חבלך (רמב"ט, קטע כ"י גי' קלסיד). — ומ"ר

דין האיום אין בו פדיון גם כופרים (מ' אלדני, ש"ל ו').
כפר ⁽¹⁾, ש"ז, מ"ר פפרים, — צמח טוב הריח בצורת אשכול,
 Cyperblume (Lawsonia inermis): אשכול הכפר
 דודי לי בכרמי עין גדי (ס"ז א' יד). שלחך פפרים
 רמונים עם פרי מגדים פפרים עם נדרים (ס"ד ז' ג). —
 ובמשנה: הוורד והכפר והקמף והלוטם (כ"ז ז' ו).
 — ואמר המשורר: הרי בשמיה מרעה עפרים, נצי כרמיה
 נרד עם כפרים, רקתה וסמיה מלאו עפרים (כ"י
 הלוי, מודע ככל). לי ציצים לי פרי לי עלים, די שושן
 לי כפר ואהלים (רמב"ט, אל אחד). צרור מר ומכר
 עפרים, זכרו בנדר ובפרים (סוף, א"ח יט"ו). אמר
 בשם בנן מוסר כפריו נתנו רית ונדרו (רמב"ט, דיואן
 לה, כ"י מולד). ולכל דוה לבב לבו התענגו בצבי כפריו
 ונדריו (ס"ז ס"ח).

כפר ⁽²⁾, ש"ז, — כמו כפר: כל ערי פלשתים לתמשת הסרנים
 מעור מבצר ועד כפר הפרוי (ש"ל ו' יח). — ובסדר:
 שלש מאות וששים וארבע מיני בתי שלחים היו מקופין
 מביבות ירושלם וככל אחד ואחד היה בו כפר והיו
 מלאים כל מיני בשמים וחמץ בתנים ויצאים לשם (מדר'
 ס"ז, שנתה, כ"י, סוף גרינס').

כפר ⁽³⁾, ש"ז, מ"ר פפרים, — מקום מושב קטן לאנשים
 מוקף שדות וברמים, Dorf; village: לבה דודי
 נצא השדה גלינה בפפרים נשכימה לכרמים (ס"ז ז'
 יכ"ג). ועל האצרות בשדה בערים ובפפרים ובמגדלות
 יהונתן בן עוזיהו (דס"א כ"ה). — ובתו"ש: אי זו היא
 עיר גדולה כל שיש בה ר' בטלנים פחות מכאן הרי
 זה כפר (מג' א' ג). כרכין המוקפין חומה מימות יהושע
 בן נון קורין כפרים ועיירות גדולות קורין כ"ר
 אלא שהכפרים מקדימין ליום הכניסה (ס"א א'). עד

(1) באשור' כפר, בארמ' כופרא. — ואמר ריב"ז:
 וראית פי שרת משחא דכופר לרבינו שרירא גאון ו"ל אנה
 ע"צנ אלחנא והד"א אלתפשו ענדי הו אלצחית דאנ אלחנא
 מג אלטיב ולה ענקוד, ע"כ, — וכעבר: וראיתי בפרוש
 משחא דכופר לרבינו שרירא גאון ו"ל שהוא עץ אלחנא
 (בערבית) וזה הפרוש הוא האמתי אצלי יען אלחנא הוא
 מן הריחניים ויש לו אשכולות, והסבימו לזה גם החרשים.
 אך ערוך אמר כי כפר הוא הפרת ג'ירופלי, והרמב"ם
 הביא שני הפרושים ולא הכריע.

(2) באשור' כפר, בארמ' כפרא, בערב' כפר א, אולי
 שאולה מארם. ולא נתברר מקור מלה זו ושם העקירה.

לְכָפֹר על המזבח (שם כפ לִכְפֹּר—ג) כִּפֹּר עַל מַלְאֲכָה
עֲשֵׂה מַעֲשֶׂה שֶׁבְגָלְלוּ נִמְלַח לִפְדוֹנִי עוֹנוֹ, לְמַשַּׁח הַקְּרִיב
בְּעָדוֹ קָרְבָן וְכִדּוּמָה; וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֵל הָעַם אַתֶּם חַטָּאתֶם
הַטָּהָה גִּדְלָה וְעַתָּה אֲעֹלָה אֵל יְיָ אֹהֶל אֲבֹתָהּ בַּעַד
חַטָּאתְכֶם (שְׁמַח לֹכֵן). וְאַתָּה כָּל חֲלָבֹךְ (שֶׁל הַפָּר) יִקְמִיר
הַמִּזְבֵּחַ וְכוּ' וְכִפֹּר עֲדֵיו הַכֹּהֵן (עַל הָאִישׁ אֲשֶׁר חָטָא)
מִחַטָּאתוֹ וְנִסְלַח לוֹ (וַיִּקְרָא ד' כו). וְחִקְרִיבֻהוּ (הַכֹּהֵן אֶת
וּכְבַשׁ וְכִדּוּמָה) לִפְנֵי יְיָ וְכִפֹּר עָלָיו (עַל הָאִשָּׁה הַטָּמְאָה)
וְשִׁהַרָה מִמֶּקֶד דְּמִיָּה (שם יג ז). וְעֲשֵׂה הַכֹּהֵן אֶת הַחַטָּאת
וְכִפֹּר עַל הַמַּטָּמֵר מִמַּטָּמָאוֹ (שִׁסְדִּיט'). וְחַטָּא אֶת הַבֵּית בְּדָם
הַצִּפּוֹר וְכוּ' וְכִפֹּר עַל הַבֵּית וּמֹחֵר (שם נג-נג). וְחִקְרִיב
אֹהֶרֶן אֶת סֵר הַחַטָּאת אֲשֶׁר לוֹ וְכִפֹּר בְּעָדוֹ וּבְעָדֵי בֵיתוֹ
(שִׁסְדִּי יא). וְכִפֹּר עַל הַקֹּדֶשׁ מִמַּטָּמֵי כִנֵּי יִשְׂרָאֵל וּמִפְּשָׁעֵיהֶם
(שם יו). וְכִפֹּר אֶת מִקְדָּשׁ הַקֹּדֶשׁ וְאֶת אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת
הַמִּזְבֵּחַ יִכְפֹּר וְעַל הַכֹּהֲנִים וְעַל כָּל עַם הַקָּהָל יִכְפֹּר (שם
לג). וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל הַגִּבְעָנִים מִה אֲעֲשֶׂה לָכֶם וּבִשְׁמֵךְ אֲכַפֵּר
וּבְרַכּוֹ אֶת נַחֲלָתִי יְיָ (ש"כ פא ג).—וְחִקְרִיבֻהוּ יִכְפֹּר;
כִּי נִפְשׁ הַבִּישָׁר בְּדָם הוּא וְאֲנִי נִתְחַיֵּו לָכֶם עַל הַמִּזְבֵּחַ
לְכֹפֵר עַל נַפְשֵׁיכֶם כִּי הָדָם הוּא בִּנְפֶשׁ יִכְפֹּר (וַיִּקְרָא
י' יא).—וְכִתּוּבָם: שֶׁקֶרְבָּנוֹת צִיּוֹר מִרְצִין וּמִכִּפְרִין
בֵּין יִשְׂרָאֵל לֵאכִיחָם שִׁבְשָׁמִים (מוֹסַפְתָּה שְׁקִל' א ו).
כֶּסֶם שֶׁהַחַטָּאת מִכְפֶּרֶת עַל יִשְׂרָאֵל כִּךְ צִדְקָה מִכְפֶּרֶת
עַל עֲוֹנוֹם (כ"ז יז). מִה קֶרְבָּנוֹת מִכְפְּרִים אִם
בְּגָדֵי כְהוֹנָה מִכְפְּרִין כְּתוּבָתָם מִכְפֶּרֶת עַל שְׁפִיכוֹת
דָּם וְכוּ' וְצִיץ מִכְפֹּר עַל עֲוֹנוֹת פָּנִים (וְכוּ' פה):—
ד) עֲשֵׂה הַאֲנֻמָּא בְּעֶצְמוֹ דְּבַר שִׁבְשִׁבִּיּוֹ וְסַלַח לוֹ עוֹנוֹ;
הַעֲשִׂיָר לֹא יִרְבֶּה וְחָדֵל לֹא יִמְעָיִם מִמַּחְצִית הַשֶּׁקֶל לִתֵּת אֶת
תְּרוּמָתָהּ יְיָ לְכֹפֵר עַל נַפְשֵׁיכֶם (שְׁמַח ל' יס). וְאִם דֵּל
הוּא (הַמְצֻרֵעַ) וְאִין יָדוֹ מִשְׁנֵה וּלְקַח כֶּבֶשׂ אֶחָד אֲשֶׁם
לְתִּנּוּפָה לְכֹפֵר עֲדֵיו (וַיִּקְרָא יד כא). וְשַׁעֲרֵי חַטָּאת אֶחָד
(תַּעֲשֵׂה) לְכֹפֵר עֲלֵיכֶם (נִמְד' כח כב). וְנִקְרַב אֶת קָרְבָּן
יְיָ וְכוּ' לְכֹפֵר עַל נַפְשֵׁיכֶם לִפְנֵי יְיָ (שם פא ג).—ה)
כִּפֹּר אֱלֹהִים לְפָלוֹנִי, לְעוֹנִי, סִלַּח לוֹ חַטָּאתוֹ: כִּי בְיוֹם
הַזֶּה (בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים) יִכְפֹּר (אֱלֹהִים) עֲלֵיכֶם לְשַׁחַר אַחֲכֶם
(וַיִּקְרָא י' לו). וְעוֹנֵי וְאִמְרוּ וְדִינוּ לֹא שִׁפְכָה אֶת הָדָם הַזֶּה
וְעֵינֵינוּ לֹא רָאוּ כִּפֹּר לְעַמֶּךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר פָּדִיתִי יְיָ (דְּכַר'
כא ז-ח). וְאַתָּה יְיָ יִדְעָתָה אֶת כָּל עֲצָתְךָ עָלֵי לִמּוֹת אֵל
תִּכְפֹּר עַל עוֹנֵם וְחַטָּאתָם מִלְּפָנֶיךָ אֵל תִּמְחִי (יִרְמ' יח
נג) לְמַעַן תִּזְכְּרִי וּבִשְׁתִּי וְלֹא יִהְיֶה לָךְ עוֹד פִּתְחוֹן פֶּה
מִפְּנֵי כְלִמָּתְךָ בְּכַפְרִי לָךְ לִכְלֵל אֲשֶׁר עָשִׂיתִי (יִחֻק' י' סג).
דְּבָרֵי עוֹנֵת נִכְרוּ מִנִּי פִשְׁעֵינוּ אֲתָה תִכְפְּרֵם (תְּהִל' סה
ד). וְהוּא רַחֲמֵם יִכְפֹּר עוֹן וְלֹא יִשְׁחִית (שם עח לח). עוֹרְבוֹ

ועשה עם הצבור מתכפר לו עם הצבור (הו' כ נ). בזבח ובסנתה אין מתכפר לו אבל מתכפר לו בתפילה (ירוש' ר"ה כ נח). שאלו לקב"ה חומא מהו ענשו אמר דהן יעשה תשובה ויתכפר לו (שס מו' כ לא ד). ר' יוחנן אמר נתכפר מקצת החט נתכפר כולו ר"ש בן לקיש אמר נתכפר מקצת החט לא נתכפר כולו (שס הו' ג מז). אמר יוחנן המקדיש מוסיף חומי' והמתכפר עושה בה תמורה (יומ' י). בזמן שב"ה קיים אדם שוקל שקלו ומתכפר לו עכשיו שאין ב"ה קיים אם עושין צדקה מוטב (כ"ט ט). אשם שמתו בעליו או שנתכפרו בעליו ירעה עד שיסתאב וימכר ויפלו דמיו לנדבה (שנו' יב). חטאת ששחטה על מנת שיתכפר בה נחשון (זנח' ט). וכי איזה כח מרובה כח מספרין או כח מתכפרין הוי אומר כח מתכפרין (שס כג). אמרו ישראל כשבהמ"ק קיים היינו מקמיורין חלבים ואמורין ומתכפרין ועכשיו חרי חלבנו ודמינו ונפשותינו (מד' כמד' יח). — ואמר הפיסן: היינו קדם מתכפריב, היום בשעירים ופרים, ועתה נשארנו חפורים (אפסו מכפרי, קטע כ"י גני' קה"ס).

ג. *כפר¹, ממנו ג. *כפר, *כופר, *כפירה, *כפירות, *כפרן, *כפרנות, *כפרנית.

ג. *כפר, פ"ע, עת' יכפר — כפר במעשה וכדו', אמר כי לא היה המעשה ההוא, verleenen; nier; deny.

כפרו שניהם (שני העדים) באחד שניהם חייבין וכו' כפר אחד והודה אחד הכופר חייב היו שתי כיתי עדים כפרה הראשונה ואחר כפרה השניה שתיהן חייבות (סנ' ד 7). אינן חייבין עד שיכפרו בהן בבית דין (שס ח). טענו כלים וקרקעות והודה בכלים ובכפר בקרקעות (או שהודה) בקרקעות ובכפר בכלים (שס ו ג). הטוען טענת גנב בפקדון אינו חייב עד שיכפור במקצת ויודה במקצת (כ"ק קו). הכופר במלוה כשר לעדות (כ"מ ד 7). שעל מה שכפר הוא גשבע (שס). — וכפר בפלוני, אמר כי פלוני איננו, או כי פלוני אינו מה שהוא אומר או מה שאומרים עליו: ולפי שהוציא את עצמו מן הכלל וכפר בעיקר אף אתה הקהה את שינוי (מכ' נא יח). האומות כששמעו שאכד פרעה ומצרים בים ובשלה מלכותם ונעשו שפטים בעבודה זרה שלהן כפרו כלן בעבודה זרה שלהן (שס נשלח ח). בשר

אלהו ישענו על דבר כבוד שמך והצילנו וכפר על חטאתינו למען שמך (שס עט ט). — וכפר בעד: כי התפלל יחזקיהו עליהם לאמר יי' הטוב יכפר בעד (דכו"ג ל יח). — ובתו"ם: אנא בשם כפר נא לעונות ולפשעים ולחטאים שעו ושפסקו ושהטאו לפניך עסק בית ישראל (יומ' ו ז). מיתה ויוה"כ מכפרין עם התשובה תשובה מכפרת על עבירות קלות על עשה ועל לא תעשה ועל החמורות היא תולה עד שיבא יוה"כ ויכפר (שס ח ח). (האומר) אחמא ויוה"כ מכפר אין יוה"כ מכפר (שס ט). כל זמן שביהמ"ק קיים מזבח מכפר על ישראל ועכשיו שלחנו של אדם מכפר עליו (כרכ' נה). כך היא מדת הדין נותנת מוטב יבא זכאי ויכפר על החייב ואל יבא חייב ויכפר על החייב (יומ' מג). על מה קטורת מכפרת על לשון הרע יבא דבר יבשה שאי ויכפר על מעשה חשאי (שס מד). א"ר יוחנן אוי להם לעכו"ם שאבדו ואין יודעין מה שאבדו בזמן שבהמ"ק קיים מאבת מכפר עליהן ועכשיו מי מכפר עליהן (סו' נט). בזמן שהיא (האשה) צנועה בתוך ביתה בשם שהמזבח מכפר כך היא מכפרת על ביתה (תנחומא ושלח). — (ו) כפר צרה, מנע אותה: וכו' עליך רעה לא תדעי שחרה ותפיל עליך הנה לא תוכלי כפרה ותבא עליך פתאם שאה לא תדעי (ישע' מו יח). — כפר, יכפר, תכפר, — (א) כפר בפלוני, געשה ע"י פלוני מעשה לכפר על עון: ואכלו אתם אשר כפר בהם למלא את ידם לקדש אתם (שמות כט ג). — (ב) כפר לו להעון: ולא רץ לא יכפר לדם אשר שפך בה כי אם בדם שפכו. (כמד' לה ג). — וכפר העון: וסר עונך וחטאתך תכפר (ישע' ו ו). אם יכפר העון הנה לכם עד המחון (שס כז יד). לכן בואת יכפר עון יעקב וזה כל פרי הסר חטאתו (שס כז ט). בחסד ואמת יכפר עון (משלי י ו). — (ג) כפרה ברית, הופרה, בשלה: וכפר בריתכם את מות והותחכם את שאול לא תקום (ישע' כח יח). — לפע', נכפר, — כמן כפר: כפר לעמך ישראל וכו' ונכפר להם הדם (דכ"ר כח ח).

— תפ', התכפר, יתכפר, מתכפר, — כמו הקודם: ולכן נשבעתי לבית עלי אתכפר עון בית עלי בזבח ובמנחה עד עולם (ש"ג יד). — ובתו"ם: רוח הקדש מבשרהן אימתי שתעשו ככה הדם מתכפר להם (סו' ט ו). הו' יודעין שלא בדיני מסונות דיני נפשות דיני מסונות אדם נותן ממון ומתכפר לו דיני נפשות דמו ודם וזרעותיו תלוין בו עד סוף העולם (סנ' ד ה). הורה בפני עצמו ועשה בס"ע מתכפר לו בפני עצמו הורה עם הצבור

(1) גם בארמ' וסורית. בערב' כפר a.

לשם (כלים א' ח). מחוסר כפורים אסור בקדש וטוהר בתרומה ובמעשר (שם ה). — יום הפְּכָרִים, שם יום העשירי בחדש תשרי: אך בעשור לחדש השביעי הזה יום הפְּכָרִים הוא מקרא קדש יהיה לכם וכו' וכל מלאכה לא תעשו בעצם היום הזה כי יום פְּכָרִים הוא לכפר עליכם לפני יי' אלהיכם (ויק' כג כז-כח). בחדש השביעי בעשור לחדש ביום הפְּכָרִים תעבירו שופר בכל ארצכם (שם כט ט). — ובתו"ס: בסתיויבי המאות ואשמות וודאין שעבר עליהן י"ה שמבואין אחר יום הכיפור (י"ז ב' כט' א' ל' ד). עד כל עבירות שבתורה בין עשה תשובה בין לא עשה תשובה יום כיפור מכפר (יומ' פה:). — ומ"ר: שלח לו ר"ג (לר' יהושע) גזרני עליך שתבא אצלי במקלך ובמעמדך ביום הכיפורים שחל להיות בחשבוןך וכו' נשל מקלו ומעוזיו בידו והלך ליכנה אצל רבן גמליאל ביום שחל יום הכיפורים להיות בחשבוןך (ר"ס כ ט). יום הכפורים אסור באכילה ובשתיה וברחיצה (יומ' ח א). התינוקות אין מענין אותן ביום הכפורים (שם ד). קדש הקדשים מקודש מהם שאין נכנס לשם אלא בהן גדול ביום הכפורים בשעת העבודה (כלים א' ט).

כִּפְּרָה, כ"ג, מ"ר כפרות, — א' כהמ"ס של הפעולה לכפר עון, Sühne; pardon; atonement: תחא מיתתי כפרה על כל עונותי (סנה' ו ב). וראויה כפרה זו שתהא מכפרת וחולכת לעולם (סנה' פנ:). — ואמר הפישן: ותתן לנו יי' אלהינו באהבה את יום הכפורים הזה וכו' למחילה ולסליחה ולכפרה ולסחול כו' את כל עונותינו (בבב' י"ב, א"ת כתרנו). — ובמלצה, "מי כפרה, ואמר הפישן: בשור עמי להעלות גר סליחה במושבנותם, מי כפרה לדלות ממעני יצועתם (ר"א בר שמעון, סו"ר תימ' ליוס"כ, ע"י י'). — *הריני כפרתך, דבור של רגשי כבוד וחבת לאדם: וכשהוא (הכה"ג) מתנחם מאחרים כל העם אומרים לו אנו כפרתך והוא אומר להן תחברכו מן השמים (סנה' כ א). ר' ישמעאל אומר בני ישראל אני כפרתן הרי הן באשכרוע לא שחורים ולא לבנים אלא בינוניים (נגע' כ א). מעשה בשני כהנים שהיו שוין ורצין ועולין כבש וקדם אחד מהם לחבירו ברחוק ד' אמות נשל סבין ותקע לו בלבו וכו' ואח"כ בא אביו של תינוק אמר להם אחינו הריני כפרתכם עדיין בני מפרפר ולא נטמאת הסבין (ספרי נמד' קכ"א). אמר ריש לקיש הריני כפרת ר' חייא ובניו (סוכ' כ). כך אמר אבא מרי הריני כפרת משכבו (קדוש' לא). הריני כפרת בן בתי כווא שמאכלי

ורם יש לו קרוב אם היה עשיר הוא מודה בו ואם היה עני כופר בו (ירוש' נכ"ט ע"ג). קרי לה יהודיה על שום שכתבה בע"א (מג' יג). תמורה ע"א שכל הכופרה כמורה בכל התורה כולה (קדוש' מ). פלוני זה כפר באלהי ישראל (כ"ט ע"א). א"ר וירא אם יכפור רבי יוחנן בר' אלעזר תלמידו יכפור בר' ינאי רבו (כ"ט קנ"ד). אחאב כפר באלהי ישראל לפיכך אין לו חלק באלהי ישראל (סנה' קנ:). שאינו מניתח עד שתכפור בתורת משה רבך (שם קו). אדם שהוא נוטל אשה ועושה עמה ימים הרבה אפילו העני אשתו אינה כופרת בו אלא אומרת בשעה שהיה עשיר האבילני והלבישני ועבשני שהעני אינו כופרת בו (מד' צמות ל). עם אחד אשר יש בינינו נבזה מכל העמים וכו' וכופרים במי שעשה להם טובה (שם אסת', אס על המקל). אראך לאומות העולם שאתה משפיע להם טובות וכופרים בך (פסיק' דנתי ל). מאימתי מקבלין אותם משכפרו בהר גריזים והודו בירושלם ובתחית המתיים (מס' כותים כ). לבעל הבית שהיה לו בן והכעיסו הבן עבר אביו וראה את הבלבל יושב וקרא אותו ואמר לו לך כתוב שאני כופר בבני והלך וכתב ולא היה שם עדים ולא חתם אחר זמן הדך הבן ונפל דרגלי אביו ובקש הימנו וקבלו ואחר כך עבר אביו אצל אותו הבלבל ואמר לו הבלבל מה לך הנחת אגרת שכתבת לכופר בבנך ואמרת לי דהביא עדים לכתוב שאני כופר בבני אמר לו שמה אמרתי דך בכעסי אכפור בו חס לי וכו' יש לי אחר בעולם אדא הוא אין אני כופר בבני (אגדת נדא"ב יד). — כפר את פלוני, אמר עליו שהוא כופר: אמר לו (ר"א דר' עקיבא) רבי אלית כפרני! בשעת הדין כך מקובלני ממך (פסח' סט, ט"ז מו:).

כִּפָּר, כ"ג, מ"ר כפרים, — כהמ"ס מן כפר: ופר המטת תעשה ליום על הפְּכָרִים וחמאת על המזבח בכפרך עליו (צמות כט לו). מרם המטת הפְּכָרִים אחת בשנה וכפר עליו לדרתיהם (שם ל י). העשיר לא ירבה והדר לא ימעיט ממחצית השקל לתת את תרומת יי' לכפר על נפשתיכם ולקחת את כסף הפְּכָרִים מאת בני ישראל (שם י"ו י). מלכר איל הפְּכָרִים אשר יכפר בו עליו (נמד' ח ס). — ובמשנה: אונן מכול יום מחוסר בגדים מחוסר כפורים שלא רחץ ידים ורגלים (זכ"כ א' ח). עזרת ישראל מקודשת ממנה שאין מחוסר כפורים נכנס (1) גרסת הערוך וכן בב"י (ד"ס), ובנוסח' תכפירני. זה פרושו של הערוך. — וכך שמוש הפע' בערבי'.

ולא רציתי אפילו להביט בו למה לי זאת על בשרות
אני צריך זאת (כותן לדיק, מכת' ס).

כִּפְרוֹן, ש"ו, — כמו כפרה: תחתן בנכריות בלי פרוין,
ולחמאתיך אין להם כפרון (עזר' סכנלו, תוכח' מוסרת).

כִּפְרִי, כוסרי, ת"ו, לנק' כפרית, מ"ר כפריים, — שר
הכפר, שר הכפר, וביחוד כגוי של לוי מין בלב
ולמין בצל: הזאב והכלב כלב הכוסרי (והשועל
(כלא' א'ו), כלב כוסרי מין היה (תוספתא ס' ה' ת).
דא יהא סביא כלבים כוסרים וחולדות הסנאין
ותחולין וקופות למוכרן לגוי (שם שני' ס' ט). מגדלין
בכלבים כוסרין ותחולין וקופים וחולדות סנאים ספני
שעשויים דנקראת חבית (כ"ק פ'), מעשה בכלבא אחת
כוסרית² שעלתה לראש הסלע ושימשה עם זכר
(מד"ר ח"ק, דלכי ליון), תורמין בצלים סבני הסרוגה
על הכוסרים אבל לא מן הכוסרים על בני
המדינה (תנ"ח' כ' ס'), קונם בצל שאינו טועם שהבצר
רע ללב אמרו לו הלא הכוסרי יפה ללב הותר
בכוסרי ולא בכוסרי בלבד הותר אלא בכל
הבצלים (נדר' ט' ת).

כִּפְרִי, כפרוי, ת"ו, לנק' כפרית, מ"ר כפריים,
כפריות, — כמו הקודם: וכאשר הגיעה עת האכל
והנה הכפרי בא לקראתנו בשמחתו ויביאנו אל ביתו
וכו' וראיתי בבית הכפרי תרגל ארך האבר וגדול
רך וטוב וכו' ואמר אל הכפרי אתה הגדלת טובתך
עלינו ולערך תודה לך תוכה עלינו וכו' ואני מתאוה
לאכול מבשר זה התרגול אמר לי הכפרי אדון התאוות
בשר בני לא חסה עליו עיני וימחר הכפרי הוא
ואשתו אחרי התרגול לקחתו (ר"י חיוני, תחמ"י י).
על מה אתה מכה את חמורך אדם כפריי וחשוב לו
דא הייתי יודע שחמורי היה לו אדם קרוב כמך (לרז
סמוי, נלק'), הלא תראה ש הכפריים האוכלים
השעורים והסמאלים הנסים יתרוגם מעט עד הכהמות
(מלמד תלמיד', עקב), ופיור הרבה ברופאים ולא הועילו
עד כי לקה כפריית ששתה לו רפואה (מעשה טוניה,
כית חדש א' ת), כפרי אחד אשר לשמע און שמע
מעורר את שם העיר תרצה היפה וכו' התאוה תאוה
ללכת תרצתה לראות ביופיה (סקד' תעוד' כישראל).

כִּפְרִיֹת, ש"ו, — סגולת הכפרי ושבעו: לכן מלך נער
בן שנה וכו' שנגנב והולוכוהו למרחוק אלף פרסאות

בתרומה ואינו כפרת בן בתי כדא שפוסלני מן
התרומה (יבמ' ע'), — (ב) קרבן שסביא אדם לכפרה: הורו
בית דין וידעו שטעו וחזרו בהן בין שהביאו כפרתן
ובין שלא הביאו כפרתן והלך ועשה על פיהן (סור'
א' ג'), מלמד שהמתים צריכים כפרה (כפרי דגר' ר').
מפני מה הוצרכו ישראל שבאותו הדור כפרה מפני
שוננו עיניהם מן הערות (שנת סד'), אמר להן משה
לישראל שמא תורתם לקילקולכם הראשון אמרו לו לא
נפקר ממנו איש אמר להן אם בן כפרה למה אמרו
לו אם מירי עבירה יצאנו מיד הרהור לא יצאנו (ס').
אין כפרה למתים (נחמ' ע'), שלמו כל הכפרות
כולן (ס' נג'), אמר לו (אברהם להקב"ה) באינו זכות
(אירש את א"י) אמר לו בכפרות שאני גותן לבניך
וכו' רבי שמעון בן יוחאי אומר כל הכפרות
הראה לו ועשריות האופה לא הראה לו (מד"ר נראש'
מד'), — (ג) "מעשה של מנהג בקרב היהודים כפרש בערב
יום הכפרים לקחת תרגל' לאיש ותרגלת לאשה ולקרא
עליו קצת פסוקים וסובבים את התרגל' והתרגלת סביב
הראש ואומרים זה חליפתו זה תמורתו זה כפרתו זה
התרגל' ילך למיתה ואני אכנס ואלך לחיים טובים
וארוכים ושלום, ושוחטים ונותנים בשרן לעניים בעין
קרבן לכפרה על האיש או האשה: בענין התפלות
וגוסס שבהם ומנהגים ישנים שערערו עליהם קצת
מפרשים כגון מנהג הכפרה על ידי תרגול וגוסס כל
נדרי (המאירי, סוף יומא'), מה שנוהגים לעשות כפרה
בערב י"ב לשחוט תרגול על כל בן זכר ולומר עליו
פסוקים יש למנוע המנהג ההוא (ר"י קאלו, שו"ע או"ח
תקס'), ונהגו ליתן הכפרות לעניים או לפדותן בממון
שנותנים לעניים (דמ"א ס', כס' מסרי"ל), סוד הכפרות
הוא להראות שהדין נשלם על הפרות והכופר (עמ"מ,
ריש' דו"א ת'), ואנשי חיל יראי אלהים יש להם לנהוג
מנהג ותיקין לשחוט כפרות בעד נפשו ובעד נפשות
אנשי ביתו באשמות עיה"ב אחר הסליחות וכו' ולכן טוב
שהיו (הכפרות) לבנים (תמ"ד, ע"ס"א), כבר נתפשט
המנהג לעשות כפרות בערב יוה"כ דהיינו שלוקחין
תרגול זכר לזכר ותרגולת לבקבה וכו' ואפילו שני בני
אדם יכולים ליקח כפרה אחת וכו' שגשרש בלב ההמון
שכל כפרת יוה"כ תולה בזה וכמעט שכפרות ואכילת
מצה נחשב להם למצוה א' (ת"י אלס, סל"י יוס"כ, קמד'), —
ורבנו המוני, "צריך לי זה לכפרות, דאמר דעשות בזה
כפרה, להלמיתו, דאמר אין לי בזה שום צרך: מה שאדם
אזרים שלא ישבו אפיקורסות אני באמת לא קריתי בו

¹ לא נתכרר היטב לאיזה מין כלב ובצל הכונה
בכניוזה. ועי' הערה לערך כלב, — ² הערך גרם קורטית.

בוגם מצות התורה כמו הכפרנות והרצחה והטעם בו שהוא לחוק לבד (כ"א הקדל, ג"ע, חג המזלות). ובחרם בדרך הרעה ולא בטובה ובכפרנות כלי אמונה ועל כן יויקם מרם הכרמם (מעשיות א, ביה"מ ילינק ה).
כַּפְּרָנִית, ש"נ, א—כמו כפרנות: מלוח שהיא נעשית כפרנית אינה משמטת כפרנית שהיא נעשית מלוח משמטת (יו"ט שני' + לט ג). אשה כפרת: ואם תתמה ברחב שנתגיירה וכנסה יהושע כפרנית היתה ולא משבעה גוים (הל' פסוק, כנור).
כַּפְּרָה, ש"נ, א—כפיו על גבי בלי עשוי מתכת, Deckel; couvercle; covering ועשית כפרת והבטהור וכו' ונתת את הכפרת על הארץ מלמעלה (מזות כסיו"כא). ויתן את הערת אל הארץ וישם את הבדים על הארץ ויתן את הכפרת על הארץ מלמעלה (ס' מ' כ). —ובתו"מ: קינין ונוזלי עולה עצים ולבונה זהב לכפרות (שקל' וס). אלו חמשה דברים שהיו בין מקדש ראשון למקדש שני ואלו הן ארון זכפורת וברוכים אש ושכינה ורוח הקדש ואורים וחומים (יו"מ כא). —בית הכפרת, בנוי לקדש הקדשים בבית המקדש: ויתן דודי לשלמה בנו את תבנית האולם וכו' וחדריו הפנימים ובית הכפרת (דק"א כח יא). —ובתו"מ: נתן לה (להוונה) זהב ר"י בר' יהודה אומר אין עושין אותו ריקועין אפילו אחורי בית הכפורת (תוספתא תמולד, ת). —ב"בתי כנסת היהודים, כעין מסך קטן מעל להפרכת אשר על ארון ספרי התורה, נהוג בדבור העם.

כַּפְּרָה, צורף ארבע האותיות משבע אותיות שיש להן הברה כפולה רפה ודגושה: שבע כפולות בגד כפרת יסודן חיים ושלום וכו' משתמשות בשתן לשונות ב"ב ג"ג ד"ר ב"ב פ"ר ר"ר ת"ת רך וקשה (ספ' ילינק ד א).

כַּפִּישׁ¹, ממנו אַכַּפֶּשׁ, אַכַּפֶּשׁ, אַכַּפֶּשׁ, אַכַּפֶּשׁ.

כַּפִּישׁ, קל לא נמצא במקרא.

—הפע', הכפיש, כנל' הכפישני, — הכפישו באפר, שם עליו אפר לאות אבל וצרה ולכך אותו: השביעני במרורים הרוני לענה ויגמר בחצץ שני הכפישני באפר (אי"כ ג יא). —ואמר הפישן: ויחמוס וינצל מעדיי להכפישני, ומגבה לתהום הרפישני, ותונח משלום נפשי (ר"א קליר, קי', אי"כ אכפתו). תביט בדכיני ועוד בל תכפישני, תקרא דרור בטאו בו להחפישני, חת המון לאומים תחת נפשנו (קמ"כ שקל', מעתיק פלוסיס). —ואמר המשוור: ¹רק עבר, ולא נתברר היטב מקורו ומשמ' העקרת.

או יותר ונתגדל בבית כפרי ונתלמד מעשה כפריות ולא חשב ולא זכר אחר מלכותו (אורח' לדיק', יולת שמ"ס).
כַּפְּרָן, ש"ו, מ"ר כפרנים, — מי שדרכו לכפר בכל דבר: תן מנה לפלוגי פקדון שיש לו בידו חייב באחריותו ואם בא לחזור אינו תור וכו' א"ר זירא בשוהחוק כפרן (גיט' יד). מה להצד השנה שבהן שכן לא הוחזק כפרן תאמר בעדים שכן הוחזק כפרן (כ"מ ד). מנה לי בידך והלה אומר אין לך בידך כלום והעדים מעידים אותו שיש לו וחזר ואמר פרעתי הוחזק כפרן לאותו ממון (ס' יו'). היה חייב לחבירו שבועה בב"ר ואמר נשבעתי והעדים מעידין אותו שלא נשבע וחזר ואמר נשבעתי הוחזק כפרן לאותה שבועה (ס'). שהוחזק לזה זה כפרן פעם אחת לפיכך אין נאמן לומר פרעתי (רס"י ס' יו'). שטר שיש בו נאמנות ונמצא המלוה כפרן בדבר אחר (תשו' ר' משולם כ"ר קלני', מונ"א נטו"מ עא). ולעולם אין אדם מוחזק כפרן עד שיכפור בבית דין ויבא שני עדים ויכחישוהו במה שכפר (רמב"ם, טוען ונטען ו' כ). —ובמשמ' "כופר בדיעות ואמונות: ומי ימרה בזה אין צורתו בצורת המשכילים מפני כי אשר זו צורתו ידוע כשרותו קודם דעת המורה ית"ש ומוה היו הכפרנים בעיקר יודעים זה (ישעיה נ' יסוד הקדל, פי' כראש'). אבל כבר ידענו קיומו בלבד הכפרנים המכחשים לכורא העולם (סוף, ספ' העריות).

כַּפְּרָנוּת, ש"נ, א—המ"ס מן כפרן: מלוח שהיא נעשית בו כפרנות אינה נשמטת כפרנות שהיא נעשית מלוח משמטת וכו' מלוח שהיא נעשית כפרנות גובה כפרנות שהיא נעשית מלוח גובה בבינוניות (יו"ט גיט' ס' מ' ג). מי שאמר אין לך בידך כלום לענין הוחזק כפרן או לא משום שחזר ואמר פרעתיך יכול לומר אין זה כפרנות שזה שאמרתי לך אין לך בידך כלום לא באתי לומר אלא פיעתיך (ב"ת ה"י"ף פא). —וברעות ואמונות: וזהו טעות הנוצרים שאומרים על הקב"ה שהוא חי בחיים שהוא רוח הקדש וחכם בחכמה שהיא המאמר והוא שקורין לה כן וזהו כפרנות סמ"ש וכו' מביא הקב"ה ליד ריכוז ומחליף עליו החילוף וכופר כפרנות גדולה שהוא משים הכורא מרוכב (ליקוטים מר"ד סגנל, קל"ב קס 72). כפרנות דת וזים הנוצרים אשר חברו כמא הוות עם אלהים יתעלו תושבתותיה ותהלותיה שהוא ה' אחד ואמר כי הוא אב ובן ורוח הקדש (ר"י דס"י, אכלל הכפר, JQR VIII, 432). ואמר כי הדבור בו ככל אשר הורה עליו השכל ובאה

כִּפְשֵׁי, ש"י, — כמו הקודם: אורח לחושש, אקו דרולי
מכפש, בדבו אל יהי מפיש, בחוכי אל יהי עפש
(סתית' תר"ג: מלות לרסע"ג).

כַּפֵּת, ממנו *כפיתה, א. *כפת, *כפתה, *כפתה.

כַּפֵּת, פ"י, — קשר ידיו או רגליו יחד, binden, fesseln; hier, ligoter; to tie
אותו כו פת שתי ידיו על העמוד הילך והילך וחזן
הכנסת אותו בכגדיו וכו' (מכות ג"ג). דא היו כופתין את
המלה אלא מעקדין אותו (תמיד ד ח). כפת זה (את הפרה
האדמה) בחבל של מגג ונתנוה על גבי המערכה ראשה
בדרום ופניה למערב (פרה ג ט). היה גדי כפות לו
ועבר סמוך לו ונשרף עמו חייב עבר כפות לו וגדי
סמוך לו ונשרף עמו פטור (כ"ק ו ס). המניה עם הארץ
בתוך ביתו לשמרו וכו' אפילו מובל אפילו כפות
(טכ"ו ז). ר' טרפון אומר (הלולב) צריך שיהיה כפות
ואם (חיה) פרו יכפותו (ספרא אמור י"ט). תפשו
את משה והעלוהו לבימה וכו' ונתנוהו הסיוף
על צוארו (מכ"י יתרו ח). אמר רבי יעקב אני ראיתי
גוי אחד שכפותו לאביו ונתנוהו לפניו לכבו ואכלו
(ספרי דבר' פה). לאחר שעלתה לו סכה ברגלו והיה
רופא כופתו וטחתך ברגלו כדי לראותו (תוספתא שקל'
ז א). כפת ידיו ורגלו וישב לו באמת המים (שם מקוא'
ז ח). כל המשיא בתו לעם הארץ כאילו כופתה
ומניחה לפני ארי (ספח' מט:). אמר רבא כפותו ומת
כרעב וכו' כפותו בחמה ומת בצינה ומת וכו' כפותו
לפני ארי (סנה' עו). כפותו על העמוד ורץ סב"ד
(שנו' כח). אמר ר' יהושע בן פרחיה בתחילה כל
האומר עלה דה (לשררה) אני כופתו ונותנו לפני
הארי (מנח' קט:). בשעה שבקש אברהם לעקוד יצחק
בנו אמר לו אבא כחור אני וחוששני שמא יודעו
גופי מפחדה של סכין ואצערך ושמא תפסל השחימה
ולא תעלה לך דקרבן אלא כפתני יפה יפה מיר ויעקד
את יצחק כלום יכול אדם לכפות בן של ששים
ושבעה וכו' אלא לדעתו (מד"ר כנאש' ט). אמר יהושע
בן לוי כשהגלה נבוכדנצר את ישראל היו כפותים
מאחריהם (שם שמות כו). כך ישראל באין אומות העולם
והובטחין אותם ממקום למקום וחובשים אותן כופתין
אותן בקולרין (שם לו). זה יצחק שהיה כפות ועקוד
על גבי המזבח (שם ויקר' לו). מה עשה הקב"ה נטל שר
הארץ וכו' והפילו לפניו (שם נמד' כג). פריה
מִדָּךְ מצרים ואתהקה מִדָּךְ כוש היו באותו הנס וכו'.

נכעים בנות ימים בזכרו עד יאש לעד באפר בוו
להכפישנו (רמב"ע, דיואן קלג, לפני זמן). — ובמלוצה,
הכפישו ברפש, הכניסו בדברי שטות: ככה עם לא בינות
יכפישו ברפש (יל"ג, רספודות).

—הפע', *הכפש, מכפש, מוכפשת, —שהכפישוה: כל זמן
שהיא מוכפשת באפר במיכול וכו' באותה שעה הם
כל בשר מפניו יי' (מד"ר כנאש' טה, שם טה"ט, אחי מלכנון).
—ה', *כפש, פעו' כפוש, —כמו מכפש: פץ רועה נאמן,
כפוש באפר ומורמן, צאן אשר חיקי הואמן, איך גזו
בלא זמן (ר"ח קליר, קיני, אז כהלוק).

—התפ', *התכפש באפר, —הכפיש את עצמו: קמתי עד
בן בקהל אשוע טבקש צדקה חנם רוגש בבית הועד
ומתכפש בעפר (ננימ' דר זח, חקוס חלות לילה).

—נפע', *נכפש, —שהכפישוהו: איך חוללה יפעתך נכפשה
ברפש, איך חרבות הערלים באו לבך (יל"ג, אדו"מ ט).

ב. *כפש¹, ממנו א. *כפישוה, ב. *כפש, ב. *כפש, *כפש.
ב. *כפיש², פ"י, פעו' כפוש, כפוששה, — מדר במדה
כפוששה, דבור ישמש במשמ' עבר על המדה הראויה
עשה דבר שלא כהגן: אמרו להן בית הלל לבית שמאי
והלא פישון הגמל מיאנה אשתו שלא בפניו אמרו להן
ב"ש לבית הלל פישון הגמל במדה כפוששה³ מדר
למיכך מדרו לו במדה כפוששה (יכמ' קז:).

ג. *כפש⁴, פ"י, פעו' כפוש, כפוששה, — כפוש בחשך
וכדומה, כמו כלוא, סגור: וגויתו בניא נמושה,
בתחתית ארץ רמושה, באישון חשך כפוששה, באשטנים
רפוששה, כפמון חבושה (משול' כר קלוגי, יוס"כ, מיתנה).

א. *כפש⁵, ש"י, — סל גדול ישימו בו ויתים שיתרכבו
קדם הכתישה: המניה את ויתיו ככושש⁶
שימתינו שיהו גוחין לכתוש (טהר' ט ט).

ב. *כפש⁷, ש"י, —ה"ש מן א.כפש, הכפיש באפר: בופר
פריון נפש, פדה ממביעת רפש, מיחליך בענוי
וכוסש, תחיים בטלדינופש (מתו' רומני ליוה"כ, כוספדיון).

¹ לא נתברר מקורו ומשמ' של שרש זה בעבר.
² ע"י הערה להשרש, וע"י הערה לקמן. —³
בירוש' (שם יג ג) בכפישוה, ע"י זה הערך, ופרש רש"י
במדה כפוששה, אך אין למשמ' זו יסוד ואין לה טעם
כאן לפי כונת הענין.
⁴ לא נתברר מקור פעל זה במשמ' שהשתמש
בו הפימן.
⁵ כך בערוך וכן בתוספתא, ובגוסס' ככותש.

בנדרך קבעו ודא בנה עליו בנה עליו ולא קבעו (כלים כה). כופת שסורקו וכרכמו ועשאו פנים (שם כג ט). כופת¹ בין חקוק בין שאינו חקוק מטללין אותה בשבת (תוספתא שבת יגיד יו). כופת² חלקה שאין בה גובה טפח (שם כלים כ"ב ח). שני כופתין³ זה על גבי זה ואכן על גבי הכופתין (שם אהל' יב ח). ראשי כלונסות שיושבין עליהן האובנין וכו' וכן כופת של תמרה שהוא יושב עליו אפי' גבוה טפח (רמב"ם, כלים כה י). — ב' כפת' שאור וכדו', חתיכה של בצק: תינוק שנמצא עומד בצד כופת⁴ של בצק (תוספתא טה"ג יב). א"ר שמעון בן אלעזר בצק שעשאו כופת בטל (ירוש' פסח' כח ד). כופת⁵ שאור שייחדה לשיובה (נכלי שם מה:).

ב. *כפת⁶, כופת, ש"ו, — מעיל רחב: סגוס עבה וכופת⁷ עבה (אהל' יב ח).

*כפתה⁸, ש"ו, מ"ר כפתות, כפתות, כפתותיהם, — כעין שק, תרמיל ישימו בו צידה לדרך וכדומה, Satteltasche; sac, saccoche; saddle-bag : באיו זכות ניצולו (הכנענים) בזכות חסד שעשו עם אבינו יעקב ומה חסד עשור"א אמר אזורי מתניהם התירו ור"ל אמר קשרי כפתותיהן⁹ החירו (מד"ר גלגל' ק).

*כפתור¹⁰, כפתור, ש"ו, כפת' ריה, ריהם, — א דבר עבה קצת עגול, כמו מה שמתהווה בצמחים במקום שציץ שם הציץ או יסחפה הסעיף, Knospe; bouton; leafknot : שלשה גבעים משקדים בקנה האחד כפתור ופרח וכו' ובמגנה ארבעה גבעים משקדים כפתוריה ופרחיה וכפתור תחת שני הקנים ממנה וכו' כפתוריהם וקנתם ממנה יהיו (שמות כה לג-לו). — ודבור, *כפתור ופרח, לדבר נאה מאד: בשעה שהיה אדם אומר דבר מתוקן לפני ר' מרשון היה אומר כפתור ופרח ובשעה

לסויע לחוקיהו הרגיש בהן מנהריב ומה עשה להם מנהריב הרשע בערבית כפתון בחצי הלילה יצא המלאך ונגפן לחיילותיו של מנהריב וכו' בשחרית השכים חוקיהו ומצאן כפותין אמר דומה שלא באו אלו אלא לסייעני (שם שם"ט, אתימלכנון). כיון שבא משה אצל אבות העולם אמרו לו מה עשו האויבים בבנינו אמר להם מהם הרגו ומהם כפתו ודיהם לאחוריהם (שם א"כ, פתיח). בשעה שנכנסו שונאים לביהמ"ק חפשו את הבחורים וכפתו ודיהם לאחוריהן והיו בוכין (שם, ודמשה). ומה עשה הקב"ה כפת את שרו (של סיחון) שד מעלה והפילו ומסרו ביד משה (תנחומא, חוספ' לדכ"ח). אלו הכופתין והמכין ברצועה על פי הרייגין (רש"י דכ"א עו). וכן יש לו (להדין) לכפות ידיים ורגלים ולאסור בבית האסורים (רמב"ם, סנה' כד ט).

— נפט*, נכפת, — שכפתוהו: זה יצחק שגכפת על המוכח (מד"ר טה"ט, אשכול הכוס). והרי (לולב) זה פרוד ואין אתה יכול לכפותו שיהו ענפיו הפרודים כאן וכאן נכפתים ומתמעכים אצל אביהם שהן מחוברים בו לפי שקשים הן (ד"ר כוכ' לג).

— קע*, כפת, — אגד יחד: מעשה באחד שכיפת שתי כיפין של תמרה להיות יושב עליה (תוספתא כ"ב ח).

— סע*, כפת, מכפת, מכופת, מכופתין, — כמו נכפת: של זהב היו (המטות) והיו מכופתין. בכפאתין של כסף (מד"ר אסת', חור כרסם).

— הפע*, הכפית, — כמו כפת, ובהשאלה, חבר יחד: גביא מכפית¹ ידיו ורגליו ויושב לו לפני בהן גדול (ירוש' הור' ג מה:).

*כפת², ש"ו, מ"ר כפתין, כפאתין, — קשר, עניבה, Knoten : שד זהב היו (המטות) והיו מכופתין בכופתין³ של כסף (מד"ר אסת', חור כרסם).

ב. *כפת⁴, פ"י, — כפת שמן וכדומה, שפך: שכרגו שבאנו ללמוד תורה שכפת לנו תורה בשמן המורק מכלי דכלי ואין קולו גשמע (מד"ר ויקר' ג).

א. *כפת⁵, כפת, כופת, שו"ו, א חתיכה גדולה שד עץ וכדומה, Klotz; bloe; bloek : כופת שקבעו

¹ כך בשירי הירוש' מהגניו, ובדפוס קורוצ'ין מכפת ידיו ורגליו.

² כך הכתיב בכל הנוסח' ולא נתברר סבת הדבר.

³ בערב' ההמונ' כפת א, שפך משקה במהירות.

⁴ בארמ' כופתא.

(א) קִפֵּית

(א) קִפֵּית

ארכה במטה תחת גוף השוכב, Matratze; matelas
mattress: מסלם את הקיתון ונותן תחת הכר או
תחת הכסת (שנת ד כ). הקש שעל גבי המטה לא יגענעו
בירד וכו' ואם היה מאכל בהמה או שהיה עליו כר
או סרין מנענעו בירו (שס כ ה). מעות שעל הכר
נוער את הכר והן נופלות (שס כל כ). שומטין את
הכר מתחתיו (של המט) ומטילין אותו על החול
בשכיר שימתינן (שס כג ה). מחזיר את הכר ברילה
ואת המחרישה ביום (כ"ט ט יג). וכי לא היה לו למשה
כר אחר או כסת אחת וכו' שנינו תחתיו (מכ' כסלת,
עמלק א). עזר העריסה וכו' בכר אין פחות מחמשה
ובכסת אין פחות משלשה (תוספתא כלים כ"ט ו כ).
כר מלא תבן כסת מלאה מוכין (שס אהלי יב כ).
נותן דה (הבעל לאשתו) כר נר ופתילה בוס וחכית
וקרירה ר' יוסי אסר כר אין לה שאין נשי העניים
ישנות על הכר (ירוש' כתוב' ס ל). ראת (כתם) על הכר
נאמנת לומר כזה ראייתי (שס נדה כ ז). (מצא את החפלין)
בין כר לכסת שלא כנגד ראשו (נכלי נכ"ל כד).
אין נותנין את המוכין דא לתוך הכר ולא לתוך
הכסת ביו"ט (שנת מח). מגדלת (האשה) שער כלילית
ויושבת ומשתנת מים כבהמה ונעשית כר לבעלה (ערוכ'
ק). —ומ"ד: יה כר ים והכסותו אין בהם משום כלאים
ובלבד שלא יהיה בשרו נוגע בהם (כלא' ט כ). בשעה
שהיה יושב (דוד) בישיבה לא היה יושב על גבי
כר ים וכסותו אלא ע"ג קרקע (מו"ק יו:).

כ. **כַּר**, ש"ן, מ"ר פְּרִים, —א' כבש שמן, עמד לטביחה,
לאכילה, fettes Lamm; mouton gras; fat lamb:
חמאת בקר וחלב צאן עם חלב פְּרִים ואילים (דנ"ר לז
יד). ויהמל שאול והעם על אג ועל מיטב הצאן והבקר
והמשנים ועל הפְּרִים ועל כל הטוב (ש"א יז ט). ומישע
מלך מואב היה נקר והשיב למלך ישראל מאה אלף
פְּרִים ומאה אלף אילים צמר (מ"כ ג ד). השכבים על
מטות שן וסרחים על ערשתם ואכלים פְּרִים מצאן ועגלים
מתוך מרבק (עמו' ו ד). הדשנה מחלב מדם פְּרִים
ועתודים מחלב כְּלוֹת אילים (ישע' לד ו). אורידים כְּפָרִים
לשבות באילים עם עתודים (ירמ' לא מ). ואכלתם בשר
ושתייתם דם וכו' אילים פְּרִים ועתודים פְּרִים מריאי בשן
כלם (יחזק' לט יו"ט). כי רשעים יאבדו ואיובי יו' ביקר
פְּרִים (תהי' לו כ), ע"י וקר. —ב) בהשאלה, כרי מלחמה,
במין איל של ברזל וכדו' לגנת בנו תחומה: ונתתה עליה
מצור ובנית עליה דוק וכו' ושים עליה כְּרִים¹ סביב

שהיה אומר דבר של בטלה היה אומר לא ירד בני
עמכם בדרך אשר תלכו בה (מד"ר כראש' א'). —ומצוי
דבנר זה במהמ"א: וזה כפתור ופרח (נרוד המור,
חיי נדה). אגנם כפי מה שכתבנו יבא כפתור ופרח
(ר"מ אלכילס, ראש' דעת ה). והנה הר"ם אלמושינו ז"ל
השיב כזה דברים נכונים כפתור ופרח (רשנ"ל דוראן,
מגל' ספר עג:). כפתור ופרח אין להימין ואין להשמאל
מכל אשר דברת (רמח"ל, דרך חכמה יו). —ודעה, "לא
כפתור ולא פרח: המעיין יראה כי אין שם לא כפתור
ולא פרח (הקד' ערך מלין, סי' ו). —ב) ראש העמוד,
Säulenskapital; chapiteau (d'une colonne); en-
pital (of column): ראייתי את אדני נצב על המזבח
ויאמר הך הכפתור וירעשו הספים (עמו' ט א). גם קאת
גם קפד בכפתוריה ולינו (לפ"י כ יד). —ג) "השתמשו
בזמן מאוחר בשם זה לתתיבה קטנה קצת עגולה עשויה
מעץ, עצם או מתכת, תשמש דחבר יחד שני חלקי כנר
תבנם בתוך פתיחה שבחלק השני, Knopf; bouton; bud
נחוג כספרות החדשה ובדבור. —ד) "בעין צביה בריאה
ובדומה: בר אווה שגממא בשלהי ושם סמוך לקורקבן
כמין כפתורי מ או בועות וכשנפתחים מונחים בחוכם
תולעים חיים וכו' שרוב אותם הכפתורים המה
מחלק הקורקבן ולא מחלק הושט (שו"ת מה"ס, יו"ד כת).

כ"צ, — ר"ת: בתן צדק.

כָּצַר, —ע"י *כִּיצַר.

כצ"ל, —ר"ת: כן צריך להיות.

א. **כַּרִּי**¹, כו"נ, מ"ר פְּרִים, — בעין שק ממלא תבן או
מוכים לשבת עליו או לשבב עליו, Polster
carreau; bolster: ורחל לקחה את התרפים ותשמש
בְּכַר הגמל ותשב עליו (כראש' לא לד). —ובתו"ם, כסת
¹ (בערב' בור א), בעין אבף של גמל, ובר b)
מחצלת, שטיח. בארמ' כר, כרא: אמר לה בתי כריסי
כרי גיט' מו). ר' יונה הרי מרמוטה ויהב לה תחות
כרה (ירוש' תע"א סד ג). ובערוך: כר הוא ששוכב עליו,
ומביא ראייה מן כריסי כרי, וכן גראה ברור מהמאמר ראת
על הכר, שבדואי לא על מה שהאשה מניחה את ראשה
היא רואה כתם, וכן מהמאמר שהיא נעשית כר לבעלה.
וכן רד"ק: ובר בדבריהם הוא ששוכבים עליו. ע"כ. וכן
בתוספ' ע"ז (דף סה. ד"ס ה"ג): והוא כסת קטנה שיושב
עליה או נותן תחת ראשו למראשותיו ובר הוא הגדול
ששוכב עליו והעולם טועים שאומרים לקמן כר ולגדול
כסת. ע"כ. והרמב"ם בפרוש המשנה (שנת ד כ) אמר
ששניהם מניחין תחת הראש אלא שהכסת הוא גדול מהכר.

(a) כַּר (b) כַּר

¹ קצת המפרשים פירשו במשמ' שרי מלחמה.

ועמקים יעממו בר (תהי' סה יגיד).—ואמר המשורר:
כר ים מעיל תולע וחור עטו עדי כנר תכלת בעדם
פרשו (רמכ"ט, עיני עננים, כ"י כודל).

כר¹, כור, ש"ז, — מדה לדברים יבשים ולחים: והיה
דחם שלמה ליום אחר שלשים כ"ר סלת וששים כ"ר
קמח (מ"א ה ב). ושלמה נתן לחירם עשרים אלף כ"ר
חטים מכלת לביתו ועשרים כ"ר שמן כחית (שס כה).
מעשר הבת מן הכ"ר עשרת הבתים חמר (יחזק' מה יד).
נתתי חטים מכות לעבדיך כ"רים עשרים אלף (דסי"ב
כ ט). ויתנו לו בני עמון כשנה היתה מאה ככר כסף
ועשרת אלפים כ"רים חטים (שס כז ה).—וכתוב: דא
יאמר אדם לחבירו הלויני כור חטים ואני אתן דך
דגורן (כ"מ ה ט). ואמר אדם לחבירו הלויני כור חיטין
וקוצץ לו דמים (גמ' שס טה). ארבעת קבין לכור
זרע (שס קה:). כור בשלשים אני מוכר לך יכול לחזור
בו אפילו בסאה האחרונה (ב"ק קה).—ומ"ר: השוכר
את השדה מחבירו בעשרה כורים חטין לשנה ואומר
לו תן לי מאתים זוז ואפרנסנה ואני אעלה לך שנים
עשר כורין לשנה (כ"מ טז:). לשני בני אדם
שהיו להם שני כורים אחד של חטים ואחד של
שעורים (מד"ר כלאש' מא).—ומ"ז כוריים: ארבעים
סאה בלח שהם כוריים כיבש (אה"ל ח א). אפילו
כור ואפילו כוריים (ערוך' סז:).—בית כ"ר, שדה
כדי לקחת ממנו כ"ר או לזרע בו כ"ר: האומר לחבירו
בית כור עפר אני מוכר לך (כ"ז ז א). אפילו בית
כור אפילו בית כוריים (תוספתא שני' כ יס). שני
אחים וכו' דאחד תשעה בנים ולאחד בן אחד ולפניהם
בית חמשת כורין תשעה נמלו בית לתך ואחד נמל
בית לתך (שס כ"ז ט).

כ"ר, —ר"ת: כבוד רבי.

* **כרב²**, ממנו "כרב, "כריבה.

כרב³, פ"י, —חריש חרישה קלה בימי הקיץ: שהורשין
את השדה פעם אחת בימות הגשמים לבד מכריבה
ראשונה שכורבין בימות החמה חורשין אותה
בימות הגשמים סמוך לזריעה לפי שתהא נוחה לזרוע

(יחזק' ד ב). דשום כרים על שערים לשפך מלחה לבנות
דיק (שס כח כז).—ג) כעין גדיל של אבן שמעבירים
על מסדה בכבושה לכבש יותר העפר: מה היו עושים
להם (להיהודים) היו מרביצים אותן בפולמויות ומעבירין
בכ"רים¹ עליהם (מד"ר כלאש' ט).

כרב², ש"ז, מ"ר כרים, —שליח מהיר, ממהר בהליכתו,
רק, Elbote; courier; express: שדחו כ"ר³ מושל
ארץ מסלע מרבחה אלהר בת ציון וכו' הביאו עצה
עשי פלילה שאני בליד צדך בתוך צהרים סתרי נדחים
נורד אל תגלי יגורו כך נדחי מואב הוי סתר למו מפני
שורד (ישע' יו א-ד).—ב) "גמל מהיר מאד: אם יכור
אדם דהלך אפילו על הסוס מירושלם דלוד מבקר עד
ערב אינם זומטין ואם לא הרי אלו זומטין ואין אומרים
שכא כ"ר⁴ קל ביותר נודמן להם וקפלו את הדרך
(רמכ"ט, עדות יע א). — ואמר המשורר: שמהות נעלו
על הררי מור ועל גבעת לבונה הם כנוסים, ועל
כנפי שחרים קול מבשר בתבל לא ע"י כרים וכוסים
(רמכ"ט, סריס מור).

כרב⁵, ש"ז, מ"ר כרים, — שדה מרעה, Weideplatz
pâturage; meadow: ונתן מטר וזרע אשר תורע
את האדמה ולחם תכונת האדמה והיה דשן ושמן
ירעה מקנין כיום ההוא פר נרחב (ישע' ל כג). וירעפו
נאות מדבר וגיל גבעות תחננה לבשו כרים הצאן

—¹ כך באו, ושם מ"א כתוב רדיה, ובילקוט דרין.
² בערב' בארם) היה מהיר בהליכתו, ועי' הערה
דקמן. —³ פרשוהו רוב תקדמו' והחדשים כמו ב"ר,
כמשמ' צאן, אך כבר העירו החדשים על דחק פרוש זה
כי אין לצאן מקום כאן לפי הענין. ואין ספק בדבר כי
כונת הכתוב היא שהנביא יעץ דמלך מואב לשלח שליח
לירושלם בבקשה להסתיר את פליטי מואב מהאויב, ולכן
השם כר הוא כנוי לשדיה, וכיחוד שליח מהיר, רק, ויש
סמך למשמ' זו מערב' שהמלה כ"ר שהובאה למעלה
משמשת כמשמ' היה מהיר בהליכתו, ותרגמו המלונים
הערבים: כאר אלרג'ל אשרע פי משיתה, ובערב': כאר
האדם, היה מהיר בהליכתו, ואפשר שכך היה שם השליח
המהיר בלשון המואבית, והשתמש בו ישעיהו כדרכו
להשתמש במלים לא רגילות בלשון. —ורוב' פרש גמל,
כמו ברכרות: הוא בן הגמל ונקרא מושל ארץ כעבור
מרוצתו ומחירותו והנעתו אל המקומות אשר יכוון אליהם.
—⁴ עפ"י פרושו של ריב"ג, והוא במקום נמלא פרחא
שבגמ' (מכות ס).

⁵ רק כעברית, ולא נתברר מקורו.

(a) כָּרַב (b) כָּרַב

(a) לָרַב

וכו' דפחות מב' ימים יכול לכוּר בה (דגמ"ה י"ב יב).

כַּרְבֵּל¹, ש"ז, —א) בגד רחב להתעטף בו : ים למו הבקיע, ותעל תפלתם פני מעיבי רקיע, שערי זבול שבו מוכח סבול, והשר מקטיר עליו כמכהו ב כ ר ב ו ל (סליח' ג עי"ת, שערי חיים). —ב) שם גנינה : ויש בין השופר המכרבל הסמוך לוקף ובין הסמוך לשופר מורם הפרש שהסמוך לוקף יצא ב כ ר ב ו ל ש"ם והסמוך למורם יהיה במקצת כרבל (הוכ' הקולא, ענר העעמ' 96), — ועי' שזנר.

כַּרְבֵּל², כַּרְבֵּלֶת³, כַּרְבֵּלִי, כַּרְבֵּל, מַכְרֵבִלִים, מַכְרֵבֵה, מַכְרֵבֶלֶת, מַכְרֵבֶלֶת, מַכְרֵבֶלֶת, מַכְרֵבֶל, עת' אַכְרֵבֶל, — פוע' לא במצא במקרא.

—סע', כַּרְבֵּל, מַכְרֵבֶל, —לבושועטוף, gehüllt; enveloppé, —ped, elad : דודו מַכְרֵבֶל במעיל בויז (דק"א י"ה כו). —ואמר הפיטן : שר' ס ב ו ר ב ל י'ם עת תשיב בקדש, פאר מגבעות ציץ נור הקדש (שנת א' תנכס, אור כנודו). —התפ', הַתְּכַרְבֵּל, —התעטף : טומאתה החגיפה חבל, ונטלהרב החובל, וענן אבק רגליו באבל, ואין מתכרבל ב כהני ארבל (ר"א קליר, קינ', ח"כס יסנה).

—כַּרְבֵּל, —התעטף בכרבל : חילום כמשמרת מלהשמן כמטחר וסובל, קניינים שלש וברכות שבע ל כ ר ב ל, קרואים לזמן במסיבת בירה רגל להטבל (שמטון הגדול, מרצות שזן, מחו' ויסרי תפנ). —שופר מַכְרֵבֶל, עי' למעלה כרבל, ועי' מַכְרֵבֶל, שופר.

כַּרְבֵּל⁴, ש"י, —כבר בכברה : והכברה בידו והיה מודד עפר ו מ כ ר ב ל (יגמ"ה⁵, נראש' ככ כא).

כַּרְבֵּלֶת⁶, ש"י, —כַּרְבֵּלֶת התרגול, בעין מסרק אדום שבראש התרגול, Kamm d. Hahnes; crête crest : הרוצה שיסרס תרגול יושל כ ר ב ל ת ו ומסתרים מאליו (שנת קי). תרגול הבר זכר ב ל ת ז כפולה (כ"י ויקר' יא יט). —ואמר המשורר : התרגול נגר טורא הודו כפות ומסובלת כ ר ב ל ת ו, בטנו כערמת חטים כרב היושב על ממשלתו (יל"ג, האפרדעים).

¹ בארמ' כרבלא.

² נגזר מהשם כרבלא בארמ', במשמ' בגד רחב.

³ זה וזהבאים אחריו ר"ק (מכלול, שד"ס).

⁴ מן כבר בהוספ' ל, וכמו בערב' ע'רבל a. —

⁵ הובא בערוך.

⁶ בארמית' כרבלתא : כי חורא כ ר ב ל ת א דתרגולא (נכ"י ו). לישמטיה ל כ ר ב ל ת י'ה דההוא תרגולא (ערוך קי). — בערב' ערפ b, קצת דומה לזה.

כרה¹, ממנו א. כרה, מברה, *כריה.

כרה², ס"י, כרית, כרו, כ'רה, יכרה, כרוח, —א) כרה בור וכדומה, חפר, graben; creuser; to dig : יוט (יצחק) שם אהלו ויכרו שם עבדי יצחק באר (נראש' כו כה). וכי יפתח איש בור או כי יכרה איש בר ולא יבסנו (שמות כ"ג). באר חפרוה שרים כ'רה גדיבי העם כשחקק במשענתם (נזר' כ"ח יח). —ובתנ"כ : אם הפותח חייב הכורה לא כל שכן (מכ"י משפט' יא). בשעה שכרה דוד שיחין (של ביה"ק צף התהום ורצה לשטוף העולם) (סוכ' נג). בורה אחר כורה (כ"ק נא). —ומלציה, כרה שוחה לפלוגי, חבל תחבולות רעות עליו : הישלם תחת טובה רעה כי כרו שוחה לנפשי (ינמ' יח כ). כי כרו שיחה ללכדני ופחים טמנו לרגלי (שס כג). בור כרה ויחפרוה ויפד בשחת ויעל (תהי' יו). כרו לפני שיחה נפלו בתוכה (שס יז). כרו לי רדים שיחות (שס קע סה). כ'רה שחת בה יפל וגלל אבן אליו תשוב (מגלי כו כו). —ואמר המשורר : יום תת פקודתם שנת תת היתה ביום אשר שוחה לפלוגי כרו, היה יקותיאל כסלע יקתאל בו גשמתו זרים וגם וזורו (כסנ"ג, כימי יקותיאל). רבו ידירים וגברו, ומשחתים שוחה כרו, ויקוצו מפניהם ופרו, בני ישראל כחול הים (כ"י סלוי, מי כמון). פתו בני ימים סכלים יום כרה להשיבעם בטוב כרו, לחם כזבים הוא ותחתיהם שוחה עמוקה לחתוף כרו (רמכ"ט, תרס"ב ח). ערוכה אש מלהטת לוקן וזה כסה באר שחת כ ר ו י'ה (תזוים כספ' מריכת קדש). —ובהשאלה, כרה אונים לפלוגי, עשה לו אונים, עשה שישמע : וזה ומנהח לא חפצת אונם כרית³ די (תהי' מ ו). —ובסהמ"א : אין אונים של מעלה כ ר ו י'ת אלא לשמוע תפלתן של ישראל (כ' כמיי, נראש'). — ואמר הפיטן : ישאו עין ויכרו און ויפצו פה ולשון וניב שפתותיהם (כ"א קליר, מוס' ר"ה, ואתה לזון). —ב) כרה רעה, חבל תחבולות רעות : איש בליעל כ'רה⁴ רעה ועל שפתיו כאש צרבת (משנ' יו כו). — וכרה על פלוגי, במשמ' זו : אף על יתום תפילו ותכרו⁵ עד ריעכם (לזיו כ ו).

¹ בערב' כרי a.

² בערב' כרי b, וכן בטואבית : ואנך כרתי

המברת לקרחה באסר ישראל (כתנת מיטע, שז' כה-כו). —

³ יש מפקקים בגוסתה זו. —⁴ פרשו המפרשי' הקדמוני' ורוב החדש' כמו חרש רעה, אך המלציה קשה ולכן הגיהו קצת החדש' הגהות מתחלפות. —⁵ גם מלציה זו קשה,

(a) רי (b) רי

(a) רי (b) רי

כִּרְהָ, מטנו כרה, כִּרְהָ.

לחם או כל מאומה (ש"כ ג לה). — וְלַחֲמֹד: בתהלה
(רצה העם) ל ה ב ר ו ת ו ולכמוף להברותו (סנה' כ.). —
ובסנה"א: המשרה (פרושו) המכרה (כ"ט כח' סד.).

כִּרְהָ ⁽¹⁾, פ"י, כריתי, עת' אכרה, אכרה, — קנה, שבר,
kaufen; acheter; to buy: כקברי אשר כריתי
לי בארץ כנען שמה תקברני (כלאש' נ ה). אבל תשכרו
מאתם בכסף ואכלתם וגם מים תכרו מאתם בכסף
ושתיכם (דכ' נ ו). ואכרה ⁽²⁾ די (את האשה הזונה)
בחמשה עשר כסף וחמסר שערים ולחך שערים (סו"ט ג
כ). — ופעו' כרתי, קנוי: חסידים אלו והיריגתם זכור, הן
כ ר ו י בלתיך ובור (שנת א חכס, אודך כו).

כִּרְבָּ ⁽³⁾, ש"ז, מ"ר כרובים, כרבים, — מין ממיני
המלאכים: ויגרש את האדם (מגן העדן) וישכן מקדם
לגן עדן את הכרבים ואת להט החרב המתהפכת לשמר
את דרך עץ החיים (כלאש' נ ג), ואראה והנה אל
הרקיע אשר על ראש הכרבים באבן ספיר כמראה דמות
בסא (יחזק' י א). וירא לכרבים תבנית יד אדם תחת
כנפיהם וכו' פני האחר פני הכרוב ופני השני פני אדם
וכו' וישאו הכרובים את כנפיהם וירומו מן הארץ וכו'
היא החיה אשר ראיתי תחת אלהי ישראל בנהר ככר
ואדע כי כרובים הם (ש"ס ח כ). — ודמות כרובים שעשו
במקדש: ועשית שנים כרבים זהב מקשה תעשה אתם
ששני קצות הכפרת ועשה כרוב אחד מקצה מזה וכרוב
אחד מקצה מזה מן הכפרת תעשו את הכרבים על שני
קצותיו והיו הכרבים פרשיכנפים למעלה סככים בכנפיהם
על הכפרת ופניהם איש אל אחיו אל הכפרת יהיו פני

⁽¹⁾ בערב' כרי (א). — ⁽²⁾ דא נתברר טעם הדגש
כף. ואמר רד"ק: וכן דרכם לחזק האותיות בדגש לתפארת
הקריאה גם בלא הפסק והוא שתהיה האות שנואית כמו
מקדש ואכרה לי ובעצבות דב (מכיל' שד"ס).

⁽³⁾ דא נתברר מקור שם זה. בעלי התלמוד אמרו:
מאי כרוב אמר אבהו כרביא שכן בבבל קורין ליונקא רביא
(חגי' יג). לפיכך נקראו כרובים שהם רבים (תחומא כלאש'
כה). והחדשים אמרו שנגזר מלשון אשור', שהפעל כרב
משמש בה בשמש' ברכה, ואין טעם לזה, ואולי נסתפק
השם משמש' יגון ופנים ועפים שיש לשרש כרב (ב) בערב',
וכך תארו קצת הקדמונים את הכרובים: הכרובים הם
מלאכים בדמות שדים וקראן כרובים מלשון כרוב ותני
זרעי והדר כרבי (פעת' דא, כלאש'). הכרובים צורות מפתירות
את רואיהן ובידם להט החרב המתהפכת שיש לה להט
משני צדדיה (חוקי', כלאש' ג כג).

(a) כִּרְי (b) כִּרְב

כִּרְהָ ⁽¹⁾, ש"י, — מעורה, ובפרט מעורה שעושים לכבוד אורח
וכדומה, Gastmahl; banquet: ויכרה לחם (שליחי
מלך ארם) כרה גדולה ויאכלו וישתו וישלחם וילכו אל
אדניהם (מ"ב ו כג).

כִּרְהָ ⁽²⁾, פ"י, עת' יכרה, יכרו, — כרה לו כרה, עשה
לו מעורה: ויכרה להם כרה גדולה ויאכלו וישתו
(מ"ב ו כג). ויכרה ⁽³⁾ עליו (על הלוי'ת) חברים יחצוהו
בין כנענים (א"ז לט ל). — ואמר המשרור: עליהם ויכיוון
גוני וענים ותקדך בת שערך הצעירה, ויכרו על
לחמימו כספרים ותניה לגוריה כפירה (ר"ש סנייד, אלוה
עו). פתו בני ימים סכלים יום כרה להשיבעם בטוב
כ ר ו (למכ"ע, תרש"ח).

— פער', הכרה, הכרות, דהכרות, — הכרה את פלוני, עשה
לו כרה, עשה שיאכל כרה: ויבא כל העם להכרות ⁽²⁾
את דוד לחם בעוד היום וישבע דוד לאמר בה יעשה
לי אלהים וכה יסוף כי אם לפני בוא השמש אטעם

והגיהו החדשים בכתוב הגהות מתחלפות, ולפי הנוסחה
המסורה פרשו קצת המפרשים פעל זה במשם' מכירה,
משא ומתן וכדומה.

⁽¹⁾ כך תרג': יעבדון עלו הכימויא שירית א.
וכן ריב"ג, וכן ראב"ע ורד"ק. — ⁽²⁾ כבר העידו חכמי
התלמוד כי כך היה הכת"ב בזמן ההוא, ואמרו: כתיב
להכרות וקרינו להכרות (סנה' כ). וכן הביא מנחם בן סרוק
להכרותו בסחבת כר. והעיד ריב"ג כי גם ר"י חיוג בספר
אותיות הרפיון הביא הנוסחה להכרותו, אמר וז"ל: וקיל
פי ד"ל אלכתאב אנ להכרות את דוד וכתב באדכאפ
ויקרא באלאב וג'איון פיה אנ יכונ אלמכתוב מנ ויכרה
להם כרה גדולה וכו' ואמא נתנ פמא וג'דנאה פי מצהפ
צמיה ולא פי מסורת כמא זעמא, ע"כ, — ובעבר': ונאמר
בספר ההוא (ספר אותיות הרפיון לר"י חיוג שהוכיח למעלה)
כי להברות את דוד נכתב כף ונקרא בבית ואפשר שיהיה
הכתיב מן ויכרה להם כרה וכו' אבל אנהנו לא מצאנוהו
בספר מדויק ולא מסורת כאשר אמרו. וכן העיד רד"ק
בשם ר"י חיוג, והעיד גם הוא כי לא מצא נוסחה זו בכל
הספרים המדויקים שראה. והנה בספר אותיות הרפיון של
ר"י חיוג שבידינו (תרגום ראב"ע) דא נוכר בשרש כרה
הכתוב להכרותו, אך אין ספק בדבר כי בגוף הספר בערב'
היה כתוב כך, ואעפ"י שגם ריב"ג וגם רד"ק דא מצאו
נוסחה זו בשום ספר מדויק, מ"מ עדותם של חכמי
התלמוד נאמנה עלינו כי היה כתיב זה בספריהם, וכן
נמצא גם בקצת כ"י של די רוסו וקניקוט, וכן בקצת כ"י
שהוכיח גנו"ב במהר' החדשה של התנ"ך, ובארבעה
כ"י להכרות כתיב וקרי. וכדורים הכתיב ומנחם ור"י חיוג
להחליט הפע' זה להפעל כרה.

הכרבים (שמות כ"י יח). ויעש בדביר שני כרובים עצי
 שֶׁן עֵשֶׂר אַמּוֹת קוֹמָתוֹ וְחֹמֶשׁ אַמּוֹת כִּנְף הַכְּרוֹב הָאֶחָת
 וְחֹמֶשׁ אַמּוֹת כִּנְף הַכְּרוֹב הַשֵּׁנִית עֵשֶׂר אַמּוֹת מִקְצוֹת כִּנְפָיו
 וְעַד קְצוֹת כִּנְפָיו וְכו' וַיִּתֵּן אֶת הַכְּרוֹבִים בְּתוֹךְ הַבַּיִת
 הַמִּנְיָוִי וַיִּפְרְשׁוּ אֶת כִּנְפֵי הַכְּרוֹבִים וַתִּגַּע כִּנְף הָאֶחָד בְּקִיר
 וּכְנָף הַכְּרוֹב הַשֵּׁנִי נִגְעַת בְּקִיר הַשֵּׁנִי וּכְנִפֵּיהֶם אֶל תּוֹךְ
 הַבַּיִת נִגְעַת כִּנְף אֶל כִּנְף וַיִּצַּף אֶת הַכְּרוֹבִים זָהָב (מ"א ו'
 כג-כח). — וְעַל הַמְּבֹנֹת בְּמִקְדָּשׁ דְּמוֹת כְּרוֹבִים : וְעַל
 הַמִּסְגְּרוֹת אֲשֶׁר בֵּין הַשְּׁלֵבִים אֲרִיזוֹת בָּקָר וְכְרוֹבִים (ס'
 ו' נט). — וַיִּצְוֶה כְּרוֹבִים בְּאִרְגָּה בְּתוֹךְ הִירִיעוֹת : וְאֵת
 הַמִּשְׁכָּן תַּעֲשֶׂה עֵשֶׂר רִיעֵת שֶׁשׁ מִשּׁוֹר וְתַכְלֵת וְאִרְגָּמָן
 וְתִלְעָת שְׁנֵי כְּרוֹבִים מַעֲשֶׂה חֹשֶׁב תַּעֲשֶׂה אֹתָם (שמות כו'
 א). וַיַּעַשׂ אֶת הַפִּרְכָּת תַּכְלֵת וְכו' מַעֲשֶׂה חֹשֶׁב עֲשֶׂה
 אֹתָהּ כְּרוֹבִים (ס' לו' לה). — וַיִּבֶן הַכְּרוֹבִים, מִקּוֹם הַתְּגִלּוֹת
 הָאֱלֹהִים בְּמִקְדָּשׁ : וְנוֹעֲדָתִי דָךְ שֵׁם וְדַבַּרְתִּי אִתְּךָ מֵעַל
 הַכִּפֹּרֶת מִבֵּין שְׁנֵי הַכְּרוֹבִים אֲשֶׁר עַל אֲרוֹן הָעֵדֻת (שמות
 כה' כג). וּבָמָּה מִשֶּׁה אֵל אֶחָל מוֹעֵד לְדַבֵּר אִתּוֹ וַיִּשְׁמַע
 אֶת הַקּוֹל מִדְּבַר אֱלֹוֹ מֵעַל הַכִּפֹּרֶת אֲשֶׁר עַל אֲרוֹן הָעֵדֻת
 מִבֵּין שְׁנֵי הַכְּרוֹבִים (כמ"ד ו' פט). — וַיִּשֶׁב הַכְּרוֹבִים, תָּאֵר
 מַלְאֲכֵי הָאֱלֹהִים : וַיִּשְׂאוּ מִשָּׁם אֶת אֲרוֹן בְּרִית יי' צְבָאוֹת
 וַיִּשֶׁב הַכְּרוֹבִים (ש"ד ד' ד). אֲרוֹן הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר נִקְרָא שֵׁם
 שֵׁם יי' צְבָאוֹת וַיִּשֶׁב הַכְּרוֹבִים עָלָיו (ש"ד ו' כ). וַיִּצְבְּאוֹת
 אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּשֶׁב הַכְּרוֹבִים אֹתָהּ הוּא הָאֱלֹהִים לְבָרֵךְ
 (יִשְׁע' לו' ז). וַיִּשֶׁב הַכְּרוֹבִים הוֹפִיעָה (תה"ל פ' כ). וַיִּמְלֹךְ
 וַיִּרְגֹּז עַמִּים וַיִּשֶׁב כְּרוֹבִים תְּנוּמָה הָאָרֶץ (ש' נט' א). —
 וּפְתָחֵיהֶם בַּעֲץ אוֹ אֶבֶן בְּדְמוּת כְּרוֹבִים : וְשֵׁתִי דִלְתוֹת
 עֲצֵי שֶׁמֶן וְקִלְעַ עֲרִיזֹת מִקְלָעוֹת כְּרוֹבִים וְתַמְרֵת וּפְטוּרֵי
 צִצִּים וְצִפָּה זָהָב וַיִּירֶד עַל הַכְּרוֹבִים וְעַל הַתַּמְרוֹת אֶת
 הַזָּהָב (מ"א ו' לג). וַעֲשׂוּי (מַעַל לְהַפְתָּח) כְּרוֹבִים וְתַמְרִים
 וְתַמְרֵה בֵּין כְּרוֹב כְּרוֹב וְשֵׁנִים פָּנִים לְכְרוֹב (יחזק' מא'
 יח). — וְכוֹנֵי שֶׁל גְּדוּלָּה לְמֶלֶךְ וְכְדוּמָה : אֶת כְּרוֹב
 מַמְשֶׁה הַסּוֹבֵךְ וְנִתְתִּיךְ בְּהַר קָדֵשׁ (יחזק' כח' יד). —
 וְכַתוּמָם : אִלּוּ חֲמִשָּׁה דְּבָרִים שֶׁהָיוּ בֵּין מִקְדָּשׁ רִאשׁוֹן
 לַמִּקְדָּשׁ שֶׁנִּי וְאִלּוּ הָאֲרוֹן וְכַפּוֹרֶת וְכְרוֹבִים אֲשֶׁ
 וּשְׂכִינָה וְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ וְאִוִּירִים וְתוֹמִים (יומ' כ"א). בִּשְׁעָה
 שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל עוֹלִין לְרֹגֵל מִגְּלִילִין לָהֶם אֶת הַפְּרוֹכֶת
 וּמֵרָאִין לָהֶם אֶת הַכְּרוֹבִים שֶׁהָיוּ מַעֲוִירִים זֶה בִּזְוִה
 וְאֹמְרִים לָהֶם רְאוּ כִּתְבְּכֶם לִפְנֵי הַמִּקְדָּשׁ כִּחְבֵּת זָכָר וְנִקְבָּה
 (ש' נד). בִּשְׁעָה שֶׁנִּכְנְסוּ עֲבוֹרָם לְהִיכָל רְאוּ כְרוֹבִים
 הַמַּעֲוִירִין זֶה בִּזְוִה הוֹצִיאוּן לְשׁוֹק וְאִמְרוּ יִשְׂרָאֵל הֲלָלוּ
 שֶׁבְּרַכְתָּן בְּרַבָּה וְקִלְדַּתָּן קִלְלָה יַעֲמִקוּ בְּדַבְרֵיהֶם הֲלָלוּ (ס':).
 — וְכוֹנֵי לְמַלְאָכִים : רִקִּיעַ שֶׁשֶּׁם בְּסֵא הַכְּבוֹד וְכו' וְחִיילִים

שֶׁל זַעַף שְׁנֵאֲנִים עַל אֲשֶׁר וְכְרוֹבִים שֶׁל לְפִיד (הִיכָלוֹת,
 כ"ה"מ ילינ' ס'). — וְאִמְרַ הַפִּסָּן : הַזֹּלַת מַעֲוֹפָה וְאֹפֶן
 מִשְׁפָּה בְּאֹזֶנֶךָ, וְכְרוֹב יוֹסֵף כִּנְף לְעוֹסֵף בְּנֵאֲוֶנֶךָ (יִלְחָק
 אֶנֶן גִּילְתָּ, קִינֶיךָ). דַּהֲרוֹת כְּרוֹבִים, בְּקִצּוֹת נִשְׁמָעוֹ,
 עֲקֻבוֹת רְבוּבוֹ, אֹלֶם לֹא גוֹדְעוֹ (כ"י הלוי, אֹפֶן, י' כפי
 קדוּשִׁים). — וְהַמְשׁוֹר אִמְרַ : יְדִידִי אִם אֲנִי נוֹשֶׁה יְדִידִים
 אֲהִי נוֹשֶׁה עֲשֶׂרָה הַכְּתוּבִים, וְאִם אֲלֹמֶר עֲשֶׂה עוֹן לַחֲבֵר
 עוֹנִי יִלְמְדוּ עָלַי כְרוֹבִים (כ"ט הַנִּיד, אֶכָּא חֶסֶן).
 — וְכַמְלִיצָה, "לָבוֹ יִשׁוּטֵשׁ בֵּין כְּרוֹבִים, עֶסֶק בְּדַבְרִים
 עֲלוּזִים, רוֹחֲנִים : וְלֹא לָבוֹ יִשׁוּטֵשׁ בֵּין כְּרוֹבִים,
 וְרוֹעִיזוֹנִי יַעֲפוֹן בֵּין שְׂרָפִים (כמ"כ"ע, גְּדוּדִי לֵיל, כ"י גְּדוּלָּה).
 — וְכַרְכָּה לְמַת, הַכְּרוֹבִים יִסּוּכְבוּ עָלָיו בְּכַנְפֵיהֶם : יִרְגַע
 (הַמַּת) וְעָלָיו הַכְּרוֹבִים סוֹכְבִים יִהְיוּ בְּאִבְרַת חָן
 וּבְכַנְפֵים (ס'א, עֵינֹת תְּרוֹס). — וְכוֹנֵי שֶׁל חֲבֵה דִּירִיד
 וְאֶהָב : יִהְיֶה לְכַבִּי עַל גְּדוּד כְּרוֹבִים וְגוֹאֲלִי (גְּלוּלָה
 לַפֶּסֶח, כ"י כְּרִיעוֹת). הִידְעָתָם יְדִידֵי הַצִּבִּי בְּרַח מִמְּלוֹנִי,
 מִתִּי יוֹשֵׁב מַעֲוִנִי, וַיִּירֶד לָכֶם כְּרוֹבִים, אַחֲרֵי נִשְׂא לְכַבִּי,
 אִיךָ אֲשֶׁא מַעֲצִבִי (ס').

ב. *כְּרוֹב¹, ש"י, — יִרְק מַאֲכָל, בְּצוֹרֶת רֹאשׁ מַעֲלִים
 : רַחֲבִים כְּרוֹבִים זֶה עַל זֶה, Kohl ; chou ; cabbage
 הַלֶּפֶת וְהַנֶּפֶץ וְהַכְּרוֹב וְהַתְּרִיבִּתוֹר הַתְּרִידִים וְהַלְעוֹנִין
 (כִּלָּא' ג' ג), חוּץ מִסְפִּיחֵי כְרוֹב שֶׁאֵין בִּיּוֹצָא בֵּהֶן
 בִּירְקוֹת שֶׁרָה (כ"י ט' א). כְּרוֹב שֶׁל שְׂקִיא עִם כְּרוֹב
 שֶׁל בַּעַד (תְּרוּמ' י' א), וְקוֹלֵסִי כְרוֹב וְדִלְעַת יוֹגִית
 (עַלִּי ג' ז). זָבֵד וְחוֹד הֶרֶק כְּדִי לִזְבֹּל קִלְח שֶׁל כְּרוֹב
 (שַׁנְח'ת ט'), הַגּוֹרֵד מִן הַכְּרוֹב אִסּוּר בְּאִיסְפָּרְגוֹס מִן
 הָאִיסְפָּרְגוֹס מוֹתֵר בְּכְרוֹב (גִּזְר' ו' י). שְׂרָשֵׁי קוֹלֵסִי
 הַכְּרוֹב וְהַלְפוֹת תְּרִידִין וְהַלֶּפֶת (עוֹק' א' ד). עַלִּי
 יִרְקוֹת וְכו' הַלְבָנִים מַצְטַרְפִּין בְּכְרוֹב מִסְנֵי שֶׁהֵן
 אוֹכֵל (ש' ג' ו). הִיָּה מְכִיָּא מִיָּנִין הֶרֶבָה בְּקוֹפָה כְרוֹב
 מִלְמַעְלָה וְכְרוֹב מִלְמַטָּה וּמִן אַחֵר בְּאִמְצַע (תוֹסֵפְתָא
 תְּרוּמ' ג' ת). לֹא הָיוּ גוֹתִינִין (פֶּאֶה) אֲמָא לְדַפֵּת וְכו' ר"י
 אוֹמֵר אֶף לְכְרוֹב (ש' שַׁח' כ' כ). יִרְקוֹת שִׁיבְשׁוּ
 בְּאִבְיָהֶן כְנוֹן כְרוֹב וְדִלְעַת (ש' עוֹק' ג' יא). כְרוֹב
 לְמוֹזֵן וְתְרִידִין לְרִפּוּאָה (כְּרִכ' מ'ד). אִמְרַ ר"ש בִּן תַּחֲלִיפָא
 קִלְח שֶׁל כְרוֹב הֵנִיחַ לָנוּ אֲבָא וְהָיוּ עוֹזִים וַיִּוְרִידִם
 כּוּ בְּסוֹסִם (כְּתוּב' קוּיֵא), שֶׁשֶּׁה דְּבָרִים מִרְפָּאִין אֶת
 הַחוּלָה מִתְּלִיו וְרִפּוּאָתָן רְפּוּאָה וְאִלּוּ הֵן כְרוֹב וְתְרִידִין
 וְכו' (ש"י כט). כְּתוּב כְּסַפְרֵי רְפּוּאָת כִּי יִשְׁכְּרוּ בְּכְרוֹב
 כַּח שְׂמוֹנֶע מִן הַשְּׁכָרוֹת (תְּשׁו' גִּזְר', הַכְּרִי שֶׁעַט).

¹ מִיּוֹנִית קַיִן β ρ. בְּאִרְמ' כְּרוֹבָא, בְּסוֹר' כְּרַבָּא.

כְּרוֹבִיָּאֵל, שם המלאך הממונה על הכרובים: עשר כתות מלאכים כפי מעלותיהן ואלו הן שרפים שמועילאל ממונה עליהם וכו'. אופנים רפאל ואיכפניאל ממונה עליהם כרובים כרו ביאל ממונה עליהם וכו' (מס' הלילות ס).

כְּרוֹבִית, שם—שם למין כרוב שראשו מלאדבר לבן כהה דומה קצת לגרענים לבנים, Blumenkohl, chon-fleur; cauliflower, נהוג בדבור העברי בא".

כְּרוֹז¹, שם, מ"ר כרוזים, אדם שמכריז דברים להודיע בקהל, Ausrufer, Herold; crieur (public); public, orier: נתוניא חורר שחיון נביני כרוז² בן נכור על נעידת שערים (שקל' ס א). מצאו לו (להנרון כב"ד) זכות פטורוה ואם לאו יוצא ליסקל וכרוז יוצא לפניו איש פלוני בן פלוני יוצא ליסקל על שעבר עבירה פלונית ופלוני ופלוני עדיו כל מי שיועד לו זכות יבא וילמד עליו (סנ"ו ו א). אמר רבי אבא בר כהנא כרוז אחד עמד לי בדור המבול זה נח (מד"ר נח"א' ל). מעשה בשלטון אחד שהיה הורג את הקבלנין ומתיר את הנגבים והיו הכל מליוני עליו שאינו עושה כראוי מה עשה הוציא כרוז במדינה ואמר כל עמה לקומפון מה עשה הביא חולדות ונתן לפניהם סגות והיו התולדות נוטלות את המצות ומלביכן אותן לחורים למחר הוציא כרוז ואמר כל עמה לקומפון וכו' וסתם את החורים וכו' לומר שאין הכל אלא מן הקבלנין (מד"ר ויקר' ו). כל ערב תשעה באב היה משה מוציא כרוז בכל המחנה ואומר צאו לחפור והיו יוצאין ותופרין קברות ושנין בהן (ס' איכ', פתיח'). דעתיד לבא הקב"ה מוציא כרוז ומכריז ואומר כל מי שלא אכר בשר חזיר מימיו יבא ויטול שכו' (ס' קהל', מה סס"ס). למלך שאמר לבני המדינה שיבנו פלשין ובנו אותן והיו בני המדינה על פתח פלשין וסצעקין ואומרים יבנו המלך בפלשין מה עשה המלך נכנס בפישפש ושילת את הכרוז ואמר להם אל תצעקו שכבר באתי לפלשין (פסיק' רנתי' ס). מפרגנת שאלה את ר' יוסי

אמרת לו מה ראת למד להיות נכוח מכל האותיות אמר לה מפני שהוא כרוז ודרכו של כרוז להיות עומד במקום גבוה ומכריז (ס' סכ). וכיצד מכריזין הכרוז יוצא בבקר פעם אחת בשעת הכנסת פועלין ופעם אחת בערב בשעת הוצאת פועלין שדה פלונית שסימניה כך וכך ומיצריה כך וכך עומדת לימבר (עו"מ קט א). — ומ"ר: אמר ריב"ל אוקוניא מהלכת לפני האדם והכרוזות כורוין לפניו ומה הן אומרים תנו מקום לאיקונין של הקב"ה (מד"ר דנ"ד ד).

כְּרוֹז², שם, הדבר שהכרוז מכריז, דבר שמודיעים בקהל על ידי כרוז ודומה, Ausruf; proclamation: שםא יחא ולד בן קיימא ונמצא אתה מצריכה כרוז לכהונה (יבמ' לו). יצא חרב בן הומרד לעולם והוציא כרוז בכל מלכותו כי מי שלא יבוא לדתו ימות בהרב וממונו לאוצרות המלך (שנ"ס יטוס' ד).

כְּרוֹזִיָּאֵל, שם מלאך הממונה על התשובה: ומיד יצא כרוז מאת שר התשובה שהיא בינה של עולם התהו הנקרא כרוזיאל כי הכרוז יוצא מאבא ואמא ליסר הכנים או לגזר נזירה (עמ"ס ק"ת ארכע"א).

כְּרוֹם¹, שם, א) שם עוף רב הצבעים שמשתנים ומתחלפים לאור השמש: כיון שנצטרך אדם לבריות פניו משתנות בכרום וכו' עוף אחד יש בכרובי הים וכרום שמו וכיון שהחמה זורחת (עליו) מתהפך לכמה גוונין (ככ"ו ו). — ואמר הטליון: בכרבי הים עוף דעהו, כרום שמו וכשהחמה תנהר עליו יאור ויהיה מראהו (מ' ריאטי, מקדש מעט ו). מכובד פניך יתחלף בכרום, ובתוך הקבר תולעים תרום (עזר' סנ"ג, תוכ' מוסר יו). — ב) *כרום הפנים, התחלפות גוני הפנים מפני בושה וכדומה: זה אבינו יעקב שנכנס בכרום פניו מתפחד בהכלמו אצל אביו (מד"ר ס"ט, אשכול ספ"ר). — ג) "עוף דמיוני, שבכל מקום שיעוף ירדו גשמים מרבים כמו מכול: וראיתי (בתיוון) חיה אחת גדולה דמות לה כעוף נשף יעופף על הארץ מגוונים הרבה והיא עולה מים המלח ותתן על המבצר אשר מצד הנהר ואומר לוקן מה זאת אדוני ויאמר אלי היא אם התנינים הגדולים היושבת בכרבי הים וכרום שמה הגורמת ולות לבני אדם והיה מקבל כח מקץ כל בשר ובנסוע העוף הזה נפתחו ארובות השמים ובאים גשמים על כל המקומות שהוא מעופף עליהם לולי הברית אשר נתן אלהים בינו

¹ לא נחבר מקור מלה זו. יש אומרים שהיא המלה היוונית χρομα, כששם צבע, אך זה דחוק.

ובין כל בשר בהיותם חטאים בארץ יחזור העולם לתהו
(חית קנה, מראות שלמה מולכו).

יִכְרֹעַ, ש"ו, — כמו *אכרוע: ואחר זה ישחו שני זווים משמן כרוע הוא קיקיון (קאנון ג' ג' ד ב).

בְּרוּתָהּ, — עֵי כִרְתָּהּ.

*כרז, ממנו *כרוז, *כרוז, *כרוז, *הכרוז.

*כִּרְזוֹ, — קל לא נמצא בהמקורות הקדומים.

הַפֶּעַי, הַהֲבִירִי, — הוֹדִיעַ דָּבָר דָּקָל בְּקִרְיָאָה בְּקוֹל, בְּתִקְוָה שׁוֹפֵר וְכוּמָה, ausrufen; erier, proclamer, announce: והַמוֹצָא שׁוֹה פְּרוּמָה חַיִּיב לֵהֲכִרִיז (כ"מ ד' i), הַלּוֹקָה פִּירוֹת מַחֲבִירוֹ אוֹ שְׁשֵׁלָה לֹו חֲבִירוֹ פִּירוֹת וּמִצָּא בֵּהֶן מַעוֹת הָרִי אִלּוֹ שְׁלוֹ אִם הָיוּ צָרוּרִיז וּמִכְרִיז (ס"ג ד'). כֹּל דָּבָר שִׁישׁ בּוֹ מִימָנִים וְיִישׁ לֹו תוֹבָעִים חַיִּיב לֵהֲכִרִיז וְעַד מִתִּי חַיִּיב לֵהֲכִרִיז עַד כְּרִי שִׁירָעוֹ בּוֹ שְׁכִינִיז (ס"ג ה"ו). שׁוֹם הִיתוּמִים שְׁלִישִׁים יוֹם וּשׁוֹם הַהֲקֶרֶשׁ שְׁשִׁים יוֹם וּמִכְרִיזִין בְּכֶרֶב (עֲכָ"ו), מִצָּא בָּהּ מִצִּיָּאָה אִם רֹוב עֵינֵי אִינוֹ צָרִיךְ לֵהֲכִרִיז וְאִם רֹוב יִשְׂרָאֵל צָרִיךְ לֵהֲכִרִיז מִחֲצָה לִמְחֲצָה צָרִיךְ לֵהֲכִרִיז (מַכְזָ"ד ח). גִּבְאֵי קוֹפָה בְּיוֹשֵׁף לֹא הָיוּ גּוֹבִינֹו וּמִכְרִיזִין בְּיוֹשֵׁף כְּדָרֶךְ שְׁנוֹבִינֹו וּמִכְרִיזִין בְּחֹל (תּוֹסֶפֶת דְּמָ"ג יו'). בְּרֹאשׁוֹנָה הָיוּ מִכְרִיזִין עָלֶיהָ (עַד הַמִּצִּיָּאָה) שְׁלֹשָׁה רִגְלִים וְאַתֵּר רִגְלֵי הָאַחֲרֹון שֶׁבַע יָמִים וּמִשְׁחָרֵב בִּיהֶמ"ק הִתְקִינוּ שִׁיְהוּ מִכְרִיזִין עָלֶיהָ שְׁלֹשִׁים יוֹם (ס"ג כ"מ כ"ו). מִצָּא בְּאִשְׁפָּה חַיִּיב לֵהֲכִרִיז

* (ברַחַת¹), מִמֶּנּוּ בִּרְחַת, * בִּרְחַת, הַבִּרְחַת, הַבִּרְחַתָּה, הַבִּרְחַתִּי, הַבִּרְחַתִּית.

פֶּרֶךְ ², כֹּרֶחַ, —מֵה שְׂאִיבוֹ נָעִים וְלֹא רָצוּ לְאָדָם, וּמִשְׁמַשׁ
בְּאֶרֶץ עִם הַמֶּלֶךְ עַל, בְּעַד, עַל בְּרַחֲיו, עַל בְּרַחֲקָה,
עַל בְּרַחוּ, עַל בְּרַחֲתָה, עַל בְּרַחֲנוּ, עַל בְּרַחֲבָם, עַל בְּרַחֲם,
בְּעַד בְּרַחֲיו, בְּעַד בְּרַחֲקָה, בְּעַד בְּרַחוּ וְכו', בְּמִשְׁמֵי נֶגֶד
רָצוּנוֹ, נֶגֶד רָצוֹנוֹךְ וְכו': וְדַע שֶׁהֵכֵל לְפִי הַחֲשׁוֹנוֹ וְאֵל
יִבְשִׁיתֶךָ יִצְרָךְ שֶׁהִשְׁאֹוֹל בֵּית מִנְסוֹדֶךְ שְׁעַל כֶּרֶךְ אֶתָּה
נוֹצֵר וְעַל כֶּרֶךְ אֶתָּה נוֹלֵד וְעַל כֶּרֶךְ אֶתָּה חַי וְעַל
כֶּרֶךְ אֶתָּה מֵת וְעַל כֶּרֶךְ אֶתָּה עֲתִיד לִיְהוֹן דִּין
וְחֲשׁוֹנוֹ לְפָנֵי מֶלֶךְ הַמַּלְכִּים הַקְּבִ"ה (אֲנוֹת ד' כג).
נִמְחָקָה הַמְגִילָה וְאִמְרָה (הַסּוּטָה) אֵינִי שׁוֹתָה מִעֲרֵעִים
אוֹתָהּ וּמִשְׁקִים אוֹתָהּ בְּעַל כֶּרֶךְ הַ (סוֹט' גג). בְּאַרְבַּעַה
פְּרָקִים אֵלּוּ מִשְׁחִיטִין אֶת הַטֶּבֶל בְּעַל כֶּרֶךְ הַ (מוֹל' סד).

(¹) בערב' כרה 8, במשט' לא רצון, נתעב.

(²) עי' הערה להשרש.

חבל מחזיר בעל כרחו (רמב"ם, מלווה ולווה ג ב). —
ואמר הפוסק: נעם אהלי בעל כרחי שודר, רבתי עם
איכה ישבה בדד (ר"א קליד, קינ', אז כהלך). ונאורים
השיבו לא יצאנו ברשותם, כי אם ביר רמה בעל כרחם
שלא בטובתם (יול' ו' פסח, חסדי יי'). העו יחיר ונאץ מול
שלוחך, ונס מי יי אשר שלחך, זעם ועברה בו באף
בשלחך, חור בעל כרחו עשות משלחך (אחרון פסח, ח'מח
נוראותיך). — ואמר המשורר: ואהנו בציצת ראש זמן רע
עדי הפר בעל כרחו בריתו, וכמהו יהי תומך באח לא
תשונה לו לעולם אחותו (ר"ס הנגיד, הנרפא הזמן). במרם
יום אהי עדי למשא ויום יכבר קצתי על קצתי, ואכנע בעל
כרחי ויאכר עצמי עש וגלאו משאתי (ר"י סלוי, אדני
נגדך). עובתיה בעל כרחי ולילות כחורי מבני ומים
מכורות (רמב"ע, תרשיס ט). בעל כרחו אנוש יולד
לעמל, וכל יצר מחשבותיו און ועמל (הוא, נפשי איותיך).
ואני מבני שם והם מבני חם, ועל כן חם עבדי כל
ימי נצחם, ברצונם או על כרחם (ר"י מריו, תחמ'י
לע). — ובלי כנוי: שולחה פרוכה בעל כרחם מסחולל
ותצאנה כל הנשים אחריה בתוף לחולל (בנימין בר זוטא,
שכ"ג, אחי מלכנון). — ואמר המשורר: חכמים חסדו
חכמת אמריו ולמדו האמת מפיו פלילים, והורו לו
המון רעיו ועדיו בעל פ'ח' וכלהם פלילים (רמב"ע,
תרשיס א רפא). ורשע האנוש עפר ואותו בעל פ'ח' (2)
יהי מושך לשרשו (הוא, הילאניזמן, כ"י כולל). — על פ'ח'ך
אתה אומר, אתה חייב לאמר כן גם אם אינך רוצה:
אמר ר' יוסה על כורחך את א' מרחיצין את הקטן
(י'וס' שנת מ יב). ורב ששת אמר על כרחך הקישן
הכתוב (נזס לו:), אתה אנוס להורות בזה.

*כרח³ — קל לא נמצא.

— הפע', *הכרית, הכרית את פלוגי לעשות דבר, כפה
אותו לעשות אעפ"י שזה היה לא לרצונו, zwingen
costraindre, forcer; to force (האומות)
מונין לישראל ואומרים ויעבדו מצרים את בני ישראל
אם בעשות⁴ הן מכריחין כל שכן בגופו ובנשותיהם
(מד"ר ש"ס, גן נעול). — ובהשאלה, *הכרית דבר מדבר,
הוכיח בראיות ברורות מהדבר שעל כרחו אנו צריכים
להורות בזה: ואע"פ שפרשת ציצית הכריחו קריאתה

בעל כרחם לישראל. — ¹ כך מנקד בשני כ"י. — ² כך
מנק' בנקוד קרום.

³ עי' הערה לערך פ'ח' ת. — ⁴ לא נתברר פרוש

מלה זו.

ויסע משה את ישראל שהסיען בעל כרחו במקל
שכיון שראו בפני האנשים שהעבדו כפרך וכי'
אמר במדומה לנו שלא נשתייר אדם במצרים נתנה
ראש וגשובה מצרימה (מכ' כלה ד א). אנשי סדום
ועמורה היו בעורים בטובה ובשבחתה עליהם פורענות
קבלו אותה בעל כרחם (סס דנר' ג). הנותן טעות
לחבירו ליקח כהן פירות למחצית שכר ובאחרונה אמר
לא לקחתי וכי' אם יש עדים שלקח ומכר מוציאין ממנו
בעל כורחו (תוספתא כ"מ ד כב). שכרו לעדור ונסר
את שדהו אומר לו על כורחו בוא ונכש שתי גפנים
(סס ו 1). המשיבה (את הבהמה) קרא לה ובאת אחריו
נתחייב בה לשלם בשואל וכי' על כורחה היא מהלכת
(י'וס' כלא' תלא ג). האומר אין עולה מכפרת אי אפשי
שתכפר לי אינה מכפרת לו על כרחו וכי' אי אפשי
שיכפר לי (יוה"כ) מכפר הוא לו על כורחו (סס יומ'
ח מה:). עבודה זרה שעבדה ישראל על כורחו אינה
בטילה לעולם (סס"ז מה:). א"ר אמי מלמד שהשאלום
(המצריים את ישראל) בעל כרחם ¹ (בבלי נר"י ע:).
הנאה הבאה לו לאדם בעל כרחו אבי אכר מותרת
(פסח' כס:). מה דגירושין שכן ישנן בעל כרחם (קדוש'
מא). אב מקבל גט לבתו קטנה בעל כורחה (גיט'
כא). וואמר אברהם על שרה אשתו אתותי היא על
כורחה שלא בטובתה (מד"ר נר"א נב). אם קלה
היא (האומנות לזוג וזוגים) בעיניך קשה היא לפני הקב"ה
בקריעת ים סוף הקב"ה מה עושה להם מוונגן בעל
כרחן שלא בטובתן (סס סח). ויש אליה אל הדרך
בעל כרחו שלא בטובתו (סס פס). לפרה שהיו מושכין
אותה למקולין ולא היתה נמשכת מה עשו לה משכו
את בנה לפניה והיתה מהלכת אחריו על כרחם שלא
בטובתה (סס פו). ובסוף שאין (ישראל) עושין רצונו
(של מקום) הוא רודה אותן כעבר מה העבר בטובתו
ושלא בטובתו משמש לאדוניו בעל כרחו כך
אתם תעשו רצונו של מקום בטובה ושלא בטובה על
כרחכם (סס שמות כד). אין דעתי משתוית עמכם
אלא בעל כרחם תהיו עמי (סס נמד' ב). אמר
(קרח) אם אני משיבו (למשה) יודע אני בו שהוא
חכם גדול ועכשיו יקפחני בדבריו ואני מתרצה לו בעל
כרחי סומב שלא אוקף לו (סס יח). והראני בני אדם
שמאכילין אותן חוד דק והיו מאכילים אותם בעל
כרחם ושיניהם נשברות (מסכ' גיטס ב). לא יחבור
כלים שעושין בהם אוכל נפש כגון הרחים וכי' ואם

¹ — ואמרנו שם: איכא דאמרי בעל כרחם דמצרים וא"ד

כרי גפילה (כ"ט ט ה). וכן כרי של תבואה או נל של צורות (אס' י ו). לא נתן מן הגריש נותן מן הכרי עד שלא מירח (תוספתא פסח א ה). תורמין מן המון עד הכרי אבל לא מן הכרי על הערימה (שם תרומ' ג י). מצא תבואה מסורחת עשויה כרי אמורה משום גזל (שם מע"ר כ י). הריני גזיר על מנת שיהא בכרי הזה מאה כור (שם גזיר כ ט). הפריש בכורים מכרי ממורת (יוש' פסח א י ג). העושה כרי מן הלקט ומן השכחה ומן הפיאה (שם כלא' ו ג). היו לפניו שתי סאין וכרי אחד ואמר אחת מן הסאות הללו עשויה תרומה על הכרי הזה (שם תרומ' ג מנ). היה יושב על גבי כרי וברר צורות כל היום (שם שנת ז י). עשה כרי והשתחוה לו ומירחו ואח"כ אכלו (שם פסח' כ ט). עד שלא נתמרח הכרי לא נתחייב כריו תרומה ביקש לעשות כל כריו תרומה אינו עושה (שם פסח' א טו). הבורר צורות מתוך כיריו של חבירו (שם כלא' כ נ ג). במתכוין לפסור את כיריו (שם תרומ' ד מ נ). המסרח כריו של חבירו שלא מדעתו (שם מע"ש ה נכ). תרם את כיריו ואמר לא יהא תרומה אלא למחר (שם גיט' ז מ ג). היו לפניו שני כריים אחד הפריש ממנו מקצת תרומות ומעשרות ואחד הפריש ממנו תרומ' ומעשרות מהו שיתרומם מזה על זה (שם תרומ' כ מא). היו לפניו שני כריים וסאה אחת ואמר הרי זה תרומה עד אחד מן הכריים הללו (שם ג מנ). אילו שני כריים ותרם מאחד מהן על חבירו שמא לא פטר חבירו (שם שקל' ג מו ג). התחיל לסוד (את הגרן) אומר ברוך השולח ברכה בכרי הזה (כנלי כ"מ מכ). לא הפריש מן העומרין יפריש מן הכרי (סנה' פה). שיבולת שמרתה בכרי ושתלה (מנח' ט). עב"ם שהפריש תרומה מכריו בודקין אותו (ערכ' ו). באו לגרן ויצא בעה"ב לגורתה הלך לו המון ברות נטל את התבן והשליכו על הארץ ונטל את הקש ושרפו נטל את החטים ועשה אותן כרי (מד"ר בראש' פג). מעשה באחד ששכח ולא הכניס כרי של חטים לתוך ביתו ועלה לרגל וכשבא מצא אריות מקיפין לחטים (שם ספ"ט, מה יפו). מי יכול למנות מצות שישראל עושים וזרע וכו' העמידה כרי גתן תרומה וכו' לפיכך הם מתרבים בארץ (פסיק' רנתי יא).—ואמר הפיטן: כרם לא כלאים פן יקר אש כריו, ועבור עציץ נקב והוסיף נאמר במריו (אס' ר"א סוקן, אמת יבנה).—וברי של דינרים וכדומה: אמר לתן (יעקב לבניו) כרי של דינרין נתתי לעשו (מד"ר שמות לא).

מרכיב ימען תוכור את יום צאתך מארץ מצרים כד ימי חיך לא תחשוב שהיא מצות בפני עצמה (מלמד סתלמיד, ואמתן). אלה הם דברי הרב דהכרית קבלת חז"ל מפאת הכתובים (ר"י אכרנאל, בראש'). והביא ואת ההקדמה כדלהכרית ממנה שמחלוק צדרי התנועה והמהירות והאיתור בגלגלים שהוא חלוק פעולותיהם יתבאר שהגלגלים הם מתחלפים (הוא, שמים חדשים א). ועוד הכריחו פירוש זה מדרוקי הסוגיא וכתבו לענין ספק הלכה (מגיד משנה, שמי' ז ג). כי אמתת ענייני העולם נודעת מפי רבוי בני אדם המעידים על אותו אמת יותר מהמכריחים דבריהם מצד שכלם וחקירתם (סקד' ספ' המינוך). שהכרחנו בראיות ברורות במה שהקדמנו שיש בורא עולם ממציא כל הנמצאות (מעשה טובים, עולם העליון ג א). ולולא שאין לי פנאי ודעתי מסורפת עלי הייתי מכריח דברי אלה בראיות ברורות (שו"ת שמש דקה א ד). —ספ', 'הכרית, הוכרת, מוכרת, —שהכריתו אותו, ובהשאלה, טענה מוכרת, שעל כרחנו אנו צריכים לקבלה, שיש לה ראיות ברורות: וחשב הרלב"ג שאין הטענה הזו מוכרת וכו' (ר"י אכרנאל, נח).—ודבר מוכרת: והנה ענין הירח אשר לא יראה מפני מניעות הוא מוכרת על מה שהוא עומד עליו מחלקי כדוריותו (ג"ע לר"א הקליר, קדוש מהדש יא).

כָּרִי (1) ש"ז, —גדוד הַכָּרִים, וחם השלוחים המהירים שהיו למלך ישראל: ויקח את שרי המאיות לכרי (2) ודריצים ויבא אתם אליו בית יי' ויכרת להם ברית (מ"נ יא ד). ויקח את שרי המאות ואת הכרי (2) ואת הרצים ואת כל עם הארץ וירידו את המלך מבית יי' (שם יט).—וגם ליחיד, כמו ב.פר: ומחשק שלחנוהו ביד כרי לארץ גוא, ולמנבא נתנוהו להתרונן באגנו (ר"ש הגניד, שמואל מת).

***כָּרִי** (3) ש"ז, כנל כרי, מ"ר פריים, — פרי של תבואה וכדומה, צבור של תבואה רחבה דמטה וצרה למעלה, Getreidehaufe; tas; heap: המקבל שדה מחבירו ולא עשתה אמיש בה כדי להעמיד כרי חייב לשלם בה אמר ר' יהודה מה קצבה בכרי אלא אמיש בה

(1) ע"י ב.פר הערה שם, —(2) רוב הקדמוני' פרשוהו כמו המלה שלחו כרי לפי פרושם, במשמ' גנידי מלחמה, ואמרו כי כרי הוא במקום ברים, או שהוא שם הקבוץ, והחדשים אשרו שהוא שם אמה, ור"ל כרי בני האומה ההיא Karer, כמו השם כרתי. אך אין דבר מכרית לקבל פרוש זה, ולכן נובל לסמך על דעת קדמונינו, עפ"י משמעת המלה שלחו כרי שנתבארה בערך ב.פר. (2) לא נתברר מקורו.

צבתים (ש"ט), (מצא) כריכות ברשות היחיד (כ"מ נ"ג). אנד את הכריכה בין לפני מכשעור בין יותר מכשעור (תוספתא עוק' א נ), (מצא) כריכות כרה"ד הרי אלו שלו כרה"י נוטל ומכריו והאלומות בין כרה"ד ובין כרה"י נוטל ומכריו (כ"מ נכ) — ובכלל אנדה כרוכה הוטב: מצאן (את התפלין) צבתים או כריכות¹ (מחשיך עליהן ומכיואן (ערוז' י א), שהפקידו לו (ממון) בב' כריכות (כ"מ לו), (ב) — ש"ס מהפעל כ"ר: מה ראו חכמים להקיש בריכת נחש למלכות (תנחומא ויל' ד), (ג) כריכה של ספרים, מגלות אגודות יחד: וכתבי הקודש אע"פ ששניהם רוצים לא יחלוקו אמר שמואל לא שנו אלא בדרך אחד אבל בשתי כריכות חולקין (כ"מ יג). — ונהגו לקרא כך מלאכת חבור דפי הספר יחד, Buchbinden; reliure; book binding, — וקבוץ כל הדברים שמתקנים לכריכת הספר, הלוואת והנב וכו'.

* **כְּרִיעָה**, ש"י, מ"ד כְּרִיעוֹת, — ש"ס מן כְּרִיעַ: לא היתה (ההשתחואה במקדש) שתייה אלא כריעה ופשיטה בלבד (תוספתא שקל' ב יו), לך כריעה לך כפיסה לך השתחוויה לך כריכה (ירוש' כרכ' א ג ד), אי זו כריעה ואי זו כריכה ר"ח רבא הראה כריכה לפני רבי ונפסח ונתרפא ר' לוי בר מיסי הראה כריעה לפני רבי ונפסח ולא נתרפא (ש"ס ג), קידה ע"אפים וכו' כריעה ע"א ברכים וכו' השתחואה זו פשוט ידים ורגלים (כנלי ש"ס לד), כשהיה (ר"ע) מתפלל עם הצבור היה מקצר ועולה מפני שורת הצבור וכשהיה מתפלל כינו לבין עצמו אדם מניח בואית זו ומוציא בואית אחרת וכל כך למה מפני כריעות והשתחוויות (ש"ס לא). — ואמר הפיטן: מתודה אני לפניך וכו' בקידה בכריכה בכריעה בהשתחוויה (ר"י כנלי, וידוי ליוס"כ), גועים בתפלה ומתפרקים בכריעה, דופקים שעריך ואומרים ה' שמעה (פליח' מנח' יוס"כ, אמונים). — ומצוי בסה"א.

* **כְּרִישׁ**², ש"ז, מ"ד כְּרִישִׁים, — מין ירק נאכל, קצת דומה לבצל, (Allium Porrum) Lauch; poirean; leek: עולשין ועולשי שדה כרישין וברישי שדה (כנ"א) א נ), עלה הירוק השוטת ועלה הדגדגה העולשין

(1) ושאלו בגמ' שם (דף לו), : מאי צבתים ומאי כריכות אמר ר"י אמר רב חן חן צבתים חן הן כריכות צבתים וזווי וזווי כריכות דכריכן טובא.
(2) בערבות כ' דאת' א.

(8) رَاش

כְּרִיבָה, ש"י, — ש"ס מן כְּרִב: שחורשין את השדה פעם אחת בימות הגשמים לבד מכריבה ראשונה שבזרבין בימות החמה חורשין אותה בימות הגשמים וכו' ש בכריבה ראשונה יש מלאכה לפועל אחר לחרוש בימות החמה כל היום כולו וכו' בין כריבות הללו (יש) פעולה ליום (ר"ח כ"כ יכ).

* **כְּרִיזָה**, ש"י, — ש"ס מן כְּרִז: כי בעבור הנפלאות אשר עשה הארון נתפרסם בכריזה מופלאות שם ה' צבאות בין בארץ פלשתים ובין בקרב ישראל (ר"י אכרנאל, ש"כ ו), ר"ל בפרסום.

* **כְּרִיָּה**, כְּרִיָּה, ש"י, — ש"ס מן כְּרִיָּה: נפל לפניו מקול הכריה חייב דאתרוי מקול הכריה פטור (כ"ק סו), שע"פ עסקי פתיחה ועל עסקי כרייה באה לו (גמ' ש"ס מ), אם על פתיחה חייב על כרייה לא כל שכן (ש"ס נא), — וכמו נקרה: נקרת הצור כריית הצור (כ"י סמות לג ככ), — ובהשאלה, כְּרִיית האון: כי לא תועיל פתיחת העין כאשר יהיה הלב עור ולא יעזו כריית האון ולא יועיל גורל הגוף וארכו כאשר יהיה הלב רק משבל (כ"כ ג), מנח' הפניני, דרך יוס"כ).

* **כְּרִיָּה**¹, ש"י, מ"ד כְּרִיָּים, — כְּעִין ירוקה שעולה על פני מים עומדים וכדומה, Moos; mousse; moss: משך לגנת ירק שהמעין לתוכה כל זמן שהמעין לתוכה היא עושה כריכי² כך כל מי שהולך אצל אשתו נדה עושה בנים מצורעים (מד"ר ויקר' יס).

* **כְּרִיבָה**, ש"י, מ"ד כְּרִיבֹת, — שבלים אגודות יחד בין כמחבר דקרקע בין שנקצרו, klein. Getreide. bund; petite gerbe; small sheaf אחד שהוא כנדיש תאמר בשני עמרים שהן בכריכות (פאה וו), כיצד היו עושים (בקצירת העמר) שלוחי בית דין יוצאים מערב יום טוב ועושים אותו כריכות במחבר לקרקע כדי שיהא נוח לקצור (מנח' י ג), לא יעשה אותן (את השבלים) כריכות אבל מניחים

(1) לא נתברר בודאות מקור שם זה ומשמעותו, ועי' הערה לקמן, — (2) מהענין ומהמשל לילדים מצורעים נראה כי הכונה בשם זה מה שמתהווה על פני המים במקום שהם עומדים כעין ירוקה וחזוית, ובמשמ' זו פרשו יספורב. ואעפ"י שאין לו חבר בשאר הלשונות במשמ' זו, מ"מ אפשר למצוא לו קצת דמיון ב'ערב' השם כרג' א, שמשמש במשמ' הנקודים שמתהווה על הלחם, ובלשון ההמוני גם במשמ' מים שנקוו ועומדים במקום אחד.

(8) كَرَج

ובעלה והיה אם לא תמצא חן בעיניו כי מצא בה ערות דבר וכתב לה ספר פְּרִיָּתָה ונתן בידה ושלחה מביתו (דכ"ז כד א'). בה אשר יו' אי זה ספר פְּרִיָּתָה אמנם אשר שלחתיה (שע"י א'). וארא כי על כל אדות אשר נאמרה משבה ישראל שלחתיה ואתן את ספר פְּרִיָּתָה אליה (יכ"ג א'). — ובתלמ': הרי שהלכה זו ונישאת לאחיו של זה שנאמרה עליו ומת בלא בנים לא נמצא זה עוקר דבר מן התורה הא למדת שאין זה כרִיתוֹת (גיט' פג.). — ובמליצה, "נתן ספר כריתות לחכמה וכדומה, עזב אותה, ואמר המשורר: והיית כעונות עזאזל ודמית קאת מדבר וכוס, כתוב ספר כריתות לתבונה והתיר לזלאות הבין וקדסו (רש"י, נתר מהתלי). ספרי כריתות כתבי אל גיל לקחי בלי תנות מקום גבל (רמב"ם, דיואן כג, כ"י גודלי). תבל כאשת פתיות הכל הדרה והודה, תמתיק אמרים ואכן תחת לשונה מצודה, סכל עצתה אחי בין תסיר בקלון כבודה, חושה ותן לצמיתות ספר כריתות בידה (שם מה). מאם הנדבה ומאן לבוא בסודה, וכתב לה ספר כריתות ונתן בידה (ר"י מליו, תחכמ' מו). — ב' במלאכת הרפואה, נתנה וחתנה במקום דקוי לרפואה, Chirurgie: מלאכת הכריתות והו צירורגיאה היא בשני עינים כבשר ובעצם כבשר כמו חתוך ותפירה וכווייה וכו' כמו דבוק השבר והשבת ההקעה (שטיינש'י, רש"י כ"י המכונג). מגמתי לסדר שאר החלילים הבאים מפנים או מחוץ מן החלק הראוי לעיון רופא הכריתות (ספ' כריתות, כ"י ותיקן). שאלת ממני זה ימים רבים אוהבי הנכבד אשר באומר קצר ופתוח אכתוב לך ברפואת הכריתות מקובץ לכלל וכו' א"ב גאמר שהכריתות היא החלק האחרון מן הרפואה כי חלקי הרפואה הם שלשה שבאמצעותם יוכל הרופא מסכת החולי לעזור הראשון הנהגת השמירה הב' הנהגת המשקיות הג' הכריתות השמירה הוא הראשון המוכרח וכו' השני הוא השקאה ומוה אמר גליגוס שאם נוכל להסיר החולי בהשקאה לא נרוץ אל הכריתות א"כ תהיה ההנהגה השלישית היא הכריתות כמדובר שמשבב פעולתה תוסר עלת החולי שלא יוכלו להסיר שנים הראשונים (כ' הלל, תרג' ספ' סכרית, תנמ' הפ' מג.).

כרך

ממנו תבדיר, *כריכה, *כרך, *כרך.

*כרך¹, ש"י, מ"ר פדכים, — א) דברים צרורים ואגודים בצרור אחד, Bündel; paquet; bundle: השוכר

(¹) רק בעברית וארמית.

והכרִישִׁין והרגילה ונץ החלב (שנ"ז א'). את שדרכו לאגוד בבית אגודין אותו בשוק כגון הכרִישִׁין ונץ החלב (שם מ ג). מרחיקין את המשרה מן הירק ואת הכרִישִׁין מן הבצלים ואת החרדל מן הדבורים (כ"ב כו). ושאר כל ירקות השדה וכו' חוץ מכרִישִׁין שדה והרגילה ונץ החלב (פוק' ג ב). (הגודר) מן הכרִישִׁין מקום שקוראין לקפליטות כרִישִׁין אסור מן הקפליטות (תוספתא נדר' ג ו). מחול ופה לשינים וקשה לבני מעים כרִישִׁין קשין לשינים ויפין לבני מעים (ברכ' מד:). שום ירק כרִישִׁין חצי ירק (ערוב' נו.).

*כְּרִישָׁה, ש"י, — קלה אחר של כרִישִׁין: ובל וחול הדק וכו' כדי לזבל כרִישָׁה (שנת מ ט). המטחק את הכרִישָׁה והסוחט שערו בכסותו (מכיל' א ט). המטחק את הגג ואת הכרִישָׁה אעפ"י שהמים יורדין מצד העליון לתחתון (תוספתא ס א ט). כמה יחרוש ויהא חייב ר' מתתיה אמר כדי ליטע כרִישָׁה (ירוש' שנת ז טד).

*כְּרִיתָה, — פתח הפתח, פתח הכרית, ע"י פוח, פרח.

*כְּרִיתָה, ש"י, מ"ר פְּרִיָּתָה, — א) ש"פ מן כרת: כנגד שלש כריתות שכרת הקב"ה עם ישראל (מכ"י משפ"ט כ). — ב) כמו השם כרת: כל חייבי כריתות שלקו נפטרו ידי כריתותם (מכות ג יט). שלשים ושש כריתות בתורה הבא על האם ועד אשת האב וכו' (כרית' א א'). המורות כריתות ומיתות בית דין (ירוש' שנוע' א ג). א"ר יוסי בר"ה שלש כריתות בעכו"ם למה אחת לכדרכה ואחת לשלא כדרכה ואחת למולך (כנלי סנה' סד:). — ג) "במלאכת הרפואה, כריתת חבורה וכדומה: בכריתת החבורה ווולתה אם יצטרך לגלותה וכו' אמנם סכיני הכריתתה החדים משתי פיות (קאנון ד ד א ו). היה נער (אחד) ומצאו מורסא והיתה נכונה להכרת ופתח מן הכריתתה ולקח מן הטריאק ועשה ממנו תחבושת והניח עליו (פרקי משע' כד). ואם לא (יתרפא) יכרות אותו הרופא הבקי במלאכת רפואת העין ותהיה הכריתתה בארך ולא ברחב (לרי הגוף לנתן פלקיירא, כ"י כרית' מ). — "כריתות רבים, ע"י ד. כרת. — כריתת האותיות, כמו "חתוך האותיות, הוצאתן בכלי הרבור: כי הרבור הוא הקיד הנחדש על אופן בראיה וכו' עם היותו אותיות כרותות הכריתתה המוסגלה (ישע"י כן יהודה הקדמי, סעריות).

*כְּרִיתוֹת, פְּרִיָּתָה, ש"י, מ"ר כנ"י פְּרִיָּתָה, — א) ספר פְּרִיָּתָה, כתב שהבעל נותן לאשתו כשהוא מגרשה, גט, Ehescheidung; divorce: כי יקה איש אשה

כוסות כֶּרֶךְ אֶחָד, שְׁתֵּה אוֹתוֹ בְּבֵת אֶחָד, כָּלִי הַפֶּסֶקָה
 בֵּין כּוֹס לְכוֹס: מִהוּ לִשְׁתוֹתוֹ (אֵת אַרְבַּע הַכוֹסוֹת) בְּכֶרֶךְ
 אֶחָד וְכוּ' שְׁתִּיין בְּכֶרֶךְ אֶחָד יָצָא (יֹדֵשׁ פֶּסֶט' י ל ג)
***כֶּרֶךְ:** ¹ פ"י, כֶּרֶךְ דִּבְרַי עַל דִּבְרַי, שֶׁם דִּבְרַי אֲרוֹךְ עַל
 דִּבְרַי הֶרְכָּה פִּעְמִים זֶה עַל גֵּב זֶה, wickeln, umbinden;
 enrouler; twine around הנְטִיעוֹת וְכוּרְכִין אוֹתוֹן (כִּי' ד'). לא יִקְשׁוּר גְּמִלִים
 זֶה בּוֹזֵה וְיִמְשֹׁךְ אֲבָל מִכְּנִים חֲבִלִים לְחוּץ יָדוֹ וְיִמְשֹׁךְ
 וּבִדְבַר שֶׁלֹּא יִכְרוֹךְ (שֶׁנֶּה' ג). נִייר מִחוּץ כִּדִּי
 לְכֶרֶךְ עַל פִּי צִלְחֹתִית קִטְנָה (שֶׁס' ח כ). ואִין עוֹשִׂין
 לֵה חֲלוֹק בְּתַחֲלִילָה אֲבָל כֶּרֶךְ עֲלִיהָ סִמְרָטוּט, וְכוּ'
 כֶּרֶךְ עַל אֲצִבְעוֹ וּמִכִּיָּא (שֶׁס' יט כ). מִכִּיָּאין כְּלוֹנֶסְאוֹת
 שֶׁז' אֲרוֹ אֲרוֹכִין וְקִנִּים וְעִצֵּי שֶׁמֶן וְנִעְוֹרֹת שֶׁל פֶּשֶׁתָן
 וְכוּרְכִין בְּמִשְׁחָה (ר"ס כ כ). וְנוֹתֵנִין סוֹדֵר קֶשֶׁה לְחוּץ
 הֶרְכָּה וְכוּרְכִין עַל צוּאָרוֹ (פֶּסֶט' ז כ). כֶּרֶכֶן (אֵת עֵץ
 הָאֲרוֹ וְהָאוֹב) בְּשִׁירֵי הַלְשׁוֹן וְהַשְׁלִיךְ לְחוּץ שְׂרַפְתָּה
 (פֶּרֶס' ג יא). עוֹר שֶׁכֶּרֶךְ בּוֹ אֵת הַקִּמְעִי (תּוֹסֶפֶת' כלי'
 כ"מ א יב). כֶּרֶכֶן תּוֹרָה בְּמִשְׁפּוֹת תּוֹרָה וְהוֹמָשׁ
 בְּמִשְׁפּוֹת תּוֹמָשִׁין (שֶׁס' מג' ד כ). וְכִיּוֹן שֶׁגִּרְמֹה עוֹנֹת
 הִיוּ כֶּרֶכִּים כֹּל אֶחָד וְאֶחָד בְּסִפְרוֹ וְשׁוֹרְפִין אוֹתוֹ
 (יֹדֵשׁ תַּעֲנִי' ד סט). וְכוֹתֵבִין בְּדִין וּמִסְרָגְלִין בִּקְנָה
 וְכוּרְכִין בְּשִׁיעַר וְשׁוֹלִין בְּמִשְׁלִית וְדוֹבְקִין בְּדִבְקָה וְחֹפְרִין
 בְּגִידִין (שֶׁס' מג' א עא ד). הִיוּ כֶּרֶכֶן אוֹתוֹ (אֵת
 הַשְּׁמִיר) מוֹכִין שֶׁל צֶמֶר וְנוֹתֵנִין אוֹתוֹ תֵּתֵן מִנִּי שֶׁל
 אֲבָר מֵלֵא מוֹבִין (שֶׁס' סוֹט' ט כד). שֶׁצִּבְעֵן בְּשֶׁמֶן
 וְכוּרְכֶן בְּמִשְׁחָה (נְכִלִי שֶׁנֶּה' ג). הִרִי שְׁהִיָּה שֶׁם כְּתוּב
 עַל בִּשְׂרוֹ וְכוּ' כֶּרֶךְ עֲלִיּוֹ גְּמִי וְטוֹבֵר (יֹמִי' ת). הִבִּיאוּהוּ
 (אֵת ר"ח בֶּן חֲרִדְיוֹן) וְכוּרְכוֹהוּ בְּסִי' וְהַקִּיפוּהוּ
 בְּחִבְלֵי וְסוֹרוֹת וְהִצִּיתוֹ בְּהֵן אֵת הָאוֹר (ע"י יא). תִּכְלַת
 שֶׁכֶּרֶךְ רֹכֵבָה בְּשֶׁרָה וְאִפְּלִדוֹ דֹּא כֶּרֶךְ בַּה אֵלֵא חוֹלִיא
 אֶחָד וְכוּ' רִבִּי אֲמַר כִּדִּי שִׁי כֶּרֶךְ וְיִשְׁנָה וְיִשְׁלַשׁ
 (מִנְה' לט). כֶּשְׁעֵלָה לְבִיתוֹ גִּתֵּן עֲלֶיהָ סִפּוֹ יִכְשֶׁ וְכוּרְכִין
 עֲדִיהֶגְמִי מִבְּחוּץ (מִד"ר וִיקִר' טז). עֶמֶד בְּחִצֵּי הַלֵּילָה פֶּרֶשׁ
 מִלִּיתוֹ וְנִשְׁלַל אֵת הַכֹּלִים וְכוּרְכֶן בְּשִׁלְתוֹ וְיִקְשֶׁ לִיָּרֵד
 וְנִפְלֵ וְנִשְׁכַּרְהָ מִפֶּרְקָתוֹ (כֹּלֵס רִכְתִּי ט). כֶּרֶךְ דִּבְרַי פֶּרְכּוֹ
 בּוֹרְעוֹתָיו, חֲבָקוֹ: כֶּשְׁחֶלֶךְ גִּיקוֹרֵה לְהִבְיָא דְלִחְתוֹ (הַמְקִדֵּשׁ)
 מֵאֲדַכְּסִנְדְּרִיא שֶׁל מִצְרַיִם בְּחִזְרָתוֹ עֶמֶד עֲלִיוֹ נִחְשׁוֹר שִׁבִּים
 דְּמִבְעוֹ נִשְׁלָו אֶחָת מֵהֵן וְהַשְׁלִיחָה לִים וְעֲדִין לֹא נִחַ הִים
 מוֹעֵפּוֹ בְּקֶשׁוֹ לְהַטִּיל אֵת חֲבֵרְתָּה עֶמֶד הוּא וְכוּרְכֶה
 אִמֵּר לְהֵם הַטִּילוֹנִי עֵסָה (יֹמִי' לה). וְכֶרֶךְ דְּבָרִים יָחִיד:
 הֶלֶל הוֹקֵן הִיָּה כֶּרֶךְ שֶׁלִּשְׁתֵּן (פֶּסֶט מִצָּה וְסוֹרוֹ) כִּאֲמַת

(1) ע"י הַעֲרָה לְהַשְׁרֵשׁ.

אֵת הַפּוֹעֵל לַעֲשׂוֹת עִמּוֹ חֲצִי הַיּוֹם בְּאִסּוּר וְחֲצִי הַיּוֹם
 בְּהִיתָר וְנִתֵּן כּוֹלֵן בְּכֶרֶךְ אֶחָד כּוֹלֵן אֲסוּרוֹת אֲלוֹ בִּפְנֵי
 עִצְמָן וְאֲלוֹ בִּפְנֵי עִצְמָן רֵאשׁוֹנוֹת אֲסוּרוֹת וְשִׁנִּיּוֹת מוֹתָרוֹת
 (תּוֹסֶפֶת' ע"ז ז י). נִתֵּן כּוֹלֵן בְּכֶרֶךְ נִשְׁלַל דְּמִיהֶם
 בְּכֶרֶךְ אֶחָד שְׂרוּצָה מוֹכֵר לְשׁוֹם חוֹלִין וְאֵלֵא שְׂרוּצָה
 מוֹכֵר לְשׁוֹם מַעֲשֵׂה (שֶׁס' מע"ט ד יא). שֶׁהִפְקִידוֹ לוֹ (מַעֲוֹת)
 בְּכֶרֶךְ אֶחָד (כִּי' לוֹ). לֵאמֹר הַפְקִידָה כֶּרֶךְ אֵי אֲצִל
 יִשְׁמַעְאֵלִית אֶחָת שֶׁפָּתְחָה וּבִשְׁנִפְתָּרָה לֵאמֹר לִקַּח לוֹ
 הַכֶּרֶךְ מִיָּד הַשְּׁפָתָה וְנִתְּנוֹ לְשִׁמְעוֹן אֲבִי שְׂאוֹל וְלֹא
 עִיּוֹן מֵה הִיָּה בּוֹ וְכוּ' וְשְׂאוֹל דְּשְׂאוֹל הִיָּאךְ בֹּא הַשְּׁמֵר
 לִידוֹ אוֹ מִתִּי וְהַשִּׁיב כִּי מֵן הַכֶּרֶךְ הַנִּפְקֵד שִׁנְתָן לוֹ
 לְשִׁמְעוֹן לִקְחוֹ (טוֹר חו"מ רמב"ם, כֶּסֶס הַר"ס) — (כ) *כֶּרֶךְ
 שֶׁל מִנְהָ, סִפּוֹ וְכוּדוֹסָה, דְּפִים כְּתוּבִים בְּרוֹכִים יָחִיד וְע"י,
 Bücherrolle; rôle (d'un livre); roll (of a book)
 כֶּרֶךְ אֶחָד שֶׁז' אַרְבַּע פֶּרְשִׁיּוֹת וְכוּ' בְּשֶׁם שְׁבִיד כֶּרֶךְ
 אֶחָד כֶּךְ בְּרֵאשׁ כֶּרֶךְ אֶחָד (מִכִּי' נא יו). מִצָּה סִפְרִים
 קוֹרָא בְּהֵן אֶחָד לְשִׁלְשִׁים יוֹם וְכוּ' וְלֹא יִקְרָאוּ שְׁלִשָּׁה
 בְּכֶרֶךְ אֶחָד וְלֹא יִפְתָּח בְּסִפְרוֹ יוֹתֵר מִשְׁלִשָּׁה דְּפִין
 (תּוֹסֶפֶת' כ"מ כ כא). וְכִתְבֵי הַקּוֹדֵשׁ אֵעִ"פּ שֶׁשִּׁנִּיהֶם
 רוֹצִים לֹא יִחְלֹקוּ אִמֵּר שְׂמֹאֵל דֹּא שֶׁנּוֹ אֵלֵא בְּכֶרֶךְ
 אֶחָד אֲבָל בְּשִׁתִּי בְּרִיכוֹת חוֹלְקִין (כ"ג יג). מִרְדְּכָיָאסְתֵּר
 כְּתוּבֵי אֲגוּרוֹת וְשִׁלְחוֹ לְכָל בְּנֵי הַגּוֹלָה וְאִמְרוּ מִקְבָּלִים
 אֲתֵם עֲלֵיכֶם לְהִיּוֹת עוֹשִׂים אֵת שְׁנֵי הַיָּמִים הָאֵלֵא שִׁלְחוֹ
 וְאִמְרוּ לֹא דִּינֵנו צְרוּתֵינוֹ שֶׁל הַמֶּן אֵלֵא שֶׁאֲתֵם מִמְּרִיחִין
 עֲלֵינוֹ לַעֲשׂוֹת שְׁנֵי הַיָּמִים הָאֵלֵא וְאִמְרוּ לְהֵם אִם מִדְּבַר
 זֶה אֲתֵם מִתִּיַּירָאִין וְהִרִי הוּא כְּתוּבָה בֵּין הַכֶּרֶכִּים
 (מִד"ר רות, וְהִסֵּה נוֹפֵס). — וְכַבֵּלל "סִפְרֵי שְׁלֵם אֶחָד,
 Band; volume: וְהִנֵּה נִרְאָה לִי שִׁיאוֹת לִצְרֵף עִם כֶּרֶךְ
 חֲכוּרִי זֶה שֶׁחֲבֵרְתִּי עוֹד ג' עֲנִינִים (כ' הֶלֶל, קוֹסֶפ' לְתַנְמ'
 הַנֶּפֶס'). — וְכַמּוֹכ' כֹּל אֶחָד וְאֶחָד מִחֲלָקֵי סִפְרוֹ עֲשׂוֹי
 בְּכִרְיָה לְבָדוֹ: סִפְרוֹ דִּינוֹ שֶׁל בֶּן צִיּוֹן הִיָּה הוֹלֵךְ וְעַבֵּד
 וְכוּ' דָּף עַל דָּף נוֹסֶף וִיהִי כֶּרֶךְ גְּדוֹל (ז"לג, סִפּוֹר
 מִיָּסֶס כֹּאמֵר). — ג) *עִצְמָן פְּעוּלַת הַבְּרִיכוֹת: חוֹט שֶׁל
 כֶּרֶךְ (שֶׁכּוֹרֵךְ עַל הַצִּיצִית) עוֹלָה לֵה מֵן הַסְּגִיּוֹן (מִנְה'
 לט). לְמַלֵּךְ שְׁהִיָּה לוֹ פֶּרֶס מִסְרוֹ לְאִרִּים וְהִיָּה בּוֹ שְׁנֵי
 אֵילָנוֹת בְּרוֹכִים זֶה לֹזֶה בְּכֶרֶךְ אֶחָד (מִד"ר כֶּרָא' סא).
 — וְכַסְהֶמ"א: וְהַבְּנֵט שְׁחוּגֵר בְּמִתְנֵיוֹ אֲרָכּוֹ שִׁתִּים וְשִׁלְשִׁים
 אִמֵּה וּמִקִּיפּוֹ וּמִחִזְרוֹ עַד גּוֹפּוֹ כֶּרֶךְ עַל כֶּרֶךְ (הַחִיטוֹךְ,
 תָּלוֹס לט). כּוֹרְכִין הַרְצָעוֹת דְּבָנוֹת שֶׁל הַמִּנְעֵל סָבִיב
 לְמִנְעֵל ה' כֶּרֶכִּים סָבִיב הַשּׁוֹק וְאוּיִר גְּדוֹל יֵשׁ בֵּין
 כֶּרֶךְ לְכֶרֶךְ וְמִיָּהוּ אִין קִפְרִיא בְּכֶרֶכִּים אִם הֵם זֶה
 עַל זֶה (הִנֵּה מִדְּכִי, יכ"מ, סוֹף פֶּר' הַחִלּוֹץ). — ד) *שֶׁתָּה

—כָּפֶעַ, *נִכְרֵךְ, עֵתִי יִכְרֶךְ, —שְׂכַרְכּוֹ אוֹתוֹ: אִמֶּר ר' יוֹנָתָן יִכְרֶךְ הַמֵּת בְּסִדְרֵנוּ (יְרוּשָׁה תְּרֹמֶה ח מו:), שְׂמָא תִכְרֶךְ גִּימְתָא אַחַת עַל בִּשְׂרוֹ (בְּכַלִּי יוֹמִי סט.), וְלֹא נִתְפָּרֵין (יְרֵיעוֹת סֵפֶר תוֹרָה) בְּגִידֵין וְלֹא נִכְרֵכִין בִּשְׂעָרֵין (סוֹפְרִים א א). —וְבִהַשְׂאֵלָה, *נִכְרֶךְ אַחֵר פְּלוֹנִי, הִיָּה כְּרוֹךְ אַחֲרָיו: שְׂמָא בְּנֵיו מִן הָאֲחֵרָת הֵם וְנִכְרֵכּוֹ אַחֵר זֶה הַמִּיּוֹחֶסֶת (רַמְבַּם ס, אֲסוּרֵי כִּיָּאָה כ ו). —תְּנֻעוֹת נִכְרָכוֹת, מְדַבְּקוֹת: וְזֶה כִּי לֹא יִתְּכֵן שִׁיחָה מִהֶתְנַעְנוּת הַנִּכְרָכוֹת זֶמַן מְדֻבֵּק נִצְחִי (רַמְבַּם, מַלְחָמָה ס ו א יא).

—כָּפֶעַ, *הִכְרִיךְ, —כִּמּוֹ הֶקֶל: הַמְכַרֵּךְ סִמְרָטוֹטִין עַל עֵינָיו וְעַל שׁוֹקָיו וְאוֹמֵר תְּנוּ לְסוֹמָא לְמוֹכָה שְׁחִין זֶה סוֹף שְׂהוּא אוֹמֵר לֵאמָתוֹ (אֲדָרָג ג).

*כָּרָה: ¹ס"ז, מ"ר כְּרָבִים, כְּרָבִים², כְּרָבִים³, —עִיר גְּדוֹלָה, *grosse Stadt; grande ville; great town*:

בֵּיוֹן שֶׁהִגִּיעַ לְכַרְכִּין רָאָה בְּנֵי אֲדָם שֶׁהֵם מְקֻדְּמִין אוֹתוֹ מִכָּל כָּרָךְ וּבְכָרָךְ (מְגִי' תַּעֲנִי יא). הַנֶּכֶם כְּכָרָךְ מִתְפַּלֵּל שְׁתִּים אַחַת כְּכִנִּיסָתוֹ וְאַחַת בִּיצִיאָתוֹ (כְּרִכ' ט א). כַּרְכִּין הַמּוֹקֵפִין חוּמָה מִיָּמֹת יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון (מְגִי' א א). בֶּן עִיר שֶׁחֵלֶךְ לִכְרָךְ וְכֵן כָּרָךְ שֶׁחֵלֶךְ לְעִיר (ש"ס כג). בַּחֲמִשָּׁה עֶשֶׂר בֹּנוֹ קוֹרִין אֶת הַמְּגִילָה בְּכַרְכִּין וּמִתְקִיִּין אֶת הַדְּרָכִים (שְׁקִל' א א). תָּרַם אֶת הָרֵאשׁוֹנָה לְשֵׁם אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּשְׁנִיָּה לְשֵׁם כַּרְכִּים הַמּוֹקֵפִין לָהּ וְהַשְּׁלִישִׁית לְשֵׁם כְּבֶד (ש"ס ג ד). אֵין מוֹצִיאִין מְעִיר לְעִיר וּמְכַרְכֶּךְ כְּכָרָךְ אֲבָל בְּאוֹתָהּ הָאֶרֶץ מוֹצִיאִין מְעִיר לְעִיר וּמְכַרְכֶּךְ לִכְרָךְ אֲבָד לֹא מְעִיר לִכְרָךְ וְלֹא מְכַרְכֶּךְ לְעִיר (כְּתוּב' יג י). (אִמֶּר שְׂהוּא) בֶּן עִיר וְנִמְצָא בֶּן כָּרָךְ בֶּן כָּרָךְ וְנִמְצָא בֶּן עִיר (קְדוּשָׁה כ ג). עַד מִתִּי מוֹתֵר לְהַחְזִיר (הַמַּטְבֵּעַ הַחֲסֵרָה) כְּכָרִים עַד כְּדִי שִׁירָאָה לְשׁוֹלְחָנִי וּבִכְפֻּרִים עַד עֲרֵבִי שְׂבָחוֹת (כ"מ ד ו). הַמִּשְׁבִּיר בֵּית לַחֲבִירוֹ בִּימּוֹת הַגִּשְׁמִים אֵינוֹ יוֹכֵל לְהוֹצִיאֹ מִן הַחֵץ וְעַד הַפֶּסַח בִּימּוֹת הַחֹמָה שְׁלִשִׁים יוֹם וּבְכַרְכִּים אַחֵר יָמֹת הַחֹמָה וְאַחֵר יָמֹת הַגִּשְׁמִים שְׁנַיִם עֶשֶׂר חֲדָשׁ וּבַחֲנִינִית אַחֵר עֵיירוֹת וְאַחֵר כַּרְכִּים שְׁנַיִם עֶשֶׂר חֲדָשׁ (ש"ס ח ו). וּמִפְּנֵי מֵה לֹא נִדְּבַר עִמּוֹ (אֱלֹהִים עִם מִשָּׁה) תוֹךְ הַכָּרָךְ מִפְּנֵי שֶׁהִיָּתָה מְלֵאָה שִׁיקּוּצִים וְגִילּוּלִים (מְכִי' כֹּה, פְּתִיחַ). בְּיוֹם שֶׁנִּתְחַתֵּן שְׁלֵמָה עִם בֵּית פֶּרַעַה

וְכו' ר"י כָּרָךְ מִצָּה וּמִרְוֵה (יְרוּשָׁה חֵלֶה א נו:). יֵהָא כּוֹרְכָן בְּבֵית אַחַת וְאוֹכְלָן כְּדָרְךָ שֶׁחֵלֶל אוֹכְלָן (פֶּסַח קִי:). —וְכַפֵּי כְּרוֹךְ: אִפִּידוֹ הַמֶּלֶךְ שׁוֹאֵל בְּשִׁלּוּמָו (בִּשְׁעַת הַתְּפִלָּה) לֹא יִשְׁכְּנוּ וְאִפִּילוֹ נִחַשׁ כְּרוֹךְ עַל עַקְבּוֹ דָּא יִפְסִיק (כְּרִכ' ס א). אֵיזָה. הוּא תְּכַרֵּךְ שֶׁ שְׂמֵרוֹת כָּל שְׁחוֹת אוֹ מִשִּׁיחָה אוֹ דָּבָר אַחֵר כְּרוֹךְ עָלָיו מִבְּחוּץ (תּוֹסֶפֶת כ"מ א יד). אִם הִיָּה (סֵפֶר הַתּוֹרָה) כְּרוֹךְ בְּמִפְּהָ (יְרוּשָׁה כְּרִכ' ג ו ד). הִרִי (הַתּוֹרָה) כְּרוֹכָה וּמוֹנַחַת בְּקֶרֶן זוֹיָת כָּל הָרוּצָה לְלִמּוּד יִבָּא וּלְמִוֶּדֶר (קְדוּשָׁה סו:). בְּפִנִּים כְּרוֹכוֹת אֲנִי מֵהֶלֶךְ (מִדִּל' כְּרִאש' עת). —שְׁנֵי דְּבָרִים כְּרוֹכִים יַחַד, מִתְּכַבְּרִים זֶה בְּזֶה: רִשְׁבִּי אוֹמֵר כְּכֹר וּמִקֵּל יִרְדּוּ כְּרוֹכִים מִן הַשָּׁמַיִם אִמֶּר לָהֶם הַקְּבִיָּה לְיִשְׂרָאֵל אִם תַּעֲשׂוּ אֶת הַתּוֹרָה הִרִי כְּכֹר לֵאכּוֹל וְאִם לֹא הִרִי מִקֵּל לִדְקוֹת בּוֹ (סִפְרֵי דִגֵּר מ). נִכְנֵם פְּנֵחֶם וּמִצָּא אוֹתָם שֶׁקִּבְעֵם הַקְּבִיָּה זֶה עִם זֶה וְהָיוּ כְּרוֹכִין זֶה בְּזֶה (מִדִּל' וִיקֵר' ג). שְׁתֵּי אֵילָנוֹת כְּרוֹכִים זֶה דְּזֶה כְּכָרָךְ אַחֵר (ש"ס כְּרִאש' ס א). —וְאִמֶּר הַחֶכֶם: הַתּוֹרָה וְהַבְּדִידוֹת בְּצִימָצוֹם הַחַיִּים יִצְאוּ כְּרוֹכִין זֶה בְּזֶה בְּלִי סֶפֶק (רַש"י פִּלְקִינְיָא, לְרִי סִיגוֹן טו:). —קֶרְנִים כְּרוֹכּוֹת, שִׁישׁ לָהֶן בְּעִין קִלְפָה חִיצוֹנָה וּזְכוּרֹת תְּקוּעָה בּוֹ: אִם הָיוּ קֶרְנָיו כְּרוֹכוֹת¹ בְּקֶרְנֵי הַשּׁוֹר (רַמְבַּם ס, מֵאכ' אֲסוּר' א י). —סֵפֶר כְּרוֹךְ, עֲשׂוֹי בְּכִרְיָה: וְהַפְקִיד רֵאשֹׁן אֶצֶל שְׂמֻעוֹן סֵפֶר חֹמֶשׁ כְּרוֹךְ (ש"ת הַר"ף ריו:). —וְבִהַשְׂאֵלָה, הוּא כְּרוֹךְ אַחֲרָיו, דְּבַק בּוֹ, נִמְשֵׁךְ אַחֲרָיו תְּמִיד: מִי שֶׁבָּנוֹ כְּרוֹךְ אַחֲרָיו יִצָּא זָכֵר שְׁאִין בְּנוֹ כְּרוֹךְ אַחֲרָיו (תוֹל' עת:). רָאָה חוּרִי שֶׁכְּרוֹךְ אַחֵר רַחֵל (כְּמִוֶּד' כד:). כֵּהֵן מִיּוֹחֶס שִׁיצָא הוּא וְאִשְׁתּוֹ שִׁוְדַעְנוֹ שֶׁהָיָה כְּשִׁירָה לְמַדְיָנָה אַחֲרָה וְזָא הוּא וְהָיָה וּבְנָיִם כְּרוֹכִין אַחֲרֵיהֶן (רַמְבַּם ס, אֲסוּרֵי כִּיָּאָה כ ו). —וּבְדְּבָרִים מִפְּשָׁטִים: אֵל תִּהְיוּ כְּרוֹכִים אַחֵר תַּעֲנוּגִים כְּאִשֶּׁר אַתֶּם עֵתָה (רַש"י יִשְׁע' ל כ). —וְבִהַשְׂאֵלָה, *כְּרָךְ קְרִיאַת פֶּסוּק וּכְדוּמָה, קְרִאָהּ בְּלִי הַפְּסָקָה בְּמִקּוֹם הָרְאוּי, *ohne Pause lesen; lire*; *sans pause; read without proper pauses*: שֶׁשָּׁה דְּבָרִים עֲשׂוֹ אֲנִשִּׁי וְיִיחּוֹ וְכו' מְרַבִּיבִין דְּקָלִים כָּל הַיּוֹם וּבְכָרִכִּין² אֶת שְׂמַע וְכו' (פֶּסַח ד ח).

—¹ בְּגִמ' בַּתוֹךְ סִגְנוֹן אֶרְמִי: וְהָרִי עוֹ דִּישׁ לֹא קֶרְנִים וּשְׁלִפִים וְחִלְבוֹ אֲסוּר כְּרוֹכוֹת בְּעִינֵן וְהָרִי שׁוֹר דְּכְרוֹכוֹת וְחִלְבוֹ אֲסוּר (תוֹל' נט:). —² וְשִׁאֲלוֹ בְּגִמ' (ש"ס נו:): הִיכִי עֲבָרִי אִמֶּר רַב יְהוּדָה וְאִמְרִים שְׂמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אַחֵר וְלֹא הָיוּ מִפְּסִיקִין רַבָּא אִמֶּר מִפְּסִיקִין הָיוּ אֵלָא שְׁהָיוּ אוֹמְרִים הַיּוֹם עַל לִבְכָּךְ דְּמִשְׁמַע הַיּוֹם עַל לִבְכָּךְ וְלֹא לְאַחֵר עַל לִבְכָּךְ, ע"ב. וְנִחְלָקוּ הַמִּפְרָשִׁים בֵּין מֵה דָּא הָיוּ מִפְּסִיקִין, ע"כ. אֵין סֶפֶק בְּעֵצֶם מִשְׁמָה הַפֶּעַל כָּרָךְ בְּעִינֵן זֶה.

¹ בְּאֶרֶם וְסוּר' כְּרָבָא. דְּפִי דַּעַת פְּלִיֶּשֶׁר (סִפְרֵי לָנוּי) מְקוּרוֹ בִּיּוֹנִית *χάραξ*, מִחֲנֶה מְבוֹצֵר בְּקוֹרוֹת וּכְדוּמָה. וְיִשְׁסִי בְּרִים שׁוֹ מֵלָה שְׁמִית. וְאוּלִי בְּאִשׁוּר' כְּרַח, מְבַצֵּר, עִיר בְּצוּרָה. —² כֵּךְ קְרִיאַת הָאֲשְׁכָּנַיִם, דְּפִי הָאֶרֶם כְּרָכִי: אִם בְּפִצְחִין אִם בְּכַרְכִּין (ת"א, כְּמַד' יג יט), וְעוֹד. —³ קְרִיאַת הַסִּפְרִים, וְכֵן בְּמִשְׁנֵי מִנְהַג' דְּפִסּוֹס מִנְטוּבָא וְדִיבּוּרָא.

כרכ (מגי' ג:), כרך שחרב ולבסוף ישב נידון
כרכ (סס), שישיבת כרכים קשה (כתוב' קי), הרבה
גשרים. גשרנו הרבה כרכים בבשנו וכו' תיקנתם
גשרים ליטול מהם כרכים לעשות בהם אנגריא
(ע"ז כ:), הרבה כרכים כבשום עולי מצרים ולא
כבשום עולי בבל (חול' ז), שכל אחד ואחד מאומות
העולם הלך ובנה לו כרך גדול לעצמו והעלה לו על
שם הרי ארץ ישראל (סס ס:), בנוהג שבעולם אדם
גדל עם חבירו שתיים ג' שנים בכרך והוא קושר לו
אהבה (מד"ר נראש' נד), בשוקים וברחובות בכרכים
ובמדינות (סס ש"ט, מלאווי), אלו כרכי אומות העולם
שכפרו בהקב"ה (סס, לכה דודי), — ברכי הים, הערים
הגדולות שבמדינות הים, ממערב לים התיכון וכדומה:
שמע שיש וזנה בכרכי הים והיתה נוטלת ד' מאות
זהובים בשכרה (ספרי כמד' קטו), והלא בכרכי הים
מורישין לולביתן לבניהן (ידוש' סוכ' ג נג), עוף אחד
יש בכרכי הים וכרום שמו וכיון שהחמה נורחת מתהפך
לכמה נזונין (כנלי נכ' ז:), עוף אחד יש בכרכי
הים וקיק שמו (שנת כה), עץ אחד יש בכרכי הים
וחנון שמו (סס נד:), אמר רבי כשהלכתי לכרכי
הים היו קורין למכירה בירה (ר"ס כו:), כשהלכתי
לכרכי הים מצאתי גר אחד שנשא אשת אחיו מאמו
(ינמ' נח), רבי נתן אומר פעם אחת הלכתי לכרכי
הים באתה אשה אחת לפני שמלה בנה ראשון ומת
וכו' (חול' מז:), שכן בכרכי הים קורין לגדה גלמודה
(מד"ר נראש' לא), א"ר חנינא נאמר בכרכי הים מה
שלא נאמר בדור המבול (סס ש"ט, משיני), שכן קורין
בכרכי הים לכלה בנאיתא (אדר"נ ד).

כַּרְכָּב¹, ש"ז, כנ"י, כרכבו, — א) בליטה פחות או יותר
רחבה עשויה בקיר של בנין, Einfassung, Gesims,
moulure : נחתה אתה (את המכבר) תחת כרכ'ב²

¹ לא נתברר מקורו ומשמ' העקרי בודאות ודיוק.
ועי' הערה לקמן. — ² כבר בימי התלמוד היו מפקקים
בדיוק משמ' מלה זו ושאלו בגמ' (זנח' סז), איהו כרכוב
רבי אומר זה כיור ר' יוסי ברבי יאודה אומר זה הסוכב
וכו' ת"ר איהו כרכוב בין קרן לקרן מקום הילוך רגלי
הכהנים אמה אשו הכהנים בין קרן לקרן הווי אולי אלא
אימא ומקום הילוך רגלי הכהנים אמה והכתוב תחת כרכובו
מצינו עד חציו אמר רב נחמן בר יצחק תרי הווי חד
לגוי וחד לכהנים ולא נשחרקו. ע"כ, וגראה כי לא היתה
בירם קבלה ודאית בענין זה, ת"א תרגם מוכבו, ריב"ז
אמר וז"ל: כרכב המנבט תחת כרכבו שרנ"ב ועיני שטחה
ור"לכ אנ אלמנכת כאנ ינתא מנה שטח משי עליה

ירד גברואל נעץ קנה בים והעלה שרמון ועליו נבנה
כרך של רומי וביום שהעמיד ירבעם ב' עגלים עמד
רמולו ורומולו ובנו שני כרכין ברומי (ספרי דכ"ר
נכ), ערים ולא מירים ערים ולא כרכים ערים ולא
כפרים (סס קפ), חל להיות ערב שבת כרכין המוקפין
חומה מקדימין לים הכניסה ועיירות גדולות קורין בו
ביום א"ר יוסי אומר אני שלא יקדמו בני כרכין
לבני עיירות אלא קורין עמה בארבע עשר (תוספתא
מגי' א ג), יריד שבאותו הדרך אין הולכין לאותו
הדרך ולא לעיירות הסמוכות לו מפני שהוא כנראה
הולך ליריד (סס ע"ז א ה), המניח יצא בספינה ונכנס
לכרך אעפ"י ששהה לזמן מרובה (סס ז יג), אין
בזנין אותן (את ערי המקלט) לא כרכים גדולים
ולא מירים קטנים (סס מכות ג ח), בנות כרכין (הסימן)
התחתון בא תחלה מפני המרחצאות בנות כפרים העליון
בא תחלה מפני שמוחצות ברחיים (סס נד ו ט), כגון
בית ירח וצינבריי שהן מגדלות כינרים וחבר הכרך
ונעשה שר גנים (יב"ט מגי' א ט), חולו של מועד הרי
הוא אסור בעשיית מלאכה והן מספקין מזון לאחיהם
ש בכרכים (סס:), בן עיר מהו שיוציא בן כרך
ירי חובתו (סס נ ענ:), הדירה שלא תרחצי במרחץ
בכרכים שבת אחת ובכפרים שתי שבתות שלא
תגעלי מעל בכפרים ג' חדשים ובכרכים מעת
לעת (סס כתוב' ז לא:), כל הצלמים אסורין וכו' מפני
שהן נעבדין בכרך גדול שברומי פעמים בשבוע
(סס ע"ז ג מנ:), מאימתי חמץ כותים מותר לאתר הפסח
של בעלי בתים שלש שבתות שר אפ"ה ושל נחתומין
בכרכים אחר ג' ימים בכפרים אחר שלשה תנורים
(סס ס מ:), היה מהלך חוץ לדרך וראה אור (כנלי
נכ' נג), בכניסתו מהו אומר יהי רצון, מלפניך וי'
אלהי שתכניסני לכרך זה לשלום וכו' בקש לצאת
אומר יר"ם יי אלהי ואלהי אכותי שתוציאני מכרך
זה לשלום (סס ס), אמבטיאות של כרכין מטויל
בהן ואינו חושש (שנת מ), מותר לאדם לומר לחבירו
לך כרך פלוני אני הולך למחר (סס ק:), אמרה בנסת
ישראל לפני הקב"ה רבש"ע אל תדינני כיושבי כרכים
שיש בהן גול ועריות ושבעות שוא (ענוכ' כא:), א"ר
יוחנן שלשה מכריו עדיהן הקב"ה בכל יום על רונק
הדר בכרך ואינו תומא ועל עני המתויר אבירה לבעליה
ועל עשיר המעשר פירותיו בצינעה (פסח' קיג), שיש
מאות וששים וחמשה שווקין בכרך גדול (סס קיח:),
אמר ריב"ז כרך וכל הסמוך לו וכד הנראה עמו נדון

בקבוצתו תרגול התון וכו' והעורב הקוסם והכרוכיה השומרת (ר' קלוי', אנר' כע"ח כ ז). ואמנם הכרוכיה השומרת היא זאת העומדת בשדה ארוך הצואר והרגלים קצר הזנב רב הכנפים (שס). כל מורף עם נטרף זאב עם מלה ונמר עם גרי פרה ודוב גשירים עם תורים כרוכיה ועוגיה יונה וכת היענה אין ביניהם לא שטן ולא פנערע (שס א כ). ובעוד שהם כזה במקצת החבורות באה עליהם כרוכיה והיא תצחק וכו' והיתה הכרוכיה מבקשת דמו (מוסי ספלוס' א ג). והוא מביט ימין ושמאל מבקש עוזר ורואה ולא מצא עוזר ונשא עיניו אל השמים וראה כריות תעופינה באויר (שס). (מי) שעיניו טרוטות שרואה מאחד שנים אני רואה במקום פלוגי שני כרוכיות (גראניק) והפקח ידע כי הגמל הוא שרואה מאחד שנים ובחלישות ראותו נדמה לו כי הוא כורכיה (גראניק) ובעבור עוות ראותו נדמה לו שהם שנים (כוזי ד ג). הגיעו אלי כתבים מן האלוף התורני מהר"ר אפרים וכו' והנו צועק בכרוכיה עבור קליעת או אריגת שערותיו כמשא ככר הכבדיו על ראשו (מעשה טוניס, בית חדש א ח).

***כַּרְכָּם**, כרכום, ש"י, — צמח טוב הריח מצבע דומה לגון תפוחי זהב, ומפריש צבע, Safran; -ron (crocus); גרד וכרפ'ם קנה וקמנון עם כל עצי לבונה (ש"ס ד יד). — ובתנ"י: הכינרים וזה כרכום והסימה (תוספתא כלא' ג יב). ר"ש אומר משום ר"א כרכום אינו ניקח בכסף מע"ר לפי שאין בו טעם אלא מראה (שס מע"ט א יד). מור וקציעה שכולת גרד וזכר כרכום משקל ששה עשר ששה עשר מנה (ירוש' ימ' ד מא ד). שהחזירה (את חלקת השדה) לבעליה והיתה חביבה עליו כשדה מליאה כרכום (שס סנה' כ כ ג). ונפנין לאחורי הגרד ואפילו בשדה מליאה כרכום (כ"ק פא.). — ואמר המשורר: שלח יונה מבשרת ואם היא לא מספרת, באגרת קטנה אל כנפיה מחוברת, מאודרת במי כרכום ובלבונה מקוטרת (ר"ש הגניד, שלח יונס). — ומ"ר פ"ד כרכום: ובשעה שהוא משתקע אפילו בשדה שהיא מליאה כורכמין (ירוש' נכ"ל כ ס ד). עולא היה רוצה דקללן (את בני רובל) שהן זורעין כורכמין בברם (שס כ"ט יז). — *קרן כרכום: חמשה דמים טמאים באשה האדום והשחור וכקרן כרכום וכמימי ארמה וכמוזג (דקד כ ו).

***כַּרְכָּם**, פ"י, — כַּרְכָּם דבר, צבע אותו כַּרְכָּם: כופת שסירקו וכרכמ' ועשאו פנים (ג' כ"ט). ומצא שם סרקן (את הכלים) או כרכם מן (שס יכ ט). ומצא שם

המזכר מלמטה והיתה הרשת עד חצי המזכר (שמות כו ס). ויעש למזכר מכבר מעשה רשת גחשת תחת כרכבו מלמטה עד חציו (שס לח ד). — ואמר הפיטן: צמצם שכנו מרכבי, יום חנוך כרכובי, צפיתי פה עכובי, על משכבי (יו"א פסח, אור ישע). — (ב) כהשאלה, אנר' עב סביב אבר שבור וכו': ואמנם הנהגת הקעת הפתח למטה הוא שימתח הרגל ואחר יחזירה ויקשרהו אחרי שיגיעהו ימין ושמאל עד שיתנפח בו מה שירד אליו ויוקה חגורה או חבל ויושם כרכב לרגל ויקושר על השוק (קלנין ד ס א כו).

***כַּרְכָּב**¹, ש"י, — כַּרְכָּב בלי, תקן צורתו כמלאכת עגול, drechsels; tourner; to turn (on a lathe etc.)

ואלו הן גולמי כלי מתכות שהן טהורין כל שהוא עתיד לשוף ולגרר וזכר כרכב² לשבץ ולהקיש בקורנוס (תוספתא כלים כ"ט כ י).

כרכוב, — ע"י כרכב.

*כרכום, — ע"י *כרכם.

***כַּרְכָּה**, ש"י, — ש"ס מן כַּרְכָּה: כמה כירכורים כרכר (הקב"ה) כשביל להשיח עמה (עם שרה) ויאמר לא בני צחקת (מד' גרא' כ, מה, מח). — ובסנה"א: ואולם יופי הנערים שיהיו מוכנים אל חמשה דברים ר"ל מרוצה רכיבה האבקות פוזו כרכור (נופת לופיס נ יט). — ובהשאלה, כַּרְכָּה דברים: אם יש ביניהם איזה כרכורי וערעורי דברים (פלא יועץ, ערך חמיו).

***כַּרְכִּיָּה**³, כרוכיה, כורכיה, מ"ר כרכיח, כורכיאות, — שם גרף דעגור: דע אדוני המלך כי יש

אלכהנים מ"ל אלשטה אדמשי פי אלמשה וזו קאל חפץ פי כחאב אלשראיע ואמא כרכב המזכר פכאזיו אלנאתי מנ אלבנא' ואהל אישאם ישמוג ד'לב שרג'א, ע"ב, — ובעבר: כרכב המזכר תחת כרכבו בערבי שרג'א והוא שטח המזכר והמזכר היה יוצא ממנו שטח שהיו הכהנים מהלכין עליו כמו השטח הנקרא במשנה וזו אמר חפץ בספר המצות כרכב המזכר הוא כיוז היוצא מן הבנון ואנשי מורה קורין לו שרג'א.

¹ ע"י הערה לקמן. — ² כך בתוספתא כ"י ארפ' (הו"ל לו"מ), וכך בגוסס' הדפוס וכן בגמ' בבלי (חול' כט). בגוסס' הדפוס, וכן היתה גרס' הספרים שהיו בירי רש"י, הואיל והוא מפרש משלשון כרכב המזכר: שתוקק בהן חקיקות גדולות וכרכוב כדרך שעושים בכיסי חיכות ומספלים. ע"ב. והערות גרס' לכרכם, וע"י זה הערך.

³ בארמ' כרוכיא: וצווח ריש לקיש כי כרוכיא (קדוש' מד.). ובערבי' כרכיח.

(א) כַּרְכָּי

אכן אחת יצא וסירקה וסתתה וכרכמה אמר הרי עלי להעלותה לירושלם (מד"ר סה"ט א). וכן בול של עץ אע"פ שסרקו וכרכמו ועשהו פנים לשער וכיוצא בו אינו בלי (רמכ"ט, כלים כה"י).

נתפ', *נחפרכס, נעשה כגון הפרכ"ם, ובהשאלה הפנים, נעשו ירוקים, מכושע וכדומה: אמרה דהן (אמו של ר"י דחכמים) נעורו בישמעאל בני שאינו נוהג בי בכבוד באותה שעה נתכרכמו פניהן של רבותינו אמרו איפשר אין ר' ישמעאל נוהג בכבוד אבותיו (ירוש' פאה"א טו ג). בראשונה היה כל אחד ואחד ממנה את תלמידיו כגון ריב"ז מינה את ר"א ואת ר' יהושע ור' יהושע את ר"ע ור"ע את ר' מאיר ואת ר' שמעון אמר ישב ר' מאיר תחילה נתכרכמו פני ר' שמעון אמר לו ר"ע חייך שאני ובורך מכירין כותך (ס"ט סנה"א יט). כיון שעלו הוגנים לרומי שאלו את רבן גמליאל א"ל לכמה הנחש מוליד ולא יכול להשיבו ונתכרכמו פניו (מד"ר בראש"א כ). למסרונא שאמר המלך עברי לפני ועברה לפניו ונתכרכמו פניה וכו' (ס"ט מו). פעם אחת ירד (אבא יודן) מנכסיו וראה רבותינו שם (שבאו לקבץ כסף) ונתכרכמו פניו (ס"ט ויקר' ס). אמר לו משה רבש"ע אם נשמא זה במה תהא מחרתו לא השיבו באותה שעה נתכרכמו פניו של משה (ס"ט נמד' יפ). ר' אלעזר (הלך למקום אחד אמרו לו פרום את שמע אמר להם אין אני חכם לעבור לפני התיבה אמרו זהו ר"א והו שמשבחים אותו על חנם קוראים אותו רבן) נתכרכמו פניו והלך לו אצל ר' עקיבא רבו (ס"ט סה"ט, כשנסה). לעתיד לבוא הקב"ה מושיב מלך המשיח לימינו ואברהם לשמאלו ופניו מתכרכמין ואומר בן בני ישב על היסין ואני על השמאל (מד"ר תהלי' יח לה). ולעתיד לבא החמה והלבנה בושים וכו' כך אברהם ויצחק פניהם מתכרכמות בשביל בניהם (פסיק' רנתי יא). — *ומפני ח"ם השמש וכדומה: לכן מלכים שיצא למדבריה של עיר וקפתחו החמה על ראשו ונתכרכמו פניו (מד"ר סה"ט, אל תלויני).

פע', *כרכם, מכרכם, — שכרכמו אותו, ובהשאלה, פניו מכרכמות, שנתכרכמו: שמעון ולוי יצאו אף הם (מדפני יעקב אביהם) פניהם מכרכמות והיה מתירא יהודה שלא יוכרז לו מעשה תמר (מד"ר בראש"א טז). — ובמשמ' העקרית: שיצבע הטבע צבע בינתים בינוני בין שני גוונים אדמדם ומכרכם וירוק וכו' לא מכרכם ורא מוצהב (ר"י בראש"א פ"י יז"ר 280). ירקק שם לגון המכרכם (שרש' רד"ק, ירק).

מלון הלשון העברית (40)

יִכְרַכְמוּת, ש"י, — צבע הכרכם: זה הכרכמות והאדום יורה עד השווי וכו' זה הכרכמות והצהיבות מורים על החם (קאנון א"ב ג).

יִכְרַכְמוּ, כרכומי, ת"ז, מ"ר פרפומיים, פרפומיות, — מגון הכרכם: והמראה (של הקשת) אשר קרא אלכסנדר כרכומי קרא בן רשד אדום מוסכי נוטה אל השחרות (ר"ש א"ח, אותות השמים). ואם נמצאת (הכליה) מליאה מים שמראיהם רע אבל לא היו עבים ועכורים אלא מראיהם כרכומי כמראה הדבש (ש"ע יו"ד מד כ). וצוה (האפיפיור על היהודים) לשאת חותמות גדולות מכגד פלמרי אדום או כרכומי וכל איש שילך וזולתו יומת (שנ"ט יהודס סד, שנת קעט). והיו עפעפיו (של החושק) ככדות ומראהו כרכומי לתגבורת המרה השחורה (מ' אלדני, ס"א ס"ה ת). — ולנק': כי הם (גוני הקשת) שלש מראות העגלה העדיונה אדומה והשנית ירוקה והשלישית כרכומית (שער השמים א ו). ולפעמים ראיתיה יותר רטובה ופחות אדומה והיא הנקראת ביתוד הכרכומית ולפעמים ראיתיה שנתערב בה דיתה כבנה דקה או ליתות מימיות (פרקי מש"א כ). ופעמים תהיה (מחלה בגיד הנשה) משפוכת לתות הדם מעורבת במרה כרכומית תצלול ותסתתר בכף הירך (מ' אלדני, ס"א ד). והסכה השביעית (למחלת הקולנ"ג) מחום אשי כרכומי ר"ד מסרה כרכומית שורבה על המעי הזה (ס"ט). העין הורקה (אורק בערבי) היא תכליתית אשר בתכליותה כרכומית כאילו היא צבועה בזעפרן (תולד' אד' ליוסף יצרא' פולין ג לג). — ומ"ר: סימני מוג הירוקה אלה הם וכו' פניהם כרכומיים או נוטה לגוון האדום (מעשה טובים, עולם הקטן כ). מדוע באיזה מקומות האנשים הם שמחי וטובי הלב פניהם צהובים ונאים ובמקומות אחרים תמצאם זועפים ופניהם כרכומיים ומשונים וגם מרי נפש (ס"ט יסודי עולם ג).

יִכְרַכְמוּת, ש"י, — כמו פרפומות: שרא יקווה מן הכושי כרכומיות בשעריו ולא מהאשכנזי שחרות שעריו (קאנון א"ב ג).

*יִכְרַכְמוּ, ש"י, מכרכם, — כרכם פניו כנגד פלוגי, כן אותן לעומתו בחזקה, ככעם וחרון: משה ואהרן מהלכין וכל ישראל אחריהן והיו ישראל רואין אבן והיו עומדין ומקיפין אותה ואין דור שאין בו ליצנין והיו הנוקרנין אומרים אין אחס יודעין שבן עמרם רועה של יתרו היה ורועים פקחים במים והוא מבקש למשכינו להיכן שיש בו מים ולומר לנו הרי הוצאתי לכם מים ולטעות

אֶתְּנוּ אֵילִל כֵּן יוֹצֵא לָנוּ מִן הָאֵבֶן הַזֶּה אִי מִזֶּה וְזוֹ
 אֶקְבֵּה" כִּי צִוּוּהוּ מִכָּל סֵדֶר שְׂרוּצִים הַיּוֹצֵא לָהֶם וּמִשֶּׁה
 הֶפֶךְ מִנּוּ סְבוֹר שִׁישׁ רֶאֱל אַחֲרָיו וְהָיוּ אוֹתָם עֲשׂוּיִן כִּיתוֹת
 עַל הָאֵבֶבִּים אִמֵּר לָהֶם בּוֹאוּ עִמִּי שֶׁנּוֹצִיא לָכֶם מִיָּם
 אֲמַרְוּ לֵז מִזֶּה אֲנִי מִבְּקָשֶׁיךָ אִם מִן הַסֵּדֶר הַזֶּה אִי אַתָּה
 מוֹצִיא אִךְ מִן הָאַחֶרֶת אֵין אֲנִי מִבְּקָשֶׁיךָ וְהוּא מִכִּרְכִּמִּי¹
 מִכִּי בִּגְדָד וְנִשְׁבַּע שֶׁאֵינוֹ מוֹצִיא לָהֶם מִיָּם אֲלֵא מֵאַחֶתָּה
 שֶׁהוּא מִבְּקֵשׁ (יִלְמְדוּ חֻקָּה, כּוֹכָב בִּילְקוּט וְטוֹפֹת כְּעוֹרֶךְ).

בְּרִירָה²), פִּט, מְבַרֵּר (א—קָפֵץ וּרְקֵד, בַּרְשׁ בַּסּוּב, :kreisen, tanzen; tourner, danser; dance, turn

וידוד מכרבר^א) ככל עז לפני יי' (ש"נ ו יד'), ותרא (מיכל בת שאול) את הטלך דוד מפוז ומכרבר^ב לפני יי' (שס וי) — וכתב^ג: כמה כירכודים כר כר בשביל הדשית עמה (מד"ל כראש' כ). — ואמר הפימן : צהל כסום מיוון ו כ ר כ ר , צבאיו במשחה שמנים השכר (שנת ח') תאכס, אודך כי). — ובמלציה דחומן : ובי תראה הימים נעימים והומן מפוז ומכרבר והרגע האלך להרגיעך (נמינ') עולם (ד. — ב) *במו קרקר, דבר וצעק : למלך שהיה עומד ומכרבר על פתח פלמין שלו כיוון שראוהו עסוק דוכום אומר עמי הוא עסוק אויסמיטילום אומר עמי הוא עסוק כיוון שראו אותו אוחו ביד בנו אמרו עם בנו הוא עוסק ובנו כך היה הקב"ה בשעמד ומכרבר על הר סיני (פסיק' רנתי כא).

(1) כך בערוך גם בדפוס קדמוני, רק בכ"י אחר ובודפוס ויניציה כרכם, בסם, ובילקט ונתרכמו. אך ממה שערך זה הובא בערוך לא אחרי ערך כרכום אלא אחרי כרכמיש מוכח, כי רכנו נתן כתב כרכם ולא כרכם, מפני שרכם מצא: בילמדנו שלפניו. ובאמת, המליצה כרכם פניו כנדרו וכן נתרכמו פניו כנדרם אינה טבעית כאן, כי אין אדם מכרכם פניו כרצונו אלא אז נעשה מעצמו ושמושו נתרכמו פניו נהוג בענין בושה ולא בכעס, והלשון נתרכמו פניו כנדרם נ"כ קשה, ולכן צריך לקבל הגרסה כרכם כמו שהיא ברוב הדפוסים, ושהיא היתה בודאי הגרסה שמשאר רש"י בילמדנו וכתב אותה בהערוך שלו, ועצם פעל זה כרכם (a) נמצא גם בערב' במשמ' השיב דבר, ואפשר שהשתמשו בו בעבר' קצת במשמ' אחת.

(²) בערב' (כרכר b) גם במשמ' סבב, למשל כרכר
ואלרחי, סבב את הירחים. — (³) במדרש מרשו כרכר זה
במשמ' אחרת: מהו מכרכר שהיה מקיש יריו וז' עליו
וטופח "מזל' כמד' ד', וזה נהוג אמנם בשעת היקודים
ובאצות המורת, אך טהליצות כמה כרכורים כרכר נראה
בכ"ז כי טק' פרוש כרכר הוא בענין רקד.

(a) کوئین (b) کوکو

דְרֹמָדָר ⁽¹⁾, ש"נ, מ"ר פְּרָפְרָת, — גמל מהיר המדוּן, Dromedar; dromadaire; madory והביאו

את כל אחיכם מכל הגוים מנחה יי' במוסים וזכרם
ובצבים ובמדרים ובפרדות² על הד קדשי ירושלם
אמר יי' (ישע' מו כ).

פֶּרֶק שֵׁשׁ, ה"ו, מ"ד פֶּרֶק שֵׁשׁ, כִּרְבִּישׁוֹת, כִּרְבִּישׁוֹת,
 —מעי: והמבחים שלוקחין הברכות

מן הכשרות נקרא שמור בשבד אעפ"י שאין לוקחין כלום מן המרסות כיון שאם לא נמרסה היה גומל נמצא זה שכרו וצדקתו כרבתות שנתנו לו מן הכשרות הן הן שכרו גם על המרסות (מוד ח"מ טו ע.)

והשוחט דמתא מכר אחד או שנים מהכרשות
 וטחולים (שחילת יעזב ח מ.)—ובפרט מעי ממלא בבשר

וכדומה, Wurst; saucisson; sausage : וויסל אפילו
תרנגולת שלימה וביצה צלוייה וכו' וכן ברוב שאות

מסודאות (מס' חסיד', מול'ס ו ס). והורה להם לעשות מאותו בשר ברבשות ושאר מיני מסולייתא ולמלאהו

ולעשנו (שו"ת סמ"ט לדקה א' ל"ט) בשר ששהה שלשה ימים בלא מליחה עם מים מותר למכרו דם דם ולערב בו

שומן ותכלים ודמלאות ממנו מעי בגמא הריקנים כמעשה

מיני אסדרים בהנות אחת היינו כר כ שאות וקודלי

כידו סך כמה ממלאות ומבתות של בשר שתומה וכשרה

המבנות והכרובות הנ"ל (סגן). והכרובות

היבשים אין פועיל הוה מה כי אין תועיל הוה מה לסול יתה.
שבפנים (הלכות, חו"ת תמו ה).

יָרֵם שֶׁ"ז בְּהִמָּשׁ בְּרֵם בְּרָמִי בְּרָמָה מ"ר בְּרָמִים בְּרָמִי

נרמינג, נרמיכס, נרמיה, נרמיהס, — עפ"ר אדמה
נרמיה נרמיה : Weinstock, vigne : vine : וינהל

נח איש האדמה יסע פרס וישת מן היין וישכר (ברא-)

קדמונו' שהכונה במלה זו היא גמלים קלי המרוץ, וכן גם רוכב

(3) בארמ' ברכשא: ברכשא ומעייא והדרא
בנתא (חל' קיג), ופרש הערוך: הוא המעי הדבוק בפר

(⁴) גם בארמ' וסור', ערב' ואתאפ'. ולא נתברר

מִזֵּדוּתָם מֵהָיָה לְהֵיכָל הַשֵּׁם כִּי הָיָה שָׁמָּה
מִזֵּדוּתָם מֵהָיָה לְהֵיכָל הַשֵּׁם כִּי הָיָה שָׁמָּה

עמד ובצרו (כד' מד:). כשר ודם שראה גתו מלאה ענבים והכרם לבצור (מד' שמות טו). לשועל שמצא כרם והיה מסוייג מכל פנותיו והיה שם נקב אחד ובקש להכנס בו (שם קטל', כאשר יאל). — *כֶּרֶם קוצים מן הפרם, משל להשמדת רשעים מתוך הקהל: שרש לו ר"י בן קרח חוֹמֶץ בן יין עד מתי אתה מוסר עמו של אלהינו להריגה שלח לו קוצים אני מכדה מן הכרם שלח לו יבא בעל הכרם ויכלה את קוציו (כ"מ פנ:). — *כֶּרֶם רבעי, ע"י רבעי. — *כֶּרֶם דל, ע"י בדל. — *כֶּרֶם העבודים: אין מביאין (יין) מן הדליות אלא מן הרגילות וזמן הכרמים העבודים (מנח' ח א). — *מחול הפרם, ע"י מחול. — *קֶרֶת הפרם, ע"י קרחת. — ובהשאלה במליצה, "פרם אהבה, ואמר המשוור: חיש לענ כהפוכות ידידים ו כרם אהבה שועל מחבל, בת קמה בלי פשע באמה וכן משכיל כבוד אביו מנכל (רמכ"ט, דיואן, כ"י כולל). — "בן פרם, בת פרם, הגפן: וכל גויה בהתגלח שקירה תהי אחר אשר היתה חלקה, ויש פרי בן כרם ויוסף פרי אחר ומירה ועוקה (ר"ט הניגד, ידידותך). חושו תנו כל הון ואם יקר בבת כרם ועוד תהיו לסובאים מונים (קטע קוכן סיום כ"י כרית"מ). — "דמעת פרמים, היין: כוסות בדלית מבלי יין צחות לבנות הן מווקקות, יתמלאון דמעת כרמים או אראם אדמדמת ירקרקות (יעקב בן אלעזר, כוסות כלת). — וע"י גפן.

כֶּרֶם, פֶּרֶם, ש"ן, מ"ל ב'רמים, פֶּרֶם, — מי שעסק בעבודת הכרם, Winzer; vigneron; wine-grower: ומדלות הארץ השאיר נכווראדן רב מבחים לכרמים ולגיבים (ימ' נכ יו). ועמדו זרים ורעו צאנכם ובני נכר (יהיו) אכריכם וכרמיכם (ישע' סא ה). כי מקנה רב היה לו (לעזיהו) ובשפלה ובמישור אכרים וכרמים בהרים ובכרמל כי אהב אדמה היה (דסי"ג כו י).

ב. *כֶּרֶם⁽¹⁾, ממנו *כֶּרֶם.

*כֶּרֶם, פ"י, — פרם בגדים וכדומה עד כסא, צבר אוזנם והניחם זה ע"ז זה, anhäufen; entasser; pile up: וכסא של כובס שהוא כורם⁽²⁾ עליו את הכלים (כלים כג ד). — ובהשאלה: עון גדי שכרמתי⁽³⁾ לי (שבת פח:).

⁽¹⁾ לא נחברר מקורו ומשמ' בדיוק. ⁽²⁾ במשנ' עם גוף מרוש הערבי של הרמב"ם הגרסה כורם, אך העקר כורם כנראה מהמאמר שלקמן. — ⁽³⁾ ושאלו שם: מאי משמע דהאי כרמי (של הפסוק בכרמי עין גדי) לישנא דמכניש הוא? וענו: כדתנן כסא של כובס שכורמים עליו את הכלים.

ט כ-כא). כי יבער איש שדה או כרם וכו' מיטב שדהו ומיטב פרמו ישראל (שמות כג ד). בן תעשה לכרמך דויתך (שם כג יא). וכרמך לא תעולל ופרט פרמך לא תלקט (ויק' יט י). שש שנים תזרע שדך ושש שנים תזרע פרמך (שם כג ג). ומי האיש אשר נטע פרם ולא חללו ידך וישוב לביתו (דכ"ז כו). כי תבא בכרם רעך ואכלת ענבים כנפשיך שבעך (שם כג כה). כי תבצר פרמך לא תעולל אחריך (שם כד כא). ויעמד מלאך יי' במשעול הפרמים גדר מזה וגדר מזה (נמד' כג כד). פרמים מטע ועבדת ויין לא תשתה ולא תאגר כי תאכלנו התלעת (דכ"ז כח טע). לכו וארבתם בכרמים וראיתם והנה אם יצאו בנות שילי לחול במחלות ויצאתם מן הפרמים ותפתחם לכם איש אשתו (שופט' כא כ-כא). אשירה נא לירידי שירת דודי לכרמו פרם היה לירידי בקרן בן שמן ויעזקהו ויסקדהו וישערהו שרק ויבן מגדל בחוכו וגם יקב חצב בו ויקו לעשות ענבים ויעש באשים ובני שפטן נא בניו ובין פרמי מה לעשות עוד לכרמי ולא עשיתי בו מדוע קויתי לעשות ענבים ויעש באשים (ישע' ה א-ד). ונאסף שמחה וגיל מן הכרמל ובכרמים לא ירגן לא ירעע (שם יו י). ארץ דגן ותירוש ארץ לחם וכרמים (שם לו יו). בני אמי נחרו בי שמני נטרה את הכרמים פרמי שלי לא נטרתי (שם"א א ו). אשכך הכפר דודי די בכרמי עין גדי (שם יד). אחוז לנו שערים שעלים קטנים מחבלים פרמים וכרמינו סמדר (שם נ יא). לכה דודי נצא השדה נצינה בכפרים נשיבמה לכרמים נראה אם פרחת הגפן (שם ז י-יג). פרם היה לשמה בבעל המזן נתן את הפרם לנטרים איש יבא בפריו אלף כסף (שם ח יא). עוד תטעי פרמים בהרי שמרון (ימ' לא ד). הגדלתי מעשי בניתי די בתים נטעתי לי פרמים עשיתי לי גנות ופרדסים (קהל' כ ד-ה). פרמי חמד⁽¹⁾ נטעתם ולא תשתו את יינם (עמו' ה יא). ויצאו השדה ויבצרו את פרמיהם וידרכו ויעשו הלולים (שופט' ט כז). ואת שדותיכם ואת פרמיכם וזיתיכם הטובים יקח (ש"א ח יד). ונתתי לה את פרמיה משם (ש"א כ יו). שרתינו וכרמינו ובתינו אנהנו ערבים (נחמ' ה ג). — וגם פרם זית: ויבער מגדיש ועד קמה ועד פרם זית (שופט' יא ה). — ומצוי מאד בתו"מ ובספ"א: כרם שהוא נטוע ערבוביא (כלא' ה א). הנוטע את כרמו יין אמה על יין אמה (שם ט ד). המוכר את השדה מכר את האבנים שהם לצורכה ואת הזקנים שבכרם שהם לצורכו (כ"ז ד ח). המספיק את כרמו ולשחר

⁽¹⁾ יש מגיחים כרמי חמר.

*כַּרְמֵלִית⁽¹⁾, ש"י, — צבע אדום, כמו שָׁנִי, והארג העשוי בצבע זה, Karmesin; eramoisi; crimson : ועתה שרץ לי איש חכם לעשות בזה ובכסף ובנחשת ובברזל ובארגון וכרמלית ותכלת (דק"י כ ו), יודע לעשות בזה ובכסף וכו' בארגון בתכלת ובכוכן ובכרמלית ולפתח כל פתוח (ס"יג), ויעש את הפרכת תכלת וארגון וכרמלית ובוכן (ס"יג).

*כַּרְמֵל⁽²⁾, ממנו *כָּרֶם, *כֶּרֶם, *כֶּרֶס, *כֶּרֶסֶת, *כֶּרֶסִי. *כָּרֶם, כָּרֶס, ש"י, — א) כמו כָּרֶשׁ, הבטן, ובפרט הבטן הפנימי : ה כ ר ס הפנימי שניקבה או שנקרע רוב החיצונה (חול' ג א). נטל את הקרביים ונתנן למי שוכה בהם להדיתן וה כ ר ס מדיחין אותה בבית המדיחין כל צרכה (תמיד ד כ), מי שלקה ושנה בית דין מכניסין אותו לכיפה ומאכילין אותו שערורין עד ש כ ר י ס מתבקעת (ס"ה ס ט), דריו שוכבים בשל אשה כרסו צבה טבורו יוצא (נכור' ז ט). אמרו עתיד (הפן) לחפח בתוך כ ר י ס ינו להרגנו יש לך ילוד אשה שאין מוציא מה שאוכל (ספרי נמד' פח). הסמא את עינו והמטבת את כ ר י ס והמקפה את שוקיו אין נפטר מן העולם עד שיחלה כך (תוספתא פסח ד יד). אמר לו צא ולקט לך עשרים תאינים מתוך שלי ואני אמלא כ ר י ס י מתוך שלך (ס"ט מע"ר ז ו). נותנין כלי מוקר וכלי מתכות על גבי כ ר י ס של מת (ס"ט שנת יו"ת ית).

היה טשטר ארבעה והמשה מקשאות לא יהא ממלא כ ר י ס מאת מהם אלא אוכל מכל אחת ואחת לפי חשבון (ס"ט כ"מ ח ו). ולא שיערו חכמים לא ביתך שהוא נאה ולא בכוסך שהוא קטן ולא בכ ר י ס י שהוא רחבה (ירוש' מעש"ג ג ד), לאחר ג' ימים הכרם (של המת) נבקעת על פניו (ס"ט מ"ק ג פג). זו תמות וחי' כלותיה שילדו ששה ששה בכרם אחד (כנלי נכ"ל סג). הסופגנין וכו' אדם ממלא כרסו וטן ובלבד שיאכל אכילת כזית מצה (פסח' קכ). מביאין שוורין המצריים שכריותיהן רחבות והחינוקות יושבין עלגביהן (סוכ' כ"א). שאפ"י עוברים שבמעייאמן אמרו שירה וכו' כרם נעשה להן כאיספקלריא המאירה וראו (סוכ' ל"ב). מיד הוציא יראתו מחיקו ומחבקו ומנשקו עד שנבקעה כ ר י ס ו נפלה ויראתו לארץ (סוכ' סד). טפה בוושט סמוך ל כ ר ס זה כרם הפנימי (חול' מד). אמר ר' יוחנן מקום צר יש ב כ ר ס ואיני יודע איזהו (ס"ט). האשה שישבה על המשבר ומתה בשבת מביאין סכין

*כַּרְמֵלִית⁽³⁾, ש"י, — מקום שאינו דא רה"י ולא רה"ר : ארבעה רשויות לשבת רשות היחיד ורשות הרבים ו כ ר מ ל י ת ומקום פטור (תוספתא שבת א"א). הים והבקעה וה כ ר מ ל י ת ואיסטנונית והאיסקופה אינן לא כרשות הרבים ולא כרשות היחיד (ס"ט ד). המוין ב כ ר מ ל י ת משלם נזק שלם (ס"ט ק"א ו). אפילו זורק בכל הים פטור שכל הים נקרא כרמלית (ירוש' ס"א ד). כל המעבב דריסה ברה"ר נקרא כ ר מ ל י ת (ס"ט י"א יג). — ומ"ר : שתי כ ר מ ל י ת סמוכות זו לזו מטלמלין מזו לזו (ס"ט יג).

⁽¹⁾ מ"ה זרה, בפרס' כרמין (א), מוכרם (ב), תולעת. ⁽²⁾ משק' בְּרֹל, ולא נתברר מקורו ומשמ' הראשון. י"א שהוא נסתעף מן כרם, אבל זה דחוק. בעלי התלמוד פשוו בדרך דרש בוי"ת : רך ומל, או כר ומלא (מנח' סו:). ⁽³⁾ לא נתברר מקור מלה זו ומאיה מושג נסתעפה. בגמ' ירוש' (שנת א ד) אמרו : תגי ר' חייא כרמל רך מלא אינו לא לח ולא יבש אלא בינוני והבא אינה לא רה"ר ולא רשות היחיד אלא כרמלית, ע"כ, אך אין זה איך דרש.

(1) עי' הערה לקמן. — (2) כך בכ"י ארס' הוצ' צוק"מ, ובנוסח' הדפוס' כדמת. ולא נתברר הדבר בודאות. (3) בארס' כרסא, בערב' כרש"א.

(א) כרש

(ב) כרמין

וראיה: **רעיון** רוח ודעת הכרם (קטעג' JQRXIII, 358).
הלא זה דברי שאמרתי שאתה גותן טעמים בלא ראיות
אלא מדעת הכרם ואין בהם ממש (כ"ת ר"ת מת ת).
— (ב) בהשאלה, "חלק תפוח וכולט בכלי: בלי נחושת
יש בו טבעת וכרם ואם זכונת ורשת וברית וסוס
ורוכבו וכו' הכרם אשר בו קבוע הטבעת והוא בליטה
יוצאת מן האם (כ"כ"ע, כלי נחשת ח).

כְּרִיסִי, כרסי, ת"י, — של הכרם: מלונכוניה מראקית
כלומר הכרסיי (קלון ג יג ב).

כְּרִיסָה⁽¹⁾, פ"י, יכרסמה, פרסמת⁽²⁾, מכרסם, מכרסמים,
מכרסמת — כרסם חזיר את הגפן וכדו', חתך וקטעהו
בשניו, abfressen; ronger, dévorer; to gnaw, devour:
למה פרצת גדריה (של הגפן) וארוה כל עברי
דרך יכרסמה חזיר מיער וזיו שדי ירענה (תה"פ יג.
יד). — ואמר הפישן: זולתך בעלונג ארני, זדים עורוני
מעדני, חזיר ברסם מעדני, עזרי מעם ח' (כ"א קליר,
שנת הספ"א, אחר וקדם). — יושבי גוף כגער, חית קנה
יגער, יחלצני ממכרסם מיער (משל' כר קלוגי, אפי' נגן).
— פ"י, "פרסם, — שרסמו אותו: והפועל שלא הוזכר
פועלו מהפעלים הרבעים יהיה על פועלל והעתיד שלו
יפועלל תאמר כורסם יכורסם (הקמס, עזר יד).

כְּרִיסָן, ש"י, — בעל כרם, נהוג בדבור.

כְּרִיסָפִית, כרספת, ש"י, — אחד ממיני הארבה: למינהו
להביא את הכרספית⁽²⁾ ואת השחלנית (חול' סה).

כְּרִיסְתָן⁽⁴⁾, ש"י, — בעל כרם גדולה: שור כרסתן
ופרסתן (חול' ס). — "כרסתן צה"ב, שם; וזלל:
כרסתן צהוב וכו' בעל כרם צהוב וכו' כרסתן
ה צהוב שונה מאד באהבת אשתו עד כי בעת דודים
לא ישים לבו לכל סביבותיו (תוס"ט, הוהלים 121).

כרע⁽⁵⁾, מסנופרע, ואוליפרע, *הכרע, *הכרעה, *כרעיה.
כְּרַע⁽⁶⁾, ש"י, מ"י כרעים, — רגלים דקות כבועות, כמו
של הצאן, dünne Beine; jambes minces; thin legs:

(¹) כמוקרסם, ע"י זה הערך. בערב' כרש"א, נשך
והחריב. — (²) ראב"ע (נחת, עזר ד) ורד"ק (מכלול, ע"פ).
(³) כך בכ"י (ד"ס), וכנסת' כרספת, ובערוך עוד
כרספת, ובכ"י אחר כרספת.

(⁴) כך בסורית כרסנתא.

(⁵) בארמ' ובמ"כ בערב' כרע (ב).

(⁶) בערב' כרע (c), רגלי הכבשים וכדומה.

וסקרים את כריסם ומוציאין את הולד (פרכ' ו).
אמר לו (ר') מרפון. ישב לו קיץ בכריסו לא
יגלו אמר להם לא וזהל כריסו נבקעת אמר להן
מוטב תבקע כריסו ואז יוד דבאר שחת (נדס יג).
אזי אבהו טובה גדולה עושה הקב"ה עם אשה זו
בעה"ן שלא התחיל בצורת הולד כנדרים ועצמות שאלו
התחיל בן היה מבקיע כריסם ויוצא (מד"ר ויקר'
יד). שאנו מתאמים למלאות כריסנו מן מימ של
אותה הארץ (שס נמד' כג). הכרם הזה הלב מכאן
והכרעים מכאן והוא כחוך (שס ש"ס, ידיו). — ומ"ר
"כרסים: נמצאו שני כרסים (רמב"ם, שח"ט יט). — כרסה
בין שניה, דבור מליצי לאשה מעברת: האריך מעידים
על האשה שידדה ולמחר כריסם בין שיניה (כ"ס
נ ת). אף לא יש עדים שהרי כריסם בין שיניה
(כתוב' יג). — פי הכרם: ואלו הן הסתות ספקות
ומעטשת וחוששת בפוי כריסם ובשפולי מעיה
(נדס ט ת). — ומשלים: אמר ר' יוחנן טובה צפורנן של
ראשונים מכריסן של אחרונים (יו"ט ט:). אמר ר'
חייא ציפורנן של אבות ולא כריסן של בנים (מד"ר
כרש"א מה). יקר' לגבך ושוה לכרסך (כ"מ נב). ר"ל
לכגד קנה דבר יקר ולאכולה רק דבר כוול. הכרס⁽²⁾
טוענת הרגלים (מד"ר כרש"א ט). — כרם מלאה, שאכל
הרבה: שאין אומרים הלל אלא על נפש שבעה וכרם
מלאה (תע"י כו). — ואמר הפישן: חטוני אוצריהם, הביאו
בהיכליהם, מלאו כריסיהם (מנחם כר"י, קי', מעוני
שמים). ואל תבוא לתוך פרסם, עדי תאכל מלא כרם (פזמ'
לתימני, כיליתך). — ואמר המשורר: ודע כי לא אנוש
יקנה תבונה כאיש יקנה מעט כסף בכיסו, ואיש מלא
טעיו בין ואחר ימלא מעפר ארץ כריסו (לכ"ג, נחר
מחליו). טוב מראות גובל ורש נפש אשר יכנה ביד
ימין ובשמאל הדרס, ירמה בעיניו מבסילות כי במור
יסוך ופניו מת בפרש כרס (כ"י בן ססל, שנכת רמב"ע).
— ואמר החכם: הממלא בכל יום כריסו, מחריב
בנין גופו ומחרסו (ספ' עש"ט ל' זכ"א 28). ויאמר
אלי הגני רואה כי שמחת על הצלי ותאכל אותו בשמחה
ואל תתן לקיבתך מנוחה ואולי יקרה לך כאשר קרה
למלך אשר נהפכה לו השמחה ליגון ואנחה ואומר
אליו המתן מעט עד שיהיה כריסו מלא כשר ואח"כ
תספר לי את אשר קרהו (שס 30). — "דעת הכרם, דעת
או סברה שיוצאה מכרסו של אדם, ר"י שאין לה יסוד.

(¹) גוף המשל בארמ': עשיק לגבך ושוי לכריסך.
(²) — גוף המשל בארמ': הכריסא טענא רגלוא.

(a) כרע (b) כרע (c) כרע

בד קרס גבו וכו' קרסו כרעו יחדו (ישע' מו א-ב). המה כרעו ונפלו ואנחנו קסנו ונתעודד (תהל' כ ט).—וכדי לשתות וכדומה : ובל אשר יכרע עד ברכיו לשתות וכו' ובל יתר העם כרעו עד ברכיהם לשתות מים (שופט' ו 10).—וכרע דפלוני, לפני פלוני, להראות לו כניעות ולבקש ולהתחנן לפניו : ויבא שר החמשים השלישי ויכרע עד ברכיו לגנר אליהו ויתחנן אליו (מ"ב א יג). קם מלפני מוזה יו' ספר'ע על ברכיו (מ"א ח נד). כי לי תכרע כל ברך תשבע בד לשון (ישע' מה כג). לפניו יכרעו כל יורדי עפר (תהל' כג ל). לפניו יכרעו ציים ואיביו עפר ילחכו (שם ע ט). באו גשתחוה וגברעה גברעה לפני יו' עשנו (שם לו ו). ובמנחת הערב קסתי מתעניתי ובקרעי בגדי ומעילי ואכרעה עד ברכי ואפרשה כפי אל יו' אלהי (עור' ט ט). וכל עבדי הסדך אשר בשער המלך ב'רעם ומשתחווים להמן וכו' ומרדכי לא יכרע ולא ישתחוה (אסתר ג כ). וירא המן כי אין מרדכי ב'רע ומשתחוה לו וימלא המן חמה (שם ט). ויכרעו אפים ארצה על הרצפה וישתחוו (דניאל ג 17). וכבדות להעלות כרעו המלך וכל הנמצאים אתו וישתחוו (שם כ ט כט).—וכרע לשבח : זמנתי אתכם לחרב וכלכם לשבח תכרעו (ישע' ס"ב).—והברכים ב'רעות : והשארתי בישראל שבעת אלפים כל הברכים אשר לא כרעו לבעל (מ"א יט יח).—ומרפון כח : כושל יקימון מלך וברכים ב'רעות תאמץ (איוז ד ד).—ובתו"מ : המלך משהוא כורע אינו נוקע עד שהוא משלים כל חפילתו (יו"ט ככ' א ג ג). וכשהיה (רשב"ג) כורע היה נועץ גודלו בארץ וכורע ומיד היה נוקע (שם סוכ' ה נה ג). בשווא כורע כורע בברוך בשווא ונקף ונקף בשם (כנלי ככ' יכ). הכורע בהודאה ה"ו מגונה (שם לד). שמצוה לכל האנשים ולנשים לראות הכתב ולברוע ולומר וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל (סופרים יד יד).—ואמר המשורר : אקוץ ברעיוני ואלחום בהמן יגון בלבי ואני כורע, ואומרה די לך הלוך על מהלכי ימים וכמה אהיה פורע (רשב"ג, לני כלימת). הללו נשמות עשית, ברעו גויזת קניית, שוררו בנות שיר בנית (ר"י סלוי, ה"א לך). אך בערונה סוב שחה בימי אלול, וברע בכל רגע לענפי עץ פרי, וסגור לציוץ הגן והשתחוה לבול (ר"י תריו, תחכמ' ה). בן איש זכר כי יצרר אויב אך על לבבך בארי כרע (סוף, הענק ג קלט).—ב'רע על ברכיו, אחת מצורות המולות : ז' (הצורה השביעית) הכורע על ברכיו (ר"א כר"מ הנשיא, תשנן מסה' הכוכבים).—כרע

כאשר יציל הרעה מפי הארי שתי כרעים או בודל און כן ינצלו בני ישראל (עמו' ג יב). ואת האיר נתחלנתיו וכו' ואת הקרב ואת הכרעים רחץ במים (ויק' ח כ-כא). צלי אש ראשו (שד השת) על כרעיו ועל קרבו (שמות יב ט). ואת האיל נתת לנתחיו ורחצת קרבו וכרעיו (שם כט יז).—ושל הארבה וכדומה, החלק האמצעי של הרגל, שבה הם מנתרים, Springbein; pied sauteur saltatorial leg : מכל שרץ העוף החלך על ארבע אשר לא¹) כרעים ממעל לרגליו לנתר בהן על הארץ (ויק' יא כא).—ובתו"מ : אברין (בשרים שנתערבו) באברי בעלי מומין ר"א אומר אם קרב ראש אחד מהן יקרבו כל הראשין ברעו של אחד מהן יקרבו כל הברעים (זכמ' ח ה). כיצד צולין את הפסח מביאין שפוד של רמון תוחבו מתוך פיו עד בית נקובתו ונותן את כרעיו ואת בני מעיו לתוכו (פסח' ז א). חתך את הראש ונותנו למי שוכה בו חתך את הברעים ונתנן למי שוכה בהן (תמיד ד כ). נמצאו כלן עומדין בשורה והאברים בידם הראשון בראש וברגל וכו' הששי בקרבים הנתונים בבוקר כרעים על גביהם מלמעלה (שם ג).—ונם בכלים, *כרעי מטה, שלחן וכדומה : הסומך סוכתו בכרעי המטה (סוכ' כ ב). נישלה קצרה (של המטה) ושתי כרעים (כלים י"ח ט). כרע שהיתה טמאה מדרם וחברה למטה (שם ז). וברע של שלחן ויד של סכין (תוספתא שנת יג יא). לקח לו עז וקשרה בכרעי המיטה והיה יונק ממנו חלב רותח (שם כ"ק ח יג). מטה שגרר בה שני לשונות אלכסון או שתי כרעיים אלכסון (שם כלים כ"מ ח ט). כרע (של מטה) שפרש עם הארובה ועם הקצרה (שם ת). ביצה שנולדה ביו"ט אין משלטין אותה לא לבסות בה את הכלי ולא לסמוך בה כרעי המטה (כ"ז ג).

כרע

כרע, כרעו, כרע, כרעים, כרעות, אכרע, אכרעה, יכרע, גברע, גברעה, נכרעה, נכרעו, יכרעו, יכרעו, תכרעה, כרע, מכרע, כרע פלוני, וכרע על ברכיו, כסף את רגלו במקום הברך קצת לאחוריו והקריבה אל השוק, knien; se mettre à genou; knell—כרע לרבץ : כרע רבץ באריה (נראש' מט ט).—ומאין כח : בון רגליה כרע נפל שכב (שופט' ה כו). ותשמע את השמועה אל הצלח ארון האלהים ומת חסיה ואישה ותכרע ותלד כי נהפכו עליה צריה (ש"א ד יט). ויך את יהורם בון זרעיו ויצא תחצי מלבו ויכרע ברכבו (מ"ב ט כד). תכרעה (האילות) ילדיהן תפלתגה (איוז לע ג). כרע

—(1) כך הכתיב, הקרי לו.

מאות ותשעים ותשעה מאנשים מלמדיו עליו חובה ומלאך אחר מלמד עליו זכות הקב"ה מכריעו לכף זכות (שם קדוש' א סא ד). כף זכות וכף חובה ולשון חק מכריע בינתים (יזכר ג א). — *הכריע' כסף על פלוני, הכריע המאזנים נגדו בכסף שנתן: שאם היה קשה עליו באוכל תשכרו ואם לא ה כרע עליו כסף (יזכ' שנת א ג). אמר לה (שכס בן חסור לדינה) אביך בשביל שדה אחת ראה כמה בזבז וכמה ממון הכריע אני שיש לי ליתן דך כמה נטעים וכמה שדות וכו' (מד"ר נראש' פ). — ג) בהשאלה, *הכריע' בין שתי דעות, בין שני אנשים, החליט בדעת. אחד מהם נגד דעת השני: אמר לו ר' אליעזר הדבר עדיין שקול מי מכריע אמר לו ר' יהושע אני מכריע (תוספתא פסח' ב ז). אמרה לו (שרה לאברהם) הואיל ואני אומרת כך ואתה אומר כך יכריע המקום בינותינו ה כריע על דברי שרה (שם סוט' י כ). ר"י אומר הרי הוא אומר ולא תזנה הארץ מניין הן הפירות הכריעו חכמים דסייע דברי ר"י (שם קדוש' א ד). אנדרוניגוס בריה בפני עצמה הוא ולא יכלו חכמים לה כריע עליו אם הוא איש או אשה (כרית' סוף כיכור' ט). זו דברי ר"י ור"ע בא להכריע על דברי ב"ה (יזכ' שנת א ד). כל היום היו דנון אלו כנגד אלו עד שבא אחי אבא והכריע ביניהן (שם עיכ' ג כ ד). נאמר כאן מבשפה לא תחיה ונאמר להלן לא תחיה כל נשמה מה לא תחיה שנאמר להלן מיתה בחרב אף לא תחיה שנאמר כאן מיתה בחרב אמר ר"ע מן הדבר הזה אני מכריעו מוטב שילמד לא תחיה מלא תחיה ואל יוביח לא יתיה (שם סוט' ז כ ד). הביאו לפניו שמן והדס ב"ש אומרים מברך על השמן ואח"כ מברך על ההדס וב"ה אומרים מברך על ההדס ואחר כך מברך על השמן אמר ר"ג אני מכריע שמן זכינן לריחו וזכינן לסיכתו הדס לריחו וזכינן לסיכתו לא זכינן א"ר יוחנן הלכה בדברי המכריע (בבלי נרכ' מג). תחש שהיה בימי משה בריה בפני עצמה היה ולא הכריעו בה חכמים אם מין חיה הוא אם מין בהמה הוא (שנת כת). כל מקום שאתה מוצא שנים חלוקין ואחד מבריע הלכה בדברי המכריע (שם לט). חבית של יין של חרומה שנשמאת בש"א תשפך חבל ובה"א תעשה זילוף אמר ר' ישמעאל בר"י אני מכריע בשדה תשפך חבל בבית תעשה זילוף וכו' אמרו לו אין הכרעת שלושי מכריעו (פסח' כז). המכריעים לפני חכמים אומרים נראין דברי רבי שרפון בשן ועין שהתורה

עד אשה, לבקל אותה: תפחן לאחר אשתי ועליה יכרעון אחריו (ליזכ לא י). — ב) *בהשאלה, למאזנים וכדומה, נסתה למטה: הוב בכף מאזנים ומשכב ומושב כנגדו כרע הוב שהורין כרעו הן שטמין (נז' ד ס). שהיתה היא (עבודה זרה) בכף מאזנים ואחרים בכף מאזנים וכרעה ע"ז (ר"מ שנת פג). — ג) בהשאלה: מי שאין לו מצות ש כרע לו על זכותיו (מד"ר קל', זכוכי מות). — ד) הכריע, הכרע, תכריע, הכרעתני, — א) הכריע את פלוני תחתיו, עשה שיכרע לפניו, שיהיה כנען לו: ותזני חיל דמלחמה תכריע קמי תחתני (ש"כ ככ מ). דמינו (של האויב) כאריה יכסוף לשרף וככפיר ישב במסחרים קומה יי' קדמה פניו הכריעהו פלמה נפשי מרשע (תהי' יז יג). — והכריע את פלוני, במשם' הביא עליו צרה גדולה: ויהי כראותו אותה (יפתח את בתו שוצאה לקראתו) ויקרע את בגדיו ויאמר אהה כתי הכרע הכרעתני¹) ואת היית בעברי ואנכי פציתי פי אל יי' (דהעלות לעולה את מי שיצא לקראתי) ולא אוכל לשוב (שופט' יא לט). — ובמדר': אני מכריע את אוהבי (ילק' נראש' קיד). — ב) *הכריע את הדבר, הסתו לצד אחד, כגון בלי וכדומה, beugen; fléchir incliner; to bend: החרם שאינו יכול לעמוד מפני אונס או שהיה בו חדוד והחדוד מכריעו (כלים ד א). — ואת המאזנים וכדו': וחייב לה כריע לו (את המאזנים) טפח (כ"ה יא). אם יהיו כל חכמי ישראל בכף מאזנים ור"א בן הורקנוס בכף שניה מכריע את כולם (אבות כ ח). שלא יעוין במקום ש מכריעים ולא יכריע במקום שמעיינים וכו' אמר ריבני מעיין במקום ש מכריעין או הרי אני מכריע במקום שמעיינים לפחות מן הרמים או להוסיף על הרמים (ספרי דכ"ר לז). מקום שנהגו וכו' לה כריע (במשקל בעת המכירה) מכריע לו כל צורכו וכו' מקום שנהגו שרא להשפיע ושלא להכריע נותן לו גירומין (תוספתא כ"כ ג). היה מבקש ממנו עשר ליטרין לא יאמר לו שקול לי אחת אחת וה כריע ה אלא שוקל לו כולן בבתי אחת ונותן הכרע אחד לכולן (גמ' סס פט). — ג) בהשאלה: נושא בעול עם חבירו מכריעו לכף זכות מעמידו על האמת (אבות ו ו). עשה מצוה אחת אשריו ש הכריע את עצמו לכף זכות עבר עבירה אחת אויזו ש הכריע את עצמו לכף חובה (תוספתא קדוש' א יג). הקב"ה חוטף שמר אחד מן העבירות והזכות מכריעו (יזכ' פלא כ טז). אפילו תשע

—¹ יש ס'ברים שהוא כמו העבר העכרתי.

ב. **כַּרְפָּס**¹, ש"ז, מין ירק נאכל, כמו החס וכדומה, *Selleri ; céleri; celeri* ; כוסבר שבהרים והכרפס שבהרורות (כ"י ע 6). — **כַּרְפָּס** החמור², הוא נץ החלב, *Petersilie ; persile ; parsley* ; — והוא כרפס מדברי, כרפס הסוס : יוקח סמיון והוא כרפס מדברי ונודע בכרפס הסוס (קאטון ג יח כ ז), פטראסליון כלומר ורע כרפס מדברי (סס יג א כג). — **כַּרְפָּס** : זרע הכרפס הוא מליגון מכותן את הקרביים ומעביר את המצוקה ומוב לקרחת ולכל נגעי הכליות ולכל רוח שהוא מתגרה בנוף (אקס 32, כ"י מיונן).

כַּרְפָּס, ת"ז, — מטבעו של הכרפס, מונו : ומראיתם (של העדוקות הרעות) שתור או כרפס י או פתוך כחל (מפתח הרפוא, כ"י כרפס).

כַּרְפָּס, ממו א.כר, *כר. **כַּרְפָּס**, ש"ז, — עושה כרים : מביאין כלים מבית האומן כגון כר מבית הכר³ וכוס מבית הוגג (מ"ק יג).

כַּרְשִׁין¹, ש"ז, מ"ר כַּרְשִׁינִים, מ"י כַּרְשִׁינִי, — שם צמח קצת דומה לעדשים והוא מאכל לבהמה, *Erve ; vesce noir ; bitter vetch* : ואין שורין את הכרשין ולא שפין אותן אבל נותן לעד הכברה או לתוך הכלכלה (שנת כג). כרשין תרומה מאכילין אותם לבהמה ולחיה ולתרנגולים ישראל ששכר פרה מכהן מאכילה כרשין תרומה (תרומ' יא ט). מקום שהוקל בכרשין וכתלתן (מע"ט כג). כרשין מעשר שני ואכלו צמחונים (סד ד). וכן פרה לא תאכל מכרשין הקרש (מע"ט ג). בית ה' במורד ובמעלה נותן רובע כרשין על בורך המחרישה עד מקום שיצמחו שלשה כרשין זו בצד זו (הל' יו א). לאדם שהיה לו עגל והיה משפשו ומגרדו ומאכילו כרשין בשביל שיהיה חורש בו (פסרי דכ"י שית).

אולי בסנסקר *karfassa*, צמר גפן. ¹ בערב' כרפס a, וכבר אמרו שהוא שואל מארמ', — ² השם בצורה ארמ' : ירק עשב הנקרא בלשון ארם כרפסא דחמרי ובלשון יוון פטרוסיליון איזמרניון ופריו שתור וכמוש (אקס 85). ³ כך בכ"י וכן גרס' הערוך, וכן הביאנו ריב"ג ורד"ק בשרש כר, ובכ"י אחר כר וכן בנוסח' הדפוס'. ⁴ כך לפי צורת הרבים כרשינים שברוב נוסח' הדפוס', והנקוד במשנ' הסנך' הדפוס', ובכ"י כרשין. בערב' אלכרשנה b.

וכתה לו (קדוש' כד). ר' יוסי אומר כוי כריה בפני עצמה היא ולא הכריעו בה הכמים אם מין היה אם מין בהמה (תול' פ). סדר הדין כך הוא הדין יושב והגידונו עומדין והסרסור מכריע ביניהם התובע תובע והנתבע משיב והדיין מכריע ביניהן (מד"ר קהל' אי לך). — ובסהמ"א : הרי הכריענו לך בין בדבר משנה ובין בשיקול הרעת שרברי (מי) שמכשיר עדותו בטליון הן (תש' הגא' הרבני תקי"א). — **דַּעַת מְכַרְעַת** : הרעת מכרעת לדידי מיתה שאילו יבוא הוא מבחש (י"וש' כתוב' כ כו). הרעת מכרעת ירך התחילה בעבירה תחילה ואח"כ הבטן לפיכך תלקה הירך תחילה ואח"כ הבטן (סס טט"א יו). ר"י אומר (גיד הנשה) אינו נוהג אלא באחת (מן הירכות) והרעת מכרעת שד' ימין (כנלי פסח' פנ). — **כְּתוּב מְכַרְעִי** : וכן שני כתובים המכחישים זה את זה עד שיבוא הכתוב השלישי ויכריע ביניהם (כרית'א ד' יטעמל). כתוב אחד אומר כי מן השמים וכתוב אחר וירד יי' על הר סיני כיצד יתקיימו שני מקראות הללו הכריע השלישי מן השמים השמיך את קולו ליסרך ועל הארץ הראך את אשן הגדולה (מכ' יתרו ט). מקרא אחד מכריע שני מקראות (י"וש' סוט' א יו). — **הַכְרִיעַ** בדעתו, בלבבו : בזמן שאי אפשר להעלות את הדבר לביד הגדול ויש שתי תשובות לשני גאונים עושה הדיין מה שהוא רואה ומה שהוא מכריע בלבבו שאין לו אלא מה שענינו רואות (תש' הגא' הרבני שמו). — **מְכַרְעִי** : ואני שומע מענותם יותר מכריעות ויותר מפיאות לפשט התורה (כוזרי ג כב).

— **הַכְרִיעַ**, מוכרע, — שהכריעוהו, דבר מוכרע, שהדעת מכרעת לצדו : שעיקרי הדברים מוכרעין בדברי רבינו (רמב"ן, הקד' למלחמ'). הדבר מוכרע שאם אמרה אשה צריך (לחלל על החולה את השבת) וכל האחרים אומרים אין אנו יודעין שאף זה בכלל ספק נפשות להקל הוא (כ"ע על הרי"ף, יומ' ד).

כַּרְפָּס¹, ש"ז, — מין בד יקר עשוי מצמר גפן דק, *fein.bäumwoll.Zeug ; tissu fin en coton* : תור כרפס ותכלת אחוז בחבלי בוך וארגמן (אסת' א 1).

¹ הסכימו האחרונים כי זו מלה זרה שאולה מפרסי' כרפאס a, ונתקבלה גם באנית *καρπασος*, וכן ברומית *carbasus*, וכערב' בצורה שבאה בערב' ברשפ b, ומקורה

(a) کرپاس (b) کرسة

(a) کرپاس (b) کرسف

ההרים (יחזק' לא יב). כי אני ידעתי אשר עבדיך יודעים לברות עצי לבנון (דק"ט ב ז). והנה לחטבים לברתי העצים נתתי חטים (שס ט). ואנחנו נברת עצים מן הלבנון ככל צרכך (שס יק). — ובגד וכדו': ויקם דוד ויברת את כנף המעיל אשר לשאול כלש ויהי אחרי כן ויך לב דוד אתו על אשר פרת את כנף (המעיל) אשר לשאול (ש"א כד דה). כי בברתי את כנף מעיך ודא הרגתיך דע וראה כי אין בירי רעה ופישע (שס יא). ויקח חנון את עבדי דוד ויגלה את חצי זקנם ויברת את מדויהם בחצי (ש"ב י ד). — ועגל וכדומה, בר אתו. לשתיים וכדו': העגל אשר פרתו לשנים ויעברו בין ברתיו (ימ' לד יח). — ובתו"ם: אמר ר' אריעור כורתין עצים לעשות פחמין (שנת יט א). נותנין לו שהות לברות ארוים מן הלבנון (יח"ט כ"ק ה). במקומו של ר"א היו כורותים עצים לעשות פחמים בשבת (ימ' יד). בכדי שויריעוהו וישכור פועלים ויברות ארוים ויבסנו (כ"ק נב). יום שפוסקין בו מלכרות עצים למערכה (כ"ק קא). — ובמשמ' הפריד פריד נסור בין שני אנשים: ספר כורתה (את האשה המנורשת מבעלה) ואין דבר אחר כורתה (קדוש' ג). דבר הכורת בינו לבינה (גיט' כא). — בהרחבה, פרת ברית את פלוני, עם פלוני, לפלוני, עשה אתו ברית לקיים דבר וכדו' (1), בין אדם לחברו: ויקח אברהם צאן ובקר ויתן לאבימלך ויברתו שניהם ברית (נכ"א' כא כז). תהי נא אלה בינותינו בינינו ובינך ונכרתה ברית עמך אם תעשה עמנו רעה כאשר לא נגענוך (שס כז כח-ט). ועתה לכה נכרתה ברית אני ואתה והיה לעד ביני ובינך (שס לא מד). ויברת יהונתן ודוד ברית באהבתו אתו כנפשו (ש"א יח ג). פרתה בריתך אתי והגה ידי עמך להסב אליך את כל ישראל ויאמר (דוד) טוב אני אברת אתך ברית (ש"ב ג יב-יג). — וגם בלי המלה ברית: כי קשרתם כלכם עלי ואין גלה את אוני בברת בני עם בן ישי (ש"א כז ח). — ובמליצה, בין הלויתן והאדם: הירבה (הלויתן) אליך תחנונים אם ידבר אליך רכות היברת ברית עמך תקחנו עולם (איז"מ

כרתו יערה נא יי' (ימ' מז כג) כרתו עצה ושפכו עד ירושלם סללה (ימ' לו). ע"ב. אם כן לפי מסורה זו הכף של ברתו הרוקה והוא צווי בדיו, וגם התרגומים הקדמונים השבעים ות"י ראו בברתו זה צווי. (1) — ע"י ברית. וס' ברים כי הוא על שם המנהג הקדום שהיה נהוג לברת עגל וכדו' לבתרים ולעבר בתוכם לאות קיום הברית. ודעת נדד' (Nö. Anm. zu I. Löw, Lex. 291), שהוא אולי ע"ש המנהג דשרוש שרישית דברי מהדברים כדי לקיים דברי הברית.

כז-כח). — ובין אדם לאלהות: ביום ההוא פרת יי' את אברהם ברית לאמר לדודך נתתי את הארץ הזאת (נכ"א' יס יח). הגה דם הברית אשר פרת יי' עמכם על כל הדברים האלה (שמות כד ח). הגה אנכי פרת ברית נגד כל עמך אעשה נפלאות (שס לד י). כי על פי הדברים האלה ברתי אתך ברית ואת ישראל (שס כז). אלה דברי הברית אשר צוה יי' את משה לברת את בני ישראל בארץ מואב מלפני הברית אשר פרת אתם בחרב (דנ"י כח סט). לא כברית אשר ברתי את אבותם ביום החזיקי בידם וכו'. כי זאת הברית אשר אברת את בית ישראל וכו' והייתי להם לאלהים והמה יהיו לי לעם (ימ' לא לא-לכ). שמעו ותחי נפשכם ואברתה לכם ברית עולם (ישע' נה ג). ונתתי פעתם באשת וברית עולם אברת להם (ישע' סא ח) ועתה נכרת ברית דאליהינו דהוציא כל נשים (עז' י ג). ומצאת את לבבו נאמן לפניך וברית עמו הברית דחת (ד' א) את ארץ הכנעני (נחמ' ט ט). אספו לי חסידיו ברתי בריתי עלי זבח (תה' נ ה). — ובין עם ועם, בין מלך ומלך, לחיות בשלום, לא להלחם וכו': לא תברת להם ולאליהם ברית (שמות כג לז). השמר לך פן תברת ברית ליושב הארץ (שס לד יב). החרם תחרים אתם לא תברת להם ברית ולא תחנום (דנ"י ז כ). ויאמרו אליו (הנכעונים ליהושע) ואל איש ישראל מארץ רחוקה באנו ועתה פרתנו לנו ברית ויאמרו איש ישראל אל החזי אולי בקרבי אתה יושב ואיך אברת לך ברית (יח"ט ט ו-ז). ויעש להם יהושע שלום ויברת להם ברית לחיותם (שס יח). ואתם לא תכרתו ברית ליושבי הארץ הזאת (שופט' כ כ). ויעל נחש העמוני ויחן על יביש גלעד ויאמרו כל אנשי יביש אל נחש ברית לנו ברית ונעבדך ויאמר אליהם נחש העמוני בזאת אברות לכם בנקור לכם כל עין ימין (ש"א יא א-ב). ויברת לו (מלך ישראל למלך ארם) ברית וישלחו (מ"א כ לד). דברו דברים אלו שוא ברית ברית (סו' י ד). וברית עם אשור ובריתו ושמן למצרים יוכל (שס יב כ). — ובמליצה: כי אמרתם ברתנו ברית את. מות ועם שאול עשינו זהה (ישע' כח יח). וברתי להם ברית ביום ההוא עם חית השדה ועם עוף השמים (סו' כ כ). — ובין ראש השם והעם, בין המלך והעם, בענין משפט המלכה והחקים: ויברת יהושע ברית לעם ביום ההוא וישם לו חק ומשפט בשבט (יח"ט' כד כט). אקומה ואלכה ואקבצה אל אדני הסלך את כל ישראל ויברתו אתך ברית ומלכת בכל אשר תאוו נפשך (ש"ב ג כא). ויבאו כל זקני ישראל אל המלך חברצה

יעזב את חסידיו לעולם נשמרו זורע רשעים נכרת (שם כח). בהפרת רשעים תראה (שם לד). ופשעים נשמרו יחדו אחריה רשעים נכרתה (שם לח). פי צדיק ינוב הבמה ולשון התפכות תכרת (אשלי י לא). — ובתנ"מ: כל נפש מכס לא תאכר דם להזהיר גדולים על הקטנים יכול יהיו נכרתים על ידיהם ת"ל האוכלת האוכל נכרת יכול לא יהיו נכרתים על הקטנים שאין הקטנים נכרתים ע"י עצמם אבל יהיו נכרתים ע"י גדולים שהרג גדולים נכרתים ע"י עצמם ת"ל כל אוכלי יכרת אינם נכרתים לא ע"י קטנים ולא ע"י גדולים (ספרא אחרי תי). והיא (התהלה שישאר מהללים לקב"ה) גרמה להם שלא נכרתו בגלות (מד"ר נמ"ד ס). — נכרתו מי נהר וכדומה, נפסקו: מי הירדן יכרתו המים הירדים מלמעלה ויעמדו נד אחד (יב"ט ג יג). ויעמדו המים הירדים מלמעלה וכו' והירדים על ים הערבה ים המלח תמו נכרתו (שם יו). אשר נכרתו מימי הירדן מפני ארון ברית יי' בעברו בירדן נכרתו מי הירדן (שם ד ו). — ובמשמ' תרל, לא היה יותר: הכשר עורדנו בין שניהם טרם יכרת ואף יי' חרה בעם (כמ"ד יא לג). הלוא נגד עינינו אכל נכרת (יול' א יו). — והיו נכדומה מפיו, שאין לו דשמות: הקיצו שכורים ובכו והילילו כל שתי יין על עמס כי נכרת מפיהם (יול' א ס). — ואנשים: ועתה אורזים אתם ולא יכרת מכס עכר וחטבי עצים ושאבי מים (יב"ט ט כג). וא"ל יכרת מבית יואב זב ומצרע ומחזיק בפלך ונפל בחורב וחסר לחם (ש"ב ג כט). לא יכרת לך איש מעל כסא ישראל (מ"א כ ד). לא יכרת לך איש מלפני יושב על כסא ישראל (שם ח כה). לא יכרת לך איש מעל כסא ישראל (שם ט ט). כי כה אמר יי' לא יכרת דרור איש יושב על כסא בית ישראל ולכהנים הלויים לא יכרת איש מלפני מעלה עולה ומקטיר שנה (יכ"מ' לג י"ח). לא יכרת איש ליונדב בן רכב עמד לפני כל הימים (שם לה יט). — ואנשים מהארץ וכדומה, לא יהיו בה יותר: ותתו גבוריך תימן למען יכרת איש מהר עשו מקטל (עובד' א ט). ויצא חצי העיר בגולה ויתר העם לא יכרת מן העיר (זכר' יד ב). — והשם: וגם את רות המאביה אשת מחלון קניית לי לאשה להקים שם המת על נחלתו ולא יכרת שם המת מעם אחיו (רות ד י). לא יכרת ולא ישמד שמו מלפני (ישע' מח יט). והיה ליי' שם לאות עולם לא יכרת (שם נה יג). — והאמונה: אכדה האמונה ונכרתה מפיהם (יכ"מ' ז כח). — ומלחמה: ונכרתה קשת מלחמה ודבר שלום לגוים (זכר' ט י). — והתקוה: כי אם יש אחריה ותקוהך לא תכרת

(משלי כג יח). — וקולו של פלוני, ואמר המשוור: לא אעשה ששם ולא אעש משתה כמתנתם ומתאפק, כי קול נהי אצלי וקול אחי נכרת ולא נשמע ולא דוסק (ר"ש הניגד, סאחרי חזק). — ונכרת המשא מעל היתר וכדומה, נתק ונשמט מעליה: ביום ההוא נאם יי' צבאות תמוש היתר התקועה במקום נאמן ונגדעה ונפלה ונכרת המשא אשר עליה (ישע' ככ כה). — ג. במשמ' העקרות, נכרת העץ וכדומה, כרתוהו בגרון: בי יש לעץ תקוה אם יכרת ועוד יחליף וינקתו לא תחדל (לוי' יד ו). — ובתנ"מ, נכרת אבר וכדומה: כל שנכרת הגיד (יכ"מ' ח ב). בין שנכרת הגיד בין שנכרתו ביצים בין שנכרתו חוטמי ביצים (גמ' סס עה). — ובכרת: ואין לך כל דבר ודבר שלא נכרתו עליו ארבעים ושמונה בריות (תוספתא סו"ט ח יא). — ובתשרבת, "קו נכרת: ואפשר שינוחו בו שלשה קוים נכרתים על צויות נצבות (אמונה רמא א ח). — וברפואה, בנתות המורסות וכדו': המורסות הנקראות יציאות כשיכרתו ימצאו מהם מינים שונים (פרקי משכ' כד). היה נער (אחד) ומצאו מורסא והיתה נכונה להכרת ופחד מן הכריתה (שם).

— פע', כרת⁽²⁾, כרתה, — כרת העץ וכדו', שכתוהו, גרעוהו: והנה נתן מוכת העפל והאשרה אשר עליו כרתה (שופט' ו כח). — וכרת כמו כרת: ומולדותיך ביום הולדת אותך לא כרת⁽³⁾ שרך ובמים לא רחצת למשיש והמלה לא המלחת והחלל לא חתלת (יחזק' יו ד).

— הפע', הכרית, הכריתה, הכריתו, הכרית, אכריתה, תכרית, יכרית, יכרת, נכרית, תכריתו, הכרית, הכריתך, הכריתיו, תכריתך, נכריתך, הכריתך, — א הכרית בהמה ואדם מפלוגי, ממקום פלוגי, מתוך מקרב, עשה שיכרתו, שיאכרו ממנו, שלא יהיו יותר שם: למתי אעתירך כך ולעבדיך ולעמך להכרית הצפורעים ממך ומעבדיך רק

— ⁽¹⁾ במהד' צוק"מ כריתות. — ⁽²⁾ עי' הערה לקמן. — ⁽³⁾ כך ברוב הספרים, כ קצוצה וריש דגושה. ובקצת ב"י (שמנס, כתנ"ך גנ"ב מסד' חדש) כ בחטף קמץ. ודגשות הריש כבר הוזכר ר"י ברצינוני: אבל הר' ישנה בדגש ורפא כמו שכתוב לא כרת שרך ובמים לא רוחצת (פי' יל"ס 231). והוזכרו גם ראב"ע בצחות, אות הריש: אע"פ שמצאנו מרה כלענה, כרת שרך, ידועים הן והן מעטים כי משפטו כמשפט אותיות הגרון. ע"כ. וכן רר"ק: ונמצאת הריש דגושה במקומות מעטים לא כרת שרך וכו' (מכילת, סד"פ), וכבר הוזכר שם ר"א בתור מסורה ישנה וז"ל: א"א מצאתי במסורת ישנה כי ז' רישין דגושין והם אלו שזכר, ע"כ. ולא נתברר טעמה ומהותה של דגשות זו, ועי' הערה לאות ר, ובמבוא חלק הדקדוק.

בַּיּוֹם תִּשְׁאֲרֶנָּה (כמות ח ה), ונתתי פני בנפש האכלת את הדם והכרתי אתה מקרב עמה (ויק' יו ו), אל תכריתו את שבט משפחת הקהתי מתוך הלויים (כמד' ד יח), כי יכרית יי' אלהיך את הגוים אשר אתה בא שמה לרשת אותם מפניך (דנר' יב כט), ויכרת את הענקים מן ההר (יז' יא כא), כי עלה מות בתלוננו בארמנותינו להכרית עולל מחוץ בחורים מרחבות (יז' ט כ), והיה ביום ההוא נאם יי' והכרתי מסיך מקרבך והאבדתי מרכבתך (מ'כ' ה ט), והכרתי שופט מקרבה וכל שריה אהרונ עמו (עמו' ג ג), ושכרתי ברית דמשק והכרתי יושב מבקעת און ותומך שבט מבית ערן וכו' והכרתי יושב מאשרדוד ותומך שבט מאשקלון (ס' א ה-ח), ונתתי פני באיש ההוא וכו' והכרתי מתוך עמי (יחזק' יד ח), והשלחתי בה (בהארץ התמטת) רעב והכרתי ממנה אדם ובהמה (ס' ג) והוצאתי חרבי מתערת והכרתי מפך צדיק ורשע (ס' כא ח), והכרתי מן העמים והאבדתי מן הארצות (ס' כו ו), ונטתי ידי על אדום והכרתי ממנה אדם ובהמה (ס' ג) והכרתי רכב מאפרים ומסו מירושלם (זכר' ט י), יכרת יי' דאיש אשר יעשנה ער וענה מאהלי יעקב (מל' ג יב), לבקרים אצמית כל רשעי ארץ להכרית מעיד יי' כל פעלי און (תהל' ק' ח)—ומעל פני האדמה: בהכרת יי' את איבי דוד איש מעל פני האדמה (ס"א כ יב), והכרתי את ישראל מעל פני האדמה אשר נתתי להם (מ"א ט ו), והכרתי את האדם מעל פני האדמה (ס' ג), והכרית הבהמה, הנוי, הוורע, השמיד, הרג, אבד: והשלחתי בכס את חית השדה ושבלה אתכם והכריתיה את בהמתכם (ויק' כו כב), וכל הגוים אשר הכרתי (יז' כ ד), ותלך יד בני ישראל הלוך וקשה על ובין מלך כנען עד אשר הכריתו את יבין מלך כנען (שפ' ד כד), השבעה לי ביי' אם תכרית את זרעי ואם תשמיד את שמי מבית אבי (ס"א כד כא), כי ששת חדשים ישב שם יואב וכל ישראל עד הכרית כל זכר באדום (מ"א יא יו), והקים יי' לו מלך על ישראל אשר יכרית את בית ירבעם (ס' יד יד), ויהי בהכרית איובל את נביאי יי' ויקח עבדיהו מאה נביאים ויתביאם (ס' יח ד), כי להשמיד בלבבו ולהכרית גוים לא מעט (יע' י ו), ואל תעמד על הפרק להכרית את פלישו (עכ' א יד), הנני שם פני בכס לרעה ולהכרית את כל יהודה (יז' מד יא), בשפך מללה ובבגנות דוק להכרית נפשות רבות (יחזק' יו יו), למען שמי אאריך אמי ותהליתי אחטם לך לבלתי הכרתי (יע' ט ט), הכרתי גוים

נשמו פגזותם ההכרתי חוצותם (ס' ג ו), יהי אחריתו להכרית ברור אחר ימה שמם (תהל' קט יג)—והכרית אויביו מפניו, בשבילו, למען יסאר הוא במקום: כי יכרית יי' אלהיך את הגוים אשר אתה בא שמה לרשת אותם מפניך (דנר' יב כט), ואתה עמך בכל אשר הלכת ואכרתה את כל איביך מפניך (ס' ג ו)—והכרית לפלוגי, כמו מפלוגי: דכן הנני מביא רעה אל בית ירבעם והכרתי לירבעם משתי בקיר עצור ועוזב בישראל (מ"א יד י), למה אתם עשים רעה גדולה אל נפשתכם להכרית לכם איש ואשה עולל ויונק מתוך יהודה (יז' מד ו), על היום הבא דשדוד את כל פלשתים להכרית לצר ולצידון כל שריר עור (ס' מז ד)—ודברים לא כע"ה: והשמרתי את בפתיכם והכרתי את חמניכם (ויק' כו ל), הנה אתה ידעת את אשר עשה שאור אשר הכרית את האבות ואת הידעני מן הארץ (ס"א כח ט), והכרתי פסיליך ומצבותיך מקרבך (מ'כ' ה יב), ויכרת יי' מישראל ראש וזנב כפה ואגמון יום אחד (יע' יג), מבית אלהיך אכרית סל וסככה (נח' א יד)—וערים וכדומה: והכרתי ערי ארץ והרמתי כל מבצריך (מ'כ' ה י), אתה דכרת אל המקום הזה להכריתו לבלתי היות בו יושב למאדם ועד בהמה (יז' נא טג)—ושרף: והכרתי מארץ מרפך ולא ישמע עוד קול מלאכבה (נח' כ יד)—והחרב תכרית: שם תאכלך אש תכריתך חרב תאכלך בילק (נח' ג יב)—ודברים מפשטים, הכרית שמו, זכרו, וכדו': וישמעו הכנעני וכל יושבי הארץ ונסבו עלינו והכריתו את שמנו מן הארץ (יז' ט), וקמתי עליהם נאם יי' צבאות והכרתי בכל שם ושאר וגין וגבר (יע' יד כג), והכרתי מן המקום הזה את שאר הבעל את שם הכמרים עם הכהנים (ס' א ד), והיה ביום ההוא נאם יי' צבאות אכרית את שמות העצבים מן הארץ ולא יזכרו עוד (זכר' יג ב), פני יי' בעשי רע להכרית מארץ זכרם (תהל' לד יו), יהיו גנר יי' תמיד ויכרת מארץ זכרם (ס' קט יס)—וחסדו מפלוגי, מנעהו ממנו: ולא תכרית את חסדך מעם ביתי עד עולם (ס"א כ יס)—הכרית גאוונו: והכרתי גאון פלשתים (זכר' ט ו)—וכשפים: והכרתי בשפים מידך ומעוננים לא יהיו לך (מ'כ' ה א)—ושפתי חלקות: יכרת יי' כל שפתי חלקות (ס' יב ד)—ובמשמ' הפסיק, החדיל: ואיש לא אכרית לך מעם מבוהי (ס"א כ ג), ונתתי את הר שעיר לשממה ושממה והכרתי ממנו עבר ושם (יחזק' לו ו),—הכריתו מצוי, עשה שלא יהיה יותר גוי כגוים: בחשבון חשבו עליה רעה לכו ונכריתנה מצוי (יז' מה ב).

כָּרַת¹, כָּרַץ², — מקום שהרועים ה'נים שם עם עדריהם: והיתה חבל הים נות כָּרַת³ רעים וגדרות צאן (לפני כ.ו).
***כָּרַת**², כָּרַץ³, — מ"ר כרתות, כריתות, — מיתה. בידי שמים לפני הזמן הפכתי חשינו את האדם לענש על קצת החטאים: כל שתייבין עליו כרת בידי שמים (ינמי ד יג). על אלו חייבים על זדונם כרת ועל שגגתן חטאת (כרית א כ). כל שתייבוס עליה כרת בידי שמים הולד ממור (ספרי דברי דמח). יש כאן שני לאוין וכרת אחד (ינמי כרת ד ט ד). תמיד שאין שתייבין על עשייתו כרת דוחה את השבת (כס פסח ו לג).

כאן, ועוד שלשון כריתת ברית משמשת עם המלים את, עם, ולא עם מן, ומלבד זה ענין כריתת ברית כאן מחליש המליצה המדברת במעשי הזונה עם עונגיה. וכדי להמלט מכל קושי זה הגיהו החרשים ותכרי לך במקום ותכרת, במשם שכירה, כמו וא כרה לו במליצת הושע ביהם לקיחת אשה זונה, אבל גם תקון זה אינו מרפא את מליצת הכתוב בדרך טבעי, כי חסרה פה עכ"פ מלה עונבים וכדומה, ולכן החליטו קצת החרשים כי כל החלק האחרון של הכתוב הוא משבש ואין למצא לו תרופה. אבל כבר העירותי כי עד כמה שאפשר עלינו דשא פנים להגוסתה המסורה, שכבר נתאמתה בהרבה מקומות שהרבה מהחרשים גזרו שהם משבשים מפני שנעלמה מהם הכונה האמתית של המלים, וכפרט אין לנו לקבל הגהה אם גם היא דחוקה ואינה נותנת להכתוב סגנון טבעי ונאה, ולפי הנוסחה המסורה של הכתוב הוה, כדי שתהיה המליצה נכונה לפי הדקדוק וגם נאותה לפי הכונה על ברחנו אנני צריכים להגיה, כי הפעל ותכרת הוא לנסתרת, והמלה מהם הבאה אחריה היא ש"נ מה, והכונה היא כי המה שדחם (של העונבים) כרתה לך, והנה מהאזה (א בערב) הוא יפי מבהיק, ומושג זה נאות להענין כאן, ור"ל כי יפים המבהיק של העונבים מצא תן בעיניך והיה מתקן לך ואהבת משכבם. ולפי זה צריך לוחם להפעל כרת זה משם של מצא תן והיה נעים ומתק, אעפ"י שלא מצאתי למשם זו סמך בשאר הלשונות.

¹ עי' הערה לקמן. — ² עי' הערה לקמן. — ³ כך הגוסתה המסורה, ובקצת ספרים כרות מלא. ולא נתברר מקור מלה זו ומשם בודאות. רוב הקדמוני והחדשים ראו בה מ"ר מן כרה, ונתחלפו בפרושה, קצתם אמרו שהוא במשם חפירה, וקצתם במשם סעודה, מן כרה גדולה, וקצת החדשים התלישו כי המלה כרת היא יתרה, ואולי באמת אינה אלא כפל נות. עכ"פ, לפי הנוסחה המסורה היותר גבוה הוא לראות בהמלה כרת שם במ"י, במשם מקום חניית החרעים עם עדריהם.

² משק' גול וכדומה. וראו שהוא קצור מן הכרת.

(א) 26

— הפעל, הכרת, — שהכריתוהו, עשו שלא יהיה יותר, א) הכרת משם, חדל: הכרת מנחה ונסך מבית יי' (ינמי א ע). — ב) בדקדוק, מכרת, מוכרת, ההפך מן דבק וסמוך, א) במעם מספיק: כי הסמוך והמכרת לעולם יתייב בקסין ופתח ובשתינקודות ובשלש נקודות וכו' דעם אחד סמוך וכו' וירדו קבל עם מוכרת וכו' ארץ ישראל סמוך וכו' אמלה ארץ מוכרת (ד"ט, ס' לו). — ב) מקור מכרת: וכן נעשה מן הסמוך בל מוכרת נעשה מן לבנות לה בית לבנות וכו' ומן דקנות חכמה קנות (משו' דוגש על רסע"ג 112). — וישם מכרת: והמלה בסמוך ובמוכרת שוה (רא"כ נרא"ש ו יח). אתה בפתח קמן תחת הארץ כשהוא מוכרת ואם הוא נסמך בא בפתח גדול (ס"א א). אמרו כי הוא (אדמה) דבק ואיננו כי אם מוכרת (הוא, לחות נסוף). וכבר פרשתי שניהם שהם (ברונג, אלוה) מוכרתים (ס). ובסוף המלה ימצא סגול עם הא נעלם אם היה מקום מוכרת כמו את כל מעשה בעבור להפריש בין המוכרת והסמוך כי הסמוך לעולם הוא בקסין קמן כמו את מעשה אלהים (הוא, קד' מאוים). רגלו סמוך ורגלים מוכרת (ס). וידע כי בית לעולם מוכרת ובית בצרי סמוך (ס). וכן ובתוך משבכך המוכרת ממנו חדר (רד"ק, מכלול, שד"ש, פעל). מצבה ובסמוך מצבת ויתכן שיאמר גם כן במוכרת כמו ממלכה ממלכת מלחמה מלחמת כמו שכתבנו וכן בא במוכרת ותשם את המקבת בירה (ס, חסרי פה).

ב. **כרת**¹, ממנו ב.כרת.

ב. **כָּרַת**², כָּרַץ³, יכרת, תכרת, — כרת לו דבר, היה הרבר נעים ומתק לו, Jem. angenehm s.; être agréable à; be agreeable to על הר גבה ונשא שמת משבכך וכו' ואחר הדלת והמזווה שמת זכרונך כי מאתי גלית ותעלי הרחבת משבכך ותכרת² לך מהם אהבת משכבם יד חיות (יע' נז זח).

¹ אין חכמי הלשון מודים בפרש זה, ועי' הערה להפעל. ² עי' הערה לקמן. — ³ ראו הקדמוני וגם החדשים בפעל זה עתי' מן א.כרת, ולכן התלבטו בפרוש הכתוב ולא מצאו דבר מתישב על מליצת הכתוב ולפי הדקדוק. כי בהיות אכרת פ"ו, לא תוכל ות כרת להיות אלא עתי' לנבחת, והיה צריך להיות ותכרתי, ואעפ"י אלמלא היה אפשר לישב ענין הכריתה כאן בדרך טבעי כי אז היה אפשר להגיה שמש הגבת גם לנבחת, כמו שבמצא שמש כזה במקומות אחרים במקרא, אבל אין שום מקום לכריתה ותחתון כאן. הקדמוני החדשים אמרו כי הכונה בזה היא לכריתת ברית, אבל המלה ברית חסרה

בִּיכָרְתִּי, תִּז, לִנְק' פִּרְתִּית, — של כָּרַת: המיתה הטבעית הבאה באחרית החלד שהצדיקים וכו' אליה כי לא תבואם מיתה מקרית ולא כרת יית (כ"י) אכרנאל, חיי (כ"י). שהיה דעתם שעתיד היה אוריה לנפול במלחמה או למות מיתה טבעית או כרת יית ותנשא בת שבע לדוד להוליד ממנה משיח אלהי יעקב (כ"י), שהמיתות הם שלשה אם כרת יית או טבעית או מקרית כי השם ינפנו ירמון על המיתה הכרתית והיא מיתה העונש על החטא (מרפא לנפש כ"י).

*כָּרְתִּי, ש"י, — כמו *כָּרִישׁ: מאימתי קורין את שמע בשחרית משיכיר בין תכלת ללבן ר"א אומר בין תכלת לכרת יית (כ"י) (כ"י) אכ"י, אתרוג הכושי וכו' והירוק בכרת יית (כ"י) (כ"י) אכ"י.

*כָּרְתִּית, ש"י, — מנולת גון הכרתי: אמנם הכרתי בתלויים הנח הוא אנת רע וכו' וכו' יתו ומיתה הכח מורים על שהקיא הכרנמי וכו' יתר במי שכבדו יש בו מזג חם מאד (קאטן ג יג ד).

*כָּרְתִּי, תִּז, לִנְק' פִּרְתִּית, — מגון הכרתי: המזמו (של הגוף) בסבת ליתא אדומה או כרת יית (קאטן) אכ"י, ויקרה לבעלי המורסא החמה בכבד קיא אדומי ואחריו קיא כרת יית ואחריו קיא וגנרי (ש"י ג יג ד). *כָּרְתִּי, ש"י, — כמו פִּרְתִּי: משיכיר בין תכלת לכרת יית (כ"י) (כ"י) אכ"י, הירוק בכרת יית (כ"י) (כ"י) אכ"י, — ואמר המלוי: ובכל יום משכמים דקרותה בגן הבית, בשרם כיור איש בין תכלת לכרת יית, ויהנו בה בשחריתם, קודם תפלתם (כ"י) חריו, תחמ' (כ"י).

1) בארמ' וסור' כרתא, אך הקריאה המקבילה היא כרתי, והוא משק' משעי, שכוי, ואעפ"י שאלה מלים מספקות, אך כבר נתקבלו בדשון עפ"י הכלל שלשוננו מוסדה על לשון המקרא לפי הנוסחה המסורה, וכבר נבנו שמות ממשקל זה מדשון ארם' ללשוננו. ועי' הערה לקמן. — 2) כך בנוסח' המשנא וכן בכ"י, ובעיוך הובאה הגרסה כרתה, ובמשנ' שבתלמי' ירוש' כרתן, וכן במשנ' מנ' כ"י פרמה, עי' זה הערך. והקריאה המקבילה של ספרד' ואשפנז' היא פִּרְתִּי, וכן מנ' במשנ' מנ' ליבורנו ואמשט"ד. — 3) כך בנוסח' וכן גם בכ"י, אך בדפו' נאפול' ופיוז' כרת יית, וכן בתלמי' ירוש' וכן בה"ג ור"ף (ד"ס). — 4) עי' הערה לקמן. — 5) כך במשנ' שבתלמי' ירוש' בנוסח' הדפוס', וכך מדב"ס, וכך בקמטי הירוש' כ"י מהגני' בשרידי הירוש', וכמו"כ במשנ' מנ' כ"י פרמה, ושם מנ' לפרתן. — 6) בבבלי' בנוסח' הדפוס' כרתי, עי' זה הערך.

משיבין דבר שהוא כרת על דבר שאינו כרת (ש"י כ"י ח ט ג). קדש חסור שכן ענוש כרת (כנלי שנת כה:). מת בחמשום שנה זו היא מיתה כרת (מ"ק כ"י). דברים שאינו נאכלין אין חייבין עליהן כרת משום טומאה (שכ"י ז). גוי שהוא ראוי כרת (מד"כ כ"י) (כ"י). — ומ"י פִּרְתִּית¹: וכתב הרמב"ן ו"ל כי הכרתות הנזכרים בתורה בנפש הוא במחון גדול בקיום הנפשות אחר המיתה (מ' אלדכי, ש"א ט).

*כָּרְתִּי², כורת, ש"י, — ח"ק האמצעי של האילן: כורת מכוון ונוף אין מכוון הרי זה כרם גוף מכוון וכורת אין מכוון הרי זה אינו כרם (תוספתא כ"י ג ד). עץ חיים מהלך חמש מאות שנה אמר ר' יודה בר"א לא סוף דבר נופו³ אלא אפילו כורתו וכל פילוג מי בראשית מתפלגין מתחתיו (ירוש' כ"י א כ ג). נתנו (את הערוב) באילן למעלה מעשרה מפתים וכו' שהיתה כורתו ארבעה (ש"י ערוב' א כ"י). — ומ"י כרתים: כשאין הכרתים⁴ מכוונים אבל הם היו הכרתים מכוונים אוסר בשש עשרה (ש"י כ"י ד כ"י). שורה החיצונה שאינה מכוונת כנגד הכרתין (ש"י כ"י ד). שהיו הכרתין נתונים מקצתן בחור ד' אמות ומקצתן חוץ לארבע אמות (ש"י ז).

כָּרְתִּי⁵, ש"י, מ"י פִּרְתִּית, — פרתה של ארז ובדומה, קורה עבה של עץ, Balken; poutre; beam; ויבן את החצר הפנימית שלשה טורי גזית וטור פרת' ארום (מ"א ו לו). על ארבעה טורי עמודי ארום ופִּרְתִּית ארום על העמודים (ש"י ז).

*כָּרְתִּית, עי' *כָּרְתִּי.

א. כָּרְתִּי⁶, — ש"י לגדוד מגדודי מלכי ישראל: וירד צדוק הכהן ונתן הנביא ובניהו בן יהוידע והפִּרְתִּי והפִּלְתִּי וירכבו את שלמה על פרת המלך וילכו אתו על גחון (מ"א א לת). ויואב כן צרויה על הצבא ויהושפט בן אחילוד מוכיר וכו' ושושא ס"ר ובניהו בן יהוידע על הפִּרְתִּי והפִּלְתִּי (ד"י"א יס י"י).

1) — ואולי צריך דקרא כך גם הרבים כריתות שבמשנה (מכות ג י"ה, כרית' א ו), ולא פִּרְתִּית, כמו שכתוב בערך כרית' ה.

2) לא נתברר מקור שם זה. — 3) כך בכ"י, ובנוסח' הדפוס' טפו. — 4) הר"ש גורם כורתין, מלא. — 5) מן א. ברת.

6) הסכימו החדשים שהם היו גדוד מגוי הכרתים (ש"י כ"י ד כ"י), וקצת הקדמוני' פירשו שהוא שם משפחה בישראל, ובעלי התלמוד אמרו שהם הכהנים נושאי האורים והתמים: כרתי שבורתים דבריהם (כ"י ד).

לרב יוסף הנח פשתן ראוי להפיפה כשות ראוי לשכר ארא שומשמן למה הן ראויין (הל' פסוק, מועד). כשות שאינה מנוקה ויש בה עשבים רעים כשמשמילין אותם בתמרים ועושין ממנו שכר אותו שכר נפסד (ערוך, ערך כס). — והשתמשו בשם זה גם לצמח אחר קצת דומה לו בתכונתו ובגון פרחיו ומשתמשים בו בארפה לסעשה שכר שעורים, Hopfen; houblon; hop : ושכר של גויס של תמרים ושל צמוקים שאין בו כשות בדשן כנען כמל בין מבושל בין שאינו מבושל (מעט' הגא' תש' פח). — (ב) כעין שעירות דקות מאד עד פני קצת הפרות, כגון הקשואים ובדומה: כשות¹ של קישות (פוק' כ א). — ובמוב' השערות הדקות מאד על עור הילד ובדומה: כשות² של קטן (מקו' ט ד). קרם שעל המכה הרי הוא כעור הכשר לענין מנע מומאות וכשות שעל הקטן אינה כעור הכשר וכו' אם היה קטן טמא ונגע המהור ככשות שלו (רמב"ם, עומ' מת א ד).

כִּשְׁלִים³, ש"ז, מ"ר כִּשְׁלִים, — כעין קרד' גדול, Axt; hache; axe : ועת פתוחיה יחד בִּכְשִׁיר ובידפות יתלסון (תה' עד ו). — ובתו"ם: מה שהחיש מוציא במעצד הרי אלו שלו וכו' שיל⁴ של בעל הבית (כ"ק י). ופקדו שרי צבאות בראש העם ובעקבו של עם מעמידין וקפין לפנייהם ואחרים מאתוריהם וכשילין של ברול בידיהן וכל המבקש לחזור הרשות בידן לקפח את שוקיו שתחלת ניסה נפילה (סו' ח ו). לפי שהיו דורו (של נח) אומרים וכו' אנו נוטלים כשילים וקרדומות ומבקעים את התיבה (ספרי דבר' שז). — ואמר הפישן: רדנו לחרפות, ונהי לשרפות, בכשיל ובילפות, בית קדשך הולמים (יח' כן קפון, סליחה, יגתי מפני). עצבים כתבונם מעשה כשילים, סוגדים

באתרא קפדי יש בהן משום גול. —¹ פרש רה"ג: וגב כשית, והוא זע"ב א, והוא הנוצות הדקות והרקות של האפרוחים, ובמוב' השערות שעל עור הילדים. —² פרש רה"ג: בשם שיש לקישות כשות ששמו כשית וגב אלכיואר (כצ"ל במקום זוב אלגואר, או זנבאלגואר) כך יש לקטן שיער והוא כשות. ע"כ. וכן הרמב"ם: אדוע"ב.

³ ת"י ובקרדומות באו דה (ימ' מו כז) וכמה דעיוילין בכשילין. —⁴ ואמרו כנמ' שם (דק קיט): אמר רבא באתרא דתנא דידן איכא תרתי חציני דרבתי קרי דה כשיל ודזוטרתי קרי לה מעצד באתרא דתנא ברא חד הוא דאיכא וקרו לה מעצד.

(a) زغب

***כִּשְׁשׁוּף**, ש"ז, מ"ר כִּשְׁשׁוּפִים, — סה"פ מן כִּשְׁשׁוּף: שבע מצות נצטוו בני נח דינין וברכת השם עכו"ם גילוי עריות ושפיכות דמים וכו' ר"ש אומר אף על הכישוף ר' יוסי אומר כל האמור בפרשת כישוף בן נח מזוהר עליו (מנ' נו:). התחיל אותו ישראל מפיסו ואומר לו לא כישוף ולא כשפים עשיתי אלא כך וכך הסתחתי לה באונה ועמרה וחרשה (פסיק' רנתי יד). — ומצוי בסהמ"א: כי ההפך בין הכישוף והפלאים שהכישוף דמיון והפלאים ענין קיים (אמונה רמב"א). ובני עמלק מכשפים הם ויש להם יכולת בשנים עשר מולות ובעת שאין בו מול אין כישוף מצליח (חוקני, ככלת יו ט). — ועי' כִּשְׁשׁוּף.

***כִּשְׁשׁוּף**, ש"ז, מ"ר כִּשְׁשׁוּפִים, — כמו כִּשְׁשׁוּף: חנמל ברד ורשפים, ולעף בעלי כשפים, קרסו כרעו כשופים, עפר ארץ שואפים (ר"א קלי, יול' שנה"ג, חי וקיס).

***כִּשְׁשׁוּת¹**, ש"ז, — צמח בצורת פתילים ילפף על קצת קוצים, מר המעץ, השתמשו בו למעשה שכר תמרים וכדו' ולרפואה, Cuscuta: ואין מרכיבין כשות ע"ג האיזמא ולא חרד ע"ג ירבונו מפני שירק בירק ואין מרכיבין כשות על האנא מפני שירק באילן (תוספתא כלא' א יא"ב). כשות וחזיו מערבין בהן ומברכין עליהן בורא פרי הארמה (ערוך' כת). לא תאכל (המינקת) עמו דברים הרעים וכו' כגון כשות וחזיו ודגים קטנים (כתוב' ס:). אמר רב יהודה כשות וחזיו אין בהן משום גול² (כ"ק קיט:). רב יהודה התיר לתלוש פשתן ולתלוש כשות ולעקור שומשמן אמר לו אבוי

¹ כך, כשואית, במשג' מנקד' מנשובא וליבורנו, וכך ע' לו (Cuscuta, ZAss. XXIII), והעיר כי דהגרסה בישוה והנקוד כִּשְׁשׁוּת אין יסוד בהמקור. בארמית וסורית כשותא, בערב' כִּשְׁשׁוּת א, ופרש אלג'זרי: נכת יתעלק באע'צאג אלשג'ר מנ ע'זר אנ יצ'רב בערק פי אלארצ', ע"ב, ובעבר': צמח יתברך בענפי האילנות מכלי שיפה שרש בארץ. וכן בתלמ', שהוא גדל על היזמי והיני: האי מאן דתלש כשותא מחיזמי והיני מיתייב משום עוקר דבר מגידולו (גת קז). חזינן דקמלינן לה להיוממא ומייתא כשותא (ערוך' כת). וכבר הזכיר רה"ג שכך שמו גם בערב' ובאר מייכו של צמח זה: והנאון רב האוי אמר כמו כן נקרא כל' ישמעאל כשות והוא כמין חומין וקרדוקין כגון של ברקת שעיקרן בארץ ופרין על קוצין הנקראין היזמי ועוד פ' צמח ברמות והב גמשך בחומין למעלה מהקוצים (ערוך, ערך כשות). —² והוסיפו שם:

(a) كشوت

ושמן ויודים וכו' או בשבש עם חלב (מ' אלדני, כ"א ד).
בִּשְׁבִּשׁוֹ, ת", לנק' בִּשְׁבִּשְׁוֹת, מ"ר בִּשְׁבִּשְׁוֹת, — של
 בִּשְׁבִּשׁ: והתחבשוות השבשיו ת עם
 כזברה וענביו השועל (קלון ג כג ד ח).

כִּשְׁרָה¹), מִמֶּנּוּ בִשְׁלֵ, בִּשְׁלֹזֶן, מִבְּשֹׁל, מִבְּשֹׁדָה, כִּבְשֹׁל.

[illegible]

חֻקוֹ יָדוֹם רַחוּת וּבְרָכִים בִּשְׁלֹת אִמְצוֹ (יִשַׁע' לֵה ג.),
 בִּשְׁלֹת אֲחֹהוּ, כִּשְׁלֹת וּנְדָחוּ לְאַחֹהוּ : דַּמְעוֹן יִלְכוּ וּכְשֶׁלֹת
 אֲחֹהוּ וּנְשִׁיבֵרֻ (יִשַׁע' כֵּה יג.), — בִּשְׁלֹת דְּבָרֵהוּ, הַתְּנַגֵּשׁ דְּבָרֵהוּ
 וּבִשְׁלֹת אִישׁ בְּאֲחִיו כַּמְפַּיֵן חָרֵב וּרְדָף אִין (וִיקֵר'
 כו לו.), וּבִשְׁלֹת בָּם (בְּאֲבֵנֵי הַגֶּזֶק וְצוּרֵי הַמַּבְשֹׁל שֶׁנִּזְכְּרוּ
 שָׁם) רַבִּים וּנְפָלֹת וּנְשִׁיבֵרֻ (יִשַׁע' ח יו.), הַגִּנִּי נִתָּן אֶל
 הָעַם הַזֶּה מִכְשָׁלִים וּכְשֶׁלֹת בָּם אֲבוֹת וּבְנִים יִחְדּוּ
 (יִרְמְיָהוּ כה.), כִּי גִבּוֹר גִּבּוֹר בִּשְׁלֹת יִחְדּוּ פִלְזוֹ שְׁנֵיהֶם (שָׁם
 מו יב.), בְּחֹרִים שִׁחָן נִשְׂאוּ וְנַעֲרִים בְּעֵץ בִּשְׁלֹת (חִיכ' סג.),
 — וְאִמֵּר בֶּן סִירָא : הָאֵל לְמֹת בִּי מִטּוֹב חֻקֵּי לֵאשִׁי אֲוִינִים
 וְחֹסֶר עֲצָמָה אִישׁ כּוֹשֵׁל וְנוֹקֵשׁ בְּכָל סֶרֶב וְאִבֵּר תִּקְוָה
 (כ"ט ג'י' מ"ה כ.), — וְאִמֵּר הַפִּיטָן : וְיוֹצֵאִים בְּכַסֶּף וְזָהָב וְאִין
 כּוֹשֵׁל בְּמַחְנוּתָם, נִפְלֵל מִפְּהֵם עַל מַצְרִים וְשִׁמְחוּ כִּצְאָתָם
 (רַשִּׁי, ז' פֶּסֶת, חֲסִדֵי יי'), — וְהַמְשׁוֹרֵר אִמֵּר בְּשִׁירָת
 נִצְחוֹן שֶׁלֹת : הֵלְכוּ שֶׁל לְוִנְדֹפֵי תִקְוָה, לְוִנְדֹד וְלֹאֻבֵד
 תְּנוּמָה, וְאִם יִשְׁלֵי בְּמוֹט רַגְלִי וְאִם יִשְׁלֵי לְקִרְסָלִי אֲשֶׁר מַעַד
 תְּרוּמָה (רַשִּׁי הַגִּיד, לְלוֹשֵׁל). — וְכַהֲשֵׁאלָה, בְּמוֹסְרִיוֹת,
 בִּשְׁלֹת פְּלוֹנִי, בָּאָה עָלָיו צָרָה : וְכִשְׁלֹת הַיּוֹם וּכְשֶׁלֹת גַּם
 — — — — —

(1) רק עברית.

וַיִּבְרָא עֶמֶךָ דִּלְהָ (סוֹס' ד' ה.). שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל עַד יוֹי אֱלֹהֶיךָ
כִּי כִשְׁלָה בְּעוֹנֶךָ (שֵׁס י' ז.). —וְגַם לְדַבְרִים לֹא בְעֵשֶׂה:
כִּי כִשְׁלָה יְרוּשָׁלַם וַיהוָה נָפַל (יֵשַׁע' ג' ח.). —וּבִמְלֻצָּה,
הֵאֵתָ וּכְדוֹ: וְהִסַּגְתָּ אֶתְּחֹר מִשְׁפַּט וְצִדְקָה מִרְחוּק תַּעֲמֹד
כִּי כִשְׁלָה בְּרוּחָב אֶמֶת וְנִכְתָּה לֹא תִּכְבַּל לְבוֹא (יֵשַׁע' נט'
(י'ד.). —וְהִפַּחְתָּ כִּשְׁלָה: כִּי כָלָּ בִּיגוֹן חַיִּי וְשׁוֹנָתִי בִּאֲנַחָה
כִּשְׁלָה בְּעוֹנֵי כְּחֵי וְעֵצְמִי עָשָׂשׁוּ (תְּהִלָּה לֹא י'ה). וַיֹּאמֶר יְהוָה
כִּשְׁלָה חֲסֵבֶל וְהַעֲפֵר הִרְבָּה וַאֲנַחְנוּ לֹא נִכְבַּל לְבָנוֹת
בְּחֹסֶמָה (נַחֲמִי' ד' ז.). —וּבְהִשְׁאָלָה, בְּדִינִי מִמּוֹנוֹת וּכְדוֹ,
אֲשֶׁלָּה, מִי שֶׁחֲסַר לּוֹ כֵּחַ בְּתִבְעִיחוּתוֹ, שְׂאִין לּוֹ רֵאוּת
חֻקוֹת: מִי שֶׁמֶת וְהֵנִיחַ אִשָּׁה וּבִ"ה יוֹורְשִׁין וְהִיָּה לּוֹ
פֶקֶדוֹן אוֹ מְלֹחַ בֵּיד אַחֲרִים ר' שְׁרָפוֹן אוֹמֵר יִתְחַבֵּר
לְבוֹשֵׁי שִׁבְחָה (כְּמוֹכ' ג' ט.). אַחַת בִּיכָרָה וְאַחַת
שִׁלָּה בִּיכָרָה וַיִּלְדוּ שְׁנֵי זָכָרִים אֶחָד לּוֹ וְאַחֵר לְכָהֵן ר'
שְׁרָפוֹן אוֹמֵר הִיפָּה שִׁבְחָה ר' עֲקִיבָא אוֹמֵר הִכּוֹשֵׁל
שִׁבְחָה (תּוֹסֵפֶתָ כְּמוֹכ' ג' י.). ר' יוֹסִי בְּרַ"ה אָמַר לְבוֹשֵׁל
שִׁבְרֵאוֹתָיו כְּגוֹן מְלֹחַ כְּעִידִים וּמְלֹחַ כִּשְׁמֵר יִיבָנִינוּ לְמְלֹחַ
כְּעִידִים ר' יוֹחָנָן אָמַר לְבוֹשֵׁל כְּגוֹפּוֹ וְכוּ' אָמַר רַבִּי
אֲחָא לְבוֹשֵׁל כְּגוֹפּוֹ וְעֵנִי (ר'וֹשֵׁ' כְּמוֹכ' ט' ל'ג.). בְּחֹב
פְּלוּגִי שְׂאִין לִי עֶרֶב מִסְּנוֹ אוֹ שְׂאִין כּוֹשֵׁר בְּרֵאוּתִי
(תְּרוּמוֹת כ' ה.). —כִּשְׁלָה, כְּמוֹ כִּשְׁלָה, וְאַמֵּר הַשִּׁיטֵן: מִנּוּחָה
לְדִלְדוּלִים, שְׁעָה בָּא רַב שׁוֹלֵם, הִרְמִיָּה לְנִפְּוֹלִים (סִדוֹר
מִי"מ' לִיוֹה"כ', אֶתְחַנֵּן כְּנֶקֶסֶס).

[illegible]

(1) ואמרו בגמ' (סס פד.) מאי לבושל רמי בר"ח

ומשכילי עם יבוינו דרכים ונכשלו בחרב ובלהבה וכו' ובהכשלים יעורו עור מעט (סג לג'לד). — ובתו"ם, נכשלו באצבעו וכדומה: נפטר דכיתו נכ של באצבעו וקרא (על עצמו) רבים מכאובים דרשע (י"ד) שנת י"ד טו ג). כשעלה ר' נכ של באצבעו הקטנה (מד"ר ויקר' טו). לצור גבוה שהיה עומד בפרשת דרכים והיו בני אדם נכ שליו בו (פסיק' דר"כ, שנסה). — ובמשמ' טעה: יח"ר מלפניך ה' אלהי שלא יארע דבר תקלה על ידי ולא אכ של בדבר הלכה וכו' ולא יכ שלו חברי בדבר הלכה (כרכ' כת). אין אדם עומד על דברי תורה אלא אם כן נכ של (בהן גיט' מג). — ובמשמ' נלכד ונפל בדבר: כגוהג שבקולם אדם נכ של בעבירה שחייבין עליה מיתה ביד שמים (י"ד) סט' א' יו). שהוא הוציא את אשתו משום ערוה והלה נכ של בה (סג). שובי דעפרין ואל יכ שלו ביך בני אדם (תע"ז כד). לאמר שלא יבואו לירי עברה ע"י ופיה. שלפי שההרתי אחר מעשיו נכ שדתי (מד"ר שמות ו). מי רצצה לקרש עצמו שלא יכ של בזנות וייר עצמו מן היין (סג כמד' י).

— הפע', הכשיל, הכשלתם, תכשילי, וכשילי, הכשיל, וכשירי, וכשיריה, דהכשירי, — הכשיר את פלוגי, עשה שיכשיל, במשמ' העקרית ובהשאלה: יוכשילום² בדרכיהם שכולי עולם ללכת נתיבות דרך לא סדורה (י"מ ית יט). כי אם בא אתה עשה תזק למלחמה וכשיליך האלהים לפני אויב כי יש בך באלהים לעזור ולהכשיל (דק"י כס ח). והם (אלהי הנכר) היו לו דהכשיל ולכל ישראל (סג כח כג). כי לא ישנו אם לא ירעו ונגולה שנתם אם לא וכשילום³ (משלי ד יט). — ואת הכה, החלישו: הכשיר (אלהים) כחי נתנני אדני בידי לא אוכל קום (א"כ' א יד). — והכשיל את פלוגי, במשמ' עשה שיטעה, שיעשה דבר שלא בהגן: ואתם סרתם מן הדרך הכשלתם רבים בתורה (מלא' כ ח). ויכשיריה עלימו לשונם (תה"ל סד ח). — ואמר בן סירא: אל תחן לרון נפשך ואל תכ של ד בעצתך (כ"ס גני' ל כא). וגם על היין אל חתגבר כי רבים הכשיל תירוש (סג לד כס). — ובתו"ם: כל פירצה שהיא סנה בעפר אסור לגוררה בשביעית ושאונה סנה את העפר מותר לגוררה בשביעית בשאינה מכשלת את הרבים אבל אם היתה מכשלת את

הרבים אע"פ שאינה סנה את העפר מותר לגוררה (י"ד) (י"ד) (י"ד) — ובמשמ' מוסרית: אם מעכב אתה את הרבים נמצאת מכשילן לעתיד לבא (ר"ה א ו). אמר ירמיה לפני הקב"ה רבש"ע אפילו בשעה שעושין צדקה הכשילם בבני אדם שאינם מהונגים כדי שלא יקבלו עליהן שכר (ב"ק טו:). אמר (הנחש) הואיל ואיני יכול להכשיל את האדם אלך ואכשיל את חוה (אדר"כ א). — ואמר הפיטן: ותרחיק יצר הרע ממני וכו' ואל יכשילני מרביך הטובים (סדר נפילת אפיס, רכון כל). — ופיו הכשילו, ע"י דבור שיצא מפיו גרם לו שנפל, שבאה עליו צרה: אמר רב אשי (אנשי רומי שמכריונים בימי אירם אחיו של אדוננו הוא יופן ואינם אומרים יופן הוא אחיו של אדוננו) הכשילן פיהם (ע"י יא:), שבוה יוצא מפייהם הרבור אדוננו הוא יופן. אף הם (דחן ואכירם) עמדו ברשע ולא נזקקו להשיבו ויאמרו לא נעלה פיהן הכשילן לרשעים וברית ברותה דשפתים (תנחומא קרת טו), שהרבור לא נעלה שיצא מפייהם היתה כעין גבואה שיכלעו באדמה.

— הפע', הכשיל, הכשיל, מכשיל, מכשילי, — שהכשירוהו: אל תכפר עד עונם וחטאתם מלפניך אל תמחי ויהיו¹ מכשילי לפניך (י"מ יח כג). — ואמר הפיטן: הוכ של בנאוף, בזרת גפוף, הוצג בריב צפוף (ר"א קליר, מוס' ר"ה, אשכ' דעי). — הפע', הכשיל, הכשיל, — כשיל את הרוח וכדומה, החלישו: אמר ר' יהושע בן חנניה בשעה שהרוח יוצא לעולם הקב"ה משברו בהרים ומכשילום² בגבעות ואמר לו תן דעתך שלא תזיק ברויותי (י"ד) כרכ' ט יג ג).

— הפע', הכשיל, — כמו נכשיל: ודמות הסלך הראשון איש ישיש ואינו זקן הרבה והסלך שפל ברך עיניו יפות ושערו נאה שחור והן (העמים) מתכשילין בו (תפ"ל רש"י, כיה"מ ילינק ד).

— הפע', הכשיל, — כמו כשילון: כלו חיהם ביגון ואנחה, כו של רבה וערבה שמחה, לישע חוכים והנה צוחה (פליח' לתע"ז ב, און תחן). גרם לבית בחירתך, ישע לראשם בתחך, דלם מכשיל תגרתך, ותסוכבם בגין אברתך (יו"ל כ סכות, א"ח תרכ).

— הפע', הכשיל, — סה"מ מן כשיל, במוסר: לפני שבר גאון ולפני כשילון גבה רוח (משלי יו ית). — ואמר בן סירא: רפיון ידים וכשילון ברכים אשה לא תאשר

אומי לכושל שבראיה. — קצת דומה לזה משל ערבי: מאירגע פארש חתי יתהרש (A. Fischer, Marok. Sprw.). — ובערב: אין אדם נהיה פרש אלא א"כ תשברנה עצמותיו. — יש מניחים וישלכו מנתיבות. —

כך הקרי, והכתוב יכשילי. — הקרי ויהיו. — במדרש (כרכ' כד) הגרסה ומרשלו, ושם (קס"ל, הולך אל דרום) הגרסה ומשלו, ע"י זה.

אדם (למלחמה) ביום גינסיא שלו לומר לא במהרה אדם נופל ביום גינסיא שלו מה עשה משה עירבב את המולות (י'ר'ס ר"ה ג יט.).

כֶּשֶׁפֶן, ש"י, — כמו *כֶּשֶׁפֶן: מעשה היה בשלשון אחד שדן ביום אחד כשפנין וגואפים ורצחנין (מד'ר' תהי' פ). אמרו המלכים (שהיו עם נמרוד) אחיו שד אברתם כשפן גדול הוא וצבר את האור ומלמלה (מד'ר' אכר' אכינו, כיס"מ ילינק ה). כי בכל הפעולות אשר יעשו ה ב ש פ נ י מ אין כחם לפעול שום דבר (רש"ט שפרוט, פד' רמו', נויקין).

כֶּשֶׁפְּנוֹת, ש"י, — כמו כֶּשֶׁף, כשפים: אין עושין כשפנות בפתיתין (ר"ת ערו' סד:). יוחני בדרך כשפנות היתה אוסרת הגשים המעוברות שלא תלדנה ובהגעת לידתן היו מצטערות והיא מראה עצמה צדקת והיו באות אצלה ואומרים לה אולי תבקשי רחמים על פלוגית שתלד והיא מתרת ה ב ש פ נ ו ת ומיד יולדת (ערו', ערך יותי). התחילו לשאול לו (ליונה) עד המלאכה שנא' מה מלאכתך שמה מכשף או חרטום אתה ו ב ב ש פ נ ו ת וקסמים הביא הסער עליהם (ר"א כר"ח הנשיא, הגיון הנפ' ג). קשור דתם סדת מצרים כי ישו מהם נתלמד וגרים מספריהם ומ ב ש פ נ ו ת מ ולהמיהם של מצרים (ר"י דס'י, האבול, א"כ זט, JQR VIII, 439). — ואמר הפיתן: מפשים האבילו לתם אלהים לאשה זונה וחללה מכשפה בבית עבודתם, מרפה ופלטה הלחם מפיה לתוך ידה דעיני קצתם, מעם נתנה שהוא לצורך כשפנותם, שבתם וקימתם אני מגניבתם (שכתי מופר, סליחה מכ"י שנת ש"ז, השמר כד).

כֶּשֶׁפְּנוֹת, ש"י, מ"ר כשפניות, — אשה מכשפה: מפני שרוב הגשים כשפניות¹ (י'ר'ס סנה' ז כה ד). (כלל שומת) רב אמר נשים כשפניות משחקות בו (יומ' פג:). — ומצוי גם בהם"א: ולכן הביא אותו מעשה מאותה כשפניות שהיתה רוצה לכשף בעפר רגליו (רש"ט שפרוט, פד' רמו', נויקין). כי היה (ישמעאל) דומה לאמו המצרית וה ב ש פ נ י ת אעפ"י שילדתו דאברהם (לרור המור, וירא). נשים כשפניות שיש באשקלון (כ"י על הרי"ף, סנה' זד:). אשה כשפנית שהיתה עוצרת רחם הגשים היוולדות בכשפים (רש"ט סוט' ג ד).

¹ ודחש למי שפגש בנשים כשפניות, בארמ': אמר אמימר אמרה לי רישתינהי דנשים כשפניות האי מאן דפגע בהו בנשים כשפניות נימא הכי חרי תמימי כדיוקולי בויא לפומיכו נשי דהרשייא וכו' (פסח' קי.), ובעבר': צואה רותחת במלים קרועים לפיכך נשים מכשפות.

בירכם ל כ ש פ בו (ס:). איש שלקח אשה ו כ ש פ ו אותם שאין יכולים ליוקק יחדיו (ספ' חסידים, תתסס'). — ובהשאלה, כֶּשֶׁף אותו וכו' וכו', הפליאו, משכו, ואמר המרדכי: מי הנער הזה אשר משך הלבבות ביפיו וכשף הנפשות באור להיו (ר"י חריי, חיתאל י). — פט', כֶּשֶׁף, מכשף, — שעשו בו מעשה של כשוף: ואם רצצה לדעת האדם אם הוא מכושף או לא כתוב אלו השמות מיכאל ומשמשיו על ביצה בועפראן ותן אותה תחת המטה שלו שהוא ישן עליה ותשבור אותה בבקר אם תמצא אותה צלזיה ישה מיפת דם דע שהוא מכושף (ספר חמ' הכשדים, PSBA XXII, 349). כשאינו תאב לתשמיש יקח שערה אחת מונב החמור בשעה שמשמש ויתלהו עליו וכו' ואם הוא מכושף יתעשן בעשן של מת (מ' אלדכי, ס"א ד). ומי שמכושף אין תקנה כמו שיצא מן העיר וידור בעיר אחרת ויקח בעיר אחרת אשה (ספ' חסידים, תתסס'). וכן מי שהוא מכושף שנה או שנתיים ושלוש שאינו יכול ליוקק לאשתו יגרש את אשתו (סס תתסס). אם אדם מכושף ורודף אחרי אשה הרי לבו נמשך אחרי האשה (סס תתסס). להכיר האיש או האשה אם הם מכושפים קח קערה אחת מלאה שמן ויראו האיש והאשה פניהם בתוכה אם הם מכושפים לא יראו פניהם בתוכה ואם אין מכושפים יראו פניהם (ספ' סגולות, כ"י דר' גסטר). **כֶּשֶׁף**¹, ש"י, — מין שרף, Gummi; gomme; gum: אמר ר' הונא כל השריפין יפין לדיו ושרף כשף² יפה מכולם (שבת כג.).

כֶּשֶׁפְּנוֹת, ש"י, — מעשה הכֶּשֶׁף: לא מ ב ש פ ו ת מכשף וכו' ורא מ ב ש פ ו ת מכשפה נקבה וכו' לא יצלת ולא יועיל עוד (רש"י כר' סכ.). אמר להם (שמעון בן שמעון דשמינים הבחורים) הוזהרו בהן (בהמכשפות) שהן שמנים וכשעה שתכנסו הגביהו איש אחת מהן מן הארץ ושוב לא ישלוט בכם כשפותן ואם לאו דא נוכח להן (כ"י על הרי"ף, סנה' יד:).

כֶּשֶׁפֶן, כושפן, ש"י, — כֶּשֶׁף: ריב"ל אמר עמלק כושפן היה מה היה עושה היה מעמיד בני

¹ לא נחבר מקורו, ועי' הערה לקמן. — ² כך בערוך, וכך בתשו' הגא' ב"י מהגני'. ובגוס' קטף. ופרשו שם בתשו' הגא': כשף זהו שרף שמעולה לדיו מכ' השרפין ושמו צמג ערבי ובארמית קומא (תא' הגא', מהד' גנו"כ 322). והערוך אמר: ושרף כשף יפה מכולם שמענו ששמו בלעז פורוגנו, ע"כ, והוא אתון. וכן רש"י פרוני"ל של יער. ע"כ. אך דעת הגאון מברעת.

כל שהכתי בשמירתו הכשרתי את נוקו (ואם) הכשרתי במקצת נוקו הכתי בתשלומי נוקו (כ"ק א ב). ומלבשתו (התורה) ענוה ויראה ומכשרתו להיות צדיק חסיד וישר ונאמן ומרחקו מן החטא (אבות ו א). — ג) *החליטו טוב ונאות עפ"י דיני הרת: סוכה שהיא גבוהה למעלה מעשרים אמה פסולה ר' יהודה מכשיר (סוכ' א א). מי שהיה ראשו ורובו בסוכה ושולחנו בתוך הבית בית שמאי פוסלין ובית הלל מכשירין (סס ז). חלצו (הצרות) ב"ש פוסלין מן הבהנה ובי"ה מכשירין נתיבם ב"ש מכשירין ובי"ה פוסלין אעפ"י שאלו פוסלין ואלו מכשירין לא נמנעו ב"ש מלישא נשים מבית הלל (יבמ' א ד). "מט שומנו בשבת או בעשרה בתשרי" יהודה מכשיר ור' יוסי פוסל אמר לו ר' יהודה מעשה בא לפניך בציפורי והכשרתה אמר לו ר' יוסי אני לא הכשרתי ואם הכשרתי הכשרתי (תוספתא מכו' א ג). מעשה בא לפני ר' ז' הכשר ב"ש (ירוש' קדוש' א נח ג). הואיר ולישמו מכשיריו בזמנו ושלא לישמו מכשיריו שלא בזמנו (פסמ' ס). א"ר יוחנן אף כשהכשיר ב"ה לא הכשיריו אלא לשהרה מירי גבילה אבל באבילה אסורה (תול' ית). — וגם בענינים אחרים, "בלשון וכדומה, הכשיר דבר, אמר שזה אפשר ונכון לפי חקי הלשון: ואילו היו יודעים האנשים האלה מהעברות הלשונות ושמושיהם מה שגדעהו לא היו מונעים מה שהכשרוהו וכו' וכבר עשו הערב גם כן באסורם כך וכך כדי להראות למי שאיננו רגיל ולא ישתומם ממה שהכשירוהו העבריים (כ"ו א"ת, הקדמ' סקמק). כי הפעל תולף יותר ראוי למקום הזה מהשם אבל לא היה אפשר כי הלשון לא יכשיר (סס, ער' ה). וכבר הכשרתי בואין מעמד בספר הקרוב והישור פנים אחרים טובים גם כן (סס, ער' טו). ובכל אומר כי אפילו לא היה מנהג להבליע מה שהכשרתי להבליעו לא היה הכשרו נמנע אצלי (סס, ער' כב). ועל כן הכשיר העברים להביא קצת הקבוץ על דמיון מלת המשנה והכשיר ברוב המשנה שיהיה על דמיון מלת הקבוץ (סס, ער' כד). — ספע, *הכשיר, הוכשיר, — הכשירו אותנו, נעשה ראוי לדבר עפ"י חקי הרת וכדומה: השוטמ בהמה חיה ועוף ולא יצא מהן דם בשרים ונאכלים בידים מסואבות לפי שלא הוכשירו בדם ר"ש אומר הוכשירו בשחיתה (תול' ב ס). פסח שהוא קל אינו דין שיוכשר כל שנתו כבן שנתו וכו' פסח שהוא קל אינו דין שיוכשר לבא

כִּשְׂרָ, ממנו אִכְשֵׁר, כִּשְׂרוֹן, כִּשְׂרָה, ב. *כִּשְׂרָה, *כִּשְׂרוֹת, *הכשיר, *הכשירה, *הכשירות. **כִּשְׂרָה**, פ"ע, עת' יכשיר, — א) כִּשְׂרָה הדבר, הצליח, עלה יפה, gelingen; réussir; to succeed: בבקר ורע את ורעך ולערב אל תנה ירך כי אינך יודע איזה יכשיר הנה או זה ואם שניהם כאחד טובים (קהל' יא ו). — ב) כִּשְׂרָה הדבר לפני פלוני, היו טוב בעיניו, הוא מצאו ראוי ונכון, angemessen sein; être convenable: be right: ותאמר (אסתר המלכה) אם על המלך טוב ואם מצאתי חן לפניו וכִּשְׂרָה הדבר לפני המלך וטובה אני בעיניו יכתב להשיב את הספרים מחשבת המן בן המרתא האנגי אשר כתב לאבד את היהודים (אסתר ח ה). — ובמדר' ומהמ"א במשמ' זו: כששמע פרעה ועבדיו דבר זה כשר הדבר בעיניו ועשו כן (מדר' ויועט). כששמע הקב"ה דברי התורה כשרו לפניו דבריה דקחה והניחה לפניו (מדר' י' הדגרות, כיהמ"ד ילינק א). ומפני כל אלו הדברים כשר בעיני לבאר דרכי חשבון זה (מכ"ס, קדוש החדש יא ג). ואספסינוס כשמעו את דבריהם כשרו בעיניו (יוסיפון, פרק עז). ויכשר להיות מהשער הזה על אשר מריתם את פי למי מריבה כלומר עד מי מריבה וכו' ויכשר שיהיה עוד האזרח בבני ישראל קריאה (כ"ו א"ת, הקמק, ער' ו). ויכשר בעיני מאד שיהיה כמוה מם שבי דומם (סס, ג) *היה הדבר טוב ונאות לפי התורה: והלא דין הוא ומה עולה שלא כשרה לבא נקבות כזכרים כשרה לבא מן העוף שלמים שכשרו לבא נקבות כזכרים אינו דין שיוכשרו לבא מן העוף (ספרא ויקר' ו ז). במנחות הבאות קודם לעומר שלא כשרו לא לגבוה ולא להדיוט (ספרי נמד' קמח). ודין הוא ומה אם החיטין שכשרו לשאר כל המנחות לא כשרו למנחת העומר כוסמין וכו' שלא כשרו לשאר כל המנחות אינו דין שלא יכשרו למנחת העומר (ירוש' פאה א נו). — ספע, הכשיר, הכשיר, — עשה שיוכשר, א) הכשיר החכמה וכדומה, עשאה נאותה וראויה לדבר, recht: machen; faire convenable; make convenient: קחה הברול והוא לא פנים קלקל וחילים יגבר ויתרון הכשיר² חכמה (קהל' י י). — ב) *עשה שיהיה אפשרי וראוי, fähig machen; faire capable; make fit, וראוי,

¹ גם בארמ' וסור', באשור' כשר, הצליח.

² המליצה קשה, וקצת החדשים הגיהו בכתוב זה הגהות מתחלפות.

ממין אחד (מכ"י נא ד). כל שאינו בשר להצניע ואין מצניעין כמותו והוכשר לזה והצניעו ובא אתר והוציאו (שנ"ט פו). במה הוכשר אהרן לבא אל הקדש בפר בן בקר להמאח (יומ' נ). אם ראתה רקיע שקיהה כבורל מלהוריד טל ומטר בשביל מעשה הדור שהן מקולקלין וכו' מה תקנתן יתגברו ברחמים וכו' כל שכן אם הוכשרו מעשיהן (תע"ז ז). ומה בני יונה שלא הוכשרו בגדולים הוכשרו בקטנים תורים שהוכשרו בגדולים אינו דין שהוכשרו בקטנים (חול' כג). ומה עגלה שלא הוכשרה בשתימה הוכשרה בעריפה פרה שהוכשרה בשתימה אינה דין שהוכשרה בעריפה (שס"ג). עד שלא נכנסו ישראל לארץ הוכשרו כל הארצות למר שירה (ערכ' י). אוציא את ישראל שלא הוכשרו לעלות בחר ולא אוציא את הוקנים שהוכשרו לעלות בחר (מד"ר נמד' יד). לכך אמר כל הבקר לעולה מניח שכולם הוכשרו לעולה (שס). ספר תורה האמור לא כל שכן שלא יוכשר לכתבו על אחת מן העורות השלשה (ר"י כגלוי, הלכ' ס"ת יד). — **התפ"ר**, *התפ"ר — הראה עצמו מוכשר: למלך שהיה לו פדרס והבנים לתוכו פועלים ובנה אוצר על פתחו אמר כל מי שהוא מתכשר במלאכת הפדרס יכנס לאוצרו וכל מי שאינו מתכשר במלאכת הפדרס אל יכנס לאוצרו (מד"ר נאל"ש ט). למלך שהיה לו פדרס ובנה בו מגדל גבוה וצוה המלך שיתנו לתוכו פועלים שיהיו עוסקין במלאכתו אמר המלך כל מי שמתכשר במלאכתו יפול שברו משלם וכל מי שמתעצל במלאכתו ינתן בדימוס (שס עמ"ט כ). למלך שהיה לו כרם ושבר עליו פועלים והיה שם פועל אחד מתכשר במלאכתו יותר מכולן (שס שס"ט, דודי ירד). שהיו המעשים מתכשרין מעצמן (תנחומא נאל"ש לד). — ומצוי בסהמ"א.

— **פ"ט**, *בשר, בשר, — בשר את עצמו, עשה שיכשר: למלך שנשא למטרונה והכניסה לו שנים אריסין אף המלך זקף לה כנגדן שני אריסין איכדה מטרונה את שלה אף המלך נטל את שלו לאחר ימים עמדה ובישרה את עצמה והביאה אותן שני אריסין אף המלך הביא את שלו (מד"ר דנ"ג ג). בו בפרק תורה (הגו) וכישרה את מעשיה את שקרא אליה מלאך אלהים (פנ"ח רוא, וירא).

— **נפ"ט**, *בשר, בשרים, — דבר נכשר וכדומה: ואחריו זה השיר, אשר עתה אשיר, לפתח ולהישיר, דרכי נכשרים (דונט, דפ"ט לני). כי יחלף קמוצים ויסלף דברים נכשרים

(תס"ו תלמודי מנח' על דונט). ואשרי הנפש הנכשרת אשר היא באדם נקשרת אם סודה חוקרת (מ' אלדכי, ש"א ו). ב. *בשר, ת"ז, לנק' בשרה, מ"ד בשרים, בשרות, — דבר בשר דענין מהענינים, נאות וראוי לזה, tauglich bon, apte à ; fit, available כל הוכשר להצניע ומצניעין כמותו והוציאו בשבת חייב עליו תשאת וכל שאינו בשר להצניע ואין מצניעין כמותו והוציאו בשבת אינו חייב אלא המצניעו (שנ"ט ג). — כה מה שהוא טוב ועשוי לפי התורה, לפי הדת, לפי ההלכה, ההפך מן פסול: פרוכבול המוקדם בשר והמאוחר פסול שמי חוב המוקדמים פסולים והמאוחרין בשרים (שני' י ט). אב ובנו וכל הקרובין בשרין לעדות החדש (ר"ס א ו). כל עדות שאין האשה בשרה לה אף הן (העבדים וכו') אינן בשרים לה (שס ח). כל השופרות בשרים חוץ משל פרה (שס ג א). הכל בשרין להוליכו (את שעיר המשתלח) אלא שעשו הכהנים גדולים קבע (יומ' ג). חבילי קש וחבילי עצים וחבילי ורדין אין ממכבין בהן וכולן שהתירן בשרות וכולן בשרות לדפנות (סוכ' א ט). שכל היום בשר ללודב (שס ג ט). הכל בשרין לקרות את המגילה (מגי' ב ד). כל היום בשר לקריאת המגילה (שס ט). אחד אומר בפני נכתב ושנים אומרים בפנינו נחתם כשר נכתב ביום ונחתם ביום וכו' בלילה ונחתם ביום בשר (גיט' כ א-ב). הכל בשרין לכתוב את הגט (שס ט). ג' גיטין פסולין ואם נשאת הולד בשר (שס ט ד). ישראל שנשא חללה בתו בשרה לכהונה (קדוש' ד ו). אמרה (הסוטה) איני שותה מגילתה נגנזה ומנחתה מתפוררת על הדשן ואין מגילתה בשרה להשקות בה סוטה אחרת (סו"ט גג). הכל שותטין ושתיטין בשרה (חול' א א). ואלו בשרות בבמה ניקבה הגרגרת או שנסדקה וכו' (שס ג כ). ועד שלא נבחרה ארץ ישראל היו כל הארצות בשרות לדברות (מכ"י נא, פתי'). עד שלא נבחרה ירושלם היתה כל ארץ ישראל בשרה למזבח (שס). הכל בשרים לעלות במעלות האולם (תוספתא סו"ט ז ט). שחטה ואכלו זאבים בני מיעיה כשירה (ירוש' ניל' ג סג). היה הגימל מכלה את הגיול אם גורדו וגשתתיר שם ירך קטנה בשר ואם לאו פסול (שס מגי' א ע"ג). ומצוי הרכה בסהמ"א. — וכמו תה"פ: וכולן שעשו משעלה עמוד השחר בשר (מגי' ב ד). ומצוי מאד. — ג. *אדם בשר, אדם טוב, ישר, מתנהג בדרכי המוסר, tugendhaft vertueux ; worthy : אמר להם אין טבי עברי בשר

כִּלְהֵבִים כִּשְׂרֵיהֶם (כִּכְ' כו). טוב שברופאים לניהגם זה כִּשְׂרֵיהֶם שבתכחים שותפו של עמלק (קדוש' ד יד). אמרה (המשנה) אפילו כִּשְׂרֵיהֶם מוגין (יוד' כח' ד). הִכְשִׁירָה שְׂבָנִים בַּעֲלַת בָּשִׂים (ס' קדוש' ד סג). כדי שיבכה ויתאבל על אדם כִּשְׂרֵיהֶם (כגלי מו"ק כה). לא הוזהרו כִּשְׂרֵיהֶם להנשא דפסולין (יכמ' פד:). ראה (המלך) ענייה יתומה בת אבות ביקש ליטול אותה אמר לשושבינו אל תנהוג בה כראשונות זו בת אבות היא צנועה היא במעשיה ובשרה (מד' כמד' א). בנות ישראל הִכְשִׁירָה וְהַצְנוּעוֹת (ס' כה"ג, לחזו לנו). נשי דור המדבר כִּשְׂרֵיהֶם היו כיוון שהגיעו לאותו מעשה עמדו ונמלכו עצמן ולא נתנו כלום מנומיהן למעשה העגל (ס', לנכתי).

בִּשְׂרָה, ש"ו, — סהמ"פ מן כִּשְׂרֵיהֶם, סגולת מה שהוא כִּשְׂרֵיהֶם היתה לו שעת הבִּשְׂרָה, שעה שהוא היה כִּשְׂרֵיהֶם : סרים אדם חולץ וחולצין דאשתומפנו שהיתה לו שעת הבושר סרים חמה לא חורץ ולא חולצין. דאשתומפנו שלא היתה לו שעת הבושר (יכמ' ח ד). חטאת פסולה אין דמה טעון בכום בין שהיה לה שעת הבושר בין שלא היה לה שעת הבושר (זכח' יא כ). אם אמרת בבהמה טמאה שלא היתה לה שעת הבושר תאמר במריפה שהיתה לה שעת הבושר (חול' ד ד). היתה לה שעת הבושר ונפסלה דמה טעון כיבום (תוספתא זכח' יט). טמאה לא היתה לה שעת הבושר מריפה היתה לה שעת הבושר (גמ' ס' ע). מה דשוחט בפנים ומעלה בחוץ שהיתה לו שעת הבושר תאמר בשוחט חוץ ומעלה בחוץ שלא היתה לו שעת הבושר (ס' קת). כאן (שאמר מטמא) שהיתה לה שעת הבושר באן (שאינה מטמאה) שלא היתה לה שעת הבושר (מנח' קא:). — בחוקת כִּשְׂרֵיהֶם, בחוקה שהוא כִּשְׂרֵיהֶם : בני מעים בחוקת כושר (יוד' ט יד). שחטה ואכלו ואבים בני מיעיה כשרה שחוקת בני מיעים לבושר (ס' כיל' ג סג). — בכִּשְׂרֵיהֶם : אי זהו סרים חמה ר' חייה בשם ר' כל שלא ראיתו חמה בכושר אפילו שעה אחת (יוד' יכמ' טד). — והשתמשו הפיטנים והמשוררים הרבה במלה זו : מאחו שביל יושר והולך נתיב כושר ויטוש כמו גשר להפצו וברצונו (רס"ג, מכת' לר"א כן טעם, JQR, NSI, 240). ברתי ברית לבחירי דפסוח ולשמו ימים כמדובר, בכושר מאכל צלי ופת חריבה וארוחת ירק ובשביית ימי קדש תתגבר (אזכר' ר"י גללוני, אמס' כו). אסירים אשר בכִּשְׂרֵיהֶם ששעשת, בענם שוע צקנם שעת, גוי ואלהיו יחד הושעת (ר"א קליר, כ' פסת,

אסירים). גדלך מצפצפת ויחורך תומכת, דרכי מסלולך בכִּשְׂרֵיהֶם דורכת, היום כמה שנים עלך מושבת (ר"י כן אכילור, הושע', אסירי חמץ). והעם חרדו ותמהו ופחדו וינידו פועל אלהים, דברו בכושר נדיבו יושר ועשו כל אשר צוה אלהים (אזכר' רס"ג, חמץ יוס' זה). לעמו הנחיל מדבש מתוקים, בכִּשְׂרֵיהֶם אמונת עתים חשוקים, ידועת חסן וישועת נזיקים (רס"ג, כ' סנוע', תחתיות חרץ). בתמו הלך ובכושרו עמד, יוצרו אהבו ובעיני נחמד (חל' כסורי מעשה). צצו שועלים מתבליים ברמים להכרית מגפן שורש וזכרון, צרורם בפרך נאקו ונושעו בכושר הררי קדם החוק לזכרון (מוס' כ' ר"ה, אפתח במעש'). עיר ויושביה בכִּשְׂרֵיהֶם בחזותה, עלצה ותלך עמה שפחתה, על יי' השליכה יהבתה (שנת א' חנכה, חורן כ'). היום הזה צוית דעשות לבפר פשע וקשר, בדם פרים ושעירים הנזוקים. במזבח בכושר (סליח' מוס' יוס"כ, מלכי מקדש). משאת כפי מנחת ערב רצה גא בכושר, תכון תפילי קשורת לפניך בתום וביושר (מנח' יוס"כ, משאת כפי). חרל ישר מעט בכִּשְׂרֵיהֶם אבד נסמך ובטות, להנדות לך ברב גדלך ערב שיחי בניהות (ר"י חלוי, ישראל כחירי). הגו בישר געשה בכִּשְׂרֵיהֶם וגשמע כל אשר ידבר אלהים (חלוי, יוס' קול).

בִּשְׂרוֹן, ש"ו, — א, תועלת, Nutzen ; utilité ; -ty : ברבות הטובה רבו אוכליה ומה בִּשְׂרוֹן דבעליה כי אם ראיית עיניו (קל' ס' י). — ואמר המלך : ויאר מכמניו ובתי נבאת וצרי אשר הפיל חבלים לנפשו בנעיותם מה כִּשְׂרוֹן לו מהם כי אם ראות עיניו (כח"ע א' ס'). — ב) מה שמכשיר את האדם למעשים גדולים, Tüchtigkeit ; habilité ; -ty : כי יש אדם שעמלו בחכמה ובדעת ובכִּשְׂרוֹן ולאדם שלא עמל בו יתגנו חלקו (קל' כ' כא). וראיתי אני את כל עמל ואת כל בִּשְׂרוֹן המעשה כי היא קנאת איש מרעהו (ס' ד ד). — והשתמשו בו מן החדש במלה זו הרבה בשם' כח השכל והמחשבה שיש לאדם דמלאכה, לחכמה ומדעים, לשירה, לאמנות, וכדומה, Talent, — ג) "סגולת הכִּשְׂרָה : ישר איש ומעללו, אם ירבה פלולו, ונשמע קולו, כִּשְׂרוֹן צדק פעלו, חנון דלים מעמלו, אם אדוניו יתן לו (יח"א כן לאוכן, פחדתי מיוצרי). דלי מעש וריקי כִּשְׂרוֹן קוראים אליו דמו המצא (חלוי כן שמעיה, חזון כשפטן). באתי לחשוב עם נפשי אם רב הכִּשְׂרוֹן על החוכה (רמכ"ח, דרכי נעם יב). והקשרת היתה באה להכשיר הקרבן ואם הקרבן אין נרצה לפני דמה תשרתו להביא הכִּשְׂרוֹן שהוא הקשרת (רד"ק יכמ' ג).

בְּשִׁרְוֹתָי ט"ז, —סגולת דבר בשׁר: כל ארצות בחוקת
בשרות הן עומדות (קדוש' ענין), כל משפחות
בחוקת בשרות הן עומדות (כס ענין), אמר ר' יוחנן
(סריס חמה הוא) כל שלא ראה שעה אחת בבשרותו
(יכמ' פ.), שבתחלה הבריות נוהגות בבשרות ובדבריו
אלו (של בלעם) היו נוהגין בעריות (מד'ר כמד' כ.),
אמר להם המלך מה לכם קצירין יגע זה בשתי (שעות)
בבשרות מה שלא יגעתם אתם כל היום (כס קנל',
מתוקה). —ומצוי בסהמ"א: כי צריך העד להיות תחלתו
וסופו בבשרות (תב' הגל', הכנימ' מ), כל מי שתמא
ולקח חזור לבשרותו (רמב"ם, סנה' יו ז.), כל מבח
שהוא יודע המריפות האלו והרי הוא בחוקת בשרות
מותר לו לשחוט ולבדוק וכו' ואם יצאת מריפה מתחת
ידו מנדין אותו ומעבירין אותו ואינו חוזר לבשרותו
עד שילך למקום שאין מכירים אותו (הוא, שחט' י יד.),
לא יצטרך השכל לדעת בבשרות זה אל התורה מפני
כי השכל כבר שפט בבשרותו (י'שעה כן יהודה הקדמ',
פ' מעשה גרמל'). —ואמר הפישן: תמימות ובשרות
ועבדות וחרות באונך, וישוב וגירות וגבהות ושררות
בגאונך (כ"ו אכן גי'את, קניןך).

פְּעֻלָּה, שׁוֹ, מִ"ר כְּשֵׁבִים, — כִּמּוּ כִּבְשָׁ: שׁוֹר אוֹ כִּבְשָׁ
אוֹ עוֹ (וִיקָר' י' ג'), וְהַכְּשֵׁבִים הַפְּדִיר יַעֲקֹב (כִּרְשָׁ)
ל' מ). הִמְר מִשֶּׁם כֹּל שֶׁה נִקְר וּשְׁלֹא וּבֹל שֶׁה חוּם
בְּכִשְׁבִּים וּשְׁלֹא וְנִקְר בְּעוּיִם (שֶׁס ל'ג'). שֶׁה כְּשֵׁבִים וְשֶׁה
עוּיִם (דִּכְר' י' ד'), —וּאִמֵּר הַמִּשְׁשׁוֹר: אִמֵּת שֶׁחֵת כִּמּוּ מִכְּלֵא
וּמֹת כִּמּוּ רֹעֵה וּבֹל הִיקוּם כִּשְׁבִּים יִם, לֹאֵט אוֹתָם יִה
זוּהָג לִשְׁחַתּוּיִשִּׁים תַּעֲלֹלִים בִּם כִּשְׁבִּים (רִמְכ"ע, תַּרְשִׁישׁ ח').

פְּעֻלָּה, שׁוֹ, — כִּמּוּ כִּבְשָׁ: נִקְבָּה מִן הַצֵּאן כְּשֵׁבָה
אוֹ שְׁעִירֵת עוּיִם (וִיקָר' ס' ו'). —וּאִמֵּר הַמִּשְׁשׁוֹר:
תְּהִי תַפְלָה תַמּוֹר עוֹלָה וְתַשׁוּבָה תַמּוֹר כִּשְׁבִּים, וְשִׁית
עֲמִרַת מוֹל קַטּוֹרֶת לִכְפֹּר שִׁפְתֵּי דַבָּה (רִמְכ"ע, מְרִי שְׁנִיִּין).

כֶּשֶׁה¹), מִמֶּנּוּ כֶּשֶׁה.

כַּשֵּׁי (כַּשֵּׁי²), סֵעַ, כִּשְׁתִּי, — כִּשְׁתִּי מְלוֹנִי, בְּמֵלֶךְ מִמְּסַמִּים
וְנִהְיָ גַם וְקִשְׁתִּי עָרָה: וְיִשְׁמֵן יִשְׂרָאֵל וְיִבְעֹט שְׁמִנֹת
עֲבִית (כִּשְׁתִּי³) וְיִשַּׁשׁ אֱלֹהִים עֲשֵׂהוּ וְיִבְנֶה צֹר יִשְׁעָתוֹ
וְקִנְיָנָהוּ בְּרוּרִים כְּתוּעַבֹת וְיַעֲמִיחֵהוּ (דְּכַרְךָ לֹא יִסְוֶי).

(1) בערב' בְּשִׁי a, ועי' הערה להערך.
(2) בערב' בְּשִׁי b, ועי' הערה לקמן. — (3) רוב
הקדמוני' ראו בפע' זה את הפעל כסה בסמך ואמרו כי

בת. *צ"ג, מ"ד בתים, פתי, כחות, קבוצה מיוחדת— אנשים, מחלקת, חבורה, Abteilung, Partei; divi- tion; parti; sion; parti; -ty) הספח נשחט בשלש ביות (1) וכו', קהל ועדה וישראל נכנסו בת הראשונה בתמדת העזרה וכו' יצתה בת ראשונה ונכנסה בת שנייה יצתה שנייה נכנסה שלישית וכו' מימיהם של ביות שלישית לא הניעו לאהבתי כי ישמע יי מפני שעמה מועטין (פסמ' ה ה-ו). מעשה במסוכן אחד שהיו מוליכין אותו מגניסר לחמתן והיו הכותות מחתלפות עליו ובאחרונה גמצמת בידן ובא מעשה לפני חכמים ולא טמאו אלא בת האחרונה בלבד (תוספתא טס"ו 1). היא (הבת הג') של שוחטי הפסח היתה נקראת בת עצלים (ירוש' פסמ' ה לג ג). חביבה עליה בת קטנה שבארץ ישאל מסנהדרין גדולה שבחול (ירוש' נדר' ו מ). מפני ביות של פרוצים שהיו באין להדונג לי (סס כתוב' כ כו ג). עשו ביות בתות ועסקו בתורה לפי שאין התורה נקנית אלא בחבורה (נבלי כרכ' טג:). שלש ביות של שלשים שלשים בני אדם (פסמ' סד:). מעשה בר"א שהיה יושב ודורש כל היום כולו בהלכות יו"ט יצתה בת ראשונה (לסעוד לפני גמר הדרשה) אמר הללו בעלי פטמין בת שנייה אמר הללו בעלי חביות בת שלישית אמר הללו בעלי כרין בת רביעית אמר הללו בעלי לגינין בת חמישית אמר הללו בעלי בוסות התחילו בת ששית לצאת אמר הללו בעלי מארה וכו' שמניחים חיי עולם ועוסקים בחיי שעה (כיל' יס:). משהרב הבית הראשונה נתקבצו ביותות ביותות של פרחי כהונה ומפתחות ההיכל בידן ועלו לגג ההיכל ואמרו לפניו רבש"ע הואיל ולא זכינו להיות גזברין נאמנים יהיו מפתחות מסורות לך וזרקום כלמי מערה (תע' כע). בשעה שהצדיק נפטר מן העולם שלש ביותות של מלאכי השרת יוצאות לקראתו וכו' בשעה שהרשע נאבד מן העולם שלש ביותות של מלאכי הבלה יוצאות לקראתו (כתוב' קד). ארבע ביותות אין מקבלות פני שכינה בת ליצים ובת חניפים ובת

הכונת היא כסית לכך בחלב, והחדשים בארוה עפי' הפעל
בשי' בערב' שמשמש גם בשמש' נמלא בסמטעמים, וכבר העיר
דר' א"ש יהודה (Dr. A. S. Yahuda, Bibl. Exeg. 10),
כי זה הפעל בעצמו, וכמו"כ מנורת הכסף (ש' א), שמש'
בפרט בדבור ההמוני במצרים ובמרוקו גם בשמש' נהיה גם
ועקש, ויש חלש' בי' בערב' היה שמש' בשתי המשמ' יחד,
(¹) כך בנוסח', ובקצת כ"י בתיים.

(۸) اَنَسَ

(2) (b) کشی

שקנים וכת מספרי לשון הרע (סו' מנ'), שדש כתות של מלאכי השרת אומרות שירה בכל יום (חול' לא:). הלך (אבר מ) שמח לעשות רצון ויצרו והיו המלאכים מתקבצין כתות כתות סלסעלן (מד' נראש' נו). כל אותו הדידה געשו מלאכי השרת כתות כתות וחבורות חבורות והיו פוגעין (בחילוחיו של עשו) (שס עת). לעולם אין כת של מעלה מקלסת ושונה אלא בכל יום בורא הקב"ה כת של מלאכים חדשים והן אומרים שירה הדשה לפניו והולכין להן (שס). לשלמון שנכנס למדינה ועמו כיתות כיתות של ליסמים (שס ויקר' ט). היתה מביאה שופרת של ביצה והיתה ממלאה אותה אפילו לסמן ונותנת אותה תחת עקיבה במגעליה ובשהיתה רואה כת של בחורים היתה רופסת עליה והיה אותו הריח מפעפע בהן כארס של עכנה (שס טו). באותן כתות של מלאכי השרת שהם יראים ומושלמים לי (שס כמד' נ). שבשעה שנפטר (הצדיק) מן העולם ג' כתות של מלאכי השרת מקדימין אותו בשלום (שס יא). נפד מחלוקת בישראל ועמדו שבט יהודה במריבה והרגו מישראל כתות כתות (שס ככ). שאני עתידה להעמיד כתיים כתיים וחבורות של צדיקים כיוצא בו בעולםך (שס שס"ג, אס חומס). ומשה הפך פניו סבור שישאל אתיו והיו אותם (ליצנים) עשויין כיתות על האבנים (ילמדנו, פרס' חקת).—ושל בע"ת: לאחר שהיה מהלך בדרך וראה כת של כלבים ונתיירא מהם וישב לו ביניהם (מד' נראש' סד).—בתי בנות, מאמהות מתחלפות: מי שיש לו שתי בתי בנות משתי נשים (קדש' ט).—בתי עדים, שכל אחת מהן מעירה לא כמו הכת וזלתה: מי שהיה שתי כיתי עדים מעירות אותו אלו מעידים שגור שמים ואלו מעידים שגור חמש (נוז' ג ו). שתי כיתי עדים המכחישות זו את זו (כ"ב לא:). לא נחלקו ב"ש וב"ה על שתי כיתי עדים שאחת אומרת מנה ואחת אומרת מאתים שיש בכלל מאתים מנה על מה נחלקו על כת אחת שאחד אומר מנה ואחד אומר מאתים (שס מא:). — ובמשמ' חבורה של בני אדם מתחלפים בדבר מן הדברים מוולחם: ד' כיתין געשו על הים אחת אומרת ליפול אל הים ואחת אומרת לשוב למצרים ואחת אומרת לעשות מלחמה כנגדן ואחת אומרת נצונו כנגדן (מכ' נשלח כ ב). בית שמאי אומרים שלש כיתות הן (ליום הדין) אחת לחיי עולם ואחת לחרפות ליראון עולם (תוספתא סנה' יג ג). אמר ר' ירמיה בר"א (דור הפלגה) נחלקו לג' כיתות אחת אומרת געלה ונשב שם ואחת אומרת געלה ונעבור

עכו"ם ואחת אומרת געלה ונעשה מלחמה (סנה' קט). בשעה שבא הקב"ה לבראת את אדם הראשון געשו מלאכי השרת כיתים כיתים וחבורות חבורות מהם אומרים אד' וברא ומהם אומרים יברא (מד' נראש' ת). — ואמר החכם: ולמד לדבר עם כל כת מכתות בני אדם (חוס' ה). יחוד המעשה ה). החברים שלש כתות מהם כטון שלא תוכל לעמוד מבלעדיו ומהם כרפואה אשר אתה צריך לעתים ומהם כמדרה אשר אין אתה צריך לעולם (מנח' הפניני', עפר הכתרים).—ובפרט בדעות דתיות ומתקריות: א"ר יוחנן לא גלו ישראל עד שנעשו עשרים וארבע כיתות של מינים (ירוש' סנה' יכט ג). ואח"כ נתחדשה כת אחרת נקראת צדוקין וביתוסין על שם המעין הנרפס והמקור הששה אשר מהם שאבו מים כמו שנודע בקבלה וכבר בטלו כל אלו הכתות במיעוטן בארצותינו אלו (סקד' שס"ג לר"י אכן לטיף). יש לערער עליו בטענות המשאיים כת ארסמו שעשו לקיים דעת קדמות העולם (רי"א, מפע' ס' א ב). ושתי הכתות ר"ל בין חכמי הקראים ובין חכמי הרבנים מודים בזה (רי"א הקדמ', ג"ע, מה שנסע' ה). והנה בדורנו זה ראינו חכמי האומות נחלקים לכתות וגעשו קרחות קרחות מהם מחזיקים בדעת הזה וכו' (מנח' קנ"א לר"י מפוס' 11).—ובענין "שני צדדי בעלי דין: יש לריינים לשמוע טענות הכתות מפיהם שמא מתוך דבריהם ילמדו ויבינו מי הוא מוען באמת ולא שיבאו בטענות מסודרות מפי אחר (לנוס' חוס' יג ג). —"ושתי חבורות של משא ומתן: בפנינו עה"מ היקרה דונה שמתה ובעדה יעקב פארו כת אחת והיקרה דונה וכו' ובעדה משה וידאל כת אחרת מדעתם ורצונם הגמור בלב שלם ונפש הפצה התפשרו ביניהם בזה האופן שבמחצית הכותל המפסקת בין רשות כה"ר שלמה ובין החלל הנזכר של האתים במחצית הפונה לצד החצר באותו מחצית הכותל יוכו הכת הא' ויהיה שלהם לבנות עליה וכו' ועל האופן הזה יוכלו הכת הב' לבנות בחלל הנזכר שדהם (שו"ת פתחמטה אהרן יג). ראוכלן ושמעון כת א' ויהודה ויושכר כת אחרת עשו שותפות וחברה בסחורות ובכל מילי והוציא כל כת מהם לקרן קיים בשותפות סך מה (שס פט).—וגם דברים לא בע"ח: כוכבים (עשויים) כתות כתות שאין להם מנין (ספרי דנר' מו). — ודברים מפשטים: אמנם אשים כונת חקירה זו אם היא מכת האפשר לשום לעולם זמן קצוב לכלול או לחלק מחלקיו (סקד' שס"ג לר"י אכן לטיף). לפי שהמקובלות הם מכת המפורסמות לא מהמתיות המופתיות (ר"י אכרנאל,

החתום שרינו לוינו כהנינו (נחמ' י א). ויהצקום בגורלות וכו' ויכתבם שמעיה בן נתנאל הסופר (דס"א כד ס"ו). להשיב את הספרים מחשבת המן בן המרתא האגני אשר כתב לאבד את היהודים (אסמ' ת ס). ויכתב בשם המלך אחשורוש ויהתם בטבעת המלך (סס' י). וכתב אסתר המלכה בת אביחיל ומרדכי היהודי את כל תקף לקים את אגרת הפרים הוואת השנית (סס ט כט). — ופעו' פחזב, ביחס להדבר שעליו כתבו, חלוח וכדומה: לתת אכן כתבים באצבע אלהים (שמות לא יח). לתת כתבים משני עבריהם מזה וזהו הם כתבים (סס לז יס). ויפרש אותה (את המגלה) לפני והיא כתובה פנים ואחור (יחזק' כ י). — וביחס להדברים שכתבם על הלוח וכדומה: כל חלי וכל מכה אשר לא כתוב בספר התורה הוואת (דנל' כח סא). כל דברי התורה הוואת הכתבים בספר הזה (סס נח). ורבעה בו כל האלה הכתובה בספר הזה (סס כט יע). הלא היא (השירה) כתובה על ספר הישר (יסו' י יג). ויקגן דוד את הקינה הוואת וכו' הגה כתובה על ספר הישר (ש"כ א יו"ח). ויתר דברי שלמה וכל אשר עשה וחכמתו הלא הם כתבים על ספר דברי שלמה (מ"א יא מא). ויתר דברי ירבעם וכו' הנם כתבים על ספר דברי הימים למלכי ישראל (סס יד יט). חטאת יהודה כתובה בעט ברזל בצפרן שמיר (ירמ' יו א). ויכתב ירמיהו את כל הרעה אשר תבוא אל בבל אל ספר אחד את כל הדברים האלה הכתבים אל בבל (סס לא ס). לעשות בהם משפט כתוב (תהי' קמט ט). הגה כתובה לפני (יע' סו ו). וכתב הגשתון כתוב ארמית ומתרגם ארמית (עזר' דו). — הכתוב, ככתוב, מה שכתוב: לא ימוש ספר התורה הזה מפיך וכו' למען תשמר לעשות בכל הכתוב בו (יסו' א ח). כאשר צוה משה עבד יי' את בני ישראל ככתוב בספר תורת משה (סס ח לא). ויעשו אנשי עירו וכו' כאשר כתוב בספרים אשר שלחה (איובל) אליהם (מ"א כא יא). כי גדולה חמת יי' אשר היא נצתה בנו על אשר לא שמעו אבותינו על דברי הספר הזה לעשות בכל הכתוב עלינו (מ"כ כג יג). והבאותי על הארץ ההיא וכו' את כל הכתוב בספר הזה (ירמ' כה יג). ויפרש אותה (את המגלה) לפני וכו' וכתוב אליה קינים והגה והי (יחזק' כ י). ואגרת פתוחה בידו כחזב בה בגוים נשמע וגשמו אמר אתה והיהודים חשבים למרוד (נחמ' ו ס"ו). ואמצא ספר היחש העולים בראשונה ואמצא כתוב בו אלה בני המדינה וכו' (שס ז ס"ו). וימצאו כתוב בתורה אשר צוה יי' ביד משה אשר ישבו בני ישראל בסכות כהג

בחדש השביעי (סס ת יד). וימצא כתוב אשר הגיד מרדכי על נתנאל ותרש (אסמ' ו כ). — ואדם פחזב, ששמו רשום לענין מן הענינים: וישארו שני אנשים במתנה שם האחד אלדד ושם השני מידר ונחת עליהם הרוח והמה בכתבים ולא יצאו האלה ויתנבאו במתנה (נחמ' יא כו). בני דוי ראשי האכות כתובים על ספר דברי הימים. (נחמ' יכ כג). ויבאו אלה הכתבים בשמות (דס"א ד מא). — כתב את הארץ, רשם וכתב את גבוליה ושמות עריה וכדומה: הבו לכם שלשה אנשים לשכת ואשלחם ויקמו ויתהלכו בארץ ויכתבו אותה לפי גחלתם (יסו' יח ד). ואתם תכתבו את הארץ שבעה חלקים (סס ו). ויצו יהושע את החלבים לכתב את הארץ לאמר לכו והתהלכו בארץ וכתבו אותה ושובו אלי וכו' וילכו האנשים ויעברו בארץ ויכתבוה לערים לשבעה חלקים על ספר (סס ט-ט). — וצורת בית ותבניתו: צורת הבית ותבניתו ומוצאיו ומוכאיו וכו' חודע אותם וכתב לעיניהם (יחזק' מג א). — וכתבם, כמו במקרא: הכותב שתי אותיות והמוחק על מנת לכתוב שתי אותיות (שכט ז כ). כתב במשקין במי פירות באבק דרכים באבק סופרים ובכל דבר שאינו מתקיים וכו' נחבון לכתוב חית וכתב שתי וינין (סס יכ ס). אין כותבין ספרים תפילין ומוזוות במועד (מו"ק ג ד). כותב אדם תפילין ומוזוות לעצמו (סס). הכל כשרין לכתוב את הגט וכו' האשה כותבת את גיטה והאיש כותב את שוברו (גיט' כ ה). אמרו לו כותב גט לאשתך ואמר להן כתובו אמרו לסופר וכתב ולעדים ותחתו אעפ"י שכתבוהו ותחתוהו ונתנוהו לו וחזר ונתנוהו לה הרי הגט בטל עד שיאמר לסופר כותב ולעדים תחתו (סס ז כ). הלומד לידר למה הוא דומה לדיו כותב על גבי נייר חדש והלומד לזקן למה הוא דומה לדיו כותב על גבי נייר מחוק (אבות ד' כ). ומעשה בר' מאיר שהלך דאסיא לעבר שנה ולא מצא שם מגולה כתובה עברית כתבה מפינו וקראה מתוכה (תוספתא מגי' כ ס). הלכה למשה מסיני שיהו כותבין בעורות ובכותבין בדיו ומסרגלין בקנה (ירוש' סס א עא ד). אילולא שהדבר כתוב לא היה אפשר לאמרו (סס סוט' א יז ג). שמר שכתוב בו ריבית (נכלי כ"מ עכ). אין כותבין (את התורה) לא עברית ולא ארמית ולא סדית ולא יוונית. וכו'. עד שתהא כתובה אשורית מעשה בה' זקנים שכתבו לחלמי המלך את התורה יוגית והיה היום קשה לישראל כיום שנעשה העגל (סופרים א יו). — *כתב לפלוגי את נכסיו וכדו', כתב בצוה דפני

[illegible]

הן לעז לומר וכו' עברי לדיבור ויש אומרים אף אשורי לכתב אשורי יש בו כתב ואין בו לשון עברי יש בו לשון ואין בו כתב בחרו להם (היהודים בימי עזרא) כתב אשורי ולשון עברי' (ירוש' סו' ז' כ"ג). כתב אשורי ניתנה התורה וכו' בכתב ספרים כן כתב תפילין וסויות (שם מגי' א' ע"ג). כתב (ספר תורה) בכל לשון בכל כתבים לא יקרא בו עד שתהא כתובה אשורית (ספרים א'). — ובשם' מלים כתובות, דברים רשומים באותיות, (Gieschriebenes; écrit; writing): הכל בכתב מיד יי' עלי השביל כל מלאכות התבנית (דסי' א' כ"ט). אבל אניד' דך את הרשום בכתב אסת' (דני' י' כ"א). — ואמר בן סירא: עד כן מראש התיצבתי והתבוננתי ובכתב הנחתי מעשי אל כלם טובים לכל צורך בעתו יספוקו (נ"ס גני' לט גניג'). חוקרי מוסור על חוק ונושאי משל בכתב (שם מד' ס'). לזכרון בכתב חרות לספסר שבטי ישראל (שם טס' א'). — ובתו'ם: כתב אות אחת סמוך לכתב ובכתב על גבי כתב (שכ"ט י"ס). הרחיק את הקדים מן הכתב מלא שני שיטין וכו' כמה יהו עדים רחוקין מן הכתב ויהא בשר כדי שנקרין עמו (תוספתא גיט' ט"א). בשעה שהכתב רבה על הנקודות את דורש את הכתב ומסלק את הנקודה ובשעה שהנקודה רבה על הכתב את דורש הנקודה ומסלק את הכתב (ירוש' פסח' ח' ל' ד). ספר שאין עליו מפה הופכו על הכתב כדי שלא יתבזה הכתב (שם מגי' א' ע"ד). כתבו (את הגט) על טס של זהב ואמר לה מקום הכתב שליך ובין השיטים שלי (שם גיט' כ' מד:). נמצאת השורה בין כתב ובין ריוח מאה ועשרים וארבע אצבעות (תכו' הגא', גניג' דף 35). — כתב סתרים: והוא בענין כתב סתרים שמשתמשים בו המלכים וכו' שאפשר לכתוב כתב שאם יקראוהו עשרה בני אדם כל אחד יבין דבר וזלת חברו (יש"ר מקדוים, מדף לתכמ' א'). — כתב ידו של פלוני, צורת הכתב שלו: גאמן אדם לומר זה כתב ידו של אבא וזה כתב ידו של רבי וזה כתב ידו של אחי (תכו' כ' י'). העדים שאמרו כתב ידניו הוא זה אבל אנוסים היינו וכו' היו אלו נאמנים ואם יש עדים שהוא כתב ידם או שהיה כתב ידם יוצא מקום אחר אינן נאמנים זה אומר זה כתב ידו וזה כתב ידו של חברי וכו' נאמן אדם לומר זה כתב ידו (שם גיד'). אמרו עליו על ר' יוסי הבן (ויש אומרים) על ר' יוסי התסיד שלא נמצא כתב ידו ביד עכו"ם מעולם (שכ"ט י"ט). אמר לו המלך ומה אתה מכקש שאתרצה לה

מקרא לפרוס ואין אתה מכתב ין אותו אמרו אם בעיניך מקרא לפרוס בעינינו הוא ננס שבננסים (שם סה). — ובשם' זו הכתיב עצמו, בא ורשם שמו. שהוא רוצה לעבד בצבא: בניסוסיות שלנו כל מי שהוא מכתיב עצמו שרגיון למלך הוא נוסר באבותיו (פסיק' דנתי כג). משל למי שהיה מכתיב מירונא וכו' אחד לה כתב לו את בנו אמר לו ראה לבני מה בחור טה נכור מה בעל קומה (אגד' גרלש').

— קפע', *הכתב, הוכתב, מוכתב, — שהכתיבוהו, בפרט לעבודת הצבא וכדומה: מי שהיה מוכתב באסטרטיא של מלך (קדוש' ד, ס). — ובשם' רשום לענש, להריגה: המוכר עבדו להכירו ונמצא ננס וכו' או שהיה מוכתב למלכות הרי זה מקה טעות (תוספתא כ"ג ד' ו). ליסמים סוויין או מוכתב למלכות (תכו' גה). — ידו מכתבת למלכות, לקטעה: ואמרין כמה אדם רוצה ליתן לקטוע לו ידו המוכתב למלכות בין סוף לסם (כ"ק סה). ידו מוכתב כת לרבו ראשון (שלא יעשה בה מלאכה לרבו השני) (ערך' יט:). — ובשם' א: הלא אנכי יצאתי בורח מלפניו והוא בקש להרגני ואני מוכתב למלכות והיה כל מוצאי ירגני (ר"י אכרמנא, שמות).

אָבֶק, *אבקסופרים. — אָבֶרֶן, *אגרת. — *אות, אותיות. — *אלפבית, אלף־בית. — *אשורי, כתב אשורי. — *גויל. — גליון. — גרד. — *גרסה. — דיו. — *הַעֲתָקָה, *העתקה. — *הַחֲכָה, *חכרון דברים. — חקק. — *חתימה. — חתם. — *משטוש. — *משמש. — יתר, *בתביתדות. — *כותב אומן. — *בן. — פֶּתֶבֶת. — *כתיב. — כתם. — *לבונאי, כתב לבונאי. — לוח. — *לפוף, אותיות לפופות. — מגלה. — *מחברת. — מחה. — *מחק. — *מִכְתָּב. — *מכתבה. — מלה. — מסמר. — *כתב הספרות. — *מספג. — מרבע, כתב מרבע. — *נוסח. — *נוסחה. — *נוצה. — *נייר. — סופר. — *ספג. — ספר. — *סרגל. — *סתומה. — עט, עי' במקומו. — *פתוחה. — *פתקה. — קו. — *קלף. — קסת. — קרא. — *רש"י. — כתב רש"י. — רשם. — שורה. — *שטב. — *שמר. — *שיטה. — *שרטוט. — שרט. — *שריטה. — *תִּבְהָה. — *תִּבְהָה.

כתב, ש"ז, נכנ' **כתבה**, **כתבם**, — (א) הסימנים המצויים בכתב: **הַשֵּׁם** **מִשְׁמָשִׁים** **בְּאֹתוֹת** **לְהַבִּיר** **הַקּוּלּוֹת**, die Schrift שהם משמשים באותיות להביר הקולות, caractères; character: וישלח ספרים אל כל מדינות המלך אל מדינה ומדינה בכתבה ואל עם ועם כלשונו (אסת' א' כג). ואל היהודים בכתבם וכלשונם (שם ח ט). — ובתו'ם: ארבעה לשונות נאין להשתמש בהן העולם ואלו

את ראשיהם וקוראים אותם באימה וכיראה (מד"ר ויקר' יא). — *כתבי הקדש, בפרט התורה והנביאים: כל כתבי הקדש מצוין אותן מפני הדליקה בין שקורין בהם ובין שאין קורים בהם (שנת עז"א). בזמן ששניהם רצצים אפילו כפחות מכאן יחלוקו וכתבי הקדש אעפ"י ששניהם רוצים לא יחלוקו (כ"ז א"ו). — *וכמו אגרת, מכתב: ושמעון טוען שהגיע כתבך אלי לתת לאבי וראובן אומר לא כתבתי אלא לתת דאביך (תש"י הגא' סרכני נט). — *כתב חליפים, עי' *חליף, והוסיפה: ראובן הוציא כתב חליפים על שמעון וכו' (ש"ת דברי ריב"ז תד). ראובן היה חייב לשמעון מנה בעד כתב חז"יני ונפטר לבית עולמו (תש"י מהרש"ק כקטו). — *וכתב חלוקה, עי' *חלוקה, והוסיפה: בדרך הסותרים השולחים מסוגם לפקדיהם במקום אחר אשר ע"י כתבי חלוקה מסודרים יפרעו סך כך וכך לפלוגי מהסמון שיש להם (כינו לעתים מו). — *כתב תיג, כתב שנתנת הממשלה לאדם בלכתו בדרך, כתוב בו שמו של בעל הכתב ומהותו וכדו': בדרך דא עבר בה איש יהודי מבדי כתב תיגור מיוחד (יעקב, מגלת ספרשא). — *כתב עתי, כתבי עתים, כמו עתותן: בדמשק היה משפטי לקבוע ישיבתי שעה אחת ליום באחד מבתי המשתה הגדולים לקרוא את כתבי העתים ולשמע את השיחות אשר בני מרום העם משוחתים איש את רעהו (מא"י, דל"ל סמור' א). בעל הבית יצא מעל פני בפתי נפש להודיע את נוקי לפקירי העיר ולפרסמו בכתבי העתים (ש"ס נ). גם אל הצפרתים ערכתי שיחי בספר ערוך בשפת צרפת אשר נדפס עד תוסו בכתבי העתים (ש"ס נ, מכת' מסמור). — ואמר המשורר: זה עשה עשר וילך אי כתיים, וזה המיר דתו נמכר לעקר, ובישראל אין אז כתבי העתים, לדרוש אחרי הבעלים להכחיש שמועות שקר (יל"ג, קולו של יוד). ובגתה דא יבלה עתו בהבל, כי יהנה בספרים יכתוב ויחבר, יקרא כתבי העת ויפוט על גבל, או במושב חכמי לב נגידים ידבר (ש"ס). בין כה נמצא כתוב בכתבי העתים, כי אניה הסותרים גחש עקדתון, נשברה אל הסלע על חוף אי כתיים, וכ"ז קהלה אבד בים ביום האסון (ש"ס). ותאמר אין זה כי אם מצאתהו רעה אלהה ואכתבה מודעה בכתבי העתים (הוא, הלא' והלא'). — *כתב אור, כמו ציור אור: כי כל מעשיכם נכתבים בספר, אך לא בכתב אגוש כאשר תחשבו, לא בדיו וקסת וכאמרי שפר, כי בכתב האור יוחקו ויצרו (יל"ג, כותב כלילס). — *כתב המסמרים, עי' מסמר.

הבא הנייר והדבר ששלך והרי כתב יד (מד"ר דבר' ג). ומצאתי גירסא זו בספר כתב ידו של רבינו גרשום בן יהודה (דס"י סוף מ). — *כתב יד, כתבי יד, ספר כתוב בידי אדם, לא נדפס בדפוס, Handschrift, manuscript, בהוג בספרות החדשה ובדבור העברי. — *מלאכת הכתיבה: עשרה דברים נבראו בערב שבת ואלו הן הארץ ופי הכאר ופי האתון והקשת והמן והמטה והשמיר הכתב והמכתב והלוחות (אבות סו). תורי והב געשה לך זה הכתב עם נקודת הכסף זה הסרגל (מד"ר סה"ט, תורי וסנ). — והמעשה לכתב: אדם מישראל שקודש אשה מי צריך ליתן שכר כתב קדושין (מד"ר דבר' ג). — *בכתב, ההפך מן על פה: נאמרו דברים בפה ונאמרו דברים בכתב ואין אנו יודעין אי זה מהן חביב וכו' אם שימרת מה שבפה וקיימת מה שכתב אתה מקבל שכר (ירוש' סוף כ"ו). א"ר אלעזר תורה רוב בכתב ומיעוט על פה (גיט' סו). דברים שבעל פה אי אתה רשאי לאומרן בכתב ושבכתב אי אתה רשאי לאומרן על פה (תמור' יד). אמר (משה) לפניו רבש"ע אכתוב אותה (את התורה) להם אמר לו איני מבקש ליתנה להם בכתב מפני שגלוי שאה"ע עתידין לשלוט בהם וליטול אותה מהם וכו' ומה אני עושה להם נותן את המקרא בכתב והמשנה וההלמוד וההגדה בעל פה (מד"ר שמות מו). ואם הסרת אותו ועשית מה שבעל פה בכתב ומה שכתב בעל פה אינך מקבל שכר (ספ', ועי' תורה. — דבר בכתב, כמו שהוא כתוב: במקדש אומר את השם (בברכת כהנים) בכתב ובמדינה בכינוי (סו"ט' יו). אמר ר' הילא ואמרו הדברים (האמורים) בפסוק לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה) בכתב (ירוש' ינ"ח ח ד). ר"י אומר דברים בכתב לגר בנתינה ולגבר במכירה (כנלי פסח' א:). — ג) דבר כתוב, גליון, מגלה, Schriftstück; éorit; writing: בסוד עמי לא יהיו ובכתב בית ישראל לא יכתבו (יחזק' יג ט). ויאמר הורם מלך צר בכתב וישלח אל שלמה (דס"ב כ"י). כי כתב אשר נכתב בשם המלך ונתתום בטבעת המלך אין להשיב (אסתר ח ת). ואת פתשגן כתב הדת אשר נתן בשושן להשמידם נתן לו (ש"ס ד). א"ה בקשו בכתבם המתיחשים ולא נמצאו (עזר' נ סכ). — ובתו"ס: לא במסורת אני אומר לכם וכו' לא כתבים אני משגר לכם לא עדים אני מעמיד אלא אתם ראייתם (מ"י יתרו נ). משל לכתבין של מדך שנכנסו למדינה וכי מדינה ומדינה שהיו כתבין מניעין היו בני המדינה עוסקין על רגליהן ופורעין

באיש פלוני שנירש את אשתו ולא נתן לה כתובה וכו' אומדין כמה אדם רוצה ליתן בכתובה של זו (מכות א'). נשא אשה ושהה עמה עשר שנים ולא ידרה אינו רשאי דיבטל (מפריה ורביה) אלא יוציא ויתן כתובה וכו' נישאת למי שאין לו אשה ובנים תצא שלא בכתובה מפני שנישואיה נשואי טעות (תוספתא ינ"מ ח ד). אשה יש לה כתובה פילגש אין לה כתובה (ירוש' כתוב' ה כט ד). ראה (ריב"ז) ריבה אחת שהיתה מלקטת שעורים מבין גדלי בהמתן של ערביים וכו' אמרה לו רבי זכור אתה בשחתמת על כתובתי אמר להן לתלמידיו זכור אני בשחתמתי על כתובה שד' וו והיה קורא בה אלף אלפים דיגרי והב' מבית אביה חוץ משל חמיה (כנלי כס סו:). בראשונה היו כותבין לבתולה מאתים ולא למנה מנה והיו מוקינין ולא היו נושאים נשים התקינו שיהיו מניחין אותה בבית אביה ועדיין כשהוא כועס עליה אומר לה לכו אצל כתובתיך התקינו שיהיו מניחין אותה בבית חמיה וכו' ועדיין כשכועס עליה אומר לה מלי כתובתיך וצאי (כס פכ:). לשלך שנשל אשה ראשונה ולא כתב לה כתובה גירשה ולא כתב לה נש כך לשנייה ודלגישית ולא היה כותב להם כתובה ולא נש וכו' ראה ענייה יתוסה בת אבות ביקש ליטול אותה אמר לשושבינו אל תנהוג בה כראשונות וכו' וכתוב לה כתובה (מד"ר גד"א). אני נותן את בתי בכתובה במדינה אחרת שתתכבד עם בעלה ביפיה ובחמרתה שהיא בת מלך (כס ש"ס). כ"ס ה"ס). לשלך שנשא שטרונת וכתב לה כתובה מרובה וכו' הניחה והלך לו למדינת הים והיו חברותיה מונות לה וכו' והיתה נכנסת לתוך חופתה ופותחת כתובה וקורא בה ומוצא אותה כתובה מרובה ומתנחמת לימים בא המלך וכו' אמרה לפניו אדוני המלך אילולי כתובתי מרובה שכתבת לי כבר היו חברותי מאבדות אותי מסך (פסוק' רנתי כ"א). וישכתי על ספסל של שיש מהר שנתי לי אלישע אבי כי מחפץ יולדתי היה שהבניסה לו בכתובה (כריתא מפקין מרענא). ומ"ל: שני גויסין ושתי כתובות גובה שתי כתובות (כתוב' ט ט). שיהיו שם נכסים שיש להן אחריות יותר על שתי הכתובות דינר (כס' ג). — ואמר ה"ר: ואתמול שומטו למצא מנוחה ועמי מצאו חפצן בשומט, בעל בהן ואם תרצה לגרשן כתוב היום כתבתן וגמטן (י"א) (אין מולא, פניני ספר). הדבר יצא מפי (שהסבמתי להשדוך) וימהרו ויקראו הסופר, והביא העט והספר,

יִבְתָּב, ש"י, מ"ר כתבים, — א) מי שאומנותו לכתב, סופר: יש מקומות שקורין לסופר כתב בדגש התינו (כ"א) כתור, כתשני, ערך כתנ). — ב) בנוי לכוכב: וי' מן התוכנים שקוראין לכוכב שבגלגל השלישי כתב לפי שהוא ממתה על הלמוד והכתיבה (ש"ס). — ג) סוכמן החדש קראו כתב למי שאומנותו לכתב מכתבים בעתונים על הדברים הנעשים במקום מושבו, Correspondant, ונהוג בדבור העברי בא"י ובעתונים.

יִבְתָּב, ש"י, ע"י *כתב. — וכנוי לכוכב: וכן נקרא אחד מהם (משבעה כוכבי לכת) עד היום כתב וכן יציירוהו המציירים לשבעה כוכבי לכת לפי כוחותם ופעולתם עד היום (ר"ש אכן תנון, יקו המיס'י). ויש מי שקורא אותו (לכוכב) כתב (פרוש לרמב"ם הל' יסודות ג א). ומפרש מייסונו טהלב' יסודי התורה כתב שיש מי שקורא אותו כתב וכן מצאתי אותו אני הכותב בספרים ישינים כי הדבר מנוסה שכל הנולדים בשעת מששלת כוכב המה חכמים מביני מדע חדודי השכל לומדים וכותבים וסופרים (נחמ' ונעים א ת).

יִבְתָּב, כתובה, ש"י, כנלי כתבתה, מ"ר כתבות, — שטר הנשואים שהבעל כותב ונותן לאשה שהוא נושא עפ"י החק הקבוע, Heirats-Vertrag; Contrat de mariage; mar.-contr. בתולה כתובה מאתים ואלמנה מנה (כתוב' א ח'). אלמנה גרושה וחלוצה מן הגשוואין כתובתן מנה (ש"ס ד). לא כתב לה כתובה בתולה גובה מאתים ואלמנה מנה מפני שהוא תנאי בית דין (ש"ס ד י). נכסים בחזקתן כתובה בחזקת יורשי הבעל (ינ"מ ד ג). כנסה הרי היא כאשתו לכל דבר ובלבד שתהא כתובה על נכסי בעלה הראשון (ש"ס ד). הנוקין שמין להן בעידית וב"ח בבינוניות וכתובת אשה בויבורית (גיט' ס א). אם אמרה (הסוטה) טמאה אני שוברת כתובה ויוצאת (סו' א ס). ארוסה ושומרת יבם לא שותות ולא גומלות כתובה וכו' ושבעדה בא עליה בדרך גומלת כתובה ולא שותה וכו' מעוברת חבירו ומניקת חבירו לא שותה ולא גומלת כתובה (ש"ס ד א-ג). מעדין אנו

1) משק' מגלה, תהלה. כך חברת המסורה של מלך וז' אצל ספרדים ואשכנזים ותימני', וכבר העיר על זה דוד מהתפוחים בפרוש וי"ל: כתובה השטר שעושה הבעל לאשתו בשעת הנשואים נקרא כתובה סתם וכו' ואין כותבין כתובה בלי וז' אעפ"י שהבית דגושה (נחמ' זוד, ערך כתובס).

וכתב לה כתבה, מני ים רחבה וגו' ויקראו סופר לקים כל מהר כתבה בפרושים, ויכתבו עלי שטר מחוק שריר בתוספת וחדושים (ר"י חריון, תחכ"ו). וכאשר נכתבה הכתבה קראה נגד היהודים, ואכתוב בספר ואחתום ואער ערים (סס).

כְּתִיבָה, מ"ר פתבות, מה שהפכת כתב העתון על המארעות שבמקומו, Korrespondenz; -nee.

כְּתִיבָתוֹת ⁽¹⁾, ש"ג, — דברי בדיחות ולצנות וחדורים: עוד רע נמצא בכתיבה וכו' והוא מה שקורין ההמון כתבות לכתבי עמל ואון של הולכי רכיל בעלי שחק ולצנות (ר"י עמדין, מגד' עו, עליות הסתיקה).

כְּתִיבָתִּי, ת"ו, — של הכתב: והתקון הכתבי מקל וחמר שיהיה כן מהמת שמשפטו כמשפט תקון הלשון (י'טס כן יהודה הקרלי, ספ' העריות).

כְּתִיבָתוֹ, ש"ז, מ"ר פתבנים, — מי שאומנותו לכתב, מי שכותב כתב יפה: של בית חגירה כותבנים אומנים היו בירושלם (י'טס' מגי' א ע"ד).

כְּתִיבָתוֹ, ש"ז, — כמו הקודם: ר' מאיר היה כתבן טוב מוכר (מד"ר קרלי, ושלחתי א"י).

כְּתִיבָתוֹ, ש"ג, — א) כמו פתב, בפרט פת' כתב קעקע: ושרט לגפש לא תתנו בבשרים וכת' כתב קעקע לא תתנו בכס (ויק' יט כח), עי' קעקע. — ב) "מַעַן, שם ומקום דירה ששולח מכתב כותב על גב מכתבו דמען ידעו למצא את האיש שאליז נשלח המכתב, Adresse: גם מאביך היקר גם מאחי לא הניעוני דברים על דבר התעורה אשר שלחתי לו על פי כתובת אביך (מא"י, דכ"ר כ, מכת' כג). והנה כתובתי רצופה כזה ואחה אדוני האירה פניך על עבדך והשיבני דבר (יל"ג, מכת' לריכ"ל, כהר יחקק קפט). גם גלית את און רעי הג"ל דהודיעני במכתב לשלוח למקום שכתך עשרים קעקעמפ' מספרי על כתב בחד וכן עשה (הוא, אגנות א"ה). — ובפרט השתמשו בזמן החדש בשם זה להדברים הכתובים וחרותים על אבנים וכדומה, Inschrift; inscription.

כְּתוּב, ש"ו, מ"ר פתובים, — א) מאמר כתוב בתורה או בנביאים וכו': ועליו הכתוב אומר ברוך הגבר אשר יבשה בה' (פלאהט). ועליו הכתוב אומר ישמח אביך

ואמך ותגל וילדתך (תע"ג ח). שאין הכתוב מדבר אלא בנאכלות שנאמר במקום קדוש תאכל (זח"א י"א). נמצאו שני כתובים קיימים אשם לה' ואשם דבהנים וכו' (פ"ק' ו' 1). ואם ימעט הבית מהיות משה בא הכתוב ללמדך שלעולם נמנין על הפסח (מנ"י כ"א ג). כתוב אחד אומר כי מן השמים וכתוב אחד זירד יי' על הר סיני ביצד יתקיימו שני מקראות הללו (סס יתרו ט). וכי ימכור איש את בנו בקצנה הכתוב מדבר וכו' אם מוציאה הכתוב מיד מבר החמור ק' וחומר מיד רציעה קלה (סס משפט' ג). כל מי שאינו עוסק בפריה ורביה מעלה עליו הכתוב כאילו ממעט את הדמות (תוספתא יכ"מ ח ד). וכן שני כתובים המכחישים זה את זה עד שיבוא הכתוב השלישי ויכריע ביניהם (כריתא דר' ישמעאל). כתוב אחד אומר שש כנפים (כריתא דר' ישמעאל). כתוב אחד אומר שש כנפים לאחת וארבע כנפים לאחת (מג"י יג). אי אתה מוצא לא נשך בלא תרבות ולא תרבות בלא נשך ולא חלקן הכתוב אלא דעבור עליו בשני לאוין (כ"ט ס). ומומאתו עליו בטומאת הגוף הכתוב מדבר (זח"א מג). שני כתובי' ה' הבאין כאחד וכל שני כתובי' ה' הבאין כאחד אין בלמדין (חול' ק"ו). גדול הוא השלום שאמר הכתוב דברים של בראי ליתן שלום בין יוסף לאחיו בשעה שמת אביהן היו מתיראין שלא ינקום להן ומה אמרו לו אביך צוה לפני מותו וכו' ואין. אנו מוצאין שצוה יעקב אבינו אלא אמרו הכתובים דברי בראי מפני דרכי שלום (מד"ר דכ"ר ה). — ב) בנוי להספרים תהלים משלי איוב: שיר השירים וקהלת משמאין את הידים וכו' אמר ר"ע הם ושלום לא נחלק אדם מישראל על שיר השירים וכו' שכל הכתובים קדש ושיר השירים קדש קרשים (ידיס"ג ה). אי אתה מוצא שנה למדי בביתובים אלא זו בלבד (סע"ד כח). זה הכותב תורה נביאים וכתובין ומשאלין לאחרים (כתוב' ג). שלשה כתובים גדולים הם הרואה ספר תהלים יצפה לחסידות משלי יצפה לחכמה איוב ידאג מן הפורענות ג'. כתובים קטנים הם הרואה שיר השירים בחלום יצפה לחסידות קהלת יצפה לחכמה קינות ידאג מן הפרענות (כר"י יג). אמר ר' יוחנן כל מקום שאתה מוצא נבחרתו של הקב"ה אתה מוצא ענוותנותו דבר זה כתוב בתורה ושני בנביאים ומשולש בכתובים (מג"י לא). סדרן של כתובים רות וספר תהלים ואיוב ומשלי קהלת שיר השירים וקינות דניאל ומגילת אסתר עזרא דברי הימים (כ"ב יד).

⁽¹⁾ אמר רא"ב וז"ל: בימים קדמונים היו בעלי צחיות ומושלי משלים כותבים דבריהם על פתחי בתי הנדיבים או ברחובות הומיות בסתר כדי שלא יודע מי הוא הכותב וכן מנהג עור היום ברומא ואותן הדברים נקראין כתבות (התשני, ערך כתנות).

סלון הלשון העברית (44)

ועל החתימה (שם נדר' א מד.). משום דרך כתיב ח בכך וכו' (לכתוב ביד הימנית אבל בשמאלית) אין דרך כתיב בה בכך (שנת קג.). שתהא כתיב בה תמה (שס:). כתב אות אחת בטבריא ואחת בציפורי חייב כתיב בה היא אלא שמחוסר קריבה (שס קד:). מאימתי מוציאין (את הגט) דפירות ר' יוחנן אמר משעת כתיב בה ור"ל אמר משעת נתינה (גיט' יז:). — ומצוי בסהמ"א: כך היינו מפרשין כתב עוקר הכתיב בה היאך אדם יודע לחוק סימנין ואותות לדברים (תש' הגל', פרק יטע). ומן הוריות בכתיב בה שאם יתקבצו למדין או גזיין או קופין או כפין בשטה אחת שלא תהיה אחת קצרה מחברתה ולא ארוכה מחברתה (לולת ר"י אכן תכון לכוו). חקק ר"ד רשם הלא תראה שהוא לא אמר ברא כי הכתיב בה בכל האומות הם רשמים וחקיקות מונחים כפי ההסכמה בין ב"א להורות בהם על המאמר (דונס בן תמים, פי' ילד' נג.). — ואמר המשורר בהשאלה: ומימי שחרות דודי דבקים בדודיך כמו דבק רגבים, ובדיוי החלבים נכתבו על קרבי מן ימי ינוק חלבים, ולא יוכל זמן למחות כתיב בת דיו חלב עליו לוח קרבים (ר"ש הגיד, אכא חסאן). — *וכמו כתב: שבעים וקנים כתבו התורה לתלמי המלך כתיב בה יוגית (מסכ' ס"ח א ח). — וביתוד' כגו' להכתב המרבע, כותב האשורני: ומה שאנחנו קוראין שאר הכתב כתיב בה גם זה משעותי האשכנזים שמקצרים בלשונם כי שמה כתיב בה אשורית לפי שהעלו אותו עמהם מאשור לפי דעת רז"ל גם יש יהודים רבים שקוראים אותה כתיב בה מרובעת ואנחנו קוראים אותה כתיב בה לבד ומניחין (המלה) אשורית או מרובעת כדי לקצר הדיבור (ר"א כחור, מכתב אליהו, כ"י כס"ס מכו"ח). — *בתיבה וחתימה טובה, משבעת ברכה מאדם לחברו אצל קצת היהודים בפרט בימי ראש השנה. — ובלשון הדפוסים וכדומה, דברים כתובים על גליון לסדר אותם באותיות הדפוס.

***בְּתִישָׁה**, ש"נ, מ"ר בְּתִישׁוֹת, — ש"פ מן פֶּתֶשׁ: שכן עני אוכל פתו בלא כתיב בה (שנת עד.). השמן הזה אין משתבח אלא ע"י כתיב בה (מד"ר ש"ס, לרית שמיון). — ובסהמ"א: כתיב בה שמתנין ותקון הקמורת קרי פישום (רש"י, סדור, תלד.). אך האויל בעבור כל כתיב בהות והכאות שבעולם לא תסור קליפת האולת מעליו (ספר הגלוי לר"ק קיב).

כְּתִית, ת"ו, — (א) שכתו אותו בסכתו וכדו', gestossen; broyé; pounded: ואתה תצוה את בני ישראל ויקח

אמר שמואל הקורא במגילה הכתובה בין הכתובים לא יצא (מג' יט.).

***כְּתִיבָה**¹, ש"נ, מ"ר כְּתִיבִים, — (א) צורת המלה כמו שהיא כתובה במקרא, אעפ"י שהקריאה המסורה היא אחרת: ותקנו (בעלי המסרה) הספרים ההם בתכלית מה שאפשר וכו' ובמקומות אשר השיגם (את הספרים) ההפסד והבלבול עשו הקרי וכתב להיותו מסופק במה שמצא (האפודי ז). אם היה הקרי וכתב כפי מה שמצאו בספרים הסחולפים וכו' אם כן איפה למה בפירוש הכתובים נסמך תמיד על הקרי ולא על הכתיב וכו' היה לו לשום נוסחת הקרי מבפנים כי היא האמת והמסכמת עם הנקודה והכתיב ישים מבחוץ וכו' והנה רוב הקרי והכתיב שבא בספר ירמיהו בשתעיון בם ובעניינם תמצא כולם שהם מזה המין שכתבם ירמיהו בן בטעות ובשגגה וכו' אבל בתורת האלהים להיותה כולה מפי הנבורה וכו' דא נמצאו בו מקרי וכתב א"א מעט מועד (ר"י אכרנאל, הקד' פי' ירמ'). והנה כאשר נתתי את דבי לדרוש ולתור בהכמה על כל אשר נעשה בענין קרי וכתב קרי עוד זה מצאתי שלא נמצא קרי וכתב על ענין חסר ומלא לעולם ר"ל שלא נמצאת מלה בכל המקרא שהכתיב הוא מלא והקרי הוא חסר או להפך (ר"א כחור, הקדמ' ג למסור' המסוכת). — (ב) כמו פֶּתֶשׁ: יראה ספר כתוב והוא לא הכיר הסופר באחד החושים שהקדמנו אך כתיבו מעידה עליו אם חכם באומנתו אם לא (ר"י קמחי, הקד' ספר הגלוי). — (ג) צורות המלים ש' הלשון כמו שהן צריכות להכתב עפ"י הדקדוק, Rechtschreibung, Orthographie, נהוג בדבור העברי בא"י.

***כְּתִיבָה**, ש"נ, מ"ר כְּתִיבוֹת, — ש"פ מן פֶּתֶשׁ: כתבו (את הגט) במחובר (לקרקע) תלשו ותחתמו ונתנו לה כשר ר' יהודה פוסל עד שתהא כתיב בתו ותחיתמו בתלוש (גיט' כ ד). כתיב בה בשנים וחתימה בשנים חתימה בשנים כחה מיופה וכתב בה בשנים אין כחה מיופה (ירוש' שסג מד.). בזמן שהוא מעיד על הכתיבה

¹ בארמ' כתיב כמו כתוב, ובבלשון המסורה בפרט במש"מ הרשומה בפנים: ויקח שמואל מלה חלב אחד ויעלהו עורחא וכו' ויעלה כתיב (ע"ז כד:). ויבא כל העם להברות את דוד כתיב להברות וקרינן להברות (סנה' כ.). הוצא כתיב היצא קרי (מסור' כלאש' ת"ו, ועוד). י"ד מלין כתיב ה בסוף תיבות' וקורין ו (אכלה ואכלה, סי' קיג). כתיב שבות וקרי' שבית (שם קמג). כתיב ובעפלים וקרי' ובטחורים (שם קפ).

אדיך שטן ויז נך פתית למאור להעלת נר תמיד (שמות כו כ). ועשרן סלת כלול בשמן פתית רבע ההין (שם כט מ). עשרים אלף בר חטים מכלת לביתו ועשרים בר שמן פתית (מ"א ס כס). — ב) *חבורה שנעשית ע"י חתוך וברומה, Wunde; plaie; soab : רבש כרי ליתן על הכתית שמן כרי לסדך אבר קטן (שנת ח א). כרי ליתן על סיחבתית (גמ' שם עז). כל מה שברא הקב"ה בעולמו לא ברא דבר אחד דבמלה ברא שכלול לבתית וכו' (שם, א—ג) *סמרטוטם רכים ישימו בתוך הקב של הקטע וכדו' שלא יסבך העץ את העצם! (וכדו', weiche Fetzen; chiffon, charpie; rags : קב של קטע אם) יש לו בית קיבול בתיים (שנת ח). נותן אדם מוך יבש וספוג יבש על גבי מכסה אבל לא גמי יבש ולא בתיים ובישין על גבי מכסה (תוספתא שם יכ יד). — ד) *דברים בתותם לאכילה: לעירוני שנכנסם למדינה וראה אותן שמוכרין מיני בתיים וכל דבר אמר מי יוכל לשבוע מאדו (מדר' תסל' טו).

פְּתִיתָהּ, פ"י, מ"ר פתיתות, — שם מן כתת: וישברהו עד שיהיה בתות בתיים דקות (כד"ק ישע' ל יד). — ובלשון הרפואה, כשכירת העצם, כשהעצם נרצץ דחתיכות אחרות: והנה אם יפול (השבר בעצם) ברוחב יקרא בתור ואם יפול באורך ואין מספרו רב יקרא שסוע ואם יהיה מספרו רב יקרא בתימה (קאנון אכ"ד).

כַּתֵּל, ש"י, כנ"י פתלנו, מ"ר *פתלים, — פתל הבית וכדו', קיר, דופן, Wand; mur; wall : דומה דודי לצבי או לעפר האילים הנה זה עומד אחר כתלנו משניה מן החלונות מציץ מן החרכים (שם"ש ט ט). — ובתו"ם: בית שנפחת וסיכך על גביו אם יש מן הכותל דסיכוך ארבע אמות (סו"א י). השותפין שרצו לעשות מחיצה בחצר בונין את הכותל באמצע וכו' אם נפל הכותל המקום והאבנים של שניהם (כ"כ א א). כותל חצר שנפל מחייבין אותו לבנותו וכו' סמך לו כותל אחר אעפ"י שלא נתן עליו את התקרה (שם ג). הכותל והאילן שנפלו דרשות הרבים והזיקו וכו' נתנו לו זמן לקוץ את האילן ולסתור את הכותל ונפלו בתוך הזמן (כ"מ י ד). הקורה מוטת על הכותל ותולה אותו בדרך שהמבטחין עושין (פנה"ו ד). דף של נחתומין שקבעו בכותל (כלים טו כ). כותל הסמשש את

(1) בערב' ההמונית כתית א), מוך של צמר וכדו'.

הבית ידון מחצה למחצה כיצר כותל שהוא לאויר והטומאה בתוכו וכו' כותל שני שני בתים והטומאה בתוכו (אהל' ו ג' ד). מי שהיה כותל סמוך לגינת חבירו ונפל (כ"מ י ט). מרחיקין את הנפח ואת הובל ואת המלה ואת הסיד ואת הסלעים מכותלו של חבירו שלשה טפחים (כ"כ נ א). מי שהיה כותלו סמוך לכותל חבירו לא יסמוך לו כותל אחר (שם ד). כתב על שתי כותלי הבית (שנת יב ט). כל הכתלים שהיו שם (בהר הבית) היו גבוהים חוץ מכותר המזרחי (מדות כ ד). השוכר בית מחבירו מעמיד בו ריחים של חמור אבל לא ריחים של יד לא ירתף על גבו ויון מפני שמוען את הכתלים ולא יגדל בו את התרגולים מפני שמחטטין את הכתלים ודא יעשה בו מכתשת קבועה מפני שמועז את הכתלים (תוספתא כ"מ ח ל). ר' יהודה אומר בתימה (של העיר) וזויה מתעברין עמה (שם ערוכ' ו ד). אשר לו חוסה פרט לבית הבנוי לחומה דבריו ר' יהודה ר"ש אומר כותל החיצון הוא החומה (ירוש' מעשר' ג נא). סדעים מרחיקין אותן מן הכותל וכו' שהן עושין חידוה והן סלקין ארעיות שכותל (שם שנת ג ו ד). אם היה כותל גוהה סותרו וכונחו (שם תע"ו ד טט). ויוני וכתלים היו יוצאין מיכן ומיכן כדי שלא יציצו הכהנים (שם שקל' ד מת). המצניע קוצותיו וזוככותיו לתוך כותל של חבירו ובא בעל כותל וסתר כותלו ונפל דרה"ר (כנ"י כ"ק ל). שאין דרכן של בני אדם להתחכך בכתלים (שם כט). מכותלי ביתך אתה ניכר שחמיו אתה (נר"י כח). אם הלכה כמותי כותלי בית המדרש יוכיחו (כ"מ נט). המשפיר בית לחבירו בבירה גדולה משחמש בזויה ובכתליה עד ד' אמות (כ"כ ו). האומר לחבירו בור וכותליה אני מוכר דך צריך שיהא הכותל שלשה טפחים (שם יז). למלך בשר ודם שבנה פלטין וחבריות נכנסין לתוכה ואומרים אלו היו העמודים גבוהין היתה נאה אלו היו הכותלים גבוהין היתה נאה (מד"ר כראש' יכ). למלך שצוה את עבדו ואמר לו בנה לי פלטין על כר דבר ודבר שהיה בונה היה כותב ע"יו שמו של מלך והיה בונה כתלים וכותב ע"יהן שמו של מלך (שם ויקר' א). — *אוננים לפתל, דבור מציץ, לאמר שצריך אדם להזהר להוציא סוד מפיו אפילו אם אין בבית שום איש כי סוף סוף יגלה ברבים: רבי לוי אמר אוננים לדרך ואוננים לכותל (מד"ר ויקר' לב). — הפך פניו לפתל, כדי שלא יראו מה הוא עושה: אם אינו יכול (האב"ד)

של ר"ג שהיתה מכתפת יונת-לנסבין והיתה בודקת על כל חבית וחבית אמרה לו רבי ראיתי כותם ונודעו רבן גמליאל (יור' ס"ג מע"ד). אין רואין כותמים ברילה (שם ס"ג). כשם שהיא מראה כותמה בן תהא מראה מראית נגעים (ס"ג). אם באת אישה לפניך לבית המדרש לשאול לך שאלה על כותמה ועל גדתה תהא רואה אותה כאילו שיצאת מירכין ואל תתן עיניך בה (מ"ד ש"ס, הנה מטתו). — ומצוי בסהמ"א לא לבר לבתם של דם: כתם לבן שימצא בעור שחור מכה בעור שחור היתה ולפיכך נעשה שם כתם לבן (ערוך, ערך חסם). שכולו גוון אחד ובמקום אחד או ב' או ג' כתם מגוון אחד (שכל טוב, נראש' ל' ל'). גמר והיא חיה שעורה כתמים בכתמים (גמ' ד"ק, נמר). נקוד הוא רשם הכתמים הקשנים נקודות נקודות וטלוא הוא שכתמיו ורחבים (שם, טלוא). — ואמר הפיטן בהשאלה לכתמי העין: ואל מרום ומתנשא, נעלה בדין על כסא, הטוב בעיניו יעשה, חק פזורה כי תפקוד, כתמי טלוא ועקוד, הסר משם כל שה נקוד, וכו' צדק ואל תאחר, וכל דבן בו תבחר (ילת' כן לראון, פחדתי מיוצרי). עבדיך לטוב תערוב צו כתמם למחקה, זכרה מצוקי תכל פעולתם אם פסקה (אליעזר ב' שלמה, כין כסא לעשור). מחה עונם להלבינם להעביר בגדים צואים, והכתמים הרשומים העקודים והטלואים, מחה ועבור כי תעבור היום בצל צאנך (מדור תימל' ליו"ב, ישראל בחי' אל). — ואמר המליץ: וכאשר פנו לערוב ימי עלומים, וחמאי' עורים היו בתולע אדומים, והפכו כצמר צחר והלבינו הכתמים (גמ' פלוק' ילא, פתי' המנעם).

כתן¹, ממנו כתנת, *כתן.

***כתן**, כ"ו, — פשטני, אומן עוסק במפון הפשתן, וכדומ': עור הכתן² עור הכתף עור הרופא (כלים כ"ו).

כתנת³, ש"ט, כנ"י פתנת, פתנתה, פתנתה, סמ' כתנת, מ"ר פתנתה, סמ' פתנתה, כנ"י פתנתה, — א' רבוש ירבשוהו ע"י עצם הבשר: ויקחו את כתנת יוסף וישחשו

¹ לא נתברר הדבר אם זה שרש שמי מעקרו. באשור' יש ממנו אמנם השם כתנ במשמ' פשתן, וממנו כפי הנראה השם כתנת שלקמן, אבל בשום אחת מהלשונות השיבויות לא נסתעפו משרש זה עוד מלים, ולכן יש מקום לפקפק בשמיותו.

² ופרש רמב"ם: העור אשר יחגור אותו הפשתני בעת גפצו הפשתן. ע"כ. וכן ר"ש ושאר המפרשים.

³ בארמ' כתונא, בעצם משמ' כתנת בעברו', ומזה כיונ' כטון. ובארמ' כתנא במשמ' פשתן, וכמו"כ

כתם¹, כ"ו, כהנסי' כתם, — זהב ממין משכה, כפרט כתם אופיר: אוקיר' אנוש מפן ואדם מכתם אופיר (רש"י י"ג יב). נצבה שגל לימינך בכתם אופיר (תהי' מה י). לא תסלה (התכמה) בכתם אופיר כשהם יקר וספיר (ליוכ' כ"ו יו). — וכתם פו: ראשו כתם פז קוצותיו תלתלים שחרות בעורב (ש"ס ס' יא). — וכתם בלבד, בתאר טוב: איכה יועם זהב ישנא הכתם הטוב (איכ' ד' א). אם שפתי זהב כסלי ולכתם אמרתי מבטחי (ליוכ' לא כד). גום זהב וחלי כתם מוכיח חכם על און שמעת (מכיל' כ"ו יב). — ואמר בן מירא: והיתה לך רשתה (של התכמה) מכון עז וחבלתה בגדי כתם (כ"ס גמ' י"ב וכו'). — והמשורר אמר: ויוציא יקר מוול, והקדש מן החול, והכתם מן החול, והזהב ויבדיל, מאבן הברזל (כ"י סלוי, מכת' ליהוש' בן דוסא). — ומ"כ: לשמי כתמים וגנוי ברומים באונך, ורקפת גלמים ורקת וסמים בנאונך (כ"י אבן גילת, קנין). והשתק כמו אהל תכלת בפניו פתחו אבני לשמים, חרוזים הם בצוארו וכימה ועיש על שתי אוגיו נומים, וליל יעטה שקו וברק יקדש בעדו חוטי כתמים (דמכ"ט, הכיחתי הדס'). מקור חכמה אשר אמצא בפיהו מקום הפז ומחצב הכתמים (כ"י סלוי, ידענוך נדוד). הן דעקור שאר שרשי צר נוטר, ובכתמי יקר תרשישי יתעטר (הוא, לאן אכדות). תרשישים ושוהמים וכסף ועפרות והבים וכתמים (כ"י הדס', האכל מל').

כתם, כ"ו, מ"ר כתמים, — לכלוך עשוי ע"י דם, שומן, דיו, וכדומה, Fleck; tache; stain: נתר ובורית וכו' כדי להעביר על הכתם (שנת ט"ס). כתם שנמצא בחזק ממשא למפרע עד שיאמר בדקתי את החלוק הזה ולא היה בו כתם (נדה ז' ב). כל הכתמים הבאין מרקם טהורין וכו' מפני שלא נחשדו על כתמיהן (שם ג). הרואה כתם על בשרה כנגד בית התורפה (שם ח). שבעה סממנים מעבירין על הכתם רוק תפל וכו' ואשלו (שם טו). כל הנשים שאמרם חכמים דיון שעתן כתמן ממטא למפרע חוץ מן הקטנה וכו' שאין לה כתמים (תוספתא שם א). פעמים שהכתמים מביאין את האשה לידי זיבה (שם ס). מעשה בטביתה שפחתו

כי הוא השרש כתם א) המשמש כערב' במשמ' הסתיר, וכעין זה באשור' כתם במשמ' סתירה. אך כל זה דחוק.

¹ קצת החכמים אמרים כי גם בסכאית משמשת מלה דומה לזו כזו המשמ', וכן באה בתור מלה שאולה כלשון המצרית.

האמת פשוט, נשכן בשניהם ושלום קראו וכמקדורת
 הרב התולים בשו (רמב"ם, דיוטן סג, כ"ז כודל')—(ב)
 יתנות העינים, מחצות הלחות שבעין : ויש בהן
 (בתענים) עשרה דברים משלימין אותן וכולם צריכים אל
 הראות ואילו הן שלשה לחות ושבע כתנות והן מחיצות
 אל הלחות (סער סמסין ט). כתנות הענבית שבעין
 יש לו שעירות רך וטוב כדי שיהיה קולט הקדחיית
 כמו קלישת הספוג (פרקי מסע ה'). הלחות הגלדיית
 והבציית והזוככית וכן הכתנות הקרגיית אין העורקים
 בהם כלל (סג ג). כשיקרע הכתנות הענבית קריעה
 מגונה תזול הלחות הביציית ותצא לחוץ מן הכתנות
 הענביתית ותקרע הכתנות הקרגיית (סד). העינים וכל
 כתנותיהם ולחותיהם (עלילות דכ', א"נ ד קפו).

[illegible]

שְׂעִיר עִזִּים וַיִּטְבְּלוּ אֶת הַפֶּתַח בָּדָם וְכו' הִכָּר נָבִי
הַפֶּתַח בֶּנֶךְ הוּא אִם לֹא וַיִּכְרֶה וַיֹּאמֶר פֶּתַח בְּנֵי
(כִּרְאֵשׁ) לוֹ לֹא-ג). וַיִּשְׁמְטוּ אֶת יוֹסֵף אֶת פֶּתָחוֹ (סֵס כג).
פִּשְׁטָתִי אֶת פֶּתַחַי אֵיכָבֶה אֲלֶשְׁנָה רִתְצָתִי אֶת רִגְלִי
אֵיכָבֶה אֲמַנְסָם (סֵס כ ט ג). — פֶּתַח שֶׁל עוֹר: וַיַּעַשׂ
וַי' אֱלֹהִים לְאֹדָם וּלְאִשְׁתּוֹ פֶּתָחוֹ עוֹר וַיִּלְבָּשֶׁם (כִּרְאֵשׁ
כ ה). — פֶּתַח שֶׁל פִּסִּים: וַיִּשְׂרָאֵל אֱהָב אֶת יוֹסֵף מִכָּל
בְּנָיו וְכו' וַעֲשֵׂה לוֹ פֶּתַח פִּסִּים (כִּרְאֵשׁ לו ג). וַיִּשְׁלַחוּ
אֶת כְּתָנֶת הַפִּסִּים וַיְבִיאוּ אֶל אֲבִיהֶם (סֵס ל כ). וְעַלֶּיהָ
פֶּתַח פִּסִּים וְכו' בְּתָנֶת הַפִּסִּים אֲשֶׁר עָלֶיהָ קָרָעָה (סֵס כ
ג י ח י ט). — לְלוּבֹשׁ שֶׁל הַכְּהֻנִּים: וַלְבָנִי אֶהְרֹן תַּעֲשֶׂה
(כְּתָר' י) וְעִשִּׂיתָ לָהֶם אֲבָנִטִּים (שְׁמוֹת כ ה מ). וְהַלְבַּשְׁתָּ
אֶת אֶהְרֹן אֶת הַכְּתָנֶת וְאֶת מַעִיל הָאֹפֶד (סֵס כ ט פ).
וַיַּעֲשֶׂה אֶת הַכְּתָנֶת שֶׁ מַעֲשֶׂה אֲרָג (סֵס ל ט כו). בְּתָנֶת
בֶּד קֶדֶשׁ יִלְבֹּשׁ (וַיִּקֵּר' יו ד). וַיִּשְׂאֵם אֶת בְּנֵי אֶהְרֹן
שִׁמְתוֹ) בְּכְתָנֵתָם אֶל מַחוּץ לַמִּתְנָה (סֵס י פ). וּבְתַנּוֹת
כְּהֵנִים שִׁשִּׁים וּשְׁבַעָה (נִמְח' ז ע). — וּבְתַלְמ': מַעֲשֶׂה
בִּישְׁמַעְיָאֵל בֶּן פּוֹאֲבִי שֶׁעֲשֵׂת לוֹ אִמּוֹ כְּתוּנָת מִשְׁתִּי
רִיבּוֹת וְהִיא עוֹמֵד וּמְקַרֵּב עַל גְּבִי הַמִּזְבֵּחַ וּמַעֲשֶׂה בֶרֶ"א בֶּן
הַרְסִית שֶׁעֲשֵׂתָ לוֹ אִמּוֹ כְּתַנּוֹת בֶּן מֵאָה מִנְהוֹעֵלָה לְהַקְרִיב
עַל גְּבִי הַמִּזְבֵּחַ וְהוֹרִידוּהוּ אֲחֵיו הַכְּהֻנִּים מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאָה
מִתּוֹכָה עָרֹם (תּוֹפֶסֶת יו"כ א כ כ-ג). וְזִרְנִי בִּשְׁאֲנִי
תִּינוּק וּמִוֹרֵכָב עַל כְּתִיפֹם שֶׁל אָבִא וְהוֹצִיאֲנִי מִבֵּית הַסֶּפֶר
וְהַפְּשִׁיטֲנִי אֶת כְּתָנִתִּי וְהַמְבִּילֹנִי (כְּמוֹ' כו). — וְלוּבֹשׁ
שֶׁל רַבִּי הַמְּלָבוֹת, וּמַלְיָצָה, הַלְבִּישָׁהוּ אֶת בְּתָנֶת פְּלוֹנִי,
נָתַן לוֹ אֶת מִשְׁתּוֹ: וְהִיא בְּיוֹם הַהוּא וְקָרָאתִי לְעַבְדִּי
לְאַדְיֹקִים בֶּן חֲלָקִיָהוּ וְהַלְבַּשְׁתִּיו פֶּתַחַף וּבִגְדֵי חֹזֶק
וּמִשְׁשִׁלְתָּךְ אֶתָּן בִּידוֹ וְהִיא לֹאֵב לְיוֹשֵׁב יְרוּשָׁלַם וְלִבִּית
יְהוּדָה (יַע' כ כ-כ ה). — וּבִהַשְׁאֵלָה, 'פֶּתַח פִּסִּים לְהִגֵּן
כִּשְׁהוּא עוֹמֵה דֶשֶׁא וּפְרָתִים, וְאִמֵּר הַמְשׁוֹרֵר: כְּתָנֹת
פִּסִּים לְבָשׁ הִגֵּן וּכְסוֹת רִקְמָה מִיֵּד דֶּשֶׁא, וּמַעֲזִי תִשְׁבֹּץ
עֲמָה כָל עֵץ וְכָל עֵין הָרָאָה פְּלוֹא (רַמְבַּ"ם, דִּיוָאן, כ"י
טוֹל'). — וְכֵן פֶּתַח מִשִּׁי: בֶּן בֵּיתָן אֲשֶׁר הָתָן מִכִּיבו
וְהַיּוֹסִי לְאַרְבַּעַת רַבְעִיו, מְלוּבֹשׁ כְּתָנֹת מִשִּׁי וְעִטּוֹ
מַעֲזִי תוֹלַע וְשֵׁשׁ וְשִׁלָּל צִבְעִיו (הוֹא, קֶרָאֵן גִּנְיֹר). —
וּבְרוֹחַנִי, 'פִּשְׁטַּת כְּתָנֶת הָאֵמֶת וְכו', וְאִמֵּר הַמְשׁוֹרֵר:
לְבָשׁוּ (הַהוֹלְלִים) לְבֹשׁ הַפֶּךְ וּבְגַד בּוֹגְדִים עִטּוֹ, וּבְתַנּוֹת

בַּעֲרֵבִי בְּתַנּוֹת 8). וּבְכֵן אָמַר פֶּרֶק' כִּי הוּא שְׂאוּלָה מֵאַרְמִי.
וְעַי' הֵעֵרָה לְהַשְׁרֵשׁ. — 1) בְּקֶצֶת סְפָרִים פְּתוּחִים, בְּשׂוֹא לְבֵר.

(¹) גם בארמי', בערבי' כתפ א).

(²) בארמ' כתפא, בערבי' כחפ (b), כתף (c), שתי צורות כמו בערבי'.

בשבת שאין מגיע לבת פנים (כ"מ קי:). (שאל רבא) שבת ששבתו נכסים מאליהם מהו (אם יחלקו היורשים או אין) בשבת המגיע לבת פנים (אין מקום לשאלה כיוון דומה כמו) נפלו לו נכסים ממקום אחר (השאלה היא) בשבת שאינו מגיע לבת פנים¹ (כ"ג קלס:). השביתה השתתה מאליה ואח"כ מת לוי אם שבת מגיע לבת פנים הוא כגון ענבים שהגיעו להבצר הרי השבת הזה כנכסים שנפלו לו מאחרים ויחלקו בהן (רמב"ם, נהל' ד ת).—ושל הבהמה: ישאו על פתח עורים חיליהם ועל דבשת גמלים אוצרותם (ישע' לו).—ולאכירה: אסף נתחיה אליה כל נתח טוב ירך וכתף מבהר עצמים מלא (יחזק' כד ד).—ומליצה, נתן פתח סדרת, מאן להכנע, לעשות מה שמצוים לו: וימאנו להקשיב ויתנו כתף סררת ואונייהם הכבירו משמוע (זכר' ו יא). ותעד בהם להשיבם אל תורתך והמה הידו ולא שמעו למצותיך וכו' ויתנו כתף סוררת וערפם הקשו ולא שמעו (נחמ' ט כט).—*חלץ פתפו, לסימן אבילות, עי' א.חלץ, והוסיפה: על אביו ועל אמו חולץ בתיפו ומוציא זורעו מן החלוק עד שיתגלה בתיפו וזורעו (רמב"ם, אלול ג).—בין פתפיו נכנס עם פלוני: כיוון (פנהם) את הרומה כנגד הקיבה שלה כדי שתהא זכרותו נראית מתוך קיבה שלה מפני הנוקרנים שלא יהו אומר' אף הוא בין בתיפו נכנס עמה ועשה את צרכיו (ירוש' סנז' י כח ד).—ב) בהשאלה, בבגד, החלק שיכסה את הכתף: שתי כתפות חברת יהיה לו אל שני קצותיו (שמות כח ז). כתפות עשו לו (להאפור) חברת (שס לט ד). ושמת את שתי האבנים על כתפות האפור (שס כח יב). ויתנם על שתי כתפות האפור מלמטה (שס לט יט).—ג) כחצר, בבית, וכדומה, קצה: ותמש עשרה אמה קלעים לפתח (של חצר האהל) וכו' ולפתח השנית חמש עשרה קלעים (שמות כז יד-טז). פתח הצלע התיכונה אל פתח הבית, הימנית (מ"א ו ח). ויתן את המכנות חמש על פתח הבית ממין וחמש על פתח הבית משמאלו ואת הים נתן מפתח הבית הימנית קדמה ממול נגב (שס ז לט). ויעמדו הרצים איש וכליו בידו מפתח הבית הימנית עד פתח הבית השמאלית (מ"ב יא יא). ותמרים מפוזרים אל פתחות האולם (יחזק' מ"א כו).—ואמר המשורר: לרגל אמרך תשאך עש על גבה וסרה על בתפו, וכגללו תהי יורד לשחת ומחררי שאול תשכון בתפו (רמב"ע, תרשי"ם).—ד) בכלים, קצוות בולטות: וסרגי נחשת וארבעה פעמתינן כתפות להם מתחת לכיר הפתחות יצקות (מ"א ז ל). וארבע פתחות אל ארבע פנות המכנה האחת מן

—¹ ואמר שם: כגון דיקלא ואלים ארעא ואסקה שירטון.

גמלות שתיים שלש עד הכתף (שנ"ג ט). המוציא בין בימינו בין בשמאלו בתוך חיקו או על בתיפו (שנ"ג יג). וכל מי שאין לו מקום לחלות (את הפסח) ולהפשיט מקלות דקים חלקים היו שם ומניח על בתיפו ועל כתף חבירו ותולהו ומפשיט ר"א אומר ארבעה עשר שחל להיות בשבת מניח ידו על כתף חבירו ויד חבירו על בתיפו ותולהו ומפשיט (פסח' ט ט). איהו קטן כל שאינו יכול לרכוב על בתיפו של אביו (תנ"י א). במדינה כהנים נושאים את ידיהם (בברכת כהנים) כנגד כתפותיהן ובמקדש על גבי ראשיהן (סו"ט ז ו). לזבש אדם שתי חלוקות וזו על גבו וזו וכו' ובלבד שיתן את המשיחה ויקשור בה בין בתיפו (תוספתא כלא' ס יא). מי שהיו מימיו על בתיפו הרי זה קורא את שמע ומתפלל (ירוש' נכ"כ כ ט). ונותן את הסל על בתיפו ונושל את העלי בידו וכו' מביא עצים ועושה אותן במין שלבים וכו' ונותן על בתיפו (שס תנ"י ד סח). כלתו של ר' ישמעאל מיאנה ובנה על בתיפה (שס ינ"א יג ג). נתן (ר"ח בן דוסא) עקבו ע"פ החור (של העורר) יצא ונשבו ומת אותו ערוד נטלו על כתפו והביאו לבית המדרש (כנלי נכ"כ ג). ובכל יום ויום נוטל נאד של קמח על בתיפו ומהלך מעיר לעיר וממדינה למדינה ללמוד תורה (יו"מ נה). שאם היה חולה מרכיבו על בתיפו (שס סו). שאפילו בנה מורכב לה על בתיפה ממאנת והולכת לה (ינ"א ק). הנושא משאוי על בתיפו והגיע זמן תפלה (כ"מ קה:). אמר ר"ש בר נחמן רכוב הייתי על בתיפו של זקוני ועולה מעירו לבקר חנן וכו' (מד"ר כלאש' ט). כזה שהוא טוען צלוב בכתפו (שס נו). היה לו (ליהודה) להוליכו (את יוסף) על בתיפו אצל אביו (שס פה). אבא שאול ארוך בדורו היה ור' טרפון מגיע לבתפו היה (שס נמד' ט). אבא תחנה חסידא נכנס לעירו ערב שבת עם חשיכה ותבילתו מונחת לו על כתפו (שס קה' י). למלך שעשה חופה לבתו ואמר אדם אחד מגדולי המלך נאה לה לבת המלך וכו' להרכיבה על כתפיהם להראות את יופיה (פסיק' רכתי כ).—ואמר המשורר: ומהללו בידת בהלו ומעללו כמו פלג בצמא, והמעלה עדי כתפו צורורה והמשרה עלי שכמו חתומה (יוסף בן משה לר"ש הנגיד, סל"ח ת).—*כתבואה מניעה לכתפיהם, שכבר בשלה כמעט ואינה צריכה לקרקע א"א עוד זמן מעט: כאן (שבע"ח אינו גובה משיבת השדה) בשבת המגיע לבת פנים¹ כאן (שגובה גם מהשבת)

—¹ ופרש רש"י: צריבין לקרקע דבר מועט.

שכר כתף למעות ואינו חושש משום ריבית (ש"ס כ"מ ה' ו'). נמסר (המת) לרבים אוכל בשר ושותה יין נמסר לכתפים כמי שנמסר להבים (י'רש' נ"ג' ג' ו'). הכתפים אסורין בנעילת הסנדל שמא יפסוק סנדלו של אחד מהם ונמצא מתעכב מן המצוה (ש"ס). א"ר פנחס (בא מעשה לפני) ר' ירמיה ועשה שליח עד וחייבו שבועה על ידי הכתף (ש"ס קדוש' כ' סכ.). החמרים והכתפים וכל העושין בשביעית שברן שביעית (ש"ס ע"ז ה' מד' ג'). החמר נמסר לכתף הכתף חייב הכתף שמשר לבנאי הכנאי חייב (כ"מ קי"ט).

***כתף**—קל לא נמצא במקורות הקדומים.

—פע', *כתף, (א) נשא על כתפו: כיתף עמו חבית בחבית (י'רש' ע"ז ה' מד' ג'). מעשה במכירתה שפחתה של ר"ג שהיתה מכתפת יינות לגסכין והיתה בודקת על כל חבית וחבית (ש"ס נדס' ג' מט' ד'). היה טעון אוכלים ומשקין וכו' עמד לפוש פטור לכתף חייב (ש"ס ה'). עמוד ברשות היתיר גבוה י' ורחב ד' אסור לכתף עליו (ש"ס ט'). עמוד תשעה ברת"ד ורבים מכתפין עליו זורק ונת על גביו (פרק' ג'). היה בעל קורה ראשון ובעל חבית אחרון נשברה חבית בקורה פטור ואם עמד בעל קורה חייב וכו' בשעמד לפוש אבל עמד לכתף פטור (כ"ק לא.). —(ב) "הגביה את כתפיו: הרואה לבנה בחדושה מכרך וכו' וצריך לברך מעומד ודברת בשהוא מברך (א"כ ירמי, המנהיג, הלל מד).

—קל, *כתף⁽¹⁾—שם על כתפו, כתף ברבר, עמוס על כתפו ברבר; אלו שבע מצות שהן כתופין בהם (מד' תה"ג כ').

***כתפי**, תי, —של הכתף: ואחר הורידים האלה יאשיך על הכתף והוא הנקרא הכתפי (קאטן ח"א ח' ג').

א. כתר⁽²⁾, ממנו א.כתר, כתר, ב'תרת.

א. כתר⁽³⁾, —קל לא נמצא במקורות הקדומים.

—פע', כתר, כתרו, (א) כתרו את האויב, הקיפוהו מכר, צד, umgeben; investir; invest; כתרו (ישראל) את בנימן הרדיפהו מנוחה הרדיבהו (שפס' כ' מג). סבבוגי פרים רבים אבירי בשן כתרוני (תה"ל כ"ג). —(ב) כת-

המכנה כתפיה (ש"ס לד.). —וכתו"מ: צלוחית שאוגנה מעורר לתוכה וכתפותיה גבוהים וכן לגין שאוגנו מעורר לתוכו וכתפותיו גבוהין אין לו שהרה עולמית (תוספתא מקו' ו' כ'). —(ה) בפתח, פתפות הפתח, השער, חלק הכתל הסמוך להפתח: ורחב הפתח עשר אמות וכתפות הפתח חמש אמות מפו וחמש אמות מפו (יחזק' מא' כ'). והרצפה אל פתח השערים לעמדת ארך השערים (ש"ס מ' יח). ואל הכתף מנוחה דעולה לפתח השער הצפונה שנים שלחנות ואל הכתף האחרת אשר לאלם השער שנים שלחנות ארבעה שלחנות מפה וארבעה שלחנות מפה לכתף השער (ש"ס מ' מא'). ומנוחה לשער הפנימי לשכות שרים בחצר הפנימי אשר אל פתח שער הצפון ופניהם דרך הדרום אחד אל פתח שער הקדים (ש"ס מד). ויבואני במבוא אשר על פתח השער (ש"ס מו יט). —(ו) בכתבת הארצות, כתף הארץ, כתף הים, וכדומה, הצד הקיצוני: וירד הגבול וסחה על כתף ים כנרת קדמה (כמד' לד' יח). ועלה הגבול גי בן הגם אל פתח היבוסים מנגב (י'רש' י' ח'). וגם הגבול מבעלה ימה אל הר שיער ועבר אל פתח הר יערים מצפונה וכו' ויצא הגבול אל פתח עקרון צפונה (ש"ס י"ח). ועלה הגבול אל פתח יריחו מצפון וכו' ועבר משם הגבול לווה אל פתח לווה נגבה (ש"ס י' י"ג). וירד (הגבול) גי הגם אל פתח היבוסים נגבה וכו' ועבר אל פתח מול הערבה צפונה וירד הערבה ועבר הגבול אל פתח בית חגלה צפונה (ש"ס י' י"ט). ועפו בכתף פלשתים ימה יחדו יבנו את בני קדם (ש"ס י' י"ד). לכן הגני פתח את פתח מואב מהערים מעריו מקצהו (יחזק' כ"ט). —(ז) *בשריגי הגפנים, הענבים המחברים להשריג בפסיוגים דקים: איזהו עוללות כל שאין לה לא כתף ולא נטף אם יש לה כתף או נטף של בעל הבית (פאה' ז' ד). איזהו כתף פסיוג המחבורות בשדרה זו על גבי זו (תוספתא ש"ס ג' י). —(ח) כתף אחת, כמו איש אחד, בלב אחד: נעשו ישראל כתף אחת במצרים (פסיק' דר"כ, שמשו). בעוה"ז היו האומות והבריות חולקין על הקב"ה אבל לעוה"ב בולן שוין כתף אחד לעבדו (תנחומא נח כת).

אצילה—*בית השחי. —*כתף. —*כתף. —שכם.

***כתף**, ט"ו, מ"ר כתפים, —מי שנושא דבר על כתפו,

Träger; porteur; porter: עור הכתן עור הכתף

עור הרומא (כלים כו' ה). אונקלין של כתפין (ש"ס י' כ').

כתף אע"פ שמשאו על כתפו הרי זה קורא (תוספתא כרכ' כ' ו').

מקום שנהגו להעלות שכר כתף למעות מעלין וכו' שמיין עגל עם אמו וסוית עם אמו ואע"פ שמעלה

(1) בערב' כתפא, במשמ' זו.

(2) רק בעברית. וקצת גם בסור' שמשמש שרש זה במשמ' אגד סביב, ובמשמ' עמד ושהה והתבונן. בערב' שמשמש שרש זה במשמ' אהרות רחוקות במשמ' בעבר'.
(3) עי' הערה להשרש.

דו, המתינו: ויסקף אליהוא ויאמר פֶּתֶר דִּי זַעִיר ואחורן (אִינֹכ לֹא-כִי). — ואמר המשוּרֵר: כִּתְרָא מִתּוּ וִירִיד אִסְוֵא מִה תַּעְרוּן דְּלִים בִּיד נִסְכְּרוּ (דִּכְכִּי, כִּימִי יִקְוִיאל). אלו יצו תכל להמוט אוי תהיה ממחרת וחשה, ולו צוה עלי שמש לבתר אוי לא היתה לרוין מחישה (הוא, הַלְפֹּר). — ג) שָׁא עֵלִיו פֶּתֶר: ישועה צמחה לנצורי כבכת, בִּתְרָא בְּדִיד דְּנַפֶּשׁ מִשִּׁיבִת (רִי עֹנֵס עֹלָם, אֶלְהִים נִלְעֲדָךְ). כבדם וענדם וכתרים, וּמַעֲרָא הֶגֶן הוֹהִירִם (רִי כֹלִי, אֶלְהֵא קֵלֶת). — הִפֵּעַ, *הִכְתִּיר, הִכְתִּיר, — שָׁא עֵלִיו כֶּתֶר, ובמליצה, הִכְתִּיר אֶת פְּלוֹנִי, נתן עליו כתר, שֶׁל חֲכָמָה וּבְרוּמָה: נִתְּעֵק בְּכִתְרֵי (עֲדוֹנִי נִנִּי). — והכתיר בקדושה ובדומה: בְּכָל יוֹם וַיּוֹם הָעֲלִיוֹנִים מִכִּתְרֵי וְלִהְיֵה שֶׁלש קדושות (מִדִּל וִיקֵר כֵּד).

— הִפֵּעַ, *הִכְתִּיר, הִכְתִּיר, מִכְתִּיר, — שָׁשְׁמוּ עֵלִיו כֶּתֶר, וּבְהַשְׁאֵלָה: מִרְדְּכִי מִכְתִּיר בְּנִימוּסוּ הִיָּה (מִנִּי יִנִּי). — ובסִהֲמָא: שְׁנוֹתָ (הַנְּשִׂיא) רְשׁוֹת לִסְמוֹךְ וּלְקִרְתּוֹ רַבִּי וּמֵאֵו וְהַלָּאָה הוּא כִּשְׁר לְהִיֹּת מִכְתִּיר לִיקְרֵא רַבִּי (רִשִׁי עֲדוֹנִי נִנִּי). — ואמר הפִּטְוֹן: חַת קְדוּשָׁה לִמְקָרָה אוֹרִירִים, הַמּוֹשֶׁגֶב וּמִכְתִּיר בְּכִתְרֵי חֲתָרִים (דִּכְכִּי, אֶל שְׁעֵי, וְעַתָּה נִיָּסִים). בְּיוֹם חֲשׁוֹבֹן חֲסִתְרוֹ, וְכִתְרָא עִמָּךְ נִדְּבֹת בֹּן תוֹכְרֵי (סְדוֹר תִּימֵנִי לְיוֹסֵפִי, עֵס יִי). — קֵל, "כֶּתֶר, וְסִפֵּי" כֶּתֶר, פִּתְוִירִים, — מוֹקֵף מְכַל צֵד: יֶאֱבֹדוּ מִמְּרָחֵק כִּד קְרוּאִיָּה, כִּתְרֵי מִלְּכוֹן הָר צִיּוֹן וְעַל מְקָרִיאָה (רִי אֶל קִיֹּר, כִּי סוֹכִי, אֲוִיו סִכֵּת דוֹד).

בִּיתְרָא, מִמֵּנו בִּיתְרָא.

בִּיתְרָא⁽¹⁾, — קֵל לֹא נִהוּג.

— הִפֵּעַ, הִכְתִּיר, מִכְתִּיר, — הִכְתִּיר אֶת פְּלוֹנִי, הִתְנַהֵג אִתּוֹ בְּעִרְמָה וּבִאֲזוּרִיּוֹת נִוְרָאָה, listig u. grausam behandeln; traiter avec perfidie et atrocité; treat crafty and cruelly: עַל כֵּן תַּפּוֹג תּוֹרָה וְרָא יֵצֵא לַנֶּזֶח מִשִּׁפְט כִּי רִשָּׁע מִכְתִּיר⁽²⁾ אֶת הַצִּדִּיק עַל כֵּן יֵצֵא מִשִּׁפְט מַעְקֵל (חֲכִי, אֶל דִּי).

בִּיתְרָא⁽²⁾, מִמֵּנו גִּיתְרָא.

(1) עִי' הִעֲרָה לִקְמוֹן. — (2) הִקְדַּמוֹנִי פִּרְשׁוֹ הִפֵּעַ זֶה כְּמוֹ כֶּתֶר מִשְׁמֵ אֶן אֶתְרָא, בְּמִשְׁמֵ הַקִּיָּף, אֶךְ אִין זֶה דִּי חוֹק כְּאִין, וְנִרְאָה שְׁהוּא שִׁרְשׁ מִיּוֹחֵד, כְּמוֹ חִתְרָא (a) בְּעִרְבִי, בְּמִשְׁמֵ עֲרַמָּה וּרְמָאוֹת וּבִאֲזוּרִיּוֹת, וְכִבְרָנִתְכֵּר בּוֹדָאוֹת נְמוּרָה בְּהִעֲרוֹת לִקְצַת שִׁרְשֵׁי אוֹת כֶּף חִלּוֹף כִּי עֲבִרִית בִּתְרָא עֲרַבִי. (3) בְּעִרְבִי כִתְרָא (b).

(8) ختَر (b) كثر

סִלּוֹן הַלְשׁוֹן הֶעֱבִירָת (45)

בִּיתְרָא, — קֵל לֹא נִהוּג.

— הִפֵּעַ, הִכְתִּיר, עִי' יִכְתִּיר, יִכְתִּיר, — הִרְבָּה: נִחְלוּ פְתָאִים אוֹלֵת וְעִרּוּמִּים יִכְתִּירוּ⁽¹⁾ (מִשְׁלִי יִד יִתְּ).

בִּיתְרָא⁽²⁾, מִמֵּנו דִּיתְרָא.

בִּיתְרָא, — קֵל לֹא נִהוּג.

— הִפֵּעַ, הִכְתִּיר, עִי' יִכְתִּיר, יִכְתִּיר, — הִכְתִּיר בְּדִבְרֵי, הִתְפָּאֵר בּוֹ: הוֹצִיאָה מִמִּסְנֵר נַפְשִׁי לְהוֹדוֹת אֶת שִׁמְךָ בִּי יִכְתִּירוּ⁽³⁾ צִדִּיקִים כִּי חֲגִמְדָּה עֲלֵי (תִּהְלִי קִמְנָת).

בִּיתְרָא, מִי' מִי' כֶּתֶרִים, — (א) כֶּתֶר הַמֶּלֶךְ, חֲכִישֵׁי עֲנִידֵי שֶׁל זֶהב וּבְדוּמָה, שֶׁהַמֶּלֶךְ נוֹתֵן בְּרָאשׁוֹ לְאוֹת מַלְכוּתוֹ, Krone; couronne; crown: לְהַכִּיֵּא אֶת אִסְתֵּר הַמַּלְכָּה לְפָנֵי הַמֶּלֶךְ בְּכֶתֶר מַלְכוּת (אִסְתֵּר אֶל יֵא). וַיֵּאֱהָב הַמֶּלֶךְ אֶת אִסְתֵּר מִכֶּל הַנְּשִׂים וְכוּ' וַיִּשֶׂשׁ כֶּתֶר מַלְכוּת בְּרָאשָׁה וַיְמַלִּיכָהּ תַּחַת וְשִׁתִּי (כֶּס כִּי). וַאֲשֶׁר נָתַן כֶּתֶר מַלְכוּת בְּרָאשׁוֹ (כֶּס ו ת). — וּבְתוֹנִי, גַּם בְּמִשְׁמֵ הָעִקְרִית וְגַם בְּהַשְׁאֵלָה בְּמִשְׁמֵ קְשׁוֹת רֹחֲמִי: ר' שִׁמְעוֹן אֹמֵר שֶׁלֹּשָׁה כִּתְרִים הֵם כֶּתֶר תּוֹרָה וְכֶתֶר כְּהוֹנָה וְכֶתֶר מַלְכוּת וְכֶתֶר שֵׁם טוֹב עוֹלָה עַל גְּבִיָּהֶן (אֲכוֹת דִּי גִי). וְאֵל תַּתְּאוּהָ לְשִׁלְחָנָם שֶׁל מַלְכִּים שִׁשּׁוּדְחָנְךָ גְּדוֹל מִשּׁוּלְחָנָם וְכֶתֶר גְּדוֹל מִכְתִּירִם (כֶּס ו ד). גִּי הִנִּיחוּ כֶּתֶר בַּעֲהִי וַיִּרְשׁוּהִי הָעוֹהֵב וְאֵלּוֹ הֵן וַיִּנָּתֵן בֶּן שְׁאוּל וְאֵלְעִזָּר בֶּן עֲזַרְיָה וְקִנְיָה בְּתִירָה (יִזְכִּי' פִּסְתָּ וִלְנִי). וְעוֹמֵד (הַמִּלְאָךְ) אַחֲרֵי הַמַּרְכָּבָה וְקוֹשֵׁר כֶּתֶר יָם דִּקְנוֹן (תִּנִּי יִנִּי). רַב לֵךְ כֶּתֶר מַלְכוּת הִנֵּחַ כֶּתֶר כְּהוֹנָה לְזֹרְעוֹ שֶׁל אַהֲרֹן (קִדּוּשׁ סו). אֲפִשֵׁר לִשְׁנֵי מַלְכִּים שִׁישְׁתַּמְשׁוּ בְּכֶתֶר אֶחָד (חול' ס). וְהִיָּה פִּרְעָה מְנַשְׁקוֹ (אֶת מִשָּׁה בִּילְדוֹתוֹ) וּמַחְבְּקוֹ וְהוּא

(1) פִּרְשׁוֹ רֹב הַקְדַּמוֹנִי וְהַחֲדָשִׁים בְּמִשְׁמֵ אֶתְרָא, אֲבָל אִין זֶה מִתִּישֵׁב לְפִי הָעֵנִין, וְלִכְּן יֵשׁ מִהַחֲדָשִׁים שְׁנוֹרֵי שֶׁהַכְּתוּב מְשׁוּבָשׁ, וְקִצְתָם הִגִּיהוּ יִכְבְּרוּ וְכוּ', וְלִפִּי הַנוֹסָחָה הַמְסוּרָה הַפְּרוּשׁ הַיּוֹתֵר מִתִּישֵׁב הוּא לְפִי הַשֵּׁרֶשׁ כִּתְרָא בְּעִרְבִי בְּמִשְׁמֵ הִרְבָּה.

(2) עִי' הִעֲרָה לְהִעֲרָךְ.

(3) גַּם יִכְתִּירוֹ זֶה פִּרְשׁוֹ הַקְדַּמוֹנִי בְּמִשְׁמֵ אֶתְרָא. קִצְתָם בְּמִשְׁמֵ כֶּתֶר, תִּי: אִמְטוֹלִיתִי יַעֲבֹדוּן לֵךְ כְּלִיל דִּשְׁבַּח צִדִּיקָא, עִי' כִּי, וְכֵן רִשִׁי: בְּשִׁבְלִי וְכִתְרוֹךְ צִדִּיקִים וַיִּוְדוּ לְשִׁמְךָ. עִי' כִּי. אֲבָל זֶה דְּחוֹק מְאֹד. וְקִצְתָּ הַחֲדָשִׁים פִּרְשׁוֹ בְּמִשְׁמֵ הַקֵּף, וְגַם פִּרְוֶשׁ זֶה אִינוֹ נֹתֵן לְהַכְּתוּב מִשְׁמֵ טְבִיעִית. וְהִנֵּה הַפְּרוּשׁ הַיּוֹתֵר נָכוֹן לְפִי כּוֹנֵן הָעֵנִין הוּא שֶׁרִדִּיק שֶׁאִמֵּר כִּי הַכּוֹנֵן הִיא שֶׁהַצִּדִּיקִים יִתְפָּאֲרוּ בּוֹ, וְכֵן מִצוֹד, אֵלּא שֶׁהַפְּרָשׁוֹ עֵצֶם הִפְעִל יִכְתִּירוֹ בְּמִשְׁמֵ כֶּתֶר, וְזֶה דְּחוֹק, וְלִכְּן צָרִיךְ לְהַנִּיחַ כִּי הִיָּה פִּעַל מִיּוֹחֵד הִכְתִּיר בְּמִשְׁמֵ הַתְּפָאֵר, וְאֵעִפִּי שְׁאִין לֹא חֲבַר בְּשִׁאֵר הַלְשׁוֹנוֹת הָאֲחֵרִים.

כֶּתֶרֶת, כֶּתֶר, מֶרֶץ כֶּתֶרֶת, — קשוט ענף על ראש העמוד, שם הרומי מצרים ואמרו מתייראין אנו מזה שנוטל כתרך ונותנו על ראשו (מד"ר שמות א'). וראיתי כתות כהנא של מלאכי השרת יושבין ואורגין בנדי ישועה ועושין כתרי חיים וקובעין בהם אבנים טובות ומרגליות וכו' וראיתי כתר אחד משונה מכל הכתרים וחמה ולבנה וי"ב מולות קבועין בו אמרתי לו כתר זה המשובח למי אמר לי לדוד מדך ישראל (כרייתא מפרקי מרכנה). והנה דוד מלך ישראל בראש וכל מלכי בית דוד אחריו וכל אחד ואחד כתרו בראשו וכתרו של דוד טובהק ומשובח מכל הכתרים (סס). — ואמר הפישן: יומו לרדוף ולהסיר כתר, טרם עבודה ונצול חתר (רש"י, פסח, תגלת עמוסים). — והמשורר אמר: במלחמת מומות מאוייו, ובכתי הוד ושכל טוב בוויו, יקנה כל בני חורים לעבדיו, בצוף לקחו וחסדו לא בוויו (ר"י נר נחום סירוס) לר"ד נכד הרמב"ם, אלהים גם כלל שרים חסידים בעולם זה בעזו ישא ויריס, ויום יהיו באהריתם ישו את רצון חסדו עלי ראשם כתרים (ר"י דרעי הקרא, לק"ק פ). — (ב) בהשאלה, *קוים דקים עד ראש קצת האותיות, תגים: בשעה שעלה משה לפרנס מצאו להקב"ה שהיה קושר כתרים לאותיות (גמ' פט. מנח' כט). כתרים ותגים הכתובין בספר תאג' המסורין אלינו במלאכת שימוש ספר תורה (ר"י גלגלני, הלכ"ס"ל ג). — (ג) "בלשון המקבילים, הספירה הראשונה: ואלו הן (עשר הספירות) הראשון נקרא כתר שמתחלק לתרי"ך נתיבות ותרבות אורה (כרייתא מסכ' הלילות). ואחר כך האציל ממנו נקורה אחת אצילות אחת והיא הכתר הנקרא אין לרוב דקות נקודתו ואדיקותה במקורה (פלת הרמון פ'). כי הכתר מרוב דקותו אין אנו יכולין לדרוש בו כלל ועיקר (עמ"מ, שער א"ק סתס ט). ואפילו הכתר ראש לכל הנמצאים ממנו הוא חדשו והמציאו שכבר קדם אצלו העדרו (ר"א חזקוני, חרדים פ). והכתר הוא העיגול העליון המקיף כל העשר (ספירות) והשני חכמה והשלישי בינה וכו' (משנ' חסיד, כריא' א"ק כ). כי בחינת ראשונה היינו כתר עליון הוה כמו מקור המקורת שאין שם השנה כד' והכל שם במציאות נעלמה מאד (רמח"ל, חוקר ומקל יא). ומבינה מתגלה לת"ת במקומה בנשמה שהוא בכל האיברים כן דעת הנעלם מגלה כוחו בכל הספירות ולואת קוראים כתר הנעלם והוא סוד (סס).

כֶּתֶשׁ, ממנו כֶּתֶשׁ, כֶּתֶשׁ, *כֶּתֶשׁ, *כֶּתֶשׁ, *כֶּתֶשׁ. **כֶּתֶשׁ**, פ"י, עת' תכתוש, — כתש חטים וכדו' במכתש, הכם בדבר כבד למען יתפוררו ויהיו לפרורים קטנים, האוי"ד במכתש בתוך הרפופות בעלי לא תסור מעליו אולתו (משלי כו כג). — ובתו"מ: ויתים משיכנסו רביעית לספא פוצע ואוכל בשדה הכניסו חצי לוג כותש וסך בשדה הכניסו שליש כותש בשדה וכונס לתוך ביתו (שנ"י ד ט). היו לו חבולי תלתן של שכל כותש ומחשב כמה זרע יש בהם ומפריש את הזרע ואינו צריך להפריש את העץ אם הפריש לא יאמר אכתוש ואטול את העץ ואתן את הזרע אלא נותן העץ עם הזרע (תרו"מ יו). היות הראשון מנגרנו בראש היות וכותש ונותן לתוך הסל (מנח' ד ת). שחור שיש בו אפר כותשין אותו ושאין בו מניחין אותו (פרס ג יא). (כסה את הדם) בובל דק בחול דק בסיד ובחרסית ובליבנה ובמגופה שכתשה (ספרא אחרי מ יא). ויתים של שביעית וכו' כותש ומקפה בעריבה (תוספתא שבי' ו כו). אין כותשין את המלח במדוך של עץ (סס שנת יד יו). לא היה מוחנן (את הויתים) בריחים אלא כותשן במכתשת (סס מנח' ט ו). הגע עצמך שהיתה שעורה של אורז נחת רוח הוא לאדם דהיות כותש כל שהוא (ירוש' תרו"מ א מ ד). (תרם) ויתין עד הויתין והוא עתיד לכותשן ענבים על ענבים והוא עתיד לדורכן תרומה ויתורין ויתורם (סס). מביא מלילות שלא הביאו שליש וכותשן ועושה אותן בחלות חריע ונותן בקדירה (סס פסח' ג כט ד). במביא גרגרין וכותשן שם (סס תגי' ג עט ג). אין כותשין במכתשת גדולה אבל כותשין במכתשת קטנה (נכלי כ"ל יד). לבנה ומגופה שכותשן (חול' פח). הפשתני הוה בשעה שהוא יודע שהפשתן שלו יפה כל שהוא כותשה היא משתבחה (מד"ר נראש' ג). מביאין פרת ושורפין אותה וכותשין אותה וגושלין את אפרה (סס

*כֶּתֶרֶת. — עטר. — עטרה. — צפירה. — תג. כתר, — ר"ת: כבוד תפארת רום.

מכת שות זו את זו זאת אומרת על שמי יקרא וזאת אומרת על שמי יקרא (ולקוט שמעוני, ירוש' טו).

—הַתֵּשׁ, *הַתְּכַתֵּשׁ, —התכתשו על דבר, כמו כַּתֵּשׁ: שהיו ד' מלכיות מתכתשות זו אומרת יקרא על שמי וזו אומרת יקרא על שמי עליה ק"ו פסולת א"י ד' (ספרי דבר' לו). שנים שהיו מתכתשין על העומר ובא עני אחד וחטפו מלפניהן וזה בו (ירוש' פאה ד יח).

*כַּתֵּשׁ, ט"ו, —כלי שכותשין בו את הויתים לעצור אותם: המניח את ויתיו בכותש¹ שימחנו שיהיו נחמין לכחוש (ספרי ט טו).

כתת², ממנו כַּתֵּת, כַּתֵּת, כַּתֵּת, כַּתֵּת.

כַּתֵּת, ט"ו, כַּתֵּת, אִכָּת, יִכָּת³, כַּתֵּת, כַּתֵּת, כַּתֵּת, כַּתֵּת, —א) כַּתֵּת דבר, שבר אותו בהכאה לרסיסים, zerschlagen; broyer; to crush (את העגל) באש ואִכָּת אתו טחון היטב עד אשר דק לעפר (דבר' ט כא). ושברה בשבר נבל יוצרים כַּתֵּת דא יחמל ולא ימצא במכתו חרש לתתו אש מִקֹּד (ישע' ל יד). ומעוך וכַּתֵּת ונתק וברות לא תקריבו לוי' (ויקרא כג כד). —ובחשאלה, כַּתֵּת את אויבי פלוני, שברם שבר גמור: לא ישיא אויב בו ובן עולה דא יעננו וכַּתֵּת מִפְּנוֹ צריו ומשנאיו אנוף (תהי' פט כג כד). —ובסהמ"א: שקבל תרת עד אברם בנו לפני נמורד על שכתת את צלמיו והשליכם לכבשן האש (כשי' נחלש' יא כת). —ופע': עד אשר יתרכבו היטב כמות כותות ואז יתגם על הבשמים הכותותים והנכבדים (שכתי דוגלו, ספר המלכות). מרות אשך וכו' שפחדו מרוססין שביצים שלו כותותין (כשי' ויקרא' כא כ). —ב) כַּתֵּת ברזל וכדו', הכה בפטיש עליו לעשותו כלי: קדשו מלחמה העירו הגבורים יגשו יעלו כל אנשי המלחמה כַּתֵּת אתכם לחרבות ומזרתיכם לרמחים החלש יאמר גבור אני (יז' ד טו).

—פֵּעַ, כַּתֵּת, כַּתֵּת, —א) כַּתֵּת דבר, שברהו לרסיסים דקים: הוא הסיר את הכמות ושבר את המצבת וברת את האשרה וכַּתֵּת נחש הנחשת אשר עשה משה (מ"ב יח ד). וינתן את המזבח ואת האשרים והפסלים כַּתֵּת דהדק (דכ"ב לד ו). —כַּתֵּת את הארץ, שברה, התריבה: כי לא אחמל עוד עד יבשי הארץ נאם יי'

כמד' יט). —ובסהמ"א: אמר רב ספא משכותשין שעורים בעילי (הלכ' ספוק, קדוש). ויכתוש המרקחת בכל כותו בתוך העלי (שכתי דוגלו, ספ' המלכות ב). ואם הפריש תרומת מעשר שבלים כמו שנתנו לו ה"ז כותש ונותן לכהן את הורע ואת התבן ומפני מה קנסוהו לכתוש מפני שדקה המעשר שבלים והמקיע ממנו תרומה גדולה (רמב"ם, תרומ' ג יד). ולא יעשה ויתים בבית הכד אבל כותש הוא ומכנים לתוך כד קטן ביותר (הוא, שמיט' ד כג). הכותש את הריפות וכווצא כהן בתוך שלו ובעת שמכה מנרנד לחצר חבירו (הוא, שכ' יא ג). —כַּתֵּשׁ על הלב, הכה באגרופו לסימן חרטה וצער: אלו הצדיקים שנותנין מיתתן כנגד לבן ולמה כותשין על הלב (לומר שהכל שם) (מד"ר קנל, עוב ללכת). —אשה כַּתֵּשׁה לפני איש, שנבעלה לו: תירגם עקלים הגר לפני ר"ע והיא שפחה נחרפת לאיש בכתושה לפני איש (ירוש' קדוש' א טו). —כַּתֵּשׁ, שבור, פצוע, אברים כתושים: והוא (צוף הדבש) עוד מרפא לאברים הכתושים בשיושם (הצוף) עליהם (ללכ' ג משלי טו). —ובחשאלה, במשם' נתרב, ואמר הפיטן: שלומים רחק והצר דחק ועצמם שחק ושמה כתושה, משרה לוקחה וערבה כל שמחה ותהי כשפחה כבושה (ר"י הלוי, איכה כלילת יס'). —שער כַּתֵּשׁ של גפן וכדום', ענפים דקים נסרמים עד הגדר: הכל מפסיק לורעים ואינו מפסיק לאילן אלא גדר ואם היה שער כותש¹ אינו מפסיק אלא נותן פאה לכל (פאה ג ג). שומרה שבכרם גבוהה עשרה ורחבה ארבע זורעין בתוכה ואם היה שער כותש אסור (כלל' ג ג).

—נִפֵּעַ, *כַּתֵּשׁ, —שכתשו אותו: אין תורמין שמן עד ויתים הנכתשים ולא יין על האבנים הנדרכות (תרומ' א ת). העצם בין כך ובין כך היה גכתש וחולקים אותו לשלשה חלקים (פסח' ג יא). שהגיוחן (את הויתים) לִיכַתֵּשׁ (תוספתא טפרי' י). —ומצוי בסהמ"א בענין כתישת הסמים: לידע הכשמים והויעות הנכתשות במכתש ונכברות בכברה (שכתי דוגלו, ספר המלכות א). —פֵּעַ, *כַּתֵּשׁ, —א) כמו הקל, כַּתֵּשׁ: אִיד יוחנן (חול דק נקרא) כל שאין היוצר צריך לכתשו (חול' פת). —ב) כַּתֵּשׁ על דבר, התקוטטו והכה וא"ו: שני עניים שהיו מכתשין על העומר ובא עני אחד וגשלו מאחוריהן הרי זה זכה (תוספתא פאה כ כ). שהיו ד' מלכיות

¹ ג"א בכופש, עי' זה.

² עברית וארמית.

³ ר"י חיוג.

¹ ואסרו כגמ' ירוש' (ספ' כ"ו) מה כותש ועולה כמכתש או כותש על גבי גדר מן מה סער כותש אין הגדר כותש הרה אמרה כותש על גבי גדר.

והנה אנכי ממציא את האדם איש ביד רעהו וביד מלכו וכתתו את הארץ ולא אציל מידם (זכר' י"א). — ובתו"מ: גירר (חוקיהו) עצמות אביו על משה של חב"ים והורו לו ב י ת ת נחש הנחשת והורו לו (נר"י פסח' ד ט). ללסטים שפוף שהיה יושב בפרשת דרכים וכו' עבר פקח אחד וראה שאין בו תוחלת לגזול לו כלום התחיל מ כ ת ת ו (מד"ר נר"ש' כג). שר הוא וישמו שאייה מ כ ת ת שערם וכותלי בית שאין אדם דר בחובה (רש"י ב"ק ל"ו). תגור שגטמא ולא רצה ל כ ת ת ו (רמב"ם, קל"ט טו ב). — ובהשאלה: כ ת ת ו עצמותיכם על דברי תורה (נכ"ל סג). במה דורות אבד יצר הרע דור אנוש ודור הפלגה ודור המבול כיון שעמד אברהם אבינו וראה שאין בו תוחלת התחיל מ כ ת ת ו (מד"ר נר"ש' כג). — ואמר הפיטן: זכור טפיש מהערימה, ירד ו כ ת ת עמי עד חרמה (שנת זכור, זכור ח"ס). — ובהשאלה, פתת גאון וכדו': סחין לשון הנבונים משכיל ופחד ויחת, כי בו יכחת גאון כל גאה בלי בין ויחת (רמב"ם, תר"ס י). — *כתת רגליו, בהשאלה, הלך הרבה ופצע את רגליו בהליכה: אלו ת"ה שמכתתים רגליהם מעיר לעיר וממדינה למדינה ללמוד תורה (נ"כ ת). אותם המכתתין רגליהם ויושבים ועוסקים בתורה אני פורק מהם עול מלכות (פסיק' דר"כ, וואל סנדרה). — ומצוי בסה"מ: הולכים ושטים ומכתתים רגליהם מעיר לעיר לכל צד הם פונים לבקש עורה (מג"י עיפה ל' שנת' כהן). וכה משפטו כל ימי חייו מדי שבת בשבתו ל כ ת ת רגליו בשווקים וברחובות בבתים ובהצירות לילה ויום (עמ"מ, קרית ארנע קיב). בימי גזירת תחננו והרועים וברומה התיירו גדוליהם לה מ כ ת ת ים רגליהם לשנות מלבוש ולגלח זקנם שלא יכירום האויבים (שו"ת חת"ס, או"ח קט). — ב) פתת ברזל, הכהו בפטיש דעשות בלי: ושפט (מד"ר ישראל) בין הגוים והוכיח לעמים רבים וכתתו חרבותם לאתים והגיתותיהם למזמרות ולא ישא גוי אר' גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה (ישע' כ ד).

— *כותת, כותתים, — כמו ש"ו: מופו של ארז זה באין ב ו ת ת ין ומכתתין אותו ומסבבין (צ"ל ומסבבין) בו

בתים והשאר מניחין על האור (דל"ר ד). — פטע', פתת, יפת, יפתו, — שכתתו אותו: וכל פסוליה יפתו וכל אחגניה ישרפו באש (מ"א א ו). — ובהשאלה, הנבונים יפתו: מדוע ראיתי חמה חתים נסוגים אחור ונבזורים יפתו ומנסו נסו ולא הפגו (י"מ' מו ה). מבקר לערב יפתו מבלי ששים לנצח ואבדו (איו"ב ד כ). — פתת בפלגיו, פתת זא", במלחמה וכדו': ובעתים ההם אין שלום ליוצא ולבא כי מהומות רבות על כל יושבי הארצות וכתתו גוי בגוי ועיר בעיר (דל"ר י"א י"ו). — ובתו"מ: כוון שהיא (השדרת) בתוך הקבר אפי' משוברת ואפילו מכותתת (מוספת' לה"כ ה). השורה והגולגולת אפי' מכותתתין אפילו מפורקין (איו"ב גיר' ו נו ג). — ובסח"מ: א' עצים מכותתין בעין קנה מרוסם (רמ"ב ב"ק כז). שיעורים מכותתות ומבושלות (תש"ו ה"א, סרסני לו). — ואמר המשורר: פור נקבצים ונצמתו, ובכדי נפון כותתו, נבהלו מפניו ונבעתו, ורעשו מפניו דגי הים (ר"י סלוי, מי כמוך). חמרי יבת ורגביו יתפרדו, מפלי הגזיה הם ויקי הנפש, וישו ליוותם יותכו ופלו (י"ג, הוי אה א). כוכב אור מסמלתו נפל משמים, ויפת לשביבים ויפור ברוח, ובנפלים עוד הפיצו השביבים קרנים, וכמו נרות אלהים נתנו אור ודורו (סוף, אינעי לכו).

— נפע' *נכתת: מנפשה שגבתתה היא וישריה (שנת קכד). מי שנמקכו הביצים שלו או אחת מהן או נכתתו וכו' או נתקו (רמב"ם, כ"א המקד' ז ת). — הפ', הפתת, — כמו פתת במש"מ העקרות: אדמה שהיא קרוב להתפרך ול ה ת כ ת ת ואינה אבנים ולא לבנים שרופות (ר"ח שנת פ"א). — ובהשאלה: ובימים ההם ובעת ההיא ית כ ת ת ו גוי בגוי חרב איש ברעהו וישראל יהיו ביניהם בצער גדול (אלימה לרמ"ק, עין כל ה כד).

— (1) כך דעת קצת הקדמוני' והחדשים שהוא הפעיל מהכפולים, ועי' שרש יבת.

שער הלמד

5

היהודים לפנים ה'ברים לפעמים, כפרט בקריאה נגינית חגיגית, בהברה חֲפִית רכה מאד עד שהיתה מתמוגת עם הברת היורד שדאחריה⁽¹⁾.

בהגיית הלמד הדגושה בהדבוק הלשון בעליון החיך וכזה אנחנו שגדלנו בארצות אדום הלועזים מבדילים בין אל הנקוד בצירי בין לאִל הנקוד בסגול כי להיות הצירי תנועה גדולה מטים קריאתה אל דגש כמשפט אנא ימה וחביריהם והסגול הוא תנועה קטנה ע"כ תורפין אותה ונשארה הלמד רפויה אבל אין הכלל הזה עולה בירינו בכך מקום ואין לנו בזה אלא הרגל לשוננו וכן הוא בלשון הנוצרים והישמעאלים שאין להם כלל בהבדלת קריאתם אלא ההרגל וקצת סמך יש לזה להבדיל בהגיית הלמד בין רפויה לשאינה רפויה מ"ש ב"פ הנוול יש תלמוד קאמר מר. או ישתלמו קאמר מר (נ"ק קד): וזהו סיוע להנחיתנו כי להגיית ארץ ישמעאל הגיית יש תלמוד והגיית ישתלמו שזה (מגן אבות, חלק יעקב ג ד). והנה הוכחתו של רשב"צ אינה כ"כ מוכרת, כי אדרבה ספקוקו של בנו של רב הונא נראה באמת כי לא היה שום הבדל בקריאת ישתלמו ובין קריאת יש תלמוד, ונראה כי רב הונא לא היה מדגיש את הלמד, ונראה מזה עוד כי הדלת בסוף הברה לא היתה מרגשת כ"כ, דפחות בדבורו של רב הונא, ושתנועת י איתן במלת ישתלמו היתה דומה לתנועת י במלת יש. עכ"פ אין ספק בדבר, כי במקומו של רשב"צ היו היהודים ה'ברים את הלמד בשני מיני הברות מתחלפות זו מזו. — (1) אדות הברה זו של האות ל, הנקראת בלעז ההמוני mouillé, ובלשון המדעית הברה חֲפִית, palatale, אין לנו עדות מפורשת, אך יש להכריח זאת מהמשנה (סוכ' ד ט) בענין הקפת הערכות במדבר שזה הסכות. במשנה זו נמסרו הדברים שהיה הצבור אומר בשעת ההקפות, ונחלקו שם התכמים בנוסח הדברים שהיו אמרים במשך ההקפות ובשעת פטירת העם, וכבר הובאה משנה זו בערך זה, שהעיר ר"י שהיו אמרים בשעת ההקפות אני והו הושיעה נא, והוכחתי בהערה שם, כי כונת ערות

6

ל אות השמים עשרה⁽¹⁾ באלף-בית העברי ושמה למד, ע"י זה הערך.

מוצא אות זו מן השנים, ר"ל שקולה מתהוה ע"י סגירת חלל הפה בהדוק מרפרף שר קצה הלשון בהשנים, והיא אחת מאותיות הדל י ק ה⁽²⁾, ע"י ערך ב. דלוקה, והברתה דומה כמעט כפי כל היהודים, רק שהיהודים ברוסיה ה'ברים אותה קצת קשה כמו קול הלמד הקשה הרוסית⁽³⁾. ובקצת ארצות הבדילו בין הברת ל במלת אל שקראוה קצת דגושה והברת ל במלת אל שקראוה רפויה⁽⁴⁾. ל גחה לפני י מונעת באחת התנועות היו

(1) ע"י אדות מקום האות באלף-בית בהערות לאותיות הקודמות. בהפרשיות והמוסורים המסודרים עפ"י סדר א"ב באו הפסוקים המתחילים באות ל אחרי הפסוקים המתחילים באות כ, איכה א יא-יב: כ"כ עמה נאנחים וכו' לו א אליכם כל עברי דרך, ושם ב יא-יב: כל לו בדמעות עיני וכו' לאמתם יאמרו איה דגן ויין, וכן בשאר הפרשיות. ובמ"כ באותם מוסורי תהלים שפסוקיהם מסודרים עפ"י א"ב: כפירים רשו ורעבו וכו' לבו בנים שמעו לי (תהי' לך יא-יב), וכן עוד במוסורים אחרים. ובמ"כ במשלי לא: כ"כ פרשה לעני וכו' דא תירא לביתה משלג. — (2) ריב"ג: ואותיות הדליקה שבע אלה השלש רצוני דומר הלמד והגון והרש וכו' כי מוצא הלמד מקצה הלשון נוגע בשרשי השנים המשנים (הרקס, ערך כ). — (3) גם בערב יש ל קשה או עבה זו, אבל רק בהשם אֲלֶהָ a, וכבר הוכיח לו זו רסע"ג בפרושו לספר יצירה, אמר וז"ל: ואמא אללאם אלצ'ח'מה פפימא בוג אללאם אלמראלה ואלגונ, ע"כ, ובערב: והלמד העבה היא מה שבין הלמד השלוחה והגון (כ"י כללוגי, מדוס יז'ר' 229). — (4) כך העיר רשב"צ דוראן, אמר וז"ל: ובהגיית הלמד יש ג"כ שנוי במקומות יש הוגים אותה

בצורפי שרשי המלים העבריות אין אות ל מתחברת עם אות ר ואין בהן צרוף לר¹), יצאה המלה *אורר שצורפה ספסל ונראה שאין מקורה עברי.

בתוך הלשון העברית בעצמה וכמו"כ בינה ובין שאר הלשונות השמיות תתחלף אות ל באות ג, כמו לשכה-נשכה, כלה ובערב' כנה^a), צלם ובערב' צנמ^b), וכמו"כ באות ר, כמו ארמון-אלמון, שרשרת-שלשלת, אלמנה-ארמלתא, ובערב' ארמלה^c), וכמו"כ עם מ, כמו גלגלת ובערב' גמגמה^d), ועם ד, כמו אול ובתלמוד אודא.

בבניני קצת השמות תתוסף האות ל בסוף השרש, כמו גבע'ל, ברמל, קרס'ל, וברומה. ובקצת שמות בתוך המלה, כמו שלאנ'ן²) במקום שאנן.

בשרש לקח תפ'ל ד פ"פ בצווי: קח במקום לקח, ותבלע בע"פ בעתיד אקח, יקח, וכמ"כ בשם מקח וכדו'.

זו היא, שהמלים אנא יהוה, שקראו בקריאה גנינית חגיגית נשמעו כמו אני והו. ואמרו עוד במשנה שם: בשעת פטירתן מה הן אומרים יופי לך מוכח יופי לך מוכח. רבי אליעזר אומר ליה ולך מוכח ליה ולך מוכח. ע"כ. והנה גם כאן, מעפ"י שעצם פרוש המלים שבשתי הנוסחאות טובן ואינן תמוהות כמו המלים אני והו, אעפ"כ קשה מאד, כי הלא אין זה דבר התלוי בשקול הרעת אלא במסורת ואיך קרה הדבר שהסוסרים, ששמעו באזניהם במקדש, מסרו שתי נוסחאות כל כך מתחלפות זו מזו? על כרחנו עלינו לאמר כי גם כאן באמת יש רק הבדל שמיעת האזן, וששתי הנוסחאות אינן אלא הברות מתחלפות של אותן המלים שהיו אומרים בשעת פטירתם, ורגלים לדבר, שהיו אמרים ליה ולך מוכח, אלא שבקריאה הגנינית נתמזגה האות ד עם האות י, ונתחברה עם הברת האות ו שנשתה בקריאה הגנינית להברת האות פ רפה, עד שהמלים ליה-ן-לך נשמעו לאון כמו יפ-לך. וכבר אמרו קצת החדשים, שהברה זו של האות ד היתה נהוגה גם בעבר, וכזה בארו את הצורה דליו שזקים במקום דללו, כמו בצרפתית fille, שהברתה היא fiie, וכן נהוגה הברה חכית וז בקצת אותיות אחרות בקצת לשונות השמיות, כמו האותיות ר נ בסורי והאות ג בערב' ההמוני (כל זה Kō. 2, 475). ועוד דבר אחד נלמד משמיעת קריאת ליה-ן-לך כמו יפ, והוא, שכבר בזמן המשנה התחיל קול פתח ארוך בקריאה מסשבה ונגינית לנשות לקול החולם, והתפשטה נגייה זו מעט מעט ונהיתה לכללית אחר כך בא"י בפרט בזמן קביעת הנקוד, ולציון השתנות זו של קול הפתח הארוך קבעו המנקדים את התנועה קמץ. ועי' אדות זה בהמשכא, חלק הרקדוק, —¹) מנחם בן סרוק במהבחרת. וכן בערב', יצאה המלה ח'לר^e). —²) החדשים אמרים כי זה שבוש פשוט ובחיי הלשון לא היתה נהוגה

(a) كَلَّة (b) صَم (c) ارملة (d) جمجمة (e) خَل

ל¹) היא גם אות שמושית, ומשמשת בהוראה כללית של נגייה והתנועות למקום ולמטרה, ותתחבר בראש המלה במלות הגוף ושמות ומקורות של פעלים, ותנוע בשוא נע ל לפני אות מונעת באחד המלכים: דרפך (מ"ה יט יו), לאלם (שס ז כא), לשברך (יומ' ל יב), דלום (בראש' יג ה), למישרים (סס"ט ז י), לנברי (דנר' יד כא), לנבע (ויקר' יג כ). ובקמץ ל בפרט בהספס גדול או קטן: ולא שת לבו גם לן'את (שמות ז כג), ונגד זה: לן'את יקרא אשה (בראש' כ כג), בין דם לדם בין דין דין ובין ננע'לננע (דנר' יו ח), בין מים דמים (בראש' א ו), ובכ"ז: ויבס לבב העם ויהי למים (יוס' ז ה), בין טוב לרע (ויקר' כו ג), ובכ"ז: הארע בין טוב לרע (ש"כ יט לו), להבין בין טוב לרע (מ"ה ג ט), פה דפה (מ"כ י כא), צו לצו (ישע' כח יג), מדור לדור (שס לד י). ובהכחור עם קצת שמות שנהיו כמו תה"פ: לבטח, לט'רח, דמס, דנצח, אך: לנצח נצחים (ישע' לד י), דער, דבן, לר"ב, דריק, אך: דריק יגיעה (איוג' נט יו), דשבע, אך: דשבע נפשו (מטל' יג כה). ועפ"י בהתחברות עם מלים בנות הברה אחת או מקור פעלים מלעיל ודא במסיכות: לבוא, לנעת, לנשת, לק"ב, לקום, לצאת, לשאת, לרוב, דקחת, דשבת, דתח, ולעומת זה: דב"א חמת (נמד' יג כא), דשבת אברם (בראש' יו ג), דצאת בני ישראל (שמות יט א). ובחירוק בחבור עם מקורי פעלים ובגד בפת אחריה דגושה: לבב'ד (ישע' לג א), לבכות (בראש' מג לו), לוב'ר (שס ט י), לבב'ש (אסח' ז ח), לבת"ב (דנר' לא כד), ללב'ן (שמות ה ז), ללב'ש (בראש' כח כ), למב'ר (תמ' י לג), ללב'ח (ישע' טו י), ללננע (איוג' ז ז), ללננ'ף (שמות יב כג), דננ'ח (דנר' כ יט), לננ'ר (נמד' ו ג), לנפ'ל (שס יד ג), לספ"ב (שס כא ד), לספ"ל (בראש' מט יו), לסגור (יוס' כ ה), לספ'ר (בראש' יו ה), לסתום (דיו"ט לב ג), לסת'ר (בראש' מא יו), לצב"א (ישע' לד א), לקב'ר (בראש' כג ח), לרגום (נמד' יד י), לרד'ף (יוס' ח יו), לרב"ב (ש"כ יו כ), לרפ"א (יוס' ה יג), לשב'ר (בראש' יט ט), לשבב (שס לד ז), לשב'ן (נמד' ט ככ), לשפ'ר (דיו"ט יט), לשפ"ט

הכנסת ל בתוך השמות. —¹) כך שמוש אות ל גם בשאר לשונות השמיות, וסברו קצת חכמי הלשון P. Lagarde ואחרים, כי זה קצור מן המלה אל, בערב' אל, אך כבר רחה נלד' דעה זו, ודעת רוב החכמים היא כי הברת קול זה נקבע לכתחלה בלשונ' השמיות להוראה זו של פנייה והעקב, ורגלים לדבר כי תנועתה העקרית הקדומה היתה ד, ואח"כ נשתנית בעבר' לפידרכי הלשון העברית ומנהגיה, ונעה בתנועות מתחלפות כמו שרשום בפנים.

(ממות י"ג), **רָשָׁף** (יֵשַׁע י"ט), **לְחָפֹר** (קֶסֶל ג' ו'), **לְחַשֵּׁב**
 (יִחוּק' כ"א ו')—וְנָס עִם בְּגָד בַּת רַפּוּיֹת: **לְבָדֹק** (דִּסְכ"ב
 ל"ד י'), **לְתַנּוֹשׁ** וּלְתַנּוֹץ (יִרְמ' א' י'), **לְצַב־אֶצְבָּא** (כַּמֵּד' ד'
 כג), וְלֹא נִתְבַּרֵּר טַעַם שְׁנוֹי וְהוּ—לִפְנֵי אֵה ח ע פתוחה
 בַּפֶּתַח: **לְחַטֵּב** (דַּכְר' י"ט ה'), **לְחַטֵּם** (יֵשַׁע' מו' יד'), **לְחַפֵּר**
 (יֹסֵף' כ' כ'), **לְחַצֵּב** (יִרְמ' כ' יג'), **לְחַקֹּר** (מַשְׁלִי כ"ג ל'),
לְחַשֵּׁב (מַשְׁלִי י' ל'), **לְחַשֵּׁף** (חַנִּי ג' יו'), **לְחַתּוֹת** (יֵשַׁע' י"ד י'),
לְחַתֵּם (דַּנִּי' ט כד'), **לְעוֹר** (דִּסְכ"ב י"ט כ'), **לְעִשֵּׂר** (דַּכְר' כו'
 י'). וְעַם חֲטָף פֶּתַח אַחֲרָיו: **לְאַבְלִי** (יֵשַׁע' ס"א ג'), **לְאַסּוּרִים**
 (שֵׁם מַט' ט'), **לְאַשֵּׁר** (כִּרְאֵשׁ' מַג' טו'), **לְחָבֹק** (קֶסֶל ג' ה'),
לְחַבֵּשׁ (יֵשַׁע' ס"א א'), **לְחַטּוֹף** (תַּהֲלִי ט'), **לְחַשֵּׁב** (מַחֲשַׁבַת
 שְׁמוֹת ל"ד א'), **לְעוֹר** (יֹסֵף' י"ג ל'), **לְעִצֹר** (דִּסְכ"ב כ"ט ט').
 וְתַנּוּעַ בַּפֶּתַח נִסְּ לִפְנֵי אוֹתִיּוֹת אַחֲרוֹת, כִּשְׁנַשְׁמַטָּה אַחֲרֶיהָ
 אוֹת פֶּתַחָהּ וְהוֹשְׁלָה תַנּוּעֶתָה עַל הַלְמֵר: **לְרֹא'תְכֶם** (דַּכְר'
 א' ג'), בַּמָּקוֹם **לְהִרְאֹתְכֶם**, **רְצִבּוֹת** בְּמִן (כַּמֵּד' ה' ככ'),
 בַּמָּקוֹם **לְהַצְבּוֹת**, וְכִדּוּשָׁה. וְעַם סִגּוּר לִפְנֵי אֶרֶץ שְׁוֹאִית:
לְאַסֵּר אִסָּר (כַּמֵּד' ל ג'), **לְאַסֵּר** שְׁרִיו (תַּהֲלִי ק"ה ככ'),
 וּלִפְנֵי אֶ: **לְאַסּוֹר** אֶת שְׁמִשּׁוֹן (שֹׁטֵף' י"ה י'). בַּהֲמַלְהָ
 הַשְּׁגוּרָה מֵאֵד לֹא מָר נָחָה הָאֶלֶף וְהַלְמֵד תַנּוּעַ בְּצִירִי,
לְאַמֵּר, וְכֵן **לְאַלְהִים** (כִּרְאֵשׁ' י' ז'), **לְאַלְהֵו** (חַנִּק' א' א'),
לְאַלְהֵיהֶן (כַּמֵּד' כ"ה כ'). וּבַפֶּתַח בְּהַשֵּׁם **לְאַדְנִי** (כִּרְאֵשׁ'
 כד' לו'), **לְאַדְנִי** (שֵׁם י"ח ל'), **לְאַדְנִיךָ** (מִ"א י"ח ת'), **לְאַדְנִיו**
 (שְׁמוֹת כ"א ל'), **לְאַדְנִיָּה** (שֵׁם ד'). וְתַשְׁמַטָּה הַיִּרְיעָה אַחֲרֶיהָ
 וְתִקְבַּל תַנּוּעֶתָה הַנִּשְׁמַטָּה: **לְאַלְהִים** (שְׁמוֹת כ"ט), **לְאַנְשִׁים**
 (כִּרְאֵשׁ' י"ט ח'), **לְאַמְרֵי** (כַּמֵּד' כ"ה כ'), **לְבָתִּים** (יֹסֵף' ז' יד'),
לְבָבּוֹת (דִּסְכ"ב י"ה י'), **לְיוֹשֵׁב** (יֵשַׁע' כ"ה ו'), וּבַמָּוֶ"ב תַשְׁמַט
 לְפַעֲמִים בַּמָּקוֹר נִפְעַ' בְּקַצַּת פְּעִלִים עִם ל הַשְׁמוֹשׁ בְּרֹאשׁם
 וְתַנּוּעַ הַלְמֵד בְּצִירִי: **לְעֵנִית** (שְׁמוֹת י' ג'), בַּמָּקוֹם **לְהַעֲנוֹת**,
לְרֹאוֹת (שֵׁם ל"ד כד'), בַּמָּקוֹם **לְהִירְאוֹת**, וְכֵן **לְאוֹר** (אִיוֹכ'
 ג' ג'), בַּמָּקוֹם **לְהִאוֹר**, וּבַמָּוֶ"ב **לְבִיא** (יִרְמ' ל"ט ו'), בַּמָּקוֹם
לְהַבִּיא, וּפֶשֶׁט דֶּרֶךְ שְׁמוֹשׁ זֶה בִּזְמַן הַמִּשְׁנָה וְאַחֲב־
 כְּמוֹ: **לְבַטֵּל**, **לִיבְטֵל** (יִמְ"ו ו'), **לְהַרְגֵּ**, **לִיהַרְגֵּ** (עַכְ"ל א'
 ג'), **לְהַנּוּחַ**, **לִיהַנּוּחַ** (כַּתוּב' א' א'), **לְשַׁחֵר**, **לִישַׁחֵר** (כִּלְסִי ג'
 א'), **לְשַׁמָּא** **לִישַׁמָּא** (מַעֲד' ד' ו'), **לְשַׁבֵּן**, **לִישַׁבֵּן** (כִּ"ב ג' ו'),
לְשַׁקֵּד, **לְשַׁקֵּל** (סִנֵּי' ו' א'), **לְעִשְׂוֹת**, **לִיעִשְׂוֹת** (עַדִּי' ה' ו'),
 וְעוֹד. לִפְנֵי י נָחָה תַנּוּעַ הַלְמֵד בַּתַנּוּעַת הִירֵק אֲרוּךְ:
לִיהַרְדָּה (כַּמֵּד' א' ו')—וְתַתְּחַבֵּר עִם מְלוֹת הַנּוֹף: **לִי**, **לָךְ**,
לָךְ, **לָךְ**, **לָךְ**, **לָךְ**, **לָךְ**, **לָךְ**, **לָךְ**, **לָךְ**, **לָךְ**, **לָךְ**, **לָךְ**, **לָךְ**, **לָךְ**, **לָךְ**,
 כִּ"א בַּמָּקוֹמָה—וְעַם שְׁמוֹת וּפְעִלִים וְתַשְׁמֵשׁ²) (א' לְהוֹרוֹת
 פִּנְיָהּ וְהַהֲעֵקָת מִמָּקוֹם לְמָקוֹם: וַיִּבָּא הַלֵּךְ לְאִישׁ הַעֲשִׂיר

(¹— כך בנוסח', ויש ספר' ח שואית, —²) בסדור שמושי
הלמד הלכתי להקדמונים בפרט בעקבות ריב"ג בהרקה

וַיִּגְשׁ וַיִּשָּׁק לוֹ (בראש' כז-כח). וַיִּשְׁקֵי עֶקֶב לְרַחֵל (שם כט יא).
וַיִּשָּׁק הַמֶּלֶךְ לְאַבְשָׁלוֹם (ש"ב יד ג), וַחֲשֵׁק עֶרְפָּה לְחַמֹּתָהּ
(רות א יד). — (ב) לְהוֹרֹאת הַפְּנִייה וְהַנְּטִייה וְהַקְרִיבָה לְעַת
מַעֲתוֹת הַזֶּמֶן: וַתִּבֹּא אֵלָיו הַיּוֹנָה לְעַת עֶרֶב (בראש' ח יא).
וַיְבַרֵךְ הַגְּמָלִים מִחוּץ לַעִיר אֵל כֹּהֵל הַמִּים לְעַת עֶרֶב לְעַת
צֹאת הַשָּׁאֵבֶת (שם כד יא). לִי נֶקֶם וְשֹׁלֵם לְעַת מָוֶם רָגֵלִם
(דנ' ל ג). וַיְהִי לְעַת בּוֹא הַשֶּׁמֶשׁ צוּחַ יְהוֹשֻׁעַ וַיִּרְדּוּם
מֵעַל הָעֵצִים (יהוש' י כו). וַיְהִי לְתַשׁוּבַת הַשָּׁנָה לְעַת
צֹאת הַמֵּלָאכִים וְכו'. וַיְהִי לְעַת הָעֶרֶב וַיָּקָם דָּוִד מֵעַל
מִשְׁכְּבוֹ (ש"ב יא א-ב). וַיְהִי לְעַת זִקְנָת שְׁלֹמֹה בִּשְׂוֵי הַטֹּו
אֶת לִבָּבוֹ (מ"א יא ד). רַק לְעַת זִקְנָתוֹ חָלָה אֶת רַגְלָיו
(שם יא כג). כִּי לְתַשׁוּבַת הַשָּׁנָה מֶלֶךְ אֲרָם עָלָה עֲלֵיךְ
(שם כ כג). לְעַת עֶרֶב וְהִנֵּה בִלְהָה בְּטָרָם בָּקָר אֵינָנו
(ישע' יז י). וַיֹּאמֶר לָהּ בָּעוֹ לְעַת הָאֵבֶל (רות ג יד). וְהִיָּה
לְעַת עֶרֶב וַיְהִי אֹזֶר (זכר' יד ו). וַיְהִי יוֹי מִשְׁנֵב לְדָךְ
מִשְׁנֵב לְעֹתוֹת בְּצִרָה (תהי' ט י). תְּשִׁיתָמוּ בְּתַנּוּר אֵשׁ
לְעַת פִּנּוּךְ יוֹי בְּאִפּוֹ וּבְלִעָם וְתֵאבְלֵם אֵשׁ (שם כא י). עַל
וָאֵת יִתְפַּלֵּל כָּל הַסִּיד אֲלֵיךְ לְעַת מִצּוֹא (שם לג ו). אֵל
תְּשִׁלּוּבִי לְעַת זִקְנָה (שם עא ט). כֹּהֵם יוֹקְשִׁים בְּנֵי הָאֵדָם
לְעַת רַעָה כְּשִׁתְּפוּל עֲלֵיהֶם פִּתְאֵם (קל' ט יג). יִבֹּא
דְּעִתִּים מִזִּנּוּסִים (עזר' י יד). וַיִּרֶד לִקְצֹן שָׁנִים אֶל אֲחֵאֵב
(דנ' כ יח ב). וְלִמְסַקְצַת הַיָּמִים אֲשֶׁר אִמֶּר הַמֶּלֶךְ לְהַבְיֹאֵם
(דנ' א יח). וְלִקְצֹן שָׁנִים יִתְחַבְּרוּ (שם יא ו). וְתַנּוּחַ וְתַעֲמֵד
לְגִדְרָךְ לִקְצֹן הַיָּמִין (שם יב ג). — וְגַם לְשַׁעֲה קְבוּעָה בִּזְמַן
הַעֲתִיד: הַתַּפְאָר עָלִי לְמַתִּי אַעֲתִיר לָךְ וְכו'. וַיֹּאמֶר לְמַחֵר
(שְׁמוֹת ח יו-יז). וְהָיוּ בְּנֵי־יִזְחָק הַשְּׁלִישִׁי (שם יט יא).
וְהִיָּה נִכּוֹן לְבָבְךָ (שם לד ג). הַתְּקַדְשׁוּ לְמַחֵר (נחמ' יא
יח). צִרּוֹר הַבֶּסֶף לָקַח בִּידוֹ לַיּוֹם הַכֶּסֶם יִבֹּא בֵּיתוֹ (מגיל' י
ז ב). לְהַיּוֹת עֲתִידִים לַיּוֹם הַזֶּה (אסתר' ג יד). וְגַם לְמַחֵר
אֲנִי קְרוֹא לָהּ (שם ה יב). — וְעַם הַמִּלָּה מוֹעֵד: אֲשֶׁר תִּלְדִּי
לָךְ שֶׁרָה לְמוֹעֵד הַזֶּה בְּשָׁנָה הָאֲחֵרֶת (בראש' יז כא).
לְמוֹעֵד אִשׁוּב אֲלֵיךְ כַּעַת תִּהְיֶה (שם יח יד). וְתִלְדִּי שֶׁרָה
דְּאִבְרָהִם בֶּן לִקְוִינִי לְמוֹעֵד אֲשֶׁר דָּבָר אֲתוֹ אֱלֹהִים (שם
כא ג). אֶת חַג הַמִּצּוֹת תִּשְׁמֹר וְכו'. לְמוֹעֵד חֹדֶשׁ הָאֵבִיב
(שְׁמוֹת כג יא). וְאַתָּה לֹא בֹאֵת לְמוֹעֵד הַיָּמִים (ש"א יג
יא). — וּבְמִשְׁמֵי בְּאֶשֶׁר יִבּוֹא: וְסָה תַעֲשׂוּ לַיּוֹם פְּקֻדָּה
(ישע' י ג). מִה תַעֲשׂוּ לַיּוֹם מוֹעֵד וְלַיּוֹם חַג יוֹי (יהוש' ט
ה). שִׁמְחָה וְשִׁעֲרוּרָה נְהִיִּתָה בְּאַרְצָךְ וְכו'. וְסָה תַעֲשׂוּ
לְאַחֲרִיתָהּ (יחז' ס"ג לא). הִיעָמַד לְבָךְ אִם תַּחֲזִקָה יָדֶיךָ
לְיָמִים אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה אֹתָךְ (יחזק' כג יד). וְהָיוּ לִי אֲמָר
יוֹי צִבְאוֹת לַיּוֹם אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה סִגְלָה (מלא' ג יו). —
וּבְפַעֲלוֹת נִשְׁכַּחַת לְחֹרוֹת הַעֵת שַׁעַר אוֹתְמִשְׁךְ הַפַּעֲלוֹת:

וְלֹא יִלְוִין לְבָבְךָ זִכָּה חַג הַפֶּסַח (שְׁמוֹת לד כה). וְלֹא יִדְּוּ
מִן הַבֶּשֶׂר אֲשֶׁר תִּזְכָּה בְּעֶרֶב בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן לְבָבְךָ (דנ' י
ד). וַיִּחַל שְׁבַעַת יָמִים לְמוֹעֵד אֲשֶׁר (אמר' שְׁמוֹאל
ע"א יג ח). חֲמָאָה וְדָבָשׁ יִאֲכַל לְדַעְתוֹ מִמֶּם בָּרֵעַ וּבְחֹר
בְּמוֹב (ישע' ז יא). וְגַם אֲנִכִּי מִנְעַתִּי מִכֶּם אֶת הַגִּשְׁמ
בְּעוֹד שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים לְקִצְרֵי (עמו' ד ז). — וְאַחֲרֵי הַמִּלָּה
עַד: וְאֲנִי יֹשֵׁב מִיְּזוּסָם עַד לְמִנְחַת הָעֶרֶב (עזר' ט ד).
וְכָל הַקָּהֶל מִשְׁתַּחֲוִיִּים וְהַשּׁוֹר מְשׁוֹר וְהַחֲצִצְרוֹת מִחֲצִצְרוֹת
הַכָּל עַד לְכֹזֶת הָעֵלָה (דנ' כ כט כח). — וְלִפְנֵי הַמִּלִּים
דָּוָר, נִצָּח, עַד, עוֹלָם: זֶה שְׁמִי לְעוֹלָם זֶה זִכְרִי לְדָר
דֶּר (שְׁמוֹת ג יא). לְדָוִד וְדָוִד יִשְׁכְּנוּ בָּהּ (ישע' לד יו). אֲתָהּ
יוֹי לְעוֹלָם תִּשָּׁב כַּסָּךְ לְדָוִד וְדָוִד (אִיכ' ה יט). וַיְהוֹדֶה
לְעוֹלָם תִּשָּׁב וַיְהוֹדֶה לְדָוִד וְדָוִד (יוא' ד כ). וְצִרְקָתִי
לְעוֹלָם תִּהְיֶה וַיִּשְׁעִתִּי לְדָוִד דְּרוֹרִים (ישע' נא ח). קִרְבִּם
בְּחִימוֹ לְעוֹלָם מִשְׁכַּנְתֶּם לְדָוִד וְדָוִד (תהי' מט יג). הַלְעוֹלָמִים
יוֹנָח אֲדָנִי וְלֹא יִסָּף לְרִצּוֹת עוֹד הָאֵסֶף לְנִצָּחַת הַסִּידוֹ נִצָּחַת
אֲמָר לְדָר וְדָר (שם עו ח-ט). הַלְעוֹלָם תֹּאנָף בְּנוֹ תִּשְׁמֹךְ
אֲפָךְ לְדָר וְדָר (שם פא ו). עַד עוֹלָם אֲכִינֹ וְרַעַךְ וּבְנֵי־יִתִּי
לְדָר וְדָוִד כַּסָּךְ (שם פט ה). וְאַתָּה יוֹי לְעוֹלָם תִּשָּׁב
וְזִכְרֵךְ לְדָר וְדָר (שם קג יב). לְעוֹלָם יוֹי דְּבָרְךָ נִצָּח בְּשִׁמְיָם
לְדָר וְדָר אֲמוֹנָתְךָ (שם קט פט-ל). כִּי לֹא לְעוֹלָם חֲסָן
וְאִם נֹר לְדָוִד דָּוִד (מגיל' כו כד). וְתִהְיֶה לַיּוֹם אֲחֵרִין דְּעַד
עַד עוֹלָם (ישע' ל ח). וַיִּסְרַף לְעַד אֲפֹ וְעִבְרָתוֹ שְׁמֵרָה
נִצָּח (עמו' א יא). לֹא הִחִיֵּק דְּעַד אֲפֹ (מִיכ' ג יח). שִׁפְתִּי
אֲמַת תְּכוֹן לְעַד (מגיל' יב יט). מִי יִתֵּן אֲפֹ וַיִּכְתְּבוּן מִלִּי
מִי יִתֵּן בְּסַפֵּר וַיִּתְּנוּ בְּעַם בְּרוּל וְעַפְרָת לְעַד בְּצוֹר וַיַּחֲצִיבוּ
(אִיזכ' יט כג-כד). — וְזֹמָה אֲחֵרִי הַפַּעֲלוֹת אֲמָר, דָּבָר, נָתַן,
עָנָה, עָשָׂה, שָׁלַח, הִרְעָה, הִיטִיב, וְכוּצָא בָּהֶם, שִׁישׁ בָּהֶם
עֲנִין שֶׁל פְּנִיָּה וְהַעֲתֵק גִּשְׁמִי אוֹ רוּחִי מֵאִישׁ לְאִישׁ, מְדַבֵּר
לְדַבֵּר. — וְכִמּוֹ"כ בְּפַעֲלוֹת שִׁמְשָׁג הַפְּנִיָּה וְהַחֲתֵק הוּא
דְּמוּיָה: דְּמָה לוֹ, חָם לוֹ, חָרָה לוֹ, טוֹב לוֹ, מָר לוֹ, נָעַם
לוֹ, וְכוּצָא בָּהֶם. — וְתִבּוֹא אֲחֵרִי קִצַּת פַּעֲלוֹת בְּכַנּוּי הַגּוֹף
לְהַטְעִים אֶת הַפַּעֵל, בָּרַח לוֹ, דְּמָה לוֹ, הִלָּךְ לוֹ, וְכוּצָא
בָּהֶם: וְעַתָּה בְּנֵי שִׁמְעַן בְּקָלִי וְקוֹם בָּרַח לָךְ אֵל לִבְנֵי אֲתִי
(נחמ' כו מג). סָב רַמָּה לָךְ דְּרוֹרִי לְצִבּוֹ (ש"א ג יו).
לָךְ לָךְ בְּאַרְצֶךָ וּמִסּוּלְדָתְךָ (נחמ' יב א). קָה נָא אֶת בְּנֵךְ
וְכוֹי וְלָךְ לָךְ אֵל אֶרֶץ תְּמָרִיָּה (שם כג כ). יִסְאָסֵן כַּסּוֹ
מִיָּם יִתְהַלְכּוּ לָמוֹ (תהי' ג ח). חֲדָל לָכֶם מִן הָאֵדָם
(ישע' י כג). חֲדָל לָךְ מֵאֱלֹהִים אֲשֶׁר עָמִי (דנ' כג לא).
הִנֵּה בָלָכֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הִבּוּ לָכֶם דָּבָר וְעַתָּה הִלֵּם (שפעי'
כ ו). הִבּוּ לָכֶם עֲצָה מִה נַעֲשֶׂה (ש"ב יו כ). שְׁבוּ לָכֶם
פֹּה עִם הַחֲמוֹר (נחמ' כג ה). נָטָה לָךְ עַל יִמִּינְךָ אוֹ

לו : כי יום לִיִּי צבאות על כל גאה ורם (יִשְׁעִי ב יב).
הנה חוק ואמץ לאדְנִי כורם ברד (כס כח ב). — ועם
מקור אחריו להורות המעשה המוטל עליו : הוא דוד
מסתתר עמנו במצודות וכו' ועתה לכל אות נפשך המלך
לרדת רר ולגנו הסניור ביד המלך (ש"א כג יט. כ). ויאמר
להם ורבכלִי וישוע ושאר ראשי האבות לישראל לא
לכם ולגנו לבנות בית לאלהינו (עזר' ד ג). — ומה שבחנו
ויכלתו של פלוני : יש לאל ידי לעשות עמכם רע (כראש'
לא כט). לִיִּי הישועה (תהי' ג ט). יש לִיִּי לתת לך
הרבה (דסי"ב כה ט). — ובמשמ' זה ברצונו או לא
ברצונו לעשות : ואין לגנו איש להמית בישראל (ש"ב
כא ד), לאמר אין ברצונו להמית אדם בישראל. —
ובמשמ' זה נאות וראוי : הם כי לא להזכיר בשם יוֹי
(עמו' ו י). לא דף עזיוה להקטיר לִיִּי כי לִב־הַגִּיבִים בני
אהרן המקדשים להקטיר צא מן המקדש כי מעלת ולא
לך לכבוד מִיִּי אלהים (דסי"ב כו יח). אין להם לסור
מעל עבדתם (שס לה יס). אל למלכים למואל אל למלכים
שתו ויין (משלי לא ד). — ואחרי מספרים להורות זמן, קצת
במו ב : בתשעה חֲדָשׁ ויחוק הרעב בעיר (מ"ב כה
ג). בשנת שש מאות שנה לחֲיִי נח בחדש השני בשבעה
עשר יום לחֲדָשׁ (כראש' ז יא). בעשירי באחד לחֲדָשׁ
נראו ראשי ההרים (שס ח ה). בתשעה לחֲדָשׁ בערב
(ויקרא כג לב). בשנת שתיים לדריוש המלך בחדש הששי
ביום אחד לחֲדָשׁ (תגי' א ה). — ה) בשמוש יחס הפעול
גם אחרי פעלים יוצאים, במקום את : אל נא רפא נא
דָּה (כמד' יב יג). לשחת לעיר בעבדני (ש"א כג י). ויואב
ואביושי אחיו הרגו לאַבְנֵר (ש"ב ג ג). ויקרא את כל
אחיו בני המלך ולכל אנשי יהודה עבדי המלך (מ"א
א ט). הנני רפא דָּה (מ"ב כ כ). והוא לא יוכל לרפא
לכם (הוש' ה יג). כרפאי לישראל (שס ז א). ויקח רב
טבחים לירמיהו (ירמ' מ ב). האבלים למעדנים נשמו
בהוצאות (איז' ד ה). גם ענוש לצדיק דא טוב (משלי
יו כו). כי תאמרו מה גרףִּי לוֹ (איזכ' יט כח). הלאל ולמד
דעת (שס כא כא). ואשעה לאליעזר לאריאל וכו' ונאצאה
אותם על אדו הראש וכו' ואשיטה בפיהם דברים לדבר
אל אדו (עזר' ק יו. יז). ויבדל דוד ושרי הצבא לעברה
לבני אסף והימן (דסי"א כה א). ונחוג שמוש זה של
ד עם הפעל הושיע. — ובפרט אם הפעול קודם להפעל:
לכלכם ישים שרי אלפים ושרי מאות (ש"א ככ ו). כמים
דִּים מכסים (יִשְׁעִי יא ט). לכלם בשם יקרא (שס מ כו).
כי לאויל יהרג בעש (איזכ' ה ב). — ו) להורות יחס
האמור לדבר מן הדברים : ויגדל המלך שלמה מכל

על שמאלך (ש"ב כ כא). פנו וסעו לכם ובאו הר
האמרי (דכר' א ז). עתה קמו ועברו לכם את נחל זרד
(שס ב יג). על הר גבה עלי לך מבשרת ציון (יִשְׁעִי מ ט).
ואתם פנו לכם וסעו המדברה (דכר' א מ). קומי לך רעיתי
יפתי ודכי דָּה (שה"ש ב י). שובו לכם לאהליכם (דכר'
ה כז). השמר דָּה פן תשיב את בני שמה (כראש' כד ו).
השמרו לכם פן יפתח לבבכם (דכר' יא י). — וגם בזמן
עבר : דָּה מזה ופנית לך קדמה (מ"א יו ג). לך ובאת
לך ארץ יהודה (ש"א ככ ה). — ואחרי עתיד : ותבטח לך
על מצרים (יִשְׁעִי לו ט). — ולנסת : ותלך ותשב לה מגד
(כראש' כא יו). וישלח משה את חתנו וילך דו אל ארצו
(שמות יח כז). רבת שבנה לה נפשי עם שונא שלום
(תהי' קכ ו). רבת שבעה דָּה נפשו הלעג השאננים (שס
קכג ד). — ולמד"ב : יבשו עצמותינו ואברה תקותנו
נגורנו לגו (יחזק' לו יא). — ג) במשמ' בשביל מובתו של
פלוני, בשביל כבודו וכדו' : ונשמרתם מאד לגפשתכם
(דכר' ד יס). הלגו אתה אם לצדיקו (הוש' יג). את
מי אשלח ומי ידך לגו (יִשְׁעִי ו ח). ידעתי כי אלהים לי
(תהי' נו י). יי דִּי דא אירא (שס קמ ו). לולי יי שהיה
לגו (שס קכד א). ואמרתם לִיִּי ולגדעון (שפט' ז יח).
דִּי ה ו לך מובת (סוכ' ד ה). — ד) להורות הקנין : יש
לִי רב אחי (כראש' לג ט). ועי' ערך יִשׁ. ולרש אין כל
(ש"ב יב ג). ועי' ערך אין. הנה נא דִּי שתי בנות (כראש'
יט ו). ויהי לי שור וחמור (שס לג ו). ויקח לו למך שתי
נשים (שס ד יט). לך אני וכל אשר לי (מ"א כ ד). כי
לי כל חיתו וער (תהי' ב י). לִיִּי הארץ ומלוואה (שס כד
א). השמים שמים לִיִּי והארץ נתן לבני אדם (שס קה
י). — ובמשמ' פלוני עשה דבר : לך יום אף לך לילה
אתה הבינות מאור ושמש (תהי' עד יו). לך שמים אף
לך ארץ תבל ומלאה אתה יסדתם (שס פט יב). אשר
דִּי הים והוא עשהו ויבשת ידיו יצרו (סל' ה ה). התנים
הגדול הרבץ בתוך יארו אשר לי יארי ואני עשיתי
(יחזק' כט ג). יען אמר יאר לי ואני עשיתי (שס ט). — ומי
שעשה מומור וכדו' : מומור לדוד (תהי' כג א). דוד מומור
(שס כד א). לדוד (שס כה א). — ולהורות השיבות : המת
לירבעם (מ"א יד יא). מאנשי ירבעם ומבני ביתו. — וכמו
סמיכות : הצפים לשאול (ש"א יד יו). חלקת השרה לבִּעֵן
(רות ב ג). סתח הבית דאִישִׁישֵׁע (מ"ב ה ט). ויברחו
שני עבדים לשמעִי אל אביש (מ"א כ ט). בערי השפלה
והגב ליהודה (דסי"ב כח יח). ראשי האבות ללִיִּים
(דסי"א יס יב). אל תצאי השרה וברך אל תלכי כי
חרב לאִיִּב מגור מסביב (ירמ' ו כה). — ובמשמ' מוכן

ולבדנו יי' יקרב לַמִּשְׁפָּחָה וְהַמִּשְׁפָּחָה אֲשֶׁר יִלְכְּדֶנָּה יי'
 תִּקְרַב לְבָתִּים וְהַבֵּית אֲשֶׁר יִלְכְּדֶנָּה יי' יקרב לְבָתִּים
 (יֹסֵף ו' יד.) וְעַתָּה הַתִּיּוֹצֵבוּ לִפְנֵי יי' לְשִׁבְטֵיכֶם וְלֹאֲפִיכֶם
 (ש"א י' ט.) וּמִרְנֵי מַלְשָׁתִים עֲבָרִים לְמֵאֶת וְלֹאֲפִים (שִׁסְכֵּט
 ב.). — וּבְמִשְׁמֵי כְּמוֹ, בְּמִדָּה, בְּכַפְתָּ, בְּצוּרָה: יֵצֵב גְּבֻלַּת
 עַמִּים לְמַסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (דְּכָר' לִכְח.) וְאֵינִי אֲתַנְהִלָּה לְאִמִּי
 לְרַגֵּל הַמַּלְאָכָה אֲשֶׁר לִפְנֵי וְלִרְגֵל הַיְלָדִים (כְּרָאש' לִגִּיד.) וְלֹא
 לְמֵרָאָה עֵינָיו יִשְׁפּוֹט וְלֹא לְמִשְׁמַע אֹזְנוֹ יִזְכִּית (יִשַׁע' יא ג.).
 — וְעַם פֶּה, לִפְנֵי, עַי' עֶרֶךְ פֶּה. — (ח) לְהוֹרוֹת כֹּנֶת דָּבָר, כְּמוֹ
 כֹּנֶת כֶּתֶב וְכִדּוּם: קַח לָךְ גִּלְיוֹן גְּדוֹל וְכַתֵּב עָלָיו
 כְּחַט אֲנוֹשׁ לְמַהר שֶׁלֹּא חָשׂ בּוֹ (יִשַׁע' ח א.). וְלִקַּח עֵץ
 אֶחָד וְכָתוּב עָלָיו דִּיּוֹסָף עֵץ אֶפְרַיִם וְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל
 חִבְרוּ (יִחְזָק' לו' יו'). — (ט) בַּעֲדֵי מְלוּאִים דַּעֲלִים מִשְׁכִּים
 אַחֲרֵיהֶם פָּעַל אַחֵר כְּמוֹ אֲבָה, חֲפִץ, יְכוּל, חָחֵל, חָחֵל,
 הוֹסִיף, פָּדָה, מָהַר, מֵאֵן קוּה, וְכִיּוּצָא בָּהֶם. — וּלְפָנֵי מְקוּרֵי
 מַעֲלִים לְהוֹרוֹת מִסֵּרַת הַפְּעוּלָה: הֵן הָאֵדָם הִיא בְּאֶחָד
 מִסָּנֵי לְדַעַת טוֹב וְרַע (כְּרָאש' ג ככ.). וְיִירָד יי' לְרֹאשׁ אֶת
 הָעִיר וְאֶת הַמְּגִדֵּל (ש"א יא ס.). וְשִׁמְרוּ דֶּרֶךְ יי' לְעֲשׂוֹת צְדָקָה
 וּמִשְׁפָּט (ש"א יח יט.). וְיִבְאֵ אֲבֵרָהָם דָּסָד דְּשִׁירָה וְלִכְלִיתָהּ
 (ש"א כג כ.). וְיִתֵּן לָךְ אֶת בְּרִכַּת אֲבֵרָהָם לָךְ וְלֹרְעֶךָ אַחֲךָ
 לְרִשְׁתָּךְ אֶת אֶרֶץ מִגְרִיד (ש"א כח ד.). וְלִבֶּן הַלֵּךְ לְגוֹ' אֶת
 צִאֲנוֹ (ש"א לא יט.). וְיִבְאֵ הַבֵּיתָה לְעֲשׂוֹת מִלְּאָכָתוֹ (ש"א
 יא.). כִּי נִבְלָה עָשָׂה בִּישְׂרָאֵל לִשְׁבֹּב אֶת בֵּית יַעֲקֹב (ש"א
 לד ז.). אִם תִּהְיֶה כְּמִנּוֹ לְהַמְלִיכָם כָּל זָכָר (ש"א יט.). לֹא
 תִּהְיֶה אַחֲרֵי רַבִּים לְרַעֲיָתָ וְלֹא תַעֲנֶה עַל רֵב לְנִשְׁתָּ
 אַחֲרֵי רַבִּים לְהַפְּתָ (שְׁמוֹת כג כ.). וְיִשֵּׁב הָעָם לֹאֲכֹל
 וְשָׂחַ וְיִקְמוּ צִצְחָק (ש"א לו כ.). אוּ נִפֵּשׁ כִּי תִשָּׁבַע לְבָבָא
 בְּשִׁפְתִּים דְּהָרַע אוּ לְהִיטִיב (וִיקָר' ס ד.). וְיִקְדָּשֶׁהוּ לְבָבְךָ
 עָלָיו (ש"א ח יט.). וְהִאֲנָשִׁים אֲשֶׁר שָׁלַח מִשָּׁה לְתוֹרֵי אֶת
 הָאֶרֶץ (נִמְד' יד לו.). וְדַעוּ וְרֹאוּ כִּי רַעַתְכֶם רָבָה אֲשֶׁר
 עֲשִׂיתֶם בְּעֵינֵי יי' לְשִׂאֹל לָכֶם מֶלֶךְ (ש"א יכ יו.). כִּי בֶן
 אֵעִשָׂה לוֹ לְהַעֲבִיר הַמַּמְלָכָה מִבֵּית שְׂאוֹל וְלִהְיוֹת אֶת
 כִּסֵּא דָוִד עַל יִשְׂרָאֵל (ש"א ג טו.). כִּי יִשְׁמַע הַמֶּלֶךְ לְהַצִּיל
 אֶת אֲמָתוֹ מִכַּף הָאִישׁ (ש"א יד יו.). וְשִׁמְרַת אֶת מִשְׁמֵרַת
 יי' אֱלֹהֶיךָ לִלְכֹּת בְּרִכְיוֹ לְשִׂמְרָה חֲקָתוֹ מִצְוָתוֹ וּמִשְׁפָּטוֹ
 (מ"א כ ג.). אֲשֶׁר שָׁמַר מִצְוָתוֹ וְאֲשֶׁר הִלֵּךְ אַחֲרָיו בְּכָל
 לִבְבוֹ לְעֲשׂוֹת רַק הַיִּשָּׁר בְּעֵינָיו וְתַרַע לְעֲשׂוֹת מַכֵּל אֲשֶׁר
 הָיוּ לְפָנֶיךָ (ש"א יח ט.). כִּי בָאוּ בָנִים עִד מִשְׁבֵּר וְכָח אֵין
 לְלֶדָה (יִשַׁע' לו ג.). מִפְּלִי אֲנִי תַחֲנַנִּי לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ לְבַלְתִּי
 הַיִּכְבִּי בֵּית יְהוֹנָתָן (יִמִּי' לח כו.). אֲתָם עֲשִׂים רַעְיָה גְדוֹלָה
 אִי נִפְשָׁתְכֶם לְהַכְרִית לָכֶם אִישׁ וְאִשָּׁה עוֹלָל וְיוֹנֵק שְׂתוּךְ
 יְהוּדָה לְבַלְתִּי הַתּוֹרִיד לָכֶם שְׂאֵרִית לְהַכְעִסֵנִי בְּמַעֲשֵׂי יְדֵיכֶם

מַלְכֵי הָאָרֶץ לְעֶשֶׂר וְלַחֲכֵמָה (מ"א י כג.), לְאִמֵּר שְׂגִדּוּלָתוֹ
 הִיתָה בְּעֶשֶׂר וְכַחֲכֵמָה, וְיִבְנֶה בְּנֵי רֹאוּבֵן וְכו' מִזְבֵּחַ גְּדוֹל
 לְמֵרָאָה (יֹסֵף' ככ י.). לֹא רֵאִיתִי כְּהֵנָּה בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם
 דְּרָעָה (כְּרָאש' מ"א יט.), רָעָל שְׁלֹא רָאָה רַעוּת כְּהֵנָּה. וְעַתָּה
 שָׁחֲקוּ עָלַי צִעִירִים מִמֶּנִּי לִימִים (לִיּוֹב ל' א.). הִנֵּה גִשְׁמֵי
 פָּנִיךָ גַם לְדָבָר הַזֶּה (כְּרָאש' יט כא.). וְאֶת הַתּוֹרָה לָכֵל
 נִגַּע הַצִּרְעָה (וִיקָר' יד נד.). אִם לִבְיָח אִמְרִין הִנֵּה וְאִם
 לְמִשְׁפָּט מִי וְעֵינֵיךָ (לִיּוֹב ט יט.). לֹא יִצָּא בְּצִבָּא וְלֹא
 יַעֲבֹר עָלָיו לָכֵל דָּבָר (דְּכָר' כד ס.), בְּעֵינֶיךָ כָּל דָּבָר, וְתַבְטַח
 לָךְ עַל מִצְרַיִם לְרִכֵּב וְלִפְרָשִׁים (יִשַׁע' לו ט.). — וּבְמִשְׁמֵי' עַל
 אֲדוּת: אִמְרִי דִּי אֲחִי הוּא (כְּרָאש' כ יג.). וְאִמֵּר פְּרַעְיָה
 לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל נִבְכִּים הֵם בְּאֶרֶץ מִגֵּר עֲלֵיהֶם הַמְדַּבֵּר
 (שְׁמוֹת יד ג.). פֶּן יֹאמְרוּ לִי אִשָּׁה הִרְגַּתְהוּ (שׁוֹטֵט' ט נד.). —
 (ו) כְּעֵין בְּאוֹר וּפְרוֹשׁ לְהַאֲמִיד קֶדֶם: וְקָחוּ לָהֶם הַכְּהֻנִּים
 אִישׁ מֵאֵת מִכְרוֹ וְהֵם יִחְזְקוּ אֶת בְּדֵק הַבֵּית לְכָל אֲשֶׁר
 יִצָּא שָׁם בְּדֵק (מ"ב יכ ו.). וְיַעֲזֹב עֶפְרוֹן אֶת אֲבֵרָהָם
 בְּאוֹנֵי בְנֵי חֵת לְכָל בָּאֵי שַׁעַר עִירוֹ (כְּרָאש' כג י.). וְהָיוּ
 בְּתֵי יְרוּשָׁלַם וּבְתֵי מַלְכֵי יְהוּדָה כְּמִקְוֵם הַתַּחַת הַמַּמְאִים
 לְכָל הַכְּתִיִּם אֲשֶׁר קָטְרוּ עַל גִּתֵּיהֶם (יִדְמ' יט יג.).
 וְיִקְוֶמוּ רֵאשֵׁי הָאֲבוֹת לִיהוּדָה וּבְנֵימָן וְהַכְּהֻנִּים וְהַלְוִיִּם
 לְכָל הָעִיר הָאֱלֹהִים אֶת רוּחוֹ (עוֹר' א' ה.). וְרִכֵּב כְּרוֹל
 בְּכָד הַכְּנַעֲנִי הַיֹּשֵׁב בְּאֶרֶץ הָעֵמֶק לְאֲשֶׁר בְּבֵית שֶׁאֵן
 וּבִנְחוּתָהּ וְלֹאֲשֶׁר בְּעֵמֶק יִזְרְעֵאל (יֹסֵף' יו יו.). כָּל בָּלִים
 לְזָהָב וְלִכְסָף חֲמֵשֶׁת אֲלָפִים (עוֹר' א' יא.). — וּבַתְּחִלָּתָה
 מֵאִמֵּר בְּמִשְׁמֵי' בְּמָה שְׁנַגַּע בְּעֵינֵי פִלּוּנִי: וְעֲשִׂיתִי סִירְתִּי
 וְכו' לָכֵל בְּלִיּוֹ תַעֲשֶׂה נִחְשָׁת (שְׁמוֹת כו ג.). וְלִבְנֵי יִשְׁשַׁכָּר
 תּוֹלַע וְפֹאנָה יִשִּׁיב וְשִׁמְרוֹן אַרְבַּעַה (דְּכִי"א ז' א.). וְלִבְנֵי
 אֶהֱרֹן מִחֻלְקוֹתָם בְּנֵי אֶהֱרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא אֱלֵעָזָר וְאִיתָמָר
 (ש"א כד א.). לְמַחֲלָקוֹת לְשַׁעֲרִים לְקִרְחִים מִשְׁלֵמִיהוּ בֶן
 קֶרָא (ש"א כו א.). וְהַבֵּית הַזֶּה אֲשֶׁר הָיָה עָלֵינוּ לָכֵל עֹבֵר
 עָלֵינוּ יִשֵּׁם (דְּכִי"ב ז' כא.). — וְלַחֲזָק: עֵץ פְּרִי עֲשֶׂה פְרִי
 לְמִינּוֹ וְכו' עֵשֶׂב מִוְרֵי וְרַע לְמִינֵהוּ (כְּרָאש' א' יא יב.).
 כִּי הָיְתָה כָּל הָרִמָּשׁ וְכָל הָעוֹף כָּל רוֹמֵשׁ עַל הָאֶרֶץ
 לְמִשְׁפַּחְתֵּיהֶם יִצְאוּ מִן הַתְּבַח (ש"א ח יט.). וְאִישׁ עַל
 דִּגְלוֹ לְצִבָּאָתָם (נִמְד' א' נג.), כָּל צִבָּא וְצִבָּא כָּלכְּדוֹ. בְּנֵי
 מִרְיָ לְמִשְׁפַּחְתָּם לְבֵית אֲבֹתָם (ש"א ד כט.). אֱלֹהֵי מִסְעֵי בְנֵי
 יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִצְאוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְצִבָּאָתָם בִּיר מִשָּׁה וְאֶהֱרֹן
 וְיִכָּתֵב מִשָּׁה אֶת מִצְוֵיָהֶם לְמִסְעֵיהֶם (ש"א לג א-ב.). — וּבְמִשְׁמֵי'
 לְכֹאֲרֵא מִן: וְכִי תִרְוַמָּה לְכָל קִדְשֵׁי בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִקְרִיבוּ
 לָכֶן לוֹ יִהְיֶה (נִמְד' ס ט.). וְאֵינִי הִנֵּה נִתְּתִי לָךְ אֶת
 מִשְׁמֵרַת תְּרוּמָתִי לְכָל קִדְשֵׁי בְנֵי יִשְׂרָאֵל לָךְ נִתְּתִים לְמִשְׁתָּה
 (ש"א יח ת.). וְנִקְרַבְתֶּם בְּכָכֶר לְשִׁבְטֵיכֶם וְהָיָה הַשִּׁבְטָא אֲשֶׁר

(ג), ר"ל נהיה לאכזר. בני איש עד מה כבודי לְכַלְמָה (תה"ל ד ג), ר"ל יהיה לבלמה, כי בחטאינו ובעונות אבחינו ירושלם ועמך להרפה לכל סביבתינו (דני' ט יו). — (י) מה שצריך שיעשה, שעתיד להעשות: וחרה אפי בו כיום ההוא ועובתים והסתרות פני מהם והיה לאכ"ל ומצאחו רעות רבות וצרות (דנ"ל לא יו). והיה השער לסגור (יוס"פ כ ט). ועתה אודיעה נא אתכם את אשר אני עשה לכרמי הסר משוכתו והיה לבער פרץ גדרו והיה למרמס (ישע' ס ט). ועוד בה עשוריה ושובה והיתה לבער (ש"ס ו יג). ותהי להשאות נלים נצים ערים בצרות (ש"ס לו כו). יהי אחריתו להכרית (תה"ל קע יג). — ואחרי מה: מה לעשות לך היש דבר לך אל המלך (מ"ד ז יג). — ואחרי עדינו, להורות הצרך והחובה: ועלי לתת לך עשרה כסף וחננה אחת (ש"כ יח יא). כדברך עדינו לעשות (עז' י יב). — ואחרי ל, לך, לך זכו: הלא לכם דדעת כי יי' אלהי ישראל נתן מלכה לדוד על ישראל לעולם (דסי"ג יג). — והמקור לבדו: ויאמר (היה צריך) דהפות חש' או שש פעמים או הבית את ארם עד כלה (מ"כ יג ט). ואפרים להוציא אל הורג בניו (הו"פ ט יג). ותמיד להרג גוים לא יחמר (חנ"א יו). כסום כפרד אין הבין במתן ורסן עדין לבלום (תה"ל נכ ט). בערוץ נחלים לשב"ן (ליו"ל ו). ואחיהם בחצרותם לבוא לשבעת הימים (דק"א ט כט). ויאמר דוד שלמה בני נער ורך והבית לבנות לוי' להגדיל למעלה (ש"ס ככ ט). — ועם ו להמשיך פער שקרם דו: מלאו ירכם היום לוי' כי איש בבנו ובאחיו ולתת עליכם היום ברבה (שמות נכ ט). הכפירים שאנים למרף ולבקש מאל אבלם (תה"ל קד כא). כי את כל זה נתתי אל רבי ולבדו את כל זה (קה"ט א). — (יא) לשבועה, במש"מ באמת: וכי יאמרו אליכם דרשו אל האבות ואל הירדנים המצפצים והמהגים הלוא עם אר' אלהיו ידרש בעד החיים אל המתים לתורה ולתעודה אם לא יאמרו בדבר הזה אשר אין לו שחר (ישע' מ יט-כ). — *וקצת כמו אות הקריאה: הוי ל מות מה מר וזכר לאיש שוקט עד מכונתו וכו' האח ל מות כי טוב חקיק לאיש אננים וחסר עצמה (כ"ס גי' מא א-ב). — ובתו"מ, ברוב השמושים שבעברית העתיקה. — ובמקום ב: שטעם טעם פשפש לתוך פיו (תרו"מ ח ב). — ובמקום יחס הפעול: כרשיני תרומה מאכילין אותם ל ב ה מה ולחיה ולתרגוליים (תרו"מ יא ט). גושלין לידים לחולין ולמעשר ולתרומה (תני' ב ט). יכולה היא שתאמר לא ח"ך הייתי יכולה לקבל ולך איני יכולה לקבל (כתוב' ו י). שאין מקריבין לו לאדם

לקמץ לאלהים אחרים (ש"ס מד ז-ח). כי אתה עמל וכעס תביט לתת בידך (תה"ל י יד). בן בקדש הויתך דראות עוך וכבודך (ש"ס מג ג). וינסו אל בלבבם לשאל אכל לנפשם (ש"ס עח יח). לבקרים אצמית כל רשעי ארץ להכרית מעיר יי' כל פעלי און (ש"ס קא ח). מצמיה חציר דבהמה ועשב לעכרת האדם להוציא לחם מן הארץ ויין ישמח לבב אנוש להצחיל פנים משמן (ש"ס קד יד-יט). כח מעשיו הניד לעמו לתת להם נחלת גוים (ש"ס קיא ו). אשרי אדם שמע לי דשק"ד על דלתתי יום יום לשמ"ר סויות פתחי (משלי ח לד). שאת פני רשע לא טוב דהפנות צדיק במשפט (ש"ס יח ט). ואתם סוסיפס חרון על ישראל להחל את השבת (נחמ' יג יח). — וכמו"כ תבוא קודם הפער העקרי: לראות את ערות הארץ באחם (נחמ' מכ ט). לגור בארץ באנו (ש"ס מז ד). אם לקרא לך באו האנשים (נמד' ככ כ). כי לחפ"ר את כל הארץ באו (יוס"פ ג ג). לאסור את שמשון עלינו (שט"י יו י). לזבח לוי' בבתי (ש"א יו ב). כי להרף את ישראל עלה (ש"ס יו כט). ותקח את אשת אוריה החתי להיות לך לאשה (ש"כ יב י). הוי החקקים חקקי און ומכתבים עמל בתבו להפנות מדין דלים ולגז' משפט עניי עמי להיות אלמנות שללם (ישע' י א-ב). — ויבא פער המטרה בלי הוספה אחריו: אשר ברא אלהים לעשות (נחמ' ג ג). וכאבשלום לא היה איש יפה בכד ישראל להחל מאד (ש"כ יד כט). והללתם את שם יי' אלהיכם אשר עשה עמכם להפליא ולא יבשו עמי לעולם (יו"א כו). — ואחרי שם: בצפור לגור דרור לעוף בן קללת חנם לא תבא (משלי כו ג). — והפעל פאמ"ר אחרי פער דבר וכדו'. — ובמש"מ מה שיהיה ממעשה מהמעשים: והיה האדם דנפש חיה (נחמ' ג ו). ויבן יי' אלהים את הצלע אשר דקח מן האדם לאשה (ש"ס ככ). ואעשך דגוי גדול (ש"ס יב ב). קח נא את בנך וכו' והעלתו שם דע"לה (ש"ס כג ב). על דבר הכסף השב באמתחתינו בתהלה אנחנו מובאים להתג' לל עלינו ולהתנפ"ר עלינו ולקחת אתנו דעבדים (ש"ס מג יח). בעת מחר אשלח איך איש מארץ בנימן ומשחתו לגייד על עמי ישראל (ש"א ט יו). — וכעין זה השמוש יצא וכדו', לדבר: יצא לחפשי (שמות כא כ). לחפשי ישדחנו (ש"ס כו). יצאתי דשנן (נמד' ככ נכ). ויקם שדה עפרון וכו' לאברהם דמקנה (נחמ' כג יו-יח). וענתה השירה הזאת לפניו דער (דנ"ל לא כא). לקום אדילא"ר ביום הזה (ש"א כג). אלהים בארמנותיה גורע למשגב (תה"ל מד ח). — וגם בלי הפעל, והוא גשמע בכח: בת עמי לאכזר כיענים במרבר (ח"כ ד

אלא לצורך עצמן (אבות כ ג). מצאו (משה) להקב"ה שהיה קושר בתרים לאותיות (שנת פט).—ואחרי קצת נפעלים: ונאכלין בכד העיר לכל אדם וכו' אלא שהמורם נאכל לכהנים לנשיהם ולבניהם ולעבדיהם (זכח' ה ו). ואינו נאכל (הפסח) אלא דמנויו (שסו). — ובשמושי הזמן: לא יאכלו למוצאי שבת עד שיעשרו (מעשר' דב). ר' יהודה אומר כל הרכבה שאינה קולטת לשלשה ימים שוב אינה קולטת ר' יוסי ור"ש אומרים לשתי שבתות (שני' כ ו). שאינן עושין אלא לשלשה השנים (כלל' כ ה). קטן נימול לשמונה לתשעה ולעשרה ולאחד עשר ושנים עשר (שנת יט ה). ואחד לשלשים יום גזברין פותחין אותה (שקל' ס ו). מצא ספרים קורא בהן אחת לשלשים יום (כ"מ כ ח). נאפה (לחם הפנים) בערב שבת ונאכל בשבת לתשעה חל יו"ט להיות ערב שבת נאכל לעשרה שני ימים טובים של ראש השנה נאכל לאחד עשר (מנח' יא ט). — ותשמש להוראת הזמן בצרוף עם בִּשְׁ, לִבְשֵׁ, במשמ' באֶשֶׁר יבוא 'הזמן': מי שבא בדרך ולא היה בידו דורב דימול לבשיבנס לכיתו ימול על שלחנו (סוכ' ג ט). אמרו לו (לר' עקיבא) לא תהא כהנת כפונדקית אמר להן לבשתהא פונדקית נאמנת (ינב' יו ו). האונס נותן (את הקנס) מיד והמפתה לבשיוציא (כתוב' ג ג). הנושא את האשה ופסקה עמו כדי שיוון את בתה חמש שנים חייב דוונה חמש שנים נשאת לאחר וכו' לא יאמר הראשון לבשת בו אצלי אוונה אלא מוליק לה מזונותיה למקום שהיא אמה (ש"ס יא ח). הריני נויר לבשייה לי בן (נויר כ ו). מי שנתחדש בעלה או נשתתה או שהיה חבוש בבית האסורין וכו' לבשיצא בעלה מבית האסורין ישקנה (סו"ט ד ה). ואל תאמר לבשאפנה אשנה שמא לא תפנה (אבות כ ד). הרי זו עשויה תרומה ומעשר על פירות שיש לי בתוך ביתי דבשאגיע לעיר וכו' פירות ערונה זו לבשתבוא שלישי ותיעקר עשוין תרומה ומעשרות על פירות ערונה זו לבשתביא שלישי ותיעקר (תוספתא תרומ' כ ח). שורה הקדש לבשאקחנו בית זה הקדש לבשאקחנו וכו' תנו גט לאשתי לבשאקדישנה (שס נדר' ו ו). מצוה לראות גדולי מלכות לבשתבוא מלכות בית דוד יהא יורע להפריש בין מלכות למלכות (ירוש' נרכ' ג ו). דבשארצה אהא נויר (נדר' ג). אדם אומר דבר שברשותו לבשיצא מרשותו (שס מו). — ובצרוף עם שֶׁ, לֶשֶׁ: לשעבר אדם מן הארמה ותוה בראת מאדם מכאן ואילך בצלמינו כדמוחינו (מד"ר

כזא"ש ח). לשעבר כשהיתה הפרוטה מצויה היתה נפש אדם מתאוה לשמוע דבר הלכה ודבר אנדה (ספריס טו ד). — ולחלק: כל שלשה דלועין לבית סאה (כלל' ג ו). ברם שחבר אם יש בו ללקט עשר נפנים לבית סאה (שס"ה). עושה אדם את שדהו שלש שלש אשפות לבית סאה (שני' ג ג). המסלת קב או קבים לסאה (תרומ' יא ה). ולושו במי פירות או יתחלקו לעיסות (שס"ה). — ולהורות המטרה: המעמר לכובעות ולכומסאות דחררה ולעמרים (פאה ה ח). הלוקח בהמה לזבחי שלמים או חיה לבשר תאוה (מע"ט א ג). אמרו לו לר"ג מה אנו לירד (מהספינה להנמל) (ערוכ' ד כ). דיני ממונות פותחין בין לזכות בין לחובה ודיני נפשות פותחין לזכות ואין פותחין לחובה (כ"ט ד ח). השוחט את הובח דזרוק דמובחין וכו' להקטיר את אמוריו בחוץ וכו' לאכול בשרו בחוץ (זכח' ג כ). שהטו עד מנת לחנו על גבי הכבש (שס ו). — ובמשמ' בענין: שלש ארצות לחלה (חלה ד ח). — ובמשמ' כתנאי כך וכך: בזמן שקבל ממנו דמחצה דשליש ולרביע (פאה ס ה). אין מושיבין חנוני למחצית שבר (כ"מ ד ד). — ובמשמ' מוכן, נועד לדבר: הילדנים לסות והמתיס להתינות והחיים לידון (אבות ד ככ). — ומה שנעשה בדבר: ואין חותכין את הפתילה לשנים (כ"י' ד ד). ורצועה של ענל בידו כפולה אחר לשנים ושנים לארבעה (מכו' ג יכ). — ודפני השם אור, קרא לאור העיר לאור, במשמ' בפני, בעזרת: ולא יקרא לאור הנר (שנת א ג). מעידין לאור הנר ולאור הלבנה (ינב' יו ו). ולא נר בידו אלא סהלך לאור המערכה (תמיד א ד). — ואחרי אפשר: כל מלאכה שאפשר לעשותה מע"ש אינה דוחה את השבת ושאי אפשר לעשותה מערב שבת דוחה את השבת (שנת יט א). אלמלא מקרא כתוב אי אפשר דאומרו (מכ' כ"א יד). אפשר לשני מלכים שישתמשו בכתר אחד (חול' ס:). — ואחרי צריך: אם ראית שמן שהוא מתחלק בעזרה אין אתה צריך לשאול מה הוא (זכח' י ח). — ואחרי רשאי: הכהנים רשאים לשנות באבילתן (שס ו). — ועם כנויי הגוף אחרי קצת פעלים להטעימם: נפל לו עליה ופירש מליתו עליה (פאה ד ג). מי שהוא מבקש נסכים הולך לו אצלי ויחנן שהוא ממונה על התחתמות וכו' בא לו אצל אחיה שהוא ממונה על הנסכים ונותן לו חותם ומקבל ממנו נסכים (שקל' ד ה). בא לו (הכהן) אצל פרו (יו"ט ג ח) בא לו למורה העזרה (שס ט). בא לו אצל פרו שנייה (שס כ). בא לו אצל פרו ושעיר הנשירין (שס

כך, ההפך מן הן, פן, ותשמש, א) עם פעל עבר: לא הביט
אין ביעקב (כמד' כה). ולא יכלה עוד הצפינו (שמות כג).
לא היה דבר מכל אשר צוה משה אשר לא קרא יהושע
נגד כל קהל ישראל (יחז' ח לה). לא ישבתי בסוד
משחקים ואעלו (יחז' יח יז)—ועם עתי: ועתה לא
יבצר מהם כל אשר יוסו לעשות (נחמ' יא ו). לא
יתיצב איש לפניך כל ימי חיך (יחז' א ה). ולא ישמע
אלכם פרעה (שמות ד). ולא תקיא הארץ אתכם (ויקרא
יח כח).—ובמשמ' צווי: ולא תותירו ממנו עד בקר
(שמות יח). לא יהיה לך אלהים אחרים על פני (שם כ
ג). לא תרצה לא תנאף לא תגנב (שם יג-יח). ולא
תעלה במעלה על מובחי אשר לא תגלה ערותך עליו
(שם כו). לא תעשו לכם אילים (ויקרא כו א). ולא
תלכו בחקת הגוי אשר אני משלח מפניכם (שם כ ז).
ונתנו אתו (את הרוצה) ביד גאל הדם ומת לא תחוס
עינך עליו (דכר' יט יג). לא ימוש ספר התורה הזה
מפיך (יחז' א ח). ויהי דבר יי' אדני לאמר לא תקח לך
אשה ולא יהיו לך בנים ובנות במקום הזה (יחז' יו
א-ב).—ועם בינוני: והוא לא שָׁאָה לו מתפל שלשם
(דכר' ד מז). ותעשה אדם בדני הים כרמש לא מִשָּׁל
בו (חכ' א יד). ולא יודע עול בשת (פלי' ג א). גם די
לבב כמוכם לא גִּפֵּל אנכי מכם (איוב יג).—ועפמים
אחרות המלה לא וז' אחרי זו: ארץ מצרים גבוא אשר
לא נראה מלחמה וקול שופר לא נשמע וללחם לא נרעב
(יחז' מ יד). לא יאמרו עוד ארון ברית יי' ולא יעלה
על לב ולא יזכרו בו ולא יפקדו ולא יעשה עוד (שם ג
י). לא שמעה בקול לא לקחה מוסר ביי' לא בטחה
אל אלהיה לא קרבה (פלי' ג ב). לא כרת שרך ונמים לא
רחצת למשעי והמלח לא המלחת והתחל לא התלת
(יחז' יו ד). הנה אנכי מקים רעה בארץ הנבחרות לא
יפקד הנער לא יבקש והנשכרת לא ירפא הנצבה לא
יכלכל ובשר הבריהא יאכל (זכר' יא י).—וכמו כן
בצווי: לא תאבה לו ולא תשמע אליו ולא תחוס עינך
עליו ולא תחמל ולא תכסה עליו (דכר' יג ט).—ויש
שתפסיק מלה אחרת בין לא ובין הפעל, כדי להטעים
את הדבר שכונת המדבר אליו: לא מים עוף תשקה
והנה קצת החדשים אמרו, כי אין מלה זו קדומה בצורה
קצרה זו ונקבעה לבתחלה כך למשמ' השלילה, אלא שהיא
נגזרה מן פעל לאה, וכדום. אבל אלה השערות רחוקות
ורחוקות, ואין כל צורך בהן, כי דבר טבעי הוא שלחוראת
טריג קדום וטבעי כמו השליה הפשוטה נקבע בלשון
הברה אחת, שהיא הברה היותר קלה גם להילד להגותה
בועזע הלשון.

1 ז). בא לו בהן גדול לקרות (שם א). נפטר וקני
ירושלם והלכו להן (סו' ט ה). הלך (בעל החמור)
ומשך לו ואמר הואיל ועליך מצוה (לפרק) אם רצונך
לפרוק פרוק (כ"מ כ י). בא וישב לו אצל אחיו הכהנים
עד שהשערים נפתחים ויוצא והולך דו (תמיד א א). נשמש
השני והלך דו (שם ז ג).—אחרי יש, אין, בכנוי ישנה,
אינה, תבוא לפעמים הלמד בראש שם ללא צרך: אמר
רשב"ל משום לוי סבא אינה לשחיט אלא בסוף
ור' יוחנן אמר ישנה לשחיטה מתחילה ועד סוף (תול'
כט): במקום אין שחיטה, יש שחיטה.—ולפני כ בהמלה
לבתחלה, עי' תחלה: במקורי פעלי פ"א תשמש
לפעמים אפ"פ ואחרי למד השמוש תבוא ונחה, לזבל
במקום לאב"ל, לומר במקום לאמ"ר, לומר במקום לאסור.
— לפני עולם, לעולם, הלמד בקצת כ"י עתיקים קסוצה,
לעולם, עי' עולם.—(יב) *להגייט אווי¹). במשמ' הנית
אותו לעשות: אסרו להם בית שמאי תקנתם את רבו ואת
עצמו לא תקנתם דישא שפחה אינו יכול בת חורין אינו
יכול דיבשל והלא לא נברא העולם אלא לפריה ורביה
(עדי' א יג), האם ננית אותו שיבשל.—(יג) "להורות
הסבה, במשמ' בשביל, בגלל, מפני: ולא ירצו להמיתו
להיותו איש צדיק (יוסיפון, פרק טה). אינו דורש
התבמה לתקוה שאניע עד קצה (מכ' הפניני', שער
התכמה). מי שלא הניעה מדרגת עיונו להאמין הכתובים
בדרך מסכים אל האמת ומאמין אותם כפשטם ועלה
סוה בידו דעת כוזב להיותו חושב שזהו דעת
התורה (העקרים א כ). ולזה לא באו בהם מתיבואות כ"א
המתיחסות לעניני אותם השופשים והמלכים ולספוריהם
כיהיותם הכרחיות ליריעת הספור היה ראוי וטחוייב
שיתחברו עמהם ויבאו בתוכם (ד"א, הקד' לגי'א א').
במספרים תשמש ל במקום המספר שלשים: אל"ף
חד למ"ד תלתין ה"א חמשה (יחז' שנת ז ט). למ"ד
שלשים וי"ד עשרה הרי מ' (מד"ר כמד' ז).

לא²). וגם לוא, לה,—מלת השלילה, *bein; non; no*.
א. לשלל פעולה, להורות התנגדות לרבו שנאמר שם, שאינו
— בארמ' מצוי שמוש זה של האות ד בראש פעלים:
ליתני, ר"ל הניתה שילמד, ליםא, הניתה אותו שיאמר.
² במקום לא הקדומה, ומשתתפות במלה זו כל
הלשונות השמיות במשמ' זו. באשור' לא, בפתח ארוך,
בארמ' לא, בערב' לא a, בלי המוה וגם לפעמים בהמוה,
ואצל הפלחים לפעמים גם בקול ע (Bauer, Pal. Ar. 94).

ומרעב חסנע לחם (איוכ כג ו). אם קהה הברול והוא לא פנים קלקל (קהל י י). לא יי שלחני (כמד' יו כט). ארץ אשר לא במסכנת תאכל בה לחם (דנר' ח ט). ירך לא אסרות ורגליך לא לגחשתים הגשו (ש"ב ג לד). כי לא במותו יסת הכל (תהל' מט יח). אין עוד נביא ולא אתנו יודע עד מה (שס עד ט). לא לגצח יריב ולא לעולם יסור דא בחטאינו עשה לנו ולא בעונתינו גמר ערינו (שס קג טי). כי לא לפניו חנף יבוא (איוכ יג יו). לא יעקב יאמר עוד שטך (כרלש' לז כט). כי לא אתך מאסו כי אתי מאסו ממלך עליהם (ש"א ח ז). — ופעמים אחדות ואתריו: לא יום אחר תאכלון ולא יומים ולא חמשה ימים ולא עשרה ימים ולא עשרים יום (כמד' יא יט). — ובפעל עם מקורו לפניו תבוא לא בין המקור והפעל: והצל לא הצלת את עמך (שמות כ כג). אסר גאסרך ונתנוך בידם והמת לא נמיתך (שפט' יס יג). הירע לא בדע בי כל גבל ופלא יין (יכמ' יג יכ). ויסרתוך למשפט ונקה לא אנקך (שס ל"א). — ויש שתבוא לא גם לפני המקור: ויאמר הנחש אל האשה לא מות תמתון (כרלש' ג ד). אפס כי לא השמיד אשמיד את בית יעקב (עמו' ט ח). אח לא פדה יפרה (תהל' מט ח). — ועם שם לשלילת הדבר של השם: כי לא מתשבות מהשבותיכם ולא דרכיכם דרכי (ישע' נה ח). כי לא אל חפץ רשע אתה (תהל' ה ס). — ועם מלת הנוף: תהום אמר לא בי היא (איוכ כח יד). — ובמאמר יחסי: כי אמלט עני משוע ויתום ולא עזר לו (איוכ כט יכ). — ועם תאר: שאת פני רשע לא טוב (משלי יח ה). ועם שם: דא איש דברים אנכי (שמות ד י). לא איש אל ויובב (כמד' כג יט). לא נביא אנכי (עמו' ז יד). חלליך לא חללי חרב ולא מתי מלחמה (ישע' ככ ב). העם הזה אמרו לא עת בא עת בית יי דהבנות (מגי א ב). אלהי אקרא יומם ולא תענה. ולילה ולא דמיה לי (תהל' ככ ג). כי לא איש כמוני אעננו (איוכ ט לז). זכרו אכר מני ארץ ולא שם לו עד פני חוץ (שס יח יו). בתיהם שלום מפתך ולא שבט אלוה עליהם (שס כה ט). אשר קמנו ודא עת נהר יוצק יסודם (שס כג יו). הן אל שניא ודא נדע מספר שניו ולא חקר (שס לו כו). — ומשמש כנשוא המשפט: ויאמר הן עוד היום גדול דא עת האסף המקנה (כרלש' כט ז). בחשו ביי ויאמרו לזא הוא (יכמ' ה יכ). — ובמשמ' לבדתי: שפה יהיה לפיו סביב מעשה ארג כפי תחרא יהיה לו לא יקרע (שמות כח לז). ר"ד דבלתי יקרע. ויחוקהו במסמרים לא ימוט (ישע' מא ז). — ועפ"ר עם ו, ולא: רדו שמה ושברו

לנו משם ונחיה ולא נמות (כרלש' מז כ). ונשמע קולו בבאו אל הקדש לפני יי ובצאתו ולא ימות (שמות כח לה). ולא ירבה לו נשים ולא יסור דבבו (דנר' יו יו). אל נא נדך בלנו ולא נכבד עליך (ש"ב יג כה). במסמרות ובסקבות יחוקים ולזא יפיק (יכמ' י ד). — ובמקום האם לא: הן נזבה את תועבת מצרים לעיניהם ולא יסקלנו (שמות ח כג). האם לא יסקלנו. אם ידע אדע כי בלתי הרעה מעם אבי דבוא עליך ולא אתה אניד לך (ש"א כ ט). האם אפשר שלא אניד אותה לך. — ואחרי אס, אס לא, ברבור של שבועה, בפרט אחרי תי אני: לכן תי אני נאם אדני יי אם לא יען את מקדשי טמאת (יחוק' ה יא). תי אני נאם אדני יי אם לא במקום המלך הממליך אתו אשר בזה את אלתו ואשר הפר את בריתו אתו בתוך בבל ומות (שס יו יו). תי אני אם לא אשר בהרבות בחרב יפלו (שס לג כו). תי אני נאם אדני יי אם לא יען היות צאני לכו וכו' לכן הרעים שמעו דבר יי (שס לד חט). תי אני וכו' אם לא דם שנאת ודם ירדך (שס לו ו). לכן כה אמר אדני יי אם לא באש קנאתי ודברתי על שארית הגוים (שס לו ה). אני נשאתי את ידי אם לא הגוים אשר לכם מסביב הטה כלמתי ישאו (שס ו). ובקנאתי באש עברתי אם לא ביום ההוא יהיה רעש גדול (שס לח יט). — ואחרי תנאי, המלה לא בלבד לשלל את התנאי שקדם לה: הכצעקתה הבאה אלי עשו בלה ואם לא אדעה (כרלש' יח כה). ויבחנו דבריכם האמת אתכם ואם דא תי פרעה כי מרגלים אתם (שס מז יו). ואמר לו כי עתה תחן ואם לא לקחתני בחוקה (ש"א כ יו). אם טוב בעיניכם הבו שברי ואם לא חדדו (וכר' יא יכ). — ב בתשובה שלילית על דבר, תשלל המלה לא בלבד את כל האמור קדם: הנה נא אדני סורו נא אל בית עבדכם ולינו ורחצו רגליכם והשכבתם והלכתם דרככם ויאמרו-דא בי ברחוב גליון (כרלש' יט ב). ר"ל לא גסור ולא גליון אצלך. ותכתש שרה דאמר לא צחקתי כי יראה ויאמר דא כי צחקת (שס יח יס). ר"ל דא כמו שאמרת לא צחקתי אלא צחקת. ויאמר אלהם מרגלים אתם דראות את ערות הארץ באתם ויאמרו אליו לא אדני ועבדיך באו לשבר אבל (שס מז טי). לא כמו שאמרת כי מרגלים אנו. ויאמר לו הלנו אתה אם לצרינו ויאמר לא כי אני שר צבא יי (יוס"ה יג יד). לא כמו שעלה עד דעתך כי לצריכם אני. הברב כח יריב עמדי לא אך הוא ישם בי (איוכ כג ו). — ועם ו, ודא, במשמ' אם לא: ויבא אבשלום אל המלך ויאמר הנה נא גזוים לעבדך ולך

גא המלך ועבדיו עם עבדך ויאמר המלך אל אבשלום
אל בני אל נלך כלנו ולא נכבד עליך ויפרק בו
(אבשלום בהמלך) ולא אבה ללכת ויכרחהו ויאמר
אבשלום ולא ילך גא אתנו אמנו אחי (ש"כ יג כד-כו).
ויפצר בו (נעמן באדישע) לקחת (ממנו מתנה) וימאן
(אלישע) ויאמר נעמן ולא יתן גא לעבדך משא צמד
סדרים אדמה (מ"ס י"ז). — ולשלילת מלה אחת:
וגם אמנה אתתי בת אבי הוא אך לא בת אמי (נרלאש'
כ יג). — (ג) ותבוא עם המלה השלולה כאלו היתה מלה
אחת, עם שמות: הם קנאוני בלא-אל כעסוני בהבליהם
ואני אקניאם בלא-עם בניו נבל אכעסים (דנר' ל כה).
ובאור בקר יורה שמש בקר לא עבות מנגה ממטר (ש"כ כג
ד). — ומצוי שמוש זה כפרט בספרות החדשה: בקר לא-
עבות אחר, לאמר בקר שהשמים טהורים, לא מעננים.
כהניף שבט את מרימו כהרים מטה לא-עץ (שע' י
י). — ונפל אשור בחרב דא-איש וחרב לא-אדם תאכלנו
(ש"כ לא ח). ויתעם בתהו לא-דרך (איוכ יב כד). הושעת
ורוע לא-עו (ש"כ כו). ואמרתי ללא-עמי עמי אתה (סו"כ
כה). השמחים ללא דבר (פמו' ו יג). מה עזרת ללא-
בה וכו' מה יעצת ללא חכמה (איוכ כו כג). והיה
בהן ללא אלהים (דס"כ יג ט). — ובמ"ב בחבור עם תאר:
וסן הבהמה אשר דא טהרה הוא שנים (נרלאש' ז כ).
שפשני אלהים וריבה ריביו מנוי לא-חסיד (תה"ל מג א).
יתיבב עד דרך דא-טוב (ש"כ לו ה). — ועם שם בבנוי,
לא פשעי, וכדומ', במשמ' לא פשעתי: הנה ארבו לנפשי
יגורו עלי עוים לא-פשעי ולא-המאתי יי' (תה"ל נט ד). —
ובמשמ' בלא: ובני נדב מלד ואפים וימת מלד לא בנים
(דס"א כג). וימת יחר לא בנים (ש"כ נכ). — (ד) בלא: ואשה
כי יווב זוב דמה ימים רבים בלא עת גדתה (ויקרא'
יב כה). ואם בפתע בלא איבה הדפו או השדך עליו
כל כלי בלא צדיה (נמד' לה כג). בלא יוסו תמצא
(איוכ יב לג). ואת הגר עשקו בלא משפט (יחוק' ככ
ט). האזינה תפלתי בלא שפתי טרמה (תה"ל יו א).
מובלון יוצאי צבא ערכי מלחמה בכל כלי מלחמה חמשים
אלף ולעדר בלא לב ולב (דס"א יב לג). קדר הרכתי
בלא חמה (איוכ ל כח). ולכו שברו בלא כסף ובלא
מחיר יין וחלב למה תשקלו כסף בלא לחם ויגיעכם
בלא לשבעה (ישע' נה א-ב). תמכר עמך בלא הון ולא
רבית במחיריהם (תה"ל מד יג). ועמי המיר כבודו בלא
יועיל (יח"מ כ יא). — וגם לפני עתי: געו עורים בחוצות
נגאלו בדם בלא יוכלו יגעו בלבשיהם (אי"כ ד יד). —
ועם מקור: או בכל אבן אשר ימות בה (הדפו) בלא

ראות (נמד' לה כג). — וגם דפני פעול עם כ הרמיון:
כי אכלו את הפסח בלא בכתוב (דס"כ יב יח). — בלא,
כאלו לא: ושתו ולעו והיו בלא היו (עכד' א יו). —
ללא, ללא: גדרשתי ללא שאלו נמצאתי ללא בקשני
(ישע' סה א). וימים רבים לישראל ללא אלהי אמת
וללא כהן מורה וללא תורה (דס"כ יב ג). — ולפני מלת
הגוף: הקשיח בניה ללא לה (איוכ נט יו). — שלא:
ברוך יי' שלא נתננו טרף לשניהם (תה"ל קכד ו). שרא
מלא כפו קוצר ותצנו מעמר (ש"כ קט ז). כי יש אדם
שעמלו בחכמה וברעת ובכשרון ולאדם שלא עמל בו
יתננו (קה"ל ב כה). גם את זה לעמת זה עשה האלהים
על דברת שלא ימצא האדם אחריו מאומה (ש"כ ו ד).
— ותשמש בחבור עם שמות להיות לשם עצם פרמי של
מקומות ואנשים וכדומ': לא דבר (ש"כ יו כו), מקום
בגלעד. — לא עמי: ותהר ותלד בן ויאמר קרא שמו לא
עמי (סו"כ א ח-ט). ותהר עוד ותלד בת ויאמר לו קרא
שמה לא רחמה (ש"כ ו). — ובתנ"ם כמו במקרא. — ושנוי
פעמים אחרות: העומר אינו מציל לא את העומר ולא
את הקמה (פאה ו ח). מי שאינו לא חגר ולא סומא
ולא ספת ועושה עצמו כאחד מהן (ש"כ ט). לא יגרל
בהמה דקה ולא יהא פרוץ בגדרים ובשחוק ולא
יהיה מטמא למתים (דמאי ב ג). אין קושרין את הסוס
לא לצדדי הקרון ולא לאחר הקרון ולא את הלוברקים
לגמלים (כלא' ח ד). אין מדליקין לא בלבש ולא
בחוסן ולא בכלכל ולא בפחיתל האידן ולא בפחיתל
המדבר וכו' ולא באליה ולא בחלב (ש"כ כ א).
הכהמה אינה מועדת לא ליגה ולא ליגוף ולא לשוך
ולא לרבוץ ולא לבעוט (כ"ק א ד). לא הסיר לא
את המורה ולא את הנוצה ולא את בני מעים היוצאין
עמה ולא ספגו במלת (זנח' ו י). אין חייבין עליו לא
משום זרות ולא משום שוממה ולא משום מחוסר
בגדים ולא משום רחוק ידים ורגלים (ש"כ יד ג). אין
מביאין לא מבית הובלים ולא מבית השלחים ולא מבית
האילן (מנח' ח ב). אין מביאין לא מתוך ולא מעושן
ולא מבושל (ש"כ ו). לא ישיף אדם שמן לא לתוך נר
חדש ולא לתוך המדורה ולא לתוך דבר המאבד (תוספתא
דמאי ח י). הקוצין הללו אינם לא מתבקשין ולא גורעים
(מד"ר נרלאש' מה). — ואחרי אין: הסלת והשמן אינם
מעכבין את היין ולא היין מעכבין (מנח' ד א). — ותשובה
שליילת על שאלה: אמר להן (ר"ג לחכמים) אם בזמן
שהוא עומר אחד ובו סאתים ושכחו אינו שכתה וכו'
אמרו לו לא (פאה ו ו), אמרו ב"ה לב"ש הואיל וטהורה

ולא עוד אלא שזוכה בדיון וכו' ולא עוד אלא שרואה בצדו וכו' (נכ"ז:). הרבה תורה לימדתי ולא חסרני תלמידיו אלא כמכחול בשפופרת ולא עוד אלא שאני שונה שלש מאות הלכות בבבליה עזה ולא היה אדם שישאלני בהן דבר (סנה' סח.). אמר לו הקב"ה (לאברהם) מנח לא העמדתי מנינים של צדיקים אבל מסך אני מעמיד מנינים של צדיקים ולא עוד אלא כשעה שהיו בניך באים לידי עבירות ומעשים רעים אני רואה צדיק אחד שבהם ומכריעו עליהם (מד"ר נח"א' מד.). והיה אברהם מתפלל (על אבימלך ובני ביתו) וכולם מתרפאים מן עצירתם ולא עוד אלא עיברו כל בני ביתו של אבימלך וילדו זכרים (פסיק' רנ"ו מז.). גר שקיבל עליו דברי תורה חוץ מדבר אחד אין מקבלין אותו ולא עוד אלא אפילו דקדוק אחד מדקדוקי תורה או מדקדוקי סופרים (תנחומא ויק' ג.). ועי' ערך עוד. — ער שלא, קודם ש' המקדיש פירותיו עד שלא באו לעונת המעשרות (פאה ד' ח.). המקדיש את כרמו עד שלא נודעו בו העוללות (ס' ז:). מעשה בר' יוחנן בן מתאי שאמר לבנו צא שכור לנו פועלין הלך ופסק להם מזונות וכשבא אצל אביו אמר לו בני אפילו אם אתה עושה להם כסודות שלמה בשעתו לא יצאת ידי חובתך עמהן שהן בני אברהם יצחק ויעקב אלא עד שלא יתחילו במלאכה צא ואמור להם על מנת שאין לכם עליו אלא פת וקטניות בלבד (ב"מ ז' א.). המחליף פרה בחמור וילדה וכן המוכר שפחתו וילדה זה אמר עד שלא מכרתי וזה אמר משלקחתי (ס' ח' א.). המוכר יין ושמן לחבירו והוקרו או שהוזלו אם עד שלא נתמלאה המידה למוכר משנתמלאה המידה ללוקח (ב"ב ח' ח.). נמצא ההורג עד שלא נערפה העגלה תצא ותרעה בעדר (סו' ט' ז.). עד שלא הוקם המשכן היו הבמות מותרות (זכ' יד' ד.). המביא אישם תלוי ונודע לו שלא הוא אם עד שלא נשחט יצא וירעה בעדר (כרית' ז' א.). עד שלא פשט ידו בביהמ"ק ישכון כיון שפשט ידו בביהמ"ק נפל (מד"ר נח"א' מה.). אמר (אברהם) עד שלא מלתי היו באים ומדווגים לי (ס' מו.). לא-בִּי אֵלֶּה, עי' *אלה, כי, והוסיפה: היא אומרת מובת עין אני והוא אומר לא כי אלא דרוסת איש את (כתוב' ח' ז.). והבכשים אינן מעבדין את הלחם דברי ר"ע אמר ר"ש בן גנם לא כי אלא הבכשים מעבדין את הלחם (מנח' ג' ד.).

ב. עם ה' השאלה לפניו, הלא, הלא, ותשמש (א) לתת מעם וסבה לדבר שאח"כ, קצת במשמ' הנה, זה דבר ברור: מקנהם וקנינם וכל בהמתם הלא לנו הם אך נאותה להם

אסורה לזרים ושטמא אסורה לכהנים מה טהורה עולה אף שטמא תעלה אסור להם ב"ש לא (תרומ' ד' ד.). הבשר מנע נבלה דברי ר"ם וחכ"א מנע טריפה שהוטת (אמרו לו חכמים לר"ם) מה מצינו בטרפה ששחיטתה מטהרתה אף שחיטת בהמה טהרה את האבר אמר להם ר"ם לא אם טיהרת שחיטת טריפה אותה דבר שהוא גופה וכו' מה בהמה שטמא אין שחיטתה מטהרתה אף טריפה לא מטהרנה שחיטתה לא אם אמרת בבהמה שטמא שלא היתה לה שעת הכושר תאמר בטרפה שהיתה לה שעת הכושר (תול' ד' ד.). א"ר עקיבא אם הלכה נקבל ואם לדין יש תשובה אמר לו השב אמר לו לא אם אמרת במעילה וכו' אמר ר' חייב על כל אחת ואחת וכו' אמרתי דו לא אם אמרת בנדה שיש בה שתי אזהרות (כרית' ג' ט"י). — בלא: ולא יקרבו כולן בלא נסכים (מנח' ד' ב.). אני אומר יקרבו כבשים בלא לחם שהכבשים מתירין את עצמן בלא לחם בלא כבשים אין לו מי יתורגו (ס' ג.). כל שאין לו אשה ישרי בלא טובה בלא עור בלא שמה בלא ברכה בלא כפרה (מד"ר נח"א' יו.). — בלא הם: כמו לחם ומים שאי אפשר בלא הם וכו' כל מה שבעולם שגם אם לא בראם יכולין העולם לחיות בלא הם שלא בראם כי אם לתענוג (תוספ' נכ"ז לו.). — שרא: התלמידים יוצאים לת"ת שלא ברשות שלשים יום (כתוב' ה' ו.). כל גט שנכתב שלא לשם אשה (גט' ג' א.). שלא משלה בהן האור (זכ' פה:). הותר שלא ילקה אותו האיש בצרעת (מד"ר נח"א' ג.). — ובכשם' מי שלא: מתוסר כפורים שלא רחץ ידים ורגלים (זכ' ב' א.). ההיכל מקודש ממנו שאין נכנס לשם שלא רחץ ידים ורגלים (כלים א' ט.). — שרא הוא: בזמן שאין להן אומנות אלא הוא אבל יש להן אומנות שלא הוא (סנה' ג' ג.). ועי' ש. — וללשון נקיה שלא לפתח פה לשמן ישתמשו בהמדה לא, שלא, לפני דבור של רעה לישראל אעפ"י שהכונה הוא בחוב: על כל צרה שלא תבא על הציבור מתריעין (תע' ג' ח.). הכונה על כל צרה שתבוא. — וחכא לפני עזר אֵלֶּה, ולא עוד אלא, במשמ' ולא בלבד האמור למעלה אלא אפילו יותר מזה, עי' *אלה, והוסיפה: מי לנו גדול כיוסף שלא נתעסק בו אלא משה וכו' ולא עוד אלא שעם יעקב עלו עבדי פרעה וזקני ביתו ועם יוסף הארון והשכינה וכו' ושבעה ענני כבוד ולא עוד אלא שהיה מהלך ארונו של יוסף עם ארון חי העולמים (מכ' כאל' ב.). אם ראית רשע שהשעה משחקת לו אל תתגרה בו שנאמר יחילו דרכיו בכל עת

דברי (סס לה יג). ואמר שמעו נא ראשי יעקב וקציני בית ישראל הלא לכם לדעת את המשפט (מ"כ ג ה). הלא כבני כשיום אתם לי בני ישראל נאם יי' הלא את ישראל העליתי מארץ מצרים (עמ' ט ז). אמר נא לבית המרי הלא ידעתם מה אלה (יחזק' יז יב). ויאמרו אלי העם הלא תגיד לנו מה אלה לנו כי אתה עשה (סס כד יט). כה אמר אדני יי' לצור הלא מקול מפלתך באנק חלל בהרג הרג בתוכך ירעשו האיום (סס כז יס). כה אמר אדני יי' הלא ביום ההוא בשבת עמי ישראל לבטח תדע (סס לז יד). הלא חכמה חקרא ותכונה תתן קולה (מכ"י ח ה). הלא צבא לאנוש על ארץ וכימי שכור ימיו (איוב ז ה). הלא אתה הוא אלהים בשמים וכו' הלא אתה אלהינו הורשת את ישבי הארץ הואת מלפני עמך ישראל וכו' והנה הם גמלים עלינו לבוא לגרשנו מירשתך אשר הורשתנו אלהינו הלא תשפט בם (דס"ז כ וי"ג). — ולפני כי ויקח שמואל את סך השמן ויצק על ראשו וישקהו ויאמר הלא כי משחק יי' על חלתו לגנוד (ע"א י ה). — וקצת במשמ' על כל פנים, לפחות: ויאמר חוקיהו אר ישעיהו טוב דבר יי' אשר דברת (כי בימי בני יחריב מלך אשור את ירושלם) ויאמר הלא אם שלום ואמת יהיה בימי (מ"כ כ ט). — ומצויו בדבור הלא דבר פלוני הוא שם, כתוב שם, במשמ' זה ידוע שהוא שם, וכדומה: ונתתה את הברכה על הר גרזים ואת הקללה על הר עיבד הלא המה בעבר הירדן (דנ"י י"א כט-ל). כי רק עוג מלך הבשן נשאר מיתר הרפאים הנה ערשו ערש ברזל הלא הוא ברכת בני עמון (סס ג י"א). וידם השמש וירח עמר עד יקם גוי איביו הלא היא כתובה על ספר הישר (יס"ב י יג). ויתר דברי שלמה וכל אשר עשה וחכמתו הלא הם כתבים על ספר דברי שלמה (מ"א י"א מ"א). — ב) להטעים ולחזק ולתת סבה להחלטה, לשאלה או לתמיכה, ותבוא אחרי המוטעם וקודם לו. — אחר המוטעם, ויאמר אברהם אל לוט אל נא תחי מריבה ביני ובינך ובין רעי ובין רעיך כי אנשים אחים אנחנו הלא כל הארץ לפניך הפרד נא מעלי (נר"א יג ח-ט). הנה נא העיר הואת קרבה לגוס שמה והוא מצער אמלטה נא שמה הלא מצער הוא ותחי נפשי (סס יט כ). ויאמר אדני הגוי גם צדיק תהרג הלא הוא אמר לי אחתי הוא (סס כ ד-ה). ויאמר אל דבן מה זאת עשית לי הלא ברחל עבדתי עמך ולמה רמיתני (סס כט כה). העוד לנו חלק ונחלה בבית אבינו הלא נכריות נחשבונו לו כי מברנו ויחלל גם אכול את כספנו (סס לא יד-יט). ויאמרו איש

וישבו אתנו (נר"א יג לד כג). ויאמר ישראל אל יוסף הלא אחירקעים בשכם לכה ואשלחך אליהם (סס לו יג). כי אז תצליח את דרכך ואז תשכיל הלא צויתך חוק ואמץ אל תערץ ואל תחת (יס"ב ח-ט). ותשלח (דבורה) ותקרא לברק בן אבינעם מקדש נפתלי ותאמר אליו הלא צוה יי' אלהי ישראל לך ומשכת בהר תבור (שופט' ד לו). לך בבחך זה והושעת את ישראל מכף מדיו הלא שלחתיך (סס ו יד). — וקצת במשמ' אמנם, בודאי: ויאמר (עשו) הכי קרא שמו יעקב ויעקבני זה פעמים את בברתי לקח ונהנה עתה לקח בברתי ויאמר הלא אצלת לי ברכה (נר"א יז לו). ויאמרו אליו הלום הלמנו ופתר אין אתו ויאמר אלהם יוסף הלא לאלהים פתרגים ספרו נא לי (סס מ ח). ויאמר ירמיהו אל צדקיהו כי אגיד לך הלא המט תמיתני (יזמ' לח יס). שמעת חוה כלה ואתם הלא תגידו השמעתיך חדשות מעתה (יזמ' מ"ו). הנשע און הלא ישמע אם יצר עון הלא יביט היסר גוים הלא יוביה (תנ"ל ד ט"ו). כי שאל נא לדר רישון וכו' הלא הם יודוך ויאמרו לך (איוב ח ט"ו). הלא און מלין תבחן ותך אכל ישעם לו (סס י"א ה). הלא אלוה נבה שמים וראה ראש כוכבים כי רמו ואסרת מה ידע אל (סס ככ י"ג). על מה אתם בטחים וישכים במצור בירושלם וכו' הלא תדעו מה עשיתי אני ואבותי לכל עמי הארצות (דס"ב לג י"ג). — ובהתחלת דבור, להעיר הדעת ולהטעים: ויבא (רוד) אל אביש מלך נת ויאמרו עברי אביש אליו הלא זה דוד מלך הארץ הלא לזה יענו במחלות לאמר הכה שאול באלפו ודוד ברכבתו (ע"א כ"א י"ב). ויקרא דוד אל העם ואל אבנר בן נר לאמר הלא תענה אבנר (סס כז יד). ויאמר נתן אל בת שבע אם שלמה לאמר הלא שמעת כי מלך אדניהו בן חגית ואדניהו דוד לא ידע ועתה לכי איעצך נא עצה (מ"א ח י"א-יג). ויסער לב מלך ארם על הדבר הזה (שנודע לישראל סודו) ויקרא אל עבדיו ויאמר אליהם הלא תגידו לי מי משלנו אל מלך ישראל (מ"כ ו י"א). ויאמר בעז אל רות הלא שמעת בתי אל תלכי ללקט בשדה אחר וכו' הלא צויתי את הנערים לבלתי נגעך (רות כ ח-ט). והאמר לה נעמי חמותה בתי הלא אבקש לך מנוח אשר יושב לך ועתה הלא בעז מדעתנו אשר היית את נערותי הנה הוא וזה את גרן השעירים (סס ג א-ב). ויהי דבר יי' אל ירמיהו לאמר הלא ראית מה העם הזה דברו לאמר שתי המשפחות אשר בתר יי' בהם וימאסם (יזמ' לג כג-כד). הלך ואמרת לאיש יהודה ולישמי ירושלם הלא תקחו מוסר לשמיע אל

אל אחיו אבל אשמים אנתנו על אחינו אשר ראינו צרת נפשו בהתחננו אלינו ולא שמענו על כן באה אלינו הצרה הזאת ויען ראובן אתם לאמר הלא אמרתי אליכם לאמר אל תחטאו בלד ולא שמעתם וגם דמו הנה נדרש (שם מז כ"ב). למה שלמדת רעה תחת טובה הלא זה אשר ישתה אדני בו (שם מד ד"ה). מה המעשה הזה אשר עשיתם הלא ידעתם כי נחש ונחש איש אשר כמני (שם י"ה). ויאמר יי' אליו מי יסם פה לאדם או מי ישום אלם או חרש או פקח או עור הלא אנכי יי' ועתה לך ואנכי אהיה עם פוך (שמות ד' י"א-יב). ויחר אף יי' במשה (שמן) ללכת בשליחות להרעה והתנצל שהוא כבד פה) ויאמר הלא אהרן אחיך הלוי ידעתי כי דבר ידבר הוא (שם יד). מה זאת עשית לנו להוציאנו מצרים הלא זה הדבר אשר דברנו אליך במצרים לאמר חרד טטנו ונעבדה את מצרים (שם יז י"א-יב). ובמה יודע אפוא כי מצאתי חן בעיניך אני ועמך הלא בלכתך עמנו (שמות לג י'). ויאמרו הרק אך במשה דבר יי' הלא גם בנו דבר (במד' יב ג). ויאמר יי' אל משה ואכיה ירק ירק בפניה הלא תכלם שבעת ימים (שם יד). ולמה יי' מביא אתנו אל הארץ הזאת לגל בחרב נשינו ונפנו יהיו לבנו הלא טוב לנו שוב מצרימה (שם ידג). הלא תגמלו זאת עס נבל ולא חכם הלא הוא אביך קנן הוא עשך ויכננך (דבר' לג ו). חמת תנינם יינם וראש פתנים אכור הלא הוא כמס עמדי חתום באוצרתי (שם לג-לד). וביי' אל תמרדו ואותנו אל תמרדו בבנתכם לכם מובח מבלעדי מובח יי' אלהינו הלא עכן בן זרח מעל מעל בחרם ועל כל ערת ישראל היה קצף (יהוש' כג ט"ב). ותאמר דברה אל ברק קום כי זה היום אשר נתן יי' את סיסרא בידך הלא יי' יצא לפניך (שפט' ד יד). מי אבימלך ומי שבס כי נעבדנו הלא בן ירבעל וזבל פקידו (שם ט כח). איה אפוא פוך אשר תאמר מי אבימלך כי נעבדנו הלא זה העם אשר מאסתי בו (שם לח). ועתה יי' אלהי ישראל הוריש את האמרי מפני עמו ישראל ואתה תירשנו הלא את אשר יורישך כמוש אלהיך אותו תירש ואת כל אשר הוריש יי' אלהינו מפנינו אותו נירש (שם י"א כג-כד). למה תבכי ולמה לא תאכלי ולמה ירע לבבך הלא אנכי טוב לך מעשרה בנים (ש"א ח ט). ולמה תכבדו את לבבכם כאשר כבדו מצרים ופרעה את לבם הלא כאשר התעלל בהם וישלחום וילכו (שם ו). ולמי כל חמת ישראל הלא לך ולכל בית אביך (שם ט כ). למה תצאו לערך מלחמה הלא אנכי הפלשתי ואתם עבדים לשאול ברו לכם איש (שם

יו ת). ויאמר דוד מה עשית עתה הלא דבר הוא (שם כט). ויחר אף שאול ביהונתן ויאמר לו בן נקות המרדות הלא ידעתי כי בחר אתה לכן ישי (שם כ"ג). ויאמרו שרי פלשתים מה העברים האלה ויאמר אכיש אל שרי פלשתים הלא זה דוד עבד שאול מלך ישראל (שם כט ג). ובמה יתרצה זה אל אדניו הלא כראשי האנשים ההם הלא זה דוד אשר יענו לו במחלות לאמר הכה שאול באלפו ודוד ברבכתו (שם ד"ה). אף כי אנשים רשעים הרגו את איש צדיק בביתו על משכבו ועתה הלא אבקש את דמו מידכם (ש"ג ד י"א). המכבד דוד את אביך בעיניך כי שלח לך מנתמים הלא בעבור חקור את העיר ולגלה ולהפכה שלח דוד את עבדיו אליך (שם י ג). וישלח דוד וירש לאשה ויאמר הלא זאת בת שבע (שם י"א ג). מדוע נגשיתם אל העיר להלחם הלא ידעתם את אשר ירו מעל החומה מי הכה את אבימלך בן יריבשת הלא אשה השליכה עליו פלה רכב מעל החומה (שם כ"ה). למי אני מעבד הלא לפני בנו (שם י"ו יט). היום יומת איש בישראל כי הלא ידעתי כי היום אני מלך על ישראל (שם י"ט כג). מי פשע יעקב הלא שמרון ומי במות יהודה הלא ירושלם (מ"כ א ט). הוי המתאווים את יום יי' למה זה לכם יום יי' הוא חשך ולא אור וכו' הלא חשך יום יי' ולא אור ואפל ולא נגה לו (עמו' ס י"א-יב). העבד ישראל אם וליר בית הוא מדוע היה לבן וכו' הלא זאת תעשה לך עובד את יי' אלהיך (דמ' כ י"ד-י"ו). מי נתן למשוסה יעקב וישראל לבזוים הלא יי' זו חטאנו לו (יב' מז כד). מי השמיע זאת מקדם מאז הגידה הלא אני יי' ואין עוד אלהים מבלעדי (שם מז כ"ה). ואמר אל המלאך הדבר כי לאמר מה אלה אדני ויען המלאך הדבר כי ויאמר אלי הלא ידעת מה המה אלה ואמר לא אדני (זכר' ד ד"ה). מי בכס הנשאר אשר ראה את הבית הראשון ומה אתם ראים אותו עתה הלא כסחו כאין בעיניכם (תני כ ג). ואמרתם במה אהבתנו הלא את עשו ליעקב נאם יי' ואתה את יעקב ואת עשו שנאתי (מלא' א כ"ג). —ולתרוץ הקושיה: ויאמר בלק אל בלעם מה עשית לי לקב איבי לקחתיו והנה ברכת ברך ויען (בלעם) ויאמר הלא את אשר יצוים יי' בפני אתו אשר לדבר (במד' כג י"א-יב). ויאמר בלק אל בלעם גם קב לא תקבנו גם ברך לא תברכנו ויען בלעם ויאמר אל בלק הלא דברתי אליך לאמר כל אשר ידבר יי' אתו אעשה (שם כ"ה-כ"ו). ויחר אף בלק אל בלעם ויפסק את בפיו ויאמר בלק אל בלעם לקב איבי קראתיך והנה ברכת ברך זה שלש פעמים וכו' ויאמר בלעם אל

בלק הלא גם אל מלאכיו אשר שלחת אלי דברתי לאמר
 אם יתן לי בלק מלא ביתו כסף וזהב לא אוכל לעבר
 את פי יי' (שם כד י"ג). ואמר ביום ההוא הלא על כי
 אין אלהי בקרבי מצאוני הרעות האלה (דנ"ג לא יו).
 בכר החלון בשקפה ותיכב אם סימרא בעד האשנב מדוע
 ביש רכבו לבוא מדוע אחרו פעמי מרכבותיו חכמות
 שרותיה תעננה אף היא תשיב אמריה לה הלא יסצאו
 יחלקו שלל (שפט' ה כח-ל). — ולפני המוטעים : ותאמר
 האתון אל בלעם הקוא אנכי אהנך אשר רכבת עלי
 מעורך עד היום הזה ההסכן הסכנתי לעשות לך כה
 (כמד' כג ל). ויאמר בלק אל בלעם הלא שלח שלחתי
 אליך לקרא לך למה לא הלכת אלי (שם לו). הלא
 מסצרים העלנו יי' ועתה נששנו יי' ויתננו בכף מדון
 (שפט' ו יג). ויאמר יי' אל בני ישראל הלא ממצרים ומן
 האמרי מן בני עמון ומן פלשתים וכו' ותצקו אלי
 ואושיעה אתכם מידם ואתם עובתם אותי (שם יא-יג).
 ויאמר יפתח לוקני גלעד הלא אתם שנאתם אותי ותגרשוני
 מבית אבי ומדוע באתם אלי עתה כאשר צר לכם (שם
 יא ו). הלא ידעת כי משלים בנו פלשתים וזה זאת
 עשית לנו (שם יס יא). ויען שאל ויאמר הלא בן
 ימיני אנכי מקטני שבטי ישראל ומשפחתי הצערה
 מכל משפחות שבטי בנימן ולמה דברת אלי כדבר הזה
 (ש"א ט כא). ויאמר שמואל הלא אם קטן אתה בעיניך
 ראש שבטי ישראל אתה וכו' ולמה לא שמעת בקול
 יי' (שם יס י"ט). ויאמר דוד אל אבנר הלא איש אתה
 ומי כמורך בישראל ולמה לא שמרת אל ארניך המלך
 (שם כו יס). הלא ידעתה כי מרה תהיה באחרונה ועד
 מתי לא תאמר לעם לשונם מאחרי אחיהם (ש"ב כ כו).
 ויאמר דוד אל אוריה הלא סדרך אתה בא מדוע לא
 ירדת אל ביתך (שם יא י). הלא אתה אדני המלך נשבעת
 לאמתך לאמר כי שלמה בנך ימלך אחרי והוא ישב
 על כסאיו ומדוע מלך אדניהו (מ"א ח יג). הלא השבעתיך
 ביי' ואעד כך לאמר ביום צאתך והלכת אנה ואנה
 ידע תדע כי מות תמות וכו' ומדוע לא שמרת את
 שבעת יי' (שם ג מ-מג). הלא הגד לאדני את אשר
 עשיתי בהרג איובל את נביאי יי' וכו' ועתה אתה אמר
 לך אמר לארניך הנה אליהו והרגני (שם יח יג-יד).
 הלא אתה מקדם יי' אלהי וכו' למה תביט בוגדים
 (חנך' א יג-יג). יי' עיניך הלא לאמונה הכיתה אתם
 ולא חלו (ינ"מ' ג ג). הלא מחזה שוא חיותם ומקסם
 כזב אמרתם ואמרים נאם יי' ואני לא דברתי (יחזק'
 יג ז). הלא אב אתה לכלנו הלא אל אחד בראנו מדוע

נכנר איש באחיו (מלאכי כ י). הלא אדני המלך כלם
 לאדני לעבדים למה יבקש זאת אדני (דנ"א כא ג).
 ויאמר דוד אל האלהים הלא אני אמרתי למנות בעם
 ואני הוא אשר הטאתי והרע הרעותי ואלה הצאן מה
 עשו (שם יו). — ולפני הודעה והערה : התיצבו וראו את
 הדבר הגדול הזה אשר יי' עשה לעיניכם הלא קציר
 חטים היום אקרא אל יי' ויתן קלות ומטר (ש"א יב י"ז).
 ויעלו ופיו אל שאל הנבעתה לאמר הלא דוד מסתתר
 עמנו במצודות וכו' ועתה לכל אות נפשי המלך לדרת
 רד (שם כג יט-כ). ויאמר המלך אל עבדיו הלא תדעו
 כי שר וגדול נפל היום הזה בישראל וכו' ישלם יי'
 לעשה הרעה ברעתו (ש"ב ג לח-לט). ולעמשה תמרו
 הלא עצמי ובשרי אתה כה יעשה לי אלהים וכה יוסף
 אם לא שר צבא תהיה לפני כל הימים (שם יט יד). —
 ולתת מעט למה שאח"כ : אמר אמרתי כי שנא שנאתה
 ואחננה למרעך הלא אחותה הקטנה טובה ממנה תחי
 נא לך תחתיה (שפט' יס כ). אנא יי' הלא זה דברי עד
 היותי על אדמתי על בן קדמתי לברך תרשישה (יו"ג
 ד כ). הלא מעט ימי יחדל ישית ממני ואבליגה מעט
 (איו"ג י כ). הלא יי' אלהיכם עמכם והגיה לכם מסכב
 וכו' עתה תנו לבבכם ונפשכם לדרש ליי' אלהיכם (דנ"א
 ככ יח-יט). — ג) תשובה לסתור האמור קודם, להתנגד,
 במשמי' לא, אלא : ותאמר (האשה שנחלה בנה) השאלתי
 בן מאת אדני הלא אמרתי לא תשלח אתי (מ"ב ד כח).
 ויאמר אליהם רבשקה העל אדניך ואליך שלחני אדני
 לדבר את הדברים האלה (שאתה מבקש לדבר ארמית)
 הלא על האנשים הישבים על החמה לאכל את תריהם
 ורשיות את שיניהם עמכם (שם יח כו). הכל היום יתירש
 החרש דורע יפתח וישרד אדמתי הלא אם שוה פניה
 והפיץ קצת וכמן יורק (ישע' כח כד-כה). הכזה יהיה
 צום אבחרהו יום ענות אדם נפשו הלכך באגמן ראשו
 ושק ואמר יציע הלוה תקרא צום ויום רצון ליי' הלא
 זה צום אבחרהו פתח הרצבות רשע החר אגדות מוטה
 ושלח רצוצים הפשים וכל מוטה נתתקו הלא פרס לרעב
 להמך ועניים מרודים תבוא בית (שם נח הו). וא"ז מי
 תרמיון אל ומה דמות תערכו לו וכו' הלא תדעו הלא
 תשמעו הלא הגד מראש לכם הלא הבינותם מוסדות
 הארץ (שם מ יח-כא). הן ישלח איש את אשתו והלכה
 מאתו והיתה לאיש אחר הישוב אליה עוד הלא חנוף
 תחנוף הארץ ההיא (ינ"מ' ג א). האתי הם מכעסים נאם
 יי' הלא אתם למען בשת פניהם (שם ז ט). היש כהבלי
 הגוים מנשמים ואם השמים יתנו רבבים הלא אתה הוא

שהיית אומר עתיד דור אחר לטהר כבר שלישי שאין לו מקרא מן התורה שהוא טמא והלא עקיבא תלמידך מביא לו מקרא מן התורה שהוא טמא (סו"ט ס ב). (בכחב) בשנת עשרים ושבע שנה לירבעם מלך ישראל מלך עוריה בן אמציה מלך יהודה אפשר דומר כן והלא שניהם מלכו כאחד אלא שמלך מלכות מנוגעת (פדר עז"ר יט). שאלו תלמידיו את ריב"ז באיוו כלים פרה נעשית אפר להם בבגדי זהב אמרו לו והלא למדתנו רבינו בבגדי לבן (פסרי נמד' קג). (בכחב) ואת הנפש אשר עשו בחרן והלא אם מתכנסים כל באי העולם לבראות יתוש אחד ולהכניס בו נשמה אינן יכולים לבראותו (ס' דנ"ר לז). הרי הוא אפר וישבו לאכל לחם וישאו עיניהם ויראו והנה אורחת ישמעאלים וגו' הלא אין דרכם של ערביים להיות נושאים אלא עורות ריח רע ועשרן (תוספתא כר"י ד יד). ר' מאיר אומר (זמן קריאת שמע בערבית הוא) משעה שהכהנים טובלין לאבוד בתרומתן א"ל ר' יהודה והלא כהנים מבעוד יום הם טובלים (גמ' ס' כז). א"ר אליעזר הוואיל וארבעה מינין הללו אינן באין אלא לרצות על המים וכו' כך אי אפשר לעולם בלא מים אפר לו ר' יהושע והלא גשמים בחג אינן אלא סימן קללה (תע"י כז). הואך אתם מעידין על שטר זה והלא ביום פלוני עמנו הייתם במקום פלוני (סנה' לז). וכי מסיבה מכפרת והלא אין כפרה אלא בדם (זנח' ו). וכי מראין לו לאדם מה שהיה ותלא אין מראין לו לאדם אלא מה שעתידי להיות (חול' לז).

ל"א, — ר"ת: לשון אחר, במשם פרוש אחר.

א. **לאב¹**, ממנו תלאבה.

ב. **לאב²**, ממנו לאיב.

ג. **לאה³**, ממנו לאה, תלאה, צאנות.

לאה, פ"ע, תלאה, ילאה, ותלא, לאה, צאית וכו', — לאה האדם לעשות דבר, יגע ועיף, sich abmühen

se fatiguer; be wearied ואת האנשים אשר פתח הבית הכו בסגורים מקטן ועד גדול וילאנו למצא הפתח (נלאש' יע"ף). הנסם דבר אליך תלאה וכו' הנה יסרת רבים

(¹ בערב' לאב a), במשם צמא, וארבת מרשים ועי' הערה לערך תלאבות.

(² בערב' לעב b), ועי' הערה להערה.

(³ בערב' לאי e), בארמ' לעי.

(a) نَب (b) لعب (c) للى

י' אלהינו ונקוה לך (ס' יד כג). התמלך בי אתה מתהרה בארז אביר הלוא אבל ושתה ועשה משפט וצדקה או טוב לו (ס' ככ"ט). אם יסתר איש במסתרים ואני דא אראנו נאם י' הלוא את השמים ואת הארץ אני מלא נאם י' (ס' כג כד). מיכיה המורשתי היה נבא בימי חזקיהו מלך יהודה ויאמר אל כל עם יהודה לאמר כה אמר י' צבאות ציון שדה תחרש וכו' ההמת המתהו חזקיהו מלך יהודה וכל יהודה הלא ירא את י' ויהל את פני י' (ס' כו יח"ט). ויאמר ירמיהו אל כל העם (שאמרו לו שכל זמן שהיו מקשרים לעבודה זרה היו מצליחים) וכו' הלוא את הקטר אשר קשרתם בערי יהודה ובחוצות ירושלם וכו' אתם זכר י' ותעלה על לבו ולא יוכל י' עוד לשאת (ס' מד כ-כג). החפץ אחפץ מות רשע נאם אדני י' הלוא בשוכו מדרכו וחי (יחזק' יח כג). הדרבני לא יתכנו בית ישראל הלא דרכיכם לא יתכן (ס' כט). החגם ירא איוב אלהים הלא את שבת בעדו ובעד ביתו (לוי' כ"ט). השוכן כי יחקר אתכם אם כהתל באנוש תהתלו בו וכו' הלא שאתו תבעת אתכם ופתור יפל עליכם (ס' יג ע"ף). ויאמר לא טוב הדבר אשר אתם עשים הלוא ביראת אלהינו תלכו (נחמ' ס ט). — ולתת מעם שלילי על הקדם: על מי תתענגו על מי תרחיבו פה תאריכו לשון הלוא אתם ילדי פשע זרע שקר (ישע' נו ד). מי יובילני עיר מצור מי נחני עד אדום הלא אתה אלהים ונתתנו ולא תצא אלהים בצבאותינו (תהי' ס יא"ב). הגשוב להפר מצותיך ולהתחתן בעמיתתעבות האלה הלוא תאנף בנו עד כלה (עזר' ט יד). — וגם על מה שלא כתוב בפרוש אלא נמשך בכח: רעה אפר לב הותל השתו (את העושה פסילים) ולא יציל את נפשו ולא יאמר (למה אני עושה כל זה) הלוא שקר בימיני (ישע' מז כ). — ובתו"מ, לתשובה והשגה על הקודם עפ"ר עם ו, והלא: מאימתי כל אדם מותרין בלקט וכו' בזיתים משתרד רביעה שניה א"ר יהודה והלא יש שאינם מוסקין את ויתיהם אלא לאהר רביעה שניה (פאה ח"א). אין עושין הילמי בשבת אבל עושה הוא את מי המלח וטובל בהן פיתו ונותן לתוך התבשול א"ר יוסי והלא הוא הילמי בין מרובה ובין מועט (שבת יד ב). רשב"א אומר ראית מימך חיה ועוף שיש להם אומנות והן מתפרנסין שלא בצער והלא לא נבראו אלא לשמשני (קדוש' ד יד). הנודר מן הירק מותר בדלוטין ור"ע אומר אמרו לו לר"ע והלא אומר אדם לשלוחו קה לי ירק והוא אומר לא מצאתי אלא דלוטין (נדר' ז ח). מי יגלה עפר מעיניך ריב"ז

—הלאה את פלוגי, עשה שילא: שמעו נא בית דוד
המעט מכם הלאות אנשים כי תלאו גם את אלהי (ישע')
ו (ג). עמי מה עשיתי לך ומה הלאתיך ענה בי (מי')
ו (ג). כי את רגלים רצתה וילאנה ואיך תתחרה את
הסוסים (ינמי' יכ' ה). אך עתה הלאני (ליוכ' ו' ז).

*לאר¹) —כמו ל'א: אם יכודים דהתחיל ולגמור עד שלא
יגיעו לשורה יתחילו ואם לאו לא יתחילו (נככ' ג
כ). אם שגורה תפלתי בפי יודע אני שהוא מקובל ואם
לאו יודע אני שהוא ממוקף (שס' ה). שתי חבורות
שהיו אוכלות בבית אחד בזמן שמקצתן רואין אלו את
אלו הרי אלו מצטרפין לזמן ואם לאו אלו מומנין
לעצמן ואלו מומנין לעצמן (שס' ז ה). אם שויר קלח
אחד סומך לו משום פאה ואם לאו אינו נותן אלא
משום הפקר (פלה' ג). אם נקצרה (השבלת) עם הקמה
הרי היא של בעה"ב ואם לאו הרי היא של עניים
(שס' ט). אם באת רשות העני באמצע אינן מצטרפין
ואם לאו הרי אלו מצטרפין (שס' ט). אם יש בו
לכוין שתיים כנגד שלש הרי זה כרם ואם לאו אינו
כרם (כלל' ס ה). הבצלים הסריסים ופול המצרי שמנע
מהם מים שלשים יום לפני ר"ה מתעשרין דשעבר
ומותרים בשביעית ואם לאו אסורין בשביעית ושתעשרין
לשנה הבאה (שכ"ז כ ט). השושט את הפרה וחלקה בראש
השנה אם היה החדש מעובר משמט ואם לאו אינו
משמט (שס' י ט). קנה של ותים אם יש קשר בראשו מקבל
טומאה ואם לאו אינו מקבל טומאה (שנ"ז ג). האבן
שבקרניה אם ממלאין בה ואינה נופלת ממלאין בה ואם
לאו אין ממלאין בה וכו'. פקק החלון ר"א אומר בזמן
שהוא קשור ותלוי פוקקין בו ואם לאו אין פוקקין בו
(שס' ו-ז). אם יכול להזור ולבער ולחזור לסצותו וחזור
ויבער ואם לאו מבשרו בלבו (פסח' ג ז). כל זמן
שהיו ישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם
לאביהן שבשמים היו מתגברים ואם לאו היו נופדין
(כ"ה ג ח). אם היה (הכה"ג) חכם דורש ואם לאו
תלמידו חכמים דורשין לפניו אם רגיל דקרות קורא ואם
לאו קורין לפניו (יומ' א ו). אם עתיד לחזור למקומו
קורא במקומו ואם לאו קורא עמהן (מגי' ג ג). גר
שמת והניח ובהים אם יש לו נסכים קרבים משלו ואם
לאו קרבים משל צבור (שקל' ז ו). אם מיאנה (הקטנה)
מיאנה ואם לאו תסתין עד שתגדול (ינמי' ג ו). אם
נתנה לו בחור ל' יום מגורשת ואם לאו אינה מגורשת

(¹) בסור' לו. ואמרו החכמי' שהוא צמצום מן לא הוא.

יודים רפות חזק וכו' בי עתה תבוא אליך ותלא תנע
עריך ותבהל (ליוכ' ד כ-ד). — ובסחמ"א: בעור ימשש
נגד השמש מוכים בסגורי הפתיות לואים למצא פתחי
תשובה המושמת נגד פניהם (נתי' עולס טו). כי הנפש
תלאה ותעבור המחשבה בהתמדת עיון הדברים הכעורים
כמו שילא אה הגוף בעשותו המלאכות הכבדות (ח' פקדים
לרמב"ם ה). להיות שכל האדם לואה מהשיג הדברים עד
אמתתם (פתית' העקרים). שיש לו יכולת בלתי בעל תכלית
כלומר שאינו לואה מלהשפיע (שס' כד). כשאמר עליו
יתברך שהוא יוכל ראוי שיובן גם כן שיכולתו בלתי
בית שאם היה בית כבר אפשר שירוסה וכולת גדול
יותר ממנו ויהיה א"כ לואה אחר שאין בו היכולת
היותר גדול המדומה (הוא) (שס' כה). — ואמר הפישן:
לואה צור ופחד ותר מעת לעת ספור אחר, וצור פץ לו
ויחד, מערב עד ערב טנות אחד (ר"א קליר, פד"ה הדש,
חי וקיס). התענג דהתנאות, קלש וציאות, מוען משאות,
נוח מללאות (רמב"ם, שנת כלה', אל נח). ויה אל
מקנא באשר שנא כי שם יענה עליו אידו, לאו ילאו
מתים כי יגעו ועיניו יראו עדי בידו (ר' שמואל, אהבה, כגו
לכוס). — ואמר המשורר: את דבר חידתי שמעו נבונים
נפלאו, אך דעו כי כל חכמי דב להגידה לאו (ראכ"ט,
חידות, ט). ועד כנפי שיר נשאוך, ואולם בפה השיאוך,
וראו בעת שקראוך (רמב"ם, תתי' לעי"ה, ממרוס).

—פשו', 'לאני, דאניה, שאין לו כח יותר לסב'ל: אומה
עובדה שדודה וכו' כלואה כלויה מדודה דאניה להויה
ביון רפודה (ר"י דסמי, שיר כסוף האכנל).

—נפע', נלאה, נלאיתי, נלאית, נלאו, —נלאה פלוגי לעשות
דבר, היה קשה עליו הדבר ולא יוכל לעשותו: והרגה
אשר ביאר חמות ובאש היאר ונלאו מצרים לשחות
מים מן היאר (שמות ז יח). והיה כי נראה כי נלאה מואב
על הבמה ובא אל מקדשו להתפלל ולא יוכל (ישע' יז
יב). חדשיכם ומועדיכם שנאה נפשו היו עלי דמרה
נלאיתי נשא (שס' א יד). ואת חמתי יי' מלאתי נלאיתי
הכיל (ינמי' ו יא). למדו לשונם דבר שקר העוה נלאו
(שס' ט ד). ואט את ידי עליך ואשחיתך נלאיתי הנחם
(שס' יס ו). ואמרתיו לא אוכרנו ולא אדבר עוד בשמו
והיה בלבי באש בערת עצר בעצמתי ונלאיתי בלכל
ולא אוכל (שס' ט). עמדו נא בחבריד וברב כשפיך
באשר יגעת מנעוריך אולי תוכלי הועיל אולי תעוצי
נלאית ברב עצתיך (ישע' מז יכ-יג). טמן עצל ירו בצלחת
נלאה להשיבה אל פיו (מכלי כו יא).

—הפע', הלאה, תלאו, הלאות, הלאני, הלאתיך, ילאנה,

אמר לו הן (ינ"ט מו). שאל אנטונינוס את רבינו א"ל מאימתי יצר הרע נתן באדם וכו' א"ל עד שלא מפני אמו אמר לו לאו שאלו היה נתן בו עד שהוא בסמי אמר היה חוטט את בני מעיה ויוצא (מד"ר כראש' גד). אמר (אברהם) לשני נעריו רואים אתם מה שאני רואה אמרו לו לאו (ס"ו). הרי מסורה בידכם בשרותכם אם אפרתם הן הן אם אפרתם לאו לאו (ס"ז שמו"ט). אמרו לו (ד"ב עזאי) שמא בסדרי מרבבה אתה עוסק אמר להן לאו (ס"ז ויקר' עו). ואת סבור מפני שהיה (אלעזר) אדם גדול היה נתן לאחרים שיטענו את הכלים שהיה עשוי לטעון אותם לאו אלא הוא עצמו היה טוען (ס"ז כמד' ד). שמא תאמר אבא שאול ננס היה לאו אלא אבא שאול ארוך בדורו היה זר' טרפון מגיע לבתתו היה (ס"ט). אמר לו הים רבי אם כן יתערבו מימי התפוקין במלוחים אמר לו לאו כל אחד ואחד יש לו אוצר בפני עצמו (ס"ז יח). אמר לו ר' יהושע לר"ג רבי רצונך שנקבל פני פולסופוס חברינו א"ל לאו (דא"ר ס). אמר המלך לבנו בני רצונך לסעוד עם האורחים אמר לו לאו (פסיק' דר"כ, קומי אורי). אמר המלך פלוגי אוהבי שם אמרו לו לאו אמר גם אני איני הולך לשם (תנחומא חקת מח). תאמר שהם עובדים אותה במטמוניות לאו אלא לפרסם עצמם (פסיק' רכתי לא). וכונהג שבעולם אדם יהא לפניו שתי קערות מצאות יכול הוא לפנות אחת לתוך אחת לאו (שס, שור או כשכ). מפני מה אתה בוכה שמא מצטער אתה שאתה חורש על גבי המענה אמר לו לאו (פדר"א ח).—ומצוי בסהמ"א: ואני איעצכם שלא תשבעו בו לא באמת ולא בשקר אמרו הן או לאו (תו"ה, חשון הפס"ג). ואמר אדם לחברו אני רוצה לרחקך בשביל שמדברים כך בני אדם אמר לו שמעתני מדבר באחרים אמר לו לאו (אמר לו) אם כן הרחק מהדברים (מנח' הפניני, שער לבן הרע). כשאדם רוצה לומר הן כופף ראשו ובשרוצה לומר לאו מנענע ראשו לצדדין (ספ' חסידים תתש"ו).—הן ולאו: שכן דברי תורה גדרשין מכלל הן לאו מכלל לאו הן (מכ"י יתרו, חמד"ח). ממשמע לאו את שומע הין (ירוש' גר' א לו).—וכמו שם: לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד וכל לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד אין לוקין עליו (שנת קנד). אין לוקין על לאו שבכללות (פסח' מח'). לאו שיש בו מעשה, לאו שאין בו מעשה (שמו"ט ג). לאו הבא מכלל עשה אין לוקין עליו (זנח' גר).—ובסהמ"א: אבל הדברים האפשריים לעתיד אין אנו יודעים היהיו או לא יהיו ומה

(גיט' ז ט). אם יש באחת מהן שוה פרוטה מקודשת ואם לאו אינה מקודשת (קדוש' ב א). זה הכלל כל שיחלק ושמו עליו חולקין ואם לאו אין חולקין (כ"ב א ו). אם ישעו אומרים להם ואם לאו באין להם לאותן שעל פתח העזרה (פסח' יא ב). אם עושים הם מעין מלאכתן שהיו עושין והם שלמים מקדשין ואם לאו אין מקדשין (זנח' טו). שאמר לו השיבני אם אתה ממנה פרנסים אם לאו (ספרי כמד' קס). בזמן שהתורה יוצאה מפיו הרי הוא כמלאכי השרת ואם לאו הרי הם כחיה ובבהמה שאינה מברת את קונה (ס"ז קט). אם יש לו פרנסה במקום אחר מוציא לפי חשבון ואם לאו נוטל את החולין כדי תרומת מעשר (תוספתא דמאי' ס"ג). בצק שבסדקי עריבה עשאו לחיווק אינו חוצץ ואם לאו חוצץ (ס"ז פסח' ב א). אם היו מעורבות בשפופרת הגור קדוש אחד לכולן ואם לאו צריכה קדוש לכל אחד ואחד (ס"ז פסח' ט). מכאן שתי שבולים ואומר אם לקט היא הרי זה יפה ואם לאו הרי מעשרותיה קבועין בזה (ירוש' פסח' ד יח ד). אם יש בה טעם דגן חייבת בתלה ואם לאו פטורה (ס"ז תלה ג נט). שאם היה קשה עליך כאוכל תשכרו ואם לאו הכרע עליו כסף (ס"ז שנת א ג ג). אם שומע מוטב ואם לאו יהא בגדיו (כנפי נדכ' סג). אם אתם מקיימים אותם מוטב ואם לאו הריני נוטל נשמתכם (שנת לב). דב ב"ד מתנה עליהם אם הוצרכו הוצרכו ואם לאו יהו לבדי שרת (כתוב' קו). שלשה שאלות אני שואל אתכם ואם השיבותם לי הרי מוטב ואם לאו הרי אני משמר אתכם (מד"ר כראש' פג). שהיו מריבין זה כנגד זה זה אומר אני טוען בארון וזה אומר לאו אלא אני טוען (ס"ז כמד' ד). אדוני המלך הריני נוטע אם אוכה אוכל מפירות נטיעתי ואם לאו יאכלו בני (תנחומא קדוש' ח). נתקד לאו פושע הוא (כ"מ פג). נכרים שבחוצה לארץ לאו עובדי ע"א הן אלא מנהג אבותיהן בידיהן (חול' יג). אמרו לו רבך לאו בהן הוא (מד"ר שמו"ט).—ובתשובה על שאלה, אמר הן או לאו: בודקין אותו שלשה פעמים אם אמר על לאו לאו ועל הן הן הרי אלו יכתבו ויתנו (גיט' ו א). א"ל (בנו של עקביא לאביו) שמא עילה מצאת בי אמר לו לאו מעשיך יקרבוך ומעשיך ירחקוך (ערו' סוף ט). נכתוב גט לאשתך והוא אומר הין לאמך והוא אומר לאו לאשתך והוא אומר הין לבתך והוא אומר לאו (ירוש' גיט' ז מח ד). מעשה באחד שבא לפני ר"י ואמר לו נתיגרת ביני לבין עצמי אמר לו ר"י יש לך עדים אמר לו לאו יש לך בנים

יצדק מהם ההין או הלאז אין דעתנו יכולה להשיג אותו (ספ' מוסר לר"י בן עקיב ב"ט). —ומ"י: האוכל אבר מן החי עובר בלא תעשה חלב מן החי חייבין עליו משום שני לאזין משום חלב ומשום חי (תוספתא מו"י וי). שני לאזין וברת אחת לאזין הולקין בריתות (ירוש' סנה' ז ט"ד). כל המונה את ישראל עובר בלאז וכו' ר"נ בר יצחק אמר עובר בשני לאזין (יומ' כנ:). חייבין לאזין (יבמ' כ). זה הוא עושק וזה גול ולמה חלקן הכתוב לעבור עליו בשני לאזין (כ"מ ק"א). —ואמר הפיטן: אחוה דעי אתכם בהוראת לאזין מאתים ושבעה ושבעים (אזהר' ר"י בנללוגי, אמה), יסוד לאזי נחלי איתן וסצות סרוס (כס, אספרה).

לאומ, עי' לאם.

ליאות, עי' לאם. —סגולת אדם ל'אה, שאין לו כח ויכלת לעשות דבר: טורח הדרך ודיאות משא (רש"י סו"פ ד' יב). צריכה הנפש ג"כ להתעסק במנוחת החושים בעיון לפתוחים ולענינים הנאים עד שיסור ממנה הליאות (ח' פרקים להרמב"ם ה). —ואמר הפיטן: זעות בלי לאות מחיל כסא, תשות ברצוא ושוב מרעישות כסא (ר"א קליק, מוס' ר"ה, ומיות אשר). מלך אביון בלה ורד שחת, בשאול ובתחת, בלאות בלי נחת (כס, מלך עליון). —ובסגנון המחקרי: הוא גוף מורכב מהיסודות כשאר המורכבים מן ההפכים והרכבתם ואת היא סיבת ליאות עמידתם (מלמד התלמיד, נראש'). לא יפול עליו השנינה והשכחה והליאות ודומיהן (העקדים א' טו). 'שינויע אל חכמת מידת הארץ והשמים מבלי שישניהו בזה לאות או חולשה (אמונה רמא א' ז). כי בהיות כחו בלתי בעל תכלית ובלתי מתפעל ובכן לא יקרה לו לאות (פשוטו, אור עמים מה). —וברותניות, "ליאות השכל וכח המחשבה וכדומ': אמנם ענין הנטיה הנזכרת ברחב נגה וכו' כבר בארתי לך וכו' ובטלמים גילה הלאות בזה כמו שראית (מו"נ ב כד).

יצדק מהם ההין או הלאז אין דעתנו יכולה להשיג אותו (ספ' מוסר לר"י בן עקיב ב"ט). —ומ"י: האוכל אבר מן החי עובר בלא תעשה חלב מן החי חייבין עליו משום שני לאזין משום חלב ומשום חי (תוספתא מו"י וי). שני לאזין וברת אחת לאזין הולקין בריתות (ירוש' סנה' ז ט"ד). כל המונה את ישראל עובר בלאז וכו' ר"נ בר יצחק אמר עובר בשני לאזין (יומ' כנ:). חייבין לאזין (יבמ' כ). זה הוא עושק וזה גול ולמה חלקן הכתוב לעבור עליו בשני לאזין (כ"מ ק"א). —ואמר הפיטן: אחוה דעי אתכם בהוראת לאזין מאתים ושבעה ושבעים (אזהר' ר"י בנללוגי, אמה), יסוד לאזי נחלי איתן וסצות סרוס (כס, אספרה).

ליאות, עי' לאם. —סגולת אדם ל'אה, שאין לו כח ויכלת לעשות דבר: טורח הדרך ודיאות משא (רש"י סו"פ ד' יב). צריכה הנפש ג"כ להתעסק במנוחת החושים בעיון לפתוחים ולענינים הנאים עד שיסור ממנה הליאות (ח' פרקים להרמב"ם ה). —ואמר הפיטן: זעות בלי לאות מחיל כסא, תשות ברצוא ושוב מרעישות כסא (ר"א קליק, מוס' ר"ה, ומיות אשר). מלך אביון בלה ורד שחת, בשאול ובתחת, בלאות בלי נחת (כס, מלך עליון). —ובסגנון המחקרי: הוא גוף מורכב מהיסודות כשאר המורכבים מן ההפכים והרכבתם ואת היא סיבת ליאות עמידתם (מלמד התלמיד, נראש'). לא יפול עליו השנינה והשכחה והליאות ודומיהן (העקדים א' טו). 'שינויע אל חכמת מידת הארץ והשמים מבלי שישניהו בזה לאות או חולשה (אמונה רמא א' ז). כי בהיות כחו בלתי בעל תכלית ובלתי מתפעל ובכן לא יקרה לו לאות (פשוטו, אור עמים מה). —וברותניות, "ליאות השכל וכח המחשבה וכדומ': אמנם ענין הנטיה הנזכרת ברחב נגה וכו' כבר בארתי לך וכו' ובטלמים גילה הלאות בזה כמו שראית (מו"נ ב כד).

לאַט¹, ממנו אולי לאַט, ואולי לאַט, "לאַט."

לאַט²: — ט"ס, לא ישתנה ליחיד ורבים ולמדרב"ע ונכח ונכתב, ומשמש לבדו בלי פעל אחריו, ועם מלת הגוף לִי, לאַט לִי לפלוני, במשמ' צווי ועצה להתנהג עם פלוני בזהירות: ויצו המלך את יואב ואת אבישי ואת איתי (שיצאו למלחמה על אבשלום) לאמר לאַט³ לי לנער לאבשלום וכל העם שמעו בצות המלך את כל השרים על דבר אבשלום (ט"ז יח ט). — ואמר הפיטן: ואם שביד יהי לך ועכרך, חשוב אותו כאלו הוא ילידך, ואם הקל לעבדותו לאט לו ושלם חיש שכירותו ופעלו (כ"ג, יד טל). — ואחרי פעל הדך וכדומ', מים ההלכים לאַט, במתינות, לא בשפע ובעז': ימן כי מאם העם הזה את מי השלח ההלכים לאַט ומשמש את רציון ובן רמליהו ולכן הגה ארני מעלה עדיהם את מי הנהר העצומים והרבים את מלך אשור (י"ט ט יו).

לאַט⁴, ט"י, — לאַט את פניו, חבא, הסתיר פניו, verbergen; cacher; hide: והמלך לאַט את פניו

(1) עי' הערה להערך.

(2) לא נתברר בודאות שרשו, ועי' הערה לקמן. —
(3) עי' ערך אט בהערה שם דעת ריב"ג ושאר המדקדקים הקדמונים ורוב החדשים כי המלה היא אט והלמד היא שמושית. אבל כבר הובאה שם דעת ר"י חיוג שהחליט מציאות שרש לאט, אמר בשרש לוט וז"ל: ויתכן להיות מעקר זה על דרך שמוש שדם לאט את פניו לאט לי לנער לאבשלום דשון צווי על משקל לקח פר אחד בן בקר ושם הפועל גם לאט ההלכים לאט וכו' ויש מי שאומרים שהלמד הוואת מורבכת אל המלה ואינה מעקרה לפי שנאמר ויהלך אט ויתכן שתפל הלמד מן אט כמו שנפלה למד לקח מן קח על מים רבים. ע"ב. וכן ריב"ג הביא כל זה בשרש לאט, וכן רד"ק. ובכר הכרעתי שם בערך אט כי השמוש לאַט בואתנהלה לאטי מוכיח שעקר המלה היא הוא אט, והבאתי בשער ההוא גם את המלה לאט שבכתוב מי השלח ההלכים לאט. אבל הרב ר' לאט לי לנער לאבשלום יותר מורה כי הלמד היא שרשית, ונדרף שרש זה קצת עם השרש אט, או נסתעף ממנו אח"כ עי' הרתבה והוספת האות ל. וזוהא אודי גם הפעל לאַט, עי' זה הערך. ונדרף עוד עם שרש זה השרש לוט וממנו לַט, בלַט, עי' זה הערך. ואין לשרש לאט חבר בשאר הלשונות במשמ' זהירות ומתינות. עצם השרש לאט נמצא אמנם גם בערב' והוא משמש בדשון זו במשמ' אחרות, במשמ' הציק לפלוני בבקשות ובמשמ' פגע בו בחץ וכדומ', ועוד במשמ' הביט אחריו ולא הסיר עינו ממנו עד שהסתתר ממנו, ואולי משמ' זו האחרונה היא המשתפת בשתי הלשונות, רק בקצת שנוי. (4) רוב בעלי המלונים החדשים הביאו פעל זה בשרש לַט, אבל אין יסוד מספיק לזה, ועדיף לאמר כי זה פעל

ויועק המלך קול גדול בני אבשלום אבשלום בני בני (ט"ז יח ט). — ואמר המשורר: תמונתה כבת היענה, ואחריתה טרה כלענה, פניה בצעיפה לואט, רעה ושולטת (כ"י תזיו, תת"ז). והאדמה פניה באור שמש לואט, והצהרים פרשו עליה כנפי אש מלהט (הוא, ליתאל יד). ב. לאַט¹, ט"ע, — לאַט עם פלוני דבר, דבר אותו דברים בנתה, כרצון, sanft sprechen; parler doucement: הסעט ממך תנחומות אל ודבר לאַט² עמך (ליוכ"ה יא). — ובסהמ"א: ובאחרית דברי לאטתי דבר עם האשכנזים (מ"א, דכ"ז כ, מכת' מסתור). — ואמר המשורר: בן יום אחר יום עד השעפים פסחו, בן ימים אחדים חלפו ברחו, ובראות כי אין איש התאוששה אמו, ובגדכות פיה לאט ה הדבר עמו (יל"ג, שומרת יכס).

— הפע', "הלאַט", כמו קל: ואם דומי מוס נסתר הוא ואינו מונע לפריה ורביה אין עליו על זה להפיר ולכטל דברי יולדו עליו לקיימם ולהלאט הדבר בלאט (ר"י הס"י, אשכנז הכפר ט"א).

לאַט³, ט"ז, — דבר שמדברים בלאט, תפלה וכדומה שאת צופים וצופופים כשיר שרפים ירצה, דבר דאטי ומבטי ומשפטי אור יצא (אופן לר' יעקב תס, יוס הודו).

לאַט⁴, ט"י, — עי' לַט.
לאַיב¹, ט"ז, מ"ד לאַיבין, (ב-ים), — מי שא"ב לישחק ומי שמשחקים בו, בפרט בעניני פריצות ונבול, מי שמשחקר ומתופה כרי שישחקו בו בעניני פריצות: על ראשי ההרים יובחו ועל הגבעות וקטרו תחת ארון ולבנה ואיה כי טוב צלה על בן תונינה בנותיכם וכלותיכם תנאפנה לא אפקוד על בנותיכם כי תונינה ועל כלותיכם כי תנאפנה כי הם עם הונות יפרדו ועם הקדשות יובחו ועם לאַיבין (4) ילבט (הוב' ד יג"ד).

מיוחד מלגזור, בדעת רוב החדשים, כי במקום לאַט צ"ל דאט, ושהוא רק מלא במקום דאט. ובכר השתמשו המלצים הקדמונים בפעל זה באלף הנויה.

(1) עי' הערה לערך לאַט. ועי' הערה לקמן. — (2) קצת החדשים מפקפקים באמתות נוסחה זו, השבעים חרנמו כאלו היה כתוב ודבר לאַט. אך לפי הנוסחה המסורה, זה הפרוש היותר מתישב לפי הענין, וכך ח"י ומלדא בנוה. וכן רש"י: לאט הנעים ולשון פעל הוא ולא שם ולכן הוא נקוד חציו קמץ וחציו פתח.

(3) אין חכמי הלשון סורים במציאות מלה זו בעברית, ועי' הערה לקמן. — (4) כך כתובות אלה יש האותיות האחרונות בתוך הנוסחה המסורה, וספני שארבע אותיות האחרונות יבין הן גם צרופ האותיות של עתיד נסתר מן הפעל בין, ראו בהן בעלי הנקוד עתיד זה וינקדוהו

א. לאך⁽¹⁾, ממנו א. מלאך, מלאכה, מלאכות, מלאכותי.
ב. לאך⁽²⁾, ממנו ב. מלאך.

לאל⁽¹⁾, ע"ז, — כמו כה ועז: יה השרה שכינתך בקרבם, יעדו להוג לבית גום, בהכונן עיר מושבם,

להליכה אין קול כ"ב עושה כנפש רשם של אכזריות שידבר עליו הנביא במליצתו ברצותו לתאר שיחדל מעשה ההרג של עיר היונה נינוה, ואין הגנה זו מרפאה מליצת הכתוב. אך כבר כון יפה אחד הקדמוני לאמתו של פרוש מליצה זו, והוא ר"י בן בלעם, שפרש קול מלאכה קול השנים אוכלות הטרף, ואמר שזו מלה פרסית, כי בלעז זו מלאכה משם ריחים, והוא כמו השם מונחות להשנים. פרוש זה נתן למליצת הכתוב משם טבעות נאה ועזה, אלא שהגזרה מלשון פרסית אינה מתקבלת על הדעת והיא דחוקה ביותר. ובאמת אין צורך בדחק זה, והמלה מלאכה מתפרשת כזו הכונה בעצמה ועוד יותר בדרך טבעי ע"י שרש שמי מהור, והוא השרש לוכ a בערב' שהוא גרדף עם שרש עלב b בערב', ומשמ' שניהם לעם בשנים דבר קשה והשמיע קול קשקוש המונחות אלה באלה. אמר רש"ן אלעזר וו"ל: אללוב אהוב אלמציע' וקול הו מציע' אלשי אלצלל אלמציע' תדירה פי פוב קאל אלשאער ולוכהם גדל אלחצי בשפאההם כאנ עלי אכחאפהם פלקא צח'רא וכו' וקד לאב אלפרש אללג'אם, ע"כ, ובערב': לוב הוא הקד שבדעיסה וי"א דעיסת דבר קשה תסובב את הדעיסם בפוך ואמר המשוור ולעיסתם הקשה בחצי' כשפחותיהם כאלו היה על כתפותיהם פלה סלע וכו' וכבר (יאמרו) לאך הסוס את המתג (שבפיו). ואמר אלג'הרי בערך עלב: עלב אלפרש אללג'אם יעלבה אד'א לאבה פי פיה קאר אלשאער ח'יל צאים וח'יל ע'יר צאימה תחת אלעג'אג' ואח'רי תעלב אללג'אם, ע"כ, ובערב': ערך הפרש המתגדל לעסחו בפיו ואמר המשוור סוסים צמים וסוסים לא צמים תחת האבק ואחר יע"ך המתג. וכן לשאן אלעזר, והוסיף: עלב נאביה חרק. אחרתהא באלאח'ר פהרת' בינהא. צות וכו' ופעאם עאלכ ועלב מתינ אלמציע' ע"כ, ובערב': ע לך הניבים חרק אוחם זה בזה ונתהוה ביניהם קול וכו' ומאכל עאלך קשה הלעיסה. ראינו איפוא מכל זה, כי שני אלה השרשים, לוך ולעך, משמשים בערב' במשמ' אחת, והם מתרגמים בהמלונים הערבים זה בזה. בשני אלה השרשים משתפות שתי אותיות ל ב, והשלישית מתחלפת בהם, שבאחד מהם היא ו ובהאחר ע, ומשמ' שניהם היא לעם בשנים כמו הסוס את המתג הנתון בין שניו, וכמו"כ הקשת השנים זו בזו עד שמשמיעות קול, וכן לעיסת מאכל קשה. וכבר הביאו המלונים הערבים גם הפעל לאך במשמ' שליחות, שממנו מלאך, בשרש לוך. והנה בין שני השרשים לוך ועלך השרש לאך הוא האמצעי ביניהם, וממנו בערב' השם ב. מלאך לעצם הפעולה הזאת של השנים או להשנים המתקשקות זו בזו בשעת טרפת הטרף. ועי' ערך ב. מלאך.

⁽¹⁾ עשה הפיטן את המלה לאל מהדבור יש לאל ידי (כדל"ב לא כט), כאלו היתה הדבר מהשרש.

יבין והפירושו מן האותיות ל א, שגרמה כמו המלה ל א, ולכן הוכרחו לעשות מן האותיות הקודמות ו עם המלה ועס, ויצא הדבור ועס לא יבין. אך אין דבור זה במקומו לפי האמור קודם, והתאר עם לא יבין הוא כל כך רפה וחלש לפי העונות שהנביא מונה בהם בכל הפסוקים האלה, והמליצה ועס לא יבין ילבט היא לא טבעית ומחלשת את כחה של התוכחה שלפניה. אבל, הכתוב בעצמו נותן לנו הספחה לפרושה האמתי. כי הנה בכתוב הזה בעצמו כתוב הצרוף עם, ועס פעמים, ושם קראום גם הקדמוני לפי הכונה האמתית עם, ואין ספק בדבר כי גם המלה ועס שלפני המלים לא יבין צריך לקרא לא ועס אלא ועס, וכך קרא גם ת"י: ועס דרא, וזה מביא מעצמו לירי השערה כי בהאותיות לא יבין מסתתר שם במ"ר כמו הקדשות שלאחרי המלה ועס הראשונה וכמו הו"גות שאחרי המלה עם שלפניה, ואנו באים דירי התלטה ודאית כי אין כאן שתי מלים, לא יבין, אלא מלה אחת לאיבין. ועי' מליצת הכתוב היא טבעית ויפה: כי הם עם הזנות יסדרו ועס הקדשות יובחו ועס לאיבין ילבט. רק שבהפעל ילבט נשמטה אולי ו הריבם, אעפ"י שאין זה הכרח גמור, יען דבר רגיל הוא במליצת הכתובים שאומרת בוחר במקום רבים, ופרוש שתי הללים לאיבין יולבט אנו למדים מהמלים הקודמות המסבילות להן בכתוב זה, וזנות וקדשות דעומת המלה לאיבין ויפירו ויובחו לעומת המלה ילבט, ורשאים אנו להחליט כי לאיבין הוא מ"ר מן לאיב, בצורה ארמית מ"ר, כמו מדין (שפט' ס' י). רצין (מ"ר י"ג), מדין וכדומ', והכונה במלה זו לנקבות או זכרים מיועדים למשחק של פריצות וכדומה. ויש גם מלה דומה לזו בערב' רק בעין במקום האלף, והיא לעוב a, משרש לעב b, שמשמש בערב' במשמ' שחק, אללעוב, מפרשים המלונים הערבים אלחשנה אלדע, ר"ל נערה מתיפה ומתנגדרת ומשתדלת כדי למצא חן בעיני הזכרים. ועי' פרוש הפעל ילבט בערך לבט.

⁽¹⁾ בערב' דאכ e, אלב d, במשמ' שלה, וכמו"כ באותואפ', אך בערב' וארם' דא נשאר מפעל זה שום שארית.

⁽²⁾ אין חכמי הלשון מודים בשרש מיוחד זה ולא בהמלה ב. מלאך, במשמ' אחרת וזוהי השם א. מלאך, אך אין משמ' זו נאותה כלל להמלה מ ל א כ כ ה שכנחום ב יד, שהכתוב מדבר שם על אדות כפירים וטרפם, כמו שנאמר שם מקודם: אריה טרף בדי גורותיו ומחנק ללבאותיו וכו' והכרתי מארץ מרפך עוד ולא ישמע עוד קול מלאכה, ואין כאן כל ענין למלאך במשמ' א, מלאך יי', ולכן גזרו קצת החדשים כי הכתוב משבש והגיהו מהלכך, ואמרו כי הכונה בזה קול הליכות האריה לחטף את טרפו, אבל,

a) لوك (b) علك

a) لعب (b) لعب (c) لك (d) لك

סלון הלשון העברית (48)

כא יב). וירא (שאול) ויחרר לבו מאד (ש"א כח ה). אף לואת יחרר לבו ויתר ממקומו (איוב לו א). ותנוד לו אשתו (לנבל) את הרברים האלה (שרפר דוד) וימת לבו בקרבו והוא היה לאבן (ש"א כה לו). למען למוג לב והרבה המכשלים על כל שעריהם נתתי אבחת חרב (יחזק' כא כ). פצו עלי פיהם אריה מרף ושגו וכו' היה לבי כדונג נמס בתוך מעי (תהי' כג יח). כי אפפו עלי רעות וכו' עצמו משערות ראשי ולבי עובני (שס מ יג). — ומקום המחשבות וכו' : וירא יי' כי רבה רעת האדם בארץ וכל יצר מחשבת לבו רק רע כל היום (בראש' ו ס). כי יצר לב האדם רע מנערו (שס ח כא). וכל לב כל חכם לב נתתי חכמה ועשו את כל אשר צויתך (שמות לאו). וכל חכם לב בכס יאמו ויעשו את כל אשר צוה יי' (שס לה י). ועשה בצלאל ואהליאב וכל איש חכם לב אשר נתן יי' חכמה ותבונה בהמה לדעת לדעת לעשת את כל מלאכת עבודת הקדש וכו' כל איש חכם לב אשר נתן יי' חכמה בלב (שס לו א-ב). וכל אשר חכמת לב בידיה שוו (שס לה כה). ולא נתן יי' לבם לב לדעת ועינים לראות ואזנים לשמע (דבר' כט ג). הנה נתתי לך לב חכם ונבון אשר כסוך לא היה לפניך ואתריך לא יקום כסוך (מ"א ג יב). ונתתי להם לב לדעת אתי כי אני יי' והיו לי לעם (יחזק' כד ז). כי תבוא חכמה בלבך ודעת לנפשך ונעם (משלי ג י). חכם לב יקח חצות ואויל שפתים ולבט (שס י ת). עבר ביחו ינחל רוח ועבד אויל לחכם לב (שס יא כט). לחכם לב יקרא נבון (שס עו כה). בני אם חכם לבך ישמח לבי גם אני (שס כג יח). שמים לרום וארץ לעמק ולב מלכים אין חקר (שס ג). — קנה לב, השיג דעת וחכמה: קנה לב אהב נפשו שמר תבונה למצא טוב (משלי יט ח). — ולהפך, אין לב, שאין לו דעת: ויהי אפרים ביונה פותה אין לב מצרים קראו אשור הלכו (סב' ז יא). שמעו נא זאת עם סכל ואין לב עינים להם ולא יראו אזנים להם ולא ישמעו (יחזק' ס כא). דמה זה מחיר ביד כסיל לקנות חכמה ולב-אין (משלי יז יו). — ואבד לבו, אבדה דעתו ואינו יודע מה יעשה: והיה ביום ההוא נאם יי' יאבד לב המלך ולב השרים ונעשו הכהנים והנבאים יתמהו (יחזק' ד ט). — חסר לב, חסר דעת: וארא בפתאים אכונה בכנים נער חסר לב (משלי ז ז). מי פתי יסר הנה חסר לב אמרה לו (שס ט ד). כי שפתי נבון תמצא חכמה ושבט לנו חסר לב (שס י ג). כי לדעתו חסר לב ואיש תבונות יחריש (שס יא יב). עבד אדמתו ישבע לחם ומרדף ריקים חסר לב (שס יב יא). אולת שמחה לחסר לב ואיש תבונה יישר דבת (שס

תדויון ב לב ו ה לב תדיון בבים (יחזק' תרומ' ח מו). הרגיל בקצת אינו בא לידי כאב לב (כנלי כרכ' מ). כליות יועצות לב מבין לשון מחתך (שס סא). אמר רב כל חולי ולא חולי מעים כל כאב ולא כאב לב כל מיוחש ולא מיוחש ראש (שכ' יא). עשרה דברים משמשים את הנפש הושט למוון והקנה לקול וכו' והכליות מחשבות וה לב נומר (מד"ר ויקר' ד). האוכל משקל דינר קצה לבו נעקר ארבעים אנווים לבו נעקר ארבעים ביצים לבו נעקר רביעית של דבש לבו נעקר (כלה רכתי א). לב בגוף כמלך במלחמה (י"נה ו ב). — וחלק הגוף מפנים לעומת הלב: ובהן אוחו בבגדיה (של הסוטה) אם נקרעו נקרעו אם נפרמו נפרמו עד שהוא מגלה את לבו וסותר את שער ר"י אומר אם היה לב נאה לא היה מגלה (סו' א ס). עור העריסה עור ה לב של קטן עור הכר (כלים כו א). — ב) לפי אמונת הקדמונים מקום מושבת הרבה סגולות של בע"ח ומדות נפשויות, כמו גבורה ודעת ורגש וכיוצא בזה; מקום הכח והגבורה למוכ רוע: והוא גם כן חיל אשר לבו פלג האריה (ש"כ יז י). ואני אחזק את לבו ולא ישלח את העם (שמות ד כא). ויחזק יי' את לב פרעה ולא שלח את בני ישראל (שס י כ). כי מאת יי' היתה לחזק את לבם לקראת המלחמה (יחזק' יא כ). והבנים קשיפנים וחזקי לב (יחזק' כ ד). ואמץ לבו בגבורים ערום ינום ביום ההוא (עמו' כ י). חזק ואמץ לבך וקוה אל יי' (תהי' כו יד). ששעו אלי אבירי לב הרתוקים מצדקה (ישעי' מו יב). אשתוללו אבירי לב נמו שנחם ולא מצאו כל אנשי חיל ידיהם (תהי' עו י). — מצא את לבו, מצא כח ואמץ לדבר: על כן מצא עבדך את לבו להתפלל אליך את התפלה הזאת (ש"כ ז כו). — היה לו לב לעשות, היה לו אמץ ברוחו: ונבנה את החומה ותקשר כל החומה עד חציה ויהי לב לעם לעשות (נחמ' ג לח). — "הוא פלו לב", הוא גבור ואמץ רוח: וכני אדם אומרים על מי שהוא גבור שהוא כלו לב (אוסב מפע' לאיוב נח). — ואמר החכם: הרוצה להאריך ימים יומין למקרים לב אמץ (מ' אלדני, ש"א ס ט). — ולהפך, לבו היה בלב אשה, שנשבר כחו: והיה לב גבורי אדם ביום ההוא בלב אשה מצרה (יחזק' מט כג). — נמס לבו וכדומה: ואחי אשר עלו עמי חססו את לב העם (יחזק' יד ח). בוקה ומבוקה ומבלקה ולב נמס ופק ברכים ותלחלה בכל מתנים (נח' כ יא). והיה כי יאמרו אליך על מה אתה נאמה ואמרת אל שמועה כי בזה נמס כל לב ורפו כל ידים ובהתה כל רוח (יחזק'

יֵס כֹה). שְׁפָתַי צָדִיק יִרְעוּ רַבִּים וְאוֹיְלִים בְּחֶסֶד לֵב יִמְתּוּ (כֹּס י כֹה). וְגַם בְּדֶרֶךְ בִּשְׁהַסְבִּיל הֵלֶךְ דָּבָר חֹסֵר וְאִמֵּר לִכְלִ סֹכֵל הוּא (תְּהִלָּה י ג). — לֵב הַכִּסִּיל, הַנֶּעֱרָר : אִדָּם עָרוֹם בִּסְמָה דַּעַת וְלֵב בְּסִילִים יִקְרָא אוֹלֵת (מַכְלִי י כג), אוֹלֵת קִשּׁוּרָה בְּדָבָר נֶעֱרָר שֶׁבֶט מוֹסֵר יִרְחִיקָנָה מִמֶּנּוּ (כֹּס כ כ יס). — וּמִקּוֹם מִשְׁכֵּן הָרִצּוֹן וְהַכְּנֻנָּה. — הִיָּה לֵב אַחֲרֵי פִלּוּנִי, רָצָה בְּפִלּוּנִי לְהַמְלִיכּוֹ וּבְדוֹסָתָה : וַיִּבֹּא הַמַּגִּיד אֶל דָּוִד לֵאמֹר הִיָּה לֵב אִישׁ יִשְׂרָאֵל אַחֲרֵי אֲבִשְׁלוֹם (שׁ טו יג). — לֵב עַל פִּלּוּנִי, הוּא כִּי עָלִי : וַיֵּדַע יוֹאָב בֶּן צְרִיָּה כִּי דָבַר הַסֶּלֶךְ עַל אֲבִשְׁלוֹם (שׁ כ יד א). — *וְדָבָר עָלִיו, דַּעַת עָלִיו, הוּא בְּדַעַתוֹ, דַּעַתוֹ מִיוֹשֶׁבֶת עָלִיו : אוֹמְרִים לוֹ דָּאִרְס לֵב זֶה עָלֶיךָ אִם אִמֵּר לֹאֻ מַתִּירִין אוֹתוֹ (נִדְרָ כֹה). — *וְלֵב עַל פִּלּוּנִי, בְּמִשְׁמֵי הַקּוֹדֶר : וְהַקְּרוֹבִים (שֶׁל הַגְּדוּדִים לְמִיתָה) בָּאִים וְשׂוֹאֲלִין בְּשִׁלּוֹם הַדִּיּוּגִים וּבְשִׁלּוֹם הָעֵדִים כְּלוּמַר דַּעַת שְׂאִין בִּלְבָבוֹ עָלֵיכֶם כְּלוֹם שְׂרִין אִמֵּת דִּנְתָם (כֹּס יו). אִמֵּר מִשְׁהָרְכוֹן הָעוֹלָם הַרִינִי מִפְּוִיִּים שִׁמְחַתֵּת לְיִשְׂרָאֵל אֲלֵא הוֹדִיעַ לְעֵינַי כֹּל הָאוֹמֹת שְׂאִין בִּלְבָבְךָ עֲלֵיהֶם (מִדְרָשׁ שְׁמוֹת כֹה). — וְעַל הַדְּבָר, בְּמִשְׁמֵי הוּא חָשַׁב עָלָיו וְעַסְקָה בּוֹ : אִין עֵינֶיךָ וְלִבְךָ כִּי אִם עַל בְּצַעֲךָ וְעַל דָּם הַנִּקֵּי לְשִׁפּוֹךְ וְעַל הַעֲשָׂקוֹת הַמְּרוּצָה לַעֲשׂוֹת (יִרְמִי כ כ יו). — *וְעַל פִּלּוּנִי, בְּמִשְׁמֵי זֶה : וְכִי יֵשׁ אִשָּׁה שִׁמְנָאֶת תַּחַת אִישָׁה אֲלֵא זֶה הִיא שִׁפְנָעָה בְּאִישׁ אַהֲרָ וְנִתְנָה עֵינָהּ בּוֹ וְהִיא מִשְׁמֶשֶׁת עִם בַּעְלָהּ וְלִבָּהּ עָרִיו (מִדְרָשׁ כַּמֵּד ט). — וְכִסּוֹ"ב לְפִלּוּנִי : בּוֹמֵן שֶׁהָאִשָּׁה מִיוֹחַדָּתָ עִם בַּעְלָהּ וְהִיא מִשְׁמֶשֶׁת עִמּוֹ וְלִבָּהּ לְאִישׁ אַחֵר שְׂרָאֶתָה בְּדֶרֶךְ אִין לֶךְ יוֹאָקֵן גְּדוֹל מִזֶּה (כֹּס). — לֵב עַם פִּלּוּנִי, נֹשֶׁמָה אֲלִיוֹ רִצּוֹן וַיִּדְרֹת : אֲכֹל וְשָׂתָה יֹאמֵר לֶךְ וְלֵב בֶּל עִמֶךָ (מַכְלִי כג י). — לֵב בְּמִקּוֹם פִּלּוּנִי, בַּחֵר בְּמִקּוֹם וְרָצָה בּוֹ וְסוֹכֵן לִכְלִ מִי שִׁיבְקֶשְׁהוּ שֵׁם : הַקִּדְשָׁתִי אֶת הַבֵּית הַזֶּה אֲשֶׁר בִּנְתָה לְשׁוֹם שְׁמִי שֵׁם עַד עוֹלָם וְהִיו עֵינִי וְלִבִּי שֵׁם כָּל הַיּוֹמִים (מִ"א ט ג). — דְּבַר עַל לֵב שֶׁל פִּלּוּנִי, דְּבַר אֲלִיוֹ דְּבַר רִצּוֹן, לְהַטּוֹתוֹ לְדְבַר, לְפִתּוּתוֹ, לְאִמֵּץ לָבוֹ : וַיֹּאחֲזֵב אֶת הַנֶּעֱרָר וַיִּדְבֵּר עַל לֵב הַנֶּעֱרָר (נִרְאֵשׁ לז ג). וַיִּנְחֵם אוֹתָם (וַיּוֹסֶף אֶת אֲחִיו) וַיִּדְבֵּר עַל לִבָּם (כֹּס נ כֹה). וַיִּקֶּם אִישָׁה וַיִּלֶּךְ אַחֲרֶיהָ לְדְבַר עַל לִבָּהּ לְהַשִּׁיבוֹ (כֹּסִי יט ג). וְעַתָּה קוֹם צֵא וּדְבַר עַל דָּבַר עֲבָדֶיךָ (שׁ כ יט ח). וְתֹאמֵר אֲמַצָּה הֵן בְּעֵינֶיךָ אֲדִינִי כִּי נִחַמְתִּי וְכִי דְבַרְתָּ עַל לֵב שִׁפְחָתְךָ (כֹּת נ יג). הִנֵּה אֲנִכִּי מִפְּתִיָּה וְהַלְבַּתִּיהָ הַמְדַּבֵּר וְדִבְרָתִי עַל לִבָּהּ (כֹּסִי כ יו). וַיִּדְבֵּר יִחוּקִיָּהוּ עַל לֵב כָּל הַלְוִיִּם הַשִּׁשְׁכִּילִים שֶׁכָּד מִזֶּבֶחַ לִי וַיֹּאכְלוּ אֶת הַמִּזְבֵּחַ שֶׁבַע הַיּוֹמִים (דְּהִי"כ ל ככ). — הִיָּה בְּלָבוֹ, עִם

— (י) הַשִּׁיבָה קִרְיָה.

דְּבַר לַעֲשׂוֹת, הִיָּתָה דַּעַתוֹ וְכֹנְתָהּ לַעֲשׂוֹת דְּבַר : עַד מָתַי הִיָּשׁ בְּלֵב הַנִּבְכָּאִים נִבְכָּאִי הַשֶּׁקֶר וְנִבְכָּאִי תִרְמַת לִבָּם (יִרְמִי כג כו). וַיְהִי אַחֲרָיו כֵּן הִיָּה עִם לֵב יוֹאָשׁ לְחַדֵּשׁ אֶת בֵּית יְיָ (דְּהִי"כ כז ד). — וְכִלִּי הַפֶּעַל הִיָּה : חִלְקוּ מִחֶמְמָתָהּ פִּוִּי וְקִרְבִּי לָבוֹ (תְּהִלָּה נה ככ). — וְכִתּוּ"ם : הִיָּה בְּדָבָר לְתִירוֹם מִיּוֹן עַל יוֹן (תּוֹסֵפֶת תְּרוּמָה ד ת). שְׁהִיָּה בִלְבָבוֹ לַעֲשׂוֹת תְּפִשָּׁה אַחַת וְנִסְמָךְ לַעֲשׂוֹתוֹ שְׁתֵּי תְּפִשּׁוֹת (יִרְמִי כֹס כ מֵא). בְּגֵד זֶה אֲרִנְתִּיו בְּמַהֲרָה וְלֹא הִיָּה בִלְבָבִי לְשׁוֹמְרוֹ בְּמַהֲרָה (נִכְלִי תְּנִי כ). מִכְבְּדוֹ עַד שֶׁלֹּא לֹוֹה מִמֶּנּוּ שִׁישׁ בִּלְבָבוֹ לִלּוֹת מִמֶּנּוּ (מִדְרָשׁ תְּנִי"ךְ דְּכִי"כ כג כֹה). — *הִיָּה בְּלָבוֹ עַל דְּבַר, הִיָּתָה כֹנְתָהּ עַל הַדְּבַר : הוֹשִׁיט יָדוֹ כְּסִלְכּוֹ וְהַמְגִּירָפָה בְּחֹךְ הַסֵּל וְהִיָּה בִלְבָבוֹ עַל הַסֵּל וְלֹא הִיָּה בִלְבָבוֹ עַל הַמְגִּירָפָה (תְּנִי"ךְ כ). — *בָּא עַל דְּבַר לַעֲשׂוֹת, עֲלָה בְּדַעַתוֹ וּבְרִצּוֹנוֹ לַעֲשׂוֹת : וַיִּכְדֵּשׁ אֶת בֵּית יְיָ וְאֶת בֵּית הַסֶּלֶךְ וְאֶת כָּל הַבָּא עַל לֵב שֶׁלֹּמָה לַעֲשׂוֹת בְּבֵית יְיָ וּבְכִיתּוֹ (דְּהִי"כ ז יא). — וְעֲלָה עַל לֵב, בְּמִשְׁמֵי זֶה : כָּל כֶּסֶף אֲשֶׁר יַעֲלֶה עַל לֵב-אִישׁ לְהַבְיֹא בֵּית יְיָ (מִ"א י כ). וְכֵן בְּסוֹת הַתַּפֶּת אֲשֶׁר בְּנִי בֶן הַנֶּסֶף לְשֶׁרֶף אֶת בְּנֵיהֶם וְאֶת בְּנֵיהֶם בָּאֵשׁ אֲשֶׁר לֹא צִוִּיתָהּ וְלֹא עֲלָתָה עַל לִבִּי (יִרְמִי ז לא). — וְכִתְלָם : וְכִי עֲלָתָה עַל דְּבָרֵינוּ שְׁקִנִּי בְּדִ שׁוֹפְכֵי דָמִים הֵם (סְפָרִי דְּכִי"כ י). — וּבְמִשְׁמֵי זֶה דְּבַר : בְּיָמֵינוּ הַהֵם נָאֵם יְיָ לֹא יִמְאָרוּ עוֹד אֲרוֹן בְּרִית יְיָ וְלֹא יַעֲלֶה עַל לֵב וְלֹא יִזְכְּרוּ כִּי (יִרְמִי ז יו). הֲלוֹא אֶת הַקֶּטֶר אֲשֶׁר קִטְרַתָם בְּעָרֵי יְהוּדָה וּבְחִצּוֹת יְרוּשָׁלַם וְכִי אֲתָם וְכִי יְיָ וְתַעֲלֶה עַל לָבוֹ (כֹּס מִדְרָשׁ כֹה). כִּי הַנִּנִּי בּוֹרָא שְׁמִים חֲדָשִׁים וְאֶרֶץ חֲדָשָׁה וְלֹא תִכְרַנָּה הָרָאשׁוֹת וְלֹא תַעֲלֻנָּה עַל לֵב (יִשַׁע סס יו). — וּמִקּוֹם הַמִּשְׁכָּנָה הַפְּנִימִית, הַנִּסְתַּרְתָּ שֶׁל הָאָדָם : כִּי נִבְלָה נִבְלָה וַיִּדְבֵּר וְלָבוֹ יַעֲשֶׂה אִין (יִשַׁע לז י). וַיִּי צַבָּאוֹת שִׁפְטָה צֶדֶק בְּחֵן כְּלִיּוֹת וְלֵב (יִרְמִי יא כ). אֲנִי יְיָ חָקֵר לֵב בְּחֵן כְּלִיּוֹת וְלֵת לְאִישׁ בְּדִרְכּוֹ (כֹּס יז י). שְׂאוֹל וְאֲבָדוֹן נִגְדִי יְיָ אֵף כִּי לְבָזָת בְּנֵי אָדָם (מַכְלִי טו יא). — אִמֵּר אֶל דָּבָר, דְּבַר אֶל דָּבָר, חָשַׁב בְּנַפְשׁוֹ וְלֹא הוֹצִיא מִפִּיו : וַיֹּאמֵר יְיָ אֶל דָּבָר לֹא אֶסָף לְקַלֵּל עוֹד אֶת הָאָדָמָה (נִרְאֵשׁ ח כֹה). וַיִּפְדֵּי אֲבִרָהֶם עַל פְּנֵיו וַיִּצְחַק וַיֹּאמֵר בְּלָבוֹ הִלְבֵּן מֵאָה שָׁנָה וַיִּלְדֵּ וְאִם שְׂרָה הִבֵּת תִּשְׁעִים שָׁנָה תִּלְדֵּ (כֹּס יז יו). אֲנִי טָרַם אֲכַלֶּה לְדְבַר אֶל לִבִּי וְהִנֵּה רִבְקָה יֹצֵאת (כֹּס כד מ). וַיֹּאמֵר עֲשׂוֹ בְּלָבוֹ יִקְרֹב וְיָמִי אֲבָל אֲבִי וְאֲהַרְגָה אֶת יַעֲקֹב אֲחִי (כֹּס כז מֵא). וְחָנָה הִיא מְדַבֵּרְתָּ עַל לִבָּהּ רַק שִׁפְתֶּיהָ נִעוֹת וְקוֹלָהּ לֹא יִשְׁמַע (שׁ"א ח יג). וַיֹּאמֵר יִרְבֶּעֶם בְּלָבוֹ עֲתָה תִשׁוּב הַמַּמְלָכָה לְבֵית דָּוִד (מִ"א יכ כו). שְׂכֵנִי בַחֲגוּי מִלֵּעַ טָרוֹם שְׂכֵנִי אִמֵּר בְּלָבוֹ מִי יוֹרִידֵנִי אֶרֶץ (שׁוֹכֵד' א ג).

ותאמרו בלבבך אני ואפסי עוד (ישע' מז י). ואמרו אלפי יהודה בלבבם אמצה לי יושבי ירושלם ביו' צבאות אלהיהם (זכר' יכ ה). אמר בלבב כל אמוס (תהי' ו). אמר בלבב שכה אל (שס יא). עד מה נאץ רשע אלהים אמר בלבב לא תדרש (שס יג). אמר נבל בלבב אין אלהים (שס יד א). אל ואמרו בלבבם האח (שס לה כס). אמרו בלבבם גינם יחד (שס עד ח). אמרתי אני בלבב לבה נא אנסכה בשמחה (קהל' כ א). ואמרתי אני בלבב במקרה הכסיל גם אני יקרני (שס יו). ויאמר המן בלבב למי יתפץ המלך לעשות יקר יותר ממני (אסת' ו י). — ועם דב, במשם' זו : דברתי אני עם לבבי לאמר אני הנה הגדלתי והוספתי חכמה (קהל' ח יו). — ועם בלבב : ודא ועקו אלפי בלבבם כי יויללו עד משכבותם (סוף' ו יד). — חשב בלבב : אשר חשבו רעות בלבב כל יום יגורו מלחמות (תהי' קמ ג). — נקם וכדומ' בלבב : כי יום נקם בלבבי ושנת גאולי באה (ישע' סג ד). רבות מחשבות בלבב-איש ועצת יי' היא תקום (משלי יט כ). מרמה בלבב-חרשי רע ולועצי שלום שמחה (שס יכ ב). מים עמקים עצה בלבב-איש ואיש תבונה ידלנה (שס כ ה). תהפכות בלבב חרש רע ככל עת מדנים ישלח (שס יד). כי יחנן קולו אל תאמן בו כי שבע תועבות בלבב (שס לו כה). — צפן דבר בלבב : בלבבי צפנתי אמרתך דמען לא אחטא לך (תהי' קט יא). — שמה בלבב : הנה הוא יצא לקראתך וראך ושמה בלבב (שמות ד יד). — הגיד לו את כל לבו, כל מה ששמון בקרבו : ויהי כי הציקה לו בדבריה כל הימים וכו' ויגד לה את כל לבו ויאמר לה מורה לא עלה על ראשי כי נזיר אלהים אני מבטן אמי אם גלחתי וסר ממני בחי וחליתי והייתי ככל האדם ותרא דלילה בי הגיד לה את כל לבו ותשלח ותקרא לסרני פלשתים לאמר עלו הפעם כי הגיד לה¹ את כל לבו (שפט' יו יו-יא). — *מה בלבב : ואין אדם יודע מה בלבבו של חבירו (פסח' נדו). — *בשלב בלבב : מבטלו (את החמץ) בלבבו (פסח' גו). בשבת מבטל בלבבו בחול מוציא בשפתיו (נדר' עז). — *דבר המסור להלב : לא יתלה עיניו על המקח בשעה שאין לו דמים שהרי הדבר מסור ללב וכל דבר המסור ללב נאמר בו ויראת מאלהיך (נ"מ נח). — *דבר שבלב : אמר רבא הוי דברים שב לב ודברים שב לב אינם דברים (קדוש' מעו). ביקש קה"ת לדון דינון שב לב שלא בעדים ושלא בהתראת (ר"ס כא). — *תנאי שבלב וכדומ' : ראו אותו מיסב אינה חוקה אני ואמר על התנאין שב לבו הוא מיסב (ירוש' דמאי כ כד). כשהן משביעין אותו ואומרים לו הוי יודע

שלא על תנאי שב לבך אנו משביעין אותך (נדר' כה). — *גרושת הלב, שבסתריו לבו החליט לגרשה : בני שנואה בני נידוי בני תמורה בני מריבה בני שברות בני גרושת הלב בני ערובוביא בני חצופה (נדר' כ). — *כונת הלב : אחר כוונת הלב הן הן הדברים (נדר' יס). תהיו מכרכין בכוונת הלב כדי שתשלט הברכה בהן (מד"ר נמד' יא). — *לבב ושפתיו : באומר בלבבו היום ומוציא בשפתיו סתם (נדר' כח). — לבב את פלוני, הוא אוהב אותו באמת : ותאמר אליו איך תאמר אהבתיך ולבבך אין אתי (שפט' יו יא). — בלבב ולב, שאין חוכו כבדו : שוא ידברו איש את רעהו שפת חלקות בלבב ולב ידברו (תהי' יכ ג). וההפך, בלא לב ולב : מובלון יוצאי צבא ערבי מלחמה בכל כלי מלחמה חמשים אלף ולעדר בלא לב ולב (דק"א יכ לג). — *אחד כפה ואחד ב לב, לא כמו שהוא מדבר בן הוא חושב באמת : שלשה הקב"ה שונאין המדבר אחד כפה ואחד בלב והיורע עדות בחבירו ואינו מעיד לו והרואה דבר ערוה בחבירו ומעיד בו ויחדי (פסח' קיג). ולא ידבר אחד כפה ואחד בלב (נ"מ מט). — *ומשל : אנוש כפה מתוק ולבו מר פנימו לא כחיצונו, כמו תפוח אשר הותלע ונאה הוא בחויו (מרכס המסור ו). — וההפך, *פיו ולבו שוים, כמו שהוא מדבר בן מחשבתו : המתכוין לומר תרומה ואמר מעשר וכו' לא אמר כלום עד שיהיו פיו ולבו שוין (תנ"ח גח). בני אדם מתוך הקפדה הם נודרין וכו' וזה מתוך יישוב נדר ופיו ולבו שוין (ירוש' נדר' א לו ד). — *הלשון והלב : ושחסרונה (את הבקשה) לאט עם הסמוך לה ואז יקדים בה דשונך את לבך (תו"ס, אה"כ ס' ו). — *הוא ולבו, גם בסתרי לבו : אתה ולבך יודעים המעשים שעשית והייסורים שהבאתי עליך (ספרי נדר' לג). — עשה דבר מלבב, מדעת עצמו, לא עפ"י מצות וולתו : בזאת תדעון כי יי' שלחני לעשות את כל המעשים האלה כי לא מלבבי (נמד' יו כח). לא אוכל לעבר את פי יי' לעשות טובה או רעה מלבבי אשר ידבר יי' אתו אדבר (שס כד יג). בחדש אשר ברא מלבבי¹ (מ"א יכ לג). לא נהיה כדברים האלה אשר אתה אומר כי מלבבך אתה בוראם (נחמ' ו ת). כי לא ענה מלבב ויגה בני איש (איכ' גג). ואמרת לנבואי מלבבם שמעו דבר יי' (יחזק' יג ב). ואתה בן אדם שים פניך אל כנות עמך המתנבאות מלבבך והבא עליהן (שס יו). כי שאר נא לדר רישון וכונן לחקר אבותם וכו' הלא הם יורוך ואשרו לך ומלבבם יוצאו מלים (איוב ת תי). — *הוציא דבר מלבבו של פלוני,

—¹ נסמר : לבו קרי.

—¹ לי קרי.

להראות שלא כמו שהוא חשב: מטמאין היו הכהן
השורף את הפרה ומטבילין אותו להוציא מלבן של
צדוקין שהיו אומרים במעורבי השמש היתה נעשית
(יומ' ב.). אמרו עליו על ר"ש בן חלפתא שעסקן בדברים
היה והיה עושה דבר להוציא מלבן של ר' יהודה
שהיה ר' יהודה אומר אם נטלה הנוצה פסולה (חול'
נז.). (אמר לו פוטיפר ליוסף יודע אני) שלא פשעת
בדבר וכו'. אלא כדי להוציא מלבן של בריות אני
מיסרך (מד"ר בראש' פו.). — בכל לב, ברצון שלם:
ויכרת את הברית לפני יי' לדבת אחר יי' ולשמר מצותיו
ואת עדותיו ואת חקתיו בכל לב ובכל נפש (מ"ב כג
ג.). והיו לי לעם ואנכי אהיה להם לאלהים כי ישבו
אלי בכל לבם (ירמ' כד ז.). ונטעיתם בארץ הזאת באמת
בכל לבו ובכל נפשו (ירמ' לג מה.). הבינוני ואצרה תורתך
ואשמרנה בכל לב (תהי' קיט לד.). חליתי פניך בכל לב
הגני באמתך (שם נח.). במה אל יי' בכל דבריך ואל
בינתך אל תשען (מזלי ג ה.). — לב אבן, שממאן דשמע,
לב בשר, נכנס: והסרתי את לב האבן מבשרכם ונתתי
לכם לב בשר (יחזק' לו כו.). — ויש לבו שמי' : וימאנו
להקשיב ויתנו כתף סררת ואזניהם הכבירו משמוע ולכם
שמו שמי' משמוע את התורה (וכר' ז יא-יב.). — לב
אחד, דעה אחת: ונתתי להם לב אחד ודרך אחד ליראה
אותי בכל הימים (ירמ' לג ט.). וגם כל שרית (ישראל)
לב אחד להמליך את דוד (דסי"א יב לח.). גם ביהודה
היתה יד האלהים לתת להם לב אחד לעשות מצות המלך
והשרים בדבר יי' (דסי"ג ל יב.). ישראל אין להם אלא
לב אחד לאביהם שבשמים (סוכ' מה:). — כלבו, ברצונו
וכחפצו: כעבור דברך וכלבך עשית את כל הגדולה
הזאת (ש"נ ז כה.). ונתתי לכם רעים כלבי ורעו
אתכם דעה והשכול (ירמ' ג יס.). וייהסו להלב תארים
ופעולות רבות מתחלפות לענינים מתחלפים. — לב אנוש:
עקב הלב מכר ואנוש הוא מי ידענו (ירמ' יו ט.). —
לב ברור: א"ר יצחק אפי' הדיוט אם אומר לחבירו
כזה נגאי הוא לו ומשה אמר למה ה' יתרה אפך בעמך
אלא לבו ברור עליו שאינו תובע צורך עצמו אלא
צורכן של ישראל (מד"ר דנר' יא.). — גבה לב: תועבת
יי' כל גבה לב (מזלי יו ה.). — לב גס: כלב גס: והארוכות
ונשאו חוץ מן הארוכות שביהודה מפני ש' לבו גם בהן
(ינמ' ד י.). וכל הרוצה לראות בא לראות חוץ מעבדיה
ושפחותיה מפני שלב בה גם בהן (סו"ט א ו.). מייחדין את
החתן ואת הכלה שעה אחת כדי שיהא לבו גם בה (תוספתא

—¹) שארית קרי.

כתוב' א ד.). — והגם לבו: מתרחק מן הכבוד ולא מניס
לבו בתלמודו (אבות ו ו.). — לב הותל: רעה אפר
לב הותל הטהור ולא יציל את גפשו (יט' מד כ.). —
לב חדש, ברגשות ומחשבות אחרות: השכיבו מעליכם
את כל פשעיכם אשר פשעתם בהם ועשו לכם לב חדש
ורוח חדשה ולמה תמתו בית ישראל (יחזק' יח לא.). ונתתי
לכם לב חדש ורוח חדשה אתן בקרבכם (שם לו כו.).
— לב חלוק, מפקפק: הפרש (יש' בין שאדם רואה
בין שאחרים משיחין לו בשאחרים משיחין לו פעמים
לבו חלוק אבל כאן אתם ראייתם (מני' יתרו ט.). אותה
שעה (שעמדו ישראל לפני הר סיני) לא היה בהם וכו'.
לא משפין ודא חלוקי לב (מד"ר סה"ט, כק' יפה.). — חגף
לב: והנפני לב ישימו אף לא ישועו כי אסרם (איו"ט
יג.). — לב טהור: לב טהור כרא לי אלהים ורוח נכון
חדש בקרבי (תהי' נא יב.). — וטהור הלב, מי שיש לו
לב טהור: אהב טהור לב חן שפתיו רעהו מלך (מזלי
כג יא.). — טוב לב, שמח: וילכו לאהליהם שמחים וטובי
לב עד כל הטובה אשר עשה יי' לדוד עבדו ולישראל
עמו (מ"א ח טו.). כל ימי עני רעים וטוב לב משתה
תמיד (מזלי יס יס.). ויוצא הסן ביום ההוא שמה וטוב
לב (אסת' ה ט.). — לב טוב: ותבא אביגיל אל
נבל והנה לו משתה בביתו כמשתה המלך ולב נבל טוב
עליו והוא שכר עד מאד (ש"א כה לו.). לך אכר בשמחה
דחמך ושתה בלב-טוב יינך כי כבר רצה האלהים את
מעשיך (ה'ע"ז). — ובזמן החדש ישמש במשם הנשיה
דעשות טובה גדולה, וכדומה. — ישר לב: מגני על אלהים
מושיע ישרי לב (תהי' ז יא.). בוננו חצם על יתר לירות
במו אפל לוישרי לב (שם יא כ.). — נמהר לב: אמרו
לנמהרי לב חזקו אל תיראו (יט' לו ד.). — נדיב לב:
כל נדיב לב הביאו חת וגו' וטבעת וכו' (גמ' לך
כג.). — נצרת לב: והנה אשה לקראתו שית זונה ונצרת
לב (מזלי ז י.). — סוג לב: מרביו ישבע סוג לב ומעדי
איש טוב (מזלי יד יד.). — לב סורר, סמרה: ולעם הזה
היה לב סורר ומורה סרו וילכו (ירמ' ה כג.). — לב סמוך,
בוטח: סמוך לבו לא יורא עד אשר יראה בצרו (תהי'
קיט ח.). — געוה לב: לפי שכלו ויחלל איש וגעוה לב
יהיה לבו (מזלי יב ח.). — עיור לב: ועורי לב ויחשבו
כי העושר מעלה גדולה לצדיקים (בראש' כה לד.).
— לב עסק: ויחשבו עולת תמנו חפש מחפש וקרב איש
ולב עסק (תהי' סד ז.). — לב עקב, עי' לב אנוש. ואמר
בן סירה: לב עקוב יתן עצבת ואיש ותיק וישיבנה בו
(כ"ס גני' לג כס.). — לב עקור: שאם עשה אדם תשובה

ויגבה לִבּוֹ בְּדַרְכֵי יְיָ וְעוֹד הִסִּיר אֶת הַבְּמֹתָה (דְּהִי"כ י"ו).
 — יִגִּיד הַלֵּב : בְּנֹפֶל אוֹיְבֶיךָ אֶל תִּשְׁמַח וּבְכַשְׁלֹךְ אִישׁ יִגִּיד
 לִבֶּךָ (מַכְלִי כ"ז י'). ואִנִּי בַּחֲסָדְךָ כִּמְחַתִּי יִגִּל דְּבִי בִישׁוּעַתְךָ
 (תְּהִל' י"ו). — דְּבַר הַלֵּב : עֵינֶיךָ יִרְאוּ וְזוֹת וּלְפָנֶיךָ יִדְבֵּר
 תַּחֲסֻכֹת (מַכְלִי כ"ג). — הִגֵּה הַלֵּב : דְּבַר יִהְיֶה אִימָה (יִשַׁע'
 ל"ח י'). לֵב צָדִיק יִהְיֶה לַעֲנֹת וּפִי רִשְׁעִים יִכְיַע רַעוֹת (מַכְלִי
 י"ה כח). כִּי שֶׁד יִהְיֶה לִבֶּךָ וְעַמִּל שְׁפִתֵיהֶם תִּדְבַּרְנָה
 (ס"ס כ"ד ג'). — הִלֵּךְ לִבּוֹ, הוּא דָא הִרְגִישׁ בְּדַבָּר : וַיֹּאמֶר
 אֱלֹהֵי אֲדִישָׁע (דִּנְתוּי שֶׁהִלֵּךְ לִבְקֶשׁ מִתְּנָה מִנְעֻמָּן) מֵאֵן נִחְוִי
 וַיֹּאמֶר (נִחְוִי) לֹא הִלֵּךְ עֲבָדְךָ אֲנִי וְאֲנִי וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי
 (אֲלִישָׁע) דָּא לִבִּי הִלֵּךְ כְּאִשְׁרֵי הִסֵּךְ אִישׁ מַעַל מִרְכַּבְתּוֹ
 לִקְרֹאתְךָ (מ"ב ס"ה כ"ו). — וַהֲלֵךְ הַלֵּב אַחֵר דְּבַר, נִמְשָׁךְ
 אַחֲרָיו, רָצָה כּוֹ : כִּי אַחֲרֵי גְדוּלְיָהוּם לִבֶּךָ הִלֵּךְ (יִחוּק'
 כ"י). — וְאַחֵר הָעֵינַיִם, הַתְּאוּהָ דְמָה שְׂרָאוּ עֵינָיו : אִם
 תִּשָּׂה אֲשֵׁרֵי מִנִּי הִדְרֵךְ וְאַחֵר עֵינֵי הִלֵּךְ לִבִּי (אִיוֹכ ל"א). —
 הִמָּה הַלֵּב לִפְדוּנִי, הַצִּמְעָר : לִבִּי לְמוֹאֵב כְּחַלְלִים יִהְיֶה
 וְדְבִי אֶל אֲנָשֵׁי קִיר הָרֵשׁ כְּחַלְלִים יִהְיֶה (יִרְמ' מ"ח לו').
 — לֵב וְזִנְהָ : אִשֶּׁר נִשְׁכַּרְתִּי אֶת לִבִּי הוֹוֵנָה אִשֶּׁר סָר מַעֲלִי
 (יִחוּק' ו"ט). — יִלְכֶּה לִבּוֹ : אוֹלֵת אֲדָם תִּסְלַף דְּרִכּוֹ וְעַד יְיָ
 יוֹקֶה לִבּוֹ (מַכְלִי י"ט ג'). — וַעֲקֵ לִבּוֹ : לִבִּי לְמוֹאֵב יוֹעֵק
 (יִשַׁע' י"ה ס'). — לִבּוֹ יִחַל : דְּבִי יִחַל בְּקִרְבִּי וַאֲיִמּוֹת
 מוֹת נִפְלוּ עָדַי (תְּהִל' נ"ה ס'). — תִּלֵּךְ הַלֵּב, מִכַּעַם וּבְדוּס' :
 נֶאֱלַמְתִּי דּוּמִיָּה תַּחֲשִׁיתִי מִטּוֹב וְכֹאֲבִי נֶעֱכַר חֵם לִבִּי
 בְּקִרְבִּי בְּהִינִי תַּבְעֵר אִישׁ (תְּהִל' ל"ט ג'). — *לִבּוֹ חֲפִיץ :
 אִם רֹוֵאֵה אֲדָם שִׁיעֲרוֹ מִתְּנַבֵּר עָלָיו וְלֵךְ לְמִקְוֶה שְׂאִין
 מִבִּירִין אוֹתוֹ וְיִלְבֹּשׁ שְׁחֹרִים וְיִתְעַמֵּף שְׁחֹרִים וְיַעֲשֶׂה
 מַה שֶׁלֵּבּוֹ חֲפִיץ וְאֵל יִחַל שֶׁם שְׁמִים כְּפִרְהִסִּיא (מוֹרִק
 י"ו). — הִלֵּךְ חֲרָשׁ מַחֲשָׁבוֹת : לֵב חֲרָשׁ מַחֲשָׁבוֹת אֹון
 רְגִלִּים מִמַּחֲרֹת לְרוּחַ לְרַעָה (מַכְלִי ו' יח). — הַלֵּב חָשֵׁב : לֵב
 אֲדָם יִחֲשֵׁב דְּרִכּוֹ וְיִי וְיִבִּן צַעֲדוֹ (מַכְלִי ט"ז ט'). — הִלֵּב
 יִדַּע : דָּב יוֹדַע מִרַת נִפְשׁוֹ (מַכְלִי י"ד י'). כִּי גַם פְּעֻמִּים
 רַבּוֹת יִדַּע לִבֶּךָ אִשֶּׁר גַּם אֶת קִלְלַת אַחֲרִים (קֹהֶל' ז' כג').
 וְעַתָּה וּמִשְׁפַּט יוֹדַע לֵב חֲכָם (ס"ס ח"ה). — יִצָּא הַלֵּב, מִפְּהֵר :
 וַיֹּאמֶר אֵל אֱהִי הוֹשֵׁב כִּסְפִי וְגַם הִנֵּה כְּאִמְתַּחַתִּי וַיִּצָּא
 לִבִּי וַיִּחַרְדּוּ אִישׁ אֶל אַחֲיוֹ לְאִסֵּר מֵה וְזֹאת עֲשֵׂה אֱלֹהִים
 פִּנּוֹ (כְּרָאשׁ' מ"כ כח). — וּבִתְלָם' : אִסֵּר לוֹרִישׁ לִרְ' וּשְׁמַעְאֵל
 רַבִּי לִבִּי וַיִּצָּא שְׂאִינִי יוֹדַע עַל מַה אֲנִי נִהְרָג (מַכְלִי מִסְפָּט'
 יח). — הוֹצִיא הַלֵּב דְּבַר : אֵל תִּבְחַר עַל פִּיךָ וּלְפָנֶיךָ אֵל
 יִמָּהֵר לְהוֹצִיא דְּבַר לִפְנֵי הָאֱלֹהִים (קֹהֶל' ה' א'). — הִלֵּב
 יִרָא : אִם תִּחְנַה עָלֶיךָ מִחֲנָה לֹא יִירָא לִבִּי (תְּהִל' כ"ג א'). —
 לִקְדּוֹ לִבּוֹ : מַה יִּקְחֵךְ לִבֶּךָ וְסָה יִרְסוּן עֵינֶיךָ (אִיוֹכ י"ה י').
 — מִלֵּאֲלוֹ לִבּוֹ לַעֲשׂוֹת, הָעֵינִי, מִצָּא דִּי עֵן בְּנִפְשִׁי : מִי הוּא

שְׁלֵמָה שֶׁלִּבּוֹ עֲקוּר עֲדִיו הַקֶּבֶ"ה מוֹחֵל לוֹ (מִדְר' תְּהִל' ל"ב).
 — עֲקֵשׁ לֵב : עֲקֵשׁ לֵב לֹא יִצָּא טוֹב (מַכְלִי י"ז כ'). תוֹעֲבַת
 יְיָ עֲקֵשִׁי לֵב וְרִצּוֹנוֹ תִּמְיָמִי דֶּרֶךְ (ס"ס י"א כ'). — עֵרַל
 לֵב, שְׂאִינִי רוֹצֵה לְשִׁמְעָה : כִּי כָל הַגּוֹיִם עֵרָלִים וְכָל בֵּית
 יִשְׂרָאֵל עֵרָלִי לֵב (יִרְמ' ט' כה'). כֹּל בֶּן נִבְרַר עֵרַל לֵב וְעֵרַל
 כִּשְׂרָא יִבּוֹא אֶל מִקְדָּשִׁי (יִחוּק' מ"ד ט'). — *לֵב קָטָן, הַחֲסָד
 מִן גְּדוּיָב : לֵלֵב קָטָן לֹא נִאֻוָּה עוֹשֵׂר וְלֵאִישׁ רַע עֵינֵי דְמָה זֶה
 חֲרוּץ (כ"ס ג' י"ד ג'). — *קִצְרָ לֵב, מִקְנָא, קִצְמָן : שְׂלֵא יִהְיֶה
 קִצְרָ הָרָב שֶׁהוּא מִכּוּה אֶת הַיִּקְרִים (כָּלֵה רַבִּי ג'). — קִשָּׁה
 הַלֵּב : כִּי כָל בֵּית יִשְׂרָאֵל חֲזָקִי מִצַּח וּקְשִׁי לֵב הִמָּה (יִחוּק'
 ג' ז'). — לֵב רָגֵז : וְנָתַן יְיָ לֵךְ שֶׁם לֵב רָגֵז וּבְלִיּוֹן עֵינַיִם
 וְדֹאבּוֹן נִפְשׁ (דְּנָר' כ"ח ס'). — *רַחֵב לֵב, נִאֻוָּתָן, מִתְּנַאֲחָה :
 כִּנִּי מִחֻוּאָה שֶׁהֵן רַחְבִּי לֵב וּמִקְפִּידִין עַל לְבוּשֵׁיהֶן לְהִיּוֹת
 מִכּוּוֹנִים (רַש"י ור"ע עַל הַר"ף, שִׁנָּה מֵאֵל). — לֵב רַע, עֲצוּב,
 גּוֹנָה : מַעֲרָה בְּגַד כְּיוֹם קִרָּה חֲמֵץ עַל גִּתָּר וְשֶׁר בִּשְׂרִים
 עַל לֵב-רַע (מַכְלִי כ"ה). — וּבִשְׁמִשׁ שְׂרוּצָה בְּרַעַת חֲכָרוֹ : כִּסֵּף
 סִינִיָּה מִצַּפָּה עַל חֲרָשׁ שְׁפִתִּים דְּלִקְלוֹם וְלֵב-רַע (ס"ס כ"ג). —
 לֵב נִשְׁבֵּר, שְׁבוּר הַלֵּב : לֵב נִשְׁבֵּר וְנִדְבָּה אֱלֹהִים לֹא תִבּוּה
 (תְּהִל' ג' א' יט). הַרְוּאָה דְּשְׁבוּרֵי לֵב וּמִחֲבִישׁ לַעֲצָבוֹתָם (ס"ס
 קמ"ז ג'). — *לֵב שְׁחוֹר, עֲצָב, גּוֹנָה : אִסֵּר לוֹ לִבִּים לֵב י
 שְׁחוֹר וּמִבּוֹעֵר וּנְפִישִׁי מִרָּה וַאֲיִנִּי יוֹדַע מִמָּה א"ל סִפְנֵי סִם
 חֲסוֹת שְׂאֵלְתָּ וְדָבַר שְׁחוֹר שְׁצָרָה קְרוּבָה מִמֶּךָ (א"כ כ').
 כ"ס ל"ג). — וּבּוֹמֵן הַחֲדָשׁ הַשְׁתַּמְשׁוֹ בְּדִבּוּרָהּ בְּמִשְׁמֵי מִדּוֹת
 מְגוֹנוֹת, — לֵב שְׁלֵם : אֲנִי יְיָ וְזָרָא אֶת אֲשֶׁר הַתְּחַלְכְּתִי
 לִפְנֵיךְ בְּאִמָּה וּבְלֵב שְׁלֵם וְהַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ עֲשִׂיתִי (יִשַׁע'
 ל"ח ג'). וְזֹאת שְׁלֵמָה בְּנִי דַע אֶת אֱלֹהֵי אֲבִיךָ וְעִבְדֵהוּ
 בְּלֵב שְׁלֵם וּבְנִפְשׁ חֲפָצָה (דְּהִי"א כ"ח ט'). — דָּב שְׁמַח :
 דָּב שְׁמַח יִיטֵב נִהַה וְזוֹרָה נִכְאָה תִּיבֵשׁ גִּרָם (מַכְלִי י"ז כג').
 אֲבָל תִּירוּשׁ אֲסַלְלָה גִפְן נִאֻוָּתָה כָּל שְׁמַחִי לֵב (יִשַׁע' כ"ד ז').
 — לֵב תִּמִּים : וְהִי דְבִי תִמִּים בַּחֲקִיק (תְּהִל' קִיט' ס'). — וְעַם
 פְּעֻלִּים מִתְּחַלְּפִים¹ : לֵךְ אִמֵּר לִבִּי בְּקִשׁוֹ פִּנִּי (תְּהִל' כ"ו ח').
 א"ל לֵבךְ אֲנִסֵּךְ (שְׁנׁוֹע' כ"ו). כֹּו כִּטָּה לִבִּי וְנַעֲזוּרְתִּי וְיַעֲדוּ
 דְבִי (ס"ס כ"ח ז'). כִּטָּה בַּה דָּב בַּעֲרָה וְשִׁדָּר לֹא יִחֲסֵר (מַכְלִי
 ל"א י"א). — גִּבָּה לִבּוֹ, הַתְּנַאֲחָה : יַעֲן גִּבָּה דְבַרְךָ וְתֹאמֶר אֵל
 אֲנִי (יִחוּק' כ"ח ג'). גִּבָּה לִבֶּךָ בִּיפִיךְ שְׁחַת חֲכַמְתְּךָ עַל
 יִפְעַתְךָ (ס"ס י'). וְכִחוּקְתָּהּ גִּבָּה לִבּוֹ עַד לַהֲשִׁחִית וּיִמַּעַד
 בְּיוֹי אֱלֹהֵי (דְּהִי"כ כ"ו י'). יְיָ לֹא גִבָּה לִבִּי וְדָא רְמוֹ עֵינֵי
 (תְּהִל' קל"א ח'). לִפְנֵי שְׁבֵר יִגְבַּה לֵב-אִישׁ וּלְפָנֵי כְבוֹד
 עֲוֹנָה (מַכְלִי י"ח יכ'). — וּבִשְׁמִשׁ עֲשֵׂה מַעֲשִׂים גְּדוּלִּים :

¹ — כִּבְר הָעִירוֹ הַקִּדְמוֹנִי עַל זֹאת, אִסְרוֹ וּלֵא : הַלֵּב רֹוֵאֵה
 הָרַב שׁוֹמֵעַ הַלֵּב מְדַבֵּר הַלֵּב יוֹדַע הַלֵּב עוֹמֵד הַלֵּב נּוֹפֵל הַלֵּב
 מַהֲלֵךְ הַלֵּב צוֹעֵק הַלֵּב שֹׁמֵעַ הַלֵּב מִתְּנַחֵם (פְּסִיק' דְּר"י, נִחְמוֹ).

זה ואי זה הוא אשר מלאו לבו לעשות כן (אסת' זס).
אשר אין נעשה פתגם מעשה הרעה מהרה על כן מלא
לב בני האדם בהם לעשות רע (קהל' ת יא).—ובתו"מ:
אמר לו ר' גמליאל הויאך מלאך ל' בך לעבור על דברי
חבירך (תוספתא דמ"א ס כד). אמר ר' יושע מימי לא
מלאני לבי לומר לאדם צא ולקוט לך תמרות של תלתן
(יבוס' מעשר' א מ"ח ד). אע"פ שהייתי אומר כן לא מלאני
לבי מימי לעבור על דברי חבירי (שם שנת יד יד ג).
—גמלך לבו עליו, חשב ובקש עצה והחליט; וימלך
לבי עלי ואריבה את החרים ואת הסגנים (נחמ' ה ז).—
נאץ לבו דבר; ואמרת איך שנאתי מוסר ותוכחת נאץ
לבי (משלי ס יב).—לב נדבו: מאת כל איש אשר ידבנו
לבו תקחו את תרומתי (שמות כה ב). כל איש ואשה
אשר נדב לבם אתם להביא לכל המלאכה (שם לס כט).
—הלב נהג, בחכמה וכדומ': ולבי נהג בחכמה ולאחזו
בסכלות (קהל' כ ג).—הלב נטה: וידברו אחי אמו עליו
באזני כל בעלי שכם את כל הדברים האלה ויש לבם
אחרי אבימלך כי אמרו אחינו הוא (שפ"ט ט ג).—ובת"מ:
אמר רב ארם הראשון צרוקי היה שנאמר ויקרא ה'
אלהים אל האדם ויאמר לו איכה אן נטה לבך (סנה'
לח). — לב הנהג על דבר, הרגיש כי לא טוב עשה
ברבר ונתחרט על זה ויהי אחרי כן ויך לב דוד אתו
על אשר ברת את כנף (המעיל) אשר לשאול (ש"א כד
ס). ויתן ויבא את מספר ספקד העם אל המלך וכו' ויך
לב דוד אתו אחרי כן ספר את העם ויאמר דוד אל יי'
חשאתי מאד אשר עשיתי (ש"כ כד טו).—נפל לבו, נבהל
ונשאר בלי רוח: ויאמר דוד אל שאול איך יפל לב אדם
עליו עבדך ולך ונלחם עם הפלשתי הוה (ש"א יו לב).
—ובתל"מ: נתמנה לו גבור אחר אשר לו מלך אל ופול
לבך עליך ואל יהי עדיך אימה של כלום (ספרי דבר' ב"ג).
—הלב נצר דבר: בני תורתו אל תשכח ומצותי יצר
לבך (משלי ג א).—*נקפו לבו, כמו לב הנהג: מי שלבו
נוקפו אומר כן (כרכ' ו). לבו נוקפו ופורש (נדה ג).
כיון שהרג אבינו אברהם את כל אותן האוכלסין נקפו
לבו אמר אפשר שלא היה בהם צדיק (מד' תהל'
ק), ועי' עוד נקפו. נשא לבו לעשות דבר, התעורר
בקרב רצון לעשות: וכל הנשים אשר נשא לבן אתנה
בחכמה מוה את העוים (שמות לס כו). ויבא כל איש
אשר נשא לבו וכל אשר נדבה רוחו אתו הביאו את
תרומת יי' (שם כח).—ובמשמ' התנאה: הבה הכית
את אדום ונשאך לבעד הכבד ושכ בביתך (מ"כ יד י).—
צעק הלב: צעק לבס אל אדני (איכ' כ יח).—לב קבץ:

לב יקבץ און דו (תהל' מאו).—לב קנא: אר יקנא לבך
בחטאים כי אם כיראת יי' כל היום (משלי כג יו).—
הלב קנה דעת וכדומה: לב נבון יקנה דעת (משלי
יח טו).—לב ראה: אני ראה הגדלתי והוספתי חכמה
וכו' ולבי ראה הרבה חכמה ודעת (קהל' א יו).—רם
לבו, התנאה: שבעו וירם לבם על כן שכחוני (הוש'
יג ו).—רחש לבו: רחש לבי דבר טוב אמר אני מעשי
למלך (תהל' מה ב).—הרב ירנן: רבי ובשרי ירננו אל
אל חי (תהל' סד ג).—שש לבו לפדוני: אן יעלה העם
הזה לעשות זכאים בכית יי' ביורושלם ושב לב העם הזה
אל אדניהם אלרחבעם מלך יהודה (מ"א יכז).—שש הלב:
וראיתם ושש צבכם ועצמותיכם כדשא תפרחנה (ישע'
סו יד).—ששה הלב אל דבר: אל ישא אל דרכי לבך
אל תתע בנתיבותיה (משלי ז כה).—ששב לבו, נח: כי
כל ימינו מכאובים ובעם ענינו גם בלדיה לא ששב לבו
(קהל' כ כג).—השכיל הלב: לא ידעו ולא יבינו כי
טח מראות עיניהם מהשכיל לביתם (ישע' מד יח).—
ששח הלב: כי לבי שמה מכל עמלי (קהל' כ י). כי בו
ישמח לבנו (תהל' לג כח).—הלב שמע, הבין: ונתת לעבדך
לב שמע לשפט את עמך להבין בין טוב דרע (מ"א ג ט).
—*התנהג הלב: לב כ"ד מתנהג עליהם (מנח' עט).—
ועם פ"ע ונפעלם. דוה הלב: על זה היה דוה לבנו
על אלה חשבו עינינו (איכ' ה יו). מבליגיתי עלי יגון
עלי לבי דוי (ימ' ת יח).—נהפך הלב, מצער ויגון:
איך אתנך באדמה איסיך כצבאים נהפך עלי לבי
יחד נכסרו נחומי (הוש' יא ת). ראה יי' כי צר לי מעי
חמרמו נהפך לבי בקרבי (איכ' א כ).—לב חלל: כי עני
ואביון אנכי ולבי חלל בקרבי (תהל' קט כג).—חלק
הלב: חלק לבם עתה יאשמו (הוש' י ב).—לב חרד,
מדאגה לדבר: כי היה לבו חרד על ארון האלהים (ש"א
ד יג).—טוב הלב, שמח, היה מרצה: ויהי כי טוב
לבם ויאמרו קראו לשמשון וישחק לבו (שפ"ט יו כה).
הואל גא זלזן ויטב לבך (ס"ט יו). ראו גא כטוב לב
אמנון ביין ואמרתו אליכם הכו את אמנון והמתם אתו
(ש"כ יג כח). וישת וייטב לבו ויבא לשכב (רות ג ז).
—טפש הלב: טפש בחלב לבם (תהל' קיט ע).—יבש
הלב, מרעב, מצער: הוכה בעשב ויבש לבי כי שכחתי
מאכל לחמי (תהל' קכ ה).—*לב מישב: לא יתחזק
(הבית' דקרא) לא בשעה שהוא פורק ולא בשעה שהוא
טוען מפני שאין לבו מיושב (יבוס' נכ"כ כ ה).—כבד
הלב: ויאמר יי' אל משה כבד לב פרעה מאן דשלח
העם (שמות ז יד).—לב נכון: נכון לבי אלהים

וַיִּגְנֹב אֶבְשָׁדוֹם אֶת לֵב אֲנָשִׁי יִשְׂרָאֵל (ש"כ יו ו). —הַפֶּךְ
 לֵב אַחֵר, נֶתַן לֵב מַחֲשֶׁבֶת וּרְגֵשׁ אַחֵר : וְהָיָה כְּהַפְּתוֹ
 שְׂכָמוֹ לִלְכֵת מֵעַם שְׂמוּאֵל וַיִּהְיֶה לֵב אֱלֹהִים לֵב אַחֵר
 וַיִּבְאוּ כָל הָאֲתָת הָאֱלֹהִים בְּיוֹם הַהוּא (ש"א יט). —וְהַפֶּךְ
 לֵב לַעֲשׂוֹת דָּבָר : הִפֵּךְ לֵב לִשְׂנֹא עִמּוֹ דֶּהֱתַנְכַּל בַּעֲבָדָיו
 (תה"ל קה כה). —זָכָה לֵב : מִי וְאָמַר וְזִכִּיתִי לִבִּי מִטְּהָרִיתִי
 מִחַטָּאתַי (מפלי כ ט). —הָיָה לֵב : וְזֹאת דְּבָא וְשָׁפַל רוּחַ
 לַהֲחִיּוֹת רוּחַ שְׁפִלִים וְלַהֲחִיּוֹת לֵב בְּדַבְּכָאִים (ישע' נו יו).
 — הַיִּטִּיב אֶת לֵבּוֹ, אֲכַל וְשָׂתָה וְשָׂמַח : וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׂתּוּ
 הֵמָּה מִיִּטְיָבִים אֶת לֵבָם וְהִנֵּה אֲנָשִׁי הָעִיר אֲנָשִׁי בְּנֵי
 בְּלִיעֵל נִסְכּוּ אֶת הַבַּיִת (שפ"ט יט כ"א-כ). — יֵאֵשׁ אֶת
 הַלֵּב : וְסִבּוּתוֹ אֲנִי לִיֹּאשׁ אֶת לֵבִי עַל כָּל הַעֲמָד שְׁעִמְלִיתִי
 תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ (קה"ל כ). —הִכְבִּיָּה אֶת הַלֵּב : יַעֲן הַכָּבוֹת
 לֵב צָדִיק שָׁקֵר וְאֲנִי לֹא הִכְאֲבִיתִי (יחזק' יג כג). —כִּבֵּד
 וְהִכְבִּיד הַלֵּב, שְׁלֹא יִשְׁמַע בְּקוֹל הַמַּצּוֹה : וַיִּכְבֵּד פְּרַעְיָה
 אֶת לֵבּוֹ גַּם בַּפֶּעַם הַזֹּאת וְלֹא שָׁלַח אֶת הָעַם (שְׁמוֹת ח כח).
 וְלִמָּה תִכְבְּדוּ אֶת דְּבַכְכֶּם כְּאִשֶּׁר כִּבְדוּ מִצְרַיִם וּפְרַעְיָה אֶת
 לֵבָם (ש"א ו ו). —כִּבְּסָה הַלֵּב מַעֲוֵן וְכִדּוּם : כִּבְסִי מַרְעֵה
 דְּבִיךָ יְרוּשָׁלַם לְמַעַן תִּוְשַׁעִי (ימ"ד ד יד). — הִכִּין לֵב
 דְּרָבֵר : כִּי לֹא הִכִּין לֵב לְדַרוֹשׁ אֶת יי' (דנ"י כ יד).
 דוֹר לֹא הִכִּין לֵבּוֹ וְלֹא נִאֲמָנָה אֶת אֵל רוּחוֹ (תה"ל עח
 ח). אִם אַתָּה הַכִּינוֹת לִבֶּךָ וּפְרַשְׁתָּ אֱלֹוֵי בִּפְיֶךָ (אִיוֹב יא
 יג). — הַכְנִיעַ לֵב : וַיִּכְנַע בַּעַל לֵבָם בְּשָׁלוֹ וְאִין עוֹר
 (תה"ל קו יב). — הַכְנִיעַ הַלֵּב : וְהַכְעַסְתִּי לֵב עַמִּים רַבִּים
 בַּהֲבִיאוֹ שִׁבְרָךְ בְּנוֹיָם עַל אֲרָצוֹת אֲשֶׁר לֹא יִדְרַעְתָּם (יחזק' לז
 ט). — מָנַע אֶת הַלֵּב מִדְּבָר : לֹא מִנְעָתִי אֶת לֵבִי מִכָּל
 שְׂמִיחָה (קה"ל נ י). — נוֹא, הִנֵּי אֶת לֵבּוֹ מִדְּבָר, דְּבָלִי
 עֲשׂוֹת דָּבָר : וְלִמָּה תִּנּוּאֲוִי¹ אֶת לֵב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִעֵבֶר
 אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַן לָהֶם יי' (כמד' לז ז). וַיַּעֲלֵן עַד נַחַל
 אֲשֶׁכּוֹל וַיִּרְאוּ אֶת הָאָרֶץ וַיִּנְיָאוּ אֶת לֵב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
 לְבַלְתִּי בָּא אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַן לָהֶם יי' (שם לז ט). —
 הִטָּה, נִטָּה אֶת לֵבּוֹ אַחֲרַי דָּבָר, אֵל דָּבָר : וַיִּטּוּ גִשּׁוֹ
 אֶת לֵבּוֹ (מ"א יא ג). הִט לֵבִי אֶל עֲדוּתֶיךָ (תה"ל קיט לו).
 נִמְיִיתִי לֵבִי לַעֲשׂוֹת חֻקֶּיךָ (שם קיג). אֵל חֵט לֵבִי לְדָבָר
 רַע (שם קמ"א ד). לַהֲקָשִׁיב לַחֲכָמָה אֲוֹנֶךָ תִּשָּׂה דְּבִי לַחֲכָמָה
 (משלי כג). פִּלְגִי מִים לֵב-מֶלֶךְ בִּידִי יי' עַל כָּל אֲשֶׁר יִחַפֵּץ וַיִּטּוּ
 (משלי כ"א). —נָצַר לֵב : מִכָּל מִשְׁמֵר נָצַר דְּבִיךָ (משלי ד
 כג). — נָתַן לֵב לַפְּדוּנִי, הִתְחַבֵּר אֱלֹוִי, שְׁמַע לִי : תִּנָּה
 בְּנֵי לִבֶּךָ לִי וְעֵינֶיךָ דְּרַכִּי תִרְצָנָה (משלי כג כו). — וְנָתַן
 הַלֵּב דְּרַעַת וְכִדּוּם : וְנָתַתִּי אֶת לִבִּי לְדַרוֹשׁ וְלִתּוֹר בְּחִכְמָה
 (קה"ל ח יג). אֲשֶׁר נָתַת אֶת דְּבִיךָ לַהֲבִין וְלַהֲעֲנֹת (דנ"י

—¹הַקְרִיָּא : תִּנְיָאוֹן.

נִכּוֹן לֵבִי אֲשִׁירָה וְאֲזַמְרָה (תה"ל נו ח). — לֵב גִּבּוֹן
 עִמּוֹ, נִאֲמָן : וַיִּפְתּוּהוּ בְּפִיתָם וּבְלִשְׁוֹנָם יִכּוּבוּ לֵב וְלִבָּם
 לֹא נִכּוֹן עִמּוֹ וְלֹא נִאֲמָנוּ בְּכִרְיָתוֹ (תה"ל עח לו-לו).
 —הִלֵּב נִסּוֹג אַחֵר : לֹא נִסּוֹג אַחֵר לִבְנוֹ וְחֵט אֲשִׁירָנוּ
 מִנִּי אַרְחֶךָ (תה"ל מד יט). — סָר הִלֵּב מִן : אֲרוֹר הַגִּבֹּר
 אֲשֶׁר יִבְטַח בְּאֵדָם וְשֵׁם בִּשְׂר וְרַעֲוִי וְמִן יי' יִסּוֹר לֵבּוֹ (ימ"ד
 יו ה). —הִלֵּב סִתְּרָתִי : לִבִּי סִתְּרָתִי עֲזָבִנִי כְּחִי (תה"ל
 לח יא). —נִסְעָר לֵבּוֹ עַד דָּבָר, נִתְּרָנוּ וְנִתְּרָנָה : וַיִּסְעַר
 לֵב מֶלֶךְ אֲרָם עַל הַדָּבָר הַזֶּה וַיִּקְרָא אֶל עַבְדָּיו וַיֹּאמֶר
 אֱלֹהִים הֲלוֹא תִּגְדִּיר לִי מִי מִשְׁלָנוּ אֶל מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל (מ"כ ו
 יא). —עָטַף הַלֵּב : מִקְצָה הָאָרֶץ אֲלִיךָ אֲקָרָא בַּעֲטָף לִבִּי
 (תה"ל ס"א ג). —עָלָץ הַלֵּב : עָלָץ לִבִּי בִּי' רַמָּה קִרְבִּי
 בִּי' (ש"א כ ח). —עָמַד הַלֵּב, הִתְחַזַּק : הִיעֲמַד דְּבִיךָ
 אִם תִּחְזָקְנָה יְדֵיךָ לַיָּמִים אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה אוֹתְךָ (יחזק'
 ככ יד). —דָּבָר עַר : אֲנִי יִשְׁנָה וְלִבִּי עַר קוֹל דְּדוּדֵי דּוֹפֵק
 פִּתְחִי לִי (ש"א כ ט). —פָּגַל לֵב : וַיִּגְדֹּל לֵב לֵאמֹר עוֹד
 יוֹסֵף חַי וְכִי הוּא מִשָּׁל בְּכָל אֲרֶץ מִצְרַיִם וַיִּפְגַּל לֵבּוֹ כִּי
 לֹא הֶאֱמִין לָהֶם (כרל"ש' מה כו). — פָּחַד הַלֵּב : שְׂרִים
 רִדְפוּנִי חֲנָם וּמִדְּבָרֶיךָ פָּחַד לִבִּי (תה"ל קיט קס"א). —
 *וְהִתְפַּחַד : לֵבּוֹ מִתְפַּחַד עָלָיו וְדַעַתוֹ אִינָה מִיוֹשֶׁבֶת (אדר"ג
 ז). —לֵב גִּפְתָּה עַל דָּבָר : אִם גִּפְתָּה לִבִּי עַל אִשָּׁה וְעַד
 פִּתַּח רַעִי אֲרִבְתִּי (אִיוֹב לא ט). וַיִּפֹּת בִּסְתֵר לִבִּי וְחֶשֶׁק
 יָדִי לִמִּי (שם כו). — *רָפָה לֵב : נִשְׁפָּכוּ מִים עַל שׁוֹקֵיו
 וְרָפָה לֵבּוֹ בְּשִׁעוּהָ (מד"ר כרל"ש' מד). —גִּשְׁבֵּר לֵב, מִצְעַר
 וַיִּנּוֹן : גִּשְׁבֵּר לֵבִי בְּקִרְבִּי רַחֲסוֹ כָּל עֲצָמָתִי (ימ"ד כג ט).
 — הַשְׁתוּמָם הַלֵּב : וְתִתְעַטֵּף עָלָיו רוּחִי כְּחוּכִי יִשְׁתוּמָם
 לִבִּי זִכְרָתִי יָמִים מִקְדָּם (תה"ל קמג ד-ה). —וַעַם פְּעוּלוֹת
 עַל הַלֵּב וְהַלֵּב הוּא הַנִּפְעָל. —אִבַּד אֶת הַלֵּב : כִּי הֶעֱשָׂק
 יִהוּלֵל חֲכָם וַיִּאֲבֵד אֶת לֵב מִתְנָה (קה"ל ז ו). —*אִמְץ
 הַלֵּב, הִקְשָׁה אוֹתוֹ : מִשְׂרָבוֹ צָרִי עֵינִי וּמִטְרָפִי טָרַף רַבּוֹ
 מִאֲמָצִי הַלֵּב וּקּוֹפְצֵי יָדַיִם מִלְּהוֹלוֹת (סו"ט' מז). —אֲשֶׁר
 הַלֵּב בִּדְרֶךְ : שָׁמַע אַתָּה בְּנִי וְחֲכָם וְאֲשֶׁר בִּדְרֶךְ דְּבִיךָ
 (משלי כג יט). —הִבְיָא הַלֵּב לְדָבָר : הִבְיָאָה לְמוֹסֵר דְּבִיךָ
 וְאֲוִינִךָ לְאִמְרֵי דַעַת (משלי כג יב). — בָּתָן הַלֵּב, לְדַעַת
 מַחֲשָׁבוֹת הָאָדָם : וְאַתָּה יי' יִדְעָתִנִּי תִרְאִנִּי וְכִתְנָת דְּבִי
 אַתָּךְ (ימ"ד יב ג). מִצְרָף לִכְסֵף וְכוֹר לִזְהָב וְכָחַן לְבָבוֹת
 יי' (משלי יו ג). —*גִּלָּה לֵב לְפָלוּנִי, הִגִּיד לִי סוֹד : דָּכַל
 בִּשְׂר אֶד תִּגַּל לִבִּי וְאֶד תְּרִיחַ מַעֲלִיךְ הַטּוֹבָה (כ"ס
 גנ"י ח יט). —גִּנֵּב וַיִּגְנֹב אֶת לֵבּוֹ שֶׁל פִּלְגִי, הִסְתִּיר מִמֶּנּוּ
 כּוֹנֵתוֹ הָאֲמָתִית : וַיִּגְנֹב יַעֲקֹב אֶת לֵב לָבָן הָאֲרָמִי עַל
 כָּלִי הִגִּיד לִי כִּי בֵרַת הוּא (כרל"ש' לא כ). וַיַּעַשׂ אֲבִשְׁלוֹם
 כְּדָבָר הַזֶּה לְכָל יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִבְאוּ לְמִשְׁפַּט אֶל הַמֶּלֶךְ

(כס). ראה בעיניך ובאזניך שמע ושים לִבְךָ לְבַל אֲשֶׁר
אֲנִי מֵרָאה אֹתְךָ (יחזק' מ ד). הראשונות מה חנה הגידו
ונשימה לִבְנָה ונדעה אחריתן (ישע' מא כ). השמט לִבְךָ
על עבדי איוב כי אין כסחו בארץ איש חם וישר (איוב
ג ג). — ואמר בן סירא: שמעו אלי וקחו שכלי ועל
דברי שימו לב (כ"ס גני' יו כד). — שֵׁת לְבָו, כמו שֵׁם
לְבָו: ויפן סרעה ויבא אל ביתו ולא שֵׁת לְבָו גַּם דְּוֹתָה
(שמות ז כג). ותדרבנה הנצבות עליה אל תיראי כי בן
יִלְדֵת ולא ענתה ורא שתה לִבָּה (ש"א ד כ). ועתה
אחותי החרישי אחיך הוא אל תשיחי את לִבְךָ לְדַבֵּר
הַזֶּה (ש"ב יג כ). הציבי לך צינים שמי לך תמורות שהי
לִבְךָ לְמַסְלַח דֶּרֶךְ הַלְבִּיתִי (ירמ' לא כ). סבו ציון וחקיסות
ספרו מגדלית שיתו לִבְכֶּם לְחִילָה סָסְנוֹ אֲרַמְנוּתִּיהָ (תהי'
מח יג יד). חט אונך ושמע דברי חכמים וּלְבָךָ חֲשִׁית
לְדַעְתִּי (משלי ככ יו). ואתה אנכי אשית לְבִי רְאוּתִי
לְקַחְתִּי מִסֹּרֶס (שס כד לד). ידע דרע עני צאנך שית לִבְךָ
לְעִדְרִים (שס כז כג). מה אנוש כי תגדלנו וכי תשית
אֵלֵינוּ לִבְךָ וְתַסְקֵנֵנוּ לְבִקְרִים לְרִגְעִים תִּבְחַנְנוּ (איוב ז יו-
יח). — וקצת במיש' שמה על דבר: אל תבטחו בעשק
ובגזל אל תחבלו חיל כי יגוב אל תשיתו לִבְךָ (תהי' סג
יב). — שֵׁתָה הֵלֶב אֲנָה וְאֲנָה, התעסק בדברים מתחלפים:
ואמתשלחו לִבְכֶּם אֲנָה וְאֲנָה תַסְסִירוּ הַקֶּרֶן בִּידְכֶם כִּי לֹא
תִלְמְדוּ (מוכר' מית' ל'הרמ"ס לכניו). — שֵׁשֶׁךְ לְבָו, התחנן,
התפלל: קומי רני כליל לראש אשמרות שפכי במים לִבְךָ
נִכַח סִנִּי אֲדִירִי (איוב כ יט). — שֵׁשֶׁךְ הֵלֶב: מאור עינים ישמה
לִבְךָ שְׁמוּעָה מִזֶּבֶד תִּדְרֹשׁ עֵצָה (משלי יו ל). פקודי יי וישרים
מִשְׁמַחֲמֵי לִבְךָ מִצֹּת יי ברת מאירת עינים (תהי' יט ט). —
תִּכֵּן הֵלֶב: כל דרך איש ישר בעיניו ותכן לְבָוֹת יי (משלי
כא כ). כי תאמר הן לא ידענו זה הלא תכן לְבָוֹת הוּא יִכִּין
וְנִצֵּר נִפְשֶׁךָ הוּא יִדַּע וְחָשִׁיב לְאֲדָם כַּסְעֵלוֹ (משלי כד יב). —
וּבִסְמִי' לִשְׁם אֲחֵר, בסמוך או נסמך. — אֲבָחַ הֵלֶב: ויכנע
יחזקיהו בנבח לְבָו (דעי"ב לג כו). — דִּרְכִּי הֵלֶב: והלך
בדרכי לִבְךָ וּבִמְרָאִי עֵינֶיךָ (קהל' יא ט). — הִגְוֹת הֵלֶב: מי
יִדְבֵּר חֲכָמֹת וְהִגְוֹת לִבְּי תִבְוֹנֹת (תהי' מט ד). — הִתְגַּלְוֹת
הֵלֶב: לא יחפץ כסיל בתכונה כי אם בהתגלות לְבָו
(משלי יח כ). — וְדֹנֹן הֵלֶב: ודון לִבְךָ הַשְׁיֹאךָ (עזכ' א
ג). — חֲזֹן הֵלֶב: חזון לִבְךָ יִדְבְּרוּ לֹא מִסִּי יי (ירמ'
כג יו). — חֲקִקִי הֵלֶב: בפליגות ראובן גדלים חקקי לִבְךָ
(שפט' ס יו). — טֹב לִבְךָ, פֹּאֵב לִבְךָ: הנה עבדי ירגו מִטֹּב
לִבְךָ וְאֲתָם תַּעֲזֹק מִכָּאֵב יי וּמִשְׁכַּר רֹחַ תִּלְוִל (ישע'
סו יד). — מֵאֵוִי לִבְךָ: נראה בסדורם כל מאווי לִבְךָ
וְנִרְאָה כַּקְלֹקֶלֶם בִּלְרֵעָה (מחרי' ס כ). — מִנְּנֵת לִבְךָ:

י יב). — וּבִמְשֵׁם' הַתְּבוּנָה: את כל זה ראיתי ונתון את
לְבִי לְכָל מַעֲשֵׂה אֲשֶׁר נַעֲשֵׂה תַחַת הַשָּׁמַשׁ (קהל' ת ט).
— וּבִמְשֵׁם' הַתְּעִינִן בְּדַבָּר: גם לִבְךָ הַדְּבָרִים אֲשֶׁר יִדְבְּרוּ
אֶל הַתֵּן לִבְךָ אֲשֶׁר לֹא תִשְׁמַע אֶת עַבְדְּךָ מִקְלָלְךָ (קִי' ל
ז כא). — נָתַן לְבָו כָּלִבְּ סְלוּנִי, חשב את עצמו גדול
כְּמוֹתוֹ: וְאֵתָה אֲדָם וְלֹא אֵל וְתָתַן לְבָךָ כָּלִבְּ אֱלֹהִים (יחזק'
כח כ). — חֶסֶב אֶת לְבָו: עֲנִי יי עֲנִי וִירְעוּ הָעַם הַזֶּה
כִּי אֵתָה יי הָאֱלֹהִים וְאֵתָה תִסְבֵּת אֶת לִבְךָ אֲחֵרִינִי (מ"א
יח ט). וְחֶסֶב לִבְךָ מִלֶּךְ אֲשֹׁר עֲלִיהֶם לְחֹק יִדְחֶם בְּמִלְאֲכַת
בֵּית הָאֱלֹהִים (עזר' יז כ). — חֶסֶר הֵלֶב: מסיר לב ראשי עם
הָאָרֶץ וִיתַעַם בְּתֹהוּ לֹא דֶרֶךְ (איוב יכ ד). — עֶרֶב אֶת לְבָו,
תֵּעִי: מי הוּא זֶה עֶרֶב אֶת לְבָו לְגִשֵּׁת אֵלַי (ירמ' ל כא). —
*פְּנָה אֶת לְבָו לְדַבֵּר: הַנִּיעוּר כְּלִילָה וְחִמְחִלְךָ בְּדֶרֶךְ יִחִידִי
וּמִפְּנֵה לִבְךָ לְכַמְלָה (לכות ג ד). — *פְּתַח לְבָו: הוּא
יִפְתַּח לִבְךָ בְּתוֹרָתוֹ וְיִשִּׁים בְּלִבְנֹה אֲהַבְתּוֹ וִירָאָהוּ (תהי'
שחר', כרוך אלסיו). — צָפַן הֵלֶב מִדְּבָר: כי לִבְךָ צָפַנְתָּ מִשְׁכַּל
עַל כֵּן לֹא תִרְוֹם (איוב יד). — חֶקְשָׁה אֶת לְבָו: ואני אֶקְשֶׁה
אֶת לִבְךָ פִּרְעָה (שמות ז ג). אֲשֶׁרִי אֲדָם מִפְּתַח תִּסִּיר וּמִקְשָׁה
לְבָו יִפּוֹל בְּרֵעָה (משנ' כח יד). — חֶקְשִׁית לְבָו מִדְּבָר:
לִמָּה תִתְעַנֵּי יי מִדְּרִכֶּיךָ תִקְשִׁית לִבְנֹה מִירָאָתְךָ (ישע' סג
יו). — הִרְחִיב לְבָו, עֲשֵׂה לוֹ נִתְחָה רֹחַ, תַּעֲנֹג: דֶּרֶךְ
מִצֹּתֶיךָ אֲרוֹךְ כִּי תִרְחִיב לְבִי (תהי' קיט לב). — וּבִמְשֵׁם'
"הָאֵרֶץ רֹחוֹ, הַמִּתִּין: הִרְחִיב" לִי לִבְךָ עַד שֶׁאֲפָרֵשׁ
אוֹתוֹ (כוו"א כט). — דֶּחַק לְבָו: בְּסִי וּבִשְׁפָתִי כְּבִדּוֹנִי וּלְבָו
רִחַק" (משנ' כט יג). — דֶּרֶךְ לְבָו: עַל כֵּן מִפְּנֵי אֲהַבְתִּי
אֶתְבוֹנִן וְאִפְתַּח מִמֶּנּוּ וְאֵל דֶּרֶךְ לְבִי וְשִׁרֵי הַבְּחִילִנִי
(איוב כג יו). — שָׁבֵר לְבָו שֶׁל סְלוּנִי: חִרְפָּה שִׁכְרָה לְבִי
וְאִנּוּשָׁה (תהי' סט כא). — וּבִמְשֵׁם' *שָׁבֵר אִיבְתּוֹ: מִצֹּה
לְפִרוֹק עִם הַשּׁוֹנֵא בְּדִי לְשִׁבּוֹר אֶת לִבְךָ (תוספתא כ"מ
כ כו). — וּבִמְשֵׁם' *הַבְּחִיל: שֶׁלֹּא אֲמַרו חִיָּאךְ נִתְוֹר
לִאֲחֹרִינוּ שֶׁלֹּא לְשִׁבּוֹר לִבְךָ טָף וְנָשִׁים שְׁעָמָם (מכ' נשלח
כ א). — חִשִּׁיב הֵלֶב אֶל סְלוּנִי, שִׂיאֲהַבְתּוֹ כְּמִקְדָּם: הִנֵּה
אֲנִכִּי שֶׁלֹּחַ לְכֶם אֶת אֱלֹהֵי הַנְּבִיא לְפָנֵינוּ בּוֹא יוֹם יי הַגְּדוֹל
וְהַנּוֹרָא וְחָשִׁיב לִבְךָ אֲבוֹת עַל בָּנִים וְלִבְךָ בָּנִים עַל אֲבוֹתָם
(מנא' ג כג יד). — שֵׁם אֶת לְבָו אֶל דְּבָר, חֲשַׁב אֲדֹנֶת הַדְּבָר,
חָשַׁשׁ לוֹ, הַשְׁנִית בּוֹ: הִירָא אֶת דְּבָר יי מִעֲבָרֵי פִרְעָה הַנִּים
אֶת עַבְדֵּיו וְאֵת מִקְנֵהוּ אֶל הַבְּתִים וְאֲשֶׁר לֹא שֵׁם לְבָו
אֶל דְּבָר יי וַיַּעֲזֹב אֶת עַבְדֵּיו וְאֵת מִקְנֵהוּ בְּשִׂרָה (שמות
ט כב-כג). וְלֹאֲתָנוֹת הַמִּבְדּוֹת דֶּךְ הַיּוֹם שְׁלֹשֶׁת הַיָּמִים אֶל
תִּשְׁם אֶת לְבָךָ לָהֶם כִּי נִמְצָאוּ (ש"א ט כ). אֶל נֹא יִשִּׁים
אֲדִנִּי אֶת לְבָו אֶל אִישׁ הַבְּלִיעַל הַזֶּה עַל גִּבְלִי (שס כס

— ¹ בְּנוֹף הָעֵרֶבִי: אֲחַסְע. — ² הַשְּׁבָעִים: רִחַק.

י כו). *שלחה ואמרה לו דברים שהן בוגדים בלב
(מד"ד אסת', ותמאן). — ונגע עד הלב : זאת רעתך כי
מר כי נגע עד ללב. (ימ' ד יח). — נתן בלבד דעת
לעשות דבר : וזהו נתן בלבד (שמות לה לד). לשמע
את חכמתו אשר נתן אלהים בלבד (מ"א י כד). — ונתן
לו מחשבו ורצון לעשות דבר : ברוך יי' אלהי אבותינו
אשר נתן כזאת בלב המלך לפאר את בית יי' אשר
בירושלם (עזר' ז כו). *השוכן בבית הזה יתן בלבד
וחשמע דברי חבריו ויקרבו (מדות כ ג). — ובמשמ'
קבע דבר בדעתו לשנות בו : גם את העלם נתן בלבם
(קהל' ג יא). — נתן דבר אל לבו, התכוון ושעה בו וחשב
בו : כי את כל זה נתתי אל לבו ודבור את כל זה (קהל'
ט א). טוב ללכת אל בית אבל מלכת אל בית משה
באשר הוא סוף כל האדם והחי יתן אל לבו (ש"ס ז כ).
— תר בלבד, חקר וחשב בסתרי נפשו : תרתי בלבי
למשוך כיון את בשרי (קהל' ג ג). — התעצב אל לבו,
היה בעצב ותוהו : וינתן יי' כי עשה את האדם בארץ
ויתעצב אל לבו (בראש' ו ו). — העלה דבר על לבו, זכר
אותו, התחיר לשנות בו : האנשים האלה העלו גדוליהם
על לבם ומכשול עונם נתנו נכח פניהם האדרש אדרש
להם (יחזק' יד ג). — תפש את פלוגי בלבד, במחשבותיו
ומומותיו : רמען תפש את בית ישראל בלבם אשר
נזרו מעלי בגדוליהם (יחזק' יד ט). — השיב אל לבו,
התחיל לחשב, ענה לעצמו : והשיבו אל לבם בארץ
אשר נשבו שם ושבנו והתחננו אליך בארץ שביהם (מ"א
ח מז). — זאת אשיב אל לבבי על כן אוחיל (איכ' ג כא).
זכרו זאת והתאששו השיבו פושעים על לב (ישע' מו
ח). — שם אל הלב, כמו שם את לבו : לשום המלך אל
לבו (ש"ב יט כ). ותלהטו מסכים ולא ידע ותבער בו
ולא ישים על לב (ישע' מ כה). לא שמת אלה עד ללבך דא
זכרת אחריתה (ש"ס מז ז). — *דפרף בלבד : דפי שרפרפה
כל ב ל ב לפיכך תביא קרבן מרופף (מד"ד כראש' כ). — יוש
לו לב על ראשי סלעים, הוא חכם גדול, גבור גדול
ובדומ' : ואתהלך בבקעה עם בני איש ויש לי לב עדי ראשי
סלעים, ועונתי כמו תדע ואולם לאמא אקרע בלב צרי קרעים
(ר"ש סנייד, דנרין נתון לני). — *שפכה דמי לבד, נלכד
באהבה : או תשאלי לשלום וירידך משאול אשאל
ברודיך ובשלומיך, אכן עלי שפך דמי לבי שני
עדים לחיך ושפתותיך (ר"י סלוי, מס לך נכיה). — *ררף
הלב את הפה : כי יבוא עת שתדעו (ללמוד) ולא תוכלו
ואפילו מה שתוכלו תתינועו עם מעט תועלת כי לא ירדוף
הלב את הפה ואפילו במה שירדפהו לא יתקיהו כי ישכחהו

חתן להם מנגת לב תאחרך להם (איכ' ג סה). — מחשבות
לב : עצת יי' לעולם תעמר מחשבות לבו לדר ודר
(תהי' לג יא). — מכשול לב : ולא תהיה זאת לך לפוקה
ולמכשול לב לאדני (ש"א כה לה). — מער-לב : לאדם
מערבי לב ומי' מענה לשון (משלי יו א). — משאול לב :
והתענג על יי' ויתן לך משאלת לבך (תהי' לו ד). — משוש
לב : שבת משוש לבנו נהפך לאבד מחולנו (איכ' ה יס). —
נהמת לב : נפונתי ונדכיתי עד מאד שאנתי מנהמת לבי
(תהי' לח ט). — עצבת לב : לב שמח ויטב פנים ובעצבת
לב רוח נבאה (משלי עו יג). — ר"ב לב : ויתן אלהים חכמה
לשרפה ותכונה הרבה מאד ורחב לב כחול אשר על שפת
הים (מ"א ט ט). רום עינים ורחב לב גר רשעים חמאת
(משלי כא ד). — ר"ע לב, עצבון, יגון : מדוע פניך רעים
ואתה אינך חולה אין זה כי אם רע לב (נחמ' כ ג). —
רעיון לב : כי מה היה לאדם ככל עמלו וברעיון לבו
שהוא עמל תחת השמש (קהל' כ כ). — *שברון לב, צער
ויגון : ושוב אומר קינות לשברון לב ועגבת נפש (סדור
כ"י תו). — שרירות לב : שלום ויהיה לי כי בשררות לבי
אלך (דנר' כט יח). — ורא שמעו ולא המו את אונם וירכו
במעצות בשררות לבם הרע (ימ' ז כד). — ואשלחהו
בשרירות לבם ילכו במעצותיהם (תהי' פא יג). —
שימת לב : כי שימת לב וההשגחה בדבר תקרא פקחת
עין (ספורנו כראש' ג ו). — *שמת לב : ביום חתנתו וכיום
שמת לבו (ש"ס ג יא). — ובמדר' : אמר לפניו רבון
העולמים בגילת נפשי ובשמחת לבי אני מקבל עלי
על מנת שלא יאבד אתר מישראל (פסוקי רכתי לו). —
תאות לב : תאות לבו נתח לו וארשת שפתיו כל מנעת
(תהי' כא ג). — ועוד קצת מבטאים. — שלח מגפות אל
הלב : כי בפנים הזאת אני שדח את כל מגפתי אל
לבך (שמות ט יד). — היה כאש בלב : ואמרת לא אוכדנו
ולא אדבר עוד בשמו והיה בלבבי כאש בערת (ימ' כ
ט). — דאגה בלב : דאגה בלב איש ישחנה ודבר טוב
ישחנה (משלי יכ כה). — הסיר פֶּעַם מהלב : והסר בעם
מלבך והעבר רעה משרך (קהל' יא י). — מלא הלב
דבר : וגם לב בני האדם מלא רע (קהל' ט ג). — *במת
בלבד : בוטח בלבד הוא כסיל (משלי כח כו). — *ישר בלבד :
היטיבה יי' לטובים ולישרים בלבבותם (תהי' קהד' ד). — *נועצו
לב, התייעצו יחד בכונה של איבה ובדומ' : כי נועצו
לב יחדו עליך ברית יכרתו (תהי' פג ו). — כתב על
הלב : נתתי את תורתי בקרבם ועל לבם אכתבנה (ימ'
לא לג). — נשכח מהלב : נשכחתי כמת מלב (תהי' לא
יג). — *נגע בלבד : החיר אשר נגע אלהים בלבם (ש"א

האלה (ש"צ יחיד). — ואמר המשורר: רוח לאט רגלה בין הערונות ומלב ההרס גלתה אהבה מסותרת, ויצפצפו בעדי כנף ויונת רחוקים לענת פה לי צחות מדרבת (ר"י הלוי, עין ידיו). — (ו) בצמחים, *הנוע והקלח האמצעי שמשנו מסתעפים הענפים: תמר אין לו אלא לב אחד (סוכ' מה:). התמרה וארו לב בן מכונן למערה (מד"ר נראש' מא). רוח דרומית יוצאה ומטה אותה (את השושנה) כלפי צפון והחוח עוקצה ואעפ"י כן לב בה מכונן כלפי מערה (ס"ו יקר' כג). — (ז) לב, הלחם, לב הפרי, תוכו, הדבר הרך שחתח הקלפה⁽¹⁾, Frucht-Fleisch, pulp; pulp: ובשעה השביעית יקח לב לחם ביין מווג (קאנון ג' א לו). ויעשה דייסא מלב לחם עם דבש ושקרים (מ' אלדני, ש"א ד). ואחרי כן יעתיקו לאכילת שרף לב הפת (ס). וחלות חריע וזה שמוציאין לבו ושוחקין אותו ועושין ממנו עוגות (פ' המשל' למנכ"ס עוק' ג ה). לב גרגרי צנובר הגדולים (קאנון ג כ א). ובסעודת הלילה חלמון ביצה עם לב הקשואים (שס ס"א לו). ויקח מלב הברדנאן שעור חצי אוקיה (שס ס"א כ). והקלפה ול לב האידן וכו' יצמחו מן הלחות ומהם מי שיקרא לב האילן כחם ומהקדמונים מי שקראוהו מעי האילן (קלוג' נר קלוג', ספר המחס, כ"י פריז). יקח לב לווים קלופים וישישם בפיו ב"ה הלילה (מ' אלדני, ש"א ד א). ואל יאכל מפירות זולתי לב המלפונות ולב הקשואים (ס). ותשחוק לב תאנים הישב ותדושנו בחלמון ביצה (שס). תשתה חלב אתון או חלב עזים עם לב זרע קשואים או לב זרע אבטיחים ודומיהם (ס).

לבא⁽²⁾, ממנו לבאה, לבי, לבוא, לביה.

לבאה⁽³⁾, ש"ג, מ"ר לבאות, כנ"י לבאתיו, — כמו לבאה: בית לבאות (יחז' יט ו). אריה טרף בדי גרתי ומחנק ללבאתיו וימלא טרף חריו (נח' כ"ג). — ואמר הפיטן: גמר פקודיו בין שני לבאות, דרך היכר טרף רץ להראות (ר"י הלוי, חסיד משחר). ותמיד בתוך לבאות, יחלתי לאלהי הצבאות (ר"י טוב עלם, אריות דהיתו).

זו להלב, הוא קלב (א. —⁽¹⁾ כך בערב' ל' ב' ב).
(²) שרש קדום ונגזר ממנו שם בעה"ח בלשונות השמיות ועבר גם ללשונ' ההודיות הגרמני. בערב' לבי (ב), ולא נתברר מה היתה משמ' העקריית. בערב' משמש לבי במשמ' אכילה מרובה, ולא ידוע אם הפעל נגזר מהשם או השם מהפעל.
(³) בערב' לבאה (d), ועי' רבי.

(a) غلب (b) لُب (c) لبي (d) لباء

(מית' לרמכ"ס לניו). — וקצת משלים: כמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם (משלי כו יט). לב חכם לימינו ולב כסיל לשמאלו (קהל' י ב). *לב אנוש ישנא פניו אם לטוב ואם לרע (נ"ס גי' יג כה). *לב אנוש יגיד שעויותיו משבעה צופים על מצפה (ס"ו יד). *הלב יודע אם לעקל או לעקלקלות (מנ' כו). ר"ל בסתרי גפשו הוא יודע למה היתה כונתו. *הלב טוען את הרגלים, כשהלב שמח יש כח ברגלים ללכת: כיון שנתבשר בשורה טובה טען לבו רגליו (מדס"ג ויט, כ"י תימני). *הלב והעינים הם מרגלים לגוף מסרסרים לו את העבירות (רש"י נראש' טו לת). *דב ות החכמים יש להם עינים רואות מה שאינם רואים הפתאים (חו"ה, חכנון הנפ"ג). *הקולמוס שליח הלב (הקדמ' כסאות לכית דוד). — (ד) *כנוי לקצת כוכבים⁽¹⁾. — לב האריה: לב אריה הוא הנקרא (בערב') קלב אל עמר מכבוד הא' והוא במזל אריה שבעה עשר מעלות שלשים ואחד דקים (ראב"ע, כלי נחוש' כט). ואין כוכב לא מבעל כבוד הראשון ולא מבעל כבוד השני שהוא בתוך המולות רק לב אריה לכן הוא דבוק בעגולת המולות (שס א). והנה בימי בשלמים ההם וכו' מצא לב האריה על שתיים מעלות והנה היום על שמנה עשרה וידוע כי לעולם הוא לב האריה על תשע מעלות כנגד הצורה (הוא, עמו' ס ה). כי לב האריה על דרך משל כשהיה על אמצע המורה וכו' (אמו' רמה ד כ). הכוכב הנקרא לב האריה הוא תקוע בט' שעות וח' רגעים ממזל אריה (יס"ע לר"י ישראלי ו). — *לב העקרב: כסיל הוא לנוכח כימה ואיננו אהר רק רבים ולב העקרב מהם (ראב"ע עמו' ס ה). והכוכב הנקרא לב העקרב הוא תקוע ביו"ח רגעים מהמעלה העשירית (יס"ע לר"י ישראלי כה:). — (ה) בהשאלה, לב דבר, התוך והאמצע של דבר⁽¹⁾, Mitte; milieu; midst: וברוח אפיך נערמו מים נצבו כמו גז נולים קפאו תהמת בלב. ים (שמות יח ט). ותמלאי ותכבדי מאד בלב ימים וכו' רוח הקדים שברך בלב ימים וכו' ובד' אנשי מלחמתך אשר בך ובכל קהך אשר בתוכך יפלו בלב ימים ביום מפתח (יחזק' כו כה-כו). על כן לא גירא בהמיר ארץ ובמות הרים בלב ימים (תהל' מו ג). והיית כשכב בלב. ים וכשכב בראש חבל (משלי כג לד). דרך הנשר בשמים דרך נחש עלי צור דרך אניה בלב ים ודרך גבר בעלמה (ס"ו יט). — לב השמים: וההר בער באש עד לב השמים חשך ענן וערפל (דנר' ד א). — לב האלה: ויקח שדישה שבטים בכפו ויתקעם בלב אבשלום עודנו חי בלב

(¹) בערב' משמש במשמ' זו השם השני שיש בלשון

אֲדָא שְׁלֵמָה וּתְדַבֵּר אֵלָיו אֵת כָּל אֲשֶׁר הָיָה עִם לִבְבָּהּ (ס)
 י.נ). אֲנִי הָיָה עִם לִבְבִי לִבְנוֹת בֵּית לִשָּׁם יי אֲרֵהִי (דס"א)
 כ.ז). שְׁמַעְנוּ אֲחֵי וְעַמִּי אֲנִי עִם לִבְבִי לִבְנוֹת בֵּית
 מְנוּחָה לְאֶחָיו בְּרִית יי (סס כח כ). יַעֲן אֲשֶׁר הִיטָה זֹאת
 עִם לִבְבָּהּ וְלֹא שָׁאלָה עֲשֶׂר נִכְסִים וְכַבֹּד (דס"ב א א).
 עָתָה עִם לִבְבִי לִכְרוֹת בְּרִית לִי אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל (סס כט
 י). — יָדַע עִם לִבְבִי, יָדַע וְיָדִיעָה פְּנִימִית: וִידַעְתָּ עִם לִבְבָּהּ
 כִּי כֹאשֶׁר יִסֵּר אִישׁ אֶת בְּנוֹ יי אֱלֹהֶיךָ מִסֶּרְךָ (דכ"ח ח
 ס). — לִבְבִי הָיָה שְׁלֵם עִם פְּלוֹנִי: רַק לִבִּי אִסָּא הָיָה
 שְׂדֵם עִם יי כָּל יָמָיו (מ"א יו יד). וְהָיָה לִבְבְּכֶם שְׁלֵם
 עִם יי אֱלֹהֵינוּ לִלְכֹת בַּחֲקִיו וּלְשַׁמֵּר מִצְוֹתָיו (סס ח סח).
 וְלֹא הָיָה לִבְבִי שְׁלֵם עִם יי אֱלֹהֵינוּ לִבְבִּי דוֹד אֲבִיו
 (סס יו ג). אָנָּה יי וְכִּי גָאֵר אֶת אֲשֶׁר הִתְחַלֵּכְתִּי לִפְנוֹךְ
 בְּאֵמֶת וּבִלְבָב שְׁלֵם וְהַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ עֲשִׂיתִי (מ"ב כ ג).
 — הָיָה לִבְבִי נֶאֱמָן לִפְנֵי פְלוֹנִי: וְשָׂמַת שְׁמוֹ אֲבִרְהָם
 וּמִצָּאָתָא אֶת לִבְבִי נֶאֱמָן לִפְנוֹךְ (נחמ' ט זח). — בָּכַל
 לִבְבִי: וּבִקְשַׁתְּם מִשָּׁם אֵת יי אֱלֹהֶיךָ וּמִצָּאָתָא כִּי תִדְרָשְׁנוּ
 בְּכָל לִבְבָּהּ וּבְכָל נִפְשָׁהּ (דכ"ד כט). וְאַהֲבַת אֵת יי אֱלֹהֶיךָ
 בְּכָל לִבְבָּהּ וּבְכָל נִפְשָׁהּ וּבְכָל מַאֲדָךְ (סס ו ס). לֹאֲהַבָהּ אֵת
 יי אֱלֹהֵיכֶם וּלְלֹכֶת בְּכָל דְּרָבָיו וּלְשַׁמֵּר מִצְוֹתָיו וּלְדַבֵּקָהּ בּוֹ
 וּלְעִבְדוֹ בְּכָל לִבְבְּכֶם וּבְכָל נִפְשְׁכֶם (יוס' כנה). וִידַעְתֶּם בְּכָל
 לִבְבְּכֶם וּבְכָל נִפְשְׁכֶם כִּי לֹא נִפֵּל דָּבָר אֶחָד מִכָּל הַדְּבָרִים
 הַטּוֹבִים אֲשֶׁר דִּבֶּר יי אֱלֹהֵיכֶם עֲלֵיכֶם (סס כג יד). אִם
 בָּכַר לִבְבְּכֶם אֲחֵם שְׂכִים אֶל יי הַסִּירוּ אֶת אֱלֹהֵי הַנֶּזֶר
 מִתּוֹכְכֶם (ש"א ז ג). אֶל חֲסוּרֹו מֵאַחֵר יי וְעַבַּדְתֶּם אֵת
 יי בְּכָל לִבְבְּכֶם (סס יב כ). אִם יִשְׁמְרוּ בְּנוֹךְ אֵת דְּרָכָם
 לִלְכֹת לִפְנֵי בְּאֵמֶת בְּכָל לִבְבְּכֶם וּבְכָל נִפְשְׁכֶם (מ"א כ ד).
 וְלֹא הָיִיתָ כְּעַבְדִּי דוֹד אֲשֶׁר שָׁמַר מִצְוֹתַי וְאֲשֶׁר הִלֵּךְ
 אַחֲרַי בְּכָל לִבְבִי לַעֲשׂוֹת רַק הִישֵׁר בְּעֵינִי (סס יד ח).
 וְשָׁבוּ אֲלֵיךְ בְּכָל לִבְבְּכֶם וּבְכָל נִפְשְׁכֶם (סס ח מח). וּבִקְשַׁתְּם
 אֵתִי וּמִצָּאָתֶם כִּי תִדְרָשְׁנִי בְּכָל לִבְבְּכֶם וּנְמַצָּאִיתִי דְכֶם
 (ינמ' כח ג' יד). שָׁבוּ עָדִי בְּכָל לִבְבְּכֶם וּבְכָל נִפְשְׁכֶם
 וּבְמִסְפַּד (יו"א כ יב). וַיָּבֹאוּ כְּבָרִית דְּרוֹשׁ אֵת יי אֱלֹהֵי
 אֲבוֹתֵיהֶם בְּכָל לִבְבְּכֶם וּבְכָל נִפְשְׁכֶם (דס"ב יד יב). אוֹדֵךְ
 אֲדֹנִי אֱלֹהֵי בְּכָל לִבְבִי וְאַכְבֵּדָהּ שְׁמֶךָ דַּעוּלָם (תה"ל פו
 יכ). — תָּרַח אַחֲרַי לִבְבִי, עָשָׂה כְּתָאוֹתָיו: וְלֹא תִתּוֹרֹו אַחֲרַי
 לִבְבְּכֶם וְאַחֲרַי עֲוִינִיכֶם אֲשֶׁר אֲתֶם זָנוּם אַחֲרֵיהֶם (נמ"ד
 יו"ט). — נָתַן אֵת לִבְבִי לִבְבִּי פְלוֹנִי, חֲשַׁב אֲנִי גְדוֹל
 כְּמוֹתוֹ: לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנִי יי יַעֲן תַּחַךְ אֵת לִבְבָּהּ
 בָּלָב אֱלֹהִים וְכו' (יחזק' כח ו). — וּמִקּוֹם הַמַּהֲשֵׁבָה הַנִּסְתָּרָת
 שֶׁל הָאָדָם: דַּעַת אֵת אֲשֶׁר לִבְבָּהּ הִתְשַׁמֵּר מִצְוֹתָיו אִם לֹא
 (דכ"ח מ ג). — אָמַר לִבְבִי: וְאַמְרַת לִבְבָּהּ כְּחִי וְעַצְמִי

יָדִי עָשָׂה לִי אֵת הַחֵיל הַזֶּה (דכ"ח ח יו). כִּי תֵאֱמַר לִבְבָּהּ
 רַבִּים הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה מִמֶּנִּי אֵיכָה אוֹכֵל דְּהוֹרִישֶׁם לֹא הִירָא
 (סס ז יו"ח). אֶל תֵּאֱמַר לִבְבָּהּ כְּהֵרָף יי אֱלֹהֶיךָ אֲתֶם
 (אֵת הַגּוֹיִם) מִלְּפָנֶיךָ לֵאמֹר בְּצַדִּיקִי הַבִּיאֵנִי יי לְרִשְׁתָּ
 אֵת הָאָרֶץ הַזֹּאת (סס ט ד). וְאַתָּה אָמַרְתָּ לִבְבָּהּ הַשְׂמִים
 אֶעֱלֶה מִמֶּעַל לִכְוֹכְכִי אֶל אֲרִים כְּסָאִי (יִשַׁע' יד יג). וְלַעֲמֹ
 הוּא הָיָה לִבִּי סוֹרֵר וּמוֹרֵר סָרוּ וְיִלְכוּ וְלֹא אָמְרוּ לִבְבְּכֶם
 נִירָא נָא אֵת יי אֱלֹהֵינוּ (ינמ' ס כג' כד). וְכִי תֵאֱמַרִי
 לִבְבָּהּ מְדוּעַ קָרָאִנִי אֱלֹהֵי בָרַךְ עוֹנֵךְ נִגְדִי שׁוֹדֵךְ נַחֲמָסִי
 עֲקִיבִי (סס יג כג). וּמִקְדַּתִּי עַל הָאֲנָשִׁים הַקְּפָאִים עַל
 שְׁמֵרֵיהֶם הָאֲמָרִים לִבְבְּכֶם דָּא יוֹשִׁיב יי וְלֹא יָדַע (ספ"י
 א יכ). וְעָתָה שְׁמַעִי זֹאת עֲדִינָה הִישְׁבַּת לִבְשָׁתָא הָאֲמָרָה
 לִבְבָּהּ אֲנִי וְאַפְסִי עוֹד (יִשַׁע' מו ח). וְאַמְרַת לִבְבָּהּ מִי
 יִדַּר לִי אֵת אֱלֹהֵי זָנוּי שְׂכוּלָה וְנִלְמוּדָה (סס מ ט כח). רָגוּ
 וְאֵל תַּחֲשָׂאוּ אֲמָרוּ לִבְבְּכֶם עַל מִשְׁכַּבְכֶם וְדָמֹו (תה"ל ד
 ס). — וּלְלִבְבִי: וְכֵן יֵאֱמָרוּ לִבְבְּכֶם כְּלָרְעָתֶם וְכִרְתִּי (סו"ז ז
 כ). — בָּרַךְ לִבְבִי: אוֹלֵי חֲשָׂאוֹ כִּי וּכְרָבוֹ אֱלֹהִים לִבְבְּכֶם
 (אִיז' א ס). — תַּחֲבִירָה לִבְבִי: וְהָיָה בְּשִׁמְעוֹ אֵת דְּבָרֵי
 הָאֵלֹהִים הַזֹּאת וְהִתְחַבֵּר לִבְבִי לֵאמֹר שְׁלֹמֹו יִהְיֶה לִי
 (דכ"ח כט יח). — דָּבָר לִבְבִי: הוֹלֵךְ תָּמִיד וְעַל צִדֵּק
 וְדָבָר אִמֶּת לִבְבִי (תה"ל יו כ). — חֲסֵךְ לִבְבִי: אֶל
 תַּחֲסֹר יִפְיָה לִבְבָּהּ וְאֵל תַּקְחָךְ בְּעַפְעִפִּיָה (מַשְׁלִי ו כה).
 — חֲשֵׁב לִבְבִי: וְרַעַת אִישׁ אֲחֵיו אֵל תַּחֲשַׁבוּ לִבְבְּכֶם
 (זכר' ז י). — נִסָּה לִבְבִי: וַיִּנְסֹו אֶל לִבְבְּכֶם דְּשֹׁאֵל אֶכֶל
 לִנְפִשְׁכֶם (תה"ל טח יח). — צַפֵּן לִבְבִי: וְאַלֶּה צִפְנָתָא לִבְבָּהּ
 יִדְעָתִי כִּי זֹאת עִסְךָ (אִיז' י יג). — רַעָה לִבְבִי: אֶל
 תִּמְשַׁכְנִי עִם רַשְׁעִים וְעִם פְּעִלֵי אוֹן דְּבָרֵי שְׁלֹום עִם
 רַעִיָהם וְרַעָה לִבְבְּכֶם (תה"ל כח ג). — שֵׁם לִבְבִי: קַח נָא
 מִפְּנֵי תוֹרָה וְשֵׁם אֲמָרוֹ לִבְבָּהּ (אִיז' כג כג). — שֶׁחַ
 עִם לִבְבִי: אוֹכְרָה נִגְיָנִיתִי בְּלִילָה עִם לִבְבִי אִשְׁיָהּ
 וַיִּתְּפֹשׁ רֹוחִי (תה"ל עו ז). — שְׁנָא לִבְבִי: דָּא תִשְׁנָא אֵת
 אַחִירִי לִבְבָּהּ (וִיקָר' יט יו). — בְּפוֹ וּבְלִבְבִי: כִּי קְרוֹב
 אֲלֵיךְ הַדְּבָרִי מֵאֵד בְּפוֹךְ וּבְלִבְבָּהּ לַעֲשׂוֹתוֹ (דכ"ח ל יד). —
 וּבְלִיפְעֵל, לִבְבִי, יִשְׁכַּתְרִי לִבְבִי מִהֲשֵׁבָה: וְהַצִּלָּח מִרְמָה
 בִּידוֹ וּבְלִבְבִי יִגְדִּיל וְכִשְׁלוֹה יִשְׁתִּי רַבִּים (דני' ח כס). —
 וְהַלֵּבב יַפְעֵל: חֲזָקוּ וַיֵּאֱמָן לִבְבְּכֶם בַּל הַמִּיתְחִלִים לִי (תה"ל
 לא כה). פֶּן יִרְאֶה בְּעֵינֵי וּבְאָזְנוֹי יִשְׁמַע וְלִבְבִי יִבִּין וְיִשֵּׁב
 וְרִפָּא לוֹ (יִשַׁע' ו י). בָּרַךְ חֲמַתְךָ בְּרַבְּדָתְךָ הַרְבִּית חֵילְךָ
 וַיִּגְבַּהּ לִבְבָּהּ בְּחֵילְךָ (יחזק' כח ה). כָּל רֹאשׁ לְהֵלִי וְכָל
 לִבִּי דוֹי (יִשַׁע' א ס). יִהְלֹו יי דְּרִשְׁוִי יַחֲיִי לִבְבְּכֶם לַעֲד
 (תה"ל כג כו). רָאוּ עֲנוּם יִשְׁמָחוּ דְּרִשְׁוִי אֱלֹהִים וַיַּחֲיִי לִבְבְּכֶם
 (סס טט לג). פֶּן יִרְדָּף גֹּאֵל הָרֶם אַחֲרַי הִרְצַת כִּי יַחֵם לִבְבִי

והשיגו (דכ"י יט ו). כי יתחמץ לבבי וכליותי אשתונן (תה"ל עג כח). בצדקתי החוקתי ולא ארפה לא יתרח לבבי מימי (איוכ כו ו). והוא לא כן ידמה ולבבו לא כן יחשב כי להשמיד בלבבו ודרכותיו גוים דא מעט (יע"י ו). לין פה ויישב לבבו והשכמתם מחר לדרככם (שפ"ט יט ט). אתה ידעת את כל הרעה אשר ידע לבבך אשר עשית לדוד אבי (מ"א כ מד). או אז יבנע לבבם הערל (ויק"ר כו מה). ונשמע ויטם לבבנו ולא קמה עוד רוח באיש מפניכם (יחזק' כ יא). וגעו אליי מצרים מפניו ולבב מצרים יטם בקרבו (יע"י ט ח). ויגד לבית דוד לאמר נחה ארם על אפרים ויגע לבבו ולבב עמו (ס"ז ו). — סר לבבו: ולא ירבה לו גשים ולא יסור לבבו וכסף וזהב לא ירבה לו מאד (דכ"י יז יו). — פחד ורחב לבבו: או תראי ונהרת ופחד ורחב לבבו כי יהפך עיני המון ים חיל גוים ויבאו לך (יע"י ס ה). — פנה לבבו: פן יש בכס איש או אשה או משפחה או שבט אשר לבבו פנה היום מעם יי' אלהינו (דכ"י כט יו). ואם יפנה לבבך ולא תשמע וגדחת והשתחית לאלהים אחרים (ס"ז ל יו). — פתח לבבו: השמרו לכם פן יפתח לבבכם וסרתם ועבדתם אלהים אחרים (דכ"י יא יו). — רך לבבו: אתם קרבים היום למלחמה על איביכם אל ירך לבבכם אל תיראו וכו' (דכ"י כג). יען רך לבבך ותבנע מפני יי' בשמעך אשר דברתי על המקום הזה (מ"כ כג יט). השמר והשקט אל תירא ולבבך אל ירך משני זנבות האודים העשנים האלה (יע"י זד). — רם לבבו: ורם לבבך ושבתח את יי' אלהיך המוציאך מארץ מצרים מבית עבדים (דכ"י ח יד). לבלתי רום לבבו מאתיו ולבלתי סור מן המצוה וימן ושמאול (ס"ז כ). — רע לבבו: נתון תהן לו ולא ירע לבבך בתחך לו כי בגלל הדבר הזה יברכך יי' אלהיך (דכ"י יס י). למה תבכי ולמה לא תאכלי ולמה ירע לבבך הלא אנכי טוב לך מעשרה בנים (ש"א ח ח). — תעה לבבו: תעה לבבי לפצות בעתתני את נשף חשקי שם די לחרדה (יע"י כא ד). ארבעים שנה אקוט ברור ואמר עם תעי לבב הם וחם לא ידעו דרכי (תה"ל נה י). — ופעולות על הלב. — אמן לבבו, לבלתי יבנע, לבלתי ירחם: כי הקשה יי' אלהיך את רוחו ואמץ את לבבו למען תתו בידך (דכ"י כ ל). לא תאמץ את לבבך ולא תקפץ את ירך מאחריך האביון (ס"ז כ יו). ויקש את ערפו ויאמץ את לבבו משוב אל יי' אלהי ישראל (דכ"י לו יג). — גנב את לבבו: ויאמץ לבן ליעקב מה עשית ותגנב את לבבי ותגנח את בנתי כשביות חרב (נחל"ש לא כו). — ונח לבבו: אך ריק זכיתי ואלהיך בנקיון

כפי (תה"ל עג יג). — יחד לבבו: הורני יי' דרכך אהלך באמתך יחד לבבי ליראה שמך (תה"ל פו יא). — כבד לבבו: ולמה הכבדו את לבבכם כאשר כבדו מצרים ופרעה את לבם (ש"א ו ו). — הכין לבבו: הסירו את אלהי הנכר מתוככם והעשיתו וזהינו לבבכם אל יי' ועבדוהו לבדו (ש"א ז ג). כי עזרא הכין לבבו לדרוש את תורת יי' ולעשות וללמד בישראל חק ומשפט (עזר' ז י). — מל את לבבו, הסיר עולתו, עשה שישמע לקול המצוה: ומל יי' אלהיך את לבבך ואת לבב זרעך לאהבה את יי' אלהיך בכל לבבך ובכח נפשך למען חיך (דכ"י ל ו). — חם את לבבו: אחינו חסמו את לבבנו לאמר עם גדול ורם ממנו ערים גדלות ובצרת בשמים (דכ"י ח כח). — הפנה את לבבו: ועתה הסירו את אלהי הנכר אשר בקרבכם והטו את לבבכם אל יי' אלהי ישראל (יחזק' כד כג). ויש את לבב כל איש יהודה באיש אחד וישלחו אל המלך שוב אתה וכל עבדיך (ש"י יט יח). ויהי לעת זקנת שלמה נשיו הטו את לבבו אחרי אלהים אחרים (מ"א יא ד). — נשא לבבו: נשא לבבנו אל כפים אל אל בשמים (איכ"ג מה). — נתן לבבו: עתה תנו לבבכם ונפשכם לדרוש ליי' אלהיכם (דכ"י כ כ יט). ואחריתם מכל שבטי ישראל הנתנים את לבבם לבקש את יי' אלהי ישראל (דכ"י יא יו). — סעד ושמח לבבו: ויין ישמח לבב אנוש להצחיל פנים משמן ולחם לבב אנוש יסעד (תה"ל קד יס). — העיר לבבו על פלוני, התעורר להלחם בו: ויער כחו ולבבו על מלך הנגב בחיל גדול (דני' יא כה). — קרע לבבו, למימן חרטה ושובה: וקרע לבבכם ואל בגדיכם ושובו אל יי' אלהיכם (יו"א כג). — הקשה לבבו: אל תקשו לבבכם כמריבה כיום מסה במדבר (תה"ל נה ח). — שם לבבו: שימו לבבכם לכל הדברים אשר אנכי מעיר בכם היום (דכ"י לג מו). כה אמר יי' צבאות שימו לבבכם על דרכיכם וזעתם הרבה והבא מעט אכול ואין לשבעה (תגי א סו). ועתה שימו נא לבבכם מן היום הזה ומעלה (ס"ז כ טו). — שפף לבבו, בתפלה ובקשה: במהו בו בכל עת עם שפכו לפניו לבבכם אלהים מחסה לנו (תה"ל ס"ט). — ומכשאים אחרים, עם פעלים ושמות. — נהפך לבבו, נתחרט על מה שעשה: ויגד למלך מצרים כי ברח הקים ויהפך לבב פרהע ועבדיו אל העם ויאמרו מה זאת עשינו כי שלחנו את ישראל מעבדנו (שמות יד ס). — היה לו לבב על פלוני, חשב עליו לשובה: ויצא דויד לפניהם ויען ויאמר להם אם לשלום באתם אלי לעזורי יהיה לי עליכם לבב ליחד ואם לרמותי לצרי בלא חסם בכפי ירא אלהי אבותינו

ויוכח (דחי"א יכ"ח).—זלרעה : וישב ארצו ברכוש גדול ולבבו על ברית קדש ועשה ושב לארצו (דני' יא כח). —דבר בִּלְבָבוֹ : וגם לב בני האדם מלא רע והוללות בלִבָּם בחייהם ואחריו אל המתים (קהל' ט ג). עד אנה אשית עצות בנפשי יגון בִּלְבָבִי יומם עד אנה ירום איבי עלי (תהל' יג ג). אשרי אדם עז לו בך מסלות בלִבָּם (שם פד ו). —הביא מִרְךְ בִּלְבָבוֹ : והנשואים בכם והבאתי מרְךְ בִּלְבָבָם בארצת איביהם ודרף אתם קוד' עלה נדף ונסו מנסת חרב ונפלו ואין רדף (ויקרא' כו לו). —נתן דבר בִּלְבָבוֹ : ואת יראתי אתן בִּלְבָבָם לבלתי סור מעלי (יחזק' לז מ). —לקח דבר בִּלְבָבוֹ : בן אדם את כל דברי אשר אדבר אליך קח בִּלְבָבְךָ ובאזניך שמע (יחזק' ג י). —שם דבר בִּלְבָבוֹ : וישם דוד את הדברים האלה בִּלְבָבוֹ וירא מאד מפני אכיש מלך גת (ש"א כ"א יג). —שם דבר בִּלְבָבוֹ : אל וליזו מעיניך שמרם בתוך דִּבְכָּךְ (משלי ד כ"א). —השיב אל לבבו : וידעת היום והשבת אֵל דִּבְכָּךְ בִּי יי' הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד (דכר' ד לט). —היה דבר על לבבו, זכר אותו : והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוץ היום על לבִּיךָ (דכר' ו ו). —העלה על לבבו : זכרו מרחוק את יי' וירושלם תעלה על לבִּיךָ (ירמ' נ"א נ). —שם על לבבו : ושמתם את דברי אלה על לבִּיךָ ועל נפשכם (דכר' יא יח). —סר דבר מלבבו : רק השמר לך ושמר נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך ופן יסורו מלבִּיךָ כל ימי חיך (דכר' ד ט'). —ובתו"מ ובסהמ"א : כמגדל הלבנון וכו' שכל הדברים שמהותם בו (מד"ר ש"ס, ט"א, ט"ז). בא הכתוב להזהיר את הכהנים בשעה שעובדין עבודה שלא יהיה להם שתי לבבות אחד לפני הקב"ה ואחד לדבר אחר (תנחומא כי תבוא כ). שאמר אברהם להקב"ה וכו' אתה יודע מה בלבבות והיית מנסה אותי לא היה גלוי לך שאני שוחטו (פסיק' רנתי מ). אני אוהבך ונפשך קשורה בנפשי אבל אין לבי שלם לראות חבניתך גבול מתבנית (יוספון, פק"ו). ושאלו לחכם מהו האהבה אמר נשות הלבבות והתחברם יחד (מכת' הפנינים, שער ההנהגה). —ואמר המשורר : חמסי על לבי כי ביום בוז כחול יכבד ולא אוכל שאתו (ר"ש הגייד, הנפסא הזמן). ואם אראה שחוק יבכה לבי בדיחתי שהוא מני קטופה (רש"י, מלי"ת). עורה לבי מה לך נדרם עורה והקיץ רעיוניך (מחל"ה 1300, נסח רש"י). קדשו עצרה ורחצו והתקדשו, הברו מיג ללבבות והתאוששו (רמב"ם, נפשי לויתך). הסר תאוה

מקרבך, תמצא צורך תוך חכך, מתהלך לאט בלבבך (ר"י סלוי, מי כמוך). אני חבד מחבר התהלות, ובלבבי לכל חכמה מסלות (ר"י חריו, תחכמ' יד). בה יגברו ללבבות חלושים ושבו בזכרים הנקבות (שם מו). —ומ"ר *לִבָּבִים, לִבְבִי : א"ר אבא כך עשה אברהם אבינו וכו' שעשה שני לִבְבִי וכו' יצירו (ילקוט תהל' מד יא). —ואמר המשורר : בידך לעקור איבת לִבָּבִים, ולטעת בתוך לבב אהבים (ר"ש הגייד, כן משל נ). בחר מאהובים שכוני לבי ועל מי אהבים וצדק אמונים (רמב"ם, תרשי"ם כ"א). —רפגת הלבב : וימצא איש אחר בתכלית רכות הלבב עד שיחטול עד הריגת עכבר או נמלה (העקריס א כ"א). —סגור הלבב, במשם סגורות, פתיות : ויאמרו לו (החכמים להמלך) אין זה כי אם בקש סגור לבבך ללמד את הנער וכראותו סגור לבבו השקוה משקה לפתח לבו והמשקה אחז דשנונו ויאדם (משלי סגד"א, ג). לִבְבִי הים וכדומה, תוכו : ותשליכני מצולה בלבב ימים ונהר יסכבני כל משכרין וגידיך עלי עברו (יונה כ ד). —במשם *לִבְבִי הפירי : ומונוותיה מהירקות הקרות והלבבות כמו לב קשואים ודעת (קלון ג י"א). ואמנם הלבבות כלב פסתק ולזו ושקד מר וכו' (שם י ד י"ג). הערמונים והלבבות אשר אין בהם חרות (שם ד כ יח). קליפת הורע ולבבו (Monats. 1893, 332).

א. לִבְבִי¹ — קל פ'על לא נמצא.

—פִּעַל, לִבְבִי, תִּלְבֵּב, לִבְבִּיתִי, —א עשה לביבות : תבוא נא תמר אחותי ותִּלְבֵּב לעיני שתי לבבות וכו' ותקח את הבצק ותלוש ותִּלְבֵּב לעיניו (ש"ב יג ו-ח). —ב לִבְבִי את פלוני, גנע וסחף את לבבו, בחץ וכדומה²).

1) מרש לבב, ועי' הערה לערך לב. — 2) כך פרש ר"י בן גנאה, אמר וז"ל : אמא לבבתיני פתרג'מטה קלבתניני אי אצבת קלבי בשהם עיניו וקד קיד פי אלמשנה עורות לבובים יריד ג'לוד אלחיואנא אלמקלובה אי אלמשנת'ח'ג'ה אלקלוב ור'לכ אנה כאנ מג שראיע בעצ' אלמס לא שימא אליונאניני פי ד'לכ אלומאנא אג'שתח'רג' קלב אלחיואנא אלחי כאנ ישק צדרה וית'תלע אח'תלעא ויקרב ללמעבוד עלי מא וג'דנאה מנקולא פי אח'באר אליונאניני ורא'ינאה ת'אכתה פי אח'רהם, ע"כ, ובעבר' : ופרוש לבבתיני מצאת את לבי בחץ עיניך וגאמר במשנה עורות לבובים ר"ל עורות בהמות שהיו מוציאים דם מהם וזה היה מנהג קצת האומות ובפרט היונים שמוציאים לב בהמה מחיים שהיו מבקעים חזה שלה ושולפים את הלב ומקריבים אותו דע"ז לפי מה שמצאנו כתוב בדברי ימי היונים וראינוהו קיים בקבלותיהם. — ואחרים פרשו לקחת את לבי, משכת את לבי, וכבר השתמשו הפיטנים והמשוררים והמליצים במשמעות המתחלפות של פעל זה.

ובהשאלה בהבטת עין: לִבְבִי אחתי בלה לִבְבִי באחד מעיניך באחד ענק מצורניך (ש"ד ט). — ואמר המסור: פני אדם וצח דבכי לִבְבִי, חסמי על צבי נחנני שבי, בפרך ירד בי, ולא נעתר לאח קרבי נצרכו (ר"י הלוי, פני). — ואמר המריץ: לשונך רכה לִבְבִי הארי מדכא, ותמשך לויתן בחכה, ובשום חמתה מכה, תשב אנוש עד רכא, תִּלְבֵּב לִבְבִי לבאים וחכבש פראים, ותפיל רפאים ותקים רפאים (ר"י מריו, הקדמ' תחמ"א). (ג — *חוק את לבו, ermunter; age-encourager; משל למלך שהיה לו כלב אגריון וארי נמריון והיה המלך נוטל את בנו ומלכ בו בארי שאם יבא הכרב להודונו לו יאמר לו המלך ארי לא היה יכול לעמוד בו ואתה מבקש להודונו לו (מד"ר בראש' עו). למלך שהיה לו ארי אימירון וכלב אגריון מה עשה המלך ויוונ את הארי והיה מלכ בו כנגד בנו והיה אומר שאם יבא הכלב להודונו לבני יאמר בני לארי יכלתי ולכלב איני יכול (ש"ס ט"ט, מי זאת עולה). דגבור שהוא מתגושש באבן של מסית ועבר אחד וראה אותו אמר לו יפה כחך לִבְבִי כח גבור (פסיק' דר"כנו). למה (נגלה האלהים למשה בהר חורב) בלבת אש כדי ללכוד כשיבא לסיני ויראה אותה האש ויתירא לפיכך (נגלה אליו) בלבת אש (תנחומא שמות יט). — ובסחמ"א: סוף דבר איני משבח ואיני מלכ בִּלְבִי את התלמיד היהודי שיעסק כי אם בפסוק ובתלמוד (ר"י פרוכטנל, ש"ת נלמוד סחמ"א). — ואמר המליץ: ראיתך נעים ונאה, ונחמד למראה, תלכבב הלכות בפיך, ותמשוך הנפשות בויו לחיך (ר"י מריו, תחמ"א ו). מה נחמד סוס ירוך וידהר, לאורו הולך חשך ינהר, ילכבב כל מהיר ונמהר, ויראה כנשר מהר אל הר (ש"ס נכ). אני חכר מדבב הלכות, בטוב מלי ומכהיל מחשבות (ש"ס נל). נפתה דבכך בתמונה הלבנה ובאשפה היפה ובמראה הנאה והרקה החשוקה ודבכך הנינים ותאמי השדים וחולש המתנים (ש"ס נא). ילכבב בחן כל בני שם וגדולה, ובחר לו השר שמואל לסגולה (ש"ס נ). — ואמר הפיטן: ואתה מתעסק בגלולין עציבך בקף וזהב הבלי הכל לִבְבִי ואל משכיותם סבוכך (רמכ"ט, אכרך את יי). שלך הם עבדיך ועמך, לִבְבִי כימי קדם מנעימין, משכנו אחריו שימנו ברשומך (סליח' יוס' א', תכא לפיך). — ובמשמ' אמוץ הלב ומשיכת הלב השתמשו סופרי הזמן החדש הרבה: במה לִבְבִי אז אחי במה משכנתי לוקח נפשות (הקד' שני"ע ג). בעיניך תלביבי ובנעימות אמריך תרהיביני בנפשי עזו (א' מסו, אהכ"ל כה). ועזריקם ראה בדבר תימן עם אמנון וידיות ויתבונן בתמר כי תִּלְבֵּב

כדבר הזה (כ"ק, ספ' הגלוי יא). אמנם יהיה לבוב ווריו ובעל תחבולה במלאכה (ר' הלל, ספ' הכרית, תגמ' הנפ' מג). — ספ', "לבב, מלבב, — א) לבוש על הלב: מלבושו ככור מעטיוהו תהלה, משרת כמלאך ברעד והילת, מישות מתבירו בשמו גילה, מלובב אוריק שמו לנדגלה (מכיל' כר קלוי', ענודה, אבות). — ב) שישלו לב, דעת וישר לבב: ומהם אשר ישפוט כו הכל או הרוב או המלוכבים והטובים והישרים בלבבותם שהוא טוב ויותר מעולה וכו' כי המלוכבים מבני אדם כבר יאמרו ביצירתם המעלות והטובות מה הם וכמה הם (נופ' לופיס כ יו).

בִּלְבָבִי⁽¹⁾, כמו לבה ממנו לבה, בִּלְבָבִי.

בִּלְבָבִי — קל אינו נהוג.

— ספ', "לבב, מלבב, — כמו לב: ועושים מערכה כמין מגדל ומפתחין בה תלונות כדי שתהיה האור מלכות בהן (דמכ"ס, פסד אדומה ג ב).

— ספ', "לבב, מלבב, — כמו לב: מלבה: גם אם תהיה האש בלתי מלכות ואינה מעלה שלהבת רק גחלת לבד (רש"י דורל, הקד' תפארת ישראל).

לִבְבָהּ⁽²⁾, לבובה, ש"י, מ"ר ללבבות, לביבות, — בצק עשוי בצורה מן הצורות לבשול: וישבב אמנון ויתחל ויבא המלך לראותו ויאמר אמנון אי המלך תבוא נא תמר אחותי ותלבב לעיני שתי לבבות⁽³⁾ ואברה

(1) ע"י הערה לערך לבה.

(2) ע"י הערה דקמן. — (3) כך חסר בכל הספרים. והנה מהכתוב בעצמו נראה שזה מין מאכל עשוי מבצק שמבשלים אותו ויוצקים אח"כ בקערה. אך לא נתברר בדיוק איזו צורה היתה לחתיכות הבצק. י"א שהיתה לון צורת לב וע"כ נקראה לביבה. וי"א: שמושכין הלב לתאות המאכל (כ"ס נ"ג כהמנילה, הול' נכר 18). השבקים תרגמה *xolurides* ר"ע בצורת כבד לחם גס. ולג' *larbitiuncula*, שר"ל משקה, וגם מרק. אך שני אלה אינם נותנים לנו צורה מדויקה להלביבה. תרגום: חלישתא. רסע"ג תרגם ו"אכיה (a בערב', והביא ריב"ג עוד תרגום אחר קטאים (b). והנה את מהותה של זלאכיה תארו המלוגים הערבים כך: עג"ג יסד עלי נחו טור שבר פי ערצ' תילאת' אצאבע ויקלי באליות' תימ יעקד באלדבש, ע"כ, ובעבר': בצק ימתח כארך מפה זרחב שלש אצבעות ויקלה בשמן ואח"כ יטגן ברבש. ואת הקטף פרישו המלוגים הערבים מין ממיני הסתיקה עשוי מבצק. פרחון אמר: חלות עשויות מן בצק רך מאד אפוי בטגון לחוך שמן רותח ולכשיתבשלו יפה מטבלין אותו ברבש ומעלין אותו על שלחן מלכים, ומי שמפריש כי הלביבות הוא בצק שוי אינו אלא טועה. ע"כ.

(a) زبابية (b) قطايف

מידה וכו' ותלך תמר בית אמנון אחיה והוא שבב ותקח את הבצק ותלוש ותלבב לעיניו ותבשל את הלביבות ותקח את המשרת ותצק לפניו וכו' ותקח תמר את הלביבות אשר עשתה ותבא לאמנון אחיה החררה (ש"ב יג ו-י). — ומצוי בסהמ"א: והאריות קפצו לקראתם כי לא טרפו טרף מתמול שלשם ויבלעום כל ביבות ואת עצמותיהם כרסמו (יוספון ח ג). קמח של אחד מחמשת המינין שבשלו בקדרה בין לבדו בין שעירבו עם דברים אחרים כגון לביבות וכיוצא בהן (דמכ"ס, נכר' ג ד). הנודר ממעשה קדרה אינו אסור אלא מדברים שמרתיחין אותו בקדרה כגון ריפות ולביבות וכיוצא בהן (סוה, נדר' ט ז). ואסור לבשל חטים או ריפות במים או לביבות או קמח או סולת (ר"א הקרלי, ג"ע, חגסמלות ג). ומצאתי בשם הר"ר אביגדור בהן צדק וצ"ל אפי' לביבות או מקרוני מבושלים עם גבינה נקראין שני תבשילין (שכלי הקטק, תענ' רסה). לביבות עם גבינה בחנוכה (טובה תוכחת). — ואמר המשורר: ובמסבת בניו הגדולים עם הקטנים, ישב לשלחן מלא מסתקים ומעדינים, הלביבות המשולשות מורכבות במרק, וטוראה ממולאה בארוחת הירק (י"ג, ושמחת כחגן).

לִבְבִי, ת"ז, לנק' ללביבות, — של הלבב: כי המלובבים מבני אדם כבר יאמרו ביצירתם המעלות והטובות מה הם וכמה הם וכו' כי מה שתספספו היצירה הלבבית הוא טוב מזהלם (נופ' לופיס כ יו).

לִבְדִּי, לבד, לבדי, לבדך, לבדך, לבדו, לבדה, לבדם, לבדהן, לבדנה, מלבד, מלבדו, מלבדתה"ס, א) ההפך מן יחד, להורות שאין שני דברים מחברים יחד, שאין עם הדבר דבר אחר, *allein; à part; apart*: וחברת את חמש היריעות לבד ואת שש היריעות לבד (שמות לו ט). ויחבר את חמש היריעות לבד ואת שש היריעות לבד (שס לו יו). כל אשר ילק בלשונו מן חמים כאשר ילק הכלב תצין אותו לבד וכל אשר יכרע על ברכיו לשתות (שפט' זס). וספדה הארץ משפחת לבד משפחת לבד (שמות לו יו). ונשיהם לבד ונשיהם לבד (שמות לו יז). ונשיהם לבד ונשיהם לבד (שמות לו יח). ונשיהם לבד ונשיהם לבד (שמות לו יט). ונשיהם לבד ונשיהם לבד (שמות לו כ). ונשיהם לבד ונשיהם לבד (שמות לו כא). ונשיהם לבד ונשיהם לבד (שמות לו כב). ונשיהם לבד ונשיהם לבד (שמות לו כג). ונשיהם לבד ונשיהם לבד (שמות לו כד). ונשיהם לבד ונשיהם לבד (שמות לו כה). ונשיהם לבד ונשיהם לבד (שמות לו כו). ונשיהם לבד ונשיהם לבד (שמות לו כז). ונשיהם לבד ונשיהם לבד (שמות לו כח). ונשיהם לבד ונשיהם לבד (שמות לו כט). ונשיהם לבד ונשיהם לבד (שמות לו ל).

רש"י: ותחלוט סולת מורכבת במים רותחין תחלה ואח"כ בשמן. ע"כ. רד"ק: הוא הבצק הרקיק שקולין אותו במשרת. ובזמן החרש השתמשו במלה זו למאפה בצק רך נמוח ממנו בשמן ובדבש וכדומה.

(דני' י ז-ח). מדוע אתה יושב לִבְדָּה וכל העם נצב עדיך מן בקר עד ערב (שמות יח יד). כי כבוד ממך הדבר לא חובל עשהו לִבְדָּה (שם יח). ונשאו אותך במשא העם ולא תשא אתה לִבְדָּה (נמד' יא יו). מדוע אתה לִבְדָּה ואיש אין אתך (ש"א כא כ). כי אתה ידעת לִבְדָּה את לבב כל בני אדם (מ"א ח לט). אתה הוא האלהים לִבְדָּה לכל ממלכות הארץ (מ"ב יט יח). לך לִבְדָּה תשאתי והרע בעיניך עשיתי (תהי' נא ו). אבוא בנכרות אדני וי' אזכיר צדקתך לִבְדָּה (שם ע"א יו). וידעו כי אתה שמך וי' לִבְדָּה עליון על כל הארץ (שם פ"א יט). יהיו לך לִבְדָּה ואין לזרים אתך (מזלי' ה יו). אם חכמת חכמת דך ולצאת לִבְדָּה תשא (שם ט יב). ולא אתכם לִבְדָּה אנכי כרת את הברית הזאת (דנר' כט יג). והושבתם לִבְדָּה בקרב הארץ (י"ע' ה ט). רק ארמט הכהנים לִבְדָּה לא היתה לפרעה (כרלש' מז כו). ורחוב ואיש טוב ומעבה לִבְדָּה בשדה (ז"כ יח ט). ושניהם לִבְדָּה בשדה (מ"ב י"א כט). חפשו וראו פן יש פה עמכם מעבדי וי' כי אם עבדי הבעל לִבְדָּה (מ"ב י כג). חי אני גאם אדני וי' אם בנים ואם בנות יצילו מהם לִבְדָּה ונצלו והארץ תהיה שטמה (יתוק' יד יו). והמלכים אשר באו (הם היו) לִבְדָּה בשדה (דס"א יט ט). — וגם *לִבְדָּה, במשמ' זו: אין פוחתין משתי חצוצרות ומוסיפין עד דעולם והצלצל לִבְדָּה (עיר' כ ט). כנורות ומוסיפין עד דעולם והצלצל לִבְדָּה (עיר' כ ט). — (ד) לִבְדָּה מן, מ-, מ-, כמו חוץ מן, להורות שהדבר המדובר עליו אח"כ לא נכלל בכלל הדבר שנאמר קדם, ausser, ausgenommen; excepté, en dehors de; besides: אלה תעשו לי'י' במועדיכם לִבְדָּה מנגדריכם ונדבתיכם (נמד' כט לט). כל אלה ערים בצורת חומה גבהה דלתים ובריה לִבְדָּה מערי הפרזי הרבה מאד (דנר' ג ט). ויפלו חבלי מנשה עשרה לִבְדָּה מארץ הגלעד והבשן (י"ס' יו ט). ויהי משקל גומי הזהב אשר שאל אלף ושבע מאות וזהב לִבְדָּה מן השנהגים והגמיות ונגדי הארגמן שעל מלכי מדין ולִבְדָּה מן הענקות אשר בצוארי גמליהם (שפט' ח כו). ויתפקדו בני בנימן ביום ההוא מהערים עשרים וששה אלף איש שלף חרב לִבְדָּה מישבי הגבעה התפקדו שבע מאות איש בחור (שם כ ט). ויהי לחם שלמה ביום אתה שלשים כר מלת וכו' ומאה צאן לִבְדָּה מאיל וצבי ויהמור וברברים אכסים (מ"א ה כג). ויהי לשלמה שבעים אלף נשא סבל ושמינים אלף חצב בהר לִבְדָּה משרי הנציבים לשלמה (שם ה כט-ל). ויהי משקל הזהב אשר בא לשלמה בשנה אחת שש מאות ששים ושש ככר וזהב לִבְדָּה מאנשי התרים ומסחר הרבליים

אבימלך אל אברהם מה הנה שבע כבשת האלה אשר הצבת לִבְדָּה ויאמר כי את שבע כבשת תקח מירי (כרלש' כא כח-ל). וישת לו עדרים לִבְדָּה ולא שתם על צאן לבן (שם ל א). ויתן ביד עבדיו עדר עדר לִבְדָּה (שם לט יו). וישימו (הלהם) לו לִבְדָּה ולהם לִבְדָּה ולמצרים האכלים אתו לִבְדָּה כי לא יוכלון המצרים לאכל את העברים לחם כי תועבה הוא למצרים (שם מג נג). ויהלקו דהם את הארץ לעבר בה אחאב הדיך בדרך אחד לִבְדָּה ועבדיוהו הלך בדרך אחד לִבְדָּה (מ"א יח ו). — (ב) כמו רק, אך, allein; seulement; but: אלהינו בעדונו אדנים וולתך לִבְדָּה כן נזכיר שמך (י"ע' כו יג). לִבְדָּה ראה זה מצאתי אשר עשה האלהים את האדם ישר והמה בקשו חשבונות רבים (קהל' ז ט). — (ג) עם הכנוי לִבְדָּה, לִבְדָּה, לִבְדָּה וכו', במשמ' רק הוא ולא אחר, allein; seul; one: לא טוב היות האדם לִבְדָּה אעשה לו עזר כנגדו (כרלש' כ יח). ויקחם (יעקב את בני ביתו) ויעברם את הנחל ויעבר את אשר לו ויותר יעקב לִבְדָּה ויאבק איש עמו (שם לט כד-כט). אך אשר יאכל לכל נפש הוא לִבְדָּה יעשה לבם (שמות יב יו). ונגש משה לִבְדָּה אל וי' והם לא יגשו (שם כד כ). וזמתי האיש אשר שכב עמה לִבְדָּה ולנער לא תעשה דבר (דנר' כט כס-כו). והוא ישב בעלית המקרה אשר לו לִבְדָּה (שפט' ג כ). אל יאמר אדני את כל הנערים בני המלך המיתו כי אמננו לִבְדָּה מת (ש"ב יג נג). וירא והנה איש רץ לִבְדָּה וכו' ויאמר המלך אם לִבְדָּה בשורה בפיו (שם יח כד-כט). לא היה אחרי בית דוד וולתי שכב יהודה לִבְדָּה (מ"א יכ). ונשגב וי' לִבְדָּה ביום ההוא (י"ע' כ"א). יעשה נפלאות גדולות לִבְדָּה (תהי' קו ד). נטה שמים לִבְדָּה ודורך על במתי ים (איוכ ט ח). כי הוא בסותה לִבְדָּה (שמות ככ כו). את חצור לִבְדָּה שרף יהושע (י"ס' י"א יג). אם מר יהיה על הגזה לִבְדָּה ועל כל הארץ הרב (שפט' ו לו). לא אוכל אנכי לִבְדָּה לשאת את כל העם הזה (נמד' י"א יד). איכה אשאל לִבְדָּה מרחמם ומשאמם וריבכם (דנר' א יב). אני נותרתי נביא לזיו' לִבְדָּה ונביאי הבעל ארבע מאות וחמשים איש (מ"א יח כג). ואותר אני לִבְדָּה ויבקשו את נפשי דקחתה (שם יט י). אנכי וי' עשה כל נטה שמים לִבְדָּה רקע הארץ מי אתי (י"ע' מד כג). הן אני נשאיתי לִבְדָּה אלה איפה הם (שם מט כא). סורה דרבתי לִבְדָּה ומעמים אין איש אתי (שם סג כ). ואמלטה רק אני לִבְדָּה להגיד לך (איוכ א יח). ואכל פתי לִבְדָּה ולא אכל יתום סמנה (שם לא יו). וראיתי אני דגיא לִבְדָּה את המראה והאנשים אשר היו עמי לא ראו וכו' ויכרתו בהחבא ואני נשאיתי לִבְדָּה

וּבְלִבְדִּי פִרְדָּה לִבְנָה (יֹדֵשׁ יוֹמִי תַמְהָה:). — וּבְלִבְדִּי, בְּמִשְׁמִי
 בְּתַנְאִי שׁ: נֹתָנִים פֶּאֶה מִתַּחֲלַת הַשָּׂדֶה וּמֵאֲמַצְעֵיתָה ר־שׁ
 אוֹמֵר וּבְלִבְדִּי שִׁיתָן בְּסוֹף כְּשִׁיעוֹר (פֶּאֶה א. ג.). וּמַחֲלִילִים
 אוֹתוֹ (אֵת הַדְּמָאִי) כֶּסֶף עַל כֶּסֶף וְכוּ' וְנִחַשְׁתָּ עַל הַפִּירוֹת
 וּבְלִבְדִּי שִׁתּוֹר וּפִרְדָּה אֵת הַפִּירוֹת (דְּמָאִי א. ב.). אוֹכֵל
 עֵמוּ בִשְׁבַת הָרָאוֹנוֹה וְאֵעִי פִּשְׁאִינוֹ מֵאֲמִינוֹ עַל הַמַּעֲשִׂוֹת
 וּבְלִבְדִּי שִׁיאֲמַר לוֹ מַעֲשִׂירִין הֵן (שֶׁס ד. ב.). וְאִם הִיוּ
 כֹּהֵן אוֹ עַמִּי לְמוֹרִים לֵאכּוֹל אֲצִלּוֹ יִכּוֹאוּ וְיֵאכּלוּ וּבְלִבְדִּי
 שִׁיּוֹדִיעִם (שֶׁס ד.). כֹּל הַכֹּלִים הַנִּיטְלִין בִּשְׁבַת שְׁבִירֵיהֶן
 נִיטְלִין עִמָּהֶן וּבְלִבְדִּי שִׁיחֻ עוֹשִׂין מַעֲיִן מֵלֹאכָה (שֶׁס
 יו. ה.). שׁוֹבֵר אֲדָם אֵת הַחֲבִית לֵאכּוֹל הַיִּמְנָה גְּרוֹגְרוֹת
 וּבְלִבְדִּי שֶׁאֵל יִתְכוּיִן לַעֲשׂוֹת כְּלִי (שֶׁס כג. ג.). שׁוֹאֵל
 אֲדָם מִחֲבִירוֹ כְּדִי יִין וְכוּ' שָׁמֶן וּבְלִבְדִּי שֶׁאֵל יֹאמַר לוֹ
 הַלּוּיִי (שֶׁס כג. ה.). מוֹתֵר לְהַקְרִיב (הַפְּסִים) לִבְלֹאֵר וּבְלִבְדִּי
 שֶׁתֵּהָא פֶּרֶה רֹאשָׁה וְרוֹכֵב כַּפְּנִים וְשׁוֹתָה מוֹתֵר לְהַרְחִיק
 כֹּל שֶׁהוּא וּבְלִבְדִּי שִׁירְבָה בַּפְּסִין (עֲרוֹכִי ב. ב.). הַגִּיעַ
 לְהֵר מִבְּלִיעוֹ וְחוֹזֵר לְמִדְּרוֹ וּבְלִבְדִּי שֶׁאֵל יֵצֵא חוּץ לְתַחֲנוֹם
 (שֶׁס ד.). מְכַנִּים אֲדָם פִּירוֹתָיו מִפְּנֵי הַגְּנָבִים וְשׁוֹלָה פִּשְׁתָּנוֹ
 מִן הַמִּשְׁרָה בְּשִׁכִּיל שֶׁאֵל תֹּאכֵד וּבְלִבְדִּי שֶׁאֵל יִכּוֹון
 אֵת מֵלֹאכְתּוֹ בְּמוֹעֵד (מִ"ק כג.). בְּכֶסֶף עִ"י עֲצֵמוֹ וּבִשְׁטֵר
 עִ"י אֲחֵרִים וּבְלִבְדִּי שִׁיחֵא הַכֶּסֶף מִשֶּׁל אֲחֵרִים. (קִדּוֹשׁ
 א. ג.). הַתְּגַר נוֹטֵד מִתְּמַשֵּׁי גְּרוֹגְרוֹת וְנוֹתֵן לְתוֹךְ מִגּוֹרָה אֲחֵת
 וְכוּ' וּבְלִבְדִּי שֶׁאֵל יֵהָא מִתְּכוּון לְעֵרֵב (נִ"מ ד. יכ.). כּוֹתֵבִין
 גִּט לְאִישׁ אֲעַפִּי שְׁאִין אֲשֶׁתּוֹ עֵמוּ וְשׁוֹבֵר לְאִשָּׁה אֲעַפִּי
 שְׁאִין בַּעֲלָה עִמָּהּ וּבְלִבְדִּי שִׁיחֵא מִכִּירִין (נִ"ב י. ג.).
 וְאִפִּילוֹ הוּא אוֹמֵר יִשְׁלִי לְלִמֵּד עַל עֲצֵמִי זִכּוֹת שׁוֹמְעִין
 לוֹ וּבְלִבְדִּי שִׁיחֵא מִמֶּשׁ בְּדִבְרָיו (סֵנִי ה. ד.). שֶׁהַשְׁחִיטָה
 בְּשֶׁרָה כּוֹרִים בְּנִשִּׁים וּבַעֲבָרִים וּבְטַמְאִים אִפִּילוֹ בְּקִדְּשִׁי
 קִדְּשִׁים וּבְלִבְדִּי שֶׁאֵל יֵהִיו טַמְאִים נוֹנְעִים בְּבִשָּׁר (זִנְתָּ ג.
 א.). כְּכוֹר (שֶׁל בְּהֵמָה) שֶׁאֲחֻזָּה אִפִּילוֹ הוּא מֵת אִין מִקְוִין
 לוֹ דֵּם דְּבִירֵי רִ"י וְהִכָּא יִקְוֶה וּבְלִבְדִּי שֶׁאֵל יַעֲשֶׂה בּוֹ מוֹם
 (כְּכוֹרֵס ב.). בַּעֲשָׂרִים נִחֲלָקִין וּבְלִבְדִּי שֶׁאֵל יֵהָא כֹּהֵן אֲחֵד
 שֶׁהַפְּטִיר אֵת עֲצֵמוֹ מִן הַיּוֹמוֹן (תּוֹסֵפֶת נִכְכֵּי ה. כ.). שְׁלִשָּׁה
 אֵילָנוֹת בְּתוֹךְ בֵּית סָאָה הָרִי אֵלּוֹ מִצְטַרְפִּין וְחוֹרְשִׁין כֹּל
 בֵּית סָאָה בְּשִׁכְלוֹן וּבְלִבְדִּי שֶׁתֵּהָא מִטְעֵתֶן מִטְעֵ עֲשָׂרָה
 לְבֵית סָאָה (שֶׁס שְׁנִי א. א.). רִ"י אוֹמֵר (תוֹרֵמִין י"ן) אֵף
 שְׁאִינוֹ צָלוּל עַל הַצֵּלוֹל וּבְלִבְדִּי שִׁיתְרוֹם מִן הַיֶּפֶה (שֶׁס
 תְּרוֹמִי ג.). סָךְ אֲדָם שָׁמֶן עַל גְּבִי מִכְתּוֹ וּבְלִבְדִּי שֶׁאֵל
 יִטּוֹל בְּסוֹךְ וּבְמִטְלִית וִיתֵן עַל גְּבִי מִכְתּוֹ (שֶׁס ט. יג.). וְרִשְׁאִי
 הַלּוֹקָה לִיקָח לוֹ כֹּל מִה שִׁירְצָה וּבְלִבְדִּי שֶׁאֵל יִקַּח כֹּהֵן
 לֹא כִסּוֹת וְלֹא עֲצִים (שֶׁס נ"מ ד. כא.). אִם הִיָּה (הַנְחֵשׁ)
 מִרְתִּיעַ וּבֹא כִנְגֵדוֹ הָרִי זֶה מִסְתִּיר מִלְּפָנָיו וּבְלִבְדִּי שֶׁאֵל

(שֶׁס י. ידִּיִּס). וְגַם דֵּם נָקִי שֶׁפֶךְ מִנִּשָּׂה הִרְבָּה מֵאֵד וְכוּ'
 לִבְדִּי מִתְּמַאֲתוֹ אֲשֶׁר הִתְמַיָּא אֵת יִתְוֹדָה (מִ"ב כא. יו.).
 כִּי אִישׁ וְאִשָּׁה אֲשֶׁר יִכּוֹאוּ אֶל הַמֶּלֶךְ אֶל הַחֲצֵר הַפְּנוּמִית
 אֲשֶׁר לֹא יִקְרָא אֲחֵת רְתוֹ לְהַמִּית לִבְדִּי מֵאֲשֶׁר יוֹשִׁיט לוֹ
 הַמֶּלֶךְ אֵת שְׂרָבִיט הַזֶּהב וְהִיָּה (אֶסֶת' ד. יא.). — הַמֶּלֶךְ
 כְּמוֹ לִבְדִּי מִן: וְהִיָּה רַעֵב בְּאַרְץ מִלְכָּד הָרַעֵב הָרֹאשׁוֹן
 (נִרְאֵשׁ' כו. א.). כֹּל הַנֶּפֶשׁ הַבָּאָה לִיעֲקֹב מִצְרִימָה יֵצֵאִי
 יִרְכוּ מִלְכָּד נָשִׁי בְנֵי יַעֲקֹב (שֶׁס מו. כו.). וְיִקְטֹר עַל הַמִּזְבֵּחַ
 מִלְכָּד עֶלֶת הַבֶּקֶר (וִיקֵר' ט. יו.). לְהַקְרִיב אִשָּׁה לַיְי' עֲלֶה
 וּמִנְחָה זֶבֶח וְנִסְכִּים דְּבִיר יוֹם בְּיוֹמוֹ מִלְכָּד שְׁבַתת יְי'
 וּמִלְכָּד מִתְּנִיחָם וּמִלְכָּד כֹּל גְּדִירִים וּמִלְכָּד כֹּל גְּדִבְתִּים
 אֲשֶׁר תַּחֲנוּ לַיְי' (שֶׁס כג. לוֹ-לֶחֶת). הָאִשָּׁם הַמּוֹשֵׁב לַיְי' לִכְהֵן
 מִלְכָּד אִיד הַכַּפְרִים (נִמְל' ה. ט.). וְזֹאת תוֹרַת הַנּוֹזֵר אֲשֶׁר
 יִדֵּר קֶרְבָּנוֹ לַיְי' עַל גּוֹר מִלְכָּד אֲשֶׁר תִּשְׁיֵג יָדוֹ (שֶׁס ו
 כא.). וְהִיָּה הַמִּתִּים בְּמִנְפָּה אֲרִבְעָה עֶשֶׂר אֵלֶּף וּשְׁבַע מֵאוֹת
 מִלְכָּד הַמִּתִּים עַל דְּבִיר קֶרֶח (שֶׁס יו. יד.). וְשִׁיעִיר הַטָּמֵא
 אֲחֵד לְכַפֵּר עֲלֵיהֶם מִלְכָּד עֶלֶת הַבֶּקֶר (שֶׁס כח. כג.).
 אֵלֶּה דְּבָרֵי הַבְּרִית אֲשֶׁר צִוָּה יְי' אֵת מֹשֶׁה לְכַרֵּת אֵת
 בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאַרְץ מוֹאָב מִלְכָּד הַכְּרִית אֲשֶׁר כָּרַת אֲתָם
 בְּחֵרֵב (דִּנְר' כח. ט.). חֲלִילָה לָנוּ מִמֶּנּוּ לְמִרְדִּי בִי וְלִשׁוֹב
 הַיּוֹם מֵאֲחֵרֵי יְי' דְּבִנּוֹת מוֹבַח לְעֵלָה לְמִנְחָה וְלִזְבַּח מִלְכָּד
 מִזְבֵּחַ יְי' אֱלֹהֵינוּ אֲשֶׁר לְפָנָיו מִשְׁכָּנוֹ (יֹסֵף' כג. כט.). כֹּל
 הַקָּהָל כֹּאחֵד אֲרִבְעֵי רִבּוֹא אֲלֵפִים שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שְׁשִׁים
 מִלְכָּד עֲבָדֵיהֶם וְאִמְתִּיתֵיהֶם (עוֹר' ט. סד-סה.). כֹּל בְּנֵי דוֹיֵד
 מִלְכָּד בְּנֵי פִילָגְשִׁים (דִּסִּי"א ג. ט.). וְקוֹרָא בֶן יִמְנָה הַלּוּי
 הַשּׁוֹעֵר וְכוּ' מִלְכָּד הַחִיתָשִׁם לְזוֹכְרִים (דִּסִּי"ב לא. ידִּיִּין).
 — וְלִפְנֵי אֲשֶׁר: וְהַמֶּלֶךְ שִׁלְמָה נָתַן לְהַכִּיד הַמֶּלֶךְ שִׁלְמָה
 הַפֶּצֶה אֲשֶׁר שִׁאֵל מִלְכָּד אֲשֶׁר נָתַן לְהַכִּיד הַמֶּלֶךְ שִׁלְמָה
 (מִ"א י. יג.). אֵלֶּה הַמַּשְׁרָתִים אֵת הַמֶּלֶךְ מִלְכָּד אֲשֶׁר נָתַן
 הַמֶּלֶךְ בְּעִיר הַמִּבְצָר (דִּסִּי"ב יו. יט.). — וּבְתוֹמִ"מ, *בְּלִבְדִּי
 בְּמִשְׁמִי רַק: הָאִשָּׁה שֶׁהִלְכָה הִיא וּבַעֲלָה לְמִדְּיָנָה הִים וְכוּ'
 וּבִאֲתָה וְאִמְרָה מֵת בְּעִדִּי תִנְשָׂא וְכוּ' בֵּית הַלֵּל אוֹמְרִים
 לֹא שִׁמְעֵנוּ אֵלֶּה כִּבּוּאָה מִן הַקְּצִיר בִּלְבָד וּבִאֲוֹתָה הַמִּדְּיָנָה
 (יִנְמ' עו. א-ב.). צֵא וְאִמּוֹר לָהֶם עִ"י מִנֵּת שְׁאִין לָכֶם עֲלִי אֵלֶּה
 פֶּת וְקִמְנִית בְּלִבְדִּי (נִ"מ ז. א.). כֹּל הַכִּלִּים יִשְׁרָהִם אֲחֻזִּיִּים
 וְתוֹךְ וְכוּ' לִידִים הַטְּמָאוֹת וְהַטְּהוֹרוֹת אִמְרֵי רִי יוֹסִי לֹא
 אִמְרוּ אֵלֶּה לִידִים הַטְּהוֹרוֹת בְּלִבְדִּי (כְּלוֹס כה. ז.). דֹּא
 הִיוּ מוֹיִן עֲלִיוֹ אֵלֶּה בְּשִׁלְיִשִּׁי וּבְשִׁבְיִי בְּלִבְדִּי (פֶּסֶח ג.
 א.). וְלֹא סוּחֲרֵי כִסּוֹת בְּלִבְדִּי אִמְרוּ אֵלֶּה כֹּל אֲדָם (שֶׁס
 קמו.). מֵאִמְרֵי רַב־שׁ אִינוֹ קוֹנָה אֵלֶּה לְרַחוֹת בְּצִרָה בְּלִבְדִּי
 (יִנְמ' טט.). — *וּבְלִבְדִּי, בְּמִשְׁמִי אֲבֵל, רַק: אֵל יֹאמַר לְךָ
 אֲדָם שֶׁנִּשְׁכַּח כָּלִב שׁוֹטָה וְחִיָּה וְכוּ' שֶׁבַעֲתָתָה פִּרְדָּה וְחִיָּה

הרי הוא שעטנו (ספ' חסידים, תחתססה).

לְבָרְךָ, פ"י, עתי' ילְבָרְךָ — לְבָרְךָ את פלוני, הכריז עליו שהוא לברך ואין וולחו, וביחוד לְבָרְךָ את האלהים, הודה והכריז שאין אלהים אחר וולחו: כי לומדי לקתך בְּדָהֶקם יל בְּדוֹךְ, כי מחנות מעופפים במהללם ימאידוך (יו"ל יוס"כ, כי אדוקי). יחידך וידידיך מלה פקדוך, בל גרמית שגבוך לברוך, משבי הדירים והכל יודוך (שנת ח' תנקה, כאלו חכנ).

— פ"ע, לְבָרְךָ, עתי' ילְבָרְךָ — הכריז שהוא לברך: לא טוב פצת היות לברך, נאור כי כך השגב יל ובר (יו"ל יוס"כ, לא חאמר).

לְבָה, פ"ט, סמי' לְבַת, — לשון האש שגפה ולבה, להבה, Flamme: וירא מלאך יי' אליו בְּלַבַּת-אֵשׁ⁽²⁾ מתוך הסנה וירא והנה הסנה בער באש והסנה איננו אכל (שמות ג ט). — ואמר הפיטן: כללי ופיך במכבה לא שולמת, כחן אם תבקשו השלוח מחלשת, ל ב ת לבי אף כי קולמת, קרבתך לי טוב חולמת פולמת (שלמה הקטן, אחשבה). — והמשורר אמר: דם ובשר איך יצא שלם מתוך ל ב ה, ואם אתה לא תפצה ותפליא לעשות סבה (ר"י הלוי, יארוס). רק הוא כמו יער והם שכניו עצים והמות כמו ל ב ה (ר"י חריון, הענק גקאל).

לְבָה, פ"ט, כנ"י לְבַתְךָ, לְבַתִּי, מ"ר לבות, — כמו לֵב: מה אמלה לְבַתְךָ נאם אדני יי' בעשותך את כל אלה מעשה אשה וזנה שלמת (יחזק' יו ל). — ואמר המשורר: עלי מה אקרעה מלבוש ומדים ול ב תי כבגד עש ועדים, ולמה תעלו חמר עלי סות ומורשי כמו בארות כשרים

(¹) עי' הערה לקמן. — (²) אמר ריב"ג: ויחשנ אנ יכונ איצ"א מנ הד"א אלמעני כלבת אש אי פי ד'את. נאר או פי נפש נאר אלא אנה קר פשר פיה פי צ'רים נאר אח'ד' מנ קול אלמשנה אתה המכעיר ואתה המלבה אלד'י הו אלמצ'רם ומא יבעד פיה הד"א אלתאויל אלא אנה ליש יכונ חניהומנ הד"א אלאצל אלד'י נחנ פיה כל מנ פעל לאמה הא' עלי וגה רק בכל אות נפשך, ע"כ, ובעבר': ויכשר להיות עוד מן הענין הזה בלבת אש כמו בעצם האש אלא שכבר פורש בו בלהב אשר גלקח מדברי המשנה אחד המכעיר ואחד המלבה אשר הוא המעלה הלהב ואיננו רחוק אך לא יהיה על הפרוש הזה מהשרש הזה אשר אנהנו בו כ"א על פועל שלמדו הא על משקל רק בכל אות נפשך. וכן ראב"ע: אמר ר' ארונים כמו להבת אש ואינו נכון כי לא יעדר הה"א כי אם בסוף המלה שדוטה לאל"ף המשך א"ב אין פירש ב"א בלב אש ואין טענה למה לא נקדים ובר האש כי לא יזיק בעבור שנפתח הלמ"ד שמשקלי השמות משתנים אין קץ להם וכמו וכנגה אשר מים אין לה (שפת יתר קצ). ואעפ"כ נראה יותר הפרוש במשמ' להבה, שלהבת. ועקרו הוא ב.לכב, עי' הערה לזה הפרש.

יפסיק את תפילתו (י'וס' נרכ' ה ט). חבל דלי שנפסק וכו' כורך עליו פונדא או פסקיא ובל ב ד שלא יענכנו (כנלי שנת קיג). חבל שבאיבוס קושרו בפרה ושכפרה קושרו באיבוס ובל ב ד שלא יביא חבל מתוך ביתו (סס). מקבלין קיבולת במועד לעשותה לאחר המועד ובל ב ד שלא יסרוד ושלא ישקול ושלא ימנה כדרך שהוא עושה בחול (מו"ק יכ). ואם אין לו מה יאכר קוצר ומעמר ודש וזורה ובזר ושוחן ובל ב ד שלא ידוש בפרות (סס). ואע"פ שאמרו אין מגדלין בהמה דקה אבל משהה הוא קודם לרגל שלשים יום וקודם משתה בנו שלשים יום וב ל ב ד שלא ישהה את האחרונה שלשים יום (כ"ק עט). והמבכה לוקח ושוחט לוקח ושוחה ובל ב ד שלא ישהה העגונה שבהן ל' יום (סס פ). ילך ויעשה מעשה ובל ב ד שלא ירמה (כ"ק קל). תלוש במי פירות או תתחלק לעיסות ובל ב ד שלא יהא במקום אחד כביצה (כזר' ככ). כל שפושטת צוארה ורועה ובל ב ד שלא תאנס (חול' מה). אמר להם אותו טיפוש (אחשוורוש להשרים) בלי (ר"ל האשה) שאותו האיש משתמש בו אינו לא מדיה ולא פרסיה אלא כשריה מבקשים אתם לראותו אמרו לו הן ובל ב ד שתהא ערומה (מד' אסת' לסכיא).

לְבָרְךָ⁽¹⁾, ממנו *לְבָרְךָ, *לְבָרְךָ.

לְבָרְךָ⁽²⁾, פ"י, מ"ר לְבָרְךָ, — צמר כבוש יחד שנהיה כגד כלי ארינה, Filz; feutre; felt: לברדים אסורין מפני שהם שועים (כלא' ט ט). מנין לרבות את הדברים ת"ל שעטנו דבר שהוא שוע מווי ונוו (ספרא קדוש' ד). העושה חלוק מן ה ל ב ד אם יש בו שרשה על שלשה וכו' שאין ב ל ב ד ין פחות משלשה על שלשה (תוספתא כלי' כ"ג ס ג). הפמליאות והחמילות והלברדין (סס יא). ה ל ב ד ין והעורות והאהלין הרי אלו מטמאין בנגעים (סס נגט' ה א). והלברדין והסנסון והכרים והכסתות אין מצטרפין בנגעים עד שיראו כבאריג ובמוכין (סס יד). — ובסמ"א: הבגדים העבים ביותר כגון ה ל ב ד ין והנמטין הקשין (רמב"ם, כלס ככ ג). ונתן לגוי קונבוס או משי לתופרם ה ל ב ד והמנעלים בקנבוס כי אמר אם יהיו המנעלים תפורים בפשתן וה ל ב ד בקנבוס או במשי ואחר כך יתפור ה ל ב ד במנעל וכו'.

- (1) בערב' לבר a) דבק לדבר.
- (2) בערב' לבר b) במשמ' זו.

a) לִיב b) לִיב

רחלות יוצאות שהוות כבולות וכבונות (שנת ס ב).
ובמשמ' נקוב במקום הרב: ועורות לבובין (ע"ז כ ג).
לוקחין עורות מכל מקום לספרים לתפילין ומוזות ואין
חוששין שמא עורות לבובין הן (סופרים א ג).

לָבֹב, ש"ז, — שם"פ מן א.ל.ב: הכתר והכבוד לחי
עולמים. הלכה והלבוש לחי עולמים (ר"א קל"ה,
האדרת). גועדים ביום קרב ונלחמים, מול אבן נגף
מתלחמים, לבוב תרועתם שעה ממרומים (הא, מוס'
ר"ה, תפן כמזון). על כל נצוה ונגונה, על כל מען וצלה,
על כל לבוב ולהינה, על כל כבוד וכריעה (י"ז, ויה"כ,
מי יתנסה). ושוב זה הרגש (חוש המשוש) הוא סימן
ליבוב וזכות הנפש והולשתו הוא סימן סכלות (מ' אלדני,
ש"א ו). והלבוש הוא מעלת השכל (נוס' לופיס כ ב).

לָבֹד, ת"ז, לנק' לְבֹדָה, מ"ר דְּבֹדִים, לְבֹדֹת, — מחבר
עם: לבוד מרוח אחת (ערוכ' ט). וזכ' פחות משפשה
סמוך לזופן כל בוד (סוכ' י). — "ובחכמת השעור:
וראה איך הוא לבוד לעולם וכל עת על אדכסון
(יס"ע לר"י ישראלי ג). כי האלכסון הזה מאלכסוני
התגורה הוא שעליו הוא לבוד לעולם עמוד משופע
צר הארץ (סס מע). והוא קבועה באמצע הכל והמים
היסודיים סובבים לה ודבדים עליה (סס כה). —
ובהשאלה, "לבוד כפלוני, דבוק ואדוק בו: יושבת ברורה
דמויה כי חשופה קלון שודיך ונגלית ונדלל כבודיך, כד
מחזיקים בגורך הם יצאוך דחופים ובהולים והם היו
לבודיך (ר' מאיר סדקסן, קי', ליון לפירת).

לָבֹבֵט, ש"ז, — שם"פ מן לָבֵט: לבוט לשון טורח הדרך
וליאוזת משא (רש"י הוש' ד יד). — ואמר הפיטן: אנהים
במר יחידתי, בתכף לבוט ערתי, כהיום נתאחרו
בפקודתי (סליח' י"ז תמוז, מחו' רומ').

לָבֹבִי, ש"ז, — שם"פ מן לָבֵה: ליבה ולבתה הרוח אם
יש בלבובי כדי דבבותה (כ"ק ס). שהאש בשמתאחות
בהן אינן צריכין ליבובי (ר"ח סס כז). שלא נפח ממש
אלא בנשימה בדרך המחמם בנשימתו את ירו שאין זה
ליבובי כלל (רש"י סס ס). שאין המלכה המסייע עם
הרוח חייב כשיש בלבובי לבדו כדי ללבות וכו' אעפ"י
שגם הרוח מחזיקה לבובי (לבוש, נוקי ממון תית ט).

לָבֹבִין, ש"ז, — שם"פ מן לָבֵב, עשה לָבֵב, לבון צמר: אין
ליבון (הצמר) כשינוי (י"ז, כ"ק טו ד). מצינו ליבון
(הצמר) בלא צופים שמא יש צופים בלא ליבון (שס).
— לבון לבנים, שרפן באש עד שתלכנה: ומשום לבון
רעפים נגעו בה (כ"י לד). — ולבון סבין: בסבין גדולה

(ר"ש הנגיד, עלי מס). וקום וקרא תהלתי במקרא עם
ובעצרת, ושית אותה כטוטפת עלי ירך מקושרת, ותכתב
בלבתיך בעט ברזל ועפרת (הא, שנת י"ז). שחרתיך
מחולל כל נפשים בומתי מקום קרבן ואשים, מנמתי
להלך נכונה ולבתי ליחדך בין קדושים (הא, שחרתיך).
שכינתך שכנה בתוך לבות, סגולתך בנים וגם אבות, וחיתך
לרתם במרכבות, ומלאתי זהר בלבתי, סגורתי תאיר
לעמתי (רש"י, נ"ח אל חי). דות נפש נכאה ולבתה אשלה,
למכתה רפואה תעלה (רמב"ם, סליחה, דות נפש). ביד עפרת
ערב נפשי חבולה ולבתי בעיניה קרועה, בשפה מדמי
דבי צבועה ובת עין בבת עיני קרועה (הא, תרש"ז ד).

לָבֵה, ¹ממנו *לָבֵה, *לָבֵבִי.

לָבֵה, — קל לא נהנה.

— פֶּעַ, *לָבֵה, — לבה האש, נפח בפיו או במפוח על גחלים
וכדום* להעלות לה, anfaehen; souffler; enkindle:
אחד הביא העצים ואחד הביא האור וכו' בא אחד
וליבה המלכה חייב דיבתה הרוח כולן פטורין (כ"ק
ו ד). מלבה עליה (על הכירה) געורת של פשתן (י"ז)
שנת ג (ג). לא שנו אלא שמסר לו נחלת וליבה
אבל מסר לו שלהבת חייב (כנלי כ"ק נט). כגון
שליבה מצד אחד ולבתו הרוח מצד אחר (שס ס).

— תַּחַס', *נחלת, נחלת, — תח: קטמה (את הכירה) ונתלבת
מחו (י"ז) שנת ג (ג). א"ר חייא קטמה ונתלבתה
סומכין לה (כנלי סס לו). דרכה (של נחלת) להתלבות
ע"י גדרו של חרש המטטלה (תוספ' כ"ק נט). ואם
לא היתה המדורה מתלבה בי אם מצד אחד היה
הולך וכבה (שס ס).

— פֶּעַ, *לָבֵה, מלובה, — אור מלובה, שִׁלְבֹן אותו:
שמשך אור מלובה לחרש (רש"י כ"ק ט).

לָבֹב, ת"ז, לנק' לְבֹבָה, מ"ר לְבֹבִים, לְבֹבֹת, — שיש לו
דבר מכסה את הרב: זכרים (של הצאן) יוצאין לבובין¹

¹ רק בעברית.

² ואמרו בתוספתא: ואלו הן עורות לבובין
כל שנקוב כנגד לבו ועשוי כמין ארובה (תוספתא ע"ז ד י).
— ובגמ': מאי לבובין אמר רב הונא תותרי מאי משמע
דהאי לבובין לישנא דקרבין הוא דכתיב לבבתני אחותי
כלה עולא אמר עור שקושרין להם כנגד לבם כדי שלא
יפלו עליהן ואבים וכו' רב נחמן בר יצחק אמר עור
שקושרין להן תחת זכרותו כדי שלא יעלו על הנקבות
(שנת ג:). — הפירושים המתחלפים האלה מעידים כי כבר
בימינו לא היה ידוע להם בודאות הכונה בהמלה לבוב,
ואפשר שמשמשה בכך אלה המשמעות.

כשכש עץ). — "ולבוש דשא, ואמר המשורר: בואו שתו עמי בצל קורה על קול מטר שתק בירת בול, כי פשטה תכל לבוש דשא גם נחשפו שיחים וכלה בול (רמ"ט, תר"ט כ י). — "ולבוש כעס: כשיגבר מרת הכעס וכו' נאמר שלבש לבוש הכעס (יין לכו, פי' לאכות ו).

לבט¹, ממנו לבט, *לבט, *לבט.

לבט², קל לא נמצא במקרא.

— נפע' עתי, ילבט, — א) גלבט פלוגי, שכב ונתגלגל, לא אפקוד על בנותיכם כי תזניגה ועל כלותיכם כי תנאפנה כי הם עם הזנות יפרדו ועם הקדשות יובחו ועם לא יבין ולבט³) אם זנה אתה ישראל אל יאשם

(1) עי' הערה להערך.

(2) עי' הערה לקמן. — (3) נחקקו הקדמוני' במשמ' מלה זו. ת"י: אחרשט. מנחם: יתחייב. ריב"ג: להר'ה אלפלט'ה תרג' מתאנא כלאהמא מנאנש ללפט' אלעריבי אחדאהמא והו' אלאקרב אי אנ יקאל פיה ילבט בה אי יצרע ואלאחרי אנ יקאל ילתכט ואלאלתכאט אשוא' אלערג', ע"ב, ובעבר': למלה זו שני פרושים ושניהם דומים אל לשון הערב אחד מהם והוא הקרוב הוא ענין נפילה ולבט בה כלומר יפול והשני יחלבט ואאלתכאט כלשון הערב הוא הפסחות הרע. רש"י פרש במשמ' מרת הדרך. ראב"ע: כלשון ישמעאל כמשבשש שלא ידע מה דעשות. ר"י קמחי פרש גם הוא עפ"י לשון ערבי' בשתי משמ' מתחלפות, אחת במשמ' הנפילה, והשנית במשמ' מהירות. רד"ק פרש ילבט יתעות. אבל כל אלה המשמ' אינן מתאימות על הענין, בפרט לפי מה שהוכחתי בהערה לערך לאיב, כי אין הכתוב מדבר כאן בעם שאינו מבין אלא שהמלה ועם צריך לקרא ועם ושתי המלים לא יבין הן מלה אחת לאיבין, שהוא מ"ר מן לאיב במשמ' וזכרים או נקבות שמשחקים בהם בעניני זנות, ועד כרחנו אנו צריכים לאמר כי הפעל ילבט מקביל לשני הפעלים האחרים שבפסוק זה, עם הקדשות יזבח ו עם הזונות יפרדו, ושהכונה בהם היא פעולה של התרועעות והשתעשעות שר זמה, ובמשמ' נאותה היטב לבונה זו משמש פעל לבט⁴) בערב' בהתפע' תלבט⁵), במשמ' שכב והתגלגל על הארץ. אמר אלג'והרי: ותלבט אי אצ'מג'ע ותמרע', ע"ב, ובעבר': תלבט פרושו שכב על צדו והתגלגל, והביא בלשאן אלעריב דברי הנביא: אוליב יתלבטו פי אלעריפ אלעלא מג אלג'נה, ופרש: יתמרע'ו ויצ'מג'עו, וכונת הנביא בהמלים יתלבטו פי אלעריפ אלעלא מג אלג'נה, היתה: תשכבון ותתגלגלון בהחדרים העליונים של הגן עדן, והביא שם עוד בלשאן אלעריב: וקאל פלאנ יתלבט פי אלנעים, ובעבר': ואומרים פלוגי יתגלגל כגן העדן, והפעל מרע' שבו מתרגמים המלונים הערבי' את הפעל

(a) لبط (b) تلبط

צריכה ללבון והליבון צריך שיהיו ניצוצות מנתון מסנה (יורש' ע"ז ס מה). ללבון והוא הדין להגעלה, הגעלה והוא הדין ללבון (ככלי ס עו). ללבן סכין ושחט בה וכו' חידודה קודם ללבונה (חול' ת). — ועצם שה"פ: אל תראוני שאני משונה כמעט ששופתני השמש והיא ששינת דמותי מן ללבון לשינוי (תשו' דונט על דפ"ג לה). כתנת של פשתן שנתכבסה והרי היא קשה ומשפספה בין שתי ידי ויהי מתרככה ואף הליבון שלה מצהיל על ידי השפשוף וכו' שמקפיד על ללבונה וצוהרו של סודר (דש"י שכת קמ). מה שעושים מלבון הבגדים ותקון הספרים (ר"א הקדאי, ג"ע, תג המלות ב). — ימי הלבון, הימים הראשונים אחרי עצם הוסת באשה: ואמרת לה בתי בימי נדותך מה הוא אצלך אמרה לי חם ושלום אפילו באצבע קטנה לא נגע בי בימי לבוניך מהו אצלך (אמרה לי) אבל עמי ושתה עמי וישן עמי בקירוב בשר (כנת יג). — ובהשאלה, במשמ' טהרה: והתשובה היא ללבון הכתם (רד"ק ישע' א ית). אבל שאר העם אשר אינם משכילים לא יהיה להם כח להגיע אל הכירור כל שכן אל הלבון הזה (גנין הנפש ד). אולם הנשמות אשר צריכים שטיפה והגעלה ומתעכבים בגיהנם איוה זמן מועט הם מהבינונים והצריכים ללבון הם נשמות הרשעים (כטעמוס כו). יחשוף יערות השמעתות להציבם אל כרים ולהעמידם על מתכונת לבונם וצורפם (מנח' קנא' לר"י מפ"ס א 2).

לבונה, ש"י, — עי' רב"נה.

לבוש, ש"י, בגד, Kleid; vêtement; clothing, ויאמר לאשר על המלחתה הוצא לבוש לכל עבדי הבעל ויצא להם המלבוש (מ"ג י ככ). ערום יליונו מבלי לבוש ואין כסות בקרה (לוי' כד ו). אם אראה אויבך מבלי לבוש ואין כסות לאביון (שם לא יט). כי אין לבוא אל שער המלך בלבוש שק (לפ"ד כ). יביאו לבוש מלכות אשר לבש בו המלך וכו' ונתון הלבוש והסוס על יד איש משרי המלך וכו' ויקח הטן את הלבוש ואת הסוס וילבש את מרדכי (שם תיא'). ומרדכי יצא מלפני המלך בלבוש מלכות תכלת וחור (שם ס יא). — ובתו"מ: קונם כסות שאיני רובש לבוש שאיני מתכסה (יורש' נדר' ז מג). וכי מצרי היה משה אלא לבושו מצרי והוא עברי (מד"ר שמות א). — ובהשאלה, לבוש השכלת, ההטה: והשררה של שבולת והלבוש שלה (טוק' א ב). חיטה שנקברה ערומה ויצאה בכמה לבושין (סנ' ב). — ומליצה, "שם מלבוש ליל לבושו: ושמתי מלבוש ליל לבושו ותפחתי כסות בכסות שחרי' (דש"ג,

יהודה (הו"ד יד-י). חכם לב יקח מצות ואויל שפתים ילבט (משלי יו). — ב) גִּתְחִיב : לפני התגלע הריב נטוש ענינו יורה עליו ופירונו לפני הלבט¹ והתחייב הריב נטוש (מנחם, ערך גלע). — ג) גִּבְשֵׁל ונפל : ולקט הקציר, ופרט הבציר, עזוב לבלי תציר, לדלים נארים, ואלימן־הבט, בהענק ובהעבט, וחן־סן תלבט, נרבות ונדירים (אזהר' רש"ג, שמור לבי). מי שולחץ וכשר ומו שימחר ילבט וכל המרבה לחשוב ימלט (מוסרי הפוסק' א י). מרבה דברים ילבט וכל מחירי ימלט (ר"י חריו, תחכמ' מד). לכל אוהב חכמות, להבין בנעלמות, לבלתי ילבט, ההרה ימלט (מנח' קנא' לאנא מארי פנ). ואין אחרי בלות האיש ערנה, וסוגרו דלתים בשוק בשפל קול הטחנה, והוקנים בצרות הזמן ילבט, ובמלו הטחנות כי מעטו (עמנו, מחכר' ד). ואנשי מלחמתו גם המה ששו לקראת המלחמה כי נלבטו בטורת הדרך הקשה אשר לא ראו קץ לו בלתי אם במלחמת תנופה (מא"ה, הדרפתי' נדוסיס). — והלב נלבט: בשד בעניו בחי ולבי סחרחר וילבט, כי יסר יסרגי יה ואותי יום יום כקצת חובט (איל' השחר, יוס' ה, מאה היתם). — ד) גִּבְשֵׁל ונתקלקל: שמעי בת! עמך בית אביך תשכחי, שכחי כי שבת ששכח השבט, אד תבכי למו אל נא תתייחי, פן תבה עיניך פן יפוך ילבט (ילג, אדו"מ י). קל, גִּבְשֵׁל, פ"ה, — לבט את פלוגי, הוגיע אותו והטריחו הגה והנה, bemühen, heruntreiben; incommode to incommode: חביבה ראייתו (את הארץ) של אברהם אבינו יותר מראייתו של משה שבאברהם לא לבטוהו ומשה לבטוהו באברהם מה הוא אומר שא נא עיניך וראה וכו' ובמשה מה הוא אומר ערה ראש הפסגה ושא עיניך ימה וצפונה ותיסנה ומזרחה וראה בעיניך

יבט משמש גם כמחור במש"ר רביעת זכר בע"ה עם הגקבה, ובוזה השם מראע"ה לאתון, ובפרט אתון שאינה בורחת מהזכרים: ואדמראע"ה אדאנא וקיל אלאנא אלתי לא תתגעע מן אלסחול, ע"ב, ובעבר': אלמראע"ה היא האתון, ואומרים האתון שאינה מונעת א"ע מהזכרים. וכבר כנה אלאח'טל בשם זה גם אשה אחת: ובד'לכ לקב אדאח'טל אם גריר פשמאה אבנ אדמראע"ה אי יתמרע' עליהא אלרג'אל, ע"ב, ובעבר': ובוזה כנה אלאח'טל את אמו של גריר וקראהו בן המראע"ה, ר"ל שיתגלגלו עדיה האנשים. מכל העדיות האדה נתברר בודאות גמורה שאי אפשר לפקפק בה, שהפעל לבט בהתפעל משמש בערב' במש"ר שכב והתגלגל, ובכדד גם בענין זכר ונקבה, ומש"ר זו נאותה מאד להפעל ילבט עם לאיבין בהכתוב בהושע ומסימת אותו יפה אחרי שני הפעלים הקודמים לו באותו פסוק המדברים כמז"ב על העסק עם זונות וקדשות. — ע"פ פרושו את הפעל ילבט שבמקרא במש"ר יתחייב.

(מז' נסלח, עמלק ב). — ובמש"ר עֲנָה אותו, plagen tourmenter; to vex, annoy: בדע מעריטי, שרו מלעיטי, בור שומטי וחובטי ולובטי (רש"ג, שוטי פליטי). דרך הועים יושר יעד וכרמל, לבוטיום ירפא ומחירי חבוש ועמל (שנת כרמל, אהסנה לדעת).

התפע', *התלבט, — התלבט בדרך, יגע ע"י הליכה הנה והנה, sich abmühen; se fatiguer en route; be troubled: לבני אדם שאמרו למלך הנראה שתגיע עמנו אצל מושל עכו הגיע לעכו הלך לו (המושל) לצור הגיע (המלך) לצור הלך לו לצידון הגיע לצידון הלך לו לאנטוכיה הגיע לאנטוכיה התחילו בני אדם מתרעמים על המלך שנתלבטו על דרך זו המלך צריך להתרעם עליהם שבשכילם נתלבט על דרך זו (ספרי נמד' פד). — ובספרי: וכל כך היתה השכינה מתלבטת בשבילכם למחר ביאתכם לארץ (רש"י דנר' א כ). כל הדרך הוה נתלבט (מנח' ריב) כדי דעמוד בעוד היום בנוב לפי שאמרו לו איצטגנינו אם תלחם בה היום תכבשנה (סוף, יסע' י' נ). אדם הטורח מחזיר ולהוט לעשות דבר נופל בו לשון מתנקש כלומר מוטריף ומתלבט (סוף, תהי' קט יא).

פע', גִּבְשֵׁל, — ענה מאד: שבט מלבט מחבט גרע ושבור, תעיר קנאה תרוע תצריח כנבור (סליח' יוס' ז', אסס' הוד). ענני אל כדל שואל בבואי לדפוק ביתך ולבט מחריבי (מח' רומ' ליוס' כ, אלוהי אל תדיני). לישע חוכים (ישראל) והנה צוחה, דבטום קמים וכו' שוחה (סליח' ה' עייט, און תחן).

פע', גִּבְשֵׁל, — ענה: אותות קנות לזבטה מחולי, עת כי שבתתי מחוללי (ר"א קליר, קינ', איס' אלי). בהפקד לשלישו בחט נחם, לבט דהדחם בלוחמי לחם (סוף, שנת זכור, אזכיר סלה). ליל שמורים לו בטה יראתם ולקה, בוקה ומבוקה ומבולקה (ר' מנח'סרלי, ליל שמורים). קדוש ישראל הכיטה, קדון רעיתך המלובטה, ירדה מכבודה ונתמוטטה, רפה שבריה כי מטה (סליח' ב עי"ח, אדון כינה). — ולבט בדרך: אמרו אוי דנו במה לזבטנו¹ בדרך הוה שלשה ימים שלא נחנו מענוי הדרך (רש"י נמד' יא א).

גִּבְשֵׁל, ש"ז, מ"ר לְבָטִים, — צער ויסורים: הביא עליו (לזע על עצמו) דבטי לבטים² מה להלן לא יבא

— 1) כך ביר' (דנ' כליניל).
— 2) כך בכ"י וכן בולקוט שמעוני משלי י, ובקצת ב"י ליבנטיס, לבנטיס.

***לְבִישָׁה**, ש"י, — ש"פ מן לִבֶּשׁ: מה לְבִישָׁה בקידוש ידים ורגלים אף פשיטה בקידוש ידים ורגלים (ספר א' אחרי ד'). לְבִישָׁה מעכבת ואין קידוש ידים ורגלים מעכבת (י'ו' יומ' ג' מ'ג). (אסרתי לך) לְבִישָׁה כלאים התרתי לך סדין בציצית (מד' ויקר' כג). וקצר בענין לְבִישָׁה אחרון ובניו וכו' ולא בא עכשיו אלא לסדר לו שעת הִלְבִּישָׁה (רמב"ן שמות מ' ג').

***לְבָבָה**:¹ ש"ז, — שם אילן גדול, עליו דומים לעלי האנוז, והוא שטה המצרית, ägypt. Akazia; accacia d'Egypte; egypt. accacia: שרש התוחים וכו' וק'פת דבך מן האידנות (קאנון ג' י' ס). ערשניתא ובכור מרים וקליפת שרש דבך (שס ע' ד).

א. ***לְבַלְב**, ש"ט, — לְבַלְבָה הגפן וכדומה, הוציאה דולבים: אלו הן דולבי גפנים כל שלב לבו מר"ה ועד יוה"כ (יומ' פא:). — ובהרחבה, כל אילן מלבלב², מתחיל לצוץ צוץ: מה יער מלבלב אף בית המקדש מִדְּבַרְבַּר דאמר רב הושעיא בשעה שכנה שלמה בית המקדש נטע בו כל מיני מגדים של זהב והיו מוציאים פירות (יומ' לט:). — ואמר הפישן: בית יער הלגנון מלבלב מגדים וגומל, זהב פרוים פירות פרחיו עוד מהאשל (ר"מ נסוכין, אור יוס הנק). — "זנב התבואה, תחלת צמיחתה: אפילו עדיין לא דבלבו החיטים (רש"י קדוש' סכ:). — ובהשאלה, "לְבַלְב השמש, התחיל מעט מעט דצאת ולזרוח: בשעה שמאדום העולם והמה מלבלב לבת לצאת כמות עשבים ואידנות שמבקשים להוציא עליו (תשו' הגא' גמ', גמ"ז 92).

ב. ***לְבַלְב**, ש"ט, — צעק³, ובהשאלה, "לְבַלְב תפלה וכדומה: נטפו מוחי זיע עולב, טפסת חן בבואי לצבלב, ימסוך פי צוף והלב, יכין לו מחשבות לב (פתיח' תר"ג מלות לרסע"ג). — "לְבַלְב הזמר⁴, הוציא הקול המיוחד לו: שור גועה ארית שזאג וכו' ראם מצלצל גרפית מלבלב אדם מרגן (כסא שלמה, כיהמ"ד ילינק ס).

ג. ***לְבַלְב**⁵, — פועל לא נמצא.

¹ בערב' לבח'ה א.

² בארמ': האי מאן דנפיק ביומי ניסן וחזי אידיני דקא מדבלב (כרכ' מג:). היך דיקלא ידבלב פרוי (ת"י תהל' ג' יג).

³ בארמ': גלבלב א. — "לְבַלְב הזמר⁴, הוציא הקול המיוחד לו: שור גועה ארית שזאג וכו' ראם מצלצל גרפית מלבלב אדם מרגן (כסא שלמה, כיהמ"ד ילינק ס).

ג. — "לְבַלְב הזמר⁴, הוציא הקול המיוחד לו: שור גועה ארית שזאג וכו' ראם מצלצל גרפית מלבלב אדם מרגן (כסא שלמה, כיהמ"ד ילינק ס).

⁵ עי' הערה לקמן.

(a) لِبْخَة (b) لِبْلِب

טמא דכד דבר אף כאן לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה' (מד' כראש' נב).

לְבִי, ש"ז, מ"ר דבאים, — אחד משמות האריה: בתוך לבאם אשכבה להמים בני אדם שניהם חנית וחצים ולשונם חרב חדה (תהל' נו ס). — *ובהשאלה: זה אבגר ועמשא שהיו לבאים בתורה (י'ו' פאה א יו).

לְבִי, ת"ז, לנק' לבית, לבית, מ"ר לביים, לפיות, — שר הלב, שצריך להלב: הנה יש לנו ברפואות הרביות מאמר נפרד וכו' רוב הרפואות המריקות מוקות לגוף ודכן ראוי שיחבר בהם רפואות לביות (קאנון ג' א כ). כי הטבע אם יהיה חזק יבדיל בין המקרר והמתחם וישא המקרר אל הלב וישא החמים אל הלב (אל הרוח ס). והתרופות הלביות טובות במקום הזה כי הן מחזקות הכח החיוני (ס' א ד ט). יושם עלי זרע הדם ודבש קובץ בין הדבקות והשפנות והיא רפואה לביית כלומר מחזקת הלב (פרקי משה יג). שהוא נכון לבוא אל בית השם שהוא ציור לבי לא ציור דמיוני (פ' אכן כספי על ראש' כ"י קמכר). שאחר הקירחה הלבית והשבית בכל זה כנו' גזור ואומר שאין הטוב ר"ל התכלית לאדם וכו' רק שישמח במעשיו (ראש' דעת לר"מ אלניולא רי). לבלתי נשוא ראש ודעשות הסכמה לביית וגבורת רוח בשום דבר (ר"א מודינא, קול סכל).

לְבִי, ש"ז, — כמו לְבִי: כרע רבץ כאריה וכלביא מי יקימונו (כראש' מט ט). הן עם פְּלִיבִי יקום וכארי יתנשא לא ישכב עד יאכל טרף ודם חללים ישתה (כמד' כג כד). פְּלִיבִי שכן וטרף זרוע אף קרקד (דנר' לג כ). בארץ צרה וצוקה לְבִי וליש (ישע' לו). שאנה לו פְּלִיבִי ושאג בכפירים וינהם ויאחו טרף ויפליש ואין מצידי (ס' ס' כט). אפגשם כרב שכול ואקדע סגור לבם ואכלם שם פְּלִיבִי חית השדה תבקעם (סו' יג ט). שניו (של הארבה) שני אריה ומתלעות לְבִי לו (יוא' א ו). איה מעון אריות ומרעה הוא לכפירים אשר הלך אריה לְבִי שם (נמו' כ יב). התצוד לְבִי טרף והיה כפירים תמלא (חיוכ לח לט). ליש אבד מבלי טרף וכני לְבִי יתפרדו (ס' ד י).

לְבִי, ש"ז, — נקבת הלבאי: מה אמך לְבִי בין אריות רבצה בתוך כפירים רבתה גוריה (יחזק' יט ג). — ואמר המשורר: אמרה לי בראותך הצביה, השורפת כלביה, תדע בי אין בלשוני רמיה (ר"י מריון, תחכמ' ו).

¹ משק' צבי, צבאים. וי"א כי מזה גם מ"ר דבאותיו, עי' לבאה, ועי' הערה שם.

ליום להיותו תופר בגדים גסים ומי שמרויה עשרים או ששים לבנים ליום להיותו תופר בגדים דקים ומועילים (מנח' מלונזו, דרך חיים). איש יון סוחר וכו' בא ועשה עמהם סחורה וכו' ולקח כל אשר להם של אחרים ושלחם בגדי משי חשובים וטובים ששום כך וכך לבנים בהקפה וכו' ודעו וראו שהיון הזה הוא עשיר וכו' חובותיו שנים בכסף מלא יותר ממאה אלפים לבנים (ר"י עובד', אגד' דפי הזמן). וככה היו עושים מדי שנה בשנה כל יושני את תפקידם ששנה לבנים דראש כל אדם (סס). כי אדוני הארץ מיכאל אוגלי הזה זה כמו עשר שנים לזה מסגנון כמו המשים אף לבנים וכו' ועשה עמהם פשרה בשלשים אלף לבנים ונתנם ביד פרנסי הקהל וכו' (שו"ת תתת יערים יד). מורה אני יהודה לפני ההתומים איך נתחייבתי למרת קאליי ששת אלפים לבנים ממדורים שקבלתי ממנה ות"ק לבנים מזהב טווי (סס קט). ארבע מאות ושבעה עשר לבנים נפרעים לו מדי חדש בחדשו (שו"ת מהרש"ך א פ). הגרושום היו ששים באותו הזמן ערך תשעים לבנים (סס נ"א). ונתפשו ביניהם דפרוע לי לערך חמשים לבנים בכל שבוע מסוגנותיה (שו"ת תורת אמת כג). ונתנו לנו מעובון אביהם ששנה עשר אלפים לבנים ימים וטובים (סס לו). שיש לו על הבית הנ"ז סך ששנה עשר אלפים ושלש מאות לבנים שחייבת לו מרת שמחה הנ"ז בשביל הוצאות שהוציא על ארוסתו (שו"ת תורת חסד עו). ראובן היה חייב לבנו שמעון עשרים אלפים לבנים (סס רכט). ראובן ושמעון היו בעיר אחת ונתן ראובן לשמעון מאה אלף לבנים למחצית שכר (שו"ת פרח מטה אהרן קטו). קבלנו ונטלנו מהיקר ונעלה כה"ד חסדאי וכו' סך חמשה ושרשים אלפים ומאתים לבנים ימים וטובים (סס קית). תגבה כל גרונתה ואלף לבנים בעד בחוליה והסכדונות וטבעת קידושה גם כן (סס סג).

אפר. — בהק. — בוצה. — חר. — חלב. — כסף. — לבון. — סיד. — צחר. — קמח. — *שחף. — שלג. — וההפך: שחור וכו', עי' במקומו.

לבן¹, ת"י, סמ"י לבן, — כמו לבן: חבילי עינים מיין ולבן² שנים מחלב (בראש' מט יג).

הזמן, הטובות שלו: וידי כזמן תמיד קשורה. ואקשור יד לבניו על שחוריו, ושמתי מלבוש ליל לבושי ותפירתי כסות בבמות שחריו (רשכ"י, כשש עז). — שדה לבן¹, שדה של תבואה, כנגוד לשדה אילן: עד אימתי חורשין בשדה הלבן ערב שביעית עד שתכרה הליחה כל זמן שבני אדם חורשים ליטע במקשאות ובמדלעות אמר ר"ש נתת תורת כל א' וא' בידו אלא בשדה הלבן עד הפסח ובשדה האילן עד עצרת (שני' נ"א). צדין את האישות ואת העכברים משדה האילן ומשדה הלבן שלא כדרכו במועד ובשביעית וחכ"א משדה האילן כדרכו ומשדה הלבן שלא כדרכו (מו"ק א ד). במה דברים אמורים (שצריך י"ח חדש דחוקת שדה הבעל) בשדה לבן אב"י בשדה אילן כנס את תבואתו מסק את זיתיו וכו' הרי אלו שדש שנים (כ"ג ג א). — ג) *כמו שם, כנוי לפור הלבן: הלבן² והשעשיות (יו"ט' כלא' א כו). — ד) *הלבן שבעין: הגלגל הזה של עין אין אדם רואה מתוך הלבן שיש בו אלא מתוך השחור (מד"ר ויקר' לא). — ה) שם מטבע של כסף: וגם יתנו דך ככל שבוע כל אחד ואחד עשרה לבנים דעולם (שו"ת שער אשר' קט). כראובן שהלך לדיין וטען שמעון שחייב לו עשרת אלפים לבנים והשליכוהו בבית האסורים (תולד' יתקן לרי' קארו, נטר סיני). ראובן נתן לשמעון ה' אלפים לבנים בזמן שהיה שוה כל גרוש קרוב לש' לבנים (שו"ת מהרי"ט כ מז). שהשליכו עלינו מן המלכות לקחת אלף לבנים מכל מי שפורע מס (תשו' ר"א מורחי פט). עוד אמר שאם לא ייבם אחד מאחיו שיתנו להם ק' לבנים שלא לעקור תורת ירושה (תשו' רמב"ם לו). ושקלו כנגדם לבנים בכסף ממטבע של הארץ הזאת אשר היא תחת מטשלת הארץ ארונגו שולטן שוליים יר"ה (שו"ת כנימין וא"כ נו). אברהם הנזכר השכיר אותו בכמה מאות לבנים שישתדל לו כתב מק"ק שלנו (שו"ת מהרש"ל יד). יתנו ללוי הנ"ז לבן אחד וגם לבנים הנשארים יתחלקו בין שניהם (שו"ת מהרש"ד ס, יו"ד פח). והנחתה נכסים וחובות יותר מק"ק אלפים לבנים (סס, חו"מ מ). שירוע ומפורסם לכל העולם ששמעון עשאו פקידו ומורשה שלו על יותר ממאתים אלף לבנים (סס). שיש בתפריים מי שאינו מרויח רק ארבעה או חמשה לבנים

למושג זה בהשרש ביצ. — ¹ בערב' אלו ביצ'ה, הלבן, כנוי להחטה. — ² כך אמרו שם: כיני מתניתא הלבן והשעשיות, ולא סול הלבן, כמו שכתוב בנחמ' המשנה.

(א) ألبياضة

¹ עי' הערה לקמן. — ² הקדמוני לא העירו כלום על צורה זו של הסמיכות, והכשירו סמיכות זו מן פעל, אמר הר"ק (מכלול, משק' פטג), וז"ל: ויש בצירי כמו חלב חלב גוים ומן לבן ולבן-שנים והוא כנגוד מפני המקף. ע"כ.

לָבָן, פ"י, לָלֵבֵן, גִּלְבְּנָה, — לָבָן לְבָנִים, עֲשֵׂה לְבָנִים :
 ויאמרו איש אל רעהו הבה גִּלְבְּנָה לְבָנִים ונשרפה
 לשרפה (כראש' יא ג). דא תאספון דלת תבן לעם לָלֵבֵן
 הדבנים כתמול שלשם (שמות ס ז). — ובתו"ם : אין
 שורין טיט ברשות הרבים ואין לובבין לבנים (נ"מ
 י ה). הלובב לבנים בכית הפרס (תוספתא כ"י כ"ק ג ז).
 — הפע', הִלְבִּין, אִלְבִּין, לִלְבֵן כמו להִלְבֵן, — הִלְבִּין הַרְבֵּר,
 (א) פִּעַ, נָהִיָה לָבָן, be weiss w. devenir blanc; שם (הארכה) גפני יִשְׁמָה ותאנתי לקצפה חשף
 חשפה והשדיר הִלְבִּינוּ שריגיה (י"א' א). אסיהיו חמאיכם
 בשנים בשלג יִלְבִּינוּ אם יארימו כחולע בצמר יהיו (ישע' א
 יח). — ובמליצה, כמסמ' נעשה טהור וכדומ' : תחטאני
 באזוב ואטהר תכבסני ומשלג אִלְבִּין (תהי' נא ט). —
 ובתו"ם : לשון של זהורית היה קשור עד פתחו של היכל
 וכשהגיע שעיר למדבר היה הלשון מלבין (יו"מ ו ח).
 הפוסק מעות לתתנו ופשמ' לו את הרגל תשב (האשה)
 עד שתלבין ראשה (כתוב' י ה). שתי שעירות עיקרן
 משחיר וראשן מלבין וכו' עיקרן מלבין וראשן
 משחיר (נגע' ד ז). היו שחורות והלבינו אחת
 שחורה ואחת לבנה והלבינו שתיהן (ס' א ו). כל
 ימים שהיה שמעון הצדיק קיים היה לשון של זהורית
 מלבין משמת שמעון הצדיק פעמים מלבין פעמים
 מאדים (ירוש' יומ' ומג ג). בראשונה היה המל יורד
 על הקש ועל התבן והם מלבינין אבל עכשיו יורד
 על התבן והקש והן משחירין (ס' סוט' ט כד). —
 והירק : משל לגנת ירק שהמעין לתוכה כל זמן שהמעין
 לתוכה ירקה משחיר פסק המעיין הלבין ירקה (מד"ר
 ויקר' י ה). כנגה שנחמם מעויגיה והלבין ירקה (ס'
 איכ' ויחמם). — (ב) פ"י, עֲשֵׂהוּ לָבָן, weiss machen,
 rendre blanc; make white, ובמליצה בהשאלה,
 עֲשֵׂהוּ נָקִי ונָךְ וברור : לצרוף בהם ולברר וללָבֵן עד
 עת קץ (דני' יא לה). — ובתו"ם : אפילו אם מתכנישין
 כל באי עולם להלבין כנף אחד מן העורב אינן
 יכולין (מד"ר סה"ט, ראש' כח). — ובהשאלה, *הִלְבִּין
 פני פלוגי, בִּישׁ אותו מאר : המחלל את הקדשים והמכזה
 את המועדות והמלבין פני חבריו ברבים וכו' אין
 לו חלק לעולם הבא (אבות ג יא). גוה לו לאדם שיפיל
 עצמו לתוך כבשן האש ואל ילבין פני חברו ברבים

וגם קצת החדשים מסכימים לזה, ובקש קניג (Kö. 2, 510)
 טעם לנקוד זה בפעולת האות נ על קול הפתח להרימו
 לקול סגול. אך יתר גראה דעת אולסה' זכרט ואחרים
 מהחדשים שהניחו צורה מיוחדת לָבָן.

(כרכ' מג). כל המלבין פני חבריו ברבים כאילו
 שופך דמים (כ"מ נח). דור שבן דוד בא בו נערים
 ילבינו פני זקנים וזקנים יעמדו לפני נערים (סנה'
 לו). — ובמליצה : למה נקרא שמו (של כלי הוסר) נכר
 שהוא מלבין כמה מיני זמר (ירוש' סוכ' ה נה ג). —
 ואת העונות, טָהַר : ולמה נקרא שמו לבנון שמלבין
 עונותיהם של ישראל (ספרי דכר' כח). — *הִלְבִּין
 שָׁנִים לפלוני, הראה לו שנים לבנות, הסביר לו פנים :
 אמר ר' יוחנן טוב מלבין שינים לחבירו יותר ממסקהו
 חלב (כתוב' קי"א).

— פע', *לָבֵן, — עֲשֵׂה לָבָן, לָבֵן צמר, פִּשְׁתֵּן וכדומ' : והגוון
 את הצמר המלבנו והמנפצו (שבת ז כ). המלבין
 והמנפץ והצובע והטווה (ס' יג ד). לא הספיק דיתנו לו
 (את הצמר לכהן) עד שצבעו פטור לבנו ולא צבעו
 חייב (חול' יא כ). כמה יגע אדם הראשון ולא לבש
 חלוק אחד עד שגזו ולבין ונפס וצבע וטווה וארג
 (תוספתא כרכ' ז ה). לא שילבינו (את הצמר) ויתנונו
 לו אלא שילבינו בהן (חול' קלח). — וכ'תל בסדר וכדומ' :
 ומלבינים אותן (את האבנים בסיד) פעמים בשנה אחת
 בפסח ואחת בהג וההיכל פעם אחת בפסח רבי אומר כל
 ערב שבת מלבינים אותו במפה מפני הדמים (מדות ג ד).
 — ולבנים או ברזל באש : ואין מלבינין את הרעפים
 לצלות עליהן (גי' ד ה). הלוקח כלי תשמיש מן הנכרי
 מה שדרבנו להטביל יטביל להנעיל ינעיל ללבן באור
 ילבן באור השפוד והאסכלה מלבנו באור (ע"י סי' כ).
 לבין מכין וישת בה (חול' ת). לבין שפוד והכה בו
 (ס'). בדורו של שמד היו מביאין כדוריות של ברזל
 ומלבינין אותן באש (מד"ר סה"ט, סנעתי). — ובהשאלה,
 לָבֵן את העונות, טָהַר : שהוא עתיד ללָבֵן עונותיכם
 בשלג (מד"ר כראש' ט). — ובמסמ' "בָּרַר, ואמר הפוסק :
 סדר יסוד עולם לבררה וללבנה, מונים אמונים יודעי
 לעתים בינו, תקופות מניסן לחמה ושנים מתשרי ללבנה
 (שנת הפסק' א, אור ורוע). — ומשל : לבן השק ואל
 תלבן את הכסיל (פרקי רננו סקדוס ד ח).

— פע', *לָבֵן, מִלְבֵּן, (א) שעשוהו לָבֵן : לוקחים ממנו עורות
 שד נקבה ואין לוקחים ממנו צמר מלובן וצואי (ככור'
 ד ז). ובמה הוא גותן לו (ראשית הנו לכהן) משקל חמש
 סלעים ביהודה שהן עשר סלעים בגליל (צמר) מלובן
 ולא צואי כדי לעשות ממנו בגד קטן (חול' יא כ). — וברזל
 באש : אני אומר בחרב מלובנת נכוונה וחיה (ירוש' ינ"א
 יו י ג). — ובהשאלה, יפה וטוב : (ג' חדשים) אחרונים
 (של המעברת) יפה (התשמיש) לאשה ויפה לולד שמתוך

האיש וחומרי האשה מטמאים בדם כאשה וברובן
כאיש (זכ"י כ ח), טומטום ואנדרוניגוס שראו בין לובן
בין אודם אין שורפין עליהן את התרומה וכו' ראו
לובן ואודם כאחד שורפין עליהן את התרומה (תוספתא
סס כ נ), ראה לובן ונכנס למקדש וכו' ראה אודם
ונכנס למקדש (יב"ט שנוע' כ לג ד) — ג) *זרע הזכר:
הלובן מן האיש שממנו מוח ועצמות והגידים והאודם
מן האשה שממנה העור והבשר והדם (יב"ט כלא' ח
לא ג), הצבוע הזה מטפה של לובן הוא ויש לו
שלוש מאות וששים וחמשה מיני צבעונים (מד"ר כלא' ז)
ו). בא וראה הטווס שבו שלש מאות וששים מיני צבעונים
והוא נוצר מטיפה אחת של לובן ולא תאמר בעוף אלא
אפי' באדם מטיפה אחת של לובן הוא נוצר (תנחומ' תורע
ג), — *ל'בן שבטין, הל'בן שבו: שלשה שותפין יש
באדם הקב"ה ואביו ואמו אביו מוריע הלובן שממנו
עצמות וגידים וצפרנים וטוח שבראשו ולובן שבטין
(נדס לא), — ומ"ר *ל'בנים, החלקים הלבנים שבנוף:
אביו מוריע בו (בהירד) לובן שממנו הלובנים
והמחן והצפרנים (מד"ר קטל' ברכות סעוקס), — ד) *ל'בן
ביצה, ההל'בון: חלב של אשה ולובן של ביצה (שנת
עז), לובן ביצה סולד מן האור (גיט' נו), וזב דיהה
ודומה ללובן ביצה המזורה ש"ז קשורה ודומה
ללובן ביצה שאינה מזורה (נדס לה), — ונהוג גם
בסהמ"א: אם תרצה לכתוב בזהב תטרוף לובן ביצה
היטב ותתיך בו צמג ערבי (מ' אלדני, ש"א ד), — ה) *חלי
בעין, שיש בה חסל לבן או קרום לבן, Leucoma, Macula
cornae¹: לעינים הנשפות והעוממות ולרובן
שיהיה בעין לבלתי ראות (אסף, כ"י מינכן 111), ויתן
מהם (מהמים הנזכרים שם) בתוך העין יסירו הלובן ואת
הנשף והעמום (סס 48).

ל'בן, ש"י, — מי שמל'בן בגדים וכדומ': אני תלמיד אני
רבן, אני בוכס אני לבן, אני צורף ושלחני, אני
כשם וחנוני (עמל', מחנכ' ט).

ל'בנה², ש"י, — שם אילן לבן (העץ או הקלפה) נותן
הרבה צל, Baum-Art.; esp. d'arbre; sp. of tree:
ויקח לו יעקב מקד ל'בנה דה ולוו וערמונו (בראש' ל
נו), על ראשי ההרים יזכחו ועל הגבעות יקשרו חתת
אלון ול'בנה ואלה כי טוב צלה (הוש' ד יג), — וגפלונו בזה
הקדמוני, קצתם אמרו שהוא האילן לבן הקלפה ממשפחת

כך נמצא הולד מלובן ומזורו (נדס לא), כל הגשים
של בית אביך כיון שמתעברות שוב אינן רואות פני
המלך ואני דחקתי ונכנסתי כדי שיהא לי בן מזורו
ומלובן (סס' ע), — ובמשמ' זו אפילו בדבר של גנאי:
רבי ברכיה אמר לגנאי (נקרא שמו לבן דומר) מלובן
ברשע (מד"ר כלא' ס), — ובהשאלה, מלבן, ברור וידוע:
שבעצת התורה המלובנת בדברים ברא הקב"ה
עולמים וכו' שהתורה מלובנת בדבריה (מד"ר נמד'
יכ), — ב) *עין מלבנה, חורה ולקויה, שיש בה ל'בן:
ישף מן מימיהם (של הבצלים) בתוך העינים המנושפות
והמלובנות (אסף, כ"י מינכן 48).

— ה) *התלבן, — נהיה לבן, ובהשאלה, נהיה וך וברור:
יתבררו ויתלבנו ויצרפו רבים (דני' יכ י), — ובחז"ט,
במשמ' העקריה: השתי משישלק והערב מיד והאונין
של פשתן משיית לבנו (ננע' יא ח), אבן שהכובס
מכה בגדים עליה עד שיית לבנו (ראמ"ס, שנו' ט
ס), — ובאש: החזיר (את הקנקנים) לכבשן האש
ונת לבנו (פ"י לג), — ובמשמ' בעשה נקי: השלמה
הוא מתלבנת ותורה ומת לבנת (מד"ר שמות כג),
לבן מלכים שיצא למדבריה של עיר וקפתתו החמה וכו'
נכנס למדינה במעט מים ומעט מרחץ מן המרחצות
נת לבן גופו וחזר ליופיו כמו שהיה (סס שס"ה, אל
תלא'י), — ובהשאלה, "נעשה מהור מעונות: יבוא כבוד
הל'בון דך וחת לבני כבני עדרים בני אדר גרירך
(קו' לת"כ, ליון ידידות), כחרי לך היום אם עבדות אם
פריום הבררי והתלבני ומחרי ונהרי והטהרי והחליפי
שמלותיך מעליך והשליכי תעתועיך והבלי שעשועיך
(רמנ"ע, נרקי נפשי), — *התלבן הזמן לפלוני, נהפך לטוב
לו, התחיל מצחק לו, הסביר לו פנים: ואם יכרה זמנך
כור לך ופול כבוד ברה, וכו' וית לבן דך אתר אשר
היה כפי כירה (ר"ש הגניד, אחי מוסר).

— נ) *נל'בן, — נלבנה העין, דקתה בל'בן: לעינים
הנלבנות והכחות והעוממות (אסף, כ"י מינכן 117).

ל'בן^{*}, לובן, ש"י, — א) עצם חגון הלבן, d. Weiss
le blanc; the white: ומטמא (שער הגנע) ככל
מראה לובן (ננע' ד ח), — ואמר המשוור: שחקת ל'בן
שערת ראשיכי ראתה אותו כמו כרסל (רמנ"ע, תרשי"ס), —
וכגון "צמדות נאות וכדומה: ולהעיר על הענין הזה צותה
התורה על כבוס בגדים והנהיגו ללבן שרית לבנה נאה כי
הלובן במקום המדות הנאות (מלמד התלמיד, מעות),
והחסד תתיחס כלובן (פסי' רמז' יג), — ב) *נבה לבנה
שיוצאת מן הגוף: טומטום ואנדרוניג' נותנים עליהם חומרי

¹ באור ותרגום דר' מו"א.

² כמו אשה, תפתה, והוא במקום הסוף י-

העֲרֵבוֹת¹), Weissapfel; peuplier blanc; abele, וקצתם אמרו שהוא האילן עורי העלים לבן הפרח, בלעז atyrax. וקצת החדשים בנו בשם זה את האילן לבן הקלמח שָׁרָר, בלעז Birke; bouleau; birch-tree: עץ לִבְנָה גם הוא ממין עצי חיער ועץ שלו מוב להדליק וקליפתו לִבְנָה (ראש' למוד' א ו).

לִבְנָה², ש"מ, ממי' לִבְנָה, מ"ר לִבְנִים, לִבְנִיכִם, —מ) חמר שֶׁמֶן עֲשׂוּי בצורה סן הצורות, עפי"ר מרבעת, ייבשוהו בשמש או ישרפוהו באש וישתמשו בו לבנין בתים, Ziegel; brique; brick: ויאמרו איש אל רעהו הבה נלכנה לבנים ונשרפה דשרפה ותהי להם הלבנה לאבן (בראש' יא ג). ויסררו את חיותם בעבדה קשה בחמר ובלבנים ובכל עבדה בשדה (שמות ח יד). לא תאספון דתת תכן לעם ללבן הלבנים בתמול שלשם וכו' ואת מחבת הלבנים אשר הם עשים תמול שלשם תשימו עליהם (שס ה זח). תכן אין נתן לעבדיו ולבנים אמרים לנו עשו (שס יו). לכו עבדו ותכן לא ינתן לכם ותכן לבנים תתנו וכו' לא תגרעו מלבניכם דבר יום ביומו (שס יח ט). לִבְנִים נסלו וגוית נבנה (ישע' ט ט). קח לך לבנה ונתתה אותה לפניך וחקות עליה עיר (יחזק' ד ח). וכתים בנגות וסקטרים על הלבנים (ישע' סה ג). —

הקדום. בערב' לִבְנִי א), ועי' הערה לקסן. —) כך תרגמו השבעים λεύκη, רסע"ג וריב"ג הרגסוהו בהשם הערבי לבני, שהוא אילן atyrax בלעז. והנה אין ספק בדבר כי המלה העברית לבנה היא המלה הערבית לבני, ובמשמ' בלשון זו אין פקפוק וחלוקי דעות, וכל הערבים משתמשים בה במשמ' אחת לאותו האילן, אמר אלג'ז'הרי: ואללבני שג'רה להא לבנ כאלעשל ורבמא יתבח'ר בה קאל [אמרו אלקיש ובאמא ואלויה מנ אלהנד ד'אכיא] (המלים האלה הסגורות אינן בהצחאת של אלג'ז'הרי והובאו בלשון אלערב) ורגד או לבני ואלכבא אלמפתרא, ע"ב, ובעבר' לִבְנִי אילן יש לו שרף כמו דבש ועפי"ר יתקמרו בו אמר (המשורר אמרו אלקיש וכן ואהלות מן חזרו מובי הריח) וער או לבני וכבא שריחם גורף, ובאחד משני המקומות במקרא שבאה המלה לבנה, בענין חקירות ששם יעקב לפני הציאן, אפשר כי הכוונה היתה לוח העץ, אבל במקום השני, ששם ישבת אילן זה כי מוב צלו, בוראי אין הכוונה להלבני הערבי, כי הוא אילן קטן, דל, ואינו נותן צל, וצריך לאמר, כי העברים בנו בהשם לבנה אילן אחר לא אותו שכנו הערבים בהשם לבני, או שבעבר' נשתנית משמע' השם לבנה בזמן מאוחר או בפרט בבבל.

² בארמ' לבונתא, בערב' לבנ b), ולא נתבדר היטב ע"ש מה נקראת כך הלבנה ואם יש לשם זה איזו

ובתו"ם: מקום שנחנו לבנות גויל גוית כפיסין לבנים כונים וכו' ב ל ב נ י ם זה נותן טפח ומחצה וזה נותן טפח ומחצה (כ"כ א ח). אין שורין מיט ברשות הרבים ואין לובנין לבנים (כ"מ י ה). מכסין (את הדם) בזבל חרק ובחול חרק ובסיד ובחרסית ובי לבנה ובמגוסה שכתשן (חול' ו י). מלמד שבלע את הדרבן לבינה שבלעה את הטבעת (כלים ט ו). ישראל שוקף לבינה להשתחות לה ובא עכו"ם והשתחות לה (ע"ו מו). — ובהשאלה, *בבתיבת חשירים, אריה ולבנה¹), עי' ערך אריה. —ב) לוח של אבן: ויראו את אלחי ישראל ותחת רגליו כמעשה לִבְנָה² הספיר וכעצם חשמים למחר (שמות כד י).

*אריה. —*גבל. —חקור. —בבש' —לבן, —לבני. — מלבן. —רעה. —שרף.

לִבְנָה³, ש"מ, ממי' לִבְנָה²), —ש"מ, עצם גון הלבן: מראה לתפוח כמו מראה לִבְנָה פני עופר בעת הוביש (רמז"ט, תרס"ט). כבה יקוד לבי במי אשכול וסלא לי כפור, ושתה עלי לִבְנָה פני ארץ אשר דבשה כפור (שס). השקיושקי עפרה את פי בשפת שני ובלבנה שן, ובגוף נקי אותי חבקי כי אין חשקי רק עשת שן (שס ד). דודים בלִבְנָה יעלה אם לא ידעתה תמול אל תבטחו בטוח, כי ראתה עיני שחורה משחר שבה לבנה אחרי השוח (עמל' מחכ' יו). על חלקת מצחך יד יוצרך לא שמה, לבנת השלג זברי צמר צחר, ובמטוה עורקי לחיך לא רוקמה, יפעת ארנמן כלילות השחר (ילג' חס). אור נחמד נשקף מגדלות עיניה, ביקר אור בהיר מעפעפי שחר, גם אדם לחיה על לִבְנָה פניה, כיפי רקמת שני על צמר צחר (קול, אדומ"מ ח).

לִבְנָה⁴, לבונה, ש"מ, כנני לִבְנָה, —שרף מעץ שבהשרפו: הוא מעלה עשן מוב הריח, Weibrauch; encens incense: קח לך סמים נטף ושחלת ותלבנה סמים

שיכות גזון הלבן. —) עי' בהערה לערך אריה. —) כבר פירשנו הקדמונים שם זה במשמ' לבנה, ת"א: כעובד אבן טבא. ואמרו בגמרא: ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר וכו', איכן דרכה של לבנת להינתן שם היא נתונה (ירוש' סוכ' ד נד ג). וכך גם רבים מהמפרשים הקדמוני' וגם החדשים. ³ כך פירש ריב"ג את השם לבנה שבמקרא. ⁴ בכנעני' פונית לכנת, בארמ' לבונתה, לבונתה, בערב' לִבְנָה א), ויא' גם באשורית לבנ, וגם ביוונית λεβανος. וכפי הנראה ע"ש גון הלבן של המין המוב של הלבונה.

א) לִבְאֵן

א) לִבְנִי b) לִבְנִי

וּלְבָנָה וְכֵהָ (שְׁמוֹת ל'ד). וַיֵּצֵק עֲלֶיהָ (עַל הַמִּנְחָה) שֶׁנֶּן וְנָתַן עֲלֶיהָ לְבָנָה וְהִבִּיאוּהָ אֶל בְּנֵי אֶהֱרֹן הַכֹּהֲנִים וְקָמַן מִשֶּׁם מִלֹּא קָמְצוּ מִמֶּלֶכֶת וּמִשְׁמֶנֶה עַד כָּל לְבָנָהּ (וַיִּקְרָא כ'א-כ). וְאֵת כָּל הַלְבָנָה אֲשֶׁר עַל הַמִּנְחָה וְהַקִּשְׁיָה הַמִּזְבֵּחַ רִיחַ נִיחַח אֲזֹכְרָתָהּ דָּוִי' (ש"ס ח). מִבָּאִים עֲלֶהּ זֹבַח וּמִנְחָה וּלְבָנָה (י'מ' יו'ט). שְׁפַעַת גְּמִלִים תִּסְכֵּךְ בְּבָרִי מְדִין וְעִיפָה כָּלֶם מִשְׁבֵּא יִבְאוּ וְהִבִּיאוּהָ יִשְׂאֹו (י'ט' ס'ו). לֹא הִעֲבַדְתִּיךָ בַּמִּנְחָה וְלֹא הִוָּנַעְתִּיךָ בְּלְבָנָה (ש"ס מ'ג). מִי זֹאת עֲלֶה מִן הַמִּדְבָּר כְּתִימֹרוֹת עֵשֶׂן מִקְפָּרֶת מִן וּלְבָנָה מִכֵּד אֲבִקֶּת רֹכֵל (ש"ס ג'ו). עַד שִׁיפּוֹת הַיּוֹם וְגַם הַצִּלְדִּים אֲלֶךְ לִי אֵל חַר הַמּוֹר וְאֶךְ נִבְעַת הַלְבָנָה (ש"ס ד'ו). וַיִּשְׁתַּרְוּ הַדְּשָׁנוֹת וְאִשִּׁיבָה שֶׁם כָּלִי בֵּית הָאֱלֹהִים אֵת הַמִּנְחָה וְהַלְבָנָה (נחמ' י'ט). — וְכַתוּב: "וּשְׁנֵים בִּידֶם שְׁנֵי בֹיכֵי לְבָנָה שֶׁל דָּחֵם הַפְּנִים (י'מ' כ'ה). הַצִּרִי וְהַצְפּוֹרֶן הַחֲלֹבָנָה וְהַלְבָנָה מִשְׁקָל שֶׁבַעִים שְׁבַעִים מִנָּה (י'מ' ד'מ'א ד'). הַיּוֹצֵא לִיהֲרֹג מִשְׁקִין אוֹתוֹ קוֹרֵט שֶׁל לְבָנָה בְּכֹס שְׁלִיִּין בְּרִי שֶׁתִּשְׁרָף דַּעְתּוֹ (כ'ה' מ'ג). — וְאִמֵּר הַמִּשְׁוֹרֵר: שֶׁלֹּךְ יוֹנֵת מִבְּשֶׁרֶת וְאֵם הִיא לֹא מִסְפָּרֶת, כְּאִנֶּרֶת קִטְנָה אֶל כְּנִפְיָה מִחֻבֵּרֶת, מְאֹוֹרֶת בְּמִי בְּרוֹכִים וּבְלָבֹנָה מִקְוֶרֶת (ר"ש הַגִּיד, שֶׁלֹּךְ יוֹנֵה). וְשִׁכְחֵנוּ וּבֵין שְׁדֵי קוֹצֹת מְרִיקוֹת מִ'ר עָלֵינוּ רָקָה אֲדָמָה, וְהַיִּמִּין מִחֲבֶקֶת לְבָנָה וְהַשְׁפָּה מִנִּשְׁקָת לְחֶסֶד, וְהַמִּטָּה מִקְפָּרֶת לְבֹנָה וְהַעֲרֵשׁ בְּכָל בִּשְׁם פְּטוּמָה, וְנַעֲמָתִי מִחֻיּוּנִי עַד כִּי הִקִּיצוּתִי וְהִנֵּה אֵין מְאֹוֶמָה (י'ס'ף כ'ן חֲפֵלֵא, סֵלֶנִּי תֵן).

א **לְבָנָה** (י'ט' מ'ר' לְבָנָה), שֶׁם נִרְדֵּף עִם יִרְחָ: וְחִפְרָה הַלְבָנָה וּבֹוֹשָה הַחֲמָה כִּי מֶלֶךְ יִי' צִבְאוֹת בְּהַר צִיּוֹן וּבִירוּשָׁלַם (י'ט' כ'ד כ'ג). וְהִיא אֹור הַלְבָנָה כְּאוֹר הַחֲמָה וְאוֹר הַחֲמָה יִהְיֶה שְׁבַעֲתִים (ש"ס ל'טו). מִי זֹאת הַנִּשְׁקָפָה כְּמוֹ שֶׁהָיְתָה בְּרַח כְּחֶמֶת (ש"ס י'ו). — וְכַתוּב: "וּמִכְנִיסִין אֵת הַגְּדוֹל שֶׁבֵּהן (שְׁבַעֲדִים) וְאוֹמְרִים לוֹ אֲמֹר כִּיִּצֵּר רֵאִיתִי אֵת הַלְבָנָה לְפָנֵי הַחֲמָה אוֹ לְאַחֵר הַחֲמָה (ר"ס כ'ו). דְּמוֹת צוֹרוֹת לְבָנוֹת הֵיוּ לוֹ לִרְגֵג בְּשִׁבְלָא וּבְכוֹחַל בַּעֲלִיּוֹת שֶׁבֵּהן מֵרָאָה אֵת הַהִדְיוּמֹות וְאוֹמֵר הִכֹּחַ רֵאִיתִי אוֹ כֹּחַ (ש"ס ח). תַּחֲחִיל נִגְלַל חֲמָה לִשְׁקֵעַ וְתַחֲחִיל נִגְדֵּל לְבָנָה לְעֹלֹת וְהוּ בֵּין הַשְּׁמִשּׁוֹת (י'מ' נ'כ' א' כ'). אֵין הַלְבָנָה זֹרֶחַת בְּשַׁעֲה שֶׁהַחֲמָה שׁוֹקַעַת (ש"ס). מִימֵיהָ שֶׁל חֲמָה לֹא רֵאִיתָה פְּגִימָתָהּ שֶׁל לְבָנָה (ש"ס ר"ס כ'ת). אַחֵר עֲשֵׂר יוֹם שֶׁהַחֲמָה עוֹדֶפֶת עַל הַלְבָנָה בְּכָל שָׁנָה (ש"ס). הִרְוָאָה חֲמָה בְּתַקּוּפָתָהּ לְבָנָה בְּנִבְחֻרָתָהּ וּכּוֹכְבִים בְּמִסִּילוֹתָם (כְּנִלִי כ'כ' נ'ט). אֵינִי דוֹמֵה תִּסְמוֹר שֶׁל לְבָנָה לְחִימוֹר שֶׁל ¹ (כ'נִרְאָה עִשֵּׂשׁ גִּזֵּן הַלֵּכֵן וְהַכֵּהָ שֶׁל אוֹר הַיֵּרֶת,

חֲמָה תִּסְמוֹר שֶׁל לְבָנָה מִתְמַר וְעוֹלָה כְּמִקְלֵ תִּסְמוֹר שֶׁל חֲמָה מִסְפָּעִיז לְכֹאֵן וּלְכֹאֵן (י'מ' כ'ת). הִישָׁן בְּצֵל דִּקְל יַחֲדִי בַּחֲצוֹר וְהִישָׁן בְּצֵל לְבָנָה דְּמוֹ כְּרֹאשׁוֹ (פִּסְח' ק'א). וְדִבְרָנָה אֲמֵר שֶׁתִּתְחַדֵּשׁ (פִּסְח' מ'ג). אֲמֵר יוֹחֲנָן לֹא נִבְרָא דְהָאִיר אֵלָא לְגַלְל חֲמָה כְּלִבְדֵּר אֲמֵר לְמָה נִבְרָא לְבָנָה לְמוֹעֲדִים כְּדִי לְקַדֵּשׁ בְּחִשְׁבּוֹנָה רֵאשִׁי חֲדָשִׁים וְשֵׁנִים (מִד'ר כְּרֹאשׁ' ו'). אֲמֵר הַקִּבֵּ"ה הָאֵיִל זֶה לְבָנָה הוּא מִיעֲטָה עֲצֻמָּה לְהִיּוֹת שׁוֹלֵט בְּלִילָה גִּזְוֹר אֲנִי עֲלֶיהָ בְּשַׁעֲה שֶׁהִיא יוֹצֵאת שִׁיָּהּ הַכּוֹכְבִים עֲמָה (ש"ס). בְּלִילָה אִם אֵין הַלְבָנָה נִרְאִית בְּרִקִּיעַ הַחוּשֵׁךְ בְּעוֹלָם וְאֵין אֲדָם יֹכֵל לְהֵלֵךְ אֲפִילוֹ תוֹךְ הַמִּדְבָּרָה כִּיּוֹן שֶׁהַלְבָנָה נִרְאִית בְּרִקִּיעַ הַכָּל שִׁמְחִין וְטַהֲלִיכִין בְּדֶרֶךְ (ש"ס שְׁמוֹת י'ס). — וְאִמֵּר הַמִּשְׁוֹרֵר: בְּנִפְשִׁי יַעֲדוֹת בִּיּוֹפִי כְּלוֹלוֹת בְּשַׁעֲרֵ כְּלוֹלוֹת וּבְנִפְשִׁי לְבָנוֹת, בְּאִמְנָן לְכַנּוֹר וְעוֹגֵב בְּחִקְיָן דְּרַסֵּם לְאִמּוֹת מְנִיקוֹת דְּבָנוֹת (רמכ"ע, תַּרְשִׁישׁ כ'). — "חֲצִי לְבָנָה, חֲצִאי לְבָנָה, קֵן כְּפֹאֵן יִשְׁתַּמְשׁוּ כֹו בְּכַתִּיבָה לְסַגּוֹר בֵּין שְׁנֵי חֲצָאֵי לְבָנָה דְּבֹוֹר צַדִּי: רֵק שֶׁבְּכַתוּב שְׁמַתִּי הַמִּסְפָּרִים בֵּין שְׁנֵי חֲצָאֵי מְרֹובַע כּוֹה [] וּבְפִרְשׁוֹ בֵּין שְׁנֵי חֲצָאֵי לְבָנָה כּוֹה () בְּצִדּוֹ (הַקִּדְמ' מְנִיס פ' ר"י אֲכַרְנֵנָא לְנִיבֵא' א'). — *מִזְוֹרוֹת בְּלְבָנָה: עַד שִׁישְׂאוֹ וְיַחֲנֹו בְּהַ מִזְוֹרוֹת בְּלְבָנָה (סוֹט' לֵא), וְעִי' מוֹר. — וְעַם הַפַּעֲלָ טוֹה: שִׁשְׁמַע מִהַנִּשִּׁים הַמְּוֹת לְאוֹר הַלְבָנָה נִשְׁאֹוֹת וְנִזְנֻתוֹת בְּהַ שְׁוִינְתָה (רמכ"ס, סוֹט' ח'ת). הַאֲמִינוּ הַבָּלִי וְקִנּוֹת מִשִּׁיחוֹת כְּשִׁמּוֹת לְאוֹר הַלְבָנָה (שְׁנֵט יְהוֹדֵה ו'). *וְיִשְׁלֹמֹן הַלְבָנָה בְּעוֹלָם הַתַּחֲתוֹן יִפִּי אִמּוֹנָה הַקִּדְמוֹנִי¹: לְבָנָה מְסוּנָה עַל מִפְתָּחִי שְׁמִים וְאֶרֶץ וְעֵרֶב הוּא לְעוֹלָם לְרַעָה וּלְטוֹבָה (כְּרִיית' ר"ש הַקֵּן ט'). הִלִּיחָה גַם הִיא רְבִיעִית הַגּוֹף וְכו' וְהִנּוּחָה בְּהַ כּוֹכֵב לְבָנָה (אֶפֶס, כ"י מִינְכֵן 11). וְלְבָנָה מְסוּנָה עַל הַחִיּוֹם וְלִבֵּן הַגּוֹלֵד בּו' יִהְיֶה (תוֹלֵד' יֵחֶק לִרְי' קֶלְרוֹ, וִילֵא). וְאִמֵּר כִּי יִשְׁפַּע מֵהַ לְבָנָה כְּתִי רֹחַנִי יִחְפָּשֵׁט בְּכָל הָעוֹלָם (רַש"י פִּלְקִיִּיִא, הַמְּכַקֵּשׁ פִּג). וּמִגְלָל לְבָנָה כְּחַ הַצְמִיחָה וְהַגְּדוֹל אֲשֶׁר הוּא שֶׁרֶשׁ כָּל הַכֹּחֹת מְבַעֲיוֹת (מִנַּח' קֶלֶא' לִרְי' מִפִּסְחָ 55). — *וְשִׁמְשׁוֹי הַלְבָנָה בִּימֵי הַשְּׁבַעִים: וְהֵם מִשְׁרַחִים דְּשִׁבְעָה יָמֵי הַשְּׁבַעִים יוֹם א' כּוֹכֵב חֲמָה יוֹם ב' צִדִּק לְבָנָה יוֹם ג' גִּזְוֵה מֵאֲדִים (פִּדְר"א ו'). בְּשַׁבַּת מִשְׁמַשׁ כּוֹכֵב וְאַחֲרָיו לְבָנָה וְאַחֲרָיו שְׁבַתִּי (רַש"י עֵרוֹכ' טו.). — *וְנִפְשָׁה שֶׁל הַלְבָנָה: הָעֲלִיּוֹן שְׁבַתִּי וּמֵלָאֵבּוֹ וְהוּא נִפְשִׁי

בְּגִזְוֹר דְּאוֹר הַשְּׁמֶשׁ הַמְּבַהֵק, וְעִי' עֵרֶךְ יִרְחָ. — ¹ בְּאַרְמ': הָאֵי מֵאֵן דְּלְבָנָה (גוֹלֵד) יִהְיֵ נִבְרָ מְכִיל מְרַעִין כְּנִאֵי וּסְתִיר סְתִיר וּבְנִאֵי אֲכִיל דְּלֵא דִילִיָה וְשִׁתִּי דְּלֵא דִילִיָה וְרוּחוֹ כְּסִיין אִם גִּבֵּ מַצִּיחַ (שְׁנֵט קֶנוֹ).

קפציאל וכו' והה' נוגה ונפשו ענאל והו' כוכב ונפשו מביאל והו' התחתון לבנה ונפשה גבריאל (משנ' חסיד', המלאך והרקיע ח). — ועי' ירח.
גבריאל, "נפש הבנה". — "חבור ונגוד". — *קדוש הלבנה. — ירח, "ירחי". — *לקוי הלבנה. — *מוֹלֵךְ הלבנה, עי' במקומו. — "מחזור הלבנה". — "מחנות הלבנה". — "מנת הירח. — סהר. — *פגימת הלבנה. — *קדוש החדש. — קדר, קדרות. — "שנוי מראית הלבנה.

לִבְנָה, ש"י, — הלה הלבנה שבגוף בע"ח: כי החום כשיהיה יותר נוטה אל האידיות וכו' אותו החום הוא מהלבנה כי הלה מפני עביו ודבקותה לא יותר הנתך ממנו בשוה (פרקי משנ' י). ונאמר שהלבנה היא על ב' פנים טבעית ובלתי טבעית (ספ' הקדמ' ג א, כ"י נלנין). וההמורית (שבקדחות) המפסקת היא קדחת הבאה מלבנה מעופשת (ספ').
לִבְנוֹנִי, ת"י, לנִי, לבנונית, — קצת לבן: זרע דחה סרוחה רבנונית (הקדמ' ספ' הרוקח).

לִבְנוֹנִית, ש"י, — סגולת דבר לבן קצת: ב' שערות עיקרן משחור וראשן מלבין וכו' כמה יהא בלבנונית ר"מ אומר כל שהוא (נגע' ד ד), וכמה תהיה רבנונית בשלג (ספרא תוריע, נגע' ב). הרצועות יהיו שחורים שלא יהא עליו כלל צד לבנונית (תוספ' ב"ק נט). צרעת עור השר הוא שילבין מקום מן העור ותהיה הלבנונית בקרום ביצה (רמב"ם, טומא' זרע' א א). והלכה וכדקה את עצמה מיד ומצאה עד העד לחלוות לבן ולא לבן לגמרי אלא כמראית בגד לבן שנפל עליו אבק שהוכחה לבנוניתו (שו"ת תרומ' סדנ' רמו).
לִבְנוֹת, ש"י, — כמו לִבָּן, רבנונית: אין הקב"ה צר את האדם אלא מטפה שר רבנות (מד"ר ויקר' יד). אם שר אשה מלא דם עומד וממנו יוצא למקו' נדתה וברצונו של הקב"ה הולכת טיפה שר לבנות ונופלת לתוכו מיד הולד נוצר (ספ'). הבריות מפקדין אצל נשותיהן טיפה של לבנות והקב"ה מחזיר להם אותה טיפה בריה נאה שלימה (שם קהל', כרכות הטובה). — ובסנהדרין: בהרת עזה כשלג ספחת שניה דבהרת כלומר שלבנותה פחותה ממנה (הש"ס לריכ"ג, ספח). ואין הפרש בין שיהיה עין הדם עמוק או יהיה נוטה אל הלבנות (ר"א הקרלי, ג"ע, טמא' וטהרה).

לִבְנִי, לבני, ת"י, לנִי, לבניית, מ"ר לבניים, לבניות, — משכע הדחה הלבנה: והלבן הוא רבני והולדו מלחה לבנה מדוחה (קאטן ג ו טו). הבשריי יהיה הסבה

בו ליחה מימית לבניות מתפשטת עם הדם באברים (ספ' ג יד ג). הקף הקדחת הלבניות הוא כ"ד שעות וכו' וזה שהקדחת הלבניות הבאה בכ"ד יום מתחלת העונה א' עד תחלת העונה השנית יש כ"ד שעות וכו' או תדע שזה יש עמו ג' קדחות לבניות (פרקי משנ' י). הקדחות הלבניות הנה סבת הרתה בהם סבת הקדחת (ספ'). ברפואת הקדחת הלבניות המפסקת (ספ' הקדמ' גכ, כ"י נלנין). — ובמשנ' ק"ר השכע, קצת עצל, phlegmatisch; - tique; - tie: והכלל שלא היה יוסף לבני עצד בכד הפעולות גם לא היה אדומי מהיר המעשים (ר"י אכרנאל, ויטב). שיש ארבעה מיני המוגות דמיי אדומי לבני שחוריי וכו' האדומי מוכן לקדחות שלישיות והלבני לקדחת בכד יום ויום (תולד' יחזק לר"י קארו, תוריע). ומי שהוא לבני רחוק הוא ישישי חכמה וכו' כסו הנשים שהן לבניות והן שכחניות (רשכ"ל דוראן, מג"א ה יג). האורה רענן הוא דמיי לבני (ר"י עמדין, מגדל עוז לו). — והלה הלבניות בעין: כענין מי שירדו המים בעיניו ויתעבה הדיחות הלבניות אשר לפני הכפוריי (אמונה רמא א).
לִבְנִיָּאֵל, — שם מלאך, ממנה על עין הרע: רבניאל ושמשיואל מלאכים הממונים על עין הרע (תולד' אדם, סגולה פ).

לִבְנִיָּוֶת, ש"י, — כמו רבנות: ושוה הנייר עצם ולבניותה מקרה (אמונ' רמא א ו). שמללבוניות האורה נראה תהום (ר"מ אלשיך, איזק מא כג). והלבנה בחוק לבניות ומימיותו (קאטן ג יכ ב). והמימיות (של הדם) הלבניות שלא יתדבק הדם בגוף דבוקו הטבעי (ספ' ג יד ה).

לִבְנִיָּוֶת, ש"י, — כמו רבנות: כמו שהלבניות באשה בסות לבמה מומין (שנט יהודה ח). ובהגיעם להרים אשר סביב ליורושם היה הרבני (שר הצאן) כל כך עד שלא נראה דשא כי כלו הפך דבן מלבניות הקודם (שם סד). וישאר (האור) בלבניותו הקודם כמו שהיה (ראש' חמסה, שער האהבה א).

לִבְם ⁽¹⁾, ממנו לִבָּם.
לִבְם ⁽²⁾, פ"י, רבסו, עתי' לִבָּם, — לבם את פלוני בדם וכדומ', רמסו ולכלכו ונאלו בדם, in Blut nieder-treten; fouler qqn. dans le sang; trample in blood: ציון גברת לממלכות מציריך, רבי שלומים שאי

(1) עי' הערה דהערך.
(2) פעל יצרו הפיטן, ופרשו לפי ענינו, המפרש

מאת אסיריך, יחמץ לבבי לקול נתנו ראמים בני שעיר
ומואב בתוך היכדביריך, לבסו משיחי ברם קדקד סגנים
טרוף שוע וקוע רמוס עמי בחיריך (קינ' לת"כ, ליון גכרת).

לְבַר¹, ממנו לְבָר.

לְבַר², פ"י, נכנ' דְּבָרָה, —לְבָר אותו לדבר, בחר בו
ויעד אותו להדבר, wählen, bestimmen; choisir
destiner; to destin: מה גרדה שכלות איש אשר יין
החשק עברו, ושכח כי להשקף על סודותיו האלהים
לברו³, ומה גדלה אשמת איש ידור נדר לאלהים
ויחל דברו, ואיש יראה צניעות וקדושה ואין תוכו
כברו (פמ"י, מחכ"י).

לְבַש⁴, ממנו לְבוֹשׁ, לְבַשׁ, מְלַבֵּשׁ, תְּלַבֵּשׁ, *רְבִישָׁה,
הַלְבִּישָׁה, הַתְּלַבִּישׁוּהָ.

לְבִישׁ⁵, לְבַשׁ, פ"י, לְבַשָּׁה, לְבַשְׁתִּי, לְבַשְׁתָּ, דְּבִישׁוּ,
לְבוֹשׁ, דְּבִישׁ, לְבַשׁ, דְּבִישׁוּ, תְּלַבֵּשׁ, תְּלַבֵּשׁוּ,
תְּלַבֵּשׁוּ, יִלְבֹּשׁ, יִלְבֹּשׁוּ, יִלְבֹּשׁוּ, תְּלַבֵּשׁוּ, רְבִישׁוֹ, לְבוֹשׁ,
דְּבִישׁ, דְּבִישׁ, רְבִישׁוֹ, וְכַעֲתִי ע"פ קמוצה, אֲרַבֶּשְׁנָה.

חפש לו מקור, אך לא עלה בידו כלום: לבסו כמו בלסו
והוא לשון לכלוך ומינוף או הוא כפשוטו לבסו מר' בוססו
מקדשך והוא ענין רמיסה וניאול ובויון או הוא דשון
עירוב מל' עיסה בלזם בתלמוד ול' פסוק וכולם שקמים.
ע"ב. וכל זה דחוק.

⁽¹⁾ ע"י הערה להערך.

⁽²⁾ ע"י הערה לקמן. ⁽³⁾ אין ספק בדבר כי המליץ
השתמש כאן בהמלה לברם האלהים (קהל' ג' יח), שלפי
הנקוד המקובל הם כנוי לרבים נסתרים, ועשהו המליץ
לפעל עם כנוי ליחיד נסתר. והנה שם דעת הקדמוני היא
כי הלמד שבראש המלה היא שמושית, ואם שם המליצה
קשה ואינה מתישבת יפה ביתם לרבים נסתרים, כאן אי
אפשרית, בכוא לברו אחרי האלהים, וכבר שער פרופ'
בכר גם שם כי אין הלמד שמושית אלא שרשית, ורצה
לפרשו עפ"י השרש האשורי לבר במשמ' זקן, ע"י שם
בהערה, שדחית השערה זו שם. ואולם כאן דבר ברור
הוא כי המליץ השתמש במלה זו כאלו היתה השרש
שרשית, ואולי היתה דעתו כי גם בקהלת הלמד שרשית
ובמשמ' בחירה ויעירה.

⁽⁴⁾ שרש שמי קדום מִשְׁתַּף, באשור' לְבַשׁ, ארמ'

דְּבִישׁ, ערב' לְבַשׁ a.

⁽⁵⁾ בערב' לְבַשׁ a. — ⁽⁶⁾ ובנכחים מחלקת בין קצת
המקדקים. רד"ק אמר סחם: ואשר הם לגורת פֶּעַל בצירי
יחוכרו נ"כ בצירי וכו' וכן שאלך שאלניו, ואם לא נמצאו,
ע"ב, נראה כי כונתו היא גם אותם הכנויים שלא נמצאו.

a) لبس b) لبس

סלון הלשון העברית (52)

יִלְבֹּשׁוּ, יִלְבֹּשׁוּ (יִלְבֹּשׁוּ), —לְבַשׁ בגד, שֶׁם בְּגָד עַל גּוֹפּוֹ דְּפִי צוּרַת
הבגד, anziehen (ein Kleid); mettre (un habit)
to cloth o. s. with a garment: ונתן לי לחם לאכל
ובגד ללבוש (כרלש' כח כ). ותסר צעיפה מעליה ותלבוש
בגדי אלמנותה (שם לח יט). ובגדי הקדש אשר לאהרן
יהיו דגניו אחריו וכו' שבעת ימים ילבוש הכהן תחתיו
(שמות כט כט-ל). ופשט את בגדי הכר אשר ללבוש
בבאו אל הקדש (ויקד' יו כג). ולבוש הכהן מרו בד
ומכנסי בד ילבוש על בשרו (שם ו ג). כתנת בד קדש
ילבוש ומכנסי בד יהיו על בשרו וכו' ורחץ במים את
בשרו ולבוש (שם יו ד). ולא ילבוש גבר שמלת אשה
(דבר' כב ה). לא תלבוש שעמנו (שם יא). ובובע נחשת
על ראשו ושריון קשקשים הוא לְבוֹשׁ (ש"א יו ט). ויתחפש
שאל וילבוש בגדים אחרים (שם כח ת). ועליה כתנת
פסים כי כן תלבושן בגות המלך הכתולת מעילים (ש"ב
יג יח). התאבלו גא ולבושי גא בגדי אבל (שם יד ב).
התחפש ובא במלחמה ואתה לבש בגדיך (מ"ח כב ג).
פשטת את כתנתיא יוכבה אלבושנה (ש"ש קג). ואתי שרוד
מה תעשי כי תלבושי שני כי תעדי עדי זהב (ימ' ד
ל). אסרו הסוסים ועלו הפרשים והתיצבו בכובעים טרקו
הרמחים לְבוֹשׁוּ המריגות (שם מו ד). והסירו את מעיליהם
ואת בגדי רקמתם יפשו חרדות ילבושו על הארץ ישבו
(יחזק' כו יו). את החלב תאכלו ואת הצמר תלבושו (שם
לד ג). ושם יניחו בגדיהם אשר ישרתו בהן כי קדש
הנה ולבושו² בגדים אחרים (שם מז יד). האיש לְבוֹשׁ
הבדים אשר הקסת בכתניו (שם ט ו). ופקדתי על
השרים ועל בני המלך ועל כל הַלְבָּשִׁים מְלַבֵּשׁ גברי
(לפ"א ח ת). לְבוֹשׁ ואין לחם לו. (תג' לו). ויהושע היה
לְבוֹשׁ בגדים צנאים (זכר' ג ג). ולא ילבושו אדרת שער
למען כחש (שם יג ד). ויקרע מרדכי את בגדיו וילבוש
שק ואמר (אסת' ד ח). ויהי ביום השלישי ותלבוש אסתר

ולפי זה צריך לאמר לְבוֹשָׁה לְבוֹשָׁה. ומ' רבינו' נקד לְבוֹשָׁה.
ומכ"ר הורה כי צריך לאמר לְבוֹשָׁה, ע"פ פתוחה, ע"מ
וקנכם (תה"פ, ס' רכט). וכך היא דעת במב' (B. § 1043), אך
קניג (Kö. I, 290) נקד לְבוֹשָׁה, לְבוֹשָׁה. ⁽¹⁾ כבר העירו
הקדמוני על הקמץ בע"פ: אך מה שבא מהם על יפעל בלי
ואו עינו יהיה בהדבקו בכנוי הפעול כמו במשך בקמץ גדור
ואיש אחר ישכבנה ילבושם הבקו וכו' (הרקמה, 84). וכן
רד"ק: או יהיו כל אלה קמוצים מפני שהם מגזרת אפעל
יפעל כפתח לפיכך יעמרו עם הכנויים כמו שהם מרם הכנויים
אלא שהם קמוצים מפני נח השוכן וכו' כי כן מצאנו מהם
גם בלא אות גרונית איכבה אלבושנה, צדק לְבוֹשְׁתִי וילבושי
וכו' (מכלול, כזה"פ). ⁽²⁾ כך הקרי, והכתיב ילבושי

(בגדי) מלכות (סס ו א). יביאו לבוש מדכות אשר
 דָּבֵשׁ בו הסדר (סס ו ח). ויקראו צום וַיִּלְבְּשׁוּ שקים
 מגדולים ועד קטנים (יו"ג ס). אם יצבר (הרשע) בעפר
 כסף וכחמר יבין מלבוש יבין וצדיק יִלְבַּשׁ וכסף בקי
 יחלק (איו"כ כו יו-יז). לא חירא דביתה משלג כי כל
 ביתה לָבֵשׁ שנים (משלי לא כא). — ובהשאלה, לָבֵשׁ
 הגוף רִמָּה וכדומ', נתכסה בִּרְמָה: לָבֵשׁ בשרי רסת וגיש
 עפר (איו"כ ז ס). — לָבֵשׁ הָאָרֶץ את העם, נמלאה:
 שאי סביב ענין וראי בלם נקבצו באו לך חי אני נאם
 יי' כי כלם בעדי תִּלְבְּשׁוּ ותקשרים בכלה (ישע' מט יח).
 — והשדה צאן וכדומ': לָבֵשׁוּ כרים הצאן ועמקים יעמסו
 בר (תהי' סס יד). — ודברים מפשמים, דָּבֵשׁה אותו רוח
 אלהים, בא עליו הרוח, התעורר: ארוח יי' לָבֵשׁה את
 גדעון ויתקע בשופר ויוקע אביעזר אחריו (שפט' ו לד).
 ורוח לָבֵשׁה את עמשי ראש השלושים לך דויד ועמך
 בן ישי שלום (דסי"א יכ ית). ורוח אלהים לָבֵשׁה את
 זכריה בן יהוידע הכהן ויעמד מעל לעם ויאמר להם
 כה אמר האלהים למה אתם עברים את מצות יי' (דסי"ב
 קד כ). — לָבֵשׁ גאות, עו', הוד, הדר, צדקה, נקמה,
 בשות, בלמה, קללה וכדומ': יי' מִדָּךְ גֹּאֲזֵת דָּבֵשׁ דָּבֵשׁ
 יי' עז התאזר (תהי' ג א). יי' אלהי גדלת מאד הוד
 והדר לָבֵשׁת (סס קד א). עורי עורי לָבֵשׁי עז זרוע יי'
 (ישע' נא ט). עורי עורי לָבֵשׁי עורך ציון לָבֵשׁי בגדי
 תפארתך ירושלם (סס נכ א). וַיִּבֶּשׂ צדקה כשרין וכובע
 ישועה בראשו וַיִּלְבֹּשׂ בגדי נקם תִּלְבַּשֶׁת (סס נט יז).
 כהניך יִבֶּשׁוּ צדק והסודיך ירגנו (תהי' קלג ט). וַיִּלְבֹּשׁ
 קללה במדו (סס קט יח). וַיִּלְבֹּשׁוּ שומני בלמה (סס כט).
 שגאיד יִלְבֹּשׁוּ בשת (איו"כ ח כ). כהניך יי' אלהים וַיִּלְבֹּשׁוּ
 תשועה (דסי"ב ו מא). — לָבֵשׁ הצדק אותו, הצדק מלא
 את כל נפשו: צדק לבשתי וַיִּלְבֹּשֵׁנִי (איו"כ כט יד). —
 ובתו"מ, במש"מ העקרות: אין הכהנים לֹבֵשִׁין
 לשמש בבית המקדש אלא צמר ופשתים (כל"ט ט א).
 מוציא כל כלי תשמישו ולֹבֵשׁ כל מה שיכול ללבוש
 ועוטף כל מה שיכול לעטוף (שנת יו ד). אין לֹבֵשִׁין
 סנעלין וסנדרין חדשים אלא אם כן דָּבֵשׁן והלך בהן
 מבעוד יום (ירוש' סס ו ח). בנוהג שבעולם אדם יודע
 שיש לו דין לֹבֵשׁ שחורים ומתעטף שחורים וכו' אבל
 ישראל אינן כן אלא לֹבֵשִׁים רַבִּינִים ומתעטפים
 לבנים (סס ר"ה א נו). קונם שאיני נהנה דאיש פלוני
 כל הומן שהוא לֹבֵשׁ שחורים לֹבֵשׁ דְּבָנִים מותר
 (סס נדר' ט מא ג). כלי פשתן אין בהן משום גיהוץ
 אבל אסור ללבושן בשבת שחל תשעה באב להיות

בתוכה (כגלי תעני' כט). בכל יום ויום היתה אשת
 מוסיפר משדלתו (את יוסף) בדברים בגדים שלבשה
 לו שחרית לא לבשה לו ערבית בגדים שלבשה לו
 ערבית לא לבשה לו שחרית (יו"מ לה). ונדרמו לחירות שר
 מלך מהן דֹּבֵשִׁי ברזל ומהן רֹכְבֵי סוסים ומהן יושבי
 קרנות פגע בלֹבֵשִׁי ברזל א"ל משדמי אתם (מד"ר נראש'
 פס). — וחפלין וכדומ': כל שאינו באלישע בעל כנפים לא
 ילבוש תפילין (ירוש' נרכ' כד ג). כאן ביבול' ללבושן כאן
 בשאינו יכול ללבושן (סס). שיש שהות ביום ללבושן
 (כגלי סס כג). ר' יגאי היה לֹבֵשֵׁן אחר חוליו שלשה
 ימים (פסיק' רכתי כג). — וַלְבֹשׁ סתם, במש"מ לָבֵשׁ
 מלבושים, ואמר בן מירא: גוגע בופת תדבק בידו וחומר
 אל דִּק וְלֹבֵשׁ דרכו (כ"ס גני' ג א). אומרין לו לבוש
 בדרך שהוא לֹבֵשׁ (תוספתא סנה' ו ג). לעולם יאכל
 אדם וישתה פחות ממה שיש לו וילבש ויתכסה במה
 שיש לו (חול' פד). — *וַלְבֹשׁה לו נקמה: למלך שנשבח
 בנו ולֹבֵשׁה נקמה דמלך והלך ופדה את בנו (פסיק'
 רכתי עו). — *וַלְבֹשׁ מלאכות: להלך שהיתה שכינה על
 גביהן קראן אנשים כיוון שנסתלקה שכינה מעל גביהן
 לבשו מלאכות (מד"ר נראש' ג). — וַלְבֹשׁ כת וכדומה:
 כגון רבי צדוק שֶׁלֵבֶשׁ כת לכנף יצרו להתגבר בהפצי
 קונו (כס"י קדוש' מ). — וַלְבֹשׁ צורה: כל מתחדש היה
 אחר שלא היה ואפילו היה החמר שלו נמצא ואמנם
 הפשיט צורה ולבש צורה אחרת (מו"כ יז). והוא
 שיפשוט צורה וידבש צורה עד שישתנה עצמו וישוב
 עצם אחר זכו' באמרך עצם הורע נשתנה מצורתו
 ולבש צורה חיונית (כוח חן י).

— הפע', הַלְבִּישׁ, הַלְבִּישָׁה, הַלְבִּישָׁת, הַלְבִּישׁוּ, הַלְבִּישׁוּ,
 הַלְבִּישׁוּ, אֲדַבֵּשׁ, תִּלְבֹּשׁ, תִּלְבֹּשׁוּ, וְתִלְבֹּשׁוּ, תִּלְבֹּשׁוּ, תִּלְבֹּשׁוּ,
 הַלְבִּישָׁתם, הַלְבִּישָׁתִי, מִלְבִּישָׁם, אֲלִיבִישָׁךְ, תִּלְבִּישָׁנִי,
 יִדְבֹּשָׁם, יִדְבֹּשָׁהוּ, יִלְבִּישׁוּם, — (א) הַלְבִּישׁ את פלוני
 ועל פלוני, שש עליו בנד באופן שהבגד עשוי לכך,
 bekleiden; vêtir; to clothe ויעשי' אלהים לאדם
 ולאשתו כתנות עור וַיִּלְבֹּשֵׁם (נראש' ג כא). ותקח רבקה
 את בגדי עשו בנה הגדל החמדת אשר אתה בבית
 וַתִּלְבֹּשׁ את יעקב בנה הקטן ואת ערת גדדי העוים
 הַלְבִּישָׁה על ידיו ועל חלקת צואריו (נראש' כו יו-יז).
 וַיִּלְבֹּשׁ אתו בגדי שש (סס מא מז). ולבני אהרן תַּעֲשֶׂה
 כתנת זבן והַלְבִּשָׁת אתם את אהרן אחיך (שמות כח
 מ-מא). ואת בניו תַּקְרִיב והַלְבִּשָׁתם כתנת (סס כט ח).
 ויחגר אתו באבנט וַיִּלְבֹּשׁ אתו את המעיל (ויקרא' ח ז).
 והפשט את אהרן את בגדיו והַלְבִּשָׁתם את אלעזר בנו

וכו' ויפשט משה את אהרן את בגדיו וילבש אתם את אלעזר בנו (במד' כ כו-כח). וילבש שאל את דוד מדיו וכו' וילבש אתו שריון (ש"א י"ז לת). בנות ישראל אל שאל כבינה המלבישכם שני עם ערנים (ש"א כ"ד). והלבשתיו כתנתך ואבנטך אחוקנו (ישע' ככ"א). ואלבשך רקמה ואנעלך תחש (יחזק' י"י). והלבש אתך מחלצות וכו' וילבשוהו בגדים (זכר' ג ד"ה). ותשלח בגדים להלביש את מרדכי (אסת' ד ד). וביאו לבוש מלכות וכו' והלבשו את האיש אשר המלך חפץ ביקרנו וכו' ויקח המן את הלבוש ואת הסוס וילבש את מרדכי וירכיבוהו ברחוב העיר (ש"א ו ח"א). כי סבא ווולל יורש וקרעים תלביש נומה (משלי כג כ"א).—ובזהשאלה, הלביש את הגוף עור ובשר: עור ובשר תלבישני ובעצמות ונדרים תשככני (איוב י"א).—ואת צואר רעמה: התחן לסוס גבורה התלביש צוארו רעמה (איוב ל"ט).—וכנדי ישע וכדום: כי הלבישני בגדי ישע מעיל צדקה יעטני (ישע' ס"א י).—הלביש את השמים קדרות: אלביש שמים קדרות ושק אשים בסותם (ישע' נ"ג).—והלבישו ישע: וזהניה אלביש ישע וחמיריה רנן ירגנו (תהי' קל"ו).—ובבשת: אויביו אלביש בשת (ש"א יח).—ובתו"מ, כמשמ' העקרת: אומרי' לו לבוש כדרך שהוא לבוש או הלבביש הז כדרך שאתה לבוש (תוספתא סנה' ג). מי שהוא מביא את הדור הוא מלבישו (ירוש' כ"א ט לז). להלך אחר מדותיו של הקב"ה מה הוא מלביש ערומים וכו' אף אתה הלבב ש ערומים (סו"ת י"ה). שהיא מקשטת את בנותיה ומלבישתן זהורית ומעטרת אותן בזהב (פסוקי רנתי כו).—*ובזהשאלה, כסה עד: עור הדג והנייר שהלבביש בהן את החבית וצדדן למטה (תוספתא כלים כ"ק ז"א).—*ודברים מפשמים: משמח את המקום משמח את הבריות ומלבישתן ענוה ויראה ומבשרתו להיות צדיק (אבות ו ס). שיקול הדעת וראיית ההכמה מכריתים אותנו להודות כייש בעולם צורה שהיא נוצרת ומלבישת הגוף (גי'ין הנפש ה).—(ב) הלבביש מעות בסחורה, שם מעות בסחורה, קנה סחורה בעד המעות, הבנים מעות בעסק ובמסחר: ראובן נתן לשמעון הדר בעיר פ' מעות דרך עסקא להלבישם במשי שם בעירו למחצית שכר הנחוג וכו' ואיך יצויר שהלך להדביש והלביש המשי ובא ואלו המעות לא הלבבישם (ש"ת מסרי"ע כ"א). ראובן שהפקיד מנה לשמעון והלך שמעון והדביש אותו מנה בסחורה (ש"ת בנימין ז"א שס"א). ראובן הפקיד מעותיו ביד שמעון שם ויניציא' ונתן

(1) באימלקית investire.

לו רשות להלבישם או לחתם דרך קאמכיו כמנהג הסוחרים (ש"ת מהרש"ד"ס, חו"מ קיד). ולא היה מלביש בהם מעותיו (פסקי ריקנטי לס). ראובן נתן לשמעון סחורה להוליכה למצרים ולסוכרה שם בערו ולהלביש דמיה בסחורה אחרת על מנת לתת ולפרוע לו פרס ידוע בשכר מרחו (ש"ת מהרש"ך כ ג). ראובן מסר ליד שמעון בגדים להוליכם במצרים להלבישם שם בכ"כ אניי"ר (ש"ס פו). ראובן בא מאי שקופיאה להלביש מעותיו פה שלוניקי בסחורה ראווה דו וטרם כלתו להלביש הכל באה לו שטועה שמתה אשתו וכו' וקודם צאתו את העיר לקח בידו צרור הכסף הנשאר בידו שלא מצאה ידו להלביש בסחורה וכו' אמצא חן בעיניך שתלביש בעדי הגרושתי האלה ודמי הנביע הזה בכל כך סחורה ראווה לי (ש"ס קג). ראובן שלח את תנוך בנו למצרים עם סך מסון וכסף להלבישם שם והפקידו לשמעון (ש"ת תורת אמת קל"א). לא ערער נגד ראובן שום דבר על ענין לקיחתו יותר ריוח בעבור מעות השפחה ואחר ימים בהיותם בבבון והלבבישו המעות של השתפות ושל השפחה בסחורות גמרו ביניהם שילך ראובן עם הסחורות לעיר שאלוניקי (ש"ת תורת חמד רט). והיו שולחים ממקום למקום סחורות ומעות להלביש בסחורות כמנהג הסוחרים (ש"ס קל"ב). שמעון וישישבר היו שותפים ומתעסקים בסחורה ושולחים לארץ אחרת למוכרם ולהלביש המעות בסחורה אחרת וכו' כמה מעות ישלך תנהו לי ואני אלבישנו בסחורה שאנו מדבישים (ש"ת דברי ריב"ז כ"א). (ראובן) שלח לשמעון תושב עיר ליוורנו יע"א סך מה ממעות מחושבים כדי שידיבישם בדבר העושה פירות ושהפירות הללו יהיו לתועלת פדיון שבויים (ש"ת מ"ס רכ"ס, יו"ד לט). כמו סוחר טוב שמבקש להוציא מעותיו ולהלבישם בסחורות שמרויח בהן הרבה (פלא יועץ, ערך ספר).—פע', לבש, מלביש,—א) כמו לבוש: ומדך ישראל ויהושפט מלך יהודה יושבים איש על כסאו מלבישים בגדים בגרן פתח שעור שמרון (מ"א כ"י). ויעמידו הכהנים מלבישים בחצצרות והלויים בני אסף במצלתיים להלל את יי' (עזר' ג י). והלויים המשררים וכו' מלבישים בוז' (דסי"ב ס יב).—ובתו"מ: יצא הוא ושמונים זוג של תלמידיו חכמים מלובשין תירקי זהב (ירוש' מגי' כ"ג ד). המוציא כליו מקופלים ומזנחים על כתפו וסנדליו ושבעותיו בידו חייב ואם היה מלובש בהן פטור (שבת קמ"ב). אלעזר מלובש אורים ותומים ויהושע וכל ישראל

לָגַג ¹לָגַג, לָגַג, לָגַג, מִרְדָּגִים, לָגַג, מִדָּה קטנה למשקים, kl. Mass f. Flüssigkeiten; pet. mesure pour les liquides; small measure of liq. מלת מנחה כלולה בשמן וּלְגַג אחד שמן (ויק' יד י'). ולקח הכהן מִלְגַּג השמן ויצק על כף הכהן השמאלית (ס' יס). — ובתו"ס: צלוחית של זהב מחוקת שרשה לוגים היה ממלא מן השילוח וכו'. בלוג היה מנסך כל שמונה (סו' ד ט). המשרה את אשתו על ירי שליש דא יפחות לה משני קבין חטין וכו' וחצי לוג שמן וקב גרונרות (כתוב' ס ת). היה מכיא פיילי של חרס חדשה ונותן לתוכה חצי לוג טים מן הכיור (סו' כ כ). וער חצי קב עצמות ועל חצי לוג דם (נו' ז כ). שבע סודות של לח היו במקדש הין וחצי ההין ושלישית ההין ורביעית ההין לוג וחצי לוג ורביעית לוג וכו' מדה יתירה של לוג ומחצה היתה שם שבה היה מורד למנחת כהן גדול לוג ומחצה בכקר לוג ומחצה בין הערכים (מנח' ט כ). ובלוג היה מורד לכל המנחות אפילו מנחה של ששים עשרון נותן לה ששים לוג (ס' ג). ישראל שהיה מוכר ויתים בששים לוג מכולים אמר לו תנם לי ונאני נותן לך ששים לוג מתוקנין (יוס' דמ' ו כג). משורה שהיא אחד משלשים ושלשה בלוג (כ"מ סא). מכיא אשמו ולוגו עמו ואומר אם של מצורע הרי זה אשמו וזה לוגו (זנח' טו). תחילתו (שר שמן המשחה) לא היה אלא י"ב לוגין כמה יורה כולעת וכו' כמה האור שורף וכו' במשח משכן וכליו (כתי' ס). בנוהג שבעולם זה שעובר עד גב הנהר אי אפשר לו שלא ישתה ב' או ג' לוגין מים (מד' כמד' כח).

לָגַג ²לָגַג, לָגַג, מִרְדָּגִים, סו' לגא, חרוף ונדרף ולעג ולצנות, Spöterei, Neckerei; agacerie, moquerie sneering, scoffing חננו כי רב שבענו כוז רבת שבעה לה נפשנו העג השאננים הכוז לגאי ³

¹רק בעבר' במש' זו. בסור' לגתא, קערה וגם מדה. אך לא ידוע אם זו מלה סורית מקורית או שאולה מעבר'. ולא נתברר מה מקורו. ²סגול לפני א, כמו ג'מא, ועי' הערה לקמן. ³— כך הקרי לפי המסורה: כתיב חד וקרינן תרי, ע"כ, וזו אחת מתשע עשרה המלים הכתובות מלה אחת וצריך לקרא שתי מלים. ומסורה זו מקוימת בפרוש במסכת סופרים ז: אלו כתבין דבר אחד וקוראין שנים בא גד אש דת וכו' לגאי וגם וכו'. והנה כבר הבאתי בערך גאיון דעת המקימים את הכתיב וסחלימים שזו מלה אחת, וזו דעת גדולי הקדמו' שלנו וגם דעת החדשים, עי' לקמן

עומרים לפניו (כ"כ קכ). גדול האתין הנושא ונותן בנכסים ויש תועלת לקטנים כמה שהוא מלובש יפה כדי שיהיו דבריו נשמעים (טו"מ, נח' רפ, כסר' יטעיה). — ובהשאלה: מלבן שהוא מלובש ¹ בפיקות (תוספתא אהל' יג ט). — "והענן בשמש, ואמר המליך: הנרפא הזמן ממחלתו וחדש אחרי ארך בלותו, ואם לבש ענן בקר בשמש וסר מעל כנף שחר כסותו (ר"ס הנגיד, הנרפא הזמן). — ב"לשון המסחרי, לבשו המעות בסחורה, קנה סחורות במחירם: שהוא שוען שוראי היו מעותיו מרובים כי להלבישם נתנם. (טו"מ מהר"ט כ כח). צריך שאותם הפרחים עצמם שמקבל הלזה מהמלוח יהיו מלובשים באותו המשכון בעצמו (טו"מ ננימין זאכ סד). ראובן היה לו סעות מלובשים בסחורה ביד שמעון בעיר אחרת (טו"מ מהר"ט כ קמח).

— נחפ', *נתלבש, — א) כמו לבש: שאם חל (עצרת) להיות בשבת שיום מכות אחר השבת ואין כהן גדול מתלבש בכליו (תגי' כ ד). — ובהשאלה, נתלבש ברחמים: יהי' מלפניך ה' אלהינו שתציץ בבשתנו ותביט ברעתנו ותתלבש ברחמך ותתכסה בעוורך (כז' יו). — *נתלבש הרוח בבשר, נהיה הרוח לבשר, Fleisch u. Blut w.; s'incerner; incarnate o. s. שהאל נתלבש בבשר וראה חסרון באלוה כי עשינו מה שהוא אלוה שאינו אלוה (שנט יסוד' לנ). לפי שהאל היה צריך לכפר עון הבשר ולכן נתלבש בבשר כדי שהבשר יקבל עונש ואז יתכפרו כל העם החוטאים (שס סד). שנתלבש בן האל באלהות ואישות וקבל מיתה ויסורין גדולים (קובץ ויכומים י). האמן בו שנתלבש בשר באחד מתארייו (ס' יא). — והמלאכים בגוף איורי: והמלאכים הנקראים בשם אנשים הם המתלבשים בגוף איורי דק בראה לחסידים (ענוה"ק לר"מ גנאי, סתרי התורם כח). — והגפש בעונות וכדומ': מהעונות נעשה לבוש חלאת טומאת העון שבהן תתלבש נפשו (ר"מ אלשיך, חיוג א כח). — והדמיון בהרהור: אל תשפיל נפשך להביט אל בעלי חיים בהתחברם כי חרפה היא לך כי יתלבש דמיונך בהרהור המפעל ההוא (ר"ס אלעמי, חג' המוסר). — והגפש בהאור: האור הבהיר שהיא מתלבשת בו ונכללת מטנו אשר מתוכו צופה ומביט (ר"מ גנאי, הקד' ענוה"ק).

— קפע', *הלבש, הודבש, — בהשאלה, הלבש תאונה וכדומ': שמהמת ביאה ראשונה נתאנה האשה והולבשה תאונה (רש"י ערוך ק).

¹— כך גרסת ר"ש (אהל' יב ד).

יונים (תהי' קנג ג-ד).

לגאיון¹), ש"י, מ"ר לגאיונים, — מי שמתקלס ומדבר בדברים

רעים, מי שמתרף ומתדוץ ומלגלג על חברו,

Spötter; moqueur, railleur; mocker, scoffer

חננו כי רב שבענו בזרבת שבעה לה נפשנו הלעג

השאננים הכזו לגאיונים² (תהי' קנג ג-ד).

(¹) משק' דומה למשק' אפריון, ועי' הערה לקמן.
 — (²) כך, במלה אחת, כתוב ברוב הספרים, וכבר מסרה
 המסורה בעצמה בפרוש כי הכתיב הוא חד מלה, אלא
 שצריך לקרא שתי מלים. וכבר הבאתי בהערה לערך גאיון
 ולמעלה בהערה לערך לגא דעת המקומים את הכתיב,
 והם מהקדמונים רסע"ג (תשו' דוגע על רסע"ג, ס"י יב),
 ריב"ג (הקדמה והספדים), ראב"ע (שפת יתרו' יא, ופרוש תהי'),
 ורד"ק (בכשריו ופירוש תהי'), ובסו"ב רוב החדשים. ואעפ"י
 שאמרת בהערה לערך לגא שאין אנו רשאים לדחות את
 הקרי של בעלי המסורה ולפי קריאתם קבעתי ערך
 לגא, אעפ"י אין ספק בדבר כי הכתיב יב יש זכות
 בלשון, כמו שכבר נתברר בראיות תחתיות כי עפ"י הכתיב
 היא הצורה הקדומה של המלה כמו שהיתה נתונה בלשון
 בזמן קדום, והקרי גם הוא אינו דבר בדיו אלא שהוא
 עפ"י צורת המלה כמו שהיתה נתונה בזמן מאוחר,
 ולשיניהם, גם להכתיב וגם להקרי, יש זכות בלשון. ועוד
 יתבאר הדבר בהמבוא, ולכן, כמלון הלשון העברית של
 כל הזמנים יש זכות של מלה אמיתית גם להכתיב וגם
 להקרי, ר"ל שבזמן קדום היתה בלשון המלה בצורת הכתיב,
 ובזמן מאוחר, זמן מה קודם בעלי המסורה ובזמנם, היתה
 נתונה המלה בצורת הקרי, והנה כבר הוכרתי למעלה בהערה
 לערך לגא כי גם המחזיקים בהקרי וגם רוב המקימים את הכתיב
 ראו בהלמד שכראש התבה לגאיונים למד שמושית והעירותי
 על הדחק שיש בדבר והכאתי. דעת רסע"ג שהלמד היא
 שרשית. דעתו זו של רסע"ג הובאה בתשובות דונש עליו,
 אמר וז"ל: ופירש (רסע"ג) לגאיונים מלה אחת והן שתי
 תיבות ואמר כי היא מלשון המשנה והתלמוד שקורין
 למחנה לגיון והרבה לגיונים. ע"ב. ואעפ"י שר' אדונים
 ושאר הקדמונים דחו דעתו זו של רסע"ג בכ"ז היא יותר
 מתישבת על מליצת הכתוב, כמו שהוכחתי למעלה בהערה
 לערך לגא, ולפי הכתיב במלה אחת לגאיונים הוא מ"ר
 מן לגאיון. משקל זה אינו מצוי במשקלי השמות שבמקרא,
 אך כבר הוכרתי השם אפריון שהוא דומה לו, ודעת רוב
 החדשים שאפריון היא מלה זרה איננה ודאית. וכבר הורה
 הגדול במדקדקו, הוא ריב"ג, הלכה מפרשת כי משק'
 זה אפשרי בלשון, אמר (הקדמה, משק' פעליון) וז"ל: ויבוא
 ע"פ ליון כמו קיקיון. ע"ב. וקבל מציאות משקל זה
 גם החביב והביאו גם אברהם הכלמשי: פעליון הפא
 בחירק והעין נתה והלמד בקמץ והויד הנוספת בחולם.
 ע"ב. וזה משק' פעליון הוא המשק' לגאיון משש. וכבר
 נכנס בלשון השם אוביון, אעפ"י שאין ספק כי עפ"י טעות
 נתהוותה צורה זו ועקרה היא אוב יון. וכמו שמשק' פעלון
 משמש גם במשש' שם דבר וגם במשש' תאר כמו אחריון,

בהערה לערך לגאיון, ואעפ"י אין לדחות מסורה זו, ובפרט
 שהיא מקוּמַת בפרוש במס' סופרים, ועל כרחנו עלינו
 לאמר כי לפחות בעלי המסורה, שהם מסרו לנו את המקרא
 בצורתו המקובלה, הם קראו כאן שתי מלים לגא יונים,
 וקריאתם מספקת לתת למלה זו זכות קיום, לפחות בתור
 מלה של בעלי המסורה, אפילו אם יתברר לנו בודאות
 גמורה בלי שום ספק שיש כאן מלה אחת ולא שתיים.
 ומסקימים לקריאה זו עוד שנים מרבי הלשון שלנו, והם
 דונש בן לברט ורש"י. ר' אדונים אמר: לפי שלגא יונים
 שתי תיבות נפרדות (תשו' על רסע"ג, ס"י יב). ורש"י בפרוש
 להושע הביא את המסורה כתיב חד וקרינן תרי. אך אם
 אין ספק בדבר שבעלי המסורה קראו כאן שתי מלים,
 הנה יש לפקפק איזו משש' שמעו בעלי המסורה בשתי
 מלים הללו, כי מבעלי המסורה בעצמם לא נשאר לנו שום
 רמז על זה, ור' אדונים ורש"י המסקימים עם בעלי המסורה
 בחלוק המלה לשתיים נתחלפו בפרושיהם לשתי המלים.
 דונש בן לברט אמר שם וז"ל: גאי מן גאה ויונים מן לא
 תונו ופתרונו כי הרבה שבעה נפשנו מלעג השאננים
 ומכזו הנאים היונים כמו חרב היונה לשון אונאה. ע"ב.
 ורש"י פרש: שכוז את גיא היונים היא ירושלם. ע"ב.
 ונראה מזה שרש"י קרא לא לגאי אלא לגא. ולפרושו של
 דונש לפי דעת בעלי המסורה הסכים גם רד"ק: וכא
 הקרי בשתי מלות להוסיף בו ענין כי גאי הוא גאים
 ויונים מענין העיר היונה. וכך מפרשים גם החדשים את
 הקרי של המסורה. ע"כ, גם דונש וגם רש"י ראו בהלמד
 שבראש התבה הראשונה אות שמושית, וזו דעת גם
 רוב המחזיקים בהכתיב ורואים כאן מלה אחת. וזה נאות
 לפי פרוש רש"י שהכונה בהכזו לגא יונים היא שהם כזו
 את ירושלם, אלא שעצם פרושו של רש"י אינו אלא בדרך
 דרש ולא לפי פשוטו של מקרא. אבל לפי פרושו של
 דונש ורד"ק והחדשים, שהכונה היא הכזו שבזו הגאים,
 שמוש הלמד של לגאי הוא קצת קשה, כי כאן צריך לפי
 הענין לא יחס שאליו כ"א יחס שממנו, כמו לעג השאננים,
 של השאננים. ועוד קשה הנקוד גאי שהיה צ"ל לפי הדקדוק
 גאי, וכבר העירו ע"ז רד"ק והחדשים בעצמם. ולכן נראה,
 כי הלמד של המלה לגאיונים אינה שמושית אלא שרשית,
 וכבר החליט כך רסע"ג, עי' הערה לערך לגאיון, וזה
 שרש לגא דומה לשרש לעג, ומשש' היא הרף וגרף
 ולגלג וכדומ', ולפי קריאת בעלי המסורה לגא יונים,
 לגאי הוא סמיך רבים מן לגא. ויש בערב' שרש רומה
 לגא במשש' של דגג ותרוף, הוא דע"א, שהוא משמש
 גם במשש' הנוכרה, והפעל לאע"ה (b) התלוצץ בו והתקלס
 בו, וכלמה לאע"ה (c) פרושו המלונים הערבים קבוי'ה
 ופח'שה, ר"ל רעה ומנונה. — ועי' עוד בהערה לערך
 לגאיון.

(a) لغى (b) لاغى (c) كلمه لاغية

לְגַבִּי (לְגַבִּי), שֵׁן, מִזֵּר לְגַבִּי, — שֵׁן מִן לְגַבִּי, בְּשֵׁם טַעֲמָה, אֲכִילָה אוֹ יִשְׁתִּי קֹלָה: כְּדִי לְגַיֵּם שֶׁשֶּׁ בִּצְיִם מְנוֹלָלוֹת זֶה אַחֵר זֶה (יִרְשֶׁ' סוֹט' א' טו ג). — וּמִזֵּר: כִּנְגֵד עֶשֶׂר לְגַיֵּם וְשִׁנְתָּ נִבֵּל לְעַבְדֵי דָוִד (כ"ה ית). — וּבִכְלָל, אֲכִילָה וְשִׁתִּי, צַעֲקָה לְגַיֵּם, עֲסָקִי לְגַיֵּם, וְכִיּוֹצֵא בָּזֶה: כֹּל מִי שִׁישׁ לוֹ צַעֲקָה לְגַיֵּם עַל חִבְרוֹ וְדָרוֹם שׁוֹכֵן בְּסִנְה (ג'ט' ז). בְּשִׁבּוֹל חֲנוּפָה שֶׁהַחֲנִיפוֹ לָקַח עַל עֲסָקִי לְגַיֵּם חָרָק עֲדִינָה שֶׁרִי לְגַיֵּם שֶׁנִּהְיָ שְׁנוֹי (סִנְה' נכ). גְּדוּלָה לְגַיֵּם שֶׁהַחֲרִיקָה שְׁתֵּי מַשְׁפָּחוֹת מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁנֶּאֱמָר עַל דָּבָר אֲשֶׁר דָּא קִדְמוֹ אַתְּכֶם בְּלֹחֶם וּבִמִּים (שֵׁן קנ). — וְהַפֶּה: גְּדוּלָה לְגַיֵּם שֶׁמִּקְרַב רְחוּקִים (מִרְחָה הַמּוֹסֵר יו).

לְגַלְגֵּל (לְגַלְגֵּל, פֶּס, ט, א) לְגַלְגֵּל בְּפִלּוּנִי וְעַל פִּלּוּנִי, צַחַק עֲלִי וְהַתְרַצֵּץ בו, jem. verspotten; se moquer de to sneer: מַעֲשֶׂה בַחֲסִיד אֶחָד שֶׁהָיָה מִלֵּג לִבְנֵי לוֹ יֵין פֶּסַם. אַחַת לָקַח בְּדִלְקָה וְרָאוּ אוֹתוֹ יוֹשֵׁב וְדוֹרֵשׁ בִּיהֶ"ב וְצִלּוּחִית שֶׁל מִים בִּירוֹ (יִרְשֶׁ' תְּנוּמ' ח מֵה ג). (שְׁנֵי תַלְמִידִים יֹשְׁבוֹ לִפְנֵי בֵר קִפְרָא) הִבִּיאוּ לִפְנֵי בֵרֹב וְדוֹרִסְקִין וּפְרִיגִיּוֹת נָתַן בֵּר קִפְרָא רְשׁוֹת לְאַחֵר מֵהֶן לְבָרֵךְ קִפְּץ וְבָרֵךְ עַל הַפְּרִיגִיּוֹת לֵג לֵג עֲדִיּוֹ חִבְרוֹ בְּעַם בֵּר קִפְרָא אִמֵּר לֹא עַל הַמִּבְרָךְ אֲנִי כּוֹעֵם אֵלָּא עַל הַמִּדְּגָל אֲנִי כּוֹעֵם אִם חִבְרִיךְ דּוֹמָה כְּמִי שְׁלֹא טַעַם טַעַם בִּשְׂרָ מַעֲוֹלָם אַתָּה עַל מָה לֵּג לֵג עֲלִי (נִרְשֶׁ' לט). (יִשָּׁב רִבֵּן גְּמִלְאֵל וְדָרֵשׁ) עֲתִידָה אִשָּׁה שֶׁתֵּלֵד בְּכָל יוֹם שֶׁנֶּאֱמָר הִרָה וְיִוִּלְדָת יִחְדִּי לֵג לֵג עֲלִי אוֹתוֹ תַלְמִיד אִמֵּר אֵין כֹּל חֵרֶשׁ תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ וְכו' (יִשָּׁב וְדָרֵשׁ עוֹד) עֲתִידִים אֵילָנוֹת שֶׁמּוֹצִיאִין פִּירוֹת בְּכָל יוֹם וְכו' דִּיג לֵג עֲדִי אוֹתוֹ תַלְמִיד אִמֵּר וְהַכְּתִיב אֵין כֹּל חֵרֶשׁ תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ (שִׁנְתָּ ל:). פֶּסַם אַחַת עָלוּ כֹּל יִשְׂרָאֵל לִרְגֵל דִּירוֹשָׁלַם וְלֹא הָיָה דָּהֵם מִים לְשִׁתּוֹת הֵלֶךְ נִקְדִּימוֹן בֶּן גּוֹרִיּוֹן אֲצִי אֲדוֹן אֶחָד אִמֵּר לוֹ הַלּוּנִי שְׁתִּים עֲשֶׂה מַעֲוִינֹת מִים לְעוֹלֵי רְגִלִּים וְאֲנִי אֲתֵן לָךְ שְׁתִּים עֲשֶׂה עֵינֹת מִים וְאִם אֲנִי נֹתֵן לָךְ הַרְיָנִי נֹתֵן לָךְ שְׁתִּים עֲשֶׁה כִכֵּר כִּסֵּף וְקִבֵּעַ לוֹ זֶמֶן בִּיּוֹן שֶׁהִגִּיעַ הַזֶּמֶן וְלֹא יִרְדּוּ נִשְׁמִים וְכו' יִשָּׁח לוֹ שֶׁנֶּר לִי אוֹ מִים אוֹ מַעוֹת שִׁישׁ לִי בִידֶךְ שֶׁלֹּא לוֹ עֲדִיּוֹן יִשׁ לִי שֶׁהוּא בְּיוֹם דִּיג לֵג עֲדִי אוֹתוֹ

(כ:), וּפְרַשׁ רִשְׁי: מֵאֲסַפִּין הַשִּׁיבִלִין.

(1) מִשְׁרַשׁ *לֵג, ע"ש.

(2) גַּם בְּאֵרִם' לֵגֵל, בְּשֵׁם *לֵג, ע"ש. (בְּעֵרִב' לֵגֵל א) בְּשֵׁם *לֵג, גַּמְגֵּם וְכִדְמוֹ, חוֹר הַמֶּלֶךְ בְּפִי פֶעֱמִים אַחֲרוֹת.

(א) لجلج

לְגַבִּי (לְגַבִּי), שֵׁן, מִזֵּר לְגַבִּי, — כְּמוֹ רֵגֶב, לְגַבִּי תִמְרֵי, רִגְבִי חֵמֶר: וְכִרְנוֹכֶם מִשְׁלִי אִפְרִי רִגְבִי (2) חֵמֶר גְּבִיכֶם (6: יג יב).

לְגַבִּי (3), מִסְגֵּר אוֹלֵי לֵג.

לְגַבִּי (4), מִסְגֵּר *לְגַבִּי, מִלְגֵּז.

לְגַבִּי (5), פֶּס, — לְגַבִּי חֲצִיר וְכִדְמוֹ בְּמִלְגֵּז, אַחֲוָהוּ בְּחִמְדָּנוּ מֵהַאֲרִין וְהַגְּבִיחוֹ: שְׁנִים אוֹחִזִים בְּמִדְּגוֹ וְלִי גִי (6) בְּכִרְבֵּר וְשׁוֹבְכִין (סִפְרָא וִיקָר' ט י).

אֲבִיּוֹן, כֵּן גַּם מִשְׁקִי פִעֲלִין יוֹכֵד לְשִׁמֵּשׁ בְּשֵׁי הַשְּׁמוּשִׁים. מִכֵּל זֶה אֲנוֹ רוֹאִים כִּי טַהֲרָדְקוֹק אֵין שׁוֹם סְתִירָה לְדַעַתוֹ שֶׁרִי רִסְעֵ"ג כִּי לְגַבִּי אֵינוֹם הוּא רִבִּים מִן יִחִיד לְגַבִּי. אֲבָל, פְּרוּשׁוֹ שֶׁל הַרְסֵעֵ"ג לְהֵשֵׁם הוּא בְּדָאִי אֵינוֹ נִכּוֹן. כִּי הַשֵּׁם דִּגִּין שֶׁבְּמִשְׁנֵה הָיָה מִלָּה זֶרָה, רִומָאִית, וְאִפִּילוּ אִם גִּאֲמַר כִּי מִזְמוֹר זֶה הוּא אֶחָד מֵהַמְּזוֹמָרִים הַמֵּאוּחָרִים, קִשָּׁה לְהֵשֵׁב כִּי נִשְׁתַּמֵּשׁ הַמְּשׁוֹרֵר בְּמִלָּה זֶרָה זֶה שֶׁעֵבֶ"ס, אִפִּילוּ אִם כִּכֵּר הִיתָה יְדוּעָה לְהִירוֹדִים, עוֹד לֹא נִכְנַסָּה בְּלִשׁוֹן כְּמוֹ בּוֹמֵן בְּעִלִּי הַתַּלְמוּד. אֲךָ אֵין שׁוֹם צָרֵךְ לְבַקֵּשׁ פְּרוּשׁ מִלָּה זֶה בְּלִשׁוֹן זֶרָה, כִּי יִשְׁלַח מְקוֹר בְּלִשׁוֹן הָעִבְרִית בְּעֶצְמָהּ, בְּשִׁרְשׁ לַעֲג, וּבְלִשׁוֹן הָעִרְבִי בְּשִׁרְשׁ לַעֲ"א, כְּמוֹ שֶׁבִּאֲרָתִי בְּהַעֲרָה דְּעִירֵךְ לֵגֵא.

(1) מִשְׁקִי וְסִין, מַעֲס, אֲךָ אֵין חֲכָמִי הַלִּשׁוֹן הָעִבְרִית מוֹדִים בְּמִצִּיאוֹת מִלָּה זֶרָה, וְעִי' הַעֲרָה דְּקָמֵן. — (2) רָאוּ הַקְדִּמוֹנִים וְרָבִב הַחֲדָשִׁים בְּמִלָּה זֶה אֵת הַמֶּלֶךְ גִּב עַם לְהַשְׁמוֹשׁ. אֲבָל, כִּכֵּר הַרְגִּישׁוֹ קִצַּת הַחֲדָשִׁים בְּקוּשִׁי הַלִּשׁוֹן, שְׁלֹפִי הָעֵנִין אֵין בָּאֵן מִקּוֹם דִּיחֶם שְׁאֵלִי, וְהָיָה צָרִיךְ, דְּפִי הַהִקְבָּלָה עִם מִשְׁלִי, גִּבִּי בְּלִי לֵא, אֲבָל, גַּם עֲצֵם הַמֶּלֶךְ גִּבִּי מִן גִּבִּי בָאֵן אֵינָה בְּמִקְוָה, לְפִי כּוֹנֵת הַכְּתוּב שֶׁנֶּתְבָּאֲרָה בְּעִירֵךְ גִּב וּבְעִירֵךְ וְכוּן. וְלִכֵּן יִשׁ לְחַשֵּׁב כִּי הַדְּמִד שֶׁל לְגַבִּי אֵינָה שְׁמוּשִׁית אֵלָּא שְׂרִישִׁית, וְלִפִּי הָעֵנִין הִיא נִרְדַּפְתָּ עִם רִגְבִּים. וְאוֹלֵי הַנִּקְוֹד הַאֲמִתִּי הוּא לֹא לְגַבִּי אֵלָּא לְגַבִּי, כְּמוֹ רִגְבִּי, אֲבָל, גַּם לְגַבִּי אִפְשָׁרִי דְּפִי הַדְּקִדּוֹק וְיִשׁ חִבֵּר לְצוּרָה זֶה בְּשִׁמְשֶׁ' זֶמֶן וּמַעֲס, וְלִכֵּן נִוְכַל דְּהִנִּיחַ הַנִּקְוֹד בְּלִי שׁוֹם שְׁנוֹי, וְאִעֲפִי"כ לְפָרֵשׁ הַמֶּלֶךְ בְּשֵׁם' הַחֲדָשָׁה הַיּוֹתֵר נִאוּתָה לְפִי הָעֵנִין, וְאִפְשָׁר שֶׁבְּחֵר הַכּוֹתֵב בָּאֵן בְּהַצּוּרָה לְגַבִּי לְגַבִּי כְּדִי שִׁיחִיה לִשׁוֹן נִוְכַל עַד לִשׁוֹן.

(3) שִׁרְשׁ זֶה יִשְׁנוֹ אֲמַנֵּם בְּלִשׁוֹן הָעִרְבִי וּמִשְׁמַשׁ בָּהּ בְּשֵׁם' הַמּוֹן מִי הִים וּמִשְׁבָּרִיו וְעַמְקוֹ, וּמִשְׁמִ' זֶה רְחוּקָה מֵאֵד מִן מִשְׁמִ' הַשֵּׁם לֵג, וְקִשָּׁה לְשַׁעֵר שֶׁהַשֵּׁם לֵג בְּעֵבֶר' נִסְתַּעַף מִמֶּנָּה, וְגַם שְׁמוּשִׁי לֵג בְּאִשְׁוֹרִי, בְּשֵׁם' אֲנִי, אֵינוֹם נִוְחָתִים מְקוֹר טִבְעִי לְהֵשֵׁם לֵג הָעִבְרִי, וְצָרִיךְ לֵאמֹר כִּי זֶה מִלָּה עִבְרִית בְּלִבָּד שֶׁצִּמְחָה עַל הַקִּרְקַע שֶׁל הַלִּשׁוֹן הָעִבְרִית, וְלֹא נִוְדַע מֵאִיזָה מוֹשֵׁג נִוְצִיָּה.

(4) בְּעֵרִב' לְגַדִּי (b) אַחֲוָה (הַבְּהִמָּה) בְּקִצָּה שְׁנִיָּה. וְיִיאָ שֶׁהוּא הוּא הַשִּׁרְשׁ וְלֵג שֶׁמִּמֶּנּוּ מוֹלֵג, עִי' זֶה הָעִירֵךְ.

(5) כִּי גַם בְּתוֹמַפְתָּא (שִׁנְתָּ ט י), וְכֵן בְּגַם' (שִׁנְתָּ

(a) لغي (b) لجلج

מפני לוגמו של בן אכמיח שהיה מחזיק יותר מרביעית (י'וש' יומ' ח מד ד), משקין בולען שא"א לסקן לאחד מלוגמיו ודברך ולא לפולטם שמפסידם (נכ"י נכ"י). — מל'א לגמיו, כמות אכילה או שתיה שאדם דוקה בבת אחת יפיו: האוכל בכותבת הגסה כמות וכגרעינתה והשתה מלא לוגמיו חייב (יומ' ח ב). וכל המשקין מצטרפין למלא לוגמיו (סס). הקומץ את המנחה והחופן את הקמורת והשתה במלא לוגמיו ביום הכיפורים (כלים יז יא). המקדש אם טעם מלא לוגמיו יצא (ערוך עט). דא מלא לוגמיו ממש אלא כל שאילו ימקצו לצד אחד ויראה במלא לוגמיו (יומ' פ).

*לִגְמָא, — עי' לגמה.

*לִגְמָה, לוגמא, ש"י, — עצם כמות האכילה והשתיה שאדם נותן בבת אחת לפיו: כמה יגע אדם הראשון ולא טעם לוגמא אחת עד שחרש וזרע וקצר וכו' ואפה ואח"כ אכל (תוספתא נכ"י ז ה). — "וכמו לגם: מלוא לוגמיו שהוא ניתן ללוגמא אחת (י'וש' יומ' ח מד ד).

*לִגְנִי¹, ממנו אולי *לגנה.

*לִגְנָה², ש"י, מ"ר לגנים, — ת"ם סביב חלק שדה שהאכר רוצה לחרש בבת אחת ועצם חלק שדה מוקף בתלם, Saatzstreifen; bande de terre; strip; of land : מאה לגנה³ של תרומה ואחת שד חולין

¹ עי' בהערה להערך.

² בארמ' ליגנא, בערב' לגנה (a), ועי' הערה לקמן. — ³ כך הגרסה במשנה שברוב ספרי הגמרא בבלי, וכך בערוך, וכך בסדר"ע מהר"ל, Lowy, וכן ברמב"ם (הלכ' תרומ' יג ב): מאה לגנה של תרומה, ובכ"י קופט' ליגנה, במשנ' שבמשניות לגינה, ת"י תרגם המלה שורה. (ישע' כח כס) ליגנין: בזרעי חטין על לגנין (כך מסד' ויניאס, וכן מתולגמן ר"א נחור). והנה הערוך הביא זה בערך לגין במשמ' כד, ופרש כנראה מאה לגנה מדת מאה לגינין. אך זה דחוק גם מפאת הענין וגם מפני שבכל המקומות הרבים שבא השם לגין במשנה ובגמ' לא בא בשום מקום בצורת לגנה או מ"ר ליגנין, ובכר העיר ע"ז ש' קרוים (S. Kr. Lehnw. 603). כי לגין בכ"ם הוא זכר וכוון נקבה, כמו שנראה משמוש המספר אחת, עי' לקמן, וכך נראה ברור גם מת"י לישע' בזרעי חטין ע"ל לגנין, שאי אפשר לפרש במשמ' לגין. ויותר נכון לפי הענין פרושו של הרמב"ם: לגנה שם למקום זרוע מן הארץ. ע"כ. אלא שלפי לשון ת"י המובא לטעיה נראה שאין זה דוקא חלק זרוע אלא בכלל חלק מחלקי שדה המחלק לחלקים לבונה מן הבונות. וברבר מקור מלה זו הנה כבר העיר גלדק (S. Fraenkel. 130. Aram. Lehnw.) על המלה לגתא כסור' ולגנה (a)

אדון אמר כל השנה כולה לא ירדו גשמים ועכשיו ירדו גשמים (תפני יט). מעשה באדם אחד שהיה מסקל מרשותו דרה"ר ומצאו חסיד אחד אמר לו ריקה מפני מה אתה מסקל מרשות שאינה שלך לרשות שלך ליגלג עליו לימים נצרך למבור שדהו והיה מהלך באותו דרה"ר ונכשד באותן אכנים אמר יפה אמר לי אותו חסיד וכו' (כ"ק נ). (ישב ר' יוחנן ודרש) עתיר הקב"ה להביא אכנים טובות ומרגליות שהן שלשים על שלשים אמות וחוקק בהם עשר ברום עשרים ומעמירן בשערי ירושלם שנאמר ושמתי בדכוד שמשותך ושעריך לאכני אקרה וגומר לגלג עליו אותו תלמיד וכו' אמר לו רבי דרוש ולך נאה לדרוש בשם שאמרת כך ראיתי אמר לו ריקה אם לא ראית דא האמת מרגלג על דברי חכמים אתה (סנה' ק). שאברהם האמין ושמה ושרה לא האמינה ולגלגה וזהו שהקפיד הקב"ה על שרה ולא הקפיד על אברהם (נכ"י נכ"י יו). — (ב) *לִגְלִיג כדבר, ולול בו: אמר רבן שמעון בן גמליאל אי תהי מלגלג בדין שהוא אחד משלשה רגלי העולם (מד"ר נכ"י ה).

*לִגְלִיגָן, לוגלגן, ש"י, — מי שטבעו ללגלג, Spötter; moqueur; sneerer: א"ל ברקפרא (להתלמד שדגלג

על חבירו) לא לזה גורגן (אני כוונם) אלא לך לוגלגן¹ זה עשה בגורגותו אתה למה לגלגתה (י'וש' נכ"י ו יג). — *לִגְלִיגָתָה², ש"י, מ"ר לגלגות, — כמו הלגלגות: שמן ורדים עם מעט קמח שעורים ומי הלגלגות

(מ' אלדני, ש"א ד). ותהבוש הרחם בסמים משככים מחזקים האכר כמו לגלגות ושליו' עם שמן ורדים (סס). זרע חסא או זרע לוגלוגות (סס). ויחבשנה בלוגלוגות כתושים (סס).

*לִגְלִיגָה³, ש"י, — סה"פ מן לגלג, במשמ' גמנום, הברה לא נכונה של הדשון: אמר ר' יושב תינוק שקורא למשה משה לאהרן אהרן לעפרן עפרן אמר הקב"ה וליגלוגו עלי אהבה (מד"ר סס"ט, ה"אני).

*לִגְנִים⁴, ממנו *לגם, *לגימה, *לגמה.

*לִגְמִי⁵, דוגם, ש"י, נכ"י לגמו, לוגמו, מ"ר לגמים, לגמיו, — חלל כפה בין הלחי והשנים כשיש שם אבל ומשקים:

¹ כך בכ"י סוריליאוי, ובנוסח' הדפוס לוגלג, ובדפוס קושט' לגלגן.

² עי' הערה לערך הלגלוגה, והובאה גרסה זו בערוך.

³ בערב' לקס (a) במשמ' לקיחת מאכל בפה.

⁴ בערב' לקס (b), מה שאדם נותן בפה בבת אחת.

כולן מותרין בדבר שזרעו כלה אבל בדבר שאין זרעו כלה אפילו מאה של חולין ואחת (1) של תרומה כולן

בערב, השלה הסורית נמצאת בכך מירא בתרגום הסורי (לח כו): כל גת אדורעא. והמלה הערב' לגנה במשמ' זו אינה נמצאת בהמלונים הערבים, אבל בר עלי ובר כהלול תרגמו בה את השם דגתא הסורי, והוסיף בר כהלול בסור': או הומא דרבא פגא חד יומא, ובערב': מא יח'ט אלפדאג ויבד'ר צאע זרעה ותקמיע חרת' זרעה, ר"ל מה שהצמד יחפר ויורה צאע זרע, וקמיע חרישה של זרע, וכבר השתמש במלה ערבית זו ובמשמ' זו ריב"ג בנוף הערבי של השרשים שלו, אמר בערך ענה וז"ל: בבחצי מענה הז' אלחט אלד'י יח'טה אלהאח'ת' הואל'י אלמבאג אלד'י יריר חרת'ה' והז' אלמשמי לגנה, ע"כ, ובערב', בתרגום ר"י א"ת: הוא הקו אשר יחרש החורש סביב המקום שרוצה לחרש אותו. ע"כ. והנה זה תרגום נכון של המאמר עד שלש המלים האחרונות: והז' אלמשמי לגנה, שאותן השמיט המתרגם, מפני שאין בהן תועלת להקורא בעבר'י, אבל לנו, לפרוש המלה לגנה של המשנה, אלה שלש המלים הן החשובות, ותרגומן בעבר' הוא: והוא מה ששמו (בערבית) לגנה. מכל זה מוכח בודאות גמורה, כי הפלחים הערבים בקצת ארצות השתמשו בהשם לגנה במשמ' קו חסור סביב חלק מהשדה לציון בו החלק שבדעת האבר לחרוש בשעה זו. ונהוגה מלה זו גם אצל הפלחים בארץ ישראל, מן מרג' עיון (עיון העתיקה מצפון למטלה) ועד ירושלים. כך העיר פרופ' דלטן במאמרו על מרות החרישה והזריעה בא"י בהקבץ הגרמני לחקירת א"י (ZDPV, 28, 33, Pflügelänge) (Saatsstreifen u. Erntestreifen in Bibel u. Mischna) ובאר שם כי בהיות שהפלה צריך לזרע הזרע ביום החרישה והוא צריך לדעת כמה כבר נזרע בשדה זה, הוא חורש קודם תלם סביב כבדת האדמה שיש בדעתו לזרע, והוא חורש וזורע אותה כלה, ואח"כ הוא עושה כך בחלק אחר שאחרי החלק שכבר חרש וזרע. לחלקים אלה אין מדה וצורה קצובה, אלא הכל לפי רצונו וכוונתו של הפלח, אבל עפ"י החלקים האלה הם ארוכים וצרים בעין רצועות פחות או יותר רחבות, ובלי יסוד מספיק דחה ש' קרוים בעתיק' התלם' (S. Kr. Arch. d. Talm. II, 562) משמ' זו להשם לגנה במשנה, ובדבר מקור מלה זו, הנה ר"ג פרשו מן השם לגין, וקרוים ודלטן חפשו לו מקור במלים יוניות. אבל כבר העיר ע"ז ס' פרנקל בהקבץ הגרמני ההוא (דף 222), שקשה לחשב כי הפלחים או האכרים היהודים לפניו לקחו מלה ורה יונית ויחסו לה משמ' שאין לה בעצם הלשון היונית. וכבר העיר גרדקה בספרו של ס' פרנקל שם במקום הנוצר דמעלה, כי רגלים לדבר כי זו מלה שמית והשתמשו בה היהודים בזמן האחרון, אולי באה להם מלשון הארמית, במקום השם שורה (יב' כח כה) ומענה, שהשתמשו בהן במשמ' זו קודם, ולקחה אח"כ גם הפלחים הערבים, כמו שלקחו גם השם מענה במשמ' זו, ע"י זה הערך. (1) כך בערוך, וכך בחוספתא,

אסורין (תומ' ט"ס). ק' ליגנין של תרומה ואחת של חולין וכו' אפילו ק' חולין ואחת תרומה לא תעלה (תוספתא ט"ז ד).

לגנ'מיה' לגרמין, שם אחר המעשים וצורתו קו נצב בין שתי מדים: פור גדול בן יומא לגרמין פסקן (ר"י חיוג, שער שמות הנקוד). הראשון פור, הוא הקול יפור, השני רביע, דמעים יופיע, השלישי לגרמיה והוא פסקה, מקל דמעלה ובין תיבות חקוקה (סור') הקולא 73. דגרמיה נקרא כן כי הוא כדמות עצם שבור וצורתו מעירה על זה כי הוא פסקה (2) משם ונקרא דגרמיה כאשר הפסק הוא בין שני שופרי ישרים ואחר הישר השני רביע וכו' ונגנינתו נגינת הפסק אם תקרא נגינה כי היא הפסק מה ואין לו קול מיוחד וכאלו נבשר העצם להיותו בין שני שופרות (מקנה אכרסס, שער המנעא והטעמי). *לגנ'ש, ע"י *לגנ'ש.

לדה, נגנ' לדה, לדה' (3) לידת, לידתך, מ"ל לדה בנפרד ובסמיכות (4) — (א) מקור מן ילד, ע"י שם. (ב) ש"ס מן ילד: אפרים כעוף יתעופף בכורם מלה ומבטן ומחריון (ט"ט ע"א). — ובתו"ם: ויום הלידה ויום המיתה (ע"א ג). עד שלש עבירות נשים מתות בשעת לידתן על שאינן והירות בנדה ובחלה ובהרלקת הנר (שבת כו), ר"ד בשעה שהן יולדות. הניירות שנתגיירו בניה עמה לא חולצין ולא מייבטין אפילו הורתו של ראשון שלא בקדושה ולידתו בקדושה והשני הורתו ולידתו בקדושה (יב' יא ב). אשרי אדם ששעה מיתתו בשעת לידתו מה שעת לידתו נקי כך בשעת מיתתו יהא נקי (יב' נכ' כ ד), ר"ל שהוא נולד. הכרת העובר להרשים שלימין ולידתו להרשים מקוטעין (שם נד' א ט:). הרי הוא אומר בנים אשר יולדו להם דור שלישי הכתוב תלאן ברידה (יב' טו:). זו יוכבד שהורתה בדרך ולידתה בין החומות שנאמר אשר

וכך ברמב"ם, בהלכ' תרומ' (יג ב) אחת, ובמשנ' שבגמ' בבלי ברוב הספרים אחר.

(1) מלה ארמית, במשמ' לבדו. וי"מ מהשם גרם במשמ' עצם. — (2) וסבר פריטוריוס (ZDMG, 1899, 686) כי הפסק הוא יותר עתיק מהלגרמיה, ונולד עוד קדם תקון המעשים, והלגרמיה הוא בן זמנם של שאר המעמ' (3) כך רד"ק בפרוש: אבל בלדה נהגו בקריאתו מנהג צאה לקיים הציור לדה' לדה' ואולי נהגו בן מפני שהלכו והודת ממוצא אחר דלמנף האחת על חברתה. (מכיל, טד"ה). — (4) כך רד"ק שם: ובסמוך בשוא שנות חמות עדות אבל דעות צאות לא ישתנו וכן לדה.

פנינים קודמים איש ונביע בידו זיק מאור, באור זה נשקו רשפי להבי ואור זה את לבבי גיל מאור (דמכ"ע, תרס"ז). וישלח השכל את ידו ויגע אל פי, וקרה להבי רשפי (ר"י חריו, הקד' תחכמ'). — ותשוקה עזה לדבר מהדברים: ועתה בני הנצלו ואל תעצלו, והנורו והוהרו והטהרו, והתנגשו והתקדשו, והבעירו בקרבים, להבים, והקירו מסלעי הצלעות, דמעות, והעירו עם הלבבות, קרבות (ס"ג). — ולהב השיר וכדומה, עז מליצתו: ואם אקח יקור השיר במזרח ילהט שוכני מערב להבי, ואכניע מתי שכל ואקרע סגור לבם ואוכלם שם כלביא (ס"ט). —

— "בעלת הלהב, צורה מצורות המולדות: הד' (הצורה) בעלת הלהב ובוכביה י"א (רלכ"ע, רלכ"א חכמה א'). — (ב) ברק אור הנוצץ מדבר ממ"ט כמו מברול הממ"ט של חרב וכדומה: פרש מעלה ולהב חרב וברק חנית (נח' ג'). — ועצם הברול החד הממ"ק וממ"ט ומבריק, Klinge; lame; blade: ויקח את החרב מעל ירך ימינו ויתקעה בכמנו ויבא גם הנצב אחר הלהב ויסגר החלב בער הלהב כי לא שלף החרב מבטנו (שפ"ג ג' כ"א). — עריו תרנה אשפה להב חנית וכידון (איו"ט כג'). —

— ואמר המשורר: וכוכבי רוס כל הבי החניתות והספר כסוהרה וצנה (ר"י הלוי, לזית חן). ומי הוא זה אשר יעמוד לפני ומי הוא אשר יסבול להבי, והשטן אשר יעמד ירופף דנצבי ויגיע אליו להבי (רס"ע א"נ דנאן, כסוף הסרס"ס שלו). — ובהשאלה "לנצוץ בוסות היין: ואל תתאו חמר, זמן ארוך נשמר, וריתו לא נמר, בשוקט בשמרים, שתותו לרהב, בכוסות הזהב, ולראות לו להב, בכוסות ספירים (דוגש, דעס לני).

— "להב¹, פ"ע, עתי' ולהב, ילהב, להב, היה לו להב, ובהשאלה, היה לו ברק: שנאנים שאננים בניצוצים ולהבו, להמיהם ומעטיהם בעין קלל יצהבו (רש"י, סנה"ס). נבחי שמים איומים ולהבו, לפני הכבוד לנצה נצבו, והתנוצצו ורצו והתפלצו ושבו (ר' חייא דלודי, גנאי שמים). — והפנים: וישא יהודה את עיניו וירא בין השמים והארץ איש דכוש בלבוש זהב ורוכב על סוס ודמות הסוס כמראה להב וביר האיש רמח ואחוריו נגד צבא החשמונאים ופניו ילהבו נגד מחנה יון (אסימון, פרק כג). — והלהב, יבער, יחם מצער וכדומ': וזלעפה אוחת עד לב השמים, על כי אברה לשון הזהב, וכל לב באשו ילהב, כי רחק הדוד הנאהב (ספ' המוס' לר"י אל"הירימה). — "להוב, חרב להובכה, שיש לה להב, שהוא מרומה: וכור ערוץ בעמונים נחבא, פרץ כרמי עין

פניו קודמים איש ונביע בידו זיק מאור, באור זה נשקו רשפי להבי ואור זה את לבבי גיל מאור (דמכ"ע, תרס"ז). וישלח השכל את ידו ויגע אל פי, וקרה להבי רשפי (ר"י חריו, הקד' תחכמ'). — ותשוקה עזה לדבר מהדברים: ועתה בני הנצלו ואל תעצלו, והנורו והוהרו והטהרו, והתנגשו והתקדשו, והבעירו בקרבים, להבים, והקירו מסלעי הצלעות, דמעות, והעירו עם הלבבות, קרבות (ס"ג). — ולהב השיר וכדומה, עז מליצתו: ואם אקח יקור השיר במזרח ילהט שוכני מערב להבי, ואכניע מתי שכל ואקרע סגור לבם ואוכלם שם כלביא (ס"ט). —

— "בעלת הלהב, צורה מצורות המולדות: הד' (הצורה) בעלת הלהב ובוכביה י"א (רלכ"ע, רלכ"א חכמה א'). — (ב) ברק אור הנוצץ מדבר ממ"ט כמו מברול הממ"ט של חרב וכדומה: פרש מעלה ולהב חרב וברק חנית (נח' ג'). — ועצם הברול החד הממ"ק וממ"ט ומבריק, Klinge; lame; blade: ויקח את החרב מעל ירך ימינו ויתקעה בכמנו ויבא גם הנצב אחר הלהב ויסגר החלב בער הלהב כי לא שלף החרב מבטנו (שפ"ג ג' כ"א). — עריו תרנה אשפה להב חנית וכידון (איו"ט כג'). —

— ואמר המשורר: וכוכבי רוס כל הבי החניתות והספר כסוהרה וצנה (ר"י הלוי, לזית חן). ומי הוא זה אשר יעמוד לפני ומי הוא אשר יסבול להבי, והשטן אשר יעמד ירופף דנצבי ויגיע אליו להבי (רס"ע א"נ דנאן, כסוף הסרס"ס שלו). — ובהשאלה "לנצוץ בוסות היין: ואל תתאו חמר, זמן ארוך נשמר, וריתו לא נמר, בשוקט בשמרים, שתותו לרהב, בכוסות הזהב, ולראות לו להב, בכוסות ספירים (דוגש, דעס לני).

— "להב¹, פ"ע, עתי' ולהב, ילהב, להב, היה לו להב, ובהשאלה, היה לו ברק: שנאנים שאננים בניצוצים ולהבו, להמיהם ומעטיהם בעין קלל יצהבו (רש"י, סנה"ס). נבחי שמים איומים ולהבו, לפני הכבוד לנצה נצבו, והתנוצצו ורצו והתפלצו ושבו (ר' חייא דלודי, גנאי שמים). — והפנים: וישא יהודה את עיניו וירא בין השמים והארץ איש דכוש בלבוש זהב ורוכב על סוס ודמות הסוס כמראה להב וביר האיש רמח ואחוריו נגד צבא החשמונאים ופניו ילהבו נגד מחנה יון (אסימון, פרק כג). — והלהב, יבער, יחם מצער וכדומ': וזלעפה אוחת עד לב השמים, על כי אברה לשון הזהב, וכל לב באשו ילהב, כי רחק הדוד הנאהב (ספ' המוס' לר"י אל"הירימה). — "להוב, חרב להובכה, שיש לה להב, שהוא מרומה: וכור ערוץ בעמונים נחבא, פרץ כרמי עין

פניו קודמים איש ונביע בידו זיק מאור, באור זה נשקו רשפי להבי ואור זה את לבבי גיל מאור (דמכ"ע, תרס"ז). וישלח השכל את ידו ויגע אל פי, וקרה להבי רשפי (ר"י חריו, הקד' תחכמ'). — ותשוקה עזה לדבר מהדברים: ועתה בני הנצלו ואל תעצלו, והנורו והוהרו והטהרו, והתנגשו והתקדשו, והבעירו בקרבים, להבים, והקירו מסלעי הצלעות, דמעות, והעירו עם הלבבות, קרבות (ס"ג). — ולהב השיר וכדומה, עז מליצתו: ואם אקח יקור השיר במזרח ילהט שוכני מערב להבי, ואכניע מתי שכל ואקרע סגור לבם ואוכלם שם כלביא (ס"ט). —

— "בעלת הלהב, צורה מצורות המולדות: הד' (הצורה) בעלת הלהב ובוכביה י"א (רלכ"ע, רלכ"א חכמה א'). — (ב) ברק אור הנוצץ מדבר ממ"ט כמו מברול הממ"ט של חרב וכדומה: פרש מעלה ולהב חרב וברק חנית (נח' ג'). — ועצם הברול החד הממ"ק וממ"ט ומבריק, Klinge; lame; blade: ויקח את החרב מעל ירך ימינו ויתקעה בכמנו ויבא גם הנצב אחר הלהב ויסגר החלב בער הלהב כי לא שלף החרב מבטנו (שפ"ג ג' כ"א). — עריו תרנה אשפה להב חנית וכידון (איו"ט כג'). —

— ואמר המשורר: וכוכבי רוס כל הבי החניתות והספר כסוהרה וצנה (ר"י הלוי, לזית חן). ומי הוא זה אשר יעמוד לפני ומי הוא אשר יסבול להבי, והשטן אשר יעמד ירופף דנצבי ויגיע אליו להבי (רס"ע א"נ דנאן, כסוף הסרס"ס שלו). — ובהשאלה "לנצוץ בוסות היין: ואל תתאו חמר, זמן ארוך נשמר, וריתו לא נמר, בשוקט בשמרים, שתותו לרהב, בכוסות הזהב, ולראות לו להב, בכוסות ספירים (דוגש, דעס לני).

— "להב¹, פ"ע, עתי' ולהב, ילהב, להב, היה לו להב, ובהשאלה, היה לו ברק: שנאנים שאננים בניצוצים ולהבו, להמיהם ומעטיהם בעין קלל יצהבו (רש"י, סנה"ס). נבחי שמים איומים ולהבו, לפני הכבוד לנצה נצבו, והתנוצצו ורצו והתפלצו ושבו (ר' חייא דלודי, גנאי שמים). — והפנים: וישא יהודה את עיניו וירא בין השמים והארץ איש דכוש בלבוש זהב ורוכב על סוס ודמות הסוס כמראה להב וביר האיש רמח ואחוריו נגד צבא החשמונאים ופניו ילהבו נגד מחנה יון (אסימון, פרק כג). — והלהב, יבער, יחם מצער וכדומ': וזלעפה אוחת עד לב השמים, על כי אברה לשון הזהב, וכל לב באשו ילהב, כי רחק הדוד הנאהב (ספ' המוס' לר"י אל"הירימה). — "להוב, חרב להובכה, שיש לה להב, שהוא מרומה: וכור ערוץ בעמונים נחבא, פרץ כרמי עין

פניו קודמים איש ונביע בידו זיק מאור, באור זה נשקו רשפי להבי ואור זה את לבבי גיל מאור (דמכ"ע, תרס"ז). וישלח השכל את ידו ויגע אל פי, וקרה להבי רשפי (ר"י חריו, הקד' תחכמ'). — ותשוקה עזה לדבר מהדברים: ועתה בני הנצלו ואל תעצלו, והנורו והוהרו והטהרו, והתנגשו והתקדשו, והבעירו בקרבים, להבים, והקירו מסלעי הצלעות, דמעות, והעירו עם הלבבות, קרבות (ס"ג). — ולהב השיר וכדומה, עז מליצתו: ואם אקח יקור השיר במזרח ילהט שוכני מערב להבי, ואכניע מתי שכל ואקרע סגור לבם ואוכלם שם כלביא (ס"ט). —

— "בעלת הלהב, צורה מצורות המולדות: הד' (הצורה) בעלת הלהב ובוכביה י"א (רלכ"ע, רלכ"א חכמה א'). — (ב) ברק אור הנוצץ מדבר ממ"ט כמו מברול הממ"ט של חרב וכדומה: פרש מעלה ולהב חרב וברק חנית (נח' ג'). — ועצם הברול החד הממ"ק וממ"ט ומבריק, Klinge; lame; blade: ויקח את החרב מעל ירך ימינו ויתקעה בכמנו ויבא גם הנצב אחר הלהב ויסגר החלב בער הלהב כי לא שלף החרב מבטנו (שפ"ג ג' כ"א). — עריו תרנה אשפה להב חנית וכידון (איו"ט כג'). —

— ואמר המשורר: וכוכבי רוס כל הבי החניתות והספר כסוהרה וצנה (ר"י הלוי, לזית חן). ומי הוא זה אשר יעמוד לפני ומי הוא אשר יסבול להבי, והשטן אשר יעמד ירופף דנצבי ויגיע אליו להבי (רס"ע א"נ דנאן, כסוף הסרס"ס שלו). — ובהשאלה "לנצוץ בוסות היין: ואל תתאו חמר, זמן ארוך נשמר, וריתו לא נמר, בשוקט בשמרים, שתותו לרהב, בכוסות הזהב, ולראות לו להב, בכוסות ספירים (דוגש, דעס לני).

— "להב¹, פ"ע, עתי' ולהב, ילהב, להב, היה לו להב, ובהשאלה, היה לו ברק: שנאנים שאננים בניצוצים ולהבו, להמיהם ומעטיהם בעין קלל יצהבו (רש"י, סנה"ס). נבחי שמים איומים ולהבו, לפני הכבוד לנצה נצבו, והתנוצצו ורצו והתפלצו ושבו (ר' חייא דלודי, גנאי שמים). — והפנים: וישא יהודה את עיניו וירא בין השמים והארץ איש דכוש בלבוש זהב ורוכב על סוס ודמות הסוס כמראה להב וביר האיש רמח ואחוריו נגד צבא החשמונאים ופניו ילהבו נגד מחנה יון (אסימון, פרק כג). — והלהב, יבער, יחם מצער וכדומ': וזלעפה אוחת עד לב השמים, על כי אברה לשון הזהב, וכל לב באשו ילהב, כי רחק הדוד הנאהב (ספ' המוס' לר"י אל"הירימה). — "להוב, חרב להובכה, שיש לה להב, שהוא מרומה: וכור ערוץ בעמונים נחבא, פרץ כרמי עין

¹ ע"י הערה להשרש.

הרבה יגיע בשר (קהל' יב יא יב). — ובמדרש כמו"כ במשם' זו: אם יגיעת הרבה בל' הג דברי חכמים הקב"ה מבשרך בשורות טובות (מד"ר נמד' יד). — והשתמשו בו במשם' זו גם במהמ"א: דורשה דבו לא ימך, חוקרה תלמודו לעד מבורך, ול' ל' הג ספרים לא יצרך (דס"ט, ס' 2). למרוב הל' הג אשר עשרים וארבעה ספרים היו בפי סדורים עשיתי גדולים ונפלאים ספרים (קטע כ"י תלמ' מו', JQR 1901, 365). ולהיות הנפש השכלית על משמרתה עומדת, ועל דלתי החכמה שוקדת, ולאל יוצרה עובדת, ולתור ללבי מנוחה, מלהג הרבה שהוא יגיעת בשר ולנפש עצבון ואנחה (הקדמ' המנקש לנש"ת פלוקי"ר). ודעו בני כי יואן ואליוניסיון המחבר לאמינו בקש למצוא דברי חפץ בטעמי הנגינה וזקא וכו' הכתובים בספרינו הקדושים ואחרי ה' הג והיגיעה הרבה לא מצא אלא זה בלבד (שלטי הגנוזים ד). השכל האלקי הוא צריך להג ועיון הרבה כי נראה לו מתחלה דבר רחוק מהעיון הזה וכאשר הוא לוחג בהם הרבה טועם בהם טעם בשר כי על ידי העיון הרב הוא עומד עליו (באה"ג ב). — בדבור מפרש וצח¹, d. Beden; parole; speech, כל וחיקי וסת בכושר מכללים ה' מלך, אלו ואלו בל' הג מלהגים ה' ימלך (נשכ"י, קרוב' כ' רס"ה, כל שאני). לש מצחו בנור בקדש, להג פיתוחו ציי' קדש, דרצות שומאות החוקרו בקדש (משול' כר קלוי', עטולה, אשוח). — ולהפך, במשם' דברים מרבים בלי דעת ובלי יסוד: חלילה לי אתחבר אל עם רשע לדרוך מסלולו, או מלפנות אל תעויותי הכוזב או אל מחלולו, או לנשות אל להג ספריהם השקר או אל הבלו (ר"מ דרעי הקדמי, לקו"ק עד). השיר ישנא

המתרגמים הקדמונים במשם' האמורה בפנים. השבקים μελέτη, שר"ל עיון ועסק בדבר בשקידה רבה ובתחבוננות גדולה והתרגשות בדבר. ולג' meditatio. ונראה כי כך פרשו גם חכמי התלמוד, שאמרו וז"ל: ולהג הרבה יגיעת בשר א"ר פפא בריה דרב אחא בר ארא משמיה דרב אחא בר עולא מלמד שכל המלעיג על דברי חכמים גידון בצואה רותחת מתקיף לה רבא מי כתיב לעג להג כתיב אלא כל ההוגה בהן מועם טעם בשר (ערוך' כא). כך, כל ההוגה בהן, הגרסה בכל הספרים וגם בכ"י, אך הרמ"א (שו"ת, סי' 65) הביא גרסה: כל הלוהג בהם. עכ"פ, בין לגרסת הספרים ובין צ"י גרסה זו, הכונה היא בלי ספק במשם' עיון ומחשבה וחקירה ודרישה. וכעין זה מנחם: ענין הגיוני, כותבי ספרים לפי הענין, וייתכן להיות מנורתו הגות והגיון וישבות הלמד מיסוד המלה ויהי פתרונו להגות הרבה. ע"כ, ובמשם' זו גם החדשים — ¹ בערב' משמש השם להג במשם' כנוי להלשון של בע"ה, וגם במשם' השאולה לדבור וצלצול הדבור, ואומרים פצית אלהג, במשם' צח הלשון.

נאות מדבר ולהכה להטת בר עצי השדה (ס' א יט). והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית יעקב לקש ודלקו בהם ואכלום (עכ"ל א ית). כי אש יצא מחשבון ולהבה מכין סיתן ותאכל פאת מואב (ירמ' מח מ). ויבער ביעקב כאש להבה אכלה סביב (איכ' כ ג). כי תעבור במים אתך אני ובנהרות לא ישטפוך כי תלך כמו אש לא תבוה ולהכה לא תבער כך (ישע' מג כ). הנה היו בקש אש שרפתם לא יצילו את נפשם מיד להבה (ס' מו יד). כאש תבער יער ובלהבה תלהט הרים (תהי' פג יס). נתן גשמייהם כרד אש להבות בארצם (ס' קס מנ). ותבער אש בעדתם להבה תלהט רשעים (ס' קו ית). קול יי' חצב להבות אש (ס' כט ז). ונכשלו בחרב ובלהבה כשבי ובנוה (דני' יא לג). — ובמדר': גלגלי מרכבה ושרפי להבה (מד"ר דנ"י יא). — ואמר הפישן: להבה השיקתני מלהטת כסל ושוהות, מספד מראנדיל וארחיק שמחות (נשכ"י, י"ז תמוז, וארץ שני). — ובמליצה, "להבות הלשון וכדומ', עז מליצותיו: ומלהט יקודיה אוחות לבבות ונכבות, בניבות ערבות, מלהבות חצובות (ר"י מריו, מתמכ"א). ודי לשון בעת ישון ברקיו יכסה עין מאורים להבותיו (ס' עז).

להבי, ת"י, — של להב, מטבע הלהב: שהאור הלהבי נראה בפנישת הגופים (ר"י ארץ לטיף, רכ פעלים טו). ההתלהבות והכאב הלהבי בו יותר (קאנון דג א ס). **להבת**, ש"י, — כמו להבה, א) להבת החרב וכדומה: וחץ חניתו כמגור ארנים ולהבת חניתו שש מאות שקלים כרול (ש"א יז ז). — ב) להבת האש: הגני מצית כך אש ואכלה כך כל עץ לח וכר עץ יבש לא תכבה להבת שלהבת (ויחוק' כא ג). — והשתמש המשורר בשתי המשם': אשחה ברמעותי ואמצא תוך דבי יקוד ויקד בלהבת, תוך דיל כאורך עץ חנית אכן שחר בקצהו בלהבת (רמב"ע, תרס"ז ז מ).

להג¹, סמנו להג, להג, להינה. **להג**², ש"י, — א) שקידה ועיון ומחשבה וחקירה רבה בדבר, Nachdenken, studieren; méditation, étude; study, meditation דברי חכמים כדרכנות ובמשמרות נמועים בעלי אספות נתנו מרעה אחד ויתר מהמה בני הוזהר עשות ספרים הרבה אין קץ ולהג³

¹ בערב' להג a, ועי' הערה להערך.
² בערב' להג b במשם' דבקות ואהבה מיוחדת לדבר והתעסקות בו. ועי' הערה לקמן. — ³ תרגמו

(a) להג (b) להג

—ובהשאלה מליצית: כי הנה היום בא כער כתנור והיו כל זדים וכל עשה רשעה קש ולַהט אתם היום הבא אמר יי' צבאות אשר לא יעזב לַהט שרש וענף (מל"ג ג יט). — ואמר בן סירא: בתאר אשה השחתו רבים וכן אהבה כאש תִּלְהַט (כ"ס גי' ט ח). — ובתו"ם: איש יצאה מבית קודש הקרשים וליהט מביכותיו (ירוש' סנה' י כט). אמר ר' חנינא יצאה האש מלמעלה וליהבה את פני הרקיע וכו' אמר רבי יודן כרבי שמעון יצאת האש מלמעלה וליהט ה' פני רקיע (מד"ר כראש' ד). לבלל חמה יש לו נרתיק וכו' וברוכה של מים לפניו בשעה שהוא יוצא הקב"ה מתיש כחו במים שלא יצא וישרוף את העולם אבל לעתיד לבא הקב"ה מערסלו מנרתיקו ומלַהט בו את הרשעים (שם ו). אין גיהנם לעתיד לבא אלא יום הוא ש מלַהט את הרשעים וכו' ר"י בר אלעאי אמר לא יום ולא גיהנם אלא אש היא שתהיה יוצאת מנופו של רשע ומלַהטתו (שם כו). בן עזאי היה יושב ודורש והאש מלַהטת מביכותיו אמרו לו שמא בסדרי מרכבה אתה עוסק אמר להן לאו (שם ויקר' יו). גדון (קרח) בשתי מיתות וליהטו האש תחלה לעין כל השרופים שבידן היתה המחתה (שם נמד' ית). — ואמר הפיטן: להבה השיקתני מלַהטת בסל ומוחות, מספר מר אנדיל וארחיק שמחות (רשכ"י, יי' תמוז, ולרץ שפל רומי). — והמשורר אמר: מופת באש לַהט ה לבי כמופת סנה לא תאכלני ולא תכבה בדמעתי (יהודה אבן ג'את, מכין עפא'ס).

קל, לַהט, לַהֵט, — כמו לַהט: עשה מלאכיו רוחות משרתיו אש דִּלֵּהט (תהי' קד ד). — ואמר בן סירא: אש דִּלַּהטת יבבו מים כן צדקה תכפר חטאת (כ"ס גי' ג ל). — ובמדרש: אמר אדם מי מציל את בני מאש לוֹהֵטת וו (מד"ר כראש' כא). לפי שאמר מלאכי כי הנה היום בא (בער כתנור והיו כל זדים וכל עשה רשעה קש ולהט אותם היום הבא) אמרו לו ישראל יום אחד לוֹהֵטן בלבד הרי כמה שנים שעבדו אותנו כמה שפטים כמה פורעניות ואת אומר להם ולהט אותם היום הבא (אגד' כראש' כ). — ואמר הפיטן: מוטפי שיר לו להשיר בשחרים ובנשפים, ירהטון ילהטון לכן נקראו שרפים (שנת א' אח"ט, ארזי עוז). — ובמשמ' "הבריק: וכשאנו רודפים אתהים אתהים דִּלַּהטם דִּלַּהטם אלינו בעיניהם כמראה הבזק (תמס"י כ, פוריס ד). — ופער' *להוט, להוטה, להוטים, להוטות, בהשאלה, להוט אחרי דבר,

— במהדר דר' תיאודור ולהטה, וא"ב אפשר שהוא קל, אבל לפי השמוש הרגיל במקומות אחרים הוא פער.

שתשוקה עזה לַהֵט בקרכו להדבר, gierig, leiden-schaftl. avide de, passionné pour; passionatly desirous: משום שהיה להוט אחר התורה (ירוש' מו"ק ג סכ ד). עד שלא גלו ישראל לבלל גטעו תמרים בבבל על ידי שהיו להוטים אחר מתיקה (שם תע"ז ד סט). יום שנעשו בו שרים חולין מי גרם להן חמת מיון שהיו להוטים אחר היין (שם ע"ז א לט). שרשה הם שהיו להוטים אחר האדמה ולא נמצא בהם תועלת (מד"ר כראש' לו). אמר ר' יוחנן לעולם לא תהי להוט אחר היין (שם). כל מי שהוא להוט אחר בולמוס של עריות סוף שמאבילין אותו מבשרו (שם נא). הנחש הזה להוט אחר השום (שם נד). אתם רומים לבלב שהיה להוט אחר הנבלה כך לפי שאתם יודעים שע"ז טמונה תחתיו וכו' לפיכך אתם להוטים אחריו (שם פא). פרעה להוט אחר הזכרים (שם נג). סה אבא היה להוט אחר גרונו אף אני להוט אחר גרוני (שם נד). לפי שהיו ישראל להוטים אחר ע"ז במצרים (שם ויקר' ככ). זה דואג ואחיתופל שהיו להוטים אחר לשון הרע (שם כמד' יט). אי"ר יהושע בן לוי להוטים היו ישראל אחרי שכינה (שם שפ"ב, מכני). אמר להם ירמיה סה ראיתם בע"ז שאתם להוטים אחריה (כס איכ' א). אמר הקב"ה אתם להוטים אחר הערוה חייכם שאני מביא עליכם אופה וכו' (שם אסת', ויפקד סמך). אמר הקב"ה לישראל בניי ע"ז שאתם להוטים אחריה אינה דבר של סמם (פסיק' דר"כ יד). למה היה עמלק דומה לובוב שהוא להוט אחר המכה כך היה עמלק להוט אחר ישראל (תנחומא תלא יב). — ומצוי בסהמ"א: כל זמן שאין אדם מונע עצמו ממשמש המשטע ומשביע האבר הוא רעב ולהוט אחריו ביותר (ערוך, ערך אכר). מי שהוא להוט אחר המשגל יכהו עיניו והלהוט אחר המאכלות אסורות יחלש עיכולו (ר"א כינאגו, דרך אמונה כ). ואחרי כן יצאו ברכוש גדול בענין שאלה ולא בענין מתנה כדי שיהיו מצריים להוטים לרדוף אחריהם (תקוני, כא יא כ). ואל תהי להוט אחרי סתרים ואחר חירושים (ספ' חסידים, תתקלא). הכסילים הם משוכים ולהוטים ללכת בבית השמחה (רשכ"ס, קהל' וי). שהם מתייגעים ולהוטים לעשות איזה עבודה או לקדש עצמן באיוז קדושה (מגיד שיחות מע). — ולהט בדבר, עסק בו בתשוקה וזריזות: ובין כך ובין כך ירקבו עצמותיו והלהוט בתאות יחלה וימות (מנוס"מ, סקד' לגר א'). הכם אחד עבר על אדם אחד שהיה להוט במדאבתו (שקט מוסר כט).

סבבה עובדי הַטַּן ומסכת, ממעמקים צועקת ושוע שופכת
(ר"י בן אביתור, הושע', אליהם אמץ).

לְהַטוֹת, ש"י, — סגולת הדבר הַלֵּהט: ואם יעלה על
לב איש לומר שהכוכבים הם כמו ברזל לוהט אינו
עומד במראה להטותו והתלהבותו ובטבע שיש בו
בעודו בלהט (השמים והסולם לאכן סיני יג).

לְהִיגָה, ש"י, — סה"פ מן להג: עד כל נצוח ונגינה,
על כל מען ופלה, עד כל לבוב ול היגה, על
כל כבוד וכריעה (יו"ל יוס"ב, מי יתנה).

לְהִיטָה, ש"י, — סה"פ מן להט: שכביכול התורה
ול היטת היצר יבוא מהסותר לאסור (ר"י
אברבנאל, נחלת אבות ח). איש בער ופתי אין ידיעה לו
ואינו חושש לשום דבר ולא יראה הנאה נאה ולא
המנונה מנונה והוא להוט אחר תאוותיו לה יטת העינים
(אמונה רמב"ו ג).

לְהִיטוֹת, ש"י, — כמו להיטה: נמצא כיוצא בזה במראה
מועטת שמסתכלין בה ראייה גדולה מסנה אלף פעמים
מפני בהירותה ולה יטותה (מ' ארזכי, ש"א ד).

לְהִלֵּה, — קל לא נמצא.

— הַטַּס', הַתְּלַהֲלָה, מַתְּלַהֲלָה, — שָׁחַק והשתעשע בדבר,
שם צחוק וברו', s'amuser, sich amüsieren; הירה וקים חצים וזות
כן איש רמה את רעהו ואמר הלא משחק אני (משלי
כו יח-יט). — ואמר בן סירא: דורש תורה ופיקנה
ומתלהלה יוקש בה (כ"ס גני' לס"י). — ואמר

(¹) בערב' להיא, ועי' הערה לקמן. — (²) אמר
רוב הקדמוני' כי הוא מנורת להט, מן ותלה ארץ מצרים,
ופרש'הו בשם' שנעון. אמר מנחם: וגם כה פתרון
כמתלהלה הירה וקים כאדם המשתגע. ע"כ. ריב"ג:
ומן הד'א אלאצל והד'א אלמעני כמתלהלה הירה וקים
והו מתצ'אעף עלי זנה מתעתע וכו' ותפסירה כאלמתעאמש
אי כאלמתנ'אהל אלמתע'אפל אלכליל אלד'הג אלכליד,
ע"כ, ובעבר': ומה'שרש הזה והענין הזה כמתלהלה הירה
וקים והוא כפור על משקל מתעתע וכו' ופרשו כמו מי
שעושה באזו אינו רואה, או אינו יודע, או אינו מתכוין לדבר,
רפה הדעת, סכל. וכעין זה גם החדשים. אפס אין זה מקביל
למשחק שבסוף זה המשל. אבל, כבר ראה אחד מהמפרשים
הקדמוני' את השם' המדויקה של מתלהלה ואמר: ענינו
משחק וכן הערבי אשר למשחק מלאהי (זכתי' מנלנו'),
פרוש משלי, כסתר ג 304, ובאמת כך הוא בערב' בלשון
ההבנו' משמש הפע' להא (b, תלחי c).

— הַטַּס', הַתְּלַהֲטָה, — התחיל ללהט: בשעה שהיו הורנים
בדברי תורה ומדברי תורה לנביאים ומנביאים לכתובים
והאש מתלהטת סביבותיהם והיו הדברים שמחים
כנתינתן מסיני (מד' ש"ס, טלקן). — ובמשמ' רוחנית:
כשמשתרר האדם להבין וקורא וחורר וקורא ומתחזק
להתבונן הנה כל כך מתלהטים האורות ההם ויוצאים
כמו שלהבת מן הנחלת (דמ"ל, הקד' פתחי חכמה). שהתורה
מתפוצצת לכמה ניצוצות כי בתחלה מתלהטת ואז
נראים בה כל האורות הראויים לעינין ההוא (ש"ס). —
ובמשמ' הבריק, התנוצץ: כשהרוח נושבת בהם והמים
או האש מתנועעים ומתלהטים כברק לעיינין ומכהיוקין
ומבריקין אנה ואנה (עמ"ס, שפעי סמל' ג). — ובמשמ'
נשרף: ומקרר האשיות לכסותו לבל יתלהט בתוקף
האשיות (כרית מנוח פ).

— הַטַּס', הַנְּלַהֲטָה, — ששהטתו: וכור נלהט אשר רהט דרוש
השטל והוא מקנא (אופ' שנת ר"ח, אכיר סניני).

— הַטַּס', הַלַּהֲטָה, — ששהטו: צערו בעקרבי עקצים,
וצערו כנמלי שקצים, להטו כעצי קצצים דעכו כאש
קוצים (רש"י סנל', חין לור חלף). — ובהשאלה, בדבר
מלח: אם תבשלנה שמונה מאות מגנים בערב אלוחים
אללי לי, אם תלנהטנה רוחם במיני מלוחים וגורות
נפוחים (ר"א קליר, חס תאכלנה נשים).

בִּלְהֵט, — ממנו ב. להט.

בִּלְהֵט, ש"י, להט, להטים, — בלע דבר במהירות,
ברעבתנות, to swallow greedily; כחך באם אשכבה להטים²
בני אדם שניהם חנית וחצים ולשונם חרב חרה (תנ"ך נוס').
— ואמר הפיוט: כהתוך כסף בתוך כור נתכת, לוחטים

(¹) אין הכפי הדישון מודים במציאות שרש מיוחד
זה ועי' הערה להערך.

(²) עי' הערה להשרש ועי' הערה לקמן. — (³)
פרשו הקדמונים והחדשים פע' זה כמו א. להט, במשמ'
שרפה, ואמרו שהוא בהשאלה מליצית במשמ' שנאה
ואיבה. אך המליצה דבאים להטים בני אדם אינה טבעית
במשמ' זו, כי אין להם במשמ' זו תאר טבעי לאריה. והציו
השני של הפסוק המכר על השנים והלשון בענין טרפת
השרף של האריה פלסדנו כי גם להתאר להט כונה מעין
זו כאן, וכאמת בלשון הערב' ההבנו' משמש הפע' להט (a)
גם במשמ' בליעה מהירה ופתאומית. כך בהשלון הערבי
הצרפתי של הישועי' בכירות: להט (בלשון ההבנוית)
avalér qd. précipitément.

(a) لَهِيَ (b) لَهَا (c) تَلَهِيَ

(a) لَهِيَ

אחרי עלם אחר אשר דבר דברים כסתלהמים באוניה
וביריה אשכול יסירהו תשיגהו חסחש האשכול על
לחיו (א' מו, אה"ס).

— פט', "להים, מלהים, פט'—ה להים פלוגי, צחק
והשתעשע: בבטאך לעשות ושלל דעשות א' תניא אומר
ב מ ל ה ים (רסע"ג, אהר', לא תשא).

— להק' (א'), פט'—כמו להקה, קהל, צבור: שעונים עליה
בה להפקידה, שואנים ב ד ה ק דלתות לשקרה,
תמוכים בדשן שה עקידה (ר"א קליר, א' ר"ה, את חיל).
בלוד צקונם הסכתה, בנשק לראשם סכותה, וטאנף
להקם חשכת (סוף, א' סכות, אימתי נחיל).—זבסגנון
הפשוט: (לבית יעקב) ענין להק ומשפחות המה (מנחם,
עך כת).—ומ"ד: גדולה לוקני והדרתם וזמור למקדיש
תקים, ללמוד וללמד דת והמלך יקראנה לעם בלהקים
(תרי"ג מלות לרסע"ג). מלך עדיון נבור להקיים (א'), גזור
ומקים, גולה עמוקים (מוס' א' ר"ה, מלך עליון).

— להק' (א'), פט'—אסף, קבץ, sammeln; assembler
to gather: עד לא בדר מאורות, בטרם להק מזרות,
ואהיה אצלו אמון (ר"א קליר, וכן ואהיה).—ופט' "להק,
להקים, נקהלים נאספים: לנורא עליהם, מעריצים
במעניהם, אומרים קדוש, להקים בגשת, מקדישים
בארשת, אומרים קדוש ובורך (ר"י הלוי, קדוש, אפודי
ש). כתות מכון מתרשים משמר, דהוקים יחד להלל
במאמר (ראכ"ע, קדוש' נעילס, ארליס). נשמת טפסר
להוקיך וזמור דבקיך, טפספת טוב חשקך ונעם
צדקך (ר"י בן אכיתור, נשמת ישראל). נשמת מקימי חקים
מולך להוקים, מסיבת מותח שחקים ויוסר ארקים
(שס). אלהים אלי אתה שהרו לבכם להוקיך, טעם
ומשקה חשכו חשוקיך (רש"י, אלהים אלי).

— פט', "להק, פט'—כמו קל, הקהיל ואסף: בחר הבלה,
כבודה וכלולה, וכה לבילה ברכו, ריהק מלאכיו, שמשו
מבורכיו, חתן במערכו ברכו (מזכיר בר' משה, אורעט אדרת).
— פט', "להק, — נקהל ונאסף: אי כה בריתות חדשות
בריתות, ככה אמר כחצות לילה במופתי אותות, והן
עתה לזהקו בנעליהם לאתות, שמו אותותם אותות
(ר"א קליר, אי כה אמר). לא בנו נוסעי קדם משאון
המקוטל, לזהקו ויוזמו עדות לזק המנוטל (סוף, תפלי
טל, אלהים). לזהקנו וועדנו זקנים ונערים, בבית
תפלה מקדש מוערים (ר"ש פונטנט, סליח, שחניוק).

(1) ע' הערה לערך להקה. (2) כך מפרש ש"ס וקש
(כאל מיל), ואחרים ס' ברים שהוא מקור הפע' מן קום.
(3) ע' הערה לערך להקה.

המליץ: הדבק בתורתו ועזוב התלהל היך, התאזר
במצותי והסר התמהמהך (פתי' המלקט של מדס"ג).

— להל' פט', —משעה שעושה אדם כמו רק להתלהל,
לצחוק (כן ואכ, חלק גרמני עכרי, ערך שאכערהאן).

— להל' פט', —משחק והשתעשעות: ידידות סגולת
נערות חולת אהבה בלהלוי, כמער איש
ולויות הנראות חכת שלהי, לבעבור גדולת כחך דשא
כבד מבדעי (מנחם כ"ר מכיר, שנת תשנ"ז, אדעס כי).

להם' (1), ממנו להם.

להם' (2), —הקל לא נמצא.

— להם' התלהם מתלהמים, —דברים מתלהמים, (א) תאר
מספק דבריו נרגן: דברי נרגן כמתלהמים (3) והם ידרו
חדרי בטן (משלי יח, כו כב). — (ב) *התלהם האדם,
התרנש והתרנן, be excited: שהיו (ישראל במדבר) יושבים בתוך
משכנותיהם ואומרים דברים כמתלהמים ומתרננים
(ספרי דנ"ד כד). היו ישראל במדבר מתלהמים ובוכים
מתלהמים ומתרעמין (ילקוט שמעוני, תנ"י תנ"י). —
(ג) "דבור מתלהם, דבור חריף, פרוץ: שם עלמה רודפת

(1) ע' הערה להערך.

(2) ע' הערה לקטן. (3) לא נתברר משמ' מלה
זו. השבטים תרגמוה *μαλαχοι*, ר"י רבים. אך עקילס,
שתרגמו מצטין בדיוק התרגום כמעט מלה כמלה, ושקלסוהו
חכמי ישראל בגלל זה תרגם *σητοιχοι*, שפרשו הוא כמו
כישוף, מעשה אחיות עינים, מרמה. ת"י מרסנן ליה, כנראה
במשמ' דבא. מנחם פרש: כמתוה, ולא נתבררה כונתו.
רבי"ג אמר: מעני הרה אללפמ' כאללינה אללפ'יה והו
מג'אנש ללפמ' אללפ'יה אעני להמת ארשי במעני בלעתה
פכאנ כראם אלנרגן משתח'פ מבתי'ע והו באלע' באלשר
ואלארא'א, ע"ב, ובעבר': ענין המלה הואת כחלקים הנעלמים
והיא דומה ללשון הערב אומרים להם הדבר ר"ד בדעהו
וכאלו דברי הנרגן בקלות ובהבלעה והם מגיעים התכלית
מן הרע וההוק. רש"י פרש מלשון מהלומות. ראב"ע:
דברים מסותרים ומתכסין. ורוב התרשים הלכו בעקבות
רבי"ג שפרש עפ"י הלשון הערב' במשמ' בליעה, ופרשו
המלה כמתלהמים כמו מיני מתיקה שאדם בלע בתאבון.
אבל כל הפרושים האלה דתוקים ואינם נותנים למליצת
הכתוב משמ' טבעית ונכונה. וגם השמוש של התפעל
דברים הוא קצת קשה, והסוף של המלה -מים נותן מקום
לחשד כי המלה מתלהמים נתמנה במעות משתי סלים:
כמתלהמים, והמלה השניה היא המלה מים הרגילה,
ורמה את דברי הנרגן לענין של מים, כמו שהוא נהוג
בכל המקרא לדמות דברים למים, רק שהחלק הראשון,
הוא הצירוף כמתלה, לא נתברר מה מהותו, אם זו באמת
מלה שהיתה בלשון, או שזו מלה משבשט.

—תפס', "נחלהק", התאסף: דודי תפוצותי יכנס מטרחקים, אני תפארתו אשנן כלוהמים הסת להקים (משול' כר' קלוגי, יול' ב' פסח, לאינס).

להקה ¹ly; -lée: וירא את להקת² הנביאים נבאים ושמואל עמד נצב עליהם (ש"א יט כ). — ואמר המליך: שפה אחת ומלים אחדים היה בכל הארץ למיום כרא אלהים אדם וכו' עד ימי להקת שער המוכת שמה מהרי החרמון (כסע"ג, סקד' סאגרון). ושזומכם עדת הצדק להקת היושר המון הוראה אשר בהם נכללו כל מדות השבת יגדל מים עד ים (כתב הנגיד, כסוף גנוי קסד, א' חלל 49). וכד הרואה אור מברקי פפיריו ופניניו, ולדכבו ויבין ויאורו עניו, כאלו קבד מפיו ולמד עם להקת תלמידיו ובניו (כס"ע אכן דלאן, מאמ' על סדר סדורות). — ואמר הששור: ואיך אבוא בלהקת הפתאים והשכל הביאני חרירי, ואיך אלאה מצאפת דברים ועמי נפתחו דלתי שקריו (כסכ"ג, כסע"ע). העלי נא בת אמני על לכבך מעמד מיני, ועני אל להקת מוני מה תענו צרים בני (כ"י סלוי, יעלת חן). אייתר שם שוכן תרשישים, ארנן צדקותיו בלהקת ישישים, אף אסונתו בקהל קדושים (כסכ"י, אייתר). המון חיל שער, להקתם ככלה להסעיר, קול שאון מעיר (סוף, אלסי אקראך). חדות רב תמצאו בלהקת כס, חסונים בצווי דת מלככם, ושמתתם לפני יי' אלהיכם (כ' שלמס, כ' סכות, אלמין). ואני יושב עם מגולת גלת מליצים, ושואף ריה אבקת להקת משכילים במרצים (כ"י חריו, תחמ' יו). לולאותי קשר בקשר של קיימא ואות ברית קדש אף נערץ בסוד להקותיו, להקותיו ומלאכיו רא וכו בעיניו ולציר נאמן הנחיל דתו ונתן שני לוחותיו (סקד' מתגס"פ' המשי' למכ"ס על מועד). — וחבורה של אנשי צבא וכדום: ואחריהם גמשכו כל עם המלחמה וירחקו איש את אחיו ויתבוללו להקה בלהקה רגלים ורוכבים זה בזה (מא"ג, סלפתי' כווס"ס). ומאתים איש מכני נקרי פרוי יצאו ראשונה ויתיצבו לעומת רוכבי הסוסים ואחריהם להקה אחת רוכבים ורגלים וכלי תותח ויעדרו בקשרי מלחמה (סס). אך להקה אחת מצבא ד' עקמה דרכה מהקו אשר משך נאפוליון לה עד אשר פגעה בגבול רוכבי הרוסים (סס). כששת אלפים איש רגלי במספר ושתי להקות רוכבים שומרים את אחוריהם (סס). ויבקע אליה אבל לא בחיל גדול ובעם רב פעם אחת כי אם ¹ עי' הערה לקטן. — ² סברים שהוא כמו קהלה. ולא נתברר הדבר.

מעט מעט ב' להקות להקות נפרדות עד כי הספיקה לטארמ' לשלוח להקות לקראת להקות וגדורים לקראת גדורים ויתחוקו ויעמדו על נפשם (סס). — וגם לבהמות וחיות: ושרדתי ודחפתי את לופינוס קיסר מהיכלו שהיה ישן בו כלילה והיזבתי אותו בבית להקת חזירים וכרבים (היכלות רכתי ו). — ועדת צפרים: אברה תרים מרחפת, כספירים מעולפת, אל ההרים היא נשקפת, כי נכספה אל אהלה, להקת עורבים אותה רדפו, המון אויבים רעצה שאפו (כ"י נגאלס, פומוי' ט).

ל' 1, — מלת הגוף לנסתר במשמ' יחס שאליו, בכל השמושים של ל': אסר לו, נתן לו. — *ותתוסף לו לפני ל' לחוק היחס, אסר לו לפלוגי, נתן לו לפלוגי, וכדום: דמות צורות לבנות היו לו דר"ג כמבא ובכותל בעלייתו (כ"ה כ ח). שאין מקרבין לו לאדם אלא לצורך עצמן וכו' ואין עומדין לו לאדם בשעת דוחקו (אבות כ ג). אמר ר"א אמרתי לו למאיר היאך נמצא זכות לעבד זה שלא בפניו (תוספתא גיט' א ס). שני מלאכי השרת מלוין לו לאדם בע"ש מביח הכנסת לביתו (שבת קיט). שפופרת היתה לו דר"ג שהיה מכיס וצופה בה אלפים אמה (ערכ' מג:). יש לו בן לאותו צדיק (כ"מ פס). א"ר יצחק אין לו להקב"ה שחוק אלא אותו היום בדבר (ע"י ג:). אין מזווגין לו לאדם אשה אלא לפי מעשיו (סוט' ב:). התחילו הכל צווחין ואומרים אוי לו זה שנעשה סניגורו קטיגורו (פסיק' דר"ב, ונקתתם לכם). — ומצוי בסהמ"א: ואמרנו לו לפלוגי הלזה שרע שטר חוב זה שעליך (סעט' לר"י כנלוגי א). ובתבנו לו לפלוגי המלוה זה שטר הורדה (סס). — *בא לו, הלך לו, ישב לו: המתכוין להוציא לפניו ובא לו לאחריו פטור דאחריו ובא לו לפניו חייב (שבת י ד). הלך לו למדינת הים (כתוב' ט ח). בא לו לכתוב את המגילה (סוט' כ ג). ישב לו בתוך ביתו (סוף' א כ), ועי' ערך ל'. — *לו ועליו, לזכותו ולחובו, לזכותו ולרעתו: יש על המשכיל מארת המוסר ומדרך האמונה בשמעו נכונה שיודה עליה הן לו הן עליו זאת תפארת נדיבים והיא תהלתם (אגד' מתגס כ"ס לתסלף). ויש על האדם מאורת מוסר שיודה על האמת הן לו הן עליו (סקד' תס' תלמיד מנח'). — *שלו, עי' ערך ש'.

ל' 2, — מלת המעם, — א) יורה הרצון והתשוקה ש' האדם

¹ בארמ' ליה; בערב' לה' א.
² בערב' לו ב.

(a) לו (b) לו

ימי אפלה של מצרים (מכ" כלא ד ח). אמר לו יהושע
 כך אני מקנא לואי אתה ביוצא בי ולואי כל
 ישראל ביוצא כך (ספרי נמד' לו). ולואי שיתפלל
 אדם כל היום כולו (ירוש' נכ"א ח ב). אמרו לו (ישראל)
 למשה שהבטיח להם לצאת ממצרים ברכוש גדול ולואי
 שנצא בעצמנו (נכלי שס ט). אמר להם יה"ר שתהא
 מורא שמים עליכם במורא בשר ודם אמרו לו תלמידיו
 עד כאן אמר להם ולואי תדעו כשאתם עובר עבירה
 אומר שלא יראני אדם (שס ט). ולואי שתהא ביאת
 כיצואה (יום' טו:). הקובע זמן לחבירו ואמר לו פרעתיך
 בתוך זמני אינו נאמן ולואי שיפרע בזמנו (כ"כ ה. א).
 אותן אמהות אינן אמהות אלא אימהות ולואי יהא
 לי חלק עמהם לעתיד לבא (מד"ר נמד' ד). באו להם
 אל משה אמרו לו משה רבינו ולואי יגלה לו (האלהים)
 פעם שניה ולואי ישקני מנשקות פיהו ולואי יתקע
 תלמוד תורה בלבנו (שס ט"ז, יקני). אותה שעה
 אמר מי יתנני כירחי קדם ולואי היו לי הימים שהייתי
 במעי אמי (תנחומא תורע ח). ועם ה בראשה, הלואי:
 אמר לו בעל תריץ לבעל התד מכור לי תילך אמר לו
 טול אותה בחנם והלוואי (מג"י יד.). אמר הקב"ה
 הרי אני בורא אותו (את העולם) בלשון ברכה והלוואי
 יעמוד (מד"ר נראש' ח). דמלך שהיה משיא את בתו
 ועשה לה חופה ובית וסידרה וכיירה וציירה וראה
 אותה וערכה לו אמר לה בתי הלוואי תהיה החופה
 הזאת מעדת חן לפני ככל עת בשם שהעלית חן לפני
 כשעה הזו (שס ט). אומרים יחדקל דמה קולך הולך
 אמר להם הלוואי נשמע קולך ונראה (שס י). אם כך
 הוא צערן של בנים הלוואי לא עיברתי (שס טג).
 כי גרים אנחנו לפניך בצל ימינו על הארץ וכו' והלוואי
 כצילו של כותל או כצילו של אילן (שס טו). העלוינים
 שאין יצר הרע מצוי בהם אמירה אחת דויה להם וכו'
 אבל התחתונים שיש בהם יצר הרע הלוואי לשתי
 אמירות יעמדו (שס וק"ט). לעבדו של מלך שעשה מעודה
 והזמין כל בני כנסיותיו ולא הזמין רבו אמר המלך הלוואי
 השנה אותי עבדי לבני כנסיותיו (שס ח"כ, סת"ח).

א. **לוח** (לוח, לוח, לוח, *לוח, *לוח, *לוח).

א. **לוח** (לוח, לוח, לוח, *לוח, *לוח, *לוח).
 מעות, דקח ממנו זמן על מנת להשיב לו, borgen

(¹) בערבית נשאר השרש לוי (a) רק במשמ' מאן
 לשלם חובו.

(²) לוי

בזמן העתיד והעבר: ויאמר אברהם אל האלהים לו
 ישמעאל יהיה לפניך (נראש' יו יח). וילנו על משה ועל
 אהרן כד בני ישראל ויאמרו אלהם כל העדה לו מתנו
 בארץ מצרים או במדבר הזה לו מתנו ולמה יי' מביא
 אתנו אל הארץ הזאת לנפל בחרב (נמד' יד כג). וירב
 העם עם משה ויאמרו לאמר ולו גוענו כגוע אחינו
 לפני יי' ולמה הבאתם את קהל יי' אל המדבר הזה
 למות שם (שס כ ג ד). כי גוי אכזר עצות המה ואין בהם
 תבונה לו חכמו ויכילו זאת ויבינו לאחריתם איכה ירדף
 אחד אלף (דכ"ר נכ כח). ויאמר יהושע אחא ארני
 יי' למה העבדת העביר את העם הזה את הירדן לתת
 אתנו ביד האמרי להאבירנו ולו הוואלנו ונשב בעבר
 הירדן (יח"ט ז). — ואחרי אם וצווי אחרי לו: אך
 אם אתה לו שמעני נתתי כסף השדה (נראש' נג יג).
 — וקצת במשמ' הסכמה: ויאמר דבן הן לו יהי בדברך
 (נראש' ל ל). — (ב) מלת התנאי, להגיד כי רק באופן
 זה היה יכול להיות מה שנאמר אח"כ או לפניו, ותבא
 עם עבר כינוני ועתיד: הרי יי' לו החיתם אותם לא
 הרגתי אתכם (שס"ח ט). ותאמר לו אשתו לו חפץ
 יי' להמיתנו לא דקח מידנו ענה ומנחה (שס יג כג).
 ויאמר האיש אל יואב ולו¹ אנכי שקל על כפי אלף
 כסף לא משלת ידי אל בן המלך (ש"כ יח יב). לו איש
 הלך רוח ושקר כוב אסף לך ליון ולשבר והיה מטיף
 העם הזה (מכ" כ יא). לו היה רעה אעביר בארץ
 ושבלתה והיתה שממה סבלי עובר מפני החיה (יחזק'
 יד י). לו עמי שמע לי ישראל בדרכי והלכנו כסעט
 אויביהם אנניע (תה"ל פ"א יד י). גם אנכי ככם אדבר
 לו יש נפשכם תחת גפשי (איו"ב יו ד). — ועם כי עתה,
 כי און, בתשובת התנאי: לו יש חרב בידו כי עתה
 הרגתיך (נמד' כג ט). כי ידעתי היום כי לו² אבשלום
 חי וכלנו היום מתים כי און ישר בעיניך (ש"כ יט ז).
 לו שקור ישקל כעשי וחיתי במאזנים ישאו יחד כי
 עתה מחול ימים יכבד (איו"ב ו ח ג).

לוא — כמו לו: ראו נא כי ארון עיני כי טעמתי מעט
 דבש הזה אף כי לוא אכל אבל היום העם משלל איביו
 אשר מצא כי עתה לא רבתה מכה בפלשתים (ש"א יד
 כט ג). לוא קרעת שמים ירדת מפניך הרים נולו (ישע'
 סג יט). לוא הקשבת למצותי ויהי כנהר שדומך וצדקתך
 כנלי הים (שס מח יח).

לואי — כמו לו, במשמ' א', בענין חגיית הפץ ותשוקה:
 מי יתן מותנו בארץ מצרים לוואי משלשה

(¹) הקרי, והכתיב לוא. — (²) כך הקרי, והכתיב לא.

מִמֶּנּוּ (דנר' ד ו). האומר לחבירו גזלתיך הלויתני
הפקדת אצלי (כ"ק יז). המלוה את חבירו לא ידור
בחצרו חנם (כ"מ ס ב). הלוהו על שדהו (ש"ג).
המלוה את חבירו ע"י ערב לא יפרע מן הערב (כ"ט
יז). ואיזהו ערב שהוא חייב (האומר) הלוהו ואני
נותן לך חייב שכן עד אמונתו הלוהו (ש"ח).
המלוה את חבירו על המשכון ואבד המשכון אסר לו
סלע הלוייתך עליו ושקל היה שוה והלה אומר
לא בי אלא סלע הלויתני עליו וסלע היה שוה
(ש"ט ו ז). דרך בני אדם להלוות לחביריהן שקלא
בעדים ולחובקן בעדים (יב"ט' ס"ו ד). אומר ר' שמעון
בן לקיש גדול המלוה (לענין) יותר מן העושה צדקה
(ש"ת סג). מותר להלוות בניו ובני ביהו ברבית
כדי להטעין טעם רבית (ש"קמ"ט). האוהב את שכיניו
והמקרב את קרוביו והגושא את בת אחותו והמלוה
סלע לעני בשעת דוחקו (יב"ט' סג). נעשה כאומר
הלויתני עד שיבא בני או עד שאמצא מפתח (כ"מ
מו). הלוהו ודר בחצירו צריך להענות לו שכר (ש"ב
סד). א"ר יוסי בא וראה סמיות עיניהם של מלווי
ברבית וכו' שכל המלוה ברבית נכסיו מתמוטטין
(ש"ס ע"א). הלוהו ואני ערב הלוהו ואני פורע
הלוהו ואני חייב הלוהו ואני נותן כולן לישון
ערבות הן (כ"ט קע"ד). המלוה את חבירו על המשכון
ואבד המשכון וכו' יכול הוא שיאמר לו כלום הלוייתני
א"א על המשכון אבד המשכון אבדו מעותיך (ש"ט
מג). המלוה אף וזו בשטר והניה משכון בידו (ש"ס).
יהורם שהלוה ברבית אסר האלהים עד עכשיו
זה קיים יבא יהוא ויהרוג אותו (מד"ר שמות לא). אם
הלוית אותו (את העני) לא תדחקנו (ש"ס). והחיר
הקב"ה את ישראל שלא ילוו ברבית כדי שלא יאכלו
אחרים את נכסיהם (ש"ס). אסר להם הקב"ה ראו כמה
הלוייתי ואיני נוטל ריבית וכו' א"א אני נוטל הקרן
שהלויתי (ש"ס). מלוהו על ביתו מלוהו על שדהו
ליטלה (ש"ס א"כ' פתיח).—וגם חטים וכדומה: לא יאמר
אדם לחבירו הלוייתי כור חטים ואני אתן לך לגורן (כ"מ
ס ט). לא תלוה אשה כבר לחברתה עד שתעשנו דמים
(ש"ס). שואל אדם מחבירו כדי יין וכדי שמן ובלבד
ש"א יאמר לו הלויתני (ש"ת נ"ג א). הלך בקדושון בן
גוריון אצל אדון אחד אסר לו הלויתני שתיים עשרה
טענות מים לעולי רגלים (תע"י יט). אומר אדם לחבירו
הלויתני כור חיטין וקוצץ לו דמים (כ"מ ס"ב). לאחד
שאמר לחבירו הלויתני מאה של חטים אסר לו הב"י

והלויית: von jem. leihen; emprunter; to borrow
גוים רבים ואתה לא תלוה (דנר' כ"ט יב). לזה רשע ולא
ישלם (תה"י לו כ"א). לוינו כסף דמדת המלך (נחמ' כ"ד).
—ובתו"ס: אחד לזה מהמשה כותב פרוזבול לכל
אחר ואחר (ש"י י"ט). הלוה מן הגר שנתניירו בניו
שמו לא יחזיר לבניו (ש"ט). החנות פתוחה והחנות
מקיף והפנקס פתוח והיר בותבת וכ"ל הרוצה ללוות
יבא וילווה והנכבאים מחזירים תדיר בכל יום ונפרעין
מן האדם (לכות ג יו). איזהו דרך רעה שיתרחק ממנה
האדם ר"א אומר עין רעה וכו' ר"ש אומר הלוה ואינו
משלם (ש"ס כ"ט). נתן עינו ללוות הימנו וכו' לזה
הימנו והחזיר לו את מעותיו (כ"מ ס י). עני שהעריך
את עצמו אין אומרים לו לך לזה לך עשה מלאכה
והבא ערך עשיר (תוספתא כ"כ כ יו). א"ר יוחנן לווין
ברבית לתבורת מצוה ולקידוש ההרש (יב"ט' מ"א כ
פ"א). אסר להם הקב"ה לישראל בני לוו עלי וקדשו
קדושת היום והאמינו בי ואני פורע (כ"י' טו). כגון
שהלך בעלה למדינת הים לותה ואכלה עטרה וסיאגה
(כתוב' ק"ו). אין לווין על שער שבשוק (כ"מ ע"ב).
כל האומר לא לויתי כאומר לא פרעתי (כ"כ ו).
כגון אנו מי שיש לו פרושה בתוך כיסו וירצנה לחנוני
א"ר נחמן כגון אנו לווין ואוכלין (תול' פד).—וגם
ורעים וכדומ': רשני בני אדם שהלכו ללוות ורע מן
המלך (מד"ר בראש' מס). —ובהשאלה, *לזה תענית,
לא צם ביום הקבוע ע"ט לצום ביום אחר: אסר רב
לוה אדם תעניתו ופורע (תע"י יב).—ובבבלי, במש"מ
לקח מעט מחברו: כל ברייתו של הקב"ה לווין זה
מה היום ללוה מן הדילה וכו' הלבנה ללוה מן
הכוכבים וכו' האור ללוה מן השמש וכו' ההבמה
לוה מן הבינה וכו' השמים לווין מן הארץ וכו'
החסד ללוה מן הצדקה (מד"ר שמות לא).

—ספ"ר, הלוה, תלוה, הלוית, מלוה, מלוה, תלונו, ילוך,
—הלוה את פלוני כסף, נתן לו דונסן מה על מנת
שיחזיר לו, leihen; prêter; to lend, אם כסף תלוה
את עמי את העני עמך לא תהיה לו כנשה (שמות כג
כד). והלויית גוים רבים ואתה לא תלוה (דנר' כ"ט יב).
הוא ילוך ואתה לא תלונו (ש"ס מד). טוב איש חונן
ומלוה (תה"י ק"כ ס). מלוה יי' חונן דל (מכ"י יט יו).
—ובתו"ס: המלוה על המשכון והמוסר שטרותיו לב"ד
אינן בשמטין (ש"י י"ב). המלוה מעות את הבהן
ואת הלוי ואת העני (גיט' ג ז). הסודר הנאה מחבירו
לא ישאילונו ולא ישאל ממנו לא ילונו ולא ילוה

י' את יעקב ובחר עוד בישראל והניחם על אדמתם ונלוה הגר עליהם ונספחו על בית יעקב (יש' יד א). ובני הנכר הנלוים על י' לשרתו ולא הבה את שם י' (שס ו). קימו וקבל היהודים עליהם ועל זרעם ועד כל הנלוים עליהם (אסת' ט כז). ונלוה עליהם רבים בחלקקות (דני' יא לד). ונלוה עם פלוני: גבל ועמון ועמלק פלשת עם ישבי צור גם אשור נלוה עמם היו ורוע לבני לזט (תהי' פג ח-ט). ובתו"ם וסהמ"א: אמרו למלך הצבי הזה גלוה עם הצאן והוא רועה עמהם (מד' נמד' ח). "ודבר" לא בע"ח: ואין דבר שגלוה אל דבר טוב מן העונה אל ההכמה ומן המהילה אל היכולת (מכת' הפניני', שער המכמה).

פט'—*לוח אותו—כמו קל בנחץ הפעולה, לוח בדרך: מסרו (את שיער המשתלח) למי שהיה מוליכו מיקרי ירושלם היו מלוין אותו עד סוכה הראשונה (יומ' וג). אם ראיתה צדיק שהוא יוצא לדרך וכו' שתצא עמו לדרך מפני שמלאכי השרת מלוין אותו וכו' ואם ראיתה רשע וכו' שלא תצא עמו לדרך מפני שמלאכי שפן מלוין אותו (תוספתא שנת יז-ג). מלך יוצא ושלטון גבנם מלוין את המלך ואח"כ מבניסין את השלטון (ירוש' כרכ' ח"ב). שני מלאכי השרת מלוין לו לאדם בע"ח מבית הכנסת לכיתו (שנת קיט). אמר רב כל המלוה את חברו ארבע אמות בעיר אינו ניווק וכו' שאילמלא ליווהו אנשי יריתו לאלישע לא גירא דובים לחינוקות (סו' מו:). שהיה פרעה מלוה אותם ואומר להם התפללו ובקשו עלי רחמים (מד' שמות כ). לפיקח וסומא שהיו מהלכין בדרך אמר לו פיקח לסומא בשנכנס לתוך הבית צא והדליק לי את הנר הזה והאיר די אמר לו הסומא בטובתך כשהייתי בדרך את היית מסמכני עד שנכנסנו לתוך הבית את היית מלוה אותי ועכשיו אתה אומר הדלק לי את הנר הזה והאיר לי אמר לו הפיקח שלא תהא מחזיק לי סוכה שהייתי מלוך בדרך דכך אמרתי לך האיר די (שס נמד' יס). ואת המ: כל הרואה המת ואינו מלוה עובר משום לועג לרש חרף עושהו (כרכ' יח). ואמר הפיטן: והוהר במת מצוה ולוה, אלי קבר אכלים גם לנוה (רס"ג, יל' האל). ובהשאלה, דברים לא בע"ח: לפי שבשעת פטירתו של אדם אין מלוין לו לאדם לא כסף ולא זהב ולא אבנים טובות ומרגליות אלא תורה ומעשים טובים בלבד (אבות ט). ואמר הפיטן: ולא ישא ביום לכתו מאומה, ומפעליו לזוהו לקברו להרגיעו ודרכו התמימה (רמב"ע, מדרס לכסף).

קופתך ובא מדוד (מד' כראש' יג). ועי' שאל. הפע', הלוה, מלוה—מעות מלוות, שהלוו אותן: שחמיר או ברוכ הזמן היו מעות השותפות מלוות ולא היו שבוחות (שו"ת מהר"י קולון טו).

*גבחה, גביות חוב. *גמילות חסד. *הלואה. *הקפה. *חוב. *בע"ח. *חיב. *מרף, *מרפה. *לוח. *מלוה. *מלוה. *משנה. *משכון. *משכן. *נשה. *נשה. *ערב. *פרע. *פרעון. *רבית. *רוח. *שאר, *האיל. *שטר, *שטר חוב. *שעבד, נכסים משעבדים.

לוח, לוה, ש"ז, מ"ר לזים, לוים—מי שזוה כסף מחברו: והיה כעם ככהן בעבד כאדניו כשפתח בגברתה כקונה כמוכר כמלוה כלוה כנשה כאשר נשא בו (יש' כד כ). עשיר ברשים ימשול ועבד לוה לאיש מלוה (משלי כז ז). ובתו"ם: כותבין שטר ללוה אעפ"י שאין מלוה עמו ואין כותבין למלוה עד שיהא לוה עמו והלוה נותן שכר (כ"ז יג). אם יש נכסים ללוה בין כך ובין כך לא יפרע מן הערב (שס ז). ואלו עובדים בלא תעשה המלוה והלוה והערב והעדים (כ"מ ס"א). שלא לגדור בפני הלויין שלמחר יהו מבקש ללוה ואין אדם מלוה לו (תוספתא כתוב' יב כ). המוציא שטר חוב על חברו מלוה אמר לא נפרעתי כלום ולוה אומר פרעתי טחצה (כ"ח קתו). (האומר לחברו) תן לו ואני נותן אין למלוה על הלוה כלום (שס קעד). כדי שלא תנעול דלת בפני דוין (סנה' לג). שני מלווין ושני דוין ושני שטרות (שנו' מו:). בשעה שהלוה נתבע ואין לו לשלם מי נתפש לא הערב (מד' סה"ט, משנני). הלוה לוה נ' והובים ולוה ק' ולוה מאתים ברחו הלויים אחר זמן ששם המלך ורע לו (שס שמות מג).

ב. לוח, ממנו ב. לוח, *לויה, *הלויה, *הלוות. **ב. לוח**, קל לא גמצא במקורות הקדומים.

נפע', בלוה, בלוה, ידוה, בלוים—בלוה אל פלוני, נתחבר אליו, היה אתו, sich an jem. anschliessen se. joindre; attach o. s. הפעם ידוה אישי אלי (כראש' כט לד). ואל יאמר בן הנכר הנלוה אל י' לאמר הברל יבדילני י' מעל עמו (יש' ו' ג). ציון ישאלו דרך הנה פניהם באו ונלוה אל י' ברית עולם לא תשכח (ירמ' נה ס). ונלוה גוים רבים אל י' ביום ההוא והיו לי דעם (זכר' כ"ה). ועל פלוני: וגם את אחיך משה לוי שבט אביך הקרב אתך וידוה עליך וישרתוך וכו' ונלוה עליך ושמו את משמרת אהל מועד (במד' יח כ-ד). כי ירחם

ב. לֹוֹז, סמנו ב. לֹוֹז.

ב. לֹוֹז⁽²⁾, פֶּעַ, עֵתִי, יִלּוֹז, יִלּוֹז, עֵכֶר לֹוֹזִי⁽³⁾, — לֹוֹז הרבר מעיניו, סָר, נָטָה, weichen; s'écarter; turn away; דרכיה (של החכמה) דרכי נעם ובר נתיבותיה שלום וכו', בני אל יִלּוֹז מעיניך וכו' או תלך לבטח דרכך (משלי ג' יז-כג). — ובסמ"א: אל יִלּוֹז מעיניך העיקר הגדול בדברים אלו שהוא מנהג המדינה (רמב"ם, מכיל' כז יא). ודבר זה עיקר גדול בדין והוא דבר של טעם שראוי לסמוך עליו ולדון בו וברור הוא למוציא דעת וראוי דייני לשום אותו דנגד עיניו ולא יִלּוֹז (קא), טוען ונטען מ' י). — ואמר המשורר: שמה נתיב האר ואשרי איש מעל נתיב צור יוצרו לא לֹוֹז (כ"י חיוני, הענק ג קנפ). תחת גוסר אולת עוד תרדופי, תחת כי תבושי עוד גם תבוזי, תחת הכנעך עוד תנאי תקצופי, תחת תשובי עוד יותר תִּלּוֹזִי (אד"ס שש"ק, מורדי לור).

— נֶפֶעַ, גִּלּוֹז, גִּלּוֹז, גִּלּוֹז, — מי שנטה מהדרך הישר: בי תועבתי יי' גִּלּוֹז ואת ישרים סודו (משלי ג' לב). הולך בישרו ירא יי' וגִּלּוֹז דרכיו בווהו (שם יד ב). אשר ארתחיהם עקשים וְגִלּוֹזִים במעגלותם (שם כ' יס). — "והיחית ממסלתו: ואח"כ תחזור ותקח מן הרוחב השני הזה מקצתו מפני שהיחית גִּלּוֹז מעט במעגלו (רמב"ם, קדוש"מ י' י). — ובמשמ' דבר לא ישר: יען מאככם בדבר הזה ותבטחו בעשק וְגִלּוֹז ותשענו עליו לכן יהיה לכם העון הזה כפרץ נפל נבעה בחוסה שנכבה (ישע' ל' יב). — ואמר בן מירא: אשרי איש נמצא תמים ואחר ממון לא בִּלּוֹז (כ"ס גני' לד ח).

— הֶפֶעַ, הִלּוֹז, יִלּוֹז (במקום יִלּוֹז), — כמו הקל: בני לדברי הקשיבה לאמרי הט אונך אל יִלּוֹז מעיניך שמרם בתוך לבבך כי חיים הם למציאתם ולכל בשרו מרפא (משלי ד כ-כ). — ואמר הפישן: קביעתם במשמרתם תמיד לילה ויומם, לבל יִלּוֹז לבל יויון עדי עד ממקומם, כי צורם שם סדרם על מעמדם קימם (כ' יעקב, שנת ד' אה"פ, ידודון ידודון). — ובמשמ' "חגועה והעתקה: אך הה לא קול זקים הוא לא צלצל בבלים, כי קול האופנים יִלּוֹז על המעגלים, ובלכתם ישתקשו הלוך והלום (יל"ג, שני יוסף בן שמעון ו). — ועי' גלז.

⁽¹⁾ רק בעברי, ויש מדרים לו בערב' לאד' a, שמשמש גם במשמ' הקפת הדרך.
⁽²⁾ עי' הערה להשרש. — ⁽³⁾ ר"י חיוני.

— נֶפֶעַ, *נִתְלֹוֹזָה לו, — כמו נֶפֶעַ: כל שאינו מלוה ומתלוה באילו שופך דמים (סע' מ:). מעשה בר' יונתן שהיה מהלך אצל ניפולין של כותיים והיה רוכב על החמור והכהם עמו נתלוה להם כותי אחד הניעו אצל הר גרזים (מד"ר דכ"ג). — ונתלוה עמו: שכל מי שמתלוה עמהן עתיד להעשות שחוק עמהם (מד"ר תהי' קד). — ודבר' לא בע"ח: ועם קלון חרפה שנתלוה לו (לעשו) קלונו של רעב (מד"ר כראש' סג). — ובסמ"א: מפני שהשדים מתלוים עם החזורים מבה"ק לכך תיקנו מעמדות ומושבות כדי שבתוך כך יסתלקו השדים מעליהן (כש"י כ"כ ק:). — ואמר המלדץ: מאת משרתו, עבד משרתו, ולוית חברתו, הנלוה עליו, המתלוה באהליו, הלוח ממהלליו (כ"י סלוי, מכת' לה"ש הנגיד). — ודברים מפשטים: ויחקר כמו"כ לדעת איהו מין ממני המתחברים הוא אם קודם אם נמשך ואם מתלוה אם עצמי או מקרי (רמב"ם, הקד' דרך ס').

לוזה, — עי' לוז.

*לוזי, — עי' *לוזאי, *לוזי.

א. לֹוֹז, סמנו א. לֹוֹז.

א. לֹוֹז⁽¹⁾, ש"ז, — א) אילן השקד, Mandelbaum; aman-dier; almond-tree ויקח לו יעקב מקל לבנה לחלוז וערמון (כראש' לו). — ובתו"ם: הלוז הזה משהוא מוציא את ניצו ועד שהוא גומר את פירותיו עשרים ואחד יום (ירוש' תע"ג ד סג ג). תרגומל (מטלת ביצים) לב"א יום וכנגדן באילן לוז כלב לחששים יום וכנגדן באילן תאינה (כמ"ר ת). אמר ר' סימון לוז היה עומד על פתחה של עיר ר"א בשם ר' פנחס בר חמא אמר לוז היה עומד על פתחה של מערה והיה לוז חלול והיו נכנסין דרך הלוז למערה (מד"ר כראש' סט). — ועצם הפרי: לוז אין לה פה (ס). — ב) "בנוי להאנוז הקטן, Haselnuss; noisette; hazelnut: שמן לוזים נקראים בלשון יון ליפטוקריאה ובלשון רומיים אבילני (אסף, כ"י מינכן 70). יוקח שקדים ולוזים קדופים וכו' ופלפל ארוך וזנביל מכל אחד עשרה חלקים (קאנון ג' ית). לוזים בדעו אבדאנש חם ויבש וכו' (מ' אלדכי, ש"א ס). ומהם הלוקחים קליפת לוזים בלעז אבילאנה ונותנים בתוכם שממית גדולה מצופה בשעוה לתדותם על הצואר (מעשה טובים, משמ' הכית כ' א).

⁽¹⁾ בעברי, לוז a.

a) לוז

a) לוז

כל מה שהוא רוצה לבסוף כשנביאנו לפניו כי"ד שירגמוהו לכך נסבול רעות ממנו שלא יליון עלינו איך הם אכזרים (ספ' חסידים, תתפ"א). ואל תעלו אל הבגדים אשר הם יקרים יותר ממה שאין ידכם משנת כי יליון עליכם האנשים (רש"י פלוקי"ל, מעל' המדות סו).

*לוח, ש"ג, — לעו: ברין היה אפילו לשם בן חורין ישתעבר ולמה אמרו לא ישתעבר שלא להוציא לוח על בני חורין (י"ש גי' ד ט ד), — ועי' לוח.

לוח¹, ממנו לוח.

לוח², ש"ו, מ"ר לוחות, דת'ת, לח'תים, *לוחים, לוחין, — (א) חתיכה עץ או אבן או מתכת ארכה, דקה וצרה, Brett; planche; plank: ואם דלת היא נצור עליה לוח ארו (ס"ח ט). ועשית ברים למזבח בדי עצי שטים וכו' נבוב לח'ת תעשה אותו (שמות כו ו). — ובתו"מ: מכבש של בעלי בתים שהתירו להיות נוטל ממנו מים נוטל את המקל ואת הלוחין ומתורין לשירה (תוספתא שנת יו"ס). בקליטת המטה ודוחין של סמיכים וברעים של שלהן (שם כ"ו כ"מ ד). מאי תקרה ר"י בר חנינא אמר קנים וכו' אמר ר"ש בן לקיש לווחים (כ"מ ק"ו). לוחות של עץ שהן נוגעות זה בזה בקרנותיהן והן גבוהות מן הארץ טפח (רמב"ם, עומא' מת יו"ס). — וזש ספינה: ברושים משניר בנו לך את כל לח'תים ארו מדבבון לקחו לעשות תרן. עליך (יחזק' כו"ס). — ובתו"מ: לווחין שבספינה אין מטלטלין אותן (תוספתא שנת י"א יו). — ושל אבן, לכת"ב עליו, לפתת עליו, וכדומה, Tafel; table: מפל לך שני דת'ת אבנים כראשונים וכתבתי על הלח'ת את הדברים אשר היו על הלח'ת הראשונים אשר שברת וכו' ויקח בידו שני לח'ת אבנים (שמות לד טז). עתה בוא כתבה על לוח אתם ועל ספר חקה ותהי ליום אחרון דער עד עולם (יט"פ ל"ח). כתב חזון ובאר עד הלח'ת למען ירוין קורא בו (תנ"כ נ). — ובתו"מ: אינו כותב לא על הלוח ולא על הנייר (סו"כ ד). נתנו עשרת הדברות חמשה על לוח זה וחמשה על לוח זה (מכ' יתרו ט). — ושל מתכת: ויפתח על הלח'ת (של המכונה) ידתייה (מ"א ז לו). — *ולוח ללמוד עליו בתיבה להילדים: הך הוא (ר"ע) ובנו וישבו אצל מלמדי תינוקות אמר לו רבי למדני תורה אהו ר' עקיבא

ג. *לוח¹, ש"ו, — חוליה מחוליות השדרה, שהאמינו הקדמונים שסמנו תחית הסת²: אמר (ר' יוחנן) אפילו לוח של שדרה שסמנו הקב"ה מציין את האדם לעתיד לבא גמחה (במבול) אדרינום שחיק עצמות שאל את ר' יהושע בן חנינא אמר לו מהיכן הקב"ה מציין את האדם לעתיד לבא א"ר מלוח של שדרה (מד"ר נח"א' כח). ויסתכל החנב זה לוח של שדרה (שם ויקר' יח). הביאו לוח אחד של שדרה נתנו במים ולא נמחה באור ולא נשרף בריחים ולא נטחן נתנו על הסדן והכה עליו בפטיש נחלק הסדן ונבקע הפטיש ולא הועיל כלום (שם קהל' גס מננס). ודע כי יש עצם אחד בשדרתו של אדם ונקראת לוח שהוא עצמו של אדם והוא עקרו ושרשו (ר"י ג'קטיליס, שערי אורס ל).

ד. *לוח², ש"ע, קל לא נהוג.

— הפע', *הלוח, מלוח, מלוחים, — הלוח עליו, הוציא עליו לעו: רבי התיר ליקח ירק במוצאי שביעית והיו הכל מליון עליו (י"ש דמ"ב כ ג). למלך שהיו לו אוצרות בלוסים והיו בני המדינה מליון אחרים המלך לאמר מוגו של מלך רעה (מד"ר נח"א' כח). מעשה בשלטון אחד שהיה הורג את הקבלגין ומתיר את הנגבים והיו הכל מליון עליו שאינו עושה כראוי (שם ויקר' ו). על ידי שהיו מליון אחר גדוליהן ואומרים משפחה זו של פלוני לאו של מצורעים היא (שם ית). עד ידי שהיו מליון אחר הארון ואומרים ארון זה הורג את גושאיו (שם). בא המלך ממדינת הים ושמע קול הבריות מליון אחר בנותיו ואומרים כבר זנו בנותיו של מלך וכו' אמר המלך בנותי גדורות מהערות ואתם מליון ומבין אותם (שם ס"ח ג, גן נעול). חזקיהו מלך יהודה שתי אגודות של ירק ולישראל אחת של בשר היו מעלים לפניו בכל יום והיו ישראל מליון אחריו ואומרים זה מלך ורצין בן רמליהו מלך וכו' יאה מלכות לרצין (פסיק' רכתי עו). — ורגיל בסה"א: לפי שהיו ישראל מליון ומרגנים אחר הקמרת לומר סם הסות הוא (רש"י נמד' יו"ג). אדם שיש לו שני בנים אחד זולל וסוכא ומואם באביו ואמו והם חשבו ואמרו כשהוא מבעים אותנו נשתוק ונגיח לו

¹ לא נתברר מקור שם זה. ו"א שהוא השאלה מן השם א.לוח. — ² גם חכמי הנחות של אומות העולם בימי הביניים האמינו בעצם הגדית זו וקראוהו os resurrectionis, ר"ע עצם התחיה, ובגרמני' Judenknochen. אך לא ידעו לאיזה חוליה מחוליות השדרה התכוונה ההנחה, וחפשה במקומות מתחלפים.

¹ גם בארמ' וערב', ועי' הערה להערך.

² בארמ' לוחתא, בערב' לוח a, בפרט במשמ' גסר של עץ. באשור' לח במשמ' לוח לכתובה.

שרבים מבני דורנו קשה עליהם החשבון עשיתי צורות לוחות שתהיה יכול לדעת מולד ראשי המחזורות ומולדי השנים והחדשים מן הלוחות ההם וכו' הלוח הראשון לוח מחזורות כפולות וכו' והלוח השלישי לוח השנים מחזורי בארכו ל"ט שמה מספר שנות המחזור (כ"א נר"ח הנשיא, העכור כו). ולתקן לך החשבון בכל ענין שרמטתי לוח אחד לסדור הפרשיות האלה (סס"י). לוח סימני הפרשיות (סס). ומפני שרוב בני אדם רוצים להקל עליהם את החשבון שרמטתי כך ששה לוחות וכו' בלוח האחד מחזורות פשוטות ובלוח השני מחזורות כפולות וארבעה לוחות הנשארות כתבתי בהן מיתרי ארבע תקופות (ססג). אלו הן הלוחות אשר ירשמו עליית משוה היום עם גלגל המזלות (הוא, אספירא כסוף). וככה יעשה במקום מולד הלכנה כפי מהלכה ואח"כ יכנס בלוח מעלות המזלות בארצו (ראב"ע, אג"ר, אספירא כסוף). ולהודיעך אותו לא הייתי נמנע לולי שצריך מכתב ארוך ולוחות ארוכות וכו' וכבר יסד בידיעתו לוחות. החכם הגדול קרובנו הרי לוי בן גרשון (תשכ"ג קג). בלוח הראשון יש קביעות של כל שנה ושנה משנת ה' ארבעים ונה וכו' וכבר שורה י"ט קביעות וכו' המעיין בלוחות אילו צריך שידע באיזה מחזור עומד וכמה שנים שנכנס בו וימנה בלוח הראשון מראש המחזור ההוא וכו' יעיין בלוח השני באיזה מקום ימצא אותו הסימן (טו"א"ח תתח). —ג) דף או ספר שרשומים בו כל ימות השנה וחלוקותיה לחדשים ולשבועות וקביעות ימי החגים וכיוצא בזה¹, —dar; Kalender; calendrier; נהוג בספרות וכדובר.

לוחם, — עי' לחם, לחם.

לוח², ממנו לוח, לוח.

לוח³, ע"ז, — בגד רחב להתעטף בו, Hülle; enveloppe — ope: ובלע בהר הזה פני הלוח הלוח עד כל העמים והממכה הנמוכה עד כל הגוים (ישע' כה י).

לוח⁴, פע"ז, כי' לוח, פע"ז לוח, דוטה, — א) לוח דבר בדבר, עמפו בהדבר, דבר לוח בדבר, עמוף בו,

—¹ לא נתברר לי מאימתי התחיל השם לוח לשמש במשמ' מיוחדת זו. הלוח היותר עתיק שנוכר באוצר הספרים של בן יעקב הוא משנת תע"ג: לוח לקיד' שנים המבורך, ת"פ.

² במשמ' קצת דומה לזה משמש שרש לוח א)

א) לוח

בראש הלוח ובנו בראש הלוח כתב לו אלה בית ולמדה (אדר"ג ו). — *לוח של פנקס וכדומה: (כתב) על שתי כותלי זווית ועל שתי לוחי פנקס והן נהגין זה עם זה (שנת י"ד). היו מתפתחות לפניהם בלוחות של פינקס (יו"ט כו"ט ע"ד). — ובהשאלה, לוח הלב, חרות, כתוב על לוח לבו: חטאת יהודה כתובה בעט ברזל בצפרן שמיר חרושה על לוח לבם (ירמ' יו א). חסד ואמת אל יעובך קשרם על גרגרותיך כתבם על לוח לבך (משלי ג ג). — ואמר המשורר: אדון נפשי אשר נפשי שכונה באהבתו ואזכרו שממה, ואהבתו בתוך לבי כתובה ומנער עזי לוח רשומה (יוסף בן חסדאי, הלג"י תן). — וביתוד לוחות העדות, הלוחות שנכתבו עליהם עשרת הדברות בהר סיני: ויתן אל משה ככלתו לדבר אתו בהר סיני שני לוחות העדות לוחות אבן כתבים באצבע אלהים (שמות לח יח). וירד משה מן ההר ושני לוחות העדות בידו לוחות כתבים משני עבריהם מזה ומזה הם כתבים והלוחות מעשה אלהים המה והמכתב מכתב אלהים הוא חרות על הלוחות וכו' ויהי אף משה וישלך מידו את הלוחות וישבר אתם (שם לב י"ט). — ולוחות הברית, במשמ' זו: ויהי מקץ ארבעים יום וארבעים לילה נתן יי' אלי את שני לוחות האבנים לוחות הברית (דבר' ט א). ואפן וארד מן ההר וההר בער באש ושני לוחות הברית על שתי ידי וכו' ואתפש בשני הלוחות ואשלכם מעד שתי ידי ואשברם לעיניכם (שם י"ט). — *ולוחות חתם במשמ' זו: עשרה דברים נבראו בערב שבת בין השמשות ואלו הן הארץ ופי הבאר ופי האתון וכו' והלוחות (אבות ס ו). לוחות ושברי לוחות מונחות בארון (נר"ח ת). ג' דברים עשה משה מדעתו והסכים הקב"ה עמו הוסיף יום אחד מדעתו ופירש מן האשה ושבר את הלוחות (שנת פו). א"ר חסדא מ"ם וסמ"ך שבלוחות כנס היו עומדין (שם קד). אלמלי לא נשתברו לוחות הראשונות לא נשתכחה תורה מישראל (ערוך נד). בשבעה עשר בתמוז נשתברו הלוחות (יו"ד). אורכו של ארון חמשה עשר טפחים וכו' וארבע לוחות היו בו שנים שרימין ושנים שבירין וכו' והלוחות היו כל אחת ואחת אורכן ששה טפחים ורחבן ששה (שק"י י). לא העשיר משה אלא ממסולתן של לוחות (נדר' לת). שמאלו תחת לראשי אלו לוחות הראשונים וימינו תחבקי אלו לוחות השניים (מד"ר ט"ה, שאלו). — ב) דף של ביר וכדומה רשומים עליו בקוים ושטות נצבות וכדומה מספרים חשבוניים ושל קביעות הוגנים וכדומה: ומפני

אלוי לוי אנכי מבית לחם יהודה וכו' ויואל הלוי לשבת את האיש (שפט' יז ו-יח). ויהויאל בן זכריהו וכו' בן מתניה הלוי מן בני אסף היתה עליו רוח יי' בתוך הקהל (דסי"ג כ יד).—וכל השבט: ואלה פקודי הלוי למשפחתם לגרשון משפחת הגרשני וכו' (כמד' כו נז). ועבד הלוי הוא את עבדת אהל מועד (שס יח כג).—אנשים משבט לוי: ושמתם לפני יי' אלהיכם אתם ובניכם ובנותיכם ועבדיכם ואמהתיכם והלוי אשר בשעריכם (דכר' יכ יב). ונתתה ללוי לגר ליתום ולאלמנה ואכלו בשעריך ושבעו (שס כו יב).—ומ"ר: וכי יבא הלוי מאחד שעריך וכו' ושרת בשם יי' אלהיו בכל אחיו הלויים העמדים שם לפני יי' (דכר' יח יז).—וכנל: אנחנו כרתים אמנה וכתבים ועל החתום שרינו לוינו כהנינו (נחמ' י ח).—משפחת הלוי: ובני מררי מתלוי ומנשי אלה משפחת הלוי לחלדדם (כמות' ו יט).—שבט הלוי: בעת ההוא הכביל יי' את שבט הלוי דשאת את ארון ברית יי' (דכר' י ח). ומשה איש האלהים בניו יקראו על שבט הלוי (דסי"ח כג יד).—איש לוי: ויהי איש לוי גר בירכתי הר אפרים (שפט' יט ח).—בית הלוי: בית אהרן ברכו את יי' בית הלוי ברכו את יי' (תהל' קלס יט-כ).—בני הלוי: כי אל' השכנות ויבאו בני ישראל ובני הלוי את תרומת הדגן (נחמ' י מ). מן בני הלוי ארבעת אלפים ושש מאות (דסי"ח יכ כז).—*וכנוני לכל אחד מהמתיחסים לצאצאי שבט זה גם עתה בקרב היהודים, פלוני הוא לוי, מתיחס לצאצאי שבט לוי: כהן קורא (בתורה) ראשון ואחריו לוי ואחריו ישראל (גיט' ס ח). אין שם לוי קורא כהן וכו' לוי אחר לוי לא יקרא משום פגם שניהם (גמ' סס נט:).—ומצוי בסהמ"א.

***לְוִי** (לְוִי¹), **לְוִי**², ש"ו, מה שגלוה על דבר, ובפרט שם לוי, כנוני, שש מפל גלוה על השם העקרי, Beiname; surnom; surname: (הנודר) מן הירק מותר בירקות השרה מפני שהוא שם לווי (נדר' ו ט). מצות אוזב לא אוזב יון לא אוזב כוחלי לא אוזב רומי לא אוזב מדברי ולא כל אוזב שיש לו שם לווי (נגע' יד ו). אמר אכיו כל שנשתנה שמו קודם מתן תורה ובאתה תורה והקפידה עליה בידוע שיש לו שם לווי (פסוק' יג). מרבה אני דבש דבורים שאין לו שם לווי ומצא אני דבש הגוין והצירעין שיש לו שם לווי (בכור' ז).

לְוִיָּהּ, — עיי' לִיָּהּ.

(¹) קריאת האשכנזים וכן נקדו דוד מהתפוחים בצ"ד, וכן לוי. (²) כך ספרדים ותימנ', וכן נקדו במשנ' מנקד' דפוס ליבורנו.

verhüllen; envelopper; -ope: ויאמר דוד דאחיהמלך ואין יש פה תחת ידך חנית או חרב כי גם חרבי וגם כלי דא לקחתי בידיו כי היה דבר המלך נחנץ ויאמר הכהן חרב גרית הפלשתי אשר הכית בעמק האלה (יש לי פה) הנה היא צוטה בשמלה אחרי האפור (ש"ח כח טי).—והשתמשו בו בסהמ"א שמוש פ"י, "לט אגרת, ובינ' אנו לזמים אגרת: ולתכלית הואת לוטים אנו בזה חשבון (מא"ג, קרית ספר ג).—ואגרת צוטה: תמחול דטסור האגרת הלוטה בזה לידירי הוקר (אגרת' שד"ל רסד).—ומכתב לזט: את מכתבו של ק' שולמן הלוט בזה תשיב לי (אגרת' יל"ג א כס).—ומ"ר לזמים: הודיעני למצער את מספר הספרים הלוטים בו אם תדע (שס א יז).—(ב) לט על דבר, היה לו לזוט, כשהו, ובינ' לזט¹): ובלע בהר הנה פני הלזט הלזט¹) על כל העמים והמסכה הנמוכה על כל הגוים (ישע' כה ז).

—ספט' עתי' עם ומהפך, וילט, עכר הליט²), וליט, — (א) הליט את פניו בדבר, עטפהו: ויהי כשמע אליהו וילט פניו באדרתו ויצא ויעמד פתח המערה (מ"א יט יג).—ואמר המשורר: הביאי ראשך בצעק פניך הליטי, וקוצותיך אל תחת התער, אל העומד על ירך מה זה תביטי, אם גבן או דק הוא זקן או נער (יל"ג, קולו של יוד ח).—וכמו פ"ע, בהשאלה: לא היה גוי שלא באו בו גרתינו, גם כחוכם רבינו ילדינו, לשונותם לסדנו. ותלם עלגתם על שפר אסרינו (רסע"ג, הקד' סאגרו).—(ב) "הליט דבר בתוך דבר: ועל כן הנני מליט בזה ר"ב אחד (אגרת' יל"ג א כס). כתבתי דך ביום ה' אד"ר והליטו תי במכתבי ר"ב אחד (שס כז).

—ספט', "הולט, תולט: ואם תאמר אנה תמצא כי תולט או תועט החרב וכו' והדבר ידוע כי כל חרב יקרתה תולט ותועט בשמלה דמען יעמוד ברק לשישתה (תשו' דונס, מעיטה).

לְוִי, —שם אחד מכני ועקב, ושם בני שבט הלוי שהיה משמש כמקדש: ויתר אף יי' במשה ויאמר הלא אהרן אחיך הלוי ידעתי כי דבר ידבר הוא (שמות ד יד). ויהי נער מבית לחם יהודה משפחת יהודה והוא לוי והוא גר שם וכו' ויאמר לו מיכה מאין תבוא ויאמר

גם בערבית.

(¹) כמו הקזמים עלי (מ"ב יז ז). ור"י חיוג סבר כי גם זה פעול: פני הלזט הלזט השני פעול כהכרו המסכה הנסוכה שאחריו, ע"כ. וכן רד"ק: בא הפעול בזה השורש בחולם תמורת המורק פני הלזט הלזט הראשון שם והשני פעול ולווג המלות היה בחולם כי כן מנהג הלשון במקומות (מכלול, שדס"פ).—(²) ר"י חיו"ג.

לוֹיָה ¹, ש"י, מ"י, לוֹיָה, —אגד שד בגד וכדומ' סביב להראש, Stirrband; bandeau; wreath, ובמליצה: שמע בני מוסר אביך ואל תמש תורת אִמְךָ כִּי לוֹיָה הן הם לראשך וענקים לנגדתיך (משלי ח ט). ספסלה (את ההכמה) ותרומםך תכבדך כי תחבקנה תתן לראשך לוֹיָה חן עטרת תפארת תסגנך (שם ד ט). — ואמר המשורר: לוֹיָה חן תסובבם אִל מרחמם, וסוכה תהיה לצל יומם (ר"י סלוי, אהבה סיוס). נשיא אל יאשיה, לראש הדיקור לוֹיָה, במחשבי שביה, שרחו צור אורה (ר"י חריו, תחמ"א). דלוי כל יקר גלוה ונקוה והוא לוֹיָה פאר על ראש משיחיו (שם ג). לוֹ תבטו לבשו שק בעדי וחבלים שמו לוֹיָה חן (הוא, הענק ג קט). — ומ"ר: איה חלי חדרם ונזר נעמם איה רפירת ת'ם אשר רפרו, אי שהרון החן אשר על לוֹיָה חן ואי קשור יקר עגרו (יעקב בן אלעזר, לא אלתמה).

לוֹיָה ², לוֹיָה, —ע"י *לוֹיָה, ואמר הפיסן: וכי אין להוסיף מועד שבר ותבערה, ואין להקדים וזדתי לאחרה, תחת כן היום לוֹיָה אעוררה, ואספדה ואילולה ואבכה בנפש מרה (קלוני' כ"י, מי יתן ראשי מיס).

לוֹיָה ³, ש"י, מ"ר, לוֹיָה, —א) אשת דָּוִי או בת דָּוִי: המקדש את האשה ואמר בסבור הייתי שהיא כהנת והרי היא לוֹיָה לוֹיָה והרי היא כהנת (קדוש ג ט). כהנת לוֹיָה וישראלית שנישאו דבהן וללוי ולישראל (שם יב). א"ר ירמיה לוֹיָה שוניתה אוכלת במעשר (ירוש' יב"י ד). — ב) מעמד הלוי ומשרתו: בן דָּוִי שקיבל עליו כל עבודת לוֹיָה חוץ מדבר אחד אין מקבלין אותו (תוספתא דמ"א ז). וקני כהונה ולוֹיָה (עומדים) למטה (מהר עיבל) והשאר למעלה (שם סט) ח ט). גשם ועבדים אינן חולקין על הגורן אבל נותנין להן מתנות כהונה ודוֹיָה מתוך הבית (ירוש' יב"י יא יג). משפחות כהונה ודוֹיָה שמבטלין עבודתן ובאין לשמוע מקרא מגילה (מג"ג). זה נוטל כהונה ונותן לוֹיָה וזה נוטל לוֹיָה ונותן כהונה (מד"ר שמות ט). ששה הם שנבחרו כהונה לוֹיָה ישראל מלכות בית דוד וירושלם בית המקדש (שם נמד"ג).

לוֹיָה ⁴, ש"י, מ"י, דוֹיָה ², —א) פעולת מי שמלוה אדם בדרכו והאנשים המלוים, Geleit, Begleitung; accompagnement; escort: שלא בא לידנו ופטרנוהו בלא מוֹזֵן ולא ראינוהו והנהגוהו בלא לוֹיָה (סו"ט

ט ו). המהלך בדרך ואין עמו לוֹיָה יעסוק בתורה (ערוג' נד). ר"מ אומר כופין ללוֹיָה ששכר הדוֹיָה אין לה שיעור (סו"ט מו). ואין שלוח האמור כאן (בפסוק ויהי בשלח פרעה) אלא לוֹיָה שנאמר ואברהם הולך עמם לשלחם (מד"ר שמות כ). — *בן לוֹיָה, מי שהולך בחבורה עם איש אחר, מי שמלוה את חברו: (אמר לו ר' פנחס בן יאיר להנהיג שיהלך מימיו ויתן לעב"ר גם להעריכי כמו להיהודי כדי שלא יאמר הערבי וכי) כך עושים לבני לוֹיָה (חול' ז). — ובסמ"א: ושני כבודות גדולות נושאות בר ומוֹזֵן אשר הלכו כמו בן בדרך ההוא נפלו עם הלוֹיָה ההולכת אחריה בידי הקווקים (מ"א ג, סלרפתי' גרוסיה). — ובפרט לוֹיָה המת: אלו דברים שאדם אוכל פירותיהם בעולם הזה והקרן קימת לעולם הבא ואלו הן כבוד אב ואם וגמילות חסדים וכו' והכנסת אורחים ובקור חולים והכנסת כלה (לוֹיָה ¹ ת) המת ועינין תפלה (תפלת הכתר). הדוֹיָה המת ובטול תורה ללוֹיָה (רא"ש, בשו"ע יו"ד, סי' שסא). — ואמר המשורר: דפי שכלו יהלל איש ומפעליו בפרהסיא, ותורתו. תחי עמו צרה לו וללוֹיָה (ר"ש הנגיד, הנמות פליליה). אחרי המטה האלמן יגוע, אבל וחפוי ראש ובגדו קרוע, וכו' ובעוד מעבר מזה הלוֹיָה עוברת, באה מעבר מזה לוֹיָה אחרת, וכו' בפגוש הללוֹיָה אשה אחותה, לחלוק כבוד לנפש הנקברת, כי בן דבר המלך לצבא המשמרת, לתת כבוד ויקר לכל נפש כמותה (יב"ג, שני יוסף בן שמעון). — ב) *לוֹיָה שד אדם, אשתו: כאיש המעורה בלוֹיָה שדו (יב"ד).

לוֹיָה ², ש"י, — כמו ב.לוֹיָה: לא תעורר אשה ליוֹיָה במעור (ירוש' מ"ק א פ ד).

לוֹיָה ³, ש"י, — בע"ה שוכן הים, גדול, אדיר, מַרְיָה, Seeungefähr; monstre marin; sea-monster

זה הים גדול ורחב ידים שם רמש ואין מספר היות קטנות עם גדלות שם אניות יהלכון לוֹיָה זה יצרת לשחק בו כלב אר"י ישרון לתת אכלם בעתו (תהי' קד כה"ו). אתה פוררת בעוך ים שברת ראשי תנינים על המים אתה רצצת יראשי דוֹיָה תתננו מאכל לעם לציוס (שם עד יג-יד). (האם) תמשך לוֹיָה בחכה ובחבל תשקיע דשונה תתשים אנגמן באפו ובחוח תקב דתיו (איו"מ כה"ו). — ובתו"מ: אם בארזים נפלה שלחבת מה יעשו איוובי קיר לוֹיָה

— ¹ כך בנוסחא' רוב סדרי התפלה, אך בסדר התפלה של הרמב"ם אין המלים ולוֹיָה המת נמצאות. ² ע"י הערה לב.לוֹיָה.

¹ משרש לוה, ע"ש.
² זו הקריאה המקובלת, לוֹיָה, כמו מערת.

סלון הלשון העברית (55)

ב.לויתן¹, ש"ן, — קריאה של צער ואבל על אברה בדרולה, על צרה, על מת, וכדומה, aehl, wehel.

הלל: hélas!, malheur!; alas! הנה הלילה ההוא יהי

גדסור אל תבוא רננה בו יקבהו אררי יום העתידים

ערר לויתן¹ יחשכו כוכבי נשפו יקו לאור ואין ואל

(1) אין חכמי הלשון מודים במציאות מלה מיוחדת זו, ועי' הערה לקמן. — (1) ראו רוב הקדמונים והחדשים במלה זו את השם א.לויתן, השבעים μέγα αἰετός. עקילס Δεβιάθων. וכן ולג' Leviathan. וכך החדשים. ומפני שהוקשה להם להחדשים מה ענין הלויתן כאן בדו שהכונה היא לא להלויתן הפשוט אלא להלויתן האגדי, שהוא אחד הכחות האגדיים של מלחמת היצירה שמדובר עליהם הרבה בשירי בריאת העולם של הבבלים. אבל, כל אלה הם דברים בדויים שאין להם כל יסוד בטבע ספר איוב ורוח המליצה שלו. ואולם אמת נכון הדבר כי להלויתן השוכן בתוך היאור אין כל ענין כאן, ופתרון חידת הכתוב היא שלויתן הנזכר כאן אינו כלל א.לויתן, שהוא שם לבע"ח של הים, וכבר גלה לנו סוד זה ר' נחמן בשם ר' מנא בתלמי' וירוש' (מ"ק פ"ד): לויתן (הנזכר שם בהמאמר אשה לא תעורר לויתן במועד) כמא דתימר העתידים עורר לויתן. וכך גם ת"י הפסוק באיוב: לאדבר באתערותהון איליותהון (כך בכ"י, ובנוסח' אלויות', ובהוצ' בוקסט' אלויותהון). ולפרשוהו הסכימו רס"ג ור"ב, אמר זה האחרון בהשרשים שלו וז"ל: אהשג מה יקאל פיה מה קאלה ראש אלמתיבה אלפיומי ר"ה אעני קוליה אלמשתערדו לאת/ארה שג'והם מנקד אלמשתנה האשה לא תעורר לויתן במועד פהדי' לעמרי קול פי ע'איה מנ אלחשג, ע"כ, ובעבר': השוב שיאמר בו מה שאמר ראש הישיבה הפיתומי וז"ל ר"ד המזמנים לעורר אבלם, מדברי המשנה אשה לא תעורר לויתן במועד, וזה בחי הפרוש היותר יפה. והזכיר גם רש"י פרוש זה, והסכימו לו גם ראב"ע ורלב"ג, וכן גם רד"ק, ראינו כי ר' נחמן בשם ר' מנא ות"י ורס"ג ור"ב"ג ורש"י וראב"ע ורד"ק ורלב"ג, כלם מפרשים לויתן שבפסוק זה במשמ' המאמר אשה לא תעורר לויתן במועד. ובאמתות מציאות המלה לויתן בענין אבל בלשון החיה אין שום ספק, כי אין לחשד ולאמר שבע"ל המאמר בירוש' חקה את לשון המקרא לפי מה שהוא פרש את המלה לויתן שבפסוק זה באיוב, יען המאמר הוא מאמר עתיק שהובא בלשון תנ"י, וכל טיבו של המאמר מעיד שהוא דבור לקות מהחיים. וראיה עוד לאמתות הדבור היא הפעל עורר, שבא במשנה גם לבדו, בדי השם לויתן, בענין האבד: לא יעורר אדם על מתו ולא יספידו קודם לרגל ש"שים יום (משנ' מ"ק פ"ה), כי שמוש הלשון יעורר על מתו מעיד שאין יעורר זה מלשון עור, עורר, הרגיל שבמקרא, כי היה צריך לאמר יעורר קינה או מספר וכדומה, והדבור יעורר על המת מעיד כי הפעל עורר לבדו כולל בתוכו הכונה קונן, הספיד, וכדומה. וזו היא הגרסה הנכונה יעורר ולא יקרער כמו ברש"י בהמשנה ובנוסח' הדפוס כגם' שם, כי כך הגרסה בגוף הגמ' בכ"י יעורר וכן ברי"ף ב"י (ד"ס).

בחכה הועלה מה יעשו דגי רקק (מ"ק כה:). — ואמר המסור: והאני בשכור, יתעתע ויהכר, כלי הון יסכר, שוכני כתפיו, וזה לויתן, בעד ים איתן, יקדיש כחתן, למשתה אסופיו (כ"י הלוי, יענ' ומקיס). — לויתן נחש בריה, לויתן נחש עקלתון, כנוי מליצי למצרים: ביום ההוא יפקד יי' בחרבו הקשה והגדולה והחזקה על לויתן נחש ברה ועל לויתן נחש עקלתון והרג את התנין אשר בים (י"ע' כו א'). — *ושם לבריה אגדיה ששנת בים: א"ר יהודה אמר רב כל מה שברא הקב"ה בעולמו זכר ונקבה בראם אף לויתן נחש בריה ולויתן נחש עקלתון זכר ונקבה בראם ואלמלא נוקקין זה לזה מהריבין כל העולם כולו מה עשה הקב"ה סירס את הזכר והרג הנקבה ומלחה לצדיקים לעתיד לבא (כ"ע"ד). מעשה ברבי אריעזר ורבי יהושע שהיו באין בספינה והיה ר"א ישר ורבי יהושע נעור נודעו רבי יהושע ונגער ר"א א"ל מה זה יהושע מפני מה נודעו רבי יהושע מאור גדול ראיתי בים אמר לו שמא עיניו של לויתן ראית (סג). ירדן יוצא ממערת פמייס ומהלך בימה של סיבין ובימה של מבריא ומגלגל ויורד לים הגדול ומתגלגל ויורד עד שסגיע לפיו של לויתן (סג). אמר ר' יוחנן בשעה של לויתן רעב מוציא הבל מפיו ומרתיה בל מימות שבמצולה שנאמר ירתיה כסיר מצולה ואלמלא מבנים ראשו לנן ערן אין כל בריה יכולה לעסור בריהו שנאמר ים ישים כמרתה ובשעה שצמא עושה תלמים תלמים בים שנאמר אחריו יאיר נתיב (סג עה). אמר רבה א"ר יוחנן עתיד הקב"ה לעשות סעודה לצדיקים מבשרו של לויתן (סג). ואמר רבה א"ר יוחנן עתיד הקב"ה לעשות מוכה לצדיקים מעורו של לויתן (סג). א"ר יוחנן עתיד גבריאלי לעשות קניגיא עם לויתן שנאמר התמשוך לויתן בחכה ובחבל תשקיע לשונו ואלמלא הקב"ה עוררו אין יכול לו (סג). שלש (שעות) הראשונות הקב"ה יושב ועוסק בחורה וכו' רביעיות יושב ומשחק עם לויתן (פ"ג). אמר רבי יודן ב"ר שמעון כל בהמות ולויתן הן קניגין של צדיקים לעתיד דבא וכו' כיצד הם נשתים בהמות גותץ ללויתן בקריגיו וקרעו ולויתן גותץ לבהמות בסנפיריו ונחרו (מד"ר ויק' ג). יבא אליהו בן ברכאל הכוזב ויגדה לישראל חדרי בהמות ולויתן (סג עה"ג, הכוזב). — *וכנוי לאנשים גדולים: שם התנינים הגדולים, ברעש עזים, ולויתנים איתנים, בחרבותם מוזיזנים, עושים כוונים, בנעמנים נאמנים (ס"ח תפא"ר יב'אל למס' קנים).

יראה בעפעפי שחר (איוג ג וט). — ואמר הפיטן : אמרתי שעו מני בכבי אמר, מר נפשי ורתי אקרר, עם ליתתן העתידים לעורר (כ' קלוגי' כר', אמרתי שטו).

לול, ש"ן, מ"ר לגלים, — א) בעין ארבע בתקרה שנין שתי עליות שדרך בה עוברים מַעְלִיה לעליה או משלשים דבר מלמעלה למטה, Luke, Schacht, lucarne; shaft פתח הצדע התיכונה אל כתף הבית הימנית ובגולמים יעלו על התיכונה ומן התיכונה אל השלשים (מ"א ו ת). — ובתו"ם : ו ל ו ל ין היו פתוחין בעליה לבית קדשי הקדשים שבהן היו משלשלין את האומנין בתיבות כדי שלא יווגו עיניהן מבית קדשי הקדשים (מדות ד ט). מהו לערב דרך לולים (י"ז' ערוג' ז כד:). לולים אילו ע"ג אילו חייבין במוזוה (שס מגי' ד עג). לול הפתוח מן בית לעדייה צריך סודם קבוע להחירו (כנלי ערוג' עו:). לול פתוח מן הבית לעליה אמר רב הונא אם יש לו פתח אחד חייב במוזוה אחת (מנח' לד.). — ובהשאלה, *נקב ברחם האשה בין העליה לפרוודור : החרר מבפנים והפרוודור מכהוין ועליה בנויה על שתיהן ולול פתוח בין עליה לפרוודור נמצא (הרם) מן ה ל ו ל ולפנים ספיקו טמא מן הלול ולחין ספיקו טהור (נדס' יז:). וכמו נקב פתוח מן העליה לגג הפרוודור ונקב זה קוראין אותו לול (רמב"ם, אסורי ביאה ט א). נקב קטן של שבילי נוישיא הורע מן הבצים לתוך פי הרהם והוא הנקרא ברשון חכמים לול ויש גג הפרוודור (מעטע טוביה, גן נעול א). — *חלל בקרקע דשפך שם שפכים או להשליך שמה דברים : ר"א כר' צדוק אומר לול קטן היה בין כבש האדם ולמובה למערכו ש' כבש אחת לששים ולשבעים שנה פירחי

גם בערב' יש שרשים ויל ולהפ' ששניהם דומים להשרש לוי, שממנו לוייה, לזיתן, ושניהם משתמשים בענין יגון ואכל וצער עד צרה ואכזרה גדולה, ושמושי שני אלה השרשים בערב' דומה לשמוש המלים לזיתת ולזיתת בערב'. והנה, המפרשים לזיתת במשמ' זו ס' ברים כי יסוד המלה לזיתת הוא לזיה, וכן בגמ' בהרבור לא תעורר אשה לזיתת העקר הוא לזיה, והנני בלזיתת וההא בלזיתת הן אותיות בנוייה הנוף, בהסאמ' בגמ' לנסתרת ובהכתוב באיוב לנסתרים, הלזיה שלהם, ובאהן במקום ס, בדרך לשון ארמית. אבל זה קצת קשה ועין חלוף זה דרכים נסתרים בשמות אינו מצוי ומלבד זה קצת קשה הלשון לעורר הלזיה שלהם. ובהמאמר בגמ' ירוש' קשה, כי אין הברד בין המלה לזיתת הראשונה ובין לזיתת של ר' נחמן בשם ר' מנא. ולכן נראה כי הנון בלזיתת אינה לבנוי אלא הוא סימן המשקל והוא במשק' פרעתון, ולא נשתנה הקמץ לחולם כמו בקצת מלים אחרות כמו שדחן וקרבן וכדומ'. וכבר החליט כך בן זאב : ויהיה לזיתת עד"ן ש"מ ויהיה עפי"ז העתידים עורר לזיתת אונגע-הוירעס אונגדיק. וגם בהמאמר בגמ' ירוש' כוננו ש' ר' מנא היתה שלא צריך לקרא לזיתת במפיק ה אלא לזיתת ע"מ עורחה.

וכן נראה בגמ' ירוש' שישאלו מהו עירור מביירו (כך הגרסה בפרוש ר"ה, ולא מוכירתו כמו בנוף הגמ') בין המתים. מזה אנו למדים כי יעורר אינו מנע"ז עור, אלא מן הכפולים ערר, ושזה פעל מיוחד למעשה מיוחד של המספר על המת, ואולי הוא הפעל ערר) בערב' שמשמש במשמ' צעקה וזעקה. והוא הוא הפעל ערר לזיתת שבפסוק איוב, ובמ"ב תעורר לזיתת שבהמאמר הגזבר בגמ' ירוש'. מכל זה נתברר בודאות נמורה, כי הפעל עורר בלבד וכמו"ב הדבור עורר לזיתת ועורר לזיתת היו מטבעות נהוגות וקבועות בלשון החיה בענין האכל והמספר על המת. ואררי יום אינם אנשים סתם האוררים את היום, שבשביד זה הוקשה לקצת התדשים למח יקבו אררי יום את הלילה, ולכן הגיהו קצתם אררי יום, אלא הם אנשים שזו אומנותם לארר את היום על כל צרה, שהיו יודעים לאר את היום, ר"ל את ה ז ס נ, והיו שוכרים אותם בכל עת צרה לאר את היום אשר קרה בו צרה זו. והיו אררי יום כאלה גם אצל הבבלים ונזכרו בשירת הברואה : א-מ א-ז-ר-ג-י (Textes relig. des Assyriens), ר"ל אררי היום (אור באשורית נדרף עם ארר). כונת המליצה של הכתוב היא איפוא ברורה ויפה ואין צורך בשום הגהה בנוף הנוסחה המקובלת ולא ליחס לאיוב כונות אנדיות שלא היו לו. נשאר רק לברר מקור השם לזיתת וצורתו העקרית. להשרש לזיתת לוי אין באחת הלשונות השמיות משמ' אבל וקינה, רק אולי ייש יחס בין שרש זה ושרש ג. גאלה בערב', שממנו אד"י ציון, ובערב' אלי (b), ע"ש. ואולי היא המלה הילס (c) בערב', במשמ' אסון, ובמשמ' ועקת שבר על אסון גדול. ואפשר שהאח בלשון הערבי' לשרש זה הוא דהפ d, שכל שמוש הוא במשמ' תונה וקינה על אכזרה שנאכד לאדם או עד צרה שקרהו. אמר אלג'זהרי : להפ באלכבשר ילהפ להפא אי חונ ותחשר וכד' לכ אללהפ על אלשי וקולתם יאלהפ פלאג כלמה יתחשר בה עלי מא פאת וכו' ואללהיפ אלמצ'טר ואללהפאנ אמתחשר, ע"כ, ובערב' : להפ בע"פ חרוקה וכו' ופרשו הוא היה נונה ונאנח והצטער וכמו"ב אללהפ על דבר, ואמנם יאלהפ פלוגי הוא דבור יקונן בו אדם על דבר שנאכד ממנו וכו' ואללהיפ האנוס ואללהפאנ הנאנח ומצטער. ובלשון אלערב : אלדהם ואללהפ אלאשי ואלחונ ואלעי"ט וקיל אלאשי עלי שי יפוחכ וכו' והו מלהפ אי חניג קד ד'הב לה סאל או פגע וכו' ויקאל גאדי להפא אד'א קאל יא להפי, ע"כ, ובערב' : אללהפ ואללהפ (ברדנש) הוא יגון וצער ורגז וי"א יגון וצער על דבר שנאכד לך וכו', והוא מלהפ ר"ל מצטער ונונה מפני שנאכד לו רכוש או באה עליו צרה גדולה וכו' ואומרים קרא להפא אם אמר יא להפי. מכל זה אנו רואים כי

(a) ער (b) אלי (c) וייל (d) להפ

כהונת יורדין לשם ומלקטין משם וין קרוש כענינולי דבילה ומעלין ושורפין אותו בקדושה (תוספתא סוכ' ג' י"ה). מנילחה נגנות תחת צירו של היכל למה בשביל דשחקה לול קטן היה שם חמים נשטכין (ירוש' סוכ' ג' י"ד). לול קטן היה בין כבש למזבח במערבו של כבש יששם היו זורקין פסולי חטאת חנוף (פסח' לד.). (ג.) *מקום מושב התרגנולים, Hühnersteige; poulaillier; hen-roost: שערי בתים ו ה ל ו ל ים והרפת ומתכן ובית התכן ובית הבקר (ספרי דכ' לו). העושה נקב ב ל ו ד של תרגנולים (שנת קכ.). דלת של שירה ושל תיבה וכו' ושל ל ו ל של תרגנולים (שם קכנ.). שערי עיירות ורפת ו ל ו ד ין ומתכן ואוצרות וין (יומ' יא.).

לולא, מלת חתנאי של שלילה, דו היה הדבר דא כך, wenn nicht wäre; si ce n'était pas; if not. כי לולא התמהמהנו כי עתה שבנו זה פעמים (בראש' מג י.). ויאמר דהם לולא חרשתם בעגלתי לא מצאתם חירתי (שפס' יד ית.). כי לולא דברת בי או מהבקר געלה העם איש מאחרי אחיו (ש"כ כו.). — ועי' עוד לודי: לולא, לולאות, עי' ללה.

***לולב**, ש"ו, מ"ד לולבים, . . . (א) ענף ירק רך ורטב, שאפשר לאכל: לולבי ורדים והחרובין יש להם שביעית ולדמיתן שביעית וכו'. לולבי האלה והבטנה והאטדין יש להם שביעית ולדמיתן שביעית (שנ' וס.). העלים והלולבים ומי גפנים ומסדר מותרים בערלה (ערל' א ו.). לולבי ורדים ושל עדל ועלי הלוף השוטה (עוק' ג ד.). (כתוב) מכל אשר יעשה מגפן היין שזמני מן העלים והלולבים במשמע (ספרי נמד' כד.). לודבי חורדין והחרובין עד שלא יפתקו אין נקחין בכסף מעשר (תוספתא מע"א יג.). בזמן שאכלה ייחורי תאנים או שקטספה לולבי גפנים (שם נ"ק ו כא.). עשרה דברים מביאין את האדם לירי תחתונות האוכל ערי קנים ועלי גפנים ו ל ו ל ב י גפנים וכו' (כרכ' נה.). אבל עלי קנים סטור ו ל ו ל ב י גפנים חייב אלו חן ל ו ל ב י גפנים כל שלבלבו מר"ה ועד יוח"ב (יומ' פא.). — ובספח"א: עצים שעדיין הם ב ל ו ל ב ין רבין ונותין להאכל (תש' הגא', פרכני שנת.) — (ב) *בפרט ענף רך מהתמר, נושרים אותו היחורים בידיהם בימי חג הסוכות בשעת התפלה לסימן שמחה: בראשונה היה ה ל ו ל ב נישל במקדש שבעה ובמדינת יום אחד משחרב בית המקדש התקין ריב"ז שיחא ל ל ב נישל במדינה שבעה וזכר למקדש (ר"ס ג ד.). לולב הגזול וחיבש פסול (סוכ' ג א.).

שלשה הדסים ושתי ערבות לו דב אחד ואחרון אחד (שם ד.). אין אוגדין את הלולב אלא במינו וכו' מעשה כאנשי ירושלם שהיו אוגדין את לולביהן בגיטניות של זהב (שם ה.). אמר רבי עקיבא צופה חייית בריג ורבי יהושע שכל העם היו מנענין את לולביהן והן דא נענעו אלא כאנא ה' הושיעה נא (שם ט.). יום טוב הראשון של חג שחל להיות בשבת כל העם מוליכין את לולביהן לבית הכנסת למחרת משכמיין ובאין כל אחד ואחד מכיר את שלו ונוספו מפני שאמרו חכמים אין אדם יוצא ידיו חובתו כיו"ט הראשון של חג ב ל ו ל ב ו של חבירו (שם יג.). מצות לולב כיצד יום טוב הראשון של חג שחל להיות בשבת מוליכין את לולביהם לחר הבית והחוננים מקבלין מהן וסודרין אותן על גב האיצטבא והוקנים מניחין את שלהן בלשכה ומלטרים אותם לומר כל מי שמניע לולבי בידו הרי הוא לו במתנה (שם ד ד.). ערבה לא נהנין ורא מועלין ר"א ברבי צדוק אומר נותנין היו ממנה זקנים ב ל ו ל ב ים (מעי' ג ו.). הרואה לולב בחלום אין לו אלא לב אחד לאכיו שבשמים (כרכ' נז.). חסרה זו אין בה פסולת אלא חסריה דאכידה ולולבים להלל הדיות לסכוד סיבים לחבלים פנסנים לכברה (מד"ר בראש' מא.). ומיום הכפורים עד חג כל ישראל עוסקין במצות זה עוסק בסוכתו וזה ב ל ו ל ב ו (שם ויקר' ג.). *בד מעין או מברול חרוק בקו הולך ומקיף ונמשך סלמטה למעלה (Schraube; vis; screw-bar). מי שהיו גתיו ובריו טמאין ומבקש לשחרן הדפין והלולבין והעדשות מנגבין והן טהורין (תוספתא פ"ח ט.).

לולבי, ת"ז, לנק' לולבית, — בצורת לולב משם ב': ולזה היתה האוון לודביית כלומר ששבידי האוון הם מעוקסים כמו נקבי המכבש (רש"י דוראן, מג"א, ח"ד.). — ובהשאלה, בנגינה: וזה שפמנו (מן מיני ההעתק בנגינה) מה שיקראוהו קצתם הלולבי והוא שני מינים לולבי פנימי ולולבי חיצוני והפנימי הוא אשר יתחיל ד"ם מהנעימות אשר על קצות הקבוץ ויטה אל זה שימשך להם משני צדי הכובד (ספר המוסיקי מאכן עומים בן עכד אלטויו, כ"י פריז.).

לולאי, — כמו לולא: לולאי אלהי אבי אברהם ופחד יצחק היה לי כי עתה ריקם שלחתיני (בראש' לא מז.).

(1) בערב' לולב a) במשמ' זו.

הלך ו לן בבית הקברות ושמע אותן רוחות שמשפחות
 זו עם זו (שם יח:). מכאן לתלמיד הנפטר מרבו ו לן
 באותה העיר צריך ליפטר ממנו פעם אחרת (מו"ק ט.).
 ויבא משה בתוך העגן וכו' ש לן שם לינות הרבה
 (מד"ר נמד' יב). הקב"ה שהוא יושב בסתרן של עולם
 הוא רואה את הכל ואינו נראה הוא נתאווה ללון בצדינו
 (שם). — ולווי' ללון: אמרתי לון על אבוס, ובקש
 לנות עד ערסו (עמל', מחכר' כ). — וגם דברים לא בע"ח:
 אשה לא תלוש אדא במים שלנו (פסח' מכ). והשתנה
 משקן מווגין שעבר עליהן הלילה וכו' ש לן בכלי
 מתכות (גדה יו). — והלילה לן: והאכול שום קלוף וביצה
 קלופה ובצל קלוף של ג' עדיהם הלילה וכו' ומשקן
 מגולין ש' ג' עליהן הלידה דמו בראשו מפני הסכנה
 (דף"ר יא). — והכבוד: מה זה (יונה) לא לן בכבודו
 אף זה (אדם הראשון) דא לן בכבודו עמו (מד"ר כראש'
 כא). — ועי' עוד לין.

— הפע', הלין, ידון, יליגה, — הלין את פלוני, עשה שולן:
 ואביך איש מלחמה ולא ידון את העם (ש"ס יו ח). ערום
 יליגה מכלי רכוש (איוז כד ז). — ובתו"ס: בד המלין
 את סתו עובר בלא תעשה ה' ל' נ' לכבודו להביא לו
 ארון ותכריכים אינו עובר עליו (סנה' ו ה). עיר שסתו
 בה שני מתים מוציאים את הראשון ואין מלינין את
 הראשון ומוציאים את השני מפני שאמרו כל המלין
 את סתו ה"ן מגוולו (שמות יא). ובי אין אתם יודעין
 שאין מלינים את הסתו בירושלם (אדר"ג ד). — ובספח"א:
 היש בית אביך מקום שתליגו אותו ונסתופף בצלכם
 כמנהג האורח (ר' בחיי, חיי שרה). דא תצטרך שגהיה
 אנחנו מלינים אותך אבל אתה בעצמך תבחר מקום
 ליגה (שם). — ודברים לא בע"ח: אין לה חביב לאשה
 הזאת יותר מצרור הכשם איכן היא מליגה אותו בין
 שדיה (מד"ר סה"ש, אשכנז הכפר). — "ופ"ע, ולא יהיה
 האדם מדין בלתי נביא ומשכים נביא כמי שימצא
 מציאה (מו"ק כ לב).

— הפע', התלון, — בקש ללון, נמלט ללון: ישב בסתר
 עדיון בצל שדי יתלון (תהי' לא א). מלע ישכן ויתל'ן
 (איוז לט כח). — ובמדרש: בת לוגן בצל שעשה ד'ך
 בצלאל זה המשכן (מד"ר נמד' יב). אבד ישראל יש להם
 מנוס שיתלוננו מדינה של גיהנם (ילקוט איוז תתקו).

— פוע', "לונן, ולונן: חלקי וצוריו עדי מה י לונן אויבי
 וצרי בביתך (ר"י בן גיאת, אהבה, יושב כמעמק).

ב. לון. — עי' לנן.

אמרתי אפואם אשכיה מאנוש וזכרם לללי בעם אויב
 אנור פן ינכרו צרימו פן יאמרו ירינו רמה ולא יי' פעל
 כל זאת (דכ" ככ כו-כו). לללי יי' צבאות הותיר לנו
 שריד במעט בסרם חיינו לעמרה דמינו (ישע' א ט). לללי
 יי' עזרתה לי כמעט שכנה דומה נפשי (תהי' לד יו).
 ויאמר להשמידם לללי משה בחירו עמד בפרץ לפניו
 להשיב חמתו מהשחית (שם קו כג). לללי תורתך שעשעי
 אז אברתי בעניי (שם קט כג). לללי יי' שהיה לנו יאמר
 גא ישראל דלא יי' שהיה לנו בקום עלינו אדם אוי
 חיים בלעונו בחרות אפם בנו (שם קכד א-ג). — ועם
 פעל אחריו: ואולם חי יי' אלהי ישראל אשר מנעני
 מהרע אתך כי לללי מהרת ותבאתי לקראתי כי אם נותר
 לגבל עד אור הבקר משתין בקיר (ש"א כס לד).

לון⁽¹⁾, ממנו א. לון, מלון, מלונה, *לינה, *א. הלנה,
 "התלוננת".

א. לון, פוע', ללון, לן, לנן, — לן במקום, שהה במקום
 הלילה, übernachten; passer la nuit; stay over.
 night: ותאמר אליו (רבקה דאליעזר) גם תכן גם
 מספוא רב עמנו גם מקום ללון (כראש' כד קה). והוא
 לן בלילה ההוא במחנה (שם לג ככ). ולא אבה האיש
 ללון ויקם וילך וכו' ויאמר לגערו לך ונקרבה באחד
 המקומות ולנן בגבעה או ברמה וכו' ויסרו שם לבוא
 ללון בגבעה ויבא וישב ברחב העיר ואין איש מאסף
 אותם הביתה ללון (שפ"ט יט י-י). ויצא דוד צום ובא
 ולן ושכב ארצה (ש"ס יב יו). למה תהיה כגר בארץ
 ובארה נסה ללון (ימ' יד ח). — ודברים לא בע"ח: זאת
 האלה היוצאת על פני כל הארץ וכו' ובאה אל בית
 הגגב ואל בית הנשבע בשמי לשקר וינהג⁽²⁾ בתוך
 ביתו וכלתו ואת עציו ואת אבניו (זכר' ה ג-ד). —
 ובתו"ס: אין פוחתין לעני העובר במקום למקום מכבר
 בפונדיון מד' סאין בסלע לן נותנין לו פרנסת ליגה
 (פאה ח ז). המגרש את אשתו ולגה עמו בפונדקי
 (גיט' ח ט). כיון שעברו ישראל את הירדן וכו' הביאו
 את האבנים וכנו את המוכח וכו' ונטלו את האבנים
 וכאו ולנו במקומן (טוט' ז ט). בכל מקום אדם לן
 ואין אדם שובת בכל מקום (יב"ש מעשה' כ מט ד). כל
 ה לן שבעת ימים בלא הלום נקרא רע (כרכ' יד).

(1) רק בעברית במש"מ זו.

(2) אמר רד"ק: וינהג בתוך ביתו כסו ולגה בקמץ
 הסגול תמורת הקמץ וכן והוורה תבקע אפעה (מכלול, שד"ס).
 ובעין זה החדשים, ולא נחבר שם חלוף זה ואם באמת
 בדבור המי הוא ואמרים לפעמים כך. ועי' בהבוא חלק הנקוד.

לועז, — עי' לעה.

לועז, — עי' רע.

***לועזי¹**, ש"י, מ"ר לועזים, — מי שאינו מדבר עברית: והלועז ששמע אשורית יצא (מג' כ"ה), — ומצוי בסהמ"א: ולא יטען בדיון ממון דכות, אבל יטען כנפש בל להכות, וללועז ששמע ממטרנגנים, בדיון ממון שנים נאמנים (ר"ג, שער דיני ממון פד). ויראו להגלות רב הנבזים, הרומים לכרבים ההווים, ושלחו באש יהודה מן הלועזים, וישלח יהודה את גדי העוים (יהודי אכן שנת, אחל נמלים). וכן יאמר הלועז דקומפלישנ"ט ש"י מסב הדבור אליו באמרו ש"י (רש"י שמות י"ב כד). כי אינם רועזים שלא יבינו את לשונך (רד"ק יחזק' ג ד). דפי שכל מי שאינו מדבר בלש"ק יקרא לועז (ר"ה, זכח פסח, הללויה). ודרשתי היטב בשבע הקירות ודרישות דרעת תוכן המנהג הזה אשר נהגו הלועזים דשגור תמיד דורון לבלה (תכו' מהר"י קלון קע"א), — ואמר המשורר: התדמה שפת עבר לניב כוש ופוט הקול יעקב ירמה דך לקול לועזים (רס"ע אכן דנ"א, מלאכ' הסיר).

***לועז²**, ש"י, — מין עשב, לו עלים רחבים מתפשטים על הארץ, Schlangenkraut; serpentaire; - aria: היתה שדהו ורועה קנבוס³ או לועז דא יהא זורע ובא על גביהם (כל"ה כ"ה). הטומן את הלועז בשביעית ר"מ אומר לא יפתח מסאתים עד גובה שלשה טפחים וכו' לועז שעברה עליו שביעית ר"א אומר אם לקטו העניים את עליו לקטו (שנ"י ה"ג). וכל הטמונים בארץ כגון הלועז והשום והבצלים (פאה וי). איוהו דבר שאין זרעו בלה כגון הלועז והשום והבצלים (תרומ' ט ו). ספנין תרומה טהורה ודמאי וכו' ולא את מעשר שני והקדש שלא נפדו ולא את הלועז ולא את החרדר רשב"ג מתיר בלועז מפני שהוא מאכל עורבין (שנת

(1) עי' רעו.

(2) בערב' לופ a, ותארו אותו הערבים כך: נבאת ית'רג' לה ורקאת ח'צ'ר רוא' ג'ערה תנבשט עלי אלארצ' ותח'רג' לה קצבה מן ושטה ופי ראשה ת'מרה ולה בצל שבה בבצל ארענצ'ר ואלאנאש יתדאוון בה, ע"כ, ובעבר': צמת יצאו לו עלים ירקים יפים מקוצים יתפשטו על הארמה ויצא לה קנה מאמצעו ובראשו תמרה ודו בצל כמו בצל המדברי והאנשים ישתמשו בו לרפואה. — והביא אסף השם הארמי לופא: עשב הנקרא דרקנטיאון ובלשון ארם לופא עליו רחבים וניצחו דומה לנחש (אסף, כ"י מיינן 48). — (3) בגמ' ירוש' כ"י קרבס, ותרגמו קרביא.

(a) לופ

(a) קרוב

ית' א), אלו הן מיני חרסיות הלועז והשום והבצלים (תוספתא תרומ' ט א). הלועז שעלה תמרות בשביעית (שס שני' כ ב). הלועז והחרדרל והתרומסין (שס שנת ח ט). מעשה שהיינו בעין כושין ואכלנו לועז על פי ר' טרפון במוצאי החג של מוצאי שביעית (ירוש' שני' ה לו). — *לועז השומה, מדברי: עלה הלועז השומה ועלה התרגנה וכו' עיקר הלועז השומה ועיקר התרגנה (שני' ז א-ב). דל"ב זרעים ושל עדל ועלי הלועז¹ השומה (טוק' ג ד). — וכנו קצתם את הלועז האמתי *לועז פקח: זה עדה הלועז השומה (אבל) עלה הלועז הפיקח דא (ר"י בן מלכי דק, שני' ז א).

לועז², ממנו לועז, לצון, יוצץ, יוצץ, יוצצות, התלוצצות. לועז, פ"ע, עבר יצת, — לץ פלוני, דבר דברים של צחוק ולעג, spotten; railler; to mock: אם חכמת חכמת לץ ולצת דברך תשא (משלי ט יג).

— התפ', התלוצץ, תלוצצו, — כמו קל: ועתה אל תלוצצו פן יחזקו מוסריכם כי בלה ונחרצה שמעתי מאת אדוני יי' צבאות על כד הארץ (ישע' כח כג). — וכתובים: כל הסתלוצץ ייסורין באין עליו (ע"י ית). אמר רב קטינא כל הסתלוצץ מוונותיו מתמעטין (שס). אמר ר"ש בן לקיש כל הסתלוצץ נופל בגיהנם (שס). אלו אדומים וכו', והם מתלוצצים בכל יום על ישראל על הצרות הבאות עליהם (מד"ר נמד"א). — ובמשמ' "נהיה ללצון: לץ כבוא ללוצץ פודץ ונתלוצץ, כעץ מתצצים לחצץ (ר"א קליר, שנת זכור, אץ קולץ).

— הפע', הליץ, הליצני, — הליץ את פלוני, עזר אותו בדברי ליצנות, jem. bespötteln; railler qqn.; to rail: ודים הליצני עד מאד מתורתך לא נביתתי (תהי' קיש גא). — שט', יוצץ, לוצצתי, — כמו התפ': לץ כבוא ללוצץ, פולץ ונתלוצץ, כעץ מתצצים לחצץ, כנץ עד צפור דנצץ (ר"א קליר, שנת זכור, אץ קולץ). וטעיתי ויעצתי וכוכתי וכפרתי, ולוצצתי וגם לצתי ומרדתי ומריתי (פרכ' יו"כ, לך אלי). דא יאמר לגר שם עבודה זרה אפילו להיות לוצץ בה (ספ' חסיד'י, תתקמח). הערה למשכיל

וכבר הביא הרמב"ם שהוא כרויה a בערב'. — (1) ופרש רה"ג: הלועז השומה פירוש זה לועז דומה לקודקום והוא במינו עליו רחבים ואם הוא שומה עליו רחבים יותר ויותר. ע"כ. וכן הערוך: ולועז השומה דומה ללועז אחר וממינו הוא אבל עזיו רחבים יותר.

(1) רק בעברית.

שלא יהיה שום אדם נבזה בעיניו עד שיקלחו ויבזהו או ירוצצו בדרך גלית לדור (פמלירי, משלי יא).
לוצין, ש"ז, מ"ד לוצצים, — דין, מי שדרכו להתלוצץ: יום מלכנו החלו שרים חמת מין משך ירו את לוצצים⁽¹⁾ (הוש' ז ס).

לוקח, ש"ז, — מי שקונה סחורה, Käufer; acheteur; buyer: מכר לו חטים יפות ונמצאו רעות הלוקח יכול לחזור בו (כ"ג ד ו). המוכר יין ושמן לחבירו והוקרו או שהוולו אם עד שלא נתמלאה המידה למוכר משנתמלאה המידה ללוקח (ס"ח). אחד הלוקח ואחד המוכר יש להן אונאה (כ"מ ד ד). היה לו חייב טעות וכתב לו שדהו מכר בזמן שהמוכר אוכל פירות מותרו הלוקח אוכל פירות אסור (תוספתא ס"ד כ). הנותן טעות לחבירו ליקח בהן פירות למחצית שכר רשאי הלוקח ליקח לו מאותו המין (ס"ח כא). מכר לו חלוק שוה חמש בשש יד הלוקח עד העלוונה רצה אומר לו תן לי סלע רצה אומר לו הילך מעותיך וכו' וכשם שהמוכר יכול לחזור בו כך הלוקח יכול לחזור בו (ס"ג יו). מכר לו רבעים לעניין סאה הואיל והלוקח משתכר הלוקח מפריש (ירוש' דמאי ג כ.). בשעה שהמוכר מתאונה מתאונה עד חומש בשעה שהלוקח מתאונה מתאונה עד שתות (ס"ב ט ד). מרת כשר ודם אדם מוכר חפץ לחבירו מוכר עצב ולוקח שמח (נכ"ה ה). מוכר שאמר ללוקח חפץ זה שאני מוכר לך במאתים יודע אני בו שאינו שוה אלא מנה וכו' וכן לוקח שאמר למוכר חפץ זה שאני לוקח ממך במנה יודע אני בו ששוה מאתים (כ"מ נא). אכלה "האב שנה וכו' והבן שנה והלוקח שנה הרי זו חוקה (כ"מ נב).

לוש⁽²⁾, מסנו דוש, *דושה, *מלושה.
לוש, פ"י, דושי, ותלש, לשות, — דוש בצק, עצר וכבש את הבצק בידיו כרי שידבקו חלקיו המפרדים יחד ויהיה רך ונוח להאפות, kneten; pétrir; knead: מהרי שלש סאים קמח סלת לזשי ועשי עגות (נראה י"ו). ותקח קמח ותלש ותפחו מצות (ש"א כח כד). ותקח את הבצק ותלש⁽³⁾ ותדבב לעיניו (ש"ב יג ט). כמו תגור בערה מאפה ישבות מעיר מלוש בצק עד חמצתו (הוש' ז ד). הבנים מלקטים עצים והאבות מבערים את האש והנשים לשות בצק לעשות כונים למלכת

(1) לא נתבררה בודאות גמורה משמ' תאר והכאן.
(2) גם בארמ' ובאתאפ', וכמו"ב באשור' לש.
(3) כך, הכתיב מלא.

השמים (ירמ' ז יח). — ובתו"מ: הכורך והטוחן והמרקד והלש והאופה (שנ"ז כ). שלש נשים לשות כאחת ואופות בתנור אחד וכו' שלש נשים עוסקות בבצק אחת לשה ואחת עורכת ואחת אופה (פסח' ג ד). נחתום שהוא עושה בטומאה לא לשיין ולא עורבין עמו (פ"ז ד ט). עריבה שהיא טבולת יום לשיין בה עסה (טבוי"ז ג). עיסה שלשה במים מגולין אפי' היא של תרומה תישרף (תוספתא תרומ' ז יג). אין לשיין את המצה ברותחין מפני שחולטין ולא בפושרין מפני שמחמיצין אבל לשיין אותן בצונין אין לשיין את המצה בשאר המשקין ואם לש אופה מיד (ס"ס פסח' כ ס). עיסה שרשה ביום טוב וכו' מותר להפריש ממנה חלה לשה מערב יום טוב ושכח ולא הפריש ממנה חלה (ס"ו ט"ז א"ד). כל המנחות אין לשיין אותן ברותחין מפני שאין חולטין (ס"ס מנח' ז יג). היה לה מקום היכן ללוש והיא עושה אותן בשני מקומות (ירוש' חלה ד נט ד). הלש והמקטף והעורך כולהן משום דש (ס"ס שנת ז י). אין לשיין מצה במשקין אבל מקטפין אותה במשקין א"ר עקיבא אני הייתי עם ר"א ועם ר' יהושע בספינה ולשתי מצתן במשקין (ס"ס פסח' כ כט ג). הכהנים עצמן מהו שילוש מצתן בפושרין (ס"ס). הלש עיסה ביום טוב מפריש חלתה ביו"ט (ס"ג ג ל). סודת צפה על גבי נפה לוש בה בדבש וחמאה (ש"ס ס"ט ט כד). אין לשיין את העיסה בחדב ואם לש כל הפת כולה אסורה (נכ"ל פסח' ג). אין לשיין עיסה בפסח ביין ושמן ודבש ואם לשר"ג אומר תשרף מיד וחכ"א יאכל ואמר ר"ע שבתו היתה אצל ר"א ור' יהושע ולשתי להם עיסה ביין ושמן ודבש ולא אמרו די דבר (ס"ס לו). א"ר יהודה אשה לא תלוש אלא במים שלנו (ס"ס מנח'). הדומד תורה בילדותו דומה לאשה שהיא לשה בחמין והלוטד תורה בזקנותו דמה הוא דומה לאשה שהיא לשה בצונן (אדר"ג כג). כיוון שגלו היה אחד בא ללוש את עיסתו ורא היה יודע במה והיה חופר בארץ ועושה גומא ולש כחוכה והיו הצוררות מרבקות בעיסתן (מד"ר ח"כ, נכ"ס תנכס). מעשה בהלל הוקן שעשה מעודה לאדם אחד ובא עני ועמד על פתחו וכו' נטלה אשתו כל הסעודה ונתנה לו ואח"כ דשה עיסה אחרת ובישלה אלפס אחר ובאה והניחה לפניהם (ד"ר ו). — ומשל: הולך את חכמים יחכם ואת עשירים עושרו יצמח, עליו משלו המושלים טוב ללוש אצל קמח (מראס המוסר כג). — ובהשאלה, "הלשון את האכל בפיה: והשן תכתשהו והדשן ילושהו, והרוק ילחלחהו והושט

אחות אשה מת בעלה של גדולה ריא אומר מלמדין את הקמנה שתמאן כו ר"ג אומר אם מיאנה מיאנה ואם לאו תמתינ עד שתגדיל ותצא הלזו משום אחות אשה (יב"מ יג ו). שלשה אחין שנים נשואים שתי אחיות ואחד מופנה מת אחד מבעלי אחיות ועשה בה מופנה מאמר ואחר כך מת אחיו השני בש"א אשתו עמו והלזו (י) תצא משום אחות אשה (שם ג ט).

לזה², מסנן לזות.

לזות³, ש"י, סמי' לזות, — בפרט לזות שפתים, דברים דא ישרים: הסר ממך עקשות פה ולזות שפתים הרחק ממך (משל ד כד). ואמר המשוור: הנח לזות שפה ומישרים מלל וסורה ממסר מעל, כי כל אמריך מכתבים על יד ונמדדים במו שעל (ר"ש הנגיד, רעי התלמוד). — ובסהמ"א במשמ' כמו לע, fible Nachrede; propos malveillants; evil talks: לכתחילה לא תנשא (האשה שנתגרשה בצנעא) משום לזות שפתים (ר"ש כתוב' כג). ונראה די שנגאי הוא הדבר ליקח אותם הוא (האפטרופוס את טעות היתומים) בתורת עסק משום לזות שפתים (טו"מ רל טו). — ובמשמ' לזון וקלסה: בין המולות אויב קוד נהמת קמים, ברזות שפתי צר כי ישמח שמוח, שם נצב שמשון בין עמודים רמים, ובאין אונים עוד בורע לא בח (מיכל, נקמת שמעון). — "לזות פה, במשמ' דברים לא ישרים: מה די ולגידים ימי חרפי על כל דזות פי אמרו חסד, אכן בהתהפך זמן עלי לנגיד דברי קראו חסד (רמב"ע, תרש"ט ו). — "לזות דבר, במשמ' דברי תרעומות: ואין עליה דאדם בעולם מחמתי לא דין ולא דברים לא תרעומת דא תלונה לא גענוע לא לזות לא שום מירי מכל אנפא בעולם (תסו' הגא', סככי טע).

לח⁴, לח, ת"ז, לנק' לחה, מ"ר לחים, לחות, — ההפך מן יבש, שיש בו רשיבות מבעית, feucht, frisch; humide, frais; moist, fresh — עץ לח: ויקח לו יעקב מקד דבנה דת ולזו וערסון (כרמ' ל לו). וירעו כל עצי השדה כי אני יי' השפילתי עץ גבה הגבהתי עץ שפל הובשתי עץ לח והפחתי עץ יבש (יחזק' יז).

ד חרוקה הקדום' כמו בערב' ד'לכ' (Barth ib). — ¹ כך במשנ' שבגמ', ובמשנ' שבמשנ' ו ה ל ה.

² שרש זה קבועהו ריב"ג ור"ק להשם לזות, כמו ראות עיניו וכדומה, אך הניה ריב"ג גם אפשרות שיהיה מן דון כמו גרות, עדות.

³ אין לו חבר בלשונות האחרות.

⁴ רק בעברית, ועי' שרש לחח.

יבלעהו, ועד הבטן יגיעהו (ר"י חריו, אגרי' לזון סוסכ). — נפע', ג'דוש, ולזש, ג'דושח, — שלשו אותו: לחם הפנים נילוש אחר אחר ננאפה שנים שנים (מנח' יא ט). בבצק שנילוש במי פירות (כלי' כ). עיסה שנילושה במי פירות חייבת בחלה (הל' כ ג). אותן החולין יאכלו נקודים או קליות או ילושו במי פירות או יתחלקו דעיסות (תרומ' ט ט). כל המנחות גלושות בפושרין ומשמרן שלא יחמיצו (מנח' ט ט). שתי הלחם גלושות אחת אחת ונאפות אחת אחת (שם יא ט). אמר ריש לקיש עיסה שנילושה ביין ושמן ודבש אין חייבין על חימוצה ברת (ספ"י לה). שהכל גלושין בפיו כמין בצק (אדר"י, שער 122). — ובהשאלה: שבשרו של אדם גלוש בשיניו (ילקוט משלי תתקט).

— הפע', ה'ולש, יולש, — כמו נפע': ישפך עליהם מן הרבש חם ונרתח מאד במעט מעט עד אשר יולש המשקה מלושה בינונית לא רבה מאד ולא קשה לרוב (שפתי דונולו, ספ' המרקח). וכלם מיני עיסה מולשים ברבש (קלון ג יד כו). — ועי' בצק.

לז¹, עי' הלז, והוסיפה סהתו"מ: הזורק אבן לרשות הרבים והרג הרי זה גולה ר' אליעזר בן יעקב אומר אם מכשיצאתה האבן מידו הוציא הלו את ראשו וקבלה הרי זה פטור (מכות כ ט). נכנס לבקעה בימות הגשמים וטומאה בשדה פלוגית ואמר הלבתי למקום הלו ואיני יודע אם נכנסתי לאותה השדה (טהר' ו ט). מעשה בר"ג והוקנים שהיו יושבין על מעלות האולם בהר הבית והיה יוחנן הסופר הלו יושב דפניהן (ירוש' מע"ש ה נו ג). — ואמר הפיסן: קריאתם יוכית דולדו לדון, כל מחלדיום קדש בזדון, כאילו מעיד עדות שקר באדון (שמעון כר"א, כ' שטט', סבית מרוס). ארי עלו ביום הלו וחץ קלקל למול עירי (סליח' י' ענת, שש עליון). גליפת אבנים על כתיפיו בנועם ריח המגדים יפסקו טעם דיקדוק גבדות זהב קדושים לזלזל דייבך באהב (אמת מה נסדך, J. Elbogen, 187). — ואמר המליץ: אם יקריצו עינים יחרקו שינים, ודולדו ילחשו עד אונים, או יחלק העם לשנים (ר' קלני, אכן כחן סד).

לזו², עי' הלז, והוסיפה מהמשנה: שתי חרשות גדולה וקמנה מת בעלה של קמנה תצא הקמנה משום

¹ הוספת אות הרמו ל בין שתי אותיות הרמו ה, ז, לחוק את הרמו, ודומה לזה בערב' אלד"ל פתוחה בין א ובין ד' (Barth, Pron. 261 § 43, f).

² עי' למעלה הערה לערך לזה. ד צוריה במקום

humidité; moisture: ער אימתי חורשין בשרה הדבן ערב שביעות עד שתכלה ה ל י ת ה כל זמן שבני אדם חורשים ליטע במקשאות ובמדדעות (שני' ב א). וקדח של כרוב וכל דבר שיש בו ל ח ה אסור (תוספתא תרומ' יו). פעמים שאין הגשמים מצויין ואין הליחה מצויה והוא עתיד לחרוש קודם לעצרת (ירוש' שני' א לג:). — (ב) הלח שבבע"ח: הדירה והכנה שבתכונה כשרים מפני שאין בהם ל י ת ה (פרס' ט ב). עכשיו (שמשא מת) כל הנוגע [ב]שרו של משה ל ח ה פורחת אילך ואילך (ספרי דבר' גנו). — (ג) הדחה שבמכה, הדם שנתלקלל ונתעפש ונהיה לבן, Biter; pus: המפס מורסא בשבת אם לעשות דה מה חייב ואם להוציא ממנה ל ח ה פטור (ערו' ב ס). שהרופא נותנו (את הגמי) על גבי המכה שהוא מוצץ את ה ל י ת ה (תוספתא כלי' כ"ק ו יט). ריאה שנמצאו בה אבעבועות אם היו מלאים רוח או מים או ל ח ה הנמשכת כדבש וביצא בו או ד ח ה יבשה וקשה (רמב"ם, שמיט' ו י). וכן אם נמצא בה אבעבוע מלא ל ח ה חוששין שמא נקב סימפון שתחתיו (שס יא ס). — ולחה שבמעים וכדומה: הרקין שניקבו ו ה ל ח ה ¹ סותמתן בשרה (תוספתא מול' ג יא). סתם הקב"ה את המעינות שלהם (שד בני ביתו של אבימלך) אחד מהם לא הטיל מים ולא נפגה ולא הוציא ל י ת ה מאפיו ולא דמעה מעיניו (פסיק' רנתי מנ). — ולחה סרוחה, במשם' זו: הויעה והליחה סרוחה והראי והדם היוצא עמהן (מכשיר' ו י). — וכנוי של זיוול לאדם: כי אין לבא אל שער הסלך בלבוש שק אמר לפני ל י ת ה סרוחה כן על אחת כמה וכמה לפני שער המקום (ירוש' כרכ' ט יד ג). מה עשה לו הקב"ה (לנבוכדנצר) מסרו למלאך השטן והתחיל מגנוד ואמר לו רשע ל י ת ה סרוחה אמור מה ראית (מד'ר שמות ב). אמר לו הקב"ה אוי לו לאותו רשע ל ח ה סרוחה אלף היו ונתרבו כאן ונעשו מאתים אלף (שס שס"ט, כרמי'). — (ד) "לחה שבגוף בע"ח, חמר ג'ולי שבגוף בע"ח, כמו הדם, המרה, וכדומה, Saff; humeur: והדם הולך בנידים והליחה מעורבת בבשר קרחה שלוחה כנגד חטתו של דם (אסר, כ"י מיונן 4). משבע שעות לילה ועד שבע שעות ביום היא ממשלת הליחה לכל מיני נגיעה (שס 11). כן ברא את האדם גם מארבע היסודות מרוח וממים ואש ועפר והם דם ול י ת ה ומריה אדומה ומריה שחורה וכו' והליחה כנגד המים וכו' ובה הליחה קר ולח (ש' דונולו, חכמוני

כד). הנני מצית כך אש ואכלה כך כל עץ לח וכל עץ יבש (שס כא ג). — ופרות מרם יבשו: וענבים לחים ויבשים לא יאכל (נמד' ו ג). — וחבל וכדומ': ויאמר אליה שמשון אם ואסרני בשבעה יתרים לחים אשר לא חרבו וחליתי והייתי כאחד האדם (שפט' יו ו). — ובתו"ס: המחלק בצלום לחים לשוק ומקיים יבשים לגורן (פאה ג ג). המקבל עליו להיות חבר אינו מוכר לעם הארץ (פרי' ד ח ויבש ואינו לוקח ממנו ד ח דמאי כ ג). אינו היא מדה גסה ביבש שדשת קבין וב ל ח דינר (שס ס). אין מומנין לא בנפת וכו' ולא בעשבים בומן שהן לחים אבל מומנין בהן כשהן יבשין (שנת' א א). בחזרת וכו' ובמרור יוצאין בהן בין ד ח ין בין יבשין (פסח' כ ו). ואסור בפול המצרי ד ח ומותר ביבש (דרי' א). שרשי השום והבצלים והקפלוטות בומן שהן לחין והפיטמא שלהן בין ד ח ה בין יבשה (עוקף' א ב). רב אמר ד ח ים היו שמים ביום הראשון ובשני קרשו (ירוש' כרכ' א ג). נתנו שיעור ל ל ח ודא נתנו שיעור דיבש נתנו דמים ליבש ודא נתנו דמים ל ל ח (שס דמאי כ כג). מומנין בכסות יבשה ובפירות יבשין אבד לא בכסות ל ח ה ולא בפירות ד ח ין (שנת' מא). — ואמר הפיטן: ראה יראו יערי שיחים, אם אש אחזה ב ד ח ים, או ינועו יבשים כסוחים (כ"א קליר, א' כ"ה, אומץ אדירי). — ועי' רמב"ם. **לַח**, ש"ס, ככ"י, לחו, לַחַה, — סגולת מה שהוא לַח בצמח ובע"ח מרם יבש או זקן, ובהשאלה לבח החיים, Frische; fraîcheur; freshness: ומשה בן מאה ועשרים שנה במתו דא כהתה עיניו ולא נס ד ח ה (דנר' לד י). — ואמר המשוור: הרפתה ממך עצם ומכתש ממקום דחי, וגם ל ח ח בלילה כי כבר גם מבכי ל ח י (כ"ט הנגיד, אהה שתי). ואם אמות לקץ ימים ב ל ח י והמיתה עלי כל חי גזורה, בכל עיר תשמעון בואו בכו על יחיד הדור במועצות ותורה (הוא, לכני תוך קרבי). היש תקוה למי חלפו בחורותיו וכחו גם, היוחיל טוב ואור עיניו מאד כהה ו ד ח ה גם (רמב"ם, תנש"ח). דו כהתה עיני תאב אל פת לחם ותם כחי וגם ל ח י, דא אשפכה דפני אנוש נוכל את דם יקר פני ומי לחי (שס ט). ובמרם יתגנפו רגליך ויגסו ל ח ח יבש כחך ויקצר רוהך וישפל מצחך ויאבד נצחך (סוף, תוכחה, כרכ' עש"י). ופיה כפי אתון בלעם, ואפיה הכאיש ריחה, ולחיה גם לחם, כאלו השטן בקדרות המיתם (כ"י חזיון, תחמ"ו). **לַחָה**, ש"ס, מ"ר, דחות, — (א) המים שבתוך האדמה ששתתה מהגשמים ולא יבשו, Feuchtigkeit

צריכים אל היראות ואלו הן שלשה לחות ושבע בתנות
והן מחיצות אל הלחות (שער הכמים ט).

לחום¹, לחם, ש"ו, נכני לחום, לחם, — כמו צֶהַר,
Fleisch; chair; flesh : והצרת לאדם והלכו כעורים כי
ליי' טמאו וישפך דם בעפר ולחםם² בגללים (לפ"א יז).
כי דא ידע שלו בכמנו וכו' במדרשות שפקו יצר לו וכו'
יהי למלא בטנו וישלח בוחרון אפו ויטטר עלימו בלחוםם³
יברח מנשק ברול תחלפהו קשת נחושה (איו"כ כ"ג).
— ואמר הפימן : יורע תעלים בל דם ולחום, חטאתינו
ירענום ואחנו בכל תחום (רש"י הכנלי, סלי' ע"ה, אב
לחם). כמס דרב רשפי להב מלהיב ללהב, כרה שוחה
דעד לחומו להבהב (קרוי' לפורים, סתולות סקקן).
— והמשורר אמר : עליהם יבכוני ניני יענים ותקד
בת שעירה הצעירה, זיכרו על לחמימו כפירים ותניח
דגוריה כפירה (ד"ש הנני, אלום עו).

¹ משקל גבור, ובו, ברוב, בערב' לחם, ועי'
הערה דקמן. — ² כך, מס דפויה ברוב הספרים המדויקים,
ובקצת ספרים פ' דגושה, וכבר תרגמו הקדמוני, השבעים
ובמ"ב ולג', מלה זו במש"ב בשר, והוא כמו בערב'
לחם, ³ עי' הערה לערך לחם. וכן פרשו ריב"ג ורד"ק, וכן
גם רוב החדשים, וקצת החדשים פרשו מעים. — ⁴ בפרוש
מלה זו נחלקו הקדמוני וגם החדשים, השבעים תרגמו
δδύνας, שהוא צער ומכאוב, ושערו קצת החדשים שהם
קראו חבלים במקום בלחום. ולג' bellum suum, במש"ב
מ'חמה, ובעין זה גם רסע"ג : מתארבתה, וכן רש"י :
במלחמתו. ת"י : בשלדיה, ר"ל בגופו, וריב"ג במש"ב בשר
כמו לחם שבצפינה, וכמוהו גם ראב"ע, ועוד. והחדשים
הגיוה' הגהות מתחלפות : בלהה בלהות, פחם, אימים,
מבול, וכיוצא בזה. וכל זה מפני הקושי שיש במליצת
הכתוב בהמלים עלימו ובלחום, שלפי הכונה ולפי החצי
הראשון, ישלח בו חרון אפו, היה צריך הנוף הנפסע להיות
גם כאן במ"י ולא עלימו, במ"ר, ועוד מפני שדפי הנוסחה
המסורה חסר הגשוא של וימטר, מה המטיר. ואפילו
אם נניח כי עלימו כאן הוא כנוי לנסתר יחיד, כמו ישפך
עלימו כפימו (ש"כ כו כג), עוד קשה כי חסר מה המטיר.
ולכן אמר גלדק' (ZDMG 40, 721), כי לחום כאן הוא
מלשון דחם בסור' שמשמש גם במש"ב כעס וחרון. אבל,
גם זה קשה, כי לפי זה היה צריך לאמר לחום, וצריך
איפוא דמחק ב בלחום. ואולם אפשר לקים הנוסחה של
המסורה כמו שהיא ולהנצל מכך קושי במליצת הכתוב
אם נפרש עלימו העלים שלו, ולראות בו דבר מקביל
לחרון אפו, אולי מלשון לעב (ב) בערבית במש"ב קלה
מארה, והוא במל' מליצת הכתוב : ישלח יי' כך את המארה
(דכ"י כח כ), ושלחתי בכם את המארה (מלא' כ כ).

(a) לחם (b) לען

א). ברא את האדם על ארבעה טבעים שם בו הדם לעומת
האוויר והליחה הלבנה לעומת המים והמרה השחורה
לעומת העפר והמרה האדומה לעומת האש (רש"י ג,
תקן מדות טפ'). והבט המעכל והכת הדרוה ואוצרותם
ומשכנותם הם שתי מרירות השחורה והאדומה והליחה
הלבנה והדם לתקנת ההיכל (חו"ה, עמוד כ"ט). הדיחה
היא גשם רטוב נוזל משתנה אליו המוון תחלה ויש
ממנה ליחה משובבת והיא אותה שדרכה לשוב חלק
מהעצם הניוון וכו' ונאמר ג"כ כי הליחות המשובבת
והמותרות נכללות בארבעה סוגים סוג הדם והוא
המשובבת שבהם וסוג הלבנה וסוג האדומה וסוג
השחורה וכו' (קאנון א"ה א). הליחה האדומיית
פועלת כובד פחות ושרפה יותר והשחוריית פועלת כובד
יותר מזה (ש"ג א"ה יכ). יהיה טבע גופו תערוכות
לחותיו הארבע שנמצא בהם (ספ' מוסר לר"י כן עקנין
כ"ו). אמר לה הגירי לי סוד הארבעה יסודות אמרה
נברא הנוף מארבע לחות הליחה הלבנה ראשונה
והשנית הדם במעלה תיבונה והשלישית המרה הירוקה
והרביעית המרה השחורה החזקה (ר"י חריו, אג"י ג'נון
הסוכ). השינה המכניית מאמצת הכחות ומחלשת הלחות
(ספ' טעמו' לר' זכדא). אמרו חכמי הטבע שמי שהוא
שזה המזג ודיותותיו בריאות וטובות הוא סבה שיהיו
מדותיו שלימות שהליחות פועלות כמדות (תולד'
י'חק לר' קארן, מלוער). הליחות מהן תועלויות ומהן
פסוליות תועלויות הן קילום והדם והורע (מעשה עוניה,
ארץ סתדס א"ב). — והלחה סתם, היא הלחה הלבנה :
כמו הרבש שיוזק לבעל המרה האדומה ויועיל לבעל
הלחה (רש"י עמ' יט ב). וכך מקום שאמר דחה
לכדה היא הלבנה וליחות הם הארבעה (ר"ה מסדא',
תג' ספ' יסוד' לר' יצחאלי, כ"י פרמה). — ובהשאלה,
לחות נפסדות של הנפש, ר"ל מדות רעות : כן צותה
על יום הכפורים לענות אדם נפשו כדי שתפלט כל
הלחות הנפסדות שנקבצו בה מתוך תשובה שלימה
(מלמד התלמידים, ג'כיס). — ה) "לחות העין : אם היה
ענין השגת הראות בעלם מהשם ולא ידעוהו איך המציא
זה הבלי המוכן להשגת הראות התראה שבמקרה היה
התחדש ליחה אחת וכה ותחתיה ליחה אחרת כך
ותחתיה מחיצה אחת וכו' סוף דבר ליחות העין
ומחיצותיו ועצביו אשר בהן מן התקון מה שנורע
(מו"ג יט). העין נברא משבע לחות קצתם שטוחות
וקצתם עגולות וטוחות (ר"י חריו, אג"י לשון הסוכ).
ויש בהן (בהענים) עשרה דברים משלימין אותו וכולם

פרומבוא מטמא ולחיים מהורים ר"א מטמא ב לחיים (כלים יא ה). קסדא מטמא ולחיים טהורין (סס ח). הנוגע בעול וכו' בעין של מתכת ב לחיים ובעריין (סס כא ב). — ג. *לוח צר של עץ משני צדי הפתח במקום המוזהב: הכשר מבוי ב"ש אומרים לחי וקורה וב"ה אומרים לחי או קורה ר' אליעזר אומר לחיין (ערוכ' א ב). לחיין שאמרו גובהן עשרה טפחים ורחבן ועוביין כל שהוא (סס ו). מבוי ששנה לרשות היחיד ועשוי מדרון לרשות הרבים אם יש גובה עשרה טפחים בתוך ארבע אמות אין צריך לחי וקורה (תוספתא שבת יג). שתי הצירות זו כנגד זו ברה"ר נותן לחי מיכן ולחי מיכן (סס ערוכ' יג). עשה לחיים למבוי גבוהים מן הארץ שלשה טפחים (סס א ח). בין לחיים ותחת הקורה נידון ככרמלית (גמ' סס ט). עשה לחי דמבוי והגביהו מן הקרקע שלשה (סס יד): — וסמ"י: מוזהב והם דחיי השערים (ריב"ג, שרש וזו). — ד "החלק העליון של הנעלים: חלצה בסנדל שר עץ ומתופה עור או היתה קרקעיתו עור ולחיין של שיער (רמב"ם, יבוס וחלי' ד).

לחי, לחיי, ת"ז, לנח' לחיית, — מטבע הלח: מהראשון הסובב קדחת יומית ומהשני לחיית (ספ' הקדח' א ח). סבות עניני גוף האדם וכו' כשהם ענינים גופיים ר"ל לחיים או מוגינים או הרבכים (קלון א ב ח).

לחיים, — קריאה של ברכה לשתיית יין ובדומה, עי' חי סוף פסקה א, והוסיפה: הוא (המקדש על היין) אומר בתחילה סכרן סכרן וכו' והם עונים לחיים וכו' על כל רגילים בני אדם להשיב אחריו לחיים כלומר לחיים יהיה לך ולא דשום היוק (לקוטי פרדס לרש"י, ענין נכ"ל). — ודבור של הסכמה, במשמ' טוב מאוד¹), עי' חי, והוסיפה: אמר לו שמע בקולי ואני

מהן רבוצין מהן זקופין ולשון זה נתון בין שני לחיים (מד"ר יוק" טו). — ושל בהמה: הורעו והלחיים והקיבה נוהגין בארץ ובחוצה לארץ (חול' י א). המוכר את הראש דא מכר את הלחי (תוספתא כ"ג ד ח). — ולחי הדג: וכמה קשקשין יהו בו אפילו אחד תחת לחיו ואחד תחת זנבו ואחד תחת סנפיר שלו (תוספתא חול' ג כז). — ואמר המשוור: וזבול בגלותו פני שמש ותכס פני בוכבי וזבוליה, בדמות יפת תאר תגלה את לחיה ותחביא את עגיליה (ר"ש הנגיד, הנה יחידתי). ידידי הלבן עשר וששה ספור ובכות עליהם האסופה, אשר היה להמשך בילדות בלחי כחבצלת שוופה (רש"י, מלתי'). כבודה כבת מלך עדינה מעונגה רית כריח מקמרמר ובשרפה, לחיה כשושנה כרם מאדמת אראה כשפים בה ואינה מכשפה (סוף, מי זאת). אהב והם ישנאו אשרים וילחמו אשק על יד והם יבו לחיים אתמה לדורים חכרו איך נועו ולאזהבים התפררו איך חיו (רמב"ם, מהל' אלה, גס אכן ג'קטיליה). צואר עופר ולחי שושן על עמוד משיש נצב, ובכפו כוס המר ירמה לדהב וזורעו נצב (סוף, תרש"ב). בנפשי אוהבי עפרי אהלים בפיהם יטרפו גורי לבאים, ועקרבים סביב שושן לחיים הם דשמרים מהיות השמש לבאים (סס ד). רוק יעלת חן בכרד השיק לבכי ושרף, לחיה בשושן וחלתל שער לשמרו כשרף (סס). או תשאלו דשלוש ירדך משאור אשאל בדודיך ובשלומוך, אכן עלי שפכך דמי לבי שני עדים לחיך ושפתותיך (ר"י הלוי, מה לך לביה). — "זהבה לחיו: קראתי קשוב חרפת מוגי, על הלחי מכים בני, קראתי ששך יי" (ר"א קליר, איכה אשפתו). — ולחיו למורים: ותני לחיך למורים ואל תמנעי מרוק פנים, אולי בכבודת יגונים יקלו הוידונים (ר"י הלוי, יושלס האגמי). — *דחי התחתון, החלק התחתון שבו קבועות השנים התחתונות: גישול הכליות ביצר לחי התחתון גישלה האם שלה (חול' ג ב). מעשה שהלחי התחתון עודף על העליון ושאל רשב"ג לחכמים ואמרו לו הרי זה מום (נכור' ו ט). — ודבור *עלו עשבים בלחיו, הוא קבור באדמה מוסן רב: ר' עקיבה (בשהיה רואה את בן כוויבה היה אומר זה הוא מלך המשיח) אמר לר' יוחנן בן תורתא עקיבה יעלו עשבים בלחיך ועדיין בן דוד לא יבא (ירוש' תע" ד סח ד). — ובהשאלה מליצית, "לחי הפרת, הנצן: וכפתריה ופרחיה ולחי נצניה בלחי עלומיה (ר"י חריו, תחמ' מט). שריג אשר מטציגן היפי נקצב, דר לחיו ממקום מתצב יקר חוצב (סס נ). — ב) *חלק מהעל במקום הלחיים: עקרב של

¹ בסגנון ארמי בתו"מ וסהמ"א: מעשות דרכיך שלא יתא הילוכך שר שבת כהילוכך של חול סמצוא חפציך חפציך אסורין חפצי שמים מותרין ודבר דבר שרא יהא דיבורך של שבת כדבורך של חול דבור אסור הרהור מותר בשלמא כדלחיו לחיי אלא שלא יהא הילוכך של שבת כהילוכך של חול מאי היא (שבת קיג). בשלמא שמה שכת לחי אלא שמה לא דמד מי מוקמינן כי האי גוונא (יומ"י ת). בשלמא מה למעלה מה למטה מה לאחור לחי אלא לפני מה דהוה הוה (תני' י). השמר לך פן תדבר עם יעקב משוב עד רע בשלמא רע לחיי אלא טוב אמאי לא (יבמ' קג). מרגלים שקרי הוו בשלמא ונהי בעינינו כחגבים לחיי אלא וכן היינו בעיניהם מנא הוו ידעי (סוף' לה). אמרו ליה מאי עיבודיך אמר להו אנא

ובמשמ' תפלה: שהשמים משתכין כנחשת מזהוריר מס' וממר בשביל לחושי לחי שות שאין ברור (תעני' ת.). בינו לבין עצמו שאל ושמע הקב"ה לחי שותו (אדר"י יב).—ואמר הפיטן: צפון מוכח ימהר ולא יאהר איוה לשחיטה בוחר בעד יחבר צקון לחי שותו יכיע ברחישהו מתורה בשחיטתו בעדו ובעד ביתו (סדר עבודה, גני', J. Elbog. 107).—(ב) *לחי־שֶׁת נחש, קול בעין שריקה שמשמיע הנחש: שגשיכתן (של החכמים) נשיכת שועל ועקיצתן עקיצת עקרב ולחי־שֶׁת לחי־שֶׁת שרף וכד' דבריהם בגחלי את (אבות כ י). אוי לי מבית פייתום אוי לי מאלתן אוי לי מבית חנין אוי לי מלחי־שֶׁת אוי לי מבית קתרום אוי לי מקולמוסן (פסח' נו.).—(ג) דברים שלוש ש החבר לסגולה לרפא מגשיכת נחש וכדומה: ולוחשין לחי־שֶׁת נחשים ועקרבים בשבת (פס' קי"א).—ובבבלי, "לחש לסגולה: דשברירי ברירי בכסי חיורי שביחי פו' לחי־שֶׁת היא (ערוך, ערך כרכי). אחר היה יודע לעשות בלחי־שֶׁת לדעת עתידות (פס' חסיד' תתגלט). ובכר יש מקומות שצדין לשם הדגום בלחי־שֶׁת והוא דבר מופלא (מעין גנים לאיוכ מ). מפני שמצינו לחי־שֶׁת מועילות והרי אין זה מצד השכל לכן אפשר שכד הלחי־שֶׁת בחוקת מועילות (ש"ת מות לאיר לנד).—ואמר הפיטן: קשר קמיע מומחה ולחי־שֶׁת מעלות, דברו ברוק ומחין כמה מעלות (כשכ"י, שנת כרש"י, אחשבה לדעת).

לחך, ממנו לחך, *לחיכה.

לחך, פ"י, לחך, יחך, לחך דבר בלשוננו, נגע בו והעבירו על פניו, lecken; lécher; to lick. — ובהרחבה, לחך השור את העשב, אבל אותו בלו: פלחך השור את ירק השדה (כמד' כד ד).—ובתנ"ך: אם היתה הדיו יוצאה מבין הנקבים פסול ביצד הוא עושה לו חכה בלשוננו והיא עומדת (יוס' מגי' א ע"א ג). (ראה ר' יעקב את לשוננו שר' הוצפית המתורגמן) מוטלת באשפה אמר פה שהפיק מרגליות ילחוך עפר (חול' קמכ.).—ובהשאלה: בימי אני אשר לא אשתחוה להסן על תשועת עמך ישראל בלו חך הייתי מנעל רגליו (מד"ר אסת', ותאמר אסתר).—ובמשמ' אכילה ובלויעה: וכיון שניהגם רואה דערלה תלויה בהם פותחת פיה ודוחכת אותם (מד"ר שמות יט).—ואמר הפליין: ולו חך, את כל סביבותינו לו חך, ולשון, יגרוף המאכל בנחל

(1) גם בארמ'. בערב' לחב a.

איעצך עצה טובה א"ל לחיים א"ל לך וקנה וכו' (מעשיות, REJ 1897, Jul. 66).—וגם לחיך: ענה לה השולטן ואמר אני רוצה להיות שם בשיקדש האיש בתך ואראה איך אתם מקדשים גשוחיכם אמרה לו לחיך ולשלוטך (75 ס).

***לחיכה**, ש"י, ש"פ מן לחך, (א) עצם שה"פ, לחיכת האש ובדומ': יושבין היינו וחורין בדברי תורה וכו' והיו הדברים שמחים כנתינתן מסיני והיתה האש מדלחת בהן בלחיכתן מסיני (יוס' מגי' ב ע"ו). והם נגשים ליכנס וגמחים בלחיכת האש ההיא ושבים כמתחלה חדשים כראשונה (מד' ג"ע, ביהמ"ד יליק ג).—ואמר הפיטן: מה אעשה ואנה אלכה, מכל רעותי הצלחתי למלוכה, נחר תוכי ונפסדתי ממלאכה, נתתי לאכלה וכירק דלחיכה (אילת השחר, יוס' ב, אני הכרס).—(ב) כנני לסמי רפואה יבשים: ואשר יבוא (מהרפואות) בנוף מן הפה ממנו מה שיקרא מרקחת וממנו מה שיקרא משקה וממנו מה שיקרא לחיכה והם הסמים היבשים (פ' אגן רשדעל חרוי אגן סינא).

***לחיצה**, ש"י, ש"פ מן לחץ: וידך שפי מכותת ונשבר מלחיצת הקיר (תקוני, גלג כג ג).—ובהשאלה, בענין שקול הדעת וסברה: ולחודיע חולשת טענות החולקים המפחידים אותנו בראיותיהם והמחבילים דעתנו במופתיהם ושהם סובלים לחיצות יותר גדולות ויותר עצומות (פדמ' המאירי לפי משלי).

***לחישה**, ש"י, מ"ר לחישה, ש"פ מן לחש, (א) דבור בקול נמוך: ראה כמה הוא גבוה מעולמו ואדם נכנס לבית הכנסת ועומד אחרי העמוד ומתפלל בלחישה והקב"ה מאזין את תפילתו (יוס' כרכ' ע"ג). אמרה לו בלחישה אמר לו למה את אומרת לי בלחישה אמר לו כשם ששמעתיה בלחישה כך אני אומרת לך בלחישה (שס' נ"ל א ס"א). והוא אומר בלחישה ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד (מד"ר דבר' ב).—ובמשמ' דבור בענין נתינת שחר וכדומ': משרבו לוחשי לחישות בדיון רבה הרוץ אף בישראל (סו' מו:).—

חכימא דיהודאי אנא בעינא למימר חכמתא מיניביו אי הכי ניבעי לך אמר להו לחי אי זביתו די בל דבעיתו בי עבירו אי זביתו בכו איבלו גבאי בספינתא (ככור' ת:). ובתב רבינו אבן מגש דמצי שלח למימר ליה אי ניהא לך בלא אחריות לחי ואי לא שקול וזוך ותסתלק (סעיטור, מאמ' ד).—וגם בתוך סגנון עברי: א"ל שטן בא ונשתתף שגיני בכרם זה איך לחי (ילקוט מכירי, תהי' קד מג).

קישון (כ"ו חנוכה, תתכמ' ג). — וְלַחֲךָ הַמֵּאֲכָל, טעמו בלחכות דשון: והמאכל מתוק לחך, ואני לא אהיה רק לחך (כרכ' הנקדן, משלי זעליס מת). אחר שמקריין לו (להילד) את האותיות מחפים אותו בדבש ואומרים לו לחוך וכו', בדומה שנוחים לו את האותיות ללחוך בן תהא לו תורה נוחה לקובעה וללמדה (מחז' ויערי תת). — ואת הקערה: היו מביאין להם מעשה מיגון והיו לוחבין גם הקערה (קקנה, כרכ' המזון). — ואת הוֹקֵן וכדומ': יורד תחוד וקן מי לחך (משלי זעליס יח). — פֶּעַל, לַחֲךָ, דַּחֲכָה, יִלְחֲכוּ, יִלְחֲכוּ, — כמו קל, לַחֲךָ עֵפֶר: יִלְחֲכוּ עֵפֶר בְּנֶחֶשׁ (מ"ו יז). והיו מלכים אמניך ושרותיהם מניקתיך אפים ארין ושתחונו לך נעפר רגליך יִלְחֲכוּ (יטע' מט כג). לפניו יברעו ציים ואיביו עֵפֶר יִלְחֲכוּ (תהל' עכ ט). — ובמליצה להאויב המחרים הכל: ויקץ מואב מפני בני ישראל ויאמר מואב אל זקני מדין עתה יִלְחֲכוּ הַקָּהָל (שד' ישראל) את כל סביבתיו בלחך השור את ירק השרה (גמד' כג ג-ד). — ובהשאלה להאש בעברה עד פני המים ומויבשת אותם: ותפל אש יי' ותאכל את העלה ואת העצים ואת האבנים ואת העפר ואת המים אשר בתעלה דַּחֲכָה (מ"א יח לח). — ובתו"מ: אם יש בין משקין לכבדות כדי שינגבו (התרנגולים) את פיהם בארץ וכו' ובפרה ובכלב כדי שילחכו את לשונם (טהר' ג ח). בפרה זו שהיא מלחכת בפיה (מד"ר לוי', פתית'). שור כל מה שמלחך אין בו סימן ברבה (שס גמד' כ). — ודבר של מאכל: ועשו לו (להילד) עוגות מקמח סלת ומסוכר יעשו לו במין רקיק ויתנוהו בידו כדי שילחכו ויעתיקוהו מעט מעט במאכלים (מ' אלדני, ש"א סה). — והאש: יושבין היינו וחזרין בדברי תורה מן התורה לגביאיים ומן הנביאיים לכתובים והיו הדברים שמיחים כנתינתן מסיני והיתה האש מלחכת אותן (ירוש' תגי' כ עז). א"ר חנינא יצאה האש מלמעלה וליחכה את פני הרקיע (מד"ר גרש' ד). — ואמר הפישן: וארבע גחלים בדביר מהלכות, וארבעים יסוד עד תהום מלכות (קניה, על חורקן כיהמ"ק). — ובלשון, — את הירד וכדומה לסימן חבה: ויושט ידו מתוך הלונג וימשש את צואר הסוס ויפן הסוס וילחך את ידו בלשונו (יוסיפון כז). והיו בדרת דניאל אל בור האריות ויסבירו אליו פנים וילחכו וזו ויגיעו אליו את זנבותיהם (שס ג). הלכה ועשתה לו בדרך שעושות הנשים ללחך המצח אמר לה עשי עד שבעה פעמים (ספר תרדס ת). — ואמר המליץ: וגם גהרו אציו ואל טוב מפעליו ותחת

כף רגליו ילחכו העפרים, והוא במליצותיו כקל במרוצותיו וגם כל מוצעותיו כשואל באורים (תש' תלמיד מנחם, לגבור כתעודה).
***לַחֲלֹחִית**, לַחֲלֹחִית, ש"ו, — שש"ס מן דַּחֲכָה: אם תאמר במין שבבקה כבר יש בו לחלוחית אלא ודרף במין הרים לפני רוח (מד"ר טה"ט, חני' חללית). — ומצוי הרבה בסהמ"א: והבשול הוא לחלוח דבר מקושר ויבש כמו פירות (תש' ה'א', הרמב"ם סב). בשמחה מתלחלח הדיחלוח נכנס מעט מעט בחיטה ומתחמץ (מעש' הגאון' כד). כי אם תשים המרקחת בכלי עץ או בכלי חרס שאינו מצופה ישתן וימוצצו את דיחלוח המרקחת וכתה ותשתת' מהרה מלהעיל ולהשמר לאורך ימים וכל עת שתעשה המרקחת ישנה ונושנת מליבש ומליחלוח רב יותר יגדל כחה להעיל (שנתי דוגול, ספר המרקחת). וכן יוצא לחלוח חרס מן הכבד שבצר ימינו של אדם (הוא, חממוני ה). איננו חסר מאומה על אשר מוציא הורע מלחלוח גופו וכו' ועל אשר יהיה לחלוח גופו של אדם מעט מקטן ומסער מוציא עם נפיתת רוחו לחלוח קטן מעט מועד ואינו יכול כח אדם להוציא מאלה הלחלוחים שמוציא מגופו אש על אשר יהיה הלחלוח שמוציא מעט מועד (שס). ככבוד צמחי העמקים בלחלוחן שהן כלין בעשן (תש' דוגס על רס"ג, ס' 40). בעין שעושים בחלונות שקובעין שם הקורות מקיפין החור בדבכים כדי שלא ירקבו ראשי הקורות מלחלוח החומר (רגמ"ה ג"כ י). פי' (המלה שימתינו) לשון רפיון וי"א לשון ליחלוח (ערוך, ערך מתן). שישליכו (החמרים) ליחלוח לבן כמו שאור בדרך הפגיון (שס, סאז). נהפך לחלוחי בחרבונני קיץ (רש"י שמות יח ח). אין הגומא גדל אלא בעוד שהביצה לתה במימיה ובלחלוחתיה (הוא, חיוג ח יא). בשלקטום (את הפרות) טמנום מיד בירק שלא יברח לחלוחן (הוא, כ"ל כד). לעשר אילנות הנטועות בשדה בשורה אחת באורך ואין בין אילן לאילן כמלא נימא כל אילן ואילן רוצה שימלוך על כלן ודינק כל לחלוח הארמה בין כך יבשו כלם (מס' אילנות ד). ומפני שהיו מתקלקלין ספרי תורות המונחין בתוכן מחמת ליחלוח הקרקע עשו ארון עץ (אור זרוע, הלכ' כיהכ"ג שפ). — ואמר הפישן: אילת אוני תשוקות, לחלוח עיוף שוקקות, אסמי שבע להשקות, ישקני מנשיקות (רשכ"י, ח' פסח, אור יטע).
***לַחֲלֹחִית**, ש"ג, — כמו לַחֲלֹחִית: ירד מיבאד השר הגדול מן השמים ונעץ קנה גדול בים ועלה

לחלוחית מיכן ומיכן ועשו אותו מקום כחורש (מד"ר שם"ע, אלתלאוי). — ובסמה"א: והמפה יש בה לחלוחית של מים שנטלו לידים (תשו' הגא', הרבני שני). בעץ בעלמא ואין בו משום ליחלוחית בשר (מעשה הגא').

(ט). התיר לבני מבריא להטמין פירותיהן בעצה שיש בה לחלוחית והיא תבן של קטנית וכו' אעפ"י שיש בה לחלוחית אין לחלוחית זו מכשרת הפירות לקבל טומאה לפי שאין כוונת אנשי מבריא לחלוחית העצה ומפני מה אין מניחין אותה ליבש לחלוחיתה מפני שהן ממחרין לחלושה ולהביאה (ר"ח פרו' פז:).

קרקע שיש בו לחלוחית ואינו ראוי לכסות בו (הוא, פסח' מז:). אם היתה השרה מטוננת פי' לחה כגון שרכו המים מקורם ועדיין ליחלוחית היתה קיימת (הוא, מו"ק ו:). לבנים שמשוימין תחת כרעי המטה שלא יתליעו וירקבו מן לחלוחית הקרקע (ערון, ערך מלנן). ובשכורתינן עצים מן היער אינן מתיבשין ונשאתר בהן לחלוחית ומתליעין (שם, ערך תכר). פי' עד שהלחלוחית של תשמיש בתוך הפה ניסוקה אותה טיפה והלכה לה (שם, ערך רק). מניסן ועד ט"ו באב כורתים עצים לצורך המערכה לכל השנה טאבן ואיך תשש כח החמה ויש בעצים ליחלוחית ומעלין עשן (רש"י פ"ב קה"א). ושאר הגרענין בוסן שכנסן ויש בהן לחלוחית למצוץ אותן (רמב"ם, תומו' י"א י"א).

מיט שהוא לח ביותר כדי שיניח אדם ידו עליו ותעלה בה לחלוחית שאם הדביק אותה לידו האחרת הדבק בה לחלוחית (הוא, שני' עזר נד). מי שדחלוחית נמשכת מראש עינו מכנגד החוטם או מונב עינו מצד צדעיו (הוא, ביאת המקדש ח ו). והוא שירדל העור והבשר או הלחלוחית שיש בעור שנרדל באיזה מקום שיהיה מכל הגוף (שם טו). מפני הכבד ששואבת לחלוחית מסנו (ספ' מוסר לר"י בן עקיבן כ"ג). שאחר שהוא בערבה ובמדבר שאין שם לחלוחית ראוי שיהיו שרשי מועטים (מלמד התלמיד, כהר). והלכה וברקה את עצמה מיד ומצאתה על העד ליחלוחית לבנה (שו"ת תומו' דשן רמו). אנו רואים בצומח וכל מיני צמח תבואות הארץ ואילנות ועשבים וכו' שלחלוחית שבתבואות וכל צומח הוא יסוד המים שבו (כר' חתני' י). — ובהשאלה, *לחלוחית של האדם, כח החיים שלו: יש לאביו אבריהם תקוה אם יכרת ועוד יחליף וכו' וינקתו לא תחדל זו לחלוחית שלו (מד"ר כרנא' ס"א). כאן וקנה שיש בה לחלוחית ולחלן בוקנה שאין בה לחלוחית (שם מת). תתעלפנה הבתולות

והבתורים בשדות כלומר פסקה לחלוחיתם וקרובים דהתיבש באדם המתעלף שקרובה נשמתו לצאת (ר"א מכללגלי, פרו' יחוק' לא טו). — *ולחלוחית שד מצוה, של מעשים טובים וכדום: בני אדם שאין בהן לחלוחית של מצוה (סנה' לז:). מה לחלוחית מעשים טובים אראה כך (רש"י כה"ט ו י"א). — *ושל קדושה וכדומה: במקום הטומאה שם ייבש כל לחלוחית קדושה (ר"מ אלשיך, חיוכ' יח טו). — *ושל חטא וכדומה: איך יעלה ער דעתכם שלחלוחית של אותו עון והיה קיים דדור אחרון לאותם שלא היו ידיהם, כמעל (ש"ת ר"י מינן סט). — וכמו לחה, *לחלוחית לבנה, הלחה הלבנה: ואחר שיבדל' הרם משתי המרות ומה לחלוחית הלבנה משגרת הכבד אותו אל הלב ומוציץ הלב מסנו (ספ' מוסר לר"י בן עקיבן כ"ג).

לִחְלֹחֵת, פ"י, — עשה לח, befeuchten; rendre humide; to moist אם מחזירין לו (את הפרות) בימות הגשמים אין מוציא לו חסרונות מפני שאויר הגשמים מלחלתן ומתנפחות ונמצאו מותרות (ר"ח פ"מ מ). לחיות הגוף ולחמסו ולקררו וליבשו וללחלוחו (כתי' דונולו, חכמוני א). אלחלח וארטיב כמו מים (רש"י תה"ו ו). מפני שהרמקה שבעין מדלחלתו ואינו מניחתו להיות יבש (תוספ' נדפסו). וילחלח ארצו שהוא שוכן בה שהיה מקום יבש (רנ"ב ע"שמות ג). והשן תבת שהו (את המזון) והדשון ילושהו, והרוק ילחלתהו והושט יבלעהו, ועד הכטן יגיעהו (ר"י חזיון, אג"ר לכו' הוהב). נותנין הרומן בנגות כדי ללחלח הארץ (פי' המס' לרמב"ם, שני' כ ג). איך אפשר שיתחם השמש האויר והיורה ילחלת אותו (העקידס דד). כי האדם בעולם הזה צריך הוא להשיב אל גופו ולהדביק בו דבר שיהיה מלחלח אותו ומרטיבו ושיתור' בו הלחות שאבד ממנו (ר' נח"י, כרנא'). כי הדשון אספוגית ומקבל דבר לח והריר מלחלח אותו (שער השמים ט). הגה ספרתי מארבע רוחות איך על ידם ימטיר בהדרגה שיבא רוח מיוחד דדלחלח העולם ואחריו להעלות אדים (ר"מ אלשיך, חיוכ' לו א). שהשינה ומנוחה מלחלחין כמו שהיקיצה והתנועה מיבשין (מ' אלדכי, ש"א ה). לפי שהמרחץ יתיר הליחות ויערן הגוף וירטיבו וילחלח האיברים כי הוא מנקה הויעה (שם). וגם היא מלחלת איברי הגוף והפרקים והחליות שלא יבשו מרוב תנועתם (שם ד). חופר תחת הגפנים כדי לרכבן וללחלתן (רש"י בן יהושע, פי' מו"ק ד). ואם כבר הקד' מעליו חולי העינים ולא יבול לפתות עיניו

עשוי בצק ואפוי בתנור, Brot; pain; bread: בזעת
אפיק תאכל לחם עד שובך אל האדמה (בראש' ג יט).
ומלכי צדק מרד שרם הוציא לחם ויין (שם יד יח).
ויקה לחם וחמץ מים ויתן אל הגר שם על שכמה ואת
הילד וישלחה (שם כה יד). ויעקב נתן לעשו לחם וגזיר
ערשים ויאכל (שם כה לד). ותתן את המטעמים ואת
הלחם אשר עשתה (שם כז יו). אם יהיה אלהים עמדי
ושמרני בדרך הזה אשר אנכי הולך ונתן לי לחם לאכל
ובגד ללבוש (שם כח כ). ויכלכל יוסף את אביו ואת
אחיו ואת כל בית אביו לחם לפי הטף ולחם אין בכל
הארץ כי כבד הרעב מאד (שם מז יג). ויגלהם בלחם
בכל מקניהם בשנה ההוא (שם יז). מי יתן מותנו ביד
י' בארץ מצרים כשבתנו על סיר הבשר באכלנו לחם
לשבע (שמות יו ג). ויהי שם (משה בחר מינו) עם
י' ארבעים יום וארבעים לילה לחם דא אכל ומים לא
שתה (שם לד כח). דא על ה' לחם דכדורו יהיה האדם
כי על כל מוצא פי י' (דנר' ח ג). וכל לחם צידם
יבש היה נקדים (יחזק' ט ט). זה לחמנו חם הצשידנו
אתו מבתינו (שם יב). וגם תבן גם מספוא יש לחמורינו
וגם לחם ויין יש לי ולאמתך (שפט' יט יט). ויאמר לה
בעז דעת האכל גשי הלם ואכלת מן הלחם ומבלת פתך
בהמץ (רות כ יד). הקפ ובה וצלמנע עתה בידך כי
נתן לצבאך לחם (שפט' ח ו). שבעים בלחם נשכרו
ורעבים חדלו (ש"א כ ה). ולקחתי את לחמי ואת מימי
ואת טבחי אשר טבחי לגווי ונתתי לאנשים אשר
דא ידעתי אי מזה המה (שם כה יא). והערבים מביאים
לו לחם ובשר בבקר ולחם ובשר בערב (מ"א יו ו).
ונתן משר זרעך אשר תזרע את האדמה ולחם טבואת
האדמה (ישע' ל כג). לא רעב ללחם ולא צמא למים
(עמו' ח יא). ויהוק הרעב בעיר ולא היה לחם לעם
הארץ (ירמ' נב ו). כל עמא נאנחים מבקשים לחם נתנו
מחמוריהם באכל להשיב נפש (חזק' א יא). עוללים
שאלו לחם פרש אין לחם (שם ד ד). אף ישיק ואפה
לחם (ישע' מד יט). עבד אדמתו ישבע לחם (משלי יב
יא). כי אפר בלחם אכלתי ושקיו בבכי מסכתי (תהי' קנ י).
— פת לחם: ואקחה פת לחם וסעדנו לבבם (בראש' יח
ט). סעד לבך פת לחם ואחר תלכו (שפט' יט ט). ספחני
נא אל אותה הבהנות לאכל פת לחם (ש"א כ לו). שמע

יכוד ללח לחן ברוק תפל (תהי' א, דני שנת טו).
— נַתַּף, *נַתַּלְחַלַּח, — בעשה לח: אין מובנים בסלעים של
בסוף לא סוף דבר לחין אפי' וביושין שנת לח לחו (ירוש'
שנת ד ו ד). איש אדמה שעשה פנים לאדמה ושכשכילו
נת לח לחתה האדמה (מד"ר בראש' לו). — ובסהמ"א: ובו
(בחדש שבט) מת לח לחין עצי אילנות ומתחילין לשתות
ולחיות (תנ"י, הגא', הרכני רמג). בשמהלח מת לח לח
הליחלות נכנס מעט מעט בחיטה ומתחמץ (מעש' הגא' כד).
שאם תטפה ירך עליו מת לח לחתה היר (ר"ח שנת יז).
וחוסדים הבריות לשתות מהם ולהתלחלח ולרחוק בהם
(שנתי דוולו, חכמוני ד). בעת עלות גדיש כתם קמה אז
תפתה סמדר ותתלחלח הגפן (מנחם, לא תזרע). באזרח
רענן מת לח לח ומצמיח (שם, אורח). שהתהום גבוהה וסמוך
לארץ מת לח לח העולם והארץ מצמחת פירותיה (רש"י
סוכ' נג). תקופת טבת שהיא קרה ודחה בו יתלח לחו
הורעים (ראש"ד, פי' ילידס גד). אמנם התלחלח הדבר
אחר הקפואו יחדש אחת משתי סבות אם שישתנה
וישוב מים או שיוזב וישוב נגר וכשיפגשו הקור ושוב
עוד אל קפואו (רש"א"ח, אותות השמים). מהמים הנשפכים
מההרים יתלח לחו העננים (רלב"ג ח"ב כד). — והעין,
תוריד דמעה: ואמר (בלינים) לא יתלח לח העין עד
אשר תבער הלב (ר"י חזיון, מוסרי הסלסוף' כ יז).
— פַּת, *לַחֶלֶת, מַלְחָלָח, מַלְחָלָח, — שלחלחוהו, שהרטיבוהו:
אין אנו גובלין מן העפר מלוח לח אשר על שפת
הנהר שהוא בעין מיט (ר"ח ח"ב לז). ואם יהיה הדבש
מלוח לח ונא ושתתו מהרה המרקחות ולא יאריכו
ימים להשמר (שנתי דוולו, ספ' המרקחות). שדה שהוא
בעומקו מלוח לחת אין צריך להשקותה (ערך,
ערך בית הנעל). לבני בכל השוכנים במצולה וארצו
מלוח לחת ואינה צריכה למטר כל כך (רש"ס כ"ב
קמז). עד שיהא בא הרווי והיתה כגן רוח מלוח לחת
ובו' (רלב"ג שמות ג כ).

א. **לַחֶם** ¹, ממנו לחם, א. לחם.

לַחֶם ², ש"ו, לחם, לחמך, לחמך, לחמו, לחמה,
לחמנו, לחמכם, לחמם, — (א) מוזן מקמח חטה וברומ',

¹ שרש שמי משתף, והשתמשו בו הלשונות
האחיות במשמ' אחת עקרית, רק קצתן בענין מתחלף.
² בארמ' כמו בעבר', למוזן העקרי עשוי מהחטים
וכדומ', וכך בנראה גם בכנע'. בערב' לחם (8) בשר, וכבר
העיר ס' פראנקל (8. Fraenkel 30) כי עקר משמ' זה

(u) לַחֶם

השרש בכל הלשונות השמיות היה המזון העקרי, והשמיים
הדרומ' בפרט הורעים שעקר מזונם היה הבשר השתמשו
למוזן זה בשם לחם, והצפוני' שעקר מזונם היה מהחטה
ובדומה השתמשו בהשם לחם להמזון הזה.

דעשות בו ברצונו, להמיתו וכדום: ואתם אל תיראו את עם הארץ כי לחמנו הם סר צלם (כמד' יד ט).—ובהרחבה, מוזן וסעודה: ויזבח יעקב זבח בהר ויקרא לאחיו לאכל לחם ויאכלו לחם וילינו בהר (כראש' לא נד). ויכינו את המנחה עד בוא יוסף בצהרים כי שמעו כי שם יאכלו לחם (שם מג כס). כי לא יוכלון המצרים לאכל את העברים לחם כי תועבה הוא למצרים (שם נכ). ויאמר (יתרו) אל בנתיו ואיו למה זה עובתן את האיש קראן לו ויאכל לחם (שמות כ יט). ויבא אהרן וכל קני ישראל לאכל לחם עם חתן משה (שם יח יג). ובת, בהן כי תהיה אלמנה וגרושה וזרע אין לה ושבה אל בית אביה כנעוריה מלחם אביה תאכל (ויקרא' כג יג). ויאמר מנוח אל מלאך יי' נעצרה נא אותך ונעשה לפניך גדי עוים ויאמר מלאך יי' אל מנוח אם תעצרוני לא אכל בלחמך ואם תעשה עלה ליי' תעלנה (שפט' יג יכיו). ויהי החדש וישב המלך על הלתם לאכול וכו' ויאמר שאול אל יהונתן בנו מדוע לא בא בן ישי גם תמול גם היום אל הלתם (ש"א כ כד-כו). ומפיבשת בן ארניך יאכל תמיד לחם על שלחני (ש"ב ט י). תבא נא תמר אחותי ותברני לחם ועשתה לעיני את הבריה (שם יג ט). ויהי לחם שלמה ליום אחד שלשים בר סלת וששים בר קטח עשרה בקר בראים ועשרים בקר דעי ומאה צאן לכר מאיל וצבי ויחמור וזבירים אבוסים (מ"א ה כג). ויעבר ארשע אל שונם ושם אשה גדולה ותחוק בו לאכל לחם ויהי מדי עברו יסר שמה לאכל לחם (מ"ב ד ח). ויבאו אליו (אל איוב) כל אחיו וכל אחיותיו וכל ידעיו לפניו ויאכלו עמו לחם בביתו (איוב מז יא).—ובהשאלה, לחם אלהים: וקדשתו (את הכהן) כי את לחם אלהיך הוא מקריב (ויקרא' כח ת). צו את בני ישראל ואמרת אלהם את קרבני לחמי לאשי ריח ניחחי תשמרו להקריב לי במועדו (כמד' כח נ).—לחם אשה, עי' אשה.—ובמשמ' כל מוזן בע"ת ופרנסת צרכיו: נתן לחם לכל בשר (תהי' קלו כס). נותן לבהמה לחמה לבני ערב אשר יקראו (שם קמו ט). דך אל נסלה עצל ראה דרכיה ותכם וכו' תכין בקיץ לחמה אגרה בקציר מאכלה (משלי ו יח). שוא ודבר כזב רחוק ממני ראש ועשר אל תתן לי השריפני לחם חקי (שם ל ת). היתה כאניות מוחר ממרחק תביא לחמה (שם לא יד).—אזבל לחמו של פלוני, מי שאכל אצלו תדיר, שפלוני מספיק לו פרנסתו: גם איש שלומי אשר במחתו בו אוכל לחמי

פעמים הנערים והבחורים בשמחתם שנותנין סוכין או חול בתוך בצק נאה זלכן ומחפין אותו והרואה יוספו יתאו

גם אתה בקול שפחתך ואשמה לפניך פת לחם ואכול (שם כח כג). לקחי נא לי פת לחם בידך (מ"א יז יא). ועל פת לחם יפשע גבר (משלי כח כא).—כבר לחם, עי' כבר.—לחם חמץ: על הלת לחם חמץ יקריב קרבנו (ויקרא' ז יג).—לחם מצות: ולחם מצות וחלת מצת כלולת בשמן (שמות כט ג).—לחם לחץ, הנתון רק בכמות מעטה: שימו את זה בית הכלא והאכלהו לחם לחץ ומים לחץ (מ"א כג כו).—לחם צר, במשמ' זו: ונתן לכם אדני לחם צר ומים לחץ (ישע' ל כ).—לחם אונים, שמכרים את האבל: כלחם אונים להם כל אכליו ושמאו (הוש' ט ד).—לחם אנשים, כמו לחם אונים: בן אדם הנגי לקח ממך את מחמד עיניך במגפה ולא תספר ולא תכבה וכו' אבל לא תעשה וכו'. ולא תעשה על שפם ולחם אנשים¹ לא תאכל וכו' ועשיתם כאשר עשיתי על שפם לא תעמו ולחם אנשים¹ לא תאכלו (יחזק' כד יו-כז).—לחם דמעה: יי' אלהים צבאות עד מתי עשנת כתפלת עמך האכלתם לחם דמעה ותשקמו בדמעות שליש (תהי' פ ס-ו).—לחם זוכים, הנתון לא כלב תמים: אל תתאו למטעמותיו (של משל) והוא לחם זוכים (משלי כח ג).—לחם עצבים, שנאכל בעצב: שוא לכם משכימי קום מאחרי שבת אכלי לחם העצבים (תהי' קצו נ).—לחם סתרים, הנאכל בסתר: מים גנובים ימתקו ולחם סתרים ינעם (משלי ט יו).—לחם עצלות, נאכל בעצלות: צופיה הידבות ביתה ולחם עצלות לא תאכל (שם לא כו).—לחם שקר, לחם יפה וסתוק מכוזף ומסלא בפנים חצץ וכדו': ערב לאיש לחם שקר² ואחר ימלא פיהו חצץ (שם כ יז).—לחם בפרדים, לחם תנופה, שהיו מביאים לבית המקדש.—לחם המערכת, לחם הפנים, שהיה מונח בבית המקדש.—לחם הקלקל, עי' קלקל.—לחם זמים, שני הרברים העקריים הנצרכים לחיי האדם: ועבדתם את יי' אלהיכם וברך את לחמך ואת מימך (שם כג כה). ויקח עבדיהו מאה נביאים ויתביאם חמשים איש במערה וכלכלם לחם ומים (מ"א יח ד, ושם יג). הלך צדקות ודבר מישורים וכו' הוא מרומים ישכן מצדות סלעים משגבו לחמו נתן מימיו נאמנים (ישע' לג יו). אלבה אחרי מאהבי נתני לחמי ומימי צמרי ופשתי שמני ושקויי (הוש' כ יז). לחמך ברעש תאכל ומימך ברגזה ובדאגה תשתה (יחזק' יב יח).—ולחם ויין: דך אבל בשמחה לחמך ושתה בלב טוב וינג (קהל' ט ז).—הוא לחמו של פלוני, הוא נתון בידי פלוני

—¹ יש מגיחים א"נים.—² אמר יעקב אנטוני (מלמד סתרי, ואלה), וז"ל: ואפשר שקראוהו בן על דרך שעושי

לחם

הגדיל עדי עקב (תה' מא'), — *ובַעַל לַחֲמוֹ בַּמִּשֶׁם וְ: אנשי צדק (יהוה) בַּעַל לַחֲמוֹ וּבִירֵאת אֲרֵיהֶם תִּמְאֲרֹת: (כ"ס ג' ט' יו'). — שָׁאֲלָהֶם, עֵרֶךְ הַשְׁלָחַן וַתֵּן אֶת הַמַּאכִּלִּים עָלֵיו: וּיִרְחֹץ (יוסף) פָּנָיו וַיֵּצֵא וַיִּתְּאֶם וַיֹּאמֶר שִׁימוּ לָהֶם וַיִּשְׁימוּ לוֹ לִבְדּוֹ וּלְהֶם לִבְדָם. (כרא' מ'ג לא-לב). וַיֹּקֶם דָּוִד מִהָאָרֶץ וְכו' וַיִּשְׁימוּ לוֹ לָחֶם וַיֹּאכֵל (ש"כ יב א). שִׁים לָחֶם וּמִים לִפְנֵיהֶם וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ וַיִּלְכוּ. אֵל אֲדֹנֵיהֶם וַיִּכְרֶה לָהֶם בְּרֶה גְדוֹלָה (מ"ו כ-כג). — מִטָּה לָחֶם, שִׁכַּר מִטָּה לָחֶם שֶׁל מַדּוּנִי, עֲשֵׂה שְׂלֵא יִהְיֶה לוֹ דָּחָה, עֲשֵׂה שִׁירְעָב: בַּשְּׂבָרִי לָכֶם מִטָּה לָחֶם (ויק' כו'כ). הַגְּנִי שֶׁכֶּר מִטָּה לָחֶם בִּירוּשָׁלַם וְאִכְלוּ דָּחָה בַּמִּשְׁקָל וּבִדְבָאָה (יחז' ד' י). וַיִּקְרָא רַעֲב עַל הָאָרֶץ כֹּל מִטָּה לָחֶם שֶׁכֶּר. (תה' ק"י). — מִשְׁעֵן לָחֶם, הַסִּיר מִשְׁעֵן לַחֲמוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי, שְׂלֵא בִשָּׂאֵר לִפְלוֹנִי מִי אִם מִה שִׁיתָן לוֹ דָּחָמוֹ, פִּרְנָסָתוֹ: כִּי הִנֵּה הָאָדָם יוֹ, צַבָּאוֹת מִסִּיר מִירוּשָׁלַם וּמִיִּהוּדָה מִשְׁעֵן וּמִשְׁעֵנָה כֹּל מִשְׁעֵן לָחֶם וְכֹל מִשְׁעֵן מִים (ישע' ג' ה'). — וּמִשָּׁר: עֲבַד אֲדָמְתוֹ יִשְׁבַּע לָחֶם (מל' יב יא). לֹא לַחֲכָמִים לָחֶם וְגַם לֹא לַנְּבִנִים עֹשֶׁר (קה' ט' יא). שְׂלֵא לַחֲמוֹ עַל פְּנֵי הַמִּים כִּי כִרֵּב הַיָּמִים תִּמְצָאֵנוּ (ס"ס יא ה'). — הִיֵּתָה לוֹ דָּמְעָתוֹ לָחֶם, הוּא כִּכֶּה כֹּל הַיּוֹם בִּקְרָוֶרֶב כֹּאֲלוֹ וְהַ מוֹזֵנוּ: הִיֵּתָה דִּמְעָתוֹ לָחֶם יוֹסֵם וְלִילָה בִּאֲמֹר אֵלֵי כֹל הַיּוֹם אֵיֶה אֲחֵרֶךְ (תה' מ'ד'). — הַשְׁחִיתָ עֵץ בַּלְחָמוֹ, נָתַן סֶם הַמּוֹת בִּאֲכִילָתוֹ: וְלֹא יִרְעָתִי כִּי עָדִי הַשְּׂבָרָה מִחֲשׁוֹבֵת נִשְׁחִיתָ עֵץ בַּלְחָמוֹ (נבחרתו מִסָּרֵךְ חַיִּים (ימ' א' יט)). — לָחֶם הַפֶּתַח וּבִדְבָאָה, מִה שֶׁנָּתַן לְהַמְשִׁיךְ לִפְרָנְסָתוֹ: גַּם מִיָּם אֲשֶׁר צוּרָה אוֹתִי לְהִיּוֹת פֶּתַח וְכו' לָחֶם הַפֶּתַח לֹא אֲכָלְתִּי וְהַפֶּתַח הָרָאשׁוֹנִים אֲשֶׁר לִפְנֵי הַכְּבִידוֹ עַל הָעֵם וַיִּקְחוּ מֵהֶם בָּלָחֶם וַיִּין וְכו' וְעַם זֶה דָּחָה הַפֶּתַח לֹא בִקְשָׁתִי (תמ' ה' יד' יח). — ב) כְּמוֹ כֶּבֶר לָחֶם, כְּמוֹת לָחֶם עֲשׂוּיָה כְּצוּרָה מִיִּתְרָה, וְלֹא יִתְרַבֶּה אֲפִילוֹ בַּמִּדָּר: וְשֹׁאֲלוֹ לֵךְ לִשְׁלוֹם וַתֵּנוּ לָךְ שְׁתֵּי לָחֶם וּלְקַחְתָּ מִיָּם (ש"א י' ה'). קָח נָא לְאַחִירֶךְ אֵיפֹת, הַקְּלִיף הַזֶּה וְעֲשֵׂהָ לָחֶם הַזֶּה (ס"ס י' יו'). וְתִמְהַר אֲבוֹגִיל וְתִקַּח מֵאֲתִים לָחֶם וְשָׁנִים. נְבִלֵי יוֹן (ס"ס כ"ה יח). וְדוֹד עֲבַר מַעַם מִהָרָאשׁ וְהִנֵּה צִיבָא וְעַר מִפִּיבִשֶׁת לְקִרְאָתוֹ וְצִמְד חֲמִירִים חֲכָשִׁים וְעִלְיָהֶם מֵאֲתִים לָחֶם וְנִמְאָה צִמּוּקִים (ש"כ י' ה'). וּלְקַחְתָּ בִידֶךָ עֲשֵׂהָ לָחֶם וְנִקְדִּים וּבִקְבֶךָ דְּבִשׁ (מ"א י' ג'). וַאֲשִׁישׁ בֹּא בַּמַּעַל שְׂדֵשָׁה וַיִּבֹא לְאִישׁ הָאֱלֹהִים לָחֶם בְּכוּרִים עֲשִׂירִים לָחֶם שְׁעִירִים וְכִרְמֵל בַּצִּקְלוֹ (מ"ב י' מנ). — וּבְתַלְמִ' בַּמִּשֶׁם,

למטעמותיו וכשילעמנו ימלא פיהו חצץ. — ⁽¹⁾ עי' הערה לקמן. — ⁽²⁾ המליצה קשה, וכבר נתחבטו בפסוק זה המפרשים. ריב"ג פרש' לחמו זה במשמ' פרי, וכך רוב

זו בלשון רבים : מטמא שני לַחֲמִים וכו' אינו מטמא
 אלא לַחם אחד בלבד (יֹשֵׁעַ חֲנִי' ג' ע' ד). — ואמר
 המלִיץ : במעט בצרים או שומים חציר או צנון, ואכל
 חמשה לחמים ושום איש לא יחנן הנון (ספ' טעשוע'
 לר' זכר), — ג) לַחֵם במשמ' חטה : ונתן מטר ורעך
 אשר תורע את האדמה וְלַחֵם תבואת האדמה (יִשַׁע' ל
 עג), כי לא בחרוך יודשקצחוכו' לַחֵם יודק (שםכ כו: בת).
 — ותבואת האדמה בכלל, ובל"ג : מאשר שמנה') לַחֵם
 והוא יתן מעדני מלך (כרש' מט כ). — ובתו"ם, כמו
 במקרא. — לַחֵם צר : ההורג נפש שלא בעדים מכניסין
 אותו לכיפה ומאכילין אותו לחם צר ומים לחץ (ספ'
 ט ה). — אבל מַלְחָם של פלוני, גור אותו : א"ר יוחנן
 כל האוכל מִדָּמָן של ישראל טועם טעם לחם
 ושיאיו אוכל מִלָּחָם של ישראל אינו טועם טעם לחם
 (ספ' קד): — ובהשאלה, לַחֵם של מוכה, מה שמקריבים
 עליו : אימוריו קדשים קדים שהעלו לפני וריקת דם לא
 ירדו נעשו לַחֵם של מוכה (מעי' זו). — לַחֵם אִמָּת,
 לַחֵם שֶׁקָּר, האכילו לַחם אִמָּת, נתן לו דאכל בכונה
 טובה, והאכילו לַחם שֶׁקָּר, בכונה רעה : ומה מ'
 שהאכיל את חבירו לַחם שֶׁקָּר ובה שנתיתד עליו
 הריבור המאכיל את חבירו לַחם אִמָּת על אחת כמה
 ובמה (יֹשֵׁעַ מנה' יא ל ג). — דָּחַם פֹּבֵּיב : האכילו
 לַחם כֹּזִיב וכו' והלא דברים קל וחומר ומה אם זה
 שכיחש בו והאכילו דַּחֵם כֹּזִיב ובה ששרתה עליו
 וזה הקדש אתם אחינו בני אושא שקבלתם רבותינו
 במאכל אמת ומשתה ומטה עאכו"ב (מד"ר ש"ס, סמכוני).
 אפה וכו'. — *בָּצַע. — בצק וכו'. — חֲלָה. — חמץ.
 — חֶרֶב, פֶּת חֶרֶב. — *חֲרָוּר. — *חֲרָרָה. — טריי.
 — יבש. — ככר. — *כער. — *לֵב. — לַחֵם, אכל דחם. —
 *לחמניות. — מחמצת. — מעשה אופה. — מצה. —
 *מרדה. — משארה. — *נפיל, פת נפולים, עיי' נפל.
 — נְקוּרִים. — *נֶשֶׁף, נעשה יבש, נפוח. — *סריד. —
 עוגה, עוגות. — *פרוסה. — *פרורים. — *פֶּרֶם הככר.
 — פת. — פתותי לחם. — צלי, מקום הצלי. — *צנום,
 פת צנומה. — *קרום. — רדה. — רקיק, רקיקים. —
 שאור. — תנור.

אֶלֶּם, פִּי, לֶחֶם, אֶלֶּם, תִּלְחֵם, לֶחֶם, לֶלְחֹם, לֶחֶם,
 לֶחֶם, לֶחֶם מְלוּנִי, אֶכֶּל רֶחֶם,
 eat : כי תֵּשֶׁב לְרֶחֶם אֶת מוֹשֶׁל בֵּין תְּבִין אֶת אִשְׁר

הקדמוני' וגם הרבה מהחדשים. וקצת החדשים הגיעו בכחוב זה הגהות מתחלפות. — ¹) כך הנוסחה המסורה, ויש מגיהים שמן.

לַחֲנִי (לחן), מ"ר לחנים, — חבור וצירוף של קולות בסדר וקצבה מיוחד, שמשנו יולד וזר נעים, Melodie: (הדברים השקולים) אשר יפעלו פעל הדמיון ג' מינים ה' ח' ו' והמשקל ומלאכת עשיית המאמרים (ביאור ספ' הסי' לאריסטו). כי שירי הערב לא היה בהם לחן (ספ'). ואמנם יקנה לנפש ואת התכונה במין מין סמיני השיר ה' לחן הנאות לאותו המין מהשיר בנעימותיו וחבורו (ספ'). העלה השנית הנה היא התענגות האדם גם כן בטבע במשקל זה לחן ג' כי ה' לחן ג' יראה מענינם שהם מתיחסים למשקל (ספ'). וה' לחן ג' ים והמשקלים הוא הסבה במציאות המלאכות 'השיריות' (ספ'). המוסיקי מלאכה נושאה הנעימות וכונתה העיון בה מצד מה שיתקרב ויתרחק ובאיכות חבורם כדי שיהיה מהם לחן וכו' שהיתה כונת מלאכת המוסיקי בכלל חבור הלחנים (ספ' נחמ' המוסיקי, כ"י פרו). ובשירחק יותר ישיג בחוש השמע סוג אחר יותר דק ובמרחק יותר גדול מחוש הריח וזה בקולות והלחנים והבדליהם (העקריס ג'). ויקח עונכו בידו וינגן מענין הלחנים הנפרדים בחכמת הניגון (תולד' אלכסנדר 15). איוה סוג מ' הלחנים ראוי שישתמשו עם אלו המדות אצל למורים והלחן כמו שנאמר כשיהיה כמאמר הנה הוא מורכב מ' דברים מנגון וגעימה מסכמת ומאמר אשר בו הלחן אולם המאמרים אשר חובר מהם הלחן הנה כבר נאמר באיוה תאר יהיו ואשר נשאר הדבור כס

(1) מלה שאולה מערב' לחנ a, במשם' זו, ולא נתברר גם לחכמי הערבים המקור האמתי למשם' זו לחן: כי לחנ משמש בערב' בחמש משם', במשם' הבין ובמשם' נטיה ובמשם' טעה בדבורו בדרדוק הלשון הערבי, וגם במשם' לשון, וגם במשם' זמרה, וקצת קשה לחשב כי הכל נסתעף משרש אחד. ולכן אסרו קצת חכמיהם כי עקר משם' לחנ הוא באמת טעה בדרדוק הלשון הערב', ומשם' הנעימה באה, לפי דבריהם, ממקרה ששפתתו של ג'עפר אלברמכי חברה קינה דא לפי המשקל המקבל של הקינות בערבי' (M. Hartmann, d. Arab. Strophengedicht, 2). אך יש מקום לפקפק באמתות דבר זה. ואולי נתמנו בהשרש לחן הערבי שני שרשים שמיים נבדלים ואחד מהם היה שרש אחר שמשם' העקיות היתה נעים, וממנו נגזר אולי השם לחנתא בארמית, ובערבית נשאר רק בענין נעימת הנגינה והזמרה. והנה קצת היהודים הספרדים קוראים מלה זו לחן, כנראה במדרש מלים המוני, שחשבים כי הוא מן חן כהוספ' ד בראש, וכמו מדרש הסלים של לוי להשם לחנתא, ע"י לחנה.

(a) לחן

(ספ' ס ת). — ואמר בן מירא: אין טובה למנית רשע וגם צדקה לא עשה כלי לחם אל תחן לו למה כס יקביל אליך (כ"ס גני' יב ג'ה).

לַחֵם, מ"ר לחמים, לחמי, — ע"י לחים, וע"י בהערה ללחמי רשף, בערך בלחם.

לַחְמִי, ת"ו, לנק' לחמית, — מטבע הלחם, של לחם: הטחול הוא אבר עב לחם שחור המראה וארוך (מליך אלדכי, ס"א ד). האמונה שגוף ישו באותו כמות שהיה בעת תליותו יבא וישרה תוך איוה כמות מהעונה או אוסטיאית ותפשיט הצורה הלחמית אשר בה ותלבש צורת גופת ישו (דוד נסיה, הודא' נע"ד).

לַחְמִי, ת"ו, לנק' לחמית, — שנדבק, שנדבקת: המעילה הראשונה (של העין) הסמוכה אל האויר ונקראת לחמית שהוא לובן העין (ידס לדרך א' יד).

לַחְמִיּוֹת, מ"ר, מ"ר לחמניות, — משה מאפה, ענה לזשה בחלב, בדבש, וביוצא כזה: לחמניות מערבין בהן ומברכין עליהן המוציא (גמ' מנ). — וסעו כסה"א: ופת הבאה בכסנין כגון לחמניות וסריקין שקורין אוכליאש וקנשלאש (ר"ש כן חפני, שער' נדכ', נ"ט כספ). וכש"ב מה שיהיה רביקות בלחמניות הנקראות בלעז אוכליאש וכלם מיני עיסה מולשים בדבש (קאנון ג' יד כו). וזוהי התשש יש אוסרין ליקח מהן מאותו הלחם שיהיו שטחו פניהם בביצים (כל נז, אכור וסתר קיד). וספני זה הקלו בלחם ניות של גוים ואין מושך יד מהם וזלתי יחירי סגולה (כ"ו"ת כמס' זקק א' מו). — ואמר הסליק: עד אשר יאפו לחם משונה מעשה רשת כעבין ולחם ניות ועליהן דבש והדבדבניות (כ' קלוני', אכן כחן סה).

לַחֵן (2), ממנו לחן, ואולי גם לחנה.

רחם ארחסנו נאם יי' ועליה אלאשראד פי מא באג סג אלאפעאל ת' קולא עלי כניה פעל וכאג עינה ת אעני עלי אלפתחות, ע"כ, — ובעבר: אבל אז לחם שיערים הוא אצלי פעל עבר קל מן הענין הוה על משקל יבש חציר אעפ"י שהוא בסגול יש שיבא הסגול במקום הצרי כמו שבארנו בספר הרקמה ואיננו נכון היותו מקור ככד בעבור קמצות הלמד כי אם היה כן אעפ"י שלא מצאנו מן הענין הוה פעל ככד היתה הלמד פתוחה כמו ריש ברגו רחם תוכר, רחם ארחסנו, וכן הסנהג במה שיהיה מן הפעלים ככד מבנין פעל ותהיה עינו חית שתהיה פתוחה. אבל גם זה אינו מישב דקדוק מלה זו בדרך טבעי.

(1) מן ג' לחם.

(2) בערב' לחנ a, וע"י הערה להעקר.

(a) לחן

וירא את ענינו ואת עמלנו ואת לחצנו (דבר' כו וי).
 ויחל והואחז את פני יי' וישמע אליו יי' כי ראה את
 לחץ ישראל (מ"ב ג ד). אומרה לאל מלעי למה שכחתני
 למה קדר אלך בלחץ אויב (תהי' מז י). למה פניך
 תסתיר תשכח ענינו ולחצנו (שם מד כה). יחלץ עני
 בעניו ויגל בלחץ אונם (איוז לו יא). ואמר המשורר:
 דמו לרחקי אר מעבודתך, לח צי ורחקי טוב מפרודתך
 (כ"י הלוי, יודעי יגוני). — ומ"ר "לחצים: ובפח הצרות
 יקושים ומחמודינו פרושים נפוצים רצוצים מחוצים לחוצים
 בלחצים גמרצים ונערצים. (חזקן אמונה, הקד' תלמי'
 המחבר). — לחם לחץ, מים לחץ, לחם או מים בכמות
 מעטה, לא מספקת: שימו את זה בית הכלא והאכלהו
 לחם לחץ ומים לחץ עד באי בשלום (מ"א ככ כו).
 ונתן לבם אדני לחם צר ומים לחץ ולא יכנף עוד מוריד
 (ישע' ל כ). — ובהשאלה "בדבר של סברה ונטיית הדעת:
 אבל ידמה שלחצותו התורה בזה הענין לחץ רב
 (רלב"ג, מלחמ' ק"ג ג). אך עד ה לחץ אשר נלחין
 ההכם רבינו יוסף הקרקסאני ב"ע יש לעזור בכונחו ממלת
 אך (ר"א הקראי, ג"ע, חג המזות ב).

לחץ, פ"י, לחצו, לחצתם, לחצים, לחץ, ולחצו, לחציכם,
 לחציו, לחציהם, תלחצנו, תלחצו, ילחצו, ילחצו, ילחצו,
 את פלוני, עשה לו לחץ, בנופניות או במסוריות,
 drücken, drängen; presser; to press, squeeze
 ותלחץ (האחוז) את רגל בלעם אל הקיר (במד' ככ כה).
 — ולחצו בדבר, וכדום: ראו בבא המלאך סגרו הדלת
 ולחצתם אתו בדלת (מ"ב ו לב). — לחץ את פלוני לסקום,
 הכריחהו בכח הנשק וכדום' לסג דחמקום: ולחצו האמרי
 את בני דן ההרה כי לא נתנו דרדת לעמק (שפט' א לד).
 — ובהשאלה במסוריות, לחץ את פלוני, התנהג אתו
 בקשי, בעול, bedrücken; oppresser; — press
 לא תלחץ ואתם ידעתם את נפש הגר (שמות כג ט).
 וגר לא תונה ולא תלחצנו כי גרים הייתם בארץ מצרים
 (שם ככ כ). — והאויב את העם הנתון תחתיו: וגם
 ראיתי את הלחץ אשר מצרים לחצים אתם (שמות נט).
 וימכרם יי' (את בני ישראל) ביד יבין מלך כנען וכו'
 והוא לחץ את בני ישראל בחוקה עשרים שנה (שפט'
 ד כג). — וצידונים ועמלק ומעון לחצו אתכם ותצעקו
 אלי ואזשיע אתכם מידם (שם י כ). ואציל אתכם מיד
 מצרים ומיד כל הממלכות הלחצים אתכם (ש"א יח).
 כי ראה (אלהים) את לחץ ישראל כי לחץ אתם מלך
 ארם (מ"ב יג ד). כי הנני מקים עליכם בית ישראל נאם
 יי' אלהי הצבאות גוי ולחצו אתכם (עמו' ו יד). חנני

הוא שיאמרויה מה לחצים ראוי באלה ואיוה מהנגונים
 ואפלטון יסבור שהם לא יאותו במ הלחצים
 והשתמשו בפתח היראה כמו שלא יאות במ הדבור
 הבלתי בעל לחץ בזה הסוג ולא ג"ב ראוי בהם חבור
 הנעיסות הרבות המשתמשות במשתה ובית החופות
 ובכלל הלחצים רבי השגויים (נאור כן נשד לספר הסנהגה
 של אפלטון, כ"י וינה). אחר שהשלמנו שבילי מלאכת
 השירים השקולים הנה נבוא עתה להודיע דרכי השירים
 הלחניים ונאמר כי שירי הלחץ על מיניהם יש בהם
 משישה ויש משבעה ויש משמנה ויש מתשעה הכל
 כפי מה שתייבהו הלחץ (כ"ד כן כיליה, דרך לעשות
 חרוזי, כ"י פרמה). השעמים וחם מיני הלחצים והנה
 בשאר לנו במיני הלחצים ג' והא' הובדל לקריאת
 התורה והב' לקריאת הנביאים וכו' ושאר הלחצים
 כגון הגושים לשיר והנוטים לתמרור שהם מיני הפיוטים
 כלם (כשכ"ל דולקן, מנן אבות, ח"י ד). כי דא חברתי
 פומונים לנועם וזמירות הישמעאלים כדי שיתעללו במ
 וכו' אבל בחרתי בלחץ הישמעאלים שראיתם לחץ
 לב נשבר ונדבה (כ"מ מלונגו, שתי ידות, הקד' פומי). —
 ונהוג הרבה אצל בערי הפומונים הרשימה: לחץ פלוני,
 ר"ל שצריך לומר את הפומון בנעיסה של פומון פלוני:
 ואז ישירו את השיר הנה לחץ מה לך יצרי (חמס"א י).
***לחנה**¹, ש"י, מ"ר לחנות, לחינות, — פדגוש: אין לך
 גדול משכט יהודה ואין דך ירוד משכט דן
 שהיה מן הלחיות (מד"ר שמות מ).

לחץ², סמנו לחץ, לחץ, *לחיצה, לחצו.

לחץ, ש"י, לחצנו, — פעולה של דחיקה חזקה במשם'
 גופנית או מסרית, Bedrückung, Drangsal
 oppression: ועתה הנה צעקת בני ישראל באה אלי
 וגם ראיתי את הלחץ אשר מצרים לחצים אתם (שמות
 ג ט). זירעו אתנו המצרים ויענונו ויתנו עלינו עבודה
 קשה ונצחק אל יי' אלהי אבותינו וישמע יי' את קלנו
 לערך לחן.
¹ בארמ' לחנתא, וכבר דחה פלישר בהערותיו
 ללוי את השערתו של לוי כי שם זה נגזר מן חן בהוספ'
 ל בראש, או מן השרש לחנ הערבי שמשמש גם במשמ'
 נטיה. אבל גם גורת פלישר מן לח'נא בערב', במשמ'
 באשה וצחנה, דחוקה, אעפ"י שגמצא בערבית לח'נא
 במשמ' שם כנוי של ולול דאשה. — ועי' דמעה בהערה
 לערך לחן.

² בערב' לחצב, משמש גם במשמ' דחק.

(a) לחץ (b) לחץ

לחש⁽¹⁾, ש"ז, נהסס' לחש, מ"ד לחשים, (א) בין פמיני
החכשיותים של האשה, Putzsache d. Frau; bijou de la femme; jewel
והקשרים ובתי הנפש והלחשים הטבעות ונזמי האף
(ישע' ג כ"א), (ב) דברים של קסם לפעל על הנחש
שלא ישר, Beschwörung; charme; incantation :
שר חמשים ונשוא פנים ויועין וחכם חרשים ונכון לחש
(ישע' ג), כי הנני משלח בכם נחשים צפענים אשר
אין להם לחש ונשכו אתכם נאם יי' (ימ' ח יו), אם
ישך הנחש בלוא לחש ואין יתרון לבעל הלשון (קהל'
י א), צקון דחש מוסר, עי' בהערה למשמ' ד, ועי'
מוסר, צקון, ובסהמ"א, דברים בדבור או בכתב שלפי דעת
המאמינים יש בהם כח לרפא מחלה מן המחלות: בחולי
אחד וכתבו זה הלחש ורפא ג' פעמים וכו' נעשה
קמיע של לחש זה מומחה וכו' ג' מיני לחש וכו'
כל לחש רפא שדש פעמים (דש' שנת סא): כתב
לחש אחד בשדש איגרות ורפאו שלשון ג' בני אדם
וכו' ודוקא דאותו לחש הוא מומחה אבל לשאר
לחשים לא (תוספ' סס), כאשר אנחנו נפתים לשארית
ההבליים מאצטנינות ולחשים וקמיעות ונסיונות
רחוקות מהטבע (כוז' ד כג), אדם זה רפא ג' בני אדם
כל חולי אחד משונה מחבירו וכל אחד מדחש משונה
מחבירו שבאותו לחש שרפא זה לא רפא זה (מדכ'
שנת שמח), כל דבר שיש בו רפואה פ' כנון לחשים
מוסחים וכו' ושאר לחשים שאינם ידועים מוסחין
יש בו משום דרכי האמורי (סס ש"ס), כל לחש מותר
ולא אסור אלא באותם שבדקו ואינם מועילים (כו"ע
או"ח ש"א), שאלת בענין הלחשים שיודעים אויה נשים
לאיזה מיחושם וכאבים וחלואים אם יש בהם משום
דרכי האמורי וכו' וד' חייא בר אבין לא גזרע אמית'
הלחשים רק שנים שזכר (כו"ח חות יאיר לנד), (ג)
*בלחש, אמר, דבר בלחש, בקול נמוך, leise; à voix
basse; in a low voice: תלמיד אחד היה לר' אליעזר
שהיה שונה בלחש לאחר ג' שנים שבה תלמודו (ערוכ'
נד), זה שראוי למסור לו דברי תורה שניתנה בלחש
(מג' יד), (ד) "כנוי לתפלה⁽²⁾: גלה כבודו עדי לדרשי,
בצר לי קראתיו ולא נשטי, אילי וחילי ולא בזה לחשי
(משע' כד קלוגי, אחרון פסח, אלוליס), מאוין קול לחש
ריגת דשון כל צבא השמים משתחווים לו (פתיח לעזודה
מנה' נדפת בסוף ספר לונן על הפיוטים), — ובכלל "דברי
(1) עי' הערה להשרש, — (2) עפ"י פרוש הקדמוני
להמלה לחש בפסוק צקון לחש מוסר למו (ישע' כו יו).

אלהים כי שאפני אנוש כל היום לחם ולחצוני (תהי' נ)
וילחצום אויביהם ויכנעו תחת ידם (סס קו מכ),
— ואמר הפיטן: לחצו במרד זרע חסידיו, וגורו גזרות
לבני ידודיו, וירא יי' ויעורר חסדיו (משע' כד קלוגי,
אחרון פסח, טס מועיל), — ל"חצן, לחצים, כמו שם: כי ינחם
יי' מנאקתם מפני לחציהם ורחקיהם (שפט' כ"ת), ואצל
אתכם מיר מצרים ומיר כל לחציכם ואגרש אותם מפניכם
(סס וט), כי יצקו אל יי' מפני לחצים וישלח להם
מושיע ורב, והצצים (ישע' יט כ), ופקדתי על כל לחציו
(ימ' ל כ), — ופסו' *לחצין, לחצים: לפי שהיה גלוי לפני
הקב"ה שעתידין ישראל שיהיו משועבדים תחת אדום
ויהיו רחוקים ולחצים ביניהם (מד"ר נמד' יא), — ואמר
הפיטן: אין אלהות כאלהותך, ואין מפליא כשם תפארתך,
כי שמותיך אלים מרוצים, בוכך לחצים להפליא
נחוצים (סחי"ח ליוס ס), — ובהשאלה, "בענין שקול הדעת
וסברה: אבל במה שאין הצורך לחץ אותם כל
הרגשותם בטלות (מלמד התלמיד, כראש'), אבל ידמה
שלחצו התורה בזה הענין לחץ רב (רלכ"ג, מלחמ'
ס' ג), — לחץ את פלוגי אל הקיר, הכריתו בטענות
וכדומה להודות דבר: ובוה האופן דחציתו אל הקיר
וכו' עד שגלה כל לבבו (יעקב, מגי' ספר קט), — *לחץ
אשה, הכרית אותה להשטע לו: (כתוב) והבאתה (את
היפה תאר ששכית במלחמה אל חוך ביהך) מלמד שלא
ילחצנה במלחמה (קדוש' ככ).

— נפע', גלחץ, גלחץ, לחץ את עצמו, גלחץ אל הקיר,
נגש ונדרק בחוקה: ותרא האתון את מלאך יי' ותלחץ
אל הקיר (נמד' ככ כה).

— פט', לחץ, — שלחצוהו: הן ידענו שאתה אל כל יצרת
לברך מאומה לא נגרעת, לעשות מלאכתך לא לזה צת
וגם לעור לא נצרכת (סחי"ח ליוס ס).

אויג' — אפץ, — אפץ, — דחקי, — דחקי, — דחקי, —
— נגש, — פחם, — רצף.

לחצון, ש"ז, — כמו לחץ: רפו ידי עם עניי הצאן, רדו
בהם שונאיהם בענין לחצון, קום כי תליך לגדר
פרצון, קוחם פקח וקרא שנת רצון (ר"א כד מעשים, סליח'
ג עש"ה, תמרות), יהיו אמריי לרצון, ומלמינו מדחצון,
ביר צר אנחנו בצאן (כ' יעקב, הל אשר טוב, מחו' ויטרי דכה),
— ובמשמ' מוסרית: נקני משפט וטהרני מלחצון, ושעה
מהלך ובשרם עלצון (סליח' נעי', יסיו נא אמרי סי).

לחש⁽¹⁾, מסנו לחש, לחש מלחש, *לחישא, דחשון.

(1) גם בארמ' ואשור' ואתיאפ'.

תחנה ובקשה: תשמע ברגע כל הקולות, ועק ולחש וכל התפלות, אף תבין אל כל מעשיהם, ברגע תחקור כל לבביהם (ספי"ח ליוס ג). ולולי תפלתו ותהנתו אשר ערך לפני ה' ושיחו הטוב אשר שפך ולחשו אשר יצק מה היו נחשבים נ' מאות איש נכת מדין ועמלק ('ויספון, סקס פס). — ובמשמ' סוד, כונה נסתרה: יודע התורה על אמתה ומבין לחשיה (מלמד התלמי', חיי סרה).
לחש — קל דא נמצא בהמקורות הקדומים.

— **פע', לחש** — (א) עשה לחש דנחש וכדומ', ממנו מלחש, ע"ז זה הערך. — (ב) *דבר בלחש, בקול נמוך, בין שפתי: למה בכה (יעקב אחרי נשקן את רחל) שראה האנשים מלחשים אלו לאלו מפני שנשקה מה בא זה לחדש לנו דבר ערוה (מד"ר כלאש' ט). ר' הונא בשם ר' אחא אמר (היה יוסף בבית אדוניו) מלחש ונכנס מלחש ויוצא (סס פו). המלכות מלחשת והורגת כי הוא נתון בבית האסורין ו מלחש עליו להורגו (סס שמות ט). והיה אדוניו (של יוסף) רואה אותו מלחש בפיו והוא אומר לו מה אתה אומר והוא משיבו ואומר אני מברך דהקב"ה (סס כמד' יד). כשהוא אומר ה' אחד נאכלין המתבלין מפניו ו מלחשין אחריו ברוך שם כבוד מלכותו (סס כ). — ובהשאלה במליצה להמים: הם (המים) היו מלחשים אלו לאלו ואומרים להיכן גור עלינו קונינו שנדר (פסיק' רכתי, שור או כסב). — ג) *לחש הנחש וכדו', הוציא הקול המיוחד לו כעין לחישה בין השפתים, zischeln; siffler (serpent) to hiss הנחש מלחש והורג (מד"ר שמות ת).

— **התלחש**, **יתלחש**, **מתלחשים** — **התלחשו**, **דברו** ולו בלחש, כדי שלא ישמע הוולת: וירא דוד (בעת מחלת הילד בנו) כי עבדיו מתלחשים ויבן דוד כי מת הילד (ש"כ יב' ט). — **והתלחשו** על פלוני, לעשות לו רעה וכדומה: יחד עדי יתלחשו כל שנאי עלי יחשבו רעה לי (תהלי' מא ת).

— **קל, לחש** — (א) לחש על המכה, עשה לחש, דבר בלחש דברים שיש מאמינים שבהם כח למעדה מהטבע לרפא את המכה: ואלו שאין להם חלק לעולם הבא האומר אין תחיית המתים מן התורה ואין תורה מן השמים וכו' ו הלוחש על המכה ואומר כל המחלה אשר שמי במצרים לא אשים עליך בי אני ה' רופאך (סנה' י א). — ועל העין שמרדה, ועל נחש, שדים וכדומ': לוחשין על העין ועל הנחש ועל העקרב וכו' ר"י אומר בחול אין לוחשין בדבר שדים (תוספתא סנה' ז כג). זה שהוא לוחש שמון על גבי ראשו ולוחש

וכדבר שלא יתן לא ביד ודא בכלי (ירוש' מע"ט ב ג). לוחשין לעין ולמעיים ולנחשים (סס שנת יד ג). לוחשין על שמן שבכלי ואין לוחשין על שמן שביד (סנה' קת). אמר מי יודע ללחוש לעין אמרה דו אותה אשה אני באתי ללחוש רקקה בפניו אמר לה אמרו לבעלך הירקקתי בפניו של ר' מאיר (מד"ר דכ"ר ה). אמרו לה שכינותיה הרי המקום עשה רצונך לחשי לו ותרוקי ותצא משובעת בעלך (וזהו סנה' פ"א). שירה ששמה חמת ושורה על אותו בלי ששמן שלוחשין עדין (ערוך, פקך ק). — ואמר הפיסן: יעקב ועקב נחש, ומחור פתן רחש, וגורע כי נחש, משורש נחש, רגש ולחש, ועת לדרתו נחש, ובכשפיו הוכחש (כ"א קליה, שנת זכור, אף קולץ). — (ב) ככלל, *דבר בלחש באונו של חברו, flüstern; chuchoter; to whisper: בעל קרי שנתנו עליו מ' כפין מים מהור נחום איש גשם וו לחשה לרע ור"ע לחשה לבן עזאי ובן עזאי יצא ושנאה לתלמידיו בשוק (ברכ' ככ). מעשה ומת בנו של ר"י בר ארעאי ונכנס לבית המדרש ונכנס ר' חנניה בן עקיבא וישב בצירו ולחש הוא לר' חנניה בן עקיבא ור"ח בן עקיבא לתורגמן ותורגמן השמיע לרבים (פ"ק כ"א). משרכו לוחשי לחישות בדין רכה חרון אף בישראל (פ"ט' מו). שאר קונגמים הגמון לריב"ז אמר דו משה רבכם או גנב היה או לא היה יודע לחשוב וכו' אמר לו רבן יוחנן דא גנב היה ויודע היה לחשוב ודבר אחד לחש לי לומר דך אמר לו אמר א"ל ריב"ז יודע את לקרות אבר אין את יודע לדרוש (מד"ר כמד' ד). — ובמהמ': ויש במורים מי שהיו מתמירין ואוסרין ילחוש ראובן לשליח את התשובה כדי שיתברר שאין ראובן סמוך על שמועת שמעון (תשו' הגא', הרככי קעט). מתורגמן העומר לפני חכם הדרישן והחכם לוחש לו לשון עברית והוא מתרגם לרבים לשון שהן שומעין (כ"י יומ' כ:). — *לחשך, מי לחשך, ואם לחשך אדם לאמר, דבור קבוע במשמ' מי אמר לך בלחשה, ואם אמר לך אדם בלחשה, העיר אותך וכדומה: מי לחשך להביא את חמאת ואשם ולהוציא את כבור ומעשר אחר שריבה הכתוב ומיעט מביא אני חמאת ואשם שאין להם פרנסה אלא במקומם ומוציא אני כבור ומעשר שיכולים לפרנס בכל מקום. (פסרי דכ"ר עו). ר"א בנו של ר"י הגלילי אומר מי לחשך (שאין הבדל בין אם תטיב ואם לא תטיב) אמרה תורה הברכה והקללה הברכה אם תשמעון והקללה הברכה אם תשמעון והקללה אם לא תשמעון (סס נד). מותר להתגרות ברשעים בעוה"ז שנאמר עוזבי

— ובפרט תפלה בלחש: אהלל בפה ולשון, לשומע קול לחשון, כנס ולקחתם לכם ביום הראשון (ד"א קליר, ב' סמות, אלמין). אתחין בתין לחשון, דבבי מלעשון, בעד נצורי כאישון, אפגעה בלי לישון (הוא, תפלי טל, ארסס). כפרה להמציא פני צאנו, כי רגע באפו חיים ברצונו, להפיק תחן לחשון, להלל פני אחרון וראשון (הוא, אדפק כלהריס, J. Elbogen, 120). ואם בגדנו בכחשון, אנא סבות צקון לחשון, רדתי מטבוע רפשו (משול' כר' קלוי', ב' פסח, נרת דודי). בויעורם תוועד מתפללים בלחשון, למען זרוע וקיבה נטל בראשון (האשע' יוס' א, מחו' ויטרי שפן). אנא גרע ניגי דישון, גאל מיתריך בלחשון (שס).

*לחת⁽¹⁾, ממנו *לחת.

*לחת⁽²⁾, קל דא נהוג.

— הפע', *הלחת, מלחית, הלחית הכלב, הוציא לשונו מפני לאות ועיפות, ובכלל היה עיף מאד, schauben, haleter, être exténué; to toll (the tongue), be exhausted: לאחר ששילה את חמורו ואת כבדו לגורן והטעינו לחמורו לתך ולכלבו ג' סאים והיה החמור מהלך והכלב מדחית פרק ממנו סאה ונתן עד החמור וכן שני וכן ג' (ספרי דכר' סג).

לט⁽³⁾, לזט, כ"י, שם שרף טוב הריח יוצא מאלין כטם הצרי, Mastie: והנה ארתת ישמעאלים באה מגלעד וגמליהם נשאים נבאת וצרי ולט⁽⁴⁾ הולכים להוריר מצרימה (כראש' לו כה). והורירו לאיש מנחה מעט צרי ומעט דבש נבאת ולט בטנים ושקדים (שס מג יא). — ואמר המשורר: התתרפס ברציהו ותשכב בשלמתן ולא תשיב עכ"טן, ותבחל נפשך בהן ותשוב להתרפא בטוב צרין ולמן (יחק אכן עזרא, פניני שיר).

(1) בערב' לחת' a, ועי' הערה להערך.

(2) בערב' לחת' b, אמר ארנ'זהרי: דה'ת אלכב וכו' אד'א אח'רג' לשאנה מן אלתעב או אלעטש וכד'לכ ארנ'ל אד'א אע'יא, ע"ב, — ובערב': לחת' הכלב וכו' כשהוציא את לשונו מפני לאות או מפני צמא וכמו"ב האדם כשהוא עיף מאד.

(3) רק בעבר', ועי' הערה לקמן. — (4) גלגו הקדמונ' במהותו של הנבאת. אונק' תרגמו לוטיתא. השבעים σταχτή. ריב"ג הביא שני פרושים: שאהכלוט וצנובר. אבל במדרש (מד"ר כראש' א) תרגמו: ונבאת שעוה ולוט מוצטכא. ולזה הסכים ע' לו במאסרו על הצמחים במחזור הסרעים היהודי. Jew. Enc. ערך Plants.

(a) لَهْت (b) لَهْت

תורה יהללו רשע וכו' (ושומרי תורה יתגדו בם) ואם לחשך אדם לומר והא כתיב אל תחת במרעים אל הקנא בעושי עולה אסור לו מי שלבו נוקפו ואמר בן (כרכ' ז'). אמר רב הלכה כר"ש והוא שלא עירבו אבל עירבו לא וכו' ושמאל אמר בין עירבו בין שלא עירבו וכן אמר ר' יוחנן מי לחשך בין עירבו ובין שלא עירבו (פרכ' זא). משחרב ביהמ"ק ראשון בטלו ערי מגרש ופסקו אורים ותומים ופסק מלך מבית דוד ואם לחשך אדם לומר (והרי כתוב) ויאמר התרשאת להם אשר דא יאכלו מקדש הקדשים עד עמוד כהן לאורים ותומים אמור לו באדם שאומר לחבירו עד שיחזו מתים ויבא משיח בן דוד (סו' מ"ח:). — ונהוג גם כהמ"א: יש טרפה שהוא משלם ויש טרפה שאינו משלם טרפת חתול ושועל וגמיה משלם טרפת זאב ארי ודוב ונחש אינו משלם ומי לחשך לדון כן שהרי כתוב וכו' (כס"י סמות ככ"ג). ואם לחשך אדם שיש בו ריח אפיקורסות לומר מפני שנחלקו בכמה מקומות לכך אני מסופק בדבריהם אף אתה הקהה את שניו והודיעתו שהוא ממרה עפ"י בית דין (כרכ' ד, קד" ספר הקבלה). ואח"כ יבדוק אם יש שתי שערות באשה בכית הערונה ובאיש בזקן או בכית הערונה ואם לחשך אדם להקשות הלא אני אומר בתחילת פרק בא סימן בודקין אותו לפני הפרק וכו' אומר ר' יצחק עד זה שודאי לכתחילה בודקין אותו לפני הפרק (סמ"ג מ"פ, ס' נכ). — ג) בהשאלה, גחלת ד'חשת, דלקת, שהאש מתלהבת קצת מרגע דרגע ודומה קצת כמו תנועת השפתים בשעת לחישה: אש יכול שלהבת ת"ל גחלי הא כיצד מן הדוחשות הללו (ספרא אחרי לב). גחלים דוחשות מברכין עליהן אוממות אין מברכין עליהן (כרכ' ג:). דא שנו (שמותר לבשל את הפת ע"ב גחלים של קליפי ערלה) אלא גחלים עוממות אבך גחלים דוחשות אסורין (פסח' כו). — ז' לחשת, ד'חשות, כנוי לנחלית: קפץ ושחט וקיבל דמו, קפאיו ימרו ציר מטעמו, קיבץ לוחשות בפתחת אודמו, קיחתם בפנים למזכב הדמו (משול' כר' קלוי', עמוד, אבות). — ח) גלחש, — שלחשו לו: לעולם אין הנחש נושך אלא אם כן נלחש לו מלעיל ואין הארי מורף אלא אם כן נלחש לו מלמעלה ואין המלכות מתגרה בבני אדם אלא אם כן נלחש לה מלעיל (מד"ר קהל', אס י"ח נחש). — י) לחשון, ש"י, — כמו לחש, וכמשמ' רבור בקול במוך: ומתם שבעה כמולים בלשון, ננאמים ביפי לחשון (דכ"ט, ס' י). אם געיא דאות ראשון, תקדום בנעימת לחשון, יפתח פיו בשוא שתחת האות הראשון (שס לג).

הגיעני כזנב הלטה אה בדקו אחריו (של זה האחרון)
ומצאו בו שמץ פסול (פסח' ג:). — ובסהמ"א: בשר
הלטה והוא אישטילואו ממות ולפעמים תסול בין
ותמות בו ותמק המק בשרה ויהיה חיין ההוא כסם מות
ואדם (קלני' ד' ו' כ' ה). — ולחמין הראשון: במערכת
הלטה נראה בריות משונות בתמונותיהן הרבה יתר
מאד מאשר במערכת צב השלמי גם בסכנה גויתם
וארחות חיהם משונים בעלי המערכה הזאת עד להפליא
מהם יסוכנים במים ומהם חיים ביבשה יש מנביחים
לשבת על העצים ויש אשר בצדם מתוח עור כנפים
ולפי מקומות משכנם השונים ישונה גם גודל גויתם מן
התנים הגדול הרובץ בתוך יאורים עד הלטה הזאת הקטנה
היושבת בסתר סבבי יערים גו הלטה הזאת ככלל
הוא ארוך ודק ועגול אם מעט ואם הרבה וכנסה
באפיקי מגנים גדולים או בשריון קשקשים או בעור
מפוצל סביב בעגולים ראשם קצר ומחודד לרוב ונכדל
אך מעט מן הצואר פיהם רחב ויש להם עפעפים רובם
הולכים על ארבע ורגליהם קצרות עד כי בלכתם דבקה
לארץ כמנעם לבד באיוו מינים המספסים הרגלים ארוכות
ודקות יותר מהם יש רק בעלי שתי רגלים ויש עוד שאין
להם כל רגלים והולכים על גחון כנחש (תוס' ג, מפלג'
סוואלים). — ויש מהם מינים הרבה: "הלטה המצרית,
"לטה המים", "לטה יורקת", "לטה טלואה, וכו'.

אנקה. — *חברבר. — חממ. — *חרדון. — שממית.
— תנשמת.

א. ***לטה**⁽¹⁾, ס"י, לזטה, לזוטת, — לטה את פלוגי, קלל
אותו: לאלה ולשבוזע שכל הנשים לוטות
בך תגיע לך בשם שהגיע לפלוגיות (מד"ר כמד' ט).

ב. ***לטה**⁽²⁾, ס"י, עתי' ילטה, — כמו להט: בשוכו מוכל
ופו יעטה, ויקדש עוד בכתבו, שי הערכים ילטה⁽³⁾,
מנחתו ונסכו אחרי שוכו (רס"ג, ענודה).

לטיף⁽⁴⁾, ס"י, — מי שמלפת, נהוג בדבור העברי
בא"י, וכבר השתמשו בו גם בעתונים ובספרים.

— בארמ' לוט: היינו דאמרי אינשי תהא לזטא
ולא תהא לאמה (סנה' מט.), לויט רב ואמר מאן דמצערן
לא דוקמה ליה בני (שנת קת.), תרגום אכיו ואמו קלל
דמיו בו (ויק' כ ט) אכוחי ואמיה לט קטלא חייב.
(2) אולי כמו בערב' דמ"י א. — (8) ובפרוש שם:
ילטה כמו ילטה.

(4) כך בערב' דמ"י ב, משרש לטפ b, ועי' הערה

א. **לטה**⁽¹⁾, ס"י, מ"ר לטים, — כמו אלהט: וירם (משה)
במטה ויך את המים אשר ביאר דעיני פרעה ולעיני
עבדיו ויהפכו כל המים אשר ביאר לדם והדגה אשר
ביאר מתה ויבאש היאר ולא יכלו מצרים לשתות מים
מן היאר ויהי הדם בכל ארץ מצרים ויעשו בן חרטמי
מצרים בלטיהם ויהוק לב פרעה (שמות ז כ-כג). ויש
אחרן את ידו על מימי מצרים ותעל הצפרדע ותכס
את ארץ מצרים ויעשו בן חרטמים בלטיהם ויעלו את
הצפרדעים על ארץ מצרים (שם ח כג). ויש אחרן את
ידו במטהו ויך את עפר הארץ ותחי הכנס באדם
ובבהמה וכו' ויעשו בן חרטמים בלטיהם להוציא את
הכנים ולא יכלו (שם יג יד).

ב. **לטה**⁽²⁾, בלטה, תה"ט, — עשה דבר בלטה, בשתיקה, חרש,
heimlich, leise; doucement, secrètement
secretly, gently: ויצו שאול את עבדו דברו אל
דוד בלטה לאמר הגה חפץ כך המלך (ש"א יח כג). ויקם
דוד ויברת את כנף המעיל אשר לשאול בלטה ויהי אחרי
כן ויך לב דוד אתו (שם כד ד-ה). ויאכל בעו וישת
ויטב לבו ויבא לשבכ בקצה הערמה ותבא (רות)
בלטה ותגד מרגלתיו ותשכב (רות ג ז).

לטה, ממנו לטאה.

לטה⁽³⁾, ס"י, מ"ר לטאות, — שרץ הארץ בע"ה בעל
ארבע ידים וארץ הונב, רזיו ונבון, אהב בפרט
השמש והמקומות היבשים, Bidechse; lézard; lizard:
והאנקה והכח והלטה והחמט והתנשמת (ויק' יא ל).
— ובתנ"ך: ועור האנקה והכח והלטה והחמט ר'
יהודה אומר הלטה אה כחולדה (חול' ט כ). בהמה
וחיה אינן משמאין עד שתצא נפשם הנתון ראשיהם
אעפ"י שמפרכסים ממאין כגון זנב של הלטה אה שהיא
מפרכסת (אסל' א ו). — *זנב הלטה, כנוי לדבר מועט:
שיערו חכמים כבעדשה שכן חומט תחלתו כבעדשה ר'
יוסי בר"י אומר כונב הלטה אה (תנ"י יא.). (אותם
שלישה כהנים אחד מהם אמר) הגיעני (חלקי מלחם
הפנים) כפול (ואחד) אמר הגיעני כזית (ואחד) אמר

(1) רק בעבר', ולא נתברר מקורו, ועי' להט. ובתלמ'
הבדילו בין לטים ולהמים, ואמרו: בלטיהם אלו מעשה
שרים בלהטיהם אלו מעשה בשפים (סנה' סז:).

(2) עי' לאט, ואולי בערב' דמ"י א הסתיר.
(3) רק בעבר', והביא ריב"ג שתרנגוה הקדמונ'
שאט אברצ b בערב', והוא מין שממית גדולה.

(a) لطى (b) لطيف

(a) لَطَّ (b) سام أبيض

בוֹחַן מַעֲשֵׂה לֹא שׁ כֵּן שֶׁכֵּר דְּמַצּוֹת לְצִים (כ"ס גי')
 לד (ו). — ובסֵהמ"א: המִכְבָּה גִּחַלַת שֶׁל מִתְכַּת פִּטְוֹר וְאִם
 נִתְכַּוֵּן לְצַרֵּף חַיִּיב שֶׁכֵּן לֹא שׁ י הִבְרֹל עוֹשִׂים מִתְּמִים
 אֶת הִבְרֹל עַד שִׁיעֶשֶׂה גִּחַלַת וּמִכְבִּין אוֹתוֹ בְּמִים כְּדוֹ
 לְחַסְמוֹ (רמב"ם, שְׁנַת י"ב כ). — וּפְעוֹ "דְּמִשׁ, עֵצִים
 לְמִשׁ, כְּמוֹ מֵרָאָה וּכְדוּמָה: הִיּוֹת הִירָה עֵצִים לֹא שׁ
 בְּלִבָּד שְׁאִינוֹ מֵאִיר אֶלָּא מֵאוֹר הַשֶּׁמֶשׁ (פֶּלֶת הַרְמוֹן א'
 ד). — וּבִהַשְׁאֵלָה, דְּמִשׁ אֶת עֵינָיו לְדַבֵּר, הִתְכַּוֵּן כִּי
 בְּעֵינָיו חֲדוּת, כְּכֹנֶה שֶׁל אִיכָּה וּכְדוּמָה: אִפּוֹ מִרְקָ
 וּיִשְׁמַמְנִי חֶרֶק עָלָיו בְּשֵׁנוֹ צָרִי יִלְמֹשׁ עֵינָיו דִּי (אִיּוֹב יו'
 ט). — "דְּמִשׁ רַעֲיוֹנוֹ: וְצִרִיךְ כִּדְּבַעַל שֶׁכֵּל לֹא שׁ
 רַעֲיוֹנוֹ דְּרַעַת עֵינָיו יְחוּד הַבּוֹרָא יִתְבַּרֵּךְ וַיִּתְעַלֶּה (מ'
 אֶלְדִּי, ש"א א). — ב) *מִפָּח בִּידָיו עַל דְּבַר 1): זֶה הַכֹּלֵל
 תִּפְחַ (הַבְּצָק) חֵל שׁ בְּצוֹנָן (פֶּסַח' ג' ד). דְּפִי שֶׁהֶעֱנִיָּה
 כְּשֶׁמִּתְנַפֶּחֶת עוֹלָה לְמַעְלָה מִן הַמִּצֵּה וְלִידֵי תִמְךָ לֹא בָּאָה
 לְפִיכָךְ חַיִּיכּוֹנוֹ לֹא שׁ בְּצוֹנָן כְּדוֹ לְהַמְקִיט בָּהּ
 הַנִּפְיָחָה וְחֻזְרוֹת כְּמָה שֶׁהִיָּתָה (עֶרֶן, עֵרֶךְ לֵעַם א').
 — פֶּעַ, "לְמִשׁ, מִלְמֶשׁ, מְלֻמֶּשֶׁת, — גּוֹף מִלְמֶשׁ, וּבִהַשְׁאֵלָה
 מְרִיצִית: שְׁמִצְנוֹ בְּכַחֲמִית נְכוּאָת אֲדוֹנָנוּ מִשֶּׁה אִשֶּׁר
 הוּא מֵרָאָה מִלֹּא שׁ מִשֶּׁל וְדוּגְמָא לִיְתֵר הַנְּבִיאִים
 בְּלִם (ר"י אֶכְרֵנְאֵל, מִפְּעַ' ה' י"ב).

לִי, — מִלֵּת הַגּוֹף דְּמִדְּבַר בְּעָדוֹ לִיחַם שְׁאֵלָיו: אִמֵּר לִי, נָתַן
 לִי, וּכְיוּצָא בּוֹה, — וְהוֹסֵף דְּפֶעַ, אֵלֶיךָ לִי וּכְדוּמָה: עַד
 שִׁיפּוֹת הַיּוֹם וְנִסּוֹ הַצִּלּוּם אֵלֶיךָ לִי אִדְּהָר הַמּוֹר וְאֵל
 גִּבְעַת הַלְּבוֹנָה (ש"א ד' ו), וְעִי' ד. — *מֶה-לִּי כֵךְ, מֶה-לִּי
 כֵךְ, עִי' מֶה. — *לֹא לִי, לֹא לִי, לֶחֶשׁ: מִשְׁמֶשׁ וְשֶׁב
 (דְּנִקְבִים) וְאֵל תִּשָּׁב וְתִמְשַׁמֵּשׁ שֶׁכֵּד הַיּוֹשֵׁב וּמִשְׁמֶשׁ
 אִפִּילוֹ עוֹשִׂין בְּשִׁמִּים בְּאִסְפִּמְיָא בְּאִין עֲדִיו (וְאִם שֶׁכֵּה
 וַיִּשָּׁב וְאִח"ב מִשְׁמֶשׁ תִּקְנָתוֹ בְּשִׁיקוֹם יֵאֵמַר כֵךְ) לֹא דִי
 לֹא לִי לֹא תַחִים וְלֹא תַחֲתִים לֹא הִנִּי וְלֹא מִהִנִּי לֹא
 חֲרָשִׁי דְּחֲרָשָׁא וְלֹא חֲרָשִׁי דְּחֲרָשָׁא (כַּכ' סג).

לִידָה, — עִי' לָדָה.

א. לִיָּה (2), ש"ג, מ"ר לִיּוֹת, — צוֹרֶת קֶשׁוֹת בְּכַנִּין וּכְדוּמָה
 מִחֻקָּה עַל אֲבָן אוֹ מִתְכַּת בְּצוֹרֶת חֲלוֹן אוֹ לְפִיפָה,
 Schnecke, Spirale; volute: ועַל הַמִּסְגְּרוֹת אִשֶּׁר
 בֵּין הַשִּׁדְּבִים אֲרִיּוֹת בִּקְרָ וּכְרוֹבִים וְעַל הַשִּׁלְבִּים כֵּן
 מִמְעַד וּמִתַּחַת לְאֲרִיּוֹת וּלְבִקְרָ לִיּוֹת (3) מַעֲשֵׂה מוֹרֵד

(1) כֵךְ בְּעֶרֶב' לִטֵּשׁ (a), וְעִי' הָעֵרָה לְמַעְלָה.

(2) בְּעֶרֶב' לִיָּה (b), וְעִי' הָעֵרָה לְקֶמֶן. — (3) מִתְּרַגּוֹם
 הַשְּׁבַעִים נִרְאָה כִי הִיָּתָה לְהַם נֹסַחָה אַחֲרָה כְּאַלְהַת הַכְּתוּבִים

(a) لطس (b) لبي

לְמִיפָּה, ש"ג, — שֶׁה"פ מִן לְמִפָּה, נִהְיָ בְּדִכּוֹר הָעֵבְרִי
 בְּאִי וּכְבֹּד הַשְׁתַּמְשׁוֹ כִּי הִרְבָּה בְּעֵהוֹנוֹם וּבִסְפָּרִים.

לְמִיפָּה, ש"ג, — שֶׁה"פ מִן לְמִשׁ: הַמְחֻסֵּר הַנֶּפֶשׁ מִמָּא
 וְהַמְחֻסֵּר לְמִי שֶׁה מִהוֹר (כֹּלִים יד א). —
 וּבִסְהַמ"א: וּבִהוֹת הָאוֹר רְטוֹב בְּמִטָּה רְטִיבוֹת עִם
 דְּמִי שֶׁה יִהְיֶה כְּמוֹ הַמֵּרָאָה וּבִהוֹת הַשֶּׁמֶשׁ נִכְתּוֹ לְמַעְלָה
 מִמֶּנּוּ אוֹ תִהְיֶה הַשֶּׁמֶשׁ נִרְאִית בְּאוֹר וְכו' וְתוֹלֵד מִמֶּנּוּ
 הַקֶּשֶׁת (כַּס"ט פֶּלְקִיִּירָא, הַמְּכַנֵּס לֵה).

לְמִיפָּה, ש"ג, — סְגוּלַת דְּבַר מִלְמֶשׁ, בְּשִׁמֶשׁ בְּרִק:
 וַיֹּשֶׁ לוֹ וְזֹהַר לְמִי שׁוֹת כְּמוֹ הָעֵנָן הַלָּבָן הַמְּקַבֵּל
 דְּמִי שׁוֹת מֵאוֹר הַשֶּׁמֶשׁ (כַּס"ט דוֹרָא, מִג"א, ח"ד).
 מִפִּי שֶׁהִיא בְּתַכְלִית הַזִּכּוֹת וּבִהַדִּירוֹת וְהַדְּמִי שׁוֹת
 יוֹתֵר מִכֵּד הַלִּיחּוֹת וְהַמְחִיצוֹת (שַׁעַר הַשְּׁמִים ט).

*לְמִיפָּה (1), לְמִיפָּה, ש"ג, — שֶׁם צִמָּה, הוּא הַצְנוּכָר: הוֹוֹר
 וְהַכְּפָר וְהַקֶּשֶׁת וְהַדְּמִי שׁוֹת לֶחֶם שְׁבִיעִית (שְׁכ"י יז).

לְמִיפָּה (2), מִמֶּנּוּ לְמִיפָּה, לְמִיפָּה, לְמִיפָּה, לְמִיפָּה.
 לְמִיפָּה, — קָל לֹא נִהְיָ.

— פֶּעַ, לְמִיפָּה אֶת פְּלוֹנִי, הַחֲלִיק אוֹתוֹ בִּידָיו, וּבְכָל הַתְּנַהֵג
 בְּרִךְ, נִהְיָ בְּדִכּוֹר הָעֵבְרִי בְּאִי וְהַשְׁתַּמְשׁוֹ כִּי כְּבֹר
 בְּעֵתוֹנִים וּבִסְפָּרִים (3).

לְמִיפָּה (4), מִמֶּנּוּ לְמִשׁ, *לְמִיפָּה, *לְמִיפָּה.
 לְמִיפָּה (5), פִּי, לְמִשׁ, יִלְמֹשׁ, — א) דְּמִשׁ אֶת הִבְרֹל,
 עֲשֵׂה אוֹתוֹ בְּפִמִּישׁ בְּאִשׁ וּכְדוּמָה דָּתַת לוֹ הַצּוּרָה
 הָרְאוּיָה וְלִתְדָרוֹ: תוֹבֵל קִין לְמִשׁ כָּל חֲרָשׁ נִחַשְׁתּוּ וּבְרֹל
 (כַּדָּא' ד' כג), וַיִּרְדּוּ כִּדְּיִשְׂרָאֵל הַפְּלִשְׁתִּים לְלִמְשׁ אוֹיֵשׁ
 אֶת מִחְרָשְׁתּוֹ וְאֶת אִתּוֹ וְאֶת קִרְדָּמוֹ (ש"א יג כ). — וּבִפְרָט
 הַשְּׁחִין וְתַדְרָ: חֲרָב יִלְמֹשׁ קֶשֶׁתוֹ דֶּרֶךְ וַיִּכְנֹנֶה (תְּהִל' ז
 יג). — וּכְמוֹ שֶׁם, *לְמִיפָּה, לְמִיפָּה, וְאִמֵּר בֵּן מִירָא: כְּבֹר
 לְעֶרֶךְ לְמִפָּה.

(1) לֹא נִתְכַּבֵּר מִהוֹתוֹ. רַמְבַּם אִמֵּר: וְלִמֶּס נִקְרָא
 בְּעֶרֶב שֶׁהָא בְּלוֹט הוּא קֶשְׁטִינְא' וַיֵּא שֶׁהוּא נִקְרָא צְנוּכָר
 הוּא פִּינּוּלִי' שׁ. ע"כ, וְכֵךְ רַעֲיָב וְעוֹד.
 (2) בְּעֶרֶב' לְמִפָּה (a), וְעִי' בְּהֵעֵרָה לְהַעֲרֹךְ.
 (3) עִי' דּוֹחַ דּוֹנֵץ תֵּרֶס"ד, אֲחִיאֵסָף שֶׁנָּה י, הַזִּמֶּן
 תֵּרֶס"ב תִּמּוֹן, הַשְּׁלוֹת תֵּרֶס"ה 266.
 (4) בְּשִׁמֶשׁ' שֶׁשֶּׁרְשׁוֹ מִשְׁמֶשׁ בְּעֶבֶר' הוּא מִשְׁמֶשׁ
 עוֹד רַק בְּאִרְמִי'. בְּעֶרֶב' יֵשׁ הֲרָשׁ לְמִשׁ (b), אִךְ מִשְׁמֶשׁ
 בְּשִׁמֶשׁ' אַחֲרָת, בְּעֵינָיו הַכֹּהֵן וְהַכְּהֵן, וְאוֹלִי מוֹה נִשְׂאָר
 בְּעֶבְרִי דְּמִיפָּה הִבְרֹל שֶׁקֶרָו עִי' הַכֹּהֵן הַפְּמִישׁ.
 (5) עִי' הָעֵרָה לְהַשְׁרֵשׁ.

(a) لطف (b) لطس

(מ"א ו כט). מתחת לכיר הכתפות יצקות מעבר איש לזית (כס ל). ויפתה על הלחת ידתיה וכו' כרובים אריות וחמרת כסער איש ולזית סביב (כס לו).

בִּי-לִיָּה¹, לזיה, ש"ג, — לזית גוף דגוף, היחס מזה לזה: דעת מחקרי הגוף והשטח והקו והנקודה והמשובע והמשולש והמעגל ולזית כל אחד מהם לחבירו וההפרש ביניהם בהתחברם ובהתפרדם (כ"י כרלנזי, פי' ילי' 65). — ובמנו תאר, שני דברים לזייתם יחד, מחברים ודבוקים: ויאמר השר ואיך זה יתכן להיות, הילדות והחכמה לזיית, ומי הוא זה ביהודים, אשר ראה הילדות והחכמה רוכבים צמדים (עמל, מחכ' יב).

***לִיָּה**, ש"ג, — ש"מ מן לזו, כמו לזוה: וכולן אם נישאת בו לא תצא שלא להוציא לזוה על בניה (יוש' יגמ' גה).

ליח, ליחה, — עי' לַח, יַחַח.

***לִיָּךְ**, לִיָּךְ, — מלת הגוף לנוכחת, כמו לֶךְ: אנשי יהודה היו כותבין (את תהיי יושבת בבית וכו') עד שירצו היוורשין ליתן לִיָּךְ כתובתיך (כתוב' ד יב). אמרה אי אפשי לזו מביט אבא יכולים היוורשים דומר לה אם את אצלינו יש לִיָּךְ מוונות ואם אין את אצלינו אין לִיָּךְ מוונות (כס יב יג). ששלח אצלה שליה ואמר לה גמ ששלחתי לִיָּךְ בטל רוא (גיט' ד א). הוציא את אשתו משום אילנות וכו' נישאת לאחר והיו לה בנים הימנו והיא תובעת כתובתה אמר ר"י אומר לה שתיקותיך יפה לִיָּךְ מדיבוריך (כס ח). מספר כתובתה נלמד שהוא כותב לה שאם תנשאי לאחר תשלי מה שכתוב לִיָּךְ

או תרגמו לא את המלים אלא הענין כמו שנרמז דהם. חכמי התלמוד אמרו: באיש הטעורה בלוייה שלו (יומ' נד:). ריב"ג אמר: ומנ הר"א אדמעני ענדי לזית מעשה מורד ותפסירה אלתצאקאת ואתצאלאת יעני אנ תלב אדצור כאנת קאהמה עלי שטוח מבשומה מלתצקה כהא, ע"כ, ובכבר: ומן הענין הזה אצלי לזית מעשה מורד פרוש חבורים ודבוקים ר"ד כי הצורות ההן היו עומדות על משמחים פשוטים מחוברים אליהם ודבקים בהם. וכן רד"ק. והחדשים במשם זר ועטרה. והנה כבר ברר קיטל (Kittel, Stud. z. hebr. Arch. 220), כי הקשוט שהיה נהוג כבר בימים הקדומים ההם ככנינים היה בצורת לולב וחלזון, וכך גם על המרכבה שנמצאה בקפרוס. והנה השם (יהא) בערב' משמש ממש במשם זר ומתורגם בהמלון הערבי-הצדפתי שנדפס בבירות, בצרפתי volute, והוא הוא הקשוט חלוני הצורה.

¹ לפי פרוש התלמוד והמפרשים של המלה לִיָּה הקודמת במשם חבור, עי' הערה הקודמת.

(a) لِيَّة

(עדי' א יב). האומר לזונה הא לִיָּךְ מלה זה בשכר (תמוז' ו כ). הבעל שאמר אין כאן שבעה לא אמר כלום וכן שאמר מופר לִיָּךְ בטל לִיָּךְ לא אמר כלום (יוש' נזיר ד גג). לאדם שהיתה לו פרה כחושה ובעלת אברים האבילה כרשינין והיתה מבעטת בו אמר לה מי גרם לִיָּךְ שתהא מבעטת בי אלא כרשינין שהאכלתיך (כרכ' נכ). לא יאמר אדם לאשתו הרי כתובתיך בנחת לִיָּךְ עד השלחן (כתוב' פא:). אמר לה בתי תורה התירתיך ואני מה אעשה לִיָּךְ (נדר' כ:). אמר לה (ר"ש בן שלפתא לבתו) בתי הניפי עלי במניפה ואני אתן לִיָּךְ ככרין דגדג (כ"מ פו:). הרי את מקודשת לי ע"מ שאין לִיָּךְ עלי שאר כסות ועונה (שס'ד). לבת מלכים ששנבית ביד הלסטים ובא המלך והצילה לאחר ימים בקש לישא אותה לאשה אמרה לו מה אתה נותן לי אמר לה אם אין לִיָּךְ עלי אלא שפדתיך מיד הלסטים דיי (מד"ר שמות כד). שכל הנשים לזנות כך תניע לִיָּךְ בשם שהגיע לפלוגות (שס'גמ' ט). הלך ואמר לאשתו אומר לִיָּךְ בעליך סימן שאכל עכשיו קישנית שגרי לו אותה טבעת (כס כ). פותחת ומוציאה כתובתה וקוראת ורואה בכתובתה כך וכך חופות אני עושה כך וכך ארגוונות טובות אני נותן לִיָּךְ (כס איכ', זכור עניי). מה לִיָּךְ דשחק עם פדוני מה לִיָּךְ דדבר עמו אם דכרה עד עכשיו מותרת לביתה (תנחומא נכא ד). אמר דה ירמיה דומה מכתך למכתו של איוב וכו' לאיוב השדכתי דתוך האשפה ולי י עשיתי אשפה של זבל וכו' לאיוב כפלתי בניו ובנותיו ולי י אני עתיד לכפול בניך ובנותייך לאיוב כפלתי כספו וזהו ו לִיָּךְ אני עתיד לעשות כן (פסיק' רתי כו). — ומצי בסהמ"א: החזירי לנו הכתובה ששלמנו לִיָּךְ שגשוניך נשואי מעות (הלכ' פסוק', קדוש'). מעשה באחת שכתבה נכסיה בולן וקנו מסנה באת לפני רב הונא אמר לה מה אעשה לִיָּךְ שלא הקנית כמו שמקנין בני אדם (כס). בלשון הזה משיבין אותה שלא נתן לִיָּךְ בעליך בצנעה כספים (תש' הגא', גני', JQR XX, 107). והוא הדין באומר לזונה הא לִיָּךְ דבר זה והבעלי לפלוגי הישראלי (רמכ"ס, אסורי מונח ד י). אמר לה קיים לִיָּךְ ומופר לִיָּךְ וכו' אמר לה קיים לִיָּךְ חיוס הרי זה קיים לעולם (הוא, נדר' יג ככ). ואמרתי לה לאמה תקחי לִיָּךְ השני גרוש' הללו את עוויי בעד מוהר בתך (ש"ס פתי האלף, אה"ע ג).

***לִיָּכִי**, — צורה קדומה של מלת הגוף נכחת, כמו לִיָּךְ: לא יאמר אדם לאשתו בשבת מופר ליכי בטיל ליכי בדרך שאומר לה בחול (נדר' עו:). — ובהרכבה

עם הי, היליכי, עי' ערך היליכי ובהערה שם. — ועם ש, *שליכי, כמו שלך: אשה שאמרה להברחה תרגנולת שלו וביצים שריכי ואני זאת נחלץ באפרותון (כ"מ סת:). ראו מה נדר זה וקיים דאהובתו אותו היום שאשתמש בכהונה גדולה אלכוש באונקלי שליכי ואחנור בצולצול שריכי (מנח' קט:). ואם אמר דה עשי לי משריכי חושש לשאור ותבלין שבה משום שביעית (חול' ו). אמר תמא בר"ח נתנבאת ולא ידעה מה נתנבאת היליכי שליכי הוא (מד"ר שמות א).

לילי (י'), ממנו ליל, ליל, לילה, לילי.

ליל (ל'), ש"ו, סמו' ליל, מ"ר *לילים, סמו' *לילי, — חוֹסֵן מאחרי שקיעת החמה ועד זריחתה למחרתו, שאין השמש מאיר לארץ ולדרים עליה, Nacht; nuit; night: ליל שמרים הוא לוי' להוציאם מארץ מצרים (שמות יב מז). שתי בליל צלך בתוך צהרים (ישע' יו ג). השיר יהיה לכם בליל התקדש חג (שס לט). — *מ"ר בסמו': מי שלא אכל בלילי יום טוב הראשון ישלום בלילי יום טוב האחרון (סוכ' כו). אמר קונם ויין שאיני טועם עד שיהא הפסח אינו אסור אלא עד לילי הפסח (נדק' ח ט). אין משיאין לילי ומנו אלא לילי עיבורו (יכוש' ר"ב נה). ויז"ש של עצרת ויז"ש הראשון של פסח ו ליל ו (ספרים כ ט). — ואמר המליץ: מה ארכו רגעי לילי אשר דא נבקע במ שחר גם ירחי הועם בעבי מאפל וכוכבי נשפי אספו נגהם (אגר' מנחם כ"ס לתסדאי). — ואמר הפיטן: ואתה פסחת בחצי ליל על פסחים, באכלם ובתי פסחים, ובעצם היום הוצאתם שמחים (ר"א קיר, כפסה, בעשר מכות). — והמשנור אמר: הכל היום נסיעה והניה וכל ליל מלון עיפה כאיה, וכל בקר נדר ישחק בביתי יערב מגדר עיני בבכיה (ר"ש הנגיד, הכל סיוס). ואל תתנו פוגת דיין בליליכם (סוף, עליס). לא'ם במדבר נחיתו בצל הסדך כסיתו סכתה בענן, ומליל זקרתו ומשמש וחמתו בצל שרי יתדונן (ר"י הלוי, יוס נחית). ליל בכוש היהפך עור לעולם ורקיע כגמר ואיך יחסר חברבת (סוף, עין דיקה). ו ליל בואך חשבתיו לי כמו מדאכי ועם בעת בואם בעברה, כפרעה ליל אשר טבע בים סוף כמו המן ביום נתלה בקורה (ר"י חריו, תחמ' ו). — *ודמיון

(1) שרש שמי קדום, ודא נתברר עקר שמשעתו. (2) משתף לכל לשונ' השמיות, בארמית לילא, בערב' לילא.

(א) ליל

לשחרות: עד נבקעו משחור טוריו (של השיר). שחרים וכן חוברו בהתחברות אפל באשחרת, טוריו כליל ועניניו כשחר כמו עלמה בעד שיערה לחיה מסתרת (ר"י הלוי, עין נדינה). — ובהשאלה, כנוי לשערות שחרות: ושלח כוכביו כרועה ישלח עד פני שדה עדריו, וכראות מרכבות יומם יסופון ואיש יפרדו מעל חבריו, וליל קדקדו ימשח כמו מל לפני כי יגלח שעריו (רשנ"ג, כזכר טז). שמש בפניך וליל תפרשי על זהרו עבו קוצותיך, משי ורקמה הם כסות גופך אבל הנהן והיפי כסות עיניך (ר"י הלוי, מה נלך). — *שם לבו בליל, נמלא תוגה ואכל: ותני לחיוך למורטים ואל תמנעי מרוק פנים, אורי בכבודות יגונים יקלו הזידונים, והיי אחות לתנים ורעיה לבנות יענים, וכליל לבך שיתו וקדרות לבשי ואש לבי (סוף, ירושלם האנטי). — וכנוי מליצי לזמן הצרות, הרדיפות, הסכלות והבערות: הקיצה עמי עד מתי תישנה, הן גוה ליל השמש האירה, הקיצה שא עינך אנה ואנה, ומונך ומקוטך אנה הכירה (יל"ג, קקילה עמי).

ליל (ל'), ש"ו, — כמו ליל: כי בליל שדר ער מואב נדמה כי בליל שדר קיר מואב נדמה (ישע' יא א). שמר מה מלילי (שס כא יא). — ואמר הפיטן: כמו (בלולב ואחריו) דהלל, בזמר והלל, ביום ולא בליל, לאין לפניו ליל (יול' א סכות, אקתס גרלשון). יום יתלה חרד לזמן סחר, יעל עלי לב כי סוף ליל שחר (ר"י אכן גיאת, את מחזק). ועם נדבות בני אבות קוראי שמע ישראל, רצה ניבם מחל חובם מעביר יום ומביא ליל (ר"י בן זכרא, ראו ספר).

לילה (ל'), ש"ו, נהפס' לילה, מ"ר לילות, — כמו ליל: ויקרא אלהים לאור יום ודחשך קרא לילה (בראש' א ט). ויאמר אלהים יהי מארת ברקיע השמים להבדיל בין היום ובין הלילה (שס יד). את המאור הגדל למשלת היום ואת המאור הקטן למשלת הלילה (שס יו). עד כל ימי הארץ זרע וקציר וקר וחם וקיץ וחרף ויום ולילה לא ישבתו (שס ח כג). ויבא אלהים אל אבימלך בהלום הלילה (שס כ ג). ארבעים יום וארבעים לילה (שמות לד כח). אתא בקר וגם לילה (ישע' כא יג). והיה כחלום חוון לילה המון כל הגוים הצבאים על אריאל (שס כט ו). נתן שמש לאור יומם חקת ירח וכוכבים לאור לילה (ירמ' לא לד). שראשי נמלא מל קוצותי רסיסי לילה (שס"ג ט ג). והיה יום אחד הוא יודע לוי' לא יום ולא לילה והיה לעת ערב והיה אור (זכר' יד ו). לך יום אף לך לילה אתה הבינות מאור ושמש (תהל' עד יו). תשת

(1) מלעיל, וההא הגוססה היא סי' הפעול הקדום,

יומם ויעש לילה (שפ"ו ו' כז). ולא נתהי עוף השמים לנות עליהם יומם ואת חית השדה לילה (שפ"ב כ"א י). ונעמיד משמר עליהם יומם ולילה (נחמ' ד ג). — לילה ויומם: ופחדת לילה ויומם ולא תאמין בחיך (דנר' כמ טו). חומה היו עלינו גם לילה גם יומם (ש"א כ"א י). לילה ויומם לא תכבה (ישע' לד י). תרדנה עיני דמעה לילה ויומם ואל תדמונה (ירמ' יד יו). להיות עינך פתחת אל הבית הזה לילה ויום (מ"א ח כט). לילה ויום אצרנה (ישע' כו ג). שלשת ימים לילה ויום (אסת' ד יו). — הלילה, במשמ' זה הלילה: איה האנשים אשר באו אליך הלילה הוציאם אלינו (כראש' יט ה). לינו פה הלילה והשבתי אתכם דבר (כמד' כב ח). הנה אנשים באו הנה הלילה מבני ישראל (יוס' כ ג). אם אינך ממלט את נפשך הלילה סחר אתה מומט (ש"א יט א). אל תלך הלילה בערבות המדבר (ש"ב יו יו). כי אמרתי יש לי תקוה גם הייתי הלילה לאיש וגם ילדתי בנים (רות א יב). ליני הלילה והיה בבקר אם ינאלך טוב ינאל (ש"ב ג יג). — ועם כלם: יומם יפגשו חשך ובלילה ימששו בצהרים (איוב ה יד). יום ליום יביע אמר ולילה ללילה יחזה דעת (תהי' יט ג). שמר מה מלילה (ישע' כ"א י"א). — ומי: כי לא אכל לחם ולא שתה מים שלשה ימים ושלשה לילות (ש"א יב). וישבו אתו לארץ שבעת ימים ושבעת לילות (איוב כ יג). ועד משמתי אנכי נצב כל הלילות (ישע' כ"א ח). על משכבי בלילות בקשתי את שאהבה נפשי (ש"ג א ח). איש חרבו על ירכו מסחד בלילות (ש"ס ת). להגיד בבקר חסדך ואמונתך בלילות (תהי' זכ ג). ברכו את יי' בל עבדי יי' העמדים בבית יי' בלילות (ש"ס קלד א). בן הנחלתי לי ירחי שוא ולילות עמל מנו לי (איוב ז ג). — ובתוים כמו במקרא: מזכירין יציאת מצרים בלילות וכו' ימי חייך הימים כל ימי חייך הלילות (כנכ"א ה). חתן פטור מקריאת שמע בלילה הראשון (ש"ס כ ט). מה נשתנה הלילה הזה (של פסח) מכל הלילות (פסח' ד י). ונאכדין דפנים מן הקלעים לזכרי כהונה ככל מאכל ליום ולילה עד חצות (זכמ' ה ג). היום הולך אחר הליילה (חול' ה). מעשה ברבן גמליאל וקונים שהיו מסובין בביתו של ביתוס בן זונין בלוד והיו עסוקין בהילכות הפסח כל אותו הלילה עד קרות הגבר (תוספתא פסח' י יב). שדא הוסיף לה (על כתובתה) אלא בשביל חיבת לילה הראשון (ירוש' כתוב' ה כ"ט ג). אל תצא יחיד בלילה (פסח' קיב). גיהנם שדומה ללילה (יכמ' קט). צא וברוק שעה שאינה לא מן היום ולא מן הלילה ולמוד בה חכמה יונית (מנח' ל"ט).

חשך והי לילה בו תרמש כל חיתו יער (ש"ס קד כ). חצות לילה אקום להורות לך (ש"ס קט סג). בנשף בערב יום באישון לילה ואפלה (משלי ז ט). ותקם בעור לילה ותתן מרף לביתה (ש"ס לא יא). בשעפים מחיונות לילה כנפל תרדמה על אנשים (איוב ד יג). — בלילה, בלילה: ודמשל ביום ובלילה (כראש' א יח). הייתי ביום אכדני חרב וקרה בלילה (ש"ס לא מ). וילן שם בלילה ההוא (ש"ס לב יד). ויתלמו חלום שניהם איש חלמו בלילה אחד (ש"ס מ ה). ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה (שמות יב יב). כי בבקר בבקר יעבר. ביום ובלילה (ישע' כח יט). קומו ונעלה בלילה ונשחיתתה ארמונותיה (ירמ' ו ה). ונבלתו תהיה משלכת לחרב ביום ולקרה בלילה (ש"ס לו ל). קמי רגי בלילה ג. לראש אשמות (איכ' ג יט). את השמש לממשלת ביום וכו' את הירח וכו' לממשלות בלילה (תהי' קל ח-ט). צעקתי בלילה גנרך (ש"ס פח כ). יומם השמש לא יכבה וירח בלילה (ש"ס קכ"א ו). לא יכבה בלילה ג. נרה (משלי לא יח). את עמוד הענן לא סר מעליהם ביומם להנחתם בהדרך ואת עמוד האש בלילה להאיר להם (נחמ' ט יט). גם בלילה לא שכב לבו (קהל' כ כג). — ולילה², במשמ' בלילה: ויקם פרעה לילה הוא וכל עבדיו (שמות יב ל). וברדת המזל על המחנה לילה ירד המן עליו (כמד' יא ט). ויבא אלהים אל בלעם בלילה ויאמר לו (ש"ס ככ). כי בחדש האביב הוציאך יי' אלהיך מצרים לילה (דנר' יו א). ויבחר יהושע שלשים אלף איש גבורי החיל וישלחם לילה (יוס' ח ג). ועתה קום לילה אתה והעם אשר אתך וארב בשדה (שפ"ט ט לג). ויסבו עלי את הבית לילה אותי דמו להרג (ש"ס כ ה). גרדה אחרי פלשתים בלילה ונכוה בהם (ש"א יד לו). וברא יי' על כל מכוני הר ציון ועל מקראה ענן יומם ועשן ונגה אש להבה לילה (ישע' ד ט). ויברחו ויצאו לילה מן העיר דרך גן המלך (ירמ' לט ד). ואקום לילה אני ואנשים מעט עמו (נחמ' ג יב). — ובפרט יומם ולילה: לא ימשי עמוד הענן יומם ועמוד האש לילה לפני העם (שמות יג ככ). ויי' הלך לפני העם יומם בעמוד ענן ובלילה בלילה בעמוד אש להאיר להם ללכת יומם ולילה (ש"ס יו כ"א). כי ענן יי' על המשכן יומם ואש תהיה לילה בו (ש"ס מ ל). והגית בו יומם ולילה (יוס' א ח). והי' כאשר ירא את בית אביו ואת אנשי העיר מעשות

וכמו בערב' לילה¹ (א). — כך הקרי, והכתוב בלילה. —
² עי' הערה להערך.

ילדים, Lilit: ועלתה ארמנתיה סמירם קמוש וחות במכצרה: והיתה נזה תנים חציר לבנות יענה ופגשו ציים את אוים ושעיר על רעהו יקרא אך שם הרגיעה לילית ומצאה לה מנוח (ישע' לד יג-יד). ובתו"מ: אסור לישן בכית יחירי וכל הישן בבית יחירי אחותו לילית (שנת קנ"א). מגדלת שער כ ל י ל י ת. ויושבת ומשתנת מים בבהמה (ערוכ' ק). מעשה במימוני באחת שהפילה דמות ל י ל י ת ובא מעשה לפני חכמים ואמרו ולד הוא אלא שיש לו כנפים (ג'הכ"ד). — ומ"ר *ד"ר: כל אותן השנים שהיה אדם הראשון בנידוי הוליד רוחין ושירין ולילין (ערוכ' ית). וזו (הכת) שאמרת נעלה ונעשה מלחמה נעשו קופים ורוחות ושירים ל ל י ל י ת (סנה' קט). — ובסנה"א: וינחשו העם בכשפיה ויתברכו בה ותהי להם המלכה יאניה ל ל י ל י ת (יוסיפון א ג). וכשברא הקב"ה אדם הראשון יחיר אמר לא טוב היות האדם לבדו ברא לו אשה מן האדמה כמוהו וקראה ל ל י ל י ת מיד התחילו מתגרין זה בזה אמרה היא איני שוכבת למטה והוא אומר איני שוכב למטה אלא למעלה שאת ראוייה למטה ואני למעלה א"ל שנינו שוין לפי ששנינו מאדמה ולא היו שומעין ול"ו כיון שראתה לילית אמרה שם המפורש ופרתה באויר העולם⁽¹⁾ (א"כ כל ב"ס ת). וכן

ומחליאה אותו. וארדת לילית, הבת לילית, היא באה דאדם כשהוא ישן בלילה ומעוררת בו תאוה אך אינה נותנת לו למלא תאוותיו. והיו להבבלים הרבה השבעות ולחשים לגרש את לילית מתוך גוף האדם ובשרו. בארמ': אמר רבה לדורי חזי לי הורמין בר י ל י ת כי קא רהיש אקופיה דשורא דמחזוא (כ"ט עג). ונפלת בחביף ל ל י ל י ת מלכת ומרגד (תרגום אונק'ס יס). ואמליך יתיה קוב"ה על חיות ברא וכו' ועל שירין ועל רוחין ועל ל ל י ל י ת (תרגום שני, אסתר א ג). — ובוהר: והאי ערוה איהי ל ל י ל י ת אמא דערב רב (זהר, כלאש'). כמה גשין כנעירותך דאינון נעמה אגרת ל ל י ל י ת (פס, משפט'). ודא איהו ל ל י ל י ת אימא דשרין (פס, פקודי). ונמצאו בחפירות בבבל כלי חרס כתובות על שוליהם ודפנותיהם השבעות דלילית, ופרסמן החופר האנגלי לאיארד, וזו גוסח' אחת מהן: הדין גיטא לשירין ולרוחין וכו'. וליליתא דיבטלון מן בהרן דוך וכו' שדיטא רבה דליליתא משבענא עלכו וכו' ליליתא בת כרתה הדורני דליליתא וכו' שליט על שירין עלי ליליתא הא בת ביקבלון הא הא בטלית יתכון מינה ומן ביתה דבהרן דוך וכו' כמא דבתבין שירין גיטין ויהבין ליגשיהון ותוב לא הדריין עליהון שקול גיטיכון וקבילו כתבתכון ופוקו וברחו ועיריקו ואילו מן ביתה דבהרן דוך (D. Chwolson CJH 18). — ואמר ר"ש פרחון: פי' צורה תגדל מן הרוח כמו שיגדל סלמנדרא מן האש. ע"כ. וי"א שנקראה כך ע"ש דילה, מפני שהיא בפרט שדת הלילה, אך קצת קשה להניח גורה כזאת בזמן קדום. —⁽¹⁾ ומספרת האגדה עוד: עמר

ובקדשים ל י ל ה הולך אחר היום (חול' פג). כל העוסק בתורה כלילה שכינה כנגדו (תמיד לכו). לילה ניתן להריון ויום לא ניתן להריון (ג'הכ"ד יו). בימי הו דוס המלך היו גשמים יורדין בלילות בשחרית נשבה הרוח נתפורו העבים ורחה החמה (מד"ר ויקר' לה). — ובב"ב: לפי שינוית העצרת עריבה והלילה קצרה (מד"ר סה"ט, פסטי). — וכסמי' *לילית: ולי ריע ושבתו סרותה בלי הועיל לאין קצה ותכלה, תדמה לי ל ל י ל י ת הסתיו כי ארובה היא וקרה ואפירה (משכ' דרעי, לקו"ק לא). — ואמר הפיטן: או רוב גמים הפלאה כלילה, בראש אשמורות זה הלילה, גר צדק נצחתו בנחלק לו לילה (ר' ינאי, אורח חיים, ליל סדר). — *לילית שחורים: וביום י"ב ממנו (מן קאנון א') מתחוק הקור והוא חחלת הלילות השתורות והם ארבעים לילה עשרים מהחדש הזה ועשרים מהחדש הבא אחריו (ר"א נר"ה הנביא, העמוד ג ט). — *ובחשאלה לומן שד צרות: אמרו ישראל לישעיה רבינו ישעיה מה יוצא לנו מתוך הלילה הזה אמר להן המתינו לי עד שנשאל ביון ששאל חור אצלו וכו' אמר להן לא כשאתם סבורים אלא בוקר לצדקים ו ל י ל ה לרשעים בוקר לישראל ו ל י ל ה לאוה"ע (ירוש' תע"א א סד). — *וכנוי למלאך: א"ר יוחנן אותו מלאך שגורמן לו לאברהם (במלחמתו עם המלכים) לילה שמו (סנה' לו). — *וכנוי למלאך הממונה על התריון: אותו מלאך הממונה על הריון לילה שמו ונוטל טיפה ומעמידה לפני הקב"ה ואומר לפניו רבש"ע טיפה זו מה תהא עליה גבור או חלש חכם או טיפש עשיר או עני (ג'הכ"ד יו).

— *בנות לילה, עי' ערך *בת לילה. — *אגרת בת מחלת. — אשמורה. — אשמורת. — פקר. — חצות. — חשה. — יקיצה. — ירח. — ישן. — כוכבים. — *בנה. — לילית. — לין. — מלון. — מלונה. — *עמוד השחר. — ערב. — *שחרית. — שנה.

***לילי**, ת"ז, לנק' לילית, מ"ר ליליות, ליליות, — של הלילה: וממנה (קדחת) נושנת וממנה בלתי נושנת ומתן ל ל י ת ומתן יומית (קאנון ד א). והקדחת הארוכות הסתיות וה ל י ל י ת (סס א כ יא). הירח ונוגה ומאדים ל י ל י ת ושמש וצדק ושבתאי יומיות וכוכב שותף כשהוא סודתי הוא יומי וכשהוא מערבי הוא ל ל י (אותות השמים, משפטי הכוכב ג).

***לילית**⁽¹⁾, ט"ז, — א) שם שדה נקבה, שנתת במדברות ויש לה כנפים ומע' פפת בלילות וא' חות בני אדם ובפרט

⁽¹⁾ באשור' ליל, לילית. והיא רוח נקב' מעופפת בלילות ואותות את האדם ונכנסת בגופו ובכשרו

לכמה מיני היות בנקודות ובאותיות בלילית הבחורה והוקנה ובאשמדאי ובמחלת אחות נביות (אג' אמו, ר"י דלמדינו). והנה העבירות נעשות על ידי פתוי סמאל ולילית אלא שסמאל היותר רוחני הוא מבלבל השכל וגורם שיאמין האדם שאין בזה חטא וכיוצא באופן שאינו מאמין בתורת ה' ובחכמיה ולילית שאינה כל כך רוחנית היא מפתה האדם אל המעשה (אמו' חכמים כד). לחש הוא על דילית הרשעה לרחותה מן המטה בשעת היוונו עם אשתו כי תמיד היא מבקשת להצטא שם בשעת היוונו כדי שיהיה לה אחיזה בולר המטהה ע"י היוונו ההוא (דך אמת על הוה, ויק'). ובד השרין ורוחין ולילין שנבראו בערב שבת בין השמשות היו מן הטמין של אדם הראשון ששמש בימי החול וכו' ואותה הכתה הנקראת לירין הם מלאים שערות מראשם ועד רגליהם (עמ'מ, רש"א ד"א ל). המנובלים שכל חבוריהם מלאים שרים ולילים (אילס, כתב'ג' לורת).—ואמר המשורר: תארך בשעיר עזאול ואיך נמלטת מארץ גור' כאלו הוה חשק בלילית ומאהבה שלחך לה תשורה (ר"י חריו, תחמ'ו).—ואמר המליץ: אשמדאי וסיעתו ארי גוהם ודוב שוקק לביא וליש סהם ובר גוריון, ושם אשתו לילית, תהפך ידה וזו של ים והשלולית, בת מטרד בן טמיון, ושם שני בניו מחלון וכליון (ר' קלוי', אכן נתן סג').—ומ"ר "ליליות: אילן היה נמצא עדין כטיפי שעוה וכו' ורצה אחר לקין האילן אמר לו החכם הזהר שלא תמית את נפשך וכו' כי ליליות מתנועדות שם עליו (ספ' חסיד' תתרכ"ג). — ב' "שם עוף מה' (י), ואמר המשורר: וקול ומיר לילית קאת מדבר וינשופים, פה יתנו קולם והעורב עם כום וקסוד ועטלפים (רע"ס, מתק עפ"ט 75).

לימון⁽²⁾, ש"ז, מ"ר לימונים, — פרי עץ דומה לאתרוג ויש בו מיץ חמץ, Citrone; -ron; lemon: וישת הסוון אל החמוצים וכו', מי הכוסר ומי לימון ומי רמון והכבושים העשויים בחמוץ (קאנון ד' ד' ד'). לימון

— לפי דעת קצת מפרשים גם מהקדמונים וגם מהחדשים, כי הכונה בהשם לילית שבמקרא היא לעוף מעופות הלילה.

⁽²⁾ משק' קיטור. ונזכר בא"ב של בן סירא לימוניא: תפוחים תאנים שקמים אתרוגין ענבים מפרגלים אנבים בטנים פלפלין ולימוניא. בערב' לימוניא, ולקוח מפרסי', ואוסרים כי עקרו בלשון הודית לימו, ובנסקריה גימבוקו.

(א) לימון

הלילית שאוכלת בשר האדם ושותה דמו מתחת תחבולות מעשה שמנים ומשיתות שיש להן נמשחות ומעופפות בעופות לעיני בני האדם (ר"י דס', האשכל ס). גם לילית אם השרים והרוחות הנזכרת בכמה מקומות בתלמוד ומדרשות (האמו' לרש"ט פלקיר' ה ג). והנה הקליפה הקשה היא לילית והיא תמיד בסדין המטה של איש ואשה המודווגים לקחת ניצוצי טפות הורע ההולכים לאברון וכו' ויש לחש לזה דגוש הלילית מהמטה ולהוציא נשמות קדושות (עמ'מ, תיקו' התשו' יא). מפני שלילית יש לה שליטה בלדים שיוצאים מהבועל לאור הנר או עם אשתו ערומה או בזמן שאסור לבעול כל אותם הימים שיוצאים מאלו הנזכרים יש יכולת ללילית להרגם בכל זמן שהיא רוצה מפני שנמסרו בידה וזהו סוד ששוחקים הילדים כשהם קטנים מלילית ששוחקת עמהם ובזמן שהילד הוא קטן וישן או בדי' ראשי חדשים שאז שוחקת לילית עמה או טוב דאביו או דאמו וכו' להכות בחוטמו באצבע וכו' והוא טוב מאד מפני שביד לילית להרגם ברצונה (סס, רש"א ד"א יא). ויש לה לילית הזאת ארבע עשרה עתים רעים ושמות רעים (סס ל). כי דילית הרשעה בשראתה גודל קלקולו נתגברה בקליפותיה והיתה באה בעד ברתו של אדם ומתחממת סמנו ומולידה ממנו כמה שדין (סס מע). האחד הוא אשמדאי מלך השרים והנקיבה המיוחדת לנקודה זו שמה לילית הוקנה ואשמדאי זה הממונה תחתיו משתמש גם כן ברות אחרת ושמה לילית זעירתא בראשונה אלא שהראשונה נקראת זקנה וזו נקראת זעירתא (סס, עולס סכרי' ג). בהיותם עתידים היהודים

אדם בתפלה לפני קונו ואמר רבש"ע אשה שנתת לי ברתה ממני מיד שגר הקב"ה שלשה מלאכים הללו (סנוי, סנסנוי, ספנלק). אחריה ידהוירה אמר להם הקב"ה אם תרצה לחזור מוטב ואם לאו תקבל על עצמה שימותו מבניה בכל יום מאה בנים ועובו אותה והלכו אחריה והשיגוה בתוך הים במים עזים שעתידין המצריים למות שם וספרוה דבר יי' ולא רצתה להורו אמרו לה אנו נטביעך בים אמרה להם הניתוני שלא נבראתי אלא להחליש החינוקות כשהן משמנה ימים מיום שיוולד אשלוט בו אם היה זכר ואם נקבה מיום ילדותה עד עשרים יום וכששמעו דבריה הפצירו לקחתה נשבעת להם בשם אלהי וקיים שכל זמן שאני רואה אתכם או שמכם או תבניתכם בקמיע לא אשלוט באותו החינוק וקבלה על עצמה שימותו מבניה מאה בכל יום לפיכך מתים בכל יום מאה מן השרים ולכן אנו כותבים שמותם (של ג' המלאכים) בקמיע שר נערים קטנים ורואה אותם וזוכרת השבועה ומתראא הילד (סס).

ושומרי פירות בזמן שדרבן ל ל ין בעיר הרי הן באנשי העיר בזמן שדרבן ל ל ין בשדה יש להן אלפים (אמה) הכל רוח (שס עג). מעשה ועמדו קינים בירושלם בדיגרי זהב אמר רשב"ג המעון הזה אם אל ין הלילה עד שיהא בדיגרין (כ"כ קסו).—ובמהמה: היאמה רים עברך אם ולין על אבוסך (איוכ לט ט).—ודברים לא בע"ה: ולא ייין חלב חגי עד בקר (שמות כג יח). לא תשחט על חמץ דם זבחי ורא ייין לבקר זבח חג הפסח (שם לד כח). ולא ילין מן הבשר אשר תזכה בערב ביום הראשון לבקר (דברי יו ד).—ובמשמ' שהה זמן במקום, נמצא שם: איכה היתה לוונה קריה נאמנה מלאתי משפט צדק ייין בה ועתה מרצחים (ישע' א כח). בבסי מרעה דבך ירושלם למען תושעי עד מתי תלין בקרבך מחשבות אויבך (ימ' ד יד). ואף אמנם שגיתי אתי תלין משונתי (איוכ יט ד). נפשו בטוב תלין וזרעו יירש ארץ (תהי' כה יג). און שמעת תוכחת חיים בקרב חכמים תלין (משלי יח לא).—והעין לנה בדבר, שהתה, התבוננה לדבר: אם לא התדים עמדי ובהמרותם תלין עיני (איוכ יז ב).

***לינה** ש"ג, מ"ר לינות, — שש"ס מן לין: אין פותחין לעני העובר ממקום למקום מכבר וכו' לן נוהגים לו פרנסת ל י ג ה (פאה ח ז). שנתרשל (משה) בלינה קודם המילה לכך בקש המקום להרגו (מכ' יתרו א). למלך שבא אצל בניו לפרקים כל אחד ואחד אמר אצלי הוא שורה וכו' אמר (המלך) ראיתם בני הקטן שעומד ופניו כבושות ונפשו עגומה עליו עכשיו מאכל ומשתה יהיה משלכם ו ל י ג ת י אצלו (ספרי דברי' שנג). השוכר את החמור לרכוב עליו וכו' חמר נותן עליו שעורים ותבן ומוזגותיו עד שמגיע ל ל י ג ה (תוספתא ב"ע ו יא). מה בין ל י ג ה מה בין שביתה אדם מגלגל בלינה ואין אדם מגלגל בשביתה בכל מקום אדם לן ואין אדם שובת בכל מקום (ירוש' מעשר' כ מט ד). אמר הקב"ה צדיק זה בא לבית מלוני ויפטר בלא ל י ג ה (תול' לא:). ויבא משה בתוך הענן וכו' שלן שם ל י ג ו ת הרכה (מד' נמד' יב).—ודברים לא בע"ה: שאין ה ל י ג ה פוסלת בידים (ירוש' יומ' בלט ג). אין ה ל י ג ה פוסלת בכיור (סו). מים שנתמלאו לקידוש ידיים ויגלים נפסלין בלינה (שם סוכ' ד נד ד). מי מושה נפסלין בלינה (שם סוט' בית). **לייך** (ש"ז, מ"ר לייפים, ליפות, — פתילים דקים, בפרט בבשר אברי בע"ח וכדומה, Faser; fibre:

קר קובץ ויהוק האצטומאכ ויועיל בבל ענין "יאכלוהו (מ' אלדכי, ש"א ה). ואחר השתיה תאכל מעט מה לימו (דברי' ישרה, ש"ה סגול'). הרואה אתרונו (בחלום) געשה הדר לפני קונו וכו' האובל ל י מ ו נ יבא לידי עניות (ר"ש אלמולי, פתרון תלומ' ב ב ג).

לין ממנו לין, *לינה.

לין ש"ע, עתי' ארין, ולין, תלין, תלין, ולינו תלינו, גלינה, — כמו לון: היש בית אביך מקום דנו דלין (בראש' כד כג). סורו נא אל בית עבדכם ולינו ורחצו רגליכם וכו' דא כי ברחוב גלין (שם יט ט). ולינו ויקומו בבקר ויאמר שלחני דאדני. (שם כד נד). ויאכלו לתם ולינו בהר (שם לא נד). ויפגע במקום וילין שם בי בא השמש (שם כח יא). וילין שם בלילה ההוא (שם לז יד). ויאמר אליהם לינו פה הלילה והשכתי אתכם דבר (נמד' כז ת). ויבאו עד הירדן הוא וכל בני ישראל וילינו שם שרם יעברו (ירוש' ג א). והנחתם אותם במלון אשר תלינו בו הלילה (שם ד ג). ויבאו המחנה וילינו במחנה (שם ו יא). וילין יהושע בלינה ההוא בתוך העם (שם ח ט). ויאמר אבי הנערה אל האיש הואל נא ולין ויטב לבך וכו' וישב וילין שם וישכם בבקר וכו' ויאמר לו חתנו אבי הנערה הנה נא רפה היום לערוב לינו נא הנה חנות היום לין פה וכו' רבה נא ונסורה אל עיר היבוסים הוצאת ונלין בה (שפט' יט ויא). ויאמר האיש הוקן שלום דך וכו' רק ברחוב אל תלין (שם כ). אם ולין איש אתך הלינה (ש"ג יט ת). ויבא שם אל המערה וילין שם (מ"א יט ט). ליני הלילה והיה בבקר אם יגאלך טוב יגאל (רות ג יג). אל אשר תלכי אלך ובאשר תליני אלין עמך עמי ואלהיך אלהי (שם א יו). צרור המר דודי לי בין שדי ולין (שס"א ג יג). לבה דודי נצא השדה בלינה בכפרים נשכימה לכרמים (שם ז יב). ביער בערב תלינו ארחות דרגים (ישע' כח יג). באו לינו בשקים משרתי אדתי (יוא' א יג). הישבים בקברים ובנצורים ולינו (ישע' סה ד). הנה ארחיק נדד אלין במדבר (תהי' כה ח). ושבע ייין בל ופקד רע (משלי יט כג). בחוץ לא ולין נר דלתי דארת אפתח (איוכ לא לב). איש ונערו ולינו בתוך ירושלם (נחמ' ד יו). ומסיבות בית האלהים ולינו (דסי"א ט כו).—ובתו"ם: ולא אמר אדם לחבירו צר לי המקום שאלין בירושלם (אכות ה). אפילו מציאו חברו ואמר לו לין פה עת חמה הוא עת צינה הוא למחר משכים וחולך (פירוש' נב). הרועים וכו'.

(¹) לפי דעת המדקדקים במקום תלין.

סלון הלשון העברית (59)

— (¹) עי' הערה הקודמת.

(²) כבר הביא ר"ח מלה זו מתוך הלשון הערב'

ג. *ליין, ש"ו, מ"ר ליצים, — הליצים שבפקעת, כל אחת מכריכות התומים של הפקעת: הליצין¹ שבפקעת מצטרפין זה עם זה ופושין מזה מזה (תוספתא נע"ה י). ד. *לייצין², — קל לא נהוג.

— הפע', "הליין, הליצין, הליצו, להליין, — הליין עליו, הפך בזכותו, דבר עניו טובות: ואילו היינו יכולין להליין על ענינו במלה אחת שכוללת אלו המדות בבת אחת כמו שכולל אותן השכל וכו' הינו מליצים בהעליו (חו"ס, יחוד י). זהו הנראה מדברי הרב ודעתו בזה כפי מה שהליצו בעדו מפרשי ספרו ונעזר הרב בזה מאותו מאמר שזכרתי (כ"ו להכנהל, כהל"ה א). והפריש הזה עם כל מה שהלצתי בעדו אינו נכון (הוא, ויחי). הנה אדוננו המלך הליין על היהודים כפלים ממה שהלצתי ואין מי שיאמר לו מה שאמר הוא עלי (שנט יסודס ו). ווציאו הנשמות לפני כסא להליין ולהשפיע (הרוקח, הל"ה ר"ס רב). הנה כי גם שרב זכות ר' מאיר עם כל זה היה דו מעיר לעזור מה שהליין עליו ר' אילא בעולם הזה אך אין ספק כי לא היה שוה לו מה שהליין עניו אלו היה ר' מאיר משולל זכות לגמרי (ר"מ אלשיך, חוב כו כ). — ואמר הפיסן: טרח משאם הוגדר דו שאת, ישרם להליין תלוי ראש לשאת, כפרם פץ תת דאמים משאת (כ"ה קליר, שנת זכור, לו מלו). ודוי בתתן ויאצו, ושוכני עפר וקיצו, ומראש הרים יליצו (הוא, מוס' יוס'ס, יוס מיימים). דברי נכוחות לרעיק להליין עבודך אף תצפצי להרים קול הדורין (ר' מליכ' סדנא, ליון לפיכת).

*לייצין³, ליצין, ליצו, ש"ו, מ"ר ליצנים, — מי שמכעו להתלוצץ: אין דור שאין בו ליצנים מה היו פריצי הדור עושין היו הולכין אצל חלונותיו של דוד

והמושך (הבת המושך ביחס להמוון) נכרא למשוך המוון המועיל ויפעל זה בליפי האבר אשר הם בו הולכים בארך והמתוין נכרא להתוין המוון המועיל וכו' וזה יעשה בליף ההולך באלכסון (קאטון א א ו ג). ונגה הפנימי (של האון) מוצע בדריסים לובשים ליופי העצב השומע (סג ד א). העצב והמיתור והקשור וכו' והם נעדרי הדם וכשתתיכם ימחו וישובו פתילים וליפים הולכים באורך לבד מה שיהיה מהקשורים קשה מאד שהוא אי אפשר שימחו ויתך עד שישוב ליופים ופתילים (פרקי משא א). ואמר גלינוס שהוא מושך בליף ההולך באורך וכו' וזה ליוף ההולך באורך הוא עוזר המשיבה (נמט המרה מקוס). — ומ"ר "ליפות: וע"ב חשב הבורא בחכמתו להועילו עובי ומתיחה וימתח הגשם המחבר ממנו ומהקשרים ליפות וכו' ואעפ"י שהליפות יבואו מארבע מקומות וכו' ובשיתקבצו הליפות מאלה מציק הפה וכולט אותו לחוץ (קאטון א א כ א). והתועלת בבריאת העצם הזה (בהגורן) שהוא הצמחה וממיכה יצמחו ממנו ליפות עצלי הגרון (סס סס יא). והעצל המחושב על אחד ארוג מדיפות באלכסון (סס יו).

א. ליין, ממנו א. ליין.

א. ליין, — כמו לוצ: אם ללצים הוא ליין ולעניים יתן חן (משלי ג לד).

ב. *ליין, ממנו ב. ליין.

ב. *ליין², פ"י, עת' ליין, — א) לץ משפט וכדומ', המהו, קלקל אותו: עד בליעל ליין³ משפט ופירשעים יבלע און (משלי יט כח). — ב) לץ אנשים, הרחיקם זה מזה, עשה ביניהם פרוד, מהלקת וכדומ': אולים ליין⁴ אשם ובין ישרים רצון (סס יד ט).

לתרגם בה סיב: ויש שפירשוהו נכראא שהוא ליוף בלשון ישמעאל (ר"ח שנת ט).

¹ אין חכמי הלשון מורים בשרש מיוחד זה, ועי' הערה להערך.

² עי' הערה לקמן. — ³ פרשו הקדמוני' במשמ' לוצ, אך המליצה דחוקה ואינה טבעית, ולכן יותר נראה לפרש לפי הענין. וכן בערבי' ליצ א) משמש במשמ' זו: לאצילוצ אצא חדר ואלשי אואע'ה או חרבה לינתוע'ה, ע"כ, — ובעבר': ליצ התרחק ונטה מן, ולאץ את הדבר הסירו ממקומו או הניעהו כדי שיעתק ממקומו. — ⁴ גם ירין זה פרשו הקדמוני' במשמ' לוצ, וגם כאן אין המליצה טבעית, ולכן נראה גם כאן לפרש לפי הענין ולפי ההקבלה.

—ובסהמ"א: וזה שאינו באחד מאלו (לא במקרא ולא במשנה ולא בד"א) במה יתעסק אם לא בליצנות (רש"י קדוש' מא.), מפני שהליצנות מושך להם כשירגילו בו (פו' משלי לזרח' הלוי ח.), אחר שספר בשכר כת הצדיקים בא זכור כת הליצים והיא הליצנות (שס ג.). הליצנות הוא אבי הקלון הגלון, אחוז בחבלי בוז, כי הליצנות מעברת המורא, וארח לחברה (משא גי' חיון מרכ' כנימין). הליצנות נחלק לחמשה חלקים האחר איש הנותן דופי בבני אדם וכו' (ארח' לדיק', שער השתיקה). כך היה וריו ושנור בפיו דברי ליצנות והתחול לגרום שחוק לאנשים (ל"י עמדין, גת דרוכה). —ואמר המשורר: בזמירי ליצנות תקנה לך בוז וגונות לכן אמרתי לך את סכרם לא תכרה (דע"ס, מתק שפתי 60).

א. לִיִּשׁ⁽¹⁾, ש"י, מ"ר לִישׁ, ש"ס גרף עם ארי, אריה, Löwe; lion: בארץ צרה וצוקה לבוא וליש מהם אפעה ושרף מעופף (ישע' לו.). ליש גבור בבהמה ולא ישוב מפני כל (משלי לו.). ליש אבד מבלי טרף ובני לבוא יתפרדו (איוב ד יא.). —"ומ"ר: והפליג במאמר הזה (בכתוב ליש אובד מבלי טרף) שספר הלישים בספור הזה מפני שחוקתם תהיה או גדולה יותר (ריכ"ג, ש"ס תעס). —ואמר המשורר: היה לעשות רצונו עז נמנר וקל כצבי וגבור בלישים (ר"י הלוי, התרדף). וכלם כפירי נפשים, מחפירי לישים, למלחמות מנמות המושים וגגשים (ר"י חריון, תחכמ' טו.). —וכנ"ל: "לִישָׁה, בהשאלה מליצית: הגה שתייהן נקבצו היום בכנו שמואל בן אציליה, ליש'ה ולא טרף רחליה שועה ושונא את נבליה (ר"ס הגניד, הנהיחית). —והשתמשו קצת החדשים בשם זה ביחוד דמין התחול הגדול המדברי בעור מנמר, Leopard: התול היערי שחל וכו' אריה ליש (דעאפארד) נמר (שבי"ע ג, הודו). כלבים ותתולים מסינים שונים שועלים קטנים החופר אריה נמר ליש שחל (שסא, אפריקה). ליש משכנו באפריקה קטן קצת מהנמר ועורו יפה מסנו כי הוא במבוע מצוייר פצלות פצלות (ראש' למודים לו.). ב. לִישׁ⁽²⁾, ש"י, בצק: הליש והשמן והדבש בליש זה שערך בשמן ומקומף בדבש כך היתה ברייתו של מן (ספרי כמד' פט.).

(1) בערב' לית' a, והוא השם השמי והקדום לבע"ה זה, משרש לית' במשמ' גבורה, ואח"כ תפסו שבות אחרים את מקומו בדבור הרגיל והוא נשאר רק שם מליצי.

(2) מן לוש, כמו דיש מן דוש.

ואומרים לו דוד אימת יבנה ביהמ"ק (ירוש' נרכ' כ ד:). ששמע משה ליצני ישראל מדברים מאחריו וכו' (מד"ר שמות נא). היה משה עושה במשכן והיו ליצני ישראל אומרים אפשר שהשכינה שורה על ידי בן עמרם (שס נכ). אמר לה בעלה היכן היית עד עכשיו אמרה לו שומעת הייתי לר' מאיר דורש והיה אותו האיש ליצן אמר לה בכך וכך אין את נכנסת לביתי עד שתלבי ותרוקי בפניו שלר' מאיר (שס דכ"ה). אמר לה הנחשמן העץ הזה אכל בוראנו וברא את העולם וכו' מבאן שהיה ליצן (מד"ר תהי' א). —ובסהמ"א: לפי שהיו ליצני הדור אומרים מאבימלך נתעברה שרה (רש"י נחל"ש' כה יט). לקח שלית שר צדיק אחד ונתן לליצן להתעטף והלבין פני הצדיק וקללו אותו צדיק (ספ' חסידים תתקמ"ד). לעון הליצן מי שהוא לץ במה פונם וצריך תשובה גדולה (דכ' ישע' שט' השוכה). היה ליצן גדול מופלג וכו'. פער פיו לבלי חק והבליע בהם תמיד דברי התול ושחוק (ר"י עמדין, גת דרוכה). לגרום שחוק דאנשים בדרך הליצנים היושבים בסוד משחקים (שס). —ואמר המליץ: כי המלכין פני חבריו, לפי מה שכתב בעל התוספת בספור, היא התלכנות פנים, ומעשה הצחוק שיעשוהו הליצנים, שיעשו כלי להשתעשע בו, וכו'. ויבין הצד המלא סלת לצדו, והוא לא ידע כי בא אירו, ורוחו בקרבו נבקה, והליצן יצוהו לפתח בו בחוקה, והריק יפח על מקום הקפת, והליצן קורא הנני מביא את עבדי צמח (עמ"י, מחכ' ככ).

* לִיצְנָה⁽¹⁾, ש"י, סגולת מי שהוא ליצן: קשה היא הליצנות שתחילתה ייסורין וסופן בלייה (ירוש' נרכ' כ ג). בטובה שעשה להם האלהים התחילו אומרים ליצנות עליו (מד"ר כמד' ו). מה השמן הזה כוס מלא אינו מורוף בשאר כל המשקים כך דברי תורה אין מורופין בדברי ליצנות (שס שש"ט, לריח שמיך). שני בני אדם נתנבאו על הליצנות ואלו הן שלמה וישעיה ש"מה אמר ולצים לצון חמרו להם וישעיה אמר ועתה אל תלוצצו (פסיק' דכ"ג). אשרוי אם לא ישבתי במושביו של נחש של ליצנות (מד"ר תהי' ח). אלתדור במושב לצים מפני שהם עסוקים בליצנות (פסיק' רכנו הקדוש ט). שכל אדם שיש בו ליצנות אין דגין בגיהנם תחילה אלא הוא (מד"ר א"ב דרע"ג).

(1) בארמית ליצנותא: משום דליצני הוו וסבכו לך בליצנותא (פסח' קיב). אמר רב נחמן כל דיצנותא אסירא בר מליצנותא דע"א דשריא (מגי' כה). רהוה מפליא דיצנותא (ע"ז מד.).

* **לִישָׁתָּהּ**, שִׁי, — שֶׁ"פ מן לִישָׁתָּה: כל המנחות בלִישָׁתָּה בַּפִּשְׁרִין וְכו' וְהַיְיבִים עַל לִישָׁתָּהּ וְעַד עֵרִיכְתָּהּ וְעַל אַפִּיתָּהּ (מִנָּח' כ. ב.). אֶחָד שְׁתֵּי הַלֶּחֶם וְאֶחָד לֶחֶם הַפָּנִים לִישָׁתָן וְעֵרִיכְתָן בַּחֹץ וְאַפִּיתָן בַּפָּנִים (שֶׁס' יא. ב.). חֲבִיתִין כְּהֵן גְּדוֹל לִישָׁתָן וְאַפִּיתָן בַּפָּנִים (שֶׁס' ג.). הֶלֶךְ וְהִמְקִטָּה וְהַעֲזֹר וְכו' חֵיב עַל לִישָׁתָּהּ וְעַל עֵרִיכְתָּהּ וְעַד אַפִּיתָּהּ (יִזְוֹס' שֶׁס' ז. י.). סִידוּרוֹ (שֶׁל לֶחֶם הַפָּנִים) רוּחָה אֶת הַשֶּׁבֶת לֹא לִישָׁתָּהּ וְלֹא עֵרִיכְתָּהּ דּוֹחִין אֶת הַשֶּׁבֶת (שֶׁס' סה' י. כט.).

לְזֶה, לֹא־כִי, בְּהִסָּס וְלִנְקִי, לָךְ, — מִלֵּת הַגּוֹף מִרְיָה יִחַם שְׁאֵלֹי:
בָּחַן לָךְ, אָמַר לָךְ. — *יֵשׁ לָךְ, אֵין לָךְ, בְּמִשְׁמִי יֵשׁ
בְּעוֹלָם, אֵין בְּעוֹלָם: יֵשׁ דָּךְ קִשְׁרִים שְׂאֵין הַיּוֹבִים עֲלֵיהֶן
בְּקִשְׁרֵי הַגְּמִלִים וּבְקִשְׁרֵי הַסְּפָנִין (כְּנֵת יֵה כ.). וְכִי יֵשׁ לָךְ אָדָם
שֶׁהוּא מִתְבַּשֵּׂר בַּשּׁוּרָה מְטוֹבָה וְאֵינוֹ שִׁמְחָה (מִכִּי כָהֵר). ר"ם
אוֹמֵר כִּשֶׁם שֶׁהָדַעְתָּ בְּמֵאֵבֶל כִּךְ דַּעְתָּ בְּנִשְׂאֵי יֵשׁ לָךְ
אָדָם שׁוֹבָב גּוֹפֵל לְחֹךְ כּוֹסוֹ וּוּרְקוֹ וְאֵינוֹ שׁוֹתֵהוּ וְזוֹ
הִיא מֵרֵת פָּפּוֹס בֶּן יְהוּדָה שֶׁהֵיא נֹעֵץ בְּפָנָי אֲשֶׁתּוֹ וְיוֹצֵא
וְיֵשׁ לָךְ אָדָם שׁוֹבָב גּוֹפֵל לְחֹךְ כּוֹסוֹ וּוּרְקוֹ וְשׁוֹתֵהוּ
וְזוֹ הִיא מֵרֵת כָּל אָדָם שֶׁמְדַבֵּרֶת עִם אַחִיהָ וְקִרְבּוּיָהּ
וּמְנִיחָהּ וְיֵשׁ לָךְ אָדָם שׁוֹבָב גּוֹפֵל לְחֹךְ תַּחְתּוֹי מוֹצֵצוֹ
וְאוֹכְלוֹ וְכו' (גִּיטִי 5.). אֵל תַּחֲיִי בְּזִי לְכָל אָדָם וְאֵל תַּחֲיִי
מִפְּלִיג לְכָל דְּבַר שְׂאֵין לָךְ אָדָם שְׂאֵין לוֹ שְׁעָה וְאֵין
דָּךְ דְּבַר שְׂאֵין לוֹ מְקוֹם (אֲנֹת ד ג.). אֵין לָךְ בְּכַף
הַשְּׁבָטִים שֶׁקָּצַר יָמִים פְּחוֹת מִיּוֹסֵף וְאֵין לָךְ בְּכָל הַשְּׁבָטִים
שֶׁהָאֲרִיךְ יָמָיו יִתָּר מֵלֹוי (סַעֲדִי ג.). אֵין דָּךְ מֵרֵ
בְּקִישׁוֹת אֵלֶּא תּוֹכִי (יִרְשֵׁי תְרִמֹּי ג מֵה.). שְׂאֵין דָּךְ
חֲבִיב בְּתוֹרָה יִתָּר מִפְּרִים הַנִּשְׁרָפִים (שֵׁס ה מֵג ד.). גְּדוֹלָה
תַּפְּלָה יִתָּר מִמַּעֲשִׂים מְיֻבָּים שְׂאֵין לָךְ גְּדוֹל מִמַּעֲשִׂים
טוֹבִים יִתָּר מִמַּשֶּׁה רַבִּינוֹ אֶפְרַיִם כִּי נִעְנָה אֵלֶּא בְּתַפְּלָה
(כְּנֵלִי כִרְכִי לֵכֵי). אֵין לָךְ נֹאֵה בִּישׁוּבָה אֵלֶּא זָקֵן (תְּנִי
ד.). אֵין דָּךְ דְּבַר שֶׁנַּעֲשִׂית מִצְוֹתוֹ וּמוֹעֲלֵין בּוֹ (זִכְרִי מו.).
אֵין לָךְ גְּדוֹל מִשְׁבֵּט יְהוּדָה וְאֵין לָךְ יִירוֹד מִשְׁבֵּט דֵּן
(מִדְרִי כְמוֹת מ.). אֵין לָךְ כִּי גִימָא וְגִימָא שְׂרָא בִּרְאָה
הַקֶּבֶץ גִּימָא בְּפָנָי עֲצֻמָּה (שֵׁס וִיקְרִי טו.). אֵין לָךְ מְנוּחַ
וּמִשְׁוֹקֵן וּמִשְׁנֹנָה כְּשׁוֹר בִּשְׁעָה שְׁאוּכֵל עֹשֶׂב (שֵׁס רֹת,
וּזֹאת לְפִינִי). — וּבִסְהַמָּא: אֵין לָךְ שֶׁמַּחֲדֵר הַשֶּׁבֶל כְּמוֹסֵר
וּחִכְמָה (מִכִּי, הַפְּנִינִי, כְּעַד הַחֲכָמָה). — וּפַעֲלֵי אַחֲרָיו: אֵין
לָךְ צִרִיךְ כּוֹנֵנָה אֵלֶּא גִ' פְּסוּקִים הָרֵאשׁוֹנִים בְּלִבְדִּי (יִרְשֵׁי
כִרְכִי כ ד.). אֵין לָךְ בֹּא לְמַחֲשַׁבֵּת פְּטוֹר אֵלֶּא שְׁלֹשֶׁת
הַמִּינִין בְּלִבְדִּי (שֵׁס עֲרֵל א ס ג.). — לָךְ, לְטוֹבֶהָ, בְּגִנּוֹד
לַעֲדִיק לְרַעְתֶּךָ: וְאֵרֵךְ תַּסְמֹךְ עַל דְּבַר שְׂאֵין דָּךְ בּוֹ זִכּוֹת
וְנִזְנָה דַּעְתֶּךָ עַל מַעֲנָה שֶׁהִיא עַל יָךְ וְלֹא דָךְ (חִוִּיָּה,

חֲסֵדוֹ הַגָּדוֹל (ג). — *לֵךְ, בְּמִשְׁמֵי אֶצֶלְךָ: הָאוֹמֵר לַחֲבֵירוֹ
מִדְרֹגְתוֹ מִמֶּךָ מוֹפְרָשִׁי מִמֶּךָ מִרוֹחֲקָנִי מִמֶּךָ שְׂאִינִי אוֹכֵל
לֵךְ שְׂאִינִי שׁוֹמֵעַ לֵךְ (נִדְרִי א ה). — *מֶה־לָּךְ, עֵי' מֶה.
***לְכָאֲרָה¹**, — תִּהְיֶה, בְּמִשְׁמֵי לִפִּי הַנִּרְאָה בַּסְּקִידָה
רֵאשׁוֹנָה, שְׂמִחָתָהּ, הִיזְיוֹנָתָהּ, scheinbar
תְּהִיבָהּ; en apparence; apparently
בְּמִנְחֹת פֶּרֶק הַקּוֹמֵץ אֶת הַמִּנְחָה לְאֹכֵל דְּבַר שְׂאִינִי דְּרֹבּוֹ
לְאֹכֵל שֶׁשֶׁם שְׂמִלְחוֹ אִינוֹ אֲסוּר אֲלֵא מִדְּרַבְּנָן (כִּכְנ"א,
תּוֹכֵת הַבֵּית הָאֶלּוֹן ד ד). וְהִרְשָׁ שְׂאִמְרוֹ תוֹלֵל בְּכָל מְקוֹם
זֶהוּ שְׂאִינִי מִדְּבַר וְאִינוֹ שׁוֹמֵעַ וְלִב אִוְרָה נִרְאָה שֶׁשֶׁם
הוּא מִדְּבַר וְאִינוֹ שׁוֹמֵעַ שֶׁכֶּשֶׁר לַהֲעִיר אֲבֵל הַרְסָם"ס
כֹּתֵב אַחֵר חֲרַשׁ הַמְּדַבֵּר וְאִינוֹ שׁוֹמֵעַ אוֹ שׁוֹמֵעַ וְאִינוֹ
מְדַבֵּר (טוֹמ"מ לֵה יב). כִּי בְּדַבֵּר הוּא נִרְאָה לִב אִוְרָה
שֶׁנִּחְלָקוּ עֲלֵיו ר' מֵאִיר וְר' יוֹסִי בְּמִס' מַעֲשֵׂר שְׁנֵי עִם
כֹּל זֶה בִּיהוֹשֻׁעַ יוֹד כָּתוּב בְּבִרְרוֹ שֶׁלֹּא עָלּוּ לָהֶם לִשְׂמֵ
נִחְלָה (שְׁלֵטִי הַגְּבוּרִים יט). ר"ח בֵּן דּוֹסָא אוֹמֵר כֹּל שִׁירָתָהּ
חֲטָאוֹדֶמֶת לַחֲכִמְתּוֹ חֲכִמְתּוֹ מִתְקִיִּימָת וְכו', וְלִב אִוְרָה
אֵלּוֹ שְׁנֵי דְּבָרִים מוֹתִירִים זֶה אֶת זֶה אֲבֵל כִּי תִעֲיִין
שְׁפִיר רֵאָה תִּרְאָה שְׁנִיהֶם אִמֶּת (הַקֵּד' שְׁל"ה). אֲשֶׁר מִכֹּל
זֶה לִב אִוְרָה יִרְאָה וְקִרְבּוֹ לַהֲאֵמִין וּמִסְתַּכֵּר שֶׁבִּרְדּוֹ
הָאֶרֶץ תּוֹכּוֹ נִתְמַלֵּא מִיָּם (יִתְמִי' נְעִים סה). (הָאִישׁ) אֲשֶׁר
יִקְרָא וְיִזְכּוֹר הִכָּל יִגְעַל לַמְּדֻרָּה קִרְבּוֹהָ לִב אִוְרָה לִשְׁלֹטָהּ
בֵּן דּוֹד (ר"א מוֹדִיעַל, לֵב הָאֶרֶץ א ה). וְכוּה וְיֹכֵן ב"ש
בְּיוֹסֵף דּוֹקָא שְׁהִיָּה יִפֶּה תּוֹאֵר וְיִפֶּה מִרְאָה וְלִב אִוְרָה מִה
יִתְרוֹן מַעֲלֵת הַיּוֹפִי בְּאִישׁ וּבַפֶּרֶט בְּאִישׁ צָדִיק וְטוֹב בְּיוֹסֵף
אֵךְ הָעֵינִין הוּא מִשּׁוֹם שְׂיוֹסָף הָיָה בְּכַחַי יִסּוֹד שְׁהוּא
הַמִּשְׁפִּיעַ הִכָּל וְכו' (מֵאֲמִי' יִקְרִי', גִּבְעִי הַסֶּפֶר ט). וְהַעֲיִקֵר
הוּא לִכְנוֹן בְּרִיקוּד אֵל מִן בּוֹנֵת תְּנוּעַת הַיִּגְיוֹן וְהוּא
עוֹשֶׂה שְׁלִימוֹת הַשְּׂמִחָה שֶׁבוֹ וְאֵף שֶׁלִּב אִוְרָה הִרְקוּד בִּלְאֵ
נִיגוֹן אִינוֹ כְּלוֹם וְהַיִּגְיוֹן יִשְׁנוֹ בִּלְאֵ רִיקוּד אֲבֵל מִ"ם ע"י
הִרְקוּד גִּשְׁלֵם יוֹתֵר שְׂמִחַת הַנֶּפֶשׁ (סס, נִכְלִי' תַּחֲסִים כה).

(לכד²), ממנו לכד, לכד, מלכ'דת, "התלפדות.

[illegible]

(1) בגמ' בסגנון ארמי: ל באורה כשמואל רויטא
כי מעיינת בה הולכתא כוותיה דרב (כתוב' גד.).
(2) רק עוד בארמ' כמשמ' זו. בערב' משמש פעל
(לברא) כמשמ' אחרות רחוקות ממשמ' בעבר'.

(a) لك

ויוש בהם ליכלוך פה ר' הונא בשם ר"י אמר אין בו כדי לבלוך פה (מד"ר כמד' כה).

* **לכלוכית**, ש"י, — כמו לכלוך: (איש אחד אמר ראשיתו) קונם שאי את הנחת לי עד שתראי מום יפה שבוך דר' ישמעאל בר' יוסי אמר להם שמה ראשה נאה אמרו לו סגלגל שמה שעה נאה דומה לאיניצי פשתן וכו' שמה רגליה נאות רחבות כשל אווז שמה שמה נאה לבלוכית שמה אמר להן יפה קורים אותה לבלוכית שהיא מלוכלכת במומין (נדר' סו:). הקב"ה מסקדין לו הבריות טפה של לבלוכית בחשאי והקב"ה מחזיר להם נפשות משובחות שלמות בפרהסיא (מד"ר ויקר' יד).

* **לכלך**, ש"י, — עשהו מלכלך, לא נקי, beschmutzen salir; to soil: דמלך בשר ודם שאמר לעבדו לבשל לו תבשיל וכו' דחפות לו חלוק והוא לא חיפת לו חלוק מימיו סוף ש מלכלך את החלוק ומקניט את רבו (תוספתא כרכ' ז יח). אם אתה נותן בלי זהב באף חזיר הוא מלכלכו בשיט וצואה (ילקוט משלי יא). דרך ארץ שלא ילכלך בהוצאת הדשן בגדים שהוא משמש בהן תמיד (רש"י ויקר' ו ד). — ואמר הפיטן: נכלת תמימים בלי מומים היו שוממים אללי לי, סחוב והשלך ערום ללכלך אויה די (מנח' כר' מכיר, אכל אעורר). — ובהשאלה: שלכלך (מנשה) מעשיו כחומץ ממעשים רעים (מד"ר רות, ויאמר לה). ת"ח אם הולך אצל זונה ומקלקל עמה מלכלך את תורתו (ילקוט משלי יא).

— פע', *לכלך, מלכלך, מלוכלך, — שעשו אותו לא נקי, — beschmutzt; sali; soiled: יכול יהיו אוכלים (את הפון) משונף ומלוכלך ת"ל והנה על פני המדבר דק מחוספס (ספרי כמד' פט). אם היו רגליו מלוכלכות בטיט או בצואה רוחץ בדרכו ואינו חושש (תוספתא שנת יו יט). שכל מלכי מורה ומערב ויושבים אגודות אגודות בכבודם ואני ידי מלוכלכות ברם ובשפיר ובשליא (כרכ' ד). למלך בשר ודם שחלק בגדי מלכות דעבדיו פקחין שבהן קיפלום והניחום בקופסא טפשים שבהן הלכו ועשו בהן מלאכה לימים בוקש המלך את כלי פקחין שבהן החזירם לו כשהן מנוהצין טפשיין שבהן החזירם לו כשהן מלוכלכין (שנת קנב:). למלך שיומן את עבדיו לסעודה ולא קבע להם זמן וכו' כפתאום ביקש המלך את עבדיו פיקחין שבהן נכנסו לפניו כשהן מקושטין והטיפשין נכנסו לפניו כשהן מלוכלכין (שנת קנב:). שאפילו סדינין שלה מלוכלכין

לנכרים וילכד עבן (יטו' ז יו"ח). ויקרב שמואל את כל שבטי ישראל (לחגורל) וילכד שבט בנימן ויקרב את שבט בנימן למשפחתו ותלכד משפחת המטרי וילכד שאור בן קיש (ש"א י כה). ויאמר שאול אל יי' אלהי ישראל הבה תמים וילכד יונתן וכו' ויאמר שאול הפילו בני ובין יונתן בני וילכד יונתן (שס יד מ"מב). — תפ', התלכד, יתלכדו, יתלכדו, — התלכדו, נתאחדו ונתחברו יחד, המים שנגלדו: כאבן מים יתחבאו ופני תהום יתלכדו (איוב לח ל). — וקשקשי הליותן וכדומה: אחד באחר יגשו ורוח לא יבא ביניהם איש באחיהו ירבקו יתלכדו ולא יתפרדו (שס מא ח"ט).

* **לכר**, ש"י, כהנ"ס לכר, דבר שבו נלכד אדם: בי יי' יהיה בכמלך ושטר רגלך מלכד (משלי ג כו).

* **לכה**, — כמו לך: ויען יצחק ויאמר לעשו הן גביר שמתיו לך ואת כל אחיו נתת לי לעבדים ודגן ותירש סמכתי ולכה אפוא מה אעשה בני (בראש' כז לו). למה זה אתה רץ בני ולכה אין בשורה מצאת (ש"ב יח כב). כי יתפש איש באחיו בית אביו שמלה לכה קצין תהיה דגו (ישע' ג ו).

* **לכלוך**, לכלוך, ש"י, — טה"ס מן לכלוך: לפלוף שבעין וגלד שעל המכה ושרף הלח ודכלובי צואה שעל בשרו וצואה שתחת הצפורן (מקוא' ט ד). לבלוכי שמרים שבבים שבצלוחית והמוך שבשורים ושבזוג (תוספתא שס ו יח). (האשה שאמרה קונם הנאת קישומ עלי) אם לא אתקשט בנפס לבלוך הוא (יבמ' פ:). אמר לו הקב"ה אל תירא אברם וכו' דא בא ברגליך דכלוך בדבר זה (פדר"א כו). אדם שהיתה לו ויעה גדולה ועלה הדכלוך והצואה עליו ונעשה כמו גלד על עורו (ערון, ערך גלד). — ואמר הפיטן: דכלוך דם גדה ופתחה אשר שם פרי מגיד לרמוינה חדר ועליה ופרוודור (אזהר' ר"י ברלוגי, אדנרה). חציצת חפיפת לבלוך שרץ הלח, טבילת מהרת צנור מימך יקלה (ר"ש הכנלי, סליח' ער"ה, אכלרחס). — ובהשאלה במסורות, "לכלוך הנפש: שאינם מבינים בתוצאותם (של שמות הקדש) ובסודותם וכו' מהעדר ההכנה ו לבלוך הנפש (יש"ר מקגידא, מלך למכסה ח). וב"ש בהצטרפם ה לבלוכים הנפשיים שלא תשבון השכינה בינינו (שס טו). — וכמו לחלוח: לבלוכי פירות והכוחל שחין מן העין הרי אלו חוצצין (תוספתא מקוא' ו ט). כל דבר שיש בו ליכלוך משקה (יטו' כרכ' ח יב). כל מה שהורדן מכנים ל"ב חרש הוא (הליותן) עושה גמיעה אחת שנאמר יבטח כי יגית ירדן אל פיהו

(1) בכ"י פרמה דב, דמד פתוחה.

(סה). אמר (משה) שמא מעלו ישראל במדחמת סיחון או נתלכלכו בעבירה אמר לו הקב"ה אל תירא כולם השלימו בצדק (שם נמד' יט). כל מה שישראל מתלכלכין כל ימות השנה בעונותיהן בא יום הכפורים ומכפר עליהן (שם שה"ט, אחות לנו). ברח דודי מן גלות שאנו בה ומתלכלכין בעונות (שם, נדח דודי). — ונתלכלך בטמאה: אמר (יעקב) שמא כשהייתי בבית לִכְן הטמא נתלכלכתי בטומאה (מד' אסת', ויסי' אומן).

לִכְן¹, — מדת הטעם, (א) להורות הסבה שבגללה נעשה הדבר, deshalb, deswegen; pour cela, à cause — ותבוא אחרי דבר הסבה ובפרט אחרי המלה יען, יען-לִכְן: ותאמר דה המעט קחת את אישי ולקחת גם את דוראי בני ותאמר רחל לִכְן ישכב עמך הלילה תחת דוראי בנך (נראש' ל יס). וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל אשר מצרים מעבדים אתם ונאזכר את בריתי לִכְן אמר דבני ישראל אני יי' והוצאתי אתכם מתחת סבלת מצרים (שמות ו ה-ו). ויאמר יי' אל משה ואל אהרן יען דא האמתנים בי להקדישני לעיני בני ישראל לִכְן לא תביאו את הקהל הזה אל הארץ אשר נתתי להם (נמד' כ יב). פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן השיב את חמתי מעל בני ישראל וכו' ולא כליתי את בני ישראל בקנאתי לִכְן אמר הגני נתן לו את בריתי שלום (שם כס יא-יב).

ויאמר שר' סכות הכף זבח וצלמנע עתה בידך כי נתן לצבאך דחם ויאמר גדעון לִכְן בתת יי' את זבח ואת צימנע בידו ודשתי את בשרכם את קוצי המדבר ואת הברקנים (שפט' ח ז). ואתם עובתם אותי ותעבדו אלהים אחרים לִכְן לא אוסיף להושיע אתכם (שם י יג). למה תבעשו בזבחי ובמנחתי אשר צייתי מעון ותכבד את בניך ממני להבריאתכם מראשית כל מנחת ישראל לעמי לִכְן נאם יי' אלהי ישראל אמור אמרתי ביתך ובית אביוך יתהלכו לפני עד עולם ועתה נאם יי' הלילה די בני מכבדי אכבד וכו' וקלו (ש"א כ כט-ל). כי שפט אני את ביתו עד עולם בעון אשר ידע כי מקללים להם בניו ולא כהה כם ודָּבַן נשבעתי לבית עלי אם יתכפר עון בית עלי בזבח ובמנחה עד עולם (שם יג-יד). ויתן לו אביש ביום ההוא את צקלג לִכְן היתה צקלג למלכי יהודה עד היום הזה (שם כו ו). ותלך ותעשה לך אלהים אחרים ומסכות להכעיסני ואתי השלכת אחרי גוך דָּבַן

¹ (בערב' לִכְנָן a) וגם לִכְנָן b, במשט' אך, אבל.

כדם (נדח ה). במשפה המלובלכת על פי הדר (שנת קמד: כרית' יג). דאחד שנכנס לגינה וליקט תותין ואבל היה בעל הגינה רץ אחריו אל מה בידך אל אין בידי כלום אל והרי ידך מלובלכות (מד' נראש' כג). בשעה שהייתי משמש את אבא הייתי משמשו בבגדים מלובלכין ובשעה שהייתי יוצא לדרך הייתי יוצא בבגדים נקיים (שם סה). שהתינוק הזה יוצא מתוך מעי אמו מלובלך ומטונף מלא רירין (שם ויקר' כז). — ואמר המליץ: עצור ברחם מטונף, סגור בכטן מלובלך, ילד בצירים ותבלים, לראות עמל והבדים (תוכח' לר' כמיי, נרכי' נפסי). — ומראה מלכלכת, דא זכה: כל הנביאים ראו מתוך איספקלריא מלובלכת וכו' ומשה ראה מתוך איספקלריא מצוחצחת (מד' ויקר' ח). — ובהשאלה, מלכלך במומים: יפה קורים אותה לכלוכית שהיא מלובלכת במומין (נדר' סו:). — ובעברות: רמ"ה אברים באדם הזה והאוזן אחד מהם וכל הגוף מלובלך בעבירות והאוזן שומעת וכל הגוף מקבל חיים (מד' שמות כז). בר מי שידיו מלובלכות בגול הוא קורא להקב"ה ואינו עונה אותו למה שתפלתו בעבירה (שם כג). שביום הזה כל העולם עומדים בדיון לפני הקב"ה והעולם מתחייב כליוה מפני שבריותיו מלובלכים בעבירות והקב"ה מוכה את עולמו (פסיק' רנתי' מ). — וכמו מלכלח: קנה שהתקינו להיות בודק הויתין כיצד היה יודע אם מלובלך במשקה כידוע שנגמרה מלאכת המעטן (ירוש' שנת יז טז:).

לִכְנָן², נעשה מלכלך: השופך את המים ברה"ו וכו' אם נתלכלכו כליו חייב (ירוש' נ"ק ג ג). השלמה הזאת מתלכלכת וחזרה ומתלבנת (מד' שמות כג). (יריעה) זו מתלכלכת ומתכבסת וחוזרת ומתלכלכת ומתכבסת (שם שה"ט, כאהלי קדר). כל הפירות (אם) גופלים לארץ מתלכלכים ונפשם של אדם חתה מהם לאכלם אבל האגוז אם גופל ומתלכלך מרחיצו ואוכלו (פסיק' רנתי' יא). — ובמהמ"א: הזב שיצא בביום שלו חייב מפני שאין דרך כים זה להוציאו אלא בדרך הזאת ואעפ"י שאינו צריך לגוף ההוצאה אלא כדי שלא יתלכלכו בגדיו (רמב"ם, שנת יט כג). מי שראה קרי בזמן הזה ביוה"כ אסלה הוא מקנה במפה ודיו ואם יבש הוא או שנתלכלך רוחץ מקומות המלובלכין בלבד ומתפלל (סוף, שנית' עשור ג ג). דם יהיה זוכה בבשרה ונתלכלך השוכב עמה (ר"א הקר"א, ג"ע, טמא' וטהר' ו). — ובהשאלה, נתלכלך בעברות: עשו הרשע מתלכלך בעונות כל ימות השנה ואין לו במה יכפר אבל יעקב מתלכלך בעונות כל ימות השנה וכא יוה"כ ויש לו במה יכפר (מד' נראש' 2)

(a) לִכְנָן (b) לִכְנָן

הגני מביא רעה אל בית ירבעם (מ"א יד ט"ז). בה אמר
י"י יען אשר שדחת מלאכים לדרוש בבעל וזוב אלהי
עקרון המבלי אין אלהים בישראל לדרוש בדברו לִבְנֵי
המטה אשר עלית שם לא תדר ממנה כי מות תמות
(מ"ב א טז). כי מירושלם תצא שארית ופליטה מהר
ציון קנאת י"י תעשה זאת לִבְנֵי כה אמר י"י אל מִדְּ
אשור לא יבוא אל העיר הזאת (סעי' לא-לב). יען אשר
עשה מגשה מלך יהודה התעבות האלה וכו' ויחטא
גם את יהודה בגלוליו לִבְנֵי כה אמר י"י אלהי ישראל
הגני מביא רעה עד ירושלם ויהודה (סס כא יא"ב).
יען רך לבבך ותכנע מפני י"י וכו' לִבְנֵי הגני אספך על
אבתך ונאספת אל קברתיך בשלום (סס כג יט-כ). שריך
סוררים וחברי גנבים וכו' יתום לא ישפטו וריב אלמנה
לא יבוא אליהם לִבְנֵי נאם האדון י"י צבאות אביר ישראל
הוי אנחם מצרי ואנקמה מאויבי (ישע' א כג-כד). הוי
משכימי בבקר שכר ירדפו מאחרי בגשף יין ידליקם
והיה כנור ונבל תף וחליל ויין משתיהם ואת פעל י"י
לא יביטו ומעשה ידיו לא ראו לִבְנֵי גלה עמי מבלי
דעת וכבודו מתי רעב והמונו צחה צמא לִבְנֵי הרחיבה
שאל נפשה ופעה פיה לבלי חק (סס ה יא יד). מצדיקי
רשע עקב שחד וצדקת צדיקים יסירו ממנו לִבְנֵי כאכל
קש לשון אש וחשש להבה ירפה שרשם כמק יהיה
ופרחם כאבק יעלה (סס כג-כד). שמעו נא בית דוד
המקטש מכם הלאות אנשים כי תלאו גם את אלהי לִבְנֵי
יתן אדני הוא לכם אות הנה העלמה הרה וילדת בן
וקראת שמו עמנו אל (סס ז יג"ד). יען כי מאם העם
הזה את מי השלח ההלכים לאש וכו' וְלִבְנֵי הנה אדני
מעלה עליהם את מי הנהר העצומים (סס ח ו-י). שמענו
נאון מואב נא מאד גאותו וגאוונו ועברתו לא בן בדיו
לִבְנֵי יליל מואב למואב כלה יליל (סס טז ו-יז). כי אמרתם
כרתנו ברית את מות וכו' כי שמנו כזב מחמנו ובשקר
נסתורנו לִבְנֵי כה אמר אדני י"י הגני יסד בציון אבן וכו'
(סס כח יה"ו). ויאמר אדני יען כי נגש העם הזה בפיו
ובשפתיו כבדוני ולכן רחק ממני ותהי יראתם אתי מצות
אנשים מלמדה לִבְנֵי הגני יוסף להפליא את העם הזה
הפלא ופלא (סס כט יג"ד). ומצרים הבל זריק יעורו
לִבְנֵי קראתי לזאת רחב הם שבת (סס לז). אשר אמרו
דראים לא תראו ולחיים לא תחוו לנו נכחות דברו לנו
חלקות וכו' השביתו מפנינו את קדוש ישראל לִבְנֵי כה
אמר קדוש ישראל יען מאסכם בדבר הזה ותבטחו בעשק
ונלוז ותשענו עליו לִבְנֵי יהיה לכם העון הזה כפרץ נפל
נכעה כחומה נשגבה אשר פתאם לפתע יבוא שברה

סס י-יג). אלף אחד מפני גערת אחד מפני גערת חמשה
תנסו עד אם נותרתם כתרן על ראש ההר וכנס על
הגבעה ולִבְנֵי יחכה י"י לחננכם וְלִבְנֵי ירום לרחמכם כי אלהי
משפט י"י (סס יז-יח). והיא צא ידעה כי אנכי נתתי לה הדגן
והתירוש והיצהר וכסף הרבית זה וזהב עשו לבעל לִבְנֵי
אשוב ולקחתי דגני בעתו ותירושי במועדו (סס' כ יא-יב).
ויעשו להם מסכה וכו' עגלים ישקון לִבְנֵי יחיו כעגן
בקר ובטל משכים הלך (סס יג כ-ג). כך נמצאו פשעי
ישראל לִבְנֵי תתני שלוחים על מורשת נת (מ"ב א יג-
יד). הוי חשבי און ופעלי רע וכו' ועשקו גבר וביתו
ואיש וגחלתו לִבְנֵי כה אמר י"י הגני חשב על המשפחה
הזאת רעה (סס כ א-ג). אמר שדוד נשדנו חלק עמי
ימור איך ימיש לי לשוכב שדינו יחלק לִבְנֵי דא יהיה
לך משליך חבר בגורל בקהל י"י (סס ד-ה). כה אמר
י"י על הגבויים המתעבים את עמי הנשכים בשניהם וקראו
שדום ואשר לא יתן על פיהם וקדשו עליו מלחמה לִבְנֵי
לילה לכם מתווון וחשבה לכם מקסם (סס ג ה-ו). ראשיה
בשחר ישפטו וכהניה כסחור יורו וגבויאיה כמספ יקסמו
ועל י"י ישענו דאמר הלא י"י בקרבנו לא תבוא עדינו
רעה לִבְנֵי בגללכם ציון שרה תחרש וירושלם עיון תהיה
(סס יא"ב). האצרים חמס ושר בארמנותיהם לִבְנֵי כה אמר
אדני י"י צר וסביב הארץ והורד ממך עוץ (עמו' ג יא-יב).
הפכתי בכס כמהפכת אלהים את סדם ואת עמרה ותהיו
כאור מצל משרפה ולא שבתם עדי נאם י"י לִבְנֵי כה
אעשה לך (סס ד יא"ב). שנאו בשער מוכית ודבר
חמים יתעבו לִבְנֵי יען בושסכם על דל ומשאת בר תקחו
ממנו בתי גזית כניתם ולא תשבו בס וכו' כי ידעתי
רבים פשעים וכו' לִבְנֵי המשביל בעת ההיא ידם כי
עת רעה היא וכו' לִבְנֵי כה אמר י"י אלהי צבאות אדני
בכל רחבות מספר ובכל חוצות יאמרו הו (סס ה י-
טז). השתים במזרקי יין וראשית שמנים ימשחו ולא
נחלו על שכר יוסף לִבְנֵי עתה יגלו בראש גלים וסר
מרוח ספרותים (סס ו י-י). אתה אמר לא תבוא על ישראל
ולא תטוף על בית ישחק לִבְנֵי כה אמר י"י אשתך בעיר
תונה ובניך וכנתניך בחרב יפלו (סס ז יז-יח). שמעתי
חרפת מואב וגדפי בני עמון אשר חרפו את עמי ויגדילו
על גבולם לִבְנֵי חי אני נאם י"י צבאות אלהי ישראל
כי מואב כסדם תהיה ובני עמון כעמרה (פנ' כ ח-ט).
אכן השכימו השחיתו כל עלילותם לִבְנֵי חבו די נאם
י"י ליום קומי לעד (סס ג ז-ח). הכהנים דא אמרו איה
י"י וכו' והנביאים נבאו בבעל ואחרי לא יועלו הלכו
לִבְנֵי עד אריב אתכם נאם י"י ואת בני בניכם אריב (יכמ')

דא יספרו לו הוי אחי והוי אחות (שס כג ז-ח). הוי רעים מאבדים ומפצים את צאן מרעיתי נאם יי' לִבְנֵי כה אמר יי' אלהי ישראל על הרעים הרעים את עמי אתם הפצתם את צאני ותדחום ולא פקדתם אתם הנני פקד עליכם את רע מעלליכם (שס כג א-ב). כי גם נביא גם כהן חנפו גם בביתי מצאתי רעתם נאם יי' לִבְנֵי יהיה דרכם להם כחלקקות באפלה ידחו ונפלו בה (שס יא-יג). יען אמרתם את הדבר הזה משא יי' ואשלת עיניכם לאמר דא תאמרו משא יי' לִבְנֵי הנני וגישתי אתכם נשא וגישתי אתכם ואת העיר אשר נתתי לכם ולאבותיכם מעד פני (שס לח-לט). ולא שמעתם אלי נאם יי' למען הכעסוני במעשה ידיכם לרע לכם לִבְנֵי כה אמר יי' צבאות יען אשר לא שמעתם את דברי הנני שלח ולקחתי את כל משפחות צפון וכו' והבאתים על הארץ הזאת ועל ישיבה (שס כה ז-ט). ויאמר ירמיה הנביא אל חנניה הנביא שמע נא חנניה לא שלחך יי' ואתה הבטחת את העם הזה על שקר לִבְנֵי כה אמר יי' הנני משלחך מעל פני האדמה (שס כח יז-יט). יען אשר נבא לכם שמעיה ואני דא שלחתי ויבטח אתכם עד שקר לִבְנֵי כה אמר יי' הנני פקד על שמעיה הנחלמי ועל זרעו ולא יהיה לו איש יושב בתוך העם הזה (שס כט לא-לב). הנה אני יי' אלהי בר בשר הממני ופלא כל דבר לִבְנֵי כה אמר יי' הנני נתן את העיר הזאת ביד הבשרים (שס לג כז-כח). ותחללו את שמי ותשבו איש את עבדו ואיש את שפתו וכו' ותכבשו אתם להיות לכם לעבדים ולשפחות לִבְנֵי כה אמר יי' אתם לא שמעתם אזי לקרא דרור איש לאחיו ואיש דרעהו הנני קרא לכם דרור נאם יי' אל החרב אל הדבר ואר הרעב (שס לד יז-יט). והעם הזה דא שמעו אלי לִבְנֵי כה אמר יי' צבאות אלהי ישראל הנני מביא אל יהודה ואר בר יושבי ירושלם את כל הרעה אשר דברתי עליהם יען דברתי אליהם ולא שמעו (שס לו יז-יט). כה אמר יי' אתה שרפת את המגלה הזאת וכו' לִבְנֵי כה אמר יי' על יהויקים מלך יהודה דא יהיה לו יושב על כסא דוד (שס לו כט-ל). ואם אמרים אתם לא נשב בארץ הזאת וכו' כי ארץ מצרים נכוא וכו' ושם נשב ועתה לִבְנֵי שמעו דבר יי' שארית יהודה כה אמר יי' צבאות אלהי ישראל אם אתם שום תשמונ פניכם לבא מצרים ובאתם לגור שם והייתם החרב אשר אתם יראים ממנה שם תשיג אתכם בארץ מצרים (שס מז יז-יט). ולא הלכו בתורתי ובחקתי אשר נתתי לפניכם ולפני אבותיכם לִבְנֵי כה אמר יי' צבאות אלהי ישראל הנני שם פני ככם לרעה (שס מז יא). ותדברנה

נ ת-ט). כחשו ביי' ויאמרו לוא הוא ולא תבוא עלינו רעה וכו' לִבְנֵי כה אמר יי' אלהי צבאות יען דברכם את הדבר הזה הנני נתן דברי בפיו לאש והעם הזה עצים ואכלתם (שס ס יז-יט). הובישו כי תועבה עשו גם בוש לא יבושו גם הכלים לא ידעו לִבְנֵי ופלו בנפלים בעת פקדתם יכשלו וכו' כה אמר יי' עמדו על דרכים וראו ושאלו לנתבות עולם אי זה דרך הטוב ולכו בה וכו' ויאמרו לא נלך וכו' ויאמרו דא נקשיב לִבְנֵי שמעו הנגוים וכו' הנה אנכי מביא רעה אל העם הזה פרי מחשבותם כי על דברי לא הקשיבו וכו' עלותיכם לא דרצון וזבחיכם לא ערבו לי לִבְנֵי כה אמר יי' הנני נתן אל העם הזה מכשלים וכשלו בס אבות ובנים יחדו (שס ו יז-כא). הבנים מלקטים עצים והאבות מבערים את האש והנשים לשות בצק לעשות כוננים למלכת השמים והסך נסכים לאלהים אחרים למען הכעסני וכו' לִבְנֵי כה אמר אדני יי' הנה אפי וחמתי נתכת אל המקום הזה (שס ז יז-יט). ובגו במות התפת וכו' אשר דא צויתי ולא עלתה על לבי לִבְנֵי הנה ימים באים נאם יי' ולא יאמר עוד התפת וגיא בן הנם כי אם גיא ההרגה (שס לח-לג). הנה בדבר יי' מסאם ותכמתם מה להם לִבְנֵי אתן את נשיהם לאחרים שדותיהם ליורשים (שס ח ט-י). מאנו דעת אותי נאם יי' לִבְנֵי כה אמר יי' צבאות הנני צורפם ובחנתיים (שס ט יז-יט). וילכו אחרי שררות דבם ואחרי הבערים אשר למדום אבותם לִבְנֵי כה אמר יי' צבאות אלהי ישראל הנני מאכילם את העם הזה לענה והשקיתם מי ראש (שס יג-יד). הפרו בית ישראל ובית יהודה את בריתי אשר כרתי את אבותם לִבְנֵי כה אמר יי' הנני מביא אליהם רעה אשר לא יוכלו לצאת ממנה (שס יא יא-יג). ואני כבש אלוף יובל למבוח ודא ידעתי כי עלי חשבו מחשבות נשחיתת עץ בלחמו ונכרתנו מארץ הים וכו' לִבְנֵי כה אמר יי' על אנשי ענתות המבקשים את נפשך לאמר לא תנבא בשם יי' ולא תמות בידנו לִבְנֵי כה אמר יי' צבאות הנני פקד עליהם הבחורים ימותו בחרב בניהם ובנותיהם ימתו ברעב ושארית דא תהיה להם (שס יא יט-כג). ואמרו נואש כי אחרי מחשבותינו נלך ואיש שררות לבו הרע נעשה לִבְנֵי כה אמר יי' שאלו נא כגוים מי שמע באלה (שס יח יז-יט). הישלם תחת טובה רעה כי כרו שותה לנפשי זכר עמדי לפניך לדבר עליהם טובה להשיב את חמתך מהם לִבְנֵי תן את בניהם לרעב והגרם על ידי חרב (שס כז-כח). כי אין עינך ולבך כי אם על בצעך וכו' ועל המרוצה לעשות לִבְנֵי כה אמר יי' אל יהויקים בן ואשיתו מלך יהודה

בפיכס וביריכס מלאתם לאמר עשה נעשה את נדרינו
 אשר נדרנו לקטר למלכת השמים ולהסך לה נסכים הקים
 תקיטנה את נדריכס ועשה תעשינה את נדריכס לִבְנֵי
 שמעו דבר יי' כל יהודה הישבים בארץ מצרים הנני
 גִּשְׁבַּעְתִּי בשמי הגדול אמר יי' אם יהיה עוד שמי נקרא
 כפי כל איש יהודה (שס מד כה-כו). שאנן מואב מנעוריו
 ושקט הוא אל שמריו וכו' על כן עמד טעמו כו וריחו
 לא נמר לִבְנֵי הנה ימים באים נאם יי' ושלחתי לו צעים
 וצעהו (שס מח יא-יב). לבני עמון כה אמר יי' הכנים
 אין לישראל אם יורש אין לו מדוע ירש מלכם את גר
 ועמו בעריו ישב לִבְנֵי הנה ימים באים נאם יי' והשמעתי
 אל רבת בני עמון תרועת מלחמה (שס מט א-ב). כי מי
 כמוני ומי יעידני ומי זה רעה אשר יעמד לפני לִבְנֵי
 שמעו צעת יי' אשר יען אל אדום ומחשבותיו אשר
 חשב אל ישיבי תימן (שס יט-כ). איך דא עזבה עיר תחלה
 קרית משושי לִבְנֵי יפלו בחזויה ברחבתיה וכל אנשי
 המלחמה ירמו ביום ההוא (שס כה-כו). שה פזורה ישראל
 וכו' עצמו נבוכדראצר מלך בבל לִבְנֵי כה אמר יי'
 צבאות אלהי ישראל הנני פקד אל מלך בבל ואל ארצו
 כאשר פקדתי אל מלך אשור (שס נ יז-יח). הרב אל
 מימיה ויבשו כי ארץ פסלים היא ובאימים יתהללו לִבְנֵי
 ישבנו ציים את איום וישבו בה בנות יענה ודא תשב
 עוד לגצח (שס לח-לט). חסמי ושארי על בבל תאמר
 ישבת ציון ורמי אל ישובו כשרים תאמר ירושלם לִבְנֵי
 כה אמר יי' הנני רב את ריבך ונקמתי את נקמתך (שס
 נא לה-לו). באו זרים על מקדשי בית יי' לִבְנֵי הנה ימים
 באים נאם יי' ופקדתי על פסיליה ובכר ארצה ואנק
 חלל (שס נא-נב). כי במשפטי מאסו וחקותי דא הרבו
 בהם לִבְנֵי כה אמר אדני יי' יען המנכם מן הגוים אשר
 סביבותיכם בחקותי דא הלכתם ואת משפטי לא עשיתם
 וכו' לִבְנֵי כה אמר אדני יי' הנני עליך גם אני ועשיתי
 בתוכך משפטים דעיני הגוים (יתוך' ה ו-ח). יען כל
 תועבתך לִבְנֵי אבות יאכלו בנים בתוכך ובנים יאכלו
 אבותם (שס טי-י). בן אדם הנה בית ישראל אמרים
 החזון אשר הוא חזה לימים רבים ולעתים רחוקות הוא
 נבא לִבְנֵי אמר אליהם כה אמר אדני יי' לא תמשך עוד
 (שס יב כז-כח). יען הבאות לב צדיק שקר ואני דא
 הבאתיו ולחוק ידירשע לבלתי שוב מדרכו הרע להחיתו
 לִבְנֵי שוא לא תחזונה וקסם לא תקסמנה עוד והצלתי
 את עמי מירבן (שס יג כג-כד). גורו מעלי בגלוליהם כלם
 לִבְנֵי אמר אל בית ישראל כה אמר אדני יי' שובו והשיבו
 מכל גלוליהם (שס יד ה-ו). הנה דאש נתן (עץ הגפן)

לאכלה וכו' יותר ונעשה עוד למלאכה לִבְנֵי כה אמר
 אדני יי' כאשר עץ הגפן בעץ היער אשר נתתיו דאש
 לאכלה בן נתתי את ישיבי ירושלם (שס יד לו-לז). ויהי
 כך הפך מן הנשים בתונותיך ואחרוך לא זונה ובתתך
 אתנן ואתנן לא נתן לך ותחי להפך לִבְנֵי זונה שמעי דבר
 יי' כה אמר אדני יי' יען השפך נחשתך ותגלה ערותך
 וכו' וכדמי בניך אשר נתת להם לִבְנֵי הנני מקבץ את כל
 מאהביך אשר ערבת עליהם (שס טז לד-לז). ואמרו בית
 ישראל לא יתכן דרך אדני וכו' לִבְנֵי איש כדרכיו אשפט
 אתכם בית ישראל נאם אדני יי' (שס יח כט-ל). יען
 אשר הכרתי ממך צדיק ורשע לִבְנֵי תצא חרוב מתערה
 אל כל בשר (שס כא ט). יען היות כלכם דסגים לִבְנֵי
 הנני קבץ אתכם אל תוך ירושלם (שס כג יט). כי אותה
 שכבו בנעוריה והמה עשו דדי בתוליה וישפכו תונותם
 עליה לִבְנֵי נתתיה ביד מאהביה ביד בני אשור אשר
 ענבה עליהם (שס כג ח-ט). יען מתאך יד ורקעך ברגל
 ותשטח בכל שאמך בנפש אל ארמט ישראל לִבְנֵי הנני
 נשיתי את ידי עליך ונתתיך דג לגוים (שס כה ו-ז).
 יען תתך את לבבך כלב אלהים לִבְנֵי הנני מביא עליך
 זרים עריצי גוים והריוק חרבותם על ימי חממתך ותללו
 יפעתך (שס כח ו-ז). יען אמר יאר די ואני עשיתי
 לִבְנֵי הנני אליך ואל יאריך (שס כט טי-י). יען היות צאני
 לבו וכו' ואת צאני לא רעו לִבְנֵי הרעים שמעו דבר יי'
 (שס לד ח-ט). יען היות לך איבת עולם וחגר את בני
 ישראל על ידי חרב בעת אידם בעת עון קץ לִבְנֵי חי
 אני נאם אדני יי' בי דרם אעשך ודם ירדפך (שס לה
 ה-ו). יען אמרים לבם אכלת אדם אתי ומשכלת גויך
 היות לִבְנֵי אדם לא תאכלי עוד (שס לו יג-יד). את קבעת
 כום התרעלה שחית מצית וכו' לִבְנֵי שמעי נא זאת עניה
 ושכרת ולא מיין כה אמר אדני יי' ואלהיך יריב עמו
 הנה לקחתי מידך את כום התרעלה (ישע' נא יז-כב).
 ועתה מה לי פה נאם יי' בי דקח עמי חנם וכו' ותמיד
 כל היום שמי מנאץ לִבְנֵי ידע עמי שמי לִבְנֵי ביום ההוא
 כי אני הוא המדבר הנני (שס נג ה-ו). כה אמר יי'
 צבאות קנאתי לירושלם ולציון קנאה גדולה וכו' לִבְנֵי
 כה אמר יי' שבתי לירושלם ברחמים ביתי יבנה כה נאם
 יי' (זכר' א יד-יז). בעמל אנוש אינימו ואם אדם לא ינגעו
 לִבְנֵי ענקתמו גאונה יטפף שית חסם למו (תהל' עג ה-ו).
 ויירבו באלהים אמרו היוכל אל לערך שדחן במדבר
 וכו' הגם לחם יוכל תת אם יבין שאר לעמו לִבְנֵי שמע
 יי' ויתעבר ואש נשקה ביעקב וגם אף עלה בישראל
 (שס עח יט-כא). לא רבים יחבמו וקנים יבינו משפט לִבְנֵי

***לָכֶשׁ** ⁽¹⁾לָכֶשׁ, שָׁן—מין אשוח, רב השרף ועדול לשרפה, *Pinus halepensis*: אין מדליקין דא בלכש ולא בחוסן ולא בכלך ולא בפתילת האירין (שנת כ"א). — ובהרחבה להליפוס הרבים שתחת קלפת כל האילנות: מגועו (של הארו) יעשו תרין ומן הלכש כרי הגמר ומרכבים לרכש (יל"ג, גן האעד).
לָכֶת, — מקור מן הלך, עי' שם. — והוסיפה, "לכת המעים, שלשול: כל מחלה אשר תהיה מרוב לכת המעים או מרוב הידוך דם (אסף, כ"י מינן 125).

לָלֶה, ללואות, — עי' ללה.
לָלֶה ⁽²⁾לָלֶה, שָׁן, מ"ר ללואות, מ"י ללואות, — כעין עניבה עשויה מפתילים להכניס בה קרם לחבר שתי ירועות וכדומ', Schleife; anse; loop: ועשית ללוא'ת תכלת על שפת היריעה האחת מקצה בחברת וכו' חמשים ללוא'ת תעשה ביריעה האחת וחמשים ללוא'ת תעשה בקצה היריעה אשר במחברת השנית מקבילת הללוא'ת אשה אל אחתה ועשית חמשים קרסי וזה וחברת את היריעת אשה אל אחתה בקרסים (שמות כו ד-ו). ועשית ירועת עוים לאהל על המשכן וכו' ועשית חמשים ללוא'ת על שפת היריעה האחת וכו' ועשית קרסי נחשת חמשים והבאת את הקרסים בללוא'ת וחברת את האהל (שם ז-א). — ובתו"מ וסחמ"א: תרוצים היו קרשים ותלוצים היו אדנים ונראין קרסין בללואות ככוכבים ברקיע (שנת תת). כמו מעיל וכו' שיש לו בית ראש ועומה לו הלובשו ויש לו לולאות וקרסים שמחברין והוא כמו מלבוש (ר"ח שם ק:). וכשנועלין האנפולא יש לה לולאות ומחברין אותן לולאות באמצע השוק (ענין, ערך חנק). קושרת אשה מפתחי חלוק היינו הקרסים והלולאות שמדבקת הבגד בצוארה ופעמים שאין דה קרסים אלא ציצין ויצאין מבגד עצמו וקושרת אותן (שם, סכס). כלי עור שיש לו לולאות ושנצות בגון סגדל עיסקי ובים שד שנצות וכו' הואיל וההדיוט

אמרתי שמעה לי אחזה דעי אף אני (איוכל טי). כי אמר (איוב) לא יסכן גבר ברצתו עם אלהים לכן אנשי לבב שמעו לי חללה דאל מרשעו ושרי מעול (שם לד ט-י). שדי לא מצאנהו שניא בח ומשפט ורב צדקה דא יענה לכן יראוהו אנשים (שם לו כג-כד). — (ב) כמו אך, אבל, מכל מקום ⁽¹⁾, doch; dependant; nevertheless: ויאמר קין אל יי' גדול עוני מנשוא הן גרשת אתי היום מעד פני האדמה ומפניך אסתר והייתי נע ונר בארץ והיה כל מצאי יורגני ויאמר לו יי' לכן כל הרג קין שבעתים יקם וישם יי' לקין אות לבלתי הכות אתו כל מצאו (נלכ"ד ד י"ט). ויאמר יפתח לוקני גלעד הלא אתם שנאתם אותי ותגרשוני מבית אבי ומדוע באתם אלי עתה כאשר צר לכם ויאמרו וקני גלעד אל יפתח לכן עתה שבנו אליך והלכת עמנו ונלחמת בכני עמון והיית לנו לראש לכל ישבי גלעד (שפט' יא ו-ז). כי כלה ונחרצה ארני יי' צבאות עשה בקרב כל הארץ לכן כה אמר ארני יי' צבאות אל תירא עמי ישב ציון מאשור (ישע' יג-כד). ותער נומה וחליתה ותלך אחרי מאהביה ואתי שכחה נאם יי' לכן הנה אנכי מפתייה והלכתייה המדבר ודברתי על לבה (הו"ס ב י"ו). ואם הי' יי' ואמרו לכן לשקר ישבעו (ימ' ה ב). ואתם הרעתם לעשות מאבתיכם וכו' לבלתי שמע אלי והמלתי אתכם מעל הארץ הזאת וכו' לכן הנה ימים באים נאם יי' ולא יאמר עוד הי' אשר העדה את בני ישראל מארץ מצרים (שם עו יכ-יד). מה תועק על שברך אנוש מכאבך על רב עונך עצמו המאריך עשיתי אלה לך לכן כל אכליך יאכלו וכל צריך כלם בשבו ילכו (שם ל י"ו). כשמתם ובפשעיהם עשיתי אתם ואסתר פני מהם לכן כה אמר ארני יי' עתה אשיב את שביית יעקב ורחמתי כל בית ישראל וקנאתי לשם קדשי (יחזק' לט כד-כה). — (ג) כמשמ' אם כן: ויאמר אביש אל דוד ידע תדע כי אתי תצא במחנה אתה ואנשיך ויאמר דוד אל אביש לכן אתה תדע את אשר יעשה עבדך ויאמר אביש אל דוד לכן שמר. לראשי אשימך כל הימים (ש"א כח א-ג). — (ד) כמו באמת: מה תיטיב דרכך לבקש אהבה לכן גם את הרעות למדתי את דרכיך (ימ' ג ג).

לכש ⁽²⁾לכש, ממנו שם העיר לכיש.

⁽¹⁾ כמו בערב' לכנ, עי' הערה הקודמת.

⁽²⁾ לפידעת החכמים כמו בערב' לכת' (א), כמשמ' הכהו בשוש, וגם אבן מבריק בתוך הנכס וגם לכן מבהיק.

⁽¹⁾ כך גרסת רוב הספרים, ובערוך דגש. ופרשו בנמ' ירוש' לוגשא, ובבבלי: שונא דארוא' והוסיפו בעמרניא דאית ביה.

⁽²⁾ לא נחברר מקור השם וצורת היתיד שלו. הקדמוני' סברו שהוא מן שרש לול, ואמר ריב"ג כי היתיד שלו הוא כמו"ב לול והאדף יתרה. רד"ק בהשרשים דא אמר בפרוש מהו היתיד. רוב החדשים ס'ברים כי היתיד הוא לול'י, והוא במקום לולו. אך אין הכרע לזה, ולכן יותר נראית דעת ראב"ע שהחליט כי היתיד הוא לולה: תיו הלודאות סימן הנקבה ואחת לו לה, ובא תחת האדף הא (ראב"ע שמות לו יב).

(שס ד י). חדלו הרע למדו היטב דרשו משפט אשרו חמוץ (ישע' א יו יו). ותעל (הלביא) אחד מגריה בפיר היה וילמד לטרף טרף אדם אבל (יחזק' יט ג). — ומלחמה: לא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו¹ עור מלחמה (ישע' כד). אנשים נשאי מנ וחרב ודרכי קשת ולמודי מלחמה (דני' א ה ית). — ובמשמ' לקח דבר מן הדברים למופת לו והתאמן לעשות כמותו: כי אתה בא אל הארץ אשר יי' אלהיך נתן לך לא תלמד לעשות כתועבת הגוים ההם (דנר' יט ט). — ולמד אל דבר, במשמ' זו: בה אמר יי' אל דרך הגוים אל תלמדו ומאתות השמים אל תחתו (ימ' י כ). — וגם למד דבר, במשמ' זו: אם למד ילמדו את דרכי עמי להשבע בשמי (ימ' יב יו). ויתעברו בגוים וילמדו מעשיהם ויעבדו את עציבהם (תהל' קו לה לו). — ולמד דבר, עין בו, חקר בו למען דעת אותו: ויקרא משה אל כל ישראל ויאמר אלהם שמע ישראל את החקים ואת המשפטים אשר אנכי דבר באזניכם היום ולמדתם אתם ושמרתם לעשתם (דנר' ה א). וידעו תעי רוח בינה ורוננים וילמדו לקח (ישע' נט כד). — ובמשמ' ראה ונוכח כי יש הדבר או שצריך לעשות הדבר: כי כאשר משפטיך לארץ צדק למדו ישבי חבל יתן רשע בל למד צדק בארץ נכחות יעול (ישע' כו טו). — ובפרט למד חכמה, עסק בה והתאמן להשיג ידיעתה: כי בער אנכי מאיש ולא בינת אדם לי ולא למדתי חכמה ודעת קדשים אדע (מלי' ל כג). — וחקים וכדומ': אורך בישר לבב בלמדי משפטי צדק (תהל' קיט ו). — ובתנ"מ, במשמ' התרגל בדבר, ובפרט פעול, היה למד, למנהל, למנדים, למודות, היהרגיל, *gewöhnt; être habitué; be accustomed*: עשה בידו משישים ואחד תרומה ויחזור ויתרום כמות שהוא למוד במדה ובמשקל ובמנין (תנומ' ד ג). בת ישראל שנשאת לכהן והיא למוד ה (לבוא) אצל אביה (שס יא י). היתה למוד ה להיות רואה בתחלת הוסתות וכו' היתה למוד ה להיות רואה עם הנץ החמה (נדפ' ט ט). היתה למוד ה להיות רואה יום חששה עשר ושינתה להיות רואה ליום עשרים (שס י). היו כהן או עני למודים לאכול אצלו ויבאו ויאכלו (דמא' ד ד). למודין היו ישראל להיות אומרים דברי תרעומת עד משה (מכ' נשל ד א). ג' שעות נתענה אם היה למוד לוכל בשלש אכל בשש אם למוד לוכל בשש אכל בחשע (יבוס' סנה' י כח). לאוהבו של מלך שהיה שרוי במדינה ובשכילו נוקק המלך למדינה וכיון שבאו בדברים ליוקק לו אמרו אוי לנו שאין המלך נוקק

¹ 'במבי' דג ילמדו.

למדינה כמו שהוא למוד אם נהרגו את אוהבו (מד' כראש' מנ). ר"י בר חלפתא ותלמידיו היו למודים להיות משכימין ויושבין ושונגין תחת תאינה אחת (שס סג). אם היה למוד לקרות דף אחד קורא שני דפים ואם היה למוד לשנות פרק אחד ישנה שנים (שס ויקר' כה). א"ר יהודה הלוי בר"ש למוד הוא הקב"ה להיות מונה בשבת הזה בכל מקום (שס נמד' ג). אמר לו (בלעם להמלאך) אני לא הלכתי עד שאמר לי הקב"ה קום לך אתם ואתה אומר שאחזור כך אומנתו וכו' למוד הוא לומר דבר ומלאך מחזירו (שס כ). מרודך עובד לחמה היה והיה למוד לאכול בשש שעות וישן לו עד ט' שעות (שס כס"ג, מלאווי). בן בית אחד היה לו לר"ג והיה למוד להיות נוטל קופה של ארבעים סאה ומוליכה אצל הנתחום (שס, ידיו). כך היה ר' נתחום עושה אם היה למוד לוקח ליטרא של בשר היה לוקח שתיים אחת חלקו ואחת לעניים (שס קהל' כיוס טוב). ואחד שהיה למוד לשמש מטתו עם הנץ החמה ושכח ושמש מטתו קודם הנץ החמה (שס, כי את כל). עד שהן במצרים הלעינו לי וכו' למודים הם בכך (תנחומ' שלח ח). הוי למוד לקבל את הצער והוי מוחל על עלבונך (אזכר' מא). — וגם בדברים לא בע"ח: כגון אלו שהם אומרים למודות ערבי שביעית להיות חטים יפות (ספרא קדוש' יא). — ולמד אצל פלוני, הוא רגיל להיות אצל: בנו או עבדו של חבר שהיו למודין אצל עם הארץ צריכין לקבל בנו או עבדו של ע"ה שהיו למודים אצל חבר כד זמן שהן אצלו הרי הן בחבר (רמב"ם, מעשר י ג). — ופע' עכר, למד סעודה, היה רגיל בה: שלא למדו סעודת מלכים (יבוס' נכ' ו י ד). — ובמשמ' למד לדעת לעשות דבר: אין מעבדין את התינוקות מלתקוע אבל מתעסקין עמהן עד שילמדו (ר"ה ד ת). תלמיד חכם צריך שילמוד ג' דברים כתב שהיטה ומילה (חול' ט). — ובפרט למד תורה, חכמה, וכדומ': אם למדת תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך כי לכך נוצרת (אבות כ ח). הוי שקוד ללמוד תורה ודע מה שתשיב לאפיקורוס (שס יד). אם למדת תורה נותנים לך שכר הרבה (שס יו). (אדם שיש לו) ללמוד תורה ולישא אשה לומד תורה ואח"כ נושא אשה וכו' הוא ללמוד תורה ובנו ללמוד תורה וכו' הוא קודם את בנו (תוספתא כזו' ו י). בשייר חגיגה בן אחי ר' יהושע לגולה וכו' שגרו אחרינו שני ת"ח ר"י בן כיפר ובן בנו של זכריה בן קבוטל כיון שראה אותם אמר להם למה באתם אמרו לו ללמוד תורה באנו (נכר' סג). א"ר

יחנן כשהיינו לו מדין תורה אצל ר' אושעיא היינו יושבין ד' באמה (ערוכ' גג.). תלמידיו חכמים שמהלכין מעיר לעיר ומסדינה למדינה ללמוד תורה (סג נד:). כיצד סדר משנה משה למד מפי הגבורה נכנס אהרן ושנה לו משה פירקו וכו' (סג). אמר ר"ח בר אבא נאמנה היא (התורה) להעיד בלומדיה (יומ' עכ:). אנשים באים ללמוד בשם באות לשמוע (תגי' ו.). אמר ר"א בר' צדוק כשהייתי לומד תורה אצל ר' יוחנן התורני ראיתי שהיה אוכל פת חריבה כמלח בשני בצורת (יבמ' יס:). ר"ע אומר דמדי תורה בילדותו ילמוד תורה בזקנותו (סג סנ:). הרי ברובה (התורה) ומונחת בקרן וזית כל הרוצה ללמוד יבוא וילמוד (קדוש' סו.). הרבה תורה למדתי ולא חסרתי מרבתי אפילו ככלב המדקק מן הים (ספס' סח.). שבקטנותו הקמין עצמו אצל מי שגדול ממנו ללמוד תורה (סוט' י:). רב הונא אמר לומד תורה אעפ"י שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה (מד"ר ח"כ, פתי'). אם תפץ אתה ללמוד אל תאמר על מה שלא שמעת שמעתי (כלס' רכתי ד.). לא יהיה התלמיד כוש מחביריו של לומדו מפעם ראשונה או שניה והוא לא למד אלא אחר כמה פעמים (רמב"ם, ת"ת ד ס.). — וכו' למד, למדים: ה' למד ד' ילד למה הוא דומה לדיו כתובה על ג' נייר חדש והלמוד ד' זקן למה הוא דומה לדיו כתובה על ג' נייר מחוק (אבות ד כ.). כשם שלמדתי אותה בצער כך תהיו אתם ללמוד אותה בצער (ספרי דכר' סו.). ר' יהושע אומר השונה ואינו עמל באיש וורע ורא קוצר ה' למד תורה ושבת דומה לאשה היוצרת וקוברת (תוספתא פסד דו.). הלמד על מנת לעשות ורא הלמד שלא לעשות שהלמד שלא לעשות גוה לו שרא נברא (יוס' נככ' א ג:). הלמד אנדה מתוך הספר לא במהרה הוא משבח (סג טו.). אמר ר' מאיר כל ימים שהיינו למדין אצל ר' ישמעאל לא היינו גותנין קלקנתום בדיו (סג סוט' ג ית.). אמר ר' כשהיינו למדין תורה אצל ר"ש בתקוע היינו מעלין שמן ואלונגטית מחצר לגג (כנלי סנת קמו:). וכו' אותו האיש למוב ויהושע בן גמלא שמו שאלמלא הוא גשחכת תורה מישראל שכתחלה מי שיש לו אב מלמדו תורה מי שאין לו אב לא היה למד תורה וכו' התקינו שיהיו מושיבין מלמדים תינוקות בירושלם וכו'. ועדיין מי שיש

— 1) כך, בלוי בין למ, במשנ' עם גוף הערבי של פרוש הרמב"ם, וכך בכי' אחרים, וכבר העיר ע"ר שב"צ דוראן: והיא גוססת מדוקדקת בספרים ישנים (מגן אבות ד'ס.).

לו אב היה מעלה ומלמדו מי שאין לו אב לא היה עולה ודמדי התקינו שיהיו מושיבין בכל פלך ופלך (כ"כ כה.). בשעה ששמעו ישראל אנכי ה' אלהיך נתקע תלמוד תורה בלבם והיו למדים ולא היו משבחים (מד"ר סה"ס, יסקי.). תורה אדם למד ב' הלבות היום וב' למחר עד שנעשה כנחל גובע (סג, כי טונים). אעפ"י שמצוה ללמוד ביום ובלילה אין אדם למד רוב חכמתו אלא בלילה (רמב"ם, ת"ת גיג.). עשרים וחמשה תינוקות למדים אצל מלמד אחד (סג כ ס.). — למד מפלוני, פלוני הורה לו: איוהו חכם הלומד מכל אדם (אבות ד א.). ה' למד ד' (תורה) מן הקטנים למה הוא דומה לאוכל ענבים קהות ושוטה יין מנתו הלמד ד' מן הזקנים למה הוא דומה לאוכל ענבים בשולות ושוטה יין ישן (סג כ.). ה' לומד מ' מחבירו פרק אחד או ה' למה אחת וכו' צריך לנהוג בו כבוד שכן מצינו בדרוש סלך ישראל שלא למד מאתיופול אלא שני דברים בלבד וקראו רבו (סג גו.). אינו דומה לומד מעצמו ללומד מרבו (כתוב' קיה.). משל לשני בני אדם אחד למד מרבו ואחד ללמד מעצמו וכו' (פי' יור' לר' כנלני 2, כס' המדכס.). — למד דבר מפלוני, מדבריו של פלוני, או שמעשיו, ממנהגו, הבין וידע דבר פלוני מה טיבו או איך להתנהג בו: ומעשה בימי אביו של ר' צדוק ובימי אבא שאול בן בטנית שפקקו את המאמר בטפיה וכו' ומדבריהן ללמד ג' שפוקקין ומודדין וקושרין בשבת (סנת כד ס.). (ערכי אחד אמר ליהודי ביום שחורב ביהמ"ק כי בו ביום נולד משיח) א"ר בון מה לנו ללמוד מן הערבי הוה ולא מקרא מלא הוא והלבנון באדיר יפול (ומה כתוב אחריו) ויצא חומר מנוע ישי (יוס' נככ' כ ס.). באותה שעה למדתי ממנו (מאליהו) שלשה דברים למדתי שאין נכנסין לחורבה ולמדתי שמתפללין בדרך ולמדתי שהמתפלל בדרך מתפלל תפלה קצרה (כנלי סג ג.). א"ר עקיבא פעם אחת נכנסתי אחר ר' יהושע לבית הכסא ולמדתי ממנו ג' דברים למדתי שאין נפנין מזרח ומערב אלא צפון ודרום ודמדי שאין נפרעין מעומד אלא מיושב ולמדתי שאין מקנחין בימין אלא בשמאל א"ל בן עזאי עד באן העזת פניך ברכך אמר לו תורה היא וללמוד אני צריך (סג סנ.). א"ר יוחנן י"ח ימים גדדתי אצל ר' אושעיא ברבי ולא למדתי ממנו אלא דבר אחד (ערוכ' גג.). אמר רב יוסף לעולם ילמד אדם (ענוה) מדעת קונו שתי הקב"ה הניח כל הרים וגבעות והשרה שכינתו על

— 1) עי' הערה הקודמת.

הר סיני (סוף' ס.). הנפטר מחבירו בין גדול בין קטן צריך לישול ממנו רשות ממי אתה ל מ ד מאברהם פעם אחת היה אברהם מדבר עם הקב"ה כאו מ"ה דבר עמו אמר להן נפטר מן השכינה שהיא גדולה מכם וכו' (מד"ר בראש' מזו). ה' דברים למדנו מ' אליעזר בשעת מיתתו ושמתו בהן שמחה גדולה (דא"כ ג). — למד דבר, נתברר לו הדבר: (כתוב) ואם מכן ששים שנה ומעלה אם זכר הרי אנו למדים בכלום משנת ששים מה שנת ששים כלמטה ממנה אף שנת חמש ושנת עשרים כלמטה ממנה (ערכ' ד ד). (כתוב) וכי ימכור איש למדנו שהוא רשאי במכירתה (מכ' מעש' ג). ר"א המודעי אומר נתן לו (משה ליתרו) מתנות רבות שמתוך תשובה שנתן לו אתה למד (שם יתרו ב). ולפי דרכינו למדנו שאין ישיבת הוצה לארץ עולה לחן מן המניין (תוספתא יכ"ד ט). שאף לשרה שאלו אינו אברהם למדנו שישאל אדם באכסניא שלו דאיש על האשה ולאשה על האיש (רש"י בראש' יח ט). למדת שאין תקופה נופלת בתחילת הלילה אלא לסוף ד' שנים (הוא, ברכ' נט:). — הא למדת, הנה ראית, הנה נתברר דך: ר' צדוק אומר אל תעשם (את התורה והמצוות) עטרה להתגדל בהם ולא קרדום לחפור בהם וכו' הא למדת כל הנהגה מדברי תורה נוטל חייו מן העולם (אבות ד ס). שהסורין מרצין יותר מן הקרבנות וכו' הא למדת שהביבין יסורין (מכ' יתרו י). הלכה וניסת לאחד מן השוק והיו לו בנים ממנה ניסת לזה לא נמצאו בניו של ראשון מסורים הא למדת שאין זה כריתות (ספרי דכ"ר רסט). (כתוב) ורחץ במים את בשרו ולבשם הא למדת שכל המשנה מעבודה לעבודה מעון מבילה (יומ' לב). — נמצאו למדים: מגיד שנים ראש לחדשים ומנין אף למלכים ח"ל הוא החדש השני למדוך שלמה עד ישראל ומנין אף לרגלים ח"ל חג המצות וחג השבועות וחג הסוכות נמצאו למדין שנים ראש לחדשים למלכים ולרגלים (מכ' נא ח). מצינו שלא היה רשות לאחד מן הכהנים ליכנס ולשמש באהל מועד אלא א"כ היה לו שלשים שנה שנאמר מכן שלשים שנה ומעלה ועד בן חמשים שנה וגו' הרי נמצאנו למדים שהיה אלעזר עד שלא נגזרה הגזירה בן שלשים שנה או יותר (מד"ר נמד' ג). ל' יום בשנה חשובין שנה והוא שתקדש הנטיעה קודם שלשים יום וכמה הוא סתם הקליטה לכל האילנות שתי שבתות נמצאת למד שהנומע מ"ד יום קודם ר"ה עולה לו שנה (רמב"ם, מע"ב ט טט). — מכאן אתה למד: כשבא אדם אצלך להתגיר אינו

בא אלא לשום שמים אף אתה קרבתו ולא תרחיקהו מכאן אתה למד שיהא אדם דוחה בשמאל וימין מקרב (מכ' יתרו ח). הרי הוא אומר אשר אנכי מצוך היום על לבבך מכאן אתה למד שכל הפרשה כולה צריכה כונה (ברכ' יג). חתך (יהושע) ראשי גבוריו (של עמלק) ולא השאיר אלא חלשים שבהם ולא הרגם כלם מכאן אנו למדים שעשו על פי הדבור של שכינה (רש"י שמות יז יג). כבר ביארנו בנזירות שאם היה הנזיר זכויות מן המת תחת הגמל או תחת המטה וכו' אינו מגלה ומשם אתה למד שכל אלו ההלכות האמורות בטומאת אהלים וכו' הכל מדברי סופרים (רמב"ם, טומא' מת יט ו). — ומלכות למדה: נוסעים אין בתיב כאן אלא נוסע מגיד שנעשו כולן תורמיות תורמיות כאיש אחד מכאן למדין מלכיות להיות מנהיגות תורמיות תורמיות (מכ' נשלח ב). — למד מדבר: אין למדין לא מן ההלכות ולא מן ההגדות ולא מן התוספות אלא מן התלמוד (ירוש' פאה ב יו). מפני שאנו למדין מן ההלכה אנו עושין אותו (שם שני' יט:). למדין אפשר משאי אפשר (שם תרומ' ב מה:). למדין גזירה שוה אפילו מופנה מצד אחד (שם יומ' ח מה:). — דבר מדבר: דבר הלמד מענינו כמה הכתוב מדבר בממון אף כאן בממון דבר הלמד מסופו שאין הכית מטמא עד שיהיו בו אבנים ועצים ועפר (בבב"א דר' ישמעאל). אר"ש וכו' תורה מאין למדה לא משלמים ודבר הלמד ממקום אחר אתה בא ללמד הימנו למד מן הלמד (ספרי נמד' ק"ח). וכי חטאתו של מצורע מאיכן למידה שתהא פסולה שלא לשמה (ירוש' פסח' ס לא ד). לוטר שהן (הלכות מועד) עקורות ואין למידות זוזו (מו"ק יב). כל התורה כולה למדין למד מלמד חוץ מקדשים שאין למדין למד מלמד (שנו' י). — למד לדבר, הורה בענין הדבר הזה: אם למדתי למצורע שמגלה כל שערו אף נזיר יגלה כל שערו (ספרי נמד' כח). אם למדתי לטומאה שסותרת את הכל אף התגלחת תסתור את הכל (שם לא). — למד בדבר, נשא ונתן בו, הורה בו פנים: קיימא שיש בה פספסים צבועים ולבנים פושין מזה לזה שאלו את ר"א והרי הוא פספס יחידי אמר להן לא שמעתי אמר לו ר"י בן בתירא אלמד בו אמר לו אם לקיים דברי חכמים הן (נגע' יא ו). — למד את דב פלוני וכדומ', נחבר לו טיבו ואיכותו: א"ר יוחנן י"ב תלמידים היו לו לר' אושעיא ברבי וי"ה ימים גדלתי ביניהן ו למדתי דב כל אחד ואחד וחכמת כל אחד ואחד (ערכ' נג). — למד דבריו, עין בהם, בדק ובתן אותם:

אשר תלמדם (שס ה כת). ולמדתם אתם את בניכם לדבר
בם (שס יא יט). ועתה כתבו לכם את השירה הזאת
ולמדו את בני ישראל שימה בפיהם (שס לא יט). ויכתב
משה את השירה הזאת ביום ההוא וילמדו את בני
ישראל (שס כב). כי שמענה נשים דבר יי' ותקח אונכם
דבר פיו ולמדנה בנתיבם נהי ואשה רעותה קינה (ימ'
ט יט). ולא ילמדו עוד איש את רעהו ואיש את אחיו
לאמר דעו את יי' כי כולם ידעו אותי (שס לא לג).
ויפנו אזי ערף ולא פנים ולמד אתם השכם ולמד ואינם
שמים לקחת מוסר (שס לכ לג). את מי גועץ ויבינהו
וילמדוהו בארם משפט וילמדוהו דעת ודרך תבונות (שע'
מ יד). כה אמר יי' גאלך קדוש ישראל אני יי' אלהיך
מלמדך להועיל מדריבך בדרך תלך (שס מח יז). לנו
בנים שמענו לי וראת יי' אלמדכם (תהל' לד יב). אלהים
למדתני מנעורי ועד הנה אני נפלאותיך (שס עא יז).
הישר נזים הלא יוכיח המלמד אדם דעת (שס עז יז).
אשרי הגבר אשר יסורנו יה ומתורתך תלמדנו (שס יכ).
ברוך אתה יי' למדני חקך (שס קט יב). טוב שמע ודעת
למדני כי במצותיך האמנתי (שס סו). נדבות פי רצה
נא יי' ומשפטך למדני (שס קח). תבענה שפתי תהלה
בי תלמדני חקך (שס קעא). אם ישמרו בניך בריתי
ועדתי זו אלמד גם בניהם עדי עד ישבו לכסא לך
(שס קלג יב). הלא ילמד דעת והוא רמים וישפוט (איזכ
כא כב). כי עזרא הכין לבבו לדרש את תורת יי' ולעשת
וללמד בישראל חק ומשפט (עזר' ז י). ובשנת שלש
למלכו שדח לשריו לכן חיל ולעבדיה וכו' ללמד בערי
יהודה וכו' וילמדו ביהודה ועמהם ספר תורת יי' ויסבו
בכל ערי יהודה וילמדו בעם (דכי"ז יז יא). ויאמר
המלך לאשפזנו רב סריסיו להביא סבני ישראל ומורע
המלוכה וסן הפרתמים ולדים אשר אין בהם כל מאום
וכו' וללמדם ספר ולשון כשרים (דני' ח גיד). ויתר
שהיה קהלת חכם עוד למד דעת את העם (קהל' יב ט).
— ובתו"ס כמו במקרא, במשמ' הרגיל: אין מלמדיו
את הפרה אלא בחיתול בלבד (תוספתא פנ' ג כ). מלמד
(נקרא כך) שהוא מלמד את הפרה לתרוש בשביל
ליתן חיים לבעליה (יב'ס' סס' יכת). למד לשונך לומר
איני יודע שמא תתבדה ותאחו (ברכ' ד). לעולם
י' מ' ד אדם עצמו להשכים ולהעריב (סוכ' יג). שלא
י' מ' ד אדם את בנו בשר וזין (חול' פד). — ולמדו
דרך: כשחלה ר"א נכנסו תלמידיו לבקרו אמרו לו רבינו
למדנו אורחות חיים ונזכה בהן לחיי העה"ב (שסכת:).
— ובפרט למדו תורה וכו'ס': לא ילמד רווק סופרים

(העד שאמר) מחייב הייתי ועכשיו מוכה אני מקבלין
אותו (ואם אמר) מחייב הייתי ועכשיו מחייב אני
אומרין לו למד דברך בתחילה טעה אחד מן הסובין
בדבריו סופרי הדיוגין מוכירין אותו (ואם טעה אחד)
מן המחויבין אין סופרי הדיוגין מוכירין אותו. אלא
אומרין לו למד דברך בתחילה (תוספתא סס' ט פ).
— וגם במשמ' פעל יוצא להאדם, למד אותו, הורה לו
ובאר לו למען ידעהו: קטן היודע לגעגע חייב בלולב
להתעטף חייב בציצית וכו' יודע לדבר אביו לומדו
תורה וקריאת שמע (סוכ' מב).

— פע', למד, למדתי, למדו, למדתם, אלמד, אלמדוהו,
ילמד, ילמדו, ילמדוהו, מלמד, למד, למדתי,
למדני, למדנה, למדו, אלמדכם, אלמדוהו, תלמדני,
תלמדנו, תלמדו, תלמדוהו, תלמדוהו, מלמדוהו, למדוהו —
א) למד את פלוני דבר, מלחמה וכיוצא בזה, הרגילוהו
בוה, עשה שילמדוהו, שיעשהו פעמים הרבה כדי שידע
לעשותו היטב, einüben; exercer; to train ואלה
הגוים אשר הניח יי' לגסות בם את ישראל וכו' רק
למען דעת דרות בני ישראל ללמדם מלחמה (ספט'
ג א-ב). מלמד ידי למלחמה ונתת קשת נחושה ורעתי
(ש"ככ לז). ברוך יי' צורי המלמד ידי לקרב אצבעותי
למלחמה (תהל' קמד ח). — למדו קשת וכו'ס': ויאמר
(דוד) ללמד בני יהודה קשת (ש"כ ח ית). — ואת לשונו
וכדו"ס': ואמת לא ידברו למדו לשונם דבר שקר (ימ'
ט ד). — למדו דרך, נתתו והראהו הדרך ילך בה,
lenken, diriger; to direct ובהשאלה במסוריות:
דרכיך יי' הוריעני ארחותיך למדני (תהל' כסד). ידרך ענוים
במשפט וילמד ענוים דרכו (שס ט). אלמדוהו פשעים
דרכיך וחטאים אליך ישוכו (שס נא יס). — למדו לעשות
דבר, היה לו במעשיו למופת שיעשה גם הוא כמותו:
למען אשר דא ילמדו (הגוים) אתכם לעשות ככל
תועבתם (דנ' כ ית). — למדו על פלוני, הרגילו להיות
שליט עליו: ואת למדת אתם עליך אלפים לראש (ימ'
יג כא). — ב) בפרט למדו תורה, חכמה, דעת, הורה
לו ובאר לו כדי שיבין וידע, lehren; enseigner
to teach ועתה ישראל שמע אל החקים ואל המשפטים
אשר אנכי מלמד אתכם לעשות (דנ' ד ח). ראה למדתי
אתכם חקים ומשפטים באשר צוני יי' (שס ה). אשר
ילמדוהו ליראה אתי כל הימים אשר הם חיים על הארצה
ואת בניהם ילמדוהו (שס י). ואתי צוה יי' בעת ההוא
ללמד אתכם חקים ומשפטים (שס יד). ואתה פה עמד
עמדי ואדברה אליך את כל המצוה והחקים והמשפטים

אחת בקיסרין שהוליכה את בנה אצל נחתום אחד אמרה לו למד את בני אומנות אמר לה ימתין אצלי חמש שנים ואני מלמדו חמש מאות מינין בחמה (מד"ר איכ" ויגרס). האב חייב בכנו למולו ולפדותו וכו' וללמדו אומנה ולהשיאו אשה (ס' קהל, ראש חיים). — למדו לעשות דבר, אמר לו ויעץ לו לעשות כך וכך: מוליכין את לולביהם להר הבית והחונים מקבלין מהן וסודרין אותן על גב האיציטאב והוקנים מניחין את שלהן בלשכה ומלמדין אותם לומר כל מי שמגיע לולבי בידו הרי הוא לו במתנה (סוף ד' ד). בא יבם על הקטנה וחזר ובא על הגדולה או שבא אחיו על הגדולה פסל את הקטנה ר' אליעזר אומר מלמדין את הקטנה שחמאן בו (יבמ"ג י"א). מי שובה בקטורת היה נוטל את הבזך מתוך הכף ונותנו לאוהבו או לקרובו נתפורממו לחוכו ונותנו לו בחפניו ומלמדין אותו הוי והיר שמא תתחיל לפניך שלא תכזה (תמיד וג). השוחה על כל ברכה וברכה מלמדו אותו שלא ישוח (יבמ"ג נכ"ג א ג). — למד, הוכיח והורה הלכה, הראה שכך הוא הדין: בראשונה היו שולחין אצל בעלי בתים שבמדינות מהרו והתקינו את פירותיהם עד שלא תגיע שעת הביעור עד שבא ר"ע ולימד שכל הפירות שלא באו לעונת המעשרות פטורים מן הביעור (מע"ש ט). שלח לו ר"ג (לר' יהושע) גורני עליך שתבא אצלי במקלך ובמעוטיך ביוה"כ שחל להיות בחשבונך הלך ומצאו ר' עקיבא מיצר אמר לו (ר"ע) יש די דלמד שכל מה שעשה רבן גמליאל עשוי שנאמר אלה מועדי יי' וכו' (ר"ה כ ט). אמר רבי יהושע מי יגלה עפר מעיניך ריב"ז שהיית דורש כל ימך שלא עבד איוב את המקום אלא מירא וכו' והלא יהושע תלמיד תלמידך לימד שמאבה עשה (סוף ט' ס). שבא ר' עקיבא ולימד שהנדר שהותר מקצתו הותר כולו (נדר' טו). אמר לו ר' ישמעאל אלעזר בן עזריה עליך ראייה לרמז שאתה מחמיר שכל המחמיר עזיו ראייה ללמד (ידס ד ג). נכנס (רשב"ג) לבית דין ולימד האשה שהיו עליה חמש לידות וזראות חמש וזכות וזראות מביאה קרבן אחד (כ"כ קסו). — והתורה למדה, במה שכתוב בה כך וכך חזרת לנו כך וכך: לימדה תורה דרך ארץ נתמנה לאדם פרנסה יקח בית ואח"כ שדה ואח"כ אשה שנאמר אשר בנה אשר נטע אשר ארש אשה (תוספתא סוף ז כ). מכאן (ממה שנאמר בכתוב ויביאה אל האדם) לימדה תורה ד"א שיהוו גדול עם קטן בשושיבות ואל ירע לו (נכ"כ סא).

ולא תלמד אשה סופרים (קדוש' ד יג). מניח אני כל אומניות שבעולס ואיני מלמד את בני אלא חורה (ס' יד). חייב אדם ללמד את בתו תורה (וט"ג ד). כל המלמד בתו תורה כאלו מלמדה תפלות (ס'). המורד הנאה מחבירו שוקל את שקלו וכו' ומלמדו מדרש הלכות והגדות אבל לא ילמדנו מקרא (נדר' ד כג). הגרס בן לוי היה יודע פרק בשיר ולא רצה ללמד בן קסצר לא רצה ללמד על מעשה הכתב (יומ' ג יא). שאם לא למדו אביו (תורה) הוא מלמד לעצמו (מכ' כ"א יח). בדרך שאתם למדים אותה בצער כך תהיו מלמדין אותה בצער (פסרי דנר' טו). אמר לו (רשב"י לר"ע) רבי למדני תורה אמר איני מלמדך אמר לו אם אין אתה מלמדני אני אומר ליוחי אבא ומסרך למלכות וכו' אמר לו אם בקשת ליתנך היתלה באילן גדול וכשאתה מלמד את בנך למדהו בספר מונה (פס' קינ). כל הלומד תורה ואינו מלמד דומה להדס במדבר (ר"ס כג). אסור לאדם שילמד את עבדו תורה (פתוכ' כת). אמר שמואל ת"ח המלמדיון הלכות שחיטה לכהנים היו נוטלין שכן מתרומת הלשכה (ס' קו). אמר לו ר"ע רבי תרשיני לומר דבר אחד ממה שלומדים אני אמר לו אמר (ע"ז יז). אמר ר' יונתן כל המלמד בן חבירו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו (סנ' יע). הרבה תורה לימדיתי ולא חסרוני תלמידי אלא כמכחול בשפופרת (ס' סת). מהלכין היינו (עם עקיבא בן יוסף) בדרך אמר לי רבי למדני בנמיטת קשואין אמרתי דבר אחד נתמלאה כל השרה קשואין אמר לי רבי למדני ג' נמיטתן למדני עקירתן (ס'). אמר רבי דבר זה למדני אנטונינוס ומקרא מסייעו (ס' לא). וכי חזקיה מלך יהודה דכל העולם כולו לימד תורה ולמנשה בנו לא לימד תורה (ס' קא). בשעה שהתלמיד הולך? אצל רבו ואומר לו רמדיני תורה אם מלמדו מאיר עיני שניהם ה' (תאור' עז). למד ולא לימד אין לך הבל גדול מזה (מד"ר ויקר' כג). שהרב רוצה ללמד ותלמיד אינו רוצה ללמוד (פסיק' רכתי כא). בשעת פטירתו של ראב"ע נכנסו תלמידים לבקרו וישבו לפניו ואמרו לו ר' למדנו דבר אחד בלכד א"ל בניי מה אלמד אתכם צאו והזהרו כל אחד איש בכבוד חברו (דל"ר ג). אתה חונן לאדם דעת ומלמד לאנוש בינה (תפלת י"ח, אלת חונן). — למד אומנות: ר"מ אומר לעולם ילמד אדם את בנו אומנות נקיה וקהל (קדוש' ד יד). כד שאינו מלמד את בנו אומנות מלמדו ליסמות (גמ' ס' כט). מעשה באשה

יחזקאל וישעיה (מכ' יתרו ג). (כתוב) אם לא שבב איש אותך מלמד שפוטח לה (הכהן להסוטה) בזכות (ספרי כמד' יב). הרי הוא אומר חי אל הסיר משפטי ושדי המר נפשי מלמד שאין אדם נודר בחיי המלך אלא א"כ אוהב את המלך (תוספתא סו' ו א). (כתוב) הנה אנכי והילדים אשר נתן לי יי' וכי ילדים היו והלא תלמידיו היו אלא מלמד שהיו חביבין עליו והיה קורא אותם בני (י'ס' ספ' י כח:). (כתוב בבלעם) ויורע דעת עליון (והלא דעת בהמתו לא היה יורע דעת עליון היה יורע) אלא מלמד שהיה יורע לכיון אותה שעה שהקב"ה כועס בה (כדכ' ז). (כתוב) ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל בין הערבים וביכל הקהל שוחטין והלא אין שוחט אלא אחד אלא מלמד שכל ישראל יוצאין בפסח אחד (פסח' עת:). (כתוב) ולחג הרבה יגיעת בשר וכו' מלמד שכל המלעג על דברי חכמים גידון בצוואה רותחת (ענו' כלא:). (כתוב) וקראו לו קני עירו הן ולא שלוחן ודברו אליו מלמד שמשאין לו עצה הוגנת לו (ינמ' מד:). (כתוב) אם יקום ותתהלך בחזק על משענתו ונכה הכנה וכי תעלה על דעתך שוה מהלך בשוק וזה נהרג אלא מלמד שחובשין אותו (כתוב' לג:). ובקלקלה מתחילים מן הקטן שנאמר ויארם יי' אלהים אל הנחש ואל האשה אמר וכו' ולאדם אמר וכו' מלמד שמתחלה נתקלף נחש ואח"כ נתקללה חוה ואח"כ נתקלל אדם (מד"ר כלא' כ). — למד הדבר על דבר, הורה לנו בדבר ההוא כך וכך: כל דבר שהיה בכלל יוצא מן הכלל ללמד לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל בלוי יצא (י"ג מדות של ר' ישמעאל). דרש ר"ע כל בלי חרש וכו' יטמא אינו אומר טמא אלא יטמא לשמא אחרים לימד על כבר שני שטמא את השלישי (סו' פ' כ). הכערה דימדה על כל המלאכות שבתורה כולן לצורך והיא שלא לצורך (י'ס' שנת ג ה). (כתוב) ונתנו בני אהרן הכהן אש על המזבח לימד על הצתת אליהא שלא תהא אלא ככהן כשר וכבלי שרת (יומ' מה:). (כתוב) לבד סנדריכס ונדבותיבס לימד על גדרים ונדבות שקרבין בחולו של מועד (תמור' יד:). (כתוב) ופרע את ראש האשה וכו' לימד על כנות ישראל שהיו מכסות ראשיהן (מד"ר כמד' ט). — בא ללמד ונמצא למד: רבי אומר (כתוב בנערה המאורסה) כי כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש כן הדבר הזה וכו' מה ענין רוצח אצל נערה המאורסה הרי זה בא ללמד ונמצא למד מקיש רוצח בנערה המאורסה וכו' (פסח' כה:). ומצוי

(כתוב) ויקרא אל ששה וידבר למה הקדים קריאה לדיבור דימדה תורה דרך ארץ שלא יאמר אדם דבר להבירו אלא א"כ קוראהו (יומ' ד:). סיכן (ממה שנאמר בכתוב תן חיים לנערותך) לימדה תורה דרך ארץ שלא ילמד אדם את בנו בשר ויין (מול' פד:). באן (שאמר הכתוב אם בסתתרת ימצא הנגב והכהו וסת אין לו דמים) למדתך תורה אם בא להרגך השכם להרגו (רס"י שמות ככ א). — למדתך לשון, בלשון שהשתמשה התכונה למדך דבר: ראה לשון שלימדך התורה מולך כל שתמליכוהו ע"ד (י'ס' ספ' ז כה ג). — ללמד, ללמדך, מה שנאמר בכתוב כך וכך הוא כדי להורות כך וכך: (כתוב) ויעל משה ואהרן נדב ואביהוא ושבעים מזקני ישראל ולמה לא נתפרשו שמותן של זקנים אלא ללמד שכל שלשה ושלשה שעמדו בית דין על ישראל הרי הוא כבית דינו של משה (רס"ג ט). ר' נתן אומר בקיפוסולין של מצרים היה קבור יוסף ללמדך שבמדה שאדם מודד בה מודדים לו וכו' (מכ' נכלת כ, פתי'). ר"י אומר בא הכתוב (שאמר וכל תרומה לכל קדשי בני ישראל) ללמדך על מקדיש ערימתו עד שלא מירח שהוא פטור מן התרומה (ספרי כמד' ה). מפני מה התקינגואל ישראל ברכה שביעית ללמדך שאין ישראל גנאלין אלא בשביעית (י'ס' כדכ' ג ד). כך היתה הלכה ביךם ושבתהו ועמדו השניים והסכימו על דעת הראשונים ללמדך שכל דבר שבית דין נותנין נפשם עליו סופו להתקיים בידם (שס כג' א לג:). (כתוב) כי יתן איש אל רעהו וכו' ללמד שאין ב"ד נזקקין לפחות משהו פרוטה (שס שנו' ו לו ד). (כתוב) וישכם אברהם בבקר ויקח דחם וחמת מים ללמדך שהיה שונא לישמעאל על שיצא לתרבות רעה ושלחו הוא ואמו הגר ריקם ושרדו מביתו על כך וכי תענה על דעתך שאברהם שכתוב בו ואברהם כבד מאד במקנה ונומר היה משלח אשתו ובנו מביתו ריקם בלא כסות ובלא מחיה אלא ללמדך כיון שיצא לתרבות רעה לא נפנה עליו (מד"ר שמות א). — ומלמד: ההלל והשמחה שמנה ביצד מלמד שחייב אדם בהלל ובשמחה ובכבוד יו"ט האחרון של חג כשאר כל ימות החג (סוכ' ד ת). לא עבר איוב את הקב"ה אלא מאהבה שנאמר הן יקטלני לו אייחל ועדין הדבר שקול לו אני מצפה או איני מצפה ת"ל עד אגוע לא אסיר תומתי ממני מלמד שמהאבה עשה (סו' פ' ה). (כתוב) לעיני כל העם מלמד שלא היה בהם מומים דבר אחר לעיני כל העם מלמד שראו באותה שעה מה שלא ראו

הדבור הרבה—למד על פלוני זכות או חובה, דבר והוכיח בראיות וכדומה שפלוני זכאי או חייב; דיני ממונות הכל מלמד זכות וחובה דיני נפשות הכל מלמד זכות ואין הכל מלמד זכות וחובה דיני ממונות המלמד חובה מלמד זכות והמלמד זכות מלמד חובה דיני נפשות המלמד חובה מלמד זכות אבל המלמד זכות אינו יכול לחזור וללמד חובה (מס' ד' ה'). נגמר הדין מוציאין אותו לסקלו וכו' אמר אחר יש לי ללמד עליו זכות וכו' ואפי' הוא אומר יש לי ללמד על עצמי זכות מחזירין אותו וכו' וברזו יוצא לפניו איש פלוני בן פלוני יוצא ליסקל על שעבר עבירה פלונית ופלוני ופלוני עדיו כל מי שיוודע לו זכות יבא וילמד עליו (שם ו' ה'). יהי' מלפניך יי' אלהי שבשעה שיהיו בניו של יצחק בני נכנסים לירי צרה ואין להם מי ילמד עליהם סניגוריא אתה תהא מלמד עליהם סניגוריא (יב' ט"ז ט"ז) אפילו תשע מאות ותשעים ותשעה מלאכים מלמד זכות עליו חובה ומלאך אחר מלמד עליו זכות הקב"ה מכריעו לכף זכות (שם קדוש' א ט"ז). מדת בשר ודם שנים עומדים בפני המלך אחד מלמד קטיגוריא שלו ואחד סניגוריא שלו לא כל המלמד קטיגוריא מלמד סניגוריא ולא המלמד סניגוריא מלמד קטיגוריא אבל הקב"ה אינו כן הוא מלמד סניגוריא הוא מלמד קטיגוריא (מד' שמות י'). אמר משה אם מנית אני את ישראל וארד אין להם תקומה יעולם איני זוכר עד שאבקש עליהם רחמים מיד התחיל מלמד עליהם סניגוריא אמר להקב"ה יש לי זכות ללמד עליהם (שם מ'). כל אותה הלילה היה לוש עומד ומדבר עליהם סניגוריא כיון שכאו ואמרו לו איה האנשים וגדעה אותם בתשמיש מיד ויאמרו האנשים אל לוש עוד מי לך פה עד כאן היה לך פתחון פה ללמד עליהם סניגוריא (שם ויק' כג). למלך שעשה סעודה ונימן האורחין מהם אוכלים ושותים ומברכים למלך ומהן אוכלים ושותים ומקללין למלך הרגיש המלך ובקש להכניס בהם מהומה בסעודתו ולערבבה נכנסה מטרונה ולימדה עליהם סניגוריא אמרה לו אדוני המלך וכו' הביטה באלו שאוכלים ושותים ומברכים אותך ומשכחים לשמך (שם שם' ט'). כרת דודי'. אמר לו הקב"ה נשתתקת ואין אתה מלמד סניגוריא על בני (שם, רות א').

—ג) בהשאלה, למד' אשה, התחבר אליה, דבק בה; —¹ באשור' בספר המשפטי של המורבי משמש בנין לתמד ביהם לאשה כמו בעבר' ודע אשה. ולא נתברר אם זה פעל מיותר, או באמת נסתפק מן המשמ' העקרית של למד.

מי יתנך כאח לי יונק שרי אמי אמצאך בחוץ אשקך גם לא יבזו לי אנהגך אביאך אל בית אמי תלמדני אשקך מיין הרקח מעסים רמני (שם"ס ח' א'). — ד) *למד אבנים וכדומה, ערך אותן וסדר אותן לפי הצרך; פעם א' הלך רבי למקום אחד ומצא גרובך של אבנים ואמר לתלמידיו צאו וחשבו בדי שנשב עליהן לסחר וכו' רבי אמי אמר (לא אמר להם אלא) צאו ורמזום (שבת קס"ג). גרובך של אבנים שחשב עליו מבעוד יום אם למדום מותר לישב עליהם לסחר (רמב"ם, שבת כ"א). — פ) *למד, מלמד, מלמדה, מלמדי, — א) שלמדוהו, שהרגילוהו בדבר, geübt; exerceé; trained; יסרתני ואוסר כעגל לא למד (יב' לא יו'). עגלה מלמדה אהבתי לרוש ואני עברתי עד שוב צוארה (סו' י' א'). הנה מטתו שלשמה ששים נכרים סביב לה מנברי ישראל כלם אחוי חרב מלמדי מלמדה איש תרבו על ירכו מפחד בלילות (שם"ס ג' ז' ט'). — ו) ושרי וכדומ'; ויהי מספרם עם אחיהם מלמדי שיר לוי' כל המבין מאתם שמונים ושמונה (ד'ס"א כ"ו). — ז) ובתו"מ, מלמד בדבר, רגיל בו; אמרו מי ילך ויבטל הגזירות ילך ר' שמעון בן יוחאי שהוא מלמד בנסים (מע' יו'). כל זמן שמאורות לוקין סימן דע לשונאיהם של ישראל מפני ששלומדים במכותיהן (סו' כ"ט). — ח) ומצוי בסהמ"א: שרא היו מלומדין דשתות תמיד לפני המועד (רש"י מו"ק יו'). אמר להם הריני מוחל לו על תנאי שלא יהיה מלומד לעשות כן (פרקי כנו הקדוש י"א). — ט) "אדם שלמד הרבה, Gelehrter; savant; והסכימו ביניהם שלא יהיה ענינם כמדת היהודים המלומדים ביישובותיהם ליכנס כל אחד בדבריו חבירו (שנע יסודע מ').

— ק) *התלמד, — א) התרגל בדבר; אחר הכל עונין אמן חוץ מתינוקות ש' בית רבן הואיל ולתלמד עשוין (כר' נג'). בותבין מגידה לתינוק להתלמד בה (יו"ט לו'). אמר ר' חנינא קרא צער גדול היה לי אצל ר"ח הגדול ולא התיר לי הפסוק (את הפסוק לשנים) אלא לתינוקות ש' בית רבן הואיל ולתלמד עשוין (תע' כז'). כתב לגרש את אשתו ונסלך וכו' א"ר פפא בסופרים העשוין להתלמד (גיט' כד'). שמע קול התינוק מתלמדין ואמרו' איש פלוני גירש את פלוני ממקום פלוני ואמר זה שמי וזה שם אשתי (מד' תנאי' כד' א'). מכניסין את התינוקות להתלמד כבן שש כבן שבע דפי בח הכן ובנין גופו (רמב"ם, ת"ת כ' ב). — ג) נתלמד הדבר, למדו אותו; התורה היום לומד מעט ולמחר הרבה דפי שאינה מתלמדת לא בשנה

ולא בשתיים (מד"ר נמד' יב). — ואמר הפיטן: חביון עו שבנתי בטחמך, דארץ לא ירדתי להתלמד, ועמד איש תם ותאמתי חסד (רכנ"י, כ' כנע', כצורי מעשהו). — ג' — כמו דמד, התלמד מפלוגי: הרב שאינו הולך בדרך טובה אע"פ שחכם גדול הוא וכל העם צריכין לו אין מתלמדין ממנו עד שזכו למוטב (דמנ"ס, ת"ת ד א). ושל צורות שעושין אותו כדושי תלמד ממנו הרוקם (הוא, כליסכו יב). וכן המלמד והמתלמד כי החכמה נמצאת למלמד בפועל ולמתלמד בכח (אמונא רמא א ה).

למד, ת"י, מ"ר דמדים, — שלמד, שקנה לו דעת, חכמה וכדומה: ולא הביישן למד ולא הקפדן מלמד (אבות נ ה). למידין לפני חכמים (סנה' יז). אמרו למדין לפני רבי (מנח' פ:). בשלמי השמר נתכנסו רבותינו דאישא וכו' שלחו אצל זקני הגליל ואמרו כל מי שהוא דמד יבא וילמד וכל מי שאינו למד יבא וילמוד נתכנסו ולמדו (מד"ר סה"ט, סמכ"י).

למד, מ"ר למדים, למודי, דמדי, דמודי, — ת"י, כמו מלמד, נרד בדבר: פרא למד מדבר באות נפשו שאפה רוח (ירמ' כד). היהפך כושי עורו וגמר חברברתיו גם אתם תוכלו להשיב למדי הרע (שם יג כג). — ובתנ"י: בת ישראל שגשגת דבהן והיא דימודת¹ לבוא אצל אביה (תנ"י א' י). והיה שם אדם אחד והיה נקרא אבא יודן והיה לימוד ליתן לרבותינו ביד רחבה (מד"ר דנ"ד). לימוד הקב"ה להיות בוחר מבני בני אבא (מד"ג, ויכ). לימוד הוא הקב"ה למנות את השבט הזה עד שהוא במעי אמו (שם, ויג). — ולק' דלמודית: אשה הלימודית לשבט בניה לקוברם אינה תמיהה ומפחדת כמות אחד מהם שכבר לימודית (רש"י כתוב' סג.). — ג' — ש"י, מי שלומד, כמו תלמיד, Schüler; étudiant; disciple: צור תעודה חתום תורה בלמדי (יט' ת יו). וכל בניך למודי יי' ורב שלום בניך (שם נד יג). אדני יי' נתן לי דשון למודים לדעת דעות את יעקב דבר יעיר בבקר יעיר די און לשמע פלמודים (שם נד ד). — והשתמשו במשם' זו גם בסהמ"א: הוא ברחמיו יפתח לבכם לתורתו ופעל ידכם ירצה ותהיו מלימודיו הווכים להקביל פני שכינתו (רס"ג, תנ"י סגא', רכנ"י סו). — והשתמשו המליצים בהרפור לשון למודים במשם' לשון נמצאה, עזה, יפה: ה' אלהים נתן די דשון למודים, דמלאות ענינים חמודים, ביד השכל צמודים (ר"י תנ"י, הקד' תחכמ'). — ועי' למוד.

¹ כך במשנ' ב"י פרמה, וכן במשנ' שבידוש', ובנוסח' הדפוס למודה.

למד, מ"ר למדים, — א) שם האות ל: צריך לכתוב הא (של הסדה הלוי) דמטה מארכובתו של למד (ירוש' מגי' א עא ג). לאלהים מוחק את למד לוי' מוחק את למד כתב יוד הא מארבע אותיות אלף דמד מאלהים אינו נמחק (שם סד ד). כל דבר שהוא צריך למד מתחילתו ולא ניתן לו ניתן לו הא בסופו כגון לחוץ חוצה (שם ינמ' א ג). אמר רבי כל המנחש לו נחש שנאמר ב' לא נחש ביעקב והא בלמד אלף כתוב (נדר' נכ). אלף יוד ויו נקוד למד אינו נקוד (מד"ר כרס' מת). מטרגנת שאלה את ר' יוסי אמרת לו מה ראה למד להיות נבזה מכל האותיות אמר לה מפני שהוא כרוז² ודרכו של כרוז להיות עומד במקום גבוה ומברין (פסוקי רנתי כג). למד אל תקרי למד אלא ל"ב מכיון דע"ת מלמד ששקול הלב כנגד כל האברים (מד"ר א"ב דר"ע ל). — ואמר המליץ: לשדי שת בשוד, והלמד בו יסוד, כמו למד למוד (דוגס, לדוגס התכמות). ולמד יעשה גוים גלויים, והוא נותן לכל חיים חלויים (ר"ס כריכט הוהק, מניכס נסיתס). — ואמר הפיטן: למד לב אדם שקול בכל האברים, בעין ואון ודבור וברב שאר דברים, וכו' סמוכה ותלויה יראת משפיל ומרים (כנימ' כד זרת, הסלל כלללי שמע). — ומ"ד: זמן הוריות בכתיבה שאם יתקבצו דמדין או גונין או קופין או כפין בשטה אחת שלא תהיה אחת קצרה מחברתה ולא ארוכה מחברתה וכבר ראית ספרים בכתב ידו ושמירתי בעיני זה (לואת ר"י אכן תנו). שלא לתת מקף בין שני הלמדין (של על-לבנד) כאשר הוא אלא אעפ"י שקוראים במקף יתן ריות והבדל ביניהם בדשון שידמה כי שני למדין קרא (רד"ק, מכלול, סדה"ס). — ב) בהשאלה בדקדוק, ששם דאות השלישית של כל שרש, כמו בשרש למד האות ד היא למד שדו: התבונן ואל תתעלם מן המעשים המסוכנות בפה ובעין ובלמד שלהן וערבה לפי ערכה ואופניה ודרכה (תנ"י דוגס על רסע"ג, סו' לו). כי הפעל אשר במקום הפא ממנו אות נסתרת תהפך בו לעין או לדמד וכו' והפועל אשר במקום הלמד ממנו אות נסתרת תהפך בו דפא או לעין וכו' ומזאת גלמוד לכל הפעלים כשיחסרו או פא או עין או דמד דמלאות חסרונם ולהשלימם (ספ' דקדוק לר"י מיוג א, תנ"י ר"מ ג'קטיליה).

¹ אמרו החדשים שנקראה אות זו כך ע"ש צורתה, בעין מקל ארוך, שהוא כמו מלמד הבקר. ועי' הערה לקמן.
² מזה נראה כי הם ראו בצורת הלמד כרוז או שהיתה להמלה משם' כרוז, ולא נתברר מקור הדבר.

להלל פני שוכן מעונים (ר"א קליר, שנת קל"ז, או מא"ו).
— ואמר המלוי: והיו בהם שבעה בחורי חסד, מסבחר
הקבוץ והלמד, משיבחים נכבי ים השיר ומשבריו,
ומשניהם בעד אשנבו מסתרו (ר"י תלוי, תתכ"ו).

לְמַדְּךָ כ"ו, מ"ר לְמַדְּךָ, — מי שלמד הרבה, מי שידע
ללמוד: והסכימו כמו עשרה מחשובי הקהל אנשי
המעשה וכו' עם הלמדנים שיש בכאן ועם זקני העיר
לענישו (כ"ט הר"ש י"ח). איש אחד מן הלמדנים
הוסיף מעם להחמיר (כ"ט ריב"ש כת). או לא היה בכל
לשון הצרפתים מהמשה לששה למדנים בין רבנים
(ש"ס רע). לא ידעתי במה זכו הלמדנים המתחלקים
מאותם המעות (תש"ו מהר"י קולון ו'). והרי אנו רואים
שהרבה והרבה ספקות נופלות בין הלמדנים ואין
איש יכול לעמוד על בירור הדבר (ש"ס קע). שאלה
מטרח באה אלי מלמדן מופלג חריף ובקי (כ"ט חות
י"ח ת). שיצא לו שם למדן מופלג וכו' וגדר למדן
האמתי אשר זה קנה חכמה ועלה ונתעלה (ש"ס קכג).
בי ידוע שלמדן גדול היה ואיש חסיד ומדקדק מאד
במעשיו ובתפלותיו (סלנוש, א"ח ר"ד ח). יש לשלמה
קאמיליו אח למדן וירא שמים (כ"ט כמכ"דקס כ"ו).
הקשני למדן אחד ג' קושיות (כ"ט תת"ס, ח"מ כת).
ראיתך מנצח ומחנך נגד למדן אחד (ש"ס א"ח פד).
איני יודע באמת מה המערכה הזאת אשר נפלה בגורל
הלמדנים כי דעוכם הם תשושי כח (כ"ח הנהל ס"ה).
הלמדן יגשש וימשש ולא ירד לעומק במה שרשי מלות
(ש"ס פג). מה שכתב אדם כשר למדן רוא שמים (ר"י
עמדין, גת דרוש). האיש הזה אשר אני נושא מליצה בעדו
הוא למדן מהלל כגמרא ופוסקים (מ"א ג, דכ"ר, מכת"ב).
לְמַה (כ"ח), למה, למה⁽²⁾, — מלת השאלה, (א) לשאלת סבת
הדבר, warum; pourquoi; wherefore; ויתר לקין
מאד ויפלו פניו ויאמר יי' אל קין למה חרה לך ולמה
נפלו פניך (ברא' ד' יו). ויבא אל האיש והנה עמד על
הגמלים על העין ויאמר בוא ברוך יי' למה תעמד בחוץ
(ש"ס כד ל"א). ויאמר לבן ליעקב מה עשית ותגנב את
לבבי ותגנב את בנתי בשביות הרב למה נחבאת לברח

(¹) בארמ' למא, בערב' למ"א. ונמסר: כל למה דמס'

להי ולעין ואלף מתקרי ברפי, כמ"ה שהן מסוכני להי ואלף
והן דגשי' וסימ' למה הרגותני, אנכחה, הציתו עבדך, היה
כאבי, אירא בימי רע, וסי' הרגיזני העבד יראתי החולי
הכיתי. — (²) לפי דעתו של בשכר (Bö. § 311), זו לשון
של חבה ורחמים.

(⁸) לִמְ

וייחדתי המאמר הזה השלישי בפעלים הנחי למד
והנסתריה וכו' הפעלים אשר הלמד בהם אות נחה
נסתרת (ש"ס ג). עד אנה תדגיון נפשי הווי שאחר
התיו פא הפעל והגמל עין הפעל והווי הלמד וכו'
ובכר נאמר השם מן הונה ה' יגון הווי פא הפעל
והגמל עין שלו והלמד נופלת והווי והגון נוספות
(ש"ס). כאשר תרצה לקצור מלשון פעל כמו בנינים
ותהינה אותיות כלם שרשיות תשים לעומת האות
הראשונה מן הבנין ההוא פא ושים עין לעומת אות
השנית ושים למד לעומת אות השלישית וכו' ותקרא
השלישית למד שרש פגני שהיא נכח למד פעל (ריב"ג,
הקמס, ע"ר י"ח). וזה יורה על ששני הפנים נכונים
בכל פעלי שלישי אשר עיניו ולמדן נספחות
מאותיות הגרון וכו' אבל מה שעיניו או למדן מהרמיון
הזה אות גרונית לא יהיה עתידו כי אם יפעל בלא
ואו (ש"ס יד). כי לא ימצא בשמות ולא בפעלים מה
שעיניו ואו והלמד שלו גם כן ואו (הוא, הקד' הכרטיס).
כי אקצב להם דמיון מן הפועל ואשים לעומת המלה
הדמיון ההוא ואומר אות פלוגי היא פא המלה הזאת
ואות פלוגי היא עינה ואות פלוגי היא למדה (ש"ס).
ואלה הם נחי הקצוות שפאיהם אלף ודמיהם הא
(ד"ק, מכלול, שד"ס פ). — למד הפעל: שין שמר ואלף
אמר נקראת פא הפועל כי היא למול פא פעל ומס שמר
ואמר עין הפועל כי היא לעומת עין פעל וריש שמר
ואמר למד הפועל כי היא כנגד למד פעל (ס' דקדוק
לר"י חיוג ח). ראה ההא היא למד הפעל וכו' ויבן שם
מזבח עקרו לויות ויכנה שהוא מן בנה בנתי והפילו
למד הפעל (ש"ס ג). פעמים רבות תשמעני שאומר
פא הפועל ועין הפועל ולמד הפועל (ריב"ג, הקדמ'
הכרטיס). — מלמד, תסתכן הלמד, שרש שהלמד
שלו היא אחת מאותיות אהוי: והחריב בפירוש מלה זו
כל פעל מסתכן הלמד בלווי וכו' כמו אילו מן המעשים
המסוכנין הלמד שלהן (דוגם על רשע"ג, ס' נו), ועי'
סכ. — עלול הלמד, במשמ' זו: ודע כי מכלל מה שהוכרתי
במלות השלשיות השלמות מלות הן שוות בדבור עם
הזלות העלולות העין והמלות העלולות הלמד וכו'
כי המלות האל הן שוות עם ודון וכו' וחרון העלולות
הלמד (הקדמ' הכרטיס' ל"ב ג). — מחסרי הלמד, שהאות
השרשית האחרונה חסרה: ומה שיהי' מן הפעלים העתידים
המחסרי הלמדן אשר על דמיון ויפן (הקמס, ע"ר י"ח).
לְמַדְּךָ ש"ו, — ש"פ מן למד: מסוד הכמים ונכונים,
ומלמד דעת מכינים, אפתחה פי בשיר ורגנים,

ותגנב אתי ולא הגדת לי ואשלחך בשמחה ובשרים בתך ובבגדו (שם לא כו-כז). ויצא ביום השני והנה שני אנשים עברים נצים ויאמר לרשע למה תבה רעך (שמות כ יג). ויאמר אליו גרעון בי אדני ויש יי עמנו ולמה מצאתנו כל זאת ואיה כל נפלאותיו אשר ספרו לנו אבותינו לאמר הלא ממצרים העלנו יי ועתה נטשנו יי ויתגנו בבך מדון (שט' ו יג). ויבא העם אל המחנה ויאמרו זקני ישראל למה נגפנו יי היום לפני פלשתים (ש"ד א ג). ויאמר שאול ליהונתן שלח זקח אתו (את דוד) אלי כי בן מות הוא ויען יהונתן את שאול אביו ויאמר אליו למה יומת מה עשה (שם כ לא-לב). והיה כשמע אלשיע איש האלהים כי קרע מלך ישראל את בגדיו וישלח אל המלך לאמר למה קרעת בגדיך (מ"ב ח ח). עתה למה תריע רע המלך אין בך אם יועצך אבד כי החוקך הול כיולדה (מ"ב ד ט). מקוה ישראל מושיעו בעת צרה למה תהיה כגר בארץ זכארה נטח ללון למה תהיה כאיש נדחם כנבור לא יוכל להושיע (יזמ' יד ח-ט). למה לנצח תשכחנו תעובנו לארך ימים (איכ' כ). מהור עינים מראות רע והביט אל עמל לא תוכל למה תביט בוגדים תחריש בבלע רשע צדיק ממנו (חנק' יג). ישאלוני משפטי צדק וכו' למה צמנו ולא ראית ענינו נפשנו ולא תדע (יט' נח כג). למה תתענו יי מדרבין תקשיח לבנו מיראתך (שם כג יז). למה יי תעמד ברחוק תעלים לעתות בצרה (תהי' י ה). אלו אלי למה עזבתני (שם כג ז). אומרה לאל סדעי למה שכחתני למה קדר אלך בלחץ אויב (שם מז י). עזרה למה תישן אדני הקיצה אל תזנה לנצה למה פניך תסתיר תשכח ענינו ולחצנו (שם מד כד-כה). למה תרצון הרים נבננים החר חמד אלהים לשבתו (שם סח יז). כמה לי עונות וחטאות פשעי וחטאתי הדיעני למה פניך תסתיר ותחשבני לאויב לך (איזכ' יג כג-כד). חנני חנני אתם רעי כי יד אלוה נגעה בי למה תרדפני כמו אל ומבשרי דא תשבעו (שם יט כא-כב). — ולפני שלילה, למה דא: ויאמר בלק אל בלעם הלא שלה שלחתי אריך לקרא לך למה לא הדכת אלי האמנם לא אוכל כבדך (כמד' כג לו). ויאמרו אם משלהם את ארון אלהי ישראל אל תשלחו אתו ריקם כי השב תשיבו לו אשם אז תרפאו ונודע לכם למה דא תסור ידו. מכם (ש"א ו ג). — ועם זה אחריה לחוק השאלה: ויאמר (דוד דשאל) למה זה אדני רדף אחרי עבדו כי מה עשיתי ומה ביד רעה (ש"א כו יח). והנה כל איש ישראל באים אל המלך ויאמרו אל המלך מרוע נגבון אחינו

איש יהודה וכו' ויען כל איש יהודה על איש ישראל כי קרוב המלך אלי ולמה זה חרה לך על הדבר האכול אכלנו מן המלך אם נשאת נשא לנו (ש"ב יט מ-מג). — ולמה: ויאמר לה אלקנה אישה חנה למה תבכי ולמה לא תאכלי ולמה ירע דבך הלא אנכי טוב לך מעשרה בנים (ש"א ח ח). — ובחז"ל: א"ר יהושע בן קרחה למה קדמה פרשת שמע לוהיה אם שמע כדי שיקבל עליו עול מלכות שמים תחלה (נכ"כ ג ה). כל מקום שאין מכניסין בו חמץ אין צריך בדיקה ול מה אמרו שתי שורות במרתף מקום שמכניסין בו חמץ (פסח' א ה). כיון שהשכח אמר להם בא השמש וכו' והם אומרים לו הין הין הין כל כך למה מפני הביתומים (מנח' י ג). שאלו את ר' שמעון הרי שהיה נויר ומצורע מה הוא שיגלה וכו' אמר להן אינו מגלה אמרו לו למה אמר להם אילו זה מגלה להעביר שער וכו' יפה אתם אומרים (תוספתא נויר' ה ב). אם רצה להחמיר על עצמו אין שומעין לו ולמה מפני כבודו של מלך (ירוש' נכ"כ ג ה ד). א"ר עקיבה שח לי שמעון בן לוגה מלקט הייתי עשבים אני ותינוק אחר משל בית אבטינס וראיתי אותו שבה וראיתי אותו ששחק אמרתי לו בני למה בכיתה אמר לי על כבוד בית אבא שנתמעט ולמה שחקתה אמר לי על הכבוד המתוקן לצדיקים לעתיד לבוא (שם סקל' ה מט). מביא חבל המצרי וקושר למעלה מדריה ודמה חבל המצרי אמר ר' יצחק לפי שעשתה מעשה מצרים (מד' כמד' ט). וגערה (מבנות מואב) ויצאה מקוששת ומכוססת ומסתה אותו ואומרת לו למה אנו אוהבין אתכם ואתם שונאין אותנו (שם כ). — ובתשובה שלילית על שאלה, למה ל'א: רבי יונה (שאל) עשה בן כשבת וכו' מהו שיהא חייב א"ר ר' יוסה ולמה דא (ירוש' שבת ז יז). — (ב) לשאלת התכלית שבשילוח נעשה הדבר, wozu; dans quel but; for what purpose: ותאמר רבקה אל יצחק קצתי בחיי מפני בנות חת אם דקח יעקב אשה מבנות חת כאלה מבנות הארץ למה לי חיים (נרש' כו מו). ויאמרו איש יהודה למה עליהם עלינו ויאמרו (פלשתים) לאסור את שמשון עלינו לעשות לו כאשר עשה לנו (שפט' יס י). ויעמד (גלות הפלשתי) ויקרא אל מערכת ישראל ויאמר להם למה תצאו לערך מלחמה הלא אנכי הפלשתי ואתם עבדים לשאול ברו לכם איש וירר אלי (ש"א יז ח). ויאמר אביש אל עבדו הנה תראו איש משתגע למה תביאו אתו אלי (שם כא טו). ויאמר אבשלום ודא ילך גא אתנו אסננו אתי ויאמר לו המלך למה ילך עמך (ש"ב יג כו). ויאמר

(איוב כו יב). למה זה מחיר ביד כסיד דקנות חכמה ולב
 אין (משלי יז טו). — ובתו"מ: וכל הנאכלים ליום אחד
 מצותן עד שיעלה עמוד השחר אם כן למה אמרו
 חכמים עד חצות (נכ"א א). כל אדם קורא כדרכו
 שנאמר ובלכתך בדרך אם כן למה נאמר ובשכבך
 ובקומך (שם ג). הכותב לאשתו דין ודברים אין לי
 בנכסוך ה"ו אוכל פירות בחייה ואם מתה יורשה אם
 כן למה כתב לה דין ודברים אין לי בנכסוך (כתוב'
 ט א). וכן היה ועוף כיוצא בהן אם כן למה נאמר שור
 או חמור (כ"ה טו). אמר ר' שמעון והלא המעשר
 בכלל היה ולמה יצא להקיש אליו. (תמור' א יו).
 כלך אצל במותך למה לך להכניס קטטה לביתך (ספרי
 דכ"י לז). — ג) לשאלת טענה ותרעומות על מעשה
 שלמי דעת השואל לא היה צריך דעשות: ויקרא פרעה
 לאברהם ויאמר מה זאת עשית לי למה לא הגדת לי
 כי אשתך הוא למה אמרת אחתי הוא ואקח אתה לי
 לאשה (בראש' יב יח.יט). ויאמר יי' אל אברהם דמה זה
 צחקת שרה (שם יח יג). ויאמר אל לבן מה זאת עשית
 לי הלא ברחל עמך ולמה רמיתני (שם כט כה).
 ועתה הלך הלכת כי נכסף נכספתה לבית אביך למה
 גנבת את אלהי (שם לא ל). ויאמר ישראל למה הרעתם
 לי להגיד לאיש העוד לכם את (שם מג ו). ויוסף אמר
 לאשר על ביתו קום רדף אחרי האנשים והשגתם
 ואמרת אלהם דמה שלמתם רעה תחת טובה (שם מד ז).
 ויאמרו אליו למה ידבר אדני כדברים האלה חלילה
 לעבדיך מעשות כדבר הזה (שם ז). ויאמר אל בנתי
 ואיו למה זה עובתן את האיש קראן לו ויאכל לחם
 (שמות כ כ). ויאמר אלהם מלך מצרים למה משה
 ואהרן תפריעו את העם ממעשיו לבו לסבלתיכם (שם
 ה ד). ויבאו שמי בני ישראל ויצעקו אל פרעה לאמר
 למה תעשה כה לעבדיך תבן אין נתן לעבדיך ודבגים
 אמרים לנו עשו (שם יח.יט). וישב משה אל יי' ויאמר
 אדני למה הרעתה לעם הזה דמה זה שלחתני (שם כג).
 ויצמא שם העם למים וידן העם על משה ויאמר
 למה זה העליחנו ממצרים להמית אתי ואת בני ואת
 מקני בצמא (שם יז ג). ויחל משה את פני יי' אלהיו
 ויאמר למה יי' יהרה אפך בעמך אשר הוצאת מארץ
 מצרים בכח גדול וביד חזקה (שם לג א). ויאמרו האנשים
 ההמה אליו אנחנו שטאים לנפש אדם למה נגרע לבלתי
 הקריב את קרבן יי' במעדרו בתוך בני ישראל (במד' ט
 ז). ויאמר משה אל יי' למה הרעת לעבדך ולמה לא
 מצתי חן בעיניך לשום את משא כל העם הזה עלי

המלך אד אתי הגתי למה תלך גם אתה אתנו שוב
 ושב עם המלך (שם יח יט). ויאמר לו המלך למה תדבר
 עוד דבריו אמרתי אתה וציבא תחלקו את השדה (שם
 יט ל). ויאמר המלך אל ברולי אתה עבר אתי וכלכלתי
 אתך עמדי ביירושלם ויאמר ברולי אל המלך ובו' כן
 שמנים שנה אנכי היום האדע בין טוב דרע אם ימעם
 עבדך את אשר אבל ואת אשר אשתה אם אשמע עוד
 בקול שרים ושרות ולמה יהיה עבדך עוד למשא אל
 אדני המלך וכו' ולמה ינמלני המלך הגמולה הזאת (שם
 לד לו). ויאמר ויבא אל המלך (שבקש למנות את העם)
 ויוסף יי' אלהיו אל העם בהם ובהם מאה פעמים ועיני
 אדני המלך ראות ואדני המלך דמה חפץ בדבר הזה
 (שם כד ג). ותאמר בעמי שכנה בנתי למה תלכנה עמי
 העוד לי בנים במעי והיו לכם לאנשים (רות א יא).
 למה לי רב ונחיתכם ויאמר יי' שבעתי עלות אידים וחרב
 מריאים ודם פרים וכבשים ועתודים לא הפצתי (ישע'
 א יא). דמה יתן לעמל אור וחיים למרי גפש (איוב ג
 כ). אנכי ארשע למה זה הכל אינע (שם ט כט). ולמה
 מרחם הצאתני אנוע ועין לא תראני (שם יית). גם כח ודיהם
 למה לי עלימו אבד כלח (שם ל ג). ויאמר הירעת למה
 באתי אליך ועתה אשוב להלחם עם שר פרס (דני' י כ).
 ואמרתני אני בלבי במקרה הבסיל גם אני יקרני ולמה
 חכמתי אני אז יתר (קס"ג כ יס). — ועם זה אתריה:
 ויתרצצו הכנים בקרבה ותאמר אם כן דמה זה אנכי
 (נרלא' כה ככ). ויאמר עשו הנה אנכי הולך דמות ולמה
 זה די בברה (שם לג). וישאל יעקב ויאמר הגידה נא
 שמך ויאמר למה זה תשאל לשמי ויברך אתו שם (שם
 לב ל). ויאמר לו מלאך יי' למה זה תשאל לשמי והוא
 פלאי (שפס' יג יח). ואם יש בי עון המיתני אתה ועד
 אביך למה זה תביאני (ש"א כ ח). ויאמר (דוד) בעוד
 הילד חי צמתי ואבכה כי אמרתי מי יודע יחנני יי'
 וחי הילד ועתה מת דמה זה אני צם האוכל להשיבו עוד
 אני הלך אליו והוא לא ישוב אלי (ש"כ יב כג.כד). ויאמר
 ויבא דמה זה אתה רץ בני ולכה אין בשורה מצאת (שם
 יח ככ). ויהי כשמע אחיהו את קול רגליה באה כפתח
 ויאמר באי אשת ירבעם למה זה את מתנכרה ואנכי שלוח
 אליך קשה (מ"א יד ו). הוי המתאווים את יום יי' למה
 זה לכם יום יי' הוא חשך ולא אור (עמו' ה יח).
 למה זה לי לבונה משבא תבוא וקנה הטוב מארץ מרחק
 עריותכם לא לרצון וזבחיכם לא ערכו לי (ירמ' ו כ).
 למה זה מרחם יצאתי לראות עמל ויוגן ויכלו בבשת
 ימי (ש"כ יח). הן אתם כלכם חותים ולמה זה הכל תהבדו

את דוד חנם (שס יט ד-ה). ויאמר שׂאוֹל אֶל מִיבֵל לְמָה ככה רמיתני ותשלחי את איבי ויפלט (שס יו). ויאמר אלו שׂאוֹל לְמָה קשרתם עלי אתה וכן ישי (שס כג יג). ויאמר דוד לְשׂאוֹל לְמָה תשמע את דברי אדם לאמר הנה דוד מבקש רעתך (שס כד ט). ויאמר דוד אל אבנר הלוא איש אתה ומי כמנך בישראל וְלָמָּה דָא שמרת אל אדניך המלך כי בא אחד העם לְהַשְׁחִית את המלך אדניך (שס כו יו). ותאמר האשה אליו הנה אתה ידעת את אשר עשה שׂאוֹל אשר הכרית את האבנות ואת הידעני מן הארץ וְלָמָּה אתה מתנשק בנפשי להמיתני (שס כח ט). ותאמר האשה אל שׂאוֹל לאמר לְמָה רמיתני ואתה שׂאוֹל (שס יכ). ויאמר שׂמוֹאל אל שׂאוֹל לְמָה הרגותני להעלות אתי (שס יט). ויבא ויאב אל המלך ויאמר מה עשיתה הנה בא אבנר אליך לְמָה זה שְׁלַחְתוּ וילך הַדָּוִד (ש"ב כד). הדבר דברתי את אחד שבטי ישראל אשר צויתני לרעות את עמי את ישראל דָאמר לְמָה לא בניתם די בית ארוים (שס ז ז). לְמָה נגשיתם אל החומה (שס יא כה). ותאמר האשה וְלָמָּה חשבתה כזאת על עם אלהים (שס יד יג). ויקם ויבא אל אבשלום הביתה ויאמר אליו לְמָה הציתו עבדיך את ההלכה אשר די באש (שס לא). לְמָה באתי מנשור טוב לי עד אני שם (שס לב). ויאמר אבישי בן צרויה אל המלך לְמָה יקלל הבכר המת הזה את אדני המלך אַעֲבֹרָה נא ואסירה את ראשו (שס יז ט). ועתה לְמָה אתם מחרשים דְּהַשִּׁיב את המלך וכו' דברו אל זקני יהודה לאמר לְמָה תהיו אחרונים להשיב את המלך אל ביתו (שס יט יא-יב). אחי אתם עצמי ובשרי אתם וְלָמָּה תהיו אחרונים דְּהַשִּׁיב את המלך (שס יג). ויהי כי בא ירושלם לקראת המלך ויאמר לו המלך לְמָה לא הלכת עמי מסיבשת (שס כו). אתה מבקש להמית עיר ואם בישראל לְמָה תבדע נחלת יי' (שס כז ט). ויען המלך שלמה ויאמר לְמָה לאמנו וְלָמָּה את שאלת את אבישג השנמית דְּאֲדִינֶיהוּ ושאלי לֹא את המדוכה (מ"א כ כג). הכבד ושב בביתך וְלָמָּה תתננה ברעה ונפלתה אתה ויהודה עמך (מ"א יד י). לְמָה תריבו אלי כלכם פשעתם בי גאם יי' (ירמ' כ כט). לְמָה היה כאבי נצח ומכתי אנושה מאנה הרפא (שס יס יח). ועתה לְמָה לא גערת בירמיהו הענתתי הסתנבא לכם כי על כן שְׁלַח אליגו בכד לאמר ארכה היא (שס כט כו-כח). לְמָה תראני און ועמל תביש (חבק' א ג). לְמָה תשקלו כסף כלוא לחם ויגיעכם כלוא דְּשַׁבְעָה שְׁמֵעוּ שְׁמוֹעַ אֵלִי ואכלו טוב ותתענגו ברשן נשכשם (ישע' נס ב). לְמָה לא טרחתם אמות מבטן ויצאתי ואגונ' (איוב

שס יא יא). ותבכו לפניו לאמר לְמָה זה יצאנו ממצרים (שס כ). וילנו על משה ועל אהרן כל בני ישראל וכו' וְלָמָּה יי' מביא אתנו אל הארץ הזאת לנפל בחרב (שס יד-יג). ויאמר משה לְמָה זה אתם עברים את פי יי' והוא לא תצלה (שס מה). וירב העם עם משה ויאמרו לאמר ולו גוענו בגוע אחינו לפני יי' וְלָמָּה הכאתם את קהל יי' אל המדבר הזה למות שם אנחנו ובעירנו וְלָמָּה העליחנו ממצרים להביא אתנו אל המקום הרע הזה (שס כ ג-ה). וידבר העם באלהים ובמשה לְמָה העליחנו ממצרים למות במדבר כי אין לחם ואין מים ונפשנו קצה בלחם הקלקל (שס כא ס). לְמָה יגרע שם אבינו מתוך משפחתו כי אין ידו בן תנה לנו אחזה בתוך אחי אבינו (שס כז ד). ויאמר יהושע אהה אדני יי' לְמָה העברת העביר את העם הזה את הירדן לתת אתנו ביד האמרי להאבידנו (יח' ז ז). ויאמר יי' אל יהושע קם לך לְמָה זה אתה נפל על פניך (שס י). ויקרא להם יהושע וידבר אליהם לאמר לְמָה רמיתם אתנו לאמר רחוקים אנחנו מכם מאד ואתם בקרבנו יושבים (שס ע כ). לְמָה ישבת בין המשפטים דְּשַׁמַּע שרקות עדרים וכו' ודן לְמָה יגור אנחת (שפט' ס יו-יז). ויאמר יפתח אֲדִיהֶם (לאנשי אפרים שהתלוננו עליו שהלך למלחמה בלעדם) איש ריב הייתי אני ועמי ובני עמון מאד ואזעק אתכם ולא הושעתם אותי מידם ואראה כי אינך מושיע ואשימה נפשי בכפי ואעברה אל בני עמון ויתנם יי' בירי וְלָמָּה עליהם אלי היום הזה להלהם בי (שס יב ג-ג). ויאמרו לְמָה יי' אלהי ישראל היתה זאת בישראל להפקד היום מישראל שבט אחד (שס כא ג). ויאמר להם לְמָה תעשון כדברים האלה אשר אנכי שמע את דבריכם רעים (ש"א כ כג). לְמָה תבעטו בזבחי ובמנחתי (שס כט). ונתתם לאלהי ישראל כבוד אולי יקל את ידו מעליכם ומעל אלהיכם ומעל ארצכם וְלָמָּה תכבדו את לבבכם כאשר כבדו מצרים ופרעה את לבם (שס ו-ו-י). ויאמר שמואל הלוא אם קטן אתה בעיניך ראש שבטי ישראל אתה וימשחך יי' למלך על ישראל וישלחך יי' בדרך ויאמר דָּךְ והתרמתה את החטאים את עמלק ונלחמת בו עד כלותם אתם וְלָמָּה לא שמעת בקול יי' ותעט אל השלל ותעש הרע בעיני יי' (שס יס יו-יט). ויחר אף אליאב בדוד ויאמר לְמָה זה ירדת ועל מי נמשת מעט הצאן ההנה במדבר (שס יו כח). ויאמר אליו אל יחטא המלך בעבדו בדוד וכו' וישם את נפשו בכפו ויך את הפלשתי ויעש יי' תשועה גדולה לכל ישראל ואיח ותשם וְלָמָּה תחטא בדם נקי להמית

הגוים איה נא אלהים (כס קס א-ב). אל תהי בתקעי כף בערבים משאות אם אין דך לשלם למה יקח משכבך מתחתיד (מכלי כג כו-כו). ואל תאמר לפני המלאך כי שגגה היא דמה יקצף האלהים על קולך וחבל את מעשה ידיך (קהל' ה ס). אל תהי צדיק הרבה ואל תתחכם יותר למה תשוסם אל תרשע הרבה ואל תהי סכל למה תמות בלא עתך (כס ז יו-יו). חדל לך למה יכזר (דחי' כ כה יו). ויסתמו את כל המעינות ואת הנחל השוטף בתוך הארץ לאמר דמה יבואו מלכי אשור ומצאו מים רבים (כס לב ד). — ועם ש לפניה, שלמה: הגידה לי שאהבה נפשי איכר תרעה איכה תרביץ בצהרים שפמה אהיה בעמיה על עדרי חבריך (כס"ג א ז). — ה) במשם' הלא כך יהיה וזה לא טוב: דא נשאר לפני אדני בלתי אם גויחנו ואדסתנו דמה נמות לעיניך (כס"ג ז יח-יט). דמה יי' יחרה אפך בעמך וכו' למה יאמרו מצרים דאמר ברעה הוציאם להרג אתם (שמות לב יח-יט). האחיכם יבאו למלחמה ואתם תשבו פה ולמה תגוואן את לב בני ישראל מעבר אל הארץ אשר נתן להם יי' (נמד' לב ו-ו). הן הראנו יי' אלהינו את כבודו ואת גדלו ואת קלו שפענו מתוך האש וכו' ועתה למה נמות כי תאכלנו האש הגדלה הזאת אם יספים אנתנו לשמע את קול יי' אלהינו עוד ומתנו (דכר' ס כה כג). ועתה כה אמר יי' אלהי צבאות אדני ישראל למה אתם עשים רעה גדולה אל נפשחכם להברית לכם איש ואשה עויל ויונק מתוך יהודה לבדתי תותיר לכם שארית (יכמ' מד ז). ואשלחה עליהם מלאכים דאמר מלאכה גדולה אני עשה ולא אוכל לרדת למה תשבת המלכה כאשר ארפה וירדתי אליכם (נחמ' ו ג). ויאמר יואב יוסף יי' על עמו כהם מאה פעמים הלא אדני המלך כלם דאדני לעבדים למה יבקש זאת אדני למה יהיה דאשמה לישראל (דחי"א כה ג). — וקצת במשם' אס: ויאמר שר הסריסים לדניאל (שכשק סמנו להרשותו דאכל רק ורעונים) ירא אני את אדני המלך אשר מנה את מאכלכם ואת משתיכם אשר למה יראה את פניכם ועפים מן הילדים אשר כגילכם וחיבתם אתראשי למלך (דני' א' י). — ב) בשון הפלסופיה, כמו שם, "הלמה, שאלת הלמה: ואחר שהוכחתי שהוא עצם צורי בזה השלמתי השלשה מן המבוקשות שהם אס ואיך ומה ונשאר עתה לבאר ציון הרביעי והוא לתת גזרה בקצרה וכו' אכלול ה' למה כלומר המבוקש הרביעי (תנמ' הנפס ז).

ב. *למה, כ"י, — כלום, Nichts; rien; nothing: והארץ היתה תהו ובהו זה אדם הראשון שהיה ללמה

ג יא). השאתי מה אפעל דך נצר האדם למה¹ שמתני למפגע לך (כס ז כ). ושמת מאשת נעוריך וכו' באהבתה תשנה תמיד ולמה תשנה בני בורה ותחבק חק נבריה (מכלי ס יח-כ). כה אמר האלהים למה אתם עברים את מצות יי' ולא תצליחו (דחי"כ כד כ). ויחר אף יי' באמציה וישלח אליו נביא ויאמר אליו דמה דרשת את אלהי העם אשר לא הציצו את עינם מידך (כס כה טו). — וגם לשאלה על מעשה שלמי דעת השואל אין לו מעם מספיק: ויאמר עשו אציגה נא עמך מן העם אשר אתי ויאמר (יעקב) למה זה אמצא חן בעיני אדני (כס"ג לג יח). ויאמר דוד אל אביש אם נא מצאתי חן בעיניך יתנו לי מקום באחת ערי השדה ואשב שם ולמה ישב עבדך בעיר הממלכה עמך (ש"א כו ס). אני מלאה הלבתי וריקם השיבני יי' למה תקראנה לי נעמי ויי' ענה בי ושדי הרע לי (רות א כה). דמה תאמר יעקב ותדבר ישראל נסתרה דרכי מיי' ומאלהי משפמי יעקב (ישע' מו כו). — ובמשם' הלא זה אי אפשר: (ויאמר שמואל דשאל) ולמי בר חמדת ישראל הלא לך ולכל בית אביך ויען שאל ויאמר הלא בן מיני אנכי מקטני שבטי ישראל ומשפחתי הצערה מבד משפחות שבטי בנימן ולמה דברת אלי כדבר הזה (ש"א ט כ-כה). — ד) קצת במשם' ואם אין: ועתה בני שמע בקלי וקום ברח דך אל דבן אחי חרנה וישבת עמו ימים אחדים עד אשר תשוב חמת אחיך עד שוב אף אחיך מסך ושבת את אשר עשית לו ושלחתי ולקחתיו משם למה אשכל גם שניכם יום אחד (כס"ג כו מ-מח). ר"ל אם לא תעשה כך הלא אשכל שניכם יחד. ויבאו בר מצרים אל יוסף לאמר הבה לנו דחם ולמה נמות נגדך כי אפס בסף (כס מו יח). ותאמר מיכל אל שאול הוא אמר אלי שלחני דמה אמתוך (ש"א יט יו). כי אם לא תשלחני אמתוך. סור לך מאהרי למה אכבה ארצה ואיך אשא פני אל יואב אחיך (כ"ג כ ככ). חוסם על עמך ואל תתן נחלתך דחרפה למשל במ גוים למה יאמרו בעמים איה אלהיהם (יו"א כ יו). הביאו את צנאריכם בעל מלך בבל ועבדו אותו ועמו וחיו למה תמותו אתה ועמך בחרב ברעב ובדבר (יכמ' כו יח-יג). אלכה נא ואכה את ישמעאל בן נתניה ואיש דא ידע דמה יכבה נפש ונפצו כל יהודה הנקצצים אליך ואכדה שארית יהודה (כס מ יח). עורנו אלהי ישענו על דבר כבוד שפך והציגנו ובפר ע"ה השאתינו דסען שפך למה יאמרו הגוים איה אלהיהם (תהי' עט טי). לא לנו יי' לא לנו כי דשפך חן כבוד על הסדך על אמתך למה יאמרו

1) נחמ' דפה ומדעי'. ולא נתברר מעם הדובר.

מלאכתו בין בדבר שדא נגמרה מלאכתו (כ"ל לדי).—
ומצוי בסהמ"א במש"א אחר מהענינים שצ"מדים לתלמוד
בכ"ס וכדומה: וכל ילדינו לומדים דבריו על מה בהפסד
גדוד ליתר הלמודים (אג"ל שד"ל נג).

ב. *למוד¹, ש"ז, מ"ר למודים, — א) גמר, דת לכסות
בו בור, פי תנור, וכדומ', Brett; planche; board;
מי שהיה יוני בתוך הבור וכו' עושה לו למודים²
בשביל שלא יחמיץ (מו"ק כ ז). תנור שבא מחותך
מבית האומן ועשה בו למודין ונותנן עליו והוא
מהור נטמא וסילק את למודיו מהור (כל"ס ט ז).
ארבעה עשר שחל להיות בשבת משלשלין את הפסח
לתנור עם חשיכה ועושין לו לימודין ונותנין עליו
מערב שבת (תוספתא פסח ז א). עין של תנור שעשה
לה לימודין מבפנים (ש"ס כ"ז ט). — ב) מאפה
בצק בצורת למוֹד: עיסת הבלבים מעצמה ניכרת עשאה
בעכין חייבת עשאה לימודין³ פטורה (תוספתא תלפ"ז).

ג. *למודי, לנק' למודית, מ"ר למודיים, למודיות, — א)
ת"י, של למוֹד: ואם איננה (תכמת הרשון) קודמת
במנין היסודי היא האדן העמודי וקודמת בסדר הלמודי
(ר"י אית, הקד' הרקמה). שנתן לו (לדוד) יתברך כח יתר
וגבורה רבה חוץ מהמנהג הטבעי וזה אם כח טבעי ואם
כח לימודי כי היה מחלוקת בין המדיניים מי הוא
הראוי יותר להלחם בשלימות אם בעלי החוץ והבה
בטבעם ומודרתם בלי למוד ואם בעלי למוֹד ותחבולות

¹ לא נתברר מקור מלה זו ופרושה בודאות, ועי'
הערה לקמן. — ² פרש ר"ח (שבת קס"ז): עושה לו לימודים
בשביל שלא יחמיץ והן כסויי עצים ועליהם מיט, ע"כ.
והביא לשונו הערוך בערך למד ג, וזוסיף: ויש מפרשים
לימודין דתנור ענין שיפוץ, ע"כ. ורש"י במו"ק שם:
גסריים, וכן בגמ' ברב' לה. והר"ש פרש: לימודים הם
מסגרות כדרך שעושין אנתנו לחביות של עץ העשויות
מנסרים. ע"כ. אך אין לזה יסוד, ועי' עוד הערה לקמן.
— ³ כך בנוסח' ובכ"י אר"פ, וכך בגמ' ירוש' (תלפ"א
נח), ובגמ' בבלי בנוסח' בלימודין, וכך בערוך וברמב"ם
(נכור' ויד), וכן בסמ"ג (מ"ע, קנ"א), אבל אין ספק בדבר
כי זה שבוש שנשתרשב עפ"י המלה כעבין שקורם לו
שסברו כי הכף שבראשיתה היא כ הדמיון, ואינו כך אלא
זו מלה כער, עי' זה הערך, והיא מעירה גם על חברתה
שצריכה להיות בלי כ הדמיון, וכך בכ"י. ומאמר זה,
שמבדיל בין צורת כער וצורת למוֹד, מעיד במי"ב על
השם למוֹדים שאינם בצורת טבעת, כמו שפרש הר"ש את
השם לימודים שבהלכ' תנור במשנה כלים, כי צורה זו
היא צורת הכער, מוכח כי הלמוד הוא דוקא בצורת דבר
ארוך וצר, וכמו שפרש רש"י: גמר.

ולא כלום (מד"ר נראש' ז). אמר להם (פרעה דמשה
ולאהרן) אתם למה ודבריתם למה לכו לסבלותיכם
(שם שמות ט). שלא אעשה למה בעיני חבריך על
עדריתן (שם שם"ט, הגידה לי).

למה, — עי' מה.

למו, — מלת הגוף, א) לגסתר, כמו לו: ברוך יי' אלהי
שם ויהי כנען עבד למו (נראש' ט כו). עשהו פסל ויסגד
למו (יבט' מד יא). כי נגור מארץ חיים מפשע עמי נגע
למו (שם נג ט). — ב) לגסתרם, כמו להם: כי מגפן סרם
גננם ומשדמת עמרה ענכמו ענבי רוש אשכלת מררת
למו (דנר' לג לב). כי קרוב יום אידם וחש עתדת למו
(שם לה). יי' מסיני בא וזרח משעיר למו הופיע מהר
פארן (שם לג ז). כי היו בצען שריו ומלאכיו חנם
יגיעו כל הבאיש על עם דא יועילו למו לא לעור ודא
להועיל (שע' ל ד-ה). הוציא עם עור ועינים יש והרשים
ואזנים למו (שם מג ט). ואתיות ואשר תבאנה יגידו
למו (שם מד ז). הלוא פתע יקומו נשכיך ויקצו מועזעין
והיית למשסות למו (חנק' כ ז). יושב בשמים ישחק
אדני ולעג למו (תהי' כ ד). יי' עו למו¹ ומענו ישועות
משיחו הוא (שם כח ט). לכן ישוב עמו הלם ומי מלא
ימצו למו (שם עג י).

למו, — עי' מו.

א. *למוד, ש"ז, מ"ר למודים, — שם"פ מן למוֹד: אל תבקש
גדולה לעצמך וא' תחמוד כבוד יותר מלמודך
(אבות ו ד). גדולה שמוש של תורה יותר מלמודה
(ברכ' ז). שאפילו שיתת תלמידי חכמים צריכה לימוד
(סוכ' כא). וכבר היה ר' טרפון וזקנים מסובין בעלית
בית נתוח בלוד נשאלה שאדה זו בפניהם תלמוד גדול
או מעשה גדול וכו' נענה ר"ע ואמר לימוד גדול
נענו כולם ואמרו לימוד גדול שהלימוד מביא לידי
מעשה (קדוש' מ). אין למדין הלכה לא מפ' לימוד
ורא מפ' מעשה עד שיאמרו לו הלכה למעשה (נ"ב
קל). חמשה דברים משכחים את הלימוד האוכל ממה
שאוכל עכבר וכו' אף הפניח כליו תחת מראשותיו
ה' דברים משיבים את הלימוד פת פחמין וכו' והשותה
מים של שיווי עיסה (סור' יג). בשם שהות משכח
לימוד של ע' שנה כך שמן זית משיב לימוד של
ע' שנה (שם). — ובמש"א דבר שלמך פלוני: לימוד
ערוך הוא בירדנו שהשבת קובעת בין בדבר שנגמרה
¹ כך הגוססה המקבלה, אך כבר העירו החכמים
כי צריך לקרא לעמו.

קוטבים (העקרים ד ז), כי הלמודי יחקור בגשם מוחלט והטבעי יחקור גם כן בגשם מוחלט אלא שהוא יחקור בו מצד שהוא מתנועע (לכ"ג, הקדמ' מלחמ' ס'). באותו יום עבר דרך שם ל מ ו ד י נדוד מורענו (שנע יסודה מד). למה הנער יהיה ל מ ו ד י ולא יהיה חכם טבעי (ספ' המדות לאריסטו כ ו).

למודית¹, ש"ג, מ"ר למודיות, — החכמה היסודית, Mathematik; -tigue; -tie: מי שנעשה מהיר בכללי הפילוסופיה ונכללו בדעתו כללי חלקיהם אשר ראשיתם חכמת הלימודית ומונייה ואחר זה חכמת הטבע (הקד' סי' יז'ה לאכו סהל כן תמים). כי כרדופה ההיא רמו על הלמודיות לפי שהוא דרך לררוף החכמה ורמו בהנף האור על הטבעיות ובגשם על האלהיות (מלמד התלמיד, ולא). שהמעין בזה הספר ראוי שיקדם לו העיון בלימודיות וטבעיות ואלהיות (לכ"ג, הקד' מלחמ' ס'). וזה מבואר חיובו בלימודיות (סס ה כ ט). השכל העיוני הוא השכל אשר בו עיון ויחקור האדם סביב הדברים הנמצאים אשר אין פעולתם אלינו והיא החקירה בשלש מיני החכמות למודית טבעית אלהית (זכות אדם טו). לפי שרשם יותר חזק ירשם בנפש המושג מן החוש מהמושג מהחיקש כמו שתראה בלימודיות שמצד שלא ירשם בנפש התמונה השכלית הנה יציירה מבחינה כדי שתהיה מושגת מהחוש אשר ירשם בנפש (תולד, יחקר ל"י קארן, ואתתן). ובכלל כל משפטי החכמות הטבעיות למודיות ואלהיות לא יוכל לבא עד תבליתם ולהגיע אל תכונתם מבלתי חכמת המחקר (מנח' קנא' ל"י מפיסא 12). האיש ישיג מושכל מה ל מ ו ד י ו ת או מהטבעיות מאחר שהם נמצאים בנפש (סס 72).

למות², ש"ג, — כמו סבה ותכלית, quaritas, למות הדבר, למה הוא נמצא; ובשידע האדם מהות זה העצם ידע עם זה ל מ ו ת ו כי ה ל מ ו ת נמצא אצל מהות (ככ"ג, מקור חייס כ). ואין לעצמים הפשוטים ל מ ו ת חוץ לעצמים (סס ה). והמהות והאיכות והלמות והעליון מציאות (סס).

למידה³, ש"ג, — סה"פ מן למד; ושם לו (להעכביש) האריגה לבוש מבלי ל מ י ד ה יארוג השכבים

המלחמה ואמר דוד שהתחברו בו שני העינים יחד הטבעי והלמודי (ד"ה, ש"כ ככ). — ובפרט החכמה הלמודית¹, חכמת החשבונות והשעורים, Mathematik; -tigue; -tie: והפילוסופיה העיונית נחלקת לשלשה חלקים החלק האחר הלמודית והטבעית והאלהית אמנם החכמה הלמודית לא תעין בגשמים כמה שהם עליו אבל תעין בעינים משוללים מחמריהם (מלות הגיון יד). מעלת חכמת תקופות וגימטריאות שהיא החכמה הלמודית אצל מעלת חכמת הטבע וחכמת האלהות הנקראות חכמה באמת היא כמעלת פרפרת אצל הפת וכו' כן החכמה היא עצם המזון הטבעי לחיי הנפש והלמודית מקרה נמשך לחכמה ההיא להעיר כח השכל וללמדו ולהרגילו בדרישת החכמה (הקד' מלמד התלמיד). המדע נחלק לשנים חלק טבעי וחלק למודי והטבעי הוא מה שאצל הכורא עלינו והלמודי מה שנקח אנחנו בנפשנו (מכ"ט, טווג' נכסס, ליון כ קלד). ואולם מיני המופתים הנעשים בזה הספר הנה מבואר ממה שקדם שהוא מחויב בהם שיהיו קצתם למודיים וקצתם טבעיים וקצתם פילוסופיים לפי העיניים אשר תהיה בהם החקירה (לכ"ג, הקד' מנחמ' ס'). כי אלו השאלות אשר זכרנום קצתם הם טבעיות הטבע וקצתם מחכמת האלהות וקצתם יעמדו עליהם מהחכמות הלמודיות (סס). כי החכמות כלם הם שלשה והם הלמודיות והטבעיות והאלהיות וכו' ואולם החלק הראשון מזה המאמר הוא פרי החכמה הלמודית ותכליתה כי תכלית החכמה הלמודית היא ידיעת חכמת הכוכבים (סס ה ג יד). כבר השיגוהו המשכילים מאנשי העולם ובעלי החכמות הלמודיות וזולתם (מאזני לדק, אלגולי 158). כי מעשה בראשית יורה על ענייני המציאות מצד הנודע בחכמות ל מ ו ד י ו ת וטבעיות (מנח' קנא' ל"י מפיסא 102). חכמות הלמודיות בכללן הנה מפרשות בנפי חקירתן על מדת השעורים כלם הנזכרים הנה ותכלית נזכרים (כליל השכנון ט). — "גשם למודי, גשם מבחי' החכמה הלמודית: שהתבאר לו מקיום הידיעה בדברים הלמודיים שיינה בדברים הלמודיים שהם עצמים ר"ל המספר והאחד והקו והשטח והגשם הלמודי (לכ"ג, מלחמ' ס' א ו). — ב"ש"ז, חכם בחכמה הלמודית, Mathematiker; -ticien; -cian: שלא נחוש לדברי הטבעי המניח שא"ל נקודה שתהיה נחה אלא בגשם נח והלמודי יניח בגשם כדורי המתנועע תנועה סבובית שתי נקודות נחות בלתי מתנועעים וקראו

⁽¹⁾ תרגום השם היווני μαθημα, למודי, מפני שזה היה נחשב להלמוד העקרי.

⁽¹⁾ ע' הערה לערך למודי.

⁽²⁾ בערב' למהי א.

(a) لَمِيَّة

לְמַעַן⁽¹⁾, ממנו אולי לָמַס.

לָמַס⁽²⁾, מ"ו, — מי שמבקש ודורש בכח ובתקף: לָמַס⁽³⁾ מרעהו חסד ויראת שרדי יעזוב (חזקוני י).

לְמַעַן⁽⁴⁾, כנ"ל לְמַעַן, לְמַעַן, לְמַעַן, — מלת השמע, כמו בעבור, להורות הדבר והענין שמפני נטייה אליו או משא פנים לו געשה המעשה ההוא, um-willen pour; for the sake of, ותבוא עם יָשָׁם אתריה, לְמַעַן פלוני, לְמַעַן דבר פלוני: אולי יש חששים צדיקים בתוך העיר האף תספה ודא תשא למקום לְמַעַן חששים הצדיקים אשר בקרבה (נכ"ל י"ח כד). אך בימך לא אעשנה לְמַעַן דוד אביך (מ"א י"ב). רק את כל המסלכה לא אקרע שבט אחד אתן לכנך לְמַעַן דוד עבדי ולְמַעַן ירושלם אשר בחרתי (ס"ג יג). כי לְמַעַן דוד נתן יי' אלהיו דו ניר בירושלם (ס"ג י"ד). ויתן יי' אתם וירחמם ויפן אליהם לְמַעַן בריתו את אברהם יצחק ויעקב (מ"ב י"ג כג). אם עונינו ענו בנו יי' עשה לְמַעַן שמך (י"מ י"ד ז). אל תנאין לְמַעַן שמך אל תנבל כסא כבודך (ס"ג כ"א). ואעש לְמַעַן שמי לבלתי החל לעיני הגוים אשר המה בתוכם (יחזק' כ"ט). יי' חפץ לְמַעַן צדקו יגדיל תורה ויאריר (ישע' מ"א). לְמַעַן עבדי יעקב וישראל בחירי ואקרא לך בשמך (ס"ג מ"ד). לְמַעַן שמי

לְמַעַן (כז"ו ג י"א). וכמה אנשים גדולים בחכמה אבדו כל ימיהם בְּדַמִּי דת אותם הספרים (אג"ר רמב"ם לתכמי מרשלים, כ"ו כז"תס"י). ולא נתעסקו (אבותינו) בלמידת מדעמה ודא בביבוש ארצות (ס"ס). בשמחת הרגל ולמידת לשון הקדש (ס"א, פ"י אבות כ"א). ושלמות האדם וישג בשתי המדות הנזכרות הלמידה והלמוד (מלמד התלמיד, לך לך). ה ל מ י ד ה והתקירה בכל חלקי העולם (ס"ס, מתן תורה). שהם כלי הדבור להוציא מהם דברי חכמה בלמידה ולמוד (לכ"ג מכלי א'). לא יודרו (הכסדר) ללמידת החכמה (ס"ג י"ח). לפי שכל למידה ולימוד יצטרך האדם בו לידיעה קודמת (ס"א, חזקוני לט). שהמושיכלות הראשונות נמצאות באדם זולת למידה ודבור ובאופן יותר שלם (העקריס ג כ"א). בענין הלמוד והלמידה ארבע מדות בתלמידים (ר"א, נח"ל אבות ה). כי בזולת חוש השמע דא היה אפשר אצלו הלמידה (ר"א ג"אגו, דרך אמונה ג"א). ולכן דמה שהיא התחלת הדעת לא תחשב דמידה בפני עצמה (ר"מ אלשיך, מכלי א"ז). וכשיודמן שיפנו אל ה ל מ י ד ה לא ידמורה רק מעט (א"ן כספי 129). ונעיין ראשונה אם דמירת החכמה מותרת לבעלי הדת הזאת וכו' ותהיה למידתה לא מותרת לבד אבל מצוה (ר"א דלמודיגו, סקד' גח' הדת). ומוכרין אותן ומחשביין להם הסופרים אותן המעות בשכר הלמידה לגער (הלכות א"ח ל"כ כ). כי החכם השני ראה דברי הראשון היותם בלתי נאותים אל מדר אופן למידת החכמה. (פול' יסוד ה).

לְמַך⁽¹⁾, ממנו שע"פ לְמַך.

לְמַלְמִים⁽²⁾, מ"ע, מְלַמְּלִים, — לְמַלְמִים אחרי פלוני, דבר אדותו בחשאי דברי דעו ותרעומות: ככ"ו ככסליו נגמרה מלאכת המשכן ועשהו מקופל עד אחד בניסן וכו' והיו ישראל מ' ד' מ' ס' ע' על משה דומר למה לא הוקם מיד שמא דופי ארע בו (ל'קוט כמעני, מ"א ו). שעמד שלמה ובנה את בהם"קובו' והיו הכל מלמלמים עד שלמה לומר דא בנה של בת שבע הוא היאך הקב"ה משרה שכינתו לתוך מעשה ידיו (ס"ס).

⁽¹⁾ בערב' דמכ"א, לש את הבצק. וממנו ילמב"ב), אלשאב אלשריד, — ובערב': בחור גבור ואמין.

⁽²⁾ רק בערב' במש"מ' זו. בערב' משמש פעל זה במש"מ' אחרת רחוקה מזו. לפי דעת החכמים זה סרוס מן מלמל, במקום מלל. — ⁽³⁾ כך הגרסה בכל הספרים, ובפסיק' רבתי פרשה ו: מלמלאין.

(a) למס

(b) ילמכ

אאריך אפי ותהלתי אחטם לך לבלתי הבריתך (שם מה ט). מלכים יראו וקמו שרים וישתחוו למען יי' אשר נאמן (שם מט ז). הן גוי לא תדע תקרא וגוי לא ידעוך אליך ירוצו למען יי' אלהיך ולקדוש ישראל כי פארך (שם נס ה). למען ציון לא אחשה ולמען ירושלם לא אשקוט עד יצא כננה צדקה וישועתה כלפני יבער (שם סג א). למה תתענו יי' מרוביך תקשית לבנו מיראתך ישוב למען עבדיך שבתי נחלתך (שם סג יו). כן אעשה למען עבדי לבלתי השחית הכל (שם סה ת). יי' נחני בצדקתך למען שוררי (תה"ל ס ט). שובה יי' חלצה נפשי הושיעני למען חסדך (שם ו ס). מפי עוללים ויונקים יסדת עז למען צורריך להשבות אויב ומתנקם (שם ח ג). נפשי ישובב ינחני במעגלי צדק למען שמו (שם כג ג). חטאות נעורי ופשעי אל תזכר כחסדך וזכר לי אתה למען טובך יי' (שם כה ו). למען שמך יי' וסלחת לעוני כי רב הוא (שם יא). בי מדעי ומצודתי אתה ולמען שמך תנחני ותנהלני (שם לא ד). קומה עזרתה לנו ופדנו למען חסדך (שם מד כו). ישמה הר ציון חגלנה בנות יהודה למען משפטך (שם מה יב). קרבה אל נפשי גאלה למען איבי פדני (שם כט יט). עזרנו אלהי ישענו על דבר כבוד שמך והצילנו וכפר על חטאתינו למען שמך (שם עט ט). ויושיעם למען שמו להודיע את גבורתו (שם קו ח). למען בית יי' אלהינו אבקשה טוב לך (שם קכ ט). והאר פניך על מקדשך השמש למען אדני (דני' ט יו). וגם אל הנכרי אשר לא מעבך ישראל הוא ובא מארץ רחוקה למען שמך הגדול וידך תחוקה וזרועך הנטויה (דני' ו לג). ולא אבה יי' להשחית את בית דוד למען הברית אשר כרת לדוד וכאשר אמר לתת לו גיר ולבניו כל הימים (שם כא ו). — "למען הקב"ה! קריאה של התרגשות וכדומ': אי שמים כלומר למען הקב"ה (דני' ר"ה יט). — ולמען השם: וראה ר' למען השם מה רעה נעשה לעניים (סנהדרין, סוף לולב), ועי' שם. — ועם מקור אחריו, למען פעל כך וכך: ושטרו דרך יי' לעשות צדקה ומשפט למען הביא יי' על אברהם את אשר דבר עזיו (נח"א' יט יט). ויאמר אלהם ראובן אל תשפכו דם וכו' למען הציל אתו מידם להשיבו אל אביו (שם לו כג). ואתם חשבתם עלי רעה אלהים חשבה למבט למען עשה כיום הזה להחית עם רב (שם נ כ). וישימו עזיו שרי מסים למען ענחו בסבלתם (שמות א יא). ואולם בעבור זאת העמדתך בעבור הראתך את כחי ולמען ספר שמי בכל הארץ (שם ט טו). כי אני הכבדתי את לבו ואת לב עבדיו למען שתי אתתי אלה

בקרבו (שם י א). כי מורעו נתן למדך למען ממא: את מקדשי ולחלל את שם קדשי (ויק' כ ג). כי תקשה יי' אלהיך את רוחו ואמץ את לבבו למען תחו בירך ביום הזה (דנר' כ ל). ואותנו הוציא משם למען הביא אתנו לתת לנו את הארץ אשר נשבע לאבותינו (שם ו כג). וזכרת את כל הדרך אשר הוליכך יי' אלהיך זה ארבעים שנה במדבר למען ענך לנסתך לדעת את אשר בלבבך תתשמר מצותו אם לא ויענך וירעבך ויאכלך את המן אשר לא ידעת ולא ידעון אבתך למען הודיעך כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם (שם ח כג). כי הוא הנתן לך כח לעשות חיל למען הקים את בריתו אשר נשבע לאבתך ביום הזה (שם יח). כי ברשעת הגוים האלה יי' אלהיך מורישם מפניך ולמען הקים את הדבר אשר נשבע יי' לאבתך (שם ט ט). ולא ישוב את העם מצרימה למען הרבות סוס (שם יו טו). לעבך בברית יי' אלהיך ובאלהו אשר יי' אלהיך כרת עמך היום למען הקים אתך היום לו לעם (שם כט יא-יב). כי בשררות לבי אלך למען ספות הרוה את הצמאה (שם יח). אשר הביש (את מי ים סוף) מפנינו עד עכרנו למען דעת כל עמי הארץ את יד יי' כי חזקה היא למען יראתם את יי' אלהיכם כל הימים (יהוש' ד כג-כד). כי מאת יי' היתה לחזק את לבם לקראת המלחמה את ישראל למען החריםם לבלתי היות להם תחנה כי למען השמידם (שם יא כ). גם אני לא אומיף להוריש איש מפניהם מן הגוים אשר עוב יהושע וימת למען נסות בם את ישראל השמרים הם את דרך יי' (שפט' כ כא-כג). ואלה הגוים אשר הנית יי' וכו' רק למען דעת דרות בני ישראל ללמדם מלחמה (שם ג א-ג). אשר חמל העם על מיטב הצאן והבקר למען וכת ליי' אלהיך (ש"א יס יח). אני ידעתי את ודנך ואת רע לבבך כי למען ראות המלחמה ירדת (שם יו כח). לעשות משפט עבדו ומשפט עמו ישראל דבר יום ביומו למען דעת כל עמי הארץ כי יי' הוא האלהים אין עוד (מ"א ח נט-ס). ולבנו אתן שבט אחד למען היות גיר לדוד עבדי כל הימים לפני בירושלם (שם יא לו). ולא שמע המלך אל העם כי היתה סבה מעם יי' למען הקים את דברו אשר דבר יי' ביד אחיה השילני אל ירבעם בן נבט (שם יב יח). ועתה כל נביאי הבעל כל עבדיו וכל כהניו קראו אלי איש אל ופקד בי זבח גדול לי לבעל כל אשר יפקד לא יחיה ויהוא עשה בעקבה למען האביר את עבדי הבעל (מ"ב י ט). תחת אשר עובדני ויקשרו לאלהים אחרים למען הכעסני בכל מעשה ידיהם

שבעת חדשים (שס לט יב). וידבר אלי האיש בן אדם ראה בעיניך ובאזניך שמע ושים לבך לכל אשר אני מראה אותך כי למען הראותכה הבאתה הנה (שס מד). והיה ביום ההוא יבשו הנביאים איש מחונו בהנבאתו ולא ילכשו אדרת שער למען כחש (זכר' יג ד).—ועם מעד עתיד אחריו ועם אשר לפני הפעל: כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו (כרלש' יח ט). איש איש מבית ישראל אשר ישחט שור או כשב או עז וכו' ואל פתח אהל מועד לא הביאו להקריב קרבן לוי' וכו'. ונכרת האיש ההוא מקרב עמו למען אשר יביאו בני ישראל את זבחייהם אשר הם זבחים על פני השדה והביאם לוי' (ויקרא' יז ג-ה). וכתבת עליהן את כל דברי התורה הזאת כעברך למען אשר תבא אל הארץ אשר יי' אלהיך נתן לך (דבר' כז ג). אך רחוק יהיה ביניכם ובינו כאלפים אמה בסדה אל תקרבו אליו למען אשר תדעו את הדרך אשר תלכו בה (יחזק' ד ג). תבא נא תמר אחתי ותבניני לחם ועשתה לעיני את הבריה למען אשר אראה ואבדתי מידה (ש"כ יג ה). בקול יי' אלהינו אשר אנו שלחים אתך אליו נשמע למען אשר ייטב לנו (ירמ' מכו).—ועם שלילה: זכרון לבני ישראל למען אשר לא יקרב איש זר אשר לא מורע אהרן הוא להקטיר קטרת לפני יי' (כמד' יו ה). כי החרם תחרימם תחתיו והאמרי וכו' כאשר צוך יי' אלהיך למען אשר לא ידמרו אתכם לעשות ככל תועבתם (דבר' כ"ז יח). על מפלתו ישכנו כל עוף השמים ואל פראתיו היו כל חית השדה למען אשר לא יגבהו בקומתם כל עצי מים (יחזק' לא יג-יד). וזהבית את פרי העץ ותנובת השדה למען אשר לא תקחו עוד חרפת רעב כגוים (שס לו ב). ולא יקח הנשיא מנחלת העם להונתם מאחוזתם מאחוזתו ינחל את בניו למען אשר לא יפצו עמי איש מאחוזתו (שס מו יח).—ובלי המלה אשר: הגשה די ואכלה מציד בני למען תברכך נפשי (כרלש' כז כה). ויאמר יי' אל משה שלח ידך ואהו כונכו וישלח ידו ויחזק בו ויהי דממה בכפו למען יאמינו כי נראה אליך יי' אלהי אבתם (שמות ד ד-ה). ויאמר משה לפרעה התפאר עלי למתי אעתיר לך וכו' ויאמר (פרעה) למחר ויאמר כדברך למען תדע כי אין כיי' אלהינו (שס ח ה-ו). והפליתי ביום ההוא את ארץ גשן אשר עמי עמד עליה דבלתי היות שם ערב למען תדע כי אני יי' בקרב הארץ (שס יח). ויאמר אליו משה כצאתי את העיר אפרש את כפי אל יי' הקלות יחדלון והכרר לא יהיה עוד למען תדע כי לוי' הארץ (שס ט

שס ככ יז). וגם את האבות ואת הידענים ואת התרפים ואת הגללים ואת כל השקצים אשר נראו בארץ יהודה ובירושלם בעד יאשיהו למען הקים את דברי התורה הכתבים על הספר אשר מצא חלקיו הכהן בית יי' (שס כג כד). על בקעם הרות הגלעד למען הרחיב את גבולם (עמו' ח יג). ואיש ואביו ילכו אל הנערה למען חלל את שם קדשי (שס כ ז). הוי בנים סוררים נאם יי' לעשות עצה ולא מגי ודגסך מסכה ולא רוחי למען ספות חטאת על חטאת (ישע' ל ח). עמי זכר נא מה יעץ בלך מלך מואב ומה ענה אתו בלעם בן בעור מן השמים עד הגלגל למען דעת צדקות יי' (מיר' ו ה). ותלכו במעצותם למען תתי אתך לשמה (שס טז). ובני יהודה ובני ירושלם מברתם לבני היונים למען הרחיקם מעל גבולם (יוא' ד ו). הוי משקת רעהו מספה חמתך ואף שר למען הביט על מעוריהם (חנך' כ יא). ובאתם ועמדתם לפני בבית הוה אשר נקרא שמי עליו ואמרתם נצלנו למען עשות את כל התועבת האלה (ירמ' ז י). הבנים מלקטים עצים והאבות מבערים את האש והנשים לשות בצק לעשות כונים למלכת השמים והסך נסכים לאלהים אחרים למען הכעסני (שס יח). והייתם לי דעם ואנכי אחיה לכם לאדהים למען הקים את השבועה אשר נשבעתי לאבותיכם לתת להם ארץ זבת חלב ודבש כיום הוה (שס יא ד-ה). ולא שמעתם אלי נאם יי' למען הכעסוני במעשה ידיכם (שס כה ז). כי שקר הם נבאים לכם למען תרחיק אתכם מעד אדמתכם (שס כו י). ויבנו את כמות הבעל אשר בניא בן הנם להעביר את בניהם ואת בנותיהם למלך וכו'. לעשות התועבה הזאת למען החמי את יהודה (שס לז). כי ברוך בן גריה מסית אתך בנו למען תת אתנו ביד הכשרים (שס מג ג). גאלם חוק יי' צבאות שמו ריב יריב את ריבם למען הרגיע את הארץ (שס נ לד). איש איש מבית ישראל אשר יעלה את גלוליו אל לבו ומבשול עונו ישים נחת פניו ובא אל הנביא אני יי' נעניתי לו. בה ברב גלוליו למען תפש את בית ישראל בלבם (יחזק' יד ד-ה). חרב חרב הותרה וגם מרושה למען טבח טבח הותרה למען היה דה ברק מרטה (שס כא יד-ה). למען למוג לב והרבה המבשלים על כל שעיריהם נתתי אבחת חרב (שס כ). הנה נשואי ישראל איש דורעו היו כך למען שפך דם (שס כג ו). שריה בקרבה כואבים טרפי טרף לשפך דם לאבד גפשות למען בצע בצע (שס כו). והבאותיך על ארצי למען דעת הגוים אתי בהקדשי כך לטיניהם (שס לח טז). וקברום בית ישראל למען שחר את הארץ

רום דבבו מאחיו ולבדתי סור מן המצוה ימין ושמאלו
למען יאריך ימים עד ממלכתו (שס כ). שלח תשלח את
האם ואת הבנים תקח דך למען ייטב דך והארכת ימים
(שס כז ז). לנכרי תשויך ולאחיוך לא תשויך למען יברכך
י' אלהיך בכל משלח ירך (שס כג כא). כי תקצר קצירך
בשדך ושכחת עמר בשדה דא תשוב לקחתו דגר ליתום
ולאלמנה יהיה למען יברכך י' אלהיך בכל מעשה ידיך
(שס כד יט). אבן שלמה וצדק יהיה לך איפה שלמה
וצדק יהיה לך דמען יאריכו ימך על הארמה אשר י' אלהיך
נתן לך (שס כה טו). לחם לא אכלתם וויין ושכר
לא שתיתם למען תרעו כי אני י' אלהיכם (שס כה טז).
ושמרתם את דברי הברית הזאת ועשיתם אתם דמען
תשכילו את כל אשר תעשון (שס ח). החיים והמות
נתתי לפניך הברכה והקללה ובחרת בחיים למען תחיה
אתה וזרעך (שס ל יט). הקהל את העם האנשים והנשים
והמאן ונכר אשר בשעריך למען ישמעו ולמען ילמדו
(שס לא יב). ועתה כתבו לכם את השירה הזאת ולמדה
את בני ישראל שיטת בפיהם למען תהיה די השירה
הזאת לעד בבני ישראל (שס יט). אל תסור ממנו ימין
ושמאלו למען תשכיל בכל אשר תדך (יכס' א ז). והגית
בו (בספר התורה) יומם ולילה דמען תשמר דעשות
ככל הכתוב בו (שס ח). והרימו לכם איש אבן אחת על
שכמו לספסר שבמי בני ישראל למען תהיה זאת אות
בקרבתם כי ישאלון בניכם מחר דאמר מה האבנים
האלה לכם (שס ז ה-ו). ושמרת את משמרת י' אלהיך
וכו' למען תשביד את כל אשר תעשה ואת כל אשר
תפנה שם דמען יקים י' את דברו אשר דבר (מ"א ג
ג-ד). אתה תשמע השמים מכון שבתך ועשית בכל אשר
יקרא אליך הנכרי למען ירעו כל עמי הארץ את שמך
(שס ח מג). דרשו טוב ואל רע למען תחיו (עמו' ס יד).
ביום ההוא אקים את סכת דויד הנפלת וכו' ובניתיה
כימי עולם למען יירשו את שארית אדום (שס ט יא).
יב). האמרים ימהר יחישה מעשהו למען נראה (ישע'
ה יט). קחי כנור סבי עיר וזנה נשכחת הוישיבי נגן
הרבי שיר למען תזכרי (שס כג טו). והיה להם דבר
י' צו לצו קו דקו וכו' למען ילכו וכשלו אחר (שס
כח יג). כתב חזון ובאר עד הלחות למען ירוץ קורא
בו (חבק' ג כ). בכסי מרעה דכך ירושלם למען תושעי
(יזמ' ד יד). והלכתם בכל הדרך אשר אצוה אתכם
למען ייטב לכם (שס ז כג). ונתתם (את הספרים) בכלי
הרש דמען יעמדו ימים רבים (שס לג יד). כי באהלים
תשבו כל ימיכם למען תחיו ימים רבים על פני הארמה

(שס ט). כי אני הכבדתי את לבו ואת דב עבדיו למען שתי
אתהי אלה בקרבו ולמען תספר באוני כנך וכן כנך
את אשר התעללתי במצרים (שס י א-ב). והיה דך לאות
עד ירך ולזכרון בין עיניך למען תהיה תורת י' בפיך
(שס יג ט). הנני ממטיר לכם דחם מן השמים ויוצא העם
ולקטו דבר יום ביומו למען אנסנו הילך בחזותי אם לא
(שס טו ד). מלא העמר ממנו למשמרת לדורותיכם למען
יראו את הלחם אשר האכלתי אתכם במדבר (שס לג).
כבר את אביך ואת אמך למען יארכו ימך (שס יג יב).
ששת ימים תעשה מעשיך וביום השביעי תשבת למען
ינות שורך וחסרך (שס כג יב). הודעני נא את דרכך
ואדעך למען אמצא חן בעיניך (שס לג יג). כל האזרח
בישראל ישבו בסכות למען ירעו דרתיכם כי בסכות
הושבתי את בני ישראל (ויקרא' כג מז-מח). ונתנו על
ציצת הכנף פתיל תכלת וכו' למען תזכרו ועשיתם את
כל מצותי (נמד' יס לה-מ). ונתתה מהדרך עליו למען
ישמעו כל עדת בני ישראל (שס כז כ). וכל בת ירשת
נחלה ממטות בני ישראל דאחר ממשפחת מטה אביה
תהיה לאשה דמען יירשו בני ישראל איש נחלת אבותיו
(שס לו ח). ועתה ישראל שמע אד החקים ואל המשפטים
אשר אנכי מלמד אתכם לעשות למען תחיו (דנר' ד א).
ושמרת את תקיו וכו' ולמען תאריך ימים על הארמה
אשר י' אלהיך נתן לך (שס מ). מי יתן והיה דבכם
זה דחם ליראה אתי ולשמר את כל מצותי כל הימים
דמען ייטב להם ולבניהם (שס ה טו). בבד הדרך אשר
צוה י' אלהיכם אתכם תלכו למען תחיו וטוב לכם (שס
ל). וזאת המצוה החקים והמשפטים אשר צוה י' אלהיכם
ללמד אתכם וכו' למען תירא את י' אלהיך וכו' כל
ימי חייך ולמען יארכו ימך (שס ו א-ב). ועשית הישר
והטוב בעיני י' למען ייטב לך (שס יח). ושמרתם את
כל המצוה אשר אנכי מצוך היום למען תחוקו ובאתם
וירשתם את הארץ אשר אתם עברים שמה לרשתה
(שס יא ח). וכתבתם על סונוות ביתך ובשעריך למען
ירבו ימיכם וימי בניכם על הארמה אשר נשבע י'
לאבותיכם לתת דחם (שס כ-כא). לא תאכלנו (את הדם)
דמען ייטב דך ולבניך אחריו כי תעשה הישר בעיני
י' (שס יכ כה). ולא ידבק בידך מאומה מן ההרם
למען ישוב י' מחרון אפו (שס יג יח). שבעת ימים
תאכל עדיו מצות וכו' למען תזכר את יום צאתך מארץ
מצרים (שס יו ג). צדק צדק תרדף למען תחיה וירשה
את הארץ (שס כ). והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו
דמען ילמד ליראה את י' אלהיו (שס יז יט). לבלתי

אשר אתם גרים שם (שס לו ז), אולי ישמעו בית יהודה את כל הרעה אשר אנכי חשב לעשות להם למען ישובו איש מדרכו הרעה וסלחתי לעונם ולחטאתם (שס לו ג). וזאת לכם האות נאם יי' כי פקד אני עליכם במקום הזה למען תדעו כי קום יקום דברי עליכם לרעה (שס מד כט). הנני שבר מסה לחם בירושלם ואכילו לחם במשקל ובדאגה ומים במשורה ובשסמון ושתו למען יחסרו לחם ומים (יחוק' ד יו-יז). והסרתי לב האבן מבשרם ונתתי להם לב בשר למען בחקתי ילכו ואת משפטי ישמרו (שס יא יט-כ). והותרתי מהם אנשי מספר מחרב מרעב ומדבר למען יספרו את כל תועבותיהם בנזים (שס יכ יז). והעמידה על גחליה רקח למען תחם וחרה נחשתה (שס כד יא). וחתו גבוריך תימן למען יכרת איש מהר עשו מקטל (עכד' א ט). אשום בערבה ברוש תדהר ותאשור יחדו למען יראו וידעו וישימו וישיכלו יחדו כי יד יי' עשתה זאת וקרוש ישראל בראה (ישע' מא יט-כ). אתם עדי נאם יי' ועבדי אשר בתרתי למען תדעו ותאמינו לי (שס מג י). הוכירני בשפטה יחד ספר אתה למען תצדק (שס כו). ונתתי לך אוצרות חשך ומטמני מסתרים למען תדע כי אני יי' (שס מה ג). אני יי' ואין עוד וזלתי אין אלהים אאורך ולא ידעתני למען ידעו ממזרח שמש וממערבה כי אפס בלעדי אני יי' ואין עוד (שס ה-ו). שישו אתה משוש כר המתאבלים עדיה למען תינקו ושבעתם משד תנחמיה למען תמצו ותתענתם מזיו לבודה (שס כו יא). חננני יי' ראה עניי וכו'. למען אספרת כל תהליך בשערי בת ציון (תהל' ע יד-יז). הפכת מספרי למחול לי פתחת שקי ותאזוני שטחה למען יומרך כבוד ולא ידם (שס ל יכ-יג). שיתו רבכם לחיה פסגו ארסנותיה למען תספרו לדור אחרון (שס מח יד). אמר אדני מבשן אשיב אשיב ממצלות ים למען תמחץ רגלך ברם (שס סח כג-כד). ויקם עדות ביעקב ותורה שם בישראל אשר צוה את אבותינו להודיעם לבניהם למען ידעו דור אחרון בנים יולדו יקמו ויספרו לבניהם (שס עה יו). רומה על שמים אלהים ועל כל הארץ כבודך למען יחלצון ידידיך הושיעה מימך ועגנו (שס קח ו-ז). טוב לי כי ענית למען אלמד חקיך (שס קיט עא). מכל ארח רע בלאתי רגלי למען אשמר דברך (שס קא). האף תפר משפטי תרשיעני למען תצדק (איזכ מ ח). שמע עצה וקבל מוסר למען תחכם באחריתך (משלי יט כ). ועתה בנותיכם אל תתנו לבניהם ובנותיהם אל תשארו לבניהם ולא תדרשו שלום ומנוחתם עד עולם למען תחזקו ואבדתם את טוב הארץ (עזר' ע יב). שמרו

ודרשו כל מצות יי' אלהיכם למען תירשו את הארץ הנכבה (דסי"ח כח ח). ונתתה ראשי בכל דרכיו וכו' למען ייראוך ללכת בדרכיך (דסי"ז ו-ל-ל). ויאמר לעם דיושבו ירושלם לתת מנת הבהנים והלויים למען יחזקו בתורת יי' (שס לא ד). ויקראו בקול גדול יהודית על עם ירושלם אשר על החומה דיראם ולבהדם למען ילכדו את העיר (שס לג יח). —ועם שלילה: והנביא כי יפתח וכו' ונשאו עונם כעון הדרש כעון הנביא יהיה וכו' למען לא יתעו עוד בית ישראל מאחרי (יחוק' יד ט-יא). ויתנהו בסוגר בחתים ויבאהו אל מלך בבל ויבאהו למען לא ישמע קולו עוד (שס יט ט). ונתתיה למורשה למען לא תזכר בני עמון בנזים (שס כה י). והושע יי' את אהלי יהודה בראשנה למען לא תגדל תפארת בית דויד ותפארת ישב ירושלם ער יהודה (זכר' יכ ז). בלבי צפנתי אסתרך למען לא אחטא לך (תהל' קיט א). יהי לבי תמים בחקך למען לא אבוש (שס פ). כי לא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים למען לא ישלחו הצדיקים בעולתה ידיהם (שס קה ג). —ועם כנו': ויתעבר יי' כי למענכם ולא שמע אלי (דכ"ג ג כו). וגנתי אז העיר הזאת להושיעה למעני ולמען דוד עבדי (מ"ב יט לד). לכן אמר לבית ישראל בה אמר יי' לא למענכם אני עשה בית ישראל כי אם לשם קדשי אשר תלדכם בגוים אשר באתם שם (יחוק' לו כג). בה אמר יי' גאלכם קדוש ישראל למענכם שלחתי בבלה והורדתי בריחים כלם (ישע' מג יד). אנכי אנכי הוא מחה פשעך למעני וחטאתיך לא אוכר (שס כה). למעני למעני אנשה כי איך יחל וכבודי לאחר לא אתן (שס מח יא). טרף נפשו באפו הלמענה תעזב ארץ ויעתק צור ממקומו (איזכ יח ד). אדני הקשיבה ועשה אל תאחר למענה אלהי כי שפך נקרא על עירך ועל עמך (דני' ט ט). —ותשמש מלה זו בקצת מאמרים להורות מה שישבב ויוליד האמור קודם, במשם' וסוף דבר יהיה: הם המליכו ולא מסני השירו ולא ידעתי כספם וזהבם עשו להם עצבים למען יכרת (הו"ס ח ד). האתי הם מכעסים נאם יי' הלאו אתם למען בשת פניהם (יזמ' ז יט). כי לא שלחתים נאם יי' והם נבאים בשמי לשקר למען הדחית אתכם ואבדתם אתם והנביאים הנבאים לכם (שס כז יא). להכעסני במעשי ידיכם לקטר לאלהים אחרים בארץ מצרים אשר אתם באים לגור שם למען הכרית לכם ולמען היותכם לקללה ולחרפה בכל גויי הארץ (שס מד ח). יצרי פסל כלם תהו והמודיהם בל יועילו ועדיהם המה כל יראו ובל ידעו למען יבשו (ישע' מד ט). —וקצת במשם' יען: ואמרת

לָנוּ¹ — קל לא נמצא.

— נסע' עתי', יל'נו, — גל'ן על פלוני, התרעם עליו וסען עליו, mürren; grogner; grumble; ויבאו מרה ולא יכלו לשאת מים ממרה כי מרים הם וכו' ויל'נו העם על משה לאמר מה נשחת (שמות יב כג-כד). ותשא כר העדה ויתנו את קולם ויבכו העם בלילה ההוא (באשר שמענו דברי המרגלים) ויל'נו. על משה ועל אהרן כל בני ישראל ויאמרו אלהם כל העדה לו מתנו בארץ מצרים או במדבר הזה לו מתנו ולמה יי' מביא אתנו אל הארץ הזאת לנפל בחרב (כמד' יד אג). ויל'נו כל עדת בני ישראל ממחרת עד משה ועל אהרן לאמר אתם המתם את עם יי' (שס' יו' 1). ולא הכנס בני ישראל (את הגבעונים) כי נשבעו להם נשיאי העדה ביי' אלהי ישראל ויל'נו כל העדה על הנשיאים (יכס' ט' ח). — ומלא: ובקר וראיתם את כבוד יי' בשמענו את תלנתיכם על יי'. ונחנו מה כי תלונו (2) עלינו (שמות יו' 1). — ומלא בקרי: ויל'נו (3) כל עדת בני ישראל על משה ועל אהרן במדבר (שס' יו' 3). — ועם נע'ו, ויל'ן במקום ויל'ן, ויל'ן: ויצא שם העם למים ויל'ן העם על משה ויאמר למה זה העליחנו ממצרים להמית אתי ואת בני ואת מקני בצמא (שס' יו' 3).

— הפע' מ"ר, הליג'תם, מליגים (4). — הל'ין עד פלוני תלנח: בשמע יי' את תלנתיכם אשר אתם מליגים עליו (שמות יו' ח). עד מתי לעדה הרעה הזאת אשר חמה מליגים עלי את תלנות בני ישראל אשר חמה המה מליגים עלי שמעתי (כמד' יד כו). אשר הליג'תם עלי (שס' כט). והשבתי מעלי את תלנות בני ישראל אשר הם מליגים עליכם (שס' יו' 3). — ואמר המליג: רוב המשוורים אשר היו עד היום הליגו עד היום ויתרעמו על התמורות (ר' ידע' גדרש', הפרדס' ח). — והל'ין את פלוני על פלוני,

לום (א), במשמ' הוכחה וגערה.

(1) הביא ר"י חיוג את הפעל ויל'נו בשרשי נע'ו, והסכים לזה גם ריב"ג ושאר הקדמונים, וגם רוב החדשים. אך מפני שהמלה ויל'נו באה ארבע פעמים חסרה ורק פעם אחת מלאה בכתבי רגלים לדבר כי היא מהכפולים, וכך דעת גלדקס (ZDMG 1883, 535). — (2) כך הכתיב, והקרי תליגו. — (3) כך הקרי, והכתיב ויליגו. — (4) כבר נשא ונתן בצורה זו ריב"ג במשתלח ואמר כי אפשר שהיא מגזרת חסרי הפא, ולן או גלן, והיתר נכון בזה דעת גלדקס (במאמר שנוכר למעלה), כי בתחלה שמשו בבת אחת שני שרשים לון וגם לנן, ואולי גם לן או גלן, ומה גולד

אל עם הארץ כה אמר אדני יי' דיושבי ירושלם אדמתי ישראל לחםם בדאנה ואכלו ומסיהם בשממון ישחו למען תשם ארצה סמלאה מחמם כל הישבים בה (יחזק' יב יט). ומוביה ומנכרם שכרו למען שכור הוא למען אירא (נחמ' ו יכ-יג). — וכן השתמשו במלה זו קצת המשוררים במשמ' זו: אחי מוסר ובר הורה לך שמתה וגם אורה, כך ישר למען כי נתיבתך מישרה (ר"ס הנגיד, אחי מוסר). שאל כימה אשר תדע שבילו שאל צדק למען הוא עמיתו, שאל מהר חצי ירח ויגיד לך תקפו שאל שמש בצאתו (סוף, הכרפא קומן). כתב מלך ידירות לב יסודו ומגזרת אהבים חרבנותו, וספר לא ככל ספר למען כתבו אוהבי לי ויום רצותו (שס'). אילנותי קחה נפשי למען נשוא יגון כמו זה לא יכולה (סוף, ומי יתן). ולא תשחק בקרבתי ולא אשחק בקרבתי, ולא תראה תמונתי ולא אראה תמונתך, למען כי שאלו ביתך ובקבר מעונתך (סוף, היס כיני וניקן). ואל תנשי... פרידת ידריך ותשובי ותכבי על פרידה, למען אחרי נשכח זכרתיו ושבתך אהובך עין פרידה (סוף, ואל תנשי). אלוה עז ואל קנא וגורא מרומם את עלי כל שיר ושיירה, למען כי פעליך מרומים ויום תמאל גאלתך בהירה (סוף, אלוה עז). וריבוי אשר ידעו אבותי למען יחוו נפשי מבורה, לאח עזב ביום עזב מדורו בלבי את ובצלעי מדורה (סוף, ויכוני). על כן ירא האל למען אין עור דראש גבר לכד המו (רמכ"ט, תרשיס'). אני איש תולדות יום לא יוכלון להשפיל לזנאון נפש ונחתם, למען שגבה מבוא בערך נפשים באנשים שבחרתם (סוף, הללמוד קומן). אנוש נלכד ברשת תאותיו למען כי בלי חמם כליוה, ובסוף תאבד נפשו ורוחו ובאש ישרפו אותו ואתה (ר"י חריו, תחמ' ט). אני מאמין. בדת משה לבדה ולא אבזב דבר הוויס וצופים, ולא אשטע לחממיכם למען אשר חמה דבר אל מחליפם (שס' יו'). לי יאתה מלכות למען כי שם היקר כסא למלכותו, הן כל כבוד עולם וכל הודו תשפל למעלתי גדולתו (שס' מו). בני חבל זמן בוגד יכלם למען כי אביהם הוא והורם (סוף, העניג סד). — ועי' ערך מען.

לָנוּ, — מלת הגוף ביחס שאליו למדב' ע' וז"ל. — ומצוי השמוש *מי לנו: מי לנו גדול מיוסף שלא נתעסק בו אלא משה וכו'. מי לנו גדול ממשה שלא נתעסק בו אלא המקום (סוף' א ט).

לָנוּ¹, ממנו לָנוּ, תלנח.

(א) לום

(1) רק בעברית. בערבית קצת דומה לזה השרש

שפרצוה לסטים ויצאה והויקה פטור הוציאוה לסטים לסטים חייבים (כ"ק ו' א). היתור שהיה גדרך מפני גוים ומפני דיסטין ומפני רוח רעה (תוספתא ע"כ יב). חמירין שהיו מהלכין בדרך ונפלו עליהם ליסטין ועמד אחד מהן והציל (ש"ס כ"מ ח כה). פעם אחת הייתי מהלך בדרך והייתה דרך עוברת בשדה והייתי מהלך בה אמרה לי תינוקת אחת רבי לא שדה היא זו אמרתי לה לא דרך כבושה היא אמרה לי לסטים כמותך כבושה (ערוך נג). מעשה בתלמיד ר"ע שהיו הולכים לבזוב פגעו בהן ליסטין אמרו להן לאן אתם הולכים אמרו להן לעבו (ע"ז כה). לאדם יהיה בית ויבואו הליסטים וישדפו אותו למי מנחמים לבית או לבעל הבית (פסיק' רכתי, נחמו). — ואמר המליץ: ויאמר לי כי היה נוסע מן השטים, ועד תל חטים, ויבואו עליו לסטים, ועשו בו שפטים, וחכמיהו בשוטים, כחובט חטים (ר"י חריו, תחכמ' כג).

***לִסְטִיּוֹת**, ש"י, — כמו דִסְטוֹת: שנתפס ע"י דיסטיות (יבמ' כה). לשני אחים תאומים בעיר אחת אחד מינוהו מלך ואחד יצא לליסטיות צוה המלך ותלאוהו (סנה' מו). ועל חרבך תחיה לא בזכות תורה ומצות אתה מתפרנס אלא בליסטיות (מדר' שכל טוב, כראש' כו מ). בומן שיש שלום בעולם (ויש) אימת מלכות ואין לחוש אלא לאותם הבאין דרך לסטיות (הרא"ש, כ"ב כב, כס' ר' יוסף הלוי). על כן הוצרך להקדים סיפור חידוש העולם להורות שלא ע"י ליסטיות לקחו כ"א בצדק ומשפט (כלי יקר, כראש' א' א).

***לִסְתָּ**, ש"י, מ"ד לסתות, — המקום הגבוה בהלחי, תחת העין, Baeken-Knochen; pommette; jaw-bone: המצח והגביון והעין והאוזן והדסת והחוטם והזקן וגומות הזקן (ירוש' ידס' ג נג). והעין והלסת וגבת הזקן (כנלי כס כג). שנברא בעין אחת או בלסת אחת (כ"י כס). — ומ"ר: אין מעידין אלא על פרצוף פנים וכו' רב יהודה אמר החוטם עם הלסתות (ירוש' יבמ' יו יס ג). והגבנים והעינים והלסתות וגבות הזקן (נדס'

(1) בארמ' ליסתא, לחי: תרגום יתן זמכיהו לחי (איכ' ג ל): יושיט למחי דיה ליסתא, ויכה את מיכיהו על הלחי (מ"א ככ כד): ומתא ית מיכיהו על ליסתיה. ולחיי למרשים (יבמ' נ): וליסתי למרשן, ועוד. אבל בעבר' נתיחדה מלה זו רק לחלק העליון הכולל של הלחי תחת העין. זה נראה ברור ממה שהלסת נזכרה בכל מקום אצל האנן או העין, וכן פרש' רש"י בפרוש, ולעז: פומלי"ש ש' לחיים שמצחיבים (כ"י קה"י כ), וכן נראה שמשושו: לסתות ולחיים.

עשה שול"ן: וישבו וידינו (1) עדין את כל העדה להוציא דבה על הארץ (במד' יד לו). — ואמר המשורר: ואיכה מפני רעת זמן קצת ואיך תירא, בשומו חץ עלי יתר והציבך למטרא, כאילו את הלינות בני אל חי בתבערה, ואת קמת וריבות אלי משה במי מרה, ופתית לישראל להמיר אל בכך פרה (כ"ש הנגיד, אחי מוסר). — ה"פ, "התלונן" — כמו נפץ: אתם מלינים עליו את האחרים השומעים אחכם מתלוננים (כ"י כמזות עז ח). עד עתה אינכם מאמינים בה' אלהיכם ע"כ אתם מתלוננים על נביאו וכו' כי על שני דברים גתלוננו ובשניהם שמע תלונתם (זמנ"ן כס). — ומצויה צורה זו בספרות החדשה ובדבור.

***לִסְטָ**, ש"י, פתי, ילפט, ילפט, — לפט את הבריות, גול, שרד: שלא יניחום להיות עם זולל וסובא כי אם יהיה עמהם ליסטות הבריות וירצוהו (ספ' חסיד' תתפד).

***לִסְטָ**, ש"י, — מי שפלט (כ"י, גרמ' עכ"ר, ערך גויד'כ). ***לִסְטוֹת** (8), ש"י, — אומנות הלפט, השורד: למדך שיצא הוא וחיילתיו למדבר הניתוהו חיילתיו במקום הצרות ובמקום הגיוסות ובמקום ליסטות והלכו להם (ספרי דנר' שג). כל שאינו מלמד את בנו אומנות מלמדו ליסטות (קדוש' כט). לא ילמד את בנו חמר ספן קדר רועה וחנוני דפי שאומנותם ליסטות (ספריס' עו י).

***לִסְטִי** (4), ש"י, גודן, שודר, Räuber; brigand; bandit: שדה שקצרוה נכרים קצרוה לסטים קרסמה גמלים וכו' קצר חציה וקצרו לסטים חציה (פאה' כ ו). המכבה את הנר מפני שהוא מתירא מפני עכ"ם מפני ליסטין מפני רוח רעה (שנת כה). לא ילמד אדם את בנו חמר וכו' וחנוני שאומנותן אומנות ליסטין (קדוש' ד יד). הכונס צאן לדיר ונעל בפניה וכו' נפרצה בדילה או

הפקוק בהצורות. — (1) כך הקרי, והכתיב וילונ.

(2) מן השם *לסטות, ע"ש.

(3) עי' הערה לערך לסטי.

(4) מקור השם ביונית ληστής, ובהרבה מקומות באה הצורה היונית כמו שהיא ליסטים, ונשתנה אח"כ לליסטין גם ליחיד: דיסטין מוויין (כ"ק נו. ועוד), ואח"כ שמעו המרברים עברית בליסטין מ"ר כאלו היה שרש המלה לסט ועשו מסנו שם מפשט דסטות, וכבשה לה בדבור העברי כמעט וכות מלה עברית למושג מיוחד. וכבר אמרו החכמים כי גם השם הערבי צ'א'א לשודר וגולן עקרו מן מלה זו (כ' פרנק, S. Fraenkel, Aram. 284).

(8) לִסְטָ

ורוש שבעו ורוו, והוקצו ו ה ו ל ע ב ו כהני עילכו
(ר"א קליר, איכס ישכס תכלת).

לַעֲבֹ, **לַעֲבֹ**, **לַעֲבֹ** — ש"ס מן הקודם: הצלתיה מרעב ועתה
איך אשלחנה פן אהיה ללעב (רש"י, אמהות, מחו'
ויטרי תפנ). פדנו מחצי רעב, ואל תשיתנו ללעב, אסופי
רעב (סלית' לעזיר' גשמים, אשמוץ שית). — ואמר המליון:
ויאמר התרגול האוניו, לא נשוב ריקם אל עמנו, פן נהיה
בעיניהם ללעב, כאשר באנו במקום רעב (משלי שועלים
לב). אוי לי משני העכברים, אשר מקום מצבי עוקרים,
אוי מצמא אוי מרעב, וכי אהיה מחר ללעב, ותשה
נפשי בכור ובטני, כפשע בין המות וביני (שס סח).

לַעֲבֹ¹, ממנו אַלעג, אַלעג, אַלעג.

לַעֲבֹ, **לַעֲבֹ**, **לַעֲבֹ** — פ"ט, דענה, עתי' אַלעג, תלעג, ילעג, ילעג,
ילעג, דעג, — לעג, ולעג לפדוני, צחק עזיו, דבר
עליו בצחוק וכו', spotten; railler; to deride: זה
הדבר אשר דבר יי' עליו (על סנהרוב מלך אשור) בזה
לך לענה לך בתולת בת ציון אחריו ראש הניעה בת
ירושלם (ישע' לו ככ). הייתי לשחק בל היום כלה לעג
די (ירמ' כ ו). יושב בשמים ישחק אדני ילעג דמו
(תהל' ד כ). ואתה יי' תשחק למו תלעג דכר גוים (שס
טט ט). תשימו מרון לשכנינו ואיבינו ילעגו למו (שס
פ ו). גם אני באירכם אשחק אַלעג בבא פחדכם (משלי
א כו). לעג לרש חרף עשהו שמת לאיר לא ינקח (שס
יו ה). עין תלעג לאב ותבו ליקחת אם יקרוה ערבי
נחל ויאכלוה בני נשר (שסל יו). אם שוט ימית פחאם
למסת נקים ילעג (איוז ט כג). בריך מתים יחרישו
ותלעג ואין מכלם (שס יא ג). יראו צדיקים וישמחו
ונקי ילעג למו (שס ככ יט). — ואמר בן סירא: בני אל
תלעג לחיי עני ואל תדאב עיני מר רוח (כ"ג גני'
ד א). — ובתו"מ וסה"מ: ששעה הקב"ה על עולמו
מלאכי חבלה ומחבלים והולכים כל ימות הנאולה ואבילי
ציון עמהם נכנסים ועמהם יוצאים באדם שנכנס אצל
חבירו ויוצא ואין מזיקים אותו והרואה אותם יושב
ואומר לשוא שחקנו לשוא לעג גו' על דבריהם (פסיק'
דכתי לד). והנאוו והנובה והנאון ובנות בני אדם
ו לעג ג דבויאם ולדברים הבאים מאלהים (תו"ה,
ענו' ה' ד). — ואמר הפיטן: גמול תשיב ולה תושיב
ותקשיב לשועתה ודמעתה בדרתה, לעג שרי לצרים
לעג דה נקום נקמת כלמתה וכשתה (רש"י, נקסס,
לך נפשי). דברה על לבב מיחליך מדברי רחמים, שחכם

כנ). והכובבים (בדברי קהלת בפסוק עד אשר לא תחשך
השמש) אלו הלסתות (כנת קנא). השמש (בפסוק
ההוא) זה קלסתר פנים והאור זה המצח והירה זה החוטם
והכובבים אלו ראשי לסתות (מד' ריוק' ית). עוף שקרין
וולטיר' ויש לו לסתות ולחיים באדם (רש"י ככ"י נח).
לַעֲבֹ¹, לוע, ש"י, ככ"י לעג, לועו — א) החלק התחתון
של הלחי, שהשנים יושבים שם, Kinbaeck; mâchoire;
mandible: כי תשב ללחום את מושל בין תבין את
אשר לפניך ושמת שכין בלעג² אם בעל נפש אתה
(משלי כג אג). — ובתו"מ: הסומר לועו של ישראל
כאילו סומר לועו של שכינה (סנה' נח). תבוא מאירה
לאדם שהוא אוכל קרשים בלועו (מד' כראש פה).
— ב) "בית הכליעה"³, Schlund; gosier; throat:
בני כי תשב ללחם עם עשיר לא תפער לועך בלי
חק (כ"ס, תרג' כ"ו לא ית). כי ברוב אכל רוב מכאוב
ופושק לועו ירבה מחליו (שס לו לא). — והשתמשו בה
בזמן החדש כמשמ' כנוי לחלל שבירכתי הפה, וכן להפה
הגדול של חיות טורפות וכדומ', Rachen; gueule; jaw.

לַעֲבֹ⁴, ממנו לעב, לעב.

לַעֲבֹ, קל לא נמצא.

— הפע' הלעב, מלעב, מלעב, — הלעב בפלוגי,
התלוצץ בו, דבר עזיו בצחוק וכו', verspotten
se railler; to mock: וישלח יי' אלהי אבותיהם עדיהם
ביד מלאכיו השכם ושלוח כי חמל על עמו ועל מעונו
ויהיו מלעבים במלאכי האלהים וכו' דבריו ומתעטעים
בנביאיו עד עלות חמת יי' בעמו (דסי"ב לו יס"ו). —
ואמר הפיטן: דור בלו סג עליה התעיבו, הרעו כפפעל
ומשחית הציבו, ויוכח אותם ובדבריו הלעיבו, השיבו
פושעים על לב (דמכ"ט, מגן, אורח דענן).

— הפע', הלעב, הולעב, — שהלעיבו בו: זכרה זמן אשר
נעשה ונשמע השיבו, ועתה ענות אמן לא אבו, לענה

¹ בסור' לוע, במש"מ וו. וי"א גם באשור, בארמ'
לועא: תרגום לחיחמור (שפט' יס"ה) לועא דחמרא. ועי' הערה
לקמן. — ² להשבעים היתה נוסח' אחרת. ולג' תרג' gutture,
ר"ל הגרון. הפשיטא: בפומך. התרגום: לועך, כמו בגוף
המקרא. מנחם מענין בליעה, וריב"ג בערב' בלעום, והוא
בית הבליעה, וכן ראב"ע ורד"ק. אך כבר נזכר למעלה כי
בסור' משמשת מלה זו כמשמ' חלק התחתון של הלחי,
מקום ישיבת השנים, וכן נראה משמושו בתלמוד במאמר
המובא בפנים. וכן רש"י: בלחיוך. — ³ עפ' פרוש הקדמונים.
⁴ גם בארמ'. בערב' לעב א, שחק, ועי' שרש עלב.

¹ גם בסורית.

א) לעב

בהרר פעליך; דו עגים וועטס, הסחכים שנת גאולריך אל נאם נאמים (ר"ל הלוי, יזכרו פלאך).

—פֿעט, הֶלְעִיג, תֶּלְעִיג, יֶלְעִיג, וּלְעִיג, מֶלְעִיג, הֶלְעִיג, והלעיג פֿלֶזֶנִי, כְּמוֹ לֶעֶג: שאוני ואנכי אדבר ואחר דברי תֶּלְעִיג (לויב, כא ג), כל ראי וּלְעִיג¹ לי יפטריו בשפה יגיעו ראש (תהי' כח ח), וישמע סנבלט החרגי וטביה העבד העמוני וגשם הערבי וּלְעִיג² לנו ויבנו עלינו ויאמרו מה הדבר הזה אשר אחם עשים (נחמ' כ יט). —והלעיג על פֿלֶזֶנִי: ויהי כאשר שמע סנבלט כי אנחנו בונים את החומה ויחר לו ויבעס הרבה וּלְעִיג על היהודים וכו', ויאמר מה היהודים האמללים עשים וכו' היחיו את האבנים מערמות העפר והמה שרופות (נחמ' ג כג-ד). — והלעיג בפֿלֶזֶנִי: ויהיו הרצים (של המלך יחזקיהו) עברים מעיר לעיר בארץ אפרים ומנשה ועד זבלון ויהיו משחיתים עליהם וּמֶלְעִיגִים בם (דסי"ב ל י). — ובתנ"ך: מֶשֶׁשׁה בתלמיד אחד שֶׁכֵּבַר לפני ר"א וקצר בכרכותיו אמרו לו תלמידיו רבינו ראינו פֿלֶזֶנִי שקצר ברכותיו והיו מלעיגין עליו ואומרים עליו תלמיד חכם קצין הוא זה (מכ' כגל ד א). עין שהלעיגה על כיבוד אב ואם וכו' יבוא עורב שהוא אכזרי ויקרנה (יוז' פסא א יס ד). שכל המלעיג על דברי חכמים נידון בצוואה רותחת (ערוב' כא:). שהיה (פרעה) מלעיג על הקב"ה שהיה סבור שמעשה בשפים הן מה שעשו משה ואהרן וקרא לכל בני ביתו לעשות כמותם (מד' כמות ט). כעין זה (הוא) מלעיג על המוכה (כס כלאש' פד). מאחר שהן יושבין ואוכלין ושותין ומשתכרין הן יושבין משיחין בי ומלעיגין בי (שם איכ' פתי'). ועדיין לא שנו מעשיהם המכוערין ואעפ"י שהם בגלות בינינו מלעיגין אותנו ואת אמונת אלהינו (שם אסת' אס על המלך טוב). ענה ירמיה ואמר לפני הקב"ה רבש"ע איני יכול להתנבאות עליהם איזה נביא יצא להם ולא בקשו להורגו וכו' העמדת להם אליהו בעל קווצות והיו מלעיגים ומשחקים עליו הרי מסלסל קווצותיו (ספיק' רנתי כו). אילו אבלים שחמרו את הישועה ערב ובקר וצהרים והיתה צרה גדולה לישראל שמבזין אותם ומלעיגין עליהם (שם לד). עד שהיו במצרים הלעיגו לי וכו' למודים הם בכך (תנחומא שלח ח). צוה יוסף ובנו את האוצרות בכל עיר ועיר וקבץ את תבואת

האוצרות לאוצרות והיו המצרים מלעיגים עליו ואומרים עכשיו התולעת אוכלת כל אוצרות יוסף (פדר"א לט). — ובסהמ"א: ולא ראוי לבן אדם להלעיג במעשה האב (א"כ של כ"ס כד). ותורה מלעגת ואומרת קח אתה שלמה האלף שלך ויריחוהו הנוטרים השוכרים מאתם (ראב"ע שם"ח יב). לא עבדו אלהים אחרים ולא הושיבו בשום נכריות ולא הלעיגו על המצות והתקינו שיהיו קורין בתורה בשני ובחמשי ובשבת (ספ' הקבלה לראב"ד). כי השחקן ימשך לאדם על צד הלעג ממה שראוי להלעיג עליו (הקדים כ עז). וכבר הלעיג על זה המשורר באמרו בינו בוערים בעם (ר"א, נחל' אבות ג). אם אדם שנמע דבר תורה מאדם טוב ויודע, שאינו מתקבל על הלב אם אמרו והלעיגו בו אז יאמר בשם אומרו אלא יאמר מעיתי אני (ספ' חסיד' תתתסג). — ואמר הפיטן: חטא חטאה ואמרה לאדיר זה אל, והלעיגה ותעתהה בחזונו אל (ר"א קליר, איכסכסח חגלתי). ויורד לראות העיר והמגדל ופץ לא יבצר, להם הלעיג יושב שחק ונבזלה שפתם ונבקה עצתם, לכל רוח פוזרו וכמוץ הונשפו (קטע כ"י ג'). — (Elbog. 168). — והלעיגו: רצייתיליך אחריו להלעיגו ולהכלימו (מכת' מזמן הגא', 1906, 596, Monats).

—פֿעט, לֶעֶג, —כמו קד והפֿע: בלומר שליעג עליו שהיה מזה ותיח (כס"י כ"ק קיו:).

ב.לֶעֶג¹, כמו עלג, סמנו בלֶעֶג, בלֶעֶג, לֶעֶגה.

ב.לֶעֶג, קד לא נמצא.

—פֿעט, נֶלְעִיג, נֶלְעִיג לֶשׁוֹן, שמדבר בלשון שקשה להבין, בלשון נכריה: את עם נועז לא תראה עם עסקי שפה משסוע נֶלְעִיג לֶשׁוֹן אין בינה (יס' לג יט). — והשתמשו בסהמ"א כמשה' אדם שאינו יודע לשון מהלשונ': והסגיד לו (לר' נתן בעל הערוך) דא ידע לשון ערביכי נֶלְעִיג היה (ראב"ע כמות כס כט). — ואמר המשורר: לא עוד באתון בלעם ובהרבה להג נלעג היהודי ויהי גם ללעג כי בלשון עם ועם צחות וישח (ילג, דרך כת עמי').

—פֿעט, לֶעֶג, לֶעֶגה, — לשון לֶעֶגה, לשון נכריה, לא עברית: והנה העתקתי את ספר הסוסיקה משפה לעוגה אל לשון הקדש (יחזק' כן הק"ר יחזק' כ"י פיו').

—הֶתֶלְעִיג, — היה נלעג לשון: יצחצח מליו ולא ית לעג כמו כי אמנם הנלעג לשון לא יפל עליו שם לשון צחות (מנחם, פתיחה).

א.לֶעֶג, ש"ן, כנ"ל לעגם, לעגם, לעגו, —שם"מ מן א.לעג, : Hohn, Spott; raillerie, dérision; mockery

¹ כך בדפוס' הקדומים, אך בהרבה ספרי דפוס חסר, והעיד ע"ז גם מנחת שי: בספרים מדויקים חסר יוד ותגמיל רפה. —² בכל הספרים חסר, ולפי זה אפשר שיהיה קל, אך הקריאה המסורה היא בהפעיל.

¹ עי' ערך עלג.

(י).—ואמר המשוור: הדפוני דפוני ואבד מני מנוס, הפיצוני הריצוני עד אין גפוצי לכנוס, בלעוני ולעוני ומלאו ברסם עדני (כ"י הלוי, קי"ג, לת"כ, אך מקדב"ג).

ב. **לעה** (1), ממנו בלעה.

ב. **לעה** (2), ל"ט, לען—לען דבריו, היו מנגמשים, לא מסדרים, לא מוכנים: לו שקול ישקד בעשי והייתי במאונים ישאו יחד כי עתה מחול' ימים יכבד על כן דברי (לע"ג) כי חצי שרי עמדי אשר חמתם שתה רוחי (לויכ ו כ-ד).—ואמר הפישן: בנך לעיניך נתון לצריו, נהפכו על ואת עליו צריו, ואם בא לדבר לעו דבריו, ואיך יעמד לבו (דלכ"ט, ר"ס, מח' רומ'). שמו לפיהם כף, מתי צלות ביום אמר ודבריהם לפגיו לע, הרבו גבוהה לענות יום אצמו אך נאלמו עמו ואדיו שעו (רמכ"ט, קינה, נטפי דמעות). הניגיו לעו ונפלו פני הקרבתי חלבי ונסכתי מי עיני (לקוס להודות, יוס"כ, מנלג לווינו).—ובהשאלה להכוכבים, כהה אורם: ובני שתקים בערפל תעו, אף כוכבי בקר באורם לעו (דלכ"ג, עני חקקים). **לעונג**, ש"ז, —ה"פ מן לעג: בלשון ליעוג, שאינו צריך לבד (ערך, ערך גלג). אומר רבנו חסדמכל מקום שייך בהן ליעוג לפי שמראין עצמן כמצווין במצות והן אינן מצווין (תוספ' פסח' מ:).

* **לעונו** (4), ש"ז, מ"ר לענוות, —כמו לעזע: קראה (את המגלה) חרגום בכל לשון לא יצא אבל קורין אותה לענוות (5) בלעז (מג"ז כ א), קראה בלעז הלענוות יוצאין ידי

ובעבר: דע"י בשתייה פרושו הוא הרבה ממנו, ודע"י במים הרבה ממנו והוא בכ"ז לא רוח. משמ' וזללעו כאן נותנת למליצת הכתוב כונה טבעית יפה.

(1) בערב' לע"ז a, וע"י בהערה להערך.

(2) ע"י הערה לקמן. — (3) כבר ראה גוונים כי לעו זה מתפרש בדרך טבעי במשמ' דע"י הערכי משמש גם במשמ' נגמם בדבריו, דבר דברים בטלים. ועוד קודם כבר העיר ע"ז רמכ"ע: מזה (מן לע"ז) דברי לעו כמו האוינה מאון (רמכ"ט, אלמחל'רס).—והנה, בעלי הלשון הערבית מביאים את שתי המשמעות, וזו שבערך הקודם וזו שבערך זה, בערך אחד ובשרש אחד. אבל קצת קשה לחשב כי שתי אלה המשמעות נסתעפו בדרך טבעי משרש אחד, ולכן רואה אני דעת אבן שירה שחניה שרש לע"ז, והיו איפוא שני שרשים האחד לע"ז, והשני לע"י, ואח"כ נתמוגו יחד גם בערב' וגם בעבר'.

(4) משק' לקוח, לקוחות, וכדומ'. — (5) כך בכ"ז וכן בקצת דפוסים, וכן במשנה שבידושי', וכן גרסת הערך, ובנוסף ללענוות.

היו (ישראל) בקשת רמיה יפלו בהרב שריהם מועם לשונם וזללעג (1) בארץ מצרים (סו"ז יו). תהיה לצחק וללעג מרבה להכיר (יחזק' כג לב). ולערים הנעובות אשר היו לבן גללעג. דשארית הגוים אשר מסכים (סס לו ד). היינו חרפה דשכנינו לעג וקדם דשכיבותינו (תהל' טט ד). רבת שבעה לה נפשונו הלעג השאננים הכוזב לנאיונים (סס קכג ד). בחגיגה דעני מעוג חרק עלי שנימו (סס לה יו). מי גבר באיוב ישתה לעג כמים (לויכ לד ז). —ומ"ר 'לעגים: ואני עני וכואב דב גשבר וגדכה בצרות התרופים והגדופים והנאצות והלעגים לשון שקר המתלוצצים (אג"ר ר"א סיכ"ג, REJ XXVI, 211).

ב. **לעג**, ש"ו, מ"ר נסמ' לעני, —ה"פ מן בלעג, לעגו שפה, הדבור בלשון רא מובהק, לשון נכרית: כי בלעני שפה ובלשון אחרת ידבר אל העם הזה (יכע' כח יא).—ואמר המשוור: ובנות עדינות הגלו מסדינות, ממטות רענות ומנוחות שאננות, ונפארו בינות עם לא בינות, בלעני שפה ובלשונות שונות (כ"י הלוי, יוס').

י. **לעגת** (2), ש"ז, —כמו א. דעג: חרפו וגדפו מלאכי תלגת, בצווי אדונייהם גדר לעגת, ומדאך יצא ובעטם כנת (דלכ"י, ו' פסח, אמרו לאלהים).

לעד (3), ממנו שע"פ לעדה, דענן.

א. **לעה** (4), ממנו א. לעה.

א. **לעה** (5), פ"ט, לעג, — לעה פלוגי, שתה הרבה ודא רוח ממה ששתה: כי כאשר שתייתם על הר קדשי ישתו כל הגוים תמיד ושתו ולע"ג (6) והיו בלוא היו (עכ"ד).

(1) בקצת ספרים לעגם.

(2) כמו שנת וכיוצא בה.

(3) לא נתברר מה היתה משמ' שרש זה בעבר' שממנו נסתעפו שני שמות האנשים. בערב' משמש שרש לע"ד a במשמ' קבץ את הגמלים, ואחז בידו של פלוגי, וכדומה. אך יש לפקפק אם משמ' זו נסתעפו השמות הפרטים בעברית.

(4) בערב' דע"ז b, וע"י הערה להערך.

(5) ע"י הערה לקמן. — (6) רוב הקדמוני' והחדשים פרשו לעו זה במשמ' בלע, ובהשאלה במשמ' כליון. אך אין לשרש דוע או לעה או לעע מקור למשמ' זו, והראיה מן ילעקדש אינה ודאית, כי אפשר לפרש ילע זה במשמ' אחרת, ע"י ערך ילע, ויעלעו דם הוא שרש עלע, ואולם השרש לע"ז b בערב' משמש גם במשמ' שתה הרבה ולא רוח: ולע"י באלשארב אכת'ר מנה ולע"י באלמא' דע"י בלע"א אכת'ר מנה והו פי דילכ לא יריו (לכ"ז אלערב).

(8) لغد b لغی

(8) لغو

חובתן (תוספתא גס כו). בית הכנסת של לעזות אם יש דהן מי שיקרא עברית פותחין עברית וחותרין עברית (גס ד יג). היתה כתובה כהילכת' הלעז יוצא בה בלעז (ירוש' גס כ עג). הלעזות דא נהגו בן אלא אחר קורא כל הפרשה כולה (גס ד עה).

***לעולם** (ת"כ, ט—א) במשפט' בכד פעם, בכד אופן, בכל מקרה, ויבוא בחיוב: לעולם הוא גותן משום פאה ופטר מן המעשרות עד שימרת (פאה א ו). הכותב נכסיו לעבדו יצא בן חורין שייר קרקע כל שהוא לא יצא בן חורין רש"א לעולם הוא בן חורין עד שיאמר הרי כל נכסי נתונין לאיש פלוני עברי חוץ מאחד מריבוא שבהן (גס ג ח). לעולם גמנין עליו עד שיהא בו כוית לכל אחד ואחד (פסח' ח ג). ר"מ אומר לעולם ילמד אדם את בנו אומנות גקיה וקלה (קדוש' ד יד). שלש על שלש שהשליכו באשפה טהורה החזירה טמאה לעולם השלכתה מטהרתה וחזרתה מטמאתה (כלים כו יב). וכהן שמכר שדה לישראל וכו' לעולם רשאי לטעה בהם ולזרעה פטים ולעשותה שדה קנים (תוספתא דמאי ז יב). חזרו בהם (הבהנים מעונותיהם) בפרהסיא מקבלין אותן במטמוניות אין מקבלין אותן רשור' יהושע אומר לעולם מקבלין אותן (גס כ ט). לעולם הוי רץ אחרי המשינה יותר מן התלמוד (ירוש' סוכ' ג מח ג). אמר רש"י בן דקיש לעולם ירגיו אדם יצר טוב על יצר הרע (נדר' ה). אמר רב הונא לעולם יהא אדם זהיר בתפלת המנחה (גס ו). אמר רבי אמי לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הצבור (גס ת). לעולם ישתדל אדם לרוץ לקראת מלכי ישראל (גס ט). לעולם יסדר אדם שבתו של הקב"ה ואח"כ יתפלל (גס לב). לעולם ישבים אדם לבית הכנסת כדי שיובה וימנה עם עשרה הראשונים (גס מו). לעולם ינהיג אדם את עצמו (לפנות) שחרית וערבית (גס סג). אמר רב לעולם יחור אדם וישב בעיר ששיבתה קרובה (שנ' י). לעולם יבקש אדם רחמים שלא יחלה (גס לב). לעולם יסדר אדם שלחנו בע"ש אע"פ שאינו צריך אלא לבוית (גס קט). רבי יוסי אומר לעולם יורד וטובל בדרכו ובכלבד שלא ישפישף (גס קכ). לעולם ימכור אדם כל מה שיש לו וישא בת תלמיד חכם (פסח' מט). לעולם תהי דעתו של אדם מעורבת עם הבריות (כתוב' יז). לעולם יקדים אדם לדבר מצוה (כ"ק לת). לעולם יהא אדם זהיר באונאת אשתו (כ"מ נט). אמר ר"א לעולם ידבק אדם בטובים (כ"ק קט). לעולם ישביר אדם עצמו

לע"ז ואל יצטרך לבריות (גס קי). לעולם יעמוק אדם בתורה ובמצוות (פנה' קה). אמר רב יוסף לעולם ילמד אדם מדעת קונו (סו' ה). א"ר ינאי לעולם תהא אימת מלכות עליך (זכח' קג). לעולם ישנה אדם לתלמודו דרך קצרה (חול' סג). לעולם יאכל אדם וישתה פחות ממה שיש לו וילבש ויתכסה במה שיש לו ויכבד אשתו ובניו יותר ממה שיש לו (גס פד). לעולם ילמד אדם בתוך ביתו שתהא אשה מדתה גי' קטמיה במים (גס מו). אמרו לו עקיבא דעולם אתה מתמיה עלינו אנו בוכים ואתה משחק (מד' יז). על הר' לוי. לעולם יהא אדם דוחה בשמאל ומקרב בימין (גס רות, שנה' נתי). ולעולם ימור אדם עצמו חציו ונאי וחציו חייב (גס קהל, זכוכי מות). ישב רש"י ודרש בבית המדרש הגדול שלו לעולם הוי רך בקנה ואל תרא קשה כארז (דל"ר ד). לעולם יהיו כל בני אדם בעיניך בלסטים והוי מכבדן כר"ג (גס ה). לעולם יהא אדם יודע אצל מי הוא יושב ואצל מי הוא עומד (דל"ר ז). —ועם שלילה: רבי יוסי אומר לעולם אינן נהרגין עד שיהיו פי שני עדיו מתרין בו (מכות א ט). שר' לעולם אין משקים (את הסוטה) אלא על הספק (ספרי נמד' ו). לעולם אין מברכין עליה עד שיהא רואה את השלחבת (ירוש' נדר' ח יב). א"ר יוחנן לעולם אינו מוציא את הרבים ידי חובתן עד שיאכל כוית דגן (כנלי גס מה). לעולם אינו חייב עד שיכנה כנגד בית ההריון (כ"ק מט). לעולם אין ערותן מצטרפת עד שיראו שניהם באחד (פנה' ג). אמר שמואל לעולם אין ב"ד חייבין עד שיאמרו דהם מותרין אתם (סוכ' ג). לעולם אינו גולן עד שיגולה מידו (מד' נדר' ג). לעולם אין הקב"ה מניח את הצדיקים בצרה שלשה ימים (גס נא). אמר ר"א לעולם אין הקב"ה מיתד שמו על הרעה אלא על הטובה (גס איכ', ולא זכר). לעולם אל יפתח אדם פיו לשטן (נדר' יט). לעולם אל יוציא אדם א"ע מן הכלל (גס מט). לעולם אל ישאל אדם צרכיו בדשון ארמי (שנ' יב). לעולם אל ימנע אדם עצמו מבית המדרש אפילו שעה אחת (ב"י נד). לעולם אל תהי רגיל בנדרים שסופך למעול (נדר' כ). לעולם אל יספר אדם בטובתו של חברו שמתוך טובתו בא לידי רעתו (כ"ג קד). לעולם אל תהי גזירה שנה קד' בעיניך (כרית' ה). לעולם אל ימנע אדם עצמו מלילך אצל זקן לברכו (מד' רות, ויאמר). לעולם אל תהי רץ אחר שררה (פסיק' נתי ככ). לעולם אל יפטר אדם לא מאצל רבו ולא מאצל חברו אא"כ נפטר ממנו

א. **לֵעֶז**, מִזְנוּ א. דֵּעֵז, *לֵעֶז, א. *לֵעֶז, *לֵעֶז.

א. **לֵעֶז**, סֵעֵ, דֵּעֵז, — לֵעֶז פֿלונג, דֵּבֶר בלשון לא מובנה, בפרט לא עברית: בצאת ישראל מצרים בית יעקב

מעם לֵעֶז היתה יהודה לקדשו ישראל ממשלותיו (תהלי

קיד 6-ב). — ובתו"ס, לֵעֶז לו, דבר לו דברים בלעז:

כשצרו מלכי בית השמונאי זה על זה היה דורקנוס

מכתיו ואריסטובולוס מבפנים בכל יום ויום היו משלשין

דינרין בקופה ומעלין להן תמידים היה שם זקן אחד שהיה

מכיר בחכמת יונית לעז להם בחכמת יונית אמר להן

כד זמן שעוסקין בעבודה אין נמסרין בידכם (סו"ט מ"ט). —

ובס"ה"א במש"מ חרגם מלה עברית במלה לא עברית:

שיבא לועזין רישט"ל (רגמ"ה כ"כ לו). ויש לועזים

בורית שאב"ן (דש"י ירמ' ב ככ). והלועזות ילעוזה

אפורינטי (כ"ט על דוגש, ויגאלו). ובפרק לועזו (את

השם קנקנתום) וישריאל"ו (תוספ' גיט' יט). תנך זה גדר

האמצעי אבל הפותרים לועזים טנרין (ס"מ"ע מ"ע, ס'

רכ"ה). שטיקל התרגום היה בדיליה שמיע לנשום ולעמי הארץ

ועתה לא מבינים כי אם איש איש בלשונו על כן יראה שכל

אדם ילעזו בלשונו במקום התרגום (תניא, קרי' ס"ה).

— לֵעֶז, כמו שָׁם, עי' *לֵעֶז, והוספה: ראובן לקה

מסותר אחד גוי לועז סתורה בסך מה (ש"ת פרק מטה

להבין א קד). — עֵם לֵעֶז, נכרי, לא ישראל: הטה אלהי

אונך דרועים מעיזים מצח לבו ונלחמה אתו בביתו,

ושמע הוות הוללים מהללים כי אין האיש בביתו (כ"ה

קליד, קינ', ואתה אמרת). היתה זאת מאן, עלה עם עז,

אוייה לוי, להשמיר הועז, ואוסף עם גועז, ארם ולועז,

אללי לוי (מנח' נר' מכיר, חגל מעורר). — ואמר המשוור:

הראית ארי נזהם וד' ב שוקק טרפו עז, ואין עוזר בישראל

יהי אולי בעם דועז (יחזק בן כלסון, מכת' לר"ש הנגיד).

— נֵעֶז, *נֵעֶז, — שלועזים אותו: פי' קיפה דקדקת שבשולי

קדירה הנלעז פונדולי"א (סמ"ג לאוין, סי' קלו).

א. ***לֵעֶז**, ש"י, — לשון נכריה, לא עברית, nicht-hebr.

Sprache; langue non hébr.; not-hebr. tongue

אבל קורין אותה (את המגלה) דלועזות בלעז (מגי'

ב ה). קראה (את המגדה) בלעז הלעזות ויצאין ידי

חובתן (תוספתא ס' כו). רשב"ג אומר הכותב דייתיקי

(¹ בארמ' כמו בעבר', בערב' דע"א), במש"מ

דבור באופן שקשה להבין, בדברים נשמעים לכמה פנים.

(² רש"י: כל שאינו יודע לשון הקודש נקרא לעז.

וגוסל הימנו רשות (ד"ר כ). לעולם אל יכנס אדם

פתאום לבית חבירו (ס"ט). ר' יהודה אומר לעולם

לא קנה עד שתהא משיכה בנמל והנהגה בחמור (כ"מ

ט.). רבי אומר לעולם לא ירבה אדם רעים בתוך

ביתו (סנ' ק:). לעולם לא יהא אדם קפדן בתוך

סעודתו (ד"ר ו). — ב) במש"מ באמת, לתשובה סותרת

עד הנאמר קודם להכריח כך וכך: (א"כ מוכח כי) בעד

בכלל בריות הוא אמר עולא לעולם (י) לאו בכלל

בריות הוא וכו' רבא אמר לעולם בעל בכלל בריות

הוא (כד' פג:). (אם כן נראה שאין בילה והואה צריכה

שיעור) רבא אמר לעולם יש בילה והואה אין

צריכה שיעור (וכ"פ פ.).

***לֵעֶז**, לעזום, לעוסם, — עי' *לֵעֶז.

***לֵעֶז**, לעזות, — עי' לעזת.

***לֵעֶז**, ש"י, מ"ד לעזונים, — מין ממיני העשבים הנאכלים,

Atriplex tatar. L. : התרדים והלעזנים (3)

אינן כדאים זה בזה (כל"א א ג). — ועי' *דֵּעֵז.

(¹ מצוי מאד בסגנון ארמי: מאי קסבר ר"א

קסבר ש"ש משמרות הוי הלידה דימא עד ארבע שעות

ואי קסבר ארבע משמרות הוי הלילה לימא עד ש"ש שעות

לעולם קסבר ש"ש משמרות הוי הלילה (כרכ' ג.). (כתוב)

השתחו לה' בהדרת קדש אל תקרי בהדרת אלא בהדרת

ממאי דילמא לעולם אימא לך הדרת משש (ס' ל:).

ובקעה אינה לא כרה"י ולא כרה"ר והא תנן הבקעה בימות

החמה רה"י וכו' אמר עולא לעולם כרמלית הויא ואמאי

קרי לה רה"י לפי שאינה רשות הרבים (סנ' ו:). לא ישב

אדם דמני הספר סמוך למנחה וכו' הי סמוך למנחה אילימא

למנחה גדולה אמאי דא האיכא שהות ביום מוכא אלא

סמוך למנחה קטנה וכו' דא לעולם סמוך למנחה גדולה

ובתספורת בן אלעשה וכו' רב אחא בר יעקב אמר לעולם

בתספורת דידן לבתחלה אמאי דא ישב גזירה שמא ישבר

הזוג (ס' ט:). אלמא עושה בגפן זה אינו אוכל בגפן

אחר לא לעולם אימא לך עושה בגפן זה אוכל בגפן

אחר (כ"מ א:).

(² לא נתברר מקורו, ועי' הערה לקמן. — 3)

כגמ' ירוש' פרשו: והלעזנים המעו"י ין, אבל, גם מלה

זו דא ידוע מה משמע' בדיוק, גאון פרש הילבנא: אמר

ראש מתיבתא מלימון הינן תלמאי הי לביצים והלעזנים

הלבנאבא והילבנא (תש' גא', גני', גנל"ב 239). והנה את

השם הארמי הילבנא כבר הוכיח רה"ג (אה"ת ח' ה): פרוש

קיסום הילבנא, אך לא נתברר הילבנא זו מה היא.

הרמב"ם תרגם לעזנים עברית קטפא. התרגום הרשום

בפנים הוא שד עמ"ל (Jew. Enc., Plants).

אל תוציא לעז על הגורלות, שעתידיה א"י שתחלף כגורל (סנס' מגנ). שלא להוציא לעז על כתי דינין ועל העדים (סנס' מד). ר"א אומר כל האוחז באמה ומשתין באילו מביא מכור לעולם אמרו לו לר"א והלא נצוצות נתון על רגליו ונראה ככרות שפכה ונמצא מוציא לעז על בניו שהן מסורים אחר דהן מוטב שיוציא לעז על בניו שהן סמורים ואל יעשה עצמו רשע שעה אחת לפני המקום (גדס יג). אמרו רבותינו שלא להוציא לעז על בשרו של משה לכך לא נצטרעה היר עד שיצאה מחיקו (מד"ר שמות ג). אמרו רבותינו שני דברים היו קדושים וגדולים וכסבורין בני אדם שהם קשים וכדי שלא להוציא לעז עליהם כתב בהן דבר גדול של שבת וברכה ואלו הן קטרת וארון (סנס' נמד"ד). נשבע שיגרש את אשתו וכו' אומרים לעז בני אדם תגרש את אשתך אתה מוציא לעז על בניך ואומרים העם מפני מה נתגרשה אמן שר אדון ולמהר קוראים להם בני גרושה (רמב"ם, שנו"י ו' א'). — "ומה": ותהי הרעה הולכת וגדלת עד ששתי הביתות נלחמו במושפליהם בהכה ופצוע והוצאות שם רע ולעזים מגונים (ר' הלל, מכת' ע"ד ספרי רמב"ם).

ב. *לעז, פ"ע, — הוציא לעז, דבר עריו רעות: ומעשה ביהודה והלל בניו של רבן גמליאל שרחצו שניהן באחד בכבוד ולעז עליו כל המדינה אמרו מימינו לא ראינו כך (פסמ' נא). ומעשה ברבי שמעון ב"ג שישב על ספסל נכרים בשבת בעכו ולעז עליו כל המדינה (סנס'). — הפע', *הלעיו, — כמו לעז: רבי זכריה (תחנו של) ר' לוי היו מס' עיונין (עיו' ואומרים) שלא היה צריך לקבל צדקה מלשכת השאים והוא היה מקבל (יב"ט' סק"ה מ"ט). — והלעיו בו: אמר לו הקב"ה למשה משה החייתי בדברך זה הדבר קשה היה בפני התלמידים והיו מס' עיונים בו עלינו החולקין על דברי רבותינו ז"ל (ר"ל גאון, נרכ' לנ). — ואמר הפיטן: וירא משיסת מסתולל בו להלעז, ממושך מפרך ביד רמה להעז, בית יעקב מעם לעזו (רמב"ם, ז' פסמ, ויושע).

לעז, פ"ע, — כמו ב. *לעז: בית יעקב לבזה, ללעג ולעזוה, והעזר העריות, למטעי כרמים, רוויה תרעלה, ביד בני עולה (אגדסס כן מנחם, סליח' י' ענת, אכן הרמב"ם). מיום נכבדות ואהבה עזה, סגרת לארץ לשמה ולעז (רמב"ם, סכנלי, סליח', תנא לפיך).

(1) כך בנוסח' שברפ' ש"ם בבלי, ובנוסח' הירוש': הכל מלי וין.

בדעז הריוז מתנה (סנס' כ"ט יד). מגילת אסתר היה יודע לקרותה אשורית ולעז אינו יוצא בה אלא אשורית (יב"ט' סנס' זכא). ארבע' לשונות נאין להשתמש בהן העולם ואלו הן לעז (1) לומר רומי לקרב סורסי לאיריאי עברי לדיבור (סנס' ג). אם כשהיתה כתובה אשורית ותירגמה בלעז וכו' אם כשהיתה כתובה בלעז ותירגמה אשורית (סנס' מגי' כ עג). יודע אשורית ויודע לעז מהו שיוציא ידי אחרים בדעז (סנס'). שכתובה בלעז ויונית וכו' לעז ויוני לכל כשר (פכלי סנס' ית). — ובסמ"א: ויסת יאנוס ויסלך תחתיו למיאנוס זה ביאר את הלשון בלעז ולשון לעז (נקרא) לטינו באותיותיו עד שמו (יוספון א ג). ועבדה רבה פעולה רבה בלשון לעז ואוברינ"א (רמ"י נראש' כויד). ויהיה אחד משני הפיטנים עברי והאחר ערבי או לעז (רמב"ם, פי' לאגזת א"י). שהלעז שלנו הוא במקום תרגום שלהן שהתרגום ארמי הוא היה הלעז שלהן ויוציא ידי חובתו אם יאמר הפסוק בלעז כמו שהיה אומר אותו התרגום (תניא, קרי' ס"ת והפטרס). מה שאומרים אותו (הפסוק הראשון שבהגדה) בלשון ארמי לפי שהוא היה הלעז שלהם בבבל נתקן כדי להבין הגשים והעם והחינוקות (סנס' ענין סגגדס). שהדרך הוא לעולם שהשדיח אומר לה בלשון לעז וכו' (תשו' מסר' קולון קעא). או מלשון הקדש או מהלעז שאתה רגיל בו (ר"א מודינא, לנ אריס ג י').

ה. *לעז, פ"ע, — דבא רעה, üble Nachrede; calomnie; suspicion; discredit: ת"ר מקושש זה צלפתר וכו' דברי ר"ע אמר לו ר"י בן בתירא עקיבא בין כך ובין כך אתה עתיד ליתן את הדין אם כדברך התורה כסיתו ואתה מנלה אותה ואם לאו את מוציא לעז על אותו צדיק (כנת לו). אסור דאדם שיצא בנוצוצות שעל גבי רגליו מפני שנראה ככרות שפכה ומוציא לעז על בניו שהן סמורים (יומ' ג). (אשה אחת באה לפני רב יוסף) אמרה לו אני שהיית אחר בעלי עשר שנים וילדתי אחר לה בתי אל תוציא לעז על דברי חכמים (יב"ט' לד). שלא להוציא לעז על צדיקים הראשונים (כתוב' קג). בייחוד ראשת איש לא (מלקין) שלא תהא מוציא לעז על בניה (קדוש' פא). שלא להוציא לעז על מים המרים (סנס' טו). שלא להוציא לעז על בניהם (כ"מ סד). אמר לו (עכן) יהושע בגורל אתה בא עלי אתה ואלעזר הכהן שני גדולי הדור אתם אם אני מפיל עליכם גורל על אחד מכם הוא נופל א"ל בבקשה סמך

(1) כאן הכונה בפרט ליונית.

לעט¹, ממנו דעט, דעטיטה, *הלעטה, לעט.

לעט, קל לא גמצא במקרא.

הפע, הלעיט, הלעיטני, — הלעיט את פלוני מאכל או משקה, נתנהו לתוך פיו: ויוד יעקב נזיר ויבא עשו מן השרה והוא עיף ויארם עשו אל יעקב הלעיטני גא מן האדם האדם הזה כי עיף אנכי (כראש' כה כטל). — ובתו"מ: אין אוכסין את הגמל ולא דורסין אבל מלעיטין ואין מפרים את העגלים אבל מלעיטין² ומהלקטין לתרגולין (שבת כד ג). הלעיטה חלית חיה וכו' (תוספתא חול' ג ט). במל שראשו ורובו מבפנים מלעיטין אותו מבפנים מבחוץ מלעיטין אותו מבחוץ (ירוש' ערוכ' י כו). בהמה שהלעיטה דבר שנוקב בני מעיה כגון קורט של חלית (דמכס, שמי' ו יג). — ודבור, הלעיטהו דפלוני וימות: אמר רשב"ג בד"א (שמצינים כרם רבעי לבלתי יאכלו ממנו) בשביעית (שהפקר הוא) אבל בשאר שגי שבוע (שמי שאוכל מכרם חברו הוא גזל) הלעיטהו דרשע וימות (כ"ק טט).

קל, *לעט, לעט מפרי האילן וכדומ', לקח ממנו ושם אל תוך פיו, כפרט בתאבון: כל שהוא אלם ולו עט היסנו (מעץ החיים) לשונו מתרפאה ומצחצחה מיד בדברי תורה (מד"ד דכ"א ח). — ובספח"א, לעט מהרביש וכדומה: מצפחית דבש לעט, וישמן ששה ויבעט, ובהיותו שמן ודשן, עכברים אשר ישלחו שן, בכל יום במקום מצבו, יעבירו ממנו טובו (משלי טועלים סח). — ודם וכדומה: המינים מונים אותנו ואומרים שאנו מרצחים את בניהם ולו עמיס הדם (לנחן יכן). — ואמר המשוור: מעיד הדרי קרע, ועלי כארי ברע, דמי חללים דו עט, וברשת התענוגים בועט (כ"י חריו, תחכמ' יד). — ואמר הפיטן: צרתי מעורר, הנפש בת סודי, אשר נתתה עמדי, חומדת ושואמת, בתאותה לעומה, הנפש החושאת (יחק כן לאוכן, פחדתי מיו"ד). — ופעו' לעוט, לעוטה, לקוח לתוך הפה, ובהשאלה במדיצה: אדעה כי אין וולתך לגאול נצורי באישון, בעוטה ולעומה ועבוטה בין אצר ודישון, גועה אחרי שובי

¹ רק בעבר, בעבר' אולי למט' a) המשמש גם במשמ' נתינת אכל לתוך הפה:

² ואמרו בגמ' שם: איזו היא המראה ואיזו היא הלעיטה אמר רבי יהודה המראה למקום שאינה יכולה להחזיר הלעיטה למקום שיכולה להחזיר רב חסדא אמר אידי ואידי למקום שאינה יכולה להחזיר והמראה בכלי הלעיטה ביד.

a) لَعَطَ

נחמתי בלב ובלשון (שבת תכונה, אדעס כ).

לעיט, ש"י, — מה שאדם ליעט, ובהשאלה במליצה:

מרודים בעוטי בעט, נחרת סוסים ושעט, מתלעות בפירים ודעט, יעזרו עזר מעט (כ"א קליר, אחור וקדם זרת). — ובמשמ' העקרת: הראשונה מושכת ה לעט והמטעם לתוך גופו של אדם (כ"י ח"ת, חג' הקד' ח"ד).

לעינה, ש"י, — שח"פ מן ב. לענ: גסות הרוח ולעינת לשון (כ"ח פסח' ג).

***לעיטה, ש"י**, — א) שח"פ מן לעט: אמר ר' זירא לא שנו (שאם נישל לחי התחתון בשרה) אלא שיכול לחיות עד ידילעיטה והמראה אבל אינה יכולה לחיות על ידי לעיטה והמראה טרפה (חול' נה). — ובספח"א: שמיטה ראה ריחה שיתה תשמיש לעיטה מעשה הלוך (יזכרה ח). וכן הפנינים מלעיטים אותם לאפרוחי יונה ויצאו מהם מלומשים אם ישחטו תיכף ללעיטתם (שער השמים ד). — ואמר הפיטן: לגטר ציוויך לו חכמו (אדם וחיה) לחיי נצחים חיותם קיומו, לעיטת המות איזו וישעמו לכן נמשל בבהמות נדמו (משל' כ' קלוגי', עכודס, אשוחת). — ואמר המשורר: בצד זה אסובב ואחזה נזירים אשר יקראו לעיטה, ויינות מתוקים בצד זה יצוקים ובל כוס ישועה במאה קשיטה (רע"פ, מתק שפתיס 47). — ב) לקיחת רפואה: לעיטה לנערים ובלטין ויאור מנקה מגופם המררות וכו' לעיטה אחרת לנערים וכו' יוקח סוכר וזרד אדום (קאנון ס"ד יד).

***לעיל¹**, מעייד, — בדקדוק, מקום נגינת המלה עד התנועה שלפני האחרונה: ב' מעיל (מסור' יוס' כ ח). בטעם מלעיל (סס ג). ג' מלעיל (סס ה). ד' ומלעיל (סס ו). וכבר גרם זה לרבים להקל גם כן במסרת המקרא וההפרש אשר בין הקמץ והפתח ומלעיל ומלעיל (כ"י ח"ת, כהקד' ריב"ג להקמס). ללמוד מבעלי המסורת וללכת אחריהם ברב זריוותם וגדל חקרם ועצם טרחם ויגיעת נפשם במנותם המלא והחסר והברתם ה דעיל והלרע (סס).

***לעין, ש"י**, מעייד לעינים, — כמו לעון: החלביצין והלעינין² והבורית והאהל (שבת ג).

***לעיסה, ש"י**, — שח"פ מן לעס: מי גריסין לעיסת גריסין של פול חלוקת נפש (נהטו). אסלא הפסיק האכילה אדא ששהה בלעיסתו ובלעיטו אפי' כל היום כולו וכו' אפילו לא הפסיק בין אכילת חצי זית לאכילת

¹ מהמלה *עיל, ע"ש.

² כך גם בכ"י (ד"ס).

החצונה (שס מז ו). וארך לעמֹת אחר החלקים מנכול
 ים אל נכול קדימה (שס מה ו). והלויים לעמֹת נכול
 הכהנים חמשה ועשרים אלף ארך ורחב עשרת אלפים
 (שס מח יג).—ובמשמ' נגדו, לקראתו: וילך דור ואנשיו
 בדרך ושעמי הלך בצדע החר לעמֹתו הלך ויקלל ויסקל
 באבנים לעמֹתו ועפר בעפר (ש"ג יו יג). וראשי הלויים
 חשביה שרביה וישוע בן קדמיאל ואחיהם לנגדם להלל
 להודות במצות דויד איש האלהים משמר לעמֹת משמר
 (נחמ' יב כד). לאלה מחלקות השערים לראשי הגברים
 משקרות לעמֹת אחיהם לשרת בבית יי' (דקי"א כו יב).
 ויפילו גם הם גורלות לעמֹת אחיהם בני אהרן לפני דויד
 המלך וצדוק ואחישלך וראשי האבות לכהנים וללויים
 אבות הראש לעמֹת אחיו הקטן (שס כד לא).—ובמשמ'
 נגדו: הנה נתתי את פניך חוקים לעמֹת פניהם ואת
 מצחם חוק לעמֹת מצחם (יחוק' ג ת). ביום שובה היה
 בטוב וביום רעה ראה גם את זה לעמֹת זה עשה האלהים
 על דברת שלא ימצא האדם אחריו מאומה (קס"ג ו יד).

לעני, ממנו לענה, לען, רען.

לען, ש"מ, מ"ר לענים, —כמו לענה: אשאלה בעדמ, מען,
 גבורות מל להען, של אב הבטח לשען, יתן להמתיק
 לען (ר"א קליר, טל, אלס). עטיניו מלא ראש ו לען
 עצבותיו ושוקה (תוכ' לרס"ג, JQR III, 96). וקראוהו
 ראש גודה בצוען, למוג לבם מסך ה לען (מנ"י חניתי
 ראש ישיבה, שס, 1902, 462). ירושלם עיר הקדש רות
 ד לען, מדוע כי בוית מצותיו יען וביען (דמכ"ן, סליח' ג'
 ע"ת, ירושלם). באור פלאיו אטיף במען, בעשותו גוראות
 לרווי לען, בארץ מצרים שדה צען (ר"י טוב עלס, שס"ג,
 חלמיר). כי אל נמשנו ובאף נחצנו אוי מה היה לנו,
 ולשערוריה היתה יפיפיה אויה חרפה ליורעינו לען
 לצדינו אוי מה היה לנו (ר"מ זכות, קנות, אריס בקול גכ"ה).
 מורדו בגלגול אז לירד בצוען, שם גואלו שריו וישקום
 לען, בעבודת פרך ואין עוזר ומשען (ר' אהרן, אל מחוללס,
 קונט' ספוט' ס). רוחי לו אומר וזממי אביע, עד אן בן
 אומר יקשני גביע, רוש ו ד לען מר עד אן לי ישיבע (דני
 ושמתי, יעוף חלומי). רטוב אשים חמר גועך מחי ספניך
 דמעך שפכי כוס לען אשביעך כוסי רויה (ר"י נארא,
 פזמוני).—ומ"ר: עמידתנו ראה דלים וריקנים, עוצבי רוח
 מרוים בלענים (דככ"י, סליח' ער"ה, ה' אלס).

לען, ש"מ, פנו לען, —ששתה לענה, ובהשאלה במליצה,
 שבאו עליו צרות רבות: ואבית תהלה מכחמי

(א) רק בעברית.

חצי האחר אלא ששהה בלעיסת ב' חצאי ויתים כדי
 אכילת פרס (רע"כ כרית' ג ג). כי המאכל אחר הלעיסה
 נכנס אל בית הבליעה (ספ' מוס' לר"י בן עקיב' כ יג).
לעיקה⁽¹⁾, ש"ג, —רפואה שהחידה לוקק אותה ברשנו:
 יוקק רפואה יותר חזקה מואת והיא קרטאס שרופ
 וכו' ויעשה חפיפה ולעיקה ויושם עליו בגד הפשתן
 לבדו (קאנון ג ו יט).

לעיל, —כמו לעיל.

לעם, לעמו, לעמו, לעמם, לעומם, —כמו לעמֹת:
 באכלו כמו ארבה לשאן והוא גרעב לעמו ובגשאר
 יבקש נתן ענינו (מכת' לר"א בן עטא, JQR, NS, I, 2, 239).
 יה ראיתו גו בעולמו, יערתו לו עזר מנלמו, ישן ונגער
 והנה לעומו, ידע והבין שהיא מעצמו (ר' קלוני', עמוד,
 אסות). נאצו דמול ציר אשר בחרת, וגם מי יי' אשר
 אמרת, לשלח את העם אשר דברת, ואתה לעמם קנאה
 אורת, ובגבור מתרונן משנה הערת, כלי קרב חגרת,
 בארצם עברת (ר"א קליר, כ' פסת, בעשר מכות).

לעמֹת⁽²⁾, לעמתי, לעמתי, לעמתי, לעמתי, —מלה תורה
 מציאות דבר בקרב מקום לדבר אחר ומבין נגדו:
 ועשית לו ארבע טבעות והב וכו' לעמֹת המסגרת תהיין
 הטבעות לבתים לבדים לשאת את השלחן (שמות כה כו-
 כז). ועשית שתי טבעות והב ונתתה אתם על שתי
 כתפות האפוד מלמטה ממול פניו לעמֹת מחברתו ממעל
 לחשב האפוד (שס כח כז). ומסך שער החצר וכו' ברחב
 חמ"ש אמות לעמֹת קלעי החצר (שס לת ית). חלבו האליה
 תמימה לעמֹת העצה יסירנה (ויק' ג ט). ובחרת על
 שני העמודים גם מסעל מעמֹת הבטן אשר לעבר שבכה
 (מ"א ז כ). ובלכת החיות ילכו האופנים אצלם וכו'
 והאופנים יגשאו לעמֹתם בי רוח החיה באופנים בלכתם
 ילכו ובעמדם יעמדו ובהגשאם מעל הארץ יגשאו
 האופנים לעמֹתם (יחוק' א יט-כא). וקול כנפי החיות
 משיקות אשה אל אחותה וקול האופנים לעמֹתם וקול
 רעש גדול (שס ג יג). וישאו הכרובים את בנפיהם וירוממו
 מן הארץ לקינו בצאתם והאופנים לעמֹתם (שס י ט).
 —ובמשמ' לפי, לפי המדה, מקבל: והרצפה אל כתף
 השערים לעמֹת ארך השערים הרצפה התחתונה (יחוק'
 מ ית). וגדר אשר לחוץ לעמֹת הלשכות דרך החצר

(1) בערב' דעוק א).

(2) עי' עשה.

ומוצצין ונותנין עדיה איספולנית וכסון אם לא שחק מערב שבת לועם בשינוי ונותן (שנתי יט כ). דא ידעום אדם חישין ויניה על מבתי בפסח (פסח' כ ז). אין לועסין סמטיכי בשבת (תוספתא שנת יכ ת). כשהשמש עומד ללועס קופץ את פיו ולועס עד שמגיע אצל חברתו וכולע שלא יראה אובד משני פסחים (שס פסח' ו יא). שהיה ר' אליעזר אומר ה' לועס כבלוע (ירוש' תרומ' ח מה:). — ובסמ"א: דומה האדם בבקשת העולם לבלב שמצא עצם ודעם אותו ומרוב לעסו יצא הדם מפיו והוא מוצץ הדם וחושב כי הוא מן העצם והוא מדמו (מכת' הפניני', שער הפרישות). שעושין אותו במין כעכין ולועסין אותן בבתי משתאות (ערך, ערך כסן, כס ר"ח). מקנה פיו בפת או בפירות שלועסן וכולען או פולטן (רמב"ם, מאכ' אסור' ט כו). שבתחלת זמן אכילתו (של הילד) לא יצטרך לבלביות ולא לשונות כי ירגילוהו במוון לח מאד ומבושל היטב או לועס בפי אמו (מ' אלדכי, ש"א ד ח).

מַחֵן בשניו. — *מַחֵן. — *מַחֵן.

לַעֲנָה, ש"נ, מ"ד לעסות, — ש"פ מן לעס: ריחק פגול ונותר וכלטמא בד' יאכד קדשים כנוסות, קרבנא אלי מתאותך הוזהר פן תשיאך בלעסות, תאות עצל תמיחנה כי מאנו ידיו לעשות (אזכר' לרסע"ג, לא תחמוד).

לַעֲנֵי, שרש הניחו החדשים להפעלים ילע, רעו, אך עי' ערך ילע, וערך לעה.

לַפִּד, ממנו לַפִּד, — לַפִּד.

לַפִּד, לַפִּד, — עי' לַפִּד.

לַפִּד, — לא נמצא.

— סתפ', — הַתְּלַפֵּד, — הַתְּלַפֵּד אבן יקרה וכדומ', הבריקה, התנוצצה, glitzern; scintiller; to sparkle: והברקת והאורם והנופך מתלפדים וכל אבני התפארת אשר בלבושו מבריקים (יוסיון, פרק ד).

לַפּוּהָ, ש"ז, — ש"פ מן *לַפּוּהָ: אפילו בפעם הראשונה שנברא יכול למשמש במעשיו איזה קדיפה היא אצלו מטענת הליפוף הנזכר (עמ"ס"מ, קרית ארבע נה).

לַפּוּת, ש"ז, — ש"פ מן *לַפּוּת: דברים הבאים בתוך הסעודה שלא מחמת הסעודה כגון מיני מתיקה וכו' וכיוצא בהן שבאין למתיקה ולא ללפות (ערך, ערך דכר).

(1) רק בעברו, ולא נתברר מקורו. והנה דעתו של

(2) בארמ' בתלמוד: השתא נמי לייף ליה חבריה וכו' ליסופא מידע ידיע (כ"ב ד).

שמץ מכמוסו כחם מלכודי פח מלעג ימר והיא תהלהך (ר"א קליר, מוס' יו"כ, אכר' אמתך). הנקום דם הנשפך במים המוגרים, משוד עניים מאנקת סעורים, עם שבי פשע לעג ימר ומרורים (קניות, הכרישו ממני). — הפע', — ה'לעין, — המר כמו רענה: חושב מחשבות עליו, להתנודד ולהתנפל עליו, לעקשו בארחות עקוליו, להאשימו באשמת געוליו, להלעיגו במסך תרעליו (משנ' כר' קלוג', יול' יו"כ, מי יתנס). עון אבותינו הטעינו, ובסתר הטעיטנו, סף רעל השקנו, הדעינונו והועיטנו (רש"י סנכלי, סליח' לו"ג, תשוב תרחמנו).

לַעֲנָה (1), ש"ג, — עשב מר רפואי, יעשו ממנו משקה מר, Wormut; absinthe; wormwood, ובמדיצה, עון, מחשבה רעה, מעשה עול: פן יש בכם איש או אשה או משפחה או שבט אשר לבבו פנה היום מעם יי' אליהו ללכת לעבד את אלהי הגוים ההם פן יש בכם שרש פרה ראש ולענה (דכ"ד כט יו). ההפכים ללענה משפט וצדקה דארץ הניחו (עמו' ה ז). כי הפכתם לראש משפט ופרי צדקה ללענה (סו וי). — וכנוי לדבר לא נעים, האכילו, השקו ללענה, וכדומ': בה אמר יי' צבאות אלהי ישראל הנני מאכילם את העם הזה לענה והשקיתם מי ראש והפיצותם בנזים אשר לא ידעו המה ואבותם (ירמ' ט יד-יז). הייתי שחק לבל עמי גנוגתם כל היום השביעיני במרורים הרוני ללענה ויגרם בחצי שני הכפישני באפר (איכ' ג יד-יז). כי נפת חטפנה שפתי זרה וחלק משמן חכה ואתרית מרה כללענה חדה כחרב פיות (משלי ג-ד). — ואמר המשורר: יום הגדוד עיני בעבים ערפו ואמצאה תוך פי וחכי לענות, רפו זרועי מחבוק אותם וגם ככר לשוני את שלומם לענות (רמב"ע, תרנ"ט, תרנ"ט). והשכיחני כמתק חברתו החמודה לענת הפרידה (ר"י חריו', תחמ"ג). תקח לך אגדה מעשב התקוה, ולענות החשק והתאוה (שס מח).

לַעֲסָה (2), ממנו *לַעֲסָה, *לַעֲסָה. — דעססה.

לַעֲסָה, ש"י, — לעס המאכל בשניו, שברוהו ושחנהו והדק אותו, kauen; mâcher; to chew: מוהלין ופורעין

(1) רק בעברו, ולא נתברר מקורו. והנה דעתו של ריב"ג היא כי הרבים מן לענה גם כמזכרת הוא לענות, וזה דפי דעתו כונת הכתוב: לב צדיק יהנה לענות (משלי יס כח), והתפטר בענין זה בערך זה בהשרשים.

(2) גם בארמ', בערב' ההמונית דעס"א.

לפי

לפי (א) מלה תורה המדה והכמות והתדירות והאופן בדמיון עם דבר אחר, nach Massgabe, gemäß; selon; according to אחיו ואת כל בית אביו להם לפי המך (נראה' מו יב), כמה שהיה צריך להמך. איש לפי אכלו תכסו על השה (שמות יב ד), לקטו ממנו (מן המן) איש לפי אכלו וכו' ורא העדף המרבה והממעוט לא החסיר איש לפי אכלו לקטו (שס יו יוית). לפי רב השנים תרבה מקנת ולפי מעט השנים תמעט מקנתו (ויקר' כה יו). והיה ערכך לפי זרעו (שס כו יו). איש לפי פקדיו יתן נחלתו (נמד' כו ד). ויתהלכו בארץ ויכתבו אותה לפי נחלתם (יחזק' יח ד). וזרעו לכם לצדקה קצרו לפי חסד (כוש' י יב). לפי שכלו יהלל איש ונעוה לב יהיה לבו (מגלי יב ח). מצרף לכסף ובור דוהב ואיש לפי מהללו (שס כו כה). — ועם מקור: כן יהיה תמיד הענן יכסנו ומראה איש לילה ולפי העלות הענן מעל האהל ואחרי כן יסעו בני ישראל (נמד' ט יו יו). מיד כאשר יעלה. כי לפי מלאת לבבל שבעים שנה אפקד אתכם (יחזק' כט י). מיד כאשר תמלא. — ובתנ"כ: מעות חולין ומעות מעשר שני שנתפזרו מה שלקט לקט למעשר שני עד שישלם והשאר חולין אם בלל וחפן לפי חשבון זה הכלל המתלקטים למעשר שני והנבליין לפי חשבון (מע"ש כ ה). אין המדומע מדמע אלא לפי חשבון ואין המחומץ מחמץ אלא לפי חשבון ואין המים שאובים פוסלין את המקוה אלא לפי חשבון (תרו"ם ס ו). אם יש לו פרנסה ממקום אחר מוציא לפי חשבון (תל"ג ט). הפהות הסגנים והגזברים יוצאים לקראתן לפי כבוד הנכנסין היו יוצאין (ביכור' ג ג). המשרה את אשתו ע"י שליח וכו' נותן לה מעה כסף לצרכיה וכו' בד"א בעניי שבישראל אבל במכובד הכל לפי כבודו (כתוב' ס ח ט). וכי מי מודיעני איווהי (ביצה) גדולה ואיווהי קטנה אלא הכל לפי דעתו של רואה (כל"ס יו ו). כתבי הקדש לפי חבתן היא טומאתן (יד"ס ד ו). וכמה קולות היו וכמה לפידים היו אלא שהיו משיעם את האדם לפי כחו (מכ"י יתרו ט). אינו דנם לפי המעשים העתידין לעשות אלא לפי הענין (מד"ר שמות ג). אמר הקב"ה לפי מתנותיך מרחיבין לך (שם ויקר' ס). כל אחד ואחד מהם יועץ לפי דרכו ואומר עצתי טובה מעצתך (שם אסת', ויקראו). — לפי דרכו למד, במש"מ דרך אנכי: מעשה בטבי עבדו של רבן גמליאל שהיה יושן תחת המטה וכו' ולפי דרכיו למדנו שהיין תחת המטה לא יצא ידיו חובתו (סוכ' כ ה). אין הציווי בכל מקום אלא וירנו שנאמר וצו את יהושע

וחקקה ואמצהו לפי דרכיו למדנו שאין מחקים אלא המחוקקים (ספרי נמד' ה). — לפי תמו, בתמו, כלא כונה: נחש דורסו לפי תומו וכו' עקרב דורסו לפי תומו (שנת קה"ל). — ב) *לפי ש, להורות הסבה, כמו יען, weil; parce que; because: אם לא היתה נבדה מערב שבת אסורה לפי שאינה מן המוכן (שנת כד ד). האומר תן נט זה לאשתי ושטר שחרור זה לעבדי אם רצה לחזור בשניהן יחזור דרים וחכ"א בנשים נשים אבל לא בשחרורו עבדים לפי שוכן לאדם שלא בפניו ואין חכין דו אלא בפניו (גיט' א ו). אכשלום נתנאה בשערו לפיכך נתלה בשערו ולפי שבתא על י' פלגשי אביו לפיכך נתנו בו עשרה לזנביות (סו"ט א ח). דם החדר טמא נמצא בפרודור ספקו טמא לפי שחוקתו מן המקור (נדה כ ה). למה נאמרה פרשה זו דפי שהוא אומר וכו' יויד איש וכו' (מכ"י מפט' ת). (כתוב' ח יו) שכבי עד הבקר לפי שהיה יצר הרע יושב ומפזרו בד הלידה ואומר אחא פנוי ומבקש אשה וכו' (ספרי נמד' פח). אם אם היה שמש תלמיד חכם טהו בכותל לפי שאין שבת דת"ה שיצא מבושם (תוספתא נכ"ו ו ה). אמרו ב"ה דב"ש מעשה באשתו של פישון הגמל שמיאנו לה חכמים שלא בפניה אפרו דהן ב"ש משם ראייה לפי שמדר בכפישא לפיכך מדרו לו חכמים בכפישא (יחזק' יח"י יג יג). ואל יספר עם אשה בשוק וכו' ואפילו היא אחותו לפי שאין הכל בקיאין בקרובותיו (נכ"ה מנ"י). קוד ומראה אין בהן משום טעירה לפי שאין בהם משום (פסח' כו). (אין נושאין נשים במועד) לפי שאין מערכין שבתה בשמחה (מו"ק ח). מפני מה (הגר"ם בזמן הזה) מעוניין לפי שאין בקיאין בדקדוקי מצות כישראל אבא הנן אומר משום ר"א דפי שאין עושין מאהבה אלא מיראה (יחזק' מתי). מפני מה אמרו בתורה נישאת ליום הרביעי לפי ששנינו הגיע זמן ורא נישאו אובדות משרו (כתוב' כ). ת"ר לפי שראה אדם הראשון יום שמתמעט והולך אמר אני לי שמא בשביל שמרחתי עולם חשוך בעדי (ע"ז ח). ולפי שהיו (דור המבול) שטופים בזנות לפיכך הרבה להם בנקבות (מד"ר נראה' כו). לפי ששחרו מוסר לכך אוהבו (שם שמות ה). ולפי שהיה יפה הכל מתאווים דראותו (שם). בתי שנתתי לך יחידית היא דפרוש ממנה אינו יכול לומר דך אד תלה אינו יכול לפי שהוא אשתך (שם ויקר' ג). מה ראה ליפרע מהם בנחשים דפי שנחש פתח בלשון הרע תתלה ונתקלל ולא לבדו ממנו (שם נמד' יט). ומה ראה הכתוב ליחמן בספר ואלה שמות ראובן שמעון ולוי זכ"י ר"י אמר

לפי שכל השבטים לא שמרו יחוסיהן במצרים וראובן שמעון ולוי שמרו יחוסיהן במצרים ר' נחמיה אמר לפי שכל השבטים עברו ע"ז במצרים ושכט ראובן שמעון ולוי לא עברו ע"ז (ס"ט ס"ט, כלך יפה). וכן אתה מוצא בירושלם לפי שהיו שמופין בונות לקו בצרעת (תנחומא תרועה טו). אמר ר' לוי בשם ר"ה דפי שלעיתיד לבא עתיד הקב"ה לעשות אהלי חופות של כבאי לצדיקים וכו' לפיכך כשאמרה ציון וה' שכחני אמר זה הקב"ה אני הכתבתי בכבוד שאני עתיד לעשות לצדיקים וכו' ואת אומרת וה' שכחני (פסיק' רכתי לא). לפי שאמרנו בהלכות אלו שבי"ד היו מחשבים בדקדוק ויודעים אם יראה הירח או לא יראה ידענו שכל מי שרוחו כנונה ולבו תאב לדברי התכבדות ולעמוד על הסודות יתאוה לידע אותן הדרכים שמשחשבו בהם (רמב"ם, קדוש הסוד י"א ה'). — *לפי פש...: שעל ידי פרשת נדרים נהרגו סנהדרי גדולה של צדיקיהו לפי בשגלו. יבניה מינהו המלך נבוכדנצר על חמשת מלכים וכו' (מדר' איכ', יבנו לארץ). — *לפי פש...: מה טעם לפי ששעירבנו נעשו רשות: חד. וא' עירבו נעשו שתי רשויות (והסו"ר, ויקהל). — ג) *לפי כך, כמו דפיכך: מכה אותו שזיש מדפניו. ושתי ידות מאחוריו לפי כך. כשאומרים אותו ללקות אין אומרים אותו אלא במכות הראויות דהשתדש (מדר' תנא"ס כ"ג). לפי שהיה מוכיח את ישראל בראשו של ספר אלה הדברים לפי כך הוא חוזר ואומר להן דברי נחמות בסופו (ס"ט לג ה'). וסבור הייתי שחלך עמי כנאמנות וביושר ולפי כך לא דקדקתי ולא פשפשתי וכו' (תנא' סגא', סוכני רלה).

לפיד, ש"ו, מ"ר לפידים, לפידים, — עץ וכדומה מכול בנות וכדומה וד"ק כדי להאיר בחוצות וכדומה, Fackel; flambeau, torche; torch ועלמה היה והנה תגור עשן ולפיד אש (בראש' י"ז). ויתן שופרות ביד כלם וכדים ריקים ולפידים בתוך הכדים וכו' וישברו הכדים. ויחזיקו ביד שמאלם בלפידים וביד ימינם השופרות לתקוע (שפ"ט ו' י"ז). וידך שמשון וילכד שלש מאות שועלים ויקח לפידים ויפן זנב אל זנב וישם לפיד אחד בין שני הזנבות בתוך ויבער אש בלפידים וישלה בקמט פלשתים ויבער מגדיש ועד קמה ועד כרם וית (ס"ט י"ד). ודמות החיות מראהם כנחלי אש בערות כמראה הלפידים (יחזק' א' יג). למען ציון לא אחשה ולמען ירושלם לא אשקוט עד יצא כננה צדקה וישועתה בלפיד יבער (ישע' ס"א). בחוצות יתהוללו הרכב, ישתקשקון ברחבות מראהן בלפידים

כברקים ירוצצו (נח' כ"ה). ביום ההוא אשים את אלפי יהודה בכיור אש בעצים ובלפיד אש בעמיר (זכר' י"ז). — ועצם אש הלפיד: וכל העם ראים את הקולות ואת הלפידים ואת קול השפר ואת ההר עשן (שמות כ"ח). מפיו לפידים יחלכו כידודי אש יתמלטו (איוב מ"א). וגויתו כתרשיש ופניו כמראה ברק ועיניו בלפיד אש (דני' י"ז). — ואמר הפיוסן: ירוצצו כברקים, חיל זועות וויקים, לפידים דולקים, וכבוק בוזקים (נבימין כ"ז, זכח, סכ"ה, ג, כללי אש). שבוים כנהר מנגה נגדך משכו, לפידים שלהבות חצצים לפניך הילכו (סד' יו"ט, קטע כ"י, J. Elbog. 186). — והמשורר אמר: ותשירו בבית משחה ושמחה והוא יקרא בבית אבל ספרים, באלו לא ידעתם כי לאירו שמי שחר ואדיהם כאודים, והקציר והבציר בצירים והמטר ולפידים בפירים (כ"ט הנגיל, הכימים נחמס). ולעם בראהו לשמו ולכבודו הראה בהר סיני אש ודפידו, אכן תמונה לא ראו ולפקידו ציר נאמן נתן דתו ותלמודו (רלכ"ט, קד' יסוד מורא). — ובהשאלה: אך שערות ראשי מאד שנו מיקוד נדוד גוער ולפידים (רמב"ם, תרשי' ה'). — לפיד בנז, בנוי של ביון דאדם (לפיד בנז²) בנז לעשותות שאנן נכון למעודי רגל (איוב י"ז ה'). — ואמר המשורר: השתיר לבבי יד זמן שמו נעבד לכל מצחק ולפידים (רמב"ם, תרשי' ה'). — *הבלי שבו מדלוקים לפיד: ה לפיד ממא ובית שקעו של נר מטמא באויר (כל"ס כ"ח). ה לפיד של חרס שפניחין מטליות הבגדים והשמן בתוכו והוא דולק (רמב"ם, כל"ס י"ז).

***לפיד**, — כמו לכן: אין משלמין אלא ממין על מינו לפי כך אם אכל קשואין של ערב שביעית ימתין לקשואין שפ מוציא שביעית וישלם מהם (תרומ' ו'). היה עובר בשוק ואמר מלו לכם תאנים אוכלין ופטורין לפי כך אם הכניסו לבתיכם לא יאכלו מהם עראי לפי כך אם הכניסו לבתיכם אינן מתקנין אלא דמאי (מעשר' כ"ה). הנוטע שורה של ה' גפנים בש"א כרם ובה"א אינו כרם עד שיהיו שם ב' שורות לפי כך הנוער ד' אמות שבכרם בש"א קידש שורה אחת ובה"א קידש ב' שורות (כל"א ד"ה). אינו היא דרך רחוקה וכו' מאסקופת העזרה ולחין אמר ר' יוסי לפי כך

(1) עי' הערה לקמן. — (2) בארן הקדמוני מלה זו בארן כמשמ' הרגילה של לפיד, אך המליצה קשה, ולכן הגיהו החדשים הגהות רבות, וקצתם אמרו כי עקר המלה הוא פיר והלמד היא שמושית. אך כל זה אינו מרפא את הכתוב, ועי' עוד ערך עשת, עשתות.

(מחוי' למחנה) תאמר בכלים שאין משמאין על גבי משבב ומושב לפיכך לא יטענו שילוח (ספרי נמד' א'), שכל דבר ששתיקתו פטורה נאמן להחמיר לפיכך פרושו להקל פטור (תוספתא דמא' א' ח'), שבמדה שמדרה בה מדרו לה היא עמדה לפניו לפיכך בהן מעמידה בפני הכל דראות קלונה היא פירסה סדין לפיכך בהן נוטף כפה מעל ראשה ומניחה תחת רגליו היא קישטה זו פניה לפיכך פניה מוריקות היא ביחלה זו את עיניה לפיכך עיניה בולטות (שס' סוט' ג' ג'ג'), גוי שעשה ע"ז מותרת עד שתיעבד לפיכך יכול לבטלה (שס' ע"ז ד'), מכה יש בה מכפנים לפיכך מפלת כמין קליפות אדומות (שס' נדס' ד' ג'), אדם הראשון דמו שר עולם וכו' וגרמה לו חוה מיתה לפיכך מסרו מצות נדה לאשה (יור' שנת כ' ה'), לפי שמדר בכפישה לפיכך מדרו לו חכמים בכפישה (שס' ינמ' יג' ג'), היא (הנדה) קולקלה בחדרי בטנה לפיכך תלקה בחדרי בטנה (שנת לא'), מזכירים נבורות גשמים כל השנה ואינה אלא בזמן לפיכך אם בא להזכיר כל השנה כולה מזכיר (תנ' כ'), לפיכך נקראו ראשונים סופרים שהיו סופרים כל האותיות שבתורה (קדוש' ל'), השוכר את הפועל לשמור את התינוק לשמור את הפרה וכו' אין גותנין זו שכר שבת לפיכך אם אברו אינו חייב באחריות ואם היה שכר שבת וכו' גותן זו שכר שבת לפיכך אם אברו חייב באחריות (נדר' לו'). היא (הסוטה) קדעה זו את שער לפיכך בהן מותר את שער היא הראתה לו באצבע לפיכך ציפורניה נושרת וכו' היא האכילתו מעדני עולם לפיכך קרבנה מאכל בהמה היא השקתו יין משוכה בכוסות משוכחים לפיכך בהן משקה מים המרים במקירה של חרש (סוט' ט'), הקדיש שלשה איצנות ממעט עשרה לבית סאה הרי הקדיש את הקרקע ואת האילנות שביניהם לפיכך כשהוא פודה פודה בית זרע חומר שעורים בהמשים שקל כסף (כ"ג ע"ג'), שביב מרע שאמר מנה יש לי אצל פלוני העדים כותבין אע"פ שאין מכירין לפיכך כשהוא גובה צריך להביא ראיה דברי ר"ם וחכ"א אין כותבין אלא א"כ מכירין לפיכך כשהוא גובה אין צריך להביא ראיה (שס' קלמ'), אין דך מר בקישות אלא פנימי שבו לפיכך כשהוא תורם מוסף על החיצון שבו ותורם (שס' קמג'), הוא כפר בתחיית המתים לפיכך לא יהיה לו חלק בתחית המתים (סנה' 5), ובדרמו (של חיוון) צובקין תכלת לפיכך דמיו יקרים (מנח' מד'), ת"ר תולה בשומרת יום כנגד יום

נקוד על ה (שכמלת רחוקה בפסוק בדרך רחוקה) לומר לא מפני שרחוקה וראי אלא מאסקופת העזרה ולחוי' (פסח' ט' כ'), בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים וכו' לפיכך אנחנו חייבין להודות להלל לשבח וכו' ולקלם למי שעשה לאבותינו ולנו את כל הנסים האלו (שס' ה'), בירך התחילה (הסוטה) בעבירה תחלה ואחר כך הבטן לפיכך תלקה ירך תחילה ואח"כ הבטן (סוט' א' ז'), שמשון הלך אחר עיניו לפיכך נקרו פלשתים את עיניו וכו' אבשלום נתנאה בשערו לפיכך נתלה בשערו ולפי שבא על י' פלגשי אביו לפיכך נתנו בו עשרה לונכיות (שס' ח'), רבי יוסי הגלילי אומר הריא ורך הלכב זה המתיירא מן העבירות שכידו לפיכך תלתה לו התורה את כל אלו שיתחור בגללן (שס' ח' ה'), קטנה שאמרה התקבל לי גושי אינו גמ' עד שיוגיע לירדה לפיכך אם רצה הבעל דחורר יחזור (גיט' ו' ג'), שנים ששלחו שני גושים שוין ונתעברו גותן שניהם לזו ושניהם לזו לפיכך אם אבר אחד מהן הרי השני בטל (שס' ט' ה'), אנשי יהודה היו כותבין עד שירצו הירשין ליתן ליהן כתובתיהן לפיכך אם רצו יורשין גותנין לה כתובתה ופוטריין אותה (כתוב' ד' יב'), לפיכך נברא אדם יחיד ללמדך שכל המאבד נפש אחת מישראל מעלה עליו הכתוב כאלו איבד עולם מלא (פנ' ד' ט'), ולמה אמרו בעשרים ותשעה באלול ולא אמרו באחד בתשרי מפני שהוא יום טוב ואי אפשר לעשר ביו"ט לפיכך הקדימוהו בעשרים ותשעה באלול (נכור' ט' ה'), המפקיד מעות אצל השלחני אם צורין לא ישתמש בהם לפיכך אם הוציא מעל אם מותרים ישתמש בהם לפיכך אם הוציא לא מעל (מע' ו' ה'), מדות הלח קדש לפיכך בירוציהן קדש ומדות היבש חול לפיכך בירוציהן חול (מנח' ט' ט'), אפי' שור שזה אלף דיגריין ואין לו ללוקח אלא דיגר כופין אותו לשחוט לפיכך אם מת מת למוכר (חול' ה' ד'), ומורה ר"י ביושבת על המשבר ומתה ויצא ממנה רביעית דם שהיא מטמאה משום כתם אמר ר' יוסי לפיכך אינה מטמאה באהל (נדה י' ה'), חלב בהמה טהורה אינו מיטמא טומאת נבילות לפיכך הוא צריך הכשר חלב בהמה טמאה מיטמא טומאת נבילות לפיכך אינו צריך הכשר (עוק' ג' ט'), אם אמרת בתם שאינו משלם את הכופר לפיכך בסקירה תאמר במועד שהוא משלם את הכופר לפיכך לא יהא בסקילה (מכ' מפס' י'), אם אמרת באדם (צדוק או זב) שטמא עד גבי משבב ומושב לפיכך מעון שילוח

ויושבנו מארץ ישראל נערה קשנה ותהי לפני אשת נעמן
(מ"ב טו), שרתה אותה.—ונעמן שר צבא מלך ארם
היה איש גדול לפני אדוניו (ס"ה), בעיניו אדוניו, ויישב
הדבר לפני המן (לס"ה טו), בעיניו, בדעתו, ואם
מצאתי חן לפניו וכשר הדבר לפני המלך (ס"ה טו).
רך ויחיד לפני אמי (משלי ד ג), לאמי, יש דרך ישר לפני
איש (ש"י יב), לאיש, ערב ערבה לפני רעהו (ש"י
יח), כי לאדם שמוב לפניו נתן חכמה ודעת וכו' לשוב
לפני האלהים (קה"ל ב כו), בעיניו.—ועם קצת פעלים,
הם, בנע, נגף, וכדומ': ולא תנגפו לפני איביכם (כמ"ד
יד מ). יתן יי' את איביך הקמים עליך נגפים לפניך
(דנ"ד כח ז). ויהם יי' לפני ישראל (יחזק' י י). ויבנע
מרין לפני בני ישראל (שפ"ט ת כח). ויפלו לפני וינתן
(ש"א יד ג). שחו רעים לפני מוכים (משלי יד ט). צדיק
מט לפני רשע (ש"ס כה כו).—והפני, ורא מלפני פלוגי:
וירא שאול מלפני דוד (ש"א יח יב), כי בנענו אחאב מלפני
(מ"א כ"א כט).—ועם גם: ויגם ארם מלפני ישראל (דק"א
יט יח). כי מלפני יי' הוא ברח (יו"ל א י).—עמד, קם
לפני פלוגי, התגבר נגדו: ולא יכלו בני ישראל דקום
לפני איביהם (יחזק' יב). וימכרם ביד אויביהם מסביב ולא
יכלו עוד לעמד לפני אויביהם (שפ"ט כ"ד).—וגם בדברים
לא בע"ח: רטב הוא לפני שמש (איוב ח יו), בשמש.
יהי שמו לעולם לפני שמש יבין שמו (תה"ל פ"א יז),
כל זמן שהשמש מתקיים, ייראוך עם שמש ולפני ירח דור
דורים (ש"ס ט), כל ימי הירח, יהיו כמץ לפני רוח (ש"ס
ל"ה), שהרוח דוחה אותו. —ובמשמ' התגבר נגדו: לפני
קרתו מי יעמד (תה"ל קמ"ז). ומי יעמד לפני קנאה (מש"ל
כו ד). —(ב) תורה מציאות דבר קדם דבר אחר, קדימה
במקום, שהוא קדם והשני אחריו: ועבר בא אדני לפני
עבדו (כר"ל ג"ד). ויסע מלאך האלהים ההלך לפני מהנה
ישראל וילך מאחריהם (שמות יד יט). הלוצים תעברו לפני
אחיכם בני ישראל (דנ"ד ג יח). שאו את ארון הברית
ועברו לפני העם וישאו את ארון הברית וילכו לפני
העם (יחזק' ג ו). עברו לפני ארון יי' אלהיכם אל
תוך הירדן (ש"ס ד ט). והחלוץ הלך לפני הכהנים
תקעו השופרות (ש"ס ו ט). ורצו לפני מרכבתו (ש"א ח
יא). ויקומו וילכו ויפה לפני שאול (ש"ס כג כד). —
ונגל: ויאמר אל עבדיו עברו לפני ורוח תשימו בין
עדר ובין עדר (כר"ל ג"ד יו). גם הנה עבדך יעקב
אחריגו כי אמר אכפרה פניו במנחה ההלכת לפני (ש"ס
כ"א). ותאמר לגעריה עברו לפני הנני אחריכם באה
(ש"א ק"א יט). ותאמרו נשלחה אנשים לפנינו ויחפרו לנו

ז ה). ויצאו אנשי העיר לקראת ישראל למלחמה הוא
ובל עמו למועד לפני הערבה (ש"ס ח יד). סלכד מובח
יי' אלהינו אשר לפני משכנו (ש"ס כ"כ ט). ויהיו באנשים
הזקנים אשר לפני הכית (יחזק' ט ו). ויקרא בו לפני
הרחוב אשר לפני שער המים (נחמ' ח ג). בסורקים לפני
המזבח (זכר' יד כ). ויעמד יהושפט בקהל יהודה וירושלם
בבית יי' לפני החצר החדשה (דק"א כ"ה). ואת מתן
בהן הבעל הרגו לפני המזבחות (ש"ס כג יו). ובכל יום
ויום מרדכי מתהלך לפני חצר בית הנשים (לס"ה נ יא).
—מלפני: ויצא יוסף מלפני פרעה (כר"ל מ"א מו). ויצאו
כל עדת בני ישראל מלפני משה (שמות ל"ה כ). ויקחו
מלפני משה את כל התרומה (ש"ס לו ג). ומרדכי ויא
מלפני המלך (לס"ה ח י"ה). קם מלפני מוכח יי' (מ"א
ח נד). וימד רחב מלפני השער התחתונה (יחזק' מ"ט).
—וכנ"ל: בחלומי והנה גפן לפני (כר"ל מ"ט). ובאתם
ועמדתם לפני בבית הזה אשר בקרא שמי עליו (ירמ'
ז י). אני וישוב בכיתי וזקני יהודה יושבים לפני (יחזק'
ח ה). אם לא הביאתיו אליך והצגתיו לפניך והצאתי
לך כל הימים (כר"ל מג ט). והצאתי את מנחתי והנהתי
לפניך (שפ"ט ו יח). ואשמה לפניך פת לחם ואכול (ש"א
כ"ח כב). אתה ורעיו הישבים לפניך (זכר' ג ח). בין תבין
את אשר לפניך (משלי כ"ה א). ויישם לפני לאכל (כר"ל
כ"ד ג). וישבו לפני הכבד בכברתו (ש"ס מג ג). אז
תבאנה שתיים נשים ונות אל המלך ותעמדה לפניו
(מ"א ג יו). ויצא מלפניו מצרע (מ"ב ט"ו כו). ואת האה
לפניו מבערת (ירמ' לו כ"ב). ויקח חמאה וחלב וכן
הבקר אשר עשה ויתן לפניהם (כר"ל יח ח). שים להם
ומים לפניהם ויאכלו וישתו (מ"ב ו כ"ב).—ומשמשת גם
בענין שיש בו רק קצת דמיון דעמידה לפני פלוגי:
ותשחת הארץ לפני האלהים (כר"ל ו יט), ר"ל בעיניו,
בדעתו וכדומ'. הוא היה גבר ציד לפני יי' (ש"ס יט).
כי אתך ראיתי צדיק לפני בדור הזה (ש"ס ז ה). לא
נשאר לפני אדני בלתי אם גויחנו ואדמתנו (ש"ס מז יח).
לאדוני. ברית מלח עולם הוא לפני יי' (כמ"ד יח יט).
כי תועבה הוא לפני יי' (דנ"ד כ"ד ד). ולך תהיה צדקה
לפני יי' (ש"ס יג). משנה תורת משה אשר כתב לפני
בני ישראל (יחזק' ל"ב), לבני ישראל, שהם יקראו בו.
ומה הטאתי לפני אביך (ש"א כ"ה א), לאביך, והשנית
למי אני מעבד הלוא לפני בנו כאשר עבדתי לפני אביך
כן אהיה לפניך (ש"ס יו יט).—עמד לפני פלוגי, שרת
אותו, עבד אותו, היה אתו: ויבקשו לאדני המלך נערה
בתולה ועמדה לפני המלך ותהי לו סכנת (מ"א ח כ).

את הארץ (דכ"א כ). ושמואל אמר אל שאול אמר לעבר ויעבר לפנינו (ש"א ט"ו). לך נחה את העם אל אשר דברתי דך הנה מלאכי ילך לפניך (שמות לז לד). הנה ארון הברית ארון כל הארץ עבר לפניכם בירדן (יח"ט ג יא). וישלח יעקב מלאכים לפניו אל עשו אחיו (כרא"ש לז ד). ואת יהודה שלח לפניו אל יוסף להורות לפניו גשנה (שם מו כח). ונשא הצנה הדרך לפניו (ש"א יז ו). וחמשים איש רצים לפניו (ש"א יח ה). שנים עשר צמדים לפניו והוא בשנים העשר (מ"א יט יט). ויתן אל שני נערי וישאו לפניו (מ"ב כ כג). לפניו ילך דבר ויצא רשף לרגליו (חבק' ג ט). צדק לפניו יהלך וישם לדרך פעמיו (תהי' פס יד). אש לפניו תלך ותלהט סביב צריו (שם לו ג). ואחריו כל ארם ימשוך ולפניו אין מספר (איוב כ"ג). וישם את השפחות ואת ילדיו ראשנה וכו' והוא עבר לפנייהם (כרא"ש לג כג). וארון ברית יי' נסע לפנייהם דרך שדשת ימים (נחמ' י לג). ופגעת חבל נבאים ירדו מהבמה ולפניהם גבל. ותף וחליל וכנור והמה מתנבאים (ש"א יס). וגחזו עבר לפנייהם וישם את המשענת על פני הנער (מ"ד ד לא). ויעבר מלכם לפנייהם (מ"ב יג). — ג) תורה הקריטה בזמן, מה שהוא קודם בזמן, ותבוא לפני מקור פעל: כי בזה משקה לפני שחת יי' את מדם ואת עמרה (כרא"ש יג י). ואלה המלכים אשר מלכו בארץ אדום לפני מלך מלך לבני ישראל (שם לו לא). ויי' גלה את און שמואל יום אחד לפני בוא שאול (ש"א ט יס). כה יעשה לי אלהים וכה יסיף כי אם לפני בוא השמש אטעם לחם או כד מאומה (ש"א ג לו). האמר תאמר אלהים אני לפני הרגך (יחזק' כח ט). ויד יי' היתה אלי בערב לפני בוא הפליט (שם לג כ). הנה אנכי שלח לבם את אדני הנביא לפני בוא יום יי' הגדול והנורא (מלא' ג כג). והמקמות אשר בנה בהם במות והעמיד האשרים והפסלים לפני הכנעו הנם כתובים על דברי חזוי (דכ"ב לג ט). פומר מים ראשית מדון ולפני התגלע הריב נטוש (משלי יז יד). — ולפני שם: בעבר אשר יברכך לפני מותו (כרא"ש כז י). לא יעשה בן במקומו לתת הצעירה לפני הבכירה (שם כט כו). ויברכם ביום ההוא לאמור כך יברך ישראל לאמר ישמך אלהים כאפרים וכמנשה וישם את אפרים לפני מנשה (שם מח כ). וחברון שבע שנים נבנתה לפני צען מצרים (נחמ' יג כג). שנתים לפני הרעש (עמו' א א). היו עשב שרה וירק דשא חציר גבות ושדמה לפני קמה (ישע' לו כז). ויי' נתן קולו לפני חילו (יח"ב כ יא). עתה נבראו ולא מאז ולפני יום ודא שמעתם (ישע' מח ו). כי לפני הימים ההם שבר האדם

לא נהיה (זכר' ח י). כאשר צללו שערי ירושדם לפני השבת (נחמ' יג ט). במרם הרים הטבעו לפני גבעות חוללתי (משלי ח כה). לפני שבר גאון ולפני כשלון נבה רוח (שם טז יח). לפני שבר יגבה לב איש ולפני כבוד ענוה (שם יח יב). הראישון אדם תולד ולפני גבעות חוללת (איוב יז ו). ערנו באבנו לא יקטף ולפני כל חציר ייבש (שם ח יב). — ובמשמ' זו במכרת, לפני, בזמן קדום: האמים לפנים ישבו בה (דכר' כ י). ובשעיר ישבו התורים לפנים ובני עשו יירשום (שם יב). כי חצור לפנים היא ראש כל הממלכות האלה (יחזק' יא י). ושם חברון לפנים קרית ארבע (שפט' א י). למען דעת דרות בני ישראל ללמדם מלחמה רק אשר לפנים לא ידעום (שם ג כ). לפנים בישראל כה אמר האיש בלבתו דרוש אלהים לכו ונלכח עד הראה כי לנביא היום יקרא לפנים הראה (ש"א ט ט). ואת לפנים בישראל על הנאדה ועל התמורה לקים כל דבר שף איש נעלו ונתן לרעהו (רות ד ז). ויעש לו לשכה גדולה ושם היו לפנים נחנים את המנחה (נחמ' יג ט). ולא נראו בהם לפנים בארץ יהודה (דכ"ב ט יא). לפנים הארץ יסדת (תהי' ק כו). ויבאו אליו כל אחיו וכל אחיתיו וכל ידעיו לפנים ויאכלו עמו לחם בביתו (איוב מז יא). — וכנל: ויעל הארבה על כל ארץ מצרים וינה בכל גבול מצרים ככד מאד לפניו לא היה כן ארבה כמהו ואחריו לא יהיה בן (שמות יז ד). כאשר קאה את הבני אשר לפניכם (ויקד' יח כח). התועבת אשר נעשו לפניכם (שם לו). כי שאל נא לימים ראשנים אשר היו לפניך למן היום אשר ברא אלהים אדם על הארץ (דכר' ד לב). ולא היה כיום ההוא לפני ואחריו לשמע יי' בקול איש (יחזק' י יד). ותרע דעשות מכל אשר היו לפניך (מ"א יד ט). ויעשה עמרי הרע בעיני יי' וירע מכל אשר לפניו (שם טז כה). וכמהו לא היה לפניו מלך אשר שב אל יי' בכל דבבו ובכל נפשו (מ"ב כג כה). הנביאים אשר היו לפני ולפניך מן העולם (יחמ' כח ט). ובמשפחות אבותיך המלכים הראשנים אשר היו לפניך בן ישראל לך (שם לד ט). לפניו אכלה אש ואחריו תלהט להבה כנן עדן הארץ לפני ואחריו מדרבך שממה (יח"ב כ ג). לפני לא נוצר אד ואחריו לא יהיה (ישע' מג י). והפחות הראשונים אשר לפני הכבדו על העם (נחמ' יס י). והוספתי חכמה על כל אשר היה לפני על ירושלם (קהל' א יו). אין קץ לכל העם לכל אשר היה לפניהם גם האחרונים לא ישמחו בו (שם ד טז). — ומלפניו: יש דבר שיאמר ראה זה חרש הוא כבר היה לעלמים אשר היה מלפניו (קהל' א י). — ובתנ"ם

שחורה התומה באש ומלוּפּפת באש (מד"ר דנ"ג). — "ובמשמ' העקרים: ויוצאות (הרחלות) מלוּפּפות במט'ניות כדי שיהיה הצמר שלהן נקי (רמכ"ס, שנת כ יב). ויש מהן (מהמעים) מלוּפּפין ומוקפין זו לפנים מזו בעיגול (הוא, שמי' ו יג). חלב הלב וחלב המעים והן הרקין המלוּפּפין (הוא, מאכ' חסור' ז ט).

קל, "לפף, — כמו פִּעַ: האורג שפופרת הקנה או העץ ולוּפּף עדיה חוטים (רמכ"ס, כלים י ד). ואם התקינה (את המחט) ללפוף עליה החוט לרקום (שס יא יד). המחט שרופין עליה השני או הוחב וכיוצא בהן בדרך שעושים הרוקמין (שס יא). ועור שמניחין על המטות מדמעה לישן עליו וכו', ועור שרופין הכסות בו (שס כד ח). אלא שבהן גדול צנוף בה כמי שלופף (במזית) על השבר (הוא, כלי המקדש ח ג). חיבר את שני גפרים במסמרים של עץ וכיוצא בהן או שלופף עליהן שונמין (הוא, טומא' מת כב ט). — ופִּעַי' פִּעַיָּה: שתי פקעיות המעורות זו לזו בחוט וכן השתי שמקצתו רפוף על הכובד העליונה ומקצתו לפוף עד הכובד התחתונה (רמכ"ס, טומא' לרעת יג ט). מגרה שנשטמ הגוגע בקשטנית שהיא לסופה עליו מהור (הוא, כלים כ יא). — ולפוף בתוך דבר, תחוב בתוכו: גלגל ההקפה הוא הירח כדורי תחוב ותקוע ולפוף בתוכו כמו מסמר וכאבן מרגלית שבועה בחותם (מ' אלדני, ש"ח כ ג). — ודרכים לפופים, עקלקלים: והתבוננו לפתרון הדתות וישרו אורחותם הלפופות פן תהייה שפתותיכם כשפתות המשקרות כרותות (תנ"י תלמיד דוגם). — ואותיות לפופות, כפופות: ויזהר באותיות הגדולות ובאותיות הקטנות ובאותיות הנקודות ואותיות המשונות כגון הפא"ן הלפופות והאותיות העקומות כמו שהעתיקו הסופרים איש מפי איש (רמכ"ס, ס"ח ז ט). צורת האותיות הכתובות כהיכתן או השטנות בצורתן כגון הלפופות והעקומות (פתי' רמכ"ן על פי' התורה).

— נפִּעַ, "גלפף, עת' ילפף: כל מקום מהנהג צריך שילך עצב או מיתר בקצת עצם גדול ואי אפשר מבלי אחד מג' מדות אם שיקף בעצם או שילפף ויכרך עליה העצב או המיתר (פרקי משה ח).

— תפִּעַ, "תלפף: שית' דפף בכולו ותעשה לו לבוש דגשמתו (ראש' תכמ', סידרה ט).

לִּלְפָּפָה, ש"ג, מ"ד לפפות, — תתול, מה שמלפפים בו דבר: או לסבת מה שיקוף בו מהקדמות והלפפות כי אם יקדמו וישופעו ישפכו הלהויות שבהם (קאנון ג כא כ ט). כי הוא (הקדום הלפפי) דומה ללפפות ויעבור

בהשמושים שבמקרא: אמרו לפני ר"ע אומר היה ר"א עור שסכו בשמן של שביעית ידלק וכו' ועוד אמרו לפניו אומר היה ר"א האוכל פת כותים כאוכל בשר חזיר (שנ' ח טי). המקבל שדה מישראל מן הגברימן הכותי יחלק לפניו הם (דמא' ו ח). הביאו לפניו הם תאנים וענבים בתוך הסעודה (נככ' מא:). ב' שהתחילו באמצע השורה זה פניו לצפון וזה פניו לדרום ושכחו לפניו הם ולאחריהם את שלפניהם שכחה ואת שלאחריהם אינו שכחה (פסא' ו ד). המתכוין להוציא לפניו ובא לו לאחריו (שנת י ד). גורפין מלפני הפטם ומסלקין לצדדין מפני הרעי (שס כ ד). שאין לך דבר שטעון ברכה לפניו ואין טעון ברכה לאחריו אלא פת הבאה בכסנין בלבד (נככ' מא:). — ומצוי מאד בשהמ"א בכל השמושים. ועי' עוד ערך פִּנִים.

לפִּעַ"ד, — ר"ת: לפי עניות דעתי.

לִּפְפָּה^{*}, ממנו *לִּפְפָּה, *לִּפְפָּה, *לִּפְפָּה, *לִּפְפָּה.

לִּפְפָּה^{*} — קל דא נמצא בהמקורות הקדומים.

— שִׁעַ, *לִּפְפָּה, פִּי, — לִּפְפָּה ילד, כרך וחתל אותו בחתולים, ומרחיצין את הולד בשבת ביום שנולד וכו' ומולחין אותו ומלפפין אותו מפני שסכנה היא לו אם לא יעשו לו כל אלו (רמכ"ס, שנת כ יד). שם לפפים אותו בבגדים והאברים מתישבין מאדיהם (ר"י על כר"י, שנת מו:). הסריגים הקטנים שמדפפות בהן התינוקות מותר לכבסן במעור (ש"ת תרומ' דען פת). — "ואת החוט וכדומ', ברכו על דבר: במחט שמלפפין עליו הרוקמין את השני (רמכ"ס, מע"י יב). העץ שמלפפין עליו הטווי והוא הנקרא כוש (הוא, פסא' חזומ' יב י). — ובהשאלה, *המכה מדפפת אותו, דבקה בו ופשתה בו: דמה נקרא שמה יפת' שם לפפת והולכת עד יום המיתה (בכור' מא:). — ורמיון לחבוק: לפפסו (רות את בעז) כחווית (מד"ר רות, מלות לילה). — והעברה: וכל העובר עברה אחת בעוה"ז מלפפתו פהולכת לפניו ליום הדין (סוט' ג). — ובמשמ' פִּתִּי: הוצין שחולקין אותן לשנים וג' וארבעה וקולעין אותן או שמלפפין אותן ועושים אותן כמין חבל (ר"ת שנת י:).

— פִּעַ, *לִּפְפָּה, מלפף, מלופף, — בהשאלה, מלפף באש: התורה שנתנה למשה עורה של אש דכנה ובתוכה באש

(¹) גם בארמ', בערב' דפפא.

אליו מן המבור שפכת השתן (סס סס א ב).

לִפְתִּי, ת"ו, — של דפפה, בצורת דפפה: ואמנם הקרום הגדול לקרום הזה (לקרום השלישי המקיף העבר) לצד חוץ והוא ה לפי כי הוא דומה לדפפות (קלנין ג כ א ב). ואמרו הרופאים כי הקרום ה לפי גברא מורע האשה (סס).

לפ"ק, — ר"ת: לפרט קטן.

לפת⁽¹⁾, מטנו א.לפת.

א.לפת, פ"י עת"י, ילפת, — לפת עמודים וכדום, חפש אותם וחבסם בורעותיו, umfassen; embrasser — rase: ילפת שמשון את שני עמודי התור אשר הבית נבון עליהם ויסמך עליהם אחד בימינו ואחד בשמאלו (ספ"י ו' כט). — ופעו', *לפת, לפותים, לפות זה בזה, מחבר וברוך יחד: (ע"ש זה נקרא דפתן שעד ידו) ב' תבשולין לפותין זה בזה (מד"ר קהל, כי העופק).

נפע' עת"י, ילפת, ילפת — א) גלפת האיש על משכבו, נטה ומכב הנה והנה, sich umdrehen; se retourner, to turn o. s. ויאכל בעו וישת ויימב לבו ויבא לשכב בקצה הערמה ותכא (רות) בלש ותגל מרגלתיו ותשכב ויהי בחצי הלילה ויתרד האיש וילפת והנה אשה שכבת מרגלתיו (רות ג זח). — והדרך וכדום, התעקד, התעוה, sich wenden; se tortuer; to meander כמו נחל באפיק נחלים יעברו וכו' ולפתו⁽²⁾ ארמות דרכם יעלו בתהו ויאבדו (איוב ו' ידית). — ב) נתקלקל ונשחת, ואמר הפיטן: לא למרום עין צפת, וכסף על חרש חפת, וכחוזק מוסר הורפת, ונהרס וגלפת⁽³⁾, כהן צפת (ר"א קליר, איכס יכנה תכלת).

פע', *לפת, — נתקלקל, כמולפת: נשים כשרוכי באעריץ, בקרקע הבית החרין, שרים לופתו כבוא פריץ, בבית קדש הקדשים צתנתו השריץ (ר"א קליר, קינ', וכו' אשכ).

***לפת**⁽⁴⁾, ט"ז, — פרי האדמה ממין הצנונות, Rübe; rave, turnip: הלפת והנפוץ והכרוב והתרבותור התררים והלעוגין אינן כלאים זה בזה (כלא' א ג). המומן לפת וצנונות תחת הגפן אם היו מקצת עליו מגולין אינו חושש

(1) בערב' דפת א, במשם' סכוב ופניה הנה והנה.
(2) במשם' זו פרש ריב"ג וראב"ע והחרשים. ויונתן חרנם: דמקלקלין איסרטי אורחיהון; — (3) עפ"י פרוש ת"י לילפתו.

(4) בארמית לפתא. בערבי' לפת ב, ולא נתברר משם' הראשנה.

(a) لفت (b) لفت

(סס ט), לא יטע ראש הלפת בתוך הגבול מפני שהוא מצדאהו (סס ג א). העוקר לפת וצנונות מתוך שולו ונוטע לתוך שדו (מעשר' ה א). ורע בצלים ורע לפת וצנונות ושאר זרעוני גנה שאינן נאכלים (סס ת). ורך שנחבשל בה גיד הנשה אם יש בה בנותן טעם הרי זו אסורה כיצד משערין אותה כבשר בלפת (חול' ז ד). שרשי קולסי הכרוב וחלפות תרדין והלפת (עוק' א ד). מעשה ושקדו ראש לפת ל' ליטרי' של ציפורי ומעשה שקינן שועל בראש הלפת (ספרי דכ"ז סיו). לא היו גותנין (פאה) אלא לדפת ולקפליטאות מפני שלקישתן כאחת ר"י אומר אף לכרוב מעשה כבנו של בוחיין שנתן אביו פיאה ללפת ובא ומצא עניים עומדין על פתח גינתו וכו' (תוספתא פסח' כ כ). יש מהן שהילכו אחר הפרי ויש מהן שהילכו אחר העלין הלפת והצנון הילכו בהן אחר הפרי הלפת והנפוס הילכו בהן אחר העלין (יו"ט) כלא' א כז). אוי לו לבית שהלפת עוברת בתוכו (כנלי כרכ' מד:). מי שראשו רחב ויוצא טבאן ומבאן עד שהמציא ראשו על צוארו כמו ראש הלפת על העלין שלו (כמכ"ס, יב' המקד' ח א). — ומ"כ לפתות: עתירה כל חטה וחטה להיות כשתי בליות של שור גדול וכו' ואל תתמה בדבר הסתכל בראשי לפתות מעשה ושקל ראש דפת ל' ליטרי' של צפורי (ספרי דכ"ז סיו). ראשי לפתות וראשי קפלוטות עשו אותן כתבשיל' שהוא מצטמק ויפה לו (יו"ט' תרומ' כ מא ג). כל מיני ירקות יפין לחלום חוץ מראשי לפתות (כנלי כרכ' נו:). שנעשה בשרו (של בעז) כראשי לפתות (סני' ט:). — ובסהמ"א: הואיל וראשי לפתות נותנין אותן בחומץ ובחרדר (תכו' הגא', הרכני ספא). שיאכל דברים החמים והדברים המפרנסים ביותר כמו בשר כבש שמן מבושל בלפתות (מ' אלדכי, ט"א ד). — ובמליצה, "לפת מוסר: לפת מוסר ומי שכר עטופים ברעב ועיפים הם בצמא, בניהם נשאו קינה ושמש בבואה יפחדו עיש וכימה (כמכ"ע, קינס, חרדה לכסה).

***לפת**, קל אינו נהוג.

— פע', *לפת⁽¹⁾, — לפת הפת בדבר, אכלו בלפת, ובכלל בדבר שרגילים להוסיף להלחם באכילה לבלתי אכלת תרבה: כל שאינו נאכל על שולחן מלכים ללפת בו את הפת (ע"ז לח). — ומצוי בסהמ"א: כלי שעושין בו כל השנה חומץ וציר כדי ללפת בו פת (ערך, ערך בית שאור). כגון אבטיחים וענבים ורמונים וכיוצא בהן שאינן באין ללפת בהן שכבר סילקו הפת מלפניהם (סס, ערך

(1) בסגנון ארמי: מירי דמלפת בעינין ופת לא מלפתא ודיוסא נמי לא מלפתא (גי' יו).

נכחו ללצים שפטים ומהלכות לנו כסילים (ש יט כט).
— ואמר בן סירא: לב כבד ירכו מכאביו ומתהולל
מוסיף עון על עון מכת לץ אין לה רפואה כי מנשע
רע נטעו (כ"ס גני' ג כו-כח). נוגע כופת חרבק בירו
והובר אל לץ ילבש דרכו (ש יג א). וגם על היין אל
תתגבר כי רבים הבשול תירוש ככור בוחן מעשה לוטש
כן שכר למצות דציס (ש לך כט-כו). — ובתו"ם:
שנים שיושבו ואין ביניהם דברי תורה הרי זה מושב
לציס (אבות ג ב). ארבע כיתות אין מקבלות פני
שכינה בת ליצים וכת חניפים וכת שקרנים וכת מספרי
לשון הרע (סו"ט מ). וכל שאינו לא במקרא ולא במשנה
ולא בדרך ארץ וכו' מושבו מושב לציס (קדוש' מא).
רבש"ע עשאנו בניך בכנור שסנגניו בו ליציס (סנה'
קא). — ואמר המשורר: אני אעש לאל שירים כפולים עדי
נסים אשר עשה כפולים, אשר ילין לכל דציס ויתן כלכם
לענוים העמלים (ר"ש הגיד, הלי תעש). — ובהשאלה, בניו
ליין: לץ היין המה שכר וכל שנה בו לא יתכם (משלי כ א).

לָצוֹן, ש"י, — דברי צחוק והחול, Spott; moquerie
mocking: לכן שמעו דבר יי' אנשי לָצוֹן משלי העם
הזה אשר בירושלם כי אמרתם כרתנו ברית את מות
ועם שאול עשינו חוה (יט' כח יד-יט). עד מתי פתים
תאהבו פתי ולצים לָצוֹן חסרו להם (משלי א כב). אנשי
לָצוֹן ויפיהו קריה ותכסים וישיבו אף (שס כט ט).

לָצוֹת, ש"י, — כמו לָצוֹן: פה שהוא ספיץ דברי לצות
(מד"ר ס"ט, מלאוני). על ידי שנפקרו דבר לצות (שס).

לָצִין¹, ממנו אולי לָצִין.

לָצִין², ש"י, מ"ר לָצִין, — אדם קל הדעת, המבלה
ימיו בתענוגים ומשתאות וכדומ': יום מלכנו החלו
שרים חמת מין משך ידו את לָצִין³ כי קרבו כתנור
לבם בארבע כל הלילה ישן אפתם בקר הוא בער באש
להבה (סו"ט ז ה-ו).

לָקָה⁴, ממנו דָקָה, *מִלְקָה, *לָקָה, *לָקָה.

לָקָה, פ"ע, לָקָה, *לָקָה, *לָקָה, *לָקָה פלוגי, (א) הכה
ברצועות וכדומה, geschlagen w.; être flagellé.

¹ קבע ראב"ע (סו"ט ז ס) שרש זה להשם לָצִין,
ועי' הערה להערך.

² עי' הערה לקמן. — ³ המליצה קשה, וכבר
הניחו החרשים בכתוב זה הנהוה סתחלפות, וכבר העירו
קצת החרשים כי לפי הענין נראה כי הכונה כאן לא לאנשי
לָצוֹן אלא לאנשים שטופים בהכלי עוה"ו וכדומ'.

⁴ רק בעבר' וארמית.

דכר). בגון אנו שמלפנין. *המינו באווי. בתפוחים
(מח' ויטרי טא). וכל דבר הבא לפת בו את הפת כיון
שבוירך על הפת פטור מלברך עדיו (שכלי הלקט, נרכ' קמו).
— ובהשאלה, *לָפָה דבר בלעג: בכעס לא תאכלנו,
בלעג לא תלפתנו (ר"א קליד, יו"ט, כ"א).

לָפָתָן, ש"י, — א) בד דבר שמלפתיים בו את הפת,
Zukost; ce qu'on mange avec le pain; s. th.

eaten with bread: פת חמין ולא פת שעורים מיסב
ואוכלין בלפתן (נגע' יג ט). הבא מלח הבא לפתן וכו'
הביאו מלח הביאו לפתן (נרכ' מ). אין הבוצע רשאי
לכצוה עד שיביאו מלח או לפתן לפני כל אחד ואחד
(שס). אמר שמואל בר שהוא ליפתן (שעורו) כדי לאכול
בו כל שאינו ליפתן כדי לאכול הימנו בשר חי (ערוכ'
כע). — ובסמ"ט: והשתדל אח"כ לאסור חוש המעס
שתקדי מונגין מן המאכל והמשתה ותפרוש ממה שהוא
יותר מזה והתחבולה לענין הזה שתמשיך במיני הפתן
ותמוך על לפתן אחר וכו' והרגל עצמך בקצת העתים
מבדיל לפתן כדי להגדיל טבעך (מו"ט, הפרישות ס). שום
לפתן ללפת בו את הפת (רש"י פסח' מג). — ב) *אדם
שראשו דומה ללפת: מוסין אלו בין קבועין בין עוברין
פוסלין באדם יתר עליהן באדם הכילון והלפתן והמקבן
וישראשו שקוע (נכור' ז א).

לָץ¹, ש"י, מ"ר לָץ, — א) אדם קשה, גאותן: כי אפם
עריץ וכלה לָץ² ונכרתו כל שקדי און (יט' כט כ).
וד יהיר לץ שמו עושה בעברת ודון (משלי כא כט). —
ב) מי שדרכו ללון לכל דבר, להתיחס לכל דבר בקלות
דעת, בלצנות: וסר לץ לקח לו קלון וכו' אל תובח לץ
פן ישנאך (משלי ט ו-ז). בן חכם מוסר אב ודץ לא שמוע
נערה (שס יג א). בקש לץ חכמה ואין (שס יד ו). לא
יאהב לץ הוכח לו אל חכמים לא ילך (שס יט יב). לץ
תכה ופתי יערם (שס יט כט). בענש לץ יחכם פתי (שס
כא יא). גרש לץ ויצא מדון וישבת דין וקדון (שס כג י).
— ומ"ר לָץ: אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים
ובדרך חטאים דא עמד ובמושב לָץ לא ישב (תהלי'
א א). אם לָץ הוא יליין ולעניים יתן חן (משלי ג לד).

¹ בערב' צ'א'א, ועי' הערה לקמן. — ² השם
עריץ מלמד על חכרו דץ שהכונה כאן לאדם קשה וכדומ',
וכמו שפרש הכתוב בעצמו את השם דץ בוד יהיר. ובמשמ'
זו משמש בערב' השם צ'א'א, אמר אלג'זהרי: רג'ל לט'
עשר מתשרד, — ר"ל עז וקשה.

(א) لَظ

ג א). שור שהיה רודף אחר שור אחר והזקק זה אומר שורך הזקק וזה אומר לא כי אלא בסדק לקה (שם יא). איוה הוא השחין לקה בעין או באבן או בגפת או במי שבריא (נגע' ט א). נשבות חייב לפדותה וכו' לקתה חייב לרפאותה (כתוב' ד ט). בירך התחילה בעבירה תחלה ואח"כ הבטן לפיכך תלקה ירך תחילה ואח"כ הבטן (סוט' א ז). בן עזאי אומר כל שלקה גופו מפני חכמתו סימן יפה לו חכמתו מפני גופו סימן רע לו (תוספתא נרכ' ג ס). מעשה בחסיד אחד שהיה מלגלג בגילוי יין פעם אחת דקה בדלקת וראו אותו יושב ודורש ביוה"כ וצלוחית של מים בידו (יוב' תרומ' ח מה ג). תלמיד וותיק היה דן לרבי ודרש פרק אחד במעשה המרכבה ולא הסכימה דעתו של רבי ולקה בשחין (שם חגי' ב עו). היא (הנדה) קילקלה בחדרי בטנה לפיכך דקה בחדרי בטנה (כנלי שנת לא). לקתה בכוליא אחת מרפה (חול' מנ). ריש דקיש בשם בר קפרא אמר פרעה בראתן דקה (מד"ר כלאש' מא). שהיו ישראל ראויין ללקות בזו המכה ונתן הקב"ה פדיונם המצריים (שם שמות יא). אלו ישראל וכו' שדקו בזכות ובצרת לפיכך משה מזהיר את ישראל (שם ויקר' יח). לאחר שלקה ברגליו וחזר על כל הרופאים להתרפאות ולא נתרפא (שם שמ' כט, תפוח). ע"י שאדם מגביה את עצמו כארו הוא דוקה בצרעת (שם קהל' כל זה). אלו הירדים והגוף שהן דוקין בנגעים (תנחומא מלוע' ב). — ובמשמ' נעבש במחלה מן המחלות וכדומ': אמרו (המצריים) אלו לקיבו ולא שלחנו כדי הוא או לא לקיבו ושלחנו ולא היו נוטלין מסונינו כדי הוא לנו אלא לקיבו ושלחנו ונטלו ממנונינו (מכ' כגל' ב א). כל החושד בבשרים דוקה בגופו (יומ' יט). ראו (אצטגונינו פרעה) שמושיען של ישראל במים הוא דוקה וכו' והם אינן יודעין שעל מי מריבה הוא דוקה וכו' אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע מי שעתיד לומר שירה על הים ביום זה ידקה ביום זה (סוט' יב:). שלשה שמשו בתיבה וכולם לקו כלב ועורב והם כלב נקשר עורב רק הם לקה בעורו (סנה' קח). שרה על ידי שמשכה פרעה לילה אחת דקה הוא וביתו בנגעים (מד"ר נמד' ג). כך הן ישראל דקה אחד מהן כולן מרגישין (שם שמ' כט, אל גינת). — ואמר הפישן: נארת ברית שלשת החשוקים סחי שמתנו מוכים ולוקים, עצומי גזם ואבולי ילקים (ר"א כר שמעיה, פליט' יוס ג, לויתין). ואם עלך שברנו בלי מבויל, הגה לקיבו בכל מיני חבול (יולר שנת חס"מ, כח דודי).

be lashed : ואלו הן הלוקין הבא על אחותו ועל אחות אביו וכו' השובר את העצם בפסח הטהור הרי זה לוקה ארבעים (מכות ג א-ג). כל חייבי כריתות שלקו נפטרו ידי כריתתם (שם ס). ארבעים שלימות הוא לוקה ותיכף הוא דוקה את היתירה בין כתפיו וכו' אמדוהו לקבל ארבעים לקה מקצת ואמרו שאינו יכול לקבל ארבעים פטור וכו'. אמדוהו אומר אחד לוקה ופטור ואם לאו לוקה ומתרפא וחוזר ולוקה (שם י יא). מעידין אנו באיש פלוני שהייב לחבירו מאתים וזו ונמצאו וזממין לוקין ומשלמין (שם א ב). מי שלקה ושנה בית דין מכניסין אותו לכיפה ומאכילין אותו שעורין עד שכריסו מתבקעת (סנה' ט ס). ניכר שהוא ישן חובטו במקלו וכו' והם אומרים מה קול בעורה קול בן לוי לוקה (מדות א ב). שוט שישראל לוקין בו סופו ללקות (מכ' כגל' עמלק ב). לשתי נשים שהיו דוקות בבית דין אחת לוקה על שקדקלה ואחת לוקה על שגנבה פני שביעית (ספרי נמד' קל). מכת תורה ארבעים חסר אחת אומדין אותו אם יש בו ללקות דוקה ואם לאו אינו לוקה (תוספתא מכות ד יו). לקה מכת מות ומפרפר ויצא הימנו רביעית דם (שם אהל' ד יב). אין עדים וזממין נהרגין עד שיוומו שניהם ואין לוקין עד שיוומו שניהם (חגי' יו:). מעיד אני עלי שמים וארץ שהרבה פעמים לקה עקיבא על ידי (פרכ' יו:). לשני תינוקות שברחו מבית הספר היה זה לוקה וזה מרתת (מד"ר כלאש' מח). כשם שדרכו של כלב ללקות במקל כך הם לוקים (שם שמות ט). דעבד שהיה לוקה לפני רבו מה שהיה דוקה על מעיו היה הופך על עצמו ולוקה על גופו (שם). אל הקב"ה ילקו ארבעים ויצאו ידי כריתתן (שם נמד' ס). והיו השומרים מוכים על יתר העם ולא היו מוסרים אותן בידי הנוגשים ואומרים מוטב אנו לדקות ואליבשלנו יתר העם (שם יק). משל לתינוק שסרח ולקה ברצועה ובשמבקשין להפחירו מוכירין לו הרצועה שלקה בה (שם יו). ד' בנים למלך אחד דוקה ושותק ואחד לוקה ומבקט ואחד דוקה ומתחנן ואחד לוקה ואומר לאביו הלקני (שמחות ח). למלך שאמר לעבדו צא והביא לי דג מן השוק והלך והביא לו דג מבאיש אמר לו חייך וכו' או מאה בורדלין אתה דוקה או ממון אתה נותן (פסיק' דרכ' כגל' י). — ב נחלה, נגף בדבר חלי בגופו או באחד מאבריו: כהן שדקה באצבעו בורך עליו גמי (ערוכ' י יד). נשברה כדו ברשות הרבים והוחלק אחד במים או שלקה בחרסיה (ב"ק

אֵלֶּא דְּבֵר שֶׁהוּא לִקְוִי (פְּסִיק' רִנְתִּימָא). — ד' לִקְוִי הַמְאֻרוֹת, לִקְתָּה הַחֲמָה, הַיְּבֵנָה, קִרְרָה, sich verfinstern; s'élipser; be eclipsed (d. Sonne); שִׁישְׁרָאֵל מוֹנִי־לִלְבָנָה וְהַגִּיִּם לַחֲמָה וְכו', וּבִשְׁהַחֲמָה לִקְוָה סִימָן רַע לְגוֹיִם שֶׁהֵם מוֹנִים לַחֲמָה וּבִשְׁהַלְבָנָה לִקְוָה סִימָן רַע לְשׁוֹנָאִיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵם מוֹנִים לִלְבָנָה (מִכִּי כֹאֵף). ר' אוֹמֵר בִּשְׁהַחֲמָה לִקְוָה בְּמִזְרָה סִימָן רַע לְיוֹשְׁבֵי מִזְרָה וְכו', ר' יוֹסִי אוֹמֵר בִּשְׁהַמּוֹלוֹת לִקְוִים בְּמִזְרָה סִימָן רַע לְיוֹשְׁבֵי מִזְרָה (ס). מִפְּנֵי אֲרֻבָּעָה דְּבָרִים הַמְאֻרוֹת לִקְוִין עַל כּוֹתְבֵי פֶלֶסְתֵּר וְעַל מַעֲיָדֵי עֲרוֹת שֶׁקֶר וְעַל קוֹצֵצֵי אֵילָנוֹת מִזְבִּיחַ וְעַל מַגְדְּלֵי הַבַּהֶמָּה דִּקְהָ (תּוֹסֵפֶתָ סוֹכ' ג. ה.). בְּזִמָּן שֶׁהַחֲמָה לִקְוָה סִימָן רַע לְכָל הָעוֹלָם כּוֹלֵו וְכו', כָּל זֶמַן שֶׁמְאֻרוֹת לִקְוִין סִימָן רַע לְשׁוֹנָאִיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל מִפְּנֵי שֶׁמְלוֹמְדִים בְּמִכּוֹתֵיהֶן (גִּמ' שֶׁס כט.). בִּשְׁבִיל אֲרֻבָּעָה דְּבָרִים חֲמָה לִקְוָה עַל אִבְּ בִּיד שִׁמְתָּ וְלֹא נִסְפַּד כֹּהֲלָכָה וְעַל גִּעְרָה הַמְאֻרוֹת שֶׁצִּעֻקָּה בְּעִיר וְאִין מוֹשִׁיעַ לָהּ וְעַל מִשְׁכַּב זָכוֹר וְעַל שְׁנֵי אֲחִים שֶׁנִּשְׁפָּךְ דָּמָם כֹּאחֵר (דֹּא"ר ג.). אַעֲפִי שֶׁנִּתְקַלְלוּ הַמְאֻרוֹת מִעֲרַב שַׁבָּת לֹא לִקְוֹ עַד מוֹצָאֵי שַׁבָּת (מִדְ"ר כִּרְאֵשׁ יב.).

— הֶפְעַ', הֶלֶקָה*, הֶלֶקָה — הֶלֶקָה אוֹתוֹ, הִכּוֹה בְּרֻצּוֹתָ וּבְדֻמָּה, — geisselen; flageller; to lash — כִּמְהַ מִּלְקִין אוֹתוֹ אַרְבָּעִים חֲסֵר אַחַת (מִזְוֹת ג. י.). בִּיצֵד מִלְקִין אוֹתוֹ כּוֹפֶה שְׁתֵּי יָדָיו עַל הָעַמּוּד הַיָּדָה וְהַיָּדָה וְחֹן הַבִּנְיָן אוֹתוֹ בְּכַנְדִּין אִם נִקְרָעוּ נִקְרָעוּ וְאִם נִפְרָמוּ נִפְרָמוּ עַד שֶׁהוּא מִגְלָה אֶת לְבוֹ וְכו', וְרֻצּוֹתָ שֶׁל עֵגֶל בִּירוֹ וְכו' וּמִכָּה אוֹתוֹ (ס. י. י. ג.). כָּל עוֹבְרֵי לֹא תַעֲשֶׂה וְכו' אַעֲפִי שֶׁהֵם חִיבִין עֲלֵיהֶם מִיתָה בִּירוֹ שְׁמִים וּכְרַת בִּירוֹ שְׁמִים מִלְקִין אוֹתוֹ (תּוֹסֵפֶתָ ס. ה. י.). שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אִישׁן ג' יָמִים מִלְקִין אוֹתוֹ וְיִשָּׁן מִיר (יֹרֵשׁ סוֹכ' ס. נה.). מַעֲשֵׂה בָאָדָם אֶחָד שֶׁהִטִּיחַ בְּאִשְׁתּוֹ תַּחַת הַתַּאנָּה וְהִבִּיאָהּ לִבְ"ד וְהִלְקוּהוּ (יִכְמ' ז.). אִמֵּר רַב מִלְקִין עַל הַיִּיחּוּד וְאִין אוֹסְרִין עַל הַיִּיחּוּד (קִדוּשׁ פֶּה.). שְׁעִדִּים הָרַאשׁוֹנִים יוֹכְלִין לִזְמֹר לֵה לִקְוָה בָּנוּ (סִנִּי פו.). וּמַעֲשֵׂה בְּשִׁמְעוֹן בֶּן אֲנַשְׁפָּרָשׁ שֶׁהוּא אוֹרְחִין נִכְנָסִין אֲצִלּוֹ וְגִזֵּר עֲלֵיהֶן שִׁיאֲבִלוּ יִשְׁתּוּ וְחָיו גּוֹדְרִין בְּתוֹרָה שֶׁלֹּא יֵאָבְלוּ וְשֶׁלֹּא יִשְׁתּוּ וְאִח"ב הוּא אוֹכְלִין וְשׁוֹתִין בִּשְׁעַת פְּטוּרָתָם הִיָּה מִלְקָה אוֹתָן נִשְׁמָעוּ הַדְּבָרִים לְפָנֵי רִיב"ז וְהַכְּמִים וְכו' מִפְּנֵי מַה בָּנִי אָדָם הִנְכַּנְסִין אֲצִלָּךְ אֲתָה מִלְקָה אוֹתָן וְלִי לֹא הִלְקִיתָ וְכו' חִיִּךְ וְחָיו רֹאשֶׁךְ מִי שְׁנוֹנָה לְעֵשׂוֹת כִּךְ הִלְקָה אוֹתוֹ (דֹּא"ר ו.). לְפִי שֶׁהִיִּיתִי יוֹדֵעַ שֶׁאֲתָה רַע מְעַלְלִים לְכָךְ הַתְּקַנְתִּי בְּכָב (בְּבָרִים) לֹאֲסֹר וְלֵה לִקְוָתְךָ (מִדְ"ר כִּמְד' יב.). אִלְ

יוֹשֵׁב בִּשְׁמִים שֶׁעָה בָּאִי בָּאֵשׁ וּבְמִים, וְחֹן עַל עַם אֲשֶׁר לִקְוֹ בְּחִמְתָּם כְּפִלִּים (פְּלִיז' י' טַחַת, יוֹכֵכ נִשְׁמִים). — וְעַנֵּשׁ בֵּית דִּין: הַשּׁוֹלָה יָד בְּפִקְדוֹן ב"ש אוֹמְרִים יִלְקָה בַּחֲסֵר וּבִיתָר וּב"ה אוֹמְרִים כִּשְׁעַת הוֹצָאָה (כ"מ ג. י.). — ג) בְּדִבְרִים לֹא בְעֵת, לִקְה הַדְּבָר, נִשְׁחַת, נִתְקַלְקַל, schadhaft w.; se gäter; be decayed, צִמְחִים וּכְדוּמ', לֹא עָלָו יִפָּה: הַמְקַבֵּל שֶׁדָּה מִחֲבִירוֹ בְּעֵשְׂרָה כּוֹר חֲטִים לִשְׁנָה לִקְתָּה נֹתֵן לוֹ מִתּוֹכָה הָיוּ חֲטִים יָפוֹת לֹא יֹאמֵר לוֹ הַרְבֵּי לִזְקָה לִךְ מִן הַשּׁוֹק אֲלֵא נֹתֵן לוֹ מִתּוֹכָה (כ"מ ט. ז.). מִשְׁעָלוֹ מִן הַגּוֹדֶה לֹא לִקְתָּ פֶשֶׁתָּן וְלֹא הַחֲמִיץ יִין וְגִתָּנוּ עֵינֵיהֶן בּוֹכּוֹת ר"ח הַגְּדוֹל וּבְגִיז (יֹרֵשׁ) מִעֵשׂ ה' נ. ד.). הֵלֶךְ הוּא זוֹרֵעַ בְּרִבְעִיָּה שְׁנִיָּה שֶׁל כָּל הָעוֹלָם בִּירוֹ דִּקְה שְׁלוֹ דֹּא לִקְה (כִּכְר' יח.). פֶּסֶקוֹ הַיּוֹקִין וְהוֹעֲוֹת וְהוֹרְחוֹת וְהַרְעָמִים וְלֹא הַחֲמִיץ יוֹגֵם וְלֹא לִקְה פֶּשֶׁתָּנָם (חֹל' פו.). אֲפִילוֹ צִמְחֵי אֲדָמָה לִקְוֹ (בְּהַפִּיכַת סְדוּם וְעִמּוּרָה) (מִדְ"ר כִּרְאֵשׁ נא.). כָּל הָאֵילָנוֹת בִּשְׁעָה שֶׁהֵם לִקְוִים מִכְּסִים עֵיקְרֵיהֶם וְהֵם חֲטִים אֲבָל הָאֲנוּ הוּזָה בִּשְׁלֹקָה מִגְלָה שְׁרָשׁוֹ הוּא חֵי (פְּסִיק' רִנְתִּי יא.). — וְהַשְּׁעֵרוֹת וּכְדוּמ': אִם רֹאיתָ שְׁעִירוֹ שֶׁל אָדָם שׁוֹבֵשׁ הַמַּעֲיָן שְׁלוֹ תַחִי יוֹדַעַת שֶׁלִּקְה לְפִי שֶׁבֶל שְׁעִיר וְשֶׁקֶר בְּרָא לוֹ הַקִּב"ה מַעֲיָן בְּפָנֵי עֲצָמוֹ שִׁיחָא שׁוֹתָה מִמֶּנּוּ יִבֵּשׁ הַמַּעֲיָן שְׁלוֹ יִבֵּשׁ הַשְּׁעִיר (תַּנְחוּמָא תוֹרֵי ת.). — וְהוֹתִים, נִתְרַכְכוּ וְנִשְׁתַּנָּה מִרְאִיתָן: הוֹתִי הַשְּׁלִישִׁי עוֹשֵׁנוּ בְּתוֹךְ הַבֵּית עַד שִׁילְקָה וּמַעֲלָהּ וּמִנְגְּבוּ בְּרֹאשׁ הַגִּזְוֹתָ (מִנְת' ח. ד.). הַמִּנִּית וְיִתִּיּוֹ בִּגְזֵרָה וְכו' נִתְנָן בְּבֵית שִׁילְקוֹ וְעֵתִיד לְהַעֲדוֹתָ לִגְזֵרָה (טַסֵּר' טו.). — וְהִיין, נִשְׁתַּנָּה מַעֲטוֹ: מִפְּנֵי מַה הִיין לִקְוָה יוֹתֵר מִן הַדָּגֵן מִפְּנֵי שֶׁהוּא מִין קָלָלָה (אֲדָר"ג נוסח' ג. ה.). — וְהַבִּתָּל וּכְדוּמ': הַכּוֹפֶה קַעְרָה עַל הַכּוֹתֵל בִּשְׁבִיל שְׁתוֹרָה וְכו' בִּשְׁבִיל שֶׁלֹּא יִלְקָה הַכּוֹתֵל (מִכְסִּיר' ד. ג.). אִמֵּר הַקִּב"ה מוֹטֵב שִׁילְקָה עֲמֹד הַעֲנָן וְאֵל יִסְקַל מִשָּׁה וְאֲתָרָן (מִכִּי נִכְלַם ד. ב.). לֹא לִקְוֹ בְּתִיחָם שֶׁל גְּדוֹלִים שֶׁהִיוּ עִשׂוּיִים בְּשִׁישׁ (מִדְ"ר כְּמוֹת י.). — וְהַצִּבֵּעַ וּכְדוּמ', נִשְׁתַּנָּה: שְׁחֹר אֲדוּם הוּא אֲלֵא שֶׁלִּקְה (נִדְרֵי יט.). — וְפֶעֶז, *לִקְוִי, מְקַלְקֵל, הַשְּׁעִיר: בִּשְׁעִיר צָהוּב דִּקְדִּיקָה קִצֵּר (נִגְע' יא.). אִילוֹ הֵן סִימְנִיה (שֶׁל אִידוֹנִיָּה) כָּל שֶׁאִין לָהּ דְרִין וְשֶׁעֵרָה לִקְוִי וּמִקְשָׁה בִּשְׁעַת בְּעִילָה (תּוֹסֵפֶתָ יִכְמ' י. ז.). וְאֵלּוֹ הֵן סִימְנֵי (שֶׁל סִרִּים חֲמָה) כִּדְ שֶׁאִין לוֹ זָקֵן וְשֶׁעֵרָה לִקְוִי וּבִשְׁרֹו מַחֲלִיק (גִּמ' ס. פ.). — וְהַקּוֹל: רִשְׁב"א אוֹמֵר (סִרִּים חֲמָה הוּא) כִּדְ שֶׁקּוֹל דִּקְדִּיקָה וְאִינוּ נִיכָר בֵּין אִישׁ וּבֵין אִשָּׁה וְכו' (אִילוֹנִיָּה הִיא) כָּל שֶׁקּוֹלָה לִקְוִי וְאִינוּ נִיכָרָת בֵּין אִישׁ וּבֵין אִשָּׁה (תּוֹסֵפֶתָ יִכְמ' י. ז.). — וּבַחֲלִי: וְאִין אָדָם מִרְפָּא

יראה אדם לתינוק באונו אל מלך הו מיר (שמות כז). דוד אמר לאביו הדקני (שם ח). יש דבית דין בכל מקום ובכל זמן לה לקות אדם ששמועתו רעה (רמב"ם, סנה' כד ט). — ובנגעים וכדומ': ר' אלעזר אומר הלקן (הקב"ה את בנות ציון) בצרעת (מד"ר ויקר' יו). — ואת הצמחים, ברד וכדומ', שבר אוהן, קלקלן, ושדפון וכדומ', השחיתן: שמעתי שכל הוורע ברביעה ראשונה ברד מלך אותו וכו' הוורע ברביעה שניה שדפון מדקה אותו (נכ"י יח). — ובמשמ' הכחיש הגוף וכדומ': (שאל) ר' מר' ישמעאל ברי' מהו דאכור אדמה בשבת אמר לו וכי בחור מי הותרה שאני אומר אף בחול אסור מפני שהיא מדקה (שבת ק"ג). — ואת הקרקע, השחית: שהן (השרשים) עושין עפר תחתן והן מלקין ארעיות של בור (ירוש' שני' א ל"ג).

— הפע', *הלקה, מולק ה, — שהלקוח: (כתוב) ואמלטה רק אני לברי אמר ר"ח רק מיעוש הוא אף הוא משוכר ומולק ה (מד"ר רות, וימחו).

לִקְוָה ⁽¹⁾, ש"י, — חלי, עקום והתעוותות הפנים והפה, Facialislahmung; Paralysis faciale; facial paralyis ⁽²⁾: פרקו בלקוה והוא עקום הפה הוא עלה בליות בפנים ימשך צד הפנים אל צד בלתי מבוע ותשתנה תכונתם הטבעית וימיר טוב פגיושת השפתים והעפעפים מצד אחד ומכתו אם רפיון אם קויצת עצלי הפנים וכו' וכבר חשבו קצתם כי בעל הדקה יפודה עליו מיתה עד ארבעה ימים וכו' וכבר נוסה שבעל לקוה שתה בכל יום משקל שני וזוים מגורא הרמים חרש רצוף ועשה רושם חזק וכו' וכבר וכו' קצת רופאי הודו כי הדבר היותר נמרץ לרפאות בו הלקוה שתשים על האבר הכואב והראש בשר חית השדה מבושל וכו' שהליחה הפועלת הלקוה עומדת בהתחלת העצבים ועצלי הפנים (קאנון ג כז). שיקפא העצלים והעצבים וכו' ואחר יפעל כמו הלקוה והכויצה והרפיון וכאב הירך והגב והארכובה (שם ד כ"ב).

לִקְוָה ⁽³⁾, ש"י, מ"ר לקוחות, — מי שלוקח, שקונה מתכור, Käufer; acheteur; purchaser: מעשה באבא

⁽¹⁾ בערב' לִקְוָה (a), ופרשו המלונים הערבים: דא' יציב אלוג'ה יעוג' מנה אלשדק אלי אחד ג'אנבי אלענק, ע"כ, ובעבר': חלי יפגע בהפנים יתעות ממנו השדק (וזה הפה) לאחר צדי הצואר. — ⁽²⁾ תרגום דר' מווא. ⁽³⁾ משק' זכור, חרוץ (Barth, Nom. § 123c).

שאול בן בטנית שהיה ממלא מדותיו מערב יום טוב ונותנן ללקוחות ביום טוב (ביל' ג ח). מבר נכסיו דאחרים והיא נפרעת מן הלקוחות דא תפרע אלא בשבועה (כתוב' ט ח). מעשר שני שאין דמיו ידועין נפדין על פי שלשה לקוחות ולא על פי שלשה שאינן לקוחות (תוספתא מע"ט ג ט). נתחם לא בדעתו הדבר תלוי בדעת הלקוחות הדבר תלוי (ירוש' מעשר' ט נכ). מה בין מוכר ומה בין נותן מתנה וכו' דרך הנותן מתנה להיות נותן בעין יפה וכו' דרך הלקוחות להיות מדקדקין (שם כ"ב ד יד ד). נכסי לך ואחריו, לפלוני ירד הראשון ומכר השני מוציא מיד הלקוחות (כתוב' נ"ה). וכן ב"ח ושני לקוחות וכן אשה בעלת חוב ושני לקוחות (שם). בן שלוח נכסיו אחי אחיו וסת בנו מוציא מיד הלקוחות וזו היא שקשה בריני ממונות (כ"ב קנ"ח). באושא התקינו האשה שמכרה נכסי מלוג בחיי בעלה ומתה הבעל מוציא מיד הלקוחות (שם קל"ט). — ומצוי בסה"א: ומיהו אם הניקז מפיים ללקוחות הראשונים שניתינו דו לגבות מהם וכו' אלא שהכמים תקנו לטובת הלקוחות שאין גובין מהן כל זמן שיש בני חורין (טו"ח"מ קט ז).

לִקְוָה, ש"י, מ"ר לקוחים, — סה"פמן לקח, ובפרט במשמ' נשואים, Heirat; mariage; rriage: ליקוחין יש לך בה (קדוש' כג). התורה אמרה בשעה שנעשו צרות וזלו דא יהא לו ליקוחים אפילו באחת מהן (שם נ). שעשה לה (עמרם לויכבר) מעשה ליקוחין הושיבה באפריון ואהרן ומרים מרקדין לפניו (סו"ט יכ). — ובמשמ' קנין: איזהו ליקוח כל שמכרו לו וחזור ולקחו הימנו או שנתנו לו במתנה וחזור ולקחו הימנו (תוספתא נכור' ז ט).

לִקְוָה ⁽¹⁾, ש"י, מ"ר לקוחות, — א) מי שמלאכתו ללקוט בשדה, Sammler; glaneur; gleaner: היו (הפרות של) לקוחות מארבע ולכל אדם משלש אין פוסקין עד שיצא השער ללוקט ולמוכר אמר ר"נ פוסקין ללקוחות כשער הלקוחות (כ"ב ע"ג). — ב) מקום לקוט בבגד: וכד הקורע מתוך השלל או המלל או הלקוט לא עשה כלום (רמב"ם, חנל ט ג).

לִקְוָה, ש"י, — סה"פ מן לִקְט: שבוע הבן ולקוט עצמות שבוע הבן קודם לליקוט עצמות (תוספתא מג"ד י"ה). המעביר ארון ממקום למקום אין בו משום ליקוט עצמות וכו' אבל בארון שד עץ יש בו משום

⁽¹⁾ משק' לקוחות, ע"י בהערה שם.

לכרכ' הנקדן, פתיח'—ב) דקות החמה, הלבנה, קדרותן, כמו לקוי: ואין מנום לבוכבים המאירים מאופל ואין מנום ללבנה מן הלכות ואין מנום לאש מהכבות (מוסרי הפלסוף ג). שהארץ תעמוד בינה ובין אור השמש ויתחייב מזה לקות הלבנה בכד חדש ויהיה לקותה כל הלילה לרוחב קוטר הארץ (המקס לנ"ט פלקיירל). בת בעלי משפטי הבוכבים ובו' ישפטו כפי נסיונותיהם ויעמידו דיון ומשיגת כולל לכל פעולות האגשים וקורותיהם והשתנות הזמנים ברעב ובמלחמות ובדבר ובו' מסודרות ונגזרים ולקיות ומכשלים ודכוקים חזרות נסיונות ויתר התנועות זה כלו אצלם חכמה ארוכה (ר"א ביכאנו, דרך אמונה א ב). וזה מורגש בלקות החמה ובלקות הירח (ר"א חנן לעוף, רכ פעלים א). והאל יחברך יודע שבכסו זה מחוייב בו אחד הקצוות כמו שהוא בעצמו וכמו הלכות אם יהיה בזה החדש אם לא כי זה אפשר אצל הסכלים בתכונה ובהשוואת הבוכבים (אמונה רמז ו ב). הגה בומננו זה שנת חמשת אלפים מאה וארבע עשרה שנה ליצירה בחדש תשרי אשר הקרה לקות השמש בשש שעות של יום אשר שעת הלכות הוא הקבוץ האמתי (ר"א הקראי, ג"ט, תפלה ג). ששמו (החוקרים) דבם לידע ולכוין עיתי הלקות ושאר אותות צבא השמים במקומות הארץ (יסוע"ע לר"י ישראל ז"ל). בפרק הזה אודיעך מעניני לקיות שני המאורות ובו' שתדע ע"ד המופת ותכיר איך ולמה ובו' ובמה ילקה מאלכסונו ומשטחו ובמה יתעכב וישהה בלקותו (גס ג טו). ואודיעך תכונת גלגלי השמש וכו' וענין תקופות וחדשי הלבנה ולקיותיהם ושאר הענינים והאותות הנמצאות לחמה וללבנה בהתיחסם זה לזה (גס, הקדמ'). תעיין במרוצת הגלגלים והבוכבים ותקופותיהם ומהלכם השווה האמתי וזמני מסיבתם ומספר תנועותיהם ועניני הלקיות (מנח' קהל' לר"י מפוסא 110).

גם קו הלקות יפרד מאופקם או מעגול ראייתם ולא יהיה בהם קו הלקות שזה לאופקם רק אופקם יחתוך את קו הלקות לשני חלקים שווים (נחמד ונעים קנד). וכן על דרך זה יכול להיות שימצא ג' לקיות לחמה בשנה אחת אשר בדבר הזה כבר נמצא בשנת אלף תכ"ט למספרם שהיא שנת שס"ט לאלף הששי שמצאנו בה' לקיות ג' ללבנה ג' לחמה (גס רלא).

לקותי, לקותי, ת"ו—של דקות: והקו אשר יחתוך מאזור המולות לשני חצאין וישאר שש מעלות לצד צפון ושש לצד דרום יקרא הקו הלקותי (ר"א כר"ח הנשיא, אשפירא ב). אבל שעור הדבר הנעשה

ליקוט עצמות וכו' אי זהו ליקוט עצמות מעבירן באפיקרמין ממקום למקום (ירוש' מו"ק א פ ד). דיקוטי עצמות אין אומרים עליהן קינים ונחי (סע). יש שמועה לליקוטי עצמות ויש שיעור לליקוטי עצמות (סע). ליקוטי עצמות מלקט עצם עצם משותאבל הבשר (בס פסח' ח לו:). יש פקידה של ליקוט עצמות וכו' ויש פקידה של גאולה (פסיק' רנתי מנ).—ומ"ר לקוטים: הקילו חכמים בדיקוטי (ירוש' פאה ד יח ג).—ובמשמ' "דברו חכמה לקוטים מספרים אחרים, או שאין להם חבור נמור בין זה לזה: ואחר שכתבתי זה מצאתי בליקוטי שכתבתי בשם ריב"א וכו' (אור ורוע, הלכ' ע"ש לח).

לקוטה, ש"י, מ"ר לקוטה, דברים לקוטים מהרבה חכמים, מהרבה ספרים וכדומ': ראיתי להעמיד אליך במאמר הזה לקוטה משובחות מסודות הרפואה אשר בשתעמוד עליהן ותעשה בהן לא תצטרך לרופא (הסנהד מנכחת לר"י חריוו).

לקוי, ש"י,—ש"פ מן לקה, ובפרט "לקוי החמה, לקוי הלבנה, קדרותם: כשיהיה הירח בתוך עמוד החשך או נמנע אורו מסנו ולא גראהו וזהו ענין הלקוי וכו' ורע כי פעמים יראה הלקוי במקום אחד ולא במקום אחר וכו' ולכן במקום שיהיה לילה בעת הלקוי יהא ניכר בו הדקוי ובמקום שיהא או יום לא יהיה ניכר בו הלקוי כלל (מ' אלדכי, ש"א ב). והנה אבאר לקוי השמש וכו' אמנם נמצא דבר בלקוי השמש שאינו בלקוי הירח והוא שלא יתעכב השמש בקדרותו כי אם מעט (סע). מלקוי וקדרות הירח (נחמ' ונעים, הקד' לסר' רכ).—ואמר המשורר: הוי חרבות היכל הריסות מזבח, מכתת כוכב אור מושלך ממסלתו, קשת בלי צבעים בלקויו ירח, שמים אין כם אדני ושכינתו (יל"ג, חנה).

לקות, ש"י, מ"ר לקויות,—א) מגולת דבר דקוי: חצי גרים מכת מכוה מחמת אור וחצי גרים מכת שחין שהוא לקות חום אחר שרא היה מחמת האור אין מצטרפין (רש' פסח' עה). כל זמן שהיה (משה) ביאור אין לקות גדולה מזו (בוא, סוע' ינ).—ובגוף: ומוליד חלאים רעים כמו הפלג ולקות הפה ועקומן ושתיקה (פ' שעשועים ל' זכא 3).—ובתבואת האדמה: כי זה שנתיים ימים או שלש שאין ענבים בגפן כסדר שאר שנים שהיה לקות ושדפון גדול בכרמים (ש"ת תורת חסד רנו).—ובמשמ' רוחנית ומוסרית: ובעמדי על המעשים האלה והתבונני בעיוותים האלה ועל לבי ותדרה רוחי והמה נפשי ללקות בניגילי המכנינים (תרג' או"ד מיוח'

לך אשה ולא יהיו לך בנים ובנות במקום הזה (ימ' יו ב). קָחָה נשים והולידו בנים ובנות (שס כט ו). — (ג) לָקַח דבר, עשה שהדבר לא יהיה למי שהיה קדם, *vegnehmen; enlever; take away*: בא אחיך במרמה ויקח ברכתך (בראש' כו לה). לכן אשוב ולקחתי דגני בעתו ותירושי במועדו (סו' ג יא). ויפשוטו עד הגמלים ויקחום (איוב א יו). קָח בגדו כי ערב זר (מגיל' כו יג). לָקַחְתָּ נפשי וממנו (תהי' לא יד). — לקח מעם: וישלח איש בשת ויקחה מעם איש מעם פלמיאל בן דוש (ש"ב ג יט). — ובהשאלה, דבר לא בע"ח: ותבואו חרב ותקחם מהם נפש (יחזק' לגו). — (ד) לָקַח ארץ, עיר וכדומ', כָּבַשׁ, לקח בורוע, במלחמה, *-quer; einnehmen; conquérir*: ואני נתתי לך שכם אחד על אחיך אשר לקחתי מיד האמרי בחרבי ובקשתי (בראש' מח כב). ונלכד את כל עיריו בעת ההוא לא היתה קריה אשר לא לקחנו מאתם (דנ' ג ד). ונקח בעת ההוא את הארץ מיד שני מלכי האמרי (שס ח). ואירי בן מנשה לקח את כל חבל ארגב (שס יד). לא היתה עיר אשר השליטה אל בני ישראל וכו' את חבל לקחה במלחמה (יחזק' יא יט). ויקח יהושע את כל הארץ בכל אשר דבר יי' אל משה ויתנה יהושע לנחלה לישראל (שס כג). ויאמר מלך בני עמון אל מלאכי יפתח כי לקח ישראל את ארצו בעלותו ממצרים (שפט' יא יג). ויאמר אליו הערים אשר לקח אבי מאת אביך אשיב (מ"א כ לד). וישב יוואש בן יהואחז ויקח את הערים מיד בן הדד בן חואל אשר לקח מיד יהואחז אביו במלחמה (מ"ב יג כה). ולא הסיף עוד מלך מצרים לצאת מארצו כי לקח מלך בבל מנחל מצרים עד נהר פרט כל אשר היתה למלך מצרים (שס כד ו). — (ה) לקח בכסף וכדומ', קנה במחיר, *kaufen; acheter; to buy*: זמטה שדה ותקחהו מפרי כפיה נטעה כרם (מגיל' לא יו). ובתנ"כ: בהן ולדו של ק חז את הגורן המעשרות שלהן (פס' א ו). אין פותחין לעניים בגורן מהצי קב חטים וכו' כדי שימכרו ויקח בהן מזון שתי סעודות (שס ח ט). הלוקח (תבואה) לורע ולכחמה קסח לעוורת שמן לגר (דמ' א ג). חלת ע"ה והמדומע והלוקח בכסף מעשר שני ושירי המנחות (שס). האומר למי שאינו נאמן על המעשרות קח לי ממי שהוא נאמן וכו' שהוא מעשר וכו' הלך דיקח ממנו ואמר לו לא מצאתיו (שס ד ט). הלוקח מן הפלטר מעשר מכל ממוס ומפוס וכו' מודה ר"י בלוקח מן המנפול שהוא מעשר מכל אחד ואחד (שס ט ד). מאימתי מותר אדם ליקח ירק במוצאי שביעית משעשה כיוצא בו עשה

זה מעם פני (שס מד כט). וקחו את אביכם ואת בתיכם ובאו אלי (שס מה יח). ומקצה אחיו לקח חמשה אנשים ויצגם לפני פרעה (שס מז כ). משכו וקחו לכם צאן למשפחתכם (שמות יב כא). ואת עמו לקח עמו (שס יד ו). המבלי אין קברים במצרים לקחתנו למות במדבר (שס יא). לכה נא אקחך אל מקום אחר (נמד' כג כו). ולקחת עמך עשרת אלפים איש (שפט' ד ו). ויאמרו אחיך בן הדד ויאמר באו קחהו (מ"א כ לג). — ובמשמ' קָבַל ברצון מה שנתנו לו, *annehmen; accept; to accept*: ויאמר אברם אל מלך סדם (שאמר לו והרכוש קח דך) הרימתי ידי אל יי' וכו' אם מחוט ועד שרוך געל ואם אקח מכל אשר דך (בראש' יד ככ כג). ועתה קח נא ברכה מאת עבדך ויאמר חי יי' אשר עמדתו לפניו אם אקח ויפער בו לקחת וימאן (מ"ב יס יו). העת לקחת את הכסף ולקחת בגדים וויתים וכרמים (שס כו). — ולמור, עצה וכדומ': בני אם תקח אמרי ומצותי תצפן אתך (מגיל' כ א). שמע יי' תחנוני יי' תפילתי יקח (תהי' ו). — ובמשמ' הסכים לעשות: הנה ברך לקחתי וברך ולא אשיבנה (נמד' כג כ). — ובהשאלה, לקחה האון דבר, שמעה: כי שמענה נשים דבר יי' ותקח אוזנם דבר פיו (ימ' ט יט). ואלי דבר יגב ותקח אוני שמץ מנהו (איוב ד יב). — (ב) לקח אשה, נשאה לו, יהר אותה לו שתהיה אשתו: ויקח לו למך שתי נשים (בראש' ד יט). ויצא לוט וידבר אל חתניו לקחי בנותיו (שס יט יד). יתקח לו אמו אשה מארץ מצרים (שס כא כא). לא תקח אשה לבני מבנות הכנעני וכו' כי אל ארצו ואר מורדתי תלך ולקחת אשה לבני ליצחק (שס כד ג-ד). לקחת את בת אחי אדני לבנו (שס מח). ויהי יצחק בן ארבעים שנה בקחתו את רבקה (שס כה כ). אם ליקח יעקב אשה מבנות חת כאלה מבנות הארץ למה די חיים (שס כז מו). ונתנו את בנותינו לכם ואת בנותיכם נקח לנו (שס לד יו). ולקחת מבנותיו לבניך (שמות לד יו). והוא אשה בבתוליה יקח (ויק' כא יג). ותדבר מרים ואהרן במשה על אדות האשה הכשית אשר לקח (נמד' יב א). ומי האיש אשר ארש אשה ולא לקחה ילד וישב לביתו פן ימות במלחמה ואיש אחר יקחנה (דנ' כ ז). כי יקח איש אשה ובעלה וכו' או בי ימות האיש האחרון אשר לקחה לו לאשה לא יוכל בעלה הראשון אשר שלחה לשוב לקחתה להיות לו לאשה (שס כד א-ד). יבמה יבא עליה ולקחה לו לאשה (שס כה ט). ועמד ואמר לא חפצתי לקחתה (שס ת). לך קח לך אשת נוגים (סו' א ב). לא תקח

הבכור הוצר האפיל רבי התיר ליקח ירק במוצאי שביעית מיד (שני' וד), ולא יהיה לוקח ירקות שדה ומוכר בשוק וכו' לקח בכור למשחה בנו או לרגל ולא צריך לו מותר למכרו (ס' ו ג-ד), אין לוקחין עבדים שפחות וקרקעות ובהמה ממאה מדמי מעשר שני ואם לקה יאכל כנגדן (מע"ש א' ז), מי האיש אשר בנה בית חדש וכו' אחד הבונה ואחד הלוקח ואחד היורש ואחד שניתן לו במתנה (סו' ח ב), שדה זו של אביך היתה ולקחתיה הימנו (כתוב' ב ב), ואין לוקחין ספרים תפילין ומוזות מן העכו"ם יותר על כדי דמיהן (גיט' ד ו), לקח מסקריקון וחור ולקח מבט"ה מקחו בטל וכו' הלוקח מסקריקון גותן לבעלים רביע אימתי בזמן שאין בידם דיקח אבל יש בירן דיקח הן קודמין לכל אדם (ס' ו), לא יאמר לו בכמה חפץ זה והוא אינו רוצה ליקח (כ"מ ד י), לוקחין גת בעושה מן העכו"ם אעפ"י שהוא נוטל בידו וכו' (ע"ד ד ת), הלוקח עובר חסורו של גכר והמוכר לו וכו' פטור מן הבכורה (כז' א' א), החשוד על הבכורות אין לוקחין ממנו בשר צבאים ולא עורות שאינן עבודין וכו' ואין לוקחים ממנו צמר מלובן וצואי אבל לוקחין ממנו טווי ובגדים (ס' ד ו), החשוד להיות מוכר תרומה לשם תולין אין לוקחין ממנו אפילו מים או מלח (ס' ט), הלוקח או שניתן לו במתנה פטור ממעשר בהמה (ס' ט ג), הלוקח גז צאנו של חבירו אם שייר המוכר המוכר חייב לא שייר הלוקח חייב (תול' יא ב), אמר ר"ע שאלתי את ר"ג ואת ר"י באמלים של אמאם שהלכו ליקח בהמה למשחה בנו של ר"ג (כרית' ג ו), בן לוי שהיה בידו סעע של שביעית וביקש ליקח בה חלוק (תוספתא שני' ו כה), מה אם מעשר שני עצמו שנמא הרי הוא נסרה הלוקח בכסף מעשר שנמא אינו דין שיפדה (ירוש' פסח' ב כט), שאינו חייב על (האשה) השנייה עד שתהא לקוחה לו או אינו מתחייב עליה על דרך גישואין (ס' סנה' ט כו ד), הולכין ליריד של גברים ולוקחים בהמה עבדים ושפחות בתים שדות וברמים וכותב ומעלה בערכאות שלהן (מו"ק יא), הלוקח עבד מן העכו"ם ולא רצה לטול מגלגל עמו עד שנים עשר חדש לא מל חזור ומוכרו לעכו"ם (יבמ' מת'), האומר לחבירו שדה שאני לוקח לבשאתנה קנויה דך מעכשיו קנה (כ"מ יו'), הרי שהיה נושה בחבירו מנה והלך ועמד על גרגו ואמר תן לי מעותי שאני רוצה ליקח בהן חטין (ס' סג'), מלוה אומר חמש (שנים השרה ממושכנת) לזה אמר שלש וכו' מלוה נאמן

מינו (שאם רוצה) אמר לקוחה היא בירי (ס' קי), דברים העשויין להשאל ולהשכיר ואמר לקוחין הן בירי אינו נאמן (כ"כ נכ), מעשה ברבי שמעון בן שטח של לקח חמור אחד מישמעאלי אחד הלכו תלמידיו ומצאו בו אבן אחת טובה תלויה לו בצוארו אמרו לו רבי ברכת ה' היא תעשיר אמר להם ר"ש בן שטח חמור לקחתי אבן טובה לא לקחתי הלך והתורה לאוהו ישמעאלי (מד"ד דכ"ד ג), לא יצא אדם להו"ל אלא א"ב היו פאתים (של חטים) לקוחות בשקל אמר רשב"ג אימתי בזמן שאינו מוצא ליקח אבל מוצא ליקח אפילו סאה בשקל לא יצא ישראל דהו"ל (ס' כות"ה), שמאי הוקן היה לוקח עצים מאחד בשבת לשבת (פסיק' רכתי כג), — בהשאלה ישמש הפעל לקח במשמ' מתחלפות שיש בהן קצת דמיון ללקיחה; לקח לשונו וינאם, השתמש בה: הגני על הנבאים נאם יי' הלקחים לשונם וינאמו נאם (ירמ' כג לה), — לקחתו בעיניה וכו' רומ', חשק בה בשביל יפי עיניה: אל תחמד יפיה בלבבך ואל תתקח בעפעפיה (משלי ו כה), — לקח נפשו של פלוני, עשה שנפשו של פלוני תטה אחרי, תדבק בו, תאהבהו: פרי צדק עץ חיים ולקח נפשות חכם (מסלי' יא ב), — לבו לקח, נתן לו אמין והטהו לעשות דבר מה: מה-יקח' (לכך נמה ירומן עיניך כי תשיב אל ארצוהך והצאת ספיר מדין (איוב י' יכ"ג), — לקח נקם מפלוני, נקם בו: אולי יפתה ונוכלה לו ונקחה נקמתנו ממנו (ירמ' כ י), — לקח מוסר, שמע ועשה: לשוא הכיתי את בניכם מוסר דא לקח (ירמ' ב ל), — לקח תורה מפיו, למד: קח נא מפיו תורה ושום אמריו בלבבך (איוב כ כ), *לקח עצה: שלשה אוהבים היו לו לאברהם וכו' כיון שאמר לו הקב"ה שימוד הלך לקחת מהם עצה (תנחומא ויד' ג), — נפטר, נלקח, נלקחה, נלקחה, נלקחה, אלקה, תלקח, — א) נלקח הדבר, שלקחוהו, בכד המשמ' של הקל: לשום דחם חם ביום הלקחו (ש"א כא ו), — נלקח מפלוני: שאל מה אעשה לך במרם אלקח מעמך (מ"ב כ ט), — ונלקח אל פלוני: ותלקח אסתר אל בית המלך (אסתר' ב ח), — ובמלחמה: וארון אלהים נלקח ושני בני עזי מתו וכו' וכלתו אשת פונחם הרה דלת ותשמע את השמועה אל הלקח ארון האלהים וכו' ותאמר גלה בכבוד מישראל כי נלקח ארון האלהים (ש"א ד יא כב), — ב) *קנה בכסף: כוסבר שבהרים והכרפס שבהרנות והגרגר של אפר פטורין מן המעשרות וכל חין מכל אדם בשביעית שאין כיוצא בהם נשמר (שני' ט א), התמר עד שלא

(1) קצת החדשים מפקפקים באמתת נוסחה זו.

החמיץ אינו נדקח בכסף מעשר ומשהחמיץ נלקח בכסף מעשר (מ"ז א ב), נפלו לה כספים ילקח בהן קרקע והוא אוכל פירות וכו' נפלו לה עבדים ושפחות וקנים ימכרו וילקח בהן קרקע והוא אוכל פירות (כתוב' ח ג"ה). עבדים נמכרים בכסותן לשבח שאם תלקח לו כסות בל' דיגר משבית הוא מנה (ערכ' ו ס). וגם נקח, ניקח: בכל מערבין ומשתתפין חוץ מן המים ומן המלח והבל ניקח בכסף מעשר חוץ מן המים ומן המלח (ערכ' ג א). התמר עד שלא החמיץ אינו ניקח בכסף מעשר ופוסל את המקוה (תול' א ז). תבלת אין לה בדיקה ואין נקחית אלא מן המומחה תפילין יש להם בדיקה ואין ניקחין אלא מן המומחה ספרים ומוזות יש להן בדיקה וניקחין מכל אדם (מנח' מנ).

—פע' לקח¹), לקחה, לקחת, לקחתי, עתי, יקח, תקח, (א) כמו בפע': לעבר את האדמה אשר לקח משם (בראש' ג כג). עד שובך אל האדמה כי ממנה לקחת (ס יט). לזאת יקרא אשה כי מאיש לקחה² וזאת (ס כ כג). הכסף אשר לקח לך (שע' יו ב). אם תראה אתי לקח³ מאתך (מ"ב ו). כי לקחו בניך בשבי (י"מ מתו). מעצר ומשפוט לקח (י"ע' נג ט). מה יהיה עץ הגפן וכו' היקח ממנו עץ לעשות למלאכה (יחזק' יס כ-ג). ברזל מעפר יקח ואבן יצוק בחושה (איוב כח ב). —ובמשמ' הובא: ותקח האשה בית פרעה (בראש' יב יט). יקח נא מעט מים ורחצו רגליכם (ס יח ד). —ובמלחמה: היקח מגבור מלקוח וכו' גם שבי גבור יקח ומלקוח עריץ ימלט (ישע' מט כד-כה). מה ליה גאם יי' כי לקח עמי חנם (ס יב ס). —ובדברים מפשטים, בהשאלה, לקח קלדה וברום: ולקח מהם קללה לכל גלות יהודה אשר בבבל לאמר ישמך יי' בצדקיהו ובאחאב אשר קלם מלך בבל באש (י"מ' כט כג). —ב) "לקחה האש, כמו התלקחה, ואמר המשוור: רעי שתו עמי עלי ארץ גשמה ועל יערי אשר ברד, ויין כמו אודם בכוס שהם או אש מלוקחה בתוך ברד (דמכ"ט, תרנ"ב ב). —הפע' "הלקחתי⁴): הלקיחה (את הבהמה) פסיעות חיצוניות שהיה בע"ה היא והבריתה (עיקר פי' רש"י, כ"ב פת). —ובהשאלה, הדקית את דשנו לדבר: כל

¹ כבר העיר במב' (Bö. § 904 f) כי יש לחשב שאין אלו פעלים אמתיים אלא פעולים מן קל. ועי' עוד הערה לקמן גם דעת ברט, ובהמבוא בחלק הרקדוק. — ² כך ברוב הספר, וכבר העיר ריב"ג על השמות הקמץ, ור"ק גם על רפיון הקוף: בקלות הקוף ובקמץ חטף. וי"ס לקחה, ק דגושה. — ³ במקום מלקח, כמו אפל. אך כבר העיר ברט (Barth, Nom. 273) כי בפרט אלה הצורות מעידות כי הן פעולים מן קל. — ⁴ אמר ר"ק: אחר שמצאנו

הוצאת דבה דשון חיוגר דברים שם לקיחים דשונם לאדם דרבר בו (רש"י כמד' יד לו). —התפ', מתלקחת, —התלקחה האש, התלבה¹): והיה ברד ואש מתלקחת בתוך הברד (שמות כד). וארא והנה רוח סערה באה מן הצפון ענן גדול ואש מתלקחת וגנה לו סביב (יחזק' א ד). — ואמר המשוור: נאם גבר אשר עלה וירד בחוג השיר ואם שיאו במורר, והתלקח יקור מליו בספרו בהתלקח יקור דהב בברד (כ"י חריו, פתח' תחמ'). —ובהשאלה, "אור העינים: שם דתדרים נשף חושקים אור לחיך אשר זורחת, ואור עיניך אשר תוך סגור לבם מתלקחת (כ"י נגאדס, פולת תמיד ק).

אחז. —כז, בזה, בזו. —גזל. —גנב. —החזיק. —חטף. —מרף. —יד. —לכד. —לקמ. —מלכדת. —מלקוח. —מלקחים. —מצודה. —משסה. —גמל. —נשא. —צבת. —צר. —קבל קבלה, וכו'. —קפשי. —שבה. —שלל. —שסה. —תפש, *תפס. וההפך: עזב, הניח, וכו'.

לקח², "ש, כנל לקחי, לקחה, —דברידעתובינה, kluge Rede; parole sage; wise discours; יערף במטר לקחי חול בטל אמרתי (דנכ' לג ב). ותאמר וך לקחי ובר הייתי בעיניך (איוב יא ד). לחכם לב יקרא נבון ומתק שפתים יסיף לקח (מזלי יו כה). לב חכם ישיביל פיהו ועל שפתיו יסיף לקח (ס כג). —ודברידעתו ותלקות וכדום: המתו (האשה הורה את הנער) ברב לקחה בחדק שפתיה תדחנהו (ס ז כה). —ובמשמ' הכמה ודעת, Kenntniß; connaissance; knowledge: וידעו תעירות בינה ודונגים וילמדו לקח (ישע' כט כד). וישמע חכם ויוסף לקח ונבון ותחבלות יקנה (מזלי א ס). שמעו בגים מוסר אב והקשיבו לדעת בינה כי דקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזבו (ס ד א-ב). תן לחכם ויחכם עוד הודע לצדיק ויוסף דקח (ס ט ט). —ומ"ר "דקחים, ואמר הפישן: גדולי בהונה משוחי רקוחים, נבורי כת מלוסדי לקחים, דבירה פנימה נפרשים נלקחים, דתי היום לערוך מפקחים (רש"י, מוס' ויה"כ, א"ח אשא).

וכי יתן מים על זרע היקח מגבור מלקוח שהם מבנין הפעל נאמר הנתין הדקיות אע"פ שלא נמצאו (מכלול, סה"פ ד). —¹ קשה להבין הסתעפות שמוש זה להאש משמוש הכללי של פע' לקח. ואולי אינו כלל מזה השרש, אלא משרש אחר, ואולי הוא השרש חרק³ בערב' במשמ' שרפה.

² דא נתברר בודאות מקור שם זה, אם הוא באמת מן שרש לקח הקודם במשמ' לקיחה ואחיוה, או אולי הוא משרש אחר.

(א) حرف

וכו' ועזבתם ולקטתה ורא תגעריו בה ותלקט כשרה עד הערב ותחבט את אשר לקטתה וכו' ותאמר לה חמותה איפה לקטת היום (שם י"ה-יט). והיה כמלקט שבדים בעסקרפאים (ישע' יז ה).—ובתו"מ כמו במקרא; שבדים וכדומ' בשרה: של בית נמר היו מלקטין עד החבל ונותנים פאה מכל אומן ואומן (פאה ד ה). המקבל שרה לקצור דא ללקט בנו אחריו. (תוספתא סג א). גאמן עני לומר לקט זה ליקטתי אני ואחי ליקטתי אני וקרובי (שם ד ה). אתמול היתה מלקטת בשלפים והיום יושבת בקרנין עם המדך (מד"ר סה"ג, לא ידעתי). כל הנשים שוחחות מלקטות וזו יושבת ומלקטת (שם רות, ויאמר נעו).—וזיתים וכדומה: בראשונה היו אומרין מלקט אדם זיתים מתוך שלו כדרך שמלקט מתוך של חבריו (תוספתא סז' ג ח). כבר היה ריב"ז עולה למעון יהודה ראה ריבה אחת מלקטת שעורים מתחת גללי הסוס (מכ' יתרו, נחמ"א א). נתפורו לו פירות בחצר מלקט על יד ער יד ואובל (שנת קמנ):—ועצים, אבנים וכדומ': בראשונה היו אומרים מלקט אדם עצים ואבנים ועשבים בתוך שלו כדרך שהוא מלקט מתוך של חברו את הגס הגס משרבו עוברי עבירה החקיגו שיהא זה מלקט מתוך של זה וזה מלקט מתוך של זה שלא בטובה (סז' ד ה). מעשה בא לפני רבי באדם אחד שהיה מסית לפי תומו ואמר אני ואמי נשבינו לבין הנכרים יצאתי לשאוב מים דעתי על אמי ללקט עצים דעתי על אמי והשיאה רבי לכהונה על פיו (כתוב' כז):—ועצמות: השומע על מתו והמלקט לו עצמות (פסח' ח ת). אמר ר"ם מלקט אדם עצמות אביו ואמו מפני ששמתה היא לו (מו"ק א ה). נתעבל הבשר מלקטין את העצמות וקוברין אותן במקטן (סנה' ו ו). המפנה קברו בתוך שדהו מלקט עצם עצם והכל טהור (אהל' יו ה).—ופרורים: ולא ילקט אדם פירותיו אפי' על גבי השלחן (דל"ר ט).—ותלש מהאדמה ואסף: מקום היה למטה מירושלים ונקרא מוצא יורדין לשם ומלקטין משם מורביות של ערבה (סוכ' ד ה). כמעשהו בחול כך מעשהו בשבת אלא שהיו מלקטין אותן מערב שבת (שם ו). ליקט ירק בערב ר"ה עד שלא בא השמש וחזר וליקט משבא השמש אין תורמין ואין מעשרין מזה על זה (תוספתא תרומ' כ ו).—וקטפתאנים וכדומ' ואסף: ומעשה בחמש גשים ובהן שתי אחיות וליקט אחד כלבה שד תאנים וכו' ואמר הרי כלכם מקודשות לי בכלכלה זו (קדוש' כז). ליקט אחרונ ערב חמשה עשר בשבט עד שלא בא השמש (תוספתא תרומ' כ ו). ומעשה ברבי עקיבא

שליקט אחרונ באחד בשבט (שם סז' ד כה).—ועשבים: המלקט עשבים כשהטל עליהם (משנ"י ג ה). אין מלקטין עשבים מגבי הובל (תוספתא סז' כ יד). אמר ר"ע שח לי שמעון בן לונה מלקט היותי עשבים אני ותינוק אחד (ירוש' שקל' ה מט.). עכו"ם שליקט עשבים מאכול אחריו ישראל (שנת קכג.).—ושערות מהראש: דאדם שיש לו ב' גשים אחת ילדה ואחת זקונה ילדה מלקטת לו (שערות) לבנות זקונה מלקטת לו שחורות נמצא קרה מכאן ומכאן (כ"ק ס:).—(ב) במשמ' מנה במקום אחד, לשל אילנות בשרה: ברם שחרב אם יש בו ללקט עשר גפנים לבית מאה ונטועות בהלכתן ה"ז נקרא כרב (כלא' ה א).—ואותיות בספר: ספר שבלה אם יבול ללקט הימנו שמונים וחמשה אותיות (תוספתא ידוס' כ י).—ובמשמ' תפש: (בכדור הזה) של תינוקות שהן מלקטות וזו וזו וזו לכהן ולכהן (מד"ר נמד' יד).—פט', לקט, תלקטו, לקטו דברים מפ' זרים, לקטו אותם וקבצו אחד אחד יחד, ובהשאלה במליצה: ואתם תלקטו לאחר אחד בני ישראל (ישע' כז יב).—*ובמשמ' העקרות: גריש שלא לוקט תחתיו כל הנוגעות בארץ הרי הוא של עניים (פאה ה א).—התפ', התלקט, תלקטו, התלקטו אנשים וכדומ', נתאספו אחד אחד יחד: ויברח ופתח מפני אחיו וישב בארץ טוב ותלקטו אל יפתח אנשים רקים ויצאו עמו (שפ"ט יא ג).—ובתו"מ: מעות חולין ומעות מעשר שני שנחפרו וכו' המתלקטים דמעשר שני והנכללן לפי חשבון (מע"ט כה). בדבר שדרכו להתלקט קונסין אותו שידקט אותו (ירוש' דמאי א כה ד).—אידן שנתלקט, שדיקטו פרוי: ובשעה שהיא (התאנה) מתלקטת שלא בעונתה רע לה (מד"ר נראש' סג).—ובמשמ' מצטבר: תל המתלקט עשרה מתוך ארבע ורבים בוקעין בו (פרוי' כג). אמר רבא לא שנו (שהמודד והגיע להר מבליעו) בהר המתלקט י' מתוך ד' אבל בהר המתלקט י' מתוך ה' מדרו מדירה יפה (שם נח). אמר לו רבינא לרבא (בשר הנותר על העצם אם הוא) מתלקט מהו (שיספיק דהשעור הנצרך לכמות הרוב) (תול' עז).—ובמשמ' מחקל מן הארץ: הכדור הזה שמתלקט בידים ואין מגיע לארץ (מד"ר ויקר' ה).—פסע', גלקט, שלקטוהו: והצנועים מניחין את המעות ואומרים כל הנדקט מזה יהא מחולל על המעות האלו (מע"ט א ה). שאין לך שחייב במעשר אלא שגדל בחובה ונלקט בחובה ואין לך שחייב בביעור אלא שגדל

בשביעית ובלקט בשביעית (תוספתא ט"ז ד כה). —
גלקט הוית וכדום, שלקטו פרותיו מעליו: שרוב האילנות
הוית הגפן התמרתה נלקטו במהרה והתאנה נלקט
מעט מעט (מ"ד כמד' יב). התאנה הוה בשעה שהיא
נלקטת בעונתה יפה לה (בב' נראש' סב).

לְקַטְּ (לְקַטְּ, לְקַטְּ, לְקַטְּ) — מה שאדם לוקט, בפרט שבלים וכדום
שנעזבים בשדה ועניים באים ולוקטים אותם,
Nachlese; gleanure; gleanig : ובצרכם את קציר
ארצכם לא תבלה פאת שדך בקציר ולקט קצירך לא תלקט
לעני ולגר תעזב אתם (ויק' כגכ). — ובתו"ם: נכרי שקצר
את שדהו ואת"ב נתנייר פטור מן הלקט ומן השבתה
ובן הפאה (פאה ד ו). הרוח שפורה את העמרים אוסדים
אותה כפה לקט היא ראויה לעשות ונותן לעניים (בב' ס
ה). איווה דקט הנושר בשעת הקצירה (בב' י). שבולת
של לקט שנתערבה בנדיש (בב' ג). אין מסתין ביד
עני גוים בלקט שכתה ופאה מפני דרכי ש"ס (בב' יג)
ס ה). נאמן עני לומר לקט זה ליקטתי אני ואחי (תוספתא
פאה ד א). — ובבב' לקט, לקטן: קנס קנסו בו שגרש על
גבי ליקטן של עניים (ירוש' פאה ס יח ד). — ובבב' ציצה,
במשמ' דבר מוקט מן דבר גדול: כל התכמות הנמצאות
ביר הכמי האומות הם לקט ופאה שהניחו להם הכמים
(מ' אלדני, ט"א ח). — בבב' דקט בבגר, מלא: הקורע
(על המת) מתוך השלל מתוך הסלע מתוך הלקט (בב' י)
מתוך הסולמות לא יצא מתוך האיתו יצא (מ"ק טו).

לְקִיחָה, לְקִיחָה, לְקִיחָה — ש"פ מן לקט: נאמר לקיחה בטצרים
ונאמר לקיחה בלדוב מה לקיחה האמור
בטצרים אגודה אף לקיחה האמור בלולב אגודה
(ירוש' יוש' א לת). לקיחה על ידי דבר אחר שמה
לקיחה (טכ' לו). מה אהרן עתיד להציל בני
בלקיחה אף אתה גדלהו בלקיחה (תנעמא ז יב).

לְקִיטָה (לְקִיטָה, לְקִיטָה, לְקִיטָה) — כמו לקט: שמשו ולקטו
(ירוש' פסוק' ו כג). אמר שמואל אפילו שכירו ואפילו
לקטו נותן קידונו ודיו (בב' טכ' סד). שכירי ולקטיו
הוא (ב"מ קי). גר חושב שהוא לקטו ושכירו של ישראל
(בב' טכ' סד). — ומ"ד: היו שם בבית העבו"ם ה'
שכירים ולקטין דרין בתהדין ובעציות (בב' פסוק' סד).

(1) בערב' דקט א) במשמ' זו. — ע"י הקרה הקורמת.
(2) משק' גריב, פקיד.

לְקִיטָה, לְקִיטָה, לְקִיטָה — ש"פ מן לקט: ואם היה הכל מופקר
אין לו אלא שכר לקיטה (מע"ס ס ד). —
ובמשמ' תלושת פרות מהאדמה או קטיפתם מהאילנות
וכדום: כל שהוא אוכל ונשמר וגדולו מן הארץ ולקטיתו
כאחת ובכניסו לקיום (פאה א ד). שבשעת לקטיתו (של
האתרוג) עשורו (בב' טו' כ ו). הירק אע"פ שלקטיתו
כאחת אין מכניסו לקיום התאנים אע"פ שבכניסו לקיום
אין לקיטתן כאחת (תוספתא פאה א ז). אבטלמוס
העיר משום חסשה וקנים שאחריו בשעת לקיטתו
למכשירות ורובחיתו נסנו באושא אתרוג אחר לקיטתו
דמערר ולביעור (בב' טכ' ד כה). וית זכרם מזהדין
שלקטיתן באחת (ירוש' פאה א טו ג).

לְקִיטָה, לְקִיטָה, לְקִיטָה — ש"פ מן לקט: ראו אצטגניני פרעה
שמושיעין של ישראל (עתיד ללקות במים) וכו'
כל זמן שהיה (בשה) ביאור אין לקות גדולה מזו ובשלה
סימן של לקיחה (בב' טו' יב).

לְקִיטָה, לְקִיטָה, לְקִיטָה — ש"פ מן לקט: שלא היו שותים בגמיעה
בי אם בלקיחה בלשונם וכו' בהיותה (השתיה)
בלקיחה הרשון שיעשה אותו הכלב והאדם טעובר
ולא בגמיעה הפה (בב' אברבנאל, פס' ו י). — ובבב' פאה,
רפואה שלוקקים אותה בלשון: ושני טיגרימונים מבושלים
עד שיטוחו ויזקה מהם לקיחות (קאנון ג ט ו). ויעשה
הלקיחות הסרטיבות שוות הסוג (בב' ג יג א ד).
ואמנם נלקחו הלקיחות ברוב העינים שיאחזו כפה
להניע מהם דבר אחר דבר אל הריאה שלא ידחה בבת
אתה אל האצטובא כ"א יאריך הדרך ממנו מן האצטובא
אל הריאה (בב' ס ה א). לקיחת השעול מהם יוקח
מבטאן שלשה חפנים וכו' ויבשל עד שיתעבה (בב' ס
ג). לקיחה אחרת יוקח גרגרי חבושים וכו' (בב' ט).

לְקִיטָה (לְקִיטָה, לְקִיטָה, לְקִיטָה) — ש"פ מן לקט: לקישה, לקישה,
— מה שנוסח בוטן מאוחר: והחשה והבשמה לא
נכו וכו' ר' יהודה אומר לקישה היו (פד"ר שנות
יב). — ובע"ה, שגולדו בוטן מאוחר: בי מן הכבירות
עושה כך ולא מן הלקישה (מדר' ככל טוב, בראש' ג מ).

לְקִיטָה (לְקִיטָה, לְקִיטָה, לְקִיטָה) — ש"פ מן לקט: כמו לקט: המור שאכל
ברשינון פרה שאכלה שעורים וכו' בלב שדילקל

(1) בארמ' כנמ': אם בכור ולקיש כהרא ייגן
דיו הוא אדר ואם לאו לית דין אדר (בב' יח).
(2) בערב' לקלקל, רש"ש החסידה במקורה וכדום.

את השמן (תוספת ג"ק א ת). מים ש ל י ק ל ק בהן הכלב (ירוש' שנת ח י"ג).
לִקְלֶקֶל⁽¹⁾, ש"י, — שם עוף, בנוי להחמירה: והעוף הנקרי לקלל יונגו ילדיהם לאבותיהם בשווקינו כמו שזנו אותם הם (רשב"י דוראן, מג"א, ח"י ד).

לקק⁽²⁾, ממנו לקק, לִקְקָה.

לִקְקִי, פ"י, לִקְקִי, עתי' יל'ק, יל'קו, — לקק הכלב המים, ויל'ק הכלב, שחה בהוציאו לשונו החוצה אל המים ומשך אותם בה, läppern; laper; to lap: כל אשר יל'ק בלשונו מן המים כאשר יל'ק הכלב תציג אותו לבר (שפ"ט ו ה). במקום אשר לִקְקו הכלבים את דם נבות יל'קו הכלבים את דמך גם אתה (מ"א כא יט). וישטף את הרכב (שהיתך מלאה דם) על ברכת שמרון ויל'קו הכלבים את דמו (שס כג לו). — ובמדר': אומה שבא לדוק דמו של ישראל ככלב (פסיק' דר"כ, זכור). "והשחמשו בפעל זה גם במש"ש נגע בלשונו נגיעה קלה, כמו לחך, lecken; lecher; to lick: רת צרופה ומוקקה, הדור באצבעו חקקה, ומרווי דריה ללוקקה, השביע נפש שוקקה (ר"י טוב עלם, אור ישראל). וראיתי (את נציב המלח של אשת לוט) אחר חצות לילה שהוא בשלימות וב' שעות קודם שיאור היום לא נשאר רק כמו ב' טפחים כי העיוים לכמה מאות באין מבפר החורפה ומצווער ודוק קין אותה (גא"י).

— פֿע', מִלְקָקִים, — לקק הכלב, כמו הקל, בנחץ הפעולה: ויהי מספר המִלְקָקִים⁽⁸⁾ בידם אל פיהם שלש מאות איש וכו' בשלש מאות האיש המִלְקָקִים אושיע אתכם (שפ"ט ו ו-י). — ובתלמ': הרבת תורה למדתי ולא חסרתי מרבתי אפילו ככלב המלקק מן הים (סנה' סח). — ובסהמ"א, במליצה פשוטה: כבר ראיתי אדם אחר שהיה לו בדי מלא דבש והיה עומד לפני שני אנשים רופאים בחנות יכין להם למכור והושיט להם שילקקו ממנו לנסות אם הוא טוב (ליקוטי ר"י סמגרי, נספ פקקי משה כ"י). ולא יקנה הקערה ולא ילקק באצבעותיו (דרכי ישרה, שער ד"ה).

— פֿע', לִקְקִי, עתי' יל'ק, — שִלְקָקו בלשונו: וראוי בכל עת שתניקתו ובש"כ ביניקה ראשונה שיחלב דבר מן החלב

⁽¹⁾ כך בערב', ע"ש קולדו.

⁽²⁾ בערב' ההמוני' לק א במשמ' זו.

⁽⁸⁾ כך ברוב הספרים, קוף בשוא פשוט, ובקצת ספרים בהטף פתח.

ויוול וכו' ושיודק קדם היניקה כל פֿעם לקיקה מדבש שהוא מועיל (קלון א ג ב).

לקראת, — עי' קראת.

לִקְשִׁי⁽¹⁾, ממנו לִקְשִׁי, לִקְשִׁי, מִלְקָשִׁי, *לִקְשִׁי.

לִקְשִׁי, ש"י, נהפס' לִקְשִׁי, — א) עשב שצומח אחרי מטר המלקוש: בה הראני אדני יי' והנה יוצר נבי בתחלת

עלות הִלְקִשִׁי והנה לִקְשִׁי אחר גזי המדך (עמו' ו א). — ב) "כמו מלקוש: יעיר ויהשוף זרוע ויד ממחים, כזיל נטפי לקש להחיות מתים (פרש' שקל', מעתיק פלוסוס).

לִקְשִׁי⁽²⁾, — קל לא נמצא.

— פֿע', וּלְקָשָׁו, — לִקְשִׁי את הכרם, לקט את הענבים האחרונים: בשדה בדידו וקצירו וכרם רשע וּלְקָשָׁו⁽⁸⁾ ערום ילינו מבלי לבוש (איוב כד ו-י).

— הפֿע', *לִקְשִׁי, — אחר, עֲבָב, aufschieben; retarder to retard: שמא אמרתי לכם שאני מביא לכם טובה והלקשתי אותה (מדר' נמד' ה). שמא אמרתי להכניס אתכם לארץ והלקשתי אתכם (שס כג). הפועל הזה יושב ומשמר לבשופליג מדאבחו קימעה וילקי שגה בסוף (שס ויקר' ל). — ואמר הפישן: דופי בן קיש, הבין גין קיש, ותתן הלקי ש, עד לדוק הקיש (קרוי' לפורים, תמימים). — והארץ את הפרות, בשלה אותם כומן מאוחר: וריחו שהיא מככרת פירותיה וכו' בית אל שהיא מלקשת פירותיה (תנחומא ויחי טו).

— הפֿע', *לִקְשִׁי, מולקש, — שנתאחר: ציה אם מולקשת, ומלקוש אם מבקשה, מל צוק עבים תהא מאוששת, כבענינת קשת (ר"א קליר, טל, אלס).

לִקְרַע, מִלְרַע, — בדקדוק, כשהנגינה באה על תנועה אחרונה שר המלה, ultima, עי' ערך "לעיר.

לִשְׁד⁽⁴⁾, ממנו לִשְׁד, לִשְׁדִי.

לִשְׁד⁽⁵⁾, ש"י, נסמיו' לִשְׁד, כנני לִשְׁדִי, — עצם השמנות, Fettes; graisse; fat, לִשְׁד השמן, עצם השמנות

⁽¹⁾ בערב' ההמוני' לקש א במשמ' זו.

⁽²⁾ עי' הערה לקמן. — פֿרש פרחון: אכלו לקשו. ואמר ריב"ג: וזאת מלה קצרה וצחה מאד והשמוש הזה דומה למת שאמרים הערב סעפתי הכרם כל' ברחי סעיפוי.

⁽³⁾ עי' הערה להערך.

⁽⁴⁾ כך נקד בן זאב. בוקסמ' ואחריו החדשים: לִשְׁד. וקצת הקדמוני' לא הורו במציאות שם זה ויכרש לשד

לון הלשון העברית (67)

(ד). שגנו לשונם כמו נחש (שם קמ ד). — ובמשמ' זו ישמש השם לשון עם תארים ופעלים מתחלפים; הלשון תדבר; ולשון עדנים תטהר לדבר צחות (ישע' לז ד). למדו לשונם דבר שקר (ירמ' ט ד). חץ שוחט לשונם מרמה דבר (שם ו). הנה נא פתחתי פי דברה לשוני בחבי (איוב לג כ). לשון מדברת גדולות (תהי' יב ד). פי צדיק יהגה חכמה ולשונו תדבר משפט (שם לו ל). — הלשון תהגה: שפתותיכם דברו שקר לשונכם עולה תהגה (ישע' נט ג). גם לשוני כל היום תהגה צדקתך (תהי' טז כד). — הלשון תהליך במקום, תדבר עליו: שנתו בשמים פיהם ולשונם תהליך בארץ (תהי' עג ט). — הלשון תחשב: הוות תחשב לשונך (תהי' נב ד). — הלשון תענה: תען לשוני אמרתך (תהי' קט קטב). — הלשון תצמיד מרמה: פיך שלחת ברעה ולשונך תצמיד מרמה (תהי' ג יט). — הלשון תרן, תרגן: או ירלג כאיל ספת ותרן לשון אלם (ישע' לה ו). תרגן לשוני צדקתך (תהי' נא יו). — הלשון תשבע: בי לי תכרע כל ברך תשבע כל לשון (ישע' מה כג). — ועם שמות ותארים מתחלפים; היה בכד לשון, קשה לו לדבר מהר בצחות: כי כבד מה וכבד לשון אנכי (שמות ד י). — לשונו אכלת כאש, מדבר דברים שרפים: הנה שם וי' בא ממרתק בער אפיו וכבד משאה שפתיו מדאו ועם ולשונו כאש אכלת (ישע' ל כו). — הכחיד דבר תחת לשונו, לא ספר לאיש: אם חמתיק בפיו רעה יכחידנה תחת לשונו (איוב כ יב). — תחת לשונו דבש וחלב, הוא מדבר דברים נעימים: נפת תטפנה שפתותיך כלה דבש וחלב תחת לשונך (ש"ש ד יא). — ולהפך: אלה פיהו מלא ומרסות ותך תחת לשונו עמל ואון (תהי' י ו). — נצר, שמר לשונו, לבלי דבר: נצר לשונך מרע ושפתיך מרמה (תהי' לד יד). שמר פיו ולשונו שמר מצרות נפשו (משלי כא כג). — החליק לשונו, לדבר חלקות: קבר פתוח גרגם לשונם יחליקון (תהי' ה י). מוכיח אדם אחרי חן ימצא ממחליק לשון (מכילי כח כג). — חלקת לשון, מי שמדבר חלקות: לשמך מאשת רע מחלקת לשון גבריה (שם ו כד). — לשון חכמים: לשון חכמים תיטיב דעת ופי כסילים יביע אונת (משלי יב כ). — לשון צדיק: כסף נבחר לשון צדיק (שם כ). — איש לשון, שטבעו לדבר רעות: איש לשון בל יכון בארץ (תהי' קמ יב). — ואמר בן סירא: נורא בעיר איש ל ש ו נ נושא על פיהו ישונא (כ"ס גני' ט יח). אל חנינך עם איש ל ש ו נ ואל תתן על אש עין (שם ח ג). — בעל לשון, שורדע לרשע דנחש: אם ישך הנחש בלוא לחש ואין יתרון לבעל הלשון (קהל' י ה). — ובתו"ם:

זהו הלשון שהיה מוציא דברי תורה כתיקנן זה הוא הלשון שהיה יגיע בתורה כל ימיו (ירוש' תני' כ"ט:). — ואמר הפיטן: לשפך דמו מהר כ"נור פר, וצרת עליו בקור מרבשופר, איה הלשון המטהרת אמרי שפר, בעונות איך עתה לוחכת את העפר (פלו"ח ער"ה, אלה לזכרה). — *הלשון מתהך הדבור: בליות יועצות לב מבין לשון מתהך (הדבור) מה גומר (כרכ' סא). — *בעל לשון, כמו איש לשון: משחרב ביהמ"ק בושו חברים וכו' וגדלדלו אנשי מעשה וגברו בעלי זרוע ובעלי לשון (סו"ט ט יח). אמרו לנחש למה אתה נושך באבר אחד וארסך מהליך בכל האיברים אמר להן עד שאתם שואלין אותי למה אין אתם שואלין לבעלי הלשון שעומד ברומי והורג בסוריא (מד"ר דבר' ס). — הכה את פלוני בלשון, דבר עליו רעות לפני שרש וכו' וכו'; ויאמרו לכו ונחשבה עד ירמיהו מחשבות וכו' ונכחו בלשון ואד נקשיבה אל כל דבריו (ירמ' יח יח). — ושמל: מות וחיים ביד לשון (מכילי יח כא). — ואמר בן סירא: כבוד וקלון ביד בוטא ול ש ו נ ארם מפלתו אל תקרא בעל שתיים ובלשונך אל תרגל (כ"ס גני' יג יד). עקרת תחבולות לבב ארבעה שבטים יפריחו טוב ורע וחיים ומות ומושלל כם כליל לשון (שם לו יז יח). — ובתו"ם, לפך לשונך, הרגילו לדבר כך וכך: למד ל ש ו נך לומר איני יודע שמה תתברר ותאחו (כרכ' ד). וכן אחיחופד על לשונו נטרד וכו' נחוי על לשונו נטרד ונצטרע (תנחומא מלו"ה א). הכל תלוי בלשון וזה לחיים נתחייב למות עסק בתורה בלשוננו וזה לחיים (שם כ). — ואמר החכם: חתף האדם תחת לשונו (מכילי הפניני, הסתירה). חלק האדם מאונו לנפשו וחלק האדם מלשונו לוולתו (שם). והלשון שער המצפון ואם הלשון יהיה מופקר ולא ייטיב לשמור מה שיש במצפונים יהיה שער האוצר פתוח (חז"ה, ספרי' ס). אמר אחד מן החכמים הלשון עט הלב ומליץ הפה ושליל המחשבה (שער השמים ט). ואמרו החכמים הלשון צעיר הקוטה גדול הנקמה (כן סמל' והגיו' ס). — *הקדים לשונו את לבו, דבר קודם שחשב היטב: ושחטסרנה (את התפלה) לאט עם הסמך לה ואל יקדים בה לשונך את לבך כי הטעם ממנה עם הטצא לבך בו טוב ממהירות תנועות לשונך ברב ממנה בשויהיה לבך ריק ממנו (חז"ה, אה"ה ס' ו). — ואמר המשורר: אשר בורת בגרון יצמח והבורת הרבות תחיה ולא תהיה תבורת לשון ינגע הלבבות (ד"ש הגיד, כן משלי מה). אל כל בני קשת למטרה עסוד אך מלשון איש מי לבבך יעזור, לכל זמן ולכל כאב מרפא ולא אמצא

למכת הלשונות מזור (כן המלך והנזיר ס). — ואמר המליץ בתארו את כח הלשון במליצה: איש חכם מחכמי ישמעאלים, וממבחר המשכילים, לשונו במליצת ערב נמרץ, ועל פיו חוון השיר נמרץ (ר"י חזיון, הקד' תתמ"א). בתוך חביל לשון ברק ירוצץ כמו פמיש לכב אימים יפוצץ, ארקע בו פתילי המליצות ומהם שרשרות השיר אקצץ (ס"ו). — "דבר עד לשונו של פלוני, כמו שדבר פלוני, כחפצו ורצונו: ובראות צוררי כי על ל' שונו כפה אחד תדבר החבורה, אזי הריק חניית רמה וחרב וגם סגר להלחם סגירה (ר"ס הנגיד, אלס"ע). — ומ"ר "לשונות: ובר' לא ימצאו עמי ידיהם ויודו לעצתי בלשונם (כ"כ"ג, ע"ס סוד). — ומ"ר "לשונות: ראו נכרא אשר ברא לך שוכן בשמים, באזנים ועינים ואפים ורגלים, וברכים וידים ושרים ומתנים, ברעום וכפיים חלצים ושוקים, ולשון חד בתוך מסגד ולא תמצא לשונות, והכין לה שתי חומות שפתים ושנים (ר"י, תנ"ך מכת' הפיו, ליון כ"ג 99). — *עמוס בלשוננו, כמו כבד לשון: שהיה (הנביא עמוס) עמוס בלשוננו (מד"ר יק"ר). — לשונות, מדבר דברים מגנים: אע"פ שמדבר בלשון הקדש גוי לשוננו סרוח (ס"ס כמ"ד). — ועצם הדברים שאדם מוציא מפיו בלשוננו, ובכלל דבור, Rede; parole; speech: אדני יי' נתן לי לשון למודים (י"ט). ביאלף עונך פיר ותבחר לשון ערומים (ליו"ס ס). לא יעשו עולה ולא ידברו בוב ודא ימצא בפייהם לשון תרמית (ל"ג ג' א'). כלל כל המלים שבהן אדם מדבר לחברו ומודיע לו מחשבותיו, Sprache; langue; language: מאלה נפרדו איי הנוים בארצתם איש ללשנו למשפחתם בגויהם (כ"א"י ס). אלה בני חם למשפחתם ללשונותם בארצתם בגויהם (ס"כ). ישא יי' עיניך גוי מרחק מקצה הארץ כאשר יראה הנשר גוי אשר לא תשמע לשנו (דכ"ד כ"ט). הגני מביא עליכם גוי ממרחק בית ישראל גאם יי' וכו' גוי לא תדע לשנו ולא תשמע מה ידבר (י"ח"ס י"א). בימים ההמה אשר יחזיקו עשרה אנשים מכל לשונות הגוים והחזיקו בכנף איש יהודי לאמר נלכה עמכם כי שמענו אלהים עמכם (זכ"ר ח כג). וישלח ספרים אל כל מדינות המלך אל מדינה ומדינה ככתבה ואל עם ועם בלשנו להיות כל איש שרר בביתו ומדבר בלשנו עמו (אס"ת א כב). ואל היהודים ככתבם ובלשונם (ס"ט ט). ובלשון עם ועם (נח"מ יג כד). וללמדם ספר ולשון כשרים (דני"א ד). — ובתו"ס: אלו נאמרין בכד לשון פרשת סוטה וידוי מעשר קריאת שמע ותפלה (סו"ט ז"א). כשנגלה הקב"ה ליתן תורה לישראל דא בלשון

אחר נגלה אלא בארבע לשונות (ספרי דכ"ד סמג). בו ביום גזרו על פיתן (של היונים) ועל גבינתן וכו' ועל לשונן ועל עדותן (י"ח"ס ס"ח א ג). שמע בכד לשון שאתה שומע (ככ"ד יג). בני יהודה שהקפידו על לשונם נתקיימה תורתם בידם בני גליל שלא הקפידו על לשונם לא נתקיימה תורתם בידם (ערו"כ נג). כל דיבור ודיבור שיוצא מפי הגבורה נחלק לשבעים לשונות (שנת פת). אין מושבין בסנהדרין אלא בעלי קומה וכו' ויודעים בשבעים לשון שלא תהא מנהגו שומעת מפי התורגמן (ס"ה יו). שיהיו דבריו של שם נאמרין בלשונותיו של יפת (מד"ד דכ"ד א). שעורבב הקב"ה את לשונם (של אנשי דור הפלגה) ולא היה אחד מהם יודע לשון חבירו (תנחומא נח כח). היה הקול (מהר סיני) יוצא ונחלק לשבעה קולות ומשבעה קולות לשבעים לשון כדי שישמעו כל האומות וכל אומה ואומה שומעת קולו בלשון האומה (ש"ס שמו"ס). — ומצוי מאד בסה"מ: כי הלשונות הן מוסכמות עד חתוך געיונות הקול וסדר הגעיונות על הדבור (ל"א ס"ה, פ' י"ז ל"ט). האתה רואה ש הלשונות קרובות אין להם תחלה (כוז"ר א ד). אלא שאנחנו מפסיקים תוכן לשוננו (ש"ס כ"ד). — ואמר המשורר: וכנות עדינות הגלו ממדינות, ממטות רעגנות ומנותות שאננות, ונפזרו בינות עם לא בינות, בלעני שפה ובלשונות שונות, אך ששרו אמונות כס היו אמונות (ר"י הלוי, יונה נכ"ח). — לשון הקדש, לשון העברית: ואלו נאמרין בלשון הקדש מקרא ביכורים וחליצה וכו' (סו"ט זכ). מצות חליצה בא הוא ויבמתו לכו"ד וכו' והוא אומר לא תפצתי לקחתה ובלשון הקדש היו אומרים (י"ח"מ יב ו). כה תאמר אל בני ישראל בלשון הקדש (מכ"י י"ח ו ט). כד מי שקבוע בארץ ישראל ומדבר לשון הקדש וכו' יהא מבושר שכן העולם הבא הוא (י"ח"ס קל"ג מו ג). יש להם (להשרים) דעת כמלאכי השרת ומהלכין בקוטה וקופה כמלאכי השרת ומספרים בלשון הקדש כמלאכי השרת (תני' טו). ניתנה תורה לישראל בכתב עברי ולשון הקודש (ס"ה כ"א). מצאתי אדם אחד וכידו מגולה אחת כתובה אשורית ולשון קדש (ס"ז לו). — לשון סורי, לשון ארמי, לשון יוני, לשון פרסי, לשון מדי: שלא יתא לשון סורי קל בעיניך (י"ח"ס סו"ט ז"א ג). לעולם אל ישאר אדם צרכיו בלשון ארמי ואמר ר' יוחנן כל השואר צרכיו בלשון ארמי אין מלאכי השרת נוקקין לו שאין מלאכי השרת מכירין בלשון ארמי (בכ"ד י"ב). בלשון יוני קורין לבלב דמס (ס"ס סג). בלשון יוני קורין לאחת הן (מו"ק כח).

בא"י לשון סורסי דמה אלא אי לשון הקודש אי
 לשון יוונית ואמר רב יוסף בכבד לשון ארמי למה
 אלא או לשון הקודש או לשון פרסי (סוט' מט:). התירו
 שיכתבו בלשון יונית (מד"ר דנר' א). בנוהג שבעולם
 מדוי נושא פרסית היא מדברת בלשון מדי פרסי נושא
 מדיית והיא מדברת בלשון פרסי (שס"סת', ויסלת ספרים).
 — לשון דרומית: ר"א בר כהנא אמר לשון דרומית
 הוא אבל ברם (מד"ר כנאס' א). — *לשון עברי: וי'
 מסיני בא זה לשון עברי וזרז משעיר למו זה לשון
 רומי הופיע מהר פארן זה לשון ערבי ואתא מרבכות
 קדש זה לשון ארמי (ספרי דנר' זמג). בחרו להם כתב
 אשורי ולשון עברי (י'וש' סוט' זכ"ג). אמר ר'
 יהודה הלוי ברש"י בלשון עברי שמו יין ובלשון
 ארמי שמו חמר (תנחומא סמיני ז). — *ולשון עברית:
 בי יש בלשון עברית נפילה בלשון דיוו (מנחם,
 עקב ג'). וזה הוא חרבן לשון העברית (תנ"י דונס על
 רסע"ג, סימן א). — ואמר המשורר: וזה לשונם מלשון
 עברית ולא לשפת יהודית היתה מכרת, חצים מדבר
 באדומית וחצי בלשון בני קדר אשר קודרת (דשנ"ג,
 סעניק זח). תרתי בלבי לעשות ספר בסוד דקדוק שפת
 קדש היות נבצרת, אולם בדעתי בלשון עברית לבד
 מכל לשונות היא דטוב נבחר (שס כג"ד). ובכן דעו
 יתרון לשון עברית אשר היא מלשון כל עם ועם ויתרת
 (שס לת). — *ולשון עבר: ואיך יעלה בדעת שידומה
 אצלם כי הלשונות אשר היו לפניהם כחמש מאות שנה
 היו לשון עבר לבדה (כוזיא א מט). — *לשון תורה, לשון
 עברית של המקרא, לשון חכמים, זו של המשנה וכו':
 הגלה הקב"ה את ישראל לבבל וכו' מפני שקרוב לשונם
 ללשון תורה (פסח' פז:). לשון תורה לעצמה לשון
 חכמים דעצמן (תול' קלו:). וכן דרכו של לשון חכמים
 שמתסרין את חז"ל והחז"ל (ר"ג גאון, ערוכ' סג). תער
 ומספרים משוננים מעט זה מזה ויש שינוי בין לשון תורה
 ובין לשון חכמים כי תער של תורה בלשון חכמים
 מספרים (עקון, עקב ננסטר). — *לשון משנה: מהו רדנו
 לשון משנה הוא הרודה פת חמה (מד"ר נמד' א). —
 *לשון ישראלים: ובניכם מאמוני וחבקי לשון זרים, אשר
 עזבוני ויקטרו לאלהים אחרים, העבירו ללשון קדר לשון
 ישראלים, ואמרו לכו ונמברנו לישמעאלים (ד"י חזיוני,
 הקד' תחמ"ג). — *בעל לשון, מי שיועד לשון מהלשונות:
 ר"ח בשם ריב"ל (אמר) חיותי על כד בעלי לשונות
 לידע מהו דאחיתמון ולא אמר לי אדם דבר (י'וש' כ"ב
 ת י' ג). — *הכמת הלשון: ואל תמירר לכך בדבר מן

ההכמות אלא מה שתתכבד בו אצל אנשי דורך וכו'
 הכמת הלשון ותוכן: משקל ושרשי הדקדוק והשיר
 (תו"ס, ימוד המעשה ה). — *שמוש הלשון, עי' שמוש.
 — ובהרחבה, בנוי לאומה: לקבץ את כל הגוים והלשונות
 ובאו וראו את כבודי (שע' מו ית). — ובתו"ס: שכל
 אומה ולשון ששלטה על ישראל שלטה בסוף העולם
 ועד סופו (מכ"י נגלת כ א). אלמלי לא גשתברו לוחות
 הראשונות וכו' אין כל אומה ולשון שולטת בהן
 (ערוכ' נד). אשריכם ישראל בזמן שעושין רצונו של
 מקום אין כל אומה ולשון שולטת בהם (כתוב' סו:).
 לא קיבלו ישראל את התורה אלא כדי שלא תהא אומה
 ולשון שולטת בהן (ע"ז ס). כל אומה ולשון תסגור
 לאלהיה (מד"ר ויקר' ו). — *דרך הדבור בלשון מן
 הלשונות: חליל ונבל יעריבו שיר ומשניהם לשון
 ברה (כ"ס גני' מ כא). דברה תורה בלשון בני אדם
 (נרכ' לא:). ובגדרים הלך אחר לשון בני אדם (נדר'
 ל:). — *לשון נקיה, שאין בה דבור מנגה: ראוה מדברת
 עם אחד וכו' מהו מדברת נבעלת ולמה תנינן מדברת
 לשון נקי (י'וש' כתוב' א כס"ג). רב אמר אוכלת עמו
 מלילי שבת ללילי שבת בלשון נקיה (שס ח ל:).
 לעולם יספר אדם בלשון נקיה שהיה כוב קראו מרכב
 ובאשה קראו מושב (פסח' ג). (כתוב) ולא ידע אתו
 מאומה כי אם הלחם אשר הוא אוכל לשון נקי (מד"ר
 כנאס' ע). אל תתן את פיך לחטוא את בשרך בלשון
 נקי דברה תורה אם אמרה דך אשתך שהיא נדה אל
 תחטוא את גופך ותנע בה (תנחומא מלור' א). — ולדפדף,
 לשון מנאף: מה שאנו רוצין לעשות באותן אנשים
 (משנב זכור) נער לך לשון מסונף (תנחומא וירא יב).
 — *לשון צח: גריל קרי המפה על שם שארונה ולשון
 צח הוא (דשנ"ס כ"ג נו:). קם על רגליו ואמר בלשון
 צח ונבכד הנני אומר גוזר וגו' (כן המלך והגוזר ד). —
 ועי' עוד צח. — *צחנות הלשון, עי' צחנות. — *ונוסח
 הדברים: בזמן שאדם סצטער שכינה מה הלשון אומרת
 כביכול קלני מראשי קלני מורועי (פסח' וס). שאדם חייב
 לומר בלשון רבו (עד' א ג). ובלשון הזה אמרו
 לו עקיבא עקיבא נחמחנו (ספרי דנר' מג). בלשון
 הזה אמר לו ר' ישמעאל עונש האחרון מרובה יותר
 מן הראשון (תוספתא שנת יג ד). בלשון הזה אמר להם
 אין דור יתום שראב"ע שרוי בחוכו (תני' ג). בלשון
 הזה אמר בן עזאי חבל עליך בן עזאי שלא שימשת את
 ר"ע (נדר' עד:). אמר ר' אייבו אפילו אדם שרוץ אינו
 אומר בלשון הזה כך היה יעקב אומר הבה את אשתי

ואבוא אליה (מד"ר בראש"ט). — ונוסח הדברים הכתובים באופן מהאופנים בספר: הכי גרסינן לה בתורת הכהנים אמר ר' יהודה וכו' ולשון הספרים איני יודע לפרשו בראוי (רש"י כ"מ קד.). יש בספרים ב' לשונות ורש"י פירש לשון שני של ירושלמי (תוספ' תמור' ט:). — ומצוי מאד במהמ"א הדבור: וזה לשוננו, ובר"ת וז"ל, כשמוכאים דברים כעצם הנסמך שהם כתובים במקומם. (ד* במש"מ ענין, דבר שנאמר: אי טה שנה אחד מי"ב בה אף חדש אחד מי"ב בו וכו') הא אם אמרת כן בכר הלכנה באמצע הרקיע הא אין עליך דומד' כלשון האחרון (שגם חדש הוא אחד מי"ב בו) אלא כלשון הראשון (שרק שנה אחד מי"ב בה) (מכ"י כא כ.). לא תגנוב בגונב נפשות הכתוב מדבר או הרי זה אותרה לגונב ממון וכו' הא אין עליך לומר כלשון אחרון אלא כלשון ראשון הרי זה אותרה לגונב נפש ולא אותרה לגונב ממון (שס יתרו, כחדש ח). יין זה מוגז שבר זה חי או אינו יין זה חי ושבר זה מוגז ת"ל ונסכין יין וכו' חי אתה מנסך ואי אתה מנסך מוגז הא אין עליך דומד' כלשון האחרון אלא כלשון הראשון יין זה מוגז שבר זה חי (ספרי כמד' כג). — ובמש"מ מל"ה: מיין ושבר יויר והרי יין הוא שבר ושבר הוא יין אלא שדברה תורה שתי לשונות כיוצא בואתה אומר שחיטה היא וביחיה היא שחיטה קמיצה היא הרמה הרמה היא קמיצה עמוקה היא שפלה שפלה היא עמוקה אות הוא מופת ומופת הוא אות אלא שדברה תורה שתי לשונות (ספרי כמד' כג). לשונות כפולות הן (הלוך הלכת, נכסף נכספת, נגב נגבת) התורה דברה ריבתה כדרכה (ירוש' שבת יט יו.). — (ה* במש"מ מלה מן המלים, Bedeutung; sens: אמר ר' יהושע דא שמעתי אלא שלשית אמרו לו מה הלשון שרשית אמר להם כך שמעתי סתם (פרק א' ח). כתב כלנכסיו לשני בני אדם באחת כתב לזה בלשון מתנה ולזה בלשון ירושה (ירוש' כתוב' ו לא.). בד' השונות אדם מוכה חוץ מלשון ירושה (שס). אין לשון זה ויספו אלא לשון תוספת (שס סוט' ת כג). באומר אחד מכל השונות הללו נורתי (שס נזיר א נא.). כל השונות משמשין לשון נזירות חוץ מד' שון קרבן בד' השונות משמשין לשון קרבן חוץ מלשון נזירות (שס כ נא ד). אין נא אלא לשון בקשה (כנלי כרכ' ט.). אין ושא אלא לשון שבועה (שגת קג.). כי משמש בארבע לשונות (ר"ס ג.). אין דרור אלא לשון חרות (שס ט.). שבר לשון שתיית לשון שביעה לשון שכרות (סוכ' מעט.). כל מקום שנאמר ויבי' אינו אלא לשון

צער (מג"י יו.). אמר אבהו מאי לשון רביעה דבר שרובע את הקרקע (תע"ו:). עשרה כדי שמן יש לי אצלך אדמון אומר יש בלשון הזה לשון קנקנים (וחכמים סוברים) אין בלשון הזה לשון קנקנים (כמו' קח.). אין קינוי אלא לשון התראה וכו' ואין עבירה אלא לשון הכרזה שנאמר ויצו משה ויעבירו קול במתנה (סוט' ג.). אמר ר' יוחנן אין מתינה אלא לשון עבירה (שס' י.). אמר רב הונא הללו ואני ערב הללו ואני פורע הללו ואני חייב הללו ואני נותן כולן לשון ערבות הן תן לו ואני קבלן וכו' תן לו ואני נותן כולן לשון קבלנות הן (כ"ב קעד.). אמר אבוי שאובד שתי ד' שונות משמע (נדר' יו.). ת"ר אם בחקתי תלכו אין אם אלא לשון תחנונים (ע"ז ה.). אמר ר' יוחנן כל מקום שנאמר וישב אינו אלא לשון צער (סנ' קו.). ועוד שאלתיו מאי לשון רפידים ואמר לי רפידים שמה (נכור' ה:). אין הלשון הזה ויקר אלא לשון מומאה (מד"ר בראש"ט). ר"א בנו של ר' יוסי הגלילי אומר אין הלשון הזה (שכתוב ותרם שרה את בן הגר וכו' מצחק) צחק אלא לשון שפיכות דמים (שס גג.). (בתוב) אשא דעי למרחוק וכו' אמר מאיר הלשון הזה משמש שתי לשונות לשון שירה לשון דבר (שס ויקר' יד.). אמר ר"א בן יעקב הלשון הזה (של תשואות) משמש שששה לשונות צרות מרגשות אפלה (שס איכ' פתיח'). אמר ר' יוחנן דבור זה (שד' שועה) משמש שלשה לשונות ועקה שועה נאקה (שס). מהו לשון הגני לשון ענוה לשון חסידות (תנחומא וירא כב.). ואין מחץ אלא לשון הריגה (שס מ"י שס ג.). אין לשון אשיתך אלא לשון הברדה (שס מפט' יו.). ואין תכסוף אלא לשון תאוה (שס תלו' כ.). — ומצוי במהמ"א: כולם לשון הקפה וסיבוב (מנחם, ערך זר ה.). וחדשים פתח לשון חירוש אניה קמץ ספינה אניה לשון אנינות ותרבות קמץ לשון חרבן (תש' דוגש על רסע"ג, סימן כ.). לו מתחלק לענינים הרבה יש לו משמש בלשון בקשה ולשון הלואי וכו' ויש לו משמש בדשון אולי וכו' ויש לו משמש בדשון שמא (רש"י בראש' ג' יו.). אין מתאוננים אלא לשון עלילה (הוא, כמד' יא' ח.). *לשון גופל על לשון, כשבאות שתי מלים דומות קצת בשתי מש"מ מתחלפות: שמעת מימך אומר גיני גינאי אנתרופי אנתרופ' גברא גברתא אלא אישנאשה למה שהלשון הזה גופל על הלשון הזה (מד"ר בראש' ית.). אמר (משה) אם אני עושה אותי (את הנחש) של זהב אין הלשון הזה גופל על לשון זה ש"כ בסף אין הלשון הזה גופל על לשון הזה

אלא הרי אני עושה אותו של נחשת לשון נופל על הלשון (כס"ל).—ובססה"א: ואמר חלקי ואמר חלקך לשון נופל על הלשון (לד"ק יט"ו ו'). ויותר הדעת נוטה עם הקרא המועד שבת והשבוע שבת עם ההשלמה שלא יהיו שמות שבת הנאמרים בענין זה לשון נופל על לשון אלא מהכרח רב בשדא יהיה דרך לכלול אותם בענין אחד (כ"ה הקד"מ, ג"ע, תג הכנוט' ב).—(ו) בדקדוק, *לשון זכר, לשון נקבה: והיה השרה בצאחו מגיד שהשרה קרוי לשון זכר (ספרא בתק"ה), ודרך לשון נקבה הוא (קדוש' ב). הואיר ופתח הכתוב בלשון נקבה וסיום בלשון נקבה ולשון זכר באמצע (זכח' מג:), ומצוי מאד. — *לשון יחיד, לשון רבים: בלשון יחיד ותושבחות שאמר דוד בספר תהלים וכו' האמורות בלשון יחיד כנגד עצמו האמורות בלשון רבים כנגד ציבור (פסח' ק"ו). הללו (הקללות שבת"ב) בלשון רבים אמורות ומשה מפי הגבורה אמרן והללו (שבסשנה תורה) בלשון יחיד אמורות ומשה מפי עצמו אמרן (מנ"י לא:). הואיל ונאמרו קדשים בלשון רבים ונאמרה מומאה בלשון יחיד (זכח' מג:).—*לשון כבד, לשון קל, לשון הפעיל, וכדום: שיש לשון קל ויש לשון כבד כמו שובר ומשבר (כש"י כמות א יג). כל אלו לשון הפעיל את אחרים (ש"כ). ועל כרחי אני זקוק לפרש תלוינו בלשון תפעילו (ש"ע ו'). — *לשון הרע, דבריסרעים שאדם מספר על חברו, Verleum- dung; calomnie; slander: מצינו שלא נחתם גור דין על אבותינו בסדר אלא על לשון הרע (ערכ' ג ה). לא תשא שמע שוא הרי אוהרה למקבל לשון הרע (מכ"י מפע"ב). על אלו דברים גפרעין מן האדם בעוה"ז והקדן קיימת לו בעוה"ב עד ע"ז ועד גלוי עריות ועל שפיכות דמים ועד לשון הרע כנגד כולם (תוספתא פאה א ב). שאין הנגעים באין אלא על לשון הרע (ש"ס נג"ו ו'). את מוצא שבשפעל עכן בתרם התחיל יהושע מפיוס לפני הקב"ה ואומר רבש"ע הודיעני מי זה האיש אמר לו הקב"ה איני מפרסם כל ברית ולא עוד אלא נמצאתי ואמר לשון הרע אלא לך והעמיד את ישראל לשכטיו והפל עליהן גורלות (ירוש' סנה' ו כג:). כל המספר לשון הרע וכל המקבל לשון הרע וכד המעיד עדות שקר בחבירו ראוי להשליכו לכלבים (פסח' ק"ח). על מה קטורת מכפרת על לשון הרע ויא דבר שבחשאי ויכפר על מעשה חשאי (יומ' מד.). אין הנשמים נעצרים אלא בשביל מספרי לשון הרע (תנ"י ו'). כל לשון הרע שאין בו דבר אמת בתחילתו אין מתקיים בסופו (סו"ט לה). ארבע ביותות

אין מקבלות פני שכינה כת ליצים וכת חניפים וכת שקרים וכת מספרי לשון הרע (ש"ס מכ.). כל המספר לשון הרע כאילו כפר בעיקר (ערכ' יס:). על שבעה דברים נגעים באין על לשון הרע ועל שפיכות דמים וכו' ועל צרות העין (ש"ס יו.). כל כלי זיין מכין במקומו וזה (החין) מכה מרחוק כך הוא לשון הרע אמר ברומי (והורג) בסוריא וכו' כל מי שהוא מקבל לשון הרע אע"פ שאתה הודך ומפיוסו והוא מתפייס עדיון הוא בוער מכפנים (מד"ר כרש"י לת.). שגלוי היה לפני הקב"ה שהן באים ואומרים לשון הרע על הארץ (ש"ס כמד"י). כך דרכן של מספרי לשון הרע פותחין בטובה ומשלימין ברעה (ש"ס). מה ראה ליפרע מהם בנחשים לפי שנחש פתח בלשון הרע תחלה ונתקלל ולא למדו ממנו אמר הקב"ה ויא נחש שהתחיל בלשון הרע תחלה ויפרע מספרי לשון הרע (ש"ס יט.). ראה כמה קשה כחו של לשון הרע שנצטוו לכנות ביהמ"ק ובשביל שהיה הדור בעלי לשון הרע לא נכנה בימיהם (ש"ס דנ"ה ס.). המספר לשון הרע חמור מן העושה מעשה שלא נחתם גור דין על אבותינו במדבר אלא על לה"ר (תנחומא כרש"י לת.). קשה לשון הרע שהביא מיתה על אדה"ר שעמד נחש ואמר לאדם ותוה כי יודע אלהים וכו' שמן האילן הזה אכל בשברא את עולמו (ש"ס). וכן ביוסף לא הגיעוהו כל אותן הצרות אלא עד לשון הרע שספר על אחיו (ש"ס יכ"ו ו'). מי שהוא סדר לשון הרע בחבירו הצרעת באה עליו (ש"ס מלו"ט ו'). גמי הרוח ומספרי לשון הרע ומדברי נבלה ותכמים בעיניהם (דל"ה ב.). אם שמרת סיך מלשון הרע תהא כל ימך בשלום (דל"ה ט.).—*לשון שלישיית, כנוי ללשון הרע: למה נקרא שמו של לשון הרע לשון שלישי שהוא הורג שלשה שאמרו והמקבלו ושנאמר עליו (מד"ר דנ"ה ה.).—*אבק לשון הרע, לא לשון הרע ממש, אלא דומה דזה: שיש עבירות אין אדם גיצול מהן בכל יום הרהור עבירה ועיון תפלה ולה"ר לשון הרע ס"ד אלא אבק לשון הרע (כ"כ קסה:).—וההפך לשון טוב: בקש (הפה) לעסוק בתורה לספר לשון טוב להלל לשבח להתפלל לומר שירות אומר (תנחומ' תולד' יג).—ח בדברים דא בע"ה, כל מה שדומה קצת בצורתו ללשון; לשון ים, שטח של מים צר וארוך שנכנס בתוך היבשה: ונבדל לפאת צפונה מלשון הים מקצה הירדן (י"ס"ג י"ה ס.). והיה תוצאותיו הגבול אל לשון ים המלח צפונה (ס"י י"ט). והחרים יי' את לשון ים מצרים (יט"ז י"ה י"ה).—ובתלים: לשון ים הנכנס לחצר אין ממלאין היסגו

בשבת (ערוכ' יכ.). — לשון אש: כאכל קשלשון אש וחשש להכה ירפה (ישע' ס כד.). — לשון זרב, תחיכת זרב ארובה וצרה: ואראה בשלל אדרת שנער אחת טובה ומאתים שקלים כסף ולשון זרב אחד חששים שקלים משקלו ואחמדם ואקחם וכו' ויקח יהושע את עכן בן זרה ואת הכסף ואת האדרת ואת לשון הזהב (יחזק' ז כא-כד.). — *לשון של ארגמן: מצא פירות מפוזרים וכו' ואניצי פשתן ול שונות שר ארגמן הרי אלו שלו (כ"מ כ א). מומני בניו צמר ובציפי צמר וכל שונות של ארגמן ובמובין (שנת מת.). דרכן שר בני אדם להממין בניו צמר ול שונות של ארגמן (כ"כ יט.). מעשה בהורקנום בנו של ר"א בן הורקנום שהיה קושר תפיליו בל שונות של ארגמן (מנח' לה.). — *לשון של זהורית: שקושרין לשון של זהורית עושה חולק לשון שר זהורית (שנת ט ג). מה היה עושה חולק לשון שר זהורית חציו קשר בסלע וחציו קשר בן קרניו ודחפו לאחוריו (יומא ו א). כל ימים שהיה שמעון הצדיק קיים היה לשון של זהורית מלבין (ירוש' סו ו מג ג.). — *לשון של תכלת: המוצא תכלת בשוק ל שונות פסולות חוטין בשריו (ערוכ' לו.). מעשה בתלמיריו של ר"ע שהיה קושר תפיליו בל שונות שר תכלת (מנח' לה.). — ט *חלק מחלקי המטה: מלבן שנתנו על ד שונות וכו' נדר שתי ל שונות לזכסן נדר שתי ברעים לזכסן (כלים יט ד-ט.). מיטה שעשה שתי ל שונות שלה מלווחין מרות אחת (תוספתא כלי' כ"מ ח.). — *זכבנדים: כמו שיש לנלחים בעין ד שונות לכאן ולכאן וקושרים של ימין בכתף שמאל ושל שמאל בכתף ימין (רש"י שנת קלא:). — *לשון המאונים, בעין שבט של ברול קבוע בכד המאונים וגומה לכאן או לכאן ומורה אם המשקל מכון: ולשון הנפש מאונים חק שהיא עומדת באמצע כאמת ומשפט מכרוע בינתים (ר"י ברלוגי, סי' יז' 207). גפש של מאונים הוא ברול החלול שה ד שון קבוע בו וכו' וקנה הוא הקנה של שון קבוע באמצעיתו ושתי המיתנות תלוין בראשו (רש"י, כ"כ פט.). והחוט שהמאונים תלוין בו יהיה ארוך שלשה טפחים כדי שיהיה האויר על הל שון ב' טפחים (טומו"מ רלא י). פלס הוא סה שחופס השוקל של שון המאונים בתוכו (מ' אלדני, ש"א ז). שהמאונים יש לה כף מכאן וכף מכאן ול שון באמצע (עמ"מ, עולם סתהו כט.). — *לשון הלהב: וכאשר באנו אל השוקמצאנו צלי אש תאווה דעינים, יושב בין תנור וכירים, וכו' ול שון הלהב בשל נתחיו, ורתח רתחיו (ר"י תריו, תחמ"א כה.). — י *בצרוף עם שם אחר, בנוי לקצת צמחים

ומרחים; דשון השנה⁽¹⁾: ראוי שתתחיל בו בראיית העין במקרים בהסמיכות כמו סמיכת דשון השנה וסמיכת עלי חלפי (קלמון ג א ח). ומי לשון השנה עם עלהו ועם שרשו (סס' ד כד.). והנית עליה תחלה ענפי גפן וענפי הסנה ול שון השנה ואחר זה הערב בהם המרטיכות ומעט דבש (פרקי משפ' ט.). — דשון השור⁽²⁾: אם יושם העשב הנקרא לשון השור ביין וישתה יחדש לשותהו שמחה (ראש"י, ספ' הנסיונות ס א). וישים על בטנו תחבשת מקמה שעורים שנתכשל במים עם עשב הנקרא לשון השור (מ' אלדני, ש"א ד.). כי העשב הנקרא לשון שור אם ישחה אדם מהמין שלו או יאכל ממנו בכל בקר יחוק הוכרון (ר"א מודינא, לכ האריס א ו א.). — לשון הכלב⁽³⁾ (מעשה טוניה, ערוכ' טכסס, ערך לינו גלוסו.).

*אותיות. — דב'ר וכו', עי' במקומו. — *בלשון, בנוי לבעד לשון. — *בלשונות. — דקדוק. — *הבירה, הכרת האותיות, המלים, וך, דשון ורה. — *טהרת הלשון. — קתב וכו', עי' במקומו. — *לעז. — *לעז. — מאמר. — מכמא. — מדבר. — *מחורה. — *מלאכותיות, עי' זה הערך. — מדח, מדח, מדח. — *מלון, ספר נקבצו בו כל המלים שיש בלשון. — *מנח, מנח. — *שפה, נכריה, לשון נכריה. — *עלגות. — *שיח. — *שפה.

*לשונות, ת"ז, לנק' לשונות, מ"ד לשונות, לשונות, — של הלשון, ששיך להלשון: חכמת הלשון היא חכמה תודיע דרכים כוללים ידבר בהם בלשון כפי הראוי דפי הסכמת הלשון וכו' שיהיה הרביר מסכים כפי ההנחות הל שונות למה שיוציר בנפש (מעשה אפוד ח). שלא היתה (חכמת יון) כי אם חכמה ל שונות (ר"א כיכאנו, דרך אמונה מז.). כי אלו אינם יודעים שום מוד טבעי אמתי כי אם במיו ל שוני ודרכי וכוחים (ר"י פרובינללו, ש"ת כדנר למוד חכמא). והם (המלצים) במדרגה ל שונות ר"ל שיש מדרגה אחת וכו' להאריך במציאות בלשון (סס). אבל דברנו כזה על דרך ההעברה

— (1) בסורית לשון אטרא, בערבית לשאנ אלחמל, והוא תרגום מיונית ארגוולוסון, והוא Wegerich; plantain. — (2) בארמית: עשב הנקרא בלשון יוון בוגלוסין ובדשון ארם לשון תורא (אספ' 51, כ"י מינק). בערב' לשאנ אלתי'ור, והוא Borago officinalis L. — (3) בסור' דשון בלבא, בערבית דשאנ אלכלב, וגם באשורית דשנ בלב (ZAW XIX, 3-4, 176). ביוני' קינוגלוסוס. והוא Plantago major L., וכבר העיר אשרסון בהערות דעמ' לו Pfln. § 180, כי הדמיון של העלה הזה עם לשון הכלב הוא כ"כ קרוב שאפשר שהשניים והיונים באו לזה שניהם מעצמם ולא לקחו זה מזה.

הלשונית לתת הכנה וקצת ציור בענין אצילות הספירות (עפ"ה"ק לר"מ נב"ל, סימון ב).

***לשישית**, ש"ט, — שם צמח: הלשונית⁽¹⁾ והלבושין והירענה והבורית והאהליש להן שביעית (תוספתא שבי' ה' ו'). הלשונית והלבושין וכו' והמלפפונות ופול המצרי מין זרעים הרי זה כלאים בברם (שם כלא' ג' יב).

לשד⁽²⁾, ממנו לשפה, לשד.

לשד⁽³⁾, ש"ט, — כמו לשפה: אלהי נגרשתי מדביר וט' ש'ך, נורד ונורד באהלי משך, נמתי כי אשב בחשך (דנכ"ג, שתר' יו"כ, ארץ אשפיל).

לשכה⁽³⁾, ש"ט, לשכחה, מ"ל לשכח, לשכות, — חדר גדול לתשמישים מתחלפים: ויקח שמואל את שאול ואת געריו ויביאם לשכחה ויתן להם מקום בראש הקרואים (ש"ט ט' ככ), מבא' בית יי' אל לשכת נתן מלך הסרים (מ"ב כג' יא), ואבא אתם בית יי' אל לשכת בני חנן בן גדליהו איש האלהים אשר אצל לשכת השרים אשר ממעל ללשכת מעשיו בן שלם (ירמ' לו' ד), ויקרא ברוך בספר את דברי ירמיהו בית יי' בלשכת גמריו בן שפן (שם לו' י), ויורד בית המלך עד לשכת הספר (שם יב), ואת המגלה הפקדו בלשכת אלישמע הספר וכו' ויקחה מלשכת אלישמע (שם כ"א), ויביאני אל החצר החיצונה והנה לשכות ורצפה עשויו לחצר סביב סביב שלשים לשכות אל הרצפה (יחזק' מ' יז), ומחוצה לשער הפנימי לשכות שרים וכו' ויורכו אלי זה הלשכה אשר פניה דרך הדרום לכהנים שמרי משמרת הבית והלשכה אשר פניה דרך הצפון לכהנים שמרי משמרת המזכה (שם מד' מו), ויבאני אל הלשכה אשר נגד הגזרה (שם מ"א), וישטמו את בגדיהם אשר המה משרתם בס' והניחו אותם בלשכת הקדש (שם מד' יט), ויעש לו לשכה גדולה ושם היו לפניו נתינים את המנחה הלבונה והכלים ומעשר הדגן התירוש והיצהר (נחמ' יג' ה), ואשליכה את כל בלי בית טוביה החוץ מן הלשכה (שם ח), והלויים יעלו את מעשר המעשר לבית אלהינו אל הלשכות לבית האוצר כי אל הלשכות יביאו בני ישראל ובני הלוי את תרומת הדגן התירוש והיצהר ושם כלי המקדש והכהנים המשרתים והשוערים (שם י' לט' י). — ובתו"מ: שער נקנור ושתי לשכות היו לו אחת מימינו ואחת משאלו אחת לשכת פנחס המלביש

(1) לא נתברר מהותו. בירוש' שדשושית, עי' והערך.

(2) עי' הערה דהערך.

(3) רק בעבר, ולא נתברר מקורו.

ואחת לשכת עושי כהיתין (מדות א' ד), ארבע לשכות היו בבית המוקד וכו' ומה היו משמשות מערבית דרומית היא היתה לשכת מלאי קרבן דרומית מזרחית היא היתה לשכת עושי לחם הפנים (שם ו'), עזרת הנשים היתה אורך מאה ושרשים וחמש על רוחב מאה ושלשים וחמש וארבע לשכות היו בארבע מקצעותיה וכו' דרומית מזרחית היא היתה לשכת הנזירים וכו' מזרחית צפונית היא היתה לשכת דיר העצים וכו' צפונית מערבית היא היתה לשכת מצורעים מערבית דרומית וכו' היא היתה נקראת לשכת בית שמים (שם כ' ה), ולשכות היו תחת עזרת ישראל ופתוחות לעזרת הנשים ששם הלויים גותגום כנורות ונבלים ומצלחיים וכל כלי שיר (שם ו'), שש לשכות היו בעזרה שלש בצפון ושרש בדרום שבדרום לשכת המלך לשכת הפרוה לשכת הסדחים וכו' שבצפון לשכת העין לשכת הגולה לשכת הגזית (שם ה' ג' ד), שתי לשכות היו במקדש אחת לשכת חשאים ואחת לשכת הכלים (שקל' ו' ו'), שומרי ספחים בשביעית גוטלין שכרן מתרומת הלשכה (שם ד' ה'), מוליכין את לולביהם להר הבית והחזונים מקבלין מהן וסודרין אותן על גב האיצטבא והזקנים מניחין את שלהן בלשכה (סוכ' ד' ד'), אין פותחין משה מלאים המבוקרין בלשכת הטלאים כדי לשבת ולשני ימים טובים של ר"ה (ערכ' כ' ה'), התקין הלל הזקן שיתא חולש את מעותיו בלשכה ויהא שוכר את הדלת ונכנס (שם ט' ד'), כמלא מקדח גדול של לשכה (כלים יז' יב), באיזה מקדח אמרו בקמן של רופאין ד"ר מאיר וחכ"א בגדול של לשכה (אה"ל ג' ג'), בשעה שעלו ישראל מן הגולה ולא מצאו עצים בלשכה ועמדו אילו ונתנדרבו עצים משל עצמן וספרום לציבור וקרבו מהן קרבנות ציבור והתנו עמיה הנביאים שביניהן שאפילו לשכה מריאה עצים ועמדו אילו ונתנדרבו עצים משל עצמן שלא יהא קרבן מתקרב אלא משלהן תחילה (ירוש' שקל' ד' מז' ד'), כל הלשכות שהיו במקדש לא היו להן מזוזה חוץ מלשכת פרהדריא שהיה בה בית דירה לכהן גדול (יומ' י'), שתי לשכות היו לו לב"ג אחת לשכת פרהדריא ואחת לשכת בית אבטינס (שם יט'), חוץ מזו (המכילה) שהיתה כחול על גבי שער המים ובצר לשכות היתה (שם), נשים היו אורגות בפרוכת ונוטלות שכר מתרומת הלשכה (מד"ר ס"ט, מ' ז' א'), — ואמר הפוסט: צפירת מעטפות, באיבה נהרפוח, אויה לשכות היפות, ובית חחלפות (כרך כ"ג, קי"ג, אלקעוטי), — ובפרט לשכת הגזית בבית

אע"פ שאין בו אלא לתך הניעו (ב"מ קד.). רבות לתך וחצי לתך (ב"ב קג.) — ומ"ר "לחכים, ואמר הפיטן: ושעור כל חמר בשני לחכים וכל לתך יכול חמש איפות (כ"א קליר, בקי, או רלית).

לתע⁽¹⁾, ממנו מלתע, ואולי לתע.

לתע⁽²⁾, — קל דא נמצא.

— נפע, נתעו, נתע, נתעתי⁽³⁾ — נתעתי השן, נתרכבה עליה שן אחרת, יתרה, נתיחה מרכבה, ובהשאלה, גדולה, עזה, חזקה: שאגת אריה וקול שחל ושני כפירים נתעו⁽⁴⁾ ליש אבד מבלי מרף ובני לביא יתפרדו (איוג ד י"א).

(1) עי' הערה להערך.

(2) אין החדשים מודים בפעל זה, ועי' הערה לקמן. — (3) ר"ק (מכלול, שד"ס). — (4) נתקשו הקדמונים והחדשים בפרוש פעל זה ולא מצאו דבר מתישב היטב על מליצת הכתוב. רובם פרשו במשמ' שבירה ונתיצה, אבל אין זה מקביל היטב לתחלת הכתוב. והיותר נכונה היא סברתו של ריב"ג ששם נתעו מן לתע, אמר זו"ר: ומנ הד"א קיל ושני כפירים נתעו אצלה ג"ת עו פאברד"א אללאם כנונ וארע"מיה וג"האז אנ תכונ אללאם נפשאה ארע"מ דונ אנ תבדל בארנונ כאנדע"אם לאם לקח פי יקה ופי טקח שחד ואמא תפשיור אללאפ"ה פאנה קיל פיהא תניב פיהם ויחתמל ענדי איצ"א וג"הא אח"ר מנ אלחפשיור והו אנ יכונ וצפא ללכפירים עלי מעני אנהא ד"ואת אניאב ואלמרדא בד"לכ אנהא צ'וארילישת צע"ארא צעאפא, ע"ב, — ובעבר: זמנה נאמר ושני כפירים נתעו העקר גלחעו והמירו הלמד בנון והבליעוה ואפשר שתהיה הלמד עצמה נבלעת בלתי מומרת בנון בהבלע לסד לקח בויקח ובמקח שחד ופרוש המלה שהם בעלי השנים ואפשר אצלו עוד פנים אחרים מהפרוש והוא שיהיה תאר לכפירים והכוונה שהם בעלי השנים והתפין בו שהם יכולים לטרוף ואינם קטנים חלשים. זוהי כונת הכתוב בכלל, אפס שבצעם פרוש הפע' נתעו לא ירד ריב"ג דעמקו של דבר, והוא, כי השרש לתע בעבר^(א) הוא השרש ת'על^(א) בערב^(א), שעקר שמוש הוא בענין צמיחת שן בדקא אצל שן או התרככות שן על שן: וזאדה שן או דח"ל שנ תחת אה"י וכו' ירכב בעצ'ה בעצ'א (נש"ן אלערכ), ובעבר: הוא תוספת שן או כניסת שן תחת אחר וכו' ירכב קצתן על קצתן, ואומרים: פי אשנאנה ת'על, ר"ל הרכבת קצתן על קצתן, ואמר המשוור: לא חול פי עינה ולא קבל ולא שע"א פיפסה ולא ת'על פהו נקיבאלחשאם קד צקל, — ובעבר: דא שוין בעינו ולא פוילות ולא שנים עקומות בפיו ולא מורכבות, והוא נקי כחרב ממרטה. ואפשר שסוזה גם השם מלתעות וגם מתלעות, והכוונה שנים רחבות, גדולות, כאלו הרכבו משתים. ועי' עוד ערך מלתע.

(א) ثعل

(מכל'י). — והשתמשו הרבה בפעל זה הלשון על, הלשון את, במשמ' הכהו בלשון דפני שליט וכדומ', הודיע שפישע לו, denunczieren; dénoncer; denounce, כבר היה (כלי המצויים מופקדים) בידם שנים עשר חדש ואי אתה מוצא אחד מהם שהלשין על חבירו (מכ' כ"א). אל תלשן את חבירך שכל הלשין אין לו רפואה (כלה"רכתי נ). הנתש ב הלשין הכיתי אותו בצרעת וכו' לקח את שלו על שהלשין (מד"ר שמו"ג). ורא ששעו דרברי מרדכי והלכו כולם לבית המשתה וכו' ואכלו ושתו ונשתכרו ונתקלקלו מיד עמד שטן והלשין עליהם לפני הקב"ה ואמר לפניו רבש"ע עד מתי תדבק באומה זו שהם מפרישין לבכם ואמונתם ממך (שם חסת', חס על המל'ין אדם בסתר אין לו חלק לעוה"ב וכו' תדע לך שהוא כן בא וראה מן הנתש שהלשין דאדם ודעורו אררו הקב"ה שיהיה מאכלו עפר (פז"א נכ). — ובמסמ"א: ובר ישראל שהכנים ממון אצל חבירו והלשינו עלי וצוה המלך להחרים על מי שיש אצלו אותו ממון (חב"י רב שני"א ג"אן יג, תורתם כל רחב"י).

לת, ללת, — עי' ילד, ועי' ללת.

לתת, ממנו מלתתה, עי"ש.

לתיתתה, ש"ז, — שש"פ מן לתת: דישה בוריון (יש) לתיתתה (אין) בוריון (פס"ל לו). ואי אפשר (פת) נקויה בלא לתיתתה (שם מ). לתיתתה פעמים שלא ע"י כהן וכו' לתיתתה אינה לא בכהנים ולא בעזרה (כ"ח שם לו).

לתת⁽¹⁾, ש"ז, — מרת היבש: ואברה לי בחמשה עשר כסף וחמר שערים ולתת שערים (סו"ג ג ב). — ובתו"ם: עד כמה מובד"ן עד שדש שלש אשפתות לבית סאה של עשר עשר משפלות של לתך לתך (שני"ג ג). השוכר את החמור וכו' להביא לתך חיטים והביא לתך שעורים (כ"מ ו ב). ופסכתר היתה בלי גדול מחזקת לתך (תני"ז ס). כור תבואה יש לי בידך אין לך בידו אלא לתך קטנית פטור כור פירות יש לי בידך אין לך בידו אלא לתך קטנית חייב שהקטניות בכלל פירות (גמ' ו ג). לאחר ששי"ח את חמורו ואת כלבו דגורן והטעינו לחסורו לתך ולכלבו ג' סאים (פס"י דכ"י ש"מ). הרי אמרו שיעור תבואה צבורה לתך (שנ"ת קנז). האומר לחבירו בית כור עפר אני מוכר לך

במשמ' נתינה לפלוני.

(1) רק בעבר, ולא נתברר מקורו.

***לתת**⁽¹⁾, מטנו *לתיחה, *לתח, *לתת.

***לתת**⁽²⁾, פ"י, — לתת חטים, הרטיב אותם במים לפני השחינה כדי שיתויתרנוח למחון⁽³⁾: הרש שומה וקטן שהעלו פירותיהן דגג דלותתן במל (תוספתא מכשיר' ג ב). המוליך חיטים למחון ודא לתתן ועשאן מורסן וסובין (שס כ"ק י ט). וכולן רשאין בהנים לשנות באכילתן מנחות ללותתן ולהוציא שמן ולתת לתוכן תבדי חולין (שס זכח' י ז). באן בדותת כאן בשאינו דותת (יו"ט)

⁽¹⁾ אורי כמו בערב' לת' b, שמשמש גם בשמש' מל, וכמו"ב דת"י e גם בשמש' רטיבות.
⁽²⁾ עי' הערה להשרש. — ⁽³⁾ פרשו ר"ח (פסח' מ). והערוד (עקן לתת) במשמש' שרייה.

a) לֶתֶת b) לֶתִי

שני' ה לו). נחתום שעושה בטומאה וכו' לא לותתין ולא מוחנין ודא בוללין עמו (שס ע"ז ד מד:). חטין של מנחות אין לותתין אותן (פסח' לו). מנחת העומר לותתין אותה וצוברין אותה ציבור (שס). אין לותתין שעורין בפסח ואם לתת נתבקעו אסורות לא נתבקעו מותרות (שס מ). חטין של מנחות אין לותתין אותם וכו' אמר רבא מצוה ללותת (שס). מותר ללותת חטין בפסח (סנה' ט:). — ופעו' *לתת, לתתה: נתנו בהם (ברייחיס) תבואה ללותתה לסלת (ש"ע או"ח תגג ח).

— פעו', *לתת, מלתת, — כמו הקל: שמלתתין אותן (אח החטים במים) שהקליפה שעל החטין קורפין ומן הנרעינין גופה בלא הקליפה עושה מסנו סולת (רגמ"ס כ"ב ז:).

***לתת**, ש"ז, — שפ"פ מן *דתת: תכן בלותת וצבור ונגרם בדי חסרון (מאיר נהרלאי, מער' בפסח, אור יוס).

לכבוד

ועד המלון ברונדון

ברגשי כבוד והכרת טובה

המחבר

Date Due

JUN 10 1941

MAY 25 '42

Sch.R. 492.43 B456T 391276

v.5

School of Religion

DEMCO

FOR REFERENCE

Do Not Take From This Room

